JKM LIBRARY
PD5625.O8 v.1
Ostergren, Olof,
Nusvensk ordbok
3 9968 02668 7775

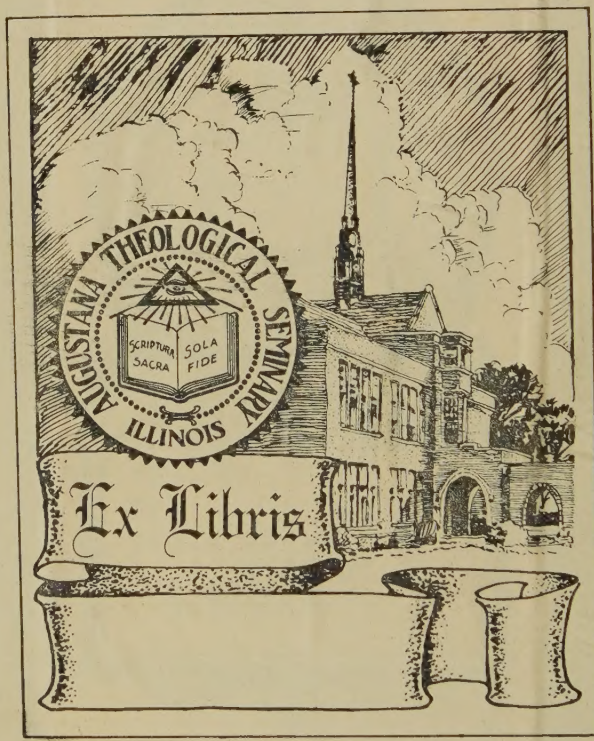
AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
ILLINOIS
SCRIPTURA SACRA
SOLA FIDE
Ex Libris

~~FOR REFERENCE~~

~~NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM~~

CAT. NO. 1935 LIBRARY BUREAU

OLOF ÖSTERGREN

NUSVENSK ORDBOK

FÖRSTA BANDET

A — E

SEMINARY
LIBRARY

NUSVENSK
ORDBOK

AV

OLOF ÖSTERGREN

FÖRSTA BANDET

A—E

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

PD5625
.08
v.1

AUGUSTANA COLLEGE LIBRARY
ROCK ISLAND, ILL.

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

STOCKHOLM 1919
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

Förkortningar.

abs.	absolut(e), utan bestämning
abstr.	(i) abstrakt (betydelse)
adj.	adjektiv
adv.	adverb
(i) allm.	allmän(t); (i) allmänhet
arkeol.	arkeologisk term
art.	artikel.
artill.	artilleri(term)
astr.	astronomisk term, i astronomien
bergs.	berg(verk)sterm
best.	(i) bestämd (form)
bet.	betydelse(r), betydelserna
bibl.	(i) biblisk l. överhuvud andlig stil
bildl.	bildlig(t)
boktr.	boktryckarterm
bot.	botanisk term, i botaniken
brukl.	bruklig(t)
byggn.	byggnadsterm
dem.	demonstrativ(t)
dep.	deponens
determ.	determinativ(t)
d. o.	detta l. dessa ord (vid hänvisning; betecknar att ordet står som eget uppslagsord)
dvs.	det vill säga
fackl.	fackterm, facklig(t)
fem.	feminin(t), femininum
fhde, fhdn	förhållande(n)
fhdt	förhållandet
fil.	filosofisk term, filosofiskt
Finl.	Finland, finländsk(t)
fotogr.	fotografisk term
fys.	i fysiken
fysiol.	i fysiologin
följ.	följande (ord)
föreg.	föregående (ord)
geogr.	geografisk term
geol.	geologisk (l. mineralogisk l. petrografisk) term
geom.	i geometrin
gm	genom
gymn.	i gymnastiken
Götal.	Götaland
handels.	handelsterm, i handelsspråk
hantv.	hantverksterm
hist.	i historien, historisk term
högt.	högtidlig(t), i högre stil
ibl.	ibland
idrotts.	idrottsterm
imperat.	imperativ
impf.	imperfektum, preteritum
inf.	infinitiv
interj.	interjektion
interrog.	interrogativ(t)
intr.	intransitiv(t verb)
i st. f.	i stället för
jfr	jämför
jäg.	jägarterm
järnv.	järnvägsterm
kem.	kemisk term, i kemin
kok.	i kokkonsten
koll.	kollektiv(t)
komp.	komparativ
konj.	konjunktion
konkr.	(i) konkret (betydelse)
krigs.	i krigskonsten
l.	eller
lagt.	lagterm, i lagspråk l. juridisk stil
lant.	i lanthushållningen, lantbruksterm
ldls.	landsdelsord, brukat i bildat tal men blott i vissa trakter
läk.	i läkekonsten, läkarterm, i medicinen
mask.	maskulin(t), maskulinum
mat.	i matematiken
m. fl.	med flera
mln	mellan
mus.	i musiken

mål.	i måleriet
naturv.	naturvetenskaplig (term)
neutr.	neutral(t), neutrum
ngn, ngt	någon, något
Norrl.	Norrland
o.	och
obest.	(i) obestämd (form), obestämt (pronomen)
obj.	objekt
oböjl.	oböjlig(t)
o. d.	och dylikt
omkr.	omkring
opers.	opersonlig(t)
osv.	och så vidare
part.	particip
pass.	passiv(um)
perf.	perfektum
pers.	personlig(t), person
plur.	plural(is)
polit.	i politiken
postt.	postterm.
pred.	predikativ(t)
prep.	preposition
pres.	presens
pron.	pronomen
refl.	reflexiv(t)
rel.	relativ(t)
resp.	respektive
SAOB	Sv. Akademiens Ordbok
SAOF	Sv. Akademiens Ordförteckning (1916)
SAOL(7)	Sv. Akademiens Ordlista (7:de uppl.)
sing.	singular(is)
sjöv.	i sjöväsendet, sjöterm
skogs.	skogsvetenskaplig term
skom.	i skomakeriet
skr.	skriftspråk, skriftstil, skriftspråklig(t)
skämts.	i skämtsam stil, skämtvis
skönl.	skönlitterär(t)
smtl.	samtal(sspråk), samtalsstil, talspråklig(t)
språkv.	i språkvetenskapen, i grammatiken
ss.	såsom
ssg(r)	sammansättning(ar)
subst.	substantiv
superl.	superlativ
Sv.	Sverge
Sveal.	Svealand
Syn.	Synonym(er), bytesord l. -uttryck
säll.	sällan
sälls.	sällsynt
särsk.	särskilt, i synnerhet; särskild
t. e.	till exempel
tekn.	teknisk term
trans.	transitiv(t verb)
trädg.	i trädgårdsskötseln
utt.	uttalas, uttalat
uttr.	uttryck(et), uttrycken
vanl.	vanligen, vanlig(t)
vard.	(i) vardaglig(t språk), vardagligt
vkn, vkt	vilken, vilket
vulg.	vulgärt, i lägre stil
zool.	i zoologin
åld.	(i)ålderdomlig(stil), ålderdomligt
ämb.	i ämbets- l. kanslistil

~	utelämningstecken
⁊	omkastningstecken. Ex.: 'avfyra ⁊' som alltså även kan ha formen 'fyra av'; 'fyra av ⁊' hänvisar till att ordet behandlas på 'avfyra'
›‹	motsatstecken
( )	t. e. om uttalsuppgifter; ofta om sådant som helt kan vara borta
[ ]	om sällsynt form
|	delstreck; före böjningsändelser o. d. tänkes allt till vänster om delstrecket upprepat
/	versradsskillnad
=	i fråga om böjningsformer 'lika med uppslagsformen'
' '	ofta om mer sällsynta ord l. om förslagsvis anförda synonymer

Notis för bokbindaren.

Vid inbindningen av första bandet, A—E, torde titelbladet och förkortningarna, som medföljde 1:sta häftet utbytas mot i detta häfte bifogade.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.

Förkortningar.

abs.	absolut(e), utan bestämning
abstr.	(i) abstrakt (betydelse)
adj.	adjektiv
adv.	adverb
(i) allm.	allmän(t); (i) allmänhet
art.	artikel
artill.	artilleri(term)
astr.	astronomisk term, i astronomien
bergs.	berg(verk)sterm
best.	(i) bestämd (form)
bet.	betydelse(r), betydelserna
bibl.	(i) biblisk l. överhuvud andlig stil
bildl.	bildlig(t)
boktr.	boktryckarterm
bot.	botanisk term, i botaniken
brukl.	bruklig(t)
byggn.	byggnadsterm
dem.	demonstrativ(t)
dep.	deponens
determ.	determinativ(t)
d. o.	detta l. dessa ord (vid hänvisning; betecknar att ordet står som eget uppslagsord)
dvs.	det vill säga
fem.	feminin(t), femininum
fhde, fhdn	förhållande(n)
fil.	filosofisk term, filosofiskt
Finl.	Finland, finländsk(t)
fys.	i fysiken
fysiol.	i fysiologin
följ.	följande (ord)
föreg.	föregående (ord)
geogr.	geografisk term
geol.	geologisk term
Götal.	Götaland
gm	genom
gymn.	i gymnastiken
handels.	handelsterm
hantv.	hantverksterm
hist.	i historien, historisk term
hm	honom
högt.	högtidlig(t), i högre stil
ibl.	ibland
imperat.	imperativ
impf.	imperfektum, preteritum
inf.	infinitiv
interj.	interjektion
interrog.	interrogativ(t)
intr.	intransitiv(t verb)
i st. f.	i stället för
jfr	jämför
jäg.	jägarterm
kem.	kemisk term, i kemin
kok.	i kokkonsten
koll.	kollektiv(t)
komp.	komparativ
konj.	konjunktion
konkr.	(i) konkret (betydelse)
krigs.	i krigskonsten
l.	eller
lagt.	lagterm, i lagspråk l. juridisk stil
lant.	i lanthushållningen, lantbruksterm
ldls.	landsdelsord, brukat i bildat tal men blott i vissa trakter
läk.	i läkekonsten, läkarterm, i medicinen
mask.	maskulin(t), maskulinum
mat.	i matematiken
m. fl.	med flera
mln	mellan
mus.	i musiken
naturv.	naturvetenskaplig (term)
neutr.	neutral(t), neutrum
ngn, ngt,	någon, något
Norrl.	Norrland
o.	och
obest.	(i) obestämd (form), obestämt (pronomen)
obj.	objekt

oböjl.	oböjlig(t)
o. d.	och dylikt
opers.	opersonlig(t)
osv.	och så vidare
part.	particip
pass.	passiv(um)
perf.	perfektum
pers.	personlig(t), person
plur.	plural(is)
polit.	i politiken
pred.	predikativ(t)
prep.	preposition
pres.	presens
pron.	pronomen
refl.	reflexiv(t)
rel.	relativ(t)
SAOB	Sv. Akademiens Ordbok
SAOL(7)	Sv. Akademiens Ordlista (7:de uppl.)
sing.	singular(is)
sjöv.	i sjöväsendet, sjöterm
skogs.	skogsvetenskaplig term
skom.	i skomakeriet
skr.	skriftspråk, skriftstil, skriftspråkligt
skämts.	i skämtsam stil, skämtvis
skönl.	skönlitterärt
smtl.	samtal(sspråk), samtalsstil, talspråklig(t)
språkv.	i språkvetenskapen, i grammatiken
ss.	såsom
ssg(r)	sammansättning(ar)
subst.	substantiv
superl.	superlativ
Sv.	Sverge
Sveal.	Svealand
Syn.	synonym(er)
säll.	sällan
sälls.	sällsynt
särsk.	särskilt, i synnerhet; särskild
t. e.	till exempel
tekn.	teknisk term
trans.	transitiv(t verb)
trädg.	i trädgårdsskötseln
utt.	uttalas, uttalat
uttr.	uttryck(et), uttrycken
vanl.	vanligen, vanlig(t)
vard.	(i) vardaglig(t språk), vardagligt
vulg.	vulgärt, i lägre stil
zool.	i zoologin
åld.	(i) ålderdomlig(stil), ålderdomligt
ämb.	i ämbets- l. kanslistil

~	utelämningstecken.
⁊	omkastningstecken. Ex.: 'avfyra ⁊' som alltså även kan ha formen 'fyra av'.
›‹	motsatstecken.
( )	t. e. om uttalsuppgifter.
[ ]	om sällsynt form.
|	delstreck; före böjningsändelser o. d. tänkes allt till vänster om delstrecket upprepat.
/	versradsskillnad.
=	i fråga om böjningsformer: 'lika med uppslagsformen'.

Förberedande anmärkningar.[1])

1. Stommen.

Ordboken grundar sig dels på otryckta samlingar, dels på tidigare ordböcker och ordlistor av allehanda art: Akademiens, Dalins, Lyttkens-Wulffs, svensk-engelska o. d., fackordböcker m. m. Dessa tryckta arbeten har jag sökt tillgodogöra mig i så stor utsträckning som för mitt föreliggande syfte är nödvändigt. Min egen språkliga erfarenhet har jag naturligen utan fruktan anlitat och alltså öst ur mitt eget ordförråd samt i rätt stor utsträckning själv bildat eller ombildat exempel, där så varit nödigt. Den fara för ensidighet i ordbokens läggning, som kunde tänkas medfölja ett sådant förfarande, anser jag obetydlig; själv tillhörande ett centralsvenskt område (Uppsala), har jag vistats längre eller kortare tid i olika delar av landet och sålunda fått en viss språkerfarenhet utom den medelsvenska, och även vid val av litteratur för excerpering har jag sökt anlägga liknande synpunkter.

2. Ordförrådet.

Fullständighet kan, t. o. m. då det gäller ordböcker av betydligt större anläggning än denna, aldrig ernås och bör ej ens eftersträvas.

Här avses att meddela *det allmänna nutida ordförrådet.* Alltså:

a) *enkla ord* och *avledningar*; så fullständigt som möjligt.

b) av *sammansättningar* ett urval; fullständigare då det gäller ssgr, där andra ordklasser än substantiv ingå; mindre fullständigt då det gäller subst. av typen 'orddel', dvs. då varken form, betydelse eller användning erbjuder vare sig svårigheter eller något särskilt intresse. Medtagna däremot t. e.: 'ordalydelse', 'ordbildning', 'ordförande', 'ordklyveri', 'ordrik', 'ordstäv'.

Att här i detalj ange, vad ordboken innehåller, må anses överflödigt, den får härvid tala för sig själv. Däremot är det nödvändigt att angiva bokens begränsning.

Allt som har blott *tillfällig* l. *individuell* karaktär utgallras. Rena *fackord*, som icke inträngt i det allmänna språkbruket och som ofta kräva förklarande bilder, får man i allmänhet icke vänta sig att här anträffa. *Namn* upptas ej; *växt- och djurnamn* blott om de äro vanliga. Helt *föråldrade* ord uteslutas. *Främmande ord* upptas i rätt stor utsträckning, dels emedan de ofta erbjuda svårigheter i stavning och böjning m. m., dels och huvudsakligast för att meddela svenska ord, med vilka de i ena eller andra tillfället kunna ersättas. *Citatord* som 'ex officio' uteslutas dock. Det *finländska* och det *svensk-amerikanska* ordförrådet finner här icke plats. Rent *vulgära* ord upptas mer sällan, rent *dialektiska* alls icke; däremot gärna *samtals- och vardagsspråkets* ord, för så vitt de äro allmänt brukade eller brukade i bildat

[1]) Fullständig inledning först senare.

tal inom ett större eller viktigare område av vårt land. *Mindre vanliga* eller *nybildade* ord anföras någon gång, om de synas behövliga och praktiska. Viktiga *suffix* få ibland särskild artikel.

Adverb på *-t* = neutr. av adj. upptas icke; i allm. ej heller subst. på *-ande (-ende)*. De behandlas som böjningsformer till adjektivet, respektive verbet.

3. **Rättskrivningen** är den i folkskolorna antagna, dvs. den som följes i Sv. Akad. Ordl.[7] med de ändringar, som anbefallts genom 1906 års stavningspåbud. Även i citat måste i en ordbok som denna regeringens stavning följas.

4. **Uttalet** anges i regel blott, när så är särskilt påkallat; för mer detaljerade uppgifter må hänvisas till Sv. Akad. Ordbok eller uttalsordböcker. För sammansättningar och avledningar gäller grundordets uttal i tillämpliga delar, om ej annat säges.

Längd och betoning anges i allmänhet genom längdtecken på lång huvudtonig vokal (vokāl) och accentstreck efter kort huvudtonig vokal (ala′rm). Accentstrecket brukas både vid akut och grav betoning. Behöver den senare skillnaden anges, får det ske med särskild uppgift. Är vokalen kort och följd av flere konsonanter eller lång och åtföljd av blott en konsonant, är ofta all accent- och kvantitetsuppgift onödig (vän, adj., utan längdstreck men vä′n, subst., med accentstreck).

Verben på *-era* ha ju alltid huvudton på *-e-* och substantiven på *-tion* huvudton på denna stavelse, en sak så allkänd, att det vore onödigt att ange den. Blott här må även anmärkas, att vanliga uttalet av *-tion* är *-sjon*, växlande med *-tsjon*.

5. **Grammatiska uppgifter** ges så kortfattat som möjligt. I regel tas ingen hänsyn till lokala avvikelser eller till det mer ovårdade vardagstalet (former som 'gårn' för 'gården', 'vart' l. 'vatt' för 'varit', best. form 'roman' för 'romanen' osv.). Konstruktion anges ofta enbart genom exempel.

a) Vid *substantiv* utsättes i allm. best. form sing. och obest. form plur. (arm, -en, -ar). Därmed får man ock veta vad man från nusvensk synpunkt behöver veta om genus. Sammansättningar som följa det enkla ordet kunna undvara uppgift.

Detaljer: Saknar subst. alla böjningsformer, anges dess ordklass med 'subst.'; saknar det best. form sing. o. plur., men kan ha obest. form, anges detta med 'en', 'ett'; vid subst. på *-an* utsättes best. form = med obest., men inom klammer (ss. ovanlig); avledda substantiv, som endast anföras vid grundordet (ss. ibl. ord på *-are*, *-het* osv.), sakna vanl. böjningsuppgift. Är plur. mindre vanlig, sättes den i regel inom klammer.

b) Vid *adjektiv* anges obest. neutr. sing. och komparativ (arg, -t, -are); av den senare framgår superlativformen samt huruvida plur. o. best. form ha synkope eller ej. Står komparativ ej utsatt, kan adjektivet ej kompareras.

c) Vid *verb* anföras i regel blott imperfektform och passiv infinitiv (om sådan finnes; av intransitiva verb då naturligen ofta inom klammer ss. ovanlig). Vid verb av typen *köpa* utsätts även part. (köpt) och av starka verb alla behövliga former.

Sammansatta verb av typen 'avtaga' förses med omkastningstecken (⫻), angivande att de utom sin 'fasta' form även ha vad jag kallar 'fri' form (dvs. särskriven o. omkastad). Vid dessa lösbara ssgr gäller så gott som

genomgående, att fast form är den vanligaste eller den enda i pres.- o. perf.-particip samt i verbalsubstantiv, varjämte den rätt ofta förekommer i s-former. Mycket ofta tillhöra de fasta formerna mer skriftspråket, de fria mer samtalsspråket.

d) Vid *övriga ord* anges ordklass genom förkortning.

6. **Betydelse** anges alls icke för så allmänbekanta ord som t. e. häst, räv, gran. Minutiöst genomförda definitioner eftersträvas ej. Blott så mycket ges, som är erforderligt för att förebygga missförstånd och ge kort och praktisk översikt över ordets betydelse eller betydelser.

Då ordboken är, som i titeln anges, 'nusvensk' och icke historisk, ges inga upplysningar om ordens äldre betydelser, lika litet som om deras äldre former. Alltså får man ej vänta sig några etymologiska upplysningar, och ej heller äro betydelserna historiskt ordnade. Vid behandlingen av ord med flere betydelser ha praktiska, 'nuspråkliga' synpunkter blivit de bestämmande.

Ofta klargöras olika betydelser enbart genom exempel eller genom synonymerna vid artikelns slut.

7. **Exemplen** avse att belysa formernas användning, betydelser, konstruktioner, talesätt (särsk. sådana som erfordra förklaring), stilområde.

Många exempel har jag själv bildat. Exempel upptagna ur äldre ordböcker eller ur litteraturen (egna eller andras excerpter) äro stundom förkortade eller ändrade, (stavningen alltid den s. k. Bergska). För att ej tynga ordboken med vetenskaplig apparat och göra den obekvämare har jag måst avstå från att ange varifrån exemplen hämtats.

8. **Synonymer** anges i regel vid slutet av varje artikel eller, särskilt om artikeln är kort och saknar exempel (ss. ofta vid främmande ord), ini artikeln.

Genom rikligheten i anförandet av dessa 'bytesord' får ordboken även karaktär av praktisk synonymordbok, dvs. den kan tjäna som hjälp för alla som icke lyckas finna 'det rätta ordet', t. e. vid översättning från främmande språk, vid författande, vid kriarättning, vid meddelande av förklaringar osv.

Synonymerna förtydliga samtidigt ofta ordbetydelserna.

9. **Stilarter** och **bruklighetsområden** anges så vitt detta är möjligt; särsk. påpekas om ord företrädesvis eller uteslutande tillhöra skriftspråket (i G. Cederschiölds mening, ungefär = 'skriftstilen') eller talspråket ('talstilen', 'samtalsstilen'); vidare om de äro ålderdomliga, ha skönlitterär l. religiös prägel, tillhöra fackspråk osv. Landsdelsartade (ldls.) kallar jag sådana, som icke äro utbredda över hela riket, men på vissa håll brukas av bildat folk och därvid ej sällan framträda även i tryck.

10. I fråga om **yttre uppställning** (dvs. uppställning i stycken och artiklar) följes, så långt för utrymmets skull är möjligt, den alfabetiska ordningen. Dock föras sammansättningar och avledningar, som klart återgå på ett grundord, tillsammans under detta (t. e. Adel, Adelskap, Adelsbrev-Adelsvälde, Adla, Adlig). Otvetydigt samhöriga ord sammanföras likaså i ett stycke, med det alfabetiskt första som stickord (t. e. Abstrahera, Abstrakt, Abstraktion). Och slutligen behandlas ord med *an-, be-* o. d. i ett sammanhang, oberoende av enligt alfabetet mellankommande, icke dithöriga ord (t. e. An^2, Anbefalla-Användning, -an, Ana osv.).

Detaljer och avvikelser.

a) Inom styckena står först stickordet (= grundordet l. det alfabetiskt första av flera samhörande); därpå dess sammansättningar, — är grundordet ett verb, komma först de lösbara (oäkta), sedan de icke lösbara (äkta) —; av olika sammansättningsformer sätts den först, som skulle komma först i alfabetet. Efter ssgr följa så avledningar. (Alltså t. e. Andas, Andas bort m osv., Andbar, Andning; eller Ande, Andfådd-Andtäppt, Andeartad-Andeväsende, Andlig, And[e]ligen).

b) Ord på *-bar, -sam, -het* o. d. behandlas som sammansättningar.

c) Ssgr anföras ej sällan endast i grundordsartikeln, antingen efter böjningsändelser och skilda från dem med semikolon eller ock som särskild avdelning i artikeln. Ofta anges i dylik avdelning, om ett ord har flera ssgsformer, och huru dessa i så fall brukas. Även avledningar (ss. ord på -are, -eri, -erska) upptas ibland blott på grundordsartikeln, efter böjningsändelser l. i artikeln uppförda ssgr.

d) Particip behandlas ofta under verbet, även om de övergått eller stå på gränsen till adjektiv.

e) Om i ssgr tre konsonanter av samma slag sammanstöta, utskrivas alla tre (enligt allmän skrivregel, då bindestreck är utsatt). Alltså t. e. denna bokstavsföljd: (All)-ihop(a), (All)-liv, (All)-makt. I exemplen skrivs däremot 'alliv', om bindestrecket utelämnas.

f) Vid lösbara ssgr iakttas vanlig bokstavsordning, därhän att, om verbet blott finns refl. med 'sig' före partikeln, verbet placeras på -s- ('sig')-platsen. T. e. Arbeta opp, sig framåt-sig uppför, sönder.

g) Överhuvud är den fasta formen uppslagsord för lösbara ssgr. Upplysningar om 'snappa bort' finner man alltså på 'bortsnappa'. Likaså då det gäller betydelser, för vilka fast form ej brukas: 'gå på' behandlas alltså under uppslagsordet 'pågå', även när det betyder 'rusa i väg' o. d.

h) Ord med an-, be- o. d., som behandlas sammanhängande, ha i regel även bokstavsordningen obruten.

11. **Inre uppställning** (uppställning inom artiklarne). Stickordet eller uppslagsordet åtföljs, när så behöves, omedelbart av uttalsuppgift inom parentes; därpå följa grammatiska uppgifter; sedan sammansättningar och avledningar, om sådana anföras i själva artikeln; därpå anges stilart eller bruklighetsområde; så kommer artikelns huvuddel: betydelser och exempel, indelade efter växlande synpunkter valda så praktiskt som möjligt; till sist äntligen synonymer, alltid inledda med ett fettryckt **Syn.**, då det ju är av särskild vikt att snabbt finna synonymavdelningen.

A, a't l. a'et, a'n [l. =], best. plur. a'na [l. a'en]. Ljud, bokstav o. ton (l. not, sjätte tonen i c-durskalan). *Stort A, litet a* äro även betygsgrader: A = berömlig, laudatur, högsta betyget; a = med utmärkt beröm godkänd, cum insigniore (laude approbatur). *A och O* begynnelsen och slutet, början o. slut; det första o. det sista, allt (i allom), det enda man traktar efter. *Har man sagt a, får man säga b* vad man börjat, får man fortsätta; det ena drar med sig det andra. **A-linje** vid allm. läroverk = linje med latin o. grekiska, 'helklassiska' linjen. **-ljud. -nummer** t. e. av tidning.

Å, prep. **1)** *Tre paket ljus å 57 öre.* **2)** *5 à 600 kronor.* **Syn. 1)** å, om, till, efter, för, till ett pris l. värde l. belopp av, med en längd l. vikt l. lödighet av; **2)** till, eller, (ibl. nära:) 'högst'.

Abb|as, -ades. Smtl. ldls.; särsk. i Götal. *A. med ngn.* **Syn.** gnabbas, retas, lekfullt gyckla.

Abbé, -[e]n, -er. Katolsk andlig (titel). *De franska a-erna voro i allmänhet ej prästvigda.* **Abbedi'ss|a** -an, -or; -(e)kloster. Föreståndarinna i ett nunnekloster. **A'bbot** (grav; -åt l. -ot, ibl. -ōt); -en, -ar (l. abbōter); -döme; -sstift. Föreståndare för ett munkkloster, klosterföreståndare.

A'bborr|e (-å-); -en l. -n, -ar. *Krya som a-ar. Dricka brorskål med a-arna* skämts. = drunkna; falla i. *Stekt a-e. Meta a-e l. a-ar.* **Abborrgräs** mest i Norrl. o. Sveal. = **-nate.** Potamegeton. **-pinne** liten (usel) abborre.

Abc (-sē); abc't l. -'et, abc'n [l. =], best. plur. abc'en l. abc'na. Även **Abcd** (o. i södra Sverge i vard. smtl. även Ab't, utt. Ā-be-t). *Slöjdens abc(d).* **Syn.** alfabet; första grunder. **Abc-bok** (ābese-). Första lärobok(en), där man lär sig bokstäverna samt stavning o. innanläsning.

Abderītisk, -t. Förvänd, avvita, oefterrättlig, vanvettig.

Abdiker|a, -ade; -ing (med plur.). Avsäga sig regentvärdighet, regeringen. **Abdikation,** -en, -er. Tronavsägelse.

Åber, ett, =. Mest smtl. *Det var ett stort a.* **Syn.** hinder, svårighet, betänklighet, streck i räkningen, invändning, 'hake'.

Abiturie'nt, -en, -er. Lärjunge, färdig till student- l. avgångsexamen, som står i begrepp att avlägga mogenhetsexamen.

Abno'rm (-å-); -t, -are. Oregelbunden, som avviker från det lagbundna l. vanliga; onaturlig, missbildad, sjuklig till kropp l. själ, i saknad av vissa förmögenheter, sinnesslö. **Abnormskola** för blinda, dövstumma, idioter. **Abnormitēt,** -en, -er. Oregelbundenhet, avvikelse (från det lagbundna); missbildning.

Abonnema'ng (-å-); -et, = l. -er; -spris. På förhand gjord beställning, förhandsbeställning l. -betalning, 'tingning', betalning på förhand. **Abonne'nt,** -en, -er. *Telefona-er* som betingat sig, anmält sig för, som 'ha' telefon. **Abonner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *A-a på en tidning* hålla. *A-ad plats.* **Syn.** betinga (sig), tinga, beställa, prenumerera, subskribera, betala (på förhand l. för flera gånger i följd).

Abrakadābra, [-t]. Förr brukat som trollformel; nu = något meningslöst l. osammanhängande, oförnuft, galenskaper, persilja, pladder, prat.

Abru'pt, =, -are. Tvärt avbruten, tvärt övergående till ngt annat, 'hoppig', 'luckig', ibl. plötslig; ibl. 'kantig' l. 'hård'.

Absi'nt, -en, -er. *Dricka a. Ta sig ett glas a., en a.* **Syn.** malörtslikör.

Absolūt, =, -are. **1)** *A. visshet. A. hinder. Det är a. förbjudet. Säga a. nej till.* **2)** Märk särsk. *A. nykterhet* hel-. *A. monarki* envälde. *Det a-a* Gud, det högsta

väsendet, 'yttersta grunden' (↔ relativ). *A. vikt* vikt i vanl. bemärkelse, dvs. en kropps tyngd jämförd med en antagen viktsenhet (↔ egentlig, specifik). *A. majoritet* mer än hälften av avgivna röster (se majoritet). **Syn.** fullkomlig, fullständig, i sig avslutad, komplett, ren, i högsta grad, ibl. fulländad; ovillkorlig, utan inskränkning (gällande), oinskränkt, avgjord; befallande, tvärsäker; (varande l. betraktad) i och för sig, relationsfri; (adv.:) alldeles, helt (o. hållet); nödvändigt, obetingat; utan tvekan, avgjort, bestämt. **Absoluti'sm,** -en. Envåldsstyrelse, envälde; fullkomlig avhållsamhet från spritdrycker, helnykterhet. **Absoluti'st,** -en, -er. 1) Som iakttar absolut nykterhet, helnykter, 'avhållsman'. 2) Mer sälls. Anhängare av envåldet.

Absolution, -en, -er. Syndaförlåtelse, 'avlösning' (i kyrklig mening); ibl. förlåtelse.

Absorber|a (-å-); -ade, -as; -ing. Insuga, suga i sig, uppsuga, uppsupa, taga till sig, upptaga; 'uppsluka', fullständigt uppta l. sysselsätta, (a-ad:) helt försjunken.

Abstraher|a, -ade, -as; -ing. *A-a från något* ej taga i betraktande, se bort ifrån. **Abstra'kt,** =, -are; -het. *A-a begrepp. A-a substantiv* ange egenskaper, tillstånd, verksamheter, skeenden, förhållanden, i allm. 'tanketing' l. bestämningar tänkta som ting. *Detta tycks mig ett a. tal* dunkelt, mörkt. **Syn.** vunnen gm frånskiljande av det (för tillfället) oväsentligare, innehållande blott vissa sidor l. egenskaper av ngt, förnimbar endast gm tänkandet, tänkt, overklig, ogripbar, tom på sinnligt innehåll, (jämförelsevis) innehållsfattig, bildlös (↔ konkret, åskådlig för sinnena); även svårfattlig. **Abstraktion,** -en, -er. Abstraherande; abstrakt föreställning l. begrepp; allmänt l. bildlöst betraktelsesätt (↔ åskådligt; ren tankeskapelse (utan motsvarighet i verkligheten).

Absu'r|d (l. -ū-); -t, -dare; -dhet (ibl. med plur.). Orimlig, förnuftsvidrig, stridande mot (allt) sunt förnuft, ibl. löjlig. **Absurditēt,** -en, -er. Orimlighet osv.

Acce'nt (aks-); -en, -er; -lös(het); -tecken. 1) *Grav a. är mycket sällsynt i andra språk än svenskan; t. o. m. finländningar uttala 'ånden' (där vi ha grav a.) lika med 'ånden' (bestämd form av 'and'), dvs. med akut a. 'Expiratorisk' a. l. 'tryckaccent' avser utandningsströmmens styrka, 'trycket'; musikalisk a. avser läge på tonskalan, tonhöjd. Sats-, ord-; vers-; biaccent.* 2) = accenttecken. *Ordet 'te' skrevs förr med a. över 'e'.* **Syn.** 1) (stark) tonvikt, tonstyrka, (huvud)ton, (huvud)tryck; ibl. huvudtryckets plats l. förläggning, accentuering, fördelande av trycket; höjning (o. sänkning i versfot); framhållande, framhävande, eftertryck, betoning; ibl. egendomligt tonfall, brytning; 2) tonviktstecken. **Accentuer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Betona, ge tonvikt åt, uttala med (viss) accent; framhålla, lägga särskild vikt på; utmärka med accenttecken.

Acce'pt (aks-); -et, = l. -er. Godkännande l. förbindelse att inlösa växel l. betala räkning; med godkännande påtecknad växel l. räkning. **Acceptāb|el,** -elt, -lare. Antaglig, som kan godkännas, giltig; 'någotsånär'. **Accepta'nt,** -en, -er. Den som (närmast) förbundit sig att inlösa en växel, 'infriare' (av växel). **Accepter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *A-a en växel. A-a en förklaring.* **Syn.** antaga, erkänna, godkänna (till betalning), skriva sig som acceptant på växel.

Accession (aksesjōn); -en, -er. Ökning, tillväxt, vad som kommer till. **Accessoārer,** -na. Ngn gång även i sing. **Syn.** tillbehör, (tillhörande) bisaker, bihang, ibl. mindre väsentliga tillsatser.

Accide'nstryck (aks-). Tillfällighets- l. affärstryck, mindre tryck (som räkningar, cirkulär, kort o. d.).

Accīs (aks-); -en, -er. Skatt för (tillverkning l. försäljning av) varor inom landet (↔ tull. **Syn.** ibl. tillverkningsskatt, (inre) förbrukningsskatt.

Acetylēn, -en l.-et; -gas. Ett slags lysgas.

Ack, interj. Betecknar såväl behagliga som obehagliga sinnesrörelser. Är särsk. i smtl. även uttryck för svagare sådana. *A. om (l. att) han kom(me)! Ack vad du är dum!* Även upprepat: *Ack, ack, (ack)!*

Ackj|a, -an, -or. Lappsk åk-släde med köl i stället för medar samt 'stäv'. Ngt föråldrat. Ibl. ersatt av pulka.

Acklamation, -en, -er. Mest i uttr. *Genom l. med a.* enhälligt o. utan omröstning. **Syn.** ja-rop, allmänt (o. ljudligt) bifall, bifallsrop, bifallsyttring.

Acklimatiser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Vänja (växt, djur l. människa) vid luftstrecket, vid ett främmande klimat, göra hemmastadd i annat land, anpassa, 'ortvänja'.

Ackommoder|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Anpassa, lämpa efter, jämka.

Ackompanjatör, -en l. -n, -er. Förr, liksom de följ., vanl. stavat -pagn-. Mus. Herre som ackompanjerar. **Ackompanjema'ng,** -et, = l. -er. Mus. 1) Huvudstämmans beledsagande med instrument (säll. sång), särsk. ledsagning till sång (t. e. på piano: piano-a.), ledsagning (skonst). 2) Underordnade stämmor, melodifyllnad. **Ackompanjer|a,** -ade, -as: -ing (med plur.). Beledsaga med spel t. e. på piano (säll. med sång). Liksom föreg. även bildl.

Ackörd (-å-); -et, = l. -er; -följd; -sarbete (betingsarbete ↔ arbete för daglön). **I.** Enkelt. 1) *Arbeta på a.* på beting. *Ha,*

träffa, ingå (års)a. med läkare överenskommelse, att han mot viss ersättning (för år) skall sköta en. *Bjuda a.* om gäldenär som (vid konkurs) erbjuder fordringsägare delvis betalning. 2) Mus. *Slå an ett a. på pianot.* **II.** Ssgr ha formen *ackord-* i bet. 2, *ackords-* i bet. 1. **Syn. 1)** överenskommelse, uppgörelse l. förlikning mln gäldenär o. hans fordringsägare; beting; **2)** samklang, harmoni. **Ackorder|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Bet. äro icke alltid skarpt skilda. **1)** *A-a med ngn (om ngt, att han skall göra det l. det osv.).* **2)** *Stå och a-a.* **Syn. 1)** uppgöra l. träffa överenskommelse, avtala, överenskomma, träffa avtal, göra upp ₪; **2)** underhandla, köpslå, ibl. pruta. **Ackordera bort** ₪ o. **in** ₪ = skaffa mat o. husrum.

Ackrediter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Ge (sändebud) fullmakt; öppna kredit för (ngn hos ngn).

Ackumulāt|or (-årr); -orn, -örer. (Elektrisk) 'kraftsamlare', ett slags 'element' som laddas med elektricitet, samlare (o. avgivare) av elektrisk energi.

Ackurāt, adv. Mest smtl., ngt vard. **Syn.** alldeles, just, precis(t), fullkomligt. **Ackurate'ss,** -en. Noggrannhet, omsorg, punktlighet.

A'ckusativ (l., särsk. i ssgr, -īv); -en, -er; -objekt. Även a'ckusativus. Det direkta objektets kasus. Har i svenskan särsk. form endast hos vissa pronomina t. ex. (nom. *jag*), ack. *mig*. Jfr grundform. *A. med infinitiv; 'jag bad honom komma'.*

Ackuschörsk|a, -an, -or; -ebefattning. Barnmorska, kvinnligt förlossningsbiträde.

Ackvisition, -en, -er. Vinst, vinning, gott förvärv.

Adāgio (-dscho, -djo l. -å); -t, -n. Även adv. Långsamt musikstycke; med långsamt tempo, makligt (långsammare än andante, mindre långsamt än largo).

Adam, subst. Brukas ofta bildligt om människan med avseende på hennes andliga tillstånd. *Den gamle A.* människans syndiga natur, arvsynden. *Adams barn* en i högre stil vanlig benämning på människorna. **Adamsdräkt** paradisdräkt, nakenhet. **-äpple** hård, utstående del av struphuvudet (särsk. hos män).

Adde'nd, -en, -er. (Ett av de) tal som summeras, räknas ihop. **Adder|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *A-a 6 och 7, 6 till 7. Styv i att a-a.* **Syn.** sammanräkna l. -lägga, 'lägga ihop', summera (tal); tillägga ₪, (gm tilläggning) öka. **Addition,** -en, -er; -stecken (plustecken: +).

Adekvāt, =, [are]. Fullt överensstämmande l. motsvarande l. passande, motsvarig, riktig.

Adel, -n. **I.** Enkelt. **1)** Abstr. *Av (gammal) a. A. utan dygd är lykta utan ljus.* Ofta bildl. o. högt. *Hjärtats, snillets a.* **2)** Konkr., koll. *A., präster, borgare och bönder. Ridderskapet och a-n. Sverges a. Höga-n* = grevar o. friherrar (✕ *(Låg)-a-n* dvs. 'de simpla adelsmännen'). **3)** Märk, att i uttrycket *Han är a.* är ordet på väg att övergå till adj. **II.** Ssgr ha formen *adels-; adel-* träffas blott i 'adelskap'. **Syn. 1)** (viss hög l. förnäm) börd l. värdighet, (de 'ättgodes') härkomst, (adlig) rang, adligt stånd o. värdighet, (världsligt) frälse; höghet l. lyftning l. ädelhet (som förlänar ett visst företräde); **2)** adelsstånd, samhällsklass med adliga privilegier; adliga personer, adelsmän (✕ ofrälse), ibl. riddersmän. — **Adelskap,** -et. Adlig värdighet. *Förvärva a. Förlora, avsäga sig sitt a. A. förpliktar.* — **Adelsbrev** skrivelse som förlänar adelskap. Även bildl. *Äga snillets a.* **-dam** dam adlig gm börd l. gifte, adligt fruntimmer. **-dryg** mindre vanl., skr. **-fana.** Hist.: ryttartrupp uppsatt av adelsmän. *Svenska och finska a-n.* **-fröken. -högfärd;** [-ig]. **-kalender** förteckning över den levande adeln i ett land. *Anreps a. Titta i a-n.* **-man.** *Född a. Simpel a.* ✕ greve, friherre. *Fråga, om kungen är a.* om ngt som är självfallet. **-mannatro** o. **-mannaära** brukas skönl. ibl. ännu vid bedyranden, åtminstone åld. *Vid min a.* **-märke.** Skönl., bildl. *Bildningens, skönhetens a.* **-möte.** *Svenska adeln sammanträder från 1869 vart tredje år till lagtima a. för att behandla gemensamma, mest ekonomiska frågor.* **-privilegium.** Mest i plur. = förmåner o. rättigheter som tillkomma adeln som stånd. **-stolt** sälls., skr. **-stånd.** Adligt stånd, adlig värdighet; adeln som stånd i samhället l. vid riksdagen. **-vapen** adligt sköldemärke, adligt vapen. **-välde.** *Konungavälde, a. och folkvälde.* — **Ādl|a,** -ade, -as; [-ing]. **1)** Egentl. *A-ad efter 1809. Rätten att a-a. A-ad med namnet von Linné. Johan Gezelius, a-ad Olivecreutz.* **2)** Bildl., gärna skönl. *Arbetet a-ar mannen. Ett hjärta, a-at av lidandet.* **Syn. 1)** upphöja i adligt stånd, förläna adelskap, ge frälsebrev; **2)** ge högre värde, upphöja, förädla. **Ādlig,** -t, [-are]. Skönl. o. åld. ibl. *adelig. A. härkomst, värdighet, sköld, krona. Hålla på sitt a-a namn. A. vederlike* adelsmans jämlike. Ibl. bildl. *A-a dygder.* **Syn.** adels-, en adelsmans, adeln tillhörande l. tillkommande l. utmärkande, adelsmanna-; som anstår en adelsman.

Ade'pt, -en, -er. (Invigd) ämnessven, lärjunge (i svårlärd vetenskap l. konst).

Āderton (-ånn). Grundtal. I smtl. ofta ärtånn, särsk. i ssgr. Detta träffas ngn gång i skrift, då i formen *arton.* Sammanskrivs ofta med föreg. o. ibl. med följ. räkneord. *A. månader* $1^1/_2$ år. *En av de a. (i Svenska Akademien)* även skrivet med

stor bokstav. *Vid a. år fyllda l. fyllda a. år. Sådana, av vilka det går a(de)rton på dussinet* föraktligt. *A. hundra* i årtal alltid och ofta eljest att föredraga framför 'ett tusen åtta hundra'. **Adertonhundratal(et)** åren 1800—1899. **-åra,** adj ; blott högt., eljest **-årig,** -t. **-åring,** -en, -ar. **Adertonde** (smtl. o. något vard. även ärtonde), ordningstal. *A. århundradet* åren 1701—1800. **Aderton[de]del.** Den längre formen brukas icke i tal, säll. i skrift. **Attan** se d. o.

A'djektiv, -et, = l. -er. Vanligen böjligt ord, som (omedelbart l. förmedelst ett verb) bestämmer ett subst. gm att tillägga det egenskap l. beskaffenhet o. i regel har former med komparativ betydelse. *Oböjliga a. av typen 'urbota'. A-et står predikativt i 'göra sig grön'. A. och particip. Färgadjektiv som 'röd', 'blå'* ~. **Syn.** egenskapsord, tilläggsord. **Adjektīvattribut** (l. a'dj-); ɔ t. e. genitivattribut. **A'djektivisk,** -t. *A-t brukade participformer* som adjektiv brukade.

Adjunger|a (-jungg-); -ade, -as; -ing (med plur.). Tillkalla som l. antaga till biträde, uppta l. förordna ngn som tillfällig ledamot i kommitté l. d. **Adju'nkt,** -en, -er. **1)** Ordinarie lärare av andra graden vid högre allmänt läroverk l. seminarium o. d.; förr även vid universitet *Läroverks-; seminariea-er. A-ernas strävan efter lektorstiteln. Akademiadjunkt* senare ersatt av 'e. o. professor.' **2)** = pastorsadjunkt. **Syn. 1)** lägre elementarlärare, (nära det gamla) kollega; **2)** hjälppräst, prästerligt biträde. **Adjunktssyssla** o. **-tjänst;** -göring (ibl. med plur.). Sakna stundom 's' i ssgs-fogen. **Adjunktūr,** -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er. Adjunktsbefattning (till adjunkt i bet. 1).

Adjuta'nt, -en, -er; -splats (säll. utan 's'). **1)** Militärt biträde åt högre officer. *Regements-, kompaniadjutant.* **2)** Märk *A. hos Hans Maj:t Konungen* militär anställd som uppvaktande hos konungen. *Kronprinsens a.*

Adjö (smtl. vanl. ajȫ). Ofta upprepat; vard. även ajö'ss. **1)** Interj. *A. med dig!* l. mer vard. o. ldls. *A. på dej! A. då så länge! A. tills i afton.* Vard. även *A. med den!* t. e. om man kastar bort ngt l. om ngt l. ngn plötsligt försvinner. **2)** Subst. *Ta (ett ömt) a. av ngn. Har du sagt a. nu åt l. till alla tanterna?* **Syn. 1)** lev väl, farväl, Gud vare med dig; **2)** avsked, farväl.

Administration, -en, [-er]. Förvaltning (särsk. av annan persons egendom på grund av uppdrag av ägaren l. hans fordringsägare till förekommande av konkurs). **Administratīv,** -t. Förvaltnings-.

Admonition, -en, -er. Varning, förmaning, tillrättavisning, påminnelse, skrapa.

Adopter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Upptaga som eget barn (o. arvinge); säll. friare = upptaga, erkänna, godkänna, göra till sin egen. **Adoptīvfa(de)r** som adopterat ngn. **-son** adopterad son.

Adre'ss, -en, -er. **I.** Uppgift, var ngn l. ngt kan anträffas, vanl. uppgift om (namn o.) hemvist. **1)** *Vet du hans (nuvarande) a.? Min a. blir från och med 1 okt. Börjegatan 7. Uppge, lämna a. Ändrad a.* **2)** *Skriva a. på ett brev. Tydlig a. Brev kan träffa honom under min a. Paketet har icke framkommit till sin a.* **3)** Märk *Frågan har oriktig a.* är ställd till orätt person. **II.** Skrivelse o. d. *Lyckönskningsa. Överlämna en a. till konungen.* **Syn. I.** bostadsuppgift, namn o. uppehållsort, ställe där ngn bor l. träffas; ibl. bostad, ibl. gata o. husnummer; utanskrift, påskrift; **II.** samfälld (lyckönsknings- l. tacksamhets)skrivelse; böneskrift, skriftligt uttalande (av folkombud inför regenten), skriftlig hänvändning. **Adressbyrå** anvisningskontor, adresskontor (som lämnar uppgift om personers namn, yrken o. hemvist, om lediga tjänster, om tjänst- o. arbetssökande, ibl. även om handelsfhdn). **-kalender** uppslagsbok med adresser. **-kort** kort som medföljer postpaket; kort med ngns namn o. adress. **-lapp** som fästes på fraktgods osv. **-skrivelse** t. e. från riksdag. **Adressāt,** -en, -er. (Brev)mottagare, den till vilken ett brev är ställt. **Adresser|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). **1)** *A-a ett brev till ngn. Ofullständig a-ing. Brevet var oriktigt a-at.* **2)** Mindre vanl. Skr. *A-a sig till orätt person, till någon med en begäran.* **Syn.** förse med adress, skriva utanskrift på (brev o. d.); rikta (sig), vända (sig).

Adve'nt, -et; -ssöndag o. -stid (säll. utan s). Den tid av kyrkoåret som föregår jul, hos oss 4 veckor. *Kyrkoåret börjar med a.* **Adventi'st,** -en, -er. Anhängare av en sekt, som tror på Kristi snara återkomst.

Adve'rb, -et, = l. -er. Ord med grad-, men ej böjningsformer; bestämmer verb, adj. o. adv. samt prep. (*strax* före middagen) o. subst. (då det närmar sig adjektiviskt bruk, t. e. dagen *efter*). *Neutr. sing. av så gott som varje adj. kan också vara a., t. e. 'långt borta', 'följa tätt i spåren'. A. på -vis som 'korsvis', 'gradvis'. Enkla a. såsom 'nu', 'här', 'gärna'. Rums-, tids-, gradadverb.* **Syn.** biord, omständighetsord. **Adverbiāl[1],** -et, = l. -er; -(s)bestämning. Bestämning till adj., adv. o. verb ɔ objekt o. (prepositions)attribut. **1)** Enkelt. *Som a. kunna brukas ej blott adverb o. vanliga prepositionsuttryck, utan också subst. i grundform (tre dagar grät hon) samt satser (glad över att det lyckades).* **2)** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till adjektivet. **Adverbiāl[2],** -t l. **Adverbie'll,** -t. *Adverbial bestämning. Brukas adverbiellt.*

Advocer|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.). Söka med juridiska knep l. konstgrepp genomdriva, försvara med spetsfundigheter; ibl. tala l. argumentera för. **Advokāt,** -en, -er. **1)** Enkelt. *A-en Sandström. Anlita en a. Inför rätta företrädas av sin a. Försvarsadvokat.* **2)** Ssgr ha formen *advokat-*, säll. därjämte *advokats-*. **Syn.** sakförare, (rättegångs)fullmäktig, (rättegångs)ombud, juridiskt ombud l. biträde; försvarare, förespråkare; (ibl. nära:) lagvrängare, spetsfundig försvarare (av ngt). **Advokat[s]byrå** där juridiska råd lämnas l. juridiskt biträde kan fås. **-fiskal** ämbetsman i hovrätt m. m., som bl. a. har att anställa åtal mot verkets ämbets- o. tjänstemän, om de visat försummelse l. begått fel i tjänsten. *A. i Svea Hovrätt.* **-knep. Advokatōrisk,** -t. Som söker försvara en sak medelst snärjande frågor, bortförklaring av fakta, överhuvud illfundiga advokatknep. **Advokatȳr,** -en [l. -n], -er. Hårdragen o. halvsann bevisföring, användning av svepskäl o. spetsfundigheter vid försvar av en sak; (illslug) lagvrängning.

Aerona'ut (ae-avt); -en, -er. Luftseglare. **Aeroplān,** -et, = l. -er; -bygge; -fabrik. Flygmaskin med bärskiva, byggd enl. principen 'tyngre än luften', numer ofta ✕ luftskepp byggt 'lättare än luften'. **Syn.** ibl. flygmaskin, 'luftplan', säll. 'plan'.

Affe'kt, -en, -er; -fri. Sinnesrörelse. *Oberörd av sorg, glädje, fruktan, överhuvud av alla a-er.* Ofta om häftig och hastigt övergående sinnesrörelse. **Affektation,** -en. Tillgjordhet, konstlat sätt. **Affekter|a,** -ade, as. Vanligast i perf. part. *Han är så a-ad i sitt tal.* **Syn.** låtsa, ge sig sken av, ta(ga) sig min av; (a-ad:) sökt, tvungen, tillgjord, förkonstlad, (till)konstlad. **Affektionsvärde** känslovärde, personligt värde (för ngn) ✕ gångbart värde, värde i handel o. vandel, konstvärde o. d.

Afficier|a, -ade, -as; -ing. Mest fysiol. Påverka, göra intryck l. verka på, beröra; angripa, sjukligt påverka.

Affirmatīv (l. a'ff-), -t. Jakande, bekräftande.

Affi'sch, -en, -er. *Slå upp a-er. Sätta upp, klistra upp en a. Konstnärliga a-er. Teater-, cirkusaffisch.* **Syn.** (offentligt) anslag, tillkännagivande (om konstföreställning). **Affischer|a,** -ade, -as, -ing (ibl. med plur.). *A-ing förbjuden* förbjudet att sätta upp anslag. **Syn.** sätta upp anslag, tillkännage gm anslag, anslå.

Affi'x, -et, = l. -er. Tillsats i början av ord (prefix), i slutet (suffix), inuti (infix).

Affliktīv (l. a'ff-); -t. Mest i uttr. *A-a straff* som drabba den skyldiges person, särsk. kroppsstraff.

Affär, -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er. **A)** Enkelt. **I.** I handeln. **1)** *Förstå (en) a. Driva en a. Sätta upp egen a. Stå i a.* i bod, vara bodbiträde. *Sko-, skrädderi-, kortvaru-, speceri-, förlagsaffär.* **2)** Blott i plur.; ibl. med anslutning till 3. *Han har alltid haft dåliga a-er. Lyckas få sina a-er ordnade.* **3)** *Göra, driva a-er på utlandet. Göra a-er i trä. Han vill visst tala med dig i a-er. Om du har tid, så gör vi opp våra a-er i afton. Ha en del ouppgjorda a-er sinsemellan* även friare. *A. är a.* där får man inte blanda in andra synpunkter, inte vara alltför finkänslig. *Det var en god a. Det är ingen a.!* det lönar sig inte, ger ingen vinst, bär sig ej. **II.** Allmännare. *Lägg dig aldrig i andras a-er!* sköt du ditt! *Det hela var ett ögonblicks a.* var gjort på ett ögonblick. *Det var en ledsam a., det här. Den segslitna Falua-en. Kärleks-, hedersaffärer.* **III.** Märk särsk. **1)** *Han gör allti(d) så(da)n a. av småsaker* gör sådant väsen av. *Vad var det nu också att göra a. av?* **2)** *Var beredd till a. | på minuten är fienden här* Runeberg. **B)** Ssgr hänföra sig mest till I. 3. **Syn. A) I. 1)** handel(shus), fabriksrörelse, firma, företag, (handels)rörelse; ibl. butik, bod, försäljning; **2)** (a-er:) ekonomisk ställning, penningställning, förmögenhetsvillkor, ekonomi, finanser; **3)** penning- l. ekonomisk uppgörelse, uppgörelse om köp l. försäljning, handels- l. finansiellt l. vinstgivande företag; (a-er även:) handel, köpenskap, rörelse, ekonomisk verksamhet; **II.** sak, angelägenhet, göromål, förrättning, förehavande; tilldragelse, händelse; **III. 1)** väsen; **2)** (mindre) strid, träffning; ibl. tvist. **Affärsanställd.** *De a-a och krisen.* **-blick** skarpsynthet o. gott omdöme i affärer. **-bok** räkenskapsbok. **-byrå** ombesörjer köp, försäljningar, rättegångars förande, uppsättande av brev, kontrakt osv. **-dugli|ghet. -hus** även = firma, handelshus. **-huvud.** *Gott a.* **-inredning.** *A-ar, bättre och enklare.* **-kunnig;** -het. **-kännedom. -liv.** *Avmattning i a-et.* **-man;** -namässig. *En skicklig a.* **-mässig,** -t, -are; -het. **-ställning.** *Hans a. lär vara dålig.* **-verksamhet.** *Driva a.* **-vän.** *Kredit fick han emellertid hos en av faderns a-ner.* **Syn.** en som man länge (o. till belåtenhet) haft affärer med. **-överlåtelse.**

Afori'sm, -en, -er. Kort (lösryckt) lärosats, tänkespråk, 'tankespån', ibl. nära ordstäv; a-er ibl. 'eldgnistor'.

Afrikān, -en, -er. Icke blott om negrer, utan även om kolonister. Mindre vanl. är **Afrikānar|e,** -en l. -n, -e. **Afrika'nd,** -en, -er. Så kallas ibl. de afrikanska holländarna (l. andra i Afrika födda vita). **Afrikānsk,** -t. **Afrikānsk|a,** -an, -or.

Afse se under afton.

Afton, -en, aftnar. I vissa trakter liktydigt med *kväll,* men vanligare är, att

'kväll' utmärker senare delen av aftonen. Ldls. är afton = *eftermiddag*. A. har ofta mindre karaktär av smtl. än 'kväll'. **1)** *Allmänneligen anses a-en numera inträda antingen ungefär kl. 6 l. ock vid skymningens inbrott. I lördags a. En vacker a. Här om a-en (smtl. även a.). God a.* Smtl. o. vard. även *Go a. på (l. me) er. Han är alltid borta om aftnarna.* Särsk. i skönl. stil ofta bildl. *Mot livets a. Levnadsafton.* **2)** *Fru Carléns berömda aftnar. Musikafton.* **3)** *Vad få(r) vi till a-en* vanligare till kväll(en), till kvällsmat. *Hava ngn hos sig till a-en* hellre till l. på kväll. **Syn. 1)** kväll, ibl. eftermiddag; **2)** mottagningsafton; soaré, aftonunderhållning l. -cirkel l. -sällskap; **3)** kväll)småltid), supé. **Aftonbön. 1)** *Läsa (sin) a.* **2)** Mindre eftermiddagsgudstjänst l. offentlig bön, särsk. i stad. *Gå i a-(en).* Jfr aftonsång, vesper. **-kappa** jfr supékappa. **-kurs.** *A(-er) i ritning ges i tekniska skolan.* **-kvisten.** I det vard. uttr. *På l. mot a.* mot aftonen. **-måltid.** *Hemma äter man sin a., borta superar man.* **-rodnad** även bildl. **-sidan.** *På l. mot a.* Jfr det mer vard. a-kvisten. **-stjärna.** *Venus är ibland a., ibland morgonstjärna.* **-sval** skönl. **-sång;** -sgudstjänst. Hålles på sön- l. helgdag, icke numer — såsom vanl. aftonbönen — på vardag. **-vard,** -en, -er l. -ar; -sdags. Mindre vanligt i södra o. västra Sverge. (Jfr merafton, ldls.). Mellanmål, särsk. hos allmogen o. bland arbetare, mellan middag och kväll. Runebergs *A-en var nyss fulländad i torpet* avser däremot 'kvällsvard'. *Vid a-sdags.* **Af(t)se** i uttr. *I (förr)går a.* mest smtl.

Aga[1], -n. Liksom följ. mest ifråga om kroppslig bestraffning av barn (husfolk, djur). *Ge ngn a. Pojken behöver a. Sträng a. Kroppsaga l. kroppslig a.* **Syn.** kroppslig bestraffning, stryk, tuktan, näpst. **Agelös.** I ordspråket: *Den a. lever, han ärelös dör* tygellös, utan näpst, utan nödig aga. **Ag|a**[2], -ade, -as. *Aga pojkar. Den man älskar, den agar man.* **Syn.** kroppsligt (be)straffa, avstraffa, ge stryk, tukta, näpsa.

Agät, -en, -er; -armband. Stenart o. stycke därav. *A-en är en ädel stenart, halvt genomskinlig och ådrad i olika färger.*

Age|nt [l. aj-]; -en, -er; -verksamhet. **1)** Person som (mot ersättning) sköter affär l. uppdrag. *En annonsa. skaffar annonser för tidningar, försäkringsa-en skaffar livförsäkringar o. d. En affär kan ha huvuda. och undera-er. A. för ett handelshus.* **2)** Språkv. *A-en vid passiva verb blir subjekt, om satsen förvandlas till aktiv: 'han övergavs av hustrun' blir i aktivum 'hustrun övergav honom.'* **Syn.** befullmäktigat ombud (för myndighet, bolag l. enskild person), affärsombud, ställföreträdare l. representant (för firma), (affärs)förmedlare, mellanhand; ibl. diplomatiskt ombud. **Agentur,** -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er; -affär. Verksamhet l. uppdrag som agent; rörelse l. affär, driven av agent; lokal för dylik affär.

Ager|a (vanl. -j-); -ade, -as; [-ing]. *Han vill a-a herre. Hon söker ännu a-a ung.* **Syn.** spela, verka, (vilja) gälla för, föreställa, ge sig ut för, uppföra sig som.

Agg, -et. Ofta skr. **1)** *Bära, hysa, fatta a. till l. mot ngn för ngt. Hemligt a.* **2)** Sälls. o. mest i ssgn *Samvetsagg.* **Syn. 1)** (hemligt, inrotat, stickande) hat, ovilja, illvilja, avoghet, bitterhet, hätskhet, starkt groll; **2)** samvetsstyng, styng i själen, själskval, själsoro. **Aggfri.** Skr., sälls. *Ett a-tt samvete* lugnt, gott, rent. **Agg|a**[1], -ade, -as. Mindre vanl. utom i pres. part. Mest skr. *A-ande oro, bekymmer. A-ad av ständiga samvetskval.* **Syn.** (ständigt) kvälja, plåga, oroa, pina, stinga.

Agga[2], -n. Ldls., särsk. på Gotland. Bakskjö, havsvåg som slår tillbaka från land.

Aggregat, -et, = l. -er. Sammangyttring, hopning av ämnen som ej höra närmare samman, oorganisk massa; samling av med varandra hopvuxna kristaller. **Aggregationstillstånd** fast, flytande o. gasformigt tillstånd.

Aggressīv (l. a'g-); -t, -are. Angripande, anfallande, som gärna går anfallsvis tillväga; utmanande; ibl. påträngande.

Agio (l. adjå); -t, [-n]. Mellangift vid utbyte av myntsorter o. värdepapper; prisskillnad mln bättre o. sämre myntsorter; belopp varmed priset på ett mynt l. värdepapper överstiger det åsatta. **Syn.** uppgäld.

Agitation [l. aji-]; -en, -er. *Sätta i gång en a. emot l. för en sak. Rösträtts-, valagitation.* **Syn.** bearbetning (av den allmänna meningen); (politisk l. social) uppvigling, upphetsning, hets(ning), ibl. rörelse. **Agitāt|or,** -orn, -ōrer. Uppviglare, bearbetare, inpiskare, (upp)hetsare, (upp)eggare, orostiftare. **Agiter|a,** -ade, -as; -ing. (Ivrigt) bearbeta, gm bearbetning l. övertalning l. upphetsning verka för; (upp)hetsa, uppvigla, driva agitation.

Agn[1] (angn); [-en l. -et], -ar; -lik(nande). Mest i plur. *Havre-, sädesa-ar.* Ofta i liknelser o. ordspråk. *Skingras som a-ar för vinden. Lätt som en a.* Levertin. *Rätt liknar jag ett tröskat a.* Malmström. **Syn.** avfall, smolk, boss, skräp (efter uttröskade ax) = blom- o. skärm-fjäll, fröskal, borst, småhalm osv. **Agnig,** -t, [-are]. Mindre vanl. *A. om kinden* full med agnar.

Agn[2] (angn); -et, =. *Till a. har man mask l. flugor. Sätta a. på kroken. Levande a.* **Syn.** bete, lockmat (för fisk). **Agn|a på** ɯ, -ade, -as; -ing. Förse med agn, sätta bete (på kroken).

Agnostici'sm (aggnå-); -en. Fil. Åsikt enligt vilken man (särsk. om det översinnliga, det himmelska) intet kan veta.

Agra'ff, -en, -er. Spänne l. häkta till sammanhållande av kläder, gardiner osv., vanl. till prydnad.

Agrār, -en, -er; -förbund; -politik. Mest polit. Särsk. som enkelt redan mindre vanl. *Tullvän och a. Sverges a-förbund, bildat 1895, ombildades 1903 till Sverges lantmannaförbund.* **Syn.** en som i statslivet arbetar för jordbrukets intressen. **Agrikultūr,** -en [l. -n]. Jordbruk, åkerbruk, lantbruk, särsk. den odlade jordens bearbetning. **Agronōm** (-åm); -en, -er. Person kunnig i lantbrukets teori, (vetenskapligt) utbildad lantbrukare (titel för en som gmgått lantbruksinstitut); person anställd för att ge råd o. upplysningar om lantbruk, lantbruksingenjör.

Agrema'ng, -et, = l. -er. Mest i plur. *Ute på landet fins ju rakt inga a-er.* **Syn.** (a-er:) behag, nöjen, förströelser, förmåner, bekvämligheter; fördelar; (säll.:) prydnader.

Ah, interj. Uttalet växlar allt efter olika sinnesrörelser. Med kort a t. e. det otåliga *Ah prat!,* med långt *Ah, vad det luktar gott!* Det inledande *Ah, (var så snäll och gör det)!* är syd- o. västsvenskt. **Syn.** å(h), ack; ibl. vad säger du l. verkligen. **Ahā,** interj. Uttrycker vanligast överraskning och brukas ofta ironiskt. *Aha, är skolmästarn framme nu igen!* = jaså, håller vi nu på och mästrar igen. **Syn.** jaså, såå, å(hå), jag förstår.

Aj, interj. Mest för obehagliga känslor. *Aj, det gör ont! Aj, ett sånt nöt ja(g) var! Aj, aj, aj, det var värre det! Aj, är det på det sättet!* **Syn.** oj; åhå, ah. **Aj|a sig,** -ade. *Det var ett förskräckligt ajande.* **Syn.** oja sig, voja sig; jämra sig, klaga, låta illa.

Ajourner|a (asjur- l. ngt vard. asjor-); -ade, -as; -ing (med plur.). Uppskjuta (t. e. sammanträde till bestämd dag l. tills vidare), låta uppskjuta; refl. = uppskjuta sina sammanträden.

Ajuster|a (-sjy-); -ade, -as; -ing (med plur.). Ordna (t. e. hår l. kläder), bringa i ordning. Ofta refl.

Ajö se adjö.

Akāci|a (-sia); -an, -or l. -er. -aträd l. -eträd. Dels om de mimoseliknande, hos oss mest i rum l. drivhus odlade 'äkta a-orna' med de gula borstlika blomsamlingarna o. de för beröring ömtåliga bladen (vanligast odlad är A-a lophanta); dels om 'oäkta a-a' (Robinia pseudacacia), ett parkträd med hängande klasar av vita, mycket välluktande blommor.

Akademī, -(e)n, -er. Ofta med stor bokstav. **1)** Högre undervisningsanstalt. Utom möjl. i uttr. *Ligga vid a-en* är a. i bet. 'universitet' föråldrat o. undanträngs av detta även i ssgr. *Gå på a-en* studera vid a-en för de fria konsterna, konstakademien. *Musikaliska a-en* om dess undervisningsanstalt dvs. musikkonservatoriet. *Målara-en* även till 2. **2)** Samfund, som har till uppgift att främja vetenskap l. konst. *Vetenskapsa-en. Svenska a-en. Lantbruksa-en.* **Syn. 1)** högskola, universitet, institut; **2)** vetenskapligt l. vittert sällskap, samfund (för konst o. vetenskap), ibl. samhälle l. societet. **Akadēmielev** [l. -ī-]; t. e. vid konstakademien. **-fogde** vid Uppsala universitet; har närmaste tillsyn över universitetets jordegendom. **-hemman** skänkta l. upplåtna till universiteten. **-räntmästare. -sekreterare** chef för universitetskansliet (i Uppsala o. Lund). **-stat** alla till en akademi hörande styresmän, lärare o. tjänstemän. **Akadēmiker,** -n, =. Ledamot av l. lärare vid akademi. **Akadēmisk,** -t. **1)** *En a. examen. A. medborgare* student l. universitetslärare. *A-t bildad. De a-a fäderna* konsistorieledamöterna l. professorerna överhuvud. *A. kondition* förr vanligt = k. i universitetsstad (så att läraren där kunde sköta sina egna studier). *Den a-a församlingen, inrättad vid senaste universitetsreform, består av samtliga professorer (samt vid val av kansler, rektor o. prorektor även överbibliotekarien o. räntmästarn).* Som föreläsningar o. d. vid universiteten börja en kvart efter utsatt tid, talar man om *Den a-a kvarten. A-t läsår* höst- o. följ. vårtermin (1 sept.—31 maj). **2)** Ofta om Svenska Akademien l. Konstakademien. *A. smak, stil.* **Syn. 1)** universitets-; **2)** ibl.: svensk-akademisk, överensstämmande med vedertagna konstregler, (sovrad o.) regelrätt, (ibl. nära:) stel, konventionell, förbenad. **Akademi'st,** -en, -er. Ibl. om ledamot av lärt l. vittert samfund, t. e. Franska Akademin. Ej säll. om anhängarna av fransk-klassiciteten, försvararna av Svenska Akademien ɔc nyromantikerna.

Akcent stavas i SAOL[7] accent. Se d. o.

Aki'lleshäl (l. tji-). Sårbar(aste) punkt, svag sida. **Aki'llessena.** En stark sena på underbenets baksida, utgående från de stora vadmusklerna o. fäst på hälbenet.

Akle'j|a, -an, -or; -[e]frö. Aquilegia (särsk. den vanligen blåblommiga vulgaris). *A-orna, ofta förvildade i gamla trädgårdar, ha på senare tid åter allmännare börjat odlas i en mängd färgrika arter och varieteter.*

Akrobāt, -en, -er; -stycke; -trupp. Lindansare l. annan gymnastisk konstmakare (såsom ormmänniskor, trapetskonstnärer, 'starka män', brottare, clowner osv.), 'luftspringare'.

Akt[1], -en, -er; -indelning (i skådespel); -ställning (konstterm). Kan också betraktas som

fyra ord. **I. 1)** *En a. av rättvisa.* **2)** Fil. ofta i ssgr som *Tanke-, förnimmelse-, viljeakt.* **II.** *Vigsel-, döpelseakt. Den heliga a-en. Under det a-en pågick.* **III.** I skådespel. *Skådespel i tre a-er. Sista a-en försiggår i huvudstaden. Mellan a-erna.* Ofta bildl. *Sista a-en (i hans livs drama).* **IV.** Konstterm. *Aktstudier.* **Syn. I. 1)** gärd, handling, gärning, ibl. verk; **2)** (verksamhets)yttring; **II.** (högtidlig) förrättning, högtidlighet, ceremoni; **III.** huvudavdelning av skådespel (skild från övriga gm uppehåll: mellanakter), 'handling', (säll.) upptåg; 'kapitel', avdelning, stadium; **IV.** naken modell (i en viss ställning).

Akt[2], -en, -er (l. ibl. akta); -stycke (som särsk. ofta ersätter sing. av det enkla ordet!). *Digra juridiska a-er. Överlämna a-erna i målet.* Märk uttr. *Lägga ad a-a* till handlingarna; 'på hyllan' (för att inte vidare ta ngn befattning med det). **Syn.** (skriftlig) urkund, handling, dokument, aktstycke, ämbetsskrivelse.

Akt[3], subst. I uttr. *Förklara ngn i a.,* (förr även) *i rikets a.* sätta l. ställa utom lagen, förklara biltog l. fågelfri l. fredlös, lysa i bann, proskribera.

Akt[4], subst. (den-kön). Mest i fasta uttr. **I.** I förbindelse med vissa verb. **1)** Med giva; jfr aktgiva. *Giva l. ge a.* fästa l. rikta sin uppmärksamhet på, lägga märke till, märka, observera. *Ge a. på hur han bär sig åt!* Ibl. med bestämningsord *Ge noga, väl a. på hans minspel! Gav du a. på hur hon ryckte till?* Lystringsordet *Giv akt!* brukas även som subst. (o. kan då smnskrivas, se d. o.) *Låt det bliva dig ett giv akt för framtiden!* varning, maning. **2)** Med taga; jfr iakttaga. *Taga tillfället i a.* passa på, begagna (sig av). *Ta tiden (väl) i a.* ta (väl) vara på, väl använda, draga fördel av, icke slarva bort l. låta gå förlorad. *Taga sin värdighet (väl) i a.* icke glömma, hålla på, vara mån om. *Ta sig i a. (för)* akta sig, vara på sin vakt. **II.** Märk uttr. *I [den] a. och mening att* ~ syfte, uppsåt, avsikt, ändamål. **Syn.** se exemplen. — **Aktgiv|a** [o. **-ge**] ◻; [-are; -ning; -enhet]. Fast form blott skr. o. i allm. mindre vanl. än fri. Jfr akt[4] I. 1. *Vi pläga ej a-a på vår tysta tankes form. A-andet på alla dessa småsaker.* **Syn.** lägga märke till, iakttaga osv. **-pågivenhet,** -en. Skr. *Med samma stela a. Denna bristande a.* **Syn.** uppmärksamhet, ibl. vaket iakttagande, vakenhet. **-sam;** -het; [-ligen]. Ansluter sig även till verbet 'akta'. **1)** *Var a. om dina kläder!* akta, far varligt. **2)** *A. på sig själv.* **Syn. 1)** rädd l. mån (om), försiktig (med), vårdsam (om), varsam; **2)** uppmärksam, aktgivande. — **Akt|a,** -ade, -as. **I.** I alla stilarter, såväl i skrift som tal. **1)** *A-as väl! l. A-as för väta och stötar* påskrifter på ömtåligare fraktgods. *A-a fingrarna* (mer vard. *tassarna), annars smäller det! A-a, du faller!* se opp! *A-a elden. A-a de sina för dåliga inflytelser. A-a sin tunga* inte prata bredvid mun, vara försiktig i uttalanden. **2)** Refl. *A-a sig för förkylning. A-a dig, det bränns! Han a-ar sig nog, skall nog veta att akta sig, om det är fara på färde. A-a sig för att l. (så) att inte l.* (mer vard.) *så man inte* ~. *Kommer han hitåt igen, må han a-a sig! A-a dig lite, så jag kan få komma fram!* maka (åt) dig, stig åt sidan. **II.** Mest skönl., ofta högt. För perf. part. se III. **1)** Trans. o. intr. *A-a på tidens tecken. Utan att a-a på varningar. Litet a-ar jag hans hot. Icke a-a faran. A-a varken lag eller rätt.* **2)** Blott trans. *A-a sultanens löften för intet. A-a ngn värdig en utmärkelse. A-a nödigt, onödigt (att* ~*). A-a för gott. Icke a-a för rov att* ~ = *A-a för ingenting* icke dra sig för l. hålla sig för god l. ha försyn l. blygas för. *Det andra a-ade ringa, det a-ade han högt. Två ting dock lärt mig a-a läkarns yrke* Runeberg; jfr aktad. **3)** Åld. l. i folkton. *Han a-ar (att) rida till tings.* **III.** Perf. part., ofta brukat adjektiviskt i bet. II. 2, tillhör även smtl., men är sällan vard. *Göra sig a-ad, sitt namn a-at. Högt a-ad av sin samtid. Inta en a-ad ställning i samhället.* **Syn. I. 1)** vara aktsam om (se d. o.), hantera varsamt; bevara, vårda; se ti'll, laga, sörja för; **2)** (a-a sig): ta sig till vara l. i akt (för), vakta sig (för), vara på sin vakt (så att l. mot), ha ögonen öppna, undvika, låta bli, avhålla sig; **II. 1)** ge akt på, egna (sin) uppmärksamhet åt, rikta sin uppmärksamhet på, beakta, märka; ibl. lyssna till; ibl. avvakta; fästa vikt l. avseende vid, bekymra l. bry sig om, fråga e'fter; **2)** anse, hålla (för), betrakta, ibl. tycka; högakta, värdera; **3)** ärna, ämna, ha för avsikt; **III.** (högt) ansedd l. skattad, värderad, högaktad, som åtnjuter allas aktning. — **Aktning,** -en. Jfr akta II. 2 o. III. Ofta i utpräglat skr. uttr. **I.** Huvudbet. *Jag hyser, har stor l. mycken a. för hans kunskaper. Sjunka, stiga i ngns a. Skänka ngn sin a. Han har min fulla a. A. för lag o. rätt. Iakttaga, åsidosätta all skyldig a. för (l. mot) ngn. Brista i a., fela i a., ej visa vanlig a. Ett utseende, som bjuder a.* **II.** Märk bl. a. **1)** *Med all a. för hans begåvning sätter jag honom ej högt som karaktär* med fullt erkännande av, utan att (vilja) förneka; (uttrycket brukas som ett slags ursäkt). **2)** *Att ha a. för sig själv, självaktning, är att äga en sann känsla av sitt människovärde och har inget att göra med självbeundran.* **3)** *Av a. för hans grå hår höll jag inne med anmärkningen.* **Syn. I.** högaktning, god l. fördelaktig tanke,

vördnad, respekt, att skatta ngn högt, hög uppskattning; ibl. anseende l. aktad ställning; **II. 3)** undseende, hänsynsfullhet, vördnadsfullhet. **Aktningsbevis.** Mest skr. **-bjudande.** *Ett a. yttre.* **Syn.** som inger aktning, respektingivande; ansenlig, betydande, respektabel. **-full.** *På a-t avstånd. Behandla ngn a-t.* **Syn.** (ibl. nära:) vördsam. **-gärd.** Skr., högt. **-lös;** -het. Skr. *Den överlägsna spotskhet och den traditionella a-het som utmärker släktingar.* **-värd;** -het. **1)** *I allo a.* **2)** *Göra a-a försök att återhålla sin skrattlust.* **Syn. 1)** vördnadsvärd, hedervärd; **2)** rätt betydande, all hänsyn värd, ganska god, rätt duktig, avsevärd, betydlig.

Akt|er[1], -ern, [-rar]. Ssgr ansluta sig vanl. även till akter[2] o. stå efter detta. *Båten ligger djupt med a-ern.* **Syn.** bakstam, akterstäv. **Akter**[2], [-st], adv. Mest i ssgr., varav några emellertid även särskrivas, t. e. *Akter ifrån, om, ut, över* ⟩ för om, för över osv. *Skepp i sikte a. ut!* **Syn.** i l. åt aktern, bakåt. **Akterdäck** ⟩ fördäck. **-gång.** Skr.; sälls. *All dumhet, allt baksträveri, all a.* **-hand.** Sjöv. *I a.* arbetar den som står efter andra l. under deras ledning. **Syn.** efterhand. **-ifrån** ibl. särskrivet. **-kastell** skans (på forna örlogsfartyg). **-lastad** för tungt lastad i aktern. **-om** ibl. särskrivet. **-skepp** skeppet a. om stormasten. Numer vanligare än 'bakskepp'. **-spegel.** Var på äldre fartyg plan l. föga buktad o. ofta prydd med sniderier o. d. Nu har aktern åtminstone på ångfartyg vanl. icke tvärvägg, utan är rundad l. spetsig. **-stagad,** sjöv. o. ibl. skämts. friare. Lutande bakåt. **-städerska** för aktersalong o. hytter. **-stäv** särsk. om odäckade båtar. **Syn.** akter. **-år|a.** *Sitta vid a-orna, a-an. Vet han va' de' ä' te stjäla? muttrade a-an, en gråskäggig gubbe.* **Akterlig,** -t, -are. Mest sjöv. *A. vind blir lika med förlig; den kommer nämligen akterifrån. A. storm, tre rev och en sjö som ~. Sent omsider fingo vi oss en a. körare.* **Syn. 1)** kommande akterifrån, förlig; åt aktern l. akterut belägen l. befintlig. **Aktre** l. **Aktra,** aktersta. Mest sjöv.

A'ktie (-si- l. -tsi-); -n, -r. Bet. 1 o. 2 äro icke alltid skilda. **1)** Insats i gemensamt företag. *Bolaget ställes på a-er.* Ex. som *Teckna (sig för), taga a-r i ett bolag* l. *Utdelning med 50 kr. per a.* kunna även föras till 2. **2)** Aktiebrev. *En a. på 1000 kronor. Gruvesbergsa-rna ha fallit, stigit, stå högt, lågt.* **3)** Plur. ofta bildl. *Höja sina a-r hos ngn* inge honom högre tankar om sig. **Syn. 1)** insats l. andel i företag l. bolag, ibl. lott; **2)** aktiebrev, lottsedel, erkännande om inbetalning av visst belopp l. av gjord insats (som berättigar till utdelning); **3)** anseende, ställning. **Aktiebok** aktieregister, förteckning över ett bolags samtliga aktier jämte deras ursprungliga ägare o. därefter styrkta förändringar i äganderätten. **-bolag** b. grundat på a-r. *Försäkrings-, rederi-, bryggeriaktiebolag.* **-brev** = aktie 2. **-emission.** *Ny a. i Kullager* utsläppande l. utgivande av nya aktier. **-inbetalning** i. av insatser (för tecknade aktier). **-kapital** summan av insatserna. **-kupong** små kvitton som åtfölja aktiebrev o. avlämnas, ett för varje utdelning. **-register** aktiebok. **-rätt** r. till (andel l. vinst på grund av) aktie. **-tecknare;** -ing. **-ägare.** *Stor a. i Separator.*

-aktig, -t, -are; -het. Brukas synnerligen ofta för att nybilda adjektiv. Ur smtl. kan ju anföras: *Börjar de(t) på att se flyttningsaktigt ut hemma nu?* Strindberg skriver t. e. *rikemansaktig.* Adj. på -aktig brukas ofta vard., under det motsvarande adj. på -artad tillhöra en ngt högre stil. Bägge uttrycka svagare likhet än de på -lik.

Aktion, -en, -er. **1)** Mindre vanl. utom i ssg (se nedan). Verksamt ingripande l. uppträdande, handling. **2)** Mest hist. (Mindre) drabbning, särsk. till sjöss, sjödrabbning. *Klar till a.* **3)** Lagt. Åtal, anklagande inför rätta, käromål. **4)** Dramatisk l. mimisk framställning, miner o. åtbörder, yttre föredrag (hos talare l. skådespelare), spel. **Aktionsradie.** Sjöv. Den väglängd, ett örlogsfartyg kan tillryggalägga utan att på nytt inta kol, örlogsfartygs verksamhetsområde (utan att anlita hamn).

A'ktiv (l. -īv); -t, [-are]. **1)** *A-a och passiva medlemmar. Vara i a. tjänst* i tjänstgöring vid trupp. *A-a trupper* trupperna i fredstid bragta till krigsstyrka medelst inkallande av reserven, första linjen (⟩ andra linjen, lantvärnet, landstormen l. ibl. gardestrupper). **2)** Språkv. *A-t verb betecknar vanligen verb med a. form 'älska', motsatt passivt 'älskas', 'vara älskad' l. (passivt) deponens 'färdas'.* Förr även = transitiv. **3)** Som subst. (dock utan ny ändelse i best. form) brukas handelstermen *Aktiva.* **Syn. 1)** o. **2)** handlande, arbetande, verkande, verksam, företagsam, driftig; ibl. anfallande, angripande, som tar initiativet; ibl. tjänstgörande; **3)** (a-a:) förmögenhet o. tillgodohavanden, tillgångar (enskilds l. firmas).

Aktivitēt, -en. Handlingsiver, handlingskraft, driftighet, företagsamhet, verksamhetsiver; livlig verksamhet.

Aktning se under akt[4].

Aktre se under akter.

Aktris, -en, -er. Börjar undanträngas av 'skådespelerska' och har lägre klang än detta.

Aktualiser|a, -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Bringa till (full) verklighet l. till full utveckling l. medvetenhet, förverkliga.

Aktualitēt, -en, -er. **1)** Utan plur. Som har betydelse l. intresse just för tillfället ✕ det som har blott historiskt intresse. **2)** Ibl. med plur. I sing. mest fil. ✕ potentialitet l. möjlighet. *Räkna med a-er, ej med blotta möjligheter.* **Syn. 1)** 'dagsvikt', dagsintresse, aktuellt intresse, betydelse (just nu, just då); **2)** verklighet. **Aktue'll,** -t, [-are]. **1)** *Frågan är a., nu a-are än någonsin.* **2)** Mest fil. *Ej blott möjligt, potentiellt, utan fullkomligt a-t.* **Syn. 1)** 'brännande', (av intresse) för dagen l. just för tillfället, på tal, 'uppe', 'dagsviktig', på dagordningen stående; förhandenvarande, nuvarande; ibl. faktisk; **2)** fullt utvecklad, verklig, fullt medveten.

Aktuārie, -n, -r. Tjänsteman (i ett ämbetsverk) som har hand om inkommande o. utgående handlingar, alltså, om man så vill, ett slags arkivarie o. registrator. *A. i Kungl. Kommerskollegium. Förste a.* Som titel börjar ordet alltmer brukas utom sitt gamla område, t. e. om 'matematiker' i försäkringsbolag.

Aktuell se under aktualisera.

Aktōr, -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er. Är liksom 'aktris' statt på återgång. 'Skådespelare' har högre klang.

Akustīk, -en. **1)** Fys. Läran om ljud o. toner, deras uppkomst o. fortplantningssätt. Ljudförhållanden, hörförhållanden, ljudverkan. *Kyrkans a. l. a-en i kyrkan är dålig* man hör dåligt i den, ljudet blir lätt oklart. **Aku'stisk,** -t. Ljud-, hör-, bestående i l. åstadkommen gm ljud; som angår (läran om) ljudet.

Akūt[1], -en, -er. Språkv. *I änden (av and) har första stavelsen a.* Även om tecknet ′. **Syn.** akut accent. **Akūt[2],** =, [-are]. **I.** Mest läk. **1)** *A. feber.* **2)** *A. smärta.* **3)** Ibl. friare. *Faran för överfall är a-are än någonsin.* **II.** Språkv. *Stavelse med a. accent* ✕ grav (l. cirkumflex). **Syn. I. 1)** med hastigt l. häftigt l. snabbt förlopp, som varar blott kortare tid (2—4 veckor), (hastigt) övergående, med snar kris; **2)** häftig, hetsig; skarp, stingande; **3)** 'överhängande'.

Akvare'll, -en, -er; -färg; -målare; -målning. **1)** *En liten a. av M. E. Winge.* **2)** *Landskapsmålare i olja och i a.* **Syn. 1)** målning l. tavla utförd med vattenfärg(er), akvarellmålning; **2)** vattenfärg.

Akvări|um, -et, -er. *Stockholms a-um överlämnades 1894 till Skansen. Sötvattens-a-er.* Vattenbehållare (med glasväggar o. -tak) för levande vattendjur o. vattenväxter.

Akvavīt (l. -vi't); -en, -er. Ett slags finare brännvin (särsk. ett norskt kumminbrännvin).

Akvedu'kt, -en, -er. Byggd vattenledning ovan jord; brobyggnad l. byggd kanal, gm vilken ett vattendrag ledes över en dalgång. *A-en vid Håverud.*

Al, -en, -ar; -dunge; -kärr; -trä. Alnus (särsk. glutinosa, men ofta även om 'aldern' = incana). *Alarna stå som en krans kring sjön. Al räknas till de mjukare träslagen.* **Syn.** klibbal, alträd, albuske; alträ, alvirke.

Alaba'ster, -n; -lik; -skål; -urna; -vit (skönl.). Halvt genomskinlig, marmorliknande gips. Ofta skönl. *Vit som a.*

Aladåb, -en, -er. Förr mest skrivet 'à la daube'. Ett slags maträtt med stelnat gelé som serveras kall. *A. på höns, fågel, gris, hummer.* I stället för *A. på fisk, laxöring* säges vanligare inkokt fisk, laxöring l. ibl. fisk osv. i gelé.

Alagre'ck, -en, -er. Förr mest skrivet 'à la grecque'. Meanderslinga (ett slags ornament, bestående av vanl. i räta vinklar brutet band).

Ala'rm, -et, [=]. **1)** Mer 'egentl.' *Blåsa, slå a.* kalla till vapen (med trumma, trumpet, rop l. d.). *Göra, giva a. vid eldsvåda. Göra falskt, blint a.* då ingen fara är på färde. **2)** Friare, bildl. *Där blev a. (i lägret)!* **Syn. 1)** signal l. kallelse att gripa till vapen o. snabbt rycka ut, utryckningssignal, (a)larmsignal, alarmrop, larm; **2)** (plötslig) oro, rörelse, uppståndelse, bestörtning; larm, (o)väsen, buller o. bång, bråk. **Alarmapparat** t. e. på väckarklocka, i affärslokaler l. kassavalv (mot tjuvar), vid brandtelegraf osv. **-trumma.** *A-n går* även bildl. **Alarmer|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). *A-a brandkåren.* **Syn.** ge alarmsignal l. signal att rycka ut.

Albatro'ss (-å-); -en, -er. Diomedea exulans. En simfågel, den största bland stormfåglarna, utmärkt flygare.

A'lbion (-ånn). Namn på England. **Albion(s)son** engelsman.

A'lbum, -et, =; -blad. **1)** Bok för samling l. förvaring av minnesverser, teckningar, porträtt osv. *Bläddra i ett a. Minnes-, fotografi-, frimärks-, vykorts-album.* **2)** Även tryckt samling med bidrag av skilda författare l. konstnärer. *A. för litteratur och konst. Litterärt a. för 1877, första årgången, innehåller 'vitterhetsstycken och poemer' samt porträtt av bl. a. V. Rydberg, Snoilsky, Wikner och Fjalar.* **Syn. 1)** minnesbok; stambok; skissbok, portfölj; ibl. frimärksbok l. d., (ibl. nära:) häfte; **2)** vittert o. konstnärligt samlingsverk (l. kalender).

A'ld|er, -ern, -rar. Ldls. Al, särsk. gråal, 'arre' (Alnus incana). *Gråalen, Norrlands a-er.*

Aldra, se all(ra).

A'ldrig (smtl. även aldri); adv. **I.** Med utpräglad tidsbetydelse. *Bättre sent än a. A. såg jag maken, sa käringen, red på staken. Det har a. förut varit brukligt. Han glömde det a. (sedan). Ännu a. Nu eller*

a.! A. nå(go)nsin mer. A. i evighet, i livet, i tiden, i världen. Ofta otåligt. *Blir du (då) a. färdig? A. är det annat (än klagomål)!* **II.** Tidsbetydelsen bleknad l. död. **1)** *Detta går a. väl. Det är väl a. möjligt?* I sht i smtl. framför 'en', 'ett' o. superlativer. *A. (ett) dugg, ett tecken, det bittersta.* **2)** Märk särsk. *Om han både mig a. så (ivrigt)* hur i. som helst. *Med a. så litet omdöme kan man inse det. En a. så hastig rundvandring kring utställningsfältet. Om du bad a. så, vill jag ändå inte göra det. Det angår mig inte mer än a. det, mer än det som a. var* icke alls, inte det bittersta, inte mer än så. *Grann och fet som a. det.* **Syn. I.** icke någonsin, ej l. inte nånsin; **II. 1)** alls icke, inte, ingalunda, på inga villkor, under inga omständigheter, omöjligen; **2)** hur (liten osv.) som helst, än (så).

Alexandrīn, -en, -er. *Tegnérs Svea är till sitt huvudparti skriven på a-er, däri som i åtskilligt annat pekande tillbaka på 1700-talets akademiska diktning.* **Syn.** 12- l. 13-stavig (sextaktig) jambisk vers med cesur (taktvila) i mitten o. vanl. parvis rimmade versrader. **Alexandrīnsk,** -t. **1)** *A. vers* jfr föreg. ord. **2)** *A-a judar* i l. från Alexandria. *A. konst* hellenistisk, som uppstod i Alexandria under Ptolemaierna o. förenar grekiska element med orientaliska.

Alf l. **Alv,** -en, -er. Lägre naturväsenden i den fornnordiska gudaläran. Vänner till Åsarna, hjälpte de dem mot jättarna. Särsk. ssgrna *Ljusa-er, svarta-er* brukas ofta skönl.

A'lfa, -t, =; -tecken. Första bokstaven i grekiska alfabetet (*α*). *A-tecknet brukas ofta vid numrering och utmärker i astronomin den ljusstarkaste stjärnan i en stjärnbild: A. (α) i Perseus.* **Alfabēt,** -et, = [l. er]. *Han kan redan både stora och lilla a-et. I ordning efter a-et. Runalfabet. J. A. Lundells landsmålsalfabet.* **Syn.** abc(d), bokstavsföljd. **Alfabētisk,** -t. *I a. ordning. A. förteckning.*

Ālfågel; -skytte. Fuligula l. Bucephala glacialis. En nordisk dykand, brokig av vitt, rostbrunt o. svart, lättast igenkännlig på sin spetsiga stjärt.

Alg (-j); -en, -er; -artad; -flora. Algerna leva mest i vatten och fortplanta sig genom sporer (groddkorn). *Den hos oss mest kända av alla a-er är 'blåstången', Fucus vesiculosus, som i stor mängd brukar ligga uppkastad vid havsstränderna och finner användning som gödningsämne. Pla'nkton-a-erna, som ha stor betydelse för djurlivet i hav och sjöar, sväva fritt omkring i vattnet.*

A'lgebr|a (-j-); -an, [-or]. **1)** Utan plur. Räkning med hjälp av bokstäver, 'bokstavsräkning'. **2)** Ibl. med plur. Lärobok i a. **Algebraisk,** -t.

Ālibi, -t; -bevis. Mest i uttr. *Bevisa sitt a.* **Syn.** vistelse på annan ort (vid tid för ett brotts förövande).

Ālik|a, -an, -or. Blott i södra Sverge. Allmännare är talesättet: *Full som en -a.* **Syn.** kaja.

A'lk|a, -an, -or; -släkte(t). Mest = Alca torda, tordmulen. En simfågel, ovan becksvart, under vit; talrikast inom polcirkeln.

A'lkali (l. -kā-); -t l. -et, -er. Kem. Löslig metalloxid, 'lutsalt'. *Till a-erna höra bl. a. kali, natron och ammoniak.* **Alkālisk,** -t. *A-t salt. A. smak* lutaktig, frätande. **Alkaloīd,** -en, -er. Kem. Växtämne med alkaliska egenskaper, 'växtbas'. *A-er äro t. e. morfin och nikotin.*

Alkemī (-tj-); -(e)n. Konsten att av de fyra elementen framställa 'de vises sten' l. 'metallernas kvintessens', som skulle kunna förvandla oädla metaller o. silver till guld. A-n sökte även framställa drickbart guld, som ansågs skaffa hälsa och krafter, det troddes vara ett 'livselixir'. **Syn.** guldmakarkonst, guldmakeri. **Alkemi'st,** -en, -er; -isk. Guldmakare.

Ālkohōl (-ål l. vanligare a'l-ål) -en [l. -n], (kem. även plur. -er); -fri; -förgifta; -halt(ig); -missbruk; -stark; -svag. **1)** *Å-en utgör den berusande beståndsdelen i jästa drycker; som vattenfri är den etthäftigt gift.* **2)** Allmännare. *Ett måttligt bruk av a. Öl innehåller 2—4, visky över 54 volymprocent a. A-svaga viner. Bli a-förgiftad. Ruset är en akut a-förgiftning.* **Syn. 1)** vattenfri (vin)spiritus; **2)** (starkt) alkoholhaltig dryck, sprit(dryck), stark dryck, spirituosa. **Alkoholi'sm,** -en. Alkoholsjukdom, sjukliga rubbningar uppkomna gm alkoholmissbruk, alkoholförgiftning. **Alkoholi'st,** -en, -er; -hem. Person som lider av (kronisk) alkoholförgiftning, på dryckenskap begiven person, (vane)drinkare, vanesupare.

Alkōv (-åv); -en, -er. Fördjupning i väggen avsedd till sängplats (förr vanl. välvd), sängnisch.

All, -t, -a. Plur. mask. 'alle' blott högt. o. i uttr. *alle man.* En annan form har pluralen i det vard. *Va(d) i all sin dar!* o. brädspelstermer som *Sexor all* = 'sexor många', idel, bara, uteslutande, dubbla. Allan, allo, allom, allra, alls o. allt (adv.) se bland avledningar.

Enkelt. **A)** Huvudbetydelserna äro: **I.** I sing. **1)** hel, hel och hållen; **2)** varje (slags), av vad slag som helst, all slags, all möjlig, allt vad ~ heter, vilken som helst; **3)** fullkomlig, full, oinskränkt, största, mesta, mycket stor; **4)** (neutr.:) vart och ett, allting, alltsamman, alltihop. **II.** I plur. samtliga, var och en, var man, allihop(a), alla slags. **B)** Härtill komma spridda betydelser som: **1)** den myckna, det stora, de många. *Tack för allt besvär! Han*

blev straffad för alla (sina) ogärningar. **2)** Någon (enda), den minsta, särsk. efter 'utan'. *Utan a. orsak* utan spår av. *Utan alla anspråk.* **3)** Slut, förbi. Predikativt, mest sing., åld. l. ldls. *Och så är (den) sagan all. Min dag är all.* **C)** Skriftspråkliga, skönlitterära l. högtidliga fraser äro t. e. *Bönderna i allt Sverges rike. Vandra all världen(e)s väg* dö, hemfalla åt förgängelsen. *Hon blev mitt allt. Att skyldra, fälla bajonett, allt tycktes han förstå* vid sammanfattning av något förut uppräknat. *Männer komma, gubbar komma, allt till vapen gripit har. Av allt hjärta. Alla och envar.* I poesi står 'all' i likhet med andra adj. stundom efter substantivet. *I blida stjärnor alla.* Detta torde dock avta i modern diktning. **D)** Vard. l. smtl. äro bl. a. *Hans förmögenhet, den gick all världens väg* gick vind för våg, till spillo. *Men vart i all världen bär de nu av (åv)! Ja, vad kan man inte allt få höra. Vilka allt ä(r) de som kommer? För all del* hövlighetsformel i svar = jag ber; även förstärkande *Nej, för all del! För allt vad du gör, (så) stöt dej inte me honom* vad du än gör. *Åh kors i alla tider, se löjtnanten rider! Alla människor va(r) borta* = skr. 'alla voro ute'. *Bråk och bestyr utan all ända* i oändlighet. *Trött av (åv) allt släpet. Han bjöd mig sitta å (och) allt* förstärker i berättelse intrycket av hur väl man blir mottagen. *Tills man gått och läst och allt.* **E)** Ordföljd. *Alla de(m) som; alla(s) deras vän* (ledigare t. e. *god vän till l. med dem alla, deras gemensamme vän), allas vår, alla andra l. övriga* men: *I, eder, Vi, oss, de(m) alla.* **F)** Följ. uttr. må särsk. märkas. **1)** All. *Hon sade det i all oskuld* helt oskyldigt. *Börje hade all möda att icke skratta.* **2)** Allt. *Efter allt att döma. Näsan är allt annat än grekisk* allt utom, långt ifrån, ingalunda. *Icke för allt i världen* all(a) världens skatter. *Lön i ett för allt 2000 kronor* sammanräknat, i rund summa. *Skulderna uppgå i allt till* inalles, sammanlagt. *Vacker hy, fin näsa, det är allt* ingenting vidare, det är alltsamman(s). *När allt kommer (l. lägges) till allt* kommer omkring, allt sammanlagt. *Skeppet förgicks med man och allt.* **3)** Alla. *Äta med alla (de) fem* stoppa (alla) fingrarna i maten, ej använda gaffeln. *Krypa på alla fyra* på händer o. fötter. *Ett allas krig mot alla* fullkomlig anarki l. upplösning. *Jag har en gång för alla sagt, att* ~.

Ssgr tillhöra mest den fil. o. bibl. stilen samt den skönl., de sistnämnda äro ofta tillfälliga. Att särsk. en hel del tillfälligare här måste utelämnas, faller av sig självt. **I.** Former. **1)** Den vanligaste ssgsformen är *all-*. Därnäst *allt-* som särsk. träffas i många tillfälligare och därför ej säll. med bindestreck skrivna; i de flesta är senare leden verb o. 'allt' objekt därtill. I 'allren' växlar *all-* med *allt-* o. *alla-;* ibl. växla *alla-* o. *alle-* (allahanda); i en del som förr tillhörde ämb. träffas *aller-* (allerhögsta), o. slutligen finna vi i några få formen *alls-* (allsmäktig). **2)** Huvudtonen ligger vanl. på första leden; avvikelse därifrån anges på resp. ord. **II.** Betydelse o. användning. *All-* sammansättes ofta med adj.; bet.: fullkomligt, oändligt; även allmänt. Ex. *allgod, allbekant.* Med part. perf.; bet.: allmänt, av l. för alla. Ex. *allberömd.* Med part. pres.; bet.: 'allt', 'alla' som direkt objekt. Ex. *allseende.* Slutligen med subst. (ofta tillfälliga). Märk särsk. *allbetvingare* o. d. där all- = alltings, allas samt *alldaglig* o. d., som motsvara uttr., i vilka all är attribut till ett subst. **Syn.** Se ovan A) o. B) samt ssgr. — **Allbegriplig. -bekant.** Allmänt bekant l. känt, allom känt; beryktad; berömd. **-betvingar|e.** Skönl. *A-n Död.* **-daglig,** -t, -are; -en (skönl.); -het (med plur.). Ofta skr. o. ngt högre än 'vardaglig'. **1)** I egentl. bet. rätt sälls. *Detta skedde a-en.* **2)** Huvudbet. *Återta sitt a-a utseende. Inte är han särskilt roande, men a. är han heller inte. Samtalet övergick till a-heter.* **Syn. 1)** daglig, som sker var(je) dag; **2)** vardaglig, alldags-, vardags-, vanlig; som alla andra; enformig, ledsam, tråkig, platt, banal, trivial, prosaisk. **-dags.** Blott i ssgr., som nästan alla äro skönl. *Upphöjd över livets prosa och a-bestyr. En a-människa.* **Syn.** (i lättare stil:) vardags-. **-deles** se d. o. **-denstund** (l. vanl. -stu'nd); konj. Skr. o. ämb. (samt skämts.). *A. käranden icke inställt sig, ty prövar rätten skäligt* ~. **Syn.** då (ju l. nu), emedan, (efter)som, enär. **-fader,** = [l. -n]. Brukas som namn på Oden (mer säll. Zeus l. kristendomens Gud), saknar därför vanl. slutartikel i best. form. **-farväg,** mindre ofta 'allfarsväg'. Sälls. i plur.; mest skönl. *A. U. Bååths diktsamling 'Vid allfarväg'.* Friare *Bosporen, en folkens a.* Även bildl. *Den litterära a-en.* **Syn.** (allmän) stråkväg, (stor) landsväg, allmän farled. **-folklig.** Skr. Ersätter ibl. internationell l. kosmopolitisk. **-god;** -het. Blott om Gud (o. alltså utan gradformer). *Den a-e Guden. Gud, den A-e.* **Syn.** oändligt l. fullkomligt l. absolut god l. kärleksfull. **-he'lgonadag** den söndag som infaller på l. närmast efter 1 nov. **-het,** -en. Mest fil. Helhet, full(ständig)het, totalitet; sammanfattning, inbegrepp. **-härjare.** Skönl. *A-n döden.* **-härskande** o. **-härskare** brukas mest skönl. **Syn.** oinskränkt l. enväldigt härskande. **-ihop(a)** se d. o. **-känd.** Skr. *En a. sak.* **-liv.** Fil. o. skönl. Sammanfattning av allt liv; liv, som i sig

samman- l. innefattar allt enskilt liv. **-makt,** -en; -sord. **1)**En av Guds egenskaper; särsk. i best. form även benämning på Gud. *Inför A-ens tron.* **2)** Bildl. *Guldets, penningens a.* **Syn. 1)**allsmäktighet, allsvåldighet; **2)** oemotståndlig l. allt förmående makt; obegränsad makt. **-moder,** -n. Skönl. Vanl. om jorden. **-moge, -mosa** o. **-män,** (som ibl. ansluta sig till ssgr med all) se d. o. **-rådande.** Mest högt. utom i försvagad bet. *Nästan a. i socknen.* **Syn.** allsmäktig, allsvåldig, ensamt rådande, som härskar i allt l. över allt o. alla. **-seende.** Om Gud. *Den a. Guden. Guds a. öga. Den A.* Mer säll. om människor. *Ingenting undgår hans a. blick.* **Syn.** som ser allt, för vilken intet är fördolt, oändligt skarpsynt. **-sidig,** -t, -are; -het. Nästan endast bildl. *Bli föremål för en a. utredning* utredas från alla synpunkter. *A. belysning. A-t belyst. Han hade fått den a-aste bildning.* **-sköns** (akut, -sjöns); oböjl. attributivt adj. Mindre vanl. utom i vissa uttr. som t. e. *I a. ro,* som haft ett gott stöd i Runebergs Sandels. **Syn.** av alla slag, allahanda, allt slags; all. **-somsötast m. fl.** Mest smtl. l. skönl. Särsk. brukade av damer. *Den a-e lilla mun.* Särskrivas även. **-svensk.** *A. samling, tidning utgiven av Vilh. Lundström, II årg. 1915. A-a fotbollserien.* **-tid** se d. o. **-ting**[1], -et, =; -sman. Islands lagstiftande (o. i äldre tid även dömande) församling. *Det gamla isländska a-et upphävdes år 1800, men upplivades åter 1843 i form av en, efter danskt mönster inrättad, rådgivande lantdag, som emellertid senare fått allt större självständighet.* **-ting**[2] se d. o. **-vetande,** adj. o. **-vetenhet** brukas mest om Gud. *Den Allvetande.* Men även friare. *Hon ska då jämt låtsas vara allvetande.* **-vis,** -t; -het. Nästan endast om Gud. **-ätande,** adj. o. **-ätare.** Som tar sin föda både ur djur- o. växtriket; som äter allting. *Människan är a., likaså t. e. svinet, björnen, skatan.* — **All(a)-l. Alltre(da)n.** Formerna allre(da)n o. alltre(da)n brukas mest i poesi. **Syn.** (svagare:) redan, redan nu l. då. — **All- l. Allestans** se nedan allestädes. — **All- l. Alltbesegrande, -betvingande, -omfattande** m. fl. pres.-part.-ssgr äro vanl. skönl. o. ofta rätt tillfälliga. Ngn gmgående stil l. bet.-skillnad mln formerna på all- o. de på alltorde icke kunna påvisas; möjligen skulle de förra lättare ansluta sig till fil. språkbruk.

— **Alla-l. Allehanda,** oböjl. adj. (o. subst.; då ngn gång a-t). **1)** Adj. *A. besynnerliga funderingar. A. smått och gott.* Verkar ibl. en smula nedsättande. *A. kram, löst prat.* **2)** Subst. *Man roade sig med a.* Märk särsk. rubriker samt tidningsnamn (e-formen!) av typen *Dagligt A., A[-t] för i dag meddelar* ∼. **Syn. 1)** all möjlig, av olika slag, olika slags, varjehanda, åtskillig, diverse; **2)** både ett o. annat, litet av varje, ditt o. datt. **-samman(s).** E-formen vanligast; neutr. sing. alltsamman(s). Starkare än 'all'. *Å ni här a.? Det är alltsamman gott och väl, men* ∼. *Det var alltsammans* mera var det inte. Vard. är *Mitt i alltsammans knackade det på dörrn* mitt under allt detta o. likaså *Allesammans pojkarna fick stryk.* **Syn.** alla (utan undantag, över en bank), varenda en, hela klungan, allihop(a); (högre:) samtliga, envar, en och var; (neutr.:) allt, alltihop. — **Alleman.** I ordstävet *A-s vän, var mans narr.* Oftare särskrivet i uttr. som *A. på däck!* **-städes;** -närvarelse; -närvaro. Adv., skr. Med vard. biformer som all(e)stans. Skriftspråksformen brukas mest i uttr. *A. närvarande* som vanl. brukas om Gud, men även friare. *Sådana finner man överallt och a.* **Syn.** överallt, på alla ställen l. håll. — **Allerhögsta m. fl.** Ssgsformen *aller-* brukas i en del adj. o. adv., som förr tillhörde ämbetsstilen, men nu förnämligast användas skämts. i överdrivet sirlig stil. T. e. *Allerhögstdensamme, på allerhögsta ort (hos högsta myndighet), allerunderdånigst, -ödmjukast(e)* alla ursprungligen med syftning på (regerande) furstlig person, eller i skrivelser till sådan. Ännu hälsa riksdagens talmän konungen med *Allernådigste Konung, Eders Majestät!* Men i inlagor och skrivelser fick år 1882 överskriften *Stormäktigste Allernådigste Konung!* vika för det enklare *Till Konungen!* På sista tiden har tilltalet *Stormäktigste Allernådigste Konung* förekommit vid studentuppvaktningar för konungen. — **Allshärjarting** betyder egentligen icke ngn gemensam folkförsamling för hela Sverges rike, ty ngn sådan fanns icke i forntiden. Men skönl. brukas ordet så. **Syn.** allmänt folkting; riksmöte. **-mäktig** (l. -mä'kt-), -t, -are; -het (synes, särsk. i högre stil, utträngas av 'allmakt'). Högt. i uttr. som *Den A-e, Gud a.* Men ofta finner man ordet även i svagare bet. i uttr. som *Armfelt, den a-e gunstlingen. A-are än någonsin.* **Syn.** allsvåldig, allhärskande, allrådande. **-tōt** (-åt), interj. o. (oböjl.) subst. Jaktrop, som betecknar, att det jagade djuret dödats. *Ropa a.* **-våldig** (l. -vå'l-); -t; -het. Mer högt. o. åld. än allsmäktig. *A e Gud, alltings skapare och beskärmare.* — **Alltbestrålande -förkrossande** m. fl. blott skönl. Jfr all- l. alltbesegrande ovan. **-samman(s)** se alla- l. allesamman(s) ovan. — **Aldra** se allra nedan. **All|a,** -an, -or. *Få a-or* i tärningsspel = få upp samma tal på bägge tärningarna. **Allan.** Gammal form till 'all' i uttr. som *Uppfylla a. rättfärdighet* l. det ngt vard. *Va i a. dar!* ngn gång även 'allanste'. **Allo.** Gammal form till 'all'. I de åld. *Med a. flit* o. *I*

a. lande [l. land] (sing., men liktydigt med plur.!). Vanligare är uttr. 'i allo', t. e. *En i a. aktningsvärd man* i alla hänseenden, genom-. **Allom** (-å-). Gammal form till 'all'. *Det är ej a. givet att födas till snille* alla kunna icke ~. *Han är mitt allt i a.* min högra hand, är mig alldeles oumbärlig, mitt faktotum. **Allra,** även **aldra,** adv. Gammal form till 'all'. Förstärker superlativer. *Det går åt a. högst 3 meter. Inte det a. minsta. Jag skall komma med a. första* så fort jag kan. Smeksamt *Den a. som nättaste lilla fot* även hopskrivet. I barn- o. kvinnospråk ibl. upprepat *A., a. vackrast! A. helst (som)* i all synnerhet som. *Tackar a. ödmjukast!* Kan hopskrivas i t. e. *Det allraheligaste* det innersta av tabernaklet (även bildl.), *Gud, den Allrahögste,* i folkvisestilens *allrakärestan min* hjärtevän, samt ofta i *allrahelst.* **Syn.** av l. bland alla, av allt. **Alls,** adv. **I.** I nekande uttr. **1)** Även till formen nekade. *Icke a.* l. *a. icke. Här finnes a. intet att få.* A. ingen, a. inte o. a. icke kunna ngn gång även hopskrivas. **2)** Formen jakad. Ofta smtl. *Om han nu har någon mening a. med sitt anbud. Tänk, att han kunde gå a. efter en sådan kullerbytta! Då får du låta bli att gå dit a.* I skr. ersättes a. i detta fall gärna av 'över huvud' l. d. **II.** Jakat i uttr. *A. om a.* som även stundom hopskrives. **1)** *A. om a. blev det 4,000.* **2)** *A. om a. kan man vara nöjd med honom.* **Syn. I. 1)** alldeles, rakt, platt, slätt, det minsta, som helst; **2)** över huvud, någonsin, i ngt avseende; **II. 1)** sammanlagt, sammanräknat, inräknat, hoplagt, inalles, i allt; **2)** på det hela taget, i det hela. **Allt,** se d. o. **Alltet,** subst.; ytterst säll. i obest. form. **1)** Mest fil. o. skönl. **2)** Ldls. I det vard. *Hela a.* **Syn. 1)** världsalltet, världen, universum, världssystemet; **2)** alltsamman(s), alltihop, hela tutten.

A'lldeles (säll. -dē-; ofta däremot uttalat som enkelt ord); adv. Bet. skilja sig föga o. ibl. icke alls. **1)** *A. bortse från. Icke (så) a. säker på sin sak. A. i närheten. Han vägrade a. att gå in härpå* bestämt. *Det är a. uteslutet!* otänkbart. *Nej, det är a. misstag* ngt vard. **2)** Förstärkningsord; styrkan beror i hög grad på betoningen. *A. för trång* alltför, mycket för. *A. icke* vanl. ngt starkare än 'alls icke'; mer vard. är 'platt icke'. *Bli a. häpen. A. häpna över ngt. A. förtjusande. A. utomordentligt vackert.* Till verb mest vard. *Jag tycker a., att det är något jag har glömt* bestämt, precis; även nästan. *Man kunde a. bli galen, så vackert var det* rent av. **3)** Märk i svar. *Är det din mening? — Alldeles!* **Syn. 1)** till alla delar, fullt, till fullo, fullständigt, fullkomligt, helt o. hållet, i allo, till punkt o. pricka, i alla hänseenden, absolut, faktiskt, precis, just; 'platt', alls; bestämt, uttryckligen; **2)** mycket, i hög(sta) grad, synnerligen, ytterst; allt (för); rent (av), bokstavligen, riktigt; minsann, 'bestämt', nästan.

Allé, -(e)n, -er. Väg (l. gång), kantad av (planterade)träd. *Lind-; herrgårdsallé.* **Syn.** lövgång, 'grön gång'.

Allegorī, -(e)n, -er. *Bibelns profetior äro a-er.* **Syn.** genomförd l. till hela sin mening bildlig framställning, framställande av en sak under bilden av en annan; gmförd liknelse, längre personifikation, gmförd metafor. **Allegōrisk** (l. -å); -t. Bildlig, som innehåller en allegori l. har allegoriens form, som uttrycker sig i allegorier, som bör fattas bildligt.

Allegre'tto, -t, -n. Även adv. (Musikstycke i) rätt livligt tempo; ngt långsammare än allegro. **Allēgro,** -t, -n. Även adv. (Musikstycke i) livligt, raskt tempo; det näst hastigaste av de 5 'huvudtidsmåtten'.

Allema'nn, -en, -er; -isk. Mest i plur. *A-er* ett forngermanskt folk, känt från 200-talet e. Kr.

Allēna, adv. o. adj. Skönl. l. högt. ofta bibl. o. åld. I poesi även 'allēn'. Adjektivet brukas icke som attribut före ett subst. *Vara, gå a. Medan de sutto a. Ge Gud a. äran. A. saliggörande. Detta tillkommer vetenskapen a. att avgöra.* **Syn. 1)**(adj.:) ensam, utan sällskap, (alldeles) för sig själv, avskild, ibl. isolerad; ingen annan l. mer än; **2)**(adv.:) uteslutande, blott (o. bart), enbart, endast, ensamt (för sig), allenast. **Allenagiltig, -herravälde** o. **-härsk|ande;** -are. Alla blott skr. *Det allenahärskande mødet.* **-styr|ande;** [-else]. Skr. **-stående.** Skr. *Med a. tydlighet.* **Syn.** enastående, utan like. **-välde.** Skr. *Rimmets a.* **Allēnast,** adv. [o. konj.]. Högt. Vard. brukas dock *Endast och a.* Det tunga, skr. *icke (ej) a., utan (ock, även)* ersättes oftast av 'icke blott ~ utan också'; 'både ~ och' l. i smtl. 'inte bara'.

Allia'ns (-ngs); -en, -er. Vanligast = överenskommelse mellan stater l. partier om gemensamt uppträdande (särsk. i krig). **Syn.** (politiskt) förbund; makter förenade till ett förbund. **Alliēr|a,** -ade, -as; -ing. Vanl. refl. Mest om stater l. politiska partier. *Vänstern har a-at sig med socialdemokraterna. A-ad* bundsförvant. **Syn.** sluta förbund l. förbinda sig (med).

Alligāt|or (-årr); -orn, -ōrer. Ett krokodilsläkte i Amerika (o. Kina).

A'llihop l. **-ihopa,** neutr. sing. alltihop(a). Motsvarar 'all' i dess bet. 'hel (och hållen)', 'vart och ett, allting' o. 'samtliga', men är ngt starkare o. huvudsakligen vard. *Det bästa av alltihop var* av hela historien, i hela saken. *Han köpte alltihop(a)* rubb och stubb. *Allihopa ropa: »kära,*

kära ni, / vi, vi, vi, / vi ska hålla hopa!» Fröding.

Allitteration, -en, -er;- sbokstav; -sdikt. *Vid a. begynna två l. flera närstående, betonade stavelser med samma l. likartade ljud t. e. »halv karl är hel skada» l. (ur Eddan) »från himlen kastas / klara stjärnorna» o. med vokalallitteration »när Odin far / att mot ulven kämpa».* **Syn.** stavrim, uddrim, begynnande ljudrim, begynnelserim, bokstavsrim.

A'llmoge, -n. **I.** Enkelt. Ordet har äldst betytt 'allt folket inom ett område', (hist. *Med Gud och Sverges a.);* så 'folket, särsk. i motsats mot adeln', (hist. *Menige a-n).* Slutligen, då borgarståndet uppkom, fick ordet sin numer enda 'levande' bet. 'lantbefolkningen utom ståndspersoner'. *Dala-n har namn om sig att vara tapper och frihetsälskande.* **II.** I ssgr har ordet högre klang än eljest; detta i motsats mot ssgr med bond(e)-. **Syn. I. 1)** bönder(na), (bond)folk, bondestånd(et), allmogemän(nen), lantbefolkning(en), lantfolk; **2)** ibl. folk, nation; ibl. gemene man. **Allmogearbete** o. d. se allmogestil. **-dräkt** folk-, nationaldräkt. **-författare** som, vanl. själv tillhörande folket, skildrar dess liv. **-man. -mål** vanligare folkmål, bygdemål, landsmål; även dialekt. **-stil** bland allmogen nedärvd stil (med geometriska mönster), återupplivad på 1880-talet.

A'llmos|a, -an, -or. Ordet har i allm. en biton av förödmjukelse för mottagaren; detta dock icke i bibl. o. hist. stil. *Bedja om en a. Att ge arbete är bättre än att ge a-or.* **Syn.** barmhärtigsskänk, nådegåva, mindre penninggåva till tiggare; skärv. **Allmosehjon** orkeslöst fattighjon. **-utdelare.** Särsk. i katolska länder. Präst, som har till åliggande att utdela allmosor.

Allmän, -t, -nare. Formen 'a-ne' brukas numer nästan endast i uttr. 'a-ne åklagaren', eljest 'a-na'. **A)** Enkelt. Bet. äro mångskiftande o. gå över i varandra. **I.** För l. bland alla. Mer säll. med gradformer. **1)** *A. rösträtt. Konungens a-na mottagning* som är öppen för alla. *Upplåta till a-t bruk. A. (lands)väg. A. värnplikt* som i regel åligger varje man under vissa levnadsår. *A(-na) lag(en)* som gäller för alla (brukas mest om 1734 års lag med ändringar o. tillägg) ✕ klasslagar o. d. l. ibl. landskapslagar. *A. flicka, kvinna* offentlig, sköka. *Samtalet blev a-t.* **2)** Som adv. t. e. *A-t gängse. A-t läst. Man sade a-t, att ~.* **3)** *A-na tidningarna* avser i ämb. alltid Post- o. Inrikes-Tidningar; eljest även med vidare bet. **4)** Hit snarast *A-na sången* i Uppsala bestående av alla studentsångare (✕ 'O. D.'). **5)** Hit möjligen ock *A. rådstuga* se rådstuga. **II.** Det hela. *Befriad från gymnastik på grund av a. svaghet. A-t illamående. A-t kyrkomöte* för hela svenska kyrkan. *A. historia* världshistoria ✕ t. e. svensk l. fäderneslandets. *A-t vitsord* generellt (✕ specialbetyg); huvudbetyg. *Det a-t mänskliga.* **III.** De stora dragen l. det väsentliga. Gradformer rätt vanliga. *Han skrev om det a-na ämnet, som denna gång lydde: Nöd bryter lag* avser egentl. ämne som icke faller under bestämt läroämne ✕ historiskt osv. *Anlägga a-na synpunkter på ngt. I a-na drag. Under den a-na förutsättningen, att ~. A-na ordalag* ibl. = svävande. *Något a-t hållen. A. etik* om plikterna i allm. *'Vilken som helst' o. d. räknas till 'a-t interrogativa pronomen'* = obestämt interrog. **IV.** Staten o. d. Utan gradformer o. säll. adverbiellt. **1)** *På a. bekostnad, av a-na medel, a-na kassor* statens, folkets l. kommunens. *A-na arbeten* ingenjörsarbeten utförda för det a-nas räkning l. med statsunderstöd. *A(-ne* l. *-na) åklagare(n)* som å kronans vägnar anställer åtal. *Det a-na bästa* samhällets väl. **2)** *Det a-na* brukas som subst. = samhället o. vanl. så, att det ej framgår direkt, om man avser staten, länet, kommunen osv. l. dessa samtliga. **3)** *A-t läroverk* sedan 1878 namn på de statens goss-skolor, som förr benämnts 'elementarläroverk' (✕ privat l. fackskola). **V.** Bet. bleknad. Gradformer vanliga. **1)** *Kvickroten, ett av våra a-naste ogräs. A-na getingen, Vespa vulgaris. Blåklinten växer, träffas, förekommer a-t i rågåkrarna. I a-na umgänget, sammanlevnaden* dagliga. *Vårt a-na språkbruk. Innehåller blott de a-naste, de vardagligaste sanningar.* **2)** Märk det i smtl. vanliga *Riks eller A-na* näml. telefon. **B)** Ssgr ha vanl. formen *allmän-,* några adjektiviska därjämte *allmänt-.* **Syn. A) I.** gemensam l. öppen l. tillgänglig (för alla), som riktar sig mot l. omfattar l. åligger alla, allas; offentlig, publik; allmänt gällande, för alla förpliktande, (ofta ✕ enskild, individuell); **II.** alltomfattande, allmängiltig, allmännelig, universell, generell; **III.** (som ger ngt) i stora drag, som blott behandlar grunddragen; obestämd, ej detaljerad, abstrakt, ibl. svävande; **IV.** stats-, statens, kronans, offentlig, regeringens, samhällets, ibl. kommunens; ibl. officiell; **V.** vanlig, bruklig, gängse, vida spridd, överallt förekommande, vitt utbredd l. känd; ibl. daglig; ibl. vardaglig, alldaglig; (ofta ✕ rar l. sällsynt).

— **Allmänanda** medborgerligt sinne, samfunds- l. samhällsanda. **-befinnande. -bild|a;** -ning. Mest som part. o. subst. *Söka a-a sig. A-ande ämnen som historia och estetik. Ovanligt a-ad. Denna vetenskaps värde för a-ningen.* **Syn.** (a-ning:) allsidig mänsklig bildning; grundläggande l. medborgerlig bildning ✕ facklig. **-farlig.** Skr. *Skydd mot a-a sinnessjuka.*

-fattlig lättfattlig, populär. **-föreställning.** Mest fil. = 'schema', allmänbild, allmänbegrepp (varunder sammanföres en mängd likartade företeelser). Även friare *Blott ha en a. om en sak* schematisk, ibl. dunkel. **-gagnelig.** Skr. *Och detta ansåg doktorn verkligen vara en a. gärning.* **-göra** m. Avtar i bruk. **Syn.** utgiva, publicera; kungöra, bringa till allmänhetens kunskap, offentliggöra. **-het,** -en. **I.** Abstr. **1)** Skr. *Syndens a. Saken kan här endast framställas i (sin) största a.* i de viktigaste dragen, i sina grundlinjer. **2)** Uttr. 'i a.' *Folk(et) i a. Förr än man i a. tror.* **II.** Konkr. Mest i best. form. *Fritt tillträde för a-en. Den bildade a-en. Tala till a-en. Vädja till (den) stora a-ens dom* folkets; massans, mängdens, massornas. *Föreläsa inför en större a.* åhörarskara. **Syn. I. 1)** allmän utbredning, förekomst hos alla; ibl. allmängiltighet l. oinskränkthet; vanlighet; **2)** (i a.:) över huvud, i det (stora) hela, i stort sett, i gemen, generellt taget l. sett, för det mesta, i de flesta fall, gemenligen, allmänneligen, i regeln, vanligen, på de flesta ställen, med få undantag; **II.** (a-en:) menigheten, folket, publiken, publikum. **-nyttig.** *Till a-a ändamål.* **Syn.** gagnelig för alla l. för samhället. **-sanning** o. **-sats.** Mest skr. Generell (ofta ngt utnött, trivial) sanning l. sats. **-vilja.** Skr. *Parlamentarismens respekt för a-n.* **Syn.** samfundsvilja, folkvilja. **-ynnest.** Skr. *Att veta vad som allra senast åtnjutit a.* **Syn.** folkgunst, popularitet. — **Allmän[t]europeisk.** *Ett a-t krig.* **-giltig;** -het. T-formen, i allm. rätt sälls., träffas icke vid substantivet. *Efter a-a grundsatser.* **Syn.** som har giltighet l. värde för alla, allmänt tillämplig, universell, ibl. typisk. **-mänsklig.** *En a. svaghet.* — **Allmän(ne)lig** (l. -mä'n-); -t, -are. Brukas mest bibl. (l. åld.). Starkare än 'allmän', dock avtar dess bruk. Den kortare formen klingar mindre åld., men brukas föga. *En helig, allmännelig kyrka* som omfattar l. är avsedd att omfatta alla människor. *Allmännelig kärlek* till alla människor ✕ brödrakärleken. **-(ne)ligen,** adv. Ngt vanligare än adjektivet. **-(ne)lighet,** -en. Motsvarar både 'allmän' o. 'allmän(ne)lig'. *De återstående dikterna äro idel poetisk allmännelighet* höra till den poetiska allmänningen. **Syn.** allmänhet; obestämdhet, abstrakthet; ibl. alldaglighet, vanlighet. **Allmänning,** -en, -ar; -sskog. **1)** Egentl. En menighets (härads, sockens) samfällda skog och mark eller vatten. *Ute på a-en. Sockena-ar. Krono-a-ar* numer sälls. **2)** Bildl. *Att samtalen mest rörde sig på kallpratets stora a. Därför att hans formella erövringar nu till en del lagts till det poetiska språkets stora a.* **Syn.** allmän l. gemensam egendom; som brukas av alla, där alla äro hemmastadda.

Allö, -(e)t. Ldls., särsk. i södra Sverge. *Ställa till ett förskräckligt a. De flängde omkring, höllo a. och sleto kläder.* **Syn.** hallo, buller, (o)väsen.

Allo'ngeperuk (-ångsjpe-). Lockperuk, yvig peruk med långa, nedhängande lockar *A. tillhör ännu i England vissa ämbetsdräkter; eljest är 1600- o. 1700-talen a-ens egentliga blomstringstid.*

Allra o. **Alls** se under all.

Allt, adv. **I.** Enkelt. Märk bl. a. **1)** Det åld. *A. till världens ända* ända till. Mest i skr. brukas *A. framgent, hittills* och *A. under det att* som ofta är koncessivt. *Allt som tätast* är blott ldls. o. ersättes i rikssprå̊k av *A. som oftast.* **2)** Ldls. äro: *Dagen kom och a. satt han kvar* alltjämt, (be)ständigt. *Allt för ett* oavbrutet. *Han är a. gången* redan. Vard. äro: *De(t) vore a. lite märkvärdigt* nog, väl (ändå). *Man äter a. som man ä(r) hungri(g) till.* **3)** Finl. äro: *A. än(nu)* alltjämt. *A. efter litet* litet emellan, allt emellanåt, varjämte 'allt' i bet. '(be)ständigt' där ännu är allmänt. **4)** Vid komparativer. *A. större (och större).* **5)** I *A. under himmelens fäste* ger a. egentl. endast en poetisk färg åt uttrycket. Särsk. vanl. i folkviseton. **II.** Ssgr med *allt-* särskrivas även; dock icke 'alltså'. Betoningen växlar ofta, så att än 'allt'-, än senare leden har tonen. Ofta betonas bägge lederna (l. orden) lika starkt. Jfr *A'lltsedan hösten* med *Han har varit lam a'lltsedan. Det är alltjä'mt (l. a'llt jä'mt l. a'lltjämt) lika illa.* **Syn.** ända, hela vägen; hela tiden, alltjämt, (be)ständigt; redan; nog, visst, väl (ändå), tänker jag; ibl. ständigt. **Alltefter,** prep. Jfr för betoning o. särskrivning av detta o. de följ. orden allt II. *A. omständigheterna. A. behag.* **-eftersom,** konj. Jfr alltsom. *A. förhållandena det medgiva. A. det bäst passar, det passar bäst för dig.* **-emellan(åt),** adv. Den längre formen vanligast. **Syn.** litet emellan. **-fler** l. -e, -a. Mest särskrivet. **-fort,** adv.; åld. Alltjämt. **-från.** Säll. hopskrivet. Jfr alltifrån. **-för,** adv. **1)** *A. vek är konungens båge. Ni är a. artig. Hon förstod det (blott) a. väl (för att våga en invändning).* **2)** Rent förstärkande. *Det är a. möjligt, att du har rätt. Sådant bedöms här inte a. strängt.* **Syn. 1)** (alldeles) för, för mycket, mer än tillbörligt; (blott a.:) mer än önskligt, tyvärr ytterst; **2)** synnerligen, i hög grad, ytterst, mycket; (nekat:) just, (så) särdeles. **-ibland,** adv. Mest skönl. **-ifrån,** prep. [o. konj.]. Både om tid o. rum. *A. Ystad till Haparanda* även 'allt (i)från'. *A. början. A. det du reste, har hon legat sjuk.* I smtl. ibl. konj. *A. jag var barn.* **Syn.** ända (i)från. **-igenom,** adv. Om rum, tid o. bildl. Ställes före l.

efter. *Våt a. Han är a. en hedersman* ut i fingerspetsarna. **Syn.** genom-, ända igenom; alltjämt, från början till slut, hela tiden; genomgående, till alla delar, helt o. hållet, fullblods-. **-intill,** prep. Åld. *A. ändan. A. dess (att)* ~. **-jämt,** adv. *Han är a. densamme. A. brusade stormen därute. Hon söker a. att reta upp honom.* **Syn.** alltid, ständigt, oavbrutet; under alla förhållanden, vid varje tillfälle; titt o. ofta, jämt o. samt; ännu, (allt) fortfarande. **-mer(a),** adv. I uttr. 'allt mer och mer' endast särskrivet. **-nog,** adv. Skr. *Antingen han vill eller icke, a., det måste ske!* **Syn.** lika mycket, nog av, vare därmed huru som helst. **-omfattande** o. d. se ssgr till 'all'. **-re(da)n** se allaredan, under 'all'. **-sedan** l. (särsk. skönl. o. smtl.) **-sen,** adv., prep. o. konj. *Man har ej hört av honom a. (dess). Alltsen i somras. Alltsedan synden i världen kom* Wallin. **Syn.** ända sedan. **-som,** konj. Ofta smtl. l. skönl. *A. det passar. A. solen steg (högre). A. hon åldrades och ryggen kroknade.* **-somoftast. -så** (l. i bet. 1. -sâ); adv. Mest skr. **1)** Bet. 'så', som är åld., förekommer egentligen blott i uttr. *(Amen,) ske a.!* **2)** Huvudbet. *Du vägrar a.? Du kommer a. icke. Även här var vägen spärrad; a. var det blott att vända om l. det var a. blott att* ~. *A., låt oss vänta ännu ett ögonblick! Vad var det, a., du ville säga?* **Syn. 1)** så; **2)** således, följaktligen, därför; sålunda; då; ibl. nu.

A'lltid (utt. som enkelt o. i smtl. ofta utan d); adv. **I.** Huvudbet. **1)** *A. bäst som sker. Han styr a. till det bästa. A. vara på sin vakt. A. har han något nytt att berätta. Han har a. varit likadan. Hon är väl bra behaglig, a. (har hon) ett vänligt leende mot alla. Sverge har icke a. varit så stort. A. samma visa! Nästan a. kom han försent till frukosten.* **2)** Märk uttr. 'för a'. *Skiljas för a.* (starkare:) för evigt. **II.** Mest smtl. *A. går det, bara man vill. »A. en säng mindre att bädda upp» sa flickan, la sig på höskullen. Ja, vi får ju a. språkas vid i morgon. Nog blir det bra med det, a. Kom du, för a. ha vi något över åt dig också!* **Syn. I.** (be)ständigt, oupphörligt, under alla tider, jämt (o. samt), oavlåtligt, alltjämt, städse, utan uppehåll; varje (l. varenda) gång, vid varje tillfälle, ibl. i regeln l. regelbundet l. vanligtvis; **II.** i alla fall l. händelser, nog, väl.

A'llting[2] (utt. enkelt); substantiviskt pron. Genitiven *a-s*, som mest brukas i skr., ersätter den obrukliga gen. av 'allt'. Ordet tillhör mer smtl. än 'allt'. **1)** *A. har sin tid. »A. har en ända, men Gud give jag vore min förutan», sa pojken, skulle få ris. Plikten går framför a. annat. Dig, a-s skapare och beskärmare, åkalla vi. Älska Gud över a. Ha allting fullt upp l. fullt upp av a.* **2)** Märk särsk. *Inte för a. i världen. Hon, som tagit studenten och a.!* ngt vard. Skönl. ibl. i uttr. som *Då allting sov* alla sovo. **Syn.** allt (möjligt), vad som helst, (vard.:) alltihop(a), alltsammans.

Alluder|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.). Göra en anspelning l. häntydan, anspela l. häntyda l. hänsyfta (på). **Allusion** (-sjön); -en, -er. Häntydan, anspelan, hänsyftning.

A'llvar (utt. som ssg.); -et. **I.** Enkelt. Bet. ej strängt skilda. **1)** Motsatt: skämt, lek, flärd, falskhet. *Det sade han på rama, rena, fulla a-et l. på fullt a. Driva sina studier med a.* med eftertryck, kraft. *En sådan människa kan ingen taga på a. Det är mitt fullkomliga a. Ha a. med ngt. Tala a. med ngn. Han tog det för a., fast jag sa det på skämt. Göra a. av ngt* sätta i verket, bringa till utförande. *Sakens a. kräver, att. Av lek kan bli a. Här blir tydligen a. av.* **2)** Motsatt: lättsinne, ytlighet. *Det rätta a-et ligger, som de ädla metallerna, på djupet. Strävt a. Pröva livets a. Sedligt a.* **II.** Ssgr ha *allvars-* (mkt säll. *allvar-*) o. brukas mest skönl. l. högt. **Syn. 1)** verklig l. uppriktig mening, vad ngn verkligen menar; djupare innebörd; (ibl. nära:) kraft, eftertryck, verklighet, (lugn) stränghet, sanning; **2)** allvarlighet, allvarlig l. djupare läggning l. världsåskådning l. stämning; allvarsamhet, värdighet; hård verklighet. **Allvarsdiger.** Liksom de följ. ssgrna mest skönl. o. högt. **-djup. -full. -fylld. -ord.** *Rikta några a. till ungdomen.* **-stolt. -tung.** *Darwins a-a, tankefärdade grubblaransikte.* **Allvarlig** (i dikt ibl. -vär-); -t, -are; -en. Bet. motsvara grundordets. **1)** *Mena a-t med ngn. A-a förmaningar. Jag vill a-en förehålla dig* ~. *A-t sinnad* vanl. = andligt. **2)** *A. karaktär.* **Syn.** full l. präglad av allvar, allvarsam, uppriktig, bestämd, eftertrycklig, kraftig, nitisk, energisk, ivrig, fast, sträng, viktig, som bör tas på allvar; djupare anlagd, solid; ibl. enkel, flärdfri; mörk (i färgen ≈ glad); ibl. betänklig, svår, farlig. **Allvarlighet** ersättes mest av 'allvar'. **Allvarsam,** -t, -mare. Ngn av alla iakttagen skillnad i användning mln 'allvarlig' o. 'allvarsam' finnes icke. Ibl. avser det senare mer det yttre uppträdandet. **1)** *I (en) a. ton började han tala. A-t sagt, så* ~. *A-ma bemödanden. Bli a-t ond, sjuk.* **2)** *Han hade ett a-t lynne. A-t skick. Hålla sig a.;* vardagligare 'hålla sig för skratt'. Bildl. t. e. *A. dräkt* flärdfri, mörk, nästan = dyster. *A. barrskog.* **Syn.** jfr allvarlig. **Allvarsamhet** ersättes för det mesta av 'allvar'. **Allvarsam(me)ligen,** adv. Verkar åld. l. skr.

Alm, -en, -ar; -blad; -trä. Ulmus montana. *Almen blommar på bar kvist. Oöm och lättodlad, har a-en blivit ett av våra vanligast planterade lövträd.*

A'lmanack|a, -an, -or l. **A'lmanack,** [-en, -er]; -(s)utgivare; -sblock. Ofta, särsk. i smtl., utt. a'lmenack(a). **I.** Enkelt. *Månskiftena stå i a-an. Vägg-, skrivbords-, annotationsa-a. A-an för år 1915. A-a för Stockholms horisont.* **II.** I ssgr växla vanl. formerna *almanack-* o. *almanacks-*. **Syn.** (nära:) kalender, kalendarium, ibl. datumvisare.

Ăln, -en, -ar. **I.** Enkelt. Efter 1875, då metersystemet infördes, avtar ordet i bruk. Dels mått, dels måttsticka. *Alnen mätte 2 fot = 20 decimaltum eller tidigare 4 kvarter = 24 verktum. En a. i genomskärning. Tyg à 5 kr. a-en. Herrar av a-en* skämts. om skräddare l. klädeshandlande o. d. *Önska sig tre a-ar under jorden* av blygsel. *En halvaln.* **II.** Ssgr ha vanl. *aln-; alns-* dock i måttsord. **Alnmått.** *Sälja efter a.* **-tals,** adv. Många alnar l. = **-vis,** adv. **Alnsbred, -djup, -hög** o. **-lång.** Alla utan gradformer.

Ăloe, -n, [-r]; -art. Vanl. om de liljeaktiga, i boningsrum odlade Aloe aristata m. fl. l. ock om 'den hundraåriga aloen', dvs. arter av släktet Agave.

Alp, -en, -er. Särsk. i sing. mest skönl. Om berg, som likna de schweiziska Alperna. *I Sverge och Norge kallas de skoglösa l. snötäckta bergen ej alper, utan fjäll. På a-ens topp.* **Alpbestig|are;** -ning. **-glöd** då alperna i solgången färgas rosenröda. **-hyda** ibl. motsvarande vår säterstuga l. fäbod. **-hö** ɔ(dalhö. **-jägare** soldat utbildad för tjänst i alperna, t. e. om Garibaldis frikår 1859. **-land;** -skap. *Tibet hör till världens högsta alpländer.* **-ros.** Rhododendron ferrugineum l. hirsutum med vanl. högröda blommor. **-stav** till alp- l. fjällbestigning. **-viol.** Cyclamen. **-växt.**

Alpări, adv. l. oböjl. subst. Handels. (Till) angivet värde, ursprungsvärde, (till l. vid) pari(kurs), (till l. vid) nominella värdet, utan agio.

A'lsikeklöver (l. äl-). Trifolium hybridum. En mellanart mellan röd- och vitklöver med blekröda blommor. Har namn därav, att förnämsta fyndorten ursprungligen var Alsike socken nära Uppsala. **Syn.** (ibl.) svensk klöver, blekklöver, blekväppling.

Alst|er, -ret, -er. Ofta skr., säll. i ledigare smtl. **1)** *Naturens a-er. Trädgårdsa-er.* **2)** *Ett nytt a-er av hans flitiga penna. Dussina-er* dåligt verk, medelmåttigt arbete. *Omogna a-er. Dikt-, snille-, trycka-er. Denna misstanke var blott ett a-er av hans sjuka fantasi.* **Syn.** skapelse, verk, foster, produkt; ibl. fabrikat; följd, resultat, frukt. **Alsterrik;** -edom. Skr. *Fulda är en mycket a. författare av stor formell smidighet.* **Syn.** alstringsrik, produktiv. **Alstr|a,** -ade, -as; -are; [-ari'nna]. Mest skr., högt. l. i vetenskaplig stil. *Av ädel stam a-as ädel avkomma. Allt vad jorden a-ar. Den ständiga värmen i förening med fukt och osnyggghet a-ade smygande febrar. Går en elektrisk ström genom förtunnad luft, a-as ljus. De Pontinska träsken, a-are av hetsiga febrar. Värmea-ande. Övermått i njutning a-ar slutligen leda. Så a-ar lättjan laster, lasterna brott.* **Syn.** frambringa, dana, bilda, skapa, åstadkomma, ibl. bli moder åt; avkasta, producera; ge anledning till, medföra, föranleda, framkalla, bereda, vålla; (a-as:) födas, uppväxa, uppkomma, uppstå. **Alstra (ut)av sig.** Skr.; mindre vanl. **Alstring,** -en, [-ar]; -sdrift (även könsdrift); -sduglig; -sförmåga; -skraft(ig); -srik. Mest skr., högt. l. vetenskapligt. *Uralstring* skapelse av intet, första skapelse. *A-sdriften hos däggdjuren. Naturens aldrig minskade a-skraft. Årets vittra a.* även konkretare. *Poetisk a-förmåga. Men hela ordgruppen tycks vara rikare och mer a-skraftig i danskan.*

Alt, -en, -ar. **1)** Djup (dvs. lägre) kvinnol. gossröst. Andra stämman; i stråkkvartett dock tredje (= altfiolen). *Hon har en vacker a. Sjunga a.* **2)** Person med altstämma. *Är hon a. eller sopran? Altarna gjorde sig för mycket gällande på bekostnad av sopranerna.* **3)** Ibl. = altsträng på fiol l. altfiol; ngt vard. ibl. = person som spelar altfiol l. parti för altröst l. altfiol o. d. **Altsträng.** Andra strängen på violinen, första på altfiolen. **-fiol.** Stämd fem toner djupare än violinen. **-stämma. 1)** = alt 1. *Sånger för a.* **2)** Alla altrösterna i en kör. *Hon är med i a-n.* **3)** Del av musikstycke, som är satt för alt.

Altän, -en, -er; -räcke; -tak (med svag lutning, så att det lätt kan beträdas). Vanl. byggd som utsprång med bröstvärn (men eljest öppen) o. vilande på pelare l. d. *Stundom är taket ombildat till a., där man kan ligga och sola sig och njuta av den härliga utsikten.* **Syn.** pelarstödd utbyggnad, (nära:) balkong; utsiktsplats på tak.

A'ltar|e [skönl. o. högt. även **A'ltar**], -et, -en [l. -e]. Best. form i plur. heter, då den brukas, vanl. altarna. **1)** Hedniskt. *Avgudaa-e. Offra på Odens a-e. Såsom a-en ha hos naturfolk även tjänat stenblock av anmärkningsvärd form.* **2)** Kristet. *Höga-e och sidoa-en. A-ets sakrament* nattvarden. *Gå till altars l. till a-et* ldls. = till skrift, till nattvarden. *Gå för a-et* om prästen, då han framför altaret skall förrätta ngn gudstjänstlig handling. *Föra sin brud till a-et* vigseln sker ju ännu ofta inför altaret. **3)** Bildl. *Offra sina krafter på fosterlandets a-e. Vid hemmets a-e. Tron(en) och a-e(t)* stat(en) o. kyrka(n); uttr. är högt. o. bör brukas med försiktighet. **Syn. 1)** offerhärd, offerbord; **2)** Herrans bord. **Altardisk.** Stängsel kring altaret, vid vilket nattvar-

den utdelas. **-duk** täcker själva altarskivan. **-kläde.** Broderat kläde, som hänger ned framför altaret, antependium. **-lik,** -t. **-pall** utanför altardisken, på vilken man vid nattvardens undfående knäböjer. **-ring** o. **-rund** (mer högt.) = (ringformig) altardisk. **-skrud.** Prästens högtidsdräkt framför altaret; mer säll. det varmed altaret klädes l. smyckas. **-skåp.** *A-et eller 'flygelaltaret' (triptychon) hade å båda sidor rörliga flyglar l. dörrar, som, stängda, bildade skydd för altaruppsatsens snidade bilder.* **-tavla.** *Kyrkan har en a. av Per Hörberg.* **-tjänst.** Särsk. den del av gudstjänsten, som förrättas framför altaret. *Förrätta a-en.* **-uppsats.** Låg vägg l. hylla vid altarskivans bakre kant, avsedd för kors, ljusstakar, bilder, relikgömmor o. d.

Alterēra|d, -t. Upprörd, oroad, uppskakad, skrämd, förskräckt, bragt ur jämvikten, häpen.

Alternatīv[1], -et, = l. -er. Val, 'växelval', ett antingen — eller; det ena av två förslag, (en) utväg (av två l. flera), det ena av vissa angivna fall. **Alternatīv[2],** -t. *Ett a-t förslag* som ger valfrihet mellan två utvägar l. ibl. som kan väljas i stället för ett annat. **Syn.** växel-; (adv.:) omväxlande, skiftesvis, turvis. **Alterner|a,** -ade, [-as]; -ing. Växla l. tura l. skifta o'm (med varandra); växelvis göra (ngt), avlösa varandra. *Ångbåtar avgå a-ande varje vecka* skiftesvis, växelvis.

Altruï'sm, -en. Mest fil. *A-en påstår att, även om själviska motiv kunna vara tillåtna, en handling får sedligt värde först då den syftar till andras väl.* **Syn.** oegennytta, kärlek till andra, sinnes- o. viljeriktning bestämd av hänsyn till andra (ɔc egoism, självviskhet, självhävdelse). **Altruï'st,** -en, -er. **Altruï'stisk,** -t. *A-t åskådningssätt.*

Alumīni|um, -et l. -um. Vit metall av stor lätthet och vacker glans. *A-um erhölls i fritt tillstånd först 1827. Kokkärl, kaffepanna av a-um.* **Aluminiumbrons** legering av aluminium o. koppar. **-fabrik. -industri. -kärl. -oxid** lerjord.

Alu'mn, -en, -er. *Skolans dåvarande a-er.* **Syn.** (en läroanstalts) lärjunge.

Ālun (-unn); -en l. -et. Ett dubbelsalt av kalium- o. aluminiumsulfat. I handeln förekommer det i stora, färglösa, 8-sidiga kristaller. Börjar utträngas av s. k. *Koncentrerad l. kalifri a.* = aluminiumsulfat. *Pulveriserad a. användes för att hämma blodflöde. En stor klass salter, kallade a-arter, vilka äga samma allmänna kemiska formel som a-et.* **Alunartad. -bruk.** *Vid de svenska a-en har förr alun i rätt stor utsträckning beretts av alunskiffer.* **-haltig. -lösning.**

Alv[1] se alf.

Alv[2], -en. Lant. *A-en, som kan bestå av grus, sand, lera l. d., upp'ukras genom särskilda redskap.* **Syn.** jordlager närmast under matjorden. **Alvluckr|a;** -are (redskap, numer vanl. ersatt av en slags bredare harv); -ing. Lant. Luckra alven utan att lägga den i dagen (en art av djupplöjning).

Ā'lvar (-ar l. -arr); -en l. -et, =; -by; -gård. Stavas ibl. allvar. Trakter på Öland o. Gottland, där den av kalksten bestående alven träder (alldeles l. nästan) i dagen. *Doften av timjam och andra kryddväxter blandas däruppe på a-et med den milda luften från Kalmarsund. På a-et kan ingen odling av säd förekomma, och träd och buskar äro på långa sträckor helt försvunna. Potentilla fruticosa, 'Ölandstoken', livar de sydligare a-partierna med sina gula blommor. Sundre a. på södra Gottland.*

Amalgām, -et, = l. -er. **1)** Egentl. Legering av kvicksilver med annan metall. *A-en ha mycket använts i tandläkarkonsten till plombering.* **2)** Bildl. Blandning (av olikartade ting). **Amalgamer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Egentl. Försätta (ngt) med kvicksilver, blanda kvicksilver o. annan metall; överdraga med amalgam. **2)** Bildl. Sammanblanda, hopröra ɯ, sammansmälta (olikartade saker).

Amanue'ns, -en, -er; -befattning. Titel för lägre (första gradens) l. extra ordinarie tjänstemän t. e. i Nationalmuseum, Riksarkivet, biblioteken och åtskilliga ämbetsverk l. institutioner. *A-en B. Biblioteks-, museiamanuens. A. i ecklesiastikdepartementet. E. o. amanuens vid Kungl. Biblioteket.* **Syn.** (ibl. nära:) biträde, medhjälpare.

Amary'llis, -en l. =, -ar [l. =]; -art. Dels om Amaryllis vittata hybrida o. andra arter av samma släkte, dels om en del arter, som tillhöra närstående, förr till A. räknade släkten som Vallota, Zephyrantes m. fl. Liljelika, ofta i kruka odlade växter med vanl. praktfullt röda, stora blommor. *En blommande a.*

Amasōn, -en, -er; -drottning; -lik, (-t). Amasonerna äro enligt sagan ett krigiskt folk av kvinnor. De skulle ha bott vid Svarta havet. Nu brukas ordet bildl. om kvinnliga krigare, ryttarinnor l. överhuvud manhaftiga, karlavulna kvinnor. **Syn.** sköldmö.

Amatör, -en l. (särsk. i smtl.) -n; -er. **1)** *En a. på fiol* framträder icke med samma anspråk som en verklig konstnär, men han har större anseende än dilettanten, som stundom nära nog kan översättas med klåpare. Amatören utövar en konst, en idrott icke som yrke, utan som nöje. *Kvinnliga a-er. Blott a. i (målar)konsten.* **2)** *A. på gamla kopparstick.* **Syn. 1)** icke yrkesmässig utövare av en konst; **2)** älskare, libhaber, 'specialist'. **Amatörfotograf.**

-förening särsk. för utövande av sport. **-skap.** *Icke hunnen över a-et.*

Ambassād, -en, -er. (Högsta diplomatiska) beskickning, legation. **Ambassadör,** -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er; -spost. (Diplomatiskt) sändebud (av högsta rang), minister, sändebud från en stat l. regent till annan (representerar statschefens person jämte staten).

Ambitiōn, -en. *Pojken visar god a., har ingen a.* **Syn.** hederskänsla, självkänsla, känslighet för beröm l. klander; stolthet l. ärelystnad (i god mening). **Ambitiös** (-[t]sjös); -t, -are. Mån om att ej stå tillbaka för andra, mån om sin heder, som har ambition, ärelysten.

Ambra, -n. **1)** Ett välluktande, vaxartat ämne av osäkert ursprung, ofta kallat *Grå a.* Hos diktarna ofta = vällukt. Så särsk. i nyromantikens ssgr. **2)** *Gul a.* brukas ngn gång = bärnsten. **Ambradoft;** -ande. **-kyss** 'ljuvlig kyss'.

Ambrōsia, -n. I den grekisk-romerska mytologien ett helande, renande o. bevarande medel, som bl. a. tjänade gudarna till spis. *Nektar och a.* ofta bildl. **Syn.** gudamat, gudaspis.

Ambulans (-angs); -en, -er; -vagn (även för forsling till lasarett av hastigt insjuknade). Den rörliga sjukvården i fält, flyttbart fältlasarett; provisorisk sjukvårdsanstalt; ibl. = a-vagn. **Ambulatōrisk,** -t. l. **Ambulērande,** =. Flyttande, (kring)vandrande, kringresande, kringflackande, vandrings-, flyttbar, rörlig, som flyttar sin verksamhet från plats till plats (ɔc fast).

Amen, interj. l. adv., ofta brukat som subst. (ett). Bildl. t. e. *Säga ja och a. till ngt* obetingat samtycka, blint eftersäga. Vard. är *De(t) ä(r) så säkert som a. i kyrkan. Säga sitt a. högt och klart.* **Syn.** ske alltså, må så ske, vare det så.

Amerikān, -en, -er. Brukas oftare i lärd o. skönl. framställning än **Amerikānare,** -(e)n, -e, som är brukligare i vard. o. ledigare skr. *Amerikanarn är rask i arbetet.* **Amerikānsk,** -t. **Amerikānsk|a,** -an, -or.

Ametist, -en, -er; -färgad; -ring. *De vackraste a-erna komma från Brasilien och Ceylon.* **Syn.** violett bergkristall.

Amfībie, -n, -r; -artad; -natur (ofta bildl.). **1)** Egentl. *A-rna omfattade förr alla kräldjur, men brukas nu blott om groddjuren. En a. är t. e. salamandern.* **2)** Bildl. Mindre vanl. utom i ssgr. **Syn. 1)** groddjur; **2)** en som kan leva både i vatten o. på land; dubbelväsen, dubbelnatur. **Amfībisk,** -t. Om djur l. växt samt bildl.

Amfiteāt|er (l. a'm-). **1)** Helt l. delvis kringbyggd skådeplats med stigande bänkrader. *Colosseum i Rom, den väldigaste av de gamla a-rarna, beräknas ha haft 87,000 sittplatser.* **2)** På nutida teatrar en särsk. del av salongen, belägen ovanom parkett, vanl. mitt framför scenen och försedd med stigande bänkrader. *I de nyaste teaterbyggnaderna förekommer ingen a-er.* **Amfiteatrālisk,** -t. Ordnad som på en amfiteater, dvs. trappstegsvis (o. kretsformigt).

Amī, -[e]n, -er. *Yllеami.* **Syn.** ytterhalsduk.

Amirāl, -en, -er. **I.** Enkelt. Högste befälhavare över örlogsflotta l. flottavdelning (eskader). *A(-en) von Otter. A., viceamiral och konteramiral motsvara general, generallöjtnant o. generalmajor; i vissa främmande flottor finnes därjämte 'generalamiral' med fältmarskalks rang.* **II.** Ssgr ha vanl. *amirals-,* därjämte ibl. *amiral-* (säll. enbart detta ss. i några hist. brukade t. e. amirallöjtnant). **Amiral(s)skepp** skepp, som — till tecken av att högste befälhavaren är ombord — för amiralsflagg. **Syn.** flaggskepp. **Amiralsgrad** flaggmansgrad. **-person** flaggman, sjöofficer av amirals rang. **Amirali'nn|a,** -an, -or. **Amiralitēt,** -et; -sförsamling (t. e. i Karlskrona, bestående huvudsakligen av flottans fast anställda personal med familjer). Flottans samtliga amiralspersoner. *Förr var a-et = sjöförsvaret (ɔc krigsmakten till lands), och denna betydelse visar ännu spår i en del sammansättningar.* **Amirālsk|a,** -an, -or. Brukas numer mindre ofta än amiralinna.

Amm|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. *Tjäna, ta tjänst som a-a. Ha, skaffa a-a åt sitt barn.* Även *Modern är själv a-a åt barnet. En varginna var enligt sägnen a-a åt Romulus och Remus. Jag tror han älskar, klappar barnet för a-ans skull* även bildl. söka vinna insteg hos ngn gm inställsamhet hos en närstående. *Atén, vetenskapens och konstens a-a.* **II.** Ssgr ha vanl. *am-,* ibl. därjämte (särsk. i ämb.) *amme-.* Några ansluta sig även till verbet. **Ambarn.** Mest till verbet. *En hustru önskar ett spätt a.* **-saga.** De sagor som ammorna berätta äro ofta orimliga l. enfaldiga; därav förklaras bet.: löst prat, skvaller, dumt l. vidskepligt snack. **Am- l. Ammekontor.** *Med mindre hon företer intyg från ammekontoret om sitt hälsotillstånd och sin duglighet som amma.* **Syn.** kontor för undersökning o. anställning av ammor. **Amm|a**[2], -ade, -as; amning. *Själv a-a sitt barn. Sluta a-a.* I högre stil ofta bildl. *Ett land, som fria söner a-ar.* **Syn.** ge di (åt eget l. andras barn); fostra, nära. **Amma opp l. upp** ɯ.

Ammōniak (-ack); -en; -gas. **1)** Kem. = (gasformig) förening av väte o. kväve, a-gas. *'Saltsyrad a.' är detsamma som salmiak; kolsyrad a. är lika med hjorthornssalt. A(-gas) bildas vid förruttnelse av kvävehaltiga, organiska ämnen.* **2)** I handeln

vanl. = 'flytande a.' dvs. a-lösning, en vattenklar vätska av ovanligt stickande lukt, (förr även kallad salmiaksprit). *Köp en flaska a.*

Ammunitiōn, -en; -sbrist; -sfabrik; -sförråd; -skolonn; -svagn. Kulor o. krut, hagel, patroner, bomber o. d. *Soldaten bär själv på sig a. för det första behovet. Förse sig med tillräcklig a. Lös l. övningsa. (↔ skarp)* utan (↔ med) kula laddad. *Statens a-sfabrik vid Marieberg. En a-skolonn består av ett (större) antal a-svagnar, tillhörande en häravdelnings tross.* **Syn.** skjutförråd, skjutförnödenheter; ibl.: kulor o. krut, patroner, 'skott'.

Amnestī, -(e)n. *Bevilja, utfärda a. (åt förbrytare, för förbrytelser)* särsk. mot staten. **Syn.** benådning, tillgift, (för politiska förbrytelser), ansvarsfrihet, glömska av det förflutna.

Amorīn, -en, -er. Liten kärleksgud, kupidon; ibl. bildl. om barn.

Amorter|a, -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingslån; -ingsvillkor. *Lånet skulle a-as på 20 år. Lån ställt på a-ing. Årliga a-ar på 100 kr. Lån mot l. på goda a-ingsvillkor.* **Syn.** gm (vanl. årliga l. halvårliga) avbetalningar betala l. döda en skuld; småningom minska o. infria gm avbetalning.

Amp|el[1] (grav!); -eln, -lar; -elväxt. **1)** *En grön a-el ger rummet ett mystiskt ljus.* **2)** *Odling i a-lar. A-lar av metalltråd eller träpinnar för odling av a-elväxter utan kruka bekläder man först med grön mossa.* **Syn. 1)** (ett slags) hänglampa (vanl. mindre o. med ljuset dolt av, gärna milt färgad, kupa); **2)** hängfat, hängkruka, växtampel; (a-elväxt:) hängväxt.

Amp|el[2] (akut!); -elt, -lare. Numera blott i uttr. som *De a-laste lovord. Ampla vitsord.* **Syn.** utmärkt, storartad, det bästa, synnerligen hedrande.

Amp|er, -ert, -rare; -erhet. **1)** *Rättikorna hade en något a-er smak.* **2)** Bildl. om person l. yttrande. *En a-er kvinna.* **Syn. 1)** sträv, skarp, kärv, bitter, besk, stickande, som svider på tungan; **2)** bitande, skarp; hård, vresig, barsk, sträng, med skinn på näsan.

Ampère|e (am- l. angpār); -en l. -n, -er; -mätare; -timme. Enhet för uppmätning av elektrisk strömstyrka (antagen 1881). *För uppmätning av svagare strömmar brukas vanligen som enhet tusendelen av en a-e.* **Syn.** strömstyrka som på en sekund förmår sönderdela 0.0933 milligram vatten.

Amputation, -en, -er; -skniv. *Verkställa, företa, utföra en a. A. av högra armen.* Även bildl. **Syn.** bortskärande, borttagande (av ngn kroppsdel), amputering. **Amputēr|a,** -ade, -as; ing (med plur.). *Armen måste a-as.* **Syn.** ta(ga) av ɯ, gm operation avlägsna (sjuk kroppsdel, oftast delar av armar l. ben), avskilja, bortskära, borttaga, ibl. avsåga.

Amt, -et, =. Mest om danska o. norska, ibl. även om tyska förvaltningsområden. **I.** Enkelt. *Amtet i Danmark och Norge är ett förvaltningsområde, som svarar mot det svenska länet. Nordlands a. Färöarna utgöra ett särskilt a.* **II.** Ssgr ha *amt-;* dock *amts-* t. e. i 'amtsting'. **Amtman;** -sboställe; -ska. Styresman i l. förvaltare av ett amt (ungefär motsvarande vårt 'landshövding'). **Amtsting** motsvarar ungefär landsting.

Amule'tt, -en, -er. Ansågs skydda mot sjukdom, olyckor o. trolldom. *A-en kunde vara en relik, en sten, en ring l. dylikt (med l. utan inristade mystiska tecken) och bars ofta om halsen. Ännu tro en del vilda folkslag och muhammedanerna på a-er.* **Syn.** talisman, fetisch, skyddsföremål.

Amȳkos (-åss l. -ās); -en. Munvatten o. hudmedel, bestående av en slags borsyrelösning (med tillsatser). *Brun, vit a.* **Syn.** (vard.:) aseptin.

A'n[1], adv. Handels. Å räkningar l. i bokhålleri för att beteckna avlämnare (en som levererat l. sålt ngt, kreditorn). Börjar (liksom 'per') att mer o. mer bortläggas i bokhålleriet. **Syn.** 'till', krēdit.

An[2], adv. **I.** I uttr. *Av och an* = fram och tillbaka, samt i det mindre vanl., skönl. *Friskt an!* raskt framåt l. i väg, fram. **II.** I ssgr. **1)** Brukas i en mängd lösbara verbssgr. I dessa har an- en mängd olika bet., för vilka hänvisas till verben. Märk bl. a. 'omedelbar närhet' (angränsa, ansluta); riktning mot l. åt (anrycka); ökning (ansvälla); tillegnande (antaga); påbörjan (anträda); igångsättning (anordna). **2)** Stundom händer det, att 'an' icke kan sammanskrivas med verbet, t. e. i *gå an* = gå för sig; *se tiden an* (in)vänta; lugna sig. **3)** Subst.- l. adj.-ssgr äro i allm. bildade i anslutning till verb smnsatta med an-. **Anbefall|a;** -ansvärd (mindre vanl.); -ning (med plur.) o. -ningsbrev (nästan endast i bet. 3). Mest skr. **1)** Vanl. högt. l. ämb. *Justitieombudsmannen har a-t åtal. A-a ngn tystnad. Slutligen a-es marinförvaltningen att, så snart ske kan, hos Aktiebolaget Bofors-Gullspång påfordra igångsättande av ∼. A-d tre månaders vila. Ha sig a-t att ∼.* **2)** Ofta bibl. *Jag a-er mig, min själ i Guds hand. A-a ngn i ngns (om)vård(nad).* **3)** *A-a ngn till det bästa. A-a sig till det bästa hos ngn. Skriv och a. honom hos översten, i l. till överstens omtanke! Ge ngn a-ningsbrev till l. hos ngn.* Ibl. med anslutning till 1: *Han a-des l. Det a-des honom att vara försiktig. Jag vill a-a detta arbete till l. åt din synnerliga omsorg.* **Syn. 1)** påbjuda, förordna om, ge befallning l. befalla om;

ålägga, föreskriva; ombetro, uppdraga, ge l. lämna i uppdrag; **2)** anförtro, överlämna; **3)** förorda, rekommendera, innesluta i ngns åtanke l. ynnest; lägga på hjärtat, framhålla som önskvärt l. d. **-belang|a,** -ade. Mest ngt vard. o. skämts. *Vad mig a-ar, så är jag klar för längesen. Vad den saken a-ade, (så) ville han endast bringa i erinran, att* ~. Part. pres. brukas även prepositionellt. **Syn.** angå, beträffa, vidkomma. **-bind|a;** -ning (med plur.). Mindre vanl.; mest tekn. (så a-ning) l. trädg. **Syn.** uppbinda, binda fast vid; (a-ning:) sammanbindning(sställe). **-bjudare.** Skr., mindre vanl. *A. är skyldig vidbliva sitt anbud under minst 14 dagar.* **Syn.** anbudsgivare. **-blick,** -en, [-ar]. Mest skr., ofta skönl. *Redan vid första a-en av staden. Förete, erbjuda en dyster, en praktfull a.* Även bildl. t. e. *Saken kan vid första a-en te sig krånglig nog.* **Syn.** framträdande (för blicken), åsyn; syn, skådespel; ibl. ögonkast, påseende. **-blicka** ɯ. Sälls.; skönl. **-blås|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest om musikinstrument. *A-ningen sker som på flöjterna.* **Syn.** blåsa på; driva in en luftström för att frambringa ton. **-bor|en.** Högt. **1)** *Svenskens a-na frihet. Grundsatsernas a-na höghet medgiver icke* ~. **2)** Märk *Laterna röja den a-ne härskaren.* **Syn. 1)** medfödd, (med)ärvd, nedärvd, gm födseln l. börden förlänad; **2)** född, boren, gm födelsen bestämd (till). **-bring|a;** -bar (skr.); -ning (säll. med plur.); -ningspunkt. Mest skr.; särsk. perf. part. dock även smtl. *A-andet av fönstren har sina svårigheter. Väl, illa anbragta l. a-ade citat. A-as bäst med* ~. *Vår tids lättast a-bara ångkraftkälla. A-a ett hål i* ~. **Syn.** inpassa ɯ, placera, applicera, sätta, ställa, lägga, fästa (ngnstans, där det passar, på visst sätt), ibl. pålägga; ibl. infoga l. införa. **-brott,** -et. Skönl. *Vid dagens a.* i (dag)gryningen, dagbräckningen, vid dagens inbrott. **-brytande.** Mest skönl. *En a. störtsjö* framstörtande. *Det a. arbetarväldet.* **-bud;** -sgivare. **1)** *Antaga, (tacksamt) avböja ett a. Få a. på en plats. Göra (ngn) ett a. Ett a. att träda i tysk tjänst. Freds-, förlikningsanbud.* **2)** Ibl. = giftermålsanbud. *Hon har avvisat många a.* **3)** *Infordra, ingiva a. på (l. å) byggandet av en bro. Stanna för högsta a-et* på en auktion. *Leveransanbud. Lägste a-sgivare vid en entreprenadauktion.* **4)** Jäg. *Få a. på l. till skott* få tillfälle att skjuta. **Syn. 1)** erbjudande, tillbud, förslag, hemställan; **3)** (auktions)bud.

-dakt m. fl. se d. o. **-del;** -sföretag m. fl. ssgr (se II. nedan). **I.** Enkelt. **1)** *Ingå i en affär mot a. i vinsten. Hans a. (i l. av arvet, i boet) uppgick till* ~. *Hur mycket kan komma på min a.? Betala sin a. av l. i förtäringen. Ha a. i bolag, i egendom. Gruv-, vinstandel.* **2)** *Fordra sin a. i lagstiftningsarbetet. B:s a. av l. i arbetet är rätt obetydligt.* **3)** Mindre vanl. *I så små a-ar, att* ~. **II.** Ssgr. *A-smejeri drives som samaffär av ett antal lantbrukare i samma trakt, av vilka var och en har sin vinstandel. Det första svenska a-smejeriet anlades i Skåne 1890. Västra Östergötlands a-sfrukttorkerier. A-storkerier för trädgårdsalster. A-sslakteri.* **Syn. I. 1)** del, lott, anpart, ibl. aktie(r); **2)** del(aktighet), (rätt till) medverkan l. deltagande, del i förtjänsten; ibl. insats, inlägg; **3)** sats, beståndsdel, procent, kvantum. **-dra** o. **-dra|ga** ɯ. Fri form sälls. **1)** Ofta ämb. *Har åklagaren något ytterligare att a-ga till bevis för sitt påstående? A-ga skäl och bevis. Nå, vad har du att a-ga? Jag har ett ärende att a-ga för Eders Majestät.* Säll. smtl. *Nå, dra då an med vad du har på hjärtat!* **2)** Mus. *Några stämmor kunna bekvämt a-gas genom knappar.* **Syn. 1)** anföra, föredraga, meddela, framföra, framlägga, framställa, förelägga; åberopa; ibl. nära citera; **2)** utdraga (en registerknapp, på orgel). **-drag;** -sknapp. Mus. Vid orgel = handtag, med vilket organisten öppnar o. sluter ledningen från väderlådan till ett visst register, registerknapp. **-dragande,** -t, -n. Även konkr. = muntligt l. skriftligt anförande l. inlägg.

-fall, -et, =. **1)** Egentl. *Ge tecken, blåsa till a. Rikta sitt a. mot fiendens center. Förnya a-et (på fästningen). Tillbakavisa, avslå, tillbakaslå ett a. Rustad till a. och försvar. A. med bajonett. Flank-, huvud-, mot-; rövar-; sken-; bajonett-, torpedanfall.* **2)** Mer bildl. om anfall i tal o. skrift o. d. *A., som gå på heder och ära. Vänsterns a. mot l. på regeringen.* **3)** Om sjukdom l. sinnesstämning. *A. åt hjärtat. Nervösa a. Ett häftigt a. av hans gamla onda. Kvävnings-, slaganfall. A. av dysterhet, vrede. I ett a. av ädelmod, glättigt lynne.* **Syn. 1)** o. **2)** angrepp, överfall, anlopp, stormning, stormlöpning, attack, chock; ibl. offensiv; **3)** (häftigt) utbrott l. känning, attack; ryck, raptus, plötsligt påkommen stämning. — **Anfallsförbund.** *Avsluta ett anfalls- och försvarsförbund* svenskt uttr. som motsvarar offensiv o. defensiv allians. **-iver. -krig** ɔ(försvarskrig. **-lyst|en.** Skr. *Den afrikanska buffelns annars så a-na och hämndgiriga lynne. Noshörningen, som ofta är ondsint och a-en.* **-vapen** äro hugg-, stick- o. skjutvapen (ɔ(rustning, hjälm o. d.). **-vis,** adv. Vanligast i uttr. *Gå a. till väga* även bildl. — **Anfall|a,** -as. **1)** Yttre våld. *Bli a-en av rövare. A-a ngn med knytnävarna. Tsar Peter anföll Sverge med krig. A-as bakifrån. Det är bättre att vara den a-ande än den försvarande.* **2)** *A-a ngn på gatan*

(för att tilltvinga sig ett samtal l. d.) är mindre vard. än 'hugga', 'flyga på', 'ryka på'. **3**) Om angrepp i tal o. skrift. Ofta bättre 'angripa'. *A-a ngn med ovett. I ett skarpt yttrande anföll han nu regeringens hållning, (l. oftare) regeringen för dess hållning i rösträttsfrågan.* **4**) I fråga om sjukdomar o. sinnesrörelser brukas ordet mest passivt. *A-as av svår hemlängtan.* **Syn. 1**) angripa, göra ett anfall l. angrepp (på), bära våldsam hand på, börja strid l. krig med l. mot, med väpnad styrka söka intaga, ansätta, antasta, överfalla, (be)storma, attackera; rusa l. störta l. springa på; ibl. ofreda; **2**) 'hugga', 'ta tag i', fara l. flyga l. ryka på; **3**) skarpt klandra, kritisera l. ibl. smäda; ibl. bestrida; jfr även angripa; **4**) (a-as:) få ett anfall (av), (an)gripas.

-fangsbokstav. (Utsirad) större begynnelsebokstav. **-fordran.** Mest med prep. vid (l. på). *Skuldsedel att betalas vid a. Undertecknad betalar på, vid a. en summa, stor 300 kr. med 5 % därå löpande ränta.* **-frät|a;** -ning. Vanligast i part. perf. *Rötterna voro redan betydligt a-ta av mask* maskätna. *A-as av röta. När järnet börjar a-as av rost. A-ta tänder.* Bildl. t. e. *En a-t karaktär. Herr Lundbom ni är a-t, ni målar människoförakt och pessimism.* **Syn.** angripa, fräta l. tära på, gm frätning förstöra l. skada; (a-t ibl.:) moraliskt angripen, sedligt opålitlig, anstucken av tidens ondska. **-fukt|a;** -ning (med plur.). Mest tekn. *Med lätt a-ad pensel. Man a-ar papperet med en lösning av ~.* **Syn.** lätt fukta, väta blott på ytan. **-fäkt|a** (i eder ibl. -fä'kta); -as; -bar (< oanfäktbar); -ning (ibl. med plur.; mest bibl. i bet. 1.). **1**) Mest bibl., ibl. skönl. *A-as av djävulen. A-as av tvivel. Bedrövade och a-ade själar. Bekymren a-a honom på nytt.* Ibl. även i friare stil t. e. *Illa a-ad av sjösjuka. A-as av gikt.* **2**) *En jämförelsevis föga a-ad teori. Tesen förefaller mig a-bar.* **3**) I svordomar; vard. *A-a och regera! A-a det!* **4**) Refl.; mest 'ngt vard. *Skrika och a-a sig som en besatt.* Ngn gång bildl. *A-a sig över ngt.* **Syn. 1**) kvälja, plåga, oroa, (hårt) ansätta, hemsöka (med själsstrider, frestelser o. d.), antasta, besvära; (a-ad ibl.:) i själanöd; **2**) angripa l. bestrida l. förneka (riktigheten l. lämpligheten l. berättigandet av), bekämpa, klandra, hårt bedöma, omilt kritisera; (a-bar:) angriplig, som kan kritiseras; **3**) anamma, besitta; **4**) (refl.:) skepa sig, åbäka sig, fäkta med armar o. ben, gestikulera (häftigt); ibl. beskärma sig. **-fäktelse,** -n, -r. Torde vara ngt vanligare än 'anfäktning', men brukas liksom detta nästan endast i bibl. bet. **Syn.** hemsökelse, frestelse, försökelse.

-för|a [ɯ]; [-bar; t. e. om skäl l. 'ställe' som kan anföras]. **A**) Former. Fri form förekommer i bet. I., men är sälls. o. ofta högt. l. skönl. *Vem för oss an mot fienden? Jag f-de an konversationen och skämtet och fick aftonen att gå för fullt i ett enda glam.* **B**) Betydelser. **I.** Mer egentl. I regel fast form. **1**) *Konungen a-de själv högra flygeln. Finnarna, a-da av Stålhandske, kastade sig nu in i striden.* **2**) *A-a en beskickning, en deputation.* **3**) *Bröllopståget a-des av tvänne förridare.* **4**) *A-a en (sång)kör. Då Arpi ännu a-de sången. A-a dansen.* **II.** Bildl. Enbart fast form. **1**) *Jag har velat a-a detta till min ursäkt, som en ursäkt. A-a besvär hos K. Maj:t över hovrättens dom. A-a jäv, klagomål mot ngn.* Märk *A-a ngt till protokollet* yttra till ordagrant upptagande i protokollet. Nära 2. stå t. e. *Såsom skäl a-des, att ~. Av det anförda framgår, att ~.* **2**) *Han har a-t biskopen själv som sin sagesman. A-a en vers ur Homeros. I ovan a-d mening. A-t arbete (ofta förkortat 'a. arb.') sid. 40.* **Syn. B**) **I. 1**) gå l. stå i spetsen för, föra (befäl l. befälet över), leda, kommendera, vara befälhavare över l. anförare för; **2**) vara ledare av, föra ordet l. talan för, vara ordförande för, ibl. företräda; **3**) ibl. rida i spetsen för; **4**) leda, vara sånganförare l. dansledare osv.; **II. 1**) (muntligen l. skriftligen) komma fram med, andraga, förebringa, framdraga ɯ, framhålla, framställa; (om)nämna, meddela; (ibl.:) omförmäla, redogöra för, omtala; **2**) åberopa; återge (ord för ord), citera. **-förande,** -t, -n; [-skap till I. 1]. **I.** Abstr. **1**) *Under konungens eget a. Under a-skap av ~.* **2**) *A. av skäl, bevis.* **II.** Mer konkr. **1**) *Avge ett skriftligt a. (i en sak). A. till protokollet. Långa riksdagsa-n.* **2**) *Direkt, indirekt a.* Språkv.; se det vanligare 'anföring'. **Syn. I. 1**) befäl, ledning, anförarskap, kommando, chefskap; **2**) framförande osv.; **II. 1**) yttrande, framställning, meddelande; utlåtande, andragande; **2**) citat; anföring. **-förar|e;** -förmåga; fem. vanl. -i'nna l. -förerska. *A-e för (l. över) hären, en häravdelning, en flotta, en eskader. A-e för en beskickning; för ett sångsällskap. Rövar-, musik-, sånga-e.* **Syn.** ledare, befälhavare, chef, härförare, hövding; (nära stå:) huvudman, förare. **-förarskap,** -et. *A. över l. för ngt.* **Syn.** se anförande. **-föring,** -en, [-ar, mer konkr.]; -sord o. -sverb (=som inleder l. 'annonserar' anföringen). *Direkt a.* då man ordagrant återger ngt sagt l. skrivet. *Indirekt a.* då man berättar, med annan form, andra tempora osv. Ex. Dir.: *Kom, så fort ni kan!* Ind.: *Hon sade åt oss, att (vi skulle) komma så fort vi kunde* l. *Vi skulle komma så fort vi kunde, bad hon. Till de vanligaste a-sverben höra 'säga', 'utbrista', 'infalla', 'svara', 'genmäla'; i Strindbergs Hemsöborna träffas så konst-*

närligt formade a-sfraser som »Det är bara Norman! hörde han en inställsam röst bredvid sig» eller »Nå, men säg, tog hon opp en ny ända på härvan». **-föringsteck|en.** *A-net utmärker ordagrant återgivande. A-en brukas också för att framhålla vågade l. ovanliga ord(former).* Vanl. ser det ut så: »ty», stundom „ty" l. 'ty'. **Syn.** citationstecken.

-förtro. Ofta skr. **1)** *A. ngn sina penningar l. sina pengar åt ngn. I hans hand skulle jag ej vilja a. en sådan summa. A. sig i Guds händer, åt ngns barmhärtighet. Återigen a. sig åt de oroliga böljorna* skönl. *De a-dde gossen i mormoderns vård. Befälet över hären a-ddes nu åt Banér. A. åt minnet* högt. *Förskingra a-tt gods. Väl sköta a-dda värv.* **2)** Delge o. d. *Hon a-dde honom, att hon skulle bli mor. A. ngn en hemlighet. A. sig, sina bekymmer åt ngn.* **Syn. 1)** (förtroendefullt) överlämna l. giva i uppdrag, betro, uppdraga, anbefalla; **2)** delgiva, delge, förtro; (a. sig:) öppna sitt hjärta, förtro sig till, yppa sina hemligheter för, med förtroende meddela sig med. **-förvant,** -en, -er; [-skap]. Gärna skr. Mest om personer; mer säll. bildl. om djur o. växter, språk osv. *En nära a. Det kungliga husets a-er.* **Syn.** frände, anhörig, släkting, skyldeman; samslägkting, ibl. befryndad l. besläktad.

-ge se angiva. **-geläg|en** (anje-); -et, -nare. **1)** Om sak. *Jag måste först uträtta de a-naste ärendena. På brev satte man förr stundom påskriften »Angeläget!». Det är a-et för mig, att ~. Å nej, det är inte så a-et! Det a-naste för dig är för närvarande, att du håller dig l. att hålla dig stilla.* Skr. är *Låta sig a-et vara att* vara ivrig att, vinnlägga sig om. **2)** Om person. *Jag är icke just a-en om hans sällskap.* Framför inf. l. bisats brukas mest *A-en om,* men även t. e. *Han var a-en att få visa vad han kunde.* I de ngt vard. *Visa sig a-en* o. *Jag är inte så a-en (efter honom)* har ordet bibetydelse av efterhängsen, fjäskig. **Syn. 1)** viktig, maktpåliggande, nödvändig, som ligger ngn om hjärtat l. är av vikt l. (stort) intresse för ngn, som man snart behöver få ombestyrt l. utfört; ibl. brådskande, hastande, trängande; ibl. betydelsefull, betydande; **2)** mån (om), ivrig (att), som ivrigt önskar l. strävar (att); ibl. hågad, hugad, intresserad. **-gelägenhet** (-je-); -en, -er. **1)** Med plur. Huvudbet. Konkr. *Husliga a-er. Viktiga a-er kalla mig bort. Lägg dig ej i andras a-er, utan sköt dina egna! Statens a-er. För enskilda a-ers vårdande. Det är en tjänsteangelägenhet för honom. Vända sig till ngn i tjänstea-er.* **2)** Utan plur. Abstr. Mindre vanl. o. nästan endast skr. *Resans a. Jag måste föreställa herrarna a-en av att ~. Sakens a. medger intet uppskov.* **Syn. 1)** ärende, göromål, sak, affär, intresse, det viktiga l. angelägna för ngn; **2)** vikt (och betydelse), behövlighet. **-genäm** (-je-); -t, -are; -het. Ordet tillhör mest den vanliga prosan o. är varken högt., skönl. l. egentligen vardagsmässigt, däremot ibl. förbindligt. *En a. resa, nyhet. Bli a-t överraskad. En a. sällskapsmänniska. Hon har ett a-t sätt, väsen. Frukten har en a. smak. En a. retning av luktnerverna. Förena det nyttiga med det a-a.* Brukas även i hövlighetsformler: *Synnerligen, högst a-t att få göra Er bekantskap!* **Syn.** behaglig, som ger välbehag l. skänker nöje, trevlig, nöjsam, rolig; roande, underhållande, tilldragande, älskvärd, ibl. förbindlig.

-giva [ɯ] l. **-ge** [ɯ]; -givning (säll. med plur.). **I.** Nästan enbart fast form. **1)** *A. en bestämd siffra. Du kan väl a. skälen! Kan du i (korthet) a. innehållet i hans tal?* **2)** *Godset skall anges till förtullning.* **3)** Även refl. Ngn gång fri form. *A. ngn för ett brott. A. ngn för l. hos polisen.* Friare *Hos sin förman a. sin återkomst, sig som återkommen. Anmana den bortavarande att giva sig an hos densamma [=domstolen] eller dess ordförande* innan 'dödsförklaring' kan beviljas. **4)** *Termometern angav 10 graders köld.* Märk *Intet anger hos honom härskaren* skr. **5)** *Platsen är icke angiven på kartan. Brev med angivet värde. Eftertryck utan angivande av källan.* **II.** Ibl. fri form. *A. takten. A. en ton* slå an (t. e. med stämgaffel). Även *Ge an en ton. A. tonen* mus. = bestämma tonarten; ge inledningsackordet i en sång. Märk det bildl. *Det är hon, som anger tonen i sällskapet* bestämmer umgängestonen. **Syn. I. 1)** upplysa om, meddela (formlig l. uttrycklig l. noggrann) uppgift om, meddela, uppgiva l. uppge, redogöra för; ibl. föregiva; ibl. bestämt ange l. fastslå; ibl. sammanfatta l. ta ut (huvudpunkterna) l. återge; ibl. omtala l. yppa; **2)** o. **3)** anmäla (till förtullning l. åtal), ibl. röja; (refl. ibl.:) ge sig tillkänna; **4)** (ut)visa, antyda, tyda på, tillkännage ɯ; **5)** utsätta ɯ; **II.** giva, anslå ɯ, bringa att ljuda; ibl. bestämma l. markera. **-giv|are**; -arsystem; [-ari'nna]; -else (med plur.); -erī (mest om falskt dylikt; säll. med plur.); [-erīsystem]. Till 'ange för brott' o. d. Ofta lagt. *Uppträda som a-are (av ett brott), som sin egen sons a-are. Har a-aren haft sannolika skäl för sin a-else, är han fri från straff. Ryskt a-arsystem. Bestrida a-elsens riktighet. På hemlig a-else av ~. Där frodades mutor, a-erī(er) och all slags orientalisk orättvisa.* **Syn.** (ibl. nära:) baktalare, lönlig anklagare.

-grepp; -shär (mindre vanl.); -spunkt; -svis (sälls., skr.). Som krigs. mer sälls. än 'anfall', men icke i fråga om fäktkonst. Om

sjukdom l. sinnesstämning brukas 'angrepp' nästan aldrig, varemot det användes om åverkan av insekter (då 'anfall' är oanvändbart). *Kullen togs i l. vid första a-et. Försåtliga, öppna a. Ett anonymt a. i en tidning. Ett a. på l. mot namngiven person, den bestående ordningen. Motangrepp. En god a-spunkt erbjuder naturligtvis förslaget om flyttande av Gustav Vasa-bysten. Stå emot a. av mal.* **Syn.** ibl. åverkan; jfr eljest anfall. **-grip|a** [ɯ]; -are; -bar (skr.); -lig o. -lighet (till A I. 1 o. 2; mest skr.). **A**) Enbart fast form. **I.** Jfr anfalla. **1**) Yttre våld. *Vem var den a-ande? Sverge angreps nu på en gång av trenne fiender, Danmark, Ryssland och Polen. A-as från två håll. Skjuta ned a-arna.* **2**) Om angrepp i tal o. skrift. *Med häftiga ord, häftigt a-a ngn. I riksdagen a-a ngn för hans försvarsljumhet. Ett yttrande, som angreps både från höger och vänster. Det föreföll mig, som om hans ståndpunkt knappast var a-lig.* **3**) Sjukdomar l. deras orsaker. I denna bet. mycket vanligare än 'anfalla'. *A-as av en farsot. Sjukdomar som a-a ögonen. Övermått i arbete a-er nerverna. Ett a-et nervsystem. Hans hälsa var svårt a-en. Starkt angripna lungor.* **II.** Utan motsvarighet med 'anfalla'. Om frätning o. d. **1**) *A-as av röta, rost. Bläcket innehöll syror, som snart angrepo pennorna.* **2**) *Köttet var redan något a-et.* **3**) *Buskarna voro svårt a-na av skadeinsekter. För att hindra mal att a-a ylle, fuktar man det med fotogen.* **B**) Fast form sälls. o. skr. *A-a saken på rätta sättet, i rätt ända. Gripa verket an.* Oftast brukas emellertid refl. fri form. *Pensel och färg tycks han ännu ej gripit sig an med.* **Syn. A**) **I. 1**) jfr anfalla; **2**) (gm klander l. motskäl) söka nedsätta l. beröva auktoritet, söka vederlägga, kritisera, söka störta l. få avskaffad; **3**) slå sig på, träffa, gripa, drabba, hemsöka; tära på, skada, afficiera, ge anledning till klenhet l. varaktig sjuklighet o. svaghet; (a-en:) skadad, sjuk, medtagen; **II.** fräta l. röta på, sönderfräta ɯ, upplösa, (kemiskt l. fysiskt) skada; (a-en ibl.:) något skämd, stadd i förskämning, ankommen, ibl. ngt rutten l. boken; ibl. maläten; **B**) taga i tu med, företa, gripa sig an med.

-gränsa. Mest skr.; vanligast i pres. part. *I ett a-nde rum. Uppsala och a-nde område, bygder. A-nde folkslag.* **Syn.** ligga l. gränsa l. stöta intill; (a-nde:) tillstötande, när(a)liggande, närbelägen, liggande l. belägen intill l. (in)vid l. utmed, ibl. gränsande till varandra; närboende. **-gå.** Saknar part. perf. (o. överhuvud alla passiva former). 'Gå an' betraktas bäst som ett annat ord! Märk särsk. *Vad den saken a-r* även *Vad a-r den saken, så ~. Vad mig a-r, så ~. Vad a-r det l. den saken mig? Det a-r ingen, om l. att jag reser bort.* **Syn.** avse, gälla, vidkomma, röra (sig om), handla (sig) om, gå ut på, ibl. avhandla, ha avseende på; beträffa, höra till, falla under, stå i samband med; (be)röra, bekymra, intressera, vara av intresse för; (det angår mig icke:) rör l. intresserar icke; jag har inte med den saken att göra, det tillhör l. tillkommer icke mig att befatta mig därmed l. lägga mig i det l. inblanda mig i den saken; jag har ingen lust att ge mig in i det, det frågar jag icke efter, bryr mig ej om. **-gående,** prep. Mest skr., dock ej brukat i dikt. *Jag vill tala vid honom a. en sak.* Märk *A. den saken (så) vore det önskvärt, att ~* nästan = på tal om. **Syn.** om, rörande, beträffande, vidkommande; som angår l. gäller osv., i (fråga om); (ibl.:) på tal om, apropå, vad angår, med avseende på. **-gör|a** ɯ; -(n)ing (med plur.); -ingsboj; -ingshamn; -ingstross. **I.** Sjöv. **1**) *A-a l. göra an land. A-ing av hamn.* **2**) *A-a engelska kusten. Göra an Visby. Norra a-ingsbojen i Kalmarsunds djupränna intogs på söndagen. A-a bron, kajen för hårt.* **II.** Allmännare. Mindre vanl. *För oxar användes ok, vid vilket stången är angjord.* **Syn. I. 1**) från öppna sjön närma sig land för att få det i sikte o. bestämma fartygets läge på sjökortet, taga landkänning; inlöpa ɯ i; **2**) lägga ti'll vid, (ibl. nära:) anlöpa; **II.** fastgöra ɯ, fästa.

-hal|a ɯ; -ning (med plur.). Sjöv. Märk imperat. *Hal an!* vid kommando. *Hårt a-at tåg. A-a en ända. Skotet h-as an.* **Syn.** styvhala (en avfirad tågända), hala l. draga åt sig, hala styvare, åtdraga ɯ, spänna, sträcka. **-halt,** -en, -er; -(s)station. Börjar bli föråldrat. **Syn.** hållplats (vid järnväg), station där kortare uppehåll göres, mindre station avsedd för av- o. påstigning (men vanl. ej för gods). **-hang,** -et, =. Nästan alltid nedsättande. **1**) *Djävulen och hans a.* de onda andarna; hela hans sällskap. *Farväl med honom och hela hans a.!* **2**) Ngt mer abstr. *De upproriska vunno stort a.* **Syn. 1**) följe, sällskap, meningsflock, klick, parti, band, kotteri; medhållare, anhängare; (ibl. nära:) patrask, pack l. påhäng, bihang; **2**) tillslutning. **-hop|a,** -ning (med plur.). Ofta skr., särsk. naturv. *Av vinden a-ad sand. A-ningar av stenblock. Om vin-sten a-ar sig omkring tänderna. Fetta-ning.* **Syn.** hopa (sig); samla (sig), avsätta, avlagra (sig); (a-ning:) avlagring, gyttring, hopad klunga. **-håll|a** ɯ. Bet. skarpt skilda. **I.** Blott fast form. **1**) *A-en genom tillstädeskommande polis. A-a en misstänkt person. Bli a-en av rövare. A-et gods. Två svenska fartyg a-na och uppbringade av engelsmännen!* **2**) Särsk. i 'hövlig' stil. *Jag får vördsamt a-a, att ~. A-a hos ngn om ngt. A-a såsom en nåd, att ~. Anhålla om en flickas hand. Om svar a-es!* ofta förkortat O. s. a. Även

AUGUSTANA THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY
ROCK ISLAND — ILLINOIS

förargat *Jag får a-a om att bli bemött med hänsyn även i tjänsten!* **II.** Fast l. fri form. **1)** Mest tekn.; *Håll an så hårt du förmår! H-a kniven väl an mot trästycket.* **2)** Mindre vanl., ngt åld. Om ridning l. körning. *A-a en häst.* **Syn. I. 1)** taga i (fängsligt) förvar, fängsla, häkta, arrestera; antasta, hejda, fasttaga ɯ, kvarhålla; ta i beslag, belägga med kvarstad, lägga beslag l. embargo på; **2)** framställa en (hövlig l. vördsam) begäran, bedja, begära, utbedja sig; **II. 1)** hålla fast anslutet, hålla tätt intill; **2)** draga l. hålla åt sig (tyglarna); hålla in (häst). **-hållan,** [=]. *Framställa en a. om understöd. Med a., att översten ville taga i betänkande, huruvida* ~. **Syn.** hövlig l. vördsam begäran. **-hållande.** Verbalsubst. till anhålla I. 1. *Våldsamt motstånd vid a-t.* **Syn.** häktande; beslagtagande. **-hållning.** Tekn., till anhålla II. **-häft|a;** -ning (ibl. med plur.); -ningsställe. Mindre vanl.; skr. *Sitta, vara a-ad vid l. på* ~. **Syn.** vidhäfta (sig) ɯ, fasthäfta (sig) ɯ, fastna, sätta sig fast. **-hängar|e,** -en l. (särsk. i smtl.) -n, -e; -skara; fem. ibl. -i'nna; [-hängerska]. *Vinna, få, finna många a-e* om person l. åsikt. *A-e av odödlighetstron. A-e av Schelling. Hertigens a-e. Ivrig a-e av l. till det Stuartska huset.* **Syn.** medhållare, bekännare, vän, en som ansluter sig till l. tror på l. är ivrig för, partitagare (för), (rojal)ist, (wagneri)an. **-hängig,** -t. Lagt. *Göra en sak, en tvist a. vid, inför, i en domstol, hos påven, hos rätten.* **-hängiggöra** ɯ. Lagt. *Alla vid hovrätten anhängiggjorda mål. A. rättegång mot* ~. *A. sitt klagomål l. Göra sitt klagomål a-t.* **Syn.** draga under l. överlämna till domstols avgörande l. prövning, göra beroende av domstols behandling. **-hörig,** adj. Brukas nästan endast som subst. Mest skr. *En nyss bortgången a. Endast hans närmaste a-a voro närvarande. En nära a. till* ~. **Syn.** släkting, anförvant, närskyld. **-klag|a;** -are; [fem. även -ari'nna, -erska]. **1)** Inför rätta. *A-ad för mord. A-as inför rätta, (in)för världslig domstol. Resa sig mot sina a-are. A-a ngn för tjänstefel. Angivaren och den a-ade.* **2)** Mer allm. *A-a sig själv för sitt lättsinne. Minnen, som a-a.* **Syn. 1)** åtala, tillvita, lagföra, (in)stämma (för rätta), tilltala, (inför rätta) beskylla för l. påstå vara skyldig till brott, anmäla till laga beivrande; **2)** beskylla, kasta skulden på, tadla, klandra, anföra klagan över, rikta en anklagelse mot. **-klagelse,** -n, -r; -akt; -punkt; -skrift. **1)** *Väcka a. mot ngn för ngt. Återta en a. En a. inför konstitutionsutskottet. A. för ämbetsfel. Precisera en a.* Friare *Själva-r. Rikta en a. mot ngn för partiskhet.* **2)** Om skrift. *A-n upplästes nu i sin helhet.* **Syn. 1)** angivelse, åtal, tilltal inför rätta, stämning, lagföring; beskyllning, tillvitelse, klander; **2)** anklagelseskrift. **-klang,** -en, [-er; mer säll. -ar]. **1)** Ngn gång med plur. *Man hör här tydligt en a. l. en tydlig a. från Wagner, från Flygande holländaren. En a. av romantik.* **2)** *Förslaget väckte livlig a. (hos alla de närvarande, i församlingen). Vinna, finna a.* **Syn. 1)** klang l. stämning l. ton l. drag som för ngt annat i minnet, återklang, eko, reminiscens; anstrykning, tycke, likhet; **2)** bifall, genklang, sympatiskt mottagande. **-knyt|a** [ɯ]. **I.** Blott fast form. **1)** Om järnväg o. d. *Bibana, anknuten till ett större järnvägsnät. Halmstad—Nässjöbanan kommer vid Nässjö att a-as med stambanenätet.* **2)** Om telefon o. d. *Huvudapparat uppringes av stationen, anknuten apparat ofta av abonnenten själv.* **3)** 'Egentligare', t. e. vid vävning. **II.** Ngn gång fri form. Ofta skr. o. gärna skönl. **1)** *De ord, till l. vid vilka vi i dag skola a-a vår betraktelse* bibl. *Legenden a-er sig närmast till orientens sagor. Man lär sig lättare de främmande orden, om man har någon synbild att a-a dem till. Jag vill då k-a an vid ett yttrande av den föregående talaren. A-ande vid* ~, *skall jag i det följande* ~. **2)** *A-a (handels-, vänskaps)förbindelser. A-a närmare förbindelse med ngn. Han anknöt med änkan, stödde med råd och tog en av sönerna hem i huset.* **Syn. I. 1)** o. **2)** sammanbinda ɯ, sätta i förbindelse (med ett centrum, med ngt större), förbinda, förena, sammanknyta ɯ, skaffa anslutning, inrätta förbindelse, ansluta (till); **3)** vidknyta ɯ; vidfoga ɯ; **II. 1)** utgå (från), ta till utgångspunkt (för); sätta i (orsaks)samband (med), uppfatta som en följd (av); (a-a sig:) sammanhänga, hänga ihop (med), ansluta sig (till), infogas l. inordna sig (i ett visst sammanhang); **2)** knyta, ingå, inleda (förbindelse). **-knytning;** -sledning (om telefon); -spunkt. **I.** Enkelt. **1)** Om telefon, järnväg o. d. Även mer konkr. *Vi får a. från kontoret till våningen. Jag ska be om Upplandsbanken, a-en.* **2)** Bildl. *I* l. *Med a. till det som nyss yttrades, vill jag* ~. *Det saknas icke a-ar mellan dessa tvenne filosofiska system.* **II.** Ssgr. Märk särsk. **1)** En del telefonord t. e. *A-sledning. A-sstation. A-sbord* växelbord. *A-sväxel.* **2)** *A-spunkt,* som brukas: **a)** Mer 'egentl.' *Hultsfreds station utgör a-spunkt för två bibanor.* **b)** Bildl. *Finna a-spunkten, söka a-spunkter (för l. till l. mellan). Alltid en a-spunkt!* **Syn. I.** anslutning; anknuten (telefon)apparat; förbindelse, samband; ibl. förutsättning; **II.** (a-spunkt:) **b)** utgångspunkt (för), uppslag l. början l. anledning (till); beröringspunkt. **-komling,** -en, -ar. Mindre vanl.; kan ibl. passa bättre än 'nykomling'. *Tillbakavisa en objuden a. Nya a-ar.* **Syn.** (ny)anländ person, nykomling, främling. **-komm|a** ɯ; [-else, bibl.]. **I.** Enbart fast form. **1)** *Han ankom redan i morse vid*

8-tiden. Perrongen för a-ande tåg. Åter a-en till staden från sin lilla lanttripp. Gå emot de a-ande. Ta emot a-ande post. A-a i gott skick. **2)** Märk det sälls., bibl. *Vänta Kristi a-else (till domen)* tillkommelse, ankomst. **II.** Fri form särsk. i smtl. vanligare än fast. **1)** Ofta ämb. *Det a-er på riksdagen, att ~. Låta saken a-a på konungen själv, konungens eget avgörande* åld. Märk dock även i smtl. uttr. som: *Han gjorde allt vad på honom ankom (för att ~). I vad på oss a-er, kan jag försäkra, att ~.* **2)** Mindre vanl.; skr. *Vad den sista satsen a-er, måste jag helt enkelt bestrida dess giltighet här.* **3)** Skr., ngt åld. *Det a-er på oss att här själva göra början.* **4)** *Det k-er (här) icke an på gärningen, utan på hjärtelaget. Allt k-er an på, hurudana villkoren äro.* Märk uttr. *Det k-er an på!* det vill jag inte påstå utan vidare, det beror på, det är inte så sagt. **III.** Part. perf., ofta brukat som adj., har en betydelse, som verbet för övrigt saknar. *Köttet är (något) a-et. Smaka lite a-et.* Ngt vard. ibl. om lindrigare rus. *Ser du inte, att han är lite a-en?* **Syn. I.** anlända, framkomma ɯ, komma, inträffa, ibl. nå fram; **II. 1)** bero (på ngns prövning l. gottfinnande), hänga (på), vara beroende (av), ibl. få själv avgöra l. bestämma (om); **2)** angå, beträffa, gälla, anbelanga; **3)** tillkomma, tillhöra, vara ngns plikt l. skyldighet l. sak; **4)** (opers.:) är fråga (om), gäller (att), det beror (på), det ligger vikt (på l. vid), jag fäster mig (vid); **III.** (a-en:) angripen, skadad, ngt skämd l. härsken l. sur l. d.; ngt berusad, påstruken. **-komst,** -en; -dag; -datum; -journal (på postkontor); -ort; -signal (vid järnvägs- l. ångbåtsstation); -stämpla (om brev o. d.); -tid. **1)** *Kort efter min a. hit uppsökte jag ~. Vid a-en till prästgården befanns det, att ~. Bestämma dagen för a-en. A-dagen oräknad. A-en av ett brev bröt samtalet. Brevet är a-stämplat i Stockholm den 11 mars.* **2)** Märk särsk. *Frälsarens a.* tillkommelse. *A. till världen* födelse. *Fira vårens a. Hälsa a-en av en ny dag* skönl. **Syn. 1)** anländande, inträffande, framkomst; **2)** ibl. annalkan(de), inbrott, inträde. **-koppl|a** ɯ; -ing (med plur.); -ingshake. *Ännu en ångfinka a-ades i Boden. Apparat, a-ad till en huvudledning.*

-lag, -et, =. **1)** Bot., zool. o. bildl. *Hos denna blomma finner man endast a. till kronblad. A. till nya ägg. Som blott finnes som l. i a. Ande eller person blott till a-et.* **2)** *Ärftliga a. A. till l. för lungsot. A. för fetma, (för) att bli fet. Sjukliga a. Ett visst a. för tungsinthet.* Om själsanlag gärna i plur. *Naturliga, rika, goda a. för ~. Tekniska a. A. för målning. Visa a. för ~. Konstnärsanlag. Han har tydligen a. (att bliva en stor man).* **Syn. 1)** första början (till), 'frö' (till), embryo, ibl. utvecklingsmöjlighet, 'löfte'; **2)** (medfödd) böjelse, benägenhet, (naturlig) fallenhet, ibl. (ha) lätt (att), disposition; inneboende förmåga, själsgry, begåvning (för). **-lagd** se anlägga. **-lagr|a (sig);** -ing (med plur.). Mest kem. **-ledning. I.** Huvudbet. **1)** Till verb. *Detta gav (honom) a. till l. att göra en utvikning. Taga sig a. till l. att ~. Jag får, finner nog a. att återkomma till ämnet. Bli a-en, en oskyldig a. till ngt. Därtill finns ingen som helst a. Jag har ingen a. att rosa marknaden. Du hade ju dock all a. att misstänka honom! Vad uppgav han för a. (till sitt uppträdande)? Detta har verkligen skänkt oss rika a-ar till glädje* skr. *Det är a. till missnöje med ~.* **2)** I prep.-uttr. *På l. av förekommen a. Med l. i a. av vad som nyss yttrats, får jag anföra följande. Av vilken a. få vi den äran?* vad är det, som förskaffat oss äran av Ert besök. *Utan all a. Efter all a. (att döma)* efter allt att döma, efter all sannolikhet. **II.** Märk. **1)** *Malma.* bergs., betyder förmodat spår av malmfyndighet. **2)** I lagstil finner man uttr. som *Döma på blotta a-ar* utan klara bevis. **Syn. I.** vad som föranleder l. leder till l. ger uppslag l. impuls (till), skäl, grund, närmaste (yttre) orsak; ibl. uppslag; (ibl. nära:) tillfälle, lägenhet, möjlighet; **II. 2)** tecken, liknelse, misstanke. **-lete** se d. o. **-ligg|a** ɯ; -ning. Mest tekn. *Ligga hårt, tätt an mot ~. Tätt, hårt, väl, löst a-ande.* **Syn.** ligga intill, sluta till. **-lit|a,** -ade, -as. Ofta skr. **1)** Mest med personligt objekt. *A-a läkare. Nödgas a-a (en) advokat för att få ut sin andel. Jag är rädd, att jag a-at honom lite för ofta sista tiden* t. e. om lån. Men även *A-a ngns biträde (för l. till ngt). A-a ngns hjälp* l. *A-a ngn om hjälp.* Märk i part. perf. *Mycket a-ad som prisdomare i fotboll. Strängt a-ad i statens tjänst.* **2)** Sakobjekt. *Alltför strängt a-a den enskilda offervilligheten. Statens starkt a-ade tillgångar. Nu a-ades den yttersta utvägen, man hemkallade överbefälhavarn. Du får väl a-a ordbok(en)! Flitigt a-a flaskan, glaset. En mindre a-ad spårvägslinje. Allmänna telefon a-as här sällan. A-a list, våld. A-a sin övertalningsförmåga.* **3)** Mindre vanl. *Ett arbete som (för strängt) a-ar hälsa och krafter.* **Syn. 1)** vända sig till (ngn för att erhålla hjälp, biträde), begagna sig av, taga i anspråk l. till hjälp, gå till l. besöka (ngn för att 'tala vid' honom), ta sin tillflykt till, använda; (a-ad ibl.) upptagen; **2)** taga i bruk, göra bruk av, taga ti'll, bruka, nyttja; **3)** ta på, fresta på, sätta på prov. **-lopp;** -sfart (krigs.); -shamn (sjöv.; hamn som anlöpes på resa). Särsk. krigs., men även i gymn. o. ridkonst. Dessutom bildl. (o. i ssg. sjöv.). *Tillbakaslagen i för-*

sta a-et. Fria språng med kort a. Taga a. Ivriga, upprepade a., men ingen uthållighet! **Syn.** (plötsligt företaget) anfall, chock, stormlöpning; (an)sats (till språng). **-lupen** se anlöpa.

-läggla ɯ; -are (t. e. av kolonier; av mordbrand). **A**) Nästan enbart fast form; fri form blott ngn gång, skönl., åld. l. tillfälligt. **I.** Rumsbet. mer l. mindre levande. **1**) *A-a ett förband (på ngn). A-a bindor på olika kroppsdelar.* **2**) *Sedan bottenfärgen blivit anlagd. A-a grunden för tjock.* **3**) Hit snarast det vanl. bildl. *Den måttstocken får du ej a-a på honom! A-a praktiska, nya synpunkter* aldrig fri form. **II.** Grundlägga, bygga o. d. **1**) *A-ande av kolonier. A-a en stad, en ny stadsdel, en trädgård, alléer, dammar, en fabrik, ett universitet, en väg, en bro, en naturaliesamling.* **2**) *A-a mordbrand. Elden var tydligen anlagd.* **3**) *Efter förut anlagd plan. A-a sina studier förståndigt.* Märk särsk. *Allt detta var blott anlagt på att skada oss.* **4**) Skr. *Handlingen är väl anlagd och berättelsen livligt genomförd. På nyåret anlade han en stor duk, en skildring av ∼.* **5**) Fysiol., bot. Mest i pass. *Knopparna a-as redan föregående höst.* **6**) Part. perf. Mest om person. *En ädelt anlagd personlighet. Konservativt, djupt, konstnärligt, praktiskt anlagd.* **III.** Om dräkt m. m. Gärna skr. *A-a värja. A-a krigarens dräkt. Kåren beslöt att a-a sorg till och med begravningsdagen. A-a sorgdräkt. Nödgas a-a peruk. A-a blå bandet. A-a helskägg. En ekorre, som ännu icke hade anlagt vinterdräkten.* Friare *A-a en förorättad min.* **B**) Nästan enbart fri form. **1**) *Hon lägger an på att vara behaglig, att synas ung. L-a an på ngn* söka tjusa. **2**) *L-a an med bössan. Lägg an!* kommando. **3**) Sälls. *L-a an med ett fartyg.* I detta fall även fast form. *Ej må fartyg förr a-a vid brygga, än ∼.* **Syn. A**) **I. 1**) pålägga ɯ, anbringa, placera på l. intill, applicera; **2**) påstryka ɯ l. påpensla ɯ (ss. grundfärg); anbringa första färgen l. bottenfärgen, undermåla; **3**) lägga; tillämpa, utgå från; **II. 1**) grundlägga, grunda, (upp)bygga ɯ, uppföra, lägga grunden till, göra början till; stifta, upprätta, inrätta, anordna; **3**) planlägga, uttänka, planmässigt ordna l. organisera, uppgöra; ibl. tillställa ɯ l. arrangera; (anlagd på:) beräknad på; gå ut på, åsyfta, avse; **4**) göra (plan o.) utkast till, skissera, (ibl. nära:) påbörja; **5**) (a-as:) påbörjas, börja utvecklas; **6**) (anlagd:) lagd, utrustad (med de o. de anlagen), av ∼ läggning; **III.** ikläda sig, klä sig i, iföra sig, sätta l. ta(ga) på sig, påtaga ɯ; (börja) bära, lägga sig till (med); låtsa hysa, spela, hyckla, antaga; **B**) **1**) bemöda sig (om), sträva (efter); söka tjusa (ti'll), söka vinna; **2**) lägga (bössan) till axeln (o. sikta); **3**) lägga till, landa. **-läggning;** -s(hand)grepp (krigs.); -skostnad; -splats (för fartyg); -stid (t. e. för en stad). Märk särsk. **I.** Konkr. Med plur. **1**) *Industriella a-ar. Stora fabriksa-ar. Slottet är så förändrat, att knappt något återstår av de ursprungliga a-arna.* **2**) *A-arna få icke beträdas!* **3**) *En knappt märkbar a. till skägg.* **4**) Mindre vanl., skr. *Emellertid blevo a-arna röjda i förväg och anläggarna bestraffade.* **II.** Abstr. Vanligen utan plur. **1**) Tekn. *Spetsens a. mot l. till slipskivan.* **2**) *Icke vrida geväret vid a-en! Bössremmen är alltid till hinder vid hastig a.* **3**) *A. av yttermurar. För att nedbringa a-skostnaderna. Järnvägar under a.* **4**) *Personlig både i a. och utförande. Storartad i a-en.* **5**) *Visar till hela sin a. frändskap med ∼.* **Syn. I. 1**) inrättning, verk, etablissemang, ibl. stiftelse; ibl. det (först) byggda, (äldsta osv.) delen av; **2**) park- l. trädgårdsanläggning; **3**) första l. liten början; **4**) anslag, stämpling(ar), ränker, plan(er); **II. 1**) placering tätt intill; **3**) byggande, byggnad osv.; **4**) plan(ering), utkast, anordning, disposition; **5**) läggning, skaplynne, kynne. **-läggsplats** landnings- l. tilläggsplats, kaj.

-länd|a. Mest skr. *Konungen a-e till staden på morgonen. Gästerna ha just anlänt, äro just a-a. Båt avgår från Stockholm varje dag kl. 7 f. m. och a-er hit kl. 5 e. m.* **Syn.** (an)komma, komma till målet, komma fra'm ɯ. **-löp|a** [ɯ], -te [l. säll. -lopp, -lupo], -t l. -lupit, -as; perf. part. ofta anlupen; -ning (med plur.); -ningsfärg; -ningshamn. **I.** Blott som verbalsubst. Mindre vanl., skr., gärna högt. *Man kan varje stund vänta en ny a-ning mot konungamakten.* **II.** Fast form; i intr. användning dock ngn gång fri form. Impf. nästan alltid svagt; supinum o. perf. part. i intr. bet. nästan alltid starkt. **1**) Om färgförändring, särsk. hos metall gm oxidering. **a**) Även trans. Mest tekn. om stål. *Man a-er stål mer för att minska sprödheten än för att åstadkomma den blåa färgen. Stålremsor, anlöpta till blått eller violett. A-a en gevärspipa. Låta stål a-a (blått).* **b**) Intr. l. pass. Särsk. perf. part. även brukat utom fackspråk. Om metaller i allm. *Bordsknivar a-a(s) av syran i äpplen. Silvret a-te och blev svartaktigt. Blåanlupen l. blått anlupen. Anlupen av rost, ärg. Även gjutjärn, koppar, mässing och nickel ge vackra a-ningsfärger.* **c**) Friare; om trä, bot. o. zool. Mest. i perf. part. *A-t eller med 'blåyta' behäftat trä. På Spetsbergen, där en betydande mängd av blomväxterna stå ta i röda eller rött anlupna blad. Strupen är på doppingen nedtill grått anlupen.* **2**) Om beläggning med imma l. d. *Av imma anlupna fönsterrutor. En spegel med glaset lätt anlupet av den fuktiga värmen i rummet.*

III. Skönl. ngn gång fri form. Om fartyg o. person. I denna bet. träffas även impf. anlupo. *Vi a-te Malmö på återresan. Kalmar a-tes vid 7-tiden. Fartyg som a-t l. anlupit kolerasmittad hamn. Ångbåten avgår dagligen från A. till B. med a-ande av mellanliggande bryggor.* **Syn. I.** (a-ning:) anlopp, anfall; **II. 1)** förvandla ytfärgen på (en metall till blått osv.); gm återupphettning efter härdning ändra glans, färg o. sprödhet, komma att överdragas (med en viss färg); antaga l. erhålla förändrad färg l. en skiftning (i blått osv.); (gm oxidering osv.) färgas (blå osv.) l. beläggas (med viss färg); (anlupen ibl.:) svagt l. lätt färgad (på ytan); **2)** beläggas, lätt överdragas, slå sig, imma sig; **III.** lägga i land för kortare uppehåll.

-man|a; -ing (med plur.); -ingsbrev (särsk. = kravbrev); -ingsskrivelse. Skr., särsk. ämb. *A-a ngn till hörsamhet. A-a ngn att betala. Jag har vänt mig till konsuln, därtill a-ad av ~. På min a-ing beslöt han emellertid att tillsvidare låta artikeln ligga otryckt. Efter föregången a-ing. Vid a-ing. Massan ville ej lyda a-ar (om) att draga sig tillbaka.* **Syn.** uppfordra, (upp)mana, ge en (allvarlig) maning l. erinring, ibl. framhålla som en plikt l. allvarligt tillråda. **-marsch,** -en, [-er]. *Vara i a. Underrättelse om ryssarnas a.* **Syn.** antåg(ande), anryckning; marsch (till l. mot), frammarsch. **-marscher|a;** -ing. Mindre vanl.; ngt åld. **-mod|a,** -ade, -as; -an. Ordet har ofta hövlighetsprägel, tillhör ämb. o. den vanliga prosan, men icke dikt och bibl. språk o. icke heller vardagstalet. **1)** Verb. *A-a ngn om ngt. A-as att med sin närvaro hedra* i bjudningsbrev. *A-ad att å de närvarandes vägnar frambära deras välönskningar till brudparet, ber jag ~. Blev du a-ad att delta i hyllningsfesten?* Märk *Översten a-ades att inkomma med förklaring.* **2)** Verbalsubst. *På a-an av. Han gjorde det på l. efter a-an. Med a-an att.* **Syn. 1)** (om)bedja, anhålla, vända sig till med (en) anhållan, be (ngn) åtaga sig l. ha besvär med (att), uppdraga åt, framställa en anhållan till; (ibl. nära:) uppmana, rikta en framställning till, uppfordra; **2)** uppmaning, uppfordran, uppdrag.

-mäl|a; -are; -arplats (i en tidning); [-ari'nna]. **I.** Med person- l. sakobj. Ofta ämb. **1)** Sak. **a)** *A-a förhinder l. att man är förhindrad [l. sig vara hindrad]. Frånvaro utan a-t förfall. A-a jäv mot ett vittne. A-a sin önskan att ifrågakomma vid besättande av en plats. I vredesmod a-de han då sitt utträde ur föreningen. Jag ber få a-a min reservation (mot beslutet). Jungfrun 'säger till' om att smöret är slut, men en betjänt a-er, att middagen är serverad.* **b)** Märk. *A-a varor i tullen l. till förtullning. A-a ett besök, en visit. A. min vördnad för Din fru!* cirklat. *A-a ngt till beivran. A-a en stöld.* **2)** Person; ofta refl. **a)** *A-a sig som sökande till en plats. A-a sig till examen. Tre sökande ha a-t sig. A-a ngn till erhållande av en tjänst, till inträde i första klassen. A-a sig till l. för ett visst betyg, på l. för en viss kurs. A-a sig som förare. Ännu ha inga friare a-t sig. Ytterligare tre talare a-de sig. Hos alla och envar till det bästa a-a ngn* ämb. **b)** *Betjänten slår upp flygeldörrarna och a-er: Greve X.! Hotellen måste till polismyndighet avlämna uppgift på de resande som tagit in, och dessa uppgifter återges ofta i tidningar under rubriken 'A-e resande'.* **c)** *Tänker du a-a mig för l. hos rektor? A-a ngn för tjänstefel, ngn till åtal. A-d hos justitieombudsmannen. Hälften av böterna tillfaller kronan, hälften a-aren.* **II.** Enbart med sakobj. **1)** *A-a en ny årgång av en tidning. Tidskriften, som härmed a-er sin 15:de årgång, kommer att ~.* **2)** *Boken stod a-d i Svenska Dagbladet i går. A-aren anser sig förhindrad att yttra sig härom. Ordinarie bok-, litteratura-are.* **Syn. I. 1)** tillkännagiva ɱ, meddela, inberätta, säga ti'll om, låta veta, underrätta, ge l. göra meddelande om, rapportera; anföra; ibl. framföra; **2)** ibl. lämna l. sända l. skicka in anmälan; rekommendera, föreslå, framhålla; (a-a sig:) ge sig tillkänna, tillkännage sin ankomst, ibl. infinna sig l. framträda (som); ibl. begära ordet; tillkännage ankomsten av; ange för förseelse, (a-are:) angivare; **II. 1)** inbjuda till prenumeration l. subskription; **2)** skriva en anmälan, påpeka o. redogöra för innehållet samt avge omdöme om, granska, recensera; (a-are:) recensent, (litteratur)kritiker. **-mälan,** [=]. Bet. överensstämma med verbets. Plur., o. ofta även best. form, ersätts av anmälning (l. ibl. anmälande). Märk bl. a. **1)** *Göra a. om ngt hos, till l. inför vederbörande myndighet. Upptaga en a. A. lämnades utan avseende.* **2)** *Muntlig, skriftlig a-an (till examen).* **3)** *A. bör icke uppta mer än sista sidan av omslaget. Prenumerationsanmälan.* **4)** *En a., i det hela välvillig och lovordande. Bokanmälan.* **Syn.** anmälning. **-mälning,** -en, -ar; -sbevis m. fl. **1)** Enkelt. Märk bl. a. *A. till examen. A-ar mottagas hos mig från och med den 1 aug. A. av nya ledamöter.* Även *Boka-ar.* **2)** Ssgr. *A-savgift. Uttaga, meddela a-sbevis för utgivande av periodisk skrift* tillståndsbevis. *A-sskyldige äro ~. A-stiden utgår den 1 sept.*

-märk|a; -are (till 3). **1)** *Denna växt har blivit a-t på endast några få ställen i Uppland.* **2)** *I förbigående må a-as såsom något egendomligt, att ~. Såsom redan i föregående är a-t. Ovan a-ta förhål-*

lande. Blekare blir bet., då ordet brukas som anföringsord. *'Det är ju möjligt', a-te han likgiltigt.* **3)** *Alltid har han ngt att a-a. A-a om, på l. mot. A-a på ngns klädsel. En ettrig a-are. Revisorerna ha ej funnit ngt att a-a.* **Syn. 1)** iakttaga, uppmärksamma, lägga märke till, observera, fästa sig vid, (ibl.:) finna l. upptäcka; **2)** påpeka, framhålla, göra uppmärksam på; meddela (som en upplysning); ibl. anteckna, (om)nämna, yttra, göra en anmärkning; **3)** uttala sig (l. sitt) ogillande, med ogillande nämna, klandra, göra l. framställa invändningar l. anmärkningar, ogilla, erinra, ibl. påpeka bristfällig redovisning. **-märkning,** -en, -ar. Brukas numer icke som abstr. verbalsubst. Ofta plur. **1)** *Sunda, träffande, riktiga, olämpliga, enfaldiga a-ar. Förutskicka den a-en, att* ~ mest skr. *Det mesta står i noter och a-ar. Se a-en!* ofta förkortat 'anm.' *A-ar i kanten, under texten. Förklarande a-ar.* Ibl. i boktitlar *A-ar till l. över salighetsläran.* **2)** *Inga a-ar! Rikta a-ar mot. A-ar i sak. Göra en a. över, angående, rörande, vid, på, mot ngt. Ogrundade, (väl)grundade a-ar. Gå fri från a-ar.* Lagt.: erinran i o. för laga åtgärder. *Få a. för oskick, i latin* skoltermer. **Syn. 1)** iakttagelse, reflexion, uttalande, yttrande; ibl. 'obs.' l. 'märk'; (a-ar:) förklaringar, upplysningar, noter, kommentarier; **2)** klander, ogillande, tadel; erinran; varning. **-märkningsanledning.** Lagt. Om statsrådets ansvarighet. Jfr vid anmälan för konstitutionsutskottet uttr. »Det är anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för Kungl. Sjöförsvarsdepartementet». **-märkningsbok** där läraren antecknar lärjunges förseelser. **-märkningsmål.** Lagt. Då 'anmärkning' blivit framställd vid granskning av räkenskaper, infordras vederbörandes 'förklaring' jämte 'utlåtande' däröver av högre myndighet. Med anledning av dessa avger revisorn 'påminnelser', varefter följer 'resolution' l. 'utslag' i målet. Ibland händer det, att frågan ej kan avgöras utan ytterligare skriftväxling, varvid revisorn inkommer med 'ytterligare påminnelser' och 'slutpåstående'. Detta är gången av ett a. **-märkningsvis** adv. **-märkningsvär|d;** -dhet. *A-d skillnad. A-t hög. Någon a-dare ökning har ej kunnat iakttagas.* **Syn.** beaktansvärd, nämnvärd; märklig, egendomlig; märkbarare, avsevärd, betydlig, mera betydande; (säll.:) klandervärd.

-nalkan, [=]. Skr., gärna skönl. *Våren är åter i a., staren har kommit.* **-nalkande,** -t, [-n]; även part. pres. Ersätter ofta motsvarande former av det enkla 'nalkas'. Gärna skönl. **1)** Subst. *Vid dödens a. En storm är i a. Höstens a.* **2)** Part. *En a. höststorm. Krypa ihop inför den a. faran. Med fattning möta den a. ålderdomen.* **Syn.** antåg(ande), (sig) närmande.

-olj|a; -ning (med plur.). Mest tekn. *Med a-ning menas en gevärsdels ingnidning med en i vaselin lätt doppad lapp, trasselsudd l. d. Ett lindrigt a-at gevärslopp.* **Syn.** lätt bestryka l. ingnida med olja, vaselin l. d. **-ordn|a;** -are; [-arförmåga]. Bet. äro icke alltid skarpt skilda. **1)** *Det inre är särdeles smakfullt a-at. A-a på bästa sätt för ngn. Fönstren äro a-ade så, att de icke sitta rätt över varandra. A-a i veck. Kransvis a-ade blad. Undervisningen bör så a-as, att* ~. **2)** *A-a (en) bal, en utställning, en fest, en insamling. A-arna av bondetåget. Deltaga i a-ande av* ~. *A-a lotteri. Och därpå a-ades (det) lekar i det fria. I år a-as även en kurs i matlagning. Runtomkring voro platser, bänkar a-ade för åskådare.* **3)** Ofta ämb. *A-a medel för jordbrukets upphjälpande. Anhålla att av för 1914 a-ade medel uppbära och kvittera 1,000 kronor. A-a ett belopp att utgå av* ~. Ngn gång även om testamentering. **Syn. 1)** (behörigen) ordna, (efter viss plan) sammanställa l. placera, anbringa, inrätta, arrangera, gruppera, disponera; ibl. ställa med; **2)** sätta i gång, tillställa ⊓, ställa l. styra o'm, ombestyra, vidta l. träffa anordningar till l. för, organisera, anställa, göra nödiga förberedelser till, träffa anstalter för; **3)** förordna om utbetalning, ibl. anslå l. bevilja; meddela bemyndigande att utbetala, utanordna, anvisa till utbetalning; för framtiden disponera att utbetalas. **-ordning,** -en, -ar. Jfr verbet. **1)** *Bladens a. hos gullvivan. Säkerhetsanordning* även konkr. om apparat. *Patent å a. vid säkerhetsventiler.* **2)** *Träffa, vidtaga a-ar (för* ~*). A-arna voro synnerligen lyckade. Efter försynens a.* **3)** Ofta ämb. *Likvid erhålles medelst a. å ränteriet.* **Syn. 1)** ibl. fördelning l. placering, ibl. inrättning l. tillställning; **2)** åtgärd, anstalt, arrangemang; bestämmelse, beslut; **3)** anvisning, invisning, skriftlig befallning från myndighet till vederbörande kassaföreståndare att utbetala ett belopp.

-part. Mest litterärt; i några förbindelser även smtl. o. ngt vard. I fackspråk användes hellre 'andel'. *Ha, få, ta (ngt) på sin a. Ha sin dryga a. i ngt.* **Syn.** andel, lott, (bestämd) del, part; delaktighet; ibl. portion. **-pass|a;** -ning (med plur.); -sförmåga. *A-a en kikare för olika avstånd. A-a (sig) efter yttre förhållanden. A-a sig i nya, till andra förhållanden. A-a undervisningen efter barnens utvecklingsgrad. Med sin större a-ningsförmåga ha kvinnorna i allmänhet lättare än männen att finna sig tillrätta i ny omgivning.* **Syn.** lämpa, tillpassa, avpassa, ackommodera, inrätta l. anordna l. arrangera l. anbringa så att det passar. **-prej|a** ⊓; -ning (med plur.); -ningsbåt. Sjöv. *A-a fartyg, som trots flaggsignal*

icke minskar farten. Även tullbevakningen äger att i vissa fall a-a. **Syn.** preja, medelst anrop l. d. tillkännage för mötande fartyg att man önskar meddela sig; meddela sig med mötande fartyg.

-rik|a, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsverk. **1)** Bergs. *I vårt land användes för a-ning av järnmalm huvudsakligen s. k. magnetisk separering. Medelst dylik separering kunna 35 à 40 % järnmalm a-as därhän, att den a-ade malmen håller ända till 65 % järn.* **2)** Allmännare; även bildl. *A-a en vätska, varav koksalt skall vinnas. A-ningsdamm, i vilken vattnets salthalt ökas genom avdunstning. Jordens a-ning på för växterna lätt tillgänglig fosforsyra.* **Syn. 1)** skilja malmen från det ofyndiga gråberget, förbättra halten hos (gm frånskiljande av värdelöst l. tillsättande av nytt rikt material); **2)** ibl. koncentrera, göra rikare. **-rop;** -ssignal (t. e. vid telefon). **1)** Krigs. o. sjöv. *Jag stannade vid vaktpostens a.: 'Halt, vem där?' Om a. icke åtlydes, kan posten få skjuta. I svenska flottan är a-et 'Vem där?' A. och svar.* **2)** Telefon o. d. *Utom a. med telefonnummer brukas ibland även namnanrop. Namnanrop: Begär endast Norstedts Söner. A. av en station före telegraferingens början.* **3)** Allmännare, ofta skönl. *Haja till vid a-et. Gatuförsäljarnas a.* **Syn. 1)** rop med vilket en post hejdar en person som han icke känner l. som icke har rätt att passera; (rop vid) prejning; **2)** ibl. signal, påringning, uppringning; **3)** (till)rop, ibl. maningsrop; säll. högljudd åkallan l. maning. **-rop|a** ɯ; [-an; bibl. o. skönl.]; [-are]; -ning (med plur.); -ningshåll. **1)** Nästan endast fast form. Högt. *Dig, Herre a-e vi! A-a ngn om (l. ibl. ngns) hjälp. A-a andras medlidande. Under tillbedjan och a-an om andliga eller lekamliga välgärningar.* **2)** Fri form vanlig. Krigs. o. sjöv., om telefonering o. allmännare. *A-as av vakten. Ropa an en kommande. A-a med 'halt!' Inom a-ningshåll. Vid a-ning från stationen svara med sitt telefonnummer.* **Syn. 1)** (enträget) bedja, bönfalla, åkalla (en högre makt), påkalla, ibl. nedkalla; **2)** ropa halt (o. vem där); (an)preja; uppringa ɯ, påringa ɯ; tillropa. **-rus|a** ɯ; -ning. Mindre vanl. utom i part. pres. Mest skönl. *Den a-ande fienden.* **Syn.** anstorma ɯ, framstorma ɯ, framrusa ɯ. **-ryck|a** ɯ; -ning (med plur.). Ofta skr. **1)** Fri form föredras. Om fientligt antågande. *Gå den a-ande fienden tillmötes. Långsamt ryckte vi an, till dess vi hunnit den lilla höjden. Under långsamt a-ande. Hindra fienden att a-a (mot järnvägslinjen). Allt detta försvårade a-ningen.* **2)** Bildl. Mest skönl. *Bida den a-ande ålderdomen. En ny tid r-er an, den vi gamla icke kunna förstå eller gilla.* **Syn. 1)** antåga (ɯ), framrycka ɯ, framtåga ɯ, närma sig, vara i anmarsch (mot); **2)** nalkas, vara i annalkande, snabbt närma sig. **-rätta. 1)** Huvudbet. *Nu måste du a. fisken riktigt fint. Bästa sättet att a. torsk. A-d med brynt persilja.* Märk *A. en måltid.* **2)** Åld., mindre vanl. *A. blodbad på ~. A. stor förödelse bland ~.* **Syn. 1)** tillreda, tillaga, laga (ti'll), ställa i ordning; bereda till mat; (säll.:) framsätta ɯ, servera, uppduka ɯ; (kok. även:) lägga upp ɯ. **-rättning,** -en, -ar. *Ha heder av a-en. Den enkla a-en smakade förträffligt.* Märk *Svensken älskar stadiga a-ar.* **Syn.** undfägnad, traktering, (ibl.) måltid; (mat)rätt.

-saml|a; -ing (med plur.). Skr.; ofta naturv., läk., tekn. Gärna refl. l. pass. *Om slem a-ar sig, a-as i lungorna. Skadlig a-ing av ledvätska. Uppgrundning genom a-ing av allehanda jord och bråte som älven på vårarna fört med sig. Ögonblickligen ila då bakterierna mot rörets mynning, där de bilda en molnliknande a-ing, som ~.* **Syn.** anhopa, sammanhopa ɯ, samla (till allt större mängd l. hög); (a-ing:) anhopning, (efter hand växande) hög l. hop l. samling. **-sats;** -nyckel (tekn., jfr 3); -rör (tillsatt rör t. e. för att förstärka ljudet på blåsinstrument). **1)** Huvudbet. *Ta stark, kraftig a. Göra en a., ta a. för att hoppa. Göra a. till (ett) språng.* **2)** Närstående bet.-skiftningar. *En svag a. till bättring. En plötslig a. till givmildhet. En liten a. till ett leende. Kväva de goda a-erna. A-en (till denna rörelse) utgick från Stiernhielm. Detta är blott första a-en till den förändring som sedan timade.* **3)** Märk. **a)** Mus. *En viss osäkerhet, svävning i a-en.* **b)** Tekn. Utskjutande parti på maskindel, verktyg osv. *Nyckel, på skaftet försedd med en 'ansats', som skall hindra, att nyckeln sättes för långt in i låset.* **Syn. 1)** sats, spjärn, anlopp, fart till språng; **2)** (svag) början, anstymmelse, tillstymmelse, antydning; (kraft)ansträngning, ibl. försök; (ibl. nära:) anfall, ryck, raptus; plötsligt påkommen lust, drift; anlag, tendens; uppslag, initiativ, impuls; **3) a)** ansättande l. början (av ton l. språkljud); **b)** 'klack', 'utsprång', 'skuldra'; 'avsats'. **-satt** se ansätta.

-se. I. Huvudbet. **1)** Att-sats l. neutralt pron. *A-r du verkligen, att han är förbigången? Det måste nog a-s, att det var bäst som skedde. Allmänt a-s, att tidningen var köpt. Hur a-r du, att jag borde gjort? För min del a-r jag, att riksdagen icke har annat att göra än ~. A-r du det? Vad a-r du härvidlag?* **2)** Ack. med inf. *A. klokheten fordra, att ~. Hur gammal a-r du honom vara? A-s det vara möjligt? Jag a-r mig icke för närvarande kunna tillstyrka anslaget. Kämpa för vad man a-r vara rätt.* I pass. *Hästen a-s numer vanligen leda sitt ur-*

sprung från flera olika stamformer. I smtl. ibl. med 'för'. *Det a-s för att vara tillgjort.* **3**) Om. *Man må a. om reklamen vad man vill, den är dock ofrånkomlig. Vad skall man a. om ett sådant förfarande? Vad a-r du egentligen om honom?* **4**) Predikativ (utan 'för' l. 'som'). **a**) *A. sig förbigången. Kan han anses klok? Det får väl a-s lönlöst. Får vi a. det avgjort alltså? Det a-s inte passande. Att överallt ange genus ha vi däremot icke a-tt nödigt. A. klokast att ~.* **b**) *A. ngn i stånd till ~. Jag skulle a. (det) under min värdighet att ~.* **5**) 'För' + predikativ. *De gamle ansågo en hög ålder för en nåd av gudarna. För kontraband kan detta icke a-s. Nästan alla ansågo honom för den skickligaste.* Ofta även 'som'. Vid adjektiviskt predikativ kan ibl. 'för' saknas, jfr 4. *Alla ansågo honom (för) skickligast, A. (för) olämpligt att ~.* **6**) (Så)som + predikativ. *Jag a-r detta som ett tillräckligt bevis. Dessa trakter ansåg man förr som otillgängliga för människofot.* 'Som' växlar ibl. med 'för'; kan ngn gång, vid adjektiviskt predikativ, också saknas. *Kan han a-s (som) klok?* **II.** Bet. 'åse', 'betrakta' ligger till grund för de ngt åld. *A. med förakt* förakta. *A. med likgiltighet* vara likgiltig för. *Med välbehag a.* ämb. = väl upptaga. **Syn. I.** (för)mena, hålla före, tro, vara av l. ha (kommit till) den åsikten, ha en viss åsikt l. mening l. uppfattning om; ibl. räkna, låta gälla; betrakta, uppfatta, hålla (för). **-sedd,** -sett, -are. **1**) Utan gradformer; numer nästan blott bestämt av 'väl' l. 'illa' o. i bet. närmande sig 2. *Han är väl, illa a. av folket.* **2**) Huvudbet. Med gradformer. *Platsens a-aste tidning. En av stadens a-aste l. mest a-a familjer. Mycket a. som vetenskapsman. Högt a. (bland folket, på högre ort, hos l. av sina förmän, för sin rättrådighet).* **Syn. 1**) sedd, anskriven, (väl l. illa) omtyckt; **2**) aktad, välkänd, som åtnjuter (allmän) aktning l. anseende, respektabel. **-seende,** -t. **I.** Huvudbet. Jfr ansedd 2. *Ha dåligt a. (bland kamraterna). Ha, åtnjuta stort, högt, allmänt, odelat a. Mista allt a. Ha (stort) a. för lärdom. Framgången gav honom (ökat) a. Riskera sitt a. Stå på höjden av a. Åtnjuta gudomligt a.* **II.** Märk särsk. **1**) *Han har a. som l. a. att vara en av våra förnämsta porträttmålare* anses som. **2**) *Giva sig a. av att ~.* **3**) *Utan a. till personen* utan mannamån, med oväld. **4**) Ngt föråldrat är det skr. 'i a. till'. *I a. till avresa från orten säljes ~. Även i a. till själva inledningen är jag en smula oviss.* **Syn. I.** (allmän) aktning, aktningsfullt erkännande, (gott) rykte, renommé, (gott) namn (om sig); **II. 2**) sken, utseende; **3**) otillbörlig hänsyn; **4**) (i a. till:) på grund av; med avseende på, angående, beträffande, i betraktande av, i fråga om, (med hänsyn) till. **-senlig,** -t, -are; [-en, åld.]; -het. Ofta skr. *A. till växten. Av föga a. längd. Han lämnade efter sig en (rätt) a. förmögenhet. Motse en a. tillökning. På sistone a-t ökat. Byggnaden, i herrgårdsstil, hade en viss a-het.* Ibl. bildl. om person. *En av de a-are jordägarne i socknen.* Märk *Där hade samlat sig a-t med folk* även smtl. **Syn.** reslig, ståtlig, imponerande, stor(växt), högrest; betydlig, betydande, (ganska) stor, ibl. beaktansvärd l. aktningsbjudande; ibl. framstående, utmärkt, förnämlig.

-sikte se d. o. **-skaff|a;** -bar (skr.); [-lig, skr.]; [-are]; [-erska]; -ning (med plur. särsk. i ämb.); -ningskostnad. *A-a medel till bestridande av en utgift. A-a upplysningar om l. i en sak. A-a kläder (åt ngn). A-a [sig] alla nödiga upplysningar. Men hur ska vi kunna a-a medel? Kan det a-as, så gärna för mig. A-a plats åt ngn* vanligare 'skaffa'. *A-a vittnen. I och för a-ande av ~. Ny a-ning av persedlar för regementet. Sådana frön höra icke till de lätt a-ade, lätt a-bara.* **Syn.** (för-)skaffa, laga så att ngn får ngt; tillhandahålla, förse med. **-skjut|a;** -ning (med plur. särsk. i bet. 2). **1**) Jäg. Trans. *Djur, som blivit a-na, men dock levat flera dygn. Illa a-en. Långt ifrån a-ningsplatsen.* **2**) Kem. Intr. Särsk. om kristaller. *Man lät sockret a-a på snören för att få s. k. bröstsocker. A-a i kristaller, i glänsande fjäll.* **Syn. 1**) skadskjuta, träffa med skott utan att döda, (ej dödligt) såra; **2**) skjuta u'pp l. ut, (kristalliniskt) utfällas, avsätta sig, börja kristallisera, anta kristallform. **-skot|a** n; -ning. Sjöv. *S-a an bättre! Med saxade segel, dvs. a-ade på olika sidor.* **Syn.** (sträcka o. spänna segel gm att) hala an skotet, skota. **-skri,** -et [l. -t.], -n (ldls. även =); best. plur. -na [l. -en]. *Ge till, upphäva ett a.* skrika ti'll, skrika högt. Bildl. *Ett a. av ovilja höjdes mot honom i pressen.* **Syn.** utrop, (plötsligt) skri, rop. **-skriven.** I uttr. *Vara (stå) väl l. illa a. hos ngn, vid hovet* stå ~ till boks, vara ~ ansedd. **-skräm[me]lig,** -t, -are; [-en]; -het. Ngt vard. l. skönl., ofta skämts. *Göra de a-aste grimaser. A-t ful* ful som stryk. *A-t lat.* **Syn.** förskräcklig(t ful), fasaväckande, hisklig, faslig, ohygglig, så ful så man blir rädd, vedervärdig.

-slag; -sdag osv. se B. **A**) Enkelt. **I.** Mer 'egentl.'. **1**) Tekn. **a**) *Även blir vackrare, ju jämnare a. man har.* **b**) *Medelst a. av en liten hammare föres stiftet för varje gång nedåt.* **c**) I skjutkonsten. *En kulas a. mot ett föremål. Vid snett a.* **d**) Konkr. T. e. på maskindelar: parti, varemot ngt slår. **2**) Läk. *A. å, mot bröstkorgen* för undersökning. **3**) Mus. **a**) Om person. *A-et (på tangenterna) kan ske*

med fingerspetsen eller med handleden, och bör alltid göras så jämnt man kan. A-et eller sättet att nedtrycka tangenterna. Ha mjukt a. **b**) Om instrument. *Tungt a. kan vara ett fel hos pianot eller hos pianisten.* **c**) *Stämgaffeln försättes i dallring medelst a. mot någon hård kropp.* **d**) *Några lätta a. på piano. Tonanslag. Redan vid första a-et kände man igen Stenhammar.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Skönl. Bildliga bet., som ansluta sig till de mus. **a**) *'Nya skapelsen' kommer med nya a., som ännu i dag hänföra med sin lyriska friskhet.* **b**) *'Björneborgarnes marsch' med sitt kraftiga a.: »Söner, av ett folk som blött».* **2**) Plakat. *Sammankalla, kungöra genom a. å offentliga ställen. A. om auktion. Ett a. på svarta tavlan meddelade, att lektionen var inställd. Sätta, slå, klistra upp (ett) a.* **3**) Stämpling. Ofta högt. l. skämts. Vanligast i plur. o. nästan alltid i dålig mening. *Fiendens hemliga a. Avslöja hans onda a. Sålunda misslyckades denna gång a-et mot konungens liv. Du måtte ha något a. mot min kassa, eftersom du börjar så där inställsamt.* **4**) Penningbelopp. *Bevilja, vägra a. till ngt. Ett årligt a. av l. å l. på 2,000 kronor. Frikostig med a. till den högre bildningen. Begära, söka statsanslag, a. av staten för en tillbyggnad, en tidskrift. A. för extra utgifter. Ett a. för en gång. En ökning av a-et med 500 kronor pr år. Ordinarie, fast, extra (ordinarie), tillfälligt a. Förslags-, nybyggnadsanslag.* **B**) Ssgr. **1**) Jfr A. I. 1. *A-skraften hos kulan. En projektils, en biljardbolls, en ljusstråles a-svinkel* vinkel, som kulbanans tangent gör mot målytan i anslagspunkten; den vinkel, under vilken biljardboll träffar vallen; infallsvinkel. *A-sstift. A-sövningar* mus. **2**) Jfr A. II. 2. *Ansökningstiden till lärarebeställningar skall räknas från a-sdagen* dagen då de anslås lediga. *A-spelare* annonspelare. *A-stavla. A-stid* särsk. i fråga om konkurs: tiden mln utfärdandet av den offentliga stämningen och inställelsedagen. **3**) Jfr A. II. 4. *Årliga a-sbehovet. Vår a-sfråga har ännu icke varit före i riksdagen. A-smedel* anslagna medel. *A-svägran.* **Syn. A**) **I. 1**) slag (med slagbommen för att inslå tråden i väven); slående (t. e. av projektil mot föremål); **2**) knackning (på kroppsytan), 'perkussion'; **3**) **a**) sätt varpå tangenterna anslås, tusch; **b**) (instruments) 'spelart'; **c**) slag; **d**) anslående av ton l. ackord; **II. 1**) ibl. 'ton' l. 'ackord'; ibl. början, 'inledande ackord'; **2**) tillkännagivande, kungörelse, anslaget meddelande, plakat, ibl. nära affisch; **3**) stämpling, anläggning, komplott, hemlig plan, ränker, onda avsikter; **4**) anslagssumma, anvisning av medel (som stå under ngn myndighets l. förenings förvaltning o. avses för ett visst ändamål), anslagsbelopp, anvisade (penning)medel, anvisat penningbelopp. **-slagen** se anslå.

-slut|a ɯ, -slöt(o), -it, -as. **I.** Intr. Fast l. fri form. Fast form vanligast i part. pres. **1**) *Tätt a-ande dräkt* åtsittande. *Kolven a-er lufttätt l. s-er lufttätt an mot cylinderns väggar.* **2**) *A-ande hamnspår.* **II.** Trans. o. särsk. gärna refl. l. pass. Nästan enbart fast form. **1**) Jfr I. 1. *Tätt a-a sig mot en yta. Genom förbindande åsar a-er sig detta bergparti till de nordligare.* **2**) *Under denna tid anslöt sig den svenska politiken närmast (in)till den franska. Ord, som genom formen lättast a-as, a-a sig till substantivens grupp. 'Lovvärd' a-er man kanske naturligast till substantivet 'lov', men det kan även a-a sig till verbet.* **3**) Märk de skr. *Härtill anslöt biskopen följande betraktelse. Till föredraget anslöt sig en livlig debatt* på föredraget följde. **4**) Krigs. Mest i perf. part. *I ansluten skyttelinje. Väl anslutna kolonner.* **5**) Tekn. o. d. Jfr I. 2. *A-a en (mindre) bana till en större, ett hamnspår till huvudspåret. Telefonapparater anslutna till Stockholmsnätet.* **6**) Om person. Refl. **a**) Jfr II. 2. *Studenterna anslöto sig med florbehängda fanor till sorgetåget.* **b**) *Han lär ha a-it sig till liberala samlingspartiet. (I allo, i huvudsak) a-a sig till ett visst program.* **Syn. I. 1**) sluta (tätt) till, vara tätt fogad intill; sitta (tätt) åt; **2**) stå i förbindelse med; **II. 1**) (refl.:) foga sig tätt intill, pressas l. packas l. anbringas (fast till); **2**) (refl.:) följa (i spåren), vara i överensstämmelse l. överensstämma med, sluta sig till (som följd, bihang, fortsättning l. ss. samhörande med), vara en utveckling l. en efterbildning av; associera l. förbinda l. kombinera l. sätta i samband med; **3**) foga, anknyta; **4**) sammandraga, sammansluta, förminska mellanrummen (mln manskapet l. hästarna i en truppavdelning); **5**) sätta i förbindelse med; **6**) sätta l. sluta sig till (ss. deltagare); bli anhängare l. medlem av; hylla, omfatta, acceptera, förklara sig gilla l. instämma i. **-slutning,** -en, -ar; -sbangård (där två l. flera järnvägar beröra varann); -spunkt; -sspår; -strafik (vanligare 'samtrafik'). Märk särsk. **1**) *För att åstadkomma möjligast täta a. Ofullständig a. av gomseglet mot svalgväggen.* **2**) Språkv. *Genom avsiktlig folketymologisk a. till 'skära' och 'kött' ombildas 'charkuteri' till 'skärkötteri'.* **3**) *Hudiksvallsbanan har a. till norra stambanan i Ljusdal. Ljusdal är a-spunkten för Hudiksvallsbanan. Grustäkten har a-sspår till T. station. A-sspår mln två bangårdar* vanligare förbindelsespår. **4**) *Morgontåget har a. till uppgående snälltåget* står i förbindelse med, det ena avgår ej, förr än det andra kommit. **5**) Krigs. *God a.* **6**) Ofta skr. *I l. med a. till vad som ovan sagts ∼. Med (nära) a. till inhemska*

förebilder. Man märker den nära a-en till Bellman. **7**) *En åsikt, som vunnit allmän, stor, mycken a. Tanken vann, rönte, fick livlig a. bland studenterna, i studentkretsar, på ledarhåll. Under livligaste a. från studenternas sida. Öppen a. till ett parti.* **Syn. 1**) tillslutning; **2**) association (med); **3**) förbindelse; **4**) anknytning, tillknytning; **5**) sammanhållning; **6**) samband, sammanhang; **7**) tillslutning, anklang, deltagande, gillande; ibl. övergång, ingående (i).

-slå ɯ. **I.** Fri form vanligare.; särsk. bildl. o. i s-former är dock fast form rätt vanl. Participen visa enbart fast form. **1**) *Höra hovarna slå an mot marken, snabbt, taktfast. Innan ljudvågen anslagit örhinnan.* Märk *A. med 370 meters hastighet* om projektil. **2**) Sjöv. o. tekn. *A. l. slå an seglen vid rårna.* **3**) Särsk. mus. o. tekn. *A. en tangent. Pukan a-s l. slås an med pinnar.* Märk det bildl. *A. strängarne i ngns inre* komma dem att dallra, göra djupt intryck, mäktigt röra; väcka genklang. **4**) Mus. o. bildl. *Slå an ett ackord på pianot. Slå an en viss ton. A. en käck, dristig ton, den rätta tonen* t. e. i en dikt, i samtal. *A. en vänligare ton. Det låg icke riktigt för honom att a. sin frus lätta, halvt studentikosa maner.* **5**) *Bringa en häst att a. galopp.* **6**) Blott bildl. I fri form konstruerat med 'på'. *Man anslogs oemotståndligt av hans rättframma väsende. Egnat att (mäktigt) a. fantasien. Talet slog an, det märktes tydligt. På mig slår hon emellertid inte an.* Märk part. pres., som i denna bet. ofta står på övergång till adj. *En (särdeles) a-ende hyllning(sfest). Enkel, men a-ende. Föga a-ende.* **II.** Enbart fast form. **1**) Uppspikning o. d. *När de 95 teserna anslogos på Wittenbergs slottskyrkodörr. A. en kungörelse. Överallt stod det anslaget, att ~. Stämningen a-s på rättens dörr.* Märk *A. en tjänst ledig. Professuren har tre gånger inom 10 år varit anslagen ledig.* **2**) Uppskattning. **a**) *Hur högt l. till vilken summa a-r du huset(s värde)? Jag vill icke a. det lägre än till 40,000 kr.* **b**) *Hans förmögenhet anslogs till 300,000 kr. Folkmängden a-s, lågt beräknat, till fem miljoner.* Även bildl. *Hans inflytande kan svårligen a-s för högt.* **3**) Om belopp. *Riksdagen anslog stora summor till folkupplysningsarbetet. Hemman anslagna för fotfolket, till ngns underhåll. Akademien hade för lösandet av denna uppgift anslagit ett pris på 1,000 kronor.* Friare *Av 26 veckotimmar voro på 1830-talet 16 anslagna till latin, åt latinet. Övre våningen var anslagen till gästrum, åt gäster.* **Syn. I. 1**) slå emot, slå på, träffa; **2**) fastgöra, slå o'm; **3**) slå på, komma att klinga; **4**) frambringa (en ton); antaga, falla i'n i; **5**) falla i, fatta; **6**) tilltala, angenämt beröra, göra (ett gott l. angenämt l. sympatiskt) intryck på, behaga, verka (behagligt) på; **II. 1**) uppspika ɯ, uppslå ɯ, uppfästa ɯ (för att bekantgöra), 'spika'; tillkännagiva l. offentliggöra gm anslag; gm anslag förklara (ledig). **2**) uppskatta, värdera, beräkna, åsätta visst pris l. värde, taxera; gm överslag beräkna; tillerkänna (viss) vikt l. betydelse, skatta; **3**) bestämma (till visst ändamål), anvisa, förordna; avse för l. att ägnas åt.

-sols, adv. Ldls. *Gå a. omkring kyrkan.* **Syn.** mot solens (skenbara) gång, motsols, från väster till öster, avigt, från höger till vänster, baklänges. **-spann,** -et, =; -shäst. **1**) Särsk. krigs. *De hästar, som spännas för en kanon eller ett fordon, kallas a. Sex hästars a. Ett a. av hundar för en kälke lastad med matvaror. Låta hästarna byta plats i a-et.* **2**) *De a., som bruka användas, äro antingen nack-ok, pann-ok eller sele.* **Syn. 1**) (visst antal) draghästar l. dragdjur l. dragare; **2**) dragtyg. **-spel|a,** -ade [säll. -te]; -an; -ning (med plur.) *Han a-ade på några för mig obekanta omständigheter. Försåtliga a-ningar på hans bord.* **Syn. 1**) hänsyfta, häntyda, alludera (på); (a-ning:) antydning, (förtäckt) hänsyftning, häntydan, allusion. **-sporr|a;** -ning (med plur.). Skönl., mindre vanl. *A-as till ytterligare ansträngningar.*

-språk; -sfull m. fl. se II. **I.** Enkelt. Bet. gå i varandra. Ibl. kommer ordet nära 'rättighet', ibl. överväger bet. 'fordran'. Märk följ. **1**) *Varpå grundar du dina a. på hemmanet? Väcka, framställa, göra a. på ngt. Hans a. underkändes av hovrätten. Vilja göra sina a. gällande. Avstå från, avsäga sig, uppgiva sina a. på Sverges tron. Rättmätiga a. A. mot en person* lagt. **2**) *Och detta av personer med a. på bildning!* som vilja anses äga. *Förteckningen gör icke a. på fullständighet, på att vara uttömmande. Uppträda, framträda med (vissa) a., utan (alla) a. Ha stora a. på livet* fordra mycket av. *Man har vissa a. på en man i hans ställning. Man får ställa något större a. på gossar, som hunnit över slyngelåren. Hur kan du vilja ta honom i a. för dina futtigheter! Ta ngns tid i a. En uppgift, som verkligen tar all ens skarpsinnighet i a. A-en växa med bildningen.* **II.** Ssgr. **1**) *Både a-sfull och högfärdig. Ett a-sfullt uppträdande. Det låter mindre a-sfullt, om ~. En viss a-sfullhet i uppträdandet.* **2**) *A-slös* och *a-slöshet.* **a**) Om person, egenskap o. d. *Hon är enkel och a-slös. Enkelt och a-slöst klädd. En a-slös önskan.* Friare *Ängens a-slösa blomster. I sin a-slöshet ville han ej tillåta, att ~.* **b**) Om sak. *En (tämligen) a. bondgård. I (ett) a-slöst skymundan.* **Syn. I.** krav, fordran (att komma i besittning l. åtnjutande av ngt), fordringar, rättighet (som man äger l. anser sig äga), pretention(er), ibl. förmenande; (ta i a.:) ställa (stora) fordringar på, lägga beslag på,

anlita, förfoga över, göra bruk av, taga i bruk, använda; upptaga; **II.** (a-sfull:) fordringsfull, som har stora anspråk; (a-slös:) blygsam, försynt, fordringslös, modest, utan anspråk, (ibl. nära) okonstlad; enkel, oansenlig, ringa, föga förnämlig, (ibl. nära) tarvlig. **-språka** ɯ. Mindre vanl. *Så mötte vi en gumma; hon s-de oss an och gav oss mjölk att dricka.* **Syn.** ge sig i samtal l. (sam)språk med, tilltala, tala till. **-språksfull** osv. se anspråk II. **-spränga** ɯ. Om ryttare l. rytteri. Skr. *Komma a-nde i vild fart. S. an för lösa tyglar.* **Syn.** spränga fram, framstorma ɯ. **-spänn|a;** -ing (med plur.); -ingsbygel (t. e. å plog); -ingssätt. **1)** *A-a en fjäder. A-a alla sina krafter. Med a-ande av alla krafter. På a-ingen följer avmattning. Med a-ing av all sin kraft.* **2)** Mest fackspråk. *Hundarna löpa fritt bredvid varandra, endast anspända med en dragrem. A-a stånghästarna. En väl anspänd droska* förspänd med utmärkta hästar (o. med goda seldon). **Syn. 1)** åtspänna ɯ, åtdraga ɯ; ansträngа, uppbjuda, spänna; **2)** förspänna ɯ, sätta för (ɔ frånspänna); förse med anspann; vid förspännandet fästa.

-stalt, -en, -er; -svård (till 2). **1)** Mest i plur. *Gör inga (större) a-er för min skull! Göra, träffa, vidtaga a-er till, för l. (e)mot ngt. Vidtaga alla a-er för att för framtiden undvika dylika sammanträffanden. Träffa sådana a-er, att ~. A-er, varigenom ~. A-er till de resandes fortkomst. Foga a(-er) om ~* åld. *Träffa a(-er) om.* **2)** Konkretare. *Vistas vid l. på en a. för nervsvaga. A-en öppnas först i maj. En berömd a. för sinnessjuka. Generalstabens litografiska a. Arbets-, bad-, blind-, fattigvårds-, soppkoknings-, tvångsuppfostrings-, vårdanstalt. Olika försörjningsformer (understöd i hemmet, utackordering, a-svård).* Särsk. i best. form även om byggnaden. *Överläkaren bor på a-en.* **3)** Mindre vanl.; ngt vard. *De hade uppfört en ställning av några bockar och plankor, men när de skulle kliva upp på denna, ramlade hela a-en över ända* alltihop, alltsammans. **Syn. 1)** anordning, förberedelse, tillrustning, (förberedande l. förebyggande) åtgärd, mått och steg, arrangemang, föranstaltande, tillredelse; **2)** inrättning, stiftelse, institut, institution; **3)** 'tillställning'. **-stalt|a,** -ade, -as. Skr., ngt föråldrat. *A-a om ngt.* **Syn.** bestyra, beställa, besörja, föranstalta, tillställa, vidtaga åtgärd(er) l. anstalt(er), sörja för, ordna med, styra o'm, igångsätta ɯ, anordna, arrangera; ibl. förordna, bestämma.

-stick|a. 1) Tekn. *Då ett nytt fat a-es.* **2)** Allmännare. Mest i inf., perf. part. o. supinum. *Kreaturet hade blivit anstucket av pesten. Anstucken av smittkopporna.* Mer säll. om ställe l. i fråga om förruttnelse o. förskämning. *Löken a-er lätt mjölk, som förvaras intill.* Oftare bildl., särsk. i fråga om åsikter. *Anstucken av samhällsvådliga tänkesätt.* **Syn. 1)** öppna (fat gm att sätta in kran l. tapp), uppsticka ɯ, uppslå ɯ, öppna o. börja tappa; **2)** smitta, angripa. **-stift|a;** -an; -are; -ari'nna l. -erska; -else (säll. med plur.); [-ning, åld.]. *A-a ont, tvedräkt, gräl, en sammansvärjning, mordbrand. Söka a-a oenighet mellan bröderna. Häktas för a-ande av bedrägeri. På ngns a-an l. på a-an (l. a-else) av ngn. Straffa a-aren (av uppploppet).* **Syn.** tillställa ɯ, anställa, åstadkomma, åvägabringa, (gm stämplingar) ge upphov l. vara orsak till. **-storm|a** ɯ; -ning (med plur.). Numera mest intr. o. vanligast i part. pres. (l. som subst.). *De a-ande fienderna. S-a an mot vallarna.* Särsk. i skönl. stil även bildl. *A-a ngn med böner. Söka värja sig mot de a-ande känslorna.* **Syn.** rusa an, framstorma ɯ; löpa till storms; bestorma.

-stryk|a [ɯ]. **1)** Ss. målarterm numer nästan enbart om 'grundmålning'. *Färgen a-es tunt. A-a med vanlig svart färg. Jämnt anstruken.* **2)** Naturv. brukas perf. part. ibl. adjektiviskt t. e. *Bröstet gult anstruket l. anstruket i l. med gult.* **3)** Skr., mindre vanl. *A-a en sträng* t. e. med stråke. **Syn. 1)** påstryka, pålägga, bestryka, överstryka, måla; grunda; **2)** (anstruken ibl.:) stötande l. skiftande i; **3)** (lätt) stryka (t. e. med finger l. stråke). **-strykning,** -en, -ar; -sborste; -sfärg. Märk bl. a. **1)** Egentligast. *Vid hård a. av spenen.* **2)** Om målning. *Upprepade a-ar med vitt. Dörren visar ännu spår av grön a(-sfärg).* **3)** *Ha en blåaktig a. Med en viss (svag, lätt, stark) a. av stränghet i rösten.* **Syn. 1)** strykande (t. e. med finger l. stråke); **2)** målning, påstrykning, pålägging, bestrykning; ibl. påmålad färg; **3)** skiftning, (färg)nyans, schattering; tycke l. sken (av); ibl. ton, (viss) prägel; ibl. bismak; obetydlig kvantitet, aning, hårsmån, tillstymmelse. **-sträng|a,** -de, -t, -as. *A-a alla, sina yttersta krafter. A-a sin skarpsinnighet (på ett svårt problem). A-a sig över hövan, till det yttersta. A-a sig med saker, som icke roar en. Är det något att a-a sig för? A-a sig för* l. *med att roa sina gäster. A-a sig med arbete, med att tala. Man bör ej a-a dragarna över förmågan. Ett arbete som (hårt, svårt, mycket) a-er ögonen. Linan får icke a-as för mycket! Krediten a-des till det yttersta, men ändå ville det icke gå ihop. A-ande arbete, tjänstgöring. Det a-er mig ännu att gå i trapporna. Det är ganska a-ande att läsa med pojkar tre timmar i sträck.* **Syn.** hårt l. starkt anlita, uppbjuda, starkt taga i anspråk, bemöda sig, energiskt göra bruk av, ta i; ta(ga) på (krafterna), angripa, trötta, ibl. försvaga; uttrötta ɯ; kosta på, fresta

(på). **-sträng|d,** -t, -dare; -dhet. *A-d läsning. Se a-d ut. Och ju mera medveten formen framgått, desto a-dare formarbete.* Märk *Han skrattade a-t.* **Syn.** ansträngande, påkostande, mödosam; med möda (åstadkommen), spänd, stegrad (till det yttersta), forcerad, intensiv; tvungen, krystad, 'gjord'. **-strängning,** -en, -ar. *Utan den ringaste a. Med stor a. Med a. av alla sina krafter. Det dröjde dock, innan hans a-ar kröntes med framgång. Duka under för a-en. Sky (alla) a-ar. Han gjorde våldsamma a-ar (för) att synas lugn. Kropps-, muskel-, själs-, tanke-; överansträngning.* Även tekn. *A-en av förankringsbultarna.* Ibl. bildl. *Man spårar i de konstfulla rytmerna nog en viss a.* **Syn.** (ivrigt, energiskt, kraftigt, ihärdigt) bemödande, uppdrivet arbetande, forcerat arbete, (stegrade) kraftyttringar, ibl. anspänning, besvär, möda; ibl. onatur, ansträngdhet, tvungenhet. **-stymmelse,** -n, -r. Skönl.; mindre vanl. Lämpligt att ibl. ersätta 'svag tillstymmelse', 'svag ansats l. början'.

-stå. Mest med saksubj. l. opers. **I.** *Viktiga frågor få a. till prinsens återkomst. Det får a. med betalningen tillsvidare. Låta a. med ngt* uppskjuta l. ge anstånd. **II.** Gärna skr., ofta högt. **1)** *Illa anstod det henne att förmana, som själv alls icke var något helgon. Handla som en ädling ägnar och a-r, som det a-r èn redlig svensk. Bättre anstode det eder att lyda eder konung! Nålen a-r henne bättre än pennan.* **2)** Sälls. o. åld. *Den mannen a-r mig icke.* **Syn. I.** uppskjutas, (få) vara (som det är), (få) vila, dröja, (för)bli oavgjord, stå öppen, (ibl. nära:) bordläggas l. läggas på hyllan; **II. 1)** hövas, vara (ngn) värdig, överensstämma med ngns värdighet (l. ställning l. karaktär l. väsen), ägna (sig); passa (sig), vara passande l. tillbörlig, gå an, vara god nog (åt); ligga för, lämpa sig; **2)** behaga, tilltala, falla i tycket, konvenera. **-stånd,** -et, [=]; -stid. Mest ifråga om betalning. *Bevilja, giva, få a. (med betalningen). En månads a. A-et beviljades mot ny förbindelse. Betalningsanstånd. A-stiden utlöper den 5 juni.* Ibl. friare. *Unna mig några dagars a., så skall du få veta allt. Ännu en vecka kan det ha a. med skörden.* **Syn.** uppskov (med betalning), frist, moratorium; ibl. uppehåll, dröjsmål, tids mellanrum, mellantid, rådrum, betänketid, andrum. **-ställ|a;** [-are, till bet. II.]; [-bar o. -barhet, till bet. I.]. **I.** Om 'tjänst'. *De skickligaste arbetare a-des vid den nya fabriken. A-as på försök. A-as som lärare på ett gods i Sörmland. Han a-des nu av bolaget som extra på linneavdelningen. På resa till Malmö för att a-a en tysk ingenjör. A-d (hos ngn) för att se efter barnen. A-d i affär. Vara a-d vid posten, i en fabrik (på den och den avdelningen), vid redaktionen, vid l. i Stockholms Dagblad. A-d vid generalstabens topografiska avdelning. A-d i svensk tjänst. Bli a-d vid Upplands regemente, vid upplänningarna. Fast a-d. Affärs-; stamanställd.* **II.** Om anordning o. d. Märk en del olika användningar som: **1)** *A-a ett slädparti, gästabud, lekar. A-are av utfärden var ~.* **2)** *A-a oreda (bland). A-a ett blodbad, ett stort nederlag (bland), svår förödelse. A-a följelser mot, jakt på l. efter. Döden hade a-t stora härjningar bland innevånarna.* **3)** *A-a åtal l. rättegång mot ngn, förhör med ngn l. om ngt l. i anledning av ngt. A-a (efter)spaningar efter ~.* Märk lagt. *A-a klander, återvinningstalan.* **4)** *A-da experiment, beräkningar ge vid handen, att ~. Ha god tid att i enrum a-a betraktelser över livet.* **Syn. I.** antaga (i sin tjänst l. till en befattning), ta i (sin) tjänst, ge anställning (åt), engagera, ge plats; (a-as:) erhålla plats; (vara a-d:) (inne)ha befattning l. plats l. tjänst, vara anvisad tjänstgöring (vid); **II.** tillställa ɯ, anordna, ibl. anrätta, låta iordningställa ɯ, igångsätta ɯ o. utföra; (ibl. nära) fira; åstadkomma, företaga, verkställa, utföra, göra; ibl. väcka l. framföra. **-ställning;** -sdatum. Vanligast i sing. Blott till anställa I. *Söka a. som lärare i familj. Vinna a. vid ~* mest skr., ofta ämb. *Erhålla a. i tullverket. Ha fast a. Vara utan, sakna a. Avlönad a.* Även abstr. *Söka anslag för a. av ännu en amanuens.* **Syn.** tjänst, plats, befattning, syssla; anställande.

-ständig, -t, -are. Bet. ej skarpt skilda. **1)** Höviskt. *Ett a-t uppförande. Du uppför dig väl nu a-t, tar inte före de stora och äter försiktigt, gosse! Snyggt och a-t klädd* jfr 2. *Hyggligt och a-t folk.* Mindre vanl. äro uttr. som *Få en a. förevändning att ej komma* jfr 3. **2)** Kysk o. d. *En a. flicka. Allt gick a-t tillväga. Det är icke för a-a öron. Det är ett icke fullt a-t uttryck. Mindre a-a historier.* **3)** Friare. *Ha en (tämligen) a. inkomst. Få en a. uppfostran. En a. begravning. Så långt komna, att de åtminstone kunde stava a-t (nog). På a-t vis komma ifrån saken.* **Syn. 1)** hövisk, skicklig, passande, som går an, korrekt, i enlighet med konvenansen(s fordringar), överensstämmande med god sed (o. ordning), ibl. acceptabel; snygg, ordentlig, proper, presentabel; som vet att skicka sig, som uppför sig passande; **2)** sedesam, sedig, ärbar, kysk; som ej sårar blygsamheten; **3)** ordentlig, hygglig, tillräckligt fin osv., tillbörlig, lagom stor, skälig, något så när; hederlig, honett. **-ständighet,** -en; -sbegrepp; -shänsyn; -skänsla. Bet. ej skarpt skilda. **1)** Jfr anständig 1. *A-en fordrar, att man tackar värdfolket för välfägnaden. Blott den håller sig inom (den politiska) a-ens gränser. För a-ens skull kunde du ju i*

alla fall erbjuda dem en biljett. Iaktta en yttre, en utvärtes a. **2)** Jfr anständig 2. *A-en kom och sederna försvunno. I all a. A-ens fikonalöv. Undvika ord som såra a-en, a-skänslan. Ordet är av a-shänsyn utelämnat i denna upplaga. Begreppen om a. växla genom tiderna.* **Syn. 1)** höviskhet, hänsyn till god ton o. rådande sed, (yttre) skick; **2)** sedesamhet, kyskhet, (ibl. nära) pryderi; blygsamhet(skänsla), anständighetskänsla. **-ständigtvis,** adv. Jfr anständig 1 o. 3. *Det kan du a. inte begära!* **Syn.** med (bibehållen) heder; skäligen, rimligtvis, billigtvis.

-störta ɯ. Mest skönl. *En a-nde flodvåg.* **Syn.** framstörta ɯ. **-stöt,** [-en]. Mest skr. **1)** Mindre vanl. *En a. utifrån. Detta gav första a-en till hans senare utveckling.* **2)** Numera huvudbet. Ofta bibl. *Om än alla taga a. av Dig, skall jag dock aldrig taga a.* bibl. *Taga a. av ngn l. ngt* förargas o. förledas till avfall; bliva stött, känna sig förolämpad l. chockerad l. sårad (i sin religiösa l. moraliska känsla), stöta sig på. *Väcka a. (hos ngn)* såra ngns religiösa l. moraliska känsla. *Saken väckte allmän a. Ordet kan utan a. användas.* **Syn. 1)** (på)stöt, impuls, väckelse, uppslag; **2)** 'förargelse', stötesten l. hinder (varigm ngn bringas att vackla i tron), anledning till villfarelse l. synd, anledning till ogillande l. att förargas (o. ej längre erkänna l. tro på); känsla av förnärmelse l. förfördelande. **-stöt|a** ɯ; -ning. Mindre vanl. **1)** Tekn. Stöta emot (o. inverka på). **2)** Blott i pres. part. = angränsande, tillstötande. **-stötlig,** -t, -are; -het (med plur.). *A-t tal, beteende. A-a uttryck. Gå förbi de a-aste ställena. Boken är full av a-heter.* **Syn.** ägnad att väcka anstöt, opassande, förargelseväckande, (sedlighets)sårande, stötande; oanständig, skandalös, skabrös, slipprig, ibl. oren l. osedlig; (ibl. nära:) förolämpande, kränkande.

-svar, -et, [=]. Bet. föga skarpt skilda. **1)** Allmännast. *Betänka, att man har a. för varje förfluget ord. A-et (för olyckan) vilar på, drabbar mig ensam. Du får göra det, men på (ditt) eget a. Överta, ikläda sig, (p)åtaga sig, ta på sig a-et (för). Kasta a-et på ngn annan. Du står i a. för att han får sina pengar den 8:de! Det tar jag på mitt a. Det får gå på ditt a. Rädd för a-et. Känna a-ets tyngd. Ådraga sig ett drygt a. Bära det moraliska a-et (för ngt). Handla under a., under känslan av a(-et).* **2)** Svaromål o. d. *Draga, ställa ngn till a. (för ngt, inför folket självt). En gång skall du stånda (till) a. härför inför en högre domare* högt. *Stå till a. för sina irrläror.* **3)** Lagt. **a)** Om förpliktelse att stå till svars. *Boktryckaren stånde a-et för innehållet i tryckt skrift. Författaransvar.* **b)** Betalningsskyldighet o. d. *Ikläda sig personligt a. för boets gäld. Förmyndaransvar.* **c)** Straff. *Yrka a. (p)å ngn (enl. den l. den paragrafen, för det l. det brottet, för brott mot ~). Vid a. av ämbetets förlust. Drabbas av laga a. Vid laga a. förbjudet.* **Syn. 1)** ansvarighet, (moralisk) skyldighet att stå till svars l. avlägga räkenskap l. (an)svara för; ibl. skuld(en för); **2)** (avgivande av) svaromål l. räkenskap l. redovisning; (till a.:) till rätta, till svars; **3) a)** förpliktelse att stå till svars l. bära de rättsliga följderna av; (ibl. nära) tillräknelighet; **b)** förbindelse att stå inne l. svara (för gäld o. d.), betalnings- l. redovisningsskyldighet; (ibl. nära) garanti; **c)** straff(påföljd), för visst rättsstridigt förfarande stadgad kriminell påföljd. — **Ansvarsbefrielse.** *Erhålla, bevilja a. Tillstyrka full och tacksam a.* **-fri;** -het. *Konungens a-het innebär, att hans gärningar äro mot alit åtal fredade.* Märk särsk. *Full och tacksam a-het meddelades styrelsen för dess förvaltning under år 1893.* **-full;** -het. *Ett a-t uppdrag. De a-aste ämbeten. Känna a-heten av sin ställning.* **-fyll|d.** Skr. *Se livets uppgift och lycka i ett a-t handlande.* **-förbindelse. -gill;** -het. Skr. (Lagligt) berättigad att åta sig ansvar; vars (åtagna) ansvar är lagligen giltigt. **-känsla.** *Ha livlig, stor, stark, svag, dålig a.* **-lös;** -het. **1)** Skr.; mindre vanl. *Han är ej fullt normal och måste kanske betraktas som a.* **2)** *Den a-aste tidningspolitik. A-t handlande. A-a uppviglare. Handlingssättet var a-t!* **3)** Adv. *Tro sig a-t kunna skämta med allt och alla.* **Syn. 1)** som icke kan göras ansvarig för sina handlingar, otillräknelig; **2)** (gjord) utan känsla av l. tanke på ansvar; (ibl. nära:) hänsynslös o. lättsinnig; **3)** (a-t:) ostraffat, utan (straff)påföljd, opåtalt. **-påföljd** lagt. = straffpåföljd. **-påstående** lagt. = ansvarsyrkande. **-skyldig;** -het. *A. för sin förvaltning. Begränsad a-het* t. e. i vissa ekonomiska föreningar (till ansvar 3 b). **-talan** lagt. *Föra a. (mot ngn)* göra ansvarsyrkande. **-tung** mest skönl. **-yrkande** lagt. *Motivera sitt a.* — **Ansvar|a,** -ade, [-as]. Bet. föga skarpt skilda; jfr ansvar. **1)** Allmännast. **a)** Mer passivt. *A-a endast inför Gud och sitt samvete (för ~).* **b)** Mer aktivt. *Jag a-ar för utgången, för att det går bra. Kunna a-a för riktigheten av den lämnade uppgiften. För honom, hans pålitlighet a-ar jag. A-a för äktheten av ngt. Du a-ar med ditt liv för att båten i morgon åter är på sin plats!* **c)** Märk det ngt åld. *Med sitt liv, sitt huvud, dyrt få a-a för en obetänksamhet.* **2)** Svaromål o. d. *På domens dag, då du inför Gud skall a-a för dina gärningar.* **3)** Lagt. **a)** Om skyldighet att bära de rättsliga följderna; ibl. nära undergående av straff. *Stå inför rätta för att a-a för majestätsbrott. A-a för innehållet i tryckt skrift.*

A-e den med kropp, som ej äger ko, dvs.: a-e med sin person, om han ej förmår gälda böterna. **b**) Om gäld o. d. *A-a för gäld, uppkommen genom ~. För skulden äger hon a-a blott med den egendom, som ~. Personligen, gemensamt a-a för uppkommen brist.* **Syn. 1**) **a**) vara skyldig att avlägga räkenskap l. stå till svars för, bära ansvaret, vara ansvarig, ibl. vara den som skall stå för l. sörja för (ngt); **b**) åta(ga) sig ansvar l. garanti (för), borga l. gå i borgen (för), svara (för ngts förträfflighet, ngns duglighet, för att ngt skall ske o. d.); garantera; ibl. försäkra l. bedyra; ibl. sätta i pant; **c**) umgälla, plikta, bära följderna av; **2**) avlägga räkenskap l. redovisning, stå till svars, stånda ansvar; **3**) **a**) vara skyldig att bära de rättsliga följderna av; (ibl. nära) undergå straff (för); **b**) häfta, svara, stå inne (för), vara skyldig att gälda l. utge. **Ansvarig,** -t, [-are]; -het; -hetsbestämmelse; -hetskänsla; -hetslag (t. e. för statsråd, riksbanks- o. riksgäldsfullmäktige m. fl.); -hetssumma. Mest om person. **1**) Allmännare. *Moraliskt a. för sina handlingar. A. endast inför Gud. Han är ingen a. för vad han gör eller underlåter. Du är mig a. för att intet ont händer honom! Göra ngn a. för ~* kasta ansvaret på, ge skulden. *Göra filosofien a. för filosofernas egenheter. Allmänna meningen gav honom en dryg del i a-heten (för det skedda). En djup a-hetskänsla inför evigheten.* **2**) Lagt. **a**) Om skyldighet att bära de rättsliga följderna. *Konungens a-a rådgivare. Ministera-het. A-e utgivaren (av en tidning) är den person, som uttagit tillståndsbeviset; vanligen är han ej blott juridiskt, utan även — som huvudredaktör — moraliskt a. för tidningen.* **b**) Om gäld o. d. *A-e, en för alla och alla för en. Kooperativa studentföreningen Ambrosia 6, u. p. a.; dvs. utan personlig ansvarighet. A. endast med viss egendom. A. för hela skulden.* Ibl. även om sak. **Syn. 1**) skyldig att stå till svars l. redovisa l. avlägga räkenskap; ibl. (moraliskt) tillräknelig; ibl. som står i pant l. utgör säkerhet l. borgen (för); (a-het:) ansvarsskyldighet; **2**) **a**) som har att bära det rättsliga ansvaret (för); ibl. hemfallen åt ansvar. **b**) som står inne för l. är skyldig att gälda; (a-het:) garanti-(skyldighet), (ibl. nära:) borgen, (ställande av) säkerhet. **Ansvaring,** -en, -ar. Mest om lejd ansvarig utgivare (som ej har med redigeringen att göra, utan blott uttagit tillståndsbevis och har att 'sitta av', om skriften fälles till ansvar).

-sväll|a; -ning (med plur.) *Alla bäckar voro a-da efter åskbyn. Om mjälten a-er.* Bot. särsk. i perf. part. *Stjälken är nedtill a-d. En liten a-ning på benet.* **Syn.** svälla (upp ɯ l. ut ɯ); ibl. växa, stiga; svullna upp ɯ, sjukligt tillta i omfång; (a-ning:) ansvällt parti, knöl, svullnad, (lökformig) utväxt. **-sätt|a** ɯ; -bar (tekn.); -are (tekn., krigs.); -ning (med plur.); -ningsskruv (tekn., sjöv.). **I.** Mer egentl. Fri form rätt vanlig. Ofta i fackspråk. **1**) *A-a ett järn mot ~. A-a murbräckan (till, mot muren). Lätt ansatta klämmor. Kilar, a-bara medelst ~. Att kolven icke sättes nog stadigt an mot skuldran.* **2**) Krigs. *A-a laddningen, en projektil. Projektilen framfördes förr för hand, med hjälp av a-are, till sitt läge i skjutvapnet; numer används ofta maskinkraft.* **3**) Om bergskott o. borrhål. *A-a borrhålen efter bergets beskaffenhet.* **4**) Mål. *A-ningen av färgen.* **5**) Sjöv. Ofta fri form. *Löpande tågvirket var hårt ansatt. A-ningsskruvar att ersätta jungfrur och taljerep vid vants a-ning.* **II.** Friare o. bildl. Ibl. även fri form (som dock vanl. är intr. o. knappt träffas i bet. 2 o. 3). **1**) Språkv. o. mus. *Ljuden kunna a-as häftigt som i tyskan eller mjukare som i svenskan. Bestämt och säkert a-a tonen. Gällt ansatt ton.* Hit snarast *Sätta an med ett skrik.* **2**) Språkv. (o. ibl. friare). *En utveckling, som man nog får a-a till tiden före Kristi födelse. Som urform för dessa germanska ord måste a-as ~.* **3**) Blott fast form. *A-a ngn med hugg och slag. Från alla sidor a-as av fienden. Häftigt, hårt ansatt.* **4**) Om sjukdom, svårigheter o. d. *Svårt, hårt, häftigt ansatt av influensa. Svårast ansatt om vårarna. Gikten ansatte honom på nytt. När hungern a-er vargarna, komma de fram till bygderna. När värken, frossan s-er an som värst.* **5**) Bestorma o. d. Nästan endast fast form. *A-a ngn med frågor, böner. Häftigt ansatt från alla håll, gav hon slutligen med sig och lät barnen gå med.* **6**) Märk. *Vintern hade satt an med stark frost. Man s-er redan från början an med drickandet på skarpaste allvar.* **Syn. I. 1**) sätta emot l. till, anbringa, applicera, placera intill l. emot l. på; komma (ngt) att sluta tätt till; **2**) införa l. indriva ɯ (medelst tryck l. stötar), intrycka till bestämt läge; **3**) anbringa, påsätta; **4**) pålägga ɯ; **5**) styvhala, styvsträcka, spänna; gm spännande av tillhörande tåg ge (en bom, en mast l. d.) säkrare ställning; **II. 1**) börja; ibl. sätta ī (med); **2**) förlägga, sätta (på grund av gjorda slutsatser); uppställa, uppföra, antaga som i äldre tid befintlig; **3**) o. **4**) ofreda, (häftigt) oroa, hetsa, icke lämna ngn ro, anfäkta, bringa i trångmål, sätta åt, tränga in på livet, ibl. jaga l. sätta efter ɯ; plåga, hemsöka; **5**) bestorma, ligga l. sätta åt, ligga över, (söka) pressa; **6**) ta ī; ta itū (med). **-sök|a;** [-are]. Ofta ämb. *A-a om tjänstledighet* vanligare lägga in ansökan om l. söka. *Landstinget a-er om 5 års förbud mot jakt på älg inom länet. Något som rör a-aren personligen.* I ämb. ngn gång *Den a-ta järnvägen, koncessionen beviljades.* **Syn.** söka, ingå med l. inlämna ɯ ansökan.

-sökan, [=]. Ofta ämb. *Bevilja, bifalla, avslå; inkomma l. ingå till ngn med, ingiva, (vard. även kasta l. slunga i'n), återtaga en a. Göra a. om ngt hos ngn. Skriftlig a., ställd till ~. Kungöras ledig till a. På (egen) a. erhålla avsked. Kallas till professor utan a. Avskeds-, nåde-, konkursansökan.* **Syn.** skriftlig anhållan l. ansökning ställd till offentlig myndighet (påkallande viss ämbetsåtgärd o. rörande ansökaren personligen); (ɔ besvär(sskrift) l. petition l. hemställan l. begäran). **-sökning,** -en, -ar; -shandling; -sskrift; -stid. Mest i best. sing. samt i plur. o. ssgr. *A-en beviljades i gårdagens konselj. Uppsätta en a-shandling. Före a-stidens utgång insända sina a-shandlingar.* **Syn.** ansökan.

-ta(ga) [ɯ]. **A**) Nästan enbart fast form; fri sälls. o. endast i dikt (l. skönl.).

I. Anslutande sig till bet. 'ta ti'll sig'. **1**) Med sakobj. Ta emot. **a**) *A. en inbjudning. Vet man, om han ämnar a. kallelsen? En erbjuden strid, som av fienden icke antogs. A. en utmaning. Antas mitt anbud? A. en ursäkt* motta; även godkänna (se I. 3). **b**) Märk de ngt åld. *A. regeringen. A. befälet över ~.* **c**) *A. plats som informator. Nödgad av omständigheterna att a. tjänst såsom guvernant.* **2**) Med personobj. Anställa. **a**) Med till. *A. ngn till (sitt) ombud. A-s, bli antagen till vaktmästare vid biblioteket. A-s till sekreterare i en kunglig kommitté. Hon är just antagen till sällskap åt min dotter. A. till krigstjänst.* **b**) Med som. *Bli antagen som inspektor å en egendom.* **c**) *A. ngn i sin tjänst.* Märk *Byggmästaren P. antogs att utföra arbetet. A-as (till tjänstgöring) vid landsarkivet.* **d**) Med enbart obj. *A. skrivbiträden (för verkets räkning). A. en kompanjon. A. och avskeda arbetare. Förteckning över (ny)antagna rekryter.* **3**) Mest med sakobj. Godkänna o. d. **a**) *A. eller avslå ackord. Lagförslaget antogs som vilande, att vila. Sverges rikes lag, gillad och antagen på riksdagen år 1734. Antagen med stor majoritet.* **b**) Märk. *En allmänt antagen sats. Besluta sig för att anta friar(e)n* mindre vanl. **4**) Ponera o. d. **a**) Med för. I en del uttr. (där också 'som' kan brukas): *A. för givet, säkert, avgjort, för en given sak (, att ~).* **b**) Med som. I uttr. som *Numer kan man a. som givet, som en avgjord sak, att ~.* Särsk. fil. även i andra uttr. *A. luften som urelementet.* **c**) Med att-sats. *Det låg nära till hands att a., att hon skulle bli förargad. Man antar allmänt, att han blir tvungen att avgå. Men anta(g) nu, att han skulle stå kvar, hur blir då situationen? Antaget, att det gäller hela rikets välfärd, borde han icke då störtas?* mest skr.; i smtl. vanligare: *Vi antar, att ~* l. *Om vi nu antar, att* l. d. **d**) Med obj. + inf. *Vi ha antagit AB vara lika stor som AC. Själ och kropp a-s stundom vara två olika substanser.* **e**) Med enbart obj. (sakligt). *A. tillvaron av i människolivet ingripande andeväsen. Antar man grunden, så har man också antagit följden. A. oädla bevekelsegrunder hos ngn.* **5**) Göra till sin o. d. **a**) *A. kristendomen. A.* (ngn gång *ta an*) *den nya läran. A. ett nytt stavsätt.* **b**) *Han antog namnet Blix efter sin moder. A. kejsartitel, titeln kejsare, konunganamn, namn av konung.* Märk *Under det antagna namnet Cederstjärna* då man vill fördölja sitt eget, 'falska'. *Resa under antaget namn* inkognito l. under falskt. **c**) *Omärkligen a. deras seder, ja till och med talvanor, med vilka vi dagligen umgås. A. nya vanor. A. för sed (att ~)* skr., mindre vanl.

II. Anslutande sig till den bildl. bet. 'taga på sig'. **1**) Mer 'aktivt'. Med personsubj. **a**) Hist. *Antaga korset, korstecknet* om korsfarare. **b**) Bibl. *Han ödmjukade sig själv och antog* (ngn gång *tog an*) *en tjänares skepelse. Frälsaren antog vårt kött och blod.* **c**) Om uttr. för känsla, sinnesstämning o. d. *A.* (säll. *ta an*) *en obesvärad min, uppsyn. Rådet antog fortfarande en avvisande hållning. Den ton, du tillåtit dig anta mot honom, är otillständig.* Märk part. perf. ss. adj. *Under en antagen mask av sorglöshet.* **2**) Mer 'passivt'. Vanl. med saksubj. **a**) *Upproret antog allt större proportioner. Hela nejden hade småningom antagit ett nytt utseende. En ekorre, som redan antagit vinterdräkten, vinterfärgen. Materialet antog under hans hand formen av ~. Dikten hade ännu icke antagit fast form för hans inre öga.* **b**) Språkv. *Substantiv på -an a. ingen slutartikel. A. pluralis, plural form.*

B) Fri form vanl. **I.** Mest fri form. Jäg. *T. an ett spår* om hund. **II.** Fri form kanske ngt vanligare än fast. Refl. *Ta sig an de svaga. A. sig folkets sak.* **Syn. A) I. 1**) förklara l. visa sig villig att begagna sig av (gjort erbjudande), emottaga, ta emot, icke avvisa l. försmå; ibl. hörsamma; ibl. lyssna till; ibl. (över)taga l. tillträda; taga (tjänst l. plats), träda i; **2**) anställa, ge anställning l. befattning l. plats, utse; ibl. välja; ta i sin tjänst, engagera; **3**) med bifall l. erkännande l. samtycke mottaga l. upptaga, godkänna, godtaga, taga för god l. gott, anse giltig l. tillfyllestgörande, vara nöjd med, gilla, gå in på, samtycka till, bifalla, acceptera; (gm omröstning) ge gällande kraft; ansluta sig till, omfatta, biträda; (ibl. nära) approbera; ta (en friare), ge sitt ja(ord) åt; **4**) uppfatta (på visst sätt), tänka sig, föreställa sig, betrakta, tro, mena, förmoda, anse, hålla för sant l. säkert l. sannolikt; förutsätta, supponera, sätta som utgångspunkt; ponera, tänka sig det fallet l. den möjligheten (att); (antaget:) posito, i den händelse, för det fall, om; **5**)

uppta till begagnande l. bruk, göra till sin l. sitt, (börja) använda l. begagna l. följa l. tillämpa; övergå till, bli anhängare av; ta(ga) sig; tillägna sig, lägga sig ti'll (med); **II. 1)** taga; ikläda sig, anlägga, börja bära, uppträda (i ngns skepnad); taga l. sätta på sig; anslå (en ton), intaga (en viss hållning); (antagen ofta:) spelad, låtsad, affekterad, konstlad, onaturlig; **2)** få, bekomma, erhålla; ibl. uppträda l. begagnas i; **B) I.** börja följa (ett spår); **II.** taga sig av (ngn), intressera sig för, ta i försvar, bistå, hjälpa, åtaga sig, söka främja l. befordra, arbeta för, understödja.

-tagande, -t, -n. Märk bl. a. **1)** Utan plur. Abstr. *Ett förslag, oss förelagt till l. framställt för ständerna till a. A. av ett tillbud.* **2)** Med plur. Mer konkr. *Ett sådant a. — dvs. a-t av flera gudar — var en följd av ~. Ett a., som strider mot verkligheten. A-t faller på sin egen orimlighet. Lösa, ogrundade, de orimligaste a-n. Det a-t låg nära, att ~.* **Syn. 1)** jfr antaga; **2)** förmodan(de), mening, tro; hypotes, teori. **-taglig,** -t, -are; -en; -het. **1)** *Finna ett anbud (knappast) a-t. Tveka om a-heten av en borgen. A. som licentiatavhandling. En något a-are ursäkt får du nog söka åstadkomma.* **2)** *Att frågan går igenom vid denna riksdag, är föga a-t. A-en faller den på andra kammarens motstånd. Det är åtminstone det a-aste. Mycket a-t! Göra a-t, att ~* skr. *Den a-aste förklaringen är den, som utgår från ~.* **Syn. 1)** möjlig att antaga, tillfredsställande, tillräcklig, giltig; ibl. passabel; **2)** rimlig, sannolik, som låter tänka sig l. har skäl för sig; (a-en:) förmodligen, sannolikt, rimligtvis, troligen, troligtvis, efter vad man kan anta. **-tagning,** -en; -sbevis (fullmakt, särsk. till underordnad tjänst); -skommission; -sålder. Mest krigs. *A. förrättas (av ~). A-skommission för a. av sjökadetter innevarande år.* **-tal;** -sberäkning. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1)** Abstr. *Tio till a-et. De hade infunnit sig till ett a. av över 1,000. Underlägsen till a-et, i a. A-et (av) gossar under 15 år uppgick till, belöpte sig till, utgjorde 30. De väntas i stort a. komma till Sverge nästa sommar. Till föreskrivet a. Röst-, tim-, studentantal.* **2)** Mer konkr. *Ett stort a. människor åsågo avfärden. I ett stort a. fall. Ett litet a. trogna. För ett a. år sedan* en del, några. *Några hade infunnit sig, men största a-et lyste med sin frånvaro. Minsta a-et* ersätter superlativ av 'få'. Märk den förbleknade bet. i mest högt. uttr. som *Han hör ej längre till de levandes a.* **Syn. 1)** belopp, mängd, summa, numerär; **2)** myckenhet, mångfald; (ett a.:) en del, en hop, några; ibl. tal, kategori, klass, grupp.

-tast|a, -ade, -as; [-are; -else, med plur.]. **1)** *A-as av en tiggare. Ständigt rädd att a-as av fordringsägare. A-a kvinnor. Icke kunna gå ensam på gatan efter kl. 10 utan att a-as.* Med sakobj. *A-a ett patent. A-as vår frihet, skola vi veta att försvara oss.* Vard. även *A-a alla man möter för att fråga om ngt.* **2)** *A-a ngns heder. En tidning, som a-ar allt som på något sätt är den misshagligt.* **Syn. 1)** ofreda, oroa, ansätta; vara närgången mot; överfalla, ibl. anfäkta; ibl. tilltala; ibl. attackera l. anfalla; hemsöka, förgripa sig på, göra intrång på; **2)** utsätta för klander l. beskyllningar, söka misstänkliggöra, rikta anklagelser mot, angripa, hårt bedöma; (ibl. nära:) anklaga l. åtala. **-tastbar,** -t; -het samt **-tastlig,** -t, [-are]; -het. Bägge mindre vanl. o. mest skr. *Ett a-t argument. En tämligen a. sanning* alls icke oantastlig. **-teckn|a;** -are. **1)** Med sakobj. *A-a viktigare händelser i sin dagbok, i almanackan. Som förtjänar a-as. Enligt vad en samtida a-are säger. A-a ngt på ett plån, på en lapp. A-a ngt till minnes. Här står något a-at i kanten. Hinna a-a nästan vart ord som säges. Kan du också läsa det a-ade? A-a dagen för ngt. Låta a-a ett yttrande i l. till protokollet. I en kassakladd a-a alla utgifter, alla poster.* Märk det bildl. *På sista tiden ha vi haft att a-a en del förluster.* **2)** Med personobj. Ofta refl. *A-a de frånvarande. Du stod först bland de a-ade, bland dem som a-at sig. A-a sig för ett exemplar (av ett häftesverk), för två biljetter, för ett bidrag. Har du fått många, som a-at sig (på listan)? A-a sig till ngns föreläsningar, till (bevistande av) en kurs.* **Syn. 1)** uppteckna ₪, uppskriva ₪, teckna sig till minnes, göra en anteckning, teckna ned ₪, nedskriva ₪, annotera; ibl. införa ₪ l. upptaga ₪; 2) uppteckna l. uppskriva ₪ namnet på; (refl.:) teckna sitt namn, teckna sig. **-teckning,** -en, -ar; -sbok; -shäfte; -slista; [-svärd, skr.]. **1)** Abstr. *A. till nattvardsgång. A. kan ske vid första föreläsningen. Gå omkring med a-slista för (bidrag till) landstormens utrustning.* **2)** Mer konkr. Ofta i plur. o. gärna om kortare, tillfälliga notiser l. strödda anmärkningar. *Göra a-ar, under det man läser. A-ar om Stockholms teatrar. Dagboks-, rand-, minnesa-ar. En fullskriven a-sbok.* **Syn. 1)** teckning; (ibl. nära) anmälning; **2)** (a-ar ibl.:) strödda anmärkningar l. dagboksanteckningar, memoarer. **-träda** ₪. **1)** Fast form. Brukas mest i uttr. *A. en resa, (åter)färden (till). A. återtåget. A. sin eriksgata. Vid, före a-ndet av ~.* Även *A. regeringen* tillträda. **2)** Fri form blott skönl. Med rumsbet. *Träd an, du unge, och oss säg ditt namn!* **Syn. 1)** företaga, börja, gripa sig an med; ibl. tillträda; **2)** framträda ₪. **-träde,** -t. Skr. Mindre vanl. utom i uttr. som *Vid hans a. till regeringen* tillträde. **-träff|a;** [-bar]. *Man sökte honom förgäves, han kunde icke a-as. Han har icke kunnat*

med kallelse a-as. Icke a-bar t. e. om adressat. *Då jag genomletade några papper, a-ade jag bland annat en hittills okänd dikt av Wikner. Här a-ar man ännu ek och bok.* **Syn.** (på)träffa, få tag i; råka, stöta på; finna, komma över (ɯ); (pass.:) förekomma, (före)finnas, stå att finna, vara till finnandes.

-tyd|a. Bet. föga skilda. **I.** Mest med personsubjekt. **1)** *Man a-de för honom, att det var bäst, att han avlägsnade sig.* **2)** *Som vi nyss antytt. Mer a-a än utveckla sin ståndpunkt. I förgrunden några änglahuvuden, men blott helt svagt antydda. Moderna tavlor, där känslor a-as genom vissa snirklar.* Part. perf. ofta naturv. *Endast a-da organ.* Ibl. med saksubj. *Skriften kan ofta blott a-a, där talet kan levande återge. Ett dunkelt, oklart a-ande svar.* **3)** Ngn gång med 'på'. *Det kan vara nog att a-a på den överhandtagande försvarsolusten för att förstå ~.* **II.** Med saksubj. *Allt a-de, att han var utom sig. Det skarpa draget vid munnen a-de beslutsamhet.* Säll. med 'på'. **Syn. I. 1)** låta förstå, ge en vink om, ibl. göra begripligt för; **2)** flyktigt l. i förbigående l. i korthet nämna; ge en aning l. en svag l. ofullständig föreställning om l. ett ofullkomligt uttryck åt, ibl. låta påskina; (a-d ibl.:) med spår av, som utgör en ansats till, föga märkbar, svagt markerad, ytterst litet utvecklad, rudimentär, förkrympt; **3)** häntyda l. hänvisa l. peka på; **II.** utgöra (ett) tecken till l. för l. på, tyda på, vittna om, 'tala' om l. för, göra sannolikt, tyckas (be)visa, låta ana, utvisa, peka i riktning mot. **-tydan,** [=]. Jfr antydning. *Ge ngn en a., att ~. Ord kunna blott ge en svag a. om den ilska, som brann i hans inre.* Ibl. mer konkr. *En (liten) a. till skägg.* **Syn.** vink, häntydan, fingervisning, anvisning; ibl. (dunkelt l. indirekt) vittnesbörd; säll. hänsyftning; kortfattad uppgift l. upplysning (i förbigående); ungefärlig föreställning l. bild, kontur; (svagt) spår, (första) början l. ansats, rudiment. **-tydning,** -en, -ar; -svis (adv.). Mest i bestämd form o. plur. *Det får väl fattas som en a. att få vara i fred, om att han vill vara ostörd. Förstå a-en. Direkta a-ar. En ofullkomlig a. om vad konstnären ursprungligen velat. Endast a-svis nämna ngt.* **Syn.** ibl. anspelning; se eljest antydan.

-tåg, [-et]. Mest om trupp l. skara. *Tatarerna voro i a., och befolkningen flydde från hus och hem. Från murarna åsågo de danskarnas a.* Ibl. bildl. *Höstens stormar äro i a.; det prasslar tungt i löven.* **Syn.** antågande, anmarsch, anryckande; annalkan(de). **-tåga.** Mest. i part. pres. samt som verbalsubst. *På avstånd iakttaga de a-nde truppmassorna. Komma a-nde. Det förnams, att finnarna under Stålhandske redan a-de till undsättning* ngt åld. *Vara i a-nde* brukas bildl., ofta högt., ngn gång skämts. *Ett oväder i a-nde. En ny tid är i a-nde* förestår, bryter in, stundar. **-tänd|a**[ɯ]; -are (om person o. apparat); [-ari'nna; -erska]. Ofta mer skriftspråkligt än det enkla 'tända'. Fri form brukas både egentl. o. bildl., men är överhuvud rätt sälls. o. oftast skönl. **1)** *A-a ett bål, en fackla. Olika sätt att a-a milor. A-a sin pipa* vanligare 'tända'. *Ge befallning om att a-a staden, att staden skall a-as. A-a sprängämnen, en lunta. Blixten a-e en lada. Blixten a-e icke mindre än 6 gånger under senaste åskväder. Svavel a-es icke fullkomligt förr än vid 240 grader Réaumur. Själva-as. A-a eld.* **2)** Bildl. Avtar i bruk. *Ett a-ande tal* oftare 'tändande'. *En häftigt a. begärelse. När hjärtat t-es an av kärleks grymma låga* ngt åld. **Syn. 1)** tända (eld på), påtända ɯ, sätta eld på, få att brinna l. fatta l. ta eld, sätta i brand; upptända ɯ, uppgöra ɯ (eld); **2)** (upp)elda, väcka, liva, hänföra, entusiasmera. **-tändbar,** -t, -are; -het. *Fotogen är ej a-t under 120 grader. Lätt a.* **-tändlig,** -t, -are; -het. *A-a gaser. I denna torra sommar är skogen lättare a. än vanligt. Ett a-are hjärta än hans hade säkerligen icke motstått hennes lockelser. A-het för intryck.* **Syn.** antändbar, som kan tändas l. fatta eld; ibl. eldfängd; ibl. mottaglig, som lätt blir förälskad l. 'tar eld'. **-tändning;** -sförmåga; -shastighet; -smedel; -srör (krigs. = fyrrör l. tändrör); -sstift (tändstift). *För a. medelst elektricitet fordras ~. A. av sprängskott. Självantändning. Krutets a-sförmåga.*

-vis|a, [ɯ ngn gång skönl. i bet. 1]; -are (person o. sak). **I.** Huvudbet. **1)** Egentl. *Butik att hyra Drottninggatan 5; portvakten a-ar. Å rum som betjäningen a-ar. A-a ngn rum över natten, en sittplats. Man a-ade honom [l. Han a-ades] plats i närheten av katedern. Vi hade fått oss a-ade två små rum uppe på vinden. En låg skjutkoja a-ades (åt) mig till liggplats. Professor B:s hade fått sig a-ade icke mindre än 10 (danskar som) gäster. En a-are, varpå med stora bokstäver stod 'Landskapsgräns mellan ~'.* **2)** Friare l. bildl. *Det var den roll, man a-at oss. Den verkningskrets, som nu a-ades* (åld. *a-tes*) *mig.* **3)** Märk det skr., sälls. *Vara a-ad på (ngt i och för ngt)* hänvisad till. **II.** Ofta handels. l. lagt. *De av riksdagen till detta ändamål a-ade medlen. Tio tunnor guld a-ades för detta ändamål. Det av riksdagen a-ade anslaget till ~. A-a ngn pengar att utgå av ~.* Mindre vanl. är *Penningarna äro a-ade på statskontoret* att utbetalas av. **Syn. I. 1)** ge l. lämna anvisning(ar), lämna nödig upplysning l. ledning, ge besked; visa l. ange (som avsett l. bestämt l. tillgängligt för), utpeka, bestämma, tillsäga l. anmoda att ta i besittning l. intaga; (ibl. nära:) upplåta, låta få, lämna; (ibl. nära:)

anbefalla l. uppmana l. förständiga; **2)** uppdraga, tilldela; **3)** vara hänvisad till l. på, vara nödsakad att anlita l. hålla sig till; **II.** anslå, bevilja; hänvisa på ngn för uppbärande av penningmedel, (ut)anordna, ge anvisning på. **-visning,** -en, -ar; -sblankett (t. e. för postanvisning); -svinst, (vinst, bestående av a. på visst belopp). **I.** Jfr anvisa I. **1)** *Råd och a-ar. Följa naturens a., en given a. Bruksanvisning medföljer varje flaska.* Säll. *A. till l. i ~.* Oftare *A., huru ~.* **2)** *Jag gav honom a. på en ung kandidat, som själv kunde målet. Kan du ge mig a. på ett gott, men enkelt hotell?* **II.** Jfr anvisa II. Vanl. mer konkr. Ofta handels. l. lagt. *Genom en a. anmodar man en annan person (l. en bank* l. d.*) att åt en tredje person utbetala ett penningbelopp. En postanvisning på 20 kr. Tacksamt mottagit min a-svinst 200 kr.* **Syn. I.** fingervisning, vink, vägledning, råd, föreskrift(er); ibl. hänvisning; uppgift, meddelande, upplysning, besked; **II.** invisning, assignation.

-vänd|a. Bet. föga skilda. **I.** Om möda, tid, pengar o. d. *Han a-e ej ringa tid och möda på dessa försök, på att söka övertyga dem. A-a mycken omsorg på en prydlig klädsel. Du kunde väl ha använt dina pengar på något bättre. A-a sina pengar till nyttiga ändamål. Sina lediga stunder a-e han till att vandra i skogen.* **II.** Huvudbet. **1)** *Får ni a-a ordbok vid skrivningen? A-a kniv och gaffel. A-a våld. Man finner ofta detta ord använt i bildlig betydelse. A-as i stället för, såsom ~. Den metoden har jag icke velat a-a. A-a allt sitt inflytande (hos ngn) för att l. till förmån för ~. A-a andras iakttagelser. A-a minuterna (väl). A-a en åra att styra med, till roder. A-es ofta till beredning av ~. A-a av en summa för eget behov. A-as i hushållet* ha (stor) användning. *A-es med fördel vid rävjakt.* **2)** Märk särsk. **a)** Med personobj. *Att man icke mer har använt honom (i statsvärv), är förvånande. En i kommunala värv mycket a. kraft. A-es han på sin rätta plats, kommer han att göra mycken nytta. Han låter icke a-a sig till dylika manipulationer!* **b)** Refl., ej gillat av alla. *A-a sig av lur för att höra.* **III.** Tillämpa. **1)** *Icke blott ha en regel i huvudet, utan också kunna a-a den.* **2)** Märk särsk. part. perf., adjektiviskt brukat. *A. botanik* tillämpad (på t. e. lantbruk, trädgårdsskötsel; i medicinen). **Syn. I.** ägna, nedlägga, ibl. depensera; **II. 1)** göra bruk av, bruka, begagna, nyttja, betjäna sig av, anlita, låta tagas i bruk l. komma till användning, ta i anspråk; **2) a)** anlita, ta ngns krafter l. duglighet l. kunskaper i anspråk; sysselsätta, ge sysselsättning; **III.** låta gälla l. hava avseende på, tillämpa, lämpa, ibl. applicera. **-vändbar,** -t, -are; -het. *Boken kan betecknas som (mycket, rätt) a., särskilt i de lägre klasserna. Kunskaper, föga a-a i det dagliga livet, för samhällslivet. Det kan alltid vara a-t till något. Pröva a-heten av ngt. Han är ovanligt a., när det gäller utredningar. Ta i anspråk varje a. kraft.* **Syn.** brukbar, lämplig (att användas), duglig; (ibl. nära:) försvarlig l. dräglig; (säll.) tilllämplig. **-vändning,** -en, -ar; -ssätt. Ofta i skriftspråksfraser. *Barns a. i fabriker. Telefonen har fått en vidsträckt a. som ~. Komma till a. Något, som han under sin mångåriga praktik ofta haft a. för. Dess a-smöjlighet är ganska begränsad. Adjektiv i substantivisk a. Uttryckets a. är inskränkt till ~. Den regeln finner här ingen a. Regler för a-en (av ngt). Oriktig a.* **Syn.** användande, bruk, begagnande, nyttjande; ibl. tillämpning.

-an. Avledningsändelse vid abstrakta subst. Börjar åter mer o. mer brukas till nybildning, särsk. i skönl. stil, då man vill undvika -ande. *Bönens heta flämtan.*

An|a, -ade [l. säll. -te], -as. Ingen skarp bet.-skillnad. **1)** Mer avseende känsla (l. fantasi). *Det var som hon hade anat, att hon ej skulle leva över våren. Ana, vad som förestår. Ett par tavlor, som låta oss ana den blivande mästaren. Ana snarare än begripa.* **2)** Mer avseende förnimmelse l. föreställning. *Ana sig till någons hemliga tankar. Han anade strax, att det var honom besöket gällde. Hon kom utan att ana någonting, intet ont anande. Jag anar det värsta. Ana oråd, försåt, en olycka. Ana en fiende i ngn. Jag har gjort mig mera möda, än du kan ana, än du (det) anar. Du kan inte ana* l. *Om du kunde ana, vad jag har här i påsen! Öppna möjligheter av (förr) icke anad omfattning* skr. **3)** Opers. konstruktion verkar ofta skönl. l. åld. eller ock (särsk. i formen 'ānte') ngt vard. **a)** *Det anar mig, att vi nu fått en konung, som vet vad han vill.* **b)** *Det ante(s) mig, sa han, som blev utsparkad. Ja, det just anade mig.* **Syn.** ha en dunkel l. instinktlik (för)känsla l. förnimmelse av, ha aningar om; ibl. tänka l. kunna tro l. förmoda; ha en svag föreställning om, gissa (sig till), sluta sig till; (ibl. nära:) misstänka, frukta; ibl. otydligt se; ibl. intuitivt (upp)fatta. **Ana sig till.** Oftare med huvudton på ana. **Aning,** -en, -ar; -sfull (mest skönl.); -sfylld (skönl.); -sförmåga; -srik (skönl.); -ssinne (skr.); -svis (adv., skr.) **I.** Enkelt. **1)** Förkänsla. *Dystra a-ar. En a. säger mig, jag har en a. om att det hänt honom något. En a. om vår* skönl. *Ha liksom en a. om att ngt kommer att ske.* **2)** Förnimmelse. **a)** *Det var mörkt, men jag hade som en a. om att någon var i rummet. Hos dem har det dock aldrig kommit längre än till dunkla a-ar (om rätta förhållandet). Då a-ar klarna till visshet.* **b)** Som nekat ofta ngt vard. *Om du åtminstone hade en a. om vad bordsskick vill säga! Inte ens ha en a., den av-*

lägsnaste a. om vad frågan gäller. Det har du ingen a. om! **3**) Om förmåga o. d. *Skaldens a. tränger ibland djupare än forskarens bevisning. O, låt a-ens facklor glimma!* Böttiger. **4**) Hårsmån. *I hennes föredrag fanns icke en a. av l. om något tillgjort. Färgen stöter en a. i rödbrunt. En a. svalare. Kryddas med vitpeppar och en a. socker.* **II.** Ssgr. Ofta skönl. *En a-sfull stund. A-sfullt spejande. En a-sförmåga, som förbluffande ofta leder honom rätt. Sitt känslostarka, a-srika nya själsliv. A-svis finna sin väg.* **Syn. I. 1**) förkänsla, dunkel känsla av l. föreställning om (ngt förestående); **2**) **a**) dunkel och omedelbar känsla l. förnimmelse, otydlig förnimmelse, dunkel kännedom; ibl. instinkt; (ibl. nära:) fruktan l. misstanke; **b**) hum, (ens den ringaste) föreställning, idé; **3**) aningsförmåga, intuition, divinationsförmåga, aningssinne; intuitiv förnimmelse; **4**) hårsmån, smula, gnista, tillstymmelse, liknelse, spår, minsta bit; något litet, en hårsmån.

Anabapti'st, -en, -er; -isk. *A-erna, en sekt som förkastar barndopet och uppfattar kyrkan som ett samfund av idel heliga, återgå till reformationstiden; de organiserades av Menno Simonis och nämnas efter honom 'mennoniter'.* **Syn.** vederdöpare.

Anacka o. **Anagga** se anamma.

Anafōrisk (-å-); -t. Språkv. *Med a-t pronomen menar N. Beckman 'tillbakasyftande' (≈ determinativt), under det Ad. Noreen återger a. med 'erinrande' (≈ utpekande) och därmed avser allt som hänvisar till sammanhanget, vare sig det föregående eller efterföljande.*

Anagra'm, -met, = l. -mer. **1**) *A. bildas antingen därigenom, att man sätter bokstäverna i ett ord (l. en sats) i motsatt ordning, eller ock genom friare omkastning. Krikorts är ett a. av Strokirk, liksom Amor av Roma.* **2**) Om företeelsen. *Lidanus är bildat genom a. av Dalinus.* **Syn. 2**) omkastning, omflyttning.

Anakolūt, -en, -er. Språkv. Brist på följdriktighet i satsbyggnaden, brist på sammanhang i konstruktionen, brott mot satsbyggnaden (ibl. avsiktligt för bättre eftertrycks skull); sats med anakolut.

Anakorēt, -en, -er; -liv; [-isk]. Eremit, en som av religionsskäl dragit sig undan i enslighet för att leva som botgörare, botgörare som dragit sig undan från världen; (ibl.:) ensling som för ett asketiskt liv, enstöring o. asket.

Anakroni'sm, -en, -er. Fel mot 'tidskostymen' (t. e. då man i historisk l. konstnärlig framställning förbinder person l. händelse med förhållanden, som då icke existerade), 'tidsförväxling', 'tidsblandning'; ibl. föregripande; ibl. föråldrat betraktelsesätt, ngt föråldrat l. otidsenligt l. som icke passar den tiden.

Analfabēt, -en, -er. Person som ej kan 'alfabetet', ej kan läsa o. skriva (l. ibl. om dem som väl kunna läsa, men ej skriva).

Anāl|fena; -öppning. Jfr lat. 'anus' (även brukat som svenskt) = ändtarmsöppning. *A-fenan hos fiskarna är en oparig fena, sittande närmast bakom a-öppningen, dvs. ändtarmens öppning.*

Analōg (-åg); -t. *A-a fall. Ett a-t förfarande. A. med ~.* **Syn.** likartad, liknande, i vissa avseenden l. på visst sätt överensstämmande, enlig (med), jämförlig, motsvarande, (ibl. nära:) proportionell. **Analogī** (-gi, säll. -jī); -(e)n, -er; -bevis (ett slags sannolikhetsbevis); -bildning (språkv. = bildning beroende på idéassociation, påverkan från liknande ord o. d.); -slut (fil.). *I a. med ~* i enlighet med, motsvarande, liksom. *Finna a-er (till ~). Sluta efter a. (ex analogia) eller göra ett a-slut, dvs. sluta från viss överensstämmelse till allmän likhet eller likhet i visst, annat avseende. När barn böja 'sova, sovde', beror det på a-bildning l. är det en a-bildning efter t. e. 'böja, böjde'.* **Syn.** (tämlig) likhet, inbördes likhet, motsvarighet, jämförlighet, överensstämmelse; (ibl. nära:) frändskap; ibl. ngt jämförligt l. mönstergivande. **Analōgisk** (-åg-); -t. Märk bet. 'som stöder sig på analogi' (särsk. språkv.) o. jämför för övrigt 'analog'.

Analȳs, -en, -er; -fel; -metod. **I.** Kem., fys. o. tekn. **1**) *Med kemisk a. menar man en sönderdelning av ett ämne, varigenom man vinner kännedom om vilka beståndsdelar som däri ingå ('kvalitativ a.'), eller om dessa beståndsdelars mängd ('kvantitativ a.'). A. av gasformiga kroppar. Utföra a-er för jordbrukets behov. Spektralanalys.* **2**) Märk *A-er å bröd.* Även konkretare *Såsom vidstående a. utvisar. Mjölka-er.* **II.** Språkv., fil. o. allmännare. **1**) *Grammatisk a. Satsanalys* sats(upp)lösning. **2**) *A-en går från följd till grund, från det faktiskt givna till det nödvändiga, från det sammansatta till det enklare. A. av ett begrepp eller begreppsanalys* utredning o. angivande av de särskilda bestämningar, som tillsammans utgöra begreppets innehåll. *A. av verkligheten, av själens förmögenheter* undersökning gm återgående till de särskilda momenten l. till principerna ≈ syntes. **3**) *Lämna en a. av dramats idéinnehåll.* **III.** Mat. *A-en* ('infinitesimalräkningen') *skiljer sig från algebran däruti, att 'oändlighetsbegreppet' (och därmed begreppet 'gränsvärde') här spelar en huvudroll; till a-en hör differential- och integralkalkylen, läran om de elliptiska funktionerna osv.* **Syn. I.** bestämmande av ett ämnes (enkla) beståndsdelar, sönderdelning (o. undersökning) av sammansatt kropp l.

ämne, sönderdelning av kemiska föreningar; **II. 1**) undersökning l. redogörelse för en sats (en form l. d.) med hänsyn till dess beståndsdelar, dess bildningssätt, dess funktion osv.; ibl. 'upplösning'; **2**) ibl. analytisk metod, analytiskt förfarande; särskiljande för medvetandet av de olika egenskaperna hos ett föremål (för att finna en egenskap gm vilken de övriga kunna förklaras); **3**) kritisk undersökning l. belysning, (belysande o. förklarande) utredning, kritisk genomgång o. framställning (av ngt). **Analyser|a,** -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingsmani. Sönderdela l. upplösa (ngt sammansatt) i dess (enkla) beståndsdelar, sönderlägga, 'sönderbena', (kritiskt) utreda (o. belysa), förklara. **Analytisk,** -t. *A. kemi* om kroppars sönderdelning ✕ 'syntetisk kemi' (om föreningars framställande). *A. metod.* **Syn.** bestående i l. sysslande med l. grundad på analys; sönderläggande, analyserande, utredande, som framletar lagar; som återgår från det enskilda till det allmänna l. från det konkreta till det abstrakta l. från följd till grund l. från det sammansatta till det enklare, ibl. regressiv.

Ana'mm|a, -ade, -as; (-ansvärd, bibl.); -else (bibl.; mest i ssg). Bruket av ordet i eder (där det har biformerna *anacka* o. *anagga)* samt i skämts. vardagliga uttr. har gjort, att dess högt. o. bibl. bruk börjat inskränkas. **I.** Bibl. o. högt. **1**) *A-a nattvarden. Böjen edra hjärtan till Gud och a-en välsignelsen!* åld.; numer 'mottagen'. **2**) *De som höra Guds ord och a-a det (i sina hjärtan).* **3**) *Kristi mandomsa-else.* **II.** Vard. o. skämts. **1**) *Hatten, den a-ade han som god pris. Den ene kom undan i mörkret, men den andre a-ades av polisen, just som han skulle smita in i sin portgång.* **2**) I eder. Med biformerna 'anacka' o. 'anagga', som verka mindre kraftiga, men snarast ngt dialektiska. *Fan a-a alla politici! Djävlar a-a! A-a (,) ett sådant spektakel! A-a och regera!* **Syn. I. 1**) mottaga ɱ, få, erhålla, undfå, bekomma, bli delaktig av; **2**) vara mottaglig för, taga åt sig, tillägna sig, i sitt hjärta lämna rum för, behjärta; ibl. omfatta l. erkänna; **3**) antaga; **II. 1**) knipa, lägga beslag på, lägga vantarna på; gripa, fasttaga ɱ, infånga, 'hugga'; **2**) ta(ga); anfäkta, besitta.

Ananas (l. a'n-ass); -en, = [l. -er]; -frukt; -odling; -päron (med smak erinnande om a.); -skiva; -smultron (vissa smultronvarieteter); -växt. Dels om plantan (Ananas sativus), dels om frukten (o. då även som 'maträtt'). *A., inhemsk i Sydamerika, odlas numer över hela den heta zonen. De läckraste färska a. Bjuda på, äta a. Syltad a. i skivor. Med syrligt söt a-smak.*

Anape'st, -en, -er; -isk. Versfot av två korta l. obetonade o. en lång l. betonad stavelse ✕ daktyl. *A-en tecknas ⏑ ⏑ —. Det mest bekanta exemplet på a-er, a-iskt versslag är Tegnérs Vikingabalken med anslaget: »Nu han svävade kring på det ödsliga hav».*

Anarkī (hårt k); -(e)n, [-er]. *Frukta a. Införa a.* Ofta bildl. *Den vildaste a. i fråga om stavningen av främmande ord.* **Syn.** laglöshet(stillstånd), regeringslöshet, saknad av laglig myndighet; tygellös oordning, förvirring, upplösning(stillstånd). **Ana'rkisk,** -t. *A-t tillstånd.* **Syn.** regeringslös, laglös; tygellös. **Anarki'sm,** -en. Åsikt l. riktning, som strävar att avskaffa all ordnad regering, allt statsvälde o. för detta syftes vinnande även brukar våldsmedel. **Anarki'st,** -en, -er; -attentat; -härd; -lag; -litteratur; -tidning; -isk. *Schweiz var ett skyddat tillhåll för a-er, tills österrikiska kejsarinnan Elisabet 10 sept. 1898 nedstacks i Genève av a-en Luccheni. Furst Krapotkin, den a-iska rörelsens främsta kraft.* **Syn.** anhängare av anarkismens grundsatser, fiende till all styrelse(form), ivrare för oinskränkt personlig självständighet; befordrare av laglöshet, kullstörtare av samhällsordningen, politisk våldsman.

Anatēm|a l. **Anatēm,** -at l. -et, -er. Bannlysning, exkommunikation; fördömande; förbannelse, förkastelsedom.

Anatōm (-åm); -en, -er. Fackman i anatomi. **Anatomī,** -(e)n, [-er, om läroböcker]; -sal. **1**) *Växt- och djuranatomi, den senare även kallad jämförande a.* **2**) *A. ensamt betecknar vanligen människans a. Patologisk a. behandlar kroppens byggnad och dess delars beskaffenhet under sjukt tillstånd* ✕ normal. *Den allmänna a-n benämnes numer mikroskopisk a. eller histologi (vävnadslära). Plastisk a., dvs. a-n, framställd med särskilt avseende på konstnärsbehov.* **3**) Lärobok i anatomi. **Syn. 1**) vetenskap(en) om de organiska kropparnas byggnad, 'djur- och växtbyggnadslära'; **2**) människoanatomi, människans anatomi. **Anatōmiker** (-å-); -n. Vanligare är anatom. **Anatōmisk** (-å-); -t. *Ur a. synpunkt. A-a lärosalen. A-a institutionen i Uppsala, även kallad Anatomikum eller på studentslang 'Asis'. A-a preparat. Ett a-t museum.* **Syn.** anatomi-, avseende l. framställande den inre byggnaden av en organism (l. del därav), grundad på l. avsedd för den vetenskapliga undersökningen därav.

Anciennitēt (angsi- l. ansi-); -en; -sprincip. Åldersrätt (vid befordringar o. d.), åldersföreträde, åldersrum, åldersplats, företräde i tjänsteår, högre tjänsteålder, flera tjänsteår; ibl. antal tjänsteår.

And[1], -en, änder; -artad m. fl. se nedan II. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. Anas. Ibl. särsk. om gräsanden, Anas boschas. *Om hösten, då änderna ligga samlade i vassarna. Snatt-*

rande änder. Dyka som en a. Stekt a. **2**) Mest zool. o. i ssgr. Utvidgad bet. Om andra andfåglar än släktet Anas, t. e. dykänder, svärtor, knipor, ejdrar, svanor, gäss. **3**) I södra Sverge brukas ordet, särsk. i plur. o. i folkspråket, ännu om de tama andvarieteterna, ankorna. **II.** Ssgr. **1**) *Alla a-artade simfåglar.* **2**) *'Anddrake', i Sv. Akad. ordlista skrivet 'andrake', är ett namn på a-hannen, vanligt i jägarspråk och i litteraturen och brukat nästan endast om vildanden.* **3**) *A-fåglarnas ordning omfattar nära 200 arter.* **4**) *A-jakten börjar vanligen i slutet av juli eller början av augusti.* **5**) *Vi har två a-kullar alldeles här i viken.* **6**) *'Andmat', släktet Lemna, äro vattenväxter, vars rötter icke äro fästa i bottnen, utan fritt hänga ned i vattnet; de betäcka stundom ytan på små dammar med ett tätt, grönt täcke..* **7**) *Stekt a-unge, andungsstek.*

And[2], -en; -tid. Utom i ssg numer blott ngn gång o. då skönl. l. bygdemålsfärgat. *Vid skördea-en.* **Syn.** skörd, slåtter; skördetid, bärgningstid.

And[3] o. **Anda** se ande.

A'ndakt, -en, [-er]. **1**) Utan plur. Mest om religiösa ting. *Bedja med a. Försjunken i (stilla) a. Med a. lyssna till orden från predikstolen. Brinnande, djup, innerlig a. De höga valven stämma till a. Brist på a. Detta störde något a-en. Hyckla a. I helig a. berg och dalar stå* Fjalar. Ibl. även parodiskt. **2**) Ngn gång med plur. *Förrätta sin a. Offentlig a. Huslig a. Gemensam(ma) a(-er) morgon och kväll.* **Syn. 1**) andäktighet, from uppmärksamhet, stilla betraktande, vördnadsfullt aktande på gudomliga ting, gudhängivna känslor, själens riktande på det översinnliga, tankarnas hängivna riktande på Gud, försjunkande l. försjunkenhet (i det heliga); hängiven vördnad, ibl. vördnadsfull uppmärksamhet; (ibl. nära:) uppbyggelse l. fromhet l. gudfruktighet l. pietet; **2**) yttring av andakt, andaktsövning, gudaktighetsövning, religionsövning, andaktsstund. **Andaktsbjudande** bibl. o. skönl. **-bok** uppbyggelsebok; bok för daglig husandakt; ibl. ↄ bibeln. **-full.** *Lyssna under a. tystnad. A-a hjärtan. Med a. min.* Ofta friare. **Syn.** full av andakt, djupt andäktig, andaktsfylld; ibl. hängivet uppmärksam l. respektfull. **-fylld** mest skönl. **-lös.** Om sak och person. Utan andakt. **-möte** uppbyggelsemöte. **-stund.** *A. för akademiska medborgare hålles å ~.* **-övning.** *Sysselsätta sig med a-ar. Offentliga a-ar.* Gudaktighetsövning, förrättande av andakt. **A'ndäktig** (l. säll. -dä'k-); -t, -are; -het. *A-a åhörare. Med a. min lyssna till ~. Bli a-t stämd. Med a-het förrätta sina böner.* Ofta friare o. bildl. *Sitta och se a. ut.* **Syn.** andaktsfull, fromt uppmärksam; innerligt hängiven, försjunken i stilla uppmärksamhet o. begrundande; (ibl. nära:) from l. gudfruktig.

Anda'nte, -t, -n; -sats. Även adv. (Musikstycke) 'i gående tempo' mln adagio o. allegro, 'lagom långsamt', lugnt.

And|as, -ades, [part. -ande o. -ad, gärna skönl.]; **I.** Enkelt. **1**) Egentligast. **a**) *A-as genom munnen, genom näsan, med gälar. A-as lätt, tungt, djupt, häftigt, hastigt, långsamt. För a-andet oundgänglig.* **b**) *A-as (med) djupa andetag. Lufta-ande djur. Hur kall är icke den luft vi a-as (i)! A-as luft i lungorna. A-as friheten rena luft. A-as barrdoft.* **c**) *Jag vågade knappt a-as av fruktan att störa henne. Han a-as än.* **d**) *A-as på rutan för att tina upp isen. A-as ett titthål på rutan. A-as i händerna* för att värma dem. **2**) Utvidgat. Fysiol. *Vissa maskar a-as blott genom huden. Växterna andas genom bladen. Hos växterna a-s varje levande cell.* **3**) Bildl. Ofta skönl. l. högt. **a**) *Bronsen rörs och marmorn a-as. Så länge jag a-as. A-as blott för ngn* mindre vanl. **b**) *Där spela friskare vindar, där kan man ännu andas fritt. Jag a-as på nytt, åter* efter oro, spänning. *När han gått, var beklämdheten borta, och man a-ades lättare.* **c**) *Ur dessa dikter a-as en kärlek till naturen, som på denna tid är helt ovanlig. Allt a-ades lust och glädje.* **II.** Fasta ssgr (utom det sälls. andbar) kunna även hänföra sig till ande o. återfinnas där. **Syn. I. 1**) dra in luft i lungorna o. åter släppa ut den, in- o. utandas, draga ett andedrag, ta ett andetag; ibl. insupa ◻; **3**) ibl. sakta blåsa, fläkta; ibl. draga andan, leva, finnas i livet; giva sig luft, strömma fram ◻, uppenbara sig, röja sig; vara genomträngd eller uppfylld av, vara ngns livsluft, endast tänka på; av hela sin själ längta efter; uttrycka, röja. **Andas bort** [◻] även bildl., **fram** [◻] skönl.; ofta = framviska ◻, **in** ◻, **ut** ◻. **Andbar,** -t, [-are]; -het. Sälls.; skr. *Luften föreföll henne till slut knappast a. där nere i den trånga, heta dalgången.* **Andning,** -en, [-ar]; -shål, (hos valarna l. som sälarna skaffa sig i isen; vanligare andhål); -sorgan; -srör (t. e. hos insekter l. för konstgjord a.); -srörelse (vid a. l. i gymn. för att befordra a-en); -sverktyg. *Rörelser som underlätta, befordra a-en. Konstgjord a. Djup-; bröst-, bukandning. A. genom huden. Växternas a.* Skönl. ngn gång mer konkr. **Syn.** respiration; (ibl. nära) andhämtning.

And|e, -en, -ar (nästan endast i bet. III o. IV). Även **And|a,** -an. **A**) Former. **I.** Enkelt. **1**) Formen *ande* brukas i motsats till 'kropp' samt då ordet kan tänkas ha plur. I övriga fall är *anda* vanligare. **2**) Åld. former. Jfr B. III. 2; *Med a-ans kraft. En a-ans man* ordets tjänare, präst(man). *I a-anom* numer vanl. ngt vard. l. skämts. = i fantasien; i allvarlig stil

vanl. 'i a-en' t. e. *De i a-en fattige* i andlig måtto ringa, dvs. de ödmjuke. **3**) *And'* fattas numer alltid som en förkortning av 'ande'. Jfr B. III. 2 b. **II.** Ssgsformen *and-* tillhör bet. I, och till denna bet. ansluta sig även andedrag, -dräkt o. -tag. Eljest hänför sig typen *ande-* mest till bet. II, där vi särsk. finna fil. o. bibl. ssgr, samt till bet. III, som övervägande ger oss mer tillfälliga diktssgr, där ande- ofta blott betyder 'mystisk', 'hemlighetsfull'. Ssgr med and- kunna ibl. även ansluta sig till 'andas'. **B**) Betydelser o. användning.

I. Om andningen. Plur. saknas. Formen 'anda' vanligare. **1**) Andedräkt. Mest i stående uttr. **a**) *Draga (djupt), kippa, flämta efter a-an. Utan att (behöva) hämta a-an. Låt mig hämta a-an först!* ibl. = hämta mig, ta igen mig. *Knappt få tid att hämta a-an* (l. *a-en)* även bildl. *Komma rusande med a-an i halsgropen, i halsen* ngt vard. = helt andfådd, andtruten. **b**) Hit snarast skönl. uttr. som *Knappt ett löv för vädrens a-a spelar* åld. *Rosornas a-a.* **2**) And(hämt)ning. **a**) *Den starka farten betog, förtog honom a-an. Springa a-an ur (halsen på) sig* ngt vard. = springa sig alldeles andlös. *Hon stod ett ögonblick stilla och höll a-an. Mista, nästan tappa andan.* **b**) Märk det särsk. i nekade satser vanl. *Inte yttra en halvdragen a-a om* ett knyst. **3**) Hit kan också föras några uttr., som stå på gränsen till II. *Gud inblåste i hans näsa en levande a-a l. a-e* åld. bibl. *Allt vad liv och a-a (l. a-e) har* mest bibl. l. ock ngt vard. *Giva upp a-an* utandas sin sista suck, dö.

II. Själ. Utan plur. Blott formen 'ande' (oavsett uttr. 'i andanom' o. ibl. 'a-ans fattigdom'). Både 'själ' o. 'ande' beteckna den ena av de substanser, av vilka man brukar säga, att människonaturen består, o. de stå alltså bägge i motsats mot 'kropp'. Emellertid är 'själ' ett vidare begrepp, i det att det även brukas om 'djursjälen', medan 'ande' däremot mest betecknar de egenskaper, varigenom människan höjer sig över det materiella. 'Själ' har också vidsträcktare stilområde; 'ande' är nämligen i huvudsak inskränkt till bibl., (högre) skönl. l. filosofisk stil o. främmande för normalprosan o. det vanliga talet. 'Ande' är slutligen till sin bet. mer abstr. än 'själ', ehuru det samtidigt ibl. får mer 'personlig' bet. (o. sålunda kommer nära användningen III, 'övernaturligt väsen'). **1**) 'Egentl.' **a**) *A-en är villig, men köttet är svagt. Människosjälen betecknar man, till skillnad från djurens själ, med namnet 'ande'. A-en är det varigenom vi höja oss över djuren. Människoandens strävan efter* ~. **b**) Avseende tankelivet. *Hans städse forskande a-e.* **c**) Avseende känslolivet. Numer vanl. ersatt av personl. pron. l. uttr. med 'sinne', 'inre' o. d. l. själs-. *Hon kunde ej förstå mitt hjärtas tysta sorg, min a-es ve* Fröding. *Bedrövad i a-en* bibl. **d**) Avseende viljelivet. *Varen brinnande i anden! En hjälteande.* **e**) Efter döden. *Den frälsta a-en. Och a-en är förlossad / och över jorden lyft* psalm 488. **f**) *De i a-en fattige.* Jfr ovan A. 2. **2**) Bildl. **a**) *Naturens a-e vaknar upp med våren* Tegnér. *A-en i naturen. Och denna a-e uppenbarar sig i vindens sus och blomstrens färger, likaväl som i* ~. **b**) *Den ledande a-en i revolutionen* jfr V. **3**) Motsatt 'kött'. Bibl. *Det som är fött av kött, det är kött, men det som är fött av a-e, det är ande. A-en, det vill säga det högre andeliga livet.* **4**) Hit kan närmast föras den fil. bet. ordet har som motsatt antingen 'materie' eller 'natur'. *En av a-e ogenomträngd massa. Det gives intet språng varken i naturens eller i a-ens värld* Tegnér.

III. Övernaturligt väsen. Med plur. Ngn gång även formen 'anda' (o. andans). **1**) *Gud är en a-e, och de honom tillbedja skola tillbedja honom i a-a och sanning.* **2**) Om den Helige ande. Blott i sing. **a**) Ngn gång formen 'anda'. *Och han såg Guds a-e nedfara såsom en duva och* ~. *Herrens a-e föll över honom och han begynte tala. Utgjut din a-e över oss och* ~! **b**) I uttr. 'den helige a-e' växlar stavningen; vanligast är kanske numer att stava endast 'Helige' med stor bokstav; dock träffas ofta även 'Ande', stundom då enbart, (ibl. därjämte artikeln) med stor bokstav. *I Fadrens, Sonens och den Helige andes namn. Heliga A-a, Sanningens A-a, kom att oss hugsvala!* numer även 'Ande'. *O, Helge Anda, full av nåd!* I psalmdiktning ännu ngn gång *Helge And', jag beder dig* ~. **c**) Best. form. *Fadern, Sonen och A-en, de trenne personerna i gudomen.* **d**) Märk de ofta mer abstr. fattade *Med a-ans kraft. A-ans svärd, gåvor. En a-ans man.* **e**) *Din starkhets a-a. Sanningens a-e.* **3**) Om själar efter döden o. liknande. *A-arna äro enligt Svedenborg alltid tillstädes; de omge oss, fastän vi ej kunna se dem. A-en i Hamlet. På tappre män se tappre fäders a-ar ned* Runeberg. *De avlidnes a-ar. Frammana a-ar. Kalla på a-en* jfr andeframkallning, klappandar o. d. **4**) Om onda väsen. **a**) *Mörkrets ande eller den onde a-en* den onde, djävulen. **b**) *Vara besatt av en ond a-e, av onda a-ar. Utdriva (onda, orena) a-ar. Avgrundsandar.* **c**) *Orons, förtvivlans mörka a-ar.* **5**) Genius. *Vara ngns goda, onda a-e* utöva ett gott, dåligt inflytande på. *Skyddsande.* **6**) Från mytologin. **a**) *Eld- och lufta-ar. Stormens a-e. A-ar som bodde i träden, i källorna och vattendragen.* **b**) Märk *Den store a-en* om det högsta väsendet i vissa indianreligioner. **c**) *Tjänande a-e* t. e. i österländska sagor; även vard. = tjänsteande, tjänare.

IV. Personlighet. Med plur. Jfr ovan II. 1 b). *Räknas bland l. till mänskligheten*

störa a-ar. Besläktade a-ar. En av tidens ledande a-ar. När a-arna drabba samman ngt vard.

V. Stämning o. d. Form 'anda'; särsk. vid personifiering även 'ande'. **1)** Bet. håg l. sinne har ordet numer mycket säll. utom i ssgr, t. e. *Kast-, parti-, allmän-, motsägelse-, samfundsanda.* **2)** Ingivelse o. d. *Ett tal av apostolisk a-a och kraft. När a-an föll på l. över honom, kunde han skriva i timtal och var borta för världen. Det är (allt efter) som a-an (l. a-en) faller på* som han känner sig hågad, upplagd, manad, som det faller honom in. *Diktar-, spådomsanda.* **3)** Visst sinnelag. Med prep.-uttr. (l. ibl. gen.). *Den a-a av självrådighet, som alltid utmärkt denna släkt. Frihets-, träldoms-, tålmodighetsanda.* Hit ansluter sig rätt nära *Tvedräktens a-a (l. a-e) hade gjort sitt intåg och förgiftat sinnena.* **4)** Grundstämning o. d. *Den a-a som röjer sig hos de unga. A-an i klassen var icke god. Militärisk a-a. Förening av nordisk a-a och klassisk bildning. Trotsa tidens a-a (l. a-e). En dikt i Frödings a-a. En fläkt av den gamla folkvisans a-a. Brott mot språkets a-a, mot den inre språkformen eller, som Noreen skulle uttrycka det, mot 'betydelsesystemet'. Fäst er icke vid bokstaven, ty bokstaven dödar, men a-en gör levande. Urskriftens a-a och mening. Formen behärskar han, men a-an, den klassiska a-an förstår han icke. Brevet var hållet i försonlig a-a. I denna a-a* buren l. besjälad av denna uppfattning l. åskådning. *I samma a-a yttrade sig också vice talmannen.* Märk *Man ser vars a-as barn han är.*

Syn. B) I. 1) andedräkt, den in- o. utandade luften; tillräckligt kvantum luft; ibl. fläkt, ånga, doft; **2)** andhämtning, andning(sförmåga); (ibl. nära:) andetag, andedrag; knyst; **3)** liv, livsgnista, andedräkten som livets innersta grund, själen som livsprincip; livskraft; **II. 1)** själ, människans psykiska egenskaper l. väsende, det hos människan som tänker, känner och vill; (ibl. nära) tanke l. tanke- o. föreställningsförmåga; sinne, inre; sinnesriktning, karaktär, sinnelag, väsen; det högsta av människans väsen, själen efter döden, odödlig själ; **2)** ibl. verkande kraft, drivfjäder, drivkraft; **3)** principen för det högre religiösa o. sedliga livet, förmåga varigenom människan träder i gemenskap med Gud o. den osynliga världen; **4)** immateriell substans; ibl. det absoluta; **III. 1)** övernaturligt (osynligt, personligt) väsen; **2)** den tredje personen i gudomsväsendet, från Gud utgående (personligt tänkt) kraft, ibl. 'hugsvalaren'; **3)** själen efter döden, (visserligen frigjord från kroppen, men dock ofta ngt konkr. tänkt t. e. som luft- l. dimartad); vålnad, gengångare, gast, spöke, okroppslig varelse, andeuppenbarelse, skepelse, skepnad, hamn, skugga; ibl. makt; **4)** ond genius l. makt; **5)** genius, skyddsande; **6)** (ibl.:) naturväsen, nymfer, alfer, älvor, sylfer osv.; **IV.** personlighet, natur, själ; (ibl. nära) begåvning l. tänkare l. varelse; **V. 1)** o. **2)** (ibl.:) håg, sinne, begärelse, böjelse, lust, intresse; ingivelse, inspiration, hänförelse, eld; (ibl. nära:) flykt, (högre) lyftning, schvung, entusiasm, självfullhet, ideal läggning; **3)** sinnelag l. stämning; **4)** ton, grundstämning, grundriktning, skaplynne, kynne, (ngts rätta) art, (sinnes)riktning, det man besjälas av (o. som präglar l. stämplar en l. gör en till det man är), det karakteristiska (för), ibl. tänkesätt l. åskådning(ssätt), betraktelsesätt, sätt att se saker o. ting; (genomgående) grundtanke l. grundlynne, ibl. inneboende princip; verklig l. egentlig innebörd, innersta mening, andemening; kärna, väsen, kvintessens; ibl. syfte.

— **Andfådd** (ofta utt. a'nfådd); -fått, [-are]; -het. *Bli a. vid minsta ansträngning. A. efter* l. *av det häftiga springandet. Bli a. i backar.* **Syn.** flämtande, flåsande, andtruten, andlös, som har svårt att andas (efter en ansträngning), för vilken andedräkten tryter, med kort o. häftig andhämtning. **-hål** dels hos insekter (på sidorna av kroppen), hos hajar (på sidan om halsen) m. fl.; dels hål som sälarna skaffa sig i isen. **Syn.** andningshål; ibl. lufthål, andningsvak. **-håll** skr. Svenskt ord, ngn gång brukat för 'paus'. *Efter ett kortare a.* **-hämtning;** -shastighet; -srörelse; -sövning. **1)** Huvudbet. *Ha dålig, tung, god, lugn, jämn a. Försvårad a. A-en är utmärkt* t. e. om sångare. **2)** Sälls. = andetag. **Syn. 1)** andning, respiration, sättet att andas. **-lös,** -t, [-are]; -het. Ofta skönl. *Följa ngt med a. uppmärksamhet* yttersta, spänd(aste), så att man håller andan, med återhållen andedräkt. *En a. tystnad. I a. bidan. I a. iver* med andan i halsen l. helt andtruten (av iver). Ngn enda gång i skönl. stil = livlös l. själlös (i senare fallet hellre andelös). **-nöd.** *Lida av svår a.* **-rum.** *Fritt a.* Eljest numer nästan endast temporalt. *Skaffa sig a. Få litet a. (för ngt). En månads a.* **Syn. 1)** lufttillgång; **2)** spelrum, fritt utrymme; uppskov, anstånd, respit, rådrum, uppehåll, tid att hämta andan l. besinna sig, vilo- l. respittid, tillfälle att pusta ut l. vila; tid (till ngt), ledighet, tillfälle som yppar sig. **-rör** andningsrör, t. e. hos spindeldjur. **-trut|en,** -et, -nare; -enhet. *Pojken kom in röd och a-en. Springa sig a-en. Ett a-et jäktande, som gjorde honom nervös.* **Syn.** andfådd (särsk. efter häftig rörelse), jfr d. o. **-täppa,** -n. (Lindrig) andnöd, försvårad l. tung andhämtning, 'trångt bröst', trångbröstighet, astma. **-täppt,** =, [-are]; -het. Mest = som har l. lider av andtäppa; astmatisk. Säll. = andfådd.

— **Andeart|ad** skr., mindre vanl. *Ett a-at*

väsen. **-besvärj|are;** -else; -erska; -ning. **-blek** skönl. **-drag.** *Insupa den friska luften i djupa a. Ta, dra ett djupt a.* Ofta friare, i bild l. bildl. *Draga sitt sista a., det sista a-et* om en döende. *Intill mitt sista a. Tömma sitt glas i ett (enda) a.* utan avbrott (l. paus), i ett (tag). *En herre, som i samma a. kan tala om tusen olika saker* på en gång, i samma ögonblick. *Var kind fick glöd i ett a.* [= i ett nu, ett ögonblick] Fjalar. Skönl. även direkt om saker t. e. *Västans a. förnims i löven.* Säll. = knyst l. d. *Icke ett a. om den saken!* **Syn.** indragning av luft i lungorna, ibl. respiration(sakt); andhämtning; suck, pust; ibl. (sista) stund; drag, tag; ögonblick, 'nu'; fläkt; minsta ord, halvdragen anda, knyst, grand. **-dräkt,** -en; -sorgan o. -sverktyg (= andningsorgan). *Trånga kläder, som hämma a-en. Betaga ngn, mista a-en.* Numer mest konkretare. *Så kallt, att a-en syns. Elak, stinkande a. Få bättre, ren a.* Skönl. ibl. om vindfläkt l. blomdoft o. d. *Höstens a. hade redan berört blomstren, som ännu stodo vita av rim.* **Syn.** den ut- o. inandade luften, utandad luft, utandning; (säll.:) andedrag l. andetag l. andhämtning, andning(sprocess), respiration. **-fattig;** -dom; [-het]. *A-a eftergörare. De a-aste samtal i världen. Påvisa a-domen i hans rikt blomstrande fraser.* **Syn.** som lider brist på högre ingivelse l. lyftning l. idéer, fattig på anda, själlös, idéfattig, innehållslös, fadd, tarvlig, trivial, saftlös, (ande)tom, ibl. formalistisk. **-framkallning,** -en, -ar. *Björnrams stora a. vid Kärnbo kyrkoruin.* **-hand** o. **-hälsning** skönl. **-knackning** jfr knack-ande. **-kroppslig** bibl. = på en gång andlig o. kroppslig. **-lik;** -nande. Ofta skönl. *En a. gestalt.* **Syn.** spöklik, skugglik; mystisk, lik en ande l. som från en ande o. d. **-lära.** *Swedenborgs a.* **-lös;** -het. Skr. *Något a-are än dessa gräl om ord kan knappast tänkas. A-a abstraktioner. A-t maner. A. materia.* **Syn.** i hög grad andefattig, själlös; utan andliga egenskaper, utan ande. **-liv** särsk. högre själsliv. **-mening.** *A-en är god. Rätta a-en av ngt. Förstå a-en (med l. i ngt).* **Syn.** innersta syfte; (rätt) ändamål, verklig l. egentlig uppgift; (den dolda) rätta l. egentliga innebörden (i ngt), innersta betydelsen (av) l. meningen (med ngt), det som egentligen åsyftas; (ibl. nära:) undermening. **-rik;** -het; -edom. Skr. (som bibl. även i smtl.). *En a. konstnär.* Bibl. t. e. *A-a samtal.* **Syn.** rik på djupare andligt innehåll, själfull; ibl. snillrik l. spirituell; uppfylld av gudomlig anda l. inspiration, uppbyggelig. **-röst** ofta skönl. o. bildl. **-skåd|are;** -erī (ofta ngt nedsättande); -ning. *Hos a-aren framträda inre bilder utan hans vilja för medvetandet, och detta så skarpt och livligt, att de till och med kunna undanskymma bilder av tingen ikring honom. A-eriets förklaring anses ligga däri, att a-arens hjärna befinner sig i ett utmattnings- eller sjukdomstillstånd; bilderna härröra från hjärnan och a-ningen är alltså att hänföra till hallucinationerna.* **Syn.** visionär, en som ser andar l. har syner, en 'framsynt'. **-svag;** -het. Mindre vanl. = med abnormt svaga förståndsgåvor, sinnesslö, idiot(isk). **-syn** andeuppenbarelse, vision. **-tag.** *Ta ett djupt a. Draga några tunga a. Hennes lugna a. visade, att sömnen ej störtes av oroliga drömmar. Häftiga, snabba, korta a.* Märk bl. a. *Till sista a-et. Njuta i fulla a.* i fulla (ande)drag. *I ett a.* **Syn.** andedrag. **-tom** skr., sälls. = andefattig. **-uppenbarelse. -viskning** mest skönl., ofta bildl. **-värld.** Andarnas värld; andarna; andens värld, idéernas rike, den andliga verkligheten. **-väsen(de).**

— **And[e]lig,** -t, [-are]; -het (särsk. till A. I. samt B. 1.). Bibl. ibl. *andelig.* Bet. föga skarpt skilda. **A**) Om det religiösa l. kyrkliga. **I.** Religiöst. **1**) Närmare II. Motsatt jordisk. *Kristi lekamen och blod, på a-t sätt närvarande i nattvarden. I a. mått.* **2**) Mest. bibl. **a**) Motsatt köttslig l. världslig. *Lagen är a., men jag är köttslig, såld under synden. Kyrkan är a., men på samma gång världslig. A. kunskap. A-t sinnad.* **b**) Motsatt 'världslig' l. 'profan'. *A. musik. A-a sånger. A-a sammankomster. En framstående a. talare. A. vältalighet.* **c**) Motsatt världslig, timlig, jordisk. *Ett rikt a-t liv. A-t liv i Gud. A-t mörker. Den a-a döden* sinnestillståndet hos en som skilt sig från Gud genom synden. *Andelig tuktan. A-a strider. Strida med a-a vapen. A-t högmod. Uppdra gränserna mellan sann och falsk a-het.* **II.** Kyrkligt. *A-t frälse. A-a ordnar. Inträda i det a-a ståndet. Inför a. domstol. Förbud att bortgiva a-a ämbeten. A-a och värdsliga furstar. Deras a-a överhet. De a-a godsen* kyrkans. Även substantiverat; detta mest i plur. o. om katoliker o. ofta hist. *Fem a-e och tjugu världslige underskrevo akten. En katolsk a.* **B**) Allmännare. **1**) Fil. Motsatt sinnlig. *Det a-a och förnuftiga i motsats mot det sinnliga. Ett a-t varande* oberoende av rum o. tid. *A-hetens värld.* **2**) I högre stil. *En a-are uppfattning. Allt luftigare, allt a-are.* **3**) Motsatt fysisk, kroppslig, lekamlig l. materiell. 'Andlig' har i detta fall vidare användning än 'ande', då 'själisk' o. 'själslig' bägge äro mindre brukliga än 'själ'. *Hans a-a utveckling var försenad. Folkets a-a hälsa. Hämta sin a-a näring huvudsakligen ur antiken. Rent a-t arbete. Hans a-a jordmån är snarast upplysningsfilosofien. Vårda sig om den a-a odlingen.* **4**) Motsatt yttre, bokstavlig, egentlig samt köttslig. *Yttrandet får nog fattas mer a-t. En a. jordbävning. Hans a-e fader.* **Syn. A) I.** uppfylld l. genomträngd l. inspirerad l. ledd av den He-

lige ande, upplyst l. styrd av Guds ande, utrustad med andens gåvor; religiös, gudaktig, gudfruktig, from, gudlig, ibl. 'allvarlig' l. 'troende'; uppbygglig, uppbyggelse-, avsedd för uppbyggelse, med religiöst syfte l. innehåll; på det andliga l. religiösa området; som hänför sig till människans förhållande till Gud l. till det eviga (livet), (ibl. nära) icke av denna världen, av religiös art, i religiöst hänseende; **II.** som tillhör l. utmärker l. angår kyrkan(s tjänare), kyrklig, ecklesiastik, prästerlig, 'andans', kyrkans, prästerskapets; **B**) andens, ande-, höjd över det sinnliga l. över sinnevärlden, icke bunden vid tid o. rum, tillhörande andens värld, okroppslig; översinnlig, osinnlig, förnuftig, ibl. förnimmande o. viljande; immateriell, förandligad, (ibl. nära) luftig; som gäller själslivet, själens, själs-, sinnes-; psykisk, själisk, själslig, inre; ibl. moralisk l. intellektuell; i inre måtto l. avseende, i bildlig l. högre mening. **And[e]ligen,** adv. **1**) Jfr andlig A. I. *A. sinnad* vanligare 'andligt sinnad'. *De a. fattige. A. blind, sovande, död.* **2**) Jfr andlig B. *A. talat. A. förälskad* platoniskt. *Både kroppsligen och a. A. uttröttad.* **Syn.** jfr andlig.

-andes. Denna pres.- part.-ändelse brukas särsk. efter verbet 'komma', då man vill beteckna, *hur* man kommer. Är vanl. vard. *Komma smygandes, bärandes på en barnunge.*

Andr|a[1], -an, -or. Ldls. (Trä)skoning (l. järnbeslag) under slädmedar, lösmede.

Andra[2] o. **Andre** se annan.

Andryg se anor.

Andrēaskors snedkors, kors med snedställda balkar l. armar.

Androgȳn (-g-); -en, -er l. som adj. -t. Hermafrodit(isk), tvekönad, både man och kvinna.

Andtid se and[2].

Andäktig se under andakt.

Anekdōt (-åt); -en, -er; -artad; -berättare; -jägare; -samlare; -samling; [-isk]. Kort pikant l. karakteristisk berättelse (särsk. om ngn bekant person). *A-er om Karl XV. Han är alltid full av a-er. Små a-artade historier.*

Anemī, -(e)n, -er. Blodbrist (allmän l. i visst organ dvs. lokal), sjukdom karakteriserad av brist på röda blodkroppar, bleksot. **Anēmisk,** -t. Lidande av blodbrist; 'blodfattig', 'blodlös'.

Anemōn (-ån l. -on); -en, -er. Sippa. Mest skönl. l. ock om odlade Anemone-arter (t. e. trädgårdsa-en, A. coronaria).

Aneroīd, -en, -er l. vanligare **Aneroid-barometer** lufttrycksmätare i dosform o. utan vätska (lufttrycket verkar på den luftomma, tunna metalldosan).

A'ng|el (akut); -eln, -lar; -elkrok. Ldls. l. fisketerm. En särskild slags metkrok brukad vid vinterfiske (ibl. innefattande spö, snöre o. d.).

Angelsa'x|are (angel- l. ibl. anggel-); -ar(e)n, -are; -isk; -iska. Även Anglo- o. i plur. **Angel- l. Anglosa'x|er,** -erna. Det folk i England, som under äldre medeltiden uppkom vid den germanska invandringen. *A-iska språket* fornengelskan. **Anglici'sm,** -en, -er. Engelsk språkegendomlighet, idiomatiskt engelskt uttryck; engelsk vändning (i annat språk). **Anglikānsk,** -t. Tillhörande l. utmärkande för engelska statskyrkan (l. episkopalkyrkan). **Angliser|a,** -ade, -as; -ing. Göra engelsk l. till engelsman, sätta engelsk prägel på. **Angloindisk** om engelsmännen i Ostindien. *Det a-a väldet.* **Anglosaxare** se ovan. **Anglās** (anggl- l. angl-); -en, -er. Äldre benämning på en slags ursprungligen engelsk långdans l. kontradans (vanl. med fyra turer); musik därtill. Ersatt av fransäs (o. kadrilj), som i början var identisk med a-en.

Angōra|get (anggå-); -ull. En i trakten av Angora i Mindre Asien inhemsk getvarietet med tovig och silkeslik ull. Hircus angorensis. **Angorakatt** en kattvarietet med silkesfint, fingerlångt hår; inhemsk i Angora.

Anherre se anor.

Anilīn, -en l. -et; -blå; -bläck; -färg; -färgad (särsk. om röd a-färg); -penna (kopiepenna med anilinfärg); -röd; -rött. Ett ämne, förr framställt av indigo, men numer fabriksmässigt tillverkat av stenkolstjära o. brukat för beredning av vissa olika färgstoffer; namn på dessa färgstoffer, särsk. anilinrött. *Rent a. är en färglös, egendomligt luktande, starkt ljusbrytande olja.*

Animāl, -t l. **Animāl|isk,** -iskt. Det förra mest motsatt 'vegetativ' l. 'psykisk', det senare särsk. motsatt 'vegetabilisk'. **1**) *A-a instinkter. A. magnetism* äldre beteckning för en del nervösa och hypnotiska fhdn. *A. vaccin* hämtad från djur. **2**) *Lägre former av a-iskt liv. A-isk föda.* **Syn. 1**) som som tillhör djurlivet l. ibl. driftlivet, sinnlig, djurisk; **2**) som tillhör djuren, djur-; som härrör från l. är egendomlig(t) för djurriket.

Animēra|d, -t. *Stämningen var mycket a-d.* **Syn.** livlig, glad, upprymd, munter, livad (mer vard.).

Animositēt, -en. (Stark) ovilja, hätskhet, agg, förbittring, bitterhet.

Anīs, -en; -brännvin; -bröd; -frukt. Dels om den flockblommiga, ungefär halvmeterhöga örten Pimpinella anisum; dels (o. allmännast) om dess som krydda använda frukter. *A(-en) kan odlas även i södra Sverge. Tillsatt med a.* **Anise'tt,** -en, -er. Med anis beredd likör.

Ank|a[1], -an, -or; -avel; -bonde (ankhanne; plur. mindre vanl.); -bröst (även som maträtt); -hona; -hus; -skötsel; -unge; -ägg. **1**) I fråga om individ mest om hona. *Gå och vagga som en a-a. Snattrande a-or. Den fula a-ungen* även om person som är ful o. förbisedd o. illa liden. *Stekt a-a.* Märk det vard. *Din arma a-a!* brukat som okvädingsord l. skämts. **2**) Märk. *Tidningen har åter serverat en fet a-a, som läsekretsen naturligtvis tanklöst slukar. Det hela visade sig vara en vanlig (tidnings)a-a.* **Syn. 1**) tam and(varietet); **2**) (lätt genomskådad) osann tidningsnotis.

Ank|a[2], -ade, [-as]. Ldls. *A. på ngn l. ngt.* **Syn.** klaga (på l. över).

A'nkar|e[1], även **A'nkar,** -en [l. -n] l. -et, -e l. -en, best. plur. -na; -kran, -tapp. *Öl på a-e. A-e var förr ett laggillt mått för våta varor och innehöll i det närmaste 40 liter; a-et har form av en liten tunna. Förvarat i l. på a-e. En a-e svagdricka. Brännvins-, (svag)dricks-, öl-; halv-, helankare.*

A'nkar|e[2], även **A'nkar,** -et, -en l. -e, best. plur. -na. **I.** Egentl. **1**) *Låta a-et gå* l. sjöv. *Låta gå a-et. A-et grep l. bet fast i bottnen med ena armens fly. Skeppet fäller a-et. Hissa upp, vinda hem, taga in a-et. A-e(n) för hamptåg, för kätting. A-ets fällning. Klockan var fem, då spelet lyfte våra a-en. 'Dagliga a-et', dvs. det bogankare, som hänger under babords kranbalk, är det som mest brukas; 'plikta-en' fällas endast i storm; både bog- och plikta-e höra till de s. k. 'svåra ankarna'.* **2**) Märk en del uttr., där man ofta tänker mer på fartygets vila l. rörelse än på själva ankaret. **a**) *Ligga för a. Driva för a-et* driva med fällt a-e. *Rida för a(-et)* ligga för a. under sjögång. *Ligga till a-s.* **b**) *Skeppet lyfte, lättade a. och styrde mot havs. Vi lättade a. i dagningen.* **c**) *Kasta a. (vid en främmande kust). Gå till a-s. Lägga ett skepp för a.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Skönl. l. bibl. *Hoppets a-e. Ett a-e i livets stormar. Ha förlorat a-et* icke längre ha ngt fast att hålla sig till l. bygga på. **2**) Skämts. *Ligga för a.* för att vila sig l. = ha inlupit i äktenskapets hamn l. vara fast o. d. **3**) Byggn. *A-e kallas ett (järn)kors, en (järn)hake eller en träbjälke, som tjänar till att sammanhålla en mur eller att infästa takstolar, konsoler o. d. vid sina murunderlag.* **4**) Fys. Ett stycke mjukt järn, varmed en (hästsko)magnet armeras l. allmännare om den ena av huvuddelarna i en elektrisk maskin. **Syn. II. 1**) fästpunkt, stödjepunkt, fast punkt l. klippa, bottenfäste; **3**) ankarjärn, ankarbjälke, förankring, murankare, bjälkankare, krampa, järnkramla; ankarets på murytan belägna (ibl. synliga) del, 'ankarslut'; **4**) armatur, induktor. **Ankararm. -boj** 'flöte' (som visar ankarets plats, då det fällts), 'vaktare', 'vakare'. **-botten** vanligare (särsk. sjöv. o. skönl.) är ankargrund, se d. o. **-bruk** ankarsmedja. **-fast** mindre vanl., skönl. **-fly** yttre, utplattad del av en ankararm. **-formig,** -t. **-fäste** ofta även bildl. **-grund** botten där man kan ankra, för ankring tjänlig botten, ankarbotten, ankarsättning; ankar- l. ankringsplats l. -ställe; fast grund, fäste. **-gång;** -sur (ankarur). Mekanism använd i ur för att få dem att gå jämnare; kallas numer 'hakgång'. **-järn** se ankare II. 3. *Ett hus av den gamla goda sorten med rostiga svängda a.* **-kätting.** *Till svåra ankaren brukas i allmänhet a., icke ankartåg.* **-lägg** grov järnstång, som utgör ankarets stomme o. från vars nedre ända armarna utgå. **-ring** i vilken kättingen l. tåget fästes. **-slut,** -en, -ar. Byggn. Tvärjärn å ankare (ofta utsirat o. synligt å murytan). **-smed. -smedja** smedja l. järnbruk (ankarbruk), där ankaren tillverkas. *A-n i Karlskrona användes förr som straffanstalt.* **-smide. -spel** vindspel för upphissande av ankaret. **-stock. 1**) Sjöv. Trästock l. järnstång, fäst vid 'läggen' strax nedom 'ringen' o. i ett plan, vinkelrätt mot armarnas. **2**) Avlångt, fyrkantigt, syrligt bröd, vanligt till trupp- o. fångkost, surlimpa. **-sättning** sjöv.; jfr ankargrund. **-tråd** stark (linne)tråd (till virkning) med ankare som fabriksmärke. **-tåg.** *Kapa a-en. Om a-et springer.* **-ur** jfr ankargång. **Ankr|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ingsavgift; -ingsplats m. fl. **I.** Sjöv. (o. bildl.). **1**) Intr. *Fartyget* l. *vi a-ade på redden, i hamnen, i en liten vik, vid inloppet. Vid a-ingen.* Märk *Här ha vi nu legat a-ade i tre dygn.* **2**) Trans. Mindre vanl. *A-a ett fartyg med ett ankare och 30 famnar kätting.* **II.** Byggn. Mest i lösbar ssg l. ersatt av 'förankra'. **Syn. I. 1**) kasta ankar, gå till ankars, fälla ankar, låta ankaret gå l. gå ankaret; **2**) förankra. **Ankra fast** ⚓, **ihop** o. hopankra, **samman** ⚓.

Ank|el (grav); -eln, -lar; -elled; -elsmärt (skönl.). Mest skönl. l. anatomiskt. *Vada i vattnet till a-larna. En ovanligt välbildad a-el.* **Syn.** fotknöl.

A'nlet|e (utt. som ssg); -t, -n. Särsk. i dikt även *anlet.* Mest skönl., ofta högt. l. ibl. parodiskt o. skämts. **1**) Huvudanvändningen. *Bilden visar ett dystert, skarpt tecknat a-e. Då mörknade hans a-e. Hans a-e var öppet och frimodigt. Dock plötsligt fick hans ädla a. dag* Runeberg. *Dölja, hölja, gömma sitt a-e (av blygsel, förödmjukelse, sorg). Åter upplyfta sitt a-e* även bildl. = återvinna sin tillförsikt o. d. *Skåda ngt a-e mot a-e.* **2**) Ngn gång mer materiellt ss. i *Falla ned på sitt a-e* (vanligare 'ansikte') l. i det även i smtl. o. vardagsspråk brukliga *I sitt a-es svett.* **3**) Bildl. *Månens a-e. Jordens a-e* skönl. l. bibl. = jordens yta.

Vår tid bär förvirringens uttryck på sitt a-e. **Syn.** ansikte. **Anletsdrag** mest skönl., ofta högt.; vanligast i plur. *Regelbundna, vackra, rena, mjuka, uttrycksfulla, rörliga a. Glädjen lyste i hans a. Vart a. var ädelt och talte om ~. Dölja a-en. De välkända a-en.* **Syn.** (ansikts)drag; utseende, fysionomi.

Ann, Anndag m. fl. se annan.

Annäler, -na. *Torra historiska a. Föra a.* Skönl., högt. l. skämts. även i allmännare bet. *En märkesdag i svenska vitterhetens a.* **Syn.** årsböcker, tideböcker, torr krönika (med några få uppgifter år för år); historia, hävder; ibl. (titel på) tidskrift l. årsskrift.

Annan, annat, andra l. andre. Pron.; 'andra' som ordningstal se nedan bland avledningar. **A**) Former. **I.** Enkelt. **1**) I obest. plur. är den vanl. formen *andra;* i mask. ngn gång i högt. stil dock även *andre.* Best. form mest *andra,* i mask. även *andre* (i plur. dock nästan endast, då ordet står självständigt). **2**) Smtl., ofta ngt vard., ibl. skönl. är formen *ann,* som särsk. i poesi ofta skrivs med utelämningstecken. I skrift uppträder den mest substantiviskt. **3**) Åld. äro: **a**) Annor. Alltid utan artikel, brukat i några stående uttr. som *I annor händelse. Å annor ort. Överlåta till annor man.* **b**) Annors l. annars. Mest lagt. I uttr. som *Annors l. annars mans. I annors mans ägo.* **c**) Androm. Särsk. i *Androm till skräck och varnagel. Den som sviker i dryckjom sviker ock i androm styckjom.* **II.** Ssgr ha *annan-, ann-, annor-.* Formerna på *andra-* l. *andre-* höra till räkneordet o. stå efter detta. **B**) Betydelser o. användning. Bet. visa ofta beröring sinsemellan.

I. Den ene (senare) av två (l. flere). **1**) Vid tydligt tvåtal. Blott i best. form, vanl. föregånget av best. artikel l. ibl. possessivt pron. (dock saknas artikel, särsk. i smtl., ofta vid subst. som hand, fot, sida, hälft o. d. med 'tvåtalsbetydelse'). **a**) *Gå in genom (det) ena örat och ut genom det andra. Det ena göra och det andra icke låta. Två bröder, den ene hette Erik, den andre Nils. Så där ja, det var den ena; nu tar vi (den) andra foten! På min ena sida hade jag rektorn, på den andra notarien. Vem är det som går där på (den) andra trottoarn? Vet du, jag tror vi går över på (den) andra sidan! Ingendera lyckades övertala den andre.* **b**) Märk några uttr. *Å ena sidan ~ å andra sidan (l. å den andra). I både (det) ena och (det) andra fallet* bägge l. ibl. vilket som helst. *Det ena med det andra (gör att ~). Ja, det har varit både det ena och det andra* båda l. bägge delarna, båda (de nämnda) faktorerna l. skälen l. omständigheterna i förening. *Varken det ena eller andra* ingetdera. *På andra sidan (om) ån. På andra sidan graven* bildl. = i det tillkommande livet. *Å andra sidan måste du väl medge, att ~.* Mindre vanl. (bibl. l. skönl.) äro *Det andra livet* l. *Den andra världen* om det eviga livet, härlighetens rike, den osinnliga världen. **2**) Ifråga om ett obestämt flertal, varav två liksom motställas varann. **a**) Obest. form utan artikel. Blott i vissa förbindelser, som närma sig obest. pronomina, varvid gen.-s, när det någon gång förekommer, lägges blott till senare leden. *En och a.* några (få), somliga, åtskilliga, en eller par, ett par, flere. *En och a. gång. Vid ett och annat tillfälle. Språka om ett och annat* litet av varje l. vart, varjehanda, allahanda, diverse (saker), ditt o. datt. *Han kan nog få både till ett och annat. Av en eller a. anledning* någon (oavsett l. ovisst vilken). *På ett eller annat sätt kommer han att ta igen det. Det skulle ju kunna såra en eller a-s känslor. Om en eller a. vecka blir saken klar* en eller (ett) par, ett par, några (få), ibl. en à två. **b**) Best. form med best. artikel; oftast motställt 'den ene' (mer säll. 'en'). Ofta i ordspråk. *Den enes död den andres bröd. Ena dagen si, den andra så. Den ena jagar, den andra äter steken. En arbetar, den andra får lönen. På så sätt vinner du varken den ena eller den andra.* **c**) Obest. form (i sing. med artikel). *Det som i dag drabbar en, kan i morgon drabba en a. Han hör till dem som några prisa, men andra tadla.* **3**) Vid tre l. flere leder. *Den ene sjunger, den andre lallar, den tredje hoppar och ännu en a. sover i ett hörn.* Lagt. ngn gång i obest. form utan artikel. *Därav äge häradshövding en, kronofogde a., tredje äldste nämndeman.* **4**) I sing. om flere gånger upprepad handling o. d. **a**) Ställt mot 'en' l. 'den ene'. *Ljusen slockna, ett efter annat. En efter a. söker sig l. söka de sig hem i natten. Gå från ett till annat. Det ena ordet ger det andra. Där låg di nu allihop, den ena på den andra. Den ena gången efter den andra* upprepade gånger, ibl. nära oupphörligt. **b**) Ställt mot 'var'. Åld.; blott vid prep. (särsk. 'efter'). *De gjorde så var efter a.* **c**) Ställt mot subst. i obest. form (vanl. ett tidsord). Blott i uttr. 'efter a.'. Mest skönl. *Dag, stund, gång efter a.* dag från dag osv. *Tid efter a.* under olika på varann följande tidsskeden; vid olika l. särskilda tidpunkter l. tillfällen efter varandra; flere l. upprepade gånger; (allt) emellanåt, då o. då; stundom; periodvis, tidtals, understundom; under tidernas lopp, efter hand. **5**) Reciprokt. *Den ena dagen är den andra lik. Den ena korpen hackar inte ut ögona på den andra. Ingendera vågade se den andra i ögonen. Vart ark låg bredvid det andra i god ordning.* Åld. är *Så ropade de var om a.* om varandra. Skönl. är appositionell användning som *De linda*

sina armar, den ena kring den andras hals. **6**) Upprepat. I uttr. *En ann kan vara så god som en ann.*

II. En till l. flere. Blott i obest. form. **1**) Sing. **a**) Med föreg. bestämningsord. *Jag och en a. E. och ännu en a. student. Där fanns reseda, violer och mycket annat. Vid många annat tillfälle. Ni har förstått mig ni, som ingen a. Det blir ingen a. än du* bara, endast du, ingen mer. *Han är min herre och ingen a.* endast, ensamt, enbart. **b**) Utan föreg. bestämningsord, dels i lagstil, dels i uttr. som *Och annat sådant l. dylikt* med mera sådant l. av samma slag. *Och annat mer(a)* mindre vanl. **2**) Plur. Ofta med obest. pron. l. räkneord. *Han hade inga andra vänner (än oss). Många andra ha gjort samma erfarenhet (som han). Sådant finner man även hos Kant, Fichte, Schelling och andra* ibl. förkortat 'o. a.'.

III. Ej densamme o. d. Blott i obest. form. **1**) Motsatt 'själv' l. 'egen'; ofta = 'nästa', 'medmänniska'. **a**) Självständigt. *Jaga å a-s mark. Så blev du en a-s hustru till sist.* Högt. o. ngt åld. även utan subst. *Bliva en a-s.* Med föreg. obest. pron. *Ej bero av någon a.* I plur.: *Bero av andra(s godtycke). Gör mot andra, som du vill, att andra skola göra mot dig! Äta andras bröd.* Hit *Sig själv till straff och androm till varnagel.* **b**) Attributivt. *Jag har genom a. person fått veta, att* ~. *Överlåta ngt till annor man* lagt. *Tro, att andra människor äro likadana som en själv.* Vard. i uttr. *Låta annat folk vara i fred.* **2**) I annan användning. *Nu till en a. sak! Jag förväxlade honom med en a. Söka ett och finna ett annat. Det kan du inbilla andra! En a. gång är en skälm. Få se, hur det blir (till) ett annat år. I en a. (och bättre) värld. Han och ingen a.* just han. *Såsom på annat ställe framhållits. Från annat håll. Från ett till annat, du har väl hört, att* ~ apropå. *Det vill med andra ord säga att* ~ säll. förkortat 'm. a. o'. **3**) Hit snarast några, mest bibl., skönl. l. lagstil tillhörande uttr., där ordet har bet. 'främmande'. *Tala med andra tungomål. Av a. lära. På en a. planet.*

IV. Övrig. **1**) Best. form. *Det var bara en liten pojke hemma, de andra hade gått ut. Sköt du bara ditt arbete, så kommer det andra av sig självt. Om du inte märker det, så ser vi andra det så mycket bättre.* **2**) Obest. form. *Fulare än andra (människor). Nät och andra fiskredskap. Några adelsmän, bland andra Horn. Jag beundrar honom bland annat för hans orubbliga lugn.* Den vanliga förkortningen 'bl. a.' betyder dels 'bland annat', dels 'bland andra'.

V. Bättre l. sämre. **1**) Adjektiviskt. *Andra tider andra seder. Jag hade väntat mig ett helt annat mottagande! Här ska bli andra bullar (av)! Det var ingen a. råd* det fanns ingen bättre utväg. *Det var andra pojkar där, må du tro, pappa, än hemma! Nu blev det a. lät. Det var en (helt) a. sak* det förändrar saken, det förbättrar ju saken l. gör den allvarsammare. *Känna sig som en (helt) a. människa. Från den dagen var han en a. människa* (även som subst. utan 'människa'). *Betrakta med (helt) andra blickar. En väsentligen a. syn på* ~. **2**) Substantiviskt; i formen 'annat'. **a**) *Går du inte dit för annat (än att se på folket)? Hela talet bestod ej av stort annat. Vem har sagt annat? Det var annat till karl, det! Annat är det vid hälgen. Nu blev det annat (av)! Gräl och skrapor och aldrig annat! Här ska du få se på annat! Jag har minsann annat att tänka på.* **b**) *Var det inget annat?* inget viktigare. *Vad annat kunde jag göra?* l. i smtl. hellre *Va kunde jag annat göra?* **c**) Hit l. till III *Säga ett och mena ett annat.*

VI. Märk slutligen en hel del spridda bet. o. användningar. **1**) Vanlig. *Jag tackar Gud, att jag icke är som andra människor. Varför är du icke som andra? Veta mer än andra, än annat folk. Rätt som en a. simpel adelsman.* **2**) Omskrivande första pers. sing. Ngt vard. *Och här ska en a. (l. ann) stackare gå och släpa ut sig.* **3**) Ny l. 'riktig'. **a**) Till egennamn. *Paris, ett annat Babylon. Prisas som en a. Aristides.* **b**) Till appellativer. Ngt vard. *Sladdra som en ann(an) papegoja. Stå som en a. gås.* **4**) Om ngt hemlighetsfullt. *Tyst med det där andra! Nå, hur blev det med den där andra saken, du vet?* **5**) Neutr. sing. i uttr. med nekad bet. *Icke kunna annat än* ~ icke kunna undgå att, nödgas l. tvingas att, vara tvungen att. *Kan du annat än skratta, när du ser dem? Där fanns ingen enda bekant annat än Robert* ngt vard. *Vem annat än Kellgren skulle kunnat formulera den elakheten? Han är allt annat än angenäm. Icke annat (än) jag kan se, är det grosshandlarn, som stiger ombord. Sådant har man aldrig sett annat än i romaner.*

Syn. B) I. ibl. den senare; ibl. bortre l. motsatt; ibl. avlägsnare l. fjärmare; hin-; ibl. några l. somliga; **II.** en ny, en till, ytterligare l. ännu en (l. ngn), (ngn, mången, ingen) utom l. jämte (den nämnde) l. utöver det nämnda; (ingen, intet, mycket) mer; (med) flere; **III.** (ibl. nära:) medmänniska l. nästa l. utomstående; ibl. främmande l. utländsk; **IV.** övrig, återstående; ('bl. a.' ibl.:) till exempel l. för att anföra ett exempel; **V.** olika, motsatt, långt bättre, vänligare, hövligare, viktigare, kraftigare osv.; (alldeles) förändrad l. förvandlad, djupare, allvarligare, fullkomligare o. d.; (vida) sämre l. värre; **VI. 1**) vanlig (normal människa), litet var, vem som helst, folk i allmänhet; **3**) ny, ett motstycke l. en

motsvarighet (till); 'riktig'; alldeles, just, precis (som); **4**) 'du vet'.

— **Ann(an)dag;** -sbal m. fl. se II. Den kortare formen tillhör vanl. smtl. o. brukas mest i norra o. mellersta Sverge. Tillhör, ifråga om bet., ordningstalet. **I.** Enkelt. Mest i best. form. l. direkt följt av högtidsnamnet. Utan tillägg avser ordet 'anndajul', såvida ej sammanhanget direkt utvisar annat. *A. påsk, pingst, jul. A-en voro vi som vanligt på Drag.* **II.** Ssgr. **1**) Bet.: andra dagen av. *A-sbalen på Svärta* på a. jul. *A-sbröllop* kalas (t. e. för brudparets närmare släktingar o. vänner, tärnor o. marskalkar osv.) dagen efter ett bröllop. *A-skalas. A-smorgon.* Märk *A-sstämning* ibl. = stämningen dagen efter. **2**) Bet.: varannan dags. *A-sfrossa* mest i oförkortad form; = feberanfall med frossskakningar, som återkomma varannan dag. **-gång,** -en; -sklöver (som skördas 2:dra gången samma år); -slysning; -sringning; -sskörd. **1**) Ldls. (särsk. i Sveal. o. Norrl.). *Det har inte ringt anngången ännu* ringt andra gången (till gudstjänst). **2**) *A-slysning* mindre vanl.; andra lysningen (till äktenskap). *A-sskörd* lant., vanligare 'efterskörd' (av hö). **Syn. 1**) andra ringningen till gudstjänst i kyrka. **-stans** l. **-stäns,** adv.; vard. Annorstädes. **-vart,** adv. Vard., mest smtl.; även särskrivet. *Hon kan inte komma nån ann(an) vart.* **Syn.** åt annat håll, annstans.

— **Annanstädes** se annorstädes.

— **Annorledes,** adv. Mest högt. l. ämb. *Olycka, vållad genom vårdslöshet eller a. Mycket a. hade jag tänkt mig detta intdg. Bruka något a. än dess bildning närmast ger vid handen.* **Syn.** annorlunda. **-lund|a,** [-are, utan superl.; komp. vanlig i ngt vard. smtl.]; adv. o. ibl. adjektiviskt (dock säll. attributivt). **I.** Adv. **1**) Huvudanvändningen. Mest skr. l. mer vårdat tal. *Det är a-a nu än förr l. nu mot förr! Helt a-a ter sig saken, om ~. Hur a-a ser man icke på livet nu! Där ej a-a stadgat är. Jag kunde icke handla a-a. Alldeles, delvis, något, litet, föga a-a. A-a hade man väntat, att Birgers son skulle talat.* **2**) Märk särsk. *Jag kunde icke a-a. A-a än* mindre vanl. = annat än. *Människorna dogo icke a-a än säden faller för lien* skönl., sälls. = alldeles som. *Helt a-a objektiv är då skildringen av Horn* skr., sälls. = vida mer, i vida högre grad. Vard. skriver Strindberg *Jag skulle velat haft det lite a-are.* **II.** Mer l. mindre adjektiviskt; dock mest predikativt. *Nu äro tiderna a-a.* Attributivt t. e. *Efter en något a-a arbetsprincip. I mycket a-a gestalt.* **Syn.** annorledes, på annat sätt, på annat vis, olika, skiljaktigt, icke på det sättet, icke på det sätt man tänkt, ibl. annan. **-städes,** adv. Ibl. även annanstädes (som stundom betraktas som mer skönl.); vard. (särsk. i förbindelse med någon l. ingen): annstans (l. -stäns); i dikt ibl. även annorstäds. I skr. är 'annorstädes' den vanligaste formen. **I.** Huvudbet. *I Norrland, Finland och a. Såväl här som a. (i världen). För att a. begagnas. Överallt a. Är icke anmärkt a. än här. A. i litteraturen.* Efter ingen l. någon (mer säll. mången) *Ingen annanstädes. Mången annanstans.* Märk det vanl. skr. *A. ifrån* ngn gång även hopskrivet; = från annat håll. **II.** Om rörelse till ett ställe. **1**) Mest vard. Efter 'någon' o. 'ingen'. *Båten går ingen annstans (än till Vik). Vi kan ju fara till Sigtuna, eller också nån annstans, alldeles som du vill.* **2**) Mindre vanl. Skr. *A. hän.* **Syn. I.** på (ngt) annat ställe l. håll, på (ngn) annan ort l. trakt, på andra ställen (l. orter l. platser); i ngt annat land, i andra länder; ibl. på övriga orter; **II.** till ngt annat ställe l. land osv.; åt ngt annat håll.

— **Andr|a**[2] l. **Andr|e,** ordningstal. **A**) Former o. skrivningar. **I.** Enkelt. **1**) Ofta i skrift betecknat *2:dre,* 2dra osv., stundom blott *2* samt vid regentnamn *II.* **2**) Ngn gång träffas även formen *annan* ännu som räkneord. Så i de — dock säll. — särskrivna *halv annan, var annan* samt i uttr. som *Annan och tredje dag jul 1908 tillbringade jag i Port Arthur.* **3**) Formen *andra* är även vid räkneordet den vanligaste. I mask. dock *andre* ngt vanligare än vid pronominet (även i trakter som icke gynna e-form). Särsk. finner man ofta *andre* vid regenters ordningsnummer, vid självständig användning om person samt vid angivande av datum. Men i intetdera fallet är det (åtminstone i smtl.) enrådande; och i flera trakter brukas alls icke e-formen i smtl. vid angivande av datum. **4**) Ordet brukas antingen med best. art. l. (särsk. i stående uttr.) ofta utan art. Säll. föregås det av obest. art. (för så vitt ej räkneordet sammansmält med sitt subst. till ett begrepp 'en andre bibliotekarie'). I plur. träffas det blott i uttr. från gymn. o. krigs. samt i ämbets- o. tjänstetitlar. **II.** Ssgr ha *andra-,* som dock i mask. personbeteckningar ofta ersätts av *andre-.* Jfr emellertid att *annan-* o. *ann-* ävenledes ha räkneordsbetydelse. För dessa sistnämnda se ovan ssgr till annan. **B**) Bet. o. användning.

I. Mer allm. om tids- l. ordningsföljd. **1**) *Det har redan ringt a-a gången. Straffad för a-a resan stöld. Redan (den) a-a gången vi råkades lade han bort titlarna. A-a budet. (Den) a-a personen i gudomen* o. *Den a-e Adam* beteckningar för Kristus. *Första, a-a och tredje lysningsdagen. A-a puniska kriget. A-a fönstret till höger. A-a våningen* en trappa upp. *Barn i a-a giftet. I a-a akten. Gå på sitt a-a år* vara över 1 år gammal. **2**) Märk bl. a. **a**) *För det första så är du ännu för ovan, och för det a-a är*

du ju omyndig. Mitt a-a i en charad. **b**) Mest skr. *Göra ett a-a försök. Då ett a-a skott avbröt samtalet.* **c**) Datum. *Den a-a i tredje. A-a maj på kvällen. Den a-e l. a-a dennes. I dag ha vi den a-a.* **d**) Vid regentnamn. *Oskar II (den a-e* l. särsk. i smtl. även *a-a).* **e**) *Gå i a-a klassen i storskolan. Han kom upp i a-a i våras. A-a ringen l. ring II (två).* **f**) *Den a-a döden* den eviga. **g**) *A-a personens (personliga) pronomen* du, I, Ni. **h**) Krigs. o. gymn. *A-a män ett steg tillbaka — marsch!* karlarna i andra ledet. **i**) Idrott. *Komma in som god a-e (l. a-a)* alldeles efter förste pristagarn. **j**) 'Andra hand'. *Inneha ngt i a-a hand* t. e. om en som hyr av en som själv hyr av en annan. *Därom ha vi blott kunskap i a-a hand. Ha en uppgift i l. ur a-a hand.* Märk i kortspel *Sitta i a-a hand* närmast efter 'förhand' (o. mitt emot den som ger). *Det får komma i a-a hand* stå efter för viktigare. **k**) I en del uttr. som ha beröring med 'annan' B. VI. 3. *Svenskan blev så hans andra modersmål. Vanan är (den) a-a naturen. Ngns a-a jag* som i allo liknar l. kan ersätta en; som man älskar som sig själv, ens älskade l. förtrogne l. käraste vän; ens dubbelgångare. **l**) I kortspel. *Sitta med kung(en) a-e l. a-a (i klöver)* ha kungen jämte ett lägre, en hacka. **m**) Om omedelbar följd i tiden. Mest i adverbial o. blott med avseende på förfluten tid. *Hela natten och ett stycke på a-a dagen.*

II. Mer l. mindre kvalificerande. **1**) Närmast under (den förste). **a**) I titlar o. liknande. Mest i formen 'andre'. *A-e man på kontor. A-e stadsläkare, komminister, konstapel (vid artilleriet), opponent (vid disputation; utsedd av författaren), styrman, sekreterare (t. e. i utrikesdepartementet), bibliotekarie, kurator (vid studentnation)* dessa o. liknande uttalas ofta som ssgr o. hopskrivas även stundom. **b**) *Hellre den förste här än den a-e i Rom! Rikets a-a stad. A-a förslagsrummet.* Ofta mer l. mindre närmande sig 'sämre': *A-a klassens hotell, badgäst. En a-a rangens författare.* Ibl. snarast närmande sig bättre (i det 'tredje' l. d. är vanligare o. 'första' mer säll. använt): *Åka (i) a-a klass.* **2**) Närmast över (den första). *A-a graden (i ett ordenssällskap).* **Syn. B) I.** som har numret 2 l. utgör nummer 2; ibl. näst äldst; ibl. näst lägst; (ibl.:) nästa, (näst)följande, påföljande, (dagen osv.) därefter l. därpå; **II. 1**) näst bäst l. högst; ibl. mindre framstående, underordnad, 'lägre' l. 'sämre', medelmåttig. — **Andragradsekvation** där, om blott en obekant finnes, dess högsta exponent är 2. **-gradstjänst.** Säll. särskrivet. *Elva a-er i pensionsstyrelsen sökas av ∼.* **-hands|citat;** -källa; -omdöme; -uppgift; -vetande. Säll. särskrivna. **-kammar|ledamot;** -man (mest i plur.); -majoritet(en). I riksdagen. **-klass|-biljett;** -författare; -hotell; -vagn osv. Säll. särskrivna. **-klassig,** -t. *Källaren, som var a., ∼.* **-rangsförfattare** m. fl. Säll. särskrivna. *En a., som efter bästa förmåga söker sammangjuta utifrån lånade element.* — **Andra-** l. **Andrebas** Brukat om person, har det åtminstone i skr. vanligen e-form. **-klassist,** en, -er. **-opponent.** I skr. mest e-form. Även särskrivet. **-tenor** jfr andrabas. — **Andrebibliotekarie, -lärare** m. fl. särskrivas ofta; jfr andra[2] II. 1. a.

— **Annars,** adv. **I.** I annat fall. **1**) *Tig, a. får du stryk! Därigenom får du mindre, än du a. skulle fått. Skulle du inte gjort det a.? Om du följer med, går jag, men inte a.* **2**) Ngn gång efter nekad sats. *Kom icke åter till dessa ställen; du kunde a. duka under för minnena.* **3**) Hotande, utan fortsättning. *Låt bli det där, a. (så) . . .!* **4**) Anslutande sig till föreg. frågeord. *När skulle det a. ha skett? Går du upp i afton alltså? — Ja, när a.? Var skulle han a. vara? Varför skulle jag a. (ha) gjort det?* **II.** För övrigt o. d. *En a. okänd fjällform av Tussilago.* I förbindelse med lokala adv.: *Mer än mångenstädes a. Var som helst a.* **III.** Svagare betonat o. med försvagad bet. *Ehuru sent det a. kommer för att göra effekt. Vill du a. veta det, så bor vi i nästa hus. Om han a. förstår sin konst. Känner du inte till honom, han har a. skrivit just i ditt ämne!* **IV.** I vanliga fall. *Aldrig a. (brukar det gå så illa). Stunder, då man känner sig lyckligare än a. Den a. så starke mannen.* **Syn. I.** eljes(t), i annat fall, i motsatt fall, (för l.) i annan händelse, var om icke, om så icke är l. varit l. vore l. skett o. d.; ibl. om icke nu l. då; i så fall, i sådan händelse; **II.** för l. i övrigt, för resten; (ibl. nära) annorstädes; **III.** över huvud, på det hela taget, nämligen, nu; i alla fall, dock, likväl; **IV.** i vanliga fall, under vanliga l. normala förhållanden, vid annat tillfälle l. andra tillfällen.

Annbok se avenbok.

Anndag m. fl. se under annan.

Annekter|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingslysten. Ta i besittning, införliva, inkorporera; stjäla, lägga beslag på, orättmätigt tillägna sig, lägga sig ti'll (med), slå u'nder sig, lägga vantarna på, inkräkta.

Anne'x, -et, = l. -er; -byggnad; -kyrka. Församling, byggnad o. d. förenad med annan större. **Syn.** lydkyrka, kapell(församling), annexförsamling, lydförsamling; filial; bi- l. till- l. sidobyggnad; ibl. underavdelning l. bihang.

A'nno. Kan betraktas som subst. l. som adv. Åld., ofta ngt skämts. Blott i förbindelse med årtal. *A. 1814 Fritz Reuters Från Anno Tretton.* **Syn.** år(et). **Annue'll,**

-t. Årlig; ettårig, enårig. **Annuitēt,** -en, -er. Belopp att årligen erlägga å amorteringslån, vanligen innefattande ränta + amortering.

Anno|ns (-ångs); -en, -er. *Sätta in en a. (om ngt) i en tidning. Jag skulle vilja ha l. få in en a. i tidningen i morgon. Genom a. i dagens tidning utbjudes ~. Införes endast som a. Tidningen har mycket a-er. Leva på a-erna* om tidningsföretag. *Konstnärliga a-er. Födelse-, döds-, förlovnings-; affärs-, giftermåls-, hyres-, teater-, plats-; bytes-, gratis-; tidnings-; svindelannons.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) 'meddelande till allmänheten', (offentligt) anslag, affisch, plakat, cirkulär, (betalt) tillkännagivande; ibl. utbjudande (till salu l. d.); ibl. efterlysning. **Annonsagent** skaffar annonser för tidningar o. tidskrifter. **-avdelning** av en tidning. Även friare *Arbeta på a-en.* **-bilaga. -blad** numer vanligen annonstidning. **-byrå.** Byrå l. kontor för upptagande l. förmedling av annonser, dels som särsk. affär, dels som avdelning av tidningsredaktion. **-byte** utväxling av annonser tidningar emellan. **-kostnad.** *Slidkniv upphittad ~; återfås mot a-en. Utbetala stora summor endast i a-er.* **-organ.** *Ett av våra förnämsta a-organ* om tidning. **-pelare.** *En a., full av meddelanden om lustbarheter för dagen, teatrar o. d.* **-svenska. -tidning.** Antingen som helt l. företrädesvis upptas av annonser l. ock som har mycket annonser. **Syn.** annonsblad; annonsorgan. **-upptagare** för tidning l. annonsbyrå. **Annonser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskostnad; -ingssystem. **I.** 'Egentl.' **1)** Intr. o. abs. Huvudanvändningen. *A-a efter en kokerska. A-a om sin förlovning. Det lönar sig nog att a-a. Genom a-ing i allmänna tidningarna.* **2)** Trans. *Firman a-ar, att deras maskiner äro de bästa. A-a en våning (ledig). Våningen a-ades ledig på kvällen och var tagen redan morgonen därpå. A-as till salu.* **II.** Friare. Mindre vanl. *Ett glatt skall a-ade deras ankomst. En stad, som a-ar sig själv som en nöjenas hemort.* **Syn. I.** låta införa annons-(er); genom annons i tidning l. d. bekantgöra l. tillkännagiva l. utbjuda l. göra meddelande om; efterhöra ℔ l. söka gm annons; **II.** tillkännage, förkunna, ange (ankomsten l. närvaron av), ge vid handen, ge intryck av. **Annonsör,** -en l. -n, -er. Som annonserar.

Annor se annan.

Annotation, -en, -er; -salmanacka; -sblock; -sbok. Vanligast i ssgrna. **Syn.** (skriftlig) anteckning l. anmärkning, lösryckt uppteckning (för tillfället). **Annoter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Anteckna, teckna (sig) till minnes, införa en anteckning (om), anmärka.

Annue'll o. **Annuitet** se anno.

Annuller|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Förklara l. göra ogiltig(t), upphäva (gm ny uppgörelse, efter ny prövning, beslut av annan myndighet o. d.), återkalla (gm nytt meddelande l. d.); utplåna, tillintetgöra, omintetgöra ℔, förta verkan av, förhindra; ibl. förklara betydelselös l. 'döda'.

Anomalī, -(e)n, -er. Oregelbundenhet, avvikelse från det vanliga l. från regeln l. från en lag, abnormitet, ngt abnormt l. som ej passar i stycke, oregelmässighet, undantag.

Anonym[1], -en, -er. Numer mindre vanl. Ej namngiven författare, person som ej uppgivit sitt namn; anonym bok l. skrift. **Anonym[2],** -t. *En a. angivare. A. författare. A. insändare* både om person o. sak. *Från a-t håll. En a. gåva. Uppträda a-t.* **Syn.** som icke på ngt sätt givit sig tillkänna (varken bär verkligt l. antaget l. förkortat namn), namnlös, okänd, onämnd, ej namngiven, utan (uppgivet) namn; utan (utsatt) författarnamn, oundertecknad. **Anonymitēt,** -en. *Bevara sin a., a-en. Under a-ens slöja.* **Syn.** namnlöshet, okändhet, inkognito, egenskap att vara anonym.

Ānor, -na. **I.** Egentl. Mest om adliga förfäder. **1)** Avseende personerna. Mycket säll., såsom hos Strindberg (Fröken Julie), i sing. *Jag har inte alls några a., men jag kan bli en ana själv! Ha 4 anor* i andra led härstamma från endast adliga förfäder. *De 16 a-na* farfars farfar, farfars farmor osv. **2)** Sammanfattande. *Skryta med höga a. Utan höga a. Räkna a. Leda sina a. från (l. upp till) Kung Gösta.* **II.** Bildl. *Intet yrke räknar så gamla a. som krigarens. Följa julfirandets a. i Europa.* **Syn. I.** (adliga) förfäder (å fädernet o. mödernet i likställda led); (adlig l. berömd) ättelängd l. härstamning l. börd; **II.** ursprung, (ärvda l. stolta) traditioner, (vördnadsbjudande) ålder, (lång ärorik för)historia. **Andryg;** -het. Uppblåst l. högfärdig över sina anor. **-herre** (adlig familjs) stamfader. **-rik** skr. *En a. godsägarfamilj.* Även bildl. *En annan a. och i Uppsverge bekant plats Ramlösa.* **-stolt;** -het. Skr., mest skönl. **-stor** skönl. **-tavla** tabellformig framställning av ngns anor. **-träd.** A. framställa, i form av träd med jämn förgrening, en persons förfäder så, att personens eget namn (l. vapen) står vid roten och hans förfäders vart och ett vid sin gren; ett släktträd däremot utgår från stamfadern och framställer hans ättlingar.

Ans, [-en]. Gärna i sammanställningar med andra subst. Ofta skönl.; i smtl. väl snarast om trädgårdar, kulturväxter o. d., om språk, om sår samt om småbarn. *Skogarnas a. och vård. Naglarnas, hårets, kroppens a. Sår, som krävde omsorgsfull a. Hästen fick god a. Låta plantorna växa utan a. halvt som förvildade. Språkets a. och rykt.*

Trots bristen på a. och skola l. skolning. **Syn.** (noggrann, ibl. t. o. m. petig) omvårdnad, vård, skötsel, ansning, rykt, putsning, passning; (ibl. nära:) skolning l. rensning l. hyfsning; ibl. ordning, skick, ordentlighet. **Ans|a,** -ade, -as; [-are]; [-erska]; -ning (säll. med plur.). För bruket jfr ans. *A-a sina sår. Väl a-at l. välansat sår. A-a sina naglar. A-a elden. Nunnorna, som a-a de sjuka. Tvätta och a-a småbarn. Omsorgsfullt a-a och rykta hästarna. A-a äppelträden och befria dem från torra kvistar. Få växa oansad. En sång, som växer vild och likväl a-ad* Tegnér. **Syn.** sköta, vårda, se l. sköta o'm, göra i ordning, omsorgsfullt behandla, hålla ren, passa, tillse ₪, putsa; (ibl.:) snygga (upp ₪), uppfiffa ₪. **Ansa bort ₪, om ₪.**

A'nsikte, -t, -n. **I.** Egentligast. **1)** Hos människor. *Vi hade blåsten rakt i a-t. Ett pussigt, smalt, brett, långlagt a. Röd i a-t av ansträngningen. Torka svetten ur a-t. Trycka hatten ned i a-t. Han slog mig mitt i a-t! Tvätta a., hals och händer. A-t fattas vanligen som begränsat av hårfästet, öronen och halsen. A. av papp. Barn-, gubb-; lösansikte.* **2)** Hos djur. Ofta zool. *Djurets a. skjuter med mundelarna vida längre ut och fram än människans.* **II.** Märk bl. a. **1)** *Tro någon på hans ärliga a. A-t bedrager ofta. Ett a., vanställt av vrede. Ett a., vars allvar nästan skrämde.* Ibl. nära 'min' o. d. *Visa världen ett glatt a.* **2)** Person. *Möta idel obekanta a-n. Se nya a-n.* I indianböcker o. d. *Det bleka a-t* 'den vite mannen'. **3)** Mest bibl., ofta åld. Ibl. nära blick l. åsyn; ibl. nästan liktydigt med 'någon'. *Vart skall jag fly för ditt a.? Inför ditt a. Gå bort ifrån mitt a.!* **4)** Bildl. *Fullmånens runda a. tittade fram mellan björkarna. Lyckan döljer sitt a.* **5)** Talesätt. *Falla ned på sitt a. (och tillbedja)* mest bibl. *Oförfärat se döden i a-t. Kan du se mig (stadigt) i a-t (, när du säger det)? Jag vill se den i a-t, som påstår något sådant! Fager under a-t* åld. l. ofta ngt folkligt = 'under ögonen'; som har ett vackert a. *Slunga, kasta en beskyllning i a-t på ngn. Det är (som) ett slag i a-t på alla fosterlandsvänner!* ett hänsynslöst angrepp, öppet trots, utmaning, grov förolämpning o. d. *Herren vände sitt a. till oss!* o. *Herren upplyse sitt a. över oss!* bibl. *Skyla, hölja, dölja, gömma sitt a.* av blygsel, fruktan osv. *Läsa i ngns a. Jag såg på hans a., att ∼. Bli lång i a-t* av missräkning l. d. *Stå a. mot a. med ngn* omedelbart inför, mitt för. *Kom aldrig mer (in)för mitt a. Säga ngn ngt mitt [upp] i a-t* mitt i 'synen', mitt för näsan, trots hans närvaro, öppet, hänsynslöst, rent ut, utan omsvep l. försyn. *Göra ngt mitt i a-t på ngn. Cynismen grinar oss här ohöljt i a-t.* **Syn.** anlete, framsidan av huvudet; (anlets)drag, ansiktsdrag; utseende, fysionomi; (ansikts)uttryck, uppsyn, min; öga, blick; åsyn, anblick, personlig närvaro, omedelbar närhet; ibl. 'ögonen' l. 'ögat'; 'syn(en)'. **Ansiktsbildning.** Mest skr. *Vacker till sin a. Hundens a.* **-drag.** Särsk. skönl. oftare 'anletsdrag'. **-färg. -muskel. -nerv. -ros,** -en. En sjukdom. **-skydd** t. e. för fäktare. **-smärta.** *A-n är en av de vanligaste s. k. nevralgierna.* **Syn.** ansiktsvärk. **-spel** minspel, mimik. **-uttryck.** *Förstå av ngns a., att ∼. Ett missnöjt, belåtet a.*

Ansjövis, -en, -ar l. (särsk. koll.) =; -beredning; -burk; -fabrik; -fiske; -låda (ofta = en omelett med a.) *Äkta a.* (Engraulis enchrasicholus), hos oss sällsynt, fångas mest i Medelhavet. Hos oss beredes a. mest av 'skarpsill' l. 'vassbuk' (Clupea sprattus) eller ock av ungar av vanlig sill, 'småsill' (Clupea harengus). *Skinn- och benfri a. Strimlor av skuren a. Inläggning av a(-ar).*

Antagoni'sm, -en, [-er]. Fiendskap, motsättning, strid, (väsentlig) skiljaktighet (i åsikter l. intressen), inbördes motverkan l. motstånd, 'motstrid'. **Antagoni'st,** -en, -er. Motståndare, vederdeloman, vedersakare (i meningsstrid).

Anta'rktisk, -t. Som hör till l. avser sydpolen, sydpols-.

Antecede'ntier (-ntsi- l. -nsi-); -na. Även antecedentia. (Ngns, ofta mindre hedrande) föregående, föregående liv o. handlingar, förflutna (liv).

Ante- förstavelse. **Syn.** före, förut, för-. **Anteciper|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Även 'anticipera'. Göra l. gå ngt i förväg, i förväg upptaga l. tillägna sig l. begagna sig av, (ut)taga l. uppbära i förskott, taga i förskott på (ngt), draga växlar på (ngt som väntas inträffa); gå händelserna i förväg, hylla l. framställa (ngt som tiden ej än är mogen för), föregripa; ibl. förutsätta som bekant (på en tid, då ngt är okänt l. ännu icke utrett osv.). **-dater|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ibl. även 'antidatera'. Dagteckna för tidigt, åsätta (en handling, en skuldsedel osv.) äldre datum (än det rätta). **-diluviänsk,** -t. (Från tiden) före syndafloden; skämts. högst efterbliven l. otidsenlig, ytterst föråldrad, som tycks tillhöra en längesedan förfluten tid, ibl. nära gengångare l. gengångaraktig. **-pe'ndi|um,** -et, -er. Altarförhänge (av tyg, vanl. rikt utsytt), altarkläde. **-penu'ltima** l. a'nte-, -n l. =. Tredje stavelsen från slutet i ett ord.

Ante'nn, -en, -er. Mest plur. **Syn.** pannspröt, känselhorn, känselspröt (på insekter).

A'nti-, förstavelse. Utmärker motsatt riktning l. läge; motsvarighet l. gensvar; motsatt beskaffenhet; ett motverkande l. hämmande l. motstånd o. särsk. fientligt för-

hållande, fientlighet (mot ett parti, dess åsikter osv.). I sista fallet får ofta prefixet, genom motsatsbetoning, huvudtonen. **Syn.** (e)mot-, fientlig mot osv. **Antifebrīn,** -en l. -et; -pulver. Ett smärtstillande o. lugnande, kroppstemperaturen nedsättande medel. **-katōlsk** fientlig mot l. riktad mot katolicismen l. katolikerna. **-kri'st,** [-en, -er]. Kristi motståndare (som. i anslutning till bibeln, ansetts skola uppträda vid tiden närmast före Kristi återkomst o. åstadkomma ett stort avfall från kristendomen), djävulen i människogestalt; även tänkt som en makt; i äldre tid ofta om påven o. påvedömet; ej säll. om irrlärare. **-kritīk** motkritik, gendrivande av en granskning. **-ky'rklig** stridande l. fientlig mot (den härskande) kyrkan, kyrkofientlig. **-maka'ss(ar)** se d. o. **-militar|i'sm;** -i'st; -i'stisk. Hat mot allt krigsväsen, all militär, allt försvarsväsen, försvarsnihilism; ibl. mot militärens alltför starka maktställning l. mot överlägset uppträdande från deras sida. **-patī,** -(e)n, -er. *Ha, få a. (för l.) mot ~* icke kunna med. **Syn.** inneboende (stark) motvilja, utpräglad avsky, vedervilja, naturlig l. medfödd ovilja, fientligt l. avogt sinne, aversion. **-pātisk,** -t. Som inger (l. hyser) motvilja, okär, motbjudande, högst osympatisk, obehaglig; ibl. fientlig. **-pōd** (l. -pād); -en, -er. Mest i plur. o. gärna med possessiv bestämning. **Syn.** 'motfoting', som bo(r) på motsatt sida av jordklotet; person(er) med stick motsatta åsikter l. av helt olika läggning o. intressen, 'motsats'. **-pyrīn,** -et l. -en; -pulver. Ett temperaturnedsättande o. smärtstillande medel. **-semīt,** -en, -er; -isk; -i'sm. Judefiende, judehatare. **-septīk,** -en. Läk. Antiseptiskt behandlingssätt l. metod. **-se'ptisk,** -t. Läk. Som motverkar förruttnelse, förruttnelsehindrande, som avser att förhindra bakteriernas utveckling o. därmed varbildning, sårfeber o. blodförgiftning, bakteriedödande, som hindrar mikrobernas utveckling. **-tēs,** -en, -er; -artad. *'Stor i det lilla' är en a. Gustavianerna älskade a-en och drevo den i vårt tycke väl långt; tänk t. e. på Creutz': 'Till himlen ögat lyfts och tanken till Camilla'.* **Syn.** (stilfigur, som uttrycker) motsats, motsättning, sammanställande av motsatser. **-tētisk,** -t. Antitesartad, som innehåller en antites l. antiteser.

Antīk, -t, [-are]. **1)** Utan gradformer. *I a. anda. De a-a författarna.* **2)** Ibl. med gradformer. *En a. spegel. Är byrån också a., eller är den modärn?* Vard. *Hennes hatt ser allt lite a. ut.* **Syn. 1)** som tillhör l. utmärker antiken, klassisk, från forntiden, som förskriver sig från den grekisk-romerska forntiden; **2)** (i) gammaldags (stil), åldrig, ålderdomlig, gammal o. (därför) värdefull; gammalmodig, urmodig, föråldrad. **Antīk|en;** -efterbildning. Den grekisk-romerska forntiden (o. dess kultur), ibl. den klassiska andan l. odlingen. **Antikiser|a,** -ade; -ing. Mest om poesi o. konst. *A-ande riktning.* **Syn.** (söka) efterbilda l. efterlikna antika mönster (ofta om slaviskt efterföljande). **Antīkva,** -n; -stil. Upprättstående latinsk tryckstil ɔc fraktur o. *kursiv.* **Antikvariāt,** -et, = l. -er. Antikvarisk bokhandel l. boklåda, affär där utgångna l. överhuvud gamla o. begagnade böcker, ibl. även fornsaker (köpas o.) säljas. **Antikvārie,** -n, -r. Fornforskare; förr tjänsteman som hade överinseende över (offentlig samling av) fornsaker l. antikviteter; antikvarisk bokhandlare, en som driver handel med fornsaker l. samlar dylika. **Antikvārisk,** -t. **1)** Om bokhandel o. d. *Köpa en bok a-t. A. boklåda, bokhandlare.* **2)** Om forntida förhållanden l. fornsaker. *A-a resor.* Ifråga om förhistorisk tid brukas numer hellre 'arkeologisk'. **Antikvērad** gammal, föråldrad, utdömd, förlegad, gammalmodig, som kommit ur bruk, otidsenlig. **Antikvitēt,** -en, -er; -saffär; -sakademin (brukas ibl. som namn på Vitterhets-, historie- och a-sakademin); -shandel; -shandlare; -ssamlare. **1)** Mest i plur. Fornsak, lämning l. minnesmärke från äldre tid (numer nästan blott om konstalster, verktyg, vapen o. d.) förr även innefattande fasta fornlämningar. **2)** Enbart i plur. Arkeologi, fornkunskap, vetenskapen om äldre kulturförhållanden.

Antilōp, -en, -er; -art; -jägare. *A-erna indelas i flera underfamiljer, av vilka en bildar övergången till getterna. Snabb som en a. Gasellen är den finast byggda av alla a-er.*

Antimaka'ss, -en, -er l. -ar; även **Antimaka'ss|ar,** -arn, -ar. Överkast, (virkad) skyddsduk att lägga på soffor, stolar, kuddar o. d.).

A'ntingen, konj. Följes alltid av 'eller'. **1)** Samordnande. *A. du eller jag får gå upp till honom. A. är han elak eller (också, ock) lättlurad. A. lyder du, eller (också) får du ge dig i väg. Han fick nu välja på att a. omedelbart göra avbön eller (också) att se sig avskedad. Var och en skall få efter som han gjort, a. gott eller ont. Måste man alltså här nödvändigt vara a. det ena eller det andra?* **2)** Underordnande. Ofta ngt vard. *Jag har ju nu i alla fall inte fått besked, a. han vill eller inte. Och a. ni tror eller inte, gör detsamma, | men annars är det sant ~* Fröding. *Var slottet älst legat, a. på fastlandet eller där det nu ligger, är svårt att säga. Du måste, a. du vill eller inte. Han nämnde ingenting, a. han nu ingenting visste eller (han) inte ville yppa något.* **3)** Märk substantiveringen i *Här står*

du inför ett a. — eller, och du måste nu bestämma dig för ettdera. **Syn. 1**) ettdera (av de tu, av de båda alternativen), vare sig, det må nu vara, om det nu är (l. var); ibl. varken; **2**) om, huruvida; lika gott om, evad; vare sig att, det må nu vara (l. ha varit) att; **3**) något oförenligt (där man måste träffa sitt val), skiljoväg, ofrånkomligt val.

Antologī, -(e)n, -er. Samling (smärre) dikter av skilda författare, diktkrans, poetisk blomsterkrans, samling av vitterhetsprov, urval av dikter av flera författare.

Antracīt, -en; -fyndighet; -kol. Den som bränsle värdefullaste av i naturen förekommande stenkolssorter, 'kolblände'. *A. brytes mest i Pennsylvanien. Kan jag få hem 2 hl. a. nr 3. Bränna, elda med a.*

Antropofāg, -en, -er. Människoätare, kannibal. **Antropologī,** -(e)n, -er (t. e. om lärobok). **1**) Fil. Läran om människan(s natur o. väsen), vetenskapen om människan som personligt väsen; ibl. nära psykologi. **2**) Naturv. Vetenskapen om människan ss. naturväsen l. bestämd av naturlagarna, om de olika människotyperna, människans naturhistoria; ibl. nära: etnologi, allmän fysiologi l. deskriptiv anatomi.

A'ntvard|a (utt. som ssg; -va- kort l. långt; säll. med huvudton på -va-); -ade, -as. Mest högt., åld., bibl.; säll. skämts. *A-a ngn i rättvisans händer. Åt ingen kunde jag med mera trygghet a-a mina lärjungar. I din vård a-ar jag riket.* **Syn.** överlämna, överlåta, anförtro, lämna i ngns vård l. förvar; utlämna, överlämna i ngns våld, överantvarda.

Ānus, subst. Mest läk. o. zool. Ändtarmsöppning, -mynning, stolgång.

Ao'rta (-å-); -n l. =. Stora kroppspulsådern.

Ap|a[1], -an, -or. **I.** Egentl. *Människoliknande apor. Klättra med en apas vighet. Apan håller sina ungar för de vackraste och dåren sitt tal för det klokaste.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Hur galet han beter sig, alltid får han någon (liten) apa, som gör som han.* **2**) Skällsord. *Rör fötterna, din gamla apa!* **3**) *Spela apa* roa folk gm putslustiga upptåg l. apaktiga grimaser, spela pajas. **4**) Sjöv. Ett tre- l. fyrkantigt stormsegel på akter- l. stormasten. **Syn.** (ibl.:) markatta, babian; efterapare (efter)härmare. **Apaktig,** -t, -are; -het. Även bildl. **-ansikte** rörligt, som lätt kan härma andras; fult. **-artad** skr. **-fysionomi. -han(n)e. -hona. -hus** t. e. i zoologisk trädgård. **-lik,** -t; -het. *A. livlighet. A-a grimaser. A-t efterapva.* **-liknande. -människa** om 'mellanlänk' mln människa o. apa; hårbevuxen människa; ovanligt vig o. rörlig människa. **Ap(e)brödsträd.** Adansonia digitata. Även kallat Senegals kalebassträd l. baobab. Har malvaliknande blommor, handformigt delade blad, stora gurkartade frukter; stammen är ovanligt tjock. **-katt(a).** E-formen vanligast. Vard. Mest bildl., (om efterapare l. om en som gör grimaser l. har ett apansikte). **-spel.** Numer mindre vanl. Narraktigt (o. förargelseväckande) upptåg l. uppträde, gyckel(spel). **Ap|a[2],** -ade, -as. Mindre vanl. utom i ssgn **Apa efter** m. fl. **Aperī,** -(e)t, -er. Mindre vanl. (Osjälvständig) efterapning; (dumt o. ytligt) narrspel, (tomt) gyckel.

Apa'ch (-atsj l. -asj), -en, -er. En krigisk indianstam i Texas, Mexiko osv.; parisisk gaturövare l. 'ligapojke'.

Apanāg|e (-asj); -et, -e (utt. -āsj) l. -er; anslag (åt furstar), av folkombuden anslaget underhåll åt regenthuset (särsk. dess yngre medlemmar). Ibl. även friare.

Apatī, -(e)n. Håglöshet, okänslighet l. likgiltighet för intryck, försoffning, liknöjdhet, slöhet; fil. = okänslighet för lidanden, lidelser o. begär, lidelsefrihet, sinneslugn, frihet från sinnesrörelse (affekt). **Apātisk,** -t. Försoffad, håglös, liknöjd, slö, indolent; okänslig, känslolös.

Apatīt, -en; -fyndighet; -förande; -gång; -haltig; -lager; -rik. Ett mineral bestående huvudsakligen av kalk o. fosforsyra. *A-en är tekniskt viktig dels som råämne för framställande av konstgödning, dels inom metallurgin.*

Āp|el, -eln, -lar. Även 'appel'. Om undersläktet Malus av släktet Pyrus; apelträd; om träslaget, apelträ. Vanl. blott om 'vilt äppleträd'; bot. o. skönl. dock även om odlade. *När aplarna blomma. Surapel. Harvpinnar av apel.* **Syn.** vildapel, (vild)äppleträd. **Ap(p)elblom(ma). -gård** mest skönl. Fruktträdgård; äppelgård. **-kvist. -trä.** [**Apel-** l.] **Äppelgrå.** Mest om häst o. numer vanl. skönl. Grå med (ljusare l. mörkare) fläckar, påminnande om äpplen. **-kastad.** Mest om häst. Med glansiga fläckar av äpplens storlek o. form.

Apelsīn, -en [säll. o. blott ldls. ett a.], -er; -försäljerska; -gul; -klyfta; -lik(nande); -marmelad (av apelsinskal; ofta brukad på käx till te); -odling; -pudding; -saft; -träd. Mest om frukten av Citrus aurantium, (orangeträdet); mer säll. om trädet. *Messina-; bloda-er. Saftiga a-er. En hypermodernt stängelsmal ung kvinna med a-gult hår.*

Aplo'mb (-å-); -en. Säkerhet (i uppträdandet), säker hållning, bestämdhet o. tillförsikt i sitt sätt att vara, (ibl. nära:) kraft l. pondus l. eftertryck l. precision.

Apokaly'ps, -en. Mest i best. form. Uppenbarelsebok(en), Johannes' uppenbarelse. **Apokaly'ptisk,** -t. Som avser l. hör till l. förekommer i uppenbarelseboken l. är i dess anda; (ibl.) syftande på de yttersta tingen; (ibl. nära) mystisk.

Apokrȳfisk, -t. Mest bibl. l. ngt skämts. (Av) omtvistad (äkthet l. värde ss. biblisk urkund), icke kanonisk; mycket tvivelaktig, otillförlitlig, tvivel underkastad; (ibl. nära) oäkta l. understucken; ibl. mystisk.

Apo'llobroder (-åll-). Skaldebroder, broder i Apollo. **Apollofjäril.** Parnassius Apollo. En stor vit fjäril med svarta fläckar på framvingarna och röda (ögonliknande) på bakvingarna. **Apolloson** skald, poet, diktare, idkare av vitterhet, vitterhetsidkare, vitterlekare; ibl. även vetenskapsidkare, student.

Apologēt [l. -jet]; -en, -er. En som i skrift (l. tal) försvarar kristendomen; apologetisk forskare, försvarare l. förfäktare (av en lära). **Apologetīk,** -en. Vetenskap som söker bevisa kristendomens sanning; framställande av de grundsatser på vilka det vetenskapliga försvaret av kristendomen stöder sig; konsten att försvara l. rättfärdiga, försvarskonst. **Apologētisk,** -t. Kristendomsförsvarande osv. **Apologī,** -(e)n, -er. Försvarsskrift l. försvarstal (gentemot en anklagelse); apologetisk skrift.

Apople'ktisk, -t. Slagartad, slag-, visande symtom av slaganfall; som har l. tyder på fallenhet l. anlag för (blod)slag.

Apo'st|el (-å-); -eln (bibl., skönl. o. ldls. — sydsv. — även -elen), -lar. **1)** 'Egentl.' Om var o. en av Kristi närmaste tolv utsände lärjungar (jämte Mattias o. Paulus). *De tolv a-larna. Kristi a-lar. A-elen talte ~. A-elen Petrus. Hedningarnas a-el.* **2)** Friare. *Falska a-lar. Ansgarius, Nordens a-el. En frihetens a-el. Freds-, nykterhetsa-el.* **Syn.** 'predikare', Guds sändebud; (förste) förkunnare, förfäktare, banbrytare, (förste) utbredare (av en lära, kulturströmning, idéer osv.); ibl. utskickad l. 'sändebud'. **Apostladöme,** -t. **-gärningar(na)** den sista av Nya Testamentets historiska böcker. **-häst.** Ngt vard.; mest i plur. *Resa l. färdas med, anlita a-arna* med egna ben, till fots. **-tid(en). -värdighet. -ämbete. Apostōlisk,** -t. **I.** 'Egentl.' *De a-a breven i Nya Testamentet. A. församling l. kyrka* av apostlarna själva grundad (t. e. i Jerusalem, Korint, Rom); ibl. även om irvingianernas 'katolsk-apostoliska' samfund; katolska kyrkan kallar sig även a. *Det a-a tidevarvet* apostlarnas. *Den a-a trosbekännelsen l. tron* som tillskrivs apostlarna själva l. deras närmaste efterföljare. *A-a fäder* fornkyrkliga författare som varit l. angetts som apostlarnas omedelbara lärjungar (t. e. Klemens av Rom, Hermas, Ignatius). *A-a män* apostlarnas lärjungar o. medhjälpare (särsk. de som ej efterlämnat skrifter). *A. succession l. följd* från apostlarna utgående oavbruten ordningsföljd (gäller biskops- o. prästinvigning; den katolska kyrkan fordrar dylik; även den svenska anser sig äga den). **II.** Friare. **1)** *A-t fridsam. A. värdighet.* **2)** Om påven. *Den a-a stolen* påvliga regeringen. *A. välsignelse* utdelad av påven som Petri efterträdare. **Syn. I.** apostla-; ibl. fornkyrklig, härrörande från kyrkan under första århundradet e. Kr.; **II.** värdig en apostel; påvlig.

Apostrōf (-åf); -en, -er; -tecken. Uteslutningstecken, utelämningstecken t. e. *sad'* för sade. *A-en brukas ibland även för att beteckna genitiven av ord på -s, t. e. Studier i Törneros' språk.* **Apostrofer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Vända sig direkt till, vända sitt tal mot, hänvända sig till, (plötsligt) tilltala; utfara ɯ mot; säll. förse med apostrof.

Apotēk (smtl. gärna aptēk, som ibl. även träffas i skrift); -et, =. **1)** Egentl. *I Sverge är från a. skild droghandel icke tillåten. Gå på a-et för att få några pulver. Stå på l. i a. Inrätta, anlägga (ett) a. Säljes, fås på a-en. A-et Markattan. Få a.* om apotekare som sökt privilegium. *Lukta a.* **2)** Friare. *Föra med sig ett litet a. vart man far* medikamentsförråd, resapotek, husapotek. **Apoteksbiträde. -flaska. -föreståndare.** Har ej privilegium. **-innehavare. -inspektion. -privilegium** l. **-rättighet. -skåp** även för husapotek. **-vikt** medicinalvikt. **-visitation.** Förrättas vanl. av förste provinsialläkaren. **-väsen(de). -växt** medicinalväxt, växt som lämnar läkemedel. **Apotēkar|e** (smtl. gärna aptekare, som ibl. även träffas i skrift; framför namn även 'apotekar'); -(e)n, -e; -examen; -kår; -taxa (medicinaltaxa). Mest om innehavare av apotek, under det 'examinerad a-e' (dvs. en som avlagt a-examen vid Farmaceutiska institutet, men blott tjänstgör å annans apotek) kallas 'provisor'. *Kvinliga a-e. Ap(o)tekar Gezelius.*

Apoteōs (-ås); -en, -er. Förhärligande, förgudning. **Apoteoser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Upphöja till gud, förhärliga, förguda, framställa l. hylla ss. gudomlig, ge (nära nog) gudomlig dyrkan.

Appara'ns (-angs); -en, -er. Nästan endast i plur. *Såvera a-erna* bevara l. rädda skenet. **Syn.** hopp (om), utsikt (till), sannolikhet (för), ibl. anledning (att hoppas), 'vån', utseende, (yttre) sken.

Apparāt, -en, -er; -bord (t. e. vid telefon l. telegraf). **I.** Inrättning o. d. **1)** *A. för upptagande och bevarande av det mänskliga talet. En a. (för)medelst vilken kvicksilver kan bringas att frysa. Anskaffa alla för gymnastiken nödiga a-er. Avläggnings-, alarm-, bromsnings-, fotografi-, kok-, växelapparat.* **2)** *Vårt öga är en ganska invecklad a., som ~. Andnings-, matsmältnings-, tal-, tankeapparat.* **II.** Tillbehör, anstalt o. d. *Behövs det då så stor a. för en så obetydlig undersökning? Framställningen tynges*

av en onödigt lärd a. Lärdomsapparat. **Syn. I. 1)** (mekanisk) inrättning, (sammansatt) verktyg l. instrument l. redskap l. maskin; ibl. anordning; **2)** (mer invecklat) organ; **II.** (alla) tillbehör l. materialier l. instrumenter (till ngt) , attiralj, (ibl.:) mekanism l. maskineri, (sceniska l. musikaliska l. vetenskapliga) hjälpmedel l. rekvisita, utrustning, utstyrsel; ibl. anstalt; ibl. nära arrangemang(er) l. förberedelse(r) l. tillrustning(ar).

Appare'lj, -en, -er. Redskap(ssamling), samling av alla erforderliga verktyg för ngt.

Apparition, -en, -er. Framträdande, uppträdande; uppenbarelse, syn; företeelse, yttre, utseende, totalintrycket (helintrycket) av ngns uppträdande; ibl. nära gestalt.

Appe'll, -en, -er. **1)** Mest jäg. Hörsammande av signal l. rop (om hund). Friare även *Ha (god) a., inte ha ngn a. på ngn* förstå l. inte alls förstå att göra sig åtlydd. **2)** Krigs. o. jäg. Manings-, lystrings- l. samlingssignal (oftast med trumpet). **3)** Lagt. Vädjan(de), vad (från lägre till högre domstol). **Appellationsdomstol** domstol till vilken kan vädjas, högre d., d. i andra instans (ss. våra hovrätter); särsk. om överdomstol i vissa länder (t. e. Belgien, Frankrike). **Appellativ** se d. o. **Appeller|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Vädja (från lägre domstol till högre för att söka ändring i fälld dom); gm vad söka ändring i (en dom); hänskjuta (en dom till högre rätt); även allmännare vädja (till ngns goda hjärta osv.).

A'ppellativ (mer säll. -pe'll- l. -tīv); -et, = l. -er. Även a'ppellativum. Substantiv som utgör benämning på en hel klass av föremål o. som sålunda kan »logiskt indelas». Numer mest om konkreta. **Syn.** 'släktnamn', 'gruppnamn'; 'artnamn' (c proprium, egennamn, ämnesnamn o. kollektiver, individnamn).

Appe'ndix, -et l. = [l. -en], =. Bihang, 'vidhang'; ibl. (mindre) tillägg (till tryckt arbete), supplement.

Applicer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Anbringa, pålägga ɯ, påsätta ɯ, sätta, ibl. tillpassa ɯ; låta verka; tilldela, ge; ibl.: (praktiskt) tillämpa, använda l. låta gälla, lämpa (på ett särsk. fall). **Applikation,** -en, -er; -sarbete; -sbroderi (påläggsbroderi); -ssöm. Brodering(ssätt) varvid lappar l. bitar av tyg, spetsar, läder l. d. fastsys (l. fastklistras) på bottentyget, påläggsöm(nad); (tyglapp l. d. använd till) pålägg.

Applåd, -en, -er; -salva; -ställe (t. e. i ett teaterstycke); -åska. *Spridda a-er hördes från raderna. Hälsas med en kraftig a.* **Syn.** handklappning (till bifall), ibl. bifallsyttring. **Applåder|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Klappa händer l. (i) händerna åt (ngn l. ngt), ägna handklappning; ibl. ägna bifallsyttringar, ge sitt bifall tillkänna.

Apporter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Mest jäg. (På tillsägelse av husbonden) hämta o. bära fram, komma med (ngt) i munnen (till ngn).

Apposition, -en, -er; -sförhållande. Språkv. Vanl. substantiviskt o. efter sitt subst. följande attribut, som »betecknar detsamma som huvudordet l. utgör en förklaring därav», mycket ofta skilt från huvudordet gm paus. *A-en är enligt Noreen liksom en presentation och intar en mellanställning mellan predikatet och epitetet; den kan — kanske alltid — genom tillsats av kopula bli 'appositionell bisats'; Noreen utsträcker, i motsats mot andra, synpunkten även till adverbialen. I uttrycket 'Linné, blomsterkonungen' är 'blomsterkonungen' a. till 'Linné'.* **Appositione'll,** -t. Appositions-.

Appreter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Ge (tyger, papper, hattar o. d.) styvhet o. glans. **Appretȳr,** -(e)n, -er. Glans o. fasthet l. styvhet, som tyger o. d. erhålla gm appretering; appretering(smedel).

Approbāb|el, -elt, [-lare]. Som kan godkännas, som förtjänar approbatur, B-mässig; (så där) tämligen. **Approbātur,** =, =. Betyget 'godkänd', B (l. b); betecknar *en* betygsenhet o. är alltså, uppifrån räknat, tredje huvudbetyget. **Approber|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Godkänna, gilla, ge approbatur l. betyget godkänd; förklara för god l. tillfyllestgörande; förklara duglig (o. antaga), (godkänna o.) antaga; ibl.: sanktionera l. bifalla.

Approximativ (-å- l. -å'-); -t. Ungefärlig, som kommer det exakta värdet (mer l. mindre) nära, tillnärmelsevis (exakt l. riktig l. gjord l. utförd); som kommer sanningen nära, ibl. relativ.

Aprikōs, -en, -er; -kompott; -träd. Om frukten o. trädet (Prunus Armeniaca). *Torkade a-er. A-er, inhemska i Kina och Turkestan, odlas numer t. o. m. så högt upp som på Tynnelsö i Mälaren.*

Apri'l, en. *Det har varit en ruskig a. i år. De sista dagarna i l. av a. Den tolvte a. I a. (månad). A-s vanliga nyckfullhet. Narra ngn, narras a.* syftar på seden med 'aprilskämt', dvs. att första (l. sista) april spela ngn ett puts, antingen genom att endast lura i honom ngt som man satt ihop, eller ock gm att locka honom att förgäves gå till ngn person (i ngt ärende). Till den lurade säger man sedan t. e. *April, april, din dumma sill, (jag kan narra dig vart jag vill)!* **Aprildag** även friare om dag med ombytligt väder. **-narr** om en som blivit narrad april. **-narri** o. **-skämt** jfr ovan. **-snö**

ofta i bild för att uttrycka att ngt försvinner lika lätt som a. i solsken. **-väder** ombytligt l. ostadigt väder.

Apriōrisk (l. -ā-); -t. Mest fil. Given »a priori», dvs. på förhand, före erfarenheten. **Syn.** hämtad ur medvetandet l. kunskapsförmågan själv, grundad blott på förnuftet, härledd enbart ur förnuftsgrunder (o. ej ur erfarenhetsrön), på förhand klar för förnuftet, 'före erfarenheten'; ibl. utan l. oberoende av förutgående undersökning; ibl. förutfattad; (ibl. nära:) ovillkorlig.

Apropå[1], -(e)t, = l. -er l. -n. Löst anknuten avvikelse från ämnet, digression; lämplig anknytning(spunkt); (aktuell) fråga, ibl. infall; ngt för tillfället just lämpligt, ngt som kommer just i rätta ögonblicket.

Apropå[2], adv. [o. prep.]. **1)** *Du kunde inte kommit mer a.* **2)** *Nämna ngt, infinna sig helt a.* **3)** Ofta smtl. *A., vet du vad han har om året?* Märk ordets bruk som prep. *Men a. riksdagen, hur går det med rösträttsfrågan?* **Syn. 1)** lagom, lägligt, lämpligt, i rätta ögonblicket, (väl) till pass; **2)** tillfälligtvis, av en händelse l. slump; oväntat, plötsligt; **3)** eftersom saken är på tal, eftersom vi äro inne på det kapitlet, från ett till annat, det var sant, hör nu, det faller mig in; på tal om.

Apter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Gm särskilda anordningar göra lämplig l. tjänlig för (ett annat ändamål än det ursprungliga), anordna, inreda, utrusta, avpassa, tillpassa, anpassa, lämpa; (ibl.:) foga l. passa (ngt efter l. till ngt), anbringa (vid), inpassa, applicera.

Aptīt, -en. **I.** Enkelt. *Hur(dan) är a-en? Äta med god a. Pojken har (en) god, frisk, glupsk, förträfflig, dålig, har ingen a. Något som ger a., stärker, retar a-en. Mista a-en (för ngt)* ofta bildl. *Stilla (den värsta) a-en med en bit bröd. A-en kommer, medan l. under det man äter.* **II.** Ssgr ha *aptit-*, blott säll. därjämte *aptits-*. **Syn.** matlust, smak (för det som ätes), begär efter föda l. att äta l. förtära ngt l. få ngt i sig; (ibl.) hunger; (dålig a.) matleda; (ibl. nära:) begär, åtrå, begärelse, åstundan, lust, lystnad. **Aptītgivande** ofta skr. **-lös;** -het. Adj. mindre vanl. än substantivet. Skr. **Aptīt|s|ost.** *Olika slags aptitsostar.* **-retande.** *De mest aptitretande anrättningar.* **-sill. -sup.** *Ta aptitsupen till middagen* ett glas brännvin för att reta l. stärka aptiten. **Aptītlig,** -t, -are; -het. *Det ser a-t ut.* Brukas oftare än 'aptit' fritt l. bildl. **Syn.** smaklig, läcker, aptitretande, som väcker matlusten l. befordrar aptiten, som kommer det att vattnas i munnen på en; inbjudande, behaglig, angenäm, retande, förförisk, förtjusande, lockande.

Ar, [-et l. -en], =. Ytmått = 100 kvadratmeter.

Arāb, -en, -er; -by; -hingst; -hövding; -stam. **1)** *A-er kallas alla folk, som ha arabiska till sitt tungomål; dock brukas a. även enbart om invånarna i Arabien.* **2)** Häst av arabisk ras. *En eldig a.* **Arabe'sk** se d. o. **Arābisk,** *-t. A-a språket och litteraturen. A-a havet* Indiska oceanen mln Västra indiska halvön, Persien, Arabien o. Afrika. *A-a element i byggnadskonsten såsom hästskobågen och kilbågen. A-a siffror* våra vanliga siffror. *A-t gummi fås av en Acaciaart; det brukas mycket i medicinen som inhöljande, täckande och retningsstillande medel* (ofta brukas 'gummi' enbart i samma bet.) *Häst av a. ras l. a. häst.* **Arābisk|a,** -an, -or. **1)** Utan plur. Om språket. **2)** Med plur. Arabisk kvinna.

Arabe'sk, -en, -er; -artad. Linjeornament med fantastiska växtformer, bladornament, bladslinga; ibl. fantastiska, godtyckligt uppfunna ornament.

Aramēisk, -t. Om Aram, dvs. det forna Mesopotamien o. Syrien. **Aramēisk|a,** -an, -or. **1)** Arameisk kvinna. **2)** Det allmänna tal- o. skriftspråket i Palestina på Kristi tid; redan tidigare hade a-an börjat där undanträngа hebreiskan, och Daniels och Esras bok äro delvis skrivna på a-a.

A'rbet se arbete. **A'rbet|a** (utt. som ssg; ldls. o. i dikt ibl. -bēta); -ade, -as; [-ning; blott tekn.].

A) Huvudbetydelsen. **I.** Allmännast. *Sex dagar skall du a-a och göra alla dina gärningar. Nödgas a-a för sitt uppehälle. A-a åtta timmar om dagen, sin bestämda tid. A-a långsamt, väl, omsorgsfullt, med lätthet, planlöst, slarvigt. A-a vid ljus. A-a för lön. Låta ngn a-a för intet. A-a på övertid* l. särsk. i arbetarkretsar *A-a övertid.* **II.** Märk bl. a. **1)** Fysiskt. **a)** *Han a-ar på ett tryckeri. A-a i en gruva, på verkstad, på fabrik. A-a för ngns räkning. A-a på beting.* **b)** *De a-ande klasserna* kroppsarbetarna. **c)** *En snidare, som hälst arbetade i elfenben.* **d)** *Man a-ade i flera dagar med bortskaffande av l. med att bortskaffa snömassorna.* **e)** *För närvarande a-s (det) ivrigt på (fullbordandet av) vallarna.* **f)** Om tvångsarbete. *Som en slags fånge a-a hos sin borgenär. A-a på galärerna.* **g)** Om (vanl. kvinnliga) handarbeten. *Om man bara finge sitta vid och a-a! Bara hon har en ledig stund, sitter hon och a-ar (på sin stickning).* **2)** Intellektuellt. **a)** *Domstolen a-ar på två avdelningar. Mest a-a på egen hand. A-a i riksarkivet. Tegnérs sätt att a-a. Han har a-at huvudsakligast på l. inom filologien(s område), i filologi(n).* **b)** *A-ande ledamot (av ett lärt samfund o. d.)* ɔc hedersledamot, passiv ledamot. **c)** *Han a-ar på fullbordandet av sitt stora verk om*

Upplands runstenar. A-a i vingården bibl. **3**) Märk särsk.: *En tjuvliga som de senaste månaderna a-at här i Stockholm.* Om djur. *Myrorna voro redan framme och a-de rastlöst kring stacken.* Med obj. *A-a sig trött. A-a sig fördärvad (på l. med ngt). A-a oron ur kroppen (på sig).*

B) Skiftningar o. bibetydelser. **I.** Fungera o. d. Med saksubj.; ofta med adverbial (till rum l. sätt). *Fabrikerna a-a natt och dag(för högtryck). Maskinen a-ar till vår fulla belåtenhet, både snabbt och tyst. Statsmaskineriet a-ade dåligt, det var slitningar både här och var. Hjärtat a-ade ännu, men svagt. Långsamt a-ande hjärnor.* **II.** Förfärdiga o. d. Med obj., som betecknar resultatet. **1**) Mest tekn.; särsk. i perf. part. dock allmännare. *Allt som där a-as, försäljes till huvudstaden. Tyger, a-ade häruppe eller hit införda. Av hornen a-as skedar och kammar. A-ad av rent guld. En vackert a-ad ring. Hon satt och a-ade en lysduk* mindre vanl. **2**) *Ta hem något för att a-a det färdigt hemma* jfr färdigarbeta. **III.** Bearbeta o. d. Mest tekn. **1**) *Allt tenn, som av tenngjutare a-as. A-a rådämnen, metall.* Märk särsk. det allmännare brukliga *A-at guld och silver. Råa och a-ade trävaror. A-ad sten* huggen. **2**) *Krukmakarlera låter bättre a-a sig än blålera. A-as till deg! Ju mer degen a-as, dess bättre.* **3**) *Jorden där är lätt att a-a, är lätt a-ad* vanligast 'lättarbetad'. **IV.** Möda sig o. d. **1**) *A-a med händer och fötter för att komma loss. A-a sig loss. A-a sig varm, trött (på att ~)* ansluter sig nära till A. I. *A-a (av all makt) att komma fram. A-a mot tårarna. A-a med ngn för att förmå honom till ngt.* **2**) Sjöv. *Fartyget a-ade hårt i sjön* gjorde till följd av sjögången stora och häftiga rörelser. *Ett gott sjöfartyg skall 'a-a väl', dvs. vaka lätt utan att intaga brottsjöar.* **V.** Våndas o. d. **1**) Mindre vanl. *A-a i barnsnöd.* **2**) Mest skr. Oftast om sak. *Handeln har under dylika förhållanden haft att a-a med de största svårigheter.* **VI.** Vara i jäsning o. d. Om sak. **1**) Tekn. om öl, vin o. d. samt bildl. *Det germanska blodet är hetsigt, det a-ar och jäser som bäjerskt öl. Ytan var lugn, men det a-ade på djupet* i de djupa lagren jäste det. **2**) Om kroppsorgan o. d., särsk. bröstet o. hjärtat. Ofta skönl. *Än en suck ur det a-ande bröstet. Hennes barm a-ade våldsamt. Det a-ade i bröstet på den lilla stackarn.* **3**) Om tanke, känsla, sinnesstämning o. d. *En enda tanke a-ade i hans hjärna: Skulle han komma för sent? Något a-ade inom honom, som han ej fann ord för att uttrycka.* **VII.** Verka för l. emot o. d. **1**) *Där lär nu a-as för l. på att få S. ånyo uppsatt på presidentstolen. Han lär i hemlighet a-a för prins Gustav(s val). A-a på sin egen undergång. A-a på svenska språkets renhet. (Oavsiktligt) a-a ngn i händerna* befordra hans planer l. strävanden.

Syn. A) förrätta l. utföra det l. det arbetet l. uppgiften l. sysslan, utföra sin vanliga syssla, förrätta sina värv l. sysslor, göra sina gärningar; ha sysselsättning l. sysselsätta sig l. vara sysselsatt (med), hålla på (med), vara upptagen av; ha sitt arbete; vara på arbete; vara ådömd arbete; använda ss. material; handarbeta; ha sin verksamhet (i); ibl. 'operera'. **B**) **I.** fungera, vara i verksamhet l. användning l. bruk l. gång, verka, 'gå', drivas, funktionera; hållas i gång; **II.** förfärdiga, göra, tillverka, fabricera, bringa till stånd; ibl. brodera l. sy l. smida l. d.; **III.** bearbeta, förarbeta, bereda, underkasta teknisk behandling, använda l. begagna som material för produktion; förädla, underkasta förädlingsprocedur; knåda l. älta l. vispa l. omröra ◻ l. på annat sätt göra lämpligt för visst ändamål; uppluckra o. bereda jorden för sådd (gm plöjning, harvning osv.), bruka (jorden); **IV.** **1**) möda sig, (ivrigt) anstränga sig, knoga, streta, sträva, 'slita', ha besvär med, bemöda sig (att); ibl. kämpa (mot); ivrigt bearbeta l. söka påverka, göra sig (mycken) möda med; **2**) stampa o. slingra l. rulla; 'gräva' l. 'sätta' (om fören l. aktern på ett skepp). **V.** våndas, utstå vedermöda, plågas, lida; vara besvärad av l. behäftad l. bekajad med, dra(ga)s med, lida under, (ha att) kämpa l. laborera med, ibl. ej ha lätt att komma ifrån; **VI.** **1**) o. **2**) vara i jäsning l. i ett tillstånd av oro l. upphetsning l. upprördhet l. rörelse, jäsa; slå l. häva sig våldsamt l. krampaktigt, (ibl. nära) skälva; **3**) röra sig, kämpa, ibl. rasa; ligga o. gro, oavlåtligt (o. tröttsamt) göra sig påmint; (ibl. nära) 'spränga'; **VII.** verka, vara verksam, lägga sig ut (för) l. använda sitt inflytande (till förmån för l. mot), göra ansträngningar, intrigera; lägga a'n på, vinnlägga sig om, sträva efter, göra till föremål för sin strävan l. sina bemödanden; verka till förmån för, söka bidraga till l. befordra.

— **Arbeta av** ◻, **bort** ◻, **emot** o. motarbeta, (**sig**) **fram** ◻, **i** kok., (**i**)**från sig.** *Det känns bra skönt, när man a-t ifrån sig för dagen.* **Syn.** göra ifrån sig l. undan, sluta (vad man har för händer). **A.** (**i**)**genom** o. genomarbeta, **ihjäl sig** o. ihjälarbetad. *Halvt i-d av skrivgöromål.* **A.** (**i**)**hop** o. hoparbeta, **in** ◻, **med** ofta ngt vard., **om** ◻, **opp** se upparbeta, **sig framåt, sig till, sig tillbaka** t. e. mot strömmen, **sig uppför, sönder** ◻, **tillhopa** o. hoparbeta, **tillsamman**(**s**) o. sammanarbeta, **undan** ◻, **upp** ◻, **ut** ◻, **över** ◻.

— **A'rbetar**|**e,** -(e)n, -e. **I.** Huvudbety-

delsen. Om dem som leva av kroppsarbete, särsk. då det gäller hantverk, industri, lantbruk, gruvdrift o. d. samt daglönare, men vanl. icke om tjänstefolk l. folk anställda vid järnväg, post, i handel och ej heller om stadsbud, kypare m. fl. *Lösa, (o)organiserade a-e. De kvinliga a-na. Bageri-, fabriks-, grov-, hamn-, jordbruks-, metall-, sko-, snickeri-, tryckeria-e.* **II.** Märk för övrigt. **1**) *En ivrig a-e för de liberala idéerna. Tanke-, själsa-e. Han visar sig här som en fullt konstnärlig a-e även i detta material. Kanske utan vetenskaplig begåvning i högre mening, var han dock en outtröttlig a-e, som gjort åtskilliga förtjenstfulla saker.* **2**) Om arbetsbin l. arbetsmyror. *Ett bisamhälle består av tre slags individer: hanar, en hona samt a-e.* — **Arbetarbefolkning. -bostad.** *Sunda och billiga arbetarbostäder.* **-fientlig. -fråga.** Mest i best. form. Om reformer i de arbetares levnadsvillkor, som äro mot avlöning anställda i större industrier o. näringar. **-förbund.** *Svenska a-et.* **-förening. -försäkring. -institut.** *Sedan 1880 äga vi läroanstalter, a., där i fortlöpande kurser lämnas undervisning, avsedd för arbetsklassen. Gå på a-et för att höra en föreläsningskurs.* **-kommun.** Huvudsakligen politisk sammanslutning av socialdemokratiska fackföreningar på en ort. **-lagstiftning. -ledare. -parti. -spärrning** lockout. **-vänlig.**

— **A'rbete,** -t, -n. Formen 'arbet', som ibl. förekommer i dikt, brukar anses som en där tillåten förkortning.

A) Mer abstr. **I.** Abstr. huvudbet. **1**) Allmännast. *Väl börjat är halvgjort a. Många händer göra a-t lätt l. ett lätt a. Åtta timmars a. om dagen. Motvilja mot regelbundet a. Strängt, mödosamt, hårt, tungt, ordnat, hastigt, slarvigt, dåligt; (rent) andligt, kroppsligt a. Vara i fullt a. (med ngt). Dags-, hem-, kropps-, själs-, övertidsarbete.* **2**) Märk bl. a. **a**) Fysiskt. *Leva på sina händers a. A. i det fria. A. för hand. Själv förrätta även grövre a. A-t vid plogen. Verktyg för a. i trä. A-t på l. med befästningarna pågick oavbrutet. Å enskilt rum fullgöra ådömt a.* på tvångsarbetsanstalt l. d. *Satt till allmänt a. Fabriks-, gruv-, jordbruks-, skörde-, snickeri-, sy-; grov-; straff-, tvångsarbete.* Naturligen även om djur. **b**) Intellektuellt. *Det vetenskapliga a-t pågår oaktat kriget. Skol-, ordboks-, redaktions-, feriearbete.* Hit *Frälsningsarméns a. i de sämre kvarteren.* **c**) Oegentligt. *Tjuven blev emellertid störd i sitt a. och satte sig i säkerhet.* **d**) Nationalekonomiskt. *Produktivt a. Striden mellan kapital och a.* **e**) Vissa uttr. *Gå på a. vid herrgården* om jordbruksarbetare, hantverkare l. arbetskarl. *Gå i (tungt) a. från morgon till kväll. Kl. 8 varje morgon var han i a. Rocken är i l. under [l. står under] a. och blir färdig i morgon. Vi har kostymen i l. under a. Nedlägga mycket, allvarligt a. på ngt.* **II.** Skiftningar o. bibetydelser. **1**) Närmast I. Syssla o. d. *Förrätta sitt a. till (chefens) belåtenhet. Aldrig försumma sitt a. Stå vid sitt a. dagen i ända. Försumlig i a-t. Åtaga sig ett a. Söka a. Olycksfall i a-t.* **2**) Om sak. **a**) *Klipphällarna ligga avslipade, ett spår av havets outtröttliga a. Kanonerna gjorde sitt a., oundvikligt, obönhörligt. Betrakta pistongernas a. i maskinrummet. I vår kropp försiggår ett oupphörligt a. Hjärnans a. Tanke-, matsmältningsarbete.* **b**) *A. betecknar i fysiken en krafts utförda prestation eller verkan vid övervinnandet av ett motstånd.* **3**) Utförande o. d. *Solitt a. I upphöjt a. Sysslande med mosaikarbete.* **4**) Möda o. d. *Det kostade mig icke litet a. att gå igenom hela den luntan. Han hade ett fasligt a. (med) att bana sig väg genom småskogen. Du får ett drygt a., om du vill överbevisa honom därom. Vi hade ett a. med honom för att få honom lugn!* Märk sjöv. *Fartygets a. i sjön.* Bet. 'vånda', 'vedermöda' träffas numer nästan endast i ssgr som *Döds-, födsloarbete.* **5**) Jäsning o. d. *Vinet är i a.* tekn. **6**) Strävan. *Outtröttlig i sitt a. för landets bästa. A. för samma mål.*

B) Mer konkr. **1**) Konkr. huvudbet. Om 'produkt'. Numer knappast koll. **a**) *Boken var hans första a. Ett av hans mest berömda a-n. Ett digert a. i flera band. Samlade a-n av ~. Ett stort a. i språkvetenskap, över insekterna.* **b**) *A-n i guld och silver. Gammalt gott a.* t. e. om ur, möbler osv. *Det märks genast, att bandet är engelskt a. Den som klandrar a-t, klandrar mästaren. Bildhuggeri-, gips-, hår-, papp-; förstlings-, eleva-n.* **2**) Mest om handarbeten. *Tar du ditt a. med dig till B-s i afton? Mitt a. har jag verkligen ej sytt många stygn på.* **Syn. A) I.** verksamhet (i bestämt syfte); kroppsarbete; straff- l. tvångsarbete; utarbetande, förfärdigande, tillverkning; **II. 1**) syssla, göromål, (dagligt) göra, ngt visst som man har att göra l. håller på med; sysselsättning; förrättning; (enskild) uppgift, uppdrag, (ibl. nära:) prestation; **2**) ibl. (på)verkan; ibl. 'gång'; **3**) utförande, arbets- l. tillverkningssätt, (teknisk) form l. gestaltning; **4**) möda, ansträngning, besvär; knog, slit, släp; (styvt) 'göra'; stampning o. rullning l. slingring (i sjögång); ibl. vånda l. vedermöda, (döds)kamp; **5**) jäsning; **6**) strävan, traktan, bemödande; **B) 1**) tillverkning, fabrikat, vara, (arbets)produkt, arbetat föremål, (ibl. nära) alster; (vetenskapligt l. skönlitterärt) verk, litteraturalster, bok, skrift, opus, ibl. tavla l. skulpturverk l. d.; **2**) handarbete, syarbete o. d. — **A'rbetsam,** -t, -mare; -het. **1**) Om person. *Själv*

ytterst a., fordrar han a-het även av sina underlydande. Gudfruktig och a. A-het befordrar hälsa och välstånd. **2)** Om sak. *Van vid ett a-t liv. Det skulle bli för a-t att ordna allt detta på en dag. Ett ovanligt a-t korrektur* ngt vard. **Syn. 1)** flitig, trägen l. oförtruten (i arbete), verksam; **2)** strävsam, mödosam, besvärlig, ansträngande; ibl. strängt upptagen; ibl. tröttande.

— **Arbetsavspärrning** o. **-avstängning** lockout. **-avtal.** *A-ets hälgd. Kollektivt eller fritt a.?* **-besparande. -beting** avtal varigm ngn förbinder sig att åt en annan mot överenskommen ersättning utföra ett visst bestämt arbete. **-betyg. 1)** Betyg för industri- o. hantverksarbetare vid avflyttning; vanl. uppges däri orsaken till avflyttningen, tiden för anställningen, arten av sysselsättning, samt ges vitsord om uppförande o. arbetsskicklighet. **2)** Av präst utfärdat (legitimations)betyg för den som söker arbete, där han icke är skriven. **-bi.** *A-na äro egentligen outvecklade honor.* **-brut|en.** Ofta skönl. *De a-ne gamle. Hennes hårda, a-na hand.* **-byrå** för anskaffande av arbete, arbetsförmedling(sanstalt). **-chef. -dag** vardag, söckendag (ɔ vilodag, sabbatsdag, söndag, hälgdag l. fridag). *Sex a-ar i veckan. I morgon blir det en sträng a. Åtta timmars a. A-en lider mot sitt slut* även bildl. om livet. **-dryg.** Skr.; mindre vanl. *Synnerligen a-a dåligganden vid sidan ~.* **-duglig;** -het. **-duktig** mindre vanl. **-folk** arbetare, dagsverkare, legohjon. **-fri** mindre vanl. Om person (fri l. ledig från arbete) l. om tid (ej upptagen av arbete). **-frisk** mindre vanl. **-för.** *Frisk och a.* **Syn.** stark nog att arbeta; ibl. (för tillfället) arbetsduglig. **-fördelning. -förman** (arbets)bas, person (vanl. själv arbetare) som har närmaste ledningen av ett arbete o. tillsyn över en grupp arbetare; verkgesäll, verkmästare. **-förmedling;** -sanstalt; -sbyrå. Även konkr. *Stockholms stads a. Å A-en finnas platser anmälda för ~.* **Syn.** arbetsbyrå, platsanskaffning(sbyrå). **-förmåga. 1)** *På grund av bristande, nedsatt a. Han har en ovanlig a.* **2)** *Mekanisk a.* arbete som en maskin l. d. förmår utföra på en sekund. **-girig** skr., mindre vanl. *Det var den a-aste unga karl, hon någonsin sett.* **-givar|e;** -förening. Person som sysselsätter arbetare (särsk. inom industri, hantverk l. jordbruk), företagare, husbonde, 'patron', arbetsherre (ɔ arbetstagare, arbetare, löntagare, tjänare osv). **-hastighet** mest om maskin. **-hjälp. 1)** *Behovet av extra a. vid skörden.* **2)** *Bereda a. åt villiga arbetslösa.* **-häst** verkhäst ɔ rid- l. vagnshäst. **-inställelse** strejk. **-karl** som förrättar grövre o. mer tillfälliga göromål, dagakarl, daglönare. **-klädd. -kommendering.** Truppers beordrande till större (allmänt) arbetes förrättande. Även konkr. om de beordrade trupperna. **-kraft.** Även mer konkr. (särsk. i plur. = arbetare). **-kraftig** skr., mindre vanl.

-ledig; -het. Skr., mindre vanl. **-lysten** skr., mindre vanl. *Han är kraftigare och mera a. än någonsin.* **-lön. 1)** Lön l. ersättning för arbete. Vanligen endast om kroppsarbete; i nationalekonomin dock med vidare bet. *Höga a-er.* **2)** Betalning för själva tillverkandet l. förfärdigandet av en vara. Nästan enbart i sing. *Begära 20 kr. i arbetslön för en rock.* **-lös;** -het; -hetsförsäkring. *Trehundra a-a storma brödbodarne. För att lindra a-heten.* **Syn.** som saknar (fast) arbete, utan arbete. **-marknad.** Mest i best. sing. *Kvinnorna, som alltmer börja inträngа på a-en och konkurrera med männen.* **-minister.** Icke-officiell benämning på »minister för allmänna arbeten» i länder, där dessa ha ett särskilt departement (såsom t. e. Danmark, Norge, England, Frankrike, Preussen, Italien). **-myra** ofta bildl. = stor **-människa.** *En duktig a.* **-nedläggelse.** *Åkardrängarnas och körkarlarnas a.* **-nött** skr.; mindre vanl. *Satt och vred sina gamla a-a händer.* **-oduglig** skr. *Hem för a-a och gamla blinda.* **-oförmåga** skr. *Söka förebygga och häva a.* **-skicklig;** -het. Substantivet vanligare. **-skyldig;** -het. *De a-a bönderna* som hade att utgöra dagsverken. **-sparande.** T. e. om maskiner. **-spår** tillfälligt spår använt vid järnvägs byggande. **-spärrning** lockout. **-statistik.** *Kommerskollegii avdelning för a.* **Syn.** socialstatistik. **-statistisk. -stug|a;** -eidé(n). *A-or för barn lämna undervisning i handaslöjder och verka överhuvud för att motarbeta sysslolöshet, armod och tiggeri; den första a-an började sin verksamhet i Stockholm 1887. A-eidén åtc i går på fru A. Retzius, f. Hierta.* **-stycke** föremål under tillverkning. **-styrka** nästan endast konkr., koll. *A-n uppgick till nära 200 man.* **-säker;** -het. Tekn. om maskiner. **-sökande.** *A. torde vända sig till ~. Att arbetsgivare däri kan få färskare upplysning om a-n.* **-tag.** Plur. Mest i best. form. *Komma, vara i a-en.* **-tagare. -trött. -utskott.** *Det a., som hade utställningens anordnande om hand.* **-van.** *Vi måste ha en, som är mer a.* **-villig.** *Skydd för a-a vid strejker. Hot mot a-a.* **-vux|en.** *De a-na barnen.* **-vägran.** *Dömda för a.* **-åkare** verkåkare. **-åkdon. -år** år av arbete; år varunder gesäll hade fast arbete hos mästare; för skola o. d. = läsår ɔ kalenderår; verksamhets- o. bokslutsår för fabrik o. d. **-överföring** (elektrisk) kraftöverföring. — **Arbetersk|a,** -an, -or; -ehem. Särsk. om fabriksarbeterskor. *Gifta a-or. En av a-orna på yllefabriken.*

Arbiträr, -t, -are. Godtycklig, egenmäk-

tig, tillfällig, obestämd, grundande sig på hugskott l. nyck.

Arbogaöl. Märk uttr. *Det kommer efter som a-et* (även med stor bokstav); har obehagliga följder.

-are [l. **-ar**]. Avledningsändelse för huvudsakligen personliga subst. **1)** Personliga. *Torpare, hamburgare, svedenborgare, daglönare.* Till verb kunna dylika bildas i så stor utsträckning, att -are snarast är att anse som böjningsändelse. *Löftesbrytare, ätare; våra understödjare; den store tålaren.* **2)** Icke personliga äro t. e. *Ångare, tremastare; ståndare; liggare, nämnare; göteborgare (= göteborgsvits), en överhalare.* **3)** I ssgr är *-ar-* den vanliga (o. i smtl. — utom ldls. — nästan enrådande) formen. *Torparklassen.* Även framför namn är *-ar* övervägande brukligt. *Garvarmästar Lundstedt.*

Åre|a, -an, -or. (Storleken av en tänkt) yta, ytinnehåll, fält. **Areāl,** -en, -er. Om jord o. d. Ytvidd, ytinnehåll, (storleken av en) yta.

Arēn|a, -an, -or. Skådeplats, skådebana, fäktarbana (i mitten av en romersk amfiteater; vanl. cirkelrund o. sandbetäckt). *Framträda på a-an* ofta bildl. = börja öppet delta (t. e. i en litterär fejd), uppträda på skådeplatsen, blanda sig i leken.

Areopāg, -en, -er. Domstol i det gamla Aten; (bildl.) högt ansedd (ofta vitter) domstol.

Arg (arj); -t, -are. Åld. former se II. 1. **I.** Huvudbet. **1)** Om lynne o. d. *A. som en bandhund. A-a hundar få rivet skinn. Vara a. av sig. Ha ett a-t sinne. Rädd för a-a tjurar.* **2)** Om tillfällig sinnesstämning o. d. Ofta ngt vard. *Är du ännu a. (på honom för örfilen)? Bli a. för småsaker. Hon är visst lite a. över att hon inte fick spela med. A. som ett bi.* **II.** Bibetydelser. **1)** (Eftersträvat) åld. *Utan a-t uppsåt* elak avsikt. *Ana a-an l. a-a list* vanl. ngt skämts. *Hava a-t i sinnet mot ngn. Stå, gå efter ngns a-esta* söka bereda hans ofärd, söka bringa hm på fall, trakta efter att skada hm. **2)** Mest ngt vard. l. skämts. *Vi voro fordom ganska a-a skalkar. Den a-aste skrymtare. Spela ngn det a-a sprattet att ∼. Han lär vara a. motståndare mot dödsstraffet. En a-t grön färg, som gjorde ont i ögonen.* **Syn. I. 1)** snar till vrede, ond l. argsint, ilsken, (som har ett) häftig(t lynne), vildsint, ibl. folkilsken l. ondskefull; **2)** vred, (häftigt) ond, (upp)retad, rasande, förtörnad, vredgad, förbittrad, (högeligen) förargad; **II. 1)** elak, illasinnad, illvillig; (a-ast:) värst; fientlig; **2)** svår, fräck, gruvlig, stor, ärke-, inpiskad; hätsk, ivrig, inbiten, långt gående, avancerad, fanatisk, 'skarp', genom-, ryslig, i högsta grad; ibl. hård, våldsam; (a-t ibl.:) ettrigt, 'otäckt', 'ilsket'. **Argbigg|a,** -an, -or. Ofta vard. Argsint käring l. flicka; ngn gång även om manlig individ. **-het,** -en. Mindre vanl. **1)** Åld. *Svek och a.* illslughet, arglist(ighet) l. elakhet, argt uppsåt. **2)** Sälls. = argsinthet l. ursinnig vrede, ilska. **-list,** [-en]. Mest skönl.; mindre vanl. Illslughet, ondskefullt svek, arghet. **-listig;** -het. Mest ngt åld. Listig o. elak, illslug. **-sint,** =, -are; -het. Ofta ngt vard. *Hon är lite a. av sig.* **Syn.** som lätt blir arg, snarstucken, lättretad, hetsig, arg, ilsken.

Argume'nt, -et, = l. -er. Skäl, bevisningsgrund, (framställande av) bevis l. skäl, bevisande resonemang l. sats l. faktum l. inlägg (i ett meningsbyte). **Argumentation,** -en, -er. Bevisföring, bevisning, utveckling l. framställning av de skäl man vill andraga, ibl. beviskedja; ibl. nära slutledning(ssätt). **Argumenter|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ingssätt. Anföra argument l. bevis l. skäl (för l. emot), föra en bevisning, söka leda i bevis l. bevisa, göra slutledningar, utveckla en bevisföring l. ett resonemang; (ibl.:) diskutera, resonera.

A'rgusögon. *Bevaka ngn med a.* med hundra ögon, med yttersta vaksamhet, med spänd och misstrogen uppmärksamhet. *Ha a.* skarpa väktarögon, ha 'argusblick'.

Āri|a, -an, -or. Längre (lyrisk) solosång t. e. i opera; även om melodin l. texten därtill.

Aria'dnetråd. Ariadne skänkte enligt sagan Teseus den tråd, med vilken han letade sig ut ur Labyrinten; därav den bildl. användningen av ordet = ledtråd (ur svårigheter), medel att reda sig ur svårigheter vari man invecklats.

Ārier, -n, =. **1)** Om folket i Iran o. Indien; ibl. fornindier o. fornperser. **2)** Indoeuropé, 'indogerman'; en som tillhört det (antagna) indoeuropeiska urfolket. **Ārisk,** -t. **1)** Indo-iransk. **2)** Ngt åld. Indoeuropeisk. **3)** Bildl. Om fornfolket (de indoeuropeiska folkens förfäder) l. ren o. obesmittad som de av kultur o. d.

Aristokrāt, -en, -er; -natur; -vänlig(het). En som tillhör en härskande, samhällsligt högt stående klass o. hyllar dess åsikter; en man av högre stånd, särsk. (hög)adeln; en som i ett l. annat avseende höjer sig över mängden. Märk bl. a. *Fullblods-; börds-; börs-, penning-; bildnings-, intelligensaristokrat.* Närmar sig ett adj. i uttr. *Han är a. (ända) ut i fingerspetsarna.* I friare användning växlar ordets 'värde' efter olika social synvinkel. **Syn.** herre, herreman, överklassare, (en) av överklassen, fiende till allt folkvälde, herrevän, adelsvän, (förnäm) adelsman, (högadlig) junker, magnat, storman; ibl. översittare l. högdragen herre, ibl. fin o. förnäm l. stolt ädling, ädling i ordets bästa bemärkelse, en av mänsklig-

hetens främste. **Aristokratī** [säll. -sī]; -(e)n, -er. Aristokratisk styrelseform, stormans- l. herremans- l. adels- l. fåmannal. överklassvälde (särsk. ↔ demokrati); (hög)adel, nobless, överklass, herremännen; den förnäma världen l. de förnäma (i orten), förnämiteter; förnämhet, andens adel, finhet i skick o. tänkesätt. **Aristokrātisk,** -t. Herre-, överklass-, högadlig, förnäm, av hög börd; förfinad, fint bildad; (ibl.) stolt av sin börd, bördsstolt, adelsstolt.

Aritmetīk, -en, [-er; om lärobok i a.]; -lektion; -undervisning. Räknelära, räknekonst, konsten att räkna med siffror, sifferräknelära, (siffer)räkning; (ibl. nära:) räknesätt, sätt att handskas med siffror; räknebok, lärobok i räkning. **Aritmētiker,** -n, =. Kännare av l. lärare i l. som studerar aritmetik; en som är anställd för att utföra vissa räkningar. **Aritmētisk,** -t. Räkne-, siffer-, aritmetik-. Märk *A-t medium (av l. mellan flere tal)* tal, som erhålles gm att dividera summan av de givna talen med det tal som utmärker deras antal.

Ark[1], -en, [-ar]. **1)** I uttr. *Förbundets l. vittnesbördets a.* den kista, som var uppställd i det allraheligaste i judarnas tempel, och där lagens tavlor förvarades. **2)** Om *Noaks a.* som han byggde vid syndafloden. **3)** Om frälsningsarméns gudstjänstbyggnad. Ofta ngt vard.

Ark[2], -et, =. Ett 'blad' papper, sådant det kommer från fabrikerna; vanl. hopviket en (l. flere) gånger. **I.** Allmänt. *Ett a. skrivpapper, brevpapper. Halv-, hel-; brevpappersark.* **II.** Märk bl. a. **1)** Om tryckark. *Ett a. folio* l. *(i) folioformat* innehåller fyra sidor (ett vanligt oktavark 16 sidor). *Fem a. föreligga redan rentryckta. Få betalt efter 50 kr. a-et, för a. Sälja beröm för visst pr ark. Prov-, korrekturark.* **2)** Vanl. oviket. *Ett a. (med) soldater, knappar, urklippsbilder.* **Arksignatur** (-singn-); -(e)n, -er; arksignering (med plur.). Varje tryckark i en bok förses nederst å första sidan med ordningssiffra (förr ordningsbokstav) samt numer vanl. även med kort angiven boktitel: arksignatur. **-tals** adv. **-vis** adv. Efter ark; ark för ark, ark efter ark, ett ark i sänder.

Arkād, -en, -er; -båge. Valv l. båge på två kolonner l. murpelare; välvd öppning å mur o. d. med infattning; koll. (i sing. l. plur.): galleri l. fortlöpande följd av valv l. bågöppningar, båggång, valvgång, pelargång med valvbågar, båghall.

Arkādisk, -t. Märk, i anslutning till bruket av Arkadien som typ för ett 'herdeland', bet. lantlig, idyllisk, herde(livs)-, okonstlad.

Arkaïser|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ingssyfte. Mest om språklig form. Efterbilda gammaldags stil l. forntida former; (a-ande:) fornhärmande, ålderdomligt hållen, avsiktligt ålderdomlig l. fornartad, arkaistisk, anslutande sig till en äldre tids smak; (a-ing:) fornhärmning. **Arkāisk,** -t. Fornåldrig, ålderdomlig, gammal, härrörande från en förgången tid; ibl. fornåldrigt stel. **Arkaï'sm,** -en, -er. Mest om språkform. Ålderdomlighet, ålderdomligt l. föråldrat ord l. uttryck, från ett äldre skede bibehållen l. upptagen egendomlighet. **Arkaï'stisk,** -t. Mest om språkformer o. konstverk. Eftergjort ålderdomlig; jfr ovan arkaisera(nde). **Arkeolōg** se d. o.

Arkān|um, -um, -a. Hemligt (läke)medel; ofta humbugs(läke)medel, patentmedicin.

Arkebuser|a (-ke-); -ade, -as; -ing (med plur.). Gm skjutning avliva en (enligt krigslagarna) dödsdömd, fysiljera.

Arkeolōg (-ke-, säll. -tje-; -åg); -en, -er; -kongress. Fornforskare, (en) fornkunnig. **Arkeologī,** -(e)n, [-er; om arbeten i a.]. Fornkunskap, fornforskning, vetenskapen om äldre kulturförhållanden o. fornsaker (l. ibl. om de antika konstföremålen); särsk. vetenskapen om den förhistoriska kulturen sådan den avslöjar sig för oss gm de funna fornsakerna (förhistorisk a.); arbete i a. **Arkeolōgisk** (-låg-); -t. Fornforsknings-; fornforskar-.

Arkipelāg (-k- l. -tj-); -en, -er. Örikt hav, öhav; övärld, öflock. Märk särsk. *Grekiska a-en* l. blott *Arkipelagen* (det öfyllda) Egeiska havet.

Arkite'kt (-k- l. -tj-); -en, -er; -biträde; -kontor. Bygg(nads)konstnär (helt vetenskapligt utbildad ↔ byggmästarn, som är blott tekniskt utbildad o. bygger efter a-ens ritningar); tjänsteman som uppgör l. granskar byggnadsritningar o. leder utförandet (samt har tillsyn över vissa, t. e. kronans, hus o. byggnader); ibl. = möbel- l. trädgårdsarkitekt. **Arkitektonīk,** -en. Byggnadskonst; arkitektonisk gestaltning, byggnadssätt, 'byggart'; ibl. konsten att uppföra en vetenskaplig lärobyggnad (ett system). **Arkitektōnisk,** -t. Byggnads-; till arkitekturen hörande. **Arkitektūr,** -(e)n, [-er]; -målare o. -måleri (som helst målar rum, byggnader, stadsdelar osv.); -ritning. Byggnadskonst; byggnadssätt, 'byggart', ibl. byggnadsstil l. form på byggnad; ibl. resning l. gestaltning.

Arkīv (-k- l. säll. -tj-); -et, = l. -er; -forskare osv. se II. **I.** Enkelt. **1)** Samling av dokument. *De la Gardieska a-et, förr på Löberöd. Leta i ett gammalt familjearkiv. Domstols-, krigs-, slotts-, stads-, kyrko-, gårds-, läroverks-, rådhusarkiv.* **2)** Ämbetsverk o. d. *Anställd vid l. i (riks)a-et.* **3)** Byggnad o. d. *Sitta och forska på l. i (lands)a-et. A-et hålles öppet (för forskare) varje dag kl. 11—3.* **4)** Som namn på tidskrift. *A. för*

nordisk filologi, tidskrift utgiven av A. Kock. **II.** Ssgr. *Själva a-byggnaden ligger en bit ifrån boningshusen. A-exemplar* benämning på de exemplar av »allt vad som tryckes», som boktryckare skall gratis lämna till Kungl. biblioteket o. universitetsbiblioteken. *Bedriva a-forskningar för ett arbete i svensk reformationshistoria. A-vetenskap.* **Syn. I. 1)** samling av (offentliga) urkunder o. handlingar (l. aktstycken), urkundsamling; ibl. arkivalier; (ibl. även om enskilda) brev- o. handskriftsamling(ar); **2)** ämbetsverk l. institution för vård av en urkundsamling; **3)** arkivbyggnad; arkivrum. **Arkivālier,** -na. I arkiv bevarade aktstycken, urkunder o. d. **Arkivārie,** -n, -r; -befattning. Föreståndare för l. tjänsteman vid arkiv. Särsk. om tjänstemän under riksarkivarien (i riksarkivet), föreståndare för landsarkiv o. de tjänstemän i hovrätter o. vissa centrala ämbetsverk som ha att vårda handlingar. *Förste, andre a. i riksarkivet.* **Syn.** arkivföreståndare; arkivtjänsteman.

A'rktisk, -t. Nordpols-, de norra polarländernas, som avser norra polarområdet; (ibl.:) polar-, ishavs-.

Ärla, adv. o. oböjl. adj. [säll. -ste]; -dagg; -fläkt; -regn. Skönl. *A. om morgonen innan solen rann upp var katten och väckte sin husbonde. Från a. morgon till särla kväll. I a-ste morgonkvisten.* **Syn.** bitti(da), tidigt (om morgonen), i gryningen, i (tidig) otta, i tidiga morgonstunden; tidig, morgon-, grynings-, otte-.

Arm[1], -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** Allmännast. Vanl. oberäknat 'handen'. *Starka, senfulla, svaga; bara, runda a-ar. Bära ett barn på a-en. Bryta a-en (av sig). Ha a-en i band. Inte kunna röra (på) a-arna. A-ar uppåt sträck! Hänga på (en) krokig a. Lyfta högra a-en. Under-, över-; kvinnoarm.* **2)** Märk bl. a. följande uttr. **a)** Allmänt. *Slå a-ar och ben av ngn* ofta = slå ngn fördärvad, genomprygla. *Sova, vila på sin kärestas a. Hålla, taga, fatta, gripa ngn under a-arna* ofta bildl. = (under)stödja, hjälpa, bistå, hjälpa ngn upp l. hålla ngn uppe. *Ha långa a-ar* vidsträckt inflytande, ha möjligheter att nå ngn var han än är. **b)** Gymnastiska rörelser o. d. *Bryta a.* fatta varann i handen och kröka armarna, varvid man med armbågen stödd mot ett bord söker bryta ned den andres arm. *Gå på a-arna (uppför en lina, på en stege)* höja sig utan att använda benen; blott ldls. = gå på händerna (med benen uppåt). **c)** Om vissa åtbörder. Best. plur. *Sätta a-arna i sidan* som uttr. för spotskhet, kavathet, trots, utmaning. *Lägga a-arna i kors* l. *Stå med korslagda a-ar* ofta som beteckning för lättja, overksamhet l. likgiltighet. **d)** Med anslutning till 'famn'. Obest. (l. best.) plur. *Mottaga ngn, ngt med öppna a-ar* med öppen famn, hjärtligt, med glädje hälsa välkommen. *Trycka, sluta ngn i sina a-ar* omfamna. *Falla, sjunka i ngns a-ar. Slita sig ur ngns a-ar* lösgöra sig ur ngns omfamning; bildl. = (med svårighet l. ledsnad) lämna. *Kasta sig i ngns a-ar l. i a-arna på ngn* ofta bildl. = ta sin tillflykt till, söka beskydd hos, anropa ngn om skydd; helt överlämna sig åt l. sluta sig till. *Slå a-arna (säll. a-en) om halsen på ngn.* **e)** Armen som bärande. *Bära geväret på a-en. Bära ngn på a-arna, på sina a-ar* (överdrivet l. hängivet) hylla, fira, ägna sin hyllning. *Orka lyfta ngt på rak a. Med ett paket under a-en.* Märk särsk. *Göra ngt på rak a.* utan (all) förberedelse, på stående fot, omedelbart. **f)** *Bjuda ngn a-en, sin a. Gå a. i a. (med ngn). Ge mig din a.! Hon reste sig, tog hans a. och gick in i förmaket.* Bildl. *Där gå armodet och lasten a. i a.* **h)** *Ha a-arna, sina a-ar fria* ha 'fria händer', full handlingsfrihet, vara (fullt) obunden. *Låna sin a. åt ngn, ngt* ställa sina krafter till förfogande, stödja. *Icke lyfta en a. (till försvar för ~)* icke röra ett finger, inte göra det bittersta.

II. Friare o. bildl. **1)** *Så många a-ar kunna vi för närvarande icke sysselsätta.* Ofta skönl. *Ekarna sträcka sina a-ar mot vattnet. Rusa i dödens a-ar. Herrans a. är väldig. Nås, drabbas av lagens, rättvisans a.* Märk det bibl. *Sätta kött (sig) till a.* lita på mänsklig makt, räkna för styrka vad som dock blott är 'kött'. **2)** Hos djur. Allmännare blott om apor samt vissa blötdjur o. stråldjur med grip- och rörelseverktyg (särsk. bläckfisken). **3)** Ärm. Mest smtl. *Lintyg utan a-ar. Skaka ngt ur a-en* med största lätthet åstadkomma (om författande, komponerande o. d.). **4)** Ofta vetenskapligt l. tekn. **a)** *Östersjön har två a-ar: Finska viken och Bottniska viken. Där delar sig banan i flera a-ar.* Ibl. = *Hamnarm.* **b)** *Hakkorset med sina fyra a-ar, böjda i vinkel åt höger. Not-, nät-; ankar-; våg-; lyft-; stols-; gas-, väggarm.* **B)** Ssgr ha formen *arm-; arms-* endast i några måttsord. **Syn.** övre lem l. extremitet; (a-ar ibl.) famn; ibl. kraft(er) l. förmåga; fångarm, griparm; ärm; gren, förgrening, utgrening, (ibl. nära:) vik l. fjord; (hamn)pir; flygel l. sidoavdelning; sidodel; utskjutande ten l. stång, stödjearm, väggarm. — **Armband;** -slik; -slås; -sur (att bäras i a.). Mest om prydnad buren om handloven; 'armringarna' bäras däremot vanl. om överarmen. **-bindel** för skadad arm l. som tjänstetecken. **-borst** se d. o. **-brott** jfr benbrott. **-brytning** jfr bryta arm. **-bågas** o. **-båge** se d. o. **-foder** ärmfoder. **-full,** 'en a.' o. **-fång,** -et, =. Mindre vanliga. **Syn.** så mycket som ryms i (de utbredda) armarna, fång. **-gång.** Gymn.; jfr gå på armarna.

-hål; -svidd. Ärmhål. **-håla** vanligare än 'armgrop'. **-kläde.** 1) Hist. Vit duk, knuten i rosett om vänstra överarmen, som bars av svenska officerare 1772—1809 (ursprungligen frihetstecken vid 1772 års revolution). 2) Ldls. folkligt. (Om armen buren) näsduk; kläde som förr vid kyrkogång bars om armen l. handen. **-krok.** *Dra a.* med ena armen inträdd under motståndarns söka rubba honom från hans plats. **-lik,** -t. Skr. **-lös. -pipa** armben, om ngt av de tre benen i armen. **-stake** armljusstake, (stor) ljusstake med armar. **-stark** stark i armarna. **-styrka.** *Leken fordrar stor, god a. Bana sig väg med a.* vanligare 'armkraft'. **-svag.** Mindre vanl. Svag l. klen i armarna. **-veck.** 1) Armbågsveck, veck mln över- o. underarm. *Hugga till ngn just i a-et.* 2) Axelveck, veck mln armens översta del o. kroppssidan; nära armhåla. — **Armsgrov.** Skr. *Med väldiga hugg kapar han a-a kättingssurrningar, som om det vore segelgarn.* **-lång,** -t. *Knappt a.* **-längd.** Säll. utan 's'. *Han sköt henne en a. ifrån sig. Inom a. På två a-er.* **-tjock,** -t; -lek. *A-a järnstänger.*

Arm[2]**,** -t, -are. Skönl. o. högt. eller ock vard. Adverbet sällsynt. 1) Stackars o. d. Ej gärna predikativt; förenat med annat attribut, står det i allm. före detta (utan 'och'). Ofta i utrop. *Din a-a (l. a-e) stackare! Vårt a-a plågade folk.* Vard. t. e. i *Ska nu den a-e saten få svälta ihjäl därnere!* 2) Usel o. d. **a)** Vard. *Varför gick jag också in på det, min a-a anka! Mitt a-a nöt, så dum jag var! En a. stympare.* **b)** Bibl. *Däruppå förlitar jag mig, a-e syndare.* 3) Utblottad o. d. Skönl. o. högt. *Föd den a-a, kläd den nakna! Dela med dig åt de a-e!* fattigman. *Höghet kyler och guld gör a.* Topelius. Ofta om sak l. bildl. *Till detta a-a land ändå / vår längtan skulle stå* Runeberg. *A. på tankar.* 4) Märk uttr. *A-a riddare* 'fattiga riddare', vetebrödsskivor i ngt slags smet (ofta som efterrätt). I detta uttr. är adj. ofta obetonat. **Syn. 1)** stackars, olycklig, (högeligen) beklagansvärd, ömkansvärd; **2)** usel, ömklig, eländig, lumpen, föraktlig; ynklig, 'stackare l. strunt till', skral, jämmerlig; **3)** utblottad, torftig, (mycket) fattig, blottställd, nödställd, ibl. utarmad; tarvlig, svag, klen, ringa; karg, ofruktbar; blottad l. tom l. fattig (på), utan. **Arm|a ut** ɯ, -ade, -as. **Armling,** -en, -ar. Sälls., blott folkligt. Stackare; usling, odugling. **Armod** se d. o.

Armād|a, -an, -or. Mest hist. i uttr. *Den stora l. oövervinneliga a-an* den stora flotta som Filip II av Spanien sände mot England 1588. Ibl. friare om 'stor krigsflotta' i allm.

Armatūr, -(e)n, -er; -fabrik. Fys. o. tekn. 1) *Elektrisk belysningsarmatur* 'sådan: *kronor, väggarmar, amplar, pendlar och stakar.* 2) (Metallisk) beklädnad l. förstärkning. **Syn. 1)** montering, belysningsutrustning, metalldelar till utstyrsel vid belysningsanläggningar (med gas o. elektricitet), utstyrsel för elektriskt ljus ss. lamparmar o. d.; **2)** 'ankare' (till magnet l. i elektrisk maskin); armering, (metallisk) beläggning l. omklädnad. **Armer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). 1) Utrusta (t. e. fästning l. fartyg med kanoner, besättning, livsmedel osv.). 2) Fys. o. tekn. Bekläda (med metall) l. förstärka. Märk särsk. *A-ad betong* med järnstänger inlagda i massan. *A-ad bjälke* med spännverk på undersidan för att förstärka den mot böjning.

Armborst, -et [l. -en], =; -skytt. Hist. Ett slags pilbåge, som brukades under medeltiden o. på 1500-talet. Ordet anslutes mer l. mindre medvetet till arm[1].

Armbåg|as, -ades o. **Armbåg|a sig fram, igenom** m. fl. Till arm[1]. *Trängas och a-as med kreti och pleti. A-a sig fram i världen* bildl. **Syn.** knuffas l. skjuta u'ndan (med armbågarna l. armbågen); bana sig väg l. skaffa sig plats (med armbågarna l. hänsynslöst). **Armbåg|e;** -sbjudning ('skenbjudning'); -sled; -srum. Armen vid armleden, särsk. dess baksida o. ofta blott armbågsknölen; ibl. även om motsvarande del av ärm. *Lägga upp a-arna på bordet. Stödja sig på a-en. Sätta a-arna i sidan och se kavat ut. Ha vassa a-ar.* Märk särsk. *Bjuda (ngn) med a-en (l. a-arna)* för syns skull, utan att mena det, i hopp att den bjudne ej skall komma. *Skaffa sig a-srum* rum l. utrymme för a-arna; även bildl.: svängrum, frihet från tvång, full handlingsfrihet.

Armé, -(e)n (i smtl. nästan endast tvåstavigt), -er. **I.** I vidsträckt bemärkelse. 1) *Svenska a-n. Stående a. Befordringarna inom a-n. Sakkunskapen i min a.* yttrat av konungen. *A-ns rangrulla. Värnpliktsarmé.* 2) Märk om grad utan lön i uttr. 'i a-n')(vid l. i ~ regemente(s reserv). *Majoren i a-n, kaptenen i Västmanlands regementes reserv O. W.* 3) Om personalen, särsk. officerskåren. *Stämningen inom a-n.* 4) Bildl. *En hel a. av järnvägsarbetare.* Hit snarast *A-ns första försakelsevecka hölls den 4—10 okt. 1886* frälsningsarméns. **II.** I inskränkt bemärkelse. *Nutidens härmassor kunna icke undvara indelningen i a-er. En a. bör icke i storlek mycket överstiga 200,000 man. Huvud-; fält-, reserv-, inneslutnings-; nord-; Karpaterarmén. Första a-n. Ryska a-n* ryssarnas l. den mot ryssarna l. i Ryssland opererande. **Syn. I.** krigsmakt(en) till lands, (en stats hela) härsmakt (till lands), (krigs)här; ibl. militären; skara, mängd; **II.** större krigsstyrka till lands av olika vapenslag, här(avdel-

ning). **Armébegravning** o. **-bröllop** om frälsningsarmén. **-division.** Om utländska förhållanden: större underavdelning av armé l. armékår. **-fördelning;** -schef (fördelningschef; jfr generalbefälhavare). Högsta truppenheten inom svenska armén; består i allm. av 4 infanteri-, 1 kavalleri-, 1 artilleriregemente samt 1 trängkår och i krig därjämte ingenjörtrupper. *Våra 6 a-ar motsvara större staters armékårer. Femte a-ens stab.* **-förvaltning** centralt ämbetsverk som under konungen har högsta ledningen av förvaltningen för försvarsverket till lands; arbetar på 4 departement (artilleri-, fortifikations-, intendents- o. civila). **-kår;** -(s)chef (vanligare blott 'kårchef'). Mest om utländska förhållanden o. då motsvarande vår 'arméfördelning'. *Varje armé sönderfaller i a-er om 30—40,000 man av alla vapen; a-en omfattar 2 eller 3 divisioner.*

Armēnier, -n, =. Mer säll. 'armener'. *Samtliga a. anslås till 2,5 mill., varav dock blott 1 mill. bor i Armenien, under det flertalet är kringspritt i Ryssland, Turkiet och Persien.* **Armēnisk,** -t. **Armēnisk|a,** -an, -or. Kvinna o. språk.

Armera se armatur.

A'rmod (utt. som ssg); -et; [-sfull]. Mest skönl., högt. *A. är gott för rikemanssjukan. Leva i största a. Råka i a. Glad trots sitt a. En självvald torftighet, som gränsade till a.* **Syn.** (största l. stor) torftighet, (tryckande) fattigdom, nöd, utblottad l. nödställd belägenhet, fullständig medellöshet, utblottning, brist på det nödvändigaste, knappa villkor l. förhållanden, elände, misär.

Arōm (-åm); -en, -er; -givande. Vällukt l. utsökt (kryddaktig) smak hos ngt ämne (ofta kryddor o. växter), välsmak, fin(aste) doft, fin kryddoft. **Aromātisk,** -t. (Krydd-) doftande, som sprider en utsökt doft, av kryddaktig lukt o. smak.

A'rrak (-ack); -en; -sbutelj; -spunsch. Ris- l. palmsaftbrännvin (från Ostindien).

Arrangema'ng (-rangsje-); -et, = l. -er. Anordning, förberedande anstalter l. åtgärder; ibl. konstmässig anordning av de yttre omgivningarna till huvudmotivet på en tavla l. d.; uppgörelse. **Arrangēr|a** (-rangsje-); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförmåga. Anordna, ordna (efter en viss plan), iordningställa ₪, gruppera, lägga till rätta, konstmässigt anordna, (a-ad ibl. = 'gjord'); bearbeta ett tonstycke för andra instrument l. stämmor än dem för vilka det skrivits; ställa, inrätta; göra nödiga förberedelser, träffa anstalter för, föranstalta, sätta i gång, ombestyra, tillställa ₪; på förhand uppgöra ₪ l. sätta i scen ₪; uppgöra ₪, bilägga, ställa tillrätta, rangera.

Arrangör (-sjör); -(e)n, -er. Anordnare; tillställare osv.

Arrendāt|or (-årr); -orn, -örer; -or(s)bostad; -örska. Person som arrenderar l. innehar arrende, arrendetagare, arrende(inne)havare; särsk. som innehar jordegendom på arrende, (ibl. nära:) hemmansbrukare; (förr) förpaktare, landbo. **Arre'nde,** -t, -n. **1**) Arrendering. *Överta, upplåta, lämna (ut) en gård på a. Utbjudas på a. Upplåtelse på a. A-t utgår 1909. Uppsäga, förnya a-t. Inneha jord, trädgård, jakträtt, fiske, apotek på a. Stå sig bra på sitt a. I fråga om a. av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne är särskilt stadgat. Livstids-; jakt-, kvarn-, ladugårds-, jordarrende.* **2**) Ersättning. *Hur mycket får du betala, ge i a. (för gården)? Högt, lågt a. Gården ger 700 kronor årligen i a.* **Syn. 1**) kontraktsmässigt överlåtande l. övertagande o. innehavande av nyttjanderätt (till jord, till rättighet o. d.; numer vanl. för viss tid o. mot penningersättning), rättighet att bruka o. ta avkastningen av (annans egendom); legoavtal rörande föremål som ger avkastning; ibl. arrendeavtal l. arrendetid l. arrendegård; (mer l. mindre nära stå:) förpaktning, (nyttjande mot) lega, hyra, hyresavtal; **2**) ersättning för nyttjanderätt, arrendeavgift l. -belopp l. -summa; (nära stå:) hyra, lega, avrad, (årlig) ränta att betala l. få. **Arrendeavgift. -avtal. -gård. -(inne)havar|e** arrendator. **-kontrakt. -lag.** *Den nya a-en av d. 14 juni 1907.* **-ledig.** *Ett torp a-t den 14 mars vid Stora Kils gård, Brunna.* **-tagare** arrendator. **-värde.** *Att egendomen åsatts ett a. av 38,000 kronor.* **Arrender|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Överta l. inneha (på) arrende. **Arrendera bort** ₪, **ut** ₪.

Arre'st, -en, -er; -rum; -straff. Ofta krigs. l. lagt. Numer nästan blott om tillfälligt inspärrande vid ringare förbrytelser l. förseelser (ådömt av befälhavare — även å fartyg — l. av krigsdomstol l. brukat som straff vid räddnings- l. korrektionsanstalt). **1**) Abstr. *Tillsäga, ålägga, anbefalla (ngn) a. Sätta ngn, sitta, vara, hållas i, undergå a. A-straffet har flera grader: 'a. utan bevakning' (på rummet, lindrig a.), 'vaktarrest' (under bevakning i ljust rum), 'sträng a.' (i mörkt enrum). Dömd till 3 dygns mörk a.* ej ämb. **2**) Konkr. Om lokal. *A-en öppnades en gång om dagen. Förvaringsarrest.* **Syn. 1**) frihetsstraff som ej avtjänas i vanligt fängelse, (tillfälligt) kvarhållande i häkte, fängsligt förvar, ibl. inspärrande l. inspärrning; ibl. nära häkte(lse); **2**) (lokal som användes till) militär- (l. skol)häkte l. ibl. (polis)finka. **Arresta'nt,** -en, -er. En som undergår arreststraff, sitter i arrest; säll. allmännare = en som tagits i fängsligt förvar, en häktad. **Arrester|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsorder. Häkta, gripa,

ta(ga) i fängsligt förvar, (in)sätta i arrest, inmana i häkte; ibl. nära fängsla.

Arriärgarde (l. -ga'rde); -t, -n. Betäckningstrupp(er), ibl. eftertrupp(er) l. (om kavalleri) eftertrav, vilka ord dock vanl. beteckna mindre avdelningar av a-t.

Arroga'ns (vanl. -angs); -en. Anspråksfullhet, förmätenhet, dryghet (särsk. i ton o. sätt); ibl. övermod l. trots; ibl. tillvälland överlägsenhet, översittarton. **Arroga'nt,** =, -are. Dryg, fordrande o. övermodig, fordringsfull, anspråksfull, förmäten, pockande, ibl. översittar-.

Arsenāl, -en, -er; -sbyggnad. Numer ej officiellt i fråga om svensk institution. Ofta bildl. l. om viss byggnad i Stockholm vid Kungsträdgården. **Syn.** tyghus, större förvaringsställe för krigsförnödenheter, förvaringshus för vapen o. d.; 'rustkammare', (vapen)förråd.

Arsenīk, -en. **1**) Kem. Ett grundämne av stålgrå färg o. gärna kristalliserande; kallas ibl. *Metallisk a.* **2**) Allmännare = *Vit a.* dvs. en förening av (metallisk) a. och syre med vidsträckt teknisk o. medicinsk användning. *Äta a. för att pigga upp humöret och öka arbetsförmågan. Undersöka mattor på a.* om de innehålla a. **Syn. 2**) arseniksyrlighet, 'vitt', 'råttgift'. **Arsenikartad. -bok** måste föras t. e. av apoteksinnehavare över arsenikförråd o. utlämning av arsenik. **-fri,** -tt. *Betecknas som a. Mattorna äro fullständigt a-a.* **-förgift|a;** -ning (med plur.). Mest i pass., i part. perf. o. som verbalsubst. *Ytterligare två fall av a-ning. Där höll hela personalen på att a-as, bli a-ad.* **-haltig. -piller. -prov.** Abstr. o. konkr. *Göra, ta a.* för att ådagalägga huruvida tapeter, mattor, möbeltyg osv. innehålla arseniksyrlighet (i skadlig mängd) eller icke. *A-et behandlas först med ~.* **-syrlighet** 'vit arsenik' (arseniktrioxid), ofta kallad endast 'arsenik'. **-ät|ande;** -are; -ning. Subst. o. part. *Gamla a-are i Steiermark kunna ta doser av ända till 40 cg. och kanske ännu mer; ökas dosen hastigt, kan emellertid a-ningen medföra förgiftning och döden.*

Ārt, -en, -er. **I.** Natur, beskaffenhet o. d. **1**) Väsen. Mest skönl. o. högt. Om person o. sak. *A-en röjs hos de unga. Visa sin rätta a. Bilderna skiftade a. Hur föga kände han kvinnohjärtats a.!* **2**) Märk bl. a. **a**) *A-en sitter i honom* han bräs på släkten, bräs ej utsläktes, äpplet faller icke långt från trädet. **b**) Skönl. *Det är så sorgens a.* **c**) Kvalitet. *Olika till graden, ej till a-en. Av den a. (och beskaffenhet), att ~. Av den a. och natur, att ~.* **II.** Slag. **1**) Mest om djur o. växter samt i mineralogin o. logiken. *Smultron och jordgubbar äro a-er av samma släkte. 'Goda' a-er, som växla högst obetydligt. A-er, som visa böjelse att gå i varandra. En förut okänd Prunus-art. Hund-, sork-, smultron-; huvud-, underart. Genus och species eller släkte och art.* **2**) Allmännare. **a**) *Språket i alla dess skiftningar och a-er. Av-; djur-, dikt-, takt-, ton-, stil-, versart.* **b**) Närmande sig ett obest. pron. Skr. Mest till saksubst. *Det gives en a. (av) sanningar, som hellre borde benämnas sannolikheter* ett slags. **c**) *I sin a. fulländad. Ett par sonetter äro bättre, men vittna ännu ej starkt om den blivande konstnären i a-en.* **Syn. I. 1**) väsen, (inneboende) natur, beskaffenhet, kynne, (skap)lynne, (naturlig) läggning, karaktär, sinnelag, böjelser; **2**) ibl. gry; egen(domlig)het, utmärkande drag, karaktärsdrag, karakteristisk sida; kvalitet; ibl. sätt l. bruk l. sed; **II.** slag, species; underordnat (l. subordinerat) begrepp; genre, bransch; (en a.) ett l. en slags, en sorts. — **Artantal. -beskriv|ande;** -ning (med plur.). Subst. o. part. *Den a-ande botaniken.* **-bildande.** *En skillnad som blir a.* som gör att man måste uppställa två olika arter. *Det naturliga urvalet och dess a. betydelse.* **-fattig.** *Släktet är hos oss ganska a-t.* **-främmande.** *Inför man däremot i ådrorna hos ett djur mindre kvantiteter av ett ›artfrämmande› blod, så ~.* **-förändring** (mindre väsentlig) avvikelse från artens typ, variation; även konkr. = varietet. **-kännedom.** *Ha stor a.* t. e. i botaniken. **-motsatt** mest i fil. stil. **-märke.** *Allmänna igelkottens a-n äro: öron kortare än halva huvudet, dolda i fällen; kroppen grå ovantill, grå-brun undertill.* **-namn.** *Linné införde a. i stället för de förut brukliga långa beskrivningarna. I det latinska namnet på blåsippan är 'Anemone' släktnamnet, 'hepatica' a-et.* **-olik|(a).** *A-a könsceller.* **-rik.** *Ett så a-t släkte som Hieracium.* **-skil|d.** Till arten skild (ej blott till graden); väsensskild. *A-da begrepp. Icke a-d från ~. Förrän den förnummits som något a-t från människan.* **-skillnad.** *A. mellan ~, från ~.* — **Art|a,** -ade, [-as]. Vanligt blott som refl. **I.** Refl. **1**) Utveckla sig. *A-a sig väl, illa* särsk. om sedlig utveckling. *Affären a-ade sig bra. Hur a-ar det sig med vädret?* Mindre vanl. äro: *Barnen anses komma att a-a sig efter den, vars namn de bära. Det som a-ar sig till nässla bränns tidigt. En växt, som väl knappast vill a-a sig nere på slättbygden.* **2**) Lova (att bli). *Pojken a-ar sig ju till en riktig liten isterbuk. Så nog a-ade det sig till att bli julglädje i gården* gärna ngt vard. *Utställningen a-ar sig till att bli vacker. Det a-ade sig till krig; därpå tydde många tecken.* **3**) Förändring till det bättre. *Ungen tycks ju a-a sig. Det a-ar sig ju med vädret.* **II.** I övrig användning sälls. o. skr. (märk dock 3b). **1**)Trans. *Naturen tycks själv efterhand a-a växterna efter, för klimatets ford-*

ringar. **2)** Dep. *A-as på sin far.* **3)** Part. perf. **a)** *Väl, illa a-ad* vanl. hopskrivna. *Så a-ade, kunna de alltså icke förvänta att där mottagas med glädje. Bättre a-ade, än man kunnat tro. Ett gammalt rikt och egendomligt a-at kulturliv.* **b)** Som sista ssgsled (lagt till subst.) brukas ordet i stor utsträckning och kan, särsk. i bet. 'liknande', anses ha övergått till suffix. Är i allm. mindre vard. än '-aktig'. *Träd med veda-ad stam. Gubbartad.* **Syn. I. 1)** utveckla sig, gestalta sig; visa l. lägga i dagen (vissa) anlag o. egenskaper; till naturanlag alltmer visa sig likna, brås på; trivas, gå ti'll, bli av (viss) beskaffenhet; ta en (viss) vändning; **2)** tyckas utveckla sig, ge löfte om sig (att), lova (att bli), likna sig l. se ūt (till l. att); tyckas skola komma till; **3)** utveckla sig i god riktning, skicka l. uppföra sig väl, se (mera) lovande ut; **II. 1)** lämpa, anpassa, ibl. dana; **2)** brås (på); **3)** (suffix:) -lik(nande), -aktig.

-artad se arta II 3 b.

Artēsisk, [-t]. Nästan endast i uttr. *A. brunn* borrad springkälla, borrbrunn (rörbrunn) i vilken vattnet gm självtryck pressas upp till l. över jordytan, borrad springbrunn.

Artificie'll (-isi-); -t, [-are]. *A-a hälsovatten. A. belysning. A-a gödningsämnen. Verka litet a-t.* **Syn.** konstgjord, med konst åstadkommen l. framställd, konst-, imiterad, eftergjord; på konstlad väg framkallad, konstlad, onaturlig, 'gjord' (≠ naturlig).

Ärtig, -t, -are. **I.** Huvudbet., som också är den enda fullt brukliga. *Vara (en) a. värd. Hon är lika a. mot alla. Vi mottogos på det a-aste. Besvara något med en a. bugning. Mer a-t än uppriktigt.* **II.** Mindre vanl. bibetydelser (ibl. åld. l. ldls.). **1)** *Du är mig just en a. pojke!* 'snygg'. **2)** *Var så a. och kom upp hit ett slag!* var snäll och ~. **3)** *En a. och mycket omtyckt lek* trevlig, roande. **4)** *I övrigt är det a-t att se att* ~ egendomligt. **5)** *Små a-a knep* sinnrika. **6)** *Rätt a-a verser* lyckade; täcka. **7)** Ngt vard. *Han har skrapat ihop en rätt a. förmögenhet.* **Syn. I.** förekommande, förbindlig, hövlig, uppmärksam, belevad, älskvärd (i sitt sätt); **II. 1)** hygglig, städad, hyfsad, hövisk, sedesam; 'snygg', 'fin'; ibl. lydig l. beskedlig; ibl. taktfull l. passande; **2)** behaglig, angenäm, vinnande, intagande; 'god', 'snäll'; 'skön'; **3)** underhållande, roande, trevlig, nöjsam, rolig, lustig, munter; **4)** underlig, kuriös, egendomlig, märkvärdig, sällsam; **5)** sinnrik, fyndig, kvick, spirituell, träffande, skarpsinnig; **6)** söt, näpen, (små)täck, förtjusande, vacker, nätt; **7)** ganska stor l. riklig, ansenlig, betydande, betydlig, avsevärd, aktningsvärd, 'vacker', 'hederlig', respektabel, försvarlig, duktig. **Artighet,** -en, -er; -sbetygelse. **1)** Abstr. Utan plur. *A-en fordrar att* ~. *Han är a-en själv! Med utsökt a. För a-ens skull.* **2)** Konkr. Med plur. *Visa ngn en a. Säga ngn de utsöktaste a-er. Utbyta a-er med ngn. Fadda, tomma, intetsägande a-er. Under ömsesidiga a-sbetygelser.* **Syn. 1)** hövlighet, uppmärksamhet, förbindlighet; **2)** komplimang(er).

Arti'k|el, -eln, -lar; -elform (till II); -elförfattare (till I). **I.** Punkt l. uppsats o. d. **1)** *Hemliga a-lar i ett fördrag. Första a-eln i kontraktet säger ju uttryckligen, att* ~. **2)** Hist.; blott i plur. o. mest som sista ssgsled. Om förordning. *Krigs-, gruvartiklar.* **3)** Om bekännelseskrift. *Läsa fader vår och trons a-lar.* **4)** Om litterärt arbete o. d. **a)** *Tidningsa-el. En serie a-lar i läroverksfrågan. Tidskriften innehöll nyligen en uppseendeväckande a-el om vår handel med Ryssland, varpå åtal följde. I en a-el i dagens nummer av Svenska Dagbladet söker han visa, att* ~. **b)** *Var ordboksa-el har sitt uppslagsord. Åro a-larna långa, få de uppdelas i flera 'stycken'. Slå upp Nordisk Familjebok, a-eln 'bard'!* **II.** Om handelsvara o. d. *Silkesfiltar är en a-el, som i år varit mycket efterfrågad. Nyinkomna a-lar på kappavdelningen. Bosättnings-, herr-, linne-, mod(e)-, sybehörs-; huvud-, lyx-, överflöds-, nödvändighets-, bytesartiklar.* **III.** Språkv. *I svenskan ha vi tre slag av a-lar: 'obestämd a-el' (en, ett), 'bestämd fristående a-el' (den, det, de) och 'bestämd sluta-el' (-en, -et). Noreen betraktar 'att' som en a-el till infinitiven.* **Syn. I. 1)** (huvud)punkt, led l. avdelning (av skriftlig l. muntlig framställning), stycke, passus, moment, paragraf; **2)** (a-lar:) förordning, reglemente; **3)** (tros)sats, tes, bekännelsepunkt, läropunkt; **4)** avdelning, stycke, bit; (utförligare tidnings- l. tidskrifts)uppsats; **II.** varuslag, (handels)vara; (plur. ibl.) effekter l. rekvisita.

Artikulation, -en, -er; -sorgan (talorgan, talverktyg); -sställe. **1)** Språkv. De mänskliga talorganens verksamhet för att frambringa språkljuden. **2)** Läk. o. d. Ledgång, ledförbindelse, ledbildning. **Artikuler|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingssätt. **1)** Språkv. Tydligt l. noggrant uttala; uttala; frambringa l. bilda l. forma (ett språkljud, en stavelse, ett ord osv.); intr. (a-a mot ~) vid ljudbildningen ansättas l. vara verksamt (mot). **2)** Läk. o. d. Leda l. bilda led (mot), stå i ledförbindelse med.

Artillerī, -et (l. särsk. i smtl. -t), [-er]. **I.** Egentl. Underbetydelserna 1, 2 o. 3 ej alltid skilda. **1)** Eldvapen som för sin tyngd ej kunna bäras av enskild krigsman, t. e. kanoner, mörsare, vissa kulsprutor. Gärna innefattas också tillhörande vagnar, ammunition o. d. *Lätt, tungt, grovt, svårt a.* **2)** Om personal (o. utrustning) l. 'vapenslag'. *Bergs-, fält-, positions-, belägrings-, fästnings-, kust-, fartygsartilleri. Fot-, åkande, ridande a.* allt efter som betjäningsmanskapet går,

åker (o. rider) l. endast rider. *Tjäna vid a-et. Chefen för a-et. Löjtnant vid a-et.* **3**) Om kår l. regemente. *En avdelning av Vendes ridande a.* **4**) Vetenskapen om artilleriets teknik, taktik o. organisation. *Lärobok i a. A-tidskrift.* **II.** Bildl. *Rycka fram med det grova a-et, sitt grövsta a.* i meningsbyte. **Syn.** tunga skjut- o. kastvapen; artillerivapen; artilleriregemente l. -kår; artillerivetenskap. **Artilleriavdelning** även inom marinförvaltningen. **-ingenjör;** -sbefattning. **- och ingenjörhögskola(n)** erhöll sin nuvarande benämning 1878; undervisningen är delad på en artilleri- o. en fortifikationslinje. **-officer** även på ett flottans fartyg. **-regemente.** *Andra Svea a.* **-stab;** -sofficer. **Artilleri'st,** -en, -er; -uniform. Soldat l. matros vid artilleri; ibl. även allmännare med inbegripande av befälet. Märk uttr. som *Japanerna äro utmärkta a-er.*

Arti'st, -en, -er; -begåvning; -lock(ar); -mässig (mest skr.); [-skap]. Betecknar kanske oftast målare, ofta även bildhuggare, musiker. *Ett mörkt ansikte med de oundvikliga, slingande a-lockarna.* Brukas även om skådespelare *Scenisk a.* och lägre stående konstnärer t. e. *Cirkus-, varietéa-er.* Även friare: *Han, hon är en verklig a. i sitt yrke* t. e. om en hårfrisör, en modist. *Ha verklig a-begåvning. A. ända ut i fingerspetsarna.* **Syn.** konstnär, utövare av skön konst, konstidkare, utbildad (l. fulländad) målare l. skulptör l. musiker o. d. **Artisteri,** -(e)t, [-er, mer konkr.]. Ytlig konstnärlighet, försök att efterbilda konstnärernas sätt l. att verka konstnärlig. **Arti'stisk,** -t. Konstnärlig; konstnärs-; konstmässig, konstnärligt utförd.

Artär, -en [l. -n], -er; -underbindning; -vägg. Pulsåder, åder som för blodet från hjärtat (× blodåder l. ven).

Arv, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Konkr. **1**) Allmänt. *Skifta, dela a-et (efter ngn). Fritiof tager a. efter sin fader. Ha ett stort a. att lyfta. Amerikaarv.* Ofta motsatt vad man får gm testamente. *Genom a. eller testamente.* **2**) Märk bl. a. **a**) *Det a., de lämnat åt kommande släkten, var en stark frihetskänsla och seg arbetsamhet.* Gärna som predikativ l. apposition: *Moderns välsignelse blev hans enda a. Klockan är ett a. efter min farbror. Diktarbegåvning är ett a. där i släkten.* **b**) I bibl. stil *Det himmelska a-et* den eviga saligheten, som efter döden tillfaller Guds barn. **c**) *Detta fick han till a. och eget, så att ingen honom det frånhända kunde.* Ibl. även *A. och egendom* l. *(Till l. i) a. och ego.* **II.** Abstr. **1**) *Egendom, som genom a. (eller testamente) övergår till annan släktgren.* **2**) Märk bl. a. **a**) *Ingen må dräpa sig till a-s* lagt. = den som dräper för att få ett arv, mister sin arvsrätt. **b**) *Gå i a.* ärvas, övergå (till ngn) ss. arv. *Lämna i a.* **c**) Friare l. bildl. *Lungsot, som förvärvats genom a. från smittade föräldrar. Dygd och goda seder gå inte i a. Hennes glada lynne har icke gått i a. på barnen.* **B**) Ssgr. Formen *arv-* tillhör särsk. ord, där senare leden betecknar antingen 'ärvaren', t. e. *arvfurste,* l. det ärvda, t. e. *arvfel.* Formen *arvs-* träffas mest i yngre ssgr l. i laguttr. och kan vanl. återges med hjälp av prep. t. e. *arvsberättigad* berättigad till arv. Formen *arve-* träffas ibl. som åld. (skönl., bibl. l. juridisk) biform till 'arv-' och är vanlig blott i 'arvegods' o. 'arvedel'. **Syn. A**) **I.** (död persons) kvarlåtenskap, ärvd egendom, egendom som på grund av arvsrätt (l. testamente) övergår l. övergått till ngn efter annans död, arvedel, arvslott; ärvt föremål l. egenskap; **II.** ärvande, arvtäkt.

— **Arvadel** sälls. för bördsadel; ärftlig adel. **-fallen.** Lagt. Om sak. *Efter avlidna änkefru N. a. egendom.* **-fiend|e;** [-skap]. **1**) Om länder, stater, regenter o. d. *A-en dansken, Danmark. De gamla a-erna England och Holland.* **2**) I bibl. stil om 'djävulen, världen och vårt eget kött'. Ibl. enbart om djävulen. **3**) Allmännare. *Lungsoten, denna mänsklighetens a-e.* **Syn.** gammal fiende, fiende släktled efter släktled, dödsfiende, naturlig fiende. **-furst|e;** -edotter; -endöme; -i'nna; -lig. Numer blott om prinsar som efter tronföljaren äro arvsberättigade till kronan; förr (o. ännu hist.) även om (närmaste) tronföljarn, t. e. om Sigismund, Karl X Gustav, Karl XI, Karl XII o. Adolf Fredrik. **-fången.** Skr. Erhållen i l. gm arv. **-förening.** Om de äldsta svenska förordningarna om tronföljden. Lag om tronföljden, successions- l. tronföljdsordning. **-gång|en.** Skr. *Såväl dessa som andra från katolska kyrkan a-na bruk.* **Syn.** som gått i arv, (ned)ärvd, övertagen gm arv. **-herre.** Blott om äldre fhdn. I adliga titlar l. om tronföljare. *A. till ∼.* **-konung** × valkonung. **-krävare** en som kräver arv; särsk. om tronpretendent. **-låtar|e,** -(e)n, -e; fem.: -låterska. Lagt. Person som efterlämnar arv. **-lös,** -t; -het. *Göra ngn a.* förlustig (sin) arvsrätt, utan arvsrätt, berövad arvsrätten; berövad sitt arv. **-prins;** -e'ssa (l. a'rv-). Arvfurste l. (om utländska fhdn) äldste son (l. sonson) till regent som för titel furste, hertig osv. **-rike** × valrike. Ärftlig monarki. **-saga.** Skr., mindre vanl. Saga som gått i arv. **-sed.** Skr., mindre vanl. *De stilistiska a-erna från renässansen.* **Syn.** ärvd sed, tradition. **-skift|ad;** -ning. Mindre vanl. *A-ad egendom.* **-skifte;** -sförrättning; -shandling (abstr. o. konkr.); -sinstrument (konkr. = a-shandling, skriftlig handling upprättad över delning av arv). **1**) Abstr. *Förrätta a. mellan sterbhusdelägarna efter ∼.* **2**) Konkr. *Alla a-n skola underskrivas av arvingarna eller deras ombudsmän förutom av gode männen.* **-synd. 1**) Bibl. Det sedliga fördärv i

den syndiga beskaffenhet hos människan som återledes på syndafallet, ärvd synd, 'den gamla människan', 'kött(et)', köttsligt sinne. *Läran om a-en.* 2) Bildl., skönl. Grundfel, arvfel, huvudfel, skötesynd, medfött lyte. *Slösaktighet är svenskens a.* **-säg|en.** Mest skönl. 1) *Men även om Härjulvs barn äro a-ner ännu gängse.* 2) Mest i best. sing. *A-nen vill veta, att ~. Den muntliga a-nen. Skriftlig a-en.* **Syn. 1)** arvsaga, ärftlig l. (ned)ärvd sägen; 2) tradition. **-tag|a** ||; -are; -ari'nna (ofta bildl.); -erska (mest egentl.). I stället för de finita formerna, som äro sälls., brukas 'taga arv' l. 'taga i arv'. *De a-ande. De a-na släktsagorna på Island. Rik a-erska. A-arinna till Kastiliens krona. A-are till ett lysande namn. Utnämna, göra ngn till (sin) a-are. A-are av, efter Kant.* **Syn.** (a-are:) arvinge. **-täkt,** -en. Ngn gång med -s-. Mest lagt., ngn gång skönl. Ärvande, arv, övertagande av kvarlåtenskap. **-öl.** Om fornnordiska fhdn. *Dricka, göra, fira, a. (efter ngn).* **Syn.** gästabud, firat till den dödes minne, då arvet (efter ett år) tillträddes.

— **Arv- l. Arvegods. 1)** Mest hist. Arvgård l. arvjord, ärvd l. ärftlig jordegendom. **2)** Allmännare. Mindre vanl.; gärna skönl. Ärvd förmögenhet; ärvda skatter. **-jord.** E-formen mest lagt. Odaljord, ärvd jord(egendom). — **Arvedel.** Numer mest bibl. l. skönl. Arv(slott). — **Arv(s)följd;** -skrig; -slag; -sordning. S-lös form vanligast vid ytterligare ssg (t. e. 'arvföljdslag'). **1)** Om tronföljd, succession. *Härmed var a-en betryggad.* **2)** Ordning(sföljd) efter vkn släktingar enl. lag ha arvsrätt. **3)** Efterträdande på grund av släktskap. *A. i ämbetet.* **-tvist.** Vanl. med -s-. **-täkt** se ovan. — **Arvsandel. -anspråk. -belopp. -berättigad.** *A-e släktingar kallas till enskilt sammanträde ~ för att ~. A. till tronen.* **-fråga. -lott.** Ngn gång i dikt 'arv(e)lott'. Del av l. i kvarlåtenskap. Ibl. bibl. = arvedel, arv. **-skatt.** — **A'rving|e,** -en, -ar. I dikt ngn gång 'arving'. **1)** Som lagt. brukas ordet blott om 'arvsberättigad släkting' (särsk. närmare släkting). *Förhållandet mellan a-ar och testamentstagare. Gustav Brahe, a-e till Visingsborg.* **2)** Allmännare. *Göra ngn till sin a-e. Insätta ngn till l. som sin a-e.* Ofta bildl. (särsk. skönl. o. bibl.). *A-ar av, till, efter Nietzsche. Människan, himmelrikets a-e.* **3)** Märk. *De vänta sig snart en liten a-e.* **Syn.** arvsberättigad släkting; arvtagare; barn, telning.

A'rvode (utt. som ssg); -t, -n; -sanspråk; -sbelopp; -sstat. *A. för utförd rättegång. Vad begär han i a.? Författar-, förmyndar-, läkar-, konstnärsarvode. Riksdagsmans a. A-n åt extra ordinarie tjänstemän. Det glunkas om att orsaken till försvarsadvokatens egendomliga hemställan varit misshumör över att häradsrätten brukar pruta på hans a-sanspråk. Statsbanornas a-sstat för 1915.* **Syn.** ersättning l. gottgörelse l. betalning l. avlöning för visst (ofta mer tillfälligt) arbete l. uppdrag (särsk. av mer andlig art), ibl. honorar; (ofta) ɔ(fast lön).

As[1] se asar.

As[2], -et, =; [-aktig]; -fågel (som lever av as; gärna om korp l. gamar); -lik (adj.); -lukt(ande); -stinkande; -ätande; -ätare. Ofta mer l. mindre vulg., särsk. i bet. 2. **1)** Egentl. Numer nästan endast om (ruttnande) djurlik. *Där låg ännu aset av en ren som självdött. Ett stinkande as. Korpen söker efter as. As lockar örnen ut* där åtelen är, dit församla sig ock örnarna. **2)** Grovt skällsord. *Kom hit, ditt as, så ska du få se på annat!* Ibl. 'berömmande' i vulg. uttr. som *De(t) va(r) ett as te hoppa högt!* **Syn. 1)** (ruttnande djur)lik, kadaver, ibl. åtel; **2)** 'vrak', kräk, usling; lymmel, gemen rackare.

As|a (sig), -ade. Vard., ldls. (mest i södra Sverge). Nästan endast i vissa förbindelser, med tillagt adverbial l. i särskrivna ssgr. **Syn.** hasa, släpa sig (på bakdelen), 'åka'; glida, skrida. **Asa (sig) fram, ned** osv.

Asar, -na. Sing. sälls. (o. mest i best. form med stående epitet ss. *Vidar den tyste asen*). I sht förr även 'åsar'. Om de gamla nordiska gudarna; även direkt motsatt vanerna. **Syn.** asagudar, Nordens gudar. **Asalära(n). -tro(n). Asy'nj|a** (l. ä-); -an, -or. I sht förr även 'åsynja'. Nordisk gudinna.

Asbe'st (l. a's-); -en; -artad; -lik, -t; -papp. Ett mineral som bildar trådiga, silkesglänsande, vita massor; låter t. o. m. spinna sig till garn. *Oförbrännelig som a-en.*

Asch, interj. Ngt vard. Uttrycker otålighet, förtret, ringaktning o. d. *Asch, va ska du gå dit för! Asch, bättre kunde man göra!* **Syn.** äsch, isch, usch, ah, ack, bah, strunt, smörja, dumheter.

Aseptīk, -en. Läk. Aseptiskt behandlingssätt l. metod. **Aseptīn,** -et l. -en. Borsyra i pulverform l. i lösningar; amykos. *A-et uppfanns av Henrik Gahn.* Brukas numer mest som toalettmedel; förr i större utsträckning även som konserveringsmedel. *Skölja munnen med a. Brun, vit; enkel, dubbel a.* **Ase'ptisk,** -t. Läk. Fullt fri från l. som (från ett sår) alldeles utestänger sjukdomsalstrande bakterier; därav: förruttnelsehindrande, som hindrar infektion; ibl. nära steril l. 'ren'.

A'sfalt (l. -fa'lt); -en, [-er]; -belägga m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentlig a. Ett i naturen förekommande svart l. svartbrunt, fettglänsande, ogenomskinligt mineral. **2)** Konstgjord a. Liknar egentlig a., men framställes av (stenkols)tjära. **3)** Gjut-, stampasfalt o. d. Asfalthaltiga ämnen l. produkter, brukade till gatubeläggning osv. Även dessa kallas ibl. 'konstgjord a.' Ibl.

friare om a-beläggning l. a-gata. *Eleganta damer promenerade långsamt över a-en.* **II.** Ssgr. *A-arbetare* särsk. om arbetare som lägga a-gator. *A-belagda golv, gator. Stockholm fick sin första a-gata 1914. Förbud mot a-kokning på gator och öppna platser. A-papp för taktäckning. A-tjära är ett ämne, varmed a-sten (vanl. kalksten genomdränkt av a.) försättes, för att man skall få den lämplig för praktiska ändamål.* **Syn. I. 1**) naturlig l. egentlig asfalt, bergbeck, jordbeck, svart jordharts, asfaltbeck; **2**) konstgjord asfalt, stenkolsbeck.

Asia- l. **Asienfarar|e,** -(e)n, -e. **Asiāt,** -en, -er; -isk. *A-iska Turkiet. A-isk kolera* indisk.

Ask[1]**,** -en, -ar; -släkte(t); -virke. Fraxinus (särsk. F. excelsior). Om träd l. om virke, trä. *Vild växer a-en icke i Norrland. Hängask. A. överträffar ekvirket i seghet och böjlighet och är hårt som detta. Skidor av a.*

Ask[2]**,** -en, -ar; -botten; -lock; -maskin (särsk. för tändsticksaskar). *A-en är mindre än skrinet och saknar lås. En a. (med) tennsoldater. A-ar för frimärken. Papp-, trä-, bleck-; hatt-, krag-, leksaks-, piller-, rakask.* Märk det vard. *Nu har han lektoratet som i en liten a.* kan göra sig alldeles säker på det. **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) dosa, låda, skrin, burk, bössa, schatull.

Ask|a[1]**,** -an, [-or]. **A**) Enkelt. **I.** Huvudanvändningen. *Gräva i a-an. Ta ut a-an ur kakelugnen. Slå a-an av cigarren. Den vulkaniska a-an är ej ngn aska i vanlig mening, utan egentligen en fint fördelad slagg.* **II.** Märk bl. a. **1**) *Krukor fyllda med de dödas a-a.* Ngn gång med plur. i fråga om likbränning. *De avlidnes a-or.* **2**) *Som en ny fågel Fenix uppstå, framträda ur sin egen a-a. A-an av brända städer. Staden ligger, lades i a-a* blev ödelagd gm brand, förvandlades till ruiner. *Resa sig, (åter) uppstå ur a-an* t. e. om stad. **3**) *Klä(da) sig i säck och a-a* ursprungligen med anslutning till det judiska bruket att lägga sig i aska l. strö aska i sitt hår; nu ofta ngt vard. som ett överdrivet uttr. för 'göra bot', 'tydligt ge uttryck åt sin sorg l. botfärdighet'. **4**) *Komma (l. råka) ur a-an i elden* råka än värre ut. *Missnöjet glimmade ännu, fast undertryckt, som elden under a-an.* **5**) Bibl. l. högt. *Intet annat äro vi än stoft och a-a inför Herren.* Mer sälls., åld. äro *Varda till a-a. Unnen åt hans a-a den ro, han ej fann i livet.* **6**) Skämts., vard. *Fukta sin a-a* sin 'stofthydda', ta sig ett glas. **B**) Ssgr ha *ask-; aske-* endast i sagostilens 'askepilt', 'askepott' o. möjligen ngt mer. **Syn.** (ibl.:) kvarlevor l. ruiner (efter ngt nedbränt); stoft, mull; jordiska kvarlevor; stofthydda; (ibl. nära): en avliden, 'den döde'. **Askartad** t. e. om mylla. **-bildande.** *A. ämnen.* **-blek** mest skönl. **-blond.** *Det a-a håret* blekt ljusbrunt med dragning åt gråvitt. **-fattig** jfr askhalt. **-fri** t. e. om kox. **-färgad.** *A. hy* grå som aska. **-grå.** Neutr. även som subst. *Skiftande i a-tt.* **-halt;** -ig. Halt av aska l. askbildande ämnen. **-hög.** *Inom kort var byggnaden förvandlad till en a.* **-kopp** för cigarraska. **-lik,** -t. *A-t grå.* **-lut** lut av aska (l. pottaska). **-luta.** *A-d fisk* lagd i l. behandlad med asklut. **-mörja.** *Steka potatis i a-n* varm aska blandad med glöd. **-onsdag.** Särsk. förr onsdagen närmast efter fastlagssöndag; nu (dock i sht ldls.) dymmelonsdag, dagen före skärtorsdan. **-regn** från vulkan. **-rik** jfr askhalt. **-torr. -unge.** Särsk. som kvinnonamn i sagan, men ibl. även friare om (gosse l.) flicka som av ödet l. människorna blir hårt behandlad o. tillbakasatt. — **Askepilt** o. **-pott** (-å-); -en, -ar. Båda särsk. i sagostil om yngsta barnet (som sitter hemma o. gräver i askan) l. om 'askunge'. — **Ask|a**[2]**,** -ade, -as; [-ning; med plur.]. *A-a (på) trottoarerna, då det är halt!* **Syn.** strö aska (på), beströ med aska; behandla l. ingnida l. blanda med aska; (in)lägga i aska l. asklut; gödsla med aska. **Aska av** stryka askan av en cigarr, **ned** l. **ner** inlägga i aska. **Askig,** -t. -are. Mindre vanl. Smutsig av l. beströdd med l. blandad med aska.

Askēs (hårt k, ej sje-ljud); -en. Självspäkning, övning i självplågeri o. späkning; självförsakelse o. avhållsamhet från (sinnliga) njutningar, ibl. dödande av sinnligheten. **Askēt** (hårt k); -en, -er. Som försakar (sinnliga) njutningar, späker köttet o. uppgår i bön o. betraktelser; världsförsakare, självplågare, (sträng) botgörare. **Askētisk** (hårt k), -t. Strängt återhållsam osv.

Asp[1]**,** -en, -ar; -fiske. Mest om en karpart (Aspius rapax). Ldls. (i Norrland o. vid Vättern) även om en sikart.

Asp[2]**,** -en, -ar; -löv; -masseved. Träd samt trä, virke. *A-en växer vild högst uppe i Lappland och t. o. m. än nordligare. A(-en), tändsticksfabrikernas förnämsta virke. Darra som ett a-löv.*

Aspira|nt, -en, -er; -anställning. *A. på l. till ~. A. vid generalstaben* officer som efter slutad kurs vid krigshögskolan är anställd vid staben för avläggande av vissa prov i o. för anställning där. **Syn.** sökande l. kandidat (till); som genomgår vissa prov för ngn anställning. **Aspiration,** -en, -er. Språkv. (Uttalande med) h-ljud. **Aspirer|a,** -ade, [-as]; -ing. **1**) *A-a på ngt, på att ~* eftersträva, eftertrakta, önska l. söka l. hoppas erhålla l. ernå (t. e. ett ämbete); räkna l. vänta l. spekulera l. göra anspråk

på. **2)** Språkv. *A-at ljud* åtföljt av ett h-(aktigt) ljud.

Ass, -et, =. Ngt vard. l. postspråk. *Ett 'ass' på över 2 miljoner.* **Syn.** assurerad försändelse.

Asse'ss|or, -orn, -örer; -orsfullmakt; -örska. **1)** *A-orn var den lägste ordinarie domaren i en hovrätt. K. M:t har förklarat samtliga a-orer i rikets hovrätter vara hovrättsråd från och med den 1 jan. 1910.* **2)** *Från den 16 okt. 1912 benämnas adjungerade ledamöter i hovrätterna e. o. a-orer.*

Assie'tt (-sjätt); -en, -er; -gaffel (mindre g. för smörgåsbord). Litet fat, liten tallrik. *Glas-, porslins-; smör-, frukta-er.* Märk *Smörgåsbricka med 6 a-er* uppskurna saker o. d.

Assignation (-singn-); -en, -er. Anvisning; invisning.

Assimilation, -en, -er; -sprocess. Likdaning, assimilering. Jfr assimilera. **Assimiler|a,** -ade, -as; -bar ('upptagbar'); -ing (med plur.); -ingsarbete. **1)** Fysiol., bot. o. lant. Ombilda ett upptaget näringsämne till likhet med ämnen, varav organismens vävnader o. vätskor bestå; ibl. allmännare: upptaga o. med organismen införliva. *Som icke kan a-as. Med sig a-a allehanda näringsämnen.* **2)** Bildl. Införliva, 'smälta', fullt tillägna sig; sammansmälta; (refl.:) införliva sig (med), uppgå i. **3)** Språkv. Förändra ett språkljud till (större l. mindre) likhet med ett närstående, likdana, göra lik. *I 'islänning' för 'isländing' har 'nd' a-ats till 'nn', gm a-ing* (vanligare *assimilation*) *övergått till 'nn'.*

Assiste'nt, -en, -er; -befattning. **1)** Titel för vissa underordnade tjänstemän, t. e. vid telegrafen om den som står över telegrafisten men under kommissarien l. vid universitetet om en underlärare i teologiska fakulteten. *(Telegraf)assistent vid Stockholms central. A. (på den praktiska avdelningen) inom l. i teologiska fakulteten.* **2)** Titel för biträdande tjänstemän vid vissa vetenskapliga anstalter o. d. **3)** Vid vissa kyrkliga förrättningar biträdande präst. **Syn.** biträde; (ibl. nära) amanuens. **Assister|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Biträda, vara assistent; bistå, hjälpa, bringa hjälp åt, komma (ngn) till hjälp, bispringa; (ibl.) bärga, bringa bärgningshjälp (åt).

Association, -en, -er; -slag (fil.). **1)** Sammanslutning (för gemensamt syfte l. samfälld verksamhet), ibl. nära bolag; förening; sällskap, societet. **2)** Fil. Förknippning av föreställningar, idéassociation, föreställningsförknippelse; samband mln föreställningar. **Associer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ofta refl. Förena (med sig), träda i förbindelse med; slå (sig) ihop, ingå förening l. bolag (med), sluta sig samman (i förening); uppta, inta som medlem (i bolag, samfund o. d.), adjungera; (fil.:) förknippa, (nära) förbinda.

Assona'ns (-angs); -en, -er. Ofullständigt (slut- l. in)rim, halvrim, vokalrim; midrim, inrim. *Rent vokalisk a. ha vi i 'gåta: åka'; rent konsonantisk i 'frisk och rask'; vokaliskt konsonantisk i 'rakt på sak'.*

Assortēra|d, -t. Försedd med varor av alla de sorter som höra till ett fullständigt lager, sorterad, välförsedd.

Assura'ns (-angs); -en, -er; -belopp m. fl. se II. **I.** Enkelt. Försäkring (mot fara l. skada), avtal om ersättning för möjlig förlust (mot erläggande av viss premie); a-premie, a-belopp. **II.** Ssgr. **1)** I stället för *assurans-* brukas oftast *försäkrings-* utom i fråga om postfhdn. *A-belopp* för vilket ngt är försäkrat, försäkringssumma (som man utfår vid förlust) × *A-premie* avgift l. kostnad för försäkring. *A-tjänsteman. A-polis* sälls. för 'försäkringsbrev'. *A-vägran.* **2)** Bet. 'säkerhets-' har ordet i *A-spruta* bärbar handspruta för eldsläckning, (liten) brandspruta. **Assurer|a,** -ade, -as; [-bar]; -ing (med plur.); -ingsvillkor. Försäkra (för brand, ett brev osv.), lämna l. taga försäkring. *A-at brev* värdebrev vars (av avsändaren) angivna värde till fullo ersättes, om brevet förkommer.

Assȳrier, -n, -na l. (dock mest i plur.) **Assȳrer,** -n, =. Invånare i det forna Assyrien (vid Tigris mellersta lopp). **Assȳrisk,** -t; m. fl.

A'st|er, -ern, -rar; -erart; -erplanta. Dels om släktet Aster, dels om den därmed förr sammanförda 'kinesiska a-ern', Callistephus chinensis, vår vanliga trädgårdsaster.

A'stma, -n. (Kronisk) andtäppa, tungbröstighet, 'tungt bröst'. **Astmātisk,** -t.

Astrakān, -en, -er; -sort; -träd. *Vit, röd, klar a. Köpa sig en kappe a-er.*

Astrālkropp. Enligt teosofin en av finare materia danad lätt organism, som tänkes ingå i o. i ngn mån även omsluta den verkliga kroppen, och som tillhör en värld (ett 'plan'), som utgör ett mellanled mellan den fysiska o. den andliga ('mentala'). **Syn.** (astrāl- ibl.) stjärn-, himmelsk, strålande. **Astrolōg** (-åg); -en, -er. Stjärntydare, stjärnklok. **Astrologī** (-gi, säll. -ji); -(e)n. Konsten att spå efter stjärnorna, utforskandet av himlakropparnas inflytande på mänskliga förhållanden, stjärntyderi, stjärntydning(skonst). **Astrolōgisk** (-låg-); -t. Stjärntydar- osv. **Astronōm** (-åm); -en, -er; -kongress. Stjärnkunnig, en som studerar astronomi; ibl. tjänsteman som har att utföra vissa a-iska arbeten. **Astronomī,** -(e)n, [-er; om lärobok l. d.]. Vetenskapen om himlakropparna (deras natur, deras fysiska o. kemiska egenskaper, deras rörelser osv.), stjärnkunskap, stjärnkunnighet. **Astronōmisk** (-åm-); -t. *A-t år* den

noggrant angivna tid, som jorden behöver för att fullborda sitt omlopp om solen (ɔc borgerligt).

Asȳl, -en [l. -et], -er. **1)** Vårdanstalt för obotligt sinnessjuka l. obildbara idioter (ofta ɔc kuranstalt l. hospital). **2)** Om hem för värnlösa, barnhem, sjukhem, räddningshem, ålderdomshem o. d. **3)** Allmännare; mest hist. Fristad, (okränkbar) tillflyktsort, område där ingen får antastas. **Asȳlläkare** särsk. på vårdanstalt för sinnessjuka. **-rätt.** Rätt att lämna skydd åt vissa flyktingar o. förbrytare; rätt att vägra utlämnandet till främmande makt av (politiska) flyktingar; flyktings rätt att åtnjuta dylikt skydd.

Asynja se asar.

Atavi'sm, -en, -er. Arv (av egenskap, ofta dålig) från tidigare led (med skenbart överhoppande av föräldrar), medelbart arv, (efter ett l. flere släktled) återuppträdande anlag; ibl.: bakslag, återslag, återfall; ibl. tillfällig återgång.

Atei'sm, -en. Lära l. livsåskådning som ej medger tillvaron av en (personlig) Gud, saknad av gudstro, gudsförnekande, gudsförnekelse; ibl. gudlöshet, liv utan Gud. **Atei'st,** -en, -er. Som förnekar Guds tillvaro, gudsförnekare.

Ateljé, -(e)n, -er; -fönster. Arbetsrum l. arbetslokal för konstnärer, fotografer osv.; ibl. om större lokal för konstundervisning, konstskola; även lokal för konstindustri, elegantare damskrädderi m. m.

Åtēnar|e, -(e)n, -e. Även **Atenie'nsar|e,** -(e)n, -e samt särsk. i plur. **Atenie'nser. Atēnsk,** -t l. **Atenie'nsisk,** -t. De längre formerna numer mindre vanl. än de kortare.

Atenie'nn (l. -jänn); -en, -er. Hyllbord, fristående hylla för små prydnadsföremål o. d.

Atla'ntisk, -t. *A-a havet, oceanen* Atlanten. Mindre ofta i andra uttr. *Den a-a sjöfarten.*

A'tlas[1] (-ass); -en, er; -blad. **1)** Egentl. *A. över Sverge. A. till Sverges historia. Hand-, fick-, skolatlas.* **2)** Friare. *Naturhistorisk a. Bild(er)atlas.* **Syn. 1)** kartbok, kartsamling; **2)** (nära:) vetenskapligt planschverk.

A'tlas[2] (-ass); -en l. -et, [-er]; -band; -klänning. En särskild slags vävnad kännetecknad av glänsande o. jämn yta; särsk. om ett tunt (halv)sidentyg med varp av silke o. inslag av bomull. **Syn.** satäng.

Atlēt, -en, -er; -förening. **1)** Hos greker o. romare. Deltagare i offentliga kämpaspel, (yrkesmässig) gymnastisk tävlingskämpe. **2)** Numer dels (yrkesmässig) 'kraftkonstnär' l. brottare; dels — friare — ovanligt stark l. muskulös karl, 'en Herkules', en riktig kraftmänniska. **Atlētisk,** -t. Kämpalik, jättestark, herkulisk, ibl. reslig l. muskulös; brottar-.

Atmosfär [l. -svär]; -en l. -n, -er. **1)** Luftkrets(en), lufthav(et), luft(en); dunstkrets l. gasartat hölje (kring en himlakropp). Brukas oftast om jordens luftkrets o. då särsk. i best. form. Friare t. e. *Det är svårt att uthärda i en sådan a. av tobaksrök. Varje hem har sin egen a.* **2)** Särsk. fys. = atmosfärtryck. **Atmosfärtryck.** Särsk. fys. o. tekn. Enhetsmått för gasers o. ångors tryck, betecknande luftens medeltryck på havsytan o. svarande mot trycket av en 760 mm. kvicksilverpelare l. en vikt av 1 kg. (noga taget 1,0336) pr kvcm. **Atmosfärisk,** -t. Särsk. = som rör jordens luftkrets; luft-.

Atōm (-åm); -en, -er. **1)** Kem. Minsta mängd av ett grundämne som kan finnas i en molekyl. *Varje molekyl består av en eller flera a-er; kvicksilvergasens molekyler bestå vardera av blott en a. Numera talar man även om a-ernas struktur; de radioaktiva ämnenas a-er avsöndra eller utslunga elektroner, vilka anses vara a-er av negativ elektricitet.* **2)** Friare o. bildl. (Grund)partikel, grunddel; ytterligt liten del av ngt, småpartikel, (stoft)grand, solgrand. **Atomtal** tal som anger atomvikt för ett grundämne. **-vikt; -stecken.** För atom av grundämne antagen viktsenhet ung. = vikten av en atom väte; atomernas relativa tyngd. *Vätets a. är 1.*

Atrofī, -(e)n, -er. Fysiol. o bot. Avmagring, avtyning; förtvining (av kroppsdel), förkrympning; tvinsot, tärsot.

Att[1] (nästan alltid obetonat; i smtl. — särsk. ngt vard. — vanl. utt. å); infinitivmärke. Ngn enda gång i mer ovårdad stil framför ett som perf. inf. tjänstgörande sup. med utelämnat hjälpvärb ('nöjd att fått plåga en'). Vid flere samordnade infinitiver upprepas vanl. icke 'att'. Har infinitiven bestämning framför sig, får 'att' sin plats framför denna ('att falskeligen vittna'); blott i vers förekommer annan ordföljd.

A) Efter verb (l. hel sats). För verbens konstruktion med l. utan 'att' se i allm. verben själva. **I.** För att uttrycka avsikt, ändamål o. d. **1)** Avsikten starkt betonad; sammanhanget mln inf. o. huvudverbet mindre framträdande. Mest högt. *Jag N. N. tager dig N. N. nu till min äkta hustru, att älska dig i nöd och lust. Säg ett ord och jag guldkronan ger dig | att förblekna kring ditt gyllne hår* Snoilsky. Dock även i vanlig stil t. e. *Räcka ngn sin hand att kyssa. Göra sitt bästa att omstämma ngn.* **2)** Avsikten mindre betonad; inf. o. huvudverbet mycket nära förbundna. Mest efter rörelseverb. Gärna ngt vard. o. brukat särsk. i södra Sverge. Nästan alltid uttalat 'å', varför även 'att' här, om inf. före-

går, oftast ersätts med 'och'. *Honom har jag skickat att hämta mjölk. Ställa sig att titta på ngn* även 'och'. *Han la(de) sig att sova* l. mer vard. *Han la sig och sov.* **II.** Efter ha, få, skola samt finna, veta o. d. om ngt som kan, bör osv. göras. *Har du något att göra just nu? Få, skaffa sig ngt att syssla med. Vad ska l. har du där att göra? Har han med det att göra? Där fick du att fundera på. Konungen äger att allena styra riket. Jag har först att tacka dig för ditt senaste brev.* **III.** Efter vara, bli, finnas, (åter)stå om ngt som är möjligt, vartill anledning l. tillfälle ges osv. *En som inte är att leka med. Det var väl inget att stirra på. Här blev det att arbeta! Återstår att se, om ~. Det finns inte att få för pengar.* **IV.** Efter en mängd trans., refl. o. intr. verb, varvid inf. blir objekt till huvudverbet l. betecknar det med avseende på vilket handlingen företas l. d. **1)** *Locka, råda ngn att göra ngt. Få ngn att ta reson. Utfästa sig att göra ngt.* **2)** *Jag trotsar vem som helst att göra det efter. Vad hindrar mig att ta hit hur många som helst? Envisas att göra ngt.* Märk *Jag ryser bara att tänka på hur han haft det.* **3)** *Han var förbjuden att gå utom gårdsplanen. De hade fått i läxa att lära sig de oregelbundna verben.* **4)** *Anhålla, förbehålla sig att (själv) få göra ngt. Han begynte (att) äta med frisk aptit. Jag kom att röra vid en ömtålig punkt.* Märk vid omskrivning av futurum *Jag kommer (nu) att resa bort på ett par dagar.* **V.** Framför inf. brukad som predikativ. Mest efter vara (mer säll. heta, kalla) samt vid se ūt o. förefalla. *Det vore ju att undandra sig sin plikt. Det kan man kalla att vara hänsynslös. Han ser inte ut, förefaller inte att ha många år på nacken.* **VI.** Inf. objekt till ett verb som därjämte har predikativ. *Du anser det väl ändå omöjligt att nu anta erbjudandet. Finna nödigt att infordra upplysningar.* **VII.** Framför subjektsinf. *Mer än leva, fann jag, var att älska* Runeberg. *Omöjligt att göra alla till lags! Så är det att ha ungdom i huset. Så roligt som att fiska är det i alla fall inte. Att bli hemma är väl då bra mycket bättre.* Särsk. om inf. föregår predikatet saknas ofta 'att', detta mest i ordspråkslika talesätt, t. e. *Tala är silver, men tiga äv guld.* **VIII.** Mindre vanl. är numer att inf.-märket ensamt står i stället för genom att, i att, med att l. d. *Du gjorde bäst (i) att fråga. Roa sig (med) att förarga ngn.*

B) I övriga ställningar. **I.** Efter adj., adv. o. d. **1)** *Färdig, i ordning, nära, lämplig, ohågad, angelägen att göra ngt. Vad finns på jorden mera värt / att hållas dyrt och kärt? Rädd att störa. Glad att slippa.* Ibl. utsättes, särsk. i ngt vard. stil, prep. framför 'att' t. e. hågad l. rädd för att, glad åt l. över att. Märk *Tapper att strida och klok att råda* ngt högt. *Han skulle vara den siste att (vilja) gå i vägen för andra.* **2)** *Det var inte trevligt för mig att höra. Ful att se på. Mörk att skåda. Ha svårt, lätt (för) att göra ngt. Hemskt att säga.* **3)** *För klok (för) att gå i fällan. Nog är han bra ung att få en sådan uppgift.* **4)** *Hur kunde han också vara så dum att tro det! Jag har varit så dristig att fråga din fru, huruvida ~.* I hövlighetsuttr. 'vara (så) god l. snäll' är det numer sälls. att finna 'att'; i stället inträder 'och' med finit modus. *Var (så) god och stig in!*, mycket säll. *Var god att sitta ned ett ögonblick!* **II.** Efter subst. **1)** *Det är tid att gå. Här är icke stället att redogöra därför. Du har ingen anledning att klaga. Konsten att läsa högt. Har du lov att avlägsna dig? Förbud (mot) att utföra kikare. Har du lust att gå med? Har han någon utsikt att få platsen? Hav godheten att ~* jfr III nedan. *Sättet att börja.* **2)** Ngt vard. äro uttr. som *En riktig baddare (till, i) att ljuga. Jag är inte människa att komma ihåg var jag ställt käppen. Han är karl att svara för sig själv.* **3)** Att + inf. motsvarar relativsats. *Rum att hyra. Affär att övertaga. Ingen köld att tala om. Idyller att gäspa åt. Bön att brukas i sjönöd.* **4)** På vippen att, på väg att, i ordning att o. d.; jfr B. I. 1. **III.** Efter determ. pron. (+ subst.) l. adv. **1)** *Jag har den äran att gratulera. Svensken har det felet att ej kunna hushålla. Bland andra förtjänster ägde han den att kunna fängsla med sin berättarkonst.* **2)** Märk uttr. som *Du har haft den godheten att genom Adolf underrätta mig om ~* determinativet kan även saknas. *Gör mig den tjänsten att slå upp stället. Han har haft den fräckheten att skriva direkt till mig om saken.* Står huvudverbet i imperat., brukas vid hövlighetsuttr. även och + finit modus. **IV.** Mer l. mindre fristående, ofta alldeles utan styrande ord. **1)** Inf. står som apposition. *Tillåt mig blott en enda liten vink: att akta dig för att börja satsen med ett 'och'.* Ibl. tilläggs 'nämligen' framför 'att'. **2)** Att + inf. motsvarar en bisats. Ordföljden ofta åld., så att bestämningar gå före inf. Mest i stående uttr. *Att börja med vill jag då påpeka ~. Sanningen att säga, (så) är jag led åt saken. En så att säga inpyrd lyriskhet. Av l. efter allt att döma blir han ensam om sin mening. Att döma av hans minspel, blev han obehagligt berörd. Att icke tala om de förluster vi redan lidit. Flere förluster att förtiga.* Märk *Tio minuters gångväg, att åka något längre.* **3)** I överskrifter o. d. *Att finna medelpunkten i en given cirkel. Att sylta hjortron. Nervdroppar; att taga*

vid behov. **4**) Inf. återupptages i det följ. med 'det' l. d. *Att vara eller icke vara, det är frågan. Att springa fram och rycka till sig papperet, det var gjort på ett ögonblick.* **5**) I utrop. *Att kunna bete sig på det sättet! Tänk, att inte själv kunna flytta sig ett steg!* **6**) Med 'berättande' inf. Numer åld. o. mest i sagostil. *Och haren att hoppa och tranan att dansa och lammet att bräka* ~. Även 'till att'. **7**) Märk saknaden av verklig verbform i en del uppmaningar. *Upp, min själ, att korset bära!* **V.** Efter preposition. 'Att' utsättes numer alltid. *Han blev trött på att göra ingenting. I förlitan på att bli hjälpt. Stjäla sig till att skriva. Från att ha varit tolv äro de nu endast åtta.* Märk särsk. de mer enhetliga 'för att' o. 'till att'. De prep. som särsk. brukas framför att + inf. äro: av, efter, (e)mellan, (e)mot, framför (bildl.), från, för, genom, i, (i)från, med, om, på, till, utan, utom, vid, åt, över.

Att[2] (vanl. obetonat); konj. **A**) Allmännare anmärkningar. **I.** Utelämning. **1.** 'Att' utelämnas ofta, särsk. i smtl. efter yttrande- o. förnimmelseverb. I skr. bibehålles det vanl.; så alltid efter 'därav' o. 'därom' samt i attributiva satser (utom i konjunktioner som 'efter det att' o. d.). Stundom blir stilen ledigare, om 'att' utelämnas; t. e. *Jag tror han blev ond.* **2**) Det heter alltid *Frånsett att, oavsett att* ~, under det däremot efter kanske, kan hända o. må hända 'att' vanl. är utelämnat. **3**) 'Att' brukas icke i fall som *Han sjöng en sång, som han visste var mig kär sen gammalt.* **4**) Efter *alltnog* o. *nog av* utelämnas numer i allm. 'att'. **II.** 'Att' växlar med l. ersättes av annat uttr. **1**) I skr., särsk. högt. l. åld., utbytes 'att' stundom mot 'det', detta dock nästan endast då man vill undvika hopandet av för många 'att'. **2**) Styres attsatsen av prep., inskjutes ofta 'det' mln prep. o. 'att'. Vid prep. 'mellan' är detta — oberäknat ensamt 'det' — det enda brukliga. *Utom det att han fick avslag, blev han även* ~. *Mellan det (att) han kom och eldsvådan iakttogs, kunde det förflutit högst 5 minuter.* Ifråga om prep. + att jfr för övrigt nedan B. I. 5. **3**) I önskesatser ersättes, särsk. i smtl., gärna 'att' med 'om'. *Ack, att l. om vi finge återse henne!* **4**) I stället för att-sats brukas ofta inf. med l. utan 'att'. Inf.-konstruktion föredras i allm. såsom kortare o. enklare; om emellertid subj. behöver utsättas i den underordnade satsdelen (ss. vanligen är fallet, då det är ett annat än huvudverbets), blir det i allm. nödvändigt att ta till att-sats. **III.** Samordning av att-sats med satsdel o. d. är icke ovanlig, ehuru den ibl. undvikes. *Han insåg det nödvändiga i att bli sittande och att han var lämnad i djurets våld* Strindberg. *De blygdes över det vilda livet och över att det skulle höras dryckeslarm ända ut på landsvägen* S. Lagerlöf. *Selma hade talat om innehållet i breven och att hon sagt sig vara lycklig. Men så kom han ihåg Imbär och att de nu skulle bli längre ifrån varann än någonsin förr* Pelle Molin. Att-satsen kan även stå först: *Jag börjar förstå, att Offenbach är mera populär än Wagner, samt hemligheten däri att han icke blir gammalmodig.* **IV.** Har en bisats inskjutits efter 'att', inträder kanske vanligast omvänd ordföljd. *Det syntes på honom, att ehuru han ville hålla ut i det längsta, väntade han endast nederlag.* Ibl. inledes eftersatsen av ett adverb ss. i *Var det inte märkvärdigt, att så ofta B. frågade sin vän L. om någonting, genast fick han besked.* Ofta undvikes dylikt inskott efter 'att' därigenom att även subjektet i att-satsen rycks fram t. e. *Han visste, att han, om han nu somnade, skulle frysa ihjäl;* enklare är en annan utväg *Han visste, att han skulle frysa ihjäl, om han somnade;* ibl. upprepas huvudsatsen *Tror du icke, att om* ~, *tror du icke (då), att* ~; ibl. upprepas enbart 'att' *Kom väl ihåg, att om ni gömmer på farliga statshemligheter, att ni då håller dem väl dolda.*

B) Användning. **I.** 'Att' inleder en bisats som i enkel sats skulle ersättas av ett subst. (vanl. utan prep.) **1**) Vid subjekts-, objekts- l. predikativsats. **a**) *Jag trodde, att det förhöll sig så. Säg honom, att jag går. Det är icke gott, att människan är allena. Jag skulle helst se, att du ej alls gåve anledning till dylikt. Härtill genmälde han, att lönen visserligen ej vore stor, men att* ~. *Ingenting är vissare, än att* ~. *Frånsett nu, att han inte ens bad om ursäkt. Kanske att du vill ändra dig?* vanligare utan 'att'. *Dumt, att jag inte kom ihåg det! Att du är sjuk, det tror jag visst l. därom är jag övertygad.* **b**) Märk en del uttr. *Aldrig, att hon med ett ord nämnde vad som hänt den kvällen. I dylikt tror jag knappt att du kan lära mig något nytt.* Åld. är *Och Gud såg ljuset, att det var gott.* **2**) Att-satsen motsvarar en prepositionsbestämning (adverbial l. attribut) i den enkla satsen. *Han har underrättat mig, att han kommer hit den 3:dje. Jag håller en tia, att hon varit gift förut. Bara han inte envisas, att barnen också ska få plats här. Med edlig förpliktelse, att intet är dolt eller utelämnat. Under avvaktan, att man skulle anträffa sonen. Lita på mina ord, att de äro i gott förvar.* Ej säll. utsättes prep. framför att-satsen; jfr nedan 5. **3**) Att-satsen står som apposition. *Jag vet bara en sak: att jag som vanligt får sitta i mellanhand. En omständighet tillkom, som gjorde mig orolig, nämligen att jag*

först senare fick höra att ~. Är att-satsen apposition till hel sats, utsättes i allm. 'nämligen'. **4**) Efter 'än', utan att satsen är subj., obj. l. predikativ. *Av ingen annan anledning, än att sammanträffandet var honom obehagligt.* **5**) Efter prep. *Jag påminner dig om att vi icke äro ensamma. Han ryckte till vid att någon stod och betraktade honom. Inte för att det vore något att stå efter.* De viktigaste av de prep. som kunna styra att-sats äro: av, efter, (i)från, för, genom, (ut)i, med, mot, om, (up)på, till, (för)utan, (för)utom, vid, åt, över. Ofta inskjutes ett determ. 'det' (så alltid vid 'mellan') l. ock har man determ. adv. + att (t. e. därigenom att), se närmare II. nedan. Jfr även de underordnande konjunktionerna efter (det) att, för att, i att, i och med (det) att, utan att, utom att. **6**) Efter adj. l. adjektiviskt uttr. (som står som predikativ l. apposition). *Jag är rädd, att jag gått för fort. Glad blev jag, att jag slapp besöket. Angelägen, att man icke skulle störa honom. Han är knappast värd, att man tar sådan hänsyn.* **II.** 'Att' inleder en sats som närmare utvecklar en föreg. (determ.) bestämning. **1**) Efter determ. pron. *Saken var den, att jag råkat bli kär. Det är inte bara det, att jag själv önskar det, (utan) jag unnar även hans mor den glädjen. Är saken av den vikt, att han ej dristar sig att ensam bestämma, må ~. På sådant sätt, att ingens rätt trädes för nära. Det var så långt ifrån att han ville undkomma, att han (tvärtom) ~.* **2**) Efter determ. adv. Vanligen skriftspråkligt; särsk. brukat efter 'därav, därmed, därpå, därtill, där(ut)i'. *Egentligen kommer det väl blott därpå an, att de krigförande själva önska fred.* — Ofta bildar 'att' jämte ett föreg. adverbial en underordnande konj. l. ett uttr. som tjänstgör som sådan, t. e.: därför, därigenom, efter det, förty, i det, i fall, i händelse, intill dess, ity, i mening, med mindre, mot det, oavsett, på det, så, till dess, utom det, med villkor, ändock att. Jfr även vare sig att. I åtskilliga av dessa uttr. kan dock 'att' även saknas. **3**) Pleonastiskt efter en föreg. underordnande konj. (jfr vissa av uttr. i 2 strax ovan). Egentligen blott efter 'antingen', o. ibl. (ehuru mer vard.) efter 'oaktat'. **III.** 'Att' inleder adverbiell sats utan föreg. determ. bestämning. **1**) Följd l. sätt. Ofta ngt åld. l. högt. *Han stampade att marken skalv och gick så svetten rann* Runeberg. *Akta dig, att jag icke skvallrar! Vem var jag, att jag skulle vågat något sådant! Endast, allenast, dock att ~* o. d. se adverben. *Min missgärning är större än att hon kan förlåten varda. Sällan gick någon dag förbi, att han ej antecknade någon vinst. Föga fattades, att han blev l. blivit allvarligt ond.* **2**) Avsikt. Mest högt. *Låten edert ljus lysa för människorna, att de må se edra goda gärningar.* Uttrycket *Att jag så må säga* har vidsträcktare stilområde. **3**) Orsak. *Gud ske lov att gatan höll! Nu står jag här; en kvinna, | och rodnar, att en kvinna så kan tala* Per Hallström. *Vem är denne, att vädret och havet lyda honom?* **IV.** Märk slutligen följ. särskilda användningar. **1**) Upptagande ett inkast l. d. Gärna smtl. *Och att du säger, att du inte är färdig ännu, (ja, vad det angår) så fäster jag verkligen ingen vikt vid det.* **2**) I utrop (vanl. uttryckande harm, sorg, beklagande, förvåning, ngn gång glädje). *Att du inte skäms! Att jag kunde vara så tanklös och glömma henne! Att han inte blev ond! Nej, att han verkligen gått och förlovat sig! Käppen? att du inte nämnt det förr!* **3**) I önskesats; i smtl. vanl. utbytt mot 'om'. *Ack att vi ännu vore lika unga! O att ödet åter förde dig i min väg!*

Att(-)sats, språkv. Mest skrivet med bindestreck. Bisats inledd av 'att'; särsk. om bisats som utgör subj., obj., predikativ l. nödvändig fyllnad till huvudsatsen.

Attaché (-sjē); -(e)n, -er. Tjänsteman av lägre grad vid beskickning i främmande land.

Atta'ck, -en, -er. Angrepp, anfall (särsk. av beriden trupp: 'kavalleriets inrusning'; samt bildl.) **Attackera,** -ade, -as; -ing (med plur.). Angripa, anfalla (särsk. om beriden trupp l. bildl.); antasta, ansätta.

Attan (grav). Vard. form av aderton, brukad i svordomar. *Din a. tusan! Det var a.!*

Attentät, -et, = l. -er; -sman. Mordförsök (mot en framstående person, furste l. d.); djärvt l. lömskt anslag, lömskt (försök till) överfall, (förut planlagd) illgärning l. våldsbragd, ibl. förgripelse. *Järnvägsattentat* l. *A. mot järnväg.*

Atte'st, -en, -er. *Utfärda a. Vigselattest.* **Syn.** intyg (om behörighet, befogenhet, riktighet osv.; i allm. skriftligt o. avgivet av vederbörande person l. myndighet), bevis, betyg. **Attester|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). (Skriftligen) intyga, vitsorda (gm intyg, namnteckning l. d.)

Attira'lj, -en, -er. Tillbehör, utrustning, (alla) hjälpmedel, allt som erfordras (av redskap, instrument osv. för ett arbete), materialier, rekvisita, ibl. 'apparat'.

Attisk, -t. Som avser det forntida Attika l. det gamla Aten. Märk uttr. *A-t salt* fint skämt (i attisk stil), fin men skarp o. träffande satir, kvickt o. skarpsinnigt skämt.

Attityd, -en, -er. Avpassad (kropps)ställning, hållning, uttrycksfull ställning.

Attraher|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförmåga. Draga till sig, utöva attraktion l. dragning(skraft) på ngt; ibl. locka; (språkv.) till formen påverka (annat ord i

strid mot dess funktion l. d.; t. e. jag hade kunnat *gjort* i st. f. *göra)*. **Attraktion,** -en, -er; -skraft (tilldragningskraft). Dragning(skraft), benägenhet att närma till sig l. att närma sig vartannat; ibl. om tyngdkraften; ibl. lockelse; språkv. jfr attrahera; föremål l. anordning som särsk. är ägnad att 'dra folk', 'clou'.

Attra'pp, -en, -er. På (skämtsam) överraskning beräknad anordning; fodral, ask l. d. som föreställer ett visst föremål o. sålunda avleder uppmärksamheten från sin egenskap av hölje l. vill vilseleda i fråga om sitt innehåll; omhölje med (överraskande) gåva inuti. **Attrapper|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Träffsäkert uppfatta o. tillägna sig l. återge t. e. ngns sätt att tala l. vara, ngns stil osv., lyckas härma, träffa (på kornet); säll. ertappa, överraska, komma över ꝛ, få fatt i l. på.

Attribūt, -et, = l. -er; -s(bi)sats. **1)** Särsk. språkv. Omedelbar bestämning till ett subst.; förr mest om adj.-attribut (= apposition samt gen.- o. prep.-bestämningar). Attributet kan utgöras av adj. (en *god* son; en bok, *full* av tryckfel); subst. i grundform (*staden* Stockholm); subst. i gen. (*granarnas* sus); prep.-uttryck (staden *mellan broarna);* adv. (dagen *efter);* inf. (sättet *att börja).* Somliga tala även om *predikativt attribut* o. mena då med a. varje bestämning till ett subst. Ibl. = stående epitet. **2)** Mest fil. Utmärkande l. karakteristisk egenskap. **3)** Konstterm. *Lejonet är ett a. för evangelisten Markus, glorian för helgonen (l. helgonens)* dvs. de återkomma ständigt vid framställningar av Markus l. helgonen o. kännetecknа dem. *Rättvisans a.: svärdet o. viktskålarna.* **Syn. 3)** sinnebild, emblem, märkestecken; (ibl. nära) symbol. **Attributīv** (l. a'tt-); -t. Språkv. Attributs-.

Audie'ns, -en, -er; -sökande. Företräde (hos högt uppsatt person, särsk. regerande furste). *Få, söka a. (hos ngn). Ge, bevilja ngn a. Under a-en hos konungen yttrades intet därom.* **Auditōri|um,** -et [l. -um], -er. Föreläsningssal (särsk. vid universitet), hörsal, lärosal; åhörarskara, åhörarkrets. **Auditōr,** -en l. -n, -er; -sbefattning. Lagfaren bisittare i krigsrätt.

Augiasstall, ofta skrivet med stor bokstav. Betecknar ngt i högsta grad smutshöljt l. oordnat l. fördärvat genom vanvård o. missbruk (konung Augias hade på 30 år icke låtit rengöra sitt stall).

Augūr (l., särsk. i ssgr, āu-); -en l. -n, -er; -(s)stav. Fornromersk präst som av fåglarnas flykt och läten, företeelser på himlen o. d. hade att utröna gudarnas vilja i avseende på en bestämd handling; teckentydare, teckenskådare.

Augu'sti (vard. även åg- l. ag-); en. *Vi ha haft en vacker a. i år. Före a. månads utgång. Den 17 a.* **Augustipäron** flera sorter tidiga sommarpäron, särsk. larsmässepäron.

Auktion (vard. även åksjon l. aksjon); -en, -er. A. kan anställas i avsikt att avyttra en sak l. rättighet, varvid den säges 'ske till den högstbjudande'; eller ock för att upphandla varor l. få ett arbete utfört, då den sker till den minstbjudande (det förra blir försäljnings-, det senare entreprenadauktion). *Inropa (ngt) på a. A. efter avlidne lektor B. hålles, förrättas månd. den ~. Utbjuda något på a. Utlysa a. på ~. Såld på a. I morgon kommer det att gå en del möbler på a. Hålla a. på ngt. Springa på alla a-er. Öppen a.* offentlig. *Exekutiv a.* då pantförskrivna l. i mät tagna saker säljas till gäldande av skuld (= frivillig a.) *Hus-, bok-, konst-, fastighets-, lösöre-; försäljnings-, upphandlings-, tvångs-, pant-, utmätnings-, konkursauktion.* **Syn.** ibl. 'utbjudan' l. utrop(ning). **Auktionsförrättare. -kammare** verk (i stad) som ombestyr auktioner; dess lokal(er). **-kommissarie** (vid auktionskammare anställd) tjänsteman som ombesörjer förrättandet av auktioner. **-utropare** auktionsförrättarens biträde (som ropar ut sakerna vid auktioner, upptar buden o. avslutar köpet gm klubbslag). **Auktionāt|or** (-årr); -orn, -ōrer. Auktionsförrättare. **Auktioner|a bort** ꝛ, -ade, -as; -ing (med plur.). **Auktioni'st,** -en, -er. Auktionsutropare; förr även om auktionsförrättare.

Akt|or (-årr); -orn, -ōrer. Ofta ngt åld. (särsk. om nutida författare). Författare, skriftställare; ibl. sagesman, hemulsman, upphovsman, 'upphov'. *De gamla a-orerna* mest om klassici. **Auktorisation,** -en, [-er]. Bemyndigande, stadfästelse, bekräftelse. **Auktoriser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Lagfästa, stadfästa, ge (laglig) kraft o. giltighet (åt), fastställa, bekräfta; ibl. (ge) bemyndiga(nde) l. befullmäktiga; ge vederbörligt tillstånd (o. därigm auktoritet t. e. åt en översättning); gilla, skänka sitt gillande (åt), förläna auktoritet, ge stöd l. hemul åt; (ibl.) berättiga, rättfärdiga. **Auktoritatīv,** -t, [-are]. Som har auktoritet l. anseende för kompetens; som har rätt o. makt att påbjuda ngt (o. därför även respekteras), myndig; ansedd; verkligt kompetent. **Auktoritēt,** -en, -er; -stro (blind tro på den l. den a-en). **I.** Om rätt och makt att göra sig åtlydd. **1)** Abstr. *Konungamaktens, samhällets och familjebandens a. Undergräva lagens a.* **2)** Konkr.; nästan blott i plur. *Höra vederbörande a-r. Konungens Befallningshavande eller annan a.* **II.** Om förmåga att öva inflytande. **1)** Abstr. *Böja sig för, stödja l. åberopa sig på ngns a. Vinna anseende och a. Sätta in hela sin a. på att genomdriva en sak. En man som i dylika*

saker väl bör ha ngn, äga a. Jag gjorde det på hans a. då jag trodde på honom. *Bibelns a.* egenskap l. rätt att vara avgörande i religiösa trosfrågor, bindande religiösa kraft. **2)** Konkr. *Tro på a-er. Han är (en erkänd) a. på sitt område, gäller (för mig) som den största a. i språkfrågor.* **Syn. 1)** laglig l. moralisk makt (o. myndighet), rätt att bli åtlydd (på grund av sin ställning), makt, (gällande) kraft, 'lagmyndighet'; **2)** myndighet(er), ibl. (höga) vederbörande; **II. 1)** myndighet, personligt anseende (o. inflytande), överlägsenhet ägnad att inge respekt (o. framkalla lydnad l. anslutning), pondus; vitsord, stöd, hemul; bevisningskraft; **2)** person (l. skrift) som man tillägger avgörande vitsord l. anför till stöd för sin uppfattning o. d., en som man stöder sig på, hemulsman, sagesman, källa; person av erkänd förmåga (på visst område), kapacitet, (speciell) kännare.

Āul|a, -an, -or; -afönster. Stor högtids- l. samlingssal (särsk. akademisk), festsal; mer säll. om stor, centralt belägen hall i större etablissemang (t. e. om vänthall i badhus).

Auri'k|el, -eln, -ler l. -lar. Prydnadsväxten Primula auricula med dess mångfaldiga varieteter.

Auskulta'nt, -en, -er. Tjänsteman vid ämbetsverk (särsk. rättegångsverk) som för sin utbildning får åhöra förhandlingar (men ej delta i beslut); 'åhörare' i skola, åhörande lärarkandidat; person som mot mindre avgift åhör enskild föreläsningskurs vid Göteborgs högskola (utan att vara inskriven där); lantmätarbiträde. **Auskultation,** -en, -er. **1)** Åhörande av lektion. **2)** Läk. Undersökning (särsk. av lungor o. hjärta) medelst lyssnande (med blotta örat l. med hjälp av stetoskop). **Auskulter|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). **I.** Intr. Höra på, vara tillstädes som åhörare. Märk särsk. **1)** Som auskultant övervara domstols förhandlingar. **2)** Som lärarkandidat avhöra lektioner, vara auskultant. **II.** Även trans. Läk. Medelst hörseln undersöka hälsotillståndet hos människo- l. djurkropp, 'lyssna' (på).

Auspi'ci|um (-si-); -et, -er. Vanligt blott i plur., särsk. i uttr. *Lyckliga, gynnsamma a-er. Under ngns a-er.* **Syn. 1)** fågelskådning, teckenskådning (hos romarna); tecken (hämtade från fåglarnas flykt osv.); **2)** (a-er:) tecken, förebud, (lovande l. hotande omständigheter; **3)** (a-er:) ledning, hägn, (be)skydd.

Austrālia- l. Australiensvensk. Även med bindestreck (o. stor bokstav). Subst. o. adj. *Berättelser från påpassliga a-ar. A. krönika.* **Australier,** -n, =. **Australisk,** -t. **Australneger** australisk införding av negertyp (särsk. papuaneger från Nya Guinea o. närliggande öar). **Australsken** söder- l. sydsken (ɔc norrsken),

Aute'ntisk, -t. Som verkligen härrör från den person, tid l. d. som uppgives, äkta, genuin; ursprunglig, original-; fullt säker, tillförlitlig.

Āuto- (l. a'vto-), prefix. Av somliga även stavat 'avto-'. Själv-, självverkande, självverksam, egen, självständig. **Autopsī,** -(e)n. Självsyn. — **Autobiografī** oftare självbiografi. **-dida'kt,** -en, -er; -isk. Självlärd l. självbildad, en som på egen hand skaffat sig sina kunskaper. **-grāf,** -en, -er; -samlare. Egenhändig handskrift t. e. brev l. namnteckning (särsk. av framstående person), egenhändigt manuskript l. handstilsprov, originalhandskrift. **-krāt,** -en, -er. Självhärskare, envåldshärskare; suverän. **-kratī,** -(e)n, -er. Självhärskarmakt l. -döme, envåldsmakt, envälde, absolutism; suveränitet. **-māt,** -en, -er; -restaurang. **1)** Om apparat som, på grund av dold mekanism, synes självverkande. *Smörgås-, frimärks-, biljett-, telefonautomater* försäljningsapparater där man erhåller viss vara osv. efter inläggande av visst mynt. *Annons-a-en på Östra Ågatan* där den ena annonsen automatiskt avlöser den andra. **2)** = automatrestaurang, dvs. matställe där man serverar sig själv med hjälp av a-er. *Den första a-en i Stockholm öppnades 1899. Äta på a., frukost på a-en.* **3)** Person som handlar, rör sig osv. automatiskt, maskinmässigt. Ofta tadlande. **-mātisk,** -t. Som (på grund av dold mekanism) skenbart rör sig l. fungerar av sig själv, självverkande, 'självrörlig'; som ombesörjs gm automat(er); som verkar som en automat l. av sig själv l. mekaniskt; maskinmässig, mekanisk. **-mobīl,** -en, -er; -droska; -förare; -karta; -klubb; -ledes; -päls; -ring; -åkande osv. Det kortare 'bil' börjar i en hel del fall utträngа det längre 'automobil'. *Last-, lyx-; pansarautomobil.* **-nōm** (-åm); -t. **1)** Fil. Som själv föreskriver sig sina lagar, självbestämmande; självbestämd. **2)** Lagt. osv. Som själv stiftar sina lagar, som besitter självstyrelse, självständig. **-nomī,** -(e)n. Självstyrelse, självbestämning(srätt), självständighet; ibl. 'självmakt' l. 'självlagbundenhet'. Jfr autonom. **-typī,** -(e)n, -er. Ett slags ljustryck (där klischén erhållits gm 'nätfotografering'); även konkr.

Autodafé (l. av-); -(e)n, -er. Av somliga stavat 'avto-'. (Kättares) brännande på bål, kättar(för)bränning (särsk. i Spanien i äldre tid t. e. 1600-talet); även bildl. (särsk. skämts.) offrande åt lågorna.

Av (i smtl. ofta åv l., särsk. i Götal., å); prep. o. adv. Som adv. är ordet alltid betonat o. brukas oftast i lösbar (l. särskriven) ssg. Både som prep. o. adv. kan ordet växla med *utav,* som av somliga är rätt

mycket brukat i smtl. I smtl. o. i poesi kan 'av' (liksom andra prep.) skiljas från sitt subst., dels för eftertrycks skull som i *Fräckhet har han tillräckligt av;* dels vid rel. o. interrog. pron. t. e. *Vem fick du ringen av? En bok, som jag aldrig sett skymten av;* märk även *Han har intet att leva av.* Angående fall, där uttr. med 'av' kan växla med andra konstruktioner se nedan under A. IV.

A) Prep. betecknande: **I.** Utgångspunkt o. d. **1**) Om rum. **a**) Egentligt. *Falla av hästen. Gå av vägen* mindre vanl. = ta av från, lämna vägen. **b**) Friare. *Gå dessa ord av hjärtat? Just utkommen av trycket. Det stank brännvin av honom.* Jfr även 3 nedan. **2**) Om tid. *Av gammalt. Av begynnelsen* åld. *Av forno* åld., mindre vanl. *Av ålder. Den förra bygden har av fordom kallats »Nedom skogen».* Hit möjligen *Edert brev av den 10 dennes.* **3**) Om skiljande o. d. *Skala barken av ett träd. Skinnet gick av ansiktet. Bryta nacken av sig. Dansa kronan av bruden. Skudda stoftet av fötterna.* **4**) Om erhållande av o. d. Konstruktionen undvikes helst vid pass., enär eljest lätt av-uttr. kan fattas som agent. *Söka ut betalningen av ngn. Mö av hennes giftoman begära. Vad väntar, vill du av mig? Det har jag ej förtjänat av dig! Tag ej råd av den du ej känner! Få, köpa, låna ngt av ngn. Uppgiften har jag av länsmannen själv. Vad kan han vilja veta av oss?* **5**) Om källa l. förråd o. d. *Men av kunskapens träd på gott och ont skall du ej äta* uppfattas nu ibl. även partitivt. *Inkomst av kapital och arbete. Dela med sig av sitt överflöd.* Friare: *Ha heder, glädje av sina pojkar. Ta exempel av honom! Dra slutsatser av ngt.* **6**) Om härkomst, upphov o. d. **a**) *Född av jungfru(n) Maria. Vara (kommen) av god familj, ädelt blod* numer ofta fattat blott som egenskapsbetecknande. *Vara av ondo. Av jord är du kommen. Girighet föder av sig hjärtlöshet.* **b**) *Kungen av Sverge. Cronhielm av Flosta. Adliga ätten av Kléen. Jungfrun av Orléans.* Märk även fartygsbeteckningar som *Hugin av Göteborg.* **c**) *En man av folket. Studerande av Stockholms nation.* **d**) Hit snarast *Riddare, kommendör av Nordstjärneorden.* **e**) Märk även i Ossians-efterbildningar *Rurmar av tonerna.*

II. Ämne o. d. **1**) *En rock av brunt kläde. Kista av ek. En man av kött och blod.* **2**) *Göra en dygd av nödvändigheten. Av en vindböjtel göra en duglig samhällsmedlem. Av känslor blevo toner.* Betonat är 'av' vanl. i *Blev det något av honom till slut?*

III. Orsak, agent, medel, sätt, avseende. **1**) Orsak. *Det vet jag av egen erfarenhet, av mig själv. Av frukten känner man trädet. Av vad anledning uppvaktar han oss, månne? Hon grät först av harm. Av nåd, låt oss slippa höra mer!* mest skönl. *Fela av svaghet. Av fri vilja, egen drift. Kom av dig själv!* utan påstötning; kan även föras till 2 nedan. *Det var av misstag. Av en (ren) händelse. Berömma sig av att aldrig ha badat kallt. Blek av fasa. Stel(na) av köld. Av födsel och ohindrad vana. Trött av mycket arbete. Vanför av naturen. Rönnen stod röd av bär.* **2**) Agent o. d. *Svea rikes historia författad av O. v. Dalin* numer utelämnas vanl. verbet. *Träffas av blixten. Det var illa gjort av honom. Slottet omgavs av kala backsluttningar. Låt inte lura dig av honom! Han har fått lida, tåla mycket av den hustrun. Det där var inte snällt av dig! Konstantinopels erövring av turkarna* mest skr. **3**) Medel l. sätt. *Leva av biskötsel, av sitt arbete. Han ä(r) alldeles hes av att skrika, av bara pratande* ngt vard. *Överdragen av marmor* oftare 'med'. *Överhopad av arbete. Skrika av alla krafter. Av all makt arbeta på att ~. Överflöda, vimla av ~.* **4**) Avseende. *Jag är mild och ödmjuk av hjärtat* åld. *Vara rädd, bekväm av sig.*

IV. Andra fhdn, ofta motsvarande gen.- (l. abl.-) uttr. i äldre tid l. främmande språk. **1**) Motsvarande gen. generis. *En oräknelig skara av vitulliga får. Ett nytt slag av skrivmaskiner.* I de flesta kan vid subst. som beteckna myckenhet 'av' saknas. Vanl. *Två liter mjölk* men, då prep.-uttr. går före huvudordet, alltid *Av ägg behöva vi blott 5 tjog.* Ibl. vid neutr. av adj. l. pron. samt vid adv. *Här fanns nog och övernog av livsförnödenheter. Av nytt höres nu intet, föga.* **2**) Motsvarande gen. partitivus. *Hälften av skogen är min. Av styrelsen(s medlemmar) röstade 5 ja och 3 nej. Två liter av skummjölken. Den största av alla. En av de aderton. Den av oss som ~. Ingen(dera) av dem. Litet av vart. Mista något av sitt inflytande. Äpplet, av vilket jag åt ~. Ta av frukten så mycket ni vill.* Vid superl., räkneord o. pron. (säll. vid subst.) kan även förekomma 'bland'. **3**) Motsvarande possessiv gen. *Barn av fattiga föräldrar. Ett bekant uttryck av Tegnér. Några dikter av Fjalar. Resultatet av underhandlingarna. Bullret av deras vingar. Klappret av hovar. Det var ett misstag av honom. Under kontroll av ~. På begäran av ~. Intet spår av trötthet. Symtom av lungsot. Vid foten av ett berg. I hjärtat av staden. Olika böjningsformer av ordet. Andra upplagan av ~. En särskild art av hjortsläktet. Var slav av sitt begär. Ett slags mellanting av krog och värdshus. Otillräckligheten av ~. På höjden av ~. Bestrida nödvändigheten av att ~.* Märk fasta uttr. som *Med anledning av, på grund*

av, till följd av, i kraft av, i mån av o. d. Omskrivningen med 'av' brukas företrädesvis då 'genitivordet' betecknar ett livlöst ting l. är ett abstr. **4**) Motsvarande gen. objektivus. *Den lycklige ägaren av en tioöring. Vän av sport. Ha behov av att ~. Vid åsynen av norska kusten. V. Rydbergs översättning av Faust.* Märk fasta uttr. som *I betraktande av, med undantag av, med (under, utan) förbehåll av.* **5**) Motsvarande gen. epexegetikus. *De som vilja bära namn av kloka. Till ett pris av 5 kr.* Prep.-uttr. kan ofta ersättas av apposition. *Bära titeln (av) kejsare.* **6**) Motsvarande gen. kvalitatis. *En man av adel, av heder. Är du av den ullen? Förseelse av grövre art. Berg av betydlig höjd. En sak av värde. En diamant av flera tusen kronors värde. Vara av nöden.* **7**) Märk 'av' efter en del adj. (o. part.). *Full av vishet. Bli delaktig av nåden. Oförmögen av ett manligt beslut. Mäktig av försakelse. Förtjänt av framgång. Glömsk av sin värdighet.*

B) Adv. **I.** Som adv. brukas 'av' förutom i lösbara (l. särskrivna) ssgr nästan endast i uttrycken *Av med (hatten osv.)! Hattarna av! (Gå) av och an* fram o. tillbaka, hit o. dit, ibl. från o. till. *(Det händer) av och till (att ~)* skr.; då och då. *Rakt, rent, tvärt av.* Någon gång i scenanvisningar *(Adjutanten) av* går, lämnar scenen. **II.** I ssgr. **1**) Vid de lösbara ssgrna (som ej här kunna fullständigt upptas) är bet. ofta mer åskådlig l. egentlig, då lederna äro skilda (fri form), mer abstr., då de äro förenade (fast form). T. e. *Avslå en bön* men *Hästen slog av honom.* Part. ha nästan alltid fast form; blott i poesi finner man t. e. *Solen, speglad av i källan.* De fasta formerna ha ej säll. mer karaktär av skr., de fria ofta av smtl. l. ledigare stil. **2**) Bland bet. märkas rörelse l. förflyttning (avstiga, avfärd); avstånd o. d. (avlägsen); skiljande l. delande (avflå, avmota); motsats (bryta av mot); förminskning l. utplånande (draga av på lön, avkorta); fullföljande till slut (avsluta ett köp, avgöra); förstöring (göra av med ngt); försöka att erhålla (avfordra); efterbildning (avrita); härkomst o. d. (avkomling); det varom fråga är (avhandla). **Syn.** utav; märk därjämte att uttr. med 'av' ofta kunna ersättas av appositionsförbindelser, sammansättningar o. gen.-förbindelser.

Avarbet|a ◻; -ning. *A-a av en skuld* betala den gm arbete. **-art.** Motsatt å ena sidan (huvud)art, å den andra varietet. *En egendomlig a. av vanliga blåklockan.* Friare, vanl. nedsättande *Utmönstra ngt som en a.* **Syn.** biform, biart, (mer tillfällig l. mindre betydande) underart, ibl. nära varietet; försämring (av den rätta formen), ibl. oart.

-balka ◻ dela l. avstänga medelst (låg) skiljevägg. **-balkning,** -en, -ar. Även konkr.: skiljevägg; avbalkat rum. **-barka** ◻ ta l. fläka barken av. **-barra** ◻. *Torra viskor av a-t granris. Julgranen börjar b. av (sig)* släppa barren. **-bas|a** ◻; -ning (med plur.). Grundligt piska upp, genomprygla; tukta, skarpt tillrättavisa. *Ge ngn en duktig a-ning.* **-bedja.** Mest skönl. o. högt.; mindre vanl. *A. sin skuld* be om tillgift för, göra avbön för. **-beställ|a;** -ning (med plur.). Mindre vanl. Återta en gjord beställning, kontramandera. **-bet|a** ◻; -ning. *Kreaturen ha b-at av allt gräset i hagen. A-ade ängar. Låta a-a en äng.* **-betal|a** ◻; -ning (med plur.); -ningsaffär; -ningsvillkor m. fl. **I.** Huvudbet. *Skulden skall a-as på 5 år* ibl. med anslutning till II. *A-as i små poster. A-a 100 kr. om året på en skuld. Få, ta emot säd i a-ning. Köpa, taga ngt på a-ning, på ett års a-ning, på goda a-ningsvillkor. Små a-ar på 50 kr. Första a-ningen.* **II.** Mindre vanl. **1**) *Inom två år skall hela skulden vara a-d.* **2**) *Isbrytaren har emellertid lagt upp. Besättningen a-ades på påskaftonen, och om tisdag tages fartyget in i torrdockan för att omses.* **Syn. I.** småningom l. delvis l. i (smärre) poster betala l. återgälda, betala del av skuld; **II. 1**) fullständigt betala, gälda; **2**) göra sluträkning med. **-betsl|a** ◻; -ing. *B-a av (hästarna).*

-bid|a; -an. Skr., mest skönl. *A-a tiden, (ett) lägligt tillfälle. A-a du lugnt utgången! I a-an på blivande rannsakning.* **Syn.** bida, avvakta, invänta, vänta på. **-bil|a** ◻; -ning. Tekn. Tillhugga (en stock o. d.) med bila; med bila borthugga. **-bild. 1**) Huvudbet. *Sin fars a.* sin far upp i dagen. *Bliv en trogen a. av din moder, så ~. Se sin a. i ngt.* **2**) Sälls. *Häxor kunde döda människor med att nedsmälta deras a-er i vax. En ofullkomlig a. av ~.* **Syn. 1**) motstycke, motsvarighet, andra jag l. exemplar, efterbild, upprepning, kopia; beläte (ɔc urbild); ibl. nära symbol; **2**) avbildning. **-bilda** [◻]. *Låta a. sig som gud. Guden a-s kobent. A-d i olja. A. själens stämningar* skönl. I skönl. stil ngn enda gång 'bilda av'. **Syn.** forma en bild av, avmåla, avrita, avta(ga) ◻; (av)teckna, framställa; skildra, återge, 'avspegla', utmåla, beskriva; ibl. vara l. ge en bild av, föreställa. **-bildlig.** Mindre vanl., skr. *Från det a-a sluta (sig) till det urbildliga, till urbilden.* **-bildning,** -en, -ar; -sdrift. Mest konkr. Bild, plansch, efterbildning, reproduktion, (i barnspråk) gubbe. **-bind|a** ◻; -ning. **1**) Mindre vanl. *A-a en vårta* avsnöra, avknyta. **2**) Mest fri form. *B-a av (sig) hjälmen.* **-bit|a** ◻; -are o. -artång (kniptång, tång med skarpa käftar för metalltråd o. d.); -ning. Fri form vanligast. **1**) *Kasta bort det a-na stycket (t. e. av en brödkaka). Tråden är icke av-*

klippt, du har bitit av den. B-a av en tand bita så att den bryts av. **2)** Bildl. *B-a av ngn med ett hånfullt, ett skarpt yttrande.* **3)** Märk bl. a. *B-a av supen* ngt vard.: ta den i två vändningar, ej dricka i botten. *B-a av en cigarr* snoppa den med tänderna. **Syn. 1)** bortbita ɯ, bita itū l. tvärt av; ibl. avknipa; **2)** avklippa ɯ, avsnäsa ɯ, tvärt avbryta, avvisa.

-blad|a ɯ l. **-bläd|a** ɯ; -ning. Ej allm. kända. Ta bort bladen från, rensa från blad. *A-a vitbetor före skörden. A-as* förlora lövet l. bladen. **-blekna** ɯ. Mest fri form. **-blekt.** Något urblekt. *En tämligen a. skrift. A-a tyger. En a. skönhet* vissnad. **-blås|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Trans. **1)** Mest fri form. *B-a av dammet av en bok, från skrivbordet. B-a av skummet från ett ölglas.* **2)** *B-a av ett tåg* ge avgångssignal, om stationsinspektor som förr alltid blåste i signalpipa, då tåget skulle gå; numer 'avviftas' det. **3)** *(Låta) a-a riksdagen. A-a en jakt* med hornsignal. *A-a en strid. A-t bal* ofta blott = slutad. **II.** Intr. **1)** Mest fri form. *Hatten b-te av honom.* **2)** *A-ta grenar.* **Syn. I. 1)** bortblåsa ɯ; **3)** ge signal om upplösande l. upphörande, ge avslutningssignal; **II.** bortföras l. lösryckas l. avbrytas l. kullstörtas av blåsten. **-bländ|a** ɯ; -ning. *Färjan gick med a-ade lanternor.* **-bom|ma** ɯ; -ning. Avstänga gm bom; ta ned (lösgöra) väv från vävbommen. **-borst|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. **1)** *B-a av hatten åt mig, är du snäll! B-a av sig.* **2)** *A-a vart dammkorn från* ~. **-brinna** ɯ. **1)** Förstöras l. ödeläggas gm brand, härjas av eld; brinna ned. *Avbrunna tomter, marker. Tornet brann av l. avbrann på 1700-talet.* **2)** Gå av, smälla av, avfyras, lossas, explodera, hastigt fatta eld o. förbrinna. *Skottet, bössan brann av, utan att han visste ordet av. A-a med en stark knall* t. e. om en krutmängd, om fyrverkeripjes osv. **-brist|a** ɯ; -ning. Mest fri form. *En avbrusten sträng* oftare 'brusten'. **-brott;** [-svis, adv.]. **1)** *Med (många) a. Pågå utan a. Arbeta under ständiga a. A. i arbetet. Efter (ett) långt a. åter uppta ngt. Det blev a. (i telefonsamtalet).* **2)** *Det skulle göra alltför starkt a. mot det vanliga livet här på landsbygden.* **Syn. 1)** uppehåll, hinder, paus, avstannande; ibl. vila l. mellanskov; **2)** motsats, kontrast, olikhet, ibl. tvär övergång l. förändring. **-bruk|a;** -ning(srätt). *A-a ett hemman, timmer, skogsmark* tillgodogöra sig avkastningen; avverka.

-bryn|a ɯ; -ing. Kok. Ge brunaktig färg. *Såsen a-es med soja.* **-bryt|a** ɯ; -are (fys. = apparat varmed elektrisk ström kan hastigt avbrytas o. åter slutas, vanligare 'strömbrytare'); -ning (ofta vid telefonering; ibl. med plur.); -ningsapparat. **A)** Lösgöra o. d. Trans. Mest fri form. *B-a av en törnros och ge den åt ngn. B-a av kvistar och lägga på vägen.* **B)** Om stympning, delning, förändring o. d. **I.** Mer egentl. Trans. **1)** Tvärt av. Mest fri form. *B-a av (sig) benet. Ligga där med avbrutna ben. Stål a-es lättare än järn. Råka b-a av nålen, (spetsen på) en penna. Avbruten på mitten.* **2)** Mindre vanl. utom i perf. part. *Avbrutna gavlar* vinkliga. *Avbrutet torn* stympat. *På graven står en avbruten pelare.* **II.** Bildl. **1)** Tvärt göra slut på. Trans. (l. abs.). Mest fast form. **a)** *A-a underhandlingarna. A-a allt umgänge med ngn. Här måste vi a-a vår berättelse. Hon sökte fortsätta, men måste på nytt a-a. Han avbröt sig själv med ett hånskratt. Avbryt mig inte! Bli avbruten mitt i ett samtal.* **b)** Märk part. perf. som adj. *Avbruten eld* som tidvis, då o. då avstannar, intermittent. *Svag och avbruten puls. Stilen är kantig, tvär, avbruten* osammanhängande, abrupt, lider av språng l. luckor l. inskjutningar. *Få fram några avbrutna ord* ryckvis utstötta, osammanhängande, ibl. nära tvärhuggna. **2)** Förorsaka omväxling o. d. Trans. Mest fast form. *En tystnad, endast avbruten av vågornas skvalpande* gärna skönl. *Söka a-a enformigheten genom* ~. **3)** Sticka av mot. Intr. Mest fri form. *Det svarta b-er vackert av mot det röda. Med ett lugnt tonfall, som starkt avbröt mot de upprörda dragen.* **Syn. A)** lösbryta ɯ, (bort)bryta (ɯ), lösgöra, ta āv; **B) I.** bryta så att det går tvärt av, ibl. stympa l. ta āv toppen l. spetsen på, ha itū (vard.), ibl. nära bräcka; bryta (i vinkelform); **II. 1)** tvärt göra slut på, hastigt avsluta; avklippa ɯ, inställa, upphöra med, upplösa; hindra (från) att fortsätta, störa, falla i talet, hindra, hämma; **2)** förorsaka l. göra avbrott i, sticka āv, svära mot, bilda motsats l. kontrast, kontrastera.

-bräck, [-et, sälls. o. än mer -en], [=]. Vanl. neutr. Mest skr. *Lida a. (i sin näring gm* ~*). Göra, tillfoga ngn stort a. Vålla (stort, stor) a. i ngt.* **Syn.** skada, nackdel, förfång, mēn, förlust, minskning, ibl. intrång. **-bräck|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsmaskin (degdelningsmaskin). Mest fri form. **1)** *B-a av ett tjockt spett. Ett a-t stycke av ngt.* **2)** Vard. *B-a av ngn med ett infall. Känna sig a-t.* **Syn. 1)** avbryta ɯ; lösbryta ɯ; **2)** göra svarslös, 'snusa āv', avsnoppa ɯ, 'bränna āv', snäsa (ti'll). **-bränn|a** ɯ. **I.** Egentligast. **1)** Mest i part. perf. *Avbrända fält, tomter. Åkrarna lågo avbrända i den heta solen.* **2)** *Tidigt på våren a-a det vissna gräset från föregående år. B-a av (sig) mustascherna.* **3)** *Värdet av de avbrända husen.* **II.** Tekn. Rena l. fullborda gm bränning. **1)** *Skruvarna bestrykas med olja och a-as* så att ytan härdas. **2)** *A-a konjakssås.* **III.** Med explosion l. d. *A-a ett fyrverkeri. Avbrända raketer. B-a av*

ett skott. **IV.** Ngt vard. Nästan endast fri form. *Du må tro jag brände av honom.* **Syn. I.** med eld lägga öde; fullständigt uttorka l. komma att vissna; bortbränna ◻; nedbränna ◻, med eld i grund förstöra; **III.** antända (o. förbränna), komma att brinna även, avfyra ◻; **IV.** avsnäsa ◻, näpsa, jfr avbräcka 2. **-bränning.** Märk särsk. *Det blir stora a-ar på en sådan affär* mycket som avgår, omkostnader, avgång, ibl. nära avdrag l. förlust. **-bröst|a** ◻; -ning (med plur.). Artill. *Då artilleriet skall skjuta, a-as kanonerna* skiljes kanonen (som ligger i sin lavett) från förestållaren (framvagnen). **-bygd.** Avsides belägen bygd l. trakt. *B. Hesselman: Från uppländska a-er.* **-bytar|e,** -(e)n, -e. Mindre vanl. Tillfällig vikarie l. avlösare, reserv.

-bära ◻ se bära av. **-bärg|a;** -ning. Skörda (all grödan l. frukten av), avmeja. *A-ade ängar. A-ad säd.* **-böj|a** ◻; -ning (med plur.). **I.** Egentl. Fast l. fri form. *B-a av en ståltråd, ett stycke bleck. Lagom a-d.* **II.** Friare o. bildl. Blott fast form. **1)** *A-a ett slag, en värjstöt.* **2)** *Lyckas a-a ett hotande slagsmål. Olyckan a-des genom konsulns ingripande.* **3)** *A-a ett anbud. Tacksamt a-a en erbjuden utmärkelse. Ge (ngn) ett a-ande svar.* **Syn. I.** kröka, böja (i vinkel); böja så att ngt går av; **II. 1)** avvärja, parera, ge annan riktning; **2)** avvända, avstyra, (för)hindra, förebygga, förekomma, laga så att (det o. det) ej inträffar l. kommer till stånd; **3)** hövligt avslå, undanbedja sig, visa ifrån sig. **-bön.** Bön om tillgift under (offentligt) erkännande av sitt fel. *Göra a. (för ngt hos ngn). Författaren tvangs till a. A-en som hedersstraff avskaffades i Sverge 1864. Offentlig a.* **-börd|a,** -ade, -as; [-ning]. Numer blott bildl. o. mest refl. *A-a sig en skuld, sin skuld (hos ngn). Söka a-a sig allt ansvar, en beskyllning. Molnen, hotande, regnfyllda, hade ännu ej börjat a-a sig sitt innehåll. Dalälven a-ar (sig) sitt vatten i Bottniska viken* faller ut, utflyter. **Syn.** (åter)gälda, uppfylla, fullgöra, befria sig från (ngt som legat över en), ibl. lätta (sitt samvete från), ibl. uträtta; befria (sig från), ibl. urladda sig, utgjuta sig.

-dagata(g|a) ◻; -ning. Mest skönl., högt.; även skämts. *Han hade själv tagit sin hustru av daga med gift. Den motionen får vi väl därmed anse som a-en.* **Syn.** avliva, ta(ga) livet av, bringa om livet, dräpa, döda; grundligt nedgöra, kritisera ihjäl. **-dam|ma** ◻; -ning (med plur.). **1)** *D-ma av skrivbordet. Är skrivbordet a-mat. D-ma av och ställa i ordning (i ett rum)* damma. *D-ma av mjölet från rockärmen. D-ma av dig det värsta, innan du går in!* **2)** Märk intr. t. e. om mjöl, färg(stoff). Nästan endast fast form. *Förlora genom a-ning.* **Syn. 1)** befria från damm, torka dammet av, slå bort dammet från; piska l. borsta dammet ur, (av)borsta (◻); **2)** förflyga l. gå bort i form av damm l. stoft. **-dank|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Förr term för att hemförlova krigsfolk (särsk. om upplösning av värvad trupp). Numer mest ngt föraktligt o. vanligast i perf. part. *Med grämelse se sig a-ad från sin befattning. En gammal, a-ad dragon.* **Syn.** avskeda; avsätta, skilja från tjänsten; (a-ad:) avskedad som oduglig, kasserad, utdömd, uttjänt, överårig, (ibl. nära:) avsigkommen. **-dans|a** ◻; -ning. **I.** Blott fast form. *En bal, a-ad å slottet till firande av* ~. **II.** Mest fri form. *D-a av klacken på ena skon. D-a av kronan av bruden. Han d-ade av med min dam.* Friare. *Men just i detsamma fick han en örfil, så att hatten d-ade av.*

-del|a ◻. **I.** Huvudbet. *Skåpet är a-at med hyllor. A-a ett arbete i kapitel. Kapitlen äro i sin tur a-ade i paragrafer. Fältet är på snedden a-at i två halvor. En skärm d-ar av rummet på mitten. A-a i klasser; i lotter.* **II.** Övriga bet. **1)** Krigs. Fast form. *Tyska flottans till Östersjön a-ade, jämförelsevis svaga stridskrafter gjorde vad de behagade. A-a en eller två skvadroner till reserv. A-a en styrka för ett visst ändamål.* **2)** Mindre vanl. är *Fyra kvadrater, vilka a-as från varandra genom (l. med) pelare.* Märk *A-as på två rader!* **Syn. I.** (in)dela ◻, uppdela ◻, fördela; **II. 1)** avskilja o. bestämma för visst ändamål; (av)skilja. **-delning;** -schef m. fl. se II nedan. Ofta konkr. **I.** Enkelt. Märk bl. a.: **1)** *Det ska ligga i salsskåpet, övre a-en. I tre a-ar över varandra.* **2)** *Köksa-en. Vitvarua-en (i en affär).* **3)** *Fil. kand.-examen kunde en tid tagas i två a-ar.* **4)** *Andra kap., tredje a-en. Se Svenska Dagbladet, a-en för idrott. Anställd på, vid notisa-en* ibl. även med syftning på personalen där. **5)** *Hägrarna utgöra den fjärde stora a-en av vadarna.* **6)** *A-en för utrikes ärenden. Arbeta på två a-ar.* **7)** *Varje a. vid en järnvägslinje omfattar flere 'bansträckor'; bevakningsbefälet över a-en är anförtrott åt en banmästare.* **8)** *Sjätte och sjunde klasserna voro förr delade i en nedre och en övre a. Parallell-a-ar av stora klasser, som måst uppdelas.* **9)** *Våra studentnationer motsvaras i Hälsingfors av a-ar, t. e. Nyländska a-en.* **10)** Krigs. Märk särsk. **a)** Allmän benämning på trupp mindre än bataljon. **b)** Del av batteri med (vanl.) två pjäser. **c)** Lystringsord vid truppstyrka som ej är indelad till truppförband l. som understiger ett kompani. *A. — halt!* Även i gymn. **d)** Mindre antal örlogsfartyg under gemensam befälhavare (kommendör l. kommendörkapten). **II.** Ssgr. *A-schef* till I. 10 o. 6. *A-skontor* t. e. av bank. Ofta = filial. *A-område*; ett kompanis inskrivningsområde (kompaniområdet) är vanl. in-

delat i två a-områden. *A-sskärm* för att dela ett rum. *A-svis* var a. för sig, en a. i sänder. **Syn. I.** del; klass; flock; stycke; grupp, familj, ordning; departement; sektion, division.

-dik|a ɯ; -ning (med plur.); -ningslag. *A-a vattnet från en äng. A-a en sjö. A-a myrmarker.* **Syn.** gm dikning avleda l. avtappa; gm dikning torrlägga, utdika ɯ. **-disk|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. **-domn|a** ɯ; -ing (med plur.). Ofta skönl. o. bildl. **-drag;** -svis (adv.). **1)** *Göra a. på (ngns) lön, på lönen för ngn. Efter a. av l. för omkostnader. Mot 1 kronas a. Utan (något) a.* **2)** Boktr. *Korrekturavdrag. Taga a. Det är bäst, att jag får 6 a.* **Syn. 1)** minskning, avkortning; **2)** avtryck, avtryckt exemplar (särsk. för införande av rättelser). **-dra|(ga)** ɯ; -gare (hudavdragare, 'rackare', nattman); -gning (med plur.). **I.** Fri form föredras. *A-ga handskarna. Dra av (sig) strumporna. Huden a-ges och kroppen nedgräves i jorden.* **2)** *D. av en tråd.* **3)** *Med en raka d. av slagget från kopparens yta.* **II.** Nästan endast fri form. *Innan rövarhorderna drogo av från nejden, satte de eld på husen. Dra av med både löst och fast* ngt vard. **III.** Fast o. fri form ungefär lika vanliga. **1)** *A-ga ett mindre belopp från en skuldsumma. Därifrån a-(ge)s dels 3 kr. för skjutsen, dels ~. Sju kronor drogos av på lönen på grund av strejken.* **2)** Boktr. *Vill ni d. av tre exemplar av provbladet och sända dem till ~. Senare a-get exemplar (av ett kopparstick) blir i regeln mattare och sämre än ett tidigare.* **Syn. I. 1)** ta(ga) äv (sig), avkläda (sig) ɯ; avflå ɯ; **2)** avslita ɯ; dra itu̇ l. sö'nder; **3)** avskrapa ɯ; befria (medelst raka l. d. från slagg o. d.); **II.** bortdraga ɯ, avtåga, bege sig bo'rt, avlägsna sig; (d. av med:) bortföra; **III. 1)** avräkna ɯ, avkorta ɯ, frångraga, dra ifrån, avskriva; ibl. subtrahera; ibl. rabattera; **2)** ta ett avdrag, låta (försöksvis l. till färdigtryckning) gå gm pressen, trycka.

-drift; -slinje (säll. utan s; = verklig kurs i motsats till styrd, dvs. inberäknat a-en); -svinkel (mln verklig o. styrd kurs). *Bestämma ett fartygs a. Komma på, göra a.* **Syn.** avvikelse åt lä (l. åt den sida dit man drives av ström). **-driv|a;** -ning (med plur.); -ningsmanskap (jäg.). **1)** *A-a bin ur kupa* utdriva. **2)** Kem. o. tekn. m. m. Utdriva ett ämne (ur en förening); gm destillering avskilja; ur silvermalm o. d. utdraga den ädla metallen (gm syrsättning av ingående bly l. d.), rena. *Det efter oljans a-ning återstående hartset. Silver, a-et med bly. Verkbly, som a-es, då man får blicksilver, vilket ~.* **3)** Jäg. *A-a en (jakt)mark. Låta a-a ett skall* utföra en skallgång, med drevfolk mota [illegible] området mot utställda skyttar. **4)** Skg. i. [illegible] verka. **-dryp|a** ɯ; -ning. Fri form vanligare. **1)** *Låta vattnet d-a av (från kläderna). Köttet sättes att a-a.* **2)** Ngt vard., skämts. *D-a av slokörad* avlägsna sig oförmärkt, 'smita (undan)', 'avdunsta'. **-duk|a** ɯ; -ning (med plur). Mest fri form. *Är det a-at? D-a av bordet, är du snäll!* **-dunst|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsmätare; -ningsyta. **I.** Egentl. Fast form vanligast. **1)** Intr. *Fosfor sprider ett svagt ljus, då den a-ar. Låta havsvatten a-a för att tillgodogöra sig saltet. A-ningen går då vida långsammare.* **2)** Trans. *Havsytan a-ar vatten. A-ad honung* som getts fastare form därigm att man låtit vattengas bortgå. **II.** Bildl. Fast o. fri form lika vanliga. Ngt vard. *Tjuven hade emellertid redan d-at av (till Amerika).* **Syn. I.** förflyktiga(s), förflyga, gå opp l. bort i rök l. i form av ånga, avgå i gasform; utdunsta; ge ifrån sig i gasform l. i form av vattenånga; **II.** oförmärkt ge sig äv, göra sig osynlig, avdrypa ɯ, smyga l. lista sig bo'rt. **-duschning.** *Tvagning jämte borstning och a.* **-dån|a** ɯ; -ing (med plur.). *Ligga a-ad.* **-däm|ma** ɯ; -ning (med plur.); även konkr. om a-d vattensamling l. om stängsel. *Under grävningarna d-des floden av 20 meter ovanför.* **-dö** [ɯ]. **1)** Bibl.; mindre vanl. Blott fast form. *A. från synden, från världen* 'dö bort', fullständigt vända sig från. **2)** Även fri form. *Samtalet avdog l. dog av av sig självt.* **3)** Märk participen. *A-de kamrer E. Eriksson* skr., åld. ämb. l. skämts. *A-da former* döda, (för)stelnade, förgångna, alldeles föråldrade. *A-ende indianstammar, folkslag, hantverk* (småningom) utdöende. **-döma.** *A. ett mål* slutdöma, fälla utslag i, avgöra.

-fall; -sanda (till II. 1); -sdike (avloppsdike); -slår (att uppsamla a. i); -sull (ullavfall som erhålles vid överskärning av kläde); -svatten (spillvatten, smutsvatten). **I.** Konkr. *Ta vara på a. (från köket). A. vid timmerhuggning, vid l. efter slakt. A. i skog. Tillgodogörandet av a(-en) har omgestaltat hela vår industri.* **II.** Abstr. **1)** *Nederländernas a. från Spanien. Förleda ngn till a. A. från den rätta tron. Geijers a.* **2)** *Vattnet från maderna hade icke tillräckligt a. Nödigt a. för alla diken.* **3)** Sjöv. = avfallning, jfr avfalla I. 4. **Syn. I.** avskräde, avskrap; ibl. biprodukt; **II. 1)** övergivande; lösryckande (från sitt parti); övergång (till annan lära o. d.); ibland desertering; **2)** avlopp; fall, lutning, sluttning. **-fall|a** ɯ; -ning (blott krigs. o. sjöv.) **I.** Mest fri form. **1)** *A-en frukt. Bladen f-a av. Håret börjar falla av. Medel mot hårets a-ande.* **2)** *Tycker du inte han f-it av (betydligt) på sista tiden? Han är mager och a-en. Se lite a-en ut.* **3)** Krigs. *A-a l. f-a av för hinder* om truppdel som för att minska frontens bredd skiljer sig o. ordnar sig bakom de övriga (o

uppslutning). **4**) Sjöv. *F-a av med skeppet. Skeppet föll av för vinden. Lägga rodret, så att det verkar till a-ning.* **II.** Blott fast form. **1**) Mindre vanl. *Allt som vid tillverkningen a-er, tillvaratages för att ~.* **2**) Vanl. klandrande. *A-a från ett parti, från sin rätta konung, från sina forna åsikter, från sin tro, från den katolska läran. Folket har a-it från Gud.* **Syn. I. 1**) lossna (från sitt fäste o. falla); **2**) (av)magra (ɯ), (a-en:) utmärglad, som förlorat sitt hull o. sin friska hy; **4**) vrida(s) mer åt lä, falla; **II. 1**) falla bort, bilda avfall; **2**) överge, rycka sig lös från, övergå (till annan lära o. d.). **-fas|a** ɯ; -ning (med plur.). Hantv. Avsnedda, snedhugga, avkanta. *En sten, en planka, vars kanter blivit a-ade.* **-fatt|a;** -ning (med plur.). **1**) Huvudbet. *A-a ett utlåtande. Talet var väl a-at och genomtänkt. Kort a-ade meningar. Är boken a-ad på svenska? Läsa en dikt i dess ursprungliga a-ning.* **2**) Märk. *A-a en karta över en trakt. En by, vars ägor finnas på karta a-ade.* **Syn. 1**) (skriftligt) uppsätta ɯ, sammansätta, (i)hopsätta ɯ, forma, ge (skriftlig) form åt, redigera, stilisera, ibl. formulera, ibl. skriva; (a-ning:) form, redaktion; **2**) uppgöra, upprätta; kartlägga.

-fest|a ɯ; -ning. I lättare stil, smtl. osv. *Studenterna a-ades på vanligt sätt. F-a av ngn, då han lämnar staden.* **-fil|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a ojämn eter.* Även bildl. *Han behöver bli lite a-ad.* **Syn.** fila bort ɯ; glätta l. jämna (gm filning); fila itu; avslipa ɯ, hyfsa. **-fir|a**[1] ɯ; -(n)ing (med plur.). Sjöv. Sakta o. jämnt l. gradvis släppa ut t. e. ett skot. *A-a ngt på ett tåg.* **-fir|a**[2]; -ning (med plur.). Mindre vanl. *En ganska rymlig sal, i vilken Knutsfesterna sedvanligen a-ades.* **-fjäll|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsperiod (t. e. vid scharlakansfeber). *F-a av en fisk* vanligare fjälla. *Huden a-ar, a-as l. f-ar av vid vissa sjukdomar.* **-flyt|a** [ɯ]; -ning. *Flottet får långsamt a-a. Mälaren a-er genom Norrström* aldrig fri form. **-flytt|a** [ɯ]; -ning (med plur.); -ningsstök. *A-a med sina saker från hemmet. A-a från socknen, orten. Han är a-ad från staden. Uppsagd till a-ning.* Ibl. trans. *Honom obetaget att från lägenheten a-a vissa åbyggnader.* **Syn.** (bort)flytta (ɯ). **-flå** ɯ. Fri form vanligare. *A. huden av en oxe. Flå av barken av ett träd. Avflådda ekorrar äro bra till kräftbete. Flå av en strumpa* vränga den av foten. *Flå av sig skinnet på handen.* **Syn.** avdraga ɯ, avfläka ɯ, avflänga ɯ, avskala ɯ, frånskilja; flå huden l. skinnet av. **-fläk|a** ɯ; -ning. *A-a barken på ett träd. A-ta barkstycken.* **-fläng|a** ɯ; -ning. Slita bort stycken (från l. av). *F-a av tunna spånor av ~. A-a näver.* Bildl., ngt vard. *Albert kunde ju f-t av sig västen.* **-flöde.** Mindre vanl. *Finna sitt a.* avlopp, utflöde. *Av- och tillflöde.* **-fock|a** ɯ; -ning (med plur.). Vard. *Han blev snöpligen a-ad (från befattningen), då det visade sig att han icke var nykter ens i tjänsten* bortkörd, fick (sitt) respass, kördes på porten.

-folk|a; -ning. Skr. Mindre vanl. *Många byar och städer äro a-ade* berövade sin befolkning, övergivna av innevånarna, utödda. *Jordstyckningen och landsbygdens a-ning.* **-fordr|a;** -an; -ing. Ofta skr. *Det löftet hade jag a-at honom, innan han gick. A-a ngn en förklaring.* Även *Han a-ades räkenskap* o. *A-ad räkenskap, svarade han ~. Lämna ngt först efter, på, vid a-an.* **Syn.** (av)kräva. **-form|a** ɯ; -ning (med plur.). *I metall a-a föremål* ta avtryck av, avbilda. Märk *A-a en modell* göra en gjutform efter den. **-forsl|a** ɯ; -ing (med plur.). *A-a en förbrytare till länshäktet. Timmer som blott kan a-as vintertiden* bortföras, köras bort. **-frys|a** ɯ; -ning. Mest fri form. *Avfrusna blad. Innan bladen hunnit f-a av, avfrusit. Få bägge fötterna avfrusna. F-a av sig händerna.* **Syn.** frysa bort ɯ; förfrysa. **-fräs|a** ɯ; -ning. Kok. Bereda gm snabb upphettning (i smör l. d.) *Såsen a-es med mjöl.* **-frät|a** ɯ; -ning. Mest fri form. Fräta sönder ɯ, nöta l. skava bo'rt l. āv. **-fröa** ɯ. Fast form mindre vanl. *Ogräset fröar av (sig);* mer säll. *Ogräset a-r* släpper sina frön. **-fyr|a** ɯ; -(n)ing (med plur., n-formen vanligare); -(n)ingsmekanism. *A-a en bössa, ett skott* avbränna ɯ, (av)lossa, avskjuta ɯ, smälla āv, ibl. avknäppa ɯ.

-fällig, -t; -het(sanda). Numer mest i kyrklig mening. *A. från sina fäders tro, från den ende, sanne Guden. En a. kristen präst. Bli a.* sälls. för 'avfalla'. **Syn.** otrogen, som förnekar l. överger l. vänder sig bo'rt från. **-fälling,** -en, -ar. Även om kvinna. *Julianus a-en. Han har från socialdemokratiskt håll stämplats såsom a. A. från de frisinnade idéerna.* **Syn.** avfallen, ibl. renegat, ibl. överlöpare. **-färd.** Ännu brukl. i bet. avresa l. uppbrott. *Åskåda a-en. Vid a-en från ~.* Nästan dött i bet. 'bortresa' och i bet. 'hädanfärd', 'död'. Sälls. i bet. 'respass' (få en snöplig a.). **-färd|a,** -ade, -as. **1**) Mest skr. *A-a en skrivelse till ngn, ett ilbud, en beskickning.* **2**) *Det är väl en sak, som du kan a-a på ett par timmar. A-a ngn med en mindre penningsumma, med en störtskur av ovett, kort och gott. Han a-ades med det beskedet att ~* fick gå. *Men han var inte så lätt a-ad. A-a en fråga med en axelryckning. Kunna ej längre a-as som tidningssvenska.* Märk bibet. i *A-a sin fiende med en välriktad bajonettstöt.* **Syn. 1**) avlåta, uppsätta o. avskicka, expediera, (göra i ordning o. av)sända, (av)skicka, låta avgå; **2**) bli färdig med, (av)sluta, göra sig āv med l. kvitt; skicka l. visa ifrån sig, avsnäsa ɯ, (kort o. gott l. tvärt) avvisa ɯ,

avskeda, ge respass, 'expediera'; med framgång bemöta, vederlägga, (ned)tysta; göra av med, döda, förpassa till en bättre värld. **-färg|a** ɯ; -ning(sfenomen). **1)** Mest refl. i fri form. *Blått tyg som f-ar av sig. Den jordartade, a-ande, bruna järnockran.* **2)** Fast form. Skr. *Så finner man, att bladet efter en stund a-as och blir vitt som pergament. A-ning av grönaktigt glas medelst ~. Av solen nästan fullständigt a-ad.* **Syn. 1)** färga ifrån sig, meddela (ngt) av sin färg, ibl. släppa färgen; **2)** beröva färgen; (a-as:) förlora färgen, (ur)blekas ɯ, ibl. vitna.

-föda, -n. Mest skr. Om djur o. (vanl. föraktligt) om människor. Vanligast (o. om människor enbart) koll. *Para sig och alstra a. I huggormars a.!* du ondskefulla släkte. *Ymer och hans a. Överge sin egen a.* sina egna barn. **Syn.** avel, yngel, avkomma, ibl. avkomlingar l. barn l. ungar, ibl. alster. **-följa** ɯ. *A. ngn som skall resa. F. av ngn till tåget.* **-för|a** ɯ; -[n]ing (med plur.); -ingsmedel (till II. 2). **I.** Fast form vanligare. **1)** Egentl. *A-as från skådeplatsen. Han greps och a-des omedelbart till fängelset. A-as till sjukhus(et). Kvinnor och barn hade i förväg a-ts från den hotade staden.* **2)** Friare. *A-a en fråga från dagordningen* lägga den åt sidan (som olämplig att nu behandlas l. som slutbehandlad). *A-a ur katalogen de redan examinerade. A-a ngn från förslaget. A-a ngn ur rullorna* utesluta ur krigstjänsten utan formligt avsked. *A-a ett belopp (i räkenskaperna)* avskriva, anteckna som betalt, som utbetalt l. d. *Försummad a-ing av ett belopp.* **II.** Blott fast form. **1)** Refl. *A-a sig sin rustning* x iföra sig. **2)** Nästan endast i pres. part. o. som subst. på -ing. *Ta in a-ande medel. Ha trög a-ing.* Subst. även konkr. **Syn. I. 1)** bortföra ɯ, bortskaffa ɯ, undanföra ɯ, bringa i säkerhet, bortflytta ɯ; **2)** låta utgå (som ej dithörande); överflytta l. utesluta (en post ur längd, ur konto l. d.), avskriva (som ogiltig, efterskänkt, betald l. d.), anteckna som vederbörligen utbetald; (ibl.:) anteckna räkenskapsföraren till godo, införa i kredit; **II. 1)** bortlägga, avkläda sig ɯ; **2)** (a-ande:) som rensar magen, lösande, som åstadkommer öppning.

-ge se avgiva. **-gift,** -en, -er; -sfri(het); -spliktig. *Erlägga a. till staten i varor eller penningar. Årliga a-en är 5 kr. Mot 5 kronors årlig a. A-en uppbäres genom postförskott. A-en är för icke-medlem 7 kr. Visst kan du ta en liten a. av de besökande, för varje besök. Nödgas betala full a. även för barnen. Viss a. på inkommande varor. Hamn-, införsel(s)-, inskrivnings-, inträdes-, kaj-, medlems-, sjukvårds-, stämpel-, tilläggs-, årsavgift.* **Syn.** belopp att erlägga(s) l. betala, skatt, pålaga, ibl. utgift, ibl. 'vad det kostar'. **-giva** o. **-ge;** -givare (t. e. av vittnesmål); [-givning]. Mest skr. Ge sig av se d. o. **I.** Mer 'egentl'. **1)** Egentligast. *Körtlar som när djuret blir retat, avge en stinkande vätska. Gräsätande djur avge vid andningen mer kvävgas än köttätande.* **2)** Friare. *Städerna avge som vanligt det största tillskottet till de missnöjdas skaror.* **II.** Bildl. Numer huvudbet. **1)** Personsubj. Ofta ämb. **a)** *Anmodad att a. svar inom en vecka. Betänkandet avgavs den 1 dec. A. utlåtande l. yttrande över ~. A. omdöme (om). Skriftligen a. sin röst. Jag avgav min röst för förslaget. I avgivet förslag. A. anbud.* **b)** *A. räkenskap l. redogörelse (för), berättelse l. rapport (om), försäkran l. löfte (om l. att), ed (på l. att), vittnesmål (i en sak). A. protest (mot).* **c)** *A. prov på stor sinnesnärvaro.* **d)** *I avgiven dom.* **2)** Saksubj. *Det inträffade synes åter avge (ett) bevis för l. på riktigheten av det gamla ordet om svenskens lättsinne.* **Syn. I. 1)** avsöndra,giva ifrån sig, ibl. utdunsta l. utsvettas l. utsända l. låta utgå; (ibl. nära:) alstra, frambringa; **2)** lämna, ge; **II. 1)** (form- l. pliktenligt) giva ifrån sig l. (av)lämna; framställa, inkomma med; avlägga, ibl. 'gå'; inlägga, nedlägga; ibl. utfärda l. avlåta; avkunna; **2)** utgöra.

-gjor|d, -t, [-dare; -dhet]. **1)** Predikativt l. som adv. *Jag tar för a-t, att du underrättat din far. Det är en a-d sak, att han skall uteslutas. Det är a-t det bästa. Han är alldeles a-t den skickligaste av de sökande. Vad som a-dast talar för min mening är ~.* **2)** Attributivt. *En a-d motståndare mot all krigshets. Någon a-d motvilja mot att uppträda kunde jag ej spåra hos dem. Med a-d förkärlek för ~. Den a-daste beundrare av våra gamla folkvisor. Ånej, det är endast så, att en a-dare narr finns inte i staden.* **Syn.** given, viss, obestridlig, bestämd, oneklig(en), otvivelaktig, vars riktighet ej kan betvivlas l. ifrågasättas, utan fråga, obetingad, ostridig, 'klar'; utpräglad, påtaglig, fullständig, i ordets fulla mening, 'förklarad', deciderad, positiv; komplett, ärke-, ibl. fullständig. **-gjut|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). *A-a en modell. Skölden avgöts i flere exemplar. Ta en a-ning i gips efter l. av ett konstverk. Gipsa-ningarna i universitetsvestibulen.* **Syn.** (nära stå:) avbilda l. efterbilda l. mångfaldiga l. efter modell förfärdiga gm gjutning (i form); (a-ning ibl.) avgjuten bild l. kopia. **-glans.** Skönl., ofta högt. Vanl. mer l. mindre bildl. *Det jordiska livet är (som) en (svag) a. av det gudomliga. Guds härlighets a.* **Syn.** återsken, återglans, avspegling, (svag) återspegling eller reflex, ibl. (dunkel) spegelbild. **-glatt|a** ɯ l. **-glätt|a** ɯ; -ning (med plur.). **-glömma** ɯ. Fri form vanligare. *Det glömde jag alldeles av (att säga till om). Avglömda gamla visor.* **Syn.** (bort)glömma

(ɯ), ibl. försumma l. råka utelämna; (a-as:) småningom sjunka i glömska. **-gnag|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *A-a barken på träden. A-da ben. Råttorna hade g-t av alla trådarna.* **Syn.** gnaga bort ɯ l. rent l. sönder ɯ l. itu ɯ. **-gnid|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *G-a av en rostfläck (på l. från en kniv). A-a silver, en fönsterruta. G-a av (sig) den värsta smutsen.* **Syn.** gnida bort ɯ l. rent l. torrt; 'avriva', grundligt gnida; säll. gnida itū; ibl. = **-gno** ɯ. **-gnugg|a** ɯ; -ning (med plur.).

-gren|a sig; -ing (med plur.); -ingsmuff (vid elektrisk ledning; se muff). **1)** *Vid A-torp a-ar sig åter vägen, den ena grenen går till ~. Från stambanan a-ar sig här en bibana till ~.* **2)** Om elektrisk ledning. *Vid a-ing från kabelledningar användas muffar av järn.* **Syn.** utgrena sig ɯ. **-grund,** -en, -er; -sande; -sbrant l. -sbrädd l. -srand; -sdjup (subst. o. adj.); -seld (ofta bildl.); -sfurste(n, djävulen); -slik (adj.). Ofta skönl. **I.** Om djup. **1)** Mer egentl. *Djupa a-er mellan bergen. Under gapar en a. På ena sidan en brant klippvägg och på den andra en a., a-en. Havets a.* Märk (ofta bildl.) uttr. som *Stå på branten, vid randen, brädden av en a., vid a-ens rand.* **2)** Bildl. *Stirra ned i denna a. av kval. Mellan dessa livsåskådningar gapar en a. En slukande a. Störta sig i en a. av laster och brott.* Säll. utan 'ond' bibet. som i *Himmelens blåa a.* l. *Denna filosofi rymmer (ännu opejlade) a-er av möjligheter.* **II.** Om helvetet o. d. **1)** Enkelt. *Fara till a-en. Alla a-ens makter.* **2)** Ssgr. *Själve a-sfursten. A-slika marter.* **Syn. I.** (bråd)djup, svalg, bottenlöst l. omätligt l. uppslukande djup; (ibl. nära:) stor fara, (hotande) fördärv, (förestående) undergång; omätlighet, oändlighet, gränslöshet, outgrundlighet; **II.** de ondas hemvist, de fördömdas straffort, helvete, dödsrike, underjord, Hels rike, ibl. Hades l. Orkus (även med små bokstäver); ibl. det onda l. ond makt; ibl. oerhört kval; (avgrunds-:) helvetisk, infernalisk, djävulsk, gräslig, ohygglig, fördärvlig, förfärlig. **-gräns|a;** -ning (med plur.). *Jordstycken, a-ade från varandra genom uppkastade vallar. Söka noga a-a ett ords betydelse.* **-gud;** -abild; -adyrkan; -adyrkare osv. Brukades förr oftare än nu om gudarna i icke kristna religioner; dock ännu i ssgr (ss. *a-abild*) och t. e. vid motsättning *Hedningarna dyrkade a-ar i stället för den ende sanne Guden.* Bildl. vanl. klandrande i exempel som *Göra penningen, buken till sin a.*, men även *Moltke, hela Tysklands a.* **Syn.** gudomlighet, (hednisk) gud, idol; (av)gudabild, gudabeläte. **-gud|a,** -ade, -as; -erī (säll. med plur.); -isk. *Sin mor rent av a-ar hon. A-eri bedrives även i den kristna världen: med hjältar och vise, med släktingar och vänner. Hedniskt a-eri. En a-isk tid. A-isk vidskepelse. Sin en gång a-iskt dyrkade makes död.* **Syn.** dyrka (som gud, avgud), ha till sin (av)gud, otillbörligt hylla l. beundra, älska över alla gränser, förguda; (a-eri:) avgudadyrkan, hednisk religion(sutövning); (a-isk:) avgudadyrkande, hednisk.

-gå ɯ. **A)** Enbart fast form. **I.** Rörelse l. riktning. **1)** Gå. *A. med l. på ett fartyg (som anlöper Cadiz, till Gibraltar). A. på en beskickning till ~. Trupperna avgingo till Pommern. Ångaren avgår från Islandet kl. 9.30 f. m. A-ende tåget söderut. Posten har redan avgått.* **2)** Sändas. *Brev avgick härom l. Brev härom avgick redan den 7 mars till Stockholm. Order avgingo att ~. Låta bud a. om ~. Ha sakerna avgått till bestämmelseorten?* I fråga om brev o. d. ngn enda gång även 'gå av'. **3)** Friare o. bildl. **a)** *A. med döden.* **b)** *A. som segrare ur kampen, med segern, med fullständig seger* mycket säll. 'gå av med segern'. **c)** *A. från sin befattning, från ordförandeposten, med pension, ur styrelsen (för ngt), från ett förslag (då man uppförts på förslagsrum). Fest för a-ende och tillträdande inspektor. I ynglingar, som nu a-n från läroverket. A-ngna till högskola, till annat läroverk, till praktiska yrken.* **II.** Avskiljande o. d. **1)** *Kolsyran a-r fortare, om man rör om med en sked. Om urinen a-r med svårighet, bör man ~.* **2)** Hit snarast *Ersätta a-nget manskap* manskap som gått förlorat. **B)** Fast l. fri form. **I.** Formerna ungefär lika vanl. *Något avgår l. går av för frakten. Från l. på denna summa a-r frakt och övriga omkostnader. A(-r) kr. 50: —, återstå(r) alltså kr. 1350: —. Under smältningen a-r något av metallen* ej 'går av'. **II.** Mest fri form. **1)** *Vägen till U. går här av till vänster. Här går vägen av (säll. a-r vägen) till kyrkan.* **2)** *Snön a-r ojämnt. Innan snön gått av.* Jfr C. 4. **3)** *Bössan gick av med en skarp knall. Skottet gick av.* Även *Skottet avgick utan mitt förvållande.* **III.** Nästan endast fast form. Se ovan A. I. 2 samt 3. b. **C)** Enbart fri form. **1)** *Vi går av vid nästa hållplats.* **2)** *Vill du hjälpa mig, stöveln går inte av. Jag måste ha en mindre tuta, den här går av oupphörligt.* **3)** *Tråden gick av för mig. (Rock)hängaren har gått av. Nu gick strängen av, du drog för häftigt.* **4)** *Det är inte värt att tā på de vackra fjärilsvingarna, för då går väl färgen av. Efteråt gick huden av (i stora flagor) på de skadade ställena. Stortånageln har gått av; få se, om jag får någon ny.* **5)** *Käppen gick (tvärt) av för slaget. Nu har nålen gått av igen.* **6)** Märk det ngt vard. uttr. *Inte gå av för hackor* om ngn l. ngt som man måste ta hänsyn till, som man inte får ringakta l. ngn som

har hög tanke om sig själv. **Syn. A. I. 1**) gå bort ɯ, bege sig äv l. bo'rt l. åstad, resa, avresa (i visst uppdrag osv.); ibl. avsegla l. utlöpa ɯ; avtåga; gå; **2**) avsändas, avskickas, komma i väg; avlåtas, utfärdas; **3**) **b**) stå (där); **c**) lämna (sin befattning osv.); **II. 1**) bortgå; avsöndras, uttömmas; **B**) **I.** åvdra(ga)s ɯ; gå förlorad; **II. 1**) ta(ga) av ɯ; **2**) gå l. smälta bort ɯ; **3**) avlossas, avskjutas, brinna av ɯ; **C**) **1**) avstiga ɯ, stiga ūr; **2**) kunna avdragas ɯ; halka l. glida āv; **3**) slitas av ɯ; **4**) lossna, avnötas ɯ, 'släppa'; **5**) gå itū l. sö'nder, brytas l. bräckas (itū). **-gång,** -en; -sbetyg (från läroverk); -sdag (t. e. för ångbåt); -sexamen (t. e. mogenhets- l. realskoleexamen); -sprov; -ssignal; -stid. **I.** Verbalsubst. till 'avgå'. T. e. **1**) *Tågets a. försenades genom ett missöde. Postens a. Färdig till a. A-s- och ankomsttider* för båtar osv. *(Hör)ändrad a-stid.* **2**) *Vid a. till annat läroverk. A-sbetyg från högsta klassen i allmänt läroverk. Tre år efter hans a. från ämbetet.* **3**) *Urinens a.* **4**) *Fylla a-en inom armén. Tryckeriet beräknar i a. en bok papper på varje ris.* **II.** Märk särsk. bet. 'åtgång', som icke har motsvarighet vid verbet 'avgå'. *Det är en vara, som alltid har strykande, rask, stark, god a. Trög, långsam a. Icke få väntad, beräknad a. på sina varor.* **Syn. I. 1**) avresa, avfärd; ibl. avsegling; bortfärd; ibl. avsändande; **2**) ibl. tillbakaträdande; **3**) avsöndring, uttömning; **4**) avbränning, minskning, förlust, avfall, ibl. nötning l. spillning; **II.** åtgång, avsättning.

-gäld, -en, -er; -sbelopp. **1**) Ämb. Avgift, utskyld, särsk. (årlig) avgift (t. e. i spannmål) som innehavare av avsöndrad jord erlägger till innehavaren av den lägenhet varifrån jorden avsöndrats. *A. för tomtplatser. Harbo församling och kommun skall årligen erlägga ett a-sbelopp å minst 115 kr. till innehavaren av församlingens kyrkoherdeboställe för från nämnda boställe erhållna jordavsöndringar till tomtplatser för skolhus, ålderdomshem och barnmorskebostad.* **2**) Lagt. Avkastning, ränta; inkomst som har sin grund i en viss rättighet. **-gärd|a;** -ning (med plur.). *A-a ett stycke mark från ett annat* avskilja ɯ l. avstänga ɯ (gm stängsel). **-gör|a;** -ande(rätt); [-else]. 'Göra av' se d. o. **I.** I verbal användning. **1**) *A-a en sak i godo. Låta vapnen a-a (tvisten, mellan sig). Nu var frågan i alla fall avgjord efter hattpartiets önskan, till förmån för hattarna. Nu har du (själv) att a-a vad du skall l. vill bli. Mitt öde är avgjort.* **2**) *Högsta domstolen har avgjort målet. Ha att a-a om rätt och orätt. I allting låta förståndet a-a. A-a över liv och död. Låta lotten a-a. Artilleriet avgjorde segern.* **3**) *Avgjort (alltså)!* **4**) *Det är numer omöjligt att a-a, vad här ursprungligen stått skrivet. Hur härmed förhåller sig, vågar jag ej, kan jag icke a-a.* **II.** Som part. o. subst. **1**) Pres. part. Ofta adj. **a**) *Vinna en a-ande seger. I det a-ande ögonblicket. Det är inte det, som här är (det) a-ande. Det är åter han, som kommit med det a-ande ordet (i frågan). A-ande för uppfattningen av ~.* **b**) *Tala i (en) a-ande ton.* Eljest numer mindre vanl. **2**) Perf. part. 'avgjord' se d. o. **3**) Subst. **a**) *A-andet tillkommer honom ensam. Han har härvid a-anderätten* a-ande rösten, utslagsröst; bestämmanderätten. *Hänskjuta saken till ngns a-ande. I a-andets stund. Bringa saken till a-ande. Träffa ett a-ande. Händelserna närma sig ett a-ande.* **b**) Mindre vanl. *Träffa a-else om ~.* **Syn. I.** göra slut på, slita, avsluta, (a-as ibl.) utfalla l. gå; fatta (ett visst) beslut, fälla utslag l. dom i; bli bestämmande för; på förhand fastställa l. bestämma, överenskomma om, besluta, avtala; komma till klarhet om l. i, utklara ɯ, klarera; **II. 1**) **a**) som fäller utslag, utslagsgivande, bestämmande för utgången l. för framtiden, slutgiltig, ibl. kritisk; (ibl. nära:) väsentlig l. betydelsefullast l. viktigast; **b**) myndig, befallande, (tvär)säker, positiv; **3**) bestämmande, avdömande, utslag, beslut; bestämd utgång, resultat; avgörande vändpunkt, kris.

-hack|a ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. Hacka bort ɯ; hacka jämn l. stympa l. 'behugga'; hacka itū l. tvärt av. **-hak|a** ɯ; -ning. Fri form vanligare. *H-a av en dörr, rodret* avlyfta ɯ l. lossa (från sina hakar). **-handla. 1**) *A. med någon om l. i en viktig fråga. Vad har ni a-t vid styrelsesammanträdet i afton?* **2**) *Ämnet a-s här med B:s vanliga grundlighet och omsikt. Han a-de i flera brev detta kapitel. A. ett ämne muntligen eller skriftligen. Boken a-r temat om ~.* **Syn. 1**) underhandla l. överlägga l. förhandla (om), debattera, diskutera, behandla, handlägga; **2**) utreda, dryfta, utlägga, (utförligt o. grundligt) framställa; handla om, sysselsätta l. befatta sig med, tala om. **-handling;** -sstil; -svis (adv.); -sämne. Mest konkr.; som abstr. numer nästan helt föråldrat. **1**) *Det var icke en uppsats, det var en hel a. Åkerblads a. om hieroglyferna. A. över, med historiskt ämne. Smärre a-ar.* Märk särsk. *Akademisk a. Doktors-, gradual-, docent-, licentiat-, lektors-, provårsavhandling. Ett utmärkt a-sämne.* **2**) *Inledning, a. och avslutning.* **3**) Lagt. *Köpeavhandling. Skriftlig a. om köpet upprättas.* **Syn. 1**) (större) uppsats, (ibl.:) bok, vetenskaplig behandling l. utveckling l. framställning l. skrift, dissertation, disputation(sprov); **2**) uppsatsens l. predikans huvuddel, den egentliga utvecklingen; **3**) skrift l. dokument l. aktstycke som innehåller avtal, överenskommelse. **-haspl|a** ɯ; -ing (med plur.). *H-a av (garnet från) en ten.* Ibl. bildl. *Ett positiv som a-ade sina*

melodier. **Syn.** avhärvla ɯ. **-hjälp|a** ɯ. Nästan endast svag böjning. **I.** Fast form. *A-a ett fel, ett missbruk, missförhållanden, nöden, ngns (närmaste) behov. A-a en skada på en maskin. Hur ska vi få det bäst a-t? Det kan lätt a-as, om du blott ~ l. till exempel genom att (man) ~.* **II.** Fri form. **1)** *H-a av ngn av lasset. A-t av hästen.* **2)** *H-a ngn av med handskarna.* **Syn. I.** råda bot på l. för, skaffa l. lämna hjälp mot l. för, undanrödja, ibl. gottgöra l. göra gott igen, reparera, rätta, ställa till rätta. **-hopp.** **1)** Jäg. *Här hade haren gjort ett a.* hopp åt sidan, avsprång. **2)** Mindre vanl. *Farligt a. från spårvagn i gång.* **-hopp|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsförbud. Fri form vanligare. *H-a av (vagnen) för att öppna en grind.* Även om sak. *Haken hade h-at av och fönstret stod och smällde.* **-hugg|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** *H-a av de översta grenarna på ett träd. Stå med a-na grenar. A-as och kastas i elden. H-a av ngn huvudet.* **2)** *A-en svans* stympad. **3)** *H-a av eggen på en yxa.* **4)** *H-a av ett vedträ på mitten. H-a av den gordiska knuten. H-a av ngt vid roten* ibl. även bildl. **5)** *Han har ett otrevligt sätt att h-a av sina meningar. Svaret kom slutligen tvärt och a-et* tvärhugget, kort, abrupt. **Syn. 1)** frånskilja med (ett) hugg, ned- l. borthugga ɯ, fälla; ibl. avmeja; **2)** stympa; **3)** hugga fördärvad; **4)** hugga itu ɯ l. tvärt av; **5)** tvärt avbryta. **-hyfs|a** ɯ; -ning (med plur.). Även bildl. *Han behöver h-as av.* **-hys|a**; -ning (med plur.). Lagt. o. ämb. *Ett a-t hemman* utan åbo o. åbyggnader samt brukat under annat hemman. *A-a en åbo, en hyresgäst* vräka, 'utkasta' ɯ, skilja från hus l. från begagnande av hus l. lägenhet, skilja från åborätten. Även bildl. *Dylika formers a-ande vore för språket en påtaglig vinst.* **-hyvl|a** ɯ; -ing (med plur.). *H-a av ett golv.* Även bildl. *Han behöver en a-ing.*

-håll; -sända. **1)** Sjöv. m. m. *A-sända l. tåg (som lägges) till a.* dvs. läggs ett l. flera slag kring ett lämpligt fast föremål (t. e. om en trädstam), varigenom man undviker att tåget glider tillbaka vid halning l. d. Även om själva tåget. **2)** Sälls. = avhållsamhet. **-håll|a** ɯ; [-are; uppstående sten l. d. särsk. utanför byggnad till skydd mot påstötning av åkdon]; ibl. = avvisare l. frihult; -ning (sjöv.). **I.** Fast form. Ofta skr. **1)** *Med båtshake a-a en mötande båt. Dit suggan en gång kommit, därifrån blir hon svår att a-a. Lyckas a-a främmande krigsskepp från Östersjön. Plantera skog för att a-a vinterstormarna. Icke lyckas a-a bekymren* skönl. **2)** *Det skall icke a-a mig från att närmare ta reda på saken. A-a ngn från dåligt sällskap. Inte låta a-a sig ens av de allvarligaste föreställningar. A-a sig från allt deltagande i ~. En tid a-a sig från (bruket av) starka drycker. Jag kunde ej a-a mig från att dra på mun. A-a sig från varje omdöme.* **3)** Ofta i ämb. o. i tidningsstil. *A-a ett möte. Vid den auktion som avhölls härstädes den 13 dennes förekom ~. De lekkurser som med understöd av ~ årligen a-as ~.* **II.** Fri form. **1)** *H-a av åt höger* om fartyg, körande osv. *H-a av från land. H-a av för en seglare. A-ning* sjöv. = fartygsmanöver varigm fartyget bringas att 'falla av'. **2)** *H-a av ngn som sin egen son. H-er du av mig så mycket, att du skulle vilja ~? H-a (innerligt) av ngn. Mycket a-en av sina församlingsbor.* **Syn. I. 1)** hålla på avstånd, (för)hindra från att närma sig l. infinna sig, avvärja, utestänga, hålla borta l. avlägsnad från sig, hålla från livet; (a-a sig:) hålla sig borta l. undan; **2)** hindra (från att delta i l. befatta sig med l. utföra l. vara ngt); (a-a sig:) avstå (från), hålla sig ifrån l. tillbaka (från), låta bli, underlåta (att delta i), försaka, neka sig; ibl. hejda sig; ibl. värja sig (för); **3)** hålla; **II. 1)** hålla, svänga, vika av l. ur vägen, vrida, styra, gira, falla (av), ändra riktning l. kurs, så att vinden mer tar i seglen (ɔc hålla upp i vinden); **2)** älska, tycka o'm. **-hållsam,** -t, -mare; -het; -hetslöfte; -hetssaken (nykterhetsrörelsen). Återhållsam, särsk. ifråga om nykterhet. **-hållsman.** Mest om nykterhet. Eftersom 'avhåll' i motsvarande bet. är sälls., ansluter sig ordet vanl. till verbet. *Nykterhetsvännen kan för egen del vara antingen a. eller måttligförtärare, allteftersom hans hälsa bjuder honom.* **-hållsvapen** (företrädesvis) avsett att hålla en fiende från livet.

-hår|a ɯ; -(n)ing. **1)** Fri form vanligare. *Låt inte katten ligga i knät; ser du inte hur den h-ar av sig (på klänningen)* fäller l. släpper håren; (hårar ner din klänning). **2)** Tekn. Vanl. fast form. *Sedan skinnen blivit väl a-ade* befriade från hår. **-häkt|a** ɯ; -ning. Fri form vanligare. *A-a ett gehäng, en hake.* **-häll|a** ɯ; -ning (med plur.). *Saften a-es försiktigt (på buteljer), så att bottensatsen stannar. H-a av en halv liter, det översta.* **-hämt|a;** -ning (med plur.); -ningsställe. *A-a ngn med tjänliga medel. Jag skall låta a-a mina saker till söndagen. Öl till a-ning eller till förtäring på stället. Försumma att a-a svar. A-as!* t. e. på brev, paket, gods. **Syn.** hämta (bo'rt l. hem till sig), skicka e'fter, skicka o. hämta, ibl. ta hem. **-hän|da,** -de, -t, -das; -dare (lagt.); [-delse]; [-dning]. Mest skr. *A-da ngn hans (rättfångna) egendom. Mig (med orätt) a-d egendom. Det är en rättighet, som jag icke ämnar låta a-da mig. Med våld a-da ngn ngt. A-da sig äganderätten till ~. Antuna, som härmed a-des den Almqvistska familjen. A-da sig livet* själv taga sitt liv, begå självmord. **Syn.** (olagligt l. med våld) fråntaga, ta ifrån (ngn ngt), frånhända, beröva; (a-da sig:) släppa ur händerna l. ifrån sig, göra sig av med, föryttra l. bortskänka ɯ, avstå äganderätten till, ibl. avträda, bortlämna ɯ.

-händbar, -t; -het o. **-händlig,** -t; -het. Bägge mindre vanl., skr. *Avhändbar egendom. Icke avhändliga rättigheter.* **-häng|a.** Sälls., skr. *Det är självfallet, att bokens intresse i hög grad a-er av författarens förmåga att lösa denna konflikt.* **Syn.** bero l. vara beroende (på l. av). **-hängig,** -t, [-are]; -het(sförhållande). Gärna skr. *Kan kroppen sägas vara a. av själen? En av konungen(s gunst) a. adel. En ännu a-are politik än frihetstidens. Massornas a-het av sina inpiskare. Politisk a-het.* **Syn.** beroende, styrd, betingad, bestämd (av); osjälvständig, ofri, klavbunden. **-härd|a;** -ning. *Väl a-de blomsterplantor.* **-härvl|a** ɯ; -ing (med plur.). *A-a garn, silke* avnysta (från härvel), avhaspla. **-hölj|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest skr. *Han kastar undan slöjan och a-er hennes ansikte. Ligga halvt a-d. H-a av ett fat. A-a sig konungaskruden,* skönl. Även bildl. *A-a ngns laster. Denna a-da medelmåtta.* **Syn.** ta bort betäckningen l. höljet, avtäcka, blotta; avslöja, lägga i öppen dag, öppet ådagalägga l. klarlägga. **-hör|a** ɯ. **I.** Fast form. **1)** *Pliktskyldigast a-a en predikan till slut. A-a en föreläsning, sin dödsdom. A-a ngt, ngn med lugn. Obemärkt a-a ett samtal.* **2)** *A-a vittnen. A-ande av parter och vittnen.* **II.** Fri form vanligast; fast form nästan endast i pass. i nekande uttr. *Han har sedan aldrig låtit h-a av sig* (mer säll.) *låtit sig a-a* icke lämnat några livstecken ifrån sig, varit totalt försvunnen, aldrig kommit tillbaka. *Du skall nog få h-a av oss!* även hotande. *Låt snart h-a av er!* skriv snart l. kom snart till oss. *Förstärkningarna a-des aldrig. Ingenting har ännu a-ts om saken.* **Syn. I.** åhöra (o. tillägna sig l. njuta l. uppfatta), höra (från början till slut), uppmärksamt l. pliktskyldigt åhöra; höra på, lyssna till; **II.** få underrättelser om; (a-as:) förspörjas, synas ti'll, (ibl. nära) inträffa l. förekomma l. anlända l. komma l. infinna sig. **-höst|a** ɯ; -ning. Ldls., särsk. södra Götal. *A-ade ängar* skördade. **-jag|a;** -ning (med plur.). Jäg. *A-a en björnring. Skogar som skola a-as. Smärre a-ningar.* **Syn.** avdriva. **-jämn|a** ɯ; -ing (med plur.); -ingsarbete. **1)** *Är marken först a-ad, kan man ~. A-ingsarbeten i och för den blivande gårdsplanen ha redan igångsatts.* **2)** *J-a av kanterna på ngt.* **3)** *Får vi j-a av summan till 100 kr.?* **Syn.** göra slät l. jämn, jämna, planera, ibl. glätta; avrunda. **-kant|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsmaskin. Avfasa ɯ. **-kap|a** ɯ; -ning (med plur.). Ofta sjöv. *Nödgas a-a masten. K-a av ett tåg. På marken låg det strött med a-de grenar.* **-kast|a** ɯ. **I.** Mer egentl. Nästan endast med konkr. obj. Fri l., särsk. i mer högt. uttr., även fast form. **1)** *Hästen k-ade av ryttaren. Vagnen ryckte till så häftigt, att betjänten, som satt bakpå, blev a-ad. Nu gick jag in i rummet bredvid att se efter om barnet k-at av sig* näml. täcket. *K-a av sig kläderna och hoppa i.* **2)** Friare. *Siljan hade ännu icke a-at istäcket. A-a oket, bojorna* göra sig fri, befria sig från (sina) förtryck(are). *A-a masken, larven* visa sig l. framstå som man är, bortlägga all förställning, visa de verkliga dragen. Mer säll. *A-a all förställning.* **II.** Fast l., mer säll. o. blott refl., fri form. *Gården beräknas a-a tio procent. Jorden där är rätt dålig och a-ar ej mycket.* **Syn. I.** kasta (ifrån sig), bortkasta ɯ, hastigt l. raskt befria sig från; ibl. bortlägga ɯ, lägga av sig; **II.** inbringa, ge i avkastning l. inkomst, ränta av sig, rendera, lämna i ränta. **-kastning,** -en, [-ar]; -förmåga. Nästan endast i bet. 'inkomst' o. d. *Skogen gav då ännu obetydlig a. Det betyder en minskning i den årliga a-en av ungefär 3 %. Hemmanet ger så och så mycket i (årlig) a. Höja a-en. En affär som lämnar god a.* **Syn.** inkomst (för ägare l. brukare), ibl. nära ränta l. avkomst l. utbyte l. vinst. **-klapp|a** ɯ; -ning (med plur.; även konkr.). Märk särsk. boktr.: 'ta avtryck' (gm klappning med borste l. numer vanl. medelst valsning). *A-a l. ta en a-ning av ett korrektur. Arket är färdigt att a-as. A-a en runsten, en runinskrift.* **-klar|a** ɯ; -(n)ing (med plur.); -ingskärl. **1)** Kem. o. kok. *Luten a-as medelst kallt vatten. Har man ej klarskinn, kan kaffet a-as med lite kallt vatten.* **2)** Fri form vanligare. Ngt vard. *De(t) ska vi snart k-a av! Den saken är redan a-ad.* **Syn.** göra klar, ordna, rangera, klar(er)a; undanstöka ɯ, göra u'ndan. **-klipp** avklippt (metall)bit; bild klippt efter ngt. **-klipp|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Mer egentl. **1)** *(Låta) k-a av (sig) l. a-a lockarna. Hon k-te av en ros och gav honom. A-ta bandstumpar.* I uttr. som *Med a-t svans* o. *A-ta häckar* brukas hellre 'klippt'. **2)** *K. av här! Få benen a-ta av ett järnvägståg.* **3)** Mindre vanl. *K-a av ngn i papper.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *A-a underhandlingarna, ett samtal. Genom a-ande av vissa mål från fullföljd till högsta domstolen. Svara a-ande och bestämt. Bli a-t mitt i meningen. K-a av ngn (med ett bitande infall).* **2)** *Bli tvungen att k-a av hälften av sitt tal. Slutet har blivit en smula a-t.* **Syn. I. 1)** bortklippa ɯ, ibl. ta av; ibl. klippa l. beskära; **2)** klippa itu l. tvärt av; **II. 1)** (tvärt) avbryta, göra ett hastigt slut på, tillintetgöra, göra om intet; skarpt (o. tvärt) nedtysta ɯ; (a-t ibl.:) kort o. tvär, tvärhuggen; **2)** 'bortskära' ɯ, borttaga ɯ, utesluta; stympa. **-kläd|a** ɯ o. klä äv; -ning (med plur.); -ningshytt; -ningsrum (t. e. för bad l. gymnastik); -ningsscen. **I.** Egentl. **1)** *Till hälften a-d. Klä(da) av sig före badet. Jag skall klä av pojken först.* Mindre ofta med predikativ som i *Klä av sig naken. Behöva hjälp vid l. med på- och a-ning. A-a ngn inpå bara kroppen* även bildl. **2)** *A-a sig biskopsskruden. Bli a-d, a-as sina hederstecken.* Ngn gång även *Hederstecknen a-des honom.* **II.**

Friare o. bildl. Fast form vanligare. *En a-d lund* skönl.: naken, kal. *Parken hade ännu icke avklätt (sig) sommarskruden;* utan 'sig' mer utpräglat skönl. *I döden a-er sig människan sitt grövre omhölje* V. Rydberg. *A-a sig den gamla människan* bibl. = frigöra sig från synden. **Syn. I.** ta(ga) l. dra(ga) av (sig), avtaga ɯ l. fråntaga l. beröva (kläderna); **II.** avlägsna, borttaga ɯ; blotta, blottlägga; bortlägga, göra sig av med, frigöra ɯ sig från, avlägga. **-klädsel,** -n. Skr., mindre vanl. *Kammarjungfrun kom just för att biträda med l. vid a-n.* **-kläm|ma** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *Få fingret a-t.* **-knack|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** *A-a putsen från murytorna. K-a av en bit av en sten för att ta med som prov.* **2)** Vard. *Jag får väl k-a av det då!* på skrivmaskin göra en avskrift av. **-knapp|a** ɯ; -ning (med plur.). *K-a av (på) lönen för ngn. A-a solden för soldaterna. A-a 5 kr. på lönen. Sätta ngn på a-ning, på a-ad kost l. lön.* **Syn.** avkorta, inskränka, (för)minska (mer än billigt l. lämpligt), reducera, avdra(ga) ɯ, draga i'n på. **-knip|a** ɯ o. **-knips|a** ɯ; -ning (med plur.). Det senare vard. Avnypa, knipa bort l. itu. *Genom att tidigt avknipa spetsen av en krukväxt kan man få den att anta ett mer buskartat utseende.* **-knyt|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** *Man brukade förr a-a vårtor medelst en slynga av silke l. stark tråd.* **2)** *A-a l. knyta av sig förklät.* **-knäpp|a**[1] ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. **1)** *K-a av ett dammkorn från rocken.* **2)** *Råka k-a av (huvudet på) en spik, då man söker böja den rak.* **3)** *K-a av en bössa, en pistol.* **4)** *A-a ett (kritat) snöre* som man hållit spänt o. lyftat o. sålunda rita upp ränder på underliggande tyg. *K-a av tvärlinjer på ett täcke.* **5)** *Bli a-t av fotografen. En pojke lyckades slutligen k-a av mr Philpotts. Är det färdigt att k-a av?* **Syn. 1)** bortknäppa ɯ; **2)** sönderknäppa ɯ; **3)** avlossa, avbränna ɯ; **5)** fotografera, ta (en bild av). **-knäpp|a**[2]; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *K-a av sig rocken, värjan* (knäppa upp o.) ta av sig, lossa.

-kok. *Limlösning, beredd genom a. på fårfötter m. m.* Konkr. *A. av galläpple. A. på kamomill, havregryn.* Märk *A. av salt fläsk för att få bort överflödig sälta.* **Syn.** avkokning; gm kokning beredd lösning; lag, dekokt; ibl. nära uppkok(ning). **-kok|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** *K-a av saften från bären. Härpå a-as benen med vatten. A-a lingon för att få saft. Det a-ta köttet kan sedan grilljeras.* **2)** *Låta vatten stå och koka av.* **Syn. 1)** utdraga ɯ (saften l. musten ur; gm kokning); **2)** förflyktiga(s gm kokning). **-kola** ɯ. Vard. Mest fri form. Stryka mēd, dö. **-komling,** -en, -ar. Nästan endast om människor (säll. växter l. djur) samt bildl. Plur. innefattar vanl. även barnen. *Den sista a-en av Sturesätten. En a. i sjunde led av ~.* Bildl. t. e. *Ndgons andliga a-ar.* **Syn.** ättling, ätt(e)lägg, descendent, efterkommande; (a-ar ibl.) avkomma. **-komma,** -n. Om människor o. djur. Koll.; säll. om individ. *Vårda, hata sin egen a. Få a.* **Syn.** avkomlingar, barn; avel, avföda, yngel. **-komst,** -en, -er. Lagt. Avkastning. **-koppl|a** ɯ; -are; -ing (med plur.); -ingsanordning. **1)** *K-a av en järnvägsvagn (från tåget).* Ofta tekn. *För att möjliggöra axelstyckenas till- och a-ing under gången.* **2)** *A-a ett batteri, en (elektrisk) ledning. Är det inte a-at ännu?* t. e. då man vid telefonering vill beställa nytt nummer. *Hon k-ar av bordslamporna och kopplar in strykjärnet.* Även bildl. *Känna sig a-ad.* **3)** *Hundarna a-ades och snart var drevet i gång.* **Syn. 1)** frånkoppla, frånslå ɯ, lösgöra, frigöra (t. e. maskindelar från varandra); **2)** avbryta sambandet mln en elektrisk strömkrets o. andra dylika; **3)** lösa (ur kopplet), släppa. **-kort|a** ɯ, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningstecken (ibl. brukat för apostrof; mus.). **1)** *Vi får nog k-a av skörten ett par centimeter. K-a av en predikan. På det sättet kan stycket a-as med en tredjedel. 'Automobil' a-as ofta till 'bil'. A-ningar som 'riks' för 'rikstelefon'. A-at fängelsestraff.* **2)** *Bära upp sin lön oa-ad. A-a (på) lönen (för ngn). Något a-a på det beröm som tilldelats ngn* skr. *Utan a-ning* t. e. på lön, skatt, skuldsumma. **Syn. 1)** göra kortare, förkorta; borttaga ɯ; (för)minska, inskränka; **2)** avknappa ɯ, dra(ga) i'n på, avdra(ga) ɯ; reducera, avräkna ɯ, ibl. avskriva ɯ. **-kristn|a;** -ing (med plur.); -ingssymptom. *En utveckling som hotar att a-a stora delar av folket. Söka motarbeta folkets a-ning.* **Syn.** göra religiöst ointresserad, göra likgiltig för l. avlägsna från l. beröva kristendomen. **-krok.** Ngt åld. o. ovanligt i bet. omväg; vanl. nedsättande i bet. undangömd vrå. *I en a. av världen.* **Syn. 1)** avväg, omväg, avstickare; **2)** (provins)håla, skymundan, (undangömd) vrå, avsides belägen trakt l. d., 'det mörkaste' av; (nära:) avbyggd. **-krok|a** ɯ; -ning (med plur.). Avlyfta (från krok); särsk. i Sveal. o. Norrl.: vid virkning med grov virknål lösgöra (maskorna) från 'kroken' o. fästa dem vid det redan virkade, avlänka ɯ; avmaska ɯ. **-kräva.** Skönl. *A. ngn skatt. A. betalning för.* **-kubb|a** ɯ; -ning (med plur.). Avskära l. avhugga en stam l. stock i kortare stycken: kubbar. **-kunn|a,** -ade, -as; -are; [-else]. Ofta lagt. l. ämb. *Ett kristligt äkta förbund a-as i denna församling mellan ~. Lysning skall a-as i kyrkan. A-a lysning för ett brudpar. A-a dom* även bildl. *A-a (en) dödsdom (över ngn). A-a ett utslag.* **Syn. 1)** högtidligt l. officiellt förkunna, å ämbetets vägnar tillkännage l. kungöra, bekantgöra ɯ, (högtidligt) uppläsa; avsäga; ibl. tillsäga l. lysa. **-kvist|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a en gran. Genom a-ning av vattskotten gagnar man växten.* **Syn.** bortskära l. befria från kvistar, avkapa ɯ kvistarna; avlägsna

(skott, kvistar o. d.). **-kvitt|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a en fordran* avskriva (på grund av vederlag). **-kyl|a** ɯ; -are (tekn.; även skämts. om dryck l. bad); -ning (med plur.); -ningsapparat; -ningsrum (vid bad, bränn-erier o. bryggerier). **1)** Egentl. *A-a en dryck (med l. i is). Jordytan a-es om vintern. A-d till — 10 grader. Ta a-ning i karet. Nu känner jag mig rätt a-d. Försök över a-ningshastigheten.* **2)** Bildl. *Vilket något a-de hans iver. Italienarnas krigslust var redan något a-d. Detta a-de dem ngt.* **Syn. 1)** låta kallna, göra kall(are), beröva värmen, sänka temperaturen hos, avsvala, svalka; (a-as:) bli kall(are), svalna; **2)** dämpa, minska (ivern osv.), göra ljum, försvaga. **-kön|a,** -ade, -as; -ing. Mindre vanl. Beröva könet, könstecknen, avlingsförmågan, kastrera. *Arbetsbina utgöras av a-ade honor* som förlorat avlingsförmågan,med hämmad könsutveckling, steril. **-kör|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. *K-a av (med) ngn* köra bort ɯ, driva l. 'kasta' ut ɯ. *Få benet a-t (av tåget).*

-ladd|a sig vanligare 'urladda sig'. **-lagd** se avlägga. **-lagr|a;** -ing (med plur.); -ingsbassäng (t. e. för rening av vattenledningsl. kloakvatten). Mest refl. l. i pass. l. som subst. **I.** Mest om avsättning ur vätska. *Leran a-as därvid på sjöbottnen. Den feta gyttja som Nilen vid sina översvämningar a-ar. Redan efter ett par minuter hade det a-at sig något grått slam på bottnen av glaset. A-ingar av sand och slam. Sötvattensa-ingar.* **II.** *A-at vin, öl* mognat, förädlat gm lagring. Även om cigarrer. **Syn. I.** avsätta (i lager l. i skikt; l. lager l. varv av), fälla; (a-a sig:) lagra sig, lägga l. ordna sig i lager. **-lassa** ɯ; -are; -ning (med plur.); -ningsplats. *L-a av en (hö)skrinda; en åsna; varorna ur kärran.* Även bildl. *Hon a-ar gärna det obehagligaste arbetet på andra(s skuldror).* **Syn.** befria från lass(et) l. från börda; urlassa ɯ; jfr följ. **-last|a** ɯ; -are (märk bet. försändare ɔ(lastemottagare); -ning (med plur.); -ningsgård; -ningsort o. -ningsplats (brukas bägge ss. handels. i motsats mot 'bestämmelseort'; det senare även = urlastningsplats). **I.** *A-a en järnvägsvagn. L-a av en kamel. L-a av sten vid en byggnadsplats. Järnet måste nu a-as direkt på kajen och ~. Glastäckta a-ningsgårdar.* Även bildl. *L-a av (sig) bekymren på en vän.* **II.** Handels. *A-a ett fartyg.* **Syn. I.** befria från last l. börda, avlassa ɯ, ibl. avlasta; urlasta ɯ; **II.** befrakta, förse med full last, för avsändning inlasta en last i (ett fartyg). **-lat** se d. o. **-latiniser|a;** -ing. *Planlagd reaktion mot a-ingen.*

-led|a ɯ; -are. **I.** Mer egentl. **1)** Stundom fri form. *A- vatten, vattnet från en äng (genom dikning) ur en sjö. Neva är a-are för Europas största sjöar. Särskilda dragrör a-a röken. A-ad flod (genom en kanal)* leda dess vatten åt annat håll. **2)** Blott fast form. **a)** Ofta läk. Mest i pres. part. *A-ande medel, rörelser* som leda bort blod o. annat från ställen, där det vill bli överfyllnad. **b)** Om elektricitet l. värme. *Elektriciteten kan a-as medelst beröring. A-are för åskan kallas åskledare.* **II.** Bildl. Fast form. **1)** *A-a alla misstankar (från ngt, från sig). Han behövde något som upptog honom för att a-a harmen. Skaffa sig en a-are för sitt dåliga lynne, för sina känslor* det som a-er kan vara sak l. person. *Ägnat att a-a uppmärksamheten från viktigare saker.* Märk *Guds hand a-de från oss den hotande faran.* **2)** Språkv. *'Bergig' är avlett av 'berg'. Verb kunna a-as av adjektiv medelst ändelsen -a, t. e. 'söta' av 'söt'. Grundord och avledda ord.* **Syn. I.** leda bo'rt, bereda (nytt) avlopp, låta bortströmma ɯ l. avgå; leda i annan riktning; **II. 1)** bortvända ɯ, dra(ga) bo'rt, avvända, avlägsna; ibl. avböja, (ibl. nära:) lugna l. avkyla; **2)** (ibl. nära:) härleda. **-ledning;** -sdike (öppet d. som leder vattnet från backtill avloppsdike); -srör; -sändelse (språkv.). Som språkv. är a. dels abstr. (sättet varpå ord bildas gm a-ändelser l. d.), dels konkr. (avlett ord l. a-selement, affix o. särsk. a-sändelse). *A. och sammansättning. A-ar på -na, bildade av adjektiv, t. e. 'gulna' till l. av 'gul'.* **-lemna** se avlämna. **-lev|a,** -an, -or. Åld. o. mest i plur.; mindre vanl. Lämning(ar), kvarlevor, överlevor, återstod. **-leverer|a** [ɯ]; -ing (med plur.). *A-a varor* avlämna (efter beställning, vederbörligen l. d.). **-lid|a.** Särsk. i mer vårdad stil, ämb. osv. Mest om naturlig död. Ofta i dödsannonser. *Han avled ogift (vid 31 års ålder). Till de a-nes minne. Den a-ne var i livstiden ~.* **Syn.** avgå med döden, gå bort [ɯ], gå hädan, dö, avsomna, 'slockna'. **-lind|a** ɯ; -ning (med plur.). *L-a av ett förband.* Mindre vanl. i uttr. som *A-a ett (ombundet) finger.* **-liv|a. 1)** Egentl. Om människor. Mest skr. *Ännu händer det där, att den nyfödda a-as, om det är ett flickebarn. Låta a-a ngn.* **2)** Friare o. bildl. Mest ngt skämts. l. vard. *Det vore bäst att a-a det kräket, så fåglarna fick vara i fred!* om katt. *Så var det förslaget a-at.* **Syn. 1)** avrätta, avdagataga ɯ, (låta) döda, ta(ga) livet av, beröva l. bringa om livet; **2)** göra slut på, avskaffa, i grund nedgöra ɯ, 'ta död(en) på'. **-ljud;** -sklass. Språkv. Vokalväxling som härstammar från urspråket o. i germanska språk mest framträder i de starka verben. *I verbet 'brinna', som går efter 3:dje a-sklassen, träffa vi a-et i — a — u (brinna, brann, brunno). Växlingen not — nät anses återgå på avljud.* **-ljud|a.** Språkv. Sälls. utom i part. *A-ande, a-da former* som visa avljud, som äro bildade med l. gm avljud.

-lock|a ɯ; -ning (med plur.). Särsk. med mer l. mindre abstr. sakobjekt som *A-a ngn en bekännelse, ett löfte, ett förtroende, en hemlighet.* Dock även *L-a av ngn hans pengar.*

Bildl. t. e. i *A-a fiolen de härligaste toner. A-a naturen dess hemligheter* ibl. nära avlyssna. **Syn.** locka l. lista ūr, framlocka ɯ, avlura ɯ, (söka) få ūr, avnarra ɯ, frånlocka. **-lopp;** -sdike (större öppet dike på fältets lägsta del, kallas även floddike); -shål (t. e. om spygatt o. om hål i bottnen av blomkrukor); -slös; -sränna; -srör (för ånga, i smältugn osv.); -strumma (kloak). **1)** Egentl. Mest om vatten, ibl. om andra flytande ämnen l. om gaser. *Vattnet måste ha fritt, tillräckligt a. Lilla Le har inget synligt a. (till Stora Le). Döda havet, a-slös insjö i sydöstra Palestina.* Även konkr. *Göta älv bildar, är, utgör a. för Vänern. Naturliga och konstgjorda a.* **2)** Bildl. *Söka a. för oroande tankar. Något som kunde ge a. åt hennes överflöd på verksamhetsbegär.* **Syn. 1)** tillfälle l. möjlighet att avrinna ɯ l. bortrinna ɯ l. utströmma ɯ, avfall; avloppsställe l. -ränna l. -öppning, utflöde; **2)** 'luft'. **-loss|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). Fast form i allm. vanligast; fri förekommer särsk. i bet. 3. **1)** *Man a-ar det yttre skalet (på, från ärterna) med en kniv.* **2)** *Snön skall a-as vid åkanten, å vanlig plats.* Säll. om fartygslast. **3)** *A-a ett skott, en salva (mot ~).* **Syn. 1)** lösgöra, göra loss, avskilja, lossa, löstaga ɯ; **2)** avlasta ɯ; **3)** avfyra ɯ; avskjuta ɯ. **-lura.** Ofta ngt vard. *A. ngn en hemlighet. L. av ngn tre kronor.* **-lus|a;** -ning (med plur.); -ningsanstalt. Nytt ord ('krigsord'). *De ryska fångar, som skola sändas genom Sverge för att utväxlas, komma dessförinnan till förebyggande av smittfara att i Tyskland på nytt a-as. A-ningsanstalt vid Karungi?* **Syn.** befria från löss l. ohyra. **-lyft|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). *Där låg fönstret i spillror, av stormen a. från hakarna, av sina hakar. Stormen l-er av tak. L-a av grytan (från elden, spisen). Soppan a-es, när ~. L-a av en börda.* Även bildl. *A-a alla bekymmer från ngns axlar.* Märk vid stickning: lyfta en maska från ena stickan till den andra utan att sticka den. **Syn.** bortlyfta ɯ, lyfta nēd, lyfta (u'pp) o. ta bort; ibl. nära upphäva. **-lys|a** [ɯ]; -ning (med plur.). **1)** *A-a en marknad. Att sådant oskick verkligen bleve a-t.* **2)** *Vägen, bron a-es för begagnande. De nu a-ta mynten.* **3)** *Kung Olov reser sig och a-er tinget* mindre vanl., ngt åld. *Allt arbete a-tes genast (för den dagen).* **Syn. 1)** gm pålysning l. offentligt påbud avskaffa, offentligen påbjuda avskaffandet l. upphörandet av, upphäva, förbjuda (utövningen l. begagnandet av l. förekomsten av); göra slut på, bannlysa, förvisa, ibl. (lyckas) få bukt med; **2)** ibl.: förklara icke längre gångbar, indraga ɯ; **3)** pålysa l. tillkännage inställandet l. avslutandet av, inställa. **-lyssn|a,** -ade, -as. Gärna skr. *Små drag som författaren a-at verkligheten. A-a ngn hans hjärtas hemligheter. Ett samtal mellan flickorna, som hon a-ade i vassen i somras. A-a folkmeningen.* **Syn.** ibl. uppfånga.

-lång, -t, [-are]. Särsk. om regelbundna ytor l. föremål; förr mer än nu även om ovaler. *Ett a-t hus. Ett tämligen a-t ansikte. Bli a. i ansiktet* ngt vard.: stå där med lång näsa, helt snopen. *Av a. form. A-t äggrund.* **Syn.** mer lång än bred; (ibl. nära:) långrund, oval, elliptisk. **-låt|a,** -as; [-are]; [-else]. **1)** Mest lagt. *A-a sina rättigheter åt l. till l. på annan man. A-en arvejord.* **2)** *Han hade inget smör att a-a.* **3)** Ofta ämb. *A-a en förfrågan, ett telegram (till ~). Den tacksamhetsskrivelse, som avläts till ~, hade följande lydelse.* **Syn. 1)** överlåta, avstå, lämna ifrån sig; **2)** avyttra, (för)sälja; **3)** utfärda, låta avgå, avlämna, avsända, avgiva, ibl. utskicka.

-lägg, -et l. -en, = l. -ar. Mest trädg. Mindre vanl. Avläggare; ngn gång bildl.: telning, avkomling. **-lägg|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsbord (på skördemaskin l. på tryckpress); -ningsmekanism (t. e. på hästräfsa). **I.** Lägga ifrån sig o. d. **1)** Ibl. fri form. Mindre vanl. *A-a en börda. Lägga av (sig) sina bördor.* **2)** Mest fast form o. vanl. högt. l. skönl. *A-a sin rustning. L-a av (sig) rustningen.* Refl. fri form har större stilområde. **3)** *All sorg a-es för dagen. L-a av vinterplaggen. Fjällräven a-er vinterfällen fram på sommaren.* Märk *Skänka bort (gamla) avlagda kläder.* **4)** I bildl. uttr. Mest fast form. *A-a masken* visa sig som man är, sina verkliga avsikter. *A-a sitt inkognito* ngn gång fri form. *A-a en ovana, all blygsel* numer mindre vanl. **II.** Avgiva o. d. Blott fast form o. gärna i högt. uttr. **1)** *A-a (sin) tacksägelse* numer mindre vanl. *A-a besök, visit hos ngn.* **2)** *Det kan jag a-a ed på. A-a vittnesmål, berättelse, redovisning. A-a fullständig bekännelse.* **3)** *A-a prov på stor sinnesnärvaro. Doktor efter avlagda prov. A-a undervisningsprov för (sökt) lektorat. A-a (mogenhets)examen.* **III.** Lägga åt sidan o. d. Fri form vanligare utom i 4, där fast form överväger. **1)** *Lägg av en biljett åt mig, för min räkning! Det är avlagt, jag har lagt av ett exemplar åt professorn.* **2)** *L-a av en summa årligen för att ha på ålderdomen. Tror du han kan l-a av något (på l. av sin lön)?* **3)** Boktr. *A-a stilen, en (tryck)form* åter inlägga typerna i sina särskilda fack (sedan tryckningen är verkställd). **4)** *Själva-ande skördemaskin. Säden a-es i högar, lämpliga till kärvar.* **IV.** Blott fri form. Vard. *Han lade av som om han haft eld i hälarna.* **Syn. I. 1)** lägga ifrån sig, nedlägga ɯ, ibl. lämna; **2)** ta(ga) av sig, avta ɯ o. lägga ifrån sig; **3)** bortlägga ɯ, upphöra att bära l. bruka, upphöra l. sluta med; **4)** (för alltid) lämna l. avstå från, överge, uppge, 'ta farväl av'; **II. 1)** avbörda sig, framlägga; göra; **2)** avge, framföra, frambära, framställa; **3)** fullgöra, prestera, göra ifrån sig;

III. 1) lägga u'ndan l. åt sidan, reservera; **2**) avsätta, ibl. (hop)spara; **IV.** lägga i väg, kila äv. **-läggar|e,** -(e)n, -e. Märk särsk. trädg. *Föröka genom a-e* dvs. gm kvist, gren, stjälk, ranka som böjs ner i jorden för att rotslå o. därpå skiljes från moderplantan för att planteras. Även bildl. *Det umbriska alfabetet är en direkt a-e av det etruskiska.* **Syn.** sättkvist, sättgren, avlägg; telning, avkomling.

-lägse (vanl. utt. -läckse); =. Oböjl. adj. o adv. Mest i ngt stelt l. åld. skr.; ofta skönl. *Gården låg a. Ett mål, så a. och så högt, att det icke kan nås. A. släktingar.* Jfr följ. **-lägs|en** (vanl. utt. -läcksen); -et, -nare; -enhet (mest om rum). **1**) Rum. *Även i våra a-na bygder. Sverges a-na läge. De synas oss så nära och ligga dock en halv dagsresa a-na. Ställets a-enhet (från världscentra). Målet står ännu a-et, för några a-nare än det borde. Sången hördes allt a-nare.* **2**) Tid. *I en a-en, den a-naste forntid. Den tid är icke långt a-en, då* ~ om forntid l. framtid. **3**) Bildl. *A-en släktskap. A-et släkt (med l. till ngn). Det erbjuder icke den a-naste likhet med* ~. *En a-en möjlighet. Han hade inte den a-naste aning om det. En sådan tanke är honom så a-en, som* ~. **Syn. 1**) avsides belägen, (som ligger) långt borta l. på (långt) avstånd, långt skild (från), fjärran (liggande); (ibl. nära:) svåråtkomlig, svårtillgänglig, svårskönjbar, otydlig, dämpad; ibl. borterst; **2**) längesedan förfluten, (som ligger) långt tillbaka i tiden l. långt fram i tiden, gamla l. äldsta l. sena tiders, 'grå', ingalunda nära för handen l. förestående; **3**) på långt håll, medelbar, indirekt, med flera mellanled; föga intim, flyktig, obetydlig; ringa, svag, oklar, dunkel; som håller sig på avstånd; främmande. **-lägsn|a** (vanl. utt. -läcksna); -ade, -as. **I.** Motsatt 'närma (sig)'. Mycket ofta refl. **1**) Rum. *A-a sig ett par steg (från ngn, mot dörren). Följande östra stranden, a-ar sig banan alltmer från* ~. **2**) Tid. *Tidpunkten för återföreningen synes åter a-a sig, åter a-ad.* **3**) Bildl. *Skillnad i stånd a-ar människor från varandra. A-a sig från sitt ämne. Var dag a-ar oss från denna gyllene tid.* **II.** Motsatt 'låta vara (kvar)'. *A-a ett dammkorn (från rockärmen). A-a en misshaglig person. Han avgick nu, eller rättare a-ades ur styrelsen. Hålla ngn a-ad från ngn l. ngt. A-a all tanke på* ~. *Förlåt, att jag a-ar mig (på) ett ögonblick.* **Syn. I. 1**) fjärma, flytta l. föra (ngn l. ngt) bo'rt (från); (a-a sig:) gå bort ɯ, skilja sig, komma (allt) längre bort, (alltmer) avvika; **2**) undanskjuta ɯ, fördröja (inträdandet av); **3**) göra obenägen l. främmande för, göra kyligare l. mer avogt stämd mot; **II.** bortskaffa ɯ, borttaga ɯ, utskilja ɯ, undanröja; utmönstra ɯ, avvända, utesluta, eliminera; laga så att ngn kommer bort, bortskicka ɯ, ibl. utköra ɯ; skilja från, tvinga att avgå, avskeda; (a-a sig:) bege sig bo'rt, gå sin väg, ta(ga) avträde.

-lämn|a ɯ; -are; -ing (med plur.); -ingsdisk (t. e. på museer, där man måste a-a ytterplagg). Stavas (o. uttalas) även 'avlemna'. Fast form vanligare; fri form vanl. ngt vard. l. åtminstone smtl. **1**) *A-a post, ett brev. Inga resande att a-a. L-a av passagerare. A-a sin röstsedel. Ytterplagg a-as i tamburen. A-are och mottagare. A-a redogörelse över* ~, *berättelse om* ~. *I a-ad rapport. Luften a-ar sitt överflöd av fuktighet i täta regnskurar.* **2**) Märk krigs. *A-a befälet* till en lägre befälhavare, när man själv är förhindrad att utöva det; *A-a en trupp* till högre befälhavare. **Syn.** lämna ifrån sig, (fram)lämna (ɯ), (vederbörligen) överlämna; avge, avlåta; avsöndra, avgiva, giva ifrån sig; leverera. **-länk|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a klockan från kedjan.* Se även avkroka. **-läs|a** ɯ; -are (t. e. gas- l. elektricitetsverks, som a-er hur mycket gas l. ström en abonnent förbrukat under en viss tid); -ning (med plur.); -ningsfel. Fast form vanligare. *A-a (graderna på) en barometer. Det lägsta gradtal jag a-t (på termometern) är —39° Celsius. En lodlina med märken av olika slag vid varje meter, så att man snabbt kan a-a djupet.* Även bildl. *Han såg upp för att i deras ansikten a-a det gillande han fordrade.* **Syn.** läsa, se e'fter vad ngt visar, iakttaga.

-lön|a; -are; -ing (med plur.); -ingsdag; -ingsstat (vederbörligen fastställd beräkning över löneförmåner som tillkomma löntagare vid ämbetsverk osv.) m. fl. *Väl a-a sina arbetare. De borde vara bättre a-ade. Gå oavlönad. Platsen var dåligt a-ad, a-ades med 100 kronor i månaden* part. perf. vanligast. *Kvittera ut sin a-ing. Utbetala a-ingar. Daga-ing. Skärskådar man detta senare a-ingssystem, kunde* ~. *A-ingsbokhållare, kompetent att på egen hand sköta tidkontroll samt upprätta a-ingslistor.* **Syn.** betala (lön), löna, för arbete anvisa l. anslå (viss betalning l. lön l. sold l. gage), låta åtnjuta (viss lön, ersättning osv.); med (fast) lön förse. **-löp|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsbädd (träplan varpå fartyg vid a-ning glider ut i sjön); -ningsdag. **I.** Fri form. *Låt icke känslan löpa av med förståndet!* **II.** Fast form. **1**) Om fartyg. Blott som subst. *Åse pansarbåten Sverges (stapel)a-ning.* Eljes blott 'löpa av stapeln' (med 'av' obetonat). **2**) Bildl. Stark böjning väl bevarad. Hjälpverb numer nästan endast 'hava'. *Allt avlopp (l. a-te) lugnt och stilla. Det har avlupit över förväntan (väl). Det kommer icke att a-a utan följder. Den gången avlopp det lindrigt nog för honom.* **Syn. I.** bortlöpa ɯ, springa i väg l. bo'rt; **II. 1**) stapel(av)löpning, sjösättning; **2**) gå (så l. så), utfalla, sluta(s), få (god, dålig osv.) utgång, ibl. förlöpa. **-lös|a** ɯ; -are. **I.** Fast form. Bildl. **1**) Huvudbet. *A-a varandra (i arbetet). Han a-te mig efter*

en timme i mitt arbete. Friskt manskap a-te de uttröttade. Skiltvakten blev a-t kl. 3.15. Märk *Den ena sången a-er den andra.* **2)** Bibl. *Skriftas och a-as.* **II.** Egentl. Nästan alltid fri form. *Lösa av en bindel.* Ngn gång *I vissa sjukdomar a-er sig ytterhuden och bortgår i stora flagor.* **Syn. I. 1)** efterträda, följa (omedelbart) efter l. på, omväxla med, träda i ngns ställe; tura l. skifta o'm (med), växelvis l. turvis göra ngt; **2)** giva syndaförlåtelse l. avlösning, skänka absolution, å Guds vägnar tillförsäkra l. tillsäga (ngn) syndernas förlåtelse; **II.** lossa, lösgöra, avta(ga) ɯ. **-lösning,** -en, -ar; -sbefälhavare; [-svis, adv.]. Märk bl. a. **1)** Även konkr. *A-en bestod av fyra man.* **2)** Bibl. *Ge ngn a. (för synderna)* jfr avlösa I. 2. **-löv|a;** -ning(stid). Ofta skönl. *Skogen står redan a-ad, börjar a-as. De (tidigt) a-ade askarna. Hösten har a-at träden.* **Syn.** beröva löven, komma löven att falla.

-magr|a ɯ; -ing (ibl. med plur.); -ingskur (bantingskur); -ingspiller. *Blek och a-ad* mager, avtärd, utan hull, avfallen; ibl. utmagrad. **-marsch** avtåg, uppbrott. **-mask|a** ɯ; -ning (med plur.) Två ord. **I.** Vid stickning l. virkning avkedja l. avlänka (jfr avkroka). **II.** Ta av masken från metkrok. *M-a av en långrev.* **-mast|a** ɯ; -ning (med plur.). Fast form vanligare. *A-at vrak påträffat i Nordsjön. Barken a-ades före dockningen.* **Syn.** ta nēd masten (l. masterna) på, beröva mast(er). **-matt|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsperiod (svaghetstid). S-formen ofta intr. *Han sjönk a-ad ned på kuddarna. Blödningen, som ej ville låta hejda sig, hade betydligt a-at honom. Växter som suga och a-a jorden. Med aldrig a-at intresse. Som ingalunda visat någon a-ning i allmänhetens intresse. Börsen visade i dag någon a-ning.* **Syn.** beröva l. minska krafterna, försvaga, göra kraftlös l. matt(are), utmatta ɯ, tära på; (a-as:) försvagas, avtyna ɯ, känna sig l. bli medtagen, bli allt svagare, minska, ibl. uttömma sina krafter, ibl. slappna, mattas, ej längre hålla intresset uppe. **-mej|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a grödan. A-ade ängar. En nyss a-ad åker.* **Syn.** slå (med lie l. d.), skära. **-mejsl|a** ɯ; -ing (med plur.). Bortta l. jämna med mejsel. **-mjuk|a;** -ning (med plur.). Mindre vanl. Skr. *Denna tjusande ljusatmosfär a-ar allt* gör det mjukare (i linjer, toner l. d.). **-mobiliser|a;** -ing (med plur.). *Hyser Holland planer på a-ing?* att sätta sin (mobiliserade) armé på fredsfot. **-mojn|a** ɯ; [-ing]. Fri form vanligare. *Vinden m-ade av mot kvällen* mojnade ngt, mojnade ūr. *Den till ett gyllene lagom a-ade vinden.* **-mot|a** ɯ; -ning (med plur.). Bortmota ɯ. *Bli tvärt a-ad. M-a av korna, som gått in på åkern.* **-mål|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). **I.** Egentl. Mest fri form. *Låta måla av ngn. Måla av ngt efter naturen. Icke så ful som han a-as, som han där är a-ad.* **II.** Friare o. bildl. Fast form vanligare. Dock är ordet i denna användning överhuvud ej längre så vanligt. Gärna skr. **1)** *Hans tillstånd a-as (för mig) i de mörkaste färger. Emellertid har han med orätt a-ats som en fullkomlig tyrann.* **2)** Om spegling. Refl. o. pass. *Bilder som a-a sig på näthinnan. En djup smärta a-ade sig i hans ansikte.* **Syn. I.** i färg(er) avbilda, ta en bild l. ett porträtt av; **II. 1)** skildra, (målande) framställa, teckna, ibl. utmåla ɯ; **2)** avspegla l. avbilda l. avteckna sig. **-märglad** utmärglad, mager o. tunn. **-märk|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. *En repstump, med knutar a-t på bestämda ställen, så att den kan tjäna till provisoriskt måttband. Jag har m-t av här på tyget med ett kritstreck, var du skall klippa av.* **-mät|a** ɯ; -are; -ning (med plur.); -ningsinstrument; -ningslina. **I.** Fri form vanligast. *M-a av 3 meter tyg (till en kostym), 1 meter av ett tygstycke.* **II.** Fast o. fri form ungefär lika vanl. I allm. numer mindre vanl. utom i fråga om fältmätning o. d. **1)** *A-a en åker, en by. Vid kartritning böra avstånden a-as likformigt efter förut fastställd skala. M-a av ngt med passare, med snöre.* **2)** *Tiden a-tes då förmedelst timglas. Gud, som a-t dina dagar. Tiden blev oss på detta sätt väl knappt a-t. Bestämt a-ta tidsvärden* t. e. i musikstycke l. i vers. **III.** Fast form. *Straffet bör a-as efter förbrytelsen.* **Syn. I.** mäta ūt o. ta āv; **II.** uppmäta ɯ, (vederbörligen) mäta, verkställa (upp)mätning av; ibl. beräkna l. utstaka; (ibl:) avgränsa, bestämma (en gräns för), reglera, avpassa; **III.** lämpa, avväga. **-mätt,** =, [-are]; -het. *Klockan slår sina vissa, a-a slag.* Gärna om yttre uppträdande. *A-a steg. Gången något a., gestalten sirlig. Göra en a. bugning. Han är litet a. i sitt uppträdande. En viss a-het i skick och ton.* **Syn.** likformig, enformig, regelbunden, precis(t utmätt), (ibl. nära:) rytmisk l. symmetrisk; (nätt o.) jämt avpassad, som aldrig går för långt, 'återhållen', stel, tvungen, reserverad, kylig, (något) kall, cirklad, ceremoniös, ibl. betänksam. **-mönstr|a;** -ing (med plur.); -ingsdag. Trans. o. intr. Sjöv. **1)** *Vid varje sjöexpeditions slut förrättas a-ing med besättningen av stationsbefälhavare eller kårchef. På- och a-ing av sjöfolk på handelsfartyg. A-ad från ett fartyg. Han a-ade i Stockholm. Båda hade begärt att bli hemkallade, men av rederiet vägrats a-a.* **2)** *Fartyget har a-at* dess besättning har fått sin avlöning o. i laga ordning avskedats från fartyget. **Syn.** (i o. för avlöning o. skiljande från fartyget) mönstra l. inför vederbörande myndighet för mönstring uppvisa (fartygsbesättning l. del därav); avskeda besättning från fartyg; avgå från tjänstgöring å fartyg.

-narra ɯ ngn ett löfte osv. Jfr avlocka.

-njuta. Sälls., skönl. *Att ilsnabbt utfinna och a. vars och ens speciella charm.* **-nyp|a** ɯ; -ning (med plur.). *Nyp av den med fingrarna! Avnupna blomknoppar, stjälkar.* **-nyst|a** ɯ; -ning (med plur.). *N-a av garnet från härveln. A-a en spinnrocksrulle.* **-nämar|e,** -(e)n, -e; [-i'nna l. avnämerska]. Ofta lagt. l. handels. *Finna, söka a-e för en vara. En vara som ej finner a-e. Det slag av litteratur som har den stora allmänheten till a-e.* **Syn.** köpare, kund; förbrukare, konsument, som skaffar en vara åtgång l. avsättning. **-nöt|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsmätare (för att mäta nötning t. e. på järnvägsskenor). *Färgen är a-t genom skrapning. Så smådningom a-as tänderna under tuggningen. Skåpet var vackert, men poleringen var delvis a-t.* Även bildl. *Det sinnligt åskådliga i orden a-es genom långvarigt bruk. Kantigheter som behövde a-as.* **Syn.** bortnöta, ɯ; slita.

- och tillträde; -sdag (fardag); -ssyn m. fl. Skrivas med bindestreck efter av-. **-ok|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. *O-a av oxarna* befria från oket.

-pack|a ɯ; [-are]; -ning (med plur.). **1)** Fri form vanligare. *P-a av en vagn, en åsna. Har du inte slutat p-a av (dina saker från vagnen) ännu? Hjälpa till vid a-ningen.* **2)** Blott fri form. Refl. Ngt vard. *P-a dig av genast, annars skall jag hjälpa dig!* **Syn. 1)** befria från packning, avlasta ɯ; **2)** packa sig i väg, ge sig äv. **-pass|a**[1] ɯ; -ning (med plur.). I kortspel. Mest fri form. *Du skulle ha p-at av honom* passat, så att han fått stå för sitt bud. *A-as, bli a-ad tidigare än man velat* så att man får stå för ett lägre bud. **-pass|a**[2] ɯ; -ning (med plur.). **I.** Fast form vanligare. Avmäta o. d. **1)** Egentl. *A-a skon efter foten, proppen efter flaskan. A-a ngt så att det blir lagom. Du får försöka att passa av snodden noggrant efter kudden.* Märk *A-ade tyger, mönster, gardiner* redan i stycke avdelade, så att var del bildar ett mönster, passar till en klänning, en gardin l. till viss del därav. **2)** Bildl. **a)** *A-a straffet efter brottet. Ett liv noga a-at efter inkomster och ställning. Bördan var icke a-ad för så unga skuldror.* **b)** I fråga om utvecklingsläran. Mest i pass. *Kroppsdelar a-ade efter, för, till ett visst levnadssätt. Havsuttrarna ha under årtusenden a-at sig för vattenlivet.* **c)** *A-a sina ord väl.* **II.** Välja o. d. *Tiden var mindre väl a-ad, men nöden hade ingen lag. A-a tillfället, ett (lägligt) tillfälle, ögonblicket.* **Syn. I.** avmäta ɯ, (till)passa, lämpa, jämka, reglera (så att det passar); avväga, rätta, inrätta; anpassa, aptera; ibl. beräkna; **II.** välja, bereda sig, begagna sig av, ibl. skaffa sig, ibl. passa på l. taga i akt. **-pina** ɯ ngn en bekännelse. **-pisk|a** ɯ; -ning (med plur.). *P-a av dammet av rocken. P-a av l. a-a möbler.* **-plan|a,** -ade, -as; [-ing]. Nästan endast bibl. *A-a min synd efter din stora barmhärtighet!* **Syn.** utplåna, avplåna, borttaga, förlåta. **-plank|a** ɯ; -ning (med plur.; även konkr.). *A-a ett bås för kon. A-a ett rum i smärre. A-ningar* avplankade rum o. d.; skiljeväggar. **-platt|a** ɯ; -ning (med plur.). *Jorden är icke klotrund, utan vid polerna a-ad. På detta sätt p-as ändarna av alltmer under användningen.* **-plock|a** ɯ; -are; -ning (med plur.); -ningsredskap. *Nu är det tid att börja p-a av frukten. Päronen a-ades och lades i korgar. En a-ad bärbuske* mindre vanl. Även bildl. *P-a av ngn hans lånta fjädrar. P-a av ngn hans pengar* plocka l. plundra hm på. **-plån|a** ɯ; -ing (med plur.). Mest bibl. *Du Guds son, a-a våra brott och synder!* jfr avplana.

-polletter|a; -ing (med plur.). -ingssedel (krigs.: vanligen av läkare utfärdat intyg som medföljer vid a-ing till sjukhus). **1)** Krigs. (Med vederbörligt intyg förse o.) till sjukhus avsända sjuka av manskapet vid trupp. **2)** Sjöv. Före avmönstring l. före slutet av sjöexpedition för sjukdom eller annat laga skäl från fartyget avskeda inmönstrad person. **3)** *Kofferten a-ade jag direkt till Stockholm* vanligare 'polletterade'. Ibl. skämts., vard. *Nu är han äntligen a-ad!* avfärdad, nu är jag fri från honom. **-porträtter|a** ɯ; -ing (med plur.). Även bildl. *Han lär vara a-ad i S:s senaste nyckelroman.* **-press|a** ɯ; [-are; t. e. penninga-are]; -ning (med plur.). Fast form vanligare. *A-a ngn pengar. Han lyckades icke p-a av honom ett öre. Smärtan a-ade henne ett utrop, tårar* skönl. *Man a-ade honom en bekännelse. Bekännelsen a-ades honom.* Ngn gång även *Han a-ades bekännelse.* **Syn.** avtvinga, utpressa, med våld l. hot genomdriva l. framkalla (ngt) av (ngn); frampressa l. framtvinga (ngt) hos (ngn). **-prick|a** ɯ; -ning (med plur.). *P-a av ett mönster. På kartan a-a härarnas ställning. I studentkatalogen a-a (namnen på) sina dubröder.* **Syn.** med prickar l. punkter återge l. utmärka, utpricka ɯ, förpricka ɯ, sätta en prick för. **-prov|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-a viner. P-a av kläder.* **-prut|a** ɯ; -ning (med plur.). Om köpare, numer mindre ofta om säljare. *P-a av 10 kronor på en klänning.* Ofta friare o. bildl. *Gymnastiken bör ha sina bestämda lärotimmar, på vilka intet får a-as. Något får du väl ändå p-a av på dina uppgifter! Utan a-ning* mindre vanl.: utan prut, oinskränkt, obetingat. *Sanningen tål ingen a-ning.* **Syn.** förmå att slå av (på) l. rabattera l. nedsätta priset, nedpruta ɯ; dra(ga) äv; jämka på, avkorta, minska. **-prägl|a** ɯ; -ing (med plur.). Fast form vanligast. *Kungens bild är a-ad på våra enkronor.* Ofta bildl. samt pass. l. refl. (i intr. bet.). *Ett folks hela bildning a-as, a-ar sig i språket.* **Syn.** avbilda(s), ge en klar bild av, lämna ett troget avtryck av, avspegla(s), uppenbara sig, visa sig, finna

sitt uttryck i. **-puts|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsämne (t. e. om murbruk för byggnader). **1)** *P-a av en granhäck. A-a en bräda (med hyvel). P-a av skorna.* **2)** *Med sandpapper p-a av ojämnheter på ytan.* **3)** Märk *'Putsen', dvs. det murbruk med vilket väggar och tak a-as.* **Syn. 1)** beskära, avkvista ɯ; avjämna ɯ; putsa, göra snygg l. ren; **2)** avlägsna, borttaga ɯ; **3)** (vederbörligen l. fullständigt) putsa, överdraga med rappning, (av)rappa (ɯ). **-päls|a** ɯ; -ning (med plur.). I bet. 'flå' mest jäg. *A-a och stycka en älg.* Eljest mest refl. *När damerna p-at av sig* avtagit pälskläderna, (friare även om tunga ytterkläder).

-rad se d. o. **-rak|a** ɯ; -ning (med plur.). *(Låta) a-a håret, skägget. R-a av (sig) mustascherna.* Ldls även = bortkratta ɯ. **-red|a** ɯ; -ning (med plur.). *A-d soppa* som gm tillsatser gjorts tjock l. simmig. *Till a-ning brukas smör, mjöl, äggulor osv. A-d med mjöl.* **Syn.** tillsätta ɯ o. därigenom göra (maträtt) färdig l. (soppa, sås) tjock l. simmig. **-rep|a** ɯ; -ning (med plur.). *R-a av båren på en vinbärsklase. A-a löv.* **-res|a**[1], -an, [-or]. *Vid, före a-an (från Stockholm). Där var ro varken natt eller dag; ständiga a-or och ankomster alla tider på dygnet. Uppskjuta sin a-a.* **Syn.** avfärd, ibl. uppbrott, färdens l. resans anträdande. **-res|a**[2], -te, -t. *Nyligen a-t till utlandet. Har, är han redan a-t?* rest (bort l. sin väg), börjat sin resa, anträtt färden. **-rid|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** Mest fri form. Mindre vanl. *Varpå han red av i sporrsträck mot skogsbacken.* **2)** Märk *A-a en jakt* till häst företa l. utföra. **-rigg|a** ɯ; -ning (med plur.). Ta ner segel, tackling m. m. på (fartyg), avtackla ɯ, ta ner riggen på. **-ring|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningssignal. Mest i fri form l. som subst. Övervägande om telefonering. *Jag fick fel nummer, var god och ring av! Kort a-ning(ssignal)* då telefonsamtalet är slut. **-rinn|a** ɯ; -ing. **1)** *Sedan vattnet runnit av, återstår en lervälling. Sjöar, vilkas a-ing man vill utjämna. A-ingen från ett väl odlat öppet vattenområde. Det vatten, som a-er genom Motala ström. Vid slakt låta blodet av kreaturet väl a-a.* Märk *Tämnaren a-er genom Tämnarån.* **2)** *Plommonen kokas, tills de äro mjuka, få a-a samt kallna. Köttet tvättas väl och får a-a.* **Syn. 1)** bort- l. undanrinna ɯ; bortflyta ɯ; avflyta, ha sitt avlopp; **2)** befrias från vätska, avdrypa. **-risp|a** ɯ; -ning (med plur.). *R-a av (sig) l. a-a en nagel. Jag fick hela spetskragen a-ad. R-a av ngt med nageln.* **-rit|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). *R-a av ett mönster. En trogen a-ning av den gamla runstenen ha vi i ~. Han stod a-ad i Strix i förra veckan.* Märk det mindre vanl. o. ngt vard. *Författaren lär i hjälten ha a-at en av sina vänner.* **Syn.** avteckna ɯ, avbilda; efterbilda, kopiera; ibl. 'avmåla' ɯ; ibl. beskriva l. ta till modell. **-riv|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.); -ningshandduk; [-bar]. **I.** Slita o. d. Fri form vanligare. *Råka r-a av en finne. R. av en bit av gasen åt mig, är du snäll, så får jag binda om såret. Med en knippa i hast a-na luktärter i handen. Kortbreven öppnas medelst den genomstungna kantens a-ande. Till ett helt förenade, lätt a-bara pappersblad.* **II.** Gnida o. d. **1)** *Med skrapa a-a den gamla målningen (t. e. på möbler). A-en färg, upplöst i varmt vatten.* **2)** Nästan endast som subst. *Ta en kall a-ning* (låta) gnida kroppen med vått lakan l. handduk. **Syn. I.** avrycka ɯ, avslita ɯ, riva l. rycka l. slita bort ɯ, ibl. sönderriva ɯ l. frånslita ɯ; ibl. gm rivning tillreda; **II. 1)** skrubba l. skava l. skrapa l. kratsa l. gnida av ɯ; (ibl. nära:) avputsa ɯ, jämna, glatta.

-rull|a ɯ; -ning (med plur.); [-bar]. Fri form vanligare. *Vagnen r-ade av (utåt vägen). Se efter, så inte den bakersta tunnan r-ar av (vagnen)! R-a av det ena vävstycket efter det andra, tills slutligen endast själva trärullen är kvar.* **Syn.** rulla bort ɯ l. ned ɯ l. i väg l. sin väg; trilla äv (vard.); rulla upp ɯ (ngt hoprullat). **-rund|a** ɯ; -ning (med plur.). Fast form vanligast. **I.** Egentl. *R-a av kanterna (på ngt). A-ad åt ändarna. Skörten a-as något nedtill. Med (snett, svagt, tvärt) a-ad spets.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Om områden o. d. *Så bleve Sverge ett a-at helt. Söka a-a sina ägor genom att tillköpa ett par smågårdar.* **2)** Om summor o. d. *En a-ad summa. A-a summan uppåt, nedåt (till så och så många kronor). Folkmängden i de olika städerna är för dessa år angiven i a-ade tal.* **3)** Estetiskt o. d. *De fast byggda stroferna hjälpa till att ge åt bilderna av de olika urfäderna, av arken och tornbyggnaden en a-ad slutenhet och åskådlighet, som ~. Ett a-at helt. Vackert a-ade fraser. Hans periodbyggnad äger en viss behaglig a-ning. A-ade rörelser.* **Syn. I.** runda, göra rund, ge (mer) rundad form åt, ibl. ta bort hörn, kanter o. ojämnheter, ibl. jämna; **II. 1)** avjämna ɯ; ibl. fylla ī; (a-ad ibl.:) 'rund' l. rundlig; **2)** utvidga så att det bildar ett i sig avslutat o. sammanhängande helt, gm utfyllande av luckor fullkomna, ibl. skaffa naturliga l. förmånliga gränser åt; **3)** förläna rundning, ge (en viss) fyllighet l. (yttre) fullkomning l. jämnmått l. naturlig begränsning åt; förläna fulltonighet, ge ett behagligt slutfall åt, rytmiskt anordna; ge en passande l. behaglig avslutning åt; (a-ad:) i sig avslutad, bestämt avgränsad, helgjuten, harmonisk; fyllig; fulltonig; jämn, mjuk, behaglig, fri från all kantighet l. allt stötande. **-rusk|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligast. *R-a av (sig) snön. Uppkommen på det torra, r-ade Pilo av sig, så att vattnet stod som en sky omkring oss. R-a av frukten av ett träd.* Även bildl. *R-a av sig en misstämning.* **-rust|a;** -ning

(med plur.); -ningsplan(er). **1)** Sätta armén (o. flottan) på fredsfot o. företa (väsentliga) indragningar i den, börja dra in på krigsmakten, avväpna. *A-ningsidéerna ha för närvarande föga kurs i det av krig sönderslitna Europa. Röster om att Sverge skulle a-a.* **2)** Sjöv. Avrigga ett örlogsfartyg o. föra i land alla effekter, som höra till dess utrustning. *A-a ett fartyg. Flottan a-ar.* **-ruttn|a** ɯ; [-ing]. *Stjälken r-ade av på grund av fuktigheten. A-ande växtdelar. Ett a-at snöre.* **Syn.** sönder- l. bortruttna ɯ, ruttna o. falla äv.

-ryck|a ɯ; -ning (med plur.). *R-a av grässtrån. A-a en hycklare masken. Käppen r-tes av honom. Man r-te av honom käppen. Så a-tes han genom ödets makt för andra gången kronan* mindre vanl. *Tråden r-tes av.* **Syn.** rycka l. slita upp ɯ l. bort ɯ l. lös ɯ l. (mindre ofta) sönder ɯ l. itu ɯ; frånrycka ɯ. **-rymm|a** ɯ; -ning (med plur.). Vanligast i perf. part. *A-ma salen för de dansande. Bordet var a-t (i och för julbaket).* **Syn.** utrymma, avröja ɯ, göra ledig. **-råd|a;** -an; [-lig]. Numer blott om avstyrkande av förehavande, företag o. d. *Han a-de mig från företaget, från att inlåta mig med dem. Jag har blivit bestämt a-d (från flera håll). Krig a-de han på det bestämdaste. Svaret blev a-ande. A. honom för all del! På a-an av ~. Mot min a-an.* **Syn.** frånråda, avstyrka, söka förmå (ngn) att avstå l. avhålla sig (från), råda (ngn) att låta bli, yttra sig avstyrkande. **-räkn|a** ɯ; -ing (med plur.); -ingsbok (vid lantbruk; innehåller blott levande konti). **I.** Fri form. *R-a av 30 kr. och lägga dem för sig. R-a av tre högar med 5-kronor, så att varje hög utgör 100 kr.* **II.** Fast form vanligare. **1)** *Frakten a-as. På l. från ett belopp a-a innestående fordran. I a-ing (p)å skuldsumman ha vi till(s) dato mottagit Kr. 1,500:—.* Även bildl. *Detta a-at l. med a-ing härav var festen i hög grad tilltalande.* **2)** Märk uttr. *Hålla, göra a-ing med ~* ibl. även bildl. *Vid bokårets slut avslutas de olika a-ingarna, och ~.* **Syn. I.** räkna (o. lägga för sig l.) i högar; **II. 1)** frånräkna ɯ, borträkna ɯ, vid (be)räkning avdra(ga) ɯ l. frändraga ɯ, avskriva, rabattera; ibl. undanta(ga); (a-ing:) avdrag, avkortning; avbetalning; inskränkning, bortseende; **2)** (a-ing:) klarering av affärer (med ngn), ibl. avkvittning; ibl. räkenskap. **-rätt|a;** -splats (vanligare än a-ningsplats); -ning (med plur.); -ningsdag. Tillhör i motsats mot 'avliva' även ämbetsstilen. *A-a en missdådare, en livdömd (genom halshuggning, hängning). A-ningar medelst elektricitet. Föras till a-splatsen.* Ibl. bildl.; särsk. ngt vard. *Professorn i ämnet a-ade han helt vanvördigt i en liten not.* **Syn.** verkställa dödsstraffet på (en livdömd), ibl. avliva; 'nedgöra' ɯ, 'expediera'. **-röj|a** ɯ [l. **-rödj|a** ɯ]; -ning (med plur.); -ningsarbete. **1)** *Marken a-des (i och) för uppodling. Avrödda fält* ngt åld., skönl. **2)** *R-a av ett bord. Börja r-a av gården.* **3)** *En bar fläck, där skogen nyss var a-d.* **Syn. 1)** göra odlingsbar l. öppen l. fri gm att avlägsna buskar, träd, stenar o. d., uppröja ɯ, bryta (mark); **2)** avstäda ɯ, avrymma ɯ, göra ledig l. fri, befria från allt som belamrar; **3)** bortröja ɯ; undanskaffa ɯ, avlägsna. **-rös|a;** -ning (med plur.); -ningsjord (som vid skifte avskiljes från inägor ss. oodlad l. otjänlig till odling, ɔc 'inrösningsjord' som är odlad l. odlingsbar). Ämb. o. lagt. Gm råmärken skilja ägor åt, gm rösning utmärka gränserna för egendomsområden.

-sack|a ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. *Småningom började de sacka av och bli efter* t. e. om båt, seglare, kapplöpare, marscherande l. rent bildl. **Syn.** (sakta farten o.) bli efter. **-sagd.** Sälls. *A. fiende till ~* avgjord, bestämd, förklarad, avsvuren. **-sakn|a.** Mindre vanl. utom i part. perf. *Som jag så länge måst a-a. Den länge a-ade supen till middagen.* **Syn.** sakna, vara utan. **-saknad.** *Med en viss a. se tillbaka på flydda tider. Till stor a. för sitt parti. Jag känner ingen a. därefter, efter honom. Utan a. kunna undvara. I (fullständig) a. av ~.* **Syn.** saknad, sorg, smärtsam känsla av förlust, känsla av tomhet l. längtan; (ibl. nära:) obehag l. olägenhet; brist, umbärande. **-sakt|a** ɯ; [-ning med plur.]. Mest fri form. *S-a av takten. Blästen hade s-at av mot kvällen, och nu låg sjön som en spegel.* **Syn.** göra långsammare; minska farten; lugna av, (av)mojna (ɯ), avta(ga) i våldsamhet. **-salu;** -pris. Subst. Nästan endast med prep. 'till'. *Lämna frukt till a.* försäljning. *Ej till a., blott för eget behov* avyttring. *Trädgårdar, där frukten är avsedd för a.* **-sats;** -vis (adj.; skr.). **1)** Huvudbet. *Landet höjer sig i a-er. A-vis över varandra framskjutande partier. I, på, vid, under a-erna åt söder växer till och med hallon och vinbär. Klipp-, trapp-, muravsats.* **2)** Mest kem. Fällning, avsättning, det som avsatt l. avsätter sig. **Syn. 1)** platå, terrass, ibl. utsprång, över- l. utskjutande del l. parti; (ibl. nära:) stup(a) l. sluttning l. brant. **-schakt|a** ɯ; -ning (med plur); -ningsarbete. Tekn. Gm utgrävning o. utfyllning jämna (ojämn mark, sluttning o. d.).

-se; -värd (med gradformer). Rätt ofta skr. **A)** Enkelt. Bet. visa ej säll. beröring med varandra. **I.** De vanligaste bet. **1)** Syfta på. *När jag talade om hänsynslöshet, avsåg jag (i främsta rummet) stormakterna. Ordet står så att det måste a. något i det föregående. Vem a-r du med ditt yttrande?* **2)** Syfta till. *Han avsåg (därmed) blott sin egen fördel. Det är ibland omöjligt att avgöra, om skrivaren avsett (att skriva) 'a' eller 'e'. Fullständighet a-s (här) icke. Jag tilltror mig icke att avgöra vad denna rörelse, vad regeringens motståndare innerst avsågo. Den mo-*

genhet, som en fullständig elementarundervisning a-r att bibringa. A-dd att väcka uppseende. **3**) Beräkna(s) för o. d. Mest i pass. *Konfekten är icke a-dd för barnen. Medel, som av förvaltningen a-tts till l. för helt andra ändamål.* **II.** Mindre vanliga bet. **1**) Fattas numer gärna som anslutet till bet. 'åsyfta'. Personsubj. *En person, som mer a-r sin egen bekvämlighet än statens nytta.* **2**) Nästan blott i perf. part. *A-tt från dylika rena missägningar, var talet tämligen oanfäktbart.* Dock *Jag a-r då från detta rent enskilda fall.* **B**) Ssgn 'avsevärd'. Ansluter sig till bet. II. 1. Ofta skr. *Inga a-värdare o-likheter. Synnerligen a-värd. I a-värd utsträckning, grad, mån. A-t lägre.* **Syn. A**) **I. 1**) hänsyfta på, ha avseende på, tänka på, mena, angå, gälla, beträffa, hänföra l. referera sig till; **2**) syfta till, ha i sikte, åsyfta, ha för avsikt l. till ändamål (att åstadkomma, vinna ngt o. d.), ha till syftemål, vara beräknad l. bestämd, (a-s:) vara avsikten (att); **3**) bestämma l. beräkna för l. till, ha för avsikt att använda (ngt för ngn l. ngt); **II. 1**) fästa l. göra avseende på, ta i betraktande, ta hänsyn till, lägga vikt på, beakta, uppmärksamma; **2**) (a-tt från:) bortsett, frånsett, oberäknat, om hänsyn ej tas (till); **B**) (a-värd:) som förtjänar avseende l. uppmärksamhet, beaktansvärd, någorlunda ansenlig, rätt betydlig, icke föraktlig. **-seende,** -t, -n. **I.** Allmänna anmärkningar: Gärna skr. men mycket sälls. i dikt; en del uttr. tillhöra även ledigare smtl. Bet. ej säll. bleknad; sambandet med 'avse' är ofta fördunklat. Särsk. i en del vanliga förbindelser är bet. mycket allmän, så att ordet ibl. rent av övergått till 'formord'. Bet. 'hänsyn' är huvudbetydelse; därjämte förekomma ibl. 'syftning' o. ibl. 'hänseende'. **II.** Uttryck. **1**) Med verb. **a**) Fästa. *På lön fästes intet a. Fästa (för stort) a. vid småsaker. Med fäst a. å vad i målet förekommit* ~. **b**) Förtjäna. Mest nekande l. frågande. *Din invändning förtjänar ej a.* **c**) Göra. Mindre vanl. o. mer skr. än 'fästa'. *På lön göres mindre a. Icke göra a. på person* vara fullt opartisk. **d**) Ha(va). *Relativet har alltid a. på något föregående.* Mindre vanl. med personsubj. (o. i bet. ta hänsyn till l. vidkomma). **e**) Vinna. Blott skr., gärna ämb. Mest nekande l. frågande. *Klagomål, som säkert icke komma att vinna a. (hos l. i domkapitlet).* **2**) Med prep. **a**) Prep. 'i'. *I a. på* beträffande, angående, vad angår l. beträffar, vidkommande, (ibl. endast) om l. på. *I a. på moral(en)* l. *I moraliskt a. I intet a. märkvärdig. I visst, ett (eller annat) a. I alla a-n utmärkt. I sedligt a. högtstående.* Rätt ofta i ssgr som *I måttsavseende.* **b**) Med. *(Särskilt) med a. på det nu föreliggande förslaget är jag oviss, huruvida* ~ jfr 'i a. på' strax ovan. Märk *Han behandlar här Europas utveckling efter franska revolutionen med särskilt a. på de germanska folken.* **c**) Utan. *Utan a. på person(en), personer* utan personliga hänsyn, fullt opartiskt, utan anseende till person(en). *Lämna(s) utan a.* t. e. om klagomål. **Syn. II.** hänseende, hänsyn; vikt; uppmärksamhet; ibl. konsideration, betraktande; ibl. del(ar) l. synpunkt(er).

-segl|a ɯ; -ing (med plur.); -ingshinder. **1**) Huvudbet. Fast form vanligare. Om person l. båt. *Stå i begrepp att a-a. Just stå under a-ing. De hade emellertid på morgonen a-at till Öregrund.* Även friare o. bildl. t. e. om ballonger l. som i *Och så a-ade hon inåt salongen med bibehållen värdighet.* **2**) Mest fri form. *S-a av stormasten* segla så att masten bräcks, segla masten över bord. **Syn.** bortsegla ɯ, gå till segels, anträda seglats(en) l. färden (med segelfartyg l. segelbåt); hissa segel o. avgå. **-sel|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a av en häst* ta av seldonen. **-sides;** -vrå. Adv. o. ngn gång (oböjl.) adj. *Gå a. Långt a. Huset låg a. Han satt gärna ensam, a. från vimlet. Ta(ga), föra, kalla ngn a. Lägga ngt a.* undan l. för att spara. *En a. (belägen) ort.* Ofta i scenanvisningar där man även träffar uttr. *Tala a.* **Syn.** åt sidan, i obemärkthet l. avskildhet l. undangömdhet, avskilt, långt (bort l. borta), fjärran, avväga, på l. till en plats där man kan vara obemärkt, på l. till ett avlägset ställe; för sig (själv), på särskild plats; i enrum, enskilt. **-sigkom|men** (l. -si- utan 'g'; ibl. -säj-); -met, [-nare]; [-menhet]. Nästan endast om subj. i tredje person. Numer mest nedsättande. *Tämligen a-na och tvetydiga individer. Han ser lite a-men ut.* **Syn.** (som råkat) på obestånd, på förfall, på dekis, som råkat i fattigdom o. förlorat sitt anseende, urspårad, som det ingenting är med längre, 'slut'; (ibl. nära) tarvlig l. schaskig. **-sikt,** -en, -er; -s(bi)sats (språkv.; finalsats, inledes vanl. med 'för att'); -slös (skr.); -sroman (tendensroman) m. fl. **I.** Enkelt. **1**) *Vare det sagt utan a. att såra, utan ond a. Du gjorde det i bästa a., det vet jag. Det var inte hans a. att såra er. Det var tydligen gjort i a. att föra regeringen bakom ljuset, men resultatet motsvarade icke a-en. I uppenbar a. att* ~. *Ge försäkring om sina fredliga a-er. A-en var att i februari framlägga det slutliga förslaget. A-en med all uppfostran är att* ~. *För närvarande har han för a., är det hans a. att helt ägna sig åt litteraturhistorien, åt fullbordandet av* ~. *Med (bestämd, full) a. att* ~. *Nå sin a.* mindre vanl. *Bia-er.* **2**) Märk särsk. **a**) I plur. *Detta ingick icke i hans a-er (med pojken). Ha a-er på en flicka* vanl. mindre hederliga ɔ(*Han har allvarliga a-er.* **b**) *Man märker a-en, och stämningen försvinner.* **c**) *Göra ngt med, utan a.* med flit, med vett o. vilja, med berått mod, uppsåtligt; respektive ouppsåtligt osv. **II.** Ssgr. Märk särsk.

En sådan dikt, a-slös och en smula värdslöst nedkastad på ett papper. I Guds rike är ingenting a-slöst jfr de i bibl. o. fil. stil stundom förekommande *A-senlig* o. *A-sfull* som betyda ändamålsenlig, planmässig. **Syn. I. 1)** syfte, uppsåt, akt o. mening, tanke; ögonmärke, (syfte)mål; (ibl. nära) ändamål l. uppgift; (ibl. nära) uträkning l. spekulation; **2)** plan(er); tendens; vett o. vilja. **II.** (a-slös:) utan (bestämt) syfte l. avsikt, utan (självisk) beräkning, oavsiktlig, fri från all beräkning l. tendens, tendensfri, tendenslös; utan ändamål. **-siktlig,** -t, [-are]; [-en]; -het. *A-a förvrängningar. Det skedde, han gjorde det (fullt) a-t. A. förolämpning.* **Syn.** uppsåtlig, överlagd, (gjord osv.) med avsikt l. flit l. berått mod; tendentiös. **-sil|a** ◻; -ning (med plur.). *Saften a-as från bären.* Mindre vanl. i uttr. som *A-as molk och hår från mjölken.* Säll. bildl. **-sin|a** ◻; -ing (med plur.); -ingstid. Om djur (särsk. fackmässigt även om kvinnor) som ge di: (för ngn tid l. småningom) förlora mjölken, sina (ut). *Så att icke korna må a-a. Vid moderns a-ade bröst.* Även bildl. *Härmed tycks emellertid hans poetiska ådra för en tid sina av, vara a-ad. Numer a-ade hjälpkällor.* **-sitt|a** ◻, -sutten; [-are; t. e. av böter]; -ning (med plur.). Impf. träffas säll. i fast form. **I.** Intr. Fri form vanligare. **1)** *Ryttarna sutto av. Nyss avsuttna (från sina velocipeder).* **2)** Krigs. *Ett avsuttet kavalleriregemente. Avsuttet kavalleri.* **II.** Trans. **1)** *A-a skuld, böter. S-a av böter i fängelset.* I ngt vard. stil även abs. *Ha en särskild ansvaring, som får s-a av* även till 2. **2)** *S-a av ett års fängelse, dödomt fängelsestraff.* **Syn. I. 1)** avstiga ◻, stiga av hästen (l. cykeln o. d.); **2)** övergå l. förändras till infanteri; **II.** (gm fängelse) avtjäna ◻.

-sjung|a; -ning (ibl. med plur.). Mest om kör. *Varpå kungssången avsjöngs med blottade huvuden* sjöngs. *A-a en för tillfället författad kantat.* **-skaff|a** [◻]; [-are]; [-ning]. **I.** Fast form. Särsk. om ngt som utgör institution l. sed. *Dricks penningsystemet borde (snarast) a-as. A-a alla lotterier. De gamla myntens a-ande.* **II.** Fri form. Vard. *S-a av l. åv ngn till Amerika.* **Syn. I.** upphäva, avlysa, borttaga, göra slut på, påbjuda upphörandet l. bortläggandet av, förbjuda vidare bruk l. utövning, undanröja, (ibl. nära:) indraga ◻, nedlägga, avlägsna, få bo'rt, bortskaffa; **II.** skaffa i väg. **-skak|a** ◻; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *S-a av frukt. S-a av mattor* för att befria dem från damm o. d. *S-a av mina kläder ett tag, Kristin! S-a av snön av fötterna. S-a av sig snön. S-a av (sig) sin angripare* även bildl. Friare o. bildl. ibl. fast form. *A-a oket, sina bojor* t. e. om folk. *A-a dessa dystra tankar! S-a av sig den misströstan som hotar att bemäktiga sig ens sinne.* **Syn.** bortskaka ◻, nedskaka ◻, skaka lo'ss l. så att ngt faller āv; avskudda, avkasta, lösrycka l. rycka sig loss l. frigöra ◻ sig l. befria sig från. **-skal|a** ◻; -ning (med plur.). *S-a av apelsiner* skala, ta skalen av. *S-a av barken (av ett träd)* bortskala ◻. *Där stå nu björkarna alldeles a-ade!* avbarkade, nakna på stammarna. **-skav,** -et. Sälls. Avfall, avskrap, avskräde, det avskavda. *Ull-avskav.* **-skav|a** ◻, -de, -t [l. -it], -d l. -en; -ning (med plur.). **1)** *Sedan köttet a-ts från l. av benen. Repet hade redan delvis s-t av huden på handleden. Skinnet var a-t, så att röda köttet lyste fram. S-a av (håret på) hudar med skavjärn* för att glätta dem l. göra dem tunnare. *A-en l. a-d bark.* **2)** *Mot en vass sten lyckas s-a av ett rep, varmed man bundits.* **Syn. 1)** bortskava ◻; bort- l. avgnaga ◻, ibl. avgnida ◻; skava ren(t), raspa bo'rt; **2)** skava itū.

-sked, -et, =; -sansökan m. fl. se B nedan. **A)** Enkelt. **I.** Om skilsmässa. **1)** Egentl. *A-et från hemmet och de gamla vännerna kostade mer på mig, än jag själv ens anat. A-ets smärta. Ta (ett högtidligt) a. av ngn. Vid a-et. I a-ets stund* mest högt. *Han var in ett ögonblick för att personligen ta a. (innan han for). Till a. tilliviskade hon honom några uppmuntrande ord.* **2)** Konkretare. *Tillropa ngn sitt a. Vinka (ett) a. åt ngn.* **3)** Friare l. bildl. *Med denna årgång tar tidskriften a. av sina läsare. Taga a. av världen* bereda sig att dö. *Ta a. från det offentliga livet. Sommarn tar a.* skönl. **II.** Om avsked från tjänst o. d. **1)** *Anhålla om, begära, lägga in (ansökan) om, bevilja(s), ta(ga), få, erhålla (begärt) a. Ta a. ur krigstjänsten. Han har blivit vägrad a. A. med pension.* **2)** Särsk. krigs. även konkr. = orlovssedel. *Med a-et på fickan.* **3)** Märk särsk. **a)** *Få avsked på grått papper* skymfligt. **b)** Numer blott om militär. *Kapten med majors a.* som fått majorsgrad vid a-stagandet. **III.** Avtal. Åld.; mindre vanl. *Stå vid ord och a.* stå vid sitt ord. **B)** Ssgr. **1)** Ofta har ordet i ssgr bibet. av 'sista' l. ngt 'slutligt' t. e. *A-sföreställning.* Så särsk. i mer l. mindre tillfälliga, som tillhöra högre stil t. e. *A-sglimt.* **2)** Märk för övrigt. *Inlämna sin a-sansökan;* i plur. o. gärna även i best. form sing. brukas 'a-sansökning'. *A-sberättigat manskap. A-sbesök* vanligare 'a-svisit'. *A-sbetyg* orlovssedel. *A-ssökande som får sin ansökan avslagen. A-stagande vänner. A-stagandet [l. a-stagningarna] fortfor[o] ännu i tamburen. De a-stagandes [l. a-stagarnas] antal har varit ovanligt stort.* **Syn. A) I.** farväl, adjö, avskedstagande, avskedshälsning; ibl. skilsmässa l. det att bege sig bo'rt l. skiljas (från); **II.** entledigande, frikallande, orlov, avgång; ibl. avskedsbetyg. **-sked|a,** -ade, -as. **1)** Låta avträda. *Betjänten a-ades med en vink* fick en vink att avträda. *Varpå vi nådigt a-ades.* **2)** Entlediga, vanl. med bibegrepp av att det sker motvilligt, ibl. rent av snöpligt, för den som entledigas. *A-a sina gesäller och sluta med yrket. A-as*

från sitt ämbete. Märk *En a-ad soldat, officer.* Friare *En för längesedan a-ad dragonhäst. A-a sina tillbedjare.* **Syn. 1)** ge (ngn) en vink l. tillåtelse l. tillsägelse att l. låta (ngn) avlägsna sig l. avträda; skilja sig vid, göra sig kvitt, ibl. 'ge orlov'; **2)** entlediga, ge avsked, avsätta, avdanka; (snöpligt) avfärda, avvisa ⫏, visa ifrån sig, avlägsna. **-skepp|a** ⫏; -ning (med plur.; även mer konkr. 'utförsel' o. d.); -ningshamn; -ningsort. Om större varupartier. Utskeppa ⫏, avsända på fartyg, utföra.

-skick|a ⫏; -ning (med plur.; säll. konkr.). Om bud, brev, varor osv. Märk *Du kunde ju s-at av (med) honom, då han blev oförskämd* jagat hm på dörrn, kastat ut honom; gett honom avsked. **Syn.** skicka i väg l. åstad, avsända, bortskicka ⫏, bortsända ⫏, låta avgå; ibl. expediera. **-skift|a** ⫏ ;-ning (med plur.). Gm skiftande avsöndra l. frånskilja; mindre vanl. i bet. (ut)skifta. **-skild(het)** se avskilja. **-skildra.** Numer mindre vanl.; skr. Blott bildl. *Han är a-d som en verklig usling.* **Syn.** (åskådligt) beskriva, skildra, utmåla. **-skilj|a** ⫏; [-are]; -skild(het); [-elig]; [-skillning l. -skiljning]. Det enkla 'skilja' brukas hellre, då verbet förbindes med prep.-attr., angeende varifrån ngt skiljes. I dylikt fall har a-a bet. vederbörligen l. fullständigt skilja (särsk. så, att det frånskilda äger bestånd som självständig enhet). **I.** Mer 'egentl.'. Ofta föga skilt från II. **1)** *Med svärdet a-a huvudet från kroppen.* **2)** *Ur hjorden a-a de rödbrokiga kreaturen. Skilja av och lägga för sig.* **3)** Mest refl. o. pass. *Osten a-es, a-er sig, om mjölken lindrigt uppvärmes tillsammans med löpe.* **4)** Ofta refl. l. pass. *Muren avskilde gårdarna från varandra. Avskild genom ett skrank.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *A-a sig från sällskapet. A-as från kamraterna. Därvid a-a sig de gamla älgoxarna och bilda ofta egna flockar.* **2)** *Efter Pommerns a-ande från Sverge. Socknen avskildes för 40 år sedan från A. och bildade egen församling.* **3)** Bibl., i vissa religiösa samfund. *Invigas och genom handpåläggning och välsignelse samt några minnesord a-as för sitt missionärskall.* **4)** *Somliga botanister a-a ett par Andromedaarter såsom ett eget släkte: Cassiope. För tanken a-a.* **III.** Märk särsk. perf. part., som ngn gång kan få gradformer. *Avskild från allt umgänge, från den civiliserade världen. Leva i (sträng) avskildhet. Ett avskilt läge. I vår avskilda vrå av världen.* **Syn. I.** (från)skilja (⫏), lösgöra, göra loss; uttaga ⫏, undantaga ⫏, undanlägga ⫏; lösa, frigöra ⫏; avsöndra, avlägsna, ibl.: avsätta, avskranka, avplanka, avstycka, avskifta, avgränsa, avdela, åtskilja ⫏; **II.** avlägsna, utesluta, avstänga, skilja från gemenskap med; utbryta ⫏; högtidligen utkora (till viss verksamhet); särskilja, utbryta ⫏, (ta ūt o.) uppställa för sig; **III.** (avskild:) avsides (befintlig l. belägen), som ligger för sig själv l. undangömd, avlägsen, isolerad, enslig; skild, fri. **-skiljbar,** -t; -het. Skr. **-skjut|a** ⫏; [-are]; -ning (ibl. med plur.). Skulle även kunna fattas som två ord. **I.** Om skott o. d. **1)** Fast l. fri form. *S-a av ett skott. Som a-en ur en kanon. En a-en pistol, torped. A-a en salva, en pil, en kula.* **2)** Fri form vanligare. *Nu skall jag skjuta av den där grenen utan att skada trädet för övrigt. Få ett finger a-et.* **II.** Föra l. maka med handen l. d. *Hon sköt sakta av ringen av fingret.* **Syn. I. 1)** avfyra ⫏, (av)lossa; **2)** skjuta itū, bort- l. lösskjuta ⫏. **-sko** ⫏. Mindre vanl., träffas snarast i perf. part. Fri form dock vanlig som refl. *Sko av sig och hoppa i. Han var redan a-dd och ute i bäcken.*

-skrank|a ⫏; -ning (med plur.; även konkr.). *Ett visst parti a-at (från det övriga) med ett lågt staket. Inom a-ningen såg man bland andra* ~. **Syn.** avstänga ⫏ med skrank, avplanka, avbalka; (a-ning:) avskrankat rum, l. skrank, skiljevägg, gallerverk, staket, stängsel. **-skrap,** -et, [=]. Numer mest bildl., koll. om personer: avskum, slödder, pack. Mer säll. om sak: avfall, avskräde, skrap. **-skrap|a** ⫏; -ning (med plur.). Fri form vanligare (utom i bildl. bruk, ss. ännu ngn gång i bibl. stil). *S-a av hudar, håret på l. av en hud. S-a av grytan. Varefter rappningen a-as med* ~. **Syn.** bort- l. lösskrapa ⫏; (ren)skrapa (⫏), skrapa jämn. **-skrift;** -ssamling. *Ta (en) a. av ngt. Bevittnad a. A-ens likhet med originalet, huvudskriften intyga* ~. **Syn.** kopia, dublett av akt l. dokument. **-skriv|a** ⫏; -are; -arfel; [-erī, med plur.]; -erska; -ning (med plur.); -ningsfel; -ningsövning. **I.** Ta avskrift o. d. Mest fri form. **1)** *S-a av noter. Ord för ord a-a* även friare. *Jag skulle gärna vilja s-a av åtminstone de första verserna. Ett vanligt a-arfel. Personernas antal beräknas — utom a-erskor — till 554.* **2)** Märk särsk. *Författare som endast a-a varandra. Det där har du skrivit av ur l. efter Nordisk familjebok. En själlös a-are (av vad andra skrivit). Tidningens a-erier gå sannerligen väl långt, då* ~. **II.** Avföra. Fast form överväger. Av substantiven har blott 'a-ning' denna bet. **1)** Handels. o. d. **a)** *A-a återstoden av skulden. Grundskatternas a-ning. A-a ngt på kapitalet.* **b)** *Vi ha kunnat s-a av åtskilligt (på inventarierna) de två sista åren. Göra stora a-ningar.* **c)** *Förkomna exemplar a-as.* **d)** *Upp- och avskrivning* se d. o. **2)** Lagt. *Tullmålet mot Nyman & Schultz a-es.* **Syn. I. 1)** tecken för tecken l. ord för ord återge (i skrift), ta l. göra avskrift av, kopiera; (ibl. nära) renskriva; **2)** plagiera, ibl. eftertrycka l. 'stjäla' l. (oärligt) låna (ur andras skrifter); **II. 1)** anteckna att en post utgår, avföra l. utesluta ur räkenskaperna l. ur konto; öfverflytta från ett

konto till ett annat; ss. ogiltig l. betald l. efterskänkt l. avkortad anteckna (post l. fordran); avföra den del l. procent varmed en varas värde minskats gm nötning osv., nedskriva ₪, åsätta lägre värde (i räkenskaperna); ur inventarium låta utgå; 2) utmärka ss. nedlagt, inställa all vidare domstolsbehandling av.

-skrot, -en l. -et, -ar l. =. Tekn. Verktyg varmed l. varpå metallstycken avhuggas; (skrot)mejsel. **-skrot|a** ₪; -ning (med plur.). Tekn. Med avskrot l. (skrot)mejsel l. (skrot)sax avhugga, avslå, dela l. avputsa (järnpjäser l. i allm. metallstycken). *A-ad i ändarna.* **-skrubb|a** ₪; -ning (med plur.). *[A-a l.] s-a av (sig) skinnet på ena knät. A-a golvet* med grovhyvel; ibl. även = skura. **-skruv|a** ₪; -ning (med plur.). **1)** *S-a av ett lock. En a-ad mutter. S-a av luckorna.* **2)** *S-a av gasen* vrida på skruven (så att gasen ej släpps fram), släcka. **Syn.** lösskruva ₪, skruva lo'ss, frånskruva ₪. **-skräck|a,** -te, -t, -as; [-ning; med plur.]; -ningsmedel; -ningsteori (en straffrättsteori). **1)** *Detta synes ha a-t serberna från vidare försök. A-a från brott. A-a ngn från att närma sig. Utan att låta a-a sig, låta sig a-as (av hans bistra uppsyn). Mera a-a än locka.* **2)** Märk part. pres. *A-ande exempel. Verka a-ande (på ~.). A-ande ful.* **Syn.** (av)skrämma, bortskrämma ₪, skrämma o. därigm förmå att avstå. **-skräd|a** ₪; -ning (med plur.). Fast form vanligare. **1)** I matlagning o. allmännare. *A-a de yttre bladen på ett kålhuvud. Väl a-d oxtunga.* **2)** Om virke. *A-ningen består i borthuggning av träets runda yta. Avskrätt timmer.* **Syn. 1)** avlägsna l. frånskilja (ngt obehövligt, odugligt l. skadligt), (gm skrädning) befria från onödiga delar, rensa; **2)** (gm skrädning) avjämna, behugga, avbila. **-skräde,** -t, -n; -sbrunn; -shög (även bildl.). *Där samlades allt a. från den snuskiga bakgården. Köksavskräde. Cementerad a-sbrunn. Nu komma de Långgatan utför, skränande och visslande, det värsta a-t från Masthuggsbergen.* **Syn.** avfall, sopor o. annat skräp; avskrap. **-skräm|ma** ₪; [-ning]. Mindre vanl. än 'avskräcka'. Dock ngt vanligare i bet. 'skrämma bort'. *A-ma kunderna genom sitt tvära sätt.*

-skudd|a ₪; [-ning]. Mest skr. Fast form vanligare. **1)** Bildl.; huvudbetydelsen. *A-a (sig) oket. A-a sig träldomen. A-a en misstanke.* **2)** Egentl. Sälls. *A-a stoftet av fötterna* vanligare 's-a stoftet av sina fötter' (med 'av' obetonat). **Syn.** avskaka ₪, skaka av sig, bortskaka ₪, befria sig l. göra sig fri från. **-skugg|a (sig);** -ning (med plur.). Vanligast som subst. i bildl. bet. samt som refl. *Lövverket a-ade sig [l. a-ades] på väggen. En svag a-ning av ~. Att det behövs lupp för att upptäcka gränsstrecket mellan dessa två a-ningar av samma tankeriktning.* **Syn.** ge en skuggbild l. svag avbildning av; (refl.:) avteckna sig som skuggbild; (a-ning:) skuggbild, (svag) efterbild, ibl. 'återsken'. **-skum,** -met, [=]. Blott bildl.; ofta skr. *Vilket mänsklighetens a.* både om enskild person o. koll. **Syn.** avskrap, slödder, drägg, pack, pöbel, värsta välta, allt det sämsta. **-skum|ma** ₪; -ning (med plur.). *S-ma av grädden (av, på l. från mjölken). Det feta a-mas. Då ytan, mjölken blivit a-mad.* **Syn.** (bort)skumma (₪). **-skur|a** ₪; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *S-a av fläckar på knivar (med skurpulver). S-a av alla grytor och pannor i ett kök. Golvet skall vara a-at, när jag kommer hem.* **Syn.** bortskura ₪; (ren)skura ₪. **-sky[1],** -n; -väckande (mest skr.); -värd (med gradformer); -värdhet. **1)** Enkelt. *Gripas av (djup, oövervinnelig, verklig) a. (för ngn l. ngt). En motvilja som stegrades till a. Det är något som jag verkligen har a. för. Inge ngn a. Fatta, få, hysa, känna a. för ~.* Mindre vanl. i uttr. som *Kortspel var hennes a.* **2)** Ssgr. *De a-värdaste laster. A-värt ful. Det smakade a-värt.* **Syn. 1)** vedervilja, vämjelse, leda, stark avsmak l. aversion, ytterlig motvilja; (ibl. nära)fasa; **2)** (a-värd:) vedervärdig, vämjelig, motbjudande, otäck, gemen, förskräcklig, gräslig, förhatlig osv. **-sky[2],** -dde, -tt, -s. *A. lasten. Jag a-r att gå på krog och äta, utelivet. Småningom började de rent av a. varandra.* **Syn.** vämjas vid, finna vedervärdig osv., känna leda vid, ha avsky för, ibl. hata. **-skyffl|a** ₪; -ing (med plur.). T. e. om ogräs o. trädgårdsgångar.

-skär|a ₪; -are (person o. sak); -armaskin (t. e. för patronhylsor); [-ing]; -ning (med plur.); -ningsdike (öppet dike, som leder vattnet till avledningsdikena o. från dessa till avloppsdike); -ningslinje (utefter vilken två plan råkas o. skära varann). **I.** Egentl. Fri form vanligare. **1)** Bort. *S-a av några kvistar (av l. på en rosenbuske). Avskurna blommor. S-a av ngn näsan, öronen på ngn. Få fingrarna avskurna i ett sågverk.* Numer mindre ofta om säd: *Innan rågen avskurits.* Märk *Avskuren kon. Avskurna hörn. Kappan är nedtill rundat avskuren.* **2)** Itu. *Kulan hade avskurit ett par senor. S-a av ngt på mitten.* Friare *A-a livstråden för ngn. Huvudgatan a-es i räta vinklar av fem gränder* oftare 'skäres'. *I själva a-ningen, a-ningspunkten (mellan stora vägen och bygatan)* oftare skärningen, skärningspunkten. **II.** Bildl. Nästan endast fast form. *A-a ngn varje utsikt att ~. Därmed var all möjlighet till vidare förhandling (för Frankrike) avskuren. A-a reträtten för fienden, fienden återtåget. A-a en armés eftertrupp. Få sina förbindelser (med ~) avskurna. A-a tillförseln för en fiende.* **Syn. I. 1)** bortskära ₪, avlägsna l. frånskilja (med kniv, såg l. d.); ibl. avmeja ₪ l. avklippa ₪ l. avta(ga) ₪ l. amputera; stympa; **2)** skära itu l. tvärt av; dela med ett tvärsnitt, tvär-

dela, klyva, ibl. avdela ⫶; korsa; (a-ning ibl.:) genomskärning l. snitt l. profil; **II.** tvärt avbryta ⫶, göra (ett hastigt) slut på, tillintetgöra, avstänga, betaga, klippa av ⫶; stänga, (av)spärra, avskilja l. avstänga från förbindelsen med, skilja från huvudstyrkan. **-skärm|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Skr. *Malmö yttre västra fyr ~, som därför såsom farlig för neutraliteten bör a-as. Skånska Aftonbladet rekommenderar ett a-ande av vinkeln vid Malmö fyr. Ingen av båtarna förde flagg, och alla ljus ombord voro a-ade.* **-skölj|a** ⫶; [-are]; [-erska]; -ning (med plur.); -ningsrum. *Svampen a-es väl och får torka. S-a av kläder, sådan från kläderna. Särskilt a-ningsrum efter gyttjebad.* **Syn.** renskölja ⫶; borttvätta ⫶, bortskölja ⫶; avtvå.

-slag. I. Huvudbet. *Få a. på sin ansökan. Snöpligt, rent, halvt a. Han friade, men fick (tvärt) a. Yrka a. (på, å en motion).* **II.** Bibetydelser. **1)** Numer mindre vanl. *Underhandla med ngn om a. på l. i priset.* **2)** *Auktion, utrop (som försiggår) i l. genom a.* då det utbjudna först uppropas för högsta priset o. därpå detta minskas tills ngn ropar 'mitt'; underbudsauktion, auktion till den lägstbjudande. *Utrop i upp- och a. sker blott vid exekutiv auktion.* Jfr uppslag. **Syn. I.** nekande svar, förkastande, vägran, ibl. tillbakavisande; **II.** avdrag, nedsättning, avkortning, rabatt, minskning. **-slagen** o. **-slagning** se avslå. **-slapp|as** o. **-slapp|na** ⫶; -ning (med plur.). Om kroppskrafter, uppmärksamheten osv. **-slick|a** ⫶; -ning (med plur.). *Låta hundar a-a blodet (från ett sår). S-a av tallriken, skeden.* **-slip|a** ⫶; -ning (med plur.). *A-a ojämnheter* även bildl. *Hörntänderna äro i ändan snett a-ade. A-a en diamant. Strandhällarnas a-ning av vattnet.* Ofta bildl. *Talspråket a-ar de grammatiska formerna. Hans sätt är tämligen oa-at.* **Syn.** bortslipa ⫶; avfila ⫶; avnöta ⫶, bortnöta ⫶; slipa, jämna, polera; förfina, avrunda. **-slit|a** ⫶; -ning (med plur.); -ningsmotstånd (tekn.). Fri form vanligare. *S-a av (ngn, sig) håret. De sleto av honom kappan. Få armen a-en i ett tröskverk. Du s-er av tråden, om du inte är försiktig.* **Syn.** lösslita ⫶, bortslita ⫶, bortrycka ⫶; rycka l. slita itu, sönderslita ⫶; rycka sö'nder. **-slockn|a** ⫶; -ing. Ofta skönl. Om eld, intresse, om en döende osv.

-slut, -et, =. Handels. Avslutning (av räkenskaper l. affärer); bokslut; köpslut. **-slut|a** ⫶; [-are]. Fast form vanligare o. i bet. A. I. 5 o. B. enbart bruklig. **A)** Till 'sluta' i bet. 'bringa till slut' o. d. **I.** Svag böjning vanligare. **1)** *A-a l. s-a av ett arbete. Efter a-ade studier (vid ~). Akten a-ades med en kort bön.* **2)** *A-a sin dag (med att gå) på teatern. Tidskriften a-ar härmed, med detta häfte sin femtonde årgång. A-a ett läsår. Historiskt kan en epok ej gärna studeras, förrän den är a-ad.* **3)** Mest med saksubj. *Den list som upptill a-ar tempelväggen.* **4)** *När riksdagen a-ades l. avslöts. Förklara sammankomsten a-ad.* **5)** Ofta handels. *A-a ett konto, sina böcker* göra bokslut. Även bildl. *A-a sin räkning med livet.* **II.** Stark böjning vanligare; dock föredras vanl. 'a-at' o. 'a-ad' framför 'a-it' o. 'a-en'. **1)** *Enligt nyss a-ad överenskommelse. A-a (ett) köp, kontrakt, en befraktning, livförsäkringar, lån. Hon avslöt emellertid året därefter ett nytt giftermål, denna gången med ~. A-a om priset o. d.* handels. *Frankrike a-ar vapenvila (med ~). Nu avslöts ny traktat med ~.* **B)** Till 'sluta' i bet. 'stänga'. Blott i perf. part., som får svag form särsk. vid bibet. av fullkomlighet l. fulländning. *Något inom sig a-et och begränsat. Ett a-at (och fulländat) helt.* **Syn. A) I. 1)** bringa l. föra till slut, fullborda, göra färdig, slutföra, lägga sista handen vid; **2)** sluta, låta komma till sitt slut, låta upphöra; uppnå slutet av, formligen upphöra med; **3)** bilda slutpunkten l. slutlänken i, bilda l. utgöra avslutningen på; **4)** förklara (ngt) slutat, (högtidligt l. vederbörligen) tillkännage upphörandet av; **5)** uppgöra ⫶ (räkenskaper, skuld o. d.), bringa (räkenskaper o. d.) i slutligt skick; saldera (en räkning); **II. 1)** slutligt överenskomma om, avtala om, sluta (avtal om), träffa avtal l. överenskommelse om, gm avtal bringa till stånd; ingå; **2)** (a-ad:) sammanhängande o. skarpt avskild l. begränsad, (ibl. nära:) 'rundad' l. fulländad. **-slutenhet,** -en. Mindre vanl. Skr. Begränsning (inom sig självt); säll. avskildhet, avstängdhet. **-slutning,** -en, -ar; -sakt; -shögtidlighet; -svis (adv.). Märk särsk. **I.** Abstr. *Få sin (värdiga) a. A-svis vill jag nämna ~. A. av köp.* **II.** Mer konkr. **1)** *Inledning, avhandling och a.* **2)** *Berget har form av en kägla med tvär a.* **3)** *Förrätta, hålla (termins)a(-en) vid läroverket.*

-slå ⫶; -ende l. -slagning (med plur.; icke bildl.); -slagningsinrättning (tekn.). **A)** Fri form vanligare, oftast t. o. m. ensamt bruklig. **I.** Mer egentl. **1)** Ge slag l. slå itu. Ibl. även fast form. *Vart enda krusbär var avslaget av haglen, efter hagelskuren. S. av blommor med käppen. Få hatten avslagen. S. av armar och ben på ngn. S. av käppen på ngn.* **2)** Hugga o. d. Även fast form. *Bödeln avslog med ett enda hugg hans huvud. Då gräset är avslaget. S. av (gräset på) renarna för hand.* **3)** Fränslå. *S. av motorn (på en flygmaskin). S. av en rem* från remskivan. *Avslagningsinrättning.* **II.** Ngt friare. **1)** Om häst. Säll. fast form. *Hästen slog av ryttaren.* **2)** Vid vadhållning. *Vill du s. av!* då de som slå vad ta varann i hand, skall en tredje person med ett slag av sin hand skilja de andras händer åt. *Vadet gillas ej, om det ej är avslaget, om ingen slagit av.* **3)** Hälla. Även fast form. *Såsen s-s av l. a-s försiktigt och*

~. *S. av det som är för mycket.* **III.** Bildl. Endast fri form. **1)** *S. av ett par öre (på priset, på äggen).* **2)** Blott refl. *Ölet står och s-r av sig, står och blir avslaget.* **B)** Fast form. Bildl. **1)** *A. ett anfall, äntringen, stormningen.* **2)** *A. en bön, en begäran, ett anbud. Få sin bön avslagen. Motionen avslogs emellertid (av l. i andra kammarn).* **Syn. A) I. 1)** slå loss l. itu, sönderslå ɯ, ibl. nedslå ɯ, slå ti'll så att ngt faller āv l. nēr; **2)** avhugga ɯ; avmeja ɯ, slå; **3)** frånslå ɯ; **II. 1)** avkasta ɯ; **3)** avhälla ɯ, bortslå ɯ, borthälla ɯ, uthälla ɯ, slå ūt; **III. 1)** avdra(ga) ɯ, minska med; **2)** förlora sin smak l. kraft, bli duven; **B) I. 1)** tillbakaslå ɯ, avvärja; **2)** tillbakavisa ɯ, avvisa, avböja, vägra att gå i'n på l. fullgöra l. hörsamma l. bifalla, icke gå i'n på l. anta l. motta(ga) l. bevilja, ibl. slå u'ndan l. slå bor't (ifrån sig); förkasta, låta falla; (för)vägra; ge avslag. **-släck|a** ɯ; -are (vard.); -ning (med plur.). **1)** *S-a av i spisen.* **2)** Tekn. *Slagg och aska a-as.* **3)** Vard. Bildl. *Och så skulle vi s-a av (med en halva punsch) på Flustret. Men vad sägs om en liten a-are på Operaterrassen?* **Syn. 1)** (ut)släcka (ɯ); **2)** (med vatten l. d.) avkyla; **3)** sluta dagens festligheter, avsluta drickandet (med). **-släpp|a** ɯ; -ning. Mest fri form. *S-a av en lina. S-a av ånga(n).* **-slöj|a; -are**; [-erska]; -ning (med plur.); -ningsscen. **1)** Egentl. *Hon a-ar sig. Slavinnan a-as och befinnes vara hans egen syster. A-a ngns anlete.* **2)** Bildl. *A-a en hemlighet, sina (hemliga) planer, sina avsikter, sina tänkesätt. Uppseendeväckande a-anden. Dessa hans a-ningar. A-a sig som en bedragare. A-ad bondfångare.* **Syn. 1)** ta slöjan av; avhölja; **2)** göra uppenbart, uppenbara, lägga i dagen, röja, blotta, uppdaga; demaskera, taga masken av, beröva det falska sken varmed ngn omger sig.

-smak, -en. *Få, fatta, hysa, känna (en viss) a. för ~. Jag känner a., när jag hör honom prata bort sin tid på det sättet. Inge (ngn) a. Sådant det nu är, inger, väcker det blott a.* **Syn.** motvilja, leda, aversion, (starkare:) vedervilja l. avsky; ibl. äckel. **-smak|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). *S-a av ngt som kokas. Munk som a-ar den nya vinbrygden.* **-smaln|a** ɯ; -ing (ibl. med plur.). *Sjön s-ar av åt båda ändar. Uppåt (ndgot, hastigt) a-ande. A-a till en spets.* **-smita** ɯ. Vard. *Han avsmet oförmärkt* dröp av, försvann, smög sig bort. **-smul|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). *Grus som a-as under malmbrytning. Brödet s-ar av sig* smular sig (o. skräpar ned). *S-a av några bitar alun och lägg dem i ett glas vatten!* **-smäll|a** ɯ. Mest fri form. *Skottet small l. s-de av. S-a av ett skott, en knallhatt, [en pistol].* **Syn.** avfyra ɯ, brinna l. bränna āv. **-smält|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningshastighet; -ningsvatten (t. e. från en glaciär). *Alltefterson snömassorna a-a. Det a-a vaxet samlas i ~. Solen hade redan a. snön från de öppnare höjderna.* **Syn.** (bort)smälta (ɯ). **-snedd|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** Fri l. fast form. *A-ade och svängda möbler. A-a ngt med hyvel. Med a-ade kanter.* **2)** Blott fri form. *Han s-ade av över planteringen.* **Syn. 1)** ge sned yta, avskära ɯ osv. snett l. på snedden; **2)** ta l. gå snett (över). **-snitt.** Mindre vanl. Avdelning l. del särsk. av tidrymd l. skrift. **-snopp|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. *S-a av (spetsen på) en cigarr, (det överflödiga på) krusbären.* I bildl. bet. ngt vard. *Du ska tro, han blev a-ad! Han kan s-a av folk! Känna sig (lite) a-ad.* **Syn.** avbränna ɯ, (kort l. snöpligt) avfärda l. avvisa ɯ, avspisa, stuka (ti'll), tillsnusa ɯ, jfr även följ. **-snus|a** ɯ; -ning (med plur.). Vard., mindre vanl. **-snäs|a** ɯ; -ning (med plur.). Snäsigt avvisa; täppa till l. tysta munnen på, barskt tysta nēr; jfr avsnoppa. *Hon s-te av honom bra.* **-snör|a** ɯ; -(n)ing (med plur.). **1)** *S-a av sig skidbindslena. S-a av (sig) kängorna.* **2)** Ofta fast form. *Föröka sig genom a-ing. Pojkarne hade gjort slingor, som de kastade upp i äppelträden, och lyckades så emellanåt a-a ett äpple. A-d på mitten som en geting.* **Syn. 1)** snöra u'pp o. ta āv (sig); **2)** snöra itū, gm snörning dela.

-somn|a ɯ. **I.** Om döden. **1)** Högt.; bibl. *De som i Kristus a-ade äro. Hon a-ade stilla på själva påskdagen. Bedja för de a-ade(s själar).* **2)** Bildl.; skämts. *Tidningen hotar att (saligen) a-a.* **II.** 'Egentl.' Fri form. *Jag lyckades s-a av en stund efter middagen.* **Syn. I. 1)** avlida, slumra i'n i döden, dö (en stilla död); **2)** bortdö ɯ, småningom upphöra, avstanna ɯ ;**II.** insomna ɯ (för en stund). **-spark.** *Örgryte, som började med solen i ryggen, hade a.* vid fotboll: spark varmed matchen (l. andra halvtid) börjas. **-spark|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). Fri form vanligare. **1)** *Han hade s-at av (sig) täcket, s-at av sig under natten. S-a av (sig) skridskon, stövlarna. Renarna a-a snön från lavar och grästuvor med de breda klövarna.* **2)** *Få benet a-at. S-a av ngn både armar och ben.* **Syn. 1)** avkasta ɯ, bort- l. undansparka ɯ, sparka ifrån sig; **2)** sparka sönder ɯ l. itū; frånsparka. **-spegl|a** [ɯ]; -ing (med plur.; ofta mer konkr.). Ofta skönl. **1)** Egentl. *Husen a-ades, a-a sig i sjön. Bubblan, som a-ar himmelen. Solen s-ad av i källan* sälls. *Beundra strändernas buktande a-ingar i vattnet.* **2)** Bildl. *Var sida i hans skrifter a-ar troget, är en trogen a-ing av hans karaktär. De åskådningar som däri a-a sig.* **Syn.** återkasta bilden av, liksom en spegel återge l. avbilda, reflektera; ge l. vara en spegelbild av, ge en trogen bild av l. föreställning om, åskådligt l. sinnebildligt beteckna l. återge; (a-a sig:) uppenbara sig, finna (ett levande) uttryck (i); (a-ing:) spegelbild, reflex, bild, troget uttryck, ibl. omedelbar ytt-

ring. **-spel|a** ɯ; [-ning]. **1)** Mest fri form. *De s-ade av honom hela hans handkassa. Där s-te de av honom till och med kläderna på kroppen.* **2))** Blott fast form. Teater o. mus. I fråga om teater (samt bildl.) mest i pass. *Dessa passionsspel a-as i Bayreuth.* Ofta bildl. *I den objektiva världen torde de händelser han här skildrar aldrig ha a-ats.* **Syn. 1)** frånspela ɯ, gm spel vinna (äv ngn); **2)** (vederbörligen) utföra l. föredraga; (a-as ibl.) utspelas. **-spets|a** ɯ; -ning (med plur.). Ofta brukas hellre 'spetsa' l. 'tillspetsa'. *A-ad form. En sällsynt förmåga att elegant a-a sina epigram.* **-spis|a** ɯ; -ning (med plur). Vanl. fast form o. mest bildl. *A-a ngn med fagra ord. Jag låter inte så lätt a-a mig.* **Syn.** avfärda, göra sig kvitt; säll. bespisa l. förpläga. **-spol|a** ɯ; -are o. -erska (blott till I.); -ning (med plur.). Två ord. **I.** Bortl. renskölja ɯ. *S-a av däcket.* **II.** S-a av garn från rulle på spolrör; vinda av garn från spole.

-spring|a ɯ. **I.** Fast form sälls. **1)** *S-a av hästen mitt under farten.* **2)** *Om strängen s-er av. Ett avsprunget stycke.* **II.** Blott fri form. Refl. *S-a av sig fettet.* **Syn. I. 1)** hoppa äv, springa nēd; **2)** springa lo'ss, plötsligt lossna; brista (itū). **-språng. 1)** Jäg. *Gå bukter och göra a. såsom haren.* **2)** Bildl. Mindre vanl. Skr. **a)** *Ständiga a. från det rätta. A. från ämnet.* **b)** På bergskedja, tak osv. **Syn. 1)** avhopp; **2)** avsteg; avvikelse (från ämnet), digression, exkurs; avsats, utsprång. **-spräng|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Fast l. fri form. Spränga lös l. itu. *S-a av stycken av en klippa. Med minor a-a brobjälkarna.* **II.** Mest fri form. Rida i väg i sporrsträck. *S-a av utåt vägen.* **-sprätt|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). Skära l. klippa l. riva upp sömmarna o. så lösgöra. *S-a av floret från hatten. Jag s-ar av bandet och syr dit ett nytt.* **-späck|a;** -ning (med plur.). *A-a en val* beröva späcket. **-spänn|a** ɯ; -ing (ibl. med plur.). Mest fri form. **1)** *S-a av (sig) värjan. A-a gehänget från bältet* skr. *Vill du s-a av mig ränseln!* **2)** *Han lät nu s-a av, och hästarna insattes i stallet.* **3)** Mest som subst. Även bildl. *Nu inträdde a-ingen, och hon föll ihop under krampaktig gråt.* **Syn. 1)** spänna lōs, lossa på spännena o. ta äv; **2)** frånspänna ɯ; **3)** nedspänna ɯ, nedfälla; (a-ing:) avslappning, slut(et) på spänning(en). **-spärr|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningssystem. Fast form kanske ngt vanligare. *Leva a-ad från yttervärlden. Varigenom svalget kan a-as från (all förbindelse med) munhålan. Finna vägen a-ad. Perrongen är a-ad för promenerande. A-a med bom. Gatan a-ades genom polis. A-a ångan(s tillopp). Utanför a-ningen* konkr., mindre vanl. **Syn.** avstänga ɯ, isolera, avskilja (med spärr); stänga, avskära, (till)spärra; spärra vägen för, hämma; omöjliggöra.

-stann|a ɯ. **1)** Intr. Nästan endast med abstr. subj. *Fartygets rörelse s-ade av. Blödningen har a-at. Allt arbete är a-at sedan i morse. Den nästan a-ade kolskeppningen från Tyskland. Regnet a-ar. Samtalet s-ade småningom av.* **2)** Trans. Gärna tekn. *A-a en maskin.* **Syn. 1)** stanna, (småningom av sig själv) upphöra, inställas, inställa sin verksamhet; **2)** stoppa, hämma. **-stav|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsregel. *Undvik a-ning av korta ord! Hur s-ar du av 'åskvädret'? S-a av ngt på två rader.* **Syn.** avdela ɯ i stavelser, fördela på två rader. **-steg.** Mindre vanl. utom i högre skr. Vanligast om moraliskt fel. *A. från plikten(s bana). A. och missbruk.* Dock även *Ett a. från ämnet.* **Syn.** avvikelse från det rätta, felsteg, förvillelse, förseelse; förlöpning, oriktigt förfarande; bristande följdriktighet, inkonsekvens; avvikelse från ämnet. **-stick.** I kortspel. *Göra a.* göra bortspel (om den som sitter i sista hand o. gör stick o. så bortkastar de till detta stick hörande korten), sticka av. **-stick|a**[1] ɯ, -stack, -stuckit, -as; -ning (med plur.). **A)** Trans. **I.** Mer egentl. Mest lant. o. trädg. *A-a tistel och hästhov så att de icke kväva kornet* skära bort (med spade l. stickverktyg). *S-a av maskrosrötterna.* **II.** Friare. **1)** Med pålar o. d. l. inskärningar. **a)** Hist., åld. *A-a ett läger.* **b)** Mest lant. o. trädg. *Därpå a-as gångarna, som icke böra vara över 1 meter breda.* **2)** Med hål, prickar o. d. **a)** *Den gamla tavlan finnes även avstucken i koppar.* **b)** Mindre vanl. *På ett papper s-a av ett mönster med hjälp av en nål.* **c)** *A-a en karta.* **d)** *Med passare a-a tvenne punkter.* **III.** Bildl. I kortspel. *Han stack av med kungen. Kan du inte s-a av, så får du ta upp.* **B)** Intr. Utan s-former. **I.** Ibl. sjöv. *S-a av ut till havs* om person l. båt. **II.** Den intr. huvudbet. Fri form vanligare. *Med sin enkla dräkt stack hon fördelaktigt av från l. mot mängden. Fröken fnissade till på ett sätt, som något avstack från hennes korrekta yttre. Gult s-er bjärt av mot svart. Hans tvärhet a-er skarpt, obehagligt mot moderns vänlighet. Inget utmanande eller a-ande i skick och kläder.* **Syn. A) I.** (med spetsen av ett verktyg) ta bo'rt l. avskilja l. stycka, bortskära ɯ, skära tvärt av; **II. 1)** utsticka ɯ, utpricka ɯ, uppdra konturerna till; (gm nedstuckna märken l. ock inskärningar) utstaka ɯ l. avgränsa l. uppdela; **2)** återge l. framställa l. utmärka (med hål l. prickar gjorda med gravstickel, nål, passare o. d.), gravera, avbilda med gravstickel å metallplåt; avpricka ɯ; avsätta med passare; **III.** göra avstick; **B) I.** sticka ūt, vända stäven l. styra (äv) mot; **II.** skilja sig (skarpt), avvika, bryta äv, kontrastera, bilda en i ögonen fallande motsats, bilda kontrast, skarpt avteckna sig (mot omgivningen), falla i ögonen, bjärt framträda, verka (något) skrikande. **-stick|a**[2] ɯ, -ade,

-as; -ning (med plur.). Mest fri form. **1**) *S-a av en strumpsticka* befria den från maskor. **2**) Om 'efterstickning'. *S-a av ett mönster. S-a av ngt efter mönster.* **-stickar|e,** -(e)n, -e. Till avsticka[1]. *Göra en a-e (från vägen l. till ett ställe). Efter en liten a-are till Skattmansö tog jag raka vägen till Flosta.* Säll. bildl. = avvikelse från ämnet. **Syn.** bi- l. sidoutflykt, avvikelse från den egentliga l. föresatta vägen, avvikning. **-stig|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsplats. Mest fri form. Särsk. om ridande l. åkande. *Det onaturliga 'Avstig framåt!', som man förr kunde finna på spårvagnar, är nu ändrat till 'Stig av framåt!' Jag skall s-a av (tåget) vid Järlåsa. Nyss a-en (av hästen).* **Syn.** stiga nēr (av), ibl. sitta āv, ibl. stiga ūr l. gå āv.

-stjälp|a ɯ; -ning (med plur.); -ningsplats. *S-a av sopor på bakgården, ett vedlass. Fri a-ningsplats (s. k. tipp) för fyllnadsämnen.* **Syn.** avvälta ɯ, tippa, lassa āv gm att stjälpa. **-straff|a;** -ning (med plur.); -ningsmedel. Ofta skr. o. om kroppsstraff. *Han bör kännbart a-as. A-as med 40 par spö. A-ningen försiggick på fängelsegården.* **Syn.** låta undergå (vederbörligt) straff, låta få sitt straff; (a-ning:) exekution. **-stryk|a** ɯ; -are (tekn. om sak; ibl. även om person); -ning (med plur.). Fri form vanligare. Märk bl. a. *Hunden strök av (sig) halsbandet. Lyckas a-a grimman. S-a av (rågen på l. av) ett sädesmått. Avstruket mått. S-a av (sig) blodet mot (l. på) en dörrpost. S-a av (dammet på) bordet med handen.* Ngt vard. är *Han strök av hatten* ödmjukt, vördsamt. **Syn.** bortstryka ɯ, få att glida āv; stryka bort rågen på, stryka jämn; stryka ren l. torr osv. **-stubb|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a av svansen på hästar. Nötväckan med sin a-ade stjärt. Bära a-at skägg, hår* kort. Ngn gång bildl. *Formerna i det äldre språket ha ofta blivit a-ade.* **Syn.** stubba, kortklippa, skära (mycket) kort. **-stybb|a;** -ning. *Kol som a-a mycket* ge mycket stybb, därför att de äro väl lösa. **-stymmelse,** -n, -r. Mindre vanl. Skr. Nils Linder ville ha in ordet i rikssprāket. *De kolnade a-rna av en lägereld.* **Syn.** kvarleva, lämning, återstod, ruin, 'spår'. **-stymp|a** [ɯ]; -ning (med plur.). I allm. mindre vanl. än förr (det enkla 'stympa' vanligare) o. mest skr. *Han hade fått två fingrar a-ade en gång i ett tröskverk. A-a en predikan. Ett a-at citat.* Vanligare i mat. o. som naturv. term: *A-ad kon. A-ad rot.* **Syn.** stympa, ibl. topphugga, ibl. avklippa ɯ l. tvärt avskära ɯ. **-styr|a** ɯ. **I.** Fast form. *A-a ett slagsmål, en olycka, försöket. Lyckas a-a gräl. Att ju militärhjälp stod till buds för a-ande av till äventyrs uppkommande oordningar.* **II.** Fri form. *S-a av för fulla segel mot det yttersta skäret.* **Syn. I.** avvärja, avhålla, (för)hindra, förebygga, förekomma, avböja, lägga hinder i vägen för, (lyckas) sätta p för, laga att ngt ej blir āv l. inställes; (ibl. nära:) stävja, göra ände på. **-styrk|a** ɯ; [-an]. Gärna skr. Ngt åld. är *A-a ngn från ngt.* Vanligen med sakobjekt: *A-a (antagandet av) ett förslag. För min del skulle jag a-a. Yttra sig a-ande. Från utskottet kunde man blott vänta sig ett a-ande. På din a-an beslöt jag att ~.* **Syn.** avråda, söka förmå att avstå, söka avstyra, göra förestāllningar mot, frånråda, tillråda avslag, yttra l. uttala sig mot.

-stå, -stod, -stått, -s, [-stådd]. Trans. o. intr. *A. från (att fullfölja, fullföljandet av) ett företag. Nödgas a. från läsning och skrivning. Han sökte hinna oss, men måste a. A. från sin talan. Han fick a. hälften av sin lön (åt ersättaren). A. sin egendom åt sina kreditorer, till konkurs. Han avstod sin andel åt l. till (förmån för) brodern. Jag a-r* l. blott *A-r* sagt av anmäld talare som uppropas men a-r från ordet. **Syn.** upphöra l. sluta med, uppge ɯ, överge, ej vidare bry sig om, (över)lämna åt andra; träda tillbaka ɯ, ge vika, sluta, utgå ur (t. e. tävling); frånträda, lämna (ifrån sig), låta fara, avsäga sig, efterskänka, försaka, avträda, överlåta. **-stånd,** -et,=; -sbedömare (god a.); -sbedömning; -smätare; -smätning. **I.** Egentl.; om rum. **a**) *Finna a-et mellan två punkter. Lämna behörigt a. mellan raderna. Öka a-et mellan sig och förföljarna. På gamla mālningar bli a-en ofta så naivt oriktiga. Mätning av de stora a-en i rymden.* **b**) I uttr. med 'på'. *På tusen mils a. från oss. På ett a. av högst 300 meter. På långt, (o)betydligt a. På tre stegs a. Redan på (långt) a. höra ~. Beräknad att ses på a. Hålla sig på (vördnadsfullt) a.* **II.** Bildl. **1**) Om tid. Jämförelsevis mindre vanl. *A-et i tid gör en stor skillnad.* **2**) Om mer andliga l. inre fhdn. *A-et mellan olika samhällsklasser, mellan en Kant och en Schelling. Hålla sig, ngn på (vederbörligt) a.* icke tillåta (sig) ngn förtrolighet, hålla ngn ifrån sig. *På a. besläktad med ~.* Numer särsk. i skr. ej sällan *Ta(ga) a. från ngt* bestämt skilja sig från, säga ifrån att man har en avvikande mening l. att man ogillar, öppet inta en annan ståndpunkt (än). **Syn.** skillnad i rummet, mellanrum (mln två punkter osv.), håll, distans, (ibl. nära) vidd; ibl. perspektiv; avlägsenhet l. långt håll. **-stämpl|a** ɯ; -are; -ing (med plur.); -ingsdag. *S-a av brev, järnvägsbiljetter; skog; kött. Biljetten gäller en månad, a-ingsdagen inberäknad.* **Syn.** (vederbörligen) stämpla. **-stäng|a** ɯ; -are; (t. e. = strömbrytare); -dhet (även bildl.); -ning (med plur.; även konkr. om rum l. stängsel); -ningskran. **1**) Mer egentl. **a**) *Den yttre gården är genom ett plank a-d från den inre. A-a en del av rummet (genom l. med ett förhänge). En gård, alldeles a-d från gatan.* **b**) *Rummet har stått a-t. Vägen är a-d för trafik.* **2**) Mer l. mindre

bildl. **a**) *A-a ångan. S-a av vattenledningen.* **b**) *A-a ngn från arbete, tjänstgöring. A-d från all gemenskap med jämnåriga.* **c**) Ngn gång *A-a tillförseln, återtåget för ngn.* **Syn.** avhägna ɯ, (av)spärra (ɯ), (av)skilja ɯ, avdela ɯ; innesluta, inhägna; (igen)stänga (ɯ), låsa (ige'n); spärra vägen för, hindra (att fungera l. verka); utestänga, (av)skilja från (all) gemenskap l. beröring med, utesluta; avskära, hämma; (a-dhet:) avskildhet, isolering, ibl. instängdhet. **-stöt|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. **1**) *Råka s-a av ett bordshörn. S-a av kanten av l. på ngt. Med en hyvel a-a l. s-a av ändan på en list. A-a hornen, den torkade huden på hornen.* Märk *Han s-te av sig lappskorna ~ och ~.* **2**) *S-a av en stång på mitten.* **Syn. 1**) bortstöta ɯ; stympa l. jämna (gm stötning).

-sutten se avsitta. **-sval|a** ɯ, **-sval|ka** ɯ o. **-sval|na** ɯ; -ning (med plur.); -ningshastighet. Avsvalka torde ej brukas tekn.; träffas ibl. intr. i s-form; är i allm. mindre vanl. än de övriga. 'Avsvalna' finner man ngn gång med obj.; ofta brukas det bildl. *Färskorna a-as med vatten* tekn. *Åldern har a-[n]at mitt blod. Regnet hade något a-kat luften. S-ka av sig ute på verandan. Godset får därpå långsamt a-na. Nu har kaffet s-nat av. Ivern a-nade märkbart. Med snart a-(n)ad iver. A-nande vänskap.* **Syn.** avkyla(s), svalka(s), svalna, göra l. bli sval(are); dämpa(s), minska(s). **-sved|a** ɯ, -de, -svett; -as; -ning (med plur.). *A-a (dunet av) en plockad kyckling (som skall stekas). Blixten hade svett av gräset närmast intill stammen. Träden stå ännu a-da efter branden.* Bildl. *Marken ser riktigt a-d ut.* **Syn.** bortsveda ɯ, bortbränna ɯ; ibl. kalbränna, avbränna. **-svedj|a,** -ade [l. -svedde], -as; pres. -ar [l. -sved(j)er]; [-sved(j)ning]. Sammanblandas stundom med föreg. *A-ad mark* där skogen blivit fälld och bränd för odling. *A-a skog.* **Syn.** (bort)svedja (ɯ), gm svedjande avlägsna. **-svim|ma** ɯ; -ning (med plur.). Ersätter särsk. i part. perf. det enkla 'svimma'. *Han sjönk ned a-mad. Halvt a-mad. S-ma av vid den häftiga sinnesrörelsen.* **Syn.** svimma, falla i vanmakt, mista sansen, (av)dåna; (a-ad:) vanmäktig, medvetslös, sanslös. **-svur|en,** -et, [-nare]. Jfr avsvärja. Fullt brukligt blott i *A-en fiende (till)* avgjord, förklarad, bestämd, avsagd; oförsonlig, oblidkelig, dödsk. **-svärj|a;** -else(formel); [-ning]. Mindre ofta 'avsvära'. Gärna skr. o. ej säll. högt. *Om du avsvär l. avsvärjer kristendomen, den luterska läran, dina fäders tro, din villfarelse. A-a [sig] djävulen och allt hans anhang* eljest säll. med personobj. *Från denna dag avsvor han bränvinet, dryckeslasten, världen.* **Syn.** uppsäga tro o. lydnad, allvarligen överge, (svagare:) avsäga sig, förkasta, avstå från.

-sy ɯ. Fri form vanligare. *Sy av ett mönster.* **-syn|a** ɯ; -are; -ing (med plur.); -ingsförrättning; -ingsinstrument (skriftlig handling angående syn). *Låta a-a en bro. A-ade nya boningshus.* **Syn.** (för slutligt bedömande l. för begagnande) syna l. verkställa syn å. **-såg|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a av ett vedträ (på mitten, i tre delar), ändan av en bräda, hörnen på ett bord; armen på l. av en karl. Benen böra a-as en halv decimeter nedtill. Stockar av asp a-as till kubbar. S-a av sågklingan* såga sönder, avbryta ɯ (då man sågar). **Syn.** såga itu, bortsåga ɯ, söndersåga ɯ; ibl. försåga. **-säg|a** (i smtl. gärna -j-); -else o. -elseakt (säll. uttalade med -j-; till I.) **I.** Huvudbet. Numer nästan endast refl. *Högtidligen a-a sig kronan (till förmån för ngn annan). Han har avsagt sig regeringen, alla l. sina anspråk på ~, uppdraget. Bland dem som vid riksdagen 1800 avsade sig adelskapet. A-a sig att vara ordförande, ordförandeskapet, sin befattning som ~. A-a sig allt ansvar för ngt, i en sak. A-a sig även oskyldiga nöjen. Trona-else.* **II.** Lagt. Ofta utt. med -g-. *A-a (en) dom (över ~).* **III.** Avsagd se d. o. **Syn. I.** avträda, förklara l. tillkännage att man avstår från l. överger l. ej vidare underkastar sig l. åtar sig, frånsäga sig, frånträda, avstå från, uppge, avlåta; frisäga sig från, förklara sig fri l. ibl. befriad från, ibl. undandraga sig; försaka, låta fara; **II.** avkunna. **-sälj|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). **1**) *Nödgas s-a av en del av kreaturen, kreatursbesättningen* sälja undan l. bort ɯ, göra sig av med. **2**) Mindre vanl. i bet. 'försälja' ('varor till a-ning') l. 'frånsälja' ('ett område, avsålt från Mosebacke'). **-sänd|a** ɯ; -are (t. e. av brev, varor; ibl. även om sak); -arfirma; -ari'nna; -ning (med plur.; ibl. konkr.); -ningsapparat (t. e. för telegram); -ningslapp; -ningsort; -ningsstation. Fast form vanligare. *A-a en beskickning, en kurir, ngn som minister till ett främmande hov* ej gärna fri form. *Innan ännu de äldsta avsänts till akademin. A-a varor till Amerika. Är telegrammet avsänt? På (gods)a-arens egen risk. Vem står som a-are (av paketet)?* **Syn.** avskicka ɯ, sända åstad, låta avgå, expediera, skicka i väg; (a-are:) ibl. befraktare, ibl. avsändningsapparat.

-sätt|a ɯ. Bet. skarpt skilda. **I.** Fast form (blott i bet. 1. ngn gång fri). **1**) Personobj. Mest om ämbets- l. tjänsteman som gm svårare tjänstefel l. brott skiljes från tjänsten. *En avsatt präst. A-a ngn (från hans ämbete) på grund av ämbetsfel. Avsatt från tronen. Till- och a-a kungar.* Friare *Avsatta gudar.* **2**) Om varor o. d. *En vara som är svår, lätt att a-a. Smör, bestämt att a-as i England, på l. i utlandet.* **3**) Ofta kem. o. geol.; särsk. refl. o. pass. dock i vidsträcktare användning. *På bottnen a-er sig gärna en slamartad lera. Imman som avsatt*

sig på fönsterrutorna. Ren kox a-er föga sot. Bildl. *Intryck, som sedan a-a sig i dikt och saga* skr. Mer säll. bot. (t. e. om knoppar) o. zool. (om ägg l. rom). **4)** Bildl.; till föreg. bet. o. möjligen även till II. 2. Gärna skr. *A-a märken (i ~). Realismen har onekligen avsatt djupa spår i detta årtiondes litteratur.* **5)** I perf. part. Zool. *Skarpt avsatta hasar. Pannan är avsatt från nosen* bildar vinkel mot. **II.** Fast form vanligare. **1)** *Jag har satt av tre tunnor äpplen för din räkning här i källaren. De ha stått avsatta (för dig) i en vecka minst.* Men vanl. mer bildl. o. i fast form. *A-a ngt för kommande behov, dagar. (En summa av) 5,000 kr. avsattes till grundfond, till reservfonden. A-a ett större område till naturpark.* **2)** *Att a-a en rät linje* mest mat.: teckna den lika stor med en given. *A-a i l. på sjökort den punkt där man befinner sig* sjöv.: utpricka. **III.** Fri form. **1)** *S-a av från land.* **2)** Ngt vard. *Han satte av som en pil och var snart i fatt dem.* **Syn. I. 1)** skilja från tjänst(en), avskeda, entlediga, avdanka, avlägsna, ibl. störta (från tronen); **2)** avyttra, (för)sälja; skaffa avsättning l. kundkrets l. spridning åt; **3)** avsöndra, avge, avlagra, utfälla, bilda (lager l. varv av), ge ifrån sig, avlämna; (a-a sig ibl. nära) bildas l. uppkomma; utsända, 'skjuta', frambringa, alstra; **4)** sätta, åstadkomma, göra; **II. 1)** undansätta ₪, sätta l. lägga avsides l. åt sidan; avlägga ₪, undanlägga ₪, bestämma l. anslå till visst ändamål, reservera; **2)** efter visst mått o. skala upprita l. efterbilda l. utmärka; utmärka, utpricka; **III. 1)** bära äv, 'skjuta ut'; **2)** sätta l. rusa i väg. **-sättbar,** -t, [-are]; [-het]. Gärna skr. Mindre vanl. än 'avsättlig'. Särsk. om varor ('som man finner avsättning för') l. om personer ('a-a ämbetsmän'). **-sättlig,** -t, [-are]; -het. Gärna skr. **1)** *Ämbetsmäns a-het. Icke a-a ämbetsmän. Att göra de svenska lägre tjänstemännen förflyttbara och a-a.* **2)** *Vilka varor äro lättast a-a hos Eder?* säljbara. **-sättning,** -en, -ar; -sakt; -sbassäng (tekn.: avlagringsbassäng); -sdom; -sort (för varor). Märk bl. a. **1)** *Tilltal för förbrytelse, därå a. kan följa. Då skiljandet från tjänsten sker i administrativ väg, begagnas vanligen ej ordet a., utan »entledigande», »avsked» eller uttryckligen »skiljande från tjänsten»;* ordet a. har nämligen officiellt en inskränktare bet.: 'förverkande av ett ämbete' o. har sålunda karaktären av straff (vanligen efter domstols prövning). *Domen lydde på a.* **2)** *Få a. för l. på ~. Varan har god, rask, stor, strykande, livlig, trög, dålig, ingen a. Plockarne kunna hädanefter räkna på säker a. (av l. för sin svamp). På grund av minskad a. Dålig a-sort för grönsaker.* **3)** *Århundraden igenom skedda a-ar (av slam och lera).* **Syn. 1)** se ex. ovan; **2)** avgång, åtgång; **3)** avlagring.

-sök|a; -ning (med plur.). Jäg. *I annat fall får han låta hunden traktvis a-a särskilt sådana delar av marken, där ~* genomsöka. **-söndr|a;** -are; -ing (med plur.; ofta konkr.); -ingsklass (för skolbarn som för vanart hållas skilda från de andra); -ingskörtel; -ingslust(a); -ingsorgan; -ingsprocess. **I.** Mest naturv., fysiol. o. d. **1)** Ofta pass l. refl. *Delar som kunna a-as från moderkroppen och fortsätta att leva var för sig.* **2)** *Levern a-ar galla, är a-ingsorgan för galla. Slema-ing genom näsan. Ökad spotta-ing inträder vid tanken på något gott. En ur små körtelhår a-ad saft. Som a-as av l. ur levern.* Märk konkr. *I larvgångarna har jag alltid funnit jämte larvens a-ingar små kiselkorn.* **II.** Friare och bildl. **1)** *De sjuka a-ades från (all) gemenskap med de friska. Liksom eremiten a-a sig från människorna. Leva a-ad från den övriga världen. A-a sig (från de övriga) såsom eget stånd. Sålunda kunde från l. ur historien a-as konsthistoria och ~.* **2)** *A-at läge.* **3)** *Församlingen har sedan 1700-talet varit a-ad från modersocknen.* **4)** *A-ade kronogods* nu blott hist.: från kronan a-ade till enskilda. *Som ett särskilt rättsinstitut kvarstår alltjämt a-ing för alltid. Som allmän regel gäller att från hemman eller lägenhet ej får a-as mera än 1/5 av ägovidden. A-ad lägenhet eller a-ing över huvud.* **5)** *A-a allt oväsentligt.* **Syn. I. 2)** ur sig avskilja, avge, bilda l. bereda (o. låta framsippra); **II.** lösgöra, (från)skilja, avlägsna, avstänga ₪, avspärra ₪, avskilja ₪, utesluta, isolera; (a-a sig:) dra(ga) sig u'ndan, hålla sig på avstånd, skilja sig; utbryta ₪ (o. åt annan upplåta); särskilja, åtskilja; bortskilja ₪, utmönstra ₪, utsöndra ₪, fjärma; ibl. bortse från; (a-ad ibl.:) fristående, enslig, ensam, isolerad.

-ta(ga) ₪; -tagbar; -tagsväg; -tagare; -tagning (med plur.); -tagningsapparat (t. e. skämts. om kamera). **I.** Enbart (l. nästan uteslutande) fri form. **1)** *Ta av mogen säd.* **2)** *Jag kommer att ta av 6 exemplar för min egen räkning.* **3)** *Ta av en klänning 5 cm. nedtill. Ta av ett par cm. på en hylla.* **4)** *Ta av ngt på mitten.* **5)** *Du kan hjälpa flickan att ta av (på) bordet.* **6)** *Ta av ngn ngt (som han själv fått med orätt). Vem tog av dig värjan?* **7)** I kortspel. *Jag ger och du tar av [leken, korten]. Är det avtaget?* **8)** *Här tar du av från landsvägen, till höger, och efter 5 minuter är du framme. Vägen tog av (åt vänster) just vid byn. Att vid vägskälet välja den rätta avtagsvägen.* **9)** Refl. *Vill du inte ta dig lite av honom, för min skull?* **II.** Fri form vanligast. **1)** *Ta av locket på l. av grytan. Lätt avtagbar. På sjätte dagen avtogs förbandet.* Nästan enbart fast form i ex. som: *A. sigillen* bryta förseglingen. *A. masken* bildl.; kasta all förställning. **2)** Mest refl. fri form. *Ta av (sig) rocken.* Särsk. i skr. även fast form. *Hon hade just avtagit*

skorna och stod i begrepp att ~. Märk *Ta av sig hatten för ngn.* **3**) *Ta för all del av skalet (av l. på äpplet), det är ju beskt. Ta av skinnet av en död ekorre.* **4**) *Ett kattliknande redskap med påse och långt skaft att ta av frukt med.* **5**) *Ta av torra grenar. En bomb som avtog halva huvudet. Ta av (ngn) ena benet (strax nedom knät).* **6**) *Avtagen i brons* ngt åld. Ngt vard. om fotografering. *Har du försökt ta av honom vid skrivbordet?* vanligare enbart 'ta' (l. 'knäppa'). **III.** Fast form kanske ngt vanligare. **1**) *Regnet tar av. Dagarna börja ta av. Månen avtar, är i avtagande. Växa till, mogna och a. Trafiken har snarare till- än avtagit. Ett villebråd som avtar år för år. Med dag för dag avtagande intresse. A. i styrka, i vikt* nästan endast fast form. *Stadd i (starkt) avtagande.* **Syn. I. 1**) skära, (av)mejа; **2**) ta l. lägga u'ndan, lägga āv; **3**) avkorta ɯ, göra kortare l. mindre, bort- l. avskära ɯ, bortklippa ɯ osv.; **4**) (i)tudela ɯ, ta itū; **5**) plocka āv, bort- l. avröja ɯ, ibl. avduka ɯ; **6**) beröva, fränta(ga) ɯ; **7**) kupera; **8**) vika āv; **9**) ta vård om, se ti'll l. e'fter, intressera sig för; **II. 1**) avlyfta ɯ, avlägsna, bortta(ga) ɯ, ta u'ndan; **2**) klä(da) av sig ɯ, befria sig från, ibl. lyfta på; **3**) avskilja, avlägsna, ta bort l. lös; (av)flå (ɯ); **4**) avplocka ɯ, ta nēr; **5**) (av)kapa ɯ; amputera, avsåga ɯ osv.; **6**) avbilda, avmåla ɯ o. d.; fotografera, 'ta', 'knäppa'; **III. 1**) minska(s), gå tillbāka, bli (allt) mindre, reduceras, deklinera, ibl. sjunka; bli sällsyntare, förekomma (allt) mer sällan l. allt sparsammare; försvagas, förringas, försämras; bli kortare, förkortas. **-tack|a** [ɯ]; -ning (med plur.); -ningshögtidlighet. *A-a deltagarna i ~, manskapet, truppen. Sedan tropp blåsts, samlades de i övningarna deltagande trupperna i och för a-ning.* **Syn.** rikta en tacksägelse till, med tack för fullgjort arbete avskeda l. ta avsked av; (upplösa o.) hemförlova, med några ord till tack låta trupp efter slutad exercis l. d. upplösa sig o. vila. **-tackl|a** ɯ; -ing (ibl. med plur.). **1**) Fast form vanligast. Sjöv. *A-a ett fartyg.* **2**) Fri form. Bildl. Ngt vard. *Hon har t-at av betydligt på senare tid. Se (bra) a-ad ut.* **Syn. 1**) avrigga; **2**) förlora hull och hy, avtyna ɯ, (av)magra (ɯ), falla āv; mista sin skönhet; (a-ad:) medtagen, āvtärd, nedsatt, utmärglad; ibl. avsigkommen. **-taga** m. fl. se avta.

-tal; -sbrott; -sbrytare; -sform; -slära; -srätt; -sslutande (t. e. arbetsgivarförening); -sstridig; -stid; -svis (adv., säll. adj.). *Träffa, sluta, ingå, göra a. (sinsemellan, med ngn om ngt). Enligt, (e)mot (vårt) a. Det var liksom ett tyst a. att ~. Det blir vid a-et. Stå vid ord och a. De hade sinsemellan det a-et, att ~. Villkor för a-s giltighet. Bryta (ett) a. Fritt a.* ɔ(gm lagbestämmelser bundet. *Under året utlupna a. Sätta ett a. ur kraft. Rätt att frånträda (ett) a. Kollektivt a. l. kollektivavtal, en a-sform, som ~* a. mln en sammanslutning av arbetare o. (sammanslutning av) arbetsgivare. *Arbetsa-et består omedelbart genom själva anställningen vare sig det upprättas skriftligt eller ej. Den vanliga sammanblandningen av kollektivavtal och arbetsavtal. De styvnackade a-sbrytarna. Den moderna a-släran. Utvecklingen av den kollektiva a-srätten. Att bolaget ~ gjort a-sstridiga löneavdrag. Förbud mot varje strejk eller lockout under a-stiden. Avtals- och förlikningsvis.* **Syn.** överenskommelse (»varigm personer sinsemellan grundlägga ett rättsförhållande»), uppgörelse, (rättsligt bindande, skriftlig l. muntlig överenskommelse ss.:) avhandling, paktum, kontrakt. **-tal|a.** Ofta i pass. *Det var a-at oss emellan. Vi hade a-at att (vi skulle) resa samtidigt. Ge det a-ade tecknet. På, vid a-(a)t tecken. Såsom a-at var.* **Syn.** (muntligt) överenskomma om l. uppgöra ɯ, ackordera om, träffa avtal osv. **-tapp|a** ɯ; [-are]; -ning, (med plur.); -ningskran; -ningsrör. **I.** Obj. är det flytande ämnet. **1**) *T-a av vin på buteljer. Öl av första a-ningen. Öl a-at direkt ur fatet.* **2**) *A-a (björk)laken om vårarna av l. på unga björkar. A-a vatten ur en sjö.* Bildl. *Politiska åderlåtningar, varigenom statens bästa blod a-as.* **3**) Säll. med två obj. *Man a-ade honom minst en kanna vatten.* **II.** Obj. är 'fat' l. 'sjö'' l. d. *På en gång (låta) a-a ett helt vinfat. A-a en sjö, ett dike, ett kärr, myrar.* **Syn. I.** låta avrinna ɯ l. rinna ūt, slå u'pp l. uppsticka l. ta ur 'tappen' o. utsläppa, urtappa ɯ; **II.** tömma, torrlägga; (ibl. nära) åderlåta.

-teckn|a ɯ; -are; -ing (med plur.). **1**) *Omsorgsfullt a-a ngt. A-ingar av kyrkor. Där finnas a-ade herrgårdar och bondgårdar, kyrkor och kapell. T-a av ngt ur minnet. A-a ngt i förminskad skala.* **2**) Ofta refl.; mer säll. pass. *Molnen a-de sig, sina konturer i vattnet. Tydligt, kraftigt, svagt a-a sig mot ~. Träden stodo skarpt a-ade mot aftonhimlen.* **3**) Mindre vanl. Om återgivande i ord. **Syn. 1**) avbilda (med penna, ritstift, gravstickel osv.), teckna (en bild av), återge, framställa; **2**) låta (gränslinjerna, linjerna, formerna) framträda, (a-a sig: framträda (ss. en konturteckning); **3**) i ord återge, skildra, beskriva. **-tin|a** ɯ; [-ing]. Mest fri form. *När snön t-at av.* Ibl. trans. *Solstrålarna börja a-a snön på öppnare ställen* skönl. **Syn.** borttina ɯ, bortsmälta ɯ (i l. för solen). **-tjän|a** ɯ; [-are; t. e. av fängelsestraff]; [-ing]. Stavas o. uttalas även med 'e'. Nästan alltid åld. l. mindre vanl. utom ifråga om (böters förvandling till) arbetsstraff o. fängelse. *Efter att ha a-at ett års tvångsarbete.* Mer säll. *A-a en skuld, resekostnaderna med l. genom arbete.* **Syn.** avarbeta ɯ, ibl. avsitta ɯ; (ibl.:) avbetala, göra

sig kvitt, gottgöra, försona, vedergälla, bevisa återtjänst. **-ton|a;** -ing (med plur.). Mest mål.; rätt ofta i skönl. stil. **1)** *Fint a-ade dagrar. Utan starkare a-ingar. Med en svag a-ing i blått.* **2)** Bildl. *Blott en svag a-ing av förebilden.* **Syn. 1)** nyansera, schattera, 'fördriva' (färger); **2)** 'erinran', 'svag skugga'. **-topp|a** ◻; -ning (med plur.). Om träd, men även andra växter, särsk. plantor. Toppa, topphugga. **-tork|a** ◻; -ning (med plur.); -ningsduk. **1)** *T-a av fötterna väl (på mattan), innan du går in! T-a av fönsterrutan med avigsidan av handen. A-a (dammet på) stolar och bord. A-a svettpärlorna ur, från pannan. A-a sina tårar, tårarna. A-a ngns tårar* även bildl. **2)** Mindre vanl. *Solen a-ar markerna.* **Syn.** torka (rēn), borttorka ◻, ibl. överfara med en trasa l. duk, ibl. putsa.

-trapp|a; -ning (med plur; ofta konkr.: avsats). Mest byggn. *A-ade gavlar* som uppförts i trappform, trappgavlar. **-tropp|a** ◻; -ning (med plur.). Intr. Åld. o. sälls. som krigs. Nu mest skämts. *Gästerna a-de, t-ade av en efter annan.* **Syn.** avmarschera ◻ truppvis; avtåga, flockvis l. var efter annan bege sig āv l. åstad l. i väg. **-trubb|a** ◻; -ning (med plur.). *Kort, a-ad näsa. Med a-ad spets.* Även bildl. *Han t-ar alltid av (spetsen på) de historier han berättar.* **Syn.** göra trubbig(are); ta bort spetsen på. **-trug|a** ◻; -ning (med plur.). *Lyckas a-a ngn hans samtycke (till ngt). A-ade eder, löften, gåvor. Förbindelsen blev honom a-ad mot hans vilja.* Ibl. även *Det löftet blev jag a-ad.* **Syn.** avpressa ◻, avtvinga ◻, utpressa l. framtvinga, gm enträgen övertalning få āv (ngn ngt). **-trum|ma** ◻; -ning (med plur.). Två ord. **I.** Hist. *A-ma en marknad* avlysa med trumvirvlar. **II.** Skogs. *A-ma en trädstam till bestämd längd* med yxa l. såg avskära ◻ l. stycka l. dela l. ta āv (på tvärn).

-tryck. I. Konkr. Huvudbet. **1)** *Ett tydligt a. av handen syntes i vaxet. Ta ett a. av en nyckel, av gommen på ngn. I stenen syntes a. av kvistar och blad samt musselskal. Finger-; gips-, vax-; blad-, djur-, växtavtryck.* **2)** Avbildning gm tryck. **a)** *Den nya upplagan är ett a. (ord för ord) av den gamla.* Även om plagiat. **b)** *Uppsatsen finnes också i särskilt a. A. ur tidsskrift(shäfte).* **c)** Om sista avdrag. **d)** Om träsnitt, stick osv. *A. »med full inskription» kallas 'vanliga a'. A. från den gamla originalplåten.* **3)** Bildl.; mindre vanl. *De voro blott ett troget a. av härskarens åsikter, av sina förmän.* **II.** Mer l. mindre abstr.; som rent verbalsubst. dock mindre vanl. *A-et kunde varit omsorgsfullare. Beivra a-et av ngt.* **Syn. I. 1)** avbildning, negativ bild (åstadkommen gm förmålets intryckning i mjukt ämne), ibl. märke; **2)** omtryck, tryckt reproduktion, ibl. tryckt exemplar; ibl. plagiat, tjuvtryck, eftertryck; särtryck, separatavtryck; provtryck; sista (korrektur)avdrag, revidēr; kopia; **3)** (trogen) avbild. **-tryck|a** ◻; -are (person; sak: del av gevärslås varpå man trycker för att avlossa skottet); -arfjäder (verkar på a-aren i ett gevärslås); -ning (med plur.); -ningstillstånd; -ningsvax; -ningsövning (krigs.). **I.** Mer 'egentl.' **1)** *A-a, t-a av ett gevär, pistolen; ett skott mot ngn; hanen, låset på ett gevär.* I fri form även abs. *Innan han hunnit t-a av. Tryckknappar i stället för vanliga a-are. T-a av en fjäder.* **2)** Mindre vanl. *Med tummen t-a av stearin, som man spillt på nattduksbordet. Ligga på för hårt (med l. på pennan, med handen), så att spetsen t-s av.* **II.** Om avbildande. **1)** *Sigillet a-tes i vax. I kalkstenen a-ta musselskal.* **2)** I press o. d. **a)** *På tyg (låta) a-a blommönster.* **b)** *För att den a-ta färgen skall torka.* **c)** *A-a figurer. Ett stick, a-t i 50 exemplar. Stenen, inskriften finnes a-t hos ∼.* **d)** *A. för all del manuskriptet bokstavstroget! Även hos Dalin finns detta brev a-t. A-t i 500 exemplar. A-t efter originalet. A-a, t-a av slutklämmen i en inlaga.* Även om tjuvtryck o. plagiat. *T-a av hela sidor (av Tegnér, av Axel).* Om särtryck *A-t ur Pedagogisk Tidskrift, 6:te årg.* **3)** Bildl. Mindre vanl. **Syn. I. 1)** avfyra ◻, avlossa, avskjuta ◻, smälla āv; (a-are ibl.) tryckpinne, trycke; **2)** borttrycka ◻; söndertrycka ◻; **II.** trycka i'n en bild av; (låta) omtrycka ◻; (låta) trycka; eftertrycka; ibl. (av)prägla.

-träd|a[1] ◻; -ning (med plur.). Särsk. i smtl. även 'trä av'. Fast form sälls. *Trä av pärlorna från, på ett halsband.* **-träd|a**[2]**;** -are; -else(akt). Ofta skr. **I.** Mer l. mindre egentl. Vanl. intr. **1)** Blott intr. *Vittnena a-de. Låta parterna a-a. A-a för att överlägga. Varpå deputationen fick en vink att a-a. A-a från scenen. Alla a-a* scenanvisning. *A-a från skådeplatsen* bildl.: lämna l. avsluta sin (offentliga) verksamhet, dra sig tillbaka från offentligheten, dra sig undan. *A-a från det offentliga livet.* **2)** Friare. Särsk. i fråga om (högre) förtroendeämbeten o. d.; nästan endast āmb. Ngn gång även trans. *A-a ur statsrådet. A-a från denna höga post. I det distrikt, där tjänst skall av läraren a-as. A-a ordförandeskapet till ngn.* Även abs. särsk. i part. pres. *A-ande åldermannen.* **II.** Bildl. Trans. **1)** *A-a ett hemman, ett boställe. Syn mellan av- och tillträdande arrendator. A-aren av bostället.* **2)** *När Skåne a-des till (l. åt) Sverge. Landa-else. De i freden i Stolbova gjorda a-elserna.* **3)** *A-a sin egendom till l. åt borgenärerna. A-else av egendom.* **Syn. I. 1)** avlägsna sig (efter slutad audiens), bege sig bo'rt, dra(ga) sig tillbäka, försvinna, dra sig u'ndan; **2)** avgå (från sin befattning); frånträda (o. åt annan överlämna l. avstå), lämna; **II. 1)** (av)flytta från, lämna ifrån sig; **2)** avstå (från) l. överlåta (område, inkomst, egendom, ibl. rättighet

l. anspråk); uppge. **-träde,** -t, -n; -sansökan (lagt.: konkursansökan); -sdag; -sgödsel o. -shus till II; -syn (vid boställes l. arrenderad lägenhets avträdande). **I.** Vanl. utan plur. Ordets bet. II. har gjort, att man i vanligt smtl. ofta undviker att begagna det i bet. I. **1)** Numer mest lagt. l. om audiens. I uttr. 'taga a'. *På en vink av drottningen tager deputationen a. Vittnena fingo taga a.* Dock även *Vid mitt a. från skådeplatsen.* **2)** *Av- och tillträde av bostadslägenhet. Före eller efter a-sdagen.* **3)** Ibl. med plur. *Ge, ta, få en viss summa i a.* **II.** Med plur. *Gå på a-t.* **Syn. I. 1)** bort- l. utgående, bortgång; **2)** avträdelse; **3)** skadestånd l. gottgörelse för avträdandet av ngt; **II.** (hemlig)hus, dass. **-trösk|a** ⫫; -ning (med plur.). *A-a säd, råg, sädeskärvar; fröet.* **Syn.** (ut)tröska (o. så skilja sädeskornen från halmen); gm tröskning utskilja.

-tugg|a ⫫; -ning (med plur.). *Lyckas a-a ett rep. T-a av en bit i sänder. Råka t-a av (sig), a-a en tand.* **Syn.** tugga itū l. sönder ⫫. **-tunn|a** ⫫; -ing (ibl. med plur.). *Den platta, åt kanterna a-ade ändan av åran, det s. k. bladet. Håret hade börjat t-a av uppåt hjässan.* Ibl. även bildl. *Bullret t-ades mer och mer av, träden stillnade alldeles.* **Syn.** göra l. bli tunnare. **-tvagning** se avtvå. **-tvin|a** ⫫; -ing (med plur.). Mest skr. *A-ade grenar. När grodlarverna fått fötter, a-ar stjärten.* **Syn.** borttvina ⫫, förtvina, förvissna, magra, krympa ihop ⫫. **-tving|a** [⫫]. *Löftet a-ades henne* l. *Hon avtvangs ett löfte. En (under hotelser) avtvungen bekännelse. Flertalets halvt avtvungna bifall. A-a ngn aktning.* Fri form i uttr. som *T-a av ngn två kronor.* **Syn.** avpressa ⫫, avtruga, framtvinga ⫫, frampressa ⫫; ibl. tilltvinga sig, gm tvång beröva, tvinga (ngt) från (ngn); med nödvändighet l. ovillkorligen framkalla l. uppväcka, (ibl. nära) bjuda. **-två** ⫫; -tvagning (mest egentl.; med plur.). Fast form vanligast. Impf. rätt sälls. Gärna bibl. l. skönl. *A. sina händer, smutsen från händerna. I din helgedom vill jag a. det blod, som fläckat mina händer. Skymfen a-dde han i blod. Han tänkte blott på att få denna skymf a-dd, avtvagen. A. en beskyllning, en misstanke. A., två av skammen. Avtvagning av hela kroppen.* **Syn.** avtvätta ⫫, borttvätta ⫫; rena, rentvätta ⫫; borttaga, utplåna, avlägsna, befria sig l. fritaga sig från, rentvå (sig från), rättfärdiga sig; försona, skaffa sig hämnd för. **-tvätt|a** ⫫; [-bar]; -ning (med plur.). Nästan endast egentl. Ofta fri form. *T-a av (sig) sminket. T-a av sminket från kinderna. T-a av salsbordet (med en trasa, med ljumt vatten). T-a av ett par strumpor (åt mig), är du snäll.* **Syn.** rentvätta ⫫; borttvätta ⫫, avtvå; upptvätta ⫫. **-tyn|a** ⫫; -ing (ibl. med plur.); -ingstillstånd. Gärna skr. *Försvagas, mattas, a-a och dö. På det att kroppen ej må alldeles a-a. Blek och a-ad. Efter långsamt, flerårigt a-ande. Ålderdomsa-ing. Visa tecken till a-ande, a-ing* även bildl. *Handel och näringar hade a-at. Låt icke intresset för sporten t-a av hos ungdomen!* **Syn.** (långsamt) borttyna ⫫, bortdö ⫫, förlora sin livskraft, bortvissna ⫫, ibl. avtvina l. förtvina, utmärglas, avtäras; uttömmas; avtaga, avstanna ⫫, försvagas, (av)mattas (⫫).

-tåg, -et, [=]. Mest om trupper som lämna l. utrymma läger, fästning osv. *Bevilja besättningen fritt a. Färdig till a.* **Syn.** avmarsch, avtågande, borttåg(ande); ibl. uppbrott, avfärd. **-tåg|a** ⫫. Om trupp l. annan skara. Fast form vanligare. *Innan ryssarna a-ade, hade de satt eld på byn.* Skämts. även om individ *Varpå han a-ade med bibehållen värdighet.* **Syn.** avmarschera ⫫, bryta u'pp, borttåga ⫫, tåga i väg; gå sin väg. **-täck|a** ⫫; -ning (med plur.); -ningshögtidlighet. Fast form vanligast. **1)** *Snön har smält och marken är åter a-t. A-ta hus och nedblåsta skogar* hus som mist taket. *Med a-t ansikte se Guds härlighet* eljes mindre vanl. om kroppsdel. *Vattnet hade a-t berggrunden, som nu glittrade i solen. I dag kan jag nog a-a, t-a av rosorna (som stått t-ta under vintern).* Säll. bildl. som i *A-a sin rätta karaktär.* **2)** Märk särsk. *A-a ett porträtt, en staty. A-ningen (av minnesvården över ∼) skall försiggå i morgon.* **Syn. 1)** avhölja ⫫, blotta, ta (āv) betäckningen l. taket l. locket av; lägga i dagen, blottlägga; **2)** ta täckelset av, låta täckelset falla. **-tär|a;** -dhet. Mest i pass. *Det var svårt att se, hur hennes kropp småningom a-des. Blek och a-d.* **Syn.** tära på, tära bo'rt; (a-as:) avtyna ⫫, avtvina ⫫; (a-d:) avfallen, avmagrad, (nästan) utmärglad. **-töa** ⫫. *Snön hade nyss töat av och skogsvägarna voro bottenlösa. Vägen var snömoddig och ibland a-ad till en våt isgata.*

-und m. fl. se d. o.

-vakta. Obj. är vanl. mer l. mindre abstr. *A. ngn(s ankomst). A. ett lägligt tillfälle (att l. för ngt). A. svar. A. händelsernas utveckling. Låt oss a. ett lämpligare ögonblick. Inta en a-nde hållning.* Märk uttr. *A. tiden* se tiden an, se vad tiden kan medföra l. göra. **Syn.** (av)bida, förbida, (uppmärksamt l. påpassligt) invänta, vänta (på), inta en avvaktande hållning. **-vaktan,** [=]. Mest i uttr. *I, under a. på l. att ∼. I a. härav ber jag alltså ∼.* **Syn.** jfr föreg. **-vand** se avvänja. **-vara.** Blott i inf. Vara āv med, undvara, umbära. *Kan du a. 10 kr. för, på ett par dar? Det kan jag icke a. just nu. Jag har inget att a.* Även med personobj. **-vask|a** ⫫; -ning (med plur.). Fast form nästan endast i fackspråk (t. e. i boktr.) Fri form ldls. även i smtl. *Hon ställde undan baket, v-ade av sig i en bunke och ∼.* **-vattn|a;** -ing (med plur.). Trans. Torrlägga l. dränera gm avledande av överflödigt vat-

ten; (tekn.) befria från vattenhalt; säll. urvattna. **-veckl|a** ɯ; -ing (med plur.). **1)** Egentl. Fri form vanligare. *I den mån som tråden v-ar av sig, a-as från haspeln. V-a av omslaget, så får du se!* **2)** Bildl. Fast form. **a)** Om affär o. d. *A-a sina affärer. Sparbanken bör upplösas och småningom a-as. A-ingen av affären, av bolaget försiggick lugnt. Ställd under a-ing.* Även abs. *Bolaget a-ar.* **b)** Friare. *Nu återstår att se hur England kommer att kunna a-a svårigheterna på Balkan. I de två sista kapitlen har författaren nu att a-a händelserna, intrigen och bringa allt till ett gott slut.* **Syn. 1)** avlinda ɯ, avhaspla ɯ; rulla l. veckla upp ɯ; uppvika ɯ (o. avlägsna), befria från (omhölje); **2)** (småningom) utreda (en affär som råkat i svårigheter), upplösa l. göra slut på, ordna affärerna (i o. för likvidation), träda i likvidation. **-verk|a;** [-an]; -are; -ning (med plur.); -ningsbar (skogs.); -ningsförmåga (t. e. hos tröskverk l. en fabriks); -ningsplan. **I.** Skogs. *A-a träd, timmer, skog. Hygge, a-ad trakt i skog. Alltför hård a-an. Olaga a-ning. Årliga a-ningen uppgår till ~. Miljontals a-ningsbara träd. A-ningsbar skog. A-ningsplaner för ~ uppgöras av ~.* **II.** Tekn. **1)** Bet. står nära I. *A-ning av svart granit.* **2)** I fråga om tillverkning. **a)** Förbrukning vid tillverkningen. *A-a spannmål till brännvin. En sockerfabrik som a-ade över 300 000 ton betor om året. Dessa fabrikers sammanräknade a-ningar uppgingo till ~.* Även med maskin l. redskap som subj. **b)** Tillverkning o. d. *A-a så och så mycket brännvin om dagen.* **III.** *A-a en hästhov, en del av hornet på hoven.* **Syn. I.** fälla (o. bortföra de träd som kunna tillgodogöras till timmer, virke osv.), avbruka, uttaga o. fälla, avröja, (ibl. nära) trakthugga; **II. 1)** ibl. taga l. hugga, tillgodogöra (sig); **2)** till (fabriksmässigt) framställande av en vara förbruka l. använda, förarbeta, bearbeta, tillgodogöra (sig); (ibl. nära) lämna (pr viss tid); tillverka, framställa; **III.** med verkjärn (l. d.) ta bort inre ytan av en hov l. klöv. **-vet|a** ɯ. Fast form sälls. och brukad nästan blott i sup. (o. inf.) samt därvid gärna i bisatser l. i nekande l. frågande uttr. **1)** *Vet du av, att hon nyligen gift sig? Bragder som vi ej utfört, tillstyrkt eller ens a-at.* **2)** Märk (med enbart fri form) *Jag vill inte v-a av något dylikt! Det har vi nog fått v-a av (till överflöd). (Få) v-a av, att man lever.* **Syn. 1)** veta (o'm), ha vetskap l. kännedom om, ha sig bekant, ha reda på, känna (ti'll); säll. ha prövat på; **2)** få höra (talas om), få sig inpräntat l. omtuggat för sig, få känna på.

-vik|a ɯ. **I.** Nästan endast fri form. Trans. *V-a av serveter. V-a av ett blad i en bok (till märke).* **II.** Vanligen fri form. *Ska vi inte v-a av vid nästa hörn? V-a av in på en annan gata. V-a av ifrån vägen. V. av till höger, när du kommer så att du ser väderkvarnen! V. av första tvärgatan! Här vek banan av åt nordväst.* **III.** Nästan endast fast form. **1)** Om ändring i riktning o. d. **a)** Mer egentl. *A-a från (den dittills följda) kursen.* Även om magnetnålens deklination och deviation. **b)** Bildl. Ibl. ej skarpt skilt från 3. *Inte a-a [l. v-a av] en hårsmån, en fotsbredd från det man anser rätt. I sin klädedräkt a-a från det vanliga (bruket). Vid denna mening förblev han utan att därifrån någonsin a-a.* Märk *A-a från ämnet.* **2)** Om rymning o. d. *A-a ur riket, från orten, till Amerika. Han lär vara a-en sedan i förrgår.* Även *A-a ur tjänsten.* **3)** Om olikhet o. d. *Vittnesmålen avveko betydligt, i åtskilligt från varandra. Översättningen a-er ofta från grundtexten. A-ande läsarter. Yttra, hysa, ha en a-ande mening (i en sak, om ngt). Däri a-er han särskilt från Tacitus.* **Syn. I.** vika (dubbel ɯ, ett hörn osv.), lägga i veck, till märke vika; **II.** ändra l. ta annan riktning, vika åt sidan, ta(ga) āv; förgrena sig, lämna o. gå åt annat håll; **III. 1)** skilja sig (från); ibl. missvisa l. göra utslag, avlägsna sig (från), överge, frångå, ej noga följa, ibl. överträda l. bryta mot; göra en avvikelse l. utvikning (från ämnet); **2)** försvinna, rymma, olovligen bege sig bo'rt l. lämna, i hemlighet lämna (landet osv.), 'avdrypa' ɯ; **3)** skilja sig, vara olik, ej överensstämma med, förete olikheter, ibl. gå ifrån; (a-ande:) skiljaktig, olikartad, helt annan. **-vikelse,** -n, -r. *Tillåta sig en a. från bruket. En a. från ämnet. Smärre undantag och a-r.* Ibl. mer konkr. *De torde vara att anse mer som a-r från huvudformen än som självständiga arter.* **Syn.** avvikning, (ibl. nära) fel l. felsteg; utvikning, exkurs, digression; olikhet, skiljaktighet, undantag, oregelmässighet, abnormitet, anomali. **-vikning,** -en, -ar; -svinkel (i fackspråk t. e. krigs. om projektiler). Märk särsk. *En kulas a. Magnetnålens a.* deklination, missvisning; deviation (orsakad t. e. av närvaro av järn). *En a. från ämnet.*

-vind|a ɯ; -ning (med plur.). *V-a av linor, tråden från en haspel. Är haspeln a-ad, kan man ~.* **Syn.** linda l. nysta l. rulla l. veckla av ɯ, vinda l. rulla upp ɯ. **-vinna** ɯ. **1)** Fast form. Skr. *A. den magra jorden en knapp bärgning. Karaktärerna lyckas icke a. läsaren något intresse. A. ämnet nya synpunkter.* **2)** Nästan enbart fri form. *V. av ngn hans pengar, 10 kr. på en kväll.* **Syn. 1)** avlocka, avtvinga; tillvinna sig (ngt) av (ngn); **2)** vinna (ngt) från (ngn) gm l. i spel. **-vis|a** ɯ; -ning (med plur.). **1)** Mer egentl. *Barskt, snävt, snöpligt, (helt) kort, utan vidare, föraktfullt a-a ngn. V-a av ngn med förakt. Han sökte nu åter få tala vid chefen, men blev på nytt a-ad, blev a-ad med det beskedet, att ~. Icke (så lätt)*

låta sig a-as. A-a alla friare. **2)** Friare o. bildl. Fast form vanligare. *A-a ett påstående, en fordran, ett anbud, ett förslag. A-a en misstanke* annans l. egen. *Beskyllningen måste a-as såsom orimlig. Intaga en a-ande hållning, ställa sig absolut a-ande (i en fråga, mot ett förslag, mot ngn). Tala i a-ande ton.* **Syn.** tillbakavisa ⫽, visa ifrån sig, bortvisa ⫽, vägra att emottaga ⫽ l. ge företräde åt l. göra till viljes l. bereda plats för; (ibl. nära) avspisa l. avfärda; ibl. vägra att utföra talan l. handlägga ett mål; avslå, (bestämt) avböja, förkasta, försmå, skjuta ifrån sig, vägra att uppta l. att fästa avseende vid, ibl. avvärja l. värja sig för l. mot; ibl. förvisa, utvisa ⫽, relegera, bortjaga ⫽, bannlysa, förjaga. **-visar|e;** [-sten]; [-stolpe]. **1)** *Vid varje hörn av obelisken står en liten rund a-e.* **2)** *A-ens tvenne armar voro murknade och skriften oläslig.* **Syn. 1)** uppstående sten l. d. vid port, dike osv. för att hindra påstötning av åkdon; **2)** vägvisare vid vägskäl. **-vissn|a** ⫽; -ing. *Bladen började v-a av. Blommornas a-ing och bortfallande.* Även bildl. *A-ade kinder.* **-vita** adv. o. oböjl. adj. Som adj. säll. förenat. I smtl. blott om sak l. som adv. Som lagt. ofta substantiverat utan art. om person o. brukat blott om varaktigt sinnessjuka (galna o. idioter). **1)** *A. och omyndige. Han var dock icke fullt så a., som man kunde tro av hans uppförande.* **2)** *Har du hört något så a.! Skulle det ändå vara så a.? Bete sig a. På det gamla a. viset.* **Syn.** (alldeles) från vettet, (spritt) galen, tokig, förryckt, fånig, svagsint, rubbad; vettvilli(n)g; vettlös, dåraktig, vanvettig, (i hög grad) oförståndig, dum, förvänd, abnorm, meningslös. **-vittr|a**[1] ⫽; -ing (med plur.). Mest fri form. *Stenen är fylld av bokstäver, som emellertid delvis v-at av. Halvt a-ade ornament.* **Syn.** (för)vittra, bortvittra ⫽, vittra och falla av l. sö'nder. **-vittr|a**[2]**;** -ing (med plur.; även konkr.); -ingsinstrument (dokument om a-ing i bet. 1 o. 2). Mest lagt. o. ämb. **1)** *A-a ngns fäderne. A-a sina barn. Änkling, änka eller frånskild make får ej gå i annat gifte förr än barn eller andra arvingar äro a-ade. Förrätta a-ing. Efter kyrkolagen är a-ing detsamma som arvskifte.* **2)** *A-a kronoskogar. Den 1873 utfärdade a-ingsstadgan för dessa lappmarker. Oa-ade marker. Skogsa-ing verkställes av särskild lantmätare.* **Syn. 1)** uppteckna o. värdera (redovisa) samt avskilja makes l. arvingars andel i oskiftat bo, förrätta arvskifte å l. med; avskilja (arvedel); gm avskiljande av arvedel tillfredsställa o. utlösa; **2)** avmäta o. från kronans mark gm råmärken avskilja den mark som skall tillhöra enskilda.

-vrid|a ⫽; -ning (med plur.). Mest fri form. *V-a av nyckeln. V-a av nacken på ngn.* **-väg. 1)** Egentl. *Dit leder ingen landsväg, bara en liten a. Ta sig fram på a-ar.* **2)** Bildl. *Locka (in), föra ngn på a-ar. Samtalet råkade, kom genast in på en a., på a-ar. Stadd på a-ar.* **Syn. 1)** sidoväg, (mindre) biväg; **2)** villoväg, orätt l. oriktig väg, villospår; förvillelse(r), missriktning. **-väga**[1]. Pred. adj. Mindre vanl. Skr. *Platsen ligger mycket a.* Även bildl. *Vore det så a. att ~?* **Syn.** avsides, från l. ur vägen; olämpligt. **-väg|a**[2] ⫽; [-are]; -ning (med plur.); -ningsinstrument (nivelleringsinstrument med tub o. vattenpass o. därtill stång); -ningsprotokoll. **I.** Mest fri form. *Väg av ett halvt kilo ost l. av osten åt mig! Han stod just och v-de av socker.* Även *V-a av ngt i två lika delar, i två (lika tunga) bördor.* **II.** Nästan enbart fast form. **1)** *A-a en yta. Syftningslinjens höjd över en förut a-d punkt. Yta-ning.* **2)** *Noga a-a skälen för och emot. A-a (för sig själv), huruvida ~. Mot varandra a-a två möjligheter. A-a fördelar och olägenheter (av ngt).* **3)** *Racketen bör vara väl a-d, varken för tung eller för lätt i skaftet. A-a vart ord på guldvikt. Noga a-a stavelsernas längd. Uttryck, väl a-da efter sitt ändamål. Så a-d att ~. Se hur försiktigt de a-a varje rörelse!* **Syn. I.** väga upp ⫽ l. ut ⫽; väga o. uppdela ⫽ l. avdela ⫽; **II. 1)** nivellera, (med a-ningsinstrument) uppmäta ⫽ höjdskillnaden mln två l. flere punkter (på jordytan), bestämma l. beräkna höjden l. djupet av (ngt, t. e. i fhde till havsytan), bestämma sluttningen av; **2)** (vederbörligen) väga, överväga, pröva (o. jämföra), skär skåda, ta i betraktande, bedöma; **3)** tillmäta ⫽, (av)passa (⫽), lämpa, beräkna, fördela, ge en viss avsedd beskaffenhet åt. **-vält|(r)a** ⫽; -ring l. -ning (med plur.). Två ord med samma bet. Fri form föredras av bägge. **Syn.** vält(r)a ned ⫽ l. bort ⫽. **-vänd|a** [⫽]; [-bar]; [-ning]. Gärna skr. **I.** Huvudbet. Avvärja o. d. **1)** Egentl. Numer mindre vanl. Ngn gång även fri form. *Han sökte a-a huggen med kryckan, men ~.* **2)** Bildl. *A-a alla misstankar (från sig). A-a en olycka från ngn. A., o Gud (från oss) krig och örlig, hunger och dyr tid! Det Gud i sin nåd a-e!* **II.** Mindre vanliga bibet. **1)** Vända bort. *A-a uppmärksamheten (från ngt)* jfr oavvänd. **2)** Förmå att skilja sig (från) o. d. Ofta ngt åld. *Ett beslut, från vilket intet kunde a-a honom. En från Gud a. viljeriktning. A-a folkets sinnen (från deras konung, från Herren).* I bibl. stil även *A-a sig från Gud.* **Syn. I. 1)** avböja, avvärja, föra l. slå u'ndan, parera; **2)** avhålla, avstyra, avlägsna; förebygga, (för)hindra; **II. 1)** bortvända ⫽, bortleda ⫽, undandraga; **2)** förmå att skilja sig l. avstå (från), locka l. dra(ga) bort ⫽; fjärma, göra (ngn) kallsinnig l. komma att vända sig bort (från); (a-a sig) avfalla. **-vänj|a** ⫽; -ning (med plur.); -ningstid. **1)** Från modersmjölken o. d. Fast form ngt vanligare. *Barnet bör småningom a-as (från modern, bröst-*

tet, mjölken, från diandet). Redan avvand. A-ningen bör ske först småningom, ej i ett slag. **2**) Allmännare. Fri form vanligast. *Sök att v-a honom av med att falla andra i talet! V-a sig av med en osed, med att snusa. Få en liten tid att a-a sig (på). De avvandes på så sätt från att tänka själva.* **Syn. 1**) avlägsna l. (av)skilja l. låta (ngn) avstå (från modersmjölken osv.), vänja (ngn) från att dia; **2**) få l. förmå ngn att avstå från l. bortlägga (en ovana osv.); (a-as:) bli ovan (vid). **-vänta.** Sälls.; ngt åld. Snarast i uttr. *Utan att a. svar* avvakta, vänta på, avbida, invänta.

-väpn|a [ɯ]; -ing (ibl. med plur.); -ingsträvan. **I.** Fri form ngn gång i dikt. **1**) Egentl. *Fångarna a-ades och fördes inåt landet.* **2**) Friare. *Genom Gustav Trolles a ande inträdde åter lugn i riket.* **3**) Bildl. *Blicken a-ade henne(s vrede). A-ad genom hennes lugn. Jag hade tänkt svara, men hans försonlighet har helt och hållet a-at mig. A-a tadlet.* **II.** Blott fast form. *Att tänka sig, att ett litet land skulle a-a, medan de stora staterna rusta, förefaller mer än vanvettigt. Svärma för allmän a-ing.* **Syn. I. 1**) beröva (ngn) vapnen (l. deras bruk); taga vapnet ifrån, rycka vapnen från, slå vapnet ur handen l. händerna på; **2**) tvinga l. förmå att nedlägga vapen l. vapnen, sätta ur stånd att föra krig; **3**) beröva l. förta (ngn hans) handlingskraft l. (hans) förmåga l. lust att fortsätta striden l. (hans) argument, göra vanmäktig l. maktlös l. kraftlös, stilla, ibl. blidka, avstyra, göra om intet ɯ; **II.** (för)sätta (sin krigsmakt) på fredsfot l. företa (väsentliga) indragningar i den, avrusta. **-värj|a;** [-are]; -ning (med plur.). Gärna skr. **1**) Skydda mot o. d. Vanl. blott med mer l. mindre abstr. obj. *A-a ett angrepp. Vinka a-ande med handen. Nej, sade han a-ande, jag yrkar icke på det. Då han med kryckan sökte a-a hugget. En gud, som troddes kunna a-a skador från åkrarna.* **2**) Förebygga o. d. *A-a en hotande olycka, en fara. Men det kunde han inte a-a, att hustrun tog barnen med sig.* **Syn. 1**) hålla ifrån sig, värna l. försvara l. skydda (sig) mot, vara ett värn l. skydd mot; avvända, avlägsna, avhålla, hålla på avstånd, utestänga; avvisa, tillbakavisa, tillbakaslå, gendriva, vederlägga, bemöta; parera; **2**) avstyra, förebygga, förekomma, (för)hindra, laga (så) att icke. **-växl|a** ɯ; [-ing]. Ordet numer rätt sälls. **1**) Gärna skr. Fast form. Nästan endast intr. *Blott man a-ar med sädesslagen på passande vis. Många förslag a-ade med varandra. I de mest a-ande mönster.* **2**) Mest fri form. *Jag lyckades v-a av honom ett gammalt mynt, som jag gärna ville ha.* **Syn. 1**) omväxla ɯ, tid efter annan l. turvis byta o'm (med, i fråga om), tura o'm, alternera, förekomma l. framträda l. användas l. tjänstgöra omväxlande l. i tur l. skiftevis l. alternativt l. växelvis; (a-ande ibl.) olikartad, olikformig, (mång)skiftande, varierande, som företer (en rik) växling.

-ytterlig, -t. *Lätt, icke a. A-a rättigheter* ɔc oförytterliga. **Syn.** säljbar, som man kan avyttra l. avhända sig, som kan försäljas. **-yttra;** [-are]; -ing (med plur.); -ingsort. *Vad har ni att a-a? A-a varor, sin egendom. Egendom som ej får a-as. Vi får söka a-a det till lägre pris. A-as utom staden, till icke stadsbor.* **Syn.** (för)sälja, avhända sig, göra sig av med.

-ät|a ɯ; -ning (med plur.). **I.** Fast l. fri form. **1**) *Äta av sädesbrodden. Mullvadar a-a rötterna.* **2**) *Brödbiten var a-en i kanten, det hade varit råttor framme.* **3**) *De a-na benen kastade de åt hundarna.* **4**) Bildl. Fri form vanligare. *Bara inte den skarpa kanten äter av repet.* **II.** Fast form. *A-a en finare middag. Just som festmiddagen avåts.* **Syn. I. 1**) äta bo'rt, bita l. gnaga av ɯ o. uppäta ɯ; **2**) äta så att ngt skadas i kanten; **3**) förtära (allt) det ätbara på l. i (ngt), äta bar l. tom; **4**) avskava ɯ, avnöta ɯ, söndernöta ɯ; **II.** (vederbörligen l. högtidligen) inta(ga) l. förtära l. inmundiga.

-ös|a ɯ; -ning (med plur.). *En del av vasslan a-es, varpå ~. Ös du av hälften! det blir alldeles lagom.* **Syn.** bortösa ɯ, borthälla ɯ, avhälla ɯ.

Avancema'ng (avangse-); -et, = l. -er. Befordran, uppflyttning (till högre l. bättre tjänst l. befattning), ibl. framsteg; ibl. långsam framryckning. **Avancer|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). **1**) (Långsamt) framrycka ɯ (som krigs. om trupp nu föråldrat); skrida l. gå fram(åt), närma sig (mot) t. e. vid dans o. som jäg. **2**) Göra framsteg, hinna (ett stycke väg), komma i väg (med), närma sig sitt fullbordande l. sin avslutning; (a-ad:) långt gående, framskriden, utvecklad, långt hunnen, ibl. vänster- l. radikal. **3**) Vinna befordran, stiga i graderna, befordras. **Ava'ns** (-ngs); -en, -er. Vinst, behållning; i plur. även närmanden, de första stegen (till). **Ava'ntgarde** (-ang- l. -angt-; även -ga'rde); -t, -n; -skavalleri; -sstrid. 'Förvakt', ibl. förtrupp l. förtrav. *A-t kan ibland utgöras av en hel armékår.* **Ava'ntscen** (-ang- l. -angt-; även -sēn). 'Oxöga' (på teater), loge mln scenen o. salongen; mer säll. området mln ridå o. ramp.

Ave, -t, -n. Bönen avemaria l. avemariaringning. **Avemari|a,** -t, =; -ringning (morgon, middag o. afton varvid avemaria bedes; särsk. om afton- l. vesperringningen). Ofta skrivet Ave Maria. 'Hell Maria', katolsk bön benämnd efter inledningsorden (består av Gabriels o. Elisabets hälsningar jämte en Mariabön), 'Änglahälsningen'; även om ringningen.

Ave'c (aväck); -en, -er. Ofta skrivet med apostrof före ändelse. Vard., gärna skämts. Konjak l. likör till kaffet, 'tillbehör'.

Avel, -n. Bet. övergå ej säll. i varann. **I.** Enkelt. **1**) Uppfödande l. fortplantning. *A. med urval, då djurens parning ledes, i motsats mot regellös a. Boskap av egen a. Kreaturs-, husdjurs-, häst-, höns-, svinavel. Hingst använd, lämplig till a. Till a. böra användas blott fullt friska djur. Underhålla suggor för a. Inavel.* **2**) Ras. Nästan endast med 'av'. *Får av god a.* **3**) Koll. **a**) Egentl. Nu mest om boskapsdjur och bin. *Öka a-n. Må Gud välsigna din a.! Årets a. av får och svin.* Ngn gång även om kreatursbesättning. *En ladugård full med brokig a.* **b**) Bildl. om människor; blott förklenande. *När indianerna fingo se negrerna, trodde de det var hin ondes egen a.* **II.** Ssgr ha *avels-; avel-* numer blott blott i 'avelsam' o. i mer sälls. ord som 'avelbringande'. **Syn. I. 1**) (planmässigt) förökande o. upfödande av boskap o. andra (hus)djur, uppfödande l. ibl. förädling av husdjur; (reglerad) parning l. fortplantning (av husdjur); **2**) ras (av husdjur); **3**) avkomma, avföda, yngel; ibl. nära avkastning; (ibl.:) kreatursuppsättning, (kreaturs)besättning, boskap. **Avelsam,** -t, -mare; -het. Säll. om människor l. bildl. *Dithörande djur äro snabbvuxna och lätta att göda, men däremot icke synnerligen a-ma. Ju större utsikt ett djur har att bestå i kampen för tillvaron, dess mindre är dess a-het: lejoninnan föder en unge; hos en fluga har man funnit 12,000 ägg.* **Syn.** fortplantningsduglig, fruktsam, som ger ymnig avel l. rik avkomma. **Avelsbruk** användning som avelsdjur. **-centrum** ladugårdsbesättning av prisnämnd utmärkt som tjänlig att bidra till förbättrandet av nötboskapsaveln; även mer allm. **-djur** som gm sin avkomma skola fortplanta o. förbättra stammen (o: bruksdjur). *Uppfödande av a. Utvälja a. bland rena raser.* **-duglig;** -het. *Först vid 2 à 3 års ålder bliva kalkonerna a-a. A. hingst.* **-förening** utväljer avelsdjur till förbättrande av en orts kreatursbesättningar o. söker sedan uppehålla, förbättra o. utbreda den erhållna stammen. *A-en för rödbrokig svensk boskap stiftades 1899.* **-gård** g. som lyder under annat jordagods, föreståes av ngn annan än ägaren o. där särsk. boskapsavel bedrives, utgård (med boskapsavel); ibl. nära stuteri. **-hingst. Åvl|a,** -ade, -as; -else (säll. med plur.); -elseförmåga; -ing; -ingsduglig o. -ingsför (fortplantningsduglig); -ingsförmåga. 'A-a' o. 'a-else' brukas säll. om djur; 'a-ing' är vanligast i ssgr. Om människor brukas ordet mest om föräldrarna gemensamt l. om mannen ensamt. **I.** Verbala former. **1**) *A-a barn (till)samman* o. *A-a barn med sin fästekvinna* ofta lagt. *Natt och Delling a-ade sonen Dag. A-ad av den Helige Ande.* Åld., gärna bibl. om kvinna. *Eva a-ade och födde Kain.* **3**) Utan angivande av fader l. moder. Pass. *Barn, som a-s, äro a-ade utom äktenskapet. A-ad i synd.* **4**) Bildl. Bibl. l. högt., skönl. *Sedan begärelsen haver a-at, föder hon synd. Hat a-ar hämnd, hämnd föder hat. Odjur, a-ade av de Pontinska träsken.* **II.** Substantiviska former. **1**) *Under a-elsen. Kristi övernaturliga a-else. Dogmen om Jungfru Marie obefläckade a-else.* **2**) *Duglig till a-ing. Den ännu icke a-ingsföra sillen. Genom trolldrycker sökte man öka a-ingsförmågan både hos män och kvinnor eller ock förtaga den.* **Syn. I.** alstra (avkomma), ge livet åt (barn), nedlägga livsfrö (hos), frambringa foster(liv), ge första upphovet till liv åt; ibl. föda; ibl. mottaga livsfrö(et till); koncipiera; frambringa, åstadkomma; **II.** (a-ings- ofta) fortplantnings-. **Avla av sig** föröka sig; alstra, frambringa, ge upphov åt. **A. fram** ɯ.

Avemaria se ave.

Åvenbok, -en, -ar. Carpinus Betulus. Trädet, som står nära hasseln, torde vara mest känt i Skåne, där formen 'avenbok' är betydligt vanligare än 'annbok'. Jfr även 'vitbok'. *Å-arna i Karolinaparken stodo det året ovanligt fulla med frö och lyste mattgula långt in på vintern.* **Syn.** annbok, vitbok.

Avenȳ, -(e)n, -er. Bred, (träd)planterad gata l. väg. *Strandvägen i Stockholm kan kallas a. Han bodde först vid Kungsportsa-n (i Göteborg).*

Aversion (-sjōn); -en, [-er]. Motvilja, avsky, vedervilja, avsmak, fasa, styggelse. *A. för, mot ngn l. ngt.*

Åvī, -(e)n, -er. Ibl. skrivet, mer säll. uttalat 'avis'. *Få a. om rekommenderat brev.* **Syn.** kort skriftligt meddelande t. e. från post, bank, telegraf, järnväg; anmälningslapp; ibl. underrättelse l. upplysning l. notis l. vink l. 'pik'. **Avīs|a,** -an, -or. Skämts. l. om äldre fhdn. *Usla a-or.* **Syn.** tidning, blad. **Aviser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Lämna l. ge avi om, underrätta eller upplysa om (blott ifråga om post, bank, telegraf o. d.).

Aviāt, -en, -er. Även 'aviatiker' l. 'aviatōr'. Alla redan mindre vanliga än 'flygare'. **Aviatīk,** -en. Luftflygningskonst, flygkonst.

Åvig, -t, [-are]; [-het; säll. med plur.]. **I.** Egentl. Utan gradformer. **1**) *Hänga en tavla a-t* (vänd) mot väggen. *Upphängas a-a! Torka tårarna med a(-a) hand(en)* a-an, utsidan av handen. *Få på sig skjortan a. Kränga strumporna a-a. Vända rocken a. Du har lagt duken a(-t). På a-a sidan är det inget mönster* oftare 'avigsidan'. **2**) Märk särsk. **a**) *Sticka a-t och rätt. Skall man göra en a. maska, för man stickan från vänster till höger, bakifrån framåt.* **b**) *Dansa vals, polka a-t* vanligare 'baklänges'. **c**) *Ett ur på vilket visarna gå a-t* mindre vanl. **II.** Bildl. Gradformer förekomma. Ofta ngt vard. **1**) Tafatt o. d. *Bära sig (alltför) a-t åt. Göra allting a-t*

2) Motig o. d. *I dag har då allting gått a-t för mig! För alla a-heter hade han ett ovanligt skarpt öga.* **3**) Ovänlig o. d. Ej längre allm. brukat. *Du är alltid så a.* vresig mot mig. **Syn. I.** vänd l. riktad bort, med frånsidan l. orätta sidan fram(åt) l. upp(åt) l. ut(åt), med undersidan upp(åt), bakfram, (vänd) upp o. ned (ɯ) l. ut o. in (ɯ), med insidan ut; (a-t:) baklänges, ibl. motsols; **II. 1**) tafatt, bakvänd, förvänd, oskicklig, otymplig, (ibl. nära) drumlig; **2**) motig, som 'tar emōt', på tvär(e)n, på sned, på tok, i olag, illavulen; **3**) ovänlig, vresig, snäsig, tvär, surmulen, frånstötande, ohjälpsam, ovillig; knarrig. — **Avigmaska** o. **-rand** ifråga om stickning. **-sid|a.** Vanligen i best. form l. bestämt av en genitiv **1**) Egentl. *Bör icke ligga med a-an upp(åt)! Fläcken må nu sitta på a-an eller på rätsidan. A-an av (l. på) ngt.* **2**) Friare o. bildl. *Saken har sin a-a. Sportens a-or. Livets a-a.* **Syn.** aviga, orätt sida, baksida, frånsida, undersida; sämre l. ful sida, skuggsida, vrångsida; (ibl.:) skugga, nattsida. **-vän|d.** Egentl. o. bildl. *En a-d kofta med lysande rött foder. Med a-d hand. Det hela var så a-t det kunde bli!* **Syn.** se avig. — **Aviga,** -n. Nästan endast i best. form o. mest om tyg, kläder, handarbeten samt i uttr. 'a-n av handen'; säll. bildl. *Hur ska jag se, att det är a-n? Det syns inga kors på a-n.* Märk *Tyger utan a.* dvs. lika på båda sidor. **Syn.** avigsida.

Avis m. fl. se avi.

Avla se under avel.

Ävlat (-at l. -att; utt. som ssg); -en, [-er]; -sbrev m. fl. se II. Anslutes ibl. till ssgr med av. **I.** Enkelt. *Redan på 1000-talet började man sätta a-en i system. Tetzel och Arcimboldi sålde till och med a. för framtida synder. Få, köpa a. De katolska ordnarna äga var sina a-er. Fullkomlig a. kunde blott påven meddela, ofullkomlig a., dvs. a. för högst 40 dagar, kunde meddelas av biskopar.* **II.** Ssgr. *A-sbrev, med försäkran om syndernas förlåtelse och efterskänkande av de timliga straffen, främst skärselden, såldes av Tetzel på 1400-talet.* Ordet a-sbrev brukas även bildl. *A-skrämare och a-skrämeri. A-släran bekräftades år 1343 genom en bulla av påven Klemens VI.* **Syn. I.** (i katolska kyrkan för fromma verk l. penningar) meddelad eftergift av kyrklig syndabot o. efterskänkande av de timliga straff människan här i livet l. i skärselden skall undergå; (ofta ungefär:) syndaförlåtelse (meddelad av kyrkan).

Ävog (-ogg l. -og); -t, [-are]; -het. Gärna skr., ej säll. ngt åld. **1**) Huvudbet. *Vara a-t sinnad, stämd (mot ngn). Visa sig a. mot. Han var ju av gammalt konungen a. De äro oss a-e* åld. *Ställa sig a. mot ~. Med a-a blickar. Utan (all) a-het. Hans gamla a-het mot ~.* **2**) Märk. **a**) *Föra, bära a. sköld mot fäderneslandet, mot eget land, mot sin konung* fientlig, fiende-, landsförrädiskt angripa l. strida mot. **b**) *Lyckan var honom a.* som numer gärna ansluter sig till huvudbet. **Syn.** ovänlig(t sinnad), obenägen, ogunstig, illvillig, fientlig; oblid, motig, vidrig, ogynnsam, vrång; (a-het ibl.) agg.

Ävrad (-ad, även -add; utt. som ssg); -en, [-er]; -sdag (då a. bör erläggas, 21 dec.); -sgill (om vara, då den kan godkännas vid erläggande av a.); -sjärn; -sspannmål. *A(-en) erlägges ofta i spannmål. En deciton a-sjärn Kr. 15:06.* **Syn.** årlig avgift (avgäld) som av landbo (arrendator) erlägges till jordägaren.

Ävund (utt. som ssg); -en. Ansluter sig gärna till ssgr med av. **I.** Enkelt. *Hysa a. mot ngn* skr. *Känna a. över ngt. Fatta a. till ngn* skr. *Numer kan jag se det utan a. Hon väckte sina rivalers a. genom sin skönhet. Blek av a. Föremål för a. Då ä(r) all a. försvunnen. A. är den häst, på vilken djävulen hälst rider.* Ofta mer l. mindre personifierat t. e. *Den smygande a-en.* Konkr. i uttr. som *Hennes hatt utgjorde alla stadens unga damers a.* **II.** Ssgr ha *avunds-; avundblott* i 'a-sam,' 'a-sjuk' o. 'a-sjuka'. **Syn.** svartsjukt begär efter en annans förmåner, avundsjuka, ibl. nära avundsamhet; (längre bort stå:) missunnsamhet o. svartsjuka. — **Avundsam,** -t, -mare; -het. **1**) *En a. natur. Utsätta sig för a-ma blickar. Greven skådade a-t på Erik, som ~.* Mindre ofta om en som känner avund: *Fallna änglar, a-ma på människan för hennes arvslott i himmelriket.* **2**) *I samlares a-ma gömmor. Den a-t döljande slöjan.* **Syn.** som har böjelse för l. som röjer avund; ibl. som känner l. hyser avund, avundsjuk; **2**) missunnsamt aktsam l. mån (om ngt), missunnsam. **-sjuk. 1**) *A. över att det går andra väl. Icke blott oförnöjd, utan även a. Bli, vara a. A. på ngn för hans framgång.* **2**) *A. om sina rättigheter, sin ära. A-t vakta sina skatter.* Även bildl. *En mur omgärdade trädgården och dolde den a-t för mängdens blickar.* **Syn. 1**) som känner l. hyser avund; plågad av avund; ibl. avundsam; **2**) missunnsamt l. svartsjukt rädd l. mån l. aktsam om, missunnsam. **-sjuka.** *Den kungliga svenska a-n. Känna a. över att ~, mot ngn.* — **Avundsblandad.** Skr. *Den mest a-e beundran.* **-fri.** Skr. **1**) Som ej känner avund l. ej är blandad därmed. *Som a-tt ser andras lycka.* **2**) Som ej är föremål för avund. *Din lugna, anspråkslösa, a-a lott.* **Syn.** fri från l. utan avund. **-full;** -het. Skr. *Ett a-t hjärta. Se ngt med a-a blickar, ögon.* **-man.** Mest i plur. *Ha avundsmän (vid hovet). Stor lycka har många avundsmän.* **Syn.** avundare(sälls.). **-värd;** [-het]. *Hans anseende och inflytande gjorde honom i mångas ögon a. Deras belägenhet var föga a. A-ast tyckes mig dens lott, som ~.* **Syn.** värd (att vara föremål

för) avund, lycklig, säll; värd att önska sig, härlig, mycket angenäm. — **Avund|as,** -ades; [-are]. Mer säll. 'avunda', för så vitt ej participet anses tillhöra denna form. *Kärleken a-as icke. A-as ngn ngt. Hur ofta har jag ej a-ats bonden, som lever trygg på torvan! De yngre a-ades hennes skönhet. A-ad av sina jämnåriga (för sitt lätta humör). Som en a-ad dam bland bondflickorna.* Numer säll. o. ej gärna 'a-as på l. över'. **Syn.** hysa l. känna avund mot l. över l. i fråga om (ngt), vara avundsjuk; ibl. missunna l. vara svartsjuk.

Avvita se under av.

Ax[1], -et, =. **I.** Egentl. **1**)I allmänt språkbruk. Mest om korn, råg o. vete, men även om havre o. om andra gräs o. halvgräs. *Tomma, glesa, fulla, rika, väl l. dåligt matade, fullmatade ax. När rågen går i ax. Rågåkrar som stå i ax. Komma, skjuta, löpa, vara i ax* mindre vanl. än 'gå l. stå'. *Plocka ax (på åkern)* efter bärgningen; säll. bildl. *Tomma ax växa högt* okunnigheten yves gärna. *Gå som sparv(en) från ax(et)* mindre vanl.: nödgas lämna hus o. hem (utan att få ngt med sig), ha intet kvar. **2**) Bot. I trängsta mening motsatt hänge, kolv o. kotte, som emellertid inräknas under ax i vidare bemärkelse. *A-et har förlängd huvudaxel (dvs. allmänna blomskaftet förlängt) och blommorna oskaftade. Grobladet (Plantago major) ger exempel på 'enkelt ax'; vetet har 'dubbelt ax', med småax alltså. Blomvippan är en samling ax sittande i klase. Blommor i ax.* **II.** Bildl. Om nyckelrörets utvikning (dvs. den nedre utstående delen som verkar på kolven i låset), nyckelax. — **Axbildning** axgående l. (bot.) axbyggnad. **-blommig,** -t. Med blommorna i ax. **-byggnad.** *Tätare eller glesare a.* **-bärande.** *Redan a.* **-fattig** fåaxig (om axsamling). **-formig,** -t. **-groende.** Bot. Som gror i axet. *På fjället blir ej sällan Poa alpina a. En a. form av ~.* **-gående** subst. o. pres.-part. *Fördröja a-t.* **-gång,** -en. Mindre allmänt känt. *Innan a-en.* **Syn.** axgående, -bildning, -knytning, -skjutning, -sprickning, -sättning. **-gång|en.** *Nyss a-en* om säd l. sädesfält samt gräs osv. **-inskärning** inskärning l. (gång) i ett nyckelax. **-lik(nande).** Gärna bot. *A. vippa, klase.* **-plock.** Mindre vanl. Blott bildl. *Repertoaren under spelåret 1779 framgår av följande a.* **-plock|are;** -erska; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. De två första om uppsamling på fältet efter bärgningen; det sista (a-ning) även om utplockning för utsäde o. ofta bildl. (ringa efterskörd; utplockning av enstaka yttranden, bilder, stilprov osv.). *En liten a-ning av uttalanden förtjänar kanske sin plats.* **-rik.** **-sättning** se axgång. **-täthet.** *Vetesorter som utmärka sig för stor a.*

Ax[2], -et, =. Vard. kortform för aktie.

Ax|el[1] (somliga skilja detta ord från axel[2] gm grav accent; andra ge bägge orden akut o. ha grav blott på personnamnet); -eln, -lar. **I.** Om mer l. mindre verkligt kringsvängande. **1**) Å fordon, i maskiner o. d. *Axlarna äro vanligen på en gång bäraxlar och vridningsaxlar. Med fast, svängande axel. Axel med cirkelformigt tvärsnitt. Axel av trä. Axlar å fordon av smidesjärn l. stål. När axeln brister, så lutar lasset. Forsling på axel* mindre vanl. = i vagn, landvägen (o(sjöledes l. ibl. på järnväg). *Stål-; hjul-, vagns-, drivhjuls-, huvudaxel.* **2**) Om himlakroppar. *Jordens rörelse, vridning kring sin axel. Världsaxeln — den tänkta linje kring vilken hela himmelssfären tyckes svänga — sammanfaller med den förlängda jordaxeln. Jordens geografiska axel i motsats mot den magnetiska.* **3**) Bildl. *Rudbeck, i många år den axel, kring vilken universitetets hela liv vände sig.* **II.** I vetenskaplig l. fackmässig framställning om tänkt linje, kring vilken ngt är likformigt fördelat. T. e. geometriskt i fråga om plana l. solida figurer; i mineralogin i fråga om kristaller; i fråga om kikare: rät linje som förenar linsernas medelpunkter; i anatomin särsk. om ryggmärgen i förening med hjärnan; i zool. om 'axelskelett' hos koraller; i bot. om stam l. stamdel; slutligen även allmännare (ss. i längd-, mittaxel). **Syn. I.** tvärstång som bär vagnskorgen o. kring vars ändar hjulen rotera l. som roterar jämte dessa, hjul- l. vagnsaxel; stång kring vilken ngt svänger l. vrider sig; rät linje kring vilken ngt roterar l. tänkes rotera, rotationsaxel; (ibl. nära) kärna l. själ; **II.** ibl. kärnlinje l. mittlinje. — **Axelbössa** axelhylsa, hjulbössa, svarvad cylinder som (kring fast axel) roterar tillsammans med hjulet. **-formig,** -t. **-koppling.** Tekn. Förbindningsled mln de särskilda delarna av en axelledning. *Fasta, rörliga och lösbara a-ar.* **-lager** ihålig maskindel som har att uppbära o. stöda tapparna till axlar o. d. **-ledning.** Tekn. Sammanställning av flera axlar l. axelstycken (förenade gm axelkopplingar) för fördelning av drivkraft till olika delar av fabrik l. verkstad. **-muff.** Tekn. Den enklaste av de s. k. 'fasta axelkopplingarna'. **-tal.** Fackterm. Antalet fordonsaxlar i ett visst järnvägståg. **-tapp.** Axeldel som vilar i lagret, tapp som ngt roterar på, rotationskropp å vissa maskindelar (ss. axlar, vevar, bävstänger) omgiven av ihålig kropp av motsvarande form o. möjliggörande maskindelens rotation.

Ax|el[2] (akut); -eln, -lar. **I.** I allm. *Axeln sträcker sig utåt som en sluttande, avsmalnande ås, från sidan av halsen. Hon nådde honom till axeln, axlarna. Sluttande, raka, rundade, breda, smala, höga, låga, välformade axlar. Bred över axlarna. Bära*

ngt på sina axlar, på axlarna. Skjuta på med ena axeln. Med en schal (slängd) över (ena) axeln. Rida på ngns axlar. **II.** Märk en del uttr. o. bianvändningar. **1)** Krigs. *Gevär på axel!* vid marsch (kolven längre uppåt o. utåt, 'ledigare'). *På axel gevär!* noggrann ställning med geväret på axeln. **2)** Bildl. uttr. *Bära kappan på båda axlarna* tjäna (både) Gud och Mammon, vilja stå väl på bägge hållen, hålla med än den ene än den andre, vara opålitlig. *Välvilligt klappa ngn på axeln* överlägset, uppmuntrande rikta några ord till l. yttra sig om. *Rycka, höja på axlarna [l. på axeln l. höja axlarna]* som tecken till likgiltighet, ringaktning, otålighet, medömkan l. med tanken 'vad kan jag göra åt den saken?'. *Stå på, stiga l. klättra upp på en annans axlar* ha ngn att tacka för sin framgång, begagna sig av ngn för att komma sig upp, 'fota sig på'. *Se ngn över axeln* ringakta, se ned på. **3)** Om den del av dräkten som täcker axeln. **Syn.** skuldra; (på djur) bog. — **Axelband** särsk. på barn- o. kvinnodräkter, t. e. på förklän. **-blad** mindre vanl. för 'skulderblad'. **-bred.** *A. och stark.* **-bredd** från hals(linning) till det ställe där ärmen isys. **-bärrem.** *A-mar av läder.* **-gehäng.** Krigs. *A. brukades långt in i förra århundradet, men ha nu lämnat platsen för livgehäng.* **-grop** mindre vanl. än följ. **-håla** armhåla. **-klaff.** Mest krigs. Klaff l. slejf på axelstycket av uniformsrock, vanl. försedd med nummer l. annan utmärkande beteckning (ofta angeende grad); ofta av olika färg mot rocken för att beteckna särskilda truppdelar, regementen l. d. **-ryckning.** *Han vände sig ifrån dem med en a.* jfr 'rycka på axlarna'. **-schal** mindre schal för hals o. axlar. **-stycke.** Del av klädesplagg l. d. som täcker axeln. *Med en blodröd rosett fäst vid a-t.* **-veck** mln överarm o. sida. — **Axl|a,** -ade, -as. **I.** Trans. Skönl. särsk. i folkvisestil; ibl. skämts. *Herr Henrik han a-ade kappan grå. Så a-ade jag åter ränseln.* Ibl. även bildl. **II.** Refl. *Ribbing a-ade sig likgiltigt och svarade ~.* **Syn. I.** kasta l. draga över axlarna; ta(ga) l. kasta på sig, iföra sig; **II.** rycka l. höja på axlarna.

Axiōm (-åm); -et, = l. -er. I logik o. mat.: (teoretisk) sats som ej kan o. ej behöver bevisas, vars sanning alltså är självklar; allmännare: självklar sats, grundsanning, ngnting självfallet, (ibl. nära:) grundsats, fundamentalsats, trossats. **Axiomātisk,** -t. Självklar, obestridlig, självfallen, odisputabel, i sig själv sann o. viss, som säger sig själv.

Ayrshire (ārsjir), [-n]; -boskap; -förening (i Sverge 1899); -ras; -tjur. Mest oböjt i sing.; böjda former ersättas vanl. av ssgr som a-boskap, a-ras o. d. **Syn.** (boskap av) en brun- o. vitfläckig från Skottland införd nötkreatursras.

Azalē|a (asa-); -an, -or; -agrupp. Vanligen om de vita, skära l. röda 'fjällrosorna', en ljungväxt med övervintrande, läderartade blad (särsk. Azalea indica). *Vår svenska a-a (Azalea procumbens), även kallad 'krypljung' l. 'fjällmyrten', låter man numer bilda ett eget släkte (Loiseleuria).*

Aztēk (-ts- l. -s-); -en, -er; -furste; -isk; -iska. *A-erna, ett indianfolk som ännu lever i Mexiko och Centralamerika, äro bekanta för sin urgamla kultur; de härskade i Mexiko vid tiden för den spanska erövringen 1521. Ordet chokolad, liksom drycken, ha vi från a-erna.*

Āzur (as-; vanl. med grav; ngn gång asūr); -n l. asūren; -blå (klart högblå, himmelsblå); -färg(ad); -skiftande m. fl. skönl. ssgr. Skönl. samt, särsk. i några ssgr, även tekn. **Syn. 1)** ren o. klar himmelsblå färg, himlens blåa färg; **2)** den klara molnfria himlen, (den blåa l. blånande) rymden, det blå.

B (be); b't l. b'et, b'n [l. =], best. plur. b'na [l. b'en]. **1**) Ljud, bokstav o. ton (h sänkt ett halvt tonsteg). Betecknar ofta det andra i ordningen, det näst bästa. *Stort B* som betyg: godkänd, approbatur, betyget mln Ba o. Bc l., om man ej räknar halvbetyg, mln Ab o. C; (förr andra huvudbetyget). *B* + gott B. *B* — svagt B. Jfr betyg. **2**) Märk i mus. b's bruk som förtecken, angivande, att följ. ton skall sänkas ett halvt tonsteg. *B för d blir dess.* — Ssgr skrivas med bindestreck. **B-avdelning** i läroverk, om parallellavdelning. **-dur** o. b-moll se c-dur, c-moll. **-karl** om medelmåttig lärjunge (jfr A-karl osv.). **-klass;** -are. Märk (utom i skola om parallellavdelning samt i idrott o. bildl. om lägre l. yngre klass) särsk. användningen i krigs., där B-klassen numer utgöres av de värnpliktiga studenterna o. med dem likställda (jfr A-klass(are), som bestå av f. d. fast anställda (utom f. d. officerare, vilka hänföras till klass B). **-linje** klassisk linje (vid läroverk) där man läser latin, men ej grekiska. **-mässig,** -t; -het. Om lärjunge, skriptum o. s. v. (jfr A-mässig m. fl.). Jfr B-karl. **Ba** (bēa, utt. som ssg); ba't, ba'n [l. =]. Halvbetyg mln Ab o. B: icke utan beröm godkänd, non sine (laude approbatur), med nöje godkänd. **Bc** (bēse, utt. som ssg); bc't, bc'n [l. =]. Halvbetyg mln B o. C (första underbetyget): icke fullt godkänd.

Ba, interj.; se bah.

Babb el, -let. Vard. Prat, pladder. **Babbl|a,** -ade, [-as]; [-ing]; -are; -erska. Nästan endast vard. *Vem har gått och b-at om det? Har du aldrig fallit på den tanken att din gamle vän har b-at för sin hustru?* **Syn.** tala oredigt l. tanklöst, prata hit o. dit utan ordning l. sammanhang, prata skräp l. i vädret l. bredvid munnen, pladdra, sladdra; ibl. skvallra; ibl. meningslöst rabbla.

Babiān, -en, -er; -hona; -utseende. Apa av släktet Cynocephalus. *Näst gorillan och orang-utangen äro de egentliga b-erna de största bland de smalnäsiga aporna.* Ofta bildl. som skymford (särsk. om män) för att beteckna motbjudande utseende l. tölpigt, oförskämt uppträdande.

Bābord (mest akut); -shalsar (särskrivs ofta). Motsatt 'styrbord'. **1**) Subst. Fartygets vänstra del l. sida (akterifrån räknat). *Ligga, segla, lägga sig för b-s halsar* då vinden kommer in från b-s sida. *Från styrbord till b. Ha slagsida åt b. l. b-s slagsida. Land om b.!* på vänster hand, till vänster. **2**) Adv. På l. åt vänster sida (räknat från fartyget); till l. åt vänster. *B. (med rodret)!* l. *B. hän!* l. *Ror b.!* kommandoord till rorgängarn (åsyfta fartygets svängning åt vänster). *Hårt b. B. om* till vänster om.

Bāby (bā- l. bēbi); -n, babies (-bis); -hatt. Litet barn, pys l. tös, lillen, lillan.

Babylōnier, -n, =. **Babylōnisk,** -t; -a (kvinna o. språk). Mindre ofta 'babylönsk' o. mycket säll. 'babelsk'. *B. förbistring* högsta villervalla, vild oreda, fullständig förvirring.

Baci'll (-s-); -en, -er; -artad; -bärare (som ej är sjuk, men dock har b-er o. är smittoförande); -bärerska; -dödande (t. e. om vissa preparat); -fri; -förande. Mikroskopiska organismer, tillhörande växtriket. I egentlig mening innefatta de 'stavbakterierna'; i vidare mening brukas ordet emellertid även om bakteriearter av annan form. *Sublimatlösning dödar b-er. Överföring genom »b-bärare», ett smittsätt, som på senare tiden tilldragit sig alltmera uppmärksamhet vid en hel del epidemiska sjukdomar. Tyfus-, tuberkel-, höbacill.* I vidare mening även t. e. *Influensa-; kolerabacill.* **Syn.** stavbakterie; (ibl.:) bakterie, mikrob.

Back[1], -en, -ar; -lag (bunkalag, 'fatlag'); -lagsfördelning (vanl. 8 om varje back). **1**) Sjöv. Matbunke (för visst antal matroser).

De som äta tillsammans ur samma b. utgöra ett b-lag. **2**) Ldls. (sydligaste o. sydvästra Sverge). Även i formen 'backe'. Skiva med uppstående kanter, (föga djup) låda l. tråg l. ho, behållare; ibl. 'korg'. *Bröd-, murbruks-, spottback(e).*

Back[2], -en, -ar; -sgast (med tjänstgöring på b-en). Sjöv. Förligaste delen av ett fartygs övre däck (framom förmasten); på en del fartyg: mindre, i höjd med relingen uppbyggt däck längst förut. *På en del handelsfartyg tjänstgör b-en som tak till besättningens bostad, den s. k. skansen.*

Back[3], -en, -ar. I fotboll. *Försvaret utgöres av de två backarna och målvakten, så vida man ej vill räkna med 'första försvaret', halvb-arna. B-arna voro icke i tiptopform.*

Back[4]**;** -gång; -signal; -slagning. Adv. l. ibl. subst. Då ordet brukas som kommandoord, är det ej säll. omöjligt att avgöra om det är adv. l. subst. Som subst. uppfattas det närmast som verbalsubst. till backa[1]. Ofta sjöv. l. tekn.; mest om maskin, ångbåt, järnvägståg samt om segel. **1**) Om maskin osv. *Back! — full fart! Kaptenen kommenderade b. Maskinen slog b. Maskinen tar b. Fartyget började gå b. Den välkända svenska utombordsmotorn med magnettändning för fram och back.* **2**) Om segel. Sjöv. *Då vinden verkar* på ett segel förifrån, *säges seglet vara l. slå b. För honom gäller det i storm att icke låta seglet slå b. Brassa b. för att minska farten* ✕ brassa fullt. **Syn.** bakåt, tillbaka, baklänges; backande, backning. **Back|a**[1]**,** -ade, -as; -ning (med plur.). Jfr ovan Back[4]. **1**) Om båt, maskin osv. *Det b-ades, ångaren tog ny ansats och* ∼. *Ge maskinisten order att b-a. B-a med årorna. Ångbåten b-ade neråt sundet. Han hade ej märkt det b-ande tåget. Föraren b-ade (med) tåget.* **2**) Om segel. Sjöv. *B-a seglen* så att vinden verkar på dem förifrån. *Om seglen börja b-a.* **Syn. 1**) (låta) gå baklänges l. back, slå back; **2**) brassa back; (brassa segel så att de) påverkas av vinden förifrån. **Backa in.** *B. in (tåget) på stationen.* **B. undan** intr. **B. ut** trans. o. intr.

Back|a[2]**,** -an, -or; -fiske. Ldls. (på västkusten). Långrev. *Vittja b-orna.*

Backanäl, -en, -er l. oftare -ier; -isk. (Nattlig) fest till vinguden Backus' ära; friare: bullrande l. larmande l. yrande l. vilt dryckeslag, orgie; rummel, pokulerande. **Backa'nt,** -en, -er; även -i'nna. Backusfirande kvinna, kvinna tillhörande Backus' följe, Backus-prästinna; menad; bildl.: kvinna betagen av rusets yra. **Backa'ntisk,** -t. Ofta bildl.: yrande, vilt uppsluppen, besinningslös, vild, stormande. **Backibror** m. fl. se d. o.

Backe[1] se back[1].

Back e[2]**,** -en, -ar. **I.** Om lutning l. upphöjning. **1**) Huvudbet. Vanligen i fråga om väg. *Streta uppför en b-e. B-e upp och b-e ned. Pusta mitt i b-en. Hoppa av och gå i b-arna för att spara hästen. Numer borttagas så gott som alla branta b-ar på landsvägarna. Lång, besvärlig b-e. Gamla vägen mellan Hedeviken och Ransjö påstods ha lika många b-ar, som det är dagar i året. Ta b-arna lätt* t. e. om bil. *Uppförs- och utförsb-ar. Kälk-, skidb-e. Sakta i b-arna!* särsk. i ngt vard. stil ofta bildl.: förhasta dig inte! l. var inte för ivrig, ingen överilning l. ta inte i för hårt! **2**) Ldls., mest i sydligaste o. sydvästra Sverge. Höjd. Överallt vanliga äro dock *Över (l. kring) berg och b-ar* samt *(Skogs)b-e. Älvsby b-ar i Vänge.* **II.** Mark. Mest i best. sing.; nästan alltid efter 'i' l. 'på'. **1**) *Har du legat på bara b-en i natt?* **2**) Motsatt bostaden o. d. *Ute på (ved-, sop-, stall)backen stod torparn och grinade i solen.* **3**) Säll. för ssgn *Landb-en* ✕sjön. **4**) Märk uttr. *Stå, komma, sätta ngn,* ibl. *vara på bar b-e* utan tak över huvudet, utan medel o. tillgångar, (vara) fullständigt utblotta(d). *Regnet står som spö(n) i b-en* det är smattrande ösregn, det störtar ner. **5**) Mest ngt vard. *Handlöst ramla i b-en. Falla raklång i b-en. Kasta, slå ngn i b-en.* Rent vard. är *Det kan du slå dig i b-en på!* 'vara lugn för', det skulle du kunna svära på, var säker på det. **Syn. I. 1**) (back)sluttning, ibl. lid; stigning l. sänkning (på vägen); **2**) kulle, höjd, (fritt belägen, vanl. någorlunda långsluttande) upphöjning; ibl. nära: (back)brink l. knalle l. klint l. klätt; **II.** (någorlunda högt o. fritt belägen, fast o. torr, bar) mark l. jord; bar mark (kring byggnad); ibl. golv(et). — **Backdal** backsänka. **-dike** kring ett fält anlagt öppet dike, som skall leda backvattnet till avledningsdike (l. direkt till avloppsdiket). **Syn.** laggdike, ibl. kantdike. **-fri.** *God, b. väg.* **-har|e.** Säll. egentl.: 'hare som håller till i backar'. Däremot ofta bildl. *Rädd som en b-e. Såna b-ar!* **Syn.** pultron, 'riktig hare'. **-krön.** *Just uppe på b-et* högsta punkten. **-länt,** =, -are. Även 'backländ' (som den-kön) samt mer säll. 'backländig'. **Syn.** backig. **-löp|are;** -ning (med plur.); -ningsskida (mest plur.; = backskida). I fråga om skidåkning. *God b-are.* **-myr** torvbildning på sluttande mark, förekommer ofta i Norrland. **-sippa.** Pulsatilla vulgaris. **-skid|a** mest i plur. *En god b-a är Telemarksskidan.* **-sluttning.** *Solvändorna som växte i, på b-en.* **-stu|ga;** -[gu]gubbe; -[gu]gumma; -gusittare (l. särsk. i smtl. -sittare) m. fl. Stuga med l. utan jordlapp (som dock är så obetydlig att den blott kan ge innehavaren en ringa del av hans uppehälle; vanl. anlagd på annans egendom — ofta allmänning — och enklare än torp); mindre o. tarvlig lantkoja, dålig koja l. stuga, usel hydda; säll. jordstuga (nedgrävd i backe). **-svala.** Cotyle riparia. Bygger gångar i jordbrinkar o. sandbackar o. lägger där sina ägg. **Syn.** strandsvala. **-syra** bottensyra, bergsyra (avledes gm täckdiken); backvatten (som strömmar

till åkrarna från angränsande backar). **-tag|are;** -ning(sförmåga). Om biler. *Vintertävlingens bästa b-are är automobil Overland. Oöverträffad i b-ningsförmåga.* **-åk|are;** -erska; -ning. Om skidåkning. — **Backig,** -t, -are; -het. *B-a vägar. Terrängen är b.* **Syn.** full av l. rik på backar l. kullar, backrik, oländig, kullig, ojämn, kuperad.

Ba'ckfisch (utt. som ssg.); -en, -ar; -dräkt; -min. Halvvuxen flicka som vill bli betraktad som stor, flicka som ej kommit ur slynåren, tös i de senare skolåren (15—17 år), 'nykläckt ung dam', 'kyckling'.

Backibro(de)r o. **-son** som ej försmår Backi håvor, som dyrkar vinguden l. vinet, dryckesbroder, dryckeskämpe, älskare av glaset.

Bad[1], -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. **1**) Egentl. *Kan jag få ett (varmt) b. kl. 7? Vågar du ta kalla b.?* bada kallt. *Få ett ofrivilligt b. Medicinska b. Hur varmt tar du b-et?* Mer konkr. i *Är b-et färdigt? Ligga tio minuter i b-et. Nyss stigen ur b-et. Begagna b-en i Ronneby. Vatten-, luft-, sol-, ljus-, ång-, im-, varmlufts-; kolsyre-, tallbarrs-, salt-, soda-; gyttje-, sand-; dusch-, bassäng-, halv-, bastu-, kar-, sitt-, fot-; tvålmassage-, svett-; renings-, hälsobad. Varm-, kallbad. Romerskt b.* i torr, mycket het luft. **2**) Bildl. Nästan endast bibl. l. skönl. *Nya födelsens b.* dopet. *Tårars b.* **II.** Bibetydelsen lokalitet. Skiftningarna ej alltid bestämt utpräglade. **a**) Koll. i plur. med anslutning till I. 1. *Fara till Kreuznach för att nyttja b-en.* **b**) Mest fackligt. Vanligen utan artikel. *Brunnar och b.* Allmännare i ssgn 'havsbad' t. e. *Dalarö havsbad.* Även *Helsjöns gyttjebad. Häradsvikens luft- och solbad.* Märk ssgr som *Kneippb-en* o. *Järvsöb-en* oftast fattade som ortnamn. **c**) Mest om antika l. österländska fhdn; dock även, särsk. fackligt, om moderna. *Ruinerna efter de romerska kejsarb-en i Pompeji. Huru dessa lyxbad voro inrättade. Offentliga b. böra hållas öppna även hälgdagsmorgnar. Skol-, folk-, arbetarbad* även till I. 1. till följ. **d**) Mindre vanl. *Inne i ryska b-et. Romerska b-et är en tr. upp.* **III.** Friare bet. Tekn., fys. o. kem. **a**) *I den kemiska tekniken menas med b. de anordningar, genom vilka man vill åstadkomma en varsam och möjligast likformig uppvärmning av ett ämne. Lägga ngt i ett b. av ~. Vatten-, sand-, olje-, syre-, metallbad osv.* **b**) I fotografien. *Framkallnings-, fixerbad.* **c**) I färgerier. *Färgbad.* **B**) Ssgr hänföra sig ibl. även (l. bättre) till 'bada', men uppföras blott vid substantivet. **Syn. A) I.** (mer l. mindre nära stå:) översköljning, avsköljning, doppning, blötning, dusch, begjutning, tvagning, avrivning; **II. a**) (bad vid, med vatten från varma) källor; **b**) badort; **c**) badanstalt, badhus, termer; (ibl.:) badställe, badplats, badlokal; **d**) badrum; avdelning av bad; **III. a**) nedsänkningsvätska; **b**) lösning; **c**) färgbad, kyp, lösning l. infusion av färgstoffer. — **Badanstalt** badinrättning, bad, byggnad för bad, badhus; ibl. nära badort. **-betjäning** mest koll. Även skrivet (o. utt.) med 'e'. *B-en får ej mottaga dricks pengar.* **-biljett. -dräkt** badkostym, badkläder, simdräkt. **-form,** -en, -er. *Kolsyrebad, en b., som ~.* **-gumma** (äldre) baderska. **-gäst;** -liv. *Skriv 'Badgäst, Lysekil', så kommer brevet fram! Många fara till badorter blott för att roa eller vila sig, men kallas ändock b-er. Inskriven som b. vid Ronneby (brunn).* **-handduk. -hus;** -brygga; -styrelse. Dels om badanstalt, dels om smärre badhus vid sjöstrand osv. (ofta blott med avklädningsrum o. en liten nedsänkt 'bassäng'). *De små b-en vid åkanten voro under vintern uppdragna på land.* **-hytt.** *Brokiga, på hjul flyttbara b-er, som han kallade 'papegojburar'.* Ofta = avklädningshytt. **-hågad.** *Amerikanskorna äro på hotellen mera b-e än engelskorna.* **-intendent** o. **-kamrer(are)** vid badort. **-kar. -kur.** *Han blev ordinerad att genomgå en b. vid ~.* **-lakan.** *Agera spöke, insvept i ett stort b.* **-linne** lakan, handdukar o. d. **-lysten. -läkare** vid badort. **-mästare** uppsyningsman l. inövad badare l. badtjänare å badinrättning. **-mössa** mest fruntimmers. **-ort;** -sliv. *Brunnsorter och b-er äro icke åtskilda; vid varje brunnsort finns ju också badanstalt. Resa till (en) b. Ligga vid b-er på somrarna.* **Syn.** ibl. kallvattenkuranstalt. **-park** vid badort. *B-en vid Hjo.* **-plats.** *Herrarnas b.* badställe. **-resa** r. till badort. **-rum** å badanstalt l. i hem osv. *Hör det b. till våningen?* **-stuga** sälls. för 'bastu' se d. o. **-ställe.** *Gott b.* badplats. **-svamp;** -fiske. Spongia. Tvättsvamp, svamp. **-termin.** *Första b-en vid Ronneby räknas från 1 juni till 15 juli.* **-vatt|en.** Märk uttr. *Kasta ut barnet med b-net* förkasta det goda med det dåliga, visa dålig urskillning. — **Bad|a,** -ade, as; -ning (med plur.); -ningsmetod (i allm. ha ssgr bad- i stället för badnings-). **I.** Enkelt **1**) Egentl. **a**) Intr. *Kom, så går vi och b-ar! B-a kallt, varmt. B-a i öppna sjön. Drunknad under b-ning vid ~. B-a en gång i veckan.* **b**) Trans. *Jag måste b-a pysen först. Är Sten b-ad än? B-a hästar.* **c**) Refl. Mindre vanl. utom i friare användning l. med predikativ. *Sparvarna ligga och b-a sig i sanden. B-a sig ren; fördärvad. B-a sig med kallt vatten i badrummet* mindre vanl. **2**) Bildl. Mest skönl. o. högt. **a**) Intr. *Jag fann henne b-ande i tårar. Han (formligen) b-ade i svett. Strandvägen låg b-ande i solsken. Och trottoaren låg b-ad i solljus* snarast hit (l. till b). *B-a i sitt blod.* **b**) Trans. o. refl. *Känner du landet, det härliga, rika, b-at av Mälar- och Östersjövåg* Malmström. *Tårar b-ade hennes kind. B-a sina händer i blod. Staden riktigt b-ade sig i solljuset.*

3) Märk ett par bibet. **a**) Gärna mer l. mindre anslutet till 1. *Dricka brunn i Karlsbad och b-a i Marstrand.* **b**) *B-a den klämda tummen med kallt vatten.* **II.** Ssgr hänföra sig även till substantivet o. stå under detta. **Syn. I. 1**) ta (sig) ett bad, tvätta (hela) kroppen, 'skölja äv sig'; låta bada; **2**) **a**) vara (över)sköljd l. översvämmad av, översköljas l. ymnigt fuktas av, simma l. flyta i; vara övergjuten l. helt bestrålad l. omgiven av l. försänkt i (ett hav av); **b**) skölja, vattna, fukta; väta, överskölja; (b-a sig:) frossa l. vältra sig i; **3**) **a**) genomgå en badkur, vistas vid badort (o. där begagna baden); **b**) begjuta, blöta, badda, tvätta. **Bada av sig** (den) värsta smutsen. **B. bort** en sjukdom, alla krämpor. **B. på** fortsätta med badningen; mer säll. för 'badda på' i bet. 1. **Badar|e,** -(e)n, -e; -mästare (åld.). Numer blott om badmästare o. badtjänare samt ibl. om (manliga) badande; förr (o. ännu i fråga om äldre fhdn) även = badarmästare, som höllo bad o. även voro ett slags fältskärer i Stockholm. *B-mästar Abrahamson, som dog 1894 vid 80 års ålder, var den siste b-mästaren, som tillhört 'ämbetet'.* **Badarī'nn|a,** -an, -or. Mindre vanl.; mest tillfälligt. Kvinnlig badande. **Baderska|a,** -an, -or. Nästan endast om kvinna som betjänar badande, badgumma.

Bad[2] se be(dja).

Badd, -et, =. Mindre vanl. *Mitt i (sol)-b-et.* I övriga bet. än sällsyntare o. gärna ldls. l. åld. **Syn.** (stark) upphettning l. hetta, solbadd, baddning; smörj, dask, (kok) stryk; sträck, kör. **Badd|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). **I.** Med vatten. *Vill du nu ta min rena näsduk, fukta den i friska vattnet och b-a mina arma ögon? B-a de hettade kinderna med vatten, med en våt handduk.* Mindre ofta *B-a (med) vatten på (såret).* **II.** Med l. om ngt varmt. **1**) *B-a en svullnad med varma kryddor, med grötar.* **2**) *B-a virke, vidjor* för uppmjukning. **3**) *B-a sig i solen. Solen b-ade starkt hela dagen. Det b-ar hett i dag* **III.** I bet. 'piska' ngt vard. o. nästan endast i (den särskrivna) ssgn 'badda på'. **IV.** Ngt vard.; mindre vanl. *Ah, låt det b-a!* det går bra som det går, låt det gå bara. **Syn I.** fukta (med vatten, svamp, våt linnelapp l. d.), bada (sälls.); **II. 1**) lägga varma omslag på l. om(kring), lägga o'm ngt hettande om; **2**) basa, utsätta för stark värme (o. så uppmjuka); **3**) utsätta för värme(utstrålning) l. för solstrålarna; gassa (sig), steka (sig); sprida hetta; **III.** slå, piska; **IV.** låta det basa l. gå som det går. **Badda på. 1**) *B. på med vatten.* **2**) *Solen b-r på.* **3**) Ngt vard. *Pojkarna b-de på varann duktigt* piskade på.

Baddar|e, -(e)n, -e. Anslutes ibl. till föreg. Ngt vard. *Det var (mig) en b-e (till) att springa! Du var (mig) en envis b-e! I geografin är han en b-e, men eljest ä(r) han svag. Det var en b-e (till ål) att vara stor!* Ibl. som lindrig svordom *Det var b-n!* **Syn.** huggare, best, bjässe, överdängare.

Bade'nsar|e, -(e)n, -e. Invånare i Baden. **Baden'sisk,** -t; -a (kvinna o. dialekt).

Bagāge (-asj); -t (med 'e' uttalat); -biljett (resgodsbiljett; införd här 1915 i samband med extra avgift för resgods under krigstiden); -försäkring; -kvitto l. -märke; -vagn. Resgods, ressaker, packning; polletterat gods; ngn gång bildl.: påhäng; numer säll.: tross l. träng.

Bagar|e, -(e)n, -e. *Bagar(e) Dubois. Köpa bullar hos b-n. Jag tror b-n har lagt sig i brödet, som man säger, då det är stora luftblåsor i det. Yrkes-, hem-, fin-, grov(bröds)-, sockerb-e.* Ibl. allmännare *Lappmarksborna äro dåliga b-e.* **Syn.** bagarmästare; bagargesäll, bageriarbetare; ibl. bakare. **Bagarbarn.** Märk uttr. *Bjuda b. (på) bröd* l. *Ge b. bröd, bullar* om ngt som mottagaren själv har överflöd av, onödig välgärning! **-bod;** -(s)fönster. *Där mår man som (en) prins i (en) b.!* som pärla i guld, får man smörja kråset, mår utmärkt. **-bröd** ɔ(hembakat bröd. **-dussin.** Sälls. *Då bagare gärna ge påbröd, blir b. detsamma som 13 l. 14 stycken.* **-lära.** *Vara, gå, sättas i b.* **-stug|a.** Både om rum o. byggnad. *B-orna på landet äro vanligen även avsedda för en del andra hushållsgöromål än bak och ligga ofta för sig själva.* **Syn.** bakstuga. **Bagerī,** -(e)t, -er; -arbetare; -hantering; -idkare; -idkerska; -näring; -rörelse. Affär o. lokal; numer säll. om yrket. *Rikets b-er. Fin-, grov-; hem-, krono-, fält-; ångbageri. Arbetsgivare och arbetstagare inom b-näringen.* **Bagersk|a,** -an, -or. Bageriidkerska; bageriarbeterska; bakerska (sälls.).

Bagate'll, -en, -er; -artad (högst obetydlig); -sak. *Ack, vilken b.! Det är en ren b. Det är ingen b. (för någon) att ge ut så mycket pengar. Va kostar det? — Åh, bara en b.; 3 kronor. Anse det för en b., om du vill; jag har i alla fall sagt mitt ord.* Ibl. konkretare: *Jag har bara köpt några små b-er åt barnen. B. i en akt* om anspråkslös liten teaterpjes. **Syn.** småsak, obetydlighet, struntsak, lappri(sak), sak av ringa värde l. betydelse l. vikt, ingenting att fästa sig vid, små övervinneliga obehag, strunt, skräp. **Bagatelliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Förringa (betydelsen av), behandla som bagatell l. småsak, göra obetydligare än det är, ibl. nära: förakta l. ringakta.

Baggböl|a, -ade, [-as]; -are; -erī. Vard. *Bönderna b-ade och blevo rika. B-arnas oerhörda framfart i skogarna.* **Syn.** olovligt hugga timmer (i kronans skogar l. å. annans ägor); hänsynslöst skövla skog; (b-are ofta:) skogsskövlare.

Bagg|e', -en, -ar; -lamm (lamm av hankön). De dialektala orden 'bäs(s)e' (t. e. i Dalsland, Värmland, Dalarna) o. 'vär(e)' (t. e. i

Skåne o. Halland) motsvaras i riksspråk samt i Götaland (t. e. Östergötland, Värend) av 'bagge'. I bildat smtl. är 'bagge' mer hemma i Götal. än i Sveal. o. Norrl., vilka i stället ofta bruka 'gumse'. I vanlig prosa föredras 'bagge' kanske ngt framför 'gumse' (särsk. så i lant.); i skönl. l. mer högt. stil förekommer det knappast, utan ersättes av 'gumse' l. 'vädur'. *Kastrerad b-e kallas hammel. För b-ar böra fosforsyrehaltiga kraftfodermedel undvikas. B-lamm som ej skola användas till avel.* **Syn.** (oskuren) hanne av fårsläktet, gumse, vädur.

Bagg|e[2], -en, -ar. Insekt tillhörande Coleoptera l. Hemiptera. Numer nästan endast i ssgr. *Se, så mycket b-ar det kryper på vägen. Skal-, majbaggar.*

Bagg|e[3], -en, -ar. Vard., förklenande. Öknamn på norrman, 'norrbagge'. Anslutes av somliga till bagge[1].

Bäh [l. med kort a]; interj. Nästan endast skr. Ngn gång även skrivet utan 'h'. Uttrycker ringaktning, sorglöshet, önskan att slå bort ngt o. d. **Syn.** asch, ah, (åh l. ah) prat, skräp, strunt.

Bahy'tt, -en, -er; -band. Kvinnlig huvudbonad, fastknyten med band under hakan. *En gammal gumma i b. och hakband.*

Baiss|e (bäs l. bä's); -en, -er; -spekulant; -spekulation. Handels. Prisfall l. lågt pris å värdepapper (särsk. börspapper), nedåtgående rörelse, nedtryckande av prisen.

Ba'j, interj. Numer nästan endast i uttr. *Usch b.! Fy b.!* samt ibl. upprepat. Särsk. till småbarn som smutsat ner sig l. varit elaka l. för att varna dem för ngt orent osv.

Bajadär, -(e)n, -er. Indisk danserska.

Ba'jersk, -t; -a. Nu säll. bäjersk. *B-a högslätten. B-t öl l. lageröl.* **Ba'jrar|e,** -(e)n, -e. Nu säll. bäjrare.

Bajone'tt, -en, -er; -anfall; -formad l. -formig; -fäktare; -fäktning; -lik(nande); -sting; -stöt. *B. nyttjas blott i förening med infanteriets eldhandvapen. B-en består av klinga, arm och hylsa; armen är vinkelrät mot klingan, och hylsan så inrättad, att den kan omfatta pipan vid mynningen. Mer än annat frukta ryssarna b-anfallet, som i senaste krig dier kommit till heders. B-formigt krökt. Goda b-fäktare.*

Bak[1]**,** -en, -ar. Ansluter sig ibl. till bak[3]. (Frånsågad) kullrig del av sågstock, ytbräde, sågbak. *Efter varje sågstock fås 2 l. 4 b-ar, dvs. tunna bräder med endast ena sidan plan.*

Bak[2], -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Abstr. *B. och brygd. Efter slutat b. Bröd-, jul-, storbak. I dag ha vi b.* Ngt konkretare *Vi ha tre b. att göra i dag.* **2)** Konkr. *Hon var färdig, ställde undan b-et, vaskade av sig i en bunke, och ∼. Det sista b-et blev misslyckat.* **II.** Ssgr hänföra sig ofta hellre till verbet o. stå efter detta. **Bak|a,** -ade [vard. även -te; part. 'bakt' rätt vanl. i ssgr], -as; [-are]; [-erska]; -ning (med plur.); -(nings)förmåga (hos t. e. sädesslag l. deg: egenskap att lätt ge närande bröd). **A)** Enkelt. **I.** Trans. (l. abs.). **1)** Om bröd o. d. *I dag ska här b-as. Varpå degen b-as vid elden.* Vanligast med resultativt obj. *B-a bröd, småbröd, spisbröd. Knäckebrödsb-ning. Såsom b-are av limpor och finbröd.* **2)** Om annat ätbart. 'Grädda' föredras av somliga i detta fall. *B-a pannkakor, plättar, blodplättar, våfflor, munkar, kakor.* **II.** Refl. Ldls.; mindre vanl. *B-a sig framför brasan, i solen.* **III.** Intr. o. refl. Om korniga l. mjöliga ämnen. Mest i ssgr (fasta l. lösbara). *Kol som icke b-a (sig)* icke mjukna o. bli degiga vid glödgning. **B)** Fasta ssgr höra mest till I o. kunna då vanl. även ansluta sig till subst. 'bak'. **Syn. A) I.** bereda l. tillreda (bröd), grädda (i ugn), knåda l. kavla o. forma; ställa till bak(ning); **II.** steka l. gassa sig; **III.** mjukna o. bli degig, övergå till en kompakt massa, klibba ihop sig. **Baka igenom** o. genombaka, **ihop** se hopbaka, **in** ru, **(till)samman(s)** o. sammanbaka, **ut** ru. **Bakbord. -bräde,** -t, -n. Att sätta undan de formade kakorna på tills de skola i ugnen. **-bröd** o. **-bulle** smakbröd, smakkaka, smakbulle. **-dag.** *De stora b-arna före hälgerna.* **-grissel** l. **-grissla.** Ldls. (t. e. sydsv.). Brödspade, bak- l. kakspade. **-mått** bakelsemått i form av stjärnor osv., varmed man tar ut stycken ur utkavlad deg (då man gör småbröd o. d.). **-plåt;** -(s)ställ. *B-ställ för 6 plåtar.* **-pulver** blandning att använda i stället för jäst l. surdeg. **-tråg.** *Mjölet lägges i ett väl rengjort b. Skogsråt var framtill den skönaste jungfru, men på ryggen som ett b.* **-ugn;** -häll (botten på b.). *Elda (i) b-en. Hett som i en b. Skjuta in plåten i b-en.* **-verk** särsk om finare bröd, småbröd, bakelser, tårtor o. d. **Bakelse,** -n [ldls. även -t], -r; -best (skämts.: glupsk b-ätare); -fat; -försäljare; -försäljerska l. -gumma; -mått (se bakmått); -sporre (med taggigt hjul, för utskärning av småbröd o. bakelser). *Grädd-, smörb-r. Kakor, småbröd och b-r.* Ännu ibl. koll. i uttr. *Äta b.*

Bak[3], -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Utan plur. Numer mest åld. i vissa förbindelser l. vard.; vanligen om människor. **1)** Ngt åld., gärna skr. *Säga ngt (ont), tala illa om ngn på b-en, på ngns b.* på l. bakom ngns rygg, i smyg, då han ej hör det, baktala ngn. *Ingen kunde säga på hennes b., att ∼. Vända ngn b-en till* föraktfullt. *Taga sak på b.* mindre vanl.: gm sitt uppförande röja l. fälla sig själv, ta saken på sig, kompromettera sig; säll. få saken om bakfoten. **2)** Vard.; ngn gång även om djur. *Få, ge ngn (duktigt) på b-en* mindre vanl. *Blott hinna se b-en av ngn.* **II.** Med plur. *B-en på en kniv, en såg.* **B)** Ssgr se under följ., till vilket de vanl. lättast ansluta sig. **Syn. A) I.** rygg, baksida; bakdel, akter, ända, stuss; **II.** ryggsida (o

den skärande sidan). — **Bak**[4], adv. (jfr bakre, bakerst) o. prep. **A**) Enkelt. **I.** Adv. Gärna ngt vard. **1**) *Hur man vänder sig, har man ändå ryggen b. Får vi åka b.?* om barn som vilja hänga sig på bakpå en vagn. *Sitta b. i vagnen, kyrkan. (Långt) b. i boken* även till 3. *B. på gården. Knäppes b. Hur är det där b., har jag satt upp kjolen för mycket? Ha ögon både fram och b. Veta varken fram eller b.* varken ut l. in, vara alldeles virrig l. förvirrad. **2**) Uttr. 'i b.' är i vissa trakter vanligt. *Klipp håret kort i b.!* **3**) Märk *Man får inte sitta, sätta sig för långt b. på hästen.* **II.** Prep. Högt., skönl., gärna i dikt. Det vard. bruket är ldls. *B. brokad och draperier. B. skogens bryn. B. busken.* **B**) Ssgr hänföra sig ngn gång även till subst. (t. e. bakarv). Blott ett urval kan här upptas; särsk. då 'bak-' betyder 'bakre' ɔ 'fram-' l. 'främre', kan ju vid behov bildas nästan hur många ssgr som helst. I 'bakefter', 'baki', 'bakom' o. 'bakut' kan huvudtonen även ligga på sista stavelsen; ngn gång även i 'bakfram', 'bakför', 'bakpå' o. möjligen något till. **Syn. A**) **I. 1**) bakpå, baktill, på baksidan, på l. i bakdelen l. ändan; i ryggen; **3**) åt baksidan till, bakåt, tillbaka; **II.** bakom. — **Bakarv;** -inge. Lagt. Abstr. o. konkr. Går till föräldrar l. andra släktingar i rätt uppstigande linje (bakåt i ätten); motsatt bröst- o. sidoarv. Fordom även innefattande sidoarv. **-axel** på vagn o.d. **-ben;** -spar. **1**) Om fyrfotadjur samt även om insekter o. andra djur med flere par fötter. *Som en björn resa sig på b-en. Stå, sitta, sätta sig, ställa sig på b-en* t. e. om hundar. **2**) Ngt vard., gärnå skämts., om människor. *Rör på b-en (l. b-a)! Sätta sig på b-en* vara l. bli motspänstig, krångla, sätta sig på tvären, göra svårigheter. **-binda.** Vanligast i perf. part. *Släpas bort med bakbundna händer. Bakbunden sattes han upp på hästen och fördes bort.* **Syn.** binda händerna l. armarna på (ngn) bak på ryggen. **-böj|a.** Nästan endast i perf. part. *Med ngot b-da hår* t. e. bot: bakåtböjda, tillbakaböjda. **-dant|a,** -ade, -as; [-an, åld.]; -are; -erī; -erska; -ning (med plur.). Gärna skönl.; ofta ngt åld. *Här skvallras och berättas och b-as dygnet runt. B-a sina grannar.* **Syn.** baktala, förtala, (ned)svärta, belacka, tala illa om (ngn på hans rygg), sätta ihop (sanningslösa) historier om, utsätta förklenande rykten om. **-del;** -sskott. Ordet brukas rätt mycket, ehuru ngt vard., om 'stuss' (även hos djur), o. detta har gjort att övriga användningar något inskränkts. Dock vanligt om bakre delen l. hälften av (slaktat) djur. **1**) *Den lilla gumman hade en ofantligt stor b. Sätta sig på b-en* sätta en rova. *Ett b-sskott kom emellertid det flyende djuret att sakta farten.* **2**) *Jag har köpt en b. av en kalv; vill du dela den med mig?* **3**) Oftare 'bakre del' l. d. *B-en av en vagn, ett lass, av halsen.* **Syn. 1**) säte, stuss, bak(ända), ända, stjärt, 'skinka', 'akter(kastell)'; **2**) o. **3**) bakre del l. parti, bakre hälft(en). **-dörr.** *Gå ut genom en b. Smita genom b-n. Alltid hålla en b. öppen* även bildl.: ha ett kryphål tillhands l. se till att man har möjlighet att komma undan, ur spelet. **-efter** (l. -e'fter). Adv. o. prep. Ngt vard. *Han kom ju linkande där b. trillan, såg du inte det? Springa b.* t. e. om barn efter vagn. *Han blev långt b.* **Syn.** (tätt) efter, nära inpå; bakom. **-ficka.** *Näsduken stack ut ur b-n.* Märk ett par bildl. uttr. *En riktigt renhårig karl stoppade nog inte stoltheten i b-n på det där viset* låta krypa i skrinet. *Ha ngt i b-n* i reserv, att ta fram vid tillfälle. **-fjärding** ena halvan av bakdelen på slaktat djur. **-fora.** *Har du b.?* fått last även tillbaka. **-fot.** *Hästen har ju fått något fel på högra b-en.* Säll. = bakben; mindre ofta om ben på möbler. Märk uttr. *Få, ha (fått) ngt om b-en* en oriktig, förvänd, bakvänd föreställning om, (ha) trassla(t) till ngt för sig, (ohjälpligt) trasslat in sig. **-fram** [l. -fra'm], adv. [l. ngn gång adj.]. **1**) Egentl. *Hatten sitter ju b. Du kar knäppt på dig damaskerna b. Sittande b. på en utsvulten märr. Läsa (ngt) b.* även bildl. **2**) Bildl. *Göra allting (så) b. (som möjligt).* **Syn. 1**) baklänges, bak o. fram, i orätt riktning, med huvudet bakåt, med ryggen fram; **2**) bakvänt, förvänt, avigt, galet, på tok, tokigt. **-för** [l. säll. -fŏr]; adv. o. prep. Som adv. även 'bakföre'. Numer mindre vanl. *Ser du inte, han står där b. (porten)?* **Syn.** bakom; baktill, bakpå; ibl. baklänges.

-gat|a. *Gå b-or för att slippa möta folk.* **Syn.** avsides belägen o. mindre besökt gata, mindre sidogata, (ibl. nära) avlägsen gränd. **-gavel** på hus (åt bakgården, baksidan vänd) l. på möbel o. d. **-grund;** -sbehandling; -sfigur. Motsatt förgrund (samt mittelgrund, mellanplan). **A**) Egentl. **I.** Om teater. **1**) *I b-en ett halvt nedbrunnet tempel.* **2**) *B-en av scenen utgöres av en målad fonddekoration.* **II.** Om tavlor, reliefer o. d. Underbet. ej alltid strängt skilda. **1**) Det bortersta. *I b-en, som var ljust hållen, såg man ~.* **2**) Bottenyta. *Figurerna äro delvis förgyllda, på röd b. Mot blågrön b. Höja sig från en nästan slät b.* **III.** Friare. *Närmast ser man några blomsterkvarter, en allé, b-en utgöres av ett doriskt tempel. Med skogklädda sluttningar som b.* **B**) Bildl. Märk följ. användningar. **1**) Uttr. 'i bakgrunden'. **a**) Om ngt undanskjutet l. undanhållet l. undanskymt o. förbisett. *Stå mer i b-en i medvetandet. Skjuta, ställa, tränga, hålla ngn l. ngt i b-en. Träda i b-en (för ngt annat).* **b**) *Redan började Konstantinopels återerövring skymta i b-en* hägra, öppna sig som en framtidsmöjlighet. **2**) Om sådant som kan bättre framhäva l. framhålla l. belysa ngt annat. *Ge sina per-*

soner en naturlig b., mot vilken de dess mer levande må avteckna sig. **3**) Underlag o. d. *B-en, den egentliga grundvalen för hela denna åskådning, är en djup barnslighet, som förvånar hos ett folk som engelsmännen.* **Syn. A**) fond, den del av ett rum (en scen, en tavla) som är (l. föreställes vara) längst bort från åskådarn l. ock sammanfattningen av de föremål som där befinna sig; grund, botten- (yta), underlag (varpå detaljerna äro utförda), ibl. grundning; ibl. nära 'vägg'; **B**) **3**) underlag, grundval, yttersta grund, det som ytterst ligger bakom, förutsättning, utgångspunkt. **-gård;** -sunge (jfr rännstensunge); -svåning (som vetter åt b.). Vanl. ruskigare o. omgiven av uthus. *Di leker på b-en med skomakarns ungar. En särskild liten port ledde genom ett plank ut på b-en.* **-halt,** =. Om fyrfotadjur: halt på ena bakbenet. **-hand.** **1**) Övre l. bakre sida l. utsida av (människo)hand. **2**) Zool. Bakre hand (hos apa). **3**) Mindre vanl. äro uttr. som *Sitta i b.* i efterhand (i kortspel, men även bildl.). *Han hade emellertid ännu en överraskning, ännu ett förslag i b.* i reserv, som han gömde på. **-has.** *Svaga b-ar.* Märk det vard., bildl. uttr. *Sätta sig på b-arna* bli l. vara istadig, sträva emot, vara oresonlig. **-hjul. -huvud.** *B-ets muskler. Vackert (format) b. Jag känner mig som en trasa i b-et.* **-håll,** -et, =. **I.** Huvudanvändningen. Mest efter prep. **1**) Abstr. *Ligga, lägga sig i b. (för ngn). Råka ut för (ett) b. Locka ngn i ett b.* ofta mer konkr. fattat. **2**) Konkr., om ställe. Med plur. *Ännu höllo vi oss i våra b. Återvända till sitt b.* **II.** Bianvändningar. Alla mindre vanl. **1**) Abstr., utan prep. Skönl. *Där b. lura.* **2**) Bildl. *Det där var ett b.; akta dig, så han inte lurar dig!* **3**) Märk uttr. *Ha ngt i b.* sparat för visst ändamål l. tillfälle, i reserv. **Syn. I.** försåt; (intagande av) fördold ställning, (ibl. nära) fälla; **II.** bakslugt försåt, (ibl. nära:) listigt förbehåll, underförstådd mening, insmuget ord, kryphål; reserv. **-hår** nackhår.

-i (l. -ī). Adv. o. prep. *Åka b. (vagnen).* **Syn.** bakuti, i bakre delen (av). **-ifrån** oftare adv. än prep. Ngn gång 'bakifrån'. *Anfalla ngn b. B. dörrn där han stått gömd.* **Syn.** baktill, på l. från baksidan, i ryggen; från baksidan av. **-kappa** på skodon: det styva hälstycket, styvningen baktill på foten. **-klo** bakåt riktad klo (hos fågel); klo å bakfot. **-kropp** på insekt l. spindel. **-kälke.** Bakre (del av) kälke (på åkdon med 4 medar). Det bildl. *Komma på b-n* är ngt mer vard. än 'på efterkälken' o. mindre vanl. **-laddare;** -ning; -ningsgevär; -ningskanon; -ningsmekanism osv. Motsatt 'mynningsladdare'. 'B-are' mest om handeldvapen. *De första b-arna finna vi i Preussen år 1841. Under åren 1866—71 infördes överallt b-ning(sgevär), vid artilleriet dock först efter 1870—71 års krig.* **-land;** -sformation. Sjöv. o. geogr. Land som synes bakom o. ovanför ett kustland. **-lass** o. **-last.** *Ha för tungt, stort baklass* vara (för mycket) baklastad. **-lastad.** Ngn gång även i finita former. Mest om kärra o. d., men även om fartyg (= akterlastad). **-lås,** subst. Endast i uttr. 'i b.' dvs. så att nyckeln ej längre verkar på låset. *Dörren går, är, har kommit, råkat i b. Slå, smälla dörren i b. Vrida nyckeln i b.* Friare *Få käkarna i b.* då man gapat för mycket, så att det 'läser sig' för en. Ofta bildl. *Har det gått i b. för dig?* 'kört fast', kommit i olag, (ohjälpligt) gått på tok l. galet. *Att Yankee Bobs sak kommit något i b. genom ~. Få munnen i b.* inte kunna få fram ett ord, få munnen tilltäppt. **-läder** på skodon. **-läge.** I krocketspel, då klotet ligger så att man ej (i ett slag) kan gå igenom sin båge. *Ligga i b. Slå ngn i b. Det där är inte b.* **Syn.** oläge. **-länges;** [-gång]; [-rörelse]; -sits. Adv., säll. adj. **I.** Egentl. *Falla b. (av hästen). Kasta sig b. på sängen. Jag lade mig b. och såg upp i himlen. Göra en kullerbytta b.* l. särsk. i smtl även *en b. kullerbytta. Gå b. som kräftan. B. dra sig mot dörren. Ro b. Bli sjuk av att åka b. Sitta, sätta sig b.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Tidens flod kan ej tvingas att gå b.* **2**) *Det börjar gå b. (för mig)* gå utför; gå illa. *Det går b. med hans affärer.* **3**) *Läsa Fader Vår b. Bläddra b. i en bok. Kunna ngt både fram- och baklänges.* **4**) Mindre vanl. *Spinna garn, sno en tråd b.* motsols. *Spänna på sig värjan b.* så att den pekar galet. **Syn. I.** på ryggen, med baksidan mot marken; med ryggen l. bakre delen före, bakåt; **II. 1**) tillbaka, 'kräftgång(en)'; **2**) bakut, utför; illa, galet, på tok; **3**) från slutet till början, början från slutet; **4**) motsols, från höger till vänster, avigt, bakfram. **-läx|a.** *Har du nu fått b-a (i l. på katekesen) igen? Kan vi inte, får vi b-a* får vi ta om det till nästa gång. *Läsa upp b-orna (för, med ngn).* Ofta bildl.; ej säll. ngt vard., alltid försmädligt. *K. M:t kan ju inte ge sig själv b-a, förstår du. Få sig en grundlig b-a i l. på en sak. Hovrätten ger magistraten (en) b-a.* **Syn.** (straff som består i) att man får göra om en sak, läsa på en läxa på nytt osv.

-om (l. -å'm); -liggande; -stående; -varande. Adv. o. prep. Motsatt 'framför, framom'. **A**) Prep. **I.** Egentl. **a**) *I en lång rad b. varandra. Komma långt b. de andra. Det syns på honom, att hans förfäder gått b. plogen.* **b**) *Det stod någon (tätt) b. honom och viskade något i hans öra. Aldrig se b. sig. Ta ngn b. sig (på hästryggen).* **c**) *Skåda b. förhänget. Kasta en blick b. kulisserna* ofta bildl.: få en inblick i hur sakerna te sig på nära håll; (ibl. nära) avslöja ngt. *Solen sjönk just b. berget. Stå b. disken.* **d**) *Med pennan b. örat.*

Riva l. klå sig b. örat helt rådvill. **e**) *B. knuten, hörnet.* **f**) *Skratta åt ngn b. hans rygg* oftast friare: i hemlighet, i mjugg, då han är frånvarande, ej ser det. *Säga ngt b. ngns rygg.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Om tid. *Allt detta ligger nu (så långt) b. oss (i tiden att det redan fått minnets skimmer över sig). Dina bästa år har du redan (lämnat) b. dig.* **2**) Allmännare. **a**) *Dölja sitt missnöje b. artiga ord. B. skämtet låg allvar.* **b**) *Lämna ngn (långt) b. sig* hinna före l. förbi l. om, skaffa sig långt försprång; (vida) överträffa, vara (betydligt) skickligare än. **c**) Om dold orsak o. d. *Du måste söka ta reda på vad som ligger b. hans plötsligt påkomna vänlighet* vad den kan ha för (hemlig) orsak, den dolda anledningen l. de hemliga skälen till den. *Det måste vara någon sorglig erfarenhet, som ligger b. hans människohat. Grosshandlar B. lär stå b. företaget* i hemlighet stödja, vara det egentliga stödet för, är själen i (jfr d nedan). *Har sagan någonsin haft (en) verklighet b. sig?* **d**) Om stöd. *Folket kan icke sägas stå b. denna rösträttsreform. En man b. ordet!* en som kan sätta kött till arm, som ej tvekar att handla när det gäller. *Viss på att han hade flertalet b. sig.* **e**) Märk ytterligare en del uttr. *Föra ngn b. ljuset* bedraga, vilseleda. *Ha en räv, skälmen b. örat* inte vara att lita på, vara bakslug respektive skälmaktig, road av att skämta med folk. *Han är ju inte ens torr b. öronen* inte fullvuxen, bara barnet, bör inte yttra sig bland fullvuxna l. bland förståndigt folk. *B. flötet* vard., se flöte o. jfr nedan B. 3. **B**) Adv. Användningen motsvarar i det hela ordets användning som prep. T. e. **1**) Egentl. *Vem var det, som satt snett b.? Hålla sig b. Där b. skymtade jag någon. Komma långt b. Vilka i tid skola varsko b-varande trupper.* **2**) Bildl. *Jag vet nog vad, vem som ligger b.* **3**) Märk särsk. de vard. (studentslangartade) *Känner du dig b. i dag?* slö, är det dagen efter för dig. *Han är (ju alldeles) b.* även: har inte reda på sig för två styver. **Syn.** bak, på baksidan (av), (bak)efter, tillbaka, bakåt, baktill, på andra sidan (om), (ibl.:) i skydd av l. dold av, under, vid; (ibl. nära:) bortom l. på botten av. **-port.** *Släppa in ngn gm b-en, en b.* **-på** [som adv. ngn gång även -på]; adv. o. prep. Ngn gång ännu 'bakuppå'. *Hellre gå på egna ben / än åka b. med de andra* Geijer. *Hänga b. (vagnen). Kappsäcken får rum här b. Rocken har ju en stor repa b. En bok med guldpressning framp å och blindpressning b.* **Syn.** baktill (på), på baksidan l. bakre delen (av). **-pärm. -rus.** *Gå i (ett ständigt) b.* om efterverkningar av rus. Vulg. ngn gång även 'bakis'. **-rede,** -t, -n. På vagn: bakaxel med tillhörande delar, bakvagn, bakdel av vagn. **-räkning.** Uttr. *Komma, vara på b.* är sälls. o. åld., men kan gärna brukas till omväxling med 'på balans'; ibl. även: icke bli färdig i rätt tid, bli efter, komma på efterkälken.

-sida. Vanligast i best. form l. bestämt av en gen. *På b-n av bladet stod ~. Handens b. Medaljens b.* även bildl.: den fula l. ofördelaktiga l. obehagliga sidan av saken. *Till allt detta finnes emellertid en sorglig b.* bildl. *Det är b-n av saken.* **Syn.** bakre sida, ryggsida, avigsida, frånsida, yttersida, ibl. undersida; skuggsida, ogynnsam l. ful sida. **-sjö** havsvåg som slår tillbaka från land, 'agga'. **-skjuts.** *Kanske någon vill ta, ha b.? Får jag b., tar ni mig i b. för 5 kr. då?* **Syn.** (färd l. resa med) återvändande skjuts (vanl. billigare), returskjuts. **-sko**[1], -n, -r. I fråga om häst l. oxe sko till bakfot. **-sko**[2], -dde, -tt, -s; -ning. Mindre vanl. *B. en häst* förse med bakskor. **-skört.** *Med fladdrande b.* **-slag.** Bak- har bet. 'tillbaka, åter'. Vanligast i bildl. bet. **I.** Egentl. **1**) *Klotets b. vid studsning mot väggen.* **2**) *B. gillas inte!* t. e. i leken 'tagare' l. 'datten': man får inte ta, 'kulla' den som man nyss själv blivit tagen av ('ge datten tillbaka'), utan måste slå ngn annan. **II.** Bildl. **1**) Allmännare. *B-et kom, då naturalismen löpt linan ut. Det blir säkert ett b. Frukta (ett) b. Ett b. var oundvikligt, när det ej längre fanns en kraftig man i regeringen.* **2**) Naturv. i fråga om djur o. växter, ibl. även människor. *B. till den ursprungliga formen.* **3**) Jäg. *Driva på b.* om hund som driver i den riktning varifrån djuret kommit. *En god stövare bör ej väcka eller gläfsa på gamla slag eller b.* **Syn. I.** återslag, tillbakakastande, motslag; återstuds(ande), bakstuds; slag l. stöt av föremål som studsar l. kastas tillbaka; **II. 1**) återgång, tillbakagång, reaktion, regress, omslag, omkastning, plötslig förändring (i det ngt slår över i l. framkallar sin motsats), motströmning; (ibl. mer l. mindre nära:) återverkan, vedergällning, mothugg, repressalier; **2**) återfall, 'återslag', atavism, återkomst av egenskap från tidigare led, återuppträdande av sämre egenskaper (som funnits hos förfäder, men ej hos föräldradjuren); **3**) bakspår. **-slug;** -het. *Han var b. och opålitlig. Det är det b-a i hans handlingssätt, som jag avskyr. B-a beräkningar.* **Syn.** illfundig, arglistig, illistig, lömsk, rävaktig; (svagare:) listig, slug, förslagen. **-slöja. -sol.** Ej allmänt känt. *Ligga i b.* så att solen aldrig kommer dit, i ständig skugga, i sluttning mot norr. Även bildl. **-spår.** Ofta jäg. **1**) Av djur (l. människa) som vänt o. gått tillbaka samma väg. **2**) *På b.* i motsatt riktning mot den djuret (l. människan) tagit. **-stam.** Mest i fråga om vikingaskepp o. d. eller fartyg i antiken. **Syn.** (ofta högt uppstående) akter(del); akterstäv, bakre stäv. **-steg. 1**) Egentl. *Togo omotiverade sned- och baksteg. Ta (ett)*

b. av häpnad. **2)** På vagn. **3)** Bildl. *Det nu fattade beslutet innebär, må fattas som ett (givet) b. (i förhållande till ~).* **Syn. 1)** steg baklänges l. tillbaka l. bakåt; **2)** fotsteg bakpå l. bakre fotsteg (å vagn); **3)** tillbakagång, försämring, regress. **-stropp.** *Lösa framstroppar och b-ar* till hängslen. **-strävar|e,** -(e)n, -e; -sträverī. Mindre vanl. *Han är en b-e, en fiende till allt framåtskridande. All dumhet, allt baksträveri, all aktergång.* **Syn.** reaktionär, (ofta nära) reformfientlig. **-ström;** -ning (med plur.). **1)** Vattnets rörelse mot (huvud)strömmen (i floder; även vid kuster med tidvatten l. med strömmar just invid land), motström, bakvatten, eda, ibl. agga; ibl. uppsjö. **2)** Kölvatten, sugvatten (då rörelse uppstår i vattnet efter ett fartyg och vattnet söker fylla det tomrum, fartyget lämnar efter sig). **-stycke.** Bakre del l. stycke (av en mängd föremål). T. e. **1)** På klädesplagg: bakre våd, bakvåd, ryggstycke. **2)** På skodon: bakläder. **3)** På möbler o. d.: bakre gavel l. vägg, ryggstöd. **4)** På seldon: ryggstycke. **5)** På bakladdningskanon osv. **6)** I fråga om slaktat djur: bakdel, ibl. bakpart. **-säte.** I fråga om åkdon, båtar m. m. Mest om bakersta sätet, säte bakpå l. baki; men även om 'baklängessits'.

-tal förtal. **-tal|a,** -ade, -as; -are; [-erī]; -erska. *Icke b-a (sin nästa). B-ad av alla. Tysta munnen på b-arna.* **Syn.** förtala, bakdanta, tala illa om (ngn på hans rygg); ljuga på ngns bak, beljuga; (ibl. nära:) förklena, (ned)svärta. **-tank|e.** *Utan (någon) b-e, alla b-ar. Vet du, jag tror, att han har någon b-e med det där, att det ligger en b-e i det där.* **Syn.** (egennyttig l. listig) hemlig sidotanke, dold (bi)avsikt. **-tass. -till;** [-befintlig, oftare i två ord]. Adv. *B. såg hon ut som ett trådg. Vill du spänna remmen b., jag kommer inte åt själv. Både framtill och b. Hur har ni det där b., åker ni bra?* **Syn.** bak, på baksidan, åt baksidan till, på bakre delen. **-trappa.** Vanl. ↄ huvudtrappa. *En b. ledde ned till källarvåningen* även lönntrappa. **-tung.** Motsatt 'framtung'. *Giggen är lite b. Sätt dig i förn, är du hygglig; båten är för b.* Även om t. e. spjut, skidor, racketar, som ej äro riktigt avvägda. **Syn.** för tung(t lastad) i bakre ändan, bakviktig. **-tå** bakåt riktad tå (hos fåglar) l. tå å bakfot. **-ut** (l. -ūt); adv. *Slå, sparka b.* nästan alltid med tonen på -ūt. Ofta bildl. *Det går bara b. för honom* särsk. om affärer. *Det började gå b. med gamla Blacken* han började bli för gammal, det började lida på upphållningen med hm. **Syn.** (långt) bakåt, ut åt baksidan (till); baklänges, tillbaka, utför. **-uti** se det betydligt vanligare baki. **-vagn;** -sfjäder; -skista (krigs.: ammunitionskista på b-en). **1)** Bakrede. *Fram- och b-en äro stundom förenade genom vagnsbottnen eller oftare genom en lång stång: trumstången.* **2)** Bakre del l. avdelning av vagn. **3)** Krigs. Bakre (med 'föreställare' förenad) vagn. **-vatt|en. 1)** Stillastående vatten som ej hinner rinna bort (t. e. sedan det passerat kvarnhjulet, o. sålunda försvårar hjulets rörelse). Märk det bildl. *Stå, stanna i b-en, [b-net]* stå stilla, inte komma någon vart, stanna i stöpet, bli om intet. **2)** Bakström, eda. *Uppför älvarna ror man i b-net invid stränderna.* **-vid,** adv. o. prep. Vanligare i smtl. (uttalat bäkve). **Syn.** vid bakre sidan (av); baktill, bakpå. **-vikt** för stor l. övervägande tyngd bak. **-viktig** baktung, som har tyngden övervägande placerad bak. **-vinge. -vrid|a.** Sälls.; skr. *B-na armar.* **-våd** på klänning o. d. **-väg.** *Lista sig in, komma, gå b-en, en b.* Även bildl. *Begagna, nå ngt på b-ar* med list. Sälls. i bet. 'återväg, hemväg'. **Syn.** (mindre) väg bakom (hus, gård osv.); (anspråkslösare) ingång från baksidan; smygväg, omväg, 'krokväg', lönlig l. förbjuden väg. **-vägg. -vän|d,** -t, [-dare]; -dhet (med plur.). Ngn gång träffas även verbet 'bakvända'. **1)** Egentl. Utan gradformer. Motsatt 'rättvänd'. *Sist rider, b-d på en hästkrake, en yngling i skinnpäls. Litet 'd' ser nästan ut som ett b-t 'b'. I b-d ordning.* **2)** Friare o. bildl. Ibl. med gradformer; subst. har plur. *Göra allting (alldeles) b-t. Har du sett någon bära sig så b-t åt? Det är en (bra) b-d metod. Det är ju b-da världen!* ngt vard. *Han gör ju aldrig annat än b-dheter.* **Syn. 1)** vänd bakfram, omvänd, tvärt emot det riktiga l. vanliga, avig, med ryggen framåt, med bakdelen först, riktad bakåt; **2)** upp- och nervänd; förvänd, galen, tokig, avvita, oriktig, på tok, bort i tok (mer vard.), oförnuftig, tafatt, fumlig, oskicklig, ibl. onaturlig. **-år|a.** *Tar du b-orna?* **-åt;** -böja ₪ (mest i perf. part.); -gående (t. e. rörelse); -lagd (t. e. b-lagda fjädrar); -liggande; -lutad; -lutande; [-lutning]; -rikta ₪ (mest i perf. part.); -sittande; -skridande (part. o. subst.); -strävare (baksträvare); -stående; -vänd. Adv. [o. prep.]. **1)** Egentl. *Kamma håret b. Med foten b. förd. I riktning b. B. böj! Stryka b. med hästarna. Det här går ju b. i stället för fram! En fena, som är fäst tämligen långt b.* Som prep. *Hon strök misse sakta b. ryggen.* **2)** Bildl. *B. i tiden. Genom slutledning b.* **Syn.** åt baksidan l. bakdelen till, bakut; tillbaka; ibl. regressivt. **-änd|a** l. **-änd|e.** Vulg. brukas ordet (vanl. i formen b-a) även = stuss, säte, gump, 'ända'. **-över** (ofta -ōver). Mindre vanl. *B. axlarna. Slå b.* slå över, göra en ofrivillig kullerbytta baklänges.

Bakre (mest akut); bakerst(a). Jfr bak[4]. *B. sidan av ~. På någon av de b. bänkarna. B. ljud* bildade längre tillbaka i munnen. *I bakersta vagnen.* **Syn.** längre (l. längst) bakåt befintlig l. belägen, bortre; (bakersta:) eftersta, sista, bortersta.

Bakelse se under bak[2].

Bakerst(a) se bakre.

Baktērie, -n, -r; -dödande m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Om organismer inom växtvärlden, så små att man behöver färga dem för att tydligt kunna iaktta dem under mikroskopet; iakttagelsen sker vid 300—2,000 gångers förstoring. Ordningen Schizomycetes. *Till b-rna i inskränkt och vanlig bemärkelse höra (mikro)kocker, baciller och spiriller. B-rna föröka sig genom delning, därav namnet 'klyvsvampar'. Varbildande b-r. (Ren)odla b-r.* **2**) Märk att ordet även brukas så, att det kan innefatta de minsta organismerna inom djurvärlden (t. e. den mikrob som förekommer i blodet hos malariasjuka), samt att det i dagligt tal oftast avser mikroskopiska organismer som ge upphov till en mängd smittsamma sjukdomar, till förruttnelse o. jäsning. **II.** Ssgr. *B-dödande ämnen, gift. Efter en längre tids torka blir luften b-fattigare. Hagbyberga b-fria Radiatorsmör. Absolut b-fritt vatten erhålles genom vattnets filtrering genom filtra av porslin. Luftens b-halt. B-haltiga vätskor. B-härdar. B-odling.* **Syn. I.** klyvsvamp; ibl. mikrob l. mikroorganism. **Bakteriolōg** (-åg); -en, -er; -isk. En som vetenskapligt studerar bakterierna, bakteriekännare. *B-isk undersökning* t. e. på en sjuk för att utröna om den l. den bakterien finnes o. alltså fastställa sjukdomens art. **Bakteriologī,** -(e)n. Läran om klyvsvamparna l. bakterierna (även i vidsträckt bemärkelse), bakterielära.

Bal[1], -en, -ar; -vis (adv.). **1**) *Varubal. Bomullen packas i stora b-ar. Kaffe säljes b-vis. Sammanpressa, lägga i b-ar.* **2**) Handels. *En b. papper* 10 ris à 20 böcker. **Syn.** (varu)packe omslagen o. fast pressad (vanl. större). **Bal|a**[1], -ade, -as; -ning (med plur.). Packa i bal(ar).

Bal[2], -en, -er; -drottning (den vackraste på b-en); -klädd; -klänning; -lejon (balhjälte, stor balkavaljer); -program (dansprogram, danslista, ibl. balbok); -sal; -vuxen. *Stor b. på slottet. Gå på b. Ska du på b. i afton? Gå mycket på b-er. Di har bal för kronprinsen om lördag. Kapten H. öppnade b-en med värdinnan* började b-en gm att först dansa ut. *B-en avblåstes först kl. 3. Slutad b.!* även bildl.: (nu är det) slut med glädjen. *Barn-, hov-, student-, Karlbergs-, kunga-, maskerad-, kostym-, nyårsbal. De familjer som äga balvuxna unga damer.* **Syn.** (större) dans(tillställning). **Balett** m. fl. se d. o.

Bal|a[2], -ade, -ning (med plur.). **1**) Mindre vanl. *B-a åt l. för en fågel, åt sig.* Mer säll. 'om fågel) *B-a sig* göra bale åt sig. **2**) Ldl. *En rapphönskull låg och b-ade (sig) i sanden.* **Syn. 1**) göra bale, reda näste; **2**) mylla 'sig), krafsa sig ner, flaxa o. gräva ner sig. **Bala ned l. ner** höt, gräset, [i] sängen. **Syn.** pressa nēr (gm att ligga o. vräka sig l. kasta l. vältra sig). **Bal|e,** -en, -ar. Mest i fråga om (större) fåglar, (säll. råttor, vissa fiskar l. d.). *Boet, som består av en enkel b-e av torrt gräs och mossa, lägges ~. Hönsfåglarna häcka på marken i en simpel b-e.* **Syn.** rede; bo, bädd. **Balägg.** Ldls. (t. e. Östergötland); mindre vanl. än 'boägg'. Av krita, trä l. porslin gjorda ägg som man lägger i redet, i stället för att låta ett av de riktiga äggen ligga kvar. *B-et skall locka hönan, ankan, gåsen osv. att icke överge balen och värpa på annat ställe.* **Syn.** boägg, redägg (ldls.), värpägg.

Balala'jk|a, -an, -or; -aspelare. Ett slags rysk luta, brukad i de lägre folkklasserna; ser ut ungefär som en gitarr, men är trekantig. *Numer är b-an även konsertinstrument.*

Bala'ns (-angs); -en, -er. **I.** Allmännare. **1**) Abstr. *(Bibe)hålla, förlora, mista, återvinna b-en. Komma ur b-en.* Även bildl. *Ett parti som kunde hålla b-en mellan de liberala och regeringen.* **2**) Konkr. *Taklampa med b.* så att den kan föras upp o. ned efter behag. **II.** I fråga om handel o. bokföring. **1**) Saldo. *Utgående b.* i slutet av bok l. räkning >< *Ingående b.* överförd till början. Ibl. = summarisk översikt o. d. **2**) Brist. *Komma (l. råka) på,ådraga sig b.* ej få debet o. kredit att gå ihop, ha l. få brist i kassan, ej kunna redovisa l. betäcka utgifterna. *Han var redan på 100 kronors b., på b. med, på en b. av 100 kronor. Böckerna utvisa en b. av l. på ~. B. i kassan. Vid revisionen upptäcktes en b. på ~. Få b-en (be)täckt.* Även bildl. **III.** Tekn.; se syn. nedan. **Syn. I. 1**) jämvikt(släge); (ibl. nära:) balansering l. balanserande; **2**) motvikt, tyngd som åstadkommer jämvikt. **II. 1**) saldo, skillnad mln debet o. kredit (inkomster o. utgifter, in- o. utförsel osv.); **2**) (summarisk) översikt, tablå; bokslut; balanskonto; **2**) brist (i kassa, uppbördsmedel, varulager, inventarier osv.), kassabrist, underbalans; summa för vilken ej redovisats l. ej kan redovisas l. som ej vederbörligen utbetalats, resterande belopp, rest; summa varmed utgifterna överstiga inkomsterna; ibl. bakräkning; **III.** kring fast punkt rörlig stång, hävstång; (särsk.:) vågbalk, vickarm, svängel; regulator, oro (i ur).

— **Balansarm** till balans III. **-centrum** punkt l. tapp l. kant l. d. kring vilken hävstång rör sig. **-gång** gymn. o. friare; jfr gå o. balansera. **Syn.** balansergång. **-konto** konto (i huvudbok) som upptar balanserna från övriga konton. **-kula** kulformig motvikt (t. e. på sänkbar elektrisk hänglampa). **-räkning.** En vanligen i kontoform gjord sammanställning av å ena sidan ett företags tillgångar o. å den andra dess skulder o. eget kapital. *'Jämvikten' vid b-ar åstadkommes genom det be-*

lopp som anger det egna kapitalets storlek, respektive dess förändring sedan senaste b. Uppställa en b. B. och balanskonto äro ej identiska begrepp, ty i b-en kunna sammanfattningar av poster till en enda företagas och tvärtom en balanskontopost ibland specificeras. **Syn.** översikt av (bolags osv.) ställning, tablå över ställningen, balansextrakt. **-rörelse. 1**) Gymn. o. allmännare. Jämviktsrörelse. **2**) Tekn. Gm hävstång reglerad l. förmedlad rörelse. **-våg** våg med vanlig balans (ɔc decimalvåg o. d.). — **Balanser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. *Kan du b-a krocketklubban på lillfingret? B-a med ngt. Hålla en tallrik b-ande på spetsen av en käpp. B-a på lina, på ett balkongräck. Man b-ar bättre, om ∼.* Även bildl. *B-a mellan två ytterligheter, mellan partierna.* **II.** Märk dessutom. **1**) Ofta tekn. *Väl, illa b-ad* om föremål, om tyngd; bildl. t. e. om människor = '(o)harmonisk'. *Två kroppar som b-a varandra.* Ibl. även bildl. **2**) I fråga om handel o. bokföring. **a**) *B-a ett belopp till påföljande år.* **b**) *Att statsverket för tillfället b-ar med ett betydande överskott. Tillgångar och skulder b-ade den 31 dec. detta år med Kr. 4,583: 27.* **B**) Ssgr, vilka i allm. ansluta sig till huvudbet., ha antingen *balanser-* l. *balanserings-;* ofta brukas dock i stället ssgr med *balans-.* **Syn. A**) **I.** (söka) hålla i jämvikt l. (i) upprätt (ställning); befinna sig l. vara i jämvikts(läge), (söka) hålla l. bibehålla jämvikten l. balansen; ibl. gå på lina l. söka hålla kursen (mellan); (ibl. nära:) väga (i handen), svänga l. manövrera med; **II. 1**) avpassa, avväga, fördela tyngden lämpligt, utgöra motvikt l. mottryck till, uppväga, motväga, upphäva ett ensidigt verkande tryck; motsvara, gå u'pp emot; **2**) **a**) uppföra l. sätta ss. balans l. saldo, överföra l. överflytta (till nytt konto, till nästa år osv.); **b**) (ha att upp)visa ss. balans l. slutsumma. — **Balansera (sig) fram, över.** *Den ena efter den andra lyckades så på den smala grenen b-a (sig) över till motsatta stranden.* **Balansērbräda** till övning i balansrörelser. **-gång** oftare 'balansgång'. **-press** en maskin för utskärning av lika stycken ur papper, papp, bleck osv. l. för prägling. **-stång** för att underlätta bibehållandet av jämvikten; brukas av lindansare. **Balanser(ings)konst. Balanseringsorgan.** *Bukfenor avsedda till b.*

Baldakīn, -en, -er; -bärande. Tron- l. säng- l. prakthimmel (av tyg), päll; (av konsoler l. mindre pelare uppburet) litet tak över predikstol, altare, staty l. d.

Bale se bala[2].

Bale'tt, -en, -er; -dansare m. fl. se II. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. **1**) Om sak. *I operor inlagda b-er. B-en kan även vara en självständig scenisk framställning. Har dansat solist i ett stort antal b-er.* **2**) Om personer. *Vara (anställd) vid, gå in vid b-en. Elev vid operans b.* **II.** Mindre vanliga bet. **1**) Förr ett slags rimmat sångspel ledsagat av dans o. musik o. vanl. allegoriskt. *Stjernhjelms bekanta b. 'Then fångne Cupido'.* **2**) Vard. skämts. = bal. **B**) Ssgr. Mest till I. **1**) *B-dansare* dansör vid b. *B-danserska* o. vanligare *B-dansös. B-konsten i vårt land. B-kårens medlemmar och elever. Av dåvarande b-mästaren vid K. teatern* om en som uppsätter, inövar o. leder balett. *Kungliga teaterns b-mästarinna fröken Gunhild Rosén. Lärarinna vid b-skolan.* **Syn. A**) **I. 1**) scenisk föreställning bestående huvudsakligen av konstdans efter musik, 'dansspel', 'teaterdans'; ibl. en handlings mimiska framställande gm dans. **2**) de dansande i en b., balettkår, balettpersonal; balettavdelning (vid opera, teater o. d.); **II. 2**) bal, dans(tillställning).

Balj|a[1], -an, -or; -[e]form; -handtag. *En b-a (med) vatten. Bad-, byk-, tvätt-, disk-, skur-; fot-, trä-, zinkbalja. Blomb-a* för stora växter t. e. lagrar o. d. **Syn.** (låg o. vanligen oval) större bunke l. mindre kar (oftast med två handtag); (mer l. mindre nära stå:) så, ämbar, tunna, öppet fat, kagge, bytta.

Balj|a[2], -an, -or; -frukt (bot.); -kapsel (bot.: öppnar sig icke, ss. b-an, även vid 'ryggsömmen' utan endast vid 'buksömmen'); -lik(nande); -växt (ärter, bönor, vicker osv.) **1**) Bot. *B-an förekommer uteslutande hos ärtväxter; den är en vid mognaden torr, enrummig, vanl. flerfröig frukt med ett fröfäste, som löper längs 'buksömmen'. I dagligt tal kalla vi ärtb-or för ärtskidor.* **2**) Fodral till svärd, värja, bajonett osv. *Svärd(s)balja.* **Syn.** skida, slida, (vapen)fodral, (ibl. nära:) hylsa l. hölster.

Balk, -en, -ar. **I.** Bjälke. **1**) Byggn. B-ar läggas över en öppning för att uppbära belastning, men få icke utöva sidotryck på upplagen. De göras av sten, betong, trä eller järn. *Mellan b-na i taket gingo brödspett med hålkakor. Tvär-, järnb-ar. I- och U-balkar* helvalsade järnb-ar, benämnda efter sin form i genomskärning. **2**) I skeppsbyggeri osv. Om fyrkantigt furutimmer av minst 6 m. längd o. 1,8 dm. bredd o. tjocklek. Ofta om 'däcksbalk', dvs. timmer — av furu l. ek — som sträcka sig från sida till sida tvärs över fartyget o. uppbära däcket. **3**) Säll. för 'vågbalk'. **4**) I fråga om vapensköld: ett band, begränsat av två linjer, utmärkt med särskild färg o. gående från övre vänstra hörnet (för åskådaren; i heraldiken betraktat som det högra, alltså från sköldens 'synpunkt') till nedre högra. **II.** Skiljevägg. Ldls. Mest om lägre avbalkning i loge, ladugård o. d. *Log-, spilt-; mellanbalk.* **III.** Lant. Ås l. rygg mellan två fåror. *Vid höstplöj-*

ning på styv lera uppläggas ofta tiltorna så att oplöjda b-ar kvarstå mellan fårorna. **IV.** I fråga om svenska lagen. *Enligt 3 kap. 1 § giftermålsb-en. Gottlandslagen saknar indelningen i b-ar. Missgärnings- och straffb-arna äro numera ersatta av strafflagen av 16 febr. 1864 o. utsökningsb-en av utsökningslagen av 10 aug. 1877, men de övriga b-arna av 1734 års lag kvarstå ännu såsom huvudavdelningar av allmänna lagen.* Ngn gång i utvidgad användning. **Syn. I.** (tvär)bjälke, stock; ibl. däcksbalk; snedbjälke från höger (i heraldisk mening); **II.** skiljevägg, avplankning, (låg) avbalkning; **IV.** huvudavdelning av lagen. **Balkindelning** i lagen. **-lag.** *Mellandäckets b.* **-verk** komplex av balkar, bjälkverk. **-vis,** adv. **1)** *Lagförslaget, som b. utgavs från trycket.* **2)** I fråga om vapensköld. *Gående b. över ~* (för åskådaren) från övre vänstra hörnet snett nedåt högra. **Balk|a av** ▯, -ade, -as.

Balko'ng (-ång); -en, -er; -dörr; -fönster (till dörr förlängt fönster som leder till b.); -golv; -platta (bildar golvet på en b.); -räck(e); -stöd (konsoler l. strävor som uppbära en b.); -trädgård. På husvägg anbragt utbyggnad, vanl. buren av konsoler och försedd med bröstvärn samt tillgänglig inifrån huset. *I Stockholm få b-er ej anbringas vid gator smalare än 10,4 m. En mot gården utbyggd piskbalkong. Borstbalkong. Prisbelönande av b-trädgårdar.* **Syn.** utbyggnad med bröstvärn framför fönster(dörr); (nära står:) altan.

Ballād, -en, -er; -artad; -diktare; -diktning; -stil; -sångare; -sångerska. En berättande dikt med stark stämning, ofta i folkvisans ton, gärna dyster o. sagolik. B-en kan knappast skiljas från romansen; somliga vilja dock beskriva b-en som aningsfullare, dunklare, med starkt dramatiska inslag. De folkliga b-erna höra ursprungligen hemma i germanska länder, särskilt Skottland, England o. Norden; folkromanserna åter i de romanska, särskilt Spanien. *Kellgren kallar sin 'Fredriks vålnad' för 'skotsk ballad'. Goethes b. 'Erlkönig'. Älst var b-en en rent lyrisk dansvisa.* Även om tonskapelser av motsvarande karaktär, såväl sång- som instrumentalstycken. **Syn.** (ibl. nära:) folkvisa, romans.

Ballast (utt. som ssg); se barlast.

Ballistīk, -en. Särsk. krigs. Läran om kastade l. avskjutna kroppars rörelse.

Ballo'ng (-ång); -en, -er. **1)** Luftballong. Inom luftseglingen representerar b-en principen 'lättare än luften'. *År 1805 gjorde luftseglaren Robertson i Stockholm en uppstigning i b. En luftballong består av 'hölje', 'gondol' och 'upphängning'; ordet 'ballong' avser emellertid ofta blott det uppblåsta höljet. Den korg, där b-ens förare och passagerare ha sin plats. För vissa ändamål använder man i stället för den vanliga 'frib-en' en s. k. 'ballon captif', dvs. 'fast l. fjättrad b'. S. A. Andrées polarballong »Örnen». B-ens användande i meteorologien. Motordrivna, styrbara b-er, s. k. luftskepp. Vanligen äro luftb-erna klot- l. svagt päronformiga, s. k. kulb-er; dock förekomma även cylindriska. Motor-; drak-; signal-; jätteballong.* **2)** Friare. *Röda marknadsb-er, som skrika när luften går ur dem. Kirurgbrickan med dess burkar och glasrör, slangar och b-er. Guttaperka-, leksaks-, försöksballong* det sista vanl. bildl. **3)** Sjöv. Ballongliknande topptecken å sjömärke. **Syn. 1)** luftballong, aerostat; **2)** luftfylld boll, 'väderboll'. — **Ballongfarare. -formad. -färd.** *Vetenskapliga b-er.* **-gas.** *Som b. användes lysgas eller ännu bättre vätgas.* **-hall.** *I allmänhet fordra luftskeppen stora förvaringsskjul — ballonghallar —, där de ~.* **-hus.** Där ballong fylles o. förvaras före uppstigningen. *Andrées b. på Danskön var konstruerat av I. Svedberg.* **-kropp.** *Luftskeppets långsträckta, spolformiga b.* **-lik(nande). -nät** spänt över ballong då denna har s. k. nätupphängning. **-observation. -prick.** Sjöv. Sjömärke med 'ballong(en)'. **-sprut|a.** *B-or av kautschuk med kort ben- l. hornspets.* **-tyg** gastätt tyg särskilt brukat för ballonghöljen. **-uppstigning.**

Balloter|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskula. Omrösta l. votera med (svarta o. vita) kulor; friare om 'sluten omröstning' överhuvud. Särsk. om inval.

Ballr|a, -ade, [-as]. Ldls., vard. Sladdra, prata l. berätta om vad man bort förtiga, pladdra, ibl. skvallra. Mer säll. = bullra, larma. **Ballra om** även med 'om' obetonat.

Balneolōg (-åg); -en, -er. Som ägnat sig åt balneologin. **Balneologī** (-gi, säll. -ji); -(e)n. Läran om baden, deras former o. medicinska betydelse. **Balneolōgisk** (-g-); -t.

Ba'lsam (nästan alltid grav); [-en; ngn enda gång 'ett b.'], [-er]; -doftande; -fläkt (skönl.); -givande; -poppel (Populus balsamifera); -rik. **1)** Egentligast om starkt välluktande 'flytande hartser', som avsöndras av vissa träd o. buskar; ofta emellertid även om en del konstgjorda kådiga o. välluktande vätskor. *Mjuka hartser eller b-er. B-er bliva i luften snart sega och slutligen fasta genom den flyktiga oljans avdunstning eller förhartsning. Perubalsam är en naturlig b., vilken ~. Den i början klart gula b-en [från Myroxylon balsamum var. Pereiræ]. B-poppeln, bekant för sina b-rika bladknoppar.* **2)** Brukades särsk. förr ofta att lägga på sår och därav har ordet fått vidsträckt bildl. användning, detta särsk. i skönl. stil (med bet. 'läkedom'); i hithörande skönl. ssgr har ordet ej säll. blott bet. 'doftande'. *Vilans b. Helande b. för hjärtats sår. En b. på såren. Sunnans b-fläkt. B-ängorna från ängens orkidéer.* **Syn. 1)** mjukt l. flytande harts, välluktande

kådig saft; (ibl. nära) ambra; **2**) läkedom, tröst, lindring, lisa. — **Balsamer|a,** -ade, -as; -are o. -arskrå (om fornegyptiska fhdn); -ing (med plur.); -ingskonst. *De gamla egypternas b-ingskonst avsåg att för all framtid bevara de b-ade kropparna. B-ade heliga djur.* Numer brukas ordet mer allmänt dels om bevarande av döda människo- o. djurkroppar med andra än balsamiska ämnen, dels också om förvaring för kortare tid. *B-ing av död människas kropp får icke verkställas förrän 24 timmar efter dödsfallet och blott efter skriftligt tillstånd av läkare. B-at lik.* **Balsamīn,** -en, -er. Impatiens balsamina m. fl. *I våra trädgårdar, likasom i våra fönster odlas mycket den från Ostindien härstammande trädgårdsb-en.* **Balsāmisk,** -t. *B-a ämnen.* I skönl. stil ofta bildl. *B-a vindar.* **Syn.** balsam-; välluktande, (balsam)doftande, aromatisk, som liknar balsam; lisande, lindrande, uppfriskande.

Baltisk, -t. *B-a finnar* ester o. liver. *Tankar på ett b-t välde* östersjövälde. *B-a havet* Östersjön. *B-a utställningens eftermäle. De b-a provinserna* ryska östersjöprovinserna. *B-a språk* litauiskan, lettiskan o. den på 1600-talet utdöda (forn)preussiskan. **Syn.** östersjö-; östersjöländernas; som avser ryska östersjöprovinserna.

Balusträd, -en, -er. Bröstvärn l. räcke (ofta med små bukiga pelare: 'dockor') vid kanten av terrasser, trappor, broar, balkonger, läktare l. ibl. som krön på byggnader (t. e. Stockholms slott). **Balustraddocka.** Liten sammanträngd kolonn l. kolonnartat stöd som uppbär täckplattan på ett bröstvärn l. överstycket på ett skrank. Kallas även 'balu'ster(docka)' l. enbart 'docka'.

Ba'mbu (nästan endast akut); -n, [-s]. I stället för den ovanl. pluralen brukas vanligen 'bamburör'. Bambusa arundinacea, vulgaris m. fl. Trädlika tropiska gräs vanliga t. e. i Ostindien, på Java, i Brasilien osv. Hos oss ofta använd till käppar, metspön o. d. Hinduernas bästa husgeråds- och byggnadsmaterial. *Av b-ns bast göres i Kina ett fint papper. Sumpiga skogar av b(rör). Möbler i äkta b.* **Syn.** bamburör, exemplar l. stam l. virke l. käpp av bambu. **Bambukoja. -käpp. -möbel. -rör**; -rörskäpp o. -rörsmöbel (mer säll. utan 's'). Bamburör dels = den ihåliga stammen (röret) på bambuväxten, dels = bambu, bambuväxt, bambukäpp. I sista bet. brukas ibl. även det enkla 'rör'.

Ban[1], -en, -er (grav). Tekn. Slagyta på hammare l. städ, hammarban; yxhammare. Motsatt 'pen'. Anslutes av somliga till bana[1].

Ban[2] se följ. **Ban|a,**[1] -an, -or. **A**) Enkelt. **I.** Former. **1**) Skönl. växlar 'bana' i bet. 'stråt' med 'ban', vars användning dock avtar. *Statskonst öppen såsom solens ban* Tegnér. *På böljans ban. Min tanke som förtrollad / drar ut å stiglös ban.* **2**) 'Bane' se nedan efter bana[2]. **II.** Betydelser. **1**) (Banad l. stakad) väg o. d. **a**) Mest i ssgr l. i stället för ssgr som *Gång-, kör-, luftbana. Hålla sig på gångb-an.* **b**) Skönl., ofta högt. Rätt ofta med biformen 'ban' (se ovan I. 1). Ofta mindre konkr.; jfr då d nedan. *Men truppen gick sin b-a fram, och flickan såg den tåga* Runeberg. *Ädlaste mål / oss lyser på vår b-a* Runeberg. **c**) Astr., mat., fys. o. d. *Då solen hunnit högst på sin b-a. Jordens b-a kring solen. Beräkna himlakropparnas b-or, b-an för en komet. Med en kropps b-a förstår man vanligen den (räta l. krokiga) linje, som beskrives av kroppens medelpunkt eller tyngdpunkt. En kulas b-a i lufttomt rum. Komet-, omlopps-; kulbana.* **d**) Friare o. bildl.; jfr **a**. *Pliktens b-a. Och med jämna taktslag tiden / än sin gamla b-a rullar* Fjalar. *Det kyrkliga livet rörde sig ännu i den gammallutherska ortodoxiens b-or, sådana de utstakats under 1600-talet. Bryta sig nya b-or. Själv bryta sin b-a. Bryta sin egen b-a. Här skiljas våra b-or. På levnadens b-a* skönl. *Vid slutet av sin b-a.* Märk särsk' om speciell levnadsb-a: *Ingå på ämbetsmannab-an. Besluta sig för den lärda, den prästerliga b-an. Tidigt slå in på en given b-a. Välja b-a.* **2**) Om järnväg. I allm. om hela anläggningen, men särsk. järnvägstekniskt även om (den öppna) 'linjen' mln stationerna. *Statens b-or. Enskild b-a. B-an skall i höst öppnas för allmän trafik. Där b-an skär, korsar landsvägen. Här gör b-an ett knä och tar en mer sydlig riktning. Gå på, längs b-an. Går du b-an eller landsvägen? Är b-an klar? Stats-, privat-, berg(s)-, huvud-, bi-, orts- l. lokal-, sido-, tvär-, kust-, inlands-, sammanbindnings-; häst-, kugg-, lin-, hissbana. Liverpool-Manchesterbanan, den första europeiska järnvägen, öppnades den 15 sept. 1830.* **3**) Om för visst ändamål utlagd l. utstakad plats (l. sträcka). Mest i l. i stället för ssgr. *Sopa b-an* t. e. om skridskobana (även skämts. om en som faller o. åker ett stycke på isen). *Löpa b-an runt. Dans-, kapplöpnings-, kägel-, löp-, repslagar-, rid-, rännar-, skridsko-, tävlingsbana.* **4**) Om lång, jämnbred remsa o. d. **a**) Tekn. Mest bekant i fråga om papp(er). *En större pappersmaskin kan lämna en 10 à 12 km. lång och över 4 m. bred b-a i timmen. Skärtrissor, som klippa pappersb-an långsefter. Papp i långa b-or [l. i lång b-a].* **b**) Uttr. 'i långa b-or' brukas ofta bildl. t. e. *Och kånkar hem sprängämnen i långa b-or* massvis, i mängd l. massa, ibl. i långa rader, utan ände. **B**) Ssgr ha formen *ban-* o. höra mestadels till 'bana' i bet. 'järnväg'. Märk dock t. e. 'banbrytare' o. 'bantid'. **Syn. A**) **II. 1**) väg, stråt, stig; byggd

transport- l. samfärdslinje; linje, omlopp(skrets); jordisk stråt, (jorde)vandring, levnadslopp, levnadsbana från födelsen till döden; (speciell) levnadsbana, karriär; arbetsfält, (verksamhets)område; verksamhet, yrke; **2**) järnväg, järnbana; (järnvägs)linje; **3**) ibl. tävlings- l. idrottsplats l. lekplan; tävlingssträcka; **4**) **a**) långt (ej i ark skuret) stycke papp(er).

— **Banavdelning.** *B-en i första distriktet förestås av bandirektör Wiberg.* **-betjäning** koll. om personal. **-bevakning;** -stjänst; -spersonal. Abstr. samt konkr. (om personalen). Till tryggande av tågens säkra gång mellan stationerna. **-bryt|ande;** -are; -erska. Till 'bana' i uttr. 'bryta bana'. *Han är b-ande, en b-are inom sin vetenskap. En b-ande ande. Arbetet var b-ande för djuphavsforskningen. Ett fullkomligt b-ande arbete. B-are för nya åsikter. En b-erska på husslöjdens område.* **Syn.** vägröjande, som öppnar nya fält l. vidder, som ger helt nya synpunkter, som bryter väg, förgångsman; ibl. epokgörande. **-byggnad** abstr. o. konkr. **-byrå** en av byråerna inom järnvägsstyrelsen. **-del.** *För jul- och påsktrafikens besörjande anordnas å b-arna Stockholm—Malmö även dubbleringståg.* **-direktör;** -sbefattning. Förestår banavdelningen i ett statsbanedistrikt l. vid enskild järnväg. **-fritt,** adv. Handels. Fritt å (avgående l. ankommande) banvagn. *Av partiet såldes 275 ton b. Stockholm* märk: är säljaren i Stockholm skall köparen alltså betala frakten därifrån; men är säljaren t. e. i Göteborg, betyder uttrycket att frakten till Stockholm bekostas av säljaren. **Syn.** fritt (å) banvagn. **-förvaltning.** Som abstr. dels avseende järnvägsstyrelsens åtgärder för järnvägens skötsel, dels de åligganden som tillkomma järnvägens banavdelning. Även konkr. **-gård;** -smästare; -spersonal; -sspår. I dagligt tal är 'station' det vanl. uttr., för så vitt man icke särskilt vill fästa uppmärksamheten mer på omgivningarna, spåren, anordningarna än själva stationshuset. Om 'station' på landet brukas knappast 'bangård'. *Person-, gods-, ilgods-, växlings- l. ranger-; änd-, mellanbangård. Mindre b-ar.* **-hall.** *I stället för de stora b-arna som täckte alla spåren vid en station har man nu börjat uppföra flera små b-ar, vardera täckande ett eller två spår och plattformer.* **-ingenjör;** -sbefattning. *B-er av 1:a och andra klass* tillhöra banavdelningen i ett statsbanedistrikt (under det 'linjeingenjörer' tillhöra telegrafstaten). **-korsning.** Ställe där järnvägar korsa varann. *B. mellan tvänne järnvägar bör i regel ske i olika plan.* **-kurv|a.** *Å statens järnvägar få b-orna endast i svåra undantagsfall vara så skarpa, att de ha blott 300 m. radie eller därunder.* **-ledes,** adv. *Han har b. begivit sig söderut* på järnväg, med bantåg, tagit järnvägen. **-mästar|e;** -stuga. **1**) Vid järnväg. B-en för befäl närmast under baningenjören, tillser arbetena, kontrollerar banbevakningen osv. *Överb-e.* **2**) Tjänsteman som utövar tillsyn vid spårvägslinje. **-post** underrättelse till banvakterna (ofta gm budkavleskickning). **-sträcka.** Dels i allmännare bet., dels i den inskränkta om järnvägsindelning i och för banbevakningen, varvid 'bansträckan' är högst 4 à 5 km. **-tid.** Till 'bana' i bet. 'kulbana': den tid som erfordras för kula att tillryggalägga sin bana. **-tåg;** -sförsening. I ssgr, o. ofta även eljest, föredras det enkla 'tåg'. *Med bantåg från Uppsala järnvägsstation försändes ~.* **Syn.** (järnvägs)tåg. **-underföring.** Abstr. o. konkr. i fråga om korsning i olika plan mln järnväg o. annan väg (l. järnväg) varvid den senare föres under järnvägen. Jfr vägport. **-vagn** dels allmännare om lastvagn (vid järnväg), dels om lastvagn avsedd för transport av materialier behövliga för banunderhållet o. gjord så att den lätt kan avlägsnas från spåret. **-vakt;** -shustru; -(s)stuga; [-are]; -arstuga; [-erska]. Står närmast under banmästaren; har sig anförtrodd bevakning o. besiktning inom viss bansträcka, där han även deltar i och leder underhållsarbetena. *Instruktion för b-er.* **-vall;** -skrön. Underbyggnad (bank l. d.) för grusbädden varpå själva järnvägsspåret vilar; i dagligt tal innefattande även grusbädden. **-överföring.** Abstr. o. konkr. i fråga om korsning i olika plan mln järnväg o. annan väg (l. järnväg) varvid den senare föres över järnvägen. Jfr vägbro. — **Bana**[2], -ade, -as; [-are]. Obj. är 'väg', 'vägen', mer säll. andra ord med liknande bet. **1**) Egentl. *På b-ade vägar. Jämförelsevis b-ad mark. Där man måste b-a sig väg med yxa eller skogskniv.* Ngt friare. *En smal bäck b-ar sig här långsamt väg genom snåren.* **2**) Bildl. *På b-ad stig* ofta: utan alla svårigheter, där föregångare borttagit alla stötestenar l. visat vägen. *Stavningsreformen b-ade sig småningom väg till allmänt erkännande. B-a väg för ngn, ngt* bereda rum l. möjlighet, öppna tillfälle att vinna insteg, underlätta (svårigheterna för), borttaga stötestenar, förbereda, göra det förberedande arbetet, vara föregångare l. banbrytare. **Syn. 1**) bereda (väg), göra farbar l. jämn, bryta, (upp)röja (ɯ), jämna; **2**) (b-a sig väg:) tränga sig fram, bereda sig insteg; se även ex. ovan. **Bane**[1], subst. Blott i några uttr. med prep. 'å'. Fattas ibl. som en biform till bana[1]. *Vad är nu å b.?* vad förehas l. förberedes l. är före l. (p)å färde l. i gång l. ifrågasatt. *Hemliga underhandlingar voro å. b. med Österrike.* Ej fullt så vanliga äro uttr. med 'komma' o. rätt sälls. sådana med 'föra' l

'bringa'. *På riksdagen i Norrköping kom saken åter å b.* bragtes åter på tal, kom åter upp.

Banāl, -t, -are. Alldaglig, lik alla andra, som användes l. förekommer l. träffas överallt l. som överallt har motsvarigheter, intresselös, trivial, vardaglig, alldags-, platt, utsliten, (ut)nött, 'uttröskad', intetsägande, konventionell. **Banaliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). 'Utslita' m, neddraga till vardaglighet, 'platta ūt'. **Banalitēt,** -en, -er. Abstr. o. konkr. Vardaglighet, platthet osv.; banalt yttrande osv.

Banān, -en, -er; -artad; -mjöl; -planta; -skal; -träd; -växt. Musa (särsk. paradisiaca o. dess underart sapientum). **1)** Växt. *B-erna äro örter, men så högväxta, att man gärna i dagligt tal vill kalla dem träd. B-plantans stora blad äro nyttiga till mången god ting: solskärmar, taktäckning och annat.* **2)** Frukt. *Den fullt mogna b-ens fruktkött är löst, något mjöligt och har en plommonliknande arom. Halka på ett b-skal.* **Syn.** ibl. pisang.

Band[1], -et. =. Fattas kanske bäst som två ord.

A) Om sak l. abstr. Ordet har rik användning såväl bildl. som mer l. mindre 'tekn.'. **I.** Med starkare anslutning till 'binda'. **1)** Mer allm. om ngt att 'fästa' med. Mest i l. i stället för ssgr. *Förse med ett b., så att det kan knytas fast. Förkläds-, servet-, strumpe-, käng-; rynkband.* Bet. övergår utan gräns i bet II. 1. **2)** Bildl. användning av I. 1. *Tegnér nämner Rosenstein 'b-et uti sångens krans'. Ett enande b. Pliktens heliga b. Fäst vid ngn med vänskapens b., med starka b. Släktskapens b. Knytas vid ngn med kyrkans, äktenskapets b. Förenings-, vänskaps-, brödra-, frändskaps-, äktenskapsband.* **3)** Hindrande band. **a)** *Nöden driver hund(en) i b. Gå i ledband. Du får ta, ha Max i b., om du ska ha honom med i dag. Hon kom just genom allén med valpen i b. efter sig. Herdar som ledde får i b.* **b)** I plur.; ofta bildl. *Slå i b. och bojor. I bojor och b. Bryt dina jordiska b., lyft dig ur sorgernas däld!* B. E. Malmström. *Träldomsband.* **c)** Märk uttr. som *Lossa din tungas b.!* tala ut, låt oss höra vad du har på hjärtat; efter det bibl. 'då lossades hans tungas b. och han begynte tala' (om Zacharias). Jfr 9 nedan. **d)** Friare: hämsko o. d. *Utan b-et av vedertagna regler för samvaron människor emellan. Det är tryggt, så länge vi ha det b-et på honom. Fri från alla b. Lägg (då något) b. på din egenkärlek! I detta avseende lägger han inget b. på sig* är han fullkomligt hänsynslös. **4)** Bindel o. d. *Den lille mannen syns med b. om pannan* Runeberg om Döbeln. *Gå med, bära, ha armen i b. Bråckband.* **5)** Om pärlband o. d. Mest i l. i stället för ssgr. *Arm-, hals-, radband.* **6)** I fråga om säd. **a)** *Vanligen tar man en liten knippa av den nyskurna säden till b. kring kärven.* **b)** *Ett visst antal b. (ofta 10 l. 12) sättas tillsammans och bilda en skyl.* **7)** Ibl. = 'vidjel. klavband'; ngn gång för 'årband'. **8)** I fråga om postförsändelser. *Försändelser under b.* korsband(sförsändelser). **9)** Anatomiskt. Bindsena. *Röst-, stäm-, tung-, smil-, hämningsband.* Jfr 3 c ovan. **10)** Smal sammanhållande ring. **a)** På tunnor o. d. *Slå b-en av ett fat. Tunnband.* Hit även *Rullband* o. *Hoppa genom b.* **b)** På kanoner o. gevär. Mer fackligt. *Påkrympta b. av stål. Ovanpå övre b-et (på geväret) sitter kornet.* **11)** I fråga om böcker. **a)** *B-et var högst ovanligt, på själva pärmkanten stodo i guldtryck motton ur boken. Halvfranskt b.* där blott rygg o. hörnsnibbar äro av skinn; kallas ibl. även 'välskt band'. *Bunden i Hedbergsband. Bok-, kalvskinns-, skinn-, papp-, klot-, praktband.* **b)** Bunden bok. *Ett bibliotek bestående av 3,000 b. Kvart-, samlingsband.* **c)** Större avdelning av ett arbete avsedd att bindas i ett band. *Av Schück-Warburgs Illustr. svensk litteraturhistoria har just påbörjats fjärde delens senare b.* **12)** I skeppsbyggeri om krumt timmer l. grov järnskena som inpassas i fartygets skarpare delar för att sammanbinda skeppssidorna med varandra. **13)** Byggn. **a)** Järnstång inslagen i mur för att förstärka den. *Murband.* **b)** Översta timmerlagret i resvirkeshus. *Vägg-, hammarband.* **c)** Sälls. för ssgn *Munkband* om sättet att fasthålla varv av stenar i mur l. om den 'bindande' stenen där. **14)** I brädspel. Förening av två l. flere brickor på samma fält. *Varför tog du inte b., när du kunde fått? Slå, spränga ett b. för motspelaren* t. e. då man skall 'slå in' sig o. motspelaren upptar flera fält, än man själv har slagna brickor; även om motståndaren har fler än fem band å rad. *Bryta b.* så att man i stället för bandet får blottor.

II. Anslutningen till 'binda' svagare; man tänker mer på b-ets form (av remsa). **1)** Allmännare. Ej säll. svårt att skilja från I. 1. Ofta koll. Gärna om band till prydnad. *Det skall väl vara b. till kransen? En grå hatt med ett enkelt b. kring kullen. Ha granna b. i hatten. Får jag 3 meter b.; det ska vara att sko en klänning med. Bomulls-, (halv)ylle-, sammets-; hatt-, kant-, måttband.* **2)** Om ordensband o. d. **a)** Dels mindre band varmed ordensstjärna fästes på bröstet l. kring halsen l. litet band som till tecken av värdigheten bäres i knapphålet; dels större band buret ss. ett axelgehäng, utmärkande vissa högre ordensgrader. *Översållad med stjärnor och b. Ordens-, kommendörs-, serafimerband. Gröna b-et* m. fl. brukas även om värdigheten l. hela ordensdekorationen (i detta fall Vasa-

ordens högsta grad). **b**) I fråga om nykterhetsordnar, sedlighetsföreningar o. d. *Då beslöt han äntligen att (an)taga, anlägga blå b-et* att ingå i blåbandsföreningen, bli blåbandist. *I Sverge infördes 'Vita b-et' hösten 1900 av fröken Emilie Rathou* en kvinnornas förening för nykterhetsverksamhet m. m. 'Blå' o. 'vita b-et' äro även namn på föreningarnas tidskrifter. **3**) Friare. **a**) *En lätt vind drog vattrade b. över sjöns yta. Tännåns slingrande b. därnere i dalen.* **b**) I fråga om djur l. bergarter, i spektrum osv. *Praktanden har strupen och halsen vita, den senare dock med ett livligt grönt tvärband. En slipad agat med svagt vågiga, mörkare b.* **c**) Som ornament. *Drakstilen med sina b. och slingor. Sicksackband.* **d**) Ngn gång (med gen. l. d.) i stället för ssgn 'havsband'. *Yttersta b-et av skärgården.* **4**) I heraldiken. Språkband, devisband l. balk (jfr d. o. I. 4).

B) Om personer, koll. Oftast nedsättande. Knappast som första ssgsled. *Spridda b. av förrymda upprorsmän. Zigenar-, rövar-, smugglar-, tjuvband.* I fråga om teatersällskap alltid nedsättande o. numer mindre vanl. *Ett b. komedianter.* **Syn. A) I. 1)** (ibl. mer l. mindre nära:) snodd, snöre, rep, tåg; **3**) (ibl.:) koppel, kedja, länk; (plur.:) bojor, fjättrar, ibl. fängelse l. förtryck; tvång, tygel, hämsko; **4**) bindel; bandage, ibl. förband; **5**) (större prydnads)ring; **6**) **a**) kärv- l. nekband; **b**) kärve, nek, sädesband; **7**) ibl. hank; **8**) korsband; **9**) bindsena, ligament; **11**) **a**) pärmar (o. rygg), bokband; **b**) bunden volym, bok; (ibl.:) del, tom, samling; avdelning; **12**) krumband; **13**) **a**) 'ankare', murband; **b**) bindbjälke; **c**) förband, munkband; **II.** (jämnbred, vävd) remsa, ibl. rem; ibl. (platt) lina; (bandformig) rand l. linje l. streck l. list, ibl. slinga l. ådra; **B**) sällskap, hord, följe, anhang, liga, trupp.

— **Bandartad. -(be)prydd** mest skönl. **-fabrik;** -ant; -ation; -ör. **-form;** -ad; -ig. *B-iga fiskar.* **-försändelse** mindre vanl. än 'korsband' o. 'försändelse under band'. **-genomdrag.** *Hål för b.* **-hand|el;** -lande; -lerska. **-hund** (ofta utt. bann-). *Skälla som en b.* vard. även om människor. **Syn.** gårdvar, hund som står i band. **-järn** ett slags tunt plattjärn till band kring laggkärl o. d. **-kniv** med två handtag (till renskäring o. neddragning av tunnband över stäverna l. i allm. till jämning o. avputsning). **-krus|are;** -ning. En uppfinning till krusning av örngåttsband o. d. **-lik,** -t; -nande. *En vanligen i många slingor lagd b. kropp. Tunna b-nande skivor.* **-lära.** I anatomien. Läran om ledgångarnas ligament. **-mask;** -medel. En avdelning plattmaskar till vilka hör binnickemasken; ibl. även särsk. om denna. **-mönster** m. å band l. bandlikt mönster. **-pil** namn på flere pilarter vilkas långa, sega o. böjliga årsskott brukas till korgflätning, vidjor, tunnband o. d. T. e. om Salix viminalis o. purpurea. **-ros;** -ett. Särsk. på dräkt. **-rulle** rulle band l. rulle att rulla upp band på. **-sko;** -fabrik. Sko av (i varandra trädda) klädeslister l. band, listsko. *B. av lapsk modell.* **-slinga. -stol.** Vävstol för bandvävning, bandvävstol. *I breda b-ar tillverkas stundom ända till 40 band samtidigt.* **-såg;** -are. Maskinsåg vars klinga har formen av ett ändlöst band. *Skicklig cirkel- och b-are.* **-teckning.** T. e. om fåglar. *Färgen svart, ofta med b.* **-vis** adv., säll. adj. **1**) Om böcker. *Utkommer b.* **2**) Heraldiskt. *Första fältet i riksvapnets hjärtsköld är b. tredelat i blått, silver och rött med en däröver ställd vase av guld.* **Syn. 2**) balkvis. **-väv|are;** -erska; -nad (abstr. o. konkr.); -ning(smaskin); -stol (jfr bandstol). **-yxa** för tillhuggning av tunnband. — **Banda,** -ade, -as. **1**) *B-a en sd. Ett järnb-at fat.* **2**) I part. perf. *En vackert b-ad agat. B-ad teckning* t. e. på fåglar. **Syn. 1**) förse med band, sätta band på; **2**) (b-ad:) med bandformiga linjer l. ränder l. streck. **Banda ihop** o. hopbanda. **Bandning,** -en, -ar. Abstr. o. konkr. **1**) Vid tillverkning av laggkärl. Är ordet konkr., avser det samtliga banden på ett dylikt. **2**) T. e. om djur l. stenar. Sättet varpå ngt är bandat l. själva ränderna.

Band[2] se binda.

Bandāg|e (-asj); -et, -e (utt. -asj) l. -er; -eväv. *Anlägga ett b-e (på ngn, en kroppsdel). Gå med b-e om en vrickad fot.* **Syn.** (sammansatt) förband (särsk. för reglerande av skevställningar o. missbildningar), bindel, ortopedisk apparat, (ibl. nära) binda.

Bandit, -en, -er; -aktig; -anförare; -ansikte; -fysionomi; -utseende. *En lejd b. Se ut som den värsta b.* **Syn.** förbrytare som lever utanför samhället (ss. fredlös), stråtrövare, bov, skurk, (grov) brottsling, missdådare.

Bandolār, -et, = l. -er. Även 'bandolēr'. Se bantlär.

Ba'ndy (-i); -boll; -klubba; -lag; -mästerskap; -regler; -spel (brukas i best. form vanl. i stället för det enkla ordet, som saknar denna form); -spelare. Is-hockey; spelas på is med klubbor o. liten, hård boll; i fråga om regler närmast likt fotboll.

Bane[1] se avledningar under ban[2].

Bane[2], subst. Kan fattas som två ord. Skönl. o. åld. Blott i några stående uttr. o. mest i förening med en genitiv l. ett poss.-pron. **1**) Sak. *Få sin b.* få en våldsam död, omkomma, stupa, tillintetgöras, dö. *Bönderna sveko honom och gåvo honom sin (l. hans) b.* dödade hm. *Och blev detta hans b.* (orsak till) hans död. **2**) Person. Mindre vanl.; snarast i (efterbildning efter) isländska sagor l. så att det kan fattas

både som 'baneman' o. som 'orsak till ngns död'. *Bli sin broders b. Ristar väl blodörn på Fritiofs b.* Tegnér. — **Banehugg.** Skönl., åld. Dödande hugg, dödshugg. **-man.** Har nog i det hela skönl. prägel, men brukas något friare än det enkla ordet. Dock huvudsakligast med genitiv l. poss.-pron. *Förrän fadern till den dräpte själv beder för b-nen. Bliva ngns b.* **Syn.** (ngns) dråpare l. mördare, bane. **-sår.** Mest skönl., men ngt friare använt än 'bane'. Dödande sår.

Banēr, -et, =. Mest skönl. o. högt., särsk. gärna bildl. l. om äldre fhdn. **1)** Egentl. Samlingstecken, bestående av stång o. märke (vanl. en fyrkantig duk). *Höja, resa, utveckla, sänka b-et l. sitt b. Under svajande b. Samlas under konungens b.* även bildl. (under hans befäl, ledning). *Korsets b.* med korsets tecken (särsk. om korstågsbaner). *Huvud-, stridsbaner.* **2)** Friare o. bildl. *Under frihetens b. Några vackra ivrerskor för hälsovården, vilka på sitt b. skrivit »delade kjortlar».* **Syn.** fana, fälttecken, standar. **Banerbärare.-förare.** Oftast bildl. *En kristendomens b. B. för de nya ideerna.* **Syn.** banerbärare; förgångsman, ledare, banbrytare, märkesman, ledande l. främste förkämpe l. förfäktare. **-herre.** Medeltida länsherre berättigad att föra eget baner. **-stång.**

Bang, adj. Vard. o. skämts. Ängslig, rädd.

Bang|e, -en, -ar. Även 'bånge'. Skogs. o. ldls. Mest i plur. *Ett rede av b-ar och torrt ris.* **Syn.** grövre gren (från själva stammen).

Bank[1], -en, -ar. **I.** Grund. *B-arna äro här rätt farliga, ty de flyttas småningom av havsströmmarna och vågorna. (Fisk)b-ar, där torsken brukar hålla sig vid lektiden. Havs-, korall-, sand-; ostron-, hummerbank.* Även = *Skalbank* geol. om hopningar av snäck- o. musselskal vid forna stränder. **II.** Vall o. d. **1)** *Just på krönet av b-en syntes ett fladdrande band. Järnvägs-, kanal-, vägbank.* **2)** Ibl. *En flod, som rinner fram mellan höga b-ar.* **3)** *Stickelbärsbuskarna svälla ut från sina b-ar.* **4)** Krigs. *Skjuta över b.* dvs. över bröstvärnet (ej gm gluggar, kanonportar l. d.). *Kanon-, skyttebank.* **III.** Moln-, skybank. *Solen går ned i b.* särsk. sjöv. **Syn. I.** sandbank, (sand)revel, grund, rev, upphöjning l. anhopning (av sand, lera osv.); **II. 1)** (konstgjord l. naturlig) vall, jord- l. sandvall, långsträckt utfyllning (av jord l. sten); bankfyllning; **2)** hög strand, (strand)brink; **4)** upphöjning på insidan av bröstvärn (varifrån kanoner l. skyttar skjuta); **III.** mörk (upptill jämn) molnvägg (vid horisonten). **Bankbildning.** *B. på grunt vatten.* **-fiske** storfiske på stora fiskegrund (t. e. vid Bohuslän) med däckade s. k. bankskutor. **-fyllning** utfyllning av jord l. sten som utgör underlaget för väg l. järnväg; även de fyllningar som begränsa o. bilda en kanalbädd. **-skuta** avsedd till bankfiske.

Bank[2], subst. I (det ej säll. nedsättande) uttr. *Över en b.* där ofta 'en' är betonat. **Syn.** hela raden (utefter), (alla) utan åtskillnad, över ett, hela laget; i genomsnitt, över huvud taget, i gemen; ibl. slumpvis, i en slump.

Bank[3], även **Bank|e,** -en, -ar; -nagel l. -sprint. *Axlar av järn, fästa under grova tvärbalkar av trä, bankarne, på vilka vagnens överrede vilar. Ovan framb-en vilar en tunnare balk, överb-en, som är vridbart förenad med underb-en genom en sprint.*

Bank[4], -en, -er. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. Om anstalt (bolag), byggnad o. lokal. **1)** I vidsträckt bemärkelse avser 'bank' varje ekonomiskt företag som har till uppgift att förmedla penningrörelse och förmedla kredit. B-rörelse i vanlig bemärkelse drives av aktiebolag ('aktiebank') eller av bankbolag med solidarisk ansvarighet ('enskild bank'), men icke av handelsbolag; jfr bankir(rörelse). I dagligt tal inräknas 'folkb-er' (med lägre aktiekapital än en miljon) samt även sparb-er, hypoteksb-er och liknande 'kassor'. *De enskilda b-ernas sedelutgivningsrätt är numer indragen; f. o. m. 1 aug. 1903 är riksbanken ensam sedelutgivande. Av de den 30 juni 1901 ännu sedelutgivande enskilda b-erna sorterade maj 1907 aderton under Lag ang. solidariska b-bolag, med bibehållande av orden 'enskild bank' i firmabeteckningen; de övriga hade ombildats till eller uppgått i b-aktiebolag. Stockholms enskilda b. Ha pengar på, i b(-en). Jag skall gå på b-en och lyfta, ta ut, sätta in pengar. Han är (anställd) i l. på b. Vid krigsutbrottet 1914 oroades man av det plötsliga budet 'B-erna stänga'. Handels-, sedel-, riks-, stats-; central-, filial-; hypoteks-, kredit-, (post)spar-, folk-; pantbank.* **2)** Om lokal o. d. Vanl. icke strängt skilt från 1. *B-en stängs kl. 1/2 3. Upplands-b-en, belägen vid Stora torget.* **3)** Ibl. för ssgn 'spelbank'. **4)** Ibl. bildl. *Rosenstein var deras tillflykt och fick ej sällan även vara deras b.* **II.** I fråga om hasardspel. **1)** *Hålla b.* sätta upp en spelsumma, mot vilken de medspelande våga sina insatser, vilka bankören får ta in, om han vinner, men av egna pengar betala, om han förlorar. *Sköld, som hållit b-en, hävade in trehundrasextio kronor på affären.* **2)** Namn på vissa hasardspel. *Där satt Langarnisse och spelade b.* **3)** Uttr. som *Spränga b-en i Monte Carlo* fattas ibl. som hänsyftande på hela spelbanken, ehuru det vanl. betyder 'vinna hela b-en' dvs. (dags)kassan, allt det insatta. **B)** Ssgsformen *bank-* är

numer den vanliga; *banko-* (ibl. växlande med 'bank-') förekommer i denna bet. endast avseende riksbanken (däremot 'bankomynt' o. d. till ordet 'banko' nedan bland avledningar). **Syn. A) I. 1)** bankanstalt, bankinrättning, ekonomiskt företag som har till uppgift att taga o. giva kredit l. köpa o. sälja värdepapper, anstalt för penningomsättningar osv. l. som driver handel med penningar och värdepapper, penninganstalt, penninginrättning; (ibl.:) bankaktiebolag l. kreditanstalt l. bankirfirma l. bankirhus l. bankhus; (ngn gång) bankrörelse; **2)** banklokal, bankbyggnad, bankhus; **II. 1)** kassa (som en spelare håller mot de övriga). — **Bankaffär. 1)** *Öppna en b. Driva b.* **2)** Allmännare. *Var har du dina b-er; i riksbanken kanske? Jag har en liten b. att klarera* om inbetalning av lån, omsättning l. d. **-aktie;** -bolag. *Utdelning å b-r. B-bolags grundfond skall utgöra minst en miljon kronor; dock att ∼.* **-anstalt. -anvisning.** Utställd av bank l. bankkund. *Checker och postremissväxlar äro b-ar.* **Syn.** ibl. anvisning å bankräkning. **-besked** t. e. om kapitalräkningsbesked som af bank vart halvår lämnas insättare å kapitalräkning. **-bok** om banks räkenskapsböcker; ibl. särsk. om (kunds) sparkassebok. **-bokhållare.** B-tjänsteman, i riksbanken i 2:a graden. *B. vid riksbankens avdelningskontor ha i regel i lön 1,900 kr. och i tjänstgöringspengar 1,000 kr. jämte två ålderstillägg.* **-bolag;** -sordning. *Solidariskt b.* med personlig ansvarighet för delägarna. *Understiger b-s grundfond en miljon kr., skall bolagets firma innehålla ordet »folkbank». Tillsyn å, över b.* **-chef** ej titel. **-direktör.** Ledare av bank(verksamhet), verkställande direktör i bank(bolag) särsk. vid huvudkontor. **-garanti** av bank given garanti för firmas betalningsförmåga l. hederlighet. **-helgdag.** Offentlig men ej kyrklig helgdag i England; banker, bodar, fabriker o. d. äro då stängda men muséer o. d. stå öppna. *Fråga har varit före om införande av b-ar även i Sverge.* **-inspektion;** -tör. *Den i lag av 22 juni 1911 (om bankrörelse) föreskrivna tillsyn över bankbolag utövas av en för hela riket gemensam b-tion. Kungl. B-tionen är ännu (1916) icke uppförd på ordinarie stat. B-törens avlöning uppgår till 15,000 kr.* **-kamrer[are].** Den längre formen vanligare i plur. än i sing. Banktjänsteman, i riksbanken i 3:e graden (närmast under b-okommissarie l. b-direktör). **-kassör;** -splats. Banktjänsteman, i riksbanken i 2:a graden (liksom b-bokhållare o. b-revisor); står under kamrer men över bokhållare. **-lag;** -stiftning. *Nya b-en* om 'lag om bankrörelse' (1911). **-lott;** -brev (delaktighetsbevis). Egentligen blott i fråga om solidariskt bankbolag. **-lån.** *Ta (upp) ett b.* **-man;** -naförening. **-mässig,** -t, -are; [-het]. *Fullt b-a papper* värdepapper som en bank ej skulle tveka att ta. **-not,** -en, -er. Numer blott om utländska banksedlar. **Syn.** (bank)sedel. **-oktroj** se oktroj. **-papper. 1)** *Äga b.* bankaktier, andelar i bank. **2)** *Sköta sina b.* sina växlar o. banklån. **3)** *Goda b.* som bank ej tvekar att ta som valuta. **-plats. 1)** *Söka b.* plats l. anställning i bank. **2)** *Betalbar på de flesta b-er.* **-politik;** -politisk. Dels om statens förhållande till bankväsendet i riket ('allmän b.'); dels om särskilda bankers principer för sin verksamhet. *Den allmänna b-en rör sig ofta till väsentlig del om sedelutgivningen i landet.* **-remburs.** Stavas även med -ou-. Av bank lämnat förskott för ngn vid affärer med utländsk säljare. **-revision. -revisor. 1)** Siffergranskare anställd i bankens tjänst (i riksbanken i 2:a graden). **2)** Granskare av bankens förvaltning, årligen utsedd av bolagsstämma bland aktieägarna. **-räkning** av bank förd räkning över (ngns) affärer med banken. **-rörelse.** *Lag om b.* **-sedel.** *Det synes vara på väl svaga grunder som äran av b-ns uppfinning plägar tillskrivas Joh. Palmstruch.* **Syn.** sedel, pappersmynt, papperspengar, ibl. banknot. **-styrelse. -syndikat** en lösare sammanslutning av större banker; kallas i Sverge 'bankförening'. **-tjänsteman. -vaktmästare. -vinst.** Märk att 'bankovinst' har annan bet.; se nedan. **-väsen(de).** — **Bankofullmäktig,** -en, -e; [-skap]. Fullmäktig i riksbanken. *B-e äro förtroendemän, utsedda av riksdagen att förvalta riksbanken.* **-kommissarie.** Tjänstemän (i 4:e graden) vid riksbankens huvudkontor i Stockholm; numer 7 till antalet. **-reglemente** särskilt reglemente för riksbankens förvaltning som vid varje riksdag utfärdas. **-sekreterare** en tjänsteman (i 4:e graden) vid riksbankens huvudkontor i Stockholm. *B-n är chef för bankofullmäktiges expedition.* **-utskott;** -sval. Ett av riksdagens ständiga utskott, bestående av 16 ledamöter, 8 från vardera kammaren. *B-et har att undersöka riksbankens styrelse och förvaltning samt att för kamrarna föreslå och på riksdagens uppdrag giva föreskrifter om dess förvaltning. Efter varje års slut skola bankofullmäktige till riksdagens b. avgiva berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning.* **-vinst.** Blott om riksbanken (ɔc 'bankvinst' om banker i allm.). — **Bankīr,** -en [i. -n], -er; -firma; -hus; -rörelse. **1)** Egentl. *En b-firma har liksom en vanlig bank till uppgift att förmedla penningrörelse och att förmedla kredit; skillnaden är den, att bankirrörelse drives av enskilda personer var för sig eller av vanliga handelsbolag, vilka icke få använda or-*

det 'bank' i firmabeteckningen. **2)** Friare. *Farbrodern fick vara hans b., b. åt honom* ställa sin kassa till förfogande. **Syn.** växel- och penninghandlare.

— **Ba'nko** (mest akut); -t [l. -n], [=]. Mest i obest. form sing. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Om Rikets ständers banks sedel- o. skiljemynt (riksdaler, skilling, runstycke) till åtskillnad från 'specie' (dvs. samma banks silver- o. guldmynt) samt 'riksgälds' (dvs. riksgäldskontorets sedlar). Om äldre fhdn; dels om själva myntet, dels om räkneenhet (o. då satt omedelbart efter penninguppgiften). *Det lagliga räknandet i b. upphörde vid decimalsystemets införande år 1863; från början av 1800-talet hade b. förhållit sig till riksgälds (o. riksmynt) som 1½ till 1 (o. till specie som 1½ till 4).* Förkortas ofta 'b:ko' l. 'B:co' osv. *En rdr specie = 2⅔ rdr b:ko = 4 rdr riksgälds. En hel tolvskilling — en riksbankssedel, grågul, fyrkantig, ny och styv med stämpel: »åtta skillingar banko», utbeköms i marknadspengar* 1840-talet. *Tjugufyra skilling(ar) b.* 36 skilling. **2)** Elliptiskt med den-kön i *En b., tusen b.* osv.; ännu ngn gång brukat av äldsta generationen (samt naturligtvis dessutom om äldre fhdn) = 'en riksdaler b.' osv. **3)** Friare. **a)** En halv gång till så mycket. *Priset är dock i år nästan i b. mot förlidet år* 50 procent högre. *I år får man räkna allting i b.* **b)** Allmännare förstärkande. *Det ska du få igen i b.* med ränta. *Här finns det folkliv i b. Då fick jag verkligen höra talare som stog i b.* smtl. **II.** Ssgr. Märk att formen 'banko'- även (o. numer oftast) hör till 'bank' med bet. 'riksbank'. **Syn. I. 3)** (i b.:) **a)** en halv gång till (så mycket), ökat med hälften, med 50 procents förhöjning, 50 % högre; **b)** med ränta; i fullt mått, i ordets fulla mening, 'riktigt', veritabelt, rikligt, i övermått. — **Bankomynt. -sed|el.** *En gul s. k. »långschal» — eller en av den tidens b-lar på ett hundra riksdaler* 1830-talet. **-vitten.** Ännu ibl. vard. i uttr. som *Inte en b.!* inte en styver, ett kronans öre. — **Bankru'tt**[1], -en, -er; -mässig(het). *Ja, det blev (en storartad) b. efter ett par år. Spela b.* ldls., vard.; mindre vanl. än *Göra b.* Ordet brukas rätt ofta bildl. (o. särsk. om större krascher), men är i egentl. bet. mindre vanl. än konkurs l. cession. **Syn.** konkurs, cession, betalningsinställelse, egendoms avträdande till borgenärerna, fallissemang; ibl. krasch, sammanstörtande. **Bankru'tt**[2], =; -förklara o. -förklaring (även bildl.); -vorden (skönl., bildl.). Vanl. oböjt o. predikativt; plur. ibl. med ändelsen '-a'. Mest i förbindelse med 'vara' o. 'bliva'. Ofta bildl. o. skönl. I vard. bruk kanske en smula föråldrat. *B. både till kropp och själ. Så b. på vänner. Det vore ju en ren b-förklaring! Den b-vordna naturfilosofin.* **Syn.** oförmögen att infria sina (skuld)förbindelser l. betala sina skulder, tvingad att inställa sina betalningar, insolvent, konkursmässig, ruinerad; (ibl. nära) pank; ibl. renons (på) l. absolut utan. **Bankrutter|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). Mest i perf. part. Ngt åld. *En b-ad köpman.* **Syn.** göra bankrutt l. konkurs. **Bankruttör,** -(e)n, -er. Som gör l. gjort bankrutt, ruinerad l. insolvent gäldenär. **Bankör,** -(e)n, -er. Som håller bank i spel.

Bank[5], -et. Ldls., vard. Bultande; ibl. stryk. **Bank|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Ldls., mest vard. Intr., abs. o. trans. *B-a (med knogarna) på dörren. Hjärtat b-ar och flåsar så att det hörs. Stå och b-a ngn med ett klapperträ. B-a ngn gul och blå.* **Syn.** bulta, slå, dunka, klappa; klå l. piska u'pp. **Banka på.** Ldls., mest vard. **1)** *B. på hos bagarn för att köpa bröd.* **2)** *B. på ngn duktigt.* **Syn. 1)** bulta på; **2)** piska på, klappa om ɯ, smörja u'pp.

Banke'tt (-k-); -en, -er. Festlig måltid, fest, gästabud, festmåltid. *Ge en lysande b. för ~.* Gärna om större officiell tillställning.

Bann, -et, [=]. **I.** Ett straff. **1)** Kyrkligt. Vanligt redan hos judarna där det betydde uteslutning ur synagogan (för viss tid l. för alltid); numer har det hos dem förlorat sin kraft. *Det 'större b-et'* under medeltiden: fullständigt uteslutande från kyrkans gemenskap (som ansågs medföra evig fördömelse), särsk. på 1200-talet även åtföljt av 'förklaring i riksakt'; i lutherska kyrkan (dock försvinnande redan på 1600-talet): uteslutning från all kyrklig gemenskap utom åhörande av predikningar. *Det 'mindre b-et'* uteslutning från sakramentens bruk o. från kyrkliga ämbeten. *Från och med 1300-talet började b-et förlora sin kraft och har sedan allt mer och mer sparsamt använts. Belägga med b. Syndaren lystes i b. och uteslöts ur kyrkans gemenskap. Lysa kyrkans b. över ngn. Vara under kyrkans b. Påven förklarade riket i b. Löst från kyrkans b.* **2)** *Världsligt b.* förekom förr t. e. i Tyskland o. Frankrike o. var en fredlöshetsförklaring. *Rikets b.* **3)** Bildl. Skönl., gärna högt. *Lysa i b.* jfr bannlysa. **II.** Trollmakt. Skönl., högt. *Vara, stå under ngns b., under b-et av ngn, av ngns mäktiga vilja. Under syndens b.* nästan = förbannelse. *Fri från de mörka tankarnas b.* **Syn. I.** bannlysning, exkommunikation l. exkommunicering, kyrkobann, interdikt, uteslutande från kyrkans (fulla) gemenskap; **II.** trolldomsbann, trollmakt, (oemotståndligt) tvång, förtrollning, (magisk) tvingande makt, magiskt band l. boja; ibl. (magisk) tjusning. — **Bannbrev.** *Luther, genom påvens b. utesluten från den katolska kyrkan.* **-bulla** bann-

lysningsbulla, bann(lysnings)brev. **-lys|a;** -ning (med plur.); -ningsbulla. **I.** Egentl. **1)** Kyrkligt; jfr bann I. 1. *Rätten att b-a tillkom inom stiftet biskopen, inom hela kyrkan påven. Kejsar Henrik VII påbjöd att den b-te skulle förklaras i riksakt. Varigenom predikarbröderna fingo tillåtelse att uppehålla sig på b-ta orter. B-ta böcker. Avkunna b-ning över ngn.* **2)** Om världsligt bann (se d. o. I. 2). Mindre vanl. **II.** Bildl. Mest om sak. Stilområdet större än substantivets. *Kroppslig aga vill man i möjligaste mån b-a (från läroverken). Viktor Rydberg ville från, ur, i sina alster b-a allt tyskeri. Brännvinsflaskan är där alldeles bannlyst från (l. vid) bordet. B-a ngn ur sitt hus* mindre vanl. **Syn. I. 1)** lysa (kyrkans) bann över, förklara l. lysa i bann, utstöta (ur kyrkans gemenskap), exkommunicera, utslunga bannstrålen mot; belägga med interdikt; vid straff av bannlysning förbjuda; **2)** förklara fredlös l. i (riks)akt, (lands)förvisa; **II.** förvisa, fördriva, avlägsna, utestänga, utdöma, förbjuda, förkasta, fördöma, förskjuta. **-stråle.** (Av påven utfärdad) bannlysning. *Kyrkans b. Utslunga en b. mot l. över ngn.* Ibl. även bildl.: förkastelsedom. — **Bann|a**[1], [-an], -or. Sing. är sälls. Mest i fråga om barn l. underordnade. Särsk. med 'få' l. 'ge'. *Ge ngn duktigt med b-or, [duktiga b-or]. Få uppbära b-or av lärarinnan för sin ouppmärksamhet. En oförtjänt b-a biter ej* mindre vanl. **Syn.** (b-or:) skrupenser, förebråelser, snubbor, snäsor, skrubbor, upptuktelse, tillrättavisningar, 'läxa', näpst, uppsträckning. **Bann|a**[2], -ade, -as. Ordet synes avta i bruk. **I.** Banna. **1)** Huvudbet. I fråga om barn (o. underordnade). *Bli b-ad och snäst för minsta livlighet. B-a henne inte i dag!* **2)** Ngn gång träffas ordet använt i anslutning till gamla bibelöversättningens *Välsignen dem som eder b-a* eller i uttr. som *Pär stretade emot, svor och b-ade.* **II.** Bannas som dep. Mindre vanl. **1)** *Du får inte b-as (på mig) så!* **2)** *Svärja och b-as.* **Syn. I. 1)** läxa u'pp, gräla på, skrupensa (u'pp), ge en uppsträckning åt, ge ngn bannor, (skarpt) tillrättavisa; **2)** förbanna, fara ūt i förbannelser mot; svär(j)a, nedkalla ont, fara ūt i svordomar; **II. 1)** gräla, uttala vreda ord, fara ūt i förebråelser, yttra sin vrede över; **2)** svärja.

Bant|a, -ade, [-as]; -ning (med plur.). *B-a för att bli mager* genomgå bantingskur. **Banting(s)kur** mest med 's'. *Genomgå, underkasta sig en b.* avmagringskur.

Bantlår [l. ba'nt-]; -et, = l. -er. Biformer 'bantlēr', 'bandolār' o. 'bandolēr'. Ej längre officiell benämning o. därför avtagande i bruk. Helst om äldre fhdn. **Syn. 1)** (brett) axelgehäng (för patronväska, förr även för karbin, sabel o. d.); livrem (för patronkök l. bajonett); **2)** (om äldre fhdn:) patronväska l. ränsel (med gehäng).

Bapti'sm, -en. Baptisternas lära l. sekt. **Bapti'st,** -en, -er; -dop; -församling; -kapell; -predikant; -isk. Medlem av kristet trossamfund som ogillar dopet av späda barn, emedan de ej kunna avlägga trosbekännelse, och därjämte fasthålla att dopet bör ske genom nedsänkning. *B-församlingarna kunna ej spåras längre tillbaka än till 1600-talet; först vid mitten av 1800-talet började b-er uppträda i vårt land. B-pastor avlönas genom frivilliga bidrag. Betel-seminariet i Stockholm utbildar b-predikanter.*

Bār[1], -en, -er. På amerikanskt l. engelskt sätt anordnad (finare) serveringslokal för starka drycker (med disk, där gästerna förtära spriten stående). *Hänga på b-erna. Amerikansk b.*

Bar[2], -t, [-are], -ast. **A)** Huvudbetydelserna. **I.** Obetäckt o. d. Gradformer jämförelsevis vanliga, åtminstone superl. **1)** Om människor o. djur. **a)** Dels: utan kläder l. konstgjord betäckning. *B. om halsen. B. om, på halva kroppen, till höfterna. Med b-a armar, rödbrusiga av den heta byken. B-a ben. Allas huvuden voro b-a under sången. Säg åt henne, att hon inte får gå ut så b.!* så tunnklädd. Dels: utan hår, fjädrar l. dylik naturlig betäckning. *En b. fläck på hjässan. Vid denna tid äro fotsulornas hår så slitna att trampknölarna äro b-a* om fjällräv under fällningstiden. **b)** Märk en del uttr. *Våt (in)på b-a kroppen* ända in på kroppen l. skinnet, på själva kroppen. *Plundra, klä(da) av ngn inpå b-a kroppen* fullkomligt utplundra, alldeles utblotta; det senare även: blotta ngns hemligaste avsikter. *B-a skinnet lyser fram på knäna. Be om förlåtelse på sina b-a knän, [på b-a knäna]* gärna bildl. *Slaven kröp på sina b-a knän fram till sin herre och kysste hans fötter. Bära glödande järn med b-a handen* direkt i handen. *Alltintill l. inpå b-a benen* (genom köttet) ända till benen, intill bens. **2)** Om annat än människa l. djur. **a)** *Brättena ha lämnats b-a eller fått uppbära en liten blomkvist. Det ser så b-t ut utan någon tavla på väggen.* **b)** Märk bl. a. *B-a klippor, som ej lämnade bete ens åt fåren. B-a fält utan en buske. Träden stå redan b-a, och fåglarna hoppa på de b-a kvistarna* om lövfällningen. *Blomma på b. kvist* före lövsprickningen, innan bladen utvecklat sig, innan löven spruckit ut. *Så fort marken blir b. Än faller snön i massor, än är det b-t. B-a fläckar, där ingen snö kunnat fästa sig. B. vinter* oftare 'barvinter'. *Under b. himmel* i fria luften, utan tak över huvudet, med himlen till tak. *På b(-a) backe(n)* se backe[2] II. 1 o. 4. *Med b-t (huggande) svärd* blottat; åld. o. sälls. utom i förbindelse med 'hug-

gande'. *Med b. eld eller b-t brinnande ljus. Gå icke med b-t ljus på vindskontor!* utan lykta l. d. **c**) I uttr. som *Sova, ligga, sitta på b-a marken, golvet* m. fl. övergår ordet utan gräns i bet. II. **II.** Endast. Ofta kan man tveka om adj. l. adv. föreligger, så mycket mer som i denna bet. den obest. formen 'bar(t)' endast förekommer i uttr. 'blott och bar(t)', och ej heller best. art. 'den, det' kan föregå. I allm. torde man mer o. mer övergå till att betrakta 'bara' med denna bet. ss. adv. Komp. saknas; superl. förekommer i smtl. o. vard. Bet. kan ej alltid skiljas från bet. I. (jfr I. 2 c). **1**) *Han är ju ännu b-a barnet. Rädda sig i b-a linnet. Det är ju b-a strunten* vard.; vanligare: 'bara strunt'. **2**) Ofta vard. i en del svordomsuttr. *Av b-a fan. Misstänkt som b-a sju tusan.* I detta fall även superl. *Svåra och dundra som b-aste näcken.* **3**) *Blott och b(-t)* se blott. **B**) Bibetydelser. **1**) Påtaglig l. d. I det allm. brukade (lag)uttr. *Ertappa, gripa, taga, komma över ngn på (l. å) b. gärning* just vid gärningens begående, just i begrepp att ~. **2**) Sälls.; vard. *Alldeles b. och renrakad* utblottad. **C**) Ssgr ha formen *bar-*; ngn enda gång vid pres.-part. *bart-* ss. 'barthuggande'. De ansluta sig endast till bet. 'obetäckt'. **Syn. A**) **I. 1**) obetäckt, naken, blott(ad), ohöljd, utan kläder l. hår l. ull osv., oklädd, utan betäckning; ibl. utan handskar l. vantar l. överplagg; ibl. tunnklädd; **2**) icke täckt l. skyld, kal, tom, öde, obeväxt, utan växtlighet, saknande (all) vegetation; trädlös l. skoglös; bladlös, utan blad l. löv; (om frön o. d.) hårlös, utan ludd; snölös, då snön smält l. blåst bort l. då ingen snö fallit, utan snö; ej övertäckt, utan sängkläder l. d.; blottad, dragen, utan slida; **II. 1**) se bara; **2**) själva(ste); **B**) **1**) påtaglig, klar, uppenbar; **2**) utblottad, utarmad, 'renrakad'.

— **Bararma|d,** -t. **-axla|d,** -t. **-backa;** -ritt. Adv. Mest i uttr. *Rida b.* på bara ryggen (av häst osv.), utan sadel l. täcke. **-bent,** =. *Modet att låta barn gå b-a men med sandaler på fötterna. Gå, springa b. Betande får och b-a ungar.* **-blåst.** *Och på de b-a fläckarna var det som att rida över svarta speglar.* **-brösta|d,** -t. Mindre vanl., gärna skr. **-fattig.** Mindre vanl.; skönl. *Du b-a man* Heidenstam. Brukas även av Strindberg (Hemsöborna). **Syn.** utfattig, alldeles utblottad. **-fota,** =; även **-fota|d,** -t; -barn; -dans; -dansös m. fl. Adv., predikativt o. ibl. även attributivt adj. Formen med 'd' anses ibl. ngt 'finare'; den brukas ofta för att bilda böjda former till 'barfota'. *Van att gå b. Gå b-de. Hoppa ikring på golvet b. Stå b. på stenarne i forsen. Dansa b. Ett myller av b., b-de, smutsiga ungar.* **Syn.** utan något på fötterna, utan strumpor o. skor. **-fotalass|e,** -en, -ar. Om barfota l. utfattiga pojkar l. karlar. Ngt vard.; vanl. nedsättande. *Bli utskämd som 'b-e'. Små skaror av b-ar.* **-fota|munk;** -nunna. Som enligt ordensregeln går barfota l. blott i sandaler l. sockor. *Franciskanerna voro de första b-munkarna.* **-foting,** -en, -ar. Ngt vard.; mindre vanl. **-frost.** Frost då marken ligger bar, innan snö kommit. *Vid första b. Vid inträffande b. eller hård skare.* **-frys|a.** Mest i perf. part. *Om marken b-er. Barfrusen mark. Barfrusna åkrar.* **-halsa|d,** -t. *B-de societetsdamer.* Även om höns utan fjäderbetäckning på halsen. **-huva|d,** -t. *Tål du vid att gå b-d så där? Springa, stå b-d. Se ut över den stora massan av b-de hyllare.* **-hänt,** =. Som den-kön ibl. 'barhänd'. **-last(a)** se d. o. **-lägg|a;** -ning (med plur.). Gärna fackligt. *Solen gör allt för att b-a åkrarna. Genom jordbävningen barlagda gravkamrar. Nerven måste först b-as.* Friare: *Att man så att säga vill b-a hela omgivningen.* **Syn.** blotta, lägga bar, avtäcka, avhölja; göra naken l. kal. **-mark.** *Det var b., men snö hotade* marken låg utan snö. **-skalle** vard. **-skallig.** Mindre vanl. Dock t. e. om småbarn, om man ej vill använda 'skallig', som ju helst säges om äldre. **Syn.** hårlös l. bar (på hjässan). **-skodd.** Ldls. Kippskodd, utan strumpor i skorna. **-skrapa.** Mest i part. perf. *B. ben, som skall bearbetas.* Märk det bildl., ngt vard. *Hon är inte (så) b-d!* har nog slantar. **-slit|a;** [-enhet]. Mest i perf. part. *B-a sina kläder (på armbågarna). För att kläderna inte ska b-as. Gamla b-na plagg. En b-en mössa.* **Syn.** med avnött lugg, trådnött, trådsliten, luggsliten; med slitna kläder. **-vinter** utan snö på marken, snölös. — **Bar(t)liggande** skr. — **Barthuggande.** Skönl. Ofta särskrivet. *Med b. svärd.*

— **Bara;** [-aste]. Adv. o. konj. Mest i smtl. o. ledigare skr., men även i dikt. Sällsyntare i normalprosa o. högre prosastilarter. Överhuvud vinner dock ordet alltmer insteg i modern prosa av olika slag. Superl. är vard., närmar sig folkmål o. är rätt sälls. i skrift. **I.** Adv. **1**) Utpräglat inskränkande. **a**) *Det var b. det jag ville säga. Det är inte så b. det! Hon var inte sjuk, (utan) b. arg. Har du b. tre kvar (l. tre kvar b.)? Ack, det var b. (av) förtjusning. Inte se skogen för b. träd (l. trän). Bli ond vid b. tanken på att* ~. *Vill du se till lillan, b. medan jag går ut i köket. Didrik b. teg och drack. B. tiga, aldrig svara, kom ihåg det! B. på ett par dar. Det var (väl) b. skryt. Det är b. jag. Det är inte b. det (som retar mig), utan också* ~. *Skada b., att* ~. *Hjälpen var nog bra, den kom b. för sent.* **b**) Superl. *Din bror b-ste stirrar på honom i den allra största häpnad. Det är b-ste det gamla vanliga — sekunda grovtyll och blaggarn i kistan.* **2**) Föga l. icke inskränkande. **a**) Uppmaning. *Lugn b.!*

Gör (du) b. som jag sagt! **b**) Utrop (särsk. vid 'se' o. 'höra'). *Ser man på b.!* jo, jo men; jaså, verkligen; det var inte så illa; det lyckades o. d. *Se b., hur färgerna skifta! Tänk b., om jag vetat det förut! Du skulle b. våga!* **c**) Villkor (även svagare t. e. i temporala o. relativa satser). *Jag kommer nog, om det b. passar för dig. Det grämer mig, då jag b. tänker på att jag själv nu kunnat ha det lika bra. Jag beklagar den som b. nosar dit.* **d**) Önskan. *Om b. de andra vore så! Den som vore frisk b.!* **e**) I jämförelsesats; ännu föga vanl. *Så litet invecklat som det b. var möjligt.* **II.** Konj. **1**) Villkor. *B. jag ser honom, blir jag ond. B. kvällen kom, samlades man kring brasan.* **2**) Önskan l. farhåga. *B. jag visste att han ville! B. man inte skrattar åt oss!* **Syn. I. 1**) endast, blott (o. bart), allenast, ej annat än, ingenting annat l. mer l. mindre än, utan tillägg l. (till)hjälp l. användande av ngt annat; rena l. pura l. rama (t. e. skojet), idel, lutter; ensamt, med bortseende från l. uteslutande av l. bortsett från l. oräknat l. utan att räkna alla andra l. allt annat, ensamt för sig, redan (själva), enbart, allena; (ibl. nära) helt enkelt l. varken mer eller mindre än l. just; blott, dock; **2**) (ibl.:) nu (obetonat), över huvud, 'egentligen', väl (obetonat); **II.** om, (om) endast, l. blott; när (blott), så snart (som blott), allenast.

Bar[5] se bära.

-bar, -t, -are; -het. Avledningsändelse för adj. Med '-bar' nybildas allt fortfarande särsk. s. k. passiva möjlighetsparticip som: *Tvättbar(t tyg). Oindrivbar(a fordringar). Kombinerbar(a biljetter). Forslingsbar.* **Syn.** -lig, lämplig l. duglig l. möjlig att, som kan l. får, som går att, -duglig, -möjlig.

Bara'ck, -en, -er; -byggnad; -förläggning (krigs.); -golv; -läger (krigs.); -system; -vakt. *Inkvartering i b-er. Träb-er med eller utan golv, försedda med sovbritsar. B. av korrugerad plåt. B-lägret vid Ladysmith under boerkriget. Den sjuke låg på b-golvet. Bostads-, köks-, vakt-, arrest-, sjuk-, stall-, bevärings-, läger-, officers-; kolera-; fattigb-er.* **Syn.** enklare hydda av bräder l. d. för tillfälligare behov; (av ris, bräder o. d. uppförd) lägerhydda, soldathydda; byggnad avsedd för härbergerande av soldater, arbetare, sjuka, husvilla, fattiga; skjul, marknadsstånd; usel koja, 'lada', ruckel.

Barbār, -en [l. -n], -er; -folk; -hop; -kvinna; -stat. **1**) 'Egentl.' *Utlänningar kallades av greker (och romare) med det föraktliga namnet b-er. Hellener och b-er. 'B-erna från Thule', grekernas benämning på väringarna.* **2**) Bildl. om rå, grym l. obildad person; ibl. utan allt avseende på stamgemenskap. Ofta i plur. *På det att folket icke må i evighet förbli b-er. En b. i sin uppfattning. Hurra som (verkliga) b-er. Ett ohyfsat b-folk. En hjärtlös b.* **Syn. 1**) icke-grek, varken romare l. grek, utlänning, främling; **2**) person tillhörande ett ociviliserat folk; ohyfsad l. obildad l. rå person; (ibl.:) grym l. hjärtlös l. omänsklig människa, **Barbare'sk,** -en, -er; -stat (mest i plur.). Numer mindre vanl.; träffas mest i (den med stor l. liten bokstav stavade) ssgn *B-staterna* dvs. Berberiet = Marocko, Algeriet, Tunisien o. Tripolis. *Sverge betalade ända till år 1845 tribut till b-staten Marocko för att undgå marockanernas sjöröverier.* **Syn.** invånare i Berberiet, berber. **Barbarī,** -et (l. särsk. i smtl. -t). Råhet(stillstånd), brist på hyfsning l. civilisation l. bildning, ohyfsning, (andligt) mörker, okunnighet(stillstånd), 'natt'; grymhet, omänsklighet, hjärtlöshet; ibl. barbariskt utseende l. d. Ofta ɔ(kultur l. förfining (i seder, smak, språk, stil). **Barbārisk,** -t. Jfr barbar. **1**) Icke grekisk (l. romersk), främmande, utländsk. *B-a länder som Germanien.* **2**) Vild, rå, ohyfsad, obildad, ociviliserad, utan (finare) hyfsning och sätt; hjärtlös, grym, omänsklig, grov, otymplig, ofin; smaklös, oformlig, formlös; missljudande l. oharmonisk; språkvidrig, ibl. obegriplig; (ibl. nära) i sin linda l. outvecklad, på ett (mycket) lågt stadium.

Barber|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -stuga m. fl. ssgr se under barberare. Mindre vanl. *B-a ngn. Låta b-a sig.* **Syn.** raka. **Barbērar|e,** -(e)n, -e. **I.** Enkelt. *Gå till b-n. Raka sig, klippa håret hos b-e. Förr voro b-na samtidigt fältskärer.* **II.** Ssgr ha vanl. formen *barberar(e)-;* ibl. därjämte på grund av anslutning till verbet formen *barber-* t. e. 'barber(ar)stuga'. **Syn.** person som håller (l. är anställd på) rakstuga, hårfrisör, ibl. perukmakare. **Barber-** l. **Barberarstuga** rakstuga; (förr även) fältskärsstuga. **Barberarbiträde** m. fl.

Bārd[1]**,** -en, -er; -val (ena underavdelningen av valdjuren ɔ('tandval'). Vanligast i plur. *B-erna äro tvärställda hornskivor som hos b-valarna på sätt och vis ersätta tänder och tillsammans med tungan bilda ett slags silapparat. De längsta b-erna äro snarlika ett nästan rakt lie-blad, vars rygg är vänd utåt. Det inre lagret i b-ernas hornmassa har, under namn av '(val)fiskben', fått stor industriell användning.*

Bārd[2]**,** -en, -er; -poesi; -skap; [-(a)sång; sammanblandas ofta med den under 'bardalek' nedan upptagna ssgn]. **1**) Ursprungligen keltisk l. forngermansk skald o. föredragare (sångare); b-ernas dikter voro naturligen ofta krigiska. *På de brittiska öarna fortlevde b-skapet längst; där blomstrade b-diktningen under 1100-talet och ännu i våra dagar har man sökt återuppliva b-er-*

nas poetiska tävlingslekar. Macphersons dikter angåvos falskeligen vara författade av b-en Ossian. **2**) I skönl. stil brukas ordet ännu ngn gång om 'skald i allmänhet' l. särsk. om 'fosterländsk skald' l. om diktare som rör sig med forntida versformer.

Bārda|lek; -larm; [-sång²: stridssång]. Skönl. o. högt.; åld. Kamp, strid, vapenskifte, batalj, stridslek, stridstummel; vitter fejd; ibl. tävlingsstrid l. kämpalek; ibl. slagsmål.

Bardisān, -en, -er; -bärare. Hist. 'Korsgevär': en omkr. 3½ m. lång pik med svärdformig spets o. två nedom denna anbragta, motställda mindre spetsar; ibl. nära hillebard.

Barēg|e (-ā̈sj l. ibl. -ēsj); -en l. -et, -er; -klänning; -tyg. Ett slags glest, tunt kamgarnstyg.

Bare'tt, -en, -er; -form(ig); -plym. En platt, uppåt vidgad, rund l. kantig, skärmlös mössa, i början av 1500-talet nästan den enda huvudbonaden för både män o. kvinnor; numer hos oss blott ngn gång brukad av artister, men utomlands på sina håll av präster, lärde, domare, advokater. *Rikt klädda i pälsbrämade kappor och plymprydda b-er som sutto på sned på huvudet. Gosshatt i b-form.*

Bariton se baryton.

Bark[1], -en, -er. Sjöv. **I.** Om mindre farkoster. **1**) Segelbåt, bruklig mest inom svenska flottan, med två master, förande ett slags latinsegel. **2**) En lastpråm av smidig form, oftast däckad l. överbyggd; brukas mest vid lossning o. lastning. **3**) Hist. En för kungl. o. andra högt uppsatta personer avsedd rikt utstyrd båt, akterut försedd med ett lätt pelarburet tak beklätt med draperier. **II.** Vanlig kortform för 'barkskepp', se följ. **Barkskepp** tremastat fartyg vars aktersta mast saknar rår o. märs. **-tackl|ad;** -ing (med plur.). Tacklad som barkskepp. **Barkass** se d. o.

Bark[2], -en, -ar l. (särsk. som handelsplur.) -er. **A**) Enkelt. **I.** Egentl. **1**) *Flänga, skala, taga b-en av ett träd. Man finner ofta ruttet träd under frisk b. Avflarnande b. eller s. k. 'fällbark'. Mista b-en. Träd som växa mer fuktigt ha tunnare b. än de som leva på torr och sandig mark. Ytter-, mellan-, innerbark.* **2**) Märk bl. a. **a**) Ofta koll. *Skyla sig med b. Albark färgar svart. Kinabark. Blanda b. i brödet. Grövre och finare b. S. k. 'glansbark' av yngre ek är den bästa garvarb-en, den innehåller 16—20 % garvsyra. Mimosabark i meterlånga stycken. På detta sätt kunna hudarne ligga på b. i ett, ja t. o. m. två år, innan de äro färdiggarvade.* **b**) Plur. *Hackspettarna söka igenom b-arna för att komma åt larver* barkstyckena l. barken på olika träd. *Lillpojken lät tennsoldater segla på b-ar utför den lilla bäcken.* **c**) Bildl. brukas särsk. uttr. *Tränga sig (in), komma mellan b-en och trädet (l. mellan trädet och b-en)* komma o. störa det goda förhållandet mln närstående, särsk. äkta makar l. älskande. **II.** Friare. Om annan barkliknande betäckning l. i allm. om yttre lager av ngt, t. e. fysiol. om *Hjärnans b. En benpipas b.* **B**) Ssgr kunna ibl. även hänföras till verbet; jfr detta. **Syn. A**) **I.** ibl. näver l. flarn; ibl. kork(lager); barkstycke, barkbit; **II.** barkliknande omhölje, skal, betäckning, överdrag, skorpa, beklädnad. — **Barkaktig,** -t, -are; -het. **-arta|d,** -t. **-bild|ande;** -ning (med plur.; abstr. o. konkr.). **-borr|e,** -en, -ar; -larv. Skalbagge av släktet Tomicus samt i vidsträcktare mening även av släktena Hylesinus o. Scolytus. *B-arna göra gångar mellan bark och ved och kunna ibland bli farliga även för den friska skogen, ehuru de vanligen endast angripa fällda stammar eller sjuka träd.* **-brun. -bröd;** -strakt ('hungertrakt'). *B-et — som vid missväxt ännu någon gång bakas i Finland och Norrbotten — bestod vanligen av ⅔ barkmjöl och ⅓ rågmjöl.* **Syn.** (nära stå:) hungerbröd, nödbröd. **-båt** mest om leksaksbåt. **-bärande. -flaga** mer sälls. äro 'barkfjäll' o. 'barkflinga'. **-garvning** g. med bark, logarvning. **-hud;** -svävnad. Barkens 'överhud'. **-kar** för garvning (nedsatt i marken). **-kvarn. -lag,** -en. Extrakt av l. dekokt på bark, urkok på bark, ibl. barklut l. barksoppa. **-lager** å trädstam men även t. e. om benpipas yttre lager. **-lik,** -t; -nande. *Sin tjocka, b-a, kring halsen gropiga och spruckna hud.* **-lös,** -t; -het. **-maskin** se under barka[1]. **-mjöl** till bröd l. sönderfrätt av insekter. **-por.** Bot. *B-erna se ut som små brunaktiga vårtor på barken; de förmedla gasutbytet mellan atmosfären och de inre vävnaderna; äro väl utvecklade t. e. hos fläder och al.* **-skada** subst. o. **-skada|d** om timmer o. ved. *Obetydligt b-d björkved.* **-skal|a;** -ning (med plur.). Mest i pass. l. som part. l. subst. *B-ade stubbar. B-ning på växande skott.* **-skrev|a.** *Den i b-orna glidande trädkryparen.* **-spade** se under barka[1]. **-spricka. -tagning** med plur. **-täkt** barktagning; plats därför. **-ymp** o. **-ymp|a;** -ning (med plur.). Trädg. Om (insättning av) ympkvist mln grundstammens bark o. ved. — **Bark|a[1],** -ade, -as; -ning (med plur.). **I.** Avbarka (som är vanligare i det allm. språkbruket än det enkla ordet). *Efter trädens fällning kommer kvistning och b-ning. B-ade stammar. Fälla och b-a skog till massved. Föreskrifter om b-ning av virke som framflottas i allmän flottled. Sågtimmer helb-as, granslanor 'randb-as', ringb-ning förekommer å asp eller för att hindra larver att stiga uppför stammarna. Allt furutimmer rundb-as. B-ar man stammen runtom,*

dödar man trädet. **II.** Om behandling med bark. **1**) Om hud, skinn o. d. **a**) Egentl. *Torra, väl b-ade hudar.* **b**) Friare o. bildl. Ofta i perf. part. *Och i tjänsten bar ock grälle b-at läder* Runeberg. *Ansiktet b-at av sol och frost* grovt o. brynt, väderbitet. *Åh, han är nog b-ad, har en b-ad hud* han tål nog vad han får, han är (för)härdad, föga känslig, okänslig. *B-a ngns hud.* **2**) Om nät, segel o. d. *B-ade segel* beredda i barklut. **Syn. I.** avbarka ɱ, borttaga ɱ barken av l. på, beröva barken; **II. 1**) medelst bark(lag) bearbeta l. bereda, garva; göra grov o. brun; (för)härda; **2**) bereda i barklut. **Barka av** ɱ, **om** ɱ om hudar, skinn o. d. **Bark- l. Barkningsmaskin** för barkens avlägsnande från timmer osv. **-spade.** Den kortare formen vanligast. *Stammarna barkades med barkspadar.* **Barkig,** -t, [-are]; [-het]. *När brädet kommit fram till kanttrissan hugger denna sig fast och skiljer den ojämna, b-a kanten från brädet. Tunnbarkig.*

Bark|a[2]**,** -ade. Vard. Nästan endast i lösbara ssgr l. dem närstående uttr. **1**) Uttr. med bet. rusa l. ränna l. raka l. springa i väg l. åstad, brådstörtat (be)ge sig äv. *B-a av, (å)sta(d), i väg som om elden satt i hälarna. Vart b-ar det nu i väg?* vart bär det nu av, även bildl. **2**) Uttr. med bet. råka ihop, komma ihop sig, rusa på l. råka i luven på varann, börja slåss l. träta. *Och så b-ade de ihop och bultade på varann med knytnävarna. B-a ihop och slåss.* **3**) Uttr. med bet. braka l. gå lös(t), bryta ut, börja på allvar. Mest opers. *Så b-ar det löst igen.* **4**) Uttr. med bet. gå l. tumla omkull. *Ett, tu, tre b-ade det omkull med hela lasset.* **5**) Uttr. med bet. gå på tok l. åt skogen, gå alldeles galet, gå olyckligt. Opers. *Nej, nu b-ar det rent åt skogen!*

Barkaro'll (-åll) l. **Barkarōl** (-ål); -en, -er. (Venetiansk l. neapolitansk) roddarvisa, båtförarsång. *B-en är en- l. tvåstämmig och går vanligen i moll.*

Barka'ss, -en, -er; -roddare. Den största av båtarna på ett örlogsfartyg; motsvarande båt kallas på handelsfartyg oftast 'storbåt'.

Bārlast l. **Ba'llast** (i bägge fallen utt. som ssg); -en, [-er]; -brygga; -kaj (där b-upplag finnes och b. lossas l. intages); -port (fyrkantigt hål l. öppning på handelsfartyg för in- o. utkastning av b. m. m.); -säck (vid luftsegling); -tank (för vattenballast); -upplag; -växt (från främmande länder med b. inkomna o. vanl. snart åter försvinnande växter). Formen 'barlast' anslutes vanl. till adj. 'bar', även om 'r' ej (tydligt) uttalas. **I.** 'Egentl.' **1**) Sten, sandpåsar, järntackor, vatten o. a. som intages i fartyg för att ge det stadga mot sjön. *Inta(ga) l. ta in b. Lossa, kasta ut b-en. Ångfartyg ha mindre behov av b. än segelfartyg. Ett fartyg säges 'gå i b.', då det ej innehar last, utan endast b.* Även om sandsäckar o. d. som medföras vid luftsegling: *Genom utkastande av b. få ballongen att stiga.* **2**) Tekn. **a**) Tyngd l. vikt varigm ngt hålles i jämvikt. **b**) Grus, sand, slagen sten l. d. vari ett järnvägsspår bäddas, grusbädd (ovanpå själva banvallen). **II.** Bildl. **1**) Ngt som ger stadga. *Åtskilliga magar hade förlist och behövde b.* Törneros. *Den b., som bönderna enligt de Geer kunde sägas utgöra i riksdagen.* **2**) Ngt värdelöst (l. besvärande). *De myckna köttsopporna bilda blott en onödig b. i magen. En sådan b. som vissa filosofiska skribenters oändliga synonymhopningar.* **Syn. I. 1**) varje tyngd som ger stadga åt ett fartyg; **2**) motvikt, belastning; grusbädd; **II. 1**) ngt som ger magen stadga l. fyller den; underlag, stöd, fond; ibl. återhållande l. hejdande element; **2**) (jämförelsevis l. skäligen) onyttig l. onödig l. värdelös last l. tyngd, onödigt bihang, besvärande påhäng. **Barlast|a** l. **Ballast|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Mest om fartyg (l. ballong); mindre ofta än substantivet tekn. l. bildl. Vanligast i perf. part. *Då ett fartyg är b-at, är det mera välseglande och lättare att manövrera, än då det är fullastat.* **Syn.** förse med barlast.

Barm, -en, [-ar]. **I.** Numer huvudbet. Skönl.; ofta högt. Bröst. **1**) I yttre mening. Ofta företrädesvis om kvinnobarm. **a**) *Barnet (som ligger) vid moderns b. B-en höjde och sänkte sig. B-ens rundning. En full, svällande, blottad, vit b.* **b**) Även om män. *Trycka ngn till sin b. Gråta ut vid en väns b. Hans b. sägs kämpa, ögat brann i lågor.* Runeberg. Ej alltid skilt från II. **c**) Vid personifiering. *Vid de svala vågornas b.* **d**) *Hon bjuder barnet en vissnad b.* 'bröstet'. **2**) I inre mening. **a**) *Fridlös i min egen b.* Tegnér. *Ha hjärta i b-en. Hjältebarm.* **b**) *Förr'n döden nådde hans unga b.* **c**) Mer kroppsligt, särsk. med tanke på hjärta o. lungor. *En suck smög sig upp ur hans b. Ett modigt hjärta klappade i hans b.* **II.** Bibet. Barmen ss. förvaringsrum o. avseende mellanrummet mellan bröstet o. dess beklädnad l. ock mellan beklädnadens olika veck l. lager. Då bibet. numer börjar föråldras, ansluta sig särsk. en del bildl. uttr. stundom mer eller mindre nära till huvudbet. **1**) Egentl. Ofta skönl. o. åld. *Stoppa, sticka, dölja undan ett brev i b-en. Hon drar upp en dolk ur b-en och ~. Förvara ngt i b-en. Ingen kan så dölja andras barn i b-en, att inte foten sticker fram.* Särsk. om lapparnas dräkt (om det vida 'rum' som bildas därigenom att kolten dras upp ovanom bältet) ännu vanligt. *B-en är för lappen en Pandoras ask, där han stoppar in massor av småsaker, som han vill föra*

med sig. **2**) Friare o. bildl. *Gömma orden inom sin b., djupt i sin b. Gripa (i'n),* ibl. även *se, söka i sin egen b.* högt.: pröva sig själv, gå in i sig själv. När i uttr. *Nära en orm i sin egen b.* (dvs. bli lönad med svart otack av en som man omhuldat) prep. 'i' mer o. mer viker för 'vid', beror det på att uttr. anslutes till huvudbet. **Syn.** bröst, ibl. nära famn l. sköte l. hjärta; ibl. bröstets rundning l. kvinnobröst. **Barmficka.** T. e. i fråga om lapparnas dräkt. *B-n putade också ut mer än vanligt.* **Syn.** ibl. bröstficka. **-kläde.** I fråga om lappdräkt. *Ett lysande b. i rött, gult och grönt* om lappkvinna. *Lapparna bruka b., men ingen väst.*

Barmhä'rtig (nästan alltid akut; mer säll. ba'rm- med grav); -t, -are. *Salige äro de b-e. B-e Gud, allgode Fader! Den b-e samariten. B. mot husdjuren. Hade inte b-a människor tagit hand om honom, så ∼. B. (e)mot de fattiga. B-a bröder, systrar* om (katolska) b-hetssällskap som huvudsakligast ägna sig åt sjukvård. Högt. o. åld. ibl. utan prep. *Var oss b.!* **Syn.** som förbarmar sig (över) l. ömmar (för), god, mild, kärleksfull (även mot felande), full av medlidande, medlidsam, misskundsam, ömsint o. hjälpsam (mot behövande), redo att hjälpa, ibl. förlåtande l. skonsam l. överseende; ibl. välgörande. **Barmhä'rtighet** (som enkelt nästan alltid akut; i ssgr däremot nästan alltid grav); -en. *(Ut)öva b. (mot ngn). (Be)visa b. mot felande, mot olyckliga l. lidande. Av (ren) b. Bönfalla om b. Utan (nåd och) b.* skon(ing)slöst. *Fresta Guds b. Leva av l. på, lita till andras b. Bero av ngns b.* nåd l. understöd. *Vädja till den allmänna b-en.* **Syn.** förbarmande, nåd, miskund(samhet), ibl. mildhet, medlidande, skonsamhet, förskoning, överseende; ömsinthet, hjälpsamhet; välgörenhet. **Barmhärtighets|anstalt** mild stiftelse, b-inrättning, b-stiftelse. **-broder. -syst|er.** *B-rarna motsvaras hos protestanterna av diakonissorna.* **-verk.** *(Ut)öva, göra b. Det vore ett b. Sjukvård, fattigas bespisande, övergivna barns uppfostran och dylika b.*

Bärn, -et, =. **A**) Former. **I.** Enkelt. **1**) Best. plur. 'b-en', vard. även 'b-ena' o. åtminstone ldls. 'b-a'. **2**) Naturligt genus tar överhand över grammatiskt i det i smtl. vanliga *Vill någon av b-en springa in och säga till mormor!* där 'något', åtminstone vid tilltal, icke kan brukas. **II.** Ssgr. Formen *barn-* är huvudform; *barns-* är sälls. (egentligen blott i 'b-sben', 'b-sbörd', 'b-snöd' o. 'b-söl'); *barna-* tillhör mest bibl., lag- o. ämbetsstil samt ofta poesin, varför ssgr av denna typ gärna ha större stämningsvärde än de med 'barn-'. Ofta förekomma ssgrna med 'barna-' ss. mer l. mindre tillfälliga skönl. biformer till sådana som eljest i regel ha 'barn-'. Ord som enbart visa 'barna-' ha vanl. skönl. l. bibl. prägel. Jfr t. e. 'b-aansikte' o. 'b-ansikte' o. d., där formen utan -a- gärna brukas i mer 'faktisk' bet., 'barna-' om sådant som utmärker l. liknar ett barn.

B) Betydelser. De två huvudbet. äro ej alltid strängt åtskilda. **I.** Avkomling (b. i fhde till föräldrar osv.). Tanken på b-ets kön är trängd i bakgrunden (om så ej är, brukas i stället 'son' l. 'dotter'). **1**) Egentl.; om son l. dotter. **a**) *B. i, av första giftet, av första kullen, av äkta säng, av blandat äktenskap. Anmärkas bör att hädanefter uttrycket »äkta» och »oäkta» b. icke längre skall användas, utan »inom äktenskapet» eller »utom äktenskapet» födda. B., fött före äktenskapet, efter faderns död. Han är gift och har (redan stora) b. B. äro fattigmans rikedom. Ha stugan full av b. Enda, yngsta b-et. Brors-, dotter-; furste-, bond-; neger-; önskebarn.* **b**) Märk bl. a. *B-et i moderlivet. Ofödda b. B-et var dödfött. Få, föda b.* särsk. i lagstil även *Avla b. (samman). Morfin har jag bara tagit efter b-en. De ha två b. med varandra. Gå, vara, bli med b.* särsk. de två senaste vard.: vara l. bliva havande. **2**) Friare o. bildl. **a**) Närmare den egentl. bet. *Fattig mans b.* även hopskrivet. *Uppta (ngn) som eget b., i b-s ställe* det förra vanligast. *Vara som b. i huset (hos ngn)* vara som medlem av familjen; umgås på fullt förtrolig fot med, kunna komma o. gå när man vill; ständigt vara (att finna) hos. *Med b. och blomma* hela familjen, med alla barnen, 'hela trossen'. **b**) Om avkomling överhuvud. Mest bibl. och högt. l. åtminstone skönl. *B. av samma förfäder* åld. *Voren I Abrahams b., då gjorden I Abrahams gärningar. Israels b.* israeliterna, judafolket (särsk i äldre tid). *Gudagestalter på nytt vandra bland människors b.* Malmström. *I Adams b., som av jorden födens* Wallin. *Ett Evas b. som alla andra* en kvinna som de andra, ibl. flärdfull l. ostadig som alla kvinnor. *Människobarn.* **c**) Oegentl. i gen.-uttr. l. uttr. med prep. '(ut)av', betecknande fhde till Gud l. till ngt övernaturligt väsen l. ock ursprung m. m. Vanl. bibl. l. skönl., ofta högt. *Se mildeligen till Ditt folk, och hör Dina b-s suckar! Vi bliva Guds b. genom tron på Kristus* om andlig pånyttfödelse. *I ären djävulens b.* onda människor, tillhören de förtappade. *Låt se, vars andas b. du är!* vad du för i skölden. *Ett världens b.,* exemplet bildar övergång till de följ. *Landsbygdens ofördärvade b. Stadsbarn. Ett Söderns b., ett b. av sydligare luftstreck än vårt. Ett stundens, ögonblickets b., ett b. av stunden* en som lever för stunden, är en ögonblicksmänniska. *Nödens, ar-*

modets b. Död(s)ens b. ngt åld. *Han var dock (ett) b. av sin tid* hade tidens fel liksom dess förtjänster; ibl. urskuldande, men även för att enbart framhålla ngn som typisk för tiden. **d**) Till de nyss anförda ex. ansluter sig även det bildl. bruket av 'barn' om sak i skönl., ofta högt uttr. som: *Poetiska förstlingar, som han numer icke vill erkänna som sina egna b. Floras b.* blomstren. *Stjärnorna, nattens b. Dessa tankar äro b. av ögonblicket* Tegnér. **e**) Bildl. vid lydnads- l. tillgivenhetsfhdn o. d.; ofta i tilltal. *Bikt-, skriftebarn.* Hos Runeberg frågar Döbeln sina 'gossar', när han hör en kula vina: *Den gick nära, barn, vem fick'en?*

II. Barn till åldern o. d. (ɔc vuxen, stor; yngling, ung man, ung flicka, jungfru; man l. kvinna; gubbe l. gumma; ngn gång även ɔc gosse l. flicka, alltså om 'spätt barn'). Som 'barn' räknas man i det allm. språkbruket gärna till dess man konfirmerats. I fysiologiskt avseende bildar manbarhetsåldern inträde gränsen (den 'egentliga barnåldern' brukar räknas från andra till sjunde året, föregången av 'dibarnsåldern' o. efterföljd av 'goss- o. flickåldern'). Som lagt. är bet. av 'barn' icke fast begränsad i fråga om åldern; ss. 'barn' räknas man dock vanl. ännu vid 14 l. 15 år, men icke däröver. Särsk. i ssgr fattas ibl. 'barn' = spätt barn, b. som ännu går i kolt (ej är klädd som gosse l. flicka). **1**) Egentl. **a**) *Socialstyrelsen föreslår att det stadgas »förbud att sälja tobak till b. under 15 år». Han var bara 14 år, men redan så utvecklad, att det pinade honom att bli behandlad som b. Ett vackert b. B-et i vaggan. Gå in och lek med b-en! Det vet ju ett 7-års b.! Oskyldig som det b. som föddes i natt. B-ens dag* med huvudton på 'dag': på senare år anordnade festligheter med insamlingar osv. till förmån för 'skollovskolonierna'; dels om dagen, dels om hela festligheten. I ordspråk naturligtvis ofta med vidare syftning: *Bränt b. skyr elden. Litet roar (små)barn. Di-, linde-, kolt-, skol-, läs-; flicke-, gosse-; stads-, tiggar-, neger-; under-, jättebarn.* **b**) Märk en del uttr. o. användningar. *Hjälplös som ett b. Jag var väl inte något b. heller!* Säll. adjektiviskt som i *Du får inte fordra för mycket av henne, hon är ju så b. ännu. Bara b-et* gärna ngt vard.: (så gott som) ett barn; även bildl. *Sova, tiga som ett gott b. Glad som ett b.* I tilltal både i best. o. obest. form: *Vart ska du gå, barn, b-et mitt, kära b.? Stackars b., så du har haft det! B-(en)a ska komma in nu!* **2**) Friare o. bildl. **a**) Om vuxna personer (jfr även 1). *Du är ett stort b., ett b. i affärer, när det gäller affärer. Ett b. till förståndet. Alla (å vi) b. i början* all vår början bliver svår, allt kan inte genast gå fullkomligt. *Hon hade blivit så gammal, att hon var (som) b. på nytt.* Om ung kvinna (särsk. i tilltal) ofta smeksamt, vänligt som i Snoilskys *Gråt ej b-et mitt, / så blir riket ditt* Kung Erik till Karin Månsdotter. **b**) Ngn gång om djur. *Ett litet fågelbarn.* **c**) Om sak. *Människans tankar äro ostyriga b., som springa över rummets och tidens gränser* Wikner. Rent vard. äro uttr. som Alb. Engströms *Klockan var ju bara b-et* det var ju ingen tid förliden, än var det ju god(a) tid(en). Enbart bildl. o. om sak brukas uttr. *Nämna b-et vid dess, sitt rätta namn* framställa ngt direkt som det är l. i dess rätta dager l. utan omsvep, säga sin mening om ngt rent ut. **d**) Abstr. *B-et sitter i honom oaktat de grå håren* han är allt fortfarande lika barnslig, samma barn som förr. **Syn. B) I.** avkomling (i första led), son l. dotter, gosse l. pojke l. flicka, pys l. tös, (barn)unge, ibl. lillen l. lillan, baby, bébé, ibl. foster l. livsfrukt; ättling, descendent, efterkommande l. 'efterkomling(ar)'; ibl. lärjunge; skapelse, verk, alster, 'foster', (ibl. nära) typ; **II.** underårig, ännu ej (juridiskt) ansvarig för sina handlingar, minderårig (ofta mer omfattande: upp till 18 år, således innefattande 'yngre person'), outvecklad o. oerfaren osv.

— **Barnaktig,** -t, -are; -het. Mindre vanl.; skr. **-antal.** *På grund av stort b.* **-asyl** fristad för (husvilla) barn; även: barnkrubba. **-bal;** -sminne. *Tidiga b-er äro ett oting.* **-barn** se nedan ssgr med 'barn-l. barna-' **-ben.** Egentl.; 'barnsben' är ett annat ord, se nedan ssgr med 'barns-'. **1**) *Knubbiga b.* **2**) *I graven funnos rester av barn- och djurben.* **-berättelse. -bespisning,** -en; -sfråga. Särsk. i fråga om fattiga folkskolebarn. *Numer har man i större folkskolebyggnader stundom särskild matsal för b-en. Ett uttalande i b-sfrågan.* **-bibliotek** om inrättning o. d.; även om bokserie utgiven för barn. **Syn.** ibl. skoll. lärjungebibliotek. **-biljett.** *Barn som fyllt 3, men ej 12 år få på järnväg lösa b. l. 'halvbiljett', dvs. resa för halv avgift. Finns det särskilda b-er till föreställningen?* **-bördshus.** Barnbördsanstalt, (barn)förlossningsanstalt, sjukvårdsinrättning där barnaföderskor mottagas, erhålla skötsel o. förlösas; även om själva byggnaden. Jfr 'barnsbörd' nedan under ssgr med 'barns-'. *Gamla B. B. — den medicinska förkortningen av Allmänna b-et.* **-diet. -dom,** -en; -sbekant(skap); -sbrud; -sdag (mest i plur.); -shem; -sintryck; -sminne; -sskola (skr.: barnskola); -sstund (mest plur.); -stid; -stycke (även konkr.); -svän(skap). Ssgrna ha ofta ngt skönl. prägel. **1**) Huvudbet. *Alltifrån b-en, sin spädaste, tidigaste b. I b-ens dar. Från b-en van vid försakelse. Heidenstams vackra dikt 'B-svännerna'. En b-sbekant till mig.* **2**) Koll., konkretare; mindre vanl.

B-en älskar för sina nöjen varken domare eller vittnen Blanche. **3**) Bildl. *I människosläktets b. Romanen var hos oss då ännu i sin b. Allt var ännu som i sin första b.* **4**) Märk särsk. uttr. *Gå i b. [l. b-en]* vara (som) barn på nytt. **Syn. 1**) barnaålder, barnaår, barndomstid, barndomsår; **2**) barn; **3**) (första) början, begynnelse, tidigaste tid, 'linda', början av sin utveckling, första (utvecklings)stadium; **4**) barndomstillstånd. **-dop;** -sdräkt. Kristning; barnsöl; sed(en) att döpa barn. *Förrätta b. Ska du på b.?* **-fattig,** skr. *B-a familjer.* **-flick|a;** -(e)tjänst. Yngre tjänstflicka som har att se om o. sköta barn. **-fröken** finare barnflicka, (bildad) barnsköterska. **-född.** Alltid med prep.-uttr. l. adv. *Johan, b. i Närke, var uppväxt vid spaden och plogen. Han är b. där i l. på orten* där har hans vagga stått. **Syn.** bördig (från), född (i l. på). **-förbjud|a.** *Ansett det vara både meningslöst och för strängt att ens b-a filmen. B-na biografdramer* till vilka barn ej äga tillträde. **-föreställning** t. e. på teater, cirkus. **-förlam|ad;** -ning (med plur.); -ningsfall; -ningspatient. En epidemisk sjukdom med förändringar huvudsakligast i grå substansen i centrala nervsystemet. Särskilt angripas där de partier, som möjliggöra rörelserna. Sjukdomen, som oftast drabbar yngre personer, yttrar sig i plötsliga förlamningar, ibland utsträckta över stora muskelområden. Inträder döden, är det i regel till följd av andningsförlamning; i annat fall gå förlamningarna mer eller mindre tillbaka. Den bakterie, som orsakar sjukdomen, påvisades år 1913 av Flexner o. Noguchi. Smittan sprides till stor del genom bacillbärare. *Ordet 'b-ning' för 'polyomyelit' träffas år 1888 i Nordisk familjebok. B-ningen gör ofta den drabbade vanför för livet. B-ningen och vanförestatistiken. De b-ades vård. B-ningens smittsamma karaktär har uppvisats huvudsakligen av svenskar (Bergenholtz 1881, Medin 1887, 1895, Wickman 1905). B-ningsepidemierna 1911 och 1912 äro ännu i friskt minne.* **-förlossning;** -skonst. **1**) Barnsbörd, nedkomst, förlossning. **2**) B-skonst, obstetrik. **-gudstjänst** (biton vanl. på -tjänst). Egentliga b-er infördes hos oss först på 1880-talet; dessförinnan söndagsskolor, skolgudstjänster m. m., om vilka ordet 'b.' i vidare bemärkelse naturligen ibland användes. **-gård.** Att ha i rum, för småbarn; har formen av ett litet fyrkantigt staket, ibl. skjutbart på rullar. **-hem;** -föreståndare. För beredande av underhåll o. uppfostran åt fattiga l. god familjevård saknande barn. *Svenska b. vid slutet av 1800-talet.* **-hus;** -barn; -inrättning. Äldre typ av barnhem som mindre lägger an på uppfostran än underhåll. *Allmänna b-inrättningen i Stockholm med anor från drottning Kristina, vanl. kallad 'Stora l. allmänna b-et', inflyttade 1885 i en stor nybyggd lokal vid Norrtullsgatan. Numer utackorderas b-barnen så fort ske kan åt väl vitsordade personer utom b-et.* **-husa.** Sköter barnen o. servisen. *En barnkär, ordningsam flicka får plats som b.* **-härbärge** för härbärgerande under kortare tid av barn som mer tillfälligtvis sakna familjevård l. fattiga barn som behöva en vilotid efter sjukdom. *Maria b. eller 'Sparvhemmet'.* **-jungfru** vuxen barnflicka. **-kammar|e;** -filosofi; -liv; -rim (barnrim); -saga (barnsaga; ofta bildl.); -visdom m. fl. *Uppfostran börjas i b-n. Sagor som lämpa sig för b-n. Göra universitetet till en b-e. Kommen, tagen direkt ur, från b-n* naiv, barnslig, outvecklad o. oerfaren, som inte trampat ut barnskorna. **-kläder;** -savdelning (i affär); -styger. Ofta om kläder för späda barn. **-kolera** häftig mag- o. tarmkatarr hos barn. **-krubb|a;** -estyrelse. Anstalt där späda barn (vanl. 2—6-åringar) tas emot den tid på dagen då föräldrarna äro ute på arbete; i Tyskland o. Frankrike anstalt som tar emot barn under 2 år. *I Sverge inrättades den första b-an år 1854 i Kungsholms församling i Stockholm.* Märk *Idén med »b-orna i det fria», som ju parktanternas verksamhet med rätt kallas* 1916. **Syn.** barnasyl, ibl. småbarnsskola; (ibl. nära) barnträdgård l. lekskola. **-kär** se nedan ssgr med 'barn- l. barna-'. **-lek.** Ngn enda gång 'barna-'. Ofta bildl. *Det är ingen b. Det skulle vara en b. för honom. Så som sjön just nu såg ut, var det inte b. att ta sig fram i roddbåt.* **-leksak.** Ofta bildl. *Det är en b. för honom* ytterst lätt; av ingen l. ringa betydelse. *Ack, det är ju b-er mot det krig som nu rasar!* ingenting, krymper ihop till intet. **Syn.** leksak för barn; '(barn)lek', obetydlighet, småsak, lekverk, bagatell, struntsak, lappri(sak). **-läkare. -lös,** -t; -het. *Dör han b., övergår godset till ~. Äktenskapet var dock b-t. Av himlen straffad med b-het.* **-mjöl** preparat avsett till näring åt (späda) barn. **-mjölk.** För späda barn. *B-en måste vara av utsökt beskaffenhet, om den skall kunna ersätta modersmjölken. Tuberkelfri b.* **-mors|k|a,** -an, -or; -ebefattning; -ebostad; -ebrev; -eelev; -ekonst; -ereglemente; -eyrke. **I.** Enkelt. *Varje lant- och varje stadskommun skall hava anställd b-a med fast avlöning. Skicka efter, kalla på b-a(n). Att anlita annan person än läkare eller examinerad b-a till hjälp vid förlossning är förbundet med böter, så vida ej nödfall föreligger.* **II.** Ssgr. *Tomtplatser för skolhus, ålderdomshem och b-ebostad. B-eelever undervisas i särskilda, av staten bekostade läroanstalter; efter slutad kurs verkställes förhör, och den examinerande läraren utfärdar b-ebrev. Det*

nu gällande b-ereglementet är av 3 sept. 1909. **Syn.** examinerat kvinnligt förlossningsbiträde, jordemoder (åld.), ackuschörska. **-mössa** särsk. för späda barn (ofta med spetsar o. d.). **-pig|a;** -etjänst (säll. utan 'e'). Mer vard.; mest om enklare barnjungfrur. **-psykolog;** -i. *En berömd b.* **-rik;** -edom. Gärna skr. *De b-aste familjerna äro de, som ~. B-t äktenskap.* **-rim.** *Svenska barnvisor och b.* **-sag|a. 1)** Egentl. *I b-orna tala djuren, där uppträda andar och feer, naturens ordning böjer sig efter fantasiens.* **2)** Friare o. bildl. *Ack, tror du också på sådana b-or!* **Syn.** saga för barn; orimlig historia, amsaga, enfaldig historia (som man endast kan få barn att tro på). **-sak.** Egentl. o. bildl. *Det är inte b-er, det!* för barn att syssla med l. leka med, (barn)lek, ibl. obetydligheter. **-sits.** *B-en Norne med fotstöd* för dem som vilja ta barn med på cykel. **-sjuk|dom;** -hus; -vård. Ngn enda gång med formen 'barna-'. *Ha genomgått de vanliga b-domarna* även bildl. (t. e. om rabulistiska åsikter l. d.). *Med b-domar i inskränkt bemärkelse menas särskilt engelska sjukan, mässlingen, scharlakansfebern, difteri och kikhosta.* **-sko** se nedan ssgr med 'barn-l. barna-'. **-skrik.** *Jag tål inte b.* **-sköterska.** Mycket säll. 'barna-'. **-språk.** *Det tidiga b-et överflödar av stavelseupprepningar.* **-säng;** -sfeber (svår febersjukdom som angriper kvinnan särsk. de första dagarna efter förlossningen); -shustru; -skvinna (barnaföderska). **I.** Huvudbet. Ofta friare, dvs. mer avseende tiden då b-skvinnan ligger till sängs l. brukat som ett försynt ord för nedkomsten (o. det därmed förbundna sängliggandet). *I första b-en fick hon en son. Falla i b.* numer mindre vanl.: intaga sängen i väntan på nedkomst; nedkomma. *Dö i b.* under förlossningen l. på grund av sviter efter den. *Nyss uppkommen ur, från b(-en)* tillfrisknad efter sin nedkomst. *Hustrun låg i b. och mannen var ute på arbete; en flicka på tio år skötte hemmet. Ännu sjuk efter b-en. Lätt, svår b. B-sfebern har med vår tids bättre renlighet alltmer avtagit.* **II.** Säng för barn. Mindre vanl. bet., som ofta undvikes på grund av sammanblandning med huvudbet. **Syn. I.** barnaföderskas säng l. bädd under barnsbörden o. tiden närmast därefter; barnsängstid l. -tillstånd, nedkomst, förlossning, barnsbörd. **-tand** mindre vanl. för 'mjölktand'. **-trädgård.** I b-en (ty. Kindergarten) sysselsättas ännu icke skolvuxna barn växelvis med samtal, lekar o. sånger samt smärre arbeten ss. flätning, ritning, ibl. även plantering o. d. **Syn.** barnleksal (sälls.), kindergarten. **-ung|e.** Om späda barn, uppväxande barn o. ibl. friare om fullvuxna. Nästan alltid ngt vard. l. förtroligt. *En förtjusande b-e med två mörka ögon nedom den lilla spetsmössan. Tyst, b-ar! Sjutton år, men ännu en fullständig b-e.* **-uppfostring** m. fl. se nedan ssgr med barn- l. barna-. **-vagn** vagn att dra barn i l. om barnleksak. **-värk.** Nästan endast i plur.: födslosmärtor, födslopina.

— **Barn- l. Barnaanlete** o. **-ansikte** det förra mest med, det sista mest utan -a-. **-arbete.** Mest utan -a-. *B-t avser ej sällan barns användande i förvärvs- eller lönearbete.* **-arv.** Barns arv efter sina föräldrar; minderårigs (l. omyndigs) arvsmedel. Märk uttr. *Det går på b-et* måste tagas av barnens arvedel, går på barnens rätt; tar för nära på kapitalet, kan bli ruinerande. A-formen ofta bildl., särsk. i bibl. stil. **-barn;** -sbarn (ofta särskrivet). A-formen sälls.; dock ngt vanligare i ssgn. *Med barn och b. Barn, b. och barn(a)barnsbarn.* **-bibel. -blick.** Särsk. bibl. även bildl. *Trons barnablick.* **-bok** mest utan -a-. **-bön. -dödlighet.** *Den stora barnadödligheten bland de oäkta.* **-fader,** -n, [-fäder]. **1)** I fråga om oäkta barn. *B-n är ej känd.* **2)** Mindre vanl. *Han är redan barnfader* fader till barn; särsk. när det gäller barn som nyligen fötts l. skall döpas o. d. **-finger. -fot** mest utan -a-. **-fostran** o. **-fostrare** bägge mest med -a-. *'Barnafostrare' kallas i lagen om fosterbarns vård av 6 juni 1902 sådan person, som mottagit barn under sju år för vård och fostran i enskild bostad, samt dessutom föreståndare l. innehavare av anstalt för fosterbarnsvård.* **-frisk;** -het. Mest skönl. *En b. syn på livet.* Mest med -a-. **-from;** -het. Säll. utan -a-. *En barnafrom själ och ohjälplig optimist* V. Rydberg. **-fröjd. -föda.** *Lämpligt till b.* **-födersk|a,** -an, -or. Säll. utan -a-. Barnsängshustru, barnsängskvinna, kvinna som föder l. är nära att föda l. nyligen fött barn. *Hem för fattiga b-or.* **-glad.** Säll. utan -a-. Barnsligt glad, glad som ett barn. **-gråt.** Mest utan -a-. **-hand. -hjärta.** Fysiol. utan -a-. **-huvud.** *Stor som ett barnhuvud.* **-joller. -kind. -kär;** -lek. Adjektivet säll. med -a-. *Han är barnkär, det ser man på honom* tycker om barn. *Med barnakärlekens band* om barnen l. föräldrarna. **-ledare** skr. **-lik,** -t. Skr. **-lära.** Säll. utan -a-. Lära l. undervisning för barn (särsk. i religion); numer mindre vanl. om katekesen. **-lärar|e;** -inna. **-mag|e.** Märk särsk. uttr. *B-en och stövelkragen* l. *B-en är som stövelkragen* dvs. i dem kan stoppas vad som helst. **-mat. -minne. -mord.** Mest med -a-. *Det betlehemitiska b-et.* Särsk. om barnaföderska som dödar sitt nyfödda oäkta barn. **-mun.** *Ord, lagda i barnamun.* **-mördare** o. **-mörderska.** Säll. utan -a-. Det sista mest i fråga om mord på nyfött oäkta barn. **-natur. -rygg.**

-röst. -skara. *En stor b.* **-sko.** A-formen högt. o. sälls. *Ha trampat ut, vuxit ur l. ifrån, slitit l. nött ut barnskorna, sina b.*, icke längre vara (ett) barn. **-sorg. -stämma. -uppfostran. -uppfostring;** -sanstalt; -sbidrag (nästan aldrig a-form); -smål (säll. a-form: rättegångsmål om bidrag till barnuppfostring; särsk. i fråga om ogift kvinna som stämmer ngn som barnafader). *Fälld i mål om b-sbidrag. Svära sig fri i ett b-smål.* **-vård;** -sanstalt; -snämnd (inom kommun; har att ta vård om vanartade o. i sedligt avseende försummade barn under 15 år); -sskola; -vårdare; -vårdarinna; -vårderska. Mest med a-former. Både i fråga om spädare o. större barn. *Kommunen åliggande b. Genomgå en kurs i b. Lärarinna vid b-sskola. Norrköpings B-sanstalts spädbarnsavdelning.* **-vän.** Mest med -a-. *Han är barnvän* tycker om barn. Ibl. boktitel. I bibl. stil ofta om Jesus. **-värld.** *Ur b-en.* **-ålder.** *Den egentliga barndåldern. Barnaåldern lätt övergående sorger.* Även bildl. *Människosläktets barnaålder.* **-år.** *Alltifrån b-en. Barnaårens oskuld. Under mina första b.* **-öga.** Även friare o. bildl.

— **Barnafrom** se ovan ssgr med barn- l. barna-. **-glädje.** Mest skönl. *Stör icke b-n.* **-jubel. -leende. -ljuv** skönl. **-lott** bibl. **-löje. -oskuld. -ren.** *Hans b-a anletsdrag.* **-rätt.** Bibl. Barnaskap (hos Gud). **-sinne.** *Som slår an på b-t.* Ofta om människans fhde till Gud. *Ha det rätta b-t.* **-skap,** -et; -sförhållande. Nästan endast i bibl. mening *B. hos Gud.* **Syn.** förhållande(t) att vara Guds barn, ibl. barnarätt. **-tro.** Gärna i bibl. mening. *Förlora sin b.* **-vis.** I det högt., gärna bibl. uttr. *På b.* **-värn.** Till sitt syfte äro b-en besläktade med arbetsstugorna, men ha mer karaktär av fristad, mindre av arbetsskola; där mottas sådana skolpliktiga barn, som då de äro lediga från skolan sakna anhörigas vård. *Föreningen B. bildades år 1896 i Stockholm med uppgift att underhålla anstalter med samma namn.* — **Barnensdag;** -ssparbössa m. fl. Särskrivning är vanligare. Jfr barn B II. 1 a. — **Barnsben.** Blott med prep. 'från'. *Han hade från b. sökt att vara klok och förståndig* ända från (tidigaste) barndomen. 'Barnben' betraktas bäst som ett annat ord. **-börd,** -en, -er. Märk att ssgr sakna '-s-', t. e. barnbördshus; jfr ovan. *Svår b.* **Syn.** (barn)förlossning, nedkomst, framfödande av barn, barnsäng. **-nöd.** *Ligga, vara, befinna sig, komma i b. Som en kvinna i b.* **Syn.** födslovånda, förlossningsarbete. **-öl,** -et, =. Ibl. uttalat o. skrivet 'barsöl'. Mest om äldre fhdn o. särsk. i fråga om allmogeseder. *Bjuda till b.* **Syn.** (gästabud till firande av) barndop. — **Barn|a,** -ade. Ldls. i allmogeskildringar l. folksagor. **Syn.** föda l. få barn; kalva, grisa o. d. — **Barnslig,** -t, -are. **I.** Huvudbet. Ordet motsvarar numer vanl. 'barn' i bet. 'minderårig' l. användningar som utgå från denna bet. Mycket ofta friare (om fullvuxen person l. om sak). **1)** Mer egentl. *Den b-a organismen. B-t knubbiga händer. De första b-a försöken. B-a teckningar.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Om person. *B. i ordets vackraste bemärkelse. Vad du är b.!* vanl. tadlande. *Han är allt lite b. i det där.* **b)** Om 'sak'. *B-t väsen. B-t mjuka drag. B. nyfikenhet. B-t glad. B. oskuld. Sådana skäl äro ju rent b-a! Det där verkar b-t!* **II.** Med närmare anslutning till 'barn' i bet. 'son l. dotter'. Numer blott i några uttr., där huvudbet. dock alltid skymtar igenom. *Visa en b. tillgivenhet för sina föräldrar* ett barns. *B. lydnad, ömhet. B. fruktan* i fråga om att göra Gud emot: motsatt 'trälaktig fruktan'. **Syn.** ett barns, barnets, barn(en)s, barn(a)-, barndoms-; lik ett barn, oerfaren, okritisk, oförståndig, tanklös, sorglös, naiv, road av lappri, fallen för småaktighet, yster, lättrörd som ett barn, nyckfull; omedveten l. oberörd (av livets bekymmer o. ränker), okonstlad, oskuldsfull; späd, outvecklad; barnalik; barnafrom, barnaren, oskuldsfull, tillitsfull; pueril, enfaldig, dåraktig, narraktig, löjlig, väl naiv; ett gott barns, ibl. sonlig l. dotterlig. **Barnslighet,** -en, -er. **1)** Abstr. Utan plur. *En blandning av b. och djupsinne.* **2)** Mer konkr. Mest i plur. *Slå bort sådana b-er! Vad är det för b-er (av dig)!* **Syn. 2)** (plur.:) dumheter, pjoller.

Baro'ck[1] (-å-); -en; -konst; -stil; -tid. Barockstilen, utvecklad i Italien ur senrenässansen, blomstrade särsk. under 1600- o. 1700-talen; den bjuder som bekant bukiga, svällande former o. linjer (även i arkitekturen) samt eftersträvar målerisk brokighet och rik och bred festlighet. Ordet brukas även om barocktid l. barockperiod. *B-ens rundhet och frodighet. Ett vackert minne från b(-stil)en — som emellertid i Sverge står närmare högrenässansen än i andra länder — äga vi i de Tessinska centralkyrkorna. B-en älskar brutna fasader, korkskruvskolonner, fladdrande draperier och flygande änglar i sten och i måleriet stadiga figurer i groteskt djärva förkortningar.* **Syn.** (ibl.:) perukstil; Ludvig XIV:s stil, Rubens stil. **Baro'ck**[2] (-å-); -t, -are; -het (med plur.). *De b-aste idéer. Det vore b-t. Ett b-t påstående.* Blott fackligt om barockstilen. **Syn.** befängd, orimlig, tokig, galen, absurd, vansinnig, vanvettig, oförnuftig, 'fantastisk', högst besynnerlig l. underlig, konstig, kuriös, 'löjlig', 'vild', ibl. bisarr, (ibl. nära) drastisk l. grotesk.

Baromēt|er, -ern, -rar. Instrument för mätning av lufttrycket använt dels för meteorologiska ändamål (bl. a. väderleksförutsägelser), dels för att bestämma en orts höjd över havet. **1**) Egentl. *År 1643 förfärdigade Torricelli den första b-ern, en kvicksilverb-er. B-ern stiger, är i stigande, faller, står lågt, visar lågt (lufttryck), står l. visar på ostadigt, storm. Avläsa b-ern. Vad säger b-ern? Skepps-, dos-, aneroid-b-rar.* **2**) Friare o. bildl. *Bladet kan tjänstgöra som en b-er för stämningarna (l. en b-er där man kan avläsa stämningarna) hos den stora massan.* **Syn.** lufttrycksmätare, mätare av lufttrycket. **Barometerfall.** *Starkt b. över England och Skottland.* **-höjd.** *Avläsa b-en. B-en, dvs. kvicksilverpelarens höjd i (b-er)-röret utgör en mätare på lufttrycket.* **-maximum** o. **-minimum: 1**) Högsta, respektive lägsta lufttrycket inom visst geografiskt område, reducerat till viss nivå (t. e. havsytan). *Starka, svaga b-maxima. Vi ha för närvarande, äro just inne i, befinna oss i ett b-maximum, och vädret är också soligt och lugnt. Ett b-minimum rör sig i vanliga fall från väster till öster. I, inom området för ett b-minimum är vädret i regel ostadigt, regnigt och blåsigt.* **2**) Högsta, resp. lägsta lufttrycket på viss tid (dag, månad osv.) på en o. samma plats. **Syn.** (b-maximum:) anticyklon (fackligt); (b-minimum:) oväderscentrum, stormcentrum, cyklon (fackligt), virvelstorm. **-stånd.** *Högsta iakttagna b-et under veckan har varit 780 mm. Lågt b. vid, över Skottland. Vid väderleksstudier medelst synoptiska kartor reduceras alla b-en till samma höjd, vanligen till havsytan.*

Barōn, -en l. (särsk. i tilltal l. mer vard.) =, -er; -titel. När det gäller svenska fhdn, är 'friherre' det mer officiella ordet. **1**) Huvudbet. Om nutida fhdn. *B(-en) är inte hemma. Baron Bonde på Eriksberg. Herr B-s ödmjuke tjänare ~. Gamle b. I Danmark (och Norge) blev b-titeln officiell för adelsklassen under greveklassen.* **2**) Om medeltida fhdn. Adlig godsherre som lydde omedelbart under konung l. kejsare. *Inom de riksomedelbare länsherrarnas, b-ernas stånd.* **3**) Friare. *Bomulls-, gulaschbaron.* **Syn. 1**) friherre; **3**) magnat, matador, (stor)patron. **Baroness|a,** -an, -or. Nästan blott om utländska fhdn (särsk. så i fråga om ogift dam l. fröken). *Född b-a Rosenörn-Lehn.* **Syn.** friherrinna. **Ba'ronet** l. **Barone'tt,** -en, -er. Lägsta ärftliga engelska adelstiteln; kallas Sir (ej lord), men hans maka nämnes lady. *En b. har rang mellan 'baron' och 'knight'.* **Baronī,** -et [l. -t], -er. Nästan enbart om utländska fhdn. *Adelsnäs är det enda b-et i Sverge och naturligen b. blott till namnet.* **Syn.** friherrskap, friherrligt gods. **Baroniser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *Adlad och b-ad under namnet av Tibell.* **Syn.** göra till baron, upphöja i friherrligt stånd l. till fri herrlig värdighet. **Barōnlig,** -t. Mest om utländska fhdn. *Dansk b. värdighet. Det b-a vapnet. B-a ätten Rosenörn-Lehn.* **Syn.** friherrlig.

Barr[1], -en [l. -n], -er; -övning. Gymn. Huvudsakligen för armrörelser avsett redskap: två vågräta bommar l. stänger löpande i jämnhöjd på en axelbredds avstånd från varann.

Barr[2], -en [l. -n], -er; -stämpel. Fyrkantig stång av guld l. silver (särsk. ss. betalningsmedel). *Ansenligare betalningar verkställas stundom i b-er. Dessutom medförde Möwe 1 miljon mark i guldb-er.*

Barr[3], -et l. (ss. koll. i bet. I) -en, =. **I.** Huvudbet. Mest om gran, tall o. en, men även om lärkträdets mjukare barr samt om idegran, ceder, pinje, cypress m. fl. **1**) *Under det tallen och granen ömsa b. småningom och alltså alltid stå gröna, fäller lärkträdet b-en varje höst. B-en sitta hos granen enstaka, hos tallen två och två, hos lärkträdet knippvis. Det låg fullstrött med b. under träden. Fallna b. En-, gran-, tall-, lärkträdsbarr.* **2**) Koll. *Granskogen doftade b., så att det ångade. Man gick i b-et, b-en som på en mjuk matta.* I dikt ibl. nästan = 'barrverk'. *Där sitter bland b-et en liten en, / den minste i sångarnes gille* Fjalar. **II.** Bibetydelser. **1**) Ldls. Koll. om avhackade grenar o. kvistar att strö på golvet. *Hacka b. I köket doftade det av nyhackat b., Strö b. på golvet.* **2**) Om ved samt, ehuru mer säll., om träd l. skog; ofta fattat elliptiskt. *Har du köpt b. eller björk?* ngt vard. *En vacker ungskog av b.* — **Barrartad. -bärande. -doft. -fattig** skr. **-fällning. -klädd** mest skönl. **-lik(nande).** *Barrliknande blad.* **-lind.** Mindre vanl. för 'idegran', Taxus baccata. **-luft.** *Få andas b.* **-lös,** -t; -het. Skr. *Stå b. om vintern som lärkträden.* **-rik;** -edom. Skr. *De b-aste arterna.* **-skog;** -(s)bevuxen; -sbälte (på fjäll l. allmännare); -sgräns (på fjäll); -skläd; -sregion (jfr -sbälte). *Norrlands mörka, allvarsamma b-ar. B-en doftade starkt efter regnet. B-sklädda sluttningar.* **-träd;** -sfrö; -skäck. Vanligast om gran o. tall. *Våra nordiska b. Larverna av de s. k. barrsteklarna leva på b., i synnerhet tall, vars barr de förstöra. Utländskt b-sfrö.* **-tät.** Skr., mindre vanl. *Mindre b-a individer.* **-ved;** -ssticka. *Kådrika b-sstickor.* **-verk.** Mindre vanl. *Med mörkgrönt b.* **-växt;** -planta. *B-erna, familjen Coniferæ, innefattar över 350 kända arter, av vilka fyra (gran, tall, en, idegran) äro inhemska hos oss.* — **Barr|a,** -ade, [-as]; -ning. **1**) Intr. l. ibl. refl. Fälla l. släppa barr(en) l. (en del av) sina barr. **2**) Trans.

Ldls.; mindre utbrett. Beströ med (hackat) barr. **Barra av (sig)** ɯ, **ifrån sig, ner.** *B. ner golvet.* **Barrig,** -t, -are. **1)** Barrbevuxen, barrklädd, rik på barr. *Med gröna, b-a grenar.* **2)** Höljd l. full av barr. *Den b-a marken var jämn och slät som ett golv. Du är så b. på ryggen.*

Barrikād, -en, -er; -strid. I hast uppförd tillfällig förskansning t. e. vid gatustrider. *Bygga, uppföra, uppkasta, förskansa sig bakom b-er. Så att spärrningarna bildade hela b-er. Paris är b-stridernas vagga.* Även bildl. *Sitta väl skyddad för blickar bakom en b. av folianter.* **Barrikader|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Trans., abs. o. refl. *B-a en port, sina dörrar för natten. Gatan var b-ad med(elst) tunnor, vagnar och allehanda möbler. B-a sig bakom ∼.* Även bildl. **Syn.** medelst barrikader spärra (en gata o. d.), avstänga (gatorna) gm barrikader, bygga en barrikad emot l. intill, bomma för ɯ, tillstänga; bygga barrikader; (b-a sig:) med barrikader försvåra tillträdet, förskansa sig.

Barriär, -(e)n, -er; -rev (korallrev som löper som en vall utanför kust l. kring en ö). **1)** Egentl. *Luta sig mot b-en och se ned över vattnet. Terrassens b. Affischen, som hon lagt på b-en, blåste ned av draget och svepte sig om en skallig hjässa på parkett.* **2)** Bildl. *Bilda en b. mot ∼.* **Syn. 1)** starkt räcke (vid väg- l. brokant, terrass osv.); skrank, bröstvärn, bröstning; **2)** skydd, förmur, vall.

Barsk, -t, -are; -het. **1)** Om person, uppsyn, röst osv. *En b. herre. B. och tvär. Du lät en smula b. mot honom. Visa (ngn) en b. uppsyn. B-a miner. I b. ton.* **2)** Mindre vanl. Om väderlek l. d. *En tämligen b. kyla, vinter.* **Syn. 1)** bister, kärv, frånstötande, sträv, sträng, tvär, ibl. skarp l. amper; **2)** sträng, hård, svår, allvarsam.

Barsöl se barnsöl under barn.

Bartolomēinatt, -en, -nätter. Natten mln 23 o. 24 aug. 1572 anställdes i Paris ett ohyggligt blodbad på hugenotterna, det s. k. parisiska blodsbröllopet. Efter denna händelse har ordet b. ofta kommit att användas bildl. om massmord på olika tänkande.

Ba'ryton l. **Ba'riton** (-ånn; ibl. även bā-); [-en, -er]; -parti; -röst; -stämma. Mansröst mln tenor o. bas; person med b-stämma. *Bas-, tenorbaryton.*

Bas[1], -en, -ar. I ett arbetarlag den som för talan hos arbetsbefälet, mottar avlöningen o. d. samt har viss tillsyn över arbetet. *B. vid ett mindre bygge. Arbets-, murarbas.* **Syn.** (arbets)förman, verkgesäll, verkmästare.

Bas[2], [-et]. *Ge pojken b., om han inte ä snäll! Få b.* få smaka käppen, rottingen, riset. *B-et gjorde honom gott.* **Syn.** smörj, pisk, dask, (ej vard. äro) stryk, aga, prygel. **Bas|a[1],** -ade, -as; -ning (med plur.). Vard. *Kära ris, b-a gossen!* **Syn.** ge stryk, piska o'pp, aga, tukta, slå. **Basa opp** l. **upp** samt **på** alla vard.: klå o'pp, piska på, baska på (ldls.).

Bas[3], -en, -er. Jfr basis nedan. Mest i fackligt språk. **I.** Allmännare samt byggn. Grund(val) o. d. **1)** *Äggets tjockända kallas dess b. Skiffern träder i dagen endast vid b-en av bergssidorna, där ∼. Kolonnen består av fot l. bas, skaft och kapitäl. Den grekisk-doriska kolonnen står utan b. direkt på golvplanet.* **2)** Märk uttr. *På b(-en) av* och *Utgöra, vara b-en för* kanske vanligare 'basis'. **II.** Några direkt fackliga användningar. **1)** Geom. Om (linje), sida, yta. *I en triangel kan vilken som helst av sidorna betraktas som b. eller grundlinje. I allmänhet menar man med b. i en likbent triangel den olika sidan och med en kons b. den plana gränsyta som står 'emot' spetsen. Vinkelrätt mot b-en.* **2)** Kem. Baserna igenkännas därpå att de på visst sätt förändra växtfärger (t. e. violett lakmusfärg till blå), en påverkan som nämnes 'basisk eller alkalisk reaktion'. Lösningar av baser ut märkas av mer l. mindre lutaktiga egenskaper, t. e. lutsmak. Den vetenskapliga definitionen på 'bas' är 'kropp som i vattenlösning avdissocierar (avspjälkar) hydroxyl-ioner'. *Till b-erna höra ammoniak, kali och andra alkalier, vidare släckt kalk, blyhydrat m. m. samt alkaloiderna eller växt-b-erna, t. e. morfin.* **3)** Krigs. Operationsbas. **Syn. I.** lägsta delen av ett föremål, det varpå föremålet vilar l. varav det uppbäres, undre del, fot, grund(val), underlag; **II. 1)** grundsida (i plan figur) l. plan gränsyta (av en kropp) på vkn man tänker sig figuren l. kroppen stå, grundlinje, grundyta; grundplan; baslinje; **2)** ibl. grundbeståndsdel. — **Basbildande** kem. **-linje** linje som tänks som bas. **-lösning** kem. (jfr ovan bas II. 2). **-väg.** Skogs. *B-en, d. v. s. den huvudväg som från avverkningsområdet leder till vattendraget. En sån där b. brukar vara skarp den.* **-yta.** *Med plan, mångkantig eller rund b.* **Baser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *B-a sig, ngt på ngt. Antagandet var b-at på en felaktig förutsättning.* **Syn.** grunda, fota, stödja; ta till bas l. stödjepunkt l. utgångspunkt. **Bāsis,** =; -pris (mindre vanl. för grundpris, utgångspris). Jfr ovan bas[3] I. 2, till vilket 'basis' nära anslutes. *Inleda underhandlingar på b. av ∼.* **Bāsisk,** -t. Kem.; jfr. ovan bas[3] II. 2.

Bas[4], -en, -ar. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1)** Djup(aste) mansröst. *Han har en vacker b. Första, andra b.* den senare djupast. *Tala med en dundrande b.* Även friare. *Vattenfallets grova b. Rull-, brännvins-;*

förstabas. **2**) Person med basröst. *Här fattas en (andra) b., kan inte du komma med och hjälpa oss? Tenorer och b-ar.* Märk de ngt vard. *Jag gick i b-en* bland l. med basarna. *Vem sjunger falskt där i b-en?* **3**) Del av instrument (i fråga om piano ɔ(diskant); bassträng. *Ett dovt mullrande långt ned i b-en.* Även om instrumentet självt (l. den som spelar det) *Här falla b-arna in* om (violoncell o.) kontrabas. **4**) Lägsta l. understa stämma l. parti, basparti. Ej säll. ngt vard. *Du får ta b-en, jag tar diskanten. Sjunga andra b.* lägsta basstämman. Märk bl. a. det ofta mer fritt brukade *Hålla b-en* utföra basstämman. **Basbaryton** se baryton. **-fiol.** Nu föråldrat för 'violoncell' l. 'cello'; i dagligt tal brukat för 'kontrabas', som är den tekn. benämningen. Märk uttr. *Som en hund på en b.* **-röst. -stämma** basröst; basparti. **-ton. 1**) *Djupa b-er från orgeln.* **2**) *Tala i djupaste b.* **-trumma.** *Slå på b(-n)* även bildl.: 'ta till det grövsta artilleriet', 'dundra'.

Bas[5], adv. Blott i uttr. 'bus bas'; se d. o.

Basa[1] se under bas[2].

Bas|a[2], -ade, -as; -ning (med plur.); -panna. **1**) Intr. l. refl. Mindre vanl. *Solen b-ar. B-a sig i solen.* **2**) Trans. Tekn. *B-a vidjor. Smala grangrenar 'basas', d. v. s. uppmjukas vid eld, och vridas sedan ihop till ringar eller 'hankar', varmed gärdesgårdar sammanhållas. B-a och valla skidor. B-a skeppsplankor* med vattenånga. *Virket inlägges i en b-panna.* **Syn. 1**) gassa, badda, bränna, steka, sprida hetta l. stark värme; **2**) uppmjuka gm stark värme (eld l. vattenånga osv.).

Bas|a[3], -ade. Ngt vard. Mest i förbindelse med 'låta', 'få' l. i särskrivna ssgr. **1**) *Låt (det) b-a!* låt det gå som det vill l. som det går (bara). *Det får b-a.* **2**) Ssgr. *Och så b-ade han i väg, som om han hade elden efter sig. Det är bara att låta't b-a på.* **Syn. 1**) gå på, gå på sin hals, (bara) fortsätta, 'badda'; **2**) rusa, springa, löpa, fara (åstad l. i väg).

Basa'lt (l. ibl. bas- med grav); -en, -er (om olika slag av b.); -grotta; -klippa; -pelare. En mörk, mestadels nästan svart, tät, hård o. massformig vulkanisk bergart. *Skånes b-er. B-en är vanligen mycket förklyftad, ofta i regelbundna pelare. Den bekanta Fingalsgrottan vid stranden av ön Staffa på Skottlands västra kust är en b-grotta.*

Basār, -en l. -n, -er; -byggnad; -stånd. **I.** Om österländska fhdn. Ett torg l. en bred gata helt och hållet taktäckt l. försedd med hallar, medelpunkten för stadens handel. *I Turkiet och Persien finnes ingen stad utan b.* **II.** Om europeiska fhdn. **1**) (Byggnad med) rad av små bodar. *B-en vid Norrbro revs år 1904.* **2**) Enstaka butik l. varuhus där olikartade varor försäljas. *De stora varumagasinerna, b-erna, som i kontinentens större städer hota att ta döden på detaljaffärerna. Gottköps-, femtonöresbasar.* **3**) Försäljning för visst ändamål (vanl. välgörenhets-), anordnad efter österländskt mönster med en massa smärre stånd osv. *Välgörenhetsbasar. B. till förmån för ~ anordnas i K. F. U. M:s lokal vid Strandgatan 25—28 oktober.* **Syn. I.** (ibl. nära:) österländsk marknadsplats; **II.** ibl. butik l. bod; ibl. (större) varumagasin; ibl. (välgörenhets)försäljning.

Basera se under bas[3].

Basīlik|a, -an, -or; -astil l. -estil. **1**) *Den antika b-an* innehöll blott en stor sal l. hall o. var avsedd för domstolsförhandlingar, folkförsamlingar osv. **2**) *Den kristna b-an* som kyrkobyggnad avseende en bred medeltida typ med platt tak, återgående på den antika b-an. Ordet brukas även om moderna b-eliknande kyrkor samt om gammalkristen kyrka överhuvud.

Basili'sk, -en, -er; -blick; -öga. Ett fabelaktigt djur (tänkt som en tupp med drakvingar o. draksvans l. som ormliknande); dess blick sades döda, o. gm sin giftiga andedräkt o. sitt väsande skrämde den allt levande från sin närhet. Ibl. ännu brukat som öknamn l. skällsord.

Bask[1], -en, -er; -isk; -iska (kvinna o. språk). En folkstam bosatt kring inre delen av Vizcayaviken. *Spanska, franska b-er. B-iska provinserna* de tre spanska landskapen Vizcaya, Alava o. Guipuzcoa. *Det har ej lyckats forskningen att uppvisa b-iskans frändskap med något annat känt språk.*

Bask[2], -et o. **Bask|a,** -ade, -as; -ning. Bägge ldls., vard. Verbet vanligast i den särskrivna ssgn **Baska på. Syn.** (ge) stryk l. dask l. bas.

Basrelie'f (bareljäff); -en, -er; -arbete. Halvupphöjt bildhuggeriarbete på slät grund, lågrelief; ibl. (icke-fackligt) om relief i allmänhet.

Bass|e, -en, -ar. Vard.; ofta som tämligen grovt skällsord. *En fransman, som är eterisk, äter dubbelt så mycket som en svensk, som är en b-e* Jörgen. *Sjunga i kör med b-arna.* **Syn.** tölp, grov l. ohyfsad person, bondbasse, plumphuggare, grobian; ibl. bondbeväring.

Bassä'ng, -en, -er; -bad; -formad o. -formig (t. e. geol.). **I.** Huvudbet. **1**) För bad. *Bada i b.* ɔ(i öppna sjön l. i kar o. d. *Går du i b-en eller duschar du bara? Flytande b-er. Bad-, kall-, simbassäng.* **2**) *En springbrunn med rund (marmor)bassäng.* **3**) Hamnbassäng. **II.** Geol. Av naturen bildad skålformig större fördjupning i berggrunden (alldeles oavsett om den är vattenfylld l. icke). *När berglagren inom ett begränsat område 'flatskåligt' luta mot samma punkt, sägas de vara b-formigt lagrade eller bilda*

en b. Medelhavets stora b. **Syn. I.** (vatten)damm, (avskild del av) vattensamling, (konstgjord) vattenbehållare, behållare, cistern, (vatten)reservoar; **II.** bäcken.

Bast, -et l. -en, [=; artplur. l. i bet. II; som artplur. även -er]. Kan även betraktas som två ord. **I.** Om fibrer, tågor o. d. Det- l. den-kön. Även koll. **1)** Lagret mln ved o. bark (på träd o. buskar); gärna betraktat som barkens inre del. *Flänga b(-en) av lindarna. En-bast till rep och mattor. Kläder av b. Giva användbart b. Användningen av dessa b(-er) inskränker sig huvudsakligast till vissa mattor eller flätverk.* **2)** Bot. Det huvudsakliga vävnadsmaterial växten använder för ernående av mekanisk fasthet; omfattar även bast i bet. I. 1 o. 3. **3)** Tågor i stjälken på vissa växter (särsk. lin o. hampa). *Linbast. Hampa, ett spånadsämne som utgöres av b-en från hampstjälkarna.* **4)** Det trådiga omhöljet kring kokosnöten. *Kokosbast.* **5)** Fina trädspånor (t. e. av asp o. pil), brukade särsk. till flätning av fruntimmershattar. **6)** Ngn enda gång för ssgr som 'nackbast', 'ryggbast' o. d. **II.** Knippa småfisk (24 stycken); särsk. om nejonögon o. då fullt brukligt. Det-kön. *Ett b. nejonögon.* **Syn. I.** (ibl.:) innerbark, trädbast, tågor, (växt)fibrer. — **Bastarbete** abstr. o. konkr. **-arta|d,** -t. **-fiber. -lätning. -färgad. -hatt** flätad av fina träspånor. **-lager. -lik,** -t; -nande. **-matt|a.** *B-or av lindbast. Segel, som utgöras av b-or och äro beklädda med lätta ribbor.* **-rep. -räkning.** Till bast II. *B. brukas vid köp av nejonögon.* **-sko** av bastflätor. — **Bast|a**[1], -ade, -as; -ning. Mest avsiktligt åld. om äldre fhdn o. nästan endast i förbindelse med 'binda'. *(Låta) b-a och binda ngn.* **Syn.** binda (med bastrep), fängsla. **Bastig,** -t, -are. Mindre vanl. *En stenfrukt, som omgives av ett b-t hölje.*

Basta[2] (nästan endast grav); interj. Mest i uttr. *Och därmed b.!* **Syn.** nog, stopp, slut, 'punkt'.

Basta'nt, =, -are; -het. Knappast i högre stil. Bet. stå varann rätt nära. **1)** *B-a möbler. En byrå i björk, gammalt b. arbete.* **2)** *Ta sig ett b. rus. En b. örfil.* **3)** *Amelie var ingen duvunge, hon var tvärtom ganska b. Ett b. fruntimmer. B-a armar, nävar.* **4)** *B-are njutningar. Sårad? å nej, han är av b-are material än så.* **5)** *Äta en b. kötträtt. Vällingen blev lite för b.* **6)** *En b. portion. Skära sig en b. brödskiva. B. tilltaget.* **Syn. 1)** hållbar, stark, gedigen, solid, ibl. varaktig, (ibl. nära) grov l. klumpig; **2)** duktig, grundlig, 'ordentlig', kraftig; **3)** kraftigt (o. grovt) byggd, (ibl. nära) undersätsig; **4)** grov, tung, kroppslig, substantiell, materiell; **5)** stadig, mäktig, (ibl. nära) svårsmält l. hårdsmält; ibl. (grov)kornig; **6)** stor så det förslår, ansenlig, mer än tillräcklig.

Bastārd, -en, -er; -art; -artad; -bildande; -bildning (med plur.); -djur; -form; -hare; -lära; -näktergal l. -sångare (Hippolais hippolais, gulbröstade sångaren); -växt (hybrid). **I.** Enkelt. **1)** Om person. Särsk. hist. *Under den tidigare medeltiden innebar icke namnet b. något vanärande. B-en av Orléans. Furstliga b-er fingo vanligen någon hög adlig titel.* **2)** Zool. l. bot. **a)** Om djur. *Muldsnan är en b. av häst och åsna. B. av kanin och hare. Kanariefågelsbastard. B-er äro vanligen, men icke alltid, ofruktsamma vid parning sinsemellan. Svarta kråkan bildar b-er med gråkråkan i mellersta Tyskland, Skottland osv.* 'Mindre egentl.' även om avkomma av djur tillhörande olika raser. **b)** Om växter. I vetenskaplig litteratur kanske t. o. m. vanligare än 'hybrid'. *Framställning av b-er, korsning. Artb-er och varietetsb-er. Man brukar beteckna b-er (hybrider) genom att sätta × (l. +) mellan föräldrarnas namn, t. e. Salix reticulata × herbacea. Ympb-er. B-en är i allmänhet i fortplantningsförmåga betydligt underlägsen stamarterna. Utsås frön av b-er, visa understundom visst antal av de nya individerna återgång till en av (ur)föräldrarna; växlingar av dylik art har efter upptäckaren, Mendel, fått namnet 'mendling'.* **3)** Friare o. bildl. *Ett helvetets avskum, en b. av djävul och häxa. Hagen är, säger Strindberg, en b. av skogen och ängen.* **II.** Ssgr. *B-läran (inom botaniken) har på senare tid utvecklats bl. a. av Mendel och de Vries. B-näktergalen är den skickligaste av 'sångarna' och en utmärkt härmare. Tvänne b-harar.* Särsk. i fackspråk brukas 'bastard-' ofta om ngt som liknar, men är l. anses sämre än det som betecknas med senare leden. **Syn. I. 1)** oäkta barn (av förnäm fader), naturlig son, barn på sidolinjen, ibl. frillobarn; **2)** korsning(sprodukt), avkomma av olika arter l. varieteter (l. raser), ibl. mellanform, ibl. 'blandföding' l. 'blandling'; hybrid art, hybrid, 'blandningsart'; **3)** mellanting, blandprodukt.

Bastingēring (-ingge-); -en, -ar. Sjöv. Å örlogsfartyg längs skeppssidans överkant byggd ränna i vilken besättningens 'kojer' (hängmattor) stuvas i särskilt inrättade lårar; dessa kunna övertäckas med ett vattentätt överdrag, 'kojkapell'; allmännare även överhuvud om förhöjning av relingen. *Å nyare örlogsfartyg förekommer icke någon b. Spygatt anbragta i b-en.*

Bastiōn (-ti-); -en, -er; -sbefästning; -sform; -ssystem. Krigs. I tre vinklar framskjutande del l. utbyggd skans av fästningsvall, 'hörnskans'. *B-erna utgjordes av självständiga femkantiga redutter. I Sverge*

påbörjades de första b-sbefästningarna under Johan III:s tid vid Borgholms slott och Kalmar gamla stad. I början av 1800-talet började i vårt land b-sformen vika för modernare fortfästningar.

Bastonād, -en, -er; -straff. *Ge ngn en duktig b. Få b.* **Syn.** (duktig) avbasning, prygel, kok stryk, risbastu.

Ba'stu (grav); -n, [-r]; -bad; -byggnad. Säll. 'badstuga'. **I.** Huvudbet. Badrum l. (förr o. ännu i Finl.) stuga för ång- o. svettbad; själva badet. **1)** *Den 'egentliga' finska b-n är ett svettbad i upphettad luft med heta vattenångor, som uppstå därigenom att vatten emellanåt kastas på ugnen eller heta stenar; till detta b-bad hör även piskning med björklövskvistar, uppmjukade i varmt vatten.* **2)** *Den moderna, hos oss av professor Curman 1867 först inrättade b-n (även den ofta kallad 'finsk bastu') är ett fuktigt varmluftsbad, där värme och fuktighetsgrad hållas rätt låga, så att även svagare personer kunna begagna badet. Bada b. Ta b(-bad). Gå i b-n. Här är hett som i en b. B-badet som skol- och folkbad.* **II.** Torkhus för lin o. malt o. d. Ldls. även tvättstuga. **Syn. I.** badstuga; bastubad; **II.** torkhus, ria, kölna, mälthus; ibl. tvättstuga.

Basūn, -en, -er; -blåsare; -stöt; -ängel (vanl. om kyrkängel som blåser i b.). Ett blåsinstrument av metall med vid mynning (ofta med två i varann inpassade stycken, av vilka det ena kan skjutas upp o. ned varigm nya tonlägen uppkomma: dragbasun). *Blåsa b. För att väcka denna flamman / fordras minst en god b.* Wennerberg. *Stöta i b. (för ~)* även bildl.: göra väsen av, puffa för, vitt o. brett berömma (på förhand), högljutt förkunna l. utbasuna ngns förtjänster. *Drag-; alt-, tenor-, bas-; domsbasun.* **Basun|a** l. **Basuner|a ut** ₪, -ade, -as; basunering (med plur.).

Bata'lj, -en, -er. *Inlåta sig i, (er)bjuda, våga, leverera, anlaga, mottaga b. Förlora, vinna b-en. B-en vid ~. En blodig b. I blodiga, oavgjorda b-er. Sjöbatalj.* Även friare: *Gat(u)b-er. B-en blev allmän.* **Syn.** (ordnat) fältslag, (ordnad, vanl. större) strid, slaktning, drabbning, slag; tumult, slagsmål, konflikt, kamp. **Bataljmålare.** *En av våra mest framstående b. var Wahlbom.* **-målning.** Abstr. o. konkr. Om bataljscen till lands. *Rafaels b. Konstantinslaget.* **-stycke** bataljmålning; även t. e. om teckning o. musikstycke.

Bataljōn, -en, -er. **I.** Krigs. **1)** Huvudbet. Avdelning av fotfolk, delad i 4 kompanier; utgör på fredsfot vanl. 400—600 man, på krigsfot 800—1000 man. *Infanteriregementet utgöres numer i de flesta arméer av 3 b-er. Chef för en b. är vanligen en major eller överstelöjtnant.* **2)** I Sverge även om kavalleri: kavalleriregemente om 4 (l. 5) skvadroner. *Skånska dragonregementet indelas i 2 b-er à 5 skvadroner.* **3)** *Självständiga b-er, som t. e. den 1902 ombildade 'Hallands bataljon', äga vi ej numer i svenska armén.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *En hel b. av buteljer.* **2)** I kägelspel. *Slå b.* i ett slag alla 9 käglorna. **Bataljonsadjutant;** -ssyssla. I Sverge: en i varje bataljonsstab anställd underofficer som tillhandagår vid expeditionsföring m. m. (c bataljonschefens adjutant som nämnes 'regementsadjutant'). **-chef** vanl. en major l. överstelöjtnant. **-läkar|e;** -beställning. *B-e har kaptens tjänsteställning. Extra b-e har löjtnants tjänsteställning, men kan efter 5 år tilldelas kaptens.* **-stab. -veterinär.** *B. har löjtnants tjänsteställning.* **-vis,** adv.

Batāt, -en, -er; -odling; -växt. Ipomæa l. Convolvulus Batatas. Om växten o. dess rotknölar. *B-erna odlas överallt i tropikerna för sina näringsrika rotknölar, vilka användas som potatis och även kallas 'sötpotatis'.*

Bati'st, -en l. -et, [-er; artplur.]; -kläning; -lärft (av något grövre lingarn); -näsduk. Särdeles fin, tunn vävnad, förr av linne o. tillverkad i norra Frankrike o. Belgien, numer ofta av bomull (skotsk batist, kammarduk). *Den fina linneb-en har numera nästan undanträngts av bomullsb-en. B-lärft till näsdukar, skjortveck och kragar.*

Bato'ng (-å-); -en, -er; -slag. Kort o. grov poliskonstapelskäpp (av gummi), 'poliskäpp'. *Göra bruk av sina b-er. Ta till b-en.*

Ba'ttens, [-en], =; -pris. Handels. Nästan endast i plur. l. koll. *B. äro klenare än plank, men grövre än bräder.* **Syn.** plankor (omkr. 6 cm tjocka och 18 cm breda), 'halvplankor'.

Batterī, -(e)t, -er. **A)** 'Egentl.' Krigs. **I.** Till lands. Bet. ej alltid åtskilda. **1)** Antal artilleripjäser (nu 4—6, förr ända till 8) avsedda för gemensamt uppträdande. *Ett b. på 4 pjäser.* **2)** Artilleriavdelning (med manskap, hästar, vagnar, pjäser osv.), vanl. kommenderad av en kapten. *Tre kanonb-er eller två haubitsb-er utgöra vid fältartilleriet en division. Kulspruteb-et har 6 pjäser och delas i 3 troppar. Placerad som chef för första b-t. Ridande, åkande b.* **3)** Befästning avsedd till uppställningsplats o. som skydd för artilleripjäser. *Maskerat b. Anlägga, uppföra, uppkasta, bygga ett b. Bringa ett b. till tystnad. De flesta b-erna voro tystade. Storma ett b. För kustb-er är ett jämlöpande och fullt skyddande bröstvärn tillräckligt.* **II.** Till sjöss. **1)** Närmast I. 3 står *Flytande b.* pråm l. gammalt skepp, senare även (pansarklädda) ångare försedda med artilleri. **2)** Två rader kanoner (en på var sida), uppställda i öppningar, s. k. portar (på nyare fartyg även i torn) på däcket av krigsfartyg. Även om täckt rum för dessa kanoner. *Ett linje-*

skepp som (utom däcksb-et på översta däck) hade två b-er, kallades tvådäckare. Första b-et nedersta, på tvådäckare även kallat *Undre b-et.* **B**) Bildl. **I.** Tekn., fys. *Elektriskt b.* av sinsemellan förenade laddflaskor (Leidenflaskor). *Där en mängd elektriska b-er, dels laddade, dels under laddning, fattat eld. Galvaniskt b.* galvanisk stapel, förening av 'enkla staplar' l. 'element'. *Hopkoppling av galvaniska element till ett b. Det är kanske något fel på b-t!* t. e. till elektrisk ringledning l. telefon. *Torrbatteri.* **II.** Allmännare. *Ett helt b. av buteljer, flaskor.* **Syn. A**) **I. 3**) batterivärn, styckevärn, skansverk (besatt med kanoner); **B**) **II.** uppradad mängd, hel rad. — **Batterichef** vanl. en kapten. **-konstapel** artilleriunderofficer som har tillsyn över ordning o. renlighet inom ett fartygsbatteri. **-port** (fyrkantigt) hål för kanonmynning i skeppssida; port som tillsluter detta hål. **-ström** i elektriskt l. galvaniskt batteri. **-vis,** adv. Vart batteri för sig; efter batterier. **-värn** se batteri A I. 3.

Batting, -en, -ar. Ldls. **1**) (Pojk)byting, unge. *Storskolsb-ar* Olof Högberg. **2**) Oäkta pojkbyting.

Bautasten. Sten rest av de gamla nordborna som minne över död man, minnessten; särsk. rest sten utan inskrift (ᛟ runsten). Även friare om nutida minnessten som liknar de gamla samt bildl.

Bax|a, -ade, -as; -inrättning; -ning (med plur.); -ningsanordning; -ningssång. Särsk. tekn. o. sjöv. Med hjälp av spakar, spett, koben, bräckbommar l. d. flytta tunga föremål (särsk. i sidled). *Att vid b-ning flytta spaken för att få mera kraft kallas att 'ta nya brott'. Rallarnas monotona sång vid b-ningen av stenblocken. B-a ett järnvägsspår* med syllar och allt i sidled. Mer säll. intransitivt konstruerat såsom i Didrings *Några rallare b-ade med lårar uppför sluttningen.* **Baxa loss.** *Med förenade krafter lyckades de äntligen b. loss foran.* **B. ombord.** *Ångaren var ännu ej klar till avgång; framme vid fören voro tio man sysselsatta med att b-a ombord ett väldigt maskinskrälle.* **B. upp** ⚓.

Baxn|a, särsk. i Sveal. även **Baxn|as,** -ade(s). Mest ngt vard. *Svordomar smattra om öronen, så man just b-ar, så man kan b-a(s). De b-ande skepparne grepo slutligen till roparen och frågade* ∼. **Syn.** häpna, rygga tillbaka, stå l. bli slagen av häpnad, (ibl. nära) bli förskräckt.

Be[1], -(e)t, -n l. =; -tecken. Mus. Skrives i notskrift ♭, i vanlig skrift även 'b' (jfr d. o.). *'Be' är ett förtecken, som sänker tonen ett halvt tonsteg. Återställningstecken, som upphäver verkningen av kors- och betecknen.*

Be[2] se bedja.

Be-, förstavelse. **I.** *Betoning.* **1**) Ord 'sammansatta' med förstavelsen 'be-' ha i regel huvudton på en senare stavelse. Undantag bilda blott några redan förut sammansatta ord, som vanligen betona prefixet, t. e. 'befullmäktiga', 'beledsaga'. Till dessa ha anslutit sig 'bearbeta', som alltid har huvudton på 'be-'. **2**) Senare 'ledens' starkast betonade stavelse har i regeln akut, o. detta även om det enkla ordet har grav (t. e. 'skyddare' ᛟ besky'ddare). Särsk. i östra Sveal. kunna dessa ssgr dock även ha grav. Be-orden på '-inna' inta en särställning, i det de såväl i Göta- som Svealand vanl. uppvisa denna accenttyp. Undantag från den allmänna regeln utgöra ånyo sammansatta ord ('beaktansvärd', 'bebådelsedag' o. d.), vilka i regel ha grav; akut är i dessa ldls. **II.** *Typer.* **1**) De flesta 'be-ord' utgöras av verb. Av dessa ansluta sig några till enkla subst., i det motsvarande enkla verb saknas (t. e. 'besjäla' till 'själ'). Ofta ha vi participbildningar till subst. (t. e. 'bemedlad' till 'medel'). Ibl. ansluta sig verben till adj. (t. e. 'beriktiga, betunga'). Med dessa som förebild ha vi fått 'beediga', 'berättiga' o. d. **2**) Adj. på 'be-' äro vanl. bildade av verb med ändelsen -lig ('bedräglig' till 'bedraga', 'begriplig' till 'begripa' osv.); dock förekomma även -bar och -sam ('betalbar', 'betänksam' m. fl.) samt i några fall -ig ('behändig' m. fl.). Enstaka står 'bekväm'. **3**) Subst. på 'be-' äro med få undantag bildade av motsvarande verb (t. e. 'befallning' till 'befalla', 'beskydd' till 'beskydda', 'begynnare' till 'begynna'). **III.** *Betydelser.* Märk särsk. **1**) I många fall har 'be-' självt ingen särsk. utpräglad bet. (så i allm., när motsvarande enkla ord saknas: besked, begära, begynna, bekväm, befäl, behov). Detta gör att be-orden ej säll. kunna utan vidare ersättas med de enkla; jfr t. e. dåra: bedåra, främja: befrämja, väpna: beväpna. De enkla föredragas i så fall vanl. i skönl. stil. **2**) I ssg med trans. verb. **a**) 'Be-' anger, att verksamheten sträcker sig till hela objektet l. flere delar av detsamma (bese, beskåda, beskära). **b**) Ibl. skärper 'be-' den trans. bet., varav följer att be-verbet ej så gärna brukas abs. som det enkla (pryda: bepryda). **c**) Konstruktionsändring inträder, i det att det enkla verbets adverbial blir obj. o. dess obj. adverbial (jfr att 'be-' gör intr. verb trans.). Ex. bygga hus på en tomt: bebygga en tomt med hus; strö sand på golvet: beströ golvet med sand. **d**) Be-verbet får ofta företrädesvis mer bildl. l. oegentl. bet. än det enkla (fläcka: befläcka, smitta: besmitta, träffa: beträffa). **e**) Spridda bet.-skiftningar föreligga t. e. i driva: bedriva, fästa: befästa, känna: bekänna m. fl. **3**) Intr. verb bli genom ssg med 'be-' nästan

alltid trans. (beljuga: ljuga på, bebo: bo i l. på, bekämpa: kämpa mot, besjunga: sjunga om, bejaka: jaka till, bele: le åt, behärska: härska över). De fall då 'be-' icke gjort verbet trans. äro ytterst få (ex.: bedarra, ibl. bestå; jfr även bero). **4**) Be-verb bildade av adj. betyda: göra sådan som adj. anger l. utrusta med den egenskapen (beriktiga, bemyndiga); vara för ngn l. ngt sådan som adj. anger (betunga). **5**) Be-verb (o. particip) bildade av subst. betyda: förse(dd) med det som subst. betecknar, lägga l. breda detta över l. på l. omkring (befolka, behornad, beslöja). **IV.** *Stil.* Som förstavelsen 'be-' ursprungligen är tysk, har den tidvis bekämpats i språkrensningens intresse. Så t. e. på 1860- och 1870-talen (A. Hazelius, Viktor Rydberg m. fl.) och stundom ännu i dag. Orden torde ock på grund härav något ha inskränkts i användning. Ej få tillhöra skr., företrädesvis normalprosan, lagstilen l. den bibl. stilen. Särsk. skönl. föredragas ofta de enkla orden (jfr III. 1 ovan). **V.** *Nybildning.* 'Be-' brukas numer rätt säll. till nybildning; sker det, är det snarast i skämts. stil o. knappast i andra fall, än då det gäller att bilda trans. verb av intr. (l. av adj.) l. ock att bilda verb (o. particip) av subst.

— **Beakt|a;** [-an]; -ansvärd. Gärna skr. *En sak, som förtjänar att b-as. Vidstående märke torde noga b-as. Ett drag, som ej förr torde vara b-at, Föga b-ad. Utan att b-a att ~. Att b-a! Till b-an(de). Värd (all) b-an. Göra b-ansvärda försök att ~* ofta friare. **Syn.** ge akt på, uppmärksamma, rikta uppmärksamheten l. sin uppmärksamhet på, fästa avseende l. vikt vid, ta hänsyn till, påakta, akta på, bry sig o'm, fästa sig vid, behjärta; (b-ansvärd:) värd att beaktas, tänkvärd; avsevärd, rätt betydlig, 'aktningsvärd', ansenlig. **-arbet|a** (bē-); -are; [-arinna l. -erska]; [-bar; -barhet]; -ning (med plur.); -ningsgräns. **I.** Mer materiellt. **1**) *Styv lerjord, svår att b-a* nära 2. *B-a en åker, en trädgård. En gruva, en fyndighet som lönar sig att b-a.* **2**) *Metallers b-ande. Så mycket som möjligt utan att stålets b-ningsgräns överskrides. Fjädrar b-as till plymer genom att ~. Sockrets b-ning till en massa. Lätt b-bara stenarter. Föga b-bar. Ännu ob-ade marmorstycken.* **3**) *B-a ett köttstycke med biffklubba. B-a en deg.* **4**) Friare. *Duktigt b-a sina motståndare. B-a varann med knytnävarna. B-a porten med klubbor och spakar.* **II.** Mindre materiellt. **1**) Allmännare. *B-ningen under hand i riksdagskorridorerna. För att b-a sinnena, tänkesätten, den allmänna meningen. Han behöver b-as.* **2**) Litterärt o. d. **a**) *En del av materialet hann jag emellertid icke b-a på den korta tid som stod till buds. Även den svenska grammatiken vore värd att ur denna synpunkt b-as. Denna del av filosofin är ännu föga b-ad. Ett ämne, lämpligt att b-a för scenen.* **b**) *Tredje upplagan, förbättrad och b-ad av ~. Hans verksamhet såsom översättare och b-are. Översättningar eller b-ningar av främmande original.* **Syn. I. 1**) bruka, upparbeta, ibl. nära bryta l. odla; **2**) (gm tekniskt arbete) förvandla (råämnen till ädlare produkter), förädla, (för)arbeta; **3**) kraftigt behandla; **4**) dunka l. ge på, slå, illa tilltyga, gå illa åt; **II. 1**) (söka) inverka på l. påverka l. ändra (ngns tänke- l. handlingssätt), ansätta, behandla, ta under (sin) behandling; **2**) **a**) behandla, ibl. göra ngt åt, utveckla, genomarbeta, söka lösa (en uppgift); **b**) omarbeta, förbättra, lämpa l. anpassa för (ett visst ändamål) l. efter, överse, revidera, genomse o. ändra l. rätta; (b-ning ibl.:) omarbetning, (ngt förändrad, olika, förbättrad) upplaga l. edition.

-bland|a; -else o. -ning (med plur.). Nästan endast refl. om könsumgänge (oftast olovligt). *B-a sig med ~* ha köttsligt umgänge, könsumgänge(lse) med. **-bo,** -s. Oftare skr. än smtl. Vanligast i pass. o. särsk. i part. perf. I normalprosa mest om länder, öar, städer, hus o. d. *De b. för närvarande en liten lägenhet, ett par vindsrum uppe på Söder. Slottet b-s av ägaren blott en månad om året. Trakten är b-dd uteslutande av bönder. Omöjlig att b. Ön ansågs bebodd av ett mystiskt väsen, hälften kvinna, hälften ko. Äntligen hade vi åter uppnått b-dda trakter. Flammarions 'B-dda världar'. Tätt, glest b-dd.* Ibl. friare o. bildl. **Syn.** bo i l. på, ha sin bostad l. sitt hem i, använda till boning(sort), befolka; (ibl.:) dväljas i l. på, råda l. härska i l. på l. över; (b-dd:) som utgör hemvist l. bostad för människor, befolkad, ej öde. **-boelig,** -t, [-are]; -het. Mest om bostäder o. d. *Ruiner, där man då och då stöter på b-a rum. B-a bostäder äro likväl ej okända i timmerskogen. Vår jord är till stora delar icke b. I b-t skick. Bekväm kan den ej bli, men nog kan den göras b., något b-are. Under den b-a årstiden* 'Jörgen' om den tid (sommaren) då Stockholm enligt honom kan bebos. **Syn.** möjlig l. tjänlig att bebo. **-bräm|a,** -ade, -as. Mindre vanl.; skr., gärna skönl. l. i modelitteratur. Vanligast i part. perf. *Rikt b-ad kappa.* **Syn.** förse l. pryda med bräm. **-bygg|a;** [-bar; -barhet]; -are; [-(e)lig; -lighet]; -else (med plur.); -elsehistoria. **1**) Förse med åbyggnader. *B-a en tomt, en gård. Smala gator, b-da med ålderdomliga hus. Dåligt b-da kvarter* med dåliga hus l. glest l. otillräckligt. *Tomten är väl b-d. Bra b-d egendom. Tätt, glest b-da orter, trakter. Medför för b-aren av tomten skyldighet att ~. Tomten är blott till*

en mindre del b-(e)lig. B-elsens gleshet. **2**) Kolonisera. *Den hög, där enligt sagan Ingólfr, Islands förste b-are, är jordsatt. Bidrag till kunskapen om Finlands b-else(historia).* **3**) Bebo. Mindre vanl. utom i form på -are. *De som nu b-a landet. Sverge ingiver sina b-are en trevnad, kanske större än i de flesta andra länder* Geijer. **Syn. 1**) uppföra l. bygga hus l. byggnader (p)å, förse med åbyggnader; **2**) förvandla (obruten mark) till byggd, befolka, ta till boningsort, kolonisera, ibl. (upp)odla (ɯ); (b-are:) nybyggare, (upp)odlare, kolonist; **3**) bebo, befolka, bo (leva o. verka) på l. i; (b-are:) inbyggare, invånare. **-båd|a;** -are, skönl.; [-ari'nna o. -erska, skönl.]; -else; -elsedag (den 25 mars); [-ning]. Skr.; gärna skönl. o. ofta högt., dock även tidningsstil. **1**) *Sällsamma tecken och syner, som troddes b-a märkliga händelser. Rodnaden i öster b-ar en ny dag. På sjätte huvudtiteln b-as en del nya äskanden. Dokumentet, sedan länge b-at och »efterlyst» i England, var icke närmast avsett som* ~. **2**) Märk särsk. det bibl. *Jungfru Marie b-else* l. ofta enbart *B-elsen* om ängeln Gabriels besök hos Maria, därvid han b-ade (för) henne, att hon skulle föda världens frälsare; ofta om bildlig framställning av ängelns besök. **Syn. 1**) (på förhand) förkunna, bringa bud(skap) om, antyda, förutsäga, (före)båda, förkunna annalkandet av, meddela att ngt är att vänta, tillkännage; utgöra förebud till; **2**) (b-elsen:) ängelns budskap till Maria.

-daga|d, -t. Nästan endast om människor (särsk. damer) o. gärna skämts. l. föraktligt ss. i *En b-d (ung)mö. En tämligen b-d skönhet.* **Syn.** ålderstigen, åldrad, åldrig, till åren kommen, gammal, ej längre ung, som sett sina bästa dagar. **-darr|a,** -ade; -ning. Sjöv. Om storm l. hård blåst. *Mot aftonen på tredje dagen b-ade stormen, och vi kunde återtaga kursen. Vinden b-ar.* Även opers. **Syn.** (börja) avtaga, stilla sig, lägga sig, mojna (äv ɯ l. ūr), bli svagare.

-dra o. **-draga.** Bet. ofta föga skarpt skilda. **1**) Om svekfullt förfarande o. d. *B. ngn i handel. B. sina fordringsägare. Med usla varor b. kunderna. Värden bedrog han på hyran. Jag har aldrig bedragit någon på ett öre. B. kronan på både skatter och folk. B. sig till ngt* 'till' ibl. betonat. **2**) Om besvikelse o. d. Mest skönl., gärna högt. *Hoppet bedra(ge)r. Bli bedragen, bedra(ga)s i sina förväntningar. På världens lust bedragen* Runeberg. *B. ngns hopp, förhoppning, förväntan.* **3**) Om misstag, missledande o. d. *Skenet, ytan bedra(ge)r. Snålheten bedrar visheten* l. *Låta snålheten bedra visheten* om sådan sparsamhet som genom sina följder i själva verket leder till större utgifter. *Världen vill bedragas. Ögonen kunna b. Låta b. sig* l. *Låta sig bedra(ga)s. Du bedrar dig (fullständigt), om du tror att du slipper undan så lätt. Jag bedrog mig icke i (mina aningar) att mannen skulle bli oss nyttig. Om icke alla tecken b. Jag erkänner, att jag har bedragit mig (i avseende) på honom. Om jag inte (alltför mycket) bedrar mig, så var det i fjol det skedde. Om mitt minne inte bedrar (mig), skulle* ~. Hit ansluta sig närmast ex. som: *B. ngn med fagert tal* o. *Det var i djurskepnad djävulen bedrog Eva.* **4**) Om otrohet mln makar o. d. *Hans hustru bedrog honom med en älskare. Den bedragne (äkta mannen).* Även om älskande i allm. *Dina löften glömde du, du bedrog mig och överflyttade din kärlek på en annan. Den bedragna* övergivna. **Syn. 1**) (från)narra, (från)lura, tillnarra sig, narra l. lura av (ngn ngt), med falska förespeglingar narra, lura (ngn på ngt); **2**) (be)svika, gäcka, ibl. nära korsa (ngns planer l. förhoppningar), ej låta gå i fullbordan, ej uppfylla l. motsvara, komma på skam, hindra förverkligandet av; **3**) inge oriktiga föreställningar, komma att missta(ga) sig, vilseleda, missleda, föra bakom ljuset, blända; (b. sig:) missta(ga) sig l. missräkna sig, ta(ga) fel; (ibl.:) förleda, locka, förföra; **4**) vara (ngn) otrogen, visa otrohet i äktenskapet; bryta sitt löfte, vara trolös mot, överge, ge på båten. **-drag|are,** -ar(e)n, -are; -arliga; -aruppsyn; -erska. *Avslöjas som (en) b-are.* Även bildl. **Syn.** skälm, skojare, svindlare, charlatan, (ibl. mer l. mindre nära:) industririddare, skurk, prejare, judas, humbug, dubbelspelare, hycklare, räv, falsk människa, taskspelare m. fl.

-drift, -en, -er. Nästan endast om berömlig, särsk. hjältemodig gärning l. ock ironiskt. *B-er i kriget. Förfädrens manliga, krigiska b-er. Fredliga b-er. Det måste man kalla en b. Just snygga b-er!* **Syn.** bragd, stordåd, storverk, hjältedåd, berömlig l. hjältemodig gärning; dåd. **-driv|a.** Ofta skr. **1**) Om lovligt företag o. d. Vanl. med adverbial (särsk. till sättet). **a**) *Underhandlingarna bedrevos med (all) iver. Emellertid bedrev man i all tysthet (omfattande) rustningar för att* ~. **b**) *Åkerbrukets nitiska b-ande. Om betodling överhuvud där skall kunna b-as. B-a ett arbete med ökad fart, med framgång.* **2**) 'Neutralt'. *B-a (det, saken) så, att* ~. Hit det mindre vanl. *På, genom ngns b-ande.* **3**) Om ngt dåligt l. klandervärt. *B-a avguderi med våra stora minnen. B-a mycket ont. Det fanns icke en last, som han icke b-it. B-a ofog. B-a otukt. Ack vad jag har b-it / kan endast bli tillgivet / för Jesu Kristi skull* Ps. 373. **Syn. 1**) handha, handlägga, sköta, föra (framåt), leda, (med kraft) arbeta på; idka, driva; **2**) (skickligt l. d.) laga, ställa o'm l. ti'll, ombestyra, styra o'm, föran-

stalta. **3**) (ut)öva, föröva, göra (sig skyldig till), ibl. nära begå.

-drägerī, -(e)t, -er; -brott. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1**) Om svekfullt förfarande l. handling o. d. *Göra sig skyldig till b. I den svenska strafflagen avser b. ej blott sådana fall, då man åsamkar annan ekonomisk förlust, utan även fall, då man blott vill tillfoga skada, samt fall av s. k. 'familjerättsligt b.' (t. e. underskrickande av barn l. att under antagande av falskt namn förleda ngn till giftermål osv.). Öva b. mot ngn. Begå b-er.* **2**) Om förvillande o. d. *Tankeläsare avslöjad; det hela var (ett grovt) b. Icke strax märka b-et (med de falska korten). Sinnenas b. Allt är lögn och b. Fromt b.* för gott ändamål. *Självb-er.* **Syn. 1**) svekfull(t) l. bedräglig(t) handling(ssätt), svekfullt förfarande, bedrägligt tillvägagående, svek, falskhet, ibl. dubbelspel; bedrägeribrott; **2**) lögn, falsk förespegling l. lära, spridande av falska föreställningar; bländverk, förvillelse, spegelfäkteri, humbug, ibl. villa l. yttre sken l. illusion. **-dräglig,** -t, -are; -en; -het. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1**) Om svekfullhet i handel osv. *B-t förfarande mot borgenärer. B. konkurs. En uppgift, som han lämnat i b-t syfte. B-a arbetare, som undandraga husbonden vad han av dem har att fordra. B-en söka tillskansa sig ekonomiska fördelar.* **2**) Om förvillande o. d. *Det var blott en b. synvilla, en hägring! Lyckan är ostadig och b. B-t sken. Hoppets b-het* skönl. **Syn. 1**) svekfull, sviklig, oärlig, falsk, osann, lögnaktig, ibl. dubbel- l. tvetungad; **2**) förvillande, vilse- l. missledande, opålitlig, gäckande, som ej är vad han förefaller l. ger sig ut för, som ej motsvarar ens förväntningar, ibl. illusorisk.

-dröv|a, -ade, -as. Gärna skr., särsk. i 1 o. 2. **1**) Trans. *Nyheten grep och b-ade honom. Det b-ar mig alltid att höra dylikt från en som jag håller av.* **2**) Refl. l. dep. Mindre vanl. *Ängslas och b-as (över, av ngt).* **3**) Part. perf. *B-ad i anden. Djupt b-ad över ngt. B-ad in i själen. Visa en b-ad min, uppsyn.* **Syn.** göra sorgsen, ledsen, nedslagen, nedstämd, djupt beklämd, betryckt, bekymrad, göra (ngn) sorg; ibl. smärtsamt beröra. **-drövelse,** -n, [-r]. *En tröst i vår djupa b. I b(-n) över det misslyckade försöket började han dricka. Till stor b. för barnen* l. *Till barnens stora b. Denna b-ns dag* bibl. o. friare. Plur. sälls. utom i uttr. *Efter sju sorger och åtta b-r* efter oändliga, många motgångar o. svårigheter. **Syn.** stilla l. tyst sorg, tungt bekymmer, djup nedslagenhet. **-drövlig,** -t, -are; [-en]; -het (med plur. i bet. 2, som även är den vanligaste). **1**) Huvudbet. *Denna (högst) b-a händelse. Det ser b-t ut för honom. B-t nog. Erbjuda en b. anblick. Tillståndet var det b-aste, ungarna halvnakna och skrikande efter mat, mannen onykter, hustrun i tårar.* **2**) Friare. Mest ngt vard. o. med försvagad bet. *Det är då (för) b-t, att polisen inte ska våga ingripa. Spela en b. roll. En b. figur. Ha vi nu inte nog av dylika b-heter.* **Syn. 1**) sorglig, full av bedrövelse, ledsam, beklaglig; **2**) ömklig, ynklig, jämmerlig, usel, miserabel; ibl. beklagansvärd l. ömkansvärd.

-dyr|a, -ade, -as; [-an]. Mest i förbindelse med 'oskuld' l. med neutralt pron. l. att-sats. *(Högtidligen) b-a sin oskuld. Edligt, med ed b-a, att ~. B-a vid allt vad heligt är, vid Gud, inför Gud, att ~. Under upprepade b-anden om sin oskuld.* Mindre vanl. är uttr. *Jag b-ar (er)* jag försäkrar er. Llds. är bruket att i samtal svara med *Nej, jag b-ar.* **Syn.** dyrt o. högtidligt l. på heder o. tro försäkra, betyga, med ed fästa, avge högtidlig försäkran om, ibl. svärja l. gå ed på. **-dår|a;** [-else]; [-ing]. Mest skönl. o. högt.; pass. o. särsk. pres. part. ha dock större stilområde. *En dröm har b-at mig. Hon har b-at honom med sina vackra ögon. B-ad av lyxen och glansen vid hovet. En b-ande anblick. Hon är verkligen b-ande (vacker).* **Syn.** komma att mista l. betaga ngn sans o. besinning, dåra, gäcka, förleda, förvilla, bedraga, narra; förtrolla, förhäxa, göra ngn betagen; (b-ande:) betagande, (för)tjusande, hänförande, förtrollande vacker, oemotståndlig.

-döm|a; -are; -ning (med plur.); -ningssätt. *B-a ett avstånd. B-ning av avstånd. Det kan du inte b-a. B-a verkan av sina ord. Hur jag lyckats, det må andra, det överlåter jag åt andra att b-a. B-a ngn, ngt med överseende. Milt, strängt, (o)gynnsamt b-d. Ett opartiskt b-ande. Är lektorn med vid b-andet av skrivningarna? En man skall b-as efter sina gärningar. Ett lugn som av somliga b-des som kyla* skr. *Som ju synes ha varit en ovanligt säker b-are.* **Syn.** bilda sig l. hysa l. ha l. yttra en viss mening om; värdera, uppskatta, betrakta (på visst sätt); avge yttrande l. betänkande l. utlåtande l. betyg om, värdesätta; ibl. prisbedöma; uttala sin mening om, fälla omdöme om, döma om; beräkna; ibl. granska l. kritisera l. recensera; döma, anse; ibl. nära inse l. dra den slutsatsen; ibl. avgöra. **-döv|a;** -ning (med plur.); -ningsmedel; -ningsslakt. **1**) 'Egentl.' *Djuret b-ades först med en klubba och dödades därpå med kniv. Redskap för b-ningsslakt. B-ande medel som eter och kloroform. Tandutdragning under b-ning. För en stund b-ad av den häftiga stöten.* **2**) Friare o. bildl. *Halvt b-ad av den starka doften från narcisserna. Söka tillfällig b-ning (för sin sorg, undan de aggande tankarna)* eljest hellre 'döva sin sorg' o. d. Märk *Ett (öron)b-ande larm.*

Syn. 1) beröva (ngn) sansen l. bruket av sina sinnen l. medvetandet, söva, försänka i dvala l. domning, göra känslolös l. medvetslös, ibl. beröva känseln; **2**) bringa att domna, beröva tankeförmåga o. viljekraft, förslöa, förlama; beröva ngt dess skärpa l. häftighet, döva, dämpa, kväva, stilla; göra döv l. yr i huvudet, göra det omöjligt att höra, förvirra, förbrylla.

-edig|a, -ade, -as. *B-a en bouppteckning. B-ad förklaring. B-a en uppgift. Och hans utsaga behöver då icke ens b-as för att gälla.* **Syn.** med ed (be)styrka sanningen l. riktigheten av, edligen bekräfta, gå l. avlägga ed på (riktigheten av ngt).

-fall|a, -de, -t, (särsk. ldls. vard. även -te o. part. perf. -t), -as. **A**) Huvudbetydelsen. **I.** Ge befallning, tillsägelse o. d. Mest trans. (l. abs.). **1**) Med person- o. sakobj. (vanligast bestående av att + inf. l. ett pron. i neutr.). **a**) *Varför b-er du dem inte att (di ska) hålla sig tysta? Hans Kungl. Höghet har b-t mig framföra hans önskan att ~. Vad b-er du mig?* Mer säll. med abstr. subst. som sakobj. *Nödgas b-a ngn tystnad.* **b**) I pass. mindre vanl. I stället för det mycket högt. o. åld. *Mig b-des att* l. det vanligare *Han blev b-d att, b-des att (infinna sig då och då)* brukas väl oftast 'få befallning' l. annan aktiv konstruktion. **2**) Med sakobj. (vanligast att-sats l. pron., ibl. abstr. verbalsubst.). **a**) *Gud haver strängeligen b-t, att hans namn skall hållas heligt. När överheten det b-er. Lyda vad överheten b-er. B-a igångsättandet av en undersökning.* **b**) Pregnant. *Välvilja, kärlek kan icke b-as.* **c**) Med konkr. obj. Vanligare 'b-a fra'm'. *Han b-de nu papper, penna och bläck och skrev ut receptet. B-a ljus på bordet. Furst Potemkin, låt b-a våra vagnar!* Runeberg. Hit (numer ngt åld.) hövlighetsuttr. som *B-er Ers Nåd kaffe eller te?* **3**) Med sakobj. angivet l. antytt. **a**) Gm '(så)som, annorlunda' o. d. *Gör som du är b-d!* **b**) Gm 'om + subst.' *B-a om aftonmåltiden.* **c**) Gm rumsadverbial l. d. *Vara b-d på handräckning.* Med 'svagare' bet. *Bliva b-d på hovet, till hovs, till middag hos konungen.* **4**) Med personobj. utan att befallningens innehåll anges; jfr 5. *Icke låta b-a sig av vem som helst. Man skall icke behöva b-a ett barn mer än en gång. Van att lyda, så fort man blivit b-d.* **5**) Abs. Ej strängt skilt från II. 2. *Från barndomen van att b-a. Bjuda och b-a. B-a och lyda.* **6**) Med saksubj. Friare; skönl. o. ofta högt. *Vad plikt och ämbete b-de honom att göra.* **II.** Råda l. ha makt över o. d. Mest intr. (o. abs.). Ofta föregånget av 'ha l. äga att' l. 'kunna'. **1**) Med 'över'. *Du kan b-a över ditt ansikte, b. också över dig själv. B. över mig och mitt hus! Den som har folk att b-a över måste kunna behärska sig själv. Som näst konungen skulle b-a över hela hären.* **2**) Abs. *Här b-er översten. Hemma hos mig är det jag ensam som äger att b-a.* **3**) Trans. Skönl., ofta högt.; ibl. åld. *Om själen kunde b-a kroppen, vore ~. Och b-de var sin tropp* Snoilsky om Douglas o. Lilje. **4**) Pres. part. se B. **B**) Bibet. o. särsk. användningar. **I.** Överlämna (i Guds händer). Åld., högt. *Jag b-de mig i Guds hand och anträdde färden. I dina händer b-er jag min a-a* om Kristus. Den officiella avslutningsformeln *Vi b-a Eder samt- och synnerligen Gud allsmäktig nådeligen* är åld. men förekommer ännu i böndagsplakat. **II.** Försvagad bet. i formeln *Va(d) befall(e)s,* som dock särsk. som hövlighetsformel synes avta i bruk o. ofta ersätts av 'Förlåt', 'Hur (sa du)', 'Du sa', samt mer vard. 'Va sa (du)' l. d. Den brukas dels då man ej hört vad som sagts, o. är då hövligare än 'Va(d)?'; dels interjektionellt för att beteckna förtrytelse, förvåning o. d. (= 'va nu då!'). Den vard. formen är oftast *Vafa'lls. Va falles* o. *Va falle* verka starkt dialekt. **III.** Pres. part. **1**) *De lydande och de b-ande.* **2**) *Myndig och b-ande. Göra en b-ande åtbörd. I b-ande ton. Ett b-ande drag kring munnen. Uppgifter, som med b-ande nödvändighet kräva sin lösning* skr. **Syn. A**) **I.** ge befallning l. order l. tillsägelse (om), utdela order (om), föreskriva, ålägga, (på)bjuda, tillsäga ɯ, föreläggа, kommendera, ibl. ge i uppdrag, ibl. yttra l. tillkännage (som) sin vilja att ~; med maktbud framkalla, framtvinga ɯ; säga ti'll l. ge order om (att ngt skall framtagas, hämtas l. d.), befalla fra'm l. i'n l. ût o. d.; vilja ha, behaga, önska; officiellt inbjuda (till kunglig person l. d.); ge l. utdela befallningar; **II.** råda l. härska (över), ha l. utöva makt (över), vara herre (över), (be)härska, förfoga (över); föra befäl(et) l. kommando(t) över; bestämma över; vara härskare l. härskarinna l. den som befaller l. bestämmer, vara den l. det rådande l. härskande; **B**) **I.** överlämna, anförtro, anbefalla; **II.** va(d), vasā, förlåt (jag hörde inte), hur; va(d) behagas (åld.); va(d) nu då; **III. 2**) myndig, härsklysten, pockande, morsk, despotisk; tvingande, oavvislig, kategorisk; vördnadsbjudande, imponerande, imposant, (ibl. nära) majestätisk. **-falla fram** ɯ, **hem** ɯ, **in.** *B. in vin (på bordet).* **-falla ned** l. **ner** m. fl.

-fallar|e, -[e]n, -e. Ldls., ngt vard. Befallningsman (vid lantgård). **-fallning,** -en, -ar. *Lyda, efterkomma, rätta sig efter, bryta mot ngns b. Ha, få b. att göra ngt. Ge b. om ~. På uttrycklig b. av ~. På, efter, enligt (given), mot b. På nådig(a)ste b. Skriftlig b. Jag tar icke b. av honom* behöver icke lyda hans b-ar. **Syn.** (på)bud, tillsägelse, order, ibl. kommando, **-fall-**

ningshavande, -n, =; best. plur. -na. I uttr. *Konungens b. (i Skaraborgs län)*, även (särsk. officiellt) *Kungl. Maj:ts* l. *K. M:ts b.* högsta administrativa myndigheten i länet (särsk. om landshövdingen själv tjänstgör). *I Stockholm utövas de funktioner, som i länen åligga K. M:ts b., av en överståthållare.* **-fallningsman;** -splats (till 3). **1)** Om äldre fhdn o. åld. Styresman över större område, 'konungens fogde'. Efter 1540 ersatt av 'ståthållare' o., särsk. från 1634, av 'landshövding'. *Ivar Axelson Thott, 1454 b. på Gottland.* Ibl. särsk. om 'fogden' ss. befälhavare på fästning, ståthållare, kommendant. *B. på Uppsala slott.* **2)** Vard. o. blott ldls. om kronofogde o. ibl. om länsman (jfr kronobefallningsman). **3)** Ldls. (särsk. i mellersta Sv.) om uppsyningsman på en lantgård, rättare, gårdsfogde, ladufogde, befallare. *Vid större jordbruk plägar rättaren ej lägga hand vid arbetena och kallas då oftast b., ladufogde eller fogde.*

-far|a[1], -ade, -as. Aldrig vard., ofta skr. *Det kan b-as, är att b-a, att stormen härjat även på västkusten. Från l. av honom, från det hållet är intet att b-a. Man b-ade ett nytt slaganfall. Jag b-ar det värsta. Engelska kryssaren Argyll grundstött. B-as skola bli fullständigt vrak* tidningsrubrik. **Syn.** frukta, vara rädd l. ängslig l. orolig (för), hysa fruktan l. farhågor l. bekymmer (för), (ibl. nära) ana. **-far|a**[2], -for, -it, -as; [-bar]. **1)** Huvudbet. Mest skr. *Ångermanälven kan b-as upp till Sollefteå.* Ofta i perf. part. *En mycket b-en turistled. Vägarna voro efter regnet svåra att b-a med vanliga bilar.* **2)** Mindre vanl. *B-a landet från norr till söder. Beskriva de trakter man b-it.* **3)** Part. perf. se följ. **Syn. 1)** fara l. färdas på l. över, begagna som trafikled, trafikera; **2)** beresa, genomresa, ibl. korsa; besöka. **-far|en,** -et, -nare; -enhet. Sjöv. *Skeppskock, i sjötjänst b-en. 'Sjövan' kallades i svenska flottan till 1875 den som varit minst* ½ *år till sjöss, 'b-en' den som minst ett år och 'välb-en' den som minst två år farit på avlägsnare farvatten.* Ngn gång även friare. **Syn.** (vitt) berest. **-fatta sig.** Blott i uttr. 'b. sig med'. **1)** Mest i nekad sats. *Jag har icke lust att b. mig med era enskilda tvister. Ingen b-r sig med en stackars övergiven flicka.* **2)** Märk *Vad b-r du dig med nu för tiden?* vad har du för dig. **Syn.** ta l. ha (ngn) befattning med, ha att göra med, inlåta sig i l. på (ngt) l. med (ngn), sysselsätta sig l. syssla med, ta hand om, bry sig o'm, lägga l. blanda sig i, lägga sin näsa i. **-fattning,** -en, -ar; -shavande o. -s(inne)havare (mest ämb.). **I.** Mer konkr. *Få, (inne)ha en underordnad b. vid biblioteket. Han utnämndes till lektor i Örebro, en b., som han innehade till sin död. Till b-en såsom husmoder vid Stockholms stads epidemisjukhus äga sökande att ~. Lärar-, lärarinne-, kyrkoherde-, tornväktar-, chefsbefattning. Årsanställd b-sinnehavare. Gift b-shavare. Ordinarie b-shavare.* Ngt närmare 2 står *Det hör inte till min b.* **2)** Mer abstr. Ofta nekat. *Har du haft, tagit någon b. med hans konkurs? Jag vill inte ha någon (som helst) b. med dem vidare. Erkände, att han och hustrun tagit brottslig b. med de stulna juvelerna.* **Syn. 1.** anställning, plats, tjänst, ämbete, kall; (ibl. nära:) syssla, åliggande, göromål; ibl. verksamhets- l. ämbetsområde, gebit; **2)** sysslande, arbete, bestyr, sysselsättning; beröring, (ngt) att göra (med); uppdrag att styra o. ställa (med).

-finn|a. Mest skr.; övervägande pass. l. refl. **I.** Huvudbetydelser. **1)** Vid undersökning finna; i pass. visa sig. Knappast refl. **a)** Åmb., numer mindre vanl. *De vid besiktningen befunna brister(na).* **b)** Mest i jakad sats. *Vid närmare granskning befanns (det), att stöden voro genomsågade.* **c)** *Man har befunnit allt i den bästa ordning* ngt åld. *Allt befanns i gott skick. Befunnen värdig att ~. Uppgifterna granskades och befunnos riktiga.* **d)** *Han befanns emellertid vara oskyldig. Måtte arbetet b-as motsvara förväntningarna!* **e)** *Han hade, (så)som sedermera befanns, vid tillfället varit något omtöcknad.* **2)** Vara i ett visst tillstånd. Nästan endast refl. *Hon befann sig vid ett ypperligt lynne, vid god hälsa, i högönsklig välmåga. B-a sig väl, illa, någorlunda (bra), bättre, sämre* vanl.: må bra, väl, illa, känna sig bättre osv.; mer säll. om annat än hälsotillstånd utom i uttr. som *Jag har befunnit mig väl av ditt råd.* Ngt närmare 3 stå uttr. som: *B-a sig i goda omständigheter* vara välbärgad. *B-a sig vid (god) kassa.* **3)** Vara ngnstädes. Nästan endast refl. **a)** Om person. *Han lär för närvarande b-a sig i Dresden. Ögonblicket därefter befann jag mig ute på gatan. Bland de närvarande befunno sig några utlänningar. Man befann sig i början av mars och ännu lågo meterhöga drivor utanför fönstren.* **b)** Om sak. *Breven b-a sig sedan i går i mitt förvar.* **II.** Märk några mindre vanl. bibet. **1)** Stå att finna. I psalmens åld. uttr. *Ho varder då befunnen, som kan för Dig bestå?* vem finns väl som, vem kan (väl). **2)** 'Beträda'. Blott i pass. (särsk. perf. part.) i åld. laguttr. som *Han har blivit befunnen med stöld.* **Syn. I. 1)** (vid närmare undersökning l. aktgivande) finna l. konstatera, komma under fund med, upptäcka, märka, inse, lära känna, komma till erfarenhet av, erfara; finna vara; (b-as:) visa sig; **2)** vara l. finna sig (i ett visst läge l. tillstånd); känna sig, må; **3)** (före)finnas l. vara (ngnstädes), uppehålla sig, vistas; **II. 1)** (b-as:) stå att

finna, vara till finnandes, anträffas, ibl. framträda; **2**) beträda, ertappa. **-finnande,** -t. Mest skr. *Göra sig underrättad om ngns b.* **Syn.** (hälso)tillstånd. **-fintlig,** -t; -het. Mest skr. **1**) Med rumsbestämning; mest om sak o. vanl. som attribut. *Då årorna vila på relingen eller där b-a klykor. I en på bakgården b. soplår. Bibelns blotta b-het i huset.* **2**) Utan rumsbestämning. *Allt b-t manskap var beordrat till tjänstgöring vid ~. Antecknas som b. B-a möjligheter. B-heten eller ob-heten av förmildrande omständigheter blir då avgörande.* **Syn. 1**) till finnandes, förefintlig, förekommande, som finnes l. påträffas l. befinner sig; (b-het:) förekomst; **2**) faktiskt förhanden(varande); (b-het:) tillvaro, existens.

-fjädr|ad; [-ing]. Ngn enda gång även i finit form. Mest skr. **I.** 'Egentl.' I fråga om djur (nästan endast fåglar). **1**) Mest zool. *Hönsfåglarna ha i de allra flesta fall hela underbenet b-at.* **2**) Mindre vanl. Om fågelunge som fått fjädrar. **3**) Särsk. skönl. *De b-ade varelserna.* **II.** Friare. Gärna skönl. o. om äldre fhdn. **1**) Om huvudbonad o. d. *Hermelinsmantlar och b-ade hattar.* **2**) Om pil. *Det b-ade röret.* **Syn. I.** bekläddl. betäckt med fjädrar, fjäderklädd, fjädrad; fullfjädrad; ibl. nära: (be)vingad; **II.** fjäderprydd, försedd l. prydd med plym(er), plymascherad; försedd med fjädrar. **-flit|a sig,** -ade. Mest skr. Vanl. om ngt gott l. verkligt eftersträvansvärt o. mest med 'om' + abstr. subst.; ibl. med 'att' + inf. (vanl. då med 'om'). *Lärjunge b-e sig om sann gudsfruktan. B-a sig (om) att behaga ngn.* **Syn.** eftersträva, eftertrakta, sträva efter, söka vinna l. tillägna sig, bemöda sig, vinnlägga sig, göra sitt bästa, vara l. visa sig mån (om), göra sin flit, använda l. nedlägga flit (på). **-flugen.** *Som han själv icke var b., medföljde han kapten Sundstedt som passagerare* icke hade flygmaskin. **-fläck|a;** [-are]; -else. Numer vanl. högt. l. åtminstone skönl. o. mest bildl. *B-ad av blod. Icke vilja b-a sina händer med brottslingens blod. Lämna efter sig ett b-at namn. Fly all slags b-else. Den ständiga tanken på hämnd över b-aren av hans namn. Blod-, skuldb-ad.* **Syn.** fläcka, sätta fläck(ar) på, orena, smutsa (ned ⁊), besmitta, besudla, oskära, söla (ned ⁊), vanära. **-fog|a,** -ade; -ad. Sälls. i andra former än perf. part. Gärna skr. **I.** Part. perf. *Anse sig b-ad att avgöra ngt. Han fann sig därav b-ad att genast lämna sällskapet. Rikta ett b-at klander mot ~. Erkänna det b-ade i ~. Fullt b-at vore det under sådana förhållanden att ~. B-at elier ob-at, klokt var det i alla fall icke.* Ibl. om laglig b-enhet *B-ad att å rättens vägnar anställa husvisitation. Därtill b-ad på grund av ~.* **II.** *Vad b-ar Er att ställa en sådan fråga till mig?* ger Er rättighet. **Syn. I.** som har (laglig) rätt (att), berättigad (till), behörig, rätte(r) man, kompetent; som har (grundad) anledning l. (giltigt) skäl (till l. att), föranlåten, föranledd; rättmätig, skälig, billig, rättvis, (väl)grundad. **-fogenhet,** -en, [-er]; -område. Gärna skr. **1**) *Överskrida sin b. Saken torde icke falla under riksdagens b. Diskutera olika korporationers b-er. Saken ligger icke inom min b. Äga b. att ~. I kraft av sin b. Deras b. i detta avseende är omtvistlig. Därtill har du ingen b.* Ofta om laglig b. *Medge b-en av en anmärkning.* **Syn. 1**) (laglig) rättighet, (laga) rätt, berättigande; behörighet, kompetens, förmåga; **2**) rättmätighet, billighet, rättvisa; riktighet, ibl. fog l. skäl(ighet).

-folk|a, -ade, -as. Ej gärna om smärre platser som gårdar o. d. **I.** Egentl. **1**) *Varifrån kommo de nybyggare, som b-ade Island? Färöarna b-ades av norska utvandrare. Staden var på denna tid till stor del b-ad av tyskar.* **2**) Märk. *Glest, svagt, tätt, (för) starkt b-ade länder. Överb-ad. Var trakten verkligen på denna tid b-ad?* **II.** Friare o. bildl. Gärna skönl. *B-a svalget mellan himmel och jord med levande väsen. Hans sprudlande fantasi b-de naturen med älvor och tomtar, blomster- och djurandar. Min enslighet är enslighet ej mer, / med furier b-ad* Thomander. **Syn.** förse l. uppfylla (ett område) med inbyggare l. invånare, göra bebodd; ta till boningsort, ta i besittning, bebygga, bosätta sig i l. på, upptaga; bebo, ha till boningsort, bo i l. på. **-folkning,** -en, [-ar]; -sförhållande (mest i plur.); -slära l. -sstatistik; -sstatistisk; -stäthet m. fl. *Landet har en b. av två miljoner människor. Tät, gles b. Under förutsättning att b-ens välstånd samtidigt ökas. B-en i Belgien är delvis germansk. Den lägre b-en. Bland-; lant-, fiskarbefolkning. B-sförhållandena i våra nordligaste län. De av rotemännen förda b-sregistren.* Ibl. friare. *Myrstackarnas vid denna tid på året ännu tröga b.* Ngn enda gång rent verbalsubst. *De s. k. ligapojkarna bidra i hög grad till b-en av våra fängelser* hellre 'befolkandet'. **Syn.** folkmängd, invånarantal, folkstock, folknumerär; befolknings- l. folkmängdsförhållanden; samtliga (l. en viss klass av) invånare (i ett land osv.), folk, folkklass, samhällsklass, del av folket l. inbyggarna.

-forderlig, -t. Skr.; mindre vanl.; mest ss. predikativ o. apposition. *B-t för hårväxten.* **Syn.** gagnelig, (be)främjande, gynnande, gynnsam, nyttig, fördelaktig, förmånlig, till gagn l. hjälp. **-fordr|a,** -ade, -as; -are (främjare); -arinna o. ibl. -erska (främjerska). **1**) Om fortskaffning. *Telegram som medelst telefon b-as till mottagaren. B-as som postpaket. B-a varor med posten. Åtar du dig*

att b-a budet vidare (till din bror)? **2**) Förhjälpa o. d. Ej säll. en smula officiellt. *Du bör b-a saken, aktstycket till offentligheten, till tryck(et), till allmänhetens kännedom. Utslag må inom så och så många dagar till verkställighet b-as. B-a förbrytare till straff, till välförtjänt näpst.* Ibl. ngt vard., friare *Hastigt b-as ut genom dörren.* **3**) I fråga om ämbete o. d. Mest i pass. *Efter lång väntan blev han äntligen år 1887 b-ad till kapten.* Även friare. **4**) Främja. Numer nästan endast om ngt gott; blott med mer l. mindre abstr. sakobj. *Han har alltid b-at, sökt b-a mitt bästa. B-a det allmänna bästa. Arbetsamhet b-ar hälsa och välstånd. Något som b-ar matsmältningen. B-ande för hårväxten. Tonkonsten vid universitetet fick sin förste b-are i Gustav II Adolf.* **Syn.** **1**) fortskaffa, ombesörja att ngt kommer till bestämmelseorten, transportera (från en ort till en annan), expediera; **2**) förhjälpa l. bringa l. föra l. överlämna (till), sörja för att ngt kommer (till); **3**) ge l. skaffa högre tjänst l. ämbete l. ställning, låta avancera; **4**) (be)främja, hjälpa (under ɯ), arbeta för l. på, verka för, bidraga till, underlätta; (ibl. nära) gynna l. tillgodose. **-fordran,** [=]. **1**) Fortskaffning o. d. *B. med järnväg l. post. För vidare b. till* ~. ofta förkortat 'f. v. b.' *Snabbare postbefordran av paket.* **2**) Avancemang. *Vinna snabb, rask, sen b. Söka, erhålla, få b. B. efter l. i tur, utom tur. B. till officer.* **3**) Främjande. Ngt åld.; mindre vanl. *Till b. av de syftemål, som donator härmed avsett.* **Syn.** **1**) befordring, fortskaffande, transport, ibl. expediering; **2**) förflyttning från lägre tjänst till högre, avancemang, ibl. upphöjelse l. utnämnande l. utnämning (till högre grad l. d.); **3**) (be)främjande, befordrande. **-fordring;** -savgift(dels för brev o. d.; dels avgift som vid befordran erläggs till pensionskassa); -sfråga; -sgrund; [-slysten]; -smedel (för; i bet. 1, 2 o. 3); -smöjlighet; -sväg; -sväsen(de); -särende. Mest i best. form, i plur. l. som första ssgsled. Jfr för bet. 'befordran'. Plur. bruklig nästan endast i bet. 2. **1**) *B-en av brev m. m. genom lantbrevbärare.* **2**) *Akademiska b-ar. Förtjänst och skicklighet skulle vara enda b-sgrunden. Hur är det med b-smöjligheterna på den banan? Motgångar i b-sväg.* **3**) Numer mindre vanl. (utom i ssgn b-smedel). *Till b. av det allmänna välståndet. Ett b-smedel för utdunstningen.* **Syn.** se befordran.

-frakt|a. Handels. *B-a ett fartyg med järn (till l. på London). Norrby nya spinneriaktiebolag b-ade under mars en dansk ångare Canadian med 200 balar bomull. Fartyg b-at till l. på* ~. *B-a ett fartyg med styckegods, till flere lastägare.* **Syn.** mot överenskommen hyra lasta (ett fartyg med en vara), jfr avlasta II; hyra (fartyg l. del därav) till fraktande l. forsling av varor (l. personer) från plats till annan. **-fraktar|e,** -(e)n, -e. Handels. **1**) Person l. firma som hyr ett fartyg av rederiet o. befraktar det. Så i sjölagen. **2**) Mäklare som förmedlar avtal om befraktning. **3**) På rederi: den som hyr ut båtarna, sköter 'b-ningsavdelningen'. *Rederibolag söker skicklig Nord- & Östersjöb-e, som* ~. *B-e, initiativkraftig, samt med erfarenhet i rederi, mäkleri och fartygsförsäljningar, erhåller plats å större rederikontor.* **Syn.** ibl. avlastare. **-fraktning;** -savdelning (på rederi); -savtal (fraktslut, fraktavtal, b-skontrakt, b-sbrev, lastningskontrakt, certeparti). Handels. *Ligga under b.* Särsk. 'avtal om förhyrande av fartyg'. *B. av hela fartyget.* **-frans|a;** -ning. Mindre vanl.; mest i perf. part. *Med b-ade bårder. Fint b-ade öron.* **Syn.** fransa, förse med frans(ar), sätta frans(ar) på. **-fri|a;** -are; -erska. **1**) Konkretare tänkt. Ofta med 'ur'; konstruerat med 'från' är det ej säll. svårt att skilja från 2. *B-ad från bojor och band. B-as ur bojorna, ur fängelset, ur rövares våld. Med en hastig rörelse lyckades han b-a sig ur l. från snaran. B-ad från utländskt herravälde, ur träldom. B-ad ur ögonskenlig livsfara. Söka b-a sig från ngt. Döden kom som en b-are.* **2**) Ofta mindre konkr. samt friare o. bildl. Blott med 'från'. *B-a träden från skadliga insekter. Större fisk b-as från inälvorna och styckas. B-a någon från mödor och obehag. B-ad från krigstjänst. Är du också b-ad från gymnastik(en)?* ofta utan prep.-uttr., om detta framgår av sammanhanget. *B-ade från avgifter äro* ~. *Härmed anser jag mig b-ad från all vidare hänsyn gent emot honom. B-a ngn från att svara. B-a sig från en efterhängsen tiggare. Från ansvar i målet b-ad* lagt. **3**) Märk den nya användningen av pres. part. i uttr. som: *Ett gott skratt verkar b-ande. En b-ande suck trängde fram ur hans bröst.* **Syn.** **1**) frigöra ɯ, lösa, lösgöra ɯ, göra lös o. ledig, försätta i frihet; fria, förlossa, frälsa, rädda; **2**) avlyfta (bördor o. d.), fritaga, låta slippa, frikalla, göra fri (från) l. oberoende (av), dispensera; ibl. förskona l. freda (från); (ibl. nära) frikänna l. rentvå; avlägsna l. undanskaffa (ngt besvärande l. obehörigt l. obehövligt), rensa; **3**) frigörande, vederkvickande, upplyftande, förlossande, lättande. **-frielse,** -n, [-r]; -krig; -verk (gärna skönl. l. åtm. vårdat skr.). Bet. motsvara verbets. **1**) *Äntligen slog även för honom b-ns timme, och fängelsets portar öppnades.* Bildl. även om döden. **2**) *B. från terminsavgift har åtnjutits av tre lärjungar. I dylika fall må rektor medge b.* **3**) *Det kändes som en b. att åter komma ut i dagsljuset.* **Syn.** **1**) frigörelse, ibl. frälsning l.

räddning; **2**) frikallande, frihet; **3**) vederkvickelse, (verklig) lättnad.

-frukt|a, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsdel (mest i plur.: könsorgan, b-ningsorgan); -ningsduglig. **1**) Egentl. Med avseende på kvinnor, honor (naturv. även ägg, äggceller o. d.) och kanske mest (hon)växter. *Sedan honorna b-ats, avlägsna de sig och draga ensamma försorg om ungarnas vård* om vissa fågelhonor. *Föreningen av sädes- och äggcell nämnes b-ning. Yttre b-ning förekommer hos flertalet fiskar. O-b-ade ägg. Bör hälst b-as med frömjöl från annat individ, s. k. korsb-ning. Växtens b-ningsdelar, ståndare och pistill. B-ningsdugligt frömjöl.* **2**) Bildl.; vanl. skönl. Ibl. om jord; i övrigt mest i pres. part. *Stränderna av Nilen b-as vart år genom översvämningarna. Tankar som verkat b-ande på vetenskapen.* **Syn. 1**) göra fruktsam; **2**) göra fruktbar l. fruktbärande; verka eggande l. väckande, livligt o. eggande påverka, öva inflytande på, väcka idéer hos, ge impulser åt. **-frynd|a,** -ade, -as; [-else; särsk. om förbindelse gm l. på grund av gifte]. Skr.; gärna skönl., ofta högt.; särsk. part. perf. har dock ngt större stilområde (dock säll. smtl.). **1**) Egentl. (om fhdn uppkomna gm gifte). Mest refl. l. i perf. part. *B-a sig (med ~). Det var henne en heder att b-as med Ivaldesläkten. Hans giftermål b-ade honom med de förnämsta familjer i landet. Och deras familjer b-ades sålunda med varandra. Genom sitt gifte b-ad med Sturarna. På grund av b-else med Sverkerska ätten.* **2**) Bildl. Mest i perf. part. *B-ade folk. En med dem i språkligt avseende nära b-ad stam. B-ade språk. I Per Elgström fann Atterbom en b-ad själ. En diktning b-ad med hans egen. B-ad med denna skola var också ~.* **Syn. 1**) (b-a sig:) träda i släktskapsförhållande (särsk. svågerlag) till, gm giftermål träda l. komma i vänskapligt förhållande till l. knyta vänskapsförbindelse med, bli släkt med; **2**) (b-ad:) släkt, besläktad, förenad gm släktskap l. frändskap; (stam)förvant (till); likartad, nära överensstämmande, (en) själsfrände (till), som har samma läggning l. samma andliga intressen; ibl. sympatiserande l. sympatiskt stämd. **-fråga sig.** Skr.; mindre vanl. *B. sig om ngt hos ngn.* I bibl. stil ngn enda gång 'b. ngn'. **Syn.** förfråga sig, höra sig för, fråga, rikta en fråga till, göra sig underrättad om. **-främj|a;** [-an]; -are; -arinna; [-else]; -erska. Mest skr. Vanl. med mer l. mindre abstr. sakobj. I högre stil föredras 'främja'. *B-a rikets intressen. Kraftigt b-ande utvecklingen till allt större frihet med avseende på ~. B-a konst och vetenskap, åkerbruk o. näringar.* **Syn.** främja, befordra, (verksamt) bidra(ga) till, ibl. uppmuntra l. underlätta. **-frö|a,** -ade, -as; -ing. Skogs. Blott om 'naturlig b-ing', icke om sådd. *Gamla kvarstående träd, som kunna b-a det avverkade området.* **-fukt|a;** -ning (med plur.); -ningskärl. Mest fackligt. *Luftbning vid värmeelement är nyttig. B-ningskärl av plåt . . . Kr. 2.75.* Säll. skönl., bildl. **-fu'llmäktig|a** (l. bē-). Gärna skr. *Ombudet kan sålunda b-a vem kan vill. Härmed utse och b-a vi . . N. N. att förrätta bouppteckning . . efter vår framlidne fader. Och uppträder som dess b-ade poet, när så påfordras.* Mer säll. om myndighet: utfärda fullmakt för. Mindre vanl. är även substantivering av perf. part. **Syn.** förse med fullmakt att å fullmaktsgivarens vägnar besluta o. handla, bemyndiga, ge ngn fullmakt (att). **-funnen** se befinna.

-fäl, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Abstr. **1**) Säll. med plur. *Föra b(-et) vid en belägring. Stå, ställas under ngns b. En handfull bönder under b. av en f. d. ryttmästare. Över krigsmakten till lands och sjöss äger konungen högsta b-et. Vem har, för b-et på högra flygeln? Träda under b. av ~. Vid förhinder för b-havare att föra b-et skall han avlämna b-et till den med högsta tjänstegraden av de under hans b. stående krigsmännen. Övertaga b-et. Du tar alltså b. närmast efter löjtnant?* Friare *Föra ett strängt b.* **2**) Med plur. Mindre vanl. *Bekläda högre b.* **II.** Konkr. Med plur. Mest koll. (fackligt även: befälsperson). Mest i fråga om krigsfolk och då vanl. ɔ(underbefäl o. manskap; ibl. dock innefattande underbefälet. *Det högre b-et. En var, b. och manskap, log åt detta underting* Runeberg. *Tjänstgöra som b. Handbok för landstormsb-et. Fartygs-, arbets-; över-, under-, reservbefäl.* Friare *Här är bara b., inga gemena!* **B**) Ssgr ha formen *befäls-; befäl-* blott i 'b-havande' o. 'b-havare'. **Syn. A**) **I. 1**) makt l. rättighet att leda l. befalla (en trupp osv.) l. att föra kommandot (över ett fartyg, på en fästning osv.), (utövande av) befälsrätt, anförande, ledning, kommando, chefskap; (ibl. nära) maktbefogenhet; **2**) befälspost, befälsplats; **II.** (de) befälhavande, officerarna, (de) kommenderande; befälsperson. — **Befälhavande,** -n, =; best. plur. -na. Numer mest som adj. o. nästan enbart om den som har högsta befälet l. ledningen på ett ställe. *B. kompanichefen. H. G. Lagercrantz, b. amiral och stationsbefälhavare i Karlskrona år 1916.* **-havar|e,** -(e)n, -e; -brev (sjökaptensbrev); -skap. Särsk. krigs. o. sjöv., men även friare o. bildl. **1**) *Konungen i egenskap av högste b-e över krigsmakten till lands och sjöss. Kompani-, batteri-, rullföringsområdes-, dag-, stations-, fästnings-, överb-e.* **2**) *B-e (p)å handelsfartyg. För erhållande av b-brev fordras bl. a. att ha er-*

hållit styrmansbrev och därefter farit till sjöss i 15 månader (därav minst 6 som förste styrman eller b-e i utrikes sjöfart) samt att ha avlagt sjökaptensexamen. **3)** *B-e för inre bevakningen vid fängelse, för kustbevakningen i Skåne.* **Syn.** chef, anförare, befälhavande. — **Befälsbefattning.** *Till b. vid landstorm må utses den, som ~.* **-duglig;** -het. *Officerskårens b-het.* **-föring. -förmåga.** Även friare som i *Rättare med utpräglad b.* **-kock.** *B. å flottans sjömätningsfartyg* k. för befälet. **-möte.** Samling för övning av befälet. Nu ur bruk. **-rätt.** *Med b. följer ock plikt att utöva b-et. Meniga och andra, över vilka han har b.* **-teck|en.** Tecken (flagg, standert l. vimpel), som föres på krigsfartyg för att ange befälhavarens värdighet. *Örlogsvimpel är b-en för sjöofficer av lägre grad än kommendör. B-nen föras i regel å stortoppen.*

-fäng|d, -t, -dare; -dhet (även mer konkr. med plur.). Mer l. mindre vard. Bet.-skiftningarna närstående (jfr syn.). *Å du (alldeles) b-d, som tar och dricker ur karaffin! Så b-t! Såna b-da idéer! Det är ju ett b-t sätt att göra statistik! De (allra) b-daste infall. Skratta åt ngns b-dheter. Men nu blev han rent b-d och sparkade till tuppen. Det var då b-t också, att han skulle komma just då. Om det inte toge en så b-t lång tid.* **Syn.** 'galen', (rosen)rasande, tokig, från vettet, (högst) dåraktig; orimlig, vanvettig, besatt, absurd, förvänd, alldeles på tok, vansinnig, barock; högst löjlig l. lustig, rasande rolig, komisk, tokrolig; rasande, ursinnig, arg; fatal, förarglig; (b-t:) förgjort, högst motigt l. olyckligt; ofantligt, oerhört, ursinnigt. **-fäst|a,** -ade l. -e, -ad l. -t (ofta adjektiviskt), -as; [-are]. **I.** Huvudbet. Om fästningsverk o. d. *Stockholms b-ande (mot anfall från saltsjön). B-a inloppet till en stad. B-a sig med, staden är b. med gravar och vallar. B. läger. En starkt b. ort.* **II.** Andra bet. o. friare användning. **1)** Mest skr. *B-a vänskapen. Gustav Vasas yngste och störste son, b-aren av hans skapelse. Stadga och b-a den evangeliska läran. B-a sig och sin ätt på tronen. B-a sin tron. Åtnjuta ett b-at anseende (för oväld). B-as i sin tro, sin övertygelse. B(-ad) i tron* bibl. o. friare. **2)** *Med ed b-a sin utsago.* **3)** *Ordföranden tillkännager därpå hur beslutet utfallit och b-er detsamma med klubbslag.* **4)** Blott i uttr. som *Ett (stort) svalg är b(-at)* l. *det är ett svalg b. mellan den synliga och den osynliga världen* en oöverstiglig klyfta öppnar sig, finnes; även i bildl. uttr. om olikheter l. motsatser som icke kunna utjämnas l. försonas. **Syn. I.** omge l. förse med fästningsverk, (be)trygga med fästningsverk l. befästningar, uppföra fästningsverk kring l. på, försätta i försvarsdugligt skick, (b-a sig:) förskansa sig; (b.:) fast; **II. 1)** bereda en fast o. tryggad ställning, ge ökad fasthet l. stadga åt, (be)trygga (fortvaron av), stärka, styrka, ibl. härda; (b-a sig ibl.:) sätta sig fast l. vinna fast insteg, vinna stadga l. fasthet; **2)** 'fästa', bekräfta, (be)styrka, besanna; **3)** fastslå, stadfästa; **4)** (b.:) fast o. orubbligt förlagd, fast anbragt. **-fästning,** -en, -ar; -sarbete (abstr. o. konkr.); -skonst (fortifikation); -sverk (konkret); -sändamål. Mest konkr. i plur.; abstr. huvudsakligen i ssgr. *Uppföra, anlägga b-ar. B-arna utgjordes till en början av jordvallar, trädstammar eller hopade stenblock. Taggtrådsstängsel och varggropar ingå i de moderna fältb-arna.* **Syn.** försvarsverk.

-gabb|a, -ade, -as; -are; [-else]; -erī (med plur.). Mest i bibl. o. därav påverkad stil; även skämts. *Och de började b-a honom för hans enkla kåpas skull. Hån och b-eri.* **Syn.** göra till föremål för åtlöje, bele, bespotta, göra spe av, göra sig lustig över, förlöjliga, håna, gyckla l. gäckas l. driva gäck med; (b-are:) bespottare, ibl. gyckelmakare l. spefågel; (b-eri:) gyckel, spe, spott, hån, åtlöje, gäckeri, begabbelse, nojs (vard.). **-gagn|a;** -are. Bet. ej alltid skarpt skilda. **I.** Nyttja o. d. I denna bet. föredras ofta trans. form framför refl. Gärna med sakobj. **1)** *Det beror på om han b-at järnvägen eller spårvagnen. Kyrkan kan icke b-as för gudstjänst förrän till hösten. För att b-a ett gängse uttryck. I ringa grad b-a sig av bilder. Varvid de b-ade (sig av) svenska språket. Grönt b-as i år föga* om fruntimmersmoder. *Då man ännu b-ade tysk stil. En liten ordlista finnes till hjälp för b-aren. Väg, upplåten till allmänt b-ande.* **2)** Märk bl. a. **a)** *En stor farstu som b-ades till, (så)som matsal. B-a gaffeln till tandpetare. Va ska detta b-as till?* **b)** *B-a (blå) glasögon. Han b-ar ogärna galoscher. B-a (mycket) salt till maten. Som icke kan fås till att b-a medicin. B-ar han starkt?* ngt vard.: dricker han l. ibl. är han absolutist. **3)** *B-ade kläder. B-ade frimärken, böcker. En något b-ad symaskin till salu.* **II.** Dra fördel av, betjäna sig av. Refl. form föredras ofta framför trans.; den senare brukas numer särsk. med avseende på 'tid', 'tillfälle' o. d. *B-a sig av ngns svaghet (för att ~). B-a (sig av) tillfället. Jag b-ar tillfället att rikta några ord till ~. B-a omständigheterna. B-a (sig av) ngn för sina syften. Nu gäller det att b-a ögonblicken* kan även föras till **I. Syn. I.** använda, bruka, nyttja, göra bruk av; (b-as ibl.:) göra tjänst som; (ibl.:) bära, ta, äta, gå med osv.; (b-ad ibl.) avlagd, stämplad, makulerad, 'gammal' o. d.; **II.** dra fördel l. göra sig nytta av, betjäna sig av, tillgodogöra sig, ta i akt, ibl. anlita l. utnyttja, ibl. 'gripa'. **-gagnelig,** -t; [-het]. Mindre vanl. Skr. *För att göra arbetet mera b-t.* **Syn.** användbar, brukbar, lätt att begagna. **-ga-**

p|a, -ade, -as; [-are]; [-ning]. Ngt vard. Vanligast i pass. *Stå och b-a ngt. Låta sig b-as som ett underdjur. Överallt b-ades studenterna med synbart intresse. Ivrigt b-ad. Det var inte utan, att hon kände sig smickrad av de dumma b-arna.* **Syn.** gapa l. stirra l. bliga på, bekika, nyfiket l. närgånget betrakta, nyfiket l. häpet l. med dum förvåning se på, spärra upp ögonen över.

-ge o. **-giva;** pass. saknas (med undantag för perf. part. 'begiven', se nedan). **1**) Mer l. mindre lokalt. Huvudbet. Blott refl. *Bege sig var och en till sitt. Varpå de tillsammans begåvo sig till slottet. Så snabbt som möjligt bege sig ifrån en så ogästvänlig ort. Han hade redan begivit l. begett sig ur staden. Bege sig på vandring, på upptäcktsresa (efter ~). B. sig i väg, till skogs, till ro, till vila. Innan han hunnit bege sig till sängs* vanligare 'gå'. *Bege sig till sjöss* även: bli sjöman. **2**) Åld.; skr. Numer med anslutning till **1**. I uttr. *Bege sig i (det) äkta ståndet* inträda i äkta ståndet, gifta sig. **3**) Opers.; refl. Bibl. l. skämts. Blott i uttr. *(Och) det begav sig att ~. Och så begav det sig att ~.* **4**) Ldls.; i södra o. västra Sverge. Blott i formen 'bege'. *Det får du nog bege.* **Syn. 1**) förfoga l. förflytta sig, gå, färdas, resa, fara, giva l. ge sig (äv osv.); **2**) inträda; **3**) hända, tima, inträffa, äga rum, förekomma, tilldraga sig, ske; **4**) avstå från, uppge, låta vara l. fara, ej vidare bry sig om, uraktlåta. **-ge** l. **-giva sig av, bort, in, ned** l. **ner, opp** l. **upp, undan, ut, åstad.** Alla med mer l. mindre utpräglad rumsbet. **-givande,** -t, [-n]. Mest skr.; gärna med 'med' l. 'utan'. *Med, utan förmyndares b.* **Syn.** medgivande, samtycke, tillåtelse, (mer högt. är) tillstädjan(de). **-giv|en,** -et, -nare; -enhet. Alltid med prep. 'på'. Vanl. klandrande o. ofta om dåliga (o. varaktigare) böjelser. *B-en på starka drycker. Han är alldeles för b-en på (att läsa) romaner. En viss b-enhet på nöjen.* **Syn.** lysten (efter), mycket fallen l. starkt böjd l. hågad (för), ivrig (på l. efter), (mer vard. äro) livad (för) l. 'vild' (på) l. 'tokig' (efter); (b-enhet:) (alltför stor) lust l. böjelse l. håg. **-gjut|a;** -ning (med plur.); -ningsbad; -ningsdop. **1**) Mest skr. Särsk. i fråga om bad dock även smtl. Vanligast som verbalsubst. *Fisken stekes i ugn under flitig b-ning med spad. De upphettade stenarna b-as (ymnigt) med vatten. Blixtb-ning* vid Kneippkur. *Dop medelst b-ning.* **2**) Skönl.; bildl. Ofta i perf. part. Gärna i fråga om ljus, sken, skimmer o. d. *B-en av aftonsolens strålar. Strål-, månbegjuten.* **Syn. 1**) övergjuta, överösa, hälla l. ösa på, ibl. bevattna; överskölja med en vattenstråle, ibl. skölja, **2**) breda l. sprida sig över; (b-en:) belyst, beglänst. **-glo,** -s. Mindre vanl., mest skämts. vard. *B-dd av hela kökspersonalen.* **-gläns|a,** -as. Skönl., ofta högt. Gärna i perf. part. *B-t av strålarna från den uppgående solen. Solb-t.* **Syn.** bestråla, lysa l. skina på, sprida l. gjuta (sin) glans över, ibl. 'förgylla' l. 'försilvra'.

-grav|a, -er, -grov(o) l. -gravde, -gravt (l. -gravit), -graven (l. -gravd), -as. **I.** Mer egentl. Med avseende på avlidna. Vanligast i pass. **1**) *Han skall b-as i morgon. B-as i vigd jord. Karl XII ligger b-en i Riddarholmskyrkan. Han bisattes i Uppsala, men begrovs på Solna kyrkogård.* Ibl. även om djur. **2**) Märk bl. a. **a**) *B-as med stor ståt, på statens bekostnad. Bli hederligt b-en.* **b**) *Brottslingar b-as i stillhet, tystnet* utan klockringning, utan övliga ceremonier. **c**) *Jag har varit i Stockholm och b-t en släkting.* **d**) *Han har nu på tre månader b-t hustru och två barn.* **e**) *Levande b-a* som straff, om skendöda l. vid olyckshändelse gm ras; även bildl. **f**) *Här hinner man bli både död och b-en, innan man får bud efter läkare.* **g**) Om präst. *Vem var det som begrov honom* vanligare: jordfäste, förrättade begravningen. **II.** Friare o. bildl. De bildl. användningarna äro mycket talrika, ehuru bet.-skiftningarna ofta ej äro så framträdande. **1**) *B-a sig i ensamheten, bland sina böcker. B-en i en avlägsen landsort.* **2**) *Och jag som trodde, att den teorin var både död och b-en* oåterkalleligen skaffad ur världen, hörde till det förgångna. *Auroraförbundet begrovs med Per Elgström.* **3**) *Huset införtade och begrov under spillrorna ägaren och hans dotter. Tusenden av människor begrovos under spillrorna av de införtande husen.* **4**) *Ja, ligger kortet b-et bland papperen på hans skrivbord, då lär du få vänta på svar. B-d i snö ända till midjan.* **5**) *Att trycka uppsatsen där vore ju att b-a den.* **6**) *Och därmed b-a vi historien om hans lilla snedsprång* lämna i ro, överlämna åt glömskan, återkomma ej vidare till. *B-a i glömska, i glömskans natt, i mörker och natt* mest skönl. *Låt nu allt groll vara b-et! B-a stridsyxan* bildl. *B-a i stillhet* tiga ihjäl, i all tysthet skaffa ur världen. **7**) *Där ligger en hund b-en* här står inte rätt till, där ligger ngt under l. bakom. **8**) *Han är fullständigt b-d i sina böcker. Med hakan b-d i en tjock pälskrage. Hon begrov rodnande ansiktet i rosorna* skönl. **9**) *B-na namn, städer* i fråga om gissuppgifter i barntidningar o. d. (: Tycker Stina det? = Kerstin). **Syn. I.** överlämna till det sista vilorummet, bereda en grav, jorda, gravlägga, gravsätta, 'sänka i jorden'; fira l. ombestyra (ngns) begravning; ibl. följa till graven, närvara vid (ngns) begravning; (ibl. nära) mista l. förlora; jordfästa, förrätta begravning; **II.** (b-as ibl.:) finna sin

grav l. sin död; (b-en ibl.:) förgången, förfluten, (oåterkalleligen) förbi; ibl. 'uppsluka'; (över)hölja, betäcka (o. kväva); övertäcka, (undan)dölja, (undan)gömma; innesluta, instänga ɯ, nedsänka; bringa i l. försänka i l. söka glömska, dränka (ngt i ngt), låta sjunka (i glömska), överlämna åt glömskan; hölja i, täcka med; nedtrycka; (b-a sig:) gräva ned ɯ sig, fördjupa sig (i), ivrigt hänge sig (åt); stänga in sig. **-gravning,** -en, -ar; -sbok (se död- och b-sbok); -sbyrå (ombesörjer b-ar, säljer likkistor, svepningsartiklar, band, kransar osv.); -sdag; -shjälp (bidrag till b-skostnaderna, särsk. från pensions- l. b-skassa); -skalas; -skapell (vanligare gravkapell); -sklämt; -skort (om bjudningskort); -smin (ibl. likbjudarmin); -splats (kyrkogård; gravplats); -sprocession o. -ståg; -stårta. *Barndop och b-ar. Gå på b. Är du bjuden på b-en? Fira b. Få, ge ngn en hederlig, kristlig b. Husbondfolket gjorde, höllo, bekostade b-en. Vem förrättar b-en? Jag har en b. kl. 3 och en vigsel kl. 5. Sorg anlägges till och med b-sdagen.* **Syn.** jordande, gravläggning; likbegängelse, jordafärd; jordfästning.

-grepp, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. Föreställning. **1**) Allmännare. *Detta borde väl ge något b. om arbetet. Därom hyste man ännu rätt orediga b. Har du inte det ringaste b. om boken, och yttrar dig ändå! Sakna allt b. i ngt. Det ger oss ett b. om vilka svårigheter man då hade att brottas med. Vad skall han få för b. om oss! Vad har du för b., som kan påstå ~! Vacker även efter asiatiskt b., efter mina b. Efter mitt b. om anständighet. Du kan inte göra dig ett b. om hur smutsig han var. Hans dumhet överstiger allt, alla b.* **2**) Mer l. mindre fil. **a**) Begrepp betyder ej detsamma hos alla filosofer; oftast avser det sammanfattningen av de egenskaper som äro karakteristiska l. väsentliga för en varelse l. ett föremål o. d. eller för en klass l. art av dylika; Boström o. andra betona däremot starkt b-ets egenskap av klarhet och tydlighet, sätta b-et som den högsta formen av mänskligt förnimmande (motsatt känsla och föreställning) o. fatta b-et som identiskt med sitt objekt. *Ange ett b-s bestämningar, innehåll, omfång. Att definiera något betyder att ange vad det till sitt allmänna b. är. B., omdöme, slutledning.* **b**) *B-et triangel. Triangelns b. Ingår detta i b-et om en triangel? Det ligger redan i (själva) b-et ande. De allmännaste matematiska b-en såsom linje, yta, vinkel, figur. Genom förväxling av tvenne i själva verket artskilda b. Människan är ett sent b. i historien* E. G. Geijer. *Gudsb-et.* **II.** Skiftningar o. bibet. **1**) **a**) *Om man överhuvud därvid fäster något b.* **b**) *Bibringa ngn de första b-en.* **c**) *Ge ngn ett kort b. om ngt.* Även, ngt åld.: *Ge ngn ngt i kort b.* **d**) *I ordets vidsträcktaste b.* **e**) *Efter mitt ringa b. har jag sökt ge en framställning av ~. Det går över, övergår mitt b.* **2**) *Jag stod just i b. att ta på mig, då du kom* skulle just, ämnade, skulle till att, var på väg att. *I b. att anträda en resa vill jag härmed ~.* Mindre ofta *Vara i b. att ~.* **B**) Ssgr hänföra sig mest till I. 2. **Syn. A**) **I. 1**) föreställning, uppfattning; (ibl. nära:) insikt, kännedom, kunskap; bild; åsikt, mening, förmenande, sätt att se saken; tanke; (ibl. nära) omdöme; hum, aning, idé; **2**) (relativt) klar o. tydlig föreställning, av själen l. i medvetandet (gm tankeakten) danad (klar) bild; ibl. allmänföreställning; **II. 1**) betydelse, mening; (plur.:) element, (första) grunder, grundläggande kunskaper; (begreppsmässig) framställning, ibl. sammanfattning l. sammandrag; ibl. omfattning l. bemärkelse; förmåga att begripa l. fatta, uppfattningsförmåga, fattningsgåva, förstånd. — **Begreppsbestämning** bestämning l. definition av begrepp, bestämning av vad ngt till sitt begrepp är; bestämning till ett begrepp. **-enlig** = det vanligare 'b-smässig'. **-förvirr|ande;** -ing (med plur.). *Det tyder ju på en fullkomlig b-ing.* **-mässig,** -t, -are; -het. **1**) Överensstämmande med sitt begrepp. *Vara vad man b-t bör vara* enligt sitt begrepp. **2**) Överensstämmande med fordringarna på begrepp, som innebär klart begripande, som rör sig med begrepp, medelst begrepp, ibl. abstrakt (som begreppet). *B-t fatta ett tings väsen. Framställa ngt i b. form.* **Syn.** begreppsenlig. **-oreda. -skrift.** Skrift som använder särskilt tecken l. bild för varje begrepp. *Den viktigaste b-en är den matematiska (våra siffror osv.).* **Syn.** bildskrift. **-skärpa.** *Klarhet och b.* **-vidrig;** -het. Motsatt 'begreppsmässig'. — **Begreppslig,** -t. Mindre vanl. Fil. *Det b-a tänkandet* tänkandet medelst begrepp.

-grin|a; [-are]; [-ing]. Mindre vanl.; mest skr. *Fräcke b-are. B-a allt, även det upphöjdaste.* **Syn.** (på ett obehagligt l. rått sätt) förlöjliga, begabba, göra narr l. spe av. **-grip|a. I.** Huvudbet. Skiftningarna rätt obetydliga. **1**) *I den tid, då djuren begrepo allt vad man sade dem. Både höra och b-a. B. det, den som kan! Kan du b-a det här? Inte b-a ett ord av det som sägs, av vad man läser. Som blott kan med förnuftet b-as. Men kunde aldrig rätt b-a / vad ingen mänska kan förstå* Kellgren. *Jag b-er inte, hur han bär sig åt för att hinna. B-er du fadern, som inte tar honom i upptuktelse?* **2**) *Allt som tiden börjar mer och mer b-a sig själv. Jag b-er mig inte längre själv.* **3**) Fil. Jfr begrepp I. 2. *Höja sig till ett verkligt b-ande.* **4**) Märk en del uttr. som ofta äro

ngt vard. *Han måste för sitt samvetes skull, b-er du* förstår du l. du förstår, förstås(s), kan du väl förstå, det är klart. *Och du är tillbaka om 5 minuter, är det b-et? l. begrips?* det senare ofta utt. med kort 'i'. *Jag b-er* ofta avbrytande = du behöver inte säga mer. **5**) I uttr. 'b-a sig på' är 'på' ofta obetonat. *Han skulle, förstås, låtsas b-a sig på konst, han också!* **II.** Sälls. o. åld. bibet. **1**) *Härunder b-as ej blott socialister utan ock ungsocialister.* Ju närmare dylika uttr. ansluta sig till huvudbet., dess lättare kunna de ännu brukas. **2**) Blott i perf. part. *(Vara) b-en i samtal med* ~. **Syn. I.** förstå, uppfatta, få en uppfattning av, få l. ha en föreställning om, uppfatta naturen av; (med förståndet) genomtränga l. fatta, uppfatta vad som är det väsentliga i l. ngts verkliga innebörd, inse; ha l. få begrepp om; förstå sig på, (kunna) förklara, komma l. ha kommit underfund l. på det klara med; (ibl. nära:) mena l. avse; **II. 1**) innefatta, innesluta, omfatta, inbegripa, (in)räkna(ɯ); **2**) inbegripen. **-gripa sig på** jfr ovan I. 5. **-griplig,** -t, -are; -göra ɯ (skr.); -het; -tvis (förklarligt nog, naturligtvis, som man lätt kan förstå); -en (skr.). *Tala ett b-t språk. Göra ngt b-t för ngn. Om du åtminstone kunde uttrycka dig b-t! Söka göra sig b. genom åtbörder. Av lätt b-a skäl. Till men för b-heten.* **Syn.** möjlig att (upp)fatta, (lätt)fattlig, fattbar; ibl. förklarlig. **-grund|a;** -an; [-ansvärd; skr.]; [-are]; -ning (skr., gärna om andlig betraktelse; säll. med plur.). Gärna skr. **I.** Verbformer. *Skärskåda och b-a. B-a sin ställning. Anta en b-ande min. Jag skall b-a saken. Värd att läsas och b-as. B-a Guds godhet. B-a tingens väsen.* Mer säll. med indirekt frågesats: *B-a vad* ~, *huru* ~. **II.** Subst.former o. d. *Försjunken i b-an, i djupt b-ande. I tyst b-an. En smula självb-an. Förklaringen synes åtminstone b-ansvärd. Vid närmare b-ande. Och tog sig efter en b-are före att* ~. *I andakt och stilla b-ning.* **Syn.** (grundligt) tänka över l. reflektera på l. över l. rikta tanken l. sina tankar på l. övertänka ɯ l. överväga, eftertänka ɯ, eftersinna, skärskåda, ta i betraktan(de), grunda på, fundera på l. över, besinna, allvarligt tänka på l. över; (i uppbyggligt syfte) göra till föremål för betraktelser l. kontemplation l. meditation, betrakta; göra till föremål för vetenskaplig betraktelse l. undersökning l. spekulation, spekulera l. meditera över.

-gråt|a, -as; [-ansvärd]. Gärna skönl., högt. Vanl. bildl. **1**) Om ngn död. *Skaffen gråterskor, att de må b-a den döde. B-a ngn såsom död. Han hade av föräldrarna b-its som död. Fosterlandet b-er i honom en av sina ädlaste. B-en av vänner. Döob-en.* **2**) Om ngt man på annat sätt förlorat l. varöver man sörjer. *När skaran kom, och han ej kom, begret jag nyss hans öde* Runeberg. *B-a sin förlorade ungdom. B-a ett felsteg, sitt fel.* Säll. med att-sats. **Syn.** ge uttryck åt sorgen över (ngn l. ngt som man förlorat), (djupt) sörja över (ngn l. ngns död), gråta över, klaga över (förlusten l. saknaden av), ibl. hålla dödsklagan över; beklaga det sorgliga i; (under tårar) ångra. **-gräns|a,** -as; [-bar]; [-lig]. Gärna skr. **I.** Mer egentl. **1**) Om rum. *En stor slätt, i öster b-ad av en bergskedja. Berg b-a horisonten. Sverge b-as i öster av Östersjön.* Ofta i vetenskapligt språk, särsk. i pass. *Ett skarpt b-at gult band på ryggen. Triangel är en figur, som b-as av tre räta linjer.* **2**) Om tid. *Födelsen och döden b-a människans levnad.* **II.** Friare o. bildl. Bet. ej alltid strängt skilda. **1**) Om avgränsning. **a**) *Noggrant söka b-a (området för) ett begrepp.* Mer säll. refl. **b**) Perf. part. *I strängt b-ad betydelse. (Gent) emot varandra väl, bestämt b-ade vetenskaper.* **2**) Om inskränkning. **a**) *Man lyckades b-a elden, eldsvådan till gamla staden. Mot kvällen kunde elden anses b-ad.* **b**) *Genom nyare behandlingsmetoder har rosens förekomst, utbredning alltmer b-ats. B-a den enskildes frihet. Veta att b-a sina utgifter. Man beslöt att b-a antalet biljetter till 350.* **c**) *Ha svårt för att b-a sig* att vara kort, hålla sig till ämnet, ta med blott det väsentliga. *B-a sig till det strängt nödvändiga.* **d**) Perf. part. *Aktiebolag med b-ad ansvarighet. Så b-ad var på den tiden yttrandefriheten. En snävt b-ad horisont* bildl. *Telefonapparat med b-ad samtalsrätt. Och hans förmåga av tålamod var för närvarande b-ad till ett minimum. På grund av b-at utrymme. Tryckt i en b-ad upplaga. Min tid är mycket b-ad. Ett b-at antal elever.* Märk särsk. *En ganska b-ad begåvning.* **Syn. I.** utstaka gränser l. utsätta råmärken för; bilda l. utgöra gräns(er) för; gränsa till, stöta (in)till; (b-as:) omgivas l. inneslutas; **II. 1**) avgränsa, (b-a sig:) tydligt skilja sig l. framträda som skild (från), förete en bestämd gränsskillnad (mot); bestämma, definiera; **2**) inskränka, sätta en gräns för, på en viss punkt hämma l. hindra utbredningen av, hindra att komma längre, hålla inom vissa gränser, utstaka trängre l. trånga l. snäva gränser för; (b-ad:) bunden vid l. innesluten inom bestämda gränser, som ej går över vissa gränser, knappt l. (ganska) måttligt tilltagen l. tillmätt, ej alltför l. vidare stor, reducerad, tämligen liten, föga omfattande l. utbredd l. stor, jämförelsevis obetydlig, ibl. trång l. bornerad. **-gränsning,** -en, -ar; -slinje; -smur; [-svis; adv.]. Jfr begränsa. Märk bl. a. *Där ögat, blicken knappast kände*

någon b. Bankens övre b. kallas dess krön. Åsar med jämna b-slinjer. Friare o. bildl. *Måttfull b. I b-en visar sig mästaren. Känna sin b. I denna b-arnas värld.* **Syn.** (bl. a.:) gräns(er); yttersta del l. rand (av), yttersida, (ytter)kant; inskränkande, inskränkning; inskränkthet; ofullkomlighet, brister.

-gyckla. Mindre vanl.; mest skönl. Begabba, bespotta, förlöjliga. **-gyn|na,** -ner, -te, -t, -nas. Ordet är i det hela en smula undanträngt av 'börja'. I skr. har det numer ej säll. ngt åld. l. högt. färg. I smtl. brukas det mest i södra Sverge. Bet. ej alltid strängt skilda. **I.** Gripa sig an l. (göra en) börja(n) med o. d. **1)** Med inf. med l. vanl. utan 'att' l., ngt vard. l. 'folkligt', även 'till att'. *När dagens sorl b-ner att försvinna. Knappt hade han satt sig, förrän hästen b-te göra sats på sats. Och fader Lars b-te så till att orda om gamla tider och ~.* **2)** Med direkt obj. *Vad jag b-t, det vill jag nu fullborda. När stjärnorna b-t sitt tysta tåg. B-na en sång. Resan b-tes på en fredag. Efter Guds vilja b-na sitt äktenskap. B-na ett nytt år. B-na dagen med (att) ~. Så b-na året, att ~. Sålunda b-ner Dalin sitt Aprilverk om vår härliga tid: ~. B-na en mening med stor bokstav.* Säll. direkt om ett konkr. föremål: *B-na en väv.* **3)** Med prep.-uttr. l. adv. (men icke direkt obj.). Mest ngt vard. *Vi hade ännu inte b-t med uppräkningen. Det var dumt, att du redan b-t på den där översättningen, på att översätta stycket* även 'b-na på'. **4)** Med 'objektet' icke uttryckligen angivet. **a)** *Dagen b-er. Väl b-t är hälften ändat. B-na (så) smått. 'För ungefär tre år sedan', b-te doktorn, 'var jag ~'. B-na där föregångarna slutat. B-na från början. B-na i galen l. orätt ända, [i l. på galna ändan]. B-na med en knappnål och sluta med en silverskål.* **b)** Märk särsk. *Så vill jag då, (till) att b-na med, berätta Eder en saga* börja med att, till en början, till att börja med, först, ibl. för det första. *En b-nande diktare. I storm, i dimma och i b-nande isbildning.* **II.** Ta till utgångspunkt o. d. Vanl. med prep. 'med' (särsk. vard. ibl. även 'på'); mer säll. med prep. 'från' l. med obj. *Kalla fram arbetarena och giv dem deras lön, b-nandes på* l. numer *b-nande med de siste. Han b-te med uppläsning av en dikt och fortsatte därpå med några allmänna reflektioner.* **III.** Vara den förste som o. d. *De tro sig kunna avgöra vem som (först) b-t kriget!* Även med saksubj. *När vokalen b-ner stavelsen. B-nande p övergår till f, jämför lat. 'pater' med svenskt 'fader'. De vikttal, varefter frakten beräknas, äro för ilgods varje b-nande 10-tal kg.* **IV.** Ta sin början o. d. **1)** Aktivt. *Vår historia b-ner tämligen sent, om vi bortse från sägner. Ett b-nande studium av ~. Vet du, om flottningen b-t? Redan vid denna tid hade det b-t (att) gå utför med honom.* **2)** I perf. part. Mindre vanl. *Är saken, verket b-t, får, må du ej förtröttas.* **3)** S-formen i intr. bet.; ej strängt skilt från pass. av I. Aktivum föredras för övrigt numer. *Det dröjde ej länge förrän striden b-tes på nytt. När domens dag b-ns.* **Syn. I.** sätta sig i verksamhet för att utföra (ngt), utföra den första delen av, lägga första hand vid, gripa sig a'n l. ta itu med, ta sig ti'll med, giva l. ge sig ti'll, göra en början med, börja, igångsätta ɯ, ibl. starta l. 'öppna'; ibl. inträda i l. påbörja; ibl. begynna göra; ibl. låta börja; **II.** låta (ngt) börja (med ngt), ta till utgångspunkt, börja räkna l. genomgå osv.; **III.** vara den förste som gör l. utför l. tar itu med (ngt); taga första steget (till), öppna (raden av), inleda; vara först, stå i början; **IV.** ta(ga) sin början, ha l. ta sin begynnelse, inträda, ta(ga) vid ɯ. **-gynna om** b. på nytt. Mindre vanl. **-gynna på** ɯ. **-gynnar|e,** -(e)n, -e; -fel; [-gynnerska]. Till 'begynna' i bet. 'gripa sig an' o. d. l. mer säll. i bet. 'vara den förste'. *Ännu är han blott (en) b-e (i vetenskapen).* Mer sälls. är *B-en av ett nytt tidevarv.* **Syn.** nybegynnare, nybörjare, ännu oerfaren; inledare. **-gynnelse,** -n, -r; -bokstav ('börjansbokstav', initial, initialbokstav, anfangsbokstav; även fint målad l. sirad dylik); -hastighet (utgångshastighet); -kapital; -lön; [-lös]; [-punkt; sälls. för det vanligare 'utgångspunkt']; -vis (adv., skr.). Ordet är en smula undanträngt av 'början', som det dock måste ersätta i plur. o. i ssgr. Ej säll. har det ngt åld. färg; det träffas huvudsakligast i skr. Bet. ej alltid skarpt skilda. **A)** Enkelt. **I.** Utan plur. **1)** Om handling l. förhållande. *Gud är utan b. och ända. Är b-n svår, kan dock änden bli god. Räkna sin b. från ~. Hava, taga sin b., göra (en) b. (med)* skr.; det sista mindre vanl. **2)** Om tidpunkt. Särsk. med 'i, (i)från' l., särsk. bibl., även 'av'. *I tidens b. I första b-n. Ända ifrån b-n ha dessa släkter hatat varandra. Från världens b.* Märk *I b-n skapade Gud himmel och jord.* **3)** Om det varmed ngt börjar. *Guds fruktan är vishetens b. De hade just tillsammans läst b-n av första akten, då dörren öppnades och ~. Och var detta b-n till alla deras vedermödor.* **II.** Med plur. Om första skedet, ansats o. d. *Då målarkonsten ännu var i sin (första) b.* var l. låg i sin linda, ännu ej trampat ut barnskorna. *Liksom en b. till ~. Det europeiska samhällets b-r* E. G. Geijer. *De osäkra b-rnas tid.* **B)** Ssgr. *Stor, liten b-bokstav. En projektils begynnelse- och slut-hastighet. B-lön 3,400 kr.* **Syn. A) I. 1)** början, begynnande(t), upprinnelse; **2)** i l.

från början, ursprungligen; under den första tiden av; i alltings begynnelse; **4**) första början l. antydning (till ngt), ansats, uppslag, det första outvecklade skedet.

-gå, -s, -gången. **I.** Huvudbet. Om ngt dåligt. *B. ett brott, ett bovstreck, en brottslig handling, mened, (ett) mord, (ett) dråp, inbrott, en synd, ett fel, (ett) misstag, en dumhet, en oförsiktighet, en oartighet (mot), en (stor) orättvisa (mot), dårskaper, grymheter. B. våld mot ngn. Begångna fel. Mord begånget på ljusa dagen. En orättfärdighet är här begången.* **II.** Mindre vanliga bibet. **1**) Vanl. i högt. stil; ofta bibl. *B. en högtid, en glädjefest, en sorgehögtidlighet. Högtidligt b. en begravning. B. nattvarden. B. minnet av ~.* **2**) Åld. *Han begick saken, det så, att han snart stod som ensam ägare till halva socknen. Han visste emellertid så b., att ~.* **3**) Refl. **a**) Åld. *Jag skall tala om huru ungdomen b-r sig med sorgen, när sorg drabbar* W. E. Svedelius. *Så b. sig, att ~.* **b**) Blott ldls., ngt vard. *Varigenom han utan att lida någon nämnvärd förlust verkligen lyckats b. sig.* **Syn. I.** bedriva, utföra, verkställa, föröva, (ut)öva, göra sig skyldig till, ibl. beträdas med; **II. 1**) fira, deltaga i firandet l. högtidlighållandet av, högtidlighålla, ibl. förrätta; gå till, anamma; **2**) bedriva, ställa (så) ti'll, laga, bringa därhän, ställa sig (så); **3**) **a**) gå till väga, förhålla sig, bete sig, uppföra sig, sköta sig; **b**) ta sig fra'm, reda sig, bärga sig, stå sig, hjälpa sig fra'm. **-gåv|a,** -ade, -as. Ofta skr. **I.** Mer egentl. (om 'yttre' gåvor). Särsk. om större gåvor l. om skänker på grund av sed och bruk. Ibl. ngt åld. *Han lämnade jarlen rik(lig)t b-ad (med skänker). Hederligt b-a ngn.* I fråga om folksed: *Bruden skulle b-as av var och en som dansade med henne.* I fråga om donation o. d.: *Kyrkan, som av drotsen rikligen b-ades (med jordar) ~. B-as med friherrlig värdighet.* **II.** Friare o. bildl. Vanl. med prep. 'med'. **1**) Finita former. Gärna skönl. o. ofta högt. *Naturen har b-at honom med en stark kropp.* **2**) Perf. part. **a**) *B-ad med fri vilja. Av Gudi rikt b-ad.* Ej säll. ironiskt l. skämts. om gåvor för vilka man ej är tacksam: *B-ad med en elak hustru* som fått på sin lott, att dra(ga)s med, 'lycklig' nog att äga. **b**) Märk särsk. rent adjektivisk användning. *En b-ad karl. Högt, rikt, klent b-ad å huvudets vägnar. Mångsidigt, musikaliskt, lyckligt, ovanligt, mycket, föga, svagt b-ad. En särskild klass för (de) svagare b-ade. En av våra mest b-ade yngre vetenskapsmän.* **Syn. I.** förse med gåvor l. skänker, giva en gåva l. gåvor l. skänker åt; förära, skänka, förunna, tilldela, donera; **II.** (b-ad:) utrustad l. försedd (med), som fått (på sin lott); rikt utrustad, med rik osv. begåvning, med stora osv. själsgåvor l. anlag (i ngn riktning), (ofta) intelligent, ett gott huvud. **-gåvning,** -en, -ar; [-sgrad]. **I.** Huvudbet. Mest i god mening. **1**) Utan plur. *Han saknar (alldeles) b. (för sitt yrke, för att läsa), läsbegåvning. Hans lysande b. gjorde honom genast till partiets främste man. Äger man blott verklig lärarbegåvning, är det övriga lätt. Naturlig b. Som kräver en alldeles särskild b. hos sina utövare. Språklig b.* **2**) Med plur. Om person. *En av partiets obestritt bästa b-ar. Någon djupare b. var han icke.* **II.** Mindre vanl. bibet. Mest om folkliga fhdn. Ofta koll. *B-en bestod av huvudkläde, handskar och psalmbok samt en ring.* **Syn. I.** (naturlig) fallenhet, anlag, (stora) själsgåvor; ibl. intelligens; gott huvud, ingenium, talang, (naturlig) förmåga; **II.** skänker (t. e. av fästman till fästmö), föräring(ar), present(er). **-gängelse,** -n, -r. Sälls. Högt o. åld., kanske mest om medeltida fhdn. Likbegängelse, begravning(shögtidlighet); (firande av) själamässa.

-gär (-j-); -et, =. **I.** Huvudbet. Numer mest om (naturlig) traktan att komma i besittning av ngt. **1**) I allm. *B-et efter ett odödligt namn. Ha b. efter [l. till] ngt. Fatta b. till ngt som tillhör en annan. Hysa, gripas av b. efter [l. till] ngt. Kuva sitt b. Tillfredsställa sina b. Ett brinnande b. efter ära, (efter) att göra sig bemärkt. Ett b. som till slut blev honom övermäktigt. Ett sjukligt b. att stjäla. Just nu känner jag ett sådant b. efter sötsaker. Icke känna det minsta b. efter mat. Upptända, framkalla b. Njutnings-, vinst-, hämnd-, makt-, penning-, motsägelse-, kunskapsbegär.* **2**) Märk särsk. **a**) Om usel åtrå. *Kuva b-en. Vara herre över sina b. Slav av sitt b. Onda, orena, sinnliga, köttsliga b.* **b**) Om erotisk åtrå. *Hon är utmanande och retar b-en.* Även om oskyldigare b.: *Hjärtats ömmare b.* **c**) Bibl. *Med hjärtats b. omfatta Kristus såsom vår Frälsare. Som kan stilla din själs b.* **d**) Fil. Ofta motsatt antingen 'instinkt, drift' l. ock 'vilja'. *En människa vilkens viljeliv i det hela befinner sig på b-ets ståndpunkt kännetecknas av sin nyckfullhet.* **e**) Kem. *Föreningen av silver med kvicksilver har stort b. att kristallisera.* **II.** Bibetydelser. **1**) Skönl., gärna högt. Om person. Snarast i uttr. som *Du älskade, min själs b.* **2**) Handels. *En varas avgång beror på b. och efterfrågan.* **3**) I vissa kortspel. **a**) Allmännare. *I viraspelet finnas en mängd bud eller b.* **b**) Lägsta budet, t. e. i vira: *I b. skall man ta 6 spel; 'andra b.' eller 'b. i färg' betyder lika många spel, men man binder sig då att spela spelet i andra l. högsta färg, under det man vid vanligt b. även får spela i ofärg.* **Syn. I.** åstundan,

trängtan, traktan, åtrå, drift, längtan; ibl. begärelse, lusta, lystnad; håg, lust, böjelse; ibl. nära passion l. lidelse; lockelse, retelse; ibl. 'låga'; benägenhet; **II. 2)** efterfrågan, köplust; **3)** bud; lägsta bud (i vira osv.). — **Begärförmåga** fil. **-kort** (i vira) på vilka man bör bjuda begär (men ej mer). — **Begär|a,** -de, -t, -as; pres. begär, b-(e)s. **A)** Huvudbet. Skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **I.** Anhålla; ofta om ngt som man har rätt att b-a. **1)** *B-a (sitt) avsked. B-a avsked ur tjänsten, permission. Har du b-t tillåtelse av din far till det l. att göra det? Bevilja det b-da (förskottet). Jag b. det som en gunst. B-a allmosor. B-a hjälp av ngn (med l. till ngt). På extra stat b-es för år 1916 bl. a. ~. Kungl. Maj:t hade (av riksdagen) b-t ett extra anslag av ~. B-a ordet.* **2)** Märk bl. a. **a)** *B-a ngn i konkurs. B-a ngn till äkta* säll. utan prep.-uttr. **b)** *B-a [ngn till] fjärde provpredikant.* **c)** Med (pass.) inf. l. få + inf. ('att' kan saknas). *Han b-de nu att få veta, huruvida förbudet även gällde sonen. Hedningar som b-t att bli upptagna i den kristna församlingen.* **d)** Abs. *Ingen konst att b-a; värre är att b-a och få.* Ldls. (särsk. mellersta Sv.). *Gå (omkring) och b-a* tigga. *En som b.* en tiggare. **II.** Fordra. *Jag vill inte b-a omöjligheter. B-a det omöjliga (av ngn). Vad kan han mer b-a än att få sitta i ro på sin ålderdom? Man kan inte bättre b-a, när ~. Det vore inte för mycket b-t, att l. om ~. För sig själv b. han ej mycket (av livet). B. man bevis, så anför jag blott ~. Jag söker gunst ej, och b. ej lin* Runeberg. *Vad b. hon i (sy)lön? Det är för mycket b-t. Han b. 500 kr. för den lilla jordlappen. B-a mer av sig själv än av andra. Du kan inte b-a att en ung flicka skall ha en mognad mans syn på livet. Det är orimligt b-t. Han b. ju inte bättre, ingenting hellre (än att få försvara sig)* önskar ju endast l. framför allt. **B)** Bibetydelser. **I.** Hysa begär. **1)** Högt. l. fil. Abs. *Tvenne lagar styra mänskolivet, / ~. Makten att b-a / är den första, tvånget att försaka / är den andra* Stagnelius. **2)** För övrigt åld. o. i allm. sälls.; gärna bibl. l. skönl. Trans. *Vårt land är fattigt, skall så bli / för den som guld b.* Runeberg; fattas numer ofta som anslutet till huvudbet. *Du skall icke b-a din nästas hustru, ej heller hans oxe ~. Vilken som ser på en kvinna till att b-a henne. Då har du ju allt vad ditt hjärta b.* numer gärna anslutet till huvudbet. **II.** I vissa kortspel. *Nu är det din tur att b-a* avge bud. *Kan jag b-a vira på de här korten? Jag b.* t. e. i vira: 'säger begär' (dvs. lägsta budet). **Syn. A) I.** anhålla l. bed(ja) om, göra framställning om, rikta en anhållan l. bön (till ngn) om, utbedja sig; ansöka om, söka erhålla; ibl. begära till äkta; ibl. tigga; ibl. bönfalla om; **II.** fordra, kräva, äska, komma med l. ha(va) l. framställa anspråk på; ibl. önska; vilja ha, fordra i betalning, 'ta'; **B)** ha(va) l. hysa begär l. åtrå (efter), rikta sitt begär på, trängta efter (att komma i besittning l. åtnjutande av), åtrå, ibl. ivrigt önska l. vilja l. längta efter l. åstunda. — **Begära fram** vin, böcker osv. **B. igen.** Ofta smtl.: b. att få tillbaka, återfordra, b. tillbaka l. åter. **B. in** mera vin, sardiner. **B. ned l. ner, opp l. upp, tillbaka.** Märk särsk. *B. (2 kr.) tillbaka på en femma.* **B. ut** ⊓, **åter.** — **Begäran,** [=]. I allm. mer l. mindre konkr. Gärna skr. **1)** *Komma med b. om hjälp. Lyssna till ngns b. Framställa en (blygsam) b. om (att) ~. B. om lagsökning. Avslå en b. Få sin b. avslagen. Efterkomma en billig b. Bifalla en b. Din b. är något näsvis, oförsynt.* **2)** Märk en del prep.-uttr. *Han gjorde det på (uttrycklig) b. av brodern, på min (bestämda, enständiga) b. På egen b. (försatt i konkurs)* mer säll. 'efter'. *På (allmän, fleres) b. ges samma pjes även i morgon. Han tillställde mig verkligen några papper med b. (om) att jag skulle genomse dem till onsdagssammanträdet.* **Syn.** anhållan, bön, ansökan, (till ngn framställd l. riktad) önskan, ibl. framställning l. vädjan; (rätt nära stå:) fordran, yrkan(de), krav, anspråk, äskan(de). — **Begärelse,** -n, -r; -förmåga (fil.) **1)** Mest bibl. 'Dålig' bemärkelse. *De onda b-rna. Köttets b. Sedan b-n haver avlat, föder hon synd. Vara slav av sina b-r.* **2)** Ldls. vard. i uttr. som *Jag känner ingen som helst b. efter (l. till) mat, sötsaker.* Sälls. är uttr. som *Med b. gripa tillfället att ~.* **Syn. 1)** begär, åtrå; lusta; **2)** lystnad; (med b.:) ivrigt, begärligt, med begärlighet. — **Begärlig,** -t, -are. **I.** Grundbet. passiv. Anslutes till 'begära'. **1)** Ofta handels. *Göra boken b(-are). Vrångebäcksosten är fortfarande lika b. Papper, som icke längre äro så b-a.* Även om näringsämnen o. d.: *Hampfrö, en synnerligen b. föda för våra talgoxar.* **2)** Ofta smtl. Meningen nekad. *Men var det b-t, att jag skulle kunna låta bli? Det är icke, knappast b-t, att han skall kunna ersätta bröderna.* **II.** Grundbet. aktiv. Närmast anslutande sig till 'begär'. *Kasta b-a blickar på, efter (ngn l. ngt). Se med b-a blickar, ögon. B-t begagna varje tillfälle (att ~). B-t sträcka ut händerna efter ~.* Som adv. även om sak (t. e. kem.). Mindre vanl. i uttr. som: *B. efter berömmelse, ordnar, nyheter.* Likaså med inf. *B. att få höra nyheter.* **Syn. I. 1)** föremål för begär(else) l. åtrå l. längtan, eftersträvad, efterlängtad, eftersökt, som faller i smaken, omtyckt, lockande, tilldragande, ibl. eftersträvansvärd; smaklig,

aptitlig; som är föremål för (livlig) efterfrågan, efterfrågad, som har (stark l. god) avgång, kurant; **2**) 'att begära', som man (inte) kan begära l. fordra, rimlig; **II.** full av begär l. åtrå l. längtan, fiken, lysten, ivrig, angelägen. — **Begärlighet,** -en. Oftare aktivt än passivt (alltså oftare till 'begärlig' II än I). **1**) Aktivt. Vanligast med prep. 'med'. *Med b. gripa tillfället att ~. Strutsen slukar med b., [visar stor b. att sluka] även osmältbara ting. Med b. uppta fuktighet ur luften* t. e. om vissa ämnen. Mindre ofta i uttr. som: *Polackernas b. efter svenskt mynt* l. *En vara, för vilken i utlandet visat sig stor b.* **2**) Passivt. T. e. *En vara, vars b. för närvarande är enorm.* **Syn. 1**) håg l. lust l. iver (att komma i besittning av), begär(else), iver att utföra l. göra (ngt), (ibl. nära:) aptit l. smak l. lystenhet; efterfrågan, köplust.

-hag, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. Om känslo- l. viljeyttring. Gärna i fasta uttr. Skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **1**) (Känsla av) belåtenhet l. välbehag. Motsatt 'misshag'. *Hava ett gott b. till ~* mest bibl. o. vanl. om Gud. *Hon fann b. i hans samtal och bad honom komma åter. Finna b. i att ~. Söka i allt vara sina lärare till b.* Uttr. 'till b.' brukas även i 'ogillande mening t. e. *Bära kappan på bägge axlarna och söka vara l. göra alla till b. Människor till b. förringa Skriftens heliga allvar.* **2**) Ynnest o. d. I det gärna skr. o. skönl., numer kanske ngt åld. *Finna b. (in)för ngn, för ngns ögon* vinna ngns bevågenhet l. tycke. **3**) Smak o. d. Mest skr., kanske ngt åld. *Hur kunde han fatta, få b. till mig, ovärdiga?* Även med 'för'. Mer säll. *Finna l. hava b. till ~.* Särsk. i nekad sats (och mest i dikt) även *Att klaga är ej mitt b.* **4**) (Känsla av) lust. Motsatt 'obehag'. *De känslor av b., som väckas av föremålets skönhet.* **5**) Vilja; ibl. även klandrande. **a**) *Med undergivenhet för Guds b.* **b**) Om överhet numer sälls.; däremot ibl. med skämts. högtidlighet t. e. *Så är vårt nådiga b.* **c**) Mindre vanl. *Det överlämnar jag alldeles åt ditt (eget) b. Följa sitt (eget) b.* **d**) Med prep. 'efter.' *Du får göra efter (eget) b. Skall man äta fisken före eller efter? — Det är efter b.* **II.** Med plur. (särsk. i bet. **1**). Om egenskap l. konkretare. **1**) Egenskapen att vara angenäm; även konkretare o. då gärna i plur. *Äga nyhetens b. Var årstid har sina b. Det hade för honom ett eget b. att åter i minnet genomgå dessa händelser. Förmåner och b., som ingen storstad kan skänka en.* **2**) Egenskapen att vara intagande o. d. Även estetiskt o. fil. *Hon rör sig med ledighet och b. Vilket b. i skick och ton. Det luftiga b-et i granarnas kvistverk. Låta sig gripas av versens b. Kan du motstå det milda b-et i hennes stämma?* Märk *B-ets l.* (kanske vanligare) *b-ens gudinnor* gratierna, gracerna, kariterna; säll. brukas numer 'b-en' ensamt i samma bet. **3**) Mer l. mindre konkr. i plur. om yttre företräden (särsk. om kvinnlig fägring). *Messalina saknade icke kvinnliga b. Yppiga b. Icke okänslig för de sköna hovdamernas förföriska b.* **B**) Ssgr kunna även ansluta sig till 'behaga'). **Syn. A) I. 1**) (känsla av) välbehag l. tillfredsställelse l. belåtenhet (med); (till b.:) till lags l. nöjes, för att behaga, ibl. för att ställa sig in; **2**) ynnest, gunst, bevågenhet, nådigt välbehag, 'nåd'; **3**) smak, tycke, håg, böjelse, benägenhet, lust; **4**) (känsla av) lust l. välbefinnande, lustkänsla, förnöjelse, (ibl. nära) nöje l. glädje l. trevnad; **5**) vad som synes ngn gott, vilja; avgörande, bestämmande, (ibl. nära) beslut; vad som lyster ngn, gottfinnande; (ngns fria) skön, tycke (och smak); ibl. godtycke; **II. 1**) egenskap att vara angenäm l. tilltalande l. behaglig, behaglighet, angenämhet; vad som (hos ngt) gör ett behagligt intryck, behaglig egenskap l. sida l. drag; angenäm förmån, förmån l. fördel som man uppskattar, tilltalande sida; ibl. lockelse; **2**) egenskap att vara intagande, behagfullhet; behagligt l. angenämt väsen l. uppträdande, finhet o. älskvärdhet; grace, gratie; ibl. ljuvhet; täckhet, skönhet; **3**) yttre (personliga) företräden, fägring, intagande l. sköna (kropps)former, täckheter, ibl. ljuv(lig)heter. — **Behagfull;** -het. *B-a rörelser. Med en kattunges b-a smidighet. Det är något obeskrivligt b-t i hela hennes väsen. Sitta b-t lutad mot ~. Gustaviansk b-het.* **Syn.** intagande, behaglig, ibl. (för)tjusande, ibl. ledig l. naturlig o. på samma gång vacker l. täck, graciös. **-lyst|en;** -nad. Skönl., mindre vanl. Behagsjuk, kokett. **-lös.** Skr., mindre vanl. *Ett intagande ansikte, men gången var stötande och b.* **-sjuk;** -a (utan plur.). Om person (särsk. fruntimmer) samt om sak (t. e. miner, åtbörder). *Med barmen b-t blottad. En karl, som är b., bevare oss väl!* **Syn.** behaglysten, kokett, som (endast) vill behaga l. visa sina behag, alltför angelägen om att behaga l. tilldra sig beundrande blickar (av männen), ibl. utmanande.

— **Behag|a,** -ade, -as. **A**) Enkelt. **I.** Slå a'n (på) l. vara kärt (för). **1**) Personligt. Mest skr. **a**) *Ingen kan b-a alla. Våren b-ar mig mera än hösten. Hans uppförande b-ade mig icke. En uppsyn, som icke b-ar mig* förefaller mig motbjudande, obehaglig l. misstänkt, opålitlig. **b**) Abs.; särsk. om kvinnor. *Konsten att b-a.* **c**) Ibl. i pass. med personen som subj. *Oaktat svensken eljest avgjort b-as av det oförvägna och lysande* Heidenstam. **d**) Med adverbial (särsk. 'väl' o. 'illa'). Mest bibl. l. åld.

Motstånd i denna sak skulle illa b-a mig. Låta sig (ngt, ngn) väl b-a. **2)** Opers. Mest ngt högt. Gärna i villkors-, tids- o. jämförelsesatser samt i relativsatser av allmänt innehåll. *Det har b-at Gud att hemsöka sitt folk med plågor. Gör som dig (bäst) b-ar, som det b-ar dig! När helst oss b-ar. Om dig så b-ar.* **II.** Önska, finna för gott o. d. **1)** Med personsubj. **a)** Med inf., vanl. utan 'att'. Om Gud. *Att den Högste b-at, efter sitt allvisa råd, hädankalla* ~. Om överhet o. d., ofta ämb. *Hans Maj:t b-ade därvid förära honom sitt porträtt i ram med kunglig krona.* I hövlighetsuttr. *Ni b-ar skämta. B-ade herrarna vänta ett ögonblick. Såsom kammarens ledamöter b-a erinra sig. Man b-ade hänvända sig till lotteristyrelsen! B-ar (herr) översten ta plats* aktningsfullt l. förbindligt. *B-a(de) herrarna yttra sig!* av ordförande ss. inledning till diskussion. Ofta ironiskt t. e. *Han var tillsagd, men b-ade utebli. Jag behöver väl inte tiga och ta emot allt ovett, han b-ar utösa över oss!* **b)** Med (subst. l. pron. ss.) obj. I frågor, då man (artigt l. hövligt) bjuder l. erbjuder ngt. *B-ar du renskt eller mosel?* familjärare: vill l. ska du ha? *B-a herrarna färska apelsiner?* vid utrop av försäljare nu vanl. 'Köp färska apelsiner!'. **c)** Abs. I villkors-, tids- o. jämförelsesatser samt i relativsatser av allmänt innehåll. *Jag står till tjänst (precis) när du b-ar. Han gör vad han b-ar. Som ni b-ar* (alldeles) som ni vill, jag rättar mig efter er. **2)** I pass. **a)** I frågor. Jfr II. 1 b. *Vad b-as (det) för sort? B-as det en snaps?* Uttr. *Vad b-as?* är åld. vid omfråga för 'vad befalls, förlåt' o. d. (jfr befalla), men kanske ngt vanligare i bet. 'vad för slag!' vid förtrytelse, för att avsnäsa ngn osv. **b)** I bisatser. Jfr II. 1 c. *Det är alltefter som det b-as. Gärna, om så b-as. Tag så mycket som b-as!* **B)** Ssgr anslutas kanske oftare till 'behag' o. stå under detta. **Syn. A) I. 1)** slå a'n på, väcka angenäma känslor hos, göra ett gynnsamt l. behagligt l. fördelaktigt intryck på, vara (väl)behaglig(t) för, bli l. vara omtyckt av, tilltala, falla i smaken; vara l. göra (ngn) till behag l. till nöjes l. till lags l. till viljes; vara sådan(t) l. handla så att (ngn) är till freds l. nöjd, täckas (ngn), vinna gillande l. bifall; intaga, vinna tycke l. gunst; ibl. kännas behaglig; (låta sig b-a:) finna välbehag i, väl upptaga, gärna l. med nöje se l. hålla till godo med; **2)** synas gott, vara kärt, vara ngns) vilja; täckas; **II.** önska, finna för gott, ha lust till, vilja, tycka; värdigas, vara så god, (vilja) ha l. vara av den godheten; (ibl. motsvarande:) 'helt enkelt', 'nonchalant nog', roa sig med att, ta sig det området före att, ta sig ti'll att l. d.; vilja ha l. köpa.

— **Behaglig,** -t, -are. **I.** Vanl. motsatt 'misshaglig'. Ngt åld.; ofta bibl. *En Gud(i) b. gärning* än mer åld. även 'behagelig'. *Sina herrar i allting b-e.* **II.** Motsatt 'obehaglig'. Skiftningarna ibl. föga skilda. **1)** Mest om saker. Angenäm o. d. *Det skulle kännas b-are att få rå sig själv. Tyget känns mjukt och b-t. Nigritella har en ovanligt fin och b. vaniljdoft och kallas i Schweiz 'Orchis vanillé'. B. för ögat. Den b-aste årstiden. Överraskningen var icke b. Endast b-a minnen av* ~. Om person. *Han är b. att ha att göra med.* Med bibet. av maklig (särsk. ss. adv.) *B-t sträcka ut sig raklång i gröngräset. Här har man det b-t.* Märk *En b. oordning* antingen ironiskt ('skön') l. om en viss pittoresk, konstnärlig oordning. **2)** Mest om personer l. deras sätt o. d. samt om natur, landskap m. m. Älskvärd, intagande o. d. *Hon är bra b. Med ett b-t yttre. Ett b-t uppträdande. Rösten är liten men b. Den b-aste vårgrönska. En b. trakt.* **III.** Märk särsk. ett par uttr. **1)** *Komma (just) i b. tid (för att* ~*)* rätt(an); just i sista stund l. sista minuten, 'i grevens tid'. *Som förstuttit den b-a tiden. Han gick bort i b. tid* rätt tid (för sig själv eller andra). **2)** Mest lagt. o. ämb. *På b. tid* på obestämd tid, tills vidare; godtyckligt bestämd tid. **Syn. I.** till nöjes l. lags, välbehaglig, täck(e)lig, (ibl. nära) sympatisk; **II. 1)** angenäm, ljuv(lig), som väcker (yttre) välbehag l. nöje, tilltalande; trevlig, nöjsam; (ibl. nära:) bekväm, maklig l. ock pittoresk, artistisk; **2)** älskvärd, intagande, vinnande, fin o. angenäm; behagfull, full av behag; täck, graciös; (ibl. nära) blid l. mild o. harmonisk, ibl. leende; **III. 1)** lämplig, läglig, tjänlig, passande, lagom, rätt(an); **2)** obestämd, godtyckligt bestämd. — **Behaglighet,** -en, -er. Blott till behaglig II. I mer konkr. användning har ordet plur. Gärna skr.; i det stora hela väl ngt åld. *Allt efter arbetets större eller mindre b. Han hör icke till dem som förakta livets b-er. Ett lantligt livs b-er. En viss b. i rytmen, som man sällan träffar under denna period. Icke låta sig dåras av hennes yttre b-er.* **Syn.** behag, angenämhet, ljuv(lig)het, tilltalande sida.

-handl|a, -as; [-are]. Bet.-skiftningarna i det hela mindre utpräglade o. ej alltid skilda från varandra. Jfr syn. nedan. **1)** *Han b-ar (lika bra) alla instrument.* **2)** *En del tygnamn b-as av somliga som denkön, av andra som neutra.* **3)** *Geväret skall av infanteristen b-as med aktsamhet och omsorg. Språket b-ar han verkligen med stor ledighet. Ledigt b-ad vers. Den fråga rätten nu har att b-a. B-a som skilda mål* om domstol. *B-a hudar med garvsyra. Konstnärligt b-ade detaljer. Det rikt b-ade koret. Dramat åter-*

går på ~, men ämnet är fritt b-at. B-a ngn för en sjukdom. B-as av läkare (för ngt). B-a (ngn, en åkomma) med utvärtes medel. Låt nu bara Branting b-a honom, innan frågan skall före i riksdagen! B-a ngn med tjänliga medel t. e. prygel. **4)** *Ett ämne, svårt att b-a. Uppsatsen b-ade konstens förhållande till moralen. Han hade föresatt sig att i dramatisk form b-a vår historia.* **5)** *Frågan skall b-as på nästa sammanträde. Regeringsförslagen ha i allmänhet b-ats välvilligt av respektive utskott.* **6)** *B-a sina arbetare väl. Han ansåg sig med rätta illa b-ad. B-a ngn efter förtjänst, med övermod och förakt, som en dräng.* **Syn. 1)** handha(va), hantera, sköta, använda; spela, traktera; **2)** använda, bruka, begagna; **3)** förfara l. handskas med; handlägga; utsätta för inverkan av, bearbeta, ibl. anordna o. dekorera l. utsmycka, ibl. retuschera; sköta, låta undergå viss behandling l. kur; **4)** göra till föremål för vetenskaplig l. konstnärlig framställning, avhandla, framställa; **5)** göra till föremål för prövning (o. avgörande l. uttalande), yttra l. uttala sig om, dryfta, diskutera, debattera; **6)** bemöta (väl osv.), förfara med, uppföra sig l. gå till väga mot. **-handling;** -smetod; -ssätt. Jfr behandla. Märk bl. a. **1)** *Främmande ords b. i fornsvenskan.* **2)** *Vers-b-en är god. Återförvisa ett mål till häradsrätten för förnyad b. I och för ärendets skyndsamma, vidare b. Ytterligare b(-ar) är(o) emellertid nödvändig(a), innan smöret får sin tillbörliga smidighet. B-smetoden är densamma som vid ~. Correggios b. av ljusdunklet. Ligga under (läkar)behandling (för en magåkomma). Vara under, undergå b. av (en) specialist. Ha ngn under sin b. Låt någon valledare få honom under sin b. några dagar, så att man är säker på honom!* **3)** *En uttömmande b. av ngt. Ämnet lämpar sig ej för dramatisk b.* **4)** *En fråga som ännu icke föreligger till b. Tagas till, under b. Övergå till b-en av fjärde huvudtiteln. Den första till b. föreliggande punkten.* **5)** *Röna en omild b. Olika b. av olika sökande. Jag kommer icke att finna mig i en sådan b.* **Syn. 2)** handläggning; bearbetning; (ibl.:) kur, läkemetod, behandlingssätt l. -metod; **3)** framställning; **4)** prövning, diskussion, debatt; **5)** bemötande; — jfr för övrigt 'behandla'.

-handskad. Mest skr. *Hon sträckte fram en liten b. hand* handsk(be)klädd. **-hjälplig,** -t. Mest skr. Vanl. som predikativ om person o. blott om 'samverkan' vid l. befrämjande av ngt företag, göromål l. d. *Gärna b. med läxläsning, om barn finnas. Vara ngn b. vid, i, med ngt, vid utförandet av ngt, till l. med att få ngt uträttat, med råd och dåd.* **Syn.** till hjälp l. biträde l. bistånd, som hjälper ti'll. **-hjärt|a,** -ade, -as; -ansvärd (mest skr.; oftast till 1.). Bet. ej alltid skarpt skilda. **1)** Lägga på hjärtat. Om råd osv. *Synpunkter som verkligen böra b-as (av utskottet). En sanning, ett råd, ett skäl som icke kan nog b as. De b-ansvärdaste sanningar.* **2)** Låta gå sig till hjärtat. *B-a ngns olycka. Ändamålet är ju b-ansvärt.* **Syn. 1)** lägga på hjärtat l. sinnet, (allvarligt) beakta, fästa (tillbörligt) avseende vid, allvarligt tänka på (för att dra nytta av); **2)** låta gå sig till hjärtat l. till sinnes, taga sig (ngt) nära, ha hjärta för, hysa deltagande för l. medlidande med, ömma för (o. söka avhjälpa); (b-ansvärd:) tänkvärd, beaktansvärd, ömmande. **-hjärt|ad,** -at; [-enhet]. Mest skr. *Visa sig b-ad. Han var emellertid b-ad nog att ~. Ett b-at uppträdande.* **Syn.** med hjärta i bröstet, modig, käck, oförfärad, tapper, oförskräckt. **-horna|d,** -t. Mest skr.; dels lant., dels i poesi. *B-d lantras. Den b-ade boskapen.* **Syn.** hornprydd, försedd med horn l. horn lik utväxt.

-hov, -et, = [l.-er; så särsk. åld. l. i bet. II. 3]; -saffär (handels.; ✕ spekulationsaffär); -sartikel (nödvändighetsartikel ✕ lyxartikel); -sprincip. **I.** Huvudbet. **1)** Allmännare. Med gen., prep. 'av l. efter', inf. med 'att' osv. *Tillfredsställa kroppens b. Ha små b. De religiösa b-en. Trängande b. Boken fyller ett länge känt, ett verkligt b. Tillfredsställa sitt b. av* l. (ibl. ngt vard.) *efter verksamhet, sitt verksamhetsbehov. Ännu kände han icke b. av vila. Fylla vinterns behov av kol* vanligare: vinterb-et. *Vid tillämpningen av paragrafen visade sig tidigt b-et av ytterligare förklaringar. Barnet har större b. av sömn än den vuxne. Måtte nu endast arbetet visa sig motsvara b-en. Människan har ett naturligt b. att förtro sig åt någon. Bildnings-, penning-; dags-, års-; livsmedels-, ögonblicksbehov. Tillämpa b-sprincipen vid bestämmande av lönebelopp.* **2)** I stående förbindelser. **a)** *Du får ta själv allt efter b., i mån av b.* allt efter som det erfordras l. är behövligt l. lämpligt l. nödigt. *Han var undfallande eller påträngande efter b.* **b)** *Vara i (stort) b. av råd. Känner du dig i b. av stöd, så vänd dig med förtroende till honom. Ha (stort) b. av läkarvård. Hon har ännu b. av att man är vänlig mot henne.* **c)** *Utan tvingande, verkligt, något som helst b.* **d)** *Fem droppar åt gången, att tagas vid b. Vid förefallande b. I händelse av b.* **e)** *Av b-et påkallade ändringar* (väl)behövliga, synnerligen önskliga. **f)** Med ngn bet.-skiftning. *Vi ha numer potatis blott till l. för eget b.* **g)** Åld., ofta bibl. *Vad göres oss mer vittne b.?* ytterligare vittnesmål behövas icke, äro obehövliga. *Här göres oss b. av bevis. Bevis göres oss b., ej blotta påståenden.* **II.** Märk en del skiftningar o. bibet. **1)** Nöd. Särsk. som utpräglad

bibet. numer rätt sälls. *Må du aldrig vidare komma i verkligt b., det är min önskan. B-ets barn* högt., sälls.: de fattiga. **2)** Mer sakligt. Ngn gång med plur. på -er. *Livets oundgängligaste b. Tobaken, rökningen, att röka hade för honom blivit ett b. Brist på livsmedel, foder och andra b. Hugga sig sitt dagsbehov av ved.* **3)** Naturbehov. Ibl. med plur. på -er. Skr.; mindre vanl. *Göra, förrätta sitt (naturliga) b.* **Syn. I.** (medveten l. omedveten) saknad av, (känsla av) brist (på ngt som är svårt att undvara); tarv l. (därav beroende) krav, önskan, åstundan, längtan; behövlighet, svårighet att undvara, ibl. nödvändighet, nödvändigt behov, vad man verkligen behöver; gagn, nytta, bruk, ändamål, räkning; **II. 1)** nöd, brist, fattigdom, armod; **2)** behövlig sak, förnödenhet, vad ngn behöver l. har av nöden l. tarvar l. anser sig behöva, ngt som ej kan undvaras, nödvändighetsartikel, nödvändighetsvara, behovsartikel; **3)** naturbehov, tarv. **-hugg|a;** -ning (med plur.). Mest tekn. *För b-ande och jämnande av timmer. B-en i fyrkant. B-ning av kvadersten.* **Syn.** (med yxa, hacka l. mejsel o. d.) hugga (trä, sten, metall) till viss form (vanl. med släta sidoytor), grovhugga; kanthugga, tillyxa ɯ, bila, skräda.

-håll, subst. (neutr.). I uttr. 'i (gott) b.'. **I.** Huvudbet. Säll. med 'gott'. *Ha, äga, vara, finnas i b. Hur mycket finnes det i b. i kassan? Han har inte mycket i b. av sin stora förmögenhet. Ha sina sinnen, sitt förnuft i b. Ännu på ålderdomen ha alla själsförmögenheter i b. Återvända hem med livet i b.* **II.** Ngt åld. o. sälls., ibl. ngt vard. bibetydelser. **1)** Förvar. Blott med 'gott'. *Där hade de i alla fall nu sina skatter i gott b.* **2)** Skick. Ofta med 'gott'. *Varorna ha framkommit i gott b.* **Syn.** (i b.:) **I.** över, (ännu) kvar, ej förlorad, återstående, övrig; **II. 1)** i säkerhet l. trygghet, i (gott) förvar; **2)** i gott l. oskadat skick, välbehållen. **-håll|a.** Bet. föga skilda. **I.** Mer allm. **1)** Ha kvar ɔ(mista. *Järnkaminer bli snart varma, men b-a icke (länge) värmen. De få vänner jag har kvar, hoppas jag få b-a. B-a är svårare än förvärva. Om jag får b-a hälsa och krafter, är det min mening att ~. Och det namnet fick han b-a (för all framtid).* **2)** Kvarhålla. Motsatt lämna igen l. ifrån sig o. d. *Han sålde skogen, men behöll ett mindre område närmast byggningen. Den ena b-er jag* om böcker till påseende. *Han behöll helt enkelt pengarna! Tänk, att han behöll det som god pris, för egen räkning!* **3)** Märk bl. a. **a)** Om föda. Vanl. ɔ(uppkräkas. *Den sjuke får ej b-a maten. Det värsta är, att han inte kan, får b-a någonting.* **b)** Om nära släktingar, särsk. barn. *Två barn miste vi, men denna flickan ha vi fått b-a.* **c)** *B. det icke endast för dig själv, utan meddela det även åt andra!* **d)** *Få b-a livet. Låta ngn b-a livet.* **e)** *Det skall jag nog b-a i minnet. Jag skall nog b-a dig i minne* vänligt l. hotande. *B-a ngn i (vänlig) åtanke. B-a i minne(t)* vid addition l. multiplikation. **f)** I ridkonsten. *B-a hästen i hand* hålla tyglarna så, att man behärskar hästens rörelser, ha hästen i sin hand. **II.** Andra skiftningar. **1)** Ej släppa. *B-a ngn som gisslan. Får jag b-a dig över morgondagen, till i övermorgon, så kunde vi hinna avsluta genomgången av papperen.* **2)** Bibehålla. *Ett landskap som länge b-it det gamla bruket att ~. B-a fattningen, sitt lugn (orubbat). Var och en behöll sin mening. Söka b-a de tynande växterna vid liv. B-a dräkten oförändrad. B-a färgen. Få b-a lönen (oavkortad). B-a för sig själv sin smärta över ngt* skr. *Du måste söka b-a soldaterna vid gott mod* skr. *B-a land i sikte.* **3)** Hålla oskadd. Blott i perf. part.; gärna som adj. (se detta). **4)** Förvara. Högt., särsk. bibl. *Och de behöllo Jesu ord i sina hjärtan.* **5)** Sätta sig i besittning av o. behålla. Mest skr. *B-a (slag)fältet* även friare. *B-a segern* vinna seger, bli segrare l. den segrande. *B-a överhand(en)* segra. *Men medlidandet med bröderna behöll dock ständigt övervikten (över andra känslor) i hans hjärta.* **6)** Fasthålla i minnet. Mindre vanl. **7)** Refl. Mindre vanl. *Långt 's' och dubbelt 'v' b-a sig länge i frakturstil. Sök nu b-a dig vid det där hullet!* **Syn. I.** ha kvar, ej lämna igen l. ifrån sig l. släppa l. mista, fortfarande besitta l. inneha l. äga, förbli i besittning av, ibl. icke tappa bort, ha i behåll; **II. 1)** hålla l. ha (ngn) kvar, icke släppa (äv), låta stanna (kvar ɯ); **2)** bibehålla, fortfarande ha l. hålla l. iaktta l. komma i åtnjutande av l. åtnjuta, bevara; ibl. vidmakthålla l. upprätthålla; **3)** hålla oskadd, skydda, rädda; **4)** ha hos sig i förvar, förvara, gömma; hava i minnet o. begrunda; **7)** kvarstå, hålla sig, fortfarande finnas; bibehålla sig. **-hålla kvar, på.** *Behåll gärna hatten på! B. handskarna på.* **-hållar|e,** -(e)n, -e. Ofta i fackspråk. *B-e till uppsamlande och bevarande av regnvatten. Stora murade b-e för saltvatten. Olje-, vattenb-e. Fisken förvaras i därför inrättade b-e.* Även naturv. o. ibl. allmännare: *Balsamen avsättes i b-e eller gångar i stammens ved.* **Syn.** (naturlig l. konstgjord) bassäng l. cistern l. reservoar vari vätska l. gas uppsamlas, hälles l. insläppes (för att eventuellt ledas vidare); (större) förvaringskärl. **-hållen.** **1)** I behåll. *Stryk är b. gåva. B. vinst* ren. *B. kurs* sjöv.: kurs i vilken ett fartyg verkligen framkommit ɔ('stävad kurs' (då man ej räknar avdrift o. d.). **2)** Oskadd. Om sak l. person. Blott med 'väl', med

vilket det ock oftast sammanskrives. *De kommo fram glada och väl behållna.* **3**) Bärgad. *Han är ju b. karl; nog betalar han.* **Syn. 1**) i behåll, (kvar)varande, som man fortfarande har l. ej kan bli av med; ren, netto-, ej förbrukad, som är över (sedan omkostnaderna betalts); **2**) oskadd, bibehållen, fortfarande i gott skick l. i gott förvar; **3**) (väl)bärgad, burgen, bemedlad, i goda omständigheter, ej fattig. **-hållning,** -en, -ar. Mest om penningefhdn (särsk. ofta om nettoinkomst), men även ofta bildl. **1**) *B-en från föregående år uppgick till 2000 kr. Mottagit 50 kr., utgivit 25 kr., b. 25 kr.* vid redovisning. *B. den 31 dec. 1915. B. i kassan. Boets b. De stora b-arna å riksbudgeten under åren ~. Det blev dock en liten nätt summa i ren b. Lämna i ren b. så och så mycket. En affär som börjar ge b.* **2**) Bildl. *Läsa så, att man har verklig b., b. för livet. Hade du någon b. av kursen, tyckte du?* **Syn. 1**) överskott, återstående tillgångar, rest, återstod; (ren) vinst, (netto)inkomst; ibl. kvarvarande lager l. förråd; **2**) varaktigt l. verkligt gagn, nytta. **-hår|ad;** -ing. Mest naturv. *Huvud, öron och fötter kort och tätt b-ade. Kroppen saknar b-ing.* Även om växter. **Syn.** hårbevuxen, hårbeklädd, hårig; (b-ing:) hårbeklädnad, hårväxt.

-häfta|d, -t. Om ngt obehagligt l. dåligt, alltid med prep. 'med' o. vanl. med verbet 'vara' (ibl. 'synas'). **1**) I fråga om (särsk. kronisk) sjukdom o. d. Mest om personer l. djur. *B-d med en smittosam sjukdom. Med rots b-de hästar.* **2**) I fråga om andra brister. Vanl. icke om person. **a**) *Man kan ej ta någon hänsyn till en bok, b-d med så många fel.* **b**) Mindre vanl. skiftningar. *Egendom, b-d med skuld. Realisationen var emellertid b-d med stora svårigheter.* **Syn. 1**) angripen l. lidande (av), som vidlådes (av); **2**) **a**) bekajad (med); **b**) häftande (i), graverad l. belastad (med); förbunden l. förenad l. förknippad (med). **-händig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). Ofta smtl. Bet. övergå gärna i varann. **1**) Om kroppslig vighet. *Apan och ekorren äro bra b-a djur. Med viga, b-a rörelser.* Märk *Det gick så b-t som helst* lätt (o. ledigt). *Beundra b-heten i de små kattungarnas snabba rörelser* kan även ha bet. 4. **2**) Fyndig o. d. Mindre vanl. om person l. djur (ibl. med prep. 'i'); oftare om handling. *Så b-a ändå getterna kunna vara, när de söka sig foder! Ett b-t knep. På ett b-t sätt skaffa sig tillgång till ngt. Finna på en b. utväg. Ryssen, säger Armfelt, utvecklar mera b-het än talang.* **3**) Bekväm o. d. Om föremål, sätt o. d. *En b. fällstol. Det är onekligen det b-aste verktyg man kan ha för att ~. Ett annat, mycket b-t medel att ~.* **4**) Näpen. Särsk. när det gäller barn o. djur. *Hon såg för b. ut i sin ljusröda klänning. Den allra (som) b-aste lilla sko.* **Syn. 1**) vig, ledig l. kvick (i rörelserna), lätt, flink, smidig; ibl. händig; (adv.:) lätt o. ledigt; **2**) fyndig, fintlig, snartänkt, förslagen, finurlig, slug, slipad, påhittig, klipsk, fiffig, habil; skicklig, klokt uttänkt l. utförd; **3**) bekväm, lämplig, lätthanterlig, 'praktisk', passande för sitt ändamål, 'vig' (att ha med sig l. att hantera o. d.); ibl. sinnrik(t inrättad), inventiös; **4**) näpen, (små)nätt. **-häng|a;** -ning. Mest i perf. part. *Väggen var tätt b-d med gamla porträtter. Läktare, b-da med svart sammet. Grenar, b-da med gyllene frukter.* Ngn gång refl., då oftast klandrande o. särsk. om smycken o. grannlåt. *B-a sig med glitter och bjäfs som zigenerskorna.* **Syn.** hänga (ngt) på (ngn l. ngt), förse l. besätta l. bekläda l. drapera med (hängande dekorationer osv.); överhänga ɯ; (refl.:) hänga på sig, utstyra ɯ l. utpynta ɯ sig med.

-härsk|a, -as. **I.** Huvudbet. Ha makt(en) över l. ha i sin makt. Även refl. **1**) *I varje ögonblick kunna b-a sina rörelser. B-a situationen. Förståndet b-ade hos henne känslan. B-a sitt minspel, sitt ansikte, sin vrede. Ur stånd att längre b-a sin rörelse. Vill du b-a andra, så lär att b-a dig själv! Hon b-ar helt sin man. Låta sig b-as av andra. B-as av låga passioner.* **2**) Märk särsk. **a**) Perf. part., ofta adjektiviskt. Jfr obehärskad. *Lugna, b-ade rörelser. Ett mycket b-at uppträdande, spel. Uppträda lugnt och b-at. I föga b-ad ton.* **b**) Regera. Skönl., ngt åld. *De öar, dem jarl Angantyr b-ade.* **c**) Förhärska hos l. bland. Mest skr. *Det hos honom b-ande motivet är hämndlystnad* vanligare: härskande l. allt b-ande. *Rösträttsfrågan b-ade ännu sinnena.* **d**) Handels. *Inköpa stora partier bomull för att b-a (bomulls)marknaden.* **II.** Märk ett par bibet. **1**) *Fullständigt b-a sitt material, sitt ämne. Franska b-ar han som sitt modersmål.* **2**) Ofta skr. *Med kanonerna b-a slätten nedanför. Slottet ligger på en höjd, som b-ar den omgivande trakten. Ha ett b-ande läge i närheten av ~.* **Syn. I. 1**) ha i sin makt, härska l. ha makt(en) över, utöva herravälde l. ha välde över l. råda över, ha överväldet över, styra, leda (efter sin vilja); vara l. göra sig till herre över, bemästra, tygla, kuva; (refl.:) tillkämpa sig l. bevara l. bibehålla väldet över sig själv, hålla sig lugn, styra sig, lägga band på sig, visa sig oberörd, visa l. bevara sin självbehärskning, tillbakahålla l. undertrycka l. tygla sina känslor; **2**) **a**) (b-ad:) som vittnar om självbehärskning; återhållen, sansad, lugn; **b**) regera, styra, vara härskare l. härskarinna över; **c**) förhärska hos l. bland, ha l. få l. ta överhand över, bestämma, besjäla; vara rådande inom, vara (ett) genomgående (drag)

l. ett huvuddrag i l. hos, framträda i l. vid, genomgå, sätta (sin) prägel på, prägla, dominera; **d**) ha bestämmande inflytande över handeln (med vissa varor), kunna bestämma priserna på; **II. 1**) vara l. göra sig till herre l. mästare över; vara full(ständig)t hemma(stadd) i; (ha ett) dominera(nde läge), höja l. resa sig över, äga l. lämna utsikt över, 'överblicka', ha ett högt, fritt o. fördelaktigt läge så att man kan överskåda o. bestryka omgivningen. **-härsk|are;** [-ari'nna]; -ning; -ningsförmåga; -ningskonst. **1**) Gärna skönl. l. bibl. *Rom, världens b-are. Du, de rättrognas, de troendes b-are* till kalifen l. sultanen. *Gud, alltings skapare och b-are.* **2**) Mest om självb-ning. *Lära sig b-ningens konst. Visa b-ning.* Men även t. e. *Med sällspord b-ning av röstmedlen, av alla rörelser.* **Syn. 1**) härskare, styresman, herre; härskarinna; **2**) självbehärskning; måttfullhet, sans, lugn.

-hör, -et, =. Tekn. Mest i uttr. *Med (allt) b.* **Syn.** tillbehör, tillhörande, rekvisita, utredning, utrustning. **-hörig,** -t, [-are]; -en (adv.; mest till 1). Gärna skr. **1**) Vederbörlig, lämplig osv. *Hålla sig på b-t avstånd. Allt syntes vara i b. ordning. I b. form framställd begäran att ~. På b. ort, b-t ställe. Utan b-t tillstånd. (Inne)ha b. ålder. Visa ngn b. aktning. Med b-a inskränkningar. B-en granskad.* **2**) Kompetent o. d. *På förslag uppsätta trenne b-e män. Dömd av icke b. domstol. Domstolen ansåg sig icke b. Jag kan inte finna, att du är b. att blanda dig i saken. Därtill är jag icke b.* **Syn. 1**) vederbörlig, som vederbör l. erfordras l. är lämpad efter behovet, tillbörlig, lämplig, passande; erforderlig, nödig, (ibl. nära) tillräcklig; (b-en:) vederbörligen, erforderligt, tillräckligt, på det sätt l. i den grad som förhållandena påkalla, (ibl. nära:) eftertryckligt, duktigt; **2**) berättigad, befogad, kvalificerad, som har nödig auktoritet o. befogenhet; rätt(mätig), enligt lag berättigad att döma, kompetent, laggill; ibl. omdömesgill; (b-en:) lagenligt, rättsenligt. **-hörighet,** -en; -sbevis (t. e. för tidningsutgivare l. om befälhavar- o. styrmansbrev); -shandling (mest i plur.); -sområde; -sprov; -svillkor. Gärna skr. *Styrka, ådagalägga sin b. till ngt l. att ~. Vilka i alla frågor hava lika b. och myndighet. Göra invändning mot domstolens b. Åtföljd av de b-shandlingar, sökanden vill åberopa.* **Syn.** befogenhet, kompetens, ibl. omdömesgillhet.

-höv|a, -de, -t (smtl., särsk. vard., även uttalat -hö'ft), -as; pres. pass. -(e)s (smtl., särsk. vard., även uttalat -hö'fs). **A**) Behöva. **I.** Med subst. l. pron. som obj. **1**) Personobj. *B-a hjälp (med ngt, till ngt osv.). Jag b-er dig till hjälp i morgon. Modern ville inte släppa henne, hon b-de henne(s hjälp) hemma. Hon påstod att hon (nödvändigt) b-de en ny klänning. Hon b-de den till bröllopet, sade hon. Till dylikt b-er man pengar först och främst. Jag b-de egentligen 100 kr. till. Ha vad man b-er. Du kan verkligen b-a lite mat. Ett kok stryk, det är vad han b-er. Artisten och kännaren b-a varandra. B-a (en stunds) vila. B-a en hel timme för att ~. Han har svårt att förstå, att även de kunna b-a en smula medlidande.* **2**) Med saksubj. *Den man Sverge nu b-de. Jorden b-er regn. Saken b-er verkligen en närmare förklaring. Dygden b-er ingen utsmyckning.* **3**) Märk bl. a. *Ha fått, få vad l. så mycket man b-er* särsk. om rus l. kok stryk. **II.** Med inf., vanl. utan 'att'. **1**) Med aktiv l. deponentiell inf. **a**) Ha av nöden. *Det b-er jag väl inte försäkra dig. Jag b-de nog sova ett par timmar. B-a bada.* Märk *Han b-er bara visa sig för att di ska börja skratta.* **b**) Måste. *Du b-er (allt) skynda dig, om du skall hinna.* Utan utsatt inf.: *Göra sig besvär mer än man egentligen b-t.* **c**) *Fönstret b-de (verkligen) stå öppet.* **d**) Nästan endast nekat. *Jag b-er (verkligen) inte underkasta mig hans nycker! Du b-er inte göra dig besvär. Du b-er inte vara rädd att jag skall glömma mig. Jag har aldrig b-t ångra att ~. Det ena b-er icke utesluta det andra. Hon b-er inte vara kokett, därför att hon klär sig vackert. Det b-er inte bli regn, fast barometern faller.* **2**) Med passiv inf. *Vad som b-er ändras skall ändras. Kakelugnarna b-a ses om. Det b-er inte sägas, att ~.* **III.** Abs. **1**) Naturbehov. Särsk. när det gäller barn. *Säg till, när du b-er!* **2**) Part. pres. adjektiviskt. Bet. tillkommer numer icke ordet i andra former. *I b-ande omständigheter. Han är verkligt b-ande. Neka icke den b-ande din hjälp!* **B**) Behövas. *När han bäst b-des, var han aldrig till hands. Mer än någonsin b-s nu regn. Det b-des inte mer än en blick, för att ~. Vad b-as (väl) ord, då blickar tala!* skönl. *Vad, vartill b-s de(t)! Ha allt vad som b-s. (Det) b-s inte, vägen är klar* betackande l. (särsk. utan 'det') avvisande. *B-s det göras så mycket väsen för en sån småsak!* ngt vard. *Här b-es ej att vidare orda därom.* **Syn. A**) **I.** tarva, ha l. vara i behov av, ha av nöden, ej kunna undvara l. vara utan; kräva, erfordra; ibl. tåla l. göra skäl för; **II.** känna behov av; vara tvungen l. nödsakad l. nödgad att, måste; vara skyldig l. pliktig att, ha skyldighet att; ha skäl l. orsak l. anledning att; vara nödvändigt l. behövligt l. av behovet påkallat, böra, ibl. må l. skola; med nödvändighet l. nödvändigt l. ovillkorligen (vara l. göra ngt); **III. 1**) känna behov (att 'göra' ngt); **2**) (b-ande:) torftig, fattig, (plur.) små; **B**) vara erforderlig, erfordras, tarvas osv.

-hövlig, -t, -are; -het. *Bomull, kol och andra (synnerligen väl) b-a varor. Med b-a utrymmen. Icke oundgängligen b. för mitt nuvarande ändamål. Är det b-t att åter erinra därom? Jag tvekar något om b-heten (av en andra varning). Här är han mycket b. Önskvärda, men ej (absolut) b-a.* **Syn.** nödig, nödvändig, som behöv(e)s, (av behovet) påkallad, av nöden.

-ivr|a; -an; -are; [-ari'nna l. -erska]. Ofta skr. *Sådant bör b-as. B-a allt oskick. Lagligen b-a ngt. Eftertryck kommer att lagligen b-as. Till laga b-an befordra, överlämna, anmäla. En sträng b-are av alla övergrepp från vem det vara månde.* **Syn.** skarpt l. allvarligt uppträda mot, ingripa mot, söka få avskaffat l. bestraffat, icke lämna ostraffad l. onäpst l. ohämnad; (söka) befordra till laga näpst, vidtaga laga åtgärder mot, draga inför rätta, göra sak av, åtala, åklaga; (ibl.:) näpsa, (be)straffa l. angripa, klandra, ivra l. protestera mot (ett oskick o. d.).

-jak|a, -as; [-an]; [-else; undvikes av somliga ss. danism]; [-ning; säll. med plur.]. Mest skr. *Det vill jag varken förneka eller b-a. Den främmande b-ade frågan med en bugning.* **Syn.** besvara jakande l. med ja, jaka till, icke förneka, ibl. icke visa ifrån sig; (nära stå ibl.:) samtycka till l. godkänna, bevilja, medge sanningen av, erkänna, bekräfta.

-ka'j|a, -ade, -as. Gärna mer l. mindre skämts.; vanligast i part. perf. **1)** *Rallare och dylikt folk, som ofta b-as med [l. av] ohyra, känna ännu ordet 'desman' (= mysk). Visar det sig, att hästen är b-ad med några lönliga fel, går köpet tillbaka. B-ad med [l. av] en ovanlig nyfikenhet. Svårt b-ad av, med svartsjuka.* **2)** Sälls., ngt föråldrat. *Illa b-ad* illa däran, brydd, i förlägenhet. **Syn. 1)** vidlåda; (b-ad:) behäftad, ansatt, besvärad.

-kant, =, -are (l. oftare 'mer, mest b.'). **A)** Adj. Bet. övergå i varann. **I.** Känd. **1)** *Blir saken b., kan han få fängelse. Det är (en) allmänt b. (sak). B. för alla som intressera sig för saken. B. i hela staden. Hittills b-a fakta peka på ~. Ryktesvis b.* **2)** Märk bl. a.: **a)** Mest skr. *(Ej) allom b.* med gammal dativ. *Mig b-a förhållanden. Jo, det är mig b.* och *Saken är mig b.* även smtl. **b)** Ofta skr. *Därom har jag mig icke något b. Alit vad han hade sig b. om ~. Ha sig b., att ~. Så vitt jag har mig b.* **c)** *Som b. lämnade han staden i går. Som b. torde vara ~* skr. **d)** *De från [l. ur] den isländska sagan b-a släkttvisterna.* **e)** *Göra (allmänt) b.* jfr b-göra. **f)** Mat. *B. storhet* vars värde är givet o. känt. **II.** Allmänt känd; ibl. berömd (dock säll. om högre ryktbarhet). **1)** *De b-aste deltagarna i sammansvärjningen voro: ~. Han är b. (i hela staden) som en girigbuk. En föga b. författare. Den som skald b-e kongl. sekreteraren Clewberg. J. G. Oxenstierna, den b-e skalden. Med din b-a långsamhet skulle du bli ohjälpligt efter.* **2)** Märk. *Akta dig, han är b. för att driva ocker. Staden är b. för sitt vackra läge.* **III.** I fråga om umgänge o. d. **1)** Bet. aktiv. *Vill du bli b. med honom? Är ni nära b-a? Helt flyktigt b. med ~. Jag är inte personligen b. med honom. Ä herrarna b-a?* vid presentation. *Skulle vi inte kunna (få) bli närmare b-a?* då man föreslår bortläggandet av titlarna. *Han har så lätt att bli, göra sig b. med folk. När blev ni b-a? Är du (mycket) b. i familjen?* Märk adverbet: *Hälsa b. på ngn. Nicka (helt) b. åt ngn.* **2)** Bet. passiv. Mest som attribut. Gärna ngt vard. *Du behöver inte vara rädd; det kommer bara b. folk. Ä(r) han b.?* vard.: känner ni honom. **IV.** Hemmastadd o. d. **1)** Bet. aktiv. **a)** Gärna ngt vard. Med 'i' l. 'på'. *Han ä(r) mycket b. i Stockholm, på platsen l. orten* känner väl. **b)** Mest skr. Med prep. 'med'. *Bättre än någon annan b. med omgivningarna. Läraren bör göra sig b. med barnens sätt att tänka.* **2)** Bet. passiv. *Färdas genom b-a trakter. Fröjda sig åt de b-a tonerna. Jag tyckte väl, det var något b. i hans sätt att föra käppen.* **B)** Subst. Böjs som adj. **1)** *Hälsa (alla) vänner och b-a! Han är en gammal b. i l. till familjen, till oss. En av mina b-a. B-a emellan. Ha b-a överallt. Vi känner varann endast genom b-as b-a. En av hennes flickb-a. En ungdomsbekant.* **2)** Märk. **a)** Bildl. *Utom gamla b-a som linneor, vitsippor fanns här också den tämligen sällsynta Lathræa. Tavlan är en gammal b. från Stockholmsutställningen 97.* **b)** I best. sing. ngt vard. *Den enda b-a, jag vet mig ännu ha där i staden.* Sälls. o. tunga äro uttr. som *En hans b.* bättre 'en b. till honom' l. 'en av hans b-a'. **Syn. A) I.** känd, som man vet o'm l. känner ti'll l. har reda på, veterlig; ibl. offentlig; **II.** allmänt känd, namnkunnig, beryktad, berömd, som alla l. de flesta l. många känna till; **III.** som känner ngn l. som man känner personligen l. som man träffat l. råkat (i sällskapslivet), som man umgås med l. som umgås (ngnstädes) l. är umgängesvän; (ibl.:) familjär, intimt b., förtrolig; **IV.** hemma(stadd), förtrogen (med förhållandena), förtrolig (med); **B)** bekantskap; (ibl. nära) umgängesvän. — **Bekantbliv|ande;** -en. Skr. *För att hindra sakens b-ande.* **-gör|a** ɯ; [-else]. Särsk. i fast form alltid skr. *Genom trycket bekantgjord.* **Syn.** göra (allmänt) känd l. bekant; tillkännage, offentliggöra, publicera. **-krets** b-skapskrets. **-skap** (utom i ssg mest akut); -en, -er;

-skrets. **I.** Abstr. Utan plur. **1**) Om person. *Göra, knyta, stifta b. med ngn. Var har du gjort hans b.? När gjorde ni b.? Göra närmare b. Förnya, (åter)uppliva, uppsäga b-en med ~. Han vinner på (en), vid (en) närmare b. Det är en b. att göra* även mer konkr. *För gammal b-s skull.* **2**) Om sak (särsk. skrifter, litteratur o. d.). *Till min b. har kommit, att ~* skr. *Skriften röjer förtrolig b. med ~. Där fick man göra b. med en ny dans, kommen från Amerika. Han hade förut blott (en) ytlig b. med språket.* **II.** Mer l. mindre konkr.; dock vanl. mindre bestämt avseende person än 'bekant' i motsvarande användning. Med plur. **1**) *Han är en b. att göra. Hon sökte nu ej längre (stifta, knyta) nya b-er.* **2**) *Nu hade jag tillfälle att närmare skärskåda min nya b. Skryta med sina fina b-er* även ngt mindre konkr. *Det är bara en tillfällig b.* även abstr. **Syn. I.** (ibl. nära) umgänge; kunskap, kännedom, förtrogenhet; **II.** bekant(ing). **-vorden** ngt högt. skr. — **Bekant|a sig,** -ade. Ngt vard. *Man gick omkring och b-ade sig med dem man ville. Hon b-ade sig också med yngre akademielever och ~. Ha lätt att b-a sig (med folk).* **Syn.** göra sig bekant (med), (söka) inleda bekantskap l. umgänge (med), (ibl. nära:) slå sig i språk l. slang med. **Bekanting,** -en, -ar. Vard. *Min döve b. berättade gärna vid ett glas.*

-kik|a, -as; [-are]; [-ning]. Vard. o. skämts. *Nyfiket b-ade av innevånarna.* **Syn.** kika på, nyfiket l. närgånget (o. ihärdigt) titta på. **-klag|a,** -as; [-an]; [-are]; [-else]; [-elsebrev, sälls. för kondoleansbrev]. Bet. ibl. föga skilda. **I.** Trans. **1**) Om sorg, ånger o. d. **a**) *Det är att b-a, att han icke blev utesluten* mest skr. *Han b-ade uppriktigt, mycket, djupt, att han icke kunnat infinna sig. Det skulle vara att b-a, om ~* gärna skr. **b**) *Skolan har under året haft att b-a förlusten av sin vördade rektor.* **c**) Mer l. mindre formellt. *Jag b-ar det skedda, men kan ingenting göra. Jag b-ar, men jag kan verkligen icke erinra mig något sådant* ngn gång utan subj. *Ett kallt, naket b-ande (av faktum).* **2**) Om medlidande o. d. *Jag b-ar honom på det högsta, djupt, mycket. Vilka under tårar b-ade den olycklige* skönl. osv. *Han är att b-a, då han ju, därför att han aldrig haft något hem. Sorgens b-ande undanbedes* nu ngt åld.; förr ofta på sorgkort (förkortat: S. b. u.). **3**) Om klagan o. d. Numer mindre vanl. o. blott om nöd, olycka o. d. *B-a sin nöd (för, hos en nära vän).* **II.** Refl. Betydelserna närstående. **1**) Om missnöje o. d. *Du har ingenting att b-a dig över! B-a sig över brist på sympati. B-a sig (för l. hos ngn) över dålig behandling.* **2**) Om klagan (för att väcka medlidande). *Hur han än pinades, b-ade han sig aldrig.* **Syn. I. 1**) yttra l. visa l. känna sorg l. bedrövelse l. ledsnad l. missnöje l. ånger över (ngt); klaga över, djupt sörja (ngns död, över ngn, förlusten av ngt), begråta; **2**) yttra l. visa l. hysa medlidande l. deltagande med, ömka, deltaga i; ge uttryck åt sitt deltagande i l. vid, kondolera; **3**) klaga l. jämra sig över, klagande omtala; **II.** (b-a sig:) **1**) yttra l. visa l. hysa missnöje (över), yttra klander (över), klandrande omnämna; besvära sig, klaga; **2**) klaga över sin lott l. sitt öde, framställa sina olyckor till beskådande, ibl. söka väcka deltagande (gm jämmer). **-klagansvärd,** -are; -het. **1**) Mest om sak. *Hans ställning var b.* **2**) Mest om person. *B-ast är modern.* **Syn. 1**) sorglig, beklaglig, bedrövlig, ägnad att framkalla klagan l. bedrövelse, (starkare är:) jämmerlig; **2**) ägnad att framkalla medlidande l. deltagande, ömkansvärd. **-klaglig,** -t, -are; -en (skr.); -tvis (gärna skr.). *B. olyckshändelse. Det är en b. sanning, att ~. B-tvis är det sant, att ~. Är hon åter sjuk? — B-tvis* mest skr. *Jag känner b-en alltför väl de rykten, som ~* oftare: b-tvis l. b-t nog. *Visa en b. brist på hänsyn. Leva i en b. ovisshet om sitt kommande öde. Jag finner det (högst) b-t, att ~.* **Syn.** beklagansvärd; (ibl. nära:) klandervärd, tadelvärd; (b-tvis:) olyckligtvis, sorgligt l. ledsamt nog, tyvärr.

-kläd|a. Särsk. i smtl. även 'beklä'; ordet är dock vanligare i skr. än i smtl. **I.** Huvudbet. **1**) Om kläder o. d. **a**) *B-as med purpurn till tecken på sin värdighet. B-a ngn med tecknen till hans värdighet.* Eljest mindre vanl. *B-d med de uslaste slarvor* hellre 'klädd i'. **b**) *En förening för b-ande av fattiga barn. Han tog upp henne från gatan och lät b-a henne från huvud till fot.* **c**) *Proviantera och b-a en hel armé.* **d**) Närmare 2 står: *Pansar, som b-de både över- och underkropp.* **e**) *Hjälm-, stålb-d* oftare stålklädd. *Handskb-d.* **2**) Allmännare o. bildl. **a**) Organiskt. *Träden stå redan b-da med löv. Kroppen är b-d med korta, täta hår. Om våren, då marken b-es av livlig grönska. Vass(be)klädda stränder.* **b**) Oorganiskt. *B-a de gamla, fula väggarna med bonader. Asken var invändigt b-d med röd schagg* vanligare 'klädd'. *Väggar b-da med tegel, cement, bräder. Ett rum, vars alla väggar voro b-da med bokskåp. I denna lösning b-es kulans yta med ett lager av ~. Bräd-b-a.* **II.** Märk särsk. användningen om (gärna högre) värdighet l. ämbete. **1**) *B-a ngn med en värdighet.* **2**) *B-a ett ämbete; en post (så)som ~; en viktig post. B-a någon hög befattning. Ovärdig att b-a någon rikets tjänst.* **Syn. I. 1**) ikläda, iföra, kläda

i, påkläda ₪; ge kläder åt, förse med kläder, ibl. klä u'pp; (be)täcka; **2**) låta växa på, betäcka med, (b-d:) bevuxen, klädd; överkläda ₪, överdraga, fodra; ibl. hölja l. pryda; **II. 1**) göra till innehavare av, åt ngn överlämna l. uppdraga (handhavandet av); **2**) (ss. ordinarie) inneha l. sköta l. förvalta l. förestå (ett ämbete osv.). **-klädnad,** -en, [-er]; -saffär osv. se II. **I.** Enkelt. Ofta skr. **1**) Abstr. Utan plur. *Till b. av landstormen.* **2**) Konkr. Ibl. med plur. Brukas t. e. om kläder, tapeter, brädfodring, rappning, pälsfoder, bordläggning, förhydning, beslag, skodon, fjädrar, mossa osv. *E. o. tullvaktmästarna begära fri b.* även mer abstr. *Ursprungligen anskaffades och underhölls b-en av soldaterna själva. Fot-; vinter-; dun-; mur-; brädbeklädnad.* **II.** Ssgr. Ansluta sig nästan alltid till den abstr. bet. **1**) *B-saffär.* **2**) *B-sarbete* krigs.; avser att ge större varaktighet o. brantare lutning åt en jordvall. **3**) *B-sersättning* t. e. åt stationskarl som själv håller sig uniform; jfr *B-sbidrag* o. *B-shjälp* som uppbäres av vissa tjänstemän. **4**) *B-sintendent* vid flottans marinintendenturkår, omhänderhar b-s- o. sängpersedelförrådet vid en flottans station; kallades till 1904 *B-sförvaltare* o. var då vid flottans civilstat. **5**) *B-smur.* Tunn mur som endast avser att skydda en jordsluttning mot utskärning av vatten l. att skydda en lös bergart mot vittring (✕ stödmur); (i befästningskonsten:) mur använd som stöd för jordmassor inom fästningsverk (o. särsk. vid gravsidorna). **6**) *B-stegel* fasadtegel (✕ vanligt murtegel osv.). **7**) *B-sväxter* 'trädväxter', 'textilväxter'; lämna råämnen till b-sartiklar; ex.: bomull, lin, hampa, kokospalmen (tågorna kring nöten). **Syn. I. 1**) beklädande; **2**) kläder, dräkt; betäckning, hölje; betäckande lager, överdrag; **II.** (beklädnads-, ibl.:) kläd-. **-klädning,** -en, [-ar]. Mest skr. Mindre vanl. än 'beklädnad'; säll. konkr. *B-en med bräder faller sig nog dyrare.* **-klädsel,** -n. Mindre vanl. Blott 'bildl.' som i *Fartygssidas brädbeklädsel ovan däck.* **Syn.** se beklädnad.

-kläm|ma, -mas; -d (med gradformer); -dhet; -ning. **I.** Finita former. I allm. sälls. o. skönl. *Innehållets dysterhet b-mer läsaren. Aningar som b-ma sinnet, ens hjärta, varav hjärtat b-mes.* **II.** Part. o. subst. Vanligare än de finita formerna o. med större stilområde, ehuru även de ofta skönl. **1**) Part. pres. *En tung, b-mande stämning. Så b-mande mörkt. Ett ögonblick var det b-mande tyst. Verka b-mande.* **2**) Part. perf. *Händelsen gjorde mig b-d. Med b-t hjärta. I sin b-dhet sökte hon finna förströelse.* **3**) 'Beklämning' är vanligare än 'b-dhet'. *Blott den första b-ningen vill ge med sig, skola vi söka resa utrikes med henne. Övervinna en känsla av b-ning, som vill smyga sig över en. B-ningen började vika.* **Syn. I.** göra beklämd, verka beklämmande, hoppressa l. hopsnöra (strupen), tynga på, ängsla, (ibl. nära) fördystra; **II. 2**) (be)tryckt, ängslig, orolig o. nedstämd, förstämd, nedslagen, orolig o. sorgsen till mods l. sinnes; **3**) tryckande (o. pinande) l. djup oro, (svår) ängslan, 'hopsnörning av strupen', (djup) förstämning l. förstämdhet. **-knip,** -et. **1**) 'Bildl.' Ngt vard., mindre vanl. *Råka, komma, vara i b. (för ngt, genom ngt).* **2**) 'Egentl.' Sjöv. Om ett föremål som fastklämmes, så att det ej utan svårighet kan komma loss l. halas. **Syn. 1**) klämma, trångmål, knipa. **-knip|a (sig);** -ning (med plur.) Sjöv. *Vid frestning på den ända, som går in i bukten och bildar halvslaget omkring denna, kommer sålunda denna ända att b-a sin egen sladd.* **Syn.** sätta l. lägga i kläm, fastklämma ₪; (refl.:) komma i beknip, komma l. råka i kläm, sätta sig fast, fastna.

-komm|a. I. Trans. 'Få', särsk. med betonande av 'mottagandet'. Nästan endast skr., i många fall ngt föråldrat. *Tack för brevet, som jag nyss b-it. Efter de underrättelser, vi b-it, anta vi ~. Full betalning, valuta b-en.* **II.** Intr., ofta med 'indirekt' personobj. **1**) Om hälsotillstånd l. allmännare. Med sättsadverbial. **a**) *Maten bekom honom (icke) väl, illa.* **b**) *En resa skulle säkert b-a dig väl. Det kan b-a dig illa!* hotande: ha ledsamma följder för dig. **c**) Det hövliga uttr. *Väl b-e!* (blott ldls. även 'väl b-et!') börjar avta i bruk; det är, liksom 'Gud hjälp', en smula åld. i stället för 'prosit', då ngn nyser; likaså efter slutad måltid, då förr värdfolket gärna mottogo gästernas tack med ett 'väl b-e'. Ngt bättre har det hållit sig i ironisk användning. **2**) Gå till sinnes o. d. Mest i vissa uttr. *Han lät sig icke b-a* förblev oberörd, tog icke något intryck av det, tog ingen notis om, låtsades som om det varit ingenting. *Morgonen var ovanligt kall, men de läto sig icke därav b-a* skr. *Jag försökte pika honom för det, men det bekom honom ingenting, inte det minsta.* **Syn. I.** mottaga, få, få mottaga, erhålla; **II. 1**) ha (vissa) följder l. inverkan på, inverka på, ha (gott l. dåligt) inflytande på, lända till (skada l. nytta); (ibl. ersatt av:) må (väl l. illa) av; **2**) göra (synbart) intryck på, gå till sinnes, bekymra, öva smärtsamt l. obehagligt l. ogynnsamt inflytande på; (ibl. ersatt av:) låtsa o'm l. låta märka l. d. **-komma igen ₪, tillbaka, ut ₪, åter ₪.** Alla mer l. mindre skr.; de två sista vanligare i fast form. **-kost|a,** -as; [-are]. *Själv b-a (sig) sin uppfostran. Han ser inte på vad han b-ar sig. Vi fick naturligtvis b-a inredningen, bolaget b-ade endast själva byggnaden. Fadren hade*

ej råd att b-a ens äldste sonen vistelse vid akademien även 'sonens'. *Reparationer b-as av husägaren. Högst 700 kr. att användas till b-ande av tandvård för manskapet inom* ~. **Syn.** bestrida kostnaderna l. utgifterna för, bestå medel l. medlen till, kosta på ɯ, betala. **-kostnad,** den-kön. Blott i förening med 'på'. *Resa på statens, på egen b. Leva på andras b.* Friare: *Latinet gynnades oskäligt på b. av de modärna språken* till förfång för, med åsidosättande av, inkräktande på. *På sanningens b. Roa sig, göra sig lustig på ngns b.* ha roligt åt, göra narr av l. till föremål för gyckel, driva med. *Skratta på ngns b.* åt ngn. **Syn.** (om)kostnad(er), utgift(er); (ibl.:) medel, pengar.

-krans|a; -ning (med plur.); -ningsakt. Ofta skönl. (ehuru ej säll. 'kransa' föredras). **1)** *B-a sitt hår. Under b-ningen* i fråga om promotion. *B-ad med blommor. Blomb-ad.* **2)** *Lövskog b-ar (sluttningarna kring) sjön.* **Syn. 1)** kransa, smycka l. pryda med kransar, sätta en krans l. kransar på (till fest l. som utmärkelse l. belöning); smycka med kransar av; **2)** bilda en krans l. växa. (om)kring, omge med l. innesluta inom en krans av. **-krig|a,** -as. Mest skr. *B-a varandra.* Ngn gång bildl. **Syn.** föra krig mot, strida med. **-kräft|a,** -ade, -as; [-are]. **1)** Göra trovärdig o. d. *Med ed b-a sin utsago. Han kan b-a, att saken tillgick just så. Undantag som b-a regeln. Det b-ades också av utgången. Mina farhågor b-ades. Det synes b-a sig, att* ~. *Ett ännu icke b-at rykte vill veta, att* ~. **2)** Ge gällande kraft o. d. *B-a med handslag. B-a ett avtal, ett fördrag. Få sitt adelskap b-at, sina privilegier b-ade.* **Syn. 1)** (be)styrka (sanningen l. riktigheten av), besanna, intyga, vitsorda, ge ökad trovärdighet l. större visshet åt, göra trovärdig, besegla (högt.); (ibl. nära:) vittna om, (be)visa; (säll. för) besvara med ja, bejaka, säga ja till; (refl. o pass.:) visa sig riktig l. sann, besanna sig, sannas, träffa l. slå i'n, gå i uppfyllelse, uppfyllas: **2)** ge gällande kraft l. full giltighet åt, stadfästa, 'fästa', ge (sin) bekräftelse åt, sanktionera, ratificera. **-kräftelse,** -n, -r; -formel (ibl.: edsformel). Jfr verbet. **1)** *Edlig b. Man fordrar b.; jag är färdig att ge den. B-r av den arten äro föga att lita på. Ryktet vann b. Tarva b. Få b. på riktigheten av sin förmodan.* **2)** *Laga b.* **Syn. 1)** bestyrkande osv.; (ibl. nära:) bevis; **2)** stadfästelse, sanktion, ratifikation. **-krön|a;** -ing (med plur.); -ingslist. Ofta ersatt av det enkla 'kröna'. **1)** Skönl., ej säll. högt.; ibl. bibl. Part. perf. är den vanligaste formen. *Bladb-t, skogb-t, lager[be]krönt. Se kullen därborta, av lönnar b-t!* Mer säll. rent bildl. *Gud har [be]krönt mitt verk med framgång.* **2)** Byggn. *En b-ande list* vanligare: krönande. *Med b-ingar i rödaktig granit.* **Syn. 1)** (festligt) smycka l. (högtidligt) pryda (med blommor o. d.), bekransa; som prydnad resa sig över, 'avsluta'; ibl. begåva l. rikligen välsigna (med); (nära stå ibl.:) belöna, fullända, sätta kronan på, föra till ett glänsande slut, ärorikt l. lyckligt fullborda; 'pryda med horn', göra till hanrej; **2)** kröna, förse med dekorativt avslutande takrand l. gesims l. (krans)list o. d.; (b-ing:) kröning, krön, gesims osv.

-kväm, -t, -are, -het; [-hetshänsyn]. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Mest om sak. *Ha en b. soffa att vila på. B-t format. B-a förbindelser med staden. B. landningsplats. För att göra resan b-are. Föra ett b-t liv. Bo b-t. Inrätta det b-t för l. åt sig. Du finge det b-are, om* ~. *Skriften bör vara b. både för den som skriver och för läsaren. B. att ta till. Stigen var så bred, att man b-t kunde gå tre i bredd. B-ast(e sättet) vore att ta tåget. Det är verkligen ett b-t sätt att komma ifrån en skyldighet. En b. förevändning.* Om person. *En (för sig) b-are konung än detta svaga barn kunde de härsklystna herrarna näppeligen funnit.* **2)** Om person. Tadlande. *Vara loj och b. av sig. Det duger inte att vara så där b.!* **II.** Bibet. **1)** Åld. o. mindre vanl. *Han var numera föga b. att handhava socknens angelägenheter.* Vanligare i uttr. *B. för, till studier.* **2)** Lagt. I uttr. *B. till äktenskap.* **B)** 'Bekvämhet'. Ordet är vanligast i bet. 'maklighet'; *Andlig klemighet och b-het.* Dock t. e. *Jag vill inte bestrida b-heten av att* ~. Eljest föredras ofta 'bekvämlighet'. **Syn. A) I. 1)** som ej förorsakar l. medför l. erbjuder svårigheter, ej till besvär, som ej vållar besvär l. ansträngning, lätt (att använda l. tillämpa l. utföra l. begagna l. ta ti'll l. handskas med), lätthanterlig, (ibl. nära:) medgörlig; angenäm, behaglig, komfortabel; (ibl. nära:) passande, tjänlig, läglig; (b-t:) ledigt, lätt (o. ledigt); **2)** maklig, som skyr besvär l. ansträngning l. svårigheter, (starkare äro:) lat, loj, trög; **II. 1)** lämplig, duglig, i stånd, passande, lämpad; **2)** i besittning av nödiga förutsättningar för. **-kväm|a sig,** -ade. **1)** *Äntligen b-ade han sig (till) att utrymma lägenheten.* Säll. *B-a sig efter* ~. **2)** Märk uttr. *Låta b-a sig till ngt, att göra ngt.* **Syn.** (låta) förmå sig (till l. att; om ngt besvärligt l. som man ej varit böjd för), omaka sig, (slutligen) gå i'n på, nedlåta sig; foga sig efter l. i, finna sig i, rätta sig efter, ställa sig till efterrättelse, lämpa sig efter. **-kvämlig,** -t, -are; -en; [-göra, skr.; vanl. ɯ]; [-tvis, adv.]. I allm. mindre vanl. än 'bekväm', men eljest brukat i alla dess bet. (utom 'bekväm till äktenskap'). *Det var sannerligen icke den b-aste syssla.*

Han ville ha det så b-t. Lite b. av sig. Adverbet 'b-en' ngt vanligare, särsk. i skr. *Enbart dessa utgjutelser kunde b-en fylla en hel årgång!* **Syn.** bekväm; (b-en:) lätt(eligen), utan svårighet. **-kvämlighet,** -en, -er; -sanstalt m. fl. se B nedan. **A)** Enkelt. **I.** Utan plur. **1)** Abstr. **a)** *Det är alldeles efter b.* som det faller sig (bäst) l. är bekvämast. *Man tolkade bestämmelserna efter sin egen b.* **b)** *Så stor att man med b. kunde få in handen* oftare 'bekvämt' l. d. **2)** Ngt konkretare. **a)** *Till de resandes b. Söka, (upp)offra sin egen b.* **b)** *I all b. ta sig en liten sovstund. Älska b.* **II.** Med plur. (som är vanligare än sing.). **1)** *Genom sina förbindelser i orten lyckades han förskaffa oss en del b-er, som vi eljest säkert fått undvara.* **2)** *En våning med alla nutida b-er* ss. källare, vind, tambur, skafferi o. garderober (i allm. goda 'utrymmen'), vidare vattenledning, ringledning, elektriskt ljus o. kokgas, centralvärme, klosett m. m. **3)** Pregnant om klosett, nattkärl, kommod, avträde. *Var ha vi b-en? Finns det någon b. här?* **B)** Ssgr. **1)** *Av b-shänsyn. Förestavat av b-sskäl.* **2)** *B-inrättning* klosett o. d. **Syn.** lätthet, behaglighet; tjänlighet, läglighet; ibl. fördel; ibl. gott mak, makliglhet, ro.

-kym|mer (-tj-); -ret, -mer; best. plur. -ren, särsk. i smtl. även -merna l. -rena. **I.** Enkelt. Ordet är vanligast i plur. Bet.-skiftningarna (bedrövelse o. oro; ängslan o. oro, farhåga; oroliga omsorger) äro ofta föga utpräglade. **1)** Allmännare. *Slå ifrån sig,* (särsk. skönl. även) *förjaga b-ren. Låta alla b-mer fara. Har hon inte några b-mer, så nog skaffar hon sig. B-mer gör gammal i förtid. Leva utan, fri från (alla) b-mer. Sorg och b-mer hade åldrat honom i förtid. Efter många sorger och b-mer. Så var det b-ret förbi! Hans tillstånd väcker b-mer. B-ren med henne städs bosätta sig* Geijer. **2)** Märk särsk. **a)** *Draga b-mer över ngn* skr. *Bereda sin fader b-mer. Förorsaka, göra sina föräldrar stora, svåra, många b-mer.* **b)** *Hans halsstarrighet inger mig (allvarliga) b-mer för hans framtid. Gör dig inga (onödiga) b-mer (därför)! Det var mitt minsta b-mer! Hade jag inga värre b-mer!* **c)** *B-mer för kläder och föda. Ha b-mer för l. om ngt. Martas b-mer* i fråga om person som släpar dag ut och dag in o. knappt har en 'enda stunds ro att stilla sina tankar'; det yttre livets omsorger; näringsbekymmer; hushålisbestyr; onödiga omsorger. *Husliga, ekonomiska, timliga b-mer. Närings-, bröd-; giftasb-mer.* **II.** Ssgr ha antingen *bekymmer-* (b-merfull, b-mersam) l. *bekymmers-* (b-merslös) l. bägge formerna (b-mer(s)fri). **Syn. I.** bedrövelse o. oro, oro över ledsamma fhdn l. över ngt ledsamt, ibl. (aggande) sorg(er); ängslande oro, ängslan o. oro, farhåga, fruktan, ibl. bävan; ibl. bryderi; orolig(a) omsorg(er), ivriga o. jäktande l. ängsliga bestyr. — **Bekymmerfull;** [-het]. Gärna skr. *Många b-a stunder. Hon suckade tungt och b-t.* **-sam,** -t, -mare; [-het]. Om sak. *B-ma tider. Det ser (rätt) b-t ut för honom. Ha det b-t.* **Syn.** brydsam, oroande, som förorsakar l. inger bekymmer. — **Bekymmer|s|fri;** [-het]. Mest utan 's'. *En jämförelsevis bekymmerfri ålderdom. Bekymmersfritt som hennes liv framflyter.* **Syn.** sorgfri, lugn. — **Bekymmerslös;** -het. *Leva b-t utan tanke på morgondagen, utan att behöva tänka på sitt livsuppehälle. Jag liksom dricker själsstyrka av själva b-heten.* **Syn.** fri från bekymmer, sorgfri, lugn; obekymrad, liknöjd, sorglös, vårdslös. — **Bekymr|a,** -ade, [-as]; -ad (ofta adjektiviskt). **I.** Trans., vanl. opers. **1)** Bedröva, ängsla o. d. Gärna bibl. **a)** *Låt detta icke b-a dig! Emellertid b-as vi icke alltför djupt av detta* sälls. *Har du något som b-ar dig, så gå till Honom, Han kan trösta.* **b)** *Det b-ade dem allvarligt, att* ~ vanligare: gjorde dem allvarliga bekymmer l. d. **2)** Nästan endast nekat: lämna oberörd o. d. Gärna opers. *Det b-rar mig föga, om han kommer eller icke. Vad b-ade det honom!* **II.** Refl. **1)** Mindre vanl. Oroa sig. *Vad är det värt att b-a sig över en sådan bagatell! B-ra sig för framtiden* sälls. **2)** Huvudanvändningen. Mest nekat. Bry sig (o'm). **a)** *Ingen b-ar sig om det arma barnet. Vad b-a de sig om människors öden!* Mindre ofta med 'med': *Han b-ade sig föga med att söka lösa motsägelsen.* **b)** *De gåvo sig av utan att b-a sig om varningen.* **c)** Ngt vard. *B-a dig inte!* bry dig icke om det, lägg dig inte i det, det angår dig icke, var inte orolig (för den saken), var (du) lugn. **III.** Deponens. Blott bibl. *Huru länge skall jag b-as i min själ?* **IV.** Bekymrad. *Jag är verkligt b-ad för hans framtid, för framtiden. För min skull skall du ej behöva vara b-ad. Jag fann dem b-ade över* l. *för att de ej hört av sonen sedan i december, för sonen, som de ej hört av på ett år. Med b-ad min.* I bibl. stil ibl. ngt närmande sig bet. 'sorgsen'. *B-ad över sina synder, sin syndaskuld. Är ditt hjärta b-at, så* ~. **Syn. I. 1)** bedröva, göra bedrövad l. sorgsen l. nedslagen; oroa, ängsla, göra orolig, göra bekymmer l. bekymrad; **2)** 'göra', 'röra', angå, intressera; **II. 1)** oroa sig; **2) a)** befatta sig l. syssla med, taga sig a'n, vårda sig l. vinnlägga sig om, låta sig angeläget vara; ibl. låta gå sig till hjärtat; **b)** ta intryck l. låta sig påverkas av, ta notis om, fråga e'fter; **III.** bedrövas osv.; **IV.** ängslig, orolig, full av farhågor, tryckt av bekymmer; ibl. sorgsen.

-kytta|d (-tj-);-t. Ngt vard. Ej brukat

av alla. *Hon såg så b-ad ut, att han började tycka synd om henne.* **Syn.** rådvill, 'betuttad', oviss (om) vad man skall ta sig till, perplex, i förlägenhet, bekymrad, illa däran, orolig, ängslig. **-kämp|a,** -as; -are. Säll. om egentlig strid. *Söka med alla medel b-a det tilltagande fördärvet. Den fiende de ha att b-a är ej en öppen fysisk, utan en dold moralisk. Ha stora svårigheter att b-a. Till lungsotens b-ande.* **Syn.** kämpa l. strida mot, (gm kamp) söka övervinna; segerrikt kämpa mot. **-känn|a;** -are (vanl. med gen. l. 'av'; om Gud, viss lära o. d.); -ariver; [-ari'nna l. -erska]; [-ing o. -ingskort; spelterm]. Trans., refl. o. abs. **I.** Allmänt. *B-a sitt brott, sin synd. Jag b-er av allt hjärta inför Dig, att jag icke haver älskat Dig över allting. Först då bevisen alltmer hopade sig, fick man honom att b-a (att han var brottslingen). Du har stulit, b-er du? Har den anklagade bekänt?* **II.** Märk särsk. **1)** Bibl. osv. *B-a sin tro* (öppet) avlägga sin trosbekännelse. *B-a Kristus. B-a ngn med munnen, men icke med levernet, icke med* l. *i hjärtat.* Refl. *B-a sig till en lära, en viss åsikt* även vetenskapligt osv. *Kristi b-are. Martyrer och b-are* särsk. om dem som lidit förföljelse men undgått martyrdöden. **2)** Medge l. yppa. **a)** Mer utpräglat. *B-a sig som fader till barnet* mindre vanl. *B-a sig skyldig* skr. *B-a sin kärlek, sin böjelse för ngn.* **b)** Mer förbleknat. I ngt vard. uttr. som *Jag får (då), måste, [må] b-a, att det var lite för tilltagset av dig.* Skr. t. e. i *Detta är, vi b-a det, mer än vi vågat hoppas.* **c)** Abs. *B. (uppriktigt, bara, nu bara), är du inte kär?* **3)** Spelterm. *B-a färg, kort* slå på ett kort av samma färg som ett utspelat; även bildl.: öppet uttala sig, icke (längre) smussla med, 'sjunga ut'. *Du bekände inte (hjärter) nyss, då hjärter var utspelat. Har du inte b-ing, att b-a med?* inga kort i den utspelade färgen. **Syn. I.** erkänna (en synd osv.), tillstå, vidgå; **II. 1)** (öppet) förklara l. erkänna l. tillstå att man hyllar l. tror på l. (an)sluter sig till; **2)** medge, yppa, tala o'm, ej längre fördölja; förklara, säga. **-kännelse,** -n, -r; -frihet m. fl. se II. Ofta tämligen konkr. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. **a)** *Avlägga (en) fullständig b. Frivillig, avtvungen b. Förmå ngn till b. av sitt brott. Ej bör någon i brott, som å liv gå, fällas på egen b., utan de omständigheter finnas, som b-n styrka. Sitta på b.* förr, om anklagad som sattes i fängelse för att förmås att bekänna. **b)** *Syndernas b.* **2)** Märk särsk. **a)** *Munnens b.* öppen b. av sin tro, av Kristus osv. Konkr.: *Den oförändrade Augsburgiska b-n* b-skrift omfattande den evangeliska b-n. *Ämbetena skulle delas lika mellan de båda b-rna, den katolska och den protestantiska* även fattat koll. (om bekännarna). **b)** *Jag älskar er, förlåt mig denna b-n* skr. *En skön själs b-r* en Goethe-titel, brukas numer mest ironiskt i sing. **II.** Ssgr. Nästan endast med bibl. bet. Ofta skr. **1)** *B-frihet* varje individs rätt att uttala sina religiösa åsikter och ej tvingas till annan trosbekännelse än den han själv hyllar. **2)** *B-lös(het)* konfessionslös(het), icke bunden av ngn viss bekännelse; som icke bekänner sig till ngt visst kyrkosamfunds trosläror. **3)** *B-skrift(er)* särsk. kyrkans. **4)** *B-trogen* o. *B-trohet.* Mest bibl., men även friare. *Den positiva, b-trogna teologien. Han är liberal, och till och med en av de b-trognaste.* **Syn.** erkännande; syndabekännelse; trosbekännelse; troslära, religion, konfession, 'tro'.

-lack|a, -ade, -as; -are; [-else; -erī; -erska]. 'B-are' är den enda verkligt vanliga formen; finita former mest åld. l. skämts. *B-ar någon sin överhet, så slå b-aren på munnen! Bli b-ad för sina bästa gärningar.* **Syn.** förtala, baktala, bakdanta, smäda, beljuga, tala illa om (på ngns rygg); (b-are:) smädare, bakdantare. **-lagd** se belägga. **-lamr|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Vanligast med saksubj.; dock även med personsubj.; i perf. part. ibl. abs. *Till och med golvet var b-at med böcker, så att man knappt kunde komma fram. Allt skräp, som b-ade däcket. B-a däcket med allehanda skräp. Här är för b-at. En hylla proppfull med böcker och ett stort b-at skrivbord.* Även bildl. **Syn.** ligga o. hindra, ligga i vägen l. till hinders, ligga o. skrymma, i onödan uppta plats; fullproppa, överlasta, uppfylla (med skräp, med sådant som besvärar l. åstadkommer oreda). **-lang|a,** -ade. Vanl. skämts. l. ngt vard., ibl. med åld. anstrykning. Nästan endast i uttr. som: *Vad den saken b-ar, så får jag säga det, att ~. För resten så var jag redan gift då, vad det b-ar.* Mer säll. i pres. part. (prepositionellt brukat). **Syn.** anbelanga, angå, beträffa.

-last|a; -ning (med plur.) o. -ningsprov m. fl. gärna tekn. **A)** Belasta. **I.** Mer egentl. **1)** Lägga last l. d. på. **a)** Allmänt. *Lägg stenarna så, att båten blir jämnt b-ad! B-ade med det tagna bytet, avtågade de följande dag. Ett bord, rikligt b-at med utsökta rätter.* **b)** Tekn. *Läktaren, som var avsedd att rymma 600 personer, b-ades försöksvis med 100,000 kg.* **c)** Idrott. *Den häst som anses som den bästa, b-as tyngst, högst.* **2)** Ligga som last l. d. på. *Paviljongerna b-a taklaget obetydligt, vadan sparrverket är ytterst smäckert.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Lägga last l. d. på. **a)** Tekn. *Ett hårt b-at ledningsnät* i fråga om det arbete man låter det uträtta. I fråga om t. e. ackumulator: ladda. **b)**

Idrott. *B-ad med en handikap av ~. Hårt b-ad* som fått ge (för) stor handikap. **c**) Handels. *Poster, som skola b-as [ert konto].* Hit kan även ansluta sig: *Budgeten är starkt b-ad, och man söker efter medel att göra besparingar.* **d**) Allmännare; t. e. om gäld, pålagor (detta särsk. i pass.). *Boken bör icke b-as med så mycket noter. B-a minnet med en massa onödiga saker. Huset är b-at med inteckningar (upp till skorstenarna). B-as med extra pålagor. Hemmanet var b-at med födoråd* ämb. **2**) Ligga som last l. d. på. **a**) *Utgifter av denna art böra för närvarande icke alltför mycket, strängt, hårt b-a budgeten.* **b**) *Ännu ett ämne alltså, som skall onödigt b-a undervisningen på gymnasialstadiet!* **c**) *Hon täljer alla synder, all lögn och flärd och mord, / varmed hon är sen tusen år b-ad* B. E. Malmström. **B**) Belastad. Märk särsk. *Nervöst b-ad. Ärftligt b-ad. Mindre b-ade familjer.* Jfr för övrigt ovan. **C**) Belastning. Märk särsk. **1**) Tekn. *Kupolvalv utöva obetydlig b-ning. Vilande, rörlig b-ning. Överb-ning. Den (högsta) tillåtna b-ningen. En maskin [för sträckprov] ~ konstruerad för en b-ning av upp till 50,000 kg.* Ibl. även friare. **2**) Idrott. *Den kolossala b-ningen av minus 40 i varje game* i tennis. **3**) *Ärftlig, nervös b-ning.* **Syn. A**) **I. 1**) **a**) lasta, lägga en last l. börda l. tyngd på; lägga ngt tungt på; överhopa, rikligen förse; **b**) förse med belastning (för att pröva bärkraften l. öka stabiliteten); **c**) pålägga (överlägsen tävlare) extra vikt; **2**) ligga l. vila tungt på, tynga (på); **II. 1**) **a**) uttaga ɯ (ett visst) arbete av, låta uträtta (ett visst) arbete; ladda; **b**) låta (ngn) uppbära l. ge handikap l. 'förgåva'; **c**) påföra (utgift, kostnad), debitera; **d**) betunga, (ned)tynga, besvära, nedtrycka, upptaga, ibl. överhopa l. belamra; **B**) behäftad med sjukliga anlag, med sjukligt påbrå, sjukligt predisponerad.

-le, [-log, numer ibl. även -ledde], -s; -ledd. Skr. *B. tidens svagheter. Vad somliga b., förgudas utav andra.* **Syn.** hånfullt l. föraktligt l. överlägset le åt, göra till föremål för åtlöje, skratta åt, förlöjliga, göra sig lustig över, göra narr av; begabba, håna, göra spe av. **-ledsag|a** (vanl. bē-; ngn gång belēd-); -are; -arinna; -erska; -ning. Skr. 'B-a', till skillnad från 'ledsaga', avser ett ofritt, passivt följande (icke ett vägvisande). **I.** Egentl. *B-ad av sviten, infann sig konungen till föreställningen. B-a ngn till graven.* **II.** Bildl. **1**) *En suck b-ade orden. Ofrivilligt b-ade av ryckningar i ansiktet. Handlingar, b-ade med utlåtande från överintendentsämbetet. Anförandet b-ades av, med bravorop och hyssjningar.* **2**) Mus. *B-ande stämma. Sång utan b-ning. Sång, b-ad av piano(spel).*

Syn. I. ledsaga, (åt)följa, följa mēd, vara ngns följeslagare; ibl. eskortera l. konvojera; **II. 1**) ibl. inträffa samtidigt med; ibl. följa på; (b-as:) följas l. efterföljas (av); ansluta sig (till), komma som bihang l. tillägg till; låta åtföljas av; **2**) ackompanjera. **-leva|d,** -t. *Fransmannen är mer b-d, spanjoren mer högtidlig. En b-d karl. Uppträda b-t. Ett fint och b-t sätt. I de mest b-de ordalag. Han dolde b-t en gäspning.* **Syn.** som vet att skicka sig, som aldrig bryter mot god ton, som har fint (umgänges)sätt l. världsvana l. sällskapsvana l. levnadsvett, gentlemannalik, 'chic'; (ibl. nära:) artig, förbindlig, mycket hövlig, förekommande (i umgänget), urban; ibl. världsman l. världsdam. **-levenhet,** -en; -sregel. *Den b., som man ej sällan finner medfödd i gamla släkter. Regler för b-en.* **Syn.** levnadsvett, fint (umgänges)sätt, världs- l. umgängesvana, god ton; (ibl. nära:) förbindligt l. förekommande väsen l. sätt. **-ljug|a,** -as; [-are]. *Han har b-it mig! B-en av sina bästa vänner. Både adel, borgare och bönder beljögo varandra för de danska fogdarna.* **Syn.** ljuga på, utsprida lögner om, framkomma med grundlösa o. illvilliga beskyllningar mot, pådikta ngn ngt. **-lopp,** -et, =. Numer nästan endast om pengar. *Utbetala ngt till fulla b-et. Skulderna uppgingo till ett b. av 1,000 kr. Till dubbla b-et. Ett däremot svarande b. B-et bör ej överstiga 200 kr. Å ett b. av ~.* **Syn.** (penning)summa.

-lys|a. 1) Egentl. *Solen slet sig lös ur molnen och b-te kullarna och dalen. B-t av skenet från en rökande lampa. Fullt, skarpt, starkt, delvis, halvt, svagt, dåligt b-t. Sundet b-es ibland av blixtarna från klippfyren. B-a med strålkastare. B-t ovanifrån. Solb-t.* Ofta fotografiskt. **2**) Bildl. Mest med abstr. obj. *Om du ville b-a ditt påstående med ett exempel, vore jag tacksam. B-a ngt med citat från ~.* Märk part. pres., som ofta är adjektiviskt. *Hans uppträdande i frågan är synnerligen b-ande för hans karaktär. B-ande exempel.* **Syn. 1**) lysa l. skina på, upplysa, låta (sitt) ljus falla på; ibl. fördela dagrarna på; låta dagern (på visst sätt) falla på, ibl. 'exponera'; göra ljust, sprida ljus över l. i, fylla med ljus; **2**) kasta l. sprida ljus över, visa (ngt) i dess rätta skick l. sammanhang, visa meningen med l. innebörden av, förklara; (b-ande ibl.:) upplysande, karakteristisk, 'sägande', (ibl. nära) avslöjande l. 'utmärkt'. **-lysning,** -en, -ar; -sanläggning; -seffekt (särsk. mål. l. i fotografin); -sförhållande (mest i plur.); -smagasin (bod för försäljning av lysoljor, lampor osv.); -sspänning (= högspänd ström för kraftändamål); -sändamål. **1**) Egentl. *Stråla i bengalisk b., i full b. Gas-, fotogen-; gatubelysning. Fortsatt införande*

av agabelysning vid mindre fyrar 'aga' bildat av *A*ktiebol. *G*as-*A*ckumulator. *Strömmen nedtransformeras till b-sspänning. B-en var sådan, att halva ansiktet var mörkt. Öka b-en. B-sförhållandena i skolsalen lämna åtskilligt övrigt att önska. Den s. k. indirekta b-en åstadkommes därigenom att en skärm av plåt eller mjölkglas sättes under en ljusstark lampa, upphängd under taket.* Ofta mål. och i fotografin. *Morgon-; blixtbelysning. Correggio äger sin styrka i b-en* sättet att fördela skuggor och dagrar (på en tavla). *Återge de mest skiftande b-ar.* **2**) Friare o. bildl. *Ställa ngt i sin rätta b. (Sedd) i denna b. tedde sig saken helt annorlunda. Ge ngt en allsidig b. Ställa i skarp b. Framstå i ofördelaktig b. Till b. av min uppfattning vill jag ~.* **Syn. 1**) sken, ljus, dager; (konstgjord) upplysning; lyshållning; ljusfördelning; **2**) ljus, klarhet, förklaring; utredning, framställning i dess rätta skick l. sammanhang.

-lån|a; -bar (mest handels.); [-are]; -ing (med plur.); -ingsdag; -ingsvärde. Vanl. 'lämna som pant för lån', men särsk. handels. även 'lämna lån på'. **I.** Enkelt. **1**) *B-a sina dyrbarheter, sin klocka. Återinlösa b-ade möbler. Förgäves söka b-a en inteckning.* **2**) Mest handels. *B-a varor. Banken b-ar aktier och statspapper.* **II.** Ssgr. **1**) *Varor som äro b-bara i riksbanken.* **2**) *Tre månader från b-ingsdagen.* **Syn. I. 1**) begagna l. lämna (ngt) som hypotek l. pant för lån; uppta l. få lån l. (få) låna pengar på, ibl. pantsätta l. inteckna l. förpanta l. (vard.) 'stampa på'; **2**) motta (ngt) som hypotek l. pant för ett lån; lämna lån på; **II.** (b-bar:) som kan l. får belånas. **-låt|en,** -et, -nare (oftare 'mera, mest b-en'). *Är du b-en, om du får 5 kronor? Jag är b-en med vad jag får. Jag vore mera, bättre b-en, om jag finge det nu. Inte riktigt b-en med förklaringen. Hon såg så innerligt b-en ut över sin kaffekopp. Skratta b-et. Med b-en min. Jag är så mätt och b-en. Tack, jag är redan fullt b-en* ofta som svar på fråga (vid bordet) om man önskar mer. *Börje var b-nare med sin värld än någonsin.* **Syn.** (för)nöjd, tillfreds, tillfredsställd, som fått nog, som ej önskar mer, nöjd med sin värld; ibl. mätt. **-låtenhet,** -en. *B-en över berömmet gav sig uttryck i hans ansikte. Skina av b. B. med sin värld. Har fullgjort sina åligganden till min fulla b. Till allas b. Utfalla, bli, vara till ngns b., till b. för ngn.* **Syn.** tillfredsställelse, förnöjsamhet; (till b.:) till nöjes, till lags, i lag.

-läg|en, -et. Om orter, byggnader o. en del andra föremål med given, fast plats. *Stället är b-et i Sörmland, ej långt från Nyköping. Huset är b-et vid ån, med fasaden åt torget, mot norr, i Fjärdingen. Stället är vackert, väl b-et, en timmes väg från staden. Högre b-na gårdar voro skyddade mot översvämningen. Ett rum, b-et på nedre botten.* Märk det även bildl. brukade *Man måste se sig om, hur landet är b-et* hur sakerna förhålla sig, hur 'landet ligger'. **Syn.** liggande, som ligger l. har ett (så och så) beskaffat läge. **-lägenhet,** -en, [-er]. **1**) Egentl. Mest skr. *Bekant för sin naturskönа b. Stadens b. vid havet gör att ~.* Mer konkr. användning är sälls.; ngn gång träffas därvid även, ehuru åld., plur. **2**) Bildl. Numer mest om mindre gynnsamt, tillfälligt läge o. vanl. om person, samhälle l. d. *Råka i en brydsam b. Befinna sig, vara, komma i en pinsam, förskräcklig, farlig, kinkig, svår b. I nödställd, förtvivlad b. Tänk dig i hans b.! Rikets b. var alltså icke den bästa. Vara i en sådan b., i den b-en, att man måste anlita den allmänna barmhärtigheten.* Mer säll. i plur. *I de svåraste b-er.* **Syn.** förhållanden l. omständigheter i vilka ngn l. ngt befinner sig, läge, tillstånd, ställning, situation; (mer l. mindre nära stå:) sakernas läge, sakläge, befinnande.

-lägg, et, =; -ställe. Mest språkv. *Samla b. för l. på en viss ordföljd. Jag har så många b. som helst på detta. B-et var hämtat från Runebergs Nadeschda. Hans enda b-ställe för denna form var (från) en Eddadikt, som för övrigt är omtvistad.* **Syn.** (bekräftande l. bevisande l. exemplifierande) citat, litteraturställe som bevisar riktigheten av ett påstående l. existensen av ett visst ord, en viss form osv. — **Belägg|a.** De vanligaste formerna synas vara perf. part. o. inf.; i det hela är även pass. vanligare än akt. Verbet ersättes ej så säll. av det enkla 'lägga (på osv.)'. **A**) Huvudbetydelserna. **I.** Mer egentl. **1**) *Golvet var belagt med persiska mattor. Bänkarna putsades och belades med röda hyenden. Spåret är nu räls(be)lagt till Märsta.* **2**) *Tårtan b-es med kanderade frukter.* **3**) *Bakre sidan b-es med stanniol. Belagd med tunna bladguldsflagor. Fanera, d. v. s. b-a enklare träslag med tunna skivor av ädlare trä. Belagd med ett tunt lager av nattgammal is. Träden stodo belagda med rimfrost.* Jfr även 'belagd' nedan B 6. **4**) *B-a en plats (med reseffekter) för att utmärka, att den är upptagen. Platsen var belagd!* **5**) Mål. *Man b-er först stället med vitt och ockra.* **6**) *Gatan skulle b-as med tuktad sten, med asfalt, med träkubb.* **7**) Blott i perf. part. *Kroppen hos sutaren är slemmig och belagd med små fjäll.* **8**) Närmare II. stå: **a**) *Bevis bör bifogas, att bouppteckningen är belagd med stämpel, med stämplat papper, stämpelbelagd till behörigt belopp.* **b**) I heraldiken. Blott i perf. part. *En blå sköld, belagd med ett störtat svärd i silver över två brinnande facklor.* **II.** Friare. **1**) När-

mast I. *Tjuven belades nu åter med handbojor. Och man vill ej heller låta b-a sig med munkavle helt och hållet.* **2)** Mest om 'sak', mer säll. om person. *Dylikt är belagt med stränga böter, med böter upp till ~. Uppmaningen till järnvägsstrejk under storstrejken belades enligt denna paragraf med två månaders fängelse.* Märk: *B-a med (kyrkans) bann, med interdikt* bannlysa, lysa i bann; lysa interdikt över. *Även detta nummer belades med kvarstad och åtalades.* **3)** Vanligast med sakobj. *Gods belagt med efterkrav. B-a ett brev med lösen. Lösenbelagd. B-a hemmanen, godsen med krigsskatt.* **B)** Bibetydelser o. speciella användningar. **1)** Sjöv. *Skall ändan b-as »för gott», börjar man hälst med en rundtörn ~, tar sedan ändan kryssvis två gånger över knapen eller nageln och ~* jfr 'beläggning' 4. Ofta med underförstått obj. t. e. i uttr. *Stopp och b.!* gör fast; även bildl.: håll, låt bli det där, låt det nu vara nog. **2)** Läkarspråk. *En ny sjukhusbyggnad, som i april 1891 började b-as (med patienter). Då voro alla sängar belagda.* **3)** Mest om gruvor o. d. Ej allm. känt. *B-a en gruva, ett malmfält, en mineralanledning med arbete* börja bearbeta,upptaga arbetet på. **4)** Mest språkv. *Formen är icke belagd före 1800-talet. B-a ngt med exempel, citat (från ~).* **5)** I åld. hist. stil; sälls. Om belägring. *Engelbrekt intog Ronneby, belade Laholm och inföll i Skåne.* **6)** Märk särsk. part. perf. i två bet.: **a)** Om tunga, svalg o. ibl. tänder. *Sträck ut tungan, så att jag får se, om den är belagd.* **b)** Om röst. Mindre vanl. *Din röst låter något belagd i dag. En belagd basstämma, som murrar i halvslummer.* **Syn. A) I. 1)** lägga (ngt) på l. över, (be)täcka, övertäcka, hölja; **2)** förse med beläggning(ar); **3)** överdraga, (över)kläda (med ett tunt lager), ibl. sätta på ⚓, ibl. fodra l. förhyda o. d.; **4)** placera ngt på (en plats för att visa att den är upptagen); **7)** besatt, beväxt, betäckt; **8) a)** förse (med), påsätta ⚓, åsätta; **b)** prydd, märkt; **II. 1)** fängsla l. fjättra (med); **2)** ådöma, straffa med, ibl. lysa i (bann); stadga l. utfästa (straff) för; **3)** påföra, fastställa l. kräva (avgift) för; **B) 1)** fastgöra ⚓ (ett tåg l. d. gm att lägga det korsvis kring en knape l. d., så att det ej kan glida); **2)** upptaga (med patienter), lägga patienter i l. på; **4)** (med exempel l. citat l. belägg) styrka l. bevisa riktigheten l. befintligheten av (ngt); ibl. uppvisa ⚓; **5)** omringa, innesluta, kringränna, belägra, omge med belägringsverk; **6) a)** med (gråvita osv.) beläggningar, liksom betäckt av ett gråaktigt lager; **b)** oklar, något hes. — **Beläggning,** -en, -ar; -sring (sjöv.: bergring, förtöjningsring, moring); -ssnöre (brukas ibl. för 'passpoal'). Märk bl. a. **1)** *B-en med bladmetall sker sådunda: ~.* Även konkr. *Den gröna b-en på framtänderna. I svårare fall av difteri äro b-arna utbredda över en större del av svalget.* **2)** *Granit till b. av gator.* Även konkr. *Nöta gatub-en.* **3)** Märk skrädderibet.: styvt tygstycke (särsk. kanfas) som för fasonens bevarande inlägges t. e. i kragar o. rockuppslag. **4)** Sjöv. *B. är fastgöring av en ända, t. e. ett skot, fall osv. på en knap eller nagel, vare sig så, att den kan genast lossas, eller så, att den sitter »för gott».*

-lägr|a, -as; -are. **1)** Egentl. *Låta b-a staden. De b-ande, b-arna lyckades aldrig komma så nära fästningen, att det tunga artilleriet kunde spela. De b-ade svarade med att ~. Förgäves b-a en stad.* **2)** Bildl. *B-ad av hjälpsökande. Skaror av hungrande b-ade köttbodarna.* Säll. om ensam person. **Syn. 1)** omgiva l. innesluta (med trupper o. belägringsverk) o. angripa; börja (en) belägring, hålla belägrad; **2)** omge, samlas l. skocka sig omkring l. utanför l. i. **-läg|ring,** -en, -ar; -sartilleri m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Börja, [öppna], uthärda, upphäva en b. Besluta sig för en ordentlig, en formlig b. (av en fästning). Fortsätta b-en. B-en av Antwerpen. Från Antwerpens b. Under b-en, pågående b.* Ibl. även bildl. **II.** Ssgr. **1)** *B-sartilleri* pjäser som fordras till en belägring. *B-sartilleripark* består av pjäspark, ammunitionspark o. batteribyggnadsförråd. **2)** *Belägrings- och fästningskanoner äro grövre än fältpjäserna.* **3)** *B-skår* bör (om den är fullständig) bestå av infanteri, kavalleri, fältartilleri o. fältingenjörtrupper, fästningsartilleri, fästningsingenjör- o. järnvägstrupper samt telegraf-, luft- o. belysningsavdelningar. **4)** *B-stillstånd* varigenom verkställande makten i den ort som blivit 'förklarad i b-stillstånd' överlämnas åt militärbefälhavarn; därmed följa, allteftersom det behöves, inskränkningar i allmän frihet: folksamlingar kunna förbjudas, husundersökningar företagas, tidningar och skrifter indragas, civila i vissa fall ställas till rätta inför krigsdomstol osv. *Proklamerande av b-stillstånd vid tillfälle, då staten är i fara. Warschau förklarat i b-stillstånd. Förklara ett land, en provins i b-stillstånd.* **-län|a,** -ade, -as, -ing (med plur.); -ingsrätt. I hist. framställning. *Dessa b-ades av konungen med jordagods. B-ad med hertigdöme. Äga b-ingsrätt över ~.* **Syn.** tilldela län, giva i förläning, ge såsom län. **-läs|en,** [-nare]; -enhet. Subst. vanligare. *Störst var hans b-enhet i l. på l. inom l. i fråga om 1700-talets svenska litteratur.* **Syn.** se beläst. **-läsning,** -en. Mindre vanl., åld. *En dam med b.* **-läst,** =, [-are]; -het. *Något större b-het på det stilistiska området borde man kunna fordra.* **Syn.** boksynt, som har läst mycket, (gm läsning) väl bevan-

drad l. hemmastadd (i en viss litteratur osv.), ibl. (bok)lärd. **-läte** se d. o. Anslutes ngn gång till be-orden.

-lön|a, -ade (vard. ibl. även -te o. särsk. part. -t), -as; [-are]. Alltid, utom i ironisk användning, om ngt gott. Ofta motsatt 'straffa'. Med person- l. sakobj. (särsk. betecknande handling l. handlingssätt, prestation, egenskap o. d.); ofta om prisbelöning; ngn gång abs.; även, mer l. mindre bildl., med saksubj. *Må Gud b-a dig (därför)! Han blev frikostigt b-ad för sitt välförhållande. Förtjänsten bör b-as. B-a ngn för hans förtjänster om samhället. För denna bragd b-ad med adelskap. Detta skämt b-ades med nya skrattsalvor. B-as med applåder. Med otack b-a en trogen tjänst* kanske oftare 'löna'. *Dikten, författaren b-ades (av akademien) med andra guldpenningen, med det mindre priset. Hans ansträngningar b-ades med framgång* kröntes. *Som äger makt att straffa och b-a. En god gärning b-ar sig själv.* **Syn.** löna, vedergälla, tilldela l. ge till l. i vedergällning l. vederlag l. lön; prisbelöna, utmärka med (heders)pris; skänka l. utgöra belöning l. lön (för). **-löning,** -en, -ar; -sförslag (t. e. vid konstskola, vid pristävlan, i fråga om gratifikationer osv.); -smedalj (prismedalj). Ofta mer l. mindre konkr. *Han fick 5 kronor i, till b. (för sitt raska ingripande). En större penningbelöning. B-ar och understöd. B., bestående av l. i en skådepenning. B. i penningar. Banken utsatte en b. av 2,000 kr. åt den, som gav anvisning på förövaren, för upptäckten av gärningsmannen. Göra anspråk på b. Avslå all, varje, en b., alla b-ar. Mottaga ngt som b. för ~. 'Folkets kärlek min b.' var Karl XIV Johans valspråk. En god gärning har sin b. i sig själf, är sin egen b.* **Syn.** lön, vedergällning, vederlag, ibl. utmärkelse l. uppmuntran, ibl. (tecken till) erkänsla; (heders)pris; tävlingspris; premie; gratifikation. **-löp|a,** -te, -t [l. -lupit]. Ofta skr. **I.** I fråga om fördelning. **1)** Refl. *Hur mycket b-er sig på var och en av arvingarna? På dig, på din andel b-er sig omkring en fjärdedel av skulden, arbetet.* **2)** Intr. Mest lagt. o. ämb. *Uträkna, huru mycket av kapitalet b-er på varje delägare. Beräknat för 20 år, därav för varje år b-er 18: 57. B-ande tull* som bör utgå för ngt l. komma på ngns andel. **II.** Stiga till. Nästan endast refl. med prep. 'till' (säll. 'på'). *Skulderna b-te sig till 2,000 kronor.* Mindre ofta: *Skillnaden b-er sig kanske på ett helt tiotal av år.* Ngn gång: *Så högt som skadan b-er.* **Syn. I.** falla på ngns andel, i räkning l. konto komma på, (vid fördelning) komma på, ibl. böra utgå för; **II.** uppgå till, gå på l. till, utgöra, (be)stiga (sig) till.

-mann|a, -ade, -as; -ing (även konkr.; mest sjöv.; säll. med plur.); -ingslag (sjöv.). **I.** Trans. Om manskap. **1)** Mest sjöv. **a)** Om båt, fartyg, flotta, däck o. d. *Båtarna b-ades med det bästa manskapet. Ett väl b-at fartyg. En öppen båt, b-ad av några sotiga individer. Förslaget om särskild b-ingslag. Fullständig b-ing* även konkr. **b)** *B-a årorna, kanonerna* även om manskapet som intar sin plats. **2)** Allmännare. *Tio sländar, b-ade med grova karlar. Nycklarna till spårspärrarna vid obevakade hållplatser skola förvaras på närmaste b-ade station.* Särsk. i hist. framställning om äldre fhdn även om slott, fästning o. d. **II.** Refl. *Du måste b-a dig! B-a sig mot olyckorna. Då får du allt b-a dig med tålamod.* Mer säll. med 'till'. *B-a sig till ett djärvt beslut.* **Syn. I.** förse l. utrusta med manskap l. besättning l. personal l. med nödigt manskap l. servis; ibl. inta sin plats vid; (b-ing:) bemannande, anskaffande av manskap osv. l. (konkr.) manskap, besättning; **II.** stålsätta l. rusta sig; taga mod till sig, fatta mod l. tillförsikt, hämta sig, intala sig mod, hämta sinnesstyrka, ibl. rycka u'pp sig (till). **-mantl|a,** -ade, -as; -ing (säll. med plur.); -ingsförsök. Gärna skr. Nästan endast bildl. (blott part. perf. ngn gång skönl. i egentl. bet.: 'mantelklädd'). *Sin ärelystnad visste han b-a med, genom, [under] fosterländska fraser. Söka b-a sin lättja. Kan anses som ett b-at ocker. De upprepade försöken att b-a det godtycksvälde, som utövas.* **Syn.** dölja (under en vacker 'täckmantel' l. dräkt), (gm att fördölja det fula l. klandervärda) ge ett skenfagert utseende åt l. få att ta sig bättre ut, utsmycka, försköna, med svepskäl försvara l. skaffa en ursäkt åt l. en förevändning för, överskyla ɯ, urskulda, bättra på ɯ; ibl. hemlighålla, fördölja, undanhålla l. undandraga från andras uppmärksamhet.

-medl|a; [-an]; -are; [-ari'nna l. -erska]; -ing (ibl. med plur.); -ingsförslag; -ingskommission se efter 'bemedlad'. Mest skr. (särsk. i finita former). *Söka b-a en försoning mellan det gamla och det nya. B-a förlikning mellan parterna. Man har bett mig b-a den saken. Såsom b-are av uppgörelsen har han gjort sig förtjänt av din tacksamhet. Det var på, genom hans b-an(de) som överenskommelsen ingicks. Under b-ande av förlikningsmannen i distriktet. B-ing i arbetstvister* oftare 'medling'. *Fred slöts genom, under Englands b-ing.* **Syn.** uppträda som medlare l. förespråkare i l. för (en sak), (för)medla, (gm medling l. som mellanhand) åvägabringa l. åstadkomma, mäkla, gm sin mellankomst (söka) bilägga en tvist (l. d.) **-medla|d,** -t. Ofta skr. *Bergad, ja till och med b-d. Han sökte sin bergning genom att undervisa mera b-de ynglingar än han*

själv. Lättnader i skolavgifter för (de) mindre b-de. **Syn.** som har 'medel', (rätt) förmögen, välbergad, i goda villkor, välmående, burgen; (mindre b-d:) icke rik, som utan att vara fattig dock har svårt att draga sig fram, (som lever) i (relativt) små villkor, som har sin knappa l. sparsamma bergning (men icke mer). **-medlingskommission.** 'Borgerskapets b. i Stockholm', även kallad 'B-en', har att förvalta borgerskapets fonder och medel.

-myndig|a, -ade, -as. *Efter därtill erhållet b-ande. Jag b-ade honom att framföra hälsningen till vederbörande. B-ad översättning.* **Syn.** förläna makt o. myndighet l. rätt att, befullmäktiga, auktorisera. **-mål|a;** -ning (ibl. med plur.). Mindre vanl.; gärna ngt åld. l. skämts. Vanligast i perf. part. o. särsk. om allmogekonst l. dylik enklare målning. *Grant b-ade pelare. B-ade kinder* vanligare 'målade' l. 'sminkade'. *Skönt b-ade allmogekistor.* Även bildl. **Syn.** måla, övermåla ɯ, fullmåla ɯ, pryda med färger, överstryka ɯ, översmeta med färg(er); (grant) pryda med figurer l. bilder; (ibl.:) fullklottra ɯ l. 'färglägga', 'förbättra'. **-mäktig|a sig,** -ade, -as. Ofta skr. **I.** Refl. *Efter en spännande jakt lyckades man b-a sig våldsverkaren. Vem var det, som nu b-ade sig regeringen? Redan dessförinnan hade de emellertid beslutat att b-a sig hans person.* **2)** Bildl. *Den vackre ynglingen, som så b-at sig hennes inbillning. En stor glädje b-ade sig alla(s) sinnen.* **II.** Pass. I uttr. som: *B-as av vrede. B-as av en plötslig lust att ~.* **Syn. I. 1)** sätta sig i besittning av, göra sig till herre över, bringa i sitt våld, tillägna sig; lägga u'nder sig, (in)taga; försäkra sig om, fånga, fasttaga, gripa; tillvälla sig, tillskansa sig, inkräkta, lägga beslag på; **2)** (ibl.:) göra till sin egendom, (lära sig l. komma att) behärska, sätta sig i'n i; fatta, få makt med, överväldiga; **II.** fyllas, gripas. **-mäld|e** l. **-mält|e,** -a. Adj. brukat blott som attribut i best. form utan artikel. Skr., särsk. ämb. Hör till de av L. de Geer s. k. 'juridiska pronomina'. Brukas nästan endast om person. *Ovan b-e Per Ersson dömes alltså till brottet skyldig. B-e herre torde snarast infinna sig i min bostad och anhålla om ursäkt.* **Syn.** (be)sagde, berörde, förutnämnde, (ovan)nämnde, ibl. nyssnämnde. **-mäng|a;** [-ning]. Mest skönl., ibl. i fackspråk. Vanligast i perf. part. o. inf. pass. Särsk. i bildl. bet. mest om ngt obehörigt l. dåligt. **1)** Egentl. *Vatten b-t med vin. Förekommer i naturen icke rent, utan är gärna b-t med ~.* **2)** Bildl. *B-a sitt tal med främmande ord. B-d med vidskepelse. Pestb-d luft.* Ngn gång refl. i uttr. som *Han var alltför stolt för att b-a sig med dylikt småfolk.* **Syn.** blanda (ngt med ngt), uppblanda ɯ, försätta; (i ngt) inblanda (ngt), ibl. förfalska (ngt med ngt); (refl.:) beblanda sig, taga ngn befattning (med).

-märk|a; -ansvärd (ibl. med gradformer; -t (ibl. med gradformer); -thet. Ordet, som mest är skr., är på återgång, om man undantar part. perf. i adjektivisk användning. Det ersättes gärna med 'lägga märke till', 'märka' l. d.; jfr synonymerna. **I.** *Tungt vill det bliva till slut i min tysta boning att vandra, / ensam, av ingen b-t.* B. E. Malmström. *Andra förändringar att b-a.* **II. 1)** *Intaga en b-t plats i samhället. Mycket b-t för sin lärdom. Ingen i någotsånär b-t ställning kunde längre stå utanför striden. En av våra mera b-ta talare. Han gjorde sig snart b-t för sitt klara omdöme, framför kamraterna. Hans sällsynta ordnarförmåga gjorde sig snart b-t. En viss politisk betydelse och b-thet ernådde gruppen först efter sekelslutet.* **2)** *Särskilt b-ansvärda.* **Syn. I.** iakttaga, observera, märka, lägga märke till, ge akt på, uppmärksamma, fästa uppmärksamhet vid, fästa sig vid; varsebli, få syn på, (ibl. nära) upptäcka, (pass.:) synas, röjas; beakta; komma under fund med, göra den iakttagelsen, finna, inse; (ibl.:) påpeka, göra uppmärksam på, framhålla, anmärka; (ibl.:) beteckna, betyda, innebära, vilja säga; **II. 1)** uppmärksammad, föremål för l. som ådrager sig l. väcker (allmännare) uppmärksamhet l. drar till sig blickarna, (ibl.:) framträdande, framstående, framskjuten; **2)** anmärkningsvärd, värd att lägga märke till, beaktansvärd, märklig, ibl. framstående. **-märkelse,** -n, -r. Till en nära nog utdöd bet. av 'bemärka' (betyda). Ofta efter prep. 'i'. *Namnet Svear har här sin ursprungliga, inskränktaste b. [av] uppsvear. En man i ordets hela, fulla b. I ordets egentligaste b. 'Drake' brukas stundom i den överförda b-n av 'led gammal kvinna'. I viss b. kan man nog säga att ~.* **Syn.** betydelse, innebörd, mening, ibl. ordaförstånd. **-märkelsedag.** I bet. närmast anslutande sig till 'märke' l. 'bemärkt'. Gärna om visst datum som gm särsk. omständighet är betydelsefullt. **1)** För årsväxten, väderleken o. d. *Sjusovardagen är en b. för lantmannen, likaså Andersdagen; man säger ju att om Anders slaskar, så braskar julen.* **2)** Allmännare. *En b. i den svenska konstens historia. Nationella b-ar. Vet du vad det är för b. i dag; det är vår bröllopsdag (för 3 år sedan).* **Syn.** viktig dag, betydelsefull l. minnesvärd dag, märkesdag, betydelsefullt datum, märklig (minnes)dag, dag att lägga märke till l. att minnas. **-mästr|a.** Skr. Mindre vanl. utom i I. 1. **I.** Trans. l. refl. Behärska o. d. **1)** *Lyckas b-a sin oro, sin rörelse.* **2)** *Det sätt, varpå översättaren förmått b-a de ytterligt svåra versmått han*

sökt återge. **3**) Refl. *Lyckas b-a sig.* **II.** Blott refl. Bemäktiga sig. **1**) Personsubj. *Hans uppsåt var att (söka) b-a sig de till lombardiska slätten ledande passen.* **2**) Saksubj. (känsla o. d.). *Det är en besynnerlig modlöshet, som synes ha b-at sig sinnena.* **Syn. I.** göra sig till mästare l. herre över, övervinna, tygla, kuva, betvinga; behärska; få makt med, få bukt med, rå mĕd; (refl.) lägga band på sig; **II.** bemäktiga sig, gripa, (in)taga, ibl. erövra.

-möd|a sig; [-an]. *Han b-ar sig synbarligen att vinna ditt gillande. Du får b-a dig om att bättre sätta dig in i saken. B-a sig om ett gott uppförande.* Även abs. *Nu syns det åtminstone, att han b-ar sig. B-a sig förgäves.* **Syn.** ansträng sig, vinnlägga sig, (söka att) bjuda ti'll, försöka (på allvar), beflita sig, sträva efter, göra sitt bästa. **-mödande,** -t, -n. Mer l. mindre konkr. *Hans b. gick ut på att ~. Efter flera fåfänga b-n att återvinna fattningen avlägsnade hon sig snabbt. Ett redligt b. att finna sanningen. Ägna alla sina b-n åt ~. Rikta sina b-n på ~. Nu gäller det att se om våra b-n krönas med framgång. Kritiken ~ gör ett visst b. att verka kätterskt och regelföraktande.* Säll. med 'om'. **Syn.** ansträngning, bemödan, möda, strävan(de); (ibl. nära) försök l. arbete. **-möt|a.** Två väl skilda bet. **1**) Gendriva. *Jag kan icke här b-a allt klander, som riktats mot mig i pressen. Skriftligt b-a ngt, ngn. Du får nog b-a honom med några ord, ändå.* **2**) Mottaga. *B. honom med artighet, men utan allt fjäsk! Man blir överraskande hövligt b-t, om man också ~. Bli väl, illa b-t. B-a ngn hänsynslöst, hänsynsfullt, ohövligt, med största älskvärdhet, på det vänligaste (sätt).* Om sak: *Förslagot b-tes med likgiltighet.* **Syn. 1**) svara (på), besvara, inlägga gensaga mot, gendriva, tillbakavisa, (söka) vederlägga, skriva mot; **2**) behandla, mottaga, uppträda emot, uppföra sig l. bete sig mot, upptaga; (ibl. nära) förfara l. gå till väga mot. **-mötande,** -t, [-n]. Bet. motsvara verbets. **1**) Gendrivande. *Uppta ett inkast till b. B-t av motsatta åsikter. Ett kort b. i kvällstidningen torde vara tillräckligt. Tidningen innehöll i går ett tämligen utförligt b. (av din artikel i fredags).* **2**) Mottagande o. d. *Vänligt b. utlovas. Röna ett vänligt, hyggligt b. Ett sådant b. hade jag ej väntat av dig, från din sida.* **Syn. 1)** besvarande, gendrivande, vederläggning, svar, ibl. försvar; **2**) behandling, mottagande.

-nåd|a, -ade, -as; -ning (mest till 1; med plur.); -ningsansökan; -ningsrätt; -ningsväg (mest efter prep. 'i'). **1**) I fråga om straff. Subj. betecknar överhet (särsk. statschef) l. (högre) dömande myndighet. Mest i fråga om dödsstraff. *B-a en brottsling (till livet). B-ad till livstids straffarbete* mindre vanl. *B-ningar förekomma under hans tidigare regeringstid mer sällan. Vägra att mottaga b-ning. I Sverge äger konungen b-ningsrätt med den inskränkning, att han ej får i rikets tjänst återinsätta den, som riksrätt frändömt ämbetet. Om konungen icke i b-ningsväg befriar honom från straffet* gm nåd, på grund av b-ning. **2**) Om ynnest. **a**) Bibl. äro: *B-ad med evig sällhet. De (högt) b-ade. En b-ad kristen. Den b-ade sångaren* även skönl. **b**) I ämb. brukas särsk. *B-a ngn med adelskap.* **c**) Ironiskt om obetydligare personer. *Tror du, att han b-ade mig, värdigades b-a mig med en blick!* **Syn. 1**) av nåd befria från straff, efterskänka l. mildra straffet för, giva l. låta få nåd, efterskänka dödsstraff, av nåd låta behålla livet; **2**) begåva l. utrusta med särskilda nådeförmåner, förunna nåd, välsigna, nådigt förläna l. förunna; göra delaktig av Guds nåd, avplana (ngns) syndaskuld, (b-ad:) upptagen till Guds barn, rättfärdiggjord, frälst, som fått sina synder förlåtna; hugna, bevisa den ynnesten, nådigt gynna l. tillåta att. **-näg|en,** -et, -nare; -enhet (säll. med plur.). **I.** Böjd l. fallen för o. d. **1**) Viljemomentet framträdande. *Finnas villig och b-en till l. för ngt. Jag är dock ännu b-en att tro, att ~. Han synes vara mer b-en [b-nare] för resonemang, än jag väntat. Mest b-en för, b-en att ta den som ställts i tredje förslagsrummet. Var din vederdeloman b-en till vänskap!* bibl. **2**) Viljemomentet mindre l. alls icke framträdande. *Svenskarna äro numer b-nare för fredliga värv än för krigiska bragder. Av naturen b-en att tyda allt till det bästa. B-en för svartsjuka, till l. för dryckenskap, till vrede, till det onda* mindre vanl.; ibl. ngt åld. *En naturlig b-enhet att se allting i svart. En sjuklig b-enhet att lägga sig i allting. Något b-en för fetma. Visa (en viss) b-enhet för fetma. Detta ämnes b-enhet att förena sig med syre.* **II.** Välvillig o. d. **1**) Åld.; mindre vanl. Särsk. om överordnad. *Jag känner instinktivt, att den nye chefen icke är mig b-en, är mig föga b-en. Försäkra ngn om sin b-enhet.* **2**) I hövlighetsuttr.; gärna ngt åld. Mest som attribut, säll. som predikativ l. apposition. Bet. ofta mer urblekt. *Den b-ne läsaren torde finna ~. I stor förbindelse står jag till herrar tjänstemän vid Uppsala Universitetsbibliotek för deras alltid b-na tillmötesgående. Till b-et påseende* bokhandelsterm. *Motseende Edert b-na svar härå, teckna vi ~* i affärsstil. *Med b-et biträde av ~* t. e. i konsertannonser. *Ni torde b-et, b-nast ursäkta, att ~.* **Syn. I.** böjd l. hågad l. stämd (för l. att), villig (till l. att), ibl. beredd (till l. att); fallen (för l. att); som (av naturen) har böjelse för, begiven (på), begärlig (efter); som har anlag l. dis-

position l. tendens (till l. för l. att); (mindre nära stå:) lämpad l. lämplig för l. till; **II.** (väl)bevågen, gynnsamt l. välvilligt stämd, välvillig, gunstig, tillmötesgående, godhetsfull(t); (b-enhet:) gunst, ynnest, välvilja, bevågenhet, god vilja. **-nämn|a;** [-are]. Gärna skr. o. ofta ngt åld. Säll. om verkliga namn (utom åld. i perf. part.). **I.** Benämningen anges. Mest i pass. **1)** *Skyterna, som man vid denna tid ännu b-de dem l. som de på den tiden b-des. Den vishet, som falskeligen så b-nes.* **2)** I part. perf. *En liten stad, b-d Sigtuna l. Sigtuna b-d.* **II.** Benämningen anges icke, åtminstone icke uttryckligen. **1)** *En förkortning, ställd efter det latinska namnet, anger b-aren* vanligare: namngivaren, ibl. uppnämnaren. *Det arabiska sättet att b-a kamelen.* **2)** Märk uttr. *B-t tal* konkret, av ett visst uppgivet storhetsslag t. e. 'tre pennor' ɔ('tre'. **Syn. I. 1)** nämna, ge namn av l. namnet (~), kalla; **2)** vid namn, som heter l. nämnes, med namnet; **II.** ge namn åt, namnge, uppkalla, med (visst) namn utmärka. **-nämning,** -en, -ar; -sgrund; -ssätt. Ofta skr. *Det är bara olika b-ar på samma sak. Skaffa sig en b. för, på en sak. B-en nomadfolk är här icke fullt riktig. Vilseledande b. 'Padrone', den italienska b-en på vad vi kalla 'värd'. B-arna utgå från olika synpunkter.* **Syn.** namn; sätt att kalla l. nämna (ngt).

-ordr|a; [-ing; med plur.]. **1)** Särsk. om militära order. *B-a ngn att vara i beredskap. Chefen för fjärde arméfördelningen har b-at kaptenen vid Göta livgarde C. B. Jentzen att tills vidare vara brigadkvartermästare vid sjunde infanteribrigaden. B-ad till tjänstgöring vid ~. Två regementen b-ades till Skåne.* **2)** Handels. **a)** *Jag har b-at vårt ombud att avlägga besök den 14 dennes.* **b)** *De b-ade varorna sändas i morgon. B-a inbrottsförsäkring per telefon.* **Syn. 1)** ge order l. befallning, befalla, kommendera; **2) a)** tillsäga, ge i uppdrag, ge tillsägelse; **b)** beställa, ge order om, rekvirera.

-pansr|a; -ing (ibl. med plur.); -ingsmaterial. Mest i perf. part. o. som subst. **I.** I fråga om person (l. kroppsdel). *Riddare, från topp till tå b-ade. Med b-ad arm.* Även bildl. *Ha sitt hjärta b-at med egoismens ogenomträngliga harnesk.* **II.** Om sak. **1)** Om fartyg, fästningsverk o. d. *Kryssare med b-ad sida — pansarkryssare —. Till skydd mot fiendens vapen äga de större stridsfartygen i regeln b-ing (stålbeklädnad). Pansarbåten »Sveriges» b-ing. Leverans av b-ingsmaterial.* **2)** Om förvaringsskåp o. d. *Förvaringsfack till förhyrning i b-at depositionsfackskåp. B-ade kassavalv.* **3)** I fråga om vissa djur. *Sköldpaddor: kroppen b-ad, dvs. omgiven av ett pansar (bestående av en kupig ryggsköld och en platt bukskköld).* **Syn.** kläda i l. förse l. betäcka l. skydda med pansar l. skyddande (stål)beklädning l. betäckning, förse med harnesk(liknande betäckning), stålbeklädа, (b-ad ibl.:) stål(be)klädd, harnesk(be)klädd. **-pensl|a;** -ing (med plur.). Sälls. utom i fackspråk. Det enkla 'pensla' vanligare. **-pris|a;** [-are]; [-(e)lig]; -ning (säll. med plur.). Numer, utom i perf. part., mest åld. l. bibl. o. gärna ersatt av 'prisa'. **1)** *Dig ingen nog b-a kan* om Kristus. *Roligt vore att se den mycket b-ade flickan* Runeberg. *Hans Majestät har, efter sin högst b-(e)liga mildhet, funnit för gott att ~.* **2)** Som perf. part. o. som verbalsubst. Särsk. som part. mest om överdrivet lovordande. *Det blir under sådana förhållanden föga bevänt med den b-ade friheten. B-ande, b-ning av brottslig handling.* **Syn.** prisa, lovprisa, högeligen lovorda, berömma. **-pryd|a.** Mindre vanl., oftast ersatt av 'pryda' o. d. Mest i (eftersträvat) åld. o. skönl. stil. Vanligast i perf. part. *Havsfrun b-er / med musslor sitt hår. B-d med pärlor och ädla stenar. Ängen, med vivor b-d. Sippor b-de var hatt.* **Syn.** pryda, (rikligt) förse med prydnad(er), smycka, pynta, utrusta l. förse med (ngt som pryder); vara till prydnad för, utgöra en prydnad för, 'kläda'. **-pröv|a;** [-else o. -elsetid bibl.; med plur.]; -ning (mest lagt.). Om man undantar perf. part., adjektiviskt brukat (särsk. ss. attribut), samt verbalsubst. på -ande o. -ning (vilka mest äro lagt.) är ordet numer rätt sälls. o. förekommer mest bibl. **1)** Perf. part. *En b-ad vän. Ett b-at medel mot ~. B-ad i många strider. Av b-ad trohet.* **2)** Mest lagt. *Draga under sitt b-ande mål, som ~. Taga under b-ning.* **3)** Mest bibl. *B-a mig, Gud, och straffa mig efter din rättvisa!* **Syn. 1)** som bestått provet, befunnen god, gillad, av erfarenheten bekräftad; **2)** om(be)prövning; **3)** pröva, rannsaka, (prövande) granska l. undersöka; sätta på prov; (b-else:) prövning l. hemsökelse. **-pudr|a;** -ing (med plur.). Vanligt blott i fackspråk. *Bladen på denna Primula äro som b-ade med mjöl. B-ad med frömjöl.* **Syn.** pudra, puderströ, strö puder l. mjöl på l. i.

-ram|a, -ade, -as. Gärna hist. Blott om ngt framtida o. i sht om möte, riksdag l. d. Vanl. passivt o. särsk. i perf. part. *En sammankomst b-ades till den 1 maj.* Även utom den hist. framställningen träffas särsk. uttr. som: *Det b-ades, att jag skulle invänta de övriga vid Geresta gästgivargård. Följande dag sammanträffade, såsom b-at var, de edsvurne för att överlägga.* **Syn.** besluta, bestämma, överenskomma, utsätta, fastställa; ibl.: förberedelsevis besluta, planera, förbereda. **-red|a. A)** Trans. (icke refl.). **I.** Med konkr. sakobj. **1)** Objektet betecknar råämne l. d. Om teknisk be-

arbetning. **a**) *Te utgöres av de torkade och särskilt b-da bladen av tebusken.* **b**) *De flesta vävnader måste, sedan de lämnat vävstolen, på flerahanda sätt b-as, innan de äro fullfärdiga handelsvaror.* **c**) *B-da hudar. B-a hudarna blott på köttsidan. B-a ull.* **d**) Gärna skr. *B-es med smör. Kunna b-as till sallat.* **e**) Märk även: *B-a jorden till sådd* samt det bildl., ofta bibl., närmare 2 stående *B-a vägen för ngn.* **2**) Objektet resultativt. Tillverkning o. d. **a**) *Av frukten b-es ett slags bröd. B-a fosfor, maltdrycker. B-a te* vanligare 'koka', ibl. brygga. **b**) *B-a läder.* **c**) Gärna skr. *B-a sylt av hallon. B-a en angenäm måltid. B-a ett läkemedel.* **d**) *Ämnen, som av växterna b-as i och för näringsomsättningen.* **e**) Märk det bibl. *B-en väg för Herren!* Även friare om sak *B-a väg för en utveckling som ~, för ett lyckligare samhälle* ibl. 'öppna dörrarna för' l. 'skaffa plats för' o. d. **II.** Mer l. mindre abstr. sakobj. **1**) Enbart sakobj. **a**) Om resultat. Mest skr. *Sann gudsfruktan b-er en lycklig ålderdom. Själv b-a sin ofärd* l. *B-a sin egen ofärd.* **b**) Om förberedelse. Mest om ämbetsmän, sakkunniga osv. *Enligt gällande grundlag skola alla ärenden, innan de hos konungen i statsrådet föredragas, genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk av den föredragande b-as. Somliga ärenden b-as av flera departementschefer i samråd. B-a en fråga, ett ärende till föredragning, i ett utskott.* **2**) Jämte sakobj. även indirekt obj. l. däremot svarande prep.-uttr. *B-a ngn (en) glädje, ett nöje, sorg. På så sätt b-de vi oss en utväg att ~. Åt edert svaromål kunna vi b-a utrymme endast under förutsättning att ~. Det b-des honom tillfälle att ~* l. *Han b-des tillfälle att ~.* **B**) Refl. l. trans. Med direkt personobj. Göra färdig (till ngt) o. d. Bet.-skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **I.** Yttre förberedelser. Vanl. med att + inf., ibl. till att l. till; säll., utom bibl., utan prep. l. inf.-bestämning. Nästan endast refl. *De b-de sig nu att storma fästningen. B-a sig till anfall. Att fasta och lekamligen b-a sig* till begående av nattvarden. **II.** Förberedelser av mer intellektuell art (studier o. d.). Vanl. med prep. 'till' (ibl. 'för'); särsk. i fråga om yttrande, försvar o. d. även 'på'. Vanl. refl.; ibl. abs.; säll. trans. **1**) *B-a sig till, för sitt kall. B-er du dig till, på lektionerna?* **2**) *Hur lång tid tar det för dig att b-a dig?* **3**) *Jag höll just på och b-de mig på mitt lilla svarstal.* **4**) *Den ungdom, som nu b-es (till) att övergå till gymnasiet* ngt högt.; mindre vanl. **III.** Religiös beredelse. *B-as till sin första nattvardsgång, att för första gången begå Herrans heliga nattvard. B-a en dödsdömd, en fånge till döden. B-a sig för evigheten.* **IV.** Förbereda på ngt (vanl. obehagligt) som skall inträffa. Med prep. 'på'; blott bibl., högt. ngn gång även 'mot'. *Ni får b-a er på det värsta. Jag vill b-a dig på att han kommer att bli hänsynslös. Jag b-er mig på att bli illa mottagen* är fullt beredd på. **Syn. A) I. 1) a**) sätta i vederbörligt l. slutgiltigt l. för visst ändamål lämpligt skick, låta undergå viss teknisk behandling, tillreda, preparera, vederbörligt behandla, ibl. (be)arbeta; **b**) ibl. appretera; **c**) ibl. garva, sämska; **d**) göra (mera) njutbar l. ätbar l. smaklig, tillaga ɯ, anrätta; **e**) göra tjänlig för odling; jämna, göra farbar, förbättra, bana; **2**) framställa, tillverka, åstadkomma, ibl. åvägabringa l. förfärdiga; tillaga ɯ, laga; frambringa, alstra; öppna, röja; **II. 1**) **a**) bringa till stånd, skapa, medföra, föra mēd sig, leda till, ge till resultat, (ibl. nära) föranleda l. vålla; **b**) förbereda, verkställa o. lämna behövlig utredning av (samt lämna förslag till avgörande av ett ärende), vidtaga (förberedande) anstalter l. undersökningar för; **2**) (för)skaffa, förorsaka l. vålla, lämna l. giva (tillfälle o. d.); ibl. förvärva (ngn ngt) l. ställa o'm (ngt åt ngn); **B**) göra (sig) färdig l. lämplig l. skickad till, sätta i vederbörligt stånd l. skick; göra sig i ordning l. redo att, rusta sig, laga sig till (att), förbereda sig; (ibl. nära) undervisa l. utbilda; (ibl.) ge den vederbörliga sinnesförfattningen l. göra värdig; (b-a sig på:) göra sig beredd på, vara fullt beredd på, vänta sig, motse.

-redd, -rett, [-are]; [-het]. Mycket säll. som attribut. Ibl. ej tydligt skilt från part. perf. av 'bereda'. Nästan endast om person. Huvudbet. 'färdig'; därtill komma två bibet.: 'som väntar' o. 'villig', av vilka den första är mest utpräglad. *B. till försvar som anfall. Alltid hålla sig b. B. att tåla allt. Stå, vara, hålla sig b. att ~. Det var jag inte b. på. B. på det värsta.* Säll. med 'för' l. '(e)mot'. *Förklara sig b. att offra liv och blod för ~.* **Syn.** färdig, redo, 'klar', i ordning, rustad; ibl. i den lämpliga sinnesförfattningen; som väntar l. motser l. räknar med möjligheten av, som ej blir överraskad l. överrumplad av l. om; villig, sinnad, hågad, 'parat', som ej ställer sig avvisande (till l. mot ngt), ibl. besluten. **-redelse,** -n, -r; dag (bibl.); -tid. Mest till bereda B I, II o. särsk. III (alltså ofta bibl.). *B. för prästeståndet. Utan b. skall du inte tro att du reder dig med en sådan text. B. till nattvarden. Giv dem nåd, under denna deras b-tid, att ~* om 'läsbarn'. **Syn.** förberedelse. **-ning,** -en, -ar; -sgods; -skommitté; -sledamot (särsk. ledamot av bevillningsberedning); -smetod; -ssammanträde; -ssätt; -sutskott (t. e. Stockholms stadsfullmäktiges). Det vanl. verbalsubst. till 'bereda' utom i dess

bet. B 'göra (sig) färdig'. Märk bl. a. **1**) *B. av ull, silke, lin; kamgarnsvaror; hudar, skinn. Emottagning av s. k. löngods, vävnader, spinngods, b-sgods och kemiskt tvättgods.* **2**) *B. av socker. Ost-; läderberedning. Teets smak är mycket beroende av b-ssättet.* **3**) *Regeringsärendenas behöriga b.* Ofta konkr.; ej säll. i stället för ngn ssg. *I statsrådsb-en skötes föredragningen vanligen av en byråchef. Sitta i b. Saken ligger nu hos, i b-en. Tillsätta en b.* **Syn.** jfr bereda o. beredelse; **2**) ibl. framställnings- l. tillverkningssätt; **3**) (konkr.:) kommitté l. utskott (som har att bereda ärenden av visst slag). **-redskap,** -en [l. -et], -er l. =; -sbefälhavare o. -stransport (krigs.). **I.** Blott abstr. Utan plur. o. best. form. Nästan endast i vissa uttr. med 'i'. *Ha(va) ngt, hålla (ngt, sig), stå, finnas, vara i b. Kanske hade de starkare avdelningar i b. på andra sidan bergen. Ha svar i b. på varje invändning. Pengarna ligga i b., du behöver endast bestämma dig.* **II.** Krigs. **1**) Konkr. Med best. form o. ibl. plur. Avdelning av trupp i kasern l. läger som är färdig att genast rycka ut vid behov, t. e. vid eldsvåda l. upplopp. *Brandb-en ryckte genast ut och ~. Då hans tjänstgöring vid Stockholms torpedberedskap så medgiver.* **2**) Abstr.; om flottans fartyg. I uttr. 'i första, andra b'. *Chefsfartyg, 1:a och 2:a kl. pansarbåtar, kryssare och korvetter skola, så vida de äro förlagda i 1:a b., vara färdiga att utgå på expedition inom 48 timmar, efter det order om utrustningen ingått till stationen; fartyg liggande i 2:a b. skola vara färdiga att utgå på 3—8 dygn, efter det order ingått.* **Syn. I.** (i b.:) tillreds, till hands, klar, i ordning, färdig, disponibel. **-rēdvillig** (säll. bē-); -t, -are; -het. Ofta skr. Vanligen predikativt om person (med att + inf. l. prep. till) l. som adv. *Lite b-are kunde du väl vara, när det gäller en gammal vän. Han har visat sig b. till ganska stora uppoffringar, b. att offra ganska stora summor, när det gäller saker, som han intresserar sig för. B-t, med stor, största b-het åta sig ngt. Eder b-e tjänare* mindre vanl. *Med en b-het, som jag verkligen icke väntat. Visa sin b-het att ~.* **Syn.** beredd, villig, genast färdig (att), som ej gör svårigheter l. invändningar (mot att göra ngt), redo(bogen), tjänstvillig, tjänstfärdig, tjänstaktig; (b-t:) gärna.

-res|a, -as; -t (nästan aldrig med gradformer); -thet. **1**) Mest skr. Vanl. om land, landskap o. d. *Sommaren 1857 b-te han åter i botaniskt syfte Ångermanland. I studiesyfte b-a halva Europa. För firmans räkning har jag i år b-t södra Sverge.* **2**) Perf. part. är ofta adjektiviskt o. är vanligt även i smtl. *Det är en b-t karl! Så b-t trodde jag inte att du va(r).* **Syn. 1**) genomresa (i olika riktningar); **2**) (b-t:) som sett sig om(kring) i världen, (vida) befaren, som rest vida omkring, som rest mycket. **-rid|a;** -are; -arkurs; [-erska; -ning]. Hela ordet föråldrat o. sälls. utom i perf. part. o. i formen b-are, som är fackord. Märk särsk. **1**) B-are vid ett stuteri, vid hovstallstaten osv. har till sin huvuduppgift att rida in hästar. **2**) Beriden. Om person l. trupp. **a**) *Att fänrikar vid kavalleriet skola göras b-na på kronohästar. Fänrikar vid kavalleriet skola vara b-na på 2 stamhästar. De b-na truppslagen. B-na officerare.* **b**) *Väl, illa, dåligt, bättre b-en.* **Syn.** rida på; inrida ɯ; till häst genomströva; (b-en:) ridande, till häst, försedd med ridhäst(ar) till tjänstebruk; försedd med (god, dålig) häst o. mundering. **-rik|a,** -ade, -as. Skr., t. e. i konst- o. litteraturhist. framställning. *Adlerbeth har knappast b-at diktslaget med några avgjort nya och originella uppslag och idéer. Den darwinska teoriens ännu jämförelsevis abstrakta huvudbegrepp, ärftlighet och anpassning, skola säkerligen genom nya studier specialiseras och b-as till en grad, om vilken ~.* **Syn.** rikta, göra rik(are). **-riktig|a,** -ade, -as; -ande (skr.; med plur.). Ofta skr. Vanl. om (muntliga l. skriftliga) uttalanden o. uppgifter. *En del felaktiga uppgifter b-as i ett tillägg. Teorien har av W. i några viktiga punkter b-ats. Ett tämligen skarpt avfattat b-ande. Släppa ut ett b-ande (av ngt, i en sak).* **Syn.** rätta, korrigera, ändra så att det blir riktigt; (b-ande:) rättelse.

-ro, -dde, -tt. **I.** Huvudbetydelserna. Ofta föga skilda. **1**) Rot l. grund. Med prep. 'på'. **a**) *Det b-dde på ett förbiseende av mig. Det måste b. på ett missförstånd. Varpå b-dde egentligen hennes tjusningsförmåga? Det b-r inte på mig, att vi inte kommit i väg förr.* **b**) Part. pres. ibl. nästan prepositionellt. *Olikheter förefinnas, b-ende därpå att ~* skr. **2**) Betingning. Med 'på' l. ibl. 'av'. Om handling, tillstånd, förhållande o. d. Ofta opers. **a**) *Ja, det får b. på (l. av) omständigheterna. Det b-r på om jag får tid. Det b-r på tycke och smak. Det kan b. på en slump. Om det ensamt hade b-tt på mig, skulle ~. Så mycket som på mig b-r. Egentligen b-r allt på, hur saken tas. En man, på vars ord tusendens väl eller ve b-dde. Det b-r på, av dig själv att nu göra dig fri, om du nu vill gripa tillfället. Göra sitt omdöme b-ende av en annans. Om anmälan skall göras eller icke, må b. på riksdagens avgörande. B-ende på K. Maj:ts prövning.* **b**) Part. pres. ibl. nästan prepositionellt. *Antalet gäster kan växla mellan 80 och 100, b-ende på väderleksförhållandena.* **3**) Icke sin egen (särsk. i fråga om existens o. d.). Subjektet mer l. mindre konkr., vanligen

en person. Med prep. 'av' l. (särsk. i part. pres. som predikativ) abs. *Hårt känns det dock alltid att icke b. av sig själv, utan vara b-ende av andra (för sitt uppehälle). Känna sig b-ende. Arbetarna äro b-ende av sina arbetsgivare.* **II.** Bibetydelse. Nästan enbart i uttr. som: *Låta b., saken, frågan, det b. (vid ~). Vi låter saken b. så länge. Det får, må därvid b. Att häri låta det b. vid det gamla.* Säll. med prep. 'med'. **Syn. I. 1) a)** ha sin rot l. grund l. orsak i, ha till grund, grunda sig på, vara orsakad av, förorsakas av, komma (sig) l. härröra av, vara att tillskriva, ibl. vara ngns fel; (med omkonstruktion) vara orsaken till; **b)** på grund av; **2) a)** vara avhängig l. betingad av, hänga på, bestämmas av, ankomma ɯ på; ibl. stå i ngns fria skön, vara lämnad åt ngns gottfinnande l. avgörande, (med omkonstruktion) äga att l. kunna avgöra l. bestämma; **b)** (allt) efter; **3)** vara underkastad ngns vilja l. behag, styras l. ledas l. behärskas av, vara hänvisad på, stå i beroende av; (b. av sig själv:) vara fullt fri o. oberoende, vara sin egen herre, rå(da) sig själv; (b-ende:) ofri, osjälvständig, avhängig, ibl. betingad; **II.** anstå, vila, vara l. bli som det är l. o(för)ändrad; stanna, (låta) vara slut l. nog (med). **-ro på. 1)** *Nu beror det på, om det hunnit bli någon tjäle i jorden, innan snön kom.* **2)** Mest smtl. I uttr. som: *Ja, det b-r (alldeles) på, det! Nå, det b-r ju på!* **Syn. 1)** ankomma ɯ på, vara frågan, gälla; **2)** komma an på omständigheterna. **-roende,** -t, [-n]. *All vetenskap skulle tjäna kyrkan och stod i b. av henne. Ett växande b. av grannväldet Japan. Slaveri och b. Om du vet vad fattigdom och b. vill säga.* **Syn.** avhängighet(stillstånd), ofrihet, osjälvständighet, (ibl. nära) betryck. **-ropa sig.** Åld., skr.; avtar i bruk. Blott med prep. 'på'. *B-a sig på ngt såsom sin rättighet. B-a sig på gammal hävd. Att här b-a sig på främmande lagbestämmelser nyttar intet. Han b-ar sig på statsläran, men vi betvivla, att han där finner stöd.* **Syn.** åberopa (sig på), hänvisa till l. på, anföra (som stöd, auktoritet, hemul, källa, motiv, försvar, ursäkt osv.), kräva att ngt får avgöra l. fälla utslag, stödja sina anspråk på, referera till; ibl. vilja räkna sig till godo.

-rus|a, -as; -ad; -ning (säll. med plur.); -ningsmedel; -ningstillstånd. Ej säll. skr.; särsk. part. perf. (vanligt även som adj.) dock ofta smtl. **1)** Egentl. *Vinet b-ar. Bande drycker. B-a sig med brännvin. De skälmarna b-ade honom och berövade honom hans penningar. B-ad av konjak. B-a sig genom opierökning. I b-at tillstånd. Lindrigt b-ad. Man kan leva hela år i Italien utan att se en b-ad (människa). Vid lindrigare fall av b-ning,* säll. *lindrigare b-ningar.* **2)** Bildl. *Låta sig b-as av ord. Vårens bande dofter. B-ad av drömmarnas vin. Halvt b-ad av lyckan att få skåda henne. Kärlekens ljuva b-ning. Han befann sig sedan ett par dagar som i ett b-ningstillstånd.* **Syn. 1)** rusa, göra rusig l. drucken, supa (ngn) full (vard.); (refl.:) överlasta sig, skaffa sig ett rus; giva rus; **2)** skänka sinnesrus, exaltera, bedåra, hänföra, entusiasmera. **-rust|ad,** -at. Ordet börjar bli ovanligare, sedan indelningsverket genom besluten av 1892 och 1901 slopats. Åmb. **1)** *B-at säteri* belagt med skyldighet att uppsätta häst o. karl till krigstjänst, säterirusthåll, f. d. frälsesäteri som efter reduktionen fick skyldighet att vidkännas rustning. **2)** *B-at kavalleri, infanteri* uppsatt o. underhållet medelst rusthåll, rusthålls-; indelt kavalleri. **-rykt|a,** -ade, -as. Sälls. utom i det gärna bibl. *Illa b-a (sin nästa).* **Syn.** utsprida l. utsätta rykten om. **-rykta|d,** -t. För många betyder ordet helt neutralt 'allmänt känd l. bekant'; andra bruka det blott i bet. 'illa känd' (ibl. därjämte neutralt); för somliga (dock ett mindre antal) har ordet utom dessa två bet. även betydelsen 'berömd'. Särsk. den 'neutrala' bet. skiljer sig ej alltid skarpt från de övriga. **1)** Mer eller mindre neutralt. *Sönerna voro (illa) b-de för sitt lättsinne, (så)som slagskämpar. Västerås är b-t för sina gurkor.* **2)** Berömmande. Numer ej gärna om högre ryktbarhet. *En vida b-d jägarinna. En av våra mest b-de riksdagstalare. Stockholm, sedan gammalt b-t för sitt vackra läge* kan även fattas 'neutralt'. *Lasse-Maja, den b-de stortjuven* kan även fattas tadlande. **3)** Illa känd; mest, men ej enbart, moraliskt. *Slå sig i slang med b-de kvinnor* (kända som) lösaktiga. *Han har varit synlig i b-de hus* ofta: på bordeller. *De b-de Paternosterskären.* **Syn. 1)** (allmänt) känd l. bekant (för ngt), som har (det o. det) ryktet, som står i ropet l. gäller för l. har rykte l. ord om sig (att vara ngt); **2)** ryktbar, namnkunnig, berömd, frejdad; som kommit l. är l. står i ropet; **3)** ökänd, illa l. ofördelaktigt känd, med dåligt rykte, vanryktad.

-råd, ett. Mest i vissa uttr. av vilka de under 3 o. 4 torde vara de allmännast brukade. **1)** Tvekan, dilemma o. d. Ofta ngt vard. *Först efter mycket b. vågade han föreslå detta. Nu är jag mycket i b. om en sak, skall jag ~? Den lilla frun var, kom i ett fasligt b. (hur hon skulle kunna ställa honom till freds). Jag står just i b., om jag skall säga honom det. Hon var i stort b. för sonen som ej skrivit på en månad.* **2)** Uppsåt. Mindre vanl. *Med fri vilja och fullt b. Med b.* **3)** Ingivelse. I uttr. *På eget b.* **4)** Mest ngt vard. Blott i uttr. som: *Jag står just i b. att resa bort. Just som jag var i b. att*

kasta boken och springa min väg, vaknade hon. **Syn. 1)** tvekan, bry, villrådighet, tvehågsenhet, ovisshet, bryderi, förlägenhet; ibl. dilemma; **2)** (med b.:) med (full) överläggning, med överlagt uppsåt, med vett o. vilja, med berått mod; med avsikt, uppsåtligt; **3)** av egen ingivelse l. drift o. på eget ansvar, på egen hand, på eget bevåg, utan ngns tillskyndan; **4)** stå l. vara i begrepp, just ämna, 'tänka'. **-rått**, adj. i neutr. Blott i uttr. *Med* l. säll. *av b. mod* med (mogen) överläggning, med flit l. uppsåt, avsiktligt, uppsåtligt. Sälls. är uttr. *Utan b. mod* oöverlagt, oavsiktligt.

-räkn|a; [-are]. **I.** Mer l. mindre egentl. **1)** Uträkna, uppskatta o. d. Med direkt obj., att-sats, att + inf., huru-sats, adv. (högt osv.), efter, till, i, för, (mer säll.) såsom l. mot. *B-a kostnaderna för ett företag. Utgifterna voro som vanligt för lågt, felaktigt b-ade. Du kan väl b-a ungefär åtminstone, hur mycket som kan gå åt. Sådant kan aldrig på förhand på öret b-as. I runt tal, noggrant b-at. Räntan b-as efter 5 %. Förlusterna b-as till inemot 6,000 man. Därvid b-ades 4 kappar på en tunna. Hur mycket b-ar du i årlig inkomst? B-a en cirkels omkrets, då radien är känd. Man hade b-at, att provianten skulle räcka en månad. Ett upplag, b-at för 30 man och 100 dagar. Han hade verkligen b-at att kunna leva för 175 kronor i månaden. Den b-ade summan överskreds med 300 kronor. På 1 kilo kan b-as en avgång av 3 gram. Sättet för räntans b-ande. Valz är i synnerhet känd som b-are av kometbanor.* **2)** Inräkna. *Är resan då även b-ad? Därvid har jag ändå inte b-at kostnaden för uppehåll.* Märk uttr. *B-a sig ngt till godo* 'tillgodoräkna sig', vilket särsk. i handels. även brukas utan tillägget 'till godo'. **II.** Bildl. **1)** Övertänka; påräkna; besinna. **a)** *Har du b-at följderna (av ditt handlingssätt)? Det kan man inte b-a på förhand. Medföra, göra b-ad verkan.* **b)** *Företaget var inte b-at på att ge vinst. Roligheter b-ade blott på ögonblickets stämning, för ögonblicket, situationen.* **c)** *Hennes spel var alltför b-at, saknade naturlighet och omedelbarhet. Det var ganska slugt b-at!* Märk, att pres. part., som ofta är adjektiviskt, gärna brukas klandrande. *En kall och b-ande natur. Slug och b-ande. Själlvisk och b-ande.* **d)** *Stödet var murket, (och) det hade han icke b-at. Då har du inte b-at vanans makt.* **Syn. I. 1)** (ut)räkna (℔), bestämma l. fastställa (antalet, storleken, värdet av ngt), överräkna ℔, göra ett överslag l. en kalkyl över, kalkylera; anta som (i räkning osv.) gällande l. som utgående (från l. till viss tid); uppskatta, värdera, anslå; **2)** in(be)räkna, räkna (i'n), medräkna ℔, uppta i (en) räkning, ta mēd (i beräkningen); **II.** (noga) överväga, eftertänka ℔, (på förhand) bestämma l. (i förväg) bedöma; avväga, avpassa, avmäta; ibl. avse l. åsyfta; ibl. förutse; göra sig räkning på, påräkna, räkna på, (för)vänta; förmoda, tro; besinna, ta mēd i (be)räkningen, räkna med, betänka, fästa avseende vid; (vara b-ad på:) vara anlagd på l. avsedd för, åsyfta, gå ūt på. **-räknelig,** -t; [-het]. Mest skr. *Hade krympt ihop till ett b-t antal. Inom b. tid. En viss lättja, men även den så jämn och b., att den tycks ha ett ordentlighetsmärke. Lugna och b-a förhållanden.* **-räkning,** -en, -ar; -sbar m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Mer l. mindre egentl. *Här behövas ytterst noggranna b-ar. B-en är ungefärlig. Efter min b. skulle det åtgå $3^1/_2$ meter. B. av ytors storlek. Låg b. Ränte-; löneturs-, tjänstedrs-, utgifts-; sannolikhetsberäkning.* **2)** Bildl. **a)** *Egennyttiga b-ar. Om man tar (med) i b(-en), under vilka förhållanden han fullbordat sin avhandling, är den ett verkligt kraftprov. Tvärt emot (all) b. Handla med, utan b. Lyckas över all b. Detta var något som aldrig ingått i hans b(-ar).* **b)** Mindre vanl. är uttr. *Göra sig b. på* oftare 'räkning' l. (för)vänta, bespetsa sig på. **c)** Märk särsk. *Djärvhet parad med (slug) b.* **II.** Ssgr. **1)** Skr., ofta i mer tekn. språkbruk. *B-sbara kurvor. B-sbar inkomst* beräknelig l. som kan tas med i beräkningen, som bör beräknas. **2)** *Använda hästkraften som b-senhet, som b-sgrund. Efter detta b-ssätt slippa emellertid de lägre inkomsterna för billigt undan. Olika b-ssätt. B-ssättet av arvodet kan leda till tvister. Närhelst dessa vikttal överskridas, beräknas frakten, där detta kan ske, efter närmast högre b-svikt.* **3)** *Hans b-sförmåga svek honom emellertid den gången. Med diplomatens b-skonst.* **Syn I. 1)** uträkning, kalkyl; överslag; uppskattning, värdering; in(be)räkning; **2) a)** överläggning, övervägande, eftertanke; hänsyn(stagande) till möjliga eventualiteter; (planmässig) spekulation, uträkning, plan, syfte; ibl. förväntan l. förmodan; **b)** b-sförmåga, förmågan att (kallt o. nyktert) beräkna.

-rätt|a, -ade, -as. Inga utpräglade bet.-skillnader. **I.** Allmänt. *Man b-ar, jag har hört b-as, det b-as (med anspråk på trovärdighet), att ~. Ryktesvis b-as. Man vet b-a, att ~* jfr II. 5. *Han hade, b-as det l. efter vad det b-as, sagt åt hustrun, att han var på sammanträde. Det b-as i stan, att ~. Man b-ar de mest besynnerliga saker om honom. En (stor) nyhet kan jag b-a (för dig); din farbror har blivit justitieråd. B-a sagor vid eldbrasan. B-a en saga för oss! B-a en anekdot, roliga historier. Härom är ännu mycket att b-a.* **II.** Märk bl. a. **1)** Abs. *B-a, b-a! B-a vidare! Börjar han b-a, slutar han aldrig. B-a bra, väl, livligt, illa, trådkigt, omständligt, enformigt.* Part. pres. bru-

kas gärna som adj. i fråga om stil o. d. *I b-ande stil, framställning. Dikten var på denna tid huvudsakligen b-ande.* **2)** *B-a sig varm* själv elda upp sig under berättandet. **3)** Med indirekt obj., vanl. ett pron. Mest skr. *B-a mig nu dina öden!* **4)** *Jag har låtit mig b-a(s), att du vansköter dina studier* man har sagt mig, jag har hört sägas, fått höra. **5)** Med saksubj. Särsk. om skrivelse, rykte, saga, historia, tidning osv. *Ryktet b-ar, vet b-a, att ~. Som legenden b-ar. Brottslingen hade, b-ar en morgontidning, genast dragit upp revolvern och ~.* **6)** Bet.-skiftningen 'skildra'. Mest skr. *B-a (om) forna tiders händelser.* Även med saksubj. **Syn.** (muntligen l. skriftligen) meddela, omtala ɯ, bringa till (ngns) kännedom, låta (få) veta; tala l. förtälja (om); (ibl.:) säga, (om)förmäla, anföra; ge en framställning l. skildring av, avge berättelse (om), skildra, framställa, redogöra för, relatera. **-rättansvär|d.** Mindre vanl. *Inget b-t?* **-rättar|e,** -(e)n, -e; -anlag; -förmåga, -gåva; -konst; om kvinna även -i'nna l. berätterska. *B-en härav påstod, att ~. Stackighet och omtagningar gör en b-e olidlig. Han är en god b-e, har verkligen b-förmåga. En driven, klen, skral b-e. Berätterskan Beata Hvardagslag. En dag, då vår b-inna satt i sin båt i begrepp att ~.* **Syn.** förtäljare; ibl. sagesman; (ibl. nära) novellist l. berättelseförfattare. **-rättelse,** -n, -r; -form; -vis (adv., mest skr.) Bet.-skiftningarna ngt bättre utpräglade än vid 'berätta'. Gärna mer l. mindre konkr. **1)** Allmännare. *Här avbröts hennes b. av snyftningar. Sedan hon hämtat sig, återtog hon tråden av b-n, upptog hon åter b-ns tråd* gärna skr. *Din b. är livlig. Fältskärns b-r. B-r ur svenska historien. B-n blev lite långtrådig. B-rna om vikingarnas sydfärder få härigenom något för oss särskilt fängslande. Enligt, efter b.* mindre vanl. *B-vis från späda barndomen veta bönderna, att ~.* **2)** Om ämbetsb-r o. d. *Inkomma med, avge b. om sin ämbetsförvaltning. Verkens till K. M:t ställda b-r över sin förvaltning. Angående min resa har jag avgivit b. inför generaldirektören. De från K. Befallningshavande ingivna femårsb-rna. B. om skörden. Avlägga b. inför polismästarn om vad som tilldragit sig. Rese-, revisions-, årsberättelse.* **3)** Om litteraturalster av viss art. *Svenska öden och äventyr, b-r från alla tidevarv. B. för flickor av Louisa M. Alcott. Mindre b-r på vers eller prosa såsom: äventyret, fabeln, sagan, legenden. Den poetiska b-n, vari Byron var mästare* novellen i versform. *Romantiserad, historisk b. Allmoge-, jul-, indianberättelse. Framställd i b-ns form, i b-form.* **Syn. 1)** framställning, berättande, skildring, berättande framställning; (plur. ibl.:) historier, prat; **2)** (skriftlig l. tryckt, mindre ofta muntlig) redogörelse (för ämbetsförvaltning, utförande av givet uppdrag osv.), ibl. nära rapport; **3)** novell, episk (prosa)dikt (vanl. av enklare byggnad än romanen o. kortare än denna).

-rättig|a, -ade, -as; -ad; -ande (säll. med plur.) **I.** Finita former. Mest skr. *Det finns inget som b-ar dig till en sådan slutsats, som kunde b-a (dig att göra) en sådan slutsats. Vad b-ar dig att förebrå mig något sådant? Ingen rang b-ar till ohövlighet.* **II.** Part. perf. **1)** Om person. *Efter avskedstagande b-ad till pension. Anse sig mer b-ad till ersättning, understöd än en annan. Man är b-ad att ansätta landets första bebyggelse betydligt tidigare. Pensions-, arvs-, förmåns-, röstb-ad.* **2)** Om sak (vanl. ngt abstr.). *Väcka b-ad ovilja, b-ade misstankar. En b-ad självkänsla. Anmärkningen är b-ad. Underkänna även (de mest) b-ade anspråk. Det enda b-ade i hela rörelsen är ~.* **III.** Verbalsubst. Mest skr. **1)** Handling. Mindre vanl. *Han hörde till dem som önskade främlingars b-ande till vissa ämbeten och tjänster.* **2)** Egenskap. *Grunden, på vilken unionen skall byggas, bör vara insikten om bägge rikenas lika b-ande* även i ett ord. *Ha sitt b-ande. Med fullt, ett visst b-ande. Äga (ett visst) b-ande. Djupa b-anden* Ellen Key. **Syn. I.** ge l. meddela l. medföra rätt(ighet) l. befogenhet (till l. att), befoga; ibl. rättfärdiga l. göra att ngt är berättigat; **II. 1)** som är i sin fulla rätt, ägande rättighet (att), befogad, behörig, kompetent; **2)** rättmätig, (väl)grundad, (rätt o.) billig, ej mer än billig, grundad på fullgiltiga skäl, som har skäl för sig, (verkligen) motiverad; **III.** (ibl.:) rätt(ighet), befogenhet; rätt att vara ti'll, existens(be)rätt(igande), raison d'être', 'tillvarorätt'.

-röm, -met; [-sjuk o. -sjuka, skr.]; -värd o. -värdhet (säll. med gradformer; mest skr.); [-sord; 'berömmande ord']. **I.** Enkelt. Vanl. motsatt 'tadel, klander', ibl. ↄ 'vanära, skam'. **1)** Lov(ord) o. d. *Han fick mycket b. för sitt mod. Skörda (mycket) b. för ngt. Dela jämnt b. och klander. Du kan gärna ge honom lite b. (för att han varit flitig). Du ska få det b(-met), att du gjort det fort. Oförtjänt b. Eget b. luktar illa* självberöm. *Högljutt förkunna ngns b. Hennes spel var (höjt) över allt b.* alldeles ypperligt. **2)** Bet. 'ära' mer l. mindre starkt framträdande. *Till hans b. måste sägas, att ~. Det länder dig till (stort) b. att ~. Hertigen hade i detta fälttåg inlagt stort beröm* mindre vanl.; skr. **3)** En bet.-skiftning 'smicker' framträder stundom. T. e. *Sälja b. för 50 öre raden.* **4)** Märk betygen: *Med b. godkänd* Ab; *Med utmärkt b. godkänd* (litet) a; *Icke utan b. godkänd* Ba. Särsk. de två första brukas i smtl. även utan tillägget 'godkänd'. **II.** Ssgr äro (om man undantar 'b-värd') sälls.

o. mest skr. o. ha så gott som alltid formen *beröm-*. Denna form torde dock icke kunna brukas i för övrigt sälls. bildningar som 'berömsord'. **1**) B-värd. Mest om handling, egenskap o. d. *Med (en) b-värd enighet förklarade alla, att ~. Med b-värd flit, iver.* **2**) B-sjuk. *Det är nog bra att ha ambition, men man behöver ej därför vara b-sjuk.* **Syn. I.** lov(ord), lovordande omdöme l. uttalande, gott vitsord, pris, ros, (ibl. nära) bifall; berömmelse, ära, heder, ibl. anseende; (ibl. nära) smicker; **II. 1**) prisvärd, berömlig. **-röm|d,** -t, -dare; **1**) Person. *Han har med den boken blivit en b-d man. Alfieri, Italiens b-daste skald i början av 1800-talet. Den för sin lärdom mycket b-de Laur. Norrmannus. K. Almlöf, den b-de skådespelaren* i dylika fall ej gärna om Goethe, Shakspere o. a., som man har anspråk på att hela världen skall känna. *Göra sig b-d. B-d för stor vältalighet. B-da män. Vitt-, världsb-d.* **2**) Sak. *Skeppet var vida b-t, och av skepp var det ypperst i Norden* Tegnér. *Orten är b-d för sina viner. B-da böcker.* **Syn.** som omnämnes med beröm l. lov, (be)prisad, lovprisad, omtalad, ryktbar, namnkunnig, celeber. **-römdhet,** -en, -er (särsk. om person). **1**) Abstr. *Vinna b.* **2**) Konkr., mest om person. *En av tidens b-er på det litterära området. Samtida sceniska b-er.* **-römlig,** -t, -are; [-en, åld.]; [-het]. Mest om handling, egenskap o. d., mycket säll. om person. *Patriotiska sällskapet, stiftat 1767, har alltsedan sin upprinnelse utdelat belöningar för långvarig trogen tjänst, för b. odlingsflit m. m.; belöningarna bestå ofta i medaljer med påskrift 'För b-a gärningar'. Ingenting är b-are än att på detta sätt, trogen i det lilla, gagna sitt fosterland.* Märk betyget 'berömlig' = (stort) A, laudatur. *Han fick b. i historia i studentexamen. B-t nit och b. skicklighet* högsta tjänstgöringsbetyg t. e. åt lärare o. präster. **Syn.** berömvärd, lovvärd, prisvärd, värd (allt) beröm, ypperlig, förträfflig.

-röm|ma, -de, -t, -mas; -mare; [-merska]. **I.** Trans. (o. abs.). Motsatt 'tadla, klandra'. **1**) *B-ma ngn för hans flit. Nog är han förtjänt av att även något b-mas. En sak vill jag b-ma hos honom; han är en verklig försvarsvän. Finna ngt att b-ma hos ngn. Höra ngn b-mas. Jag ser, att boken b-mes i fackpressen* omnämnes med l. får beröm. *Yttra sig (mycket) b-mande om ~. I b-mande ordalag omnämna. Han b-mes (så)som en av de bästa kännarna av ~. Att smickra är att b-ma över hövan och utan mening* Kellgren. **2**) Med tadlande biton. *Var krämare b-mer sin vara. B-ma ngn (milt) i ansiktet. Omåttligt b-ma ngn, ngt. Han hör till en obehaglig art av människor: de fadda b-marna.* **II.** Refl. Gärna skr. Ofta mer l. mindre tadlande. **1**) Med prep. 'av' + subst., som nästan alltid föregås av ett på subj. syftande poss.-pron.; l. 'av' + att o. inf.; l. 'av' + attsats. *B-ma sig av sina goda gärningar. Det är ingenting att b-ma sig av. Han b-mer sig av att ännu vara ung.* Utan 'tadel': *Och han har rätt att b-ma sig därav. Denna skola kan b-ma sig av att vara en av de första i landet.* **2**) Märk ett par uttr.: *Utan att b-ma mig, kan jag dock säga att ~. Du har intet att b-ma dig av inför Gud.* **Syn. I.** med beröm (om)nämna, lovorda, rosa, (lov)prisa, förkunna ngns beröm l. lov l. pris, ge beröm, upphöja, lovordande omtala; ibl. skryta med, (ibl. nära) smickra; **II.** yvas, skryta, vara stolt, ibl. visa (berättigad) stolthet.

-römmelse, -n, [-r]; [-värd; skr.]. Mest skr. *Söka, åtnjuta, skörda b. Sin största b. förvärvade han emellertid genom ~. Den svenska visan har av gammalt b. för enkelhet och folklighet, b. för att l. den b-n att vara enkel och folklig. Det är hans evärdeliga b., länder honom till evärdelig b. att först av alla ha insett detta. Med mycken, stor b. skilja sig från en uppgift.* **Syn.** pris, (högt) anseende, (gott) rykte, ryktbarhet; heder, ära, beröm(dhet).

-rör|a. I. Egentl. Om person; vanl. avsiktligt. *B-a ngt med yttersta spetsen av fingrarna. Han b-de glaset med läpparna, men drack icke. Rådde hon (ofrivilligt) b-a hans kläder med sin arm, var han lycksalig. Hon b-de lätt gossens kind, men han sov fortfarande. B-a ngn med sitt trollspö.* **2**) Om sak (oavsiktligt). Jfr II. *Två kroppar som b-a varandra. Det ställe, där stråken b. strängen. Ännu en millimeter blott, och klingorna hade b-t varandra.* **II.** Ngt friare. **1**) *Min resplan b. icke dessa trakter. Haparanda kommer jag denna gång icke att b-a.* **2**) *Trakter, knappast ännu b-da av människofot. B-d av frost. Skogar, ännu ej b-da av yxa(n).* **3**) *Hur långt man än utdrager dessa linjer, komma de ej att b-a varandra.* Hit det bildl. brukade *Ytterligheterna b-a varandra.* **III.** Bildl. Underbetydelserna ej alltid strängt skilda. **1**) Omnämna o. d. Mest skr. **a**) *Den del av avhandlingen, som b. händelserna efter kungavalet. I sitt tal b-de han icke, endast flyktigt rösträttsfrågan. B. inte den strängen!* rör inte vid. *Det b. ju inte alls den här frågan* kan även fattas som hörande till 2 nedan. Ibl. pregnant om 'lätt' b-ing: *De övriga frågorna blevo endast b-da. Helt kort b-a vad som skett.* **b**) Märk det 'juridiska pronominet' *berörda (l. b-de),* som mest brukas i ämb.- o. affärsspråk o. vanligast om sak. *I (nyss) b-da hänseende. Ur ovan b-da synpunkter framgår, att ~. Sist b-da orsaker torde nogsamt motivera, att ~.* **2**) Påverka o. d. *Man känner sig alltid obehagligt b-d i hennes sällskap. Det b-de mig onekligen angenämt (att höra, att ~). Bli smärtsamt b-d av ngns otacksamhet. Re-*

formen stötte på motstånd av tredje ståndet, vars intressen den på det ömmaste b-de. **Syn. I.** vidröra, röra vid, ta(ga) på, ibl. peta på (mer vard.); komma åt l. inti'll, snudda vid, komma i kontakt med, tangera; **II.** komma i'n på l. till; ibl. beträda; (ibl. nära:) angripa l. skada; **III. 1) a)** (om)nämna (ɯ), behandla, avhandla, tala om, framställa, handla om; ibl. komma l. gå i'n på, inlåta sig på; i förbigående vidröra, (med några ord) gå i'n på, flyktigt l. lätt l. varsamt omnämna; ibl. ha att göra med l. stå i sammanhang med; **b)** bemälda, (ovan)nämnda, förutnämnda; **2)** påverka, göra intryck på, (ibl. nära) träffa l. drabba l. 'ta', ibl. ingripa i. **-röring,** -en, [-ar]; -sassociation m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Elektricitet genom b. Men misse satte alltid fötterna så försiktigt, att han aldrig ens kom i beröring med glasen på bordet. Explodera vid lindrigaste b. Smutsig efter b-en av otaliga fingrar.* **2)** Friare o. bildl. *Avstängd från all b. med yttervärlden. Jag vill inte vidare ha någon b. med honom. Mitt yrke bringar, för mig i b. med ~. Ha, komma i b. med allt slags folk. Stå i (o)medelbar b. med ~. Vänskaplig b. mellan olika folk. Undvika personlig b. med ngn. Har du någon direkt b. med dem, med affären? Hans b. med fosforisterna var icke enbart boklig, litterär.* **3)** Fil. *Association på grund av b. (dvs. samvaro i rummet, samtidighet l. efterföljd i tiden).* **II.** Ssgr. **1)** *B-sassociation* fil.; se I. 3. **2)** *B-selektricitet* fys., kontaktselektricitet. **3)** *B-spunkt* egentl. o. bildl. **a)** *I själva b-spunkten kan man iakttaga vissa anpassningsfenomen.* **b)** *Så småningom började de finna b-spunkter och samtalet blev livligare. Söka (finna) b-spunkter mellan svenskan och de finsk-ugriska språken. Stagnelius och Chateaubriand ha för visso b-spunkter med varandra. I sitt intresse för sång hade de fått, funnit en b-spunkt.* **Syn. I. 1)** vidrörande, kontakt; **2)** förbindelse; umgänge; samfärdsel; samband, sammanhang; **II. 3) b)** gemensamt intresse l. egenskap l. drag, föreningslänk l. föreningsband, överensstämmelse. **-röv|a;** [-are]. Mest skr. *B-a ngn hans rättfångna egendom. B-a ngn friheten, hans frihet. Bli b-ad sitt goda namn och rykte. Han b-ades l. man b-ade honom till och med möjligheten att friköpa sig. Även den möjligheten blev honom b-ad. Söka b-a ngn frukterna av hans arbete. Detta b-ade honom allt mod att längre ~. Sjukdomen hade b-at henne den friska hyn. Själv b-a sig livet. B-ad förståndet, sina sinnens fulla bruk. Detta b-ade honom fattningen.* Märk uttr. *Det nöjet skall du visst inte b-a dig (för vår skull)* även smtl. **Syn.** frånröva ɯ, fråntaga ɯ, avhända, plundra, betaga l. förta(ga); (b-as:) gå miste om, förlora, mista, bli av med; (refl.:) avhålla sig l. avstå från, neka sig, försaka; (b-ad ibl.:) saknande, i saknad av, utan, blottad på. **-sagd|a** l. -e. Nästan endast ämb. *För b-a ändamål.* **Syn.** se bemälda. **-sann|a.** Mest skr. Bet. ej alltid särhållna. **1)** Förverkliga. Nästan endast refl. l. i pass. *När skall väl denna dröm b-as, b-a sig? Om mina farhågor b-as ~. Din förmodan tycks b-a sig.* Med övergång till 2: *Här b-ar sig ett gammalt ordspråk.* **2)** Erfara sanningen av. *Även han fick alltså b-a den gamla satsen, att ärlighet varar längst. En gång får du nog b-a mina ord.* **3)** Bekräfta o. d. **a)** Saksubj. *Utgången b-ade profetens ord.* **b)** Personsubj. Ngt. åld., mest lagt. *Desse b-ade allt vad hertigen uppgivit. Med ed b-a sin uppgift. B-ad avskrift* åld. för 'bestyrkt' l. d. **Syn. 1)** förverkligas, bli sanning l. verklighet, visa sig vara sanning, gå i fullbordan, sannas, bekräftas, bekräfta sig; **2)** erfara l. konstatera sanningen l. riktigheten av, sanna; **3) a)** utgöra bevis för l. ådagalägga sanningen av; **b)** bekräfta, intyga (sanningen l. riktigheten av), bestyrka, bevittna, vidimera, verifiera. **-satt,** =, -are; -het (med plur.). Jfr även 'besätta'. **I.** Utan gradformer. Mer egentl. Ofta i bibl. l. därav påverkad framställning. **1)** *B. av djävulen, av en ond ande.* Friare *B. av högmodsdjävulen.* **2)** Abs.; substantiviskt o. i jämförelser. *Jesu fiender beskyllde honom för att vara b. Den b-e kom fram, krypande på händer och fötter. Skrika som en b.* även till II. *Olika former av b-het.* **II.** Med gradformer. Bildl. i 'försvagad' bet. Ofta mer l. mindre vard. Bet.-skiftningarna ej alltid skilda. **1)** Från vettet. Om 'person'. *Är folket (rent) b.?* **2)** Orimlig o. d. Om 'sak'. *En av hennes vanliga b-a idéer. Kan man tänka sig något b-are? En b. förordning. Kommer du nu igen med dina b-heter!* Med övergång till 3: *En b. och sammanhangslös fars.* **3)** Urkomisk o. d. *Göra de b-aste grimaser. Vilka b-a upptåg! Det är då för b.!* **4)** Rasande. Mindre vanl. *Rör man vid den strängen, blir han genast alldeles b.* **5)** Högst fatal o. d. Mest med adv. 'rent' l. 'för' o. särsk. som predikativ i neutr. sing. *Nu är det då (rent) för b.; ska nu du också överge oss!* **6)** Närmande sig en lindrigare svordom. *De frågade vad det var åt honom, efter han skrek så b. Det var rent b., så här ser ut!* **Syn. I.** (helt) behärskad (av djävulen); förryckt, vansinnig; **II. 1)** från vettet l. förståndet, tokig, galen, rasande; **2)** orimlig, vanvettig, befängd, 'fånig', (alldeles) på tok, absurd, barock; **3)** (ytterst) löjlig, genomlustig l. -rolig, 'tokig', komisk; **4)** ursinnig, rasande, ifrån sig l. utom sig l. från sina sinnen (av förargelse, vrede o. d.); **5)** högst förargligt l. fatalt l. motigt l. olyckligt, (som) förgjort; **6)** rasande (stor) osv.; (som adv.:) ofantligt, ursinnigt, rysligt, förskräckligt, (ibl. nära) förbaskat l. fördömt.

-se. **1**) Trans. Mest om samlingar, utställning, våning o. d. *Ämnar ni även b. slottet och samlingarna? Rummen få b-s mellan 1—2 middagen. Vi besågo blott flyktigt de utställda arbetena. Bör b-s vid dagsljus.* **2**) Abs. i part.-konstruktion o. som subst. Skr. *Noga, rätt besett, så äro nog dragen en smula grova. Närmare b-tt. Vid närmare b-ende.* **3**) Gärna ngt vard. Även refl. *Resa och b. sig. Först vill jag gärna b. fäderneslandet, sedan kan det bli fråga om främmande länder.* **Syn. 1**) ta i beraktande, se (noggrant), se på, (närmare) betrakta; (ibl. nära:) syna, besiktiga, mönstra, granska, undersöka; **2**) noga l. strängt taget, om man ser noga på saken, om man rätt betraktar saken; vid närmare betraktande l. påseende; **3**) se sig o'm (i). **-segl|a**[1]**;** [-are]; [-ing; med plur.]. **I.** 'Bildl.' Mest högt.; bibl. l. skönl. **1**) *Förnya sina löften och b-a dem genom nattvarden. Herrarne b-ade affären med ett handslag.* **2**) *Martyrerna, som med sitt blod b-at sin trohet.* **3**) *Och därmed var hans öde b-at.* **II.** 'Egentl.' Hist. *Ett b-at brev hade under medeltiden samma giltighet som nu en underskriven handling.* **Syn. I. 1**) ge l. utgöra bekräftelse l. stadfästelse på, definitivt fastställa, stadfästa, göra orygglig, bekräfta; (b-as:) få l. vinna bekräftelse, gå i uppfyllelse; **2**) giva l. utgöra bevis på, intyga sanningen av; **3**) (definitivt) avgöra; **II.** sätta l. fästa (sitt) sigill under o. därigenom bekräfta l. ge rättslig giltighet åt. **-segl|a**[2]**;** [-are]; [-ing]. Mindre vanl.; ngt föråldrat. Om person o. fartyg. *Åt b-aren av okända hav, den berömde kapten Cook. Sunden b-as sommar och vinter av otaliga farkoster.* **Syn.** segla på, befara, trafikera. **-segr|a,** -as; -are; -ari'nna; [-erska]; [-ing]. **1**) Om verklig strid. *Folket står lågt, seden att uppäta b-ade fiender fortlever ännu. Ingen förmådde b-a honom i öppen strid. Erkänna, förklara sig b-ad. De otrognas b-are.* **2**) Friare o. bildl. *B-a hjärtats stormande passioner* Stagnelius. *Lyckas b-a alla hinder. Han fick finna sig i att bli b-ad av en yngre mästare* i sport (t. e. tennis). *Vildmarkens b-are.* **Syn.** segra över, vinna seger över, övervinna, 'slå', betvinga, kuva, göra sig till herre över, få makt med, ibl. 'tvinga på knä'.

-siffr|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Mindre vanl.; mest i perf. part. Märk dock även i mus. *B-ad bas* o. *B-ing* om ett äldre sätt att ange ackord medelst siffror ovan noterna i generalbasen. **-siktig|a,** -ade, -as. *B-a verkställda arbeten, hus och åbyggnader; ett lik; tungan på svin; fläsk. Låta b-a ett fartyg, en vara. B-a och värdera skadan. Rekryten b-as och förklaras duglig eller oduglig. För att enligt föreskrift låta sig b-as.* Även friare. **Syn.** (å ämbetets vägnar l. på grund av uppdrag) noggrant undersöka, syna, mönstra, granska; noga bese, ta en överblick av. **-siktning,** -en, -ar; -sbevis m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Anställa, verkställa, företa(ga), förrätta b. å, av, på ngn l. ngt. B. av hus, ägor och boställen. Ekonomisk b.* å 'publika hemman'. *B. på ort och ställe. Yrka på b. Liket kommer att underkastas medikolegal b. Obduktionen innefattar yttre och inre b. av liket. Kroppslig b. Trikin-, lik-, läkarbesiktning.* **II.** Ssgr. **1**) *B-sbevis* t. e. om b. av kreatur i o. för försäkring. **2**) *B-sbyrå* dels 'trikinbyrå', köttb-sbyrå; dels för den föreskrivna b-en av prostituerade. **3**) *B-sförrättare* o. *B-sförrättning.* **4**) *B-sinstrument* lagt.: skriftlig avfattning av resultatet av en b. **5**) *B-släkare* för värnpliktiga l. för prostituerade. **6**) *B-sman. B-sofficer* övervakar tillverkningen av materiel, krut osv. **7**) *B-sresa* r. för att verkställa b(-ar); provtur (med fartyg som skall besiktigas). **8**) *B-sskyldig(het)* o. *B-stvång* om prostituerade; även t. e. om slakthus o. d. **Syn. I.** undersökning, granskning, mönstring, syn, syneförrättning.

-sinn|a, -ade, -as. **I.** Trans. **1**) Obj. är en bisats; vanligaste användningen. *Han b-ar inte, vilket barn hon ännu är. Man bör b-a, att saken var ganska kinkig. B-a dock, hur förtryckta de varit, under vilket förtryck de suckat. B-a vad du säger! B-a vad ens frid tillhör.* **2**) Obj. subst., pron. o. d. Vanligt blott i vissa förbindelser. Gärna skr., ofta högt. *B-en detta!* ngt högt. *B-a vi saken rätt, vilja vi rätt b-a saken, skola vi nog se, att ~. När man b-ar de omständigheter, under vilka arbetet tillkommit, ~. Jag ber dig b-a följderna. B-a och betänka sitt eget bästa.* **II.** Refl. Bet.-skiftningarna ej alltid klart skilda. **1**) Överväga. *Bed honom närmare b-a sig på saken (innan han svarar)! B-a dig väl, innan du binder dig! B-a sig på vad man skall svara, på svaret.* **2**) Tveka. *Stå nu inte längre och b-a dig, utan kom genast! Han b-ade sig inte länge, utan gav genast order om uppbrott. Utan ett ögonblicks b-ande kastade han av sig kläderna och hoppade i.* **3**) Fil. *B-a sig på sig själv* gå in i l. söka komma till klarhet om sig själv. **4**) Ändra mening. *Slutligen b-ade han sig dock och gav vika. Jag tänkte komma ner i augusti, men jag har b-at mig.* **Syn. I.** betänka, överväga, ta i övervägande, tänka på, behjärta, inte glömma l. förbise; **II. 1**) tänka (närmare) efter, fundera (på), övertänka; villrådig tänka l. grubbla på; tänka sig för, samla sig till eftertanke, gå i'n i sig själv; ta sitt förnuft till fånga, komma till sig själv l. till besinning; **2**) tveka(nde dröja), dra i betänkande, betänka sig; **3**) (gm eftertanke) komma till klarhet; **4**) ändra mening l. tanke l. åsikt, komma på andra l. bättre tankar. **-sinning,** -en. Skiftningarna rätt obetydliga; jfr Syn. nedan. *Mista, förlora,*

återfå b-en 'egentl.' (om svimning) samt bildl. *Handla utan (all), med b. Vid närmare b. Förvirringen omväxlar med (stunder av) fullkomlig sans och b. B., fasthet, hovsamhet.* Märk *Komma till b.* i bet. av' ångra sig', komma på bättre tankar, komma till förnuft (igen), ibl. ändra mening. *Bringa ngn till b.* **Syn.** medvetande, sans, (sina) sinnens bruk; eftertanke, övervägande, överläggning, eftersinnande, reflexion; förmåga att behärska sina tankar l. att tänka sig för l. av eftertanke l. av tankereda, tankeförmåga, sinnesnärvaro, självnärvaro; (själv)behärskning, måttfullhet, (ibl. nära:) lugn l. hovsamhet l. fasthet. **-sinningsfull;** -het. *En något b-are politik hade man onekligen väntat från detta håll. Lugn och b.* Mindre ofta i bet. 'eftersinnande': *Blygd och b. förvåning.* **Syn.** (ibl.:) behärskad, fast, betänksam, noga övertänkt l. genomtänkt l. prövad. **-sinningslös;** -het. *En lössläppt, b. hänförelse. Gripen av b. fruktan. Med rent av b. kraft. B-t raseri.* **Syn.** tanklös, oreflekterad, oöverlagd, ibl. okritisk; som förlorat fattningen, vettlös; obehärskad, lössläppt, ohejdad, tygellös. **-sinningstid** mindre vanl. än 'betänketid'; märk dock ibl. annan bet.-skiftning.

-sitt|a, -as, -are (mest skr.); [-ari'nna, -erska]. Jfr även besutten. **I.** Mest skr. **1)** Mer 'egentl.' *Rättighet att förvärva och b-a egendom i riket* som lagt. vare sig med l. utan äganderätt; mest om fast (l. mer värdefull lös) egendom. *Den av oss, som överlever den andra, skall under sin återstående livstid orubbat b-a och nyttja den avlidnes hela kvarlåtenskap. B-a gård och grund. Vi skola vara vår nästa behjälpliga, att han må sitt behålla och b-a.* **2)** Friare. *Han b-er verkligen (en) ovanligt stor förmåga att finna uttryck. Språket b-er icke ord att uttrycka vad jag menar.* **II.** I svordomar. Subj. oftast utelämnat o. ofta även objektet. Nu kanske mest 'litterärt'; åtminstone ej ofta brukat av yngre generationer. *Nå, så b-a mig! B-a och regera! B-a den skurken!* **Syn. I.** äga, ha(va), vara i besittning av, äga rådighet l. att råda över (o. nyttja); inneha (med l. utan äganderätt); (b-are:) ägare l. innehavare; **II.** anamma, anfäkta. — **Besittning,** -en, -ar. **1)** Abstr. *Sätta sig, komma, vara i b. av ngt. Ta(ga), ha(va) ngt i b. Lämnas i, tillförsäkras ostörd, okvald b. av ngt. Ännu i (full) b. av alla själsförmögenheter. I b. av en omfattande klassisk bildning kunde han ~. B. betyder i lagspråket 'faktisk rådighet över ting eller rättighet'. Även med våld å person må b-shavare värja sig i sin b.* lagt. **2)** Konkr. Gärna i plur. o. mest om landområde som ligger avlägset från moderlandet. *Sverges forna b-ar söder om Östersjön. Vidsträckta b-ar i Australien.* **Syn. 1)** besittande, ibl. ägande, rådighet, innehav på grund av ägande- l. pant- l. nyttjanderätt osv.; **2)** lydland, landområde lydande under ett vanl. mer l. mindre avlägset moderland, ibl. koloni; ibl. jordegendom. — **Besittningsförhållande.** Mest i plur. *Åro förutvarande b-n oklara, har ~.* **-havare** lagt. *Och må alltså b-ns uppgifter om åtkomst tagas för goda.* **-lära** lagt. *Romersk och modern b.* **-rätt,** -en. Ofta ↔ äganderätt. *Att staten visserligen äger vattenfallet, men att b-en vore överlämnad åt enskilda. B. till,* ibl. *å l. på ngt. Säker, tryggad, långvarig, okvald b. Tvist om b.* Även friare. **-skydd** lagt. *Laga b.* **-tagande,** -t, [-n]. *Det egenmäktiga b-t* lagt. *B. av nytt land* ockupation. **-tagare.** *Den förste b-ns rätt.* **-tid.** *Varöver upplåtaren icke äger förfoga utöver sin egen b.* **-tvist** lagt.

-sjung|a; [-are; -ning]. Mest skönl. *B-a bragder och stordåd. B-en i dikt och saga. De mångb-na Mälarvikarna. Dikten b-er stora strider i folkets urtid.* **Syn.** i sång l. dikt förhärliga, prisa, fira (med dikter), hylla (med kväden), lovsjunga, kväda l. sjunga om, dikta om. **-själ|a,** -ade, -as; [-bar-; -barhet]; -ning (säll. med plur.). Mest skr., ofta skönl. **I.** Mer egentl. Mindre vanl. *I andar, som i denna mörka boning / än sväven kring det stoft I förr b-at. All verklighet är enligt Lotze b-ad.* Ibl. i perf. part. om djur o. människa ↔ växt. **II.** Bildl. **1)** Indikta en själ i. *Det b-ande av det själlösa, som är så vanligt hos Selma Lagerlöf.* **2)** Förläna liv åt osv. *Strävandets ande b-ade ej längre konsten. Ett sällsamt, mörkt och b-at ansikte. En fnösketorr, men egendomligt b-ad saklighet som ideligen fattade eld och brann långa stycken.* **3)** Elda. Subj. betecknar idé, föreställning, känsla, sinnesstämning o. d. *Den levande nitälskan, varav han var b-ad.* **Syn. I. 1)** ge själ l. liv åt (kropp l. materia), göra levande; utgöra (en kropps) själ l. livsprincip; (b-ad:) levande; **II. 1)** indikta l. inlägga en själ i, se en själ i, tillägga en själ, förmänskliga, personifiera; **2)** förläna liv åt, ingjuta liv i, levandegöra ɱ, liksom förvandla till ett levande väsen; (b-ad:) själfull, som avspeglar själen l. en levande själ; **3)** elda, liva, helt fylla (o. utgöra drivfjädern för ngns handlingar); (b-ad:) livad, fylld, kraftigt påverkad (av).

-skaffa|d, -t. Blott med adv. (l. adverbiellt uttr.) o. mest i uttr. 'så, huru, annorlunda b.' **1)** *Av naturen så b-ad, att ~. Låset är nämligen så b-at, att det går upp, blott om ~. Som saken nu är b-d, föredrar jag att stå utanför. Vet ni, hur trakten där är b-ad?* **2)** Ngt vard. äro uttr. som: *Jag vet inte, hur den skulle vara b-ad, som ville vara med om något sådant. Sådan är nu världen en gång b-ad* i stället för 'så ~'.

Hur ä det egentligen b-at med dej, ä du lättstött? **3**) Skr. verkar *Under, [vid] så b-ade omständigheter* så fatta, då saken förhåller sig så, under sådana förhållanden. **Syn.** skapad, danad, artad, 'inrättad', 'funtad'; (så b-ad:) sådan, av den naturen l. beskaffenheten; (hur b-ad:) hur(u)dan; (b-at ibl.:) bevänt, fatt, (be)ställt. **-skaffenhet,** -en, [-er]. **1**) Allmänt. *Nyheten var av den b(-en), att den kunde tänkas föranleda uppträden. Hans b. till kropp och själ, kropps- och själsbeskaffenhet. Iakttaga den olika b-en hos, av ~. Landets naturliga b. Jorden är där av utmärkt b. Mjölet var icke av samma goda b. som sist. Det beror på varornas b. Ett sår av elakartad b.* **2**) I språkv. ibl. i plur. *Ord som uttrycka b-er.* **3**) Mest fil. Enskild utmärkande egenskap l. d. Med plur. *Arvsynden är den b-en hos människan, att hon är vänd från Gud och till det onda.* **Syn. 1**) allt som tillsammans ger ngt dess karakteristiska prägel, väsen, natur, art, skaplynne, karaktär; tillstånd; kvalitet, egenskaper; **3**) utmärkande egenskap l. bestämning l. karaktärsdrag l. kännetecken; oväsentlig l. tillfällig bestämning (hos ett begrepp). **-skatt|a;** [-bar; t. e. om inkomst]; [-are; t. e. av bärbuskar]. **I.** Mer egentl. **1**) Om utskylder. *Svenska folkets urgamla rätt att sig b-a utövas av riksdagen allena. Folket b-ades över förmåga. Inkomst, för vilken man är b-ad. De högst, lägst b-ade.* **2**) Med sakobj. *B-a brödet och köttet. För hårt b-a jordbruksnäringen. B-ad inkomst.* **3**) Om tribut o. d. *B-a ett fientligt land.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Alltför drygt b-a allmänheten. Drivna i konsten att i butiker och på hotell b-a oerfarna främlingar.* **2**) *B-a ett ejderbo, en ejderhona (på dun). B-a skrakhonan (på ägg). Skatan, en svår b-are av småfågelbon.* **3**) *Småpojkar hade tagit sig över staketet och höllo just på att b-a bärbuskarna.* **4**) *De författare vilka han sålunda, med eller utan omnämnande, b-at.* **Syn. I. 1**) o. **2**) lägga skatt på, taga skatt av; **3**) (ut)kräva skatt l. tribut av, ta tribut av, pålägga krigsskatt; **II. 1**) pungslå, preja, avpressa ₪ l. avlocka ₪ pengar, ockra på; **2**) hämta avkastning av, skatta; **3**) plundra, 'tulla'; **4**) hämta från, begagna, tillgodogöra sig, exploatera, ibl. 'stjäla från'. **-skattning,** -en, -ar; -sbar m. fl. se II. Vanligast till beskatta I. **1. I.** Enkelt. **1**) Mer egentl. *Direkt, indirekt b.* det senare särsk. genom konsumtionsskatter. *Om b-ens grunder. Om svenska jordens b. Fordran på rättvis b. B. av inkomst. Progressiv b.* då skatten utgår med högre procent för de mer bemedlade. *Fastighets-, förmögenhets-, inkomst-, jord-, maltdrycks-, socker-, överflöds-, självbeskattning. Pålägga en extra b. av ~* även om tribut o. d. **2**) Friare o. bildl. **a**) *Det får jag säga är en ganska dryg b. av en fattig resande.* **b**) *B. av fågelbon, av bikupor. B. av bärbuskar* både av ägaren o. om olovlig b. **II.** Ssgr. **1**) *B-sbar inkomst.* **2**) *B-sfri(het)* skattefri(het). **3**) *B-sföremål* även: b-sartikel, b-sobjekt l. skatteobjekt. **4**) *B-snämnd* särsk. om bevillningsberedning (nu indragen), taxeringsnämnd o. prövningsnämnd. **5**) *B-spliktig* särsk. om sak. **6**) *B-srätt* 'rätten att besluta, huru de för statsbehovens täckande nödiga statsinkomsterna skola åvägabringas'. **7**) *B-sväg* mest med prep. 'i' (o. då vanl. i obest. form). *Parlamentets verksamhet i b-sväg* med hänsyn till b-en. **8**) *B-sväsen(de).* **Syn.** jfr beskatta; (säll.:) skatt, gärd, pålaga; ibl. skattning; (beskattnings-:) skatte-.

-sked, -et, =. **I.** Plur. sälls. **1**) Reda; eftertryck. **a**) *Skall det bli något b. med saken, så måste du nu ta i på allvar. Det är inte något b. med honom.* **b**) Märk (det ofta ngt vard.) uttr. 'med b.' *Oförskämd var han (och det) med b. När lyckan kommer, så kommer hon med b., sa han som fick trillingar.* **2**) (Avgörande) svar o. d. **a**) *Nej, nu vill jag ha klart b. Ge ngn rent b. Man får aldrig riktigt, ordentligt b. av honom. Med det b-et ämnar jag ej låta mig nöja. Med detta b. reste han hem. De gåvo honom olika b.* även till I. 3 a. *»Ja, ja, det är god tid ännu», blev det slutliga b-et.* **b**) Mindre vanl. i bet. 'rättsligt avgörande, utslag' samt 'föreskrift, förständigande'. *De raska b., som i alla mål utfärdades från kongl. maj:t* Harald Hjärne. *Och fingo de order att där uppehålla sig till(s) vidare b.* **3**) Upplysning o. d. Jfr II. **1. a**) *Innan jag kan vidta åtgärder, måste jag ha närmare b. om hur det gått till. Jag skall strax kunna ge, lämna (dig) b. om, i saken. Fick du ordentligt, fullt, noggrant b. av honom? Muntligt b. Du kan vänta skriftligt b. i nästa vecka.* **b**) Märk uttr.: *Göra (gott) b. för sig* lämna (nöjaktiga) upplysningar (om sig o. sina åtgöranden). *Han fick minsann rent b.* fick grundligt höra sanningen, rena, osminkade sanningen. **4**) Kännedom. I uttr. *Veta b. (om,* mer säll. *i l. på ~). Han visste b. om allt. Men Bismarck visste bättre b.* **5**) 'Skäl'. Mest ngt vard. i fråga om mat o. dryck l. arbete. Nästan endast i uttr. *Göra b. för sig (t. e. i arbetet, på åkern, i grötfatet, vid bordet)* göra vad man kan vänta av en, göra skäl för sig, arbeta, äta bra, duktigt osv. **II.** Plur. vanlig. **1**) Krigs. Uppgift på en truppstyrkas storlek o. sammansättning vid vissa tillfällen. Jfr I. 3. *Styrke-, samlings-, dagbesked.* **2**) Mest i ssgr l. i stället för dylika. Intyg (särsk. i fråga om tillgodohavanden o. d.). *Anmärkning mot detta räkningsbesked bör vara framställd inom ~. Bank-, upp- och avskrivnings-, kassakreditivbesked.* **Syn. I. 1**) ordning, reda; kraft, drift, allvar, beslutsamhet, ord o.

avsked, energi; eftertryck; (med b.:) med kraft l. eftertryck, så det förslår, i hög grad, grundlig(t), duktig(t), ordentlig(t); **2**) (avgörande) svar l. förklaring (varefter man har att rätta sig l. varmed man får låta sig nöja); (ibl.:) rättsligt avgörande, utslag, dom l. ock föreskrift, instruktion, order, befallning, förständigande; **3**) upplysning, (upplysande) svar l. meddelande l. förklaring, underrättelse; redogörelse, ibl. 'reda'; **4**) (veta b.:) veta, ha reda (på) l. kännedom (om), vara underrättad; **5**) 'skäl'; **II. 2**) skriftligt intyg, bevis.

-skēdlig, -t, -are; [-en; åld.]; -het (säll. med plur.); [-hetskritik; -hetsmakare o. -hetsmakeri, alla till I.]. Bet. föga skarpt skilda; ibl. omöjligt att bestämt säga vilken bet.-skiftning närmast föreligger. Huvudbet. är nu ett svagare nedsättande 'flat', o. denna färgar ofta mer l. mindre de andra, så att ordet numer mindre gärna brukas i verkligt god bemärkelse. I högre stil nästan endast satiriskt. **I.** Huvudbet. *Han har då alltid varit en b. stackare. Hm, en b. karl, men ingen ruter! En b. fjolla. Helt b-t sticka svansen mellan benen. Han är så b., så han går säkert in på det. Medelvägsmänniskorna, alla dessa b-a älskare av halvheter. En b. nolla. Dylikt b-hetsmakeri passar icke en regering; den bör regera, icke regeras.* **II.** Övriga bet. o. skiftningar. **1**) Mättlig, anspråkslös o. d. *Han var rätt b. i sina fordringar.* Om sak; gärna ngt ringaktande. *I jämförelse med dessa oväder förefalla våra vinterstormar tämligen b-a. En liten b. och undangömd småstad i bergsbygden.* **2**) I 'bättre' bemärkelse; ofta ngt vard. **a**) Vänlig o. d. *Det var verkligen b-t av dig (att inte bråka med honom). Var nu b-a mot henne! Gösta, du vore bra b., om du lät bli att vissla.* Hit hövlighetsuttr. 'var (så) b. (och)', som, när det brukas, gärna är familjärt l. nedlåtande, användes till tjänstefolk o. ibl. barn l. träffas i ngt åld. teaterpjäser; det är nu (särsk. i smtl.) ganska föråldrat o. ersättes gärna av 'var snäll', 'var god' l. 'var (så) hygglig'. **b**) From o. d. *B. utan att vara enfaldig. Barn, ä ni inte b-a, vill ni inte vara b-a, så får ni gå in. Hålla sig b-t på mattan. Snäll och b. Stilla och b-t. Inte behöver du vara rädd för honom, han är ju själva b-heten.* **Syn. I.** flat, efterlåten, (alltför) hygglig l. foglig l. medgörlig, som inte har ngn ruter i sig, (vilje)svag, utan kraft l. ruter l. energi, (ibl. nära) enfaldig; **II. 1**) måttlig, måttfull, sansad; 'hygglig', ej alltför svår; svag, ofarlig; obetydlig, oansenlig, anspråkslös; (starkare är) ynklig; **2**) **a**) vänlig, välvillig, snäll, god; **b**) from(sint), fridsam, oförarglig, godmodig, mild, saktmodig, foglig, hovsam, human, lugn, stilla, som ej bråkar; (b t:) utan bråk, 'vackert'.

-skick|a, -as; -ning[1] (med plur.); -ningsapparat. Tekn. Iordningställa l. blanda (för smältning l. annan process), i smältugn blanda' malmer med varandra l. malm med andra ämnen för att befordra smältningen; (på)fylla (en ugn osv. med visst ämne, särsk. viss blandning, varur förädlad vara skall framställas). *Inom stålberedningen 'b-as' en martinugn med en blandning av tackjärn och smidesjärn.* **Syn.** ibl. 'uppsätta' (å ugn för att där smälta); (b-ning:) blandning (av råämnen i smältugn), i smältugn o. d. inlagd massa av råämnen; (på)fyllning, inläggning. **-skickning[2],** -en, -ar; -sarkiv; -sklass (ss. ambassadörer, envoyéer osv.). **I.** Mer 'egentl.', Om suverän stats representation hos en annan (bestående av — vanl. ett — sändebud o. hans underordnade). **1**) Abstr. *Avlägga berättelse om utgången av sin b. Bortsänd i utomordentlig b. till ~. De utomordentliga b-arna äro i allmänhet av ceremoniell natur, icke politiska.* **2**) Konkr. *B-arna voro i äldre tider tillfälliga, Sverge började hålla ständiga b-ar först på 1600-talet. Så framt svensk b. finnes på platsen. Hör dig för hos, på engelska b-en i Stockholm!* även om sändebuds ämbetslokal. *B-arna åtnjuta särskilt rättsskydd mot personliga förolämpningar. Man räknar tämligen allmänt fyra b-sklasser: ambassadörer, envoyéer, ministerresidenter och chargés d'affaires.* **II.** Friare. Vanl. skämts.; om enskilda personers uppdrag. *Pigan var ute i staden på ngn b.* **Syn. I.** legation, mission, ambassad, gesantskap (åld.). **-skin|a,** -as. Mest skönl. *Månen besken ett ansikte, som ej var Sorgbarns* V. Rydberg. *B-as av mildare sol än vår. Se, vilket ljus b-er berg och dalar* Ps. 167. **Syn.** skina på, belysa, sprida (sitt) sken över, lysa på l. över. **-skiv|a sig,** -ade. Ldls., t. e. Norrl.; ngt vard. *Det var väl inget att b-a sig över!* **Syn.** beskärma sig, 'skrika'.

-skjut|a; [-bar; skr.]: -ning (säll. med plur.); -ningsplan (krigs.: en slags karta över befäst plats med kringliggande område försedd med uppgifter behövliga i o. för skjutning inom området). Obj. är vanl. befästning, stad, byggnad, fartyg, trupp, flygare o. d., mer säll. enskild person. *B-a med kanoner, granater, bomber. Taga ngt under b-ning. Staden beskötts nu från två håll. Häftigt beskjuten av fienden, lyckades ångaren emellertid taga sig in på neutralt farvatten, då b-ningen upphörde. Flygarna beskötos under hela tiden av vårt luftförsvar. Från detta håll är fästningen lätt att b-a.* **Syn.** skjuta på, bombardera. **-sko;** -ning; -ningskonst. Mindre vanl. Snarast med avseende på hästar, spjut o. d.; mindre gärna om person. *Ett långt skaft, vid handtaget b-tt med mässing.* **Syn.** sko, beslå; förse l. bekläda med skor. **-skratt|a,**

-as. Sälls.; gärna skr. *Han tålde ej att b-as; då försvann all hans företagsamhet. B-ad av den enfaldiga hopen.* **Syn.** bele, skratta åt, utskratta ɱ, göra till (föremål för) åtlöje.

-skriv|a; -bar (mest nekat; skr.); [-barhet]; -are; -artalang; [-lig o. -lighet, skr.]. **I.** Huvudbet. **1)** Allmännare. *Noga, omsorgsfullt, ingående, omständligt, utförligt, knapphändigt b-a (ngn, ngt). Söka b-a en upplevelse, en resa, ett land, mekanismen i ngt. B-a, huru allt ända från början syntes motsätta sig deras planer. Han b-(e)s som en stätlig karl med ett skarpt tecknat ansikte.* Ofta skönl. l. åtminstone skr. äro uttr. som: *Jag kan icke b-a den känsla, som nu intog mig. Huru allt detta slutligen utvecklade sig, kan lättare fattas än b-as. Min sorg kan icke, låter sig knappast b-as.* **2)** Märk särsk. **a)** *Vetenskapligt b-a ett naturföremål. Den b-ande botaniken. För mycket b-ande. B-ande uppsatser* om föremål ⟩ berättande: om händelser). **b)** *Den b-ande dikten, naturpoesien.* **c)** Friare. *I toner b-a ngt.* **d)** Avledningar o. ssgr. *Som b-are (av sitt lands natur) har han stora förtjänster* skr. *Icke med ord b-bart. En nyans i uttrycket som knappast är direkt b-bar.* **II.** Bibetydelser. **1)** Om linje, bana o. d. *Han beskrev stora bågar i luften med sin piska, lät käppen b-a en båge i luften. Den linje, bana, en kula b-er från mynningen till nedslaget. B-a en cirkel.* I bild: *Det finnes visserligen inga tvära brott och allra minst några helomvändningar, i den linje han [Heidenstam] b-it.* **2)** Mindre vanl. Skr. Blott i perf. part. *Några tätt b-na blad. Ett ark b-et med otympliga bokstäver.* Märk det åld., som lagt. ännu uppträdande uttr. *B-en lag* skriven, skriftligt avfattad. **3)** Refl.; skr., mindre vanl. för 'förskriva sig'. *Varifrån b-er sig väl hans motvilja mot ordnat arbete?* **Syn. I.** skildra, framställa, ge en (detaljerad) framställning av l. redogörelse för, (tämligen fullständigt l. så noggrant som möjligt) ange egenskaperna l. utseendet hos l. förloppet av, teckna, systematiskt genomgå l. skildra, ibl. föreställa; (b-ande ibl.) deskriptiv; **II. 1)** dra(ga), bilda, röra sig i (en bana som bildar); gm sin form l. i sitt lopp bilda; (ibl. nära) tillryggalägga; **2)** (b-en:) försedd med skrift l. bokstäver, skriven, (ibl. nära) fullklottrad; **3)** förskriva sig, härleda sig, härröra. **-skrivning,** -en, -ar; -sbok (kok.; vanligen om skriven bok). Blott till 'beskriva' i dess huvudbet. **1)** Allmännare. *Korta b-ar över Sverges städer. Kan du ge (mig) en b. på honom, på hans utseende? Lämna en utförlig b. på ∼. B. av en händelse, av ngt som timat. En oreda som trotsar all b. En prakt över all b. Över all b. vacker. B-en passade icke in (på honom). Efter din b., av b-en att döma är han snarast lik bror Georg. På b-en tycks det vara min bror. Jag kände igen honom på b. Återfås på, mot b.* i annonser om ngt upphittat. **2)** Märk särsk. **a)** Fil. Motsatt 'definition'; sammanställer icke blott väsentliga kännetecken, utan också andra. **b)** Om naturvetenskaplig b. samt b. i stilistisk mening = b-ande uppsats. *Djurb-ar.* **c)** Kok. *B. på äppelkaka. Jag har en utmärkt b. på pepparkakor. Den där tårtan, den måste jag ha b. på.* **Syn. 1)** skildring, (detaljerad, utförd) framställning, redogörelse; **2)** deskription, sammanställning av gjorda iakttagelser (rörande ngt); beskrivande uppsats; recept på maträtt l. bakverk l. d.

-skugg|a; -ning (med plur.); -ningsanordning (med plur.); -ningsmedel. **I.** Vanl. med saksubj. Mest skr. **1)** Egentl. *Hennes anlete, halvt b-at av schäferhattens brätte, ∼. Långa ögonhår, som b-ade de mörka ögonen. Lummiga träd b-a gräsplanen. Starkare b-ad mark.* **2)** Friare: *Solen går ned och bergets ås b-as* skönl. *De första skäggfjunen b-ade svagt hans överläpp. En skiftning av ovilja syntes ett ögonblick b a hennes ansikte* skönl. **II.** Med personsubj. Trädg. *B-a nysatta plantor.* 'B-ning' brukas även konkr., t. e. *Sedan plantorna återhämtat sig, borttages b-ningen.* **Syn. I.** skugga, kasta (sin) skugga på l. över, ge l. skänka skugga, (ut)breda (ɱ) skugga l. sina skuggor över; (ibl. nära) göra mindre ljus l. mindre skönjbar; hölja i skugga, sänka sina skuggor över, göra mörk l. dunkel; överskygga; förmörka, komma att mörkna; bilda en skuggning l. ett mörkare parti på; (b-ad) som är l. befinner sig i skugga(n), skyddad mot sol(en); (b-ning ibl.:) mörkare parti, skuggsida, mörkare färgskiftning, skuggning; **II.** bereda skugga l. skydd mot för stark sol l. mot solen. **-skvallr|a.** Sälls. *En lysande samling, / älskad, b-ad, beundrad, berömd, baktalad, föraktad.*

-skydd, -et, [=]. Numer säll. om skydd medelst vapenmakt l. skydd som lämnas av ngt föremål. **1)** Allmännare. *Ta(ga) ngn i b. mot hans vedersakare, i l. under sitt b. Stå, vara, ställa sig,* mer högt. även *giva sig under ngns b. Begära, åtnjuta ngns b.* mest skr. *Söka manligt b. Kan din konung lämna oss b. mot våra fiender? Befalla sin själ i Guds b. Under Gustav III:s b. blomstrade konst och vetenskap.* **2)** Märk bl. a. **a)** *En basar under b. av kronprinsessan. Under H. Maj:ts höga b.* **b)** Klandrande. *Ett sådant b. från en yngre anser jag sårande.* **Syn.** skydd, hägn, försvar, värn, (under)stöd, hjälp; beskärm; ibl. protektion l. protektorat; omvårdnad, uppmuntran, befordran; (ibl. nära) beskyddarskap. **-skydd|a.** Numer säll. om skydd medelst vapenmakt l. skydd gm ngt föremål, i vilka fall det enkla 'skydda' är det

vanliga. **1**) Allmännare. *B-a ngn (e)mot ngn, ngt. B-a flyktingar. Jag kunde icke i trängseln b-a henne från, undan, för en något närgången student, som ville kyssa henne. Må Gud b-a land och rike. Gud b-e Eder! Men för lastens brunnar | Gud b-e Gunnar!* V. Rydberg. *B-a vetenskap och konst.* **2**) Märk, att särsk. pres. part. ofta brukas med klandrande bibet. *Ta sig en b-ande ton. Med (en) b-ande min. Jag är föga road av att på det viset b-as av honom.* **Syn.** skydda, ta(ga) i sitt hägn, hägna, ta i försvar, ta sig av (även āv), värna, lämna l. ge (sitt) beskydd; hålla sin skyddande l. hägnande hand över, avvärja allt ont från, beskärma, bevara; gynna o. befordra, understödja o. uppmuntra, protegera, utöva mecenatskap mot; uppträda som beskyddare åt. **-skyddar|e;** -min; -skap; -ton; fem. vanl. -i'nna [l. ibl. beskydderska]. *B-e av konster och vetenskaper. Ha mäktiga b-e. Vilka i konungen sågo sin naturlige b-e. Akademiens höge B-e. Zeus som äktenskapets b-e. Han vill gärna spela b-e, anlägger gärna (en) b-min. Föremål för intresse och b-skap.* **Syn.** försvarare; gynnare; skyddsgud(omlighet), skyddshelgon, skyddspatron; ibl. mecenat.

-skyll|a, -er, -de, -as; [föråldr. l. ibl. ldls. även -ar, -ade samt -te]; [-an; -are]. Numer huvudsakligen med prep.-uttr. med 'för'; ngn gång med att-sats l. inf. med 'att' utan 'för', men knappast med enbart personobj. utan adverbial. **1**) Huvudbet. *B-a ngn för okunnighet. Man b-er honom för feghet. Utan all grund b-as för att ta mutor. Orättvist b-d. B-d att stå till tjänst med falska angivelser.* **2**) Märk den ibl. förekommande bibet. 'ge skulden'. *Dessa larver ha ibland b-ts för skador som orsakats av andra insekter.* **Syn. 1**) tillvita, anklaga, förevita, lägga till last, påstå att (ngn) gjort l. gör sig skyldig till, rikta (ofta obefogade) beskyllningar mot, påbörda, (fram)komma med ärerörıga l. kränkande påståenden mot; (ibl. nära) åtala; (ibl. nära) klandra l. tadla (ngt hos ngn); **2**) ge skulden (för), kasta l. skjuta l. vältra skulden på, skylla på, göra ansvarig (för), påstå att felet är (ngns). **-skyllning,** -en, -ar. *B-en för lättja är sannerligen obefogad. Vilken grundlös, orättvis b.! Rikta, framkasta, utslunga, komma (fram) med ärerörıga, de grövsta b-ar mot ngn. Det är en b., som torde bli ganska svår att vederlägga, bemöta. Rentvå sig från en b. Ta tillbaka, återtaga en b.* Ibl. åtföljt av att-sats l. inf. med 'att'. *B-en att vara misshushållare vill jag verkligen tillbakavisa.* **Syn.** tillvitelse, anklagelse, beskyllan, ibl. förebråelse.

-skåd|a; -an (mest högt., skönl.); [-ansvärd]; -are; [-ari'nna; -erska]; [-else; bibl.]; [-lig]; [-ning]. Mest skr.; i smtl. snarast skämts. **I.** Som verb. Vanl. = 'betrakta', ibl. även 'bese' l. 'mönstra'. *B-a ngt på alla sidor. Naturen tyckes här så att säga b-a sig själv* även bildl. *Gån ut att b-a naturens under, huru strömmarna bana sig väg till havet, huru bergen skydda dalarna!* **II.** Subst.-former o. andra avledningar. **1**) 'Beskådan(de)'. *Tavlan hänger där ännu till (allmän) b-an. Taga ngt i närmare b-an(de). Vid b-andet av ~.* Även bildl. (snarast då i formen 'b-an'): *Några korta ögonblicks b-an* av Gustav-Adolfsminnet. *Ställa ~ till b-an.* **2**) 'Beskådare' osv. *Locka b-arens blick. De nyfikna b-arna, som hängde i fönstren. Han hade ej en aning om att han i henne hade en intresserad b-arinna.* **3**) 'Beskådelse' o. 'beskådning'. *Till Din härlighets b-else* åld. bibl. *Försjunken i (from) b-ning (av ngt). En den inre b-ningens religion.* **Syn.** (uppmärksamt o. intresserat) se på, betrakta, (å)skåda; bese, ta i betraktan(de); mönstra, skärskåda, syna, granska(nde betrakta); (b-ning:) åskådning, ibl. begrundan l. kontemplation. **-skäftig** (-sj-); -t, -are; -het. Särsk. om äldre personer gärna en smula skämts. *B. som en ärla om våren. En smula b. och lillgammal kommer tösen fram och frågar vad som behagas. B-t springa av och an.* **Syn.** (viktigt l. lustigt) beställsam, rastlös(t verksam), jämt i farten, oförtruten, ivrig, som går upp i sina (små) bestyr; som far o. flyger, fjäskig, (små)viktig. **-skällar|e,** -(e)n, -e. Lant. Ngn gång förekommer även 'beskälla' o. 'beskällning(stid)'. *Hingst som brukas till b-e. Sto med föl, fallet efter statens b-e.* **Syn.** avelshingst, hingst som brukas till betäckning. **-skänkt,** =, [-are; -het]. Ngn gång förekomma i skr. i allmännare bet. ('begåva, skänka') även finita former. *Han raglade och var tydligen b.* **Syn.** (tämligen) berusad, (ganska) drucken, 'välplägad', som tagit (sig) för mycket till bästa.

-skär|a[1], -de, -t, -as; pres. 'beskär'. Vanl. om Gud, ödet, högre makter l. person som står högt över mottagaren. **1**) Förläna o. d. Skönl., bibl., mest högt. Vanligast i pass. o. särsk. i part. perf. Objektet oftast ngt fördelaktigt. *Det blev honom alltså ej b-t att få uppleva sonens framgångar. Den glädjen blev honom på ålderdomen b-d. Må Herren b-a Eder ett gott slut på det verk I nu begynt. Fresta vad lyckan kan b-a. Se, vad oss ödet b.* Ibl. även med personsubj. i pass. *Man kunde tro, att dessa fiskare skulle vara b-da en större livslängd än andra människor, ity att ~.* **2**) Förutbestämma o. d. I uttr. som: *Du har ju redan fått din b-da del, du har inget att fordra vidare. Vi fick vår b-da del allesamman av både snäsor och beröm. Ge ngn hans b-da del* egentl. o. bildl. Numer mindre ofta med 'lott' som obj. **Syn. 1**) förläna, förunna, (av nåd, godhet osv.) skänka l. giva, låta komma till del,

låta falla l. komma på (ngns) lott, tilldela; **2**) (sin b-da del:) sin på förhand bestämda del, det man gjort sig förtjänt av, sitt vederbörliga kvantum, det tillbörliga, ibl. duktigt l. grundligt l. så att man vet āv det. **-skär|a²**, -skar, -skuro, -skurit, -as; pres. -skär; -bräde (i bokbinderi); -maskin (tekn. = skärmaskin): -are; -ing o. -ning (med plur.; det förra huvudsakligast trädg.); -ingskniv o. -ingssax (trädg. o. d.); -(n)ingskonst. Mest skr. o. fackligt. **1**) Trädg. *B-a träd och buskar. Undervisning i fruktträdens b-ing. Av vikt för trädens ans är b-ningen, d. v. s. borttagandet av överflödiga, varandra berörande och kvävande kvistar* ~. *B-ning i spaljéform. B-ingskniv för humle.* **2**) *B-a kläde* avskära ludd på. *B-a en hästhov* verka. *B-a mynt, stilar. B-ning av fotografisk bild. B-a kanterna av ngt.* **Syn.** avskära ₪ l. avklippa ₪ (yttre) delar l. (de yttre) kanterna l. ändarna av (särsk. kvistar o. grenar på träd, buskar osv.); ibl. putsa l. klippa; ibl. skära; avskära ludd l. hår på. **-skärm,** [-et]. Högt.; bibl. o. skönl. Mest om Gud l. gudomlighet l. annat högre väsen; mer säll. om inflytelserik person, myndighet, regent o. d. *Giv oss nåd att i denna natt trygge vila under Ditt b. Taga någon (ut)i, under sitt b.* Även konkretare: *Konungars konung och folkens b.* **Syn.** (be)skydd, hägn, värn, försvar, omvårdnad. **-skärm|a¹,** -ade, -as; [-are; fem. vanl. -ar-i'nna; mer säll. -erska]. Högt.; bibl. o. skönl. Vanligast om Gud. Mest med prep. '(e)mot', ibl. '(i)från', ngn gång (åld.) 'för'. *Vi bedje Dig, att Du värdes b-a oss emot allt ont. Herre, b-a Ditt folk och vänd icke Ditt anlete från oss!* Ngn gång även med saksubj. *B-ande breda sina grenar över* ~. **Syn.** (be)skydda, värna, hägna, lämna l. giva (be)skydd, ta i sitt hägn l. i försvar, ibl. bevara. **-skärm|a² sig;** -else (mest i plur.). Vanligast med prep. 'över'; mindre ofta enbart att-sats l. abs. *B-a sig över de dåliga tiderna. Hon fortfor att gråta och b-a sig. Ideliga b-elser över förmenta orättvisor och lidanden.* **Syn.** högljutt beklaga sig l. klaga (över), ropa ack o. ve, jämra sig, voja sig, anfäkta sig, utgjuta sig i veklagan l. jeremiader, uppstämma klagovisor, lamentera. **-skölj|a.** Skönl.; mindre vanl. än 'skölja'. *Vågen b-er ännu den strand där i levnadens morgon* ~. *Med anletet blodb-t.* **Syn.** skölja, slå mot; överskölja, övergjuta.

-slag, -et, = [l. -er]. Kan numera även betraktas som två ord. **A**) Enkelt. **I.** Konkr. **1**) Den konkr. huvudbet. Ngn gång med plur. -er. *En 1700-talskista med ovanligt vackra b. B. på dörrar, fönster, kakelugnar, skåp, koffertar, vagnar, hjul, gevär, seldon, bommar. B. till selar. Lås, reglar, gångjärn och andra b. B-en på en kakelugn utgöras av luckor, ventiler och spjäll* fackligt. *Sätta (nya) b. på ngt. Äro de gamla b-en kvar? Dörr-, hörn-, änd-, plåt-, mässings-, järnbeslag.* Även koll.: *Allt b. till en viss sak.* **2**) Övriga konkr. bet. **a**) Om hästar. *Hovens slityta bör skyddas genom b.* **b**) Överdrag. Mest kem. o. fys.; även tekn. (om eldfast beklädnad). Jfr 'beslå sig'. *På den röda murytan synes ofta ett vitt b., som uppkommer genom salpeterutfällning. Daggen börjar under den varma årstiden vanligen redan under aftonen med ett fint b., som småningom ökas. Mögelbildning eller 'beslag' på, hos ost.* **II.** Nästan endast abstr. **1**) Mer 'egentl.' *Lägga b. (p)å hela förmögenheten. Taga godset i b. I b. tagna varor. Verkställt b. Den ort, där b-et skett, gjorts, ägt rum. Yrka b-ets upphävande. B-et ogillades. Har du gjort något b. denna veckan?* i detta uttr. säll. med 'på'. *Brännvinsbeslag.* Ngt närmare 2 står *Lägga b. på ngt för kronans räkning.* **2**) Bildl. Mest i uttr. 'lägga b. på' o. 'ta(ga) i b.' *Skolfrågan tog nu hela hans uppmärksamhet, tog honom nu helt i b. För i afton tycks hon fullständigt ha lagt b. på honom.* **B**) Ssgr till I ha endast *beslags-*; ssgr till II antingen enbart *beslags-* (t. e. b-sanspråk) l. enbart *beslag-* (ss. b-lägga o. b-taga). Slutligen är att märka särsk. en del sjöv. ssgr, vilka icke ha ngn bestämd bet. hos 'beslag' att direkt ansluta sig till, utan snarast tillhöra 'beslå' o. 'beslagning'; dessa använda s-formen (t. e. b-sband). **Syn. A**) **I. 1**) (metall)stycke (som satts på ngt) till skydd l. prydnad (l. för att göra det hållbart osv.), metalldelar å möbler o. d., infattning (av metall osv.), metallisk montering l. infattning, metallgarnityr, ibl. smide; **2**) **a**) hovbeslag, hästsko (med därtill hörande söm); **b**) beläggning, (tunt) överdrag, utfällning, imma; ibl. (eldfast) beklädnad; **II. 1**) tagande i (rättsligt) förvar, kvarstad, sekvester, sekvestrering, konfiskering, konfiskation; ibl. embargo; **2**) (lägga b. på o. d.:) bemäktiga sig, sätta sig i besittning av, försäkra sig om, ta i besittning l. i anspråk, lägga embargo på, (helt) upptaga. — **Beslaglägg|a;** -ning (med plur.). Mest skr. *Både tidningen och boken beslaglades och det förordnades om åtal. B-andet av den neutrala posten. Värdet av de beslaglagda diamanterna uppgår säkert till* ~. **Syn.** lägga beslag på, beslagtaga, anhålla, belägga med kvarstad l. sekvester, sekvestrera, konfiskera. **-ta|(ga);** -gare (beslagare); -gning (med plur.). Mest skr. *B-gna födoämnen. Därjämte beslagtogos en del brev och andra papper. Den b-gna engelska trålaren. Varav b-garen erhåller tre fjärdedelar. Så att då b-gningen kom, fanns det blott ett fåtal exemplar kvar.* **Syn.** se beslaglägga. — **Beslagsanspråk.** *Under b. anhålla ngt* ämb. **-band.** Sjöv. Band fastsatta vid rår, bom-

mar osv., avsedda att beslå seglen med. **-lina.** Sjöv. Mest till båtsegel; så lång att hela seglet därmed kan beslås. **-lära** hovbeslagskonst, hovbeslagslära. **-rätt** beslagarrätt. **-sejsing.** Sjöv. Kort tågända att beslå segel med. **-smide.** *Finare b.* — **Beslagar|e,** -(e)n, -e; -andel; -rätt. Lagt. *B-e, som upptäckt olovligen infört gods, äger rätt att utfå* 3/4 *av det förbrutna godsets och forslingsredskapens värde samt* 3/4 *av böterna; detta kallas 'b-andel'.* **Beslagning** se beslå.

-slut, -et, =. **I.** Huvudbetydelsen. **1)** Om mer l. mindre offentligt avgörande (av myndigheter, församlingar osv.). **a)** *Vad kamrarne sammanstämmande besluta, det vare riksdagens b. Första kammaren har redan fattat sitt b., fattat b. i frågan. Om kamrarna stanna i olika b. Men något b. (därom) har ännu icke fattats i konseljen. B. om upphävande av ~. B-et var enhälligt. Det överklagade b-et har nu upphävts, stadfästs av K. M:t. B-et var säkert olagligt (tillkommet), tillkommet på olaglig väg. Adeln vägrade att ändra, frångå sitt (en gång fattade) b. B-et upprevs emellertid vid nästa bolagsstämma. Rättighet att delta i överläggningarna, men ej i b-en. Norrköpings b.* även konkretare. *(Kyrko)mötes-, råds-; uppskovsbeslut.* **b)** Lagt. Dels om domstols l. myndighets 'utslag', dels (mer inskränkt) om rättsligt avgörande i ngn bifråga t. e. angående uppskov med målets handläggning o. d. *Fullföljd av talan mot underrätts b.* Även mer konkr. t. e. *Alla högsta domstolens b. utfärdas i konungens namn.* **2)** Enskilt beslut. *Det är mitt fasta, orygglıga b. att aldrig gå med på en dylik överenskommelse. B-et föreföll lite förhastat. Hade han blott kunnat genomföra det b-et, sitt b.! Icke fullfölja sitt b. B-et sattes genast i verket. Står du fast vid ditt b.? Vackla i sitt b. Nu kan b-et ej längre ändras, ryggas. Stanna vid det b-et, att ~. Icke kunna komma till något b. Rask i b. B. och handling!* som uppmaning = *Ett raskt b. (bara)!* l. *Här gäller det ett raskt b.!* ingen tvekan! *Mitt b. är (emellertid) fattat, (jag stannar)* mer säll. 'taget'. **II.** Den gamla bet. 'slut' kvarlever ännu i det ldls., ngt vard. *På sista b-et* mer säll. 'till sista b-et' l. 'på yttersta b-et'. **Syn. I.** avgörande, bestämmande, (ibl. nära) allmän överenskommelse; resolution, bestämmelse; ibl. förordning l. stadga; rättsligt avgörande, utslag, dom; ibl. rådslut; föresats, bestämmande, 'parti', det man stannar vid; **II.** (på sista b-et:) på sistone, till sist, allra sist, i sista minuten, i sista stund, i elfte timmen. — **Beslutenlig.** Skr. *Åtgärden är knappast b. Som b-t skulle utdelas för ~.* **-för;** -het. Gärna skr. Börjar åter föredras framför 'b-mässig(het)'; dock torde 'b-för' icke brukas i neutr. *Styrelsen är b., när minst halva antalet ledamöter äro tillstädes. Bolagsordning skall angiva grunderna för styrelsens b-het.* **-mässig,** -t; -het. Jfr föreg. *Till b-t antal. Villkor för b-het.* **Syn.** kompetent att fatta gällande beslut; så fulltalig som fordras för att äga rätt att fatta beslut. — **Beslut|a,** -ade l. -slöt, -at l. -it, -as; -anderätt; -en (säll. med gradformer); [-enhet]; **A)** Former. Pres. 'beslutar', är möjligen ngt vanligare än 'besluter'; 'beslöt' är vanligare än 'beslutade'; 'beslutat' avgjort vanligare än 'beslutit'. 'Besluten' som adj. se B II. **B)** Betydelser o. användning. Verbet ansluter sig endast till beslut I. **I.** I allm. **1)** Om mer l. mindre offentligt avgörande (av myndigheter, församlingar osv.). Blott trans., intr. l. abs. *Lagstiftande och b-ande församling. Dessa äga b-a om, över krig och fred. Riksdagen skulle som i går b-a om, angående tullarna, i tullfrågan. Adeln beslöt för sin del att icke sända representanter. Men annorlunda hade ödet b-it.* Särsk. i skr. ofta med 'lag, stadga, skatt' l. d. subst. som obj. t. e. *De b-ade nya tullarna. När ändringarna i väglagen beslötos, b-ades. Vinner nej, har stämman b-it 10 kronors hundskatt.* **2)** Enskilt beslut. Ofta refl. *Jag har för längesedan b-at (att, mig för att) stanna. B(-a) dig nu för ettdera! B-a sig för en viss levnadsbana. Ha svårt att b-a sig. I sitt (stilla) sinne beslöt han emellertid att icke låtsas om saken. Det är redan b-at. Har du b-at (dig), hur du ämnar göra?* Särsk. skönl. med obj. som: *De hade b-it hans död.* **II.** Märk särsk. **1)** 'Besluten' (nästan aldrig 'beslutad') som predikativt adj. Ngn gång träffas även gradformer samt subst. 'b-enhet'. Med 'att + inf.'; ibl. 'till' (säll. 'för') + 'verbalt' subst. *(Fullt och) fast b-en, fullt b-en att ~. Han var nu mer b-en, [b-nare] än någonsin att ~. B-en till kamp* skr. **2)** 'B-anderätt'; särskrivs stundom. *Äga (full) b-anderätt över ngt, i en sak.* **Syn. B) I. 1)** fastställa, stadga, bestämma, dekretera, fatta beslut; fastställa till efterrättelse, bestämma l. fatta beslut om, berama; avgöra, ha avgöranderätten (över); **2)** bestämma sig, föresätta sig, fatta den föresatsen att ~, fatta sitt beslut, decidera sig. — **Beslutsam,** -t, -mare; -het. *En rask och b. yngling. B-t kasta sig i för att rädda en drunknande. Med b. min, uppsyn. B-het parad med klokhet.* **Syn.** rask, rådig, tveklös, som ej länge tvekar l. står villrådig, som vet vad han vill, resolut, snabb i handling l. att handla, (ibl. nära) handlingskraftig, (ibl.:) modig, käck, behjärtad.

-slå. Beslagare, beslagning m. fl. se ovan. **I.** Fastslå (metall)stycken o. d., beklädа osv. **1)** Om metallbeslag. *Baljorna böra utvändigt b-s enkelt och starkt, men*

vackert. (Låta) plåtbeslå ngt. B. med järn. Skor beslagna med grova broddar. Silverbeslagen bibel oftare 'med silverbeslag'. *B. dörrar, fönster* förse med gångjärn m. m. Märk *B. en häst (med starka och grova skor)* sko. **2)** Om 'överklädsel'. Mest tekn. *B. med bräder* brädbeslå, brädfodra. *B. ett fartyg med koppar* (koppar)förhyda. *B. med murbruk,* kalkslå, rappa. *Utvändigt beslagen med lera.* **II.** Gärna kem., fys. osv. Refl. Jfr beslag A I 2 b. Mest om imma på kallt föremål. *Beslagen med imma. B. sig med fuktighet. Glasfönster b. sig lättare, ju kallare de äro i förhållande till rummets temperatur.* **III.** Sjöv. *B. ett segel (till sin mast, på en rå). Vid beslagning av segel.* **IV.** Bildl. *B. ngn med lögn. Och tänk, om hon kunde b. Kihlberg med ett fuffens. Bli beslagen med (en) osanning. Han beslog henne med att ha försökt ~.* Märk *B. ngn med hans egna ord.* **Syn. I. 1)** sätta beslag på, förse med beslag (av); **2)** bekläda, överdraga, överkläda, fodra, förhyda; **II.** imma sig, slå sig, överdragas, anlöpa, beläggas; **III.** komma på, ertappa, beträda; överbevisa, få ngn fast, (ibl. nära) snärja. **-släkta|d,** -t. Ngn gång träffas även former som 'b-as' o. 'b-a sig'. **1)** Egentl. Mest om fjärmare släktskap. *Familjerna voro på långt håll b-de. På mödernet nära b-d med Habsburgska huset.* **2)** Friare o. bildl. *B-de folk. Språket torde vara närmast b-t med de iranska. B-de lynnen, själar. Andligen b-de. B-de synpunkter.* **Syn.** (i) släkt, befryndad; stamförvant, (ibl. nära) syster- l. broder-; som utvecklats från gemensam urform; av samma natur l. kynne, framsprungen ur samma åskådning, likartad, snarlik. **-slöj|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Vanligast i part. perf. **1)** Egentl. *Djupt, helt, tätt, lätt, halvt b-ad. Med b-at ansikte. B-a sitt anlete. B-a sig. B-ningen utgöres av ett vitt flor, knutet om huvudet.* **2)** Friare. *Skall himlen evigt så av moln b-as!* skönl. *Dimb-ade stränder.* **3)** Bildl. *Med blicken b-ad av tårar. B-ad blick. Med mild, b-ad röst. Hennes stämma b-ades av gråten, av sinnesrörelse. Mer eller mindre b-ade antydningar. En b-ad bokhandelsreklam.* **Syn. 1)** dölja (ansiktet) under slöja(n) l. bakom en slöja, betäcka med slöja; **2)** betäcka (som med en slöja), (halvt) skymma; **3)** breda en slöja över, hölja med l. i (ett visst) dunkel, hindra att klart framträda, göra svår att genomskåda l. svårare att se, maskera, bemantla; (b-ad:) överdragen med en slöja, oklar, dimmig, skum, drömmande, frånvarande, inåtvänd, fördunklad, dunkel; dov, dämpad, något dunkel, icke fullt klar, belagd, 'tjock'; förtäckt, förbehållsam; (ibl.:) tillbakahållen, undertryckt, dämpad.

-smeta. Mindre vanl. Nedsmeta ⫾, översmeta ⫾. **-smitt|a.** Mest skr. o. vanl. mer l. mindre bildl. *Sådant b-ar människan. Icke vilja b-a sig genom att beträda denna ohelgade plats. B-ad med allehanda synd och orenhet. B-as av den vanliga, lättsinniga åskådningen. B-ad med nymodiga idéer. Kroppen anses av dem såsom syndens källa, b-ad och b-ande.* **Syn.** (ned)smitta (⫾), meddela smitta åt, orena, besudla, behäfta, (be)fläcka, oskära, vanhelga; angripa, anfräta, förpesta, skämma. **-smittelse,** -n, -r. Vanl. bibl. o. alltid bildl. *Fly syndens b. Är då allt detta endast pest och b.?* **Syn.** orenhet, fläck; befläckelse; (andlig) smitta, fördärv. **-smuts|a.** Mest skr.; mindre vanl. för (ned)smutsa (⫾). Även bildl. *Se sitt namn vanärat, b-at.* **-smyck|a;** -ning (med plur.). Mest högt.; mindre vanl. för det enkla smycka. *B-ad till fest. Pärl(be)smyckad. Utan all b-ning.* **Syn.** smycka, (be)pryda; utsmycka; förgylla u'pp, påbättra ⫾, ge fagert sken åt, bemantla; utgöra (en) prydnad för, ge glans åt. **-smörj|a;** -ning (med plur.). Mindre vanl. o. mest skr.; part. perf. dock även smtl. *Besmord med en blandning av ~.* Säll. = nedsmörja. **Syn.** smörja (över ⫾), bestryka; insmörja ⫾, ingnida ⫾; nedsmörja ⫾, nedsöla ⫾. **-snär|ja.** Sälls.; blott bildl. *B-d i syndens garn* Ps. 173. **Syn.** (in)snärja (⫾), intrassla ⫾, förvirra; fastsnärja ⫾; locka i fällan. **-snöa.** Skönl.; sälls. **-sockra.** Sockerbagarterm: strö socker på; överdraga med socker. **-sold|a** (-å-); -ade, -as; -ning (säll. med plur.). **1)** Egentl. *Amerikas guld satte Spanien i stånd att b-a de väldigaste härar. Krigsfolk, som han själv åtog sig att b-a.* Ngn gång ännu även i bet. 'värva, ta i sin sold'. **2)** Friare o. bildl. Mest skr.; nedsättande. *B-ade publicister.* **Syn. 1)** betala sold åt, avlöna, ha i sin sold; ibl. nära 'uppsätta'; (b-ning:) avlöning av l. åt krigsfolk, underhåll, sold, ibl. tjänst; **2)** 'leja', betala, 'köpa', muta. **-sov|a,** -as; -ning (med plur.). Åld., men ännu ngn gång brukat o. då särsk. 'förskönande'. Sova hos, lägra, ha (olovligt) samlag med (en kvinna).

-spar, subst. I det ldls., vard. uttr. *Ha i b.* ha kvar, i behåll. **-spar|a;** -are (mest i ssgr, t. e. kraft-, bränsleb-are). Föga skarpt utpräglade bet.-skiftningar (inbespara; sparsamt handha osv.). Egentl. o. bildl. **1)** *På det att alla onödiga kostnader må samhället b-as. Sålunda b-as ungdomen kostsamma utlandsresor. Tror du dig om att kunna ha 200 kronor b-ade till hösten, i höst? Av b-ade medel. En b-ad slant. Tredjedelen av denna summa må b-as till följande år.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Må himlen b-a dig dylika missräkningar! Detta skulle b-a mig mycket besvär. B-a mig det obehaget! Så b-as regeringen (från) att bli blottställd.* **b)** *Det kunde du verkligen b-at dig*

ironiskt. **c**) *För att b-a utrymme* l. *För b-ande av utrymme.* **d**) *Bränsle-, oljeb-ande.* **Syn.** av sparsamhet icke använda l. utge l. förbruka, göra (en utgift osv.) obehövlig l. umbärlig, inbespara; reservera, spara (ngt åt ngn), avsätta l. avlägga ɱ (för visst ändamål l. framtida behov); ibl. ha l. hålla (ngt) i beredskap l. förvar åt (ngn); låta (ngn) slippa (ngt), förskona från l. för, befria l. frita från, (b-a sig:) låta bli l. avhålla sig från; (ibl. nära) vara aktsam l. rädd om, skona; sparsamt handha, handskas sparsamt med, hushålla med, minska behovet l. åtgången av, spara på, göra besparingar av, ibl. dra i'n på, (ibl. nära) vinna. **-sparing,** -en, -ar; -sbrännare m. fl. se II. Bet.-skiftningarna motsvara verbets o. äro föga skarpt utpräglade. **I.** Enkelt. **1**) Abstr. *Jag skall väl ändå få något i b.* i behåll, kvar, över. *Det hade jag tänkt ha i b. för ett annat tillfälle* i reserv, i beredskap. *Här är allt ställt på b. Anlagt på b. Vilken b. i arbetskraft detta skulle betyda kan man förstå, när ~. Till, för b. av onödiga kostnader. För b-(en)s skull.* **2**) Mer l. mindre konkr. **a**) *Det vore ingen (nämnvärd) b. (att ~). Det vore ju ren b. Hundra kr. i ren b. C:a 70 % oljebesparing. En b. i bränsle av 10 %.* **b**) Om penningar. Mest i plur. *Som icke ha några b-ar på banken. Göra b-ar. Leva av, på (sina) b-ar. Det kan du lägga till b-arna. B-ar å fjärde huvudtiteln, å förslagsanslag. En liten b. på, av några hundra kronor.* **II.** Ssgr. **1**) *B-sbrännare,* ett slags gasbrännare som alltid framsläpper blott en bestämd mängd gas. **2**) *B-slinning* (ursprungligen tygbesparande) insättning på klänningsliv, lintyg, skjorta o. d. (mln halslinning, ärmhål och fram- o. bakstycke); chemisett; även om liknande insättning upptill på kjol. **3**) *B-sskog* skog vid storskifte avsatt till sockenallmänning; förekommer i Kopparbergs, Göteborgs, Västerbottens o. Norrbottens län. **Syn. I.** (in)besparande, inbesparing; ibl. behåll l. beredskap; behållning, vinst; besparade medel, sparpenning(ar); (ibl. nära) sparsamhet.

-spegl|a sig; -ing (med plur.). Mindre vanl.; skr. Nästan endast bildl. Skönl. ngn gång även egentl. o. trans. *B-a sig i höga föredömen. B-a dig i honom! Det skall lära dig både ett och annat. Dystra självb-ande drömmerier.* **Syn.** spegla sig. **-spej|a;** -as; [-are]; [-ning; med plur.]. Mest skr. Verkar ibl. åld. *Bevaka och b-a ngn. Mannen som b-at deras avresa utan att igenkänna dem. Då han märkte sig vara b-ad. Gå upp i flygmaskin för att b-a fiendens trupprörelser.* **Syn.** (hemligen) söka utforska l. utröna, hemligt iakttaga, forskande betrakta, spionera på, närgånget (o. nyfiket) skärskåda l. beskåda, kasta spanande blickar efter l. på; (söka) utspeja l. utspana, ibl. rekognoscera; (söka) utrannsaka, observera. **-spets|a sig.** Blott med prep. 'på'. Mest ngt vard. o. skämts. *B-a dig inte på det! Han hade b-at sig på en finare middag, men därav blev intet.* **Syn.** räkna på, göra sig beredd på, göra sig förhoppningar om, vänta (sig), bereda sig på. **-spis|a;** [-are]; -ning (med plur.); -ningslokal. Bet. 'förpläga' (särsk. en gång l. visst antal gånger) är huvudbet.; ibl. har ordet även bet. 'livnära' l. 'försörja'. *Om b-ande av 5 000 män (med sju bröd och två fiskar). Där kunna 30 personer b-as samtidigt. B-ning av fattiga.* Även friare o. bildl. **Syn.** förpläga, undfägna, traktera, ge (ett l. vissa) mål (mat), ge att äta, ge mat l. kost; förse med föda l. näring, ibl. utspisa; (ibl.:) föda, (liv)nära, underhålla, försörja, mata, fodra; (b-ning:) förplägning osv.; ibl. kosthåll(ning), underhåll, kost. **-spol|a;** -ning (med plur.). Mest skr.; ofta fackligt. *Bör ständigt b-as med vatten.* **Syn.** (över)spola (ɱ), begjuta, övergjuta ɱ, (över)skölja (ɱ). **-sporr|ad,** -at. Mindre vanl. *B-ade stövlar.* **-spott|a,** -as; -are; (om kvinna vanligen -erska, mer säll. -ari'nna l. = mask.); -else (med plur.). Mest bibl. *B-a heliga ting, Guds ord. B-as av de ogudaktige för sin fromhet. Sitta, där de b-are sitta. Bli till hån och b-else.* Ngn enda gång egentligt. **Syn.** (för)håna, gyckla l. driva gäck med, göra narr av, förlöjliga, begabba, skymfa, ibl. (för)smäda, (ibl. nära) ringakta l. icke fråga e'fter; (b-are:) smädare, lastare; (b-else:) hån, begabberi, gyckel, spe, spott. **-spring|a,** -as; -ning (med plur.). Mest om baggar o. bockar. *Låta sig b-as.* **Syn.** bestiga, betäcka, para sig med. **-sprut|a;** -ning (med plur.); -ningsmedel (trädg.). Mest skr.; ofta trädg. *Väggen måste oavbrutet b-as i en halvtimmes tid för att räddas från elden. Med vissa vätskor företages numera rätt allmänt i trädgårdar b-ning för att skydda växter antingen mot svampsjukdomar eller mot angrepp av skadliga insekter. Kopparhaltiga b-ningsmedel.* **Syn.** spruta på, överspruta ɱ, **-spräng|a;** -ning (ibl. med plur.). Åld. o. mindre vanl. Mest i litet äldre skönlitteratur. Vanligast i perf. part. *Näsan liknar en med vin b-d kurbits. En vit sten, b-d med rött, med röda prickar l. fläckar.* **Syn.** (b-d:) bestänkt, (över)stänkt, ibl. nedstänkt; insprängd, översållad, prickig, fläckig, spräcklig. **-späck|a.** Oftast bildl. Mest i perf. part. *B-ad med vetenskapliga termer* späckad, full, uppfylld, starkt bemängd l. uppblandad. **-spän|d,** -t. Sälls. o. ngt åld.; skr. Ngn gång även i finita former. **1**) *B-d med 4 jämnlöpande strängar.* **2**) *En vagn b-d med ett par kolsvarta hästar.* **Syn. 1**) överspänd; **2**) förspänd. **-spörj|a.** Åld. skr.; mindre vanl. *B-a*

sig hos ngn (om ngt). B-a ngn om ngt. **Syn.** (till)spörja, (till)fråga.

-stick[1], -et, =; -föring; -räkning. Sjöv. Bestämmande av ett fartygs tillfälliga befinnelseort (med ledning av kompassen som anger kursen och loggen som anger farten); utprickning i sjökorten (l. anteckning) av ett fartygs läge o. kurs; ibl. även konkr. om själva märket i sjökortet för den ort där fartyget befinner sig. *Göra b. Minst en gång på dygnet, kl. 12 middagen, avsättes b-et i sjökortet. Förbättra, rätta sitt b.* Även friare o. bildl. t. e. *När vi träffas i evigheten, skall jag visa mitt b. för att rättfärdiga den kurs jag styrt genom världen.*

-stick[2], -et, =. Låda, etui l. fodral för matematiska l. kirurgiska instrument. Numer innefattas nästan alltid innehållet, o. ordet kan ibl. t. o. m. brukas om 'satsen' utan etui. *Cirkel-, rit-; läkarbestick. Fullständigt b. Öppna b-et och ta fram passaren!*

-stick|a[1] **sig.** Skr. Synes åter få insteg (från Finland o. äldre skönlitteratur) i uttr. *B-a sig i l. till* ~. **Syn.** bestå l. ligga (i), ha sin förklaring l. grund i; uppgå l. bestiga sig till, utgöras av.

-stick|a[2]; [-are]; -ning (med plur.); -ningsförsök. **1)** Egentl. *En mästare i konsten att b-a folk. Han påstods vara bestucken av mössorna. B-a ngn med penningar, gåvor. Låta b-a sig* ta mutor. *Lejda b-are, som ha på sina fem fingrar, var pengarna skola anbringas. Utsatt för b-ning(sförsök).* **2)** Friaré o. bildl. *Med allehanda skenfagra undanflykter söka b-a sitt samvete. Hans konst b-er ej genom elegans och lätthet.* Märk part. pres. *En ögat b-ande färgprakt. Rent b-ande verkar* ~. *En b-ande framställningskonst.* **Syn. 1)** muta, 'köpa', med skänker osv. vinna på sin sida, för pengar få ngn att göra ngt; **2)** göra (ngn) gynnsamt stämd l. partisk l. eftergiven, intaga till sin fördel, förleda, blända, förvilla, bedraga; (b-ande:) lockande, (be)dårande, som grumlar ens (nyktra) omdöme osv.

-sticklig, -t, -are; -het. *B-a ämbetsmän. B-heten vid järnvägarna i* ~. **Syn.** mutbar, fal, som tar mutor l. låter sig bestickas.

-stig|a; [-are]; -ning (t. e. av berg; med plur.). **I.** Trans. **1)** *B-a murarna, fästningsmuren (med stormstegar, med hjälp av stegar), bräschen.* **2)** *Ett fjäll som ännu icke b-its (av ngn). Undvik svårare (berg)b-ningar! Montblanc's förste b-are. B-a ett utsiktstorn.* Märk det bildl. *B-a parnassen* bli skald; erövra den akademiska lagern, ta graden. **3)** Gärna skr. *B-a katedern, en talarstol, predikstolen. B-a bålet, schavotten. Han besteg hästen, sin häst, — ett slag med ridspöet och så bar det av. B-a tronen* ofta bildl.: tillträda l. övertaga regeringen, bli konung l. regent. **4)** Om (större) djur; mest fackligt. Numer säll. om verklig betäckning. **II.** Refl. Mindre vanl. Mest skr. Blott med prep. 'till'. *Den ekonomiska behållningen besteg sig till 24,000 kronor. [Ett avstånd] som b-er sig till två, tre centimeter.* **Syn. I. 1)** stiga u'pp på, storma, (ibl. nära:) ta i besittning, besätta, intaga; **2)** klättra u'pp på l. i, klättra (l. vandra) uppför; **3)** stiga l. kliva u'pp på l. i; (ibl. nära) beträda l. sätta foten på; **4)** av brunst (med frambenen) stiga u'pp på; ibl. betäcka l. bespringa; **II.** belöpa sig (till), (upp)gå ⁊ l. stiga (till), utgöra.

-stigbar, -t; -het. Mest skr. *Toppen är (lättast) b. från södra sidan. B-bara endast medelst särskilda skor försedda med järnsaxar* om stolpar.

-stiglig, -t; -het. Mest skr. Ofta med adv. 'lätt', *Fullt så lätt b. är icke denna alptopp som* ~. *Muren är här lättare b. än den borde.*

-stjäl|a. Ofta skr.; särsk. part. perf. dock lika vanl. i smtl. som i skr. *Passa på att b-a sin husbonde, när han är borta. Jag har blivit bestulen (på mitt guldur). B-a kyrkorna på deras silver.* **Syn.** stjäla från l. ur.

-storm|a; [-are]; -ning (med plur.). **I.** Huvudanvändningen. Bildl. Jfr II. 2. **1)** Skönl., gärna högt. *B-as av skiftande känslor. De känslor, som nu b-ade honom* ~. **2)** Mest skr. *B-a ngn med böner. Nu kommo barnen rusande och b-ade mig med frågor om allt möjligt.* **II.** Mer säll. **1)** 'Egentl'. Skr. *Fästet b-ades natt och dag* oftare 'angreps (med stormning)'. *B-a och uppbränna* oftare 'storma'. *Titanerna, dessa himla[be]stormare.* **2)** Bildl. (i andra uttr. än de i I upptagna). **a)** *En hel skara nakna barn b-ade båtarna.* **b)** *Han b-ade mig att icke i ett ögonblicks uppbrusning ederväga hela min ställning* jfr I. 2. **Syn. I. 1)** häftigt tränga sig på l. ansätta, överströmma; **2)** ligga över, häftigt l. enträget bönfalla, ivrigt anropa, 'överfalla'; **II. 1)** löpa till storms l. rikta en stormning mot; storma, ta med storm, gm stormning inta; **2)** (i stor mängd l. med stor iver) rusa u'pp på l. i'n i l. emot; ansätta, storma mot, ibl. söka inkräkta l. vinna.

-straff|a; [-are; -ari'nna l. -erska]. Har oftare än 'straffa' rent skriftspråklig karaktär. **I.** Huvudbetydelsen. **1)** Personobj. *Brottslingarna måste (strängt) b-as. Hårt b-a ngn för en obetydlig förseelse. B-as med döden. Kräva de skyldiges b-ande.* **2)** Sakobj. *En ogärning som måste allvarligen b-as. Ärekränkning b-as med böter intill 600 kronor eller med fängelse intill ett år. Gud b-ade deras ohörsamhet och olydnad.* **II.** Bet. 'tillrättavisa' framträder mer l. mindre starkt jämte huvudbet. Skr., gärna ngt åld. *Med b-ande ton. Med ord b-a ngn, ngt. Edert eget hjärta, samvete b-ar er för lögn.* **Syn. I.** straffa, låta undergå straff, näpsa; belägga med straff; (ibl. nära) aga l. tukta l. risa; **II.**

tillrättavisa, förebrående klandra. **-straff|ning,** -en, -ar; -sgrad (t. e. vid skolor); -smedel; -sredskap (oftare 'straffredskap'); -srätt; -stal (strafftal). Mest motsvarande bestraffa I; mer säll. om 'b. i ord'. *Undgå b. De brottsliges b. B-ar överflödade, ty missbruken voro sedan länge inrotade.* Märk uttr. *Sitta på b.* om disciplinärt straff. *Moralisk b.* **Syn.** straff, tuktan, aga; (ibl.:) tillrättavisning, bannor, näpst, tilltal.

-strid|a[1], -stred l. -stridde, -stritt l. -stridit, -as; -stridd (säll. -striden); [-bar; -lig]. Betydelserna rätt närstående. **1)** Förneka o. d. *B-a sanningen av en sats. Jag b-er (på det bestämdaste), att jag yttrat något dylikt. En beskyllning, som han sade sig vilja b-a. Man har icke medgivit en sak därför att man icke bestritt den. Jag vill icke b-a, att ∼. Det kan icke b-as, att ∼. Bestred genom ombud varje skadeståndsskyldighet. Fälld trots sitt b-ande.* **2)** Göra (ngn ngt) stridigt. *B-a dem varje fotsbredd mark. Du vill väl icke b-a mig rättigheten att ∼. Icke färre än tre utländska ingenjörer ville b-a honom äran av uppfinningen.* **Syn. 1)** förneka l. opponera sig mot (sanningen l. riktigheten l. tillvaron osv. av), (ibl. nära) motsäga l. bekämpa l. motarbeta l. motsätta sig l. uppresa sig mot; **2)** göra stridigt, frånkänna (ngn rättigheten till l. berömmelsen av ngt), förvägra l. förmena (ngn ngt). **-strid|a**[2], -stred l. -stridde, -stritt l. -stridit, -as; -stridd (säll. -striden). Ofta skr. **1)** Sköta o. d. *Tjänsten b-es för närvarande på förordnande. Sysslan bestreds tills vidare av en vikarie, av notarien H. såsom vikarie för ∼. Som b-er vakthållningen på slottet. B-a undervisningen i modärna språk vid en handelsskola.* **2)** Bekosta o. d. *Kostnaderna skulle b-as av allmänna medel. En del av utgifterna hade universitetet åtagit sig att b-a.* **Syn. 1)** sköta, förestå, handha(va), ombesörja, stå för, uppehålla; **2)** betäcka, bekosta, betala, bära, ibl. erlägga.

-stryk|a; -bar (särsk. krigs., jäg. o. d.); -ning (med plur.; ibl. även konkr. = -ningsämne); -ningsfärg; -ningsområde (krigs.). **1)** Översmeta o. d. Gärna skr. *En bit bröd, tunt bestruket med smör. Fogarna b-as med murbruk. Tog en kista av rör, beströk den med lera och beck och lade barnet däruti.* **2)** Överfara, beröra o. d. **a)** Rätt säll.s.; det enkla 'stryka' det vanliga. *B-er man katten mot håren, sprakar det. B-a en järnbit med en magnet.* **b)** Märk en del gärna fackliga uttr. som: *Landet b-es under vintern av fuktiga nordvästvindar. En järnvägslinje, som skulle b-a Ljusne, Sandarne och ∼.* **3)** Krigs. o. jäg. Om projektil, eld, strategisk punkt, truppstyrka, batteri, gevär osv. *Kungsholmen och Drottningskär b-a inloppet till Karlskrona. B-ning längs efter. B-a terrängen medelst spärreld. Bestrukna av en mördande gevärseld, drogo de sig på nytt tillbaka. Kanonerna från fästningen beströko hela den omgivande slätten.* **Syn. 1)** (över)stryka (ɯ), anstryka, översmeta ɯ, överdraga; stryka l. smörja (ngt på ngt), påstryka ɯ, påsmörja ɯ; **2)** fara över, överfara, långsamt draga handen (osv.) över l. utmed; gå l. föras (fra'm) över l. utmed; beröra; **3)** (i sin bana) stryka utmed; låta stryka fram över l. utmed, utsätta (för eld), behärska (med sin eld). **-strål|a,** -as; -ning (med plur.); -ningsskärm (vid röntgenfotografering); -ningstid. **1)** Mest skönl. **a)** Egentl. *En glödande sol b-ade nejden. B-ad av morgonens sol. Månb-ad.* **b)** Bildl. *Lyckans sol b-ade hennes anlete.* **2)** Fys. osv. *B-ning eller 'insolation', dvs. de direkta solstrålarnas inverkan på det föremål, som de träffa. B-ning med ultravioletta strålar. De b-ade partierna* l. *de för b-ning utsatta partierna. Alltför kort b-ningstid.* **Syn. 1)** kasta (sina) strålar, skina l. lysa på l. över, beglänsa, belysa, beskina, övergjuta med sitt sken; upplysa, ibl. omstråla l. sprida (en förklarad) glans över; **2)** utsätta för strålning, gm strålning inverka på, låta (vissa) strålar verka på. **-sträng|ad,** -at. Mindre vanl.; mest skönl. *B-ade bågar* strängade, försedda med strängar. Ngn gång även i finit form. **-strö.** Ofta skr. **Nästan** alltid med prep. 'med'. *B. golvet med hackat granris. Hans väg b-dde de med blommor* blomster(be)strödde de (både egentl. o. bildl.). *B-s (lätt) med peppar, salt. Med stjärnor b-r Du Din skrud* om Gud. *Stjärn-, moln-; törnb-dd.* Märk part. perf. i friare bet. *Slätten låg där, b-dd med låga hus. Vingarnas undersidor äro b-dda med 'ögon'.* **Syn.** överströ ɯ, översålla, besålla, strö (ngt på l. över); (b-dd:) här o. där betäckt med, (glest) besatt l. besådd med.

-styck|a, -ade, -as. Vanligast i perf. part. *Hjälpkryssare äro större handelsfartyg som b-ats. Fartyg, b-at med 50 kanoner. B-ade kasematter.* **Syn.** förse l. utrusta (fartyg, fästningsverk o. d.) med artilleri- (pjäser), bevära, armera. **-styckning,** -en, -ar; -splan. Ofta konkr. *Fortets b. utgjordes av kanoner och kulsprutor. Föra full b.* **Syn.** alla eldvapen som tillhöra en befäst plats, alla kanoner o. kulsprutor som äro uppställda på ett örlogsfartyg, armering. **-styr,** -et, =; [-sam; -samhet]. Bet.-skiftningarna (göromål; uppdrag; 'sjå') närstående. **1)** *Gå upp i allehanda små b. Dagsb-en. Vardags-, köks-, hushålls-, flyttnings-, statsbestyr.* **2)** *Det där b-et kan du väl överlåta åt, på jungfrun. Patron själv hade åtagit sig det b-et. Vem har (fått) b-et med förspänningen, med att spänna för? Ha b(-et) om ngt. Hela b-et om, med matsäcken fick Hilda på sin lott.* **3)** *Hon hade*

mycket b., ett fasligt b. (med) att övertala honom, innan hon lyckades förmå honom till det. Vara i fullt b. med ngt, (med) att ~ i full färd, fullt upptagen. **Syn. 1**) (smärre) göromål, syssla, förrättning (av mindre vikt), 'göra', ärende, angelägenhet, (plur.:) omsorger l. besvär; **2**) uppdrag l. uppgift att förestå l. leda l. sköta o'm ngt, (ha b. med:) ha hand om, ha sig anförtrott; **3**) 'sjå', 'bråk', sysslande. **-styr|a. I.** Fullt brukl. användningar. **1**) *Klockarfar han skall ju allting b-a* vara allas faktotum. *Vad har du här att b-a? Det gav mig åtskilligt att b-a. Därmed har jag, vill jag ingenting ha att b-a.* Ngt mindre vanl. äro kanske uttr. som: *Sedan nu hemma i landet allt var väl b-t, tänkte konungen på att* ~. **2**) Med prep. 'om' (som ofta är betonad, varvid förbindelsen fattas som ssg). *Jag skall b-a om den saken, så slipper du. B. om (att vi får) hästar!* Märk uttr. *B-a om sitt hus* hålla l. ställa sitt hus i ordning, ordna l. se efter att allt står väl till hemma. **II.** Mindre vanl., gärna skr. o. ngt åld. användningar. *Han b-de på bästa sätt bröllopet, och när det var gjort, infann han sig på nytt hos* ~. *De hade emellertid så b-t, att* ~. *Medan han b-de med (försäljningen av) egendomen.* **Syn. I. 1**) sörja för att (ngt) blir gjort l. utfört, besörja, beställa; uträtta, utföra; göra; ha för sig; sköta, förrätta; ibl. befatta sig l. vara sysselsatt med; (ibl. nära) rå mĕd l. hålla reda på l. hinna sköta; **2**) sörja för, styra l. ställa o'm, ombestyra ɯ; (an)ordna, arrangera, göra anstalter till, ställa ti'll, laga (att); ibl. syssla (med), styra o. ställa (med). **-styra o'm** ɯ. Växlar med det osammansatta b. om (med 'om' obetonat). **-styrelse,** -n, -r; -ledamot. Mest om styrelse av mer tillfällig art o. säll. abstr. *B-n för skollovskolonierna. Mötesbestyrelse.* **Syn.** styrelse, (ibl. nära) direktion l. verkställande kommitté. **-styrk|a;** [-an]; -ande (med konkr. plur.). Bet. närstående. **1**) Stärka o. d. *Detta b-te mig verkligen i min förmodan, min övertygelse, mitt tvivel.* **2**) Bekräfta o. d. *En omständighet som (onekligen) b-er (riktigheten av) hans uppgift. B-a ngns utsago. Med ed b-a, att man fullfört ett uppdrag. Ett förhållande, vars riktighet (l. som) jag varken vill b-a eller bestrida. Härmed ansåg han sig ha b-t vad han sagt om* ~. *För att b-a min oskuld. Till b-an(de) av detta faktum vill jag* ~. *Med vittnen b-a. B-t avskrift, utdrag, namnteckning. B-t räkning.* Med saksubj.: *Talet b-te i hög grad vad jag alltid trott, nämligen att mannen var en pratmakare. Detta b-te mina misstankar. B-as av erfarenheten. Erfarenheten b-er, att* ~. **Syn. 1**) stärka l. styrka l. befästa (ngn i en mening o. d.); (ibl. nära) underblåsa l. understödja l. ge fart åt; **2**) styrka (riktigheten l. sanningen l. vederhäftigheten av ngt), bekräfta, betyga, bevisa; intyga, attestera; bevittna, vidimera.

-stå [o. **-stå|nda**], -s. **A**) Former. **1**) Inf. har nästan alltid formen 'bestå'; blott ngn gång — skönl. o. gärna högt. — träffas 'bestånda'. *Så skall riket b-nda genom tiderna trots anstormande olyckor och hotet av vidriga öden.* **2**) Pres. konj. har aldrig formen 'bestå'; när det överhuvud förekommer, ger man det formen 'bestånde'. Naturligen blott högt., skönl. **3**) Part. pres. kan i adjektivisk användning ha formen 'beståndande' jämte 'b-ende' (t. e. 'av b-ndande värde') och har vanl. denna form i uttr. 'bliva (l. varda) beståndande' (i dess olika användningar). **4**) Part. perf. är i det hela rätt sälls. Formen 'bestånden' är den enda i bet. 'stå sig i', 'genomgå'; t. e. *Efter beståndna prov, bestånden examen.* Formen 'bestådd' åter är enrådande i bet. 'anslå', 'bevilja' o. d. *Av staten bestådda medel* mest ämb. *Bestådd förtäring.*

B) Betydelser o. användning. **I.** Intr. **1**) 'Stå sig' o. d. Ofta skr. **a**) 'Stå fast'. Mest, men ej uteslutande, med abstr. subj. *Guds ord och löfte skall b.* psalm 279. *Det ädla b-ndande blive, det falska må ramla i grus!* Fjalar. *Så länge skall vårt förbund b.! Denna skillnad b-r allt fortfarande.* Märk i adj. användning: *Det är en år efter år b-ende regel, att* ~. *Av b-ende, b-ndande värde.* **b**) 'Ej duka under'. Nästan endast med vissa adverbial som 'i kampen'; ngn gång med prep. '(in)för' l. '(e)mot'. *(Lyckas) b. i kampen för tillvaron. I denna tävlan, strid kunde så illa utrustade individer icke b.* **c**) 'Hålla provet'. Mest med prep. '(in)för'. *En gissning, som icke b-r inför en strängare prövning. Hur skall jag på domens förfärliga dag, väl kunna b. inför Herran?* psalm 170. *Om du, Herre, vill tillräkna oss synderna, ho kan då bliva b-ndande? Med heder b. i en examen* mindre vanl. **d**) 'Icke avfalla'. Mest bibl. Gärna med prep. 'i'. *Bliva b-ndande i det goda.* **e**) Existera o. d. *Det bestod på den tiden ett fördrag mellan Rom och Kartago. B. för sig själv. Intet nu b-ende rike i Europa. Det b-ende samhället. Omstörta det b-ende, den b-ende ordningen.* **2**) I starkt urblekt bet. Med 'i' (uti) l. 'av' (utav). Vanl. är en bet.-skillnad förbunden med prepositionsvalet, så att 'b. i' brukas i definitioner, i fråga om identiskhet osv., men 'b. av' anger beståndsdelar o. d. Dock kan man utan egentlig skillnad säga 'hans förmögenhet bestod av 20 kr.' l. 'bestod i 20 kr'. **a**) Med prep. 'i'. *Skillnaden b-r däri att* ~. *Hans sjukdom b-r nog mest i lättja. Däri b-r just svårigheten. Förlusten bestod blott i ett lager av några 100 kronors värde.*

b) Med prep. 'av'. *Människan b-r av kropp och själ. Höstsäden, som förnämligast bestod av råg och blott till en ringa del av vete. Predikan bestod gärna av tre delar, nämligen ~. Pjäsen bestod verkligen av gediget silver. Svenska Akademien, b-ende av 18 ledamöter, skulle ~.* **II.** Trans. (refl. o. abs.). **1**) Stå sig vid, utkämpa o. d. *Han har b-tt provet. Illa b. provet* ofta bildl. *Med heder b. sin examen. Den dusten bestod du med glans.* **2**) Stå för (en kostnad); unna osv. **a**) 'Betala'. Även abs. *Den som tappar får b. (kalaset). Gumman skötte husets anseende, men nog var det gubben som fick b. fiolerna. Reparationerna får värden b.* **b**) 'Bevilja, anslå åt'. Ofta ämb. *Vad staten b-r sina ämbetsmän.* **c**) Lämna, ge; ofta 'bjuda'. Även refl. *Till vardags b-s ej kaffe åt barnen. Den uppfostran, man då bestod ungdomen, som då bestods (åt) ungdomen. B. honom ett redligt underhåll! Den frist som b-s oss, är ej mycket värd. B-r du (på) ett glas öl? Här b-s ingenting! Den lyxen kan du väl b. dig med. Du kunde gärna b-tt dig (med) en hjärtligare hälsning, b-tt dem ett hjärtligare mottagande. Som för mycket gott pris b. sig med att förlöjliga de antika historieskrivarna, när de ~.*

Syn. B) I. 1) a) bli vid makt, stå (fa'st) oförsvagad l. orubbad l. obruten, bibehålla sig i oförändrat skick, icke vara underkastad växling l. förfall l. undergång, (fortfarande) äga bestånd, förbliva, vara, hålla sig, stå sig; förbliva giltig, icke gå tillbaka; (b-ende:) oföränderlig, konstant, förblivande, varaktig, som bibehåller sig, obruten; **b**) ej duka u'nder, reda sig, avgå med seger, ej bliva besegrad l. slagen, hålla stånd; (ibl. nära) slå sig ut l. igenom l. fra'm; ibl. värja sig; **c**) hålla provet, vid en närmare undersökning visa sig vara riktig, hålla stick l. streck; **d**) icke avfalla, framhärda, vara ståndaktig, härda ut m, stå fa'st (i); **e**) existera, ha l. äga tillvaro, finnas (ti'll), förefinnas, vara för handen; (b-ende:) förhandenvarande, förefintlig, faktiskt existerande; **2) a**) (b. i:) utgöras av, vara, ibl. vara identisk l. liktydig med; **b**) (b. av:) vara sammansatt av, innehålla, räkna, vara gjord l. förfärdigad av, bildas l. vara bildad av, utgöras av; ibl. ligga i; **II. 1**) stå sig vid, med framgång genomgå, befinnas fullgod l. antaglig o. d. vid, godkännas i, hålla (provet); utstå, uthärda, genomgå m, utkämpa l. strida; **2) a**) vidkännas (kostnaderna), (få) stå för, betala, erlägga, bestrida, bekosta; **b**) medge l. bevilja, tilldela, giva l. lämna l. betala (i lön, traktamente l. d.), anslå åt; **c**) lämna l. ge (som gåva l. skänk), skänka, begåva med, kosta på, låta komma till del, tillhandahålla, beskära, ägna l. anslå åt, (frikostigt) släppa till m; förse (med); bevilja som en grace, (för)unna, av gunst o. nåd skänka l. lämna, ibl. tillerkänna; bjuda på, traktera, spendera, 'se' (ngn på ngt); (b. sig:) kosta på sig, hålla sig med, unna sig; (b-s:) vanka(s), vara att få, stå att erhålla.

-stånd, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. Abstr. Ofta skr. **1**) Huvudanvändningen. *Lagen om materiens b. Läror, som hota samhällets b. Trygga fredens b. Riket ägde b. i jämnt 200 år.* Uttr. *Ha(va) b.* är ovanligare än *Äga b.* **2**) Några bestämt utpräglade abstr. bibet. kan ordet numer knappast anses äga. Skiftningar förekomma dock ibl., t. e. dragning åt bet. som: bärgning, stadga, giltighet, verklighet; jfr Syn. nedan. **II.** Med plur. Konkr. **1**) Skogs., bot., lant. o. d. *Nedanför kullen bildade björkarna ett litet lummigt b. Bilda täta b. Rika b. av vass och säv kanta holmarna. Skogs-, träd-, gran-, lärkträds-, näckrosbestånd.* **2**) Numer även om djur o. friare. *Skansens zoologiska trädgårds djurbestånd den 31 december 1914. En del av avdelningens rika b. kommer således att tills vidare undanställas, dock så att ~. Den bidrar till att minska det i bruk varande b-et av äldre svenska ord.* **B**) Ssgr ha antingen enbart *bestånds-* (ss. b-sdel) l. därjämte *bestånd-* (ss. b-(s)bildande). **Syn. A) I. 1**) fortbestånd, fortvaro, förblivande i oförsvagat l. orubbat l. oförändrat skick, fortsatt tillvaro l. existens; (äga b.:) bli(va) vid makt, bli bestående, fortvara, fortbestå; **2**) (ibl. mer l. mindre nära:) tryggad tillvaro, trygghet, välfärd; tryggad existens l. (social) ställning, utkomst, bärgning; stadga, fasthet, stabilitet; varaktighet, härdighet, soliditet; (ständig) giltighet; tillvaro, verklighet; **II.** samling, komplex, sammanhängande grupp, ibl. massa, (ibl. nära:) beståndsdelar, sammansättning, (sammanfattning av) det varav ngt består. **-stånd(s)bildande.** Mest skogs-, bot. o. lant. Jfr bestånd II. *I första rummet uppträda härvid björk, stundom även asp, b-sbildande.* **-ståndsdel.** *Maskinens (olika) b-ar. Upplösa ngt i sina b-ar. De viktigaste b-arna i hans tal utgjordes av ~. Utgöra en väsentlig b. av ~. Huvudbeståndsdel.* **Syn.** del l. ämne l. moment som ingår i ett helt, integrerande del, komponent, ingrediens, element.

-ställ|a; [-are; -ari'nna]. **I.** Huvudbetydelsen. **1**) Med enbart personobj.; dock endast i föraktlig mening om högre stående. *B-de du (hit) honom till kl. 6? Vill du b-a åkare åt mig! B. honom i (god) tid! B-da vältalare* föraktligt. *Ingivelsen är en förnäm dam, hon låter icke b-a sig.* **2**) Med sak-(o. person-)obj. *B-de du plats åt mig också? B-a ngt av, hos ngn, i, [på] boklådan. B-a (en) krans till begravningen. Är vagnen b-d (för vår räkning)? Har du*

b-t (vad du ska ha)? B-a ngt pr telefon. Det var nyss en herre här, som b-de ett porträtt av mig. Verka b-d avtalad, arrangerad, 'betald', ibl. onaturlig. **3)** Märk (om person l. sak) följ. uttr.: *Du kom som (om du varit) b-d* i ett lägligt ögonblick, just i rätta l. lägligaste l. avgörande ögonblicket, du kunde inte kommit lägligare. *Och kan ni tänka er, skon satt som (om) den varit b-d (åt henne)!* **II.** Bestyra o. d. Märk en del olika uttr.: **1)** *Brev som icke kunna b-as (till adressaten) kallas obeställbara.* **2)** *Hur är det b-t med hans affärer? Åh, med dem är det illa b-t. Därmed tror han allt vara väl b-t! När han såg, hur det var b-t, gick han fram och sökte trösta henne.* **3)** *B-a om sitt land, som en god husfader b-er om sitt hus.* Uttr. 'b-a om sitt hus' (där 'om' även kan betonas) brukas även bildl.: ordna sina angelägenheter (särsk. bibl.: 'med tanke på sin hädanfärd'). **4)** Mest med neutr. pron. som obj. *Han har (fått) alldeles för mycket att b-a. Det gav honom åtskilligt att b-a. Vad har du egentligen här att b-a? Har han att b-a med utdelningen av understöden? Hon har alltid så mycket att b-a med vad andra säger och gör!* klandrande. *Vill du verkligen ännu ha ngt med honom att b-a?* **Syn. I.** tinga, vidtala l. anmoda (ngn) att komma (för ett uppdrag) l. att göra ngt, leja, (tillfälligt) engagera; hyra, uppgöra ₪ l. tillsäga ₪ om, rekvirera, avtala (med ngn) att leverera l. ställa till disposition; (ibl. nära) ställa o'm (att man får ngt) l. anskaffa; **II. 1)** befordra, expediera, tillställa adressaten, framlämna, besörja vederbörande i händer; **2)** (b-t:) fatt, ställt, står (så) ti'll l. förhåller sig, ordnat; **3)** foga anstalt l. dra försorg om, ombestyra, ställa o'm, vårda sig om, sörja för, ställa l. ordna med, styra o. ställa med; **4)** uträtta, verkställa, göra; skaffa l. syssla l. ha befattning (med), ha samband l. höra samman (med). — **Beställa fram** ₪, **in** ₪ m. fl., **om.** Även med 'om' obetonat; jfr beställa II. 3. — **Beställbar,** -t; -het. Postterm. *B. försändelse.* **-sam,** -t, -mare; -het. *Det b-ma ryktet vet berätta* ~. *För mycken b-het.* Mindre ofta i god bemärkelse. *B-t trippa omkring. Munter, vänlig och b.* **Syn.** som oombedd l. i onödan l. för att ställa sig i'n blandar sig i vad som ej angår hm, fjäskig, mån att ställa sig i'n, (små)viktig; beskäftig, nitisk i sina (små) bestyr, oförtruten, som trippar omkring och småsysslar med ett o. varje; (ibl. nära) ivrig l. inställsam; ibl. som gärna för vidare vad han hört.

-ställning, -en, -ar; -sman m. fl. se B nedan. Två skarpt skilda bet. **A)** Enkelt. **I.** Den vanligaste bet. **1)** Abstr. *Köpa kläder färdiga eller på b. Motta en b. på 300 par skodon för armén. Utföra en b. Gjord efter, på b. Vid b. för minst 100 kronor lämnas rabatt. Har du (fått) b. på ytterligare tre porträtt, säger du? Alldeles nyss ingick en b. på 3 nya motorbåtar. B-en gick ifrån dem, då de ej kunde utlova den inom önskad tid. Göra stora b-ar hos* ~. *B-ar av, å* ~. *B-arna haglade kring kyparna, som snurrade runt med sina brickor.* Märk uttr. *Tillkommen på b.* som brukas friare o. klandrande. **2)** Mer l. mindre konkr. *B-en bör vara färdig om tre dagar. Upptagen av arbetet med andra, redan påbörjade b-ar.* **II.** Mest facklig l. åtminstone skr. bet.; brukligast om tjänst i armén. **1)** Mest krigs. = tjänst i armén (vare sig lön därtill är i stat anslagen l. icke) som medför viss militär grad l. däremot svarande rang. *B. (p)å, över stat* med, utan i stat anslagen avlöning. *Begära avsked från en b. Kaptens-, adjutantsbeställning.* **2)** Om andra tjänster. Ngt vanligare som sista ssgsled än som enkelt. *Han bekläddе under de följande åren flera prästerliga b-ar. Professors-, informators-, sekreterarbeställning.* **B)** Ssgr. **1)** Bet. 'uppdrag' o. d. **a)** *B-saffär för handgjorda skodon* 'affär med färdiggjorda skodon'. *Stockholms billigaste b-sskrädderi.* **b)** *B-sblanketter eller b-ssedlar. Leveransen skall vara fullgjord 3 månader efter b-sdagen.* **2)** Bet. 'syssla'. **a)** *Den åt b-shavare anslagna lönen utgår* ~. **b)** Krigs. *Vid Kungl. Västmanlands regemente finnas platser för sjukvårds- o. b-smän samt musikvolontärer* b-sman: person av manskapet, avsedd för viss tjänstegren som fordrar särskild yrkesskicklighet (hit räknas gevärshantverkar-, hovbeslags- o. hantverkssoldater o. även sjukvårdssoldater). **Syn. A) I.** tingning, rekvisition, (anbud om) leverans; beställt arbete l. beställda arbeten; **II.** (nära:) tjänst, syssla, befattning, anställning, plats, ämbete.

-stämbar, -t; -het. Mest i vetenskaplig stil. *Till arten knappast b-a rester av fiskben. Till åldern (lätt) b-a fynd. Begränsad b-het.* **-stäm|d,** -t, -dare. **I.** Adj. o. adv. Bet. ofta föga skarpt skilda; i många fall spela på en gång flera bet. in. **1)** Besluten. Mest med att l. för att + inf. *Jag är fast b-d att resa, att på denna punkt icke ge med mig. Redan förut voro de b-da för att i värsta fall låta den sista punkten falla.* **2)** Fast. Om person, karaktär, vilja, utseende osv. *Han är fast och b., men på samma gång välvillig. Milt, men b-t avböja ngt. I b-d ton. Det är den b-daste haka jag sett.* **3)** Orubblig. *Det är alltså din b-da mening, att hon förgått sig? Ha b-da grundsatser. Det är min b-da avsikt, att* ~. *Billiga, men b-da priser.* **4)** Eftertrycklig. *Det b-daste nej. På det b-daste förklara, påstå, förneka ngt. Det får jag (alldeles) b-t undanbedja mig.* **5)** Avgjord. *Jag har en b-d förkänsla av att* ~. *B-d anhängare av* ~. Med bibet. av 'positiv': *Jag har hans b-da löfte,*

äger b-da bevis för vad jag sagt. **6**) Tydlig o. d. *Ryktena härom blevo allt b-dare, togo allt b-dare form. Här framträder för första gången klart och b-t läran om ~. B-da frågor fordra b-da svar.* Märk bl. a. (med övergång till 7): *De mytiska världarna ha i eddan fått b-da namn. Var och en har sina b-da fel och svagheter.* **7**) Viss; ofta tillägges detta ord. *Ha sin b-da plats. Efter vissa b-da lagar. Två räta linjer som träffas i en b-d punkt. Vissa b-da gränser, som ej fingo överskridas.* **8**) Språkv. Utan gradformer. **a**) *B-d(a) form(en) av 'man' heter 'mannen'. B-d böjning. Om substantivet brukas b-t, i b-d form, i b-d singular. B-d l. svag böjning av adjektiv ss. i 'den gode mannen', 'min gode man'.* **b**) *Föregången eller icke föregången av b-d artikel. B-d slutartikel (vidfogad artikel) förekommer hos substantiv, b-d fristående artikel hos adjektiv; t. e. dygden, den dygdige.* **c**) *B-t (l. definit) species* (av Noreen införd term) har anaforisk betydelse o. uttryckes i regel med bestämd artikel. *Bestämda l. definita pronomina* ett nyare sammanfattningsnamn (brukat t. e. av Beckman och i liknande mening av Noreen) för personliga, possessiva, demonstrativa o. relativa pronomina. **II.** Nästan endast som adv. Bet. övergå stundom i varandra. **1**) Med (full) visshet. *Jag vet (alldeles) b-t, att han önskar det. Kan jag b-t räkna på dig?* Jfr I. 5. **2**) (Högst) sannolikt. *Du är b-t förargad på mig. Hör nu, ni var b-t i Uppsala i våras, var ni inte? Men ni vill b-t ha lite mat?* **Syn. I. 1**) besluten, som beslutat sig för, decíderad; **2**) fast, icke vankelmodig, som vet vad han vill, resolut; energisk; **3**) orubblig, oföränderlig, konstant; **4**) eftertrycklig, kraftig; **5**) avgjord, utpräglad; 'verklig', positiv, (ibl. nära) direkt; **6**) tydlig, klar, otvetydig, noggrann, precis, exakt, adekvat, distinkt, markerad, med fasta l. skarpa konturer (ytterlinjer); avgränsad l. karakteriserad (i fhde till annat); individuell, särskild; utmärkande för (ngn t. ngt i motsats till andra l. annat), egen, specifik; (ibl. nära) redig l. koncis; **7**) viss; **8**) ibl. definit; ibl. 'svag'; **II. 1**) med (full) visshet, (alldeles l. fullkomligt) säkert, ofelbart, med säkerhet l. bestämdhet, obestridligen; **2**) (högst) sannolikt, efter all förmodan, visst, (helt) säkert, utan tvivel, nog, tänker l. tror jag, jag antar att ~, väl, säkerligen, troligen, antagligen; ibl. (i frågor) inte, eller hur. **-stämdhet,** -en, [-er; t. e. fil.]. Till alla bet. av 'bestämd' utom 'besluten', 'viss', den språkvetenskapliga samt den adverbiella bet. 'sannolikt'. T. e. *B. i viljan. Med b. veta, påstå. Människans b. av Gud är främst en viljebestämdhet* bibl. *Vinna allt större klarhet och b.* t. e. om planer, tankar, tankesystem. *B. i filosofisk mening* ofta nära: beskaffenhet, form l. bestämning, egenskap. **Syn.** säkerhet osv., jfr bestämd.

-stäm|ma, -de, -t, -mas; -bar se ovan; [-mare; t. e. bot.]. Bet. övergå ofta i varann, även avdelningarna I. o. II. visa beröringspunkter. **I.** Praktiskt. **1**) Fastställa. **a**) Utsätta (tid). *Rätten har att b-ma dag för ärendets avgörande. Den dag som blivit b-d till ständernas sammankomst. På b-d timme. Meddelar å tid som framdeles b-mes en kurs i ~.* **b**) Stadga. *K. M:t har b-t, att urtima riksdag skall öppnas den 2 instundande oktober. Om viss tid, t. e. 14 dagar, kunde b-mas för ~. B-ma ansvar för den, som ~. Det är viktigt att ha detta b-t (på förhand).* Ibl. nära 'anslå': *En viss summa b-des till att återlösa de gods, som ~.* **c**) Destinera. Om fartyg, varor o. d. Mest i part. perf. *Med fartyget följde ett parti läder b-t till Göteborg.* **d**) Avgöra. Med obj. l. prep. 'över', ibl. även 'om'; stundom abs. *(Över) mitt öde b-mer jag själv allena. I den saken må du b-ma. B. till vilken klass du vill räknas! Han äger att b-ma, om barnet skall leva. Jag är beredd att falla, om så är (av ödet) b-t.* **e**) Refl. Fatta (sitt) beslut. *B. dig för ettdera! Ha svårt att b-ma sig. B. dig, hur du vill ha det! Har du b-t dig (för) vad du skall ta?* Friare även om väderlek: *Om vädret bara ville b-ma sig!* **f**) Begränsa o. d. *Efter omsorgsfulla mätningar b-des den nya längdenheten så, att ~. B. ett pris, så skall jag sedan överlägga med de andra om saken. Inträdesavgiften b-des till 25 öre. Få tid att överväga saken och b-ma sin ståndpunkt.* **g**) Utse. *Den utmanade äger rätt att b-ma stridssätt. Den äldste i sällskapet b-des att framlägga önskemålen för ordföranden.* **2**) Ämna l. avse. **a**) Med 'att' + inf. l. med prep. 'till'. Ofta med subj. som betecknar högre makt. *Man såg genast, att han var b-d till något stort. B-d till undergång, att gå under. På förhand b-d att ~. Av evighet b-d till fördömelse.* Ibl. skiljer sig 'vara b-d att' föga från ett futurum, t. e. *Jag tänker nu som förr, att dessa våldsamma utbrott av människoandens grymhet äro b-da att småningom bli allt sällsyntare för att äntligen försvinna.* **b**) Med prep. 'för' l. ibl. 'åt'. *De hade från vaggan b-ts för, åt varandra. Det hade jag redan för längesedan b-t åt min brorson.* **3**) Avgörande inverka på o. d. **a**) Med sak-obj. l. personligt obj. *Vad som här b-de utgången var i främsta rummet ~. Låta sina handlingar b-mas av slumpen. Vore vi tre till, kunde vi b-ma besluten. Låt icke personliga tycken b-ma dig, dina handlingar! I sitt handlingssätt b-mas av ~. Detta var nog för att b-ma oss för att inställa festen. Därtill b-d av tanken på barnen.* Även fil.: *B-d är ytterst var och en vilja genom vad den föresätter sig som sitt högsta goda*

Geijer. *Religiöst b-da tänkare.* **b**) Märk pres. part. *Det b-mande för mig var ~. Medföra för livet b-mande intryck från ~. Bli b-mande för ~.* **II.** Teoretiskt. **1**) Utröna, examinera o. d. *Är det möjligt att b-ma skillnaden mellan ett anfalls- och ett försvarskrig? Varefter viktförlusten b-mes. Det var svårt att av mannens utseende b-ma hans ålder. Kan du på en sådan beskrivning tilltro dig att b-ma, vilken art det är? Ofta kan man ej ens b-ma århundradet, då dessa förändringar i ordens ljudmassa skulle försiggått. Avvikelsen b-des av H. till så och så många streck. Salixarterna har jag sänt till kyrkoherde Enander för att få b-da. Så pass bibehållna, att de kunna till arten b-mas.* **2**) Avgränsa, karakterisera o. d. **a**) I logiken. Fixera en föreställning l. ett begrepp l. ange dess omfång l. innehåll, individualisera, definiera osv. *Söka b-ma filosofiens begrepp. Ovan har jag b-t de pronominella sememernas begrepp därhän, att ~* A. Noreen. *De föremål, som av sinnet fattas, visa sig såsom fullt b-da, i rummet och tiden mot varandra begränsade* Nyblæus. *En person som är fullt b-d l. individuell* Boström. *Individuellt b-d. Det begrepp, som här skall b-mas, kallas underterm. Slutledning kan b-mas såsom ett förmedlat omdöme.* **b**) Allmännare. (Fastställa o.) fixera osv. *Jag skulle gärna se, att man sökte närmare b-ma betydelsen av detta ord. Om jag ville b-ma, vad som bör förstås med ~. Jag skulle vilja b-ma tiden för skepnadens inträde till ungefär kl. 1/2 12. Ett historiskt eller närmare b-t krigshistoriskt arbete. B-ma ngt (så)som ngt.* **3**) Språkv. Om ord, satsdel l. sats. Utgöra bestämning till. *Pron. sin b-mer aldrig subjekt* N. Beckman.

Syn. I. 1) a) utsätta, fastställa (tid, termin o. d.); **b**) (till efterrättelse) fastställa, föreskriva, stadga, stipulera; (ibl. nära) anslå l. anvisa l. bevilja; **c**) destinera; **d**) avgöra, vara den avgörande l. den som avgör; besluta, fatta beslut om; **e**) besluta sig, uppge all tvekan, göra slut på sin villrådighet, fatta (sitt) beslut, decidera sig; **f**) fastställa gränser för, begränsa l. fixera (till innehåll, omfång, storlek, läge, mängd, form); ge fast form åt, stadga (t. e. sin mening); **g**) utse, välja, av flera möjligheter besluta sig för en; **2**) ämna, (b-d till:) kallad, ämnad, (det är) ngns uppgift l. kall(else) l. lott l. öde (att); förutbestämma, predestinera; tillärna, beräkna, avse, (ibl. nära) lägga av l. u'ndan; **3**) avgörande inverka på l. påverka, vara av avgörande betydelse för, förorsaka, 'diktera'; ge ngt dess prägel l. karaktär; (b-as även) vara beroende l. bero av; öva (ett) avgörande inflytande på, vara det avgörande för, leda (ngns handlingssätt), vara (ngns) motiv; föranleda, förmå; utgöra det vid ett viljebeslut segrande motivet, determinera; (ibl. nära) betinga; **II. 1**)(gm undersökningar l. utredningar) komma till ett visst resultat angående (ngt), utröna, konstatera, (lyckas) klarlägga l. fastställa l. klargöra l. framlägga l. ådagalägga l. uppvisa l. bevisa; sätta namn på, ge (ngt) dess plats i systemet o. dess namn, fastslå vad ngt är, ibl. examinera; **2**) **a**) framställa (ngt) sådant det till sitt väsen är, avgränsa (från annat) o. karakterisera; fixera l. precisera (en föreställning l. ett begrepp), ange (en föreställnings l. ett begrepps) omfång l. innehåll; sätta gränser för, individualisera; ibl. inskränka (till); tillägga (ett begrepp osv. vissa avgränsande) egenskaper l. kännetecken l. attribut l. bestämningar, kvalificera; (b-d ibl.) individuell; som bestämning l. kännetecken l. egenskap l. attribut ingå i l. tilläggas l. utsägas om (ett begrepp osv.); kännetecknа, definiera; **b**) (fastställa o.) fixera, ge noggrannare l. utförligare besked om; (b-a ngt ss. ngt:) beteckna, förklara, ange (som); **3**) fogas till ngt för att därom meddela upplysning, utgöra bestämning till.

-stämmande, -t, -n; -rätt. Märk bl. a. **1**) *Saken har tyvärr icke berott av mitt b. B-t av ett ämnes egentliga vikt. Missvisningens b. (gm ~). Samlande och b. av mossor. Logiskt b.* **2**) *Äga b-rätten över ~. Jag förbehåller mig fri b-rätt i fråga om ~.*

-stämmelse, -n, -r. **I.** Mer l. mindre konkr. **1**) *De övriga punkterna innehålla närmare b-r angående, för de kommunala valen. Utfärda b-r om ~. Enligt härom gällande, givna b-r. B-rna i § 3 skola här tillämpas. Straff-, övergångs-, lagb-r.* **2**) *Träffa b(-r) om, angående ~. Enligt kanslerns b.* **II.** Abstr. **1**) *Fylla sin b., födas och dö. Kvinnans b. här i världen. Janus-bågen, om vars b. fornforskarne äro oeniga.* **2**) Mindre vanl. äro uttr. och skiftningar som: *Min b. förekommer mig förfelad. Framkomma till sin b.* vanligen 'till sin b-ort l. b-orten'. **Syn. I. 1**) föreskrift, stadgande, ibl. regel, rättesnöre; (b-r:) stadgar; **2**) beslut, avgörande; **II. 1**) det man enligt Guds l. naturens ordning är kallad l. ämnad att göra l. bliva, försynens beslut, kallelse; ändamål, uppgift; ibl. bruk l. användning; **2**) levnadsbana, förelagd verksamhet; bestämmelseort. **-stämmelseort.** *Framkommen till b-en, sin b. Ange b(-en) för en vara, en varas b.* **Syn.** mål (för en resa), destinationsort. **-stämning,** -en, -ar; -s- grund m. fl. se B. **A**) Enkelt. **I.** Praktiskt. Användningen mindre vanl.; plur. sälls. *(En närmare) b. av tiden för sammankomsten kan ännu ej företagas.* **II.** Teoretiskt. Ofta vetenskapligt språkbruk. Med plur. **1**) *Noggranna tidsb-ar. I och för b. av avstånden. Hans b-ar av Salix-arter bruka*

anses tillförlitliga. Historien om de filosofiska begreppens b. **2**) Konkretare. *Inre, yttre, härledd, ursprunglig, tillfällig, väsentlig b. Orden »Nyland», »Österbotten» utan närmare b.* Märk i språkv.: *B. till ett substantiv. Verbets b-ar. Som b-ar tjänstgöra även satser; de vanligaste b-arna äro adverbial, attribut, objekt och predikativ.* **B**) Ssgr. **1**) *Finna en b-sgrund för ngt. Allmänna b-sgrunder.* **2**) *B-slös(het)* mest fil. o. språkv. **3**) *B-sord* språkv. **Syn. A**) **I.** bestämmande, utsättande, fastställande; **II. 1**) (vetenskapligt) utrönande, konstaterande; namnsättande, examinering; **2**) kännetecken, egenskap, attribut; ibl. idé; ibl. 'biglosa'; definition; bestämmande satsdel, 'utbildning'.

-ständig; -het (till bet. I. 1 o. ibl. 2). **I.** Kan ej utbytas mot 'ständig'. **1**) Gärna skr. *B. i (sin) kärlek, (sin) vänskap. Förmana ngn till b-het.* Märk i bibl. stil: *B. i sin tro. B-a i apostlarnes lära.* **2**) *Artförändringar, som visat sig b-a. Artbeständighet. Intet är b-t under solen. Barometern står på b-t.* **II.** Växlar med 'ständig', som numer är vanligare, ehuru av många 'beständig' väljes, om man vill ha ett mer uttrycksfullt ord. **1**) *Njuta av en b. vår. Nämn en sällhet som varar b-t!* Wennerberg. *Ha b. huvudvärk. B. växling. Däri mån I b-t öva Eder, mina unga vänner!* salvelsefullt l. ngt åld. *För b-t* för all framtid, för alltid; ständigt, oavbrutet. **2**) *B-a klagomål. Och drivorna växla b-t form* Snoilsky. **Syn. I.** stadig, ståndaktig, ihärdig, fast, trogen, trofast, icke ombytlig, beständande, orubblig; (be)stående, konstant, som ej varierar l. växlar, fortvarande o. oföränderlig, varaktig; **II. 1**) stadigvarande, (ständigt) ihållande, ihållig, oavlåtlig, oavbruten, ständig, permanent; **2**) upprepad, id(k)elig, oupphörlig; (b-t:) jämt o. samt, titt o. ofta, jämt o. ständigt, åter o. åter, oupphörligt. **-stänk|a;** [-else]; -ning (säll. med plur.). Mest skr. *Sönderklippta kopparbleck b-as med saltsyra, varvid ~. Vid skendöd bör man b-a patienten med kallt vatten. Tår-, smuts-, blodb-t. Dagg(be)stänkt.* Mer säll. (med saksubj.) i uttr. som *Offrens blod b-te altaret.* **Syn. 1**) överstänka, stänka nēd ɯ, stänka (ngt på ngn l. ngt); **2**) (stänkvis) sprida sig över. **-stört,** =, [-are]; -ning. **1**) Huvudanvändningen. **a**) *Stå där helt b. och handfallen. Bli b. (vid l.) över ngt. Visa en b. min, uppsyn. Det var detta som gjorde mig (så) b. Utan att svara på någon av hans b-a frågor.* **b**) *Hämta sig från sin b-ning. Väcka, framkalla b-ning (hos ngn). Stor blev deras b-ning, då ~.* **2**) Mindre vanl. om glad överraskning o. då alltid med bestämning. **a**) *Din glatt b-a min.* **b**) *Med glad b-ning.* **Syn. 1**) häpen, slagen (av förskräckelse, oro l. sorg), (oangenämt) överraskad (o. förvirrad), handfallen, bragt ur fattningen, förbluffad, högst förvånad, ibl. rådvill. **-störtning** se bestört. **-stötfil** ett slags stor fyrkantig fil. **-stövlad.** Mindre vanl. *Den b-e katten.* **-su'dl|a** (l. -sū-); [-are]; -ing (säll. med plur.). Mest högt. o. bildl. *Vägra att b-a sina händer med landsmäns blod. Ord med vilka jag ej vill, som ej böra b-a mitt papper. Få sitt namn b-at. Blodb-ad.* **Syn.** söla, sudla, sätta fläck på, (be)fläcka, oskära; nedsöla ɯ, (ned)smutsa (ɯ). **-sutten** [l. **-suten**]; -het. Mest ämb. o. hist. *B. adel. B. bonde, allmoge. Väl b.* med ett gods som ger god, riklig bärgning. **Syn.** som besitter fast egendom till bärgning för en själv o. två vuxna personer, (ibl. nära) bosatt; ibl. ägare av ett gods.

-svar|a, -as. **1**) Egentligare. *Frågan bör b-as med ja eller nej. B-a ett brev pr omgående. Högar av ob-ade brev. Finna frågan med övervägande ja b-ad. De huvudfrågor vilka här föreligga (oss) till b-ande. Invändningen är svår att b-a.* **2**) Friare. *Med några hjärtliga ord b-a en hälsning. B-a en skål. B-a de mötandes hälsningar. Signalen b-ades omedelbart från fästningen.* Med saksubjekt: *Ett bifallssorl av manskapet b-ade hans tal.* **3**) Överfört. *B-a ett besök, ngns handtryckning, ett skott, en salva, fiendens eld. Oförskämdheten b-ades med en örfil. B-ad kärlek, b-ade känslor. Se sin ömhet b-ad.* **Syn. 1**) (muntligen l. skriftligen) lämna l. ge svar på, svara på, ibl. genmäla; utreda, lösa, tillfredsställande svara på; bemöta, (söka) vederlägga, gendriva, tillbakavisa; **2**) svara på (ngt med ngt); **3**) gengälda, återgälda, 'återge', möta (med), till l. som svar på (ngt) göra (ngt), å sin sida göra (ngt); (b-as ibl.) finna genklang (för ngt hos ngn). **-svik|a;** [-are]; -else (med plur.); -enhet; [-ning]. Ordet är mest brukl. i part. perf. Verbalsubstantiven äro (åtminstone i sin nutida användning) nyare bildningar. Övriga former mest åld. **I.** Med verbalsubst. Huvudbet. **1**) *Känna sig bittert b-en (i sina förväntningar, på ngn, på livet). Något b-en lämnade han sällskapet.* **2**) *Och b-elsen kan därför bli så mycket större. Ett liv av b-elser. Endast Gertrud är religiöst gripen, och denna gripenhet är bara återslaget av hennes b-enhet på livslyckan. Han kunde ej dölja sin b-enhet. När han ej mer förmådde fängsla sina åhörare, erfor han en bitter b-ning.* **II.** Utan verbalsubst. Numer mindre vanl. bet. *När världen oss b-er. B-en av mina vänner, förrådd, skymfad!* **Syn. I.** gäcka, beröva sina förhoppningar, (mer vard. äro:) narra o. lura; (b-en:) som funnit att han misstagit sig på (ngn l. ngt), desillusionerad, som missräknat sig på, som gått miste om, berövad, (ibl. nära) missbelåten; (b-else:) missräkning, känsla av besvikenhet; **II.** svika,

bedraga, förråda, prisgiva. **-svågr|a,** -ade, -as; [-ing, med plur.]. Mindre brukl. utom i perf. part. samt refl.; mest skr. *B-a sig med ngn. Husen voro redan förut b-ade (med varandra).* **Syn.** (b-a sig:) **1**) träda i svågerlag (med), bli svåger (med); **2**) gm giftermål komma i släktskap (med).

-svär, -et, =; -shänvisning (lagt.; till II. 2 b o. c; = anvisning om var o. inom vilken tid b. kunna anföras); -smål (lagt., mål som gm b. dragits inför högre domstol l. högre myndighet). **I.** Allmänna betydelser, ej alltid skarpt åtskilda. **1**) Obehag o. d. Pluralen numer sälls.; ersätts vanl. av 'besvärligheter' l. d. *Komma, vara, bliva till b. Falla ngn till b.* De två följande exemplen kunna ock falla under 2: *Med möda o. b. Endast med stort b. lyckades vi förmå honom avstå från sin talan.* **2**) Omak o. d. *Aldrig rädd om b-et* ldls. (särsk. Götaland) även *rädd för besvär(et). Inte se på b-et. Bespara sig, ngn b-et. Kärt b.* som man gärna underkastar sig. *Bara jag inte gör dig, vållar (dig), förorsakar (dig) b. Utan allt för mycket, för stort b. Om du vill göra dig b. med att gå hit i ruskvädret. Göra sig mycket b. med ett arbete. Ha ett fasligt b. med ngn, ngt. Inte värt b-et.* Märk uttr. som: *Ingen som icke fyllt 30 år göre sig b.! Det fick jag för b-et!* **II.** Mer l. mindre fackliga bet. **1**) Ämb. (Tjänst)skyldighet o. d. *Skatter och b. Allmänna, personliga b. Huru b-en utgöras. Väghållningsbesvär.* **2**) Om vissa framställningar. Numer blott plur. **a**) Hist. o. d.; i denna bet. 'levande' till 1866. *Allmogens b. (vid riksdagen 1693). Svaren på ett eller flera ståndS b. gåvos i allmänhet i form av kungl. resolutioner.* **b**) Över val osv. *B. över lägre förvaltande myndigheters beslut gå i Sverge i regel till överordnade sådana och i allmänhet i sista hand till k. m:t i statsrådet. Anföra b. över l. mot ett val. Inge (sina) b. till ~. Inkomma med b. till l. hos Konungens Befallningshavande. Underdåniga b.* **c**) Över utslag o. d. *Inkomma med, ingiva (sina) b. i hovrätten. Om b-en fullföljas (hos högsta domstolen). Pröva, till prövning upptaga b. Utslag på l. över b. av ngn.* **Syn. I. 1**) obehag, olägenhet, 'börda'; besvärlighet, svårighet; (starkare äro:) trångmål, vedermöda, bekymmer, vedervärdighet; **2**) omak, möda, (besvärligt l. påkostande) arbete l. bestyr, 'sjå', 'göra'; (huvud)bry, bråk; **II. 1**) prestation(sskyldighet till stat l. kommun vilande på gods l. person), (tjänst)skyldighet, 'tunga', utgöringsskyldighet (till visst statsbehov att omedelbart fyllas), onus; **2**) **a**) framställning av ett l. flera stånd till regeringen (vid ståndsriksdag) l. av stånd l. korporation i län l. härad till lokalstyrelse (l. indirekt till regeringen; exempelvis angående för stor stränghet vid utskrivningar, missbruk av frälseprivilegier osv.), 'klagomål o. önskningar'; **b**) försök att erhålla rättelse i förvaltande myndighets åtgärder l. beslut, klagomål, klagan, ibl. överklagande; **c**) klagan vid högre domstol, missnöje, vad.

-svär|a, -ade, -as; -lig (se efter besvärja). **A**) Allmänna bet., ej alltid skarpt skilda. **I.** Vålla obehag o. d. **1**) *Förlåt, jag kanske bara b-ar? Som vanligt vid regn börja nu åter liktornarna b-a mig. B-as av ohyra. Den höga kragen b-ade honom, hans rörelser. B-ar röken er? B-ar det er, att l. om jag röker?* **2**) *Det b-ar t. e. inte honom att begära, att jag skall skriva på en växel. Inte vara b-ad av finkänslighet. En knivig karl utan b-ande samvetsbetänkligheter.* **3**) *Ofta b-as av snuva. Gården ligger tillräckligt långt från vägen för att ej b-as av dammet.* **4**) Hit (l. till II) ansluta sig numer exempel som: *B-a magen med för mycket mat. Rökt ål b-ar magen.* Hit även: *Synder som b-a samvetet.* **5**) Part. pres. o. part. perf. brukas särsk. i skr. adjektiviskt så som följ. exempel visa: *En högst b-ande värme. Känna sig (en smula) b-ad i de fina salongerna. Se b-ad ut. B-ad andhämtning, andedräkt.* **II.** Vålla omak o. d. **1**) *Jag ska inte b-a dig vidare* ofta ironiskt. *I onödan besvära domstolarna med sina inlagor. B-a ngn med sina angelägenheter.* **2**) Hövlighetsuttr. *Får jag b-a dig med ett litet uppdrag? Törs jag samtidigt b-a (dig) om ett litet kvitto på pengarna? Får jag b-a bror (med) att torka av sig i tamburen?* Mindre vanl. äro uttr. som *Får jag b-a Er hit i afton på en stund?* **3**) Refl. *Tror du han kommer att b-a sig med det? Nej, du ska inte b-a dig med sådana småsaker. För all del, b-a Er inte* även högdraget avvisande. **B**) Mer l. mindre fackliga bet. **I.** Lagt., hist. o. d. *Att två mantal säteri Dannemarka i Korsberga socken b-as av följande inteckningar: ~. Med inteckning b-ad fastighet. Väg- och brobyggnad och annat dylikt som i Sverge sedan gammalt b-ade jorden.* **II.** Lagt. o. d. Numer nästan endast i part. pres. *På grund av de b-ande omständigheter som mot honom i målet framkommit. Ett b-ande vittnesmål.* **III.** Anföra klagomål. Refl. **1**) Mest lagt. o. ämb. *B-a sig över en orättvis pålaga. B-a sig hos vederbörande myndighet. B-a sig (in)för konungen.* **2**) Inför domstol: mest lagt. o. d. *B-a sig i hovrätten (över underrättens dom). B-a sig vid vederbörlig domstol. B-a sig hos konungen, hos K. M:t.* **Syn. A**) **I.** vålla l. tillskynda (ngn) obehag l. besvär, bereda svårigheter l. olägenheter; genera; störa, oroa, ofreda; trötta, plåga; falla (ngn) besvärlig; tynga, överlasta; betunga; (b-ande:) plågsam, tröttande, svår, obehaglig, otrevlig; (b-ad:) förlägen, brydd, generad, tvungen; försvårad, 'tung'; **II. 1**) göra l. vålla omak

l. besvär, 'antasta', ansätta, omaka; **2)** be (ngn göra sig det besväret att), anmoda; **3)** (b-a sig:) bemöda sig, omaka sig, befatta sig med, bekymra sig, bry sig (o'm); åta-(ga) sig; **B) I.** tynga på, betunga, belasta, häfta å; **II.** (b-ande:) som man har svårt att komma ifrån, 'allvarsam', graverande; **III.** (b-a sig:) anföra klagomål l. besvär, (över)klaga, begära upphävande av l. ändring i utslag, vädja.

-svärj|a, -svor, -svuro (i bet. II ibl. även besvärjde), -as; pres. besvär (särsk. i bet. III) l. besvärjer (särsk. i bet. II); -are, [-ari'nna] o. -erska (alla tre särsk. i bet. II); [-ning, med plur.]; -ningsformel o. -ningskonst (mest skönl.). **I.** Ämb. l. d.; ibl. högt. *B-a sin fordran, ett vittnesmål, en ny författning. Lova och samtidigt b-a vad man lovat. Karl XIII besvor därpå den norska grundlagen.* Sälls. o. åld. är *Besvurna eder.* **II.** Trolleri o. d. **1)** *B-a onda andar. Jag besvär dig i Kristi namn: vik hädan! De onda makterna bekämpades och b-des av kyrkan. Med en viss b-ningsformel betaga näcken hans kraft.* **2)** *B-a de döda (så att de framgå) ur graven. B-a forntidens skuggor. Förgäves mana de den höga sanning / med mörk b-ningsformel* Tegnér. **3)** Mest skönl. *B-a stormen* även bildl. *B-aren döden.* **III.** Mest högt. *Jag (ber och) besvär dig att erkänna din förseelse. B-a ngn vid allt vad heligt är.* Mindre vanl. äro uttr. som: *På mina knän vill jag b-a honom om förlåtelse.* **Syn. I.** (edligen) bekräfta (sanningsenligheten l. d.), gå ed på, svärja på; beediga, edfästa, edligen förplikta sig (att vidmakthålla l. d.); **II.** uttala besvärjelser, 'läsa över', gm besvärjelser inviga l. rena l. oskadliggöra l. betvinga l. göra till sitt redskap; (b-are:) trollkarl; (b-erska:) trollpacka, häxa, lövjerska; (märk särsk.:) **1)** bortbesvärja, utdriva ɯ, fördriva, bortmana; **2)** frammana ɯ, uppkalla ɯ, frambesvärja (ɯ); **3)** komma att lägga sig, stilla, lugna; **III.** uppfordra, anropa, högtidligt l. bevekligt (o. ivrigt) bedja l. (an)mana l. uppmana. **-svärja bort** ɯ, **fram** ɯ, **upp** ɯ.

-svärlig, -t, -are; -het (ofta konkretare med plur.). Jfr 'besvär' I och 'besvära' A. *Ha en b. tjänstgöring. Ett högst b-t arbete. Det b-aste blir själva tryckningen. Både dyrt och b-t. Det blir nog b-t för honom (att göra det nu). B-a trappor. En b. åkomma. B-a liktornar. En b. gäst. Det är en b. människa* ibl. efterhängsen; ibl. svår att komma till rätta med. *På så sätt undgås många b-heter. Soldatlivets b-heter.* Märk uttr. *Bara jag (nu) inte faller (er) b.* vållar besvär. **Syn.** svår, obehaglig, 'tung'; krånglig, brydsam; tröttsam; mödosam, ansträngande; obekväm; 'tråkig', ledsam, plågsam, besvärande, obehaglig; kinkig; (b-het) besvär, veder.möda osv.

-sy. Mindre vanl. *B. med ngt. B-dd med spetsar. Guldb-dd.* **-synnerlig,** -t, -are; -het (med plur.); [-tvis, adv.; skr.; = b-t nog]. **1)** *En b. kurre. B-a infall. Bära sig (lite) b-t åt. Det var (bra) b-t, att modern också skulle bli sjuk samtidigt. Ja, det förefaller b-t. Här gå också b-a rykten. Det b-aste i (l. av) saken, i hela historien är (det), att ∼. B-t nog ville han sedan inte ha sysslan. Mer b. än (egentligen) vacker* t. e. om en blomma. *Hans b-heter började bli besvärande.* Ofta tadlande *Du har ett högst b-t sätt mot dina vänner.* **2)** Märk det 'omskrivande' *Har jungfru Stava sagt dig att min son är b.?* **Syn. 1)** märkvärdig, sällsam, underlig, konstig; egen(domlig); förunderlig, förvånansvärd, kuriös; ibl. barock; **2)** inte (rätt) klok, 'egen'. **-så;** -ning. Ofta skr. **1)** Egentl. *En åker, besådd med rovor. Varpå jorden krattas, klappas och b-s. Vid värderingen voro sistnämnda ägor så hävdade, att omkring 12 har voro b-dda med vårsäd, 2 har med potatis och ∼.* **2)** Bildl. *Vem har b-tt himlafästet med dessa tindrande diamanter?* Särsk. ofta i part. perf. *En sjö, b-dd med öar och holmar. Tätt b-dd med pärlor.* **Syn. 1)** så säd (l. andra frön) på (åker, fält, trädgårdsland, rabatt osv.); **2)** beströ, överströ, översålla, strö ut ɯ på l. över, besålla, ibl. fullströ. **-sål|a.** Mest skr., gärna skönl. Särsk. vanligt i perf. part. *Ett småaktigt, tråkigt landskap, b-at med sten. Som b-ad av strålande diamanter.* **Syn.** översålla, (rikt) beströ. **-säll|a,** -ade, -as. Skönl., åld., mindre vanl. *En b-ande känsla.* **Syn.** göra säll, lyckliggöra ɯ.

-sätt|a. Gärna skr. l. fackligt. **I.** Förse o. d. Vanligast i perf. part. **1)** *Alla fönster voro tätt besatta med blommor, med nyfikna huvuden. B-as med rimfrost. Kvistar, här och var besatta med taggar.* **2)** *Bälte, besatt med koraller. Pärlbesatt. Kanta eller b-a med guldsnören. Besatt med pälsverk.* **3)** I spel. Ansluter sig gärna till III. T. e. i brädspel. *Den tungan är ju redan besatt.* **II.** Om fästning o. d. **1)** *B-a ett pass, alla viktiga punkter. Därpå lät konungen b-a staden med vakt. B-a Liffland (med 50,000 man). Ett kompani hade redan besatt broarna. Lyckas hålla kullarna besatta.* **2)** Hit ansluter sig *Nybyggare, som småningom besatte hela Kanada.* **III.** Om sittplats o. d. Särsk. i pass. o. mest i perf. part. *Hon ensam var så stor, att hon besatte tre platser. Alla platser besatta! Salen var besatt till sista plats, var rätt glest besatt. Besatt med (l. av) lyssnande åhörare. Sista bänken var, stod ännu obesatt. Tågen på denna linje äro ytterst ojämnt besatta.* **IV.** Med innehavare o. d. Om ämbete osv. Särsk. i pass. *De tvenne andra lediga platserna, tjänsterna, stolarna besattes med politiskt säkert folk. Sysslan*

väntas bli besatt först efter jul. **2**) Om roll o. d. *Bardolfs roll var föga lyckligt besatt. Vi ha tänkt b-a den rollen med en ny kraft.* **3**) Om orkester, stämma o. d. Nästan endast i perf. part. *Tenorstämman var som vanligt klent, svagt, otillräckligt, illa besatt. Väl b.* **V.** Mindre vanl. (utom i perf. part. brukat rent adjektiviskt; se besatt). *B-as av djävulen.* Ngn gång friare *Besatt av Nietzsche.* **Syn. I.** förse, betäcka, bekläda, överdraga, sätta på l. i l. kring l. vid; garnera, kanta; (besatt:) bevuxen (med), bärande, full (med), ibl. upptagen; **II. 1**) förse med besättning (l. trupper, vakt osv.), inlägga besättning (till skydd l. bevakning); förlägga trupper på (en plats för att försvara l. spärra den), intaga, ockupera; inta(ga) fast ställning, fatta fast fot, använda som stödjepunkt; **2**) ta(ga) i besittning, bebygga, befolka; **III.** uppta(ga), inta(ga), ta(ga); ibl. 'belägga'; **IV. 1**) förse med innehavare, tillsätta, utnämna l. förordna (ngn) att inneha l. sköta l. förestå, sätta (ngn) till att sköta (ngt); **2**) tilldela (ngn) utförandet (av); **3**) (besatt:) sammansatt, utfylld, representerad; **V.** (taga sin bostad i o.) behärska, fara ī; helt intaga.

-sättning, -en, -ar; -sartikel (till I); -skarl (till III 2 b); -smanskap (till III 2); -ssnodd (till I). **I.** Om kläder. *Livet är utan b. med undantag av en rad knappar framtill. I ljusgrå dräkt med b. av vadstenaspetsar. Axel-; svanduns-, snörmakeri-, plyschbesättning.* **II.** Om kreatur o. d. *Lungröta utbruten inom såväl större som mindre b-ar i trakten av Linköping. Förbättra sin b. av fjäderfä. Kreaturs-, fjäderfä-, häst-, nötkreaturs-, svin-; ladugårdsbesättning.* **III.** Om trupper o. d. **1**) Abstr. Nästan blott i uttr. 'till b.' *Trupper avsedda till b. i gränsfästningar.* Av icke-fackmän torde dock detta fattas konkr. **2**) Konkr. **a**) *Inlägga b. i en fästning. Ha 100 mans b. Den 20 man starka b-en måste då äntligen giva sig.* **b**) På fartyg. Ibl. ɔ(fartygets chef; ibl. ɔ(befälet på fartyget. *Briggen sjönk vid Svartklubben med hela b-en. Ha fulltalig b. En av b-en l. b-skarlarna.* Även friare t. e. om luftskepp. **IV.** *Ändamålsenlig b. av sång- och talroller.* **Syn. I.** allt som till prydnad fastsys på dräkt l. plagg (t. e. band, snören, galoner, broderier, spetsar, knappar), garnering; **II.** samtliga på en egendom hållna kreatur (av visst slag); **III. 1**) besättande; **2**) **a**) trupp(er) till fästnings försvar l. förlagd(a) i stad osv., garnison; **b**) fartygspersonal, flottpersonal, manskapet på ett fartyg.

-sök, -et, =; -sbok (säll. -bok; att skriva in sina namn i); -stid (visittid; tid då man får besöka de sjuka på ett sjukhus osv.). **1**) Gällande person. 'Besök' har en vidsträcktare betydelse än 'visit', som blott gäller personer; visiten är alltid kortvarig; b-et kan vara långväga; visiten är i regel ett artighetsbesök, har vanl. inget reellare syfte; om 'högtidligare' visit brukas därför ofta ordet 'besök'. **a**) *Göra ngn ett b. Avlägga (ett) b. hos ngn. Göra (ett) b. hos ngn. Tack för b-et! Vänta b. (av ngn). Återgälda b-et, ett b. Ett b. hos släktingar på landet för att där fira julhälgen. Få b. (av ngn). Jag kan inte ta emot, jag har b. Han dog i våras hos sonen i Uppsala, där han uppehöll sig på b. Gå, fara, komma, vara på b. hos ngn. Änglabesök.* **b**) Om läkare. *Han tog 10 kronor för tre b. Vara på sjukbesök.* **c**) Ibl. friare med saksubj. l. saklig agent. *Mässlingen har åter gjort ett b. i vår skola* vanligare 'påhälsning'. *Få ett oväntat b. av vinterkylan* skr. **d**) Ssgr. *I liggsalarna är det b-stid, och ~.* **2**) Gällande sak. *Vid b. på platsen finna att ~. Utställningen är värd ett b. Hennes första b. i Berlin var för flyktigt för att efterlämna djupare spår. Göra täta museibesök. Kyrk(o)besök. B-en på krogen avtogo emellertid ingalunda. Vid besök på klosetten iakttages, att ~.* **Syn.** visit, påhälsning, 'titt', ibl. kortare vistelse.

-sök|a; -t [-tare]; -are; [-ari'nna; -erska]. Ssgr se besök. **A**) Verbformer. **I.** Med personobj. Knappast någonsin vard. *Gärna b-a sina vänner. B-a ngn på hans landsställe, i hans hem. Jag b-te honom senast i går. B-a ngn i affärer. B-a en sjuk* särsk. om präst, läkare. Ibl. skönl. med saksubj. *Om natten b-a mig drömmar, som aldrig, aldrig bli verklighet.* **II.** Med sakobjekt. **1**) *I Nürnberg b-te Ni väl också muséerna? Under somrarna b-te han Karlsbad, Paris och andra utrikes orter. Trakten är undangömd och av resande föga b-t. Denna årstid b-es Ronneby föga. Utställningen är väl värd att b-as. Ivrigt b-a föreläsningar och möten. B-a en marknad, marknaden i Uppsala* för att sälja l. köpa. Skr. är *B-a kyrkan, akademier, teatern.* Även om djur. *Bina b-a blommorna för honungens och frömjölets skull.* Ibl. skönl. med saksubjekt. *Måtte frid och enighet b-a våra hyddor! B-t av vårens fläkt står lunden åter grön.* **2**) Märk att part. perf. ofta är rent adjektiviskt o. ibl. kan ha gradformer. *De mera b-ta (l. b-tare) gatorna. Staden är mycket b-t för sitt vackra läge. Talrikt b-ta föreläsningar. Mycket b-ta bad.* **B**) Verbalsubst. *Till tjänst för (de) b-ande, för b-aren, för b-are av staden. En av hennes ivrigaste b-are. B-are med biljett till sittplatser. Kaptenen ledde sina b-are ut genom tamburen. Fattigb-are. Det blev honom ej lätt att kallt och lugnt bikta den vackra b-erskan.* **Syn. A**) hälsa på, göra l. avlägga l. komma på besök l. visit hos, titta ti'll, gästa; ibl. uppvakta; göra påhälsning hos l. i, inställa sig l. infinna sig vid (o. bevista), gå i l. på; (i studiesyfte) vistas vid; ibl. frekventera l. trafikera.

-sökelse, -n, [-r]; -dag. Bibl. Ej allm. brukat.

1) *Jungfru Marie b-dag* firad till minne av hennes besök hos Elisabet. **2**) T. e. om Gud, då han kommer till ngn med bevis på sin nåd.

-söla. Sälls.; mest skönl. Nedsöla, (för)orena; besudla, fläcka. **-sörj|a;** [-ning]. Mest skr., i en del användningar mindre vanl. *Ha kvinnfolk att b-a maten, matlagningen. B-a om rikets försvar. Den nya upplagan b-es av ~. Vem skall b-a om ny upplaga? Undervisningen b-des under tiden av en äldre skolyngling. Tjänsten b-es på förordnande. De muskler, som skola b-a andningen. Trafiken b-es av trenne ångare. Har du b-t om biljetterna?* **Syn.** dra(ga) försorg om, ha bestyr med, ha hand om, vidta(ga) anstalter för, styra o'm, ställa o'm, (om)bestyra(m), ombesörja, laga att; uträtta, verkställa, åstadkomma, sköta, handlägga, ibl. utföra; ibl. (an)skaffa, förskaffa. **-sörja o'm** m växlar med osammansatt 'b. om'.

-ta|(ga); -gen (ibl. med gradformer); -genhet. Ofta skr., särsk. skönl.; de kortare formerna finner man särsk. i dikt o. tal. **I.** Beröra o. d. Mest skr. **1**) Med person- o. sakobj. I pass. är vanl. saken subj. *B(-ga) ngn lusten, hågen, all lust, håg att ~ l. till ngt. Därmed är honom varje möjlighet b-gen att rentvå sig. B(-ga) ngn hoppet l. allt hopp (om) att l. om ~. Föga underligt, om detta betog honom modet (att börja om). B. ngn matlusten. Den hastiga gången har (nära nog) b-git mig andedräkten. B(-ga) ngn frestelsen att ~.* **2**) Med dubbelt sakobj. *Skulle månne icke detta b-ga gudstjänsten den högtidlighet, som är oundgänglig?* **3**) Med ensamt sakobj. *Hopa icke tillsägelserna, så att den ena b-r verkan av den andra!* **4**) Märk särsk. i pass. *Att en kyrkoherde skulle vara b-gen den rättighet, som varje komminister äger. Att bankerna b-gas möjligheten att skaffa sig dotterbolag, som ~. Därmed ej b-get vilken författare som det kan, att ~.* Jfr 'obetaget'. **II.** Överväldiga o. d. **1**) Skr.; mest i pass. *B-gas av fruktan, fasa, vämjelse. När han nu återsåg platsen för mordet, betog honom en plötslig förskräckelse. Av sorg b-gen.* **2**) Mest högt.; särsk. part. perf. brukas dock vidsträcktare o. är ofta rent adjektiviskt, visar ibl. t. o. m. gradformer. *En skönhet som betog alla(s hjärtan). B-gen av hänryckning. Turkarna blevo alldeles b-gna av l. i den nya drycken. Alla studenterna voro smått b-gna i den nya inackorderingen. Ett välljud som smekte och betog. Samme gamle Ego, som icke kan b-gas* Fröding. *B-gande vacker. Var hon inte betagande i sin ljusblå klänning? Av b-gande verkan. Sinnenas b-genhet.* **Syn. I.** frånta(ga) l. ta ifrån (ngn ngt); beröva, förta(ga), bortta(ga) m, avhända, frånröva; ibl. befria från l. taga (ngn) ur, ibl. avlägsna l. göra slut på; (för)hindra, förmena, (för)vägra; **II.** överväldiga, få makt med, bemäktiga sig; intaga, gripa; vinna, hänföra, hänrycka, (för)tjusa, (be)dåra, ibl. 'ta(ga)'; (b-gen ibl.:) kär, förälskad. **-tack|a sig.** Mer l. mindre ironiskt. *De ville nödvändigt bjuda på supé, men jag b-ade mig (för den vänligheten).* **Syn.** undanbe(dja) sig, säga nej, avböja, avslå, be att få slippa.

-tal|a, -ade l. -te (ibl. -de), -as; perf. part. -d (l. ibl. -t l. -ad); -are; [-erska]. SAOB anger, att de längre formerna (-ade, -at) i sht brukas högt.; detta stämmer emellertid icke med förhållandet uppåt landet, där dessa former äro vanliga i alla stilarter. **A**) Egentl. I denna bet. är ordet vanligare än 'gälda', som låter högt., fackligt l. åld. **I.** Personsubj. **1**) Summa, skatt o.d. *Till innehavaren b-ar undertecknad vid anfordran en summa av (l. stor) 1000 kr. jämte ränta (tills b-ning sker). B-a 50 kronor, halva summan i sedlar. Det var samma pris som jag själv b-at, fått b-a. B-a ngn hans lön i (reda) penningar. Resten av köpeskillingen får b-as med, genom växel. Det vore skönt att ha skulden b-d. B-a så och så mycket i hyra, arrende, skatt. B-a sin skatt, hyran (kvartalsvis), tull, drickspengar, ränta (på ett lån), böter, skadestånd, inträdesavgift. Barn b-a halv avgift. B-a en fordran, ett lån. Är räkningen b-d? Växelb-aren, 'trassaten'.* **2**) Vara o. d. l. pris. *Fick du äggen bra b-da? De oxarna ä inte b-da med 175 kronor. Jag har b-at maten, min mat såväl som de andra. B-a tvätten. Brevkort med b-t svar. En liter päron b-as här med 40 öre. B-a ngt (för) dyrt, billigt, frikostigt, rundligt, kontant. Ett gott råd är ej b-t med penningar. Han har ju erbjudit sig att b-a skadan.* **3**) Med blott personobj. *Har du b-t tvätterskan? B-a ngn genom mellanhand. B-a sina tjänare bra. B-a ngn för ngt.* Märk: *Hon vet nog att göra sig b-d l. b-t* ta bra b-t, hugga för sig, skaffa sig ersättning. *B-da spioner, mördare* lejda. **4**) Utan obj. *Får jag b-a! B-t (som) kvitteras. B-a bra. Han b-ar alltid på dagen. Neka att b-a. B-a för sig. Han har pojken hos släktingar och b-ar för honom. Ha b-t för att spionera på ngn. Få, ha, ta(ga) bra, hederligt b-t (för ngt). Ta b-t även av fattiga. Inte ha ngt att b-a med. B-ande elev* vid frielev. *Årligen b-ande medlem. Av en god b-are begäres ingen pant. Tröga, dåliga, försumliga, säkra b-are.* **II.** Saksubj. *Först bör man veta, om ladugården kan b-a kostnaderna för mejeriet.* Ofta refl. *Tror du det skulle b-a sig med en kvarn, att anlägga en kvarn här i socknen? Företag som inte b-a sig, b-a driftkostnaderna. B-a sig bra.* **B**) Bildl. Särsk. i högt. stil l. åld. är 'gälda' vanligare. **1**) *B-a naturen sin skuld* åld. = dö, skatta åt förgängelsen. *Få b-a fiolerna, kalaset* bli den förlorande, den som kommer fast,

syndabocken. *B-a lärpenningar* även mer egentl. *Ehuru så dyrt b-da, giva de erövrade landen ingen vinst. Du ska nog få b-a mig för besväret! B-a med fagra ord.* **2**) *Utsikten b-ade väl mödan.* **3**) *Han ska minsann få b-t för sitt skämt! Få b-t med ränta. B-a ngn med samma mynt. Ge ngn b-t, få b-t för, b-a ngn för gammal ost.* Märk: *Sonen b-ade honom rikligt för hans uppoffringar. B-a gott med ont, ont med gott. B-a (ngn, ngns välgärningar) med otack(samhet).* **4**) *Få b-a sin oförsiktighet med livet. Dyrt b-ade förvillelser. Nu fingo de b-a, att de den gången ej hållit sig stilla. Det drucken gör, får nykter b-a. B-a med kroppen* mindre vanl. = med kroppsstraff umgälla. **Syn. A**) **I. 1**) erlägga, gälda, giva l. ge, utgiva, ge ut; ibl. inlösa l. infria; in- l. utl. återbetala; avbetala (på), honorera, likvidera; göra upp ₪; **2**) ibl. ersätta kostnaderna l. erlägga kostnaden för, gottgöra (ngn ngt); (b-as ibl.:) gälla, kosta, säljas (för), vara värd; **3**) ge ngn penningersättning l. lön l. sold o. d., erlägga pengar (till); (göra sig b-t:) hålla sig skadeslös, skaffa sig (hederlig) ersättning, ibl. hugga för sig; besolda, leja, muta, köpa; **4**) erlägga betalning (l. likvid), göra rätt för sig, göra upp (för vad man förtärt osv.); **II.** ge valuta (för), betäcka (kostnaden), löna (mödan l. d.); (b-a sig:) löna sig, bära sig, 'gå', ge vinst, förränta sig; **B**) lämna gottgörelse, ibl. fullgöra (en skyldighet), ibl. giva l. skänka, infria; (med uppoffringar) förvärva, köpa; återgälda, gengälda; ibl. utgöra lönen l. belöningen för; vedergälla, hämnas; lida l. umgälla l. sota l. plikta för, 'äta upp' ₪. — **Betala av ₪, förut ₪, igen ₪, in ₪, tillbaka, ut ₪, åter ₪, över ₪.**

-talbar, -t; -het. Mest i affärsspråk; särsk. om växlar o. d. *B. vid anfordran, vid uppvisandet. Växlar b-a på utländsk ort, hos trassenten.* **Syn.** som kan l. bör betalas, inlösbar. **-talning,** -en, -ar; -sanstånd; -sansvar(ig); -sförmåga; -sinställelse; -smedel; -sort; -sskyldig(het); -sutjämning; -svillkor. **I.** Egentl. **1**) Abstr. **a**) *Tills (full) b. sker* på skuldsedlar. *Förfallet till b. Vid kontant b. Få anstånd med b-en.* **b**) Ssgr. *Lämna tre månaders b-sanstånd. B-sansvarig för den bolaget ådragna förlusten. Gängse b-smedel. Understundom göres växeln betalbar »hos trassenten», i vilket fall dennes boningsort betraktas såsom b-sort. I detta fall är borgesmannen b-sskyldig först då, när ~. För underlättande av b-sutjämningar (clearing). På fördelaktiga b-svillkor.* **c**) Märk bl. a. *Tio kronor i b. för en färd på 2 dagar får anses synnerligen billigt. Extra b. för övertid. Inställa b-arna, sina b-ar.* **2**) Ngt konkretare. *Förskotts-, hyres-, månads-, slut-, övertidsbetalning. Göra ngt för l. mot b. Det får du utan b. B. uppburen. B(-en) erlägges vid klubbslaget. Nu vill målarn också ha sin b. För goda ord och b.* **II.** Bildl. Detta bruk mindre vanl. *Det är blott ringa b. för mödan. Här har du b. för örfilen, för sist!* har du igen. **Syn.** utbetalning, uppgörelse, likvid, likvidering; pris, avgift; lön, arvode, ersättning, honorar; gottgörelse, jfr även 'betala'.

-te. Åld. utom refl. + adverbial l. bestämning inledd med (så)som. **1**) Fullt brukl.; oftare med nedsättande bestämning än med berömmande. *B. sig som en skojare, som en hederlig karl. B. sig som om man inte vore klok. Hur har du nu b-tt dig, dina kläder äro ju alldeles nersmutsade! B. sig ridderligt (mot ngn).* **2**) Åld., mest bibl. o. högt. *Vill Du b. din allmakt, kan intet stå Dig emot* lägga i dagen. *B. ngn sin välvilja, sin kärlek* ge prov på, bevisa, låta (åt)njuta l. erfara. *Mig är b-dd stor ära* (be)visad, har vederfarits. *B. sig ståndaktig i motgången.* **Syn. 1**) (b. sig:) visa sig (såsom), i handling visa l. röja l. ådagalägga att man är (ngt); uppföra sig, skicka sig, uppträda, bära sig åt, gå till väga, förhålla sig, handla; **2**) se exemplen ovan.

-teckn|a. **I.** Den nutida huvudbet. Vara l. ge en (sinne)bild av o. d. **1**) *Idéen är alltid högre än symbolen, det b-ade mera vittomfattande än det b-ande* Stagnelius. *Evigheten b-as ibland med, genom en orm som biter sig i stjärten.* **2**) *Melkisedek b-ar här Kristus* förebildar. **3**) *Brödet och vinet b-a, enligt de reformerte, Kristi lekamen och blod.* **4**) *Bokstavsserien x, y, z b-ar i matematiken obekanta storheter. Intet skrivtecken borde b-a mer än ett ljud. Vokalerna b-as i Arends stenografi med, genom bindestreck.* **5**) *Icke finna ord för att b-a sin förtjusning. Verb som b-a ägande. Personb-ande substantiv.* **II.** Andra bet. **1**) Förklara o. d. Ofta skr. *Det vågar jag b-a som ren osanning. Honom b-ade alla utan tvekan som mannen för stunden.* **2**) Bebåda. *Att svalorna flyger lågt b-ar regn.* **3**) Utmärka. *Stället för olyckan var b-at med en vit flagga. Grushögar b-ade nu byarnas forna plats. Slagna fiender b-a hans väg.* Hit ansluta sig: *Med kråka b-a ett ställe i en bok. Bladen äro nedtill b-ade i ordningsföljd.* **4**) Friare bruk av föregående. *Den dagen b-ade en vändpunkt i hans liv. Hans grammatik däremot b-ar ett stort framsteg ifråga om redighet i bestämningar. Men stilen b-ade en fullständig brytning ej blott med Leopolds tidigare versmakeri, utan ~.* **5**) Underteckna. *Några verser, b-ade med signaturen Nemo.* **6**) Märk särsk. part. pres. som adj. *Välja det mest b-ande uttrycket. Ge ett b-ande namn åt ~. Och detta är b-ande för hela riktningen. B-ande för upphovsmannen* ofta klandrande. **Syn. I.** ge

(sinnebildligt) uttryck åt, använda som sinnebild l. tecken för, förstå l. mena med, inlägga en viss betydelse i, symbolisera; ibl. förebilda, hänvisa på; vara sinnebild l. tecken av l. för, föreställa, betyda; ibl. (skriftligen) återge, teckna l. skriva med; uttrycka, benämna; vara benämning för l. namn på; **II.** 1) kalla l. förklara för, utpeka, ange; 2) förebåda, betyda, (be)båda; 3) förse med (dess karakteristiska) kännetecken, utmärka; 4) utvisa, röja, giva till känna ɯ; vara tecken till, kännetecknа; (b-as:) få sin prägel l. sitt karakteristiska utseende (av); 5) underteckna, signera med; 6) (b-ande:) betydelsefull, uttrycksfull; utmärkande, särskiljande, pregnant, egendomlig, karakteristisk, typisk. **-teckning;** -ssystem; -ssätt. Märk följ. användningar. 1) *Uttalsb-en i fråga är icke den brukligaste. Skulle sje- och tje-ljuden få sin egen b., vore detta icke större omstörtning, än när å-typen infördes. En gemensam b., ett gemensamt b-ssätt vid fonetiskt återgivande av texter är allt fortfarande ett ouppnått ideal.* 2) *Namnet Fjärdhundra förekommer ännu såsom en geografisk b.* 3) *Då rymdinnehåll skall vara utsatt å kärl, bör b-en anbringas tydligt.* **Syn.** uttryck, (sinne)bild, symbol; tecken, märke; beteckningssystem; benämning, namn, term; ibl. påskrift.

-teende, -t, [-n]. Oftast om klandervärt uppförande. *Det är ett skamligt b.! Ditt b. mot gossen var föga finkänsligt.* **Syn.** uppträdande, uppförande, hållning, förhållande (i en sak, mot ngn), tillvägagående, sätt (att bära sig åt, skicka sig, handla o. d.), handlingssätt, förfarande, tillvägagångssätt. **-ting,** -et, =; -sarbete. *Socialisterna äro ofta emot arbete på b., b-sarbete, emedan detta medför olika lön för olika kvalificerat arbete. Lämna, ta emot, utföra arbete på b.* **Syn.** avtal om utförande av visst arbete för viss lön (oberoende av tiden); överenskommelse om lön beräknad efter visst pris för visst kvantum arbete; överenskommelse om utförande av bestämt kvantum arbete på tidsenheten (vid betalning efter tidsenhet); ackord. **-ting|a;** [-ning, med plur.]. Mest skr. 1) Refl. Uppsätta som villkor o. d. *B-a sig gynnsamma villkor av, hos ngn. B-a sig ersättning för ngt. B-a sig andel i vinsten. Mot viss b-ad hyra eller vedergällning* ibl. nära 'överenskommen'. 2) Utgöra förutsättning för. *Metoden b-ades av det föreliggande materialet. I ändlighetens värld, där synd och olyckor b-a varandra. Äga endast b-ad giltighet.* Verbalsubstantivet mest filosofiskt: *Såsom medverkande b-ning vid ∼. Anpassningen efter livets b-ningar.* Nära stå uttr. som *Förpliktelserna böra b-a motsvarande rättigheter.* 3) Betalas med. *Kaffe b-ar där högre pris än hemma. Hur små honorar litterära mästerverk esomoftast b-at, är rent förbluffande.* **Syn.** 1) (b-a sig:) uppsätta som villkor (för överenskommelse), fordra (som villkor), förbehålla sig, göra förbehåll om; 2) utgöra förutsättning l. villkor för, krävas för, höra samman med; (b-as:) vara nödvändigt förbunden med, ha till förutsättning, ha sin förutsättning i, vara beroende av, gå tillbaka på; 'hänga på'; (b-ad:) möjliggjord, till sina förutsättningar given l. villkorlig, relativ; medföra, föra med sig, framkalla, föranleda, vålla, orsaka; 3) icke kunna köpas billigare än för, (kunna) erhållas för, betalas med, stå i, gälla, kosta; inbringa. **-tingelse,** -n, -r. *Satsen gäller under vissa b-r. Äga b., b-r, b-rna att förstå ngt. Ha de nödvändiga b-rna* ibl. även = uppfylla de satta fordringarna. *Fordrar man såsom b. för en stor skald, att ∼, då ∼.* **Syn.** förutsättning, villkor; (ibl. nära:) orsak, grund. **-titl|a,** -ade, -as. *Han b-as ingenjör av sina underordnade. Låta b-a sig brukspatron. Alla borgare b-ade man 'bracka'.* Mer säll. om sak. *Ett arbete b-at »Flingor i vintern».* Märk särsk. *Den b-ade adeln* med särskilda adliga titlar (i Sverge om grevar o. friherrar). **Syn.** ge (ngn) den o. den titeln l. titel av, tilltala l. nämna med l. vid den l. den titeln, titulera; ge namn av, benämna, kalla; ibl. 'skälla' (vard.); förse med namn l. överskrift l. rubrik; ibl. förläna titel.

-tjän|a. Gärna skr. **A)** Trans. **I.** Personobj. 1) Om tjänarsysslor. *B-ande tärnor. Låta b-a sig (vid ngt) av sina kavaljerer.* 2) Om affärsmän, yrkesidkare, bank- och posttjänstemän o. d. *B-a allmänheten, kunderna.* 3) Säll. friare o. då vanl. åld. *Kan jag b-a Er med så litet, så ber jag Er vara förvissad, att jag med största nöje skall stå till förfogande.* 4) Märk uttr. *I detta fall vore jag bäst b-t (l. b-ad) med en vanlig roddbåt. Kan du vara b-t med ett par kronor, så håll till godo! En husmor kan ju inte vara b-t med en piga som aldrig är hemma, med (l. av) att pigan springer kring stan.* **II.** Sakobj., fackspråk. *Sprutan ger, b-ad av två man, en stråle av 50 fots längd. Artilleristen måste söka med lugn b-a sin pjäs.* **B)** Refl. *Vid granskningen av tecknen nödgas b-a sig av lupp. B-a sig av list, en krigslist (för att ∼). Naturen behöver ej sådana medel, av vilka vi usla dödliga måste b-a oss. För Paris' luftförsvar b-ar man sig av särskilda »lyssnareposter», försedda med starka mikrofoner, som ∼. När Satan vill vinna en man, b-ar han sig av kvinnan. B-a sig av ngns svagheter.* **Syn. A) I.** tjäna, passa u'pp l. o'pp på, biträda, gå till handa; ibl. passa u'pp vid bordet, servera; stå till tjänst, expediera, tillhandagå; hjälpa; (vara b-t ibl.:) vara belåten l. nöjd, vilja l. kunna ha; **II.** sköta; tillgodose, ombesörja; **B)** göra bruk av, bruka, begagna som medel

(för ngt), begagna (sig av), nyttja, använda, tillgodogöra sig, dra(ga) nytta av; slå mynt av. **-tjäning,** -en, [-ar]; -smanskap (vid artilleri); -spersonal. **1**) Abstr. *Liket, som i livstiden var nervös, tyckte b-en var usel, lyfte på kistlocket och ropade: Kör fortare! Flink b.* **2**) Konkr., koll. *B-en är vid tjänstens förlust förbjuden att mottaga drickspenningar. Säg till någon av b-en!* Särsk. i ssgr ibl. ännu med vidsträcktare bet. *Järnvägs-, post-, tullbetjäning. Statens järnvägars b-spersonal.* **Syn. 1**) uppassning; expediering; **2**) (manligt o. kvinnligt) tjänstefolk (för innesysslor o. särsk. för uppassning); betjänte. **-tjänt,** -en, -er; -göra; -kammare; -pojke; -rum; -själ (föraktfullt); [-sbeställning]. **I.** Enkelt. *B-en satt som vanligt på kuskbocken. Därvid uppdagades det, att det var b-en Axel, som försett unge herrn med spritvaror. B. i ett grevligt hus.* Friare. *Vara sin egen b. Ja(g) ä(r) inte b. åt dej! En b-själ i krigarkropp.* Jfr även 'betjänte'. **II.** Ssgr ha formen *betjänt-*; sälls. är formen *betjänts-* som i 'b-sbeställning'. Jfr även betjänte II. **Syn.** kammartjänare, lakej, manlig tjänare för uppassning (i förnämt l. rikt hus). **-tjänte.** Vanligen blott i plur. Sing. visar stundom adjektivisk böjn. (ex.: 'den godset åtföljande betjänte bör ~') till skillnad från det vanliga ordet 'betjänt'; i fackspråk förekommer dock även sing. 'betjänt'. Om ssgr se strax nedan. **I.** Enkelt. Ordet sjunker i bet. *Den gamla tudelningen av statstjänarna i (ämbets- och) tjänstemän och b. har på flera håll på sista åren övergivits; så kallas från o. med 1908 alla tjänstinnehavare vid telegrafverket 'tjänstemän' och vid statens järnvägar likaså, ehuru där en annan tuklyvning ersatt den gamla, i det att man sedan 1907 har 'tjänstemän av högre' och 'tjänstemän av lägre grad', de senare = 'betjänte'. Tjänstemän och b. vid posten.* **II.** Ssgr. **1**) Ssgsformen är *betjänt-*, på senare tid (särsk. i fackspråk) även *betjänte-* t. e. 'betjänt(e)klass'. **2**) Som senare ssgsled träffas även utom fackspråk formen 'betjänt'. Orden böjas då t. e. 'en polisbetjänt', 'två polisbetjänter' — detta vid tanke på individen — l. ock 'två polisbetjänte' — vid tanke på klass- l. kårsamhörighet o. alltså även företrädesvis i ämb. Så är fallet med bl. a. även 'krono-, post-, vaktbetjänt'.

-ton|a, -ade, -as. **I.** Egentl. **1**) Språkv. Mest om exspiratorisk accent, 'tryck'; ibl. — särsk. förr — inbegripes dock 'musikalisk accent'. *En i prosa b-ad stavelse kan i poesi uppträda som ob-ad. Av två ob-ade stavelser bortfaller den som står närmast den b-ade (den huvudtoniga). I b-ad ställning undergå ljuden ej så stora förändringar som i ob-ad. Verben på -era b-a i infinitiven näst sista stavelsen. Den för betydelsen viktigaste stavelsen är här även den starkast b-ade. B-as som sammansättning. Stå svagt b-ad.* **2**) Allmännare. *Riktigt b-ad svensk prosa. B-a ngt för starkt, för svagt, galet. Överdrivet b-a ett ord i satsen.* **3**) Mus. *Textens starka stavelser böra komma på b-ade taktdelar.* **II.** Bildl. **1**) *Han har alltid b-at vikten av ungdomens fysiska uppfostran. B-ade med harmset eftertryck, att ~. Genom att starkt b-a det allvarliga draget i detta ansikte har målaren åstadkommit en nästan skrämmande bild.* **2**) Märk särsk. **a**) Perf. part. nyttjas ibl. — ehuru bruket vanl. ogillas — om klingande ljud, ljud med stämbandsvibration. **b**) I filosofisk stil. *Känslob-ade förnimmelser. Dylika förnimmelser kunna vara starkt (lust- eller olust)-b-ade.* **Syn. I. 1**) framhålla medelst (exspiratoriskt, utandnings)tryck (o. musikalisk modulation), accentuera; uttala med (starkare) tryck; uttala med huvudaccent l. huvudton l. 'fortis', ge huvudtrycket l. huvudtonen; lägga huvudtonen på; ibl. uttalas med tonvikten på; **2**) fördela tonvikten, lägga tonvikt(en) på, uttala med (det l. det) tonfallet, (ibl. nära:) säga l. uttala med eftertryck; **II. 1**) (framför allt l. starkt l. eftertryckligt) framhålla, framhäva, lägga (stor l. särskild) vikt på, 'understryka', dröja vid; **2**) (b-ad:) **a**) tonande, 'klingande', uttalad med stämton; **b**) känslobestämd, färgad l. åtföljd av känsla. **-toning,** -en, -ar; -sfel; -sförhållanden. Jfr i allm. 'betona'. *Sats-, stavelsebetoning. Metrisk b. Grav b. eller 'tvåstavighetsb.' (som i 'anden' av 'ande') motsättes akut b., 'enstavighetsbetoning' (som i best. form av 'and'). Finna den rätta b-en (av en replik). De sista orden hade hon sagt med en särskild b., som ej kunde misstydas. Känslo-, motsatsbetoning.* **Syn.** accentuering, accent, tonvikt, tryckstyrka, (exspiratoriskt) tryck, (stark) ton; huvudton o. d.; tonviktens fördelning, tonfall; ibl. eftertryck; känslobestämdhet.

-trakt|a, -ade, -as. **A**) Bibl. *B-a Guds ord. B-om väl de tio bud! Vi stanne vid dessa ord i vår text för att, med anledning därav, i dag b-a: Olika kyrkogångare.* Jfr B II. 1. **B**) Huvudbetydelsen. Mest skr. **I.** Egentl. *Uppmärksamt, tankfullt b-a ngn, ngt. B-a ngn skarpt, flyktigt, förstulet, från sidan. B-a sig i spegeln. B-a något mot (dags)ljuset, i l. vid full dager.* **II.** Bildl. **1**) Allmännare. *B-a vi förhållandet närmare, urskilja vi snart två saker. B-a världens gång. De företeelser vi nu gå att b-a.* Jfr A. **2**) Med utsatt 'måttstock' l. d. *Leken kan också b-as från, ur, [under] en annan synpunkt, från en annan sida, under en annan synvinkel. Denna konst är i (och för) sig själv b-ad tämligen intresselös.* Hit uttr. med (så)som o. d. *Vi vilja nu b-a Linné såsom enskild person, i (hans) egenskap av*

läkare. (Så)som konstverk b-ad är däremot bilden föga lyckad. **3**) Med huvudvikten på tillagt sätts-adverbial. *B-a ngt, ngn med (grundad) misstro, missnöje, förakt, vördnad, välbehag, med sneda blickar.* **C**) Märk, i förbindelse med (så)som o. predikativ, bet. 'anse'. Ofta skr. *B-a dessa småsaker endast som försök! B-as som död.* **Syn. A**) begrunda, tänka över, dröja vid (o. söka tränga i'n i), taga till ämne för en betraktelse; **B**) **I.** se på, bese, iaktta(ga) l. mönstra l. studera (med blicken); ta(ga) i ögnasikte, ta i (närmare) skärskådande, ta(ga) i betraktande, beskåda; **II.** vända l. rikta sin uppmärksamhet på, ägna (sin) uppmärksamhet åt, kasta blicken l. en blick på; ta(ga) i (kritiskt) skärskådan(de), observera; ibl. bedöma; **C**) anse, (för)mena att, hålla före att, uppfatta (såsom), i (ngn l. ngt) se (ngt), räkna för att vara, låta gälla (såsom).

-traktan, [=]; -svärd (åld. skr.). Mindre vanl., mest högt. l. skönl. *I b. av hans ungdom må väl villkorlig dom kunna ifrågasättas. Taga ngt i b.* vanligare 'betraktande'.

-traktande, -t. Märk följ. uttr.: *Vid noggrant b. av ~. Ta (ngt) i b.* i ögnasikte, bese, kasta en blick på, se på; ta u'pp (till undersökning), göra till föremål för granskning l. studium l. d.; ta(ga) i övervägande; betänka, besinna, ta(ga) hänsyn till, erinra sig, räkna med, ta(ga) mĕd (i räkningen), beakta, fästa avseende vid; (pass.:) komma i fråga. *Komma i b.* om person l. sak: tas mĕd i räkningen; mest skr. *I b. av* med hänsyn (tagen) till, när man besinnar, med avseende fäst vid, (ibl. nära:) med anledning av, på grund av; mest skr. **-trakt|are;** -ar(e)n, -are; [-ari'nna]; [-erska]. *För en ytlig b-are ter sig ju det hela rätt lyckat. Djupt under b-aren ligger Fryken spegelklar och blå.*

-traktelse, -n, -r; -sätt; -ämne (bibl.). **I.** Jfr betrakta A. **1**) Mest plur. *Försjunken, försänkt i (stilla) b-r. Fördjupad i sina b-r. Fallen för (att anställa) b-r (över) ~.* **2**) Bibl. bet. *Guds ords b. Detta må i dag bli ämnet för vår b.* **3**) *B-r över uppfostran* boktitel. *Denna b. gav honom nytt mod* tanke, reflexion. **II.** Vanligast i ssgn 'b-sätt'; eljest ofta ngt föråldrat. *Fördjupad i b-n av sjön och färgernas spel över böljorna. Vid första b-n* även bildl. *Ehuru deras syfte för en ytlig b. synas vara detsamma. B-n av kyrkan som en frälsningsanstalt. Ett sådant b-sätt blir förklarligt endast om man utgår ifrån att han var småborgare.* **Syn. I. 1**) tankar, funderingar, grubblerier, meditationer; **2**) bibelbetraktelse; **3**) (plur. ibl.:) tankar, anmärkningar; **II.** åskådan(de), beskådan(de); anblick; skärskådan(de); uppfattning, åskådningssätt.

-tro; -trodd (säll. med gradformer); -troddhet. **I.** Rent verb. **1**) Ofta bibl. l. högt. *Kan man b. honom ett så viktigt uppdrag? Tag lärdom av den här historien nästa gång man b-r dig något! Har han betrott dig (om) det? Samuel var betrodd att vara Herrens profet. B-tt gods. Använda sitt b-dda pund.* **2**) Refl. *Säll den som sig åt Gud b-r.* **3**) Mindre vanl. *Vad han b-r dig om sina hemliga lidanden bör aldrig komma till andras vetskap.* **II.** Part. perf. som adj. *En mycket betrodd man i orten. Mest grämde det honom att inte vara betrodd längre.* Jfr I. 1. *Är du så b-dd? Konungens högt betrodde man.* Mindre allmänt brukade äro; *Icke betrodd i affärer. Inte betrodd för l. på fem öre.* **Syn. I. 1**) anförtro, ombetro, (med förtroende) överlämna, lämna i ngns händer l. vård, förtroendefullt uppdra(ga) åt l. lämna i uppdrag; **2**) trygga sig till, förlita sig på; **3**) yppa, i förtroende låta få del av; **II.** ansedd som pålitlig l. trovärdig, väl ansedd; 'anlitad' (i statens l. kommunens värv); ibl. pålitlig i affärer, vederhäftig, 'säker', 'god' (för).

-tryck, -et. Mest skr. Övervägande om fattigdomens besvärligheter. *Vara l. leva i (stort) b. Råka, komma i (svårt) b. Ekonomiskt b. Penningbetryck. Vara i b. för hyran.* **Syn.** trångmål, tryckt belägenhet, svårigheter; armod, nöd.

-tryck|a; -t (ibl. med gradformer); -tryckthet. Vanligt endast i part. perf., som ofta brukas adjektiviskt o. även kan förekomma i smtl. Av andra former träffar man snarast part. pres. samt passiva former. *Fjällen, mörka, överhängande, inge här en b-ande känsla* beklämmande. *Vad var det som b-te henne så?* sälls., skönl. *B-ta landsmän. B-ta hjärtan. I b-t sinnesstämning. Med tröst till de b-ta kom!* **Syn.** (ned)trycka, verka beklämmande på; (b-t:) (som är) i betryck l. stadd i trångmål, nödställd, nödlidande; tryckt, sorglig, svår; tryckt av bekymmer, sorgsen, ängslig, beklämd, nedtryckt, bedrövad.

-trygg|a. Mest skr. *Ett b-ande luftförsvar för hela Stockholm. Fullt b-ande garantier* säkra, fullt tillräckliga. *En b-ad ålderdom* tryggad, ekonomiskt trygg. *B-a ngn, sig mot vidriga omständigheter. För l. till b-ande av landets politiska ställning. B-a sitt hotade välde, sina barns framtid.* **Syn.** trygga, bereda trygghet, skaffa l. utgöra en pålitlig grund (för ngt l. för dess bestånd); bereda säkert stöd l. skydd för, skänka skydd åt; tillförsäkra.

-träd|a, -as. **I.** Huvudbetydelsen. Mest skr. **1**) Egentl. *B-ande av gräsmattorna är förbjudet. Det skall dröja, innan jag (med min fot) åter b-er hans tröskel. Området må icke utan ägarens tillåtelse b-as. Innan han ännu beträtt Sverges jord.* Märk uttr. *B-a predikstolen, talarstolen, katedern.* **2**) Bildl. *Tidigt b-a brottets bana. Fortsätta på den väg av hovsamhet, som han nu beträtt. Innan*

man b-er vägen att införa statliga samgymnasier. B-a köpmannabanan. Märk uttr.: *B-a krigsstigen* egentl. om indianer; även friare = öppna fientligheter, börja krig mot, inlåta sig i strid med; börja en tidningsstrid l. d. *B-a scenen, tiljan, tiljorna* ägna sig åt skådespelaryrket; det första uttrycket även egentl. *Gå beträdda stigar* trampade, gamla kända. **II.** Fristående bildl. bet. Ofta i pass. *B-a ngn med lögn. Den som b-es med ohörsamhet mot dessa regler, får ~. B-es ledamot med något som på heder och ära går, vare utesluten. Tre gånger b-d med fylleri. Vilka ock beträtts med olovliga signerier. B-as med att ~.* **Syn. I. 1)** sätta foten på, trampa l. stiga på; träda i'n l. fra'm på; stiga l. gå över; bestiga, stiga u'pp i; **2)** slå i'n på, välja, bestämma sig för, ge sig i'n på; **II.** ertappa, komma på l. över (ngn med ngt), beslå med, överraska; (ibl. nära) överbevisa (om).

-träff|a. Numer nästan endast i part. pres. (som prep.) samt i ett par opers. uttr. **1)** Opers. *Vad den saken b-ar, så har jag redan gjort upp den med Erik. Vad det b-ar, så sköter jag mig själv* i den saken l. frågan, därvidlag. *Han skulle, vad det b-ade, enligt uppgift då ännu icke varit myndig. Men trasig var han ej och icke värre än mången välbärgad karl kan vara, vad det b-ar. Vad mig själv b-ar, är det annan sak.* **2)** Part. pres. Ofta skr. *Överenskommelser b-ande sjöfarten. Du hade rätt b-ande kommunalskatten, men inte i fråga om kronoskatten.* **Syn. 1)** angå, vidkomma, anbelanga, röra; **2)** om, rörande osv., med avseende på, i fråga om, med hänsyn till, när det gäller; (ibl. nära:) på tal om l. om vi nu ska gå i'n på det.

-trängld, -t, [-dare]; -dhet. Mest högt. **1)** *Bispringa sina b-da undersåtar. Vår b-da östra granne.* **2)** Sälls. *När sinnet blir b-t.* **Syn. 1)** trängd på alla sidor, betryckt, stadd l. bragt i trångmål l. svår belägenhet, ibl. lidande l. ansatt; **2)** beklämd, bedrövad, ansatt av sorg o. bekymmer.

-tung|a, -ade, -as. **I.** Egentl. Mindre vanl., mest skr. o. högt. Vanligast i perf. part.; i finit form nästan endast med saksubj. *Släpa sig fram, b-ad av (l. med) bojor* vanligare '(ned)tyngd'. **II.** Mer l. mindre bildl. Mest skr.; särsk. part. pres. dock även smtl. **1)** *B-a magen med för mycket mat.* **2)** Mest bibl. *B-ad av syndaskuld. Ett med synd b-at släkte. Botfärdiga och b-ade själar.* **3)** *Se till, att dessa bördor icke alltför mycket b-a de fattige! Skall jag nu också b-as med en annans familj! Det är olämpligt, att dylika individer skola b-a fattigvården! Ett gammalt herresäte, b-at med inteckningar över skorstenarna.* **4)** *B-a sitt minne med en massa oviktiga fakta.* **5)** *Utgifter för ljus o. värme bli icke de minst b-ande under dylika vintrar. För vilka det ofta kunde bli synnerligen b-ande med varjedagsläsning. B-ande tjänstgöring. En högst b-ande syssla.* **Syn. I.** (ned)tynga, tynga på, tungt belasta; **II.** överlasta; trycka (på), besvära, göra det tungt l. svårt l. besvärligt för, bereda svårigheter l. besvär för; **3)** pålägga (t. e. tyngande skatter), tungt l. hårt beskatta l. belägga med (skatt o. d.); ibl. ligga till last; **4)** belamra; **5)** (b-ande:) tyngande, tryckande, tung, mödosam, besvärlig.

-tutta|d, -t. Vard., ofta iron. l. med ett skimmer av löje över den det gäller. Mindre vanl. **1)** *Vi äro b-de över att nu igen ha vållat bekymmer i stiftet, skriver Folkets Tidning i Lund.* **2)** Ldls. (mellersta Sverge). *Hon var faslit b-ad i sin Alfred.* **Syn. 1)** bekymrad, oroad, ängslig, förlägen, rådvill, förbryllad; **2)** betagen, förtjust (i).

-tving|a; -are; [-lig, nästan endast nekat]. Skr. **1)** Egentl. *Ett fritt folk, som icke låter sig b-as. B-a allt motstånd. Konstantinopels b-are.* **2)** Friare. *Knappt hand till plogen du lägga hann, / förr'n dödens hand dig betvungit. Med b-ande styrka. Svårigheter med formens b-ande. Men så betvang hon rörelsen. Söka b-a sig, sin böjelse, sitt hjärta. Han brusade upp, men b-ade sig, betvang sig åter.* **Syn.** (under)kuva, undertrycka, lägga u'nder sig, inta(ga); övervinna, överväldiga, få makt med, besegra, få bukt med; lägga band på, göra våld på, hålla tillbaka, göra sig till herre över, bemästra; (b-a sig:) behärska sig; (b-ande ibl.:) oemotståndlig, överväldigande.

-tvivl|a, -ade, -as; [-are]. *Förlåt, det b-ar jag, det b-as (på goda skäl), jag b-ar. Jag har inte ett ögonblick b-at hans goda vilja att vara rättvis, men förmågan, förmågan! B-a (sanningsenligheten av) en uppgift. Jag tillåter mig tillsvidare b-a, att Shakespere är författarn.* **Syn.** tvivla på, hysa tvivel om, ifrågasätta ɯ, dra(ga) i tvivelsmål, hålla för osannolik(t).

-ty|da, -dde, -tt. **I.** Beteckna o. d. **1)** Egentligast. *Det är icke så lätt att säga vad ordet 'hurtig' hos Dalin b-der på nutida svenska. 'Besynnerlig' har förr även b-tt 'särskild'.* Hit ansluter sig snarast *Liljan b-der här, som ofta, renheten.* **2)** Bildl. *Nej, tro icke att detta skall b-da en brytning! Vad kan det b-da, att hon reste så hastigt? Straffet har för honom verkligen b-tt rättelse och sinnesändring. Va(d) ska(ll) de(t) här b-da, om jag får fråga!* vad är det här för fasoner l. för dumheter, vad vill det här säga. **3)** Märk särsk. om förebud. *Flyga svalorna lågt, b-der det regn. Skiner solen den 25 januari, b-der det ett fruktbart år. Vad månde det(ta) b-da?* **II.** Vara av vikt o. d. **1)** Saksubj., vanl. 'det'. *En försummelse som inte b-dde stort, hade stort att b-da, inte b-dde så mycket. Det b-der ingenting, om jag får uppgiften någon dag se-*

nare. För honom b-dde det allt, om han blev slagen i denna tävlan. Det kan helt enkelt b-da liv eller död för henne. Mot fiendens stora hopar b-der detta lilla antal föga. **2**) Personligt (l. i viss mån personligt tänkt) subj. *Sök först att tala vid expeditionschefen, han b-der allt hos högsta vederbörande. Ensamma torde socialisterna b-da bra litet, ha bra litet att b-da i denna valkrets. Finge du honom att skriva förordet, vore det bra, ty hans namn b-der mycket särskilt i skolkretsar. Här tycks jag rakt ingenting b-da!* **3**) Märk det ofta adjektiviska pres. part. **a**) Om sak. *Stavanger, gammal stad, b-dande genom fiskhandel, skeppsbyggeri och sjöfart. Spela en b-dande roll för ~. Göra en b-dande insats i ~. 'Svensk accent' måste fortfarande anses som ett b-dande arbete inom den svenska språkhistorien. Förbunden med (högst) b-dande kostnader.* **b**) Om person. *En av våra mest b-dande arkitekter. En för sin tid, genom kunskaper och förmåga b-dande man.* **Syn. I. 1**) beteckna, vara benämning l. namn på, vara att översätta l. tolka (så o. så), böra återges med, motsvara; ibl. 'sinnebilda'; **2**) vara uttryck för, vittna om, tyda på; ha sin grund l. orsak i, vara yttring av; syfta till, avse; vara meningen; vara tecken till, ange; ha till innebörd, vilja säga; vara liktydigt med l. detsamma som; **3**) (be)båda, förebåda; **II. 1**) vara av (stor) vikt l. betydenhet l. betydelse l. värde, vara (mycket osv.) bevänt med, 'göra' mycket, ligga vikt uppå, spela en stor roll; **2**) ha inflytande l. makt, ha (mycket osv.) att säga, gälla, väga; **3**) (b-dande ibl.) viktig, betydelsefull, framstående; betydlig, avsevärd, stor, ansenlig; inflytelserik, som har mycket att säga.

-tydelse, -n, -r; -diger (skr.); -full(het); -förändring; -lära; -lös(het); -skiftning; -rik (skr; numer mindre vanl.); -övergång. **I.** Enkelt. **1**) Innebörd o. d. **a**) *Man hade då ännu icke lyckats tolka hieroglyfernas b.* **b**) *Bruka ett ord i överförd, i egentlig, i en viss, i en tillfällig, i en mer abstrakt b. Ord med flere b-r. I rättsbestämmelser måste ordens b-r vara strängt fastställda. Här kan ordet icke tas i den b-n. En renlevnadsman i ordets strängaste b.* **c**) *Nej, den b-n får du icke inlägga i mitt yttrande. Fatta b-n av en fråga, av ett ställe hos Kant.* **d**) *Det där molnet har ingen god b.* vanligare 'inget l. inte något gott att betyda'. **2**) Vikt o. d. **a**) Mest om sak. *För mig har det föga, ingen, knappast någon, stor b., om B. flyttar utrikes. Ett sådant bevis får ej tillmätas för stor b. Saken har nog sin lilla b. Har det hänt någonting? — Ingenting av b.* **b**) Mest om person. *Hans b. inom partiet är ej längre densamma som förr.* **II.** Ssgr. **1**) Betydelsefull. *Han iakttog snålt varje b-full nick, varje förstulet ögonkast. Le b-fullt. Den b-fullaste dagen i hans liv.* **2**) Betydelselära. *Noreen indelar sin nysvenska grammatik i tre huvudavdelningar: ljudlära, formlära och b-lära.* **3**) Betydelselös(het). **a**) *I och för sig b-lösa, bli dessa ändelser i förbindelse med substantiv bärare av en viss b.* **b**) *Det var ett alldeles b-löst inlägg, som du inte behöver ta notis om. Hans efterträdare voro beskedliga, men helt b-lösa. Inse tomheten och b-lösheten av allt världsligt glitter. Rådet självt nedsjönk till politisk b-löshet.* **Syn. I. 1**) bemärkelse, mening, innebörd, ibl. innehåll; ibl. vad ngt innerst är; ibl. tecken, förebud; **2**) vikt, värde, betydenhet, intresse; inflytande, anseende. **-tydenhet,** -en. *En sak av föga b. I alla mål av b. skulle som partsombud endast fullt utbildade advokater godkännas. Vinna en oförtjänt b. Staden saknar all b. En man av b.* **Syn.** se betydelse I. 2; ibl. 'rang'. **-tydlig,** -t, -are; [-en]. Numer nästan endast om sak. *Slottet har kostat b-a summor. En backe med (ganska) b. stigning. Det var en b. skillnad! I b. mån, b-t överdriven. Stå b-t framom ngn.* **Syn.** avsevärd, ansenlig, stor, mycken, betydande. **-tydningsfull.** Träffas ngn gång i dikt för 'betydelsefull, uttrycksfull, innehållsrik', ibl. 'menande'. *Tro ej det mörka är b-t* Tegnér.

-tyg, -et, =; -sätta; -(s)antal; -sgivare osv. (se för övrigt II). **I.** Enkelt. **1**) Allmännare bet. (i vilken ordet börjat undanträngа 'attest', 'bevis' o. nära nog besegrat 'besked'). *Arbets-, fattigdoms-, flyttnings-, frejd-, frisk-, halvårs-, hinderslöshets-, läkar-, medellöshets-, präst-, sjuk-, tjänste-, tjänstgörings-, åldersbetyg. B. över förut innehavda tjänster biläggas. Utfärda b. för ngn. På sådana b. kan man få vilken plats man vill. Begära sitt b.* särsk. om tjänare o. fast anställda arbetare = anhålla om avsked. *B. för avflyttning till annan ort. B. om ålder och frejd. B. på att du är överansträngd kan jag ge dig när som helst.* Även friare: *Han tycks därmed ha fått ett slags b. på sin rättrådighet, som medger rätt mycket syndande på nåden. En lathund är han, det kan jag ge honom b. på* ge honom skriftligt på. **2**) Inskränktare bet. **a**) *Avgångs-, inträdes-, student-, kandidat-, mogenhets-, provårs-; flit-, sede-, ämnes-; under-, över-; månads-; skol-, seminariebetyg. B. över kunskaper, flit och uppförande.* **b**) Märk särsk. några specialfall. Om 'dokumentet'. *Icke våga visa sitt b. för fadern.* Om särsk. grader, i vilken bemärkelse ämbetsstilen i skolorna börjar ge företräde åt 'vitsord'. *Sätta b. åt ngn. Högsta b-et har i år ej kunnat utdelas. Vad fick du för b. i historia? Fullt b. i alla ämnen* inget underbetyg. *Läsa på högsta b-et. B-et 'med*

beröm godkänd' l. 'Ab' räknas som 'två b.', 'Bc' som ½ b.; 'godkänd' l. 'B' är nämligen b-senheten. S. k. halva b. som (litet) 'a' l. 'med utmärkt beröm godkänd'. På somliga håll brukar man även sådana b-sskiftningar som B+ och B—. Pregnant om betyget 'godkänd'. *Han fick med nöd b. i latin och underkändes i franska.* **II.** Ssgr ha mest formen *betygs-*, ibl. därjämte *betyg-* såsom 'betyg(s)antal', säll. enbart det sista som 'betygsätta' (men 'betyg- l. betygssättning'). **1)** *»Partivännerna» b-sätta varandra. Uppräkna och b-sätta Geijers dikter även från senare år. Det b-sätter hela den politik, som i honom fick ett värdigt uttryck.* **2)** *Svar åtföljt av b-savskrifter. I filosofisk ämbetsexamen erfordras minst sju b-senheter i (minst) tre ämnen. De b-sgivande myndigheterna. För prästbetyg o. d. erlägges ingen b-slösen.* **Syn. I.** vitsord, intyg l. skriftligt omdöme (av överordnad, arbetsgivare, myndighet l. d.), orlovssedel, bevis, besked, attest, ibl. vittnesbörd; betygsgrad; ibl. 'godkänd'; ibl. betygsenhet.

-tyg|a, -ade, -as; [-else; med plur.; föga brukl. utom i ssgr o. endast i bet. III; ex. 'vänskapsb-else']. Mest skr. **I.** Vittna om o. d. **1)** Med personsubj. **a)** I bibl. stil. Nästan endast med att-sats l. neutralt pron., säll. annat abstr. obj. *För hela världen ville han stå upp och b-a, att Kristus, Guds son, var den ende hjälparen. B-a och bekänna.* **b)** Mest i formulär o. d. Ej alltid skarpt skilt från II. *Att inkomsten nästföregående år icke överstigit vad här ovan uppgivits, b-as på heder och samvete. Som härmed b-as. På sin ed, med ed b-a ngt l. att ~. Jag kan b-a, att uppgiften är oriktig.* **2)** Med saksubj. Ofta högt. *Månne icke, såsom också erfarenheten b-ar, dylika tillsättningar lämna alltför mycket spelrum åt intriglystna professorer?* **3)** Märk särsk. perf. part. *Bättre b-ad är otvivelaktigt Runebergs motvilja mot ~.* **II.** Bedyra o. d.; ej alltid väl skilt från I. 1 b. *(Högtidligen) b-a sin oskuld. »Nej», b-ade denne med all den trovärdighet, som ~. B-a sanningen av ngt. Heligt b-a, att ~. Det har om honom b-ats, att ~.* **III.** Lägga i dagen o. d. Blott om känslor som visa sig i ord, åtbörder o. d. *B-a ngn sin erkänsla, sin tacksamhet, sin (hög)aktning, sin vänskap, sin kärlek, sin välvilja, sitt deltagande, sitt misshag, sin ovilja. B-a sitt välbehag för ngn. Till b-ande av sina vänliga känslor mot broderlandets innevånare. B-a sin sorg, smärta, glädje, förvåning över ngt. Ber härmed få b-a min tacksamhet för hågkomsten* en smula cirklat. *Ömma b-elser om vänskap och evig trohet.* **Syn. I.** vittna om, bära vittne(sbörd) om, avlägga vittnesbörd l. bekännelse om; (ibl. nära) förkunna l. bekänna; intyga, vitsorda, förklara, (be)styrka; **II.** avge försäkring(ar) om, (högtidligt) försäkra, bedyra, (bestämt) förklara, (fullt o. fast) påstå, säga; **III.** ge uttryck åt, lägga i dagen, ådagalägga, (be)visa, uttala, yttra.

-tyng|a. Skönl., mindre vanl.; part. perf. jämförelsevis ofta i dikt. *Av ångest b-d.* **Syn.** betunga, (ned)tynga, (ned)trycka.

-täck|a. I. Huvudbetydelsen. Ofta skr. **1)** *Stenar, b-ta med lavar. Den ena väggen b-tes av ett bokskåp. I kväll får du allt b-a de nysatta plantorna (mot kölden). Snöbetäckt.* **2)** *Bordet var b-t med ett tjockt lager av damm. Vid pass 9000 svenskar b-te slagfältet. Himlen hade börjat b-as med moln.* **3)** *Moln b-te hans panna. Den natt-b-ta jorden.* **4)** *Intet huvud förblev b-t. B-a sitt huvud* (= 'ta på huvudbonaden' o. d.) är numer mindre vanl. o. verkar cirklat o. högtidligt. Än mindre vanl. är *B-a sig* i samma bet. **5)** I fråga om 'tak' o. d. brukas numer mest 'täcka', 'utgöra tak över' osv. **6)** *B-a sitt anlete (av blygsel).* **II.** Särskilda bet. **1)** Krigs. *B-a återtåget (för ngn)* även bildl. *Ryttarna fingo order att genast framrycka och b-a infanteriets återtåg, för att b-a flyglarna.* **2)** Gymn. *Andra, luckor b.!* numer mindre vanligt för 'ryck ut, marsch!', '(så o. så många steg) framåt, åt sidan!' l. d. **3)** Handels. o. d. Med personl. (vanligare) sakobj. *Genom högre löner b-a arbetarna för ökade levnadskostnader. Jag fick mina omkostnader b-ta, men inte ett öres vinst. Inkomsterna (be)täckte inte ens utgifterna. Räcka till att b-a boets skulder. Till b-ande av de närmaste utgifterna. Har bristen blivit b-t?* **4)** Lant. Särsk. om husdjur (hingstar, tjurar, gumsar, bockar, fargaltar, rentjurar). *Man låter ej b-a ungtackorna, förrän de äro över 2 år gamla.* **Syn. I.** täcka, breda ett täcke över, övertäcka ɯ, tilltäcka ɯ, skyla, överdraga; bilda ett täcke över, ligga över l. på; översålla, beströ; i ymnighet ligga på, tätt förekomma på; hölja, dölja, gömma, bortskymma; **II. 1)** skydda (mot fientlig eld, fientligt anfall); **2)** ställa sig l. stå mitt för; **3)** skydda mot förlust, trygga, hålla skadeslös; ersätta, 'täcka', utgöra säkerhet l. betalning för, fylla (behov l. brist); **4)** para sig med (om handjur), göra dräktig. **-täckar|e,** -(e)n, -e. Lant., jfr betäcka II. 3. *2 st. Ayrshiretjurar, bra b-e.* **-täckning,** -en, -ar; -savgift (till 4 nedan); -smanskap (till 3 nedan). Märk bl. a. **1)** *Under försiktig b. kunna dessa rosor uthärda å kalljord.* **2)** *Väggarna i grottan äro klädda med en b. av huggen sten.* **3)** *Söka b. bakom en sten. Taga b. Gå under b. av ~.* Konkr. = b-strupp. **4)** Parning (jfr betäcka II. 4), 'bestigning'.

-tänk|a. I. Med bisats l. ibl. annat obj. I två föga väl skilda skiftningar. Ofta skr. **1)** Mest om begrundande i praktiskt syfte. *B. nu (noga), vilketdera du finner sannoli-*

kast! När man rätt b-er saken, rätt b-t, noga b-t hade pojken inte så orätt. **2)** Besinna o. d. *Lär oss b-a, att vi dö måste! B. vad din frid tillhör! Hon kunde ha b-t följderna. B-a sitt eget bästa. Har du också b-t vad detta steg innebär?* **II.** Refl. I två ibl. i varandra övergående skiftningar. **1)** Tänka sig för o. d. *När de få b-a sig lite, inse de nog, att de måste ge med sig. Ge ngn tid att b-a sig. B-a sig två gånger, innan man gör ngt. B-a sig både en och två gånger, mer än en gång. Du får b-a dig bättre tills i morgon! För att vinna litet tid att b-a sig på svaret.* **2)** Tveka o. d. *Kan du ännu b-a dig, då du vet att hennes lycka beror av ditt beslut! En gammal man b-er sig för att löpa åstad på det sättet.* **III.** Märk part. perf. predikativt i uttr. som 'vara b-t [att] l. på att l. på ngt'. *Du måste redan nu vara b-t på att skaffa medel för nästa år. När nya sjukdomar uppträda, måste man vara b-t på nya botemedel. Vara b-t på anskaffandet av den felande summan.* **Syn.** **I. 1)** begrunda, överväga, övertänka ɯ, göra till föremål för begrundande; tänka efter ɯ, söka göra klart för sig l. komma till klarhet (om), söka utreda; **2)** tänka på, taga i betraktande, ta(ga) hänsyn till, beakta, ej förbise l. glömma, lägga på hjärtat, behjärta, besinna, ibl. taga i övervägande; **II. 1)** tänka sig för, tänka (närmare) efter, fundera, besinna sig, överväga; **2)** tveksamt fundera, draga i betänkande, tveka; **III.** (vara b-t på:) tänka på att, söka främja, ha tankarna på att, vinnlägga sig om. **-tänkande,** -t, -n. Märk bl. a. **I.** Abstr. **1)** *Efter mycket, moget b.* **2)** *Hans sinnesstämning måste även tagas i b.* man måste ta hänsyn till. *Vid närmare b. avstår jag för närvarande från all genfordran* **3)** *Utan b. ge sig in på de svåraste frågor.* Särsk. nekat brukas uttr. 'draga i b.'. *Han drog icke i b. att helt enkelt utvisa mannen ur salen.* **II.** Konkr. *Den s. k. universitetskommitténs förslag och b. angående de filosofiska examina är daterat den 20 mars 1906. Avlämna, avgiva, avge, inkomma med ett b. (angående, över, rörande,* ibl. *om ~).* **Syn.** **I. 1)** övervägande, ibl. eftertanke; **2)** hänsyn, betraktande; **3)** besinnande; tvekan, betänkligheter; **II.** (förberedande skriftligt) utlåtande (av kommitté, utskott, myndighet som skall pröva hänskjuten sak o. d.), yttrande. **-tänketid.** *Begära (en veckas) b. Förbehålla sig, medge ngn, få b. (till följande dagen). Ta sig en lång b. (på ngt).* **Syn.** rådrum, frist, tid att betänka l. besinna sig, ibl. 'andrum'.

-tänklig, -t, -are. **I.** Huvudbet. *Det här ser b-t ut. Det såg b-t ut med hans hälsa. Visa en b. brist på sunt förstånd. Saken har tagit en b. vändning. Partiet hotade vid denna tid att bli b-t för staten(s lugn).* **II.** Märk särsk. **1)** *Skaka b-t på huvudet. Doktorn hade en mycket b. min.* **2)** *Naturligtvis var publiken mest intresserad just av de b-aste ställena.* **Syn.** **I.** som tål att tänka på, som man har anledning att dra sig för, som inger tvekan l. farhågor, oroväckande, farlig, hotande, ibl. kinkig; **II. 1)** orolig o. betänksam; **2)** (nära:) slipprig, lättfärdig. **-tänklighet,** -en, -er. **I.** Mest plur. *Jag har ingen b. mot, hyser inga b-er (mot) att överlåta saken åt notarien, tillstyrker utan (minsta) b. Nu måste varje b. vika* skr. *Yttra b-er mot ~. Hysa, ha stora b-er mot ~. Sakens omfattning väckte b-er hos myndigheterna.* **II.** Mindre vanl. *Sakens, planens b. i och för sig gjorde mig redan osäker.* **Syn.** **I.** tvekan, tvivel, farhåga; invändning avsedd att väcka farhåga, yttring av tvekan, ibl. skrupler; **II.** betänklig beskaffenhet. **-tänksam,** -t, -mare; -het. Två, ej alltid väl skilda bet. **1)** Eftertänksam. *Den ene häftig, snabbtänkt, livlig, den andre lugn och b. Mycket b. i allt vad han gör. Under Horns b-ma ledning. Med b-ma blickar. En b. uppsyn* även till 2. *B-het vid fattandet av beslut.* **2)** Tveksam. *Åtskilliga av tecknarna började nu bli b-ma, gripas av b-het över det företag de lockats in på. En obehärskning, som väckte b-het hos hans omgivning.* **Syn.** **1)** besinningsfull, försiktig, eftertänksam, som aldrig löper i väg, som tänker sig för; väl övervägd, välbetänkt; **2)** tveksam, fundersam, som hyser betänkligheter. **-tänkt** se betänka III.

-undr|a, -ade, -as; -are; -arskara; -ari'nna; [-erska]. **1)** *B-a det lysande, det ovanliga. Man måste b-a kraften i hans framställning. En av våra mest b-ade sångerskor. Han har aldrig b-at någon annan än sig själv. Ett ställe vars skönhet l. som jag alltid särskilt b-at. Kasta b-ande blickar på ngn. Bli föremål för b-ande hyllning. Han har haft sina lovtalare och b-are, ja en tid en hel b-arskara, men den tiden är förbi.* **2)** Märk särsk. om förälskelse o. d., i vilken användning 'b-are' (o. 'b-arinna') äro ngt vanligare än de finita formerna. *En kort tid b-de även han den vackra sångerskan. Plåga sina b-are med allehanda nyckfulla uppdrag.* **Syn.** **1)** se på l. se u'pp till l. tänka på (ngt l. ngn) med (förundran o.) gillande l. vördnad l. förtjusning; vara l. bli hänförd l. betagen l. intagen av beundran för, känna l. hysa beundran för; **2)** (nära:) svärma för, vara förälskad i; uppvakta; (b-are:) tillbedjare, (uppvaktande) kavaljer. **-undran.** *Hans ord väcker min b., väcker b. till och med hos hans motståndare. Hysa stor b. för ngn. B. på avstånd. Ägna, skänka ngn, ngt sin b., sin b. åt ngn, ngt.* Säll. med prep. 'av'. **Syn.** (ibl. nära:) förtjusning, förundran blandad med vördnad o. gillande. **-undransvär|d;** [-dhet.] Den

'egentl.' bet. kan ofta vara försvagad till en 'allmännare'. *I sina smärre lantliga kväden är han b-d. B-t vacker. Hon förde sig med en b-d lätthet. Med ett b-t tålamod. Framlägga sina åsikter på ett b-t klart sätt.* **Syn.** värd beundran; (ofta nära:) utomordentlig, utmärkt, ovanlig, ypperlig, 'underbar', förunderlig, förundransvärd, förvånande.

-vak|a, -ade, -as; [-are]; [-ari'nna]; -ning (med plur.); -ningsbefälhavare (i fångvården); -ningskedja (t. e. för fångar, av poliser, av skepp). **I.** Huvudbet. *Hållas strängt b-ad. Hållas, stå under sträng b-ning. B-a fångar (så att de icke rymma). B-a, ha b-ning vid alla portar. Vaktkonstapel åligger att noga b-a, att fånge icke överstiger muren. B-a kusterna, gränsen. Alla hans steg äro b-ade av polisen. Det behövs mer än två ögon för att b-a honom. B-ningen utgjordes av 40 karlar. Låta förstärka b-ningen. B-a skatter för tjuvar. Begära militärb-ning. En uppsyningsmanstjänst vid tullb-ningen i Södertälje.* **II.** Särsk. bet. **1)** Ofta lagt. *Inom laga tid inför häradsrätten b-a sina fordringar. B-a en fordran i en konkurs. Testamentet måste av varje testamentstagare för sig b-as. Fullmakt för den och den att vid häradsrätten utföra och b-a min talan. På inställelsedagen hade inlämnats över 100 b-ningar i den omtalade konkursen.* **2)** Friare. *Vi ha just nyss där utnämnt en generalkonsul för att b-a våra intressen. B-a sin rätt. Ha viktiga ting att b-a vid mötet.* **Syn. I.** vakta, hålla vakt omkring l. i l. vid; hålla uppsikt l. ha tillsyn över; tillse, efterse; övervaka; hålla ögat l. ögonen på, ge akt på, ej lämna ur sikte; ibl. lura på l. bespeja; vaka över, ibl. hålla sig beredd att försvara l. skydda; (b-ning:) vakt, uppsikt, tillsyn; vakthållning, vakttjänst; vaktpersonal, bevakningsmanskap; **II. 1)** i laga tid vidta lagstadgade åtgärder för att bevara sin rätt, iaktta vederbörlig anmälningsskyldighet för att bevara giltigheten av testamente l. av fordran i konkurs; **2)** tillvarata(ga), tillgodose, främja; ej lämna ur sikte. **-vandra|d.** *Föga b-d i latin(et). Väl b-d i den engelska litteraturen. B-d i affärer.* Ibl. med bet. 'vandra' ngt mer framträdande. **Syn.** hemma(stadd), övad, 'driven', säker, kunnig, skicklig, förtrogen, förfaren.

-var. Ännu, mest vard., i södra Sverge. *Hans lilla flicka var i gott b.* **Syn.** förvar, behåll. **-var|a,** -ade, -as; -are; [-ari'nna; -erska; -else; nästan endast i ssgn 'självbevarelse']. **I.** Huvudbetydelserna, ej alltid skarpt skilda. **1)** 'Rädda' o. d. Mest skr.; jfr dock c nedan. **a)** *Den som kan styra sin tunga, b-ar också sitt skinn. B-a dem för skada, farlighet och allt ont! Så kan egendomen b-as från styckning. B-a ungdomen mot syndens lockelser.* **b)** Märk en del anrop med 'bevara' l. 'bevare'. *B-e mig himlen (från) att vilja rubba Eder övertygelse! B-a l. B-e Gud vår kung! Herren välsigne oss och b-e oss! För alla synder, för all villfarelse b-a oss, milde Herre Gud!* i litanian. *Gud b-e konungen!* **c)** Smtl. o. vard. *Det ska vi be Gud b-a oss för l. från. B-a mej (väl), skulle jag gå opp till landshövdingen! Å, b-e oss väl, har du själv valt ut en så grann karl? Kors, b-a (mig)!* **2)** Bibehålla o. d. Mest skr. **a)** Närmare 1 stå: *B-a oss alla i en rätt tro! Av Gud b-ad till att uträtta stora ting* ngt åld. *Turkiet skulle enligt makternas garanti b-as (vid) orubbat (område). Alla som vilja b-a en slank och elegant figur.* **b)** *B-a skenet. B-a sitt lugn, sin kallblodighet, fattningen. B-a sig obesmittad av världen.* **c)** *Händelsen finns b-ad i en liten sällsynt oktav, tryckt år 1703. Språket visar ett ännu i dag väl b-at böjningssystem. B-a ordet i sitt hjärta* bibl.; jfr II. *B-a ngn, ngt i sitt minne, i kärt minne. Festen har till syfte att b-a minnet av tredje Gustav.* **II.** Bibetydelser. **1)** Förvara o. d. *B-a frukt för vintern. B-a för framtida behov. Sorgfälligt b-a sina leksaker från barndomen. Den sista buteljen ämnar jag b-a till något högtidligt tillfälle. Vill du b-a ringen åt mig, tills jag kommer igen! (Väl) b-a en hemlighet.* **2)** Akta på. Bibl. *B-a din tunga, att du intet ont utsprider om din nästa!* **Syn. I. 1)** skydda, hägna; försvara, värja, värna; rädda, frälsa; ibl. stå fast vid; (b-e o. d. ibl.:) bevars, gubevars; **2)** hindra att gå förlorad l. till spillo, hålla vid makt m, upprätthålla, (bi)behålla; rädda undan glömskan l. förgängelsen; fasthålla i minnet, gömma i sitt hjärta; **II. 1)** förvara, gömma; spara; **2)** akta på, ha akt på, vakta. **-va'rs** (ldls., t. e. i Skåne, även utt. -värs); interj. Mest ngt vard. Uttryck för en del skiftande känslor. T. e.: Harmfullt avvisande: *B., inbillar du dig det! B., är du så ordentlig!* Ringaktande (o. harmset): *Och nu, b., är han en hög herre!* Skämtsamt stolt l. beundrande: *B., vad du har klätt dig grann!* Häpet: *Hå, kors b. väl, skrek Susanna* Fru Lenngren. Ironiskt tillbakavisande: *Det är, b. väl, ingenting som går på djupet; nej det är bara litet modärn känslolek.* Motsträvigt eller ironiskt medgivande: *Rår icke förnuftet? — Jo, b., men ej här på jorden. B. väl, du ska visst få din andel.* Förstärkande: *Kan det gå för sig? — Ja, b. Nu är du väl alldeles utarbetad? — Nej, b. Då kommer du väl inte? — Jo b., det gör jag visst.* **Syn.** kors (bevars), gubevars; kantänka, 'naturligtvis', må ni tro; för all del; (ja, jo, nej) män l. vars, gärna (det).

-vattn|a; -ing (med plur.); -ingssystem. **1)** Mest som verbalsubst. *Ett lågland, till en del med konst b-at. De bästa rissorterna fordra riklig b-ning. Konstgjord b-ning. B-*

ning medelst kanaler. Ett väl ordnat konst-b-ningssystem, varigenom ~. **2)** Mindre vanl. *Planen får b-as ibland flera gånger i veckan för att isen skall bli något så när. Växter som fordra riklig b-ning.* **3)** Gärna skönl. l. högt. *En trakt i Indien, b-ad af Ganges. Det land, som Etsch och Po b-a.* **Syn. 1)** sprida vatten gm kanaler, diken o. d. (över ängar osv. för växtligheten); **2)** begjuta l. överspola med vatten, spola vatten på; vattna; **3)** ge vatten och göra fruktbar; ibl. 'skölja', genomflyta, genomströmma.

-vek|a, -te, -t, -as. **I.** Huvudbet. Mest om ngt gott l. berömvärt. *B-t av hans böner, lovade hon att söka inskrida. Han kunde icke av ngt b-as (till) att ta tillbaka sin hotelse. Slutligen låta sig b-as. Och då hade hon låtit b-a sig att sjunga. B-ande, i de mest b-ande ordalag be om ngt. B-a ngn till medlidande, skonsamhet, överseende. Låta b-a sig till fred.* Ibl. med saksubj. *Detta b-te honom att ~* skr. **II.** Märk några uttr., som dock alla numer ngt ansluta sig till huvudbetydelsen. **1)** *B-ande omständigheter. B-ande orsak, skäl* bevekelsegrund, drivfjäder; vägande skäl, huvudorsak. **2)** *Hon grät, så att det hade kunnat b-a en sten.* Eljest mest bibl. *Eftersom ditt hjärta b-tes och du ödmjukade dig inför Herren.* **3)** Skr., ngt åld. *B-a ngn till tårar.* **Syn. I.** få ngn att ändra ett fattat beslut l. gå i'n på ett förslag l. uppfylla ens önskan, förmå (ngn) att göra som man vill; förmå (ngn till ngt), vara orsak till ngt, påverka (o. förmå ngn att); (b-ande ibl.:) enträgen, innerlig, till hjärtat gående, ägnad att omstämma; **II. 1)** ibl. viktig, tvingande; **2)** 'uppmjuka', göra mottaglig för goda intryck, röra till medlidande; **3)** röra. **-vekelsegrund.** *Av orena, låga, (o)själviska, ädla b-er. B-erna till ert handlingssätt känner jag icke. B-en för honom, för hans uppträdande var helt enkelt snikenhet. Utan yttre b.* **Syn.** drivfjäder, bevekande skäl, bestämningsgrund, motiv.

-veklig, -t, -are; -en; [-het]. Vanligast som adv. l. i adverbiella uttr. *B-en, på det b-aste, b-t bedja (ngn om ngt).* Ofta ngt åld. äro uttr. som *De b-aste böner voro som förspillda på honom.* **Syn.** bevekande, enträgen, innerlig, ibl. (hjärte)rörande.

-vilj|a, -ade, -as. De betydelseskiftningar, som möjligen kunde anges (jfr Syn.), äro föga skilda från varann. *Bara nu riksdagen b-ar medel (för ändamålet). Till höjande av justitieråd ens löner har riksdagen b-at (ett anslag av) så och så många kronor. Av riksdagen b-ade anslag. B-a (ngn) en bön, ngns ansökan, anhållan. Det vare honom b-at. B-a ngn avsked, tjänstledighet, ansvarsfrihet, anstånd. Lånet b-as. Besättningen fick sig b-at fritt avtåg. B-a ngn patent på ngt. Eder ansökan är b-ad. B-as* utan subj. är ämb., ibl. även ngt vard. *B-a resning i dom.* **Syn.** förklara sig villig att lämna, anslå, besluta utgåendet av; bifalla, lämna sitt bifall till, villfara; uppfylla; medgiva, låta få, tilldela; tillåta, tillstädja.

-villning, -en, -ar; -sberedning (förr: kommitté som föreslog värdebeloppen vid taxering; nu är den sammanslagen med 'taxeringsnämnden', vars namn bibehållits); -sfri(het); -sförordning; -skrona (krona, erlagd i b., brukas som enhet för beräkning av rösträtt i kommun o. andel i kommunala utskylder); -srätt; -sskyldig(het). **I.** Enkelt. Numer nästan aldrig annat än konkr. **1)** Allmännare. Särsk. ämb. o. fackspråk. *Direkt, indirekt b. Allmogens forna b-ar antogo naturen av stående skatter. B-arna äro tull och accis, brännvinsmedel, stämpelavgifter, den allmänna b-en, dvs. den direkta inkomst- och förmögenhetsskatten och egendomligt nog även postmedlen* Fahlbeck 1904. **2)** Sammanfattande benämning på de olika slagen av 'förmögenhets- o. inkomstskatt'. *Lindring i b. Inkomst för vilken b. utgår. B. av (fast) egendom, inkomst, arv, testamente, handelsrörelse, lantbruk, näringar, inrättningar. Påföres b. för en inkomst av ~. Betala, erlägga (l. utgöra) så och så mycket i b.* Märk särsk. uttr. *'(Den) allmän(na)* b-(en)' som intill 1883 var den officiella benämningen på dessa skatter. **3)** Med utelutande av (1903 års) inkomstskatt. *B. och inkomstskatt.* **II.** Ssgr. Några ex. *B-sfria fastigheter. De angivna b-sfria beloppen. Allmän uppskattning av fast egendom enligt de i b-sförordningen föreskrivna grunder. Vid valen beräknas en röst för var b-skrona. Riksdagens b-srätt.* **Syn. I. 1)** gärd som beviljas för viss tid av rikets inbyggare (l. en menighet) gm deras representanter, (sedan senare hälften av 1600-talet =) statsverkets extra ordinarie inkomster l. de skatter som avse att fylla dessa; **2)** de olika slagen av förmögenhets- o. inkomstskatt.

-ving|a. Skönl.; i perf. part. brukat som adj. dock även i andra stilarter. **1)** Mer egentl. *En b-ad drake. B-ade myror. B-ade amoriner. Järnbanan och ångkraften framställas vanligen medelst ett b-at hjul. B-ade frukter. De fjädrar, varmed pilen b-as.* **2)** Bildl. Nästan endast skönl. *Du död, b-a dina steg! Genom muntert skämt b-a timmarna. En kort, b-ad stund. Med b-ade steg. Det b-ade nuet.* **3)** Märk särsk. uttr. *B-ade ord* om ord l. uttryck l. uttalanden (av bestämd person l. i bestämd skrift) som vinna en ovanlig spridning och ständigt anföras, gängse citat, ibl. slagord. **Syn. 1)** förse med vingar; **2)** giva fart åt, påskynda, komma att flyga fra'm l. förbi; giva lyftning åt; (b-ad:) 'vingsnabb', snabbt försvinnande, förbiilande, 'flygande', (ibl. nära:) flyktig; ibl. högtflygande, högstämd, luftig.

-vis, -et, =; -börda m. fl. (se nedan II).

A) Enkelt. **I.** Huvudbetydelsen. **1**) Framställning av skäl o. d. **a**) *Komma med skäl och b. (för ngt). Ge ovedersägliga b. för (sanningen av) ett påstående. Kan ni ge b. (på l.) för motsatsen? Vetenskapliga b. mot satsen kunna väl knappast åstadkommas. Dåligt, klent, svagt, kraftigt, slående, klart, talande, bindande b. Direkt eller positivt b. visar sanningen av ett påstående direkt ur givna förutsättningar, under det att det indirekta l. negativa b-et visar orimligheten av motsatsen. Det historiska b-et för Guds existens. Sådant tarvar b. B-et åligger den som påstår något. Gendriva, vederlägga, kullkasta ett b. Det är inget b.! Och även om nu B. anser det kunna bringas i b., att ~. Leda ngt i b.* (medelst slutledning) bevisa ngt. *Vara oåtkomlig för b.* ibl. = icke böja sig för fakta (o. bevis). Numer mindre ofta med 'om'. 'På' brukas ej heller så ofta som i I. 2 nedan. *Erfarenhets-, sannolikhets-, visshets-; mot-; oskulds-, vittnesbevis.* **b**) Ofta lagt. *Framdraga (klara) b. på l. för ngns brottslighet. Fullt, halvt, mer än halvt b. Frikänd i brist på b.* **c**) Märk *Handgripligt l. slående b.* handgripligheter. **2**) Om faktum o. d. som grund. Ej alltid väl skilt från II; ibl. ej heller från I. 1 ovan. Ofta med 'för' l. 'på' l. 'mot', säll. 'om'. *Ha b. för ngt* kunna komma med fakta. *Det är ett b. på karaktär, på mod. I hans anletsdrag kunde man läsa b-en på hans brottslighet. Undanröja b-en (på, om en begångenen ogärning).* **II.** Bibetydelser. **1**) Tydligt tecken till l. exempel på o. d. Ej alltid väl skilt från I. 2. Nu mest med 'på' (säll. 'av' l. 'om'). *För alla b. på deltagande i min sorg vill jag härmed hembära min tacksägelse. Många b. på vänskap och tillgivenhet hade hon här fått röna. Till b. på (l. av l. om) min aktning. Såsom ett b. på hans enfald må anföras ~. Vänskaps-, trohets-, nåde-, artighetsbevis.* **2**) Intyg o. d. *Utfärda b. (åt ngn om l. på ngt). Vilket härmed till b. meddelas. Förete b. (på åtkomsten av ngt). B. för erhållande av skottpengar. Mottagnings-, skuld-; sjövärdighets-; hinderslöshets-, åldersbevis.* **B**) Ssgr kunna emellanåt även ansluta sig till verbet 'bevisa'. De ha ofta vid sidan längre former med 'bevisnings'-, som dock vanligen äro mindre brukade. **1**) *B-bördan åligger vanligen käranden* bevis(nings)skyldigheten. **2**) *En sådan b-föring är lömsk och samvetslös. Enkel, bindande b-föring.* **3**) *B-gill* mindre vanl. för 'b-kraftig'. **4**) *Ett så stort antal exempel, att de böra tillmätas fullgod b-giltighet.* **5**) *B-kraftig* som har beviskraft, bevisande kraft, kraftigt bevisande. *B-kraftiga experiment. Återkommandet av samma eller liknande uttryck räknar jag såsom mindre b-kraftiga.* **6**) *Samla b-material (för ngt, mot ngn).* **7**) *B-prövning* prövning av halt o. giltighet av bevis (i en rättegång). **8**) *De fakta, för vilka han är b-skyldig. Dem vilka b-skyldigheten åligger.* **9**) *B-ställe* ställe i (tryckt) skrift som anföres till stöd l. bevis för ngt, citat, ibl. beläggställe. **Syn. A) I. 1**) framställning av (övertygande) skäl för sanningen l. riktigheten l. verkligheten av ngt, ådagaläggande av sanningen (l. sannolikheten) av ngt, nöjaktig grund för visshet om ngt, argument, ibl. bevisning(sgrund); **2**) faktum l. förhållande l. omständighet som grund för visshet om ngt, kriterium; **II. 1**) tydligt tecken (till l. på), (klart) uttryck (för), yttring (av), prov l. exempel (på), vittnesbörd, indicium; **2**) intyg, vitsord, ibl. betyg, attest.

-vis|a, -ade (l. ibl. -te, -t), -as; pres. -er o. imperativ 'bevis' blott ldls. o. sälls. (i södra o. västra Sverge), eljest -ar o. -a; -bar (se B); -ning (säll. med plur.); -ningsbörda m. fl. se B. **A**) Enkelt. **I.** Trans. **1**) Anföra l. utgöra bevis o. d. **a**) *Den som b-ar för mycket, b-ar ingenting. Saken är självklar och behöver icke b-as. Här hade man väntat sig en genomförd b-ning. B-a riktigheten av ngt. B-a en sats. Vilket skulle b-as. Jag kan b-a att jag då var i Uppsala. B-ning inför rätta. Brista i b-ningen* lagt. l. friare. Mindre vanl. i uttr. som *Han b-ade grundligen för dem l. b-ade dem grundligen, att det var han som var civilministern.* **b**) I gärning visa. Ibl. ej lätt att skilja från c l. från 2 nedan. *Att han fått en vårdad uppfostran, behöver ej sägas, ty det har han själv (i gärning) b-at.* **c**) Saksubj. *Det b-ar ingenting (för den sak, du avser). Att så är förhållandet, b-ar emellertid, b-as emellertid av en annan omständighet. Sådant b-ar brist på karaktär, b-ar ej gott för karaktären.* **d**) Märk pres. part. adjektiviskt. *Äga b-ande kraft.* **2**) Ge bevis på o. d. Mest skr. I denna bet. är verbalsubst. 'b-ning' numer sälls. utom i några ssgr som 'ynnest-, nådebevisning'. *B-a ngn barmhärtighet, vänskap, (sin) tacksamhet, en välgärning, en ynnest. Tack för b-ad gästfrihet! B-a redlighet mot var man* åld. l. bibl. *B-a varann små tjänster. B-a sitt mod* kan även föras till 1 b ovan. *B-a ngn den sista tjänsten* följa till graven. Märk bibl. uttr. som *B-a sin makt uppå ngn. B-a sin allsmäktighet* kan föras till 1 b ovan. **II.** Refl. Det enkla 'visa sig' är betydligt vanligare o. föredras ofta. **1**) Med (så)som (l. ibl. med inf.). *B-a sig som en hedersman. B-a sig vara en hedersman.* **2**) *Den sanningen b-ar sig (för) varje dag. B-a sig värd sina föräldrars omtanke och fostran.* Bibl. l. filos. i uttr. som *Tro som b-ar sig i kärlek.* **B**) Ssgr. **1**) Lösbara. *B-a bort* ɯ, *emot* o. motbevisa, *ikull l. omkull* o. kullbevisa. **2**) Fasta. De vanl. ssgrna av typen 'bevisskyldig' kunna även ansluta sig till subst. 'bevis'; (se d. o. B). Märk blott 'b-bar(het)', som ofta är skr. *Föga b-bart.*

B-bara brott. B-bart är det emellertid numera egentligen blott för sådana växter, vilkas ~. **3**) Ssgrna till 'bevisning' kunna ofta med fördel utbytas mot de kortare med 'bevis-'. **Syn. A) I. 1) a)** anföra bevis, (klart) ådagalägga (gm framdragande l. anförande l. påpekande av fakta), uppvisa sanningen l. riktigheten l. verkligheten (av ngt), uppvisa hur ngt förhåller sig, påvisa, (be)styrka; **b)** med l. i gärning visa; **c)** utgöra grund(er) l. skäl för vissbet, utgöra bevis (på), vara (ett säkert) intyg l. vittnesbörd om, vittna om, bekräfta; **d)** (b-ande ibl.:) övertygande; **2)** lägga i dagen, röja, visa prov på, låta erfara l. röna, låta vederfaras l. komma till del, göra (ngn ngt), ge bevis på; ibl. uppenbara, låta se prov på; **II.** (b-a sig:) **1)** uppträda, handla, bete sig (som), visa sig vara; **2)** uppenbara sig; bekräfta sig, bekräftas; ta(ga) sig uttryck. **-vislig,** -t, [-are]; -en; -het. Mest skr. *B-en oriktig. Icke juridiskt b. Han har b-en ljugit.* **-visning** se 'bevisa'.

-vist|a, -ade, -as; [-ning]. Jfr bivista. Mest skr. *Den förste främling, som b-ade en enskild sammankomst i Franska Akademien, var en svensk. B-a gudstjänsten, högmässan. De som önska b-a jordfästningen ~. B-a marknaden. Föreläsningarna b-ade han sällan. B-a ett fälttåg, ett fältslag.* **Syn.** bivista, närvara (som åhörare l. åskådare) vid l. i l. på, övervara, vara tillstädes vid, vara mēd om, delta(ga) i. **-vittn|a,** -ade, -as; [-are]; [-ing; ibl. med plur].. **1)** Om intyg o. d. *B-a en namnteckning, ett kontrakt, (en) avskrifts likhet med original(et), en handling. Professor B. Hesselmans egenhändiga namnteckning b-as av:* ~ **2)** Åse o. d. Mest skr. *Få b-a, huru sederna allt mer förvildas och ungdomen förråas. Icke böra barnen (få) b-a dylika scener! Luthers djärva uppträdande b-ades bland andra av ~. Något sådant hade hon aldrig b-at.* **3)** Märk en del numer mindre vanl. skiftningar. *Det är en sanning, som jag kan b-a. Ingen är så dum, att han icke kan bli student, det kan jag b-a. Emellertid b-ade utgången snart, att han misstagit sig.* **Syn. 1)** (skriftligen) intyga äktheten l. riktigheten av, bestyrka, som vittne skriva sitt namn på l. underskriva; **2)** vara (åsyna) vittne till, se, åse, iaktta(ga), erfara, uppleva; ibl. övervara; **3)** betyga, bekräfta, (med sitt vittnesbörd) styrka l. intyga; (ut)visa, bevisa, ådagalägga. **-vuxen** se beväxas. **-våg,** subst. Blott i uttr. *På eget b.* på eget beråd, av egen drift o. på eget ansvar, utan lov l. uppmaning l. befallning l. befullmäktigande, egenmäktigt, ibl. på egen risk, av eget initiativ. **-våg|en,** -et, -nare; -enhet. Numer gärna ngt högt. l. åld. Mest om överordnad l. högre stående. *Bliva ngn, vara ngn, göra sig ngn b-en. Är lyckan mig b-en, så friar jag i kväll. Icke vara ngn (personligen) b-en. Lita på furstars b-enhet. (Söka) vinna ngns b-enhet.* Mindre vanl. i uttr. som *Vinna en b-en gynnare i ngn.* **Syn.** gynnsamt l. välvilligt stämd mot, välvillig, gunstig, tillmötesgående mot; ibl. vänlig, nådig, huld; (b-enhet:) gunst, ynnest, välvilja, 'tycke'. **-vänt,** neutr. adj. **1)** Nästan blott nekat. *Det är ingenting, inte mycket, föga, inte stort, (bra) litet b. med dylika halva löften. Är det något, det minsta b. med karn, tar han avsked efter detta. Där ser man, hur pass mycket det är b. med dessa herrars försvarsvilja! 2) Med sadeln var det värre b., ty den hade vridits runt. Det är icke rätt b. med en dylik religiositet. Det är så b. med det mänskliga sinnet, att ~. Hur är det egentligen b. med den saken?* hur hänger det ihop. **Syn. 1)** som duger l. tjänar till ngt, som har ngn verkan l. är av ngn betydelse, som det är ngt mēd, av värde; **2)** beskaffat, (så l. så) beställt, fatt.

-väpn|a. Vanligast i perf. part., adjektiviskt brukat. **1)** Egentl. *Ryktet att allmogen b-ar sig, om allmogens b-ande. B-a sig med sitt svärd. Lätt b-ad. B-ad ända till tänderna. B-ade med knölpåkar, inträngde lymlarna i butiken. Tjuven var b-ad* hade vapen med sig. I uttr. *Med b-ad hand* (= med vapenmakt) o. *B-ad neutralitet* (= med vapenmakt skyddad) ersättes 'b-ad' vanl. av 'väpnad'. **2)** Bildl. Med *b-at öga*)(med blotta ögat; jfr *B-ad med en kikare, kom kapten nu upp på däck.* Ofta i skämts. l. 'ledig' stil t. e. *B-ade med våra parasoller, gåvo vi oss ut att trotsa solhettan.* Ofta om djur- l. växtorgan. *Även renkorna äro b-ade med horn. Blad, b-ade med taggar.* Märk särsk. uttr. som *B-a sig med tålamod. B-a sig mot olyckan, mot frestelserna.* **Syn. 1)** förse l. utrusta med vapen, väpna; **2)** utrusta; (b-a sig:) rusta sig, bereda sig att möta l. bekämpa. **-väpning,** -en, [-ar]. Märk särsk. konkr. användning. *B-en utgöres för infanteriet av ett repetergevär med 7,62 mm. kaliber.* Friare *Munnens enda b. är ~.* **-vär|a,** -ade, -as; [-ing[1]]. Oftast i part. perf. (adjektiviskt brukat); mest (o. så nästan enbart i fackspråk) om fartyg. *Kryssaren Argyll, b-ad med tio medelsvåra kanoner och ~. Ett b-at handelsfartyg. B-a båtarna!* kommandoord i flottan vid beredelse till strid l. landstigning. *B-ad trupp.* **Syn.** förse med vapen, göra rustad för försvar l. anfall, utrusta ett örlogsfartygs båtar för strid l. landstigning; (be)väpna; bestycka. **-värdig|a,** -ade, -as. Oftast nekat, ironiskt l. med inskränkande bestämning. *Äntligen b-ade han oss med en knapp hälsning. Jag kommer icke att b-a honom med ett svar. Ett ord till förklaring kunde de väl b-at honom med.* **Syn.** akta värdig (o. därför låta få), visa den hedern

att, hedra (med), nedlåta sig till att ge (ngn ngt), gitta l. värdigas ge l. skänka.

-väring[2], -en, -ar; -sexercis, -sklass m. fl. (se nedan II). Nästan endast om svenska förhållanden. **I.** Enkelt. **1)** Utan plur., koll. *B-ens första uppbåd. Tjänstetiden i b-en är tolv år, åtta år i första och fyra i andra uppbådet. Tillhöra b-en. Inkalla b-en. Hallands bataljon, som bestod av idel b. Genom 1901 års härordning kommer b-en att utgöra själva kärnan av armén. År 1901 antogs ett rent värnpliktssystem i stället för det gamla: 'stam och b.'* **2)** Med plur. Icke officiellt; ibl. ngt vard. *En glad b. i för trång jacka och alltför långa byxor. Bond-, studentb-ar.* Märk uttr. *Exercera b. (på Polacksbacken)* fullgöra sin värnplikt, 'exercera'. **II.** Ssgr ha alltid formen *bevärings-*. En hel del äro efter 1901 icke officiella. **1)** *B-sskyldig kunde till 1860 sätta annan i sitt ställe; från och med detta år och till 1872 ägde han i stället rätt till friköpning från b-sexercisen.* **2)** *Första b-sklassen* första årsklassen av värnpliktiga. **3)** *Julius (in b-sklädd).* **4)** *En b-smarsch från Dalarna.* **5)** *Inställa sig till l. vid b-smönstring, för att b-smönstras* till inskrivning (om ynglingar inom ett inskrivningsområde som äro skyldiga att under året påbörja fullgörandet av sin värnplikt); motsvarar nu officielt 'inskrivningsförrättning'. **6)** *B-smöte' nämnes från 1902 officiellt 'b-srekrytskola'.* **7)** *'B-spliktig' och 'b-sskyldig' äro numer mindre brukliga.* **8)** *En ung man i b-såldern* vanligen 'som är just vid ålder att exercera beväring'; ibl. 'som tillhör beväringens första l. andra uppbåd'. **9)** *Fullgöra sin b-sövning som velocipedordonnans* mest om ett års värnpliktsövningar; men även om hela värnpliktsutbildningen. *Det vore alls icke för litet om samtliga värnpliktiga b-sövades under ett år, möjligen med någon senare repetitionsövning.* **Syn. I. 1)** beväringsmanskap, värnpliktigt manskap, värnpliktiga tillhörande första o. andra uppbådet (men ej landstormen), milis; **2)** beväringsman, beväringskarl, person som fullgör sin värnplikt.

-växlas. Vanligt endast i part. perf. 'bevaxt' l. 'bevuxen', adjektiviskt brukat; (ibl även 'bevuxenhet'). Mest brukas prep. 'med', ibl. 'av'. *Ett land bevuxet med stora skogar. Sluttningarna äro ned mot Lac Léman b-ta l. bevuxna med kastanjeskogar. Viken är nästan hel och hållen b-t med säv och fräken. Gräs-, moss-, starr-, säv-, ljung-, skog[s]-; hår-; tätbeväxt l. -bevuxen.* **Syn.** (b-t:) övervaxt, övervuxen, beklädd, täckt.

Bébé (bebē); -(e)n, -er; -säng; -utrustning m. fl. Litet barn, baby.

Beck, -et. Uttalet bēk verkar starkt dialekt. *Av furu- eller grantjära erhålles b. B. av asfalt. Det vanliga b-et är den sega, svarta återstod, som erhålles vid inkokning av tjära. Skomakarb-et är vanligt b. försatt med en ringa mängd talg. Svart som b. Det sitter, klibbar fast som b.* — **Beckaktig,** -t, [-are]; -het. **-bruk. -bränn|are;** -ing. **-byxa.** Numer mest bildl. om (kofferdi)sjömän (som förr brukade beckade kläder); jfr 'blåskjorta' m. fl. om örlogsmän. **-färgad. -haltig. -kok|are;** -erī; -ning. Beckbrännare; beckbruk. **-kol** en stenkolsvarietet becksvart till färgen, särsk. förr ofta nyttjad till sorgsmycken. **Syn.** gagat. **-lik(nande). -mörk.** Även särskrivet. Kolmörk, alldeles mörk. **-mörk|er.** *I b-er och snöglopp. I det rådande b-ret var det omöjligt att urskilja någonting.* **Syn.** kolmörker. **-olja.** De mera flyktiga ämnen, som bortgå vid inkokning av tjära, ge genom förtätning beckolja. *B. mot mygg.* **-panna** att koka beck i. **-plåster. -risp** dialektartat = beckträd. **-sjuderi** beckbruk. **-svart.** Även särskrivet. *B. hår. En korp, b., men något blåaktig på ryggen. I b-a mörkret. Lykttändaren gick vidare sin sicksackgång ända upp till Humlegården, som låg b.* Även rent bildl. **Syn.** svart som beck; kolsvart. **-söm;** -ssko (grövre sko, vars sula är fastsydd med beckträd direkt vid överlädret utan 'rand'). Söm sydd med beckträd. **-sömm|ad.** *Marschskor, b-ade.* **-träd** beckad träd vanl. brukad till hopsyende av läder. — **Beck|a,** -ade, -as; -ning. **I.** Trans. Huvudbet. *Han pliggar på en gammal sko, han drar en b-ad tråd. B-a en söm, ett fat, ett fartyg.* **II.** Bibet. **1)** Refl. o. intr. *Smörolja bör ej b-a sig eller förhartsas. Olja som icke härsknar eller b-ar (sig).* **2)** Mindre vanl. *Det sitter som om det vore b-at.* **3)** Märk det adverbiella förstärkningsuttr. *B-ande mörk(t)* 'beckmörk(t)', där 'b-ande' ofta fattas som hörande till 'becka'. **Becka fast** ⫾, **full** ⫾, **ned** l. **ner** ⫾. — **Beckig,** -t, -are. **1)** *B. om händerna. B. och nedsmord i ansiktet. B-a byxor.* **2)** *Feta, b-a ämnen.* **Syn. 1)** nedsmord l. nedsölad l. bestruken med beck; **2)** beckaktig, seg o. klibbig som beck.

Beckasīn, -en, -er; -jakt; -skytte. Telmatias. *Morkullorna (Scolopax) inräknas stundom bland b-erna. Enkla b-en l. enkelb-en (Telmatias Gallinago) kallas på vissa orter horsgök. Dubbel b.* (även hopskrivet) Telmatias major.

Bēdja o. **Be;** bedstund o. bedsyster (särsk. om 'läsare' osv.; blott i bet. I. 2); bedjare o. bedjerska (mest i bet. I. 2). **A)** Böjning. *Jag ber* l. *beder,* mycket säll. *bedjer. Vi be* l. *bedja;* åld. även *bedje.* Imperat. *bed* l. *be,* plur. *bedjen,* ibl. *beden,* åld. även *beder.* Impf. *bad* ofta uttalat 'ba' (som ngn gång även uppträder i skrift), plur. *bådo. Bett,* särsk. i bet. I. 2 även *bedit. Bedd* mindre vanl. utom i ssgr. Pres. pass. *bedjes, bedes* l. ibl. *bes.* De längre formerna i pres.

ind. o. inf. äro högt. l. åtminstone skr. **B**) Betydelser o. användning.

I. Huvudbetydelserna. Skarp skillnad ej alltid genomförd. **1**) Anhålla o. d. **a**) Allmänt. Med 'om'. *B. ngn om en tjänst. Får jag be om din namnteckning. B. (ngn) om förlåtelse (för ngt). (Jag) ber om ursäkt, att l. om jag stör. Jag ber om ursäkt, du sitter visst på mina vantar. Be om lov. Be om nåd för ngn. Be om eld på sin cigarr. Det var en sak jag ville be dig om.* Med inf. *Han har ju själv bett oss (att* l. ibl. *om att) komma. Hon bad dig vara välkommen i morgon.* Med att-sats. *Bedjande(s), att Eders Maj:t ville nådeligen det besväret uppå sig taga.* Med adv. *Jag fick väl be vackert. Enträget be ngn.* **b**) Märk bl. a. Pass. är mindre vanl. o. ibl. ngt vard., träffas även i dikt. *Han låter sig icke så lätt bes. Om en blir bedd om en tjänst, får en väl omaka sig* vard. Med sakobj. *I veten icke vad I bedjen. Be (sig) lov från skolan* ej allmänt brukligt; oftare 'be om lov från'. Säll. o. blott skr. med objektssats utan konjunktion. *Min herre, jag ber Ni ville förlåta mig min djärvhet, men* ~ vanl. finner man då 'ville, måtte l. täcktes' + inf. i bisatsen. Part. pres. brukas ofta adjektiviskt. *Kasta bedjande blickar på alla härligheterna i sockerbagarns fönster. Frågade, halvt bedjande, om* ~. Ngt vard. är uttr. *Be för sin sjuka mor* om en som själv vill ha en sak, men tycker det ser bättre ut om han ber för en annans räkning. Med 'för' om förbön o. d. *Också den gången grät frun och bad för sig, men förgäves* bad om förskoning. Märk bet. av uttr. som *Han är en sådan där som låter be sig (både en och två gånger)* är nödbedd, som gör sig 'rar', som vill att folk skall ligga på knä för hm. Jfr *Han låter inte be sig två gånger* är inte nödbjuden, tar emot med uppräckta händer, går genast in på saken l. är genast villig att göra det man ber hm om. I en hel del hövlighetsuttr. är bet. ngt bleknad (l. på annat sätt ändrad) se II. 1 nedan. Däremot är bet. fullt levande i uttr. som *Bad han inte om sin hälsning till mig? Han bad (dig) väl hälsa mig? Jag ber om min vördnad för grevinnan.* Likaså i *Frun bad fråga, vilken tid hon skulle komma med kaffet.* Stundom kommer bet. ngt närmare 2, särsk. när det är fråga om bön till Gud l. till högre makter; så snarast när det gäller vanligen högt. uttr. som *Be(dja) gott för ngn* nedkalla välsignelse över l. d. **2**) Andaktsfullt bedja (till Gud). Vanl. bibl., ofta högt. **a**) *Och han bad med hög röst och* ~. *Bed och arbeta! Bedja i Jesu namn. Låtom oss bedja. B. till bords* mindre vanl. **b**) *Slå ring kring de bedjande. En rätt bedjare. Bedjerskorna lågo på knä med anletet skylt.* **c**) *B. sin aftonbön. Den rätt kan bedja sitt Fader vår* ~. *Vid vilken bönen avemaria bedjes.* **d**) *Be till Gud om styrka i prövningen.* Mindre ofta utan 'till'. *Att bedja Gud han själv oss bjöd* Ps. 258. **e**) *Hon bad till Gud för honom var kväll, innan hon somnade. I morgon skall det be(dja)s i kyrkan för prinsessan.* **f**) *Och så blev det åter en liten bedstund hos handelsmannen, som var ortens vinkelpredikant.*

II. Bet.-skiftningar o. särsk. användningar. **1**) Hövlighetsuttr. o. d. **a**) *Jag skall, skulle be om en meter av domestiken och 3 dussin trådknappar. Får jag be om* l., än mer artigt, *finge jag be om grötfatet* skulle ni vilja skicka mig, vill du skicka mig l. ge mig, får jag grötfatet är du snäll. **b**) *Jag ber (att) få tillägga, att föreskriften blott skulle gälla för en månad.* Ibl. även förtretat: *Jag ber (dig verkligen), att du inte vidare talar i den tonen. Inga oförskämdheter, om jag får be, det ber jag dig,* (mer säll.) *jag ber!* **c**) Märk blygsamma, avböjande uttr. som: *Å, jag ber, Ber så mycket, Ber tusen gånger* o. d. = för all del, ingen orsak o. d. **2**) Något mer utpräglade bet.-skiftningar. **a**) Önska. Vanligast i södra Sverge tyckas smtlsuttr. *Be god natt* o. *Be farväl* vara. **b**) Tigga. Mindre vanl. *Gå och be. En som ber.* **c**) Uppmana. *Han bad dem vara vid gott mod och lovade att vara tillbaka till kvällen.* Även förtretat: *Vem bad dig också gå dit? Be honom dra så långt vägen räcker.* **d**) Bjuda. Oftast när det gäller enklare l. mer intima bjudningar. *Be ngn till gäst. Kan vi inte be honom (stanna) till kvällen? Jag bad honom hem på en enkel smörgås. Vilka ämnar du be till faddrar?* **Syn. B) I. 1)** (ödmjukt, vänligt, hövligt) anhålla l. begära, framställa en bön, komma med en anhållan, (mer högt. äro) anropa o. bönfalla; (ibl. nära) anmoda; **2**) (b. för:) b. om tillgift l. förskoning för, fälla förbön l. ett gott ord för; **2**) **a**) göra bön, förrätta (sin) bön l. (sin) andakt, ha umgänge med l. vända sig till Gud i bönen; **c**) läsa l. andaktsfullt uttala l. frambära; **d**) uppsända böner l. rikta sin bön (till); **e**) anropa Guds nåd o. förbarmande (för), nedkalla Guds välsignelse (över); **II. 1**) **a**) var god o. giv l. lämna mig, låt mig få, jag skulle ha; skicka mig osv.; **b**) jag anhåller l. tillåter mig l. tar mig friheten (att); **c**) för all del, ingen orsak, gör ingenting, skadar inte, å visst inte, det var väl ingenting, ingenting att tala om, det talar vi inte om, ibl. ursäkta!; **2**) **a**) önska, bjuda, säga, 'ta(ga)'; **b**) tigga, bettla; **c**) uppmana, (till)säga; ibl. anmana; **d**) (in)bjuda, ibl. anmoda. — **Be(dja) in, kvar** ɯ, **ned** l. **ner** m. fl.; alla till bet. (in)bjuda. — **Bedstund** m. fl. se bedja, särsk. B I. 2 f.

Beduīn, -en, -er; -kvinna; -stam. Nomad av arabisk härkomst (i öknarna i Arabien, Nordafrika osv.), ökenarab.

Begōni|a, -an, -or; -ablad l. -eblad m. fl. Trädgårds- l. rumsväxt, hos oss odlad ofta för bladens, men även för blommornas skull. *På graven hade de planterat storblommiga röda och vita b-or.*

Bēig|e (bäsch l. bēsch); -en l. -et, -er (artplur.); -efärgad. **1)** Ett slags (mjukt, grågulmelerat) tyg av ofärgad ull (till damklänningar). **2)** En obestämd, ljust grågul färg (på tyger).

Be'j, -en, -er; -värdighet. Stavas ibl. (särsk. förr) även 'bey'. Titel för vissa högre turkiska ämbetsmän o. officerare samt för söner av en pascha. Märk *B-en av Tunis* förr titel för den turkiske pascha åt vilken civilförvaltningen av Tunis var anförtrodd; sedermera beteckning för landets regent under turkisk o. nu fransk överhöghet.

Be'lgar|e (bälg- l. bälj-); -(e)n, -e l. oftare **Be'lgier** (bälgier l. bäljer); -n, =. Särsk. om en av de tre huvudstammarna i Gallien på Cæsars tid även **Be'lger** (bälg- l. bälj-); -n, =. **Belgisk** (bälg- l. bälj-); -t; -a (b. kvinna). Till 'belgier' o. 'belger'. *B-a Kongo.*

Bellado'nn|a (-å-); -an, -or; -ablad; -abär. Atropa Belladonna l. av dess blad tillredd drog (innehållande bl. a. atropin). *B-an är en nästan busklik ört, av vars blad man tillreder ett lugnande och krampstillande medel.*

Belletri'st, -en, -er; -isk. Mindre vanl. Skönlitterär författare, vitterlekare.

Be'lling, -en, -ar. Ldls. se benling.

Be'llis (akut); -en, = l. -ar; -bukett. Bellis perennis. *B. finner man blommande och utkommen ur trädgården t. o. m. så högt som vid Fjällnäs i Härjedalen (nära 800 m.). Röda och vita b.* **Syn.** tusenskön(a).

Belvedär, -(e)n, -er. Stavas ibl. ännu 'belveder(e)'. *'B-en på Djurgården' tillhör Skansen och kallas numer Bredablick.* **Syn.** byggnad l. torn l. paviljong byggd för att få friare utsikt, utsiktstorn, utsiktspaviljong, 'skådetorn'.

Bēläte (utt. som ssg; ibl. även belāte); -t, -n; -(s)dyrkan o. -(s)dyrkare (båda åld. för bilddyrkan o. bilddyrkare). **1)** Avbildning. Mest åld. o. bibl. o. särsk. (nedsättande) om avgudabilder. *Avguderi sker därigenom att man dyrkar b-n och skapade ting. Några klumpiga b-n av l. föreställande lapska avgudar. Avguda-, träbeläte.* Ngn gång (nedsättande) om porträtt l. rent bildl. **2)** Avbild. Bibl. **a)** Om människan, ibl. även om Kristus, som Guds avbild. *Gud skapade människan till sitt b., så att hon liknade Gud.* **b)** Om själva likheten. *Guds b. bestod i människans medskapade vishet och helighet, så ock i ~.* **3)** Urbild. Bibl. l. allmännare (men då blott nedsättande). I uttr. *Efter ngns b.* **4)** Varelse, gestalt l. 'träbeläte'. I den förra bet. mindre vanl. Mest ngt vard. o. skämts. *Stå där som ett b.* **Syn.** **1)** (bild)stod, (avguda)bild, ibl. helgonbild osv.; porträtt, konterfej; **2)** avbild, (Guds b. ibl.) människan skapad till likhet med Gud; **3)** urbild, förebild; **4)** 'träbeläte', 'stock', trögbasare, 'målad bock', 'träbock'; varelse, skepnad, gestalt, figur, lekamen.

Ben, -et, =. Två väl skilda bet. **A)** Enkelt. **I.** Motsatt kött (blod, senor, brosk o. d.). **1)** Del av skelettet (hos ryggradsdjuren). I allm. *B-en kunna vara långa (ss. i armarna), platta (ss. skulderbladen l. vissa huvudskålsben) eller slutligen korta (ss. i ryggraden, handloven, vristen). Mager, så man kan räkna b-en i kroppen på honom. I gravarna ha även hittats b. av en del husdjur. Människo-, djur-, fågel-, fisk-, häst-; ansikts-, huvudskålsben.* **2)** Till 1 ansluta sig en mängd uttr. o. användningar. Märk bl. a. **a)** *Det är mycket b. i braxen. Råka få, sätta ett b. i halsen* särsk. när man äter fisk. **b)** Som föda. *Ge hunden ett b. att gnaga på.* Bildl. i liknande uttr. även om människor (som man vill tysta ner l. ge ngt att göra så att de tiga), t. e. *Slänga till ngn ett b.* Märk också *Sitta och skava på ett (kotlett)ben. Kotlett med b-en urtagna.* **c)** Om bestämda ben i kroppen. Mest läk. o. d. och nästan enbart i ssgr. *Armbågs-, käk-, nyckel-, överarmsben. Näsb-et.* **d)** I plur. Ofta friare = jordiska kvarlevor. *Gravar fulla av de dödas b. Hans b. äro förda till Rom för att där jordas. Hundraårig mossa / betäcker hjältens b.* Tegnér. **e)** Sammanställningar. *Kött av mitt kött och b. av mina b.* för att beteckna nära släktskap (även bildl.). *Det var bara skinn och b. [l. b-n och skinn], så mager var han. Han skrek, så att det gick, skar, trängde genom märg och b. [l. ben och märg]* så att det skar i ens innersta. **f)** *Utsuga, skinna ngn in på (bara) b-en.* **g)** Ldls. (mest södra Sv.), ngt vard. *Ha b. i näsan* ha skinn på näsan, vara skarp o. bestämd. **h)** *Dricka märg i b-en* ofta anslutet till bet. II. **i)** Ordspråk o. d. *Göra sig till hund för ett ben(s skull)* för en lumpen fördel låta köpa sig l. förödmjuka sig l. begå ngt nesligt. *Många hundar om ett b.* många sökande till en plats osv. **3)** Ben som substans l. material. **a)** *Avstötning av dött b. B. och brosk.* **b)** *Knivar med skaft av b. Hjort- och älgben förarbetas till tangenter och knivskaft.* **4)** Märk särsk. användningen om valfiskbarder. *B. i snörliv. (Val)fiskben.*

II. Motsatt armar, bål (o. ibl. lår; vanl. räknas dock benet hos människan från ljumskarna till l. till o. med foten). **1)** I allm. *Kraftiga, krokiga, långa, vackra b. Bryta b-en av sig. Bryta av sig högra b-et ovan knät. Hoppa på ett, tre b. Stå på ett b. Åh, han har unga b., han kan gärna springa. Sträcka b-en ifrån sig. Skreva, spratila med*

b-en. Sitta med b-en i kors. Fäkta med armar och b. Dra, släpa b-en efter sig gå med helt långsamma steg. *Han har ett konstgjort b. Insekter med 6 ben eller mera. Fram-, bak-; stork-; träben.* **2**) Till 1 ansluta sig en mängd uttr. Märk bl. a. **a**) 'På benen' i flera bet. Om uppstigning. *Redan kl. 8 voro alla på b-en* uppstigna, (uppe o.) i ordning, i rörelse. *Det värsta är att (om morgnarna) få honom på b-en* få upp hm. Om verksamhet o. d. *Där hade man hela valboskapen på b-en* i gång, 'upptrummade', i rörelse. *Det var torgdag och mycket folk på b-en.* Om hälsa o. d. *Han höll i med arbetet, så länge han kunde stå på b-en, hålla sig på b-en* hålla sig uppe. Om räddning ur svårigheter o. d. *Komma på b-en igen* repa sig (efter en olycka, efter ekonomisk ruin osv.). I fråga om krigsstyrka. *Han hade nu en styrka på 1000 man på b-en* uppsatt o. färdig. Som jäg. om djur som blivit uppskrämt. **b**) 'På (svaga osv.) ben'. *I slutet av förra året, då han redan borde insett på hur svaga, klena, skrala ben affären stod, hans affärer stodo* hur vacklande hans affärsställning osv. var. *Stå på egna b.* vara oberoende, ej bero av ngn, vara sin egen, kunna reda sig själv (både i fråga om ekonomi o. friare l. bildl.). Mindre vanl. är det ngt vard. uttr. *Gå på sina sista b.* 'sjunga på sista versen', befinna sig i sista stadiet av ngt osv. **c**) *Nu visste hon knappt på vilket b. hon skulle stå* av glädje, iver, obeslutsamhet osv.; kunde rakt inte hålla sig stilla, visste inte hur hon skulle bära sig åt. **d**) En del (ofta ngt vard.) uttr. som avse snabb rörelse. *Rör på b-en (l. b-a) nu bara!* rappa på, skynda dig! *Lägga [l. ta] b-en på ryggen* springa allt vad tygen hålla. *Sätta b. under ngn* få ngn i farten (egentl. o. bildl.). *Då ska du se han fick b. under sig! Han kan bruka b-en. Ta till b-s* l. (oftare o. gärna ngt vard.) *till b-en (l. b-a)* springa sin väg, börja springa, gripa till flykten, 'ta till schappen'. **e**) *Slå b-en undan ngn* vid brottning l. slagsmål samt bildl. **f**) *Vända b-en i vädret* ramla baklänges; falla omkull. **g**) *Sticka svansen mellan b-en (och loma av)* om hundar; särsk. vard. även bildl. om människor. **h**) *Spriten hade tydligen gått honom i b-en, såg du hur han vacklade?* gjort hm osäker, svag i benen. **i**) *Ha kvicksilver i b-en, b-a* inte kunna sitta stilla en minut. **j**) *Slå armar och b. av ngn.* **3**) Överfört, om livlösa föremål t. e. byxben, bordsben, stolsben, soffben, vinkelben. **B**) Ssgr o. avledningar. Ssgsformen är *ben-*. Bland avledningar märkas särsk.: **1**) De participiella på *-bent* [särsk. förr även *-benad*] t. e. 'barbent'; 'fyrbent'. **2**) De substantiviska, på *-bening* ss 'tvåbening'. **3**) De substantiviska, zool. på *-bena* ss. 'rödbena' (en vadare med röda ben). **Syn. A**) **II.** (plur.:) nedre extremiteter, ibl. skänklar; (mer vard.:) skankor.

— **Benaktig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. än 'benartad'. **-arbete.** Särsk. konkr. om föremål arbetade av l. i ben. **-art|ad,** -at. *B-ade fenstrålar.* **-beklädd** särsk. naturv. **-beklädnad** dels naturv., dels = benkläder. **-bildande.** Fysiol. *B. vävnad.* **-bildning;** -sprocess. Fysiol. Brukas även konkr. (med plur.). *Fasta b-ar.* **-bit** 'bit av ett ben'; ibl. även 'benig (kött)bit'. **-bricka.** *Nyckelringar med vidhängande b.* **-brott.** Mest då man bryter benet av sig, men särsk. läk. även då man bryter ett ben i kroppen överhuvudtaget. *Enkelt b.* då huden kring detsamma förblivit oskadad. *Komplicerat l. öppet b.* då hudsår uppstått i anslutning till brottet, varvid stundom benpipan blottas. *Ett blott halvläkt b.* **-brut|en.** *B-na renar -skilja sig från hjorden och hålla sig för sig själva.* Märk uttr. *Känna sig alldeles b-en* t. e. om man sovit på ngt mycket hårt, efter en ansträngande marsch osv. (oftare brukas 'ledbruten'). **-byggnad.** *Ha svag b.* **-fast** skr.; mindre vanl. **-fel** t. e. hos häst. **-fisk.** Mest i plur. om en huvudavdelning (Teleostei) av fiskarna. *Till b-arna höra abborre, gädda, ål osv.; däremot icke t. e. hajar och rockor, vilka äro 'broskfiskar'.* **-formig,** -t. Mindre vanl. **-fri.** *B-tt kött. Skinn- och benfri ansjovis.* **-föring,** -en. Om hästar, om exercis osv. **-get.** Skämts. om mycket mager person. **-glas** en vit, nästan ogenomskinlig glassort brukad t. e. till lampkupor. **Syn.** mjölkglas. **-gul.** *Ett b-t pergament* gulnat som gammalt ben. **-hackning** sjukgymn. term. **-hinn|a;** -einflammation. Läk. o. d. Fast bindvävshinna som omsluter ben o. deltar i benbildningen. *Tandvärk beror ofta på b-einflammation i käken.* **-hus.** På kyrkogård inrättat förvaringsrum för människoben (tillvaratagna t. e. vid gravöppningar); även bildl. **-hår|d;** -dhet. **1**) Egentl. *Hava kroppen täckt av ett b-t skal.* **2**) Bildl. *En b-d skolmästarlärdom. Ett nytt lärosystem snart nog stelnande till samma b-dhet som ~. Grundad på en b-t byråkratisk uppfattning.* **Syn. 2**) ytterst hård, förtorkad, mycket torr, saftlös, hårdsmält, 'benig'. **-inflammation.** Inflammation i själva bensubstansen (benmärgen). *Tuberkulös b.* **-kläder** (finare benämning för) byxor, ibl. även kalsonger ('underbenkläder') o. d. **-knot|a.** *En dödskalle med två b-or, lagda i kors. Så att det knakade i b-orna.* **-kross|ningsmaskin**). **-kärn|a.** Fysiol. Kärna där benbildning sker. *I brosket bildas b-or, kring vilka benbildningen fortgår.* **-lim** av ben tillverkat lim. **-lind|a.** *Benen upp till knäet måste hållas varma, vartill de långa b-orna (puttees) lämpa sig utmärkt. Marschkängor, sockor, b-or. Reklamb-a, längd 240 cm., i*

grå militärfärg. **-läder** t. e. för bilister o. motorcyklister. **-lära** svensk men mindre vanl. benämning för 'osteologi'. **-lös;** -het. **1)** Utan ben (i kroppen). *Ivar Benlös.* **2)** *Underliga b-a gestalter som rullade sig fram.* **-massa** bensubstans l. ibl. samtliga benen i en (djur)kropp. **-mjöl;** -sfabrik; -skvarn; -stillverkning. Pulver tillverkat av ben, brukas som gödningsämne. *I Sverge började man på 1830-talet bereda ett grovt b. på benstampar. Det ångpreparerade b-et är befriat från fett.* **-märg.** *Gul b. eller märg i vanlig bemärkelse* med fett utfylld benmärg. *Röd b.* den ursprungliga b-en, kvarstår hela livet i vissa ben, är bildningshärd för bl. a. röda blodkroppar. **-pans|ar;** -rad (blott till I). **I.** Naturv. *Stjärten försedd med ett tjockt b-ar. Huvudet b-rat som hos spiggfiskar.* **II.** Pansar för benen, benskena. **-pip|a.** Den mellan ledknotorna befintliga rörformiga bendelen i långa ben. *B-an stack fram ur överarmen.* **-plåt.** Särsk. zool. *Kroppen [hos dessa fiskar] utan fjäll, naken eller med b-ar.* **-rang|el,** -let, -el (best. plur. -len); -elsman (mest skönl. i best. form om döden, liemannen). Mest ngt vard. l. ock högt. Vanligen om människor. *Avbilda döden såsom ett vederstyggligt b-el.* Naturv. om människa l. djur. *Människans b-el innehåller (efter olika räkningssätt) 200—261 ben.* Bildl. t. e. *Mager och gänglig var han, ett riktigt b-el* så utmagrad att alla benen syntes. **Syn.** benstomme, skelett (det vanliga skriftspråks- o. fackordet); bensystem. **-ring** r. av ben (även zool.); r. om benet (t. e. i fråga om naturfolk). **-rörelse** gymn. **-röt|a;** -efistel; -(e)sår. Inflammatorisk förstörelseprocess i ngt av skelettets ben. **-skena** del av (äldre) vapenrustning. **-skärningsmaskin. -skärva. -sköld.** Zool. *Kroppen naken eller med b-ar.* **-stamp** för krossning av ben till benmjöl. **-stomme.** *Vid engelska sjukan är b-n uppmjukad.* Ibl. även bildl. **-ställning** t. e. i fråga om bilder l. om hästar osv. **-svag** mindre vanl. = svag i benen l. ibl. knäsvag. **-svarvare. -system.** *Människokroppens, handens b.* **-såg. -sår.** Läk. Nästan endast om svårläkta sår på underbenet i anslutning till störd blodcirkulation (åderbråck). **-tapp** särsk. om kvicket i nötkreaturs horn. **-vandl|as;** -ing. Fysiol. o. d. Förvandlas till ben(substans). **-ved.** Evonymus (särsk. europæa). Ibl. ännu även om try (Lonicera xylosteum) l. om röd kornell (Cornus sanguinea) m. fl. **-väv.** Läk. osv. 'Bindesubstansvävnad' inlagrad med kalksalter till benmassa. *B-en är den vävnad, varav benen i djur- och människokroppen bestå.* **-vävnad** benväv. **-äkta.** Om en avart av äkta porslin, vari ingår vitbrända kreatursben. *Kaffeservis i b. porslin. B. porslin är i allmänhet genomskinligare och vitare än det hårda (äkta) porslinet, men ej förglasat som detta.*

— **Ben|a**[1], -ade, -as; [-ing]. **1)** Blott i fråga om fisk. *B-ar du strömmingen eller äter du den med benen?* **2)** Ngn gång även hos oss bildl., ett bruk som i Finl. är vanligt. **Syn. 1)** befria (fisk) från ben, ta bo'rt benen ur l. från; **2)** omsorgsfullt skärskåda, dissekera, 'peta i'. **Bena sönder** ɯ, **ut** ɯ. — **Benig,** -t, -are; -het (med konkr. plur.). **I.** Huvudbetydelserna. **1)** Om kött o. fisk. *B. kalvstek. En fin, men något b. fisksort.* **2)** Bildl. Vanl. ngt vard. *Saken var b., b-are än jag tänkte mig. Nya b-heter, som kunde fresta ett klipskare huvud än hans.* **II.** Ngn gång träffas även bet. 'benaktig, benartad' samt bet. 'knotig, mager'. **Syn. I. 1)** med mycket ben, full av ben; **2)** kinkig, krånglig, svår(utredd), trasslig, invecklad, svår att reda ut l. att reda sig med l. att fatta, svårfattlig. — **Bēnling** l. **Belling,** -en, -ar. Ldls. l. fackligt. (Vanl. avdraget) skinn på djurben. *Ett kattskinn med kvarsittande b-ar. Fordom förekommo skidor, som på undersidan voro beklädda med bellingar (skinnet på renens eller älgens ben) med håren riktade bakåt. Skjutväska av älgbelling.*

Ben|a[2], -an, -or. *Har han rak eller sned b-na? Ha b-an mitt i pannan. Han är allt lite snobbig, se bara på den vårdade b-an i nacken.* — **Ben|a**[3], -ade, -as; [-ing]. *B-at, slätkammat hår. B-a håret mitt i hjässan.*

Benediktīn, -en, -er l. **Benediktīn|er,** -ern, -er; -(er)likör (munklikör); -(er)munk; -(er)orden. Munk tillhörande den om andlig o. materiell odling förtjänta orden, som leder sitt ursprung från Benedikt av Nursia.

Benefi'ceföreställning (-fiss-). (Teater)föreställning till förmån för ngn (vanl. ngn uppträdande).

Bengāl, -en, -er l. **Bengāl|(i)er,** -(i)ern, -(i)er. Hindu från l. i Bengalen. **Bengālisk,** -t; -a (kvinna o. språk). **1)** *Det b-a språket, b-an, talat i Främre Indien, kallas i facklitteratur vanligen 'bengāli'.* **2)** Märk särsk. *B. tiger* kungstiger. *B. eld, belysning, tändsticka* om färgad (fyrverkeri)eld.

Bensīn, -en l. -et; -driven; -fat; -förbrukare; -kanna; -motor; -tvätt; -ånga. De lättflyktigare produkterna som erhållas vid destillering av petroleum. Utom sin användning i motorer har b-en betydelse även som fläckmedel (den löser fett). *Den mera lättflyktiga b-en. Huvudparten av b-drivna automobiler och motorbåtar. Då bristen å b. antagligen kommer att bli mycket kännbar för varje b-förbrukare. B-ångorna äro tyngre än luften. Fläckuttagning medelst b.*

Be'rb|er, -ern, -er; -erstam; -isk. Om huvudbefolkningen i Berberiet l. Barbareskstaterna (den hamitiska urbefolkningen där). *Kabylerna i Algeriet äro b-er.*

Be'rberis (akut); -en; -buske (vars plur. ersätter den felande plur. av det enkla ordet); -bär. Vanl. om Berberis vulgaris, men även om andra b-arter. Växten l. bäret.

Berg (bärj); -et, =. De två huvudbet. äro i allm. väl skilda, även då de brukas bildl. (jfr dock A I. 2 c). Bet. III. träffas nästan endast i ssgr. **A**) Enkelt. **I.** Om upphöjning. **1**) Allm. *B. och vatten bilda ett lands naturliga grundritning* Geijer. *B-et och slätten. För att i geografisk mening kallas ett b. bör en höjd vara minst 300 m. Höga b. begränsade synkretsen i nordost. Uppför de brantaste b. Är man en gång uppe på toppen av b-et, kan man* ~. *B-et stupar här så gott som lodrätt. Vid foten av b-et l. vid b-ets fot ligga några stugor. I b-ens innandömen. Eldsprutande b. Sinai b. B-et Rigi. Västgötab-en. Utsikts-, krit-, vinberg.* **2**) Märk bl. a. **a**) Sammanställningar. *Höga b. och djupa dalar. Över berg och backar. Maningen gick över, kring b. och dal. Över b. och dalar. I skog och (på) b. Skogar och b. B. och kullar.* **b**) Ordspråk o. d. *Stark nog att kunna försätta b.* ändra bergens läge, förmå vad som helst. *B-et födde en råtta* så litet blev det av det som börjat så stort. *Kommer inte b-et till Muhammed, får väl Muhammed komma till b-et* vill du inte komma hit, får väl jag gå till dig. *Göra b. av sandkorn, mullvadshögar* l. *Göra sandkorn, mullvadshögar till b.* blåsa upp en bagatell, göra väsen för ingenting. **c**) Ldls. äro: *Bo i b-en* bland b-en, i bergsbygden. *Belägen alldeles under b-et* nedanför, vid foten av. I Norrland sättes 'berg' ofta i motsats mot 'väl' (som höjer sig över skogsgränsen, men dock om sommaren är snöfri) och 'fjäll' (som i regel ej ens på sommaren är fritt från snö). **d**) I uttr. 'som berg' (= fast, säkert, orubbligt, ibl. hårt) närmar sig bet. ofta II. *Jag försökte få bort kådan, men den satt som b. Den man litat på som b.* **e**) Friare o. bildl. *Vågor stora l. höga som b. Is-, moln-, vågberg. Ha (hela) b. av brev att besvara.* **II** Om massa. Ofta motsatt 'jordens lösare beståndsdelar'. Ofta i fackspråk. **1**) Allm. *Jag hade ej grävt en meter förrän jag stötte på b., (själva) b-et. Grav uthuggen ur (själva) b-et. Där b-et ligger i dagen.* **2**) Märk bl. a. **a**) Ordspråk o. d. *Nöd bryter b. Han tror, att han kan bryta b.* förmå allt. **b**) Om bergart ss. malmförande eller icke. *Ofyndigt b.* **c**) I gruva lösbruten stenmassa. *Från störtschakten tappas det malmhaltiga b-et i vanliga ovala gruvtunnor.* **III.** Nästan endast i ssgr (särsk. som första ssgsled); som enkelt snarast om äldre fhdn. Bergverk o. d. **B**) Ssgr. **1**) Förleden *berga-* är skönl. o. brukas särsk. i sagor; den växlar ofta med berg- o. ibl. även bergs-. **2**) *Berg-* är den vanligaste ssgsformen, men en mängd ord som ha denna form kunna även uppvisa bergs-. **3**) Ssgr med formen *bergs-* uttalas i stora delar av västra o. södra Sverge vanl. med akut, icke med grav. Är bet. 'bergverk' l. d., brukas nästan uteslutande denna form. **Syn. A) I.** (ibl.): klippa, (bergs)höjd, (mer l. mindre nära stå:) vål, fjäll, alp, upphöjning (på jordytan), kulle; **II.** klippa, hälleberg, ibl. bergart, lösbruten stenmassa, lösbrutet berg, 'brott'; **III.** bergverk, gruva; bergslag.

— **Bergart;** -bildande (t. e. mineral; fackligt); -skarta; -(s)lära (petrografi). En av ett l. flere mineral l. mineralbitar bestående stenmassa, som utgör en mer betydande del av den fasta jordskorpans byggnad. *Marmor är en b. som består av ett enda mineral, kalkspat; granit och gnejs bestå av minst tre mineral. Lagrade eller skiktade b-er i motsats mot massformiga. Undervisning meddelas vidare i tillämpad bergartlära och gruv-vetenskap samt* ~. **-artad. -beck** naturlig l. egentlig asfalt. **-blandad.** *B. malm.* **-blått** en blå målarfärg. **-borr;** -maskin; -ning (med plur.); -ningsmaskin. Borr för åstadkommande av borrhål i berg. *B-ning förekommer även i stor utsträckning för undersökning av malm- l. kollagers vidd och mäktighet, ävensom, enligt en av A. E. Nordenskiöld given idé, för vinnande av dricksvatten.* **-botten** havs- l. sjöbotten o. d. bestående av berg; berggrund. **-bunden.** *Och marken syntes högst mager och b. B. skogsmark.* **Syn.** där berggrunden här och där går i dagen. **-fast;** -het. **1**) Egentl. *Stenen gick ej att rubba, den var b.* **2**) Mer l. mindre bildl. *En b. tro, vilja. Hennes b-a trohet. Där han stod, b. och säker och häftade blicken vid* ~. *Sluta sig b. samman.* **Syn. 1**) klippfast, (som sitter) fast i berget; **2**) orygglig, som berg, järnfast, orubblig, trygg, (fullkomligt) säker l. pålitlig. **-fin.** I uttr. *B-t silver* (i det närmaste) rent. **-fri.** Skr., mindre vanl. *Visingsö, i det hela b-tt och skoglöst.* **-grav** om begravningsplats; om större dike. **-grönt** en grön målarfärg. **-gubbe.** *Tre skattgrävare hade på Härnön råkat ut för b-n, som gjort den ene blind, den andre halt och den tredje döv.* **Syn.** berg(a)troll, bergjätte. **-hund** hund som tillhör 'bergfolket', bergtrollens hund. **-hård** mindre vanl. **-hälsa.** *Den, han har en b.!* järnhälsa, stark o. alldeles obruten hälsa. **-jätte.** Även om väldiga berg. **länt,** =, -are. Även 'bergländ' (som denkön) samt mer säll. 'bergländig'. *I de bergländare delarna av landskapet.* **Syn.** med berggrunden här och där i dagen, bergig, berguppfylld. **-lös.** Skr. *Ett nästan b-t land.* **-mästar|e;** -befattning; -distrikt. Tjänsteman i bergsstaten som har sig anförtrodd närmaste tillsyn över bergshan-

teringen, särsk. gruvdriften. *B-e i Gävle—Dala b-distrikt. B-na ha bland annat att meddela mutsedlar. Riket är indelat i sex b-distrikt.* **-nymf** oread. **-olj|a;** -ebrunn; -edistrikt; -eförande. En i berglager förekommande brännbar vätska, varav fotogen framställes. *B-an är gul till mörkbrun, lättare än vatten, flyktig och lätt antändlig. Europas förnämsta b-edistrikt är beläget i trakten av Baku. B-eförande lager.* **Syn.** petroleum, nafta. **-omkransad** skönl. **-ras**[1], -et, =. Även om det nedrasade. **-ras**[2] se nedan under ssgr med berg- l. bergs-. **-rese.** Bergjätte. Även om väldiga berg. **-spräng|are;** -ning (med plur.; även konkretare); -ningsarbete. *Mellan Katrineholm och Norrköping har man för järnvägen måst utföra betydliga sjöfyllningar och stora b-ningar.* **-syra** vatten som trängt ned från närliggande höjder o. gör trakten nedanför vattensjuk. **-säker.** Ngt vard. *Att det var just så det tillgått, det var han b. på* fullkomligt viss på. **-ta|(ga);** -gning (med plur.). Mest i perf. part., som verbalsubst. l. överhuvud i pass. *Den bergtagna. Unga flickor bergtagas, och nyfödda barn bortbytas.* Även bildl. *Jag trodde, du blivit b-gen, då du aldrig kom. B-gen av det förgångna, av sina egna dystra grubblerier.* **Syn.** ta i'n till sig i berget; (b-gen ibl.) fullständigt gripen av l. borta i. **-uppfordring;** -sverk. Bergs. **-uppfylld. -vandr|are;** -erska; -ing (med plur.). **-verk;** -sdrift (bergsbruk, bergshantering, bergverksindustri, bergverksrörelse, ibl. nära gruvdrift); -sidkande o. -sidkare (mindre vanliga för 'bergsbruksidkande' osv.); -slexikon; -sstyrelse (särsk. om bergsöverstyrelsen o. vederbörande bergmästare). Industriell anläggning för framskaffande av mineral ur jorden (o. förädling därav); särsk. om gruva o. gruvfält med allt vad därtill hör. *Det äldsta b. som hos oss omtalas i urkunderna är Stora Kopparberget.*

— **Berg(a)- l. Bergsdrottning.** I sagor o. d. *Bergadrottningens hämnd. Sägner om berg(s)drottningar.* **-folk.** Två skarpt skilda bet. **1**) Ssgsformen 'berga-' saknas. *Ett vilt berg(s)folk som afganerna.* **2**) I sagor o. d. Ssgsformen 'berga'- träffas även, (ehuru sälls.); formen 'bergs-' är mycket sälls. *Som hört bergfolket tala inne i högen.* **-konung** l. **-kung.** I sagor o. d. Den vanligaste formen torde vara 'bergakungen'. *Statt upp, du höga bergakung, drag låsen ifrå! I bergakungens rike förglömma släkt och vänner, tidens gång och själens frälsning.* **-port.** Ssgsformen berga- träffas blott i 'sago-'betydelsen. I 'egentl.' bet. brukas endast berg- l. bergs-; dock är ordet 'bergpass' vanligare; jfr emellertid 'Lapp-porten'; även 'dörr' brukas i liknande fall: Lundörren, Ekorrdörren. **-sal.** I sagor, dikter osv. Oftare: 'bergakungens sal'. **-troll.** S-formen minst vanlig. *Rik som ett bergtroll. Bergtrollens boningar. Ett rikt och mäktigt bergatroll, som kallades Hobergsgubben.*

— **Berg(s)ande.** Skönl. *Skogs- och bergsandar.* **-arm. -backe.** Mest utan -s-. *En b., bevuxen med några tallar* bergknalle, bergig backe. **-bana.** *Bergbanan vid Åre. Skansens bergbana.* S-formen förekommer endast i bet. 'järnväg i bergstrakt'. **-bestig|are;** -erska; -ning (med plur.); -ningsskor. *Min första b-ning.* **-bild|ande;** -ning (med plur.; även konkr. = bergsformation). *Basalt finnes, uppträder b-ande i ~.* **-bo.** Nästan alltid med -s-. *B-r, slättbor och skogsbor.* **-brant.** *Utför b-erna.* **-brott.** *Svartgraniten brytes här direkt från egna b.* **-bryt|are;** -ning (med plur.). Särsk. om arbete i dagen. **Syn.** gruvbrytare; gruvbrytning. **-by** mest med -s-. **-bäck** o. **-dal** bägge mest utan -s-. **-formation** bergbildning (ofta om geologisk formation); bergform. **-fot.** Nästan endast med -s-. Mest i best. sing. **Syn.** berg(s)rot. **-fäste** o. **-fästning** bägge mest utan -s-. **-grotta. -grund;** berggrundskarta (aldrig bergs-). *Vila på b. Där b-en träder i dagen.* **-grupp. -gud** mest med -s-. **-hauptman;** -sdöme. Nästan alltid med -s-. Förr: tjänsteman i vissa bergslager (särsk. Falu o. Sala) motsvarande de nutida bergmästarna. **-häll** mest utan -s-. **-hög,** adj. Mest utan -s-. Mindre vanl.; mest skönl. **-kam** o. **-kedja** bägge mest med -s-. **-kittel** kitteldal. **-klack** stupar på ena sidan brant ned. **-klint. -klippa. -klyfta. -klättr|are;** -ing (med plur.). **-knall(e)** kal (mindre) klippa. **-knut** från vilken bergarmar utskjuta. **-kristall;** -sbrosch (aldrig bergs-). Mest utan -s-. Kristalliserad kvarts. *Klart som b. Brosch av b. Violett b. eller ametist.* **-krut** grovt krut avsett för bergsprängning (ännu ibl. brukat, då man vill så litet som möjligt skada de lössprängda partierna). **-kulle** mindre berg, kulle; kulle som består av hälleberg, klippa. **-kägla. -lager** nästan alltid utan -s-. **-land** o. **-landskap** bägge mest utan -s-. **-luft. -massa** o. **-massiv** bägge vanl. utan -s-. **-mur. -natur. -parti. -pass. -platå. -rand** mest utan -s-. **-ras**[2]. *Kor av b.* motsatt t. e. låglandsras. **-ring.** Vanl. utan -s-. Sjöv. I berg fäst järnring till förtöjning osv. **-rot.** Mest utan -s-. *Bergroten nedanför dess tvärbranta hammare är ~.* **-rygg** numer mest en bergkedjas översta del. **-rå,** -(e)t l. -n, -n l. -r. Mest med -s-. **-salt;** -lager. 'Stensalt', koksalt förekommande som inlagringar i berg (mycket säll. bergbildande). *I Sverge känner man inga b-lager.* **-sida. -sjuk|a.** Mest utan -s-. Illamående vid hastigare förflytt-

ning till större höjder. *Först vid 5,000 meter började vi få känning av b-a(n).* **-sjö. -skott** sprängskott i berg l. gruva. **-skred** även om den glidande l. nedglidande massan. **-skreva. -skärning.** *Tunnel eller öppen b.?* **-sluttning** mest med -s-. **-slätt. -spets. -springa. -stad.** Mest med -s-. **1**) Stad i bergstrakt. **2**) I bergslag belägen stad som driver bergsrörelse (o. förr hade särskilda privilegier). **-sträcka. -sträckning. -tall.** Mest utan -s-. Dels om exemplar av vanliga tallen som på berggrund fått förkrympt form; dels om den hos oss ofta odlade Pinus montana, som även kallas 'bergfur'. **-topp** o. **-trakt** bägge mest med -s-. **-udde. -uv;** -(s)bo; -unge. S-formen sälls. o. snarast skönl. Det enkla ordet 'uv' föredras ofta, särsk. i ssgr. Bubo bubo (Strix bubo). Den största av alla ugglor. *B-en tar råttor och kråkor, men förgriper sig även på jaktbart vilt.* **Syn.** uv. **-väg. 1**) Med l. utan -s-. *Branta bergvägar.* **2**) Blott med -s-. Mest smtl. *Gå bergsvägen* ägna sig sig åt bergsvetenskapen. **-vägg** nästan alltid utan -s-. **-väsen(de).** Mest med -s-. Bergverksväsen(de). **-ås.** Mest utan -s-. Även om själva kammen.

— **Bergsakademi.** Om utländska (särsk. tyska o. österrikiska fhdn). *B-erna i Freiberg (Sachsen) och i Aachen äro bland Europas förnämsta bergsskolor.* **Syn.** (ibl.) högre bergsskola. **-artilleri;** -pjäs. **-bruk,** -et, [=]; -sidkande; -sidkare. Plur. förekommer, men blott i den sälls. bet. 'bergverk'. *Det svenska b-ets historia. Idka, driva b.* **Syn. 1**) bergsdrift, bergshantering, bergsrörelse, bergsbruksdrift, bergslagsrörelse, bergsmannahantering, bergverksdrift, bergverksindustri, (ibl. nära) gruvdrift; **2**) bergverk, (ibl. nära) gruva l. hytta. **-brukare** mindre vanl. för bergsbruksidkare. **-bygd. -drift** bergsbruk. **-elev** elev vid (högre l. lägre) bergsskola. **-examen.** B., som upphävdes genom Kungl. förordning av 1 nov. 1907, avlades vid universitet sist år 1890. Sedan 1886 brukas ordet om examen från Tekniska högskolans fackskola för bergsvetenskap. **Syn.** (ibl.) examen till bergsstaten. **-hantering.** De vanligaste slagen av b. äro: gruvdrift, hyttdrift, förädlingsverk o. bergsmekanik. *Den svenska b-ens utveckling.* **-historia** o. **historisk** brukas bägge om bergshanteringens historia. **-ingenjör.** Tekniskt bildad person som ägnar sig åt bergshanteringen. Ordet är icke officiell titel, men har särsk. brukats för att ange att man genomgått ngn av Tekniska högskolans i Stockholm avdelningar för bergsvetenskap. På senaste tid har titeln börjat anläggas även av dem som genomgått bergsskolorna i Falun l. Filipstad samt av personer som utan teoretisk underbyggnad ägna sig åt bergshantering. **-kanon. -kemi. -kemisk.** *Tekniska högskolan i Stockholm har en b. avdelning.* **-kemist. -kollegi|um.** B-um var bergsöverstyrelse från 1649 (då b-et efterträdde 'bergsamtet') t. o. m. 1857, då b-ets göromål övertogos av kommerskollegium; redan 1828 hade dess domsrätt överflyttats på allmänna domstolarna. **-kunnig** kunnig i bergsbruk. **-lag,** -en l. (särsk. förr l. då det betecknar modärnt bolag för bergsbruks bedrivande) -et, -er l. =; -sallmoge; -sbanan (se ex. nedan); -sbygd; -sstyrelse. Förr distrikt med privilegium att driva bergsbruk. Nu har ordet knappast ngn bet. i förvaltningshänseende, men brukas om orter där bergshanteringen är huvudnäring l. om sammanslutning för drivande av bergsbruk inom viss ort. *Sala b. var ett silverbergslag. Sala b. har nu upphört som bergsbruksidkande förening. När b-et (dvs. Stora Kopparbergs b.) år 1888 omdanades till aktiebolag.* Märk särsk.: *B-en* brukat som egennamn (= den på bergverk rika trakten i norra Västmanland o. angränsande landskap). *B-ernas järnvägar* Bergslagsbanan: Falun—Göteborg (jämte grenbanan till Filipstad). **Syn.** ibl. bergsbruksdistrikt. **-man,** -nen, -män [l. männer]; -na- l. -shantering m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Nutida bet. **a**) Innehavare av hemman(s del) l. tomt i bergslag, särsk. järnbergslag (oavsett om han bedriver hyttebruk l. ej). **b**) Allmännare: person som förstår sig på l. ägnar sig åt bergsbruk. **2**) Tidigare bet. Innehavare av bergsmanshemman som ägde skyldighet att bedriva hyttebruk (blåsa tackjärn) o. använda sina skogar till kolning. **II.** Ssgr ha antingen formen *bergsmans-* l. ock därjämte formen *bergsmanna-*. Den senare är ngt åld. o. ofta litet 'förnämare'. **1**) Bergsmans-. *B-sbloss* förr brukat vid gruvarbete; nu blott vid turistbesök. *B-sdräkt. B-shemman* hemman inom bergslag (i kameral mening med vissa skyldigheter). **2**) Bergsmans- l. bergsmanna-. *B-s- l. b-nahantering* bergsbruk. *B-s- l. b-nanäring. B-s- l. b-nasläkt* m. fl. **-predik|an;** -ning (med plur.). Nästan endast om *Jesu b-an.* **-pynt.** Mindre vanl. Ngn gång utan -s-. *Halkade mot nästa b. och försvann.* **Syn.** liten bergsspets l. bergsudde. **-råd;** -stitel; -sämbete; -i'nna. Förr ledamot av bergskollegiet med högre rang än 'bergsassessor'; i Finl. ännu kvarlevande, men blott som hederstitel. **-rätt.** Om äldre fhdn. **-rörelse.** *Driva b.* **-skol|a;** -undervisning. B-or meddela teoretisk o. praktisk undervisning i bergsvetenskap (bergskemi, metallurgi, tillämpad bergartlära, gruvvetenskap, bergsmekanik osv.). *Sverge har tre b-or, en högre i Stockholm, numer sammanslagen med Tekniska högskolan, samt två lägre, b-orna i Falun och Filipstad.* **-stat;**

-stjänsteman. Mest i best. form. B-en lyder under kommerskollegium o. består av 6 bergmästare o. 6 gruvingenjörer. **-term** bergverksterm. **-vetenskap;** -sman; -lig. **-överstyrelse** är f. o. m. 1858 (efter bergskollegiets upplösning) kommerskollegium.

— **Bergig,** -t -are; -het. *Vårt b-aste landskap.* **Syn.** uppfylld av berg; (ibl. nära:) backig l. stenbunden l. stenig.

Bergamo'tt (bärgamått); -en, -er; -smak. Namn på en del små, runda päronsorter (särsk. 'höstbergamott').

Berge'ns|are (-jän- l. -gän-); -ar(e)n, -are; -isk; -iska (kvinna o. dialekt). **Berge'nser,** -n, =. Mindre vanl. än 'bergensare'.

Berlīn|are, -ar(e)n, -are; -sk; -ska (kvinna o. dialekt). **Berlin(er)blå,** -tt (även som subst.). Mer säll. 'berlinblå'. Färgen förekommer i mörkare o. ljusare skiftningar. *Rent b-tt är mörkblått.* **-dialekt.** Oftare 'berlindialekt'. — **Berlinerbröd** ett slags småbröd av mandeldeg.

Berlo'ck (-å-); -en, -er; -kedja; -medaljong. Litet hängsmycke, särsk. vid klockkedja, prydnadssak som bäres hängande vid urkedja, hängprydnad vid klockkedja.

Bernhardīner, -n, =; -hund; -munk m. fl. se II. Ibl. även 'bernhardin' både som enkelt o. i ssgr. **I.** Enkelt. **1)** Munk tillhörande cisterciensernas av den helige Bernhard reformerade orden, cistercienser, S. Bernhardsmunk, bernhardinermunk. **2)** Mindre vanligt för ssgn 'b-hund'. **II. 1)** *B-erbroder. B-erkloster. B-ermunk. B-ernunna. B-erorden.* **2)** *B-erhund* Sankt Bernhards-hund (även skrivet Sankt-bernhardshund).

Bersā, -n [l. -en], -er; -träd. *Anlägga b-er. I en skuggrik b. Just i ingången till b-n. Syrén-, lind-, lönn-; trädgårdsberså.* **Syn.** lövsal, ibl. buskrundel.

Bes|a, -ade. Ldls. (södra o. sydvästra Sv.) för kesa, springa för bromsen (om nöt kreatur).

Besi'ck, [-en l. -et]; -markerare (av trä); -spel(are). Ett kortspel vanl. spelat av två.

Besk[1], -en, -ar. Vard. Sup tillsatt med malört l. d. *Få sig en (morgon)besk.* — **Besk**[2], -t, -are; [-aktig]; -het (med plur. t. e. i bet. 'b-a yttranden'). Blott om smak samt bildl. **1)** Egentl. *Känna en b. smak i munnen. B. eftersmak. B. som malört, som galla. B-a droppar, kryddor. När råttan är mätt, smakar mjölet b-t. Lärdomens rot är b., men frukten söt.* **2)** Bildl. *Säga ngn b-a, de b-aste sanningar, b-heter. Samma svårbeskrivbara blandning av hänförelse och b-t förakt som ~. En tämligen b. kritik. Ett synnerligen b-t svar.* **Syn. 1)** (ibl. nära) bitter; **2)** amper, skarp, från, ibl. 'syrlig'. — **Besk|a,** -an. Ordet tycks vinna spridning. *Det bäjerska ölet lämnade en ännu mera obrukbar jäst i anseende till dess alltför stora b-a. Kålroten är sötare än rovan och äger icke dess b-a.* **Syn.** beskhet, besk smak, egenskapen att vara besk. — **Beskn|a,** -ade. Mindre vanl. Även bildl. **Beskna till.**

Be'sman (vanl. grav); -et [l. -en], = [l. -er; blott ldls. besmän l. besmänner]. Ibl. även 'betsman'. En handvåg (vanl. bestående av en järnstång) med fast viktklump i ena ändan o. upphängningskrok (för det som skall vägas) i den andra; handtaget o. dess egg äro flyttbara.

Bessarāb, -en, -er l. **Bessarāb|ier,** -iern, -ier; -isk. Invånare i det sydryska guvernementet Bessarabien.

Be'ssemer (vanl. akut); -n; -blåsare; -blåsning; -järn; -metall; -metod; -process; -stål; -verk. Bessemerstål, b-järn, b-metall = stål l. smidesjärn framställt gm den av H. Bessemer uppfunna (o. av svensken Göransson förbättrade) färskningsmetoden. *Göt av b. eller martinmetall. År 1902 framställdes i Sverge 84,000 ton b-stål, utgörande 30 % av hela vårt lands ståltillverkning. B-processen har under de senare årtiondena fierstädes fått vika för martinprocessen.*

Bēst (även uttalat be'st l. bä'st); -en, -ar. Gärna ngt vard. Brukas ofta om i sammanhanget nämnt djur för att framhålla det som grymt, vilt, motbjudande i. ock omåttligt stort; ngn enda gång om 'oskäligt djur'; ofta om människa som är rå o. djurisk och slutligen med mer urblekt bet. som vanligt skällsord. *Det var en stor b., må du tro, minst 8 kilo!* t. e. om en fångad gädda. *Den b-en ville inte lyda tygeln. Bakelsebest.* Vard. kan det ibland uttrycka beundran *Det var (mig) en b. att ha vuxit.* **Syn.** vilddjur, odjur, ibl. åbäke l. koloss; ej bättre än ett oskäligt djur, omänniska; ibl. grobian; as, lymmel, kanalje, rackare; baddare, huggare. **Bestiālisk,** -t. *B. grymhet.* **Syn.** ovärdig en människa, djurisk, rå, vild, tygellös, omänsklig, grov o. brutal, djuriskt grym. **Bestialitēt,** -en, [-er; t. e. om handlingar]. Djuriskt beteende osv.

Bet[1] 'huggtand' o. d. se bete[3].

Bet[2], -en, -ar; -delning; -summa. I spel. *Lägga sig för (enkel) b.* sätta sin bet utan att spela spelet. *Ta hem, in en b. Går vingel icke hem, får man sätta, sättes två b-ar. Har du många b-ar ute? Hur hög är, vad gäller b-en? Vi tar väl, spelar väl 50 öre (b-en).* Ofta om liten rektangulär spelmark. *Pinnar, runda och b-ar.* Jfr även bet[3] I. 2. **Syn.** (enhet för) straffinsats (vid förlorat spel l. ibl. vid fel mot spelreglerna). — **Bet**[3], oböjl. pred. adj.; möjligen ibl. att fatta som adv. **I.** Egentligt; i spel. **1)** *Bli, gå b.* förlora (spelet), tappa, erhålla ett stick (ett spel) mindre än som erfor-

dras för att gå hem (l. vid spel då man ej skulle ta ngt stick = erhålla ett stick). *Spelet kan gå b., men det kan också gå hem. Gå b. i vira i högsta färg. Bli b. på sådana kort! Får vi ett spel till, är han b., har vi gjort honom (till) b., satt honom b.* 2) Märk med anslutning till substantivet *Gå enkel b.* **II.** Bildl.; ofta utan att anslutningen till speltermen är medveten. Oftast ngt vard. *Där blev han (illa) b. Försöker du gå smygvägar, så kan jag säga dig, att det ska du bli b. på (l. för). Nej, försök inte; där är du b.! Detta var en tillfällighet, som gjorde själva Mickel b. Du tycker jag är skarp, men mot bror min blir jag ändå b. Hon var inte så b. till att spinna, så liten hon var* ngn gång utan 'till'. *Det får du henne inte b. på.* **Syn. I.** jfr ovan första ex.; **II.** som misslyckats l. kommit till korta l. icke lyckats (gå i land) med, 'stukad', 'kuggad', lurad, som dragit det kortaste strået l. 'blivit satt' på ngt.

Bet[4], subst. I några uttr. med prep. 'i' (säll. 'på'). I vardagsspråket är, åtminstone i Uppsverge, uttr. med '(i) vall' vanligare; l. också liksom i skr. 'på bete'. 'I bet' torde huvudsakligen, åtminstone häruppåt landet, anses skönl. *På den branta sluttningen däruppe, där korna gå i b. Föra sina får i b. Släppa boskapen i b.* Uttr. *Rida i b.* förefaller sälls. (för 'rida i vall'). **Syn.** bete, 'vall', betning, (ibl. nära:) betesmark. — **Bet|a**[1], -ade, -as; -ning. **I.** Om (växtätande) djur, särsk. boskap. 1) Utan obj. *Klockarens ko får b-a på kyrkogården. På 80-talet b-ade ännu fåren på taket av S:t Nikolai ruin i Visby. Kreaturen b-a på ängen. Om våren, innan ännu korna släppts ut på betning.* Om andra djur: *B-ande grågäss. Där gick björnhonan och b-ade i myren.* 2) Med obj. betecknande växter, löv o. d. l. ibl. mark, fält o. d. Mest i pass. *Brådden b-as av boskapen med största begärlighet. Rådjuren b-ade i lugn den höga rågen. Dylika vallar böra icke b-as förrän mot sensommaren.* **II.** Med personsubj. 1) Med obj. betecknande mark o. d. Numera mindre vanl. *Byalaget b-ar gemensamt den utmarken.* 2) Med djur-betecknande obj. *En ko, som b-as av en man, som ~. B-a sina får på en äng. B-a sina hjordar. Lappar b-ade här sina renar på fjällhedarna.* Mindre vanl. äro uttr. som *B-a hästarna vid varje gästgivargård.* **Syn. I.** 1) gå (i) vall, taga sin föda, äta, gå i bet l. på bete; 2) avbeta ru; gå vall på; **II.** 1) använda till bete (åt boskapen), låta avbeta; 2) föra på bete, låta beta, valla, vakta, gå vall med. **Beta av** ru. — **Bete**[1], -t, -n; -sallmänning; -savgift; -sdjur; -sduglig (t. e. om växter); -sgång; -shage; -smark; -srik (t. e. om äng, trakt); -svall; -sår. **I.** Enkelt. I tre, ej alltid väl skilda bet.-skiftningar. 1) Mer l. mindre abstr. *Gå på*, särsk. skönl. även *i b. Så länge fåren äro (ute) på b. Släppa ut gässen på b. Släppa*, mer säll. o. skr. *driva l. föra ut hästarna på b.* Något mer konkr. (jfr 2 b) i: *Gumman fick löfte om b. för sin ko i skogen. På ön finns b. för en ko. Ha fritt b. för tre kor och en häst.* 2) Konkr. **a**) Mark. *Frodiga b-n. De präktiga fjällb-na. På naturliga b-n.* **b**) Föda. *Bokollonen utgöra ett gott b. för svin och hjortar. När binas b. hotar ta slut, börja arbetarna göra sig av med drönarna.* **II.** Ssgr ha formen *betes-*, blott i dikt ngn gång *bete-*. *Femton kr. i b-savgift för en ko. B-sdjur mottagas instundande sommar vid Ektorps gård. Under b-sgången behöves i allmänhet ej tillskottsfoder. B-shagar och naturliga ängar. För hästar, får och getter väljas helst höglända b-smarker och för nötkreatur låglända. Binas b-smarker. Med b-svall menas jord avsedd till bete (o. insådd med b-sväxter). Gott, dåligt b-sår.* **Syn. I.** 1) betande, betesgång, betesfodring, bet, 'vall', betning; 2) betesmark, beteshage, betesplats, betesvall; föda (för växtätande djur), växande grönfoder; (ofta:) gräs.

Bet[5] o. beto se bita.

Beta[1] (om boskap osv.) se under bet[4].

Bet|a[2], -an, -or (artplur.); -ämne. Tekn. Är i en del fabriker o. på en del platser undanträngt av 'bets'. 1) Bad l. lut, innehållande 'b-ämnen', dvs. ämnen brukade som hjälpmedel att fästa färgämnen vid föremål som skola färgas l. för att tillsammans med färgämnen ge föremålen en viss färgnyans. *För svartfärgning användes oftast järnbeta.* 2) Vätska vari hudar befrias från kalk (o. bringas att svälla), bets. — **Bet|a**[3], -ade, -as; -ning(med plur.). 1) Om behandling av färggods med ngn beta (se beta[3] 1). *B-a garn med l. i alunlösning. B-ning av ylle sker i surt, kokande bad.* 2) Om behandling av hudar som skola befrias från kalk (o. svälla). *Hudar b-as med sura bad.* 3) Lant. Före sådden blöta (säd l. frö) i en vätska för att uppmjuka skalet l. döda svampsporer, 'stöpa'.

Bet|a[4], -an, -or. Ngt vard. l. folkligt. *Slava för en (liten) b-a bröd. Några b-or bröd, det var hela frukosten.* **Syn.** (b-a bröd:) munsbit, bit (bröd); ett ringa levebröd, lite mat. — **Bet|a**[5], -ade, -as; -ning. *B-a bröd i mjölk. B-a (du) brödet i soppan, så blir det mjukt!* **Syn.** 'bryta' (ngt i ngt), sönderdela o. lägga (i ngt) för att uppmjukas, bita sönder o. lägga i. **Beta i** ru, **sönder** ru.

Beta[6], -n. Historiskt utvecklat ur beta[4] (från bibelställen), men numer icke sammanhållet därmed. Blott i uttr. som *Efter den b-n lät hon varna sig i två år. Efter (l. ibl. alltifrån l. från) den b-n läto de grannarna vara i fred. Men därav blev efter denna b. intet.* **Syn.** (efter den b-n:)

efter denna (förargliga) händelse, efter den stunden, (allti)från den gången, efter den minnesbetan, därefter, efter detta.

Bet|a[7], -an, -or; -(e)blast osv. se II nedan. Brukas om växten Beta vulgaris med dess många varieteter (huvudslag: 'rödbeta' o. 'vitbeta'; den senare uppdelas i foderbetor o. sockerbetor). På senare tid (sedan sockerbetsodlingen på 1860-talet tagit fart i Skåne och därpå på Öland och Gottland osv.) brukas ordet 'beta' kanske oftast om sockerbetor; särsk. i en stor mängd ssgr träffas denna betydelse. Kan avse plantan l. 'roten'. **I.** Enkelt. *B-an finnes ännu i dag vild t. e. på havsstränder vid Medelhavet. Till b-orna i vidsträckt bemärkelse räknas även 'mangold' l. romersk kål. I avseende på jordens dikning, bearbetning och gödsling har b-an stora anspråk. Att rensa b-or kallas i södra Sverge 'luka' b-or. Ta(ga) upp b-or. B-massan och melassen ('råsirapen'), dvs. vad som blir kvar sedan sockret uttagits ur b-orna, utgöra ett billigt kreatursfoder. 100 kg. b-or lämna numera 14—15 kg. socker.* **II.** Ssgr ha formen *bet-*, (särsk. i södra Sverge dock även *bete-*; t. e. »där b-eblasten ligger brun som rost» Österling). *'B-fabrik' är ett kortare ord för 'betsockerfabrik'. B-folk* som sysselsättes vid b-odling. *B-fröodling. B-gallring* avser att ge tillräckligt utrymme åt de plantor som skola få växa. *B-hacka. B-(odlings)jord. B-knivar* användas vid b-upptagningen till att avhugga l. avskära blast, huvud och rotspetsar. *B-kross. De b-odlande trakterna. Skånes b-odlarförening. B-plockare o. b-plockerskor kallas även b-upptagare o. b-upptagerskor. B-renserska l. på skånska b-lukerska. Goda b-skördar. B-upptagningsmaskiner, även kallade 'b-upptagare', brukas mest i utlandet; även enklare redskap kunna få benämningen 'b-upptagare'.* **Syn.** se ovan I.

Beta[8], -t, =. Den grekiska bokstaven *β*, ofta brukad för att beteckna det andra i ordningen, särsk. inom underavdelningar; även om den i ljusstyrka andra i ordningen av stjärnorna i en stjärnbild. *Stort beta tecknas som vårt B.*

Bet|a[9], -ade, -as; -ning. *Lakståndkrok utsättas spridda, helst b-ade med nors (mask sämre).* Mindre allmänt känt som jaktterm. *Giller för steglitsor, b-ade med gamla kardborrar.* **Syn.** förse (fångstredskap) med lockbete, förse med agn, agna, sätta på ⫾ bete, sätta bete på. **Beta på** [⫾]. *Därpå b-de han på kroken.* — **Bete**[2], -t, -n; -sagn (småfisk avsedd att brukas som bete); -sfisk; -snät. Mest vid fiske. *Fångst av b-n till krokfiske. Sätta b. på långreven, på kroken. Som b. på kräfthåvar är ekorrkött utmärkt. B-t utgöres av fluga eller mask.* Även vid djurfångst. *Förgiftat b. vid rävfångst. Vargbete.* Ibl. bildl., t. e. i Hagbergs Shakspere-översättning: *På b-t lögn man fångar karpen sanning.* **Syn.** agn, 'fluga', lockmedel för fisk; lockbete, lockmat, (åld. äro) åtel o. luder.

Bete[1] (för boskap) se under bet[4].

Bete[2] (för fisk) se under beta[9].

Bet|e[3], -en, -ar; [-beväpnad]. Mest i plur.; sing. ngn gång även 'bet' (jfr bet[1]). *En elefant med ena b-en* vanligare *den ena av b-arna avbruten. Vildsvins-, svin-, valrossbetar.* Fackligt om hörntänder hos en del andra djur t. e. hästar, rovdjur. Ibl. vard., föraktfullt l. skämts. om stora l. utstående hörntänder hos människor. **Syn.** förlängd o. utskjutande hörn- (l. fram)tand, huggtand; ibl. ögontand.

Beto'ng (-å-); -en [l. -et]; -arbete; -bro; -bädd; -hus; -kaj; -massa; -mur; -påle; -valv. Även stavat 'beton' (o. då uttalat -å'ng l. ibl. -ōn). Ett byggnadsämne berett av något slags murbruk (av cement o. sand) och slagen sten i lämpliga proportioner; den bindes till en stenhård massa medelst 'stampning' efter tillsats av något vatten ('stampbetong') eller medelst stöpning i vatten ('gjutbetong'). *Byggnadsarbeten (utförda) av l. i b. Tillverkningen av b., dvs. blandningen av densamma, kan ske för hand eller med maskin. B-bädd för utestängande av källdrag. Ny metod att helgjuta b-hus* 1912. *Granitklädda b-kajer på träpålar.*

Be'ts, -en, -er; -vätska (till I; med anslutning även till verbet). Ordet börjar på flera håll undanträngа beta[2], jfr detta. **I.** Vid snickeri- o. målararbete. **1)** Vätska. *Betsningen sker antingen på kall eller varm väg, genom påstrykning med en svamp eller genom föremålens inläggning i b-en. Fanerblock betsas genom hela sin massa medelst långvarig kokning i b-vätskan. Valnötsbets* även till 2. **2)** Färgskiftning. *En lönnmöbel i grönblå b.* **II.** Vid garvning. **1)** *Skinnen få förbliva i b-en, tills denna förlorat sin syra och börjar lukta rutten.* **2)** Betsningsmedel för läder som sedan skall färgas. **III.** Bad varigenom metallföremål befrias från glödspån o. oxid l. få bestämd färgskiftning. **Syn. I. 1)** anfrätande o. med färgämnen tillsatt vätska varmed trä, horn o. d. behandlas för att få annan (mörkare) färg, beta; **2)** färgskiftning å trä o. d. uppkommen genom betsning; **II. 1)** vätska vari hudar befrias från kalk (o. tvingas att svälla). — **Bets|a,** -ade, -as; -ning (med plur.; konkr. nästan endast i bet. II.); -ningsmedel. **I.** Vid snickeri- o. målararbete. Egentligast blott om behandling med bets i bet I. 1, alltså = med bets ge viss (mörkare) färgskiftning; bland icke-fackmän ofta även innefattande polering l. lackering l. boning o. d., dvs. det förfarande varigenom ytan får glans. *Möbel av b-at trä. En soffa av furu, b-ad i mahogny. Först b-as*

ytan, för så vitt träet ej skall behålla sin naturliga färg. **II.** Vid garvning. Jfr bets II o. beta[3] 2. *Sedan skinnet blivit väl b-at, lades det åter i färgen.* **III.** Rena metallföremåls ytor (från glödspån, oxid); särsk. som förberedelse för förtenning, lödning, målning o. d. **Betsa om** ɯ.

Be'ts|el (akut); -let, -el best. plur. -len (smtl. även -lena); -ellära (läran om ändamålsenlig betsling av hästar osv.); -eltyg (betsel; ofta med tillbehör). **1)** Egentl. l. i bild. *B-let består av 'huvudlag' och 'bett'; särsk. ifråga om ridb-el innefattas ofta dessutom tyglar (l. tömmar). Rätta läget för b-let är omkr. ½ cm. nedom hästens mungipor. Leda en häst vid l. i b-let. Ta av b-let! Sätta, lägga b-et (i munnen) på en häst. Icke tåla b-el* även bildl. *Blacken sökte därvid stryka av sig b-let, men hejdades med en pisksnärt. Taga b-let med tänderna* o. sålunda göra sig oberoende av tygelföringen. *Hästen är orolig och (står och) tuggar (på) b-let. Rid-, körbetsel.* I bild. *Ord tarva b-el* tänk, innan du talar. **2)** Överfört. Mest fackligt. *Lägg b-let säkert om stenen, så att den icke glider ur.* **Syn. I)** ibl. träns; ibl. bett; (i bild ibl.:) tygel l. tyglar; **2)** av kätting l. d. gjord snara (för lyftning). — **Betsl|a,** -ade, -as; -ing(skonst). Mest egentl.; mindre ofta bildl. I fackspråk även om 'snara av kätting' l. d. ('b-a en sten, en stock'). *Vågar du låta pojken b-a (Svarten)? En tam, b-ad trana.* **Syn.** lägga l. sätta betsel på; ibl. tygla. **Betsla av** ɯ l. **utav, på** ɯ, **upp** ɯ l. **opp.**

Bett, -et, =; -ställe (där t. e. en orm bitit); -sår. **I.** Vanligaste betydelsen. **1)** Egentligast. *Få ett b. av en galen hund. Orm-, hund-, insekt(s)-, mygg-, lopp-, myrbett.* **2)** Märk skiftningar som: *Vi måste bända upp käkarna på kattan för att få henne att släppa sitt b. (om musens nacke). Göra djupa b.* **3)** Hit ansluter sig också det folkliga, förr vanligare uttr. *Onda b-et* som dels är benämning på inflammation i fingrarna (ibl. även tårna) = fulslag, nagelböld; dels namn på 'tagelmasken' som förr beskylldes för att åstadkomma sjukdomen. **II.** Mer särstående betydelser. **1)** Mest tandläkarterm. *En enda tands avlägsnande är till skada för hela b-et. Hela b-et består av 32 tänder.* **2)** Om skärande verktyg som kniv, sax, yxa, lie, spade, borr, fil osv. *Dessa knivar äro kända för att ha gott och varaktigt b. Hålla b.* fackligt = hålla sig skarp. Även konkr. (= egg): *Den vanliga handyxan har svagt utåtbuktat b.* **3)** *B-et, som lägges i hästens mun, består av ett munstycke, vilket i vardera ändan är försett med en ring eller ock en sidstång med ringar. Och en tredje fattade svarten i b-et och stannade släden.* **Syn. I.** bitande, hugg (av tänder); stickande, styng; grepp l. fast tag med tänderna; ibl. sår (gm bett); **II. 2)** förmåga att bita l. skära l. 'ta', skärpa; egg; **3)** munstycke (på betsel; även jämte ringar o. ibl. stänger), munlag.

Bettl|a, -ade, [-as]; -are; -arbesök; -erska; -erī (säll. med plur.); -ing(sförbud). Mest lagt. o. ämb. Nästan endast utan obj. *Uppehålla sig med att gå (omkring) i husen och b-a, med b-ing. Småpojkar som b-a patroner. Stal på b-arbesök* tidningsrubrik. **Syn.** tigga (yrkesmässigt), anhålla om allmosor, förvärva sitt uppehälle gm tiggeri. **Bettla ihop** o. hopbettla.

Bi[1], -et (l. -t l. -'t), -n (blott ldls., sydsvenskt, =); best. plur. -na (l. i sydsv. smtl. samt i — ngt överdrivet — vårdat språk för övrigt -en). **1)** Egentl. *Tama biet l. vanliga (honungs)biet, på latin Apis mellifica, odlas som honungssamlare ända upp i Jämtland och Västerbotten. Hålla bin. Det är föga troligt att bina särskilt skulle uppsöka tibasten, då de ha dukat bord i varje sälg. Surrande bin. Att slakta bina för att åtkomma honungen förekommer sällan numer, då man har särskilda, lösa 'skattelådor', placerade överst i bikupan, i vilka bien samla sitt honungsöverflöd. Stocka svärmande bin* införa en svärm i kupa. **2)** Ofta om andra biraser än vår vanliga; ibl. om andra arter l. underarter av bin. *Det afrikanska biet (Apis Adansonii) är mindre än det europeiska. Jordbin.* **3)** I jämförelser. *Arg som ett bi. Beställsam, flitig, outtröttlig som ett bi. Rykten ha surrat som bin i luften.* — **Biblomma** (bot.) vars befruktning sker med tillhjälp av bin. **-bröd** bestående mest av frömjöl, varmed bina uppföda drönaro. arbetarlarver o. tidtals delvis livnära sig själva. **-bänk.** *En b. med fem kupor.* Även om bänken med kuporna. **-drottning** vise. **-fattig.** *Ett jämförelsevis b-t samhälle.* **-gård.** *Från en modärn svensk b.* **-huva** till skydd mot styng vid hantering av bisvärm. **-jägare** som letar efter bin för att röva deras honung; även om djur. **-klase** l. **-klunga.** Det senare vanl. om mindre biklase, som blott innehåller en del av en svärm. **-kung. 1)** Framstående biskötare l. biodlare, mästare i biskötsel; **2)** Förr även = bidrottning, vise. **-kunnig. -kunskap.** l. **-kännedom. -kup|a;** -(s)formad l. -eformad; -(s)krans l. -ekrans. I motsats till 'bistock' o. 'bihus' egentl. om biboning av halmflätning, cylinderformig med välvt tak. Ibl. (liksom 'bistock') inbegripande själva bina. Märk i best. form bruket av 'B-an' som namn på anstalter, som förmedla anskaffning o. avsättning av kvinnohandarbeten. **-man** l. vanligare **-odlar|e;** -förening. **-rik.** *En b. kupa.* **-samhälle** utgöres i allm. av en vise, arbetsbin (från 500 upp till 100,000) samt under sommaren ett större l. mindre antal hanar ('drönare'). **-skötar|e;** -förening; -skola.

-skötsel. -slag, -et, =. Numer knappt brukl. Bibänk. **-slakt.** Då saken nästan är ur bruk, blir ordet ock ovanligare. **-slöja** till skydd för biskötare. **stark** om bisamhälle o. d. **-stock** äldsta, enklaste biboning: en urholkad stock l. av trä gjord holk med fluster, stockformig biboning av trä, 'stockkupa'; även innefattande svärmen; numer säll. = bisamhälle, bisvärm. **-stucken** l. **-stungen.** *Bli (illa) b.* **-svag** om bisamhälle o. d. **-svärm** samtliga medlemmar av ett bisamhälle, särsk. ett 'svärmande' sådant dvs. på flykt efter ny bostad. **-tidning. -tom. -tät** som ej släpper igenom bin t. e. om träskivor, trådgaller, bislöja. **-växt** där bina hämta honung o. frömjöl, 'honungsväxt'. **-år.** *Goda, dåliga b.* **-ätande. -ätare** särsk. om ett slags fåglar.

Bi[2]**,** affix, vanl. prefix; som särskrivet ofta uppfattat som adv. Blott i särskrivna, skiljbara l. fasta ssgr; jfr dessa. **I.** Särskrivet. **1)** I sjömansuttr. som *Lägga bi* med hjälp av seglen minska l. alldeles hejda ett fartygs fart. **2)** *Stå bi o. stå ngn bi* jfr bistå. **II.** Hopskrivet. **1)** Tillsammans med verb samt en del subst. som nära ansluta sig till verb har 'bi-' bet. av 'omedelbar närhet'. Brukas så om: vidfogning l. anslutning (biträda); samordning (biordnad); avlägsnande l. d. (bilägga en tvist; hit förr bisätta, ehuru denna bet. ej nu är medveten); hjälp l. stöd (bifalla, bispringa); varaktighet (bibehålla). **2)** Tillsammans med subst. ✕ 'huvud'-. I denna bet. fullt levande o. nybildande. Exempel 'binäring', 'biform' osv. Märk särsk., att det kan brukas om ngt orätt (biväg = smygväg) l. om ngt hemligt (biavsikt, bitanke). **Syn. II. 1)** vid sidan av, (bred)vid, hos, intill; ibl. sam-; till hjälp l. stöd; kvar-; **2)** sido-; extra; underordnad, mindre viktig; hjälp-; ibl. hemlig.

— **Biaccent** språkv.: biton, bitryck. **-altare** sidoaltare, mindre altare ✕ hög- l. huvudaltare. **-anmärkning.** Skr.; mindre vanl. *Härtill vill jag göra en b.* **-arbete.** Mindre vanl. *Det kan i alla fall aldrig bli annat än ett b. för honom.* **Syn.** bisyssla, bigöromål, arbete vid sidan. **-arm** t. e. av en flod som grenar sig. **-art** vanligare 'avart, underart'. **-artikel** t. e. om mindre artikel som en agent försäljer jämte sin huvudartikel. **-avsikt.** Vanl. med biton på sista stavelsen. *Utan alla b-er. Med b. att* ∼. **Syn.** bisyfte; ibl. (egennyttig) baktanke, hemlig bitanke. **-ax** mindre vanl. **-axel.**

-ban|a; -epersonal. *Flere b-or äro påtänkta att anläggas från olika punkter på inlandsbanan. En b-a Hede—Sveg.* Ibl. (i mindre stadgat språkbruk, men icke fackligt) = enskild järnväg ✕ statsbana. **-begrepp.** *Ordet betyder 'uthållighet' men med ett b. av envishet. B-et av opersonlighet fäster sig, häftar gärna vid ordet 'den'.* **Syn.** bibetydelse, bibemärkelse. **-behåll|a;** [-are]; [-else]. Ofta skr. Bet. föga skilda. **I.** Trans. **1)** Fullt brukl. *Erhålla tjänstledighet med b-ande av lönen. B-a sitt värde, oberoende av tiden. Den äldsta (till vår tid) b-na byordningen. Dra sig tillbaka med b-en värdighet. B-a sin kallblodighet. Inpå sena ålderdomen b-a sin ungdomlighet. Huset skall b-as i sitt gamla skick. B-as vid sina löneförmåner* mest lagt. o. ämb. *På så sätt lyckades hon b-a sin tro på mannen orubbad. B-a texten oändrad. Men den viktigaste nyheten bibehöll hon för sig själv* vanligare 'behöll'. *B-a bruket av* ∼. **2)** Numer mindre vanl. *B-a ngn i sin tjänst. B-elsen av det gamla, befästandet av det bestående.* **II.** Refl. **1)** Fullt brukl. *B-a sig genom delning. Bruket hade där i trakten b-it sig från farföräldrarnas tid. Få nu se, om stycket kommer att b-a sig på scenen! B-a sig (oförändrad) genom tiderna. Förgyllningen hade b-it sig väl.* Märk om människor *Hon har b-it sig ovanligt bra; tänk, icke en rynka i pannan!* Jfr III. **2)** Mindre vanl. i uttr. l. skiftningar som: *Men turkarna kunde i längden icke b-a sig i de tagna ställningarna. Lyckas b-a sig som herre över Gottland.* Ibl. om färger, priser, matvaror (t. e. frukt). **III.** Märk särsk. part. perf., som i vissa användningar någon gång t. o. m. kan få gradformer. *Väl, illa b-en* även om person, t. e. *För sina år beundransvärt väl b-en. En av de b-naste figurerna i mina pojkårsminnens icke så litet lemlästade skuggspelsuppsättning* Gellerstedt. **Syn. I.** ha(va) kvar, icke bli av med l. förlora, fortfara att l. fortfarande (inne)ha(va), förbli(va) i besittning av, behålla; bevara, hålla kvar m, fortfarande iaktta(ga), låta äga bestånd, låta kvarstå, ibl. låta fortfarande åtnjuta, låta vara l. stå kvar (i tjänst l. d.); ibl. vidmakthålla, upprätthålla, hålla vid liv; **II.** leva kvar m, fortleva, fortbestå; ibl. fortfara att äga anseende, fortfarande stå i ropet; förbli i sitt goda skick; ibl. hålla sig l. stå sig; ibl. vara fast; **III.** (ibl.:) oskadd, oskadad, i gott skick; som bevarat sitt ungdomliga utseende.

-bemärkelse skr., mindre vanl. för 'bibetydelse'. **-benämning** skr. = binamn. **-beståndsdel** mindre vanl. **-bestämning** mindre vanl. = underordnad (sekundär) bestämning. **-betydelse.** *Med en b. av något nedsättande. Noga avväga ordens b-r och stämningsvärden, innan man beslutar sig för en av flere liktydingar.* **-blad.** Bot. Om ofullständigt utvecklade (små)blad; ibl. om stipler l. bladsnärp. **-bring|a.** Mest skr. **1)** Fullt brukl. *B-a ngn kunskaper. Har du lyckats b-a henne några förnuftigare tankar? Dessa grundsatser hade bibragts, b-ats honom av farbrodern, som själv hörde till högern. B-a*

ngn en, sin övertygelse. På det att ett rätt begrepp härom må b-as allmänheten l. på det att allmänheten må b-as ett rätt begrepp härom. Även med saksubj. *Den uppfostran de medeltida hemmen b-ade. Sådana där små vinkar b-ade mammorna höga tankar om ~.* Ej säll. fackligt. *Den färgklang, som genom övertonerna b-as ljuden.* **2)** Numer sälls. i uttr. som: *B-a ngn gift, ett sår, ett allvarsamt nederlag.* **Syn. 1)** meddela, få (ngn) att lära l. fatta l. förstå, komma att tillägna sig, lära (ngn ngt på lämpligt avpassat sätt), undervisa (ngn) om l. i, låta (ngn) lära; (oförmärkt) inge, få att tro, intala; komma att få, ge, skänka; **2)** giva i'n; tillfoga, vålla, bereda. **-byggnad** mindre vanl. för till- l. sidobyggnad, annex.

-dra se bidraga. **-drag,** -et, =; -sgivare; -slista (vanligare 'teckningslista'); -spliktig; -stecknare. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. *Tjäna som b. till belysning av ~. Ett anspråkslöst b. till frågans klargörande önskade även jag lämna.* **2)** Om avhandlingar, uppsatser o. d. *B. till kännedomen om de svenska landsmålen. Vet du, om han lämnat något b. till tidskriften detta år?* **3)** Om penningbidrag o. d. *B. i (form av) pengar, varor. B. av allmänna medel. Teckna b. till resande av en staty över ~. B-en inströmma allt fortfarande rikligt. Frivilliga b. mottagas med tacksamhet. B-stecknare erinras om att inbetalningstiden utgår den sista december. Penning-; stats-; barnuppfostringsbidrag.* **II.** Ssgr ansluta sig mest till 3, (mycket säll. även till verbet). **Syn. I.** tillskott; (ibl. nära:) understöd, (andel i) avgift. **-dra|ga** l. **-dra;** [-gare]. Numer nästan endast intr. **I.** Personsubj. **1)** Allmännare. *Kan jag på något sätt b(-ga) till att få honom lugn igen, så skall jag gärna komma. Han bidrog mer än någon annan till trevnaden. Med sin andel b. till ngt.* **2)** Om uppsats, avhandling o. d. *I sista häftet har han b-git med en artikel om äldre metrik. Står han bland de b-gande (bland b-garna)?* **3)** Om penningbidrag o. d. *B(-ga) med pengar eller varor till en basar. B. med sin skärv. Han får nu även b(-ga) med 2,000 om året till hustruns underhåll.* **II.** Saksubj. *Detta bidrog mer än allt annat (till) att göra honom hatad av hovet. Tidningarnas brottmålsreferat äro en starkt b-gande orsak till brottsligheten i storstäderna.* **Syn. I. 1)** (i sin mån) medverka, göra sitt till, biträda; lämna sin medverkan l. hjälp l. understöd l. biträde, hjälpa ti'll, göra sin insats (i); **2)** lämna bidrag; **3)** lämna tillskott, tillskjuta ₪; **II.** vara en medverkande orsak (till), (be)främja, befordra.

-egenskap mindre vanl. **-episod. -fall,** -et; -sjubel; -snick (även till 2); -srop; -sstorm; -syrkande (till 2); -syttring. Betydelserna ej alltid skarpt skilda. **1)** Erkännande o. d. Hit vanl. ssgrna. *Giva sitt b. tillkänna. Vinna, skörda, röna, kunna påräkna b. (hos l. av ngn), ngns b. Ett sorl av b. Hälsas med (högljutt, livligt, ljudligt) b., med stormande b-srop. Nicka sitt b. Mängden ropade sitt b. och skramlade på sköldarna. Livliga b-syttringar.* **2)** Samtycke o. d. Ssgr sällsynta. Gärna om myndighet, beslutande församling l. d. *Yrka b. till det föreliggande förslaget. Ge ngn sitt b. (till ngt). Få faderns b. till ngt. Med b. till utskottets hemställan vill riksdagen alltså ~.* **3)** Numer sälls. i uttr. o. skiftningar som: *Hans grundsatser och handlingssätt ha mitt fullkomliga b.* gillande. *Vinna ngns fulla, odelade b.* Märk det bibl. *Tron förutsätter kunskap om nådelöftet och ett uppriktigt b. därtill* instämmande, full anslutning. **Syn. 1)** erkännande, lovord, beröm, yttring av gillande l. tillfredsställelse (genom handklappning, utrop osv.); **2)** samtycke, godkännande; **3)** gillande; instämmande, anslutning. **-fall|a,** -föll(o), -it, -as. **1)** Om begäran o. d. Gärna ifråga om beslutande församling l. myndighet. *Förslaget bifölls enhälligt. B-as utan debatt. B-a en ansökan, en bön, ett yrkande, en begäran. B-es ämb.: å ansökningar o. d. Få sin begäran b-en. Ge ett b-ande svar.* **2)** Om det man begär osv.; numer mindre vanl. o. nästan blott ifråga om beslutande församling l. myndighet. *Riksdagen biföll alltså avskrivningen av grundskatterna.* **Syn.** samtycka till, lämna l. ge sitt samtycke l. bifall till, bevilja, godkänna, villfara.

-figur t. e. i en målning, ett skådespel. **-fjord** sidogren av fjord. **-flod;** -ssystem. *B-er till vänster. Både från norr och söder mottager Amasonfloden väldiga b-er.* **-flöde** mindre vanl. o. ofta ngt mer högt. än 'biflod' o. 'tillflöde'. **-fog|a;** [-ning]. Mest skr. Styr prep.-uttr. med 'till', säll. 'vid'; särsk. i pass. även obj. Ordet visar knappast några utpräglade bet.-skiftningar. **1)** *Man bör fordra att fotografens namn b-as den återgivna bilden.* **2)** *Vård räkning b-as. Med stöd av (här) b-ade handlingar. Meritförteckning och betygsavskrifter b-as (ansökningen). Därtill bör b-as prästbetyg och vitsord om föregående tjänst.* **3)** *Härtill vill jag nu blott b-a några ord om utrikes handeln. Med b-ad latinsk översättning. Utan b-ande av något glåpord.* **Syn.** tillfoga ₪, vidfoga, tillägga ₪; foga till, sätta på, fästa vid; hoslägga, närsluta, innesluta, bilägga, skicka med ₪ som bilaga; låta följa (som bihang l. bilaga), längre fram l. längre ned anföra l. meddela l. införa, ytterligare tillägga, till det förut sagda knyta. **-form.** *'Förste', en numera ovanlig b. till 'furste'. Av vanliga rågen finnas en stor mängd b-er.* **Syn.** avart, underart, varietet, variant; något avvikande (o. mindre vanlig) form, sidoform. **-fråga.** *Diskussio-*

nen kom snart in på den b-an, huruvida ~. Tillmötesgående i b-or, men omedgörlig i huvudfrågan. **Syn.** fråga av underordnad betydelse, ibl. bisak. **-föreställning. -företeelse. -förmån. -förnimmelse. -förtjänst.** *Resande kan erhålla en icke föraktlig b. såsom agent för ~.* **Syn.** extra förtjänst l. inkomst, biinkomst. **-förvärv.** Skr. *Det mindre jordbrukets förnämsta b., särskilt för småbrukare och egnahemsbesittande arbetare.*

-gata sidogata, ibl. gränd. **-glosa.** Språkv. Noreens term för 'tillagd bestämning'. Motsatt 'huvudglosa'. **-grav** t. e. vid kanal l. större dike. **-gren.** **1**) Egentl. *Huvudgrenarna utsända massor av b-ar.* **2**) Bildl. *Roten som slutar i fina b-ar. B-ar av kloakledningen skola inmynna i huvudledningens riktning. En b. (av släkten) tog sedan namnet Rydingsvärd.* **-göra. -göromål.** *Alla de b. som staten ålägger prästerna.* **-handel** mindre vanl. **-handling** särsk. i skådespel. **Syn.** bihändelse; ibl. episod. **-hang,** -et, =; -svis (adv.; skr.). Nästan alltid med 'till', säll. 'åt'. **I.** Mer egentl. **1**) *Med det lilla fingerlika b-et vid snabelns spets kan elefanten upptaga ett blad från marken. Blindtarmens b. kallas stundom blott '(det) masklika b-et'. Fröna äga vinglika b., som tjänstgöra vid spridningen.* **2**) *B. till Svensk författningssamling. Torde bäst infogas b-svis.* Om tidningar oftare 'bilaga'. **II.** Bildl. *Rättsläran var hos Kant blott ett b. till sedeläran.* Ibl. om land l. person. **Syn.** utskjutande l. utstående mindre parti (t. e. på växt l. växtdel), ngt vidhängande l. bifogat; (ibl.:) tillägg, bilaga. **-hantering.** *Driva boskapsskötseln endast som b. (till åkerbruket).* **-hav** geogr.: mindre hav som står i förbindelse med ett större, sidohav. **-hustru** bigemål, hustru vid sidan av den l. de förnämsta l. första, ibl. frilla. **-händelse** episod; ibl. bihandling. **-hänsyn.** *Avgöra saken utan (obehöriga) b. Utan b. pröva arbetarnas synpunkter. Icke låta sig hejdas av några b.* **Syn.** sidohänsyn, 'sidoblick', obehörig(a) synpunkt(er) l. motiv.

-inkomst. *Det gör en nätt liten b. på 3 000 kronor. Lyckas skaffa sig en säker b.* **Syn.** biförtjänst, extra inkomst. **-intresse. -kart|a.** *B-an över Karlskrona med omgivningar, införd på Skåne-Blekingebladet i Cohrs' Atlas, är i skalan 1 : 100 000, under det huvudkartan är i 1 : 1 000 000.* **Syn.** ibl. specialkarta. **-klang.** *Stämman har en nasal b. som bör bortarbetas.* Friare: *Det händer ofta att ord som gärna brukats i dikt, i bibeln osv. få en b. av det sammanhang i vilket de äro mest kända.* **Syn.** biton, biljud; bibetydelse, (ibl. nära) underton l. stämningsvärde. **-klöv** klöv på bitå, 'lättklöv'. **-krona.** Bot. Inre blomkronlik krans i blomkrona (bildad av blad, fjäll, knölar l. d.).

-lag|a, -an, -or. **1**) *En utredning på 1 000 sidor med tillhörande b-or. B-an (littera) D.* **2**) *Som b-a medföljer till landsortsprenumeranterna en broschyr i nykterhetsfrågan. Gratis-, annons-, söndagsbilaga.* **Syn. 1**) bilagd handling (skriven l. tryckt; bestyrkande l. utfyllande); **2**) bihang, medföljande trycksak, ibl. B-nummer. **-land.** Mest i plur. (i formen 'biländer'). *England med biländer. Portugal, ett engelskt biland?* **-ledning** för elektrisk ström, vätska osv. **-linje.** Motsatt huvudlinje. Dels 'egentl.', dels, o. detta oftare, bildl. T. e. om järnbana, spårväg; om postväg; om elektrisk ledning; om släktgren (= sidolinje, sidogren). **-ljud.** *Tonen bör vara ren, utan alla (störande) b.* Ibl. bildl. **Syn.** biton, störande l. obehagligt (åtföljande) ljud. **-läg|er;** [-ershögtidlighet]. Mest hist., om högförnäma, vanl. furstliga bröllop (i äldre tid med särskilda ceremonier). *Fira sitt b-er (med ngn).* Ibl. bildl. om växter (mest skönl.) l. om djur. **Syn.** bröllop; ibl. befruktning l. parning. **-lägg|a;** [-are; av tvistigheter]; -ning (även till 'lägga bi' l). Fattas väl bäst som två ord. **I.** Jfr bilaga. Mest i part. perf. *Enligt bilagd räkning. Sådana kvittenser b-as giftboken.* Ibl. med 'till' l. 'vid'. **II.** Om medling. *Men allt är ju bilagt; föräldrarne ha resignerat. Låt oss försöka om ej saken, tvisten kan b-as i godo.* **Syn. I.** som bilaga medsända l. foga, bifoga, låta åtfölja; närsluta, innesluta; (bilagd:) inneliggande, åtföljande; **II.** (gm medling) åstadkomma fredlig uppgörelse l. förlikning l. göra slut på, i godo avgöra l. uppgöra m.

-mening. *Vare det sagt utan (all) b.!* **Syn. 1**) bibetydelse; **2**) biavsikt. **-mynning. -måne. -namn.** *Aristides med b-et 'den rättvise'. En avsigkommen stackare, huvudsakligen känd under sitt b. 'Slinken'.* **Syn.** tillnamn, 'sidonamn', ibl. hedersnamn, ibl. vedernamn, öknamn. **-njure** belägen vid övre delen av vardera njuren. **-not.** Mus. t. e. för att beteckna 'förslag'. **-näring.** *Driva ngt som b. Nordbon blev sjörövare och kriget blev svensk b.* **Syn.** näringsgren vid sidan, bihantering; (nära stå:) bisyssla l. bisysselsättning. **-omständighet.** *En icke oviktig b. Sakens b-er voro i korthet så här.* **Syn.** medföljande omständighet, ibl. bisak. **-ord.** Språkv., numer mindre brukl. såväl i bet. 'bestämning(sord)', särsk. 'adverb', som i bet. 'fyllnadsord, hjälpord, småord, partikel'. **-ordn|a;** -ing. Mindre vanl.; mest i perf. part. o. som verbalsubst. *B-ade begrepp.* **Syn.** sidoordna, samordna. **-organ. -orsak** medverkande orsak. **-packa.** Handels. Mest i pass. **-person** särsk. i drama, roman l. d., men även friare. **Syn.** bifigur, person som spelar en mer underordnad roll.

-port. -produkt. *Vid spritfabrikationen fås mäsk som en icke föraktlig b. Lämna som b.* **-regnbåge. -roll** l. **-rol.** *Spela en b.* även bildl. **-rot** rottråd l. rotgren utgående från rotstocken, grenarna, bladvecken osv. (ɔ egentlig rot, huvudrot, pålrot). **-ränna. -rätt. 1)** 'Salad'. *B-er till soppor: frikadeller o. d.* **2)** Mellanrätt.

-sak. *Behandla något som (en) b. Men allt detta är ju b-er. Skilja mellan huvud- och bisak. Att fästa sig vid en sådan b.!* **Syn.** obetydlig sak l. omständighet, biomständighet, ibl. småsak l. bagatell. **-saklig.** Mindre vanl., skr. *Där ingenting föreföll b-t. Fosterlandets nöd grep honom så djupt, att allt annat blev b-t* F. Böök. **-sats;** -ordföljd. *B-er äro av tre slag: konjunktions(bi)satser, relativsatser och indirekta frågesatser. B-en är enligt Noreen en biglosa, stöpt i satsens vanligaste form, dvs. med subjekt och predikat.* **Syn.** underordnad sats; sats som utgör biglosa. **-sittande.** Mindre vanl.; jfr följ. *De i rätten b. sakkunnige.* **-sittar|e,** -en l. -n, -e. *Domstol med delvis illitterata b-e. B-e i nämnd, i jury.* Även friare. **Syn.** ledamot som jämte ordföranden har säte i kollegial styrelse l. domstol osv., ledamot av underdomstol; (hist.): ledamot av ett hantverksskrå l. i skråstyrelse. **-smak.** Om ngt som ej hör till o. gärna om oangenäm bismak. *Mjölk av kor som fodras med drank får, har en syrlig, skarp b. Drank ger mjölken (en obehaglig) b. En lätt, svag b. av ~.* Ofta bildl. *En icke så obetydlig b. av vidskepelse.* **Syn.** ibl. anstrykning. **-sol** vädersol. **-springa.** Mest skr.; numer mest i akt. o. vanligast i inf. *B. ngn med råd och dåd.* **Syn.** komma till hjälp l. undsättning, bistå, hjälpa, jfr biträda. **-spår.** Om järnvägsspår (l. spårväg). *Frågan om anläggande av b: till hamnen.* **Syn.** sidospår, stickspår. **-streck. -stråle. -sträck|a;** -ning (med plur.). Mest skr. Vanl. om pengar. *B-a ngn (med penningar) efter bästa förmåga. En synnerligen välkommen b-ning.* Säll. *B-a ngn ngt.* **Syn.** lämna som hjälp l. bidrag, lämna penninghjälp, försträcka, bispringa l. hjälpa (med pengar). **-studium. -stå** ◻, -stod(o), -stått, -s. Mest fast form. Gärna skr.; fri form mest skönl. *B. varann med råd och dåd. Står du mig bi, är segern mig ej oviss. Om lyckan står oss bi. B. oss, Gud, i vår stora vånda!* **Syn.** hjälpa, (under)stödja, stå vid ngns sida. **-stånd,** [-et]. Gärna skr. *Med Guds b. skall det lyckas oss att fördriva fienden. Få opåräknat b. (av ngn). Komma, skynda, ila ngn till b. Med begäran om b. Anropa ngns, ngn om b. Tror du han vill lämna sitt b. till sakens förverkligande? Ge ngn sitt b. till ngt, (till) att ~.* **Syn.** (under)stöd, hjälp, undsättning, ibl. medverkan. **-stämma** ackompanjerande stämma (ɔ huvudstämma l. melodiförande stämma). **-syfte** biavsikt. **-synpunkt. -sysselsättning. -syssla** bigöromål l. bitjänst. **-sätt|a;** -ning (med plur.); -ningskapell (vanligare 'gravkapell'). *B-ningen äger rum, sker i gravkapellet om torsdag; jordfästningen blir först följande söndag. B-a ett lik. Stå bisatt till begravningsdagen.* **Syn.** avföra från sorgehuset o. i avvaktan på jordfästning insätta i gravkapell l. bårhus (l. nedsätta i själva graven).

-tanke ofta = baktanke l. biavsikt. **-tecken.** *Genom särskilda b. i form av streck eller punkter utmärkas i det 'stungna' runalfabetet e, y, g, d, p från i, u, k, t, b.* **-titel** särsk. om undertitel på litterärt arbete. **-tjänst** vanligare 'bisyssla'. **-ton. 1)** Fys. o. mus. **2)** Ofta bildl. *Med en b. av ironi.* Märk särsk. språkv. *Första och tredje stavelsen i 'universitet' ha svag b., andra stavelsen i 'lärdom' har stark b.* **Syn. 1)** svagare ton som ljuder jämte en annan; överton; **2)** biklang; biaccent, bityck. **-tonig,** -t; -het. Språkv. *Svagt b. stavelse.* **-trappa. -tryck** språkv. = biton, biaccent. **-träd|a,** -as; [-are; -ari'nna; -erska]. Mest skr. **I.** Huvudbet. **1)** *B-a vid protokollet. B-a ngn vid l. i hans arbete. B-d av en vaktmästare vidtog hon just de sista anordningarna för middagen.* **2)** Märk särsk. *B-a vid en konsert. B-ande föreståndarinna vid Grevesmöhlska samskolan. B-a ngn vid en rättegång. Svaranden b-des av ~.* **3)** *Hjälpa och b-a sin nästa i alla faror och levnadsbehov. De som ej kunde b-a med penningar, b-de med sina händers arbete. B-a ngn med råd och dåd.* **II.** Bibetydelse. **1)** Mest hist., men även om nutida politik. *B-a ett fördrag. Skall även Kina biträda alliansen?* **2)** Särsk. ofta om medlemmar av beslutande församling. *Utskottet förklarade sig icke kunna b-a förslaget. Den mening ordföranden b-er, segrar vid lika röstetal. B-a ett beslut, ett yrkande, en hemställan, en åsikt, ett företag, majoriteten(s mening).* **Syn. I.** lämna sin (personliga) medverkan, lämna handräckning l. hjälp l. biträde, hjälpa (ti'll); ibl. medverka; understödja, bistå, bispringa, bidra(ga); **II. 1)** ansluta sig till, inträda i; **2)** tillkännage sin anslutning till, sluta sig till, instämma i, omfatta, anta(ga), gå i'n på, godkänna, bifalla. **-träde,** -t, -n (till II); -sbefattning o. -stjänst (till II). **I.** Abstr. Utan plur. (o. ssgr). **1)** *Lämna sitt b. till ngt, ngn sitt b. Med (benäget) b. av ~.* **2)** Mindre vanl., hist. l. om politik. *Rysslands väntade b. till alliansen.* **II.** Konkr. om person. Med plur. (o. ssgr). Pronomina o. d. som syfta på 'biträde', men icke stå omedelbart bredvid detta, visa stundom n-former (t. e. 'En eller två manliga b-n'). *Affärs-, bod-, bokhandels-, kontors-, läkar-, prediko-, skriv(ar)biträde. Han är faderns b. på kontoret. Bli b. i*

boden. B-n inom handelsyrket. E. o. postexpeditör anställd vid distrikts- l. lokalförvaltning med arvode på stat benämndes förr 'extra biträde'; från o. med 1910 kallas dessa 'biträdande postexpeditörer'. En kvinnlig b-stjänst av första graden hos socialstyrelsen sökes senast ∼. **Syn. I. 1)** hjälp, (under)stöd, (personlig) medverkan, handräckning, ibl. bistånd; **2)** anslutning, inträde; **II.** (underordnad) medhjälpare l. medarbetare; ibl. bodbetjänt; ibl. kontorist; ibl. assistent. **-tur.** *En b. på ett par dar till Härjedalens Storsjö.* **-tå** mindre o. outvecklad tå t. e. hos idisslare.

-uppgift. -utgång. -vatten; -drag. Om sjö l. flod som står i förbindelse med l. mynnar ut i ett större vatten. **-verk** mest skr., ofta estetisk term. **Syn.** mindre viktigt tillbehör, tillägg, tillsats; accessoar l. staffage. **-verkan.** *En b. som man icke tagit med i beräkningen.* **-verkning.** Mest i plur.; särsk. om verkan av läkemedel. **-vetenskap** hjälpvetenskap. **-vinst. -vist|a,** -ade, -as. Mest högt. (om icke hist.); numer vanl. om högtidliga ceremonier. *B-a kröningen. B-a rådets överläggningar.* **Syn.** bevista, övervara, närvara vid, delta i, vara med om. **-väg.** *B-en över Älvsby backar är numera avstängd. Varifrån en b. leder till den lilla herrgården.* Även bildl. *På b-ar söka inverka på ngn.* **Syn.** mindre väg (utgående från l. inmynnande i en större), (ibl. nära:) genväg; ibl. sidoväg, omväg, (ibl. nära:) 'bakväg'. **-ås. -älv. -ämne.** Mest om examensämne. *Allt fortfarande, i nådens år 1916, är svenskan vid universiteten ett b. till ämnet 'nordiska språk'! Ha med teoretisk filosofi som b. i examen.* **-ändamål.** *Den formella bildningen kan på sin höjd betraktas som ett b. Ett b. med min resa var att ∼.* **-ärende.**

Bib|el, -eln, -lar. **I.** Vanl. utan plur. **1)** Mest i best. form o. blott i sing. Förr ofta med stor bokstav. *Nya testamentet utgavs på svenska 1526, hela b-eln utkom 1541.* **2)** Ibl. med plur. *Muhammedanernas b-el. Olika religioners b-lar.* Friare. *Almanackan, lantmannens b-el.* **3)** Märk uttr. *Lägga handen på b-eln* vid edgång. *Med hand(en) på b-eln. Läsa som fan läser b-eln* tolka efter eget skön, till sin fördel, förvränga. **II.** Med plur. **1)** *Då Jesper Svedberg som biskop kom till Skara, var det knappast tre av läroverkets 600 lärjungar som ägde en svensk b-el.* **2)** *Gustav Vasas b-el. Barnens b-el. Bilder-, helbibel.* **Syn. I. 1)** den heliga skrift, skriften, gamla och nya testamentet(s böcker), bibelböckerna, de kristnes religionsurkund; **2)** religionsurkund; skrift med obetingad auktoritet (med bibelauktoritet); **II. 1)** bibelexemplar; **2)** bibelupplaga, bibelöversättning, bibeltryck. — **Bibelbok** en av bibelns böcker; ibl. 'bibelböckerna' = bibel. **-drama** d. med bibliskt innehåll (särsk. från reformationstidevarvet). **-enlig** mest skr. **-fast;** -het. Mindre vanl. Väl hemmastadd i bibeln, ibl. nära 'bibelsprängd'. **-forskning** bibelstudium, ibl. brukat för 'exegetik'. **-förklaring. 1)** Utläggning av bibeln l. bibelställen. **2)** Andaktsstund med bibelutläggning (enskilt, i kyrka, i andaktslokal). *Hålla b.* **-kommission.** Oftast om den nästan oavbrutet från 1773 verkande översättningsk-en, som framlagt ett stort antal provöversättningar (av gamla testamentet senast 1904 o. av nya 1912). *B-ens upplaga genomgår för närvarande (hösten 1916) en sista granskning i överensstämmelse med senaste kyrkomötes beslut. Att b-en förlänat klarhet och lättfattlighet åt många förut svårfattliga partier ∼.* **Syn.** 'bibelnämnd'. **-konkordans** bibelordbok, biblisk ordbok, ordbok över bibelns ordförråd eller tankar o. d. (med angivande av alla l. de viktigaste ställen där vart ord osv. förekommer). **-kristen** som låter sin uppfattning närmast bestämmas av bibeln, mindre av ngt utvecklat lärosystem. **-kritik.** Märk, att ordet ofta brukas om den gren av teologin, som har till uppgift dels att kritiskt granska själva bibeltexten (= 'den lägre b-en'), dels att undersöka de bibliska böckernas ålder och historiska värde (= 'den högre l. inre b-en'). *På många håll betraktas b-en ännu som en otrosvetenskap, då den ju utgår från den uppfattningen, att bibeln ej endast är en gudomlig uppenbarelseurkund, utan också ett människoverk.* **-kritisk. -kunnig. -kvinn|a.** *Tre missionärer och två b-or för stadsmissionen.* **Syn.** (vanl. frikyrklig) kvinna som arbetar bland fattiga o. särsk. gm bibelläsning söker verka på dem i kristlig anda. **-läsande.** *Den b. allmänheten.* **-möte** uppbyggelsemöte med bibelförklaring l. bibelsamtal. **-ord** bibelspråk; bibelns ord; i best. form ibl. = bibeln. **-samtal** särsk. om andaktsstund med samtal över ngt bibelstycke (hemma, i kyrka l. andaktslokal). **-språk;** -stavla (till 2). Märk **1)** Bibelstil, bibelsvenska. *B-et och dess dotter kyrkospråket.* **2)** Bibelställe, bibelvers, bibelord. *Broderade b-stavlor.* **-sprängd** vard. **Syn.** väl bevandrad i bibeln, ibl. bibelfast. **-stund** jfr bibelförklaring o. bibelsamtal. **-ställe** språk l. stycke ur l. i bibeln. **-sällskap.** S. med uppgift att trycka o. sprida biblar. *Västerås b., stiftat 1813, är Sverges äldsta b.* **-text. 1)** Textredaktion l. textform av översättning. **2)** Bibelställe (till utläggning). **-troende.** *Modern var en klok och godhjärtad kvinna, djupt »bibeltroende» även hon.* **-trog|en. 1)** Om person. *Sällskapet B-na vänner, som förlidet år [1911] utbröts ur Ev. fosterlands-*

stiftelsen och omedelbart upptog egen missionsverksamhet. **2)** Om åskådning, framställning o. d. **-tryckstunn|a.** Avkortning å tionde i början avsedd att bekosta tryckning och översättning av bibeln. *År 1691 indrogs större delen av b-an till kronan och resten utgick sedan ända in på 1870-talet som avlöning till elementarlärare.* **-verk** större o. präktigare utstyrd bibelupplaga (ibl. med kommentar). **-översättning.** — **Bĭblisk,** -t. *Katekes och b. historia. Ålderdomliga b-a ord och uttryck. De b-a böckerna* bibeln. *Strängt hålla sig till den b-a texten. B. framställning* bibelenlig. *Den b-a filologin* som har bibeln till föremål. **Biblisk|a,** -an, [-or]. Ofta smtl. Vard. **1)** Utan plur. *I morgon ha vi b-a(n) första timmen och så historia.* **2)** Med plur. *B-an kan han från perm till perm. Och så lägger ni in era b-or i pulpeterna!*

Bibliofīl, -en, -er. Bokälskare, bokvän, intresserad boksamlare, ibl. bokvurm. **Bibliogrāf,** -en -er. Bokkännare. **Bibliografī,** -en l. -n, -er. Systematisk bokförteckning (med uppgift om författare, titel, tryckort, tryckår, upplagor samt uppgifter om innehåll l. bokens historia); ibl. bokvetenskap, bokkännedom l. bokbeskrivning. **Bibliogrāfisk.** *B-a meddelanden* om böcker (deras historia osv.). *Gör inte din litteraturkurs alltför torr och b.!* '(naket) uppräknande'. — **Bibliotēk,** -et, = [l. -er]; -samanuens osv. se II nedan. **I.** Enkelt. **1)** Samling (l. institution, ibl. med övergång till 2). *B-et innehåller även modärn skönlitteratur. Hans b. omfattar mest resor och naturvetenskap. Ett b. på flere tusen band. Forska i enskilda b. Gå på b-et. Tjänstgöra vid b-et* som tjänsteman, *på b-et* ha sin tjänstgöring förlagd där, *i b-et* i bägge bet. *Central-, folk-, hand-, herrgårds-, län-, lärjunge-, riksdags-, skol-, socken-, stifts-, universitets-, vandringsbibliotek.* **2)** Byggnad l. rum. *B-et är ännu knappast färdigt efter ombyggnaden. B-et fick även göra tjänst som biljardsal och rökrum. Stads-, universitetsbibliotek.* **3)** Märk i boktitlar. *B. för hemmet. Familje-, romanbibliotek.* **II.** Ssgr hänföra sig mest till I. 1, ibl. till I. 2. **1)** *B-samanuens* ordinarie tjänsteman av första grad vid b. (närmast '2:dre bibliotekarie'). **2)** *B-sarbete* arbete l. studier i b.; b-stjänstemans arbete. **3)** *B-sband* bokband avsett för b. (hållbarheten huvudsak; mest med skinnrygg). **4)** *B-sbok* ofta om bok för dyrbar för enskilt bokinköp l. om sällsynthet värd att tillhöra ett b. **5)** *B-sexemplar* som skall avlämnas till l. avses för (offentligt) b.; ibl. alltså = arkivexemplar. **6)** *B-skassa* t. e. vid läroverk. **7)** *B-sman* b-stjänsteman; en som är hemma i b-sgöromål. **8)** *B-sstege.* **9)** *B-stid* tid då b. hålles öppet. **10)** *B-strappa* även till bet. I. 2! **11)** *B-sväsen(de).* **Syn. I. 1)** boksamling, bokförråd, bokskatt, förråd av litteraturalster; boksamling jämte lokal (o. personal); **2)** 'bokhus', biblioteksbus l. -sal l. -rum, bokrum, boksal (jämte boksamling); **3)** ibl. 'läsning', 'böcker', '(bok)samling'. **Bibliotekārie,** -n, -r; -befattning. *B-n [l. b-e] Klemming. Gästrike-Hälsinge nations b-e kallas 'tredje kurator'. Riks-, över-, förste-, andre-, vice-, underbibliotekarie.* **Syn.** person som har tillsyn över ett bibliotek, bokvårdare, 'bokvärd'.

Bicy'k|el (l. ba'jsyckel l. ba'jsickel); -eln, -lar; -elryttare. Skrivs ofta 'bicycle'. Ordet brukades mest på 80- o. 90-talen, har från slutet av 90-talet mer o. mer vikit för 'cykel' l. 'velociped'. **Syn.** (tvåhjulig) cykel l. velociped, 'tvåhjuling', ibl.' maskin'.

Bid|a, -ade (skönl. ibl. bidde), [-as]; -an (blott skönl., gärna högt.). Mest skönl. o. högt. **1)** *Glad och god skall människan vara medan hon b-ar döden. Bida, bida, mänskobröst, tro och längta och hoppas!* Fjalar. *B-a och lida stillar mycken kvida, säger ordspråket.* *Kall bidde Kothen, sluten red Grönhagen* Runeberg. *B-a tiden, sin tid* avvakta rätta tid(punkt)en. *B-a (efter) uppståndelsen* (bibl.) förbida. *Och skarpa strider bidde man* (= voro att vänta) Runeberg. *B-a på uppfyllelsen av sibyllans spådom. Hon låg andlös och b-ade: skulle undret ske?* Ibl. med saksubj. *B-ande faror.* **2)** Bidan. *En andlös b-an efter undret. Din ungdom kom, en b-ans tid.* **3)** Någon gång brukas ordet med ton av vanlig normalprosa som i *Skutor som bida last.* **Syn.** giva sig till tåls, tåligt vänta; låta tiden förgå, se tiden an; dröja (med att göra ngt), uppskjuta det man har för sig; vänta på (ngt som förestår), avvakta, förbida; vänta på (ngn l. ngt), invänta; stanna l. dröja (kvär), icke bege sig äv; förestå, hota. **Bida ut** skönl., mindre vanl.

Bidevi'nd (icke-fackligt även utt. bī-); -(s)seglare (om fartyg); adv. Sjöv. *Segla, ligga, styra b.* ✕ fördevind. *Båten gick tätt, dikt b.* så nära intill vinden, att det lekte i seglen. *God b-sseglare.* **Syn.** i sådan riktning l. läge att vinden kommer snett framifrån (under högst 70° vinkel mot fartygs längdlinje), (nära) intill vinden.

Bier se bir.

Biff, -en, -ar; -klubba; -kubbe (t. e. av björk); -kött; -stek; -stekssås; -yxa. **1)** Maträtt, vanl. av oxkött, men även t. e. av älg, ren, häst. *Hackad b. Är b-en mör? Ska det vara något varmt till smörgåsbordet, så ska det vara småbiff. Bulta b. B-klubba av järn med träskaft.* **2)** Ländstycke på oxe företrädesvis använt till biff. *Benfri b.* **Syn. 1)** biffstek; **2)** biffkött.

Bifurkation, -en, -er; -sarm. Geogr. **1)** Huvudbet. *Flodbifurkation* då en flod gm en sidogren avbördar sig en del av sitt

vatten till en annan självständig floddal (som då Faxeälven sänder Vängelälven över till Fjällsjöälven). **2**) Bibet. **a**) En flods delning i två l. flere armar (även om de sedan mötas). **b**) *Sjöbifurkation* då en sjö har av lopp gm två självständiga floddalar. **Syn.** (ibl.) tvågrening l. klyvning l. gaffelgrening.

Bigarrå (mer säll. bi'garrå); -(e)n l. -et (ibl. -t), -er [l. =]; -träd. *Som mogna äro de vanliga b-erna på ena sidan gula, på andra sidan röda. Sötkörsbären, som liksom fågelbären räknas till Prunus avium, indelas i 'b-er' med fast kött och 'hjärtkörsbär' med löst, smältande kött. Svarta b-er.*

Bigēsch (-gä-); -en; -er; -ficka. Skrivs även 'biguèche'. Krigs. Lång livrock med snören och tofsar, som tillhör svenska kavalleriofficerares o. -underofficerares uniform. *B. får begagnas i 'mindre tjänstgöring'; den kan förses med pälsfoder, krage och kantning.*

Bigo'tt (-å-); =, -are; -het; -erī (ibl. med — konkretare — plur.). Överdrivet (l. tillgjort) from, vidskepligt l. ängsligt religiös, (religiöst) trångbröstad, ibl. formsträng o. fromlande, (ngn gång) skenhelig l. tillgjort o. överdrivet andäktig; (b-eri:) trångbröstenhet, fromleri, (ngn gång) skenhelighet.

Bikarbonāt, -et. Kem. Dubbelt kolsyrat salt; särsk. apoteksvaran dubbelt kolsyrat natron, som brukas vid beredning av mineralvatten, vid finare bakning o. mot magsyra.

Bīkonkav (utt. som ssg; ibl. -kāv); -t. Dubbelt konkav, på två motsatta sidor skålig l. inbuktad. **Bīkonvex** (utt. som ssg; ibl. -vä'x); -t. Dubbelt konvex, på två (motsatta) sidor utböjd l. ut(åt)buktad.

Bi'kt, -en, -er; -barn osv. se II nedan. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Mest om katolska l. äldre protestantiska förhållanden. **a**) *Den allmänna b-en ersattes snart av den enskilda, 'öronb-en'. Avlägga (sin) b., göra b. inför ngn. Meddelat under b-ens insegel. Mottaga, (av)höra ngns b. Gå till b.* **b**) *Bikt i katolsk mening kan också avse 'b-ens sakrament' dvs. 'hjärtats förkrosselse, munnens bekännelse och botgöring'.* **2**) Friare. Ofta skönl. *Hör min bikt! Den kräver blott tre ord: Jag älskar dig. Självbikt. Och detta förhållande kan naturligtvis ej undgå att reducera diktens värde som personlig b.* **II.** Ssgr kunna ibl. ansluta sig även till verbet. Till bet. höra de vanl. till I. 1. Ssgsformen är *bikt-; bikte-* förekommer, men blott i dikt l. avsett åld. *Biktbarn* person som avlägger bikt, skriftebarn (i fhde till:) *Biktfader* l. *Biktfar* person (vanl. präst) som mottar bikt, skriftefader; även bild. = själasörjare, rådgivare (i andliga ting l. överhuvud i viktiga saker l. för vilken man blottar sitt innersta). *Biktmoder l. Biktmor* blott 'bildl.' *Biktstol* stol (till det yttre som ett skåp) i vilken katolsk präst avhör bikt. **Syn. I. 1**) (kyrklig) syndabekännelse; enskild syndabekännelse (inför präst), (prästs) avhörande av (enskild) syndabekännelse; 'skrift'; botens sakrament; **2**) (själv)bekännelse, förtroligt l. hemligt erkännande. — **Bikt|a,** -ade, -as; [-erska]; [-ning]. **A**) Enkelt. **I.** Egentl. Mest om katolska l. äldre protestantiska förhållanden. **1**) Om 'biktbarnet'. *B-a sina brott, sina synder (för prästen). B-a* l. vanl. *b-a sig en gång om året. Dö utan att ha b-at sig. B-a sig (in)för prästen. I den äldsta kristna kyrkan b-ade man även inför församlingen l. utsedda församlingsmedlemmar.* **2**) Om 'biktfadern'. *B-a en brottsling. På sin dödsbädd b-ad av prästen. Låta b-a sig.* **II.** Friare. **1**) *B-a sina fel, sina villfarelser, ett felsteg. B-a sig, sina synder för ngn.* **2**) *B-a sina hemligaste tankar. I sin dikt b-ar han nu för hela världen vad han för henne aldrig vågat b-a. Då bedja alla dalar, då b-a alla berg* B. E. Malmström. **B**) Ssgr se bikt II. **Syn. A) I. 1**) (inför präst) bekänna sina synder, skrifta sig; **2**) motta(ga) l. avhöra l. åhöra ngns bikt (l. syndabekännelse), skrifta; **II. 1**) omtala l. erkänna (brott l. fel l. misstag); **2**) tillstå l. yppa l. uppenbara (ngt som man eljest håller hemligt), blotta (sina tankar, sitt inre), yppa sina känslor, öppna sitt hjärta.

Bil, -en, -ar l. -er. Ordet kom allmännare i bruk först 1902 o. är ännu vanligare i smtl. än i skr., ehuru dess bruk även i skr. dagligen ökas (särsk. gäller detta ssgr). *Vill du, att jag skall hämta dig med min b.? Åka (i) b. Låt inte b-en vänta! Den första b-en med modärnt stänkskydd i Stockholm* tidningsrubrik 1912. *Varubil med skåp. Täckt paketbil. Tunga, 4 tons lastb-er, svenskt fabrikat.* **Syn.** automobil. — **Bil(aktie)bolag. -behov.** *Frågan om arméns b. i krig.* **-droska. -däck.** Ytterring till gummihjul. **Syn.** auto(mobil)däck. **-förare** chaufför; även allmännare. **-hastighet.** *Ökad b. i Stockholm.* **-infart.** *Stor källarlokal, centraluppvärmd samt med b.* **-linje.** *Nya b-r i Bohuslän: till Bullaren, Fjällbacka och Hunnebostrand.* **-mask** ansiktsmask för bilåkare till skydd mot vind o. damm. **-mönstring;** -sdistrikt. Krigs. *Hästutskrivningsområden och b-sdistrikt.* **-ring;** -sbrist; -stillverkning. *B-sbristen i Stockholm krigsåret 1916. B-stillverkningen vid Viskaforsfabriken.* **-rättighet.** *Och förvandlat droskrättigheterna till b-er* 1912. **-trafik.** *Regelbunden b. mellan Röros och Fjällnäs.* **-väg.** *Fina b-ar.* **-åk|are;** -eri; -ning. Bilresande l. bilägare (som hyr ut bilar). *B-eri i stad i mellersta Sverge säljes.* — **Bil|a**[1], -ade, [-as]; [-ning]. Mest smtl. Gärna ngt vard. Åka bil. **Bil|a omkring.** Ngt vard. *Jag hade ensam och utan bestämt mål b-at om-*

kring i Languedoc. — **Bili'st,** -en, -er. *Ordet b. anförs i SAOB först från 1903. B-erna stannade ej vid olyckstillfället, utan fortsatte obesvärat sin väg.* **Syn.** bilåkare, bilresande; ibl. bilägare.

Bil|a², -an, -or; -beväpnad; -formig. **1)** Huvudbet. *B-an är en yxa med bred, rundad egg och vanligen kort skaft; den brukas numer mest för behuggande och jämnande av timmer. Forntida mejslar och b-or av sten.* **2)** Märk att ordet ibl. brukas = änterbila, stridsyxa, fall-, bödels- l. skarprättarbila. *Halshuggas med b-a.* **Syn.** ibl. yxa. **Bil|a³,** -ade, -as; -are; -ning. *Det vanliga byggnadstimret är endast b-at på två sidor. En tvåvåningsbyggnad av b-at timmer. B-ade bräder. 6 st. vana b-are få långvarigt arbete. B-ning av lång och bra skog.* **Syn.** med bila jämna l. finputsa (flänkat l. beslaget) timmer, skräda, tälja; ibl. beslå (runt virke); ibl. fyrhugga, fyrslå. **Bila av** ru.

Bilattest (utt. som ssg). Sjöv. Ett intyg utfärdat av två trovärdiga personer om här i landet byggt fartygs byggnadsort, byggmästare, längd, bredd o. djup. *B-en skall medföras, då fartyget anmäles till registrering.* **Bilbrev.** Sjöv. Nu ur bruk. Ett nationalitets- o. registreringscertifikat, som förr skulle medföras av varje fartyg i utrikes fart.

Bilboké (billbokē); -(e)n, -er; -kula. Leksak bestående av skål med skaft och därvid en med snöre fäst kula, som skall fångas i skålen l. på skaftet.

Bilbrev se bilattest.

Bild, -en, -er. **A)** Enkelt. **I.** Avbildning, mer konkr. o. egentl. **1)** Allmänt. *Återge i ord och b. B. och verklighet.* **2)** Bildstod o. d. *B-er av helgon äro avsedda att uppsättas i nischerna. En Apollobild av marmor. Guda-, avguda-; marmor-, trä-, vaxbild.* Märk uttr. *Stå orörlig som en b.* **3)** Tavla, fotografi o. d. *Ett galleri med b-er av lysande förfäder. Stafflibild. Den fotografiska b-en. Ögonblicksb-er. Den man vars bild vi ovan återgivit. En bok med många 'gubbar' eller b-er.* **4)** Friare bruk av 1 o. 3. *B-er från det förgångna. Hans b., ovan tecknad ljust i ljust, hade naturligen även den sina fläckar. Livs-, helhets-, karaktärs-, sede-, 1600-tals-, skärgårds-, vrångbild.* Hit snarast också: *Fästa ngns b. på duken. De blodiga bilderna från 1756.* **5)** Märk fys. *På en vit skärm uppfångas den erhållna b-en. Näthinne-, spegelbild.* **6)** Märk ock uttr. *Levande b.* t. e. om efterbildning av tavla gm levande personer l. om pantomim l. om kinematografbild. **7)** *Syn-, hörselbild.* **II.** Mer bildl. (o. abstr.). **1)** Inre bild; jfr I 7. *Den b. envar skapar sig av tillvaron. Dröm-, fantasi-, gyckel-, skugg-, ideal-, tankebild.* **2)** Gestalt o. d. Blott i dikt l. som senare led i ssgr. *Eros, i b-en av ett barn. Väsenlösa b-er i Hades.* **3)** Avspegling o. d. *Där stod hon, en b. av förtvivlan. På så sätt lämnar litteraturen mer eller mindre medvetet en (trogen) b. av modernas växlingar inom tankevärlden. Ge en trogen b. av det fria samtalsspråket. Ankaret, en b. av hoppet.* **4)** Bildligt uttryck o. d. *Tala i b-er. B-er och liknelser. Varje b. blir missvisande i något. Ordet brukas, användes ofta i b. Förtydliga ngt genom b-er.* **B)** Ssgr ha i regel formen *bild-,* ibl. därjämte *bilder-,* som undantagsvis (t. e. i 'bilderbok' o. 'bildergalleri') är vanligare. Uttalet *'bilt-'* förekommer ibl. i 'bildhuggare'. **Syn. A) I. 1)** (plastisk l. plan) framställning av föremål(s yttre), avbild; **2)** (fristående) figur, (bild)stod, byst, ibl. ɔeläte; **3)** tavla l. teckning l. fotografi (föreställande viss person l. föremål); ibl. porträtt; ibl. 'gubbe', plansch, (text)illustration, 'figur'; **4)** skildring, (levande) framställning, teckning; vy, 'tavla'; **5)** bild uppkommen gm ljusets brytning i lins, spegelbild; **7)** synföreställning, synbild, åskådning, scen(eri); **II. 1)** inre bild, föreställning; ibl. karaktärsbild; **2)** gestalt, skepnad, hamn, **3)** avspegling, återspegling, motsvarighet, återgivande; avbild; ibl. typ; ibl. symbol, sinnebild; **4)** bildligt uttryck l. talesätt, figurligt talesätt, (ibl.:) liknelse, trop, metafor, allegori.

— **Bildalstrande.** Skr. *Den b. linsen. B. stämningar.* **-anhopning.** Till bild A II. Skr. *Den glänsande bildprakten eller b-en.* **-danande** skr. **-fattig.** Skr. *En mer b. stil får man leta efter.* **-framställning** abstr. o. konkr. **-gåta** gåta framställd i bild(er), rebus. **-huggar|e** (särsk. i bet. 2 även uttalat bilt-); -en l. -n; -arbete; -konst; -skola; -i'nna. **1)** Konstnär, som utövar b-konsten, skulptör. **2)** Hantverkare som idkar bildhuggeri, dvs. utskär l. uthugger ornament o. d., ornamentsbildhuggare. **-huggerī** (särsk. i bet. II. 2 även uttalat bilt-); -et l. -t, -er; -arbete. **I.** Om konst. **1)** Abstr. = bildhuggarkonst l. utövningen därav. **2)** Konkr.; med plur. = skulptur(verk). *B-er av Sergel.* **II.** Om hantverk. **1)** Abstr. = ornamentsbildhuggaryrke, yrket att i trä l. annat fast ämne utskära l. uthugga ornament o. d. **2)** Konkr.; med plur. På dylikt sätt utskuret l. uthugget ornament l. d. **-konst** mindre vanl. = målar- o. bildhuggarkonst. **-lös;** -het. Skr. *Bleka, b-a, urvattnade uttryckssätt.* **-prakt.** *Den glänsande b-en i hans lyrik är ett lån från ∼.* Även t. e. om skulpturer och tavlor. **-prunkande** skr. **-prydd.** Skr. *B-a portaler.* Ngn gång = illustrerad. **-prål.** Skr. Mest om språket = ordsvulst o. d. **-rik;** -edom. Mest om språket o. d. *Ossians b-a stil. B-edomen är utmärkande för denne skald.* Men även *B-a tapeter från Kina.* **-sida.** Om före-

mål med bild(er). Särsk. om framsida av mynt, medaljer o. d. **-sirad** skr. **-skapande.** Skr. *Den b. fantasien.* **-skrift.** *Den indianska b-en, där pil och båge beteckna krig.* **-skärar|e;** -konst. Bildsnidare. **-skärpa** t. e. om fotografiska bilder. **-skön;** -het. *Ett b-t, men kanske en smula livlöst ansikte. Lundholm var medveten om att han inte var b.* **-snid|are;** [-arkonst]; -erī (med konkr. plur.). Om konstnär l. hantverkare som skär bilder i trä l. annat material. **-språk.** **1)** Om framställning av idéer gm bilder (l. tankar gm symboler eller antydande handlingar). *Det lättförstådda b-et i våra första abc-böcker.* Friare. *Pantomimernas stumma b.* **2)** Om bildrikt språk. *Tegnérs b. har ännu icke fått den behandling, det tvivelsutan förtjänar.* **-strid.** Jfr bild(er)storm. För o. emot bilddyrkan l. förekomsten av bilder i kyrkorna. **-sökande.** Skr. *Hans b. fantasi.* **-val** t. e. i skönlitterär framställning. **-vis** adv. Skr., mindre vanl. **-yta** t. e. på en klisché.

— **Bild-[l. Bilder]dyrk|an;** -ande; -are; *Den katolska kyrkans mer eller mindre grova b-an.* **-storm;** -ande; -are. *En ny b., vid vilken många vackra gamla helgonbilder gingo förlorade.* Även friare om dem som uppträda mot sådant som av ålder ansetts vördnadsvärt o. gott. *Våra nutida b-are och väderkvarnsstridsmän.* **-verk.** **1)** Formen 'bilder-' brukas icke. *Dörrar prydda med bildverk.* **2)** Formen 'bilder-' förekommer ngn gång. *Ett dyrbart bild(er)verk som Dahlbergs Suecia.* — **Bilder-[l. Bild]-abcbok. -bibel. -bok;** -saktig. Blott om barnbok. **-galleri.** Nu nästan endast om samling av biografier o. d. *Svenska Akademiens fosterländska b.*

— **Bild|a,** -ade, -as; -ande o. -ad se II; [-are]; -bar(het); [-sam]; [-samhet]. Ofta skr. **A)** Enkelt. **I.** Allmännare. **1)** Dana o. d. (med avseende på formen). Mest personligt subj. o. okroppsligt obj. Ibl. svårt att skilja från 2. *Naturen hade misstagit sig, då den b-ade henne till kvinna. B-a gestalter av markens lera. Ansiktet var mjukt och ovanligt vackert b-at. B-a sin stil efter ngn(s). B-a nya ord. Passivum b-as i regel av de aktiva formerna med tillägg av -(e)s. I-ljudet b-as längre fram i munnen än a. Av flertalet svenska verb b-as l. kunna vi b-a (l. de flesta svenska verb b-a) abstrakta substantiv på -ning. B-a sig ett omdöme om l. en uppfattning av ngt.* Märk på gränsen till 2 stående uttr. som *B-a skyttelinje.* **2)** Bringa till stånd o. d. utan direkt avseende på formen. Pers. l. sakligt subj. Ibl. svårt att skilja från 1. *B-a bolag (med ngn) för att utnyttja en uppfinning. Uppdra åt ngn att b-a ministär. I höst ämnar han b-a familj. Vid sitt utlopp b-ar Nilen ett stort delta. B-a kö, grupp, en ring om ngn. B-a skola* om vetenskapsman, konstnär. *Händelsen b-ar epok i länets historia* kan ock föras till 3. *B-a en förening (för ~). B-andet av en fast organisation. På ett dygn hade det bildat sig fullt med kristaller i glaset. När det börjar b-a sig skum på ytan, skall detta borttagas. B-a sig ny hud, ny bark på de skadade ställena. Det började till och med bilda sig partier i klassen.* **3)** Utgöra o. d. *Trehundra man beridna b-ade eftertruppen. Kölen b-ar här gränsen mellan Sverge och Norge. Ett spetsigt torn b-ar en lämplig avslutning på det hela. B-a en skriande motsats mot (l. till) ~. B-a raka motsatsen till l. mot ~.* **4)** Om själsodling. *Vill man ytterligare b-a sig, får man underkasta sig de villkor som äro fästa vid tillträde till universiteten. B-ande och underhållande läsning. Ha b-ande umgänge. B-a sin själ.* **II.** Märk särsk. några användningar av participen. **1)** 'Bildande'. Följ. uttr. ansluta sig, om man reflekterar på dem, närmast till I. 1. *'B-ande konst' eller 'rumskonst' omfattar arkitektur, skulptur och måleri. När Heidenstam är tänkare, är han vanligen jämsides dels b-ande konstnär, dels kvickhuvud och ~.* **2)** 'Bildad'. Märk i anslutning till I. 4: *Den b-ade medelklassen. Nog hör han till de b-ade, för så vitt som studentexamen får anses bibringa erforderlig b-ning. Träffa de mera b-ades smak. Ett b-at hem. Vetenskapligt, mångsidigt b-ad. Allmän-, bok-, fack(skole)-, halv-, själv-, universitetsbildad. B-ade umgängesseder. Det b-ade språket i motsats mot det vårdslösa, det vulgära eller det alltför munartliga.* **B)** Ssgr. **I.** 'Bildbar'. Ofta skr. **1)** *Lerans utomordentliga b-barhet.* **2)** *Ett smidigt och b-bart språk. Under hans senare, långt oavhängigare och mindre b-bara skede. B-bara och obildbara idioter.* **II.** 'Bildsam'. Mindre vanl.; skr. **1)** *B-sam lera.* **2)** *Franskan är, säger Tegnér, oändligt mindre b-sam än svenskan.* **Syn. A) I. 1)** dana, skapa, forma, göra, ge en viss form l. gestalt l. visst innehåll åt det man gör, framställa, ibl. nybilda; **2)** bringa till stånd, åstadkomma, inrätta, stifta, grunda, upprätta, sammansätta, sammansluta sig till; ge till resultat, utveckla; (b-a sig l. b-as:) komma till stånd, uppkomma, uppstå, utvecklas; **3)** utgöra, vara, forma, ha format sig till; **4)** utbilda, utveckla, odla, uppfostra, utdana, skänka bildning, förädla; **III.** (b-ad:) i besittning av bildning, upplyst; ibl. fin l. vårdad; ibl. odlad, förädlad.

— **Bildlig,** -t; [-het]. **1)** Vanligaste betydelsen. *B-a talesätt, uttryck. Yttrandet får icke tas efter orden, det bör förstås b-t. I b. användning. Utan att uppmärksamheten hänvändes på bildens b-het* Vit. Norström. *Ordens b-het.* **2)** Märk dessutom. *Upphöjd b. framställning* relief. *Den b-a utsmyckningen*

av tak och väggar. **Syn. 1**) framställd i bild(er), figurlig, metaforisk, allegorisk, symbolisk; (nära stå ibl.:) överförd l. oegentlig; (b-het:) egenskapen att vara bildlig, egenskap av bild; **2**) bild-. — **Bildning,** -en, -ar. Kan betraktas som två ord. **I.** 'Egentl.' **1**) Som enkelt utan plur.; abstr. *Olika åsikter om jordytans b. En panna av ovanligt ädel b. De enkla orden äro i avseende på b-en grundord eller avledda ord. Vid b-en av vokalljuden är nedre ljudkällans artikulation mer framträdande än munhålans. Det under b. varande skogseldsförsäkringsbolaget. Bolagsb-ar.* **2**) Med plur.; konkr. *Nyckfulla b-ar av naturen. Södra Sverges kolförande b-ar. Abnorma b-ar hos hornhinnan. Självständiga sociala b-ar. B-ar av denna art (diminutivb-ar) saknas så gott som alldeles i svenskan. Sjö-, glaciär-, krit-; fett-; socken-; parti-; nyb-ar.* **II.** Bildl. Utan plur. Abstr. l. i viss mån konkr. *Förståndets b. och hjärtats b.* med ngt närmare anslutning till I. *Den b. som elementarskolan avser att skänka. Bristfällig b. visar sig ej sällan i en självsäkerhet, som ej vet om sin egen okunnighet. Bristande, ytlig, allsidig, fin, gedigen, estetisk, formell b. Den högre b-en. Allmän medborgerlig b. Verklig b. innefattar ock ett etiskt moment. Hela den modärna b-en. En tämligen grund filosofisk b. Själs-; allmän-, fack-(manna)-, folkskole-, yrkes-, ämbetsmannabildning.* Ofta mer abstr. äro: *Karaktärs-, förståndsbildning.* **Syn. I.** skapande, daning, (ut)formning, ibl. tillkomst; ibl. skapnad, figur, gestalt, växt; frambringande, åstadkommande, uppkomst, sammansättning; ibl. skapelse, alster, form, formation; (ibl. nära:) sammanslutning l. organisation; **II.** utbildning, utveckling, (upp)fostran; (själs)odling, förmögenheternas allsidiga utveckling o. sedernas förfining, 'hyfsning', civilisation, kultur; ibl. kunskaper l. kunskapsmått; (ibl. nära:) fint skick. — **Bildningsavvikelse** t. e. bot. **-anstalt.** *Militära b-er. B. för präster.* **-aristokrat(isk).** **-behov. -fel** särsk. om människor o. djur = kroppsfel, kroppslyte. **-fientlig** kulturfientlig. **-grad.** *Dessa naturfolks b. får ej överskattas.* **-hungrande. -högfärd(ig). -lag.** *Stridande mot språkets b-ar.* **-linje.** Om avdelning i läroverk med visst slag av utbildning. *En särskild b. för arkitekter.* **-snobb. -sökande.** *Till tjänst för den b. allmänheten.* **-törstande.** *B. själar.*

Bilin(er)vatten; -sflaska. Mest med -er-. Svagare än 'karlsbader'; brukas numer säll. för medicinskt ändamål o. betydligt mindre än förr som läskedryck.

Biljärd, -en, -er; -boll (kula, vanl. av elfenben); -kö (en lång, avsmalnande, på stötytan läderklädd o. i tjockändan tung käpp, som kritas vid begagnandet); -spel(are). **1**) *Spela biljard. Ta ett parti b.* **2**) *B. av ek med nytt kläde.* **3**) *Förnöta förmiddagarna på b-en. Hålla b.* **Syn. 1**) biljardspel; **2**) biljardbord; **3**) rum l. offentlig lokal med biljard(er).

Bilje'tt, -en, -er; -bok l. -häfte (särsk. om järnvägsb-er); -ficka (t. e. i portmonnä); -försäljare; -försäljning(skontor) l. vanligare -kontor; -lucka; -papper (till 2; nu mest om finare brevpapper); -tryckeri. **I.** Numer huvudbet. **1**) *Överblivna b-er (till konserten i afton) säljas vid ingången. Skaffa sig b. till ngt. Sälja b-er. Två b-er på, till parkett. B. till ståplats. Konsert-, teater-; fri-; skridskobiljett.* **2**) *En andra klass b. (till) Stockholm! Köpa b. och pollettera. Tredje klass b. berättigar ej till vistande å akterdäck. Dubbel-, barn-, hund-, månads-, parti-, trupp-, fri-; sovvagns-, (pris)skillnads-; perrong-; spårvagns-, ångbåts-, akterdäcksbiljett.* **II.** Äldre, numer mindre vanlig bet. *Jag skall skriva en b. och lägga på skrivbordet, tills han kommer hem. Jag sticker en b. i buketten.* **Syn. I. 1**) inträdeskort; **2**) järnvägsbiljett osv.; **II.** kortare skriftligt meddelande, mindre brev, brevlapp.

Biljon se billion.

Bill[1], -en, -ar; -harv; -harva (verb); -pinne (p. på billharv); -spets. **I.** I fråga om plogar o. vissa maskiner. **1**) Plogskiva av järn l. stål (vanl. trekantig o. bredare bakåt), varmed jorden skäres upp o. fårorna åstadkommas, '(plog)skär'. *Arvikaplogen har vändbara, helsmidda b-spetsar samt ~.* **2**) Om den utplattade spetsen av harvpinne l. rör på radsåningsmaskin osv. (ibl. med tillhörande pinne l. rör). *Fördelningen av säden på de olika b-arna är mycket jämn* om radsåningsmaskin. **II.** Isbill, spetsig järnstång att hugga hål i l. bryta sönder is.

Bill[2], -en, -ar. Lagförslag (särsk. i England). *Engelska värnpliktsb-en antagen i första läsningen* år 1916.

Billig, -t (som adv. nästan endast till II), -are. **I.** Motsatt 'obillig'. **1**) Mest i opersonlig förbindelse. *Det är väl, får väl anses, synes b-t, att skatteavdrag göres för smärre löntagare. Det är inte mer än (rätt och) b-t, att han får känna följderna av sitt handlingssätt.* **2**) Märk uttr. som *Tillfredsställa alla b-a anspråk. Med b. hänsyn tagen till ~. En b. begäran. Med b. förvåning, harm. Fred på b-a villkor* även ofta hörande till II. **II.** Motsatt 'dyr'. **1**) *Hyrorna bli väl småningom b-are, när det byggs så mycket. B-a varor. Äpplena voro, sådles betydligt b-are i fjol. Nog får ni väl lämna potatisen 2 kr. b-are vid köp av större parti? För b-t pris. B-a frakter. De norrländska städerna ha rykte om sig att ej vara b-a (att leva i). Det här året har blivit (oss) b-are än vi vågat hoppas. Vet du någon*

b. skomakare? Vara b. på [l. med] sina varor. Den som köper dyrt, köper b-t dyrare varor äro bättre, hålla längre. *B-a pengar* som kunna lånas mot låg ränta. Friare. *Detta, att Björnson släpper de straffskyldiga för b-t. Han kom ifrån saken alltför b-t.* **2)** Märk särsk. *B. och brackig dygd i smått. B-a kvickheter. En tämligen b. seger.* **Syn. I. 1)** rättmätig, rättfärdig, rätt(vis), skälig, rimlig; **2)** befogad, berättigad, 'naturlig', (väl)grundad; ibl. tillbörlig l. skyldig; ibl. skonsam, måttlig, resonlig, icke överdriven; **II. 1)** icke för högt tilltagen, låg, ringa, icke dyr, som icke kostar mycket, prisbillig; ibl. som håller låga priser; (b-t:) för gott l. lågt pris, 'bekvämt', utan vederbörlig näpst osv.; **2)** 'lättköpt', gottköps-, 'enkel', tarvlig, lättvunnen, lättvindig. — **Billighet,** -en; -sföreställning; -skram; -skurs; -skänsla o. -sskäl (till 1); -ståg; -supplaga. **1)** Motsatt 'obillighet'. Ngt mindre vanl. än 'billig' i samma bet. *B-en synes fordra att ~. Mot all rätt(visa) och b. l. b. och rättvisa. Vad rätt och b. kräver. B-en av din fordran vill jag ej bestrida.* **2)** Motsatt 'dyrhet'. *Sockrets b. B. i pris. B-skurs i engelska för nybegynnare. Dans b-skurser i gott humör. B-ståg till utställningen anordnas under midsommarveckan.* **Syn. 1)** (naturlig) rättvisa (jfr billig I); **2)** lågt l. måttligt pris osv. (jfr billig II). **Billigtvis,** adv. Skr. Blott till 'billig' I. *Man kan b. icke (l. icke b.) begära att ~.* **Syn.** rättvisligen, om rättvisa skall ske, såsom skäligt är, skäligen, om man vill vara rättvis l. resonlig.

Billiōn l. **Biljōn,** -en, -er; -del. **1)** En million millioner, tusen gånger tusen millioner (1,000,000,000,000). **2)** Ibl. (särsk. om franska l. nordamerikanska förhållanden) = en milliard, dvs. ett tusen millioner (1,000,000,000).

Bi'ltog (o kort l. långt; grav); -t; -het. **1)** Om äldre nordiska (särsk. svenska) rättsförhållanden. *Dömas, förklaras b. över l. i hela Svea rike. En b. dråpare.* **2)** Friare; högt. l. skönl. *B. från sitt fädernesland. B. i hembygden, förföljd och hatad.* **Syn. 1)** fredlös (på grund av brott mot edsöret), dömd fredlös, gm dom ställd utanför lagen, (förklarad) fågelfri; **2)** som icke tåles, ställd utanför samhället o. lagen, 'bannlyst', utstött, hemlös; fördriven (från fäderneslandet), landsförvist, landsflyktig.

Biläger se orden på bi-.

Bimetalli'sm, -en. Dubbel myntfot, blandad guld- o. silvermyntfot, både silver o. guld som grund för ett lands myntväsen.

Bind, -et, =. Bokbindarterm: (tvärgående upphöjning på bokrygg, framkallad av l. avsedd att framkalla intrycket av underliggande) snöre som fäster ihop arken o. fäster dessa vid bandet, ryggsnodd på bok(band). *Läderrygg med upphöjda b. Samtliga arken fästas vid varandra medelst 3—6 s. k. »bind», vilka sträcka sig något utom bokens rygg. B-en uppraspas i ändarna och fastlimmas vid pärmarna, varigenom de bliva föreningsled mellan bok och band.* — **Bind|a**[1]**,** -an, -or; -form. **1)** *Den yttersta delen av ett förband utgöres i regel av en b-a av gastyg, gasbinda, medelst vilken förbandet fasthålles i sitt läge. Ta bort b-an. Anlägga en b-a.* Säll. = mumiebinda l. d. samt 'linda'. *Navelb-or. Bomull, kemiskt ren, rullad i b-form.* **2)** Om en del slingerväxter t. e. Polygonum convolvulus o. Convolvulus arvensis. **Syn. 1)** (jämnbred) remsa till ombindning (av sår osv.). — **Bind|a**[2]**,** band, bundo, bundit, -as; bunden (bundnare, bundnast); bundenhet (se III. 5, slutet). **A)** Enkelt.

I. Egentl. Om snöre, rep, band, rem, kedja o. d. **1)** Fästa (med snöre o. d.). *B-a båten vid en påle, vid bryggan. B-a en ränsel på ryggen. Ha en påse bunden i l. med en rem på ryggen. B-a med segelgarn. Skällkon har alltid en klocka bunden om halsen. B-a ngt över ett sår.* **2)** Om kreatur o. d. *Särskilda räcken att b-a hästarna vid. Stå bunden i sitt bås, vid krubban, vid hundkojan.* **3)** Linda (o. knyta) o. d. *B-a ett rep om livet. B-a en näsduk för ögonen på ngn. B-a en våt duk om pannan.* **4)** Fjättra o. d. *B-a ngn till händer och fötter. Han skall b-as vid hästsvansen och släpas till döds.* Ofta i bild. *Bunden i synden(s bojor). B-as i, med kärlekens rosenband. B-a händerna på ngn* även bildl.: beröva ngn hans handlingsfrihet. **5)** Sammanbinda. **a)** *B-a säden i band. Maskiner som ej blott skära och lägga av, utan även b-a (säden). B-a rosor till l. i en bukett. B-a buketter, kransar. Sitta och b-a på en begravningskrans. B-a borstar, kvastar. B-a ris åt egen rygg* nu nästan endast bildl.: själv åsamka sig skada. **b)** *Bundna och häftade böcker. Jag b-er aldrig några böcker* låter icke binda, skickar ej till bokbindarn. *B-a sina böcker själv. Helst bör den nog b-as i klot(band). En bokbindare som b-er starkt och likväl smakfullt och billigt.* **c)** *B-a not, nät, (kräft)håvar.* Blott ldls. om strumpor o. d. (för det vanliga 'sticka').

II. Friare, om annat 'bindmedel' än snöre o. d. Skiftningarna ej skarpt skilda. **1)** Kvarhålla (i dess läge). *Plantera tall för att b-a flygsanden. På sina ställen är sanden bunden av strandråg. Vattna gatorna för att b-a dammet.* **2)** Sammanhålla o. d. *Stenarna i muren måste läggas så att de b-a varandra. Den b-ande stenen i valvet, 'slutstenen'. Murbruk som b-er bra. Använda äggvita som b-ande medel i färger.*

Få åvallar att b-a sig medelst kvickrot, så att de ej kunna rasa.

III. Bildl. Skiftningarna äro ofta föga skilda. **1**) Fästa o. d. *Nu har jag inget som b-er mig här, sen min far dog. Söka b-a ngn vid en institution. Bunden med allt starkare trådar vid hemtorvan. Bunden vid sjukrummet, (sjuk)sängen. Den tiden var jag ännu bunden i Uppsala (av mitt arbete). Påvens makt att b-a och lösa* förlåta l. icke förlåta en synd. *B-a sitt hjärta vid ngn, sitt öde vid en annans.* **2**) Förknippa, inskränka (sig) o. d.; mest i part. perf. (o. refl.). *B. icke din sällhet vid det jordiska allena! B-a stavningen vid talspråket. Anslaget är bundet vid vissa villkor, vid vissa bestämda tjänster och får icke på annat sätt användas. Valbarheten är icke bunden till stiftet.* **3**) Förplikta o. d. *Riksdagsmännen bli mer och mer bundna vid de uttalanden de måst göra i sina valtal. Jag vill visst icke b-a dig med ett förhastat löfte. Jag b-er mig icke för längre tid än ett år. B-a sig för all framtid. Äga b-ande kraft. Känna sig bunden att stanna. Ord b-a, jag ger dig varken ord eller eder.* **4**) Övertyga o. d. Nästan endast i part. pres. *B-ande bevisning. B-ande liknelser och omständigheter. Resonemanget är icke (fullt) b-ande.* **5**) Inskränka ngns frihet, lägga band på o. d. *Ett folk bundet i (vidskepelsens) träldom, i yttre religiösa former. Bunden i förutfattade meningar. Icke vilja vara bunden av ngt, på ngt sätt bunden. Den tid då isen b-er floderna. Tryckande förordningar bundo sockerhanteringen. Medan fiendens huvudstyrka var bunden av svenskarna, verkställde finnarna en kringgående rörelse. I morgon är jag bunden (av förrättningar) hela dagen. Ha sitt kapital bundet i jordegendomar. B-a kapital i ett företag.* I denna bet. finner man ibl. part. perf. med gradformer samt subst. 'bundenhet'. *Efter den tiden kände jag mig bundnare än någonsin. Frigöra människan från bundenheten under elementen.* **6**) Märk i perf. part. *Bunden stil* vers (ɔc prosa). **7**) Märk *B-a näcken* gm att kasta en sten högt upp i luften så att den med ett suckande ljud faller i vattnet utan att stänka; nu betraktat som lek. **8**) Märk också *Bundet värme* exempelvis sådant som åtgår då en fast kropp övergår till flytande l. gasformig (l. en flytande till gasformig) o. som frigöres då kroppen återtar det förra aggregationstillståndet. **9**) Språkv. Om fhdn i franskan. *Slutkonsonanten 'f' b-(e)s aldrig annat än i räkneordet 'neuf'. Stumt 'd' b-(e)s (med följande ord på vokal) som 't'.* **10**) Mus. *B-a tonerna sinsemellan, så att intet avbrott inträder.*

B) Ssgr ha numer i regel formen *bind-;* en del ha formen *binde-;* några visa bägge formerna, t. e. bind(e)kraft.

Syn. A) **I. 1**) fastbinda ɯ, fästa med snöre l. rep, fastsätta ɯ, fastgöra ɯ; **2**) lägga bindsle l. halsring på, sätta halsband på o. fastgöra; **3**) (om)linda (ɯ), (om)vira (ɯ), ombinda ɯ, omknyta ɯ; **4**) fjättra, fängsla, lägga i bojor; **5**) hopbinda ɯ, sammanbinda, sammanfoga (till ett helt); ibl. binda i kärvar; (ibl. ersatt av:) förfärdiga, göra; inbinda ɯ, förse med band, skaffa band till; knyta; fläta; **II. 1**) fästa, kvarhålla (i dess läge) ɯ, hindra från att blåsa bort l. flyga omkring; **2**) sammanhålla ɯ, hålla ihop, förbinda, förena, hindra att gå i sär; göra hård l. fast, ge stadga åt; (b-a sig:) vinna l. få stadga; **III. 1**) 'knyta'; tvinga att ej lämna, 'fästa', (för)ena; **2**) förknippa, förbinda, ställa i samband; ibl. göra beroende; inskränka, begränsa; **3**) förplikta l. förbinda l. hålla (ngn till ngt), vara förpliktande för, regelbinda, pålägga (till efterföljd), (b-a sig:) förbinda sig l. känna sig tvingad att följa l. lyda l. iakttaga l. fasthålla; pålägga förpliktelser, förtaga (ngns) handlingsfrihet; vara förbindande l. orygglig l. ofrånkomlig, gälla för (ngn); **4**) (b-ande:) fullt övertygande, avgörande, ovedersäglig; fällande; **5**) lägga band på, hålla tillbaka ɯ, hämma, kringskära (ngns fria bestämmanderätt); upptaga, lägga beslag på; ibl. med magisk kraft beta(ga) rörelseförmågan; (b-a sig:) uppge sin fulla självbestämmanderätt; **8**) latent; **9**) ibl. uttala (en eljest stum konsonant då den står i slutet av ord o. vokal börjar nästa ord); **10**) sjunga l. spela legato (dvs. utan uppehåll mln tonerna).

— **Binda av** ɯ, **fast** ɯ, **för** ɯ, **i** [ɯ], **ihop** o. hopbinda, **in** ɯ, **inunder, om** ɯ, **opp, på** ɯ, **samman** ɯ, **till** ɯ, **tillsamman(s), under** ɯ, **upp** ɯ, **åt** ɯ, **över** ɯ. — **Bindapparat** på självbindande skördemaskin. **-arbete** om (anordnande av) buketter l. kran. sar av lösa blommor. **Syn.** binderiarbete. **-bjälke** som sammanhåller en förtimring. **-färdig.** Om böcker, särsk. häftesverk o. d. *Det icke b-a utländska trycket.* **Syn.** färdig att (in)bindas. **-galen.** Mest vard., bildl. *Karlen var galen — bindgalen!* **Syn.** stormtokig. **-garn;** -sfabrik. Särsk. om garn l. snöre till inslagning av paket, till sammanbindning osv. *B-sfabriken i Lund skänker allt tågvirke till livbåten.* **-hud.** Zool. o. d. *Tårna fria (ej förbundna med simhud), på sin höjd med en kort b. vid basen eller något sammanvuxna.* **-kedja. -mössa** mösslik huvudbonad för kvinnor, till en början finare (ofta av siden o. broderad), sedan blott använd av allmoge l. tjänstefolk osv.; numer ej bruklig. **-nål** bred nål på vilken garnet upplindas vid nätknytning. **-rem.** Bland annat att binda

husdjur med t. e. hästar. *B-mar av läder.* **-sallat** se sallat. **-sten.** Byggn. Tvärliggande mursten som binder de längsliggande över o. under; slutsten i valv. **-streck** att binda hästar med. **-sul|a;** -läder. Inre tunn sula vid vilken överlädret (o. sulan) fästes. **-tyg;** -sfodral. Etui l. fodral med de viktigaste läkarinstrumenten; ibl. om fodralet enbart. *B. skall finnas i varje förbinderivagn.* **-väv** o. **-väv|nad;** -sbrosk. Fysiol. Kroppens mest utbredda stödjevävnad, bestående av en trådig grundsubstans o. celler. — **Bind-** l. **Bindeförmåga.** *Vid användningen av gelatin tager man ej, såsom i fråga om vanligt lim, hänsyn till bindeförmåga, varemot* ~. **-hinn|a;** -eveck; -einflammation. Läk. o. d. E-formen är, åtminstone bland läkare, den vanliga i det enkla ordet, men förekommer ej i ssgrna. *B-an betäcker ögonglobens främre del samt insidan av ögonlocken och förenar ögonglob och ögonlock.* **-kraft.** E-formen ovanligare. Om lim, murbruk osv. *Dåligt lim är alltid mörkt och har endast föga bindkraft. En trämassa av så stor bindekraft, att den* ~. **-medel.** E-formen vanligare. T. e. om medel att binda flygsand, stenar; om lim o. d.; friare t. e. om handeln som ett b. människor emellan. *Stenar, utan bindemedel lagda på eller bredvid varandra. Ett grovt papper, på vilket med ett bindemedel är anbragt pulveriserad smärgel, flinta, sand, glas l. d.* **-mönster.** Mest e-form. Anger hur varptrådarna till en vävnad skola höjas över eller sänkas under inslagen. Jfr bindning 4. **-substans;** -vävnad. Mest e-form. Fysiol. **1)** Enkelt. Substans som i visst slags vävnad (t. e. bindväv) ligger mln cellerna o. ger vävnaden dess fasthet. **2)** Ssg. *B-vävnad är en term som innefattar huvudsakligen bindväv, broskväv och benväv.* **-tråd.** E-formen mest bildl. Egentligt brukas ordet t. e. om metalltråd att binda säd med l. till hopfogning av elektriska ledningar. **-ämne.** Mest utan -e-. T. e. mål.: *Färgstoff och b-n.* — **Bindeled.** *En b. mellan Amerikas båda hälfter.* Ibl. även = 'länk', övergångsform. **-(och löse)nyckel.** Bildl. Om makten att ge l. vägra absolution; ibl. allmännare om kyrkotukten. *Att biskopen ensam fick i sin hand binde- och lösenyckeln för alla synder.* **-ord.** Språkv. Fullt brukligt om konjunktioner. *I N. Beckmans språklära innefattar b. prepositioner och konjunktioner.* **-streck.** *I gammal frakturstil var b-et gärna dubbelt och snedgående, icke som nu enkelt, kort och vågrätt. Ordet b. används ibland också för 'utelämningsstreck'.* **-tecken** mindre vanl. för 'bindestreck'. **-vokal.** *'O' tjänstgör ofta som b. i sammansättningar, t. e. kyrkogång.*

— **Bindande** se binda A III. (3 o.) 4.

Bindar|e, -en l. -n, -e; [-verkstad = tunnbindarverkstad]. Mindre vanl. Brukas dock dels om person (t. e. om en som tar upp säd o. binder den i kärvar; säll. om kvastbindare); dels om sak: t. e. om (bindapparat på) skördemaskin. **Bind|el** (grav); -eln, -lar. *Konungens anhängare buro en vit b-el om armen. Taga b-eln från ngns ögon* även bildl. 'öppna ögonen på ngn'. *Ha en b-el för sina ögon* ofta bildl. **Syn.** (nära stå:) duk, remsa, band. **Binderi,** -et l. -t, -er; -arbete (abstr. o. konkr.). **1)** Bindande av lösa (avskurna) blommor o. grönt (en gren av handelsträdgårdsmästeriet); avdelning l. lokal för bindning av buketter, kransar o. d.; blomsteranordning av bundna blommor. I sista bet. t. e. i *Alla slags b-er och dekorationer* annons. **2)** Ibl. = bokbinderi (särsk. då det står i förening med bibliotek, arkiv l. d.). *Landsarkivet har eget b.* **Bindersk|a,** -an, -or. Kvinna som binder blommor l. förestår binderi; ibl. om en som tar upp säd o. binder den i kärvar. *B-a, duktig i kransoindning.* **Bindning,** -en, -ar; -skostnad (t. e. bm böcker); -smedel; -sämne (t. e. om beck för att binda kolstybb). Märk bl. a. **1)** *B. av spaljéträd* uppbindning. **2)** *Gå upp i b-en. B-ar som icke glida.* **3)** *Skidföreningens samling av skidor och b-ar.* **4)** *B-ar tecknas på rutpapper. Sammetsartade b-ar. Lärftbindning.* Jfr bindemönster. **5)** *B. av kärvar.* **6)** *Kransbindning.* **7)** *B. av böcker.* **8)** *B. av slutkonsonant.* **Binds|el** (ofta binns-; akut) -let, -el. Mindre vanligt än följ. **Bindsle** (ofta binns-); -t, -n. Märk bl. a. **1)** *Slita sitt b. Starka b-n för hästar. Djur-; länkbindsle.* **2)** Ofta för 'skidbindsle' t. e. *Medan han drog åt b-t. Han tryckte ned skinnmössan bättre, kände på b-na och reste sig.* **3)** *I båda fallen omgives timret med en s. k. bom (en kedja av stockar sammanfogade med järnb-n).* **Syn.** band l. rep (att binda med); kedja l. grimskaft (med l. utan halsring); snöre l. rem (att binda fast skidor med).

Bi'ng bå'ng l. **Bi'ngbång,** interj. l (som subst.) [-et], =. Särsk. som interj. kan ordet även särskrivas och ha flera biformer. Härmar klockors (särsk. kyrkklockors) klang.

Bing|a, -an, -or l. **Bing|e,** -en, -ar. Kunde möjligen uppdelas i två (l. tre) ord. **I.** Ej allmänt känt. Blott i formen 'binge'. *Säden, som förvarades i stora b-ar på golvet.* **II.** Åtminstone i formen 'binga' (bet. 2) mest brukl. i norra o. mellersta Sverge. **1)** Nästan endast formen 'binge'. *En b-e hö, halm, säd.* **2)** Nästan endast formen 'binga'. Ngt vard. *En väldig b-a brev. En hel b-a räkningar. Ta du hit hela b-an!* **Syn. I.** avplankning l. avbalkning (särsk. i sädesmagasin); (stor) lår; **II. 1)** hög (av hö

l. halm), dråse (av säd); **2)** hop, 'hög', massa, mängd; packe, knippa, bunt.

Bi'nnikemask. **1)** *Lida av, ha b. Få b. genom förtäring av rå sik l. kaviar. Genomgå en kur mot b.* **2)** *I Ångermanland antages åtminstone 10 proc. av befolkningen vara behäftad med ifrågavarande b. [dvs. Dibothriocephalus latus]. Femton arter band- eller binnikemask ha anträffats hos människor.* **Syn.** bandmask.

Bino'k|el (-å-); -eln, -lar l. -ler; -elsnodd. 'B-ler' l. 'ett par b-er' brukas ibl. jämte 'binokel' i bet. av pincené, ett bruk som icke är inskränkt till södra Sverge. Ordet är emellertid på återgång för 'pincené', jfr detta. **Syn.** pincené, dubbel-lornjett; ibl. lornjett.

Bio, -n. Vard. för biograf[2]. *Människor som ännu aldrig varit på bio.* **Biograf[1],** -en, -er. Levnadsteckare, författare av (ngns) levnadsskildring l. av levnadsskildringar. **Biograf[2],** -en, -er; -bild; -censor; -drama; -rättighet; -teater; -ägare. *B. l. b-teater är en enklare teater för förevisning av levande, fotografiska bilder, framställda i förstoring på vit skärm. Gå på b(-en). B-en vid Drottninggatan. W. Fevrell, vår förste b-censor.* **Syn.** biografteater, kinematografteater. **Biografi,** -en l. -n, -er. Levnadsteckning, levnadsskildring. **Biografisk,** -t. Som rör, innehåller, avser, sysslar med levnadsteckning l. personhistoria, levnadstecknings-. **Biolog** (-åg); -en, -er. Person som sysslar med b-i. **Biologi** (-g-); -en l. -n, -er (om lärobok). **1)** Läran om det organiska livets utveckling o. beskaffenhet dvs. om djur o. växtliv (zoologi o. botanik, naturhistoria; kallades i skolorna förr även 'naturlära'). **2)** Läran om de organiska varelsernas livsvillkor o. levnadssätt (l. livstillpassning o. livsutveckling) dvs. om organismernas förhållande till den yttre världen (= ekologi). **3)** Med plur. Lärobok i b. (särsk. i bet. 1). **Biologisk** (-åg-); -t.

Biplān, -et, =. Dubbelplanig flygmaskin, tvådäckare.

Bir, -et. Mest skrivet 'bier'. Vard. Brukas mest i södra Sv. *Sitta på en sämre krog och dricka b.* **Syn.** (tyskt) öl; bajerskt öl, lageröl. **Birfilar|e,** -en l. -n, -e. Usel fiolspelare, (kringvandrande) skral musikant (som spelar på ölkrog).

Birgittīn- l. **Birgittīner|kloster** (-g- l. -j-); -munk; -nunna; -orden. Formerna med -er- vanligast. Om orden stiftad av heliga Birgitta. *Ännu i dag finnas b-kloster, dock endast för nunnor. B-klostret i Vadstena har haft stor betydelse för skriftspråkets formning under medeltiden.*

Bīrkarl, -en l. -n, -ar. Fattas som ssg med 'karl'. Hist. Köpmän som hade privilegium att handla med lapparna (o. ibl. att för kronans räkning uppta skatt av dem); funnos från medeltiden o. in på 1600-talet. *B-arna kallas ibland även 'lappfarare'.*

Bīsam (-amm); -en; -oxe (= myskoxe); -råtta. **1)** Mysk. **2)** Pälsverk av vissa (myskluktande) djur som b-näbbmus l. b-råtta.

Bisa'rr, -t, -are; -het (med plur.). Sällsamt egenartad, (underligt) egendomlig, som avviker från det vanliga, befängd, 'vild', besynnerlig, underlig, konstig, oberäknelig (till lynne l. vanor), kuriös, fantastisk, originellt nyckfull, excentrisk. **Bisarrerī,** -et l. -t, -er. Konstighet, benägenhet att följa sina underliga griller; bisarrt infall, underlig l. befängd nyck l. idé o. d.

Bi'schoff (-å-); -en; -sbål. En dryck bestående av (röd)vin, socker, pomerans o. vatten.

Bis|e, -en, -ar. Blott i fråga om leken 'bo för b-en', i vilken b-en är den som står i boet och sedan skall leta reda på de andra som gömt sig. Leken har detta namn i norra Götaland o. i Svealand, men namnet ersätts nu ofta av 'kurra gömma', 'dunk', (på sina håll 'hök och duva'). **Syn.** 'uppsökare'.

Bi'skop (-åpp; nästan endast grav); -en, -ar. Vard. l. skämts. eller ock om äldre förhållanden (o. med bibegrepp av myndighet) brukas formen 'bisp'. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. *Biskop Thomas' kväden. Jesper Svedberg, b. i Skara. B-en i (l. över) Linköpings stift. Hans högvördighet b-en. Inom den grekisk-katolska kyrkan hava b-arna aldrig vunnit en sådan makt och myndighet som inom den romersk-katolska. Efter kom bispen, vördig och trind.* **2)** Ordet brukas även i fråga om den äldsta kristna kyrkan o. motsvarar då först 'församlingsäldste', senare 'församlingsföreståndare', 'kyrkoherde'. **II.** Ssgr ha formen *biskops-; bisp-* l. *bispe-* förekommer dock ibl. vard. l. åld. (om äldre förhållanden); t. e. *Då präster kastade skrud för konventets skrank / och bispekåpor skuros till byxor* Heidenstam. — **Biskopsdöme,** -t, -n. Brukas numer mest om äldre förhållanden. **Syn.** (biskops)stift, biskops ämbetsområde. **-förslag. -skrud.** *Till den svenska b-en höra mässkjorta, korkåpa ('b-skåpa'), b-smössa, guldkors ('b-skors'; ärkebiskopens kors har gloria l. strålar) och (b-s)kräkla.* **-stift** jfr b-sdöme. **-stol. I.** 'Bildl.' Huvudbet. *Då en b. blir ledig. Han kommer säkert att inta nästa lediga b. Gods hörande under b-en i ∼.* **II.** Egentl. Mindre vanl. **1)** Om äldre förhållanden = dyrbar stol i kyrka (särsk. i koret) avsedd för biskop. *De gamla dyrbara b-sstolarna försvunno småningom ur kyrkorna.* **2)** För biskopen (o. hans familj) avsedd kyrkstol l. kyrkbänk. **Syn. I.** biskopssäte, ibl. biskopsämbete. **-säte. 1)** Vanligaste bet. *Visby är ännu b.* **2)** Ngt

föråldrat = biskopshus, biskopsgård l. biskopsämbete, biskopsinstitution. **Syn. 1)** stiftstad, biskopsresidens, säte för biskop(en). **-visitation** av biskop l. å hans vägnar verkställd undersökning av de kyrkliga förhållandena i en församling. — **Bisp(e)kåpa** osv. jfr biskop II. — **Biskopi'nn|a,** -an, -or. **Bi'skoplig,** -t. *B. skrud. B. värdighet.* Ngt mindre vanl. i uttr. som *Utskottets b-e ordförande.*

Biskvī, -en l. -n, -er; -grupp (till II); -pudding (p. med b-er på l. blandad med b-er). Kan betraktas som två ord. **I.** Våra vanliga b-er, de små torra bakelserna av mandel och socker som i dagligt tal så benämnas, kallar Hagdahl för 'makroner'; med b. menar han »lätt b.», dvs. lätta tårtor, kakor och bakelser av socker eller ock 'smörbiskvi' av sockerdeg med smör. *Efter ett glas vin och några b-er.* **II.** Oglaserat porslin (särsk. använt till figurer), 'statyporslin', även om figur av b. **Syn. I.** 'sockerskorpa'.

Bīson (-ånn); [-en l. =], [-ar l. -er]. Mindre vanligt för följ. *För resten tycker jag, att bison är en starkare benämning än visent för detta gigantiska levande block.* **Bison|oxe;** -hjord; -ko; -kviga; -släkte. Ett av våra största nu levande lantdjur (ända till 3 m. i längd), skiljer sig från våra vanliga nötkreatur bl. a. genom sin kulliga panna och den starkt utbildade, puckliga framdelen. *B-oxen var i förhistorisk tid utbredd över nästan hela Europa, mellersta och norra Asien och norra Amerika; i Europa kvarlever den i Litauen och på norra sidan av Kaukasus, i Amerika är b-oxen utrotad med undantag av en fredad hjord i Yellowstones nationalpark. Kvicken utgår hos b-släktet framom nackkanten.*

Bisp se biskop.

Bisser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Ta o'm (ett musikstycke, ett sångnummer), ge om igen, ta l. ge dakapo.

Bist|er, -ert, -rare; -erhet; [-erkall, skönl.]. **I.** Särsk. om lynne, miner, tidevarv, öden samt yttranden. Ofta skönl. **1)** *Den b-re krigsguden. Blott Konow svor och b-er röt von Schantz* Runeberg. **2)** *En b-er uppsyn. Visa en b-er min. Få de b-ra dragen att ljusna.* **3)** *B-ra tider stunda. Har min herre råd med sånt i di här b-ra tiderna? B-ra öden.* **4)** *Få ett ganska b-ert svar. En b-er kritik.* **II.** Om väderlek o. d. *Det är, känns b-ert ute i dag. Det var en b-er decemberafton. B-t kallt. En ganska b-er kyla. Julnatten vilar b-erkall och dödstyst över huvudstaden, allt liv är som förfruset* Strindberg. **Syn. I.** barsk, sträv, kärv, hård, skarp, mycket sträng; ibl. mörk l. dyster; skräckinjagande, skrämmande, fasaväckande, hotfull, vild; svår, gruvlig, ibl. hotande; **II.** bitande (kall), skarp, hård.

Bistr|a till, -ade. Mindre vanl. *Landshövdingens ansikte b-ade till, då det störande avbrottet icke ville sluta.*

Bit, -en, -ar. **I.** Mer 'egentl.'. **1)** Munsbit o. d. *Tänker du ta hela kakan i en b.? Jag har inte ätit en b. i dag* jfr I. 4. *(Snålt) räkna b-arna (i munnen på ngn)* missunna ngn maten; vara snål med maten. **2)** *Socker, lakrits i b-ar.* Märk *Ta två b-ar i kaffet. Dricka kaffe på b.* **3)** *Plocka sönder ngt b. för b. Koppen gick i tusen b-ar. Det var då, hon råkade slå en b. ur den gamla porslinsbålen. Slå sönder ngt och kasta bort b-arna. Vill du skära en b. åt mig (av osten), lagom för den här smörgåsen!* **4)** En bit + subst. *Nu ska vi ha oss en b. mat! En b. oxkött, ost, lakrits, flanell, vax.* Ibl. är substantivet utelämnat: *Ska vi äta en b., innan vi går?* jfr I. 1. *Den lilla b-en orkar du väl?* **II.** Friare. **1)** *Berätta en rolig b. B-ar av Snorre. B-ar på vers och prosa. Sjung, spela en b. för oss!* **2)** Vanl. ngt vard. Om rum. *Nu har vi bara en liten b. fram till herrgårn. Dit är en bra b. (väg) ännu. Det här ä värsta b-en det; sen blir det bättre. Följa ngn en b. på väg(en), till vägs. En b. längre bort ligger kyrkan.* Om tid. *En god b. inpå nattkröken.* **3)** Vid komparativer, mest nekat; vanl. ngt vard. *Han ä inte en b. bättre själv. En liten b. bättre är han kanske.* **4)** Hit snarast också 'bit' i ssgr som *En ängsbit, banbit, matbit* där det blir ett slags diminutiv. **Syn. I. 1)** munsbit, beta; matbit; **2)** stycke; ibl. sockerbit; **3)** del, fragment, ibl. skärva l. d.; ibl. parti; **II. 1)** kort dikt l. berättelse l. musikstycke; **2)** (kortare) vägsträcka l. vägstycke; **3)** smul(a), grand, dugg o. d. — **Bitbröd** (knäcke)bröd som gått sönder. **-kross** handels. = **-krossocker** mindre fint socker i oregelbundna småbitar. **-socker** ɔ< kross-, strö-, toppsocker o. d. **-tals** adv., sälls. för **-vis,** adv. [o. adj.] **1)** Mindre vanl. *B. söka återerövra förlorad mark. Detta b-a bortdöende. Montenegros b-a pacificering.* **2)** Huvudbet. *B. är marken täckt av en mjuk mossa.* **Syn. 1)** bit för bit, den ena biten efter den andra, bit efter bit; **2)** på vissa sträckor l. delar l. partier, styckevis, sträckvis; ibl. nära delvis.

Bit|a, bet(o), -it, -as (bi'ts som inf. blott ldls.); pres. pass. bites l. (som absolut) bi'ts (l. bīts l. bi's); -ning (t. e. etsningsterm; med plur.); -ningstid (vid etsning). **I.** Intr. **1)** Om skärande verktyg o. d. Fattas som härledd bet. (jfr II). *Kniven b-er inte. En egg så vass att den b-er på ett halmstrå.* I bild *Löjet är ett vapen som b-er (skarpt).* Bildl. även med andra subjekt. *På trollharar b-a ej vanliga kulor. Det biter varken år eller mödor på honom. Solen b-er knappt märkbart på hennes fina hy. Syror*

b-a på metaller. Smittan bet inte på oss. På dem b-er ingen aga, varken goda eller onda ord. Märk. *Kölden b-er genom märg och ben* jfr IV. *Det b-er, blåsten b-er i ansiktet.* **2**) Med tänderna o. d.; prepositionell användning av II. **a**) *B-a och nafsa efter ngn. B-a vilt omkring sig. B-a så det känns. Ett stycke bröd att b-a i l. på. B-a i mustascherna* av otålighet l. för att betvinga sig. *Med tänderna bet hon om knivskaftet och lyckades sålunda smådningom nöta av snörena, som bundo hennes händer. B-a över mer än man mäktar. Stå och b-a i sina fingrar, i l. på naglarna, på sina naglar* av förlägenhet, otålighet l. d.; jfr II. 2. Ibl. *Sitta och bita i läppen, i läpparna,* som dock vanl. är refl.; jfr II 2. **b**) Märk särsk. *B-a i gräset* stupa, falla, dö; ibl. komma till korta, bli bet o. d. *Nödgas b-a i det sura äpplet* göra ngt som man har motvilja mot, foga sig och svälja förtreten. *Ålen biter bra på daggmask.* **II.** Trans. (o. refl.). Vanl. med tänderna. Fattas (jämte I 2) som huvudbet. **1**) Mer egentl. *B. honom duktigt (i benet), Karo, det har han förtjänt! B-a ngn i strupen. Duktig att b-a råttor. Hans räv b-er inte min gås* mig lurar han inte, jag låter inte locka mig i fällan. Ibl. i stället för 'stinga' *Bli b-en av en orm. B-a hål på l. tag i ngt* kunna betraktas som särskrivna ssgr. *I ilskan hade hon en gång b-it lillfingret av mannen. B-a sig i tungan. En orm som b-er sig i stjärten. B-a sina läppar blodiga.* **2**) Märk en del uttr. *B-a, ha b-it huvudet av skammen* (visa sig) ha förlorat all blygsel, all skamkänsla. *Ge honom ngt att b-a på, så han tiger!* ngt att äta; ngt att fundera på. *Det är lika omöjligt som att b-a sig i ryggen. Hellre b-a tungan av sig än* ~ jfr avbita. *B-a sig i läppen, i läpparna* för att ej skratta; i raseri; av missräkning; för att kväva gråten osv. *B-a sina naglar, naglarna* tugga på naglarna; jfr ovan I 2 a slutet. *En hård nöt att b-a på (l. i)* att knäcka, en svår sak att komma till rätta med. *Och då kan han b-a sig i ryggen* vard.: får han se sig om, får han se hur det går hans näsa förbi, får han inte ngt med. *B-a sig i tummen* vard.: missta sig l. misslyckas i sina beräkningar, hoppa i galen tunna, hugga i sten. **3**) Etsningsterm. *B-a plåten* låta den 'ligga i badet' o. frätas av syran. **III.** Dep. **1**) 'Absolut'. *Hunden bits, ser ut som han skulle vilja bitas. Låt hunden skälla, så bits han inte! Blir huggormen retad, bits den.* **2**) Reciprokt. *De betos och revos som vildinnor. När två hundar b-as om ett ben, kommer den tredje och nappar det bort.* Säll. bildl. *Han är inte god att b-as med.* **IV.** Pres. part. är ofta rent adjektiviskt. Märk t. e. *De tidigare blidvädersdagarna hade plötsligt följts av ny, b-ande vinter. En b-ande (skarp) nordan. B-ande kryddsmak. B-ande kvick(heter).* **Syn. I. 1**) tränga in ⫽, skära, åstadkomma en skåra l. skåror, 'ta', vara tillräckligt vass; träffa, göra verkan, uträtta; ej gå spårlöst förbi, lämna märken; göra intryck, inverka (på), fastna (hos); ibl. nappa; **II.** fatta l. gripa l. sarga med tänderna, hugga, nafsa, nappa, ibl. stinga l. sticka, sätta tänderna i, ibl. pressa tänderna mot (underläppen), ibl. tugga; **III. 1**) gärna hugga l. nafsa; **2**) bita varann, ibl. slåss; **IV.** skarp, genomträngande, ibl. isande l. svidande; bitter; sårande, stickande.

— **Bita av** ⫽, **bort** ⫽, (**sig**) **fast** ⫽, (**från**) l. **ifrån sig** för att värja sig l. hålla på avstånd; även bildl. = ge svar på tal l. snäsa av ⫽ o. d. **B. hål** på. **B. igen** besvara bett med bett; 'ge ige'n'. **B. igenom** [⫽], **ihjäl** ⫽, **ihop** o. ibl. hopbita, **ikring sig,** (**sig**) **in** o. inbiten, **itu** ⫽, **omkring sig, samman** ⫽, **sönder** ⫽, **tag** i ngt, **till** även bildl., **tillhopa** skönl., **tillsamman(s), utav.** — **Bitapparat** t. e. naturv. l. tekn. **-lust. -mun** på insekter. **-ord** mindre vanl.; starkare än 'stickord'. **-ring.** *Narrnappar med b. av ben och svart dinapp.* **-varg.** *En gammal b., som inte kan lägga band på sitt humör.* **Syn.** tvärvigg, brumbjörn, ilsken o. snäsig gammal (tjänste)man. — **Bi'tsk,** [-t]; [-het]. Skr.; mindre vanl. *B-a byrackor. Och sommarens b-a mygg och heta sol. B. humor.* **Syn.** som gärna bits; vass, skarp, bitande.

Bitt|er, -ert, -rare; -erhet (ibl. med plur.); -ersta. **A**) 'Bitter'. **I.** Mer egentl. **1**) Om smak. *Det smakar b-ert men rent. Giftiga svampar ha stundom b-er smak. B-er galla. B-er som malört. Ha b-er smak i munnen. Det som är b-ert för munnen, gör gott i magen.* **2**) På övergång till II stå t. e. *Tömma lidandets b-ra kalk. Den b-ra dräggen. B-ert hälsosam. Gråta b-ert, b-ra tårar.* **3**) Än närmare II stå uttr. som: *Det är b-ert kallt och snön knarrar under foten. Järnnätter med b-er frost.* **II.** Bildl. Bet. ej alltid väl skilda. **1**) Hätsk o. d. *Det är ju just vad dina b-raste fiender skulle önska att du gjorde. B-ert förakt och svidande hån. B-er avund. B-ert hat. Låta undfalla sig b-ra ord om ngn. Det b-raste tadel. Få uppbära b-ra förebråelser. B-ra strider.* **2**) Smärtsam o. d. *Saknaden efter honom känns ännu b-er. Få göra b-ra erfarenheter. Begagnande vad jag i dag fått b-ert lära. Efter b-ra öden. Lida b-er nöd. B-ra kval. Det kändes b-ert, att all denna omsorg skulle vara totalt förspilld. Bryta ut i b-er klagan.* I bibl. stil även uttr. som *Din b-ra död.* **3**) Ettrig o. hånande, 'mörk' o. d. *Hon blev b-er mot sina medmänniskor och allt mer fådordig. Livet betraktade han numera med bitter ironi. Göra b-ra jämförelser. B-er i omdömen.* **B**) 'Bit-

terhet'. **1**) Om smak. *Sötman har blivit vänd i b-erhet* även bildl. **2**) *B-erhet och grymhet. Hysa personlig b-erhet mot ngn. Alla de b-erheter han halvt på lek utslungat över, mot sina s. k. vänner.* **3**) *Pröva livets b-erhet(er).* **4**) *Utan b-erhet kunna bära motgången.* **C**) 'Bittersta'. Brukas blott nekat, dels i det substantiviska l. adverbiella uttr. 'inte det b-ersta'; dels i det adj. 'inte den (osv.) b-ersta (aning l. d.)'. Ofta smtl. o. ngt vard. *Är du ond? — Inte det (allra) b-ersta! I sak spelar ju denna omständighet icke den b-ersta roll. Täljer och kåtar och hamrar och spikar hop en massa toksaker, som det inte är det b-ersta gagn eller reson med.* **D**) Ssgsformen är *bitter-; bittert-* uppträder ibl. som skönl. biform. **Syn. A**) **I.** besk o. salt (samt skarp l. kärv), ibl. nära: mycket salt, härsken, amper; ibl. bitande (kall); **II. 1**) hätsk, svår, häftig, vredsint; skarpt o. häftigt klandrande; **2**) smärtsam, plågsam, hård, tung, ibl. stingande l. aggande; ibl. smärtfylld, sorgsen; **3**) dyster o. hånande, svårmodig o. bitande, människohatare; harmfull; skarp, amper, elak, ettrig, 'mörk'; ibl. spefull; ibl. sarkastisk l. ironisk l. misantropisk; **B**) (b-erhet:) **1**) bitter smak; **2**) (rätt nära stå:) ilska, argsinthet; förbittring; agg; bittert yttrande; **3**) plågsamhet; **4**) bitter sinnesstämning; bittert lynne; **C**) (det b-ersta:) det minsta, det ringaste, 'ett spår', 'ett dugg' osv. — **Bitterklok.** Skönl. *En ensam och b. mans vemod.* **-mandel;** -lukt; -olja; -(s)smak; -(s)träd. *B. och sötmandel växa på olika träd. En ljusgul, smörliknande massa med svag b-lukt.* **-medel.** Läk. Om bittra l. beska medel. *B. såsom malört.* **-salt** 'engelskt salt', magnesiumsulfat. **-sjuk.** Skönl. *Man måste vara b. in i själen för att ~.* **-söt.** Skönl., åld.; mindre vanl. *Fylld av en lönlig och b. ängslan.* **-söt|a,** -an, -or. Solanum Dulcamara. **-vatten.** Mest om lösning innehållande magnesiumsulfat, brukas som avförande medel. *Även naturliga b. finnas.* **-ämne.** *På det stärkelsemjölet ej skall få bismak av det b., som ~.* — **Bitter(t)ljuv.** Skönl. *Den bitterljuva känsla, som Petrarca så subtilt analyserat. Tänkte han bitterljuvt. Bitterljuva minnen.* Även skrivet med bindestreck. **-ljuvlig** skönl. **-smakande.** — **Bitterlig|en,** adv. Numer mest om gråt o. d. *Gråta, snyfta b-en. B-en ångra sig.* Säll. förekomma åld. 'bitterlig' o. 'b-t'. **Bittersta** se bitter C. **Bittr|a till,** -ade. Mindre vanl. *Smaken mild, ehuru den någon gång b-ar till* Strömbom, Sv. svampbok. Även bildl.

Bi'tti l. **Bi'tti|da** (grav); [-dare l. vard. -gare], adv. [o. adj.; då vard. även 'bittig']; formen 'bitti' mest smtl. **I.** Adv. **1**) Huvudbet., 'om dagen'. *Det var ännu b-da på dagen, på l. om morgonen. Om morgonen b-da drogo de åter ut på spejarfärd. I morgon b. Kommer du tidigt i morgon b-da alltså? B. och sent samma jämmer, samma oförnöjdhet!* dagen i ända, tidigt och sent. **2**) I allmännare bet. Mindre vanl. *Att så b-da mista sina föräldrar! Lite b-gare kunde du väl komma hem om kvällarna! Ja tror ja kommer för b. De ä för b. att börja än.* **II.** Adj. Mindre vanl. *I b-ga morgonstunden. Vara b(-g) av sig.* **Syn. I.** tidigt på morgonen, under den första delen av dagen; ibl. tidigt l. i god tid.

Biva'ck [l. **Bivuāk**], -en, -er; -eld; -vakt. Formen 'bivack' är numer den enda brukliga i militäriskt språk. (Trupps) nattläger l. rast (förläggning) under bar himmel (med eller utan skyddstält), ɔc kvarter; plats för dylikt truppläger. *Bivacken bör om möjligt vara förlagd så, att den ej kan ses av fienden. Aldrig brusto ord vid bivuaken, / där den gamle Hurtig blott var med* Runeberg. **Bivacker|a** [l. **Bivuaker|a**], -ade, [-as]; -ing (med plur.); -sövning. Formen 'bivackera' numer den enda militäriska. *Vid b-ing vintertid böra åtgärder vidtagas för att bereda truppen skydd mot kylan.* Även friare. **Syn.** vara förlagd l. ligga i bivack; tillbringa natten under bar himmel, leva på fältfot.

Bjud|a, bjöd(o) [l. böd], -it [l. budit], -as. Formerna 'böd(o), budit' träffas ännu ngn gång åld., men knappast annat än i bet. 'befalla'. **A**) 'Bjuda'. **I.** Äldre o. högt. l. skr. betydelse. Märk en del olika konstruktioner: **1**) *B. oss kämpa för ditt väl och falla! Vad han b-er oss (att) göra, det måste vi göra. Så är oss b-et genom lagen.* **2**) *Då bjöd hövdingen, att man skulle äntra fiendesnäckan. B-a tystnad, stillhet. Göra vad Gud b-er. Du har här att b-a (och befalla).* **3**) *Han b-er stormen lägga sig och vågorna sjunka.* **4**) *Göra vad plikt och samvete b-er. Klokheten, försiktigheten, hänsyn(en) till motståndarna b-er, att ~.* **5**) *B-a över hela Indiens skatter.* **6**) Märk uttr. *B-a respekt, aktning.* **II.** Mest skr. (ibl. även ldls.). Övergångsbetydelse, närmast anslutande sig till III. *B-a (ngn) god natt, (ngn, ngt) farväl, ett ömt, ett sista farväl. Han visste nog, att detta var att b-a lugnet och friheten farväl. B-a ngn (vara) välkommen.*

III. Huvudbetydelserna. **1**) Erbjuda o. d. Skr.; gärna högt. *Artigt b-a ngn sitt biträde vid ngt. B-e ned* lagt. (ɔc ålagd). *B-a rätt för sig, för skadan* lagt. = erbjuda sig betala de böter l. den skadeersättning som kan åläggas. *B-a ngn kamp, strid, envig, holmgång. Tag, medan det b-s, tag lyckan när hon b-s!* kan även anslutas till 3 nedan. **2**) Om pengar o. d. **a**) 'Egentl.' *Bjöde du mig också 5,000 kronor, skulle jag icke anta det. B-a en stor summa pengar för att nedtysta saken. Jag har blivit b-en 50 kr. arket, om jag ville skriva åt dem. Hur mycket l. vad b-er du (mig)*

för den här boken? B. ngt! B-a högre. Sex kronor ä(r) b-et! på auktion. *Jag har alltid en som b-er åt mig på bokauktionerna. Kan du tänka dig, att på l. för en etsning, som hos konstnären kan fås för 30 kr., bjöd man här det dubbla!* **b**) Hit ansluta sig numer ngt åld. speltermer som *Det är du, som skall b-a, förhand har redan b-it klöver.* **3**) Bedja ta för sig o. d. **a**) *Tycker du jag kan b-a dem (på) ngt så enkelt som pannkakor? Har du b-it (dem) av salladen? B. biskopen en stol! B-a ngn en tallrik. Han ska alltid b-a (på) cigaretter till maten. Efteråt blev vi b-na (på) rökverk i ett särskilt rum* ngt vard. l. smtl. *Tack(ar) som b-er! B-a (ngt) med armbågen* utan att mena det. *Värdinnan själv gick och bjöd kaffe(t) åt gästerna. Och så bjöds det vin ur stora karaffer.* **b**) *I går blev jag b-en på frukost på Gästis av min kusin som var i stan. Vi har ju inget särskilt att b-a på, men kom ändå i all enkelhet!* **c**) *Men nästa gång är det jag som b-er!* bekostar kalaset. **d**) *I morgon har jag kärt främmande att b-a dig på, om du kommer till oss något.* **e**) Friare. *Staden har inget märkvärdigt att b-a på. Denna gången ha vi endast gammalt nytt att b-a på* t. e. i musikväg, böcker. **4**) Inbjuda o. d. *Vet du om Malmströms också ä b-na? B-as på kort. Det var b-et flera dar i förväg. Gå omkring och b-a till dans. B-a ngn till sig på kaffe(rep). Får jag inte b-a er på konserten i kväll? I kväll är jag b-en (på supé) till, hos chefen. Vi väntar just att bli b-na (ut) till landet. Har du varit b-en hos biskopens? B-en i familj. B-a ngn till bords (med sig)* mindre vanl. *B-a ngn till gäst. B-a faddrar, ngn till fadder. B-en som l. till fadder, som marskalk (på bröllopet). B-a främmande. B. honom ta plats!* oftare o. mindre högt. 'be'. *B-er ingen annan mig, så b-er jag mig själv.*

IV. Nära till III anslutna, men ngt friare bet. **1**) Skr. *En sådan hjälp skulle jag vilja b-a mina landsmän. Nu hade han äntligen ett hem att b-a sin älskade. En grotta som bjöd skydd mot vind och regn. B-a skäl för en åsikt, ett påstående. Bruka alla de bevismöjligheter som bjuda sig åt ens skarpsinne.* **2**) Skr., ofta högt. *B-a ngn, ngt trots. En ras som ända hittills b-it hårdnackat motstånd mot civilisationen.* **3**) *B-a fienden ett blottat bröst* gärna skönl. l. högt. *B-a ngn (l. ngt) spetsen* hålla stånd mot; hålla stången; trotsa. **4**) *B-a ngn handen, sin hand (till försoning). Och famnen bjuder jag dig än som förr. Och hon bjöd honom så sin kind att kyssa. Vill du kanske b-a friherrinnan armen och föra henne till bordet.* **B**) 'Bjudande' o. 'bjudare'. **I.** 'Bjudande'. **1**) Mest skönl. *Med b-ande stämma.* **2**) Skr. *Det är oss en b-ande plikt att avbörda vår tacksamhetsskuld. En b-ande nödvändighet.* **II.** 'Bjudare'. Dels tillfälligt; dels om äldre förhållanden (= begravnings-, lik- l. bröllopsbjudare).

Syn. A) I. befalla, påbjuda, tillsäga, ålägga, föreskriva, ge befallning l. tillsägelse l. föreskrift l. order; tvinga, kräva, fordra, ibl. mana; härska l. råda (över), ha makt l. vara herre (över); framtvinga, framkalla, väcka, inge; **II.** säga, hälsa, be(dja), ibl. ta(ga); **III. 1**) erbjuda, tillbjuda; lämna tillfälle till, ibl. utmana till; (b-as ibl.) stå till buds; **2**) **a**) erbjuda sig att betala, vilja ge; avge (an)bud; **b**) 'säga' (sitt bud), ibl. begära; **3**) be(dja) l. uppmana ngn att ta för sig, sätta fram ⫾ för; undfägna l. traktera med; (fram- l. kring)räcka, servera; vara värd; bestå, bekosta, släppa ti'll, giva till bästa, spendera; giva, lämna, prestera; (b-as ibl.) stå att erhålla, finnas att få; skänka; förete, uppvisa, framvisa; **4**) inbjuda, be (ngn) ti'll sig, invitera, ibl. anmoda, ibl. 'se' (ngn hos sig, på ngt); (b-en ibl.) bortbjuden; **IV. 1**) förära, framlämna, uppvakta med; framföra; bereda, ge; **2**) (be)visa, göra; **4**) (fram)räcka (⫾), framsträcka ⫾; **B) I.** (b-ande:) **1**) myndig, befallande; **2**) tvingande, trängande, oavvislig; oundgänglig.

— **Bjuda bort** ⫾, **emellan.** *B. två kronor e. för att få bytet till stånd. B. e. på ngt.* **Syn.** (er)bjuda i mellangift. **B. emot** o. motbjudande. Mest bildl. *Det bjöd mig för mycket emot att så berömma en anhörig. Hela metoden har bjudit mig emot.* **Syn.** väcka motvilja, bära emöt, kännas obehaglig l. påkostande. **B. fram** ⫾, **hem** ⫾, **igen.** Mest smtl. *Han går nog bort, men bjuder aldrig igen.* **B. ihop** o. hopbjuda, **ikring** l. omkring l. kringbjuda, **in** ⫾, **kvar** ⫾, **med.** *Jag blev bjuden med, därför att jag var gäst hos klockarns.* **B. ned l. ner** ⫾, **om.** *Mamma glömde att b. om av steken!* **B. omkring** se kringbjuda, **opp** se uppbjuda, **på** t. e. på en auktion = fortsätta att bjuda. **B. till.** Jfr 'tillbjuda', som bäst fattas som ett annat ord. *Jag skall b. till (att göra) så gott jag kan.* **Syn.** bemöda sig (att); göra så gott man kan, göra sitt bästa; försöka, fresta på; ibl. göra min av (att). **B. tillbaka** i sin ordning se främmande hos sig, **tillsamman(s)** o. sammanbjuda, **under** ⫾, **upp** ⫾, **ut** ⫾, **över** ⫾. — **Bjudcigarr.** Ngt vard.; ej säll. om sämre cigarr. *Med var sin b. i vänstra mungipan.* — **Bjudning,** -en, -ar; -sbrev; -skort; -slista. Märk särsk. **1**) *Mottaga en b. till bal på slottet. Antaga, avböja en b.* **2**) *De vanliga b-arna under julhälgen voro just överstökade. Gå på b. Träffas på en b. I morgon är det stor b. hos apotekarns. Frackbjudning. Vi fick b-ningsbrev i går (från Axels, till bröllopet).* **Syn. 1**) inbjudning, inbjudan; **2**) samkväm, gästabud, kalas; (ofta:) enklare tillställning.

Bjugg, [-et, mycket säll. -en]; -bröd; -korn. Åld. **Syn.** korn (sädesslaget).

Bjäbb, -et. Liksom de följ. mest ngt vard. Gläfs; 'bråk', käbbel, 'babbel'. **Bjäbb|a,** -ade, [-as; -are; -ning, med plur.]. **1**) *En byracka som b-ar utan att någon bryr sig om det.* **2**) Vard. *Ack, b-a inte så där, ungar, det blir så tröttsamt! Di ska då b-a om allt möjligt!* **Syn. 1**) småskälla, gläfsa; **2**) 'bråka', käbbla; göra näsvisa invändningar; 'mopsa sig'; babbla, prata strunt. **Bjäbba emot** gaffla emot, komma med näbbiga l. mopsiga invändningar. **Bjäbbig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. **Syn.** näbbig, mopsig, som gärna bjäbbar emot.

Bjä'fs, -et. Koll. Band, rosetter o. d. särsk. på kvinnokläder. *Såna där har då allti så mycke b. på sej!* Även bildl. **Syn.** granna band o. d., pynt, (yttre) grannlåt, pråligt krimskrams.

Bjälk|e, -en, -ar. **1**) Allmänt. Med b-e menas en i fyrkant tillhuggen timmerstock, som användes vid byggnader; och i vidare mening även samma ändamål tjänande 'b-ar' av järn, sten, betong l. d. Även friare. *Bärkraften hos en b-e står i direkt förhållande till bredden. Virke klenare än b-ar kallas sparr. Ett lågt rum med b-ar i taket. Byggnads-, bär-, tak-, bro-; furu-, järn-; tvär-, snedb-e.* **2**) Märk uttr. *Grandet och b-en.* **Syn.** grövre, tillhuggen fyrkantig trästock; balk. **Bjälkhuvud** (vanl. utskjutande) bjälkända. **-lag,** -et, =; -sanordning. *Ett fullgott b. får icke fjädra sig under belastningen, bör vara eldfast och isolerande för ljud och värme. Vanligt träbjälklag.* **Syn.** bjälkkomplex; byggnadsdel l. anordning (av trä, järn, sten, betong l. d.) som avdelar byggnad, fartyg l. d. i våningar o. sammanhåller ytterväggarna. **-träd** träd som man kan få en bjälke ur. **-ände l. -ända.**

Bjällr|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) Både om slutna b-or med kula (l. kläpp) inuti samt ljudöppningar o. om öppna klockor med kläpp. *Har vagnen gummihjul, bör hästen vara försedd med b-or. En narrdräkt besatt med små klingande b-or. Alla råttorna anse, att katten bör ha b-a om halsen, men ingen vill hänga den dit.* **2**) Märk uttr. *(En ljudande malm och) en klingande b-a* innehållslös, 'tom'. **II.** Ssgr ha *bjäller-;* ngn gång (särsk. i smtl. l. dikt) träffas *bjäll-.* **Syn. I.** klocka; skälla. **Bjällko** skällko. **Bjäll-l. Bjällerklang. Bjällerkrans** särsk. på hästens seltyg. — **Bjällr|a[2],** -ade. Mindre vanl.; oftast skönl. *Det stampar och b-ar på vägen. Det glada b-andet från ilande sländar.*

Bjä'rt, =, -are; -het. **1**) Egentl. *I sin färg är Hugo Birger ofta hård och b. Vingarna äro b. röda. B-a dräkter. Färger som b. sticka av mot varandra. En kvast av eld och gnistor ur skorstenen kastar ett b. sken över snötäcket runt omkring. B., frisk hy.* Friare. *Skildra i b-a färger. Där dessa svagheter framträda i mycket b. belysning.* **2**) Bildl. *Stå i b(-aste) motsats till ~. B. sticka l. bryta av mot ~. Yttre förhållanden, som voro b. olika nästan alla andra svenska författares. Konsekvenser, vilka b. svära mot den gängse grammatiska litteraturens framställning av kasusläran. De olyckliga fångarnas elände framträdde härigenom så mycket b-are.* **Syn. 1**) stark, kraftig, livlig; färgstark, 'färgglad', färgmättad, lysande, ibl. skinande, skrikande, grell; (nära står) starkt avbrytande; **2**) starkt framträdande, iögonenfallande, skarp, klar, alldeles oförtäckt. **Bjärtblå. -färgad. -grön. -gul. -målad. -röd.** *Vackra b-a blommor. Plötsligt blev hon b.; hon hade sett någon komma.*

Bjäss|e, -en, -ar. *En b-e på nära två meter. Grov och lång till växten, en riktig b-e. En b-e till ek, väl trehundraårig.* Även friare: *En rik b-e som Rothschild. En b-e i att ljuga.* **Syn.** jätte, huggare, baddare, en ovanligt reslig, grov o. stark karl; överdängare, 'pamp'.

Bjöd(o) se bjuda.

Björk, -en, -ar. Betula, särsk. B. alba. **I.** Enkelt. **1**) *B-arnas ljusa grönska. En b. ger om våren så mycket sav, att man därav kan dricka som ur en tunna. I fjälltrakter blir b-en knotig, krokig och nedtryckt som våra frukträn. Dvärg-, fjäll-; häng-, masur-, glas-, ängs-, slöjdbjörk.* Även koll. *Uppe på Lundberget har nu planterats b. som vackert sticker av mot furorna.* **2**) *En halv famn (prima) b.* björkved. *B. är det viktigaste slöjdvirket för norra och mellersta Sverge. Flammig b. Möbel, byrå i b. Målad i b.* **II.** Ssgr ha *björk-,* blott ldls. (t. e. i Skåne) o. i dikt ibl. *björke-.* **Syn. I. 2**) björkved; björkträ, björkvirke; ibl. björkträs färg. — **Björk(be)klädd** björkbevuxen l. -bevuxet. **-dunge. -färg** ljusgul som polerad björk. **-gräns(en)** på fjäll: där björken ej längre går, björkregionens övre gräns. **-knopp** bladknopp på björk; även koll. **-lag,** -en l. **-lake,** -n. *Champagne av b. bryggdes förr ofta. Träden fara naturligtvis ej bra av att man borrar och tappar dem för att komma åt b-n.* **Syn.** (om våren tappad) björksav. **-möbel. -region** i fjälltrakter = bältet ovan barrskogsgränsen (där björk växer), björkskogsbälte. **-ris. 1**) *B. till kvastar.* **2**) *Få smaka b-et. Din vilja, min gosse, den sitter i b-et!* **-trast** ett namn på 'snöskatan' (Turdus pilaris).

Björn, -en, -ar. **I.** Egentl. **1**) *'Senjens storbjörn' av Pelle Molin. Driva b-en ur idet. Nu kom b-en lufsande, brummande och ond. 'Ringa b.' är ett mer allmänt känt uttryck för det likbetydande 'holma b.' Land- l. lant-, is-, tvätt-, slag-, ungbjörn.* Även koll. *B. har sannolikt icke sedan slutet av 1700-talet skjutits i Uppland.* **2**) Märk en del uttr. *Luden*

som en b. Inte väcka b. som sover! väck inga lidelser, inga tankar i onödan! *Nu börjas det, sa han som visa(de) b(-en). B-en har en mans vett och tolv mans styrka. Om inte om hade varit i vägen, hade gumman skjutit b(-en).* **II.** Bildl. **1)** *Kaptenen var en väderbiten lurvig gammal b. Köks-, sjö-, brumbjörn.* **2)** *Stora och Lilla b(-en)* Stora o. Lilla Karlavagnen. **3)** *Fara till Amerika undan alla sina b-ar. Ansatt av b-ar. Slå ihjäl en b.* betala en fordringsägare. **Syn. I.** ibl. nalle; **II. 1)** brumbjörn, 'lufser' osv.; **3)** fordringsägare. — **Björnaktig,** -t, -are; -het. **-bindsle.** *B., ovanligt kraftigt; längd utom kättingen 54½ cm.* annons. *Hela timmerlasset fastlåses med två s. k. b-n.* **-biten. -bär;** -sbuske; -ssylt. Även akut betoning. Såväl om bären som om själva buskarna. Rubus fruticosus (o. cæsius m. fl.). **1)** *Plocka b. Till middagen bjödos vi på öländska b. och mjölk, en härlig rätt.* **2)** *Bland havtornsbuskarna som kransa de små Tvärnöskären slingra björnbär, nu fulla med mörka blåa 'hallon'.* **Syn.** björnhallon, blåhallon, svarthallon. **-dans** utförd av björn l. som härmar björnens rörelser. **-fasoner** klumpiga fasoner. **-hallon** se björnbär. **-hona. -hund** jämthund. **-hälsa** berghälsa. **-ide. -jägare. -mossa** Polytrichum commune. Är grön, upprätt, kan bli ända till fotslång, trivs bäst i sumpig skogsmark och begagnas till flätning av mattor, stoppning av sämre madrasser o. d. **-ram. -ring.** *B. till salu. En b. fås väl i Sverge numer icke under 200 kronor* 1912. **Syn.** (ensamrätt att jaga) ringad björn, område inom vilket björn befinner sig o. där man övertygat sig att det finns inspår men inga utspår. **-skall.** *Den berömde ledaren av b., värmlänningen Herman Falk.* **-skinn;** -sfäll; -smössa. *Göta livgarde i b-smössor.* **-tjänst.** Otjänst, misslyckad tjänst; jfr fabeln om björnen som kastade en sten i famnen på den sovande mannen för att driva bort en fluga o. så dödade mannen. — **Björn|a,** -ade, -as; [-ing]. Ngt vard. Kräva (för skuld). **Björnbrev** kravbrev; kan möjligen ibl. ansluta sig även till subst. — **Björni'nn|a,** -an, -or. Numer är 'björnhona' vanligare i smtl. o. kanske även i normalprosa.

Black[1], -en, -ar. B-en var en tudelad kloss av trä l. järn med hål för ben (l. arm), vilken smiddes l. låstes fast vid benen ovan ankeln. *Slå l. sätta ngn i b-en* om äldre förhållanden. *Han som släpade på klumpfot, som om han hade b. om benet. Sätta b. på ngn.* Ofta ännu i dag i bild t. e. *Grammatiken får icke bli språket en b. om foten.*

Black[2], -en, -ar. Mest i Sveal. (o. Norrland). Oftast i best. sing. o. närmande sig ett egennamn. *Så ja, b-en, försiktigt i backarna.* **Syn.** matt l. blekt rödgul häst. — **Black**[3], -t, -are; -brun; -grön; -vit. **I.** Allmännare bet. **1)** 'Egentl.' *B., gråblek hy. Fyris b-a böljor. Tyget hade en glänsande svart färg, innan sol och väta gjort det b-t. Mot de b-a ljusens lågor.* **2)** Bildl. *Några b-a fraser om livet och döden. Kaffet smakade lite b-t. Tämligen b. och intetsägande.* **II.** Särskild bet.; jfr black[2]. *En häst, b. till färgen* som en hjort. **Syn. I. 1)** blackig, matt, blek,oklar; blaskig, urblekt, sjaskig, grådaskig; ibl. grå- l. brunaktig l. grumlig; ibl. bly- l. askgrå l. d.; **2)** färglös, intetsägande, fadd, 'tunn'; **II.** matt l. blekt rödgul; blond, isabellfärgad. **Blackig,** -t, -are; [-het]. Mindre vanl. än black[3]. **I.** Jfr black[3] I. *Gamla b-a möbler. Herr Sirius' b-a pupiller.* **II.** Jfr black[3] II. **Blackn|a,** -ade. Blott till black[3] I. *Trasiga b-ade huvudbonader.* **Syn.** bli black, blekas, förlora glansen (o. klarheten).

Black|a[2], -an, -or. Vard. Föraktlig l. skämts. benämning på tidning(sblad).

Blad (vard. uttal bla); -et, = (l. åld. o. i folkvisestil ibl. -er samt vard. blan); best. plur. ibl. (särsk. i smtl. o. hos en del diktare) -ena (vard. även blana). **I.** Om växter. **1)** Allmännare. **a)** Till b. i inskränkt botanisk mening höra även 'barr', men däremot icke blommans b.; i vidsträckt mening innefattar b. (bot. taget) hjärt-, låg-, ört-, hög-, foder-, kron-, ståndar- o. pistillblad; av dessa äro örtbladen vad man i vanlig mening avser med b. *Saltstrandsväxter ha gärna köttiga b. Rot, stam, b., blomma och frukt. B-et utgör ett av växtens viktigaste näringsorgan. B. saknas alltid hos svampar och nästan alltid hos alger. Palmer finnas med b. av över 7 meters längd. Övervintrande b. Få b. Fälla b-en.* **b)** Märk, att mellan 'blad' och 'löv' har utbildat sig den skillnaden, att 'löv' nu blott kan brukas om vissa (särsk. inhemska) lövträds (o. möjligen några buskars) blad, under det b. kan brukas även om dessa och dessutom är den botaniska termen. **c)** Om kronblad. *Sluta sina b. för minsta regndroppe. Plocka sönder en prästkrage b. för b.* **2)** Märk särsk. **a)** *Pelarhuvudet är bildat av präktiga akantusblad.* **b)** *Ta(ga) b-et från munnen* ej sticka under stol med vad man tänker, säga sin mening rent ut, sjunga ut. **II.** Av papper l. d. **1)** *Skrivet på ett utrivet b. ur en anteckningsbok. Vända två b. på en gång. En särskilt medföljande ung herre hade ingen annan uppgift än att vända b-en åt pianisten.* **2)** Märk en del uttr. o. användningar. **a)** *Sjunga, spela från b-et* mest om stycken som man aldrig förr sjungit l. spelat. *Översätta från b-et* utan förberedelse. **b)** *Armfelts deltagande i denna underhandling är inget vackert b. i hans historia. Ett oskrivet b. i ngns historia* om ngt man ännu icke upplevat l. som ännu ej skildrats. **c)** *Etsat blad. Lyriska blad av V. E. Öman.* Ibl. för ssgr som *Kart-, almanacks-, album-; titel-, försättsblad.* **d)** *I och med denna dag*

vände sig b-et (till hans förmån) skedde ett omkast i hans ställning. **e)** Om tidning. Som enkelt ngt vard., i Götaland mindre vanl. *Har du sett i b-et, i b-ena, att di valt in Hedin i Svenska Akademien? Annonsblad.* **III.** Mer l. mindre fackliga bet. **1)** *B. på kniv, sax, såg, yxa, lie, skovel; roder, åra, propeller.* **2)** Väl mest i ssgr som 'skedblad'. *Silverskedar med runt b.* **3)** *Från klippavsatsen hade glimmerskiffern rasat ner i stora b. eller flagor. Glimmern låter klyva sig i tunna b.* **4)** Säll. = fotblad, skulderblad, bogblad o. d. **Syn. I.** ibl. löv; ibl. blomblad, kronblad osv.; **II. 1)** (löst) fyrkantigt stycke papper; **2)** ibl. tidning(sblad); **III;** platt del av ngt; ibl. klinga; ibl. vinge; ibl. (tunn) skiva.

— **Bladantal.** *För att så mycket som möjligt inskränka b-et hava ~* om ett kartverk. **-avfall** koll. **-(be)krönt** skönl. **-bärande** o. **-fattig** bägge mest skr. **-fällning** jfr lövfällning. **-grupp** grupp av bladväxter. **-grön** ovanligt. **-grönt** de gröna färgämnen, med vilkas hjälp växterna assimilera kolsyran. **-guld** till tunna blad utvalsat l. uthamrat guld l. guldliknande ämne; brukas vid förgyllning o. d. **-krona** t. e. hos ormbunkar, palmer, även ek osv. **-lik,** -t. Mest fackligt. **1)** *Grön och b.* **2)** *Tår, som på hela undersidan äro försedda med b-a häftorgan, som ~.* **-liknande. -lus;** -art (även 'bladlössart'). *B-en, rosens allmännaste fiende. Av bladlössens familj finnas i Europa inemot 350 arter.* **-lös;** -het. *B. stjälk. Vinbärsbuskarna stodo, där hagelskuren gått fram, stripiga och b-a.* **-mage** den tredje magen hos idisslare (ngt större än 'nätmagen'). **-metall** till blad utslagen metall (t. e. bladguld o. stanniol). **-mossa.** Till blad- eller lövmossorna (Bryaceæ i vid bemärkelse) höra bland annat björnmossan och vitmossorna. **-mögel** dels om mögelliknande parasitsvampar på en del växters blad, dels om sjukdom framkallad av dylika (t. e. potatissjuka). **-neger** skämts., mindre vanl. = notisjägare, tidningsman av lägsta grad; sämre murvel. **-nerv** bot. **-pipa.** Skämts. *Slängde b-n med en förfärlig hädelse ifrån sig.* **Syn.** dålig cigarr. **-prydd. -rik;** -edom. **-rosett.** *Åtskilliga vårväxter ha b-erna utvecklade redan på senhösten.* **-sallat** en sallat som ej bildar huvuden. **-skaft. -skiva. -skärande** myror l. **-skärare** l. **-skärarmyra** ett amerikanskt myrsläkte Atta (går norrut till Florida). **-slida.** *Hos t. e. flockblommiga växter är nedre delen av bladskivan ('bladfoten') utvidgad och omfattar stammen; den nämnes då 'b'.* **-ställning.** *Motsatt, kransvis eller strödd b.* **-såg** rak, lång och smal, skivformig sågklinga. **-tenn** stanniol. **-veck.** *Blommorna sitta hos åkermyntan i kranslika knippen i b-en.* **-verk** mest i fråga om träd l. buske l. grupp av dylika. **-växt** vanl. = prydnadsväxt odlad huvudsakligen för bladens skull, t. e. palmer, ormbunkar, majs, hampa (på bladgrupper l. i krukor); säll. = köksväxt med ätliga blad l. abstr. ('betor med alltför yppig b.'). — **Blad|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Två skarpt skilda bet. **I.** Numer mindre vanl. Avbeta l. avplocka blad(en). Jfr bläda, avblada. **II.** Ldls., ngt vard. Bläddra. *O(ch) så sitter han o(ch) b-ar i den här Molins avhandling om Geijers ungdom* samtal 1915. *Och b-ar i de radikala bladen.* **Blada av** ₪. — **Bladig,** -t, [-are]; [-het]. Mindre vanl. *B. stjälk.* Däremot vanligt som senare ssgsled t. e. *Grov-, bred-, små-, mångbladig.*

Bladdr|a, -ade, [-as]. Ldls., vard. *Sedan man b-at hit och dit. Stå och b-a om redaktionshemligheter.* **Syn.** pladdra, prata strunt.

Bla'ggarn; -slakan: -sväv. Uttalas o. uppfattas som ssg. Mycket grovt, vanl. tvåskaftat tyg av blångarn t. e. 'säckväv' o. 'packduk'; säll. = blångarn, garn spunnet av blånor. *Det är baraste det gamla vanliga — sekunda grovtyll och b. i kistan.*

Blåm, -en, -er. Vard. *Det vore ju en stor b. för dej, om han skulle komma före.* **Syn.** skam(fläck),ngt verkligt skymfligt. **Blamåg|e** (-asj); -en, -er. Numer mest vard. **Syn.** (ngt) som kompromitterar l. gör ngn löjlig; (det) att skämma ut sig l. blotta sig. **Blama'nt** (vanl. -angt); =, -are. Vard. *Ja, vet du, det vore allt lite b. för dej. B. få passagerare på första klass var det den här resan.* **Syn.** genant, skymflig, skamlig, blamerande. **Blamer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mest ngt vard. Ofta refl. *Det skulle b-a dig ohjälpligt inför dina blivande svärföräldrar. B-a sig genom oförsiktiga uttalanden, ett ohyfsat uppträdande.* **Syn.** utsätta för l. ådraga klander, blottställa, göra löjlig, skämma ut ₪, kompromettera.

Blancmangé (blammasjē l. ibl. blangmangsjē); -(e)n l. -(e)t, -er; -pudding; -skål. *Den enkla sommarmiddagen avslutades med en skål b., där syltade körsbär grannt stucko av från den vita ytan.* **Syn.** (ibl.) 'giftas', 'himlamat'.

Bland (vard. även utt. bla'n); prep. Mest följt av plur., dock även av vissa koll., ämnesnamn o. d. **1)** Med plur. Efter verb (ibl. även vid 'rörelse till'), subst., räkneord, adj. *Komma ut b. folk* i beröring med folk, i sällskap. *Somt föll b. törnen. En krona b. flickor. Den äldsta b. många syskon. En b. de många. B. de lärda är villfarelsen allmän. En b. de vackraste utsikter jag skådat. Han är b. de bättre i klassen. B. dem håller jag mest på den äldste. Icke en b. hundra* oftare 'på, av'. *Rafaels madonna, tavlan b. tavlor. Den tappraste b. de tappre. Skönaste b. tärnor!* skönl. *Där funnos många vettiga män, b. andra l. b. dem de Geer själv l. de G. själv b. andra* ofta förkortat 'bl. a'. **2)** Med koll. o. d. *Därinne b. blåbärsriset. Leka b. halmen på golvet* oftare 'i'. *Förlora sig b. mäng-*

den ofta 'i'. *Det var b. det oförskämdaste jag hört! B. annat* ofta förkortat 'bl. a.'. *I brevet lästes b. annat:* ~. **Syn.** (mitt) ibland, mellan; (in)på, till, i, omgiven av, i blandning med, i sällskap med, inom (ngns) krets); ibl. (mitt) under; (vara b.:) tillhöra, höra till; av, på; jämte, vid sidan av, (om)växlande med, förutom.

— **Bland|a,** -ade, -as; -are se nedan; [-erska]. **A**) Vanliga verbformer. **1**) Åtföljt av 'med'. *B-a vinet med vatten. Icke låta b-a sig med vatten. B-a guld med koppar. Björk b-ad med tall.* Friare: *B-a sina tårar med systerns. Med kanoners dunder b-ade sig gevärens smatter och kulornas visslande.* **2**) Åtföljt av 'i', 'bland', (ibl. 'till'). *B-a vatten i mjölken, mjöl i såsen, salt i l. till kreatursfodret, bark i (l. bland) brödet, gift i maten (för ngn). Flygsanden rusade ner genom skorstenen och b-ade sig i maten.* Friare: *Uti den suck jag drar, den luft jag andas, / hans kärlek b-as. Ett stänk av humor b-ade sig i den eljest ovänliga tonen. B-a sig bland [l. i] mängden.* **3**) Med plur. l.'och'. *Mjölken, äggen och jästen b-as till en deg. Allt b-as väl!* föreskrift t. e. i kokbok. *B-a sand och lera. B-a vätskor.* Friare: *B-ad vers och prosa. Med en uppsyn av b-ad förvåning och harm* skr. Märk (med sing.) *B-a blod (med varann)* vid ingående av fostbrödralag. *B-a sina tårar* sköml. Refl. *Emellertid b-a sig l. b-as här, som i allt annat, falskhet och sanning l. finnes här som alltid falskhet och sanning b-ade.* **4**) Åtföljt av 'om'. *B-a allt om vartannat, så att ingen vidare kan ta reda på det.* **5**) I fråga om kort. *B-a kort(en), en kortlek.* Även abs. *Du ger och Erik b-ar!* Bildl. *B-a sina kort, korten väl* lägga sina planer slugt. **6**) Om raser o. d. *Indianerna vilja icke gärna b-a sig med negrerna.* **7**) Blott refl.; med 'i' (som även kan uppbära tonen). *B-a sig i det som icke angår en, i andras affärer. Varvid en ung spoling passade på att b-a sig i (sam)talet, utbrista nde:* ~. **8**) Märk *B-a gift (åt ngn)* jfr giftblandare.

B) Perf. part. **I.** 'Egentligare'; jfr ovan A 1, 3, 6. **1**) *En doft b-ad av fur och linnea.* **2**) *En brokigt b-ad samling.* **II.** Mer adjektiviskt o. i friare betydelser. **a**) *B-ad domstol* med infödda o. utländska ledamöter, internationell. *B-ad frukt, kompott* t. e. äpplen, päron o. plommon. *Gå in i b-ad kupé* för både män och kvinnor (ɔ damkupé). *B-ade känslor* i fil. bruk vanl.: lust. o. olustkänslor. *Se ngt med (ganska) b-ade känslor* ofta: icke enbart behagliga. *B-ad kör* vanl.: mans-, kvinno- o. barnröster. *Av b-ad ras* uppkommen gm korsning. *B-ad rytm* t. e. i dikter med jamber i en rad o. trokéer i en annan. *B-ad skog* med två l. flera trädslag. *B-ad skola* sälls. för 'samskola'. *B-ad sättning blir dyrare och tar längre tid* med flere stilsorter. *B-at tal* helt tal o. bråk (t. e. $2^1/_2$). *B-at tåg* för både passagerare o. gods. *B-ad vers* med versfötter av olika slag (t. e. jamber o. anapester). *Vid nyromantikens genombrott kom den b-ade versen hos oss åter till sin rätt. B-at äktenskap* mln bekännare av olika religion l. personer av olika ras l. folkslag. *Läsning i b-ade ämnen.* **b**) Märk särsk. *Sällskapet var ganska b-at* tadlande: ej vidare fint, 'tvivelaktigt' (ɔ 'valt'). **III.** Som sista ssgsled är 'blandad' mycket vanligt och brukas därvid till nybildning efter behov. *Björkb-ad granskog. Ler-, kalkslaggblandad. Snöb-at regn. Vemods-, ångestblandad* sköml.

Syn. A) uppblanda ₪, (ut)späda (₪), bemänga (ngt med ngt), inblanda ₪ (ngt i ngt), mänga, förena, hopblanda ₪, para, tillsätta (ngt till ngt), sammanblanda ₪, 'sammansmälta', förbinda, bringa tillsammans, låta ta(ga) plats om varandra, placera bland; bringa i annan ordning, låta byta plats, sätta (l. d.) huller om buller, ibl. hopröra ₪; ibl. korsa; låta (om)växla; (gm blandning) tillaga ₪, tillblanda ₪, tillreda; (b-as l. b-a sig:) ingå förening, finnas 'samtidigt', förekomma vid sidan av varandra; (bringas att) bilda en massa, inträngа i (o. där sprida sig); utgöra beståndsdelarna i; ta(ga) plats l. slå sig ned (bland l. i), sälla sig (till); ta(ga) del i; lägga sig (uti l. i), ta(ga) befattning (med), befatta sig (med), börja delta(ga) (i); **B**) **II.** (b-ad:) (av) olika (beskaffenhet), (som har) olikartad(e beståndsdelar), som i sig förenar olika egenskaper; ibl.: föga vald, (delvis) tämligen obildad l. ohyfsad; ibl.: icke ogrumlad, (rätt) obehaglig, mer l. mindre oangenäm, ej odelat angenäm.

— **Blanda bort** ₪, **i** ₪, **ihop** o. hopblanda, **in** ₪, **om** ₪, **opp** se uppblanda, **samman** ₪, **sig** (**ut**)**i, till** ₪, **tillhopa** åld., **tillsamman**(**s**) o. sammanblanda, **upp** ₪, **ut** ₪. — **Blandbefolkning. -bar,** -t. Skr. Mindre vanl. **-foder** blandat boskapsfoder. **-folk** mest av olika raser (t. e. om mulatter). **-form.** T. e. estetiskt, språkv., bot. **-färg** uppkommen gm blandning av två l. flere enkla färger. **-gods** även bildl. = 'varjehanda', 'strögods'. **-havre** av olika sorter. **-karaktär.** *Sin b. av hälften lyrik och hälften epik.* **-kost.** Vegetarisk o. animalisk. T. e. i anslag från Vegetariska pensionatet, Uppsala, aug. 1915. **-mjölk** från olika kor; av morgon- o. aftonmjölk; från olika kreatursbesättningar; av separerad o. mera fetthaltig osv. **-ras.** *Kor av b. En plantageägaredotter av b.* **-skog;** -sdunge. Med två l. flera trädslag. *De små fattiga b-sdungar, som* ~. **-sort.** *Som väsentligen utgöra en b. av den allvarliga redaktionsartikeln och det otvungnare referatet.* **-språk.** *Engelskan anges ofta som ett b.* **-språkig,** -t. Mindre vanl. Om trakt,

land osv. l. om befolkning. **-sylt.** *S. k. falsk åkerbärssylt är en b., i vilken ingå smultron, blåbär och hallon.* **-säd;** -sgröda; -(e)sgröpe; -(e)sodling. Oftast = korn o. havre (vare sig på rot, i halm l. tröskad). **-typ.** *En b. av båda föräldrarna.* **-ved** t.e. gran o. tall. **-äktenskap.** *I ett sådant b. bli barnen alltid grönländskt uppfostrade, och andra generationen är oftast helt eskimåiserad.* — **Blandar|e,** -en l. -n, -e. Om person (ofta då tillfälligt); särsk. i fackspråk även om apparater l. kärl. — **Blandning** (oftast uttalat blanning); -en, -ar. **I.** Enkelt. Märk bl. a. *Genom b. av blått och gult fås grönt. Fräckhet och blyghet i underlig b. En egendomlig b. av skämt och allvar. På bordet skisser, böcker, löskragar, vattenglas i skön, i behaglig b. Vad är det för b.?* t. e. om dålig soppa. *Gauffins b.* en brännvinssort. *En brokig b. av åskådare. Dessa hästar äro en b. av arabisk och afrikansk stam.* **II.** Ssgr ha ibl. vid sidan av *blandnings-* formen *bland-*, med direkt anslutning till 'blanda', en form som ofta är att föredra; jfr under 'blanda'. **Syn.** jfr blanda; ibl. korsning l. korsningsras, blandningsras; ibl. oreda, virrvarr, röra. — **Blandningsapparat. -avel** ɔ(renavel. **-bägare** särsk. i antiken om bägare vari vin blandas. **-duglig;** -het. *Hållbara och sins emellan b-a färger.* **-foder. -form.** *'Finurlig' har fattats som en b. av 'fin' och 'filur(lig)'.* **-förhållande. -kran** där varmt o. kallt vatten l. vatten o. ånga blandas. **-kärl. -maskin. -ministär** koalitionsministär. **-produkt. -ras.**

Blank, -t, -are. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbetydelsen. **1**) Egentligare. *B. och skinande som en smorlädersko. Tycka om b-a knappar. Hålla kastrullerna b-a. B-a, intetsägande ögon. B-a vapen såsom sabel, värja o. d.* jfr 2. *Inomhusledningar utföras b-a endast i maskinrum o. d., eljest i regel isolerade. Fjärden ligger b. som en spegel.* Märk *Byxor med b-a knän. Stål-; spegelblank.* **2**) Friare. *Draga b-t (mot)* ~ dra sabeln, svärdet, värjan l. d. ur skidan; anfalla med dragen värja osv. Märk *Kämpa, strida med b-a vapen* ärligt, öppet, utan svek, svekfritt, som en tadellös krigare. *Hålla sin sköld b.* 'fri från fläckar'. **II.** Friare bet. **1**) *Hellre än att sluta med en b. sida sätter vi väl in den lilla gissningen.* Märk *Rösta med b-a sedlar, b-t* utan namn. **2**) Ldls., sälls. *B-t och vackert väder* klart. **3**) Ngt vard. *Spela kort (mitt) på b-a (söndags)förmiddagen! På b-a allvaret, b-t allvar* mindre vanl. Märk särsk. som adv. *B-t omöjligt att få honom att ta reson! Säga b-t nej! Jag ger b-t tusan, b-a katten i ert prat!* **B**) Ssgr ha *blank-*, ngn sälls. gång även *blankt-*. Många förekomma mest i perf. part. (l. s-form). En del kunna även ansluta sig till 'blanka'. **Syn. I.** (slät o.) skinande, glänsande, blänkande; ibl. speglande; ibl. blanksliten; **II. 1**) oskriven, ren, tom; **3**) själv(a), självaste, rena, rama, (b-t:) rent (av), fullkomligt, 'fysiskt', rakt, 'platt', alldeles, helt och hållet, utan tvekan.

— **Blankblå** mindre vanl. **-bona** ɯ, **-borsta** ɯ, **-draga** ɯ, **-etsa** ɯ, **-feja** ɯ, **-fila** ɯ, **förnickla** ɯ o. **-gnida** ɯ brukas alla mest i perf. part. (o. i s-form). T. e. *Blankdraget järn och stål. Blankgnidas med putshandske!* **-grön.** *B-a blad.* **-göra** ɯ. *Järn- och stålvaror bliva blankgjorda, i det man* ~. **-het** mindre vanl. för 'glans' osv. **-is** mindre vanl. för 'glanskis, snöfri is'. **-lax** en av våra laxarter (Salmo salar). *I Vänern förekomma två laxar, av vilka den ena räknas som en sötvattensform av b-en.* **Syn.** havslax. **-läder;** -ssko, -sstövel. Ssgr ha numer vanl. 's'. **Syn.** på visst sätt glättat häst- l. koläder l. kalvskinn; med lack glanskat läder l. skinn, lackerat läder. **-nöta** ɯ, **-polera** ɯ o. **-putsa** ɯ brukas alla mest i perf. part. (o. s-former). T. e. *En samling gubbar / och män i paltor, som blanknött / var bänk och list* ~ B. Risberg. *Skina som blankpolerade kastruller.* **-rykt|a.** *Ett par b-ade bruna hästar.* **-skinande.** Ngn gång med t-form. **-skinn;** -ssko osv. Tunt blankläder (av mindre hudar); lackskinn, med lack glanskat skinn. **-skrapa** ɯ, **-skura** ɯ, **-slipa** ɯ, **-slita** ɯ o. **-spola** ɯ alla mest i perf. part. (o. s-former). *Blankslipade hällar. Hantverkaren i sina blankslitna kläder. Denna stoldyna spar benkläderna från blankslitning. De blankslitna gatstenarne äro hala som sådpa. Själva golvet omkring dem var blankslitet.* **-sutt|en.** *På b-na träbänkar.* **-svart. -vatt|en.** Vatten med öppen yta ɔ(vassbevuxet l. med ytan täckt av sjöväxter). *Ute på b-net eller i glesare vassar.* **-vers.** Gärna koll. Orimmad femfotad jambisk vers; ibl. orimmad vers överhuvud. *Skriva b. På b.* **-våt** o. **-ögd** bägge gärna skönl. **Syn.** (b-ögd:) med glänsande ögon; klarögd.

— **Blank|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Mest om skodon. *B-a stövlar.* **Syn.** 'borsta' (blank ɯ); gnida l. göra blank. — **Blanka opp l. upp** mindre vanl. — **Blankborste** för skodon. **-smörj|a;** -(e)ask l. -sask. Förr ofta flytande, nu vanl. fast. *God b-a.* **Syn.** blanksvärta. **-svärt|a.** *Det hade regnat och fukten och smutsen hade tagit bort glansen av b-an.* — **Blanke'tt,** -en, -er; -förlag; -skåp (t. e. på postkontor). **1**) *Har du en (visitkorts)blankett, så skriver jag genast återbud.* **2**) *Tryckta b-er för deklaration. Fullmakts-, mejeri-, postanvisnings-, telegram-, växel-; helarksblankett.* **Syn. 1**) (oskrivet) kort; **2**) formulär (för ifyllande), ifyllningsformulär, ifyllningsblad. — **Bla'nko** i uttr. *In b.* oskriven, icke utfylld, 'vit', tom; utan närmare bestämmelser. *Fullmakt in b.* öppen fullmakt, f. att handla fritt, efter gottfinnande;

även bildl. **Blankobiljett** för ifyllnad. **-fullmakt** i vilken inga som helst inskränkande föreskrifter finnas, oinskränkt fullmakt. **-överlåtelse.** *Genom en b. kan dock checken göras gällande i var mans hand.*

Blar, -en l. -n, [-ar]. Vanl. blott i best. form sing. *Ful som b-en i kille.* **Syn.** (figuren på) lägsta kortet i kille (föreställande ett narrhuvud).

Blasēra|d, -t. Likgiltig (för intryck), 'övermätt' (på), utledsen, utlevad; ledsen vid livet, levnadsmätt, livstrött, 'trött', slö, liknöjd, som förlorat förmågan att njuta l. behöver starka retmedel. **Blasērthet,** -en. Undvikes av somliga som danism. Brist på inressen o. hänförelse, övermättnad, trötthet, slöhet, likgiltighet, liknöjdhet.

Blask, -et. Vard. **1**) (Te)skvalp o. d., dålig soppa. *Det här ä ju bara b(-et)! Drick aldrig mjölk, soldat! Sådant b. skadar karaktären!* **2**) Ibl. även = (vatten)plask l. slaskväder. *Hon sitter där i sol och b.* **Blask|a**[1], -ade, [-as]; -ning (med plur). Vard. **1**) *Å inte ungarna nu där och b-ar i vattsån igen!* **2**) Mindre vanl. äro bet. plaska o. bada l. skvalpa o. tvätta (sig) samt 'säga plask'. *B-a sig i en vattenpuss. Det b-ade vid varje steg i den våta myren.* **Syn. 1**) röra (i vatten o. d.) så att det plaskar l. skvalpar (o. stänker). **Blaskig,** -t, -are; -het. Vard. **1**) Om väderlek. **2**) Om soppa o. d. **3**) Om potatis. **4**) 'Bildl'. *Figurerna på tavlorna stå 'blaskiga' inför oss. En b-t röd färg. Den b-aste protest vi någonsin kunde avgiva* Hj. Branting. **Syn. 1**) våt, slaskig; **2**) kraftlös, vattnig, fadd; **3**) blöt; **4**) suddig, urvattnad; fadd, matt, färglös, sjaskig, hållningslös, oklar, pjaskig, slapp, haltlös.

Blask|a[2], -ade, [-as]; -ning (med plur.). Vard.; ej allm. brukat. Blanda (korten).

Blast, -en [l. -et], [=] l. **Blast|er,** -ern; -fattig o. -rik (trädg.). *B-e(r)n på betorna. Den förtorkade potatisb-en på ett litet snustorrt land. Den lilla potatistäppan, där b-en lågo med rötterna i vädret.* **Syn.** 'det gröna' (på rotfruktsstånd o. d.), blad (o. stjälkar); bladstånd.

Bleck, -et, =. **1**) Ämnesnamn. Gm valsning (l., särsk. förr, smidning) framställd (tunn) plåt l. platta av metall. *Av b. Järn-, takbleck.* **2**) Om (ofta 4-kantiga) bitar. *Mellan plåtar och bleck är den skillnaden, att b-en äro tunnare (o. mindre). Fat l. tunna vari (ett visst antal) b., särsk. zinkbleck, inpackas o. försändes.* Ofta om tunna metallplåtar för visst ändamål. *Det började dagas, redan satt en talgoxe och hamrade på b-et utanför fönstret* fönsterblecket. **3**) Koll.; sälls. Mus. Om bleckinstrument. *Men det hela var klangligt sett av utmärkt verkan, särskilt var b-et imponerande. Smatter av b.* **Syn. 1**) o. **2**) tunn metallplåt; (ofta:) järnplåt överdragen med tenn l. mindre plåt av ädel metall. — **Bleckbeslå** mest i perf. part. **-bunke. -burk. -bössa** t. e. om sparbössor av bleck. **-fisk** t. e. på svirvel. **-form,** -en, -ar. T. e. till puddingar. **-instrument** blåsinstrument av metall; mässingsinstrument (jfr bleck 3). **-mått** för våtvaror; form för uttagning av kakor ur utkavlad deg. **-plåt;** -sbeslag. I samma betydelser som bleck 1 o. 2. **-remsa. -sak** mest i plur. **-sax** att klippa bleck med, plåtsax. **-slagar|e,** -en l. -n, -e; -lära; -verkstad. *B(-e) l. b-en Andersson.* **Syn.** tillverkare av blecksaker (särsk. av järnbleck). **-slagerī,** -et l. -t, -er; -arbete; -butik. Om tillverkning o. lokal. **-smak.** *Mjölken har fått b.* **-valsverk** om maskin o. fabrik. **-varufabrik.** — **Bleck|a**[1], -an, -or. Även 'bläcka' (jfr d. o.). Bra vard. Anslutes numer ej alltid till 'bleck'; bet. 'bleckmått' är nämligen för många död.

Blecka[2] se bläcka[3].

Blek[1], subst. I uttr. *Ligga, lägga på b.* Jfr det vanligare 'bleke'. — **Blek**[2], -t, -are; -het. **I.** Vitaktig; om hy o. d. **1**) 'Egentl.' *Ett b-t ansikte, inramat av kolsvart hår. Se intressant b. ut. B. i ansiktet. B. om kinden. B. av vrede. B. som döden, ett lik, ett spöke, ett lakan, ett lärft. Hon stod tyst; läpparna sammanpressade, b-a. Dödens b-het.* **2**) Friare. *B. om nosen (l. näsan)* ngt vard., om sjukligt utseende l. om en som är rädd. *B-a vålnader. B. förfäran. Trogen (in) i b-a döden. Det b-a ansiktet hälsar er* i indianböcker (om de vite). **3**) Märk särsk. *Det vore ju b-a vanvettet, det b-aste vanvett! Därom hade han ej den b-aste aning.* **II.** Om vad färg som helst. **1**) Mer egentl. *B-t ljusgrön. B-a färger, färgtoner.* **2**) Friare. *Höstsolen lyste b-t över tallarna. Sjukrummets b-a dager.* **III.** Märk särsk. rent bildl. användning, vanl. anslutande sig till I. *Återgivandet var (tämligen) b-t emot verkligheten. Han berättar så b-t och urvattnat. Ett b-t småleende. B-a avgöranden.* **Syn. I.** vitaktig, med svagare färg än vanligt, ibl. bleknad l. bleknande, bleksiktig, ibl. spöklikt vit; **II.** matt, oklar, (färg)svag, (ur)blekt, ibl. ljus; **III.** färglös, matt, svag, urvattnad.

— **Blekaktig** mest skönl; mindre vanl. **-ansikte** om de vita, i indianböcker. **-bladig,** -t. **-blommig,** -t. **-blå. 1**) Blåblek. *B. läppar.* **2**) Matt ljusblå. *B. himmel.* Friare. *För att stärka det något b-a adliga blodet* Fanny Alving. **-brun. -fet.** *Blonda, b-a, dumma knodd! B. och pussig. En sextioårig, b. rentier.* **-frus|en.** *B-na och förgråtna sutto de på däcket.* **-färgad.** *B-e broderier.* **-gredelin** l. **-gridelin. -grå. -grön. -gul. 1**) = gulblek; **2**) = matt ljusgul. **-hyad.** Skönl. *Detta b-e ansikte.* **-hyllt,** =. Skönl. *I hans smala, b-a ansikte. Hans fina, b-a drag.* **Syn.** blekhyad; bleklagd. **-lag|d,** -t, [-dare]; -dhet. **1**) *En*

reslig gestalt, dock något mager och en smula b-d. **2)** Friare. *B-d fruktan* skönl. *Le ett b-t löje. Ett mer eller mindre b-t erkännande.* Märk särsk. *Jag har försökt med honom, men fått (ett) b-t nej* avslag rätt o. slätt, utan omsvep, kallt, obevekligt, klart avvisande, orubbligt; ibl. likgiltigt. **Syn. 1)** blek av naturen; **2)** matt, blek, svag; ibl. obevekligt (se ovan). **-lätt** [l. **-lett**]. Skönl., mindre vanl. *Det breda, bleklätta ansiktet.* **Syn.** bleklagd. **-nos.** Ngt vard. *Du lilla b.!* om sjukligt barn. **-nosig.** Ngt vard. *Hon var allt lite b., när hon kom* av sjukdom l. av rädsla. Även bildl. *Av någon sorts b. hänsyn till regeringen* feg, ängslig. **-pussig;** -het. **-röd. -siktig,** -t, -are; -het. *Svaga, b-a, nervösa kvinnor.* **Syn.** lidande av bleksot; som ser ut som behäftad med bleksot, blodfattig, **-sjuk** mindre vanl. för 'bleksiktig'. **-skär** mest skönl. **-sot,** -en; -sflicka. -spatient. En sjukdom, som mest uppträder hos unga kvinnor; hyn blir gulaktigt blek, därav namnet. **-violett. -ådrig. -ögd.**

— **Blek|a**[1], -te, -t, -as; -are o. -erska (blekeriarbetare o. -arbeterska); -erī (med plur.); -eriarbetare; -ning (ibl. med plur.); -ningsförmåga; -ningsmedel; -ningsplats; -ningsprocess. **1)** 'Egentl.' *B-ning medelst ljusets inverkan, med elektricitet, med(elst) klor osv. B-as i solen. Boken hade legat i solen och blivit b-t l. b-ts. B-a vax, papper, elfenben, lin, garn, vävnader, linne, vävar. Tyg avsett att b-as. Stå emot b-ning. Färger som lätt b-as. Lägga ut på b-ning. B-ta, oblekta och färgade linnevävnader. Kemiskt b-eri. Tobaksfabriker, färgerier och b-erier.* **2)** 'Bildl'. *Sjukdomen hade b-t hennes kinder. Inre skönheter, som tiden icke kan b-a.* **Syn. 1)** göra blek(are) l. vitaktig l. vit(are) l. ljus(are) l. svag(are) l. matt(are), komma att blekna l. ljusna l. vitna l. mista färgen, ta(ga) bort färgen hos; göra vit gm natur- l. konstblekning; **2)** ibl. matta, försvaga. — **Bleka om** ₪, **ur** o. urblekt. *Tapeterna hade fått en matt röd färg, som om solen b-t ur dem.* — **Blekbar,** -t. Mindre vanl. **-lut** lösning använd som blekmedel. **-medel. -mästare** förestår blekningen vid textilfabrik. **-plats** blekbacke, -plan, -ställe osv., blekningsplats. **-vatten** (i handeln tillhandahållen) blekvätska. **-vätsk|a.** *Med egen klortillverkning kan man (i pappersfabrikerna) få den mest passande sammansättning på b-an och därför spara på klor eller bleka bättre.* **-väv** utlagd till blekning. — **Bleke,** -t, -n. Jfr blek[1]. **1)** Utan plur.; abstr. *Breda l. lägga ut vävar på b. Lin på b.* **2)** Med plur.; konkr. **Syn. 1)** blekning; **2)** blekplats. — **Blekn|a,** -ade, [-as]. **I.** Intr. Huvudbetydelsen. **1)** *Han b-ade och bet sig i läppen. B-a av vrede, av rädsla, av sinnesrörelse. Skymningen kommer, färgerna b-a. En b-ad ros* även till 2. **2)** Friare. Ofta skönl. *B-ade kinder. B-ad i döden. Hon smekte den b-ades hand* den dödes. *Halvt b-ade minnen. Mot denna nya känsla b-ade allt det förflutna. Språket är en samling b-ade bilder.* **II.** Trans. Skönl. *När tiden en gång b-at våra hår, / strör minnet rosor över gångna år. Dylikt evigt suckande b-ar hennes kinder. Vilkas namn och minne sena tider b-at.* **Syn. I.** bli(va) blek(are), vitna; bli matt l. oklar l. otydlig l. urblekt, ljusna, försvagas, mattas; mista sin glans, bli färglös, avta(ga), förblekna. — **Blekna av** [₪] av illamående; gm avtyning; om färger o. d. **B. bort** ₪, **till** mindre vanl. — **Bleknad,** -en. Mindre vanl., skr. **Syn.** blekhet; bleknande.

Blek[3], -t, -are. Ldls. Om vattenyta. *Bortom innersta udden låg havet (alldeles) b-t.* **Syn.** (blick)stilla, lugn, 'blank'. **Blek|a**[2] -te, -t. Ldls. *Det b-er ute på sjön* är kav lugnt; är l. blir blekt.

Bleking, -en, -ar. Ordet har säll. formen 'blekinge'; vanligast är 'blekingsbo', bildat till landskapsnamnet. *B-arna, sedan gammalt kända för ett hetsigt lynne.* **Blekings|bo;** -eka (en slags segelbåt särsk. byggd i blekingska skärgården). Ngn gång träffas formen 'blekingebo'. **Blekingsk,** -t; -a (kvinna o. dialekt). *B-a nationen i Lund.*

Blemm|a, -an, -or; [blemartad]. *En överkänslig hud, som i starkt solsken överdrogs av b-or. B-or som klia.* **Syn.** blåsartat hudutslag (med var, blod l. d.), kvissla. **Blemmig,** -t, -are. Mindre vanl. **Syn.** full l. besatt med blemmor.

Blesser|a, -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Avtar i bruk. **Syn.** såra (i strid l. med vapen). **Blessȳr,** -en l. -n, -er. Sår (erhållet i strid). Även mer skämts. o. friare.

Blev(o), bleven se bli.

Bli o. **Bli|va**[1], blev(o), -vit; bliven (l. bleven); pres. b-(ve)r, imperat. bliv l. (ngt vard.) bli. De längre formerna 'bliva, bliver' o. d. äro mest skr., ofta högt. 'Bleven' är ldls. l. ock bra åld. o. högt. Part. perf. har blott övergångsbet. (se ex. B I. 1 o. 2). Betydelserna ej alltid skarpt skilda.

A) Om fortgång. Förbliva o. d. **I.** Lokalt. **1)** *Bli(v) här, tills jag kommer tillbaka! Så vände de åter till herrgården och blevo där över natten. Hos oss kan du inte få bli längre än åtta dar. Jag b-r väl där en timme. Ack, gå inte! bli här hos mig!* skönl. *Om I b-ven i mig och jag i eder* bibl. Märk uttr. *Det b-r, får b., måste b. oss emellan* stannar mln oss, får icke spridas ut. **2)** Märk särsk. **a)** *B-va på valplatsen,* l., även i smtl., *B. på platsen* stupa, falla (i strid), bli dödad. **b)** Ngt vard. är uttr. 'b. där' = stanna på platsen, icke kunna ta sig därifrån, omkomma; förlisa, bli(va) borta. *Jag trodde*

jag hade gett honom, s'att han blev där. Fartyget kantrade och hela besättningen blev där. **3**) Hit snarast. *Men han var oeh blev borta.* **II.** Om tillstånd, förhållanden o. d. **1**) Med 'så'. *Vårt land är fattigt, skall så bli | för den, som guld begär* Runeberg. **2**) Med subst. *Detta må bli min hemlighet.* **3**) Med adj. *Bli ogift (i hela sitt liv). B-va ståndande, b. beståndande i tron.* **4**) Med prep. 'vid'. *Skomakare, bli(v) vid din läst! Det har jag sagt och det blir jag vid l. jag blir därvid* även högt. *Allt skulle för övrigt bli vid det gamla. Och därvid blev det* stod fast, ändrades ej, det var avgjort, det var gjort som gjort. *Det får bli därvid* ibl. även = det får därvid bero, det gör inget till saken. Märk uttr. *Bli(va) vid liv.* Om allmogeförhållanden säges ofta *Det vart nu bestämt, att älste sonen Erik skulle bli(va) vid gården* behålla gården. **5**) Med prep. 'i'. *Låta ngt, ngn b-va i sitt värde* lämna därhän; låta vara i fred. **6**) Uttr. 'låta bli' (säll. l. aldrig 'bliva'). Undviks ej säll. i högt. stil. Objekt kan ej inskjutas. *Låt b. mig, barn, jag vill vara i fred! Du ska lära dig att låta b. det som inte är ditt. Låt b. att stirra på mig så där! Låt b., säger jag! Jag kunde icke låta bli att tänka för mig själv: Ack om han vore här!* Vard. kan efter 'låt bli' följa imperat. *Låt bli å (och) skrik!* **III.** Bli bestående. Står nära II. Blott högt. Endast de längre formerna brukas. *Guds ord b-ver evinnerligen. Men den tappres minne, det b-ver.* **IV.** Med 'efter'. *Man hade trott att han var rik, men det blev inget nämnvärt efter honom åt barnen.*

B) Om övergång, förändring o. d. Pres. betecknar vanl. ngt som i nutiden förestående, mer säll. ngt som pågående. Bet. (särsk. I o. II) föga skilda. **I.** Börja vara o. d. Jfr III nedan. **1**) Med adj. *Det är, så man kan b. galen! B-r du färdig (med boken) snart? Vid femton års ålder blev stugan mig trång* Geijer. *Ja, rektorn han va(r) b-ven stor, han, och ~* smtl., äldre generation. *När jag sedan, litet äldre b-ven, återfann dem i tryck, uppfattade jag ~. B-ven ensam, satte han sig att ~. Pojken b-r snart två år gammal* jfr 2 nedan. *Hon b-r inte gammal* om något förestående) *Se, så röd hon b-r* om ngt pågående. *Det tycks bli kallt igen, som Strömberg spådde. Det blir inte, kommer inte att bli lätt att genomdriva den saken. Det blev så lugnt, sedan barnen rest. Segern skall bli vår! Du skall icke b. lidande på det.* Ofta som pres. l. perf. part. i ssgr: *Ledig-, ensam-, ny-, övrigbliven; ledigblivande.* **2**) Med subst. *Skall han b. lärare? Vad ämnar du b.? Det b-r ej alla präster, som gå i skolan. Åter b-ven en ensam och barnlös man. Bliv åter vad du varit! Vad vårt öde än må b(-va). Det blev lönen för våra mödor! Det blev slutet på visan. Vad b-r sju och femton? Sju och femton, vad b-r det? Vad blir (nu bästa) priset? Tar ni alltsammans, b-r det jämnt 50 kronor.* Märk *Om måndag b-r han 60 år* jfr 1 ovan. **3**) Med som [om]. *Han kan ändå icke b. som en av oss.* **4**) Med adv. l. prep.-uttr. **a**) *Hur det nu b-r, kan du ha skäl att vara nöjd. Det b-r naturligtvis därefter!* **b**) *B. från vettet, från sina sinnen.* **c**) *B(-va) i stånd att ~, i tillfälle att ~.* **d**) *Det får b. hur det vill med platsen; nu måste jag resa. Hur blev det sen med den där skogsaffären? Och så blev det ingenting med det hela!* inget resultat, bara fiasko. *B. med barn* vard.: 'bli havande'. **e**) *Hur många b-r vi om partit? Det ska vi b. två om!* där vill jag allt ha ett ord med (i laget). **f**) *B. på efterkälken, på dåligt humör. B. på röken, på kulan, på tre kvart* vard.: påstruken, 'sned', full. **g**) *Bli(va) till jord (igen)* o. d. mest skönl. (l. bibl.). *Geometrin som lästes i skolan har väl icke b-vit många latinare till verklig nytta i livet. Ack, det blir säkert till ingenting!* mest skönl. = kommer icke att leda till något, icke att ge ngt resultat. *Den ringa kunskap, som där blev oss till del, kan ej sägas ha givit lön för arbetet* skr. **II.** Uppstå, bli äv o. d. Mest opers. **1**) *Och så blev det då slut mellan dem. Nu blev det glädje i stugan!* **2**) *Av intet b-r intet. Av små buskar bli(r) stora trän. Men därav blev intet* det blev inte av. *Vad blev det av dig?* oftast med 'av' betonat; = var blev du av. **3**) *Vaktmästarn, två kaffe! — Det ska bli (genast).* **4**) Ngt vard. *Ja, för mig b-r det förståss inget annat än att åter ta min kappsäck och gå.* **5**) *Det kan inte b. fråga om, tal om!* det är otänkbart. **6**) Mest vard. *Det b-r att lägga manken till. I dag b-r det att svettas.* **7**) I fil. språk brukas inf. som subst. (och då även i best. form). Märk även uttr. *Torneåbanans b-va eller icke b-va.* **III.** Komma att inträffa o. d. **1**) *Bröllopet skulle bli nu om måndag.* **2**) *I natt som b-r.* **3**) *Nog borde han ta sin examen i år, det b-r sannerligen på tiden. B-r det tid till det, tittar jag in. När tid(er) b-r* i sinom tid. **IV.** Komma att säljas för o. d. **1**) Ngt vard. *Ja, det får väl b. för en krona metern då. Det b-r väl inte för mindre* även friare. **2**) *Hur kom det till att ni förlovade er? — Ja, det blev så* föll sig l. kom sig så, råkade så (ti'll). **V.** Framhållande. *Det blev i alla fall han, som fick bära skulden.* **VI.** Göras o. d. *Huset ska bli (i) tre våningar och med marmortrappor.*

C) Passivbildande. Pres. anger vanl. ngt som i nutiden förestående; för ngt pågående l. alltjämt upprepat brukas nästan alltid s-form. För övrigt tillhör passivet med bli(va) företrädesvis smtl. (i den mån passiven där brukas), s-former mer det

vårdade skriftspråket. *I dag just har professuren b-vit tillsatt. B. för sent underrättad. Han måste en gång b. erkänd. Det har b-vit sagt här i afton att ∼. Du får vänta, tills det b-r avgjort. Den skulle givits bort, men har aldrig b-vit det, men blev det aldrig. Det var ju där, han blev skadad. Måtte du b. antagen! Var han kommer, b-r han beundrad.*

Syn. A) förbli(va), vara l. stanna (kvär ₪); (ibl.:) uppehålla sig, vistas, hålla ti'll; (fortfarande) vara, fortfara att vara; stå l. hålla fast vid, icke lämna, framhärda (i); lämna oantastad; (låta b.:) lämna i fred, icke röra, låta vara i fred, låta vara, underlåta, icke befatta sig med; bestå, (för)bli(va) bestående, äga bestånd; bliva kvär (efter ngn); **B**) **I.** börja vara, övergå l. utveckla sig (till att vara), komma att vara; få (+ subst.); uppnå (en ålder av), fylla; gestalta sig; komma att tillhöra, övergå i (ngns) ägo; förvandlas till; uppgå till, (ut)göra; te sig l. vara (som); (komma att) ställa sig l. gå; lända (till); leda (till); **II.** uppkomma, uppstå, komma till stånd, komma (att finnas till), bli(va) āv l. ti'll, vankas, utvecklas (till); (det b-r att:) måste, gäller, (man) får; det återstår (blott); **III.** (komma att) inträffa l. tilldra(ga) sig l. infalla l. vara l. äga rum l. firas l. hållas; **IV.** (komma att) säljas l. lämnas l. fås (för det o. det); falla sig, råka (så) ti'll; **VI.** göras (sådan l. sådan).

— **Bli(va) av. I.** Komma till stånd osv. **1**) *Jag hade glatt mig så åt det; men nu hör jag, att det blir ingenting av, att det inte blir av. Resan blev inte av* l. *Det blir inget av med resan.* **2**) *Men det blev åka av* ngt vard.: han fick minsann åka, respass. *Lade så innanfönsterna på och det blev växa av* om gurkor i bänk. **3**) *Va(d) ska det) nu bli av?* va tänker ni göra?; vart skall det nu ta vägen? **4**) *Men det blev annat av!* **5**) *Tror du ännu, att det kan bli något av honom?* även med obetonat 'av'. **II.** Ta vägen. *Var blev hon av?* **III.** Bli kvitt. **1**) *Förr hade han gjort allt för att få K. till docent; nu gör han allt för att bli av med honom (igen).* **2**) *Om jag bara kunde bli av med boken, skulle jag sälja den hur billigt som helst.* **3**) *I trängseln blev jag av med min ena galosch.* **Syn. 1**) komma till stånd l. till utförande; uppkomma, uppstå; gestalta sig, 'gå'; **II.** ta(ga) vägen, komma; gå (med ngn); **III. 1**) bli(va) kvitt l. fri l. befriad från, slippa ifrån, göra sig āv (med); **2**)(få) sälja, (lyckas) avyttra; **3**) mista, förlora, gå förlustig. **B. borta. 1**) *Hur länge blir du, ämnar du bli borta? Bli borta från ett sammanträde.* **2**) Bildl. Ofta med 'folklig' ton. *Skonerten blev borta i sista stormen med man och allt.* På sista tiden skönl. i uttr. som *Skramlet av hjulen försvagades alltmer och blev slutligen borta i ett knappt hörbart klapprande.* **Syn. I**) stanna borta; utebli(va); **2**) försvinna, gå till botten, gå förlorad; ej mer höras āv; ej längre höras l. synas. **B. efter** o. efterbliven. **1**) Egentl. *Nu hava de gått som paddor, | nu blevo de efter igen* Runeberg. **2**) Bildl. *Blir någon efter (i något ämne), kan han ge läraren sådan sysselsättning, att hela klassen fördröjs.* **B. fast.** Mest ngt vard. t. e. i en snara, för en flicka, för ett arbete, för ett bud l. en sak på auktion; om förbrytare osv.; komma i klämma. **B. före.** Ngt vard.: komma (l. hålla sig) före. **B. ifrån sig l. från sig** utom sig, (alldeles) från vettet. **B. igen.** Vard. *Där blev inte mycke(t) igen, sen nalle varit i krukan.* **Syn.** bli kvar. **B. ihop.** Ngt vard. *B. ihop om ngt* slå sig ihop. **B. illa vid (sig)** ta illa upp, bli upprörd. **B. inne.** Ngt vard. *B. inne hela dagen.* **B. kvar** ₪. **1**) *Kan du inte b. kvar (hos mig) en stund ännu?* **2**) *På det sättet b-r det ju ingenting kvar (åt de andra).* **Syn. 1**) stanna (kvär ₪); **2**) återstå, bli övrig l. över. **B. med.** Mest smtl., ofta ngt vard. *Kom, kom, du måste b. med (oss)! B. med om l. på ngt.* **B. när.** Bibl. l. skönl., åld. *Kom, o Herre, bliv mig när!* tag din bostad (i mitt hjärta). **B. oppe** se b. uppe. **B. till** o. ibl. tillblivande, tillbliven. **1**) *I dag för 8 år sen var det hon blev till.* **2**) Refl.: ngt vard. *Du kan tro, jag blev till mig, när jag såg, att det var pastorns!* **Syn. 1**) komma till världen, födas; komma ti'll, komma till stånd, uppkomma, uppstå; **2**) bli förskräckt l. upprörd l. ängslig l. ivrig l. utom sig, mista fattningen. **B. uppe. 1**) *B. uppe halva natten tills ngn kommer hem.* **2**) *B. uppe och icke vilja komma ner.* **Syn. 1**) sitta uppe, icke gå till sängs; **2**) stanna uppe (hos sig). **B. utan.** *Lisspojken blev utan, han!* fick ingenting (med), blev lottlös. **B. utanför** även bildl. = ingenting få veta. **B. utāv.** *På det viset blev det emellertid ingenting utav (med hela resan).* **Syn.** bli av. **B. ute** se utebli. **B. uto'm sig** l. ūtom; t. e. av glädje. **Syn.** bli alldeles ti'll sig, mista all besinning, bli i högsta grad upprörd, komma ur jämvikt(en). **B. varse** ₪. **B. vid** ₪. **B. åter** skönl. *Intet annat blir mig åter* återstår för mig, har jag kvar (att välja på). **B. över** o. överblivande, överbliven. **1**) Bli kvar, icke gå åt, återstå. *Det räckte till och blev över.* **2**) Mindre vanl. Ngt vard. Stanna över. **B. överens** bli ense, komma överens. — **Bliva**[2], -t. Se bli B II. 7.

Blick, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Om ögat självt l. dess riktande på ngt. *[Ögat är] själens fönster, och ur b-en framgår det ljus som förklarar hela gestalten* Geijer. *Där den stora slätten utbredde sig för b en. Utbyta (menande) b-ar. Sänka b-en, sina b-ar (för ngn). Kasta*

en (hastig, flyktig) b. på ~. Ge ngn en förebrående b. Fästa b-en, sina b-ar på ~ även bildl. *Nila skärpte b-en i det skumma nattljuset och ~. Men när han lyfte b-en, såg han ~. Betrakta, se (ngn, ngt) med avundssjuka, sneda b-ar. Med fast, stadig b. Kasta smäktande b-ar på, efter ngn. Hon gav honom en lång b. Inåtvänd b. Följa (ngn, ngt) med b-en. Ett föremål för allas, för beundrande b-ar. Tilldra sig allas b-ar. Med [l. i] en enda b., vid första b-en hade han (upp)fattat situationen.* Säll. = 'utsikt' (l. bildl. 'inblick'). **2**) Bildl. *En b. på framtiden. Låtom oss nu kasta en b. på de inre förhållandena i Sverge under denna tid! Ha öppen b., b-en öppen för ~* klart (in)se, väl förstå l. kunna 'avläsa'. *En vaken b. för de samhälleliga uppgifterna. Han har visat en klar b. i denna fråga. För hans inre b. framställde sig nu ~* nära l. *Sådan var kristendomens b. på livet och världen* skr. **II.** Ssgr ansluta sig i allm. lättare till 'blicka'; se efter d. o. **Syn. I. 1**) ögonkast, 'öga', 'titt', ögnande l. åskådande, ibl. (å)syn; ibl. ögats uttryck, sätt att se l. blicka, (ibl. nära) min l. uppsyn; ibl. utsikt; **2**) ibl. återblick; ibl.: (vaket) sinne. förmåga att uppfatta l. uppskatta, öppet öga, (klar) uppfattning, omdöme(sförmåga); åskådning, sätt att se; ibl. inblick. — **Blick|a**, -ade, [-as]; [-ning, blott i bet. II]. Mest skr., gärna skönl. **I.** Huvudbet. Vanligare i lösbara l. fria ssgr. *B-a mot himlen. B-a fritt omkring sig. Skyggt, förstulet b-a på ngn, efter ngn, ngt. B-a för djupt i en flickas ögon* förälska sig i henne. *Iris, den ljuvt b-ande* skönl. *Ty det som drömmer vackrast och det som b-ar mildast~.* Fröding. *Ögon som tårfulla b-a* skönl. **II.** Facklig bibet. Om glansen från smält silver (gyld m. m.) i ett visst stadium av reningen. *Ett egendomligt ljusfenomen, den s. k. »blickningen».* **Syn. I.** se, skåda, kasta blickar l. en blick l. ett öga, titta, betrakta, rikta ögat l. blicken (på); slå upp ögonen o. betrakta; **II.** glänsa l. blänka ti'll. — **Blicka an** ◡, **bort** ◡, **fram** ◡, **in** [◡], **ned l. ner** ◡, **(om)kring** l. **ikring** se kringblicka, **opp l. upp** ◡, **tillbaka** ◡, **ut** t. e. gm rutan, över landskapet. **B. över** ◡. — **Blickfält.** Området för blicken då huvudet ej röres. *B-et anger gränsen åt sidorna för det tydliga seendet. Inom kamerans b.* Även rent bildl. **-linje. -lugn.** Även utt. som två ord. Mest skönl. *Strandkantens b-a vattenremsa.* **-punkt.** Punkt som man fäster blicken på; fysiol.: den mest känsliga punkten av näthinnan. I båda bet. även bildl. **-silver.** Tekn. Ej fullt rent silver. Jfr blicka II. **-still,** -t o. **-still|a,** =. Båda även utt. som två ord. Ofta skönl. **1**) Om vattenyta. *Och Järlasjöns blanka vatten drömde b-t mellan strändernas späda grönska. Sjön låg nu b. Havet låg b-t. I b-a sjö.* **2**) Om väder o. vind. Mindre vanl. *En b-a högsommardag.* **Syn. 1**) spegellugn, som en spegel, spegelklar, speglande klar, utan en krusning; **2**) orörlig, alldeles lugn l. stilla, utan vind. **-vinkel.** *För att med en passare kunna beräkna något om en kameras b. i sådant läge, tog jag ~.*

Blid, blitt, -are; -het (mest i bet. I) **I.** Om person, sinnesstämning, ödet; ibl. överfört. Ofta skr., särsk. skönl. **1**) *B. och god mot alla. Nådig och b. Bli b. igen* låta blidka sig. *B-are stämd mot. Se med allt annat än b-a ögon. Ett blitt väsen. En b. stämma. Den lika helgjutna som b-a höststämningen* Gellerstedt. **2**) Märk. *Om lyckan är (mig) b. Ett blitt öde ville ~. B-a makter.* **II.** Om luften, väderleken o. d. *Den b-a årstiden. Det känns blitt i luften i dag. Vi kan vänta b-are väder. Fem grader blitt. Termometern visar blitt. Söka ett b-are klimat. B-a fläktar* ibl. med anslutning till I. **Syn. I.** mild, god, vänlig; nådig, huld; gunstig, benägen, bevågen; (ibl. nära:) försonlig, fridsam, överseende, saktmodig, len, mjuk, vek, vän, ljuvlig, stilla, 'smekande'; **II.** varm, mild, över fryspunkten, icke sträng l. rå, ljum, tö(väders)-. — **Blidlynt,** =. Mindre vanl.; snarast skönl. **-vinter.** *B-n medför affärsförluster.* **Syn.** tövinter, mildvinter. **-väder;** -sdag. *De tidigare b-sdagarna hade plötsligt följts av en ny, bitande vinter.* **Syn.** tö- l. mildväder, 'blida'. **-år. 1**) År med blidvinter. **2**) Skönl. Gott l. lyckosamt år. *I nödår och b.* Per Hallström. — **Blid|a**[1], -an, [-or]. Ldls., t. e. Norrl. (o. Finl.) = blidväder. *Om b-an fortfar.* — **Blidk|a,** -ade, -as; [-ning; -ningsförsök]. *Söka b-a ngn(s vrede). Låta sig b-as* l. *låta b-a sig. B-a gudarna genom offer. Halvt b-ad genom, av hennes vänlighet. Lätt stött, men också lätt b-ad.* **Syn.** göra god l. blid igen l. gunstig l. nådig l. vänskapligare l. mildare stämd, omstämma till mildhet, mildra, försona, bilägga, stilla, lugna, beveka.

Blid|a[2], -an, -or. Medeltida kast- l. slung maskin brukad vid belägringar.

Blig, -et. Ngt vard. l. skämts. *Och akten er för jäntor / och deras falska b.* Fröding. **Blig|a,** -ade, [-as]; [-ning; med plur.]. Ofta ngt vard. l. skämts. *Va står du och b-ar på, har du inte sett folk förr? Frun, hon bara står och b-ar. B-a inte på den kallblå himmelen, hör du ~! Han b-ar som en tjur på en köttmånglare* b-ar ilsket. *B-a kärvänligt på ngn l. åt ngn.* **Syn.** stå med uppspärrade ögon o. titta, glo, blänga, 'gapa', titta oavvänt, stirra, göra stora ögon. **Blig|a fram, opp** l. **upp, ut** alla ngn enda gång med fasta former (helst naturligen i part. pres.). *Till och med fjällugglan ryste, där hon satt i bergsskrevan och b-ade ut över snöhavet* 'ut' kan här även vara obetonat.

Blin|d, -t, [-dare; nästan endast bildl.]. Formerna (i) 'blinde' o. 'blindo' se nedan bland avledningar. **A**) Enkelt. **I.** Egentl. Ofta substantiverat. **1**) *B-d sen barndomen. Hon är född b-d l. b-d född. Hon är rädd att bli (alldeles) b-d. B-d på ena ögat. Det första man blir b-d på, så är det på ögonen* sagt till ett 'blindstyre'. *Dubbelsidigt, obotligt b-da. Undervisning för b-da. Till b-da räknar man ofta sådana som se så litet, att de ej längre kunna vägleda sig, även om gränsen mellan full b-dhet och svagsynthet icke är överskriden. B-d höna hittar också ett korn* även den dummaste kan ibland få en god idé; även en dålig letare blir ibland en lycklig finnare. *Bättre enögd än b-d.* Ngt friare. *Alldeles b-d av det starka ljuset.* **2**) Märk bl. a. *Ack, det kan ju en b. se* det är ju ytterst lätt att (in)se, det är solklart, det ser l. förstår ju minsta barn. *Den b-de får sin syn och den lame tar sin stol och går. Döma som den b-de om färgen. I de b-des rike är den enögde kung.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Kärleken gör b-d* ser inga fel, ingen brist. *Den b-da hopen. Stirra sig b-d på* nästan alltid bildl. *Man skall vara särdeles b-d för att inte se, att ~. B-d i andliga ting. Guld gör domaren b-d. Vara b-d för ngt* inte (kunna) se, inte förstå; ibl.: inte vilja se, låta passera, blunda för. **2**) *B-t följa ngn(s åsikt)* följa i vått och torrt, tanklöst gå med hm i allt. *Det b-da anammandet av misstydningar och lögner. Tro b-t på ngn. B-d beundrare av ~. Fordra b-d lydnad (av ngn).* **3**) *B-t hugga in på fienden. Slå b-t omkring sig. I b-t raseri. Rusa b-t åstad. Ett b-t öde.* **4**) *B-t alarm* även bildl. *Ladda b-t* löst, utan kula, med övningspatron. *B-d karta* sälls. för 'blindkarta'. *B-t fönster, skär* sälls. för 'blindfönster', 'blindskär'. *B-dtarmen bildar en nedåt gående, b-t slutande säck.* **B**) Ssgr. Formen är alltid *blind-*. De bildl. betydelserna rätt växlande, t. e.: 'b-dnässla' som inte sticks, oäkta; 'b-dskär' som inte syns, 'b-dpipa' som inte ljuder; 'b-dfönster' som man inte kan se genom; 'b-dbroms' som ter sig som om den vore blind osv. **Syn. A**) **I.** icke seende, i saknad av synförmåga, okänslig för syn- l. ljusintryck; ibl. som saknar (alla) synorgan; ibl. som berövats synen l. synförmågan; (ibl.:) bländad, så att det svartnar för ögonen; **II. 1**) förblindad, som ej ser klart l. har ögat öppet l. synen oförvillad (för), oförstående, omdömeslös, icke omdömesgill; omtöcknad, förvillad; fåvitsk, oklok, oförnuftig, dåraktig; som sluter sitt sinne för l. ej låtsar märka l. blundar för; oupplyst, okunnig, som vandrar i mörker, förstockad; **2**) tanklös, okritisk, kritiklös, slavisk, oförbehållsam, utan inskränkning l. överläggning, besinningslös, obetingad, ensidig, partisk, 'kolar'-; **3**) obetänksam, hänsynslös, slumpvis, på måfå, utan plan o. beräkning, i blindo; avsiktslös, planlös, mekanisk, omedveten, oberäknelig, ibl. obeveklig; **4**) låtsad, föregiven, som saknar verklig grund, eftergjord, sken-, falsk, antydd, oäkta osv., ibl. utan (utgångs)öppning, sluten, stängd; ibl. blank l. obesatt.

— **Blindalfabet.** *Det mest använda b-et är Braille's, som består av upphöjda punkter.* **-anstalt. -bock;** -slek. En lek med förbundna ögon; även om den förbundne som skall söka ta ngn av de andra. *Leka b. Jag vill vara b., bind för (ögona på) mig!* Ibl. *Gå b.* Även bildl. *Du är då en riktig b.!* blindstyre. *Atterbom leker ofta b. med rimmen och tar fatt det oriktiga* Tegnér. **-broms;** -släkte(t). Egentl. om släktet Chrysops (till vilket hör en svart broms med guldfärgade 'ögon' på vingarna). Ibl. brukas ordet även om andra bromsar l. 'flugor', och då ej alltid ur synpunkten av att de ej låta skrämma bort sig då de suga, utan också för den ljudlöshet med vilken de kunna anfalla (så t. e. om en grå styngfluga). **-dörr.** Låtsad dörr (blott målad på väggen), antydd dörr, skendörr; numer sälls. = lönndörr, tapetdörr o. d. **-fasad** subst. **-ficka** antydd ficka (sydd blott till prydnad), söm l. klaff antydande ficköppning. **-fåll** falsk l. låtsad fåll. **-född;** -het. **-fönster** blott målat (vanl. svart). **-för|are;** -erska. **-het;** -sorsak; -sstatistik. *Medfödd b. Gränsen mellan full b. och svagsynthet. Träffas, drabbas av b.* Ofta bildl. *Den Gud vill förgöra, slår han med b. B. för ungdomens fel.* **-institut** blindskola. **-karta** där inga namn äro utsatta. **-klippa** sälls. för undervattensklippa, dolt skär. **-knapphål** antytt. **-laddad.** Krigs. Om gevär l. mina (jfr blind A II. 4). **-lanterna. -lucka** blott målad; ibl. = det vanligare fallucka, lönnlucka, dold lucka. **-lykta** där ljuset ej syns förrän lyktan öppnas, där skenet efter behag kan döljas. **-lärare.** *Moon, död 1894, b. i Brighton.* **-mur** utan dörr- o. fönsteröppningar. **-nässla.** Mest om Lamium album (vitplister), men även om en del andra nässlelika, icke brännande växter. **-parti** särsk. om schackspel spelat utan att man ser brädet. **-patron.** Krigs. (Övnings)patron utan laddning, förr med träpropp i stället för kula, nu helt av metall. **-pip|a.** T. e. i orgelverk 'prydnadspipa utan ljud'. Även bildl. om person som ej har sångröst l. ej gör ngn nytta: *Sångövning, till vilken ock vi b-or vanligen infunno oss.* **-press|a;** -ning (med plur.). Om bokband. Mest i perf. part. o. som subst. *Med b-ade permar. Svinskinn med b-ningar* utan förgyllning l. färg. **-rote** i vkn andre man saknas. **-ruta** blank, otryckt, obesatt; på fönster. **-sida.** Mindre vanl. **1**) Utan fönster (l. blott med blindfönster). *Med fönster även åt den annars vanliga b-n, mot norr.*

2) Outbildad. *Och det uppstod jämförelsevis snart en b. på timmertallskandidaten.* 3) Zool. Hos flundrefiskar: sida som saknar ögon (ɔc ögonsida). **-skol|a;** -esynpunkt. *Den äldsta b-an i Norden var P. A. Borgs institut för blinda och dövstumma, grundat i Stockholm 1808.* **-skorsten** falsk. **-skrift.** *Olika slag av b.* Mest om skrift som de blinda skola läsa; ibl. även om blindas skriftliga meddelanden med seende. **-skär.** Undervattensskär, -klippa, -rev. Även bildl. *Undvika högmodets b.* **-slå.** Nytt ord. Ännu mest skönl. Egentl. o. bildl. *Halvt blindslagen av den piskande snön.* **-spel;** -are. Särsk. om schack spelat utan att man ser brädet o. pjäserna. **-spår.** Märk särsk. vid järnväg: (sido)spår utan fortsättning, stoppspår, stickspår. **-styre.** Ngt vard., om person, vanl. bildl. *För resten seglar han just som ett b. Se opp, b.!* **Syn.** människa som ser dåligt, som inte ser sig för, som går blint på. **-tarm;** -sinflammation; -soperation. B-en är den del av tjocktarmen som ligger nedanför tunntarmens inmynning i tjocktarmen; från b-en utgår 'maskformiga bihanget'. *Med b-sinflammation menas en inflammation i b-ens maskformiga bihang. Opererad för b-en. Har du din b. kvar? B-soperation avser borttagande av bihanget.* **-tryck** tryck för blinda; ibl. blindpressning; ibl. blankt l. blekt ställe i tryck. **-undervisning. -vis,** adv. [o. adj.]. *B. rusa i väg* även bildl. *B. följa än den ene, än den andre. Detta b-a stickande till höger och vänster.* **Syn.** blint, som ett blindstyre, utan att se l. tänka sig för, utan besinning, i blindo l. blinde, besinningslöst, obetänksamt, huvudlöst; (ibl.:) kritiklöst, slaviskt l. slumpvis, på (en) höft, på måfå.

— **Blind|a,** -ade, -as; [-ning]. Mindre vanl.; skr., gärna skönl. *B-ade honom [med ett upphettat järn] på bägge ögonen* Heidenstam. *Till tecken att han var b-ad.* Friare. *Snön yrde upp och b-ade nästan de åkande.* Säll. bildl. *B-ad för sitt sanna väl.* **Syn.** göra blind, stinga ut ögonen på, beröva synen; ibl. förblinda; (ibl. nära) blända. — **Blind|e** l. **Blind|o.** Fattas nog bäst som subst. (l. substantiverade adj.); träffas blott med prep. 'i'. O-formen är den vanliga; e-formen mest sydsvensk. *Famla i b-o. Rasa i b-o. De göra det i b-e.* **Syn.** utan att veta vad man gör, blindvis, i (sin) blindhet l. ovetenhet l. okunnighet l. förblindelse l. fåvitskhet, i mörker l. dunkel; planlöst; besinningslöst.

Blink[1], -et, =. **I.** Med plur. *Gaslyktornas b. B-et av en avlägsen fyr.* **II.** Utan plur. Vanligare 'en b.' *Släcktes i ett b. I ett lite b.* S. Dahlbäck. **Syn.** se blink[2]. — **Blink**[2], -en, -ar. **A**) Enkelt. **I.** Med plur. **1**) Om signaler från fyrar o. fartyg; i fackspråk sedan 1884 ersatt av 'blänk'. *Lanternor med omväxlande korta och långa ljusb-ar.* **2**) *Med en förstulen b. åt systern.* **II.** Utan plur. Mest med prep. 'i', säll. 'på'. *I b-en var hon tillbaka och hade nu den lilla yngsta på armen. I en b. var han försvunnen.* **B**) Ssgr ansluta sig helst till 'blinka' o. stå efter detta. **Syn. I. 1**) blänk, blinkande (sken), snabbt sken, plötsligt frambrytande (o. åter försvinnande) sken, blixt, (skarp o. hastig ljus)glimt; **2**) blinkning; **II.** (i b-en:) inom (mindre än) ett ögonblick l. en sekund, i ett nu, på stunden, ögonblickligen, i en handvändning. — **Blink|a,** -ade, [-as]; [-are; person o. sak, t. e. blänkapparat på fyrar]. -ning (med plur.). **1**) Om personer o. djur. *Lära sig att icke b-a för ett sabelhugg. Utan att b-a med ögonen. B-a mot ljuset. B-a åt ngn (att ~). Med b-ningar söka göra det tydligt för ngn, att ~. B-a gott förstånd. Utan att b-a komma med de mest häpnadsväckande lögner* helt oförskräckt l. oförfärat l. fräckt, utan tvekan. **2**) Friare, om saker. *Stjärnorna b-a ännu matt i morgonljuset. B-ande fyrar. Ett b-ande ljussken. Liksom när en elektrisk b-are plötsligt upplyser ett mörkt landskap.* **Syn. 1**) snabbt lyfta o. åter sänka ögonlocken, ibl. klippa (med ögonen), öppna o. sluta l. ibl. röra (på) ögonlocken; **2**) blänka ti'll, lysa ti'll, kasta ett snabbt sken, blixtra (fram ɯ), glimta, glittra, (ibl. nära:) skimra, tindra, flämta. **Blinka fram** ɯ, **till** kasta ett kort sken, 'klippa'. — **Blinkfyr** l. blänkfyr, allmänna namn, för vilka fackmännen bruka roterande, omgående, tindrande fyr, fast fyr med blänk, klippfyr, blixtfyr, växelfyr m. fl., alla avseende olika slag av fyrljus. **-hinn|a;** -esena. Ett halvgenomskinligt tredje ögonlock, som kan dras fram till skydd bl. a. mot för starkt ljus; finns hos fåglarna o. en del groddjur o. reptilier (t. e. svanslösa groddjur o. krokodiler); hos däggdjuren ej så utbildad som hos fåglarna (hos människan blott som ett rödaktigt slemhinneveck i ögonvrån). Allmännast känt ifråga om höns. **-inrättning** för 'blinkande' ljus. **-lanterna. -ljus;** -signal. Särsk. om fyrar, signallanternor o. d. *»Aga» b. för järnvägssignaler. En ljusskylt avsedd för s. k. blinkljus. B-signaler på Västkustbanan* 1915. **Syn.** blänkljus, klippljus. **-stilla.** Mest med två huvudaccenter. Mindre vanl. *Därnere låg vattnet b. och blått.* **Syn.** blickstilla. **-vis,** adv. mindre vanl. *Blott b. få se något.* **Syn.** glimtvis, ryckvis. **-ög|d,** -t. Sälls. Som lätt blinkar.

Bliva se bli.

Blixt, -en, -ar. Även adv. (se II 8). **I.** Mer egentl. **1**) Naturlig blixt. **a**) Ljusfenomen. *En b.! B-en och knallen. Väsande, blåaktiga b-ar. En b. skar molnet. En flammande b. Gre*

niga b-ar. Telegrafverkets emblem: ett knippe b-ar. **b**) Nedslag. *Den b-en slog ned. Svedd, splittrad av b-en. I de flesta fall dödar b-en, när den träffar en människa. B-en tänder (en lada i Alsike)* rubrik. **c**) I jämförelser o. d. *Med b-ens hastighet, snabbhet* blixtsnabbt, pilsnabbt. *Som en oljad b.* vard., skämts. *Det kom som en b. från en klar himmel* plötsligt o. fullständigt oväntat l. oförberett; nästan alltid om ngt ledsamt. *Bära åskan och blixten på sin tunga. Som b-ar i natten. Stå som träffad, [drabbad, slagen] av b-en.* **d**) Koll. Blott i uttr. som *Ett häftigt oväder med b. och hagel drog i morse fram över huvudstaden.* **e**) *Kornb-ar eller ljudlösa b-ar. Kul- l. klotblixt. Ytb-ar.* **2**) Konstgjord blixt. Fys. Elektrisk gnista åstadkommen gm fysikaliska apparater l. d. **II.** Friare o. bildl. **1**) *Få ett slag, så att det slår b-ar för ögonen.* **2**) I det svordomsartade, åld. uttr. *B. och dunder!* **3**) *B-en av de korsade värjorna. B-ar från dyrbara juveler. Tusende b-ar från handgevär, kulsprutor och kanoner.* **4**) Ibl. om 'blänk' från fyr. **5**) Ibl. för ssgr som *Magnesium-, teaterblixt.* **6**) *Snilleblixt.* **7**) *Hennes ögon sköto b-ar av harm.* **8**) Förstärkande adv. Blott i (vanl. predikativa) adjektivssgr, som dock gärna uttalas som två ord o. därför även särskrivas. *B. full. Är karlen b. befängd? Han blev b. rasande.* **Syn. I.** (gnista vid) elektrisk urladdning (mln moln l. — vid nedslag — mln ett moln o. jorden), blixtstråle, åskstråle, (åsk)vigg, ljungeld, ibl. åskslag l. blixtslag; **II.** (ibl.:) blixtlikt sken, 'ljuskast', blänk, blink, glimt, frambrytande glans l. stråle.

— **Blixtapparat** för blixtljus på fyrar. **-artad. -avledare. -befängd.** Vanl. utt. som två ord o. även särskrivet. Ngt vard. **Syn.** spritt rasande. **-belysning** även bildl. samt fotogr. **-blå** sälls. **-fart.** Mindre vanl. *Med en vaktmästares b.* **-fotograf|ering;** -ī. Om fotografisk bild av blixten l. om fotografi tagen vid blixtljus. **-full.** Vanl. utt. som två ord o. även särskrivet. **Syn.** stupfull, redlöst överlastad. **-fyr** en blänkfyr där blänken varar mindre än 2 sekunder. **-färd.** *En b. genom Sverge.* **-förbannad.** Vanl. utt. som två ord o. även särskrivet. Vard. **Syn. 1**) rent galen, från sina sinnen; **2**) ursinnigt ond. **-galen** o. **-kär** båda ngt vard.; jfr föreg. **-lampa** för teaterblixtar l. för blixtljus vid fotografering. **-lik,** -t. Ofta skönl. *Med b. klarhet stod det för henne, att ~. I b. syn. B-t uppflammande låga. B-t visa sig och försvinna.* **-ljus;** -fotografering. **1**) I fråga om fyr. **2**) Fotogr. *B-et användes vid fotografering i mörker eller svagt ljus.* **3**) Bildl. *Se (som) i b. hela sitt förflutna. Ett b. över skaldens själstillstånd vid denna tid kasta några rader i brevet till Martina v. Schwerin.* **-mönster** sicksackmönster, viggmönster. **-pulver** för framkallande av blixtljus. **-rasande** jfr b-förbannad. **-rörd.** Mindre vanl. *En gammal b. ek, full av kråkor.* **Syn.** träffad av blixten, blixtskadad, i vkn blixten slagit ned. **-samtal;** -savgift; -srätt. Vid telefonering. *Dessutom ha införts s. k. b., vilka mot en avgift av 50 kr. pr samtal expedieras före alla andra beställda samtal, sålunda även ilsamtalen* dec. 1915. *Sparsamt med b., endast fem hittills expedierade i Stockholm* 15 jan. 1916. *Av de redan gjorda erfarenheterna förefaller det icke heller som om b-srätten skulle komma att missbrukas.* **-skadad.** *B-e träd.* **-slag.** Om nedslåendet, om själva blixten samt ngn gång bildl. **Syn.** åskslag. **-snabb.** *Jag tog b-t upp min automobilpipa och blåste en lång signal. Nyheten spred sig b-t. Med en b. rörelse.* **-stråle** åskstråle, blixt. **-turné** särsk. om skådespelare osv., men även friare. **-tåg.** Ytterst snabba tåg. Ej som fackterm om svenska fhdn. **-uppvärmning.** *Ett svenskt system för »blixtuppvärmning»* om hastig uppvärmning av vätskor. **-vis,** adv. [o. adj.]. Mindre vanl. **Syn.** glimtvis.

— **Blixtr|a,** -ade; [-are]; [-ing, säll. med plur.]. **I.** Mer egentl. Vanligen opers. *Det b-ade vid horisonten, men något muller hördes ej. B-aren Zeus.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Gärna skönl. *Över hans huvud b-ade bannstrålen från Rom. En b-ing av glädje genomlopp henne, då hon såg ~.* Säll. med innehållsobj. **2**) Mest om blänkande föremål. *Det b-ar ur kastellgluggarna. I ett rökmoln svepte sig vatten och land, / och ur molnet b-ade eld* Runeberg. *Gevärspiporna b-ade i solen. Ge ett b-ande sken. Högt opp i slottet varenda ruta / b-ar, som vore den en ädelsten* Wennerberg. *Få ett slag, så det b-ar för ögonen. Och huvudvärk hade han så det b-ade, och trött var han* jfr 4 nedan. Märk: *B-ande ögon. Ögonen b-ade av harm,* mer säll. *b-ade raseri.* **3**) Mest i part. pres. **a**) *Han är b-ande kvick. Ett b-ande infall. Det b-ande var icke hans sak, men väl det fullt genomtänkta.* **b**) *En b-ande skönhet* strålande. **4**) Förstärkande. I pres. part. Mindre vanl. o. blott vard. **a**) Adv. *B-ande galen.* **b**) Adj. *Ha en b-ande tur* ren bondtur. **Syn. I.** (ut)sända blixtar, ljunga; komma en blixt; **II.** kasta blixtar, stråla, skimra, glänsa, blänka ti'll (skarpt o. hastigt), 'spruta eld', gnistra, lysa, spraka, plötsligt flamma ti'll l. uppblossa ₪, stråla ti'll. **Blixtra fram** ₪, **till** egentl. o. bildl.

Block (-å-); -et, =. **I.** 'Egentligast'. Mest om sten, men även om trä o. metall, is m. m. **1**) *Marmor i (oarbetade) b. Ett b. av granit, stort som ett hus. Uthugget b. Bresilja i b. 1,000 kg. italiensk lakrits i b. Marmor-, granit-, sten-, klipp-, flytt-; bly-, tenn-; is-; mahogny-, trä-; såg-, huggblock.*

2) I bild: *För resten tycker jag, att bison är en starkare benämning än visent för detta gigantiska levande b. Vara liksom huggen, skuren ur ett (enda) b.* vara en helgjuten personlighet. **3**) Stort huskomplex. *Även svenska statens järnvägsstyrelse lämnar på flere håll bostäder åt sin betjäning (exempelvis i Göteborg i stora husblock)* jfr b-system. **II.** Friare l. bildl., ofta fackligt. **1**) Redskap med trissa (l. trissor) för lyftande av tyngder. *Två b. med 'löpare' utgör en hissinrättning, en s. k. talja. Fast, rörligt b. Enkla, dubbla b.* med en l. två trissor. *Treskive-; lyft-, hissblock.* **2**) Skogs. Avgränsat skogsområde l. skogslott för vkn särskild hushållsplan upprättats. **3**) Skom. *Skodonen böra omedelbart efter begagnandet sättas på s. k. block för att, om de äro fuktiga, torka. Vidga ut skodon genom att sätta dem 'på b.', eller vanligare 'på läst'.* **4**) Form över vkn hattstommen drages under bearbetningen. **5**) Bunt av (lösryckbara) pappersblad o. d. **a**) *Väggalmanackor med eller utan b. Kontorsblock med litet plån. Löst b. till (vägg)almanacka. Ett anteckningsblock med 250 frånskiljbara blad. 'Stam' eller 'stubb' till prenumerationsblock. Telefon-, kladd-, skrivbordsblock.* **b**) Frimärkssamlare tala om *Fyrblock* m. m. = b. av sammanhängande (4-öres-)märken från mer än en rad. **6**) Polit. Vanligast i best. sing. *Det starka högerb-et med husägarintresset. Med b-et kan ock menas socialister och liberaler, dvs. den förenade vänstern. Det maktägande b-et.* Friare: *Banarbetarna bildade ett starkt socialistiskt b. inom samhället.* **7**) Märk det förstärkande bruket i (ngn gång särskrivna) ssgr som 'blockstor'. **Syn. I. 1**) (oformligt, oarbetat större) massivt stycke (av sten l. trä l. metall); klump, tacka; (ibl. nära) ämne(sstycke); kloss, kubbe, stock; **3**) 'kasern', stort huskomplex; **II. 1**) oval l. rund träkloss inuti urskuren med 'skiva' l. trissa på vilken rep löper, hissblock; **4**) hattstock, hattform, mösstock, mössform; **5**) pappersblock; ibl. blocknotes; **6**) samverkande politisk sammanslutning.

— **Blockalmanacka** jfr block II 5. **-art|ad,** -at. *Det b-ade materialsamlandet.* **-bok** anteckningsbok med lätt avrivbara blad. **-fattig.** Mest geol. *B. mark.* **-form.** *Färnbock, raspad eller i b.* **-fylld** mest geol. **-hus;** -system. **I.** Om byggnader. **1**) Befästningsverk. Amerikanska nybyggare uppförde förr i närheten av sina bostäder av grova trädstammar med skjutgluggar försedda s. k. 'blockhus', dit de kunde dra sig tillbaka, om de anföllos av indianerna. *Kitcheners b-system under sydafrikanska kriget till skydd för järnvägar och andra förbindelselinjer.* **2**) Hus av vågrätt lagda (oskrädda) stockar. **II.** Blockhylsa, ett hissblocks yttre hylsa l. infattning. **-hylsa** mindre vanl. än föreg. **-läs|a;** -ning. Ngn gång med två huvudaccenter. Ngt vard. **Syn.** plugga, läsa våldsamt, läsa lunta på lunta, plugga; läsa i sträck. **-mak|are;** -arverkstad; -aryrke; -erī (med plur.). Som gör hissblock. **-mark.** Mest geol. *På topparna äro b-er sällsynta.* **-notes** anteckningsbok med perforerade frånskiljbara blad, pappersblock. **-politik.** Till block II. 6. *Den radikala b-ens svårigheter.* **-rik.** Ofta geol. *Typiskt urbergslandskap med b-a moräner.* **-skiva** över vkn linan i blocket löper, blocktrissa. **-stor,** -t. Även utt. o. ibl. skrivet som två ord. Ngt vard. **Syn.** oformligt stor, ofatt, jättestor, bålstor, kolossal. **-supa.** Även utt. som två ord. Vard. Stormsupa, supa omåttligt. **-system.** T. e. om byggnadssätt. *Kasern- eller blocksystem* ofta med 'dubbelhus', 'radhus' osv. (o('paviljongssystem' med fristående envåningshus för 1—2 familjer). **-säker.** Även utt. som två ord. *Det är jag b. på. Han är b.* **Syn.** stormsäker; absolut pålitlig. **-tyg** (sammanställning av fasta o. lösa blockskivor till en) talja. **-vagn.** *B-ar för hand-, ång- och elektrisk kraft.* **-vägg** av liggande tjocka timmerstockar. **-äta.** Även utt. som två ord. Vard.

— **Block|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Nästan endast fackligt. Vanligast är väl bokbinderitermen. *Kladdblock, perforerat och starkt b-at* sammanfäst l. sammanslaget till (ett) block. *Skrivpapper b-at i röd patentpapp.* **Blockig,** -t, -are. Mindre vanl. *B-a fjällsidor. Den storb-a uren söder om Helagsfjällets isfält.*

Blockād, -en, -er; -brytare (fartyg l. befälhavare som lyckas ta sig igenom en b-linje); -förklara (mest i formen '-förklaring'); -lag; -linje; -politik; -tillstånd. **1**) Krigs. *Förklara en hamn i b. Lyckas upprätthålla b-en. Effektiv b.* då in- o. utlöpandet av den blockerade hamnen är förenat med uppenbar fara. *Den engelska b-politiken.* **2**) Strejkterm. *B. av verkstad, bygge eller annan arbetsplats. B-en mot »Stockholm» synes ha misslyckats, i det man redan nu kunnat påmönstra ett tillräckligt antal eldare.* **3**) Bildl. Mindre vanl. **Syn. 1**) avspärrning av fientlig hamn l. kust medelst krigsfartyg, avstängning från handel o. samfärdsel; **2**) förbud mot att ta arbete hos viss arbetsgivare (utfärdat av högre arbetarmyndighet), avspärrning av levande arbetskraft från verkstad l. arbetsplats, verkstadsblockad. — **Blocker|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskedja (blockadlinje); -ingstillstånd. **1**) Krigs. *B-ad hamn, kust. Frankrike b-ade i två år La Platamynningen.* **2**) Strejkterm. *Så länge arbetsplatsen är b-ad. B-at gods. Förklara fabriken, ångaren, en viss arbetsgivare b-ad.* **3**) Bildl. *Isen som b-ade stränderna. Genom de urspårade vagnarna och deras gods blevo*

både uppåt- och nedåtgående tågvägarna b-ade. **Syn. 1**) avspärra (från tillförsel, handel, samfärdsel), (gm örlogsfartyg) avskära hamns l. kuststräckas sjöförbindelser, spärra »genom styrka, tillräcklig för att verksamt kunna förhindra tillträde till hamnen», spärra, instänga (fartyg), (ibl. nära) kringränna; **2**) förhindra anskaffning av arbetare (vid viss arbetsplats), hindra en arbetsgivare från att få arbetare, avspärra från arbetskraft; (söka) hindra från att ta befattning med (en viss firmas varor osv.); **3**) spärra vägen (till), instänga, hindra tillträdet (till).

Blod, -et l. ibl. -en (vard. blon). **A**) Enkelt. **I.** Former. Ordet är vanl. neutr. I några uttr. är dock den-kön det vanliga, t. e.: *Väcka ond (säll. ont) b.* missnöje, förargelse, agg, bitterhet. *(Slå till ngn, så) blon rinner* smtl. *Röd som en b.* Även då det gäller slakt gärna den-kön. För övrigt är den-kön i det hela vanligare, ju mer uttrycket närmar sig bygdemål. **II.** Bet. o. användning. **1**) 'Egentligast'. *På en kubikmillimeter b. hos människan brukar man kunna räkna omkring fem millioner röda och 8,000 vita b-kroppar. B-ets omlopp. Döda ett djur för att dricka dess b. Fiskarnas b. är röd som däggdjurens men kall. Insekter som suga b. Inte kunna tåla att se b. Fläckar av intorkat b. Varmt, kallt, osunt, friskt b.* även bildl. *En droppe b. Så länge b-et flyter l. strömmar i ådrorna, rinner varmt i mina ådror* så länge jag ännu har liv; det sista även 'så länge jag ännu är ung'. *Du har väl b. i ådrorna, karl!* ofta bildl. **2**) Utströmmande b., om b-sutgjutelse o. d. **a**) *B-et frusade, sprutade ur såret, sprack ut under naglarna. Slå ngn, så att näsan springer i b. Hosta, spotta b. Stilla, stämma, hämma b-et (l. b-en).* **b**) *Bada, simma i (sitt) b. Gjuta, offra sitt b. för fosterlandet.* **c**) *Endast med b. och järn kan tidens stora fråga avgöras* Bismarck 1862. *Utgjuta (sina fienders, oskyldigt) b. Vilja se b. Törsta efter b.* jfr blodtörstig. *Hans b. komme över oss och våra barn. Hans b. ropar efter hämnd. Avtvå en skymf med l. i b. Vid hans rikedomar klibbade b. Göda sig med folkets b.* **d**) *Svettas b. Gråta (tårar av) b.* jfr 3. **e**) Till b-s. Mest skr., ofta skönl. Även bildl. (= till det yttersta). *Misshandlat henne till b-s. Knytande händerna till b-s. River fingrarna till b-s. Jag vill vandra till b-s mina fötter / genom dagarnas hetta och regn* Fröding. *Jag brottades ibland till b-s med Antikrist.* **f**) *Offra liv och b. för fosterlandet.* **g**) Bibl. *Tvagen i Lammets b.* befriad från synden gm Kristi offerdöd. **3**) Syftande på sinnesrörelser: blygsel, vrede, fasa, överraskning, kärlek osv. **a**) *Nu sköt b-et upp i pannan på honom. Röd som (en) b. i ansiktet. B-et steg åt kinderna, steg honom åt huvudet* det sista även 'egentl.', t. e. vid svindel. *Skrämma upp sitt b. Hans b. råkar lätt i svallning. Man såg hur b-et kokade, sjöd i honom, i hans ådror. Kom ihåg, kallt b.!, eljest är du förlorad! B-et stelnade i hans ådror* av fasa. *Allt hans b. rusade åt hjärtat, han blev likblek och måste gripa fatt i stolskarmen.* **b**) *Ha hetsigt b. Ditt b. kan sjunga hett om hedniskt rus* Levertin. Hit snarast det nästan personliga *Den väntan blev det unga b. till slut för lång.* **4**) Om släktförhållanden o. d. **a**) *Av adligt b. Ha blått b. (i sina ådror)* gammalt o. oblandat adligt, (hög)förnämt o. d. *Prins av b-et* av kunglig stam, som tillhör det regerande huset (särsk. om äldre franska fhdn). *Av blandat b.* **b**) *Häst av rent b. Det finnes icke en droppe engelskt b. i dessa hundar.* **c**) *B-et är tjockare än vattnet* blodsfränder hjälpas åt i vått och torrt, släkten förnekar sig icke (jfr 'ha biskopen till morbror'); hur det är kan l. vill man inte behandla släkten såsom vem som helst annan. *B-ets röst* blodsfrändskapens, släktskapens; även till II 3 b. **d**) *Detta ligger oss så i b-et, att ~* är oss så naturligt, så medfött. **e**) Ibl. — mest skönl. — nästan personligt. *Hård, värst mot sitt eget (kött och) b.* sin egen avkomma, son l. d. Jfr *Här luktar kristet b.* (i sagor) samt II 3 b. **f**) Hit kan även ansluta sig *Det finns inte en droppe ärligt b. i honom.* **5**) Märk ytterligare. **a**) *B. för b. — sa hamnbusen, dräpte lusen.* **b**) Svordomar. *Sablars b.!* **c**) *En varelse av kött och b. (och ingen bildstod)* jfr II 1 slutet o. II 3. **d**) *Druvans b.* **e**) *När dagens stjärna / går ner i b.* Tegnér. **B**) Ssgr ha mest *blod-* (så i 'egentl.' bet.); en del *blods-*, som dock blott synes förekomma i bet. A II. 2 o. 4 dvs. om 'blodsutgjutelse' o. d. samt i 'släkt'-bet. Några vackla som: blod(s)penning, -droppe. Ibl. medför olika form olika bet. t. e.: 'blodprov' i 'egentl.' bet. (läk.); 'blodsprov' däremot bildl. (när man med b. beseglat ngt o. d.). **Syn. A) II. 2**) ibl. blodig död, dödande, blodsutgjutelse; **3**) (ibl. nära:) lynne, natur, temperament, håg, läggning, kynne, sinne(lag); ibl. liv, fart; **4**) blodsfrändskap, härkomst, härstamning, börd, släkt, ätt, stam; avel, ras; ibl. blodsfrände, ättling, avkomma; **5**) **e**) blodröd färg, blodrött sken, rodnad.

— **Blodaktig,** -t. Mindre vanl.; mest skr. **-apelsin** med blodrött l. rödsprängt, vanl. sötare fruktkött. **-bad.** *Anställa b. på l. bland fienden. Stockholms b.* **Syn.** stor blodsutgjutelse, blodspillan, mördande, massmord. **-befläcka, -bemänga, -bestänka** o. **-besudla** m. fl. brukas mest i perf. part. o. mest skönl. **-bild|ande;** -ning. *B-ande ämnen, organ.* **-bland|ad.** *B-at var.* **-blås|a.** Hudblåsa fylld av blod. *Jag rodde,*

så att jag fick b-or. **-bok.** Fagus silvatica f. atropurpurea. Med mörkröda blad. **-brist,** -en. **1)** För ringa blodmängd. *B. i hjärnan.* **2)** Minskning av de röda blodkropparnas antal (oftast förenad med försämring av deras sammansättning). *Svår b. kan uppträda vid binnikemask. Lida av b.* **3)** Bildl. **-cell** blodkropp. **-cirkulation** blodomlopp. **-drypande.** Ngn gång s-form. Ofta bildl. (om person o. sak). *De mest b. historier.* **-dränk|a.** Mest i perf. part. *B-a hela landet. En b-t tid.* **Syn.** dränka i blod, anställa stora blodbad. **-fattig;** -dom. *Är du b. — utmärkt!* Dan. *B-domen hos vår ungdom.* **Syn.** lidande av blodbrist. **-fläck** egentl. o. bildl. **-fläck|a;** -ig. Mest i perf. part. *Det b-ade kyllret. Det stänkte omkring, så att hela duken b-ades l. blev b-ad. B-ade händer* även bildl. **-flöde** blödning, blodgång, blodutgjutning, blodstörtning osv. **-form.** Bot. Form som skiljer sig från huvudformen gm (mörk)röda blad. **-fradgig** mindre vanl. **-fri. -full;** -het. **1)** Egentl. *Kraftiga gestalter, b-a kinder och tjurnackar.* Ofta om blodöverfyllnad: *B-a personer ha ofta kort och tjock hals, äro fetlagda och blossande röda i ansiktet.* **2)** Bildl. *B. ungdom* kraftig l. varmblodig. *En b. dikt.* **Syn. 1)** blodfylld, full av blod; som har för mycket blod; **2)** kraftig, svällande av hälsa; livfull; temperamentsfull, varmblodig; full av saft. **-fylld.** *B-a ådror.* Ofta om blodöverfyllnad. **-färg|a.** Mest skr. 'Blodfärg' se ssgr med blod(s)- nedan. Perf. part. ibl. 'blodsfärgad' (med 's'). *Marken b-as av gatustrider. Men hatet b-ade hans panna. Mot ljuset synas fingrarna ljust b-ade. B-ad sten. Himlen var blodsfärgad.* **-färgämne** 'blodrött', hemoglobin. **-förande. -förgift|a;** -ning (med plur.); -ningsfall osv. Mest i perf. part. o. som subst. Med b-ning menas en genom bakterier l. gifter (som spridas gm kroppens vätskor) åstadkommen sjuklig förändring i en viss kroppsdel ('lokal b-ning') eller i hela kroppen ('allmän b-ning'). *Löpa fara att b-as, att bli b-ad. All fara för b-ning är utesluten. B-ning efter ormbett* gm gift. *B-ning i ett sår* gm bakterier. **-förnyelse** även bildl. **-girig;** -het. Skr., sälls. *Grymma och b-a.* **Syn.** blodtörstig. **-gång.** Blödningar ur ändtarmen, urinröret o. särsk. från kvinnans könsdelar. Föråldrat som läkarterm. Ännu brukligt bibl. samt på landsbygden. **-halt;** -ig. **-hosta** o. **-hostning** bero vanl. på blödning i lungorna (av lungsot, ibl. hjärtlidande); kan dock även bero på nedflytande blod (från bakre delen av näshålan l. från svalget). **Syn.** blodspottning, (häftigare:) blodstörtning. **-hund.** Ngn enda gång med s-form. **1)** Egentl. *B-arnas uppgift är att följa blodspår av skadskjutet vilt. Engelska b-en. De från slavförföljelserna på Kuba bekanta b-arna skola utgöra en korsning av vinthund och bulldogg; de kallas nu 'kubadoggar'.* **2)** Bildl.: blodtörstig hantlangare (åt ngn); blodtörstande tyrann o. d. **-ig|el;** -elartad; -elodlare; -el(s)burk. **1)** Egentl. Ett ringmaskssläkte (kallat Hirudo l. Sanguisuga). *Den medicinska b-en. Både den gråa (tyska) och den gröna (ungerska) b-eln skiljas lätt från hästigeln genom sina sex långsgående rostfärgade ränder å rygg och sidor. I vilt tillstånd tager b-eln vanligen sin föda endast 2 gånger om året av i vattnet befintliga kallblodiga djur. B-lar äga numer icke på långt när så stor användning som förr, men upptas dock i svenska farmakopén. Sätta b-lar (på ngn).* **2)** Bildl. t. e. om ockrare, 'blodsugare', 'utsugare'; ibl. om efterhängsen person. **-kaka.** *Levrar sig blodet, klyver det sig i 'b.', bestående av röda och vita blodkroppar samt fibrin, och 'blodvatten', som är en svagt gulfärgad, äggvitehaltig vätska (blodserum).* **Syn.** blodlever. **-korv** vari blod är en huvudbeståndsdel. **-kraftpiller.** *Wiltons b.* en humbugsmedicin. **-kropp;** -sräkning. Fysiol. *Ersätta förlusten av röda b-ar. Vita b-ar.* **Syn.** blodcell. **-kräkning** beror vanl. på magsår. **-kärl;** -snät; -ssystem. Rörformiga bildningar (hos människor o. djur) i vilka blodet strömmar. *B-en äro dels puls- o. blodådror, dels hårrörskärl.* **-lever** se blodkaka. **-lik(nande). -lutssalt.** Även 'blodlutsalt'. Kem. *Gult b. (ferrocyankalium) och rött b. (ferricyankalium)* brukas för tillverkning av vissa färger. **-lyst|en;** -enhet; -nad. Mest skr. **-lös;** -het. Egentl. o. bildl. *B-a personer. Alldeles b-a kinder. Blekt och b-t språk. Denna inbördes b-a strid* H. Hjärne. **Syn.** blodfattig, som lider av blodbrist; som saknar blod, alldeles blek; tom, färglös, märglös, abstrakt; ibl. oblodig. **-mätt.** Skr. *Lik en igel, som icke släpper huden, förrän han blivit b.* **-omlopp.** Blodets kretslopp (i kroppen) l. ibl. dess omloppsbanor. *Stora b-et* från vänstra hjärthalvan gm kroppens delar till högra hjärthalvan. *Lilla b-et* från högra hjärthalvan gm lungorna till vänstra hjärthalvan. **Syn.** blodcirkulation, kretslopp. **-penna.** Zool. Ännu outvecklad blodfylld fjäderpenna. **-plasma.** Fysiol. Ännu ej stelnad blodvätska. **-plätt. 1)** Kok. Plätt bakad av smet som till väsentlig del består av blod. **2)** Fysiol. Ytterligt små runda l. ovala färglösa kroppar som finnas i blodet jämte röda och vita blodkroppar. **-prickig. -propp;** -sbildning. Ett avskiljande av fasta blodbeståndsdelar inom blodkärlen varigenom dessa tillstoppas. *En b. består av blodkroppar och fibrin. Ligga insjuknad i, till sängs i l. för b.* **-pudding;** -sform. En bekant maträtt. **-regn.** Innehåller fin kvartssand, ett ännu finare gul- l. rödaktigt stoft

('meteordamm') jämte lämningar av en del för ögat osynliga organismer. **-ren;** -a (mest i pres. part.); -ing. Även bildl. **1)** *B-a syskon till* ~ bildl. **2)** *Indien har b-ats från allt som disponerar för krig och resignerat från fredliga erövringar.* **3)** Pres. part. *De s. k. 'b-ande medlen' ha numer föga anseende bland läkare. Rättika påstås vara b-ande.* **-rik;** -het; -edom. *Vid vilken mjälten blir ansvälld, ytterligt b. och lös.* **Syn.** blodfull. **-röd,** [-are; [-het]. **1)** Egentl. *Hon blev (alldeles) b. i ansiktet och darrade på rösten, när hon svarade* rodnade starkt (av blygsel, blyghet, vrede l. d.) *Myrn glödde allt b-are.* **2)** Bildl. *Om edra synder än äro b-a, så kunna de dock bliva snövita* bibl. Märk politiskt *Den b-aste anarkistpressen.* **Syn.** (ibl.:) eldröd, brandröd, ultraröd, ultraradikal, anarkistisk. **-rött.** Subst. *Himlen flammade i b.*

-serum; -behandling. Fysiol. Ur blodlever frampressbar blodvätska. **-sjukdom.** **-skam** könsförbindelse mln personer vilka på grund av nära släktskap icke få ingå äktenskap med varandra. **-skygg;** -het. Mindre vanl.; skr. Rädd att se blod.- **-skänd|are;** -erska. Som gör sig skyldig till blodskam. **-sköljd** mest skönl. **-slag** 'slag', häftig hjärnblödning, blodutgjutning i hjärna l. ryggmärg. **-spillan,** [=]. Skr. Blodsutgjutelse, uppoffring av människoliv, manspillan, förlust i döda o. sårade. **-spottning** vanl. orsakad av lungblödning, men även allmännare (oberoende av varifrån blodet kommer). **-spräng|a;** -dhet. Mest i perf. part. *B-da ögon. B-t ansikte. Av arbete b-da händer.* **Syn.** (b-d:) prickig l. ådrig av blod som för mycket trängt fram i ytterhudens blodkärl, blodådrad, blodstrimmig. **-spår** blodiga spår; märke efter blod, blodfläck; även bildl. **-sten;** -sgruva (t. e. Grängesberg, Gellivare); -smalm. 'Järnglans' (en av Nordens förnämsta järnmalmer; består av järnoxid, dras icke av magneten, har stålgrå färg) ɔ(magnetisk järnmalm l. svartmalm. *B-(smalm)en har sitt namn av att den ger blodrött streck.* **-stigning** åt huvudet, till hjärnan. **-still|ande;** -ning(smedel). *B-ningsmedel av mekanisk art. I stället för b-ande medel nyttjas mer än förr kirurgisk behandling, varvid de blödande kärlen ombindas.* **-stinn;** -het. T. e. om iglar, mygg osv. som sugit sig mätta. Även bildl. *Bedraga de b-a ockrare, som* ~. **-stockning.** *Vid hjärtfel uppstår ofta b. i lungorna, som försvårar andningen.* **-strimmig.** *B. upphostning. B-a händer.* **-ström. 1)** Bildl., skönl. **2)** Fysiol. om det gm ådrorna strömmande blodet; jfr blodtryck. **-stänka.** Mest i perf. part.; skr. **-störtning,** -en, -ar. Häftig lungblödning; (säll. om andra häftiga blödningar). **-sudla** mest i perf. part.; vanl. skönl. **-sug|ande;** -are; -eri; -erska; -ning (blott 'egentl.'). Ngn enda gång även finit (särsk. i pass.). *Små vinglösa, på däggdjur b-ande parasiter.* Oftast bildl. *Obarmhärtigt b-eri. Var han inte en inkräktare och b-are? Under samma period blodsög England detta land på två och en halv miljarder dollar.* **Syn.** (b-are:) som pinar med obarmhärtiga pålagor, utpinare, (grym) ockrare, en som lever på folkets blod, roffare, utpressare, prejare, vampyr. **-söla** mest i perf. part.; vanl. skönl.

-tapp|a; -ning (med plur.). Mest skr. Vanligast som verbalsubst. Även bildl. **-tillförsel. -tom;** -het. *Blir vävnaden så b., att* ~. *Gjorde hjärnan b.* **-tryck;** -smätare. Det allmänna b-et (i stora kroppspulsådern), även kallat enbart b-et, representerar drivkraften för blodströmmen och uttryckes i »mm. kvicksilver». *Det normala b-et hos människan värlar mellan 130—150 mm.* **-trä** se blåholts. **-trängning** t. e. till hjärnan. **-törst;** -ande; -ig; -ighet. Mest bildl. *Tigerns b. B-ande tyranner. Den b-igaste hämndlystnad.* **Syn.** (b-ig:) blodlysten, blodgirig, som har begär efter blod l. att se blod (flyta), mordlysten, mordisk, ibl. grym. **-uppfriskning.** Mest avelsterm l. bildl. Om djur o. ibl. även växter o. människor. Parning, gifte osv. inom god stam l. släkt annan än ens egen för att motarbeta skadlig verkan av inavel l. i allm. försämring av 'arten'. **-utgjutning.** Mest läk. Om såväl 'blodutådring' som särsk. om större blödningar. *B. i lungsäcken. Ansvällningar av slemhinnan med b-ar.* **-utådring.** Mest läk.: blodets utträdande ur blodbanan. *B. i underhudsväven.* **-vallning.** Mest läk. *B-arna uppåt ansiktet kommo och gingo.* **Syn.** blodträngning (beroende på blodöverfyllnad). **-varm.** Mindre vanl. **1)** Som har blodets värme. **2)** Skönl. Livsvarm, sjudande, varmblodig. **-vatten** se blodkaka. **-vite,** -t, -n. *Ge ngn b. Blev det b. (av det)?* **Syn.** lättare sår (tillfogat i brottslig avsikt) varvid blod kommer i dagen. **-våg.** Skönl. *En varm b. sköt upp i hennes ansikte.* **-vätska** se blodserum. **-åd|er.** *B-ror l. vener, som föra blodet åter till hjärtat.* Motsatt pulsåder l. artär. **-ådrad.** *Ögonen vars vitor blevo b-e av ansträngningen.* **Syn.** ibl. blodsprängd. **-ät|ande;** -are; -ning. Om djur o. människor som leva av l. förtära blod (l. blodmat). **-örn.** I uttr. *Rista b. (på ngn, ngns rygg)* omtalas i isländska sagor som ett sätt att straffa missdådare l. krigsfångar: man skar upp ryggen, böjde revbenen bakåt o. åt sidan ss. vingar och uttog lungorna. **-överfyll|d;** -nad. **-överföring;** -sförsök. Överföring av blod från en person till en annan företas ibland för att ersätta blodförlust l. vid förgiftning.

— **Blod(s)blandning.** Om blodets sammansättning; vid ingående av fostbrödraskap; om nationalitet, ras o. d. **-brödra-**

skap blodsförbund, fostbrödraskap. **-dop.** Mest s-form. *Martyrernas b. De unga krigarna ha just fått sitt b.* varit med om sin första drabbning, fått sitt elddop. **-drama.** S-formen gör föreställningen om 'blod' mindre konkr. o. mer bildl. **-droppe.** S-formen vanl. bildl. o. mer högt.; formen utan -s- mer egentl. *Offra sin sista blodsdroppe. Slåss till sista, yttersta blodsdroppen. 'Kristi bloddroppar' är ett namn på Fuchsia.* **-fana.** Om röda fanor, t. e. (förr) som sinnebild för kejserlig l. kunglig värdighet (i Tyskland, Sverge o. Danmark); som stridssignal; allmännare (t. e. om den engelska flaggan); bildl. **Syn.** ibl. blodsflagg(a). **-fiende.** **1**) Blott s-form. Hätsk motståndare. **2**) Aldrig med -s-. Som avskyr blodmat. **-frändskap.** **1**) Blott s-form. Frändskap grundad på blodsband. **2**) Aldrig med -s-. Fysiol. Likhet i blodet hos olika varelser. **-färg.** Skönl. ngn gång s-form. 'Blod(s)färgad' se ssgr med 'blod-' ovan. **-förlust.** **-natt** t. e. om Bartolomeinatten. **-offer.** I egentl. bet. mest utan -s- (= blodigt offer ↔ oblodigt); i bildl. bet. mest med -s-, t. e. *Sonen blev det oskyldiga blodsoffret* fick, fastän oskyldig, sätta livet till. **-penning.** Mest s-form o. vanligen i plur. **1**) Vinst förvärvad gm mord, obarmhärtig grymhet, värsta utsugeri o. d. **2**) Den summa en mördare under medeltiden betalade till den mördades fränder för att undgå blodshämnd. **-prov.** **1**) Utan -s-. Fysiol. *Ta b.* Även konkr. **2**) Blott s-form. Bildl. **-scen.** **-skatt** mest högt. **-skuld.** Skuld som vilar på mördare o. dråpare l. det folk l. land l. den plats där dådet begåtts. Även friare. **-svett** mest utan -s-. **-tår.** **1**) Blott s-form. Blodig, bitter tår. *Fälla b-ar.* **2**) Utan -s-. Sälls. Blodskvätt. **-vittne.** Säll. utan -s-. Martyr, en som går i döden l. gjuter sitt blod för sin tro.

— **Blodsband.** Ordet brukas aldrig om 'svågerlag' o. numer ngt oftare bildl. än egentl. Dalins uppgift, att det företrädesvis brukas om nära släktskap är riktigare än den motsatta uppgiften i SAOB. För många ställer sig saken så, att ordet ej gärna kan brukas om avlägsnare släktskap än kusiner. **-bröllop.** Nästan endast i uttr. *Parisiska b-et* blodbadet på hugenotterna i Frankrike 24 aug. 1572, Bartolomeinatten. **-dom;** -stol. Skr.; ofta skönl. Barbarisk(t grym l. orättvis) dödsdom. *Ryska b-ar.* **-dåd** blodigt (ill)dåd. **-fränd|e;** -skap. Blodsförvant, person förbunden med annan gm blodsband, nära anförvant l. anhörig. **-fränka.** Mindre vanl.; snarast hist. **-förvant**[1], -en, -er; -skap. Se blodsfrände. **-förvant**[2], =. Adj. Förenad gm blodsband. **-hämnar|e.** Sälls. Jfr följ. *Att b-en stämde den döde för att få tingets dom därå, att denne fallit ogill på sin gärning.* **-hämnd.** *B. förekommer än i dag t. e. hos araber och albaner. Utkräva b. av l. på ngn.* **Syn.** hämnd som släkting(ar) till en dräpt person själva utkräva gm att taga banemannens (l. ngn hans släktings) liv. **-sak** mindre vanl. för 'livssak'. **-utgjutelse.** *Avlöpa utan b. Mycken onödig b.* **Syn.** utgjutande av blod (i öppen strid), dödande (l. sårande). **-åker.** **1**) Om det jordstycke som det judiska rådet skall ha inköpt för Judas' blodspenningar, då denne återlämnade dem. **2**) Skönl. om slagfält; ibl. avrättsplats.

— **Blod|a,** -ade, -as. Skr.; vanligare i ssgn 'b-a ned'. *Få b-ad tand (på ~)* även smtl. = få smak på l. för (blod), få begäret väckt; ha smakat blod. *B-a sina händer.* **Blod|a ned l. ner** ₪; -ning. — **Blodig,** -t, -are; -het (bildl. ibl. med plur.). **1**) Egentl. *Näsduken var tydligen b. Riva sig b. på törnrosbuskarna. B. om händerna. B. avföring, upphostning.* Märk: *Klä(da) b. skjorta för fäderneslandet* gjuta sitt blod i striden för sitt land; draga i strid, strida. *Dra sig tillbaka med b. panna* med förlust avvisas. **2**) Friare. *Oravais b-a dag. B-a och ob-a offer. De b-aste strider. B-a tvister. Utkräva en b. hämnd. Den b-a Maria (av England).* **3**) Bildl. *Gråta b-a tårar. Göra ngn en b. orätt. B. skymf. B. ironi. En så b. utgift som tre hundra femtio kronor. Det var väl inte, blir inte så b-t!* **Syn. 1**) blodfläckad, blod(be)stänkt, bestruken l. smutsad l. nedsudlad med blod, fläckad l. övergjuten av blod, nedblodad, blod(be)sudlad, blodfläckig, bloddränkt; ibl. blodblandad l. blodstrimmig; **2**) som kostar mångas liv, där mycket blod flyter; dyrköpt; grym, som älskar blodsutgjutelse l. vill se blod flyta, blodtörstig, blodtörstande, blodgirig; ibl. blodröd l. blodfärgad; **3**) smärtsam; svår, påkostande, gruvlig, gräslig; skarp, bitter, bitande, 'till blods'.

Blo'm, -men, [=]. **A**) Enkelt. Bet. ej alltid skarpt skilda. **I.** Konkr. **1**) Koll. Ofta skönl. Mer säll. bildl. *Med b. och blad. Det kom regn i b-men. Frosten har skadat b-men. Med både b. och bär* Karlfeldt. *Hjortron-, äppelblom.* Ibl. osäkert, om plur. l. koll. (sing.) föreligger t. e.: *Så honungsdoftande som b. på vången* Österling. *Och känn vilken doft utav ängsblom och barr!* Fjalar. **2**) Icke koll. Mindre vanl. Blott skönl. o. nästan endast i plur. *Och alla bära vita b. i håren* Österling. **II.** Abstr. Nästan endast i uttr. 'i blom'. Jfr dock I 1, där några ex. kunna fattas abstr. Rätt ofta bildl. *Och nere på Akademiplan står krokusen i full b. Slå ut, [gå, komma] i b.* börja blomma, utveckla (sina) blommor. *I rikaste, fullaste b. Innan känslan ännu slagit ut i b.* **B**) Ssgr ansluta sig vanl. till 'blomma[1]' o. upptagas där. **Syn. A) I.** blom-

mor; blomma; **II.** blomning, 'blomsterskrud', blomstring, flor.

— **Blomm|a**[1], -an, -or. I bet. II 3 (särsk. fackligt) även 'blomme'. **A**) Märk fhdt mln 'blomma' o. 'blomst(er)'. **1**) 'Blomma' (i bet. 'växtdel') står ofta i bestämd motsättning mot växtens övriga delar, vkt icke är fallet med 'blomster', som för övrigt i denna bet. numer är rätt sälls. utom i ssgr. I bot. brukas enbart 'blomma' o. i ssgr 'blom-' (icke 'blomster-'). **2**) I bet. 'växt' har 'blomster' hållit sig bättre, men är gärna skönl., o. 'blomma' är även i denna bet. vida vanligare. **3**) Som första ssgsled är däremot 'blomster', om man undantar det vetenskapliga språkbruket, det vanligaste ordet. Särsk. föredras 'blomster-' i högre stilarter. **4**) 'Blomst' är enbart skönl. och ej vidare vanl.

B) Betydelser o. användning. **I.** Egentl. **1**) Växtdel. **a**) Allmännare. Dels motsatt blad, stjälk, gren, stam, rot osv.; dels omfattande även stängel l. stjälk. B-orna hos gräsen o. hängeväxter anses knappast som b-or i denna bemärkelse; blomsamlingarna hos klövern, hos de korgblomstriga osv. betraktas i denna mening som enhetliga b-or. *I fjol hade kaktusen tre b-or. Stå översållad av b-or. Naturliga, konstgjorda b-or. Fullt utslagen, halvutsprucken b-a. B-orna börja falla av (på jasminerna). Enkla och dubbla l. fyllda b-or* i de senare ha en del l. alla ståndare (o. pistiller) ombildats till kronblad (l. — hos korgblomstriga — diskblommorna ombildats till kantblommor). *Under det somliga växter ha sina b-or öppna blott ett par timmar (som 'Nattens drottning'), kunna andra (t. e. vissa orkidéer) stå, hålla sig utslagna i 60—80 dagar.* Märk bl. a.: *Vissnade b-or. Plocka b-or. B-or i glas. Lösa, avskurna b-or. Ordna b-or. Körsbärs-, nypon-; vinter-, vår-; snittb-a.* **b**) Bot. *Tvåkönade l. samkönade b-or* med både ståndare o. pistiller. *Enkönade l. skildkönade b-or* som sakna antingen ståndare l. pistill(er), äro antingen han- l. honb-or. *Könlösa b-or* utan befruktningsorgan. *Nakna b-or* utan hylle (t. e. pepparn, vår odlade 'kalla'). *Femtaliga b-or* där kron- o. foderblad samt ståndare o. pistiller äro 5 (l. en mångfald av 5); så hos de flesta tvåhjärtbladiga växter. *Disk-, strål-; läpp-; han-; insekt-, vindb-a.* **2**) Hel växt. Mest om blommande (prydnads)örter; men även (o. alls icke uteslutande i södra Sverge l. blott i kvinnospråk) om kruk- (o. rabatt)växter oavsett om de blomma l. icke (o. även om mindre busk- l. trädartade växter). *Har du vattnat b-orna?* innefattar naturligtvis även 'bladväxter'. *Vilda, odlade b-or. Hon har alltid så mycket b-or. B-or i kruka. Toffel-, smör-; vildmarks-, ängs-; höstb-a.*

II. Friare o. bildl. **1**) Närmast I. **a**) *Väva in b-or i en matta. Tryckta b-or. (Frost)b-or på rutan.* **b**) Mest i plur. *Strö b-or för ngn* vanl. bildl.: smickra; berömma. *Strö b-or på ngns grav* ofta: prisa efter döden. *Alldeles för mycket b-or!* nu gärna ngt vard.: för smickrande; för utsirat, 'blomstrande', bildrikt, grant. Jfr *Stilb-or* även om befängda bilder, överdrifter osv. **c**) *Som roten är, så är b-an* äpplet faller icke långt från trädet l. på frukten känner man trädet. **2**) Skönl. *B-an på Kinnekulle* om en ung flicka; jfr uttr. som 'Rosen på Tistelön'. *Ödmjukhetens b-a. Som om deras lycka slagit ut (i) sina fagraste b-or. Kindens som ängens / b-or förblekna* Runeberg. **3**) Blomning. Skönl., gärna ngt åld.; mindre vanl. *Den frid som ännu står / i oförvissnad b-a, / när denna jord förgår.* **4**) Det bästa o. d. Mest skr.; särsk. skönl. *Där såg man b-an av landets adel, ungdom. Dö i b-an av sin ålder, i sin ålders b-a* i sina bästa år, i sin vår, i sin (blomstrande) ungdom. *Livet är högst, det är b-an av tingen* Tegnér. **5**) Märk uttr. *Med barn och b-a* hela trossen l. barnskaran l. avkomman; ibl. (särsk. halvt skämts.) låter man numer 'b-a' i detta uttr. avse 'hustrun': med hustru o. barn, hela familjen. **6**) Mest fackligt (l. dialektartat); ej allm. känt. Fackligt även med formen 'blomme'. *Jag kunde ju mått som b-an i ett ägg!* V. Benedictsson. *Gulan eller blommen* O. Hammarsten. **7**) Ldls. (sydsvenskt) o. fackligt. Inre, mjuka delen av fingerspetsarna. **8**) Fint pulver av vissa ämnen. Mest som sista ssgsled. *Zink-, svavelb-a.* **Syn. A**) **I.** blom, blomster, blomst, 'ros'; ibl. (blom)kalk l. (blom)krona; (kruk)växt, prydnadsväxt, blom(ster)växt, ibl. (blommande) planta; ört; **II. 1**)—**4**) blom(ning), flor, blomstring; det bästa l. friskaste l. härligaste l. yppersta l. kraftigaste l. fagraste (av), kärna, elit; vacker yttring (av); högtravande fras, grant l. överdrivet uttryck, grannlåt, floskel; ibl. befängd bild o. d.; **6**) gula(n) i ägg; **7**) 'fingerblomma'.

— **Blomaktig,** -t o. **-art|ad,** -at; bägge mindre vanliga. **-axel** bot.: 'blombotten'. **-beströ** skönl. = 'blomster(be)strö'. **-beså.** Skönl. Mest i perf. part. **-besök;** -ande; -are. Naturv. Om honungssökande insekter. *Till sitt levnadssätt äro de [guldbaggarna] b-are, som* ~. **-bild|ande;** -ning (blomsättning; blomma, blomställning o. d.) **-blad.** **1**) Bot.: foder o. krona jämte ståndare o. pistiller dvs. 'pistill- l. fruktblad, ståndarblad o. hylleblad'. Motsatt 'örtblad'. **2**) Allmännare = kronblad l. kalkblad (o. ibl. även foderblad o. kantblommor). **-bord** för krukväxter. **-botten.** Bot. Blommans stamdel, vanl. aldrig lång men ofta med stor bredd (ibl. utvidgad till skiva l. skål t. e. hos rosorna), spetsen av det enskilda blomskaftet. **-bukett** blomsterbukett, blom(ster)-

kvast. **-bärande.** *De b. skotten. De b. stänglarna. B. växter,* **-fattig.** *Denna art är tämligen b. Den b-a årstiden.* **-flock** se blomställning. **-fod|er;** -erblad (vanligare är 'foderblad'). Den yttre, vanl. gröna, bladkransen i ett dubbelt blomhylle, en blomma. *Stundom är b-ret 'kronlikt', t. e. hos aklejan, bullerblomstret och alla orkidéer och liljor.* **-formad** o. **-formig** bägge mindre vanl. **-fylld. -fällning.** *I b-en.* **-fäste.** Bot. En blomställnings huvudaxel. **-fönster** fönster med mycket blommor i l. lämpat för krukväxter; särskilt för blommor anordnat (t. e. utbyggt) fönster. **-glas** att sätta avskurna blommor i. **-gyttring, -holk** o. **-huvud** se blomställning. **-hylle.** Bot. B-t, som i knoppen omsluter befruktningsorganen, består antingen av blomfoder o. blomkrona ('dubbelt b.') eller ock av blomkalk ('enkelt b.'). **-hänge** o. **-hölster** se blomställning. **-kalk. 1)** Bot. B en, ett blomhylle, bestående av en enda bladkrans, kan antingen vara grön ('foderlik') såsom hos nässlor och starrarter, eller ock av annan färg ('kronlik') såsom hos begonior och tibast. **2)** Kalk- l. bägarlik blomma. Ofta skönl. i vidare bet. **-klase, -knippe, -kolv** o. **-korg** se blomställning. Det sista betyder även korg för l. med blommor, blomsterkorg. **-kron|a;** -(e)lik. Den inre o. vanl. färgade kransen i ett dubbelt blomhylle. *B-an är någon gång grön till färgen, 'foderlik', t. e. hos daggkåpan. I en 'fribladig' b-a äro kronbladen icke sammanväxta såsom i den 'sambladiga'. Ros- l. nejlikartade; kors-, klock-, tratt-, klot- l. läppformiga; fat-, tungl. fjärilslika b-or.* **-kruk|a;** -sfat (vanligare 'blomfat'); -spall, -spapper; -sställ (vanligare 'blomställ'). **-kvast** se blomställning. **-kål;** -(s)grupp(en); -shuvud; -ssvamp (en slags läcker fingersvamp, Sparassis crispa; växer här o. var i södra o. mellersta Sverge). Om växten (Brassica oleracea botryoides) l. anrättning av densamma. *B-en, en av våra värdefullaste grönsaker* utgöres av outvecklade blomställningar med ovanligt tjocka, köttiga blomskaft. *Stuvad b. B. med skirt smör.* **-käpp.**

-lik(nande). -lös. -mönster. *Med mattor i b.* **-nystan** se blomställning. **-plock|are;** -erska. Vanligare blomster-. **-potta** åld. (för blomkruka) utom i killespelet, där det dock verkar ngt vard. **-prydd. -rik;** -edom. Om växt, trädgård, årstid, trakt osv. **-skaft.** Märk bot.: *Allmänt (l. gemensamt) och enskilt b.* **-skärm.** Bot.: skärmblad, stödjeblad, högblad, svepe. **-smycka.** Skönl. Mest i perf. part. **-ställ. -ställning.** Bot. Ibland sitta blommorna ensamma (i bladvecken, toppställda l. d.), men vanl. utbildas särskilda b-ar: *Blomklasen* har förlängd huvudaxel och skaftade blommor; är klasens nedre skaft längre så att alla blommorna komma ungefär lika högt, få vi *blomkvast.* Havren har en 'sammansatt' b. bestående av ax i klase: *blomvippa.* Arter av ax äro: *(blom)hänge* (med svag huvudaxel o. därför hängande) samt *blomkolv* (med tjock o. köttig huvudaxel o. i regel utan blomskärmar samt före blomningen vanl. omsluten av ett slidformigt blad, ett *'blomhölster'*, ibl. vitt som hos kallan). *Blomflocken* har kort huvudaxel o. skaftade blommor, ofta med 'svepe' (t. e. hundlokan); *blomhuvudet* även ledes kort huvudaxel, men blommorna oskaftade (t. e. klövern); är blomhuvudet omgivet av en samling 'högblad' *(blomholk),* kallas det *blomkorg.* En annan art av b-ar representerar *blomknippet,* som kan vara ensidigt (t. e. hos förgätmigejen, där det är ganska likt en klase), tvåsidigt l. mångsidigt (strålformigt). Äro blommorna i ett blomknippe starkt sammanträngda, får man ett *blomnystan* l. en *blomgyttring.* **-tyngd.** Skönl. *Kring b. gren. Doft av b. hägg.* **-vass.** Butomus umbellatus. En prydlig vattenväxt med en hög stängel som i toppen bär en flock vita, ngt rosenskiftande blommor. **-vippa** se blomställning. **-växt.** Ibl. = fanerogam; ibl. ✕ bladväxt.

— **Blom|ma**[2], -made, [-mad]; -ning(stid). I bildl. bet. är 'blomstra' vanligare. **1)** Egentl. *B-ma om hösten. Få se, om jag får kaktusen att b-ma i år; den b-made ovanligt rikt i fjol. B-ma på bar kvist* innan bladen kommit. *Rågen b-mar* har ståndarknapparna utsprungna, så att frömjölet ryker i vinddraget. *B-mande växter* ✕ bladväxter l. kryptogamer. *B-mande träd. Slutb-mad.* Ngn gång finner man skönl. part. perf. adjektiviskt brukat med bet. av part. pres. t. e. *Bort över gröna slätter, / bort över b-ad vång* Emil Kleen. *B-mande äng. Stå i b-ning. Tidig b-ning. Ha kort b-ningstid.* **2)** Bildl. Vanl. mer 'konkr.' än 'blomstra'. *B-mande kinder. Där hans bildspråk b-mar som rikast.* Märk särsk. *Vattnet b-mar* då det är fullt av växter som t. e. andmat l. av frömjöl som lagt sig på ytan l. av alger som färga ytan. **Syn.** blomstra, stå l. vara i blom(ning), vara utslagen, stå med utslagna blommor, stå i (fullt) flor, frodas, leva ett rikt liv. — **Blomma om** på nytt (under samma sommar, samma år). **B. upp** ◻, **ut** ◻, **B. över** ◻. — **Blombar,** -t. Trädg. *B-a lökar* som ha förmåga att utveckla blommor. **-färdig.** — **Blomme** se blomma[1] II 3. — **Blommer|a ut,** -ade, -as ◻; -ing (med plur.). **Blommĕr|ad,** -at; -ing (med plur.; även konkr.). Om tyger o. d. Försedd med invävda, broderade l. påtryckta blommönster, blommig. — **Blommig,** -t, [-are]; [-het]. **1)** Skönl. *B-a ängar.* **2)** Huvudbet. *Tack vare den tjocka b-a mattan. B-are tyger. B-a tapeter. Storb-a dukar.*

3) *B-a kinder.* 4) Bot. Blott i ssgr. *Fler-, rik-; vitb-a stänglar.* **Syn. 1)** full med blommor, blombevuxen, blomsterklädd, blomrik, blom(ster)prydd; **2)** prydd med blomlika figurer l. med invävda blommor l. blad, utsirad med blomfigurer, blommerad; **3)** blomstrande l. rödblommig. — **Blomning** se blomma[2].

— **Blomst** (-å-; -o- blott ldls.). Mest koll. Blott skönl. *Som blekaste b. som i skogsmon står* Fröding. *Bland b. och blad.* — **Blomst|er** (-å-; -o- blott ldls.); -ret, -er; best. plur. -ren (i smtl. även -erna). Brukas mest skönl. o. oftare än 'blomma' bildl. (jfr blomma[1] A). En del ssgr ha dock större stilomfång. *Markens b-er. B-ren sina kalkar sluta. Helikons b-er. Glädjens b-er. Vältalighetens b-er.* **Syn.** blommande ört l. växt, blomma; stilblomma o. d. — **Blomsteraffär** blom(ster)butik, blomsterhandel, blomsterbod. **-aktig,** -t. Skr.; mindre vanl. Även bildl. **-almanack(a)** blomsterkalender (t. e. utvisande de olika blomningstiderna för olika växter), kalender för blomsterodlare. **-art|ad,** -at. Skr.; mindre vanl. **-balkong** ibl. fönsterträdgård, balkongträdgård. **-bekläda, -bekransa** m. fl. Mest i perf. part. Skönl. Ofta utan '-be-' o. ofta ersatta av ssgr med 'blom-'. **-bind|eri;** -erska; -ning. Om bukettbindning o. d. (i handelsträdgård). **-bord** t. e. för krukväxter. **-brud;** -gum. Om till brud klädd flicka som spelade en roll vid de gamla maj- l. pingstfesterna till firande av sommarens ankomst. Kallades på vissa håll 'majbrud', 'pingstbrud'. **-drivning** trädg. **-fabrik;** -ant. För konstgjorda blommor. **-fattig. -flicka** som utbjuder, säljer blommor. **-fylld.** Skönl. *När våren kom med b-a händer.* **-fönster** mest om särskilt anordnat (t. e. utbyggt) fönster för blommor. **-galler.** *B. av förtent järntråd, underlättar blomarrangemang i blomskålar.* **-girland** 'blomranka', 'blomsterbindel', blomsterkrans, blomsterband, 'blomsterfläta'. **-gård** skönl.; ofta bildl. **-gädda.** Motsatt isgädda o. frögädda. *Och slutligen leka de största gäddorna i slutet av april, i maj eller, nordligast, till och med i juni, »blomstergäddor».* **-gärd** mest högt. **-gödning. -hand|el;** -lare; -lerska. **-honung** ljus, under högsommaren av bina insamlad honung. **-hyll|a;** -ning (med plur.). Mest som verbalsubst. *B-ad på födelsedagen.* **-hölja.** Skönl. Mest i part. perf. **-kant|a.** Skönl. Mest i part. perf. *Gullvivor och violer b-ade vägen.* **-kast|a;** -ning (ibl. med plur.). T. e. vid karneval, vid hyllningar samt bildl. Mest som verbalsubst. **-kläda.** Skönl. Mest i part. perf. **-klädsel** på hattar. **-konung** l. **-kung** om framstående kännare l. älskare av blommor; ofta om Linné. **-korso** varvid dubbla rader av blomstersmyckade ekipager köra förbi varann under blom- l. konfettikastning. **-kort. -kransa.** skönl. **-kröna.** Skönl. Mest i perf. part. **-kunnig.** Skr. *En av våra b-aste trädgårdsodlare.* **-kvarter** liten avdelning av trädgård (t. e. ett roskvarter). **-kvast** folkligt l. åld. för '(blom)bukett'. **-lik(nande). -linda.** Skönl. Mest i perf. part. **-lök;** -sodling (även konkr.). Dels om lökarna av vissa växter, dels om själva växterna (gäller särsk. hyacinter, tulpaner, krokus, snödroppar, narcisser o. d.). **-lös.** Skr. *Denna palmform, som i b-t tillstånd liknar ~.* **-mål|a;** -are; -arinna; -eri; -ning (med plur.). Verbalsubst. äro de mest brukade formerna. Särsk. det sista ofta bildl. (= skönmåleri). *»B-ningar och djurstycken» av Strindberg. Japan, b-eriets egentliga hemland. Blomster- och fruktmåleriet. Nederländska b-are under 1600-talet.* **-månad.** Skönl.; i almanackan; även bildl. (= livets vår, sällhetstid l. d.). Om maj månad. **-odl|are;** -erska; -ing (ibl. med plur., särsk. som konkr). *Huvudort för b-ingen är Haarlem. B-ing i boningsrum. Ha stora b-ingar.* **-plock|are;** -erska; -ning. **-pryd|a.** Skönl. Mest i perf. part. *Maj är inne, b-d och mild. B-da flickor.* **-rik;** -edom. Ofta skönl.; även bildl. *B-a astersorter. B-a ängar. Ett alltför b-t språk* 'blomstrande'. **-sira** skönl.; även bildl. **-smyck|a;** [-ning]. Ofta skönl. Även bildl. **-språk. 1)** På b-et, sedan gammalt hemma särsk. i Österlandet, betecknar vallmon afton eller sömn, myrten bröllop, cypress död, blåklint himmel, ek styrka, asp rädsla osv.; vändes blomman upp och ned får den motsatt betydelse. Blommans färg har ock sin betydelse: violett är religionens färg, gult glädjens och rikedomens osv. **2)** Alltför bildrikt språk. **3)** Skönl. Blommornas språk. **-strö.** Egentl. o. bildl. Mest skönl. **1)** Strö blommor på l. för; översålla med blommor. *B. ngns väg* även bildl. **2)** Göra angenäm, förljuva; **3)** Förhärliga, prisa. **-stycke** mål. l. bildl. **-ur** blomgrupp med växter som slå ut vid var sina bestämda tider. **-vän. -älskare.**

— **Blomstr|a** (-å-; -o- blott ldls.); -ade; -ing; -ingstid. **I.** Egentl. Mest skönl. Vanligare är 'blomma' l. 'stå i blom'. *Löken på sängarna b-ar vit och röd* Karlfeldt. *Våren stod i sin första b-ing. Stå i rikaste b-ing.* **II.** Bildl. Mest skr.; ofta skönl. **1)** Mest skönl. *B-ande kinder, hy. En b-ande ungmö. B-a som en ros* om en ung flicka. *B-ande fägring. B-a av hälsa. Bålda män med b-ande hull* Karlfeldt. **2)** *Släkte följde på släkte snart, / b-ade, åldrades, gick* V. Rydberg. *Under Greklands b-ingstid. Handel och vetenskaper b-ade. Sin högsta b-ing nådde måleriet under ~. En b-ande affär.* **3)** *B-ande stil* alltför bildrik, svulstig. **Syn. I.** blomma, stå i blom l. flor; ibl. bära blommande växter; **II. 1)** stå i ungdomens

friskhet o. fägring, ha ett friskt o. rödblommigt utseende; **2)** stå på höjden av (sin lycka, ära osv.), vara i sitt bästa skick, ha sin glansperiod, stå i sin fulla utveckling l. i sin fulla prakt, ibl. frodas. — **Blomstra upp** ɯ.

Blond[1] (blångd, säll. blånd); -en, -er. Ett slags ytterst fin, skir spets, vanl. av silke. Mest vit, men även svart o. ibl. grå. **Blon|d**[2] (blångd, säll. blånd); -t, -dare; -dhet. **1)** *B-t hår. Är hon b-d eller brunett?* **2)** Bildl. Vard. *Den b-daste idiot, som man kan tänka sig.* **Syn. 1)** ljus(lagd), ljuslätt o. ljushårig, med (blå ögon, ljus hy o.) ljust hår; av ljusgul (lin-, guld-, röd- l. brungul) l. ljusgrå färg; ibl. (ljust) cendré; ibl. ljus (även om andra färger än gul l. grå); **2)** oerfaren, 'grön', öppen o. enfaldig. **Blondīn,** -en, -er. Ljuslagt, ljushårigt frun-timmer.

Bloss (-å-); -et, =. Två skarpt skilda bet. **1)** B-et kan utgöras av en kluven, kådig (ibl. tjärdränkt) barrvedssticka, en bunt av dylika stickor, en fackla osv. *Gå före med b. Tända sitt b. Lysa sig med b. Ljustring vid b. är numer förbjuden. Tjär(veds)-, furu-; brud-, jul-, tomtebloss.* Även bildl. *Stjärnornas b. Himlabloss.* **2)** Om rökning. *Dra några b. på l. [ur] en cigarr, ur l. [på] en pipa. Han drog några b. på sin långa pipa.* **Syn. 1)** fackla; tindrande ljus; **2)** 'drag'. — **Blossbärare.** *Var b. gick i spetsen för en liten skara människor.* **-hållare.** Om äldre förhållanden l. folkligt (ldls.). **1)** Person. *Seden att b. buro ljus eller bloss före brudparet i kyrkan bibehöll sig i Sverge ännu allmänt i början av 1700-talet, ja fortlevde i Småland ännu inpå 1800-talet.* **2)** Sak. Skaft med hylsa vari blossen anbragtes. — **Bloss|a,** -ade, [-as]; [-are; om tobaksrökare]; [-ning]. Bet. skarpt skilda (liksom vid subst. 'bloss'). **I.** Flamma o. d. **1)** Mer egentl. Ofta skönl. *Elden b-ade på härden. Vid en b-ande brasa.* Även friare: *Stjärnorna b-ade bibliskt klara* Heidenstam. *Och gul ranunkel b-ar* Österling. **2)** Bildl. *Bli b-ande röd i ansiktet. Med kinderna b-ande av iver, vrede, blygsel.* **II.** Om rökning. *B-a och bolma av hjärtans lust. B-a på en cigarr. B-a all röken i ögonen på ngn.* Ibl. med tanke även på glöden: *Med en b-ande cigarr i munnen.* **Syn. I. 1)** låga, flamma, brinna häftigt (med flammande låga o. starkt sken), sprida starkt flammande sken, ibl. fladdra; **2)** rodna starkt, 'glöda', 'brinna', lysa röd; **II.** bolma, blåsa ut rökmoln, röka starkt; ibl. glöda o. utsända rökmoln. **Blossa på** om rökare. **B. till,** [**opp l.**] **upp** ɯ.

Blot, -et, =; -fest; -kvast (offerkvast); -[s]plats. Egentligt blott om nordiska fhdn i hednatiden. *Huvudorten för de stora b-en var i den hedna tiden Uppsala. Den försoning, som hon endast tror möjlig genom ett »rikt blot». Våra domareringar ha kanske bland annat varit gamla b-[s]platser. Midvinter(s)blot.* **Syn.** fornnordiskt (stort o.) blodigt offer, offerhandling, offrande (av djur o. människor); ibl. offerfest. **Blot|a,** -ade, [-as]; [-are]; [-ning; med plur.]. Om fornnordisk sed (jfr blot ovan). *B-a ngt åt Oden, vid ngns altare (för årsväxten).* **Syn.** offra, anställa blot.

Blott (-å-); =, [-are]. Adj., adv. o. konj. **I.** Adj., mest i best. form. Obetäckt o. d. Oftare brukas 'bar' l. 'blottad', särsk. då ingen bibet. av 'endast' l. d. kan inmänga sig. **1)** Ngt åld. *Ligga på b-a marken. Inpå b-a kroppen.* **2)** B. och bar. *Nu stod han där, b. och bar, som Gud skapat honom.* Ibl. även bildl.: *Lägga sitt inre b. och bart för allmänheten. Och nu stod han där b. och bar, utan ett öre på fickan.* **3)** Även till II kan hänföras *Se med b-a ögat.* **II.** Adv. o. ibl. adj. 'Endast' o. d. **1)** Adv. Gärna skr. **a)** Inskränkande. Ibl. även efterställt. *B. för ro skull. B. genom ihärdigt arbete kan en sådan motvilja besegras. Du behöver b. ge mig en vink. Ett (enda) ord b.! B. du l. du b.* mest skönl. *För sorglös njutning född, för lekar b. och löjen* Tegnér. *Allt gav hon, b. icke sitt hjärta. B. för några dagar sedan avgick ångaren Torneå härifrån med malm. Det blir begripligt, b. om ~. Du må gärna gå, b. att du sedan icke skyller på mig* enbart skr. Märk *B. och bart (för ro skull).* Som konj. räknas ibl. det nästan alltid skr. *Icke b. ~ utan även.* **b)** Föga inskränkande. I önskesats. *Visste jag b. att du önskade det!* I uppmaningssats (vanl. vid imperat.); numer bokspråk o. mindre vanl. *Se b., hur solen målar nejden!* I verkliga l. 'dolda' villkorssatser. *Nog finns det arbete för den som b. vill arbeta.* Framför 'alltför'. *Det vet jag b. alltför väl.* **2)** Adj.; oböjd form. Mest skr. *Här var en b. förmaning av intet värde. Såsom ett b. intryck.* **3)** Adj., böjd form; jfr I 3. Ofta obetonat. *Men de åkande undsluppo med b-a förskräckelsen. Rysa vid b-a åsynen (av ngt). Din b-a åsyn gör mig glad* skr. *B-a misstanken sårar mig. Blir jag inte trodd på mitt b-a ord, så inte är jag den, som ~. B-a småsaker. Vid b-a 13 års ålder* vanligare 'blott' l. 'endast'. **III.** Konj. Mest skr. **1)** *B. hon vinner sina syften, bekymrar det henne föga, att ~. De rynkade näsan, b. talet föll på en sådan.* **2)** Även med 'om': *Om b. en annan gång du bättre räknar, / skall ~.* **3)** I önskesats. *B. det ej hänt henne något tråkigt!* **4)** Skönl. Jfr II 1. *Hon tänker för dem alla, / b. aldrig uppå sig.* **5)** 'B. att', 'b. om' o. 'icke b. ~ utan även' se II 1 a. **Syn. I.** naken, bar, blottad, obetäckt, oklädd, ohöljd, utan betäckning l. beklädnad l. kläder; ibl. kal; ibl. uppen-

bar l. synlig (för allas ögon); (ibl.:) utblottad, tomhänt, barskrapad, utplundrad; **II.** **1)** endast, bara, enbart, uteslutande, inte l. icke l. ingenting annat l. mer l. bättre än, allena(st), ensamt; (b. ej) dock l. likväl icke, utom, med undantag av; (ibl.:) redan, själva; (ibl. nära) tyvärr; **2)** o. **3)** enbar; ibl. idel; (ibl.:) enkel, simpel, vanlig, 'ren'; **III.** (om) bara, såvida (endast); ibl. men.

— **Blottlägg|a;** -ning (med plur.). Skr. **1)** Egentl. *Ur den blottlagda klippgrunden. Allt efter som klimatet förbättrades, drog sig denna istunga tillbaka mot öster och blottlade därunder dalgången i väster.* **2)** Bildl. *Mot denna bakgrund tecknas nu mästare och skolor i en rad studier, där utvecklingens röda tråd b-es.* **Syn. 1)** barlägga m, blotta; **2)** lägga i dagen, röja, avslöja, tydligt visa. **-ställ|a;** -d (ibl. med gradformer); -dhet; [-ning]. Vanl. bildl.; blott ngn gång mer egentl. *B-a sig, sitt goda namn och rykte (för förtalet). Du får icke på det sättet b-a honom. B-a ngn, ngns person (för allmänhetens åtlöje). Denne vägrade att b-a sig genom ett förhastande, som ~. B-d för alla nattens fasor. I b-d belägenhet. Ta sig an ngn på grund av hans b-dhet.* Mer egentl.: *En kulle b-d för nordanvinden(s raseri). B-es på detta sätt undervegetationen genom stark uthuggning, så ~,* **Syn.** prisge (åt förtalet osv.), utsätta för (fara, obehag, elaka uttydningar o. d.), bringa l. försätta i en obehaglig ställning, kompromettera; sätta i fara, vedervåga, riskera; ibl. blotta; (b-d ibl.:) övergiven, skyddslös, hjälplös, nödlidande, nödställd, utarmad, utan alla utvägar, utblottad, medellös.

— **Blott|a**[1], -an, -or. **1)** T. e. i fäktning samt ofta bildl. *Och båda akta sig noga att ge motståndaren någon b-a. Ge en b-a på sig. Domkapitlet gav sig också b-or.* **2)** I brädspel: enkel bricka som kan slås, blottad bricka (c band). *Ha för många b-or. Sätta ut b-or, en b-a till.* **Syn. 1)** svag punkt, god angreppspunkt, oskyddat ställe.

— **Blott|a**[2], -ade, -as; [-ning]. **I.** Mer egentl. **1)** *Med b-at bröst. B-a sig inför ngn. B-a halsen. Visa sin b-ade barm. Klänningen b-ade ovantill en skuldra, vit som snö* V. Rydberg. **2)** *Stå med b-at huvud (inför ngn)* även bildl. *Allas huvuden b-as för honom.* **3)** *Fana, som föres b-ad vid trupp ~. När trädet skall fällas, b-ar man rötterna runt omkring. B-a en malmådra. Där ligger malmen b-ad, färdig att brytas* i dagen. *Först undanskaffades hud, kött och senor, så att benet låg alldeles b-at. B-a nerven (i en tand). Ett b-ande av det vita träet genom ~.* **4)** *Med b-ad värja* dragen. Hit *Med rest ragg och b-ade huggtänder.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Mest om ngt klandervärt. *B-a sin okunnighet. Skoningslöst b-a ngns dumhet, hans svaga punkter. B-a missförhållanden, oegentligheter. B-a en bedragare. B-a en hemlighet (för ngn).* **2)** *B-a sin center. Onödigtvis b-a sig* ge sig blottor; röja sig. *B-a dig inte för mycket!* **3)** I brädspel o. schack. *B-ad bricka* c band. *B-a en pjes* i schack = ta bort en annan som skulle skydda den, ställa den utan skydd. **4)** Nästan endast i perf. part. *B-ad på trupper. B-ad på allt. B-ad på sunt förnuft. Ett sekel, som för övrigt varit i så påfallande grad b-at på smak. Och sålunda b-a landet på dess stridbara ungdom.* **Syn. I.** kläda av (sig naken), avkläda, göra bar, barlägga, blottlägga, avtäcka, avhölja, öppna, beröva all betäckning, avlägsna beklädnaden, befria från höljen, utsätta för allas blickar, visa (ohöljd), låta synas, framställa till beskådande, exponera; (b-a sig:) visa sig naken l. visa sin kropp; barlägga m, lägga i dagen; draga (ur slidan); låta framträda; (b-ad:) naken, bar, ohöljd, obetäckt; **II.** **1)** röja, avslöja, taga masken av, demaskera, ådagalägga, lägga i öppen dag, uppdaga, tydligt påvisa, göra uppenbar l. påtaglig, uppenbara, yppa; **2)** lämna oskyddad l. obevakad l. obetäckt l. utan betäckning l. försvar; (b-a sig:) blottställa sig för angrepp, ge hugg på sig, ge sig blottor, ge motståndaren en blotta; röja sig l. sina tankar, förråda sig; **4)** (b-ad:) berövad, alldeles utan, utblottad, renons.

Bluddervin, -et; -srus; -strafik. Rusdryck av körsbärssaft l. billigt vin l. d. blandat med sprit. *Körsbärsvinet eller »bluddervinet» florerar fortfarande i marknaden, huvudsakligen i de små matvaruaffärerna. Några flaskor b.*

Bluff, -en, -ar; -artad; -hatare; -makare; -system. I SAOB först 1903. **1)** Mest ngt vard. *Men hela b-en är fruktlös för övrigt* sagt om norrmännens lögn i The Times sept. 1905 angående Kongsvinger o. Fredriksten. *Det är ju ren b. sådana påståenden. Även om överenskommelsen endast skulle vara en b. Har man börjat b-a, får man också hålla b-en oppe. Det är bara en storartad b.! De andra genomskådade b-en. En äkta svensk b-hatare. En skränig b-makare.* **2)** I poker. Hög satsning o. d. avsedd att vilseleda. **Syn. 1)** (oförsynt) bedrägeri, 'blå dunster', försök att föra bakom ljuset l. dupera l. framställa (sig själv) bättre rustad l. förmer än man är, 'skenmanöver', vilseledande l. bedräglig l. skenfager l. oförsynt lögnaktig framställning, lögn(er), humbug; ibl. bluffande l. bluffsystem. — **Bluff|a,** -ade, [-as]; -are; -ning (med plur.) I SAOB först 1899. **1)** Mest vard. Vanl. intr. *Söka b-a med en fullkomligt gagnlös hudsalva. Tro honom inte, han bara b-ar!* Mindre vanl. är trans. bruk som i: *Huru oförsynt det stora världsbladet b-ats av Nansen. Låta*

b-a sig av (ngn, ngt). Anders Eje: Bluffare, typer från Kosmopolis boktitel. **2)** I poker. Bjuda som om man hade bättre kort än man har. **Syn. 1)** söka narra l. göra intryck på ngn gm fräckhet o. lögner, vilseleda folk, ljuga fräckt, söka imponera gm skrytsamt tal o. tvärsäkert uppträdande, humbuga, ge sig sken av att vara bättre rustad l. förmer än man är, (söka) dupera (gm låtsad överlägsenhet). **Bluffa sig fram, sig till** l. **till sig.** — **Bluffig,** -t, -are. Vard. Mindre vanl. **Syn.** bluffartad.

Blund, -en. **1)** *Ta sig en b. Jag tänkte försöka sova en (liten) b.* Märk uttr. *Inte få en b. i sina ögon, i ögonen på hela natten. Jon Blund* som sprutar söt mjölk i ögonen på barnen, så att de ej kunna hålla sig vakna (l. strör sand i ögonen l. lägger bly på ögonlocken). Även bildl. *Dess b. ett sekel var* Tegnér. **2)** Om dockor. *Sachsen hade så gott som monopol på dockhuvudena och emaljögonen med och utan b.* **Syn. 1)** ett ögonblicks sömn, en liten (tupp)lur, kort slummer; **2)** blundning, blundförmåga, blundögon. — **Blund|a,** -ade, [-as]; [-are; kort slummer]; -förmåga; -öga (mest i plur.); -ning (säll. med plur.); -ningsfel. **1)** *B-a med [l. på] ena ögat, bägge ögonen* även bildl. *Sov du verkligen inte? du b-ade åtminstone. Gå som en b-ande, med b-ande ögon genom all rikedomen och prakten. Halvb-ande mot ljuset.* Ibl. (ngt vard. l. skönl.) = sova: *Jag skall försöka b-a ett slag. Han är ej död, han b-ar* Tegnér. Skämts. friare: *B-ar du, din jäkel! utbrast Albert och synade nålsögat* Dan. **2)** Även rent bildl. Märk särsk. *B-a för naturens skönheter. B-a för sina barns fel. Jag svarar för, att far b-ar för det den här gången. Men detta får icke komma oss att b-a för teoriens svaga sidor.* **Syn. 1)** sluta ögonen (till sömn), (till)sluta (ɯ) ögonlocken, hålla ögonen slutna; (ibl.) slumra en stund l. sova lätt; vara sluten, sluta sig; **2)** icke (vilja) se l. ägna uppmärksamhet åt l. fästa sig vid vad som försiggår; (b-a för:) sluta (till ɯ) ögonen för, icke låtsa märka, vara blind för, se bort ɯ l. abstrahera från, förbise, icke ta hänsyn till l. fästa sig vid; se gm fingrarna med, ha överseende l. överse med. **Blunda till** sluta ögonen l. slumra ti'll (en stund).

Blu'nder, -n, = [l. blundrar]. Anslutes ibl. till 'blunda'. *Det var en b. av mig. Begå, göra (sig skyldig till) en (stor, svår) b. Det finns ej ett krialag, i vilket man ej upptäcker sådana b.* **Syn.** förbiseende, inadvertens; fel, misstag, 'bock', dumhet.

Blus, -en, -ar [l. -er]; -flanell; -klädd; -klänning (löst sittande); -liv; -(livs)sömmerska; -man (arbetare i blus; även medlem av arbetarpartiet l. ibl. revolutionär); -nål (varmed b-en smnfästes framtill); -skyddare (tunn ylletröja som skall skydda b-en mot kappan). **1)** Liv (säll.: löst sittande klänning). Mest för kvinnor o. barn (men även sjömans- o. sportblus). *Tar du bomullsb-en i afton? Tunna tvättb-ar. B-ens karaktär av skjorta får inte gå förlorad* sagt om damdräkt. **2)** Arbetsdräkt (för arbetare, soldater, artister, fotografer osv.), skjortliknande, vanl. sammanhållen med bälte l. rem om livet. *B. är i Frankrike och Belgien arbetarnas vanliga dräkt. En del äldre, b-klädda ledighetskommitterade.* **Syn. 1)** löst åtsittande (ofta ofodrat) klänningsliv, blusliv; (ibl.) blusklänning; **2)** löst åtsittande arbetsskjorta l. arbetsjacka (vanl. av bomullstyg).

Bly, -et l. (särsk. i smtl.) -t, [-er, artplur.]. **1)** B. förekommer endast mycket sällan i naturen i gediget tillstånd. Mycket vanlig är föreningen av b. och svavel: blyglans. *Rent b. är en mycket mjuk metall, som på papper lämnar ett grått streck. B-et i vattenledningsrör, i blyhaltiga emaljkärl, i stanniol (med mer än 10 % b.) osv. har ofta orsakat förgiftning. B. i tackor. Stöpa b. i (hål, sprickor osv.). Fönsterinfattning av b. I handeln skiljer man mellan två huvudslag av b.: mjukt b. och hårdbly.* **2)** Märk några uttr. *Ha som b. i benen. Tung som b. Stöpa b.* om det vidskepliga bruket att hälla smält b. i kallt vatten för att av den form b-et antar utforska framtiden, utröna orsaken till en olycka l. för att bota sjukdom, 'slå nër' (brukas ännu av 'kloka gummor'). **3)** Ibl. om 'blysänke', 'blylod' (gevärskula) o. d. — **Blyaktig.** *B-t grå skyar.* **-arbetare. -artad. -beklädla;** -nad. **-båge** fönsterbåge av bly. **-dagg.** En bit bly på ett snöre, som ligapojkar o. d. ha att slåss med. **-delad.** Mest om äldre förhållanden. *Bak b. ruta.* **-dragning** d. av blytråd, blyband o. d. **-fri.** *B-a glasyrer. B-ti glas.* **-färgad.** *En halvskum skugga vilar över landen från tunga b-e moln* Fröding. **-förgift|a;** -ning (med plur.). Mest i part. perf., i pass. samt som verbalsubst. **-glans. 1)** B-en är vår viktigaste blymalm; den består huvudsakligen av bly och svavel (men innehåller därjämte alltid insprängda bitar av gediget silver). **2)** Glans (som) av bly. **-glas.** En gulaktig, tung, glaslik massa (ingår i starkt ljusbrytande glassorter såsom flint- och kristallglas) 'blysilikat'; (ibl.:) kristallglas, flintglas. **-grå.** *En b. himmel.* Neutr. substantiviskt om färg l. färgämne. **-hagel. -haltig,** -t, [-are]. *Genom användande av b-t vatten. Starkt b. stanniol. Med b., kristallglaset liknande glasyr.* **-hatt.** Märk det skämts. mindre vanl. *Ha b.* vara duktigt berusad l. ha kopparslagare. **-infatt|ad;** -ning (med plur.). *B-ade rutor, som man hade dem förr i världen.* **-kammare. 1)** Tekn. Med blyplåt beklädda fyrkantiga rum där svavelsyra tillverkas. **2)** *Blykamrarna i Venedig, de berömda fängelserummen under blytaket i dogepalatset, förstördes 1797.* **-kläda**

mest i perf. part. **-plomb.** *B-er å postpåsar. Förbrukade b-er.* **-rött** = (bly)mönja. **-skodd** med doppsko av bly. **-socker.** B. eller blyacetat har mycket söt smak och är ett häftigt gift. *B. användes till framställande av färger.* **-stift.** Sälls. = blyertsstift l. förr 'stift av bly'. **-stämp|el;** -la; -ling. Dels om stämpeljärn; dels om avtryck (på kläden, på gm tullverket 'förpassat' gods osv.). **Syn.** ibl. (bly)plomb. **-stöp|are;** [-erī]; -erska; -ning. Nästan endast om det vidskepliga b-andet (jfr bly 2); 'b-ning' vanligast o. ngt oftare även 'egentl.'. **-svart.** *Det b-a havet.* **-sänke. -tacka. -tung,** -t. Ofta friare. *Och det uppstod en b. tystnad. Soldaterna vaknade ur sin b-a sömn och hackade tänder.* **-tyngd.** Även konkr. (med plur.). Ofta friare. *Ha en b. över hjässan.* **Syn.** ibl. blyvikt. **-täck|a;** -are; -ning. Mest om täckning av tak med blyplåt. **-vatten** = mycket utspädd 'blyättika'; brukas som omslag å svullnader, hudsår o. d. **-vikt** blytyngd, blylod. **-vitt;** -(s)fabrik; -(s)salva (t. e. mot liggsår o. kylknölar). En vit målarfärg. **-ättika.** Läk. Lösning av 'basisk ättiksyrad blyoxid' (jfr blyvatten). — **Bly|a,** -ade, -as. **1)** Överdra l. beslå l. fylla med bly. Märk särsk. om bösspipor. *Att använda kvicksilver till rengöring av b-ade kulgevär är icke tillrådligt. För att kulorna icke skulle b-a piporna.* **2)** Mest i part. perf. Vanl. om äldre fhdn. *B-ade fönster* blyinfattade. — **Blyig,** -t, -are. Mindre vanl.

Blȳerts (grav; blott ldls. ibl. akut); -en, [-er (artplur.) l. -ar (i bet. I 2)]; -anteckning; -bunt; [-förd]; -gruva; -hållare; -penna; -pennfabrik; -penn(e)fabrikation; -spetsare (pennformerare); -stift (dels 'grafitstång'; dels stift för dylik l. för blyertspenna); -streck; -teckning (abstr. o. konkr.). **I.** Enkelt. **1)** Dels = grafit (kristalliserat rent kol); dels = 'slammad b.' dvs. grafit blandad med slammad lera (att rita l. skriva med). *B. finnes som insprängda fjäll i granit och gnejs i Uppland och Sörmland. Vid Norberg, vid Leksand och på Härnön finnas gruvor där b. vinnes. B-en och leran malas var för sig, slammas, torkas till kakor och ~.* **2)** Ngt vard. för det (särsk. i best. form o. i plur.) vanligare 'blyertspenna'. *Har du en b. (att låna mig)? Pennformeraren stannar automatiskt när b-en är formerad. Ni ska ha era b-ar i ordning, när timmen börjar.* **II.** Ssgr (de flesta höra till I 2). *Dagens anteckningar i de b-förda bodkladdarna. En b-penna omtalas och avritas första gången 1565, men först i senare hälften av 1600-talet började b-pennefabrikationen ta verklig fart. B-pennor av olika hårdhets- och svärtegrader. En b-teckning, föreställande ~.* **Syn. I. 1)** ibl. grafit; **2)** blyertspenna.

Blyg, -t, -are; -het. I nekad form ofta skarpt tadlande. **1)** Skygg o. d. *B. i fruntimmerssällskap. Barnsligt b. B. och försagd som en ung flicka i konfirmationsåldern. Ovanligt b. för främmande. Se, så di står där och ä b-a för varann! B. (för) att uppträda. Ett b-t hopp. Svara ett b-t ja. Söka övervinna sin b-het.* Friare. *Han var inte b., må du tro; han fordrade 10 kronor för den där lilla pjesen! Skall man stå sig i den leken, får man inte vara b. (av sig).* **2)** Sedesam o. d. Jfr blygsam 1. *B-t slå ned ögonen. Spela b.* **3)** Även bildl. till 1 l. 2. *En b. viol på ängen stod. Visor som sannerligen inte voro av det b-are slaget* oanständiga. **Syn. 1)** förlägen (i sällskap), generad, rädd (att bära sig dumt åt l. att dra uppmärksamheten på sig l. att framträda), överdrivet försynt l. undfallande, som drar sig för, skygg, (alltför) tillbakadragen, försagd, timid, (ibl.:) tafatt, brydd; **2)** sedesam; blygsam; **3)** ibl. oskyldig l. ren. — **Blygsam,** -t, -mare; -het; -hetskänsla; -hetsskäl. **1)** Sedesam o. d. Mest om kvinnor. Denna bet. börjar (med undantag för subst. b-het) gå tillbaka för bet. 2. 'Blygsam' avser mer karaktären ('blyg' mer det yttre). *En b. ung flicka. B-t slå ned ögonen. Ett b-t uppträdande. B-het och anständighetskänsla syntes numer sällan utmärka ungdomen i den lilla staden. Såra ngns b-het. Ingen falsk b-het!* pryderi. *Av b-hetsskäl undvika vissa ord.* **2)** 'Friare'. Huvudbet. *Komma med b-ma, de b-maste, b-t tillmätta fordringar. Den b-ma begynnelsen som extra ordinarie i kansliet. Spela en ganska b. roll i ~. Leva i b-ma villkor. B-ma priser. B. i sina anspråk. Hålla sig till mera b-ma uppgifter. Icke längre tillfredsställa ens de b-maste anspråk på flytförmåga.* **Syn. 1)** sedesam, ärbar, hövisk, anständig, blyg; **2)** anspråkslös, försynt, måttlig, modest, hovsam, ibl. billig; oansenlig, obetydlig, ringa. — **Blyg as,** -des, -ts; pres. -(e)s (ibl. utt. bly'ks). Mest skr. l. vårdat smtl.; i vardagsspråk är 'skämmas' det vanliga ordet. *Hon slog ned ögonen, det syntes att hon b-des över sin begäran, över vad hon gjort. B-s, att tilltala din gamle far på det sättet! B-s du inte! Du borde b-as! Jag b-s nästan på hans vägnar. B-as (in)för både Gud och människor. B-as vid tanken på ~. Vet du, du kommer mig att b-as genom din vänlighet. B-as för sina dåliga kläder, för sina fattiga släktingar. B-as vid Kristi evangelium* högt. *B-as ögonen ur sig.* **Syn.** känna l. erfara en känsla av blygsel l. skam l. förödmjukelse, skämmas, känna sig l. vara l. bli skamsen l. generad l. besvärad, 'rodna', (ibl.:) 'veta skam', 'veta tojs', genera sig; dra sig för, av blygsel avhållas från. — **Bly'gd,** -en; -ben; -båge. **I.** Abstr. Mest skönl. o. högt. o. vanl. ngt åld. **1)** *Med b. skåda sin nakenhet. B. och ånger är den frukt jag skör-*

dar. **2)** *O, blygd! fosterjorden förrådd av en son, som den slösat sina håvor på! O, höjden av all b.!* Vanligt även i annan stil är uttr. *Jag måste till min b. erkänna att ~.* **II.** Konkr. Mest skr. Vanl. om kvinna; fackligt även om djur. Ssgrna äro fackliga, gälla även manliga varelser. Som enkelt viker ordet i fackspråk för 'yttre könsorgan'. *Bäckenutgången begränsas av den av de båda b-benen bildade b-bågen.* **Syn. I. 1)** blygsel, skamkänsla; **2)** vanära, nesa, skam, smälek; **II.** yttre (särsk. kvinnliga) könsorgan l. födslodelar. — **Bly'gsel** (oftast uttalat bly'k-, ngn gång blÿg-); -n; -full; -känsla; -rodnad. Ofta skr.; ssgrna mest skönl. *Känna b. över ngt, för l. över att göra ngt. Röja, visa djup b. över sitt beteende. Med b. erfara att ~. Till sin b. nödgas, med b. tillstå att ~. Vilja sjunka genom jorden, förgås av b. Rodna av b. Väcka ngns b. Ingen falsk b.!* pryderi, alltför stor fruktan att såra anständighet och ärbarhet. Märk *För din skull höljer b. mitt ansikte* blygselns rodnad. **Syn.** skamkänsla), skamsenhet, känsla av skam l. förödmjukelse, med självförebråelser förenad känsla av självförakt.

Blå, blått, -are; [-het]; plur. o. best. form 'blå' l. 'blåa' (det senare särsk. vanligt i smtl.). **I.** Egentligast. *Himlen var här ovanligt ljust b., med en svag skiftning i grönt. Mörkt b. cheviot. Ilsket, skrikande b. färg. Den blå(a) himlen. Ej ens den blåaste sommarhimmel kan ~. De blåaste ögon någon lycklig moder skådat in i. Ljus-, himmels-, dunkel-, mörk-, blek-, klar-, vatten-, korn-, mjölk-, asur-, stål-, grå-, svartblå.* **II.** Märk en del uttr. (alfabetiskt ordnade efter huvudordet). I några av dessa (t. e. 'b. bandet') är 'blå' ofta obetonat. **1)** *Alldeles b. i ansiktet* av vrede, frusenhet, superi osv. Jfr *B. av ilska. Med näsorna b-a i kylan.* **2)** *Brun och blå* se 18 nedan. **3)** *Serafimerkorset bäres i blått band över axeln* därav kommer sig att 'b. bandet' även kan stå i stället för själva ordenstecknet. *B. bandet* även medlemstecken i vissa nykterhetsföreningar o. namn på nykterhetspublikation. Jfr 12 nedan. **4)** *B. bergen* bl. a. namn på den sydöstra huvudkedjan av Alleghanybergen i Nordamerika. **5)** *Blått blod* vit hy med blåaktigt genomskimrande ådror (som den västgotiska adeln i Spanien hade i motsats mot morerna), 'gammal adel'. *Av blåaste blod.* **6)** *'Den b. blomman', romantikens 'b. blomma'* har fått symbolisera poesin, längtan, idealet, lyckan, ibl. nyromantikens dikt o. livsåskådning. **7)** *En b. bok (t. e. om danska tronföljdskandidaturen i Norge)* handlingar i diplomatiska frågor; namnet efter engelskt parlamentstryck i blåa omslag. **8)** *B. brigaden* ett av Gustav II Adolfs värvade regementen, fick sitt namn av färgen på soldaternas rockar. **9)** *Slå b. dunster i ögonen på ngn* föra bakom ljuset, dupera. **10)** *B. floden* namn bl. a. på Jang-tse-kiang. **11)** *B. grottan på Capri* har namn av sina underbara asurblåa färgskiftningar. **12)** *B. korset* ifråga om rörelse i Tyskland o. Schweiz motsvarande vår blåbandsrörelse; från 1916 i Sverge om en rörelse (utgången från Floda-kolonierna) som avser att upprätta drinkare. **13)** *Mjölken är alldeles b. och ändå vill du påstå, att den inte är separerad!* Jfr 'blåmjölk'. **14)** *B. måndag* mindre vanl. för 'frimåndag'. **15)** *I b. mörkret* mindre känt för 'kolmörkret' l. d. Jfr 'blåmörker'. **16)** *B. nöden* ldls., t. e. Norrl.: bistra nöden, yttersta l. trängande nöd. **17)** *B. ärter* ngn gång om gevärskulor, hagel o. d. Jfr blåbär 2. **18)** *Komma ifrån affären med ett blått öga.* Jfr *Bulta en (både) brun och b., (både) gul och b.* genomprygla, ge duktiga blåmärken. *Vara b., ha blå(a) ringar under ögonen* svart, insjunken (vittnande om sjukdom, nattvak, medtagenhet). **III.** Rent förstärkande är ordet knappast i rikisspråket. Närmast skulle man då tänka på uttr. som 'blåmörker', 'blåa nöden', i den mån ursprungsbet. härvid blir mindre medveten. **IV.** Substantiviska användningar. **1)** Säll. med a-former (utom i ngt vard. smtl.). Ofta skönl. *Det b.* himlavalvet, 'den blånande luften'. *Under himmelens b. Sväva ut, vistas i det b.* i poesiens rymder, högt över världens ävlan; i teoriernas värld. *De i det fjärran b. belägna bergen. De b.* ofta om partier (med ngt blått tecken l. d.). **2)** Neutr. *Blått ligger i regnbågen mellan grönt och violett. En lätt skiftning i blått.*

— **Blåaktig,** -t, [-are]; -het. *Strupen ofta svagt b.* **-anlöpa.** Mest tekn. *Järnföremål renas med salpetersyra och upphettas, tills de b.* **-bandi'st,** -en, -er; -möte. En b. avlägger skriftligt löfte att ej bruka rusdrycker samt att på lämpligt sätt motverka deras bruk och bär till erinring härom en blå bandstump på rockuppslaget. **Syn.** medlem av blåbandsförening. **-bands|förening;** -idé(n); -nål; -rörelse(n). Även med huvudton på -bands-. B-föreningarna leda sitt upphov från Amerika, där rörelsen igångsattes av Francis Murphy år 1877. *B-rörelsen vann utbredning i Sverge särskilt under 1880-talet.* **-blek;** [-het]. *B. hy. B-a läppar.* Ngt vard. även *Inte ha en b., den b-aste aning om* 'avlägsnaste', minsta. **Syn.** ibl. glåmig. **-blå.** Skönl., sälls. Intensivt l. strålande blå. **-brun** mindre vanl. **-buk,** -en, -ar. Ldls. (Götaland) för 'odon'. **-bär;** -sblå; -sbuske; -sgröt; -srik; -sris; -ssaft; -ssoppa; -svin. **1)** Egentl. Mest om bären men även om riset, 'halvbusken'. *Plocka b. Torkade b. Vita b. är en stor sällsynthet. B-srika mosshedar. Putte i blåbärsskogen. B-ssaft brukas även som*

lätt stoppande medel. 2) Bildl. *De andra, som givetvis varit i ängslan, att vi skulle ha fått oss några »blåbär» i kroppen* hagel. **-daggig.** *Ett vid mognaden svart, b-t, klotrunt bär.* **-druva** blå vindruva (ɔ(t. e. 'guld-druva'). **-duva.** Skogsduva (Columba œnas). **-fjäll.** Mindre vanl. *Med myrar och berg och vatten och b.* blåa l. blånande. **-flammig. -fläckig. -frusen.** *Alldeles b. om händerna.* **-furu.** *Blå- eller torrfuru köpes.* **-färg|a;** -are; -eri; -ning; -sverk. *Under det att samtidigt vattnet i kärlet b-ats en smula. Användes till b-ning.* **-grå. -grön. -gul.** *Den b-a flaggan.* **-hake(sångare).** Luscinia (Cyanecula) suecica. 'Den svenska näktergalen'. Häckar i våra fjälltrakter. **-hallon;** -buske. Rubus cæsius (m. fl.). **Syn.** björnhallon, björnbär, svarthallon. **-holts,** -en l. -et; -svart. Den blodröda kärnveden av 'kampeschträdet', har stor användning till färgning (blått, violett, svart), till framställning av bläck o. i finsnickeri. **Syn.** blåträ, blodträ. **-härd|a;** -ning. *B-ad stålpipa.* **-is.** Blå(genom)skimrande is. *Genom den frasande b-en* Alb. Engström. **-jacka.** Även, mer otvunget, om 'matros vid flottan'. Jfr blåkrage. **-kall.** *Den ena natten efter den andra stiger b. upp i öster.* **-klint,** -en, -ar; -(s)blå; -(s)kransa. Centaurea cyanus. *B-en kallas i en del landskap 'blåklätt'. Plocka b. till majstången.* **-klock|a;** -sblad l. -(e)blad. Campanula (vanligast rotundifolia). **-klädd. -kopia. -kopier|a;** -ing (med plur.). Mest tekn.; ibl. även om kalkering medelst blåpapper. *För b-ing avsedda blanketter.* **-kors|-kommitté;** -rörelse; -verksamhet m. fl. Ofta med huvudton på -kors-. 1) Om rörelse som särsk. i Schweiz och Tyskland motsvarar blåbandsrörelsen. 2) Om rörelse i Sverge som avser att upprätta gm dryckenskap förkomna individer. *B-verksamheten organiseras; en kommitté tillsatt av föreningen Floda kolonier* juni 1916. **-kort.** *Och tillsätt några droppar med b. färgat vatten. Blåelse förekommer i handeln även i kortform: 'blåkort'.* **-krag|e.** Även, i otvungnare stil, om flottister. *Bortåt 800 b-ar hade kommit tillstädes.* Jfr blåjacka. **-kram|a;** -ning (med plur.). *B-ad som av gasten.* **-krita.** *B., bästa krita för märkning av timmer, läder, säckar, lådor, paketer.* **-kråk|a;** -familj; -släkte(t). Coracias garrulus. Förr rätt allmän i de östra delarna av landet upp till Uppland, men har på de senare åren blivit mycket sällsynt, varför även ordet blir mindre allm. känt. **-kula** k. med blåelse. **-kullafärd.** Säll. 'blåkullefärd'. Även med stor bokstav. Om häxritt (på sopkvast skärtorsdagsnatten till satansfest), häxfärd. **-kyp** jfr kyp. **-kål** ett slags i blått gående bladkål.

-lacker|a; -ing. **-lera** en blåaktig fet lera. **-luzern;** -frö. Medicago sativa. Fo-

derväxt. **-man** i äldre tider namn på negrer, morer, afrikaner. **-mes.** Parus cœruleus. Lik talgoxen, men har bl. a. ett mörkblått band 'gm ögonen'. **-mjölk** utan grädde, blåskummad, tunn, vattnig o. blåaktig. **-mussl|a;** -eodling; -esläkte(t). *Vanliga b-an, Mytilus edulis, med äggformigt utdraget, nästan kilformigt skal, som på utsidan är brunaktigt, på insidan blåaktigt. B-an brukas hos oss som agn, men i andra länder även som mänskoföda. I Kielbukten drives b-eodling medelst nedsatta pålar på vilka de unga b-orna få fästa sig.* **-mål|a** ɯ; -ning (med plur.). **-märke.** *Nypa ngn, så att han får b-n.* **Syn.** blånad. **-mörk** o. **-mörker.** Sälls., åld. l. dialektiska. **Syn.** kolmörk(er). **-nyp.** *Ett och annat b. (av käppen) tar man ju gärna för den goda sakens skull.* **-nyp|a,** -nupen l. -nypt. Om slag l. av köld osv. *B-t av kölden och nöden.* **-näst,** =, [-are]; -het. T. e. av köld l. gm dryckjom. **-papper;** -smellanlägg. *Ett ofta använt kalkeringsmedel är »blåpapper». B. i konvolut om 50 blad. Dylika fraktsedlar, avsedda för utskrivning med eller utan blåpappers-mellanlägg.* **-penna** blå (krit)-penna. **-prickig. -randig. -regn.** Wistaria (förr Glycine) sinensis. *Från den stora altanen vällde som ett safirfall det vackra b-et.* **-rosig.** *Den gamla, b-a kakelugnen.* **-rutig. -räv** fjällräv som även om vintern är blåaktigt mörkbrun. **-röd.** *B. i synen. Med lysande, b. supnäsa.* **-separerad** jfr 'blåmjölk'. **-sipp|a;** -(e)blad l. -sblad; -(s)kantad. Anemone hepatica (ibl. kallad Hepatica triloba). *Ej sällan träffas jämte vanliga b-an röda eller gredelina b-or; mer sällsynt är det att finna de vackra 'vita b-orna'. De b-kantade rännilarne.* **-skjorta** i otvungnare stil = (örlogs)sjöman. **-skummad** jfr 'blåmjölk'. **-skör(het).** Tekn. Hos järn o. stål som vid 300—400° visa skörhet för bearbetning. Jfr 'blåvärme'. **-spräcklig. -strimmig. -strump|a;** -aktig. Skämts. Benämningen synes bli ovanligare. *Betecknas som en b.* **Syn.** lärd i stubb; lärt l. vittert fruntimmer. **-stärkelse** sälls. för 'blåelse'. **-sur.** *B. mjölk* tunn o. surnad. **-svart.** *B. skäggbotten. B-a mustascher. Buksidan blygrå till b.* **Syn.** (metall)glänsande svart, svartblå, kolsvart (med blå metallglans). **-syr|a;** -ehaltig. *B-a eller 'cyanvätesyra' är kanske det starkaste av alla gifter och har en lukt som påminner om bittermandel.* **-trä** se blåholts. **-tröja** i otvungen stil = 'blåskjorta'. **-vatten** blåelselösning. **-ved.** *Särskilt tallvirke är, om det avverkas under rötmånaden, lätt utsatt för att angripas av en svamp, som ger 'blåyta' och åstadkommer 'blåved'.* **-vit.** *Låset hålles av en gråskär hand ur ett blåvitt moln.* **-värme.** *Om järnet bearbetas i rödvärme och genom oförsiktighet tillåtes avsvalna till b.*

-yta. *Snickarbräder skola vara skarpkantiga, kvistfria och av fullmoget virke utan b.* Jfr 'blåved'. **-ådrig. -ög|d,** -t; -dhet. *B-da, ljuslockiga keruber. Blå- eller gråögdhet. Med b-d förvåning* jfr 'stirra på ngn med vidöppna ljusblå ögon'.

— **Blå|a,** -ade, -as. Ej allmänt; heter på en del håll 'blåna' l. 'blånna'. *B-a tvätt. B-ade gardiner.* **Blåa ifrån sig, ner (sig).** — **Blåelse,** -n; -kula; -lösning; -medel. Numer anses det ej längre så fint att kläder och tvätt ha blå skiftning, varför också b-n (ordet o. saken) har avtagit i bruk; dock brukas den ännu av många särsk. för trådgardiner. *Denna b. är den drygaste av alla b-medel för tvätt. B., dels ren, dels uppblandad med stärkelse.* **Syn.** 'tvättblått', blått färgämne som tillsätts vattnet vid tvätt o. stärkning för att linnet ej skall bli gult, blån(n)else, blånning. — **Blån|a,** -ade, -as; -ing. Uttalas på en del håll, särsk. i bet. II 2, även 'blånna' (som ngn gång uppträder som skriftform). **I.** Intr. **1)** *En b-ande himmel. B-ande hav. Bergen b-a längst borta vid horisonten.* **2)** *Stål b-ar i eld.* **II.** Trans. **1)** Skönl.; sälls. *Samma luft, som b-ar Vätterns vatten* Lundegård. **2)** Ej överallt brukligt. *B-a kläder, tvätt, linne, gardiner.* **Syn. I.** bli l. vara blå; ibl. blåanlöpa; **II. 2)** blåa, färga med blåelse. — **Blånad,** -en, -er. I bet. II 2 även utt. (o. ibl. skrivet) 'blännad'. Betraktas väl bäst som två ord. **I.** Med plur.; konkr. Vanligaste bet. *Ha fullt med b-er på kroppen efter ett fall från hästen.* **II.** Utan plur., mer l. mindre abstr. **1)** Mest skönl. *På himlens dunkla b. / är Lunas skära tänd. En bländvit ton i disets varma b.* Österling. **2)** Om kläder. *Om man vill ha lite blånnad på dem* om gardiner. **Syn. I.** blåmärke, 'blåvite'; **II. 1)** blåhet, blånande rymd l. luft. — **Blån(n)else,** -n, o. **Blånning,** -en. Av dessa torde 'blännelse' vara den vanligaste formen. 'Blåelse' tycks dock alltid ha ansetts för det skriftspråkligt riktigaste.

Blån|or, -orna; -garn (blaggarn); -garnsväv; -sudd; -tott; -vindel. Särsk. i obestämd form (men ej gärna som första ssgsled) även 'blår'. *B-or, indränkta med fotogen, hade använts att tända med. Kortaste blår nyttjas till kalfatring av fartyg* ~. *En knippa blår. Hampblår. Skäktblånor. Oljade lappar eller blånsuddar. En blåntott att rensa gevärspipan med. En stor blånvindel.* **Syn.** trasslade tågor o. skävor efter skäktning o. häckling av lin o. hampa.

Blår se blånor.

Blås|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. **1)** *Ro så man får b-or i händerna. Plåster som drar upp blåsor på huden. B-or i glas, i gjutgods, i is. Den ena b-an efter den andra kom singlande upp till vattenytan. Det finns vattenväxter med b-or som fyllas med luft, då växten skall lyftas till vattenytan. Bränn-, blod-, hud-, deg-, luftb-a.* Om person i ssgr som *Etter-, kinkb-a.* **2)** Märk särsk. **a)** Om urinblåsan. *Tömma blåsan.* **b)** Om sim-, gall-, gift-, is- o. oxblåsa. **II.** Ssgsformen är *blås-;* ngn enda gång därjämte (särsk. i bet. 2) *blåse-.* **Syn. I. 1)** bläddra, bubbla, blemma, hinnaktig hålighet. — **Blåsaktig. -artad. -bildning.** *B-ar i huden.* **-dragande.** *B. medel, såsom spanska flugor osv.* **-formig,** -t; [-het]. *B-a och insektfångande blad.* **-fri.** *Blås- och sprickfritt gjutgods.* **-katarr** inflammation i urinblåsans slemhinna. **-sten.** Läk. Sten i urinblåsan bildad gm utfällande av urinens salter; om de svåra lidanden som därav ofta förorsakas. **-tång.** Fucus vesiculosus. *Den på stränderna i södra Sverge uppkastade b-en tillvaratas och brukas som gödningsämne.* — **Blåsig**[1], -t, -are. *B-t och fult glas. Isen är klar och fin, men b. B-t bröd.* **Syn.** full med blåsor.

Blås|a[2], -te, -t, -as; -are (mest i ssgr; särsk. till bet. B I 1 o. B II 2); -ning (med plur.). **A)** Mer egentl. **I.** Vanl. personsubj. Intr. o. ngn gång trans. **1)** Intr. *B. på soppan, så svalnar den! B-a på fingrarna, i händerna, när de börja bli stelfrusna. Försök att b-a litet bland l. på kolen, så kanske elden tar sig. B-a på elden. Mamma, jag stötte huvut i bordskanten, b. på!* **2)** Trans. *B-a eld i spisen. B-a rök(en) mitt i ansiktet på ngn.* **II.** Opers. l. om vinden; även om sådant som förs av vinden. **1)** *Jag tror det börjar b-a (lite). Det b-er hårt i kväll ute på sjön. Det b-te en envis nordan. Det b-er (full) storm ute på Singöfjärden. Vad b-er det för vind? Vinden b-er från land.* Märk *Vad b-er det för vind (l. väder) i dag, efter vi får så rart främmande?* hur kommer det sig att du kommer hit i dag? **2)** *Det b-te så att hattarna kunde b-a sin kos. Pojken höll på att b-a i sjön, kan du tro!* **B)** Mer bildl. **I.** Om frambringande av toner. Intr. o. trans. **1)** *Kan du b-a (på) flöjt? B-a rent. B-a (på) trumpet, horn. Kristi himmelsfärdsdag b-a 'Upplänningarna' från tornet. Du kan ju b-a valthorn, b. ett stycke för oss!* **2)** *B-a till anfall, till uppsittning, till återtåg. B-a alarm. Sedan tropp b-ts, samlades de i övningarna deltagande trupperna i och för avtackning. B-a i en pipa, i (ett jägar)horn, i en ångbåtsvissla, i lur. Ångbåten b-er, nu får vi skynda oss! Tåget, lokomotivet har inte b-t än. Di b-er inte numer, när tåget går. När de första vita molnen stego ur ångsågspipan och förkunnade, att det strax skulle b-a sex.* **II.** Ofta tekn. Trans. **1)** *B-a såpbubblor.* **2)** *B-a glas. B-a karaffiner, buteljer, skålar, vinglas.* **3)** Tekn. *En del järn b-es dock med importerad koks. Bessemerb-ning är en process,*

vars huvudprincip är att smält tackjärn färskas till stål eller smidesjärn utan bränsleförbrukning, därigenom att en luftström (blästern) pressas genom det smälta tackjärnsbadet. **4)** I spel, t. e. 'rävspel'. *Har räven glömt att ta ett får, kan man b-a räven* dvs. ta bort den från brädet (varvid man ibland blåser på den till tecken att den är ur spelet). **Syn. A) I.** pusta, fläsa, häftigt andas ut; ibl. andas; **II. 1)** (rätt nära stå:) fläkta, storma; ibl. vara blåsigt l. vara vind; ibl. vara l. komma; **2)** föras av blåsten l. av vinden, 'sopas'; **B) I. 1)** o. **2)** frambringa toner l. utföra musik på blåsinstrument; hantera l. sköta blåsinstrument; **3)** pipa, vissla, ge (avgångs- l. ankomst- l. varnings)signal; **II. 1)** o. **2)** genom blåsrör åstadkomma; **3)** pressa bläster genom järn för att färska det; **4)** ta bort (en bricka, en pjes l. d. för motspelaren, då denne försummat att slå).

— **Blåsa av** ₪, **bort** ₪, **emot.** *Det blåste emot hårt l. hårt emot.* **B. i** [₪] *Hatten blåste i för mig.* **B. igen** ₪, **igenom** o. genomblåsa, **ihop** o. hopblåsa, **ikring** se kringblåsa, **ikull** se kullblåsa, **in** ₪, **ned l. ner** ₪, **om** [₪]. *B. om ett musikstycke.* **B. omkring** se kringblåsa, **omkull** se kullblåsa, **opp** se upp, **på** ₪, **sönder** ₪, **under** ₪, **upp** ₪, **ur** ₪, **ut** ₪. — **Blåsbälg;** -srör. *B-en har utom vid enklare smedjor numer vikit för mer invecklade och kraftigare blåsmaskiner. B. är det verktyg som uppfångar och blåser in luft för orgelpipor o. d.* **Syn.** pust, bälg, (ibl.) blåsmaskin l. blåsverk. **-hål.** Ngt vard. *Det här var då ett riktigt b.!* här blåser det då jämt!, det ligger utsatt för alla väder! **-instrument.** Till b-en höra flöjt, oboe, klarinett och fagott samt 'blecket', dvs. horn, trumpet, kornett, basun, tuba osv. *Personer med svagt bröst må aldrig sköta b.* **-lampa.** *Brandskador, som uppstått genom handhavandet av lödlampor, andra b-or o. d.* **-ljud.** Brukas särsk. om susande, brusande l. svagt visslande ljud som vid läkares 'lyssnande' (för att undersöka hälsotillståndet) kunna förnimmas över hjärtat l. vid en del större ådror. **-maskin.** Maskin att åstadkomma 'bläster' med och indriva denna i ugn l. härd för att öka förbränning o. värmeutveckling. *De enkelverkande b-erna utpressa luft endast under den ena delen av 'slaget', icke vid tillbakagåendet. B-er för härdning, smidning.* **Syn.** blåsverk. **-rör** vid glasblåsning; att blåsa förgiftade pilar med; (som leksak) att blåsa garntofsförsedda nålar l. ärter o. d. med. **-ūt,** ett. Ngt vard. *Om han ej gjort sig till slav av ett stort, gammalt b. till manbyggnad* Selma Lagerlöf om ett 2-våningshus på en ö. **-verk** jfr blåsmaskin. **-väder.** *Det blir b. i morgon; det syns på himmeln, den är så röd. Vara ute i b. Svårt b. Är ni rädd för litet b., kapten?* — **Blåsig**[2], -t, -are; [-het]. *B-a fjärdar. Och den nya dagen blev mörk av moln, b. och fuktig. Det känns lite b-t här ute på verandan. B. väderlek. B-a hedar. Ligga b-t (till).* **Syn.** ibl. stormig; utsatt l. öppen för blåst. — **Blåst,** -en. *En pinande b. Och b-en svepte vassare omkring dem. Stark, häftig, kall, genomträngande, svag b. Till skydd mot b(-en). Utsatt för b(-en). I dag blir det b.* **Syn.** blåsväder, blåsande; (mer l. mindre nära stå:) bris, vind, storm, (väder)il, luftström, ibl. väder.

Bläck[1] se bleck. SAOF bägge stavningarna.

Bläck[2], -et, = (artplur.). *Skriva med b. Alla bläck som bestå av klara lösningar utan uppslammade beståndsdelar. Rätta med rött b. B. att märka med. Sympatetiskt b.* varav skriften ej blir synlig förrän efter särskild behandling. *Märk-, normal-, skriv-, skol-, (rött) linjerings-, kontors-, stämpelbläck.* Även om b-liknande ämnen (se t. e. 'b-fisk' o. 'b-svamp' nedan). — **Bläckaktig,** -t. **-art|ad,** -at. **-behållare** t. e. i reservoarpenna. **-fisk.** Sepia officinalis. Ett blötdjur med stora fångarmar och bläcksäck, som då djuret är i fara avsöndrar en vätska ('sepia') varav vattnet färgas mörkt. **-flaska. -fläck. -horn** oftast uttalat utan 'h'. **-lik(nande).** *En bläcklik vätska.* **-penna.** *Är det skrivet med bläck- eller anilinpenna? Säkerhets-(bläck)penna* reservoarpenna. **-plump. -pulver** att ta ut bläckfläckar med l. ibl. att göra bläck av. **-stift** reservoarpenna med stift i stället för penna. **-sudd,** -en, -ar l. **-suddar|e,** -(e)n, -e. Klen (men produktiv) författare, pennfäktare, ibl. mångskrivare. **-sugare.** *Den lilla b-n, som medföljer varje reservoarpenna.* **-svamp.** *Den vanligaste b-en, Coprinus comatus, är ätlig som ung, innan sporskivorna sönderflutit till 'bläck'.* **-svart.** *Alldeles b. om fingrarna, naglarna. Och där gapade hålet för banan b. i allt det vita.* **Syn.** svart av bläck; svart som bläck. **-torkare** penntorkare. — **Bläck|a**[1], -ade, -as; [-ning]. *B-a sina fingrar.* Mest i ssgr som **Bläcka full** ₪, **ned l. ner** ₪. **Bläckig,** -t, -are. *B. om fingrarna. Ett b-t skrivbord, som sölats av flere generationer skolpojkar.* **Syn.** ner- l. fullbläckad, svart av bläck, nerplumpad.

Bläck|a[2], -an, -or. Bra vard. *Ordet 'jamare' betyder nu, som bekant, ungefär detsamma som ett 'glas', 'en b-a' och förekommer särskilt ofta i förbindelsen 'ta sig en (liten) jamare'.* **Syn.** 'glas', 'bägare', 'jamare', 'fösare', sup, rus osv.

Bläck|a[3], -ade, -as; -ning (med plur.). Även 'blecka'. *Genom b-ning utmärka träd, som skola kvarstå efter en trakthuggning eller sådana som skola borttagas (t. e. vid blädning), vidare uppstakade linjer, rågångar o. s. v. Träden b-as ibland även för insam-*

ling av kåda. B-a (i) träd. B-as endast i yttre barken. Den i b-ningarna utrunna kådan. **Syn.** ta av ett stycke bark på en trädstam (så att veden lyser fram), märka träd (gm bläckning). **Bläcka opp l. upp** ɯ.

Bläd|a, -ade, -as; -ning (med plur.). **1)** Mest fackligt. *B-a tobak, kål, betor, en vinstock. Alla buskar voro b-ade och stodo kala nertill, där getterna kommit åt dem.* **2)** Skogs. Vid 'ordnad b-ning' uppgöres ordentlig plan för avverkningen, men i motsats till förhållandet vid 'trakthuggning' tas ej allt som skall tas på en plats på en gång utan i flere repriser, så att marken ej genast blir för mycket blottad. *Vid 'vanlig b-ning' uttas blott enstaka eller få träd, vidare talar man om 'gruppb-ning', 'traktb-ning' och 'timmerb-ning' (då endast timmerträd uttagas). I äldre tid betecknade b-ning det planlösa uttagandet av de bästa träden, varhelst de funnos.* **Syn. 1)** avtaga ɯ l. avplocka ɯ blad(en), rensa från (hindrande) blad, avblada ɯ, avbläda ɯ, beröva bladen; ta bort överflödiga blad; **2)** gallra (skog). **Bläda av** ɯ.

Bläddr|a[1], -an, -or. T. e. på vatten, i glas (l. på, i huden). *B-orna som seglade förbi. Regnet slog ner i sjön ~ och de stora b-orna lyste som fiskögon* Siwertz. *Men människan diktar om kvällen på sitt rum / så mycket, som faller till b-or och skum, / när hon sovit på dikten om natten* Heidenstam. *Där höjde sig långsamt en glödröd b-a av ljus. Det var solen.* **Syn.** blåsa, blemma, bubbla. **Bläddr|a**[2] **sig** o. **Bläddra|s,** -ade(s). Mindre vanl. Fyllas av bläddror, bildas bläddror. **Bläddrig,** -t, -are. *En b. vattenyta. Det blir en b. och blodig rygg. Och håda sjufalt på ljusan dag / i morgon med b. tunga!* Heidenstam. **Syn.** full med blåsor l. blemmor.

Bläddr|a[3]**,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). *Sitta och bläddra (på måfå) i en bok. Han b-ade i de solkiga notbladen. B-a i några gamla anteckningar. B-a efter ngt. Vid en hastig b-ing.* **Syn.** vända bladen; läsa här och där; läsa slarvigt. **Bläddra bort** ɯ, **förbi, igenom** o. genombläddra, **tillbaka.** *B. tillbaka ett par sidor, så finner du vad du söker!*

Bländ|a, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsförsök. **1)** Egentl. *Dömd att b-as med en glödgad järnten. B-as på bägge ögonen.* **2)** Friare. **a)** *Snön lyste så vit, att den b-ade (oss, ögonen). Ett b-ande sken. B-ande vit.* Till 3 kan ock föras *Hon är redan en b-ande skönhet.* **b)** Märk särsk. *En Cunardångare, som rusade fram med b-at ljus, endast med topplanternan och sidolanternorna tända.* **3)** Bildl. *B-a genom en lysande vältalighet. Låta b-a sig l. sig b-as av yttre glans. B-ande formtalang.* **Syn. 1)** göra blind, beröva synen l. synförmågan, stinga ut ɯ ögonen på; **2) a)** komma det att svartna för ögonen, lysa så att det gör ont i ögonen l. så starkt att ögat ej förmår uthärda det; **b)** avblända ɯ; **3)** förtrolla; förblinda, förvilla, förleda. **Blända av** ɯ fullständigt avstänga ljuset. — **Bländglas** astronomiskt instrument för att försvaga solljusets glans. **-sken** nästan endast bildl.: förvillande sken. **-syn.** Skönl. *Som en fjärran b.* **-verk.** *Djävulens b. Inbillningens b.* **Syn.** gyckelspel, gyckelbild, tomma bilder, (syn)villa, sinnesvilla; synförvändning. **-vit,** -t, [-are]; [-het. *B-aste linne. Sanden lyste b. i solen. B-a snöfält, så långt ögat räckte.* — **Bländar|e,** -en l. -n, -e. Ogenomskinlig skärm med hål mitti för att begränsa ett strålknippe (utestänga randstrålarne); t. e. vid fotografering, vid lupper, tuber, mikroskop osv. Kallas även 'diafragma' l. ibl. 'bländ' l. 'blände'. *Genom att insätta b-e, så att endast den centrala delen av linsen blir använd, erhåller man större djupskärpa.*

Blände, -t. Ssgn 'zinkblände' är vanligare. *Sedan man under 1800-talet lärt sig att bereda metallisk zink ur (zink)b-t, har detta blivit en synnerligen viktig malm. B-t, Sverges enda zinkmalm, träffas rikast vid Ämmeberg i Närke.* **Syn.** zinkblände, svavelzink.

Bläng, -et. Vard. **Bläng|a,** -de, -t, [-as]; -ning (med plur.). Gärna ngt vard. *Förvånat b-a på ngn. B-a på ngn som tjuren på köttmånglarn. Otterbury b-er argt* Per Hallström. **Syn.** titta på ngn med uppspärrade ögon (argt, förvånat, dumt o. d.), glo, kasta ögon, ibl. stirra, ibl. himla l. rulla med ögonen.

Blänk, -et, = l. -en, -ar. Särsk. om fyrar o. skönl. **I.** Enkelt. **1)** Med plur. *En ny fyr med en b. var femte sekund. En b-fyr vars b. varar kortare tid än 2 sek. kallas klippfyr. Visa enkla b-ar.* **2)** Vanl. neutr. o. utan plur. *Ett b. i ögat. Vi sjunka ned bland fönstrens gröna b.* drivhusfönstrens. *Daggens b. i gräset* mest abstr. **II.** Ssgr se under 'blänka'. **Syn.** ibl. blink l. blixt. — **Blänk|a,** -te, -t. *På hyllan b-te kastrullerna nyskurade. B-ande vapen. Daggdropparna b-te som ädla stenar på bokbladen. En tår b-te i hennes öga. En b-ande vattenspegel. Den nymålade husväggen b-te som silver i solskenet. Ett ljus som hastigt b-te och försvann.* Även bildl. *Hopp, som b-er.* **Syn.** (nära stå:) lysa, tindra, vara blank, skina, ge glans ifrån sig, glittra, glänsa, glimma, glimra, lysa i ögonen, ibl. glimta. **Blänka fram** ɯ, **till.** *Nu blänkte det till ur gevärspiporna.* — **Blänkfyr** l. blinkfyr = allmän benämning på fackmännens 'roterande fyr, tindrande fyr, klippfyr, blixtfyr, växelfyr' m. fl. **-skärm.** *I den långa korridoren brann en fotogenlampa med b.* — **Blänkar|e,** -en l. -n, -e. Liten tidningsartikel att förbereda

l. förberedelsevis antyda en sak med, 'försöksballong'. *Ingen tidningsartikel eller b-e hade ännu varit synlig om saken.*

Bläs, -en, -ar; l. ibl. [**Bläs|a**], -an, -or. **1**) *En brun häst (l. oxe, ko osv.) med b. (i pannan).* Många skilja mellan 'bläs' o. 'stjärn' ('b-en' smal, som en eldslåga) t. e. *Det har kommit två kalvar i natt, en med b. och en med stjärn.* **2**) Nästan endast om häst. *Gamla b-en fick numer tjänstgöra för mjölkkärran.* **Syn. 1**) (smal) vit fläck i pannan på häst (l. ko osv.); **2**) häst l. sto med bläs, bläsig häst. **Bläsgås.** Anser albifrons. Benämnd efter sin vita panna. **Bläsig,** -t. Mest om hästar. *En ful, gammal b. märr.* Om hund *Mina föräldrars lilla b-a Max* Gellerstedt.

[**Bläst**], -en, -er l. vanl. **Bläst|er** (akut); -ern, -rar; -erbrännare; -erlampa; -erlåga (t. e. på lödlampor); -ermunstycke; -erprovare (för att bestämma b-erns tryck); -ersmide l. -erverk (namn på den äldsta järnberedningsmetoden i Sverge; brukad för myrmalm i Dalarna o. Härjedalen så sent som på 1840-talet); -erugn. Mest fackligt. **1**) Inrättning varmed luft komprimeras o. blåses in i en låga, gm smältande järnmassa l. d. *Anordning vid ångluftsb-rar. B-rarna utgöras här av stora blåsmaskiner.* Ibl. brukas sand i stället för luft. Jfr 'blästra'. **2**) Om 'handbläst(er)', pust i smedjor (ldls. även för brasor). *Var har du (hand)b-en?* **3**) *Vid bessemermetoden användes kall b-er. B-ern ledes i rör från blåsmaskinerna till förbrukningsstället. Varav följer, att b-erstrålen avbrytes under kannans tillbakagående. Gaslåga med eller utan b-er. Blylödning med syrgasb-er.* **4**) Ofta = blästerlampa l. blästerlåga l. om lågan + luftstrålen. *Värma, upphetta ngt (t. e. en degel) över b-er, i b-erlåga.* **Syn. 1**) (ibl.) bälg (med fyr o. komprimator), ibl. blåsmaskin, blåsverk; **2**) pust; **3**) komprimerad luft (för att öka förbränningen i ugnar l. förstärka lågor), gm blåsmaskin sammanpressad luft, blästerstråle, luftstråle från bläster; **4**) blästerlampa, blåslampa (det vanl. ordet); blästerlåga, blåslamplåga, ibl. (gas)brännare. **Blästr|a,** -ade, -as; -ing. **1**) *B-a med luft. B-a glas med sand* för att etsa dem matta. **2**) *B-a en degel* upphetta den i b-erlåga. **Syn.** använda bläster; släppa på ◻ bläster; upphetta l. värma över bläster.

Blöd, [blött], -are; -het. Skönl. *Av b-are material än systern. Det visar en b-het (i behandlingen), som jag ej kan gilla.* **Syn.** (alltför) vek, mjuk. **Blödsint,** =, -are; -het. Mest skr. **1**) = blödig. **2**) = svagsint. **Blödig,** -t, -are; -het. *B. tuktan gör tredska barn. Han var inte b. av sig annars. Icke skonsam, när det gällde fel, och icke b. för starka uttryck, så var hans eftermäle.* **Syn.** (alltför) vek (till sinnes), lättrörd, som har nära till tårarna, ömtålig; (ibl. nära:) klenmodig, feg, 'blöt'; svag.

Blöd|a, -de, blött; -are se nedan; -ning (med plur.), -ningsstillande (medel). **I.** Egentl. *Han b-de starkt ur ett sår i bröstet. Vill fingret ej upphöra att b-a, lägges förband. Det b-er ur näsan på dig. Du b-er ju näsblod. Din näsa b-er. B-a starkt vid l. av minsta skrubbsår. Svåra inre b-ningar. B-er såret ännu?* även bildl. *Mag-, lung-, hjärn-, näsblödning.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *'B-ande bröd', 'b-ande hostia'* ett ofta omtalat under, åstadkoms, som man nu vet, genom en bakterie. **2**) Mest skönl. o. skr. *Mitt hjärta b-er, när jag tänker på de små barnen. Med b-ande hjärta slita sig från hemmet.* **3**) Bot. I träd och örter stiger som bekant saven uppåt, uppressad genom 'rottrycket'; vid sårnader utsipprar vätskan: 'trädet b-er'; b-ningen är starkast om våren, då den magasinerade saften skall tagas i anspråk för lövsprickning o. d. **Syn.** sippra l. strömma l. frusa fram ◻ (om blod); ge blod ifrån sig; lida blodsförlust; (b-ning:) blodflöde, blod(s)förlust. — **Blöda full** ◻, **igenom** [◻]. *Det har blött igenom näsduken för mig.* **B. ned l. ner** ◻. — **Blödar|e,** -en l. -n, -e; -familj; -sjuka. Läk. (De verkliga) b-na kunna vid minsta anledning (t. e. en tandutdragning) drabbas av ihållande svåra blödningar, som t. o. m. kunna sluta med döden. *B-sjukan är alltid medfödd och drabbar i de flesta fall manliga individer. Liksom de flesta som lida av b-arsjukan dog Ivar Arosenius redan som ung.*

Blödig se under blöd.

Blö'j|a, -an, -or; -tork(ning); -tvätt. *B-an bör vara så stor, att den väl kan vecklas om barnet. B-or av blekt domestik.* **Syn.** linneklut som läggs närmast om kroppen på spädbarn.

Blöt[1], [-en]. I uttr. som *Ligga i, lägga (kläder, tvätten) i b. Ärterna läggas kvällen förut i b. i sjövatten.* Bildl.: *Lägga sin näsa i b. (i allting)* sticka näsan i allting, opåkallad blanda sig i andras angelägenheter, oombedd lägga sig i (allting), ibl. springa i ogjort väder. **Blötlägga** stöpa, lägga i blöt, vattlägga. — **Blöt**[2], blött, -are; -het (ofta bildl.). **1**) Egentligast. Ofta ngt vard. *Det var som om en b. svamp plötsligt lagts över hennes ansikte. (Alldeles) b. om fötterna. Snön är b. och mjuk i kanterna, där solen ligger på. Jorden var ännu b. efter sista regnet. Lungblöt* ngn gång särskrivet. Även om småbarn, som ej kunna hålla vattnet. Märk *B. om nosen* om djur: våt l. frisk. **2**) Om frukt osv. *Potatisen tycks bli b. i år, det har varit för fuktigt. De b-aste hjortronen tyckte han mest om. B-a päron.* **3**) Bildl. **a**) Om person. Ngt vard. *Pojken behövde bli lite karlaktigare, han är för b. (av sig). Det går inte att vara för b. mot l. med honom. En viss b-het i karaktären.*

B. i hjärnan bra vard.: slapp, oredig o. d. **b**) Om sak. *B. i eggen* om yxa osv. **Syn. 1**) våt, fuktig; 'sur'; **2**) genomfuktad, genomträngd av vatten, mjuk o. lös, vattaktig, vattnig, ibl. övermogen l. boknad; **3**) blödig, vek; svag, eftergiven. — **Blötdjur.** Till b-en, en huvudavdelning av de ryggradslösa djuren, höra bl. a. snäckor, musslor och 'bläckfiskar'. *Flertalet b. leva i vatten och andas med gälar, icke så få snäckor äro dock landdjur.* **-fod|er;** -ra; -ring. Lant. *B-a ej husdjuren.* **-hjärtad.** Skr. *Överspänt ädel och b.* **-lera. -munt,** =, [-are]. T. e. om häst: öm i mun. Säll. bildl.: mör l. söt i mun. **-röta** potatissjuka. **-skalig,** -t, -are. **-väder.** — **Blöt|a**[1], -an, [-or. **1**) Regn. *För den som tycker om ett oroligt byväder och inte är rädd för en och annan b-a.* Jfr rotblöta. **2**) *Ska du traska dit i b-an? Gå mitt i (värsta) b-an* där det är blötast. *Det började ösregna och b-an blev allt värre.* **Syn. 1**) regnby, regnskur; **2**) väta; (ibl.:) uppblött väglag, starkt töande snö, snöslask, vattpuss osv. — **Blöt|a**[2], blötte, blött, -as; -ning (med plur.). **I.** Trans. **1**) Egentl. *Kläderna b-as väl, innan de klappas. Blött i lut. Jag vill inte b-a mig, b-a fötterna på nytt. Se upp, du b-er kjolarna! B-a en svamp. Blöt skorpan i kaffet, så blir den mjuk!* **2**) Bildl., ngt vard. *B-a sorgen (i sprit). B-a sin nya mössa* inviga den med ett rus, en dryckesfest. *Sedan de blött sitt beslut, drogo de kanoten i land* druckit på. **II.** Intr. Blott egentl. *B-a på fingrarna. Det hjälper inte att b-a på frimärkena, gummit är för svagt.* **Syn.** lägga i blöt, 'stöpa', fukta, låta genomträngas av vatten l. d., väta; ibl. genomtränga o. göra våt (om vatten o. d.); ibl. dricka på. **Blöta igenom** o. genomblöta, **om** ~, **opp, på** ~, **upp** ~. **Blötbalja** att blöta kläder, vattlägga fisk i osv. — **Blötn|a** (l. blö'tn-); -ade. Mest friare o. bildl. *Päronen ha börjat b-a redan.* **Syn.** suga i sig vatten; bli mjuk o. lös, (börja) bokna.

Bo[1], -et l. -t, -n; best. plur. -na [l. -en]. **I.** Plur. vanlig. **1**) Fåglars. *Starorna bygga (sitt) bo i ihåliga trän. Skatorna bygga sina bon högt i år. Ett bo utan ungar. Ett trastbo med ungar i. Utflugen ur bo(e)t. Draga till boet* även till II. *Plundra bon.* **2**) Andra djurs. *I bergets klyftor hava lodjur och rävar sina bon. Ekorr-, rått-, orm-, getingbo.* **3**) I lekar. *Var ska vi ha bo? Jag hann till bo(t) före dej.* **II.** Plur. mindre vanlig. **1**) Ofta lagt. *Äkta makars bo. Hustrun medförde i boet en avsevärd förmögenhet. Samfällda boet* lagt.: sådan äkta makars egendom, som är föremål för giftorätt (= 'makarnas bo' l. blott 'boet'). *Konkurs-, dödsbo. Enkan sitter ännu i orubbat bo* äger hela kvarlåtenskapen odelad. *Oskiftat bo* odelad kvarlåtenskap (som äges av flere arvingar gemensamt). **2**) Ibl. med anslutning till I. Ofta skönl. *Litet b. jag sätta vill* Sehlstedt. *Vill du dela mitt bo? Vårt enkla lilla bo på landet. Eget bo.* Även *Medföra eget bo till 2 rum och kök. Ha hela sitt bo pantförskrivet. De ha ett synnerligen vackert bo.* **Syn. I. 1**) fågelbo, näste, rede, bale; **2**) (ibl.:) kula, lya, ide, gryt; ibl. bostad l. hem; **3**) plats där man inte kan 'tagas' osv.; **II. 1**) förmögenhet l. egendom i löst o. fast (tillhörande äkta makar, stärbhus, konkursmassa osv.); ibl. kvarlåtenskap l. arv; **2**) 'hem', eget hushåll, hushållning; bohag(sting), lösegendom, lösören, ibl. möbler o. inredning.

— **Bobyggnad;** -skonst. Till bo I o. vanligast om fåglar. *Sångförmåga och b-skonst äro ofta högt utvecklade hos tättingarna.* **-delning.** Ofta lagt.: om arvskifte l. om delning vid skilsmessa (samt hemskillnad o. boskillnad). *Om vederlag vid b. B. mellan äkta makar.* **-dräkt.** Lagt. Det brott då äkta makar l. andra personer i samfällt bo (t. e. stärbhusdelägare) lönligen draga ngt undan varandra; brottet kan betraktas som en lindrigare art av förskingring. **-fast;** -het. **1**) Egentl. *Den b-a befolkningen i övre Norrland. Vara b. på en plats.* **2**) Bildl., ofta skönl. *Med Creutz' och Gyllenborgs årstidskväden är landskapsdikten b. i Sverge. Må glädjen bli b. i ditt tjäll.* **Syn.** som har stadigt hemvist, stadig(t boende), fast (boende), ej flyttande l. nomadiserande, stationär, som är bosatt (i l. på). **-fink** (som ibl. ansluter sig till 'bo') står för sig. **-fällig,** -t, -are; -het. *En liten b. torparstuga. Huvudbyggnaden ytterst b., nära nog i ruiner. Ett b-t tak, som lämnade föga skydd för regnet. En del b-t husgeråd.* **Syn.** förfallen, fallfärdig, färdig att instörta, som hotar att falla ihop l. sönder, halvt i ruiner, (bräcklig o.) illa medfaren, (ibl. nära) murken. **-hag** o. **-lag** stå för sig; åtminstone det förra ansluter sig ibl. till bo. **-märke;** -slista. Mest om 'personliga märken', men även om 'gårdsmärken'. *Sätta sitt b. på ngt. Bönderna kunde den tiden icke skriva sina namn, utan satte i stället hakar och kors och underliga krumelurer som b-n under förskrivningen. Under medeltiden hade var borgare sitt b., vilket han plägade sätta på sina tillhörigheter och i sitt sigill. Ägarens b. inskäres ännu i dag i öronen på renarna i Lappland och fåren på Gottland.* **Syn.** 'namntecken', ägarmärke (tjänstgörande i stället för namnteckning l. initialer). **-plats.** Mest till verbet. *En gammal b. från stenåldern, stenåldersboplats. Ypperliga b-er.* **-plundr|are;** -ing (med plur). Till bo I. **-pålar.** Mycket säll. i sing. Ofta till verbet. Mest i uttr. *Slå ned (l. fästa l. uppslå, slå upp) sina b. någonstädes, på ett ställe* slå sig ned, bosätta sig, ta sin bostad, bygga hus och hem, ibl. 'slå upp sina tält'.

-skifte brukas ibl. i stället för 'arvskifte' l. 'skifte av boet' l. 'bodelning'. **-skild.** *Enligt testamentariskt förordnande av L:s avlidna, b-a hustru. Å di b-a?* ngt vard. Jfr följ. **-skillnad;** -sansökan l. -sansökning; -sdom; -ssökande. Upphävande av egendomsgemenskap mln äkta makar; avser att trygga hustrun (l. ibl. mannen) mot de faror en fortsatt gemenskap ibland kan innebära. Resultatet blir detsamma som vid äktenskapsförord. *Missbrukar mannen sitt målsmanskap, kan hustrun söka, begära b. Hustrun äge ock vinna b. i de fall, att ~. Den b-ssökande maken.* **-stad** o. **-ställe,** vid vilka ofta anslutningen till 'bo' är svag, stå för sig. **-sätt|a sig.** *I morgon avresa de till Gävle, där de för framtiden komma att b-a sig. Han är numer (ständigt) bosatt i Frankrike, i Paris.* **Syn.** slå ned l. slå upp ɯ sina bopålar, nedsätta sig, ta sin bostad l. sitt hemvist, slå sig nēd, skaffa sig ett hem; etablera sig. **-sättning,** -en, -ar; -sartikel; -förhållanden; -skalas; -smagasin. **1**) Vidare bet. *De äldsta b-arna torde ha ägt rum på slättbygden invid älven. Tvisten om germanernas äldsta b. Genom viss tids oavbruten b. utom riket.* Ibl. konkretare. *B-arna utmed älvarna i Norrland.* **2**) Inskränktare bet. *Ser du, så mycket vackra saker vi fått till vår b., till b-en! Allt som behövs till b-en. Det var bara att beställa allt möjligt i ett b-smagasin och så hyra rum, sätta hushåll och börja praktik.* Ibl. även mer konkr. **Syn. 1**) bebyggande; (ibl. nära:) koloni(sering), (grundande av) nybygge; **2**) sättande av eget bo, etablering; (ibl. nära:) bo, möbler o. husgeråd, utrustning, allt som behövs för att sätta hushåll. **-träd** heligt (gårds)träd, vårdträd.

-uppteckning; -sed; -sförrättare; -sinstrument (lagt. = b. i bet. 2); -sman; -svärde. Mest efter dödsfall, men även vid konkurs, boskillnad osv. **1**) Mer abstr. *Förrätta, göra b. (efter en avliden). B-en blir i morgon. Nerrest till b-en. På landet tages ofta fjärdingsman, nämndeman eller klockare till b-smän. Få lösa ngt till b-svärdet* som ofta är l ɪgre än det verkliga realisationsvärdet. **2**) Konkr. *Den som 'uppger boet' skall jämte två gode män underskriva b-en. B-en upptog bl. a. en gammal fint arbetad ring, värderad till guldvärdet.* **Syn. 1**) förrättning varvid boet värderas och tillgångar o. skulder uppgivas och förtecknas; **2**) b-sinstrument, förteckning (över kvarlåtenskap) uppgjord vid b. **-utredning;** -sman. Orden brukas mycket ofta både i lagspråket o. i allmänna livet, men förekomma icke som termer i lagen. De nyttjas nästan endast i fråga om dödsfall (möjligen ngn gång i fråga om äktenskapsskillnad, men ej i fråga om konkurs, då man i stället talar om 'gode män' o. 'sysslomän'). B-en avser att bereda boet till arvskifte; b-smannen skall sålunda se till att bouppteckning göres; skall, om det ej finns testamente, förvalta boet, så att det kan bli föremål för arvskifte (betala skulder, indraga fordringar, ta reda på o. underrätta arvingarna, i fall av behov laga att det blir årsstämning på okända borgenärer m. m.); att, om det finns testamente, laga att det blir bevakat o. delgivet släktingarna osv. *B-smannen är ofta samtidigt testamentsexekutor, dvs. verkställare av testamentet: 'Att utreda boet och att verkställa mitt testamente förordnar jag ~'. B-sman behöver ej vara arvskiftesman. Av häradsrätten, rådsturätten, domhavanden utsedd b-sman.* **Syn.** (b-sman:) utredningsman i bo(et). **-vete** anslutes väl sällan till 'bo'; står för sig. **-ägg.** 'Boägg' är det vanl. ordet; jfr för övrigt det ovanligare 'balägg'. *Ruvade som en höna på b.* Per Hallström. *Ett målat ägg av trä låg som b. i redet.*

— **Bo**[2], (verbet) och **-bo** stå för sig. **Bo|a**[1], -ade, -as. T. e. om fåglar, råttor osv. Ej allm. brukl. *Hönsen(a) ä för svåra, när di boar under lagårdsgolvet. Boa åt sig.* **Syn.** bygga bo, bygga rede, bala.

Bo[2], bodde, bott. **I.** Egentl. Om människor. **1**) Allm. Vanligen med prep.-uttr. l. rumsadverb. Ibl. kan prep. saknas. **a**) Om fastare vistelse. *Bo på landet, i stad(en). Bo på studentrum, i familj, i dublett, hemma (hos sina föräldrar). Bo ute* ej i hemmet. *Bo för sig själv. Var bor du? — Jag bor vid Narvavägen, vid l. på Drottninggatan, Börjegatan 7. Skomakarn bor (här) mittemot (men har sin verkstad på Luthagen)* ofta avser dock 'bo' i dylika fall även affären l. verkstaden. *Bo en trappa upp, på nedre botten. Han bor där tillsammans med sin bror. Bo åt gatan, åt gården, åt norr.* **b**) Om tillfällig vistelse. *Han bor, när han är i staden, alltid på Stadshotellet, (i) rummet Nr. 7. När jag är där, bor jag vanligen på hotell, på Standard, hos min kusin. Du kan få bo hos mig.* **2**) Märk bl. a. **a**) Med adj. *Bo inackorderad (hos ngn). Bo ensam.* **b**) Med sättsadverb. *Bo ensamt. Man bor billigare där. Di bor ganska bekvämt, rätt trångt.* **c**) *Har du en bror boende hos dig, i Stockholm?* det förra mest om tillfälligare vistelse, det senare blott = 'bosatt'. **d**) Om folk, stam o. d. *Där boende stammar. I nordligaste Sverge bo även en del finnar.* **e**) Gärna skönl. är uttr. *Bygga och bo* ha sin varelse, sitt hem(vist). **II.** Friare. Om djur. Gärna skönl. *Där ulvar och björnar bo.* **III.** Bildl. Mest skönl., ofta högt. *Kan tigerns ilska bo, o kvinnor, i er barm?* **Syn. I.** ha sitt hem(vist) l. sin boning, ha slagit upp (l. ner) sina bopålar, vara (fast) bosatt, ha sin bostad l. ibl. sin våning; ta(ga) i'n, ta l. ha sitt logi l. (sitt) rum, vara inhyst, hysa i'n sig, logera, ibl.

'kinesa' l. 'ligga över'; vistas, uppehålla sig. ha sin varelse; ibl. leva l. dväljas. **II.** ibl. ha sitt bo l. sitt näste o. d. — **Bo ihop** ngt vard., **inne** ɯ, **kvar** [ɯ], **(till)samman(s)** jfr sammanbo. — **Bopålar** m. fl., som ibl. kunna ansluta sig till verbet, se under bo[1]. — **Boende|siffra;** -täthet. I statistiken. *Vad slutligen beträffar b-tätheten, så befinnas Småland med öarna samt södra Sverge utmärka sig för låga b-siffror. B-tätheten uppgick vid förra årsskiftet i gamla Stockholm till 122 personer per 100 eldstäder.* **Boning** m. fl. står för sig (boning[3]).

Bo[3]**,** bodde, bott, bos; -ning[1]. Trol. blott ldls. Fisketerm. *Bo nät. Bodda nät, fullt sjöfärdiga. Skötar, obodda* utan telnar, flöten osv., blott själva nätslingorna. **Syn.** sätta telnar, flöten osv. på nät l. andra fiskredskap.

-bo, -n, -r l. -ar. Kan numer betraktas som suffix. **I.** Fogas till: **1)** Några lokala artnamn. *Stads-, bergs-, härads-, skärgårdsbo. Lant-, kust-, slätt-, socken-, gräns-, öbo.* **2)** En stor mängd (särsk. svenska) lokala egennamn (t. e. stads-, köpings-, stadsdels-, socken-, by- o. ibl. landskaps- l. gårds-), dock ej namn på länder. **a)** *Uppsala-, Stockholms-, Norrköpings-, Karlstads-, Mariestads-; Säffle-, Malmköpings-, Sveg-, Orsa-; Luthags-; Vänge-, Hargs-; Härjedals-, Närkes-; Finstabo.* Ibl. även *Genuabo.* Alla dessa skrivas även med liten bokstav. **b)** Märk bl. a. *Dalbo* dalslänning. *Lundabo* lundensare. *Nordbo* till 'Norden'. *Falubo. Umebo.* **II.** Ersätts ofta av: **1)** Ord på '-are'. T. e. Åkarpare, grängesbergare; göteborgare, örebroare, stockholmare, västeråsare; lybeckare, berlinare; tyrolare; bajrare, ungrare; österrikare; grönländare; uddevallare; amerikanare, neapolitanare, italienare; genuesare, ultunesare; lundensare, bergensare, ateniensare l. atenare, portugisare. En del av dessa ha biformer med -bo t. e. *Åkarps-, Göteborgs-, Lundabo.* **2)** Ord på '-ing'. T. e. medelpading, skåning, färöing; härjedaling, västerbottning; estlänning, jämtlänning. Ibl. biformer med -bo t. e. *Medelpadsbo.* **3)** Ord på '-(e)r'. Blott till utländska ortnamn. T. e. andalusier, armenier, perser, egypt(i)er. **4)** Ord på '-ān'. Blott till utländska ortnamn. T. e. korsikan, peruan, japan. **5)** Ord på '-īt'. Till några inhemska o. ett l. annat främmande ortnamn. T. e. kalmarit, annamit. Eljest vanl. ngt vard. l. skämts. **6)** Ord som, jämförda med sitt huvudord, bortkasta dess ändelse. T. e. arab, bulgar, kroat, skandinav, galilé, mongol, afgan (till Arabien osv.). **7)** Märk dessutom en del spridda ersättningar: finne, gästrike, hälsinge, skotte; siames; polack; asiat; europé; chilen; montenegrin; portugis; spanjor; dansk, svensk; hindu; dalkarl, morakarl; engelsman, fransman, norrman.

Boa[1] se under bo[1].

Bo|a[2]**,** -an, -or; boaorm. Ssgn är (åtminstone i icke-fackspråk) vanligare än det enkla ordet. Ett släkte av storväxta ormar utan gifttänder; innefattar omkr. 45 arter; den mest kända är den största av dem, Boa constrictor. *Om dagen är boan trög. För människan är boan i allmänhet ofarlig. Boaormen slingrar sig om sitt rov och pressar det till döds. Efter det sätt varpå boan fångar sitt rov kallas den stundom 'slungorm'.* **Syn.** (ibl.:) kungsorm, jätteorm, 'slungorm'.

Bo|a[3]**,** -an, -or; boafoder. Anslutes av somliga till föreg. *Om halsen bar hon en lång, brun boa, slutande med ett grinande mårdhuvud. Boa med svansar samt med kedja och knäppe. Barnboa i snövit plysch.* **Syn.** (lång o. smal, löst nedhängande) ormlik päls- l. fjäderkrage, lång halsskyddare av pälsverk, 'damkrage', smal skinnkrage.

Boaser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Stavas även 'boisera'. **Syn.** brädfodra (med hög panel), förse (rumsväggar osv.) med brädfoder, panela.

Bo b (-å-); -ben, -bar; -kälke. B-en består av en stålstomme beklädd med spjälor. Under denna två stålkälkar, av vilka den främre är vridbar o. försedd med styrinrättning (handtag l. ratt). *Bobben körde rätt över vallen och ~. De här brukade »bobbarna» äro nog goda* 1911. *En av bobbarna, kommen i sista kurvan, kantrade, varvid besättningen kastades av. Amerikansk bobkälke.* **Syn.** 'styrkälke', bobkälke. **Bobsleighban|a** (bå'bslebana). Även det enkla ordet brukas, men ersätts vanl. av bob-(kälke). *Vid b-an. B-an vid Mörby invigd* jan. 1916. — **Bobb|a**[1] (-å-); -ade, [-as]; [-ning]. *Numera, efter Åreveckan »bobbas» det endast i banans övre del. B-andet uppdrivvr den blixtsnabba iakttagelsens skärpa till dess höjd och ~.* **Syn.** åka bob(kälke).

Bobb|a[2] (-å-); -an, -or; -släkte. Brukas zool. som liktydigt med 'kackerlacka'; eljest ofta i vidare bet. om skalbagge i allm. (särskilt om den ser obehaglig ut). Vard, ibl. om 'liten bulnad, finne'.

Bobīn, -en, -er; -fabrik. Spolstomme (av trä l. d.), spolrulle, (garn)spole. **Bobīn|a,** -ade, -as. Uppvinda på bobin.

Boch (bå'sj); -en, -ar. Kan även stavas 'bosch'. Fransmännens skällsord på tyskarna under världskriget (1914 ff.).

Bock[1] (-å-); -en, -ar. **I.** Egentl. **1)** *En b. och tre getter. Göra språng som en b. Lukta b.* Ibl. även om hannen av rådjur, hjort o. d. **2)** Märk. *Sätta b-en till trädgårdsmästare* 'låta räven vakta gässen'. *Att man ännu i dessa »upplysta» tider sätter »b-en till trädgårdsmästare».* Hit snarast också uttr. *Han kan nog stå b-en mot dylika ohemula anfall* reder sig l. står sig nog, det

tar inte på honom, han rider nog ut dylika stormar. **II.** Bildl. Särsk. i bet. 1 ibl. fattat som särskilt ord. **1)** *Den natten sov jag två timmar på ett bräde, som stod på två bockar invid ett trasigt fönster. B. med två eller fyra ben. Sågbock.* Hit l. till 3 *Stå som en målad b.* som ett träbeläte l. ett frågetecken l. alldeles obegripande, som fallen från skyarna. **2)** Kuskbock. *På b-en sitta stramt raka kusk och betjänt.* **3)** Ibl. om 'gymnastikhäst'. Märk *Hoppa b. (över ngn)* varvid en person står (som 'bock') framåtlutad o. de andra hoppa över honom. *Stå b. (åt ngn). Gunga på b.* säll. utan 'på': gunga gungbräde. **4)** Säll. (närmare I) om utsvävande sälle. **Syn. I.** getabock, vädur. — **Bockben.** Märk bildl. uttr. som *Och satyren sticker fram sitt b. i den burleska karaktärsteckningen och i de mustiga kvickheterna.* **-bent,** =; -het. Med bockliknande, krokiga ben. **-bro.** Krigs. Om bro som (utom landfästena) blott stöder sig på bockar. **-fot.** *Hin håle avbildas ofta med b. liksom också fauner och satyrer. Hur man än söker dölja det, sticker b-en fram* om en vällusting; sin onda natur kan man i längden ej dölja. **-fota|d,** -t. **-killing. -lik(nande). -lukt. -skägg.** Ofta bildl. *Ett smalt, mörkt ansikte med ett riktigt b.* **Syn.** ibl. (långt) spetsigt skägg. **-språng** ibl. krumsprång. **-station.** *Det getstall förenat med vår första b. som bolaget [A.-B. Småbruksdjur] öppnat i utkanten av Söder* 1916.

Bock[2] (-å-); -en, -ar. Anslutes stundom till bock[1]. **1)** Skolterm. *Sätta b. för ngt. Sätt en stor b. i kanten! Hur många b-ar hade du på sista skrivningen? Göra en b.* **2)** Friare. *En så grov b. hade man icke väntat av en gammal erfaren tidningsman!* **Syn. 1)** tecken för grövre fel i skrivbok, 'kråka'; (grövre) fel; **2)** misstag, blunder, missgrepp, svårt fel.

Bock[3] (-å-); -en, -ar. Mindre vanl.; ofta skämts. *Göra en artig b. för publiken. Efter en hastig b. åt damerna.* **Syn.** (lätt) bugning. **Bock|a,** -ade, -as; -ning med plur.); -ningsmaskin (till II). **I.** Vanligast som refl., ibl. intr. *B-a dig nu vackert för farbror! Herrarna b-a litet snävt. Gå upp och b-a sig (för ngn)* vard. för 'göra sin uppvaktning'. *Under ständiga skrapningar och b-ningar.* **II.** Trans. Tekn. *Hockeyklubbor av helt b-ad ask. Maskin som b-ar den utskjutande delen av blecket i vinkel eller i båge. B-ningen för hand med flacktänger eller ock genom hamring över kanterna av ett smidesstäd. Rundmaskin för b-ning av plåt.* **Syn. I.** buga (sig), göra en bugning l. bock; **II.** böja (bleck, plåt l. metallstänger i vinkel l. båge).

Bocköl (-å-); ssg. Ett alkoholstarkt sött öl, ibl. även kallat endast 'bock'.

Bod, -en (i smtl. även bön), -ar. **I.** Enkelt. **1)** Om, gärna enklare, handelsbod; särsk. i ssg mest om b. med matvaror (l. manufakturer). Ofta föredras numer som förnämligare 'handel, butik, affär' l. d. *Öppna b.* öppna affär l. handel, öppna l. slå upp butik, börja handel. *B-en stänges under sommaren kl. 7 e. m. Slå igen b-en* säll. bildl. *Det var ingen i b-en* vanl.: ingen som expedierade. *Stå i, vara anställd i b. Hålla b. Köpt i b.* I plur. är i en del uttr. bet. allmännare. *Det finns i b-arna* finns att köpa. *Gå, springa i b-arna* för uppköp. *Jag ska gå i några b-ar* ibl. ungefär: gå några ärenden. *Bagar-, bröd-, mjölk-, hökar-, krydd-, järn-, slaktar-, klädes-; salu-, handelsbod. Det finns (att få) i Ågrens bod (vid torget).* **2)** Om uthus. *Kom i håg, pojkar, att ställa tillbaka spadarna i b-en, när ni slutat! Mangel-, mat-, sjö-, spannmåls-, vagn(s)-, ved-, visthusbod.* **3)** Ngn gång (ldls. o. särsk. i plur.) för 'fäbod(arna)'. **II.** Ssgr höra mest till I 1. **Syn. 1)** handel(sbod), försäljning(sställe), butik, affär(slokal), magasin, basar, ibl. bodlägenhet; **2)** (förvarings)skjul, magasin, visthus(bod), (ibl. nära:) uthus l. förrådshus l. skafferi; **3)** fäbod. — **Bodadonis** glåpord: bodlejon. **-besök. -betjänt** o. **-biträde.** Det senare även om fruntimmer. (Handels)biträde, butik(s)- l. affärsbiträde, (person) som står i bod(en), (ibl.:) bodherre, bodgosse, (glåpord:) bodlejon, (bod)knodd; (kvinnligt bodbiträde:) bodfröken, butiksfröken, bodmamsell, bodflicka, 'fröken l. flickan i boden'. **-dräng** till bod I 1 o. 2. **-fönster. -hand|el;** [-lare; -lerska]. **-kammare** liten kammare innanför en bod. **-knodd** jfr 'knodd' o. bodbiträde. **-pris.** *Till vanliga b-er.*

Bodmerī, -et l. -t, [-er]; -brev (om låntagares förbindelse); -fordran; -givare; -lån; -premie (särsk. avgift som b-givaren äger att betinga sig); -tagare. Lagt. I stället för plur. brukas vanl. 'b-lån'. Endast abstr. Penningförsträckning mot pant i fartyg, frakt l. last (långivaren äger därvid blott att hålla sig till de förpantade, 'förbodmade' föremålen sedan resan fullbordats). *Befälhavare äger rätt att i nöd, för resans fortsättande, lastens bevarande l. d. efter vissa iakttagna formaliteter i främmande hamn upptaga lån å fartyg l. frakt, s. k. b-lån. Upptaga, utge ett b-lån. B-premien kan på grund av risken vid lånet (ersättning först då varan kommit fram) och då b-lån tages i nödläge, lätt bli så stor, att b-et närmar sig eller övergår till ocker.*

Boer, -n, =; best. plur. -na; -folk(et); -krig(et); -stat. Somliga (t. e. R. Kjellén o. tidigare V. Söderberg) skriva 'bur', 'burer'. *B., som uppgivit striden.* Sammanfattande namn på de sydafrikaner som härstamma från holländska (l. hollandiserade franska) kolonister på 1600-talet. *Boerkriget 1899—*

1902 mellan England och de båda b-republikerna Transvaal och Oranjefristaten slöts med republikernas underkastelse under England.

Boe'tt, -en, -er. Dosa l. fodral till verket i ett fickur, urfodral, klockfodral. *Dubbel b.* ofta smnskrivet. *Silver-, nickelboett.*

Bofink; -(s)bo; -drill; -han(n)e; -hona. Anslutes ibl. till bo[1]. Fringilla cœlebs. *B-en igenkännes lätt genom de vita tvärbanden på vingarna. I går kom b-en och gladde oss hela dagen med sin muntra drill. B-en, en av vårens budbärare.*

Bog[1], -en, -ar. Hos hästar, boskapsdjur o. en del andra större däggdjur, t. e. älg, hjort, bison. *B-en hos hästen motsvarar skuldran hos människan. Träffad av ett skott i b-en, sjönk älgen på knä. Bred över b-en. Rökt fårbog.* Ngn gång även i vidare bet., ungefär = bringa. — **Bogben. -blad** motsvarar skulderblad hos människan. **-bryta.** Mest i part. perf. *En bogbruten häst* skadad i bogen gm sadel, seldon osv.; boghalt. **-halt** o. **-hälta** = **-lam(het). -höjd.** *B. hos [bison]tjuren omkr. 1.7 m.* **-skott** skott i bogen. **-stycke** kok. **-trä** l. loka = vardera av de två upptill o. nedtill sammanbundna trästycken som sträcka sig över bogens sidor från manken ned till bringan.

Bog[2], -en, -ar. Ansluts ej säll. till bog[1]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. B-en räknas från förstäven till mitt för främsta masten eller där rundningen upphör. *Numer bygges b-en mycket skarpare än förr, särsk. på ångfartyg. Fartyg med bred, rund, skarp, smal, framspringande b. Land synligt på styrbords, babords, lä, lovarts b.! För om b-en. Gå över på annan b. Ligga på samma b.* om seglare som gå parallellt l. ock om bidevindsegling (då >< 'kryssa' l. 'gå över stag, gå över på andra b-en' l. blott 'gå över'). **2)** Friare. *Då fann han det försiktigast att slå om på (en) annan b., lägga om på ny b. och ta till bönboken* ändra taktik l. sätt; uttr. betyder även ändra mening l. tänkesätt, slå o'm, 'sadla o'm'. **II.** Ssgr ha *bog-,* blott i fackspråk (sjöv.) även *bogs-* (t. e. bogsflagga). **Syn.** (nära står) för. — **Boganker** 'dagligt ankare' (som har sin plats vid fartygets bog). **-spröt;** -ssurrning (av svårare tågvirke l. kätting l. blott ett järnband). B-et vilar på förstäven, utgår därifrån nästan horisontellt med någon dragning uppåt och fortsättes av klyvar- och ibland även jagarbom. *Sitta gränsle på b-et. B-et fasthålles till stäven av 'b-ssurrningen'.* **-åra** främsta åran i en båt. — **Bogsflagga** osv. se bog[2] II. — **Bogsera** står för sig.

Bo'ggivagn (-å-). Ibl. även förkortat 'en boggi.' Järnvägsvagn med särskilt underrede ('boggin') vridbart i fhde till huvudunderredet; dylika vagnar äro vanl. betydligt längre än andra o. gå lättare. *B-ar användes i Amerika sannolikt redan på 1830-talet. De första svenska b-arna härröra från 1880-talet.*

Bogser|a (vanl. med kort, slutet 'o'); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingslina; -ingspengar. Anslutes ibl. till bog[2]. *Vinden mojnar, vi få visst låta b-a oss (l. ta b-ing l. b-are) in i hamnen. Ser du, den lilla ångslupen b-ar inte mindre än fem prámar! B-a ngn uppför en flod. B-as uppför floden av hästar. B-a timmer.* Även bildl., t. e. skämts. *B-ad av en gammal tant trädde hon in i salen.* **Syn.** släpa l. draga (ett fartyg l. d.) medelst tåg, ha l. ta i släptåg; ibl. träcka. — **Bogserbåt. -hjälp.** *Sjöfart för segelfartyg endast möjlig med b.* **-kabel. -lin|a.** *Stundom släpade de med b-or sin farkost uppför strömmen.* **-släp** även det som släpas. **-tross** l. **-tåg. -ångare.** — **Bogserar|e,** -en l. -n, -e. Bogserångare, bogserbåt.

Bogsläde. Skogsterm o. därför mest brukat uppåt landet. B-n består (enligt uppgift från Ångermanland) av ett omkring fem fot brett rede av järnbeslaget björkvirke, vilande på två smala, men höga medar; den är försedd med stålkedjor, järnbindslen och fästkrokar o. avsedd att forsla timmer till flottleden. *Timmerlassen innehålla vanligen inemot ett 50-tal stockar och kunna nå en höjd av två meter från b-n.*

Bōhag (utt. som ssg); -et; -förteckning; -sting. Ansluts ofta till bo[1]. *Gården brann ned, men allt b-et räddades. Kökssaker och en del av det övriga b-et försåldes nu på auktion.* **Syn.** (innefattar:) möbler, husgerådssaker o. redskap; (ibl. särsk.) allt husgeråd i ett bo, ibl. lösören l. mobilier.

Bohēm, -en; -artad; -litteratur; -liv. Regellöst konstnärsliv, fritt artistliv; fritt (o. utsvävande) artist- l. litteratör- l. studentkotteri.

Boisera se boasera.

Bo'j[1] (-å-); -en, -ar; -rep (t. e. rep som förbinder ankaret med b-en); -stjärt (smäckrare tåg som förbinder en b. med fartyget). Ssgrna enbart fackliga. B-ar som avse att utmärka grund (grundbojar) eller brukas till förtöjning (förtöjningsbojar) eller avse att utmärka ankarets läge (ankarbojar) göras numer vanligen av järn l. stundom av trä och ha mest kägelform (konboj), ibland laggkärlsform (tunnboj); livräddningsbojarna äro däremot ringformiga. *Ljudboj, klockboj, lysboj äro olika slag av grundbojar. Utsätta, utlägga en b. Förtöja vid, med (en) b. I vilken b-repet lägges, då smärre ankaren skola lyftas.* **Syn.** ibl. (i vattenytan flytande) förankrat sjömärke.

Boj[2] (-å-); -en l. -et, -er. Ett grovt ylletyg ofta använt till möbler o. draperier. *Grön b. Knivkorg klädd med b.*

Bo'j|a (-å-); -an, -or; -länk. Ofta skönl. En hel del av uttrycken brukas även bildl.

Vanligast i plur. **a**) *Slagen i b-or. Belägga ngn med b-or. Sätta b-or på ngn. Lägga ngn i b-or. Tåligt bära sina b-or. Hårda b-or fjättra honom. Utan b-or. Slita b-orna, sina b-or. Befria från b-or(na). I band och b-or l. i b-or och band. Smidd i b-or. Skaka sina b-or. Rasslande b-or. En besvärlig b-a. Gå och bära på sin b-a.* **b**) *Isens b-a brister. Bryt din b-a, slit din fjättra* Ps. *Syndens b-or. Själen har slitit sina b-or* högt. om döden. **c**) *Fot-, handboja. Kärlekens (rosen)b-or. Såsom två sammangjutna bojlänkar.* **Syn.** (ibl.:) black, kedja, 'band', 'länk'; fängsel, hämmande l. bindande l. fjättrande band, ibl. besvärande tyngd; (b-or:) fjättrar, 'järn', ibl. fångenskap.

Bojär, -en l. -n, -er; -släkt. Hist. Rysk ädling (tillhörande högsta adelsklassen); ännu om högadeln i Moldau. *Den siste ryske b-en dog 1750.*

Bo'jkott (-å-å-; grav; ibl. även -kå'tt); -en, -er; -förklara; -förklaring. Ordet är ursprungligen namn på en engelsk godsförvaltare, som utsattes för systematisk förföljelse, då han ej ville medge den stora nedsättning i avgifter som arrendatorerna fordrade. *Besluta, förklara b. mot, ibl. av (en firma, en affär, en handlande, en jordägare, en vara osv.). Tidningen blev av de organiserade arbetarne förklarad i b. Ty han förfogar över sådana medel som b. och ekonomisk förföljelse. Man kunde befara fullkomlig b. av märkena från samlarna(s sida).* **Syn.** isolering från allt affärsliv, systematisk o. fientlig isolering, avspärrning; förbud l. undvikande att köpa hos (ngn) l. att köpa (viss vara). **Bo'jkott|a** (ibl. även -kå'-); -ade, -as; -ning (med plur.). *Uttrycket »att bojkotta» kom först i bruk mot slutet av 1880 (det spåras i »Daily news» i dec.) B-a en firma. Tidningen b-ades därför av alla socialister. B-a varor från en viss firma. Icke köpa varor hos en b-ad.* **Syn.** (förmå folk att) avbryta sina förbindelser l. sina affärer med; upphöra att l. icke (vidare) köpa (hos).

Bo'jskaut (-å-); -kök; -ledare; -rörelse(n). Oftare skrivet 'boyscout' efter engelskan. B-rörelsen uppkom i England efter boerkriget; det var general Baden-Powell (vilken redan under kriget i smått börjat organisera Mafekings småpojkar) som i aug. 1908 på allvar grep sig an med bildandet av en allmän engelsk b-organisation. Redan följ. år (1909) spreds rörelsen till Sverge. *B-erna själva. B-kök, idealet av en kokapparat för dem som vistas mycket i det fria.* **Syn.** skaut (scout), 'riddarpojke', 'spejargosse', 'spanare'.

Bok[1], -en, -ar. Fagus (vanl. blott om silvatica). **1**) Trädet. I vårt land växer b-en vild i de sydligare landskapen upp till Kalmar och södra Bohuslän samt på Omberg; planterad går b-en åtminstone upp till Dalälven och Gävle. *B-en ger södra Blekinge en mjuk, sydländsk prägel. Under b-arna växa Melica uniflora och Dentaria bulbifera på den eljest nästan växtlösa, med ett lager av bruna löv strödda marken. B-arnas ljusa vårgrönska. Av alla inhemska trädslag lämnar b-en det yppersta bränslet. Vanliga b-en, som har rödvit ved, kallas ofta rödbok till skillnad från Carpinus, 'vitbok'.* **2**) Trä o. ved. *Golv av bonad b. B. till smördrittlar. Möbel av b.* **Syn.** rödbok. — **Bokbestånd. -ollon;** -bete; -kärna; -olja; -år. *B. utgöra en efterträdd föda för svin och hjortar. Då b-kärnorna genomsnittligt väga 160 mg. B-oljan, som framställes i Tyskland och Frankrike, är ljusgul och klar, har mild smak och egenartad lukt. Bergfinken övervintrar stundom i Skåne, i synnerhet b-år.* **-skog.** Även i Sverge bildar boken verkliga skogar. *Driva svin på bete i b.* **-stav** (som numer icke ansluter sig hit) står för sig. **-vete** se bovete. **-virke.**

Bok[2], -en, böcker. **I.** Huvudbet. Tryckt bok. **1**) Allmännare. *Böcker med guldsnitt. Bunden, obunden, häftad b. Den första på svenska tryckta b-en är en översättning av Gersons 'Aff djäffwlsens frästilse'. Böcker för den mognare ungdomen, för divansbordet. B. i folioformat. Förtjust i gamla böcker. Antikvariska böcker. Böckerna utlånas endast mot borgen av universitetslärare. Böcker för l. till hemlån, för l. till läsning å läsesalen. Återställa lånta, lånade böcker. B-en förelåg färdig(tryckt) till jubelfesten. B-en har på kort tid gått ut i tre upplagor om tillsammans 45,000 exemplar. En b. som gått bra (är Heidenstams Karolinerna). Hon ligger i hängmattan och läser en rolig b.* **2**) Märk bl. a. **a**) *Ett blad ur b-ens historia.* **b**) *Tala som en b.* **c**) Med avseende på studier o. d. *Kunna, lära sig läsa i b. Sitta vid b-en. Hänga (med) näsan över b-en. Kasta b-en l. böckerna* ge studierna på båten. *Sitta med b-en uppslagen under bänken* om fuskande skolpojke. *Därom står ingenting i min b., i b-en* läroboken. *Utan b.* utantill; ibl. nära: extempore, utan papper. *Gå, förhöra efter b-en* om lärare vid förhörandet av läxan (ɔc förhöra fritt). *Använda b-ens ord* lärobokens. *Det är en b., som han verkligen grundligt studerat. Kunskap inhämtad genom (l. ur) böcker.* **d**) Ur litterär synpunkt. *Skriva böcker. Därom kunde man skriva en (hel) b. Först övergav han henne, och nu hotar han att skriva en b. om saken. B-en om Strindberg. Det skulle säkert göra sig bra som b. B-en är ovanligt lättläst, välskriven.* **3**) Som sista ssgsled. *Psalm-, andakts-; skol-, läro-, läse-, abc-; barn-, ungdoms-, flick-; indian-, äventyrs-, 25-öres-; bilder-, sag-, gravyr-; ord-, lag-; mönster-, väv-, kok-; 1400-talsbok.* **II.** Friare

o. bildl. **1**) Om handskrifter l. böcker av annan art än våra nu vanliga. *Böcker, bestående av fullskrivna, hopfästade palmblad. De äldsta böckerna voro merendels rullar (volumina)* dvs. papyrusblad rullade kring en cylinderformig stav. **2**) Om bibeln. Ald. *Bedyra med hand å b., med två fingrar på b-en.* Jfr uttr. 'böckernas bok'. **3**) Bildl. Ofta skönl. *Läsa i naturens b. Även för sina närmaste var han i detta avseende en sluten b.*

III. Särskilda bibet. **1**) Räkenskapsbok o. d. **a**) 'Egentl.' *Ha särskild bokhållare för att föra böckerna. Avsluta böckerna. Noggrant föra b. över inkomster och utgifter. Det kan skrivas (upp) på min b. Fordran enligt b. Kassa-, räkenskaps-, inkomst- och utgifts-, sparbanksbok.* **b**) Friare. T. e. *Föra b. över vad man skjuter* om jägare. **c**) Märk särsk. 'till boks', huvudsakligen brukat i uttr. som: *Stod ej synnerligen väl till boks vid hovet. Stå illa till boks hos ngn* vara illa anskriven, illa liden, illa omtyckt, icke stå högt. *Ryssarna stå ej bra till boks hos konungen. Står bättre till boks. Då möda nedlagts på att få en viss form, borde ock den formen föras till boks, innan ∼. Föra ngn ngt till boks* 'skriva upp det på hans konto' (bildl.).' **2**) Häfte, skriven bok o. d. Ofta i ssgr. **a**) Kan även ansluta sig till III 1. *B. över obefintliga. Församlings-, inflyttnings-, födelse- och dop-, död- och begravningsbok. Inskrivningsbok* för värnpliktiga. **b**) *Anteckningsbok, resande-, dag-, skriv-, tema-, räkne-, välskrivnings-, ritbok.* **3**) Del l. d. (av större arbete). Indelningen i böcker ersätts nu gärna av andra indelningar: band, delar; behålls den, är b-en vanligen mindre än en del, men innefattar alltid åtskilliga kapitel. *Ett historiskt arbete i fem böcker. Hur många böcker av Livius fick ni läsa? Femte b-en, tredje kapitlet.* **4**) Ansluter sig nära till föreg. *Gamla testamentets kanoniska böcker. Femte Mosebok* även särskrivet. *Jobs bok.* **5**) *En b. skrivpapper* 24 ark. *En b. tryckpapper* 25 ark. **6**) *En b. bladguld l. bladsilver* 12—25 blad.

Syn. I. (ibl.:) skrift, (tryckt l. litterärt) arbete, (skrift)verk, avhandling, tryck; foliant l. kvart l. oktav osv.; lärobok; (böcker ibl.:) läsning l. studier; **II.** ibl. skriftrulle; **III.** räkenskaper, ibl. konto; (skriv)häfte; band, del, volym, tom osv.

— **Bokanmälan.** Som rubrik även sammanfattande: nya böcker, nytt i bokhandeln l. d. **Syn.** ibl. bokgranskning, recension. **-auktion;** -sförrättare; -skammare; -skommissarie. *I Stockholm höllos b-er redan för mer än två hundra år sedan. B-skammare finnas i Stockholm, Uppsala och Lund.* **-auktionist,** -en, -er. Bokauktionsförrättare. **-band**[1]**;** -skonst. *De Hedbergska b-en äro berömda för smakfullhet och gott utförande. Johannes Rudbeck: Svenska b. under nyare tiden. Höjdpunkten av renässansens b-skonst.* **-band**[2]. Numer mindre vanl. = band(stump) fäst vid bokrygg och avsett till bokmärke. **-beslag.** Kan betraktas som två ord. **I.** Abstr. Beslagtagande av förgriplig bok. **II.** Konkr. Mest om (metall)beslag på äldre böcker. **-bildad.** *Försvinna ur den b-e samtidens språkliga medvetande. Den b-e allmänheten.* **Syn.** bokligt bildad, som fått l. hämtat sin bildning ur böcker; (ibl. nära) beläst. **-bindar|e,** -en l. -n, -e; -arbete; -klister; -konst; -verkstad. *Lämna böcker till b-n.* **-binderska.** *En b. något van vid falsmaskin ∼.* **-binderi;** -arbete; -arbetare; -historia; -maskin. *Bidrag till svensk b-historia.* **-bindning.** *I Sverge, där b. förekom i klostren, följdes under äldre tider i allmänhet tyska mönster.* **-damm** även bildl.

-faren skönl. ngn gång för 'beläst, boksynt'. **-form.** *Att i b. sammanföra mina erfarenheter i ∼. Dessa anteckningar väntas i höst utkomma i b.* **-för|a;** -are; -erska; -ing (säll. med plur.; hör — liksom de två föregående — till 'föra bok'; verbalsubstantivet till 'bokföra' är 'bokförande'); -ingskunnig; -ingsplikt(ig); -ingsvan m. fl. se II 3. **I.** Verbformer. **1**) Om räkenskaper. *B-a inkomster och utgifter. B-a en inkomst. Icke b-da poster. B-d till 20 kr.* **2**) Friare o. bildl. *I ett särskilt rum klassificeras och b-as de olika brottslingarnas mått och fingeravtryck. B-a sina intryck.* **II.** Subst.-former o. ssgr. **1**) *Sköta b-ingen (hos, åt ngn). Ha (hand om) b-ingen. En riktig b-ing skall när som helst kunna ge tillförlitligt besked om affärsställningen. Vid dubbel b-ing antecknas varje post två gånger, nämligen både för avlämnarens och för mottagarens räkning. B-ing för husmödrar på landet* boktitel. *Lärobok i b-ing.* **2**) *B-erska, fullt kompetent att upplägga och avsluta böcker samt föra svensk korrespondens. En kompetent b-erska med vana vid b-ing och bokslut.* **3**) *En något b-ingskunnig flicka erhåller plats å ∼. B-ingskurs* dels kurs i b-ing; dels kurs efter vilken aktier, obligationer, fordringar i främmande myntslag osv. skola uppföras i räkenskaperna. *Varje b-ingspliktig person. B-stekniskt kunna avskrivningar verkställas på huvudsakligen två sätt. Fruntimmer, b-ingsvan och räknesäker, erhåller stadigvarande plats. B-såret* sammanfaller vanl. med kalenderåret, räkenskapsår. **Syn.** införa i räkenskaperna; införa på sin plats, (ibl. nära) anteckna l. inordna l. uppföra ℳ, inregistrera; (b-ing:) bokhålleri. **-förlag;** -sartikel. *Med tryckeriet är även förenat (ett) b. Nytt b. med eget tryckeri.* **-förläggar|e;** -förening; -märke; -synpunkt. **Syn.** ibl. förlagsbokhandlare, förläggare. **-förteckning** ofta för (mindre fullständig l. anspråkslösare) 'katalog'.

-granskare brukas ej så säll. för 'kritiker'. **-guld** bladguld. **-göra.** *Allt detta b.* **-handel;** -sbiträde; -spris; -sskola; -stidning m. fl. **I.** Enkelt. **1**) Abstr. *Ha, öppna,* ibl. *driva b. På detta sätt är b-n organiserad i ∼. Den engelska b-ns huvudsäte är London. Boken är sedan flere år utgången ur (allmänna) b-n.* **2**) Konkr. *A.-B. Akad. Bokhandeln i Uppsala. Det finns att få i b-n. Stå i b.* **II.** Ssgr. *B-sanmälan* bokanmälan; som rubrik: nya böcker, nytt i b-n. *B-sskolans föreståndare professor Fahlstedt. Boken är utgången och sällsynt och säljes antikvariskt över b-spriset. Svensk b-stidning, grundad 1863.* **Syn. I. 2**) boklåda. **-handlar|e,** -en l. -n, -e; -förening; -möte. *Förlags-; sortiments-, kommissions-b-e. Antikvarisk b-e.* **-hantverk.** B-et omfattar boktryckarkonst, grafiska konster o. bokbinderi. *Föreningen för b. stiftades i Stockholm 1900.* **Syn.** bokindustri. **-hyll|a;** -meter. *Svängande, vridbar b-a. B-a av ek med lösa, flyttbara hyllor. Biblioteket ökas med så och så många bokhyllmeter om året.* **-hållar|e,** -en l. -n, -e; -lön; -plats. *Erhålla plats som b-e å handelskontor, i manufakturaffär.* **Syn. 1**) bokförare; **2**) handelsbiträde, kontorist. **-hållerī,** -et l. -t. *Dubbelt l. italienskt b.* där varje post antecknas två gånger, dvs. på såväl avlämnarens som mottagarens räkning. *Enkelt b.* där varje post blott antecknas en gång (brukas säll. som affärsbokföring, då det ej medger kontroll). **Syn.** bokföring. **-häft|are;** -erska; -ning(smaskin). **-industri;** -museum (i Sverge 1901). Bokhantverk. **-katalog** ibl. bokförteckning. **-kunnig. -kännare. -kännedom. -lus.** 'Grövre' ord för 'bokmal'. **-lysten.** Skr. *I ett land med mera b. publik än vårt.* **-låd|a;** -sfönster; -spris. Särsk. om äldre tider även abstr. *Öppna b-a. Utlagd i stadens b-or, i b-sfönstren. Han hänger jämt i [l. på] b-an. Sälja ngt för b-spriset.* **Syn.** bokhandel. **-lån.** Ibl. mer konkr. *Alla b. skola ovillkorligen återställas före 16 juni.* **-lärd.** *En b., föga skickad till praktiska värv.* **Syn.** bokligt bildad, beläst, som hämtat sin bildning ur böcker. **-lärdom** boklig bildning (ofta ✕ praktisk erfarenhet).

-makar|e, -en l. -n, -e; -fiffighet; -synpunkt. Sälls., föraktligt = (dussin)författare, (dålig) skriftställare, kompilator. **-makeri,** -et l. -t. Sälls., föraktligt. **-mal. 1**) Insekt som håller till bland gamla böcker osv. Troctes (Atropos) pulsatorius. **2**) Person som gräver ner sig i böcker, som ständigt hänger näsan över boken, slukar böcker, bokvurm. **-man.** Brukas ibl. (särsk. i skr.) som sammanfattningsord för 'litteratör', 'litterat', studerande, skriftställare, läskarl, bibliotekman o. d. *Bokmännen må pröva sin skarpsinnighet.* **-marknad. 1**) *Bäst vore att få ut häftet i b-en i början av vårterminen.* **2**) Ibl. om verklig 'marknad'. **-märke.** I form av (broderade) band, 'blomsterkort', reklamkort osv. *Att samla gamla b-n är också en vurm.* **-nytt.** T. e. som rubrik = nytt i bokväg, nytt i bokhandeln. **-omslag.** *Konstnärliga b.* **- och musikhand|el;** -lare. *Bok- och musikhandlarnas pensionsförening* grundad 1853. **-ord. 1**) Ord som ej begagnas annat än i böcker l. har utpräglad skriftspråkskaraktär. **2**) Märk det ej allm. kända ordspråket *Det är icke b. allt som pratas* det är icke kungsord allt vad drottningen säger, man bör inte fästa sig för mycket vid allt som pratas. **-pärm. -rum. -rygg. -sal** mest i större, offentliga bibliotek. **-saml|are;** -ing (mest konkr.; med plur.). *Jean Grolier, vilken redan vid denna tid torde varit en ivrig b-are. Upprättandet av större b-ingar. Skänkte sin b-ing till ∼. Karl XV:s enskilda b-ing. I Aten lär Peisistratos ha anlagt den första offentliga b-ingen.* **-skrivare.** Sälls.; föraktl. *Sämre b.* **-skuld.** Handels. Skuld uppförd i räkenskapsbok, men som gäldenären icke lämnat skriftlig förbindelse på. **-skåp;** -sdörr.

-slukare 'bokmal'. **-slut;** -skontor. Om räkenskaper. *Vid b-et visade det sig, att banken under året gått med en vinst av över 75,000 kronor. Göra b. Ett gynnsamt, fördelaktigt b. Hålla på med b-et. B-et, årets b. visade en behållning av ∼.* Även bildl. **Syn.** avslutande av ett räkenskapsårs samtliga böcker, (räkenskaps)uppgörelse, ibl. resultatet av denna, utgående balans, balansräkning; ibl. (affärs)överslag l. (tillfällig) översikt av förmögenhetsställning l. affärsställning. **-spridare.** *Tidningskolportörer och b. ohoj!* annons i Stockh. Tidngn 1895. **-stav** m. fl. ansluta sig knappt hit o. stå för sig. **-studium.** Mest i plur. **-ställ. 1**) Mindre bokhylla. *B. för skrivbordet.* **2**) Ställ för böcker vid läsning (där boken kan ligga uppslagen). **-synt,** =, -are; -het. Gärna skr. *En ovanligt b. och allsidigt bildad man. Den b-a bildningens allmänna språk* E. H. Tegnér. **Syn.** beläst, bokligt bildad, 'bokfaren', bokkunnig. **-tryck;** -salster; -styp. **I.** Enkelt. **1**) Abstr. I vidsträckt mening omfattar boktryckarkonsten två huvudgrenar: stilgjutningen och själva b-et, som i sin ordning omfattar sättningen och tryckningen; vid de modärna sättmaskinerna smnfaller stilgjutning o. sättning. *Det svenska b-ets historia.* **2**) Abstr. l. konkr. Motsatt accidenstryck l. ibl. affärstryck. **II.** Ssgr. *B-stypernas ordnande till ord och meningar. De första b-salster på svenska äro några avlatsartiklar utgivna i slutet av 1480-talet.* **-tryckar|e;** -familj; -färg; -förening; -konst; -märke; -verkstad; -yrke. Avser dels 'tryckeriägare', dels 'tryckare' i inskr. bet. (dvs. arbetare i

tryckeri, ofta ↄ 'sättare'). **I.** Enkelt. *Sverges förste b-e var lybeckaren Ghotan, som 1483 i Stockholm tryckte Vita Katherine. Anton Koberger, 'b-nas konung'. Kungl. b-e.* **II.** Ssgr. *B-familjen Elzevier. I Turkiet var b-konsten länge förbjuden såsom en svartkonst, och densammas utövande var ifrån 1483 belagt med dödsstraff. B-märket sattes vanligen på titelbladet, ibland på bokens sista sida.* **Syn. I.** tryckeriägare; tryckare, typograf; **II.** (b-arkonst ibl.) tryck(ar)konst, (bok)tryckeri. **-tryckeri;** -arbetare; -konst; -press (tryckpress); -reglemente; -tidning. **1)** Konkr. *Vårt första stadigvarande b. upprättades i Stockholm år 1491; år 1903 funnos därsammastädes 102 b-er.* **2)** Abstr. *B-ets historia.* **Syn. 1)** tryckeri(anstalt), boktryckarverkstad; **2)** boktryckarkonst. **-utstyrsel.** *Bland mästarna på b-ns område märkas H. Holbein d. y., L. Cranach, Rubens, Walter Crane.* **-varv** (hyll)rad i bokhylla. **-vett.** Mest skönl. l. åld. Fullt brukligt i uttr. som *B. är icke alltid detsamma som folkvett.* **Syn.** bokliga kunskaper, boklig bildning, boklärdom, lärdom inhämtad gm böcker. **-vurm;** -are; -erī (ibl. med plur.). Om person l. mani. **-väsen(de). -ägar|e;** -märke ('exlibris'). *Samling av b märken.* **-älsk|ande;** -are. *Den b-ande Erik XIV.* **Syn.** (b-are:) bokvän, bibliofil.

— **Boklig,** -t. *B. bildning eller b. lärdom. B-a kunskaper. Såsom motvikt mot de b-a studierna och stillasittandet. B-t bildad.* **Syn.** bok-; ibl. 'lärd' l. boklärd; (ibl. nära) teoretisk.

Bok|a, -ade, -as; -are; -ning (ibl. med plur.); -hammare; -hus. Bergs. *B-a malm med handhammare, b-hammare, stampverk, krossverk eller stentuggare. B-ning av järnmalm.* Ldls. även lant. *B-a kokor.* **Syn.** sönderslå (större) malmstycken, krossa (malm för smältning).

Bok|en, -et, -na. Om frukt. *Några b-na äpplen skola, hoppas jag, icke stå oss emellan. B-en frukt.* **Syn.** halvskämd, övermogen, ankommen, ngt skämd, 'blöt'. **Bōkn|a,** -ade. Om frukt. *En övermogen frukt, som redan b-nar på ena sidan. Till hälften b-nad.* **Syn.** bli boken l. 'blöt', börja skämmas.

Bōkstav (l. bo'k-); -en, bokstäver. **1)** *Latinska, tyska, grekiska bokstäver. Gjuten b. B-en 'x', i algebran och eljest vanligen tecken för det obekanta, det som sökes. En av de första bokstäverna i alfabetet. (Ut)sirad b. Stor, liten b. Striden mot de stumma bokstäverna. Uttala ngt b. för b. Summa utförd i bokstäver. Utmärkt med en b. Begynnelse-, börjans-, slutbokstav.* **2)** Märk en del uttr. *Ännu har jag inte skrivit en b. på temat, som vi ska lämna om måndag. Ta, tyda, förstå, tolka ngt efter b-en (och icke efter meningen). Träla, vara träl under b-en. B-en dödar, men anden gör levande.* — **Bokstavsdyrk|an;** -are. B-are ibl. = pedant(isk tolkare). **-fel. -följd. 1)** Abstr. l. konkr. *B-en i alfabetet* bokstävernas följd. *En viss b., t. e. 'str'.* **2)** Abstr. Vanligare 'bokstavsordning'. **-gåta** logogryf. **-låda** t. e. för den första läseundervisningen. **-mening** ↄ andemening. **-ordning.** *Uppräkna i b. Numer sitter man ej efter kunskaper, utan i (l. efter) b.* **Syn.** bokstavsföljd, alfabetisk följd l. ordning, ordning efter alfabetet, (i b.:) alfabetiskt. **-rim** allitteration, stavrim, uddrim, begynnande ljudrim. **-räkning.** Vanl. i allmännare bet. än 'algebra'. **-sats.** T. e. för den första läseundervisningen. *B. med stort antal lösa bokstäver.* **-skrift** motsatt ord-, stavelse-, bild-, kilskrift o. d. **-spel.** Dels ett spel med lösa bokstäver: en person tar ut vissa bokstäver som bilda ett ord han tänkt på och ger dem blandade om varann åt en annan som skall söka fundera ut ordet; dels om bokstavssats (i låda) för dylikt spel. **-tolk|are;** -ning (med plur.). **-tro. -tro|gen;** -het. *En bokstavs- och radtrogen upplaga.* **-träl** bokstavsdyrkare, ibl. = formalist l. pedant. — **Bokstaver|a,** -ade, -as; -ing (säll. med plur.); -ingsmetod (ersatt av 'skrivläsemetoden' o. 'ljudmetoden'). **Syn.** ibl. uppstava ◻, stava (till) med hjälp av bokstävernas namn: be, äff, kå osv. **Bōkstavlig** (ofta bo'k-, ibl. -stäv-); -t, [-are]; -en. *Ta det icke i (alltför) b. bemärkelse! På det b-aste följa satirens klassiska recept. B-en sant. Jag b-en dog, bit för bit.* **Syn.** efter bokstaven, efter orden l. ordalydelsen, egentlig, ordagrann; ord för ord (l. bokstav för bokstav) återgiven, ytterst noggrann, slavisk, pedantisk, 'mekanisk', formalistisk; (b-en ibl:) fullständigt, rent av, i ordets egentligaste mening, 'faktiskt', på rama allvaret, formligen.

Bol, -et, =. Lagt. Bostad med tillhörande jordbruk. *Kaplans-, klockar-, prästbol.* **Bolby.** Lagt. Motsatt 'avgärdaby' (dvs. på b-s mark 'ingärdad' by l. hemman som ej har full delaktighet i byns ägoområde). *När laga skifte överallt är genomfört, kommer skillnaden mellan b. och avgärdaby endast att ha historisk betydelse.* **Syn.** odalby, gammal by.

Bol|a, -ade, [-as]; -are; -erī (ibl. med plur.). Mindre vanl.; åld., ibl. bibl. *Men b-are och horkarlar skall Gud döma.* **Syn.** bedriva otukt, begå hor, öva olovligt könsumgänge (med). **Bōlerisk,** -t. Sälls.; skönl. *I dessa b-a rosentider* Karlfeldt. **Syn.** horisk, äktenskapsbrytande, otukts-.

Bolag, -et, =. **1)** Egentl. B. i vidsträckt bemärkelse innefattar ej blott 'föreningar för ernående av gemensam vinst' (= b. i inskränkt bem.) utan också föreningar som avse ekonomiskt stöd för medlemmarna. I 'det enkla b-et' ansvarar varje b-sman

för sin del, och b-et självt saknar avskild förmögenhet. Vid 'handelsb-et' svara antingen alla delägarna personligt, solidariskt och obegränsat (= 'vanligt handelsbolag'), eller ock åtminstone *en* delägare på detta sätt men de övriga blott intill en viss summa ('kommanditbolag'); vid 'aktiebolag' slutligen svarar var och en för sitt tillskott och borgenärer kunna endast hålla sig till b-sförmögenheten. *B. för handelsrörelse. Bilda b. för att driva gruvhantering. Ingå, gå, träda i b. med ngn. Sluta b. (för att idka handel)* lagt. *Utträda ur ett b. Varefter beslöts, att b-et skulle träda i likvidation, upplösas. Då skifte ägt rum, anses b-et upplöst. Rätt att teckna b-ets firma. Gränges-bergsb-et.* **2**) Friare. *Gå i b. med ngn om ngt* överenskomma om att dela (vinsten). **Syn.** ibl. ekonomisk förening; (rätt nära stå ibl.:) kompani, sällskap. — **Bolagskrog** krog tillhörande ett spritbolag (särsk. om 'Göteborgssystemets' krogar). **-lagstiftning. -man.** *Bolagsmännens inbördes rättigheter.* **Syn.** delägare i bolag, intressent, ibl. kompanjon. **-ordning.** För aktiebolag t. e. skall b. innehålla bestämmelser om föremålet för bolagets verksamhet, om aktiekapitalets storlek, belopp varå aktie skall lyda, ort där styrelsen skall ha sitt säte, om styrelsens sammansättning o. beslutförhet, om kallelse till bolagsstämma m. m. samt därjämte ange bolagets firma, antalet revisorer osv. *Stridande mot b-en. Anta, fastställa b. Aktiebolags angelägenheter förvaltas i enlighet med b. och bolagsstämmas beslut av en särskild styrelse.* **-skifte** delning av tillgångarna mln bolagsmännen. **-stämm|a;** -ebeslut l. -obeslut. *Val av styrelse skall ske på ordinarie b-a. Om klander av b-obeslut.* **Syn.** sammanträde mln delägarna i ett bolag. **-välde.**

Bold|e (-å-); -en, -ar. Vard., ofta undviket som dialektiskt. Ej läk. **Syn.** böld, mindre bulnad.

Bolīn, -en, -er. Sjöv. Allmänt brukl. blott i mer l. mindre bildl. uttr. som *Det var bara att låta det gå för lösa b-er framåt med stormen. Här går allt fortfarande på lösa b-er* på sin hals, på Guds försyn, som det kan. **Syn.** tåg på råseglen som tjänar till att vid kryssning hålla seglet styvt till lovart (så att kryssningen kan bli skarpare).

Boliviān, -en, -er; -sk; -ska (kvinna). Även 'boliviānare'. *B-erna utgöras av ättlingar till spanjorerna, av indianer och av blandade. De b-ska nationalfärgerna äro rött, gult, grönt.*

Boll (-å-); -en, -ar. **A**) Om mer l. mindre mjuk spelboll. Huvudbetydelserna. **I.** Rent konkr. *Spel med stor, uppblåst b. (fotboll). Virkad b. Dåliga b-ar (som icke studsa tillräckligt). Låta b-en studsa mot marken. Infånga den drivna b-en och därmed »bränna» någon av motpartiet. B-en får icke tas med händerna. Träffa någon med b-en. Liten fylld handboll. Hård läderboll. Kautsjuk-, tyg-, tennisboll.* **II.** Abstr. l. med abstr. bibet. **1**) Med (mer l. mindre direkt) tanke på 'boll i rörelse' (bollad boll) l. på själva kastet, lyran osv. **a**) Närmast I stå exempel som: *Sålunda »hålles b-en vid liv» så länge som möjligt* t. e. vid tennis, pärk osv. *Tre käppar, nedstuckna i marken så tätt, att b. ej kan slippa mellan. När fel begås, avbrytes bollningen och annan b. ges upp. B-en gick i nätet. Slå ut b-n* t. e. i tennis. **b**) Längre från I stå t. e.: *Skruvad b.* slagen så att den studsar snett. *Vacker, hård, hög b.* om skott, lyra osv. *De två första b-arna ä mina, tog jag* t. e. i tennis. *Nätboll* i tennis. **2**) Med (mer l. mindre direkt) tanke på 'spelet'. Särsk. ofta som sista ssgsled. *Kasta, sparka b. Homeros låter Nausikaa spela b. med sina tärnor. Basboll* ett amerikanskt, knappt 50-årigt bollspel. *Nätboll* ibl. för 'tennisspel'. *Dubbel gri..dboll* kricket. *Kast-, korg-, långl. slag-, lyrboll* olika slag av bollspel. Märk det bildl. *Kasta b. med begreppen.* **B**) Om hårdare spelbollar. **1**) I hockey l. bandy. **2**) I biljard. Rent konkr. l. med bitanke på rörelsen. *Röd, vit b. Göra en b.* träffa den så, att den drivs ned i ngt av hålen. *Om kön vid stöten råkar halka av b-en, säges man »kixa». Egen b.* spelboll, den boll spelaren stöter på. *Biljard-, elfenbensboll.* **C**) Friare. *Ett gungstolsschabrak med fransar och b-ar. Maskrosens fjuniga b-ar. B-en på en florett. (Gummi)boll* t. e. till luktvattensflaska. *Snöboll. Små b-ar av skum summo om nedanför fallet.* **Syn.** ibl. kula l. klot; (ibl.:) (boll)kast, lyra, stöt, skott; ibl. bollspel.

— **Bollformig,** -t. *B-a moln.* **-frans** t. e. på schabrak. **-hus.** Om äldre fhdn. B-en voro inredda på ett särskilt sätt (med ljusöppningar högst på väggarna, snedtäckta vandringsgångar, ett utsprång på ena långväggen mot vilket bollen kunde slås, gallerier för åskådare osv.); i dem spelades det gamla, invecklade tennisspelet ('jeu de la courte paume'). Under 1500- o. 1600-talen ägde nästan var stor stad sitt b.; Paris hade 300, Stockholm hade två, av vilka det ena ('Stora b-et') 1699 inreddes till teater. *Eden i Bollhuset i Versailles* numer vanl fattat som egennamn. **-kast;** -are; [-erska]; -ning (med plur.). Av dessa är 'bollkast' sällsk. för 'kast' l. d.; 'b-erska' mindre vanl. **-lek;** [-erska]. *Under medeltiden förblevo b-arna omtyckta av ungdomen. Egyptiska b-erskor.* **-slag|are;** -erska; -ning (ibl. med plur.). 'B-ning' är det enda vanliga av dessa subst. *Två b-erskor driva ömsesidigt sina bollar till varandra. Vid b-ning i sällskap böra ∼.* **-spark.** Mindre vanl. *Den som lyckats att*

med b. kullkasta 'tornet', blir vaktare. **-spel;** -sförbund; -sregel (mest i plur.); -are; -erska; -ning. *Ivrig b-are. Yrkesb-are. Svenska b-förbundet i Stockholm* för fotboll. **-stå** (ibl. även -stå); -spel(et). Subst. o. interj. Ett bollspel med liten boll, även kallat 'abo, bibo, (caka)', emedan deltagarne, som få namn efter alfabetet, ofta just erhålla namnen 'Abo' osv. *B., en av våra mera underhållande kastlekar. När han tar upp bollen och ropar: »bollstå!», måste alla stanna.* **-trä** oftare kallat 'slagträ', ibl. 'sällträ'; ibl. motsvarat av (hockey)klubba, racket osv. **-tävling.** *Stundom stämde olika härad möte för b-ar* om fornlidens nordbor. — **Boll|a,** -ade, -as; [-are; -erska]; -ning (ibl. med plur.). **I.** Intr. o. ibl. trans. **1)** Egentl. *B-a (den) till mig!* kasta (bollen) till mig, ge mig bollen l. lyran. *När fel begås, avbrytes b-ningen.* **2)** Friare. *Jag tror jag ska läsa något roligt, sade han och b-ade med sängknoppen, som han skruvat loss. B-ning av två 5-pundskulor. B-a med kuddar, buteljer.* **3)** Bildl. *Klipporna b-ade med genljuden. Det är så lätt att vara trollkarl, när man b-ar med de abstraktaste begreppen.* **II.** Refl. *Snön b-ar sig under hästhovarna.* **Syn. I.** kasta boll, ge lyra; ibl. jonglera; **II.** forma sig till bollar. **Bolla sig ihop, (till)samman(s).** Bägge mindre vanl *Skyarna, vilka b. sig samman över havsranden.*

Bolm (-å-); -et. Mindre vanl. *Och mitt i larmet, b-et, ederna, glasklangen.* **Syn.** bolmande, 'rökmoln'. — **Bolm|a,** -ade, [-as]; [-are]. **1)** Personsubj. Om tobaksrök. *B-a och röka dagen i ända. B-a som en skorsten. Antagligen föredrog Nyman att b-a på Fritz' dyra cigarrer.* **2)** Saksubj. *I yttre farleden b-ade turbåten till Stockholm. Den b-ande röken. Det första stybbmolnet slog b-ande upp i luften.* **Syn. 1)** blåsa ut ɯ rökmoln, blossa l. röka häftigt l. våldsamt; **2)** utsläppa ɯ l. utspy ɯ rökmoln l. rökvirvlar; välva fram (om rök); spy rök. **Bolma fram** ɯ.

Bo'lmört (-å-); -(s)blad; -sgift; -solja. Hyoscyamus niger. *Där växte på avskrädeshögarna den giftiga b-en med sina smutsigt grågula, klocklika blommor. Förgiftning med, genom b. B-solja verkar smärtstillande.*

Bolst|er (-å-); -ern, -rar l. -ret, -er (best. plur. då -ren l. särsk. i smtl. -erna). Denkön (plur. -rar) är nästan enrådande, då ordet brukas bildl. *Stoppning av b-rar. Ett par kilo ejderdun är tillräckligt för ett tvåmansb-er.* Ofta med tanke på mjukheten, ibl. även den svällande, kvävande tyngden. *Ligga på b-er* dun(bädd). *De mjukaste b-er, b-rar. I Norge får man på hotellen b-rar i stället för täcken att lägga över sig. En liten grop i mjuka b-ern | är allt som ger en tombild av din fina kropp* Strindberg. *Molnens mjuka b-rar.* **Syn.** dunkudde, fjäderbolster. — **Bolstermaterialier** stopp(nings)material(ier). **-stock.** Ldls. Bottenbjälke, syll. **-tung.** Skönl. *All denna storhet, som låg b. över dem* Strindberg. **-tyg.** *Detta b. rekommenderas till den, som önskar sig en verkligt slitstark vara.* **-var,** -et, =; -skläder; -styg; -sväv; -svävare. Om överdrag (för bolster o. kuddar) l. om tjockt o. starkt tyg som brukas huvudsakligen till dylika överdrag. *Örngottskuddar med flock i b. Enfärgat, rödrandigt b. Ett extra prima b.* — **Bolstr|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mindre vanl. för 'madrassera'; ibl. för 'svälla (ūt), pösa'. *B-ade väggar. Moln som b-a sig. B-ande moln.*

Bo'm[1], -men, -mar; -skott. *Han sköt på nytt; det vart en grundlig b. Blev, var det b. eller träff? På tre skott två b-mar! Man kan skjuta flera b-skott på honom, utan att han ger sig i väg.* Även bildl. **Syn.** felskott, felkast, 'miss' o. d. — **Bom**[2], adv. *Skjuta, kasta b. Slå b.* i kägelspel. Fattas i dylika exempel ibl. även som subst. Även bildl. *Det slog b.* slog slint, misslyckades. **Syn.** på sidan om målet, fel, miste. — **Bom**[3], interj. Härmande skott, trummor, pukor o. d. —. **Bomm|a**[1], -ade, [-as]; [-are]. Kan även betraktas som två ord. **I.** Till substantivet o. adverbet. Säll. bildl. *Två skott hann drängen kasta efter rapphönsen, men bägge b-ade. Sköt så än en gång, men b-ade på nytt. B-a på 10 stegs avstånd. Det var en morkulla jag b-ade på.* **II.** Till interjektionen. *Kanonerna b-ade på avstånd hela dagen. Där b-ade man med det grova artilleriet till dagens slut. B-a och skjuta.* **Syn. I. 1)** icke träffa (prick, pricken, målet), skjuta l. kasta osv. på sidan om l. förbi (målet) l. miste l. fel, 'missa'; **II.** dåna, mullra; gå på och skjuta.

Bo'm[4], -men, -mar. **I.** Stängande bom. **1)** Huvudbet. *Skjuta för b-men för porten. Slå igen, sänka b-marna vid järnvägsövergången. B-men var uppe, uppfälld; eljes hade olyckan icke kunnat inträffa. Stänga med b. B. för fönsterluckor. Förse med b-mar.* Märk uttr. *Under l. inom lås och b.* i fängelse; väl förvarat, 'både låst och förbommat'. *(Järnvägs)bom med ringverk. Tull-, väg-; fäll-, vänd-, korsbom.* Även i bild. *Den sista, svaga b-men emot det konungsliga godtycket.* **2)** Vid flottning m. m. *I båda fallen omgives timret med en s. k. b.* en kedja av stockar sammanfogade med järnbindslen. **II.** Icke stängande bom. **1)** Sadelbom. **2)** Vävbom. *Garnbom och tygbom samt slagbom.* **3)** Gymnastikbom: vågrät kantstående bjälke med avrundade kanter. *Gå på b-men.* **4)** På vagn: trästock som förbinder fram- o. bakvagn. **5)** Sjöv.: Rundhult (av trä l. ibl. järnplåt) som ut-

spänner undre delen av ett segel. *Fick vid stagvändningen ett slag av b-men som sopade honom över bord. Klyvarb-men, bogsprötets förlängning. De segel, vilkas underkant »litsas» (fästas) eller uthalas till en b.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) (tjock, grov) stång, (tvär)slå, (tvär)bjälke, (tvär)balk, (trä)rigel, trästängsel; spira, spak, stock.

— **Bomkrona.** Vävterm. En vågrätt liggande haspel (o 'skärkrona l. varpkrona' som är upprättstående). *Bomningen sker för hand eller medelst b.* **-pe(nni)ngar.** Mindre vanl. för: dels 'bropengar' l. 'väg-pengar'; dels 'hamnumgälder'. **-sadel** med tvärträ fram o. baktill. **-segel.** Sjöv. Segel som utspännes längs en bom l. är litsat till en bom. **-stängsel.** Sjökrigs. Samling bommar l. timmer förenade med kättingar l. d. och förankrade tvärs över en farled för att hindra torpedbåtar o. småfartyg att passera. **-svingning** l. **-svängning.** *Denna vinsch utför såväl lyftning resp. sänkning av godset som mekanisk bomsvingning.* **-vakt(are).** — **Bomm|a**[2], -ade, -as; bomning (ibl. med plur.). Kan även betraktas som två ord. **I.** Verbalsubst. sälls. I det hela vanligast i lösbara ssgr. Av de enkla formerna, som mest äro skönl., torde part. perf. oftast träffas. *Det är stängt och b-at om henne. Ty palatset är b-at, stadsbullret borta.* **II.** Verbalsubst. vanligt. Vävterm. Varpens jämna utbredning o. upplindning på vävstolens garnbom. *B-a en väv.* **Syn. I.** sätta (en) bom för, förbomma ⚓; **II.** uppbomma ⚓. **Bomma för ⚓, igen ⚓, på ⚓** till II, **till ⚓, upp ⚓** l. **opp** till II.

Bomb (-å- l. ibl. -o-); -en, -er. **I.** Egentl. **1)** Rent fackligt är 'bomb' = 'ihålig rund kastkropp avsedd för sprängning l. antändning', o. brukas då ej om de modärna 'spetskulor' (granater osv.) som efterträtt de gamla 'b-erna', sedan de slätborrade vapnen (särsk. efter 1850) ersatts av de räfflade. I vanl. språk (o. stundom även i fackspråk) utsträckes dock bruket av ordet till att beteckna 'varje med sprängämne fylld kastkropp'. Detta gäller i än större utsträckning vissa ssgr (t. e. 'bombfri' o. d.). *Kasta b-er. Sprängd i luften träffad av en b. Beskjuta med b-er. B-en slog ned i vattnet alldeles intill kryssaren. Släppa ned b-er (från ett luftskepp, över en fientlig stad). Spräng-, brandbomb.* **2)** I jämförelser. *Fara upp som träffad av en b. Underrättelsen slog ned (l. nedföll) som en b. bland de församlade. Som en b. från en aeroplanfri himmel* 1916. **II.** Friare o. bildl. t. e. om ett slags bakelser, om barnleksaker (pappersbomb fylld med vatten), 'stinkb-er' osv. **Syn.** sprängkula, sprängbomb, ibl. brandbomb, spetskula (försedd med spräng- l. brandämne), kastkropp fylld med sprängämne; (ibl. nära:) brisansprojektil l. (brisans)granat l. granatkartesch, torped, helvetesmaskin.

— **Bombattentat. -durk** på fartyg: förvaringsrum för bomber. **-fast;** -het. *Åtta, underjordiska b-a rum.* **-fri;** -het. *B-a tak, byggnader. Vi gingo på huk eller kröpo mellan grushögarna i en kasematt eller b. valvgång, där ~.* **-kanon.** De slätborrade b-erna ha numer utbytts mot räfflade eldvapen. **-kast;** -are (även om sak, t. e. flygmaskin l. slungmaskin); [-erska; t. e. vid attentat]; -ning (med plur.). Formen 'bombkast' rätt sälls. *B-ning från luften. »B-are», modell 1916; slungar, i likhet med verkliga b-are, projektiler (en liten boll) under knall in bland fienden (tennsoldaterna). De tunga b-arna* om flygmaskin. **-skepp.** Senare tiders b. hava fått benämningen mörsarfartyg. **-säk|er;** -erhet. *B-ert tak. Efter införandet av dessa projektiler måste byggnader som skulle vara b-ra täckas med granitblock, betong eller pansar för att full b-erhet skulle ernås. Där är det b-ert.* **Syn.** bombfri, bombfast. — **Bombardema'ng,** -et, = l. -er. *B-et (av staden) fortfor till långt in på morgonen, då fartygen avlägsnade sig.* Jfr följ. — **Bombarder|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Anslutningen till 'bomb' föga levande. **1)** 'Egentl.' *Bukarest b-at från luften. B-ingen av fästningar med de nya tyska grova kanonerna visade sig i Belgien år 1914 förvånande effektiv. B-ingen pågick i fulla nio timmar.* **2)** Friare o. bildl. *B-a ngn med snöbollar, risgryn, glåpord, smädelser.* **Syn. 1** (starkt l. häftigt) beskjuta (en plats l. d.), överösa med projektiler, ibl. kasta bomber o. d. över; **2)** överhopa (med kastade föremål), ibl. överhölja l. ansätta l. bestorma.

Bomba'st, -en; -isk. Svulst(ighet), svassande l. prunkande o. bildprålande skrivsätt, grannlåtsstil, alltför högtravande l. blomsterrik l. blomstrande l. floskulös l. överlastad stil, floskler.

Bo'molj|a; -eflaska. En slags sämre olivolja. *B-a eller fabriksolja vinnes av sämre frukter, som pressas starkt; är grumlig och har dålig lukt.*

Bo'mull, -en [l. i smtl. ibl. -n]. Uppfattningen (o. därför även uttalet) av ordet som ssg ej alltid levande. **1)** 'Egentl.'; om växten l. handelsvaran (beredd l. rå). B. synes först vid början av 1800-talet ha kommit till någon större användning i Sverge; Indien synes vara b-ens ursprungliga hemland. B-en utgöres av de hår, som bekläda fröna av b-sväxten (Gossypium). *Odling av b. Vanligen befrias b-en redan på produktionsstället från frön och orenlighet. Den ostindiska b-en. Rensad, orensad b. Kemiskt ren(ad) b.* för medicinskt bruk. *Linda b. om ngt. Inlagd i b. Stoppa b. i örat* även bildl.: inte vilja höra. **2)** Ordet

brukas ibl. även om bomullstyg, b-svävnad. *Det här är ju b., inte linne?*

— **Bomullsaktig. -artad. -bal,** -en, -ar. **-band. -blandad. -blus. -brist. -buske.** Flera arter av släktet Gossypium. **-fabrik;** -ant. *Vid mitten av 1600-talet funnos i England b-er av stor betydenhet.* **-frö;** -kaka (mest i plur.); -olja. *Vid utfodring krossas b-kakorna till ett grovt pulver, som ~* de vid oljeberedningen överblivna presskakorna, användas till kreatursfoder. **-fält. -garn. -herrskap** mindre vanl. för 'halvherrskap'. **-industri.** *Förnämsta b-en tillkommer Storbritannien med över 40 mill. spolar.* **-kläning.** *Klädd i en tunn b.* **-krut;** -förråd. B-et tillverkas vanl. av bomull som nedlägges i en blandning av salpetersyra o. svavelsyra. *Till utseendet liknar b-et nästan fullständigt den cellulosa, av vilken det blivit framställt. B-ets explosiva kraft är ungefär 3 gånger så stor som svartkrutets. Intet annat sprängämne erbjuder samma ofarlighet vid hantering och transport som det våta b-et.* **-mjuk;** -het. *B-a flingor.* **-odl|ande;** -are; -ing (med plur.). *Bland de b-ande länderna framstår numera även Egypten såsom ett av de mest betydande.* **-rens|are;** -ning(s-maskin). **-spind|el.** Tekn. *Och 1812 voro 4 millioner b-lar i verksamhet i England.* **-spinn|are;** -eri (med plur.); -erska; -ing. *Holmens bruks bomullsspinneri och -väveri.* **-strumpa. -tapp. -tråd. -tyg.** *Tryckta b-er* t. e. kattun, perkal. **-vadd. -väv;** -are; -eri (med plur.); -erska; -nad (med plur.); -ning. **-växt.** Ört-, busk- l. trädartade Gossypium-arter; tillhöra Malvacéerna.

Bon|a[1], -ade, -as; -are (person o. sak); -ing[1] (säll. med plur.); -ingsborste; -ingsmaskin. *Nödgas b-a golvet en gång vartannat år. (Ny)b-ade (ek)möbler. Vid golvb-ing är vår elektriska golvboningsmaskin oumbärlig. B-ingsborste för boning av parkettgolv. Elektrisk golvbonare för boning av parkettgolv och korkmattor.* **Syn.** göra trä glatt o. blankt gm att ingnida o. polera det med bonvax; fernissa. — **Bonborste. -vax** en blandning av vax och terpentin till boning av trä.

Bon|a[2] **om** ɯ, -ade, -as; omboning. **Bonad,** -en, -er. *På väggen hängde gamla b-er föreställande scener ur barnvärlden.* **Syn.** väggbonad, vävd tapet.

Bonbo'n (bångbång); -en, -er. Konfekt, 'namnam'. **Bonbonjär,** -(e)n, -er. Även stavat 'bonbonniär' (l. rent franskt 'b-ère'). Konfektask; konfektskål. *B. av fint mjölkglas; kanten upptill och handtaget av förnicklad mässing.*

Bond|e, -en, bönder. **I.** Enkelt. **1)** Huvudanvändningarna. B-e kallades äldst 'den bofaste frie mannen', 'den frie jordinnehavaren' i motsats till trälar, icke bofasta eller icke jordägare. Numer står b-e antingen i motsats mot stadsbo och herreman, innefattande även arrendatorer, tjänare, torpare osv., överhuvud 'allmogen'; eller ock — och detta är väl den vanligaste betydelsen — är det lika med 'mindre jordinnehavare' (hemmansägare o. d.) motsatt såväl godsägare och patroner som jordbruksarbetare. Äntligen märks ock den speciella betydelsen 'medlem av bondeståndet' (under ståndsriksdagarnas tid). *En konung älskad av både herrar och bönder. Adel, präster, borgare och bönder. Självägande bönder. B-en och hans dräng. Flertalet av Sveriges jordägare utgöres av bönder. Den svenske b-en. Bland franska bönder. När bönderna kommo till stan i marknaderna, voro de gärna utsatta för gatpojkarnas drift. Odal-, skatte-, krono-, frälse-; stor-, små-; Dala-, Skånebonde.* **2)** Bianvändningar. **a)** *B-en går aldrig ur honom. Vilken b-e han ändå är!* **b)** *Lura bönder (med ngt)* ofta friare o. bildl. *Det kan du inbilla bönder!* försök inte med mig! **c)** I schack. *Svart b-e går fram och gör matt i tre drag.* **II.** Ssgr ha vanligast *bond-* (ofta uttalat bonn-); ibl. växlar 'bond-' med 'bonde-', som då ej säll. har den äldsta bet. l. står något högre på stilskalan. Ibl. är *'bonde-'* enda formen, särsk. kanske då med bet. 'bondeståndet' l. 'allmogen'. **Syn. I. 1)** besuten man, odalman, danneman, fri jordägare (på landet); mindre jordinnehavare, (ibl.:) hemmansägare, hemmansbrukare, åbo, småbrukare, lantman; (bönder:) allmoge, lantbefolkning, jordbrukande befolkning, ibl. bondestånd; **2)** ohyfsad karl, tölp, en som är plump l. tafatt i uppträdandet.

— **Bondadvokat;** -sknep. Ibl. = bränvinsadvokat. **-aktig,** -t, -are; -het. Tölpig, tölpaktig, rå, oskicklig, lunsig, drumlig, plump, tafatt, bondsk, rustik, 'lantlig', obildad, ohyfsad, grov, drummelaktig, framfusig, (ibl. nära) tjockhudad. **-basse** glåpord, ofta om 'bondebeväring'. **-blyg;** -het. Mest nekat. *Han är inte b. av sig!* **-brud.** *Grann som en b. Se ut som en b.* gärna om en som spökar ut sig, klär sig grannare än hon förmår bära upp. **-bröllop. -bön|a;** -(s)välling. Vicia faba. Såväl växten som bönorna. *Ä(r) b-orna färdiga att tas ännu? Sätta b-or. I dag ska det bli (stuvade) b-or till middagen.* **-drul** o. **-drummel** glåpord. **-dryg;** -het. Dryg som en storbonde, stor på sig, pösig, dumdryg, uppblåst. **-flax.** Vard. *Det var riktig b., menade August.* **Syn.** bondtur. **-flina** skratta brett l. dumt. **-fångar|e;** -bragd; -dåd. En som lägger an på att supa bönder fulla och lura dem när de komma till stan. *Ett b-dåd i Klara. En förslagen b-ebragd.* **-fångerī** l. **-fängerī.** Ej vidare vanliga. *D. N. talar om 'försök till terrorism' inom partiet, om ynkedom, bondfångeri o. s. v.* **-förnuft.**

Du har ju inte b. en gång! vanligt förnuft. **-förstånd;** -ig. *För vanligt sunt b. ter sig saken så:* ~. *Fru Kristina Westers klara, b-iga ögon* Fanny Alving. **-försök.** *Ja, det var ju ett b., det måste jag medge* klumpigt l. dumt l. oförskämt försök, ett försök på Guds försyn. **-grann.** *Den b-a kyrkan.* **Syn.** smaklöst (o. skrikande) grann, prålig. **-grina** jfr bondflina.

-gård. *Öländsk b. med vindskydd.* **-himmel** skämts. för gammalt (familje)paraply. **-hund.** Ngt vard. **1**) Hund av (dålig) bondras l. 'utan ras'. *En äkta b. med knorr på svansen.* **2**) Om person, glåpord. **-högfärd;** -ig. **-kalas. -kanin** glåpord. **-knop** den enklaste möjliga knut. **Syn.** överhandsknop l. -knut, halvknop, halvknut, fingerknut. **-komiker.** *Svenske originalb-n Herr Lars Bondesson.* **Syn.** en som härmar bönder l. berättar lustiga historier på allmogemål. **-kvarter.** Gård i stad, där bönder bruka ta in. *Stallar och andra uthus, inrättade för b-ets räkning.* **-kvick;** -het. Plumpt l. dumt l. tölpigt (ibl. knepigt) kvick. **-land.** Övervägande i best. form. *Det här var verkligen, vad Wille Mattsson skulle kallat för ordentligt b. Riktigt ute på (rama) b-et.* borta från all civilisation, allt stadsliv o. bråk, all överförfining. **-ljuga** ljuga grovt l. dumt. **-lolla.** Glåpord. Våpig bondtös. **-lunk.** *Det är skönt att slippa den vanliga, sävliga Upplandsb-en! Med ett tåg som riktigt går b-en.* **-lurk** glåpord. **-mål** vard. för 'dialekt, landsmål, (folk)mål'. **-neka.** *Persson skulle »b. för alltsammans».* *Det gick icke att b.* **Syn.** neka tvärt, bara neka (även om det är än så uppenbart), neka till allt (även det uppenbaraste). **-permission.** *Ta sig b.* ibl. 'smita'. *Ute på b.* **Syn.** ledighet utan tillåtelse, självtagen ledighet. **-polska.** Om dans l. musik därtill. **Syn.** (hambo)polska, slängpolska, hambo. **-ros** ofta om 'pion'.

-slug; -het. Knivig osv. **-smör** ɔ(mejerismör. **-snål;** -het. *Han var bestämt b., och man fick ta honom med lämpor. De b-a.* **Syn.** småsnål, snål som en bonde. **-spelman. -tamp,** -en, -ar. Glåpord. *»Är du alldeles tokig, din b., som bara kliver på!» sade de* Heidenstam. **Syn.** bondlurk. **-tobak.** Nicotiana rustica (ɔ(virginisk o. marylandtobak). *B-en ~ förekommer mest odlad i Sydeuropa, Nordafrika och Orienten.* **-tupp** glåpord. **-tur.** Ngt vard. *Nu hade du b.! hade du kommit en kvart förr, hade du träffat pastorn!* **Syn.** glupsk tur, (bond)flax, oförtjänt tur o. d. **-vatten.** Ngt vard. l. skämts. *Punsch med is och b.* Jörgen. *Och gubben, som ville att man skulle pimpla b. till maten* Fanny Alving. **Syn.** vanligt (dricks)vatten, bara vatten. **-vischan.** Mycket vard. *Fjärran ute på b.* Alb. Engström. **Syn.** bondlandet. **-ånger.** Ngt vard. *Så kom 'dagen efter' med (sin) b. och (sitt) självförakt. Känna b. över ngt.* **Syn.** skamsen ånger; (ibl. nära) kopparslagare.

— **Bond-** l. **Bondedotter.** E-formen gärna ngt högt. *Stadspojken, som snärjer bondedotterns hjärta.* **-fasoner** mest utan -e-. **-klädd** o. **-kläder** mest med e-former. **-liv.** Mest med -e-. **-pinare. -plågare. -plågeri** nästan alltid utan -e-. **-praktika** för menige man avsedd samling av rön och råd om lanthushållning o. jordbruk (med väderleksspådomar). **-regemente.** I bet. 'bondevälde' nästan endast med -e-; i bet. 'regemente bildat av bönder' torde formen utan -e- vara den vanligaste. **-sed.** E-formen förnämligare. **-släkt. -son.** E-form kanske blott i åld. lagspråk. **-tro.** Säll. -e-. *Det är en gammal b., att frimurarna äta barn.* **Syn.** dum tro, blind l. enfaldig inbillning. **-upplopp. -uppror. -vis,** subst. *På bondvis. På ärligt gammalt bondevis.*

— **Bondeemancipation** böndernas frigörelse från 'herrarnas' förtryck (t. e. i början av nyare tiden). **-fiende. -fientlig. -född. -hat;** -are. **-hem.** *Sigurds »I svenska b.»* **-här. -krig. -novell** (idealiserad) berättelse ur bondelivet, 'byhistoria', bond(e)berättelse, bondeskildring. **-orolighet. -skildring. -stam.** *Av gammal b.* Mer konkr.: *En gammal b., som i sin exklusiva ståndskänsla och* ~. **-stånd,** -et. Mest i best. form. Dels om fjärde ståndet i den gamla riksdagen; dels ngt allmännare. **-tåg;** -sman. Särsk. om 'b-et 1914', då bönder från alla rikets landskap samlades i Stockholm för att uppvakta konungen och säga sin mening om den Staaffska ministärens försvarsintresse. *B-männen skänka ved m. m. åt behövande i Stockholm* julen 1916. **-välde. -vän;** -lig. **-ätt.**

— **Bondisk,** -t. Skönl., mindre vanl. *En förgången tids b-a förnämitet och beundran för det avlägset fina* Fröding. — **Bondsk,** -t, [-are]; -het. Oftast nedsättande. *Den breda härmningen av det b-a. Det låg något b-t över hela hans uppträdande.* Aktningsfullt t. e. i Fanny Alvings *Och hon, som gick vid spisen / i gamla b-a lunken.* **Syn.** lantlig, bondaktig, rustik; ibl. gammaldags enkel o. hedervärd. — **Bondska,** subst. I det mindre vanl. uttr. *Tala (på) b.*

Boning[1] se bona[1].

Boning[2], -en, -ar; -shus; -slänga; -sort; -splats; -srum. Ofta skr. l. skönl., mer högt. än 'bostad'; i ssgr (både som första o. sista led) mer utsträckt till bruket. *Ha sin b. i en grotta. Undangömda b-ar. De saligas b-ar. I min faders hus äro många b-ar* bibl. *Dessa ensamhetens b-ar. Fornegyptiskt b-shus. Välja sin b-sort vid något vattendrag. Klippb-ar.* **Syn.** bostad, boningshus; bo(nings)plats, hem(vist), boningsort, stadigvarande vistelseort, (säll.:) residens.

Bonjour (bångsjūr); -en l. -n, -er; -klädd. Ett slags livrock (ofta dubbelknäppt).

Bonn|e (bå'n); [-en; -er]. Barnvårdarinna, barnsköterska, (utländsk, ofta fransk) barnfröken, guvernant (av lägre rang, mindre anspråk).

Bor (bår); -en l. -et. Ett grundämne som i naturen ej förekommer fritt, utan alltid förenat med syre. — **Borsyr|a;** -elösning; -ad. En kristalliserande, fast syra, varav små mängder finnas i en del mineralvatten. *B-an kan, med försiktighet brukad, göra tjänst som ett milt antiseptiskt (bakteriedödande) medel. B-a ingår i aseptin. B-at natron* borax. **-vaselin** brukas t. e. vid skoskav. — **Borax** (bå- l. bo-); -en; -lösning. Borsyrans natriumsalt, dubbelt borsyrat natron. Användes vid lödning (för att rena ytan), i glasyr (på porslin), i emaljer, i toalettmedel osv.

Bord[1], -et, =. **I.** Enkelt. **1**) *En högst enkel inredning: träsäng, byrå, b., två stolar. B. på, med tre ben. B. med klaff* fällbord. *Sitta samlade kring (sals)b-et. Gammalt b. av ek. Lägg den på b-et så länge! Slå omkull både b. och bänkar. Mat-, arbets-, skriv-, rit-, sy-, rök-, tidnings-, spel-, brädspels-, blom(ster)-; köks-, divans-, salongs-, hörn-, fönster-; fäll-, marmorbord.* **2**) Märk en del uttr. där 'bord' avser 'matbord', 'dukat bord', 'måltid', 'kost' o. d. **a**) *Sätta fötterna under eget b.* **b**) *B-ets njutningar. Älskare av b-ets nöjen. Tycka om ett gott b.* god mat. *Hålla öppet b.* även 'vara mycket gästfri'. *Slutet b.* mot betalning för ett fåtal gäster. *Kallt b.* med blott kalla rätter. *Dåligt b.* klen kost. *Komma till dukat b.* även bildl. *B-et är dukat! Sätta sig, gå till b-s. Läsa till och från b-s. Läsa från b-et. Resa sig, stiga upp från b-et. Var det gående b.? Passa upp vid b-et. Vem hade du till b-et? Vem förde dig till b-s?* **c**) *Dricka ngn under b-et.* **d**) *Säj till, att di viker ett b. åt oss i kafét! Fullsatt b.* **e**) *Till hela b-ets förnöjelse* alla bordsgästernas. **f**) *Smörgåsbord. (Duka) hästskobord.* **3**) Märk även. **a**) *Korten, handlingarna på b-et!* öppet spel! **b**) *Gå till Herrens b.* till nattvarden. **c**) *Göra rent b.* äta upp allt som finns på bordet. Även bildl. *Varför han kom att göra rent b. med all teologi* M. Lamm. **d**) *Riddarne av runda b-et* vid kung Arturs hov skulle b-ets form hindra tvist om hedersplatsen, ingen skulle sitta 'överst vid b-et', ingen nederst. **II.** Ssgr ha ibl. enbart *bord-*, t. e. 'bordlägga', ibl. enbart *bords-*, t. e. 'bordsbön', ofta bord- l. bords- t. e. 'bord(s)smör'. **Syn. I. 2**) dukat bord; måltid, kost, föda, mat; taffel.

— **Borddans;** -företeelse. Sätta sig flere personer i ring kring ett bord med händerna på bordet, råkar bordet ofta i rörelse, vickas omkring, och denna s. k. 'borddans' är ej sällan även åtföljd av knäppningar och slag. *Mången vill gärna betrakta b-en som ren humbug. B-företeelserna äro ännu icke utredda eller förklarade.* **-lista** förteckning över bordlagda handlingar. **-lägg|a;** -ning[1] (med plur.); -ningsordning. B-ningen avser att bereda medlemmarna tillfälle att under tiden skaffa sig närmare kännedom om saken (genom kringsända handlingar l. tryck l. ibland ännu därigenom att handlingarna kvarlämnas på bordet i det rum där sammanträdena hållas). *Bevilja förnyad b-ning. Man beslöt att b-a frågan (till nästa sammanträde). Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden n:is 167, 168* ~. Även friare: *Karls giftermålsplaner bordlades tills vidare.* **-löpare.** En lång och smal prydnadsduk (med broderier) som lägges mitt på ett dukat bord längs detsamma över den vanliga duken. *B. av linne med hålsöm och spetsar. B. av kräppapper.* **-sats.** *B. av kniv, gaffel, matsked och kaffesked.* **-studsare** ett ur i prydligt fodral, avsett att ställas på bord l. d. **-ställ** (l. **-syrtut).** Av metall l. trä med smärre glaskärl (flaskor l. fat) för ättika, olja, senap, salt, peppar, kanel o. d. *B. av polerat nysilver med glasplatta och 2 rakslipade flaskor, senaps- och peppardosa samt saltkar av kristall.* **-visa.**

— **Bord-** l. **Bordsduk** mest utan -s-. **-flagga** o. **-fot** bägge mest med -s-. **-kniv.** S-formen vanligast. *B-ar med gafflar.* **-krocket.** Mest s-form. **-lampa** o. **-låda** bägge mest med -s-. **-matta.** Mest s-form. Ofta av flätad halm, att ställa varma fat på o. d. **-salt;** -fabrik. **-servis.** *B. för 12 personer av Gustavsbergs fabrikat, 59 pjeser.* **-silver.** Mest s-form. Vanl. om gafflar o. skedar. **-skick.** *Iaktta b.* uppföra sig städat vid bordet. *Lära sig b.* **-skyffel.** *B. jämte borste.* **-smör. -tennis.** Mest s-form. 'Pingpong'. **-uppsats** (större) prydnad mitt på ett dukat bord. **-vin.**

— **Bordsben. -bön. -dam. -granne. -gäst. -kamrat. -kant. -linne. -platt|a.** *B-or för karotter och fat. Kr. 10.* —. **-prydnad. -servis. -ändla** l. **-änd|e,** men 'bordändsduk' utan -s-. *Placeras nederst vid b-an.* »*Bordändsdukar*» *med flätning, från Skåne.*

Bord[2], -et, =. **1**) Utan plur. o. säll. med best. form. Allmännare. Mest i prep.-uttr. *Gå, falla, spolas, kasta över b. En man över b.!* även bildl. Uttr. 'om b.' sammanskrivs även. *Befinna sig, gå om b. på en ångare. Göra ett besök om b. Lägga sig om b. med ngt* ngt vard.: ta befattning med; 'knycka'. *Högt b.* hög reling. **2**) Med best. form o. plur. (Bordläggnings)planka, bräde. — **Bordläggning**[2], -en, -ar; -sgång (i samma rad gående b-splankor); -splanka; -splåt; -stimmer. Mest sjöv. På träfartyg = träbeklädnaden (plankorna) som ligga lång-

skepps utanpå spanten; på järnfartyg = plåtarna som ligga utanpå spanten. *Hundra stycken b-stimmer. Av järn byggda båtar äro ofta »nåtlösa», i det att deras b-splåtar äro hopsvetsade och formade under hydrauliskt tryck.* **-varts,** adv. Sjöv. Riktningen inom ett fartyg mot dess sida l. läget nära sidan. — **Bord|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Sjöv. **1)** Lägga ombord med (av våda l. i fientlig avsikt). **2)** Lägga till vid (för att gå ombord). *Från Tolosa utsattes en båt, men på grund av den höga sjön var det omöjligt att b-a Gazelle.*

Bōrde se böra.

Borde'll, -en, -er; -värd; -värdinna. Skökohus, av offentliga kvinnor bebott hus under polisuppsikt.

Bor|en (vanl. -å-); -et, -na. Mest skönl. o. högt. *En b-en kung. Den b-ne härskaren* av naturen utrustad med härskargåvor. **Syn.** född.

Borg (bårj); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *Viks slott i Uppland och Glimmingehus i Skåne visa, hur en medeltida svensk b. såg ut. En av de vackraste riddarb-arna vid Rhen. Medeltids-, ödeborg.* **2)** Forntidens 'b-ar' bestodo av ringmurar av sten och torde ha varit ett slags försvarsverk eller ock utposter i och för bevakning av fiendens rörelser. *Ismanstorps b. visar rumsindelning. B-en i Altuna.* **3)** Friare. *Konungens b.* vanligare 'k(on)ungaborgen'. *Vår Gud är oss en väldig b. Fursteborg.* **II.** Ssgr ha *borg-; borga-* förekommer i (folkvisornas) 'borgaled', 'borgaport' m. fl. **Syn. I. 1)** fäste, slott, fästning, 'hus', befästad byggnad, citadell, fort; **2)** bygdeborg, fornborg, ibl. bålverk, försvarsverk, skans; **3)** beskärm, (bål)värn.

— **Borgfred** l. **-frid.** Ur konungsfriden uppstod borgfriden, som innebar, att våldsgärningar begångna inom en kunglig borg (i vidsträcktaste mening) l. i en befäst stad straffades strängare än andra. Ordet brukas även bildl. *I Tyskland ha partierna beslutat hålla b., så länge kriget varar. Hr Branting uppsäger borgfriden på »det arbetande folkets» vägnar. Tidningen anser dessutom, att det skadar konstnärernas anseende att ej vid ett tillfälle som detta kunna hålla borgfred.* **-fru** slottsfru. **-fröken** slottsfröken. **-grev|e;** -skap. Om medeltida tyska fhdn. B-en förde befäl på en kunglig borg l. i en befäst stad o. utövade där den grevliga domsrätten. **-gård.** *B-en vid Uppsala slott blev aldrig fullbordad, så till vida som kringbyggnaden icke fullfördes.* **Syn.** kringbyggd slottsgård. **-herre** slottsherre. **-mur** även till borg I 2. **-mästare** m. fl., som numer säll. medvetet anslutas till 'borg', stå för sig. **-rätt** hist. **-stuga** samlingsrummet för besättningen i en medeltidsborg. — **Borgadörr, -led** o. **-port.** Alla skönl.; särsk. brukade i folkvisor o. folksagor. *Men borgadörren öppnades av sig själv, och ~.* **Syn.** (borgaled:) borgport, slottsport, ingång till förborgen.

Borg|a (bårja); -ade, -as; [-ning]. Mindre vanl., ofta åld. Två skarpt skilda bet. **I.** *Länge b-at är icke skänkt. B-a varor åt ngn, av ngn. B-ade varor* lämnade men icke betalta. **II.** Gå i borgen. **1)** Egentl. Ofta lagt. *Advokaten hade svarat, att han icke kunde b-a för den summan han icke ägde.* **2)** Bildl. Vanligaste användningen. *Jag b-ar för att de infinna sig på rätt tid. Det kan jag inte b-a för.* **Syn. I.** köpa på kredit, låna; sälja på kredit, låna ut ₪; **II.** gå i borgen (för), (an)svara (för). **Borga ut** ₪, mindre vanl. för 'utlåna'. — **Borgesman** m. fl. se under följ. — **Borgen** (akut); den-kön; -sförbindelse; -sman; -ssumma. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet.; abstr. **a)** *Gå i b. för ngn för en viss summa, för ett lån (å ~). Vad erbjuder han för b.? Ställa antaglig b. för sig, för ett lån. Den som går i b., går i sorgen. Sätta b. för sig. Fr'giva ngn, försätta ngn på fri fot mot b., mot en b. av 10,000 dollar. B. kan ingås för alla slags rättsliga förbindelser och av var och en, som lagligen äger sig själv förplikta. B. för fullgörande av ~. Uppbördsborgen.* **b)** Märk. *Enkel b. och proprieborgen* i senare fallet (b. såsom för egen skuld) är b-smannen ansvarig omedelbart efter skuldförbindelsens förfall, oavsett om reversutgivaren kan infria sin förbindelse eller icke. *Solidarisk b.* då man icke ansvarar 'efter huvudtalet' (dvs. var o. en av b-smännen för sin del av summan), utan var för sig svarar för hela summan. *Underborgen.* **2)** Friare. *Gå i b. för sanningen av ngt.* **3)** Om person; mindre allmänt känt. *De fordra känd b. Vara, bli b. för ngn.* **II.** Ssgr. **1)** I det allmänna språket äro ssgrna med *borgens-* nästan de enda brukade. I lagspråk heter det emellertid ofta *'borges*man' (men 'borgensförbindelse' osv.); detta 'borgesman' brukas ibl. även i annan litteratur o. har stundom dragit med sig exempelvis 'borgesförbindelse'. **2)** *B-smännen fingo inlösa växeln, ty acceptanten hade ej låtit höra av sig. Medborgesman* i lagspråk. *Konkurs på grund av omfattande b-sförbindelser. Teckna b-sförbindelse å en skuldsedel.* **Syn. I. 1)** visst ansvar (som man ikläder sig), ansvarsförbindelse, åtagande att fullgöra en förbindelse, säkerhet, garanti, ibl. 'namn', ibl. (gå i) 'god' (för); ibl. uppbördssäkerhet l. vederhäftighetsbevis; **II.** (b-sman:) löftesman (lagt.). — **Bo'rgenär** (l. -är); -en l. -n, -er; -sed (som fordringsägare avlägger inför rätta för att styrka riktigheten av sin fordran); -ssammanträde. *Sammanträde med b-erna i handlanden B:s konkurs måndagen den 3 april kl. 5 e. m. B-er, som*

äga förmånsrätt, kunna erhålla utdelning, innan sådan verkställes till övriga, s. k. oprioriterade b-er. Bevis om, att b-erna blivit till fullo förnöjda. **Syn.** person som har ngt att fordra av en annan, fordringsägare, utlånare, 'björn', (plur.:) kreditorer.

Borgar|e (bårj-); -en l. -n, -e; best. plur. -na l. -ne. **I.** Enkelt. B-e betecknar vanligast en som för egen räkning driver handel l. hantverk; ibland en som på grund av burskap idkar handel l. näring i stad; stundom vidsträcktare om stadsinnevånare överhuvud; märk även under ståndsriksdagarnas tid betydelsen medlem av borgarståndet. *B-e (i Norrköping) blev han den 6 mars 1797. Ej må någon vara b-e i tvenne städer tillika. I begynnelsen voro våra städers b-e till större delen utlänningar. Gustav III föreskrev, att varje b-e i huvudstaden skulle inskriva sig i »Stockholms borgerskaps militärkårer». B-arna eller tredje ståndet. Stockholms-, världs-, små-, storborgare.* **II.** Ssgr ha formen *borgare-* l. *borgar-* (det senare i några fall alldeles övervägande); dessutom träffas *borger-* i 'borgerskap' och *borgers-* i 'borgersman'. **Syn.** borgersman, en av handels- (o. hantverks)klassen, (ibl.:) köpstadsman, stadsin(ne)vånare, stadsbo; (ibl. nära) köpman; ibl. en av medelklassen; en av borgerskapet,; ibl. medlem av borgarståndet; (ibl. nära) medborgare.

— **Borgaradel** köpmansadel. **-aktig,** -t, -are; [-het]. **-beväpning.** Abstr. l. (oftare) konkr. Trupper bildade av städers borgerskap. **-brev** bur(skaps)brev, brev som borgare. **-dotter. -dräkt.** *B-er från 1600-talet.* **-ed.** Avskaffades gm lag av 29 maj 1896. *Magistraten mottog b-en och utfärdade borgarbrev.* **-folk. -garde** hist. **-högfärd. -klass.** *Gossar och flickor ur den bemedlade b-en. Den svenska b-en har icke haft samma betydelse som motsvarande samhällsklasser på kontinenten.* **-krets.** Mest i plur. *Umgås i b-ar.* **-mässig,** -t, -are. Sälls.; skr. **-rätt.** *Beröva ngn hans b.* hans burskap, hans rättigheter som borgare. **-skol|a.** *Folkskolans i Malmö högre avdelning för gossar, med undervisning även i främmande språk, bär namnet b-a. B-an i Gävle. Stockholms b-a* ett system av söndags- och aftonskolor, huvudsakligen avsedda att bereda tillfälle till fortsatt utbildning åt i arbete anställda personer. **Syn.** fortbildningsskola i stad, skola för städernas borgerskap. **-stånd,** -et. **1)** Mest best. form. Hist. **2)** *Vara av b.* av borgerlig härkomst, tillhöra borgarklassen. **Syn. 1)** (b-et:) tredje ståndet, borgarna, städernas fullmäktige. **-vis.** I uttr. *På b.* — **Borgerskap,** -et. *B-ets äldste. B-ets gubb- och änkehus.* **Syn.** samtliga borgare i en stad. — **Borgersman.** Ngt åld. l. om äldre förhållanden. *En ärlig b.* **Syn.** borgare.

— **Borgerlig,** -t, -are; [-en]; -het. Ordet har större bet.-omfång än 'borgare'. **1)** Mer inskränkt bet. Motsvarande 'borgare'. **a)** Egentl. Utan gradformer. *Röna intrång i sin b-a näring. Av b. härkomst. B-t stånd. Ett förmöget b-t hus.* **b)** Friare och en smula föraktfullt. Med gradformer. *Karl-Herman rynkade på näsan åt så b-a fasoner.* **2)** Vidare bet. **a)** *B. död* lagt.: domstol äger i vissa fall förklara en person 'b-t död', dvs. »att han skall för död anses», t. e. om han varit försvunnen i 20 år l. blivit svårt sårad i krig o. sedan ej på något sätt hörsammat domstolens efterlysning. *Den biltoge betraktades i det närmaste som b-en död.* **b)** *B-t krig* inbördeskrig. **c)** *B-a rättigheter* medborgerliga. **d)** *I det b-a livet måste man emellertid använda en annan tidsenhet. B. tid* räknad från midnatt till midnatt (≈ t. e. astronomisk). Märk *Komma hem i b. tid* 'anständigt', icke för sent på natten. *B-t år* kalenderår (≈ astronomiskt l. kyrkligt). **e)** *B. lag* ≈ t. e. krigslagar. **f)** *B. vigsel* inför värdslig myndighet o. rättsgiltig utan alla kyrkliga handlingar (≈ kyrklig vigsel). *B. vigselförrättare* t. e. lagfaren ledamot av magistraten l. på landet kronofogde. *B-t äktenskap* ≈ kyrkligt. **Syn. 1)** borgar(e)-, av borgarstånd, som hör till borgarna; ibl. av medelklass; ibl. kälkborgerlig, 'enkel'; **2)** medborgerlig, en medborgares; ibl. inbördes; civil, ickemilitär, icke-kyrklig, världslig.

Borgen m. fl. se under borga.

Borgmästar|e; -stenar (rad av större stenar mitt på en gata, numer — med saken — mer sälls., om man ej beskriver äldre fhdn); -syssla; -tjänst; -val; -ämbete; -i'nna. Ordet ansluter sig numer knappast vare sig till 'borg' l. 'borgare'. B-es huvudsakliga befattning är numera att vara ordförande i rådsturätt o. magistrat. *Öregrund och Östhammar ha gemensam b-e, likaså Skanör och Falsterbo. B-e ha funnits i Sverge ända från 1200-talet.* Framför namn kan 'e' saknas. *B. Bååth från Hälsingborg. Fru b-innan behagade ta plats!*

Bōrick|a (utt. som ssg.; även -i'-); -an, -or. Mindre vanl. Om hästkrake l. åsna samt om människor. Knappast zool. Glåpord. *Envis som en b-a. Om vi skulle låna oss en b-a å se på de där* om häst. *En rikti b-a. Den dumma b-an till karl därborta* Heidenstam. **Syn.** mulåsna, åsna.

Borner|a, -ade; -ing (ibl. med plur.). Skumma, pärla, fradga sig, frusa, bilda skum l. fradga, mussera. *Ölet b-ar.* **Bornȳr,** -en l. -n, [-er]. Abstr. o. konkr. Skummande; skum osv. *All b-en har gått av champagnen. Det är ingen b. på ölet.*

Bornera|d, -t. Inskränkt, dum; 'begränsad', 'kringbyggd'; (ibl. nära) uppblåst.

Borr (-å-); -en, -ar [l., särsk. fackligt, -et, =]. Såväl om små handb-ar som om stora b-maskiner (l. b-ar till dylika). **I.** Enkelt. **a**) *B-ar för sten. B-ar med skruvformigt skär. Endast smärre b-ar för trä och mjukare material kunna utan vidare direkt vridas för hand medelst ett vid b-ens övre ände anbragt handtag. B-ens (fram)matning* särsk. i fråga om borrmaskiner. **b**) Som neutr. *Alla sorters färdiga b. för b-maskiner. Att två av b-en äro hans ~.* **c**) Som sista ssgsled. *Trä-, metall-, berg-; spik-. harvpinns-, sprund-; hand-, luft-, bröst-; spets-, tapp-, skruv-, spiral-, stick-, drill-, centrum-, diamantborr.* **II.** Ssgr ansluta sig ofta även till verbet 'borra', o. somliga (som 'borrbrunn') huvudsakligen så. **Syn.** (ibl.:) drill, navare; (ibl. nära:) pryl, syl, håljärn.

— **Borrbord. -bricka** 'bröstbricka' (t. e. på enklare drillborr l. som man fäster på bröstet). **-brunn** rörbrunn, borrad brunn. **-bänk. -chuck.** Tekn. Borrfoder ('klämmuff') vari borren fästes i en borrmaskin l. i grövre borrverktyg. **-fel** t. e. i gevärspipa. **-fod|er.** Tekn. Jfr borrchuck. *Den i b-ret instuckna borren.* **-huvud.** Tekn. Fäste för borrstålen i en borrmaskin. **-hål. -makar|e,** -(e)n, -e. Borrsmed. **-maskin.** Tekn. *Bergb-er kunna vara antingen stötb-er eller vridb-er* b-er för sten. *B-er för trä och metall* äro antingen avsedda att borra hål i massivt gods ('b-er i vanl. bemärkelse') eller ock äro de *Arborrmaskiner,* även kallade *Cylinderb-er,* vilka brukas för att urborra o. utjämna redan befintliga cylindriska hål. *Elektrisk b.* t. e. för tandläkare. *Hand-, djup-, gevär-, trä-, metallb-er.* **-mjöl** det i borrhålet avlägsnade 'godset'. **-olja** för underlättande av borrning i järn, stål, koppar o. mässing. **-skaft.** Tekn. 'Bröstborr' med C-formad 'bygel', som vrides under tryck mot bröstet. **-smed;** -ja. **-spindel.** Tekn. Den rörliga delen av skruven i ett borrverktyg. *Borrens infästning i b-n.* **-spån** jfr borrmjöl. **-stål.** 1) Själva borrarna i en borrmaskin. *Innan han fick reda på b-en i snön.* 2) Om halvfabrikat. *Ihåligt b. samt alla sorters färdiga borr för borrmaskiner.* **Syn.** 1) borr(verktyg). **-sväng.** Tekn. Brukas mest för grövre metallpjäser, liknar ngt 'borrskaftet', är försett med skruv. *En b. och tre st. borr.* **-verktyg.** Ibl. = borrstål. **-vässnings-maskin.**

— **Borr|a,** -ade, -as; -are; -ning (med plur.); -ningsmaskin o. -ningsverktyg (oftare: 'borrmaskin o. borrverktyg'). **I.** Enkelt. 1) Egentl. **a**) *Gjutjärn och brons b-as torra. B-a (ett) hål (i, genom ngt). B-a bräder, kanoner, gevär(slopp). Slätb-ade mörsare. B-a en brunn. B-a efter vatten. Lätt att b-a i. B-a i trä, i järn.* **b**) *Järnhyvlare och b-are erhålla anställning. Han är styvaste b-arn på hela banan. Revolversvarvar, 34 mm. spindelb-ning.* 2) Friare. *B-a sin värja i ngn. B-a ett fartyg i sank. Det finns maskar som kunna b-a sig tvärt igenom en bräda.* 3) Bildl. *De ytterligt sönderslitna, b-ande grubbelsjuka dikterna. Hon b-ade huvudet i kudden för att ingen skulle höra, hur hon snyftade. B-a ögonen i ngn.* **II.** Ssgr. 1) 'Borrbrunn' m. fl. se under 'borr' ovan. 2) Formen *borrnings-* ersättes ofta av *borr-.* Dock t. e. *För underlättande av b-ningsarbetet begjutes borren ofta med några vätskor.* **Syn.** göra hål med en borr; genomborra; ibl. sticka. — **Borra (sig) igenom** o. genomborra, **in (sig)** l. sig in [ɯ], **(sig) ned** l. **ner** o. ned sig [ɯ], **sönder** ɯ, **upp** l. **opp** ɯ, **(sig) ut** ɯ.

Borr|e (-å-); -en, -ar. Mindre vanl. utom som sista ssgsled. 1) Sjöborre. 2) Ollonborre, barkborre o. d. skalbaggar. 3) Kardborre. *Ett annat sätt att på mekanisk väg avlägsna b-ar ur ull består däri att ullen införes mellan valsar, som krossa b-arna.* **Borravfall** till borre 3. **-plys,** -en, -er. En i yllefabriker använd plysmaskin som från ullen skall avlägsna kardborrar o. små frökapslar.

Borst (-å-); -et l. -en (även koll.), = [l. säll. -er]. **I.** Enkelt. 1) Mest hos svindjuren. B-en äro finare och mjukare än taggarna, men grövre än taglen och låta lätt klyva sig i spetsen. **a**) *Stryka nasse mot b-et l. b-en* det sista fattat antingen som sing. l. plur. *Där kom nu galten i vilt raseri, under det b-en stodo på ända. Svinborst. Styva, mjuka b.* **b**) *Ha hår som b., hår som står som b.* styvt, strävt, uppstående. *Gumman har långa b. på hakan. Mustaschborst.* **c**) *Resa b.* även om hundar, kattor osv. Uttr. brukas också bildl. *Borgarståndet, som rest b. mot hans snärtar* visat trots l. harm, morskat sig. 2) Bot. *Översta skärmfjället med förlängt, krökt b. Hakborst. Försedd med b.* 3) Märk hos en del ryggradslösa djur: *Känsel-, hörsel-, luktborst.* 4) Som handelsvara. Ofta koll. *Handdragen, äkta ren b. Mattsopare med 1:ma b. God b.* **II.** Ssgr. 'Borstbinderi' m. fl. som vanligen ansluta sig till 'borste' o. stå under detta, kunna ngn gång även ansluta sig hit. **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) tagel, (strävt) hår, ragg, strå; tagg, torn; fiber. — **Borstaktig. -artad. -besatt.** *Tätt b.* **-betäck|ning;** -t. **-bunt. -bärande.** Gärna bot. l. zool. *Ledade, b. bihang.* **-djur** mindre vanl. för 'svindjur'. **-formig**[1], -t. Mindre vanl. **-hårig** mest bot. **-knippe. -lik.** *Hos lägre, ryggradslösa djur (i synnerhet hos leddjuren) förekomma b-a bildningar, vilka fungera som känselborst, luktborst, hörselborst, simborst osv.* **-liknande. -ramskydd.** *B-et på spårvagnen fungerade ögonblickligt och effektivt* 1915. **-nejlika.** Dianthus barbatus.

— **Borst|a,** -ade, -as; -are; -erska; -ning (med plur.). **I.** Egentl. Mest trans. **1**) Om kläder, skodon o. d. *Å(r) mina kläder b-ade? Du behöver b-a dig; be Karin, så hjälper hon dig!* fattas oftast som gällande kläder. *Ni skulle sett, hur hatten såg ut; han hade inte märkt att han b-at den mot luggen. Kom ihåg att akta kängremmarna, när Hilma b-ar skorna! B-a dammet av ngn l. ngt. Har du gett dricks åt pojken som b-at (åt dig), åt b-arn?* **2**) Om hår o. d. *Kamma och b-a sig. B-a (sig i) håret. B-a mustascherna.* **3**) *B-a tänderna, naglarna.* **4**) Vid bad. *Ska det vara b-ning också? — Tack, endast frottering. B-a (sig) med rotborste.* **5**) Om silver, lampglas m. m. **II.** Friare o. bildl. Refl. **1**) Om hundar, kattor, svindjur osv. *B-a sig som katten, när den ser en hund.* **2**) Om människor osv. Ngt vard. *Det går inte an, att en sån spoling b-ar sig mot sin rektor. Det är inte värt, (att) du b-ar dig!* tillrättavisande. **Syn. I.** (ibl. nära:) putsa, (av)damma (ɯ), (upp)snygga (ɯ), stryka (över för att få bort), (av)sopa (ɯ), viska (bort ɯ); (av)feja (ɯ); skura, rengöra ɯ; frottera, (av)gnida (ɯ), gno; **II. 1**) resa borst(en), ibl. resa l. skjuta rygg; **2**) morska l. sturska sig, visa uppstudsighet l. trots, vara trotsig, (ibl. nära) visa tänderna. — **Borsta av ɯ, bort** [ɯ] t. e. damm från kläder, **opp** l. **upp ɯ, sönder ɯ, ut ɯ.** — **Borstbalkong** jfr piskbalkong. **-pojke. -rum.** *7 rum och kök, tambur, b., piskbalkong, badrum* 1915. **-vals.** Tekn. Kan även föras till 'borste'. *En annan b. utborstar den rena ullen från ∼.*

— **Borst|e,** -en, -ar. **1**) Egentl. *Grövre, finare, mjuka, hårda, tunna, cylindriska b-ar. Han såg ut, som om aldrig någon b-e varit i beröring med hans svarta kalufs. Klä(de)s-, hatt-, damm-, möbel-, madrass-, skräddar-; sko-, blank-; rykt-; hår-, mustasch-, rak-; sop-, rengörings-, golvdamm-, skur-, disk-, bon(ings)-, panel-, klosett-, spisel-, porslins-, silver-, lamp(glas)-, flask-, separators-; bak-; tand-, nagel-; bad-; målar-; rot-, tagelborste.* **2**) Friare. *Blommorna sitta tätt tillsammans i en vacker, lysande röd b-e.* **Syn.** (ibl. nära:) viska, kvast, (damm)vippa; pensel. — **Borstbindar|e,** -(e)n, -e; -verkstad. Kan ibl. även ansluta sig till 'borst'. *B-ens material är svinborst, gethår, tagel, grävlingshår, metalltråd, rishalm eller vissa växtfibrer o. d.* Märk uttr. *Svåra, ljuga, supa som en b-e.* **-binderi;** -arbete. Abstr. o. konkr. *B., ett yrke som visat sig lämpligt för blinda. Vid upphandling av korgmakeri- och b-arbeten.* **-garnityr.** *B., består av en hår- och en klädesborste, upphängda på en platta av finpolerat trä.* **-hängare.** *B. med hatt- och klädesborste.* **-korg.** *B. av flätad bast med genomträdda band.* **-käpp. -skaft. -trä** ämne till infattning av borstar. **-väska.** *B. av blekt, grovtrådigt hellinne för två borstar.* — **Borstig,** -t, -are; -het. **1**) *En grävlingsgumma med tre ungar, små b-a gråa tjockisar* Forsslund. *Strävt, b-t hår. Med kortklippt, b-t, rakt uppstående hår. B-a ögonbryn.* **2**) Bot. *Stjälken strävt b. Kanariegräset har starkt b. blomställning.* **3**) Bildl. Ngt vard. *Sade Nappe högljutt i b. ton och stannade* S. Dahlbäck. **Syn. 1**) borstlik(nande); (ibl. nära:) raggig, grovhårig, sträv o. utstående; **2**) borstbesatt; **3**) som 'borstar sig', trotsig.

Börˈt[1] se böra.

Boˈrt[2] (-å-); adv. o. interj. **I.** Enkelt. **1**) Adv.; komp. ibl. 'längre bort', superlativ 'längst b.' l. 'borterst'. *Långt b. från all ära och redlighet. Är det långt b. (härifrån)? Dit b. är det åtminstone en halvmil. Första huset längre b. Längre b. än så. Han måste b. (ur huset) och det i morgon dag. Jag vill b. från allt som sticker och sargar i det dagliga släpet. B. över haven.* Märk det vard. *Nu går det rent b. i tok (för mig)!* **2**) Interj. Både vard. (särsk. med prep. 'med') o. i högt. stil. *B. med tassarna! B. härifrån! B. ur min åsyn! B. med dig! Bort det!* åld. **II.** Ssgr. **1**) De flesta ssgr utgöras av verb med både fasta och fria former, och sådana nybildas också gärna vid behov. En mängd av dessa verb, där 'bort' har vanlig betydelse ('ur vägen', 'undan' osv.), utelämnas i det följande. **2**) I ssgr med prep. l. adv. kan ofta även senare leden uppbära huvudton; de särskrivas för övrigt ej sällan. **3**) Ssgr med subst. (frånräknat sådana på -ing) äro ganska sällsynta (bortfall, -färd, -gång, -komst, -tåg, -val, -väg); ssgr med adj. enstaka ('bortskyldig' o., om man så vill, de adjektiviska 'bortkommen' o. 'borttagen'). **Syn. I.** härifrån, hemifrån, fjärran, hän, ibl. fram l. ut; i väg, sin väg, undan; ibl. borta l. avlägset (liggande); 'adjö', farväl, 'försvinn', hädan, ur vägen; **II.** undan-, åt sidan, avsides, ibl. förlorad; (i)från-, av-, ut-; för-; i väg; ibl. illa.

— **Bortackorder|a** ɯ; -ing (med plur.). *B-a en tjänst, ett barn (på landet).* **-arbet|a** ɯ; -ning (med plur.). *B-a ett uttalsfel. Det bör du försöka a-a bort. Kan du nu bara a-a bort de skarpaste gula tonerna, blir tavlan bra.* **-arrender|a** ɯ; -ing (med plur.). **-auktioner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.).

-bjud|a ɯ; -ning (med plur.). Kan (särsk. i smtl.) upplösas även i part. perf. **1**) Egentl. *Vi ä b-na på middag till (l. i) prästgården kl. 5. B-en till middag hos landshövdingen. I kväll är jag bjuden bort till en kamrat, men i morgon kan jag komma.* **2**) Märk det vard., icke allm. brukade uttr. *Han ä inte b-en* inte dum, inte 'bortkommen'. **-bland|a** ɯ; -ning (med plur.). **1**) *Den hulpne studenten var ej bland dem, som b-ades i hopen, utan*

han lät några år senare rätt mycket tala om sig. **2)** Ngt vard., smtl. *Flere gånger hade han b-at bort brödernas utseende, bröderna med varann.* **3)** *Lyckas rätt grundligt b-a bort begreppen, saken för ngn. Att det här är fråga om något som behöver bortblandas och insockras.* Märk särsk. *B-a bort korten (för ngn).* **Syn. 1)** låta försvinna; **2)** förväxla; **3)** förvirra, 'vända l. slå bo'rt', bortvilla ɯ, förvilla, (ibl. nära:) vilseleda, leda på villospår. **-blås|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Fri form vanligast. **1)** *Just som han gick över Norrbro, kom en stormil och b-te bort papperen (för honom).* **2)** *B-a bort ett dammkorn (från ngns rockkrage).* **3)** *Ett tu tre b-te hatten bort (för honom).* **II.** Märk några bildliga, särsk. gärna i part. perf. o. därför i fast form, brukade uttr. som *Men om morgonen då hon vaknade, var all oro som b-t. Man sökte mördaren i en vecka och två, men han var som b-t* spårlöst försvunnen. **-bryt|a** ɯ; -ning (med plur.). *Du bör verkligen låta b-a bort den utskjutande delen av muren.* **-bränn|a** ɯ; -ing (med plur.). *B-a bort missprydande hår, vårtor (med lapis).* **-byt|a** ɯ; [-ning; ibl. med plur.]. **1)** *B-a bort hästen mot en ko. Med villkor, att den får b-as l. bytas bort mot en annan, när ny sändning kommer.* **2)** *Jag fick mitt paraply bortbytt på teatern i går. De ha bytt bort skedarna hos guldsmeden, tycks det* förväxlat. **3)** *B-ta barn* understuckna; jfr även bortbyting. **4)** Ngt vard.; ej allm. brukat. *Han är icke b.* 'bortkommen'. **Syn. 1)** utbyta ɯ; **2)** förväxla; **3)** (b-t:) understucken; troll(unge). **-byting,** -en, -ar. Särsk. om trollunge som 'de underjordiska' lagt i stället för det riktiga barnet. Även bildl. *En riktig b.* **-bär|a** ɯ; -(n)ing. Fri form vanligare. **-dalt|a** [ɯ], -as; -ning. Ldls. *Det är otrevligt med taxar hos gamla fruntimmer; di blir så lätt b-ade.* **Syn.** bortskämma ɯ, bortklema ɯ. **-damma** ɯ. **-dans|a** ɯ, -as. T. e. *D-a bort trötthet.* **-domn|a** ɯ; -ing (med plur.). *D-a bort i halvslummer. Även själssmärtor kunna småningom d-a bort och förglömmas. Min fot har d-at bort, är b-ad* 'sover'. *Det b-ande livet i dessa kalla dalar försakar alla lysande höstfärger.* **Syn.** (av)domna ɯ; sjunka i dvala, bli känslolös, ibl. stelna. **-drag|a** ɯ o. dra bort (säll. bortdra). Mest fri form. **1)** Intr. l. refl. *B-ande flyttfåglar, härmassor. Engelsmännen drogo (sig) nu bort från denna trakten, följda på avstånd av lurande rövarhorder.* **2)** Trans. **a)** *Dra bort kärran, är du snäll!* **b)** *Dra(ga) bort ngn från studierna.* **Syn. 1)** borttåga ɯ, (av)flytta, ge sig äv; **2) b)** bortlocka ɯ. **-driv|a** ɯ; -ning (med plur.). Mest fri form. **-dunst|a** ɯ; -ning (med plur.). **-dö** ɯ. Mest fri form. **I.** Mer egentl. **1)** *Dö bort från tre barn.* **2)** Om kroppsdelar (t. e. vid kallbrand). **3)** *Det är fara värt, att släkten dör b. med honom* sälls. för 'dör (ūt)'. *B-ende släkter, djurarter.* **4)** Bibl. *Dö b. från synden (för att leva i Kristus).* **II.** Bildl. **1)** *Vänstra foten har dött bort för mig, medan jag suttit* blivit utan känsel. **2)** *En sakta b-ende musik. Rösten dog bort i snyftningar.* **Syn. I. 1)** gm döden skiljas från; **3)** utdö ɯ; **II. 1)** (bort)domna ɯ; bli känslolös; **2)** försvinna ɯ, förklinga, avtaga ända till ohörbarhet; 'gå förlorad'.

-efter (l. -e'ft-); prep. Särskrivs även. *Ro b. stranden.* **-emot** (l. -emōt). Prep. o. adv. Särskrivs även. *När vi kommer b. udden, vänder vi. Han förmälde sig hava ordnat om en båtutfärd så där b. solnedgångstid* Gellerstedt. *Klockan tolv eller så b.* **Syn.** fram emot; inemot, bortåt. **-eskamoter|a;** -ing (med plur.). Borttrolla ɯ, låta försvinna, undansmussla ɯ.

-fall. *Ett gott medel mot b. av hår. B. av hel stavelse.* **-fall|a** ɯ. Fri form vanligare. *B-ande tänder. Därmed bortfaller det enda skälet för kollegiets bibehållande. Det händer ofta, att sista stavelsen f-er bort i dylika ord. Det har alldeles f-it bort för mig.* **Syn.** (ibl.:) falla, försvinna, undanröjas; ibl. falla ur minnet. **-fara** ɯ. Nästan alltid fri form utom i part. **-fjäs|a** ɯ; [-ning]. *B-ad av beundrande småstadslejon.* **-flytt|a** ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare. **I.** Trans. **1)** *F-a bort en stol, är du snäll, vi behöver bara två.* **2)** *Låta f-a bort sina möbler under sommaren för reparation.* **II.** Intr. *F-a b. från föräldrarna. Han bor inte här, han f-ade bort i förrgår, är b-ad (på annat håll) sen en månad.* **Syn. 1)** avlägsna, föra l. ta bo'rt; **2)** föra till annat ställe; **3)** byta bostad. **-frakta** ɯ. **1)** Bortföra. **2)** Sälls. för 'befrakta'. **-fraktare** sälls. för 'befraktare'. **-frys|a** ɯ; -as; -ning (med plur.). Nästan endast fri form. *Potatisen är bortfrusen, har frusit bort för dem i år.* Även trans. **- från-Rom-rörelsen** har på senare åren bragt skaror av österrikiska o. franska katoliker att övergå till protestantismen. **-frät|a** ɯ; -ning (med plur.). Sakligt l. personligt subj. **-fusk|a** ɯ, -as; -ning. *Saken kan lätt b-as, om man ej är försiktig. Det där har du f-at bort (för oss).* **-färd. 1)** *På, under b-en (från Sävstaholm till Tibble) var det olyckan skedde.* **2)** *Efter hans b.* **Syn. 1)** bortresa; **2)** avfärd; avresa. **-för|a** ɯ; -ing (med plur.). **1)** *Utan tillåtelse b-a l. föra bort jord från ett ställe. Låta f-a bort allt löst i huset. B-ing av annans egendom. Lyckas b-a ngt i säkerhet.* **2)** *B-a ngn i fångenskap. B-ande i hemlighet. B-as mot sin vilja. För bort karn!* **3)** *B-as av strömmen.* **Syn.** bortfrakta ɯ, bortköra ɯ, bortbära ɯ, bortforsla ɯ, avlägsna; ibl. bortröva ɯ. **-förklar|a** ɯ; -ing (med plur.). Fast form vanligast. *Du kan ändå icke b-a, att du befann dig där mitt i natten. Saken*

kan icke b-as. **Syn.** bortresonera, bortdisputera, komma ifrån ngt (gm att svänga sig).

-ge ɯ o. **-giv|a** ɯ; -givning. Mest fri form. *Det är ju inget att behålla, det kan du ge bort åt mig! Ge bort allt vad man äger och har. Ge bort ngt i present. Mitt hjärta är redan bortgivet.* **Syn.** bortskänka ɯ.

-gift|a ɯ. *B. mot sin vilja. G-a bort sin dotter* ofta 'ställa till bröllop för'.

-glöm|ma ɯ. *En b-d 1600-talsdiktare. Glöm inte b. att ~! Har du redan g-t bort ditt löfte?* **Syn.** se glömma.

-gå ɯ. Mest fri form. **I.** Mer egentl. **1)** *Vill du gå bort i andra ändan av salen en stund; jag har en sak att tala med pappa om. Ropa efter de b-ende. Gå bort från hemmet, ur tjänsten, till sina sysslor. Gå inte b. ifrån mig! Men just vid b-endet vände han sig om och sade ~.* Ibl. skilt även i perf. part. *Han är redan gången bort.* **2)** Endast fri form. **a)** *I kväll hoppas jag slippa gå b. Vi ska gå b. på middag om en stund.* **b)** *Gå b. sig (i skogen)* gå vilse. **II.** Mer bildl. **1)** *En fläck som icke går bort* även rent bildl. *Kom bara, innan snön gått bort (från fjällen)!* **2)** *Hans kalla blick går aldrig b. ur mitt minne.* **3)** *B-ngna släkten. När vi gamla gått bort. Med döden b. Sörja en b-ngen (främde).* **Syn. I. 1)** gå, avlägsna sig, försvinna, ibl. lämna; **2)** ibl. vara bortbjuden, gå på bjudning; **II. 1)** gå ur; **3)** dö, avlida, lämna detta jordiska.

-gång, -en. Ofta om döden. *Vid hans b. [ur tiden].* **Syn.** ibl. frånfälle, död.

-hugg|a ɯ; -ning (med plur.).

-hyr|a ɯ; -ning (med plur.). Uthyra ɯ.

-ifrån, adv. o. prep. Särskrivs även. *Kommer du långt b.? B. vassruggen hördes prassel som av kavande och flaxande andungar.*

-igenom, adv. o. prep. Ngt vard. l. ibl. skönl. Särskrivs även. *Det gick som ett mummel av missnöje b. lederna.*

-ila ɯ, skönl. **-jag|a** ɯ; [-ning]. **1)** Trans. *B-a l. jaga bort flugor. B-a bekymren.* **2)** Intr. *J-a bort för lösa tyglar* spränga l. ila bort.

-kalla ɯ. **-kast|a** ɯ; [-ning]. Fri form vanligare. **1)** *Det är ju ruttet, k-a bort det! Och så hittades den på sophögen bland b-at skräp.* I spel *B-ade kort* som man ej 'behåller', kastkort. **2)** *B-ade bokstäver.* **3)** *I förtvivlan över föräldrarnas hårdhet k-ade hon bort sig till första bästa ungherre som anhöll om hennes hand.* **4)** *Det är ju b-ad möda, b-ade pengar!* (för)spilld(a). *Det vore (alldeles) b-at (på honom)* lönar sig inte (alls med honom). *Alla förmaningar voro (som) b-ade på honom.* **Syn. 1)** undanslänga ɯ, bortvräka ɯ, undankasta ɯ (i en vrå); **2)** utstöta, bortlämna ɯ; **3)** kasta sig i armarna (på), förspilla sin lycka l. tillspillogiva sig gm att överlämna sig åt; **4)** (för)spilla.

-kel|a ɯ, -as; -ning. *Den modärna b-ningsmetoden i skolorna som ger barnen pepparkakor i stället för fast föda.*

-klem|a ɯ, -as. *Han är ett b-at barn, som har behov av ömhet och medkänsla.*

-klipp|a ɯ; -ning (med plur.).

-kollr|a ɯ, -as. *Flickan blev b-ad av studenter. Tills han k-at bort bondens vackraste dotter. Jag tror, jag är alldeles b-ad i dag; jag gör allting på tok.* **Syn.** förvirra, förvrida huvudet på; (b-ad:) konfys, vriden, virrig.

-komm|a ɯ. Fast form sälls. utom i part. perf. (jfr även följ.). *Det får antecknas som b-et. K-a bort i flyttningen.* Märk t. e. om sjömän *De kommo b. i sista stormen.*

-kom|men, -met, -nare; -menhet. **1)** *Känna sig b-men som en blyg skolyngling. Jag glömmer aldrig min känsla av b-menhet, när ~.* **2)** Märk särsk. nekade uttr. som *I köket, i hushållet var hon minsann inte b-men.* **Syn. 1)** icke hemma(stadd), främmande, förvirrad, förlägen, blyg; **2)** dum, opraktisk, tafatt.

-komst, -en. Sälls.

-krångl|a ɯ, -as; [-ing]. *Nu ska du inte försöka k-a bort saken (för mig). Lyckas k-a sig bort.*

-kurs|a ɯ; [-ning]. Vard.; mest fri form. **Syn.** sälja bort ɯ (billigt).

-kör|a ɯ; -ning (med plur.). Fri form vanligare, särsk. i bet. 1. **1)** *K-a bort stenar från åkern.* **2)** *K-a bort ngn (ur sin tjänst). B-d på det ena stället efter det andra, dök han slutligen upp som biografspelman i Växjö.* **Syn. 1)** bortföra ɯ, bortforsla ɯ; **2)** bortjaga ɯ.

-lemn|a ɯ l. **-lämn|a** ɯ; -ing. **1)** *L-a bort tvätt, kläder att tvättas, kläder till tvätt. L-a bort ngt till lagning.* **2)** *En paragraf är här b-ad* mindre vanl. för '(avsiktligt) utelämnad' l. ibl. 'överhoppad, uteglömd, bortglömd'.

-lott|a ɯ; -are; -ning (med plur.). *Få tillstånd att l-a bort ett virkat täcke. B-ning av tavlor för betäckande av kostnader för en utställning.*

-lov|a ɯ. Märk *L-a inte bort er till torsdan, för då ska ni komma och äta kväll hos oss! Pressen kan du inte få, den är b-ad åt Mellins för länge sen.*

-lån. Sälls. *Icke avsedd till b.*

-lån|a ɯ; -ing (med plur.).

-lägg|a ɯ; -ning (ibl. med plur.). Fri form vanligare. **1)** *L. bort cigarren och kom och språka med oss! Han lade bort boken och började fundera.* **2)** *Om du kunde l-a bort att stamma, när du ska berätta ngt! L-a bort sina ovanor. Bortlagda kostymer. Maskinisten (har bortlagt sin sävlighet, talar livligt och obesvärat)* Strindberg (scenanvisning). Märk uttr. *Det är bortlagt numera* brukas inte längre. **3)** *L-a b. titlarna (med ngn). Titelb-ningar.* **Syn. 1)** lägga ifrån sig; **2)** sluta u'pp med, ibl. avskaffa, göra sig fri från, överge; **3)** föreslå brorskål, dricka duskål med.

-lämna se -lemna.

-marsch; -era ɯ. *Vid b-en spelade musiken de gamla kända melodierna. M-era b. under sång.*

-mot|a ɯ; -ning (med plur.). Ngt vard. även med personobj.

-nöt|a ɯ; -ning (med plur.). *Förgyllningen är alldeles b-t (på ena sidan).*

-om (som adv. ngn

gång -o'm); -havs (adv.); -havsländer. Prep. o. adv. *B. bergen. Berget där b. Våra landsmän b-havs.* Märk *B. all ära och redlighet.* **Syn.** hinsides (åld.), på andra sidan (om); ibl. förbi l. över. **-plottr|a** ɯ, -as; -ing (med plur.). Även bildl. *P-a bort sig på småsaker.*

-rak|a ɯ; -ning. *R-a b. mustascherna.* **-rens|a** ɯ; -ning (med plur.). *R-a bort ogräs (från rabatterna).* Även bildl. *B-andet av dessa smygskyttar är en tidsfråga.* **-res|a**[1], -an, -or (bet. 2). **1)** *På, under b-n.* **2)** *Före hans b-a.* **Syn. 1)** bortväg, bortfärd; **2)** avresa. **-res|a**[2] ɯ. Nästan endast fri form. Dock *Han är ofta b-t vid den tiden. B-t i enskilda angelägenheter.* **-resoner|a** ɯ, -as; [-ing]. *En sak som icke kan b-as.* **-rinn|a** ɯ. Märk bl. a. *Tiden r-er bort för oss här i ödemarken* förflyter utan att ngt göres, utan nytta. *Ormen r-er bort* mindre vanl. **-riv|a** ɯ; -ning (med plur.). *B-na blad i en anteckningsbok.* **-rost|a** ɯ; -ning. *Halvt b-ade beslag.* **-rus|a** ɯ; -ning (med plur.). **-ryck|a** ɯ; -ning (med plur.). Märk. särsk. *B-t i sina bästa år* av döden. *R-as bort i blomman av sin ålder.* **-räkn|a** ɯ; -ing (med plur.). *B-at intendenten, b-as lektorn l. om vi b-ar l. r-ar bort dig, ä alla över 40 år.* **Syn.** icke (med)räkna (ɯ), (b-at:) oavsett, oberäknat, om man inte räknar, bortsett från. **-röj|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). Ibl. 'borttrödja'. *B-ning av skräpande underskog. B-a alla hinder* ofta bildl.

-schackr|a ɯ; -ing (med plur.). **-schas|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a bort hönsen från rabatterna, ur trädgården, katten från fågelburen. Jag och Kep ha s-at bort flugorna, så att de inte skulle sätta sig på er.* **-se** ɯ, -s. **1)** Egentl. Blott fri form. *Du får se bort ett slag, tills jag får det i ordning!* **2)** Bildl. Fast l. fri form. *Att flickan blivit olämpligt uppfostrad, är något som man icke får b. från. Bortsett från ett par småfel var översättningen briljant. Med b-ende från* ~ skr. **Syn. 2)** (b-tt:) frånsett, oavsett. **-sink|a** ɯ, -as; [-ning]. *Vi hava ingen tid att s-a bort.* **-skaff|a** ɯ; [-ning]. **-skjut|a** ɯ; -ning. Två ord. **I.** *S-a bort sitt krut* även bildl. **II.** *S-a bort sin stol och resa sig från bordet. Han sköt b. den utsträckta handen. B-a alla sorgliga tankar.* **-skott|a** ɯ; -ning (med plur.). T. e. snön från taken. **-skrap|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a b. ngt med (en) kniv.* **-skrämma** ɯ. **-skyldig.** Mest smtl. *Hur mycket (av summan) är du b.?* **-skymma** ɯ. **1)** Egentl. *S. bort solen, utsikten för ngn.* **2)** Bildl. Ofta fast form. *Men dessa undantag kunna icke b. det faktum att* ~. *Leva en bondes bortskymda och lyckliga liv.* **-skäm|ma** ɯ; -dhet. Mest fri form. Part. perf. ofta adjektiviskt med gradformer. *B-dare ungar än pastorns fanns inte i socknen. B-d av allmänheten. B-d med alltför mycken lycka. B-d med god mat.* **Syn.** (b-d:) illa uppfostrad, icke tillräckligt tuktad; bortklemad, fördärvad, ibl. demoraliserad. **-skänk|a** ɯ; [-ning]. *S-a bort sitt hjärta (åt ngn).* Märk att även i perf. part. fri form träffas *Tiotusen s-ta bort utan vidare.* **-skär|a** ɯ; -ning l. -ing (med plur.). **-slagning,** -en, -ar. T. e. på auktion o. i krocketspel. **-slarv|a** ɯ, -as. **-slump|a** ɯ; -ning (med plur.). *Ett parti billiga koftkostymer b-as. S-a bort l. b-a ngt till inköpspris. B-as under hand.* **Syn.** sälja i slump l. för slumppris.

-slut|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Handels. Avsluta överenskommelse om försäljning av ett parti varor. **-slå** ɯ; -slagning (se ovan). Fri form övervägande, och detta särsk. i bet. 4. Märk bl. a. **1)** *S. bort ett klot för ngn.* **2)** *S. bort ölet, det har surnat!* **3)** *Tavlan, en målning av Ekström, bortslogs för 500 kronor.* **4)** *S. bort all oro, alla jäktande bekymmer. B. l. slå bort ngt med (ett) skämt.* **Syn. 1)** undandriva ɯ; **2)** borthälla ɯ; slå l. hälla ut; **3)** gm klubbslag befästa vem som stannat för högsta budet (på auktion); **4)** förjaga, bortjaga ɯ, fördriva, skaka av sig, skjuta undan ɯ tanken på, söka få bo'rt intrycket av. **-slös|a** ɯ; [-ning]. *Rikedomen, den är b-ad för länge sen.* **-smussl|a** ɯ; -ing. **-smält|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). Fri form vanligare. **1)** *Snön s-er bort (från bergen), allt vad den hinner.* **2)** Trans. *S-a bort stearinfläckar på en rock.* **3)** *S-a bort i tårar.* **4)** *Förmögenheten s-e bort l. b-e med förbluffande hast, så fort Lars-Fredrik fått hand om den. S-a b. som smör i solen.* **Syn. 3)** upplösas; **4)** försvinna, minska(s). **-snatt|a** ɯ; -ning (med plur.). *Andra myrgäster s-a bort deras [myrornas] näring och* ~. **-sop|a** ɯ; [-ning]. Även bildl. *B-a spåren av den lilla eldsolyckan. Som b-ad (från jorden).* **-sorter|a** ɯ; -ing (med plur.). *Riksbanken b-ar från inkommande silvermynt det norska och danska, vilket ej vidare utsläppes i rörelse.* **-spel.** 'Avspel', spel som gått runt utan att ngn tagit upp o. som sålunda kan avföras. T. e. i 'mas'. *Göra b. Blev det b.?* **-spel|a** ɯ; -ning. *Spela bort ett säkert spel.* **-spola** ɯ; (-ning). **-spring|a** ɯ. Fast form mindre vanl., dock t. e. i annonser: *En hund av stövarras, brun med vit bringa, bortsprang häromdagen från* ~. **-spräng|a** ɯ; -ning (med plur.). Två ord. **I.** Trans. *S-a bort ett klippstycke.* **II.** Intr. *Efter fullgjort värv s-de skaran åter bort i natten.* **-stöt|a** ɯ; -ning. Även bildl. *B-t av sina vänner, ur vänkretsen.* **-svämm|a** ɯ. Mindre vanl. *Emedan en järnvägsbro s-ades bort i juni.* **-sätt|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). Märk bl. a. **1)** *S-a bort en sak* så att man ej får tag i den. **2)** *Varvid ofta en formlig auktion äger rum och skiftena [i den utstämplade*

skogen] »*bortsättas*» *till den som antager bolagets körpriser.* **3**) *S-a bort en skuta* sätta den på grund (så att den går förlorad). **4**) *S-a bort hela eftermiddagen på (att leta efter) ngt.* **Syn.** ibl. fördärva, förspilla.

-ta ɯ l. **-ta|ga** ɯ; -gning. Fri form vanligare. *Får jag ta bort (maten)? En kula tog bort armen på honom. Ta bort fläckar ur en kostym* ta ut. *Fläckar b-gas bäst med ~. Du får försöka ta bort det med gummi. Döden, pesten borttog i somliga byar halva befolkningen. Henne tar ingen b.* enleverar l. d. *Söka ta bort det obehagliga intrycket av ngt. Ta bort livsglädjen från ngn. Middagståget är borttaget i år, det var synd!* **-tagen;** -het. Åld.; bildl. **Syn.** lam, förlamad (gm slaganfall), rörd av slag. **-tapp|a** ɯ; -ning (till I). Två ord. **I.** Avtappa ɯ; urtappa ɯ. *T-a bort en del av karets innehåll.* **II.** Förlora. *Klockan t-ade jag bort i våras. Ett b-at får* ofta bildl. *T-a bort sig i vilda skogen* komma vilse. *T-a bort sig i de beniga utläggningarna* förlora sammanhanget. **-tass|a** ɯ. Mest fri form. *Jag hörde två stora fötter t-a bort.* **-testamenter|a** ɯ; -ing (med plur.). *T-a bort halva förmögenheten.* **-ting|a** ɯ; -ning (med plur.). *T-a inte bort dig för l. till nästa vecka, Anders, för vi ville ha hjälp med grävning i trägården då. B-ad veckor i förväg* både om sak o. person. **-tork|a** ɯ; -ning. Fri form vanligare. Trans. l. intr. *T-a bort här, Putte spillde mjölk på bordet! B-a tårarna. Gräsmattorna lågo gula och b-ade, längtande efter en droppe regn. Bäcken i Nordanlund hade i det närmaste t-at b., var nästan b-ad.* **Syn.** upptorka ɯ, avtorka ɯ; förtorka, uttorka ɯ; förtvina. **-trån|a** ɯ; -ing. **-tvin|a** ɯ; [-ing]. Mest skr.; ibl. åld. **1**) *Hon sträckte ut sin vänstra hand, den högra var b-ad.* **2**) *T-a b. av hemlängtan.* **Syn. 1**) förtvina, bli lam; **2**) borttråna ɯ, borttyna ɯ, borttäras ɯ. **-tåg.** Mindre vanl. *Vid b-et kvarlämnades 10 man att ombesörja bevakningen under dagen.* **Syn.** borttågande, avtåg. **-tär|a** ɯ. Mest i pass. *T-a bort all livskraft. B-d av grämelse. Halvt b-da fingrar och tår.* **Syn.** ta bort; (b-as:) förtäras; förtvina, förlama; utmärgla.

-val; -srätt; -sämne. Om skolfhdn. *B. av ämnen. I fråga om ämnena kristendom och modersmål är b. enligt läroverksstadgan icke medgivet. B-sämnen* ämnen som kunna bortväljas. *B-srätten började tillämpas först höstterminen 1908.* **-vikt.** Vad som bortgår vid vägning (t. e. av mjöl). *Med därav följande ökad b.* **-vill|a** ɯ. Fri form vanligare. *V-a bort ngn med snärjande frågor. V-a bort sig i skogen.* **Syn.** förvilla; (refl.:) komma l. gå vilse. **-vis|a** ɯ; -ning (med plur.). Även bildl. *V-a bort alla oroande gyckelbilder.* **Syn.** ibl. avlägsna. **-vissna** ɯ även bildl. **-väg.** Mest med prep. i best. form. *På b-en* bortresan. **-väg|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsförlust. Märk *Förhindrande av större b-ningar* större förluster vid utvägning (av varor). **-välj|a** ɯ. Jfr bortval. *B-a ett (skol)ämne. Redogörelse angående bortvalda ämnen i tredje och fjärde ringarna. I tredje ringen har bortvalts latin av 27 latinare.* **-vält|a** ɯ; -ning (med plur.). **-vältr|a** ɯ; -ing (med plur.). **-vänd|a** ɯ; -ning (nästan endast till 2; med plur.). **1**) Mest fri form. *V-a bort sitt ansikte. Med b. blick. V-a sig bort ifrån ngn* även bildl.: ej längre vara nådig osv. *Med avsky v-a sig bort från ngt.* **2**) Nästan endast fri form. *Doktorn ska då alltid v-a bort allt vad man säger! V-a bort synen på ngn.* **Syn. 2**) förvända, förtyda, vrida bo'rt, ge annan mening.

-åt (l. -åt). Prep. o. adv. **I.** Prep. **1**) *Stället lär ligga b. Jakobsberg (till). Vi gå väl b. Långtibble så länge.* **2**) *Hon är väl b. 20 år.* **II.** Adv. **1**) *Han gick nyss dit b.* **2**) *Tretti kronor eller så b. ville han offra på saken. Tio man eller där b. En tid b. bodde de nu i lugn på landet.* **Syn. 1**) ibl. åt ~ till; **2**) ibl. vid pass, omkring, ungefär; ibl. framåt. **-ända.** *Östra b-n.* **-öd|a** ɯ; -ning. Ofta bildl. *Öda bort sin ungdom på ngt, på att ~.* **-ödsl|a** ɯ; -ing. Även bildl. **-över** (l. -över). Prep. o. adv. Särskrivs även. *Kan man ro dit b. på en timme? B. skogen.*

— **Borta** (-å-); komp. ibl. 'längre bort', superl. 'längst bort(a)' l. 'borterst' (jfr detta). **I.** Mer egentl. **1**) Rum. *Där b., där du ser den vita byggnaden mellan almarna, bor min mormor. Långt b. på ett litet gods i Dalarna. Här b. i obygden bli vintrarna långa.* **2**) Ngt friare. **a**) *B. bra, men hemma bäst. Mot deras uppförande b. var inget att anmärka, men stackare den, som skulle hålla reda på dem hemma. Han var b. på förrättning. Han har varit b. (från hemmet, från l. ur landet) nu i sex år. När katten är b.* **b**) *Hålla sig b. (från).* **c**) *Di ä b. för längesen! B. för alltid.* **d**) Ibl. om tid. *Dagen för avresan var nu inte långt b.* **e**) *Men klockan var och förblev b. Är fläcken b. nu? Sömnen är alldeles b.* överger mig alldeles. **f**) *Och vips, b. var han! B. ur öga, b. ur sinne.* **II.** Bildl. **1**) *Blicken svärmisk och b.* Levertin. *Försök inte att tala till honom, han är alldeles b. (från, för världen).* **2**) Ngt vard. *I sådant ä(r) han alldeles b.* **3**) Vard. *Men hon va(r) alldeles b., hon hade slagit tinningen i lyktstolpen.* **4**) *Skulle antagligen känna sig ganska b., om de hux flux flyttades in i ~.* **Syn. I. 1**) ibl. bort; (ibl. nära:) i fjärran; ibl. framme, längre fram l. d.; **2**) icke hemma, utomhus, utgången, ute, bortrest; hos främmande l. andra; frånvarande; försvunnen, icke tillfinnandes, ibl. (puts)väck, avlägsnad; förlorad; ibl. död; avlägsen; **II. 1**) 'frånvarande', 'drömmande';

2) okunnig, icke hemma (i); **3**) utan sans, medvetslös; **4**) främmande, bortkommen. — **Bortavarande.** *20 år, sedan den b. veterligen var i livet.* — **Bortovaro,** -n. Ngn gång 'bortavaro'. *Efter en längre tids bortovaro.* **Syn.** frånvaro (från hemmet, landet o. d.). — **Borterst,** adv. Väl blott i egentl. bet. (rumsbet.); vanligare är 'längst bort(a)'. *B. i vrån en välta ungar.* **Bortersta,** best. superl. *I b. hörnet av stugan. De b. topparna voro ännu belysta. Ända mot b. tider* Levertin. **Bortre,** oböjl. komp. *B. Indien. Den b. (l. bortersta) av de samtalande är excellensen.*

Bosch[1] (-å-); [-et]. Vard. *Vad därutöver är, det är bara b.! Att det hela var b. Gå ut och spisa något b. till natten* Heidenstam. **Syn.** skräp, 'smörja', strunt. **Bosch**[2] (-å-); interj. Vard. *Åka på velociped »Mälaren runt» — bosch! Nej tacka vet vi gå samma sträcka. Bosch, bosch — tror du bönder tänka så?* Alb. Engström. **Syn.** usch!, fy (sånt skräp)!, prat!

Bosch[3] se boch.

Boschman se buschman.

Boskap (av många utt. med kort -o-); -en; -savel; -sbroms ('fäbroms', Tabanus bovinus, vår största o. vanligaste broms); -sdrift; -shandlare; -spest (kreaturspest); -spremiering; -sskötare; -sskötsel; -sägare. B. innefattar oftast blott 'nötboskap, nötkreatur' (mindre ofta därjämte hästar); ibl. inräknas även 'småboskap' (dvs. får, getter, svin). Zool. avser 'b-sdjur' (Pecora) en avdelning idisslare (nästan alltid hornbärande), som innefattar nötdjur (med underordningen 'nötkreatur'), hjortdjur o. giraffdjur. **I.** Enkelt. **1**) *Valla b(-en). Driva b-en hem. Uppföda b. Stora hjordar av (tam)boskap. Vildb-ens första övergång i människans tjänst skedde sannolikt i Asien för minst 10,000 år sedan.* **2**) Om nötkreatursraser. *Kullig, hornlös, korthornad b. Rödbrokig svensk b. Svartbrokig svensk låglandsboskap. Fjällboskap.* **3**) Bildl. l. i jämförelser. *Låta sig fösas som b. Rösta som b. Valboskap.* **II.** Ssgr. *Småländska b-sdrifter. B-spesten har veterligen icke förekommit i vårt land. Idka b-sskötsel.* **Syn.** (nöt)kreatur, nöt(boskap), ibl. kor o. oxar; ibl. djuren (på en gård), kreatursbesättning; ibl. fä; ibl. (nöt)boskapsras.

Boss[1] (-å-); -et; -fläkt (lant.); -hög; -korg; -sål (lant.; på kastmaskin). *Blandat med agnar kan b-et användas till foder. Svett och sot och b. Samla ihop så mycket b. och gräs, som du kan bära! Bland halmbosset på logen. B-fläktar med kullager, passande till alla sorters tröskverk.* **Syn.** 'skävor', 'rafs', skräp l. avfall efter halm l. hö, (agnar o.) söndertröskad halm, söndersmulade halmdelar efter tröskning; (ibl. nära) strö. — **Bossig,** -t, -are. Full med boss.

Boss[2], -en, -ar; -regemente; -välde. Ledare av ett partis valrörelse. Ordet förekommer i Nord. Familjebok[2] år 1905. **I.** Enkelt. *Tal. [dr Höglund] erinrade sig, att han en gång i november 1915 talat om att det fanns de, som önskade partiväsendet utvecklat så, att varje parti bestode av en klick och en klack, en klick av b-ar och en klack av klackörer, som i vått och torrt följa b-arna. »Valb-ar» nu och förr i tiden. I Amerika, där partib-arna blivit valens och folkets herrar och mästare i följd av valmetodernas utbildning.* **II.** Ssgr. *Detta fördärvliga b-regemente. Att tendenser till b-välde förefinnas inom alla partier ~. Animositeten en följd av hans angrepp mot »b-väldet»?* **Syn.** valledare, val- l. partiboss, 'valmakare', övervalman, (ibl. nära) inpiskare.

Bōstad, -en, bostäder. Första ledens anslutning till verbet 'bo' tänker man väl vanl. ej på. **1**) Konkretast. Negrernas skärmar av bark och lövruskor, som ge skydd åt elden o. åt de vilande, äro alltför enkla för att benämnas 'bostäder'. Den äldsta formen av b. är väl grottan o. därnäst tältet o. blockhuset, senare kommo kojor med pålar o. småningom fackverksbyggnader. *Själva b-en är välbelägen, ej långt från sjö och i kanten av en liten skogsdunge. En arbetarfamiljs b. bör innehålla rum, kök, förrum, skafferi, klosett, källare och vindsavdelning samt del i tvätthus och torkvind. Kvarter med tätt sammanpackade bostäder för arbetare, s. k. arbetarkvarter. Uppföra bostäder åt sina arbetare. Tillsyn över bostäder. Fuktiga b. Utdömande av osunda, av hälsovådliga bostäder. En knappt människovärdig b. Allmoge-, arbetar-, privat-, disponent-; sommar-, vinter-, källarbostad.* **2**) Friare o. bildl. *Ha sin b. på landet, hos en svåger. Söka sig nya bostäder. Ta sin b. hos ~. Tillfällig b. Upplåtas till b. Ofta byta b. Ha fri b. Vara utan b. Är han inte på kontoret, så sök honom i b-en* hemma. *Anknytning till b-en* om kontorstelefon. *B. obekant.* **Syn.** boning(splats), hem(vist), (rätt nära stå:) vistelse(ort), (fast) uppehåll(sort), (bostads)lägenhet, rum o. kök, våning, ibl. boplats, residens, sätesbyggning (lagt.), corps de logis, (själva) boningshus(et). — **Bostadsadress. -band.** Består däri, att man för att vara politiskt röstberättigad på en ort måste sedan viss tid ha varit där bosatt l. mantalsskriven. **Syn.** bostadsstreck. **-bolag. -boställe.** Ämb. Avser endast att bereda fri bostad (ɔ(jordbruksboställe, som även ger del av lön). **-brist.** *Under höggradig b.* **-form.** *Grottorna som b.* **-fråga(n). -förening.** Kan bygga själv l. ock endast lämna lån åt medlemmarna. *Lån till b-ar.* **-förmån.** *B. bör omnämnas i uppgift å beskattningsbara inkomster* Postboken 1915. **-hus.**

-inspek|tion; -tör; -tris. *B-trisen fröken Hildur Ottelin.* **-knapphet. -läge.** *Medelstort, modärnt hus med fint b. å Östermalm.* **-lägenhet. -nöd.** »*B-ens*» *olyckliga följder.* **-streck** se bostadsband. **-telefon** t. i bostaden (ɔ(affärs- l. kontorstelefon). **-tillgång.** *Stor minskning i b-en.* **-uppgift.** *Lämna b.* **-våning.** — **Boställe** se d. o.

Bo'ston (båstånn; akut); den-kön; -vals. **1**) En dans i mycket långsam valstakt, som på de två sista årtiondena kommit på modet; även om musiken därtill. **2**) Ett äldre om 'vist' ngt erinnande kortspel.

Boställ|e; -shus; -s(inne)havare; -sjord; -sordning; -srum; -sskog; -svåning. Ofta lagt. Om kronans, kommuners, bolags osv. b-en. B-e avser antingen att enbart bereda innehavaren förmånen av fri bostad ('bostadsb-en') l. ock att därjämte gm inkomst av jordbruk ge innehavaren del av lön ('jordbruksb-en'). B-shavarens dispositionsrätt över det av honom anvisade b-et är inskränkt till nyttjanderätten. **I.** Märk bl. a. *Jordbruksb-ena* ha sen gammalt indelats i civila, militära o. ecklesiastika b-en. **a**) *De civila och de militära b-ena* äro numer indragna till kronan med undantag av en del 'länsmansb-en'. *Ett f. d. häradsskrivar-, f. d. översteb-e.* **b**) *Ecklesiastika b-en.* Enligt löneregleringen för prästerskapet o. den ecklesiastika b-sordningen (bägge av 9 dec. 1910) uppdelas de gamla prästgårdarna i dels 'bostadsb-e' (= prästgården), dels löneb-e, som då utgör den övriga delen. Denna skall utarrenderas o. inkomsten gå i första rummet till b-shavarens lön o., om överskott uppstår (ss. där större b-sskogar finnas samt ofta i Skåne), till löneregleringsfonden. *Till löneb-en räknas annex-, stom- och mensalhemman, tidigare även kallade löningshemman.* **II.** Exempel. *Till tjänsten hör även b-e. Med tjänsten är förenat b-e. Vanvård av b-e. Utöver b-ets virkesbehov. Åt vissa ämbetsmän skola kommunerna anskaffa (bostads)b-en. Utarrenderade b-en. Har han b-svåning?* ofta om enskild tjänsteman. *Kyrkoherde-, klockar-; landshövdinge-; jägmästar-, rektorsb-e.* **Syn.** fastighet avsedd att lämna innehavaren fri bostad; ibl. fri bostad; ibl. boställsvåning.

Bot[1], -en, [-ar l. böter]. Folkligt; eljest mindre allm. känt. *Hon höll på att sätta en b. på minsta pojkens byxor. Medan jag väntade på att han skulle sätta en b. på en av mina kängor* Alb. Engström. **Syn.** lapp, klut, lagat (isytt) ställe på kläder osv. — **Bot|a**[1], -ade, -as; -are (t. e. i det åld. 'kittelb-are'). Folkligt; eljest icke allm. känt. Lappa, laga, flicka.

Bot[2], -en. **I.** Enkelt. Bet. i det hela skarpt skilda. **1**) Botemedel, hjälp o. d. **a**) Mer egentl. Om sjukdomar. *Söka b. hos läkare (för en åkomma). Få b. för (sin) tandvärk. Vet du någon (säker) b. mot tandvärk? Stammare kunna få varaktig b.* Ngt friare. *B. mot, för själens lidanden. Mot hjärtats sjukdom finnes ingen b.* **b**) 'Bildl.' Om missfhdn osv. En del fraser kunna även brukas i bet. I 1 a. *Söka b., där man tagit sot. Skaffa, finna b. för ~. Här behövs snar b. Råda b. för l. på (ett missförhållande, ett ont, en brist osv.). Det ska vi nog ge honom b. för! Dumhet och högfärd finns det ingen b. för.* **2**) Bibl. bet. **a**) Allmännare. *Göra, (ut)lova b. och bättring* även friare. **b**) I den katolska kyrkan är b-en ett sakrament som innefattar tre delar: hjärtats förkrosselse, munnens bekännelse o. tillfyllestgörelse gm goda verk (satisfaktion); där lägges alltså stor vikt vid 'yttre botgöring'. För protestanterna är b-en icke något sakrament; för dem består b-en i ånger o. tro; de goda gärningarna bli endast trons nödvändiga frukter, ej villkor för syndaförlåtelsen. *Ålägga (kyrklig) b.* hos de äldsta kristna, hos katolikerna l. långt in i nyare tid även hos oss (näml. om kyrkoplikten). *I överensstämmelse med dessa grundsatser utövades b-en i den äldsta kristna kyrkan. B-en urartade sålunda till en yttre verkhelighet och upphöjdes slutligen (på kyrkomötet i Florens 1439) till ett sakrament. Göra, undergå b. Fri från b. Såsom b. för ~. Kyrkob-en kunde [hos katolikerna] till och med utföras av en annan i den felandes ställe.* **3**) Lagt., åld. **a**) *Minsta b. vare fem riksdaler riksmynt* åld. parti av strafflagen. *Högsta b.* enl. strafflagen i regel 500 kr. *Vid b. av 2—20 kr. förbjudes att ~* numer sälls. för 'vid vite av'. **b**) Märk särsk. med mer abstr. bet. *Eller i ena b. att hållas till straffarbete i 7 år* vid sammanräkning av straff för flera förbrytelser, numer sälls. för 'eller tillhopa' (om straff av samma art) l. 'sammanlagt' (om straff av olika art). **II.** Ssgr ha nästan alltid formen *bot-* och höra till I 2; *bote-* förekommer endast i 'botemedel', som hör till I 1, men vanligast o. otvungnast ansluter sig till verbet 'bota'[2] o. står under detta. **Syn. I. 1**) botemedel, läkedom, läkning, 'helande'; (ibl. nära:) kur, medicin, 'salva', medikament(er), läkemedel; (ofta:) hjälp, avhjälpande, medel (att avhjälpa ngt), utväg, ibl. 'råd'; **2**) syndabot, bot o. bättring, förkrosselse jämte bekännelse o. tillfyllestgörelse, gottgörelse (för begången förseelse), ibl. (för)soning; ånger, ruelse; penitens, botgöring, kyrkobot, (ibl. nära) kyrkoplikt; **3**) bötesbelopp, böter, penningstraff, (ibl.) vite l. (penning)plikt.

— **Botbok.** Innehåller förteckning på olika slag av synder o. mot dem svarande straff o. är bl. a. biktfadern till hjälp vid anvisande av botövningar. **Syn.** biktbok, biktspegel. **-dag** ibl.: bot- och bönedag l.

böndag; ibl.: första böndagen; ibl. även bildl. **-dräkt** botgörardräkt. **-färdig;** -het. *Visa sig b. En b. syndare.* Även bildl. **Syn.** ångerfull, ångrande, som vill bättra sig (o. göra bot), ibl. botgörande; förkrossad o. ruelsefull (starkare), (ibl. nära) ledsen l. ängslig l. ödmjuk l. som (för)ödmjukar sig. **-gör|ande** (adj. o. subst.); -are; -ardräkt; -argång (ibl. pilgrimsfärd); -arlynne; -arskjorta; -else (säll. med plur.); -erska; -ing (med plur.); -ingscell; -ingsdag; -ingsdräkt (t. e. tagelskjorta). Egentl. o. bildl. *Du arme, b-ande ensling. De b-ande kallades därför »flentes». Strindbergs b-argång och självförlosselse. »Vi se endels och profetera endels», bekänner D. N. i ett anfall av b-arlynne. Bar en prägel av på en gång b-erskans smärta och martyrens trosvisshet. Yttre b-ing* späkningar, böner, fastor, gåvor till kyrkor o. kloster, allmosor, vallfärder osv. **-klädning** l. **-klänning. - och bön(e)-dag** bön(e)dag. **-predik|an;** -ant. Även 'straffpredikan'. **-psalm.** *Under avsjungande av en b. Konung Davids b-er.* **-öv|-ande;** -are; -erska; -ning (med plur); -ningsgrad(er). Av dessa är 'b-ning' vanligast o. har speciellare bet. än 'botgöring'. *De som gjort sig skyldiga till kättersk lära uteslötos ur församlingens gemenskap, men kunde åter upptagas i denna, om de underkastade sig vissa föreskrivna b-ningsgrader.*

— **Bot|a**[2], -ade, -as; [-are]. **1**) Egentl. *Jag kan inte b-a (er för l. från) sjukdomen, men jag kan lindra smärtorna. B-a tandvärk. B-a sjuka. Hon är nu fullkomligt b-ad från sin nervositet. Vad som b-ar en smed, kan döda en skräddare. B-as bäst med en lindrig svältkur.* **2**) Friare o. bildl. *Vi ska nog b-a honom för l. från hans högfärd! B-a missförhållanden i samhället. Fullt b-ad från en villfarelse. Det b-ade honom för en god tid framåt.* **Syn. 1**) läka, göra frisk l. helbrägda, återställa (till hälsan), skaffa l. skänka bot, hela, kurera; häva l. fördriva (en sjukdom); (ibl. nära) lindra; **2**) råda bot på l. för, avhjälpa, ställa till rätta, hjälpa (ngn) ifrån, befria (från), upphjälpa ɯ, komma att bättra sig; (ibl. nära:) laga, reparera. — **Botbar,** -t; -het. Skr. mindre vanl. *Tillfälliga eller b-a lyten.* — **Botemedel.** *Finna nya b. mot en sjukdom. För dylikt vet jag inget b.* Ofta även bildl. *Simuleringen bland de värnpliktiga; kraftiga b. krävas.* **Syn.** jfr bot[3]. — **Bötlig,** -t, [-are]; [-het]. Skr. Mindre vanl. än den nekade formen 'obotlig'. *I det stadium av sjukdomen, att patienterna kunna anses b-a eller åtminstone i sådan grad förbätterliga, att ∼. Alla möjliga b-a och obotliga sjukdomar.*

Botanīk, -en; -spade. *Den rena b-en* innefattar växtmorfologi (ibl. organografi), växtanatomi (ibl. fysiologisk a.), cytologi (ofta histologi), växtfysiologi, växtsystematik, växtgeografi (med en gren 'växtfysionomik'), ekologi (o. växtbiologi) samt slutligen växtpaleontologi (l. paleofytologi). Motsatsen mot 'ren b.' är *Använd b.* b-en i tillämpning på medicinen, trädgårdskonsten, lantbruket osv. *B-en räknar sina anor från Aristoteles. B-ens historia.* Även om lärobok i b. **Syn.** växtlära, växtkännedom, läran l. vetenskapen om växterna, örtkunskap (åld.); lärobok i b. **Botāniker,** -n, =. Växtkännare, botanist; ibl. en som i egenskap av b. är anställd vid viss institution. **Botaniser|a,** -ade; -ing (med plur.). Samla o. undersöka växter. **Botānisk,** -t. *'B-a notiser', Skandinaviens äldsta b-a tidskrift* grundad i Lund 1839. *B. trädgård* anlagd till gagn för botaniken. *B-a trädgården i Padova anlades redan 1545. Svensk b. forskning.* **Botanī'st,** -en, -er; -spade. *Den bästa av våra yngre b-er. Ivrig b.* **Syn.** botaniker, växtkännare; (ibl. nära) växtsamlare.

Bott|en (-å-); -nen l. kanske vanligast (o. särsk. i smtl.) -en; -nar. **I.** Huvudbet. I allm. både rent konkr. o. ngt mer abstr. Plur. saknas vanl. utom i bet. 3. Skiftningarna i allm. obetydliga. **1**) Havsb-en o. d. *På havets b-en. Sjunka, gå till b-en [l. b-nen]. Dyka till, mot b-en. Ankaret hugger fast i b-en. Förgäves söka nå b-en [l. b-nen] med fötterna. Känner du b-en (under dig)? Se b-en på 2 meter. Fast, lös, dyig, stenig, osäker b-en. Låta skrapan släpa utefter, på b-en (l. b-nen). Hurdan är b-nen där, är det sandb-en?* i detta fall mindre ofta 'b-en' som bestämd form. *Där är gammal sjöb-en med lerblandad sand.* Jfr även 4 nedan. **2**) Om mark o. d. Ibl. med plur. **a**) *Kalk-, kolb-en. På en b-en av grus.* **b**) *Grundvalar eller rättare b-nar till runda hyddor. Hyddeb-en* arkeologiskt. **c**) *Dikesb-en* kan även höra till 1 ovan. **d**) *På b-en av en avgrund* även bildl. **3**) I fråga om kärl, lådor, vagnar, båtar m. m. Jfr 4 nedan. *Det är socker i b-en* brukas i ngt vard. stil även bildl. = gå på bara, så kommer du till det värdefulla. **a**) *I b-en av l. på (l. på b-en av) flaskan, pannan hade det samlat sig grums. Varvid saltet faller till b-en, avsätter sig, utfälles på b-en (l. b-nen).* **b**) *Naturligtvis låg den längst (ner) i b-en (av, på lådan). Vi ha redan fått så mycket att det skyler b-en av korgen. Kistb-en. Lösa b-nar. Falsk b-en* t. e. i lönnlåda. **c**) *Ligga hopkrupen på slädb-nen, båtb-nen. Fartygets b-en. Svängb-en.* **d**) *Slå b-en ur en tunna. B-en (l. b-nen) gick ur tunnan och ölet rann ut. Sätta (ny) b-en i ∼. Med dubbla b-nar. Med hål i b-en l. b-nen.* **e**) *B-en i skodon. Skob-en.* **f**) *Malmvagnarna öppnade b-narna och läto malmblocken regna ned i ångarens fickor.* **g**) *Passermaskin för såser, soppor, färser m. m., med 3 olika b-nar. Löstagbara silb-nar i olika grovlekar.*

h) *Inner-, ytterb-en.* **4**) Märk en del friare uttr. **a**) *Befinna sig på säker b-en* känna sig säker, ha fulla skäl, vara viss om sin sak, 'på egen mark'. **b**) *Tömma ett glas, dricka i b-en* fullständigt, utan att lämna en droppe. *Inte sluta innan, förrän man sett l. kommit till b-en av buteljen. B-en opp!* vi dricker i b-en. **c**) *Det är ingen b-en i honom* han blir aldrig mätt, får aldrig nog. *Det finns b-en i mej också* nu orkar jag inte ett dugg mer. **d**) Bildl. *Utforska vad som rör sig på b-nen av människosjälen. På b-nen av hans karaktär* ~. *Känna ngt, ngn (i grund och) botten* fullständigt, grundligt, varenda skrymsla hos. *Han är i grund och b-en en bra karl* om man inte ser bara på ytan, djupare sett, i själva verket; ibl. i alla fall, oaktat vissa (yttre) kantigheter l. d. *I b-en god, dålig, halvsann, falsk* om man går till b-en. *Gå till b-en med en sak* ta den grundligt, grundligt l. på allvar pröva l. undersöka l. sätta sig in i.

II. Särskilda bibet. Plur. sälls., knappt brukligt annat än i bet. 2 o. 3. **1**) *Befinna sig på främmande, utländsk, hemlandets, svensk, inhemsk b-en.* Friare *Stå på egen b-en* stå på egna ben, vara fullt oberoende, blott bero av sig själv, vara fullt självständig. **2**) *Ett broderi med vita liljor på svart b-en. På en b-en av siden, av stramalj. Tyget är fasonerat i mörkare och ljusare grönt på l. med svart b-en.* **3**) Tårtb-en. *Tårtor utgöras av tunna b-nar, som uppläggas på varandra med sylt, marmelad eller kräm emellan.* **4**) *Bo på nedre* (ldls. *undra) b-en [l. b-nen]. Övre b-en. På samma b-en bodde också notarien Olin.* **5**) Det innersta av en vik. Föråldrat, men ännu hemma åtminstone i Norrl. *Längst in i b-nen av viken, fjorden.* **Syn. I.** grund, havsbotten, det understa l. nedersta, ibl. slut(et); ibl. djup(et); ibl. jordmån l. jordgrund l. särsk. jordlager (under alven); bottenplatta; undersida, ibl. bas l. grundval l. bottenyta; ibl. bädd; ibl. skeppsskrovet under vattnet, (ibl. nära) köl; ibl. sula; **II. 1**) grund o. mark, område, 'jord'; **2**) underliggande yta, underlag, grund(färg), (ibl. nära:) 'fält'; **3**) ibl. lager l. skiva; **4**) våning, ibl. trossbotten.

— **Bottenbeklädning** t. e. på fartyg. **-bjälke** t. e. till en bro (tekn.). **-bräd|a** l. **-bräd|e.** *B-er i en säng.* **-deg** deg som utgör botten i en tårta, pastej l. d. **-diameter.** *Då fråga är om bukiga kärl, uppmätes bukdiametern och ena b-n samt kärlets hela höjd.* **-fall** mindre vanl. för '(botten)fällning, bottensats, grums på botten'. **-fast.** *B. is. B-a stenar.* **-fock.** Vard. *Drack »bottenfockar» i stället för att »smutta» med sansning.* **Syn.** 'bottenbägare', glas drucket i botten. **-frys|a;** -ning (ibl. med plur.). **1**) *Bottenfrusna sjöar. Låter man vätskorna i de båda glasen b-a* ~. **2**) Märk *B-ningen är mycket vanlig ute i havet.* **Syn. 1**) frysa ända till bottnen; **2**) börja frysa från bottnen. **-fuktig;** -het. Mindre vanl. *Stå b-t. Pepparväxten kräver gott skydd mot sol och riklig b-het.* **-fynd** sjöfynd. **-fällning** fällning, bottensats. **-färg.** *B-en är violett, figurerna övervägande i matt gult och skärt. En synnerligen mjuk filt i grå b. med bård i gult och mörkblått.* **Syn.** grund(färg); grundningsfärg.

-garn. 1) Ett slags fisknät. **2**) Tjockt ullgarn (att göra botten av). **-gedig|en.** Mindre vanl.; skr. *B-et vetande.* **-gräs. 1**) På sjöbotten. **2**) De lågvuxna gräsen i en gräsvall. **-hår** i pälsverk. **-inteckning.** Handels. (men ej lagt.). Inteckning med bästa förmånsrätt, första inteckning. *B-ar å tillhopa 100,000 kr. utbjudas* ingen annan i. åtnjuter då bättre förmånsrätt än de omtalade. **-is;** -bildning. B-en består av runda tunna skivor (s. k. tallriksis) eller av issörja, genomdränkt av vatten. *Frånvaron av b-bildningen på Norges västkust.* **-kran** på fartyg. **-känning** med lod; när kölen skrapar i osv. **-lån.** Handels.; jfr b-inteckning. *B. erhålles på stenhus.* **-läder** sulläder. **-löjlig.** Mindre vanl. *Han förstod att framhålla det hela så b-t, att* ~ V. Benedictsson. **-lös,** -t, -are; - het. Övervägande bildl. *B-a sjöar spöka ofta i folkföreställningen. Ett b-t djup, svalg. Vägarna blevo alldeles b-a. Bilerna susade fram i ett b-t plurr och* ~. *En b. okunnighet. B. smärta. Ett b-t elände. Det b-aste fördärv. Som bleve tystnaden där ute ännu b-are* V. Ekelund. **Syn.** omätlig(t djup), nästan otänkbar, gränslös, som icke kan pejlas, oändlig, 'skyhög', oerhörd, (ibl. nära) outgrundlig. **-mönster** till botten II 2. **-planka** p. i bottnen på ett fartyg. **-platt|a.** T. e. *B-an av slipat stål* på elektriska strykjärn. **-plåt.** Tekn. T. e. **1**) Tackjärnshäll lagd på stengrunden vid en ånghammare. **2**) Understa bärande delen av maskineriet i en del maskiner. **-rev;** -a (verb); [-ning]. Sjöv. Det rev som är avsett att sist intagas (vanl. översta, men på råsegel nedersta). *Med b-ade segel.* Även bildl. **Syn.** (b-a:) ta in alla rev (även det sista) i ett segel. **-rik** stenrik.

-sats. *Den jästrika b-en.* Även bildl. *Med en b. av ironi.* **Syn.** (botten)fällning, avsättning, avlagring(ar i botten), grums, ibl. drägg, ibl. (kaffe)sump. **-självisk.** *En b. goddagspilt.* **-skad|a,** -an, or; -ad. **-skikt.** *Som ett tunt b.* om varmare bottenvatten. **-skol|a;** -efråga(n). *Småskolan är b-a för den egentliga folkskolan.* Oftast brukat i uttr. *Folkskolan som b-a. K. Nordlund, B-efrågan.* **Syn.** skola som utgör grunden för en högre skola l. för (alla) högre skolor l. för den allmänt medborgerliga bildningen (< högre skola, 'överbyggnad'). **-skrap|a**[1]**,** -an, -or.

B-an, som är oumbärlig för undersökningar av havsbottnens djur- och växtliv, består vanligen av en rektangulär järnram, vid vilken är fäst en nätsäck l. d.; den släpas mot bottnen med ena långsidan nedåt. **-skrap|a**[2]**;** -ning (med plur.). **1**) Egentl. *Hugin kommer omedelbart att dockas å Galervarvet för att b-as.* **2**) Bildl. *Får vi nu honom med också, så tror jag det är b-at* så finns det ingen mer att ta. *Är du så b-ad?* 'pank', renrakad; har di lånat, plockat av dig varenda slant. **-skvätt** 'skäggskvätt'. **-skyl|a**, -an, [-or]. *Barnen voro ute och plockade smultron, men till deras förtvivlan började det regna, innan de ens fått b-a i korgarna. Vi har åtminstone b-a(n).* **-torka.** *Solfattighet och b.* **-tryck.** Fys. Det tryck en vätska utövar på bottnen av det kärl i vkt den befinner sig. *B-et kan bliva större än vätskans vikt.* **-tät;** -het. Mindre vanl. **-ull.** *Päls av långa svartbruna stickelhår och genomlysande ~ b.* E. Lönnberg. **-vatt|en.** *Medelhavet, som genom Gibraltartröskeln är alldeles skyddat mot det kalla atlantiska b-nets inträngande. Det varma och salta b-en, som fiskarna skydde, var underströmmen från Kattegatt.* **-ventil** t. e. på fartyg. **-virvel. -våning.** Jordvåning, nedersta botten. *Den mindre tork, som finnes i b-en av den eldhärjade byggnaden.* **-yta** t. e. i ett glas. **-ärlig,** -t; [-het]. *En god, redlig och b. man* genomärlig.

— **Bottn|a,** -ade, -as; [-ning]. **I.** Intr. **1**) Egentl. *B-ar du därute?* **2**) Bildl. *Det b-ar icke. Här är det fruktlöst att hjälpa, här b-ar ingenting* är all möda förgäves. **3**) Märk en bildl. användning som av somliga undvikes som danism. **a**) Särsk. i hist. o. litteraturhist. stil. *Man kan söka den [Lidners människouppfattning] i Werther, i Diderots dramer, man b-ar dock till sist hos Rousseau. Uti vilken hon andligen b-ade.* **b**) Allmännare. *Allt b-ar emellertid i hennes oförmåga att ~.* **II.** Trans. **1**) Sälls. *Där b-ades eldiga bägare.* **2**) *B-ning av skor. Mycke har du b-at i din dar, men här b-ar du inte, sa skräddarn, när skomakarn ramla i plurret.* **Syn. I. 1**) hinna till l. nå botten, stå (med fötterna) på botten; **2**) förslå, räcka till; 'hjälpa'; **3**) ha sin rot l. botten l. grund (i), bero på; **II. 1**) dricka i botten; **2**) sätta botten på, halvsula.

Bottför (båttfår); -en, -er; -klädd. Ytterkänga, ytterstövel. **Bottīn** (bå-); -en, -er. Hög snörkänga; ibl. pampusch. *Damb-er med höga skaft och skinnbräm.*

Bottnisk (-å-); -t. Mest i uttr. *B-a viken* Bottenhavet, nordligaste viken av Östersjön. *Anläggandet av fem b-a stapelstäder. Ett b-t välde.*

Boudoir o. **Boulevard** se budoar o. bulevard.

Bouquet (bokē l. -kā), -en (ofta utt. bokēn), -er; -rik. Egendomlig kryddrik doft på vin; ofta bildl. *Som betinga vinets b. Ökande b-en. Ett starkare färgat, b-rikt och hållbart vin.* **Syn.** 'blomma', arom.

Bov, -en, -ar; -aktig; -aktighet (ibl. med plur.); -ansikte; -figur; -fysionomi; -streck; -stycke; -typ. *Häng den b-en! B-ar av hans art höra till de för samhället allra farligaste. En gemen b. Rudman, styckets egentliga b-figur* b-en i pjesen. *Ett b-streck kan man väl kalla en sådan manöver.* Även skämts. **Syn.** spetsbov, skurk, (nedrig) usling, lymmel, rackare, niding, ibl. missdådare l. brottsling.

Bōven-. Sjöv.; blott i ssgr o. numer endast i handelsflottan; i örlogsflottan utbytt mot 'över-'. Betecknar sådant som hör till det övre av masterna. Avtar i det hela i bruk. Ex. *B-bramsegel.*

Bovet|e; -egröt; -eåker l. -såker. Uppfattas som ssg, ehuru första ledens anslutning är oklar. Kallas ibl. även 'bokvete'. Fagopyrum esculentum. *B-e odlas i Sverge nästan endast i de sydliga landskapen. Namnet 'bokvete' härrör därav att frukterna likna bokollon. B-såker och klöveräng* Strindberg.

Bowling (bå̄ling; akut); subst.; -klubb; -rörelse; -spel; -spelare. Amerikanskt kägelspel med särskilda klot, försedda med hål för tummen o. pekfingret. *Med anledning av b-rörelsens nedläggande från och med innevarande höst kommer Kägelsalongens stora lokal att uthyras* Uppsalaannons 1916.

Bo'x[1] (-å-); -en, -ar. **1**) (Kol)lår; (kol)hink. **2**) (Kol)rum (å fartyg). **3**) Postbox, amerikanskt (post)fack som adressaten har nyckel till o. där han själv får avhämta sin post, oberoende av när posten hålles öppen. *Box 1, Ousby.* **4**) Om askar, skrin, lådor, dosor, schatull l. kistor. *B. av stark brun massa, sammannitad, samt med vävrem och sölja* ofta låg, rektangulär (s. k. 'unika'). **5**) Avstängt mindre rum i lagård l. stall, avplankning, kätte, bås. *Fölb-ar. Kalvb-ar.*

Bo'x[2] (slutet 'o'); -en, -ar. Ngt vard. *Ge honom en b. i magen, så han tiger!* — **Bo'x|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningskamp; -ningstävling. *B-a ngn i magen. B-ning med (stoppade) handskar.* Ofta deponens. *B-as med ngn. Du får inte b-as! Di b-as och slåss jämt!* **Syn.** ge ett knytnävsslag, ge ett slag med knutna handen; (b-as:) slåss (l. slå) med knytnävarna; (b-ning:) knytnävsstrid l. -kamp. — **Boxhandske. 1**) Stoppad handske som brukas vid boxning(stävlan). **2**) En samling smnlödda järnringar avsedda att trä på fingrarna upp över knogarna (ett vapen som kan vara livsfarligt). — **Boxar|e,** -(e)n, -e; -kamp; -skara o. -uppror (till 2). **1**) Allm. *B-e indelas efter kroppsvikten i olika klasser: tung-, mellan-, lätt- och fjädervikter.*

Känd amerikansk b-e. **2)** Våren 1899 började man märka, huru ynglingar av de burgna klasserna i Kina samlades till exercisövningar; det var ett slags kinesiskt bojskautsystem. Av europeerna benämndes dessa skauter 'boxare'. Övningen avsåg att utbilda krigare till bekämpande av européerna. Redan följande år, 1900, utbröt också det uppror, som efter dessa skaror fått namnet b-upproret, o. som på hösten 1901 slutade med en förödmjukande fred för kineserna. *B-skaror, som mördande drogo genom landet, förföljande de kristna och dödande både infödingar och missionärer.*

Boxkalv (-å-); [-en]; -kräm; -känga; -skinn; -svärta. Ett finare kalvläder för skomakeriarbeten. *Damsnörkängor av svart b.*

Boyscout se bojskaut.

Bra, =, bättre o. bäst (jfr dessa ord); adj., adv. o. interj. **I.** Adj. **1)** Hederlig, duktig, god o. d. *Han blir nog en b. karl med tiden. En b. flicka. Pappa kom underfund med, att det inte var någon b. flicka. Har du nå(go)n b. bok att låna mig? Han är ovanligt b. (att ha) som vän. En b. lärare. Han är särskilt b. som massör. B. i sina stycken* t. e. om skolpojke. *Det var ett b. drag!* t. e. i schack. *Ha (en) bra handstil* ngt vard. *Vet du något b. medel mot snuva? Det där är b. papper* säkra. *Han är nog b. (på sitt vis, men ~).* **2)** Frisk. *Bli b. från en sjukdom. Fullt b. kan du inte vänta att bli förrän i vinter.* **3)** Hälsosam o. d. *Opium är b. för magen. Ett pulver, som skall vara b. för l. mot snuva. Tror du fjälluften är b. för honom? Det som är b. för pigan kan väl inte skada matmodern.* **4)** Ansenlig o. d. *Och när ni kommit dit, har ni ännu en b. bit kvar (till forsen). En b. stund förut hade doktorns rest. B. synd (var det), att hon dog! En b. binga* vard. **5)** Predikativ opers. (l., i ngt vard. stil o. särsk. i smtl., även personlig) användning, varvid det ofta ligger nära att fatta 'bra' som adv. *Det är precis, fullt ut lika b. Det är lika så b., det. Jag tycker det är b. som det är. Det vore väl så b. (om ~). Allt blir nog b., bara du ber om förlåtelse. Det var (mycket) b., att du gick. Det blir nog b. med det! Så långt är allting b. Jo, du ä b.!* även ironiskt liksom *Det var just b. åt honom* rätt, 'lagom', 'vad han behövde'.

II. Adv. **1)** *Stå sig b. (i livet, i en debatt, i skrivningen, i en examen). Ha det b. (ekonomiskt)* vara välmående, burgen, (ganska) 'tät', lyckligt lottad. *Stå på sig b. B. gjort! Mycket b.! Har du det b. så?* t. e. till en sjuk som man månar om; kan, liksom följ., även fattas som adj. *Här har vi det b.* 'skönt', här kan vi moja oss, vräka oss l. d. *Arbeta b. Det låter ju mycke(t) b.! Må b. Hur mår du? — Tack, bra. Kunna sin läxa b. Göra b. reda för sig. Han gör det b. för att vara så ovan. Göra sin sak b. Lyckas b. med ngt. B. rutet, lejon! Å, det gick ju tämligen b., rätt b.* inte så illa, något så när, inte alltför galet, 'så där'. *Varken b. eller illa. Det kom (synnerligen) b. till pass. Se b. ut* vara vacker. *Smakar det b. (att äta)?* **2)** Förstärkande. *Få, ta b. betalt (för ngt). Han är ännu b. klen för att företa en sådan resa. En b. (nog) stor aborre hade de fått. B. mycket hellre ginge jag ensam. Då vore du b. dum! Det är b. märkvärdigt, att han inte kommer.*

III. Interj. **1)** T. e. vid åhörande av ett tal osv. **2)** Då man går in på ett förslag o. d. **3)** Avbrytande (då man vill övergå till ngt annat).

Syn. I. 1) hederlig, heders-; präktig, rättskaffens, god, förträfflig; duktig, 'styv', skicklig, ibl. utmärkt; rask, tapper, modig; duglig, lämplig, passande; ibl. uppbygglig; säker, solid, vederhäftig; förmånlig; ibl. inte så tokig (vard.), som 'inte skäms för sig'; som det inte går (ngn) nöd på; ibl. 'vacker'; **2)** frisk, 'rask', kry, helbrägda, återställd; **3)** hälsosam, nyttig, tjänlig, som hjälper, verksam, verkande; **4)** ansenlig, 'god', tämligen stor l. lång osv.; betydlig(t l. väl tilltagen), 'rund'; **5)** i sin ordning igen; förståndigt; 'fin', 'ljus'; **II. 1)** väl, gott, förträffligt, duktigt; inte mer än rätt o. billigt; skickligt; lyckligt (o. väl), i frid o. ro; vid god hälsa; högt; gott o. väl, ett gott stycke osv.; **2)** tillfyllest, mer än nödvändigt, rikligen l. rikligt, rundligt; betydligt; mycket, ganska; ibl. alltför; **III. 1)** bravo; **2)** (nå) välan, må ske, må göra, topp, må så vara då, kör för det då; **3)** gott, nog, det där vet jag (men ~).

Brack|a, -an, -or; -aktig(het); -håla (småstadshåla); -samhälle. Glåpord (ursprungligen studentslang). *Studenter och b-or. Han åt på hotellet, söp med småborgarna och utvecklade sig småningom till en vanlig b-a. B-or och bildat folk. Reta b-orna. Ett samhälle, som hastigt blir allt mer och mer b-aktigt. Hur kan du bo i en sån b-håla?* **Syn.** icke akademisk medborgare, enkel (o. obildad, av kultur ointresserad) borgare, borgarbracka, spetsborgare, (riktig) kälkborgare, filister, person med små l. trånga vyer l. utan högre synpunkter, bornerad l. 'kringbyggd' människa. — **Brackig,** -t, -are; -het. Vard. *B-a uppkomlingar. Svärja kraftigt över en b. mänsklighet. Som från en högvälboren synpunkt kanske är särdeles vist, men som i fröken Ekströms lågborna öron låter litet — låt mig i all enkelhet säga b-t. Det händer man längtar från vikter och mått / och billig och b. dygd i smått* ~ Fanny Alving. *Då det ej betraktades som b-het, om ~.* **Syn.** (ytterst) kälkborgerlig, brackaktig, självbelåtet inskränkt o. med intresse blott för det

materiella; okultiverad, obildad, (ibl. nära) inskränkt l. småsint, 'trång'. — **Brackna till,** -ade. Vard. Mindre vanl. *Börja b. till.*

Brackvatten. Bräckt vatten (blandat av sött o. salt). Ej allm. känt.

Bragd[1], -en, -er; -lysten; [-lös]; -rik; -stor (utan gradformer). Gärna skönl. **I.** Enkelt. **a**) 'Egentl.' *Forntida b-er. Lysande (hjälte)-b-er. Det var en djärv b., varom man talade ännu i barnabarns tid. Det vill jag prisa som en b., att ~. Vapen-, krigarb-er.* **b**) Friare. *Fredliga b-er. En vitter b.* **c**) Ironiskt. *Det var också en b., att slå en kvinna! B-er, värdiga ett gatans barn.* **II.** Ssgr. *B-lystne vikingar. Efter en b-rik levnad. Den b-löse, sånglöse, den namnlöse fränden till de stora namnfrejdade* R. Berg. **Syn.** (krigisk) bedrift, hjältebragd, (hjälte)dat, hjältegärning, stor gärning l. handling, stordåd; storverk; (ibl.:) dåd, illbragd, streck, ogärning.

Bragd[2], -en, -er. Ldls. (t. e. östra Sv.). Redskap, verktyg, särsk. 'fiskebragd', fiskredskap.

Bragebägar|e. Minnes- o. löftesbägare som en fornnordisk hövdings arvtagare tömde vid gravölet. *Avlägga stora löften om framtida stordåd vid b-en. Tömma b-en.*

Bragte, bragt se bringa[2].

Brak, -et, [=]. *B-et av störtande träd. Med ett b. som när blixt och knall följa omedelbart på varann. Störta ihop med (ett) våldsamt b. Kanonernas b. Med buller och b. Dunder och b. Vapenbrak.* **Syn.** starkt (och häftigt) buller, dån, dunder, bedövande larm, kraschande, skräll(ande), smatter, ibl. knak(ande). — **Brak|a,** -ade. **1**) Gärna opers. *Det sprutade eld, och det b-ade i skyn. Det b-ar och knakar i isen. Vapnen b-ade, hästarna stegrade sig, blod började forsa. Huset störtade in under ett b-ande som ur avgrunden.* **2**) *Nu b-ade visst den sista stödjande bjälken; Gud nåde oss!* **Syn. 1**) dåna (och instörta l. falla sönder), bullra, smattra, skrälla, ge ett starkt buller ifrån sig; dundra, knaka; **2**) med brak brista itu, krascha. **Braka av, itu, lös(t).** Ofta om oväder. **B. ned l. ner, sönder, till.**

Brakteāt, -en, -er. **1**) Ett hedniskt, medaljlikt hängsmycke av guld l. brons med ögla. *Vadstenab-en* innehåller den äldre runraden. **2**) Tunt medeltida silvermynt, präglat blott på ena sidan.

Brakved; -sbark; -sbuske; -sfamiljen; -sslăktet (Rhamnus). Särsk. om Rhamnus Frangula. Ansluter sig ibl. till 'brak(a)'. *Av b-sbark framställes en skarp och bitter dekokt, som användes för magen.*

Brakycefāl, -en, -er. Etnologisk term. Kortskalle, kortskalling, människa (l. folkras l. folkstam) med kort huvudskål.

Bra'm-, ssgsled. Sjöv. Dels i *B-segel* det tredje (l. på fartyg med dubbla märsrår fjärde) råseglet från däck. Dels i benämningar på sådana delar av tacklingen ('b-tacklingen') som avser b-seglets användning, t. e. *B-stag.*

Bramān, -en, -er; -kast; -i'sm (även 'bramaism'); -sk; l. vanligare **Bramīn,** -en, -er; -sk. Ofta stavat 'brahman, brahmin'. Fornindisk (offer)präst, Bra(h)mapräst. *Den indiska religionshistoriens huvudperioder bliva alltså vedareligionen, bramanismen, buddismen (från 5:e årh. f. Kr.) samt hinduismen.*

Bramarbāsande, subst. o. adj. samt **Bramarbaser|a,** -ade. Bildade på 'Bramarbas', namn på en feg storskrävlare hos Holberg. *Ett sjuhelsikes bramarbasande* smtl 1916. **Syn.** (stor)skryta, skrävla, prata o. skryta vitt o. brett.

Brand, -en, bränder (akut) l. i bet. A II 1 även (särsk. fackligt l. ldls.) brandar (grav). Kan även betraktas som två (l. tre) ord. **A**) Huvudbet. o. bet. som därtill nära ansluta sig. **I.** Utan plur. Mer l. mindre abstr. **1**) Egentl. **a**) Nästan blott i fråga om större föremål. Bet. 'eldsvåda' mer l. mindre framträdande. *B-en av de instörtande husen kastade sitt sken i vattnet. Tioårsminnet av den svåra b-en i Sundsvall. Askan efter b-en.* Ofta abstraktare, särsk. i prep.-uttr. *Ångare dynamitsprängd och stucken i b. Härja med eld och b. Mord och b. Stå i, sätta ngt i b. Råka i b.* **b**) Utan bibet. av eldsvåda l. d. *Fri vedbrand* ej enkelt. Mer fackligt *Viking-kaminer för oavbruten och tidvis b.* **c**) Märk särsk. (elliptiskt fattade) namn på brandstodsbolag som *Allmänna b. Svenska b.* **2**) Bildl. Gärna skönl. *I middagssolens b. Kindernas b. Hatet blev honom slutligen en förtärande b. Lättantändlig och flyktig råkade han i b. för varje ny vacker tös han träffade. Med hjärtat i b.* ej enbart om kärlek. *Sätta lidelserna i b. Krigs-, världsbrand.* **II.** Med plur. Konkr. **1**) Plur. vanligast. Eldbrand. **a**) *Maka bränderna ur elden. Det ryker ännu i bränderna. Han grep en b. ur elden och svängde den i luften. Bli ryckt som en b. ur elden* med nöd räddas från fördärv(et). *Det var som (att kasta) en b. i en krutdurk, och pojken exploderade genast.* **b**) *Grenar, bångar, gamla brandar o. d. Halvkolade vedstycken, b-ar.* **2**) Ljustjuv.

B) Mer l. mindre fackliga bibet. **1**) Läk. B. är en 'lokal död' o. åtföljes i allm. av förruttnelse; yttre delar av kroppen få vid b. i regel en smutsigt askgrå, blågrå, brunaktig eller t. o. m. svart färg. *Angripen av b. Fuktig b.* då den brandiga delen uppmjukas o. sönderfaller. *Torr b.* då den angripna delen intorkar o. skrumpnar. *B. i bensystemet kallas 'nekros'; b. i hjärnan 'uppmjukning l. ramollition'. Åldersbrand börjar vanligen i tårna. Kall-, mjältbrand.* **2**) Bot. *B. på säd. »Sotet» eller »b-en» i*

havre, korn och vete. Angripen, skadad av b. B. orsakas av b-svampar.

Syn. A) I. 1) eld(svåda), vådeld, (eld o.) lågor, härjande l. flammande eld, flammor, 'brasa'; uppflammande, '(ljusan) låga', ibl. 'fyr'; eldning, brinnande; **2)** brännande hetta; blossande, brinnande rodnad; **II. 1)** eldbrand, brinnande vedträ, brinnande l. (halv)kolat l. glödande trästycke; **2)** ljustjuv, ljusbrand, snopp, sköre (på ljus); **B) 1)** lokal död (o. förruttnelse), kallbrand; **2)** sot.

— **Brandalarm** brandsignal(ering). **-artikel.** *En på ledande plats och med framträdande stil tryckt b. i »Arbetet».* **Syn.** hetsartikel (jfr brandtal). **-ax** ax angripet av brand, sotax. **-befäl.** *Utan b-ets tillstånd.* **-beredskap.** Särsk. om ngt äldre fhdn, då man hade 'allmän värnplikt' mot eldfara. *Befälet över b-en fördes vanligen av officerarna vid borgerskapets militär.* **-bil.** *Mariestad får b.* 1916. **-blås|a.** Läk. Till brand B I. *Ofta uppstå [vid brand] därjämte stora blåsor (b-or) å huden.* **-bomb** att sticka eld med. **-botten.** B. skall finnas mln översta bostadsvåningen o. vinden; består av ett tegel- l. betonglag som ersätter trägolvet ovanpå bjälklaget. **-brev** brandförsäkringsbrev. **-chef;** -sbefattning; -smöte. *Dåvarande b-en i Karlskrona, kommendör Puke. Det första nordiska b-smötet hölls 1875 i Jönköping.* **Syn.** befälhavare för en brandkår. **-dörr.** *B-ar av järn eller annat brandfritt material.*

-fackl|a. Egentl. o. bildl. *Slunga b-or in bland fienderna. Tända en b-a, som sprider missnöjets eld bland folket.* **-far|a;** -lig; -lighet. *B-liga bostäder. Klassificering av försäkringsföremålen efter b-ligheten.* **-feber** läk. **-flagg(a).** **1)** Egentl. Förr utsattes röd flagg från kyrktornet åt det håll där elden härjade, o. denna flagg kallades 'brandflagg'. **2)** Bildl. Ngt vard. *Hissa b.* om (sprit)rodnad. **-fogde;** -befattning. *B. skall finnas i var brandrote.* **-fri;** -het. *B-tt kassavalv. Järnpelare, som uppbära murar eller bjälklag inom ett bostadshus, skola numera vara omklädda med ett mera b-tt material, såsom tegel, betong ~. Så att man söker åstadkomma den största grad av b-het.* **-försäkr|a.** Om både försäkringstagare o. försäkringsgivare. *Hur högt har du b-at ditt bibliotek (för)? Ladugården var icke b-ad, varför ägaren gör betydande förlust. Har han (sitt lösöre) b-at? Ha silvret onödigt högt, för lågt b-at. Inrättningen b-ar endast byggnader i de skånska städerna och på dessas områden.* **Syn.** försäkra mot brandskada l. skada gm eldsvåda. **-försäkring;** -sbolag; -sbrev ('polis'); -sinrättning; -srörelse; -ssumma; -sverk; -sväsen(de) m. fl. **I.** Enkelt. I flera bet.; jfr syn. nedan. *Aktiebolag för b. (av lösegendom). Olika former av b. Erlägga i b. 49 kr. om året. Ta (en) b. (på 14,000 kr.). Höja b-en, sin b. Förnya sin b. Hur hög är din b.?* dels om försäkringsbelopp; dels (ngt vard.) om försäkringsavgift. *Betala b-en. Har du b-en med dig?* om 'brevet'. **II.** Ssgr. *Skandia, grundat år 1855, är vårt första b-s(aktie)bolag. Allmänna b-sverket för byggnader å landet. B-ssumman (för lösöret) uppgick till 12,000 kr.* **Syn. I. 1)** avtal om ersättning vid eldsvåda; **2)** brandförsäkringsbrev; **3)** brandförsäkringsväsen; **4)** brandförsäkringssumma; **5)** brandförsäkringsavgift.

-gat|a. 1) Röjning på hotade punkter vid pågående skogseld. *Upphugga (en) b-a för att hejda en skogseld.* **2)** Röjning (med skyddsdiken o. ibl. lövskogsplantering, 'skyddsbälte') utmed järnvägsspår till förekommande av gnisttändning från lokomotiv. *Det nya lagförslaget om skogseldskydd vid järnvägarna innehåller bestämmelser om anordnande av b-or utmed järnvägslinjerna* dec. 1916. **3)** Förr en smal gata (avsedd för takvattnets avrinnande o. för minskande av eldfaran) som skulle åtskilja husen. **-gav|el;** -elsannons. Massiv husmur avsedd att hämma eldens spridande; om fönster l. gluggar medgivas å b-el, skola de vara försedda med lätt stängbara järnluckor. *Ännu en tid bortåt inga anskrämliga b-lars döda ytor att rädas för* Gellerstedt. **Syn.** ibl. brandmur. **-granat.** Krigs. Har under världskriget åter kommit i bruk. **-grav.** Arkeol. Grav med lämningar av bränt lik. B-arna börja framemot bronsålderns mitt o. fortsätta till hednatidens slut, ehuru senare blandade med vanligt gravskick (jordande). **-grop.** Arkeol. Simpel kittelformig grop i vkn resterna efter bålet (vid en likbränning) blivit nedösta. *S. k. b-ar och urnegravar från den äldsta järnåldern.* **-gul.** *En av våra gamla hederliga trädgårdsväxter Lilium bulbiferum eller b-a liljan. Med b-a klor.* **Syn.** eldfärgad, flammande gul, (bjärt) rödgul, höggul men stötande i rött, orange(färgad), pomeransfärgad. **-hot;** -ad. *De b-ades närmaste grannar.* **-hål** t. e. på rakethylsa. **-korn** korn med sot i.

-kår; -skongress. *Staden har egen b. Stockholm fick fast b. år 1875. Alarmera b-(e)n. B-en rycker ut. Yrkesbrandkår.* **Syn.** organiserat eldsläckningsmanskap. **-lager** t. e. arkeol. **-lukt. -löjtnant.** Brandchefens närmaste man (i större städer, t. e. Stockholm). **-mur** massiv mellanmur mln två hus l. avdelningar av större hus; jfr brandgavel. **-mästar|e. 1)** Om ngt äldre fhdn: den som ledde släckningsarbetet vid eldsvådor (= brandchef). **2)** Om nutida fhdn. Brandchefens närmaste man (i mindre städer). *Brandkåren i Uppsala består av brandchef, överb-e, b-e och brandsoldater.* Jfr b-löjtnant. **- och livförsäkring;** -sbo-

lag. **-olyck|a.** Mest om större eldsolycka. *Mera vittomfattande b-or.* **-ordning.** Genom brandstadgan av 8 maj 1874 har det blivit ålagt alla svenska stadssamhällen o. köpingar (samt för vissa fall även hamnar, fisklägen o. andra ställen med mer sammanträngd befolkning) att utarbeta b-ar. I b-en skall finnas föreskrifter bl. a. om sotning, brandvakt, om beredande av vattentillgång vid eldsvåda, om brandredskap o. räddningsredskap, om brandstyrka o. om förfarandet vid eldsvåda. *Av K. B. fastställd b. (för Uppsala stad).* **-pil.** Om äldre fhdn. *Kineserna använde b-ar ännu 1860.* **Syn.** fyrpil. **-post,** -en, -er; -huvud (böjt stålrör som kopplas vid b-ens uppåt vända mynning); -kran; -skylt. Vattenledningsventil anordnad i en brunn under gatan o. avsedd för eldsläckning (o. spolning). *Å husväggen en b-skylt, som utvisade avståndet i meter till b-en. Våra b-kranar hava mycket rymliga genomlopp utan några förträngningar till mindre area än tilloppsrörets.* **-raket.** Brukades förr i krig för att antända fartyg o. byggnader. **Syn.** krigsraket. **-redskap** innefattar släcknings-, stego. räddningsredskap. **-rest.** Mest i plur. *B-erna (från en likbränning).* **-rote** på landet. **-rök.** *Här luktar b. Av b. fyllda lokaler.* **-röd.** Även bildl. *En pigg karl! skada bara, att han är b.* **Syn.** eldröd, lysande röd; som tillhör yttersta vänstern. **-rör;** -ssats. Krigs. Rör varigm ihåliga projektilers sprängladdningar antändas. *Granatkarteschens b. kan numer inställas för var hundrade meter ända till 6,000—9,000 m.* **-sats** varmed t. e. brandbomber o. brandgranater fyllas. **-seg|el** till skydd för hotade husväggar o. d.; b-len överspolas med vatten. **-signal(ering).** Först 'eldrop' o. budskickning; sedan klämtning, larmsignaler o. tutning m. m.; nu brandtelegraf. **Syn.** brandalarm. **-skad|a;** -eersättning. *Försäkring mot b-a å byggnader. Ersättningar för b-or på landet. B-ersättningarna i Sverge voro år 1888 ovanligt stora, i det de uppgingo till över 32 millioner kronor.* **-skad|ad.** Både om sak o. person (som lidit förlust gm eldsvåda l. fått brännskador). *B-at lin till salu.* **-skatt.** Hist. Lösepenning som man under medeltiden o. ännu på 1600-talet plägade utkräva av fientlig stad, om den ville undgå att bli bränd. **-skatt|a;** [-are]; -ning (med plur.). **1)** Utkräva brandskatt av. **2)** Friare: plundra. **-skepp.** Förr: med brännbara ämnen fyllt fartyg som drevs in bland fienden. **Syn.** brännare. **-skydd;** -sinspektör. B-sinspektörer föreslås i lagförslaget om skogseldskydd vid järnvägarna, dec. 1916. **-skåp;** -smissbruk. För signalering av eldsvåda. *B. med telefon och larmklocka.* **-soldat.** *Ordinarie b-er och extra b-er.* **-sprut|a.** *Stora b-or ha vi i Sverge ägt från 1600-talet. B-or med kolsyretryck. Motorb-or.* **-stadga** jfr brandordning. **-station.** För brandredskap o. brandpersonal. *Vår första fullt tidsenliga b. uppfördes i Gävle år 1891.* **-steg|e.** *Mekaniska, pnevmatiska b-ar.* **-stod,** -en; -savgift; -sbolag; -smedel. *Utfå b. Den lagbestämda b-en blev alltför otillräcklig ersättning. Städernas allmänna b-sbolag grundades 1828.* **Syn.** ersättning för liden eldskada.

-styrelse. *En av stadens myndigheter särskilt tillsatt b., varunder brandkåren lydde.* **-svamp.** Orsakar brand l. sot på säd. Familjen Ustilagineæ. **Syn.** sotsvamp. **-syn. 1)** Abstr. *De voro ute i vällovliga ärenden och gingo b.* **2)** Konkr. om besiktningsmännen. *Nu är b(-en) här.* **Syn. 1)** årlig byggnadsbesiktning för att utröna om allt blivit iakttaget till förekommande av eldsvåda l. till bekämpande därav; **2)** besiktningsmännen. **-säker.** *B-t förvaras eldfarliga vätskor endast i ∼. Med självstängande, b-t lock.* **-tal.** *Vanvettiga b.* **Syn.** tal som sätta sinnena i brand, uppviglingstal; (upp)hets(nings)tal. **-teknik.** *Inom b-en(s område)* allt som rör brandväsendets detaljer. **-telegraf;** -nät. *B-en, som införes i senare delen av 1800-talet, förbättrade väsentligt brandsignaleringen. B-nät med brandskåp.* **-vakt;** -srop. Mest om person, men även koll. o. ibl. abstr. Ofta om äldre fhdn. *Gå b. B-ens rop: 'Klockan är elva slagen'.* **-valv.** Brandfritt valv. *Man hade lossat b-ets fäste vid ena väggen.* **-väsen(de). -yrke.** *En av Tysklands förnämsta män inom b-t.*

— **Brandig,** -t, [-are]. Kan även betraktas som tre (l. fyra) ord. **I.** Läk. *Såret började bli b-t. Ämnen från det b-a partiet.* **II.** Om säd. *B-a ax.* **III.** Om nötkreatur, säll. om hästar. Ldls. I olika trakter skiftar bet. mln 'strimmig', 'flammig' och 'brokig' (vanl. av rött, ibl. brunt, o. vitt), stundom 'enfärgat röd' (så Heidenstam), ibl. '(gul)röd med mörkare strimmor' (t. e. Bohuslän). Känt bl. a. från Mellansverge, Gottland, Hälsingland. *Här betar en b., skön boskap, som folket säger sig ha fått från jättarne* Strindberg. *[Kor,] b-a till färgen. Småningom fyllde han också bodar och fållor med b. boskap och små lurviga hästar* Heidenstam. **IV.** Fackligt. Ofullkomligt bränd (t. e. om kol i mila). **Syn. I.** angripen av (kall)brand; **II.** 'sotig'; **III.** (röd)strimmig l. -brokig, l. -flammig; röd(brun); ibl. (om Gudbrandsdalsras) tigrerad, (gul)röd med mörka strimmor.

Brann se brinna.

Bransch (även utt. brangsch); -en, -er. (Yrkes)gren, fack, affärsgren, specialitet; (ibl. nära:) område, verksamhetskrets, 'fält', yrke, 'väg'. *Resande i metallb-en, väl införd hos storindustri och järnvägar ∼.*

Brant[1], -en, -er. **1**) Egentl. Om kant l. sluttning. *Våga livet (på klättring) i b-erna av Dent du midi för att leta edelweiss. Svindlande b-er. På yttersta b-en av klippan. Luta sig fram över b-en.* **2**) Bildl. Mest skönl. *Stå på undergångens b., på b-en av sin undergång, sitt fall. Det kommer att föra honom till fördärvets b.* **Syn.** bråddjup, stup, stalp, ättestupa, skarp lutning, (nästan) lodrät sluttning, ibl. brant backe l. stigning; avgrund, rand, brädd, kant, (ibl. nära) utskjutande bergstycke l. utsprång. — **Brant**[2], =, -are; -het (ibl. med plur.). *Springa som en ren uppför de b-aste berg. Här är (berget) för b., vi får ta till vänster. Det är b-are, sluttar b-are åt söder. B-a sluttningar. B-a vindstrappor, stegar.* **Syn.** (bråd)stupande, tvärbrant, tvärt l. skarpt sluttande, nästan lodrät, brant stigande; ibl. svårbestiglig.

Bras|a[1], -an, -or; -dyna; -kudde; -tändare (ibl. i form av 'rökgubbar'; ibl. även bildl. om person). **1**) Enkelt. *Sitta vid (den sprakande) b-an. Kring (vinter)b-an. Behöva elda två b-or om dagen. Är b-an tänd i salskakelugnen? Sätta in, göra upp en b-a åt ngn. En slocknande b-a. En b-a av tallved. B-an brinner jämnare, om veden läges på en s. k. vedbock av järn, än om den reses.* Även friare (t. e. om eldsvåda) samt bildl. *Elda en rykande b-a åt sina kammarkamrater i riksdagen. Åkarb-a.* **2**) Ssgr. *S. k. b-tändare utgöras av såg- eller hyvelspån, indränkta med en sammansmält blandning av harts och terpentin* Ekenberg—Landin. *S. A. Hedin, den store ›brasständaren‹.* **Syn.** (kakelugns l. spisel)eld, eld(brasa). — **Bras|a**[2] **ihop,** -ade, [-as]. Ngt vard. Ldls. *Kämparna b-ade ihop.* **Syn.** 'ryka ihop', 'ryka på varann'. **B. på.** Ldls., ngt vard. Elda på duktigt, brassa på.

Brasiliān, -en, -er l. **Brasiliānar|e,** -(e)n, -e. *B-nas språk är portugisiskan.* **Brasiliānsk,** -t; -a (kvinna l. språk). *B-t kaffe. Paranöt eller b. nöt* Bertholletia excelsa.

Brask[1], -et. Mindre vanl. *I b. och slask* i (vinter)frost och i tö. — **Brask|a**[1], -ade. Ej allmänt känt. Mest i uttr. som *När Anders b-ar, så slaskar julen* är det kallt Andersdan, så blir det slask om julen. *Ute b-ar vinterkvällen* Strindberg. Rätt ofta opers. **Syn.** frysa på.

Brask[2], -et. Mindre vanl. Skrävel osv. (jfr följ.). — **Brask|a**[2], -ade, [-as]. *B-a med sin lärdom.* Mest i pres. part. l. som verbalsubst. *Mera hemma kände han sig, då det gällde att giva b-ande scener. De mest b-ande annonser.* **Syn.** stoltsera, ståta, lysa; skryta, skrävla, 'skräna', skrodera, hovera sig; (b-ande:) bullrande o. lysande, prålande, skrytsam(t grann), storpratande, storståtlig. — **Braskig,** -t, -are. Mindre vanl. för 'braskande'.

Brass[1], -en, -ar; -matta (av tåg, fästes å rå till dess skydd mot skamfilning). Sjöv. Tåg som är fästat vid ändan av en rå, därifrån går ned i däck o. tjänar till att vågrätt vända rån, dvs. 'brassa den'. — **Brass|a**[1], -ade, -as; -ning (med plur.). Sjöv. *Vill man 'b-a bidevind', b-as de understa rårna så hårt, som stag och lä-vant medge, medan de övre b-as mindre hårt.* **Syn.** medelst brassarnas halning förändra rårnas och seglens ställning. — **Brassa back** så att vinden blott verkar på seglets främre yta (för minskning av farten) ✕ brassa fullt. **B. bidevind** så att fartyget kan segla så nära vinden som möjligt. **B. fullt** så att vinden fyller seglet (✕ särsk. 'b. back').

Brass[2], -en, -ar. Vard. Torde gärna ansluta sig till följ. *En hel b. med barn. En sju herrans b.!* **Syn.** binga, rad, hög, hop, mängd o. d. — **Brass|a**[2] **ihop,** -ade, [-as]. Vard.: ryka ihop (o. slåss). *De b-a ihop* Strindberg. **B. på.** Ngt vanligare än 'brasa på'. *B-a på och elda tre gånger om dan. Eldaren b-ade på fullt och ~. Utmed bergväggen, där solen b-ade på.* **Syn.** elda på, brasa på; steka (på).

Brast se brista[1, 3].

Bravād, -en, -er. Mest om handling o. vanligast i plur. *Den enda förtjänsten i hans b-er låg däri, att han aldrig ångrat dem.* **Syn.** skryt, stora ord, skrävel, brask; skrytsam handling, dat(er). — **Bravi'ssimo,** [subst. o.] interj. Ngt vard.; 'superl.' till 'bravo'[2]. — **Brāvo'**, -t, -n. *Ett ljudligt b. svarade honom från de församlade.* **Syn.** bravorop, bifallsrop. — **Bravo**[2]**;** -rop. Interj. Utmärkt, ypperligt; bra! — **Bravūr,** -en; -stycke. Tapperhet, käckt mod, käckhet, dristighet o. oförskräckthet; stor(konst)färdighet; (b-stycke:) svårt (musik)stycke där man får visa sin skicklighet l. där man får (tillfälle att) lysa, 'skrytstycke'.

Brax|en, -en [l. -nen], -nar. Abramis brama, men innefattar ibl. även övriga Abramisarter (som t. e. 'björknan'). *Fånga b-en. Enl. Stuxberg skall b-nen, Abramis brama, i Skåne benämnas björk på grund av förväxling med björknan. När b-en leker. B-ens färg är metallglänsande gröngul på sidorna; ryggen är grönsvart ~. Yngre (och magrare) b-nar äro ljusare och silverblanka. Inkokt b-en.* — **Braxenben. -nät. -pank|a,** -an, -or. Ej fullvuxen braxen. **-släkte(t).** Abramis.

Bre, vard., se breda.

Bred, brett, -are. **I.** Egentl. Skiftningarna ej alltid åtskilda. **1**) Motsatt lång (o. hög). *Tre meter b. Vägen är lagom b. för två åkdon att mötas. Övre skivan bör vara två dm. b-are än den nedre. Dörren är för b. i förhållande till höjden. Det är lika långt som det är brett* lika långt hur man vänder det; även bildl.: det (l. den

förändringen) har man inte vunnit någonting med, det ena är inte bättre än det andra, kommer på ett ut. **2)** Motsatt smal. *B-a sidenband. B. över axlarna, över bröstet. Ett brett ansikte. Stolen är för b. i ryggen. B. i bogen* om fartyg. *Här blir dalen b-are* vidgas, öppnar sig. *En mil på (det) b-aste stället. Rycka fram på b. front. Gatan kunde gärna varit litet b-are. Med benen brett utspärrade. De brett rutformiga bladskivorna.* Märk *Enkel-, dubbelbred* om tyger.

II. Friare. **1)** *Den b-a vägen* bibl.: vägen till förtappelsen; ofta friare. **2)** *De b-a lagren* allmänheten, massan av folket. **3)** *Ett något för brett uttal röjde utlänningen. Ett brett skratt, leende, grin.* **4)** *Måla med b. pensel, brett* djärvt, i stora drag (ɔc petigt). *En b. stil, framställning* ofta: alltför bred, ordrik, utförlig. **5)** *Där en skenvetenskaplig pigghet gör sig b. på bekostnad av grundligheten* utbreder sig (välbehagligt o. självtillräckligt), pöser, bröstar sig. *En kraftig realism, vilken visserligen icke gör sig b. för sin egen skull. Vitt och brett, så långt ögat når icke ett träd, icke en buske. Prata vitt och brett* breda ut sig i oändlighet; skrävla. **Syn.** (tämligen nära stå:) vid, rymlig, utsträckt, vidsträckt, utbredd, platt, stor, grov, tjock, kraftig(t utbildad).

— **Bredaxl|ad,** -at. *Ett bredaxlat släkte.* **-bent,** =, [-are]; -het. *Gubben Ros hade stått b. och tvärsäker utan min av att vilja fjäska. Ställde sig ännu b-are.* **Syn.** med utspärrade ben, med benen vitt utspärrade l. skrevande l. i sär l. skilda; (ibl. nära) 'viktig' l. tvärsäker. **-bladig,** -t, -are; [-het]. Om knivar, sågar, växter osv. *En högrest, b. nejlikeväxt med ~.* **-bottnad.** T. e. om båtar, skor osv. *Den båt vi fått låna var b. och stadig.* **-bröstad.** *En morrande gråhund, b. och hängbukig. En starkvuxen, b. typ.* **-bårdig. -fingrad. -flikig;** -het. **-folio.** *Kontorsböcker, (i) s. k. bredfolio.* **-fotad. -hjulig. -hornad** med breda (platta) horn l. hornen vitt skilda. **-höftad. -kantad** l. **-kantig. -kindad.** *B-e änglar, äppelröda i synen.* **-läppig. -lötig.** *B-a arbetsvagnar.* **-munnad** gärna fackligt. **-mynt,** =. Säll. 'bredmunt'. *Och hans anlete strålade upp i ett b. grin* P. Rosenius. *Log b.* **-nosig. -näbbad.** *B. strandvipa.* **-näsig.** *B-a apor.*

-pannad. *B-e oxen.* **-randad** o. vanligare **-randig.** *Med b. bård.* **-ryggig. -sid|a.** **1)** *Vända b-an till.* **2)** Sjöv. o. bildl. *Ge ngn en b-a* 'ett glatt lag', avfyra ena sidans kanoner mot. **-sides,** adv. Mindre vanl. utom sjöv. **-skuldrad** även bildl. **-skyggig,** -t, [-are]. *B., svart hatt* med breda l. stora brätten. **-släde** tvåsitsig l. tvåspänd släde. **-spjälad.** *B-e, gröna spånjalusier.* **-spårig,** -t, [-are]; -het. *En tämligen b. släde.* Ofta om järnväg: bredare än 1,435 m. Ibl. i icke fackligt språk även innefattande 'normalspårig' o. då direkt motsatt 'smalspårig'. *Kommer banan att bli, byggas b. eller smalspårig?* Vard. ibl. även bildl.: 'pösande', 'som breder ut sig l. tar stor plats'. **-stjärtad.** *B-e papegojor. B-e labben.* **-svansad** l. **-svansig.** *Av en bredsvansig fårras, som ~.* **-så;** -ning(smaskin). Vid b-ningen fördelas säden så likformigt som möjligt över jordens yta. *Riskornen kunna utsås i rader eller också b-s, eller också utsättas plantor, som ~. B-ning [av ris] förekommer i Lombardiet. I Indien b-de man fältet.* **-sådd,** -en. Jfr föreg. **-tåig** t. e. om skor. **-vid** ansluter sig numer knappt till 'bred' o. står för sig. **-yxa.** Hist. Tveeggad stridsyxa. **-ända.** *Dess b. är riktad snett uppåt.*

— **Bred|a** (i smtl. även bre samt pres. brer); bredde, brett, -as (smtl. även bres); [-ning]. **1)** *Sysselsatt med att bre(da) smörgåsar. B-a smör på bröd.* **2)** *B-a en filt över ngn. B-a täcket över, på sängen. B-a en duk på, över bordet. Som hönan (skyddande) b-er sina vingar över kycklingarna.* **3)** *B-a hö, gödsel.* **4)** Refl. Ofta skönl. *Ställa skuggor b-a sig i kvällen* Böttiger. *Och en florslätt dimma b-de sig över Paris. När mörkret b-er sig över nejden.* **Syn. 1)** o. **2)** lägga ut [m], utbreda m, påstryka m, påbreda m; **3)** breda omkring; **4)** utbreda sig, lägga l. lägra sig. **Breda ikring** l. **omkring** gödsel, hö o. d. **B. på** m, **ut (sig)** m, **över.** *B. över ngn en filt.*

— **Bredd,** -en, -er. **I.** Huvudbetydelsen. **1)** *Mäta b(-en) och längd(en) av ngt. Vid byn har ån sin största b. Till 3 meters b. Svart regarnstyg i 60 cm. [centimeters] b. Golvträ, alla b-er. Det går åt 5 meter, dubbel bredd. Avklippt på b-en.* **2)** Märk en del uttr. **a)** *Gå (fyra) i b. I b. med dylika utlåtelser blekna våra små beklaganden. Han kan dock icke gärna sättas i b. med brodern.* **b)** *Gå på, lägga ut på b-en* ofta bildl. *Man brådskade ej, man tog det på b-en* t. e. om studier: bredde ut sig, gjorde sig god tid att se sig om på närliggande saker. **c)** *Över hela jordens b.* **d)** *Ej kunna mäta b-en och höjden och djupet av Guds kärlek.* **II.** Bibetydelse. *Belägen på 60 grader nordlig b.* norr om ekvatorn. *I de högre, mer stormiga b-erna.* **Syn. I.** ibl. jämbredd; **II.** geografisk bredd, polhöjd, latitud. — **Breddgrad.** Till bredd II. *På vilken b. ligger Stockholm?* **-skillnad. -tillväxt.** Skr. *Ehuru även nu b-en fortskrider.* — **Bredd|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Ofta fackligt. *Prof. Kreüger vill inkläda och b-a gamla bron. I och för rätning och b-ning av allmänna landsvägen Danvikstull—Skuru. Vägen mellan Husby by och Husby bro har föreslagits till b-ning. Ytterligare b-ning av Hornsgatan* år 1911. *Hornsgatans sista del b-as.* Även abs. *Längre*

nedåt har man dock icke förhoppning om att kunna b-a ännu på flera år. **Syn.** lägga ut till större bredd, göra (gata, väg osv.) bredare.

Bredvīd (l. brēdvid l. brevīd l. vard. brevē); adv. o. prep. **I.** Adv. **1)** Egentl. *Han bor här (strax) b. Och tätt, nära, alldeles b. ha vi Garnsviken. Alltid faller det något b.* även bildl. Även adjektiviskt *Rummet b.* **2)** Friare. *Skaffa sig inkomster b.* extra förtjänster. *Han kom på det b.* under det han höll på med ngt annat. **II.** Prep. **1)** Egentl. *Det är hon, som sitter b. professorn. Gå tyst b. varandra. Gå b. vagnen. Deras gård ligger tätt b. vår. B. vägen ligger en liten stuga, skild från den genom en syrenhäck.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Se över, under och b. saken, aldrig på den.* **b)** Om jämförelse. *B. honom gör hon sig verkligen inte.* **c)** *B. sina vanliga sysselsättningar hade han också ∼.* **d)** *Tala, prata b. munnen* förtala sig, tala tungan av sig, tala utan att tänka; (oförtänkt) yppa hemligheter, vara lösmynt. **Syn.** intill, invid, utmed, hos, nära, (nära) vid, vid sidan (av), jämsides, i (jäm)bredd med, ibl. icke långt ifrån; (ibl.:) förutom, extra, jämte, utom, på sidan (om); ibl. i bakhand. — **Bredvidliggande.** *I skärningen mot den b. tomten hade man ∼.* **-sittande. -stående.** Liksom de två föreg. nästan endast skr.

Bremisk, -t. Säll. breme'nsisk. *Första och andra b-a kriget* om Sverges strider med Bremen på 1600-talet. *Hamburgska och b-a ångbåtar.*

Bresch se bräsch.

Bresi'lj|a, -an; -eträ; -eträd. Halmgult till brunt färgämne som utgör kärnveden av Cæsalpinia echinata från Brasilien (samt ett par andra träslag). *B-an förekommer i handeln raspad eller i blockform (smutsigt rödbruna l. ibl. blåsvarta, inuti gulröda block).* **Syn.** färnbock, ibl. rödträ.

Bress se bräss.

Breta'gnar|e (-tanj-); -(e)n, -e; -isk; -iska (kvinna l. språk). Invånare i Bretagne. Äro av keltisk stam. **Bretōn,** -en, -er; -ska (kvinna l. språk). Bretagnare. *B-ska romanerna* Artursagorna i den fornfranska litteraturen. *Våra dagars b-ska skiljer sig ej synnerligen mycket från det språk som framträder i de äldsta texterna (från 14:e årh.).*

Brev, -et, =, best. plur. -en (l. särsk. i smtl. -ena). **I.** Huvudbet. I forntiden bestod b-et av vaxtavlor förenade med ringar, därpå fick det formen av en rulle, så (under medeltiden) av ett viket b-ark o. slutligen från mitten av 1800-talet den nuvarande formen (med kuvert). **1)** *Road av att skriva b. Jag har ännu tre b. att skriva, ett till min bror och två om l. i affärer. Är b-et frimärkt? B. med åsatt värde. Obeställbart, assurerat, rekommenderat, vanligt b. (Riktigt) b. motsättes ibland brevkort, kortbrev, mindre meddelande. B. med otydlig adress. B-et bröts i hans frånvaro av hustrun. Läsa ankomna b. Slutet, förseglat b. Gamla gulnade b. B-et var dagtecknat den 3 juli, redan en månad gammalt. Edert ärade b. av den 5 dennes mottog jag ∼. Här är ett b. till dig. Jag har inte fått b. från honom på två månader. Tyska b.* på tyska l. från l. till Tyskland. *Lämna, gå med ett b. på posten. Gå med det här b-et till* (smtl. även *i*) *brevlådan! Du kan lägga b-et i närmaste brevlåda. Genom l. i b. underrätta ngn om ngt. Antalet postbefordrade b. uppgick år 1896 till 9,789 millioner, varav på Europa kommo 6,120 mill. Nyårs-, hövlighets-, svars-, kärleks-; låd-, hand-; lokal-, lösen-, värde-, penning-; privat-, tjänste-, krav-, affärsbrev.* **2)** Märk ett par uttr. *Inga b. ä(ro) goda b.* får man inga underrättelser, har heller inget otrevligt hänt. *Komma som ett b. på posten* alldeles oväntat l. om ngt som man får utan att man ansträngt sig. *Öppet b.* oförseglat; även om i tidning offentliggjort brev, vanligen innehållande ngn fråga till en viss person l. ett angrepp på honom. **3)** Friare. *Pauli b. till de romare. En roman i form av b. Kritiska b. över kanslirådet af Leopolds skrifter. Parisbrev* t. e. i tidning. *Versifierat b. Skalde-, rimbrev.*

II. Bibetydelser. **1)** Ämbetsskrivelse o. d. *Kungl. b-et av den ∼ angående ∼. Herda-, sändebrev.* **2)** Fullmakt l. d. *Har han b. på det? Ge ngn b. på ngt. Ha b. och sigill på ngt. Adels-, faste-, skilje-, gesäll-, mästar-, studentbrev.* **3)** *Knappnåls-, synåls-, nålbrev. Maskinnålar, 1 b., 12 st.* **4)** *Bokbrev* en förening av papper o. kuvert (ny uppfinning). **Syn. I. 1)** skrivelse, (skriftligt) slutet meddelande, (brev)försändelse, epistel; ibl. skriftlig underrättelse, ibl. biljett; **3)** litterärt alster i brevform, (plur.:) i brevform avfattad (kortare) novell (l. roman) l. vetenskaplig l. vitter avhandling osv.; **II. 1)** ämbetsskrivelse, öppen skrivelse från laga myndighet; (ibl.:) kungörelse, not; bulla; **2)** fullmakt, diplom; **3)** sammanviket papper med visst antal instuckna nålar.

— **Brevbefordr|an;** -ing. **-bok. 1)** Handels. En av de handelsböcker som köpman enligt Kungl. förordning av 4 maj 1855 är pliktig att föra. B-en skall innehålla noggranna avskrifter av alla i handelsärenden avlåtna brev efter deras datum och på det det språk, varpå de skrivits. Även ankommande handelsbrev skola, ordnade efter datum, bevaras. **2)** Säll. (o. ej fackligt): 'postbok', 'motbok med posten'. **Syn. 1)** kopiebok, brevkopie(rings)bok. **-bunt;** -setikett. Ssgn postt. **-bärar|e;** -expedition; -förening. *Kvinnliga b-e i Köpenhamn* dec. 1916. *Lant-, värdeb-e.* **-bäring;** -stur. *Lant-*

brevbäring. År 1873 indrogs kronob-en. Tre b-sturer om vardagarna, men blott en på sön- och hälgdagar. **-början.** Sälls. *I b. eller därmed likartat sammanhang* Hj. Alving. **-duv|a;** -eförening; -(e)post; -estation; -evässen(de). Den trådlösa telegrafen synes göra b-orna mer o. mer överflödiga. *B-or för krigsbruk. Kungl. kungörelse 3 aug. 1914 om ~ flygförsök med b-or. S. A. Andrées b-a. En enda b-a har, förmedelst ett sinnrikt förminskningsförfarande, kunnat medföra ända till 30,000 brev.* **-fack** t. e. i chiffonjé. **-form.** *Redan i den klassiska forntiden började man begagna b-en för skönlitterära och vetenskapliga arbeten. En av Almquists vackraste noveller, Araminta May, är avfattad i b.* **-format.** *I Europa förekommer en oräknelig mångfald b.* **-författ|ande;** -are. *Jean Louis de Balzac och Voiture, vilka drevo b-andet som litteraturart. En av de flitigaste svenska b-are, som funnits, var Brinkman.* **-försändelse.** Till b-r räknas bl. a. brev, brevkort, kortbrev, korsband, adresskort, postanvisningar, avier, 'tidningspaket'. *Vanlig b.* ej 'rek' l. 'ass'.

-hemlighet. *B-ens värnande. I Ryssland hava liksom i Finland, kränkningar av b-en intill allra senaste tid ytterst ofta förekommit.* **-hållare** t. e. i form av brevklämma l. att hänga på väggen. **-karta.** Postt.: förteckning som skall åtfölja vissa (rekommenderade m. fl.) försändelser till utlandet. Jfr värde(brev)karta. **-klämm|a;** -are. Att smnhålla brev med. **-kopia. -kopiebok.** Handels. **1)** Brevbok. **2)** *B. enligt självkopiesystem; med tvänne åtföljande kopieblad.* **-kopiering;** -smaskin. **-korg.** Att ha på skrivbordet. *B-ar med flätade sidor och träbotten.* **-kort;** -salbum (för vykort o. d.); -smeddelande; -sserie. *B-en infördes i Sverge år 1872. Du kan underrrätta mig på, per, genom b., när du kommer. Enskilda b.* motsatt postverkets. *Öppna b. som innehålla smädelser må icke befordras. Dubbla b. eller b. med betalt svar. Tjänste-, jubileumsbrevkort. En alldeles säregen art av b-en utgöra vyb-en. Fantasi-, serie-; bromsilverbrevkort. B-sserie över kungliga husets medlemmar.* **-kuvert.** *B. med påtryckt frankostämpel* frankokuvert.

-lack finare än 'post-' l. 'säcklack'. **-lapp.** *Skicka mig en liten b.!* **-ledes,** adv. *Såväl b. som på annat sätt, t. e. genom tidningarna. Mellanhavandet uppgjordes b. genom ömsesidig förklaring.* **-låd|a;** -(s)tömmare (person); -lådesvar; -lådesystem m. fl. se II. Först vid mitten av 1800-talet kommo b-orna mer allmänt i bruk, om man ock känner försök med b-or redan på 1600-talet. **I.** Enkelt. **a)** *Mekanisk b-a* enligt Wibergs system; jfr II nedan. *B-a för korsbandsförsändelser. B-an tömmes på tider som anges genom anslag på dess sida.* **b)** Ibl. motsatt 'korsbandslåda'. **c)** Märk rubriken *B-a* l. *Ur b-an* på tidningars svarsavdelning. **d)** *Spårvagns-; lokal-, landsvägs-, ångbåtsb-or.* **II.** Ssgr. Formerna äro *brevlåd-, brevlåde-* o. *brevlåds-*, som utan egentlig regel växla (ej säll. i samma ord); s-formerna dock vanligast. *Gripa b-elocket och lyfta upp det. B-tömning. B-snyckel. B-skrok* för tömmande av 'mekanisk b.' *Det svenska b-ssystemet* med M. Wibergs automatiska tömningsinrättning. **-ordnare.** Ofta om sak. *R. Soenneckens b.* annons. *Denna b. innehåller blad med register mellan vilka de olika papperen förvaras.* **-papper.** *Med 25 vita, linnepressade, olinjerade b. Köpa b.* **-porto;** -bok. *Först 1877 sänktes portot för de inländska brevkorten till halva b-t.* **-post;** -försändelse; -taxa (den senaste 1914). *Ändringar i b-taxan förestående* mars 1917. **-press** tyngd (ofta rektangulär o. med handtag) att lägga på skrivelser o. d. **-påse** postt.: blott för vanlig brevpost. **-pärm** ibl. = brevordnare.

-roman. *Även Fredrika Bremer skrev b-er och skildrade sina resor i brevform.* **-samling.** *Viktiga och stora b-ar av Lessing, Winckelmann m. fl.* **-samlingsställe.** De 'fasta postanstalterna' utgöras av postkontor, poststationer o. b-n; de sistnämnda handlägga endast viss avgående post; före 1915 räknades de till poststationerna o. kallades 'poststation av 3. klass'. *Det första b-t tillkom 1893 (i Stockholm å Djurgården).* **-skrivande,** subst. o. adj. *Den b. allmänheten. B-ts konst.* **-skriv|are;** -arinna; -erska; -ning; -ningsafton; -ningskonst. **-skuld.** *Stå i b. till ngn.* **-skyldig** mindre vanl. **-sorterare** person o. sak. **-stil. -ställar|e,** -en l. -n, -e. Handbok med brevformulär. *B-e för älskande.* **-stämpling;** -smaskin. *B. med maskin.* **-säck** postt.: blott för vanlig brevpost. **-utbärning.** *Påskdagens b. mycket försenad.* **-våg,** -en, -ar. **-väsk|a.** T. e. brevbärares. *B-or till mekaniska brevlådor benämnas även 'tömningsväskor'.* **-växl|a;** -ing (med plur.). *B-a med ngn. Vet ni om de b-at (med varann), stått i b-ing (med varann) de sista månaderna? Börja, öppna en b-ing med ngn. B-ing mellan Schiller och Göthe angående ~.* **-öppn|ande;** -are (t. e. en slags mindre papperskniv); -ing(savdelning). *Ludvig XV inrättade en ordentlig b-ingsavdelning. Elektrisk b-are* 1915.

— **Brēvlig,** -t. Mest skr. *Följande b-a meddelande: ~. Och under mer än två årtionden stod hon sedan i b. förbindelse med sin tyske förläggare.*

Breviāri|um, -et, -er. Katolsk bönbok, avfattad på latin, med olika böner för de särskilda 7 bönstunderna.

Brick|a, -an, -or. **I.** Huvudbetydelsen. **a)** Större brickor. *Se där ja, nu kommer Agnes med (kaffe)b-an. Bjuda ngt på (en)*

b-a. Broderade hållare att hänga b-or i. Där är så fint, att betjänten kommer in med breven på en (silver)b-a. Glas-, vin-, ägg-, smörgås-, kaffe-, te-, serverings-, supé-; presenterb-a. Ibl. för 'smörgåsb-a', t. e. *Kommer jag inte hem till kvällen, kanske jag kan få en b-a (med lite kallskuret) upp på rummet.* **b**) Mindre brickor. *Smörpanna av blankpolerad koppar med stadig b-a. Gräddkanns-, kaffekannsb-a.* **c**) Underlägg. *B-or av flätad bast för karotter. Karottb-a sammansatt av träspjälor, hoprullbar. Pappb-a.* **II.** Bibetydelser. **1**) Märke. *Ett stadsbud med en (nummer)b-a i mössan. Vakt-, stadsbuds-, polis-; metall-, plåtb-a.* **2**) Skiva o. d. *Bakelsesprits med tre olika spritsb-or.* **3**) Tekn. *Underläggsb-a* rund plåt som lägges mln en skruvmutter o. den maskindel som skall fastskruvas. **4**) Spelbricka. T. e. i brädspel: *Slå en b-a för ngn. Blotta en b-a. Den som först får alla b-orna 'i hus', har vunnit.* I domino: *Dubbelb-a* med två sexor, två femmor osv. **5**) Vard.; blott i sing. best. form. *Han fick bollen mitt i b-an.* **Syn. I.** (ibl.:) presentertallrik, underlägg, 'undersats'; **II. 1**)—**3**) (igenkännings)märke; skiva, platta, plåt, underlag; **5**) bröst, 'bringa'.

— **Brickband.** Att hänga brickor i. *B. i den urgamla tekniken med trä- eller pappskivor, som hålla varpen.* **-duk;** -ssats. *Oval b. med hålsöm och langetterad kant. B-ssats innehållande 18 st. b-ar av stansat och mönsterpressat papper.* **-hylla.** *För varje välordnat hem är en b. nödvändig.* **-hållare. -hängare. -papper.** *Spetspapperssats, innehållande 100 st. tårt- eller brickpapper.* **-ställ.** *B. att fästa på väggen.* **-supé.** *En liten b. av smörgåsar med gott pålägg, mjölk och kaffe.*

Bri'dge (bridsj); -n; -markerare (av trä); -parti; -protokoll; -spel(are). Ett kortspel, vanl. spelat av 4 personer, rätt likt 'preferans', men än mer träkarlsvist.

Brido'ng (-å-); -en, -er; -tygel. Ett slags betsel utan stänger, tränsbetsel.

Brigad, -en, -er; -adjutant; -chef; -indelning; -kvartermästare (b-chefens närmaste man); -stab; -vis (adv.). B-en utgöres i Sverge av 2 regementen (i utlandet stundom av 3 o. ibl. av en fristående bataljon därjämte). B-indelningen i fredstid kommer att vara genomförd hos oss med nyåret 1918. *B-chefen, överste Björkman. I regeln för generalmajor eller överste b. Chefen för fjärde arméfördelningen har beordrat kaptenen vid Göta livgarde C. B. Jentzen att tills vidare vara b-kvartermästare och löjtnanten vid Livgardet till häst greve G. A. O. Wachtmeister att tills vidare vara b-adjutant, båda vid sjunde infanterib-en.*

Brigg, -en, -ar; -segel; -tacklad; -tackling. Ett tvåmastat, råtacklat fartyg med ett stort gaffelsegel ('b-segel') på aktre masten. Inom örlogsflottan numer blott använt som övningsfartyg.

Brike'tt, -en, -er; -kamin; -press. **1**) Torvl. kolkaka (till bränsle), av vanl. med hjälp av ngt bindemedel sammanpressat pulver. *Äggb-en är ett billigt bränsle, som först genom världskriget kommit till användning i vårt land.* **2**) Malmkaka (åstadkommen på liknande sätt). — **Brikettering,** -en, [-ar]; -spress. *B. av bränslen. B. av järnmalm.*

Briko'll (-å-); subst.; -stöt. Sägn vanligast. I biljard: (b-stöt =) konststöt varvid bollen först tar vall innan den träffar den påspelade bollen. *Feeney hade nu just gjort en välberäknad, elegantare b-stöt.*

Brilja'nt[1] (-angt); -en, -er; -glas (rutformigt slipat); -ring; -smycke. Slipad (ädelsten vanl.) diamant (i form av 2 stympade pyramider med grundytorna förenade o. fasetter på sidorna). — **Briljant**[2], =, -are; -garn (ullgarn omspunnet med oäkta guld- l. silvertråd). **1**) Friare. Huvudbet. *Vid sitt mest b-a lynne. Det gick ju b. En b. affär. Ett b. föredrag.* **2**) Ngt mer 'egentl.' *Mer b. än gediget. B. fyrverkeri. En b. företeelse.* **Syn.** glänsande, strålande, lysande; praktfull, ibl. prålig; härlig, präktig, utmärkt, ypperlig. — **Briljanter|a,** -ade, -as; -ing. Mest i perf. part. *B-ad dosa* försedd l. prydd l. smyckad l. besatt med briljanter. — **Briljantin,** -en l. -et; -glatt. Ett hårförskönings-medel; även polerpulver för metaller o. glas. — **Briljer|a,** -ade, [-as; -ing]. Endast 'bildl.' *Få ett tillfälle att b-a (med sina kunskaper). För Bingley var det nödvändigt att b-a med sina kupper, så att alla hörde det.* **Syn.** glänsa, lysa, pråla, prunka, skryta, skryt-samt visa l. framhålla, paradera (med), 'förevisa'.

Brillor, -na; brillbåge. I allm. icke om modärna glasögon; ordet numer inget vardagsord (utom kanske i sägn 'snöbrillor'). Ngn enda gång i sing. *Gummorna satte b-na på. Denne skolmästare med b-na. Ser sin värld igenom brilla* Strindberg. *Klädd i snöbrillor.* **Syn.** (gamla) glasögon (ofta utan skalmar), 'näsklämma'.

Bring|a[1], -an, -or; -grop; -stycke. **1**) Om (större) djur t. e. hästar, nötboskap, hjortdjur. *Hästen får icke vara för bred i b-an, ha för bred b-a.* Även om kött. *Salt b-a. Ox-, lam-, fårbringa.* **2**) Vard. om människor. *Hon tyckte kanhända, att det verkade litet medelklassigt att gå och dingla med ett kors mitt i b-an.* **Syn.** bröst.

Bring|a[2], bragte l. -ade, bragt l. -at, -as; [-are; sköml.]. Mest skr. **I.** Bet. Ordet brukas, åtminstone som enkelt, numer nästan uteslutande 'bildl.' Rent egentl. bet. av 'föra, bära' (med konkr. obj.) är sällsynt. Jfr dock t. e. *B-a ngt under tak, i säkerhet* l. Snoilskys *Jag b-ar druvor, jag b-ar rosor.* Ju mindre man tänker på det konkreta

'bärandet', dess lättare kan ordet brukas. Se för övrigt II samt syn. nedan. **II.** Konstruktioner o. fraser. **1**) B-a (ngn) ngt. *Jag anar, att det är onda tidender han kommer att b-a oss. Varje jul oss granen b-ar / hälsningar från flydda år* Fjalar. *Han bragte oss färska underrättelser från ~. Det offret måste du b-a din stolthet. B-a ett offer åt sitt högmod, på sin stolthets altare* (upp)offra ngt av sin stolthet; liksom föreg. ngt högt. *Något offer måste man b-a för att få njuta sin lycka. B-a räddning, (snar) hjälp. Har det bragt den sjuke någon lindring? B-a ngn, ngt sin hyllning. Det kommer säkert att b-a dig olycka, b-a olycka över oss.* Hit även *B-a ljus i saken.* **2**) B-a ngn l. ngt att + inf. *Huru han blev b-ad, bragt att erkänna. Först hennes tårar bragte honom att bryta tystnaden. Något som borde bragt dig att tveka mer än en gång. B-a en mina att explodera. B-as att fatta eld.* **3**) Opers. obj. + adv. *Genom arbete och sparsamhet hade han bragt det därhän, att han ej blott var skuldfri, utan till och med smått förmögen. Så långt hade han bragt det (, att ~).*

4) B-a ngn l. ngt + prep.-uttr. **a**) 'Av'. *Huru de skulle b-a drängen av daga.* **b**) 'I'. *B-a ngn i fara. Motionen bragt i fara att avslås (genom ~). B-a ngt i vanrykte, misskredit. B-a ngn i harnesk (mot ~). Och även om nu B. anser det kunna b-as i bevis, att ~. Bragt i glömska.* Både med konkretare o. abstraktare bet. i uttr. som: *B-a ngt i dagen, i ljuset. B-a ngt i jämvikt, i omlopp, i säkerhet. Bragt i oordning.* **c**) 'Om'. *B-a ngn om livet.* **d**) 'På'. *B-a ngn på fall, på knä. B-a ngn på bättre tankar. Jag vet ej vad som bragt henne på den idén. Sök själv att b-a saken, b-a det på tal i afton! B-a ngt på tapeten. B-a ngt på det klara. Bragt på det hala.* **e**) 'Till'. *B-a till världen. B-a ngt till stånd, utförande. B-a järnet till (vit)glödgning. B-a ngn till förnuft (igen). Bragt (nära) till förtvivlan, till det yttersta, till tiggarstaven. B-a ngn till lydnad. Bragt till tystnad just genom den andres oförskämdhet. B-a ngt till offentligheten, till allmänhetens kännedom. Innan kriget ännu var bragt till (ett lyckligt) slut.* **f**) 'Under'. *B-a (ngn) under oket.* **g**) 'Ur'. *B-a ngn, ngt ur jämvikten. B-a ngn ur koncepterna. Så bör då den frågan vara bragt ur världen!* **h**) 'Å'. *B-a ngt å bane. B-a å tal* sälls. för 'på tal'. **Syn.** bära, föra, komma med; medföra, bära mēd sig; bära i sitt sköte, skänka, giva, skaffa; (för)sätta; ibl. draga; förmå, komma l. få l. göra l. laga (att), föranleda, ibl. nödga; åstadkomma, åvägabringa. — **Bringa fram** ɯ, **ihop** se hopbringa, **ned** l. **ner** ɯ, (**sig**) **upp** ɯ l. **opp, åter** ɯ, **över** ɯ.

Bringbär ldls. (dialektiskt) för 'hallon'.

Brink, -en, -ar. Mest i städer l. om älvbrinkar. *Det gamla Stockholm med sina b-ar och smygar. Tyska b-en. Kåkb-en. De till »nipor» formade strandb-arne.* **Syn.** kort brant backe. — **Brinkhake** krökt järnstycke varmed man i branta backar bromsar bakhjulet på en vagn.

Brinn|a, brann, brunno, brunnit; brunnen; -ing (i bet. II 3). **I.** Mer egentl. **1**) Egentligast. *Ett par vedträn brunno i spiseln. En muntert b-ande brasa. Brasan b-er jämnare, om ~. Veden vill inte b-a. B-a (för) fort, långsamt. B-a med (blå, sotande) låga. Det b-er dåligt (i kamin) i dag. Det b-er ännu ljus i övre våningen. Det b-er en eld, han b-er så klar.* Märk *Mose b-ande buske* Dictamnus albus. **2**) Om eldsolycka. *Hela byn b-er. Var b-er det? Det brann i några gamla vedstaplar. Ännu b-er det under askan* även till 1 ovan samt bildl. *Springa som om det brann i knutarna. En b-ande stad. Brunna städer.* **3**) Friare. *Stjärnorna brunno ännu matt(a) på fästet.* **II.** Bildl. **1**) Person- o. saksubj. Även abs. *B-a av begär att utmärka sig. Ögon, b-ande av hat. B-a av längtan, otålighet. Med b-ande nit. En b-ande håg för studier. B-a för allt högt och stort. B-ande (heta) böner. B-ande feber. B-ande kär. Deras hjärtan skola b-a. En högre rodnad brann på Döbelns kinder* Runeberg. *Mot en b-ande aftonhimmel. Aurore med sina b-ande mörka ögon och ~.* **2**) Märk särsk. i pres. part. *Springa, arbeta, läsa för b-ande livet. Under b-ande krig. Fast han hade så b-ande bråttom* ej allm. brukat. **3**) Om gödsel m. m. *Väl brunnen gödsel. Genom åtskilliga jäsningar, »brinning», sönderdelas gödselns och den inblandade ströhalmens organiska beståndsdelar, så att lätt lösliga och för växterna tillgängliga föreningar bildas. Det hotar att b-a i de alltför tätt packade sädesupplagen. Om säden börjar b-a.* **Syn. I.** flamma, låga, blossa, förtäras av eld; ibl. lysa; ibl. fatta eld; ibl. stå i lågor l. låga l. flamma l. brand, vara eldsvåda, ha fattat l. brutit ūt eld, elden har kommit lös; **II. 1**) förtäras, vara häftigt betagen (av), 'glöda', eldas, hänföras, behärskas (av); vara het, hetta, förtäras av hetta, lysa (brand)röd; ibl. glänsa l. skimra. — **Brinna av** ɯ, **ihop** o. hopbrinna t. e. om gödsel. **B. inne.** *Minsta gossen var nära att b. inne, men räddades i sista ögonblicket* bli innebränd. **B. ned** l. **ner** ɯ, **opp** l. **upp** ɯ, **ut** ɯ.

Brīo, -n. Ofta mus., men även friare. Glöd, eld (o. kraft), livlighet, munterhet.

Bris, -en, -er. Sjöv. samt friare. *Styv, hård, frisk, laber, fin, lätt, lagom b. Framför mig böljade präriens oändliga hav för en stilla b. Sydlig b. Fast det blåste en den allra hyggligaste fruntimmersbris. Nu kom kvällsbrisen! Och så tog morgonb-en på att*

blåsa. Land-, sjöbris. **Syn.** vind; lindrig vind; (lagom stark) kultje. — **Bris|a,** -ade. Ofta skönl. *Det b-ar ute på fjärden. Det b-ande blå vattnet* Strindberg. *Doften slår in i alla rum, / b-ande ljum* Österling. **Syn.** blåsa (en lagom bris), ibl. fläkta. **Brisa i** ta i och blåsa. **B. opp** l. **upp** börja blåsa.

Brisa'ns|granat (l. vanl. -a'ngs-); -projektil; -ämne (sprängämne, häftigt exploderande ämne). Granat som krossar o. sönderbryter. Även 'brisantgranat'. **Brisa'nt** (l. vanl. -a'ngt); =, -are. *Att det är mera b., d. ä. vid sin explosion verkar mera krossande på sin närmaste omgivning.*

Brissling, -en, -ar. Benämning på saltad vassbuk (skarpsill).

Brist, -en, -er. **I.** Huvudbet. Skiftningarna närstående o. ofta föga skilda. Ibl. betonas bet. 'nöd', ibl. 'moraliskt fel' l. d., ibl. 'lucka' l. 'frånvaro' osv. **a**) *B. och nöd. Han behöver åtminstone icke lida b. Lida b. på det nödvändigaste. Icke lida b. på någonting.* **b**) *Stor b. råder på växelmynt. Ha b. på ~. B-en på kol gör sig fortfarande kännbar. Ved-, vatten-, bröd-, socker-, fettbrist. Blodbrist.* Märk uttr. som: *I b. på pengar, på annat, på bättre, får man reda sig med goda ord. Av b. på medel. Frikänd i l. av b. på bevis.* **c**) *Han lider åtminstone ingen b. på fräckhet. B. på urskillning, uppfostran, (levnads)vett.* **d**) *Avhjälpa de värsta b-erna i lagstiftningen. Utan vank och b. B-er och lyten. Våra fel och b-er. Trots alla b-er. Behäftad med (både yttre och inre) b-er.* **II.** Märk särsk. bibet. 'kassabrist'. *En dag hade kronofogden avvikit, som det sades till Amerika, kvarlämnande en icke obetydlig b. i omhänderhavda kassor. Bröderna förbundo sig emellertid att (be)täcka (den uppkomna) b-en. Räkenskaperna visa en b. på nära 32,000 kr.* **Syn. I.** (av)saknad, nöd, saknad av det nödvändigaste, armod, fattigdom; ibl. strandsatthet; det som fattas, frånvaro (av); knapp l. ringa tillgång; knapphet, otillräcklighet, ibl. karghet; (det) att ha ont om (ngt); kännbart l. trängande behov; ibl. ofullständighet l. 'lucka'; (moraliskt osv.) fel, 'fläck', bristfällighet, felaktighet, ofullkomlighet, svaghet, svag sida, ibl. mën, menlig l. olämplig beskaffenhet (hos), vank, lyte, skavank; (ibl. nära) försummelse l. uraktlåtelse; **II.** kassabrist, (kassa)balans, underskott, underbalans, 'minus', deficit.

— **Bristfull;** -het. Mest skr. *Så länge vår folkundervisning är så b. som för närvarande* Raoul Hamilton. *Men Fru Forsberg-Dalhoffs ordlista är ännu b-are i flera avseenden.* **-fälle,** -t, -n. Sälls. för 'bristfällighet'. *B-n å allmän väg* i K. M:ts utslag 11/11 92. **-fällig,** -t, -are; -het (med plur). Föga utpräglade skiftningar (från 'dålig' till 'otillräcklig'). Nästan aldrig om människor (då hellre 'bristfull') l. djur. *B-a eldsläckningsanordningar. Taket har länge varit b-t. Befinna sig i (ett högst) b-t skick. B. skolunderbyggnad. Mycket b-a kunskaper. B-heter (i anordning, i fråga om anmälning, hos detta gaskök) som böra avhjälpas.* **Syn.** som har l. lider av (vissa) brister, dålig, i dåligt skick l. stånd, underhaltig (i ett l. annat avseende), felaktig, ofullkomlig, eländig, usel, bristfull; ibl. (betydligt) försämrad l. skadad; (ibl.:) som företer (stora) luckor, ofullständig, otillräcklig, bristande; ibl. icke tillräckligt omsorgsfull. — **Brist|a**[1], brast, brusto, brustit. Knappast några bet.-skiftningar. Sammanförs ofta med brista[3]. **1**) Opers. *Det b-er honom icke tid, endast god vilja. Och det brast i många avseenden på båda sidor. Mod får ersätta vad som b-er i antal.* **2**) Saksubj. *Yrkesskicklighet brast nog icke, oförtrutenhet alls icke. Aldrig brusto ord vid bivuaken, / där den gamle Hurtig blott var med* Runeberg. *Den gången brast honom tålamodet, brast hans tålamod* ej alltid strängt skilt från brista[3]. **3**) Personsubj. **a**) *B-a i lydnad, i aktning mot ngn.* **b**) Lagt. *Han brast åt eden* gick icke eden. **c**) *B-a i bevisningen.* **4**) Pres. part. *Det torde bero på b-ande vilja. B-ande omdöme, skicklighet, kunskaper, insikt(er). En mot hovrätten slungad misstanke för b-ande oväld. B-ande betalning. Frikänd på grund av b-ande bevisning.* **Syn.** fattas, saknas, fela(s), tryta, vara otillräcklig, vara ont om, ibl. svika; vara bristfällig; ej visa tillräcklig l. tillbörlig (vördnad osv.); (b-ande ibl.:) otillräcklig, bristfällig l. uraktlåten, utebliven, försummad.

Brist|a[2], -an, -or. Mindre känt. *Den är klangen hos en klocka, som gjutits i den äktaste metall och utan en b-a* Per Hallström. *B-an i guldet.* **Syn.** spricka. — **Brist|a**[3] brast, brusto, brustit; brusten; -ning (med plur.); -ningspunkt; -ningsställe. Sammanförs ofta med brista[1]. **I.** Egentl. *Om stegen skulle b-a, vad gjorde du då? Spänner du bågen för hårt, så b-er den. Isen brast under dem. Plankan brast plötsligt under tyngden. B-a i alla fogningar. B-a i stycken. Snöret brast och korgen föll till marken. Slutligen brast blåsan och utgöt ett varigt innehåll. Hur skaren under den mjuka snön satte sig med en svag, nästan omärklig b-ning då och då. Spänna ända till b-ning* även bildl. *Tarmb-ning. B-ningsställena äro på förhand antydda genom ~.* **II.** Bildl. l. friare. **1**) *Nu gör jag det; det må bära eller b-a!* det må gå hur det vill. **2**) *Brustna ögon, brusten blick* förändrad gm döden. *Ögon som b-a i döden.* **3**) *Hon tyckte, att hennes hjärta ville b-a (av sorg). Med brustet hjärta. Dö av brustet hjärta.* **4**) B-a obetonat. *B-a i skratt, i gråt, i tårar.* **Syn. I.** rämna, dela sig, spricka, gå (l. brista) sönder l. itu, springa (i styc-

ken l. sö'nder l. u'pp), gå åtskils l. i stycken, bräckas, sprängas, braka sö'nder, gå äv, knäckas, slitas l. ryckas itu l. isär, ibl. instörta ɯ; (ibl. nära:) knaka, splittras, skingras; **II. 2**) 'slockna'; **4**) utbrista ɯ. — **Brista av** [ɯ]. *Då trossen plötsligt brast av och lodet gick till botten.* **B. itu** ɯ. **B. lös(t)** o. lösbrusten. Blott bildl. *Nu brast ovädret lös(t) på allvar. Och så brast det lös(t) över den stackars mannen.* **B. ned** l. **ner** ɯ, **sönder** ɯ, **till, upp** [ɯ] i sömmen, **ut** ɯ. — **Bristfärdig.** Skr. *Minsta spricka eller ojämnhet i en fog kan få det hela att se b-t ut. Kom var fiber att b. spänna sig till motstånd* Sigurd Dahlbäck. *Kastanjeträden ~ med b-a knoppar* Vilh. Ekelund.

Brita'nnia|lock; -metall. B-metall framställes av tenn (80—90 %), antimon o. koppar; liknar silver. *Kaffeskedar av b-metall. Sockerströare, stora, med b-lock, 50 öre.* — **Brita'nnisk,** -t. Engelsk (särsk. om England o. Skottland). — **Britt,** -en, -er. **1**) Hist. = nuvarande Englands äldsta kända inbyggare (av keltisk stam). **2**) Nu = engelsman. Mest i plur. *Litet av saxare och b. och fransman. Herbert Spencer förklarar, att det var oförsynt gåpåarpolitik från b-ernas sida att taga för avgjord sak, att Indien är till för Englands räkning.* — **Brittisk,** -t. *Från krasst b. synpunkt. B-a öarna, riket. Det b-a världsväldet. B-a Indien, Öst-Afrika.* **Syn.** engelsk, britannisk.

Britmässesommar sälls. för 'brittsommar'.

Bri'ts, -en, -ar [l. -er]. Enkel, ofta väggfast liggplats av trä, vanl. avsedd för flera personer. *B-arna i Helagshyddan voro avsedda för 4, högst 6 personer vardera. Vi fingo ligga två stycken på en enkel b. i en fäbod.*

Britt se under britannia.

Brittsommar; -dag. Mer säll. 'britmässesommar' l. 'birgittasommar'. »*Brittsommaren*» *så kallad efter Sancta Birgittas dag, den 7 oktober ~, den tid, då eftersommaren under några klara, vackra solskensdagar säger oss farväl. Den gamla folktron säger, att b-en skall räcka fyra dagar. Det var en härlig b-dag, men ~.* **Syn.** ibl. indiansommar.

Bro, -n, -ar. **I.** Huvudbet. **1**) Egentl. **a**) *Slå, lägga (en) b. över floden. Rivning, uppbrytning av b. Spränga en b., alla b-ar bakom sig. Underhåll av allmän väg, b. och färja. Fast b. (utan lucka, utan genomfart). Rörlig b. B. över farled. Så att farkoster kunna släppas genom b-n. Komma över b-n i sista ögonblicket* t. e. om vindbro. *Mötas mitt på b-n.* **b**) *Gång-, kör-, järnvägs-, väg-, gatu-, log-; klaff-, sväng-, rull-, lyft-, vind-, fäll-; trä-, sten-, stål-, järn-, betong-; båg-, balk-; häng-, flottbro. Lidingöbro. Bergsbron i Norrköping.* **2**) I bild. *Slå en b. mellan olika tänkesätt. Slå gyllene broar mellan, över till ~* mindre känt (om övertalning med pengar l. d.). **II.** Bibetydelser. **1**) Om 'kavelbro' över kärr o. d. **2**) På somliga ställen (t. e. i Göteborg) brukas 'bro' = skeppsbro l. 'klappbro' (klappbrygga). **3**) Förstubro. Brukas ej av alla som enkelt; ofta norrländskt. *När Tomas stod på sin b. och just skulle gå in, fick han en idé* Ludv. Nordström. *När gamle kommendören steg ur humlen kring sin b.* Birger Sjödin. **Syn. I.** (mer l. mindre nära stå:) brygga, spång, ibl. vägport l. akvedukt ('brokanal'); **II. 3**) förstu(gu)bro, farstubro, trappa.

— **Broavgift. -balk. -ban|a.** Fackligt. B-an är vanl. uppdelad i kör- och gångbanor. *Flottar, på vilka b-an direkt spikas. En bredd å b-an av 1,5 m.* **-belastning. -beläggning. -bygg|are;** -nad (med plur.); -nadskonst. **-bänk;** -spengar. Sjöv. Hamn- l. strandbrygga (på ett varv) där fartyg kunna förtöjas under utrustning o. d. Icke-fackligt även för skeppsbro. *Inkopplingsstolpe vid södra b-en å Skeppsholmen för fartyg å redden. Ett halvt tjog karlar gingo och spånslogo på b-en.* **Syn.** bråbänk. **-del.** *Den rörliga b-en* t. e. av en rullbro. **-fäste** landfäste (för bro). **-gata.** Mest (ingående i l.) som egennamn. *Stora b-n.* **-huvud. 1**) Krigs. Befästning som avser att trygga förbindelser över vattendrag; numer består ett b. av skilda befästningar, stödjepunkter, skyttevärn o. hinderlinjer samt batterier o. framför bron en 'broskans'. *Dubbelt b.* med bägge stränderna befästa. *B-et vid Görz.* **2**) Sjöv. Yttersta ändan av en brobänk. **-kanal** tekn. ej säll. brukat för 'akvedukt'. **-kar** o. **-kista.** Stenfylld, timrad kista som mellanstöd för bro. *Två gatpojkar och en gymnasist, som sutto på brokaren och metade löjor* S. Lagerlöf. **-kvist.** Till bro II 3. Mindre vanl. *Två män syntes på b-en* Alfhild Agrell. **Syn.** förstukvist.

-lägg|a; -are; -ning (med plur.); -ningsarbete(n). **1**) 'Slå l. lägga bro' (över en flod l. d. Hit l. till 2 *B-a diken.* **2**) *B-a en väg* om väganläggning med stockar, grus o. 'faskiner' över kärr. *Brolagd väg* väg med kavelbro(ar). Friare. *Väg brolagd med musselskal.* **Syn. 1**) överbroa, slå bro(ar över); **2**) broa. **-mästare** ibl. om brovakt(are). **-pelare** mellanstöd för bro. **-pe(nni)ngar. 1**) Avgift för passerande av bro. **2**) Brobänkspengar, hamnavgift. **-post.** P. som bevakar (järnvägsbro). *Nekat efterkomma en b-s tillsägelse att ~.* **-prov;** -ning; -ningsvagn (t. e. för järnväg). **-räck** l. **-räck|e.** *Luta sig över, mot b-et.* **-slagning;** -sställe; -sövning. *Om b-en utföres endast från den ena stranden. B-sövning i strömt vatten.* **-spann.** *Världens största b., i Forthbron i Skottland, om 521 m. vidd* 1905. **-steg.** Till bro II 3. *Hälsades från b-et av en*

ung man, iklädd en paletå av tunt, mörkblått tyg Petrus Norberg. **-stöd** mellanstöd för broar. **-taxa. -vakt** o. **-vaktare. -valv. -våg** järnv. = en slags vagnvåg. — **Bro|a,** -ade, -as. **1)** Lägga bro (över flod o. d.). *Skulle de då b-a dikena!* Strindberg; kan även höra till 2. **2)** Om 'kavelbroar' o. d. *B-ad väg. B-ade kärr.* **Syn. 1)** lägga bro(ar) över; **2)** brolägga, förse med kavelbroar. — **Broning,** -en, -ar. **I.** Abstr. Mindre vanl. för 'broslagning' o. d. **II.** Konkr. Tekn. o. krigs. **1)** Plankläggningen på en bros kör- och gångbanor. **2)** Den på stöden vilande delen av en militärbro. *Till b. förfärdigas lätta stegplan av samma utseende som ~. B-ens övre yta, brobanan.*

Brock (-å-); -et, =; -band; -hals (läk.); -inklämning; -patient; -port (läk.: öppning, gm vkn b-et tränger ut); -säck. Stavas i SAOL[7] 'brock' l. 'bråck', men i SAOF endast 'brock'. **1)** Framfall av inälvor med sina betäckningar (oftast gäller det tarmar o. d.) l. ibl. deras inträngande i andra hålor från sin riktiga plats. Nästan vilken som hälst av inälvorna i de stora kroppshålorna (hjärnan, lungorna, bukens organ) kan tränga ut o. bilda ett b. *B-et bildar en knöl, som närmast buken kan tillsmalna i en 'hals', b-halsen. Hålla b. inne genom b-band. Så länge b-et är fritt* träder tillbaka av sig självt, när patienten befinner sig i liggande ställning. *Utträngt b. Framfall av b. Operera (bort) ett b. Han gick krokig och med möda på grund av sitt svåra b. Ljumsk-, lår-, navelbrock. De i b-säcken liggande tarmarna.* **2)** Märk *Åderbråck.*

Brockfågel (-å-); -sjakt. I regel om 'ljungpiparen', Charadrias apricarius (l. pluvialis); ibl. dock om en vadarfamilj som står emellan trappar o. snäppor, o. till vkn utom ljungpiparen t. e. vipan o. strandskatan höra.

Brodd[1] (-å-); -en, -ar. Ofta koll. **1)** Egentl. Vanligast om 'sädesbrodd', men även om annan 'gräsbrodd' o. om växande fröembryo överhuvud. *B-en har inte kommit upp ännu. Och späd b. sköt upp ur den våta och svarta mullen. Vid företagen granskning befanns b-en vara synnerligen likformigt utvecklad. Skjuta b. Spirande b. Rågen står just i b. Sädes-, höstsädes-, råg-; gräs-, ogräsbrodd.* **2)** I bild l. bildl. *En frost som kommit kulturens ömtåligaste spirande b-ar att tyna och vissna. En spirande b. av missnöje och hätskhet. Kväva, förstöra ngt (redan) i b-en, i dess b.* i dess linda, innan det skjutit fart, redan från början. **Syn. 1)** nyuppkommen säd, sädesbrodd; nyss uppkommen (gräs)planta; spirande brodd (ibl. embryo) på frö l. korn, ibl. (långt hunnen) grodd. — **Broddmask.** Även koll. Lant. Vanl. om broddätande larver av nattfjärilsläktet Agrotis (t. e. 'sädesbroddflyet') l. om ett par skalbaggar ('sädesknäppare') tillhörande släktet Agriotes. **Syn.** ibl. rotmask. **-vält;** -a (verb); -ning. Lant. B-ningen (övervältning av nyss uppkommen l. spirande sädesbrodd) avser att tilltrycka jorden kring broddens rötter, bryta bildad skorpa o. hejda angrepp av broddmask samt tillgripes ibl. för att tilltrycka själva brodden, så att den förmås att skjuta sidoskott. *B-ning företages på våren för höstsädesbrodden* Juhlin-Dannfelt.

Brodd[2] (-å-); -en, -ar; -fabrik. *Sätt b-ar på hästarna, det är halt i Olshamra backarna! Skodon med b-ar för gång på is. En slags b-ar för fjällskor. Isb-ar. Kälk-, sparkstöttingsbrodd. Strejk i b-fabrik i Norrköping.* **Syn.** i spetsen skärpt o. stålat söm, skarpt söm, järnpigg. **Brodd|a,** -ade, -as; -ning. **1)** *Väl b-ade skodon. Du ryttare, säg smeden, / att noga b-a hingstens sko* Heidenstam. *B-a hästskor.* **2)** Märk det mindre vanl. uttr. *B-a en dryck* sätta till ngt starkt l. starkare. **Syn. 1)** förse med broddar; **2)** (gm tillsats) sätta spets på, 'spetsa'.

Broder, -n [l. brodren], bröder. Ofta, särsk. gärna i smtl., bror. Best. sing. sammandras däremot icke. **A)** Enkelt. **I.** Egentligast. *Äldre b-n var den som hade hand om förståndet. Vi var fyra bröder. Följande år fingo barnen en liten bror. Bror är för liten, han får inte följa med. Bror Karl är ute i Rom för närvarande. Syster och bror. De(t) kan bröderna, mina bröder säja dej. Min köttslige b. Han är ju min bror, är bror till Olga. Dela som bröder. Handla som en b. mot ngn. Bröder blott på fädernet. Hel-, halv-, tvilling-; foster-, styvbro(de)r. Lillebror.* **II.** Bildl. o. friare. Formen 'bror' sälls. i bet. 1—3. **1)** *Döden är sömnens b. Ha en b. i nöden.* **2)** Bibl. *Älsken edra bröder! B. i Kristo, i Kristus. Det bör icke, mine bröder, så vara.* Snarast hit (l. till II 4) hör väl *Broder Jonatan* öknamn på nordamerikanarna. **3)** *Tjänande b. (i ett kloster). Bröderna av Tyska orden.* Hit snarast: *B. i Apollo* skaldebroder. *S. H. T.-bröder. Ordens-, vapen-, ämbets-, medbroder.* **4)** Mest i formen 'bror'. *Vara (du och) bror med ngn. Bli bror med ngn vid en examensfest. Va menar bror me de? Bäste bro(de)r! Å ni inte bröder än? Hästen är bröder emellan värd 300 kr.* om vi ska säga ett vänpris; (kan anslutas även till I). Hit *Dubro(de)r, Heders- o. Hjärtebro(de)r* o. möjl. *Supbro(de)r.*

B) Ssgsformerna äro ovanligt många. Vanliga äro *broder-,* ibl. växlande med *broders-; bror-,* ibl. växlande med *brors-; brödra-.* Enstaka stå väl 'brorslott' o. 'brodersplikt' med enbart s-form. Märk växlingar som 'broder-, bror- o. brödraskap' (med olika bet.); 'broder- o. brödratvist';

'broders- o. brödraarv'; 'broder-, broders- o. brödrakärlek'. I några fall har best. sing. vanl. broder-, obest. sing. o. särsk. plur. vanl. brödra-, t. e. 'broderfolket' men plur. vanl. 'brödrafolken'. **Syn. A) II. 2)** nästa, medbroder, like, medmänniska; **4)** ibl. du(bror).

— **Broder|mord;** -mördande (adj.; skönl.); -mördare; -mörderska. — **Broder-** l. **Broderskyss.** Även bildl., t. e. om 'fridskyssen' hos de äldste kristne. — **Broder-** l. **Brödrafolk.** Plur. har helst formen brödra-. *Ett brödrafolk* folk av bröder. *Broderfolket på andra sidan bergen. Brödrafolkens väl.* **-rike.** *Broderriket* ɔ *Brödrarikena.* — **Broder-, Broders-** l. **Brödrakärlek.** Formen 'brödrakärlek' har kanske vanl. bildl. bet. 'Broderskärlek' är, särsk. i egentl. bet., den vanligaste formen. — **-tvist.** — **Broder-, Brödra-** l. **Brorskap,** -et, =; -förhållande (till formerna broder- o. bror-). **I.** 'Broderskap'. **1)** Utan plur. *Ingå, sluta b.* broderlig vänskapsförbindelse. **2)** Med plur., mindre vanl. för brödraskap. **II.** 'Brödraskap'. Med plur. om munkordnar o. d. *Votum stabilitatis (löfte att under hela sitt liv kvarstanna i b-et)* om 'det gemensamma livets bröder'. **III.** 'Brorskap'; ngt vard. Säll. med plur.; = 'duskap'. *Ingå b. med ngn.* — **Brodersplikt.** — **Broders-** l. **Brödraarv. -sinne.** *Äga det rätta broderssinnet (mot ngn).* **-sämja.** *Störa brodersämjan.* — **Brorskål.** *Dricka b. med ngn. Har ni inte druckit b.?* Märk det skämts. *Dricka b. med abborrarna* falla i sjön. **-son.** — [**Bror-** l.] **Brorsbarn.** Formen utan *s* ldls., t. e. Göteborg. **1)** *Ett av mina b.* barn till min bror. **2)** *Vi ä b.* kusiner, barn av två bröder. **-dotter** jfr föreg. — **Brorslott.** *Ta, få b-en (av ngt)* ta det bästa, största delen av ngt (broder ärvde ju förr mer än syster). — **Brödraband. -förbund.** *Ett vittert b.* **-församling** bibl. **-krets.** Möjligen även i egentl. mening 'broderskrets'. **-lag,** -et, =. Egentl. o. bildl. **-par.** Egentl. **-ring.** — **Broderlig,** -t, -are; -en; -het. Egentl. o. friare. *Glömma sina b-a plikter. Sända ngn en b. hälsning. Hälsa b-en vännen Pauli! Handla b-t mot ngn. I b-het och endräkt.* **Syn.** broders-, medbroderlig.

Broder|a, -ade, -as; [-are]; [-erska]; -ing (med plur.); -ingsmaskin. Intr. o. trans. **1)** Egentl. *Sitta och b-a (på stramalj). B-a med pärlor. Stolarna hade ljusa sitsar med b-ade rosor. B-ade ryggar. B-a figurer på kuddar. B-a monogram på näsdukar. B-ad för hand, på maskin. Maskin-, handb-ad. Kunnig i b-ing* vanligare 'broderi'. *Den första b-ingsmaskinen uppfanns 1829 av Jos. Heilmann i Mühlhausen.* **2)** Bildl. Vanligare i ssgn 'utb-a': *Nu b-ar du! B-a inte dina historier för mycket!* **Syn. 1)** sy l. sticka (på maskin) figurer (på tyg), (på)sy mönster (på); utsy ₪; (b-ad ibl.) 'konstsydd'; (ibl. nära) sticka i fasoner; **2)** utsmycka ₪, utbrodera ₪. — **Brodērbok** med mönster efter vilka man lär sig brodera. **-båge** ram av trä att spänna tyget på, då man broderar. **-duk** att brodera på. **-garn. -kurs** k. i broderi. **-mönster. -nål;** -sbrev. **-sax.** Liten sax (brukad vid brodering). **-silke. -stick|a;** -ning. *Täcke av tvills, b-at* stickat i fasoner. **-söm** konstsöm. — **Broderi,** -et l. -t, -er; -album; -mönster. **I.** Enkelt. **1)** Abstr. o. konkr. 'Brodering' mer sälls. även i rent abstr. användning. *Syssla med b.* Ngt mer konkr. i uttr. som *Upptagen av sitt b. Engelskt b.* vitbroderi sytt med (runda) hål (med kast runt kanten). *Italienskt b.* spetssöm. *Venezianskt b.* konturerna med langett (ofta rosor i rad), mln-rummen mln fasonerna klippas undan, så att mönstret framträder fristående. *Över soffan hängde ett gammalt b. Vävda, handsydda, maskinsydda, maskinstickade b-er. Vit-b-er* ɔ b-er i färger. *Silkes-, ylle-, linne-, tyll-; guld-, silver-, pärl-; plattsöms-, korsstyngs-b-er.* Ibl. även bildl. **II.** Ssgr. *B-album avsett för korsstygn, innehållande vackra mönster.* **Syn.** utsytt (l. 'konstsytt') arbete, brodyr. — **Brodȳr,** -en [l. -n], -er; -vävnad. Abstr. o. konkr. *Örngott av 1:ma lakansväv med b. Axelkrage för flickor av vacker b. Förkläde av randvävt vitt tyg med vacker mellan- och kantbrodyr. Daglinne av svensk madapolam, garnerad med veck- och uddbrodyr. Korsettskyddare av mycket fin b-vävnad.* **Syn.** broderi. — **Brodȫr,** -en [l. -n], -er. Vanligare är för fem. följ. — **Brodȫs,** -en, -er; -yrke. *Monogram handbroderas eller maskinsys direkt på plaggen av synnerligen skickliga b-er. Modister och b-er.* **Syn.** flicka l. kvinna som broderar l. livnär sig av brodering.

Brok se broken.

Brokād, -en [l. -et], -er; -band; -klänning; -vävnad. Tungt sidentyg genomvävt med guld l. silver. *En toalett av ljusblå b. Sal i sjödränkt ek, klädd med guldbrokad. Rosett av b-band i ljusblått.*

Brokbladig se under brokig.

Brōken (akut); subst. i best. form. Nästan endast i uttr. *[Här har du] maken till b.* t. e. om handske, sko l.annat dylikt som utgör ett par. Ytterst säll. (åld.) i obest. sing. (jfr Ragnar Lod*brok*) l. i plur. (brokar). Bet. 'byxa', som är den ursprungliga, är i det stående uttrycket knappast levande; med denna bet. lever ordet dock kvar dialektiskt.

Brokig, -t, -are; -het. **1)** Egentl. *Hon tycker om det som är b-t. Gå b-t klädd. Hans naturtavlor bli ofta b-t överlastade. En äng, b. av alla midsommarblommor. Den b-aste färgblandning. Lysande, b-a färger. Bukfenor b-a av rödgult och blått.*

B. i grönt och vitt. Röd- (och vit)brokig. Märk uttr. *Det fins fler b-a hundar än prästens* ungefär: det är mer än en som heter Anders. **2)** Bildl. *De b-a upptågen* kan även höra till 1. *En b. blandning av alla slags nationaliteter. I en idelig, b. växling. Han hade haft ganska b-a öden. Det var en luft av ndgonting b-t, oroligt, väntansfullt omkring henne* Math. Roos. Ibl. lite förklenande: *Ett b-t sällskap!* **Syn. 1)** skiftande o. färggrann, mångfärgad (o. skrikande), som skarpt sticker av mot varandra, i flera färger, fläckig i olika färger; ibl. spräcklig l. skäckig; (ibl. nära:) strimmig, prickig, ådrig, narmorerad, randig, flammig, vattrad, tigrerad l. (bond)grann, prålig, bjärt, lysande; **2)** (om)växlande l. skiftande, olikartad, 'blandad', ibl. oredig l. förvirrad, som gör ett förvirrande intryck, 'orolig'. — **Brokbladig,** -t. *B-a bladkålssorter. B-a samt dubbelblommande.* — **Brokigbladig,** -t. Mindre vanl. än föreg. *B. asklönn.*

Bröm (bråm, mer säll. brå'm); -en [l. -et]; -kalium (även utt. -kā-); -salt; -silver (brukas för preparering av fotografiska plåtar); -silverbrevkort. Ett grundämne, som i förening med en del metaller ('bromvätesyrans salter') brukas som lugnande medel särsk. vid nervsjukdomar. **1)** Egentl. Fackligt. *B. är vid vanlig temperatur en tung, lättrörlig, brun vätska, som utstöter tjocka, bruna ångor med en högst vidrig, om klor påminnande lukt.* **2)** Friare i allmänt språkbruk om bromsalter brukade som medicin. *Ta b. till natten.*

Bro'ms[1] (-å-); -en, -ar; -art; -larv; -stucken; -styng. Mindre vanl. är formen 'bröms'. Om släktet Tabanus som i Skandinavien räknar 26 arter. Säll. om blind- l. om regnbroms. *B-arna ä efter korna, se hur di kesar! Fara i väg som stungen av en b. B-arna sticka smärtsamt, men smärtan är övergående. Brumma som en b. i ett ölglas.* Även koll. *Boskap oroad av b(-en). Boskaps-, renbroms. De utkläckta b-larverna gräva sig ner i jorden och leva på rov.* **Syn.** ibl. kreaturs- l. fäbroms.

Bro'ms[2] (-å-); -en, -ar; -anordning; -inrättning; -regulator; -skiva; -vagn (på järnvägståg). **1)** *B. på hjul, för fordon, på vagnar. Sätta till b-en i utförsbackarna. Tilldraga, lossa b-arna. Lokomotivföraren slog genast full b., men ~. Friktions-, spärrhjuls-, skruv-; ång-, luft-, luftsug- l. vakuum-, tryckluft(s)- l. lufttrycks-; hand-; nödbroms. Självverkande, elektriska b-ar. B-ar för reglering av hastigheten vid hissar. Genomgående b-ar i järnvägståg i stället för (bemannade) hand-b-ar. Sv. aktiebolaget b-regulator* 1916. *Vi har visst kommit in i b-vagnen* på järnvägståg med b. av äldre typ. **2)** Ibl. bildl. *Det behövs en b. på honom, han är för ivrig.* **Syn.** hämsko, 'spärr', spärrhake, spärrfjäder, spärrinrättning, ngn l. ngt som håller tillbaka.

— **Broms|a,** -ade, -as; -kraft; -kupé; -verk; -verkan; -are (särsk. vid järnvägarna); -arpersonal(en); -arstrejk; [-erska]; -ning (med plur.); -(nings)signal. **1)** *B-a i utförsbackarna. Man b-ar (bilen) genom att sätta foten på en liten platta, som därvid tryckes ned. B-are vid en mindre järnväg. B-arne ha förklarat sig villiga b-a tåg norrut, men däremot ej söderut. B-arpersonalen beslöt emellertid ~* vid järnvägen. *Hjul-, sken-, tryckluft(s)b-ning. B-kupé får ej (utan medgivande) upplåtas åt resande.* **2)** Även friare l. bildl. *B-a med benen (i en kälkbacke). Du kan gärna b-a lite (me läsningen). Han behöver b-as.* **Syn.** använda broms; tilldraga bromsen l. bromsarna, sakta l. hämma farten, stanna (medelst broms); spjärna emöt; hålla tillbaka l. igen.

Bro'nker (-ång-); -na. Läk. osv. Luftrörets grenar. **Bronkīt** ('hårt' k); -en. Läk. Bröstkatarr, luftrörskatarr, luftrörsinflammation, lungkatarr, katarr i luftrören o. dess grenar.

Brons (brångs); -en, -er. Egentligen o. vanligast om blandning (legering) av koppar och tenn; undantagsvis om blandning av koppar med andra metaller (t. e. bly,järn); jfr även II nedan. B-en är som bekant gulröd, men förändras under luftens påverkan till mörkt brun ('antar patina') o. får dessutom, när den blir gammal, ett grönt anflog av kopparkarbonat ('grön patina'). **I.** Utan plur. **1)** Egentl. *All b. i de skandinaviska länderna infördes under b-åldern utifrån. Dolk, skäror, spännen, kammar av b.* fornlämningar. *Stakar av b. Arbeten i b. Gjutas i b. Medalj präglad i b. B. för konstgjutning bör vara lättsmält. En minskning av b-ens smidbarhet. B. till kranar, ventiler o. d.* Märk *Hans anlete var orörligt, som gjutet i b. Stå som gjuten i b.* (allvarsam o.) utan att röra en min, en led. **2)** Ibl. med anslutning till II 2. *B-en bevarar hans drag. Hans drag äro bevarade i b.* **3)** Bronsfärg. *Målad i b. Ett paket guldbrons.* **II.** Med plur. **1)** Slag av brons. Mest tekn. *I den b., som numera tillverkas, ingår koppar till större mängd än tennet. B-er med hög tennhalt. Inom maskintekniken ha b-erna vunnit stor användning särskilt såsom lagerskålar och glidplan. Kanon-, klockbrons. Konst-, maskinb-er.* **2)** Konstföremål o. d. av brons. *På ett par hörnhyllor stodo tvenne b-er: ett par statyetter av Eldh.* **3)** Slag av bronsfärg; bronspulver. *Metall-; guld-, silver-, aluminiumbrons. S. k. järnbrons.* **Syn.** legering mln koppar o. tenn, ibl. malm.

— **Bronsaktig,** -t. **-arbet|are;** -e. **-art|ad,** -at. *Giva föremåls yta b-at utseende.*

En b-ad hy. **-bild. -blandning. -färg. 1)** Rent konkr.; tekn. Pulveriserade metaller o. legeringar av olika färger; användas till tapeter, av litografer, målare osv.; de utmärka sig genom sin glans. *Trä, gips m. m. bronseras med b., som fixeras med limlösning eller fernissa. Maskin för b-ers anbringande på papper.* **2)** *Hy hade hon av den mörkaste b.* **Syn.** bronspulver, (metall)brons, pulverbrons, bronsstoft. **-färg|a;** -ning. Ofta i part. perf. *B-ad hy.* **Syn.** bronsera. **-föremål. -förgyll|a;** -ning (med plur.). Bronsera. **-gjut|en;** -eri; -ning (ibl. med plur.). Ngn gång träffas även finita former av verbet (särsk. i pass.). Det förnämsta materialet vid all konstgjutning är konstbrons, varför 'b-ning' ofta brukas även som sammanfattande benämning för all konstgjutning. **-glänsande. -grön.** Med färg som gammal brons. I neutr. som subst. om flera gröna, metallglänsande färgstoffer (t. e. 'grönt bronslack'). **-lack** bronsglänsande lackfärg. **-lik(nande).** *Gjutjärnspjeser ger man ett bronslikt yttre genom* ~. **-medalj.** Lämnas ofta vid tävlingar som tredje pris (första guld-, andra silver-). **-mynt. -pjes** l. **-pjäs.** *Antika b-er.* **-salt** se bronsera. **-smycke. -staty. -stoft** se bronsfärg. **-tinktur** att bronsera med. **-tryck** ett i bronsfärger utfört färgtryck. **-yxa** arkeol. **-ålder;** -sfolk; -sfynd; -sgrav; -shög (gravhög); -skultur. Vanligast i best. form sing. (o. i ssgr). Den kulturperiod då huvudmassan av vapen o. skärande redskap gjordes av brons. I Norden anses b-n i runt tal omfatta tiden från 1700—500 f. Kr.; 1100-talets slut bildar gränsen mln 'äldre' o. 'yngre b-n'. *I Grekland och Italien upphörde b-n ungefär på 1100-l. 1000-talet f. Kr. B-ns nordboar. Hällristningar från b-n. B-sfolkets konstverksamhet. Den stora b-shögen vid Håga nära Uppsala.*

— **Bronsad.** Sälls., skönl. för 'bronserad l. bronsfärgad'. *B-e lemmar* B. Risberg. *Två zigenarbarn med b-e ansikten* B. Sjödin. — **Bronser|a,** -ade, -as; -salt (även bronssalt; för bronsering av järnvaror som man vill ge bronsartat utseende); -are; -ing (med plur.); -(ings)maskin; -ingssats. På ett l. annat sätt ge bronsartat utseende. Ofta i perf. part. **a)** *Metaller b-as i olika nyanser genom galvanisk utfällning, upphettning eller behandling med kemikalier. Trä, gips m. m. b-as med bronsfärg. B-ade stålmedar.* **b)** *Smala, långa åror, förda av b-ade kvinnoarmar* vid Madeira. **c)** *Knivlåda, den omvikta kanten guld-b-ad. Nöta av b-ingen på något. B-maskin för bronsfärgers anbringande å papper. B-ingssats bestående av ett paket guldbrons, en flaska bronstinktur, en pensel samt en färgkopp för tillblandningen.* **Syn.** överdra med bronsfärg, ge bronsartat utseende l. bronslikt yttre, bronsfärga, bronsförgylla, ibl. brunera.

Bror med ssgr se broder.

Brösch (-å-); -en, -er; -nål. Bröstsmycke (med nål), 'bröstnål'. *En b. av filigran, ett gammalt familjesmycke, sammanhöll den enkla blusen.*

Broschyr, -en (l., särsk. i smtl., -n), -er; -författare. Ströskrift, (litet) häfte, mindre skrift, 'häftesbok', ibl. flygskrift. *Utge b-er, en b. om ngt, i en fråga. Skriva b-er.*

Brosk (oftast -å-); -et (ldls. även -en), =. Bildningar i djur- o. människokroppen uppbyggda av broskvävnad (ett ämne visserligen hårt, men dock mjukare än knotorna samt elastiskt). Både om vissa bestämda b. o. mer sammanfattande l. som ämnesnamn. *Utbyte av b. mot ben. B-ets sammansättning. Benvandlat b. Hela kroppen var som b., inga ben som gjorde gestalten stadig. Ytterörats b. är s. k. elastiskt b. eller 'nätbrosk'. Näsb-en* plur. *Revbens-, ledgångs-; bindvävs- l. trådbrosk.* — **Broskaktig(het). -art|ad.** *Skelett b-at, men med täckben på huvudet. B-ade svulster, bildningar.* **-cell** fysiol. **-fisk.** Zool. Mest i plur. om gruppen Selachii l. Elasmobranchii (fiskar med helt broskartat skelett), vkn — jämte 'helhuvudfiskar' (Holocephali) — omfattar hajar o. rockor. *Dessutom finnes hos flertalet b-ar ett spruthål, som utmynnar ovanpå huvudet. Störfiskarna stå på gränsen mellan ben- och b-ar; de ha broskartat skelett, men täckben på huvudet.* **-hinna** bindvävshinna som bekläder ett brosks fria yta. **-klädd. -lik(nande). -ring.** *De större bland dessa rör hava b-ar, som göra dem styva* om luftrörets grenar. **-skelett.** Benskelettet föregås i det hela, kan man säga, av ett b. — **Broskig,** -t, [-are]; -het (ibl. med plur.). *Den b-a, mjuka delen av näsan. Det b-a förstadiet till en överarm eller ett lårben.*

Brotsch (-å-); -en, -ar. Tekn. Ett verktyg av härdat stål till upprymmande l. utjämnande av cylindriska hål i föremål av metall. **Syn.** upprymmare.

Brott[1] (-å-); -et, =. Sammanförs ofta med brott[2], men är numer rätt väl skilt från detta. Verbet 'bryta', som icke kan uppdelas på två ord, hjälper dock till att ngt sammanhålla även de två subst. 'brott'. **I.** Konkretast. **1)** Brottyta o. d. Om mineral m. m. *Sten med glasigt b., som är glasig i b-et. Fin, jämn, grov, ojämn, kornig, skiffrig, musslig, strimmig i b-et. Porslin utmärker sig genom det halvgenomskinliga, hårdbrända, i b-et nästan förglasade godset. Av ett gott maltkorn fordras, att det skall vara i b-et mjöligt, ej glasigt.* **2)** Fackligt. Lösbrutet berg.

II. Ngt mindre konkr. **1)** Mindre vanl. för 'sten-, marmorbrott' o. d. **2)** Spricka o. d. *Om järnstången visar b. B. på tyg. B. i en mur.* Även bildl. (o. mer abstr.),

Det finnes visserligen inga tvära b., och allra minst några helomvändningar i den linje, han [Heidenstam] beskrivit Böök. *B. i tankegången. Ett b. med hans föregående liv.* **3)** Benbrott o. d. Ofta abstr. *B. av lårbenet. Just vid b-et. Ett elakt b.* **4)** Bränning o. d. *Över strandklipporna gingo redan väldiga, skummande b.*

III. Abstrakt. Jfr även II 2 o. 3. **1)** Vid baxning. *Ta nya b.* nya (spänn)tag med spetten. **2)** Jäg. Blott i uttr. som *Nalle hade visserligen legat på b., så att det låg nära till hands att tänka sig, att han givit sig i väg* legat färdig till uppbrott: björnen ligger stilla några dar ute i det fria för att se att trakten är säker innan han går i vinteride. **3)** Blott som sista led i ssg i skiftningar som i *Utbrott, genombrott, skeppsbrott.* För *Uppbrott* jfr III 2. I *Löftesbrott* o. d. kan anslutning även ske till brott[2].

Syn. I. 1) brottyta, ställe där ngt blivit avbrutet, blottad inre yta (på mineral m. m.); **2)** lösbrutet berg; **II. 1)** stenbrott; (ibl. nära) gruva; **2)** bräcka, 'brista', spricka, ibl. rämna l. veck; ibl. öppning l. lucka; ibl. bristning; avbrott, hopp; **3)** brutet ställe, benbrott; bräckning, avbrytning (av ngt); **4)** bränning, (över)brytande sjö, brottsjö, våg l. sjö som bryter (över) l. bryter sig, ibl. störtsjö (som bryter över relingen in på däck), ibl. grundbrott; **III. 1)** tag (med spett o. d.), 'bräcktag', spänntag.

— **Brottgräns.** Tekn. Den belastning varmed materialet måste åverkas för att brista. B-en anges hos oss vanligen i 'kg. per ytenhet av genomskärningsarean'. *Materialets b. eller hållfasthet. Genom att seghärda ett specialstål, så att sträckgränsen kommer att närma sig b-en så mycket som möjligt utan att stålets bearbetningsgräns överskrides.* **-sjö.** *En b. slog helt över slupen. I nästa ögonblick kunde b-n brutit ned fartyget.* Även bildl. *Jag vet det, men jag kastas som en spån mellan b-ar* Strindberg. *Lidelsernas b-ar.* **Syn.** se brott[1] II 4. **-spel.** Sjöv. Mindre vanl. för 'bråspel'; jfr d. o. Stavas även 'bråttspel'. **-stycke.** Mest bildl.; ibl. dock även om 'saker'. *För denna tidning översatte Strandberg »Lyckans galoscher», »Bilderbok utan bilder» och b-n ur dramat »Mulatten». Av denna dikt finnas emellertid endast b-n bevarade.* **Syn.** (lösryckt) bit, avbrutet stycke, fragment, (ibl. nära:) stump, spillra. **-ställe** t. e. där ett ben brutits. **-yt|a.** Ofta om mineral m. m. *I b-an. Med glasglänsande b-or.* **Syn.** se brott[1] I 1.

Brott[2] (-å-); -et, =. Ansluter sig numer knappast till brott[1] (närmast då till andra ssgsleden i 'löftesbrott' o. d.). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Dels om allt som lagen belägger med straff (både handling o. underlåtenhet); dels speciellt om grövre lagbrott (o förseelse l. överträdelse). **a)** *Begå, föröva ett b. B. och straff. Begå b. mot lagen, mot tryckfrihetsförordningen, mot jaktstadgan. B. mot krigslydnaden. B. mot annans frihet. För b. tilltalad. Misstänkt för b(-et). Överbevisad om, förvunnen till b(-et). Förövaren av b-et. Icke förr straffad för b. Ansvar eller annan påföljd för b. Dömd för grövre b. Urbota b. B., vard straffarbete kan följa. Återfall i b. Dölja sitt b. B-et upptäcktes därigenom att ~. Återvända till platsen för b-et. Den plats där b-et är begånget. Å den ort, där b-et skett. B-et åtalades och ~. Ställd under åtal, tilltal, åtalad för b. Döma över b. som begåtts utom landet. Straffet följer b-et i spåren. Till ett sådant b. skulle han aldrig göra sig skyldig. Samhällsvådliga b. Nesligt b. B. (som är) mot naturen.* **b)** *Majestäts-, tryckfrihets-, avtals-, sedlighetsbrott. Sabbatsbrott. Äktenskapsbrott.* **2)** Friare; ibl. med ngt närmare anslutning till brott[1]. *Hans enda b. bestod i att han varit för lättrogen. B. mot given befallning. B. mot reglerna, mot goda tonen.* **II.** Ssgrna äro mycket få; de ha *brott-* (t. e. 'brottmål'); ngn gång *brotts-* (t. e. brottsart). **Syn. I. 1)** handling l. underlåtande som lagen belägger med straff, lagbrott, lagstridig handling, straffbar gärning, förbrytelse, (lag)överträdelse; (grövre) förseelse, lagkränkning, kränkande av lag o. rätt l. lag o. förordning, (grov) missgärning, (ibl. enbart) gärning; (o)dåd, ogärning, illgärning, illdåd; orätt, illa gjort; **2)** brytande l. kränkning (av), försyndelse l. synd (mot).

— **Brottmål;** -sdomare; -sdomstol; -slagstiftning (strafflagstiftning); -sprocess (straffprocess); -srannsakning; -sväg (i uttr. 'i b-sväg'). Mål där det faktum varpå det framställda påståendet grundas är ett brott, alltså t. e. mål i vkt straff kräves för brottslig handling l. skadeersättningsanspråk för dylik göres gällande. *Extra domare i b. Ständiga b-sdomare kan vederbörande hovrätt förordna i vissa delar av landet. Rannsaka och döma i b.* **Syn.** (brottmåls-:) kriminal-. — **Brottsart.** Skr. *Att b-erna [i strafflagen] icke utan påtaglig nödvändighet ökas.* — **Brottslig,** -t, -are; [-en]; -het. -hetsprocent. Både rent juridiskt o. friare. **1)** Egentligast. *B-a handlingar, stämplingar. Erkände, att han och hustrun tagit b. befattning med de stulna juvelerna. Artikeln förklarades b. (enligt den och den paragrafen i tryckfrihetsförordningen). Döma ngn b. B-t umgänge med gift kvinna. B. kärlek. B-a lustar. Umgås med b-a anslag mot ngns liv. B-a anlag. Handla b-t (i ngt avseende, mot ngn). Icke inse det b-a i sitt förehavande.* **2)** Ngt friare. *B. blott enligt gudomlig, ej enligt mänsklig lag. B. nyfikenhet.*

Var det b-t av honom att handla så? Se b. ut (ibl.) skyldig. *Rent av b-t lättsinne. Det vore ju nästan b-t!* **3**) Märk subst. användning. *Om b-as behandling. Den b-e häktades omedelbart. Utpeka den b-e.* **4**) 'Brottslighet'. *Den tilltagande b-heten bland ungdomen. Övertygad om ngns b-het. Inse b-heten av l. i sitt förehavande.* **Syn.** straffbar, saker l. förvunnen l. skyldig till brott, som begått brott (mot), straffskyldig, straffvärd; förbrytar-, brottslings-, kriminell; ibl. skuldbelastad l. skyldig; ibl. skändlig l. fördömlig. — **Brottsling,** -en, -ar; -sanlag; -smin; -styp; -sutseende. *Grova, förhärdade b-ar. Kvinnliga b-ar. Ge signalement på en b. Behandlas som en b. Bli tagen för, se ut som en b. B-en återfördes därpå till rannsakningshäktet. En verklig b-styp.* **Syn.** förbrytare, missgärningsman, ogärningsman, illgärningsman; (ibl.:) gärningsman(nen), den brottslige l. skyldige.

Brott|as (-å-); -ades; -are (mest idrottsterm); [-artävlan]; [-erska]; -ning (med plur.); -ningskamp; -ningssätt; -ningstävling (det vanl. idrottsordet). **1**) Egentl. **a**) 'Brottas'. *Olika sätt att brottas. Pojkarna b-ades alltid (med varann) efter maten. I Grekland b-ades man naken på sandtäckt mark.* **b**) 'Brottare'. *Den framstående b-aren E. Wäre från Finland. Yrkesb-are.* **c**) 'Brottning'. I den idrottsmässiga b-ningen skall man ha tryckt motståndarens bägge skuldror på en gång mot marken för att ha segrat; dock kan man även segra utan detta (genom 'poäng'). *B-ningen mellan dessa båda visade, att ~. De b-ningar som utkämpades ~. B-ningen som idrott. En särskild form av b-ning är japanernas jiu-jitsu. Isländsk »glima», ett b-ningssätt, som fordrar elegans och smidighet. B-ningstävlingarna, som samtidigt försiggingo å tre mattor ~.* **2**) Bildl. *B-as med tvivlet som Jakob med Gud. B-as med svårigheter. B-as med döden. En b-ning på liv och död med det tilltagande svårmodet.* **Syn. 1**) (ibl.) ta livtag l. ta ett nappatag; (b-ning ibl.:) envig, tvekamp, nappatag, dust; **2**) kämpa, strida.

Brottslig osv. se under brott[2].

Brouillerad (broj- l. bruj-). Även 'brulljerad'. Ngn enda gång i finit form (o. då snarast i pass.). Mest reciprokt. *Di ä b-e sedan flere år* di ä osams, det har varit brytning mln dem.

Brȯwning (braun-); -en, -ar; -pistol. Ofta brukat enbart för ssgn b-pistol. *Han gick alltid med en b. i fickan. Svenska arméns b-pistol av 1907 års modell* en 'automatisk' pistol.

Brr(r), interj. Särsk. förr rätt vanligt skrivsätt för en ofta av huvudruskning åtföljd interj. uttryckande obehag, känsla av köld l. smärta o. d. Skrivs ibl. även 'burr'. **Syn.** usch, hu.

Bruck|el, -let, [-el]. Vard., kanske blott ldls. (vanl. t. e. i Stockholm o. Uppsala). *B-let övergick till handgripligheter* Smålandsposten 1892. *Som hade sitt b-el med själve Zeus* Strindberg. Med bet.-skiftning *Det värsta vandaldåd, som väl i den vägen utan b-el fått försiggå i detta besynnerliga land* Carl Larsson. **Syn.** gräl, 'gurgel', bråk; ibl. gensaga, 'murrande', opposition. **Bruckl|a,** -ade, [-as]; [-are]; Jfr föreg. *Stodo och b-ade* Smålandsposten 1892. *B-ar du, kvanting?* **Syn.** börja gräl (o. slagsmål), bråka. **Brucklig,** -t. Mindre vanl. än de två föreg.; jfr dessa. *D. N. talar om »brucklig knytnävstaktik»* ~. **Syn.** oregerlig, bråkig, som gärna ställer till gräl (o. slagsmål) l. uppträden.

Brud, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Egentl.; avseende bröllopsdagen. *Nu var dagen inne, då hon skulle stå b., men brudgummen var ännu icke kommen. Hon som lovat att bliva min b. Vem skulle hemföra henne som (sin) b.? Hemföra sin unga b. B-ens far. Klä(da) b-en, ngn till b. Hur såg b-en ut? Dansa kronan, kransen av b-en* till tecken att hon nu övergår till de giftas led. *Ett ännu ofta iakttaget bruk att visa b-en* varvid hon träder ut på en balkong, visar sig i ett fönster l. d. *Kronan utlånas endast åt b-ar som voro jungfrur, jungfrub-ar. Kron-, bondbrud.* **2**) Friare; om trolovad, käresta samt ibl. maka. Blott rent skönl. Nästan endast med gen. l. possessivpronomen. **3**) Bildl. *Kristi b.* om församlingen; om nunna. Skönl. ibl. om personifikationer som 'förgängelsen' l. d. **II.** Ssgr ha i regel *brud-*. Blott åld. o. skönl. (l. folkligt) förekommer därjämte *brude-* (t. e. 'brud(e)lin, brud(e)stass'). **Syn.** (ibl.:) käresta, älskade, trolovade, hustru, maka.

— **Brudbloss.** Bloss med vilka bruden fordomdags ledsagades från bröllopsgården till sitt nya hem l. som buros före brudparet i kyrkan. Ordet kan även finnas brukat om 'ljusstavar' för vaxljus, som i kyrkan ibl. ersatte blossen. **-bröd.** Spiræa Filipendula, allmän på ängsbackar, vit, starkt doftande. Benämningen härleder sig av att rottrådarna här o. var äro uppsvällda till små knölar som kallats 'bröd', 'svinbröd' o. d. **-bänk.** Åld. Brudparet satt förr under vigseln. *Sitta i b.* stå brud. **Syn.** brudstol. **-folk.** Oftast i best. sing. Om brudparet, brudföljet l. bröllopsgästerna. **-främm|a,** -an, -or. Föga känt utom bland allmogen l. av kulturhistorici o. d. Kvinna som vid bröllop kläder bruden. **-gum,** -men, -mar; -sfrack; -shängslen; -sklädd; -sskjorta; -ssko(r). Åld. ibl. 'brudgumme'. Har avseende på bröllopsdagen; ibl. bildl. *Stå b. B-men var en mörk, högrest man om 40 år. Brud och b.* **-gåva.** *I b. av sin fästman, av sin blivande svärfar fick hon en armring av gediget guld.* **Syn.** bröllopsgåva.

-kläd|a; -ning (med plur., som konkr. även -klänning); -sel. Mest i perf. (o. i pass. överhuvud) samt som subst. Som verb skr. *Virgina vaknar på »Hymens dag» och b-es.* **-krans** l. vanligen **-krona.** Dels om guld- l. silverkrona (l. annan krona av metall); dels om krans av myrten (l. andra blommor). *Bruden bar Västerlövsta kyrkas gamla b.* **-köp.** Förekom hos våra förfäder o. är ännu i bruk hos vissa naturfolk. Kunde (t. e. i Norden) tillgå så, att den blivande mannen före bröllopet erlade en viss summa till brudens målsman, en summa som efter bröllopet tillföll bruden. Ordet brukas ibl. även friare.

-mystik. Med avseende på församlingen som Kristi brud o. d. *Zionspsalmernas hetsiga b. och sårkult.* **-mäss|a.** Del av den kyrkliga vigseln, som stundom ännu förekommer. *Är bruden änka eller mer ålderstigen, får b-a icke förekomma. Vigseln förrättades av prof. N. Söderblom, som även sjöng b-an. Päll och b-a.* **-natt. -näbb,** -en, -ar. **1**) Om 'sak'. B-en kan utgöras av två flickor, en gosse o. en flicka osv. *Som b. fungerade Gunhild Munck av Rosenschöld och Karin Juhlin-Dannfelt.* **2**) Om person. *B-ar voro Vivi Samsioe och Marianne Lundeberg.* **Syn. 1**)' näbben' på brudföljet (barn som gå före brud o. brudgum); **2**) ett av dessa barn. **-pall** på vkn brud o. brudgum knäböja vid vigseln. **-par.** Blott med avseende på bröllopsdagen. *B-et (H.) lyckönskas hjärtligt av ~.* **Syn.** ibl. de nyförmälda l. de nygifta. **-päll.** 'Himmel' som hålles över brudparet vid vigseln. *Vigseln, som förrättades i Jakobs kyrka i Stockholm, skulle ske med päll och mässa, men någon b. fanns ej.* **-rov. -slöj|a.** *Skir som en b-a.* Även bildl. t. e. som namn på vattenfall. *B-an vid Storlien.* **-smycka.** Skönl. Mest i pass. o. särsk. i perf. part. **-smycke. -sporre.** Gymnadenia (l. Habenaria) conopsea. En orkidé med röda (l. rödvioletta, säll. vita) blommor i smalt ax.

-stol. Förr om stol (även kallad 'brudbänk') i vkn brudparet satt under vigseln. Ännu vanligt i de bildl. uttr. *Gå, träda i b.* stå brud, vigas, hålla bröllop. Ibl. även om de nutida brudpallarna. **-sven.** Om folkliga fhdn. Ogift ung man som vid bondbröllop rider vid sidan om brudvagnen under färden till o. från kyrkan. **-sät|a,** -an, -or. Föga känt; folkligt. Brudfrämma. **-täcke.** Även bildl. *Till dess natten kastade sitt stjärniga b. över jorden* Euphrosyne. **-tärn|a,** -edräkt. Vanligare är det enkla 'tärna'; jfr d. o. **-utstyrsel.** Även rent konkr.

— **Brud-** l. **Brudelin.** Mest i folkvisestil o. då helst med e-form. Poetiskt för 'bruddräkt' l. d. *Och häggen gör sig fin | för himlens milda väder | i snövitt brudelin* Emil Kleen. **-stass. 1**) Ej allm. känt; folkligt, kulturhist. Brudskara, brudtåg, bröllopsskara. *Bloss, som buros före brudstassen. Smålänningarna hade valt att framställa en »brudstass» från Värend. Och kom så upp på borggården, där hela brudstassen var samlad* Hyltén-Cavallius o. Stephens Sv. folksagor. **2**) Mer tillfälligt om bröllopsståten l. om grann bruddräkt. *I full b.* **Syn.** brud(e)stål. **-stål.** Ldls (t. e. Dalarna) = brud(e)stass (i bägge bet.). *Här ser ni en b. i Leksand.*

— **Brudlig,** -t. Skönl. *Myrten de b-a lockarna höljer. Ditt mörka b-a läger* Stagnelius.

Bruk, -et, =. Särsk. huvudbetydelserna äro så skarpt skilda, att det kunde vara fråga om att dela upp ordet i flera. **A**) Enkelt.

I. Abstr. **1**) 'Användning' o. d. Utan plur. Ej alltid väl skilt från 2. **a**) *I besittning av sina sinnens fulla b. Hon hade varit stum, men återfått tungans b.* **b**) *Ett alltför utsträckt b. av brom är skadligt för organismen. B-et är icke skadligt, blott missbruket. Till utvärtes b.* **c**) *Göra ett gott, riktigt, (o)värdigt, dåligt b. av ngt.* **d**) *Endast i nödfall skulle jag göra b. av ett sådant medgivande. Göra b. av sin myndighet.* **e**) *Det har jag inget b. för. Det allt vanligare b-et av biler till befordring av post. Ordet har aldrig varit mycket i b. i skriftspråket. Komma i allmännare b., i b. igen. Uppsalastationens elektriska ställverk togs på fredagens middag för första gången i b. Färdiga att genast tagas i b. Genom långvarigt b. Varar minst två år i dagligt b. Det dagliga b-et av ~. Till eget b., men icke till försäljning.* **f**) Ngt närmare 2 i uttr. som: *Komma ur b. Nästan ur b.* **g**) *Till b. å lärosalen. Handböcker till skolbruk.* **2**) 'Sed' o. d. Med plur. **a**) *Seder och b. hos allmogen i Vedbo härad. B. och vanor. Vidskepliga b. och föreställningar.* **b**) *Enligt (ett) gammalt b. skulle bruden klädas av prästfrun i församlingen. Det var b. hos dem, att ~. B-et att utsätta barn. Ett ursprungligen österländskt b.* **c**) *Bryta med ett hävdvunnet, ett (sen gammalt) antaget, ett vedertaget, ett rådande, mot rådande b.* **d**) *Yttre b. Det blev nu b. (där i trakten) att ~.* **e**) *Mot skick och b.* Märk särsk. i best. sing. *Göra b-et till högsta domare. Foga sig efter b-et (på orten). Ömmare än b-et fordrade. Vet du, hur b-et är (i dylika fall), vad b-et fordrar?* **f**) *Affärs-, handels-; rättegångs-, rätts-; krigs-; religions-, allmoge-; språkbruk* några ha även bet. I 1. **3**) I fråga om jordbruk. Utan plur. *Ha en gård under eget b.* ✕ utarrenderad. *B-et av jorden. Så och så mycket jord, många tunnland under b. Hålla i b. Ett hemman (som är) i gott b. Vår-, höstb-et.*

II. Konkr. **1**) 'Järnbruk' o. d. *Född på Gammelkroppa b. i Värmland. B-et såldes emellertid på 80-talet. Ett numera nedlagt (järn)bruk. Gatan vid Lövsta b. Fagersta b-s intresserade ~. Gå vid b-et* som arbetare. *B-et sysselsätter 300 arbetare. Han har bott på, vid b-t i 20 år* även om arbetare som höra till b-et o. bo på b-ets område. *Det hör till, under, lyder under b-et. Glas-, pappers-, alun-, tegel-, stycke-, mässings-, svavel-, socker-, stångjärnsbruk.* **2**) 'Murbruk'. Ofta facklig klang. *Ett gott b. måste vara snart bindande, äga täthet samt varaktighet. Som under b ets hårdnande fördunstar. Hopfogad av stora stenblock utan b. Kalk-, cement-, gips-, lerbruk.*

B) Ssgr ha alltid *bruks-*, ofta uttalat bru'ks-; blott i bet. II 2 ha vi formen *bruk-* i 'brukslå'. Ngn gång kunna de möjligen även ansluta sig till verbet 'bruka' (t. e. 'bruksanvisning, bruksvärde'). **Syn. A) I. 1)** användning, nyttjande, användande, begagnande; ibl. utövning l. tillämpning; ibl. nytta l. tjänst; ibl. allmännare användning; (ibl. nära) (fritt) förfogande l. skön, (fria) händer, (till) buds; (i b.:) använd, (ibl. nära) i ropet, i svängen, på modet; **2**) (präg)sed, sedvänja, (sed)vana; allmänt bruk, mod, (sed)vanligt förhållande, (vanligt) förfaringssätt, tillvägagående, tillvägagångssätt, praxis, vad som praktiseras, (vanliga) gången l. ordningen, metod, form, ibl. rit; hävd; sätt, vis, ibl. väg l. art, ibl. manér l. stil, ibl. fason l. mönster l. snitt; konvenans, ceremoni(er), (fastslagna l. överenskomna) former, (rådande) ton, etikett(sak), formalitet(er), formel l. formler(na), formulär, ritual, regel l. regler(na), umgängesregel; (i b. ibl.) övlig, bruklig o. d.; **3**) skötande, hävdande, odling, skötsel, bearbetande (av jord); **II. 1**) verk, fabrik(sanläggning); ibl. järnverk l. hytta.

— **Brukslag|are;** -ning o. **-slå** till bruk II 2. *B. en vägg.* **Syn.** beslå med murbruk, kalkslå, rappa. — **Bruksanvisning.** Mest konkr. *Med utförlig b. B. medföljer.* **-arbet|are;** -erska. Vid bruk. **-betjänte.** Vanligen blott i plur. Jfr betjänte (särsk. II). *Båda dessa skolor avse utbildning av b. i lägre grader samt förmän och gruvfogdar.* **-bokhållare.** *B. vid Gysinge (bruk).* **-disponent. -djur** lant.: djur som brukas huvudsakligen som dragare l. som mjölk- l. slaktdjur o. d. (ɔ(avelsdjur). **-drift** bruksrörelse, brukshantering. **-egendom. -förvaltare. -hund** jfr närmast 'bruksdjur'. **-idkare.** Ibl. = bruksägare l. brukspatron. **-metod** (väl endast med långt 'u'). Åkerbruksmetod. *Föråldrade b-er.* **-mäss.** *Föreståndarinna för b. i mellersta Sverge.* **-patron.** *B. Fogelmarck på Mackmyra.* **-predikant. -pris** vanligare: fabrikspris. **-rörelse. -societet.** Mest i best. sing. = representanterna för de bruk, som äro delaktiga i järnkontoret. *Från år 1894 sammanträder b-en årligen.* **-tillverkning. -värde.** *Vide har stort b. och användes till ~.* **-ägar|e;** -intresse.

— **Bruk|a,** -ade (-te blott vard. ldls.), -as; -are o. -ning stå bland avledningar. Bet. väl skilda, dock ej alltid fullt så skarpt som vid substantivet. **I.** Nyttja o. d. Är i denna bet. statt på återgång o. nyttjas mest i s-former samt i vissa fasta uttryck, stundom även i mer eftersträvat skriftspråklig stil. **1**) Sakobj. *B-a snus. Han b-ar peruk. Vara böjd för att b-a medicin, medikamenter.* Märk uttr. *Han kan nog b-a mun* ngt vard. = de vulgära 'slänga käft' l. 'vräka ur sig'. **2**) Vanligen abstr. obj. *B-a (alltför) starka ord. B-a list, makt, våld, sin myndighet (mot ngn). B-a hela sitt inflytande (för att ~). Man måste väl b-a sitt förnuft också, och inte gå som en maskin.* Pregnant *B-a sin makt.* **3**) Personobj. Vanl. med 'som' l. 'till' + subst. *Han trodde han skulle kunna b-a dem som verktyg för sina planer. Skulle man icke kunna tänka sig att b-a frigivna till dylikt arbete? Låta sig b-as som bulvan. Låta sig b-as till otukt.* **4**) Ngt närmare bet. II. Ofta pass. *Ord som numera föga b-as. Icke b-as i den betydelsen. Ja, det b-as så här på landsbygden* bruket är sådant. *Svart b-as mest av äldre damer.* **II.** Vara van o. d. Person- o. saksubj. samt opers. *Han b-ar eljest inte så lätt bli förvirrad. Hon b-ar nog ljuga, om hon blir ansatt. 'Prova en klänning' b-ar i Göteborg (vanligen) ersättas av 'passa en klänning'. Trät b-ar (lätt) slå sig, om det ej är riktigt torrt. Det b-ar inte vara vanligt här i landet, att en dam hälsar först på en herre. Sådant b-ar nog komma till synes. Det b-ar inte möta några svårigheter (att få låna). Det b-ar så gå. Det l. så har jag alltid b-at göra.* **III.** Odla o. d. *B-a jorden, åkern. B-a ett hemman, en egendom.* Jfr brukare o. brukning. **IV.** Knåda o. d. *B-a ler.* Ibl. även *B-a smör, (en) deg.* **Syn. I.** använda, nyttja, begagna, betjäna sig av, göra bruk av, anlita, ta i anspråk, låta komma till användning; ibl. bära l. gå med; (b-as ibl.:) vara bruk(lig), ha (stor) användning, vara vanlig; **II.** vara van, ha för sed, pläga; ofta l. gärna hända o. d.; **III.** odla, (be)arbeta, hävda (i egenskap av arrendator), plöja osv.; **IV.** bearbeta l. arbeta (t. e. lera med sand o. vatten), älta, knåda. **Bruka om** ɯ t. e. deg, smör. **B. opp l. upp** ɯ deg o. d.

— **Brukbar,** -t, -are; -het(sgrad). **1**) *Föga b. i allmänna livet. Praktiskt b-a skriftformer. Jag betvivlar ordets b-het i högre stil. Ett ganska b-t litet sammandrag på några sidor. Ännu i b-t skick. Försätta ngt ur b-t skick. Han är b. till allting, riktigt omistlig.*

2) Om jord, åker o. d. Vanligare 'odlingsbar'. **Syn. 1)** användbar, som kan göra tjänst l. nytta, ibl. nyttig; 2) odlingsbar, ibl. nära (lätt)brukad. — **Brukar|e,** -en l. -n, -e. Mest om b-e av jord l. d., vare sig det gäller arrendator l. allmännare den som bearbetar jorden. *Olsolsgårdens nuvarande b-e. Ägare eller b-e av fastighet, ägare eller b-e av trädgård eller planterade eller sådda fält. Som jorden förbättrades och tillförsäkrade b-en ökade inkomster. Hemmans-, småbrukare.* — **Bruklig,** -t, -are; -het(sgrad). *Då b-a begravningssätt. Ordet är mycket b-t, särskilt i skriftspråket. Föga l. mindre b-a talesätt. Sänd oss av den b-aste sorten! Sådant är icke b-t hos oss. Är det verkligen b-t (bland l. i dessa kretsar) att (man) svara(r) på detta sätt?* **Syn.** brukad, använd, nyttjad, ibl. praktiserad; (sed)vanlig, (sed)övlig, ibl. vedertagen l. hävdvunnen. — **Brukning,** -en, [-ar]; -slott; -ssätt; -stid. Om jord l. om lera o. ibl. deg l. smör. *Tanken att jordens b. icke lönar sig är en gudshädelse* Rösiö. *Inägojorden är utarrenderad i 44 b-slotter.*

Brulépudding se brylépudding.

Bruljerad se brouillerad.

Bru'm[1], -met, =. Mindre vanl. för 'brummande'. Egentl. o. bildl. *B-met från myren fortfor och blev ilsknare.* — **Bru'm**[2]. Interj.; härmar björnens läte. *B., b., sade björnen.* — **Brumm|a,** -ade, [-as]; [-are]; brumning (med plur.). **1)** Mer egentl., om björn, humlor, ollonborrar o. en del andra insekter osv. *Det b-ade ilsket från snåret. Mygg av den b-ande sorten. En b-ande björn.* **2)** Ngt friare, om basfioler o. dyl. instrument, snurror m. m. *Säckpipan b-ar.* **3)** Om människor. *Han endast b-ade, när Agneta sade adjö.* »*Bernadotte, min gosse, du borde bli skjutskarl*», *b-ade postiljonerna och* ~ Heidenstam. *Och hon b-ade för sig själv:* »*Jag vånne kungen toge tillbaka minnet sitt*» Elsa Beskow. *B-a över ngn, ngt.* Även mer 'egentl.', i mus. (jfr brumstämma). **Syn.** surra dovt (o. ilsket); otydligt mumla, ibl. säga hm, muttra, tala i skägget; vresigt mumla, knorra, knota, 'morra', knotande l. argt l. vresigt yttra, ibl. knarra l. gräla. **Brumma emot** göra invändningar. **B. fram** ɯ. — **Brumbas.** Brummande bas(röst); även om människa med grov röst. *Nästa ögonblick hördes en stark b. till stämma ljuda befallande i närheten* Ridderstad. *Med djup b. kretsa de [bromsarna] kring de pinade kreaturen* ~. *Säckpipans b. Kanoners b.* **-björn.** Om människa: vresig gammal gubbe, vresig karl, tvärvigg, knarr, grälmakare, bitvarg. **-kör,** t. e. av humlor. **-snurra. -stämma** mus.: sångstämma som 'brummande' (med sluten mun) ledsagar en melodi.

Brun, -t, -are; -het. **1)** Den b-a färgen hör icke till grundfärgerna, utan är en blandfärg t. e. av svart, rött och gult. *B-t farinsocker. B-a råttan* Mus norvegicus, har hos oss utrotat den 'svarta'. *B-a björnen* vanliga (land)björnen. *B. järnockra* se brunockra. *Hållen i en varm, mild, svag, stark b. färg. Ljus-, blek-, mörk-, matt-, klar-, svart-, röd-, grå-, gul-, nöt-, smuts-, läder-, kastanje-, havanna-, chokladbrun.* **2)** Märk några uttr. *Slå ngn b. och blå. B. i ansiktet som en malaj* solbränd. *B. av ålder* om tavlor, papper o. d. *B-a bönor* ('b-a' vanligen obetonat); Phaseolus nanus, krypbönor och därav lagad maträtt. **3)** Neutr. ofta substantiviskt. *Lägg lite b-t i färgen! Hållen i, måla ngt i b-t. Klä sig i b-t. Berlinerbrunt.* — **Brunaktig,** -t, [-are]; [-het]. *B-t anlupen.* **-alg.** B-er, en avdelning som omfattar nästan enbart havsalger. Fucoideæ. *Till b-erna hör vanliga blåstången, Fucus vesiculosus.* **-and.** Nyroca (Fuligula) ferina. En numer ända upp mot norra Uppland ganska vanlig dykand. **-barkad.** T. e. om hy. *Dessa b-e, trygga, sträva strandbor i sina oljerockar och sjöstövlar.* **-bets. -bets|a** ɯ; -ning. *B-ad ram.* **-bränna.** T. e. om saker som förgyllas, om bullar osv. Vanligast i part. perf. i bet. 'solbränd'. *Brunbränd av hav och sol.* **-flammig.** *Ett b-t bälte av tång i massdrift.* **-fläckad** mindre vanl. **-fläckig;** [-het]. **-färg|a** ɯ; -ning. *[Brunkolen] b-a kalilut. En färglös olja, som i luft hastigt b-as och slutligen förhartsas. Vita eller b-ade korn.* **-grå. -grön** olivgrön. **-gul. -gör|a** ɯ; -ing. Fast form mest skr. **-holts.** Ett färgämne: veden av Cæsalpinia Sappan. Kallas även 'sappanträ' l. ostindiskt rödträ. **-huvad.** Zool. *B-e gulsparven.* **-hy|ad,** -t. *B-ad, reslig och manligt fager.* **-hyllt,** =; [-het]. **-hårig. -kol;** -slager; -stjära. B-en brytas huvudsakligen för användning som bränsle. Motsatt 'stenkol', som tillhör äldre perioder o. även benämnes 'svartkol'. **-kål** en bladkålssort med veckade l. krusiga i rött gående blad; även maträtt. **-körsbär** moreller, en sorts surkörsbär av mörkare färg än 'klarbär'. **-lackera;** -ing. Vanligast i perf. part. *B-ad bygel.* **-lett** l. **-lätt,** =. Mindre vanl. Brunaktig, svagt brun; brunhyllt. **-lockig;** -het. **-luden.** T. e. *Gul- eller brunludna blad.* **-mog|en;** -nad. *Vid b-nad, då frökapslarna äro bruna och fullt mogna.* **-måla** ɯ. **-ockra.** *Den jordartade, avfärgande, bruna järnockran nyttjas, under namn av b., till målarfärg.* **-prickig. -randig. -rost|a;** -ning. *Beströ dem med b-at bröd innan de anrättas.* **-rutig. -röd. -skiftande.** *Med tjockt b. hår slätkammat över pannan* Dahlbäck. **-skinn.** Sälls. Om brunfärgad människa t. e. hindu, malaj. Jfr rödskinn. **-skäckig** vit med bruna fläckar. **-skäggig. -spräcklig. -stek|a** [ɯ]; -ning. *Vill du ha din bit (väl) b-t eller löst stekt?*

Även intr. Ofta om solen. *Små nakna, b-ta barn* Sven Hedin. **-sten;** -sprov; -ssort. I naturen förekommande mangansuperoxid. Har stor teknisk användning särsk. för framställning av klorgas o. för att färga glas, emaljer o. glasyrer på porslin. *Värdet av en b-ssort för klorberedning (och glasfabrikationen) betingas uteslutande av ∼. B. i pulverform. Malen b.* **-strimmig. -svart.** *En mängd små, punktformiga, b-a upphöjningar, sporgömmen.* **-öga** om person med bruna ögon. **-ögd;** -het. **-ört.** Brunella (Prunella) vulgaris. En låg ört med violettblå läppformade blommor, mycket vanlig på torra ängar l. gräsmarker. — **Bruner|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Behandla metaller (särskilt järn o. koppar) så att de få ett mattbrunt oxidöverdrag (till prydnad o. skydd). *B-ing av gevärspipor. Koppar b-as genom ∼.* — **Brune'tt,** -en, -er. Mörklagd, brunögd o. mörkhårig (l. brunhårig) kvinna. Även adj. *På en b. försåg han dock sig illa, / och bröllop blev där innan året gick* Heidenstam. *Är hon blond eller b.?* — **Bru'nte** ansluter sig numer mindre nära till 'brun'. Står för sig.

Brunn, -en, -ar. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbetydelsen. *Gräva, borra en b. För att b-en skall bli (tillräckligt) givande, fordras ∼. B-ar i grovt grus eller kalkberg. B-en nere på gärdet sinar ej ens under de svåraste torrår. Smittan spriddes genom en b., där ett mjökbud plägat skölja sina mjölkflaskor. Gården minimal, omgiven av fula blockhus, trång och mörk som en b.* jfr II 6. *Rör- l. borr-, schakt-, sänk-; sten-, tackjärns-, berg-; slotts-, gårds-, torgbrunn.* **II.** Bibetydelser o. bildl. användning. **1**) Gödselbrunn, urinbrunn m. m. *(Lagårds)brunn för uppsamling av gödselvatten. Oljebrunn. Uppsamlings-, slask-, avlopps-; gatubrunn* det sista tekn. om b. för vattenledning. **2**) Springbrunn l. konstnärlig byggnad för dylik l. för vanlig brunn. *Fontana di Trevi, den bekanta främlingsb-en i Rom.* **3**) Hälsobrunn. Mest i vissa uttr. *B-ar och bad. Ronneby b. Brunnen vid Medevi. Surbrunn.* Märk uttr. som *Dricka b.* genomgå en brunnskur (antingen, o. vanligast, vid en hälsobrunn l. också annorstädes, i det man dricker konstgjort hälsovatten). **4**) Öppning på is o. d. Ej känt av alla. *De stora »brunnar», som strömvattnet och vårsolen gjort inne i fjärden. När sälarna komma upp till sina 'b-ar' för att andas. Sälbrunn.* **5**) Hissbrunn. Ibl. även om trapprum. **6**) Ibl., ngt vard., om mörk kringbyggd gård. *Gårdsbrunn.* **7**) Sjöv. *Propellerbrunn* i vkn propellern kan hissas upp; brukas på en del propellerfartyg. **8**) Bildl.; skönl. l. bibl. *Ösa, dricka ur lastens b-ar, ur usla, grumliga b-ar. O, Jesu Krist, du nådens b. Han är en verklig b. att ösa ur* ett riktigt lexikon. **B**) Ssgr ha *brunns-;* ngn gång därjämte *brunn-* (t. e. brunn(s)rensare). **Syn. A) I.** nedsänkt rör l. schakt (för uppsamling av grundvatten), (ibl. nära) källa, (vatten)behållare; **II. 1**) (uppsamlings)cistern, behållare; öppning (i gata t. e. för vattenledning); **2**) springbrunn, vattenkonst, fontän; **3**) hälsobrunn, surbrunn, (hälso)källa; brunnsort; ibl. hälsovatten ('Ronneby', 'Karlsbader' osv.), mineralvatten; **4**) vindvak; fräthål (i isen); andhål i isen (där t. e. sälar komma upp för att hämta luft); **5**) lodrät trumma (för hiss); (brunnsliknande) trapprum; **6**) kringbyggd trång gård, 'gårdsbrunn'; **8**) ibl. källsprång; källa, ursprung.

— [**Brunn-** l.] **Brunnsrens|are;** -ning. *Brunnsrensning ombesörjes av renhållningsverket.* — **Brunnsbal** vid hälsobrunn. **-borr;** -are; -ning (med plur.); -ningsrör. *Tillbehör för b-ning.* **-drickning.** Till 'dricka brunn'. *B. i hemmet.* **-gräv|are;** -ning (med plur.). **-gäst** jfr badgäst. **-hink. -hjul. -hus. 1**) Överbyggnad över en brunn. **2**) Vid 'surbrunn': hus l. paviljong där vattnet serveras. **-hål. -intendent.** *Förfrågningar angående rum etc. riktas till b-en.* **-kar** krans (ofta sten, ibl. trä) kring brunnshålet; kallas ibl. 'brunnskrans'. **-kur.** *Underkasta sig en b. Efter genomgången b. vid Porla (för en magåkomma).* **-lock. -ort.** *Bad- och b-er.* **-rör.** *B. göras av al, asp och kärnigt barrträ.* **-salong** samlingsrum vid en brunnsort, 'kursal'. **-svängel. -tak. -vatten.** *Vanligt b.* **-åder. -ämbar. -öppning.**

Brunn|o, -it se brinna.

Brunst, -en; -rop; -tid. Om däggdjuren, t. e. hjort, rådjur, häst, nötkreatur, svin, får, get. Stundom ehuru mer säll. även om fåglar t. e. om tjäder, orre, duva. Såväl om hane som (särsk. i lant.) om hona. Mest fackligt: lant., zool. osv. *Vara, komma i b. Komma ur b-en. Skria som en hjort i b-en. Suggans b. återkommer var tredje vecka, tills befruktning skett. Kronhjorten »brölar» under b-tiden, d. v. s. låter höra sitt b-rop.* Ibl. även friare (om människor osv.). **Syn.** (regelbundet återkommande) parningsdrift l. könsdrift, parningsbegär; (häftigt, ibl. djuriskt) könsbegär, lystnad; (b-tid:) lektid, speltid, parningstid. **Brunstig,** -t. Löpsk, ibl. som vill ta tjur osv. l. låta sig betäckas. *Visa sig b.* Ngn gång även friare, skönl., t. e. hos Stagnelius.

Brunt|e, -en, -ar. Ansluter sig numer mindre nära till 'brun'. Mest i tillrop i sing. o. ofta närmande sig egennamn. *Hopp, min b-e!* **Syn.** brun häst.

Brus, -et. **I.** Huvudbet. Mindre konkr. Om fors(ande vatten), vågor, vind, toner samt friare. **1**) *Forsens b., som först hindrat honom att sova, blev småningom som en vaggvisa. Överröstad av b-et från vatten-*

fallet. Vi älska våra strömmars b. | och våra bäckars språng Runeberg. *B-et av vågorna. Havets ständiga b.* **2**) *Stormens b. i träden. Lyssna till vindens b. Asparnas svaga b. i den döende nattvinden. Morgonb-en* Österling. **3**) *B-et av mäktiga orgeltoner. Orgelns mäktiga b. Tonernas b. Ett stigande b. av röster. B-et från världsstaden. Bifallsb-et omkring honom.* **4**) *Och med ett bullrande b. bröt sig tåget ur yrsnön fram mot honom* Didring. **5**) Märk *Flimmer för ögonen och b. för öronen.* **II.** Rent konkr. Ett slags skummande läskedryck: bruslimonad. **Syn. I.** (rätt nära stå:) sus, dån, larm, oredigt buller, (stigande) sorl; (o)väsen, stoj, stim; forsande svall. — **Brus|a,** -ade; -ning (med plur.). Jfr (för bet.) subst. **1**) *Vågorna b-ade allt starkare utanför. Det b-ande havet. En b-ande fors.* **2**) *Höstvinden b-ade och slet i de gamla träden.* **3**) *Det b-ar ständigt för l. i mina öron, som om blodet i ådrorna vore en larmande fors. Lappen lyssnade, tills det började b-a för öronen* Didring. **4**) *Orgelns toner började b-a genom valven. Från den stora staden steg ett starkt, b-ande sorl.* **5**) Ibl. om kolsyra, kolsyrat vatten o. d. *B-ande vin.* **Syn.** (rätt nära stå:) ljuda (starkt, som en stormvind l. d.), svalla, forsa; sjuda, koka; susa (starkt), storma, dåna, larma, sorla, ibl. strömma (ut), ibl. pärla l. frusa. **Brusa fram** ⟦u⟧, **förbi** ⟦u⟧, **upp** ⟦u⟧, **ut.** **1**) *Sedan stormen fått b. ut.* **2**) Bildl. *B. ut mot ngn* fara ut i vredesmod.

— **Brusdryck. -hane;** -släkte(t). En vadare (Pavoncella l. Machetes pugnax), står nära snäpporna men har jämförelsevis kort näbb. Hanarna få om våren ett stort halskrås av förlängda fjädrar vilka burras upp och tjänstgöra som rustning vid deras 'torneringar' under parningstiden — därav namnet. Fågeln börjar bli sälls. hos oss. **-huvud.** *Han var klok och betänksam, inte något b. som de andra spelmännen. Detta är, vad heller som är, just ingen passande lektyr för ett ungt b. Ärelystna b-en.* **Syn.** en som lätt brusar upp l. som far iväg, eldfängd l. lättantändlig (ungdom osv.), hetlevrad l. snarsticken människa, hetsig l. argsint herre.

Brusten, brusto osv. se brista 1 o. 3.

Brutāl, -t, -are. Rå, grov, plump, grym, omänsklig, hänsynslöst hård; ibl. låg l. sinnlig, ibl. otäck; ibl. nära: djurisk, bestialisk, förfäad l. vild(sint). *En b. natur. B. behandling.* **Brutalitēt,** -en, -er. Råhet osv.

Bruten osv. se bryta.

Bru'tto[1], -t, -n. *B-t gick till 2,000 kr.* bruttoinkomsten, hela l. totala inkomsten. **Brutto**[2], adv. (o. ngn gång adj.); -avkastning; -behållning; -belopp; -dräktighet (sjöv. o. handels.); -frakt (hela den frakt ett fartyg intjänar på en resa); -inkomst; -pris; -vikt; -vinst; -värde m. fl. **1**) 'Egentl.' *Ska vi väga partiet b. eller netto? Väger b. 30 kg. l. 30 kg. b. Fartyg under 300 ton(s) b-dräktighet. Efter b-vikt uppgick smörordern till 160 kilo.* **2**) Friare. *Behållningen uppgick b. till 325 kronor. Är detta b-priserna? Brandskadeersättningarnas samfällda b-belopp i Sverge.* **Syn. 1**) inberäknat förpackning l. emballage, med (för)packning, utan avdrag (för låda o. d.); **2**) utan avdrag för omkostnader, med (utrustnings)kostnader, (ofta) hel l. total.

Bry[1], [-et]. *Vilka Sven hade mycket b. att få reda på* Strindberg. *Utan b. och besvär* Ossian-Nilsson. *Ha b. nog (med ngt). Göra ngn (stort) b. Det gör mig inget b.* **Syn.** huvudbry, (bråk o.) besvär, bryderi, 'myror i huvudet'. — **Bry**[2], brydde, brytt, -s; [bryddhet]. **I.** S-form mycket sälls. **1**) *Förgäves b. sitt huvud, sin hjärna med (att söka utforska) ngt.* **2**) Ofta skönl. *Vad brydde mig hennes namn och börd. Det b-r inte mig.* **II.** S-form ej ovanl. *Systrarnas flickaktiga sätt att »bry» henne för Erik Johans skull* Böök. *B. ngn för ngn.* **III.** 'Brydd' brukas ofta adjektiviskt. *Vännen (brydd) Hur så? Hur så?* Strindberg. *Brydd för ngt* osäker hur man skall bära sig åt. *Hon såg helt brydd ut. Gör henne inte brydd! Slog ~ i sin bryddhet omkull glas och gräddkanna* G. Ullman. **Syn. I. 1**) ansträngа, plåga l. 'bråka' (sin hjärna), (ständigt) fundera (över); **2**) bekymra, 'göra', angå, röra; oroa; **II.** reta(s med), skämta med, göra förlägen l. brydd (gm anspelningar på att ngn har böjelse för en annan); **III.** förbryllad, (försatt i) förlägen(het l. bryderi), 'ställd', skamsen; villrådig, som inte vet vad han skall göra, 'osäker', i bryderi, som fått en hård nöt att knäcka l. 'myror i huvudet', konfunderad, (ibl. nära) en smula flat l. perplex; ibl. 'bet' l. 'fast'.

— **Bry sig om.** Vanligast i nekad sats. Bet.-skiftningarna mycket närstående; jfr synonymerna. *Barnen brydde han sig icke om, dem fick hustrun sköta. Priset b-r jag mig inte om, bara jag får ringen. B. dig du om dina saker; jag sköter mina! Nej, nu b-r jag mig inte om (att gå på) konserten, när du inte följer med. Hon brydde sig knappt om att svara ens. Vad b-r jag mig om det!* vad rör det mig! *O mamma, han b-r sig inte längre om mig!* han älskar mig inte längre, jag har blivit honom likgiltig. *Ack, b. dig inte om honom, b. dig inte om att han retas! Inte ä de någe att b. sig om.* **Syn.** vårda sig om, ägna (om)vård(nad); bekymra sig om, ha intresse av, fråga e'fter, intressera sig för, vilja, ha (en) önskan l. lust (att); låna l. ägna uppmärksamhet l. en tanke åt, ge akt på, akta på, betänka, lyssna till; ta notis om, befatta sig med, fästa sig l. fästa avseende vid; lägga på hjärtat l. sinnet; (icke b. sig

om ibl.:) strunta i, göra en konst i, ge på båten, ge sjutton o. d. (vard.), sätta sig över, vara likgiltig för l. för högfärdig för att, göra (en) detsamma, inte angå.

— **Bryderī,** -et l. -t, -er. *Råka, komma i b. (för ngn, ngt). Förorsaka, vålla, göra (ngn) b. Jag är i mycket, stort b., hur jag skall göra. Du (för)satte mig i (svårt) b. genom din lösmynthet. Jag är ännu i b. om svaret, om (l. för) vad jag skall svara. Trots det överflödets b. han känner inför antikens »oerhörda rikedom av litterära skatter»* Erik Hedén. *Därigenom kan du bespara dig mycket b., många b-er.* **Syn.** (känsla av) förlägenhet, villrådighet, beråd, förvirring, osäkerhet, 'myror i huvudet'; ibl. (huvud)bry l. klämma, knipa, svårighet, svårt läge, kinkig belägenhet, obehaglig ställning, ibl. stötesten(ar), (ibl. nära) förargelse. — **Brȳdsam,** -t, -mare; -het (med plur.). *I dessa mer än b-ma tider. Det kan vara b-t nog att med en liten lärarlön mätta sju hungriga munnar. Råka i en (rätt så) b. belägenhet. Sätta på ngn en ganska b. fråga* mindre vanl. **Syn.** kinkig, svår (att reda sig med), besvärlig, 'trasslig', 'kitslig', bekymmersam, bekymmerfylld l. -full, 'otrevlig', fatal, förarglig, genant, besvärlig, betungande, förtretlig, ibl. svårutredd l. krånglig, ibl. orolig l. oroande.

Brygd, -en, -er. I bägge bet. även bildl. **1**) Abstr. *Bak och b. I morgon måste vi börja med (jul)b-en. Hembrygd av så kallat julöl. Det för en b. erforderliga maltet* även till 2. **2**) Konkr. Ofta i fråga om beskaffenheten. *Har ni kvar öl av samma b. som sist?* kan också fattas abstr. *En ovanligt lyckad b. Smaka på b-en. Starka b-er. Varför två b-er från samma bryggeri kunna vara olika, ehuru ∼.* Bildl. *Vi skola brygga dem en sur b. Helvetesbrygd.* **Syn. 1**) bryggning; bryggande, beredning av maltdryck l. d.; **2**) det som brygges på en gång, brygg. — **Brygg,** -et, =. Mindre känt. *Ett b. porter.* **Syn.** brygd.

— **Brygg|a**[1]**,** -de, -t, -as; -ning (med plur.). Om vissa maltdrycker. *B-a öl, porter, svagdricka, mjöd. Alla maltdrycker b-as av malt, humle och vatten. Hon kan verkligen b-a (gott öl). B-a kaffe* dels om ett särsk. beredningssätt, då man låter hett vatten genomsila det finmalna kaffet; dels ibl. om kokning i större skala vid hotell o. d. Ibl. även *B-a ättika, punsch, bål, bischoff.* Ldls. (t. e. värmländskt) *B-a te.* Säll. bildl. **Syn.** (ibl. nära:) tillreda, tillaga m, bereda, koka (ihop). **Brygga på** m. — **Brygghus;** -kammare (k. innanför ett b.); -ved. **1**) Huvudbet. Tvättstuga, på landet ännu ej säll. avsedd för brygd. *Hon är i b-et och byker.* **2**) Mindre vanl. Om 'hus för brygd'. **-journal.** I alla bryggerier skall på tillverkarens ansvar föras b. som städse skall vara för kontrolltjänsteman tillgänglig. **-jäst.** *Den som icke har annan jäst än b. ∼ bör ∼* Hagdahl. **-kar. -kittel.** Inmurad stor kittel; (kitteln med) muren, kallas också 'pannmur'. **-metod.** *Och man kan efter den använda b-en få ölsorter, som ∼.* **-mästare.** *Tillverkningen vid »Tyska bryggeriet» (anlagt 1843, i Stockholm) leddes av den tyske b-n Bechmann.* **-panna. -redskap. -så. -ved.**

— **Bryggar|e,** -en l. -n, -e; -dräng; -fru; -förening (ofta med -e- i ssgsfogen); -häst; -kamp; -kärra. *Svenska b-eföreningen. Ölb-e. Svagdricksb-na och maltbristen.* **Bryggerī,** -et l. -t, -er; -(aktie)bolag; -beck (se ex.); -förordning; -harts; -kontroll(ör); -praxis; -rörelse; -teknik m. fl. Mest konkr.; kanske t. o. m. endast i ssgr abstr. **1**) *Skattefritt b.* varje b., där, på grund av tillståndsbevis, endast svagdricka må tillverkas; övriga äro *Skattepliktiga b-er. Erlangens b. Disponent vid ett större b.* **2**) *Ägna sig åt b-yrket. Rätt bärgat korn är till b-ändamål mindre tjänligt. Inom b-tekniken skiljes mellan tre huvudgrupper av maltdrycker, nämligen porter, öl och dricka. Det naturliga tallhartset förbrukas i grövre former i bryggerier såsom bryggeri- och buteljbeck.* — **Bryggersk|a,** -an, -or. Ibl. = bryggarfru; ibl. (särsk. om äldre förhållanden) = en som förestår brygden på ngt ställe.

Brygg|a[2]**,** -an, -or; -konstruktion; -räck(e); -våg (till 2 b). **1**) Huvudbet. 'Bro' o. 'kaj' brukas ej om smärre, lättare bryggor. **a**) Egentligast. *Gå ut på b-an och ta emot ångbåten. Lägga till vid alla (små)b-or (på vägen). Kl. 6 borde båten varit vid Väster-Tvärnö b-a. Med anlöpande av mellanliggande b-or. Strand-, landgångs-, last-, ångbåts-, båt-; tvätt-, klapp-; trä-, sten-, järnbrygga.* **b**) Ngt friare. T. e. för 'kol(givnings)-b-a' vid järnväg, 'kommandob-a'. **2**) Bibetydelser. **a**) Numer mindre vanl. bet. Mest om lättare, mer tillfälliga broar. *Slå en b-a över en flod. Flott-, krigs-, ponton-, vindbrygga.* Även bildl. *Slå en b-a mellan olika tänkesätt.* **b**) Platta på (decimal)vågar, på vkn man placerar det som skall vägas. **Syn. 1**) (i vatten utbyggd) broliknande anläggning, bro, ibl. kaj; **2**) (mindre l. enklare l. tillfällig) bro.

Brylēpudding en (efter)rätt av ägg, uppkokt grädde o. socker (som brynes).

Brylling, -en, -ar. Släkting i fjärde led, fyrmänning, syskonbarns (kusiners) barnbarn, sysslingars barn. *Di ä b-ar. Är du b. med henne? B-ars barn kallas ibland 'pysslingar'.*

Brylå, [-en l.] -n, -er. Glödgat vin l. konjak med kryddor, russin m. m., glögg.

Bryn, -et, =. Vanligare i ssg än som enkelt. Som enkelt mest skönl. **1**) Plur. sälls. **a**) *Vid österns b. Havets, skogens b.*

På översta b-et av kullen. Skogs-, havs-, moln-, himmelsbryn. Månen brann gul och stor över b-et av aspskogen Per Hallström. **b**) Ibl. även *Vid vattnets b.* vattenytan l. randen av sjön l. d. (t. e. Snoilsky, Kung Erik). Blott om ytan i ssgrna *Vatten-, flod-, jordbryn.* **2**) Mest i plur. *Ett par buskiga, hängande b.* Ossian-Nilsson. *Under en skarpt rynkad panna och borstiga b. sticka två isgrå, sällsamt orörliga ögon* G. Ullman. **Syn. 1**) (yttersta) kant, rand; (ibl.:) himmels- l. himlabryn, havsbryn, horisont; **2**) ögonbryn.

Bryn|a[1], -te, -t, -as; -ing. **1**) Om vissa födoämnen. *B-a smör. B-a såsen, soppor, buljong (med soja). Lite b-t ost att lägga i råttfällan. B-a potatis. B-ta kålrötter. B-t socker. B-t färsk bringa. Och köttet b-es i sitt fett, men bör dock ej erhålla alltför stark färg* Hagdahl. *Väl b-t, knapert skinn. Skorpan på bröd uppkommer därigenom att vid gräddningen ytan uppvärmes starkare än inkrånet och b-es.* **2**) Friare. *Hans ansikte var b-t av hetta och solsken.* **Syn.** brunsteka ⫾, göra brun, brungrädda ⫾, brunrosta, (ibl. nära) uppfräsa ⫾. **Brynost** brynt l. rostad ost.

Bryn|a[2], -te, -t, -as; -ing (ibl. med plur.). *B-a knivar, lien.* Friare *B-a näbben* t. e. om papegoja; även bildl. om pojkspolingar som gräla l. d. *B-a nos* ej allmänt känt: (särsk. om småbarn som) gnugga näsorna mot varann. **Syn.** vässa l. stryka (på bryne). **Bryn|e,** -et, -en; [-skiffer]. *Skiffer lämplig till b-en. B-en av trä. En ljusgul mycket fin b-skiffer. Lieb-en. Nålb-e.* **Syn.** brynsten, 'väss-sten'; ibl. 'liepinne' l. 'strykspån'. **Brynsten;** -sskiffer. Mindre slipsten på vilken man slipar l. vässer mindre föremål direkt för hand. **-stål.**

Bry'nj|a, -an, -or; -eklädd; -ering. Gammalt nordiskt ring- l. plåtharnesk. *Ikläda, påföra sig b-a.* **Syn.** (ibl.:) 'fjällskjorta' l. 'ringskjorta' l. pansarskjorta, harnesk. **Brynj|ad,** -at. Skönl. *B-ade män* Heidenstam.

Brysk, -t, -are; -het (med plur.). *I samma ögonblick gjorde spårvagnen en b. svängning* Dan. *Ha ett b-t sätt. Då verkligheten b-t trängt in på hans eget fridlysta område. Sluta tämligen b-t med några allmänna fraser.* **Syn.** tvär, häftig (o. oförberedd); ibl. grov; ibl. kort om huvudet; (ibl. nära) framfusig.

Bryssel, subst. Brukas ibl. för brysselmatta l. brysselvävnad. *S. k. turkiska mattor tillverkas på samma sätt som äkta b.* **Brysselkål.** Brassica oleracea gemmifera. En slags finsmakande bladkål (vars stam utbildar en mängd sidoknoppar till små huvuden). Kallas ibl. även 'rosenkål'. **-matt|a.** Nära besläktade med de s. k. turkiska mattorna. *B-or utgöras av en sammetsartad vävnad med öglor på rätsidan. Äkta, oäkta b-or* de senare med blott ett lager av trådar i polvarpen (som bildar rätsidan); de förra med 2—5 dylika olikfärgade lager. **-spets.** Mest i plur. Ett slags fin spets med botten av maskor. **Brysslar|e,** -(e)n, -e. Brysselbo. *B-na komma hit även i år* om en berömd violinkvartett 'Brysselkvartetten'.

Bryt|a, bröt(o), brutit, -as. **A**) Trans. o. refl. **I.** Egentligast. **1**) Knäcka o. d. **a**) *Och andra bröto kvistar av träden och lade på vägen. B-a udden av ngt* även bildl. **b**) *Omöjlig, hård, lätt att b-a. Icke låta b-a sig. Att b-a den med händerna, det går inte.* **c**) *Bruten på mitten. En lilja bruten av blåsten.* **d**) *B-a lin, hampa* b-a veden i stjälkarna (vkt sker gm 'bråkningen'). **e**) *B. den hungrige ditt bröd! B. en bit av den där brödkakan och ge mig! B-a stora bitar ur ngt. B-a ngt i små bitar. B. inte brödet så smått!* **2**) Om benbrott o. d. *B-a armen, benet (av sig). B-a ryggen, halsen, armar och ben av sig. Där låg hon nu med brutet ben, med benet brutet på två ställen. Med bruten vinge. Bröt du dig?* **3**) Bryta utan att knäcka. **a**) *B-a fingret ur led, i led igen.* **b**) *B-a arm (med ngn).* **c**) *B-a ngt i vinkel. Brutet tak.* Jfr 'bruten linje'. **4**) Märk en del uttr. i vilka den 'egentl.' bet. är rätt levande, men som ofta brukas friare l. bildl. **a**) *B-a sina bojor, sitt fängsel* göra sig fri (från fängelse, förtryck), slita sina band. Jfr *Innan isen ännu brutit sitt täcke.* **b**) *B-a en lans med ngn l. för ngt* rida spärr mot, våga en dust, kämpa, mäta sig. **c**) *B-a staven över ngn, ngt* nu blott bildl.: fördöma. **d**) I brädspel. *B-a (ett) band* jfr band.

II. Friare. **1**) Om gruvbrytning o. d. *B-a malm, sten (ur bergen). Där b-es årligen marmor för tiotusentals kronor. Kollager som låta b-a sig* brytvärda. **2**) Om odling. *B-a mark, bygd* röja, 'öppna', odla. *Bruten bygd* odlad, 'öppen' (jfr även 8 nedan). **3**) Om väg, hinder o. d. **a**) *B-a väg. B-a sig väg genom urskogen, genom fiendehopen. B-a sig en ny bana* bildl. **b**) *B-a alla hinder* även bildl. *B-a sig genom ett stängsel.* Mer bildl. i *Lyckas b-a spärren och ta sig över gränsen* o. *B-a blockaden.* **c**) *B-a ett hål i muren och så ta sig ut.* **d**) Hit snarast *B-a isen* t. e. om ångare; ofta bildl. = övervinna de första svårigheterna, ibl. lyckas vinna l. intressera ngn l. övervinna hans motvilja l. likgiltighet, genomtränga det yttre skalet; ibl. vara föregångare. **e**) *Zander, segraren på 1,500 och 5,000 [meter], b-er målsnöret.* **4**) Om försegling o. d. **a**) *B-a sigillet, förseglingen.* **b**) *B-a ett valkuvert. Jag hade inte ens haft tid att b-a mina brev. Brevet hade brutits, varit brutet i Torneå (av krigscensuren).* **5**) 'Vika' o. d. *Brutna serveter* jfr I 3 c ovan. Närmare I 1 i uttr. som: *Papperet b-(e)s lätt. Tyget är för hårt, det kommer att b-a sig.* **6**) Om

ljusbrytning o. d. **a**) *Den infallande och den brutna strålen. Ljuset b-(e)s, b-er sig så vackert där inne i grottan. Om strålarna b-as genom ett prisma ~. Vågorna b-a sig där i tusende färger.* **b**) Hit ansluter sig rätt nära *Bruten linje* sicksacklinje, linje med en l. flere vinklar. **7**) Märk *B-a leden* göra höger och vänster om marsch; utgå ur, lämna. Även friare t. e. *De mest kaffehungriga b-a ledet. B-a kön* gå in innan ens tur kommit, tränga sig före andra. *B-a banan* om häst vid kapplöpning. *B-a kedjan, ringen* jfr III 2. **8**) Mest i perf. part.; ibl. refl. *Där marken är mycket bruten. Bruten terräng. Ett brutet landskap.*

III. Bildl. **1**) I fackspråk, om sår. *Sadeln har brutit hästen* givit skavsår, skavt sönder. Allmänt känt blott i ssgn 'sadelbruten'. **2**) Avbryta o. d. *B-a den elektriska strömmen. B-a ett telefonsamtal.' B-a laget* först bryta upp l. lämna ett sällskap. *Men när han det hade gjort, bröts förtrollningen, och prinsessan stod åter framför honom i sin rätta gestalt. »Trivs herr Ek på Brogård?» bröt hon försiktigt tystnaden. Köp b-er icke hyreskontrakt. Nöd b-er lag. Så bröts den vänskapen. B-a all förbindelse med ngn. B-a en förlovning. Fordra kvarstadens b-ande.* **3**) Icke hålla o. d. *B-a ett löfte, sitt (givna) löfte, sitt ord, sin ed, sin trohet. Fördraget bröts emellertid månaden därpå av turkarna. Brutna löften. B-a lag. B-a tingsfriden. B-a sabbaten, fastan* det senare kan även höra till 2 ovan. **4**) Synda o. d. Blott med neutralt pron.; jfr B I. *Jag vill sona, vad jag brutit. Jag vet mig ingenting ha brutit.* **5**) Krossa o. d. **a**) *Lyckas b-a egenviljan hos barnet. B-a allt motstånd.* **b**) *Norges branta klippor b-a havsvågornas våldsamhet.* **c**) *Vågorna bröto sig mot stäven.* **d**) *Jag spelade fel ett tag och sedan var turen bruten* var det förbi med min tur. **e**) *Sjukdomen, febern b-er sig* har nått sin kris. **f**) *En sjukdom som bröt hans krafter.* Hit snarast perf. part. i uttr. som: *Bruten i förtid. En bruten man. Bruten av sorg och sjukdom. Med bruten hälsa. Bruten till hälsan.* **6**) Kok. (o. bildl.). *Såsen b-es med några droppar ättika. Det behövs något som b-er den väl söta smaken.* **7**) Refl. l. pass. Jfr III 5. *Meningarna bröto sig skarpt mot varandra* 'vågorna gingo högt', det blev skarpa tvister. *Olika åsikter, som bröts mot varandra.*

B) Intr. **I.** Om vågor o. d. Även opers. *Sjön (vågen) säges »bryta», då dess toppar splittras. Ett fartyg är värst utsatt för brottsjöar, när det har hög och b-ande sjö tvärs på sidan. De talrika grunden, där det bröt svagt i dyningen* Alb. Engström. *Sjön b-er över grundet.* **II.** Synda o. d. Med prep. 'mot'. *B-a mot givna order. B-a mot Guds bud, mot lag och förordning, mot den oskrivna sedelagen. B-a mot skick och anständighet.* **III.** Avbryta förbindelse o. d. Med prep. 'med'. *Med sina föräldrar hade han längesedan brutit. B-a med sin fästmö. B-a med sina ungkarlsvanor, med sitt förra liv.* **IV.** Om uttal o. d. Abs. l. med prep. 'på'. *Hon b-er ännu starkt (på norska), när hon talar. B-a på dalska, dalmål. Man kan knappt höra, att han b-er. På bruten svenska.*

C) Perf. part. **I.** Märk särsk. **1**) *Brutet tal* bråk (ɔc helt tal). *Uppkommer, vid sådan övergång av straff, brutet månadstal; varde halv månad till femton dagar räknad.* **2**) Ofta skönl. *Med (av snyftningar) bruten röst.* **3**) Mus. *B-et ackord* då intervallen ej anges samtidigt, utan efter varandra. **4**) Jfr för övrigt ovan, särsk. A I 2 o. 3, II 2, 5, 8, III 5 f; B IV.

Syn. A) I. bryta av ɯ l. itu ɯ l. sönder ɯ, ha itū l. sön'der, knäcka, bräcka, komma att brista, ge en bräcka; bryta av sig, frånskilja, (med ett ryck) åtskilja ɯ, (ibl. nära:) avslita ɯ, riva l. rycka itu ɯ; böja, 'bocka', låta gå i vinkel l. bilda en vinkel; **II. 1**) lösbryta ur berget; **2**) röja, befria från sten och stubbar, uppodla ɯ; **3**) bana (sig väg), genombryta, röja; göra en öppning; ibl. 'plöja' l. våldsamt framtränga ɯ; **4**) öppna (gm brytning), ibl. uppskära ɯ; **5**) vika, lägga i veck; ge fula veck; **6**) komma att (för)ändra riktning, ge annan riktning (o. olika färger); **7**) utgå ur, lämna; **8**) (bruten:) ojämn, full av kullar l. ojämnheter, backig l. bergig, 'sönderbruten', kuperad; **III. 2**) göra slut på, sluta med, avbryta ɯ, (upp)häva, inhibera; **3**) icke hålla, kränka, överträda, sätta åsido, svika; **4**) förbryta sig, begå (ngt ont), synda, fela, ibl. 'såra'; **5**) besegra, tillintetgöra, kuva, krossa, nedbryta ɯ; dämpa, hejda, försvaga, minska styrkan av; (bruten:) nedbruten, som förlorat sin kraft l. kroppens l. själens spänstighet, ibl. åldrad i förtid; **6**) göra mer behaglig och aptitlig (gm ngn tillsats); **B) I.** bilda 'brott', bryta över, skölja över ɯ; skumma, få vita kammar, 'gå vit'; **II.** (b-a mot:) överträda, synda o. d.; **III.** avbryta (all förbindelse med), upphöra (att befatta sig med), (helt) överge l. bortlägga; **IV.** tala med brytning l. med utländskt tonfall l. med främmande accent.

— **Bryta av** ɯ, **bort** ɯ, **dän** [ɯ], smtl., vard., **fram** ɯ, **i** [ɯ] t. e. bröd i surmjölken, **igenom** o. genombryta, **in** ɯ, **loss** [ɯ] l. **lös** ɯ, **löst.** *Nu bröt ovädret löst.* **B. ned** l. **ner** ɯ, **om** ɯ, **opp** se uppb-a, **sönder** ɯ, **upp** ɯ, **ut** ɯ, **över** o. överbrytande. *Vågorna bröto över (skeppet) varannan minut. Sjöarna hade alldeles brutit över fartyget, så att det var fullständigt nedisat. Överbrytande sjöar.* **Syn.** bryta sig över, (häftigt) slå över, överspola ɯ.

— **Brytbar,** -t, [-are]; -het. **1)** *Knäckebröd måste vara lätt b-t. God katechu [ett garvämne] skall vara spröd och lätt b.* **2)** *Malm fanns där nog, men knappast b. med då tillgängliga metoder. En malms b-het.* **3)** Fys. *Ljusstrålars b-het.* **-förmåga, -kraft** o. **-styrka** alla mindre vanl. **-punkt** mindre vanl.; även bildl. **-värd;** -het. *B-a malmförekomster, lager. Föga b. malm.* — **Bryt|are,** -ar(e)n, -are; -erska (mest tillfälligt). Märk bl. a. **I.** Person. **1)** Som enkelt mer tillfälligt. *Löftes-, avtalsb-are.* **2)** Bergs. *Han stod länge och såg på b-arna, som hängde ~ i sina linor efter branterna och spettade och bände* Didring. **II.** Sak. **1)** Strömbrytare. *Vilken vid en viss strömstyrka attraherar ett ankare som utlöser b-aren. Kontaktb-are.* **2)** Att öppna med. *Finns det inte en b-are att öppna den här burken med. Korkskruv med porterb-are.* **3)** Att bräcka med. *Glasb-are.* — **Brytning,** -en, -ar; -sförmåga m. fl. se nedan B. Märk särsk. **A)** Enkelt. **I.** Till 'bryta' i konkretare bet. **1)** *(Gruv)b-en sker där medelst s. k. 'skivbrytning'.* **2)** *Stubbrytning för hand.* **II.** Till 'bryta' i mer abstr. bet. **1)** *Ljusstrålarnas b. Ljusets b. vid övergången mellan luft och vatten. Färgbrytning. Normal l. ordinär b. och dubbelbrytning* det senare t. e. hos en del kristaller. **2)** *Tala (svenska) med tysk b. Med mild, beslöjad röst och en lätt brytning.* **3)** *En behaglig b. i smaken.* **4)** Ej säll. med plur. *Mellan honom och hans ungdoms älskade hade det ju kommit till b. Så långt som till öppen b. hade det ännu ej kommit. Men stilen betecknade en fullständig b. ej blott med Leopolds tidigare versmakeri, utan ~.* **5)** Mest i plur. *Ungdomsdrens b-ar* själsstrider, oro, förändringar i tänkesätten o. d. **B)** Ssgr. **I.** Ifråga om gruvdrift o. d. *B-sort [för 'tysk brunsten'] obekant. B-svärda lager.* **II.** *Beroende på glasets olika b-sförmåga* förmåga att bryta ljusstrålarne. *Känner man 'b-sförhållandet' (b-sindex) för de båda ämnen, genom vilka en ljusstråle går, kan man upprita strålens väg ('b-svinkeln' står nämligen alltid i ett visst förhållande till infallsvinkeln); den lag, som uttrycker sambandet kallas 'b-slagen'.* **III.** Märk. **1)** *I b-stiden* utvecklingstiden, övergångsåren (då flickan blir kvinna, gossen ung man). Med samma bet. *B-sårens stormar.* **2)** Däremot *I b-stider* tider då olika tänkesätt bryta sig mot varandra. **Syn. A) I. 1)** en ljusstråles riktningsförändring vid övergången från ett ämne till ett annat, 'refraktion', ljusbrytning; **2)** (främmande l. underlig) accent; **3)** angenäm (o. pikant) bismak, (ibl. nära) 'krydda' l. 'spets'; **4)** fullständigt avbrytande (av förbindelsen), ibl. kris; öppen oenighet, utbruten ovänskap l. fiendskap; (ibl.:) förändring, verkligt avvikande; **5)** 'jäsning', strider.

Bråbänk se brobänk. **Bråspel** se d. o. **Bråck** se brock.

Brådd, brått, -are. **A)** Enkelt. **I.** Vanligaste användningen. **1)** Ofta i superl. *Under den b-a(ste) tiden på året. I vår b-a tid, som vill ha födan. Det värsta och b-aste arbetet* Didring. *Då det är som b-ast med slåttern* ivrigast, 'hetast'. *I b-aste laget.* **2)** Ofta ngt vard. *En del ha brått med att klacklappa våra stövlar* Sigurd. *Där var fasligt brått med tillrustningar för midsommarsdansen. Har du så brått?* **II.** Märk särsk. **1)** Skönl. *En alltför b. utveckling av barnets själsgåvor kan medföra allvarsamma olägenheter. Brått moget, snart boket.* **2)** Ej allm. känt. *I en b. vändning välte han ut hela innehållet.* **3)** Åld. *Bevara oss för en ond, b. död!* **4)** *B. potatis* oftare sammanskrivet. **5)** Lagt., numer föråldrat. *Dråp i b. skillnad* vid hastigt uppkommen oenighet, i hastigt mod (ɔ(överlagt, med berått mod). **B)** Ssgr ha ofta uttalet *brå-* i stället för bråd-. **Syn. I.** som hastar l. kräver skyndsamhet, brådskefylld, brådskande, rastlös, ivrig, 'livlig', 'het', ibl. mycket upptagen, (ibl. nära) 'bråkig' l. besvärlig; då man har som mest att göra, bråttom; **II.** hastig, snabb, (för)tidig, påskyndad, häftig; ibl. brådstörtad l. överilad; hastigt l. oförmodat påkommande, plötslig.

— **Brådbrask,** -et. Ngt vard. Mest i best. form i uttr. som *Han kommer nog inte tillbaka i b-et* i brådkastet, så fort, så snart, 'i första hugget'. **-djup**[1], -et, =. Liksom följ. blott i fråga om sjö o. d. *Störta sig i b-et.* **Syn.** avgrund, djup, svalg. **-djup**[2], -t, [-are]. *Kan du inte simma, så bada inte där, ty där är b-t!* **Syn.** tvärdjup. **-död,** -en. Mest skönl. Särskrives även. *Vad skuld Lucidor själv hade till sin b.* Karlfeldt. **-het.** Skr.; mindre vanl. *Bindmössan satt litet snett, som om den varit påtagen i b.* Fanny Alving. **-kast,** -et. Ngt vard. Mest i best. form i uttr. som *Inte i b-et* inte så snart. Jfr brådbrask. **-korn** tidigt mognande. **-mog|en;** -enhet. **1)** Egentl. *Säden har drivits på och blivit b-en* blivit mogen utan att ha nått sin fulla utveckling. **2)** Bildl. *En b-en blick, som vittnade om tidiga sorger och bekymmer. B-et förstånd. Bleka, b-na stadsbarn. B-et allvarlig.* **Syn. 1)** alltför tidigt l. snabbt mognad, mogen i förtid; **2)** för tidigt l. för hastigt utvecklad, lillgammal, en fullvuxens, ovanlig för åldern, ovanligt l. alltför l. väl försigkommen. **-mogn|a.** *Fortfar det varma vädret, kommer höstsäden att b-a.* Även bildl. I skönl. stil ngn gång trans. *Mina lidanden hade b-at mitt förstånd* Bjursten. **-mognad.** Egentl. o. bildl. **-potatis.** Tidig potatis. Särskrivs ibl. **-rik.** Sälls.: som plötsligt blivit rik. **-rädsla.** Skönl., sälls. Brukat av Viktor Rydberg. Hastigt påkommen l. plötslig förskräckelse.

-sint, =, [-are]; -het. Skönl.; mindre vanl. Häftig (till lynnet). **-stup|a**[1], -an, -or. *Störta sig utför en b-a* (klipp)stup, tvärbrant, stalp, avgrund, ibl. ättestupa. **-stupa**[2], adv. o. oböjl. predikativt adj. *Kasta sig b. utför branten. På en udde där klipporna gingo b. ned i sjön.* **Syn.** stupande, tvärbrant; huvudstupa. **-stup|a**[3], -ade. Mest i part. pres., (eljest blott skönl.). *Den täcka och av b-ande berg kantade Näsölsjön.* **-stört,** =. Mest skr., gärna skönl. *Med häftiga och b-a steg. En b. avresa. Det kom (helt) b. på, detta. B. bege sig bort.* **Syn.** helt plötslig(t). **-störtlа. 1**) Mest i perf. part. *B-a med ngt. Det b-ar väl inte med saken! Hon talade b-at* Ola Hansson. *För att b-at intaga den oundgängligaste föda. En b-ad flykt. Betecknade Djurgårdskommissionens b-ade åtgärd som lindrigast sagt egendomlig. Ett alltför b-at tillämpande av ~.* **2**) Skönl. *Just där älven genom en klipp-port b-ar (sig) i havet.* **Syn. 1**) 'jaga', hasta, 'störta iväg' o. d.; besinningslöst påskynda ɯ; **2**) kasta sig utför en tvärbrant. **-ärter** tidiga ärter.

— **Brådska**[1] (nästan alltid utt. brå'ska); -n. *För all del, det är ingen b.! Vad är det nu för b. (på färde)? Det är ingen b. med det! Det var då en faslig b. på dig! I b-n sprang han ifrån handboken. Nu är (den) värsta b-n över. Den jäktande b., som i våra dagar gör hela denna kritiska verksamhet så hopplös och utslitande, rådde icke då. Även postverket fick naturligtvis sin släng med av mobiliseringsb-n.* **Syn.** skyndsamhet, hast(ighet), alltför stor snabbhet, (flygande) fläng, iver; (ibl. mer l. mindre nära:) 'hets', hafs, fjäsk, beskäftighet, förvirring, bråk, otålighet. **Brådskefylld.** Skr.; mindre vanl. *Den knappa tid som en b. pressläggningstimma förunnar.* — **Brådsk|a**[2] (nästan alltid utt. brå'ska); -ade, [-as]. *Jag har ingenting som b-ar. Skörden b-ar l. Det b-ar med skörden. Särskilt, sade han, b-ade det med lördagsartikeln. Nätt och jämt hunnen inom dörren, ser jag Alfred inträda helt b-ande och andfådd. I b-ande, men lågmäld ton. B-ande affärer. Genom rutorna kan man skymta hur det b-as kring spis och grytor* V. Benedictsson. **Syn.** vara l. ha l. göra sig bråttom, hasta, skynda, göra sig brått, fordra mycken skyndsamhet. **Brådska på** intr.; mindre vanl. — **Bråttom** (mest grav); adv. Särsk. i uttr. som: *Ha b. med ngt, b. hem, b. att komma ifrån. Går du redan! du behöver väl inte ha så b.! Är det så b. med tidskriften? Nästa gång ni kommer hit får ni inte göra er så b.* **Syn.** brått, mycket att göra, ont om tid(en), ingen tid att förlora, brådskande; ibl. brådska l. hast.

Bråk[1], -et, =. Tecknat med vågrätt (l. ibl. snett uppstigande) streck; eller vid decimalbråk vanl. medelst komma mln de hela o. delarna t. e. $\frac{3}{11}$ l. $^3/_{11}$; 0.37. *Hela tal och b. Räkna med b. Kan b-et $\frac{17}{51}$ förkortas? Egentligt l. äkta b.* ✕ *Oegentligt (l. oäkta) b.* det senare består av ett helt tal + ett b.; t. e. $^{12}/_7$ som är = $1\,^5/_7$. *Ett helt tal som har formen av ett b., t. e.* $^{21}/_7$. *Decimalbråk.* **Syn.** brutet tal, bråktal, ibl. del av enhet. — **Bråkbeteckning.** *Olika b-ar, t. e. för vanliga b. och decimalbråk.* **-del.** *B-arna tar jag här icke hänsyn till, de kunna icke inverka på resultatet. På mindre än en b-s sekund, b-en av en sekund. Aristide tvekade b-en av en sekund. Fått blott en ringa b.* ($^1/_{10}$) *av den mängd mjöl, som ~.* **-räkning. -tal.** *Ett b., som är mindre än ett, kallas egentligt eller äkta bråk.*

Bråk[2], -et, [=]. Bet. övergå i varann. **1**) Buller o. d. *Vad är det för b.?, det ska vara tyst i klassen! Inte kunna sova på grund av det ständiga b-et på gatan. B. och oväsen. Buller och b.* **2**) Krångel o. d. *Alltid ska då Henrik ställa till b. och obehagligheter (för folk)! Jag har inte haft lite b. (med l. för) att ställa allt tillrätta igen (mellan dem). Efter mycket bråk och tråk. Göra sig onödigt b. för ngt. Allt b-et med flyttningen* l. *Allt flyttningsb-et.* **Syn. 1**) buller, (o)väsen, stim, larm, stoj, ibl. skrän; rabalder, tumult; **2**) 'trassel', krångel, spektakel; ibl. förvirring l. villervalla l. oreda, kolorum; krakel, träta, gurgel, ibl. split; tråk(igheter), obehag(ligheter), uppträden; oro, omak, svårigheter, besvär; ibl. förargelse l. förtret; ibl. fjäsk l. uppståndelse; ibl. huvudbry, bryderi. — **Bråkmakar|e,** -en l. -n, -e. Bet. övergå i varann. **1**) *En liten b-e på 4 år.* **2**) *Häkta de värsta b-na.* **Syn. 1**) bråkstake, rustibus, bullerbas(ius), rumormästare, bullermakare, bullersam sälle; **2**) orostiftare, slagskämpe, skränare, ibl. krångelmakare, orolig själ l. sälle, oroselement. **-makersk|a,** -an, -or. Jfr bråkmakare. **-sam,** -mare; [-het]. Mindre vanl. än 'bråkig'. Nästan endast om person. *Denna skara bångstyriga och b-ma pojkar.* **-stak|e.** Jfr bråkmakare. **1**) *Du ä en rikti liten b-e, de ä du!* **2**) *Men nu pokulerar han med alla nationers b-ar på Hörnan och Pinan* ur en Uppsalaskildring. *En b-e och grälmakare av rätta sorten, som ständigt anlitade domstolarna.*

— **Bråk|a**[1], -ade, [-as]. Ej alltid strängt skilt från bråka[3]. **I.** Intr. Bet. ej alltför skarpt skilda. **1**) Om oväsen o. d. *O, vad ni b-ar, barn, vi blir alldeles yra i huvudet. Den som b-ar, blir utkastad.* Mildare t. e. i uttr. som *Kom och b-a lite med mig, morbror Herman! Pojkar ska b-a, di ska inte vara döddansare.* **2**) Om gräl o. uppträden l. d. *B-a om samma sak jämt. Inte ä de värt att b-a om de nu! De ä väl inge att b-a över. B-a för minsta småsak. B-a inte med flickan så för en liten försummelse, då*

blir hon alldeles omöjlig! **3)** Om besvär, trassel o. d. *B-a nu inte, utan kom som du går och står! Om du visste, vad jag fick b-a med honom för att få honom med! Han ska då alltid b-a och ställa till ledsamheter!* **II.** Trans. *Förgäves b-a sin hjärna (l. sitt huvud) med ett kvistigt problem, för l. med att lista ut orsaken till ngt.* **Syn. I. 1)** väsnas, rasa, stoja, larma, bullra, ställa till oväsen, stimma, ibl. skräna; ibl. 'skoja'; **2)** gräla, träta, 'gurgla', ställa till uppträden, 'röra upp himmel och jord'; (ibl.:) traggla l. kälta l. käxa l. sagga; ibl. skälla (ut) l. vara ovettig (på); **3)** krångla, göra svårigheter, göra (sig) omak, ställa till besvär; ställa till trassel l. ledsamheter, trakassera. **Bråka sönder** m. Ansluter sig kanske oftare till bråka[3]. — **Bråkig,** -t, -are; -het. För bet. jfr de föreg. *Avlägsna de b-aste. Klassen anses höra till de b-are. En b. sockenstämma. Det blir (ett) b-t (liv), så som jag nu har det ställt. Han är b. och besvärlig på alla sätt.* **Syn.** bullersam, bråksam, larmande, bullrande; bångstyrig, alltför livlig l. orolig, ibl. våldsam; grälig, häftig o. svår att ha att göra med, svår att komma till rätta med, ibl. omedgörlig; ibl. besvärlig (o. orolig).

Bråk|a[2], -an, -or. Kan även ansluta sig till de föreg. **1)** *Varefter man drar linet genom en mindre b-a för att avskilja de grövre »skävorna» eller veddelarna. Handlinbråkan, en smal låda, på längden bildad av tre parallellt löpande vassa skenor, i vilkas mellanrum lockets två skarpa väggar passa in. Hampb-a.* **2)** *Lerb-a. B-a för blandning av cement o. d.* **Syn. 1)** inrättning att sönderbryta lin- (l. hamp)tågornas vedartade delar. — **Bråk|a[3],** -ade, -as; -hammare; -maskin; -ning (med plur.); -ningsmaskin; -ningsstamp. **1)** *B-a lin, hampa. Basttågorna avskiljas från stjälkens övriga delar genom rötning, b-ning och skäktning. Bultning med linklubban, b-hammaren eller i stampkvarn. Flyttbara bråk- och skäktmaskiner.* **2)** *B-a ler(a)* älta. **Syn. 1)** behandla medelst bråka l. bråkningsmaskin. **Bråka sönder** m.

Brånad, -en; [-straj]. **1)** Om människor. Mindre vanl.; ibl. skönl. *Nermans lyrik går fullkomligt osmält igen i »brusande brånadstraj» o. d.* G. Bjurman. Även bildl. *Ha en riktig b. efter spännande äventyr.* **2)** Om djur = det vanligare 'brunst'. **Syn. 1)** (stark) begärelse, stark könsdrift, älskogsbegär, ibl. kättja; brinnande begär; **2)** (häftigt) parningsbegär, brunst. **Brånande,** =. Skönl. *Göken guckade i hagen, b., rasande* Strindberg. *I b. och härlig sommarnatt* Artur Sjögren. **Syn.** bolerisk, kärleksvild, kärleksyr, älskogsträngtande, älskogsfylld.

Brås, bråddes, [brått]. Med prep. 'på'. *Att han inte det minsta bråddes på förfäderna. B. på sin far, på fädernet. Däri bråddes han på sin mor, på sin mödernesläkt. Inte b. han då på mig. B. utsläktes* inte vara lik släkten; även friare. Ldls. även 'brå' t. e. *Äldste sonen, vilken starkt brådde på modern, vad håret beträffar* Petrus Norberg. **Syn.** (av födseln) vara lik, ha medfödd likhet (med), likna, visa påbrå, ha i arv efter, ha (ngt) efter (ngn), ibl. vara huggen ur samma block som l. vara sin fars son (o. d.) i (ngt).

Bråspel (utt. o. fattat som ssg). Sjöv. Särsk. förr även 'brott- l. bråttspel'. Ankarspel med liggande axel (ɔc gångspel). Numer har man i stället ångspel. *Ofta finnes, för lättandet av tunga ankaren, mitt i barkassen ett litet b. och ~.*

Brå|t[e1], -en, -ar; [-evis]. **I.** Nutida huvudbetydelserna; jfr bråte[2]. **1)** *All möjlig gammal b-e* Bo Bergman. **2)** *Kamlungeforsen i Kalix älv med s. k. »timmerbråte». Att timmer i tusental på en gång och bråtevis kommer utför fallstupet* Pelle Molin. **3)** *Och här ligger skatar och ris kvar i en enda b-e* Strindberg. *Endast när lutningen är särdeles ofördelaktig, måste de [träden] fällas i b-e, flera lager kors och tvärs på varandra. Risb-e.* **II.** Mindre vanl. bet. Jfr I 3. *Bondehären samlade sig på skogen, högg en b-e och inväntade bakom denna fienden.* **Syn. I. 1)** ris(hög), hög av grenar o. rötter l. bångar l. timmer o. d.; **2)** (timmer)bröt; **3)** hop, skräp(hög), smörja, massa osv.; **II.** förhuggning. — **Bråte[2],** -t. Jfr bråte[1] I. *Bland allt annat b.* Bo Bergman. *I allt b-t på bordet* Joh. Nordling. *Gamla båtar, vedtravar och annat b.* **Syn.** (hopfört) skräp (som ligger i vägen).

Bråttom se under bråd.

Brä, -n, -er. Från norskan. Täcke av evig snö; glaciär, jökel. *Och isfjällen drevo norrut från Jakobshavns isbrä.*

Bräck, subst. Sjöv. Nästan endast i det t. e. på konossement förekommande åld. uttr. *Utan l. fritt från läck och b.* varken våldsamt l. på annat sätt skadad så att innehållet rinner bort. **Syn.** kross-skada, skada gm bräckning, emballageskada som orsakar förminskande av varan. — **Bräck|a[1],** -an, -or. **1)** Egentl. *Krukan har fått en b-a. Käppen har en b-a. Järnet måste vara utan b-or.* **2)** Vard., jfr bräcka[2] I 2. *De(t) va(r) en bra b-a de(t) för honom, som ansåg sig så styv!* han blev grundligt slagen på fingrarna, '(av)sprack skändligen', blev grundligt förödmjukad l. 'slagen' l. flat. *Nu ska vi ge de radikala bladen b-an* G. Hellström. **Syn. 1)** bristning(sställe), 'brista', brott, spricka, rämna; **2)** förödmjukelse, 'nederlag'. — **Bräck|a[2],** -te, -t, -as; -ning (med plur.). **I.** Trans. **1)** Egentl. *Skrämd flög papegojan med sådan fart mot fönstret, att hon b-te rutan. På marken var det strött*

med b-ta och nedfallna grenar. Stål b-es lätt. Plankan nästan b-tes under tyngden (av ryttarna). **2)** Vard. *Låtom oss b-a dem! Men han berättade endast för att b-a föregående berättare* Alb. Engström. *Om någonting var skönt, så var det att få b-a Gundla* Fanny Alving. **II.** Intr. Väl skilt från I; kan även fattas som särskilt ord. Se bräcka[3]. **Syn. I. 1)** knäcka, (sönder)bryta (ɯ), spräcka, ha sönder (ngt skört), ibl. krossa l. splittra o. d.; (b-as) spricka l. gå itu, brista, braka itu; **2)** göra flat, 'knäcka', slå på fingrarna, 'ge bräckan', (av)snoppa (ɯ), bränna äv. **Bräcka av** ɯ, **i sär, i tu** [ɯ], **sönder** ɯ, **upp** ɯ. — **Bräckbar;** -het. Mindre vanl. **-bom.** *Medelst b-mar flytta tunga föremål.* **-järn** o. **-stång** att bräcka upp saker med, t. e. om kofot. **-tag.** *Ta b.* brott (med spett l. d.). **-verktyg.** — **Bräckag|e** (-äsj); -et. Sjöv. Varors förstörande gm sönderslagning l. krossande. Företrädesvis om skador på emballage. — **Bräcklig,** -t, -are; -het (med plur.). **1)** Egentl. *I salen b-a möbler med ben, spensliga som på trädgårdsstolar. B. som glas. Innehåller b-a varor! En b. farkost. En b. grund att bygga på* även bildl. *B. som ett korthus.* **2)** Bildl. *En b. gammal gubbe, med darrande ben och hoptorkad till växten. Svag och b. B. till hälsan. Klaga över sin b-a hälsa, sin b-het. Men, — all mänsklig ting är b-het, och ~. Ålderdomens b-heter* krämpor. **Syn. 1)** som kan falla l. gå sönder när som helst, som lätt går sönder, skör, spröd; (ibl. nära:) bofällig, bristfällig, ej fast, skranglig, rankig, lös, lätt, smäcker, tunn, spenslig, späd; **2)** klen, svag, förgänglig, skröplig, ibl. vek l. ofullkomlig; ibl. orkeslös, ålderdomssvag.

Bräck|a[3], -te, -t; -ning (oftare 'dagbräckning'). Gärna skönl. Ansluter sig ibl. till de föreg. *Dagen har knappt börjat b-a, då vi göra an Furusund* Sven Hedin. *Då dagen b-te, hittade jag spåret. När evighetens morgon b-er. Det b-te till dag med mojnande vind, och ~. När det nu b-te för dagen, gick käringen ut och blåste i sin pipa* Sv. folksagor. **Syn.** gry, (börja) frambryta ɯ, inbryta ɯ, randas.

Bräck|a[4], -te, -t, -as; -ning; -korv. *B-t skinka, korv. Skinkan skäres i tunna skivor, som b-as med litet smör* Hagdahl. *Om korven endast är avsedd att b-as på panna eller stekas på halster* Hagdahl. *B-korv stoppas hårt, kokkorv betydligt lösare.* **Syn.** lindrigt steka i panna (ngt salt l. rökt); (nära stå:) halstra, rosta.

Bräckt, =. Ej allmänt känt. Ansluter sig ibl. till bräcka[4]. *Salt och b. vatten.* **Syn.** föga salt, något salt, saltaktig, blandad av salt o. sött. **Bräckvatten;** -sfisk. Mindre vanl.; jfr brackvatten. *Handeln med söt- och bräckvattensfisk.*

Bräd|a, -an, -or. Jfr bräde I o. bräder. **1)** *En b-a, smal nog att förorsaka svindel, var lagd över forsen. Gung-, stryk-; -språng; furubräda.* **2)** Som sing. till 'bräder' t. e. i *En tolvtums b-a.* — **Bräde,** -t, -n, (bräder se nedan). **A)** Enkelt. **I.** Med plur. **1)** *Har du ett b., som jag kan få sitta på? Ett par b-n i botten på båten. Sitta och gunga på ett b., lagt över en bock.* Ibl. sing. till bräder (jfr d. o.); t. e. *Sågbräde.* **2)** Ibl. = gung-, hack-, skär-, säng-, fönster-, hyll-, rit-, strykbräde o. d. **3)** Ibl. = schackbräde. *B. och pjeser.* **4)** Märk några uttr. *Sätta allt på ett b.* våga allt på ett kort. *Betala på ett b.* på en gång. **II.** Utan plur. *Spela b. (med ngn). Ska vi ta, spela ett parti b.? En bricka som slås, borttages ur b-t.* Märk uttr. *Slå ngn ur b-t* mest bildl. = utträngа (en rival ur ngns gunst), 'sticka ut' ngn; i 'egentl.' bemärkelse heter det vanl. enbart 'slå'. **B)** Ssgr se efter bräder. **Syn. A) I.** (rätt nära stå:) brädplanka, planka, ibl. brädlapp, bräda; ibl. låda l. skiva; **II.** brädspel; ibl. brädspelsbord. — **Bräder** (vanligen akut); -na. Som sing. kan brukas 'bräde' l. 'bräda'. **I.** Enkelt. B. som utskeppas ha en tjocklek av $^1/_2$—$1^3/_4$ (engelska) tum, dvs. under 6 cm. (battens 2—$2^1/_2$ o. plank 3—4 tum). Bredden kan vara mln 4—12 tum, längden mln 14—17 fot. *B. sågas vanligen av tall och gran. Smalaste b. Ett parti b. En tolft b. Sälja b. osorterade. Hyvlade, ohyvlade, spåntade b. Tak-, panel-, låd-; export-; gran-, furubräder. Med avseende på godheten indelas b-na i snickarbräder, helrena, halvrena och vrak l. utskottsbräder. Sämre b. med vankant och blåyta samt kvistar och sprickor.* Märk uttr. *Inom fyra b.* i sin (lik)kista, i graven. **II.** Ssgr sammanföras nedan med de till 'bräde' hörande. **Syn.** (rätt nära stå:) battens, (bräd)plank.

— **Brädbeklädd|a;** -nad (med plur.); -ning (ibl. med plur.); -sel. *Fartygssidas b-sel ovan däck. Väggar med hög b-nad.* **Syn.** brädfodra, bräd(be)slå. **-beslagning** (med plur.) o. **-beslå. -betäckning. -bit** brädlapp. **-botten. -fodr|a;** -ing (med plur.) *B-ade väggar. Husen voro b-ade och sågo därför rätt »reputerliga» ut. B-ingen var gammal och illa åtgången. Och för varje ord han talade, ekade det doft i b-ingen.* **Syn.** beslå med bräder (in- l. utvändigt), brädbeklädа, bräd(be)slå. **-golv. -gång,** -en, -ar; -sstötta. I dagligt tal: den del av skeppssidan som är belägen över det övre däcket. **Syn.** ibl. skansbeklädnad. **-gård;** -sarbetare. *Stora b-ar, tillhöriga Grönblad & Krantz.* **-lapp** bräde, bräda, brädbit, brädstump. **-längd.** *Oförarbetade b-er.* **-plank** dels ett plank av bräder; dels koll. till följ. **-planka** till storleken mln bräda o. planka. **-skjul** av l. för bräder. **-slagning** till följ. **-slå** brädbeklädа. **-spel;** -sbord;

-sbricka; -stunga; -are; -erska. Jfr bräde II. *Tungorna i b-et, på vilka brickorna ställas, kallas även 'kilar', 'fält', 'pilar'.* **-spik. -stapel. -stump. -såg;** -verk; -are; -ning. **-tak. -vägg.** *Skild därifrån genom en tunn b.*

Brädd, -en, -ar. *Än hade stigit över sina b-ar efter de häftiga juliregnen. Så fullt, att vattnet lekte över alla b-ar* Sv. folksagor. *Flöda över b-arna. Vid b-en av källan stod blommande förgätmigej. Ett glas, fyllt till b-en med det klaraste källvatten.* Ibl. (men knappast i plur.) *Anteckning i b-en (av en bok).* Märk: *Stå på gravens b.* **Syn.** kant, rand; bank; överkant; ibl. marg(inal). — **Bräddanteckning. -full,** -t, [-are]. *Slå bägaren b.!* Friare *B. av saklighet.* **Syn.** bräddad. **-not.** Mindre vanl. Anmärkning l. tillägg i kanten, randanteckning. — **Bräd|d|a,** -ade, -as. Ofta skönl. *B-a en bägare åt ngn. Med skummande mjöd hon b-at det gyllene hornet. Ett b-at glas. Varje dag var en b-ad glädjebägare. I b-at mått* ofta bildl. *Ett liv från begynnelsen b-at med nöd* G. Ullman. *B-ad av vemod som den är [om Björnsons »Hun Venevil»]* Ruben Berg. *Med gesten b-ad av oändlig trånad* Emil Kleen. **Syn.** till brädden fylla, råga; (b-ad:) bräddfull, fylld l. iskänkt till randen, ibl. 'mättad'.

Bräk, -et. Liksom följ. om får o. getter samt bildl. om människor. *Det ohyggliga b., kackel och böl, som följde honom i hälarna, när han ~* Fröding. *Det lilla usla kräket, / som utan svårighet hon kände strax på b-et.* **Bräk|a,** -te, -t, [-as]; -ning (med plur.) *Från busken hördes ett svagt b-ande, som från ett lam.* Bildl. *En hes, b-ande röst. Han b-er ja till allting.* **Syn.** säga bä; ibl.: sjunga l. tala brett o. fult, prata (beskedligt o.) enfaldigt (som ett mähä). **Bräka fram** ɯ.

Bräk|en (vanl. akut); [-en l. -nen], -nar; -enväxt. Ett allmänt namn för 'ormbunke' (dock ej innefattande Equisetum, Lycopodium o. d.); ofta brukat särsk. om Polypodiaceæ; ibl. speciellt om släktet Pteris (o. Pteridium). *Örn-, tagg-, stenbräken* Pteris, Aspidium, Cystopteris. **Bräkne,** -t. Sälls. för 'bräken'.

Bräm, -et [säll. o. blott ldls. -en], = [säll. o. blott ldls. -er]. **1**) Huvudbet. *En kappa med b. av mård. Purpurbräm. Dambottiner med skinnbräm.* Ngn gång bildl. **2**) Bot. *Ängsnejlikans krona består av pipen och b-et. Upptill vidgar sig denna pip till det s. k. b-et, som är tillplattat och nästan har formen av en tallrik* B. Lidforss. **3**) Zool. Fjädrarnas ytterkanter (som vanl. äro mindre starkt färgade). Mest i ssgn 'bräm fällning'. **Syn. 1**) bred kant på kläder vanl. av pälsverk, kantning av skinn, besättning; ibl. nära (päls)krage; **2**) (över)skiva l. överkant på blomkrona. **Bräm fällning.** Zool. Fällning om våren av delar av fanet, varigenom dräkten blir svalare o. ofta mer lysande. *Ruggning om hösten, b. om våren.* **Bräm|a,** -ade, -as. Mest i part. perf. o. gärna skönl. *B-ad med svarta bäverskinn* Strindberg. *Av skridskokungar i b-ade rockar.* Bildl. *Skuggans angenäma / luftning på en äng, som / gula vivor b-a* Österling. **Syn.** bebräma, förse med bräm, 'besätta', kanta (med bräm l. skinn).

Bränder se brand. — **Bränn,** -et, =. Mest fackligt. Så mycket som på en gång brännes t. e. av brännvin, tegel, kalk. — **Bränn|a**[1], -an, -or. Kan betraktas som två ord. **I.** Mindre vanl. Utan plur. Hals- l. näsbränna; solbränna. **II.** Ldls.; lant., skogs. o. d. Med plur. Svedjeland, 'fall'. *Annars hade den [lövskogen] en efemär tillvaro på fallen och b-orna* R. Sernander.

— **Bränn|na**[2], -de, -t, -nas. Enkelt. **A**) Trans. o. refl. **I.** Mer egentl. betydelser. Om verklig eld l. stark hetta. **1**) Om uppbränning. **a**) Sakobjekt. *Staden b-des (i grunden) av ryssarna år 1808. B-da städer. B-da tomter* avbrända. *B-na ngt till aska.* Märk uttr. *Jag har b-t mina skepp* för mig finns ingen återväg, ingen återvändo, jag har tagit steget fullt ut, kastat tärningen; ibl. jag har uppgivit hoppet. **b**) Personobjekt. *B-na sina döda. Likb-ning. Obrända lik.* Märk *Dömd att b-nas (som kättare). B-na ngn, b-nas levande. Levande b-d.* **2**) Om tillgodogörande av bränsle o. d., 'förbränning'. **a**) Egentligast. *Vad b-ner ni för ved? Det är onödigt att b-na ved i sådan värme. Kan man b-na torv i sådana kaminer?* elda med. *B-na gas, ljus, lampan i onödan.* **b**) Märk några bildl. brukade uttr. *B-na sina kol förgäves* förgäves söka vinna ngn(s hjärta), spilla sitt krut, ingenting ha för sitt besvär, icke få lön för mödan, totalt misslyckas. *B-na rökelse för ngn* smickra. *Och, som man säger, b-de ljuset i båda ändar* om en som (gm arbete l. utsvävningar) alltför fort tär på livstråden. **3**) Om 'anbränning', svedning. Jfr även 7 nedan. **a**) *B-na ett märke i l. på ngt. Svart-, gulb-na ngt. B-na hål* se nedan fria ssgr. **b**) Om smärta. *B-de du dig på luckorna? Gnistan b-de honom på handen, så att han skrek till. Akta dig, du b-er dig!* **c**) Märk bildl. uttr. som: *B-t barn skyr elden. Han har nog blivit b-d (för dylikt) och gör säkert ej om det. Jag blev b-d, när jag sist försökte.* **4**) I fråga om beredning o. d. (gm eld, hetta). Obj. anger ofta resultatet. **a**) *B-na kol av slanor, ved till kol. B-na sprit av potatis (l. potatis till sprit). B-na beck, tjära; ben; gips, kalk; tegel; glas, stål. B-na brännvin. B-d lera. B-na gul, vit. B-na kaffe. B-da mandlar.* **5**) Med het tång l. d. *B-na håret, luggen, sitt hår* för att få det krusigt. *Tror du, hon b-er sig?* vanligare 'b-er håret' l. d. *B-na lugg på ngn.* **6**) För-

därva gm för stark hetta. **a**) *Se efter, att inte skorna b-ns, di står bra nära elden. Är järnet för hett, kan det b-na linnet (skört).* **b**) *Nu har köksan b-t steken! Maten smakar b-d. Här osar b-t, b-t horn* det sista även bildl.: här osar katt, här är ugglor i mossen. **7**) I läkekonsten. Jfr ovan 3. *Ännu i dag b-nas stundom sår för att stilla blodflöde.* Ngt friare: *B-na vårtor med lapis.* **II.** Friare betydelser. **1**) Om solen. **a**) *B-d av söderns sol.* **b**) *Gräset står b-t och vissnat i solen.* **2**) Om smärtförnimmelser o. d. **a**) *B-na sig på en nässla.* **b**) jfr B II. *Biffen var så starkt pepprad, att den b-de mig i halsen.* **3**) I vissa bollspel, kanske blott ldls. *B-na ngn (med bollen)* träffa. *Infånga den drivna bollen och därmed »bränna» någon av motpartiet. Då den brände har bollen i hand och ropar: »stå still!»*

B) Intr. (o. abs.). **I.** Mer egentl. **1**) *Härja och b-na.* Märk i pantlekar. *Jag sveder och jag b-ner, vad ska den göra, som panten igenkänner?* **2**) *Då stod te på bordet, och det b-de ljus i kronan* S. Lagerlöf. *Har den stått och b-t hela tiden, lampan* ldls. för 'brunnit'. **3**) Ibl. om brännvin. *I gamla tider, då man inte blott bryggde, utan också b-de själv på landsbygden.* **II.** Friare. **1**) *Solen b-er (starkt) i dag. Solen brände och dammet rök. Under en b-nande sol.* **2**) *Marken b-de under hans fötter* han var ytterst otålig att få lämna platsen; det hade varit förenat med verklig fara att dröja, ställningen var undergrävd. *Frågan b-de på hans tunga* han ville nödvändigt framställa den. *Pengarna riktigt brände i handen på honom* han visste inte hur fort han skulle hinna ge ut dem. **3**) *En b-nande rodnad. O, vad min panna b-er* vid huvudvärk. *En b-nande smärta. B-nande törst, längtan* jfr 2 strax ovan. *Det sved och b-de i såret. Febern b-de i ådrorna.* **4**) *Starkt, så att det b-ner på tungan, i halsen.* I namn på växter med skarp smak t. e. *B-nande pilört* Polygonum Hydropiper. **III.** Bildl. **1**) Jfr bränning[2]. Kunde möjligen behandlas som särsk. ord. *Där sjön bildar varaktiga sträckor eller grupper av brott, säges den b-a. Havet b-de svagt över skären.* **2**) Märk part. pres. i uttr. som ansluta sig närmast till B II 3. *Denna för Uppsala stad nu b-nande fråga. Nu hade just de författningsfrågor, som Dalin uttalat sig i, blivit b-nande.*

C) Deponens. *Kakelugnen, tallriken riktigt b-ns. Nässlan, en manet b-ns. Gå inte för nära, det b-ns!* även bildl. i lekar, då ngn skall leta reda på en sak som är gömd, och han kommer nära den.

Ssgr ha *bränn-*, endast åld. ngn gång även *bränne-* (t. e. bränn(e)ålder). Bet. är i ssgr ngn gång förstärkande, t. e. 'brännsäker'.

Syn. A) I. 1) uppbränna ₪, nedbränna ₪, förstöra med eld, härja med (eld o.) brand, låta lågorna förtära, låta brinna l. förtäras i eld, ibl. låta bestiga bålet, döda i eld; ibl. utsätta för eldens åverkan; ibl. svedja; **2**) använda som bränsle, till belysning o. d., elda med; låta brinna, hålla brinnande; **3**) med brännjärn åsätta, gm bränning åstadkomma; märka med hett järn osv.; skada gm eld, sveda, (ibl. nära) skålla; (b-a sig) få brännsår l. brännblåsor l. d.; (b-d ibl.) varnad, som tagit varning, straffad o. avskräckt, som fått nog; **4**) bereda l. tillaga l. forma l. ge glasyr osv. gm eld l. stark hetta l. över en låga, utsätta för eldens inverkan; (ibl.:) förbränna, rena, avdriva, destillera, rosta, 'steka', 'baka' (framför eld), (ugns)torka, brunera osv.; **5**) frisera, krusa l. locka l. krulla med het tång; **6**) gm för stark hetta göra skör l. skrumpen l. brun l. d.; sveda, vidbränna ₪; **7**) behandla med frätmedel l. med glödgat järn l. d., bortfräta ₪; **II. 1**) brunbränna, bryna; förtorka, komma att vissna; **2**) (för)orsaka sveda l. en stickande känsla; **3**) träffa (med boll); **B) I. 2**) brinna; **3**) bränna brännvin; **II.** hetta, 'baka', värma starkt, gassa; stinga, svida, sticka, vara skarp i smaken, ha skarp smak; hetta (som eld); **III. 1**) bryta (sig till skum), bilda bränning l. (långa) brott, gå vit (över undervattensskär); **2**) (b-nande:) högst viktig, 'dagsviktig', dags-, för dagen, (högst l. just) aktuell.

— **Bränna av** ₪, **bort** ₪, **hål** i l. på ngt, **igenom** o. genombränna, **in** ₪, **inne** ₪, **ned l. ner** ₪, **om** ₪, **opp** se uppbränna, **slut** [₪], **sönder** ₪, **upp** ₪, **ut** ₪, **vid** ₪.

— **Brännbar,** -t, -are; -het; -hetsgrad. *Den delen av en lys- eller värmeapparat, ur vilken det b-a ämnet strömmar ut och förbrinner. Den allmännast kända b-a gasen är lysgasen. B. luft. Efter graden av b-het.* Märk det bildl. *Det där är alltför b-a ämnen!* rör inte vid dem, det kan ta eld, tala inte om det, det är farliga ämnen att tala om. **-blås|a.** *Hon hann icke dra undan armen, utan fick svåra b-or (på den).* **-borst** t. e. på nässla. **-fläck. -förgyll|a;** -ning (med plur.) Mest i part. perf. o. som verbalsubst. *B-da föremål. Förgyllningen sker genom beläggning med bladguld, kallförgyllning, b-ning eller galvanisk förgyllning.* **-glas** solglas (som bryter strålarna till en brännpunkt, där de då hetta och t. o. m. kunna tända). **-het.** Ngn enda gång särskrivet. *Ta inte på spisen, den är b.! Solen strålade från molnlös himmel och luften var b.* Även bildl. *Passion i ordets b-a mening.* **Syn.** glödhet, glödande(het). **-hetta** mindre vanl. = brännande l. glödande hetta. **-hår.** Hos växter o. djur. *Det är för övrigt ej endast nässlor, utan även många andra växter, som skydda sig genom b.* **-järn. 1**) *B. brukades förr för benröta i ryggraden.* **2**) Instrument att bränna in märken med.

-kol mindre vanl. **-linje.** Fys. *Ett mot en lins snett infallande smalt ljusknippe sammanbrytes i regel icke till en brännpunkt, utan i tvenne b-r.*

-manet. -material, -et, = l. -ier. *Gasformiga b.* **Syn.** bränsle(sort), brännbart ämne, brännämne. **-medel.** *B. ingingo i den äldre medicinen långt mera än i den moderna.* **Syn.** brännande l. frätande medel. **-märk|a;** -ning (med plur.); -ningsstraff. Även hos oss har b-ning brukats som straff; ehuru ej upptaget i 1734 års lag, förekom dock ett fall av b-ning så sent som 1750. Numer brukas ordet mest bildl. *Offentligen b-a ngn som feg. Hans uppträdande borde b-as. Efter den stunden gick han omkring som en b-t.* **Syn.** märka med brännjärn; offentligen (för all framtid) utskämma l. vanära, stämpla med outplånlig skam l. vanära, (ibl. nära) märka med kainsmärke. **-märke.** Egentl. o. bildl. *Tecknas med b. i pannan.* **Syn.** inbränt märke; ärr efter brännsår; ibl. kainsmärke. **-mästare** föreståndare för ett bränneri. **-näss|la;** -elblad l. -leblad. Urtica dioica. *Kasta bland b-lorna.* **-olj|a.** *Omkring 70,000 fat b-a, därav 35,000 fat fotogen och 7,000 fat bensin. Lättflytande b-a. B-a för Dieselmotorer. Bristen på b-or. Motorb-or.* **Syn.** lampolja, lysolja; ibl. 'drivolja'. **-punkt.** Fys. *Linsen och spegeln samla strålarna i en b.* jfr emellertid brännlinje o. brännyta 2. Ofta bildl. *Benares, den urgamla indiska religionens hem och b.* Sven Hedin. *Därför att han samlat alla drag i en b.* **Syn.** (principal)fokus.

-salva mot brännskador. **-sats.** *En med b. fylld hylsa.* **-silver** fint silver. **-skada.** *Även de lindrigaste formerna av b. kunna bliva lifsfarliga, om de äro mycket utbredda.* **-skadad.** *Häremot blev en person under släckningsarbete så svårt b., att han ∼.* **-spegel.** En skålig (konkav) metallspegel med stor radie som brukas att samla solljuset med. **-stål;** -sberedning. *En uppkolning av ytan på en järnpjäs benämnes vanligen cementering, en uppkolning av hela järnstycken benämnes b-sberedning. B., räckt och oräckt.* **-stämp|el;** -la; -ling (med plur.). Mindre vanl. Att bränna in märken med. **-sår.** *Hela handen var (som) ett enda b.* **Syn.** ibl. skållsår. **-säker.** Mindre vanl. *Det är då b-t* stormsäkert.

-teknik särsk. i fråga om glödritning. *B-en avser att härma träinläggningar eller ersätta träsnideri.* **-tid.** *Härigenom har vunnits en b. av ända till 200 timmar. Fackla av paraffin; b. c:a 1 timme.* **-timm|e.** *Fotogendtgång: 1 liter för 12 à 13 b-ar. 4215 b-ar uppnådde våra 70—75 proc. strömbesparande kolloidlampor.* **-torv;** -beredning; -maskin; -(s)mosse; -sämne. *Till följd av den långsamma tillväxten av en b-mosse och den därav uppkomna olika förmultningsgraden på olika djup, är b-en i en och samma mosse ej alltigenom av samma goda beskaffenhet. Utmärkt b-smosse till salu. Torvkommitténs förslag att i år anställa 10 resande undervisare i b-beredning med handredskap.* **-tråd** t. e. på maneter. **-ugn.** *Kalkugnar samt alla slags b-ar och härdugnar från Ivö.* **-ved.** Motsatt t. e. 'massaved'. *Prima b.* **-vidd.** Brännpunktens avstånd från spegelns l. linsens mittpunkt (l. vid mindre tunna linser från optiska medelpunkten). *Ett objektiv av 15 cm. brännvidd. Brännspegel med en b. av 1,19 m.* **Syn.** fokaldistans. **-vin.** Man tänker ej längre på sambandet med 'bränna'. Står, med ssgr, för sig. **-värde.** *Uppgifter å b-t, fuktighetshalten o. dyl.* hos bränntorv. **-yta.** 1) *Frisérlampa med stor b.* 2) Fys. *Om ett ljusknippe av större tvärsnitt infaller mot en enkel lins, erhålles icke en brännpunkt, utan en b.* **-ämne.** Även bildl. *Orden: »om tio år är norden vårt», utkastade i de unga sinnena, hade varit ett b., som i dessa fann allt för mycken näring.*

— **Bränn(e)offer;** -saltare. E-formen åld. Ett slags djuroffer hos judarna. *Brännoffer ∼. I samma mening säges Heloffer, emedan brännoffret i sin helhet uppbrändes på altaret* E. H. Tegnér. **-ålder.** Fornforskarna antogo förr att vi i norden haft en b., då man brände liken, och en 'högålder', då de gravsattes i hög, men någon skillnad mellan dylika åldrar existerar icke.

— **Brännar|e,** -en l. -n, -e; -nål; -sats. **I.** Om person. Mer tillfälligt och vanligare i ssgr., t. e. = brännvins-, tegel-; mordbrännare. **II.** Sak. 1) *Skaffa ny b-e till (fotogen)lampan. Inga sotande b-e. Äldre gasb-e, i vilken gasen strömmade ut genom en fin springa, genom ett eller två hål eller genom en ring av småhål ha nu så gott som alldeles undanträngts av glödljusb-e. Värma en degel över (gas)b-n. B-enål ∼, användes till rensning av sotiga acetylengasb-e.* 2) Kaffebrännare, att rosta kaffe i. De gamla b-na, som bestodo av en låda med långt skaft, och i vilka kaffet skakades för hand över elden, ha nu alltmer kommit ur bruk; kaffebränningen sker nu allt oftare fabriksmässigt i kafferostningsmaskiner. 3) Brandskepp. Hist. *B-na ha numer fullständigt kommit ur bruk, då ångan och järnet gjort dem oskadliga.* 4) Krigs. 'En med brännsats fylld, limmad hylsa av 'skrivpapper'. 5) En slags fyrverkeripjes, ofta brukad till nattsignal på fartyg och i båtar. *Snurrsolar och grekiska b-e.* **Syn. 1)** den del av värme- l. lysapparat varur brännämnet utströmmar o. förbrinner; **3)** brandskepp, med brännbara ämnen fyllt fartyg att sticka andra fartyg i brand med. — **Bränneri,** -et l. -t, -er; -apparat; -byggnad; -kontrollör; -medel; -nederlag; -skatt (hist.); -vittne (saken föråldrad); -ägare. *Åren 1903—1904*

funnos i Sverge 14 större b-er (med en årlig tillverkning av över 500,000 liter vardera). I varje b. skall under bränningen finnas en av konungens befallningshavande tillsatt kontrollör. B-vittnena avskaffades, då kontrollapparaterna infördes. I b-et anbragt kontrollapparat. Krono-, ångb-er. Ordningsstadga för brännvinsb-erna i riket. **Syn.** brännvinsbränneri.

— **Bränning**[1], -en, [-ar]. Märk bl. a. *B. av tegel. Första b-en blev emellertid misslyckad* även mer konkr. (t. e. om brännvin, lergods, stål osv.). *År 1860 upphörde husbehovsb-en fullständigt. Brännvinsbränning.* — **Bränning**[2], -en, -ar. Konkr. Jfr bränna[2] B III 1. Ofta i plur. **1)** *Höra dånet av b-en, b-arna.* **2)** Mindre vanl. *Även den klippa eller det grund, som åstadkommer att vågorna bryta sig, kallas b.* Nord. Fam.[2] **Syn. 1)** våg(or) som bryter sig (och krossas) mot skär l. klippor l. d. — **Bränsle,** -t, -n (särsk. tekn.); -aska; -(be)sparande; -besparare; -besparing; -fråga; -gas; -kongress; -kostnad; -magasin; -mässa; -sort; -tank; -teknik; -teknisk; -upplag; -värde; -åtgång. **I.** Enkelt. *Bästa b-t ger, lämnar, fås av bok, vitbok och lönn; björk och alm utgöra även (ett) gott b. Ett billigt b. Att stubbveden utgör ett synnerligen värdefullt b., särskilt för industriella ändamål. Järnhanteringen, som i hög grad är beroende av utländska b-n. Hugga b. Samla b., ris till b. Torvens värde som b. Ett b. bedömes efter det antal värmeenheter som utvecklas, om en viktsenhet förbrännes och allt värme tillvaratages.* **II.** Ssgr. *Varför gör Eder b-fråga bekymmer? B-kongressen i Hälsingborg* 1916. *C:a 50 % besparing i b-kostnaden. Kakelugnsinsatser med b-magasin. Med anledning av dyrtiden har Vecko-Journalen anordnat en s. k. b-mässa — troligen den första i sitt slag i Sverge* 1915. *B-åtgången vid användande av olika b-sorter. I hög grad b-besparande. Nyare, b-sparande eldstäder. B-tekniska kongressen. Dess [äggbrikettens] jämförelsevis höga b-värde.*

Brännvin (nästan alltid med kort i); -et. Sammanhanget med 'bränna' o. 'vin' är numer knappast levande. Till b. i vidsträckt bemärkelse räknas även konjak ('vinbrännvin'), rom, arrak, genever, gin och visky. *(Tiodubbelt) renat b. Råbrännvin. Gammalt sädes-, potatis-, krydd-, kummin-, pomerans-, korn-; borgmästar-, falubrännvin. Vin-, druv-; ris-, enbärsbrännvin. Det anses, att svenskarna lärt konsten att bränna b. av ryssarna. Lukta b. på långt håll. Du kanske inte förtär, smakar b.? Ett glas b. till maten.* — **Brännvinsadvokat** advokat 'som säljer sig för en sup', lagvrängare, (okunnig) advokat som brukar knep. **-bas.** Om person och röst. Fyllbas, bas hes av fylleri. **-bolag** spritbolag. **-bord** ibl. 'särskilt bord för brännvin'; ibl. 'smörgåsbord med brännvin'. **-bränn|are;** -eri; -ing. *B-ing ur stärkelsehaltiga ämnen innefattar mältning, mäskning, jäsning och destillering.* **-fat. -flaska. -förordning. -försäljning. -glas** ofta spetsglas. **-handel** mest. i best. form. **-hantering. -kagge. -karaff.** *B. av svenskt djupslipat kristallglas.* **-kontrollör.** En b. skall under bränningen finnas i varje bränneri; han tillsättes av konungens befallningshavande och har att övervaka tillverkningen, avläsa kontrollapparaten osv. **-kylare. -lagstiftning. -med|el.** *Göra staten oberoende av b-len* inkomsterna av brännvinshanteringen. **-nederlag. -näsa** supnäsa (blåröd av supande). **-panna.** *Egen b. hade man förr ofta på landet.* **-provare** om person mer tillfälligt; om sak = 'spritprovare' (på vkn man kan avläsa alkoholhalten). **-skatt. -tillverkning;** -avgift. **-utskänkning;** -nit.

Bråsch, -en, -er; -batteri (att skjuta b. med); -skjuten. Även brësch. Ofta bildl. *Och lagen om dotters lika arvsrätt med son sköt en stor b. i de vallar, varmed bondeklassen värjt sitt ekonomiska bestånd. Kom unionsfrågan att ställa honom [Boström] vida mer i b-en. Stå i b-en* som ett mål för fientliga anfall; uppträda som en orädd försvarare av. *Den redan b-skjutna svenska statsbyggnaden* H. Hjärne. **Syn.** med våld gjord öppning i mur o. d., lucka; ibl. avbräck, skada.

Bräss, -en l. -et. Även bress. En körtel i övre delen av brösthålans främre parti; förekommer hos foster o. under de tidigaste levnadsåren. **1)** *B. är en körtel i främre delen av bröstet på kalv och får och anses för en läckerhet* Hagdahl. *Då b-en är ordnad till stekning, späckas den fint och* ~. **2)** *Hos människan uppnår b-et sin största utveckling med andra levnadsåret och förminskas därefter småningom.*

Brätte, -t, -n. *Hatt med stora, breda, uppvikta b-n. Damhatt av mossgrön sammet med stickat b. Försedd med hakrem och häkten för b-nas fasthållande* om landstormshatt. **Syn.** hattbrätte, utviken kant på hatt.

Bröa se nedan bland avledningar. — **Bröd** (ofta uttalat utan 'd'); -et (l. särsk. i smtl. l. ngt vard. även bröt), = (särsk. i smtl. l. ngt vard. även brön). **A)** Enkelt. **I.** Utan plur., koll. **1)** Egentl. *B. av siktat mjöl. Baka allt b. hemma. Hårt, mjukt, färskt, gammalt, fint, grovt, väl jäst, degigt, hembak(a)t, surt, (o)syrat, rivet, rostat; bagar-, vet(e)-, råg-, korn-, grahams-, kli-, saffrans-, tunn-; häst-, mat-, fin-, kuvert-, spis-, knäcke-, krigsbröd. Småbröd till kaffet* kanske oftare till II. *Får jag en bit b., hälst mjukt! Smör, b. och ost och en kopp te. Vill du skära lite mera (mjukt) b. Dömd till vatten och b. B-et och vinet i nattvarden. Giv oss i dag vårt dagliga b. Ha sitt dagliga*

b. ofta friare: vad man behöver för att livnära sig, sitt uppehälle. **2**) Bildl. *Ha ngn i sitt b., ge honom b. till döddagar. Barn i föräldrarnas b. eller av egen försörjningsförmåga. Taga b-et ur munnen på ngn* beröva honom hans levebröd. *Äta kronans, (en) annans b.* vara i ~ tjänst. *Förtjäna sitt b. Skaffa sig, få sitt b. genom att skriva i tidningar. Äta sitt b. i sitt anletes svett. Men där var ett stycke b. att få, och han fick icke låta det gå sig ur händerna* Per Hallström. *Ge ngn stenar i stället för b.* bemöta med hårdhet i stället för vänligt o. d. *Dylika uppträden voro numera dagligt b. i familjen.* Märk bibl. uttr. som *Själens b. Du är det sanna livsens b.* Ps. 153. **II.** Med plur. *Två franska b. (l. brön) åt han var frukost. Han kokade själv sitt morgonkaffe och förtärde ett par brön, innan han gick ut* G. Uddgren. *Typbröd, fastställda för bagerierna* i samband med brödregleringen jan. 1917. **B**) Ssgr ha *bröd-; bröds-* blott i det bibl. 'b-sbrytelse'. **Syn. I. 2**) levebröd, uppehälle, näring, föda, bergning, underhåll, 'brödföda', 'brödstycke' osv.

— **Brödbak;** -ning; [-are]; -erska. **-bekymmer.** Ofta friare. *Utan en aning om b.* **-bit** även bildl. **-bod** brödbutik, bagarbod. **-brist. -bräde** att skära bröd på. **-byrå.** *Stockholms b. nu tillsatt* 29 dec. 1916. **-distrikt.** *Riket indelat i b.* om tyska fhdn febr. 1915. **-fabrik.** *Sannadals b.* **-fat. -frukt,** -träd. **1**) Allmännare bet. *Råg utgör nu i många länder den viktigaste b-en.* **2**) Speciell bet. Om frukten av det till mullbärsväxterna hörande trädet Artocarpus incisa, även kallat 'brödträdet', odlat i alla länder belägna mellan vändkretsarna. **-föd|a**[1], -an. *Det är de större gårdarna, både bond- och herregårdar, som skola garantera vår b-a. Ett arbete, som knappast ger mig b-an. Ont om b-an.* **-föd|a**[2], -de, [-as]. *I början av 1800-talet kunde de flesta länder b-a sig. Ett yrke, som b-er sin man.* **-förvandling.** Bibl. Om nattvarden. **-halster.** *B. av förtent ståltråd.* **-kaka** även bildl. **-kant** ofta = den först avskurna l. sista delen av en limpa l. d. **-kavl|e.** Säll. 'brödkavel'. *B-ar av svarvad björk; löpa runt handtagen.* **-knalle** hård brödbit, brödkant. **-kniv. -korg;** -sunderlägg. **-kort;** -skontor; -skupong; -(s)system; -stalong. Orden uppkomna under kriget. *Ett tyskt b.* febr. 1915. *Resebrödkort* gälla oberoende av bröddistrikt o. vecka (jan. 1917). *B-skontor i alla stadsdelar. Bröd- och mjölkortssystem från den 8 januari* 1916. *En b-skupong berättigar till inköp av två wienerbröd* 1917. *Att b-stalongerna måste noga bevaras* mellanstycket mln de båda veckornas olika kuponger, 'brödkortsstam'.

-låda. *B. för hårt bröd, av lackerad plåt.* **-lår. -lös;** -het. *Bättre b. än rådlös.* **-mönstr|a;** -ing (med plur.). B-ingen, en mönstring som avsåg att utröna, att sammandragen trupps styrka överensstämde med rullorna samt också, att truppen fått vad den skulle, och som hölls av högre militär myndighet, avskaffades 1902. *B-a trupperna.* **-nagg** l. **-pigg.** Att nagga hårt bröd, småbröd o. d. med. *B. med stålpiggar.* **-pudding** en slags (efter)rätt av (rivet l. blött) bröd, sylt l. frukt osv. **-ranson.** *De ständigt duggande framställningarna om ökade b-er.* **-rost.** *En elektrisk b.* **-rostare.** *B. ~, bricka av asbest och metall, överdragen med ett fint ståltrådsnät, på vilket brödet lägges.* **-skiv|a.** *Skära tunna b-or.* **-skrin. -slit,** -et. Mest i best. form. *Aldrig är det annat än det vanliga b-et!* släpet för födan. **-smul|a.** Även bildl. *Slåss om b-orna.* **-spade** vid gräddning i ugn. **Syn.** grissla. **-stege** att ställa plåtarna på vid bakning; kan hängas på spiselmuren l. ställas på golvet. **-studium.** *Att ej en bland tio valt sitt huvudämne av kärlek till saken, utan som ett simpelt b.* Johannes Sundblad. **-stycke** ofta bildl. *Få sig ett b. Ett fett b.* **Syn.** ibl. befattning som ger nödtorftig utkomst. **-ställ.** *B. med 2 glastallrikar.* **-såg** att skära bröd med. **-säd;** -(e)sförråd; -sodling; -sskörd; -(e)sutfodring. *Även b-en under reglering?* 1916. *Förbud mot b-esutfodring. »Utdrygningen» av brödsädesförrådet. Tryggande av b-sodlingen. Knappheten i vår egen b-sskörd.* **-träd** brödfruktträd. **-typ.** *Fastställda b-er* 1917. **-tärning.** *Ärtsoppa med rostade b-ar.* **-utkörare. -ätande.** T. e. *B. insekter.* **-ätare.** *Onyttiga b.* Även t. e. om insekter. — **Brödsbrytelse.** Bibl. Om den äldsta kristna församlingens 'kärleksmåltider' till åminnelse av Jesu sista påskmåltid, då han 'bröt brödet' och gav sina lärjungar. **Syn.** ibl. Herrens måltid. — **Brö|a,** -ade, -as. Kok. *Smord, b-ad form. En fiskfärsform med lock smörjes med kallt smör och b-as. Eller kan man ~ ägga, b-a och steka skivorna* om pressylta. **Syn.** beströ med rivet bröd.

Brödra- se under broder.

Bröl|a, -ade, [-as]; -ning (med plur.). Föga känt utom fackkretsar. Om kronhjortens, renens och en del andra djurs brunstrop. *Kronhjortens parningstid inträffar hos oss i sept., då hannarna låta höra sitt läte, »bröla», och kämpa sinsemellan om honorna. Visenternas b-anden och krumsprång.*

Bröllop (-åpp; grav); -et, =. **1**) Egentl. **a**) *Fira (sitt) b. (med ngn). Göra b. för ngn. Hålla b. för, åt ngn. Och när blir b-et, blir det b., skall b-et stå? Bestämma dag(en) för b-et. B. firades i går mellan ~. Den 25 mars står b-et mellan ~. Vid, före, efter b-et. Är du bjuden på, till b-et? Blir det tärnor och marskalkar vid b-et?* **b**) Märk

uttr. *Vi kommer på samma b.* säges, då två personer samtidigt kommit att säga samma sak. **c**) Märk ssgr som *Guld-, silverbröllop.* **2**) Bildl. **a**) Om djur l. växter. *Blomstrens b.* **b**) *Det året kunde han firat 25-årsminnet av sitt b. med kyrkan* sin prästvigning; mindre vanl. **c**) Sättes ett ord två gånger i stället för en, kallas detta i typografspråket bröllop. — **Bröllopsbjudare** mest om äldre l. folkliga fhdn. **-ceremoni** b-shögtidlighet. **-dag.** Dagen för b-et (l. årsdag därför). *På själva b-en. Bestämma b-en. Fira sin b-sdag.* I smtl. även *I dag är det vår b. för 15 år sedan.* **-dikt** b-skväde. **-fackla. -fest.** *B-en räckte i hela sju dagar.* **-firande.** Subst. o. adj. **-folk.** Mest i best. form. B-sgästerna (o. brudparet). **-form.** Mest i plur. *B-erna hos olika folkslag.* **-färd.** *Under b-en.* **-gille. -gård. -gåva. -gäst. -hus.** *I b-et.* **-hymn. -kalas. -klädd. -kläder.** *Klädd i b.* även bildl. **-krokan. -kväde** b-sdikt. **-morgon.** *På b-en växlas skänker och ringar* b-sdagens morgon [i Kina]. **-måltid.** Mest skr. *De fattige erhöllo kvarlevorna av b-en.* **-natt. -resa.** *Anträda en b.* **-sed;** -vänja (mindre vanl. än b-sed o. b-skick; skr.). *De gamla från hedendomen bibehållna b-vänjorna.* **-skara. -skick. -tåg.** *Ett kinesiskt b. plägar öppnas av två gonggongslagare.* **-vers(er).**

Bröms se broms.

Bröst, -et, =. Plur. vanlig blott i bet. A I 2 samt ibl. B I o. II 1 o. 2. **A**) Huvudbetydelserna. Om människor. **I.** Om bröstets yttre. **1**) Allmänt. *Magen in och b-et fram! I höjd med b-et. Han nådde Georg knappt till b-et. Med blottat b. Trycka ngn till sitt b. Kämpa b. mot b. Stöta kniven i b-et på ngn, i ngns b. Sätta dolken för b-et på ngn. Slå sig för sitt b.* t. e. för att betyga sin oskuld, frita sig från allt ansvar; ofta om skenhelighet. *Med stålsatt b.* nära B II 2. Likaså *Det föll som en tyngd från mitt b.* Om i följ. ex. avses kvinnas b., kan bet. ibl. övergå till bet. 2 nedan. *Med blottat b. Platt, insjunket b. Bred, smal över b-et.* **2**) Kvinnobröst. Plur. vanlig. *Blotta högra b-et. De välformade b-en. En negrinna med långa, hängande b. Ge ett barn b-et. Ta(ga) b-et* om dibarn. *Kräfta i b-et.* **II.** Om bröstets inre. **a**) Mer egentl. *Styng i högra sidan av b-et* även till I 1 ovan. *Ha svagt, klent, dåligt, starkt b.* svaga, starka lungor. *Det arbetar i b-et på mig. Ha ont i b-et* särsk. om luftrörskatarr o. d. med hosta. *Nyttigt för b-et. Det lenar i b-et. Det kostar på b-et att gå i trappor. Ha tungt b.* om andningen. *Det känns så tungt i, över b-et* det senare kanske snarast till I ovan. *Bara det inte slår sig på b-et* på lungorna. **b**) Friare o. ofta nära B II 2. *Sången steg ur fulla, ur jublande b.* ofta skönl. *Gör dig ett tempel i mitt b.!*

B) Bibetydelser. **I.** Mer 'egentl.' Om djur. Särsk. i fråga om insekter i fackligt språk ofta ersatt av »torax». Om en del djur brukas hellre »bringa». Ofta kok. *B-et av en fågel. Gåsbröst.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Om föremål. **a**) På klädesplagg. *Frackskjorta med stärkt och veckat b. Skjortorna med dubbelt, dubbla b.* Ngt mindre konkr. i uttr. som *Urringad, vid, trång i b-et* om klänning, skjorta o. d. **b**) Om främre delar av föremål; ofta tekn. T. e. *Lavettens främre del kallas bröst, dess bakre del svans.* **2**) Om b-et som säte för hjärtat l. d. Ofta med rätt nära anslutning till A. Gärna skönl. o. då även i plur. *Ha mod, hjärta i b-et* det senare även = 'mänskliga känslor' o. d. *En suck banade sig väg ur hennes (beklämda) b. Alla trogna b. I detta behjärtade b.* Fraser som de två sista verka numer gärna uppstyltade. **Syn. A**) **I. 1**) framsidan av människans kropp mln halsen o. buken (vanligen medräknat de motsvarande inre delarna); ibl. bröstkorg; ibl. barm l. sköte; (vard. ibl.:) 'bricka', 'bringa'; ibl. (kvinno)byst; **2**) modersbröst, kvinnobröst, bröstkörtel, ibl. spene l. spenar, ibl. di; **B**) **I.** bringa, ibl. torax l. bröstsköld; ibl. bröststycke; **II. 1**) bröstparti; framdel, framsida; de inre delarna i bröstet; lungor(na); främre del (t. e. på lavett); ibl. bröstning; **2**) hjärta, ibl. sinne.

— **Bröstarv.** Lagt. *Om b.* Jfr följ. **-arving|e.** Lagt. Barn o. deras avkomlingar (ɔc bakarvingar (uppåt i släkten) o. sidoarvingar). *Dö utan b-ar. Hans äldste manlige b-e av äldsta grenen* Regeringsformen. *Ej må någon annan arv taga, så länge b-ar äro till* Ärvdabalken. **-barn.** *B. eller flaskbarn?* **Syn.** barn som uppföds vid bröstet (icke med flaska). **-ben.** B-ets övre, utskurna kant bildar undre gränsen för halsgropen. *De 7 övre revbensparen äro med sina brosk fästa vid b-ets sidokanter.* **-besättning.** *Skjortor med b. av kulört, randigt tyg.* **-bild** i måleri, teckning, skulptur, fotografi (ɔc knästycke o. helbild l. helfigur). **-bom.** På vävstol. *B-men, som ligger just framför vävaren, tjänstgör ofta som tygbom; därifrån ledes dock gärna den färdiga väven över till en undre och bortre bom 'reveln'.* **-borr** borrskaft. **-bricka** t. e. på drillborr l. som man fäster på bröstet då man borrar. **-bukett. -böld** bulnad i kvinnobröst (särsk. i samband med digivningen). **-dropp|ar;** -sflaska. *Roséns b-ar lindra hosta.* **-duk** bröststycke till prydnad på kvinnodräkt; bröstlapp. **-dyna** för fäktare. **-fen|a.** Av de pariga fenorna finnas två slag, bröst- o. bukfenor, som motsvara främre o. bakre extremiteter. **-ficka.** *En röd näsduk stack upp ur b-an.* **-glas.** Mjölksugare (ibl. med napp för barnet), sugglas; användes då barnet ej kan läggas till

bröstet. **-grop** liksom 'hjärtgrop' sälls. för 'maggrop'. **-gång,** -en, [-ar]. Fysiol. Det stora, fina, åderliknande samlingskärlet som leder lymfan genom brösthålan ut i blodsystemet. **-gänges,** adv. Mest i det ofta bildl. uttr. 'gå b. tillväga'. *Jag ~ skällde mig ibland oridderlig, som gick så b. tillväga* Klara Johansson. **Syn.** rätt på, rakt på l. inpå livet, så att man tar tjuren vid hornen, utan försyn l. omsvep l. skonsamhet l. omvägar, med öppet våld, utmanande, våldsamt, aggressivt, hänsynslöst.

-håla omslutes av bröstkorgen, halsens mjuka delar o. mellangärdet. **-hållare.** *B. av prima blekt lärft med knappar och dragsko.* **-hög** mindre vanl.: som når (upp) till bröstet. **-höjd;** -sdiameter (skogs. = diametern 1.3 m. över marken). *Vid utstämplingar mätas alla träd vid b., d. v. s. 4 à 5 fot från marken. Oerhört stor i omkrets vid »brösthöjd»* om tall. *Låg mur (av b.).* **-isättning.** *Damblus med b.* **-kaka** o. **-karamell** mot hosta. Det förra t. e. om 'opiekakor'. **-katarr.** Mindre vanl. för bronkit, luftrörskatarr, lungkatarr. **-klen.** *B-a erhålla god inackordering året om, ligghall finnes, härlig barrskog.* **Syn.** med klena lungor. **-knapp.** Dels om översta knapparna på kavaj, överrock o. d. och om knapp på skjortbröst; dels om knapp på en del drillborrar (vkn man pressar ned med bröstet). **-korg.** B-en bildas av 12 ryggkotor o. 12 par mot dem ledande revben samt bröstbenet. **Syn.** bröstets benstomme. **-körtel** hos kvinnan (samt apor o. flädermöss); även om den förkrympta bröstkörteln hos mannen. **Syn.** (kvinno)bröst, mjölkkörtel. **-kött.** *B-et av rapphöns.*

-lapp. **1**) Del av dräkt; mest om kvinnodräkt; ibl. för (små) barn; mer säll. till mansdräkt. *Förkläde med b. B-ens längd 26 cm.* på 'bröstvärmare'. **2**) På tuppar, kalkoner osv. *»Och, och, och», lät det i tupphalsen och de röda b-arna flaxade* S. Dahlbäck. **Syn. 1**) (ibl.:) bröstduk l. ock haklapp, drägellapp. **-ledes,** adv. Mindre vanl. *B. togo de emot elden som oavbrutet sprutade från avsatserna.* **Syn.** rätt framifrån, mitt i l. för bröstet. **-lidande,** subst. o. adj. (part.). I b-n innefattas vanligen blott lunglidanden; tillfälligtvis kan man dock även finna det brukat om andra sjukdomar i bröstet. *De b. synas trivas gott där, och ha tydligen rönt förbättring.* **Syn.** bröstsjuk(dom). **-läge. 1**) *Utgångsställningen vid simning är b. med armarna framåt.* **2**) I fråga om röst, toner; jfr bröströst. **-mur** låg mur av brösthöjd, bröstvärn; fackligt även: mot broöppningen vänd mur vid brofäste (ɔc ving- l. sidomur). **-mått.** *Uppge b.* vid beställning av kläder. **-nål** brosch; ibl. kråsnål. **-plåt** på harnesk l. hästpansar; på lavett. **-pulsåder.** *Stora p-n* den del av aorta som är innesluten i brösthålan. **-renande** medel. **-röst.** Omfattar de djupaste tonerna, av fylligare klang o. större styrka än 'huvudrösten' o. 'falsetten'. **Syn.** bröststämma.

-saft mot hosta. **-sele,** se bröst[1]. **-sim,** -met; -ning. Vanlig simning (ɔc ryggsim l. sidsim). **-sjuk** mest = lungsjuk. **-sjukdom** mest om lungsjukdomar men tillfälligt även om andra sjukdomar i bröstet. **-skiva** som arbetaren har på bröstet vid borrning med drillborr. **Syn.** borrskiva, borrbricka, bröstbricka. **-sköld** på insekter o. d. = brösttraktens undre pansarlika betäckning, varifrån extremiteterna utgå, torax. **-sleif.** *Nattlinne med hålsöm å b-en.* **-sock|er.** *I b-ret gå trådar, som man ser i den brunaktiga kristallmassan.* **Syn.** kandisocker. **-stycke. 1**) Del av klänning l. rustning som betäcker bröstet. **2**) Bröstbild. **3**) Det kött som sitter i bröstet på ett slaktkreatur. **-svag** som har svagt bröst. **-ton** frambragt med bröströst. **-veck.** Löst veck för herrar; ibl. även fast (t. e. till arbetsblusar). **-vidd.** *Då b-en överstiger 110 cm., förhöjes priset med 10 %.* **-vårta.** Om män, kvinnor o. ibl. om vissa djur. *Vattnet nådde honom till b-n.* **Syn.** ibl. spene. **-värk.** *Frånvarande för snuva och b.* **-värmare.** *B. av kamelhår.* **-värn,** -et, =. **1**) *Balkong med lågt b. B., bestående av ett järngaller. Den ena [bron] är bågig och försedd med röda b.* Sven Hedin. *Trappavsats utan b.* **2**) Rumsväggen mln fönster o. golv. **3**) Krigs. *B. av trä kunna användas, där artillerield ej är att vänta.* **Syn. 1**) låg mur l. genombruten hägnad (av sten, metall l. trä) kring balkonger, broar osv., lågt räcke, bröstning, balustrad; **3**) skydd (för skjutande l. för artilleri) av jord, snö, trä, sten l. betong. **-väsk|a** t. e. för landsvägspostiljon: 'postiljonsb-a'. **-åkomma.** Mest om lungsjukdomar. Vanligen skr. *Sängliggande sjuk i en b.* **-öppning.** *Ulltröja med b., som hopknytes med band.*

— **Bröst|a[1],** -an, -or. Bröstsele, ett slags seldon bestående av remtyg som tillspännas om hästens bog. — **Bröst|a[2] sig,** -ade. *B-a sig över inbillade företräden. B-a sig för att man fått pengar.* **Syn.** yvas, göra sig (stor o.) bred, sätta näsan i vädret, sträcka på sig, spela herre, sätta sig på sina höga hästar, kråma sig, stoltsera, blåsa u'pp sig, vara uppblåst; ibl. skryta; (ibl. nära) förhäva sig. — **Bröst|a[3] av** ₪ o. **upp** ₪; -ade, -as. Krigs. Blott i lösbara ssgr. — **Bröstning,** -en, -ar; -shöjd; -smur. Bröstvärn.

Bröt[1], -en, -ar; -bildande; -bildare; -bildning; -läggning. *Och den b., som skulle bändas lös, hade från ett dussin stockar, fastkörda mellan stenarna, växt som en lavin genom det timmer, som varje minut kom flytande, fastnade och tornades upp; den*

hotade nu att stänga flottleden Pelle Molin. *I de s. k. »edorna» bakom en sten eller invid en timmerbröt har vattnet en kretsande rörelse.* Säll. bildl. *En hiskelig b. av krasande upplösning och förstörelse* O. Högberg. **Syn.** hög av timmer som fastnat och staplat upp sig i en fors, timmerbröt.

Bröt[2] o. bröto se bryta.

Brötling, -en, -ar. Ett svampsläkte ibl. fattat synonymt med 'riskor' (släktet Lactarius); oftast uppdelas emellertid detta släkte i pepparlingar, riskor o. b-ar. *Milda b-en* Lactarius volemus, även kallad 'mandelriska'. *Giftiga b-en* Lactarius rufus. *B-arna ha sprött kött och vit, som yngre mild mjölksaft.*

Bu(h), interj. Använt t. e. för att härma bölning, för att skrämma småbarn l. för att återge barngråt; i första o. sista fallet ofta skrivet o. uttalat 'Buu(h)' med utdraget l. upprepat 'u'.

Bū|a, -an, -or. Ldls. o. i resebeskrivningar (t. e. från Norrl.). *Mullgrå stugor och buor klättrande uppför långa ~ sluttningar.* **Syn.** fäbod, säterstuga.

Bubb|el, -let; -elbildning. *Länge satt hon och såg på b-let i bäcken ovan den lilla forsen. Jag hörde strålens b-el brista* Per Hallström. *Som b-let ur en vak* Österling. — **Bubb|la**[1], -an, -or. *Det börjar stiga upp, bilda sig b-or på ytan. Bristande b-or* även bildl. *En b-a som brast vid verklighetens kalla vindfläkt!* Även om bluff, uppblåsta tankar om sig själv o. d. **Syn.** (luft)blåsa; ibl. tom inbillning, illusion. — **Bubb|la**[2], -ade; -ing (med plur.). *När det börjar b-a i kastrullen, kokar vattnet. Pärlor b-a i pokalen. Vällingen hade visat avsikter att b-a över pannkanten och hamna i askan. Det b-ade i den sanka maden för varje steg han tog.* **Syn.** stiga upp l. bilda (sig) bubblor; ibl. porla l. pärla. **Bubbla upp** ɯ, **över.** — **Bubblig,** -t, -are. Sälls. *I det b-a kölvattnet efter den försvinnande båten slogo sig måsarna ner för att fånga upp matrester.*

Bubōnpest böldpest.

Buckl|a[1], -an, -or; buckelprydd (t. e. sköld). **1)** *B-a på en sköld. Sköldb-a.* **2)** *Få b-or, en b-a i, på hatten.* **3)** Mest i plur. *Det svartglänsande håret föll i naturliga b-or. Lägga håret i b-or.* **Syn. 1)** (kullrig) upphöjning, ibl. knapp l. knopp; **2)** fördjupning, bula; **3)** lock, ibl. (hår)länk; (b-or:) ringlar, ibl. 'svall' l. vågor. — **Buckla**[2], -ade, -as; -ing. Mest i part. perf., som refl. samt i ssgn 'b-a till'. *Hans b-ade hattkulle* Per Hallström. *Detta målningssätt har medfört den olägenheten, att duken b-at sig, varvid färgen skadats och fallit av.* **Syn.** göra bucklor l. en buckla på, tillbuckla ɯ, intrycka ɯ. **Buckla in** ɯ, **till** ɯ. — **Bucklig,** -t, -are; -het. **1)** *B. sköld.* **2)** *En b., ful gammal hatt. Den stod där b. och ärgig, full av damm* om en gammal lur av koppar. *Någon vinrusig gammal Pan fäller tårar i sin b-a mugg.* **3)** *Kolsvart, b-t hår.* **Syn. 2)** intryckt, (full) med bucklor; **3)** vågig, ringlande, lockig.

Buckskinn; -sbyxor. Stavas i SAOF buckskin (vilket avser engelskt uttal). Ett slags herrtyg (vanligen flerfärgat hel- l. halvylle med kyprad vävnad).

Bud (långt ū även i gen.); -et, =. Bet. väl skilda. **I.** Om befallning, anbud o. d. Blott abstr. **1)** Befallning. *Tio Guds b. Bryta mot, icke akta, överträda fjärde b-et. Lagens b. Överhetens b. och befallningar. På konungens b. Lyda ngns b. Naturens, ärans, hederns b.* **2)** Anbud. *Två b., skilj er åt!* auktionsrop. *Uppta, ta upp ett b. Stanna, fastna för, avge högsta b-et. Stå vid sitt b. Avge b., göra ett b. på ngt. Klubbfästa ett b. Högre b. just i slaget.* **3)** I kortspel. *Ta över med högre b. B-en i vira äro ovanligt många och växlande.* **4)** Märk. *Det står icke alltid till b-s. Med alla till b-s stående medel. Som denna gång stått mig till b-s.* **II.** Om budsändning. Även om person. **1)** Abstr. *Jag hade just fått b. (om) att min syster var i staden. Skicka b. efter, på ngn. Få b. efter sig. Har du ngt b. till dem, så skall jag gärna framföra det. Skicka b. med ngn. Muntligt, skriftligt b. Telefonbud.* **2)** Konkr. *B-et väntar! Vi ha för närvarande inget b. att skicka. Gående, ridande b. Gång-, il-, postbud.* **Syn. I. 1)** befallning, påbud, order, stadgande, föreskrift, ibl. (bestämd) vilja; budord; ibl. fordringar, vad ngn l. ngt fordrar l. kräver, (oavvisligt l. bestämt) krav, (bestämd) begäran; ibl. princip, regler, rättesnören; **2)** (köpe)anbud, (auktions)rop, ibl. inrop; **3)** vad man säger på sina kort, (ibl. nära) invit; **4)** (till buds:) till förfogande, att få l. uppbringa; **II. 1)** budskap, besked, hälsning(ar), anmodan, underrättelse, meddelande; ibl. tillsägelse l. uppfordran; ngt att säga l. hälsa; ibl. inbjudan l. inbjudning; ibl. kallelse (att infinna sig); **2)** budbärare, sändebud, ngn att skicka (med hälsningar osv.), överbringare av ett budskap, ibl. kurir.

— **Budbring|are;** -erska. Skönl. *Den snabbaste av alla b-are* Ola Hansson. **-bär|are;** -arlön; -ari'nna; -erska; -ing(spengar). *Hermes, gudarnas b-are.* Även bildl. *[Nyponblommorna,] dessa finhyllta, milt doftande b-arinnor om att ~* Gellerstedt. **-kavl|e;** -elöpning (särsk. om skidsport). Säll. 'budkavel'. **1)** Ett mindre trästycke (med inristade tecken, jfr uttr. 'uppskära b-e'), som kringsändes för att uppbåda folk t. e. till tinget, till härnad, vid annan fara. Före 1914 skulle enligt lagen b-e gå »när vid skogseld faran tilltager». *Karvstockb-e* ned-

till kluven b-e med insatt skrivelse. *B-e bestående av cylindriskt fodral för skrivelse. Utsända b-e.* Även bildl. *Broder Karlsson skulle komma, gick b-en* Alb. Engström. **2)** Om idrott. *Det segrande laget i b-elöpningen. Överlämna b-en till närmaste man.* **Syn.** ibl. stafett. **-ord.** Nästan endast om de tio Guds bud. *De tio b-en.* **-skap,** -et, =. **1)** *Ett (ljuvligt och) glatt b.* egentligen bibl., ofta skönl. *Ett lyckosamt b. Få b. om ngt.* **2)** I statsrättslig bet. i fråga om direkt meddelande i konstitutionella stater från statsöverhuvudet till representationen utan förmedling av de ansvariga rådgivarna. Märk i Amerika *Presidentens b. till kongressen* kan ej jämföras med trontalet hos oss, ty b-et rör alltid en speciell fråga, en särskilt viktig sak som presidenten vill meddela kongressen. **Syn. 1)** bud, underrättelse. **-skickning.** *Efter många b-ar och knäfall.* **-sändning.** — **Bud|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsdistrikt o. -ningskontor (till bet. 2). **1)** Ofta folkligt l. ldls. *B-a till kaffe* Ossian-Nilsson. *Fara sta och b-a till slåttan* Strindberg. *Jag kastade mig genast in i det och höll på ända tills jag b-ades till kvällsmat* V. Benedictsson. *Och kammarjunkarne b-a med artig gest, / att nu är supén serverad* Strindberg. **2)** Låta (renhållningen) hämta på avträdena, säga till om dylik hämtning. **Syn. 1)** ge bud om (måltid osv.), säga till l. anmäla (att bordet är dukat osv.), båda. **Buda tillsammans** o. sammanbuda, **upp** [ɯ].

Budd|i'sm, -ismen; -i'st; -i'stisk. Även, ehuru nu mindre ofta 'buddaism' osv. Ibl. ännu stavade med 'h'. Den av Budd(h)a omkr. 500 f. Kr. grundade indiska religionen, ännu omfattad av vissa folk(lager) på Ceylon, i Kina, Japan, Tibet osv.

Bu'dget (buddjet; särsk. i plur. ibl. -jēt); -en, [-er]; -(s)behandling; -(s)förslag; -(s)år m. fl. Förslag till inkomster o. utgifter (särsk. statsverkets), (förslag till) riksstat, statsregleringsproposition, statsverkets tillstånd o. behov, finansförslag, inkomst- o. utgiftsstat; ibl. allmännare: kostnadsförslag (för visst år). *Framlägga b-en, b-förslaget. Den tilländalupna delen av b-året 1915—1916.*

Būding, -en, -ar. Åld. o. vard. ngn gång för 'pudding'.

Budoār, -en l. -n, -er; -möbel. Stavas i SAOL[7] även 'boudoir'. **Syn.** litet fruntimmersrum.

Buff, -en, -ar. Vard.; ldls. *Få sig en b. i ryggen av en armbåge.* **Syn.** knuff, stöt, puff. **Buff|a,** -ade, -as; -ning (med plur). Vard., ldls. men mycket utbrett, särsk. i ssgn 'b-a ti'll' l. som dep. 'buffas'. **Syn.** knuffa, stöta, puffa, stånga. **Buffa till** se ovan.

Buff|el (äkut); -eln, -lar; -elaktig o. -elaktighet (båda gärna bildl.); -elhorn; -elhud (även bildl.); -elhudsstövel; -elko; -elläder; -eloxe (även bildl.); -skinn. För dem som bruka verbet 'buffa' ligger anslutning till detta rätt nära. Dels om en liten djurgrupp som står nära oxen men är grövre till byggnaden o. har nedtryckta horn (särsk. om Bos bubalus = indiska b-eln samt Bos caffer o. pumilus = afrikanska b-lar osv.); dels bildl. om grov o. oborstad karl; dels = buffelhud. *B-larna äro utmärkta simmare. Tama, vilda b-lar. En verklig b-el, det är vad han är. Ha hud som en b-el* vara okänslig (för förebråelser o. d.). *Det vore b-elaktigt av dig!* **Syn.** (ibl.:) grobian, tölp, grovhuggare, som lätt stöter sig med folk, (taktlös l. hänsynslös) drummel. — **Bufflig,** -t, -are; -het. Vard. *Han har ett ovanligt b-t sätt.* **Syn.** buffelaktig, tölpig, framfusig o. utan all takt.

Bu'ffert (akut); -en, -ar; -fjäder; -hylsa; -skiva; -stat (som ligger emellan och hindrar sammanstötning mln två andra stater); -vidd. *Systemet med centralb-ar har många och stora praktiska fördelar framför det med sidob-ar* i förra fallet blott en b. i vardera ändan av vagnen. *B-en fjädras av en i b-hylsan innesluten snäckfjäder. B-skivans stötyta. De kände grundligare än någon annan till ställningar och förhållanden inom b-staten* Afganistan (b-stat mln England och Ryssland). **Syn.** fjädrande stötinrättning l. stötavledare vid ändan på järnvägsvagn; (b-stat:) område mln två (stor)stater (med skilda intressen).

Buffet (byffē). Se byffé.

Bug|a, -ade, [-as]; [-an, skönl.]; -ning (med plur.). *B-a sig (djupt) för ngn. B-a (sig) ända till marken. B-ade ~ helt kyligt för denne. De deputerade b-ade farväl och avtågade. B-a och krusa. Och hon står där och b-ar ännu. Under djupa b-ningar ledsaga ngn till dörren. Med en lätt b-ning, b-ande samtycka till, instämma i ngt.* Friare. *B-ande strån. Utan tvekan eller b-an* Forsslund. **Syn.** bocka sig, göra en bugning, ibl. kröka ryggen; ibl. böja sig l. böja (på) huvudet; (ibl.:) krusa, fjäska, vara alltför underdånig. **Buga sig ned** l. **ner** böja sig ned.

Buggl|a[1], -an, -or. Trol. blott ldls. (t. e. Uppland, Stockholm, Västergötland). **1)** *Den där b-an på den där kalken gjordes av kommunarderna* Strindberg. *De i kapellet neddunsande slantarna kunna slå b-or i huvudena på kapellisterna* Emil Norlander. **2)** *Och slätade noga ut en liten b-a, som nödvändigt ville bilda sig i det slätslickade svarta håret* Fanny Alving. **Syn. 1)** bula, buckla; **2)** (ibl. nära) lock. **Buggl|a[2] till** ɯ, -ade, -as; -ing. Ldls. *Ty det, som inte gick att slå sönder, gick att b-a till* Fanny Alving. **Syn.** ge en ful buckla, tillbuckla ɯ.

Būgna (l. bu'ngna). Se bågna.

Buk, -en, -ar. **I.** Egentl. **1)** Om människor. Vanl. vard. o. ofta undviket utom i fackligt språk. *B-ens muskler. Överlasta, fylla b-en* äta sig övermätt, väl mätt. Märk *Göra, ha b-en till sin gud* leva för att äta och dricka, vara en stor frässare. **2)** Om djur (även fiskar, insekter osv.). *Vända b-en i vädret* ibl. bildl., vard. = 'dö'. *Ha hängande b. Djuren avmagra ~, b-en blir svälld* Juhlin-Dannfelt. *Sova, krypa på sin b. Skära, sprätta upp b-en på ~* i vard. stil även till 1. **II.** Friare l. bildl. *B-en på en flaska. B-en på en (bukig) pelare. När råseglet är beslaget och upprullat till rån, ligger b-en mitt på densamma, vid stången, och synes där höja sig i avrundat trekantig form uppåt.* **Syn. I.** mage, underliv; ibl. bakkropp l. abdomen; **II.** bukformig del av ngt, ansvällning, uppsvällning. — **Bukdiameter.** *Då fråga är om bukiga kärl, uppmätes b-n och ena bottendiametern samt kärlets hela höjd.* **-fen|a.** B-orna hos fiskarna motsvara de bakre extremiteterna hos däggdjuren. **-formig,** -t. Bukig. **-fylla.** Vulg. = ngt att fylla buken med, lystmäte l. bukens överfyllnad l. mättande l. (över)mättnad. **-fyllnad,** ngt vard. *Halm är bra som b. för kreaturen.* **-gjord.** Ett till sele l. sadel hörande läderband (l. d.), som spännes om buken (l. 'bröstet') på hästen. **-hinn|a;** -einflammation. B-einflammation, som förr även kallades 'maginflammation', är en inflammation i den hinna, som bekläder bukhålans insida, magsäcken, tarmarna, levern, mjälten osv. *Ta en blindtarm, innan det hunnit bli b-einflammation.* **-håla** det rum som inneslutes av bukväggarna. *Nedtill övergår b-n i bäckenets hålor.* **-kirurg** o. **-kirurgi.** Det senare ordet vanligast. **-plågor. -pulsåder.** *Stora b-n* den del av aorta som går fram genom bukhålan. **-rev,** -et. Numer mindre vanl. namn på 'kolik', anfallsvis uppträdande smärtor i buken. **-ring** t. e. om insekter. **-sida.** *B-n blygrå till blåsvart* om ormslån. **-sköld.** Zool. *Kroppen bred, omgiven av ett pansar av en kupig rygg- och en platt b.* om sköldpaddor. **-smärtor. -snitt** läk. **-sorg** sälls. = omsorg för kroppen; hunger. **-spott;** -körtel. Fysiol. o. d. B-en l. den s. k. 'pankreassaften', som avsöndras av den bakom magsäcken belägna b-körteln, är av stor vikt för matsmältningen. **-stinn** vard. **-tal|a;** -are; -arkonst; -erī. Verbalsubstantiven vanligast. *B-eriets konst. Öva b-eri. Uppträda som b-are. På en övad b-are märker man ej att läpparna röra sig, och rösten kan höras komma från helt annat håll än där han befinner sig. Som brukade b-a med trastar och siskor ~, så att de blevo rent galna* S. Lagerlöf. **-tjänare** som har buken till gud l. tjänar blott för att få buken fylld. **-öppning** läk. — **Buk|a (sig),** -ade, -as. Mindre vanl. för 'bli l. vara bukig'. **Buka ut** svälla ut, ha en utsvälld form. — **Bukig,** -t, -are; -het. **1)** *B-a ölflaskor. Då fråga är om b-a kärl. B. pelare.* **2)** Om djur o. (mer säll.) människor. **Syn.** med svällande l. hängande buk; vitt utbuktad, utsvälld på mitten l. åt ena sidan, bukformig, ansvälld, (ibl. nära) lökformig.

Buke'tt, -en, -er; -binderska; -bindning; -grönt; -hållare; -papper; -ros. *Binda b-er. En liten b. av förgätmigej vid bröstet. Bröstbukett. Myrtenlika blad förträffliga till b-grönt* priskurant 1891. **Syn.** blom(ster)kvast, blombukett, knippa blommor, kryddkvast (åld.).

Bukōlisk, -t. Herde-, herdelivs-. *B. dikt* herdedikt, lantlig idyll, herdeidyll.

Bukt, -en, -er; -kantad (bot.); -linje; -rik (t. e. om kust; sälls.); -tandad (bot.). **I.** Allmännaste bet. *En väg som går i, gör många b-er. Kröka sig i tusen b-er. Ta en stor b. för att undvika bebodda trakter.* **II.** Särskilda bet. **1)** Jäg. Särsk. om hare, lo o. räv. *Här har haren gjort en b., gått i b.* **2)** Om tåg o. d. *Med b. menas en böjd del av ett tåg eller snöre o. s. v.* Öhrvall. *Några b-er av linan. Lägga ett tåg i b-er. B. på ett uppskjutet l. 'uppkransat' tåg. Slå b. på sig* även friare (till I). *Tågbukt.* **3)** Geogr. *Särskilt karakteriseras den [= Italiens västra kust] genom en serie flacka b-er med avrundade kustlinjer. En mängd insvängda b-er. Genua-, Biskayab-en. Rund-b-kust.* **4)** Märk särsk. *Få b. med (l. på) ngn l. ngt* övervinna ngns motspänstighet, besegra, få makt med, 'böja', kuva, bryta ngns motstånd. **Syn. I.** krök(ning), krok, böjning, krokighet, kurva, sväng(ning), slingring; (ibl.:) omväg, (ur)buktning l. buktighet, våglinje, rundat veck, buk; **II. 1)** krok av jagat djur (varvid det kommer tillbaka ungefär till utgångspunkten); **2)** ring(el), (b-er ibl.:) spiral, (kabel)rulle; **3)** bred öppen havsvik, havsbukt, (bågformad) utskärning. — **Bukt|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). **I.** Även refl. **1)** *Nedom staden b-ar ån åt höger. B-a än hit, än dit.* **2)** *Utefter en b-ande strand. Kusten b-ar (sig) här åt söder.* **3)** *Väggarna b-ande under tyngden av ~. Ryggen b-ad av ålder, gången stapplande.* **4)** *Bladkanterna vackert b-ade, b-ande.* **II.** Icke refl. Jäg.; jfr bukt II 1. *Att räven tvingas att b-a mera och icke sträcker så långt ut som eljest.* **Syn.** kröka (sig), göra en bukt l. krök l. sväng l. ringlar, slå bukt på sig, svänga, böja sig; krokna, svälla ut, bågna, slå sig; böja av, gå i bukt(er). — **Buktig,** -t, -are; -het (med plur.). *Att mausergeväret på grund av sin buktiga kulbana lätt kan ~. Ett b-t bräde kan åter göras rakt, om man ~. B. rygg. B-a stigar.* **Syn.** krokig, böjd, bågnad, som slagit sig, krökt, buktad; buktande, slingrande, ibl. vågig.

Bul|a, -an, -or. Både konkav o. konvex. Mest om b-or åstadkomna gm stötar l. slag. **1)** *Slå sig, få en (stor) b-a i pannan.* **2)** *Kan du slå, hamra ut b-orna på den gamla mässingstrumpeten? Stöta b-or på ngt.* **3)** Bildl. Mindre vanl. *Men Västerhimlen var mörk av moln, fula b-or drogo sig upp, och snart hade vi en argsint by över oss* H. M. Nordlindh. **Syn.** buckla, kullrig upphöjning, ibl. svullnad, svulst, ansvällning, 'bulle'. **Bul|en,** -et. Ej brukat áv alla. Svullen, svullnad, uppsvälld; bulnad. **Bulig,** -t, -are. Mindre vanl. Full av bulor; bucklig.

Bulb, -en, -er. Fysiol. o. d. Mest om 'ögonglob, ögonklot'.

Buldän, -en l. -et; -(s)foder; -(s)säck; -(s)väv. En grov tvåskaftad jute-, lin- l. hampvävnad. Säckväv, packväv. *B. väves även randig och begagnas till grövre kläder.*

Bulevärd, -en, -er; -(s)kafé; -(s)tidning (t. e. 'Figaro'). Förr även stavat 'boulevard'. Bred, planterad gata.

Bulgär, -en [l. -n], -er; -välde; -isk; -iska (språk o. kvinna). *B-erna tillhöra de slaviska folkslagen. B-isk surmjölk.*

Buljo'ng (-å-); -en, -er; -(s)kött m. fl. se II. Vanl. = ren l. klar b., dvs. utan tillsatser (av rötter osv.) och oavredd. Ibl. friare = köttsoppa (som eljest enligt Hagdahl är ett svagare avkok av kött varvid sedan köttet användes). **I.** Enkelt. *B. av oxkött. Kraftig, stark, svag, god, ljus, mörk, klar, ren b. Klara, sila, koka, tillreda b. B. med rötter. Har ni mycket b-er o. d. i ert matlag? Om b-ens näringsvärde har man förr haft överdrivna föreställningar. En kopp (klar) b. Höns-, kalv-, fiskbuljong.* **II.** Ssgr ha antingen formen *buljong-* (vkn torde vara den vanligare) l. *buljongs-. Gott b-sflott röres, så att det blir pösigt ~. B-(s)kakor* l. *B-(s)tärningar* små kakor l. tärningar (av köttextrakt) som lösas i hett vatten när man vill ha buljong (för turistfärder o. d.); det sista även om 'brödtärningar' (tärningar av rostat bröd att lägga i b-en). *Livsmedelsnämndens i Stockholm torkeri och b-kokeri. B-sköttet kan sedan griljeras och användas som 'småvarmt' eller som verklig rätt. B-sil* o. *B-skopa* att sila, resp. slå upp b. med. **Syn.** ibl. köttsoppa l. kraftsoppa.

Bull|a[1], -an, -or. Påvlig [l. kejserlig] skrivelse l. förordning. *Ordet 'bulla' avsåg ursprungligen den runda metallkapsel, som omslöt t. e. de bysantinske kejsarnes och de romerske påvarnes sigill. Kättarb-an 'In coena Domini' (1362)* utfärdad av Urban V, innehöll en bannlysning över alla icke-katoliker. *Påve-, bannb-a.*

Bull|a[2] opp l. **upp** ɯ, -ade, -as. Se uppbulla.

Bulldogg, -en, -ar; -sfysionomi; -snacke; -snatur; -snos; -sras; -(s)valp. *B-en är en urgammal engelsk ras. Vid hundkojan stod en arg gammal b. och ryckte i kedjan och skällde. Engelsmannens b-snatur är vorden till ett ordspråk.* I ssgr är s-form mest bruklig.

Bull|e, -en, -ar; -bak; -bit; -tallrik. Blott ldls. (vard.) även 'bulla'. **1)** Egentligast. *Baka b-ar. Mjuka b-ar till kaffet. Vet(e)-, bak-, fettisdags-, fastlags-, brödbulle. Kött-, potatis-, sillb-e. B-tallrikarna på det plåtklädda långbordet.* **2)** Bildl. *Göra en b-e av lera. Högra kindbenet var en enda b-e, stackarn hade tydligen tandvärk. Hans små b-ar till händer.* Märk uttr. som *Här ska ni få se på andra b-ar!* nu ska det bli annat av. **Syn.** ibl. semla l. (mjukt) bröd; ibl. klimp l. kula.

Bull|er, -ret, -er. **I.** Mer egentl. **1)** Med buller menas i fysiken varje oredigt ljudintryck i motsats mot ton. *Röstb-er.* **2)** Huvudbet. *B-er av vagnar. Mot b-ret på våra gator. Göra, åstadkomma b-er. Hoppa till vid minsta b-er. B-ret av, från maskinerna. Det allt avlägsnare b-ret av det bortdragande ovädret. Inget b-er, barn! Ett svagt b-er, som om någon tappat en sko på en matta. Utan (allt) b-er. Ett dovt, ihållgt, avlägset, starkt b-er. Vagns-, gatub-er.* **3)** *B-er i magen.* **4)** Märk en del sammanställningar. Bet. blir här ofta ngt friare. *Där var ett ständigt b-er och bråk. B-er och gny (oväsen, liv). Sin leda vid hovlivets b-er och jäkt. Musik tystnade, b-er och bång förbjöds* Levertin. *Med b-er och bång* braskande, med stora ceremonier, med stort larm. **II.** Friare; ibl. 'koll.' **1)** *(Stora) världens b-er. Bortom b-ret. Hav dina visors b-er bort!* **2)** Märk särsk. *Dessa händelser, som tyckas ha gjort rätt mycket b-er i hovet* M. Lamm. *Redan vid sin framkomst gjorde »Le Mondain» mycket b-er av sig.* **Syn. I.** (o)väsen, larm, stoj, oljud, (h)allo, gny, liv, skräll(ande), rassel, skrammel, slammer, rammel, (ibl. nära:) brak, dån, dön, smatter, muller, sorl l. stim, 'spektakel'; ibl. bråk o. bekymmer l. oro; **II. 2)** uppseende.

— **Bullerbas** (l. -bās); -en, -ar l. **-bāsius.** Mest om små pojkar. *En liten bullerbasius på 4 år.* **Syn.** bråkstake, rustibus. **-blomster.** Anslutes ibl. till 'buller'. Står för sig. **-lag.** *Förslag om spottningsförbud och b. i Göteborg* 1916. **-ljud** ɔ(toner. **-makar|e,** -en l. -n, -e. **-sam,** -t, -mare; -het. *Bo vid en ovanligt b. gata. På ett onödigt b-t sätt. En något för b. glädje. Mötet blev mot slutet tämligen b-t. Ställa till b-ma uppträden. Tycker du, han är b. av sig?* **Syn.** bullrande, bullrig, bråkig, larmande, stojande, högljudd, alltför livlig, väsnande, ostyrig, stormig, orolig. **-sten** rullsten, klappersten, kullersten. — **Bullr|a,** -ade, [-as]. *B-a för all del inte (med skorna) däruppe, när du går och lägger dig! Mäster*

steg in, b-ande som vanligt H. Wranér. *Ett b-ande skratt. Det b-ar i magen.* **Syn.** göra buller, väsnas, föra oljud, (ibl.:) rassla, skramla, mullra, 'kurra'; jfr även 'buller'. — **Bullrig,** -t, -are. Mindre vanl. *B-a gator. Det var mycket b-t där nere; järnstänger slamrade, kedjor rasslade, hundar skällde, bärare skreko* Strindberg. **Syn.** bullersam.

Bullerblomster. Trollius europæus. Anslutes ibl. till 'buller'. Kallas även smörbollar, ängsbollar, bulleblomster m. m.

Bulletĭn l. **Bulletä'ng,** -en, -er. (Dagligt) tillkännagivande, periodisk redogörelse (t. e. om ngns sjukdom, om väderleken, om krigsoperationer), kort offentligt meddelande l. rapport.

Būln|a, -ade. Jfr även 'bulen' under 'bula'. *Han hade fått en skråma, som han vanskött och nu hade fingret b-at. B-ande sår.* **Syn.** vara sig (o. svullna), slå sig till l. (över)gå till bulnad, ibl. bli elakartad. **Būlnad,** -en, -er. **1**) Mer abstr. Mest. läk. *Slå sig till b. Svulster, vilka alls icke eller mycket ofullständigt gå till b.* **2**) Konkr. *Jag tror du har (fått) en liten b. på fingret. Sticka hål på en b. Svåra b-er över hela kroppen.* **Syn.** varsamling, varbildning, böld, tumör, abscess; bulnat sår; (ibl. nära:) spikböld, finne, kvissla l. rötsår, frätsår, varsår.

Bult[1], -en, -ar; -avklippare; -fabrik; -hål (hål för en b.); -järn (att göra b-ar av); -sax; -ända l. -ände. Anslutes ibl. till följ. *B-arna få, med avseende på de olika sätten att fästa dem, olika namn. Gängade och ogängade b-ar. Fästa, försäkra med b. Skarv- och syllb-ar* Tulltaxan 1916. *Järn-, kopparb-ar.* I fackligt språk även koll. *Underläggsbrickor, b., mutter, träskruv. Bultfabriks-Aktiebolaget.* **Syn.** kort stång (av järn, koppar osv.) att förbinda timmer l. järnstycken l. d. med (har huvud i ena ändan o. ofta gängor med mutter i den andra), järn- l. kopparnagel; (mer l. mindre nära stå:) skruv, nagel, nit.

Bult[2], -en, -ar. Ldls. Redskap att bulta med, (åker)vält. — **Bult|a,** -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). **I.** Trans. *B-a biff, kotletter, kött, fisk. B-a ngn i ryggen med flata handen. B-a läder mjukt. B-a kok (på åkern).* **II.** Intr. **1**) *B-a i väggen åt ngn (att vara tyst). Plötsligt b-ade det på dörren, och jag ropade utåt: Vem b-ar?* **2**) *Det b-ar i tinningarna, i huvudet. Med b-ande hjärta, pulsar. Hennes hjärta b-ade, och hon hade en otäck känsla av ångest rakt i veka livet. Det värker och b-ar i fingret som om jag hade fått en sticka i det.* **Syn.** slå, (hårt) klappa, dunka, banka, bearbeta (med täta o. hårda slag); picka; (mer l. mindre nära stå:) stöta, knacka, krossa, boka l. 'stampa', 'hamra', tröska, 'bråka'. **Bulta in** ⇅, **ned** l. **ner** ⇅. **B. på. 1**) Trans. = klå upp (ngn). **2**) Abs. = knacka på (dörren). **B. sönder** ⇅, **till** ⇅, **ut** ⇅.

Bulvān, -en, -er; -roll (bildl.); -skytte. **1**) Egentl. Jäg. *Hur kan herrn ge sig till och skjuta sönder min b.?* **2**) Bildl. *Skjuta framför sig en b. Han har visst spelat rollen av b. åt några jobbare. Ockrare begagna sig gärna av b-er. Vid auktion ha en b. som dyrkar upp priset. Spela en föraktlig b-roll.* **Syn. 1**) lockfågel, vette, ibl. konstgjord orre; **2**) (lejd) ansvaring; verktyg (för en annan som står bakom o. ej vill synas).

Bumera'ng, -en, -er; -(s)kast; -(s)kastare. Australiskt (o. indiskt) kastvapen bestående av ett på mitten nästan rätvinkligt krökt, mot ändarna avsmalnande, på ena sidan något avrundat, hårt trästycke, vilket, om det är vridet (dvs. att flatsidorna på vardera sidan om kröken äro vända åt olika håll) efter kastet rör sig i en ellips o. alltså kommer tillbaka till kastaren. *Att kasta b. väl är en stor konst, som få vita lära sig. De b-er, som äro plana på bägge sidor, komma icke tillbaka, men äro träffsäkrare; de vridna b-erna brukas därför nästan enbart som leksaker.*

Bummel (akut); -n, bumlar. Mindre känt. *Valde ut en stor, präktig b. och vände på den* Waldeck. **Syn.** stor sten.

Bu'ms, adv. o. interj. Ofta ngt vard. *B. hoppa alla pojkar på huvudet och dyka efter slanten* Sven Hedin. *Smet naturligtvis — och det b. ändå* Anders Eje. *Att de skulle ta ut lysning b.* Didring. *Gumman vaknade b. och skrek som en gast* Dan. **Syn.** på stund(en), genast, strax, tvärt, burdus, omedelbart, i ett nu, på ögonblicket, med detsamma, mesamma, ögonblickligen, inom mindre än en sekund, utan uppskov, ofördröjligen, plötsligt, som man går o. står, ibl. i en handvändning l. i ett huj.

Bund|en, -et, [-nare]; -enhet. Se binda[2], särsk. III 5, 6 o. 7. **Bundo** o. bundit se binda[2].

Bu'ndsförvant (oftast uttalat bu'ns-); -en, -er; -skap. Om stater, regenter, folk o. friare om enskilda personer. *Frankrike övergav nu sina förra b-er. Naturliga b-er (gentemot en gemensam fiende). Blir du vår b. mot Branting och socialisterna? De ha mäktiga b-er bland köpmännen.* **Syn.** förbunden, förbundsbroder, hjälpare, medhållare, allierad; (ibl. nära:) stallbroder l. medlöpare.

Bunk|e, -en, -ar. Kan även betraktas som två ord. **I.** 'Egentl.' *En b-e (med) mjölk. En rad nyskurade b-ar av trä stodo uppradade på hyllan. Tvätt-, fot-; mjölkbunke.* **II.** Bildl. Vard. *En sympatisk blick gagnar en diktare mer än en hel b-e kritiska anmärkningar* G. af Geijerstam. *Sammetsrosor och lejongap, astrar och dahlier, som växte i stora b-ar utmed grönsakssän-*

garna Strindberg. **Syn. 1)** (trä)skål, (trä)bäcken; (större äro:) balja, så, fat; **2)** hög, hop, ibl. klunga. **Bunkalag,** -et, =. Även, dock sälls., bunk(e)lag. Ordet gärna åld. l. skämts. l. folkmålsartat. *Och man samlade sig i stort gemensamt b. vid Landströms bord* Didring. Ibl. även friare. **Syn.** matlag, mäss; sällskap, lag.

Bunker (akut); -n, = l. -s; -kol. Ett slags sämre kol (för ångare). *Amerikanska b. B-s från Amerika. De nya b-bestämmelserna.*

Bunt, -en, -ar; -tals (adv.); -vis (adv. o. ibl. adj.). **1)** *En b. gamla tidningar, brev, handlingar, gamla böcker, snören, pennor, knappnålar, svavelstickor, strutsfjädrar. Tre b-ar garn. [Borstet] b-vis instucket i borrade hål i ~. Slumpa bort böcker b-vis. (Hop)lägga, binda, ordna i b-ar, b-vis. I Norrland hoplägges det [linet] vid skörden i små b-ar, hällor, varav omkr. 25 korsvis hoplagda och sammanbundna bilda en kärve, linsteg. En b. halm, hö, hampa.* **2)** Ngt vard. Mest i uttr. 'hela b-en'. *Jag gjorde slag i saken genom att smita från hela b-en* Alb. Engström. *Och så kommer faster och moster och kusiner och hela b-en.* **Syn. 1)** (nära stå:) packe, packa, paket, bylte, knyte, knippa, ibl. klunga; **2)** (hela) hög(en), 'sällskap(et)', konkarong(en)'. — **Bunt|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). *Långa rader av tidningar, väl b-ade och lagda i hög.* **Syn.** binda l. (hop)lägga i buntar, hopknippa osv.). **Bunta ihop** se hopbunta, **(till)samman(s)** se sammanbunta.

Buntläder grovt sulläder. **Buntmakar|e,** -en l. -n, -e; -arbete; -bod; -yrke. Hantverkare som förfärdigar pälsverk, körsnär. **Buntmakerī,** -et l. -t, -er. Om näringen o. tillverkningen l. tillverkningslokalen o. i plur. även om tillverkningsprov.

Bur[1]**,** -en, -er. Se boer.

Bur[2]**,** -en l. -n, -ar. **I.** Egentl. **1)** Huvudbet. *Instängd i b. Trives icke i b.* i fångenskap(en). *Sitta fången som fågel i b. Där sattes, enligt vad man påstod, skuldsatte, som icke kunde betala, i b-ar och visades som vilda djur. Släppa lös ur b-en. Fågel-, papegoj-, höns-, lejonbur.* **2)** Märk den ngt vard. användningen för 'arrest'. *Sättas i b.* inburas, sättas i kurran, i finkan. **II.** Ibl. = jungfrubur, höganloftsbur; visthus, bod. — **Burfågel.** *Stamform för den vanliga b-n* om vilda kanariefågeln. Bildl. ibl. om 'fånge i bur'. *Men när de kommo till häktet, var b-n utflugen.* **-språk,** som ibl. ansluts hit, står för sig. **-sätta** mindre vanl. = sätta i bur. **-tam.** *B-a fåglar* annons. — **Bur|a,** -ade, -as. Mindre vanl. som enkelt. *Hon hade b-at [tankarna]* Alfhild Agrell. **Syn.** sätta i bur, bura in. **Bur|a in** ɯ; -ning.

Burbrev borgarbrev, brev om burskap. **Burskap** står för sig.

Burdūs[1]**,** -t, -are; [-het]. **1)** 'Egentl.' *Först vid det b-a fallet ned på en nyss upplöjd åkerlapp* Gellerstedt. **2)** 'Bildl.' *Hans b-a sätt och hans översvallande vänlighet. »Där skottar ingen», inföll föraren b-t* Didring. *Han ä lite b. av sig. Han stöter folk med sin b-het.* **Syn. 1)** plötslig (o. opåräknad), brådstört(ad), tvär; **2)** hänsynslös, klumpigt rättfram, plump, (som är) rakt på sak(en), grov, ibl. tanklös. — **Burdus**[2]**,** adv. *Han sprang då ofta upp b., | och drev mig utom knuten* Runeberg. *Gå b. på ngn. Ge sig b. in i slagsmålet. Varvid han stötte b. på en utpost och avfordrades lösen.* **Syn.** genast, tvärt, plötsligt, helt opåräknat, handlöst, direkt, hänsynslöst, 'rakt', tanklöst, dumdristigt, utan omsvep l. omständigheter, utan försyn, utan krus osv.

Buren (grav) se bära.

Burg|en (-j-; grav); -et, -nare; -enhet. *Han är b-en karl! Och i hennes hem var det b-et och bra* Ruben Berg. *Ur denna solida, b-na, uppåtsträvande krets utgick kaptenens son. De b-nare klasserna. Gottlandsbonden har levat i b-nare förhållanden än bönderna i kanske några andra delar av Sverge. I en av Västergötlands b-naste orter. Självständighet och relativ b-enhet.* **Syn.** (väl)bärgad, som har sin goda bärgning, rätt tät, (en smula) förmögen, i goda omständigheter, som har det bra, med god ekonomisk ställning, (ekonomiskt) välsituerad.

Burggrev|e (burj-); -skap. Även 'burgreve'. Hist. om högste ämbetsmannen i Göteborg o. Malmö vid några perioder på 1600- o. 1700-talet. Eljest om tyska fhdn (jfr borggreve).

Burgund|er[1]**,** -erna; -(er)rike; -(er)vin (jfr bourgogne). Sing. är ovanlig och visar flere former 'b-are', 'b-ier' o. 'b-er'. Namn på ett germanskt folk (av vandalernas gren) o. därefter på innevånare i olika områden, där detta folk tid efter annan varit bosatt. Så t. e. brukas det om folkvandringstidens b-er, men också om b-erna i de konungariken o. hertigdömen 'Burgund', som numer uppgått i Frankrike. Efter 1529 brukas väl nästan uteslutande 'bourgognare' i stället för 'burgunder' om innevånarne i det då med Frankrike förenade hertigdömet Burgund. — **Burgunder**[2]**,** -n. Jfr ovan under burgundare. Bourgogne, burgundiskt vin. — **Burgundisk,** -t. Jfr 'burgundare'. *B-a kretsen* en av det forna tyska rikets 10 kretsar, upprättad 1512 o. omfattande nordvästra delen av riket. *B-a kanalen* förenar Seines och Rhônes vattenbäcken. *B-t kors* lutande kors av taggiga grenar.

Burit, buro se bära.

Burk, -en, -ar; -hylla; -propp; -rad; -öppnare ('sak'). *En b. honung. Norsk sill på b-ar. Gå i skafferiet och snoka i b-arna. Apoteks-, honungs-, siraps-, sylt-, ansjovis-,*

konserv-, inkoknings-, senaps-, choklad-, snus-; målar-, bleck-, glasburk. Medan hon med kraft satte b-öppnaren i locket till en sardinlåda, ty den välsignade lådnyckeln gick naturligtvis inte Fanny Alving. **Syn.** (tämligen nära stå:) flaska, kruka, krus, (bleck)dosa, kanna, degel, glascylinder, kopp, mugg.

Burle'sk, -t, -are; -erī. *Och satyren sticker fram sitt bockben i den b-a karaktärsteckningen och i de mustiga kvickheterna. I den b-a genren. Icke uppskatta det b-a i scenen. Ett litet skådespel för sig, som i b-eri söker sin like.* **Syn.** putslustig, grovt l. våldsamt l. överdrivet komisk, 'besatt', 'lågkomisk', uppsluppen, tokrolig, toklustig, grov men lustig, grovt löjlig (l. förlöjligande); (ibl. nära:) grovkornig l. drastisk.

Bu'rnus, -en, -ar l. -er; -kappa; -klädd. Arabisk mantel l. europeiskt överplagg med kapuschong. *Den vita b-en låg på golvet. Som en sillsalat av kimonos, b-er och kraschaner* 'Sten Blad'.

Burr, -et, =. *Där syntes blott ett orediqt b., som vid närmare besiktning fanns utgöra två kattungar. Tyckte om kronor, lejon, b. i hatten och färgade band* Strindberg. *Jättehatt med urr och b. och plymer* Alb. Engström. *Att rysch och b. äro modärna.* Märk *Hade svartbränt hårburr i pannan och ~* H. Berger. **Syn.** urr, ngt uppburrat, 'rufs', krus, ibl. kräs. **Burrhårig.** *B. och brunögd.* — **Burr|a,** -ade, -as. Mest i ssgn 'b-a upp'. **Syn.** krusa, göra burrig(t), rufsa upp. **Burra upp** ɯ. — **Burrig,** -t, -are; -het. *B-t hår. Hennes gråsprängda och b-a lockar. Ett blont, b-t helskägg* Richard Bergh. *Där Waptonk [vildgåshanen] och hans maka fostrade sina b-a småttingar.* **Syn.** krusig, upprufsad, rufsig, urrig, 'flygande', som petar åt alla håll.

Burschikōs (l. -ås); -t, -are. På studentvis, på fritt student- (l. ungkarls)manér, levnadsglad o. som ej skräder orden, yster o. lössläppt (o. en smula oborstad), studentikos, ibl. ungkarls-. *Alltför b-t.*

Burskap, -et; -ssökande; -stid; -sägande. **1)** Egentl. B. var intill 1864 'den lagliga rättigheten att utöva yrke i stad och åtnjuta de förmåner som tillkomma borgare'. B. söktes hos och meddelades av magistraten, som mottog borgareden och utfärdade borgarbrev. Det b., som numera meddelas, har ingen annan betydelse än att medföra rätt till delaktighet i vissa kassor. *Få, söka, äga b. Vill man säga upp b.; göre det inför borgmästare och råd* Handelsbalken. *Den, som haver sitt hemvist utrikes, må ej vinna b. här i riket, så länge han står i lydno under annan överhet* ib. *Angående b-ssökandes skyldighet att för sig sälta borgen för hela b-stiden. Borgerskapets äldste i Stockholm väljas av de b-sägande borgarna. En i Göteborgs stad b-sägande hantverksmästare.* **2)** Bildl. *En dialektform, som vunnit allmänt b. (i språket). Namnet Byron skulle ~ få sitt egentliga b. i svensk litteratur genom honom* Per Hallström. **Syn. 1)** rättighet att inom viss stad idka handel, näring l. yrke, borgarrätt (i stad); **2)** allmänt upptagande l. erkännande, (gällande) hävd, (med)borgarskap.

Burspråk, -et, =. **1)** Huvudbet. Ibl. på grund av sin 'burform' anslutet till 'bur'. *Drottning Kristinas b., huset n:r 51 vid Kornhamnstorg i Stockholm.* **2)** Hist. bet. *Hålla b. med borgarna (i en stad), med menigheten* i fråga om sammankomster o. rådplägningar (t. e. under 1400- o. 1500-talet): förhandla med. **Syn. 1)** utsprång l. utbyggnad (i 'burform') på större byggnader (oftast vilande på konsoler), överbyggd balkong, balkongliknande utbyggnad, hängtorn.

Bus, adv. [o. interj.]. Vard. Oftast i (den särskrivna ssgn) 'bus bas'. *Så där bus bas ska vi väl inte avgöra det. B. emot.* **Syn.** burdus, blindvis, på Guds försyn, bums o. obetänkt, hastigt o. vårdslöst, 'hastigt o. lustigt', tvärt på skivan o. på en höft. **Bus|a på,** -ade, [-as]. Trans. o. intr. Vard. o. ldls. **Syn.** (blindvis) rusa (på).

Buschman l. **Boschman** (vanl. grav); -(s)stam. Ett med hottentotterna besläktat, småväxt folk i södra Afrika, sannolikt en rest av Afrikas urbefolkning. I färd att utrotas. *Buschmännen leva nästan uteslutande av jakt.*

Bus|e, -en, -ar. **1)** Som man skrämmer med. *Sotarn fick vara b-en, som man skrämde barnen med, när de voro olydiga.* **2)** I denna bet. vanligen glåpord. *Se ut som en (riktig) b-e. Engströms b-ar, gemenligen kallade kolingar. Fulla b-ar. Hamnbuse.* **3)** Säll. = baddare. **Syn. 1)** spöke att skrämma barn med, skrämbild; **2)** (ruskig) dagdrivare, rå sälle, ibl. sjåare l. koling, (ofta) full karl l. fyllbult; (ibl. nära:) luffare, (lands)strykare. — **Busaktig,** -t, -are; -het. Vard. **-faso|n(er).** Vard. **-frö.** Vard. *Ett b. på nio år.* **Syn.** ligapojke, gatpojke. **-krog. -liv.** Vard. *Där fördes ett verkligt b. om nätterna. Leva (ett) b.* **-mål.** Vard. Två ord. **I.** *Få sig ett b.* en riktig bukfylla. **II.** = busspråk. **-språk. -tag.** Vard. *Ha b-en i sig.* **-yngel** vard.

Buska[1], -n. Föga känt, ehuru upptaget i alla ordböcker o. ordlistor. Väl föråldrat. **Syn.** färsköl.

Buska[2], -ade, -as; -ning. **1)** *B-a en väg* utbuska, utmärka med buskar. *B-ning av interväg.* **2)** Refl. = yva ut sig (som en buske), bli buskig. **Buska av** ɯ. Röja bort buskarna från. **B. ut** ɯ. — **Buskäg|e** (-asj); -et, -e (stumt 'e') l. -er. Buskgrupp, busksnår. — **Busk|e,** -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Blåbärsriset är enligt botaniskt språkbruk en b-e,

ehuru det ej i dagligt tal så kallas. Någon skarp gräns mellan träd o. b-ar finnes ej; b-arna ha som träden flerårig stam ovan jord, men till skillnad från dem stammen förgrenad ända från roten. *Enbusken blir på lämplig mark stundom träd. Dvärg-, halv-; krusbärs-, syrénbuske. Gömma sig i l. bland b-arna. Bland b-ar och snår. Märka ut en väg med (gran)b-ar.* **2)** Säll. = hjälm- l. fjäderbuske. **II.** Ssgr ha *busk-*; undantag *buska-* i 'buskablyg'. — **Buskaktig,** -t, -are. **-arta|d,** -t. *Där alm lever dels i b-de, dels i trädartade exemplar upp till 5 m. höjd.* **-beväxt. -form.** *Många bland våra resligaste träd antaga stundom b.* **-lik;** -nande. *Växten är b-nande och meterhög. En buske eller rättare b. ört.* **-rik. -rädd.** Mindre vanl. för 'skuggrädd', 'som är rädd för bara buskar'. **-sax.** *B. med handtag av björk.* **-skog. -skvätta.** Saxicola rubetra. Är mindre än stenskvättan; kallas även 'buskärla'. **-snår. -verk.** I SAOF även 'buskvärk'. **-växt.** — **Buskablyg.** Mest nekat. *Han ä (just) inte b. av sig!* tämligen framfusig, nog lite oblyg, minsann inte blyg, ä inte rädd av sig l. rädd att säga ifrån, kan göra vad som helst. — **Buskig,** -t, -are; -het. **1)** Egentl. *B. skog. En b. trakt ~ som kallades Midas trädgård* Per Hallström. *Mest i b. mark.* Mindre vanl. i uttr. som *Är en b., klättrande planta.* **2)** Bildl.; huvudbetydelsen. *B-a tallar. På dylika för blåsten utsatta platser bli träden gärna b-a* även till 1 l. med bibet. därav. *Trädklättrande djur med tvåsidigt b. svans* om ekorrarna. *B-a ögonbryn.* **Syn. 1)** buskbeväxt, buskrik, (ibl. nära) snårig; buskaktig, busklik; **2)** yvig, tjock o. utspärrande, som yvar ut sig, tovig, (ibl. nära) ruggig.

Buss[1], -en, -ar. *Tugga b. Spottade ut b-en och ~. När oxen lägger b. / och skeppare bli kalvar, / å ja, / då kan du ta på allvar / en flickas smek och puss* Karlfeldt. **Syn.** tuggbuss, tobaksbuss.

Buss[2], -en, -ar. **1)** *En av Karl den XII:s b-ar. Våra tappra, raska b-ar. Krigsbuss.* **2)** Åld. l. slang i bet. 'kamrat' l. 'god vän'. *Vi ska vara b-ar!* goa vänner. *Ja ä b. me honom.* Vard. även oböjt (adjektiviskt) *V. ska vara b.* **Syn. 1)** rask karl, duktig soldat, präktig 'gosse' l. 'pojke'. **Bussig,** som ibl. kan ansluta sig hit, står för sig.

Buss[3], interj. *B. på honom, Karo! B., ta honom!* **Syn.** pil! **Buss|a**[1], -ade, -as. *För då b-ar jag hund på er, lymlar där! B-ade sina hundar på de solglänsande svinen ~.* **Syn.** hetsa.

Buss|a[2], -ade, -as. Ldls. Trans. o. dep. *Du får inte b-a mig! B-as inte så där!* **Syn.** puffa (ti'll), ge en knuff, knuffa. **Bussa (i)kull** ngn. **B. till.**

Bussaro'ng (-ång); -en, -er. Sjöv. Arbetsblus som räcker till livet o. dras utanpå kläderna; i plur. även (särsk. förr) = vida sjömansbyxor.

Bussig, -t, -are; -het. Vard., särsk. pojkspråk. *För resten var Limnell på många sätt b. att vara bror med* Fanny Alving. *Planen, som denne förstod och fann mycket b.* O. Högberg. *Du är en b. grabb, sade han* H. Berger. *B-t jobb!* Alb. Engström. **Syn.** utmärkt, bra, förträfflig, 'stilig', ypperlig, präktig.

Bussvant|e. Mindre vanl. Ldls. Grov stickad bälgvante. *Han drog på sig b-arna [för att rycka upp den lilla granen].*

But, -en, -ar. Mindre känt; blott ldls. (t. e. Sörmland). *Moln-, smör-, snöbut.* **Syn.** (smör)klimp, stycke.

Bute'lj, -en, -er. Ofta om b-en med dess innehåll; ibl. med huvudsakligt avseende på innehållet. Märk bl. a. **1)** För öl, vin, brännvin o. d. *Tappa (öl, vin) på b-er. En b. öl. Öl i b-er. Dricka ur hela b-en. Dricka direkt ur b-en. Sätta b-en för mun. Låta b-en gå runt* mest om brännvinsbutelj som 'halsas'. *Öppna, slå upp en ny b. Vi tar väl in en b. till. Ska vi ha en halv b. till? Vi tömmer väl en b. renvin för att fira de 40 åren. Skåda, titta för djupt i b-en* supa sig full, dricka för mycket. *Öl-, vin-, brännvins-, punsch-, dricks-; hel-, halv-, literbutelj. Tombutelj.* **2)** För saft, bär, mineralvatten m. m. *Lägga in krusbär på b(-er). Förvara på b(-er). Korka och hartsa b-er. En b. karlsbader(vatten). Finns det något kvar i (botten på) b-en? Saft-, lemonad-, vichy-(vattens)butelj.* **3)** Allmännare. *En talgdank, infäst i en trasig b. Skärvor av b-er. Stor b. för svavelsyra, överspunnen med vide. Bukig b.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) (glas)flaska, hela, halva, liter, damejeanne. — **Buteljbeck.** *I grövre former förbrukas det naturliga tallhartset i bryggerier såsom bryggeri- och buteljbeck.* **-blås|eri;** -ning. *Sverges största b-blåseri är Surte glasbruk i Älvsborgs län.* **-borste. -bricka. -brun.** *Den b-a ålnatens uppstående blomkolvar* Siwertz. **-glas. -grön.** *B-a ögon. I tätt åtstramade b-a klädesförkläden. Himlen blev b. i söder med en svavelgul dragning längst ned vid horisonten* Didring. **-hals. -hyls|a.** *B-or av halm.* **-korg** t. e. utkörares. **-lack.** *B., sorterade färger.* **-post** vanligare 'flaskpost'. **-rensare** korktång. **-skärva. -sköljersk|a.** *B-or erhålla genast plats vid Bay. Bryggeriet* annons. **-undersats.** *Buteljeller glasundersats av tjockt kristallglas med nysilverkant.* **-öl.** — **Buteljer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *Saften silas genom en servet och b-as.* **Syn.** slå (upp ⅏) l. hälla (upp ⅏) l. tappa på butelj(er).

Butīk, -en, -er. **I.** Enkelt. *Stå i b. Flickan i b-en. Springa i b-er. En liten b. vid Stora Nygatan. Öppna b. (vid Ågatan). (Mjölk)b-en i hörnet av Odensgatan och*

Sysslomansgatan. B-erna stängas kl. 7. Slå igen, stänga b-en särsk. vard. även bildl. = 'upphöra med affären' l. allmännare 'sluta med ngt'. *Bagar-, blomster-, bröd-, cigarr-, guldsmeds-, leksaks-, sko-, speceri-butik* torde vara de vanligaste fall där '-butik' brukas; eljest t. e. '-affär, -handel' (vka kunna förekomma även i de flesta av de ovanstående, dock icke 'bagar-') l. '-bod' (som väl är ovanligare i förbindelse med 'blomster-' l. 'sko-'). **II.** Ssgr ha *butik-* l. *butiks-* l. vanligen bägge dessa former. S-formen torde dock i allm. vara den mindre ofta förekommande; undantag 'b-slägenhet', 'b-slokal', 'b-skassörska'. **Syn.** (salu)bod, handel(sbod), handelslägenhet, handelslokal, affär(slokal), försäljning(slokal) — **Butik(s)-biträde** bodbiträde, handelsbiträde, expedit. **-flick|a.** *Svältfödda butikflickor.* **-fönster. -kassörska. -lokal** o. **-lägenhet** bägge mest med -s-. *Större butikslokal.* **-spring.** *När hon, trött av b. ~ och dignande under paket* ~ G. Ullman. **-stängning;** -slag; -stid. *På grund av den tidigare b-en under somrarna. B-stid införes i Norrköping* 1913. **-ägare.**

Butt|er, -ert, -rare; -erhet. Motsatt 'fryntlig', 'glad o. vänlig' o. d. *B-er och ivär mot alla. Han är b-er i sitt sätt, men det är en redlig karl. Ta på sig sin b-raste min. Hjorts tvärhuggna, b-ra ansikte med de viljefasta stålögonen* Didring. *En envis b-erhet. B-ert avvisande.* **Syn.** vresig, knarrig, tvär, ovänlig, som stöter folk ifrån sig, tystlåten o. sur, tjurig, vid dåligt lynne, trumpen, (sur)mulen, en tvärvigg, (ibl. nära:) dyster, syrlig, frånstötande, avvisande, inbunden.

Buttig, -t, -are. Ldls., t. e. sydsv. *Den satta, b-a gestalten* Ossian-Nilsson. *Till och med unga exemplar, som stå b-a och präktiga i skogsmarken* W. Bülow om Karl Johans-svampar. **Syn.** rund, trind, fyllig.

Buxbom (uttalat o. fattat som ssg); -en, -ar; -skäck; -splanta; -strä. Buxus sempervirens. Även om träet. *Från den gamla trädgården slog emot en en doft av b. Masurvuxen b. Alla b-skäckarna ha farit illa av den hårda, snölösa vintern. Klippta b-skäckar. B-strä är blekgult till färgen, mycket hårt och tungt men samtidigt lätt splittrat och elastiskt, och lämnar ett utmärkt material till mättstockar, kammar, musikinstrument, svarvade dosor, till trägravyr osv.*

By[1], -n, -ar; -aktig (t. e. väderlek); -moln; -väder. *Få en by över sig. Överfallas av en by. Just som vi lagt i land, kom en by med hagel och regn drivande över fjärden. Stark, hård, svår, häftig by. Övergående, långvariga(re) byar. Klart för en by! Hagel-, regn-, åsk-, orkan-, storm-, kastby.* **Syn.** hårdare vindkast, häftig (o. snart övergående) vindstöt, kastvind, stormil; stormby, kuling, plötsligt starkt oväder, ibl. häftig skur, regnby. — **Byig,** -t, -are; [-het]. *B-t väder. Stark, b. vind. En ganska b. vind blåste och kylan var kännbar. Och då det väl mörknat, blev det b-t* Alb. Engström. *Segla in i allt b-are sjö.* Även *B-a fjärdar.* **Syn.** häftig o. ojämn, kastande; åtföljd av stormbyar; ständigt utsatt för (storm)byar.

By[2], -n, -ar; gen. ibl. byss. **I.** Enkelt. **1)** Huvudanvändningen. Såväl byn som den jord, vkn tillhörde byn, kallades i forna tider även »bolstad». *Avgärdaby* lagt.; även särskrivet; (jfr bolby, se d. o.). *Stora, välbyggda byar. Inom byns ägor. Varje gård i byn. Om ägoskillnad byar emellan* i lagstil. *Ligger by öde, ~. Hela Kilby by lagd i aska. Bergs-, slätt-, kust-; stor-; bond-; ödesby.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Kyrkan bör stå mitt i byn* ofta bildl. **b)** Avser ofta invånarna. *Hela byn var högst upprörd.* **c)** *Skicka barn till by l. till bys(s) och gå själv efter* ge en oskicklig ett uppdrag som man sen ändå får utföra själv. Rätt ofta friare t. e. *Man skulle komma som folk in till bys* till staden; Strindberg. *Komma till bys(s)* ngt vard. = samlas. **II.** Ssgr ha *by-;* särsk. i några lagord träffas *bya-,* ngn gång växlande med 'by-', t. e. 'by(a)skillnad'. — **Byfogde. 1)** Hist. = lägre statstjänsteman, som fanns i svenska städer in på 1600-talet. **2)** I Danmark och Norge ännu en tjänsteman i städerna, som merändels där har all civil myndighet (är polismästare m. m.) och i regel även är borgmästare. **-gata** väg (till l.) genom en by. **-gång.** *Låste in deras kläder för att hindra b.* att gå till byss; Alfhild Agrell. **-histori|a. 1)** Jfr sockenhistoria o. d. **2)** Mest i plur. *Skvaller och b-er.* **3)** I litteraturhist. Bynovell. *Auerbachs b-er från Schwarzwald.* **-ordning.** Av jordägarne i en by upprättad och av häradsrätt stadfäst författning (angående gärdesgårdars o. grindars underhåll, boskapens utsläppande på bete osv.). **-racka.** *En skällande b. med knorr på svansen.* **Syn.** dålig (o. argsint) hund (av blandras), bondhund. **-sätta** ansluts endast 'folketymologiskt' hit o. står för sig. — **By-**l. **Bya-allmänning.** *Bya-allmänning, eller oskiftad skog till en eller flere byar, har det av ålder stått byamännen fritt att låta dela genom skifte.* **-rätt.** Hist. Byarätten bestod, när byalaget var stort, av ålderman och två bisittare, samt utgjorde en domstol som hade att tillämpa byordningen. **-skillnad.** Lagt. Gräns mln byar. **-skog.** *Sockenallmänning, byaskog och annan dylik samfällighet.* **-väg.** — **Byalag.** *I b-en voro vissa män utsedda till vårdkasevaktare.* Avseende personer t. e. i *Hela b. slogo sig tillsammans.* **Syn.** by, bysamfällighet. **-man.** Mest i plur. **1)** Huvudbet. Den som äger l. innehar jord i by o. är där bosatt, by-

innevånare, bonde i by. **2**) Hist. I äldsta tid kallades stadsinnevånarne byamän l. köpstadsmän; 'byaman' var alltså då = 'borgare'.

Byffé, -(e)n, -er; -duk; -rum. Skrivs även 'buffet'. Skänk(skåp); skänkrum; förfriskningsrum; skänkbord, förfriskningsbord, serveringsdisk; servering vid byffé. *Vem sköter b-en?* t. e. på en välgörenhetstillställning.

Bygd, -en, -er. Bet. ej alltid skilda. **1**) Allmännare. Ofta skönl. *B-ens vackraste tärna. I era b-er finns det kanske ingen lövskog. Ute i b-erna* i landsorten, ute i landet; på landsbygden. *Lands-, skogs-, slätt-, bergs-, ödebygd.* **2**) Ur odlingssynpunkt. *Bryta b. Från b. och obygd. Öppen b.* **Syn. 1**) landsbygd; (ibl.:) nejd, trakt; (ibl. nära:) grannskap, omgivningar; **2**) odlad l. bebyggd trakt. — **Bygdeborg.** Så kallas i arkeol. numer vanl. de bergskansar l. bergfästen som bland folket eljest nämnas enbart 'borgar'. *Heidenstams dikt 'Bygdeborgen'.* **-forsk|are;** -ning. Om hembygdsforskning, 'korografi', folkloristik, demologi, dialektforskning o. d. **-lag.** Mindre vanl. *Kotterier och b., inom vilka vissa levnadsvanor ~ utbildas* O. Bucht. **-mål;** -sfärgad. *Våra b. B-sfärgat språk.* **Syn.** allmogemål, folkmål, landsmål, dialekt, munart, (ibl. nära) provinsspråk. **-patriot;** -ism. Det senare vanligast. Sockenpatriot(ism), lokalpatriot(ism). **-sägen.** Mest i plur.; i sing. gärna skönl. »*Härjedalens ortnamn och bygdesägner*» *av Erik Modin.* **-undersökning.** — **Bygga** m. fl. stå för sig.

Byg|el, -eln, -lar; -elband; -elform; -elformad; -elrem. **1**) Enkelt. *Pung av svart skinn med förnicklad b-el. Bredd över b-eln 6½ cm.* om börs. *B-eln på en sabel skyddar handen. B-eln på ett gevärslås skyddar trycket mot stötar. Elektrisk handlykta med hängb-el. Stål-, järn-; patent-, ring-; var-, stigbygel.* **2**) Ssgr. *Brödkniv med b-elformat, förnicklat skaft.* **Syn.** krökt platt järn l. d. (till styrka, fäste, skydd, stöd för ngt), (ibl. mer l. mindre nära:) parerplåt, parerstång l. ögla, märla, ring, hyska, hake, sölja, spänne, krok.

Bygg|a, -de, -t, -as; [-are o. -erī; mest som sista ssgsled]; [-erivurm]. Kan även betraktas som två ord.

A) Huvudbetydelserna. **I.** Egentl. **1**) Trans. **a**) Personsubj. (samt mer l. mindre personifierade saksubj.). Om byggmästaren (o. arbetarna), om byggherren som låter bygga samt ibl. om arkitekten som ritar o. ser över arbetet. 'Egentligast' fattas ordet kanske med obj. som 'hus, stad, slott' o. d. *B-a hus. B-a sitt hus på fast grund. B-a (sig) egen villa (på Kåbogärde). B-a slott, fästningar, (en) mur (omkring), en stad. Vem b-er nya seminariet?* avser egentligast byggmästaren, men åtminstone icke-fackligt även arkitekten. *Staten b-er fabriker. Kvarnb-are. B-es av sten efter ritning(ar) av arkitekten L. Kyrkan är b-d efter mönstret av de gotiska kyrkorna i södra Frankrike.* Med andra obj.: *B-a en tunnel (genom berget). B-a järnväg(ar). Abdul Hamid, trons försvarare och den heliga järnvägens b-are* R. Kjellén. *Vägs b-ande eller begagnande. B-a bro(ar). B-a bro över en flod. B-a dammar. B-a fartyg, ångare, u-båtar. B-a ett piano, en orgel. B-a portar, en sluss. B-a ångmaskiner, järnvägsvagnar. kraftledningar. B-a staket, plank (kring gården). Orgel-, kanal-, järnvägsb-are. Båt-, skeppsbyggeri.* **b**) Om djur. *B-a (sitt) bo (i ihåliga träd). Konstrikt byggda bon.* **2**) Abs. l. intr. **a**) *Då hade man ännu icke börjat b-a på Kåbogärde. B-a på lergrund, utan pålning. Vi väntar nog (med) att b-a, tills det blir billigare.* **b**) *B-a för nära, till förfång för en annan. I allmän flottled må ej så b-as, att flottningen hindras.* **c**) *Skatorna b-er högt i år.* **d**) *Och där b-s nu i full fart på den nya teatern.* **e**) *B-a med byggbitar* om barn. **II.** Friare o. bildl. **1**) Bet. förbleknad. *Alla de som i Sverge b-a och bo* ha sin bostad, sin varelse, äro (fast) bosatta. **2**) Nästan endast i perf. part. **a**) *En kraftigt b-d gestalt. Smärt, klent, svagt, grovt b-d.* **b**) *De efter 5-talet b-da blommorna.* **3**) Med nära anslutning till föreg. **a**) *De fast b-da stroferna.* **b**) *För att kunna se och lära sig, hur knuten är b-d, lägger man den helt löst* Öhrwall. **4**) Åld., lagt. *B-a hjonelag* gifta sig, ingå äktenskap. **5**) 'Grunda' o. d. Med prep. 'på'. **a**) *B-a (sitt hopp) på osäkra förespeglingar. B. icke dina förhoppningar på svaga människor! Mången b er sin lycka på en annans undergång. Det är inget att b-a på (för framtiden).* **b**) *B-a sitt omdöme på ~. Att man icke på dem kan b-a synnerligt vittgående slutsatser.*

B) Särskild bet. 'Laga' o. d. Ldls. (t. e. Uppland). **1**) Om nät o. d. *Abborrgarn, nyb-da och ~* Strindberg. *Pojkarne sutto och b-de på not* Strindberg. **2**) Vid vävning. *I dag har jag fått b-a (väven, trådarna) hela förmiddagen, det har bara gått av för mig.*

Syn. A) **I.** uppbygga ₪, uppföra ₪, (upp)resa; låta bygga, bekosta ett bygge, vara byggherre(n); uppgöra ₪ ritningar(na) till en byggnad l. d., konstruera; uppmura ₪; (ibl.:) förfärdiga, anlägga, 'slå' l. 'lägga' (bro o. d.), uppsätta ₪, upprätta, bilda, hopfoga, sammanfoga, inrätta, grunda; **II. 2**) o. **3**) skapa, dana, bilda, gestalta; inrätta, anordna; (b-d:) växt; **5**) lita på, sätta sin lit till, förlita sig (på); hysa fullt förtroende (till); grunda (sin övertygelse, sina slutsatser på). — **Bygga för ₪, ihop** o. hop-

bygga, **in** ɯ, **om** ɯ, **omkring** o. kringbygga, **opp** se uppbygga, **på** ɯ, **till** ɯ, **tillsamman(s)** o. sammanbygga, **under** ɯ, **upp** ɯ, **över** ɯ.

— **Byggarbete.** *Ett mödosamt b.* M. Feuk, bildl. **-bit.** *Låda med b-ar* leksak för barn. **-herre.** *B. är grosshandlare C. F. Malmberg. B. [till Haga i Svinnegarn] var kammarrådet Gustaf Persson Natt och Dag, vilkens vapensköld ännu finnes kvar å slottet.* **Syn.** en som låter bygga, bekostar ett bygge. **-konstnär.** Skr., mindre vanl. *Många svenska konsthantverkare omtalas i Vasaslottens räkenskaper, men endast en framstående svensk b.* **-lust.** *B-en avtog emellertid åter mot slutet av seklet.* **-låda.** *B. med klotsar av trä* barnleksak. **-mästar|e;** -lära. *Av stadens byggnadsnämnd såsom b-e godkänd. Det är ett vackert hus, vem ä(r) b-n?* Bildl. t. e. om Skaparen *Den store b-en.* **Syn.** en som förestår l. övervakar husbyggnad; konstruktör; byggnadsentreprenör; (ibl. även) den som gör ritningarna, (nära) arkitekt. **-timmer;** -träd. Vanligare 'byggnadstimmer'. *[Till salu] 638 st. b-träd om 26—31 cm. vid brösthöjd.* **-vurm.**

— **Bygge,** -t, -n. *För närvarande har han ett stort b. att övervaka i Vänersborg. En tomt, där man hade börjat påla för ett b. Kyrko-, järnvägs-, nybygge.* **Syn.** byggnad(sföretag), byggnadsarbete. — **Byggeri** se under 'bygga' ovan. — **Byggnad,** -en, -er. **I.** Abstr., utan plur. **1)** *Hus under b. B. och underhåll av kyrka* lag 5/6 1909. *Om b. av allmänna hus. Bro-, hamn-, järnvägs-, vägbyggnad. Om husbyggnad i städerna.* **2)** Mindre vanl. *På norrsidan sjön såg han ett par små grå stugor av ovanlig b.* Vald. Lindholm. **3)** *Människokroppens b. Språkets allmänna b. Vers-, strofbyggnad* även konkr. (dock säll. med plural). **II.** Konkr., med plur. **1)** *Skandalhuset, en väldig b., som alldeles förrycker hela omgivningen. B-en jämnades med jorden. Både huvudb-en och alla uthusb-er blevo lågornas rov. Ut-, på-, sido-, överbyggnad* även abstr. samt till följ. **2)** Mest i ssgr. *Den gamla brob-en var från början för bräcklig för de tunga godstågen. Damm-, vatten-, fiskebyggnad* även abstr. **Syn. I. 1)** byggande, bygge, uppförande; **2)** gestaltning, byggnadssätt, konstruktion; **3)** sammansättning, anordning, inrättning, bildning; **II. 1)** hus, byggning, (ibl. nära:) bostad.

— **Byggnadsarbete. -avdelning** t. e. i tekniska skolor. **-behov.** *Nya b.* **-chef.** I spetsen för byggnadskontoren i de större städerna står vanligen en b. **-fond.** *Studentkårens b. uppgick den 31 dec. 1912 till Kr. 445,272: 53.* **-förening** för uppförande av bostäder. **-förman. -förslag** dels kostnadsförslag för byggande av ngt; dels allmännare = förslag att bygga ngt l. hur det skall byggas. **-hjälp.** *B. till uppförande av skolhuset kan från stadens sida icke ifrågasättas. Lämna b.* **-ingenjör** utexaminerad från byggnadsavdelningen i en teknisk elementarskola. **-konst.** *Trä-, sten-, tegel-; krigs-, fästnings-, bro-, väg-, vattenbyggnadskonst. Antikens b.* **Syn.** ibl. arkitektur. **-kontor** dels = teknisk myndighet i större städer som handhar stadens byggnadsarbeten, underhåll av gator m. m.; dels allmännare om varje k. för byggnadsändamål. **-kostnad. -kunnig.** *De b-e goterna. B-a munkar.* **-lov.** *B. blev i fredagens konselj beviljat fru N. Frölander för en byggnad, avsedd att ~. B. lämnat i går för ett stort komplex ~.* **-lära** den del av byggnadskonsten som talar om materialet vid byggandet o. om den praktiska sidan vid uppförandet. **-materiel** byggnadsvaror, -ämnen. **-minne.** *I Sverge finnas inga b-n från sten- och bronsåldern* Nord. Fam. **-nämnd** har närmaste inseende över en stads bebyggande o. över tillämpningen av föreskrifterna härom. **-näver.** *Vacker b.* **-ordning.** B. skall upprättas för varje stad. *Gällande b. för Stockholms stad är av 13 dec. 1890.* **-plats** dels (byggnads)tomt, dels plats där man bygger. **-rit|are;** -ning. **-skyldig;** -het. Dels om brukare av jord som har att underhålla och nybygga till gården hörande hus; dels om skyldighet att delta i byggnad o. underhåll av tingshus, fängelse, kyrka, sockenstuga o. d. **-smide. -snick|are;** -erī. **-stadga.** B-n skall för varje särskild stad fullständigas genom en byggnadsordning. *B-n för rikets städer är utfärdad 8 maj 1874.* **-stil. -styrelse.** *Överintendentsämbetet blir [enl. sakkunniges förslag] b. med väsentligt vidgad uppgift* 1915. **-ställning** för timmermän o. murare vid arbetet. **-vara.** Mest i plur. = byggnadsmateriel. **-verksamhet. -vård.** *Ny organisation av b-en i vårt land* 1915. **-syrke;** -sskola. *Den kurs, som meddelas i rikets b-sskolor.* **-ämne;** -sindustri.

— **Byggning,** -en, -ar. **I.** Enkelt. Ofta om ngt mindre hus. *Uppe i den stora b-en lyste det ännu. B-en ligger lite för sig själv i skogskanten.* **II.** Ssgr ha i allm. vikit för ssgr med 'byggnad'; den enda i vanliga ordböcker numer upptagna har den åld. formen *byggninga-.* Tillfälligt kunna dock nya ssgr bildas, men de få då formen *byggnings-,* en form som även tillhör namnet på en gammal svensk skatt ('b-shjälpen'). **Syn.** boningshus, byggnad. — **Byggningabalk** den del av lagboken som företrädesvis angår lantbruket (grannlagsrätten o. d.). — **Byggningshjälp** särsk. om en urgammal svensk skatt, som erlades i byggnadsmateriel och ved och även kallades 'vinterkörseln', 'byggningsveden' m. m.

Byk, -en, -ar; [säll. o. blott ldls. i bet.

I 1 även -et, =]. **I.** Enkelt. **1)** *Ställa till (stor) b. själva hälgdagsafton. Duken är inte ren; vi får lägga den, lämna med den på b-en. Skicka kläder på b-en, till b. Ha b. två gånger om året.* Säll. *Ha två b-ar om året.* Bildl. t. e. i uttr. *Har han en trasa (med) i den b-en?* har sitt finger med l. ock är inblandad i den saken. **2)** Konkr. *Låta hämta b(-en). Som vi icke haft tvätt på länge, var b-en ganska stor och gick på 25 kronor.* **II.** Ssgr ha *byk-*, stundom därjämte *bykes-*; de kunna ibl. även ansluta sig till verbet. **Syn. 1)** bykning, tvätt; **2)** bykkläder, tvätt(kläder). — **Bykbalja. -gryta. -så. -trasa.** *Och blöt var jag som en b.* Dan. **Byk-** l. **Bykeskar. -kläder. -lut.** — **Byk|a,** -te, -t, -as; -erska; -ning (med plur). *Brygga, baka och b-a. B-a kläder, tvätt. När som gårdens pigor b-te tvätten* Fanny Alving. **Syn.** laka o. koka i lut, tvätta.

Byke, -t, -n. Anslutningen till föreg. oklar. *Gråsparvar ä ett (riktigt) b.! Rövare och mördare och tjuvar, skogens värsta b.! Där kommo ligapojkar och jäntor från Masthuggsbergen under visslingar dragande gatan fram, under det gatpojkar hurrade åt b-t. Nej, lärare är det värsta b. som krälar på land* Alb. Engström. **Syn.** pack, slödder, (sämsta) följe, patrask, 'välta', 'smälta'.

Byling, -en, -ar. Vard., glåpord. *Akta sej för b-en* Alb. Engström. *Då högg b-en mej.* **Syn.** polis.

Bylt|a, -ade, -as; -ning. Nästan endast i lösbara ssgr. **Syn.** lägga i ett bylte o. d. **Bylta ihop** o. hopbylta, **in** ₪, **på** ₪. — — **Bylte,** -t, -n. *Lägga ihop bykkläder i ett b. En bondkvinna med ett b. på armen. Ett b. med kläder. Ett b. som vid närmare påseende befanns vara en 3-års barnunge.* **Syn.** (hopbyltad) packe l. packa, knyte, (ibl. nära:) bunt, knippa, knippe, paket.

Byr|a, -de, -t. Trol. blott ldls. Glimma under askan, brinna utan låga. Jfr pyra. **Byra in** ₪, **ned** l. **ner** ₪.

Byre'tt, -en, -er. Ett (större, i kbcm. o. underavdelningar) graderat glasrör som begagnas vid en del kemiska arbeten, mät-(nings)rör.

Bȳrå[1] (mest grav); -n, -ar; -duk; -låda; -lås; -ur. *B-n stod framför fönstret och på den en spegel. En gammal b. i gustaviansk stil. Lägg den på b-n! Skriv-; rokoko-; ekbyrå. B. med svängda hörn. B-duk, vit, med konstvävda mönster. Dra ut översta b-lådan. Snoka, gå i ngns b-lådor. B-ur av vit metall.* **Syn.** dragkista, ibl. skrivpulpet med klaff, chiffonjé, sekretär.

Bȳrå[2] (vanl. grav; ibl. byrå), -n [l. -en], -er. **1)** Bland ämbetsb-er märkas t. e.: *Kansli-, kameral-, militär-, civil-, utrustnings-, underhålls-, fältläkar-, fältveterinär-, lots-, linje-, trafik-, ban-, bangårds-, telegraf-, maskin-, förråds-, tidtabells-, inrikes godstaxe-, järnvägsbyggnads-, utgifts-, riksbokslut-, sjukkasse-, lantmäteri-, lantbruks-, skogsbyrån. Första, andra, tredje och fjärde b-n i generalpoststyrelsen. B-n för elektrisk drift i järnvägsstyrelsen.* **2)** Även ämbetsverk kunna bära namnet b. såsom *Statistiska centralbyrån.* **3)** Allmännare. *Tidnings-, redaktions-, notis-; arbetsförmedlings-, kommissions-; besiktningsbyrå.* **Syn.** avdelning av ämbetsverk; ibl. ämbetsverk; ämbetslokal, ämbetsrum, kontor; arbetsrum; anstalt (t. e. för arbetsförmedling osv.). — **Byråassistent** titel för vissa tjänstemän i järnvägsstyrelsens distriktsförvaltningar (trafikavdelningarna) m. m. **-chef;** -förordnande; -sämbete. B-en bereder och föredrager de ärenden vilka tillhöra hans avdelning eller byrå samt har tillsyn över och ansvarar för göromålens behöriga gång inom byrån. *B-en Wennberg. B. i telegrafstyrelsen. B. för lagärenden i Kungl. Justitiedepartementet. Kansliråd och b. i Kungl. Lantförsvarsdepartementet. Extra b.* **Syn.** chef för avdelning inom ämbetsverk l. inom kansliavdelning, avdelningschef vid ämbetsverk, (nära stå ibl.:) kansliråd l. byrådirektör. **-direktör;** -sbefattning. Titel som bärs t. e. av cheferna för byråerna inom järnvägsstyrelsen samt riksförsäkringsanstalten. **-ingenjör.** Titel för vissa (mest tekniska) tjänstemän i väg- o. vattenbyggnadsstyrelsen, järnvägsstyrelsen, telegrafstyrelsen osv. **-system.** Styrelsesystem då (i ämbetsverk) chefen ensam har beslutanderätt. Motsatt: kollegialsystem (i ämbetsverk med omröstning). — **Byråkrāt,** -en, -er. (Hög, otillgänglig o.) formsträng ämbetsman, dryg o. sträv ämbetsman, ibl. formmänniska. **Byråkratī,** -en l. -n. Ämbetsmannavälde, skrivarvälde, skrivardöme; ämbets(manna)drygbet; (otillbörligt) förmynderskap över andra medborgare. Anses ofta medföra mångskriveri, fordran på blind lydnad, överskattning av rutinen, förakt för den allmänhet som skall betjänas, långsamhet o. dryghet, formskräri. **Byråkrātisk,** -t. 'Hög', dryg, överdrivet formell, formsträng, 'ämbets(manna)dryg'.

Bysantīnsk, -t. Adj. till Bȳsans l. Bysa'ntium, äldre namn på Konstantinopel. *B-a litteraturen* den grekiska medeltidens, den 'b-a tidens' litteratur på grekiskt språk. *B-a riket* östromerska riket. *B. konst* den gammalkristna konstriktningen i Bysans, sedan kristendomen blivit statsreligion i romerska riket (centralkyrkor, rundkyrkor, målningar på guldgrund l. med guld, stela dräkter, mosaiker).

Byst, -en, -er; -hållare (till bet. 2); -samling. **1)** Huvudbet. *En b. i gips av Karl XI.* Det vard. bruket av b. om 'staty' undvikes i vårdat språk. *Brons-, marmor-, porträttbyst.* **2)** Bibet. *Hon har en fyllig b. B-hål-*

lare av vit batist. **Syn. 1**) bröstbild, bröststycke; **2**) bröst, (ibl. nära) överkropp.

Bysätt|a; -as; -ning (med plur.); -ningsfånge; -ningshäkte (vard. även 'bysis'); -ningstvång; -ningsutslag. *B-ningen har försvunnit eller står på väg att försvinna ur de flesta lagstiftningar. Ur svensk lagstiftning är b-ningen försvunnen från och med 1879. B-ning för växlar och löpande skuldebrev. Bysatt för (en) skuld på 50 daler.* **Syn.** låta sätta en gäldenär i fängelse (b-ningshäkte) för skuld (för att tvinga honom att dess förr fullgöra sina skyldigheter).

Byt|a, bytte (ldls. även böt), bytt, -as; [-are]; [-ning]. **I.** Enkelt. **1**) I fråga om utbyte. *B-a hattar. B-a hatt med ngn. B-a sin frihet mot en köttgryta* skr. *B-a jämnt (om jämnt)* utan mellangift. *Ska vi b-a? B-a ord (med ngn)* munhuggas, tvista, inlåta sig i ordväxling (l. samtal) med. *Varvid mustiga ord b-tes på båda sidor. B-a (menande) blickar* oftare 'utbyta'. *B-a plats (med ngn). Jag skulle inte vilja b-a med någon! B-a ringar* vid förlovning. *B-a frimärken. Bytta roller* vanligare 'ombytta'. Märk det (ej överallt vanliga) uttr. *Det kan vara bytt om bytt* komma på ett ut, jämnt om jämnt. **2**) I fråga om ombyte. *I höst b-er vi våning; fukten här är olidlig. Han föreföll orolig och bytte ouphörligt plats. I Katrineholm måste vi b-a tåg. B-a fot. B-a färg. B-a skinn en gång om året. Har du bytt vatten på blommorna?* Även abs. *Jag är inte nöjd med den här hatten, jag ska be att få b-a.* **II.** Ssgr (utom 'bytbar') ansluta sig vanl. lättast till 'byte' o. stå efter detta. **Syn. I. 1**) utbyta ₪, skaffa sig l. överlåta ngt mot ngt, ersätta med annat, ömsesidigt överta från varann, avlåta mot ngt annat, göra byte l. byteshandel, ibl. utväxla; ibl. komma i ngns ställe; ibl. 'köpa' (i kortspel); **2**) växla, byta o'm, ömsa, skifta; göra (om)byte, ibl. ändra l. förvandla. **Byta av** o. avbytt, avbytare. *B. av varann* avlösa. **B. bort** ₪, **igen** [₪] låta ett byte gå igen, åter byta till sig, **om** ₪, **sig till** l. **till sig** ₪, **ut** ₪. — **Bytbar,** -t, -are; -het. *B-t gods.* — **Byte,** -t, -n. Skulle även kunna fattas som två ord. **I.** 'Egentl.' bet. *Om köp och b. B av fast egendom. B. av vara mot vara (utan hjälp av b-smedel). Vinna, förlora på b-t. Ska vi göra b.? Går du in på b-t? Få ngt i b. Vad ger han i b.? I b. mot ngt betinga sig ngt. Det måste jag kalla gott b. Göra ett dåligt b. Boken har länge gått i b. bland syskonen* än har den ene haft (l. ägt) den, än den andre. *Varu-, tjänste-, arbetsbyte.* Närmare bet. 'ombyte' i uttr. som *Jag har bytt jungfru. — Nå, är du nöjd med b-t?* **II.** Friare bet. 'Rov'. *Göra, taga rikt b. Lysten efter b. Andel i b-t. Dela (det vunna, tagna) b-t. Rikt lastad med b. Kanonerna blevo fiendens b., ett lätt b. för fienden. Falla ett b. för ~* skr. *Krigs-, jaktbyte. B-t blev inte stort på den jakten.* **Syn. I.** utbytande, ibl. byteshandel; ibl. utbyte l. ersättning; **II.** rov, krigsbyte, ibl. 'pris', ibl. 'offer'. — **Bytesaffär. -annons** dels annons om byte; dels t. e. mln ett par tidskrifter (då den ena betalar sin annons gm att ta in en annons för den andra). **-avtal. -förbindelse.** *Stå i b. med ~.* **-förening.** För att byta växter, frimärken osv. *Botaniska b-en »Flora».* **-handel. -lysten. -medel. -vara. -värde.** — **Byting**[1]**,** -en, -ar. Särsk. i folkliga berättelser: bortbytt barn, bortbyting, trollbarn, trollunge.

Byting[2]**,** -en, -ar. Jfr det mindre vanl. byting[1], under byta. *Farbror skall se mina b-ar* Vict. Benedictsson. *Ge b-en en näsknäpp, så du får vara i fred! En rikti liten (sat)byting.* **Syn.** barnunge, pojkvalp l. flickunge; tjuvpojke, vildbasare, odygdsmönster, odygdspåse, yrhätta, rustibus; liten skälm; 'rackare', 'rackarunge'.

Bytt|a, -an, -or; -lock; -pinne; -smör. Till förvaring av smör, ibl. också kött, fisk, mjölk. *En b-a smör. Locket gick av b-an. En stor b-a mjölk. Sehlberg tog b-an och skulle kånka i väg med den. Smör-, mjölk-b-a. Större skepp ha väl seglat ikull än en b-a.* **Syn.** smörbytta, mindre laggkärl (med lock); (mer l. mindre nära stå:) tina, fjärding, kagge, stäva, pyts, hink, ämbar, flaska, spann.

By'x, -en l. **By'x|a,** -an, -or. Ordet anses stundom icke tillräckligt fint. Formen »böxor» verkar dialekt. I fråga om fruntimmerskläder (då det ej gäller rid- l. sportbyxor) nästan alltid om underbyxor. **1**) Sing. mindre vanl. o. då mest = 'byxben' såsom i: *Ur hans b-a tittar knät* Heidenstam. *Ena b-en.* Dock även: *Väckarklockan med klirrande larm på stolen vid sängen | fått mig i b-en med fart, och jag tassar trappan utföre* Alb. Engström. *Ja står i bara b-an* sagt av en liten tös. *B-ans längd från grenen.* **2**) Plur. Huvudanvändningen. *Ett par b-or. Trånga, vida, korta, långa b-or. Och så var det bara att knäppa ned b-orna och få stryk. På fjällvandringar är det numer vanligt att även damerna gå (klädda) i b-or. Kort-, lång-, knä-; sammets-; frack-, rid-, dam-, barn-, sjömans-, underbyxor.* **Syn. 2**) benkläder, 'onämnbara', pantalonger; ibl. kalsonger, underbenkläder.

— **Byxben.** *Trä in b-en i stövlarna.* **-bärande. -damasker.** Dragas utanpå så att de tjänstgöra både som byxor och damasker. *Gosskostymer, bestående av tröja och b.* **-dräkt.** *Ett [bajerskt] dekret mot b för damer.* **-fick|a.** *Sticka, stå med händerna i b-orna. Knyta näven i b-an* dölja l. icke

våga visa sin vrede. **-holk(ar)** buros förr av småflickor. **-hållare. -häkta. -hälla** rem som går under hålfoten o. avser att hålla byxorna spända. **-hängare.** *B-n är försedd med flanellklädda träskenor, så att byxorna icke kunna skadas.* **-hängsle.** Det enkla ordet 'hängsle' är vanligare. **-julp.** Undvikes ofta. *Och b-en stod på gläntav brist på tillräckligt med knappar* Strindberg. **Syn.** byxspringa, byxöppning. **-kjol.** *»La jupe-culotte», kjolbyxan eller kanske rättare b-en, vinner allt mera terräng i världens modecentra* 1911. **-klaff** se byxlucka. **-klädd.** *B-a damer.* **-knapp. -linning. -lucka** att fälla ner (på barnbyxor). **-längd.** *B. 37 cm.* byxans längd från grenen. **-lös.** *Kung Byxlös* om drottning Margareta. **-pressare.** 1) Person. *En skicklig b. får varaktigt arbete.* 2) Sak. *B. av 1:a ek med vita metallbeslag.* **-skyddare** vid dåligt väglag. **-spänne. -sträckar|e.** *B-e med laskade sömmar. I går kväll var jag emellertid inte kropp till att få tag i b-na* Dan. **-säck.** Åld. o. ngt vard. *Knyta näven i b-en. Med händerna stint nerstuckna i b-en* O. Högberg. **-sömnad. -tyg. -tös** yngre än backfisch. **-underkjol.** *En Express-Nyhet från Paris! »Jupon-Culotte» — Byxunderkjolen* — 1913. **-ångest.** Vard. o. skämts. *Ha b., vara i, gå i b. (för ngt).* **Syn.** stor oro, fruktan. **-ängslig** vard. o. skämts.

Båd, -et. Skönl., åld. *Där gick b. över Galilea: / Si en ropandes röst är hörd,* ~ E. Kléen. **Syn.** bud(skap). — **Båd|a**[1], -an, -or. Ldls. (t. e. Roslagen). I havsbrynet liggande klippa (över vkn vågorna bryta sig). — **Båd|a**[2], -ade, -as; [-are]; -ning (ibl. med plur.). 1) Ofta skönl l. bibl. *Si, jag b-ar eder stor glädje* bibeln. *Himlen b-ade deras son styrka och makt* S. Lagerlöf. *Solen som bröt fram ur molnet b-ade en solvarm dag. Himlen(s utseende) b-ade storm. Allt b-ade en lycklig utgång. Rektorns vredgade uppsyn b-ade intet gott, intet gott för syndaren. Det var ett sant nöje att se pojkarna sätta över hinder efter hinder med ett hjärta och en följsamhet som b-ar gott för framtiden.* 2) *B-a folket till arbete. Vi ska båda till slåttan i nästa vecka* Strindberg. *B-a krigsfolk. Är du inte b-ad till middan? Har Anna b-at än?* sagt till att det är serverat. 3) Om renhållning; jfr buda 2. **Syn.** 1) förespå, antyda, låta ana, tyda på, tillkännage, förebåda, bebåda, vara förebud l. ett omen till l. för, ge anledning att tro på, (ibl:) beteckna, utvisa, spå, förutsäga, förkunna; 2) (samman)kalla (ɯ), anmana att inställa sig, buda; säga till att maten är färdig. **Båda ihop** o. hopbåda, **upp** ɯ.

Båd|a[3], pron. (l. räkneord). Blott om två. *B. föräldrarna voro emot partiet. Till förmån för de b. yngsta. Vi b. förstå varann. B. två (berättelserna) äro osanna. B. tvås l. bådas påståenden tåla jämkning. Ett av båda måste du ändock välja. Till b-s vår lycka. B. delarna ä(ro) bra. På b. sätten. B. parterna önska snar uppgörelse. Ansvara en för b. och b. för en. Två villkor uppsatte han, b. lika förhatliga.* **Syn.** bägge, både den ene och den andre, bådadera, bäggedera, ibl. två. — **Bådadera,** pron. (l. räkneord). Blott om två. Skr. *B. [= bokrecensioner och korrespondanser] ge en hög föreställning om Strandbergs estetiska bildning, vederhäftighet och allvar* Per Hallström. *Färg och färgsinne samt nyttan för organismerna av att äga b. Och beskriver b. med rent erotiska uttryck* M. Lamm. *Barn av b. könen. B-s studier hade i första rummet legat åt det klassiska.* **Syn.** båda. — **Både,** konj., brukad blott i förening med 'och'. I dikt träffas även formen 'båd', vanl. skriven med utelämningstecken. Ofta skr. *B. han och hans fru hade längesen gett sig av. Det kan du b. göra och inte göra, alldeles efter behag. Mer än b. du och jag drömt om. Både bättre och sämre folk. B. in- och utvärtes. Han är b. högfärdig och elak. Han b. är och visar sig stram. B. det och mer till, förresten.* **Syn.** såväl ~ som, ej mindre ~ än, lika (så) väl ~ som, icke blott l. allenast ~ utan ock(så) l. även, inte bara ~ utan också, dels ~ dels, lika (mycket) ~ som.

Bådo se be(dja).

Båg|e, -en, -ar. Huvudbet. skarpt skilda. **I.** Pilbåge. *Lägga en pil på b-en. Skjuta med (pil och) b-e. Spänna b-en så att den brister, spänna b-en för högt* ofta bildl. = fordra för mycket, driva saken för långt. *Ha flere strängar på sin b-e* många utvägar; icke vara ensidig. **II.** Allmännare. Märk bl. a. 1) Med särskilt avseende på linjen. *Gå i b-e. Beskriva en b-e genom luften. Ögonbrynens välvda b-ar. I en vid b-e. Cirkel-, ljusbåge. Amorsb-en* läpparnas båglinje då de äro som vackrast bildade. 2) *Valven bilda höga, spetsiga b-ar. Som inneslutes av en dörrs överstycke och en över detta slagen b-e. Triumfbåge. Rundb-ar, spetsb-ar, förhöjda b-ar (vars skänklar fortsätta lodrätt) och hästskobågar.* 3) *Vid större broderier spännes arbetet i en b-e, bestående av fyra käppar, vilka bilda en rektangel med föränderlig sidolängd. En kontursöm, vilken utfördes i b-e. Sy-, stick-, broderbåge.* 4) *B-ar till ett par glasögon.* 5) *B-e av trä, som sättes under täcket för att hålla upp det, så att det ej generar den sjuke.* 6) *Börs med tre rum, därav ett inre med b-e. Handväska med b-en och kedjan i guldfärg.* 7) *B-ar i musiken beteckna att tonerna skola bindas.* **Syn. I.** pilbåge; **II.** båglinje, (del av) kroklinje, cirkelbåge, kurva; krökningen av ett valv, böjning, valvbåge, ibl. välvning; båg-

formigt verktyg; (bågformig) ram; bågformigt streck.

— **Bågböjd.** *En hög, b. hals. Under vintern igenkännes asken lätt på sina uppåt b-a grenar.* **-fil;** -sblad. *Alla sorters b-sblad.* **-form.** *I b.* **-form|ad,** -at. *En b-ad brygga av glödande partiklar, den s. k. ljusbågen.* **-formig,** -t; -het. *B-t slingade band. Sidonerver, av vilka var och en b-t böjer sig framåt.* **Syn.** bågig, bågböjd, böjd (i båge), krökande. **-fris.** Byggn. Ett (romanskt o. gotiskt) ornament bestående av en fortlöpande rad av små bågar. **-fält.** Byggn. Svenskt ord för 'tympanon'. *Ett b. innesluts av en dörrs överstycke och en över detta slagen båge.* **-fönster. -höjd. -lamp|a;** -(s)kol; -sbelysning. Elektriska lampor byggda på den 'elektriska ljusbågen'. *Alla här beskrivna b-or hava den egenskapen gemensam, att ljusbågen bildas fritt i luften. B-skol, större och mindre partier, uppköpas. Stora leveranser av b-kol och glödlampor.* **-lina** gymn. *I en vacker b.* **-ljus** o glödljus. **-nervig,** -t. Bot. **-näbbad.** Zool. *B-e snäppan.* **-skjutning.** *Som idrott kvarlever b-en ännu i England.* **-skytt. -skytte,** -t. **-sträng.** *Lägga en pil på b-en.* **-söm(nad)** i sybåge l. d. **-vidd. -vis** adv. Sälls. **-välvd.** *B-a fönster.* **-öppning** ibl. = spann, spännvidd, bågvidd.

— **Bågig,** -t. *Den ena [bron] är b. och försedd med röda bröstvärn* Sven Hedin. *B-a bron* Tegnér om Bifrost. **Syn.** bågböjd, som går l. är böjd i båge l. är försedd med båge l. bågar, böjd. — **Bågn|a** (l. bångna); -ade. Med uttalet 'bångna' ansluter sig ordet ej så otvunget till 'båge'. *Den gren som b-ar är bättre än den som brister. En av blomster b-ande fruktträdsgren* Gellerstedt. *Och allt var b-at och murket* Heidenstam. *Sjöar med b-ande is. Han kanade dit, och isen var så svag, att den b-ade och ville brista* N. W. Lundh. **Syn.** bugna, böja sig, svikta, kröka sig lindrigt, bukta sig, ge (mēd) sig, ge e'fter; ibl. slå sig, bli skev (på ytan).

Båk, -en, -ar; -avgift; -ljus; -medel; -pe(n-ni)ngar. *Samtliga b-ar i riket. Fyr- eller känningsbåk, prick, visare eller annat tecken, som till sjöfarandes rättelse satt är.* Ngn gång bildl. *Fyr- och båkavgift. Fyr- och båkmedel.* **Syn.** större på fast mark uppfört sjömärke; fyrbåk, fyr(torn).

Bål[1]**,** -en, -ar; -formig (till 2); -rullning o. -rörelse (gymn.); -växt (till 2). **1)** Om människor l. djur. *B-en innefattar bröst, buk och bäcken. B-en på en människa. Hos barn är magen b-ens bredaste parti.* **2)** Bot. *B. kallas näringsorganen hos de växter som sakna rot, stam och blad, dvs. hos svampar och lavar samt de flesta alger.* **3)** Ibl. om huvuddelen av skjortan (dvs. utom ärmar och krage). **Syn.** egentliga kroppen (dvs. utom huvud o. lemmar), kroppens tjockaste del, mellankropp(en); (ibl.:) stam, stomme, skrov; ibl. torso l. byst.

Bål[2]**,** -en, -ar; -sked; -slev. **1)** *Två gamla b-ar från Rörstrand. En b. (med) punsch. Tömma en b. för någons välgång. Dryckesbål.* **2)** *Brygga b. Renvinsbål.* **Syn. 1)** stor o. vid skål (för punsch, bischoff osv.), dryckesbål, (ibl. nära:) stor spilkum l. 'bägare'; **2)** det i bål bryggda; blandning av t. e. punsch och renskt vin m. m.

Bål[3]**,** -et, =; -flamma. *Uppstapla och antända ett b. till märke för de väntade seglarna. Bränna kättare på b. I Indien händer det ännu, att hustrun vid mannens död bestiger b-et.* Friare. *Göra ett stort b. av sina gamla papper. Offra sina dikter åt b-et* vanligare 'åt lågorna'. Märk den åld. formen i *Dömd att å b-e brännas.* **Syn.** flammande stockeld, uppstaplad hög av ved som skall brännas, vedbål, ibl. (vård)kas; (ofta:) kättar- l. häx- l. likbränningsbål.

Bål[4]**,** adj. o. adv. se 'bålgeting' o. 'bålstark' m. fl.

Bål|d (l.[a] ibl. bå'ld); -t, -dare; [-dhet]. Skönl., ofta i sagor. *En riddare så b-d. Vad det var för en b-d konungason, som nyss dragit där förbi* Sv. folksagor. *Men ingen kämpe var så b-d, att han tröstade kämpa med de förskräckliga havstrollen.* Eljest gärna iron. *Dessa b-da herrar kunna just ta varann i hand! Då kanske den b-de greven också har lämnat någon förklaring, hur det skulle gå till?* Fanny Alving. **Syn.** tapper, djärv, oförfärad, dristig, käck, manhaftig, morsk; ibl. ståtlig; ibl. stark l. stolt, 'ädel', 'förträfflig', 'utmärkt'.

Bålgeting; -sbo. Detta o. de följ. orden fattas alltid som ssgr, om ock ej alla kända det blott ldls. adjektivet 'bål' = stor (o. stark), grov, väldig, o. d., som utgör första leden. *B-en, den största och farligaste av alla europeiska getingar.* Vespa crabro. **Bålhoja** = skråla, 'böla', illskrika, illvråla. **Bålstark** o. **Bålstor** jätte-, utomordentligt, kolossalt, ofantligt stark l. stor. Särskrivas ngn enda gång.

Bålverk. I SAOF även stavat 'bålvärk'. Hist. = 'bastion'. Numer blott friare l. bildl. *Kristendomens b. mot barbarerna. Guds ord vare alltid edert fasta b. mot de ogudaktige.* **Syn.** (skydds)värn, skydd, (starkt) försvar(sverk), förskansning. **Bålvärn.** Bildl. Skr. *Som återstående b. mot* ~ R. Kjellén.

Bång[1]**,** subst., [ett]. I uttr. *Med buller och b.* buller och brak, under stort (o)väsen. *Musik tystnade, buller och b. förbjöds* Levertin. Mindre vanl. äro: *Därför var nu mycket b. i kokhuset* Strindberg. *Stort b.* — **Bångstyrig,** -t, -are; -het. Egentligast om hästar o. d. *B-a hästar.* Ofta bildl. *Denna skara b-a och bråksamma pojkar.*

B-a lockar. När man kämpar mot b-a löjen Gellerstedt. *Vid dess södra vägg hade sedan många tiotal år gonat sig en b. nyponbuske* Gellerstedt. *Att upptaga kampen med ett b-t modersmål* Karlfeldt. **Syn.** oregerlig, svårtyglad, svårkörd; motspänstig, halsstarrig, ibl. upprorisk, bråkig l. bråksam.

Bång[2], adj. Vard. I uttr. *Leva b.* flott, högt.

Bång|e, -en, -ar; -ved. Skogs. o. ldls. Mest i plur. Även 'bange', jfr detta. *Grova grenar och b-ar. Norunda häradsallmänning, där riklig tillgång å grova granb-ar finnes. Cirka 100 järnvägsfamnar b-ved säljas för leverans genast.* **Syn.** grövre gren (från själva stammen).

Bår, -en, -ar. *Liggande på en b., buren av ~. Hjul-, hand-, häst-; nödfalls-; sjuk-, lik-; vedbår. En b. att bära ris på.* Ofta = likbår *Se sin älskade läggas på b.* **Syn.** bärredskap (vanl. för två personer), lätt bädd att bära sjuka o. sårade i. **Bårbärare. -hus;** -inrättning. Byggnad på kyrkogård l. vid kyrka, där lik bisättas. **-hängsle** som bårbärare ha över axlarne då de bära. **-kläde** jfr bårtäcke. **-lag** bårpatrull, lag av bårbärare i fält. **-modell. -sele. -stång. -täcke.** Att lägga över likbår. Även bildl. *Snön hade brett sitt bårtäcke över marken.*

Bård, -en, -er; -band; -mönster; -åtgång. *Försedd med en bred b. av silke. Med ovanligt vacker, broderad b. i allmogemönster. Enfärgade tapeter med smal b. och guldlist. Två meter b. till varje rulle tapeter. Tårtpapper, runda, med genombruten b.* Ibl. även bildl. *Reseda bildade (som en) b. kring gruppen. Hyll-, tapet-, brickduksb-er. Beräkna b-åtgången i ett rum.* **Syn.** (ibl.:) kant, kantning, list, rand; inramning, ram, infattning, (ibl. nära:) bräm, brätte.

Bås, -et, =; [blott ldls., t. e. sydsv., -en, -ar]; -balk; -golv. Mest för kreatur. *Korna råmade otåligt i sina b. Instängd i b.* Friare. *Varför tåget fortsatte rätt mot stoppbommen, mitt igenom kolbåset och mot ett pumphus av sten ~.* Bildl. om. människor. *Sitta som i b. Fösas ihop i ett trångt b. Och där bedömde de nu världshändelserna, var och en i l. från sitt (lilla) b.* **Syn.** avplankning för nötkreatur (l. får), avbalkning, box; (ibl. nära:) spilta, krubba. **Bås|a in** ɯ, -ade, -as.

Båt, -en, ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** I allmännare bet. *På senare tider hava begreppen b. och fartyg icke blott i dagligt tal, utan jämväl officiellt blivit sammanblandade* H. Wrangel i Nord. Fam. *Bygga b-ar. Styra b-en på grund. B-en lyder inte styret, rodret.* **b)** Ångbåt o. d. *Föra b. B-en på, till Lübeck, Lübecksb-en går 2.40. Tar du det på b. eller på järnväg? Fara med b. Ta (middags)b-en till Stockholm. Ska du (fara) med b-en, får du skynda dig.* **c)** Mindre båtar (segel-, rodd-, motorbåt). *Ge sig ut till havs i öppen b. Odäckade b-ar. Skjut ut b-en! Ösa (vattnet ur) b-en. Där rodde man i b. på gatorna. En gammal gisten b. utan åror. Med stället följer trädgårdstäppa, badhus och egen b.* Märk *Ett fartygs b-ar kallas alltefter storlek och ändamål: barkass l. storbåt, slup, låringsbåt, joll osv. Stiga i b-arna* räddningsbåtarna. **d)** Som sista ssgsled. I sammanhanget ofta enbart för ssgrna. *Rodd-, segel-, motor-, ång-; koster-; skepps-, räddnings-, liv-, stor-; flod-, fiskar-, lust-; kanon-, torped-, pansar-, undervattens- l. u-, min-; Norrlands-; barkbåt.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Märk uttr. *Ge ngt på b-en* uppge, inte längre bry sig om l. intressera sig för, överge. *Har man tagit hin i b-en, får man (också) ro, föra honom i land* den som sagt A, måste också säga B. **b)** Bildl. *Ett par (riktiga) b-ar till galoscher. Lakritsb-ar.* **II.** Ssgr ha formen *båt-;* blott i några få fall *båts-* (vanl. utt. bå'ts- l. båss-) som då stundom växlar med 'båt-'. **Syn. I.** fartyg, farkost, skepp, ibl. småfartyg, ibl. ångbåt; (mer l. mindre nära stå:) julle, snipa, slup, eka, ekstock l. ökstock, jakt, barkass, kutter. — **Båtbrygga** för smärre båtar, ibl = ångbåtsbrygga, landningsbrygga. **-bygg|are;** -erī; -nad (abstr.). **-dävert.** Sjöv. Vanl parvis sittande armar av järn l. trä till fartygsbåtars upphissning o. nedfirning. **-fart.** *B-en genom Södertälje kanal.* **-firning;** -ningsapparat. *C. H. Ramstens b-sapparat brukades under lång tid i vår örlogsflotta.* **-form.** *I b.* **-formig,** -t; [-het]. *Skytteln ~, ett b-t redskap av hårt trä. B-a stenyxor.* **-fällningsapparat** till nedfirning o. frigörande av fartygsbåtar. **-fäst|a,** -an, -or. Sjöv. *Hon sysslade med b-an en god stund* Strindberg. **Syn.** landfästa, förtöjningsända på båt. **-förare** skeppare ('på skutan'), båtskeppare. **-gast** roddare l. besättningskarl i båt. **-gung|a.** *Begagnade b-or, karuseller o. d.* **-hus.** *B. med slip och oljekällare för motorbåten »Langas».* Ofta = 'sjöbod'. **-lag.** *Varje b. fick i medeltal 3,000 fiskar.* **-ledes,** adv. *Komma b. Det blir billigare att ta det b. från Sko.* **-lik,** -t. **-liknande. -längd.** *På ett par b-ers håll* Alb. Engström **-man** se båtsman. **-sid|a.** *Små vågor klucka mot b-orna.* **-stad.** Ej allmänt brukat. *Nere vid b-en* Selma Lagerlöf. **Syn.** båtställe. **-styrare** mindre vanl. **-sud** se sud. **-tackling.** *Olika slag av b-ar.* **-ägare.** — **Båt|l. Båts|besättning. -folk.** — **Båtshake** (l. bå'ts- o. vanl. båss-). *Hugg tag med b-en!* **-man** (vanl. bå'ts- l. båss-); -na- l. -sinstitution; -shåll; -sstyrka; -storp. **I.** Karl tillhörande den svenska numera upphörande institution (B-shållet), varigenom landets flotta förr erhöll en stor del av sin bemanning. *Ängermanlands regemente indrogs år 1661 och båtsmän roterades i stället. Det*

fanns ej någon väsentlig skillnad mellan b-shållet och det övriga rust- och rotehållet. **II.** Märk att i mer tillfällig användning ibl. träffas formen 'båtman' (= mannen i båten l. en som förstår sig på båtar). **Syn. I.** (b-shåll:) **1**) skyldighet att underhålla båtsman; båtsmansinstitution; **2**) hemman (ett l. flera) som underhåller båtsman.

Båt|a, -ade. Mest skönl. o. bibl. *Vad b-ar det dig, om du har all världens rikedom och tagit skada till din själ! Det b-ar (till) ingenting* l. *ingenting till. Styrka b-ar föga, där vett ej finns* Tegnér. *Ej b-ar gunst, ej b-ar makt.* **Syn.** gagna, tjäna (till), vara till nytta, vara nytta med, hjälpa, nytta (till). **Båtnad,** -en. Mest skönl. o. bibl. *Till stor, allmän, ringa b. Vad har du gjort till mänsklighetens b.? Till b. för honom själv. Bli(va), vara till b. (för). Till blandad b. visserligen för de underkuvade folken.* **Syn.** fördel, gagn, nytta, 'nöje', hjälp, fromma.

Bä, interj. Ofta utdraget o. skrivet 'bää' l. 'bääh' osv. Härmning av fårets läte. *Bä, bä, vita lamm, / har du någon ull?* Bildl. om människor, som äro fåraktiga l. 'mähän'. *Säga bä åt allting.* **Bä|a,** -ade. Ovanligt. *Dessemellan bäade lamm* Ossian-Nilsson. **Syn.** säga bä, bräka.

Bäck, -en, -ar; -(a)häst (sydsv. motsvarighet till näcken); -flottning; -fåra; -rännil; -strand; -öring (=forell, en mindre laxöring). **I.** Enkelt. *Sorlande b-ar. Den lilla dalen genomrinnes av en b.* Friare, bildl. *Sten hade förståss vält omkull buteljen och nu rann det hela b-ar av saft över bordduken.* Märk: *Många b-ar små göra en stor å* ibl. ungefär: 'enighet ger styrka', 'fattiga vänner ska man inte förakta' o. d. *Bättre stämma i b-en än i ån* mota Olle i grinn, stå emot i början. **II.** Ssgr ha *bäck-*, blott i det sydsv. 'bäckahästen' även *bäcka-*. *Vid b-flottning under vårflödet sover manskapet under bar himmel. En liten b-rännil sökte sig väg genom riset. Blomrika b-stränder. Anders Österlings sagospel 'Bäckahästen'.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) rännil, litet vattendrag, å, ström, flod, älv, fors.

Bäcken, -et, =; best. plur. -en. Den 'fysiol.' bet. är den vanligaste. **A**) Fysiol. o. d. B-et är den oregelbundet formade bengördel som uppbär bålen o. bildas av de båda höftbenen. *Manligt, kvinnligt b-en. Under det att det stora b-et [b-ets skålformiga övre del] huvudsakligen är utfyllt av tarmar, upptages lilla b-et [= den undre, mer ringformiga delen] av urinblåsan och urinledarnas nedre del, könsorgan och tarmar. Fostret passerar vid förlossningen genom lilla b-et. Benb-et.* **B**) Övriga bet. **I.** Metallbäcken o. d. Märk bl. a. **1**) Ibl. = dopbäcken. **2**) Ibl. = stickbäcken. **3**) Säll. = tvål-, rak-; vask-; brunnsbäcken. **4**) Ett musikinstrument av två runda, i mitten skålformigt fördjupade metallskivor; brukas blott till att förstärka rytmen. *I stycken av festlig eller vild karaktär gör b-et ofta god verkan.* **II.** Friare. Rätt ofta geol. o. geogr. för 'dal-, sjö-, havs- l. landbäcken' l. 'bassäng'. *Mälarb-et. Så t. e. går Donau genom fem b.* **Syn. A**) bengördel som uppbär bålen; **B**) stort runt fat av metall; (ibl. nära) bunke l. (flat) skål; ibl. cistärn, reservoar; skålformig sänkning i jordytan, ibl. 'kittel'. — **Bäckendel.** Mest i plur. Även t. e. i uttr. som *[Bukfenornas] b-ar [hos dessa fiskar] äro förbundna med skuldergördeln* E. Lönnberg. **-form;** -ig. *En b-ig stålhjälm.* **Syn.** (vid) skålform. **-förträngning.** Särsk. läk. *Svår b. medför stor fara vid förlossning.* **-håla. -ingång** övre bäckenöppningen. **-mått. -öppning** liksom de två föreg. särsk. läk.

Bädd, -en, -ar. **I.** Huvudbet. Särsk. avseende 'sängkläderna'. *Säng, rum med två b-ar. B-en bör vara lagom hård och betäckningen sval.* Ofta mer l. mindre skönl. *Reda sig en enkel b. av löv. En anspråkslös b. av halm. Svällande b-ar. Vila på plågans b., på en b. av rosor. Bädda syskonbädd åt ~. Vilo-, sov-, sjuk-, döds-; träbädd.* **II.** Friare bet. l. användningar. **1**) *Och bakom slottets tak låg en tjock b. av rödaktiga moln. Molnbädd.* **2**) Ibl. = flod-, ström-, havsbädd. **3**) Plats där fartyg byggas l. är upphalat. *Stapel-, avlöpningsbädd. Slip eller upphalningsbädd för fartyg.* **4**) Underlag. *B-en, som tjänar att fördela ut belastningen av en byggnad över underlaget, kan göras av virke. Plankbädd. (Ris)bädd som skall uppbära väg över myrmark. Den patenterade gummib-en mellan textplatta och stativ* på vissa stämplar. **5**) Geol. = (undre) lager o. d. *Vila på en b. av kalk, (en) kalkbädd.* **Syn. I.** (anordnat) viloläger, (sov)läger, sovplats, liggplats; ibl. säng o. d.; **II.** underlag, bäddning; ibl. botten; (ibl. nära:) lag(er), skikt, varv. — **Bäddbjälke.** Byggn. *Sedan utlägges vinkelrätt mot brolinjen såsom hitre landfäste en bäddbjälke, som ~.* **-form. -tillbehör.** — **Bädd|a,** -ade, -as; -ning (särsk. fackligt även konkr. med pl.). **1**) Huvudbet. *Är det b-at i sängkammaren? Har du b-at åt barnen? Själv b-a sin säng, b-a åt sig. B-a med halm. Sova, ligga i b-ad säng. Att någon spjuver »b-at påse» i de fyra sängarna. Tidigare b-ning kan dock ske, om samtliga medresande i kupén sådant önska.* Märk: *Som man b-ar, får man ligga* ofta bildl. = som man kokar får man supa. *B-a sin grav* bildl. **2**) Facklig bet. *Om b-ningen ej är tillräckligt fast, kan ~.* **Syn.** göra i ordning en bädd, tillreda ett (vilo)läger; (bäddning:) bädd, underlag. **Bädda in** ɯ, **ned** l. **ner** ɯ. **B. om** (ɯ). *Du b-ar väl om varje dag och skakar sängkläderna?* **B. opp** l.

upp ◻, **under sig.** »*Solen b-ar under sig*», *hade mamma sagt* ~, »*få se om inte fruntimmersveckan blir slaskig som vanligt*» Ernst Lundquist.

Bäddr|a, -ade, -as; -ing (med plur.). *B-a boll* ett enkelt bollspel: bollen slås med ena flata handen [l. med foten] till motspelaren o. denne skall på samma sätt slå den tillbaka (utan att den tar mark); det gäller att hålla bollen vid liv så länge som möjligt. *B-ing mot vägg. Och sålunda b-as bollen fram och tillbaka, tills någon »dabbar sig»* i pärk. **Syn.** slå en boll med flata handen.

Bägar|e, -en l. -n, -e (skönl. ibl. bägrar). Mest om cylindriskt dricksкärl utan handtag, nedtill smalare o. ofta utan fot. Även om innehållet. *Slå b-en full med pärlande vin! Tömma en b-e med ngn. Bräddad b-e. En b-e vin, öl. Tärningarna kastas ur en b-e. B-e av metall. En på hög fot ställd b-e med eller utan lock. Dubbel-; renässans-; tenn-, silver-, glas-; glädjebägare.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) pokal, remmare, krus, kalk, kanna, stop, (dricks)mugg, sejdel, stånka, kåsa, välkomma, kopp, glas. — **Bägarforma|d,** -t. **-formig.** *B-t blomfoder. B-t redskap, vari tärningar omskakas.* **-hållare.** *B-n »Sport» med hopfällbart öra* ~ *för Termos och andra bägare* annonseras som nyhet 1917. **-lik,** -t. *Med b-t, djupt femtandat foder och vidgat trattlik blomkrona.*

Bägge, pron. (l. räkneord). *Gripa tag i ngt med b. händer(na). Ett ark, skrivet på b. sidor. De b. bröderna. B. bröderna voro lama. På b. sätten. Han bad oss b., min hustru och mig, att följa sig in i ett inre rum. Enligt b-s vår önskan. Häftiga vore de b. (två). B-s (l. b. tvås) avsikter voro fullt hederliga. En för b-e och b. för en. Hålla med b. (parterna).* **Syn.** se båda[3]. — **Bäggedera,** pron. (l. räkneord). Mest skr. *Från b. hållen framhävdes med skärpa att* ~. *B. (villkoren) voro lika outförbara. B-s önskan är nu, att* ~. **Syn.** se båda[3].

Bä'jersk, -t. Brukas ngn gång (jämte det vanligare 'bajersk') exempelvis i uttr. *B-t öl.* **Bä'jrar|e,** -en l. -n, -e. Ovanl. o. åld. för 'bajrare'.

Bälg (-j); -en, -ar. **I.** Huvudbet. **1)** *De äldsta i Sverge begagnade blåsverken för smältugnar kallades spetsbälgar. Där inne stod smeden och skötte, drog b-en. Smedesbälg.* **2)** *B-arna i ett orgelverk ha att insuga luften och föra den vidare in* i piporna. *Trampa b-arna. Orgelbälg.* **3)** *Dragspel med 1 mellanbälg. Kamera med svart läderbälg. B. på en kappsäck, en väska.* **II.** Bibet. **1)** Vard. o. åld. = (stor) buk. **2)** Vard., kanske blott ldls. *Flå b-en av ett djur.* **Syn. I.** (ibl.:) pust, bläster; ibl. bukigt rum (ofta med utdrag); **II. 1)** (stor) buk; **2)** hud, skinn; bukskinn. — **Bälgdragare. -handske.** *En b. av skinn.* **Syn.** (skinn)handske med finger blott för tummen, bälgvante. **-hund** åld. skällsord = grobian, tölp, drummel. **-hus** där orgelbälgarna äro inrymda. **-makar|e,** -en l. -n, -e. **-kamera.** *Hopfällbar b. för plåtar och planfilms med läderbälg.* **-trampar|e,** -en l. -n, -e. **-vante** med finger blott för tummen, vanl. av grovt skinn. **-väsk|a.** *B-or med starka remmar.* — **Bälg|a,** -ade, [-as]. **1)** Vard. *B-a och dricka.* **2)** Mindre vanl. *[Smeden] blåste och b-ade* Strindberg. *Smeden i ässjan gjort eld och b-ar i askan på härden* Strindberg. **3)** *Röken b-ade som ur en skorsten.* **Syn. 1)** dricka glupskt; **2)** sköta bälgen; **3)** välta fra'm (i tjocka virvlar). **Bälga fram** [◻]. Vard. **1)** *Röken b-de fram i mörka moln.* **2)** Mindre vanl. *En scottisch, som han b-ade fram ur dragharmonikan* Strindberg. **B. i sig.** *Och det var mig en tusan att kunna b. i sig champanj.* **Syn.** pimpla, stjälpa i sig; ibl. äta glupskt.

Bält|a, -an, -or; -djur (kan även ansluta sig till 'bälte'). Tillhör 'de tandfattiga' däggdjuren, trögdjuren. *En b-a som förföljes, söker icke försvara sig, utan gräver sig snabbt ner i jorden. Jättebältan [Priodon gigas] lever i Surinams och Brasiliens skogar. B-djuren tillhöra det fåtal nu levande däggdjur, vilkas hud delvis är förbenad.* — **Bälte,** -t, -n. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *Spänna b-t om l. på sig, ett b. om livet. Gripa ngn i b-t. Med en kniv hängande i l. vid b-t. Bära en pistol i b-t. B. med förnicklat knäppe och läderficka.* **b)** Märk uttr. *Spänna b.* jfr bältespännare. **c)** *Barn-, dam-, bojskaut-; sport-; läder-, kork-, livbälte.* **2)** Friare o. bildl. *Orions b.* tre stjärnor i rak linje i stjärnbilden Orion. *Skogen här finge ej avverkas, då den tillhörde skyddsskogarnas b. Ett b. av moar gick tvärs genom landskapet. Anordnandet av skyddsb-n [utefter järnvägslinjer]. En sydostvart om grundet utsatt svartmålad remmare, försedd med vitt b. och två ballonger.* **II.** Ssgr ha *bälte-* l. *bält-*. **Syn.** läderrem om livet, livrem, gördel, skärp; gjord; zon; (ibl.:) band, ring, bindel; (ibl. nära:) bandage l. gehäng. — **Bältformig. -lås. -nål.** *B. med pärla, kan även användas som skärpl. rosettnål.* **-ros** en utslagssjukdom med nervsmärtor. — **Bältespännar|e.** 'Spänna bälte', en gammal folklig tvekamp, som särskilt skall ha förekommit vid gränsen mot Skåne, Halland o. Blekinge. B-na voro medelst bälte(na) fastkedjade vid varandra, kampen fördes med kniv på liv och död. *Molins Bältespännare.* **-spänne. -stad,** -en. Åld., i fornsagor o. d. för 'midjan, veka livet'. *Ett skägg, som* ~ *räckte långt nedom b-en* Sv. folksagor.

Bänd, subst. Ldls. I uttr. *I b.* fast, i kläm. — **Bänd|a,** -e, bänt, -as; -ning (med plur.); -järn; -tag. **1)** *Bryta och b-a för att få upp ett lås. Med en kniv b-a på locket till en cigarlåda. Brytarna, som hängde ~ i sina linor efter branterna och spettade och b-e* Didring. *Det behövdes kraftiga b-tag för att lossa skrikan ur de skarpa käkarnas grepp* en nötskrika som befriades från en räv. **2)** *Grinden hölls igen av en björktelning, fäst vid överkanten; slogs grinden upp helt och hållet, b-e det så starkt l. blev b-ningen så stark, att björken hotade att brista.* **Syn. 1)** bryta, med ngn hävstång söka flytta l. öppna, spränga (u'pp), böja l. trycka (på ngt spänstigt); **2)** spänna, bli stark spänning; sitta trångt l. strängt. **Bända av** [ɯ] så att det går av. **B. (i)från** o. frånbända, **loss, lös** ɯ, **ned** l. **ner** [ɯ], **opp, på** allt vad man kan. **B. tillbaka** ɯ, **upp** ɯ, **ut** [ɯ]. — **Bänds|el** (akut); -eln, -lar; -ellina. Sjöv. o. d. Stavas av somliga även 'bänsel'. En medelst täta rundslag hårt åtdragen smäcker tross l. lina varigenom två tåg l. d. fast förenas med varann. *B-lar läggas i kryssen, för att ej steket må åtsamsas för hårt och bli svårt att lossa* Öhrvall. **Bändsl|a,** -ade, -as; -ing (även konkr. med plur.). Stavas av somliga även 'bänsla'. Sjöv o. d. *Svårare varpgods, som ej låter lägga sig i stek, förenas sålunda, att båda parterna läggas utmed varandra och b-as* Öhrvall. *För kablar använder man hällre b-ingar än vanliga knutar.* **Syn.** lägga bändsel, förena genom bändsel. **Bändsla fast** ɯ.

Bäng|el (grav); -eln, -lar. *En lång b-el i ton-åren.* **Syn.** drasut, räkel; lymmel, slyngel, ibl. ligapojke l. ligayngling.

Bänk, -en, -ar. **I.** Huvudbet. *Sätta ut b-arna i parken. Flyttbara, (vägg)fasta b-ar. Tala för tomma b-ar. Jag fick en biljett på andra b-en, första radens tredje b., första raden tredje b-en. Alltid vilja sitta på främsta b-en. Sitta på de anklagades b. Sten-, trä-, gräs-; kyrk-, kor-, skol-, roddar-, slakt(ar)-, fåll-, sovbänk.* **II.** Särskilda bibet. o. användningar. **1)** Ibl. om personer. *De första b-arna reste sig och stämde i.* **2)** Ofta = drivbänk. **3)** Ibl. = hyvelbänk. **4)** Ibl. = diskbänk. **5)** I riksdagen. *En talare på Stockholmsb-en yttrade härom dagen: ~. Ministerb-en.* **Syn. I.** (rätt nära stå:) säte, (sitt)bräde, ibl. stolrad. — **Bänk-fönster** drivbänksfönster. **-förman** hos trädgårdsmästare. **-gård.** Trädg. Drivbänksavdelning. **-hake** på hyvelbänk (för inspänning av arbetsstycke). **-hyra** om kyrkbänk. **-kamrat** t. e. i skola. **-nyckel** o. **-plats** om kyrkbänk. **-rad. -välling.** Ngt vard. = skvalp, slask, tunn o. dålig soppa, mölja. — **Bänk|a,** -ade, -as; [-ning]. *B-a sig kring de långa välförsedda borden. Konungen hade b-at svågrarna mitt emot varandra* Strindberg. *Och jag vart b-ad vid hans bord och undfägnad med ~. Uppe på slottet b-ades hela skaran kring konungens bord.* **Syn.** ge plats på en bänk; (b-a sig) slå sig ned (i rader, på bänkar).

Bär, -et, =; best. plur. i smtl. även b-ena l. b-na. Med b. mena botanisterna »en frukt, som utgöres av ett färgat, alltigenom köttigt och saftigt fröhus»; i dagligt tal räknas till b-en även en del andra frukter och skenfrukter såsom körsbär, hallon, smultron, hägg- o. rönnbär. *Plocka b. Gå ut i trägården och äta b. B-en ä små i år. Fullt mogna b. Alla b-en(a) avplockade! Torkade, syltade, kokade, inlagda b. B-en ätas med begärlighet av fåren. B-en av denna växt äro icke ätbara. Har giftiga b. Vilda b.* Märk uttr. *Så lika som ett par b. Vilda, trädgårds-; saft-, sylt-, ät-; tran-, åkerbär.* — **Bärarta|d,** -t. **-busk|e;** -plantering. *Snöskator på b-arna.* **-byrå.** *I maj innevarande år ingav direktör Lind till regeringen en hemställan om anslag till inrättande av en b., och i fredagens konselj tillsattes den ifrågavarande b-n* juli 1917. **-fattig.** *Under detta b-a år. Tämligen b-a sorter.* **-fis,** -en, -ar. Miris (ängsstinkfly). Ordet undviks ofta. Ett slags gröna l. grå, platta insekter, 'halvvingar', som avsöndra en vedervärdigt stinkande vätska; träffas ofta t. e. på smultron. **-formig,** -t. **-frukt. -givande.** *Dessa buskar äro ovanligt b.* **-hantering.** *Ingen statskonsulent i b-en.* **-gröt.** Mindre vanl. *Kräm eller b. av alla slags färska eller torra bär* Hagdahl. **Syn.** (bär)-kräm. **-korg[1]. -kräm. -lik,** -t. **-liknande. -odlande.** *De b. trakterna på landsbygden.* **-plock|are;** -erska; -ning; -ningsförbud; -ningslag; -ningsmaskin. *Statsbyrå för b-ningen?* maj 1917. **-rik;** -edom. *Under b-are år än detta. B-a krusbärssorter.* **-saft.** *Sura b-er. Bär- och fruktsaft tullbehandlas som vin.* **-skörd.** *De svenska skogarnas rika, frivilliga b-ar.* **-torkeri,** -(e)t, -er. *Frukt- och bärtorkeri i Värnamo* 1915. **-vin;** -beredning; -tillverkning. **-ät|ande;** -are; -erska; -ning. *Björnen är b-are. »Satt ihjäl sig» på b-ning* Gellerstedt. *Vid b-ning.*

Bär|a, bar, buro, burit, -as; pres. pass. -es l. -s; -ning (ibl. med plur.; jfr även nedan 'bärningstid').

I. Trans. Flera av bet. ej alltid väl skilda. **1)** Om förflyttning. Ofta nära 2. *B-a ett brev på (l. till) posten. Jag behöver någon, som b. min kappsäck till station. B-a ngt utför trappan. B-as, låta b-a sig över vadet. B-a ved (till köket). Kistan bars till graven av arbetare från godset.* **2)** Utan direkt avseende på förflyttning. *B-a tunga börder. Orkar du b-a så mycket? B-a ngt på ryggen. Får jag b-a kappsäcken (åt dig)?*

Om nätterna fick hon gå och b-a pojken i timtal för att få honom lugn. Vi bar, hade att b-a över 20 kg. var. B-a packning. Burna verktyg krigs. = spadar, hackor, yxor o. d.; kallades förut 'bärbara verktyg'. *Och i andra handen bar hon korgen. B-a ngt i fånget, i famnen, på armarna.* Märk det bildl. *B-a ngn på sina händer.* **3**) Saksubj. Om bärförmåga. *Läktarn är beräknad att bära 500 personer. Tror du båten b. oss alla. Valvet bars av fyra pelare* vanligare 'uppbära'. *Benen ville knappast bära honom. Tror du isen bär oss?* jfr II. **4**) Om kläder, uppträdande o. d. *Vid tillfället bar hon en klänning av vit tyll med spetsar. B-a hög hatt. Flickor som ännu b-a fläta. B-a håret långt. B-a peruk. Gärna b-a juveler. B-a plymer i hatten.* Hit snarast *B-a vapen* samt *B-a sorg (efter ngn).* Nära står även *B-a sitt huvud högt* ofta bildl. **5**) Ge frukt. *Man kan icke begära, att ett äppelträd skall b-a lika riklig frukt varje år. B-a frukt tusendefalt* ofta bildl. *B-a (upp till) tionde kornet.* **6**) Tåla o. d. *B-a sin olycka som en man. Tåligt bära sitt öde. Kunna b-a en motgång.* Hit även *Ett dylikt övermod från hans sida var mer än hon kunde b-a* samt *Tror du affären, bolaget kan b-a en sådan utbetalning till?* **7**) Spridda talesätt. **a**) 'Rörelse'. *B-a bud om ngt, bud mellan älskande. B-a vittne, vittnesbörd (om)* om person och sak. *B-a hand på ngn, ngt* förgripa sig, våldföra sig. **b**) 'Vila'. *Vården b. ingen inskrift. B-a aktning för ngn. B-a agg mot l. till ngn. Vem bär ansvaret? B-a ngt på sitt samvete. B-a vård om ~. B-a titel av ~. Sonen bar namnet Karl. B-a sina år med heder. Hans tankar buro denna prägel av finkänslighet och fasthet i förening, som ~. B-a märke(n) efter ~. Det b. syn för sägen* alla yttre omständigheter bekräfta ryktet, tyda ju därpå, tala därför, det är ju ögonskenligt.

II. Intr. o. abs. **1**) Med 'på'. *Han gick som om han bar på en tung börda. B-a på all världens sorg och ve. I backen kom torparens Anna b-ande på en mjölsäck. Han kan inte b-a på en hemlighet en halv eftermiddag.* **2**) *B. isen redan? Fram ska jag, det må b-a eller brista* även oro. **3**) *En häst som b. ovanligt lätt.* **4**) *B-ande kor* dräktiga. *Den vitbläsiga skall b-a i januari.* **5**) *B-ande träd* äldre lagt.; avser numer egentligen ek o. bok (förr även apel o. oxel). **6**) *Man måste finna något som b. över alla motigheter. Tidens b-ande tanke. Känna sig buren.* **7**) *Färden bar över stock och sten. Stigen bar genom hassellundar och över åkerfält. Vart b. den här vägen? Alla vägar b(-a) till Rom. Nu b. det åt skogen för dig! Vart skall detta b-a!*

III. Refl. **1**) *Företaget kommer aldrig att b-a sig. En bana som b. sig (bra). Det kommer inte att b-a sig med två matvaruaffärer så nära varann.* **2**) *Det bar sig inte längre att ställa sig ovetande.* **3**) *Ja, b. det sig så, skulle det ju vara roligt att råkas.* **4**) Sagostil o. d. *Hon gret och bar sig (illa).*

Syn. I. 1) föra, bringa, gå med, ta mēd sig; ibl. flytta; **2**) (förmå) lyfta, knoga på (vard.), vara (be)lastad med; ibl. hålla; **3**) stöd(j)a, uppbära ⫾, uppehålla, utgöra stöd för; **4**) ha (på sig), vara försedd med, gå med l. i, vara klädd i, använda, bruka, begagna; **5**) bära frukt, giva l. ge (gröda), (fram)alstra, frambringa; **6**) tåla, uthärda, fördra(ga), stå l. hålla ūt med; tåla vīd; **7**) ha(va), äga, hysa; ibl. gå under; framföra; 'gömma', 'nära'; (kunna) uppvisa; **II. 1**) ibl. knoga l. knega; ibl. bevara; **2**) vara stark nog, icke brista (under en tyngd), 'hålla'; **3**) ha en (lätt l. tung) gång, bära sin ryttare (lätt osv.); **4**) gå med, ibl. framföda foster, kalva o. d.; **7**) föra, leda, ta (viss) riktning; **III. 1**) löna sig, ränta āv sig, (täcka alla kostnader o.) ge vinst eller behållning, betala sig; **2**) gå; **3**) bära (sig) ti'll, komma därhän, råka sig, falla sig; **4**) klaga, jämra (sig).

— **Bära av. 1**) *Och så bar det av (för, med honom) i fyrsprång. När ska det b. av?* när reser du o. d. Märk *B. av bort, hem.* **2**) *I fören står Palta med en lång stör och passar på att b. av* Sven Hedin. **Syn. 1**) bära i väg l. åstad; **2**) stöta ifrån (med båtshake l. d.), hindra båt att fastna l. skrapa ī (mot strand l. d.). **B. bort** ⫾, **dit** ⫾, **dän** vard. **B. emot.** *Det bär (mig mycket) emot att nu åter nödgas träffa honom.* **Syn.** kännas motbjudande, bjuda emōt. **B. fram** ⫾, **hem** ⫾. **B. hän.** *Vart skall det (nu) b. hän?* **B. i** ⫾, **igen** ⫾, **ihop** o. hopbära, **ikring** se kringbära, **ikull** ngt vard. för b. omkull, **in** ⫾. **B. iväg.** Ngt vard. Särskrivs ofta. *Bär det i. för dig redan i morgon?* ska du resa, ge dig av. *B. iväg som ett skott.* **B. ned** l. **ner** ⫾, **nedför** l. **nerför.** *Från Vemdalsskalet bar det n. över en halvmil.* **B. omkring** o. kringbära. **B. omkull.** *Men just i backkröken var det en fördjupning, och där bar det omkull med hela släden.* **B. opp** o. **oppför** ngt vard. för b. upp, uppför. **B. på sig.** *Småslantar bär jag alltid på mig på resor.* **B. till** [⫾]. *Det bar (sig) så till, att majorn skulle dit samma afton.* **Syn.** hända sig, inträffa tillfälligtvis, slumpa sig; ibl. bli tillfälle. **B. undan** ⫾, **upp** ⫾. **B. uppför.** *Vägen bär u. ända till ~.* **B. ut** ⫾, **utför** jfr b. nedför. **B. åt.** Kan även betraktas som två ord. **I.** Intr. Ngt vard. l. med folklig klang. *Du kan ju komma hit framåt vårsidan i stället, om det så bär åt.* **II.** Refl. *B. sig dumt åt. Hur bar du dig åt för att bli kvitt honom?* **Syn. I.** bära ti'll; **II.** bete sig, gå till väga, skicka sig,

uppföra sig, ta det l. saken, ställa sig, handla, 'göra'.

— **Bärbar,** -t. *Att södra delen av Norrviken icke har b. is. Spadar, hackor, yxor o. d. kallades förr i militärspråk 'b-a verktyg'.* **-bjälke.** *Liggande b. över en öppning i en mur.* **-bår.** *De tunga lasarettsautomobilerna med sina dubbla rader av b-ar.* **-förmåga.** *Bjälklagets b. måste noga prövas.* **-him|mel.** *B-larna hade lämnats i sticket* Heidenstam. **-hängsle.** Mest i plur. **-kappa** o. **-klänning** för små barn. *Dop- och Bärklänningar, Bärkappor* annons. **-korg**[2]. **-kraft.** **1)** Egentl. *När, som oftast, stjälkarnas b. gav vika och de knäcktes* Gellerstedt. *Lysgasen har en b. av omkr. 0,65 kg. pr kbm.* **2)** Bildl. *Är bolagets b. verkligen tillräcklig även för sådana fall?* **-kraftig.** Egentl. o. bildl. *B-a bjälkar. Är föreningen verkligen b., så att saken icke riskeras redan vid ingången?* **-lager** tekn. **-lin|a.** *Användandet av findragen, stark ståltråd som b-a. På b-an löpa transportvagnar, dragna av en särskild draglina. Ballongens b-or.* **-ok. -plan,** -et, = l. -er. Ibl. för 'aeroplan'; ibl. = 'bärskiva' på dylikt. **-rem.** *B-mar av brunt läder med förnicklade metallhandtag. Kappan, kostymen och skorna får du ta i b-men.* **-ring.** *Bärlinorna på ballongen nedlöpa till en b. av trä eller stålrör, under vilken gondolen är upphängd.* **-räls.** På luftbana. Tekn. *Bärlinans eller b-ens profil.* **-skiva.** *Flygmaskin med b.* **-spruta** handspruta. **-stol.** *Där väntar en b. med soltak och två långa stänger.* **-stång. -tapp** tekn. **-valk.** Att lägga över axlarna l. ryggen då man bär. *En gänglig man med b. på ryggen* om ett stadsbud. **-valv. -vidd,** -en. Egentl. o. bildl. *Ämnenas b. [Herwegh] ger ett typiskt exempel på den politiska inspirationens ringa b. och utvecklingskraft i poesien* Per Hallström. **Syn.** räckvidd, 'bärighet'. **-yt|a.** *Flygmaskin med b-orna anordnade i två plan, det ena över det andra.*

— **Bärar|e,** -en l. -n, -e; -lag; -lön; -i'nna l. bärerska (mest skr.). **1)** Person. *Vi måste ta en b-e för packningen. Last-; fan-; likbärare.* Ofta tillfälligt. *Och försatt b-innan i stor livsfara.* **2)** Sak = vedbärare. — **Bärig,** -t, -are. **1)** Egentl. *Jollar äro, som man vet, korta skålformiga båtar, b-a, men ranka. Barkassen är vanligen den b-aste av ett fartygs båtar. En fullt b. fyllning mellan pålhuvudena under plankbädden.* **2)** Bildl. *Skulle det visa sig, att företaget blir b-t. De b-a bandelarna.* **Syn. 1)** som bär bra, som har stor bärkraft; **2)** som bär sig l. lönar sig, vinstgivande. **Bärighet,** -en. **I.** Egentl. **1)** Om fartyg = lastdryghet. Om vagn t. e. *Den vikt som överskrider vagnens b.* **2)** Åld. = hållfasthet. **II.** Bildl. **1)** *Banans b. måste sättas i starkt tvivelsmål.* **2)** *Den litterära b-en av monarkens dramatiska författarskap* M. Lamm. *Indignationen i Röda rummet har en helt annan b. än i Svarta fanor* Fr. Böök. **Syn. I. 1)** lastdryghet; förmåga att bära; **2)** hållfasthet; **II. 1)** förmåga att bära sig, bärkraft; **2)** bärvidd, räckvidd, ibl. gedigenhet l. halt. — **Bårling,** -en, -ar. Sjöv. m. m. *Stöta ifrån t. e. med en båtshake, en b.* ~. Även t. e. till kringvridande av gångspel, riktning av kanoner osv. **Syn.** handspak, trästång med klump l. trissa i ändan (att 'bära av' med). — **Bärningstid.** Om kor. *Goda mjölkkor i olika b-er. Sex unga och bra kor med olika b-er.*

Bärg|a (-j-); -ade, -as; -are o. -arlön (till I. 1). **I.** Trans. **1)** Allmännast. *B-ade varor. Hela natten var man sysselsatt med att söka b-a vraket. Besättningen är b-ad. Fordra 500 kronor i b-arlön. Lyckas b-a det viktigaste (vid en eldsvåda, undan elden).* Friare. *Låt oss b-a undan tiden någon ädel handlings skatt!* Tegnér. *Han har en b-ad slant* har lagt av lite. **2)** Om säd o. d. *Havren är redan b-ad och kom in torr. B-a hö. Väl b-ad. Rått b-at korn är till bryggeriändamål mindre tjänligt.* **3)** Sjöv. *B-a segel, seglen.* **4)** Blott i pass. *Solen b-as. Solen är redan b-ad.* **II.** Refl. **1)** *Det var så kallt, att man knappt kunde b-a sig med två brasor om dagen. Med nöd b-a sig undan oväder*et t. e. om fartyg. **2)** Blott nekat. *Icke kunna b-a sig för skratt.* **3)** Om utkomst. *Han har så han b-ar sig. B-a sig med litet. B-a sig bra, någorlunda.* Märk perf. part. *Han är (en) b-ad karl* har vad han behöver (och lite till), burgen, välbärgad. **Syn. I. 1)** rädda (undan skeppsbrott l. eldsvåda), sätta i säkerhet; **2)** föra under tak, inbärga ⚓, inköra ⚓, få in i lada, ibl. skörda; **3)** (ta in l. ner o.) beslå; **4)** (b-as:) sjunka, gå ned ⚓; **II. 1)** rädda sig; 'klara sig', reda sig; **2)** (av)hålla sig; **3)** ha sin utkomst l. sitt uppehälle. **Bärga in** ⚓. — **Bärglig,** -t. Mest skr. *Som för att finna en b. utkomst utvandrat till* ~. *I goda förmögenhetsvillkor voro endast 32, i b-a 624, i knappa 1,660, medan 365 voro utfattiga.* **Syn.** som ger (en knapp) bärgning. — **Bärgning,** -en; -sanstalt, -sbåt, -skår o. -smanskap (alla till 1); -stid o. -sväder (till 2). Märk särsk. **1)** *Träffa anstalter för b. av en sjunken kanonbåt.* **2)** *B-en av rågen har fortgått ostörd. Gott b-sväder.* **3)** *Ha sin (goda) b. B-en var dock mycket knapp, och nöden gjorde besök hos henne.* **Syn. 2)** ibl. skörd; **3)** utkomst, uppehälle, dagligt bröd, föda. — **Bärgsel,** -n. Mindre vanl., ibl. skönl., eljest blott ldls. **Syn.** bärgning, skörd.

Bärnsten; -sarbete; -sartad; -sfärgad; -sförekomst; -shandel; -smunstycke; -sstycke; -sverk. *Gniden utvecklar b-en en angenäm aromatisk lukt och blir negativt elek-*

trisk. Det är numera fullt utrett, att b-en är ett harts, alstrat av längesedan utdöda barrträdsarter. Den till b. omvandlade kådan. Övergå till b. I b-en inneslutna växter och djur. Oarbetad b. B-en kallas i Skåne 'rav'. B-sverken vid Palmnicken. Hos oss träffas b. på kusten av Skåne och är även funnen i Halland. En brosch av (gul) b. Knappar av försilvrad metall, med blå emaljrand runt om och imiterad b. i mitten.

Bärs|a, -an, -or. Vulg. Strix-ord. *Halsa en b.* **Syn.** halvbutelj bäjerskt öl, ölhalva.

Bärsärk, -en, -ar. *Nu greps den gamle b-en av raseriet, bet i skölden, tuggade fradga, gnisslade med tänderna och rusade så in bland fienderna.* **Syn.** ursinnig nordmannakämpe. **Bärsärka-** l. **Bärsärksgång.** *Gå b.* råka i bärsärkaraseri. *Venngarnsarbetare på bärsärkagång i staden Sigtuna.* **-lynne** ofta friare. **-raseri.** 'Kämpavrede'. Ofta friare. *Råka i (fullt) b.*

Bäsboll vanligare 'basboll', se boll A II 2.

Bäst, adj. (superl.), adv. o. konj. Jfr bra, god, väl samt bättre. **A)** Adj. **I.** Attributivt. Märk bl. a. **1)** *Ta du dina b-a kläder, (di) b-a kläderna! Alltid vilja ha b-a platsen, b-a biten (för egen del). Den b-a människa i världen. Å, di ä för tillfället di allra b-a vänner. Min b-e vän.* **2)** *Kast med b-a hand blir i de flesta fall med höger hand. B-a man på plan(en)* t. e. vid fotboll, tennis osv. **3)** *Är det b-a priset?* lägsta. **4)** *Ha sett sina b-a dar. En man i sina b-a år.* **5)** *Göra (det) b-a möjliga bruk av ngt. På b-a (möjliga) sätt. Omhulda ngn på b-a vis. I b-a fall får du brevet i morgon. Med b-a vilja i världen är det mig denna gången omöjligt! Efter b-a förmåga. I (allra) b-a välmening.* **6)** *Just som jag låg i min b-a sömn.* **7)** I brev o. ibl. i smtl. (t. e. i kvinnospråk). *B-a du!* **II.** Predikativt. *Ingrid var b. (av alla kamraterna), och näst b. var Eivor. Utan jämförelse, ojämförligt b. Han är b., när han får sköta sig själv. Tror ni inte det blir b. att vi går?* **III.** Substantiviskt. **1)** *Ta förste b-e som erbjuder sig. Det kan hända den b-e! Han är givet den b-e av bröderna.* **2)** *Det b-a är gott nog. Det b-a i saken är dock* ~ ofta = det roligaste, skämtsammaste, ibl. löjligaste. *Det är det b-a du kan göra. Det var (för oss) det b-a som kunde hända. Hoppas det b-a (av ngt, ngn).* **3)** *Göra sitt b-a. Göra sitt b-a för att få ngn ur humör.* **4)** *(Ut)tyda, vända allt till det b-a. Rekommendera ngn till det b-a hos ngn.* **5)** *Ta (sig) för mycket till b-a (av välfägnaden)* särsk. om spritvaror. *Fick du ngt till b-a hos dem.* Mindre vanl. äro: *En* ~ *historia, som Adrian gav till b-a* Ossian-Nilsson. *Greps han av den övertygelsen, att den vackra frun haft honom till b-a* lekt med honom, drivit med honom. **6)** *Det allmänna b-a. Till fosterlandets b-a. Tänka på, se till l. på, söka sitt eget b-a.* **B)** Adv. **I.** *Du gjorde (säkert) b. i att be om ursäkt* l. *bäst, om du bad om ursäkt. Det vet jag b. Vad tycker du b. om?* **II.** *Det är just den tid jag är som b. upptagen. Han höll (just) som b. på med att skruva dän låset, när ägaren kom.* **C)** Konj. *B. som det var, stannade släden. B. han gick där i tankar, vaknade han upp vid att någon slog honom på axeln. B. jag satt, så öppnades en dörr* Gluntarna. *Skynda dig nu; b. (som) det är, ha vi dem här!* **Syn. A)** o. **B)** jfr god, bra, väl; **C)** just (som), medan ~ som bäst. — **Bästahand;** -skast; -sslagning. Idrotts. *Priset, som är uppsatt för b-sslagning, skall* ~ om bowling. — **Bästeman** ofta idrotts.; sjöv. ibl. = oexaminerad styrman på ett mindre (östersjö)fartyg.

— **Bättr|a,** -ade, -as. Vanligast refl. **1)** Trans. *B-a sitt leverne. Söka b-a sina fel och brister. Jag vill b-a vad jag brutit.* **2)** Ngt åld. *Gud b-e!* tyvärr. **3)** S-form. *Vad rör det också dig* ~ *!, om världen b-as eller om hon ramlar* Heidenstam. *Emellertid b-ades förhållandena* ~ *så, att* ~ H. Schück. **4)** Refl. *Den som sig omvänder och b-ar. Nog har han väl ändå b-at sig något på sista tiden i det fallet? Vi får hoppas, att det b-ar sig med tiden.* **Syn.** förbättra, göra bra igen, göra bättre, gottgöra, ibl. bortlägga l. upphöra med l. utplåna; förädla; (b-a sig:) bli(va) bättre, förbättras, ångra sig, omvända sig i ånger och tro; ta(ga) u'pp sig. **Bättra opp** se b. upp, **på** ɯ, **upp** ngt = förbättra, göra bättre; sätta i bättre stånd, reparera. — **Bättre,** adj. o. adv. (komp.). Jfr bra, god, väl o. bäst. Märk särsk. **1)** *B. tiga än illa tala. B. för mycket än för litet. I sådant fall vore det b. att inte alls gå med. Det förefaller åtminstone mig b.* **2)** *Alltid vilja vara b. än andra. Du ä inte en bit b. själv! Min b. hälft* hustru. *B. mans barn. Yngre, hushållsvan, b. flicka* annons. **3)** *Den sjuke tycks vara, må (litet) b. i dag.* **4)** *Det blir (allt) b. och b. Det tycks vilja vända sig till det b. B. kan man väl knappast ha det (än han). Så mycket b.! Ju förr, dess b. Han visste, förstod inte b. I brist på b. Det hände sig inte b. än att* ~. *Komma på b. tankar.* **5)** *Sofie kröp b. in i skuggan* Fanny Alving. **6)** Ofta smtl. *B. upp få ni lära er kriga* Heidenstam. *Tre kronor!, nej, b. opp måste ni bjuda.* **Syn.** se god, väl, bra. **Bättremans,** adj. Särskrivs oftast. *Ledsagande en b. kvinnlig ungdom i kanske femtonårsåldern* Gellerstedt. — **Bättring,** -en; -sväg(en). **1)** Om sjukdom. *Ingen b. kan väntas före tionde dygnet. B-en fortgick normalt. Vara på b-svägen.* **2)** Moraliskt. *Göra (bot och) b. Ingen syndaförlåtelse fås utan b. och tro.* **Syn. 1)** förbättring; **2)**

sinnesändring, övergivande av synden, återvändande till Kristus, ånger och tro.

Bäv|a, -ade. Ofta skönl. **1**) Om person osv. Mest 'bildl.' *B-a för ngt l. ngn, vid tanken på ngt, när man tänker på ngt, då man betänker, att ~. Jag b-ar för utgången. Tala med av fruktan b-ande stämma* 'pappersspråk'. *B-ande av sällhet. Mitt hjärta b-ar, när jag tänker på ~.* **2**) Om sak. Mer 'egentl.' *Jorden b-ar och hällebergen rämna.* **Syn. 1**) frukta, förskräckas, vara betagen av bävan l. oro l. fruktan, rysa, rädas, fasa, darra (för); skälva, ibl. dallra; **2**) försättas i skakning, skaka(s), rista, darra häftigt, 'gunga'. — **Bävan,** =; [-svärd]. Ofta skönl. Nästan uteslutande 'bildl.' *Med ångest och b. Se med b. Skaffen med fruktan och b. att I måtten salige varda!* bibeln. *Och talade med b. om outrannsakliga ting. Likt ett b-svärt vidunder* sälls. **Syn.** fasa, oro, (stor) förskräckelse, fruktan, rysning; ibl. (nära:) darrning, skälvande l. ångest, skräck l. (stor) vördnad.

Bäv|er (akut); -ern, -rar. Castor fiber. Den största nu levande gnagare; fanns åtminstone ännu på 1840-talet hos oss från Lappland ned till Dalarne (de sista exemplaren dödades omkr. 1870 i Jämtland). *I södra Norge finnas ännu b-rar, liksom ock några få individ i Elbe och Rhône* E. Lönnberg. *B-ern överträffar i byggnadskonsten alla andra djur utom människan, säger Linné. Skygg och försiktig som b-ern.* — **Bäverfäll.** *På de i pälshandeln förekommande b-arna äro de långa, brunröda håren bortryckta, så att fällarna få bottenfällens ljust brungrå färg.* **-gäll,** -en l. -et. Förr använd mot hysteriska åkommor, numer struken ur svenska farmakopén. **-hus. -koloni.** *En b. består endast av en familj med ungar intill tredje årets kull.* **-päls. -skinn. -svans.** *Den delsvis platta och hårlösa b-en är ett utmärkt simredskap. B-en har varit ansedd som en läckerhet.*

Böckling, -en, -ar; -sben; -stallrik. *Stekt b. Trosa b., enrisrökt,* annons. **Syn.** rökt strömming; saltad o. rökt sill l. strömming.

Böd(o) se bjuda.

Bödel, (akut l. grav); -n, -lar; -elsdräng; -elsfantasi; -elsyxa. I egentl. bet. numer vanl. ersatt av 'skarprättare'. *Kristian Tyrann, Sverges b-el. Vilda vansinnesutbrott, hemsk skräckstämning och b-elsfantasi.* **Syn.** skarprättare, 'mästerman'; grym människa, grym tyrann l. våldsverkare.

Böhmare osv. se bömare.

Bö'j|a, -de, -t, -as. Trans., intr. o. refl. **I.** Egentl. **a**) *B-a sitt huvud (för ngn). B-a (litet) på huvudet. På tå häv! Knäna böj! B-ande muskler.* **b**) *Grenarna b-de sig under den myckna frukten. Låta b-a sig. B-a sig för att plocka upp något från marken.* **c**) *B-a sin nacke under oket* ofta bildl. *B-a knä (för ngn). B-d under korsets tyngd* även bildl. **d**) *B-a en eldtång, ett glasrör. B-a rak (igen). Lätt att b-a. Bågformigt böjd.* **e**) *Gå med huvudet b-t, ryggen b-d av ålder. I ett hörnfönster på nedre botten brukade han stå, vitskäggig och b-d, och se på sitt trogna folk.* **II.** Bildl. **1**) *Låta b-a sig av olyckan. B-a ngns vilja, ngn under sin vilja. B-a sig efter l. för ngns önskningar. B-a sig för l. under övermakten.* Även abs. i uttr. som *Jag b-er mig* ger vika (t. e. för flertalet). **2**) *Böj (verbet) 'sterben' i presens indikativ! B-a ett verb genom alla tempora. B-da former (av ett ord, ett substantiv)* ›‹ 'grundform', oböjd form. **Syn. I.** kröka, ibl. bända, luta, nedtrycka; buga, bocka; (ibl.:) sänka l. vrida l. vända; **II. 1**) få ngn att foga sig, kuva, 'bryta'; (b-a sig:) underkasta l. foga sig, tåla, 'bära'; **2**) deklinera, konjugera. — **Böja av** ⁊, **bakåt** ⁊, **fram** ⁊, **framåt** [⁊], **ihop** ⁊ o. hopböja, **in** ⁊, **ned** l. **ner** ⁊, **nedåt** [⁊], **om** ⁊, **omkull** ⁊, **opp** se uppböja, **till** ⁊, **tillbaka** ⁊, **undan** ⁊,, **upp** ⁊, **ut** ⁊, **uppåt** [⁊], **över** [⁊]. — **Böjbar,** -t, [-are]; -het. Mindre vanl.; gärna skr. *Icke b.* **-musk|el.** Motsatt 'sträckmuskel'. *B-lerna orsaka den rörelse som minskar vinkeln mellan de i leden ingående benen.* **-sid|a.** *Fingrarnas och tårnas b-or.* **-tång** ›‹ t. e. 'kniptång'.

— **Böj|d,** -t, [-dare]; [-dhet]. Märk den rent adjektiviska användningen. *Jag vore mera b-d för ett samarbete. I denna sak är jag icke b-d för att ge efter en tum. Jag vore b-d (för) att tro det hela obehövligt.* **Syn.** hågad, benägen, 'livad' (ngt vard.), som har (en viss) böjelse l. benägenhet l. lust (för); (nära stå:) begärlig, fiken, lysten, begiven, ibl. fallen. — **Böjelse,** -n, -r. **1**) *Tygla sina onda b-r.* **2**) *Visa, ha b. för ritning. Av egen, fri b. Av egen b. Av b. för saken. Följa sin b.* **3**) *Hysa en obesvarad b. för ngn. Jag är rädd, att hon redan fattat (en djupare) b. för honom.* **Syn. 1**) o. **2**) begär, benägenhet, begivenhet, lust, håg; anlag; **3**) tycke, ömma känslor, kärlek, ibl. passion. — **Böjlig,** -t, -are; -het. **1**) *Göra järn b-t. Du får leta ut de b-aste kvistarna. Medan kautschuken är b. och tänjbar i köld, är detta ej fallet med guttaperka.* **2**) *B. röst, stämma. B-t språk.* **3**) *Ett b-t sinne. Senaten, övergiven av karaktärerna, fylldes med undfallenhetsmän, b-a för makten och beredda att ~.* **Syn. 1**) böjbar, lätt att böja, smidig, ibl. elastisk; **2**) mjuk, formbar; **3**) foglig, lätt att kuva l. leda. — **Böjning,** -en, -ar; -shållfasthet (tekn.); -slära (språkv.); -smaskin (t. e. för bleck l. plåt, bockningsmaskin); -smönster; -sändelse. Märk särsk. **1**) *Göra en (lätt) b. på huvudet.* **2**) *En b-shållfasthet av 4,000 kg. per kvcm.* **3**) *Armens b. var ovanligt vacker.* **4**) Språkv. **a**) *Yttre b.* med 'ändelse' l. 'hjälpord' t. e. 'häst-ar', 'har

död-at. *Inre b.* t. e. med omljud (man, män). *De starka verbens b. i isländskan. Adjektivets svaga b. Oregelbunden b. Verb(al)-, nominal-, substantiv-, adjektivböjning.* **b**) *B-släran är en del av formläran och redogör för paradigmens bildning. Som b-smönster för verben uppställes 'kalla, märka, tro, fara'.* **Syn. 1**) (nära stå:) bugning, bock, nick; **3**) rundning, ibl. bukt, krökning, krok; **4**) deklination, deklinering, konjugation, konjugering, flexion.

Bök, -et. Mindre vanl.; ngt vard. — **Bök|a,** -ade, [-as]; -ning (ibl. med plur.). *Ett par grisar, som b-ade i täppan, upphörde med sitt b-ande och uttalade sitt ogillande av färden med några kraftiga grymtningar. B-a i jorden.* Även bildl. *B-a i gamla papper.* **Syn.** gräva med trynet, rota (som svin). **Böka opp** l. **upp** ɯ, **sönder** ɯ.

Böl, -et. Mest om oxar, tjurar, samt ibl. även kor o. kalvar. Ngn gång även bildl. t. e. om biler, horn. *B-et av oxarna hördes redan på långt håll. [Kornas] b. skallade som den djupaste stridslur* Heidenstam. *Det ohyggliga bräk, kackel och b., som följde honom i hälarna, när han ~.* **Böl|a,** -ade, [-as]; -apa (vrålapa); -ning (ibl. med plur.). Jfr föreg. **1**) *Oxarnas b-ande väckte oss tidigt följande morgon.* **2**) Friare. *B-ande automobiler i doftmoln av bensin* H. M. Nordlindh. **Syn.** (nära stå:) vråla, ibl. tjuta l. råma, säga mu.

Böld, -en, -er; -pest (orientaliska pesten). *Det sprängde och riste i b-en, man kunde när som helst vänta, att den skulle brista. Skär icke b-en, förr än den mognat. Brustna b-er. Slå sig till b. Det slog upp en b. i armhålan. Öppna, skära en b. Full av b-er.* Även bildl. *En b. på samhällskroppen. Pestböld.* **Syn.** bulnad.

Bölj|a[1], -an, -or. Ofta skönl. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Otaliga som b-orna i havet. Skyhöga b-or. B-ans slag mot stranden.* Friare. *Skölja sina lemmar i den svala b-an.* **2**) *Stridens b-or. Säden gick i b-or för sommarvinden.* **II.** Ssgr ha *bölj-* l. *bölje-.* **Syn.** våg; ibl. vatten l. sjö l. hav. — **Bölj-** l. **Böljeform.** *Varje hårstrå utvidgas härigenom och drager sig samman i böljform.* **-gång.** Ofta bildl. *Stämningens ebb och flod går ~ i mild böljegång* Ruben Berg. **-rörelse. -slag;** -smärke (geol.). — **Bölj|a**[2], -ade; [-ning; ibl. med plur.]. Mest skönl. Ofta bildl. *Sakta b-ar bäcken genom ängen. Det b-ande havet. Framför mig b-ade präriens oändliga hav för en stilla bris. Den mogna rågen b-ade för vinden. En stor människomassa b-ade fram och tillbaka, liksom dragen av en osynlig magnet. B-ande skaror. En flicka med mörka, b-ande lockar. I b-ning lövet går* V. Ekelund. *I pilträdshäckens fina bladverks b-ning* V. Ekelund. **Syn.** svalla, gå i böljor l. vågor; röra sig av och an. **Bölja fram** ɯ.

Böljon, -et, =. Ldls. för 'odon'.

Bömar|e, -en l. -n, -e; o. **Bömisk,** -t; -a. Skrivas bägge numer ofta utan 'h'. *B-a språket* mindre vanl. för 'tscheckiska'.

Bön, -en, -er. **A**) Enkelt. **I.** I allm. *Jag har en b. till dig, som jag hoppas du icke avslår. Nu är min b., att du ville låta gossen vara för denna gången. Villfara, bevilja, uppfylla en b. Lyssna till ngns b(-er). Icke låta beveka sig av ngns b-er. Här voro (alla) b-er förgäves. B. om förlåtelse. Rikta ivriga b-er till ngn. Sändebud hade anlänt till konungen med b. om hjälp.* **II.** I bibl. mening. **1**) *Försjunken i b. (till Herren). Hålla en kort b. Uppsända brinnande b-er (till Gud för ngn). Förrätta, göra, läsa (sin afton)bön. B-ens sanna väsende. B-er till helgonen. Rabbla b-er. Läsa b-er över ngn* för att fördriva djävlar l. d. Rätt nära 2 stå *Förrätta, hålla b.* om präst i kyrkan; ibl. om husfader. **2**) *Ringa till b. Bevista (afton)bön(en). Gå i b-en.* **3**) *Herrens b. B-en 'Fader vår'.* **4**) Märk det vard., evfemistiska *Står kanske nu och svär vid samma ratt, som Svarta Laban stod och läste b-er över* Fanny Alving. **B**) Ssgr ha stundom enbart *bön-,* ofta *bön-* l. *böne-,* ibl. enbart *böne-.* **Syn. A**) **I.** begäran, (ödmjuk) anhållan l. ansökan, bönfallan; **II. 1**) åkallan, anropan(de), ibl. andakt, upplyftelse och hänvändelse till Gud; ibl. tacksägelse l. lov l. förbön; **2**) andaktsstund, bön(e)stund, mindre (afton- l. morgon)gudstjänst; **3**) ibl. böneformulär.

— **Bönbok.** Märk uttr. *Falla till b-en* l. numer vanl. *Ta(ga) till b-en* krypa till korset, gå till Canossa, bli ödmjuk, nedstämma ɯ tonen. **-fall|a.** Mest skr. *B-a (hos ngn) om hjälp. B-a om ngt för ngn. Jag ber, ja b-er, att Ers nåd för denna gången ville förlåta honom. B-a om ngt såsom en nåd. Nådigt höra de b-ande.* **Syn.** ivrigt be(dja), vädja till ngns godhet, anropa. **-fallan,** [=]. Mindre vanl., skr. Ibl. brukat som svenskt ord för 'supplik'. **-hör|a. 1**) Bibl. *Gud b. dem, som uppriktigt vända sig till honom.* **2**) Allmännare. Mest skr. *Bli b-d förr än man önskat.* **Syn.** lyssna till ngn(s bön), höra l. bevilja (ens bön). **-hörelse,** -n. Bibl. *Vid den kristliga bönen är fäst löftet om b. Hoppas b. av Gud.* **Syn.** uppfyllande l. beviljande av en bön.

— **Bön-** l. **Bönedag;** -splakat (som bestämmer tid o. text för b-arna); -stext. E-formen numer mindre vanl. *B-arna (även kallade 'bot- och b-ar' eller 'allmänna tacksägelse-, faste-, bot- och b-ar') firas hos oss, sedan år 1807, endast på söndagar. Fjärde b-en. De fyra b-arna kallas numer: botdagen, reformationsfesten, missionsfesten och*

tacksägelsedagen. Märk ordstävet *De tar väl en gång slut, sa fan om böndan.* **-formulär.** E-formen vanligast. **-hus.** Formen utan 'e' vanligast; ordet brukas om frikyrkliga lokaler. »*I bönhuset*», *dikt av Fröding. Att döma av bönhusen förekomma här [i Floda] samma andliga strömningar som i hela det övriga Sverge.* **Syn.** ibl. missionshus. **-kapell. -klocka. -kvarn** hos buddister. **-möte.** E-formen vanligast. Mest frireligiöst. **-pall** mest utan 'e'. **-psalm. -rum. -sal** mest utan 'e'. **-skrift** mest med 'e'. **-stol.** Mest utan 'e'. Hos katoliker. **-stund** o. **-suck** bägge mest med 'e'. **-syster** om skenhelig, kyrksam kvinna, gudlig kvinna. **-söndag.** Mest utan 'e'. *Femte söndagen efter påsk kallas b-en.* **-vecka. -ämne.** Mest med 'e'. *Föredrag över kvällens bönämnen.*

— **Böneliv** bibl. *Föreskrifter rörande b-et.* **-man.** Ofta folkligt. Förespråkare vid frieri, ta(e)man.

— **Bö|na**[1], -ade, [-as]. Mindre vanl. *Hur målaren b-ade och bad.* **Syn.** be(dja), bönfalla. **Bönlig,** -t, -are; -en. Skr., mest skönl.; särsk. sydsv. *Studentens nästan b-a min* Ossian-Nilsson. *Unga munnars b-t biyga fråga* A. Österling. *Jag ber dig på det b-aste därom!* Axel Wallengren. **Syn.** bedjande, bönfallande, beveklig.

Bön|a[2], -an, -or. Bönväxt; skidan av dylik; urspritade frön därav; (i plur.) maträtt; friare ibl. om föremål som likna en böna (fröet). Särsk. om släktet Phaseolus 'trädgårdsbönor' (t. e. P. vulgaris = störbönan, 'turska bönor'; P. multiflorus = rosenbönan; P. nanus = krypbönan) samt om Vicia faba (åkerböna l. bondböna l. välsk böna). **1)** *Fläsk och bruna b-or. Varje balja innehåller minst fyra b-or. Lägga b-a i gröten för att se vem som först blir gift. Torra spritade b-or.* **2)** *Vid väggen kan du sätta b-or, av den där sorten, som har de vackra, röda blommorna. Klängande böna.* **3)** Om kaffeböna, chokladböna o. d. *B-orna rostas nu för maskin.* **4)** Om 'spillning', 'pärlor' efter får, get o. en del jaktdjur. **5)** Om en del bönliknande försteningar. — **Bönarta|d,** -t. **-blomma. -fodr|a;** -ing. Fodra med bönor. **-fält. -halm. -has** se d. o. **-krake** stör med grenstumpar att lägga bönstänger på, då man torkar bönor. **-land,** -et, =. **-liknande. -mjöl.** *Av b. användes i synnerhet mjöl av Vicia faba till uppblandningar.* **-skal|are;** -ning. Maskin för skalning av bönor. **-släkte(t)** Phaseolus. **-stor.** *B-a välsmakande kärnor eller frön. Ärt- till bönstora kulor.* **-stör** se bönkrake. **-sådd. -såning;** -smaskin. **-välling. -växt.**

Bönder se bonde.

Bönhas, -en, -ar; -jakt; -erī. Uttalas som ssg. o. ansluts ibl. till böna[2]. Mindre vanlig biform 'bönhås'. Ordet börjar bli mindre känt; träffas dock ännu t. e. i tidningsnotiser i Stockholm om 'nattschäkteri' samt ngn gång bildl. *I och med skråväsendets upphävande 1846 försvinna b-arna. B-jakter, anställda av de i skrån organiserade hantverkarna. Bestämmelser om b-eri.* **Syn.** hantverkare utanför skråt, hantverkare i smyg o. utan rättigheter, fuskare (i yrket); (ännu:) åkare som avviker från gällande taxor o. polisförordningar.

Bör|a, börde, bört; pres. bör. **1)** Plikt, tillbörlighet o. d. *Man bör icke klaga på försynen. Det är lätt att säga efteråt hur man borde ha gjort, hade bort handla. Det b. du först av allt tänka på. Han trodde sig b-a yppa åtminstone så mycket. Det borde han helst ha låtit bli. Det b. ske i morgon dag. Ära den som äras b. Du b. (nämligen) veta, att* ~ det är lämpligt, att jag talar om för dig, att ~. Opers. i *Stadshuset låg, som sig borde, vid stadens stora torg.* Märk pres. part. i ämb.-uttr. som *B-ande alltså med snaraste rättelse härutinnan ske.* **2)** Förmodan, rimlighet o. d. *Han b. (ju) vara tämligen rik, då han varje år kan företa sådana resor. Det b. väl inte förvåna! Vid det här laget bör han vara överårig.* **Syn. 1)** (kan uttryckas med:) måste, vara skyldig l. pliktig l. förbunden l. förpliktad, skola, passa sig, vara tillbörligt l. billigt l. passande l. lämpligt l. rättfärdigt l. nödvändigt, tillkomma l. tillhöra (ngn att), åligga, ha till åliggande, ibl. ha befogenhet; **2)** 'måste', 'kunna', 'måtte', torde, tör.

Börd[1], -en, [-er]. **I.** 'Härkomst'. Huvudbet. Utan plur. *Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras b.* Regeringsformen. *Mannen av b. och kvinnan av folket. Av ädel, hög, konungslig, adlig, låg, ringa, äkta, oäkta b. I Stockholm, där hans lysande b. öppnar alla portar för honom* ~. *Svensk till b-en.* **II.** 'Födelse'. **1)** Med plur. I statistiska arbeten o. d. *Förtidig b.* missfall. *Antalet äkta b-er pr 1,000 gifta kvinnor i åldern 15—45 år* K. A. Edin. **2)** Märk uttr. *Före, efter Kristi b.* **Syn. I.** härkomst; förnäm härkomst, ibl. adel; **II.** födelse. [**Börd**[2] se d. o.] — **Bördsaristokrati. -högfärd. -stolt;** -het. *Den b-a fru Birgitta* Heidenstam. *Att den unga baronen blivit så rysligt b.* — **Bördig**[1], -t. Blott i förbindelse med ortnamn o. d. *B. från Stockholm, Skåne, Berlins landsbygd.* **Syn.** (här)stammande (från), född (i), 'från', till födseln l. börden (Stockholms)barn l. (Stockholm)are.

Börd[2], -en. Anslutes (liksom de följ.) mer l. mindre nära till börd[1]. Äldre lagt. Förvantskap gm födelse, skyldskap; ibl. återbördande på grund av bördsrätt. —

Bördeman. Äldre lagt. Person som framför andra var berättigad att till sig lösa fast egendom som tillhört någon medlem av hans släkt. — **Bördsrätt.** Äldre lagt. Äkta skyldemans (frändes) rätt att lösa försåld l. pantsatt egendom. *Som även genom b. för styvsönernas räkning övertog den pantsatta delen av gården.* — **Börd|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Äldre lagt. Om fränder: lösa arvejord som blivit försåld l. pantsatt *Den tredje andelen, som innehades av Kasper Leuhusen, b-ades till Reinhold Leuhusens söner genom deras styvfader.* **Börda tillbaka** ⫾ o. **åter** ⫾ bägge även friare.

Börd|a[2], -an, -or. *En b-a ved. Låta ngn bära alltför tunga b-or.* Ofta i bild l. bildl. *Lägga sten på b-a. Digna under b-an. Han kände det, som om han plötsligt blivit kvitt en tryckande b-a. Du vill kasta hela b-an på mig. Avlyfta ngns b-a, en b-a från ngn. På det sättet blir ju livet en b-a. Sucka under b-an av tunga skatter.* **Syn.** last, ibl. packning l. 'lass'; tyngd, tryck, tunga.

Bördig[2], -t, -are; -het. Om jord, land, trakt o. d. *En av landets b-aste nejder. B-a dalar, slätter. Ett b-t fält. En gammal b. bygd. Landet är b-t på ris och majs.* **Syn.** fruktbar, rik(lig)t bärande, som bär rika skördar, 'välsignad', (rikt) givande.

Börj|a, -ade, -as; [-are]. **I.** Trans. o. deponentiellt. **1**) *Innan man börjar arbetet för dagen. B-a krig (med l. mot ngn). Vem b-ade kriget? B-a underhandlingar. B-a en brevväxling med ngn. B-a egen affär. B-a dagen med bön. Han ämnade b-a sitt tal med en hänvändelse till de närvarande. B-a skolan.* **2**) *Men då b-ade hon gråta. Nu b-ade hon förstå vart han ville. Jag för min del b-ar bli hungrig.* **3**) *Skolan b-as åter den 23 augusti med prövningar. Nu b-as det! Hur b-as den där sången?* **II.** Intr., abs. (o. opers.). **1**) *Skolan b-ar varje morgon kl. 8. Konserten skall b-a 7.30 precis. Ett b-ande missnöje* spirande. **2**) *Sluta som du b-at! B-a på ny kula. B-a mitt på sidan. B-a med ingenting, med två tomma händer. Nyare tiden b-ar med reformationen. Vitt b-ar och gör matt i tre drag.* **3**) *B-a från början med ngt. Jag har just nyss b-at med det. B-a du! Vem var det som b-ade?* t. e. om ett gräl. **4**) *Till att b-a med vill jag säga ifrån att de som ej äro intresserade göra bäst i att avlägsna sig.* **5**) *Hon hade knappt hunnit b-a på strumpan, förrän hon blev avbruten.* **6**) *Det b-ar lida mot aftonen. Vid 2-tiden b-ade det snöa.* **7**) *Georg Stiernhielm var som Geijer kallade honom »i allt en stor börjare».* **Syn.** börja på ⫾, ta(ga) itu (med), (på)begynna, gripa sig a'n (med), företa(ga sig), göra (en) början (med), till en början göra, ge l. ta sig ti'll (att), ibl. anträda l. tillträda l. inträda, ibl. öppna l. inleda, ibl. grunda l. stifta, vara den första l. den som börjar, lägga första hand vid, sätta i verket, starta, vara föregångsman l. banbrytare, ta initiativ(et), göra början; ta(ga) sin början, ta(ga) vid ⫾, ibl. utspinna sig l. öppnas. — **Börja om.** *Få b. om (igen) från början.* **B. på** ⫾. — **Början,** [=]. *Ha varken b. eller slut. All vår början bliver svår, / bättre går det år från år. Göra en god b. Göra b. med ngt. Du kan ju göra b. med honom. Förhöret tog sin b. omedelbart. Redan från b. vara missmodig. I b. av sommarn. Straxt i b. I, vid seklets b. I b. var allt bra, men dagarna gingo och misshälligheterna infunno sig. I b. av boken. Blott vara i sin (första) b. Berättelsen är osann från b. till slut. Till en b. vill jag fastställa ~. Sedan årets b. Det är bara en liten b. till vad som skall komma. Från en ringa b. Det är i alla fall en god b. B. till slutet.* **Syn.** begynnelse; öppnande, ibl. grundande; det första, första gången; upphov, uppkomst, ursprung, upprinnelse; födsel, 'källa', 'vagga', 'linda', barndom; ansats, uppslag, antydning. **Börjansbokstav** brukas ibl. för 'initial'.

Börs[1], -en, -ar; -frans; -ring. Dels om verkliga b-ar, dels om nu för tiden brukliga portmonnäer. *En gammal virkad (tvilling)börs med två skjutbara stålringar ('glidringar'). Broderad b. Men b-en var mager och plånboken tom. Ha en späckad b. Läderbörs.* **Syn.** penningpung; portmonnä.

— **Börs**[2], -en, -er. Uppfattas vanligen som ett annat ord än föreg. **1**) Om inrättning. Ej alltid skarpt skilt från 2. Sammanträde mln köpare o. säljare (på förut fastställda tider) avseende att i den stora handeln underlätta omsättningen av handelsvaror, värdepapper m. m.; på b-en avslutas affärer o. fastställes dagskursen (börsnotering). B-en är vanl. en offentlig inrättning (merendels med fritt tillträde för varje välfrejdad person) och står under förvaltning o. ledning av platsens borgare gm av dem utsedda ombud (i Stockholm 'b-kommitterade'). **a**) *I Stockholm lär b. länge ha hållits å Stortorget, då det 1661 å allmän rådstuga beslöts att uppföra en byggnad vid Järntorget, en byggnad som dock ej kom till stånd förrän 100 år senare. Å Stockholms b. förrättas fondbörs varje helgfri dag kl. 12. I utlandet hålles b. flera gånger dagligen: morgon-, huvud-, middags- och aftonbörs. Göra affärer, köpa, sälja på b-en* även till 2. *Stora kursfall å b-en, å l. vid dagens b. Betydande stegringar sedan lördagsb-en. Spela på b-en* (kan även föras till 2) = jobba. **b**) I utlandet finnas flera slag av b-er, ofta med olika rum, 'b-salar', ibl. med särsk. byggnader. *Fondb-er och varub-er;* de senare kunna vara antingen *Allmänna b-er* där affärer avslutas i flera varuslag l. *Specialb-er* för en enda

världsartikel; till de senare höra t. e. (före kriget): *Petroleumb-en och kolb-en i London. Bomullsb-en i Bremen. Järnbörsen i Brüssel. Fläskb-en i Moskva.* **2)** Om byggnad l. sal. Jfr föreg. *Stockholms b., belägen vid Stortorget, är uppförd efter ritningar av E. Palmstedt och fullbordades 1776. Grundplan av b-en i Hamburg.* **3)** Om personer. Ibl. om den samhällsgrupp för vkn börshandelns prisbestämning är vägledande: 'Stockholms b.' då lika med Stockholms handelskår. Ibl. om de köpande o. säljande på börsen. Ibl. samtliga köpmännen i en stad som göra börsaffärer. **Syn.** handelsbörs, (ibl.:) sammanträde mln en stads köpare o. säljare i stort, samlingsställe för köpmän, ställe där köpmän o. mäklare samlas för affärer.

— **Börsadel** penningadel, penningaristokrati. **-affär.** **-auktion.** Dels om de före 1901 brukliga 'fondbörsauktionerna' (vid vka värdepapper utbjödos auktionsvis); dels allmännare om auktion hållen å börs t. e. *B. å haverigods ~ förrättas å härvarande börs ~* annons 1916. **-byggnad.** **-chef.** *Fondbörskommitterade i Stockholm ha beslutat tillsätta en fast anställd b. som jämväl kommer att fungera såsom ordinarie fondbörsledare* 1916. **-dag.** **-hus.** *Dessa noteringar äro offentliga och anslås å en tavla i b-et.* **-kommitterad** se börs[2] 1 ovan. **-kupp.** *Min privata åsikt om den som gjort b-en.* **-lag;** -stiftning. *Den tyska b-stiftningen.* **-liv.** *B-ets tillbakagång. Ett onaturligt stegrat b.* **-man.** **-mäklare.** **-noter|a;** -ing (med plur.). Mest i perf part. o. som verbalsubst. Jfr börs[2] 1 ovan. *B-ade aktier belånas. Ungefärliga kurser för en del icke b-ade aktier.* **Syn.** föra löpande anteckningar rörande börspriser, ibl. å börsen fastställa dagspriset l. dagskursen för. **-nytt.** Ofta som tidningsrubrik. **-plats.** *Å större b-er.* **-spekul|ant;** -ation. **-spel;** -are.. Om avtal som blott till formen äro handelsavtal, men i verkligheten 'äventyrsavtal' (innebärande vinstmöjlighet beroende enbart på kursens växlingar utan verklig omsättning). *En form av b. är den s. k. terminshandeln.* **-svind|el;** -lare; -leri. **-tid.** **-tidning.** **-vingl|are;** -eri. **-väsen(de).**

Bös, [-t, -are]. Nästan endast predikativt o. blott skämts. vard. **Syn.** arg, ond, vred, förtörnad, (upp)retad, ilsken, förargad.

Böss|a, -an, -or. Tre skarpt skilda bet. **I.** Skjutvapen. *Plötsligt lade han b-an till axeln och sköt. Hänga b-an på ryggen och gå ut på jakt. Akta er för laddade b-or, pojkar! Gillrad bössa, »självskott». Dubbel-, hagel-; jakt-, fågel-; kork-, ärt-, luftbössa.* **II.** Spar-, fattigbössa o. d. **III.** Lagerdosa i navet för axeln (på hjul), hjulbössa. **Syn. I.** (eld)gevär. — **Bösshåll.** *På ett par b-s avstånd från ~. På, inom b* **-kolv.** **-pipa.** **-skott.** **1)** *Höra b.* **2)** *Få ett b. i benet.* **3)** *Det är bara ett bösskott dit.* **-smed.** **-stock.** Trä vari bösspipan är infattad. *Ta loss b-en från pipan.* **-tömning;** -sdag. Till bössa II. *Efter den senaste b-en, som ingalunda visat någon avmattning i allmänhetens intresse, ställa sig de insamlade beloppen sålunda: ~.*

Böst|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Ldls. Verkar dialektiskt; somliga minnas det ännu från äldre bibelöversättning. *Att nu börja spetta och b-a i sprängsten och skärvor, tills ~.* Gellerstedt. **Syn.** slå, klappa, bulta; stöta, krossa.

Böt|a, -ade [säll. o. blott åld. bötte, bött], -as. **1)** Egentl. *Få b-a till kronan, till de fattiga. Han fick b-a 5 kronor för överträdelse av polisförordningen. Orkar han ej b-a, straffes med fängelse. Finnes skattebonde sin frihet missbruka; b-e tio daler.* **2)** Friare. *Han har spelat oss ett fult spratt, men det ska han få b-a för! Jag fick b-a för min välmening.* **Syn. 1)** plikta, erlägga l. betala böter; dömas till penningstraff, åläggas böter; **2)** umgälla, sota, bli straffad, (få) äta u'pp. — **Böter,** -na. **I.** Enkelt. Jfr bot[2] I 3. *Ådömas (100 kronors) b. (för ngt). Huru b. ådömas och förvandlas. B. för korsbandsmissbruk. Saknas hos den, som blivit till b. fälld, tillgång till deras fulla gällande, skola b-na förvandlas till fängelse. B. skola i penningar ådömas och Kronan tillfalla. Vet du inte, att de ä b. på att snara fågel? Höga, dryga b. Dömd till b., att betala b. Tio kronors b. att här orena!* vanligare 'vite'. **II.** Ssgr ha *bötes-; böt-* blott i 'bötfälla'. Några kunna ibl. även ansluta sig till 'böta'. **Syn.** bot, plikt, saköre(n), penningstraff, vite; penningsumma som man dömts att utge. — **Bötfäll|a;** -ning (med plur.). *B-d för förargelseväckande beteende. Han kunde ej heller påminna sig mer än ett fall, då affärsinnehavare b-ts för denna sak. Överträdelser härvid b-as. Svarandena hade även nu trots upprepade b-ningar underlåtit att inställa sig.* **Syn.** ålägga l. ådöma böter, döma till böter. — **Bötesandel.** *Åklagares b. i vissa mål.* **-ansvar.** *Förbjudet vid b. för både hjälperskan och ~.* **-belopp.** **-fång|e.** Fånge som sitter av böter. *Antalet b-ar.* **-förvandling** förvandling av böter till fängelse (jfr ex. ovan böter I). **-indrivare.** **-längd** saköreslängd, förteckning på ålagda böter o. deras fördelning (uppgörs av domstol o. lämnas till bötesindrivare). **-medel.** **-straff.** **-system.**

Böv|el (grav); -eln, -lar. Mest i best. sing. l. i plur. I svordomsuttr., vard. *Tusan b-lar! Hur b-larna skall det kunna nappa, när ni skriker så där!* **Syn.** djävul, tusan, satan osv.

Bö'xor vard. för byxor.

C (se); c't l. c'et, c'n [l. =], best. plur. c'na [l. c'en]. **A**) Enkelt. **I.** Bokstav som avtar i bruk o. mest nyttjas i främmande ord (numer nästan endast tecken för s-ljud; förr, och ännu i namn, ofta även k-ljud); vidare som tecken för långt 'k' (i förbindelsen 'ck'); samt i förbindelserna 'ch' (oftast avseende sje-ljud) och 'sch'. Betecknar ofta det tredje i ordningen, i godhet o. d. *(Stort) C* som betyg: försvarlig l. (numer) otillräcklig, (om flit) mindre god, (om uppförande) mindre gott, betyget mln Bc o. Cd l. om man ej räknar halvbetyg mln B o. D; ofta även allmännare: icke godkänd, underkänd, underbetyg; jfr B o. betyg. *Kåren C.* **II.** Märk bl. a. **1**) I mus. är c grundtonen, första tonen i den oförtecknade durskalan. *Han tar utan svårighet höga c* om tenor: tvåstrukna c (brukar tas som bevis på en väl utvecklad tenorstämma); om sopran trestrukna c. Ibl. om c-dur [l. c-moll]. **2**) Som taktbeteckning (i mus.) anger C $^4/_4$ takt, heltakt. **3**) Som 'romersk siffra' betecknar C talet 100. **B**) Ssgr skrivas med bindestreck. — **C-avdelning** t. e. i läroverk (om parallellavdelning). **-dur;** -(s)ackord m. fl. Även skrivet i två ord: C dur. Dur-tonart med c som grundton; saknar all förteckning; motsvaras i modärna klaviaturer av enbart vita tangenter. **-formad** l. **-formig. -klass** parallellavdelning i skola; (yngre l. lägre) idrottsklass; avdelningen 3 (även oavsett rang l. godhet) osv. **-linje** vid läroverk: reallinje. **-moll;** -(s)symfoni m. fl. Även skrivet i två ord: C moll. Har c till grundton, visar ♭ för h, e, a och är paralleltonart till ess-dur. **-sträng** särsk. om lägsta (grövsta överspunna) strängen å violoncell o. altviol.

Ca- se i allm. ka-. **Cakes** se käx.

Cake-walk (kāk oāk); -en. En grotesk amerikansk negerdans, utförd med guppande och stampande steg.

Ced|er (akut); -ern, -rar (grav). Mest om Pinus Cedrus (libanonc-ern); även om virke l. trä därav. Cedern står nära lärkträdet, kronan är stor och utbredd som en vid kupol, veden är välluktande och mycket varaktig, ett utmärkt virke. **Cederdunge. -olja** mest om olja av Pinus Cedrus. **-skog.** *C-arna på Libanon äro nu utrotade så när som en lund på en 400 träd nära bergets topp.* **-trä;** -penna. *Äkta c.* (av Pinus Cedrus) kommer sällan i handeln, vanligen ersättes det av andra träsorter som indränkts med välluktande cederolja.

Ceder|a, -ade, -as; [-ing; med plur.]. Numer mindre vanl. Avstå, avträda, överlåta (en fordran åt ngn); ibl. ge på båten, ge tappt l. 'betacka sig'; göra konkurs l. cession, slå vantarna i bordet.

Cedi'lj, -en, -er; -tecken. Ett tecken (likt ett litet, omvänt c) som vidhänges ett framför a, o l. u stående c för att ange, att det skall uttalas som s. Brukas i franskan, portugisiskan och spanskan. *Ç, dvs. c med cedilj.*

Cēdroolja. Olja frampressad ur det yttre avraspade skalet av ett slags citroner; brukas bl. a. till att smaksätta pepparkakor o. i allm. finare bakverk. **Syn.** citron(skals)olja.

Celēb|er, -ert, -rare. Ryktbar, namnkunnig, frejdad, berömd, allmänt känd o. omtalad, bekant. Även ironiskt t. e. *Vid ett c-ert tillfälle.* **Celebrer|a,** -ade, -as; [-ing; med plur.]. Numer mindre vanl. o. när det brukas gärna ngt skämts. Fira, högtidlighålla. **Celebritēt,** -en, -er. Numer nästan endast om person. Berömdhet, 'notabilitet', celeber l. ryktbar l. namnkunnig person, (en) namnkunnighet.

Cele'st, =. Mest. astr. Himmels-, rymd-, som rör l. tillhör stjärnvalvet l. himlarymden.

Celibāt, -et, = [l. -er]; -(s)bestämmelse; -(s)löfte (löfte att förbli ogift, kyskhetslöfte); -sok; -(s)tvång. Ogift stånd, ungkarlsstånd, ogifthet, äktenskapslöshet, att leva i (ålagd) äktenskapslöshet. *De katolska prästerna måste leva i c.*

Cell, -en, -er (grav l. akut). **1)** Om små trånga rum, ofta likformiga o. belägna i följd. T. e. *Kloster-, fängsel- l. fång-, dårcell. Instängd i sin c.* Även friare. **2)** Sexkantig vaxpipa i honungskaka, bicell; även i fråga om humlor, getingar, termiter o. d. *Arbetar-, honungs-, puppcell.* Även friare t. e. om en del tekniska anordningar som erinra om c-er i en honungskaka. **3)** Naturv. Djur o. växter äro uppbyggda av mikroskopiska grunddelar, 'celler', dvs. levande element huvudsakligen bestående av 'cellkropp' o. 'cellkärna'. Cellkroppen består av en halvflytande massa, 'cellprotoplasma'; inuti denna ligger cellkärnan — en del celler, t. e. utbildade röda blodkroppar, sakna cellkärna. Äggvitekroppar o. äggvitesubstanser utgöra viktiga beståndsdelar i cellkropp o. cellkärna. *Ett organ som levern hos människan består av ett nära nog oändligt antal celler, leverc-er. Vissa lägre stående djur utgöras av en enda c., äro encelliga. Växtc-en överensstämmer i det väsentliga med djurc-en; den karakteriseras av att den alltid är omgiven av en fast vägg. C-er under olika utvecklingsstadier i rotspetsen av majs. Den befruktade äggc-en.*

Cellbildning. Varje ny cell bildas av en annan cell (Virchow). Förökningen sker i regel gm celldelning. **-delning** se föreg. **-dörr. -formig. -fånge** fånge som förvaras i enrum, enrumsfånge. **-fängelse.** Om fängelse med fångceller men även om fängelsestraff som avtjänas i cell (ɔc straffarbete). *Länscellfängelse.* **-kropp** o. **-kärna** se cell 3. **-straff. -system.** *Enrums-l. cellsystemet.* **-vagn.** Järnv. Vagn med celler för fångtransport. **-vägg** t. e. i fångcell; i bicell; i växtcell. **-väv(nad).** Naturv. o. d. En förening av celler; cellvävnaderna jämte deras bindesubstans (se d. o.) sluta sig tillsammans till organ. **-ämne** se cellulosa nedan. — **Cellig,** -t. Nästan uteslutande i ssgr.; gärna naturv. *Storcellig. Encelliga djur.*

— **Celluloïd** (4-stavigt); -en; -beläggning; -krage m. fl. se II. Ett hornartat, ofta elfenben- l. sköldpaddliknande fabrikat som framställes genom pressning av salpetersyrad trämassa ('kollodiumbomull') o. kamfer, antar vacker glans, är lätt gjutbart, men eldfarligt; framställt 1869 av bröderna Hyatt i Amerika; användes bl. a. till knivskaft, knappar, kammar, biljardkulor, till beläggning på kragar o. manschetter osv. **I.** Enkelt. *I handeln förekommer c-en i oarbetat tillstånd i form av ark, plattor, block och stänger. Rå c. Gnides ett föremål av c. med en yllelapp, utvecklas kamferlukt. Servettskyddare av vit c. Tandborstfodral av vit c.* **II.** Ssgr. *Häftstift med c-huvud. C-kuvert till månadsbiljett. C-linne* linne med tunn c-beläggning, brukas till kragar, manschetter o. d. — **Cellulōs|a,** -an, [-or, handelsplur.]; -aartad; -afabrik (pappersfabrik som använder trämassa); -afabrikation; -ahalt(ig). **1)** Naturv., särsk. bot. o. kem. Det ämne varav växternas cellväggar huvudsakligen bestå. *Endast jämförelsevis sällan, såsom t. e. i bomull, utgör ren c-a växtcellens membran; vanligen är den uppblandad eller kanske rättare förenad med andra ämnen.* **2)** Tekn. Om flere träfabrikat huvudsakligen bestående av cellulosa (i bet. 1); vanl. om s. k. 'kemisk trämassa'. C-an nyttjas särskilt i pappersfabrikationen. *Träc-an kan vara av två slag: sulfitc-a och natronc-a. Den virkesslukande c-afabrikationen.* **Syn. 1)** cellämne; **2)** trämassa (framställd på kemisk väg), kemisk trämassa, pappersmassa.

Celli'st, -en, -er. Violoncellist, violoncellspelare.

Ceme'nt, -et l. ibl. (särsk. i bet. I 3) -en, [= l. -er]. **1)** Egentligast. Murbruk som vid tillsats av vatten hårdnar (vare sig i luften l. under vatten), 'hydrauliskt murbruk'; särsk. portlandcement. *Portlandc-et beredes av kalk och lera. Som c-ets uppfinnare får anses engelsmannen Joseph Aspdin, som 1824 erhöll patent därpå. C., grå, vit eller färgad, malen eller omalen. För att utröna bindekraften hos ett c. utföres hållfasthetsprov å densamma. Foderbord, krubbor och golv ~ gjutna av c.* **2)** Om en del andra bindemedel som hårdna under inverkan av vatten t. e. 'hydraulisk kalk', 'marmorcement' (en blandning av bränd gips med en lösning av alun), vissa kitter (även för fyllning av tänder) osv. **3)** Ibl. om yta av cement o. d. Den-kön. *Slog huvudet så hårt mot c-en, att ~.* **4)** Mindre ofta rent bildl. — **Cementarbet|are;** -e. **-bana** t. e. för cykelåkning. **-beläggning** mest konkr. **-block. -bruk** dels c-massa, c-murbruk (som består av cement, sand o. vatten); dels c-fabrik. **-bränn|are;** -ing. Arbetare som har till yrke att bränna cement. *På åtskilliga ställen hava kalkmärglar påträffats, vilka utan någon lertillsats lämpa sig för c-ing.* **-fabrik.** I Sverge grundlades den första c-en 1872 (vid Lomma i Skåne). **-fyllning** abstr. o. konkr.; mest som tandläkarterm. **-gjut|en;** -eri (med plur.); -ning (även konkr.). *C-na vattenbehållare. Skånska c-eriet.* **-lägga.** Belägga med cement; golvlägga med cement. *Cementlagd källare.* **-mosaik. -platta. -sten. -tegel.** — **Cementer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Bestryka l. belägga

l. överdraga med cement. *Med c-ad och tegelvälvd källare. Tvättstuga med stora c-ade sköljbassänger.* **2)** Förvandla (stångjärn) till stål gm upphettning i kolpulver. *C-ing begagnas även till ythärdning av pansarplåt.*

Cenāk|el, -let, -el l. -ler; -kultur. 'Matlag'; särsk. om (trångsint) nykterhetssammanslutning. *'Cenaklet Vattendroppen' av Martin Koch. Det goda c-elorganets skarpsinniga psykologi står i jämnhöjd med ~* om Aftontidningen.

Cendré (sangdré); -n, -er; -färgad. Subst. o. predikativt adj. Askfärgad, askgrå, mln ljus o. mörk, ngt mörkare än blond, ngt ljuslett (person).

Ce'ns|or (-årr; mest grav); -orn, -örer; -orsbefattning; -orsförordnande. De viktigaste bet. äro: **1)** Person som utövar censur (se d. o.), 'censor librorum', av offentlig myndighet förordnad person som har att granska böcker o. skrifter innan de få tryckas l. (särsk. utländska) brev och andra försändelser innan de få (vidare)befordras o. d. Även om *Biografc-or.* **2)** Av offentlig myndighet utsedd övervakare av (mogenhets)examina. *Han släpptes igenom av lärarkollegiet, men kuggades av c-orerna. Omedelbart före examens början gav c-orn läraren ämne att examinera på. Examensc-or. C-or vid postelevexamen.* **Syn.** ibl. nära (examens)vittne. — **Censūr,** -en l. -n, -er. Granskning av skrift (innan den får tryckas), ibl. förbud mot tryckning l. spridande av skrift, av den offentliga myndigheten i förväg lagt hinder mot utgivande av skrift; ofta om själva myndigheten som har att utöva c en. Vår tryckfrihetsförordning, av 16 juli 1812, borttog all censur utom teater-c-en (dvs. granskning av teaterstycken innan de fingo på enskild teater offentligen uppföras), vkn avskaffades först 1872. *Under världskriget har krigscensur införts även i länder som förr icke haft c., och den gäller icke blott tryckt skrift utan också brev och andra försändelser, särsk. till utlandet. Öppnat av krigsc-en i Torneå.* Även om *Biografcensur.* **Syn.** ibl. presstvång. — **Censurfri,** -tt; -het. *Tidningarna, vilka ju nu utkomma c-tt.* **-hinder.** *Tidning som drabbas av c.* **-tvång.** — **Censurer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Låta (ngt) undergå censur, granska, ibl. vid censuren gå illa åt l. stryka, ibl. utsätta för censurhinder, underkasta censurförbud; ibl. även friare: kritiskt granska före offentliggörandet. — **Ce'nsus** (mest grav); [=]. **1)** Huvudbet. Viss uppskattad förmögenhet l. inkomst som villkor för rösträtt l. valbarhet (särsk. till riksdagen), inkomst l. förmögenhet som skänker val- l. rösträtt; vard. ibl. = (förmögenhets)streck. **2)** Folkräkning, företrädesvis i Amerika.

Cent, -en, = [l. -s]. **1)** Nordamerikanskt (brons)skiljemynt = 3¾ öre. *En dollar = 100 cts.* **2)** Holländskt (brons)skiljemynt = 1½ öre. *1 gulden = 100 cent.* — **Centāvo,** -n, -s l. **Centēsim|o,** [-on], -i. Skiljemynt i flera sydamerikanska stater; det senare även italienskt (brons)skiljemynt ungefär = 7/10 öre. *En lira = 100 centesimi.* — **Centigram** m. fl. se d. o. — **Centi'm|e** l. **Centīm** (sangtim); -en, -er [l. -es, med franskt uttal]. Franskt, schweiziskt o. belgiskt skiljemynt ungefär = 7/10 öre. *En franc = 100 centimer.* — **Ce'ntimo,** -n, -s. Spanskt (brons)skiljemynt ungefär = 7/10 öre. *En peseta = 100 c-s.*

Centāur (l. trestavigt l. -ta'vr); -en, -er; -gestalt. Även (särsk. på senare tid) 'kentaur'. Diktat vidunder med bakkropp av häst o. mänsklig överkropp, dubbelvarelse av människa o. häst, 'hästman'. *C-erna framställas till midjan såsom män. C-ernas strider med lapiterna* i de grekiska sagorna.

Ce'nter (akut); -n. Krigs. = mittstyrkan, mitten. I statslivet = parti som står mellan 'högern' o. 'vänstern', medlande parti, mellanparti. Även i idrott t. e. i fotboll (o. då ibl. även om person placerad mitt i planen). **Centerbord;** -båt; -slåda (i vkn c-et på grunt vatten kan lyftas upp). Sjöv. Ett slags lösköl i form av en lodrät skiva som kan fällas ned gm bottnen (på flatbottnade båtar) för att vid kryssning minska avdriften. **-halvback** i fotboll. **-man.** — **Centr|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Idrotts., fotboll. Sända bollen mot centern. *Högerytter i djurgårdslaget kom snabbt fram och c-ade. Det tredje målet följde två minuter därefter, skjutet av Almqvist på c-ing av Hovander. Sände in en dalande c-ing mot mål.* **Central** m. fl. se nedan.

Centi|gra'm; -līter o. **-mēter.** Huvudbetona ngn gång första stavelsen. Utgöra 100-delen av grundmåtten; de förkortas cg., cl., cm. **I.** Enkla. *Vikter å 2 och 1 centigram. Fem centiliter rosenolja. Bokstäver nära två centimeter höga.* **II.** I ssgr. *Apotekens centigramvikter. Centilitermått. Centimeterbreda remsor. Remsor av centimeterbredd. Nära centimeterhöga dammansamlingar. En knappt centimeterhög bokstav. En centimetertjock, svagt avgränsad platta.*

Ce'ntner (akut); -n, =. Anslutes av somliga till de föreg. Gammal svensk vikt = 5 lispund l. 100 skålpund (42,5 kg.). Sedan 1878, då metersystemet infördes, har ordets bruk ganska snabbt avtagit; det nyttjades också mer i industriella verk än i dagliga livet. Förkortades ctr. *En c. rent guld.* **Centnertung** o. **-tyngd.** Bägge även bildl.: tryckande tung (l. tyngd), stor tyngd. *Varet går i handeln i form av c-a block. Hushållsbekymren vilade c-t på hennes axlar* blytungt.

Centrāl[1], -en [l., särsk. i smtl. utom i södra Sv. även, -n], -er. Centralbangård, centralstation (vid järnväg, telefon, telegraf; elektrisk osv.); ibl. centralanstalt (för diverse ändamål). Ssgr ansluta sig lättare till följ. *Möt mig vid c-en 9.47!* — **Centrāl**[2], -t, -are. **A**) Enkelt. **I.** Mer egentl. **1**) Egentligast. *C. slöt* vid fäktning. *De c-a delarna av kroppen. C-t fröfäste. Ehuru dessa varken äro halvöns högsta eller c-aste berg.* **2**) Ngt friare. Om läge o. d.; ibl. ej skilt från II. *Posthuset bör ligga c-t, ha ett c-t läge, vara c-t beläget. Stadens största och c-aste malm.* **II.** Friare o. bildl. Skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **1**) Ofta ↔ 'lokal'. *C-a myndigheter. Ett c-t ämbetsverk. C-a arbetsgivarförbundet.* **2**) Ofta ↔ 'periferisk'. *Den kanske mest c-a punkten i hans lärobyggnad. Den c-a lyriken* se centrallyrik. **B**) Av ssgr upptas blott ett urval. Ngn enda gång kunna de även ansluta sig till substantivet. **Syn. A) I. 1)** som tillhör l. avser centrum l. medelpunkten (av ngt), belägen i l. utgående från l. utgörande medelpunkten, mitt(el)-, mitterst(a), ibl. mellan-; ibl. (som befinner sig i det) inre (av); **2)** belägen i mitten l. i hjärtat (av sitt område); **II. 1)** (ibl. mer l. mindre nära:) ledande, dominerande, som utövar högsta ledningen (l. kontrollen) l. sammanhåller l. förenar l. drar till sig, samlande; huvud-; samlad, koncentrerad (på ett ställe); **2)** väsentlig, konstitutiv, som utgör l. berör kärnan l. hjärtpunkten (i ngt), kardinal-. — **Centralafrik|a;** -ānsk. Ibl. (särsk. förr) även skrivet Central-Afrika. Upptas huvudsakligen av Kongoflodens bäcken. **-amerik|a;** -ānsk. Ibl. (särsk. förr) även skrivet Central-Amerika. *De c-anska staterna* republikerna Guatemala, Salvador, Honduras, Nicaragua, Costarica och Panama, kolonien Brittiska Honduras samt fyra mexikanska stater (bl. dem Yucatan). **Syn.** Mellanamerika. **-anstalt.** Högre l. högsta institut(ion) i ett visst fack l. d. *Meteorologiska c-en. C-en för försöksväsendet på jordbruksområdet.* **-antändning.** Krigs. o. d. I fråga om eldvapens krutladdning: då antändningen sker i mitten av en patrons botten, sker så, att de brinnande gaserna träffa laddningen i kärnlinjens riktning. Motsatt 'kantantändning'. **-asi|en;** -ātisk. Pamir, Hanhai o. Tibet **-ban|a.** Märk särsk. *Östra c-an* Linköping-Vimmerby-Hultsfred. *Västra c-an* Falköping-Rånten-Landeryd. **Syn.** 'mittbana'. **-bangård.** I Stockholm t. e. ↔ Norra bangården. **Syn.** huvudbangård. **-batteri;** -system. Märk användningen om system för telefonanläggningar då alla batterier äro förlagda till centralstationen (inga hos abonnenterna). **-byggnad** ↔ byggnad med bestämd längdriktning. **-byrå.** *Statistiska c-n* ett ämbetsverk (se statistisk). **-europ|a;** -ēisk. Ibl. (särsk. förr) även skrivet Central-Europa. **Syn.** Mellaneuropa. **-form;** -ig. *C-iga byggnader, byggnader med c.* **-fängelse.** Sedan 1885 den officiella benämningen på större straffängelse (för personer som dömts till längre tids straffarbete); i dessa förvaras fångar från hela landet l. större områden därav (↔ länscellfängelser, häradshäkten osv.). *C-t å Långholmen.* **-fästning** jfr centralförsvar. **-förbund.** *C-et för socialt arbete.* **-förening.** *Sverges c. för idrottens främjande.* **-försvar;** -ssystem. Försvar anknutet till stödjepunkt(er) i det inre av landet. **-förvaltning** högsta förvaltningen av ett land, ett verk o. d. **-hittexpedition** för tillvaratagna effekter (järnv.). **-härd.** Mest bildl. *En c. för okynnesagitationen.* **-institut.** *Gymnastiska c-et.* **-kass|a.** Märk särsk. *Lag innefattande vissa bestämmelser om c-or för jordbrukskredit; given Stockholms slott d. 18 juni 1915* avser en sammanslutning (för ett l. flera län) av ekonomiska föreningar med ändamål att var inom sin ort bereda driftkredit åt idkare av mindre jordbruk. **-kyrka** k. av centralbyggnadstyp; rundkyrka **-kök.** T. e. om en del bespisningsanstalter inrättade under världskrigsåret 1917, där mat tillhandahålles för billigt pris (l. gratis) mot hämtning. *C. för bolagets arbetare. C. inrättas på Seskarön.* **-lyr|ik;** -iker; -isk. 'Äktlyrik', 'kärnlyrik', innerlighetens lyrik, lyrik i inskränkt mening. **-makt.** *C-erna* under världskriget: Tyskland o. Österrike (jämte Turkiet o. Bulgarien) motsatt 'ententemakterna'. **-postkontor. -punkt.** Nästan endast bildl. *Örebro c-en för landets skoindustri.* **Syn.** huvudpunkt, medelpunkt, huvudort. **-regering.** *Nils Edén: Om c-ens organisation under den äldre vasatiden.* **-station.** Jfr central[1]. Centralbangård; elektrisk; för telefonanläggningar m. m. **-styrelse.** Mest konkr. *C-en för Sverges allmänna folkskolelärareförening.* **-ställverk** järnv. **-stöt** fäktterm. **-svensk.** *Från ett c-t område.* **-uppvärm|a;** -ning. Om uppvärmning av hus, hel våning l. flera rum gm ledningar från en gemensam värmekälla. *Stor källarlokal ~ c-d samt med bilinfart. Ty huset c-des medelst ånga. Har ni c-ning?* **-verk|stad.** Märk *C-städerna* Statens järnvägars verkstäder i Örebro. **-värme;** -ledning. *Får vi c., kommer naturligtvis hyran att höjas avsevärt.*

— **Centralisera,** -ade, -as; -ing (med plur.) l. centralisation. Samla (t. e. makten, förvaltningen) på så få händer som möjligt l. på ett ställe, i en gemensam medelpunkt koncentrera, bringa under en gemensam högsta ledning, en central myndighet. — **Centrifūg,** -en, -er. Maskin

för 'c-ering' (dvs. skiljandet av en vätska ifrån ett annat medium, flytande l. icke). *C-er för torkning av ull, garn och tyg, för utpressning av sockersaft ur melass, för skumning av mjölk, för bortskaffande av damm ur luft och gaser osv. De Lavals separator är en (mjölk)centrifug.* **Syn.** centrifugalmaskin, maskin som använder sig av centrifugalkraften. — **Centrifugāl,** -t; -fläkt; -kraft; -maskin. 'Som flyr medelpunkten', som strävar att avlägsna sig från medelpunkten, som drar sig (l. ngt annat) mot periferin. *Därvid böra kakorna tömmas genom c-maskin (honingskastare), varefter ~.* **Syn.** (c-kraft:) 'slungkraft', (ut)sväng(nings)kraft, 'utåtkraft'. — **Centripetāl,** -t; -kraft. Som strävar att närma sig (l. ngt annat) till en medelpunkt, som söker l. riktar sig mot medelpunkten. **Syn.** (c-kraft:) 'inåtkraft'. — **Ce'ntrum** (akut l. grav); = [l. vard. ibl. -et], centra. Egentl. o. bildl. *Just i (själva) c. Hela sin varelses c. Bildnings-, lärdoms-, kulturcentrum. I den europeiska handeln är den spanska saffran av särskilt värde, varvid Valencia utgör handelsc-et* B. Jönsson. *Nervcentrum. Oväderscentra.* **Syn.** mittpunkt, medelpunkt; ibl. mittparti; ibl. fast punkt l. tapp l. axel kring vkt ngt rör sig l. kan vridas — **Centrumborr.** B. med tvenne skär sittande mitt emot varandra på ömse sidor om medelpunkten.

Cerāt, -et [l. -en], = l. -er (artplur.); -ask; -kaka. En slags hård l. fast salva vari ingår vax jämte feta oljor, valrav l. d. C-erna äro numer uteslutna ur farmakopén; de ersättas av vaselin, lanolin o. d. *Stryk lite c. på läpparna, om de vilja spricka.* **Syn.** 'vaxpomada', 'vaxsalva'.

Ce'rberus (sär-); [-en], [-ar]. C. l. Kerberos — i den antika mytologien ett hundliknande odjur med tre (ibl. uppges 50) huvuden som hade att bevaka ingången till dödsriket — brukas även appellativt om (argsint) gårdvar, barsk o. bister portvakt, argsint uppsyningsman l. vaktare osv.

Cerebrāl, -t. Fysiol. o. d. Hjärn-. *C. retning.* **Cerebrospināl** (vanligen biton på cer-); -t. Fysiol. o. d. Särsk. i uttr. *Det c-a nervsystemet* hjärna o. ryggmärg. *C. inflammation* är t. e. den epidemiska hjärnhinneinflammationen.

Ceremonī, -(e)n, -er. Plur. vanligare än sing. **1)** *Kyrkliga c-er. Högtidliga religiösa c-er såsom vid nattvardens firande, vid begravning, vid prästvigning osv. Firas under övliga, vedertagna c-er. C-en hade redan ägt rum på förmiddagen. C-en avslutades med ~. Kröningsc-er.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Hålla strängt på yttre c-er, på c-erna. C-er som förlorat sin mening. Tomma c-er.* **b)** *Hon flög honom om halsen utan alla c-er* direkt, utan betänkande, utan krus, utan vidare; ibl. (helt) burdus(t). *Hata krus och c-er. Inga c-er oss emellan!* **Syn.** helig l. högtidlig handling (som ingår i gudstjänsten, i religiös förrättning m. m.), (i enlighet med viss sedvänja utförd del av) högtidlig förrättning (ofta med symbolisk innebörd), akt, (vedertagen) högtidlighet, vedertaget bruk vid högtidliga tillfällen; ibl. formalitet(er); (överdriven) högvlighet l. artighet, artighetsbetygelse, krus, etikett, ibl. fjäsk. — **Ceremonibal** förr om hovbal. **-mästare.** Vid hov, inom orden osv.: har att anordna, leda o. övervaka ceremonierna vid fester o. högtidligheter. *C. vid Kungl. Maj:ts orden.* — **Ceremoniāllag.** *Den mosaiska c-en* rör gudstjänstbruk, offer, fastor o. d. (∝ sedelagen). — **Ceremoniēll,** -et, = l. -er l. **Ceremonie'll,** -et, = l. -er. (Fastställd) föreskrift l. ordning rörande ceremonier vid visst tillfälle l. för vissa högtidligheter, de formaliteter som skola iakttas vid en högtidlighet; skrift som innehåller föreskrifter av dylik art; (ibl. nära) etikett. — **Ceremoniös,** -t, -are. Kruserlig, cirklad, konventionell, noggrann i fråga om etiketten, 'etikettsträng', (helt) formenlig; stel, avmätt, (ibl.) 'bugande' l. fjäskig; (ibl.) rik på ceremonier: (ibl. nära) pompös. *Som helt c-t visade honom in i rummet. En liten c. fjant i krås och halsduk.*

Cernerja, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskår. Mest krigs. Innesluta (en fästning, en ort, en här) o. avstänga den från all förbindelse, kringränna, avspärra, blockera, avskära från alla förbindelser.

Cert (särt); -en, -er. Sjöv.: slag l. klass av (krigs)fartyg, fartygssort (med avseende på byggnadssätt, form, storlek, bestyckning, tackling), (fartygs)typ; även bildl. (= slag, art) men då mest nedsättande. *Krigsfartyg indelas numera vanligen i olika »fartygsslag» (linjeskepp eller slagskepp, kryssare, torpedfartyg m. fl.), dessa åter efter sin storlek i »klasser», och inom varje klass förekomma en eller flera »typer» eller certer* Nord. Fam.² år 1905.

Certepartī (särteparti); -(e)t, -er. Sjöv. o. handels. Befraktningsbrev, befraktningsavtal (mln redare l. skeppare o. godsavsändare, 'befraktare'), befraktningskontrakt, (skriftligt) fraktavtal, fraktslut, fraktbrev. *Bland skeppningsdokumenten kan även förekomma c., varmed menas skriftlig avhandling om det träffade fraktavtalet.*

Certifikāt (sä-); -et, = l. -er. (Officiellt) intyg som utfärdats o. till sin riktighet bestyrkts av vederbörande myndighet (t. e. om varas ursprung, om fartygs namn, ägare, hemort osv.); särsk. intyg med internationell giltighet. *Flygcertifikat.*

Cesarī'sm, -en. Även skrivet 'cæsarism'. Demokratisk diktatur, absolutism l. envåldsmakt som (i likhet med de förste romerske

kejsarnes, 'cesarernas') utövas med militärmakt men under skenbart upprätthållande av folkets suveränitet. *Napoleon III:s regering brukar framhållas som ett exempel på modärn c.*

Cess, -et, =; -dur o. -moll (bägge ofta särskrivna). Mus. C sänkt ett halvt tonsteg, den mln ♭ o. c liggande ton som betecknas med ♭ för c. Även nottecken, tonart, cess-sträng, cess-tangent o. d.

Cessiōn (-sjon); -en, -er; -smässig. **1)** Enligt vanl. språkbruk = avstående l. avträdande av all egendom till borgenärerna; konkurs, bankrutt. *Göra c.* **2)** Lagt. Överlåtelse av fordran. *Om c. av fordringar enligt svensk rätt, I. Afzelius 1877.*

Cesūr, -en [l. -n], -er. Om vissa bestämda avbrott i en versrads gång: de 'vilopunkter' som kunna beredas i (särsk. längre) versmått gm avsiktligt på vissa ställen anbragta ordslut, pauserna vid dessa ställen. *Manlig c.* efter betonad taktdel. *Kvinnlig c.* efter obetonad taktdel. *C-en efter tredje jamben delar alexandrinen i tvenne hälfter.* **Syn.** taktvila i (vers)rad, versavskärning, paus som avdelar vissa versrader; ibl. taktklyvning.

Chagrin se schagräng.

Chaîne (schän); den- l. detkön. Tur i fransäs, kadrilj m. fl. danser: deltagarna gå l. dansa i slinga förbi varandra, damerna åt ena och herrarna åt andra hållet; varje dansande räcker de mötande ömsom högra, ömsom vänstra handen. **Syn.** kedja.

Chaise o. **Chaiselongue** se schäs, schäslong.

Champa'gn|e (-anj); -en, [-er]; -ebutelj ('e' uttalas ofta i ssgrna); -eglas (vanl. mycket högt o. smalt l. ock lågt o. rymligt; nästan alltid hög fot); -ehållare; -ekylare; -esort; -evin (särsk. i plur. om olika sorter c.). **1)** Musserande vitt vin från Champagne. *Söt, torr c. Vid c-en föreslog general O. värdens skål.* **2)** Friare om andra musserande viner t. e. *Tysk c.* musserande renvin. *Svensk c.* svenskt musserande fruktvin. **Syn.** (vard.:) champis, 'skum'.

Champinjōn, -en, -er; -odling; -sås. Om undersläktet Psalliota inom släktet Agaricus o. särsk. om arten Psalliota l. Agaricus campestris dvs. *Äkta l. mörka c-en* en läcker svamp med vit, slutligen brunaktig hatt och vanl. rödletta, mörknande skivor. Andra arter äro: *Ljusa l. allmänna c-en* P. arvensis. *Skogsc-en* P. silvaticus m. fl.

Cha'mpion (tj-iånn l. sj-iånn); den-kön. (Världs)mästare, innehavare av mästerskap (i ngn idrottsgren), den främste (i ngn idrottsart).

Champonera se schamponera.

Changer|a (-ngsje-); -ade; [-ing; med plur.]. Om tyger o. d.: blekas, bli urblekt, förlora färgen, fälla, förändra färg; ibl. skifta.

Chans (schangs l. ibl. tjangs); -en, -er. Sällan stavat 'tjangs'. Utsikt, möjlighet (till framgång, att lyckas).

Chansone'tt (sjang-); -en, -er; -sångerska. **1)** Kort (komisk l. frivol) dikt l. visa avsedd ett sjungas o. försedd med en bestämd melodi, liten visa, visstump. **2)** Varietesångerska, chansonettsångerska, vissångerska på kaféer.

Char, -en [l. -n], -er. (Tvåhjulig) praktvagn; antik (triumf)vagn; processionsvagn. Mest högt. o. i poesi o. särsk. om vagn i vkn en gudomlighet färdas. *Triumf-, segerchar.* — **Charaba'ng,** -en, -er. Särsk. förr gärna skrivet 'char-à-bancs'. Öppen vagn med kuskbock o. där bakom utmed sidorna två längsbänkar, vurst.

Charād, -en, -er; -lösning; -stil. Stavelsegåta (efter typen: 'Mitt första knäpps, / mitt andra täpps. / Mitt helas täppning / sker genom knäppning'; lösning: knapphålet). *Lösa, gissa, ta ut c-er. Levande (l. dramatiserad) c.* framställd i scener (motsvarande det även hos oss brukade franska 'charade en action').

Charge (sjarsj); -en, -er. Mindre vanl. för de svenska 'tjänst, syssla, ämbete'. — **Chargé-d'affaires** (sjarsjē daffär); [-'en, -'er]. Även skrivet i två ord. Sändebud (diplomat) av lägre rang, ackrediterad ej hos ett främmande lands överhuvud utan hos dess utrikesminister, men medlem av diplomatiska kåren.

Charger|a (sjarsjera); -ade, -as; -ing (med plur.). Överdriva, 'breda på', använda allt för starka (uttrycks)medel; (ibl. nära) karrikera. *C-ad framställning.*

Charkuterī (sjark- l. sjak-); -(e)t; -er; -affär; -arbetare; -bod; -butik; -handel; -handlande l. -handlare; -vara; -varufabrik. Köttvaruhandel, särsk. för korv o. dylika beredda varor, köttbod. *Skärmaskin för c-varor.* **Charkuteri'st,** -en, -er. Charkuterihandlande l. charkuteriarbetare.

Charlatān, -en, -er; -artad. Bedragare, humbugsmakare, svindlare, 'taskspelare'; ibl. kvacksalvare; (ofta:) skrävlare, skrodör, humbug(människa), pratmakare.

Charm, -en. (Tjusande) behag, tjusning, förtrollning, tjuskraft, tjus(nings)förmåga, tjusningsgåva, förmåga att intaga l. fängsla l. förtrolla, behagfullhet, grace; (det är en c. att ~:) en lust, en glädje, är förtjusande. — **Charma'nt** (-angt); =, -are; [-het]. Särsk. i mer egentl. bet. som rent adj. gärna litet 'salongsmässigt'. I smtl. eljest ofta mer l. mindre 'förstärkande'. *En högst c. företeelse* t. e. om en världsdam. *Översten är som alltid c. (mot damerna). Tavlan var verkligen c. vacker. Vid ett c. humör.* **Syn.** förtjusande, intagande; elegant (o. underhållande); ståtlig o. angenäm, (ibl. nära) 'strålande' l. 'briljant'; underhållan-

de; förträfflig, präktig, utmärkt, ypperlig, utomordentlig(t vacker o. d.). — **Charmer|a,** -ade, -as. Gärna salongsmässigt o. detta särsk. i perf. part. *C-ad av l. över ngt.* **Syn. 1)** tjusa, fängsla, förtrolla, behaga; **2)** (c-ad:) förtjust, betagen l. (förtjust o.) smickrad l. hedrad.

Charpī (l. ibl. sja'rpi); -et [l. -t]; -bomull (kemiskt ren b., avsedd att brukas i stället för charpi); -knippa. Upprispat gammalt linne l. linneskav (till förband). *C. är på väg att helt och hållet övergivas; nu brukas gas och kemiskt renad bomull.*

Chartrōs, -en, -er. Ofta stavat 'chartreuse'. Om en slags likör (från Chartreuse).

Chassī, -(e)t, -er. Underrede på bil (utom fjädrarna), 'bilram'. *En pustande bil fick köra med växeln på första utväxlingen, under det c-et hoppade besatt på sina skrala fjädrar.*

Chateaubriand (sjatåbriang); -en, -er. En löst stekt tjock biff med persiljesmör (skuren ur oxfilén); även om det filéstycke som brukar tas till c. *»Slottsbiff», prisbelönt svensk översättning av c.*

Chaufför (sjåf(f)ör); -(e)n, -er; -kappa; -skola. (Automo)bilförare, bilmaskinist. *Ha egen c. Norrköpings c-skola.*

Chaussé (sjås(s)ē); -(e)n, -er. Stor (o. bred) landsväg (med upphöjd körbana); ibl. körbana. Ofta om utländska fhdn.

Chauvini'sm (sjå-); -en. Skrytsam o. krigisk nationalstolthet, blind l. naiv (o. utmanande) l. (sentimentalt) uppskruvad patriotism, ibl. patentpatriotism, nationalskryt, nationell yverborenhet, överdriven o. självbelåten nationalkänsla, skroderande o. obehärskad nationalanda, fosterländskhet över all gräns, överskattning av det egna landet i förening med förakt för andra länder. **Chauvini'st,** -en, -er; -isk. Jfr föreg. Stortalig patriot, blint fosterländsk; ibl. nära 'sabelskramlare'.

Check (tjäck, säll. tsjäck l. sjäck); -en, -er (l. -ar); -blankett m. fl. se II. Anvisning å till utställarens förfogande stående medel, utfärdad särskilt i ändamål att därmed verkställa betalning. C. skall innehålla: uttrycklig, i själva texten införd benämning av check; det penningebelopp som skall betalas; till vem betalningen skall ske; dens namn, som skall infria c-en (trassat); den ort varest betalningen skall ske; dens underskrift, som utställer c-en, och dagen för dess utställande (se Lagen $^{24}/_{3}$ 1898). **I.** Enkelt. *C. må kunna lyda på betalning till innehavaren. Utställa, utfärda, underskriva, överlåta en c. Utomlands betalbar c. Köpa en c. på 59 mark till likviderande av en bokhandelsräkning. C-en kan betraktas som 'den typiska betalningsanvisningen'. Sedeln är ett generellt, c-en ett speciellt betalningsmedel.* **II.** Ssgr. **1)** *Formulär till kvitto å mottagna c-blanketter.* **2)** *C-bok* häfte l. mindre bok med c-blanketter. **3)** *C-innehavare* l. *C-tagare* är den som skall gm c-en betalas ɔc *C-utställare* dvs. den som betalar medelst c-en. **4)** *C-lagen av den 24 mars 1898 trädde i kraft 1 jan. 1899.* **5)** *C-rörelsen erbjuder nästan enahanda fördelar som girosystemet.* **Syn.** bank(ir)anvisning (till betalning av viss skuld o. betalbar vid uppvisandet).

Chēf, -en, -er. **I.** Enkelt. Om officer, om ämbetsman o. allmännare. *Verkets egentlige c. C-en på pansarbåten Svea. Varvs-, fartygschef. Regements-, stabs-, sekundchef. Chefen för krigsskolan. Statsrådet och c-en för K. Ecklesiastikdepartementet. C. för Sveriges geologiska undersökning. Arbets-, avdelnings-, byrå-, expeditions-; brand-; byggnads-; kontors-; parti-, ordenschef.* Någon gång även om kvinna *Fru Wik c. för Stockholms skolresebyrå.* I best. sing. brukas ordet ofta en smula spetsigt l. vårdslöst av underordnade. **II.** Ssgr ha *chefs-; chef-* blott i 'chefskap' samt ibl. växlande med (det i allm. vanligare) chefs- även i en del andra ord. **Syn.** styresman, överhuvud, ledare, huvudman, ledande man; högste befälhavare, överbefälhavare, anförare; (särsk.) regementschef, överste; fartygschef; förman, högste styresman. — **Chefkonstruktör** föreståndare för ritkontor l. konstruktionsbyrå. **-skap,** -et, = [l. -er]. *Konungen har själv i nåder antagit c-et över Svea Livgarde. Utöva c-et över ∼. Frånträda c-et för ngt.* **Syn.** egenskap av chef, värdighet l. ställning l. befogenhet som högste befälhavare l. styresman, överbefäl, överstyrelse, ledarskap, ledande ställning. — **Chef-** l. **Chefsläkare.** Överläkare vid sjukhus, särsk. om militärläkare. *Chef(s)läkaren på, vid Garnisonssjukhuset.* **-plats.** Nästan endast s-form. *Komma på en c. Han borde ha en c.* — **Chefsbefattning. -egenskap.** Mest i plur. *Har han c-er? Framstående c-er. Sakna alla c-er.* **-expedition** märk särsk. bet. 'regementsexpedition'. — **Chef-d'œuvre** (sjädövr); ett. Mästerstycke, mästerverk.

Chemīs, -en, -er. Linntyg; skjorta. Ofta 'förskönande' i uttr. som *I (bara, blotta) c-en* i bara linnet, bara (natt)skjortan. **Chemise'tt,** -en, -er. **1)** Fruntimmersplagg: besparingskrage, insättning upptill i klänningsliv (ofta av annat tyg o. med broderier, spetsar o. d.); löst livframstycke; besparingslinning (på kjol o. d.). **2)** Mansplagg: (lös)rosett (som täcker en del av bröstet); bröstveck l. framstycke på skjorta; skjortbröst, (skjort)veck, 'nattkappa'.

Chevalere'sk, -t, -are; -het. Ridderlig, kavaljersmässig; som utmärker l. tillhör riddartiden l. ridderskapet. **Chevalerī,** -et [l. -t]. Mest i best. form. Ridderskap, riddarväsende; ridderlighet.

Chevelȳr, -en l. -n, -er. Hår(et på huvudet); peruk.

Chēviot (-viått; även sje'viått); -en, -er (artplur.); -kostym; -tyg. (Ett slags medelgrovt, ursprungligen engelskt) kamgarnstyg. *Såsom tygnamn är ~ numera c. så allmänt, att det kan anses utgöra en gemensam benämning på de flesta medelgrova, för herr- eller dambeklädnaden avsedda kamgarnstyg. Goss-, dam-, sportcheviot.*

Chevrå, -(e)n l. -(e)t, -er (artplur.); -sko. Ofta stavat franskt: 'chevreau'. Vitgarvat läder av get- l. killingskinn, kidläder.

Chi'c (sjick); subst. o. (vanl. predikativt) adj. (som adj. = i neutr.). **1)** Subst. 'Stil', elegans (i dräkt osv.), piff, obesvärat o. elegant sätt (att föra sig), ledigt o. fint sätt; elegant o. modärnt snitt o. d., stilfullhet. **2)** Adj. Huvudanvändningen. (Ledigt) elegant, (ibl. nära) korrekt, stilig, stilfull, (ytterst) modärn o. elegant, mondän; piffig; 'comme-il-faut'; som är på modet.

Chi'ffer (akut); -n [l. chiffret], = [l. chiffrer]; -skrift (lönnskrift); -telegram. **1)** Hemligt skrivsätt, hemligt alfabet (t. e. med siffror i stället för bokstäver, bokstäver i annan bet. än den vanliga, punkter, nyuppfunna tecken osv.), hemlig skrift. Även bildl. **2)** Hemligt tecken (som t. e. en köpman sätter på sina varor för att utmärka inköpspris). *Köpmans-, handelschiffer.* **3)** Märke bestående av (sammanflätade) initialer (särsk. om dylik förkortning av personnamn), monogram. *Krönt (namn)-chiffer.* I ngt friare bet. i banktermer som: *Åsätta aktstyckena sitt c. Förse checken med sitt c. Och kassören betalar på grund av chiffret ut beloppet.* — **Chiffrer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Skriva (ngt) med chiffer; åsätta sitt chiffer. *C-ade telegram. Den tjänsteman som c-ar inkommande checker.*

Chiffo'ng (sjiffång); -en l. -et, -er (artplur.); -garnering; -klänning; -slöja. Ofta skrivet 'chiffon'. Ett slags tunt o. lätt, kräppartat sidentyg. *Blusliv av c. Toalett av gul c.*

Chiffonjé, -(e)n, -er; -klaff; -låda. Hög byrå (med nedfällbar klaff o. därinnanför smålådor), klädskåp, dragkista, klaffbyrå, ibl. sekretär.

Chikān, -en, -er. Förolämpning, ärekränkning, skandalisering, skymf; vanheder, skam, skandal. **Chikaner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Förolämpa, skandalisera, kränka l. blottställa ngns heder o. ära, blottställa l. fördärva ngns goda namn o. rykte, bereda svåra obehag.

Chilēn (tj-); -en, -er. Särsk. om den infödda vita (ursprungligen från Spanien härstammande) befolkningen i Chile. Mer sälls. äro **Chilenar|e,** -(e)n, -e o. **Chilener,** -n, =. **Chilēnsk** [l. **Chilenisk**], -t; -a (kvinna).

Chimār, -(e)n, -er. Särsk. förr ofta stavat 'chimère'. Föreställning utan grund i verkligheten, falsk l. ogrundad föreställning, inbillningsfoster, gyckelbild, hjärnspöke, dröm(bild), luftslott, (ren) fantasi; (ibl. nära:) ren orimlighet l. omöjlighet, omöjlig tanke l. plan, utopi, bedrägligt sken, villa, illusion.

Chinjo'ng (-jång); -en, -er. Särsk. förr ofta skrivet 'chinjon'. Hårkorg, hårpung (t. e. i slutet av 1700-talet o. på 1860- o. 1870-talen; vanligtvis av löshår), (av eget hår l. löshår) hopvirad stor o. lös hårknut.

Chock (sjåck); -en, -er. **I.** Egentl. **1)** Krigs. Anfall o. inhuggning med blanka vapen, särsk. om kavallerianfall; ibl. om själva inhuggningen. *Vid c-en bör den hastigaste takten sparas till sista momentet, själva inbrytningen. C-en avser att rida ner motståndaren, att spränga eller kullkasta hans formering.* **2)** Om anlopp av beriden polis mot folkmassa för att skingra den. *Polisen gör c. mot massan. Upprepade polisc-er.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Ngt skämts. *Göra c. på smörgåsbordet* gå till anfall mot, anfalla. **2)** Stark stöt (på nervsystemet), skakning l. rubbning (på nervsystemet, orsakad av häftig förskräckelse, av kroppsskada osv.); plötsligt o. starkt (obehagligt) intryck. *Repa sig efter den c., för vilken han varit utsatt.* — **Chocker|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). 'Stöta', väcka anstöt, uppröra, misshaga, göra ett obehagligt intryck på.

Choklād (sjoklad l. -kla); -en [l. -et], [-er, handelsplur.]. Även 'chokolad'. Best. form ofta utt. 'sjoklān'. Om c-kakor, kakaopulver o. c-konfekt; vidare om drycken samt ngn gång om färgnyans. *Osockrad c. Den finaste c-en fås från Mexiko. Vaniljchoklad. En kraftig, ej så söt ätchoklad. Ett kilo blandad konfekt och c. Dricka (en kopp) c. på morgnarna. Choklan ä(r) för het. C. kokad, tillredd med mjölk.* — **Chok|o|ladarbetare** a. vid c-fabrik. **-beredning.** *Gäller det c., rostas och malas bönorna, varefter skaldelarne avlägsnas medelst bläster.* **-brun. -böna** kakaoböna. **-cigarr. -drickning.** *Först på 1600-talet infördes c-en i Europa.* **-fabrik;** -ant; -ör. **-färg. -färgad** chokladbrun. **-glass. -grå** gråbrun som drycken choklad. **-kaka** särsk. om chokladstycke i kakform. **-kokare** person o. sak. **-kräm. -pralin.**

Chuck, -en, -ar. Tekn. Medelst c-en fäster man en bit som skall svarvas l. borras; c-en bestämmer samtidigt centrum för biten. *Magnetiska c-ar. Borr-, fräs-, gäng-, kläm-, spänn-, svarvc-ar.* **Syn.** (ibl.:) klämmuff, borrfoder.

Cicerōn (sise-); -en, -er; -skap. Vägvisare (som för omkring besökande främlingar o. tillhandagår dem med upplys-

ningar), förare, (främlings)ledsagare; även friare, bl. a. som boktitel. *Tjänstgöra som c. åt ngn.*

Cider (akut); -n; -vin. Fruktvin, äppel- l. päronvin.

Ci'f, adv.; -handel. Handels. *Säljer jag en vara cif Raumo, då betalar jag frakten dit och den hämtas av köparen i Raumo.* **Syn.** med inberäknande av alla med försändningen förenade omkostnader, assurans o. frakt.

Ciga'rr, -(e)n, -er. **1)** Egentl. En c. består av 'ytter- l. täckbladet', 'om- l. vickelbladet' och 'inlagan'. Bruket att röka c-er härleder sig från Västindien; det var allmänt på Cuba då Columbus 1492 kom dit; till Europa kommo c-erna omkr. 1600; i Sverge anlades den första c-fabriken 1814. *En låda (danska) c-er. Han röker endast lätta, svaga, ljusa c-er. En stark, mörk c. efter middagen. Röka c. Dra några bloss på c-en. Tända sin c., en c. Tobaksmonopolets c-er. Havanna-, utskotts-, bjud-, (efter)middags-, femtonörescigarr.* **2)** Ibl. friare o. bildl. t. e. *Chokladcigarr.* — **Cigarraffär.** Cigarrbutik, cigarrbod, cigarrhandel. *C-ernas stängningstid. C-erna äro hos oss i regel förenade med tidningshandel.* **-arbet|are;** -erska. Om cigarrmakare, cigarrmakarlärling o. cigarrsorterare. **-aska. -automat. -bägare** att ha cigarrer stående i. **-cigarett** liten cylindrisk cigarr (utan konisk spets). **-etui** cigarrfodral. **-fabrik;** -ant; -at; -ation; -ör. **-fodral. -formad. -fröken** som står i cigarrbutik. **-fyllning.** *Till c., 'inlaga', åter förbrukas mest sämre slag av tobak.* **-hand|el;** -lare. **-kopp. -kännare. -lampa.** *C. avsedd att användas som cigarrtändare.* **-låd|a;** -(e)stil l. -sstil (om byggnader som se ut som lådor l. som låda på låda); -(s)trä. *C-or om 50, 100 l. 1,000 cigarrer. Breven lågo förvarade i en (gammal) c-a.* **-läggare.** Om 'självständig' inrättning att lägga ifrån sig cigarrer på l. om urhålkningar för samma ändamål på askkopp l. d. *Cigarrkopp med kant och tre c. av förnicklad mässing.* **-mak|are;** -arlärling; -erska. Yrkesmässigt utbildad arbetare i cigarrfabrik som utför det egentliga arbetet vid cigarrens förfärdigande. **-munstycke. -rök;** -ande (subst. o. pres.-part.); -are; -erska; -ning. **-servis.** Består av askkopp, tändstickssträll, cigarrbägare o. d. **Syn.** (ofta) cigarrställ. **-släckare** o. **-snoppare** bägge om sak. **-sorter|are;** -erska. *Lärlingstiden för en c-are är tre år.* **-ställ** dels = cigarrservis; dels (enklare) inrättning att ställa cigarrer i. **-tändare.** *C. med auerstenar.* Även friare t. e. *Cigarrlampa avsedd att användas som c.* — **Cigare'tt,** -en, -er; -fabrik; -fodral; -munstycke, -papper; -tobak m. fl. *I Finland har benämningen 'papyross' på senare tid börjat bojkottas och ersättas av c. Med en c. i mungipan.* Ngn gång även friare.

Cikōri|a, -an, -or; -akaffe l. -ekaffe; -arot l. -erot. Cichorium Intybus (särsk. den odlade avarten) samt av dess rötter framställd kaffeersättning l. kaffetillsats. *En stång, rulle, ett paket c-a. Dricka c-a(kaffe). C-erot, även torkad, 1 kg. 5 öre* tulltaxan 1916.

Ciliār, -t. Fysiol. m. m. Adj. till följ.; ofta som första ssgsled. **Cilie,** -n, -r; -bärande. Fysiol. m. m. **1)** Ögonhår. **2)** Hårliknande, ytterst fina, (under livet i ständig rörelse försatta) utväxter från cellers fria ytor. **Syn. 2)** ibl. 'gissel'; ibl. flimmerhår.

Cimbr|er (akut); -ern, -er; -isk. Ibl. även 'kimbrer'. Ett folk, ursprungligen bosatt på Jylland, sedan under härjningar o. strider genomströvande skilda delar av Europa (Gallien, Spanien) tills de 101 f. Kr. tillintetgjordes av Marius på Raudiska fälten. *C-erna skildras som vilda, dödsföraktande krigare. C-iska halvön* Jylland.

Cinerāri|a, -an, -or l. -er; -ablomma [l. -eblomma]. Särsk. om en del utländska, hos oss som krukväxter odlade c-aarter (t. e. Cineraria cruenta). Står nära släktet Senecio, med vkt det ofta sammanföres. *Ett helt växthus fyllt med granna, färgprunkande c-er.*

Cinka t. e. i brädspel; se sinka[3].

Cinnōber, -n; -färg; -färgad; -röd. En förening av svavel o. kvicksilver använd som målarfärg; högröd l. vackert röd l. intensivt röd färg. *C. är kvicksilvrets förnämsta malm. Som målarfärg brukas vanligen ej malen, mineralisk c., utan i stället ett med konst framställt svavelkvicksilver i röd form. C-röda kinder, kinder röda som c.* **Syn.** (ibl.) svavelkvicksilver.

Ci'rka, adv. Särsk. förr även skrivet 'circa'. Vid räkneord (särsk. grundtal) samt måtts- o. tidsbestämningar. Ofta förkortat 'c:a'. **Syn.** ungefär, omkring, vid pass, ibl. inemot.

Cirk|el (grav); -eln, -lar. **I.** Egentligast. Sluten plan kroklinje, så beskaffad, att alla punkter på densamma befinna sig på lika avstånd från en viss punkt inom densamma (medelpunkten); även: av sådan linje begränsad yta. **1)** *Finna medelpunkten i, till en (given) c-el. Upprita* ⊙, *uppdraga* ⊙, *[slå] en c-el. Inskriva en triangel i en c-el. 'C-elns kvadratur' l. 'c-elns förvandling till kvadrat'* problemet att medelst konstruktion l. räkning bestämma ytan av en c-el då radiens längd är given, ett problem som orsakat mycket huvudbry; det har nu bevisats att det 'icke utan användning av transcendenta kurvor kan lösas med tillhjälp av elementargeometrien'. *Halvc-el.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Rita mystiska c-lar. Rubba, [förstöra, störa] ngns c-lar* störa ngns pla-

ner, rubba ngns beräkningar, göra ngn ett streck i räkningen, oroa ngn i hans förehavanden (uttrycket återgår på sägnen om Arkimedes' yttrande till soldaten som dödade honom då han sysslade med ett geometriskt problem). **b**) Astr. o. geogr. Om de linjer på jordytan o. på himlavalvet som uppkomma då jorden o. rymden tänkas genomskurna av på olika sätt lagda plan. *Ekvatorn, den storc-el, som ~.* **II.** Friare. **1**) *Alla stodo uppställda i en vid c-el runtom de stridande. I form av en c-el.* **2**) *Röra sig, trava runt i (en) c-el. Under sitt lopp beskriva en c-el kring ~. Om han också dragit c-eln (för sin verksamhet) snävare.* **III.** I bild l. bildl. **1**) *Fortskridandet går i c-el, påstod han, icke i spiral. Röra sig i en evig c-el, i eviga c-lar* icke kunna frigöra sina tankar från en viss bana, ett visst kretslopp. Ofta i logiken: *Göra sig skyldig till, komma in i, råka in i en c-el (i l. vid bevisningen, definitionen)* då man i bevis l. definition som grund l. kännetecken brukar just den sats som skall bevisas l. det begrepp som skall definieras. *Röra sig i en logisk c-el. C-elbevis.* **2**) Sällskapskrets o. d. Vanligare förr. *Den Geijer-Silverstolpeska c-eln. Fru D. var ej så förnäm, att hon kallade sitt lilla torsdagssällskap för c-el. Afton-; läsec-el.* **3**) Instrument. *C-el eller passare av stål.* **Syn. I.** (yta omsluten av en) jämn rundlinje; cirkellinje; **II. 1**) krets, rund(el), ring; kretsformig bana, kretslopp, kretslinje, (kring)svängning; kretsgång; (ibl. nära:) kroklinje l. ringel l. snirkel; **2**) sällskapskrets, umgängeskrets, (slutet) sällskap, klubb l. samkväm; **3**) passare. — **Cirkel|bana** cirkelformig bana (i vkn en kropp rör sig). **-ben** ben på passare. **-bestick** ritbestick, etui med passare, dragstift, gradskiva o. a. för linjarritning o. geometrisk konstruktion behövliga instrument. **-bevis;** -ning. Ett skenbevis, då man vid bevisföringen stöder sig på det som skulle bevisas. **-båg|e;** -formig. Del av cirkelperiferi; även friare. **-definition** jfr cirkelbevis o. cirkel III 1. **-form;** [-a; mest i perf. part.]; -ig (utan gradformer); -ighet. *Axlar med c-igt tvärsnitt. C-iga banor. C-igt utskuren.* **Syn.** form av (en) cirkel, cirkelformighet; (c-ig:) kretsformig, ringformig, som bildar en cirkel. **-gående.** Skr. *En c. rörelse.* **-gång,** -en. Mindre vanl. än 'kretsgång', 'krets(lopp)' o. d. Helst bildl. *I evig c.* **-lopp** skönl.; jfr cirkelgång. **-periferi. -rund**[1], -en, -er. Mindre vanl. för 'krets, ring, rund' o. d. **-run|d**[2], -t, [-dare]. *En c-d stensättning.* **Syn.** rund som en cirkel, bildande en cirkel, cirkelformig; kretsformig, ringformig. **-rörelse** särsk. astr. o. i mekaniken; även bildl. **-segment** 'cirkelavskärning' begränsad av en cirkelbåge o. en korda. **-sektor** 'cirkelutskärning' begränsad av en cirkelbåge o. två radier. **-slut** jfr cirkelbevis. **-såg;** -blad; -are; -ning (särsk. sågning efter en på träet uppritad cirkellinje). **1**) Sågblad i form av en tunn, cirkelrund, i omkretsen tandad skiva. **2**) Sågmaskin försedd med dylika sågblad. **3**) Sågverk med dylik(a) sågmaskin(er) **-vis** adv. [o. adj.]. Mindre vanl. för 'cirkelformigt, kretsformigt, i cirkel, i krets' o. d. **-vridning.** *En fjärdedels c. åt höger.* **-öppning.** Märk särsk. bet. 'avstånd mln de båda spetsarna av en passare'. — **Cirkl|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mindre vanl. (utom i part. perf., bildl. brukat). **I.** Med finita former. **1**) *C-ande planeter.* **2**) Med passare (av)mäta l. avpassa. **II.** Perf. part.; bildl. **1**) Om person. *Han är så c-ad (i sitt tal, sitt sätt, sina uttryck).* **2**) Om sätt, skick, tal, uttryckssätt o. d. *Ett c-at väsen. C-ade perioder.* **Syn. I. 1**) gå ru'nt, gå omkring, kretsa, svänga; **II.** (c-ad:) som med (överdriven) noggrannhet avmäter l. avväger sina ord l. sitt uppförande överhuvud; sirlig, kruserlig, ceremoniös, som inte gärna går rakt på sak, som 'lindar in sina ord i bomull'; ibl. avmätt; (ibl. nära:) konstlad, tillgjord l. affekterad. **Cirkla ut** ɯ.

— **Cirkulation,** -en, [-er]; -sbruk (växel- l. omlopps- l. skiftesbruk); -sorgan (blodomloppsorgan). **1**) Fysiol. Blodomlopp; ibl. även friare. **2**) Lant. Växtomlopp, regelbunden växling av växtslag på åkerjord. **3**) Allmännare. Cirkulering, rörelse, omlopp; ibl. luftcirkulation; ibl. omsättning; ibl. kretslopp. — **Cirkuler|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). **1**) Om vätska l. gas; särsk. om blodets kretslopp i kärlsystemet hos människor o. djur. Röra sig (i sluten bana) igenom l. kring ngt (vanligen i särsk. därför avsedda rör l. d. och med bibegrepp av ständig rörelse). **2**) Om människor, fordon o. d. Röra sig i olika riktningar, gå l. fara hit o. dit l. fram o. tillbaka, vara i (ständig) rörelse, icke stå stilla (o. upphålla trafiken). **3**) Bildl.; om saker. Gå från man till man, gå från den ene till den andre, gå (laget) runt, skickas omkring (bland), gå i tur o. ordning till, gå ur hand i hand, vara i omlopp; vara ute i (allmänna) rörelsen; ibl. 'löpa'. — **Cirkulär,** -et, = [l. -er]; -bilaga; -skrivelse (kan även anslutas till det numer mindre vanliga adj. 'cirkulär'); -tryck. *I utsänt c. Utfärda ett c. till ~. Affärscirkulär.* **Syn.** rundbrev, rundskrivelse, brev l. meddelande ställt till flera personer l. myndigheter (o. vanl. utfärdat i flera likalydande exemplar samt officiellt l. av affärsnatur).

— **Cirkum-** förstavelse: (om)kring-, om-. **Cirkumfle'x,** -en, -er. Mer säll. adj. Språkv. Tvåspetsig l. sammansatt accent; även om tecknet. Tecknas ∧ (t. e. franska 'être').

Ci'rkus (akut); = l. -en, -ar; -affisch; -artist; -föreställning; -häst. Best. sing. på -en samt plur. gärna ngt vard. En o. annan brukar i deras ställe särsk. i fråga om fornromerska fhdn 'cirken', 'cirker'. **I.** Fornromersk skådebana avsedd först för kappkörning o. kapplöpning, senare för gladiatorstrider o. kamp mot vilda djur o. d. **II.** Om modärna fhdn. **1)** Huvudbet. Lokal där konstberidare, akrobater o. d. giva föreställningar. **2)** Skådebana för tjurfäktningar (i Spanien, Portugal, södra Frankrike o. spanska Amerika).

Cisalpīnsk, -t. På denna sidan Alperna (räknat från Rom). Märk *C-a Gallien* de gamla romarnas benämning på Norra Italien mln Alperna o. Apenninerna.

Ciseler|a, -ade, -as; -are; -ing (med plur); -ingskonst; -ingsverktyg. **I.** 'Egentl.' **1)** Med skarpt verktyg (gravstickel, mejsel, fil) bortarbeta gjutränder o. andra ojämnheter som vid gjutning i metall bilda sig på ytan av ett konstverk. *Sedan gjutformen blivit från ugnen fylld med den smälta metallen och denna hunnit svalna, sönderslås manteln, och konstverket c-as och avputsas.* **2)** Driva i metall, med puns o. hammare framställa upphöjda figurer på tunt metallbleck, utsmycka (en metallpjes) med drivet arbete, mejsla i metall. **3)** *C-at snitt* (på bok) 'stämplat' med snirklar, ringar, stjärnor o. d. i mönster. **II.** Bildl. Minutiöst utarbeta; 'fila', polera. **Ciselör,** -(e)n, -er; -(s)konst.

Ciss, -et, =. Förr ofta skrivet 'cis'. Mus. Tonen mln 'c' och 'd', tecknad med kors (♯) för 'c'. Även om tonart, nottecken, cissträng osv. **Ciss-dur** o. **Ciss-moll** även särskrivna. *Cissmollsonaten* vanligen om Beethovens månskenssonat.

Cistercie'nser, -n, =; -munk; -nunna; -orden. Ssgrna kunna även sakna -er-. Bernhardinermunk, jfr d. o.

Cistērn (-ärn); -en, -er; -fartyg; -plåt; -vagn (särsk. för petroleum o. d.). Även stavat 'cistärn'. Konstgjord (grävd, murad l. uthuggen) vattenbehållare, vattenkista, reservoar, ibl. bassäng, större kärl l. behållare för vatten, fotogen o. d.

Citade'll, -et, = l. -er. Mindre fäste l. fort, borg; kärnfäste (avsett som sista tillflyktsort för besättningen).

Citāt, -et, = [l. -er]; -granskning; -samling. *»Med tanken ordet föds på mannens läppar» är ett c. från Tegnér. Ordagranna, falska c. Späcka sitt anförande med c. från alla möjliga håll. C-et är hämtat från ~. Slå upp ett c. Andrahands-, verscitat.* **Syn.** anfört ställe (vanl. från skrift, ur bok), anfört yttrande l. uttalande, belägg; anförande av källskrift; hänvisning; ibl. bevis(nings)ställe. **Citationstecken** anföringstecken. **Citer|a,** -ade, -as; [-bar]; -ing (med plur.); -ingssätt; -ingsvana. *Det yttrande av Tegnér, som författaren här c-ar, kan ingalunda tas till intäkt för dylika funderingar. C-a falskt, orätt, oriktigt, riktigt, ordagrant, korrekt. Han c-ar rikligt. På det c-ade stället står emellertid något helt annat. Boken c-as efter sida och rad. Svenska Akademiens Ordbok c-as SAOB.* **Syn.** anföra (ngns ord, ett ställe ur en bok o. d.); (gm anföringstecken) utmärka som citat; anföra citat; ange som (sin) källa, åberopa; gm (förkortad) titel l. d. hänvisa till skrift (för återfinnande av visst uttryck, ord l. d.); vid hänvisning beteckna med (viss förkortning).

Citrōn, -en, -er. Citrus limonum (även kallat C. medica var. limonum); i bot. även om några andra Citrus-arter l. -varieteter. Om frukten o. ibl. (särsk. i plur.) trädet; även koll. o. som ämnesnamn. **I.** Enkelt. **1)** *C-en infördes till Europa under korstågen. Pressa saften ur en c. Gul som en c. Lik en utkramad c.* **2)** *Smaka c. Grädde, socker, mjöl, ägg, c. och kanel vispas väl* Hagdahl. **II.** Ssgr utgöras dels av benämningar på maträtter, bakelser o. drycker m. m. vari c. ingår; dels namn på växter med lukt (o. smak) som c.; dels namn på föremål med c-ens färg (l. form). **Syn.** ibl. limon. — **Citronbakelse. -fjäril.** Gonepteryx rhamni. Hanen citrongul med en gulröd fläck på var vinge. **-fyllning.** *Rån med c.* **-färg;** -a (mest i perf. part.). **-glass. -gul;** -t (även som subst.). *En brandgul eller c. slöja.* **-kläm-mare** mindre vanl. för citronpress. **-lukt;** -ande. **-olja** cedroolja, citronskalsolja. **-press;** -are (sak). *C. av vitt porslin.* **-pudding. -rasp,** -et. Riven massa av citronskal. **-saft. -skal;** -solja (cedroolja). *Torkade c.* **-skiva.** *Somliga lägga en c. i teet för att höja smaken.* **-syr|a;** -elösning; -ad. Dels kem.; dels om den för citron egendomliga syrligheten. Förekommer (som ämne) i citronsaft o. i de flesta sura bär, t. e. krusbär, smultron, hallon. *I blandning med socker och citronolja användes c-a till limonad. Svagt c-at, friskt vatten.* **-träd. -vårta** vårtliknande bildning i ena ändan av en citron.

Cittr|a, -an, -or. Ett stränginstrument. Den modärna c-an, omtyckt särskilt i Österrike o. Tyskland, är vid spelandet placerad på ett bord. Den ser ut ungefär som en halv lyra, har runt ljudhål, gripbräde med vanligen 5 melodisträngar, men därjämte 25—37 löst spända ackompanjemangssträngar. Även om den grekisk-romerska 'kitharan', som stod lyran nära. *Slå sin c-a. Knäppa på c-an. Spela (på) c-a. Stråkc-an är till skillnad från slagc-an hjärtformig med välvt gripbräde och fyra strängar.* **Syn.** ibl. alpcittra. **Citterartad. -spel;** -are; -erska; -ning.

Ci'ty (sitti); -n; -bildning. Den äldsta delen av London, 'City', utgör medelpunkten för stadens handels- och yrkesverksamhet; så har ordet 'city' kommit att brukas som en beteckning för 'handelskärnan' (o. på samma gång äldsta delen) i en stad vilken som helst.

Civīl, -t, [-are]. **A**) Huvudbet. Borgerlig. **I.** Motsatt 'militär' (o. särsk. förr även 'ecklesiastik, prästerlig'). Ofta substantiviskt. **1**) Mer 'egentl.' **a**) *C-a ämbetsverk och myndigheter C-a ämbets- och tjänstemän. Militärer och c-a. C-a försvarsministrar. Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hava förvaltat c. beställning* = ej rent militär l. uteslutande prästerlig. *C. värnplikt* införd i Tyskland nov. 1916; hos oss avslagen våren 1917. **b**) Ibl. = 'civilmilitär'. *Vissa c-a beställningar vid armén* ngt åld. Hit möjligen *(Det) c-a departementet* ett av de fyra departementen inom arméförvaltningen; har att handlägga ärenden som röra avlöning, förvaltning, kontroll, bokslut o. d. **2**) Ngt friare. **a**) *C-t boställe* t. e. länsmansboställe. *C. uniform* t. e. för landstatstjänstemän, adelsuniform osv. **b**) *Officer får utom tjänsten nyttja c-a kläder. Klär du dig c.?* **II.** Märk särsk. **1**) Ngn gång motsättes 'c-a kläder' även 'patientkläder', 'institutionens kläder' o. d. **2**) Direkt motsatt 'kyrklig' i *C-t äktenskap* c-äktenskap. **B**) Vanligen lagt. o. d. Som gäller fhdna mln medborgarna i ett samhälle. **1**) Motsatt 'kriminell'. Ibl. nära 'civilrättslig'. **a**) *C-t mål, ärende* gäller rättsfhdna mln de enskilda samhällsmedlemmarna. *De c-a balkarna i 1734 års lag. Beslutat avstå från c. och kriminell talan.* **b**) Numer mindre vanl. l. om äldre fhdn. *C. arrest* på egna rum l. (förr) på den avdelning av allmänt häkte där bysatta, duellanter o. d. icke verkligt brottsliga förvarades, ibl. bysättningshäkte. **2**) Blott i ssgr träffas bet. 'gällande den ställning en person intar i fhde till familjeinstitutionen. Ex. 'civilstånd'. **C**) Åld.; mindre vanligt. *C-a priser* billiga, hyggliga, måttliga, rimliga. **Syn.** borgerlig, icke-militär; ibl. civilmilitär; (ibl. nära) civilrättslig; ibl. nära) enskild. — **Civilanställning.** Särsk. i fråga om uttjänt militär. *Åtgärder för underlättande av c. i statens verk.* **-assessor.** Motsatt 'kriminalassessor'. Titeln införd 1916. Gäller blott Stockholms rådhusrätt. *A. Afzelius, c. i Stockholms rådhusrätt.* **-begravning.** B. utan prästerligt biträde o. utan kyrkliga ceremonier. *C. har strafflöst förekommit även i Sverge.* **-byrå.** Särsk. (sedan 1881) namn på underavdelningar inom tre av arméförvaltningens fyra departement. *Krigsrådet Morton chef för artilleridepartementets c.* **-departement.** Mest i best. sing. Under c-et, ett av (de numer 8) statsdepartementen, höra: generalpoststyrelsen, medicinalstyrelsen, väg- o. vattenbyggnadsstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, försäkringsinspektionen, vattenfallsstyrelsen, socialstyrelsen o. pensionsstyrelsen. *Landshövding Murray statsråd och chef för Kungl. C-et efter v. Sydow. Under c-et lyda även k. m:ts befallningshavande jämte landsstaten, städernas styrelser m. fl. C-ets chef nämnes i dagligt tal civilminister.* **-expedition.** Motsatt kriminalexpedition. Indelningen gäller tjänstemän (ej ledamöter) i hovrätt. *Notarier tjänstgöra i c-en, fiskaler i kriminalexpeditionen.* **-ingenjör;** -(s)examen. Mest som titel för en som genomgått Tekniska högskolan. **-klädd. -kommission.** En k. 'för undersökning av vissa fhdn inom rikets försvarsväsen m. m.', tillsatt 1908, upphörde 1915, då militieombudsman tillsattes. *Anmälan om förhållandet har ingått till c-en.* **-lag;** -farenhet (civilrätt). *(Allmänna) c-en* avser att reglera de enskilda samhällsmedlemmarnas allmänna (familje- l. förmögenhetsrättsliga) fhdn till varandra (ɔ bl. a. grund-, kriminal-, kyrko-, militär-, sjö-, näringss-, kommunallag); allmän c. stiftas gemensamt av konung och riksdag, men gränserna för detta lagstiftningsområde äro tämligen svävande, i det att åtskilligt av ej enbart 'borgerlig' utan samtidigt förvaltningsrättslig betydelse likaledes är föremål för gemensam lagstiftning. **-lista.** Statsanslag för regenten, hans familj o. hovhållning m. m. *Ordet c. finnes icke upptaget i Sverges grundlagar.* **Syn.** ibl. kungligt apanage. **-militär,** -t. *C-a tjänstemän* äro t. e. vid trupper o. staber anställda präster, auditörer, läkare, intendenter, förvaltare, veterinärer, musikanförare o. hantverkare (vilka förr hänfördes till civilstaten). **-minister;** -portfölj(en). I dagligt tal (ehuru ej i grundlagen) bruklig benämning på statsrådet o. chefen för civildepartementet. **-mål** tvistemål (ɔ brottmål). **-(måls)notarie. -process;** -rätt. Rättegång l. rättegångsordning i tvistemål; vetenskapen därom. Motsatt 'brottmåls- l. kriminalprocess'. **-rätt;** -stentamen; -slig. Allmän privaträtt, sammanfattningen av de rättsregler som bestämma enskilda personers l. privata rättssubjekts inbördes förhållanden i allmänhet och utan hänsyn till särskilda yrken eller näringar; vetenskapen om den allmänna privaträtten. *C-en innefattar familjerätt och förmögenhetsrätt; till den senare ansluter sig bolagsrätten.* **-stat(en). 1**) Huvudbet. Sammanfattningen av rikets civila ämbets- o. tjänstemän. *Civilstatens änke- och pupillkassa.* **2**) Förr: å arméns o. flottans stater uppförda personer som ej voro krigsmän — dessa benämnas nu

i allm. 'civilmilitära tjänstemän'. **-stånd,** -et; -sfördelning. Den ställning en person intar till familjeinstitutionen, dvs.: gift l. ogift, änkling, änka, frånskild, äkta, oäkta. *Vad dödsriskerna för olika c. beträffar, upplyser berättelsen, att dödligheten är avgjort större bland ogifta män än bland gifta.* **-värnplikt.** Se ovan civil A I 1 a. *C-en i skogarna* förslag 1917. **-äktenskap;** -slag. Äktenskap efter föregången lysning avslutat inför en statens ämbetsman utan att för dess giltighet någon kyrklig handling är av nöden. Borgerlig vigselförrättare hos oss är: (i stad) lagfaren ledamot av magistraten l. ordförande i för staden särskilt tillsatt styrelse; (på landet) förr kronofogde nu landsfiskal l. av K. B. särskilt förordnad vigselförrättare. *C-et är i det hela i Sverge fakultativt, i vissa fall (t. e. om ena kontrahenten icke är kristen) dock obligatoriskt. I Frankrike är c-et obligatoriskt sedan 1792.* **Syn.** borgerligt äktenskap. — **Civilisation,** -en, [-er]; -scentrum l. -shärd. Motsatt 'barbari'. *C-ens seger över barbariet. C-ens välsignelser, förbannelser. Oemottaglig för all c.* Märk: *I c-ens utkanter* ngt mer konkr. *Olika tider och c-er.* **Syn.** inbegreppet av de odlingselement varigenom ett samhälle höjer sig över vildens ståndpunkt, ordnade samfundsförhållanden, ordnat samhällsskick; hyfsning; materiell l. yttre odling; högre l. andlig odling, (högre) bildning, (högre) kultur; (ibl. nära:) den civiliserade världen; (ibl.:) kulturform, kulturstadium, odlingsepok, kulturskede, (viss) form av (högre) odling. — **Civiliser|a,** -ade, -as; [-ing; -ingsströvande]. Vanligast i perf. part., som ofta är rent adjektiviskt. *Vildar, som icke låta sig c-as. Den c-ade världen. C-ade folk(slag). Längta tillbaka till c-ade förhållanden.* **Syn.** införa ordnat samhällsskick l. högre kultur bland, bibringa kultur l. hyfsning, hyfsa, uppfostra, kultivera; (c-ad ibl.) städad l. anständig. — **Civili'st,** -en, -er. Civil person.

Cl- se i allm. kl-.

Clear|a (klira); -ade. Mest. i part. pres. i uttr. *C-ande bank* i clearingen deltagande l. som verkställer clearing. **Clearing,** -en; -(s)avdelning; -(s)kontor; -(s)nota; -(s)rörelse. Om rörelse o. 'anstalt'. Sept. 1896 inrättade Skandin. Kreditaktiebolaget vid sitt kontor i Stockholm en c-avdelning, som emellertid upphörde, då riksbankens huvudkontor från den 15 dec. 1899 övertog c-en. *C-en omfattade 1909 sammanlagt 96 bankinrättningar med alla deras filialer. Verkställa c. mellan olika banker. C-en äger rum dagligen. Riksbankens c-kontor öppnas kl. 10.30 f. m.* **Syn. 1)** avräkning banker(na) emellan av deras på varandra löpande fordringsbevis, utjämnande av ömsesidiga fordringar (om banker), betalningsutjämning(ar); **2)** avräkningsanstalt till utjämnande o. kvittning av bankers ömsesidiga fordringar o. skulder.

Clou (klo); -n. Det mest dragande på ett program l. d., glansnummer, glanspunkt, glansstycke, 'pièce de résistance', huvudnummer, det som bäst drar folk. *Utställningens c.*

Clown (klāun l. klå'vn, i bägge fallen enstavigt); -en, -er; -aktig; -artad; -hatt; -upptåg. Stavas enl. SAOF även 'klaun'. Pajas, (cirkus)gycklare, gyckelmakare, narr.

Co- se vanligen ko-.

Collier se koljé.

Combination(s) se kombination(er).

Comme-il-faut (kåmm ill få); brukas som predikativt adj. *Han är mycket c.* **Syn.** som sig bör, passande, mönstergill, fin o. korrekt (i klädsel, sätt o. d.), (ibl. nära) på modet.

Corps-de-logi se kordelogi.

Cou- se vanligen ku.

Coulomb (kolång l. med franskt uttal'); -en, = l. -er; -mätare. Enhet för elektricitetsmängd (antagen 1881); den elektricitetsmängd som på 1 sekund genomflyter varje tvärsnitt av en ledare i vkn strömstyrkan uppgår till 1 ampère.

Cōwboy (käubåj, tvåstavigt); [-en], -s; -drama. Om de som ytterst skickliga ryttare bekanta boskapsherdarna i Texas o. angränsande trakter, 'kopojke'.

Cr se kr-.

Cu se vanl. ku-.

Cu'm, -met, =. Ngn gång även stavat 'kum'. Särsk. mer vårdat vanligen 'cum läude (approbatur)'. Betyget 'med beröm godkänd', Ab (l. ab), andra huvudbetyget, betecknar 2 betygsenheter. **Cum insigniōre** (insingniāre); [-t], = l. -n. (Litet) a.

Cūrling (kör-); subst.; -bana; -klubb; -spel; -tävling. Ett skotskt idrottsspel, infört i Sverge 1852, spelas med ovala, rätt flata stenar (med handtag) på god is. Namnet efter ett sätt att kasta stenen så att den svänger förbi en annan (vilket kallas att 'curla'). *Kronprinsens c-klubb. C-tävling i Åre.*

Cyān, = l. -en l. -et. Kem.; av flertalet mindre känt som enkelt än i vissa ssgr. **Cyanblå,** -tt (även som subst.). Ansluter sig även, o. oftare, till blåklintens latinska namn (Centaurea) Cyanus. *Glänsande c. [Skrivbordets förre innehavare] har lämnat märken efter sitt rysliga c-a bläck* Strindberg. **Syn.** blåklintsblå, kornblå, klar- l. högblå; ibl. mörkblå. **-kalium** ett häftigt verkande gift; brukas i fotografi o. galvanoplastik. **-vätesyra** blåsyra.

Cykas, = [l. -en], = [l. -er]; -blad. Cycas (mest känd är arten revoluta). Ett släkte som står emellan ormbunkar o. barrväxter. men av icke-fackmän betraktas som ett

slags palmer. Bladen brukas mycket i gravkransar. *En praktfull krans av rosor och liljor med c.*

Cȳk|el[1] (l. sy'-; mest akut); -eln, -ler [l. -lar]. **1**) Vanligaste bet. Krets l. följd l. serie (av sägner, dikter, berättelser osv. som gruppera sig kring en huvudperson, en huvudhändelse l. d.). *Fältskärns berättelser, första c-eln. Sago-, diktcykel.* **2**) Astr. o. d. Följd av år efter vilkas förlopp vissa kronologiska fhdn åter inträda i samma lägen som förut (nymånarna på samma datum, årens söndagsbokstäver samma ordningsföljd osv.). — **Cy'k|el**[2] (akut); -eln, -lar. Numer vanligare än 'bicykel' o. även 'velociped' (som gärna är mer skr.). *Åka (på) c-el. Sätta sig upp på, stiga av c-eln. C-el med fritt hjul. På c-el genom Småland. Dam-, herrc-el. Motorc-el med sidovagn.* **Syn.** velociped, bicykel, ibl. tvåhjuling l. trehjuling, ibl. 'maskin'. — **Cykelbana** ofta för tävling. **-fabrik;** -ant; -ation. **-häst.** 'Tramphäst' för barn. *C-ar för barn mell. 3—12 år, 50 cm. höga vid sadeln, styrbara, ~ med pedaler* 1915. **-kedja** (ändlös) kedja som överför drivkraften från tramphjulet till bakhjulet å en cykel. **-klocka. -lopp.** Idrotts. *I c-et Tierp—Furuvik—Tierp startade 5.* **-lykta. -ritt. -rytt|are;** -arinna. **-tävlan** o. **-tävling. -väg.** *Goda c-ar* annons 1907. **-väska** för lagningsverktyg o. materiel l. för reseffekter, hög o. flat till formen. **-åk|ande;** -are; -erska; -ning. *De c-ande anmodas att ~. Näpst c-are. Prinsessan Beatrix, kung Alfonsos dotter, är en entusiastisk c-erska. C-ning förbjuden* anslag. — **Cykl|a,** -ade, [-as]; [-are]; [-erska]; -ing (säll. med plur.); -ingsförbud. *Hade kommit c-ande Katarinavägen framåt med synnerligen stark fart. Brukar du vara ute och c-a? Vi hade c-at tre mil. C-a på okända vägar. Vid c-ing inom stad.* **Syn.** åka cykel l. velociped osv.; (c-ing ibl.:) hjulsport. **Cykla av, ikring** l. **omkring** o. kringcykla, **i väg, ut, åstad** m. fl. — **Cykli'st,** -en, -er; -möte m. fl. Cykeltåkare, velocipedist, cykel- l. hjul- l. velocipedryttare, velocipedåkare, ibl. hjulsportsman. *Bcnläder för motorc-er.*

Cyklämen, =, =; -odling. Särsk. om den odlade Cyclamen latifolium (l. persicum) samt södra o. mellersta Europas C. europæum. *En fint doftande, mörkröd c. prydde bordet.* **Syn.** alpviol.

Cyklōn (-ån l. -on); -en, -er; -artad. Virvelstorm; brukas numer även i bet. av 'barometerminimum'; förr särsk. om virvelstormar i Indiska oceanen; (nära stå:) orkan, tyfon, skydrag, våldsam storm.

Cyklōp (-åp); -en, -er. Ngn gång skrivet o. uttalat 'kyklop' (med hårt 'k'). Enligt grekisk-romerska myter jättar med ett enda stort cirkelrunt öga mitt i pannan; sades åt Zeus tillverka åskan o. blixten. Under senare tid fattade som en slags jättelika smeder i Hefaistos tjänst, varför ordet ibl. finnes brukat bildl. om 'smed'. *C-en Polyfems kärlek till havsnymfen Galatea.*

Cyklōpisk (-å-); -t. Ngn gång skrivet o. uttalat med hårt 'k'. Om forntida byggnadsverk (i Grekland, Mindre Asien o. Italien) från tiden före 1,000 f. Kr., hopfogade av råa l. tillhuggna stora block utan murbruk; även friare om modärna murar o. d. av liknande art. *C. mur, även kallad 'pelasgisk'.*

Cyli'nd|er (akut); -ern, -rar. **I.** Geom. Kropp begränsad av två planparallella, kongruenta, vanl. cirkelrunda (l. ovala) ytor ('botten- l. basytorna') o. en dem förenande buktig yta ('mantelytan'). Den 'raka, cirkulära c-ern' kan tänkas uppkommen så, att en rektangel vrides kring en av sina sidor. *En c-ers volym erhålles därigenom att bottenytan multipliceras med höjden.* **II.** Friare o. allmännare bruk. **1**) Om cylindriska kärl, rör, trummor valsar, rullar osv. Ofta fackligt om maskindelar o. d. **a**) *Mjölken uppsilas i höga, runda eller ovala c-rar av förtent järnbleck. Syrgasc-rar. Torkc-rar för pappersindustrien. Järn-, trä-, stål-; valsc-rar.* **b**) Märk särsk. bet.: del av ångmaskin i form av en ihålig c-er i vkn ångan driver en kolv fram o. tillbaka o. sålunda sätter maskinen i rörelse. *Högtrycks-, ångmaskinsc-er.* **2**) Ngt vard. l. smtl. för 'c-erhatt', 'hög hatt' l. det än vardagligare 'storm'. *En herre i skinande c-er och jaquette.* — **Cylinderborr;** -maskin (för borrning av ångmaskinscylindrar). Har form av en ihålig cylinder. **-borrad.** *C. gevärspipa.* **-botten. -form;** -ad; -ig. *Rivjärn i c.* **-gång** en mekanism som nyttjas i fickur för att utjämna rörelsen. **-ur** med cylindergång. — **Cyli'ndrisk,** -t. *Av c. form.*

Cymbāl, -en, -er; -klang; -spelare. **1**) Mest i plur. Antikt slaginstrument: två ihåliga halvklot av metall som slogos mot varann. *Klang av c-er. Klingande c-er. Slå, spela c.* **2**) Förr ibl.: klocka, bjällra; hackbräde; mässingstallrikar, bäcken (även i modärn orkester).

Cȳniker, -n, =. **1**) Filosof av den 'cyniska skolan'. **2**) Grov, plump l. stötande rättfram person. Jfr följ. — **Cȳnisk,** -t. **I.** Fil. Om den av Sokrates' lärjunge Antisthenes o. 380 f. Kr. i Aten stiftade filosofiska skola, som öppet visade sin likgiltighet för allt som ej ansågs främja dygden o. sålunda också ofta kommo att kränka anständighetskänslan. *Diogenes av c-a skolan.* **II.** Friare. **1**) Avsende sexuella fhdn o. betecknande råhet på dessa områden. *C-a skildringar, visor. Berätta c-a historier.*

Ett c-t leende. **2**) Avseende hänsynslöshet. *Det mest c-a självhävdande. Det är c-t att säga honom det mitt i ansiktet.* **Syn. II. 1**) som avsiktligt bryter mot anständigheten o. hänsynen till det passande, som föraktar all anständighet, som sårar blygsamheten, oanständig, rå, grov, plump, fräck, skamlös, oblyg, ohöljd, snuskig, 'svinaktig'; **2**) hänsynslös(t uppriktig), stötande (rättfram), kall o. fräck, ibl. hård o. föraktfull, (ibl. nära) omänsklig. — **Cyni'sm,** -en, -er. Mindre ofta fil. Mest friare o. då både abstr. o. konkr. samt både med bet. 'oanständighet' o. bet. 'hänsynslöshet'. *Ohöljd c. Tråkiga och okvicka c-er. Uppriktig ända till c.*

Cypre'ss, -en, -er; -gren; -krans; -lund; -trä m. fl. Barrträdssläktet Cupressus, särsk. C. sempervirens = 'vanlig l. äkta l. italisk cypress'. *C-ens grenar äro uppåtriktade, stela och dess barrverk mörkt och tungt; som en allvarets och sorgens sinnebild har den ock sen gammalt odlats på gravplatser och kring tempel.*

Cytologi, -(e)n. Läran om cellens finare byggnad o. utveckling, cellära. Jfr botanik. **Syn.** (nära:) histologi.

Cz- se ts- l. tsch-.

D (de); d't l. d'et, d'n [l. =], best. plur. d'na [l. d'en]. **I.** Enkelt. **1**) Ljud. *Långt d i badda. D är i rikssprȧk stumt i 'djärv'.* **2**) Bokstav. *Stort, litet d. Som romerskt taltecken är D = 500.* **3**) Ton o. d. **a**) Andra tonen i den vanliga durskalan. **b**) Även om tonart som har 'd' till grundton (särsk. d-dur), om nottecknet samt om tangent, sträng, orgelpipa o. d. som anger tonen d. **4**) Friare o. bildl. **a**) Det l. den fjärde i ordningen. *Paragraf 5, mom(ent) d.* **b**) I fråga om 'godhet'. Särsk. vid betyg: fjärde o. sämsta huvudbetyget, under C. *D. i uppförande* förr nämnt 'mindre stadgat', nu 'klandervärt'. *Få, ha D i flit* 'ringa'. *D i kunskaper, insikter (och färdigheter), ha D i svenska* 'otillräckliga'. **II.** Ssgr skrivas med bindestreck. — **D-dur** o. d-moll jfr c-dur, c-moll. **-ljud. -sträng** tredje strängen (uppifrån) på violinen o. den andra på altfiolen, violoncellen o. kontrabasen.

Dabb, -en, -ar. **1**) Tekn. = avklappningsborste, avklappningskudde. **2**) Ldls. (mellersta o. norra Sv.) = läsk(pappers)press, läskare, läskdabb.

Dabb|a sig, -ade. Vard. *D-ade de sig, fingo de smörj* Dan. *Har du nu gått och d-at dig och skrivit 'gosse' med 'å'. Sista gångerna ha de ju inte d-at sig alltför mycket* Fanny Alving. **Syn.** dumma sig, bära sig drumligt l. dumt l. fumligt åt, göra en (grov) bock, begå ett (dumt, svårt, grovt) misstag l. en blunder, 'hugga i sten', ta fel, missta sig, förplumpa sig, 'plumpa i protokollet'.

Däc|ier, -iern, -ier; -isk. D-ierna, en folkstam av trakiskt ursprung, bodde vid vår tideräknings början vid nedre Donaus norra strand och anses utgöra huvudbeståndsdelen av de nuvarande rumänerna; (märk dock, att även Danmark o. ibl. hela Skandinavien i latinska medeltidsskrifter kallas 'Dacia').

Dadd|a, -an, -or. Vanl. ngt vard. *Föräldrar och tanter och d-or* Dan. *Stultade vid d-ans sida.* Även friare o. bildl. *En gammal gosse, som på sina ständigt banade vägar haft en välvillig d-a till hands* O. Högberg. *Inga d-or för morgsrisarna!* **Syn.** amma l. (äldre) barnsköterska, gammal barnjungfru.

Da'd|el (ibl. dā-); -eln, -lar; -elkärna; -elpalm; -elpalmlund; -elpalmodling; -elpalmvin; -skog; -sort. Vanl. akut i sing., grav i plur. Ibl. även skrivet 'daddel'. Frukten av d-elpalmen, Phoenix dactylifera (säll. om själva trädet). *Den s. k. d-eln, som är en stenfrukt. D-lar förtäras färska eller torkade; halvtorkade njutas de hos oss som dessert. D-elpalmen tillhör huvudsakligen norra Afrika och västra Asien. De bekanta d-elpalmlunderna mellan Genua och Nizza (4,000 träd).*

Dag, -en, -ar. I smtl. ofta uttalat da, dan, dar, gen. ibl. dāns; av dessa former träffas dan o. dar ej sällan i dikt, särsk. det sista ibl. även i skr. för övrigt. Dags uttalas ofta 'da'ks', särsk. i ssgr. Märk de åld. formerna dagsens (mest uttalat da'ks-) o. daga i vissa uttr. (se B I 4 samt A III 5 o. B III 4).

Enkelt. **A**) Rent tidsbegrepp (o. därmed nära sammanhörande användningar). **I.** Motsatt andra dygnets tider, särsk. natten. **1**) Egentligast. *Dagen börjar lida mot sitt slut. Mulen morgon bådar ofta en klar dag. Vid höstdagjämningen äro d. och natt lika långa. D-arna ha redan börjat bli längre. Om dagen vid mitt arbete / är du uti mitt sinn. Tidigt, mitt, sent på dagen. Klara (sommar)dagar. Vi ha haft gråkalla d-ar. Under dagens lopp.* **2**) Märk en del uttr. **a**) *Dagen i ända. Hela (Guds) långa da(ge)n.*

Dagen lång. De(t) ä(r) en karl de(t), hela da(ge)n! ngt vard.; = alltigenom l. 'som duger', en kärnkarl. **b**) *Inte ha någon ro varken d. eller natt. Resa genom natt och d.* ngt åld. l. hist.; = utan ngt uppehåll, i ilfärd. **3**) Med mer l. mindre stark anslutning till B; jfr även 5 nedan. *Förvandla natten till d.* gm starkt ljus; gm att vaka (särsk. i fråga om förströelser l. utsvävningar). *Vara så olika som natt och dag l. dag och natt* fullständigt olika, varandras (fullkomliga) motsats(er). *Dansa till ljusan d. Mitt på ljusa da(ge)n. Här såg Stagnelius (för första gången) dagens ljus. Vänta till dess dagen gryr, randas, bräcker, bryter in. Dagen begynte skymma.* **4**) Ofta med tanke på dagens arbete. **a**) *Anse dagen (för)spilld. Fördriva, tillbringa sin d. med romanläsning. Draga, bära dagens tunga och hetta* mest bibl. *Ju längre (fram) på dagen, dess vackrare folk. Verka medan dagen är, natten kommer då ingen kan verka! Arbets-, förrättningsdag.* **b**) *Göra sina två dagar i veckan* dagsverken (på herrgården), om torpare. **5**) Mest skönl., högt. äro en del bildl. uttr., där anslutning till B ibl. är rätt stark; jfr 3 ovan. *Sakta, som ljuset, utbrunnet, tynar i staken, släcktes hans d. D-en sjunker* om levnadsdag l. om tidsperiod. *Min d. är ute. Man väntade, att med tronföljaren en ny d. skulle uppgå över landet, skulle gry för de förföljda protestanterna. Levnadsdag.*

II. Om dygn l. mer obestämt (utan egentlig tanke på dygnets tider). **1**) *Året har 365 dagar. Räkna dagar och timmar. Resa bort på några da(ga)r. Tre dar å rad. Bröllopet stod i d-arna tre. Dagen för avresan var inne. Dagen förut hade han som vanligt varit på kontoret. I dag åtta dagar sedan* för en vecka sedan. *I d. åtta dar (till)* om en vecka. *Bada blott var fjortonde d.* **2**) *Skall lösas inom år och d.* lagt. *På år och d. hade han inte haft så roligt* inte på hela året, ett helt år, ett år minst, ett års tid. *Va(d) har vi l. ä(r) det för d. i d.?* datum l. veckodag. *Ända till den d. i d. På dagen (för) tio år sedan. Nästan på dagen (samma tid). På utsatt d. Få arbetet färdigt (precis) på d-en.* **3**) *Annan [l. andra] d. jul.* **4**) *En denna d. lånfångenn summa, stor ~. Res du i denna d., det gör du bäst i!* redan i dag. *Ännu i denna dag begriper jag inte, hur mor fick veta det. Och här ska bli flyttning (redan) i morgon d., det ska jag bli man för!* **5**) *Förliden d. Här om dagen* hopskrivs ofta. *Du kommer kanske en d. att tacka mig* mest skönl.: en gång. *En vacker d. kanske du uppenbarar dig som professor* rätt som det är. *En d. i förra veckan. Endera dagen väntar vi svärfar* en av de närmaste dagarna. *En gång kommer den d. då det heliga Ilion faller. Allvarets dag skulle komma även för henne.* **6**) *Så vackert har det inte varit på den d. jag minns* så långt jag kan minnas (tillbaka). **7**) *Se sin sista d.* skr., gärna skönl. = dö. *På den yttersta dagen* domens dag, domedagen, då denna världen förgås. **8**) *Di kan inte, ä inte värda att nämnas på (en och) samma d.!* ä alltför olika; den ene är ofantligt underlägsen. **9**) *Det var dagen efter, och kopparslagarna dunkade tydligen i det arma huvudet* 'dagen' obetonat; om de obehagliga efterverkningarna efter ett dryckeslag. **10**) Märk best. form sing. i en del uttr. *Dagens evangelium. Har du dagens tidningar? Dagens frågor. Det var dagens lösen. Frågorna för dagen. Ur dagens krönika. Dagens nyheter* 'dagens' obetonat; tidningsnamn (kan även betraktas som ssg). *(Till) dagens priser* (enligt) de senaste noteringarna. *Han var dagens hjälte, hjälten för dagen.* Märk särsk.: *Leva för dagen* utan tanke på framtiden, ur hand i mun. *Det hör numera till ordningen för dagen. Ha(va) dagen* t. e. om officer som bestrider tjänstgöring som i tur o. ordning växlar mln flera, jfr daghavande officer. **11**) *Göra sig en glad d. I går hade sångerskan en ovanligt lycklig d., en av sina bästa dagar. Oravais blodiga d. Vredens d.* bibl.: straffdomens dag; yttersta dagen. *I dag är Herrens d.* bibl. l. skönl.: söndag, sabbat. *Vår kamp blir skön, i dag är Döbelns d. Vänta, din d. kommer väl även med tiden!* nästan = din tur; ofta hotande. *Glädje-, sorge-, tykobrahedag. Sjusovar-, Mikaelid-en. Hedersdag.* **12**) *Oroligare för var d. (som gick). Med var d. växte hans fräckhet. Han roar sig var d. som Gud ger. Varje d., alla dagar mellan 6 och 7, kl. 6—7 e. m. Flera gånger om dagen. Arbete per d. Sex kr. per d. D. efter d. kom han på samma tid förbi mitt fönster. Den ena dagen efter den andra gick utan att medföra ngn förändring. Men likväl gjordes tiden honom lång, ty d. gick och d. kom, och aldrig varken såg eller hörde han någon människa* Sv. Folksagor. *Det går en d. om sänder. D. ut och d. in* ideligen. *Kaffe ha vi ej sett på mången god d.* **13**) *Den dag(en), den sorg(en)! Leva som (om) var d. vore den sista. Ta(ga) dagen som den kommer.*

III. Plur., om (viss) tidrymd. **1**) *Dagarna voro fullbordade, att hon skulle föda. De sista dagarna* (i smtl. ibl. *darna) har en förbättring inträtt. Just (i) de dagarna var det hon lämnade oss. Österrikiska Röda korset har i dagarna fått k. m:ts licens för utförsel av ~. Jag reser (just) i dagarna. Vad har du för dig nu om dagarna (ibl. darna)?* mest smtl.; även = för närvarande. *Från stångpiskans dagar. I våra dagar vore sådant omöjligt. Våra dagars kvinno-*

rörelse. Leva i flydda dagar. I gamla dagar och i våra fordom(dags), l. förr i världen och nu för tiden, förr och nu. **2)** *I sin krafts dagar var han en mycket omtyckt skämtare. Ha, göra sig goda dagar. Leva Herrens glada dagar* vard. *En som sett bättre dagar. Gå i väntande dag.r* gå havande, vänta sin nedkomst. **3)** *Sina återstående dagar ämnar han tillbringa i hemstaden. Fylla sina dagars tal l. mått* särsk. bibl. (o. skönl.). *Dina dagar äro räknade* du har icke långt kvar (att leva). *Månne icke härmed hans dagar som borgmästare torde vara räknade? På gamla da(ga)r. På gamledar. I sina yngre da(ga)r. Ha sett sina bästa dagar* både om sak o. person. *Välmaktsdagar.* **4)** Märk bl. a. **a)** Bibl. *Intill dagarnas ända.* **b)** Åld. *Mina dagars upphov* om far l. mor. **c)** Vard. äro: *Kors i all(a) min(a), all sin dar! Hur i all(a) min(a) dar l. all min dag l. all sin dar (osv.) har det här gått till? Aldrig i mina dar har jag sett ett sådant original. Det har varit vatten i den där i sin dar* förr i världen, på sin tid. **5)** Mest skr. är uttr. *Taga ngn av daga* även hopskrivet. Ibl. förekommer även 'bringa av daga': *Nu be ynte jätten fatta misstankar och överlade med jättesan, huru de skulle bringa drängen av daga* Sv. Folksagor.

IV. Uttr. 'i dag'. *Giv oss i d. vårt dagliga bröd!* I berättande stil ibl. även om förfluten tid. *I d. åtta dagar (till). Lova ett i d. och ett annat i morgon. Uppskjut icke till morgondagen vad du kan göra i d.!* Märk uttr. *Ännu i d. kan man se spår efter kanonkulorna i muren* alltjämt, (allt) fortfarande. *(Ännu) den d. i d. l. den d. som i d. är. Än i d. som är.*

V. Hälsningsformler. **1)** Egentl. Utförliga formler (med 'önska' l. d.) numer blott i härmat åld. stil. 'God' alltid obetonat, ofta reducerat. *God d., gossar!* Ngt vard. äro: *God d. på er! God d., god d.!* Mycket vard., skämts. är *God dagen! Hälsa god d. på ngn.* **2)** Friare. *Ge ngn, ngt en god d.* 'säga farväl', göra en konst i, ge på båten, inte längre vilja veta av l. bry sig om.

VI. '(Hur) dags' o. d. se 'dags' (under avledningar).

B) (Dags)ljus l. med bibet. därav. **I.** Dager i allm. **1)** Mest skönl. l. högt. *Dag(en) föll sparsamt in mellan de gröna luckorna. Den trakt där han (först) skådat dagen.* **2)** *Vacker som en d., som dagen.* **3)** Mest ngt vard. *Det är klart som dagen (att alla ska ha med av det)* solklart. **4)** *Det är dagens sanning!* rena sanningen, dagsklara sanningen. **II.** Infallande dager. Mest skönl. *Hon satt vänd från dagen. (Fram)ställa, sätta ngt i sin rätta d. I sin rätta d. kan bilden ej framträda, om man ej ~. Visa sig i sin rätta d., i en förmånligare d.* Även bildl. **III.** Överfört. Mest skr. **1)** *Malmen går här i dagen. Där porlade en naturlig brunn, ett cirkelrunt hål, där vattnet rann ner för att få meter därifrån åter komma i dagen.* **2)** *En hemlighet som icke tål dagen. Den höst, då dessa små visor sågo dagen* offentliggjordes, utkommo. *Någon större iver hade han åtminstone dittills icke lagt i dagen. Enligt vad (som) nu kommit, bragts i dagen* uppenbarats, röjts. *Det ligger i (l. för) öppen d., att ~* är uppenbart. **3)** *Han är fadern, sin far upp i dagen* slående lik, sin fars avbild. **4)** Märk uttr. 'lägga å daga' (= visa, förete, lägga i dagen). 'Ådagalägga' är numer vanligare.

Ssgr. **I.** *Dag-* är den vanligaste ssgsformen; rätt vanlig är även *dags-* (nästan alltid uttalat da'ks-); *daga-* numer blott i 'dagakarl' (växlande med 'dagkarl'). **II.** Dag- o. dags-. **1)** *Dag-* brukas numer nästan genomgående, då 'dag' är motsats till 'natt' (dagtåg). Vidare brukas *dag:* i bet. 'i dagen' (dagöppning); i bet. '(för) innevarande dag l. för varje dag' (daganteckning) samt då dag är 'objekt' till sista ssgsleden (dagteckna, även dagtjuv). **2)** *Dags-* brukas: i bet. 'en hel dag varande' (dagsarbete); i bet. 'blott en dag varande' l. 'dagens' (dagsbekymmer, dagspris). **3)** *Dag-* o. *dags-* brukas utan fast regel: **a)** I bet. 'pr dag'; i de flesta fall kunna då bägge formerna förekomma (daglön o. dagslön)(endast dagspenning). **b)** Utmärkande ljus l. dager (dag- l. dagsrand)(dagsljus, dagbräckning).

Syn. A) den ljusa delen av dygnet; arbetsdag, dagsverke; blomstringstid; dygn; datum; veckodag; innevarande dag, tillfälle, ögonblick; (dagens:) som (just) är i allas mun l. tanke l. tycke, som nu föreligger till avgörande, för ögonblicket l. tillfället, för (det) närvarande, aktuell, 'dagsviktig', 'brännande', 'uppe', 'på tal', på dagordningen stående l. tillfällig, kortvarig, efemär; segerdag, 'stor dag'; (särsk. i plur.:) tid(sperіod), levnad(sdagar), livstid, liv, ålder; **B)** (dags)ljus, dager; sida varifrån dagern infaller, infallande dager; 'belysning', ibl. 'färger'; (i dagen:) ovan jord, i l. ovan jordytan; offentlighet.

— **Dagbefäl** officer l. underbefäl som för dagen (för vecka l. d.) har uppsikten inom kasern, läger, över vakter osv. *D et utgörs hos oss vanligen av dagkapten l. daglöjtnant, en dagunderofficer och en dagkorpral.* **-blad;** -sskrivare. Som enkelt numer nästan blott i tidningstitlar l. avseende viss (daglig) tidning. *Stockholms D. utkom för första gången 1824, 60 år senare grundades Svenska D-et.* **-blind;** -het. *Verklig d-het är sällsynt; ofta sammanblandas den med ljusskygghet. De d-a hundarna på*

Værö. **Syn.** som ingenting ser om dagen; som har svårt att urskilja föremål vid full dager, starkt ljusskygg. **-bok;** -santeckning; -sblad; -sform; -sförfattare; -sutdrag. *Skriver, för du d.? Varje universitetslärare skall föra noggrann d. över sina föreläsningar. Införa ngt i d-en. Den som skriver anmärkning i d-en (på en gästgivargård), gör därmed anmälan hos vederbörande myndighet. Brev och dagboksanteckningar av A. Törneros.* **Syn.** (dag)journal, diarium. **-brott.** Kan betraktas som två ord. **1)** Ställe där man kan bryta mineral utan sprängningar under jorden; mineralfyndighet uppe i dagen. Motsatt 'gruva'. **2)** Heidenstam t. e. brukar ordet = dagens inbrott, dagbräck(ning): *D-ets timme var att förvänta.* **-brytning. 1)** B. av mineral i dagen (ɔc djupbrytning); även konkr. = dagbrott 1. **2)** Säll. = dagbräckning. **-bräck,** -et. Skönl., t. e. Heidenstam. *Han arbetade om nätterna ända till d-et. Vid d-et.* **-bräckning,** -en, [-ar]. Mest med prep. *I (första) d-en. Vid d-en.* Även bildl. *D-en nalkas för nya tidevarv* W. E. Svedelius. **Syn.** dagning, gryning, dagbräck. **-cell** i fängelse (ɔc nattcell). **-cirkel.** Astron. Den med världsekvatorn parallella cirkel som en himlakropp beskriver vid himlavalvets skenbara dagliga rotation. **-djur** ɔc nattdjur. **-driv|a;** -are; -arliv; -erska; -erï (med plur.). Som verb föga vanl. (mest i pres. part). *Några d-ande ungdomar. Föra ett riktigt d-arliv. Offer för d-eriet. D-erier på Strandvägen.* **Syn.** (d-are:) lätting, som går och slår dank, som driver omkring utan sysselsättning, som går sysslolös. **-fart.** *Svenska statens ångfärjor ~; endast d.* **-fjäril;** -sart. En av fjärilarnas huvudgrupper (Diurna l. Rhopalocera). Motsatt nattfjäril. *Alla d-ar äro utrustade med väl utbildad sugtunga.* **-färsk.** *D-a matägg. D. mjölk. Att ej servera d-t bröd* 1917. **Syn.** (färsk) för dagen. **-gry,** [-t]. Skönl., mindre vanl. *Från solnedgång till d.* **Syn.** (dag)gryning. **-gryning.** Mest i best. sing. efter prep. (i, vid, efter). Även bildl.

-havande, adj. o. subst. (-n, =, best. plur. -na). (Officer) som har dagen, som förrättar tjänst som dagbefäl (vilket går i tur mln flere); även friare. **-jämning,** -en, -ar; -slinje (ekvator; 'linjen'). *D-en inträffar den 21 mars och den 23 sept.* **Syn.** tidpunkt (dag) då dag och natt äro lika långa. **-kapten** o. **-korpral** m. fl. = daghavande k., k. av dagbefälet (se d. o.). **-kraft.** *D. från Älvkarleby kraftverk* ɔc dygnskraft. **-körning** ɔc nattkörning. **-lega** jäg.: (större) vilt djurs liggplats under dagen; ibl. även mer abstr. **-linne.** Motsatt nattlinne. Även koll. **-lönad.** Mindre vanl. *Den d-e arbetaren, som icke för sitt arbete är bunden vid viss plats.* **-lönar|e,** -(e)n, -e; -klass(en). **1)** Huvudbet. D-na äro icke lagstadda, utan arbeta (på grund av vanligen muntligt avtal på kortare tid) mestadels för daglön eller stycklön. *Vanliga statare, friarbetare, d-e, torpare och yrkesmän.* **2)** Om vissa vid flottans varv anställda civila arbetare osv. Motsatt 'månadslönare'. *De klagomål, som ~ framkommit från flottans d-e, må innebära bevis att ~* 1908. **3)** Bildl. *En d-e på litteraturens arbetsfält* 'dagsverkare', anspråkslös arbetare. **Syn. 1)** en som förrättar (kropps)arbete för dagen; (ibl.:) dagsverkare, dagsarbetare, dagakarl. **-märke.** Sjöv. Märke som avser att om dagen vägleda sjöfarande. **-order.** Skriftlig befallning avgiven av befälhavaren för ett truppförband o. avseende den inre tjänsten, förplägnad, sjukvård osv. Även bildl. **-ordning;** -sförslag (vanl. till II). **I.** Allmännare. *Frukost kl. 10, arbete 11—3, middag kl. 4, arbete 5—7, i säng kl. 10, det är hans d. Få sin d. bestämd av läkare. D-en inom kompanierna.* **II.** Särsk. om 'riksdag' l. dess avdelningar. **1)** 'Egentl.' *Även andra ärenden än de på d-en uppförda kunna på vissa villkor förekomma på ett sammanträde. Övergå till d-en* dvs. till nästa ämne på d-en, antingen för att undvika att avgöra ett behandlat förslag l. med anledning av interpellation. Märk *Enkel d.* beslut att övergå till d-en utan anförande av grunder. **2)** Friare. *Så länge patriotismen stod på d-en* ännu var 'brännande', aktuell, modärn. *Föra upp en del nya krav på d-en. Så kan vi då äntligen avföra denna pinsamma affär från d-en.* **Syn. I.** indelning av dagen, ordning för dagen; **II.** ordning för ärendenas behandling (för viss dag i riksdag osv.), föredragningslista, förteckning över ärenden som skola upp vid (nästa) sammanträde, bordlista. **-ort.** *D-er förekomma ej ofta i Sverge, emedan gruvornas belägenhet vanligen ej tillåter anläggande av dylika.* **Syn.** vågrätt utifrån (i bergsluttning) insprängd gruvgång, stoll. **-rum** särsk. på sjukhus, i kaserner osv. (ɔc liggrum, sovrum).

-sida den (av dagsljuset) belysta sidan av ngt (ɔc nattsida, skuggsida). Säll. bildl. **-skift.** Abstr. i uttr. *Arbeta på d.* Konkr. i bet. 'arbetslag som arbetar på d.' **-skjort|a;** -slinning; -ssöm. **-sländ|a;** -(e)larv (mest med -e-); -eliv (kort liv; 'fjärilsliv', flärdfullt liv). **1)** Om sländor tillhörande familjen Ephemerides. *D-an lever som larv i flere år, men som fullväxt blott en dag, säger Berlin. På ylan av en kvarndamm simma en mängd d-larver sakta omkring.* **2)** Bildl. om person och sak. **-teckn|a;** -ing (ibl. med plur.). Mest skr. *Skrivelsen får icke d-as i förväg! »Nattviol» från 1900 är det sist d-ade stycket. D-ingen stäm-*

mer icke med brevets innehåll. **Syn.** teckna datum (å), datera. **-ting|a;** -an; [-are]; -ning (med plur.) Bet. 1, 2 o. 3 ej alltid skarpt skilda. **1)** Mest hist. l. eftersträvat åld. Förhandling. *D-a om fred. Icke vilja inlåta sig på någon d-an med dalkarlarna.* **2)** Eftergifter. Subst. på -ning sälls. *Hellre än att d-a med socialisterna borde vänstern närma sig de moderata. Ett sådant erkännande innebure en d-an med de anklagade.* **3)** Överfört: 'kompromiss' (tadlande). Subst. på -ning knappast brukl. *Icke d-a med sina känslor. Jag är ju bara 40 år, men nog har jag fått d-a* Alb. Engström. *D-a med sitt samvete, sin övertygelse. Man d-ar ej om det rätta!* **4)** Fördrag o. d. Blott som subst. Mest hist. *En d-an slöts i Strängnäs, varigenom ~. Enligt den just undertecknade d-an skulle bägge parterna tillsvidare avhålla sig från anfall.* **5)** Mest hist. o. krigs. Kapitulation. *Efter tre månaders belägring måste fästningen äntligen d-a. Blir d-an oundviklig, bör kommendanten söka skaffa sig så goda villkor som möjligt. D-an av trupper i öppna fältet.* **Syn. 1)** förhandla, underhandla, ackordera, par lamentera; **2)** (söka att) gm eftergifter komma till förlikning l. uppgörelse (med), kompromissa; **3)** göra eftergifter åt, icke göra motstånd mot; köpslå med, pruta av på, söka komma ifrån l. undandraga sig; (d-an ibl.:) eftergivenhet; **4)** (d-an:) överenskommelse, förbund, fördrag, uppgörelse, avtal; förlikning; **5)** (ingå överenskommelse om att) ge sig, kapitulera. **-timme** t. e. i fråga om tjänstgöring vid post och järnvägar. **-tjuv;** -eri. Mindre vanl. *Unga d-ar gamla spetsbovar* jfr fåfäng gå lärer mycket ont. *Jag behöver ingen särskild tillåtelse för att låta piska en d.* **Syn.** lätting, dagdrivare. **-traktamente.** Med visst belopp pr dygn utgående ersättning (åt statstjänare för extra förrättning, åt andra för tillfälliga uppdrag i statens tjänst) under resor l. vistelse på främmande orter. *Ämbetsmän m. fl. äro enligt K. M:ts resereglemente indelade i 6 klasser med d. av vardera kr. 15, 12, 10, 6, 4.50 o. 2.50.* **-tvätt** som blott tar' en dag l. mindre (ɔc stortvätt). **-tåg.**

-uggla. Om (individ l. art l. släkte av) den ena av de grupper i vilka ugglornas familj av somliga forskare indelas (ɔc nattuggla). Mest i plur. som namn på gruppen. **-vakt. 1)** Abstr. Mest sjöv. Vakten 4—8 på morgonen. **2)** Konkr. Mest järnv. *Den ene banvakten skall tjänstgöra som dag-, den andre som nattvakt.* **-vard,** -en, [-er l. -ar]. **1)** Eftersträvat åld. l. på landsbygden. Frukost l. lättare måltid före frukost l. mln frukost o. middag. **2)** Den första av de gamla nordbornas två huvudmåltider. **-vatten** som rinner på jordens yta, ytvatten (ɔc grundvatten); även vatten som från ytan rinner ned i gruva, brunn o. d. **-välj|are;** -erska. Sälls., åld. Som vidskepligt väljer sin dag, skrockfull människa; ibl. friare: granntyckt person. **-öppning.** Ö. mot dagen, mot det fria l. uppe i dagen, vid jordytan (t. e. i fråga om byggnader, gruvor osv.). *Han hade stått för nära en stor d., när gruvskotten hade avlossats.* **-övning.** Gymn. Om viss övning l. om följd av rörelser ('gymnastisk matsedel').

— **Dag(a)karl.** A-formen vanligast. Karl som mot dagspenning utför grövre (åkerbruks-, gruv- o. d.) arbete, daglönare, dagsverkare, grovarbetare. Ofta skönl. **-tal. 1)** Blott utan -a-. Sälls. Datum. **2)** A-form. Lagt. Antal dagar. *Uppkommer vid sådan övergång av straff ~ brutet dagatal, vare det förfallet* Lagen.

— **Dag(s)arbete. I.** Då bet. är motsatt 'nattarbete' är formen utan 's' ensamt bruklig. **II.** S-formen enbart bruklig. **1)** *Trött efter d-t, efter fullgjort d. Vi ha haft ett svårt d. Det blir (ett) d. att röja undan i de där skräpvråarna.* **2)** Friare. *Skiljas hädan efter väl fyllt d.* **Syn. II. 1)** en dags arbete, arbete utfört l. som kan l. bör utföras på en dag; dagsverke; **2)** värv, (livs)gärning, verk. **-avgift** a. beräknad pr dag (t. e. på sjukhus). **-avlöning.** För en dags arbete l. pr dag. Mest utan 's'. **-gammal.** Mindre vanl. **1)** *Dagsgammal, men rynkig som en gubbe.* **2)** *Köpa daggammalt bröd.* **-inkomst.** Daglig inkomst; inkomsten för dagen. Mest s-form. **-kass|a;** -ör. **1)** Ibl. även s-form. *Man höll nu i byffén på att räkna d-an. Räkna, lämna ifrån sig d-an.* **2)** Nästan endast dag-. *Riksbankens Uppsalakontor begär att få öka d-an (till 300,000 kr.).* **Syn. 1)** (den senaste) dagens inkomster, under dagen influtet belopp; **2)** kassa avsedd för de löpande affärerna under dagen. **-klar. 1)** 'Egentl.' Skönl., mindre vanl.; mest i formen dag-. **2)** Bildl. Blott i formen dags-. *Det är d-a sanningen!* **Syn. 2)** solklar, självklar, uppenbar. **-kostnad** pr dag. **-lön.** *D-en var 3 kr. Arbeta för daglön (l. dagslön).* **-portion** pr dag (t. e. vid fängelse, trupp, inrättning) **-rand.** Mest skönl. (l. folkligt); gärna i best. form. *D-en fortsatte hela natten att glöda över skogen* Heidenstam. **Syn.** första strimman av morgongryningen (l. sista av aftonljuset), morgonrodnaden; rodnaden vid himlaranden, strimma av dagsljus. **-skygg;** [-het]. Ofta skönl. o. bildl. **1)** *Dvärgarna tänktes små, fula, mörka och dagskygga. En d. agitation.* **2)** *Dag(s)skygg sorg.* **-snälltåg.** Formen dag- vanligast. **-tjänst. 1)** Bägge formerna. Motsatt 'nattjänst'. **2)** Blott formen dags- i bet. 'tjänstgöring under en dag'. **-tur. 1)** Utan 's'. Motsatt 'nattur'. **2)** Med 's'. Tur som tar en dag.

— **Dagsbehov.** *Tillräckligt för sitt d. Förse sig med sitt d. av ngt.* **-belysning** dagsljus, dager. **-bestyr.** *Lyfte hans tankar över d-ens och tillfälligheternas värld* O. Levertin. **-buller. -göra.** *Ha ett fullt d., innan ~* Joh. Sundblad. **-händelse.** *Höjd över d-rnas obetydligheter.* **-led,** -en, -er. Egentl. o. bildl.; märk särsk. det friare bruket som måttsbestämning. Mest skönl. o. högt. *Fulla, långa, korta d-er. Tre d-er från staden låg det lilla templet.* **Syn.** dagsresa, en dags färd l. vandring l. marsch, dagsmarsch. **-ljus**[1], -et; -trafik. **1)** Egentl. *D-et är starkare eller svagare alltefter himlens klarhet och solens större eller mindre höjd över horisonten. Icke tåla d(-et). Vid d. Med bibehållande av endast d-trafik.* **2)** Bildl. *Gärningar som icke tåla d-et. Sky d-et. Se d-et* numer mindre vanl. = 'se dagen' dvs. födas l. bli bekant l. komma ut. *Han ville aldrig själv träda fram i d-et* framträda (som upphovsman l. d.). *Draga fram ngt i d-et* uppenbara, blotta, göra bekant. **Syn.** dag(er), dagens ljus. **-ljus**[2], -t. Mest skr.; mindre vanl. *En av de få timmar på dagen, då det i denna årsens tid är något så när d-t.* **-lång,** -t. *D-a dispyter.* **-längd. -marsch** jfr dagsled. **-mej|a,** -an, [-or]. Best. form sing. vanligast. Särsk. på landsbygden är ordet icke 'bygdemålsfärgat'; torde kunna anses fullt 'rikspråkligt'. *D-an hade tagit betydligt på snön, men på morgnarna, då det frusit på, var skidföret ypperligt. I dag hade vi ingen d-a, solen var borta hela dagen. Stark d. Två à tre d-or kunna göra slut på föret.* **Syn.** den upptinande solvärmen på middagarna under senare delen av vintern, tö i solskenet under det det är fryskallt i skuggan; (själva) upptinande(t), 'soltö'. **-mjölk** dagens l. under en dag. **-penning.** *Arbeta, gå för d. D-en är knapp. Bryta sten mot halv d.* **Syn.** dag(s)lön (åt grovarbetare); dagavlöning. **-polit|ik;** -iker; -isk. *Slösa sina gåvor på d-iken. En över de d-iska hänsynen höjd lösning av landets viktigaste fråga. Hans gärning skall i sinom tid prövas från andra synpunkter än de d-iska.* **-press.** *D-ens alster.* **Syn.** (tidnings)press. **-pris.** *Till gällande d(-er).* **-regn.** *I dag får vi d.* regn hela dagen. **-resa.** Vanligare än 'dagsled', jfr detta. *En halv d. från Stockholm.* **-rond.** *Göra sin (vanliga) d.* **-spegel.** Bildl., mest i best. form. *Ur d-n* tidningsrubrik. **-tycke(t).** Brukas ibl. för mod(et), *D-t växlar även ifråga om namnen* Ruben Berg.

-verk o. **-verk|e;** -sbok m. fl. se B. Skrivas i SAOF även med -ä-. Betydelserna närstående. **A)** Enkelt. **I.** Formen 'dagsverk' den vanliga; då anslutning till II förefinns, brukas även formen 'dagsverke'. **1)** Egentligast. *Det blir ett drygt d. (för dig) att hinna se hela staden. Hungrig mage gör dåligt d-e.* **2)** Friare. *Sluta sitt d.* mest skönl.; = sin livsgärning. *Ett tungt och prövande d(-e) i upplysningens tjänst.* **II.** Särsk. bet. Formen 'dagsverke' nästan enbart brukl. **1)** Allmännare. *Gå på d-e. Arbeta på d-e. Lönen beräknas efter d-en. Mans-, karl-, kvinno-, ökdagsverke.* **2)** Viss arbetsprestation, förr skatteform. *Utgöra d-en. Göra, utföra (sitt) d-e. Prästerna ägde förr bland sina inkomster d-en. Hjälpd-en till kungsgårdar och boställen. Torpare som fullgöra sitt arrende genom d-en. Gå på, i d-e.* Friare. *Skriva vers som (man vore) på d-e.* **B)** Ssgr. **1)** *D-sbok med kvitteringskolumn.* **2)** *D-sfolk* daglönare; dagsverkarfamilj (särsk. man o. hustru). **3)** *D-shemman* med skyldighet att utgöra dagsverken. **4)** *Under 1400-talet var Åtvids s:n d-sskyldig under Herrsäter i Värna s:n. Hemman med d-sskyldighet.* **5)** *D-storp* o. *D-storpare.* Om torp vars innehavare har att årligen till ägaren utgöra visst antal dagsverken. **Syn. A) I.** se dagsarbete II; **II. 1)** (grövre) kroppsarbete mot överenskommen dagspenning; **2)** (om åkerbruks-, byggnads-, gruvarbete o. d.:) efter dag o. person beräknad arbetsprestation (som först utkrävdes av konungen o. sedan blev en regelbunden skatt, i vissa fall — o. numer alltid — utbytt mot penningar); dylikt arbete som åligger torpare (enligt enskild överenskommelse). **-verk|a;** -are; -arhustru. Endast subst. är vanligt. *Träla som en riktig d-are. En torpardotter, som d-ade på gården, träffades av blixten.* Även bildl. *En d-are i poesien.* **Syn.** (d-are:) karl som går på dagsverke; daglönare, dag(a)karl, dagsverkskarl. **-vikt.** Sälls.; kan ofta ersätta 'aktualitet' o. d. *En fråga av d.* **-viktig.** Sälls.; kan brukas för 'aktuell'. *D-a frågor.* **-växel.** *Växlar ställda att betalas å viss dag kallas d-lar.*

— **Dagen-efter-stämning.** Särsk. ofta om dagen efter ett dryckeslag. *Han var i d.* Ossian-Nilsson.

— **Daga** i 'av daga' o. 'å daga' se dag A III 5 o. B III 4. — **Dag|as,** -ades. **1)** Opers. *Om morgonen, innan det ännu d-ats.* Bildl. *Äntligen börjar det d-as även för dessa olyckliga.* **2)** Skönl. o. högt. Med saksubj. **a)** *Se ut och skåda morgonen, som d-as! Där det eviga ljuset d-as. Det d-as väl bättre tider l. Bättre tider d-as väl även för oss. En gång d-as din lycka. Natten d-as.* **b)** Märk skiftningar som *Det var ett begrepp, som ännu icke d-ats för l. hos henne* kommit till klarhet, blivit (fullt) medvetet. *Nya syner som nu började d-as för honom* framträda, ta (fulländad) gestalt. **Syn. 1)** bli(va) dag, ljusna (till dag); bli klarare l. ljusare; bli bättre; **2)** gry, randas; inträda, börja; börja lysa, gå upp;

ta(ga) sin början, övergå till dag, vändas i l. till dag; bli (fullt) medveten. — **Dagelig** osv. se daglig.

— **Dag|er,** -ern, -rar. **A**) Plur. sälls. Betydelserna mycket närstående. **I.** Motsatt natt l. skymning. Ej alltid skilt från IV. **1**) *Före d-er. Om morgonen när det blev d-er.* I folksagor o. d. även *Men om morgonen, innan d-er var ljus, gick resen på sin loge och tröskade.* **2**) *Svag, sparsam, otillräcklig, halv, skum, tillräcklig, skarp, mycken, stark, full d-er. Tjocka gardiner som utestängde d-ern, all d-er.* **3**) Numer mindre vanl. äro bildl. uttr. som *Ställa i fullkomlig d-er. Ligga i öppen d-er.* Ngt vanligare är *Ställa i klarare, bjärt d-er.* **4**) *Jag ser ingen d-er i detta* ljusning. **II.** Från visst håll. Ofta föga eller icke skilt från IV. **1**) 'Egentl.' *Hålla ngt mot d-ern. D-ern bör helst falla (in) från vänster. Efter olika d-er skiftar kudden i blått och violett.* **2**) 'Bildl.' Se nedan IV 2. **III.** Glans o. d. Skönl. *Stråla i ovansklig d-er.* **IV.** Viss belysning. Jfr I o. II. **1**) 'Egentl.' *Brutna d-rar från det slipade glaset. Från de färgade fönstren fick rummet en dämpad, mystisk d-er. Hur skyarna i öster brunno i den disiga d-ern. I fullmånens blekblåa d-er. Höst-, gryningsdager.* **2**) Bildl. *Se, sätta, ställa ngt, framstå i sin rätta d-er. Ställa ngt, ngn i så gynnsam d-er som möjligt, i ogynnsam d-er. Betrakta ngt i en falsk d-er. Framstå i tvetydig d-er.* Skönl. är *Den olyckliga barndomen bredde över hela hennes liv en mörk och tung d-er.* **B**) Plur. vanligast. Konstterm. *Varma rödaktiga d-rar. Fördela skuggor och d-rar (på en tavla)* även bildl. *De högsta d-rarna* de ljusaste partierna. *Halva d-rar.* **Syn. A**) **I.** dagsljus, dagens inbrott, dagning, gryning, dag; ljus, ibl. klarhet; ibl. ljusning; **II.** belysning, infallande dagsljus; **III.** glans, sken, skimmer; **IV.** (ibl.:) prägel, (genomgående) drag, sida, syn, synpunkt; **B**) ljuseffekt (på visst parti av en tavla o. d.), belyst ställe; ibl. ljusstrimma; (ibl.:) ljus sida, dagsida, ljuspunkt. — **Dagerbrunn.** *D. större än 20 kvm. betraktas som gård.* **Syn.** ljusbrunn. **-källa,** sälls.; jfr ljuskälla. **-ställe** t. e. på en teckning. **-öppning** i vägg l. tak. — **Dägra** se nedan före 'dags'.

— **Däglig,** -t; -en. Formen dagelig(en) brukas ngn gång för eftertryck l. i folklig l. härmat åld. stil. **A**) Daglig. **I.** För varje dag; för en dag. **1**) *Förnöjsamhet var d. gäst i hans hus. Mitt d-a umgänge. Varar minst 2 år i d-t bruk. Nya Dagligt Allehanda. Från och med nästa år blir tidningen d. Giv oss i dag vårt d-a bröd! Och öl var d-t bröd* Strindberg. **2**) Från dag till dag. *Genom d. ånger och bättring* kan även höra till 1. *Göra d-a framsteg.* **II.** Motsatt 'enstaka' l. 'vid utomordentliga tillfällen'. *I (det) d-a livet* vardagslivet, allmänna samman levnaden. *I d-t tal* vanligt samtal(sspråk), vardagstal (× skriftspråk, ämbetsspråk, högtidligt tal osv.). **2**) Krigs. *D. dräkt* × paraddräkt men även × släpdräkt o. arbetsdräkt. **III.** Motsvarande dygn; mest om astr. förhållanden. Motsatt 'årlig' o. d. *D. förändring* avser temperaturförändringen under dygnet. **IV.** Motsatt 'nattlig, afton-' o. d. Mindre vanl. *Under d-a och nattliga vandringar. D-a skolan* ibl. × aftonskola. **B**) Dagligen. Ofta skr. **1**) Varje dag o. d. *Jag är ute och går minst två timmar d-en l. d-en minst två timmar. Som vi d-en och stundligen använda. D-en återkommande. Nästan d-en.* **2**) Ibl. om stegring l. minskning. *D-en befästas i tron. Klassen minskas d-en med en à två lärjungar.* **3**) Säll. friare = jämt o. ständigt. **4**) I förbindelse med 'vänta' o. d. kan ordet få bet. 'vilken dag som helst'. *Hennes nedkomst väntas d-en.* **5**) Sälls. × om natten. **Syn. A**) **I. 1**) som äger rum (l. förekommer, pågår, göres, uppträder, upprepas, återkommer) varje dag (l. i det närmaste var dag), dag för dag upprepad, var dag återkommande, för var(je) dag; som behöves l. brukas l. används dagligen; som belöper sig på l. åtgår för en dag; dagligen utkommande; **2**) från dag till dag fortgående; oavbruten, ständig; **II.** vanlig(en förekommande), vardags-, allmän, dagligdags; **B**) **1**) var(je) dag; dagligdags; **2**) med l. för var(je) dag, dag för dag. — **Dägligdags** (även utt. som två ord: dägli(g) da'ks); -liv. Vanl. adv.; som adj. l. subst. oböjl. Mest vard. (rätt ofta med biton av leda) l. skönl. **1**) Adv. *Det är trätor och kiv där, d.! Sådant får man där se d., så det är inget att skryta med.* **2**) Adj. l. subst. Mindre vanl. *Sitt vanliga d. liv. D-livet på Tomtö fick en ny prägel för henne* V. Benedictsson. *En annan art dramatik än den som till d. bjudes oss. Arbetarlivets d.* **Syn. 1**) dagligen, dag för dag, dag ut och dag in, var och varannan dag, jämt o. ständigt, ideligen, titt o. ofta, när som helst; **2**) daglig, ständig, idelig; vardagslag, vardagslivets enahanda. **-rum.** Mindre vanl. *[Dörren] längst fram till höger ledde in till morfars d., där han nu tillbringade sin mesta tid, trött av ålder och levande* J. Engelke. *Nationens d.* om studentnation. **Syn.** rum där man vanligen uppehåller sig (om dagen), vardagsrum. **-stuga.** Förr om 'vardagsrum' i allm.; nu nästan endast om vardagsrum i allmogehus. *Satte sig vid fönstret i d-n* Selma Lagerlöf. **Syn.** vardagsrum.

— **Dägning,** -en. Oftast med prep. *Just i d-en. Omedelbart före, efter d-en. D-en växer och vägen svalkas* ~ Fröding. *Som en d-s glans om våren* Ekelund. Även bildl.,

i skönl. l. högre stil. *Ingen d. till en ljusare framtid! Vid d-en av den nya tiden.* **Syn.** övergång från (natt)mörker till dagsljus, (morgon)ljusning, gryning, gryningstid, ibl. morgonrodnad; ibl. inträde, början. — **Dāgr|a,** -ade. Sälls. **1**) *Om morgonen när det d-ade.* **2**) *Hur moln eller dis må d-a* Ossian-Nilsson. **Syn. 1**) bli dager; **2**) skifta dagrarna. — **Dags** (da'ks); adv. o. ibl. subst. (oböjl.). **1**) Huvudbet. Rätt ofta ngt vard. **a**) *Hur d. ä(r) vi framme i Stockholm, konduktörn? Så här d. (på dagen) brukar små barn ligga och sova! Hur d. är konserten?* **b**) Märk ironisk användning. *Jim ångrade sitt lättsinne, men det var så d.* naturligtvis för sent. *Är det d. nu, tycker du, att komma med sådant!* **c**) Ngt friare; ovanligt i södra Sverge. *Nu är det (visst) d. för mig att gå till station.* Rätt sälls. är *Så d. på året* om årstid. **d**) Ofta som sista ssgsled. *Kaffe-, frukost-, sov-, liggdags.* **2**) Märk uttrycken *Här, hit, nu till d.* som dock oftast sammanskrivas. **Syn.** (hur d.:) vilken tid, vid vilken tid på dagen (l. natten), när (på dagen); (så d.:) så sent l. tidigt l. långt lidet, vid den(na) tid(en), vid samma tid; (hög) tid, på tiden.

Dagg[1], -en. **A**) Enkelt. **I.** Egentl. *Det är stark d. i afton. D-en faller* uttr återgår på föreställningen om dagg som ett slags fint regn (i stället för 'utfällning'). *Det börjar avsätta sig d. på grässtråna. Gräset dröp ännu av d. Medan ännu (morgon)d-en ligger på. Som en svalkande d. sänkte sig slummern över de trötta krigarna* skönl. **II.** Friare o. bildl. **1**) I bet. 'imma' (t. e. på fönsterruta) ldls. o. rätt sälls. (icke brukat i Uppsala o. Stockholm). **2**) Skönl. *Tårarnas d. Sömnens, slummerns välgörande d.* **3**) Bot. *Vissa arter av björnbär ha som mogna en blå d. över sig* är egentligen en vaxutsvettning (vanlig särsk. på plommon). **B**) Ssgr äro mest skönl.; nya bildas ofta vid behov. — **Daggbegjuten** skönl. **-beklädnad** bot. **-bestänka.** Skönl.; mest i perf. part. 'Daggstänka' är vanligare. **-bildning.** *Riklig d. under natten.* **-blå** mattblå, liksom med daggöverdrag. **-droppe. -drypande.** *I det d. gräset.* **-fri.** *Skola blommorna torkas, böra de vara d-a.* **-frisk.** *I den d-a morgonen. Hon kände, hur de d-a rosorna doftade.* Bildl. *Detta outsägligt unga, nästan oberört d-a, som ~* Ruben Berg. **-glittrande** mest skönl. **-kåp|a;** -eblad l. -sblad. Alchemilla vulgaris. Kallas på sina håll även 'daggskål(ar)'. **-lik,** -t. *Ett fint, d-t regn.* **-mask;** -gång; -plockning. Lumbricus terrestris. *Plocka d(-ar) till bete för långreven. D-arna äro nog inte uppe i kväll.* **Syn.** (större) metmask, regnmask. **-pärla** skönl. **-röt|a,** -te, -t, -as; -ning. *I det linvaran först d-es en kort tid och därefter knippas och vattenrötes. D-t lin* ✕ vattenrött. **-stänk|a.** Skönl., mest i perf. part. *Vart d-t blad i kvällen dallrade. Då Rimfaxe med skummet från sitt betsel d-er jorden.* **-sval.** Skönl. *I d. juninatt* Ekelund. **-våt. -överdrag;** -en (part.). Mest bot. *Med ett blågrått d.* — **Dagg|a**[1], -ade. Mindre vanl.; mest träffas det väl opers. *Det d-ar starkt i kväll.* — **Daggig,** -t, [-are]; [-het]. **1**) *Girlander av d-t löv* Per Hallström. *D-a och doftande blomstermattor. D. glans. Så friskt och d-t under de löviga träden* Sv. Folksagor. *D-a ängar.* Bildl., skönl. *Kinden var d. av gråt* Stagnelius. **2**) Om vissa frukter osv. *D-t blå.* **Syn. 1**) betäckt l. bestänkt l. genomdränkt av dagg; **2**) blådaggig o. d., överdragen som av dagg.

Dagg[2], -en, -ar. Ett förr, särsk. på sjön, brukl. straff(redskap). **1**) Redskap. *Få smaka d-en. D-en är den längsta ändan ombord, den räcker runt hela fartyget, säger sjömannen.* Ibl. (dock ej allmänt) om näsduk med knut i ena hörnet, 'näsduksdagg'. **2**) Straff. *Ge, få d.* **Syn. 1**) kort tågända (med l. utan knutar); **2**) aga l. prygel med dagg. **Dagg|a**[2], -ade, -as; -ning (med plur.). Mindre vanl.; straffet numer obrukligt. *Det gjordes en faslig historia av att en sjökapten d-at en matros.* **Syn.** ge dagg, aga med dagg.

Da'ggert (akut); -en, -ar. Mest hist.; dock även ldls. o. då vard. *Och vid bältet satt en liten d. liksom till lek* Heidenstam.

Da'gs se avledningar under dag.

Dāhli|a, -an, -or l. -er; -agrupp l. -egrupp. Skrivs även 'dalia'. Särsk. om Dahlia variabilis. *D-an infördes till Europa från Mexiko i slutet av 1700-talet. Enkla, dubbla, kaktusda(h)lior. Astrar och d-er* Strindberg. *Redan 1906 funnos minst 3,000 d-evarieteter.* **Syn.** georgin.

Dakāpo, adv. o. subst., då böjt: -t, -n [l. =]; -rop. Ofta även särskrivet o. då gärna med 'c'. **I.** Adv. **1**) Mus. I notskrift ofta förkortat 'D. C.' *Dakapo (D. C.) betyder '(tag om) från början'!* **2**) Allmännare. *Alfvéns lilla visa måste ges d.* ges om. **II.** Subst. **1**) Mus. *Efter d-t följer kodan.* Ngn enda gång bildl. *Seglingsberg, ett d. av Ramnäs.* **2**) Rop. *Mötas av ett skallande d.* **3**) Märk *Ropa d.* **Syn. I.** (om igen) från början; om igen, på nytt, en gång till; **II. 1**) en del av vissa musikstycken; upprepad l. återkommande del av tonstycke; ibl. 'ny upplaga'; **2**) dakaporop.

Daktȳl, -en, -er; -isk. Versfot bestående av en lång l. starktonig o. två korta l. svagtoniga stavelser (alltså trestavig fallande takt). *D-ens schema är — ◡ ◡; 'fiskare' är en d. Användningen av ord som 'lagsvuren' såsom d-er. Det mest bekanta av de s. k. d-iska versmåtten är hexametern.*

Dal[1], -en [särsk. i dikt ibl. -n], -ar. **I.** Egentl. *Grönskande d-ar. I en undangömd d.*

Än står stenen i grönan d. D-en låg mörk under oss, delvis skymd av moln. Höga berg och djupa d-ar. I d. och på fjäll. I d. och i höjd skönl. *Tränga genom berg och d. Huvud-, bi-, tvär-, kittel-; fjäll-; bäck-, å-, flod-, älv-; klipp-; kustdalar.* **II.** Bildl. o. friare. **1)** Bibl. l. skönl. *Vandra i dödsskuggans d.* om jordelivet med dess vedermödor l. om döden o. dödsriket, helvetet. *Dödens d. Genom prövningens d. till förklaringens berg. Denna jämrens d.* denna jämmerdalen. **2)** Mest skönl. *Söka sin lycka i en undangömd d. I d-en skall min hydda stå.* **3)** Ibl. = tjärdal. **4)** Sälls. för 'vågdal'. **Syn.** dalgång o. d.; (ibl.:) dåld, ravin, fördjupning, 'kittel'. — **Dalbildning** abstr. o. konkr. **-bo**[1] mindre vanl. = inbyggare i en dal. **-bott|en.** *Djupt nere i d-nen.* **-bränd.** *Umeå d-a trätjära.* **Syn.** bränd i tjärdal. **-fåra.** *Ångermanälvens d.* **-före,** -t, -n. *Frykensjöarnas d. Indalsälvens och Ångermanälvens d-n.* (Större, längre) dalgång, ådal, dalsträckning, dalstråk. **-gång,** -en, -ar. *Sidodalgång. Bullarens djupa d.* **-kjusa.** Liten trång dal. *Längs en d. eller utmed kanten av ett kärr* Thor Högdahl. **-klyft|a.** *Oregelbundna d-or.* **-mynning** dalöppning. **-ripa.** Lagopus subalpinus. Håller sig i fjällens (l. bergens) skogsregion. **Syn.** skogsripa. **-sida** l. **-sluttning. -spärr.** *Ännu ett pansarverk samt en befäst d. fallna.* **-stråk.** *I ett smalt d. Från alla d. och skogar* Heidenstam. **Syn.** dalgång, dalföre. **-sträckning. -sänk|a,** -an, -or. — **Dal|a,** -ade; [-ning, med plur.]. Mest skönl. o. högt. **1)** Om solen. *När solen började d-a, blev han hungrig och trött* Strindberg. **2)** Friare. *Daggens glitter stilla d-ar* Sigurd Agrell. *Skymningen d-ar. 'D-ande svanor', av Bruno Liljefors. (Snö)flingorna började lätt d-a över den frusna marken.* Sälls. är rent bildl. användning som Kjelléns *Så hade stormakten redan börjat d-a.* **Syn.** närma sig horisonten, gå ned ☊, sjunka; sakta sänka sig l. sjunka l. falla, singla (nēd). **Dala ned l. ner** [☊].

Dal-[3]. Till landskapsnamnet Dal, Dalsland. Märk för övrigt att det heter *På Dal* men 'i Dalsland'. **Dalbo**[2], -n, -r l. -ar; -kvinna; -mål (Dalslandsdialekten, folkmålet på Dal). Det vanl. ordet. Mindre vanl. är 'dalslänning', o. mycket sälls. är 'dalsländare'. **Dalslänning,** -en, -ar o. **Dalsländsk.** Till Dal(sland), dalbo osv. 'Dalsk' däremot hör endast till Dalarna. Även det första kan stavas med -nd-.

Dal-[3]**; även Dala-.** Till landskapsnamnet Dalarna. Till detta förekommer ju ännu ibl. dat. plur. *I Dalom* särsk. (härmat) åld. l. folkligt. Ibl. finner man även 'Dala' särskrivet t. e. *Dala bygd* samt *Dala Floda* o. d. som postorter; jfr även *Gävle-Dala* o. *Dala-Hälsinglands järnväg.* I ssgr är *dal-* den vanliga formen; ibl. växlar denna med *dala-;* säll. är formen dala- den enbart l. så gott som enbart brukliga (t. e. dalaman, dalaby, dalasandsten). Märk formerna *Västerdalsdialekterna* målen i Västerdalarna o. *Väster-dalmål* men alltid utan 's' *Väster-Dalälven.* — **Daldans** särsk. om en viss folkdans från Dalarna. **-folk. 1)** Dalallmoge, befolkningen i Dalarna. **2)** Koll. = inbyggare där. *Mycket d. i sina nationaldräkter ser man ännu på Rättviks marknad.* **-karl** ('l' uttalas ngn gång; t. e. ibl. vid högt. uppläsning); -sask (särsk. förr; = ett slags spånask med trycklock); -sdräkt (daldräkt); -shår (långt som d-arna bära det); -sklocka (jfr dalklocka). **1)** *Engelbrekt och d-arna. En envis d-s visa. Även här(je)dalingarna kalla sig själva stundom d-ar. Han är d.* född i Dalarna; ibl. om soldater därifrån; ibl. av Västmanland-Dala nation. *Ett slätat d-shår.* **2)** Särsk. förr om arbetare från Dalarna nere i landet l. om kringvandrande Dalakrämare (ofta sådana som handlade med 'dalklockor'). **3)** Märk uttr. *Slå d-ar i ngn* l. *Den d-(e)n gick inte i mig* om (grova) lögner som man vill lura i folk. **-klocka** mest om golvklocka (från Mora, med slagverk), moraklocka, dal(karls)ur, dalkarlsklocka. **-kull|a;** -edräkt l. -(s)dräkt (daldräkt). Särsk. om yngre dalkvinna; ibl. om 'kulla', som arbetar i annan trakt, t. e. som 'trädgårdskulla', på bryggeri osv.; särsk. förr även om 'kulla' som gick omkring och sålde dalvaror (ännu gå dylika o. sälja t. e. vävnader). **-kvinna** mest om äldre l. gift kvinna från Dalarna. **-mas;** -lock(ar). Skämts. l. föraktligt för 'dalkarl'. **-mål** dels om mål som talas i Dalarna; dels sammanfattande om målen där; dels särsk. om målet i Ovansiljans domsaga. **-pil** mest (kultur)hist. om en pil brukad av dalkarlarna, med kraftig udd. *Två d-ar i kors på blå grund.* **-runa.** Av särskild typ; ha i Dalarna brukats som bomärke på husgeråd o. d. ända långt in på 1800 talet. **Syn.** dalsk runa. **-uppror. -ur** se dalklocka. — **Dal(a)allmoge. -bonde** formen med 'a' vanligast. **-dräkt** mest utan 'a'. **-här** mest med 'a'. **-mål|are;** -erī o. -ning (bägge med plur.). Mest utan 'a'. Om allmogemålningar i Dalarna med bibl. l. folkligt ämne, från mitten av 1800-talet och tidigare. *'D-ningar på rim' av E. A. Karlfeldt.* — **Dalaby. -man** (mycket säll. utan 'a'). Mest i plur. (l. best. form sing.). *I tappre dalamän.* **-sandsten.** Aldrig utan 'a'. Ofta geol. Brukas särsk. till kvarnstenar. — **Dala** o. **Dalom** se Dal-[3] ovan. — **Dälsk,** -t; -a (dalmål). Till Dalarna l. dalkarl, dalkulla, dalfolk osv. *Äkta d. natur* dalanatur. *Ett femtiotal med d-a runor avfattade inskrifter* Ad. Noreen. *De starka verberna i d-an och gottländskan.*

Dal|er, -ern, -er l. (= dalerstycken) dālrar; -er(s)stycke (mest utan 's'); -värde. Större svenskt (silver- o. från 1624 även koppar)mynt, präglat o. gångbart 1534—1776; även om dess värde som mycket växlade; ibl. även om vissa utländska mynt. **1)** *Gustaf I:s daler. Ett mynt av en d-ers värde. År 1665 sattes en daler s:mt (silvermynt) = tre daler k:mt (kopparmynt). (Koppar)plåtar med åstämplat värde av 10 d-er s:mt. Då bötesbelopp i äldre lagstadganden skola omsättas i modärnt mynt, räknas en daler (s:mt) = 50 öre. På 400 d-er s:mt om året ansåg sig år 1731 en rådman i Karlskrona kunna leva fullt herrskapslikt. D-erns värde i nu gällande mynt var ursprungligen 4 kronor, men sjönk småningom så, att d-ern år 1776 var värd i s:mt 67 och i k:mt 22 öre, detta då oavsett myntvärdets fall.* **2)** Märk 'milda', numer ngt åld. svordomsuttr. som *Ta mej d-ern! Det var d-ern!*

Dalia se dahlia.

Dalj, subst., neutr. Vard., ldls. I uttr. med 'få, ge'. *Lille Figge ~, som fått åtskilligt med d. av sin vän Ludde.* **Syn.** stryk, smörj, däng, prygel. **Dalj|a,** -ade, -as. Vard., ldls. Ge smörj, klå opp. **Dalja om, opp l. upp, på.**

Dalk, -en, -ar. Betraktas i SAOB som två ord. Bägge äro mindre vanl. **I.** Brukat t. e. av Sundén, artikeln 'valk'. **II.** Märk särsk. det vulg. *En pojke i hörnet hostade torrt och retsamt, en annan snörpte d-en ständigt upp i näsan* Ossian-Nilsson. **Syn. I.** hårdnad i handen l. på foten, valk; **II.** klump; snorklump.

Dall|er, -ret. Skönl. *D-ret av strålarnas lek på den krusade vågen.* **Syn.** dallring. — **Dallr|a,** -ade; -ing (med plur.). 'Dallra' torde mer än 'darra' brukas: om ngt som svänger kring en viss punkt; om mer omärkliga, ofta mildare, mer dämpade rörelser, ibl. även långsammare; om rörelse som för föremålet är 'naturlig' (icke påtvingad). Därför nyttjas det ock säll. om människor o. djur och har sitt egentliga område utanför vardagsspråket (särsk. i skönl. och facklig stil). **1)** Skönjbar rörelse. *D-ande löv. Lövens d-ing. Ett d-ande gelé. Vador som d-ade vid de fasta stegen. Vattnets d-ing. En tår d-ade i hennes ögonfrans. Luften d-ade av värme. Bågljusets d-ing. Bringa, (för)sätta hjärtat i d-ing* komma det att klappa fortare, att skälva. **2)** För ögat icke urskiljbar rörelse. *Man kan känna hur bröstet d-ar vid de djupa tonerna. En d-ande sträng. Uppjagad, ivrig, så att alla nerver d-ade ända till pina. Då man uttalar skorrande r, är det tungspenen som d-rar, (för)sättes, bringas i d-ing. Ljuset sammanhänger med vibrationer eller d-ingar i etern.* **3)** Om ljud, ton o. d. *Tonerna d-ade ut över nejden. Hans stämma d-ade (av rörelse). Gripenheten från nyss d-ade ännu i de ord han yttrade.* Märk språkv. *Tremulanter, dvs. dallerljud, uppstå därigenom att luftströmmen avbrytes genom d-ingar på någon punkt i 'övre ljudkällan'.* **Syn. 1)** skälva, gå i små vågor, ibl. vara nära att falla; fladdra, 'hoppa', 'leka', skimra, flimra; ibl. klappa, 'bäva'; **2)** svänga, svinga, vibrera, oscillera; ibl. gunga; spritta; ibl. darra; säll.: skaka(s), ristas; **3)** av- o. tillta i styrka l. höjd, ibl.: (sakta l. milt l. skälvande) tona l. ljuda l. klinga; skälva. **Dallra fram** mest ifråga om toner; skönl. **D. till, ut.** *Klockan låter de allvarsamma, tunga slagen d. ut över nejden.* — **Dallergräs.** Vanligare 'darrgräs'. Briza media. **-ljud** språkv. = tremulant.

Dalt, -et. Ldls., vard. Jfr följ. **Dalt|a,** -ade, [-as]. Ldls., vard. **1)** Mer utbredd bet. (brukat t. e. av stockholmare, uppsaliensare, kalmariter, östgötar, sörmlänningar). *Som de pussa och smeka och d-a med alldeles vanvettigt* Dan. *Det är otäckt att se, hur du d-ar med ungarna, sade Beate-Sofie ogillande.* **2)** Mindre utbredd bet. *Så slipper vi d-a me matlagningen* yttrat av en smålänning. **Syn. 1)** kela (med), skämma bo'rt, smeka; **2)** kladda, 'slaska'. **Dalta bort** m. *Dom blir så lätt b-ade* om taxar: 'bortklemade'.

Dām[1], -en, -er. I bet. I o. II har i bildat smtl. 'dam' mer o. mer undanträngt 'fruntimmer': nu alltid 'mina d-er!'; 'till d-erna'; 'min d.' (vid baler); 'de kungliga d-erna'. I dessa bet. brukas 'fruntimmer' nästan blott med adj. som anger samhällsklassen l. d. ('ett fint bildat fruntimmer'). Dock finner man 'fruntimmer' brukat i ngt större utsträckning i norra o. mellersta än i södra Sverge. Som första ssgsled med bet. III (om kvinnokläsel o. d.) är 'dam-' i hela Sverge numera vida övervägande brukat. Märk att 'dam' vanl. motsvaras av 'herre', 'fruntimmer' av 'karl', 'kvinna' av 'man'. **A)** Person. Bet. I o. II ej alltid skarpt skilda. **I.** Om kvinna av börd. Nästan endast med attribut. *En högättad d. Diplomatiska kårens d-er. Alla hovets d-er. Adels-, hovdam.* **II.** Om bildad kvinna, tillhörande 'bättre klassen', ibl. 'societeten', (ɔc bondkvinna, arbeterska osv.). **1)** Allmännare. *Som en avundad d. bland bondflickorna. En älskvärd gammal d. En äldre d. i brun supékappa. Artig mot d-erna. D-ernas egen* om damtidningen Idun; säll. om alltför 'uppvaktande' ung sporing, ivrig kavaljer. *Skriva vers 'till d-erna'. Några inbjudna d-er och herrar. Världs-, sällskapsdam.* **2)** I utpräglad bet. *Fröken är vred och röd så hon flammar / och d. i varenda tum* Fröding. *En liten d. på fyra år, som näpet höll upp kjolen. Föra sig som en (verklig) d. Hon är ju 14 år, redan stora*

d-en! i övre Sverge 'stora' ofta obetonat, men så icke i södra. **3)** I förbindelse med 'ung(a)', som då nästan alltid är svagtonigt. *Buga dig för den unga d-en! En snart fullvuxen ung d. De unga d-erna stodo ivriga vid dörren, väntande att bli uppbjudna.* **4)** I tilltal; nästan endast i plur. *Mina d-er och herrar! Behaga d-erna ta plats?* **5)** Motsatt herre l. (särsk. förr) kavaljer. Best. plur. vanligast. *Jag hade professorskan L. till d. (vid bordet). Föra sin d. till bords. Bli utan d. D-ernas fria val!* vid baler. Ibl. om dem man ledsagar l. som tillhöra ens familj. *Jag måste följa mina d-er hem.* **III.** Förbleknat. Utom i några stående förbindelser blott som första ssgsled, men där mycket vanl.; jfr ovan. *För d-er* anslag på damtoalett, damrum. I annonser *Skodon, för herrar, d-er, barn.* **IV.** Om riddartiden l. i anslutning till denna användning. *Riddaren och d-en, hans (hjärtas) d. Till mitt hjärtas d.* **V.** Föraktligt; jfr håll-, demimondedam. Mindre vanl. *Lätta d-er.* **B)** I spel. **1)** Kort. *Kung, d., knekt. Sitta med d en ensam, tredje. Hjärter d.* även smnskrivet. **2)** Schack; mest som första ssgsled. *Sätt inte tornet där, då tar jag din d., d-en. Byta bonde mot d.* l. ibl. *Taga d.* då bonden nått fram till sista rutan; jfr uttr. *Bonde, som går i d.* nått sista rutan och kan bytas. **Syn. A) I.** kvinna av börd, ibl. 'fru'; ibl. hovdam; **II.** bildad kvinna, ibl. världsdam, fruntimmer; ibl. bordsdam; **III.** kvinna; **IV.** kvinna vars färger en riddare bar (o. som han svärmiskt älskade o. hyllade); 'härskarinna', ibl. 'jungfru'; **V.** 'sämre fruntimmer', allmän l. underhållen kvinna; **B) 1)** (säll.:) fru; **2)** 'drottning'.

— **Damartikel** mest i plur.: a. hörande till damdräkten. **-bekant;** -skap (vanl. konkr. o. mest i plur.). Mest i plur. l. i ssg. *Göra d-skaper.* **-byte.** I schack. *Göra d.* byta drottning mot drottning. **-friser|ing;** -salong. Även om lokal. **-hund;** -sras. *En på senare år i Amerika uppkommen d-sras är bostonterriern.* **-kappla;** -tyg. **-kavaj. -komiker** manlig varietéartist som spelar fruntimmer. **-konfektion.** Om affär l. om vara. *Hos oss tillverkad d.* **-krage** särsk. om en kort ärmlös kappa. **-kupé**)(herr-, rök-, blandad kupé. **-linne** dels koll., dels = **-lin(n)tyg. -lågsko(r). -rum** mest om rum där damer kunna ordna sin toalett osv.; t. e. på järnvägsstationer, hotell m. m. **-pumps,** oböjl. plur. Ett slags modärna dampampuscher. *D. av svart siden* 1916. **-salong** t. e. på ångbåt)(herrsalong). **-sida(n)** t. e. vid (vissa) danser. **-skräddlare;** -erī. **-sällskap.** Såväl abstr. som konkr. *Ha d. Där kan man inte gå i d. Tycka om (att vara i) d. I ett större d. talades häromdagen om ∼.* Även om slutet sällskap, förening. **-sömmeri.** *De bästa mönster för såväl herrskrädderi som för d.* **-toalett. 1)** Koll. Vad som hör till en dams (yttre) klädsel. **2)** Toalettbyrå l. -bord för damer. **3)** Toalettrum för damer, 'damrum'. **-väst.**

Dām[2] (SAOB tycks anse uttalet da'm för det normala); -en, [-er]; -bricka; -bräde; -spel (spel och spelbräde); -spelare; -spelslilja (sälls. för 'kungsängslilja', Fritillaria Meleagris). Spelet, och alltså ordet, numer mindre vanl. **1)** Utan plur. Om spelet. *Spela d. Till d. brukas ett schackbräde, 'dam(spels)bräde' med som vanligt 64 rutor.* **2)** Med plur. Om bricka som kommit fram till sista rutan och blivit belagd med ännu en bricka, 'dubbelbricka'.

Dama'sk, -en, -er [l. -or]; -hälla; -knapp. Mer säll. 'damaska'. Mest i plur. om ett par. (Tyg- l. läder)holkar utan fot (l. sula) som knäppas l. snöras utanpå (byxor o.) strumpor, ridstrumpor, 'ytterstrumpskaft'; ibl. benläder; varma ytter- l. överstrumpor av triká för barn, snösockor. *Har du d-erna på dig? Byxd-er göra tjänst både som byxor och d-er.*

Damaskēner|klinga (-sj-); -stål. Klinga av flammigt (etsat) stål. **Damasker|a** (-sj-); -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** På metallyta (l. d.) åstadkomma ett mönster av ränder, slingor, arabesker osv. (gm gravering o. ifyllning särsk. med guld l. silver; även gm brännförgyllning osv.). **2)** Ge järn l. stål gm själva tillverkningsmetoden ett flammigt l. vattrat mönster (på det orientaliska sättet l. på annat sätt). **3)** Gm radering o. etsning ge dylikt mönster. **Syn.** ibl. inkrustera.

Da'mast (ibl. dā- l. -a'st), -en [ibl. -et], -er (om olika slag l. om d-vävnader); -dräll (med mönster som d-ens; dräll med blommig botten o. randig l. rutig bård); -mönster; -servet; -vävd (som d. l. i d-mönster); -väveri. Ett enfärgat, mönstrat (möbel- l. duk)tyg (av silke, ylle, linne l. bomull l. blandningar av dessa) med skiftningar i glans.

Damejea'nn|e (dam(e)sja'n); -en, -er; -ställning (av järn i vkn d-en jämte korg nedställes o. som medger lättare hantering vid d-ens tömning). Större, bukig, korthalsig (glas)flaska i korg l. flätverk till förvaring av svavelsyra o. d. (i södern även vin). *Större d-er rymma ända till 80 liter. En så mycket som möjligt färglös glasd-e* till akvarium. *Vid tullbehandling av ∼ d-er fästes ej avseende vid om varan är försedd med grövre korgflätning* Tulltaxan 1916.

Damm[1], -en, -ar. Särsk. förr skrivet 'dam'. Sammanförs vanl. med damm[2]. **I.** Egentl. *I Hollands lågt liggande kuster har man byggt stora d-ar till skydd mot havet. Fasta, rörliga d-ar. Öppna, sluta,*

stänga en d. 'Svartbäcksgubbarna', som förr ofta fastnade vid kvarnd-en i Uppsala, sprängas eller bräckas numer ovanför staden. Bruks-, sluss-, vattenverks-, skydds-; överfalls-, sten-, lerdamm. Ibl. om *Bäverdamm.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *Nu spränger blodet sina sköra d-ar. Anarkien hotade att spränga alla d-ar.* **2)** Märk särsk. *Sätta en d. mot (l. för)* hejda, hindra, hämma, skapa l. resa ett värn mot, bekämpa. *Utgöra, bilda en d. mot* ett skydd. **Syn. I.** fördämning, dämme, uppkastad vall l. bank l. mur (för att tillbakahålla vattenmassor l. samla vattnet); **II.** värn, skydd. — **Dammanläggning**[1] abstr. o. konkr. **-bord** brädbeklädnad på en fördämning (l. under en dammlucka) över vkn vattnet strömmar; numer säll. = dammlucka l. rörlig (trä)damm. **-byggnad** abstr. o. konkr. **-fäste** dels = stranddel där en damm är fäst vid land; dels = landfast del av damm; dels = stenkista l. timring som utgör grund l. stöd för en damm. **-lucka. 1)** Lucka på damm som kan öppnas l. slutas, uppdragas l. nedfällas för att reglera vattnet. **2)** Rörlig (trä)damm. **-port** större dammlucka. **-tröskel. 1)** Del av damm som ligger under dammluckan. **2)** Låg (rörlig) damm som ej når upp över vattenytan.

Damm[2], -en, -ar. Särsk. förr ofta skrivet 'dam'. Sammanförs vanl. med damm[1]. *Invid brygghuset låg en liten d., alldeles övervuxen av andmat. Gräva en d. D-en behöver upprensas. Meta spigg i källd-en. Ank-, svan-, grod-, näckros-, park-, slotts-, fisk-, karp-, rud-; salt-; tillväxt-, lek-, fångstdamm.* **Syn.** uppdämd l. innesluten vattensamling, grävd vattenbehållare l. liten sjö; liten sjö l. sump l. göl med stillastående vatten. — **Dammanläggning**[2]. **-lik.** *Några d-a utvidgningar av en liten d.* **-ränna** leder vattnet från en damm (särsk. till hjulhuset vid vattenkraftsanläggning).

Damm[3], -et. Särsk. förr ofta skrivet 'dam'. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. *Dra l. röra l. riva upp skyar av d. Torka d(-et). Överhöljd av l. med, vit av d. D-et stod i högan sky. Medan d-et lägger sig. Solen brände och d-et rök. Piska d-et ur ngt. I ett moln av d. Fint, tjockt, tätt d. Ett lager av d. I rök och d. Ett glas vatten att skölja ned d-et med. Finge vi lite regn, bara så mycket att det slår ned, binder d-et! Blåsa d-et av ngt. Landsvägs-, gatu-, bokdamm.* **II.** Märk särsk. **1)** Ibl. om *Yrkes-, glas-, sten-, kol-, ull-, pappers-, mjöl-, logdamm* osv. **2)** Sälls., blott skönl. om fint stänk, om fin yrsnö, täta stjärnsamlingar o. d. **3)** *Trivas bäst bland böckernas d. D. har väl lagt sig över dessa gamla sagor, men det osökta behaget kunna de dock aldrig helt mista.* **4)** *Röra, riva upp mycket d.* ställa till mycket käbbel, stort rabalder, göra stort väsen för ngt; blotta många obehagligheter. **B)** En del ssgr ansluta sig även till 'damma' t. e. dammborste, -handduk, -trasa, -vippa, -viska. **Syn.** (fint) stoft.

— **Dammavlagring;** -syta (tekn. = yta där damm lätt avlagrar sig). Abstr. o. konkr. **-borst|e.** *Handd-e av svart tagel.* **-duk;** -shållare; -skorg. Torde vara betydligt mindre vanl. än 'dammhandduk o. -trasa'. *D-shållare med 1½ mtr långt skaft.* **-fin.** *Träkol fritt från d-t pulver, men jämnkornigt.* **-fri;** -het. *Vägarna voro d-a efter regnet dagen förut. Hålla d-tt. D-tt hö. Fullkomligt d. förmalning. D-tt slutande fack. D. förvaring. Snygghet och d-frihet.* **-fylld. -färgad.** Mindre vanl. *I sin diskreta d-e kostym.* **-grå. 1)** Grå av damm. *På den upptorkade, d-a trottoaren* Huck Leber. *De d., slitna möblerna.* **2)** Dammfärgad. *Olivernas d-a grönska.* **-gömm|a** l. **-gömm|e.** *Inga utskjutande lister eller d-en.* **Syn.** dammvrå. **-handduk.** *Ett dussin d-ar* jfr det ovanligare 'dammduk'. **-hölj|a.** Mest i perf. part. *D-da folianter. D-d blom.* **-korn** stoftkorn, dammpartikel. **-lager. -lik,** -t. Mindre vanl. *Fin, d. snö.* **-liknande. -låda** särsk. kring kedjan på velociped, kedjelåda. **-moln. -partik|el.** *D-lar som sväva i luften* dammkorn. **-rock** till skydd mot damm (ofta 'dammgrå'). **-sikt** o. **-sikt|a;** -ning; -ningsmaskin. Om siktning av mjöl l. krut med fin sikt för att befria det från damm. *Beståndsdelarna [vid kruttillverkningen] samarbetas, krossas till pulver, torkas, d-as och poleras.* **-snö;** -skidor. Ldls. (särsk. Norrl. o. Sveal.). *Föret var präktigt med lätt d. på skaren* Didring. **Syn.** lös snö (som lätt yr omkring). **-sug|are;** -ning(smaskin). *D-arn har ibland även kallats 'dammslukare'. Elektrisk d-are. Nu skall jag leta reda på ringen, från källarn till vinden, i hissen, i duschrummen, i d-arn* Strindberg. *D-ning är nödvändig i ett modärnt hus* 1911. **-tork|a;** -ning. Mest som subst. *Är du färdig med d-ningen? Har du d at än?* vanligare 'torkat dammet', dammat (av). *Städa och d-a sovrum och vardagsrum. Ja har inte d-at i salen än* samtal 1916. **-torr.** *D-t snus.* Säll. bildl. Om fernissad yta o. d. i fackspråk = så torr att damm ej fastnar. **-trasa. -tät.** *D-a lager* på maskiner o. d. **-uppfylld. -vippa. -virvel.** *Försvinna i en d.* **-viska. -vit.** *Storgatan ~, stekhet och d. i junisolskenet* Siwertz.

— **Damm|a**[1], -ade, [-as]; damning (med plur.; mest till II 1). **A)** Enkelt. **I.** Intr. **1)** *Pudret d-ade av perukerna. Det var svårt att se för det d-ande mjölet.* **2)** *Höet d-ar. Vägen d-ade icke längre, i skogen hade nämligen fuktigheten hållit sig kvar. D-ande peruker. Inom icke-dammande yrken* Nord. Fam.[2] **3)** *Gå inte och d-a så där, Erik!*

4) Ngt föråldrat. *Rågen d-ar.* **5**) *Köra i d-ande sken, fart. I d-ande sporrsträck hade han kommit och rest* jfr 'damma iväg' o. d. **6**) Opers. *Det d-ade otäckt på vägarna. Slår man på en mjölsäck, d-ar det (av den) l. d ar den.* **7**) Jfr II 1. **II.** Trans. (o. abs.). **1**) Trans. huvudbet. *Har Elsa d-at (i) förmaket? D-a skrivbordet. En vrå där det l. som aldrig d-ades. Sopa och d-a. Damning av böcker.* **2**) Ngt vard., mindre vanl. *D-a lättjan ur (pälsen på) ngn. D-a käppen i bordet.* **3**) Sockerbagarterm. *Fina franska wienerbröd, lätt d-ade på översidan.* **B**) Ssgr. Fasta ssgr se damm[3] (särsk. B). I 'damma på, till' o. d. finna vi en bet., som mycket avviker från den vanl., vilket gjort att SAOL[7] upptagit två ord 'damma'. Här äro de sammanförda; jfr särsk. II 2 (samt I 5, damma iväg o d.). **Syn. A**) **I.** ryka l. flyga l. sväva (omkri'ng i luften), avgå i form av damm l. fint stoft; utsända l. ge ifrån sig damm, vara höljd i damm, (lätt) uppröras till damm; ryka frömjöl (av); uppröra ɯ l. uppriva ɯ damm; **II. 1**) torka l. borsta (äv) dammet (av), befria från damm, dammtorka; **2**) basa, prygla, piska, slå; dänga; **3**) överströ med (damm)fint socker. — **Damma av** ɯ, **bort** ɯ. **D. ihop** vard. = ryka ihop o. slåss, fara i luven på varann. **D. iväg.** Ofta särskrivet. Vard. = fara äv, rusa iväg. **D. ned** l. **ner** ɯ. **D. på. I.** Vard. **1**) *D-a på ngn av hjärtans lust.* **2**) Jäg *Han d-ade på mitt i högen, men lyckades ändå skjuta bom.* **3**) *D-a på du bara med din läxa, du har inte många minuter på dig!* **4**) *Och under hela tiden d-ade det på med oundertecknade smädebrev och förlöjliganden.* **II,** Sockerbagarterm. *Tårtorna d-as på med socker.* **Syn. I. 1**) 'trumfa på', dänga (ti'll), prygla; **2**) skjuta skott på skott l. skjuta (ovårdigt) utan att sikta; **3**) 'dra på', 'klämma i', 'gno' (iväg l. på), gå på; **4**) 'hagla'. **D. till.** Vard. *D. till ngn med paraplyt.* **Syn.** slå l. dänga ti'll. **D. åstad.** Vard. Än vardagligare 'D. sta'. **1**) Fara äv, ränna iväg. **2**) 'Klämma i' (med). **D. över** ɯ. — **Dammig,** -t, -are; -het. *D-a vägar. Skorna ä vita, så d-a ä di. D. efter ritten. Låta sina vapen bli d-a.* Säll. bildl. *Pappa Rebolledos d-a gamla humör* Joh. Nordling. **Syn.** dammhöljd, dammfylld, dammande; ibl. 'rostig'.

Damo'klessvärd (-å-); ssg. Särsk. i uttr. som *D-et, ett d. svävar l. hänger över ens huvud, ha ett d. hängande över sig, sitt huvud* om överhängande fara som knappast kan undgås. Uttr. härleder sig från en gammal syrakusansk anekdot.

Damp se dimpa.

Dampa, -ade, -as; -ning (med plur.). Mest skräddarterm. Fukta (med vatten l. ånga) för att sedan pressa; ibl. innefattande pressningen. *D-ning och pressning av vinterkostym Kr. 3. —. Raja-skolstrumpan krympes med dngd-ning.* **Dampa opp** l. **upp** ɯ, **på** [ɯ].

Dän[1], -en, -er; märk den gamla formen dana (gen. plur.) i några uttr. Mest i plur. Vetenskapl., skönl. l. härmat åld. **1**) *I d ernas land.* **2**) 'Dana' närmar sig ibl. oböjl. adj. (l. i åld. skönl. stil personifierat subst.; jfr Svea). *Dana drotten* vanl. sammanskrivet. *Svcas och Danas furstar.* **Syn.** (forntida) dansk. **Dana**[1] se strax ovan. **Danadrott** skönl., åld. **-konung** l. **-kung.** Mest skön.; åld. *Danakungen Erik Menved.* **Daniser|a,** -ade; -ing. Mest i pres. part. Om språk, dialekt, stil, författare, o. d.: uppvisa l. utmärka sig gm danska språkegenheter, vissa danska l. om danskan erinrande stildrag. **Dani'sm,** -en, -er. Ordform l. uttryck(ssätt) som visar inflytande från danskan. **Dannebrog** o. **Dansk** stå för sig.

Da'n[2] se dann.

Dan|a[2], -ade, -as; -are (vanl. mer tillfälligt). Numer gärna skönl., högt. l. åtminstone vårdat skr. Jfr alstra, skapa. I allm. brukas perf. part i större utsträckning än övriga former. **I.** Inrätta o. d. **1**) Gestalta. *Huru naturen d-at Sverge. Ädelt d-ade former. D-a sin stil efter de bästa förebilder. Så d-as ljuden till uttryck för de finaste stämningar, de skarpaste tankar. Sin största insats har dr Rudberg gjort som d-are av marinläkarekårens nuvarande organisation.* **2**) Gestalta (ngt) på bästa sätt för. *Sverge, av naturen d-at till l. för sjöförsvar, har väl haft den odugligaste sjöminister som något land kunnat uppvisa. D-ad för ensamheten. Varje människa är d ad att sörja för sig själv.* **3**) Frambringa o. d. *D-a människor, sig till en avbild. Klippor, grottor och gångar som naturen själv d-at. D-ad av ett finare virke än vardagens. Lyckas d-a sig en tämligen god bild av, föreställning om ngt.* **4**) Mindre vanl. om ordbildning o. d. *En avledning d-ad i likhet med våra få kvarlevande bildningar på -sel.* **5**) (Av sig själv) bilda. Mindre vanl. *Här d-ar älven en vid bukt med lugnvatten på ena sidan.* **II.** Utbilda. *D-a sig för sitt kall (genom studier). D-andet av personligheten. I ungdomen d-as karaktären.* **Syn. I. 1**) inrätta, gestalta, bilda, forma, ge en viss form l. gestalt l. ett visst skick (åt), skapa; tillforma ɯ, tilldana; (d-ad:) beskaffad, med det l. det utseendet; **2**) (d-ad:) född, (av naturen) ägnad, skickad, lämplig, avsedd, ämnad, bestämd; **3**) bereda, förfärdiga, frambringa, skapa, göra; (d as:) uppstå, uppkomma, bildas, bilda sig; **4**) tillskapa; **5**) utgöra, tjäna (såsom), vara, åstadkomma; **II.** utbilda, utveckla, fostra, ge lämplig utbildning, göra ngt till vad det bör vara. **Dana om** ɯ, **ut** ɯ. **Daning,** -en, [-ar]; -sför-

måga. Mest skönl., jfr dana[2]. Mindre vanl. i konkr. bet. Brukligast i bet. utbildning, utveckling (till dana II). *Till sin d. för oss tämligen främmande. Krigarens d. för sitt kall. Övertygelsen om oföränderligheten av vår d.*

Dänaarv; -sberättigad; -sfråga; -srätt; ssg. Kvarlåtenskap som tillfaller staten (vanl. då arvingar icke finnas).

Da'ndy (l. -i); -n, [-er]. Sprätt, (mode)-lejon, snobb.

Dangl|a, -ade; [-ing]. Vard. **1)** Mindre vanl. *Han kommer d-andes ~ med ett blaggarnslakan i näven* Fanny Alving. *Dingla och d-a med armar och ben.* **2)** Sälls. *D-a ngn.* **Syn. 1)** dingla, hänga o. slänga; gå o. dingla (med), gå o. slänga med armarna; **2)** (säll.:) dänga, dalja på. **Dangla på.** Till dangla 2. Vard., mindre vanl. **Danglig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. Vard. *Det var någonting d-t över honom* Fanny Alving. **Syn.** hållningslös, slängande o. d.

Danisera o. **Dani'sm** se under dan[1].

Dank[1], -en, -ar. Mest ngt vard. *Vid skenet av en sömnig d. Halvmånen lyste bland ~ moln, som en d. fastsmetad vid pannmuren i ett immigt brygghus* Törneros. Även bildl.: *Lysa som en d. i en hornlykta,* ibl. även *Endast vara en d. i en hornlykta.* **Syn.** smalt o. uselt talgljus; dåligt ljus; ljusstump, ljusbit; 'ett av de mindre ljusen'.

Dank[2], subst. I uttr. *(Gå och) slå d.* 'driva', göra ingenting, lata sig. **Dank|a,** -ade. Vard., mindre vanl. *Inte behöver han gå här och d-a.* **Syn.** slå dank.

Dann, da'nt. Ofta skrivet 'dan'. Vard. o. 'folkligt'. **1)** *Det var då för dant, att du lät honom gå igen!* tokigt, bedrövligt. *Att Agathon alltid har suttit och undrat så dant över ett ~ blad i ~* Fanny Alving. *Mor har inte fått städat, så här ser ut så dant* Ossian-Nilsson. *Du kan inte tro hur dant här ser ut! Ja(g) vart så d. i magen, så ja(g) trodde ja(g) skulle gå åt.* **2)** *Han blev just d., att han gjort henne illa.* **3)** *Hon var så d. med henne, att ~* Selma Lagerlöf. *Jag var så d. i jäntan, som jag kunde bli. D. efter sötsaker. Nu, ska tro, de ä dant mellan dem!* kärt, hett, väl, di ä såta vänner, det ä söta du och söta du. *Det är så dant med Staaffen, nu förstås* det (ska) fjäskas för. **Syn. 1)** tokig, galen, befängd; bedrövlig, faslig, ryslig; märkvärdig, förvånande; (så dant ibl.:) till den grad; **2)** ängslig, rädd; **3)** ivrig, het; betagen, kär, förtjust, 'tokig' (i); begiven.

Da'nnebrog (långt -o- l. -å-); -en, [-ar]; -sorden. Gärna i best. sing. (Namn på) dansk(a) flagg(an), danska riksbaneret. Även om d-sorden.

Dannekvinna. **1)** Nästan endast härmat åld. o. mest om äldre fhdn. Duktig o. hederlig (bond)kvinna l. (borgar)hustru; äkta bar hustru, duktig husmor. *En hederlig d.* **2)** Sälls. = allmogekvinna, bondhustru. **Danneman.** **1)** Nästan blott härmat åld. o. mest om äldre fhdn. Rättskaffens borgare l. bonde, en man sådan han bör vara, hedersman, aktad och rättskaffens medborgare. **2)** Mest skönl. l. högt. Allmogeman, bonde, (hedervärd) odalman. *'Redlige (och beskedlige) dannemän' var förr det vanliga officiella tilltalet till bondeståndet.*

Dans, -en, -er [l., ofta skönl., -ar]. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Allmännast. Mest sing. *Ställa till d. Och snart är d-en i gång. Spela upp till d. Leda d-en. Den konstmässiga d-ens utbildning. De vilda folkens d. Med d-en, sin d. söka uttrycka de mest skiftande stämningar.* **2)** Arter. *Naturfolkens d-er. Tango, den nyaste d-en. Dal-, lång-, vingåkers-, folkdans.* **3)** Viss d. på en bal. *Uppbjuden till första d-en. Få sitta (över) en d. Dansa icke mer än två d-er med samma person! Extradans* utom programmet. **4)** Uttr. o. talesätt. *Hålla d.* t. e. om älvor. *Gå i, trå(da), träda d-en* mest i folkvisorna l. skönl. *Och jungfrun hon går i d-en med röda(n) gullband. Vara ur d-en* för gammal för att dansa längre; även bildl.: vara ur leken. *Det fanns kaffe på kokarn, så det gick som en d.* i ett huj, som ingenting, helt obehindrat, utan (minsta) svårighet. **5)** Ibl. närmande sig bet. 'danstillställning'. *Vi ä bjudna på d. till Drag nyårsafton.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *Tro icke, att livet ständigt är en d. på rosor!* mest 'nekat'. *D-en kring guldkalven* mammonsdyrkan, mammonstjänst, guldtörst, strävan efter vinning. **2)** *D. på lina* lindans. **3)** Rätt ofta = dansmelodi, dansstycke; säll. = danslek. **4)** Om djur l. livlösa ting (det senare ofta skönl.). *Björn-, tran(e)-; myggdans* det sista även rent konkr. *Snöflingornas yrande d. De fallna löven anställa d. i oktoberstormen. Väcka böljorna, rännilarna till d. i majsolen.* **5)** Mest ngt vard. *Här ska bli en annan d. (utav)!* här skall man få se på annat. *Nu gällde det blott vem som skulle begynna d-en* angripa först; tala först osv., i allm. börja. *Annorlunda hade den d-en lyktat, om alla stannat på sin post* om kalabaliken i Bender. **B)** Ssgr kunna ibl. även anslutas till dansa. **Syn. II.** ibl. 'lek', 'dust'; ibl. kretsande l. svärm; virvlande.

— **Dansartad.** *D. rytm. D-e steg.* **-bana.** *En enkel d. i skogsbrynet med trägolv och några bänkar.* **-docka.** **1)** Om dålig dansös l. (vanligast) om balhjältinna, flicka som går upp i att dansa och icke har andra intressen. *Småstädernas firade d.* **2)** Ibl. för 'marionett'. **-galen** tokig i att dansa, fasligt danslysten. **-gubbe** mindre vanl. = sprattelgubbe. **-klubb. -konst;** -när; -närinna. **-ledare.** *D. i (folkdansföreniu-*

gen) Philochoros. **-lek.** *D-arna vid julhelgen i den gamla prostgården.* **-lik|nande.** **-lustig.** Mindre vanl. *Det ~ d-a i rytmen* M. Lamm. **-lyst|en;** -nad. *Flickorna voro som vanligt d-nare och togo i brist på kavaljerer och svängde om med varann.* **-låt** (folklig) dansmelodi. **-lärar|e;** -inna. **-musik.** 1) *Spela d. D-en tystnar, paren skiljas.* 2) *Lager av äldre d.* **-mästare.** 1) Ofta ngt vard. *Sicken d.!* 2) Mindre vanl. *En d. av papp.* 3) Numer rätt sällsk. för 'danslärare'. **Syn. 1)** spelevink, 'skojare', spjuver; vild o. yr pojkbyting; 2) sprattelgubbe. **-nöje** enklare danstillställning l. bal. **-program** vanligare än 'danslista', 'danskort' o. även 'balprogram'. **-raseri** bättre namn för 'danssjuka' 2. **-rytm.** **-sjuk** även = lidande av **-sjuka.** 1) Om nervsjukdom förenad med ofrivilliga ryckningar i armar o. ben osv., 'krampdans'. 2) Särsk. från medeltiden känd smittande psykisk sjukdom som yttrar sig i ett obetvingligt dansbegär, kallas hellre 'dansraseri'. 3) Ofta friare. **-skola.** *Gå i d.* **-steg.** *D-en i boston påstås vara rätt svårlärda.* **-takt.** **-tillställning** dansnöje, bal, dansgille. **-trög.** Mindre vanl. *Ett par d-a ynglingar* Ossian-Nilsson. **-visa** som sjunges vid dans l. danslek. **-övning.**

— **Dans|a,** -ade, -as; [-are; även om en som har d-raseri]; [-ari|nna]; -erska; [-ning]. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Allmännast. **a)** *Hon d ar ovanligt bra. D-a i takt (med musiken), i otakt. Här ska d-as kring majstången. De d-ade till kl. 3 och 4 på nätterna. Ta i ring och d-a. Kom, ska vi d-a. De d-ande stanna, svänga runt och fortsätta så två steg framåt.* **b)** *Lejda d-erskor. Den amerikanska d-erskan Miss Duncan.* **2)** Märk en del uttr. o. vändningar. *Gå och lära sig d-a* gå i dansskola. Med subst. (ibl. även som predikativ). *D a polka baklänges. D-ar du inte en boston, ett varv åtminstone (med mig)? Vals d ar hon bäst. Och har d-at solist i ett stort antal baletter.* Med adj. som predikativ. *D-a sig varm.* Med adverbial. *Att hon inte d-at lungsot på sig, d-at sig lungsot på halsen, är nästan förbluffande. D-a flisor ur golvet. D-a inte livet ur flickan! D-a kransen l. kronan av bruden* vid bröllop för att beteckna att bruden nu lämnar de ungas led; (den som får kronan, blir gift därnäst l. gift under året). **II.** Friare o. bildl. **1)** *D a på rosor* numer oftast nekat; = leva ett lyckligt o. sorgfritt liv, ha det gott. *D-a kring den gyllene kalven* dyrka mammon. *D-a efter ngns pipa* lyda, blint följa l. foga sig efter. **2)** *D-a på lina* med avmätta steg, (hopp o. språng) ofta under musik. **3)** *Och så fingo de utan krus d-a i kurran för sitt besvär.* **4)** Om djur. *Gift dig, så d-ar du lagom, sa käringen om kalven. När katten är borta, d-a råttorna på bordet.* Ofta om björnar, tranor, ibl. ormar; mer utpräglat 'bildligt' om hästar, fjärilar, sländor o. d. **5)** Om livlösa föremål. Ngt 'egentligare'. *Löven från aspdungen d-ade för oktobervinden. Den skimrande vik, där de glittrande böljorna d-a* skönl. *Säg mig, du doftande vind, som d-ar i fröjd över fältet* B. E. Malmström. *D-ande gång. I muntert d-ande strofer, daktyler. Svarta fläckar började d a för hans ögon. Siffrorna d-ade karusell* Didring. *Låta betet d-a framför en tvekande abborre. På golvet d-ade skuggorna från lövverket utanför. Få ett bord att d-a.* **6)** Om livlösa föremål. Ngt friare. Ofta ngt vard. **a)** *Låta riset, rottingen, käppen d-a på ngns rygg* ge stryk. **b)** *Men det gick inte bättre än att hela attiraljen d-ade i golv(et), d-ade utför trappan.* **c)** *Låta silverpengarna d-a* slösa bort. **B)** Ssgr. De fasta ansluta sig vanligast till 'dans' o. stå under detta. De fria se nedan. **Syn. I.** utföra (en) dans; **II.** (ibl.:) kretsa l. fladdra l. sväva (i ringar), virvla, snurra, svänga; hoppa o. skutta; 'leka', glida, 'spela', flämta, dallra; fara av och an; kastas, slängas; 'ryka', 'valsa', 'springa'.

— **Dansa av** ⫽, **baklänges, bakåt, bort** ⫽, **efter. D. emot** l. **mot,** i riktning mot (varann) l. ock: törna emot (under dansen). **D. fram** ⫽, **framlänges, framåt, förbi** o förbidansande, **före. D. (i)genom** t. e. hela programmet. **D. ihjäl** ⫽. **D. (i)kring** o. (**i kull** se kring- o. kulldansa. **D. in** ⫽, **med, ned** l. **ner** ⫽, **om** [⫽], **omigen** l. **om igen. D. omkring** o. **omkull** se kring- o. kulldansa. **D. opp. D. på** som om inget hänt; varann. **D. runt. D. sönder** (⫽), **tillbaka, undan** [⫽], **upp** t. e. damm. **D. ut** ⫽.

— **Dansa|nt** (mest utt. dan(g)sangt); =, -are. *Som ännu är i den d-aste åldern. Brist på d-a ungherrar.* **Syn.** dansande, danslustig, danshågad, som kan dansa. **Danserska** se under 'dansa', särsk. A I 1 b. **Dansör,** -(e)n, -er. Mindre vanl. Mest om dansartist. **Dansös,** -en, -er; -kjol. (Konst)danserska, danskonstnär(inna), kvinna anställd vid balett(en), kvinnlig dansartist.

Dansk[1], -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *Han ansåg sig vara så god d. som någon. D arna i Schleswig.* **2)** Märk i best. sing. *Se morsk ut, min gosse, så springer d en för dig! D-en är i allmänhet vänlig och gemytlig.* **II.** Ssgr kunna ibl. lättare anslutas till adj. o. återfinnas då där. **Syn.** ibl. jute. — **Danskfientlig;** -het. **-född.** *Undervisning i danska av d. lärare. Han anses med orätt vara d.* **-hat. -vänlig;** -het. — **Dansk**[2], -t, [-are]. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *(De) d a öarna. Norskt språk under den danska tiden. D-t sinnad. D-t brännvin. En d. mil är något mer än 7½ km.* **b)** *D. dogg* stor hund med brett huvud, grov hals o.

brett bröst. **c**) *O. von Friesen kallar stundom de vanliga runorna 'd-a runor' till skillnad från de 'svenska', varmed han då menar de i Sverge utbildade runorna av Rökstenstypen.* **d**) *Ge ngn en d. skalle* vard. = stöt med övre delen av huvudet. **2**) Märk uttr. *D. tunga* nu föga brukat annat än i citat från isl. källor; = 'det föga splittrade' nordiska språket före c. 1 000 e. Kr. **II.** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till subst. dansk, ngn gång till subst. danska[1]. Formen är *dansk-*, säll. därjämte *danskt-*. I ssgr med ännu ett adj. utskrives ibl. bindestrecket. — **Danskboren** skönl. o. högt. **-fientlig** m. fl. se dansk[1]. **-het. -norsk** o. **-norska.** Skrivas med bindestreck. Mest om den i Norge talade o. skrivna danskan; kallas ofta blott 'norska'. Motsatt 'norsk-norska' l. 'norska landsmålet'. **-språklig. -talande. -tid(en)** t. e. om den tid då Skåne, Halland o. Blekinge (samt Bohuslän) ännu voro danska. **-tysk.** Med bindestreck. *D-a kriget.* **-västindisk.** Med bindestreck. *De d-a öarna.* **-vänlig** se dansk[1]. — **Dansk(t)sinnad.** — **Dansk|a[1]**, -an. *Tala d-a. Översatt från d-a(n).* **Dansktalande** se dansk[2]. — **Dansk|a[2]**, -an, -or. Dansk kvinna.

Dant se dann.

Dant|a, -ade, [-as]; [-are]. Ordet sälls.; vanligare är ssgn 'bakdanta'. *Där nere rosa de och d-a / och pilar smidas efter krigarseder* Heidenstam. **Syn.** bakdanta, förtala, häckla, nedsätta, tadla osv.

Da'nviks- i ssgr som *D-hjon* betyder detsamma som dårhus-, 'Konradsbergs-'. Dårhuset flyttades 1861 från Danviken till Konradsberg, varefter uttrycken börjat bli mer ovanliga.

Dar se dag.

Darr|a, -ade; [-an; skönl. o. förr bibl.]; -ning (med plur.; mest till I 1). Jfr dallra. **I.** Huvudbet. Om människor, djur, kroppsdelar o. d. **1**) Egentligast. *En gammal knekt med d ande ben. Hans fingrar d-ade (av iver, av sinnesrörelsen), då han bröt brevet. D-a i hela kroppen, i varje lem, i alla lemmar. D-a på hand(en), ibl. på händerna* l. vard. *D-a på manschetten. D-a av rädsla. En knappt märkbar d-ning genomför hennes gestalt. Råka i (häftig) d-ning. Med d-ande steg.* **2**) Om frivillig rörelse. *Fjärilarnas d-ande vingslag. D-a med stjärten* t. e. om rödstjärtar. *D-ande flykt.* Märk *En d-ning med strålen över strängarna* jfr II 3. **3**) Bildl., gärna skönl. *Miljoner d-a för en endas vink.* Med annan bet. på 'för': *D-a för de sina. D-a för sitt liv. Med d-an och bävan* även mer egentl. **II.** Övriga användningar. Mest om ting; säll. om abstrakter. **1**) Skaka(s) o. d. *Jorden d-ade och gick i vågor. D-ande asplöv. Fönsterna d-ade på sina hakar vid stormilarna.* **2**) *Luften d-ar av hettan. Ett d-ande sken.* **3**) Skönl. *Då d-a hjärtats alla gömda strängar. Rymden d-ar än av toner.* **4**) Om ljud l. ton. *En stämma som d-ade av rörelse. Med d-ande röst. Ännu d-ar som ett eko i mitt inre den kära stämman* skönl. Märk om person *D-a på målet, på rösten.* **5**) Om ngt osinnligt. Skönl. *Dold lidelse d ar under varje ord.* **Syn. I. 1**) genomfaras av ofrivilliga muskelrörelser, skälva, skaka(s); ibl. slå häftigt o. snabbt; **2**) hastigt röra fram o. tillbaka, fladdra, vippa; **3**) (nära:) bäva, frukta, vara (mycket) orolig (för), vara intagen av (stor) fruktan l. förskräckelse l. oro, vara rädd (för), fasa (för); **II. 1**) skaka(s), rista(s), dallra, ibl. 'gå i vågor', (ibl. nära:) skallra, ibl. krusa(sig); **2**) skälva, skimra, fladdra, 'gunga', 'hoppa', ibl. ge ett ostadigt sken; **3**) dallra, vibrera; **4**) hastigt av- och tilltaga i styrka l. höjd, ibl. 'vara osäker'. — **Darra till** (plötsligt) råka i darrning. — **Darrbent,** =, [-are]; -het. *Hur en d. ~ farfar ~ leder sin sonson vid handen* Österling. **-gräs.** Briza media, ibl. även kallat 'dallergräs'. **-hänt,** =, -are; -het. Mindre ofta 'darrhänd'. *En gammal d. gubbe. Hon var så d., att hon måste sätta ifrån sig brickan. Du trevar d. efter stöd.* Även bildl. *Vi ha inte gjort våra baroner för att de skola stå och se d-a ut inför utlänningen.* **-rock|a,** -an, or. En slags fiskar med kort stjärt och kroppen nästan kretsrund; de döva sitt byte medelst elektriska slag, som orsaka 'darrningar'. Släktet Torpedo. **-ton.** *Dragspel med 3 register, därav ett för d.* — **Darrig**, -t, -are; -het. Mindre vanl. *Med d. hand. Linjerna i avtrycket bli därigenom lätt suddiga eller d-a. D-a Karlsson* 'kolingsnamn'.

Da'rt (l. -ā-); -en, -ar. Blott härmat åld. (Vass-)spetsad dolk, kort svärd.

Darwini'sm, -en. Ibl. även stavat med 'v'. Charles Darwins (1858 först framställda) lära om djurs o. växters utveckling gm 'naturligt urval' under 'kamp för tillvaron'; ibl. återgivet med (de egentligen vidare begreppen): utvecklings-, härstamnings- l. omdaningslära; ibl. med: läran om det naturliga urvalet. **Darwini'st,** -en, -er; -isk.

Dask[1], -en l. -et, -ar. **I.** Vard. Vanligen blott om lättare l. mindre allvarligt menat slag. **1**) Ibl. neutr. *Få, ge ngn d. Jag slapp d. vid hemkomsten* Alb. Engström. **2**) *Ge ngn en lätt d. (med handen). Och komma ned med en d., så att ~* Alb. Engström. **II.** Ldls., vard. **1**) Den-kön. *Bäst solen skiner, kommer det en d.* **2**) Neutr. *Regngrått d.* Fröding. **Syn. I. 1**) stryk, smäll, smörj; **2**) lätt slag (med flata handen), smäll; **II. 1**) regnskur, skvätt, översköljning; **2**) regndusk. — **Dask[2],** interj. *D., sa bonden, slog näven i grötfatet. Tappade så den våta trasan i golvet, så de(t) sa dask.* — **Dask|a,**

-ade. Vard. **1**) Allmänt. *D-a näven i bordet.* **2**) Ldls. *Som han stod där, d-ade han i backen så lång han var. Boken d-ade i golvet.* **3**) Ldls. *Det d-ar och regnar.* **Syn. 1**) slå (lätt; med flata handen; så det säger dask); ge dask; **2**) ramla handlöst, dimpa raklång; **3**) regna i små skurar, duska, duskregna. **Daska ihjäl** [ɯ]. *De tusentals myyg, som d-ades ihjäl mot* ~ Didring. **D. opp, på, till.** *Då man d-ade till varann* B. Sjödin. **D. upp.** *D-ade upp honom* Heidenstam.

Daskig, -t, -are; -het. Ansluts av somliga till 'dask'[1] i bet. 'regndusk'. *En utsliten d. gångmatta, utlagd vid skurning* Strindberg. *D-a, styltiga brädskjul* Rösiö. *En d. och halvgammal hjälphustru* Vict. Benedictsson. *Blek och d.* **Syn.** grådaskig, sjaskig, urvattnad, urlakad, urblekt; (säll.:) glåmig.

Dass, -et, =; -nyckel; -papper. Vulg.; undviks gärna, vilket än mer gäller ssgn 'd-nödig' och avledningen 'dassa'. **Syn.** avträde.

Dat, -en, -er. Mest i plur. (o. som sista ssgsled). Vanligen högt., skönl. *Hans hemligaste och mest högtflygande dröm om framtida d-er och ära* Ludv. Nordström. *Vilda d-er.* **Syn.** berömlig gärning, storverk, bedrift, (hjälte)bragd, hjältedat, stordåd, krigsbragd; (ibl.:) odåd, streck.

Dater|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -bar. **I.** 'Egentl.' **1**) *D-a en skrivelse. D-a ngt en dag i förväg. Ett brev, d-at 12 febr. 1914. D-ingen är tydligtvis oriktig.* **2**) Ngt friare. *Skrivelsen är d-ad Stockholms slott (den* ~*). D-ad 1895.* **II.** Överfört. **1**) *Numer anser man sig på sina håll kunna tämligen noggrant d-a till och med de hedniska kungarna. Översättningen torde böra d-as (till) 1830(-talet). Händelsen är emellertid icke närmare d-bar.* **2**) *Frasen om 'folket i val' d-ar sig från senare årens politiska strider. D-a sin uppkomst från* ~. **Syn. I.** teckna (l. sätta) datum på, åsätta datum, förse med (visst) datum, dagteckna, åteckna (ort o.) datum; **II.** bestämma (ngt) till tiden för (dess) uppkomst l. tillkomst, anse l. påstå (ngt) förskriva sig l. härleda sig l. härröra (från en viss tidpunkt osv.), räkna ngt som början från l. med l. genom; (d-a sig:) räkna sin uppkomst l. början (från); förskriva sig l. härröra från. — **Dāto,** -t l. -n l. =, -n (oftare: data); -block (jfr datumblock). Mest efter prep. *Från (dags) d. Till(s) d. har intet inträffat, som* ~. *Vid en d. i februari* Fröding. I smtl. ibl. *Vilken d. ä de(t) i da(g)? D-block med sentenser.* Jfr datum. — **Dātum,** = [l. vard. ibl. -et l. -en], data l. =; best. plur. = [l. vard. ibl. -en]. Jfr dato. Bet. 1 o. 2 övergå i varann. **1**) Tecknad uppgift om dag osv. för ngt. *Av vad d. är skrivelsen? Utan (angivet) d. Åsätta äldre d.* 'antedatera'. *Förse med d. En tidigare d. än utställelsedagen* för en växel. För *Från (denna) dags d.* o. *Till dags d.* brukas oftare 'Från osv. dato'. **2**) Bestämd dag (i månaden osv.). *Vad ha vi, är det för d. i dag? Vilket l. vilken d. var det du skulle till Stockholm? Klocka som även visar d.* **3**) 'Data'. *Erinra om några data och händelser i Linnés liv. (Torra) yttre data.* **4**) Märk uttr. som *Av gammalt, tidigt, ungt, sent d.* **Syn. 1**) dagteckning, datering, dato, tecknad uppgift om var o. när ngt är skrivet l. utfärdat osv.; **2**) viss dags plats i året o. månaden, (bestämd) månadsdag l. dennas ordningsnummer; **3**) uppgifter om år, månad o. dag då ngt tilldragit sig, daguppgifter, tidsuppgift; levnadsdata; ibl. nära: (viktigaste) levnadshändelser; **4**) tid(punkt) från vilken ngt förskriver sig. — **Datumblad** t. e. i datumblock. **-block.** Även 'datoblock'. Till ett block sammanhäftade och avrivbara datumblad. *Väggalmanackornas d.* **-påteckning. -stämp|el;** [-la], -lad; -ling. Om apparat att stämpla datum med l. om själva avtrycket. *D-lar med datumhjul och namnplatta av kautschuk. Otydligt d-lad.* **-visare. 1**) På klocka. **2**) (Vägg- l. bords)almanack med avrivbara datumblad l. på annat sätt visande datum.

Da'tiv (l. dā- o. särsk. i ssgr även -īv; akut l. grav); -en, -er; -objekt; -ändelse. Även 'dativus'. Det indirekta objektets kasus. Avser ej blott form utan ofta även betydelse(fhdet). Särskild d-form kvarlever i svenskan blott som 'fornminne' (t. e. Gudi klagat, man ur huse, allom bekant, judomen en galenskap). Jfr grundform. *'Honom' och 'vem' äro gamla d-er, gamla d-former. D-en besvarar frågan 'åt, för l. till vem?'*

Dato se under datera.

Datt[1], subst.; se ditt och datt.

Datt[2], -en. Vanligt blott i best. form. *Leka d-en. Ha, få, ge d-en. (Där har du) d-en!* då man ger ngn 'sista slaget'. **Syn.** natthugg, 'nattklapp', 'sista slaget', 'sisten', pjätt (ldls.).

Datum se under datera.

Davidsharpa. Skönl. **1**) Som symbol för sådant som kan bortjaga dystra tankar o. stilla oron. **2**) I omskrivningar för psalmdiktning (tänkt som psalmdiktarens attribut). **3**) *D-n i Norden* om Wallin.

De se den.

Debarker|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.). Landstiga, gå i land (särsk. om trupp o. d.).

Deba'tt, -en, -er. **1**) (Muntligt, ofta livligt) ordnat menings(ut)byte i beslutande l. rådplägande församling. *Riksdagsdebatt. Yttra sig i (remiss)d-en.* **2**) (Muntligt l. skriftligt) meningsbyte, ordskifte; ibl. undersökning l. utredning. *Sätta, ställa ngt under d.*

Skicklig i d-en. — **Debatter|a,** -ade, -as; [-ing]. (Livligt) överlägga om, avhandla, diskutera, utreda (från olika synpunkter), tala för och (e)mot, dryfta, vara inbegripen i ordskifte (om). *I riksdagen d-ades i dessa dagar de lagändringar, som ∼. Frågan d-ades livligt på möten och samkväm.* **Debattera i genom** o. genomdebattera, **ut** ɯ. — **Debattör,** -(e)n, -er. *En slagfärdig d.*

Debauche (debåsj); -en, -er. Mest i plur. Utsvävning(ar), utsvävande levnadssätt, liderlighet, festande, 'sudd', ibl nära orgier.

Dēbet (akut); ett, =. Bet. föga skilda. **1**) Om själva det skrivna ordet. *Veta var d. och kredit skall stå. Införa ngt under d.* **2**) *Få d. och kredit att gå ihop. Uppföra ngt till l. på ngns d.* på ngns skuldräkning. *Skriva, påföra ngt på ngns d.* Märk *Uppgöra sitt d. och kredit* sina affärer; även friare: sin räkning med världen. **Syn. 1**) term som anbringas i räkenskapsböcker (på vänstra sidan) l. på räkningar o. d. för att ange (mottagande o. alltså) skuld (därför); **2**) skuldräkning; skuld(post), skuldsumma; (d. o. kredit:) inkomster o. utgifter, skulder o. tillgångar, räkenskaper, bokslut, affärsställning, affärer; debetsida, vänstersida (l. -spalt l. -kolumn i räkenskaper). — **Debetkonto** debetsida, skuldräkning. **-sedel;** -[s]utdelning. Till skattskyldig ställd räkning upptagande hans skattebelopp för året till stat, kommun l. kyrka. **-sida(n).** I räkenskapsbok: vänstra sidan. Även bildl.: skuldsida. — **Debiter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsgrund; -ingslängd. *D-a ngn för ngt. D-a ngn för högt. Till ledning vid d-ingen. D-ing av kronoutskyldder m. m.* **Syn.** anteckna l. uppföra (en person l. d.) som gäldenär, påföra utgift l. kostnad l. skuld, belasta (konto o. d.) med skuld, påföra i räkning, uppföra l. sätta på ngns konto; uppföra som skuld. **Debitera fel** ɯ, **upp** ɯ, **ut** ɯ, **över** ɯ. — **Dēbitor** (-årr); -n, debitörer. Handels. (Ett kontos) gäldenär.

Debūt, -en, -er; numer även **Debȳ,** -n, -er; -arbete (första arbete, första bok); -roll. Första uppträdande (för offentligheten, på scenen, på ny ort l. i viss roll osv.). Särsk. om skådespelare men även om författare, konstnärer o. än allmännare: framträdande i livet, begynnelse, början, första tid, 'start', sätt varpå ngt börjas; ibl. första försök l. prov. *Göra sin d., en lyckad d.* **Debutant,** -en, -er; [-ska]. Säll. 'debytant'. Försökare l. nybörjare inför offentligheten, 'begynnare'. **Debuter|a,** -ade. Säll. 'debytera'. Uppträda (på scenen, särsk. i större roll l. framträda första gången; göra sitt första försök l. prov, börja, göra början, utträda i (särsk. det politiska l. sällskaps)livet.

Decēmb|er, [-er], [-rar]; den-kön; -grå; -erhäfte (t. e. av tidskrift); -kall; -lik (adj.); -storm. *En kall d-er. I mitten av d-er. Den sista* l. i Götal. gärna *siste d-er. Den 6 dec. 1795. Han kommer hem i d-er. Före d-er månads utgång, utgången av d-er månad. D-er i fjol var bra kall. Vädret var kallt, d-erlikt.* Även bildl. *Livets d. var inne.* **Syn.** ibl. julmånad.

Decēnni|um, -et, -er. Årtionde, tioårsperiod, tidrymd av tio år. *Under de sista d-erna.*

Decentralisation, -en, -er. Jfr följ. **Decentralisera,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. Splittra l. uppdela på flera förvaltningsgrenar l. (stats)institutioner, fördela på flera självständigt verksamma grenar, förlägga på skilda platser, splittra på skilda håll o. d. *D-ad styrelse* t. e. provinsiell l. kommunal, ibl. nära 'självstyrelse'.

Dechārge (desjarsj); -en, -er; -betänkande (särsk. om det utlåtande som av konstitutionsutskottet efter granskning av statsrådsprotokollen avges vid varje lagtima riksdag angående beviljande av ansvarsfrihet åt statsrådet); -vägran. Befrielse från ansvar för förvaltningen av ett ämbete, ett förtroendeuppdrag o. d. (beviljad l. inträdande efter godkänd redovisning l. efter undersökning); ansvarsfrihet, ansvarsbefrielse.

Dechiffrer|a (-sji-); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskonst. Tolka, tyda (chifferskrift l. ngt som är svårläst l. svårtolkat), upplösa chiffern, 'läsa' (svårläst handstil); säll. friare: utfinna ɯ, utfundera ɯ, utlista ɯ, komma underfund med.

Dēci- (l. de'si-). Prefix med bet. tiondelen (av ngt). **Decigra'm** (l. dē- l. de'-); -met [l. -men]; =; -vikt. Förkortas dg. (Vikt l. mängd om) $^1/_{10}$ gram. **-lī'ter** (l. dē- l. de'-); -ern, -er (l. i bet. målkärl -rar); -ermått. Förkortas dl. (Målkärl l. mängd om) $^1/_{10}$ liter. **-mē'ter** (l. dē- l. de'-); ern, er; -erbred; -erhög; -erlång; -ertjock; -ervid. Förkortas dm. (Mått l. stycke på) $^1/_{10}$ meter. *En d-ertjock matta av Cladonia alpestris.* **-to'n** (-ånn; även dē l- de'-); -en l. -et, =. (Vikt l. mängd om) $^1/_{10}$ ton. Brukas t. e. i markegångstaxor. *En d. avradsjärn. En d. hårdvallshö, näver.* — **Decimal** o. **Decimera** se nedan.

Decidēra|d, -t. Bestämd, fast besluten; utpräglad, avgjord, tydlig, klar, ibl. verklig. Ngn gång även i finit form (särsk. då refl. 'd. sig för ngt').

Decimāl, -en [l. -n], -er. Siffra som står till höger om kommat i ett decimalbråk (o. alltså betecknar antalet tiondelar, hundradelar osv.). *Ta med intill tredje d-en* dvs. t. o. m. tusendelarna (t. e. 1,372). — **Decimalbråk;** -(s)räkning (decimalräkning). B. vars nämnare utgörs av 10, 100, 1 000 l. d. (avser vanl. blott den beteckning då nämnaren icke anges annat än gm täljarens plats efter 'decimalkommat'). *D-et*

0,3 kan även tecknas som vanligt bråk, dvs. $^3/_{10}$. **-komma.** Står mln det hela talet o. decimalerna i ett decimalbråk. *Skall ett decimalbråk multipliceras med 10, flyttas d-t ett steg åt höger.* **-räkning** r. med decimalbråk; även om räknesättet l. metoden. **-system** mynt-, mått- o. viktsindelning enligt tiondelsprincipen. *Sverges nu gällande d. infördes 1863.* **-våg.** Våg med oliklånga armar avsedd för tyngre föremål; vikterna äro blott $^1/_{10}$ så tunga som den last de uppväga. — **Decimer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Anslutningen till föreg. mindre stark. Betydligt l. avsevärt minska (antalet l. storleken av), reducera; (d-as:) smälta ihop ⫾, bli (allt) fåtaligare.

Dedicer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Tillägna; förse med tillägnan l. tillskrift. **Dedikatiōn,** -en, -er; -sexemplar. Tillägnan(de), tillskrift (från författaren; om skriven dylik i bortgivet exemplar l. om tryckt tillskrift varigm verket tillägnas ngn).

Deducer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Härleda (ngt, från ngt), leda i bevis, följdriktigt utveckla, (be)visa, sluta, uppvisa (ngt) som beroende av l. som en följd (av ngt); (fil.:) med sträng konsekvens härleda (ngt) från en viss grundsats l. från vissa principer. **Deducera fram** ⫾. **Deduktion,** -en, -er; -svis (adv. o. ibl. adj.). Mest fil. Logisk akt varigm man uppvisar giltigheten av ngt gm att härleda det ur en viss grund l. framställa det som en nödvändig konsekvens av en viss grundsats; friare: slutande, bevis(ande), bevisföring. **Deduktīv** (l. dē-); -t. Fil. Som går från grund till följd l. från det allmänna till det enskilda, ibl. progressiv l. syntetisk. Motsatt 'induktiv'.

Defe'kt[1], -en, -er. Lucka, ofullständighet, ngt som felas, felande del; brist, skada, lyte, skavank, ofullkomlighet; skadat o. ofullständigt föremål, ngt som behöver kompletteras. Ofta i fråga om bok, skrift o. d. **Defe'kt**[2], =, [-are]; [-het]. Ofullständig, som har l. visar luckor, inkomplett; bristfällig, ofullkomlig, behäftad med vissa brister l. lyten. Särsk. om böcker, handskrifter o. d. *Årgången är (mycket) d.* dvs. att nummer saknas. *Boken är d. i slutet.*

Defensīv[1] (l. ibl. dē- l. de'-); -en. Mest i best. form. Särsk. i uttr. *Hålla sig på [l. till] d-en* endast gå försvarsvis tillväga. Motsatt 'offensiv'. Ssgr se under följ. **Syn.** stridssätt då man inskränker sig till försvar (ej angriper), defensiv hållning, försvar, försvarsposition, skydd, (av)värjande, ibl. (mot)värn. — **Defensīv**[2] (l. ibl. dē- l. de'-); -t. Mest i fråga om krigföring (l. om politiska fhdn). Ssgr kunna även ansluta sig till föreg. **Syn.** försvars-. **Defensivallians.** Försvarsförbund stater emellan; ibl. även friare (särsk. politiskt).

Dēficit (-sitt); = [l. -et], =. Summa varmed utgifterna överstiga inkomsterna, underskott, brist (i kassan), förlust, ibl. balans.

Defiler|a, -ade, [-as], -ing (med plur.). Avdelningsvis marschera förbi (furstlig person l. högre militär; till hedersbetygelse l. för att mönstras); (högtidligen) i procession gå (fram till o.) förbi (för att uppvakta); även bildl. passera (förbi); (d-ing:) förbimarsch. **Defilera förbi** ⫾.

Definier|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -bar. *Ett begrepp som icke är så lätt att d-a. Hur vill du d-a bildning? Hellre beskriva än d-a.* **Syn.** ange l. bestämma l. fastställa (vad ngt är), tillräckligt kännetecka l. bestämma (ngt); fullständigt ange ett begrepps kännetecken (vanl. gm 'genus proximum' o. 'differentia specifica'), klart o. tydligt ange vad ngt är till skillnad från allt annat; ange de väsentliga kännetecknen; ibl. karakterisera. — **Definīt,** =. Språkv. Särsk. *D. pronomen* bestämt (innefattande personliga, possessiva, demonstrativa o. relativa). — **Definition,** -en, -er. *Ge en d. på ngt. Vad är d-en på 'cirkel'? En d. är för trång, då den anger för många kännetecken. D-en 'punkt är det, som icke har några delar' är för vid, ty den innefattar även det andliga, som ju heller icke har några delar.* **Syn.** klart o. tydligt angivande l. bestämmande av vad ngt är till skillnad från allt annat, ibl. begränsning av ett begrepp. — **Definitīv** (l. dē- l. de'-); -t, [-are]. Slutgiltig, avgörande, avgjord, slutlig, orygglig, oåterkallelig, bestämd, fastställd, som är avsedd att bli gällande.

Deformer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Vanställa, göra vanskaplig; beröva den vederbörliga formen, omforma.

Deg, -en, -ar. **I.** Egentl. D. är en fast blandning med mjöl och knådas med händerna; 'massa' betecknar en lösare blandning (med l. utan mjöl) och röres l. vispas; 'smet' är en lösare, rinnande d. *Hård, fast, lös, väl arbetad d. D-en har inte jäst tillräckligt, är inte jäst ännu. Knåda, forma, kavla (ut) degen. Har du gjort (upp) degen än?* rört ihop. *Osyrad d.* ✕ surdeg. *Degar till mindre pastejer. Fin-, grov-, tårt-, smör-, mandel-, mör-, pastej-, pannkaks-, rågmjöls-, skorpdeg.* **II.** Friare. *Denna lera bildar lagom utrörd med vatten en formbar d. Senapsdeg.* **Syn.** (rätt nära stå:) smet, (formbar) massa. — **Degaktig,** -t, -are; -het. **-arta|d,** -t. **-bakad** ej färdiggräddad, med 'stålrand'. **-beredning. -blandning(smaskin). -delning(smaskin). -form;** -ig. *D-ig konsistens.* **-gör(n)ing;** -smaskin. *Deggöringsmaskin ~ av nyaste konstruktion.* **-kavel** l. **-kavle. -klimp. -knådning(smaskin). -konsistens.** *Till*

dess den erhållit d. **-lik,** -t. **-massa** särsk. om icke färdigarbetad deg. **-rand** dödrand, stålrand, rand av otillräckligt grädd deg i illa bakat bröd. **-skrapa** tråg-skrapa, skrapjärn (varmed tråget skrapas rent från deg). **-spad.** Fackligt. Vatten, mjölk l. annan vätska som brukas vid degberedning. *Är d-et för varmt, »dör» jästen och brödet blir tungt.* **-spade. -tråg.** *Framtill en skön kvinna, men baktill som ett d.* — **Deg|a sig,** -ade. Bli degig, anta degform, forma sig till deg. — **Degig,** -t, -are; -het. 1) *En d. massa. D-t, halvgräddat bröd.* 2) *D. om fingrarna.* **Syn.** 1) degaktig, degartad, deglik; seg som deg; av deg; degbakad; 2) nersmord med deg.

Dēg|el (grav); -eln, -lar. Oftast fackligt. Eldfast kärl av växlande form (konisk, cylindrisk, 3—4-kantig) o. material (järn, koppar, platina, silver, eldfast — ibl. sandblandad — lera, porslinslera l. för de högsta temperaturerna kalk, magnesia), vari ämnen upphettas o. bringas till smältning vid mycket hög värme. *D-lar av platina för kemiska försök. Värma en degel över gasbrännarn.* Även bildl. *Omsmält i den romerska kulturens d-el. Luttras i smärtans d-el.* **Degelprov** varigm medelst smältning i degel t. e. malmers metallhalt, smält punkt o. d. utrönes. **-stål** framställt gm smältning i degel (förr kallat 'gjutstål').

Degeneration (-je-); -en, -er; -stecken. Urartning, urartande, vansläktande, (fortgående) försämring (i fhde till tidigare släktled), ibl. förfall; sjuklig kemisk o. fysikalisk förändring l. försämring av människo- l. djurkroppens vävnader o. elementardelar (varigm dessa, särsk. cellerna, slutligen förstöras). **Degenerēr|a,** -ade; -ing (ibl. med plur.). Intr., |säll. — o. mest i pres. part. — trans.]. Vanligast i perf. part. Urarta, vansläktas, försämras, ha mindre livskraft l. vara sämre utrustad än föregående släkled, ibl. förfalla; sjukligt förändras.

Degrader|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsstraff. Nedflytta till lägre (tjänste)grad, fråntaga ngn hans rang; ge en lägre ställning, (ibl. nära:) avsätta; nedsätta, förringa, förnedra, ge en lägre uppgift.

Dei'ktisk (däjk-); -t. Språkv. term införd av A. Noreen. Som innebär en häntydning l. vädjan till den yttre situationen. *'Den här boken', 'Ni (som står där) kan gå' visa prov på d-a pronomen*)(anaforisk. **Syn.** utpekande, utvisande, förevisande.

Dei'sm (tvåstavigt); -en. Lära l. livsåskådning som blott bygger på det mänskliga förnuftet (antar visserligen ett övernaturligt högsta väsen, men förnekar dettas omedelbara ingripande i händelsernas gång och likaså varje historiskt given uppenbarelse), förnuftstro; (särsk. om 1700 talets) upplysningsfilosofi, naturlig religion; i fråga om 1700-talet ibl. även allmännare = förnuftsreligion, fritänkeri, ateism. **Dei'st,** -en, -er; -isk. Jfr föreg.

Dej se dig.

Dej|a, -an, -or. Numer mindre vanl. 1) Kvinna som förestår lagård, kreaturens utfodring, mjölkförsäljning, mejeri o. d.; ibl. om äldre fhdn = 'fatburshustru', 'reddeja', hushållerska. 2) Lagårdspiga, mjölkpiga, mjölkflicka.

Dejeuné (desjönē); -[e'n, -er. Särsk. förr ofta skrivet 'dejeuner l. déjeuner'. Numer även inom högre kretsar avtagande i bruk. (Sen) frukost; särsk. andra frukost.

Dejlig, -t, -are; [-en]; -het (med plur.). I dikt l. bibl. ibl. 'dejelig'; ibl. efter uttalet stavat 'däjlig'; åld. även stavat (knappast uttalat) 'däg(e)lig'. Nästan endast skönl. o. mest åld., högt. l. i folkvisestil; blott ngn gång skämts. vard.; (vard. i södra o. västra Sverge även om fart o. d. = 'duktig', 'ordentlig'). 1) 'Egentl.' *D. som en rosenknopp. D. till gestalten. D. under ögonen, ansiktet* åld. *Två rosor och två däjeliga liljor* folkvisa. *D-a rosor. En d. majmorgon. Kärleken är framför allt en längtan till det unga och d-a* Heidenstam. *Hennes d-hets makt är såsom en stor krigshär* Fröding i bibl. efterbildning. 2) Friare. Mindre vanl. *Skogen är d-t tyst.* **Syn.** vacker, skön, fager, skönväxt, välbildad, söt, täck, som ser bra ut, ljuvlig; (ibl.:) strålande, härlig; ibl. ljuv; (ibl.:) 'duktig', 'svindlande'; (d-het:) skönhet, täckhet, fägring.

Dejs|a, -ade; -vändning (en slags 'undanvindsvändning' varvid fartyget tvingas att vända på stället); -ning (med plur.). Sjöv.; om segelfartyg. Gå l. driva akteröver, sacka.

Dekada'ns (-angs); -en; -dikt(are). (Tid l. tillstånd av) förfall l. fördärv l. (moraliskt) urartande, väg till undergång, tillbakagång, andlig avmattning, ibl. överförfining; (på d.:) på 'dekis', på förfall, avsigkommen, 'urspårad', som råkat på sned, på kneken, 'under isen'. **Dekade'nt,** -en, -er o. =, [-are]. Subst. o. adj. Dels i fråga om litteratur o. konst (t. e. om en viss i fransk litteratur på 1880-talet uppträdande riktning till vkn hörde Baudelaire, Verlaine, Maeterlinck m. fl. — även kallade 'symbolister'; l. om raffinerade o. nervösa konstriktningar överhuvud); dels allmännare om estetisk l. moralisk dekadans, överförfining, blaserthet, livströtthet o. d. **Dēkis** (-k-); subst.; -figur. Vard. *På d.* gärna innefattande sluskigt utseende, jfr eljes dekadans.

Dekān, -en, -er l. **Dekān|us,** -us, -i; -befattning. 1) Kyrklig titel. Mest i formen 'dekan'. Dels om äldre (katolska) fhdn; dels ännu om den domkapitelsledamot som har vård om arkivet osv. *Den, som detta*

år var i tur att vara d. **2**) Akademisk titel. Mest i formen 'dekanus'. Ordförande i i fakultet l. sektion; vid Karolinska institutet: lärarkollegiets vice ordförande. *Är det något som rör examensstadgan, så hör efter hos (filosofiska fakultetens) d-us. D-us (i filosofiska fakulteten) är i år professor P.* **Dekanāt,** -et, = l. -er. Jfr föreg. *Under professor P:s d.*

Dekanter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). -kärl. Fackligt. 'Avhälla', skilja en vätska från fällning l. bottensats gm att låta vätskan avrinna under det kärlet lutas i vinkel. *Ett dylikt vin bör alltid d-as (omhällas) på karaff strax före användandet.*

Dekapitering, -en, -ar. Ibl. även i finit form (särsk. inf. pass.). Valmanöver bestående däri att en liten grupp röstar på dem av motpartiets kandidater som anses minst farliga o. därigenom lyckas utesluta personer som detta helst sett valda o. sålunda berövar motpartiet de ledande männen.

Dekater|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -(ings)maskin. Tekn. **1**) Ge åt tyg en djupare o. mer varaktig glans (medelst ånga av svagt tryck: torr d-ing); ibl. även (medelst varmt vatten) rena tyg från kvarsittande olja (våt d-ing). **2**) Särsk. förr = ångkrympa (varvid onödig pressglans borttages).

Dekis se under dekadans.

Deklamation, -en, -er; -sstycke; -sövning. Vanl. mer l. mindre konkr. **1**) Huvudbet. (Konstnärlig l. konstmässig) uppläsning, (konstnärligt) föredrag(ande) av vers (l. prosa); (konstnärlig) recitation, muntligt föredrag, ibl. föredragningskonst l. -sätt; konstmässigt sångföredrag, diktion; ibl. välläsning(slära); ibl. uppstyltat l. högtravande föredrag. *D-ens teknik omfattar först och främst stämmans rationella behandling.* **2**) Retorisk l. patetisk l. onödigt häftig framställning, tomt l. högtravande patos; tomt ordprål, frasmakeri, svammel; (plur.:) utgjutelser, haranger, konstlade uttryckssätt, tomma fraser. **Deklamatōrisk,** -t. Märk särsk. bet.: svulstig, bråskande, svassande, effektsökande, 'bullrande', uppskruvad, högtravande, oratorisk, retorisk. **Deklamatōr,** -(e)n, -er. I fem. ngn gång även 'deklamatris'. **Deklamer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförmåga. **1**) Huvudbet. (Konstnärligt) föredra (vers l., särsk. förr, även prosa); läsa (upp ɯ), framsäga (dikter), recitera. *Han d-ar vackert. En av ynglingarna d-ade Svea vårdat och smakfullt.* **2**) Tala (l. skriva) uppstyltat l. högtravande, bruka (många) stora o. tomma ord; orera; vitt o. brett orda (om), ibl. 'skrika' (mot).

Deklaration, -en, -er; -sblankett; -spliktig; -sskyldig; -suppgift. (Skriftlig) uppgift l. anmälan; (skriftlig) inlaga l. aktstycke; särsk. om uppgift för beskattning, självdeklaration, förmögenhetsuppgift, uppgift om årlig inkomst; uppgift om innehav av vissa varor (t. e. under världskriget); ibl. (särsk. hist.) kungörelse, (offentlig) förklaring l. tillkännagivande l. utlåtande; märk även 'tulldeklaration'. **Deklarer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsskyldig. **1**) Uppge (sin årliga inkomst) till beskattning, lämna inkomstuppgift, självdeklarera. *Har du d-at för i år? Skall man d-a även för tillfälligt understöd? D-a för lågt, falskt. I Sverge fingo vi d-ingsplikt genom 1902 års förordning om inkomstskatt.* **2**) Anmäla (vara till förtullning); i tullen l. till ledning vid förtullning ange vara, dess värde l. innehåll o. d. **3**) Uppge sitt innehav av vissa varor (t. e. under världskriget). *(För) mängder under 1 kg. behöver man ej d-a. Redan nu d-a sitt sockerinnehav den 31 oktober* 1916. *Od-ade mjölförråd.*

Deklination, -en, -er; -ssätt; -styp. **1**) Språkv. (Substantivs o. adjektivs — samt pronomens —) böjning(ssätt), kasus- o. numerusböjning (av nomen l. pronomen); även = böjningsmönster av dylik art l. grupp av ord böjda efter samma d. *Stark d. visar såväl hos substantiv som hos adjektiv annan ändelse för genitivus sing. än för övriga oblika kasus, under det den svaga d-en har genitiven lik övriga oblika kasus. Bestämd och obestämd d.* svag o. stark d. hos adj. **2**) Astr. Magnetnålens l. kompassens (efter ort o. tid växlande) avvikning från det astronomiska norrstrecket, avvikning, missvisning. **Dekliner|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). **1**) Språkv. Böja (ett nomen l. pronomen), kasus- o. genusböja; d-as: böjas, 'gå'. **2**) Astr.; numer sälls. Om magnetnålen l. kompassen. Avvika, missvisa. **3**) 'Bildl.' Avta(ga), gå tillbaka, förfalla, försämras, 'sjunka'; 'falla av' ɯ, 'tackla av' ɯ, mista sin fägring, 'vissna', komma l. vara på retur.

Deko'kt (-å-); -en, -er; -kärl. Medikament som erhållas då de lösliga beståndsdelarna i en drog utdragas gm kokning med vatten; även friare: avkok (på växter, mer säll. på ämnen ur djurriket), 'lag'. *Koka, bereda d. på fläder.*

Dekollettēra|d (-å-); -t. Mest om person. (Djupt) urringad, barhalsad, låghalsad, med halsen blottad nedåt barmen, ibl. med hals o. axlar blottade.

Dekonfitȳr (-kånn- l. -kång-); -(e)n, -er. (Grundligt) nederlag (bildl., ej om strid), stor motgång, förödmjukelse, missräkning.

Dekoration, -en, -er. **I.** Enkelt. **1**) Utsmyckning av talarstol, vägg l. d. (genom anbragta flaggor, d-sväxter osv.). *Blom-, flagg-, gatud-er.* **2**) Konstnärlig (yttre l. inre) utsmyckning (av präktigare byggnader o. d.); såväl mer abstr. som konkr. Ornering, försköning; ornament, utsirning,

prydnad(smönster). *Tak-, vägg-, rums-; barockd er.* **3**) Ordenstecken, hederstecken o. d.; ibl. medalj. *Ordens-, kotiljongsd-er.* **4**) Mest i plur. Anordning på teaterscen, scenanordning, sceninredning, 'teatermålning', målerisk (o. arkitektonisk) utstyrsel av teaterscen. *Teaterd er. Vridbara sidod-er.* **5**) Bildl. (Ren l. tom) grannlåt. *Stå där, vara med som en (tom) d.* **II.** Ssgr. **1**) *D-saffär* möbelaffär som även ger råd för (inre) dekorering. **2**) *D-sarbete* i plur. ofta mer konkr. **3**) *D-sbildhuggare* o. *D-sbildhuggeri* i fråga om skulpturarbeten avsedda till prydnad för en byggnads yttre l. inre. **4**) *D-sblommor* avskurna dyrbarare blommor till prydnad på middagsbord o. d.; även om konstgjorda dylika. **5**) *D-sföremål.* **6**) *D-sförändring* mest i fråga om teater, ofta = scenförändring. **7**) *D-skonst.* **8**) *D smålare* o. *D-småleri* i fråga om måleriarbeten avsedda att pryda en byggnads yttre l. inre. Särsk. om *Teaterd-smålare.* **9**) *D-sstycke* teaterstycke där största vikten lagts på d-erna, utstyrselstycke. **10**) *D-stallrik.* **11**) *D-sväxter* ägnade till utsmyckning av kyrkor, högtidssalar o. d. (såsom palmer, lagerträd). — **Dekoratīv,** -t, -are. Prydnads-, dekorations-; prydlig, prydsam; avsedd (huvudsakligen) till prydnad; ibl. nära pompös; som byggnadsterm ɔ(konstruktiv. *D. konst* ornamentsbildhuggeri, tapisseriväv nad, (trä)inläggningsarbete, läderplastik o. d.; ibl. nära konstindustri l. konstslöjd. *Handledning i d. söm.* — **Dekoratör,** -(e)n, -er. Fem. ngn gång även 'dekoratrīs'. En som målar l. anordnar dekorationer för fester o. högtidliga ceremonier l. för utstyrsel av elegantare boningsrum o. butiker m. m.; märk ock att ordet numer ofta brukas som yrkestitel för tapetserare l. möbelhandlare; även om en som biträder med råd vid inredning av (bostads)våningar; teaterdekoratör. *Hovdekoratör van Rijswijk.* — **Dekorer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskonst; -ingssätt. Pryda, sira, (ut)smycka (för fest); ibl. inreda, ordna med placering av möbler o. anbringande av konstsaker o. d.; ibl. garnera l. belägga (med); hedra med ordenstecken l. medalj l. d., ordenspryda; påkläda ordensinsignier; ge konstnärlig utsmyckning (åt), anbringa ornament (på), på ett konstnärligt sätt pryda, ornera; ibl. utgöra en prydnad för l. pryda sin plats, 'göra sig', vara dekorativ.

Dekōrum (l. -å-); =. Mest i uttr. *Iaktta(ga) l. hålla på d.* **Syn.** (yttre) anständighet, höviskhet, det passande, det som passar sig l. som höves.

Dekrēpitus, oböjl. adj., nästan blott predikativt. Ålderbruten, utlevad, 'slut', ork(es)lös, ålderdomssvag.

Dekresce|ndo (-sj-); -t, -n. Även adv. Mus. Avtagande i styrka. Jfr diminuendo.

Dekrēt, -et, = l. -er. Påbud, stadga(nde), förordning, edikt, myndighets beslut. **Dekreter|a,** -ade, -as; (-ing). **1**) Om myndighet. Avgöra, besluta, fatta beslut om, bestämma, fastställa; förordna, stadga, påbjuda, utfärda påbud om. **2**) Friare. Maktmyndigt avgöra, tvärsäkert bestämma l. fastslå, kort o. gott l. med självtagen auktoritet l. myndighet bestämma.

Del, -en, -ar. **A**) Allmännare o. mer 'egentl.'; om enheter av ett helt. **I.** Om verklig styckning l. uppdelning. **1**) I allm. *Se mer på d-arna än på det hela. Dela ngt i fyra d ar. Under förra d-en av kyrkoåret. Taket är en d. av huset.* **2**) Av skrift, tal o. d. *Till en regelrätt framställning höra tre d-ar: inledning, avhandling och avslutning. Betraktelsen sönderfaller i trenne delar: ∼.* **3**) (Special)fack o. d. *Den d. av fysiken, som handlar om ∼.* **4**) 'Geografiskt'. *I nordligaste d-arna av Ryssland. De högst belägna d-arna av staden.* Märk *Främlingar från alla världens d-ar.* **5**) 'Parti' o. d. *Bakre d-en av huvudet.* **6**) Beståndsdel o. d. *Den förgängliga d-en av vår vareise. Fädernestaden hade blivit en d. av honom själv. Utgöra en väsentlig, en nödvändig d. av ngt. Upplösas i sina enklaste d-ar. Här har jag nu alla d-arna till klockan, men inte kan jag sätta ihop dem för det. Låsets viktigaste d-ar.* **7**) Märk det ngt vard. *Nej, nu får man allt tänka på (den) senare d-en* på att bryta upp, gå till sängs. **II.** Av bok. *Andra d-ens tredje häfte. Utkommer under loppet av nästa år i tvenne d-ar. Två d-ar i ett band.* **III.** Kroppsdel o. d. Mest i plur. o. vanl. med adj.-bestämning l. ock efter uppräkning. *Hjärta, lungor och andra inre d-ar. Skottet hade icke träffat någon av de ädlare d-arna* hjärtat, lungorna, matsmältningsorganen, hjärnan. **IV.** Sälls. = partikel, molekyl o. d. **V.** Lika l. jämn del. **1**) Matematiskt o. d. *Ett skålpund delades i hundra d-ar, av vilka var del kallades ett ort.* När det gäller bråkbenämningar, brukas numer vanligen ssgr (tredjedelen osv.; märk även 'hälften'). Märk det ngt vard. *Till (nitti)nie d-ar lögn och en d. sanning.* **2**) Vikts- l. volymdel o. d. *Tre d-ar vin och en d. vatten. Till sex d-ar socker tages en d. saffran.*

B) I mer l. mindre pronominella uttr. (avseende viss mängd l. antal). Följer på 'del, delen' pluralt substantiv l. d., får vanl. tillhörande predikat, predikativ l. attributiv bestämning pluralform. Likaså vid absolut användning, då plural betydelse föreligger. *En d. (människor) anse.* Vid sing. kollektiv vanl. sing. *En god d. av adeln infann sig ej.* Motsvarar 'en del' ett pron. i neutr. sing. få bestämningar neutral form. *En d. var kanske lite oförsiktigt* = somligt. **I.** Föregånget av vissa adj. *Större, största*

d-en av invånarna hade redan flytt. Uppgifterna äro till största d-en, till övervägande d. hämtade från ~. Till större d-en obebodd. **II.** En del (med vikten lagd på 'del'); ibl. 'en hel del'. **1)** *Berövas en d. av sitt anseende. Under en (god, stor, avsevärd) d. av året.* **2)** *En del (av pojkarna) gingo barfota, en d. (l. andra) hade sandaler.* **3)** Utan 'av'. *En d. författare anse ~. En del folk ta saken för högtidligt (, en d. l. andra alltför lättsinnigt).* **4)** Absolut. Mest ngt vard. *En d. trodde till och med, att Staaff skulle komma tillbaka för tredje gången. Det var ju, förstås, en hel d. att invända mot detta. Han läser nog en d. som är nyttigt också.* **5)** Med prep. 'till'. *Till en d. eller helt och hållet av sten. Till någon d. hoppas vi verkligen kunna avhjälpa olägenheterna. Till god, icke ringa, väsentlig d. förfelad. Till en d. förargad, till en d. road.* **III.** En del (med vikten lagd på det åtföljande). Mest ngt vard. **1)** *En d. ovederhäftigt prat förekom naturligtvis också bredvid det värdefulla. Det är ju en (hel) d. sanning i det. Han hade en del brev att genomgå, påstod han.* **2)** Märk ock absolut. *Jag har en d. otalt med honom sen sist. Di tycktes ha tagit sig en d. till bästa.* **3)** Fungerande som förstärkningsadv. Blott ngt vard. *En hel d. svårare.* **IV.** Till dels. Mindre vanl.; mest skr. *Till d:s mycket ålderdomliga former* delvis, till en del.

C) Mer l. mindre försvagad bet. **I.** Med bet. 'sak(er)' o. d. **1)** *Härmed förklarar jag mig i alla d-ar nöjd. Gälle i tillämpliga d-ar även för ~. I vissa d-ar måste jag nog ge dig rätt. I de d-ar, som ~.* **2)** Ngt vard. *Lagen är sträng i den d-en* därvidlag, på den punkten, i det stycket. **3)** Vard. *Och det är pojken med, för den d-en!* vad nu det beträffar, om vi nu ska (behöva) tala om den saken. **4)** *Jag skall be att få till alla d-ar instämma med föregående ärade talare* i alla avseenden, i allo, helt o. hållet, utan förbehåll, till fullo, fullt ut, fullständigt. **II.** Utan framträdande egen bet., (substantiverande ett adj. l. pron.). **1)** *Båda, bägge d-arna är lika obehagligt. Endera d-en måste du bestämma dig för. Jag vill inte råda till någondera d-en.* **2)** *Härmed vill jag för ingen d. ha sagt ~. För ingen d. i världen hade han velat, att hans ord skulle så uppfattas.* **3)** *Vill du göra det? — Ja, för all d.! För all d., glöm nu bara inte att hälsa!* Ofta vid artigt avböjande o. d. *För all d., det var väl inget att tala om! Stör jag? — För all d.!* visst inte. Vard. ibl. *För allan d.*

D) Andel o. d. **I.** Mer konkr. **1)** *Utfå sin d. i l. av arvet. Skifta i jämgoda d-ar. Bolagsmännen ansvara var och en blott för sin d.* **2)** Mest bibl. *Maria hade utvalt den bättre, den bästa d-en.* Även friare. *Har du här i världen fått en mindre d., så se dock ej med avund på en bättre lottad. Nöjd med sin beskärda d. De skola få sin d. i den sjön som brinner med eld och svavel. Giva överheten den d., som den tillkommer.* **3)** *Hon har sin (goda, dryga) d. av könets fåfänga. Därav har vi väl lite var vår d. Ge ngn, få sin beskärda d.* så mycket man billigtvis kan begära; nog (o. lite till); vad man tål. *Ungdomen och lättsinnet hade fått sin d., nu var det tid att allvaret tog l. fick sin. Nattarbetet hade nog sin dryga d. i hans beslut att ändra levnadsbana.* **4)** *På hans d. kom (l. föll, ibl. löpte) blott något mer än 200 kronor. Fastän varken börd eller rikedom fallit på hans d. Jag fick på min d. att utrusta dem med matsäck.* **5)** *Det förtroende, som allt hittills kommit mig till d. Måtte lycka och trevnad i rikt mått komma (l. bliva) eder till d. i ert nya hem!* **II.** Mer abstr. **1)** *Tre små rum och d. i kök.* **2)** *Låt dem ock få d. av den eviga glädjen! Få d. i regeringen, i riket.* **3)** *I detta har jag ingen d.* är jag alldeles oskyldig. *Även emigrationen har l. äger (sin) d. i folkminskningen.* **4)** *Ta verksam d. i ngt. Hon hade förut tagit föga d. i samtalet.* **5)** *Jag skulle gärna önska få d. av brevet(s innehåll).* **III.** Bleknat. *För min d. vill jag icke yrka på saken. Han för sin d. är villig. För min ringa, enskilda, personliga d. För egen d. fordrar jag ingenting* för mig själv.

Syn. A) I. 1) (underordnad) enhet av ett (större) helt, stycke, parti, punkt, enskildhet, detalj, moment; **2)** (huvud)avdelning; **3)** huvudddel, gren, fack, bransch; **4)** trakt, nejd, sträcka, (geografiskt) område; **5)** parti; **6)** beståndsdel, ingrediens, stycke l. detalj av redskap l. instrument o. d.; **II.** (ibl. =) band; tom, volym; **III.** kroppsdel, kroppsparti, organ, ibl. växtdel; **IV.** smådel, partikel, atom, molekyl; **V. 1)** lika l. jämn del l. kvantitet l. portion; **2)** volymdel, vikt(s)del, 'enhet'; **B) I.** (större, största d-en o. d.:) de flesta, (det stora) flertalet, det mesta; **II.** (en d.:) somliga, åtskilliga, några, som(lig)t, åtskilligt, något, ibl. ett o. annat; (en god del o. d.;) avsevärt många l. mycket, en hel mängd, ett gott stycke; (till en d.:) delvis, i någon mån; (till stor d.:) i avsevärd mån, betydligt; (en d. ~ en d.:) några l. somliga ~ andra; **III.** (en hel d. o. d.:) ganska många, icke (så) få, icke så litet; en smula; **C) I.** sak(er), ting, punkt, 'stycke', angelägenhet, avseende, omständighet, hänseende; **II. 1)** (båda d-arna osv.:) bådadera, ingendera, endera, ettdera osv.; **2)** (för ingen d.:) på inga villkor, under inga omständigheter, icke på minsta sätt, (alldeles) icke, ingalunda, rakt l. visst l. absolut inte; **3)** (för all d.:) gärna, visst, (starkare) för tusan o. d.; jag ber, ingen

orsak, besvära er inte, var så god; **D)** **I.** o. **II.** andel, lott, anpart; jordlott; lott l. ställning i livet, vad försynen l. ödet l. lyckan beskärt; (ibl. nära:) ägodelar, rikedom(ar); delägarskap, delaktighet; (ha d. i:) vara medverkande, vara med i l. om, ha sin hand med (i), vara inblandad, ha att göra l. skaffa med, (icke ha d. i:) stå utanför; (ta d. i:) vara med om l. i l. hysa o. visa intresse för, hysa medkänsla med, låta gå sig till sinnes, delta(ga) i; (få d. av:) få kunskap l. kännedom om, få reda på, bli invigd i; (ta d. av:) (för)skaffa sig kännedom om, göra sig underrättad om; **III.** (för min d.:) vad mig beträffar l. vidkommer, vad på mig beror l. ankommer, jag å min sida, för mitt vidkommande.

— **Delaktig** (bibl. ibl. -a'ktig); -t; -göra(s); -görelse; -vorden. **I.** Enkelt. Mest skr. o. nästan endast predikativt. **1)** *Bli d. av l. i alla de förmåner och friheter, som ~. Äktenskapet gör kvinnan d. av mannens nationalitet. Konungen ansågs (vara) d. i allmänningen. Göra ngn d. av kulturens välsignelser.* Märk bibl. *D. av l. i Kristi lekamen och blod. Att vi måtte av frälsningens nåd d-e varda.* **2)** Mest lagt. Blott med prep. i. *D. i mordet (på ~).* **II.** Ssgr. Nästan blott bibl. *D-gjord av nåden i Kristus. D-görelsen av frälsningens nåd. Av evighetens fullkomning d-vordne.* Friare *Det lycksalighetens tillstånd, vårt förment »efterblivna» folk skulle försättas i, om det blott d göres av den rysk-finska revolutionens välsignelser.* **Syn. I. 1)** (berättigad att få l.) som äger l. får sin (an)del av l. i ngt, medägare l. delägare i; som får vara med om l. komma i åtnjutande av; **2)** inblandad l. invecklad i, som har sin hand med i; medansvarig, ibl. medbrottslig, medskyldig. **-aktighet** (bibl. ibl. -a'kt-); -sansvar (lagt.: a. för d. i brott); -sbelopp; -sbevis (t. e. om d. i pensionsinrättning l. i bolag); -sbrott (lagt.). **I.** Enkelt. Mest skr. **1)** *Barnens d. i föräldrarnas villkor. Utesluten från nådens d. D. i l. av nåden i Kristus.* **2)** *Dömas för d. i (ett) brott.* **II.** Ssgr. *Utgör 7½ proc. d d-beloppet. Enligt lagen för solidariska bankbolag kallas delägarna i en enskild bank lottägare och deras d-sbevis lottbrev.*

-bruk lant., t. e. om 'hälftenbruk'. **-frukt.** Bot. Enfröig del av klyvfrukt som faller av för sig; klyvfrukt. **-furst|e;** -endöme. Furste i ett d-endöme l. ett delrike. Ibl. ɔ storfurste. **-fående** o. **-fången.** Båda särsk. ämb. o. lagt. Mest om aktstycke som bringas till ngns kännedom. **-företeelse.** Särsk. fil. *Det religiösa föreställningssätt, av vilket kvinnohatet blott är en d.* A. Herrlin. **-ge** o. **-giv|a;** -ning (med plur.); -ningsbevis, -ningsdag m. fl. Vanligast som inf. l. subst. *Och bägge delgåvo vi folket den nya läran om ~.* Ofta ämb. o. lagt. *Delge ngn en stämning. Tre månader efter delgivandet. Få utskottets förslag sig delgivet. Delge ett testamente med arvingarna* lagt. *På grund av dröjsmål med testamentets d-ning till Lotten von Krœmers släktingar. D-ning av domstols beslut. Högre d-ningsarvode åt stämningsmän.* **Syn.** meddela. **-kökslägenhet** l. med del i kök. **-rike** jfr delstat. **-siffra** som anger särskild del av bok, årgång av tidskrift o. d. **-stat** om mindre stater som ingå i en större (riket, helstaten) l. om stat som uppstått då en större delats l. sönderfallit. **-streck. 1)** Streck som anger grad l. (under)avdelning å mät- l. viktskala o. d. **2)** Nästan endast till verbet 'dela'. Avdelningstecken vid ord som delas på två rader; även lodrätt dylikt t. e. i ordböcker. *D-et före böjningsändelser i ett stickord anger, att allt till vänster om delstrecket i exemplen tänkes upprepat t. e. 'Del|a'* (i 'Skall d-as på två').

-ta o. **-ta|ga;** -gare; -garavgift; -gari'nna, -gerska. **I.** Om handlingar. **1)** *D(-ga) i utgifterna (för ngt).* **2)** *I mötet skulle, enligt uppgift, sju ledamöter av adeln ha d-git. Städer som d-ga i landsting. D. i förefallande göromål. D. i att sköta barnen, i barnens skötsel. Föga d. i sällskapslivet. Verksamt d. i ~. D. i ett fälttåg. Deltog på engelsmännens sida i oavhängighetskriget i Kanada. Jag d-r inte* är inte med (t. e. i spelet). *På aftonen voro alla d garna (i mötet), alla mötesd-garna inbjudna till ~.* **II.** Om känsla. *(Av hjärtat) d. i ngns framgång. D-gande vänner. Har hon sovit?, frågade doktorn d-gande.* **Syn. I. 1)** ha(va) del i, ta(ga) sin andel l. anpart av; ibl. vara delaktig i; **2)** vara med (om l. i l. vid), vara närvarande vid, bevista; vara medverkande, ta(ga) del (i); **II.** hysa intresse l. sympati l. medkänsla l. deltagande för, hysa l. känna medlidande med, vara intresserad, visa sig medlidsam. **-tagande,** -t. **I.** Handling. *D-t i kristendomsundervisningen är där frivilligt. På grund av ringa d.* **II.** Känsla. *Känna, hysa, visa d. för ngn. Väcka allmänt d. Tack för ditt d. i min olycka! Visa sitt varma d. i ngns framgång, olycksöde.* **Syn. I.** ibl. närvaro; ibl. tillslutning, anslutning; **II.** medkänsla, medlidande, ibl. sympati; ibl. (varmt l. livligt) intresse.

-vis, [-t l. =]. **I.** Adv. *D. oriktig. Helt eller d. D. av trä och d. av sten. Blott d. genomsedd.* **II.** Adj. Brukas blott attributivt och mest i 'vanl.' skriftspråk, däremot säll. i högre stil och knappast i smtl. Vanligen blott till 'verbala' subst. Neutrum på -t sälls.; denna form kan t. o. m. ersättas med ändelselös. *Denna d-a överensstämmelse.* **Syn. I.** till en del, till någon

del, styckevis, här o. där; **II.** ibl. ofullständig; partiell. **-ägande** adj. o. subst. *De i allmänningen d.* **-ägare;** -arrätt; -arskap (ibl. = samäganderätt); -ari'nna; -erska. *D-are i gruva. Ingå som d-are i en affär, i en liten lanthandel. Han är stor d-are i företaget. Stärbhusd-are.* **Syn.** delhavare, deltagare, meddelägare, medlem i affärsföretag, bolagsman, intressent.

— **Del|a,** -ade (l. — särsk. i poesi o. på sina håll vard. — -te, -t), -as; [-are t. e. skönl.]. Som sista led i ssgr har formen *-delt* hållit sig rätt bra, särsk. i de fall då part. isolerats från övriga former av verbet (indelt soldat) eller ock part. är den vanligast brukade formen (findelt). Som första ssgsled träffas verbet rätt säll.; i allm. hänföras del-ssgr till subst. 'del'. Bet. ej alltid skarpt skilda.

A) Särlägga i delar, uppdela, indela o. d. Gärna med bestämning inledd av 'i'. **1**) *Genom tunna väggar d-ad i olika fack. D-a ngt i tre delar, i visst antal lika (stora) delar. Icke ytterligare kunna d-as, låta d-a sig. D-a ngt på längden.* **2**) *D-a ett slaktdjur.* **3**) *D-ad sköld* gm tvärlinje vågrätt delad i två fält (ɔc kluven dvs. i ett höger- o. ett vänsterfält). **4**) *D-a ett ord på två rader.* **5**) *Tolv, d-at med fyra, ger tre.* **6**) Med saksubjekt. *Ekvatorn d-ar jordklotet i två lika halvor. Och det redan starkt grå-sprängda håret d-ades mitt över pannan av en hög bena, som* ~ Heidenstam (kan även föras till D I 1). **7**) Nästan endast med bestämning inledd av 'i'. Oftare in- l. uppdela. *Avhandlingen är d-ad i tre delar. D-a en cirkel i 360 grader.*

B) Skifta o. betydelser som ansluta sig därtill. **I.** Fördela, utdela o. d. **1**) *Arvet skall d-as mellan syskonen. Rösterna voro ganska jämnt d-ade mellan partierna. D-a sol och vind (lika). D-a åker och äng mellan grannarna.* Märk *Det är olika d-at här i världen. D-a nu kristligt, så ingen får mer än den andra!* **2**) Friare. *D-a sig, sina intressen, sitt intresse mellan sport och studier. D-ad uppmärksamhet.* **3**) Skönl., högt. Giva även åt andra. *Där den rike d-ade sitt överflöd (med den fattige).* Dock även i annan stil i uttr. som *Sin sista bröd-bit d-ade hon med den kära Karo.* **4**) Skönl., högt., mindre vanl. Utdela. *Och de d-ade sina håvor åt fattig som rik. Mor är med och d-ar maten.* **5**) Skönl., åld., mindre vanl. Förläna. *Skall Herren dock, som allt förmår, / Mig kraft och svalka dela* J. O. Wallin. **II.** Dela och ta sin del. **1**) *Mamma, får Signe och jag d-a det här äpplet? Kan ni nu d-a det här utan att råka i gräl? D-a vinsten, vinst och förlust, rovet. D-a jämnt (med varandra). D-a vinsten (e)mellan sig. Sinsemellan d-a ngt.* **2**) Med 'på'. *Det var ingenting att d-a på. Vill ni d-a på, d-ar ni på osten, så vill jag gärna ha en tredjedel.* **III.** Friare användning av II (o. I). Ofta i förbindelsen med prep. 'med'. **1**) *D-a makten med ngn.* **2**) *Förtjänsten därav får han nog d-a med kamraterna. D-a äran med ngn. Med henne d-ar han böjelsen för enkelhet.* **3**) *Han påstod sig (alldeles) d-a min mening, uppfattning, åsikt. En övertygelse, som d-ades av alla norrlänningar.* **4**) *D-ad glädje (är) dubbel glädje, d-ad smärta (är) halv smärta.* **5**) *D-a kost med ngn. D-a rum (med ngn). Och frågte, om hon ville d-a mitt bröd. D-a ngns läger.* **6**) *D-a öde med ngn, ngns öde, samma öde.* **7**) Mest skönl. *Vi d-te sorg, vi d-te fröjd* Runeberg. *D-a ljuvt och lett (med ngn).*

C) Fördela i smärre delar o. d **I.** Allmännare. **1**) *D-a (på) sig och resa i tre partier. D-a sig åt skilda håll. Det är d-ade honnörer* l. *Honnörerna äro, sitta d-ade* så att ingen får beräkna poäng för dem. **2**) *D-a sig på två avdelningar. Det är för mycket för en, arbetet måste d-as på flera händer. Beväringen d-as på hären och flottan.* **3**) Märk *D-a sina gracer* ägna sin uppmärksamhet lika åt alla. **II.** Skönl., sälls. *Aftonstjärnan d-ade sitt ljus* spred. **III.** Närmare D. Ofta skönl. *Molnen d-a sig och försvinna.*

D) Klyva, splittra o. d. **I.** Mer egentl. **1**) *Ha håret d-at i pannan.* **2**) *D-ad kjol* l. (med samma bet.) *D-ade kjolar* kjol skuren som vida benkläder (vid ridning, cykling o. d.). **3**) Skönl. *Vågorna d-as av stäven.* **4**) *Hopen d ade sig och släppte fram honom. En blixt d-ade skyn.* **5**) Refl. *D-a sig (ovan mitten) i fyra lika stora grenar. Havet d-ar sig här i fjärdar, vikar och sund.* Märk det bot. *D-ade blad* då inskärningarna gå över mitten l. ända till bladbasen l. mittnerven (ɔc flikig o. kluven). **II.** Friare. Mest refl. l. i perf. part. **1**) *Rösterna voro mycket d-ade.* **2**) *Därom råda (tämligen) d-ade meningar. Vara av d-ade meningar (angående* ~*). Meningarna äro ganska d-ade rörande* ~. **3**) Användningen vidsträcktare än i 1 o. 2. Som trans. i akt. dock blott med saksubjekt. Nästan endast med prep. 'i'. *D-a sig i två läger. En fråga, som d-ade den lilla staden i två partier.* **4**) Skönl. Blott i perf. part. *D-ad mellan hopp och misströstan.*

Syn. A) (i)särlägga (ɯ) l. skilja i delar l. avdelningar l. stycken, uppdela ɯ, indela ɯ; ibl. stycka, sönderdela ɯ; ibl. avdela ɯ, avstava ɯ; ibl. dividera; ibl. avmäta, indela i grader, gradera; **B**) **I.** **1**) skifta, (ut)lägga i (vissa) lotter, fördela, utdela ɯ, ge var sin del (åt); **2**) växelvis l. skiftesvis ägna sig åt l. rikta sig på l. hänge sig åt; **3**) ge även åt andra, låta komma andra till del, dela mēd sig; **4**) ibl. utportionera ɯ; **5**) förläna, skänka, giva; **II.** dela och ta

sin del, göra l. verkställa delning l. skifte (om 'delägarna'); ibl. skilja (på); **III.** gemensamt l. tillsammans med ngn annan ha l. äga l. åtnjuta l. komma i åtnjutande av, ha l. äga l. få l. ta(ga) del i, vara mēd om; jämte annan ha del i, hysa l. omfatta samma (åsikt o. d.) som; ibl. delta(ga) i l. känna mēd; ha l. njuta l. begagna samma ~ som; gemensamt genomleva l. uppleva, följas åt i; ibl. röna, erfara, pröva (på); **C)** **I.** fördela l. uppdela (i smärre delar), göra flera smärre (av ngt förenat); **II.** (kring)sprida, utbreda; **III.** skingra l. upplösa; **D)** **I.** klyva, (få att) skilja (sig) åt, ibl. tränga l. bryta (sig) igenom ₪; ibl. (för)grena sig, vara förgrenad; **II.** splittra, söndra; (d-ad ibl.:) sliten (emellan); fördela (sig på); (d-ad ibl.:) olika, motsatt, avvikande, skiljaktig.

— **Dela av** ₪, **in** ₪. **D. isär** (o. särdela). Även 'd. i sär'. **D. itu** o. (i)tudela. **D. med sig.** *Gärna d. med sig åt andra (av vad man äger).* **D. opp** se uppdela. **D. sönder** ₪, **upp** ₪, **ut** ₪. — **Delbar,** -t, -are; -het. *Ett andligt ting, som icke kan tänkas d-t. Materiens d-het. D-a bikupor. (Talet) 12 är d-t med 3.* **Syn.** möjlig att dela, som kan delas. **-streck** se ssgr under del. — **Delning,** -en, -ar; -sapparat; -sbeskrivning (vid skifte); -sgrund (t. e. i lantmäteriet = norm efter vkn varje skiftesdelägares delaktighet i skifteslaget bestämmes); -slag (bildas av arbetare för att söka nedbringa levnadskostnaderna); -slinje; -sman (t. e. lagt. = skiftesman); -smaskin; -spunkt (särsk. mat.). Märk bl. a. *Stavelsedelning. D. av valdistrikt. D. av arv. Maktens d. på skilda händer. Ärendenas d. mellan utskotten. Förökning genom d. Att arbetarna bildade sina d-slag och gjorde vad de kunde för att mildra krisens verkningar* 1915. — **Delo** och **Dels** stå för sig.

Delegation, -en, -er. Samling av delegerade, deputation, utskott, personer med uppdrag att handla i ngns (t. e. en korporations) ställe (i en viss sak). **Delegērad** (-g-); mest som subst. *(De) d-e.* **Syn.** (utvalt l. avskickat) ombud, fullmäktig, utsedd representant, deputerad, befullmäktigad, person avsänd med uppdrag.

Delfīn, en, -er; -art; -unge. I både inskränktare o. vidsträcktare bet., dvs. såväl om släktet Delphinus (o. särsk. arten D. delphis, 'springaren') som om familjen Delphinidæ. *Till de vanligaste d-erna i våra hav höra tumlarna. D-släktet hör jämte tumlare, narvalar, späckhuggare m. fl. till familjen d-er, en underavdelning av tandvalarna. Talrika fiskätande d-arter i alla hav.* **Syn.** ibl. marsvin l. springare.

Deliciös (-si-, 4-stavigt); -t, -are. Mindre vanl.; numer mest i överdrivet elegant stil l. d. **Syn.** utsökt (fin), förtjusande, charmant, läcker, delikat. **Delikāt,** =, -are. **1)** Välsmakande, (mycket l. utsökt) god, läcker. **2)** Fin, smakfull; ibl. fint l. sirligt l. elegant l. smakfullt gjord l. utförd l. anordnad o. d.; känslig, 'mjuk', 'läcker', diskret. **3)** Ömtålig, hövisk, taktfull, grannlaga, fin(känslig). **4)** Brydsam, som berör ömtåliga fhdn, som kräver grannlagenhet l. takt l. varsamhet, grannlaga; vansklig, kinkig, 'ömtålig'. **Delikate'ss,** -en, -er; -affär (till 2); -ost; -sill. Vanligast i plur. **1)** Läckerhet, läckerbit, ngt (extra) fint l. läckert. **2)** Plur. särsk. = finare (i synnerhet utländska) matvaror (såsom sydfrukter, finare konserver, vissa ostsorter o. d.). **3)** Numer säll. = finkänslighet, takt o. d. eller ock finhet, finess, behagfullhet, elegans, förfining, fin smak, smakfullhet o. d.

Delinkve'nt, -en, -er. Brottsling som just skall straffas (vanl. gäller det kropps l. dödsstraff); ibl. missdådare, 'syndare'.

Delira'nt, -en, -er. Person som har delirium. **Delīri|um,** [-um l.] -et, -er. Fyllerigalenskap, 'dille', delirium tremens; särsk. läk. även yrande, yrsel, yrselanfall, hallucination, sinnesvilla.

Delo, subst.; -man (lagt.: part). Anslutningen till 'del' rätt svag. I uttr. *Ligga, [leva], vara, komma, råka i d. med ngn (om ngt).* **Syn.** tvist, strid, träta.

Dels, konj. Anslutningen till 'del' numer rätt svag. Mest upprepat. **1)** Dels — (och) dels; ibl. ytterligare upprepat. *Förmögenheten hade sonen d. spelat bort, d. förlorat på spekulationer. Visor, d. gamla (och) d. sådana, som han själv satt ihop för tillfället. Än är besvärlig: d. översvämmar den lätt, och d. grundas den upp allt mer vid mynningen.* **2)** Dels ~ men även; dels ~ men i synnerhet o. d. Mindre vanl.; ofta undviket i mer vårdad stil. *Goda vänner kan vi väl bli, d. som studiekamrater, men i all synnerhet eftersom vi är från Värmland bägge två.* **Syn.** å ena sidan ~ (och) å den andra l. å andra sidan, såväl ~ som, både ~ och, ur en synpunkt ~ ur en annan; ibl. än ~ än, först ~ vidare (~ vidare); till en del ~ till en del, (ibl.:) delvis ~ delvis; ibl: en del ~ en del, somliga ~ somliga l. andra.

De'lt|a, -at, -a l. -an [l. -or]; -abildning; -aformad; -aland; -aområde. Kan betraktas som två ord. **I.** Plur. 'delta' [l. ibl. 'deltan']. *Ett stort grekiskt d-a ser ut som en triangel.* **II.** Plur. kan ha alla tre formerna, men är i det hela mindre vanl. (i stället ofta ssgr). *Nildeltat. Nilens d-a, som har trekantig form, har genom sin likhet med den grekiska bokstaven gett anledning till d-anamnet. Vid Mississippis mynning fortgår d-abildningen särdeles raskt. Mellan toviga strandängar bär kosan sedan in i Oders d-aland och ~. Hela d-aområdet är bevuxet med vattenväx-*

ter. **Syn. I.** fjärde bokstaven i grekiska alfabetet; **II.** gm uppslamning uppkommet (vanl. i flera småöar splittrat) landområde vid flodmynning, låga avlagrade landsträckor vid grenad flodmynning.

De'm se den.

Demagög (-åg); -en, -er. Nedsättande; ofta politiskt slagord. Folkuppviglare, folkförförare, folkledare l. agitator (i dålig bemärkelse), person som för självviska l. politiska syften bearbetar o. upphetsar den stora massan o. detta särskilt gm att vädja till de lägre instinkterna. **Demagogī** (-gi); -(e)n, [-er]. Demagogisk styrelse l. politik l. statsform l. riktning o. d. Jfr föreg. **Demagōgisk** (-gåg); -t. Jfr de föreg.

Dema'nt, -en, -er. Numer blott högt., skönl., rätt sälls. för diamant.

Demarkationslinje. 1) (Officiellt fastslagen) gränslinje som skiljer tvenne stater l. tvenne skilda politiska områden från varandra; ett lands (officiellt fastställda) gräns l. gränslinje (mot ett annat). **2)** Krigs. Gränslinje fastställd vid stillestånd o. som under stilleståndet ej får av ngndera parten överskridas. **3)** Friare o. bildl. Utstakad gränslinje för ett område; (naturlig) gräns; skarp gräns (som ej får överskridas).

Demasker|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Egentl. o. bildl. Ta av masken; rycka masken av, avslöja, blotta, uppenbara, röja (ngns verkliga karaktär l. avsikter).

Dementer|a (l. -mangte-); -ade, -as; -ing (med plur.). Förklara vara osann l. för osann, förneka (sanningen av), (offentligt) bestrida riktigheten av (ett till offentligheten kommet yttrande, en uppgift osv.), gendriva; göra till lögnare, förklara ngn ha varit l. vara dåligt underrättad l. ha farit med lögn; vederlägga, jäva, bringa på skam; desavuera. **Dementī,** -(e)n, -er. (Offentligt) förnekande (av ett rykte, en tidningsuppgift o. d.); ibl. vederläggning.

Demimo'nde (-mångd); -en; -dam. 'Halvvärld'; tvetydiga kvinnor, 'halvdamer', moraliskt tvivelaktiga kvinnor som bevara ett elegant uppträdande, skörlevnadskvinnor som omges av lyx.

Demiu'rg (-g); -en, [-er]. Fil. Mest i best. sing., närmande sig till egennamn. Gnosticismens benämning på världens skapare (fattad som ett från den högste Guden skilt o. enligt den ursprungliga uppfattningen honom underordnat väsen); senare (o. hos Stagnelius) = den materiella världens skapare o. behärskare fattad såsom ett mot den högste Guden fientligt väsen. **Syn.** ibl. 'världsfurste(n)'.

Demobiliser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Särsk. krigs. Sätta (en mobiliserad armé o. d.) på fredsfot, låta (krigsmakten) återgå till fredsfot, avväpna; avrusta.

Demografī, -(e)n. Vanl. = befolkningsstatistik. **Demogräfisk,** -t. Vanl. = befolkningsstatistisk.

Demokrāt, -en, -er. Särsk. motsatt 'aristokrat'. Anhängare av demokrati l. folkvälde, en som arbetar för hela folkets (alla myndiga medborgares) inflytande på l. deltagande i den politiska ledningen l. för större politiskt inflytande för de lägre klasserna, person som tillhör folkpartiet, 'folkvän'; ibl. pöbelvän. Då ordet brukas som partibeteckning växlar dess 'klang' efter användarens ståndpunkt. *En d. till hela sin läggning.* **Demokratī,** -(e)n, [-er]. Abstr., men även konkr. Folkmakt, folkvälde, styrelseform i vkn makten vilar hos 'folket', mångvälde, massvälde; folkparti, de lägre klasserna politiskt sammanslutna. *Bonde-, socialdemokrati.* **Demokratiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Göra (mer) demokratisk, närma till 'folket', reformera i demokratisk riktning, förfolkliga, ge en mer folklig prägel; göra (ett ämbete l. d.) tillgängligt för folket, göra fattbar för folket l. den stora allmänheten, föra ut bland folket, popularisera. **Demokrātisk,** -t. Folkvänlig, som strävar för jämlikhet; folklig(t enkel), som förstår l. förstås av l. hör hemma hos folket, tillgänglig för alla. Jfr demokrat. *D. författning, styrelse. D-a sympatier.*

Demoler|a, -ade, -as; -ing (med plur.). (Ned)riva, nedbryta, förstöra, slopa, rasera (t. e. fästningsverk, byggnader, broar o. d.).

Demologī (-gi); -(e)n. A. Noreen = 'folklore' o. 'folkloristik' (liksom) 'demolog' för 'folklorist' o. 'demologisk' för 'folkloristisk'. Eljest även = immateriell o. materiell etnografi.

Demōn (i bet. 1 -ån, säll. -ōn l. dā̈-, dē-; i bet. 2 ofta dā̈mån l. dēmån, ibl. -ån l. säll. -ōn); -en, -er; -artad; -besvärjelse; -tro. **1)** Huvudbet. Ond ande, djävul. *Mörkrets d:er. Svarta d-er. Framkalla och tvinga d-erna.* Även bildl. i personifikationer av onda krafter l. egenskaper. *Jagad av ärelystnadens d.* även med anslutning till 2 o. då ibl. första stavelsen huvudtonig. **2)** Ofta med anslutning till antik l. hednisk uppfattning. Som person fattat guda- l. andeväsen (av lägre ordning). *Personliga naturmakter, d-er.* Ibl. om skyddsande, genius. *Enligt Plato erhåller varje människa vid födelsen en d. till ledsagare. Skydds-; släktd-er.* **Demōnisk** (-ō-, ibl. -o-); -t; -het. Numer nästan endast (oberäknat antiköversättningar o. d.) motsvarande 'demon' i bet. 1. *En d. natur. En rent d. glans. Det d-a i tavlan förhöjdes av ~.* **Syn.** djävulsk, satanisk, diabolisk, infernalisk, som har sitt ursprung från djävulen l. från onda makter; som frossar i det onda; ohygglig, otäck, hemsk, kuslig; samvetslös, hjärtlös, ondskefull; hemskt (o. mystiskt) tjusande l. tilldragande l. betagande l. fascinerande.

Demonstra'nt (-åns-); -en, -er. En som demonstrerar (l. d at). **Demonstration,** -en, -er; -smöte; -ståg. Massuppträdande (l. annat uppseendeväckande sätt) varigenom man vill tillkännage sin anslutning till l. protest mot ngt, samfällt tåg (med tal) för ådagaläggande av sin (politiska) mening (o. för att öva påtryckning), d stå̊g; ibl. låtsad åtgärd, skenmanöver, (ett blott) hot; förevisning (åtföljd av förklaringar); säll. = bevisföring. **Demonstratīv** (l., särsk. i bet. I samt II 2, demå'n-); -et, = l. -er; som adj. -t; pronomen. **I.** Subst. *D-t pronomen (l. adv.).* **II.** Adj. **1**) Allmän bet. 'Understruken', med avsikt uppseendeväckande, ibl. iögonenfallande, ostentativ, ibl. utmanande. **2**) Språklig bet. Ofta andra stavelsen huvudtonig. Motsatt särsk. determinativ (men även personlig, relativ osv.). *D-t pronomen* utpekande, utvisande, påpekande. *D-a adverb.* **Demonstrer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1**) Förevisa (o. nödigt förklara), (fram)visa, låta se (o. samtidigt förklara). **2**) (Offentligt o. kraftigt) framställa sin mening l. d. i en viss fråga, vara med om l. anordna en demonstration, delta i ett demonstrationståg. *D-a för 8 timmars arbetsdag. D-a mot de arbetare som* ~. *De d-ande.*

Demonter|a (-mångt- l. -månt-); -ade, -as; -ing (med plur.). Mest krigs. o. tekn. Skjuta sönder fientliga kanoner l. göra dem obrukbara till strid; ta sönder l. i sär ⁊, ta ut l. lös ⁊ (t. e. ett skjutvapen, en maskin, en del av en mekanism, en ädelsten ur dess infattning osv.).

Demoralisation, -en. Sedefördärv; upplösning av manstukten, brist på disciplin, dålig disciplin, fullständig upplösthet, brist på självtillit o. självbehärskning, modlöshet, modfälldhet. **Demoraliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Göra omoralisk, locka på brottets bana, fördärva l. upplösa sederna (hos), upplösa l. lossa på de sedliga banden, förstöra tukt o. god ordning (hos l. inom), sedligt försvaga l. fördärva; upplösa manstukten, göra modlös, beröva handlings- l. motståndskraften l. självtilliten.

Den, pron. o. art. *Former.*

A) Formerna äro: den; det (ibl. skrivet de' l. de, ibl. dä' l. dä); de (ibl. skrivet di); dens, dess; deras; dem (säll. skrivet dom). Därtill, om man så vill, de enklitiska -et l. -t (säll. skrivet -e). Ex. på ngt ovanligare skriftformer. *För uttrar ä skarpbitna, fast di inte skäller* Alb. Engström. *Di andra uslingarna* Jörgen. *Di släcker städer, där krigarna nöjas med att kasta brand i dom* Ossian-Nilsson. *Hjälp! Nu ä' dom här, di djävlarna . . .* H. Berger.

B) Uttal. **1**) Dä'n. **2**) Dät (vårdad uppläsning; ibl. i vårdat tal), de l. (särsk. mer norrut) dä (i ledigt smtl.); utom Finland säll. dä't. **3**) De (vårdad uppläsning; ibl. i vårdat tal), di (det vanliga i ledigt smtl.). **4**) Dä'ns, dä's. **5**) Deras; blott ldls. (t. e. söderut) däras. **6**) Dä'm (som obj.) vårdat; i några trakter även ledigt tal. Det vanliga i ledigt tal är då'm. **7**) Enklitiskt: -et (i vissa trakter även e) efter kons. o. ofta efter betonad vokal; -t efter vokal (särsk. betonad).

C) Fördelning av formerna. **I.** Adjektiviska kunna blott följande vara: den, det o. de (med sina varianter) samt stundom dem (dem djärvom) o. ldls. särsk. i smtl. dom (ta dom bästa!). **II.** Substantiviska äro (utom de i I nämnda som även kunna vara adjektiviska samt de enklitiska): **1**) Dess — ifråga om sak —; om person blott ngn gång i ämb., särsk. om de kungliga. *Hans Maj:t Konungen har, då till Dess kunskap kommit* ~. **2**) Dens — ifråga om person. — *Dens omdöme, de va då också någe!* föraktligt. *Den som tar henne, dens huvud ä då inte klart!* ngt vard. *Herr den och dens utsago. Å dens vägnar, som växeln utställt.* **3**) Deras. **4**) Dem o. dom i full utsträckning. Jfr C I samt för dom B 6.

D) Formernas användning. **I.** Enklitika brukas blott som obj. och predikativ samt efter prep. *Vet du't redan? Jag har själv gjort'et. Han har inge(t) för'e(t). Häll i't bara! Som man kallar'(e)t.* **II.** Gen. (dens) är i demonstrativ användning numer sälls. om person (o. brukas aldrig om sak). Determinativt 'dens' ensamt brukligt om person. Som personligt pron. är 'dess' enda formen både om person och sak. Jfr C II 2 ovan. **III.** De o. dem. Är relativet obj. i bisatsen, får determinativet ofta formen 'dem' i st. f. 'de', särsk. då relativet är utelämnat o. efter 'än', 'som'. Omvänt ej sällan 'de' för 'dem', då relativet är subj. i bisatsen. *Dessa voro mycket fulare än dem han sett förut. Bättre häckplatser än de, som funnos där i bergskrevorna, (det) fick man leta efter.*

E) Best. slutartikel efter (adjektiviskt) demonstrativ o. determinativ. **I.** Alltid slutartikel i uttr. som: *Den vägen, om jag får be!* Likaså i *Vid den vinden ska du inte lägga dig vid Högskär! De fruntimren, hur de prata! Den skurken!* **II.** Slutartikel saknas ngn gång i lagstil o. ämb., samt (än mer säll.) i ordspråksstil l. skönl. (då åld.) i uttr. som *Det åligger revisionssekter att det ärende inför högsta domstolen föredraga. Den tid den sorg.* **III.** Slutartikel saknas alltid i uttr. som *På alla de vis. Av alla de slag.* **IV.** Slutartikel kan finnas l. saknas. **1**) Vid följande relativsats har smtl. vanl. slutartikel, varemot skr. (särsk. normalprosan) undviker den, *På det ställe, där* ~. *Den damen, som du menade, var ju hans syster.* Dock saknar även smtl. slutartikel i uttr. som *Hade han*

inte varit den kruka han är, så ~ och (om dylika uttr. förekomma i smtl.) även *Den dag som gått kommer ej tillbaka.* **2**) Vid följande att-sats l. självständig sats är det regel att subst. har slutartikel. *Jag äger då åtminstone den trösten, att* ~. *Jag hyser den bestämda övertygelsen, att* ~. *Vill du vara av den godheten, att* ~. Dock vid måttsartad användning *Bragt i den nöd, att* ~, *Till den grad, att* ~ och skönl. ngn gång även i andra uttr.

Betydelser. **A**) Demonstrativt (o. determinativt) pron.

I. Om ngt omedelbart närvarande. Vanl. starkt betonat. Om person blott föraktl. (l. skämtsamt). I smtl. åtminstone är 'den här', 'den där' vanligare. **1**) *Se på den, så hon rodnar!* Ibl. även vid tilltal. *Hör på den!; Ska nu den också göra sig kvick!* **2**) Utan föraktlig ton. *Vill du ha den eller den?* med gest. *Den vägen om jag får be!* Ofta i neutr. *Vad var det? Det är min fru och detta är min dotter.*

II. Om ngt som är nämnt l. antytt i den föregående 'texten': — i senare fallet nära I — 'anaforiskt'. **1**) Ofta mer l. mindre starkt betonat o. framhävt i motsats mot ngt annat; samma uttr. kan för övrigt ofta brukas både stark- o. svagtonigt. *En talgoxe! jo, den känner man nog. Hon kan ingenting annat än den polskan.* **2**) Utan betoning (varvid för övrigt i vanl. skr. den nämnda, denne l. d. torde vara vanligare) t. e. *Gävle och Härnösand böra befästas, då ju de städerna* ~ l. *Du var nog lite dum, medge det.* **3**) Märk det upprepande bruket av den. *Socialisterna, de vila ej (de) på sina lagrar. Vacker, det ville hon vara själv. Näckrosorna äro vackra de också. Jag måste resa och det i morgon dag.* **4**) Skillnaden mln detta demonstr. 'den', 'det' o. det personl. pron. (l. bestämda artikeln) är ibl. ytterst ringa; jfr ex. nyss samt *Är din bror också målare? — Ja, det är han. Men att bara sitta och se på, huru Jeanne och Axelina gör grimaser åt varandra, det skriver inga brev* Fanny Alving. I uttr. som *Det vill säga* o. *Det tror jag det!* är övergången verkställd. **5**) Ibl. med 'allmännare' tillbakasyftning. *I de dagarna. När den tiden var. Den gången. Vid det laget.* **6**) Rätt ofta föraktligt. *Är du av det (slags) folket?* Särsk. så om viss person i sing.; gärna ngt vard. *Frans, den (, han) är ju tokig!* Då personen anges allmännare, behöver ett 'den' ej vara försmädligt. särsk. som det är det enda brukbara, då kön ej är angivet l. man avser bägge könen. **7**) Märk en del uttr. med syftning på inf., finit verbalform, hel sats o. d. *Han har gått redan. — Har han det?* I en del dylika uttr. har 'det' blivit snarast ett slags 'fyllnadsord'. *Månne det? Visst det! Ja gärna det.* Märk uttr. som *Vi ha inte kommit längre för det. Nåja, inte för det, hon var ju i alla fall välmenande* må så vara (, men), man må säga vad man vill, så ~. **8**) Innan dess o. d. se 'dess', som står för sig.

III. Om ngt efterföljande: determinativt. I detta fall vanl. föga betonat. Blir försvagningen stor, övergår determinativet till best. artikel. Skillnaden är i vanligt skr. dock den, att ett av adj. best. subst. har slutartikel då best. artikel föregår, men saknar slutartikel efter determinativet (t. e. 'den stora strid, som då uppstod'). Är bisatsen nödvändig, ha vi att göra med determinativet. Då det gäller person, brukas självständigt 'den' numer egentligen endast om mer typiskt l. allmänt angiven person; blott i högre stil även om individuellt bestämd person. (där eljest 'han', 'hon' föredragas), varvid dock märks att gen. 'dens' stilområde är något större. **1**) *Det lilla de ägde. Saken är den, att* ~. *Såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro. Det inom oss, som* ~. *Han är icke den (man), som man går till i nöden. Den dag, då* ~. *Den dag som gått återkommer ej. Den som tiger han samtycker. Där dens ord aktas högst, som talar visast.* **2**) 'Uppskattande' i uttr. som *Jag är icke den, som skall stå i vägen för din lycka. Pelle var nog den som höll i sig. Han är inte den han vill synas vara. Då hade du inte varit den du nu är. Vilka med den kraft stormat Olympen, att* ~. Vid konsekutivt 'att' finner man 'den' egentligen blott vid subst. som 'beskaffenhet', 'egenskap', 'natur' l. vid måttsord (då det 'kvalitativa' övergår till 'kvantitativt'). T. e. *Av den arten att* ~. *Till den grad, att* ~. *Det är till den grad fräckt!* **3**) Märk emfatisk utbrytning av typen *Han är den som* ~ = det är han som. I ledigare stil också *Den som blev glad, det var jag* ibl. med utelämnat 'det'. **4**) Märk 'den' i bland annat artighetsuttr. *Var av den godheten att* ~, där 'den' är starkt förbleknat o. kan utelämnas. Märk ock uttr. *Ha den äran.* **5**) Utom med relativsats, infinitiv, attsatser, då, när osv. kan determinativet ock vara förbundet med följande huru, om, huruvida, vem osv. *Frågan blir nu den, huru han skall räddas, om det skall löna sig, vem som skall ha platsen.* Ibl. även — dock mer i vard. språk l. högt. än i normalprosa — med fristående sats l. uttryck. *Den tanken slog mig: Varför skulle det gå sämre nu; bäst att göra det genast.* Ibl. med attribut, typen: *Kritlagren i Norden och de i Södern. Ingen löjlighet är större än den av misslyckad älskare. Då skulle de därnere sällan få någon ro. Det i går var bara en dum dröm.* **6**) Märk framhävande uttr. som *Det att älska, det är livets värde. Det vet en aldrig, när*

den kommer igen. De hade det gemensamt, att ~. **7**) En del prep.-uttr. med 'det' ha övergått till konjunktioner. T. e. efter, emot, ifrån, genom, utom, vid, över det (att) och särsk. för, i, på, under det (att). **8**) Till dess se under 'dess' o. 'till'. **9**) Åld. är uttr. *Såsom den där (bar vittnesbörd om, att ~).* **10**) Märk det önskande *Den som bara vore rik* = om man, om jag. Nära härtill ansluta sig svar som *Den som det visste!* Märk också *Gör det den som vill! Rädde sig den som kan!*

IV. 'Den bekante', 'den där'. Oftast ringaktande; ibl. övergående till 'emfatisk artikel'. Vanl. smtl. **1**) Framför egennamn (mest person-, mer säll. ortnamn) l. appellativ, gäckande l. beundrande l. med (låtsat) missnöje o. d. *Det är en hjässe, den Mikkelsen! De fruntimren, de fruntimren! Va han ä ombytlig, den kejsar Vilhelm! Så den vårluften söker!* **2**) Framför appellativ (mest personbeteckning) nedsättande *Det kunde han ha sagt mig förut, den uslingen!* **3**) Framför nedsättande appellativ + egennamn (säll. annat personbetecknande subst.). *Den skurken Mattsson, som inte såg efter sakerna bättre!*

B) Pers. pron. Gränsen mln A o. B svävande. **I.** Anaforiskt. **1**) *En fjällripa sprang framför mig, jag sköt den. Kärleken, den må bära broders- l. vänskapsnamnet, är ~.* **2**) Återupptagande. *Och årets hjul, det rullade runt. Röka l. Röker, det gör han från morgon till kväll.* Skönl. är *Det härliga på jorden, förgänglig är dess lott.* Vittert (särsk. 'folkligt') samt ibl. vard. verka uttr. som *Och alla små fåglar de sjunga.* **3**) 'Korrelatet' kan (liksom vid det demonstr. 'den') vara subst. l. adj., infinitiv l. finit verbalform, sats l. satsförbindelse. **4**) Refl. brukas 'den' med syftning på satsens subj. åld. i ämb. i ett par fall. *Till dess Hans Maj:t och Deras Kungl. Högheter tagit plats i Deras bänkar. Vetenskapsakademien kallade mig 1808 till dess ledamot* ngt åld. Eljes om de kungliga: *Konungen anbefaller Dess Befallningshavande att ~.* **5**) Lösare är den anaforiska anknytningen i t. e. *Hattar, sådana de hade dem på 40-talet. Jag var i går på Vanås; de lovade titta över om onsdag. Det blev en prinsessa* notis, då man gått och väntat nedkomst. *Hon blomstrade så det var en glädje åt det.* **II.** 'Deiktiskt' kan man med någon rätt kalla pron. i ex. som: *Men vad är det? hör, det fnissar / mellan holmarne och skären. Vem var det, som kom? Och då är det vi som gifter oss. Det var i onsdags det hände. Vore det ej för hans gamla mors skull, så ~.* 'Föregripande' i *Di ljuger alla såna där. Det är sant, du känner henne inte.* **III.** Som formellt l. opersonligt subj. o. obj. **1**) *I akterspegeln stod det ett namn, rätt svårläst för resten. Det faller mig något in. Det bjöds främmande till söndagen.* **2**) *Det kan ju någon av oss föreställa mur. Det var anordnat fest på läroverket* l. *Det var en fest anordnad på läroverket. Det kan inte fan begripa sig på sådant. Det skall ges dig den upprättelse du önskar. Det var många komna redan.* **3**) *Det påstås att ~. Det tycks som om saken nu vore klar.* **4**) *Han tog det nära, att han blev förbigången. Hon fann det svårt, att ~.* **5**) *Det blixtrar. Det luktade starkt reseda på balkongen. Det knackar (på dörren). Det spökar. Så sägs det. Det läses enormt där nu på slutet av våren. Du får ställa det så, att ~.*

C) Relativt pron. **I.** Den ensamt. **1**) Korrelatet subst. (dock ej gärna pers. pron. i 1:sta l. 2:dra pers.). **a**) Som subj. Blott åld. bibl. *Såsom en vandrare den förbi far.* **b**) Som direkt obj. Fullt brukligt, dock mest av stilistiska skäl för omväxling l. välljud. *En av dessa halva belysningar, dem Rembrandt älskade. En skara, den ingen räkna kunde.* Är korrelatet person i sing. (o. särsk. ett egennamn), är dock 'den' mindre vanl. och då brukligast i skönl. stil. **c**) Som indirekt obj. Mest skönl., högt. *De lyckliga, dem ödets gunst förunnat, att ~.* **d**) Som predikativ. Sälls. *Hon kallade mig major, det jag aldrig varit.* **e**) Som adverbial, med prep. placerad i satsens slut. Mest skönl., dock ngt 'ledigt'. Mindre gärna om person i sing. *En dröm, den hon såg in i och förlorade sig i.* **2**) Korrelatet adj. Sälls. *Att han icke förklarat sig bankrutt, det han i själva verket var.* **3**) Korrelatet sats l. satsförbindelse. Nu blott som obj.; dock sälls. utom i ett par fall. **a**) Inskjutningar. *Det Gud förbjude, avvände* o. d. **b**) Slutformler i kungörelser o. d. av typen *Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta.* **II.** Den där. Brukas nästan endast som subj. och är vanl. åld.; blott skr. Verkar mindre åld., då det syftar på person i sing. Korrelatet är vanligast ett obest. pron. l. ett subst. i obest. form. *Några herdar, de där om natten vaktade sin hjord. Och du synes mig såsom en, den där redan jordat sina käraste förhoppningar.* **III.** Den som. I regel blott avsiktligt åld. Nästan endast som subj. *Många andra kvinnor, de som med honom hade vandrat upp till Jerusalem* bibl. *Fogdar har du tjugufyra, / de som Grottes gång bestyra. Och det som var värst av allt, alla flydde oss som hade vi varit pestsmittade* något som, vad som.

D) Obestämt pron. **I.** 'En viss', 'någon'. **1**) I uppräkningar *Den säger si och den så. Den ene föregav den och den andre den orsaken.* **2**) *Grevinnan den eller friherrinnan den.* **3**) *Skildrar han en borgare, så är det*

icke vilken borgare som helst utan just den eller den individen. Säger man nu att man hyser vördnad för det eller det, då bör man även ~. Av den eller den orsaken. **4**) *Han bad honom nu varna sin herre för de och de (namngivna) personerna. Bodde det någon med det och det namnet där? Skvallra om hur den och den varit klädd, vad den sagt och vad den sagt.* **5**) Märk särsk. *Ge sig både den och den på ngt. Han hade gett sig själva den på att ~. Huru den argusögde konstapeln den och den häktade en kines. Nej inte för aldrig det! Om det (så) vore aldrig den, så tog jag honom inte ändå.* **II.** 'Folk', 'man'. Blott i plur. Nästan endast som subj. Mest ngt vard. *En sed som di hade på Södergården. Varför bar dom bort pappa i den där trånga sängen?*

E) Bestämd fristående artikel. **I.** Vid subst. utan adjektivisk bestämning. Blott vid appellativer. **1**) Subst. har obest. form. **a**) Typen 'de kämpar'. Genom Tegnér vann denna från bibl. språk o. från folkvisorna samt från Danmark upptagna konstruktion en tid stor utbredning o. förlorade då delvis sin åld. klang. Numer är bruket av detta stilmedel ganska inskränkt o. träffas blott arkaiserande (i folkviseton, i gammaldags bibl. stil — då även i prosa — samt i bibelparodi). *Kung Ring är mäktig, den strid blir hård* Tegnér. *De lindar stå under borgatorn* Atterbom. *De tärningar lupo så ofta omkring* folkvisa. **b**) Typen 'de romare' (dvs. ifråga om folkslag, innevånare o. d.). I detta fall mer sälls. än i det föreg. o. mer åld. *Karl den store slog | de saxare* Hagbergs Shakspere-översättning. *Pauli brev till de romare* åld. bibl. **2**) Subst. har best. form. **a**) Blott härmat åld. *Det landet Gosen.* **b**) Märk det ännu fullt brukliga uttr. *Föra ngns runor med den äran* efter omkvädet i 'Kämpen Grimborg'. Här är det dock ovisst, om man nu fattar 'den' som artikel.

II. Vid subst. med adjektivisk bestämning. **1**) Vid appellativ i obest. form. **a**) I följ. fall är konstruktionen vanlig även i prosa: Lånord med latinsk böjning. *De äldre svenska grammatici. De franska historiska tempora.* Ord som mer l. mindre närma sig egennamn. *Den Helige ande. Den heliga skrift. Den goda, goda morbror.* Subst. i totalitetsbemärkelse föregångna av 'flest' o. 'mest'. *Hur blek och matt är icke den mesta modärna erotik! De allra flesta fullvuxna svenskar.* Subst. bestämt av absolut superlativ (ofta föregår obest. artikel l. obest. pron.). *Denna period av (en) den livligaste litterära alstring. Ingen den minsta sträcka land.* Titel som även med bestämningen bibehåller sitt nära samband med ett följ. egennamn. *Den kände professor N. N. Den gamle fänrik Stål.* Märk även några (ofta bibl. o. vanligen åld.) uttr. *De tolv apostlar. I de förra dagar. De falske profeter. De gamle romare. De betryckta själar. Ännu leva de gamla gudar.* **b**) Nästan endast i stelare skr. i vissa fall då subst. bestämmes av en superlativ l. 'enda' l. substantivets bestämning själv har längre bestämningar. *Compostella, en av de under medeltiden allra mest besökta vallfartsorter. De i Stockholm förlagda truppförband och skolor.* **c**) Blott i diktspråk o. ofta åld. dylikt. *Hon var den friska våren, den kulna höst var han* Tegnér. *Och såg i det vida hav* Geijer, Vikingen. *Den hela stad* V. Rydberg. *Den hela långa natt* Topelius. Bra åld. verkar nu Tegnérs *Hon är mitt val, | den lilja smal* och även V. Rydbergs *De hårda | hjältelivets | runor.* Efterställas både artikel o. adj., kan detta ibl. vara ett medel att framhålla adjektivet, t. e. Tegnérs *Norges de fasta, de älskade fjällar* l. Snoilskys *Deras trogna tårar falla | Ned på fältherrns hand, den kalla.* **2**) Vid appellativ i best. form. **a**) Vanligt i alla stilarter. *Det nya testamentet på svenska. Den mörka skogens dystra sus. Den självsvåldiga hållningen, de livliga åtbörderna talade om ~.* **b**) I ordställningar l. förbindelser som de följ. tillhör konstruktionen numer (vanl. åld.) diktspråk. Efterställning framhåller gärna adjektivet. *Se vill jag åter de lockarna gula* Tegnér. *Striden, den eviga, vaggar | han i sin suckande barm* Tegnér. *Till skogarna de stora | och kullorna de små* Karlfeldt. **3**) Vid egennamn l. ordfogning (som kan fattas som ssg l. sammanfattning). **a**) I allm. *Den (på sista tiden så) bekante Kerenski.* **b**) Vid månadsnamn bestämt av ordningstal. *Den tredje juli.* **c**) Efterställning förekommer mest skönl. t. e. *Oxford, det stämningsfulla.* Dock allmänt då adj. bildar ett stående epitet till ett namn l. anger regents ordningsnummer o. d. *O. Rudbeck den yngre. Johan den tredje. Erik den helige.* **d**) *Den liberala Dagens Nyheter. Och den omtagna 'Nog vet jag hur det var'.*

III. Vid adj., räkneord, pron. l. part. brukade som subst. **1**) Ett subst. underförstås och tas: **a**) Från det föreg. *Detta språk, som vi kalla det urnordiska.* **b**) Från ett följ. partitivattribut. *Den yngsta av systrarna. Han var den bästa ibland dem.* **c**) Ur sammanhanget l. situationen. *En av de aderton. De nio* muserna; om samfundet de nio, stiftat genom donation av Lotten v. Kræmer. *Han kom den fjärde (dennes) och reser den sjunde. Lönerna utbetalas den första och femtonde (i varje månad).* Mindre vanl. o. ngt vard. äro uttr. som *Han ser ut att vara över de trettio* dvs. åren. **2**) Intet subst. underförstås. **a**) Om person. *Salige äro de bedrövade, ty ~.*

Den ene kontrollerade den andre. Märk *De mina, de dina, de sina, de våra* om anhöriga, familj, omgivning, anhängare o. ibl. folk, landsmän osv. Blott åld. träffar man: *Rättfärdighetens Förste, / av Davids hus den störste* samt *Jag känner lönngångarna under de svenskes munterhet* Heidenstam. Mindre vanl. är best. artikel vid grundtal som i Frödings *De trallade alla de tre* l. *De fem stannade, de två (andra) följde med.* **b**) Neutrum. *Lända det allmänna till tjänst. Att i det godas utövning fullborda vår helgelse. Draga ned det heliga i smutsen.* Märk särsk. en del adverbiella uttr. som: *I det närmaste. I det (stora) hela. Göra gott i det tysta. På det hjärtligaste. För det mesta. För, med det första. In i det sista. Från det största till det minsta. Vända allt till det bästa. Ändras till det bättre. Icke det minsta, det ringaste.*

F) Tilltalsord. Blott 'deras'. *Deras Majestäter, Deras Kungl. Högheter behagade kanske stiga fram.*

Syn. den här, den där; denne; den nämnda l. omtalade, förevarande, ifrågavarande; sådan; den bekante, den (där) du vet; ibl. sicken, en sådan, vilken; han, hon; (folket l. familjen) där, de där varande, hans familj l. anhöriga; där; som, vilken, (det ibl.:) något l. vad som; en viss, någon, den ene ~ den andre, en ~ en l. den andre, en ~ en annan; 'folk', 'man'. — **De|ngenus** o. **-kön;** -könsord. Realgenus, halvpersonligt genus. **-sa mme** står för sig. — **Dêt-genus** o. **-kön** opersonligt genus, neutrum. — **Den där, Den här, Denne, Dess** osv. samt **Det,** konj., stå för sig.

Denär, -en, -er. Mest om ett från 269 f. Kr. präglat romerskt silvermynt (= 4 sestertier), antas vanl. i nutida svenskt mynt motsvara 60 öre; i Nya Testamentet ofta = en grekisk drakma dvs. ungefär 67 öre.

Denationaliser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Mest i pass. Beröva de nationellt egendomliga dragen l. nationaliteten, utplåna national- l. folkkaraktär.

Denaturer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsbevis. Mest tekn.; särsk. part. perf. dock allmännare. Gm tillsättning av vissa ämnen ändra den ursprungliga beskaffenheten hos en vara för att omöjliggöra dess egentliga användning. Särsk. om sprit = göra odrickbar gm tillsatser.

Den där, det där osv. Börjar nu ngn gång sammanskrivas. Om former (di där, dom där osv.) jfr 'den'. Gen. bildas i substantivisk användning med tillägg av 's': den därs osv., men tillhör mest smtl. o. brukas knappast av neutr. Överhuvud nyttjas 'den där' mest i ledigare stil, verkar dock i skr. mindre vard. än 'den här'. Subst. har efter 'den där' alltid slutartikel. I fråga om bet. avser 'den där' ngt som ligger längre bort i rum, tid, föreställning o. d. än 'den här'. **1**) Om ngt omedelbart närvarande, 'deiktiskt'. *Får jag det där glaset, är du snäll! Den där token, asch, han kan få löpa. Vad är det för en, som raspat ner det där? Det där, det var mat för Måns, det!* **2**) Om ngt omtalat. Mest ngt vard. *Blir det någonting av med den där utfärden (ni tänkte på)? Nog har jag hört det där!* **3**) Om ngt 'känt'; mest överlägset likgiltigt l. ringaktande l. gäckande. *Den där Björkman, va ä de för karl egentligen? Di där karlarna, va di ä sig lika jämt! Jag känner till (allt) det där!* **4**) Hänfört till ngt efterföljande (vanl. en relativsats). *Den där (fågeln) med tofsen i nacken, är det en vipa! Det där som vi kalla kurtis, det är okänt på månen. Det där med pojken kunde han besparat oss. Det är eget det där, hur stämningarna växlar hos honom.* — **Den här,** det här. Börjar nu ngn gång sammanskrivas. Om former (di här, dom här osv.) jfr 'den'. Gen. bildas i substantivisk användning med tillägg av 's': den härs osv., men tillhör mest smtl. och brukas knappast i neutr. Mest i ledigare stil; i skr. ngt mer vard. än 'den där'. Subst. har efter 'den här' alltid slutartikel. I fråga om bet. avser 'den här' ngt som ligger närmare i rum, tid osv. än 'den där' (jfr d. o.). **1**) Om ngt omedelbart närvarande, 'deiktiskt'. *Den här vägen!* Ibl. (till små barn) *Va heter den här lilla tösen? Det där äpplet ä dåligt, ta det här i stället! Jag står inte ut med det här eviga kåltet. Vid det här laget bör han redan vara i säkerhet. Det var en förarglig historia, det här! Har min herre råd med sånt i di här bistra tiderna?* **2**) Om ngt omtalat. Sälls. utom i neutr. med syftning på (innehållet i) en hel sats l. satsförbindelse. **3**) Om ngt 'känt'; mest missnöjt, föraktligt l. d. *Di här eviga krigen ä odrägliga!* **4**) Hänfört till ngt efterföljande (en relativsats, ett prep.-uttr. l. ngt självständigt). **a**) *En av de här små barna, som slingra sina silverband över slätten. Vad har allt det här, som Ni behagar säga mig, för sammanhang med ~?* **b**) *Det här med brevet (, det) blir en nog så obehaglig historia.* **c**) *Det hela gick i den här stilen: ~.*

Denne, denna, detta, dessa, åld i mask. även desse; det åld. desso förekommer i uttr. desso lik(t). Demonstr. pron. Ordet har i smtl. i de flesta trakter utträngts av 'den här'.

A) Former. **1**) I sing. brukas e-formen blott om personer, endast i södra o. västra Sverge även om sakliga konkreta. Und. 'dennes' vid datoangivning, som dock kan betraktas som subst. och här placeras bland avledningar. I plur. är a-formen nästan

enrådande. **2**) Då 'denne' syftar på ngt efterföljande, är det i skr. ytterst sälls., att subst. får slutartikel. Ju mer stilen närmar sig smtl., dess mer uppträder i allmänhet slutartikeln; i smtl. är den nämligen regel. Dock märkes, att det även i skr. heter 'denna världen', 'på denna sidan', samt att å andra sidan även smtl. saknar artikel i uttr. 'i (osv.) denna dag, denna stund'.

B) Betydelser o. användning. **I.** Om ngt omedelbart närvarande, 'deiktiskt'. **1**) Mer egentl. *Gånge denna kalken ifrån mig! Hur länge skall väl detta (arma) hjärta än ängslas här i jordelivets band?* skönl. *Tag inte den boken, denna är bättre. Är detta den, som satte skräck i alla! Detta är mina bröder* oavsett det åsyftades genus, jfr II g nedan. *Vad är detta?* **2**) Friare. *Detta vårt universitet, ärevördigt, med anor från medeltiden, ännu livaktigt som få. I denna bok har nu jag velat ~. Lämna detta jordiska, timliga. Denna eder första sammankomst må ~. Den 8 i denna månad(en). Denna gång(en) må det väl förlåtas. I denna natt* om den tilländagångna l. inträdande; mest bibl. *På denna sidan (om) ån. Inte på denna sidan jul(en). Livet efter detta. Tredje dagen efter denna. Den som skriver detta, dessa rader. Långt för detta* för länge sedan, långt förut. Märk särsk. uttr. *För detta,* ibl., särsk. i skr., även *Före detta,* ofta förkortat 'f. d.' = förr, förut; förutvarande, förre. *Vår f. d. kyrkoherde. F. d. hederlige dannemannen Lars Olson.*

II. Om ngt omtalat l. antytt. **a**) *Denna (nu anförda) skillnad i stil. I denna sjunde strofen. Sympatin, förmågan att ~, denna förmåga ~.* **b**) Vid 'framryckning' mest ngt högt. *Den innebär, denna personliga kärlek, icke blott ~.* Dock vid personnamn även i normalstil: *Hon var en duktig husmor, denna fru Dahlgren, denna Ransätersfrun.* **c**) *En denna tiden, (på) denna tid, vanlig företeelse.* **d**) *Det andra är detta (l. desso) likt.* **e**) *Nu kom en period av betrycktkhet, och detta så mycket mer som ~.* **f**) Ibl. närmande sig ett pers. pron.; då ofta = 'den senare' o. ofta hänsyftande på ett annat ord än subj., om ett 'han' l. d. skulle bli tvetydigt. *Platen var närvarande och satt bredvid Abelin, men avlägsnade sig medan denne talade. En mängd nya begrepp och dessas benämningar på latin. Om detta senare vill jag här ej yttra mig.* **g**) 'Detta' står ibl. utan hänsyn till det åsyftades genus o. numerus: *En någorlunda fullständig handbok i ~, detta var det, vi önskat lämna. Att något ord, som i sitt upphov är en ed, i sin fortgång upphört att vara detta. Detta var min plikt.* **h**) *Detta är mitt råd till eder, i ärbrutne; men till ungdomen vill jag säga: ~. Detta om texten; nu till kommentaren! Detta dock icke så att förstå, som om ~. Och med detta, med dessa ord skildes de åt.* **i**) Hit uttr. *(Och annat) desso likt.*

III. Om ngt 'känt'. Beundrande, tillfredsställt l. ock missnöjt, ringaktande; ibl. blott en smula framhävande. Endast adjektiviskt. *'Vad skall man säga om detta nykterhetsväsen?', ett av Per Wieselgrens mera bekanta inlägg i nykterhetsfrågan. En säregen och skiftande natur, denna Ombergstrakten.* Skönl. ibl. starkt framhävande: *O, denna ständiga ängslan, hur den jagar oss från plats till plats.*

IV. Hänfört till ngt efterföljande. **1**) Till relativsats. *Dessa träd, som du här ser, ~. Men varför talar jag då allt detta, som jag nu talat? Ett av dessa tusen förslag, som hans jäktande fantasi uppkastat.* **2**) Till ngt självständigt. Mest skönl. l. högt. *Fältropet var detta: Gud med oss!* Även adjektiviskt t. e. *Hans mål var detta enda: Att bli minister* jfr 3 nedan. *Sedan säger prästen dessa ord: ~.* Ibl. även i vanligt skr. t. e. *Saken var i korthet denna: ~. Härpå har svarats ungefär detta: ~.* **3**) Till inf., att-sats l. prep.-uttr. Blott starkt framhävande o. endast skr. *Det är en viktig sak, denna, att icke för starkt understryka rytmen vid dylik uppläsning. Det är lite oroväckande, detta med febern, som ej vill ge sig. Detta, att han råkat landsmän, hade åter kommit hemfebern att blossa upp. Den består just i detta, att ~.*

V. Med den hänvisande bet. förbleknad. **1**) *Skilja mellan detta och detta. Det är icke så lätt att genast säga: detta är bra och detta är dåligt. Det ena fordrar denna, det andra denna versarten. Denne vill så och denne så.* **2**) *Detta är detta. Låta detta vara detta.*

Syn. I. den här, den du ser här, ibl. min; förevarande, föreliggande, närvarande, den vi befinna oss i o. d.; innevarande, ibl. omedelbart föregående l. efterföljande, nu förfluten, nu inträdande; den hitre, den närmare; **II.** (den) nu l. nyss l. sist nämnda l. omtalade, ifrågavarande, varom det här rör sig, som det här gäller; ibl. den senare; ibl. en sådan l. dylik, ngt sådant l. dylikt; vad nu sagts, det nu sagda, denna sak; **IV.** (efter)följande, nedanstående, den som nu l. här l. nedan skall nämnas l. omtalas; **V.** den ena ~ den andra, en ~ en annan, den ~ den.

— **Denne här** i skr. sälls.; i smtl. tämligen undanträngt av 'den här'. Subst. har alltid slutartikel.

Densa|mm|e, -a, detsamma, plur. desamma (mask. även desamme). Ordet har vanl. akut på -sam-, i bet. A dock stundom grav. Särskrivs även. Demonstr. (ibl. nära determ. l. pers.) pron. Brukas mindre

ofta adjektiviskt. Subst. har efter d-e alltid slutartikel. **A**) Huvudbet. 'Som ej undergår förändring' o. d. **I.** Utan 'hänvisning'. *Grundstommen förblev d a. Matsedeln var oföränderligen d-a. Ständigt förbli en och d-a. Med sitt tråkiga ett och detsamma. Ständigt mal han på detsamma och detsamma. Detsamma kan det (också) vara. Det kan göra, gör mig just detsamma* är mig likgiltigt, kvittar lika, kommer på ett ut; är onödigt l. obehövligt. Jfr även II 1 b. **II.** Med 'hänvisning'. **1**) Till ngt föregående. **a**) *Jämtlandsbjörkarna, som visserligen äro våra men ändock icke desamma. God natt då! — Tack, detsamma (igen l. tillbaka). Just i detsamma kom brodern. Med detsamma fick hon sikte på örnen* gärna ngt vard. = i samma ögonblick l. stund, genast, ibl. i samma veva (mer vard.). **b**) Märk det ngt vard. bruket av uttr. 'med detsamma' utan egentlig hänvisning. *Han kunde icke somna med detsamma* omedelbart, strax, genast, ibl. ögonblickligen. **c**) Märk ock uttr. *I och med detsamma är också domen uttalad över denna förhalningspolitik.* **2**) Till ngt efterföljande. **a**) Relativsats l. d. *Det var d e von Essen, / som stridde vid Savolaks* Runeberg. *Vilken väg du skall gå? — Jo, d-a som du kom.* Mest ngt vard. äro uttr. som: *I detsamma (som) hon kom i gången, öppnas en dörr och ~. I och med detsamma (som) du erkänt detta, har du också ~. Med detsamma (som) han kom hem, måste maten stå på bordet.* **b**) Jämförelsebestämning med 'som'. *Han är precis d-e nu som för 20 år sedan. Att ej känna plågorna är detsamma som att ej ha några.* Även 'som' + villkorssats: *För den som ej känner förordningarna är det detsamma, som om de ej funnes.* **B**) Urblekt bet. I stället för ett annat demonstr. l. pers. pron. Blott substantiviskt och endast skr., mest i ämb., mer säll. skönl. l. överhuvud i ledigare stilarter. Gärna vid längre satssammanhang för tydlighets skull l. för omväxling samt ibl. i rytmens intresse. *Men mitt i sundet och längs detsamma mellan de båda gatten framskymtar ~. Kaggeholm har ovanligt ofta gått i köp och äges f. n. (1910) av direktören Fr. Vult von Steijern, som 1896 köpte detsamma.* Hit snarast *Är ni kanske predikanten, som väntas? — Jag är d-e* jfr bibeln. **Syn.** samme, (oförändrat) sig lik, oföränderlig, samma en; denne, han, hon, den.

Denti'st, -en, -er. Tandläkare l. person som studerar tandläkaryrket. Mest om utländska fhdn; ibl. motsatt 'tandtekniker'.

Departeme'nt (även utt. o. ibl. skrivet -ma'ng); -et, = l. -er; -schef (statsråd 'med portfölj'); -sindelning; -sstadga; -särende; -ål (departements-). **I.** Om såväl svenska som utländska fhdn. **1**) Huvudbet. Avdelning inom ett rikes högsta förvaltning (vanl. under omedelbar styrelse och ledning av en minister, ibl. kallad statssekreterare), statsdepartement, förvaltningsgren. Även om rum l. bostad där d-et är inrymt. *D en kallades 1840 i Sverge 'expeditioner' och deras chefer 'statssekreterare'. Fördelning av ärendena mellan (stats)d-en. Skrivelsen hade icke utgått från hans d. De verk som lyda under detta d. Har du varit uppe i d et? Civil-, jordbruks-, utrikesd-et.* I utlandet även t. e. *Handels-, samfärdsels-* o. under världskriget *livsmedelsdepartement.* **2**) Om viss avdelning (civila d-et) i arméförvaltningen (jfr civil) o. vissa avdelningar av flottans varv. **3**) I Finland namn på de två avdelningar i vka senaten är fördelad. *De sex 'expeditionerna' i ekonomid-et motsvara de svenska statsd-en.* **4**) Friare. Avdelning, verksamhetsområde. *Hushålls-, köksd-et.* **II.** Mest om franska fhdn. Förvaltningsområde närmast motsvarande våra län. *År 1871 inskränktes d ens antal till 86. D-et Seine-et Oise, huvudstad Versailles.*

Depenser|a (-pangs-, säll. -äns- l. -ens-); -ade, -as; -ing (med plur.). Trans. l. enbart med prep. 'på'. Ge ut l. göra av med (pengar), göra (ofta stora l. onödiga) utgifter (för), lägga ner l. kasta ut l. bortslösa u l. använda (så och så mycket) på; vidkännas utgifter l. nedlägga u kostnader l. pengar på. Säll. bildl. för offra, slösa med o. d.

Depēsch (med långt l. stundom kort ä-ljud); -en, -er; -byrå (se ex.); -låda; -växling. Viktig skrivelse som säkrast och fortast möjligt bör tillställas adressaten, särsk. ämbetsskrivelse från utrikesdepartementet till dess underlydande i utlandet l. från dessa till departementet; (ibl. rätt nära) skrivelse, 'ilbrev'. Märk *Svenska Dagbladets d-byrå* år 1897 betecknad som nyhet för Sverge; i denna anslås under dagens lopp anländande viktigare nyheter o. telegram.

Deplacema'ng (-se-); -et; -stabell. Sjöv. o. d. Vattenmängd som (den under vattenytan befintliga delen av) ett flytande fartyg undantränger, 'vattenhåla'; motsvarande vattenrymd l. dess vikt (vid angivande av ett — till last- l. till vattenlinjen nedsänkt — fartygs storlek); i fys. allmännare om den vätskemängd som på vätskan flytande l. i densamma nedsänkt kropp undantränger. *D-et anges numera alltid i ton.*

Depōn'ens (l. -å-); -ens l. e'ntiet (-tsi-), -ens l. -e'ntier l. -e'ntia (-tsi-). Verb med passiv form men aktiv bet.; verb som endast har s-former. Av A. Noreen brukat om verb som saknar antingen passivum l. aktivum. **Deponentie'll** (-tsi); -t.

Depone'nt, -en, -er. Särsk. bankterm. *Vid insättning å depositionsräkning bifogar d-en en ~ insättningsnota.* **Deponer|a,**

-ade, -as; -ing (med plur.). Lämna l. insätta l. nedlägga l. nedsätta i förvar (penningar, dyrbarheter, handlingar, vetenskapliga samlingar m. m. i bank, bibliotek, museum, hos enskild person o. d.); överlämna (pant, borgen o. d.) i taka händer l. åt vederbörlig offentlig myndighet; insätta pengar (hos bankir l.) i bank (med rätt för banken att använda dem i sin rörelse), insätta l. placera på deposition(s-räkning); allmännare: upplägga ɯ (förråd o. d.) till framtida disposition. *Några 1600-talshandlingar, d-e i l. på landsarkivet härstädes av ~. D-a en summa som borgen.* **Deposition,** -en, -er; -sbevis o. -räkning (banktermer). Insättning, nedsättande l. nedläggande i förvar, överlämnande till förvar (av värdeföremål i låst skrin l. d. l. av värdepapper i o. för förvaltning); särsk. insättning av penningmedel (på 'd-s-räkning' mot 'd-sbevis') hos bankir l. i bank med rätt för mottagaren att använda dem i sin rörelse; även om penningsumma som så insatts l. i allm. om det deponerade. Jfr för övrigt det föreg. *Överlämna ngt till universitetsbiblioteket som d. Öppen, sluten d.* ofta konkr. **Depōsit|um** (l. -å-); -um, -a. Anförtrott (löst) gods, inlagsfä, till förvar (l. förvaltning) överlämnat l. överlämnade värdeföremål l. värdepapper. *Uthyr kassafack samt mottager öppna och slutna d-a. Åt en bank anförtro förvaringen av juveler, silver m. m. såsom slutet d-um.*

Deportation, -en, -er; -skoloni, -sort; -sstraff. Förvisning från hemlandet till bestämd straffort. Brukat som straff särsk. i England, Frankrike o. Ryssland. *Som d-sort för brottslingar började man hos oss från 1639 att jämte Ingermanland använda Nya Sverge.* **Deporter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Förvisa till bestämd straffort (straffkoloni l. för förbrytare avsett område), låta undergå deportationsstraff; allmännare är 'landsförvisa'. Jfr föreg. *D-ad till Sibirien.*

Deposition o. **Depositum** se deponera.

Depot se depå.

Depravation, -en. Svårt sedefördärv, moraliskt förfall, moraliskt fördärv l. estetisk förskämning (beroende t. e. på rådande åskådningar l. tidsströmningar), förskämd smak. **Depravēra|d,** -t. Om person, samhälle, samhällsklass, skede o. d.; om smak o. böjelser, känslor, tänkesätt, seder o. d.; om konst o. litteratur. Förskämd, (moraliskt) fördärvad, som vittnar om (moraliskt) förfall. Ngn gång även i finita former.

Depression (-sjōn); -en, -er. Tryckt sinnesstämning, nedstämdhet (i lynnet), förstämning; tryckt läge, stockning inom näringslivet, 'dåliga tider'. Mindre allm. kända äro den geogr. bet. 'landsänka, landområde lägre än havsytan' o. den meteorologiska 'barometerminimum'. **Deprimer|a,** -ade, -as; -ing. Vanligast i (pres. o. perf.) part. Nedstämma, utöva en nedstämmande inverkan, verka nedstämmande, göra tryckt; som läk. även allmännare: verka hämmande på kroppsorganen l. ibl. verka lugnande l. stillande.

Deputation, -en, -er; -sledamot; -smedlem. **1**) Huvudbet. Allmännare. (Utsedd) beskickning, samling av ombud valda i visst (tillfälligare) syfte, personer (minst två) som av en församling l. ett sällskap osv. utsetts att vid ett bestämt tillfälle uppträda å dess vägnar (för att framföra klagomål, frambära en lyckönskan, yttra önskemål l. överhuvud meddela ngt). *Utse en d. för att ~. Bland sig utsågo de en d. av sex personer, som fingo i uppdrag att ~. Konungen har emellertid förklarat sig icke vilja mottaga d-en. Varefter d-en avträdde. Lyckönskningsd-er.* **2**) Hist. bet. Särsk. under frihetstiden (o. intill slutet av 1700-talet) kallades våra flesta riksdagsutskott 'd-er'. *Justitied-en, i verksamhet sedan 1720, skulle handlägga lagstiftningsärenden m. m. Stora sekreta d-en* under frihetstiden; bestod av sekreta utskottet på ett l. annat sätt förstärkt. — **Deputērad,** -en, best. plur. -ena; även adjektivisk böjning. Subst.-formerna torde vara de vanligaste då enskild(a) individ(er) i en folkrepresentation avses ('den unge d-en'), eljest adj.-formerna (t. e. 'av de d-e äro 75 advokater'). **A**) Allmännast. Medlem av deputation som har att vid ett bestämt (högtidligt l. viktigt) tillfälle uppträda å huvudmännens vägnar o. tala i deras namn; även om enskild person utsedd till dylikt ombud. **B**) Märsk. särsk. **I.** Om svenska fhdn. **1**) Inom riksdagen. **a**) Medlem av hemligt utskott. *Åskar konungen av riksdagen särskilda d-e, att med honom överlägga om ärenden, dem han prövar böra hemliga hållas, utväljas dessa d-e av kamrarna; ~ De d-e avlägga tysthetsed, där konungen så fordrar* Regeringsformen. *'Särskilda d-e' kallas ibland även 'hemliga d-e' eller 'hemliga utskottet'.* **b**) Medlem av 'sammansatt utskott'. *Därest ständigt utskott anser nödigt att, till överläggning om något ärende, med annat ständigt utskott sammanträda, skall sådant ske genom d-e, på sätt utskotten därom överenskomma* Riksdagsordningen. **c**) Kanslideputerad. **d**) Om medlem av talmanskonferensen. **e**) Hist. Om medlem av utskott särskilt under frihetstiden. Jfr deputation 2. **f**) Ngn gång hist. om medlem av riksdagen överhuvud; dock endast då bet. 'ombud' särsk. framträder. **2**) Bankodeputerad. Om var o. en av de tre bankofullmäktige som handha den löpande förvaltningen av Sverges riksbank. *Bankod-es antal var 1867—1907 två, dessförinnan en.*

3) Riksgäldsdeputerad. *Riksgäldsfullmäktige utse inom sig en förste och en andre d.* **4**) Markegångsdeputerad. *De årliga markegångstaxorna skola upprättas genom d-e, valda på sätt av riksdagen särskilt stadgas* Regeringsformen; (nu valda av landstingen). **5**) Om 'målsmän' för (allmän liv)ränte- o. kapitalförsäkringsanstalt, vanl. utsedda av landsting. **6**) Magistratens d-e. *Äro i stad flera valdistrikt, skall magistraten för varje valdistrikt utse tre eller flera d-e att vara valförrättare i distriktet* Vallagen 1909. **7**) Medlem av studentdirektion (utses av de studerande nationerna var för sig). *D-e och suppleanter i studentkårens direktion. Nationernas d-e. De d-e av Stockholms nation.* **II.** Om utländska fhdn (t. e. i Frankrike, Italien, Spanien). Folkrepresentant i (vissa) konstitutionella stater, folkombud, medlem av folkvald kammare. *Clovis Hugues, den radikale d-en från Marseille.* **Syn.** ibl. (utsett l. befullmäktigat) ombud. — **Deputeradekammar|e.** Den 'folkligare' delen av folkrepresentationen t. e. i Frankrike, Italien, Spanien; även om byggnad l. lokal för dess sammankomster. *Senaten och d-(e)n.*

Depå, -(e)n, -er; -chef; -fartyg (större fartyg avsett att åt torpedbåtar, u båtar o. d. tillhandahålla förnödenheter, förrådsfartyg, moderfartyg); -föreståndare (t. e. för vaccindepå); -trupp (mest i plur.: trupper som i krigstid bildas för att ersätta avgången inom fälttrupperna). Särsk. förr även stavat 'depot'. Om det som nedlagts l. placerats l. (särsk. fackligt) om plats l. anstalt därför. Ofta krigs. l. ifråga om polarresor, handel osv. *Outtömliga d-er av ~. Vaccin-, varudepå. Artilleri- l. vapendepå. D-er för livsmedel. Häst- l. remontdepå. Arkivdepå. När fälttrupperna behöva förstärkning, få de denna från d-trupperna.* **Syn.** upplag, upplagt förråd (av krigsmateriel, livsmedel osv. tjänande till reserv l. avsett för framtida bruk), nederlag; förvaringsplats, nederlagsplats, förrådsrum, förvaringsställe, ibl. nederlagsort; (d-trupper:) ersättningstrupper, reservtrupper.

Deranger|a (-angsje-); -ade, -as; -ing (med plur.). Bringa i oordning l. olag, bringa ur dess regelbundna skick; bringa på obestånd, bringa oreda i, tilltrassla ɯ, bringa i betänkligt skick; rubba, förstöra; ibl. tilltufsa ɯ l. tillrufsa ɯ.

Dermatolōg (-åg); -en, -er; -i. Person som gjort d-ien (dvs. läran om människohuden, dess egenskaper o. vård o. särsk. läran om hudsjukdomar) till sitt studium; hudläkare, specialist på hudsjukdomar.

Dervi'sch, -en, -er; -orden. Muhammedansk 'munk'. *D-ernas 'brödraskap' visa många likheter med munkordnarna; d-erna räknas dock ej till prästerna. De tjutande d-erna, de dansande d-erna och de vandrande d-erna äro olika slag av d ordnar.*

Dēs-, prefix med bet. 'o-, av-, från-, icke' o. d. Ord med denna förstavelse äro icke sammanförda. Jfr t. e. följ.

Desarmer|a (des-); -ade, -as; -ing (med plur.). Avväpna, göra värnlös, slå vapnet ur handen på; bortföra all bestyckning o. ammunition från (en fästning); borttaga tändapparaten (på mina) och sålunda göra ofarlig; avrusta, avtackla o. lägga upp (ett fartyg).

Desavuer|a (des-; ibl. -vo-); -ade, -as; -ing (med plur.). Ej vidkännas, uttryckligen ogilla, förklara sig icke gilla l. godkänna l. ha haft att göra med, icke erkänna som riktig tolk av ens åsikt l. syfte o. d.; (om regering l. högre myndighet:) underkänna vad ett (diplomatiskt) ombud l. vad underordnade tjänstemän sagt l. påstått l. meddelat; för sin del icke vilja kännas vid l. vara med om, icke (längre) skänka sitt stöd l. gillande, frånsäga sig ansvar för l. delaktighet i.

Descende'ns (-sj- l. -s-); -en; -lära l. -teori (härstamningslära, utvecklingslära, särsk. ofta om Darwins, dvs. = darwinism). Mest fackligt. Ursprung, härstamning. **Descende'nt,** -en, -er. Mest fackligt. Släkting i (rätt) nedstigande linje, avkomling, ättling, efterkommande.

Deserter|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.). Rymma (ur krigstjänsten), avvika från krigstjänsten för att undandra sig den, överge sin post l. sin tjänst (närmast om militärer o. sjömän men även friare). **Desertör,** -(e)n, -er. Rymmare (ur krigstjänst), rymling, fältflykting, krigsman som hemligen o. olovligt avvikit från den trupp han tillhör.

Deshabiljé l. **Deshabillé** (des-(h)abiljē l. med franskt uttal); -(e)n, -er. Ordet avtar i bruk; när det brukas är det gärna lite 'salongsmässigt'. Numer nästan endast om damer. Dräkt som bäres omedelbart efter uppstigandet innan man klätt sig för att gå ut, morgondräkt, ibl. kamkofta l. nattrock. Oftast kanske i uttr. *I d.* utan att vara ordentligt påklädd, halvklädd, slarvigt klädd, ej klädd så att man kan mottaga besök, ibl. morgonklädd.

Designer|a (-singne- l. -sinje-); -ade, -as; [-ing]. Avse, utse, (förut)bestämma, i förväg nämna (ngn till ngt). Vanligast i part. perf. *Han lär vara d-ad till landshövding i Kronobergs län.*

Desillusiōn (des-; -sjon); -en, -er. Ofta litterärt. Missräkning, (känsla av) besvikenhet l. gäckad förväntning, sviken illusion, förlust av en illusion. **Desillusionērad.** Ngn gång även i finita former. Ofta litterärt. Besviken på sina förväntningar (på livet), som förlorat sina illusioner, tagen

ur sin villa, berövad ett fagert bländverk, gäckad i sina förhoppningar.

Desinfekter|a l. **Desinficier|a** (des-); -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Förstöra smittämnen hos, ren(gör)a från smittämnen, 'smittrena', verkställa desinfektion av. **Desinfektion,** -en, -er; -föremål (som skola smittrenas); -slära; -smedel; -sugn (t. e. på epidemisjukhus). Smittrening, avlägsnande l. undanrödjande l. dödande av smittämnen. *Verkställa en grundlig d. av ngt, efter ngn. Först genom Kocks och hans lärjungars arbeten blev d-läran en vetenskap. Förbands- och d-slära. Strömmande vattenånga är det kraftigaste av alla d-smedel; d. därmed sker i s. k. d-sugnar. Rumsdesinfektion.*

Deskriptīv (l. dē- l. de's-); -t. Mest vetenskapligt. Skildrande, beskrivande. *D. grammatik* ɔc etymologisk l. historisk.

Desorganisation (des-); -en, [-er]. Upplösning(sprocess), förstöring(sarbete), sjuklig förändring (av organism); även upplösningstillstånd; förvirring, rubbningar l. skakningar l. oreda (i fråga om stats- l. enskilda angelägenheter), rubbad l. störd sammanhållning, virrvarr. **Desorganiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Bringa i oordning, upplösa, bringa oreda i, rubba, skaka.

Desperāt, =, -are. Mest ngt vard. Utom sig (av vrede), ursinnig, rasande, förgrymmad; arg, ilsken, ond; (ibl.:) bragt till det yttersta, som icke skyr l. väjer för ngt, färdig att begå vilken våldsamhet som helst, förtvivlad, omöjlig att få att ta reson; (numer säll.:) hopplös, tröstlös, hjälplös l. i förtvivlans mod företagen, förbittrad, hänsynslöst oförvägen, hänsynslöst häftig, rent obehärskad l. (rosen)rasande. **Desperation,** -en. Mest ngt vard. Vanligast i uttr. som *I (full, ren) d.* förbittring o. harm (då man finner att ngt är hopplöst), ursinne, ilska, raseri (över ett misslyckande); ibl. förtvivlan, misströstan.

Despōt (-åt); -en, -er; -anda; -lynne. Mindre ofta 'egentl.' Envåldshärskare, oinskränkt härskare, självhärskare, autokrat; envåldsherre, förtryckare, härsklysten person, tyrann. **Despōtisk** (-å-); -t. Enväldig, envåldshärskande, oinskränkt, absolut monarkisk, autokratisk; enväldigt styrd; som regerar egenmäktigt o. hänsynslöst l. godtyckligt; som fordrar absolut underkastelse under sin vilja, tyrannisk, egenmäktig, härsklysten, hänsynslös mot andras vilja l. önskningar; som röjer härsklystnad l. egenmäktighet o. d.

Despoti'sm, -en. Ibl. även 'despotī'. Statsform där monarken härskar obunden av alla lagar, envälde, självhärskarmakt l. -döme, envåldsmakt, absolut suveränitet, absolutism, autokrati; tvångsvälde; ibl. envälde i händerna på visst parti; förtryck, hänsynslöst godtycke, egenmäktighet, härsklystnad, härsklystet uppträdande, tyranni.

Dess[1], -et, =; -dur; -dur(s)skala. Jfr cess.

Dess[2], adv. Jfr 'den'. **A**) Anslutningen till pronominet ngt starkare. I uttr. som *Innan, sedan, till, intill dess.* **B**) Föga anslutande sig till pronominet. Bet. i allm. stegrande, ibl. tämligen urblekt, så att ordet utan egentlig bet. skillnad kan vara borta. Synonym 'desto'. 'Dess' är ngt vanligare i smtl. (särsk. det vard.) samt väl även skönl., 'desto' vanligare i (stelare) normalprosa. 'Dess' brukas så gott som ensamt vid 'd. bättre', 'd. värre', när de stå inskjutna. Blott vid komparativ (varvid tonvikten i allm. faller på komparativen; dock särsk. i IV ibl. på 'dess'). Brukas då det är fråga om: **I.** Orsak. **1**) *Med allt detta var det dock ett under, att flickans hy ej led d. mera. Nu var det förbi — överståndet. Men var hon d. gladare för det?* V. Bened ctsson. *Icke (ibl. inte, säll. ej) d. mindre* trots det sagda, det oaktat, likväl, dock. *Han vet sin svaghet; d. mer sluter han sig inom sig själv. För att göra sig d. mer viss på saken tog han så ännu ett prov. Ett vänskapsbevis, d. värdefullare, som l. då det kom från ~. D. hellre, som ~. Är mödan tung, d. större blir ock lönen.* **2**) Bet. är starkt förbleknad i de adverbiella (inskotts)uttrycken *D. bättre* = som väl är, lyckligtvis o. *D. värre* = tyvärr, beklagligtvis, (vilka man även finner sammanskrivna). *Han är d. värre ännu den samme. D. värre kunna vi icke lova det till tisdagen.* **II.** Motsats. *Fadern mottog honom tämligen kallsinnigt, men modern (var) d. vänligare. Ett visserligen illa grundat, men d. strängare fasthållet krav på ~.* **III.** Jämförelse. Numer står d. vanligen endast i huvudleden (i jämförelseleden 'ju'). *Kom ju förr d. hellre! Ju mer gripen hon är av sin stämning, d. enklare bli uttrycksmedlen.* **IV.** 'Tillräcklighet'. Vanligen blott i nekande villkors- l. relativsats. *Nog bör han reda sig, om han icke är d. värre angripen* icke värre angripen än så, icke alltför angripen. *Människor, som ej äro d. fastare i tron.* **Syn.** desto, ibl. än (mer osv.), ibl. just, egentligen; ibl. (i stället l. i dess ställe) så mycket; ibl. ju.

— **Dessemellan,** adv. Mest med angivande av tidpunkter l. tillfällen till vilka det hänför sig. Ofta skr. *Mycket ojämn puls, stötvis för snabb, d. så gott som ingen. Varannan timme regnade det och d. sken solen.* **Syn.** under mellantiden l. mellantiderna, emellan dessa (tidpunkter l. d.), omväxlande därmed, däremellan. **-förinnan,** adv. Ofta skr. *De hade rest utan att d. ha sagt ett ord om saken. Vårt bröllop står till jul om icke d. Han hade d. varnat Thörnell för att vara alltför våghalsig.* **Syn.** före den (nämnda) tiden, in-

nan det l. det skedde l. ägde rum l. skall ske l. äga rum, innan dess, därförinnan, förut, förr, ibl. först. **-förutan** adv. Ofta skr. *Ty d. skulle de ej ens haft brödet för dagen. Lyckas det oss ej att få intyg, så få vi söka reda oss d.* **Syn.** utan den l. det l. de (nu nämnda), utan dem, därförutan. **-i'nnan,** adv. Skönl., åld.; sälls. *Ty hon har känsel på att tiden lider åt fyrataget och hela huset skall i julottan i Sjånga och måste d. ha något varmt i sig* Strindberg. **-lïkes,** adv. Skr.; gärna litet åld. *Och hans husfru d.* Strindberg. *Och gav d. sin man och han åt* bibeln. *Statistiken förefaller ju ofta torr och tråkig, men att den d. fått namn om sig att vara vilseledande, är beklagligt.* **Syn.** ävenså, också, likaledes; tillika, därjämte; vidare, ytterligare. **-ūtom** (säll. de'ss-); adv. *Den är för stor och d. (är den) redan borttingad. Som sådan hade han att göra experiment, verkställa iakttagelser samt d. att föreläsa. Slug ä hon, och d. oförskämd l. och oförskämd d.* **Syn.** utomdess, därförutom, därjämte, därtill, därutöver, tillika, (till) på köpet; för övrigt.

Dess(e)in se dessäng.

Dessert (-sär l. ibl. -sä'rt); -en (ofta utt. -sārn), -er. Ofta allmännare = måltidens sista rätt (efter soppa o. fisk l. kött), efterrätt; eljest dels anrättning av frukt, konfekt o. d. serverad efter efterrätten, dels anrättning av glasser, frukter, kompotter, konfektyrer osv. serverade efter den egentliga (med söta rätter o. ost o. käx slutande) måltiden. Ibl. bildl. t. e. *Komma som d.* Märk i en del ssgr dels bet. 'avsedd till d.', dels 'passande till l. förtjänt att användas som d.' o. sedan friare 'utsökt, fin, läcker'. **Dessertfrukt. -gaffel** mindre gaffel. **-kniv** mindre kniv med blad av silver l. d. **-plommon. -sked.** Halvstor sked. Ofta även brukat som 'mått'. *En d. ricinolja.* **-skål. -tallrik** mindre tallrik. **-vin** finare vin avsett till desserten (särsk. om söta o. spritstarka viner som madera, portvin, scherry o. d.).

Dessä'ng, -en, -er. Vanl. skrivet 'dessein'. Mest brukat som spelterm, särsk. i biljardspel. *Spela med, utan d.* så att man i förväg bestämmer hur man vill göra stöten (varvid andra gjorda bollar icke räknas); l. utan att man anger detta. *Du förstår inte mina d er* i kortspel; (vad jag menar med) mina drag (t. e. om man 'visat färg'). **Syn.** (klar) plan, avsikt.

Destillation, -en, -er; -smetod. Jfr följ. **Destiller|a,** -ade, -as; -apparat; -bar; -ing(sapparat). 'Klara', rena, 'bränna', ibl. befria vätska från föroreningar l. främmande beståndsdelar, draga ut den (flyktiga o.) väsentliga beståndsdelen ur ngt (därigm att denna gm upphettning bringas till gasform o. så, skild från övriga beståndsdelar, åter avkyls till flytande form), utsätta för l. låta undergå destillation. Säll. bildl. **Destillera om** ₪, **ut** ₪ m. fl.

Destination, -en, -er; -shamn; -sland; -sort (bestämmelseort). Mest fackligt; den sista ssgn dock allmännare brukad. (Gm order angivet) syfte l. ändamål med en färd l. en sändning, avsändning (av varor l. fartyg); bestämmelseort. **Destiner|a (till),** -ade, -as; -ing (med plur.). Mest i pass. (särsk. part.). Avsända (ngnstädes), avsända som frakt (till), bestämma l. ämna (till).

De'sto, adv. Jfr dess². Blott vid komparativ (varvid tonvikten vanl. faller på komparativen; blott i IV ibl. på desto). Vanligast kanske i (stelare) normalprosa. Vanligare än 'dess' vid de elliptiska uttr. 'desto bättre, sämre, värre, för honom' osv. (jfr 'dess bättre' osv., då de brukas inskjutna). Liksom 'dess' står 'desto' vid jämförelse nästan endast i huvudleden (under det jämförelseleden har 'ju'). Brukas (liksom dess) då det är fråga om: **I.** Orsak. *Han läser dagar och nätter utan att bliva d. klokare för det. Icke (l. inte, säll. ej) d. mindre. Vi trivdes ej på Stjärnsund, men d. starkare blev vår längtan efter ∼. Förlusten var d. kännbarare som ∼. D. mer som ∼.* **II.** Motsats. *Dörren hade intet lås, men d. mera sprickor.* **III.** Jämförelse. *Ett oundvikligt ont som borde undergås ju förr d. hellre.* **IV.** 'Tillräcklighet'. *Men ä de inte d. brådare, så lägg de på lådan!* 'desto' betonat. **Syn.** se dess.

Destruktion, -en, -er; -sanstalt o. -sugn (bägge ifråga om tillintetgörande l. oskadliggörande av hälsofarliga l. misstänkta livsmedel o. d.). Förstöring, förstörelse; ibl. upplösning. *De beslagtagna köttpartierna ha oskadliggjorts vid stadens d-sanstalt. D-sugnarna vid Lövsta utdömas.* **Destruktīv** (l. ibl. dē-); -t, -are. (Som har en) förstörande (verkan), nedrivande, upplösande, kullstörtande, tillintetgörande.

Det, konj. Jfr 'den'. Skr., stelt l. åld. o. numer allt mer sälls.; i ämb. ibl. med omvänd ordföljd (t. e. på de gamla studentbreven: 'Rektor vid ∼ gör veterligt, det haver ynglingen N. N. ∼'). Ersätter numer blott det allmänt underordnade 'att', o. brukas ibl. till stilistisk omväxling med detta. *Jag kan ej neka, det jag tycker, att en bättre lösning här kunnat finnas.* **Syn.** att.

Detachema'ng l. **Detacheme'nt,** -et, = l. -er; -svis. Särsk. förr ofta skrivet 'detaschement'. Större l. mindre truppstyrka som för viss (mer självständig) uppgift blivit avskild från här(avdelning), avdelt trupp. *D. som skall utveckla självständig verksamhet sammansättes vanligen av alla vapenslag. Rekognosceringsd-er.*

Detacher|a, -ade, -as; -ing (med plur.; även konkr.). Särsk. förr ofta skrivet 'detaschera'. Mest krigs.; ibl. även friare o. bildl. Från en truppavdelning, fördelning l. d. för visst ändamål o. för kortare tid avskilja en större l. mindre del vars befälhavare får bindande instruktion men inom ramen därav handlar självständigt. *(En avdelning på) 1,000 man d-ades för att anfalla Gahn i ryggen.*

Deta'lj, -en, -er. **1)** Ofta plur. Både abstr. o. mer konkr. *Drunkna i d-er. Ingå i l. på, inlåta sig i, fördjupa sig i d-er. Redogöra för ngt (in) i minsta d., i de minsta d-er. Utelämna alla d-er. De närmare d-erna (av förloppet) äro okända. Intima d-er. Vissa d-er i den konstnärliga utgestaltningen. Granskning i d. Gå i d. med (avseende på) ngt* skr. *I d. bemöta ngt* i enskildheter(na), omständligt, utförligt, (ytterst) noggrant. *Det helas skönhet är resultatet av d-ernas* Tegnér. *Rikedom på d-er.* **2)** *Handel i d.* i smått, i minut. *Försälja såväl i d. som i gross.* **3)** Krigs. Om vissa sektioner på vilka arbetet inom avdelningarna vid generalstabens huvudstation är fördelat. *Tekniska d-en inom kommunikationsavdelningen.* **Syn.** enskilt parti, enskild del, smådel, minsta del (av ngt); enskildhet, enskild punkt; smådrag; särskild l. närmare omständighet; biomständighet; enskilt göromål; det närmare förloppet, enskildheterna. — **Detaljaffär** detaljförsäljning, detaljhandel. **-anmärkning.** *Men detta är endast en d.* **-arbet|e;** [-are]. *Ett samvetsgrant d-e.* **-behandl|a;** -ing (med plur.). Substantivet vanligast. **-bestämmelse.** *Rent onödiga d-r* detaljföreskrifter. **-fattig** skr., mindre vanl. **-forsk|a;** -are; -ning (med plur.). Vanligast är subst. d-ning. **-fråga. -försälj|a;** -are; -erska; -ning (ibl. med plur.). *Detaljförsålt brännvin.* **-gransk|a;** -are; -ning (med plur.). Subst. d-ning vanligast. *Jag övergår nu till att d-a några av dessa ord som* ~. **-hand'el;** -lande l. vanligare -lare. Minuthandel, kramhandel, handel i smått (× grosshandel, partihandel). **-karta** detaljerad; ofta i större skala över litet område; ibl. × generalkarta. **-kunnig. -kunskap** o. **-kännedom. -mål|are;** -ande; -eri; -ning (med plur.). Såväl om måleri som dikt. **-mät|a;** -ning (med plur.). Mest fackl. **-pris.** *Fastställa d-et för en vara.* **-rik;** -edom. **-ritning.** Särsk. tekn. o. byggn. Motsatt skiss l. översiktsritning. **-skicklig;** -het. **-trogen;** -het. *Hans d-gna formstudium* Rich. Bergh. **-undersök|a;** -are; -ning (med plur.). Subst. d-ning vanligast. **-uppgift.** *Alla d-er saknas.* **-överensstämmelse.** *Någon mer utpräglad d. med andra uttalanden av Kellgren har jag ej funnit* M. Lamm. — **Detaljer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mest i perf. part. = i detalj gående, omständligt l. utförligt framställd l. utförd o. d., som tar med alla l. många detaljer, detaljrik, noggrann, utförlig, omständlig. — **Detalji'st,** -en, -er. Mest fackligt. Detaljhandlare.

Detektiv[1], -en, -er; -avdelning; -begåvning; -bricka (medelst vkn en d. kan identifiera sig); -byrå; -roman. *D-erna bära icke polisuniform vid utförandet av sina uppdrag. Skuggad av d-er. Kvinnlig d. Uppträda som d. E. Ahlins Privat-Detektivbyrå. Inledaren hade gått hårt åt d-romanerna.* **Syn.** hemlig polis(man), uppspårare l. efterspanare (av förbrytare). **Detektiv[2],** -t. *D. polis. D a avdelningen (av polisen), d-a polisen* (efter)spaningsavdelningen. *Privat-d-a uppdrag.*

Determinatīv (l. -tä'r- l. ibl. dē-); -t; -pronomen. Även subst., då = l. -et, -er l. -a. *D-t pronomen* som hänvisar på en följande, oftast satsformad, väsentlig bestämning. *N. Beckman uppdelar Noreens anaforiska pronomen i anaforiska l. tillbakasyftande och d-a l. framåtsyftande.* **Determiner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mest fil. l. mat. Bestämma, begränsa; tydligt o. bestämt angiva; ytterligare förtydliga, närmare bestämma; fixera; leda, utgöra det vid ett viljebeslut (med nödvändighet) segrande motivet. **Determini'sm,** -en. Mest fil. Åskådning l. lära som förnekar människans verkliga frihet, anser denna som allt annat bestämd av orsakssammanhanget (varje viljeakt bestämd av de givna orsakerna). *Den naivaste formen av d. är fatalismen.* **Determini'st,** -en, -er; -isk. Jfr föreg.

Detonation, -en, -er. **1)** Kem. Explosionsartad kemisk förening l. sönderdelning (åtföljd av en mer l. mindre häftig knall samt vanl. av ljus o. värmeutveckling). **2)** Krigs. Den process ett explosivt ämne undergår då det förbrinner så hastigt att explosionstiden ej kan märkas. **3)** Icke fackligt ofta nära: explosion, smäll, knall.

Detroniser|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Avsätta, störta från tronen.

Deutzi|a (dö'jtsia); -an, -or l. -er. Ett slags nära Saxifraga stående buskar med vita blommor, ofta odlade som prydnadsväxter i trädgårdar l. i rum.

Deux(-)battants se döbattang.

Deviation, -en, -er. Fackligt, särsk. naturv. o. sjöv. Avvikning l. avvikelse (från en gång given l. normal riktning l. läge); (kompassens) lokalmissvisning (på grund av närvaro av järn- l. stålgods). **Devier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Jfr föreg. Vanligast intr.

Devīs, -en, -er; -rim. 'Biskrift', överskrift, förtydligande inskrift, motto; tänkespråk, kort levnadsregel, valspråk; på pap-

persremsa skriven vers l. tänkespråk till karamell; säll. numer = sinnebild (med förklarande inskrift). *Över äreporten en devis: Åt segraren vid Maraton.* Märk viskleken *Tavlor och d-er;* varje deltagare får 'tavlan' viskad från ena hållet o. d-en från det andra; så meddelas resultaten: 'Jag fick en tavla föreställande ~, och under stod det ~'.

Dextrīn, -en l. -et, -er; -gummi; -haltig; -pulver. Kem. o. tekn. Benämning på en del gummiliknande ur stärkelse bildade kolhydrat som äro lösliga i vatten men ej i alkohol. *Det vanliga d-et finner användning som appreteringsmedel för tyger och som ersättning för arabiskt gummi. D. uppstår vid gräddning av bröd och utgör en huvudbeståndsdel av brödets skorpa. D-pulver, att upplösas i vatten för att användas vid tillslutning av tidningsremsor o. d.* Postboken.

Di[1], [-(e)n, fackligt]. Om kvinna l. däggdjurshona. Mest i uttr. *Ge, få di* jfr di[2]. Ssgr, som nu (då verbet blir ovanligare i formen 'di') småningom börja ansluta sig även till subst., stå efter verbet. **Syn.** modersmjölk, ibl. 'bröstet'. — **Di**[2], didde, ditt l. oftare **Di|a,** -ade, -as. Böjngn 'di, didde' är (frånsett uttr. 'ge, få di', där 'di' dock nu vanl. fattas som subst.) numer åld. l. ldls. (pres. part. d-ende nästan obrukligt). Mest om barn o. däggdjursungar med avseende på modersmjölken. **1)** *Dia sin moder(s bröst). Han var så gammal, att han låg och diade (ur) ett horn som ett barn. Den mjölk, du från din moders spenar diat.* Om djur. *Diande ungar som åtfölja modern befordras utan avgift* Järnvägshandbok. Särsk. skönl. (o. åld.) ibl. bildl. **2)** Mindre vanl. (o. knappast om djur). *Hon hade ett litet barn, som hon själv diade. De spenar varmed hon diat dig.* **Syn. 1)** suga (ī sig modersmjölken); (ibl. nästan:) vara i dibarnsåldern; **2)** ge di, dägga. **Dia i sig** m. fl. Även bildl. t. e. *Kärleken till språket diar jag i mig med modersmjölken* Didring. — **Dibarn;** -sålder(n). Barn som diar, diande barn, spenabarn. *Med ett d. vid bröstet. D-såldern (till 1:a årets slut).* **-bro-(de)r.** *Jo, jag var dibror med grevinnan. Hans d. l. d. med l. till honom.* **-djur** om diföl osv. **-flaska** vanl. av glas, med napp. **-föl. -giv|ande;** -erska; -ning(stid). *Brösten på d-ande kvinna.* **-gris** mjölkgris, spädgris. **-kalv** mjölk-, spen-, spädkalv. **-lamm;** -(s)tek. Spädlamm. **-napp** vanl. av kautschuk. **-syskon.** *Nå, vi voro, som sagt var, disyskon.* **-syster** jfr dibror. **-unge.** *De å bara en d.* om ett föl.

Diabās, -en, -er; -art; -gång; -porfyr. Geol. o. d. En i allm. ganska hård o. tung, grönsvart l. nästan svart o. vanl. finl. småkornig eruptiv bergart tillhörande grönstensfamiljen. *Mörk, finkornig d. brytes numera flerstädes i stor skala för att under den oegentliga benämningen 'svart granit' användas till gravmonument m. m. Kinnekulles översta platå består av d., som täcker de underliggande kalk- och skifferlagren.*

Diabōlisk (-å-, säll. -o-); -t. Verkar mindre stötande än 'djävulsk' o. 'satanisk' o. tillhör i allm. blott mer bildat språk. *Med ett d-t leende.* **Syn.** mefistofelisk, infernalisk, avgrundslik, raffinerat illfundig l. illistig l. elak, djävulsk, satanisk. **Diābolo,** -n; -spel. Snurra med snöre o. pinnar l. leken därmed: snurran fås att rotera medelst snöret o. pinnarna o. kastas så upp i luften; det gäller sen att fånga den på snöret, när den kommer ner igen.

Diadēm, -et, = l. -er; -lik(nande); -prydd. Pannsmycke (för kvinnor; numer vanl. halvcirkelformigt, gående över panna o. tinningar och högst o. bredast mitt framtill), ännespann; pannbindel; ibl. nära kungakrona; ibl. som beteckning för konungslig l. kejserlig makt l. värdighet o. d. (detta mest ifråga om antiken). *Ett d. av vita pärlor. De persiska konungarna hade ett d., som bestod av ett blått, med vitt genomvirkat band. Guld-; stråldiadem.*

Diafra|gm|a, -a l. -at l. -an, -or l. -er. Fysiol. o. d. Mellangärde, skiljeväggen mln bröst- o. bukhåla. Dessutom bot. l. tekn. om en del olika 'skiljeväggar' l. 'mellanväggar' o. d.

Diagnōs (-gnås); -en, -er. (Utforskande, igenkännande o.) bestämmande av den sjukdom som föreligger i ett visst fall, sjukdomsbestämning. *Ställa en sjukdoms d., d-en på en sjukdom* bestämma av vkn sjukdom en patient lider. Även bildl. *Kurskamraterna på Kemikum ställde d-en på morsgris och tråkmåns.* **Diagnosticer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ställa diagnosen på (en sjukdom), bestämma, ibl. urskilja l. igenkänna. **Diagnostīk,** -en. Vetenskapen om de olika symptom gm vka sjukdomar särskiljas; konsten att ställa riktiga diagnoser; framställning av de för en viss sjukdom utmärkande tecknen. *Lungdiagnostik* framställning av tecken o. metoder för lungsjukdomarnas igenkännande; förmåga att ställa diagnos för lungsjukdomar.

Diagonāl, -en [l. -n], -er; -gata; -linje; -plan; -streck; som adj. -t. **1)** Subst. Rät linje som förenar två icke angränsande (helst motstående) vinklar i en rätlinig plan figur (l. två icke angränsande hörn i en solid figur med plana begränsningsytor), 'sned(d)linje', 'hörnlinje', tvärlinje, 'knälinje'. **2)** Adj. Som går på sned l. tvärs över ngt (från ett hörn till ett annat icke närliggande), gående l. fortlöpande i sned riktning. *I d. riktning* från hörn till hörn, snett över.

Diagra|m, -met, = l. -mer. Schematisk

bild l. figur som åskådligt framställer ett fhde l. en följd av fhdn (t. e. en geometrisk l. algebraisk sats); framställning — ofta i form av kurva l. bruten linje — (t. e. av statistiska fhdn); bot. ofta = genomsnitt, tvärsnitt. *D. utvisande temperaturens växlingar under de senaste 50 åren. Blomdiagram som åskådliggöra blomdelarnas inbördes ställning.*

Diakōn (-ån); -en, -er; -anstalt; -sällskap(et); -verksamhet. I Sverge o. andra evangel. länder nu = person som, efter kurs å d-anstalt o. invigning, i anslutning till församlingspastor vårdar fattiga, sjuka osv.; ibl. ung. = kyrkotjänare, församlingstjänare, 'fattigtjänare'; (om äldre l. utl. fhdn:) hjälppräst, kaplan; (katolskt:) lägre präst, 'halvpräst' (under 'biskop' o. 'präst'). *Kvinnliga d-er* vanligare 'd-issor'. *Fattig-, prov-, Flodad-er. Den svenska d-anstalten stiftades, närmast på initiativ av numera biskop N. Lövgren, den 14 april 1898; dess syfte är att »till svenska kyrkans tjänst för fattigas, sjukas, förkomnas eller eljes nödställdas vård och hjälp fostra och utbilda kristliga män av evangeliskt-lutherska bekännelsen».* **Diakoni'ss|a,** -an, -or; -anstalt; -dräkt; -hem; -kapell; -väsen(de). *Ålderdomshem för uttjänta d-or. Den svenska d-anstalten, grundad 1851, är sedan 1864 förlagd till Ersta vid Stockholm.* **Syn.** barmhärtighetssyster, 'sjuk- o. fattigsyster'; ibl. församlingssyster.

Diale'kt, -en, -er; -drag l. -egendomlighet; -forskare; -fri ('d-fritt uttal'); -färgad; -klyvning; -kännare; -område; -ord(bok); -skillnad; -studium; -talande (adj.). Bygdemål, munart, land(skap)smål, (folk)mål, allmogemål; brytning, (för en viss trakt, mer säll. för en viss grupp av personer) karakteristisk språkskiftning. *B. Hesselman och N. Beckman ha med hjälp av de nutida d-erna sökt lokalisera fornsvenska handskrifter. På vilken d. är denna handskrift avfattad? Det hörs på d-en, din d., att du är sörlänning. Stadsdialekt och allmogedialekt. Bryta på smålandsdialekt. Ett (uppländskt) d-drag som synes ha 1000-åriga anor. Rietz' svenska d-lexikon. Från uppsvenskt d-område.* **Dialektāl,** -t, -are l. (mindre ofta) **Diale'ktisk',** -t. Munartlig, bygdemålsfärgad, bygdemålsartad; författad på dialekt. *Dialektala skiljaktigheter. Dialektalt färgat språk.* **Dialektolōg** (-åg); -en, -er; -ī. Dialekt- l. bygdemålsforskare.

Dialektīk, -en, [-er]. **1)** Filos. = slutledningskonst, bevisningskonst, förnuftslära, logik. **2)** Allmännare. Skicklig(het i) bevisföring, bevisföringskonst; skenbar logik, falsk logik, konsten att förvilla gm hårklyveri o. spetsfundigheter, skenfager bevisföring, advokatyr. **Diale'ktiker,** -n, =. En som är skarp o. snabb i bevisföring o. bemötande; en som använder dialektikens metod o. konstgrepp. **Diale'ktisk²,** -t. Ofta nedsättande = spetsfundig, hårklyvande, skenbart logisk. *D. färdighet* konsten att argumentera o. disputera; spetsfundighet i bevisföring l. resonemang, hårklyveri(er), skarpsinnighet i bemötande.

Dialōg (-åg); -en, -er; -form; -författare. Samtal som litterär konstform (mln två l. flere; särsk. förr även utredande, numer mest använd i skönlitteraturen o. särsk. dramat); ibl. 'replikskifte' l. ock 'samtalsform, d-form'; även i fråga om läroböcker i främmande språk avfattade i samtalsform (för att inlära samtalsspråket); säll. rent allmänt. *En av Platos d-er. Den sokratiska d-en* samtal i frågor o. svar varvid den tillfrågade gm frågornas form ledes till den utveckling av tankarna som frågaren önskar framkalla. *Den dramatiska d-en i inskränkt mening blir detsamma som replikskiftet. Styckets styrka ligger i d-en, som är lättflytande och naturlig. Noveller i d-form. Storms d-er l. franska talövningar.*

Diama'nt, -en, -er. Formen 'demant' nu sälls. o. blott skönl., högt. **1)** D-en utgöres av kristalliserat rent kol och är den hårdaste av alla kända kroppar. År 1893 lyckades det fransmannen Moissan att framställa d-er av kol som lösts i smält järn. *Efter olika slipning få d-erna namn av briljanter, rosenstenar eller tafelstenar. Rå, (o)slipad, infattad d. En d. av klaraste vatten. Grön d. i Dresdens k. samlingar. Besatt med blixtrande d-er. D. i runda korn utan kristallform (karbonat) eller i form av d-bord brukas vid gravering, slipning, polering, glasskärning och bergborrning; karbonat, även kallat 'svart d.', som är billigare, är det som numer företrädesvis brukas för industriella syften. Svart d.* även om en diamantimitation. *Rå-, glasmästard-er. I stål infattade svarvd-er.* **2)** Skönl. brukas ordet särsk. med avseende på glansen, hårdheten, klarheten l. dyrbarheten. *Daggens d-er. De våta löven glittrade som d-er.* **Syn.** ibl. demant, ibl. briljant l. rosensten (egentligen arter). — **Diamantbord** fackl.: avfall (utskott) av diamanter l. sämre diamant som brukas vid borrning o. slipning (i pulverform) osv.; diamantpulver. **-borr** bergborr vars borrande del består av en stålcylinder med (svarta) diamanter i underkanten. **-borr|a;** -ning (med plur.). Mest i perf. part. *D ade brunnar* kallas ibl. '(Nordenskiölds) diamantbrunnar'. **-bröllop** firas på 60:de [l. 75:te] årsdagen av bröllopet; även bildl. **-fyndighet.** *D-erna i Kimberley i Kaplandet äro de som nu ge det största utbytet.* **-förande. -glänsande. -halsband. -handlare. -hård. -klar. -lik(nande). -nål** (kräs)nål med infattad(e) diamant(er). **-prydd.**

-pulver. Tekn. Pulveriserad d., diamantbord, diamantstoft. **-ring** med infattad(e) diamant(er). **-slip|a** o. **-slip|ad;** -are; -eri; -ning. Med fyr- o. skråkantiga upphöjningar (som diamanter); ibl. slipa med svart diamant. **-stygn** l. **-styng** ett slags dubbelt korsstygn inom en ruta. **-stål** ett särskilt hårt stål. **-svart** subst. o. adj.: om en svart(violett) tjärfärg av djup o. stark glans. **-vaskning.**

Diamēt|er (särsk. fackligt ibl. diā-); -ern, -rar. Rät linje som går gm medelpunkten i en cirkelformig, cylindrisk m. m. figur o. på båda sidor når fram till (den inre) periferien (l. gm miltaxeln i en dylik kropp), tvärlinje, (tvär)genomskärning, tvärmått, (inre) vidd, (inre) tjocklek. *En kunglig krona av 9 fots d. Kulbakterierna är ytterligt små, i medeltal endast en tusendels mm. i d.* **Diametrāl,** -t. Vanligast i uttr. *D-t motsatt* rakt motsatt, snörrätt stridande mot, (plur.:) fullständigt oförenliga.

Diāri|um, -et, -er; -eföra m. fl. se II. **I.** Enkelt. I tidsföljd (dag för dag) upprättad lista över inkomna l. expedierade mål o. ärenden (vid ämbetsverk), dagbok; anteckningar förda med en viss regelbundenhet (om ngt från viss synpunkt anmärkningsvärt). *Ingående, utgående d-um* ämb. *D-um skall å varje station föras över alla ingående skrivelser* Järnvägshandbok. *Införa i d-um. D-um föres vanligen av en registrator eller en aktuarie. Ett d-um för besvaringar (B-diariet)* vid postdirektion. *Granskning av justitie- och militieombudsmännens ämbetsd-er.* **II.** Ssgr ha numer vanl. formen *diarie-*, särsk. förr även *diarii-*. **1)** *D-ebevis* t. e. bevis (enligt d-um) om att handling inkommit. **2)** *D-eföra* o. *d-eföring* införa i d-um. *Ansökningar om ledigheter och tjänstgöringsbyten, räkningar ~ m. m. diarieföras icke* Postboken. **3)** *D-enummer* det (för år löpande) nummer handling erhåller vid införande i d-um.

Diarré, -(e)n l. (särsk. fackligt) -(e)t, -er; -droppar; -fall. Löst liv, (för) lös avföring, 'utsot'. *Feber, åtföljd av stark d. Han har haft d. i flera dar.*

Diatōnisk (l. -ā-); -t. Mus. *D. skala* tonföljd som med blott skalegna toner fortskrider från ton till ton (ɔ kromatisk).

Dibbl|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsapparat l. dibbelapparat (fästes vid såningsmaskin); dibbelsådd l. dibbelsåning. Lant. o. d. Plantera l. sätta l. så (plantor, frön) gruppvis (i sätthål gjorda med planteringspinne l. d.); även = så gruppvis med särsk. apparat l. maskin i förut gjorda fåror, gruppså. *D-ing av skogsfrön.*

Didaktīk, -en. Undervisningslära, den gren av pedagogiken som behandlar lagarna o. reglerna för undervisningen, läran om undervisningens metod, undervisningskonst, ibl. = läran om de allmänna principerna för undervisning ('allmän d.'); didaktisk poesi, lärodikt(en); egenskapen att vara didaktisk. *Speciell d.* metodik. **Dida'ktisk,** -t. Undervisande, lärande. *D-a metoder.* Märk *D. poesi* lärodikt(er), (sede)lärande poesi.

Dieselmotor (dīs-); ssg. En värmemotor benämnd efter uppfinnaren — fotogen o. andra oljor brukas som bränsle för alstring av mekaniskt arbete. *En 60 effektiva hästkrafters d. av ny svensk konstruktion.*

Diēt, -en; -fel; -form (läk.); -kur. **1)** Nutida huvudbet. *Föreskriva hög d. för ngn* fin, kraftig o. riklig föda (med vin). *Föra låg d.* enklare, särsk. med uteslutande av köttmat. *Föra (sträng) d.* undvika vissa saker (ofta fett, rökt, salt). *Full d.* med kött, ägg, köttsoppa o. d. *Svag, mager, sparsam d.* utan kött. *Och så framför allt, håll d.! Sättas på alltför knapp d.* allmännare. *Mjölk-, kött-, torrskaffnings-, sopp-; feber-, svältdiet. Begå ett d-fel* äta sådant som är förbjudet l. ohälsosamt för en, så att man blir sjuk. **2)** Särsk. förr i vidsträcktare bet., innefattande även anordnandet av kroppslig o. intellektuell verksamhet. **3)** Bildl. *Sättas på knapp andlig d. i en landsortshåla.* **Syn. 1)** viss levnadsordning med mat o. dryck, vanlig ordning med födan, matordning, kosthåll; strängt reglerad matordning (med hänsyn till födans mängd o. beskaffenhet, målens antal osv.), återhållsamhet i mat o. dryck o. begränsning till lättsmält föda, ibl. nära svältkur; ibl. daglig näring l. föda l. kost. — **Dietetīk,** -en. Hälsolära, konsten att gm en naturlig levnadsordning uppehålla det fysiska livet, dietlära.

Differe'ns (vard. ibl. -a'ngs t. e. i det skämts. uttr. 'de ä d. på åtskillnad'); -en, -er. (Åt)skillnad, skiljaktighet, olikhet; kvantitativ skillnad; ibl.: meningsskiljaktighet, olikhet i uppfattning, bristande överensstämmelse, 'missförstånd'. *Det är alltså en skarp d. mellan den liberala och den modärnt-socialistiska uppfattningen. En d. på några öre. Kursdifferens.* **Differentiāl** (-räntsi-); -en, -er; -kalkyl l. -räkning. *Räkning med d-er* dvs. variabla storheters oändligt små tillväxter. *D-kalkylen* den gren av matematiken som handlar om 'funktioners derivator'. *D-räkningen utgör grundvalen för nästan hela den högre matematiken; den infördes i svensk universitetsundervisning av Klingenstierna.*

Diffūs, -t, -are. Spridd åt olika håll; alltför vidlyftig l. omständlig, (vidlyftig o.) oredig, (vitt)svävande, lös till formen, virrig, utan klara linjer, oklar, dunkel. *I ett gult, d-t töcken.*

Difterī, -(e)n, [-er]; -avdelning (å sjukhus); -bacill ('Löfflers bacill'); -beläggning;

-serum; -sjuk; -smittad. Mest om den bekanta halssjukdomen som framkallas av den 'Löfflerska bacillen'. *En genomgången d. skyddar icke en person för ett nytt insjuknande. Behrings d-serum. Genom beröring med d-sjuk person.*

Difto'ng (-å-); -en, -er; -ljud; -rik. Förbindelse av två vokalljud som tillhöra samma stavelse, vokaliskt dubbelljud, tveljud (t. e. 'au' i aula, 'eu' i Europa, utt. 2-, resp. 3-stavigt). *Svenskt rikksspråk äger inga andra d-er än sådana som inkommit genom lån från främmande språk. Fallande d.* med första vokalen starkast betonad (t. e. paus). *Stigande d.* med senare vokalen starkast betonad (t. e. franska roi). *Svävande d.* med bägge vokalerna ungefär lika betonade. *Bland våra dialekter är t. e. gottländskan mycket d-rik.* **Diftonger a** (-ngge-); -ade, -as; -ing (med plur.). Även 'diftongisera'. Språkv. **Diftongisk** (-ngi- l. -nggi-); -t. Språkv.

Dig se du.

Dig|er, -ert, -rare; -erhet. Ofta skönl., ibl. lätt skämts., aldrig egentligen vard. *Olav (den) digre. Den digre, dryge, pösande gubben* H. Wranér. *Crusenstolpes tre digra verk ~ umbära på det hela taget dessa nödvändiga egenskaper* Ruben Berg. *Ganska digra luntor. Välklädda fruntimmer med digra paket* mindre vanl. *D-er post. Digra regnmoln.* I ssgr ofta med 'olustbetoning'. *Olycks-, regn-, moln-, ödesdiger* men även t. e. *Innehålls-, händelse-, tankediger.* **Syn.** tjock, som sväller ut (på bredden), pösande, (stor,) tjock o. tung, bastant, mäkta tjock, massiv, väldig; svällande, fyllig, ibl. stor l. riklig; ibl. stinn; voluminös; ibl. tung. **Digerdöd.** Mest i best. form om den pest, som vid mitten av 1300-talet hemsökte största delen av Asien o. Europa och härjade i Sverge särsk. år 1350. Ngn gång bildl. *Och breder sig som en andlig d. över vidsträckta bygder* O. Bucht. **Syn.** svarta döden, stordöden.

Digerer|a (l. -je-); -ade, -as; -ing. Mest 'egentl.' om organ(ism): upplösa l. smälta (näringen, maten); ibl. nära tillgodogöra sig (intagen näring); ngn gång bildl. **Digestion** (-jäsjon l. -gäsjon; även -e-); -en, [-er]; -sbesvär(ligheter); -förmåga; -srubbning (ofta i plur.). Matsmältning.

Digitālis (gi-); = [l. -en l. -et], = [l. -ar]; -blad; -droppar. Om växtsläkte (särsk. den ofta odlade D. purpurea = fingerborgsblomma) samt om läkemedel berett därav o. brukat för att stärka hjärtverksamheten.

Di'gn|a (dingna, säll. di'g-na); -ade. Ofta skönl. *Den stackars flickan, som var alldeles likblek och nära att d-a. D-a under gisselhuggen. D-a mot golvet, till jorden. När hon, trött av butikspring och d-ande under paket ~. Mina knän av matthet d-a. Träden d-ade av frukt, d-a under (bördan av) de täta fruktknippena. Ett bord d-ande av l. under de utsöktaste rätter. D-a under olyckan(s tyngd).* **Syn.** sjunka maktlös ned, signa l. segna l. digna ned ⫽, sjunka ihop av maktlöshet l. mattighet, icke (längre) kunna hålla sig upprätt l. uppe, ibl. sjunka död ned; ibl. duka u'nder; mattas, svikta, sjunka domnad ned, domna; icke kunna bära, svikta (under en tyngd); bli alldeles utröttad l. uppgiven (av att bära en börda), sjunka till jorden, förkrossas; ibl. överväldigad (av bävan, vördnad l. d.) sjunka ned; (ibl. nära:) svimma, falla i vanmakt. **Digna ned** l. **ner** ⫽.

Dignitēt (dingn-); -en, -er; -stecken (liten siffra l. bokstav i övre kanten till höger om ett tal). Mat. = storhet som utgör en produkt av ett antal lika storheter. *Nio är andra d-en av tre* l. (vanligare) *'kvadraten på tre', då ju 3 gånger 3 ger 9; 27 är tredje d-en av tre l. 'kuben på tre'. Fem upphöjt till tredje d-en ger 125 och tecknas* 5^3. Ibl. bildl. = värde, valör, potens. **Dignitär,** -en [l. -n], -er. Värdighets- l. överhetsperson, innehavare av ett äreställe l. högt ämbete, rangperson, storman, ibl. potentat.

Digressiōn (-sjon); -en, -er. Avvikelse från ämnet, utvikning, 'utflykt', 'avhopp', 'bukt'.

Dik|a, -ade, -as; -are; -arlön; -ning (med plur.); -ningsbidrag; -ningslag; -ningsskyldig(het). *Röja och d-a. D-a sin jord. Illa d-ade åkrar. Hur mycket kan en van d-are d-a om dagen? Olika dikningsmetoder. Kunna d-ningsskyldige ej enas om dikets storlek, äge ~* Lag 20/6 1879. **Syn.** gräva ett dike l. diken, sysselsätta sig med grävning av diken, förse l. genomdraga med diken. **Dika av** ⫽, **bort** ⫽, **ut** ⫽. — **Dike,** -t, -n; -sbrunn (samlar vatten från omgivande täckdiken osv. och avleder det gm större täckt ledningsrör); -sbrädd; -sfall (fall l. lutning hos d. i dess längdriktning); -sgrävare; -sgrävning; -sjord; -skant; -sren; -srör; -sspade (dels med långt o. smalt blad för grävning av bottnen i ett täckdike; dels om — vanlig — spade med nedtill hjärtformigt spetsigt l. äggformigt blad); -svatten; -svägg. *Gräva d-n. Ta upp ett (nytt) d. Fylla igen, lägga igen ett d. Anläggning av nytt d. Mark varigenom d. skall dragas. Rensning av d. Öppna d-n och täckta l. täckdiken. Omkring varje tält bör grävas ett d. för vattenavlopp. Köra i d-et. Landsvägs-, väg-, skogs-, stads-, gräns-; avlopps-, samlings-; rördike. Utmed d-srenarna. D-srör av utmärkt beskaffenhet ~ vid Vaksala Tegelbruk.* **Syn.** grävd ränna i åker o. d. större än fåra men mindre än grav l. kanal.

Dikotyledōn (-ån); -en, -er. Bot. Tvåhjärtbladig växt.

Dikt[1], -en, -er. **A**) Egentligare. **I.** Skaldestycke o. d. Vanligare än 'poem'; i smtl. ofta ersatt av 'verser' då det avser tillfällighetsdikt. **1**) Egentligast. *D-er av Vitalis. Smärre, samlade, valda d-er. Dramatisk, episk, lyrisk d. D. till skönheten. D-en om Gral. D-er på fri vers. En högstämd d. om ~. Uppläsa sina egna d-er. Bröllops-, grav-, tillfällighets-, läro-, herde-, riddar-, kärleks-, tävlings-, rimdikt.* **2**) Ngt friare. *D-er på prosa. Tondikt.* Ofta skönl.: *Livets sköna d. Den gamla staden låg i sömn, / en d. i sten.* **II.** Utan plur. **1**) Sammanfattande. *Förevigad av historien och d-en. Den germanska d-en var ett uttryck för ~.* **2**) Fullt abstr. Ofta nära B. *Jämväl d-en behöver ett stycke av den järngrå prosans grund. I d. l. i d-ens form framställa. D-ens värld. Fly till d-en när verkligheten ljuger.* **B**) Friare. Påhitt o. d. *Men detta är ju ren d.! Sagan om amazonerna får icke anses för mer än en d. Hälften sanning, hälften d. Skulle alltsammans vara d.? Påviska d-er och lögner.* **C**) Ssgr kunna ibl. även hänföra sig till verbet. **Syn. A) I.** skaldestycke, poem, sång, (skalde)kväde, skaldeverk, diktverk, diktalster, diktskapelse, ibl. diktfoster, ibl. verser; **II.** diktning, diktande, skaldekonst; **B**) påhitt, fantasifoster, godtyckligt (subjektivt) påstående, (ngt) fritt uppfunnet, uppfunnet på fri hand; (ibl. nära:) saga, fabel, myt, liknelse; inbillning(sfoster), fantasi(er), dröm; (ibl. nära:) lögn, osanning. — **Diktart** särsk. om de stora huvudgruperna: epik, lyrik, dramatik; särsk. slag av dikt l. diktning, diktform, diktslag. **-cykel** diktföljd, diktkrans. **-foster** nedsättande för 'diktalster, diktskapelse' o. d.; även = inbillningsfoster. **-häfte. -konst** skaldekonst, poesi, konst(en) att dikta; ngn gång bildl. **-prov. -rik** skr. **-samling.** *Redan hans första d. innehåller verkliga pärlor av naturpoesi.* **-språk** språk utmärkande för diktning(en) l. för en viss skald o. d., diktarspråk, skaldespråk, poesiens språk. **-verk** större dikt.

— **Dikt|a**[1], -ade, -as; [-skap; vanligare 'diktarskap, skaldskap' l. d.]. **I.** Egentligare. **1**) *D-a visor, sonetter, en hyllningssång (till ngn, till ngns ära). Den tid, då Goethe och Schiller d-ade. Sånger d-ade till lyran. Ju mer utbildat språket är, dess lättare går det att d-a på detsamma, och man kan stundom säga, att språket självt d-ar för poeten. Hans d-ande förmåga.* **2**) *Den d-ande fantasien. D-a levande gestalter.* **3**) Refl. med predikativ. *D-a sig fri från en besvärande sinnesstämning.* **4**) Nära II. *De mest smakfulla uniformer någon skräddarfantasi kunnat d-a. D-a på duken* om en målare. **II.** Friare. *D-ade kval. Återge en händelse ur verkligheten, men med d-ade namn. Under d-at namn. D-ade gudar* t. e. skönl. *D-a förtjänster på någon, dem han icke äger. Förlåt, om jag d-ar litet (på fri hand), men det blir bättre på det viset.* **Syn. I.** författa (skaldestycken), 'kväda', 'sjunga', skriva (ihop ɯ), skriva vers, författa poesi, idka skaldekonst, (be)driva poetisk verksamhet; konstnärligt skapa, i diktning framställa, ge diktens liv åt, ge liv o. form åt fantasiens foster, konstnärligt omskapa verkligheten; **II.** uppdikta (ɯ), på fri hand uppfinna l. skildra l. framställa l. påstå, fingera, hitta på ɯ; hopsmida ɯ, hopljuga ɯ, sätta ihop ɯ, utan (all) grund påstå l. förege (ngt); ibl. skapa (sig), uttänka. **Dikta bort** ɯ t. e. sin sorg. **D. ihop** o. hopdikta, **in** ɯ, **om** ɯ, **opp** se upp, **på** ɯ, **till** ɯ, **upp** ɯ.

— **Diktar|e**[1], -(e)n, -e; -döme m. fl. se II; [fem. ibl. diktari'nna l. dikterska]. Mest skr.; särsk. gärna i (nyare) litteraturhist. stil. Ordet är mer 'neutralt o. färglöst' än 'skald, sångare, poet'. Som första ssgsled är ordet ofta 'högre' än eljest; jfr att man säger 'en verklig skald', men ej så gärna 'en verklig d-e' l. 'd-en Atterbom', under det t. e. 'd-gärning' går gott för sig. Lättare än de nämnda synonymerna brukas 'd e' om författarskap på prosa. 'Poet' är 'lägre' till bet. än de övriga; 'sångare' nyttjas blott i fråga om dikter som kunna förbindas med sång (Shakspere som dramatiker kallas ej 'sångare'). **I.** Enkelt. *E. Wrangel, Dikten och d-en. En d-e av Guds nåde. Våra nu levande dramatiska d-e. Fabel-, vis-, läro-, psalm-, smäde-, tillfällighets-, prosad-e.* **II.** Ssgr. *Ibsens d-ardöme är ej inskränkt till Norden* skönl., sälls.: 'rike'. *D-förmåga* o. *D-natur* bägge både abstr. o. om person. *Äga d-gåvan. Ett d-skap, rikare på blommornas färgprakt än på mognade frukter* om Almquists skaldskap l. diktning. *Men på samma gång kände han att d-skapet var hans livsvärv* Böök. *En fransk d-skola av symbolisttyp* sångarskola, författargrupp, skaldeskola. **Syn. I.** skönlitterär författare, skald, poet, sångare, ibl. bard. — **Di'kterisk** (ibl. även utt. -ē-); -t. Skr., särsk. litteraturhist. o. d. Ordet undviks ofta som 'främmande'. Skaldisk, poetisk, diktar-, dikt-, skalde-, diktkonstens. — **Diktning**[1], -en, -ar; -sförmåga. **I.** Enkelt. **1**) Abstr.; utan plur. **a**) Allmänt. *Dela sin tid mellan musik och d. Vis-, psalm-, hymndiktning.* Ibl. även friare. **b**) Poesi. *I d-ens värld.* **c**) Koll. *Hela hans d. rymmes inom dessa 300 sidor. Ett av vår d-s yppersta smycken.* **2**) Konkr.; med plur. Mindre vanl. **II.** Ssgr i allm. tillfälliga o. mindre vanl. än de med *dikt-* o. *diktar-*. **Syn. I. 1) a**) diktande, skaldskap, skaldeverksamhet, dikt(ar)skap; ibl. konstnärligt skapande; **b**) poesi, skaldekonst; **c**) (dikt)alstring; **2**) diktverk, diktskapelse, skaldeverk; dikt, skaldestycke, poem.

Dikt[2], [-are], adv. Mest sjöv. **1**) 'Egentl.' *Lägga rodret d., d. ombord, d. babord, d. styrbord* tätt intill fartygets sida, så långt babord osv. som möjligt. *Mitt emellan Hven och Borstahusen lade styrmannen av okynne rodret d. och båten kapsejsade. Hålla d. babord* så mycket som möjligt åt vänster. *Segla, hålla, styra, ligga d. bidevind* så nära intill vinden l. så skarpt som möjligt. **2**) Friare. *Fick hela tiden ligga d. i kölvattnet* O. Högberg. *D. intill, an (emot)* ~. **Syn. 1**) nära l. tätt intill, så nära som möjligt; **2**) tätt l. omedelbart l. alldeles (intill, invid, inpå, bakom, efter, förbi, ihop osv.), på ringa avstånd (från), hack i häl (efter). — **Dikt|a**[2], -ade, -as; -are[2]; -ning[2] (med plur.); -mejsel (till 3); -verktyg (särsk. till 3). Fackligt, särsk. tekn. o. sjöv. Objektet kan vara hela föremålet l. ock fogen, nåten, sprickan, öppningen. **1**) Om hus, väggar, rörledningar, behållare osv. *D-a fönstren genom filtremsor, som tillklämmas i falsen. D-ning av trähus.* **2**) Om fartyg o. d. *Så d-ades båten med björnmossa och gamla nätrester. D-ade* ~ *sitt tråg med drev och gjorde därav en liten båt* Sv. Folksagor. *D-a ett nät.* **3**) Om plåtföremål. *Alla plåtar, som omsluta vattentäta rum, skola efter nitningen »diktas», d. v. s. deras fogar måste tillslås vattentätt med mejsel.* **Syn. 1**) täta; tillstoppa ₥, utfylla ₥; **2** göra vattentät gm att driva alla nåt o. fogar o. därefter becka dem, kalfatra; (särsk förr även =) driva; **3**) göra fullkomligt ång- l. gas- l. vattentät gm att bringa över varann liggande plåtkanter osv. att sluta alldeles intill varandra.

Diktafōn (-ån); -en, -er; -hållare. Ett slags fonograf avsedd att upptaga o. återge vad som dikteras in i densamma, dikteringsmaskin. Namnet givet av Edison 1887. *Hållare för d-er, skrivmaskiner och dylikt.* — **Diktāmen** (mest akut); = [l. i bet. 2 ibl. 'diktaminet], diktamina [l. =]; -sprov, -srättande o. -sskrivning m. fl. (alla till 1). Den- l. detkön. **1**) Vanligen den-kön. *Skriva efter d., efter lärarens d. Nästa timme ha vi d.* Även konkr. *Ha ni fått era diktamina rättade?* i detta fall även 'diktat' l. ngn gång (särsk. i högre flickskolor) ännu 'dikté'. Ngn gång bildl. **2**) Vanligen det kön. *Märkligt d. av konungen i måndagens konselj. Konungen dock obetaget att, när han behagar, utom föredragningslistan föredraga ärenden (diktamina till protokollet).* **Syn. 1**) förestavning, föresägning, diktering (som stavningsövning); vad som dikteras l. nedskrivits efter diktering; **2**) (längre) anförande l. yttrande till statsrådsprotokoll. — **Diktāt,** -et, = l. -er. Nästan endast konkr. = diktamen 1. Mindre vanl. — **Diktātor** se d. o. — **Dikter|a,** -ade; -as; -ing (med plur.); -ingsmaskin; -ingsmetod. **1**) Föresäga. *Skriv du, så ska jag d-a (för dig, stycket)! D-ar jag för fort? Han författar på det sättet, att han går av och an på golvet och d-ar för en sekreterare. Det nyss d-ade.* Märk *D-a ngt till protokollet.* **2**) Föreskriva o. d. *D-a besluten. D-a lagar för ngn.* Även med saksubj. *Låta sina handlingar d-as av nycken.* 'Mildare' i ex. som *Ett råd, d-at av min mångåriga vänskap för din far.* **Syn. 1**) föresäga, framsäga l. uppläsa i o. för nedskrivning; **2**) bestämma, föreskriva, utöva avgörande inflytande på innehållet i (ett beslut) l. villkoren i (en överenskommelse); vara bestämmande för, styra, leda; fastställa, dekretera, bjuda, kräva; förestava, inge, inspirera; förorsaka, föranleda; (pass.:) vållas (av), ha sin grund (i).

Di'ktan, den-kön. Nästan endast i uttr. 'd. och traktan'. Anslutes ibl. till dikta[1]. *Några ensamma damer, vilkas hela d. och traktan i detta livet synes gå ut på att* ~. *All vår d. och traktan må vara att* ~. **Syn.** strävan, ävlande, tankar, uppsåt, ibl. åstundan.

Diktāt|or (-årr; nästan alltid grav); -orn, -örer; -orsfasoner; -orslater; -orsmakt; -orsmin; -orston. Anslutes ofta till 'diktera'. Person som vid utomordentliga tillfällen (då staten är i fara) bekläds med l. tillvällar sig absolut makt o. myndighet i en stat l. ett samhälle, person med tillfällig l. övergående envåldsmakt; även friare. *Cæsar utnämndes nu till beständig d-or, ett ämbete som förut endast Sulla innehaft. En romersk d-or innehade en fullt laglig myndighet, de modärna d-orerna stå i alla avseenden utom lagen och benämningen återfinnes icke i några modärna staters författningar. Upphäva sig till d-or. Militärd-or. Med (en) d-ors makt och myndighet. Gärna vilja vara d-or i sitt hem, i smakfrågor. Anta d-orston.* **Diktatōrisk,** -t. Diktators-, envålds-; som suveränt avgör l. bestämmer, envåldigt härskande, som gör anspråk på absolut auktoritet, som ej tål invändningar l. motsägelser, som det ej ges ngn appell från, kategorisk, som vill bestämma allt själv, befallande, egenmäktig. *D. makt. Och hans domslut äro något d-a.* **Diktatūr,** -en [l. -n], -er. Diktatorsämbete, diktatorsvärdighet; diktators makt o. myndighet; diktatorstid; suverän makt att ordna o. bestämma, oinskränkt (o. obestridd) auktoritet.

Diktion (-sjon); -en, [-er]; -sfel. Ansluts ibl. till 'diktera'. **1**) Sätt varpå ngn uttrycker sig i tal l. skrift (särsk. med hänsyn till ordval, ordfogning), uttryckssätt, skrivsätt, framställningssätt, stil. Sätt varpå skådespelare, sångare, talare o. d. framsäga l. föredra ngt (särsk. med hänsyn till uttalets korrekthet l. tydlighet, fraseringens naturlighet o. d.), framsägningssätt, föredrag(ningssätt), uttal(ssätt), frasering.

Diktionär (-tsjo- l. -sjo-); -en [l. -n], -er. Ordbok, lexikon. Numer mest om utländsk (särsk. fransk, fransk-svensk osv.) ordbok l. handordbok; säll. för ordförråd.

Dile'mm|a (grav l. akut); -at l. -an, -or. Att stå som åsnan mln två höstackar, valet o. kvalet, kinkigt val; kinkigt läge, trångmål, klämma, knipa, förlägenhet. *De va ett svårt, en svår d a! Vara, komma, råka i ett svårt d-a. Men det logiska d a, i vilket Sturzenbeckers idéer ~ försatt honom, har han aldrig förnuftsmässigt lyckats undkomma* M. Lamm.

Diletta'nt, -en, -er; -aktig; -arbete; -mässig; -skap; -erī (ibl. med — mer konkr. — plur.); -i'sm (nästan endast nedsättande); -isk (nästan endast nedsättande: ytlig o. otillräckligt skolad). Person som blott för sitt nöje sysslar med en konst l. en vetenskap, ej yrkesmässig utövare av konst l. vetenskap, konstälskare, konstvän; ibl. fuskare, klåpare. *Motsatsen mot d. är snarast 'fackman, kännare, sakkunnig', under det motsatsen mot 'amatör' företrädesvis är 'yrkesman, professionist'. Jag är blott d. (i konsten), mina herrar, alls icke virtuos. En ren d. Musikalisk d. Skillnaden mellan d-eri och verkligt konstnärskap. Hans tavlor äro rent d-iska. Bekämpa d-ismen, varhelst den visar sig.* Även rent bildl.

Dilige'ns (-sjangs); -en, -er; -biljett; -forman; -förbindelse; -häst; -passagerare; -post. Fyrhjulig, av 2—6 hästar dragen täckvagn för snabb o. regelbunden befordring av passagerare, resgods, brev o. paket på bestämda (längre) landsvägssträckor, postvagn, forvagn för person- o. postbefordran; även ngt allmännare. Mest om äldre (l. utländska) fhdn, i det att befordran med d. numer knappast hos oss torde förekomma. *Ta d-en till Stockholm. D. går dagligen mellan Hvellinge och Skanör; pris 1 kr.* Sv. Turistf. reseh. 1900. *I Schweiz och Österrike ha postd-erna ännu en viktig uppgift. Postverkets inkomst av försålda d-biljetter 1888 utgjorde sammanlagt 441 kr. 60 öre mot 100,304 rdr 36 öre år 1867. Först 1830 kom den första d-förbindelsen till stånd, å linjen Stockholm—Ystad.*

Dill, -en [l. ngn gång, särsk. vard., -n]; -doft(ande); -frö (ofta koll.; förr även apoteksvara); -kvist (särsk. kok.); -kött (av kalv, får l. särsk. lamm kokat med dill o. vanl. serverat med d-sås); -sås (som får sin smak av hackad d.). Anethum graveolens. Särsk. i kok. ofta koll. o. ämnesnamn. *D-en är ettårig och sår sig själv. En nypa d. Här luktar d., kokar ni kräftor? D-doftande färsk potatis. Garneras med friska d-kvistar.*

Dill|a, -ade, [-as]. Vulg. l. åtminstone bra vard. l. slangartat. *Ja kan inte hjälpa, att ja ligger å d-ar så här* Alb. Engström. *Då stod man och d-ade om milliarderna häruppe* Didring. *Eller d-ar om kärlek* 'Sten Blad'. **Dille,** -t l. -n. Vulg. l. bra vard. **1**) Delirium, fyllerigalenskap. *Går han på så här, har han d. inom ett halvår. Utbildat d.* **2**) Bildl. Omåttligt begär (efter), omättlig vurm (på). *Han har d. på (att samla) böcker. Ordensdille.*

Diluviāl, -t. Geol. Ordet (med ssgr) nu i det hela föråldrat (särsk. om svenska fhdn) o. ersatt av 'issjö-'.

Dimensiōn (-sjon); -en, -er; -sberäkning (t. e. för belastning). **1**) Mat., särsk. geom. *Linjen har en d. (längd), ytan två d-er (längd o. bredd), kroppen tre (längd, bredd o. höjd l. djup l. tjocklek). Modärna matematici ha spekulerat över möjligheten av en fjärde och flera d-er, och teorien om dylika har upptagits av teosofin och spiritismen.* Friare. *Tiden har blott en d., rummet tre.* **2**) Allmännare o. mer konkr. Vanl. i plur. **a**) Mer 'egentl.' *Av jättelika d-er. Förbud mot att avverka träd under en viss d.* **b**) Bildl. Om ngt mer l. mindre abstr. *Antaga stora d-er. Under sådana förhållanden krymper det hela ihop till ganska små d-er.* **Syn. 1**) utsträckning i rummet, riktning varefter rumsutsträckta föremål kunna mätas, 'längd, bredd o. höjd' (l. djup, tjocklek); **2**) **a**) faktisk utsträckning i rummet; (d-er ofta:) omfång, storlek, ibl mått; tvärgenomskärning (av växande träd vid viss höjd på stammen, av timmer, järn m. m.; använd för att beteckna grov- l. tjocklek); **b**) (d-er:) utbredning, omfattning, omfång, ibl. stora mått, betydande dimensioner.

Diminue'ndo (akut); adv l. subst.; som subst. -t, -n. Mus. Med avtagande styrka, småningom avtagande i styrka, dekrescendo; (som subst:) minskning i (ljud- l. ton)styrka, jämnt avtagande styrka; ställe l. taktföljd som skall utföras med avtagande tonstyrka. Förkortas oftast 'dim.' (ibl. dimin.); tecknas >. Brukas ibl. även bildl.

Diminutīv (l. di'm- l. dī-); -et, = l. -er; även adj.: -t; -bildning (med — särsk. konkr. — plur.); -ändelse. Som subst. även 'diminutivum'; i bägge fallen ibl. även med 'de-' som första stavelse. Mest språkv.; särsk. som adj. även bildl. Egentligast om ord bildade gm avledning; i utvidgad bet. dock även om sammansatta ord. *De italienska ändelserna -ino, -ina, -etto, -etta m. fl. äro ifråga om ting rent d-a, men ifråga om personer därjämte 'smekande'. Svenskan saknar egentliga d-er; ansatser till d-bildning föreligga dock; tänk t. e. på 'småstad, smårolig, småsvära' eller 'eldsvådeunge'. Suleika och Suleima äro smeksamma d-bildningar. Atterbom ville rikta språket med en d-ändelse -li.* **Syn.** som innebär l. utmärker en förminskning (i fhde till grundordet); förminskningsord (ibl. även uttryc-

kande ömhet, smeksamhet l. ock medömkan, ringaktning, hån).

Dimissions|examen; -rätt (rätt för enskilt läroverk att utfärda avgångsbetyg med samma giltighet som dylika från allmänt läroverk; särsk. om dylik rätt att anställa studentexamen dvs. att 'dimittera' till universitet). Till det numer sälls. ordet 'dimission' (= hemförlovning, avsked, orlov o. d.). **1)** Mindre vanl. Avgångsexamen från högsta klassen i allmänt l. därmed jämställt enskilt läroverk, abiturientexamen, studentexamen, mogenhetsexamen. **2)** Teoretisk teologisk (ämbets)examen; benämningen uppsaliensisk o. finländsk. Ofta med den vard. kortformen 'dimmen' (best. form). Ordet blir dock sällsyntare, sedan själva examen år 1904 hos oss avskaffats. **Dimitter|a;** -ade, -as; -ing (med plur.). Om undervisningsanstalt (särsk. allmänt läroverk l. d.): lämna ifrån sig behörigen vitsordad lärjunge. *D-a till universitetet. D-ad från Uppsala Högre allm. läroverk.*

Dimm|a, -an, -or. **I.** Egentl. D-a är i stort vad imma från kokande l. avdunstande vatten är i smått; den består alltså av ytterst små vattendroppar (l vid stark köld iskristaller). *D-a i de högre luftlagren benämnes moln l. sky. Mycket tunn och lätt d-a av olika slag kallas nu vanligen 'dis', ibland 'solrök', någon gång 'blånad'. Blir det regn, tro? — Ja, det beror på om d-an stiger eller faller. En tät d-a låg utbredd över slätten. Det börjar stiga upp d-or i ändan av sjön. Insvepa allt i en ogenomtränglig d-a. Jag tror d-orna börja skingra sig, skingras, upplösa sig. D-an har börjat lätta. Ligga stilla för d-a. En kall, fuktig d-a, som trängde in i själva bostäderna. [Stjärnorna] glödde genom kvällens kalla d-or* Ludv. Nordström. *Morgon-, november-, silver-, Londond-a.* **II.** Friare o. bildl. Ofta skönl. **1)** *Gå som i en d-a. 2) Framtiden är ännu höljd i d-a. Skymd av timlighetens d-a. En d-a av okunnighet. Romantikens d-or. En skimrande d-a, ett luftslott som förflyktigas vid verklighetens kalla fläkt. Vardagslivets grå d-or. Skingra bekymrens d-a.* **3)** Ngn gång vard. om verkningar av rus. *Gå i d-an.* **4)** *En tåred-a skymde hennes blick.* **Syn.** mist, töcken, tjocka, dis; (ibl. nära:) rök, solrök, imma, dunst(er), gaser, ångor, grumlighet i atmosfären; (ibl.:) dunkel, oklarhet, oreda, dunkla begrepp l. föreställningar, ngt icke gripbart, ngt väsenlöst l. overkligt l. ständigt föränderligt, gyckelbild, bländverk, fantom; ibl. omtöcknat tillstånd; ibl. fuktighet i ögonen.

— **Dimaktig** o. **-artad** bägge mest skr. **-bank,** -en, -ar. Dimvägg, dimstråk. *Snart äro vi inne i d-en* Alb. Engström. **-bild. I.** 'Egentl.' **1)** Bild som danas l. uppstår gm inverkan av dimma. *Såsom morgonens d-er bortdunsta för solen* 'l homander. **2)** Fys. o. d. **a)** Regnbågsfärgad ring som stundom visar sig för en person kring skuggan av hans eget huvud då han befinner sig i solbelyst dimma, 'strålkrona', gloria. **b)** Skuggbild som från högre belägna föremål faller på täta töcken l. moln (särsk. då solen står lågt). **II.** Friare o. bildl. **1)** Dunkel bild alstrad i laterna magica, 'dissolving views'. **2)** Dimfigur, otydligt o. osäkert skildrad romanfigur o. d. **3)** Oklar l. dunkel inre bild. *Där fantastiska d-er döko upp och försvunno.* **4)** Skenbild, gyckelbild, fantom. *Gripa efter en d.* **-bildning** abstr. o. konkr. (med plur.). **-blå** (neutr. även som subst.). Gärna skönl. *Öknens d-a randberg* C. R. Nyblom. *I d-tt fjärran. I d. luft.* Säll. bildl. **-bälte. -droppe** fackligt *Kring vilka d-arna lättast utfalla.* **-figur.** Figur (som tycks vara) av dimma. *Dunstade bort som en d.* Jfr även dimbild II 2. **-fri.** *Luften var klar och fullkomligt d.* **-gestalt** = dimfigur, jfr även dimbild II 2 o. 3. **-grå** (neutr. även som subst.). Grå på grund av l. som en dimma; grå i dimman. *D. berg. Som här och där skifta i d-tt — ett grått, som finnes hos vissa sammetssorter* H. Berger. **-höljd.** Egentl. o. bildl.; ofta skönl. *D-da fjäll. I ett dunkelt, d-t fjärran* G. Hellström. *D-da fraser.* **-lik.** *Små d-a moln.* **-ljus[1],** -et. Skr.; mindre vanl. *I kvällsskymningens hemlighetsfulla d.* H. Lundegårdh. **-ljus[2],** -t. Mindre vanl. Lätt gråljus. **-lätt** skönl. *En d. silkesslöja.* **-lös,** -t. Mindre vanl. **-mjuk** skönl.; mindre vanl. **-omgjuten** o. **-omhöljd** bägge skönl. **-regn** [o. **-regna**]. Dimma övergående i (dugg)regn, finaste duggregn. **-skepnad** dimgestalt. **-slöja. -tung.** Skönl. *I ~ d-a höstdagar* Pelle Molin. **-våt.** Skönl. **-värld.** Skönl. Mest rent bildl.

— **Dimmig,** -t, -are; -het (med — mer konkr. — plur.). **I.** Egentl. Om orter, väderlek, årstid, luft, tid på dagen m. m. *Det är d-t ute i dag. D-t väder. I d. luft. D-a ängar. D-a höstdagar.* Märk *De förtonande, d-t blåa skären i horisonten.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Mer konkr. *Lik en d. vålnad. D-a konturer. Det vill gärna bli (lite) d-t för ögonen. En d. blick* t. e. på grund av att ögonen tåras l. till följd av rus. *Glasen ha blivit d-a* t. e. på glasögon. *Ett d-t sken från ett vaxljus. Ossians d-a sagovärld.* **2)** Mer abstr. *De d-aste fantasier. Något d-a planer. Några d-a antydningar om ~. Det d-a, gåtfullt förborgade* M. Lamm. *På nattkröken, när ögonen började bli simmiga och sinnena d-a* Didring. **Syn. I.** täckt av l. höljd l. insvept i l. fylld av dimma; beledsagad l. utmärkt av dimma; oklar, tjock; ibl. dimartad, dimlik; ibl. töcknig,

disig, mistig, rökig, ibl. dunstartad l. dunstfylld; **II.** otydlig, konturlös, utan skarpa konturer, som flyter ihop; luftig o. ogripbar, väsenlös; skum, matt, beslöjad, (tår)skymd; oklar, immig; fördunklad (o. omgiven av dimringar); svävande, vag, suddig, nebulös; omtöcknad, oredig, virrig, ibl. ngt onykter l. 'på röken' l. 'i dimman'.

Dimo'rf (-å-); -t; -ī l. -i'sm. Naturv. 'Dubbelgestaltad', 'tvåformig': dels t. e. om ämne som kristalliserar i två skilda former tillhörande olika system l. icke möjliga att härleda ur samma grundform; dels om växt som uppträder i två till sin allmänna gestaltning skilda former efter olika årstid l. om djur som har två till storlek, färg, byggnad osv. skilda former (allt efter kön, årstid l. funktion) m. m. *Murgrönan säges ha d-a blad. Den vanligaste arten av d ism är skillnaden mellan hane och hona. Köns-, årstidsd-ism.*

Dimp|a, damp, dumpo, dumpit. Gärna ngt vard. o. särsk. om person ofta med gäckande l. skämts. biton. I det hela mest om människor l. större djur. *Han halkade mot en sten och damp. D-a till marken, i backen som en säck. Damp så framstupa på golvet och svor till. Käringarna grälade och märkte ingenting, förrän mattan drogs undan och de bägge dumpo i golvet. D-a av hästen.* **Syn.** (plötsligt, handlöst o. tungt) falla l. ramla l. störta ikull l. överända, dunsa ned ɯ, falla pladask, ramla l. 'åka' i backen, helt oförtänkt stupa omkull, dråsa nēd l. omkull. **Dimpa (ut'av, i, (i)kull** [ɯ]. *Aj! Jensen damp i kull och Trundman föll bre've'* Bellman. **D. ned** l. **ner** ɯ, **omkull. D. ur, överända.**

Di'n (i sydligaste Sverge oftast dīn); ditt, dīna (i Sveal. o. Norrl. ibl. di'na).

Former o. allm. anmärkningar. **I.** Former. **1)** I förbindelser som 'far dins' förekommer gen. 'dins', där 's' dock i själva verket hör till hela (det ngt vard.) uttrycket. **2)** Mycket åld., särsk. bibl., förekommer ngn gång plur. (mask.) 'dine'. **3)** Andelselös är plur. i uttr. som *I all din dar.* **4)** Gammal ack. plur. fem., tidigt uppfattad som ack. sing., föreligger i uttr. *Gack dina färde.* **II.** Plats. Liksom övriga poss. pron. har 'din' sin plats före sitt huvudord. I poesi förekommer dock efterställning o. särsk. vid subst. i sing. även vard., detta i synnerhet då det gäller släktskaps-, (o)vänskaps-, underordningsfhdn o. d. Vid efterställning har subst. alltid slutartikel; undantag utgöra blott (de flesta) släktskapsord. *Spinn, spinn, (spinn,) dotter min, / morgon kommer friarn din. Svalt vore gunga på bäddarne dina* Otto Lindblad. *Far din ä torpare där på gården, ä de inte så? Hatten ä bror dins. Ta du ostarna dina me dej å sälj dom nån annstans!* **III.** Konvenansregler för bruket i tilltal, jfr du, e(de)r o. särsk. ni. **IV.** Förstärkning. Liksom 'du' förstärkes gm 'själv', kan 'din' förstärkas gm 'egen'. **V.** Utelämning. **1)** Släktskapsord för uppstigande led som 'far, mor, farfar, farmor osv., (även guffar, gummor, matmor), pappa, mamma, farbror, morbror, faster, moster, tant' sakna i smtl. ofta 'din' (i sing.) o. utelämna då även slutartikel; särsk. är detta vanligt i tilltal till barn. Hit ha anslutit sig även 'bror, syster, svåger'. Såväl utelämningen som artikellösheten bero på att orden (särsk. i barnspråk) stå rätt nära egennamnen. *Ska du sitta på pappas knä? Va säjer far om de, tror du? Gå till matmor!* t. e. till hund som 'tigger'. **2)** Släktskapsord i plur. ävensom beteckningar för 'sidoslākt' l. nedstigande linje bibehålla slutartikeln även om 'din' utelämnas. Så vid 'fru, gemål, hustru, man, svägerska, fästman, fästmö; son, dotter, sonson osv.; måg, svärson' osv. *Ta dv dej hatten för farbröderna! Hälsa fästmön!* Detta bruk utsträcks ibl. än vidare. **VI.** Betoning. I vissa fall är 'din' tryckstarkt (t. e. 'Du med *din* talang; 'Din sorg är *din*, och du bör bära henne'), i andra tryckssvagt. Vanligen beror tryckstyrkan på motsatsbetoning.

Betydelser o. användning. **A)** Motsvarande en gen. av 'du'. **I.** Adjektiviskt. **1)** Betecknande ngt som ngns tillhörighet, som använt av l. avsett l. lämpligt för, som åliggande ngn, som invant, som egendomligt för, som sammanhörande med, som föremål för (djupt) intresse, som omordat av den tilltalade osv. **a)** *Är detta din kniv? Är den här kniven din! Vill du ha den, så är den din* så får du den. *Ty riket är ditt ~.* **b)** *Vad din sommarhatt klär dig! När du beder, så gå in i din kammare.* **c)** *Håll inte så strängt på dina rättigheter! Hur tänker du tillbringa din ledighet?* **d)** *Och rött ä just din färg* den som passar dig. **e)** *Gör din plikt! Nu är det din tur. Vad säjer du om att jag fuskat i ditt hantverk?* **f)** *Du äter väl din välling ordentligt om morgnarna?* **g)** *Är du från dina sinnen? Du har blott älskat ditt eget jag. Vi måste försäkra oss om din person.* **h)** Ofta ngt vard. *Börjar du nu med dina lärda utläggningar igen! Du, med din mani att se allt i svart. Du tänker då bara på dina hästar! Va har jag med dina »riksintressen» att göra! Din doktor tycks vara en något ohyfsad dito.* **i)** *Det händer nog inte i din tid. Din tid kommer nog också. Nu borde du finna vilan ljuv, / se'n du tokats i all din dar! På din tid måste man ju ännu sträcka opp sej i frack, när man gick till en professor.* **j)** *Gå din väg!* **k)** *Bort dör din hjord, bort dö dina fränder ~. Är du aldrig med dina landsmän? Och nu är*

hon din särsk. i fråga om kärlek. *Hur kan du så behandla din stackars Jenny? Din tillgivne M. L.* i brevslut. *Din make finns ej. Sätt du in det i din tidning!* Åld. är nu hälsningsformeln *Din tjänare (, bästa H.).* **l**) *Utan ditt stöd hade jag ej vågat det. Det är ditt eget fel. Är det ditt allvar? Va ska du ha för ditt besvär. Jag tycker dina dikter ä bra.* **2**) Märk särsk. **a**) Motsvarande objektiv gen. *Han ville gärna göra din bekantskap. Känner du din välgörare.* Särsk. i bibl. (ofta ngt åld.) stil, t. e. *Hjärtat, till din lydnad böjt* psalmboken. **b**) I omskrivningar för ett 1 pers. pron. *Då har också din gamla mor den största glädje. Nu låter du din tjänare fara i frid.* **c**) *Din nåd och vår nåd rymmas ej under samma tak* egentligen citat (Gust. Vasa). **d**) I prep.-förbindelser. *Du, å din sida, får komma ihåg, att ~. Om jag vore i ditt ställe, skulle jag ~. För din räkning. I ditt namn.* **e**) I viss mån pleonastiskt. Vid tids-, måttso. värdebestämningar; ibl. nära nog = 'ända till, upp till'. *Du tjänar kanske dina 50 kronor om dagen?* **II.** Som subst. **1**) Plur. *De dina* dina närmaste, dina anhöriga, din familj; ibl.: dina vänner, anhängare, lärjungar, meningsfränder, partikamrater. **2**) Neutr. sing. **a**) *Icke kunna skilja på mitt och ditt [l. ditt och mitt].* **b**) *Du kan vara glad, att du har ditt på det torra. Har du fått ut (allt) ditt?* allt du har att fordra. **c**) *Ska du gå hem till ditt?* **d**) *Nu har jag gjort mitt, gör så du ditt!* **e**) *Nå, du som andra har ditt att bära på. Du talar då bara om ditt.* **B**) Likvärdigt med 'du' l. 'dig' + apposition. Mest i förbindelse med mer l. mindre drastiska, ibl. vulgära ord; vanl. för att ge uttryck åt förakt o. d., ibl. dock även deltagande, beundran, smeksam vänlighet o. d. *Tig, din odåga! Ack, din fjåll a! Buga dig djupt, din sjutusan! Glunten här ta't kameraln* Wennerberg. *(Du), ditt lilla pyre, va ska du nu ta dej till, när mamma går bort.*

Diné, -[e]n, -er. Förr ofta skrivet 'diner'. 'Herrskapsord'. Middag(småltid), särsk. sen o. fin sådan. *Intaga sin d. hos ~.* **Diner|a,** -ade, [-as]; -ing. Jfr föreg. Intaga (sin) diné l. (sin) middag, äta l. spisa middag.

Di'ng då'ng l. **Di'ngdång** (med plur.); interj. l. subst. [då -et, =]. Har en hel del biformer (t. e. 'ding dang', 'dingelidång', 'dingeliding' osv.). Härmar klockors, särsk. kyrkklockors klang, varvid 'ding' betecknar högre ton. **Syn.** bing bång. — **Di'ngel i'dang|el** (l. -da'ng-); -let, -el. Även 'dingelida'ng' osv. Föraktligt. Ngt som hänger o. dinglar (o. skramlar), särsk. om varjehanda granna småprydnader. Ofta koll. *Va ä de för dingelidang du har i öronen?* — **Dingl|a,** -ade. Ofta ngt vard. *Sitta och d-a med benen. Hon tyckte kanhända, att det verkade litet medelklassigt att gå och d-a med ett kors mitt i bringan* Fanny Alving. *Tänk er mig komma d-ande med en bleckliter på lillfingret i Kungsträdgården!* Dan. *Med ett d-ande träsvärd vid sidan* Heidenstam. *När tömmarna d-a mellan benen på den körande. En liten knippa smågäddor ~ d-ande vid min svångrem* Alb. Engström. *Få d-a i galgen. Och drog upp mungipan, där snuggan d-ade. Man liksom lät den doftande hötappen evinnerligt d-a för gångarens nos. D-a och dangla* jfr dangla. **Syn.** slänga hit o. dit, hänga o. slänga, röra sig av o. an (för vinden osv.), dangla; låta dingla, bära l. hålla ngt så att det svänger hit o. dit; säll. vackla hit o. dit l. (gå o.) vingla, larva. **Dingla i väg, ned** l. **ner** [ɯ].

Di'ngo (-ng- l. -ngg-; även -å; akut); -n, -s [l. -er]; -hund. Canis dingo. Australiens enda äkta rovdjur, stor som en fårhund. *D-n, boskapshjordarnas värsta fiende. Numer tämjes d-n av infödingarna.*

Dionȳsisk, -t. Som rör guden Dionysos, backisk; hänryckt, svärmande, livsberusad, orgiastisk, dityrambisk, backanalisk, översvallande, yster o. hänförd. *I d. yra.*

Dio'pt|er (-å-); -ern, -rar; -erlinjal (se 2). Fys., tekn., i lantmäteri osv. **1**) Med syftspringa l. syfthål försedd skiva vkn användes för att sikta på en punkt, siktskiva, syftskiva. **2**) Mätningsinstrument bestående av två d-rar (siktskivor) samt en arm varpå de äro anbragta, d-erlinjal. **Dioptrī,** -(e)n, -er. Fysiol. o. optiskt. Antagen enhet för mätande av den brytande förmågan hos ett optiskt instrument — motsvarar brytningsförmågan hos en lins med 1 meters brännvidd; särsk. använd för att beteckna brytningsförmågan hos glasögon l. motsvarande synförmåga. *En lins med en brännvidd av ½ m. har en brytande förmåga av 2 d-er.* **Dioptrīk,** -en, -er (läroböcker i d.). Den del av optiken som handlar om de ljusfenomen vka ha sin orsak i ljusets brytning, läran om ljusets brytning (refraktion); ibl. i allmännare bet.: läran om genomgående ljus. **Dio'ptrisk,** -t.

Diorām|a (mest grav); -at [l. -an], -or. En slags rundmålning (bestående av en tavla med konstgjorda ljuseffekter); även om byggnad där d-at förevisas.

Diorīt, -en, -er; -artad; -block; -skiffer. Geol. o. d. En mörkgrön l. grönsvart, ganska tung, massformig bergart bestående av hornblände o. ett slags fältspat blandade. *I likhet med diabasen är d-en en numera ganska eftersökt bergart; under den oegentliga benämningen »svart granit» användes den till finhuggna och polerade stenhuggeriarbeten. Kvartsförande d-er.*

Dioskūr, -en, -er. Mest i plur. Om Kastor o. Pollux o. sedan friare om andra parvis uppträdande gudaväsen l. heroer l.

rent bildl. om tvenne gemensamt uppträdande o. innerligt förenade kamrater. *De båda d erna Goethe och Schiller.*

Diplōm (-åm); -et, = l. -er; -samling (till 2); -vetenskap (urkundslära). **1**) I fråga om tillerkännande av en rättighet, en belöning l. d. *D. å adelskap. Utfärda ett d. D. på, å l. för guldmedalj tilldelades B. för* ~ dvs. officiellt intyg på grundval av vkt B. kan för sig (om han vill) låta utföra medaljen. *Hade som prov uppvisat ett skrivbord, för vilket han erhöll d. Adels-, doktors-, hedersdiplom.* **2**) Särsk. hist. Nästan endast om medeltidsurkunder. *Gamla svenska d. Medeltidsdiplom. En samling d., huvudsakligen utgörande kyrkliga handlingar och påvebullor.* Jfr diplomatarium. **Syn. 1**) utnämnings- l. kallelsebrev; belöningsbrev, hedersdiplom, utmärkelsebrev, officiellt intyg om erhållen utmärkelse l. tillerkänt pris; **2**) (medeltids)urkund, (äldre) offentligt aktstycke l. dokument l. handling l brev. — **Diplomāt** se d. o. — **Diplomatārisk,** -t. Ofta språkv. *D. noggrannhet* trogen in i de minsta detaljer, bokstavstrogen, noggrann. *I d-t tryck utgiven.* **Diplomatārium,** -et, -er. Särsk. hist. Samling av avskrifter l. avtryck av gamla urkunder l. diplom, urkundspublikation. *Claudius Arrhenius(-Örnhielms) stora d-um i 14 band, innehållande avskrifter av* ~. *Av 'Svenskt d-um', vars första band utgavs av Liljegren år 1829, är nu (1917) sjätte bandet (redigerat av S. Tunberg) under utgivning; en 'yngre serie' av detta d-um, gående från 1401—1420, utgavs i tre band av C. Silverstolpe.* **Diplomatīk,** -en. Särsk. hist. Diplomvetenskap, urkundslära. — **Diplomātisk** se nedan.

Diplomāt, -en, -er; -aspirant; -leende; -språk. Föga l. alls icke anslutet till 'diplom'. Person med uppgift att handha underhandlingar med främmande stater, sändebud (ibl. inräknat legationssekreterare o. attaché) vid utländskt hov, medlem av d-iska kåren, d-isk agent; även friare o. bildl.: person som förstår att skickligt leda l. föra en underhandling utan att gm oförsiktiga yttranden l. åtgärder blottställa sig själv l. sin sak, smidig l. slug l. beräknande person som kan locka ur andra hemligheter men själv tiga, ibl. fin politiker. *D-ernas nestor, Talleyrand. En av våra skickligaste d-er. Du ä då ingen d.! Le ett d-leende.* **Diplomati,** -(e)n. Konsten att leda underhandlingar med främmande makter l. att leda ett lands utrikespolitik gm underhandlingar, diplomatisk verksamhet, statsförhandlingar, ibl. vetenskapen om staternas ömsesidiga fhdn o. konsten att praktiskt tillämpa denna vetenskap; ibl. diplomatiska kåren o. d.; ibl. diplomatiskt tillvägagångssätt, (bak)slughet, (bak)slug l. listig beräkning, förande bakom ljuset o. d. **Diplomātisk,** -t. **I.** Huvudbet. Till 'diplomat'. **1**) Egentl. *D. agent. Ambassadörer l. d-a sändebud av första klassen. D-a kåren. De brukliga d-a rangklasserna äro fyra: ambassadör, envoyé l. minister, ministerresident och chargé-d'affaires. Umgås i de d-a kretsarna. Ett d-t aktstycke. Skolad i d-a värv. Ordnade d-a förbindelser. (Av)bryta de d-a förbindelserna med en stat. Slå in på den d-a banan.* **2**) Bildl. *D-t avvägd. Svaret var mycket d-t.* **II.** Bibet. Mer fackligt. Till 'diplom'. Jfr diplomatarisk. **Syn. I. 1**) diplomat-, ibl. politisk l. statskonstlig; **2**) smidig, listig, försiktig o beräknande, världsklok, förslagen, på en gång förbindlig o. beräknande.

Direkt, =, -are; [-het]. Som adv. särsk. i bet. I 1 a o. I 2 ibl. även 'direkte'. Ordet även folkligt. E-formen synes vara i avtagande. Motsatser: indirekt, sned, omvänd, ibl. oblik l. inverterad, på omvägar, medelbar, med hjälp av mellanhänder, andra- l. tredjehands- osv. Bet. ej alltid klart skilda (särsk. gäller detta I 1 o. 2).

I. Huvudbet. **1**) Utan omvägar, utan uppehåll o. d. Gärna mer l. mindre överfört l. bildl. **a**) Mer egentl ; dock ofta med bibet. av 'genast'. Adv. *Båten går d(-e) till Sko. Utan att fråga någon gick jag d. in. Undvika att ge ett d. svar, svara d. på frågan. De uttryck, som bäst och d-ast utsäga hans mening* G. Cederschiöld. **b**) *En d. anhållan. Det verkar ju som en d. förebråelse, anklagelse. Han blev d. oförskämd, så jag måste köra ut honom. Vara d. ohövlig mot ngn. Säga d. nej* kan även föras till a. *Icke d. fattigdom, icke fattigdom d., men bra nära.* **c**) Märk särsk. *D. bevis, positivt bevis, visar sanningen av ett påstående d. ur givna förutsättningar* ✕ indirekt l. negativt. **2**) Utan mellanled, omedelbar o. d. **a**) *D. beröring* egentl. o. bildl. *Härvid rinner vattnet d. från röret ut på gräsmattan. Mer eller mindre d. härstamma från. Ännu d-are förebilder kunna säkert hämtas från* ~. *Ett d. ingripande från högsta ort. Jag har det d. från honom själv, d. ur hans egen mun. D-a underrättelser.* Hit möjligen de friare: *Men spelar ingen d. roll för* ~. *Han har en enkel och d. syn på tingen, ett frasfritt sätt att behandla dem* Böök. **b**) *D-a (järnvägs)vagnar från Stockholm till Trondhjem* så att man ej behöver byta. *D. (ångbåts-, handels)förbindelse mellan Sverge och Australien. D., utan anlöpande av mellanliggande bryggor. Vanlig s. k. direkt biljett (i regel avsedd för kortaste vägen mellan två stationer)* ✕ kombinerad, partibiljett, dubbelbiljett osv.; kan även föras till 1 **c**) *D. byte* vara mot vara. **d**) *D-a skatter* som omedelbart påläggas en person i hans egenskap av medlem i ett

visst samhälle (ex. inkomst-, närings-, stämpel-, arvsskatt); ↔ indirekt då skatten 'övervältras' på annan person (t. e. brännvinsskatten från tillverkaren på konsumenten). **e**) *D-a val* ↔ t. e. val gm elektorer. **f**) *D. eldyta* den del av en ångpannas eldyta som är utsatt för den strålande värmen från eldhärden. *D. ånga* då ångan d. får beröra den kropp (l. släppes d. in i den vätska) som skall värmas (t. e. vid ångkokning). **g**) Språkv. *D. objekt* omedelbart, ofta ackusativobjekt.

II. Andra bet.-skiftningar föreligga mer l. mindre utpräglade i en del uttr. **1**) Rak o. d. **a**) *D-a avståndet mellan två punkter.* **b**) *D. eld, skjutning* krigs.: skjutning med flacka banor, målet synligt från eldvapnet (↔ indirekt eld, kasteld). **c**) *D. seende* fysiol.: bilden av föremålet faller på näthinnans centralgrop. **d**) Språkv. *Den d-a frågan* vanlig l. egentlig fråga, (uttryckt gm en självständig sats). *D. frågesats. D. anföring(ssats)* (precis) som det sagts, ordagrann, med anföringstecken, icke inledd av 'att', 'oratio recta'. **e**) *D. motsats. Märker du inte, att detta är d. motsatt vad du nyss ville komma till?* **2**) Vinkelrät. Numer sälls. *D. fallande strålar.* **3**) I riktig l. vanlig ordning l. följd o. d. **a**) *Krafterna äro d. proportionella mot svängningstalens kvadrater.* **b**) Språkv. *D. ordföljd* naturlig, 'rak' (↔ omvänd, inverterad).

Syn. I. 1) utan omvägar, rätt fram; utan uppehåll l. uppskov på vägen; oförblommerad, oförtäckt, tydlig, rättfram, öppen, utan omsvep; som går rakt på saken (utan krumbukter l. krokvägar); bokstavlig, egentlig, uttrycklig; (som adv.:) rent av, rent ut o. ibl. nära genast l. strax l. med detsamma l. utan tvekan; **2**) utan förmedling av ngt annat, utan mellanled, omedelbar; förstahands-; vid vkn ombyte l. omlastning l. omstigning icke sker, som ej anlöper mellanstationer, som ej använder mellanhänder; **II.** rak, rät, rätlinig; ibl. 'ren'; (som) vinkelrät(t träffar ngt); (ibl. nära) naturlig l. vanlig; (som adv. ibl.) raka vägen.

Direktion, -en, -er; -sförändring (krigs.: ändring under marschen av trupps marsch- l. anfallsriktning); -sledamot l. -smedlem; -ssammanträde; -svisare (på kompass). Kan även fattas som två ord. **I.** Abstr. **1**) Riktning, sträckning, ibl. läge. *Självlysande d-svisare på kompass.* **2**) Sälls., åld. Styrelse, ledning, överuppsikt. **II.** Konkr. Överstyrelse, (be)styrelse; en styrelses samtliga medlemmar. *Kungl. D-en över Flottans pensionskassa. D-en för Kungl. Sällskapet pro patria. Lasaretts-, hospitals-, folkskoledirektion.* Märk *D. för nytta och nöje,* ofta kallad blott 'd-en': av gästerna själva vald kommitté för anordnande av förströelser, välgörenhetstillställningar o. d. på bad- l. brunnsort (förr vanligare än nu på sista tiden). — **Direktīv,** -et, = l. -er. I allmänna drag hållen anvisning huru ngn i ett visst fall bör förfara; (ibl.:) riktlinje(r), ledtråd, rättesnöre; ledande tanke, allmän norm; bestämdare är 'order'. — **Dire'kt|or** (-årr); -orn, -örer. Chef, föreståndare, styresman, direktör. Ordet brukas numer ej mycket. Dock ännu *D-orn vid Allmänna barnbördshuset i Stockholm* samt (latiniserat) om kapellmästarna vid rikets universitet *D-or musices* musikdirektör, kapelldirektör, kapellmästare. Jfr även följ. — **Direktöri|um,** -et l. -um, -er. Sälls. utom hist. om det av fem 'direktorer' bestående regeringskollegium som 1795—1799 utövade den verkställande makten i Frankrike; 'statsföreståndarenämnd'.

— **Direktris,** -en, -er; -befattning. Kvinnlig direktör, ledarinna, föreståndarinna, föreståndarska (särsk. för teatertrupp, för större syateljé l. annan köpmansaffär o. d.). — **Direktör,** -(e)n, -er; -skap; -sbefattning; -splats; -ssyssla; -sstol (t. e. i Sv. akademien); -stjänst; [-ska; d-s hustru; ngn enda gång = direktris]. Särsk. vid namn ofta förkortat 'dir.' Brukas även om kvinna (särsk. sådan som avlagt vissa examina, jfr nedan). Om chefer för åtskilliga av statens l. andra allmänna verk o. inrättningar (särsk. med mer teknisk prägel); om ledare av enskilda bolags verksamhet; om föreståndare för en del läroverk o. akademier (t. e. lantbruks- o. folkhögskolor, Konstakademin, Musikaliska o. Svenska akademin); på senare tid även om föreståndare för enskilda företag med större personal (t. e. hotell, vissa hantverkerier); ofta som titel (för person som avlagt viss, kompetens medförande fackexamen) o. då ej säll. för ngn ssg där d. ingår som senare led (t. e. 'bankdirektör' — som dock anses finare än det enkla ordet —; musik-, gymnastikdirektör); som titel ofta utan att benämningen motsvaras av verkligt föreståndarskap (t. e. om trädgårdsmästare, skräddare, hotellvärdar o. källarmästare) o. ibl. som ren hederstitel; slutligen ofta benämning på styrelsemedlem i vissa direktioner, verk o. aktiebolag; jfr ock nedan 'verkställande d.' **I.** Enkelt. *Svenska akademiens nuvarande d.; d. i Sv. akademien* ordförande, preses. *Prof. Bror Beckman, d. vid, för Kungl. Musikkonservatorium. D. i aktiebolaget Olson & Wright. D. och föredragande i Slakthus- och saluhallsstyrelsen (i Stockholm). Verkställande d.* ofta titel för chefen i ett aktiebolag (särsk. betecknande honom som den som leder den dagliga förvaltningen o. bringar till utförande styrelsens beslut — har driftsledningen — samt representerar bolaget utåt); även om cheferna för vissa allmänna verk. *I många bankbolag skiljer man mellan »verk-*

ställande d.», »kassadirektör» och »jourhavande d.» den siste: styrelsemedlem som jämte de tvenne övrige d-erna deltager i den dagliga förvaltningen. *D. vid centralfängelset å Långholmen. D. för, vid en landsortsteater. Universitetets örtagårdsmästare, d. Örtendahl. General-, över-, generaltull-, byrå-, ban-, mynt-, post-, tull-, telegraf-, fängelsedirektör. Barnhus-, ekonomi-, sjukhus-, musik-, gymnastik-, teater-, cirkus-, trädgårds-, hotelldirektör. Meddirektör.* **II.** Ssgr. **1)** Formen *direktör-*. Blott i 'd-skap'. *Avsäga sig d-skapet i ∼.* **2)** Formen *direktörs-*. *Söka en d-splats. Eftersträva d-stiteln. Att inrätta en d-stjänst för hela det kommissionsväsende som har med folkförsörjningen att göra* okt. 1917. **Syn. I.** chef, föreståndare, styresman, ledare; (ibl.:) ordförande, president, preses.

— **Dirige|nt** (l. -sj- l. ibl. -j-); -en, -er; -förmåga; -pall; -skap m. fl. (Musik)anförare, musikdirigent, person som leder en kör l. utförandet av ett orkesterverk l. ett körverk l. en opera o. d., körledare; mindre ofta = ledare i allmänhet. *Därefter få eleverna taktera med armarna och därvid utföra de vanliga d-rörelserna.* — **Diriger|a** (l. vanligast -sj-, ibl. -j-); -ade, -as; -ing (ibl. med plur.); -ingsetikett o. -ingsregler (bägge posttermer). Bet. ej alltid strängt skilda. **I.** Riktande. **1)** Egentl. *En bättre d-ad eld* krigs. **2)** Friare. *D-a ngn genom vinkningar. Väl d-ade anfall. D-a reträtten* leda återtåget. *D-a valet (efter sina önskningar, i önskad riktning). Sitta och d-a kungavalet i Polen.* **II.** Förflyttning. **1)** Post- o. telegrafterm. Gm anteckning l. d. å försändelse ange vkn väg den skall sändas. *Felaktig d-ing l. feld-ing. D-ingsetikett skall anbringas å vissa paket till utlandet.* **2)** Mest krigs. *Grekerna ha d-at en truppstyrka på 40,000 man över Saloniki till Janina.* **III.** Styrande l. ledande. Vanligt blott i mus.-bet. *Schnéevoigt och Alfvén ha så fördelat arbetet, att de d-a varannan konsert.* **Syn. I.** bestämma riktningen av, rikta, vrida, vända (ngt mot ngt l. åt visst håll); ge (önskad) riktning åt, styra, gm anvisningar leda i önskad l. åsyftad riktning, föra; **II.** (medelst anvisning) bestämma l. ge tillkänna att ngt skall sändas ngnstädes, skicka, sända, föra (bort ◻ ngnstädes); **III.** anföra (kör, orkester), leda uppförandet av (en opera osv.); (ibl.:) styra, leda, bestämma, befalla l. råda över, vara chef över.

Dirk, -en, -ar; -talja. Sjöv. Tåg med block som begagnas att uppbära o. upphissa yttre ändan av ett gaffelsegels bom.

Dirr|a, -ade; -(n)ing (med plur.). Mest skönl. Särsk. om nerver, spända strängar o. d. Undvikes av många såsom danism. *Överförfinade, d-ande nerver. Varje steg mot trottoarplattan ger en stark och fyllig, d-ande ton som från en basfiol. Borta längst i det dallrande blå, där dunsterna d-a* Alb. Engström. **Syn.** dallra (fint som en spänd sträng), skälva, darra, vibrera; (ibl. nära) rysa l. 'ila' l. 'krypa'.

Dis, -et [l. -en]. Ofta skönl. *D. och dimma äro endast till graden, ej till arten åtskilda* Nord. Fam.[2] *Upplösas i d. och förtona. Solen, som just höll på att bryta fram ur ett blått d.* Fanny Alving. *D-en hade tätnat till tjocka* Bo Bergman. *Det står en ljus d. över landet* Paul Rosenius. *En damm med lätt morgondis. Den regndis, som ∼* Ola Hansson. Även bildl. *Över hans detaljrika och klartsedda värld ligger d-et av en stämning, som ∼.* **Syn.** (fuktig l. torr) grumling i luften, tunn o. lätt l. svag dimma, oklar l. disig luft, 'disa', disighet, ibl. solrök. — **Disfylld.** *Det tidiga, d-a mörkret* Gellerstedt. **-vit.** Skönl. *Ett d-t hav och en ännu vitare himmel* G. Uddgren. — **Dis|a,** -an. Mest sjöv. *Englands kust sjönk snart i d-a.* — **Disig,** -t, -are; -het. *Kallt och d-t. Hur skyarna i öster brunno i den d-a dagern. Utanför stod luften d-t röd av värme* Alb. Engström. *D. morgon.* Även bildl. *Nära att kvävas av sentimentalitetens d-het.* **Syn.** (svagt) dimmig, grumlig, oklar, ej fullt siktbar, töcknig, rökig; med oklar luft; (som ligger) höljd l. insvept i dis.

Di's-, förstavelse. Det lat. 'dis-' ingår i en hel del lånord, där det betyder: isär, åtskils, åt olika håll (t. e. discessus, disjunktiv, distrahera); miss-, o-, van-, brist på (t. e. disgraciös, disharmoni, diskreditera, diskvalificera, disparat). Orden med dis- äro emellertid icke här sammanförda, utan stå för sig.

Disägio, -t, [-n]. Motsatt agio. Handels. (Efter proc. beräknad) förlust då man utbyter mindervärdig valuta mot fullvärdig; (därpå beroende) mellangift; underpris. *Danska d-t nådde i går 21 proc.* nov. 1917.

Disce'ssus (dissäss-); = (den-kön). Omröstningssätt varvid ja-röstande gå åt ena sidan o. nej-röstande åt den andra. Vanligt t. e. i studentföreningar. *D. ä begärd; ja-röstande går åt höger, nej-röstande åt vänster.*

Disci'p|el (-s- l. -sj-); -eln, -lar. Lärjunge, elev, skolgosse l. skolflicka; numer kanske mest om yngling (l. flicka) som åtnjuter enskild undervisning.

Disciplīn, -en, -er. Anslutes ibl. i bet. 2 tämligen nära till föreg. **1)** Plur. sälls. Krigslydnad, krigstukt, manstukt, militärisk lydnad; bibringande o. uppehållande av militärisk pli o. tukt; tukt, ordning, lydnad, subordination; sinne o. känsla för l. förmåga av l. handhavande l. upprätthållande av ordning o. tukt; ibl. skoltukt; ibl. självtukt l. självbehärskning. *Militärisk, sträng, slapp,*

bristande d. Införa, iakttaga god d. Vara efterlåten i fråga om, med d-en. Han kan inte uppehålla d-en (i klassen). Där är ingen d. Vem är det som här handhar d-en? Yttre d. Sakna (all) d. **2)** Plur. vanlig. (Enskild) vetenskap(sgren), lärdomsgren, specialvetenskap; ibl. nära läroämne; (ngn gång allmännare =) fack. — **Disciplinbestraffning. -brott** b. mot disciplinen (t. e. vid skola, vid trupp l. i fängelse). **-kompani.** D-et, ett straffkompani, bildat av manskap som på grund av opålitlighet eller bestraffningar strukits ur rullorna, indrogs 1897. **-lös.** Mindre vanl. **-mål** särsk. krigs.: mål som ej behöver handläggas inför domstol utan avgöres av militär befälhavare gm åläggande av disciplinstraff. **-stadga** numer hos oss ersatt av 'militär bestraffningsförordning'. **-straff.** Särsk. krigs. o. fångvårdsterm. Straff som militär befälhavare äger rätt att ålägga sina underlydande utan att domstolsbehandling erfordras l. som fängelsedirektör har befogenhet att ålägga strafffånge. *För det de vid åläggande av d. underskridit det i åberopade lagrum stadgade minimistraffet.* **-svag.** *D-a lärare.* — **Disciplinärisk,** -t. Ej militärt fackspråk. Disciplinär. *D-a föreskrifter.* — **Disciplinera,** -ade, -as; -ing. Lära l. vänja vid ordning o. tukt, bibringa disciplin, vänja vid militärisk lydnad o. vid ordning o. pli; lägga band på, hålla i styr, kuva, behärska; ibl. skola. *Väl, illa d-ad.* Märk refl. *Förstå att d-a sig.* — **Disciplinär,** -t; -straff m. fl. (vanligare 'disciplinstraff', ofta 'd-a straff'). Tillhör icke militärt fackspråk. *D. bestraffning* extra judiciell. *Vidtaga d-a åtgärder (mot ~). Mål av d. natur.* **Syn.** disciplin-, discplinarisk.

Disgräc|e (-gras); -en, -er. Numer sälls. för 'onåd' l. 'bevis på onåd'. **Disgraciös,** -t, -are. Mindre vanl. för 'ograciös, ngt klumpig, som saknar behag l. grace'.

Disharmonī, -(e)n, -er. Missljud, brist på samklang, 'missklang', bristande l. falsk harmoni; missljud, skorr, (ibl. nära) dissonans; brist på samstämmighet l. överensstämmelse, oöverensstämmelse, oförenlighet, motsättning, oharmoniskt tillstånd, missförhållande; (ibl.:) oenighet, missämja, misstämning, slitning, strid; brist på harmoni, osämja, tvedräkt; (andlig) söndersliten het, olust, (själs)oro, (känsla av) obehag. *Slitande, skrällande d-er.* **Disharmonier|a,** -ade. Ej stå i samklang, brista i l. sakna harmoni, ej stämma samman ♫, ej harmoniera, skorra (mot varandra); brista i överensstämmelse, stå i strid (med), strida (emot), icke passa ihop; ibl. vara oense, icke sämjas, icke gå (väl) ihop. **Disharmōnisk,** -t. Missljudande, 'miss- l. illaklingande'; som skär i öronen, skorrande, falsk; ej överensstämmande (med), stridig (inom sig), oöverensstämmande; 'söndersliten', utan inre ro o. jämvikt, orolig; ibl. oenig; ibl. oordentlig l. smaklös. *Mot slutet av sitt liv blev han alltmer ojämn, alltmer d.*

Disig se dis.

Disjunktīv (l. di'ś-); -t. Fil. o. språkv. Åtskiljande (två l. flera förbundna leder), särskiljande, söndrande, som innehåller ett antingen — eller (dvs. två varann uteslutande moment), oförenlig. Motsatt: hypotetisk o. kategorisk l. också adversativ o. kopulativ m. fl. *D-t omdöme* enligt formeln 'A är antingen B eller C' l. 'A är varken B eller C'. *D. slutledning* med d. översats. *D-a konjunktioner* samordnande konjunktioner av den typ då lederna utgöra varann ömsesidigt uteslutande motsatser (eller, antingen — eller, varken — eller).

Disk[1], -en, -ar. **1)** I bodar, banker, på kontor m. m. *Stå vid d-en och sälja kryddor. Luta sig, hänga över d-en. Vid marketenterskans d. Stå vid, bakom d-en* även allmännare: vara bodbetjänt, bodfröken, butiksfröken, bodbiträde, (anställd) i affär, stå i bod. **2)** Altardisk, altarskrank, altarring. **3)** Matbord. I avsett åld. stil o. om äldre fhdn. I det numer ej allm. kända uttr. *Disk och duk* dukat bord; ibl. hushåll. **Disklucka**[1] upp o. nedfällbar lucka över genomgång i disk. **-låda**[1]. *Tog emot guldmyntet och lät det glida ner i d-n.* **-van** o. **-vana** bägge mest fackliga: van(a) att stå vid disken i en butik, säljarvana. **-våg** på disken i en butik. — **Disk**[2], -en, -ar; -blomma (= kantblomma l. strålblomma); -lik. Ansluter sig numer rätt svagt l. alls icke till disk[1]. Bot. Motsatt 'kant, strålar'. *De inre, vanligen rörformiga blommorna i en blomkorg utgöra den s. k. d-en.* Även om diskblomfästet.

— **Disk**[3], -en, -ar. Anslutningen till disk[1] är så svag att ordet mest fattas som bildat till verbet 'diska'. I sing. enbart koll. (o. nästan endast i best. form); i plur. däremot endast ngn gång koll. Föremål som skola diskas (l. just diskas l. just ha diskats). **a)** *Är d-en torkad? Låta d-en vänta en halvtimme* Fanny Alving. **b)** *Torka d-arna. Slamra med d-arna. Ännu har jag några d-ar kvar, men om fem minuter är jag färdig. Ha bänken full med d-ar.* **Disk|a,** -ade, -as; -are o. -erska (bägge mest i fråga om restauranger — l. ock tillfälliga); -ning (ibl. med plur.); -ningsmaskin o. -ningsrum (jfr diskmaskin osv.). *Ett förklä av oljeduk, som hon begagnar när hon d-ar. D-a tallrikar. D-a väl. D-as och torkas omsorgsfullt efter användningen. Glasd-erska.* **Syn.** tvätta o. renskölja ♫ (bordskärl ss. använda tallrikar, glas osv.). **Diska av** ♫. **Diskbalja. -bord.** *Ett större, blyklätt d.* **-borste.** *D. för rengöring av karaf-*

finer och dylikt. **-bänk.** *Stå vid d-en.* **-duk.** *Skurdukar och d-ar.* **-flicka.** Diskpiga, diskerska. *En d. får plats 1:sta juli Sysslomansgatan 2, Kaféet.* **-lucka**[2] i serverings-l. diskrum (lucka gm vilken disken från matsalen lämnas ut i köket). **-låda**[2]. *D., klädd med förtent koppar.* **-(och skölj)-maskin. -rum. -trasa.** *Se ut som en (våt) d. Slå ngn om öronen med d-n.* **-vatt|en.** *Slå ut d-net (över rabatten). Ta vara på fettet i d-net. Låter pigan d-en koka i grytan, så heter det: »Dina friare koka bort»* Dybeck i Runa. **-viska.** *D. av piassavagräs.* **-ämbar.** — **Diskus** se d. o.

Diska'nt, -en, [-er]; -klav (g-klav, violinklav; står på andra linjen o. förlägger alltså ettstrukna g dit); -stämma (högsta stämman i blandad kör, sopran; hög o. gäll talröst, diskantröst). Motsatt 'bas'. Övre hälften (dvs. högra handens parti) på piano l. orgel, högra hälften av klaviaturen; övre notsystemet i musikalier med dubbelt notplan; högre hälften av tonsystemet; överstämman i fyrhändig pianomusik (× bas); nu mer säll. = sopran(stämma); hög o. gäll (tal)röst. *Slå av ett par strängar i d-en. Spelar du d-en, så tar jag basen. Högt uppe i d-en. Här gå noterna för vänstra handen upp i d-en. Tala med sin gällaste d., i högsta d-en.*

Disko'nt (-ånt); -en, -er l. oftare **Disko'nt|o,** -ot, -on. **I.** Enkelt. (Ränte)avdrag som göres från en skuldsumma då skulden (betalas l. vanligare) överlåtes (vanl. på bank l. bankir) före förfallotiden. Gäller särsk. växlar l. motsvarande affärspapper. Ibl. även = rabatt. *Höja, sänka d-ot. D-ot har fallit. Höjning av d-ot är ett tecken till att penningknapphet råder och avser att locka in guld från utlandet genom utsikten av förmånlig placering av kapital. Orden ränta och d-o täcka i många fall varandra.* **II.** Ssgr ha formen *diskont-* l. *diskonto-.* Dessutom ofta 'diskonterings-', se verbet. **— Diskont(o)bank.** Bank som förnämligast gjort diskontorörelse till sitt mål. *Fusionen mellan Göteborgsbanken och Stockholms diskontobank.* **-(för)höjning. -nedsättning. -politik** om bankernas förfaringssätt mot kunderna (särsk. i fråga om höjning o. sänkning av diskontot för att bevara bankens guldkassa). — **Diskonter|a,** -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingsaffär; -ingsnota. Dels: i förskott avdraga ¤ räntan från (ett kapital), reducera (ett kapital) gm avdrag av (förskotts)räntan; dels: mot avdrag av förskottsränta köpa (ännu icke till betalning förfallen växel l. revers l. d.), utlämna lån på (växel o. d.); driva diskontrörelse; dels: upplåna, upptaga lån på, belåna (växel o. d.) mot erläggande av förskottsränta; dels slutligen bildl.: på förhand anlita, 'draga växlar på', ngn gång skämts. för 'låna', 'knycka'. *(Växel)d-ingen är en av kreditens huvudformer. Skillnaden emellan slutsumman och diskontavdraget kallas den d-ade summan. Direktionen kan inte d-a denna växel. Växlar, som inlämnas för d-ing, pläga vara ordnade efter förfallodag och förtecknade å en »anmälningssedel», »d-ingsnota», vartill banken tillhandahåller blanketter.* — **Diskontör,** -(e)n, -er. Jfr föreg. *Privatd-ör.*

Diskrediter|a, -ade, -as; -ing (med plur). Väcka misstroende mot, göra misstänkt, nedsätta (i anseende hos allmänheten), bringa i vanrykte, sätta i misskredit, misskreditera, beröva anseende o. förtroende.

Diskrepa'ns (-angs); -en, -er. Avvikelse, olikhet, brist på överensstämmelse.

Diskrēt, =, -are; [-het]. Grannlaga, taktfull; förtegen, tystlåten, 'att lita på', som icke skvallrar, som kan tiga med en hemlighet, försiktig (o. eftertänksam) i sitt tal, som förstår att både tala o. tiga med urskillning, varsam; ibl. försynt, ibl. nära finkänslig; (om sak:) dämpad, måttfull, icke braskande, måttligt hållen (ibl. × skrikande, bjärt), ngn gång förtrolig l. privat. *På sitt vanliga mjuka och d-a sätt. D a färger. D. doft.* **Diskretion,** -en, [-er]. Ngt mindre vanl. än adjektivet; jfr detta.

Disku'rs, -en, -er. Samspråk, samtal, ibl. dispyt; i plur. ofta = prat, omständliga o. onödiga resonemanger, dividerande hit o. dit.

Diskursīv (l. di's-); -t. Ansluter sig ngn gång till föreg. Fil. Som uppfattar l. uppfattas successivt gm slutledning, som ej grundar sig på en helbild utan på en bit för bit vunnen erfarenhet; som ej nås omedelbart gm sinnena utan gm logiskt tänkande o. särläggande av begreppen (om erfarenhet); som särlägger de olika momenten o. fattar dem det ena efter det andra. Motsatt 'intuitiv'. *Det mänskliga tänkandet är d t, d. v. s. yttrar sig som ett successivt begripande.*

Di'skus (akut); -en, -ar; -kast; -kastare; -kastning. En rund (l. oval) o. på mitten tjockare kastskiva (i antiken av sten l. metall; numer vanl. av trä o. järn i förening), (kast)trissa. *Kasta d.*

Diskussion (-kusjon; 3-stavigt); -en, -er; -sfrihet m. fl. se II. **I.** Enkelt. Abstr.; dock ibl. något konkretare. **1)** *Ingå på d. av ngt. Inlåta sig i d. med ngn om ngt. Underkasta ngt en noggrann, en opartisk d. Ingen d. av, i politiska frågor tilläts. Hålla ngt, ngn utanför d-en, ovanför all d. Saklig d. Uppta (ngt) till d.* **2)** *D-en öppnades av ∼. Sitta som ordförande vid en d. D-en inleddes av ∼. Vem får ni som inledare av, vid d-en? I d-en deltogo följande medlemmar: ∼. Jag hade icke tänkt yttra mig i d-en. En lång och livlig d. utspann sig.*

Föra (in) d-en på avvägar. Protokoll över den förda d-en. Ämnet för aftonens d. D-en fick utgöra svar på frågan. Häftiga, men lönlösa d-er om Guds vilja och människans frihet. Verdandid-erna i Uppsala på 80- och 90-talen. **II.** Ssgr. *Fullständig d-sfrihet* ibl. = yttrandefrihet. *Studenternas d-sförening. Vägande d-sinlägg. D-sprotokoll* redogör ej blott för beslut utan även för själva överläggningen. *D-svis avhandla. Det uppställda d-sämnet. D-sövningar* t. e. i skolor. **Syn. I.** (muntlig) överläggning (under parlamentariska former), dryftning, menings(ut)byte, rådplägning, rådslag, debatt; (ibl. nära) undersökning l. prövning (av olika fall o. d.); (ibl.:) ordskifte, (ivrigt) samtal, ordväxling, dispyt. — **Diskutāb|el,** -elt, -lare. Omtvistlig, som kan diskuteras l. ifrågasättas l. resoneras om, som man kan hysa olika meningar om. **Diskuter|a,** -ade, -as; -bar; -ing (ibl. med plur.). *D-a en fråga. Den frågan vill jag inte d-a, vill jag inte d-a med dig (om). Förslaget d-ades på sammanträde i går av ∼. Därom ska vi inte d-a. Det kan inte d-as* det är självklart, odisputabelt. *Det kan ju d-as, vad som här vore det fördelaktigaste.* **Syn.** dryfta, samtalsvis avhandla, noga undersöka l. utreda l. granska (med ngn l. tillsammans, med framförande av skäl för o. emot, från olika sidor), överläggga l. rådslå (om), debattera, sätta under debatt, rådpläga, anföra l. pröva skälen för o. emot, resonera om, ge skäl för sina olika åsikter; (ibl.:) tvista l. yttra olika meningar (om), inlåta sig i meningsbyte (med l. om). **Diskutera (i)genom** ₪, **slut** ₪, **ut** ₪.

Diskvalificer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsgrund. Mest idrotts. Förklara obehörig till l. frånkänna l. beröva rätten att delta i uppvisning l. tävlan, utesluta; även förklara förlustig erhållna pris; (ngn gång med saksubj. =) göra obehörig l. inkompetent (till) l. ibl. även olämplig l. oduglig. **Diskvalifikation,** -en, -er; -sgrund; -sregler. Jfr föreg.

Disparāt, =, -are. Mest i plur. Olikartad (på ett i ögonen fallande l. stötande l. ohjälpligt sätt), som svära mot varann; (ibl. nära:) oförenlig, motsatt, stridig. *D-a begrepp* fil.: som tillsammans ingå i ett o. samma begreppsinnehåll utan att ingå i varandras (t. e. rätvinklighet o. likbenthet hos trianglar).

Dispa'sch, -en, -er; -mål. Förr ofta stavat 'dispache'. (Av dispaschör verkställd) utredning av förluster o. kostnader vid (gemensamt) haveri o. dessas fördelning på fartygsägare, lastägare o. försäkringsgivare, haveriutredning, haverifördelning; handling som innehåller redogörelse för omständigheterna vid haveriet o. därav följande förluster o. kostnader samt förslag till dessas fördelning, haveriräkning. *Begära, uppgöra, utfärda, utgiva, verkställa d. Klandra, överklaga, yrka rättelse i d. Om d-en vunnit laga kraft. Till sakkunniga i d-mål utsågos ∼.* **Dispaschör,** -(e)n, -er; -sarvode; -(s)tjänst. Förr ofta stavat 'dispacheur'. Beteckning l. titel för den (juridiskt bildade) tjänsteman som har att på begäran av haveriintressenter upprätta dispasch.

Dispe'ns (-angs, säll. -äns); -en, -er; -ansökan; -bestämmelse; -sökande; -vis (adv., ngn gång adj.); -väg (särsk. i lagt. 'i d-väg'); -ärende. Mest abstr., ibl. dock tämligen konkr. *Genom särskild d. få rättighet att ∼. Söka, begära, anhålla om, få, erhålla, lämna, meddela, medgiva, bevilja d. (från ngt). Ansökan, anhållan om d. Utverka påvlig d. för ingående av blandat äktenskap* om romerska katoliker. *Ålders-, giftermåls-, fideikommissd-er.* Mer säll. friare o. bildl. **Syn.** av vederbörande myndighet (hos oss vanl. K. M:t i statsrådet) beviljat undantag från allmän lag l. stadga (hos oss från civillag blott om lagen själv medgiver det); (ibl.:) medgivande, (undantagsvis medgivet) tillstånd l. tillåtelse (att), frikallelse l. 'fritagelse' l. fritagande l. befrielse (från skyldighet l. förpliktelse gm avvikelse från rättsbud, gm lagundantag); (ibl. nära:) eftergift, undantag, lejd, benådning, befrielse, ledighet, permission. **Dispenser|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.); -ingsrätt. Ge l. meddela dispens osv.; jfr föreg. *D-a ngn från ngt, från att ∼.* Ngt ofta friare o. bildl. än substantivet. *Därmed anser jag mig för framtiden d-ad från vidare hänsyn till den sortens politici.*

— **Dispensār,** -en l. -n, -er; -[s]kurs, -läkare; -nämnd; -sköterska; -verksamhet; -väsen(de). Ordet är nytt o. ansluter sig för allmänheten knappast till de två föreg. Välgörenhetsbyrå där läkarråd givas o. läkemedel gratis utdelas åt patienter som ej kunna få l. ej behöva sjukhusvård o. d.; mest i fråga om tuberkulos = upplysnings- o. understödsbyrå för tuberkulossjuka, 'poliklinik' för lungsjuka. *D-er till tuberkulosens bekämpande. Sverges första d. är den i Uppsala år 1905 inrättade understödsbyrån för tuberkulösa. Stockholms stads d-er. Nationalföreningens d-kurs för utbildning av d-sköterskor. Statsanslag till d-verksamheten* 1915.

Dispone'nt, -en, -er; -[s]befattning; -[s]bostad; [-skap]. Ledare l. förvaltare o. företrädare av (särsk. industriellt l. kommersiellt) bolags verksamhet, teknisk ledare av aktiebolag, bolagschef; ibl. (bruks)förvaltare l. d. *D. vid, för en fabrik, ett bruk. D-en H. Bruks-, bryggeri-, fabriks-, sågverksdisponent.* — **Disponer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) o. -ingsrätt (vanligare 'dis-

position' l. 'förfogande'). **A**) Finita former vanliga. **I.** Nutida huvudbet. Förfoga. **1**) Användning. *Vad vi här d-a (över), det är blott den summa som skänkts med uttryckligt förbehåll att ~. Den tid jag kan d-a (över) för ändamålet.* **2**) Bestämmande. *Själv äga att d-a över sina gods, vare sig man nu vill sälja eller behålla dem.* **II.** Numer snarast bibetydelse. Utplacera, anordna o. d. **1**) Konstterm. Ofta i perf. part. *D-a massorna* t. e. i fråga om en mäktig fasad. *Tavlan är väl d-ad.* **2**) Krigs. Taktiskt fördela (truppförband) för marsch l. strid. **3**) Om stoffet till en avhandling o. d. *Hans uppsatser äro alltid ytterst noggrant d-ade, med inledning, avhandling och avslutning och inom själva avhandlingen A, B och C osv.* **B**) Mest i perf. part. (med adjektivisk bet.), i finita former blott med saksubj. Göra mottaglig för o. d. *Undvika sådant som d-ar för dylika sjukdomar. Indien ~ har blodrenats från allt som d-ar för krig och ~. Ja, den kvällen var hon icke d-ad (att l. för att sjunga)* hennes röstorgan voro icke i bästa stånd. *Vet du, jag känner mej inte d-ad* särsk. om röst men även allmännare. **Syn. A) I.** förfoga (över), ha till sitt förfogande l. sin disposition, råda (över); (pass.) stå till förfogande; ibl. använda l. begagna; utfärda bestämmelser (angående), bestämma, avgöra, utöva bestämmanderätt, befalla (över), ibl. ombesörja l. förordna, träffa dispositioner; (d-ad ibl.) redan upptagen l. bortsåld l. d.; **II.** (an)ordna, fördela, gruppera; utplacera, ställa på bestämda platser; göra upp ≈ plan för, logiskt l. konstnärligt anordna stoffet i; **B**) (d-ad:) med anlag l. benägenhet (för), skickad l. lämpad (till l. för), så o. så beskaffad; som lätt råkar ut (för), (särskilt) mottaglig (för); i (god l. dålig) kondition, vid (goda l. dåliga) vätskor, ibl. just i stämning l. upplagd (för), stämd l. sinnad l. hågad l. benägen för, villig (till). — **Disponīb|el,** -elt, [-lare]. Ställd till l. som står till (ngns) förfogande l. disposition, som omedelbart l. utan vidare kan l. får användas, varöver man äger att förfoga, omedelbart tillgänglig. **Disponibilitēt,** -en. Ämb. *I d.* fritagen från tjänst men skyldig att på befallning åter inträda däri (hos oss blott om diplomater o. militärer).

— **Disposition,** -en, -er; -sanslag (postt.: belopp som ställts till t. e. en postanstalts d. för avlöning åt tillfälligt biträde); -sfrihet; -slära (särsk. i fråga om skolkrior); -srätt (förfoganderätt); -sövning (skolterm). Bet. motsvara verbets. **I.** Nutida huvudbet. Förfogande o. d. Om användning l. beslutande. *En ridhäst ställdes till min d., om jag ville bese trakten. Ha pengar till sin d. Rikets ordinarie statsmedel ~ vare under konungens d.* Regeringsformen. *Fri, oinskränkt d-srätt över förvärvad egendom. D-srätten över inlämnat gods tillkommer härvid järnvägen.* Märk särsk. den (gärna ämb.) bet. 'testamentariskt förordnande' l. konkretare 'legat'. *Göra en d. (till förmån för ~).* **II.** Numer snarast bibetydelser (utom möjligen 2). **1**) Utplacering, anordning o. d. **a**) Konstterm. *D-en av rummen i övre våningen.* **b**) Krigs. *Varje trupputveckling eller d.* Märk särsk. (den särsk. i plur. vanl.) bet. 'plan(läggning)' o. d. *Vidtaga alla nödiga d-er för en stormning. Vanligen utgivas d-erna under formen av order.* **c**) Om stoffet till avhandling l. d. Även konkr. *Läraren gav d-en (av ämnet), sedan var det vår sak att utfylla schemat. D-övningar* abstr. o. konkr. (om samling av utkast till uppsatser). *D-en var klar och uttömmande.* **2**) Benägenhet, mottaglighet o. d. **a**) Ofta fackligt. *Den allmänna d-en. Öka d-en för vissa sjukdomar.* **b**) Allmänt. *Sångerskan var vid utmärkt d. och sjöng fylligt och klangrent.* **Syn. I.** förfogande; ibl. bestämmelse angående medels användning; testamentariskt förordnande, legat; **II. 1**) gruppering, fördelning; anordning, plan(läggning); ibl. förberedelser l. föreskrifter (för viss militär operation), ibl. mått o. steg l. anstalt(er); utkast (till litterär behandling av ett ämne, till ett tal, en lektion osv.), (ibl. nära) indelning l. schema l. skelett; **2**) benägenhet, anlag, förutsättning(ar), läggning, fallenhet; mottaglighet; ibl. (sinnes)stämning l. befinnande; 'rösttillstånd', 'upplagdhet'.

Disproportion, -en, -er. Brist på proportion(er) l. överensstämmelse l. harmoni l. symmetri, omotsvarighet, missförhållande, 'vanproportion', oproportionerligt förhållande. **Disproportionērlig,** -t, [-are]. Oproportionerlig, som icke har passande storlek i fhde till ngt annat.

Disputāb|el, -elt, -lare. Numer rätt ovanl. för 'tvistig, omtvistlig, omtvistbar, oviss'. Vanligare i nekad form 'odisputabel'.

Disputation, -en, -er; -sakt; -slysten; -smiddag (given av 'respondenten'); -sprov; -sövning. **1**) Offentligt försvar av doktorsavhandling (l. avh. för vinnande av lärarbefattning l. för pastoralexamen), 'det högsta akademiska provet', meningsbyte mln opponenter o. respondent om viss vetenskaplig skrift, granskning och försvar av innehållet i en vetenskaplig avhandling l. (förr) av framställda teser; ibl. lärd strid; (förr även) disputationsövning (vid skola l. universitet). *Förste opponent vid (akademisk) d. Opponera extra vid en d. Doktors-, gradualdisputation.* **2**) (Till 'offentlig granskning' framställd) avhandling l. exemplar därav. *D-en spikades som vanligt 14 dagar i förväg.* — **Disputer|a,** -ade, [-as]; [-ingslusta o. -ingslysten; det enkla 'd-ing'

numer mycket sälls.]. **1**) Allmännare. *Därom ska vi inte d-a nu. Han d-ade gärna, och även med äldre, i politik, i religion, om konstnärliga system osv. Ivrigt d-a (e)mot ngn* numer mindre vanl. Märk uttr.: *D-a om påvens skägg* om en ren struntsak. *Om tycke och smak ska man inte d-a.* **2**) Om offentlig disputation. *D-a för vinnande av filosofisk doktorsgrad, för graden, för lektorat, för docentur. Han lär ha d-at på, över en avhandling om inälvsmaskarna hos djuren. Har han d-at?* **3**) Sälls. bibet. *(Riktigheten av) detta kan icke d-as* är obestridlig(t). **Syn. 1**) tvista, förfäkta olika åsikter (om), kiva(s), (envist o. ivrigt) söka vederlägga varann, utbyta stridiga meningar, ordväxla, ibl. käbbla; **2**) hålla offentlig disputation, offentligt försvara (innehållet av) en avhandling (l. förr även framställda teser), avlägga disputationsprov; **3**) förneka, bestrida, ifrågasätta, dra i tvivelsmål. **Disputera bort** ɯ, **(e)mot, ikull** l. **omkull** o. (om)kulldisputera. — **Dispȳt,** -en, -er; -lusta; -lysten. (Skarpt l. livligt) menings(ut)byte, ordväxling, gräl, tvist, ordskifte, kiv. *Råka, komma i d. (med ngn, om ngt). Och snart befunno vi oss (invecklade) i en livlig d.*

Diss, -et, =; -dur o. -moll (även särskrivna). Förr ofta skrivet 'dis'. Mus. D höjt ett halvt tonsteg. Jfr ciss.

Disseker|a, -ade, -as; -ing (med plur.). I vetenskapligt syfte skära upp o. dela död djur- l. människokropp (för att visa vissa organ l. överhuvud kroppens byggnad); noga särlägga, 'sönderbena', analysera, noggrant (o. minutiöst, i detalj) skärskåda l. undersöka l. rannsaka. **Dissekera sönder** ɯ, **upp** ɯ. **Dissektion,** -en, -er; -sbord; -skniv; -skurs. Mindre ofta bildl. än verbet; jfr detta. *Rudbeck var den förste som i vårt land införde d-er av människolik.*

Disse'nter, -n, -s l. =; -lag (hos oss officiellt: 'förordning angående främmande trosbekännare'). Mest i plur. Person som hyser en (från flertalets) avvikande uppfattning i religiösa ting o. därför skilt sig från gemenskapen med en viss kyrka, medlem av sekt, en som icke tillhör statskyrkan; t. e.: (i England) protestanter som ej tillhöra episkopalkyrkan; (i Skottland) protestanter som ej tillhöra presbyterianska kyrkan.

Dissertation, -en, -er. (Mest om äldre l. utländsk) disputation l. avhandling (använd som disputationsspecimen).

Dissimilation, -en, -er. Mest språkv. Förändring l. bortfall (av språkljud) beroende på närhet av likartat ljud. *Fornsvenskt 'lykil' anses genom d. ha övergått till 'nykil', varav vårt 'nyckel'.* Motsatt 'assimilation'.

Dissona'ns (-angs); -en, -er. Mus. l. bildl. Förhållandet mln l. ackord l. förbindelse av toner som tillhöra olika klanger, 'flerhet av klanger'. Missljud, störd samklang, 'missklang', 'slitning'; misshållighet, oenighet, konflikt, störning, (inre) motsättning. *Till d-erna räknas sekunder, septimor och nonackord samt alla överstigande eller förminskade ackord; däremot icke rena oktaver, kvinter osv. Förr gällde även terser och sexter som d-er. De mest skärande d-er.*

Dista'ns (-angs); -en, -er; -löpare m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Numer mest i fackligt språk, t. e. mat. o. fys., lantmäteri, idrotts. *Gissad, loggad, sann, seglad d.* sjöv. *Uppnå de bästa tiderna på alla d-er* visst uppmätt avstånd som tillryggalägges vid tävlingar. *På en viss d., på 30 meters d. (från ~).* **2**) Friare o. bildl. *Hålla ngn på (tillbörlig) d.* på avstånd, ifrån sig, hindra från varje förtroligt närmande. **II.** Ssgr. Nästan endast fackliga, ofta idrotts. Bet. särsk. i ssgr ej säll. 'större avstånd'. *D-löpare* uthållighetslöpare. *D-mätare* o. *D-mätning* bägge mest krigs. o. i lantmäteriet: avståndsmätare, avståndsmätning. *D-ritt* o. *D-ryttare* idrotts. o. krigs. *D-tävling* idrotts.: tävling på stora avstånd, uthållighetstävling. **Syn. I.** avstånd, skillnad i rummet l. mellanrum (mln två föremål); väg, (väg)sträcka; ibl. större avstånd, avlägsenhet; **II.** ibl. nära uthållighets-. **Distanser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). I egentlig mening ofta idrotts.; ofta även friare o. bildl. Lämna (på långt avstånd, långt) bakom sig, 'gå ifrån', komma före, överträffa; gå förbi; ibl. göra gammalmodig l. urmodig; (d-ad ibl.) efterbliven, redan urmodig.

Di'stikon (-ånn); = l. [-et], = l. di'stika [l. di'stiker]; -form. Verspar bestående av en hexameter o. en s. k. pentameter (som emellertid även den är 6-fotad); (ngn enda gång allmännare:) dubbelvers, tvårading, verspar. *Malmströms Angelica är skriven på distika.*

Di'sting (grav); -en, [-ar]; -smarknad. Mest i best. form, men ock i uttr. *D-s marknad. D-en avskaffades officiellt 1895, men fortlever ännu i viss mån ooffiellt.* Även som tidsbestämning. **Syn.** februarimarknaden i Uppsala.

Distingēr|ad (-ingg- l. -ängg-); -at. För näm, som skiljer sig från det vanliga, som icke förblandas med mängden, fin, belevad, (med ett sätt) som vittnar om god härkomst o. god uppfostran. *Ett verkligt d-at utseende.*

Disti'nkt, =, -are; -het. Anslutningen till föregående svag o. vanligen ej medveten. Åtskild (från andra), tydlig, skarpt avgränsad, klart skönjbar, väl utmärkt, klar, redig, bestämd, preciserad, precis, ibl. uttrycklig. *Ett mycket d. uttal. Jag skulle önska en kort och d. definition. Uttrycka*

sig d. **Distinktion,** -en, -er; -skorpral m. fl. se II. **I.** Enkelt. (Åt)skillnad, åtskiljande; tydligt framhållande av skillnaden (mln två eljest lika l. likartade); utmärkande beteckning; ibl. utmärkelse (då bättre anslutande sig till 'distingerad'). **II.** Ssgr. *D-skorpral* högste korpral (sedan 1916 ersatt av 'furir'). *D-ssnöre* om galoner o. d.; jfr följ. *D-stecken* på uniform anger tjänstegrad, utmärkelse för långvarig tjänst, för gott uppförande l. för avlagda kunskapsprov; utmärkelsetecken.

Distraher|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Avleda ngns uppmärksamhet l. dra bort tankarna (från), störa, göra tankspridd l. förströdd; förströ, skingra bekymren för. *Där är ingenting som d-ar. Sök att d-a honom, han behöver förströelse.* **Distrait** stavas nu disträ; se nedan. **Distraktion,** -en, -er. Tankspriddhet, förströddhet, sinnesfrånvaro; förströelse. *Det var en av hans många d-er* drag av tankspriddhet. *Det gjorde han i (ren) d.* **Disträ,** [-tt], [-are]. Tankspridd, förströdd, som går i andra tankar, (sinnes)frånvarande, som lider av distraktioner. *Vad man blir förbaskat disträ så här dags. Därpå gjorde han ett disträtt grepp åt övre västfickan för att grabba en cigarr* H. Berger.

Distribue'nt, -en, -er. Jfr följ. **Distribuer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Sprida, utdela, utlämna (särsk. om förlag l. bokhandel som åtar sig att sända ut en bok utan att dock förlägga den); ibl. fördela. *Ä.-B. Akad. Bokhandeln d-ar tidskriften.* **Distribution,** -en, -er; -saffär m. fl. Jfr föreg. *Slarv i d-en av ett häftesverk. Förlaget sköter självt d-en. Wahlström & Widstrand i d.* på 'd-sartiklar' (icke förlagsartiklar). *D-en av stråfoder* 1917. **Distributör,** -(e)n, -er. Jfr de föreg. *D. för, av* ~.

Distri'kt, -et, = [l. -er]. **I.** Enkelt. **1)** Officiell benämning på en mängd svenska förvaltningsområden av olika art, t. e. inom bergs-, post-, telegraf-, lots-, tull- o. skogsstaten, vid statsbanorna, väg- o. vattenbyggnader, yrkesinspektionen, förlikningsväsendet, fartygsinspektionen, fiskeriadministrationen, i fråga om provinsialläkare o. veterinärer samt (till sista tiden) kronolänsmän; slutligen även i fråga om riksdagsmannaval. *Övre norra lotsd-et omfattar Norrbottens och Västerbottens läns kuster vid Bottniska viken. Frösåkers härads södra d.* länsmansdistrikt. *Första d-et* t. e. om telegrafverkets linjedistrikt (byrå i Malmö); vid järnvägarna (huvudstation Stockholm). *Statsbanornas indelning i d. och trafiksektioner. I och för yrkesinspektionen är landet indelat i 9 d. Statens förlikningsman i Mälarprovinsernas d. Övre Norrbottens d. omfattar 12 revir* i fråga om skogsstaten. *Värmlands län är delat i två länsveterinärdistrikt, varav det norra jämte länsveterinär har 3 d-sveterinärer. Västra (post)d-et omfattar Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län. Varje kommun bildar vid val till 2:a kammaren ett (val)distrikt. Bergmästar-, (krono)länsmans-, lantmäteri-, linje-, lots-, länsveterinär-, post-, provinsialläkar-, tullkammar-, trafik-, valsamt väg- och vattenbyggnadsdistrikt.* **2)** I flera främmande länder ett mellanled i förvaltningen motsvarande de franska 'arrondissemangen'; detta mellanled saknas i svensk förvaltning men skulle kunna sägas stå mln län o. kommun. **3)** Allmännare. T. e. i fråga om idrott, missionsföreningar o. ofta mer tillfälligt. **II.** Ssgr ha vanl. *distrikts-* jämte sällsyntare *distrikt-*. **Syn.** område, ibl. landsträcka; (ibl. mer l. mindre nära:) region, territorium, land, landskap, län, 'sektion', arbets- l. intresse- l. inspektionsområde, provins, trakt, krets osv.

— **Distrikts- [l. Distrikt]byrå.** *Distriktsbyrån för första linjedistriktet är förlagd till Malmö* i fråga om telegrafen. **-chef;** -sexpedition; -smöte. T. e. vid statens järnvägar, vid posten ('postdirektören' är d.), vid Älvkarleby kraftverk osv. **-förening.** *Nordöstra Upplands distriktförening avhöll sitt höstmöte i Spångby missionshus, Alunda* ~. **-förvaltning** t. e. vid statens järnvägar o. vid posten. **-ingenjör** t. e. i väg- o. vattenbyggnadsdistrikten. **-kamrer(are)** o. **-kassör** t. e. vid statens järnvägar. **-lantmätare** under 'förste lantmätare', över 'extra lantmätare' o. 'kommissionslantmätare'. **-mästare.** Idrotts. *S. d. på 3 mil vid söndagens skidtävlingar.* **-möte. -pastor** frireligiöst. **-sekreterare** vid statens järnvägar. **-val.** T. e. om val till 2:a kammaren. Jfr *Man torde kunna beteckna* ~ *hopsamlingen av rösterna som d.*)(den inför k. bef:de skeende sammanräkningen som då skulle kallas 'kretsval'. Även friare. **-veterinär.** Under 'länsveterinär'. *Taxa för d-er i Kalmar läns norra distrikt.* **-vis** adv., [ngn gång adj.]. *D. övervakas brännerierna dessutom av överkontrollörer, förordnade av k. m:t.*

Disträ se under distrahera.

Dit, adv. Egentl. o. bildl. **A)** Enkelt. **I.** Demonstrativt. **1)** *Ska du fara ända d.? Jag gick d., så fort jag fick kallelse. D. är det inte två mil! Det är långt (härifrån och) d.!* även bildl. *D. upp går det på två minuter. Här är sparbössan, lägg d. en slant! D. kom han, men icke längre. D. hör, att* ~. *Och d. gick alla hans besparingar.* **2)** Märk en del uttr. *Det var d. jag ville komma. Hit och d. Göra strövtåg i trakten, än hit, än d. Biljett d. och dän, d. och hem. Det tar tre timmar d. och tre timmar hem. Stick inte d.!* akta

fingrarna, tassarna! **3**) *Dit bort, fram, hän, in, ned l. ner, opp l. upp, ut, åt, över* kunna även hopskrivas. **II.** Relativt. Ofta skr. *Tvänne hamnar jag vet, d. ödets stormar ej hinna* Vitalis. *D. du går, d. vill jag ock följa. En plats, d. han lockats genom förespeglingar om stor praktik. Gå d. näsan pekar.* **B**) Ssgr bildas oupphörligt vid behov. Fullständigt kunna de härnedan ej upptas. En del verb smnsatta med 'dit' förekomma helst l. uteslutande i part. (l. som verbalsubst. l. i s-former). **Syn.** (ibl.:) dithän, till detta ställe l. det stället; därhän, så långt; till platsen, fram, tillstädes; till detta, till det ändamålet l. den saken; till vilken osv.

— **Ditbeordr|a** ɯ; -ing. *Denne d-ade några gendarmer, som* ~. **-bo'rt** särskrivs oftast. **-flytt|a** ɯ; -ning [ɯ]. *Den första tiden efter d-ningen.* **-forsl|a** ɯ; -ing [ɯ]. **-fra'm** särskrivs mest. **-färd** ɯ. *På d-en talades de icke vid.* **-för|a** ɯ; [-ing]. *Jim avdunstar till sist med den lägenhet, som d-de honom* O. Högberg. *Och när dagen tog till att gry, d-des också deras män* Heidenstam. **-förvänta** [ɯ]. Skr. *Underrättelse hade kommit, att prinsen vore att d. följande morgon.* **-hån** (l. dīt-). Demonstr. o. rel. adv. Skr., ofta skönl. Kan även särskrivas. **-höra** ɯ. Fast form sälls., utom i pres. part. *D-nde djur äro därjämte mycket fruktsamma.* **-i'n** (l. dīt-). Särskrivs även. *Har du förr varit d.? Nog för han flera gånger förut kastat en blick d. genom fönstren* ~ Didring. **-intill** l. **-intills,** adv. Dittills. **-kalla** ɯ. **-komst,** -en. Gärna skr. Mest efter prep. *Vid, efter d-en, hans d. Skingrades som sparvar vid d-en av* ~. **-lock|a** ɯ; [-ning]. *D-as av förespeglingar om* ~. *Att stanken kännes på långt håll, d-ande vissa fåglar, som därnere hämta föda* K. Starbäck. **-länd|a** ɯ. Skr., mindre vanl. *Under förmiddagen d-e även fördelningschefen generallöjtnant A. von Matern.* **Syn.** ankomma till platsen, inträffa (på stället), anlända. **-marsch. -nēd** l. **-nēr** samt **-o'pp** särskrivas även; de kunna också betona första leden.

-res|a[1], -an, [-or]. *D-an blev emellertid ej utan obehag. På, under d-an.* **-res|a**[2] ɯ, -te, -t. *D-t i affärsangelägenheter. Personer, som på andra orter dömts till fängelse men sedermera självmyndigt d-t [dvs. till Ystad] för straffets undergående.* **-ström|ma** ɯ; -ning. Mindre vanl. för 'tillströmma' ɯ. *D-ningen av folk blev oerhörd.* **-ställ|a** ɯ. Ngn gång även bildl. som t. e. *Alla mina kamrater hade d-ts på annan timme* (= ditstämts) Sigfrid Wieselgren. **-sy** ɯ; -ning. *Ditsytt för mera styvnads skull.* **-tills;** -varande (särskrivs även). Adv. *D. hade allt gått som det skulle. Landet, som (ända) d. varit en vildmark, uppodlades nu.* **Syn.** ditintills, till denna tid, till den stunden. **-u'pp** o. **-ūt** (l. dīt-). Särskrivas även. **-väg,** -en, [-ar]. *Stadd på d. Överfallen redan på d-en.* **-åt** (l. dīt-). Särskrivs även. Märk uttr. som *Åh kors, står det så? — Ja, någonting d. var det i alla fall. D. lutar det* bildl. *Jag vill inte ens tänka d.* **Syn.** (ibl.:) så ungefär, dylikt, sådant, så vid pass, i den vägen, åt det hållet. **-över** (l. dīt-). Särskrivs även.

Dīto (mest grav); adv. o. oböjligt adj. Ofta skrivet 'd:o'. *En butelj portvin kr. 3,75, en d. madera l. dito en madera kr. 4.—. Skriv upp en d. [l. d. en] på mig! Cylinderborrad pipa* ~ *fullt trångborrad dito.* Ibl. även substantiviskt o. i ssgr som *Föras på socialdemokraternas vinstkonto och följaktligen på de frisinnades förlustdito* Dagens Nyheter. **Syn.** dylik, ytterligare en, av samma slag, nyssnämnd, lika, en likadan, en till; sammalunda.

Ditt[1], subst. Blott i smnställngn 'd. och datt'. *Men alla talade otvunget med varandra om d. och datt. Och aldrig kunde det skada att ha litet reda på d. och datt, när det angick Claes Kihlberg.* **Syn.** (d. o. datt:) både det ena och det andra, lite av varje, varjehanda (saker l. ämnen), än det ena än det andra, olika saker..

Ditt[2] se din.

Dityra'mb, -en, -er; -diktning. Hänförd lyrisk dikt, eldig lovsång, jubelhymn, festjublande kväde, yrande jubelsång. *Den bekanta d-en i Tegnérs Svea börjar så: »Jag ser en syn! / (O lyssnen till orden!) / det dånar i jorden, / det flammar i skyn.«* **Dityra'mbisk,** -t. Jublande, 'berusad', hänförd, yrande, hänryckt. *Med d. flykt över de inspirerade verserna.*

Dīv|a, -an, -or. Firad l. berömd l. omtalad (o. utmärkt) sångerska l. skådespelerska, 'stjärna'. Ibl. ngt ringaktande som i *Varietéernas nyaste d-or. En kabaretd-a som sedan ett par år glänst på Köpenhamns nöjeshimmel.*

Divān, -en, -er; -(s)bord o. -(s)matta (bägge vanligen med 's'). Ursprungligen (o. i bet. 2 ännu enbart) om österländska fhdn. **1**) Nu huvudbet. Vilsoffa vanl. utan ryggstöd o. karmar, låg o. bred soffa. *Vräka sig på en d. Förmaks-, sammets-, paneldivan.* **2**) Mindre vanl. äro bet.: audienssal; konselj, statsråd; domstol; turkiska regeringen, 'Höga porten'; diktsamling, samlade dikter.

Diverge'ns (-g- l. ibl. -j-); -en, -er. Skiljaktighet, särgående, riktning åt olika håll, ibl. meningsskiljaktighet. *Skarpa d-er.* **Diverger|a,** -ade; -ing (ibl. med plur.; dock hellre 'divergenser'). Gå l. löpa i sär, skilja sig åt, gå åt olika håll, avlägsna sig från varann, sprida sig, riktas åt olika håll. Även bildl. *De mest d-ande åsikter.*

Dive'rse (-ä-); (som subst.) -t, -n. Oböjl.

pluralt adj.; best. form l. plur. av subst. brukas mest 'fackligt'. Kan även stavas 'divärse'. Ibl. förkortat 'div.' **1)** *Med d. ätbara saker i en korg. Godsets beskaffenhet eller innehåll får ej å fraktsedeln betecknas med »diverse» eller andra därmed jämförliga ord såsom »effekter», »köpmansgods» o. d.* Järnvägshandbok. *D. ej specificerade, ej särskilt angivna utgifter.* Ej säll. nedsättande t. e. *Här har det gått omkring d. misstänkta individer den sista veckan.* **2)** Märk särsk. handelsbet. *Handel med d. Och inom d-t [hos Åbergsons] kan numera ~ skiljas på det vanliga, lilla d-t, som ~* S. Dahlbäck. **Syn.** åtskilliga, varjehanda, en del (olika); ibl. vissa; föremål av flere olika slag. **Diversehand|el;** -lare. Minuthandel med olika slags varor (specerier, sybehör osv.). **-kort.** 'Krigstidsord'. *D-en, eller som de officiellt heta »Gryn- och Ärtkort», ha tillverkats efter ~* okt. 1917.

Divertissema'ng ('e' i näst sista stavelsen ibl. stumt); -et, = l. -er. Ofta stavat o. ngn gång utttalat 'divertissement'. Nöje, förlustelse, tidsfördriv; även om mindre, dramatiskt stycke där baletten är det huvudsakliga o. ofta sångnummer förekomma inblandade.

Divide'nd, -en, -er. **I.** Huvudbet. Tal som skall delas (i visst antal lika stora delar), det tal som står till vänster om divisionstecknet. *Täljaren i ett bråk är att anse som d-en i en division. Minsta gemensamma d-en (till 4 och 3 är 12)* sökes då det gäller att göra bråk liknämniga. **II.** Bibetydelse. (Summa) till utdelning, till delning bestämd summa, ibl. vinstandel. **1)** I fråga om bolags utdelningar. *Stora d-er.* **2)** I fråga om konkurs. — **Divider|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Egentl. *D-a ett tal med ett annat. Tolv kan jämnt d-as med tre, låter d-a sig med tre* oftare 'delas'. **2)** Bildl. Ngt vard. *De halvfulla bönderna d-ade en stund om vad som fanns att göra* Didring. *Efter åtskilligt d-ande (hit och dit) beslöt man att välja Gästis.* **Syn. 1)** dela (i lika delar), undersöka hur många gånger ett tal går upp i ett annat, verkställa en division; **2)** ivrigt resonera l. orda, diskutera, rådslå. — **Divisiōn** (-sj-); -en, -er; -schef o. -sstab m. fl. (till 4); -stecken (till 1); -svis (adv., säll. adj.; till 4). **1)** Delning. Om räknesättet o. om själva räkningen. *Varje bråk kan anses som en tecknad d., där täljaren är dividenden och nämnaren divisorn. D. med hela tal. Genom en vanlig, enkel d. D-stecknet har formen av ett kolon (t. e. 9 : 3).* **2)** Fil. Indelning. **3)** Avdelning av hovrätt. *Placeras (p)å hovrättsrådet P:s d. Ordförande å en av hovrättens d-er. I Svea hovrätt finnas nu (1916) 7 ordinarie d-er.* **4)** Krigs. **a)** Vid hären i allmänhet. Vanl.: den minsta truppenhet i vkn alla truppslag förekomma i ständig förening (ibl. dock även bildad blott av infanteri l. kavalleri). Kallas i Sverge 'fördelning'. *I regeln för generallöjtnanten d. Infanteri-, kavalleridivision.* **b)** Vid artilleriet betecknar d. i Sverge enheten närmast över batteriet o. omfattar vanl. 2—3 batterier. **c)** Vid flottan. Över en d. pansarfartyg för i allmänhet en flaggman eller kommendör befälet. D-en består i regel av 4 fartyg, sinsemellan så lika som möjligt. — **Divisīv** (l. dī- l. di'v-); -t. Fil. o. språkv. Jfr division 2. *D-t omdöme* t. e. 'trianglarna äro dels liksidiga, dels likbenta, dels oliksidiga'. — **Divīs|or** (-ārr); -orn, [-ōrer]. Tal med vkt ngt delas l. som vid division utmärker delarnas antal (o. som står till höger om divisionstecknet l. i bråk utgör nämnaren). *Största gemensamma d-orn (till 24 och 18 är 6)* sökes då det gäller att förkorta bråk.

Divination|sförmåga; -gåva. Det enkla 'divination' är sälls. Aningsförmåga, siarförmåga, siar(e)gåva. **Divinatōrisk,** -t. Siar(e)-, anande, förutseende, som instinktlikt l. av högre ingivelse l. djup inblick o. förtrogenhet träffar det rätta.

Divärse stavas enligt SAOL[7] o. SAOF blott diverse, se d. o.

Djonk l. **Djunk,** -en, -er. Se junk.

Dju'ng|el (dj- l. j-); -eln, -ler; -elartad; -elbok(en). Ngn gång stavat utan 'd'. (Indisk) sump- l. snårskog, fuktig o. ogenomtränglig indisk (låg)skog, 'slingerskog'. *Indiska d-ler. Kiplings d-elbok. Och ni vet huru det växer där — frodigt, saftigt, d-elartat.*

Djup[1] (j-); -et, =. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. Skiftningarna övergå i varann. **1)** Ngt abstraktare. *Mäta d-et i sjön. Hålla 50 meter i d. Största d-et är där 123 meter. Kasta ankar på 10 meters d. På ett ringa, (ett) obetydligt d.* **2)** Konkretare. *Råka, komma, våga sig (för långt) ut på d-et. På de största d-en upphör allt växtliv. De största fiskarna gå på d-et. Sänka, sjunka i d-et.* I bild.: *Berättaren tror sig ha lodat svarta d. i dessa enkla själars kamp och lidelser* Ruben Berg. **II.** Friare o. bildl. **1)** Utsträckning inåt. *D-et av en gård, ett rum. D-et av en slagordning. Ordna sig i ko lonner med 6 mans d.* **2)** *I skogens mörkaste d Ur d-et av grottan hördes en röst, som sade ~ Avgrundens d.* **3)** *Ur d-et av sitt hjärta.* **4)** *Ur djupen ropar jag till dig. Över d-en mot höjden. Gå på d-et med ngt* grundligt, i botten undersöka l. pröva. *Ho förmår mäta d-et av hans vishet? Fatta d-et av denna tankerika filosofi. Nå till kunskapens d. Herre, du såg till mig i d-et av mitt elände. Bottenlösa d. Pröva olyckans d.* **B)** Ssgr hänföra sig mest till adj. o. stå efter detta. **Syn.** djuphet, djuplek; ställe där det är djupt; svalg, avgrund; det innersta av ngt;

ibl. havet l. där man ej bottnar; vidd, höjd, omfattning, omfång. **Djupförhållande** m. fl. se efter djup[2].

— **Djup**[2], -t, -are. **A**) Enkelt. **I.** Egentligare. **1**) Med måttsbestämning. *På tre meter d-t vatten. Sjön är här ej mer än 6 m. djup. Snön ligger redan 1 meter d(-t).* **2**) Utan måttsbestämning. *Komma ut på d-t vatten. Vattnet är d-are där! D-t, så att man inte bottnar. Borrar man bara tillräckligt d-t, så ~. D-a brunnar. En d. avgrund. Höga berg och d-a dalar. D-t lerlager. D. mylla, sand. D-a vägar* där man sjunker d-t. *D. smuts. Sjunka d-are och d-are* även bildl. **3**) Hit ansluta sig t. e. *Se (för) d-t i glaset* 'dricka' (för mycket). *Slå d-a rötter. D. bugning. Buga sig sig d-t för ngn. D-a sår* även bildl. *D. tallrik*)(flat. *Skeppet ligger för d-t för att våga sig opp i ån. Men det har också d-are liggande orsaker.* **II.** Friare. **1**) *Stå tre man d-t. Härförarn ensam vinner icke slaget, / de d-a leder vinna det åt honom* Tegnér. *Rummet, som var ovanligt d-t, var också otillräckligt belyst.* **2**) Hit snarast: *D-a grottor. Gångar, som gå d-t in i berget. Ur bergets d-aste innandömen.* Möjligen också: *D-t liggande ögon. Gömma ngt d-t i sitt hjärta. D-t inne i skogen. I d-a(ste) skogen.* **III.** Bildl. **1**) *Dra en djup suck, ett djupt andedrag. D. sömn. D-t insomnad. Sitta (försänkt) i d-a tankar.* På övergång till 2 stå: *D-t rörd* jfr t. e. *Under d. rörelse.* **2**) Stor o. d. *Röna en d. missräkning. Vålla ngn d. smärta. För egen del ~ närde han knappast några d-are bekymmer* Ruben Berg. *Det vore d-t att beklaga, om ~. Hysa d. vördnad för ngn. Den d-aste okunnighet. D. förnedring. D-t förakt.* Märk särsk.: *D. sorg(dräkt)* helsvart. *I d-a natten. D. skymning. I nattens d-a tystnad. Även i d-aste vardagslag. I d-aste hemlighet. D-t inkognito. D-t och fast övertygad om ~.* **3**) *En av våra d-aste tänkare. Man får inte tro, att allt vad han säger skall vara d-t och märkvärdigt. För d-t för ngn. D-are lagd än mängden.* **4**) *D-a toner. D-aste bas(röst). Deras böl skallade som den d-aste stridslur* Heidenstam. **5**) *D-a färger. Bottenfärgen är vinröd, en särdeles d., vacker, varm färg.* **B**) Ssgr ha *djup-*; i adj. o. part. ngn gång därjämte *djupt-*. En del anslutas ibl. till subst. **Syn. I. 1**) ibl. hög; **2**) ibl. som går långt ner (i jorden osv.), ibl. djupt nerskuren; **3**) ibl. urholkad, skålig; **II.** djupt inträngande; ibl. mörk(aste); innersta, undangömd(aste); **III. 1**) ibl.: tung; **2**) stor, svår, allvarlig, innerlig osv.; ibl. ytterlig; (d-t ibl.) mycket; **3**) djupsinnig; 'hög', ofattlig, svårfattlig, obegriplig, invecklad, dunkel; hemlig(hetsfull), förborgad; **4**) låg (på tonskalan), dov, grov, bas-; **5**) 'stark' (o. mättad), intensiv.

— **Djupbehandl|a;** -ing (med plur.). Både mer egentl. o. bildl. *D-a en yta* t. e. ifråga om etsning, skulptur o. d. *En verklig d-ing [av bostadsfrågan]* K. A. Edin. **-blå,** [-are, -ast]. Mörkblå, starkt blå. **-borr;** -a(s); -ning (med plur.); -ningsmaskin. För undersökning av kolfält, upptagande av petroleumkällor, borrning av artesiska brunnar. *D-ningarna efter kol i Ängelholmstrakten komma att taga sin början under första hälften av november månad* 1916. **-brunn;** -spump. *Ytbrunnar ~ och d-ar, vilka äro borrade, ofta till betydligt djup ~, och ur vilka [berg]oljan måste skaffas i dagen genom pumpning.* **-brytning.** Bergs. Underjordisk b.)(dagbrytning. *D. användes numera vid så gott som alla svenska gruvfält.* **-dikning. -dykning. -etsning**)((det sällsyntare) högetsning. **-får|ad** o. **-får|ig.** Bägge skr. o. mindre vanl. *Det d-ade, bleka ansiktet. Denna arbetsmyras tidigt d-iga, knottriga och skäggstubbiga ansikte* Gellerstedt. **-förhållande.** Mest anslutet till subst. Vanligen i plur. *Utforskning av havets d-n och ~.*

-gräv|a; -ning (med plur.). Ofta om trädgårdsgrävning till större djup än ett spadtag. *Jordförbättringar, d-ningar, planteringar hörde till ordningen för dagen* Gellerstedt. Även allmännare t. e. *Emedan bakom nästa rad av kullar återigen stå nya d-da ställningar färdiga för den retirerande ryska fronten* 1914. **-gående**[1], -t, [-n]. Mest sjöv. Det vertikala avståndet från vattenytan till ett fartygs understa punkt kallas fartygets d. *Styrlastigheten är skillnaden mellan d-na akter och för.* **-gående**[2], =. **1**) 'Egentl.' *D. fartyg.* **2**) Bildl.; mest skr. *D. undersökningar. Motsättningen är bestämd, d. och mycket följdviktig* A. Blanck. *Och striden måste därför med nödvändighet bliva långt mera d. och förhärjande hos honom än hos dem. Hans förmåga av d. karakteristik. Överensstämmelsen är dock icke d.* **-hacka**[1], -an, -or. Åkerbruksredskap med brett blad för djup hackning för hand. **-hacka**[2], -ade, -as; -ning (med plur.). Se subst. **-hamn.** *Rotstående skog nära sågverk och d. i Vänern.* **Syn.** djupvattenshamn. **-havs|djur;** -expedition; -fauna; -form(er); -forskare; -forskning; -kabel; -lodning; -undersökning osv. *Att d-djuren själva producera det ljus, som står till deras förfogande* B. Lidforss. *Den tyska d-expeditionen 1898—99.* **-het,** -en, [-er]. Mindre vanl. än subst. 'djup'. Helst bildl. *Säga d-er som ingen förstår.* **-hopp** mindre vanl.)(höjd- o. längdhopp).

-kultur. Lant. Åkerjordens bearbetning till större djup än vanligt (över 25 cm.). **-led**[1], -en, -er. *Lotsningen in genom den nya d-en till Saltsjöbaden.* **-led**[2], subst. Mest fackligt. *Avståndet ~ i d. mellan*

truppavdelningar SAOB. Jfr sidled. **-lek,** -en, [-ar]. Mindre vanl. än subst. 'djup'. Blott 'egentl.' *Längd, bredd och höjd eller d. i olika d-ar.* **-liggande** se djup(t)-. **-ligg-ning.** Sjöv. *Ett fartygs d.* **-lod.** Sjöv. *D-et är mycket längre än handlodet och väger 8—12 kg.* **-lod|a;** -ning (med plur.). Subst. vanligast. Även bildl. t. e. *[Dessa ha] i regeln en viss bildning, men någon d-ning tål den blott alltför ofta icke* Sv. Lösen 1916. **-mete** med mycket lång rev. **-mät-ning** ansluts ofta till subst. **-plog.** Lant. *D-ar, som kunna bearbeta jorden till ett djup av 60 cm., eller möjligen ännu mera.* **-plöja;** -ning (med plur.). *D-ning ~, varvid en del av alven föres upp i dagen och inblandas i matjorden* brukas numer ibl. även i trädgårdar o. trädskolor i stället för djupgrävning. **-rod|er.** *Genom inställning av d-ren och ~* på u-båt. **-rotad** se djup(t)-. **-ränna.** *I Kalmarsunds d. [utläggas] två lysbojar. Kalmarsunds d. upprensas.* **-röd** se djup(t)-.

-sinne. Djup(sinnighet), förmåga att se djupt l. längre än till ytan av tingen, grundlighet, djuptänkthet, förståndets djup; ibl. (överdriven) klyftighet. *En man av mycket litet d. Ansträngt d., som slagit slint i ovanligt hög grad.* **-sinnig,** -t, -are; -het (med 'konkr.' plur.). *Vad du ser d. ut! Dylika d-heter ligga icke för mig.* **Syn.** som ej nöjer sig med ytan, som tänker djupt, djup(tänkt); tänkande, tankfull, ibl. grubblande; svårfattlig, dunkel; ibl. klyftig l. skarpsinnig(t uttänkt). **-sjö;** -lodning; -trålare. Mest i best. form. Vanl. fackligt. *Utanför [strandområdet] ligger flacksjön till 200 m. djup och därutanför d-n. För d-lodningar finnas särskilda större apparater. Uppgifter från laxodlingsanstalter och d-trålare.* **-slip|a;** -ning (med plur.). Mest i perf. part. o. som subst. *Bränvinskaraff av svenskt d-at kristallglas.* **-svart.** Som neutr. även subst. Ngn enda gång t-form. *Den berömda d-a Lidgraniten.* **-tallrik.** Oftare som två ord. *Några rågade d-ar med läskande körsbär.* **-tryck.** Dels om tryckningssätt (ɔ högtryck o. flack- l. flat- l. plantryck), dels konkretare. *Och det är denna [Berlin]firma som här introducerat det nya illustrationstrycket, som under namn av »djuptryck» eller »fotogravyr» redan vunnit stor framgång i Tyskland, England och Amerika* 1914. **-tänkt,** =, -are; -het (säll. med plur.). *D-a och kunniga män. D-are andar* Sam. Fries 1896. **Syn.** djup(sinnig). **-vattens|-fiske;** -hamn. *Göteborgs d-hamn.* **-ög|d.** Ofta skönl. Även bildl. t. e. *D-t allvar.*

— **Djup(t)liggande.** *D. fartyg. D. ögon. Bulnaden kan vara ytlig ~ eller mer eller mindre djupliggande. Så att muskler och djupliggande vävnader äro blottade.* **-rotad.** *En djuptrotad avsky för ~. En djuprotad dov ovilja.* **-röd.** *En mustig djupröd färg.* **-skådande** adj. Mest skönl. — **Djup|a ut** ɯ, -ade, -as.

— **Djūpn|a,** -ade. Egentl. o. särsk. på senare tid även bildl. *Under en lång sträcka var vattnet endast tre famnar djupt ~. Flere gånger väntade jag, att vi skulle stanna på grund, men allt gick väl, och jag andades lättare, när det började d-a* G. Kolthoff. *I den d-ande snön. Det röda d-ade allt mer i blod* Alfhild Agrell. *Med ögon, d-at blå* Emil Kleen. *Blicken d-nar i sorg* skönl. *Med tiden d-ade naturligtvis de poetiska alstren* Ruben Berg. *Hans dikt har stillnat och d-at* Fr. Böök. **Syn.** bli (allt) djupare; ibl. mörkna l. bli alltmer mättad; bli mer intensiv l. mer djuptänkt l. innehållsrik l. (djupt) känd l. värdefullare l. ibl. allvarligare; ibl. 'tätna', 'förtätas'.

Djur (j-); -et, =. De gamla skillnaderna mln växter o. djur (känseln o. förmåga av frivillig rörelse) ha numer visats ej alltid vara tillämpliga. Ej heller förekomsten av cellulosa o. icke ens förefintligheten av cellhölje äro absolut säkra skiljemärken. Skillnaden mln växter o. djur är sålunda icke genomförd, utan en hel del gränsorganismer förefinnas, som ej kunna hänföras till någondera kategorin. **1**) Egentl. Motsatt 'växter', ofta även 'människan'. **a**) *Köttätande d. D., osynliga för blotta ögat. Lägre stående d. Kastas för vilda d.* **b**) *Äga d-en en själ? Människan och djuren. Vara elak, snäll mot d-en. Piska inte ett (stackars) oskäligt d. på det sättet! Låt det stackars d-et vara i fred! Ur d-ens liv. Framställa d-en talande. Han målar helst d.* **c**) *Försändning av levande d. Uppstoppade d. Delar av (ett) slaktat d. Heraldiska d.* **d**) *Ryggrads-, rov-, dägg-, blöt-, led-, svamp-, ur- (l. encelliga); han-, hon-; tam-, vild-; o-, sago-; hus-, boskaps-, last-, rid-; fyrfota-, lant-, havs-, små-; leksaksdjur.* Som sista led även i djurnamn som *Spök-, skabbd-et.* **2**) I bild o. bildl. Ofta avseende råhet, sinlighet, slöhet, ohejdat l. tanklöst driftliv. *Behandla ngn som ett oskäligt d. Bete sig som ett d. D-et i människan.* **Syn.** (ibl.:) levande varelse med känsel o. förmåga av frivillig rörelse; best, kreatur; det djuriska, rå människa (som släpper sina drifter l. lustar lösa).

— **Djuranatomi** zootomi, vetenskapen om djurens byggnad. **-art.** *Antalet nu levande, beskrivna d-er torde överstiga 600,000.* **-bestånd.** *Skansens zoologiska trädgårds d. den 31 december 1915.* **-bindsle.** **-dyr-k|an;** -ande (subst. o. adj.); -are. *D-ande folk.* **-epos** poetisk bearbetning av djursagan (jfr d. o.). **-fabel** där djuren uppträda talande o. tänkande. **-fett.** *Ister, talg, flott och annat matnyttigt d.* **-fång;** -et. Jäg. Ofta motsatt 'jakt'. *D. sker me-*

delst utställda redskap eller i marken gjorda anstalter. Till d. räknas ock djurs dödande medelst förgiftade åtlar. **-fångande,** adj. *D. växter.* **-fångst. -fänge,** -t. Mindre vanl. *Swederus, Jagt, Djurfänge och Vildafvel, 1832. Och livnärde sig med djurfänge.* E. Modin. **-geograf;** -i; -isk. Vetenskapen om djurens fördelning på jordklotet. *O. M. Reuter, D-iska skildringar 1903.* **-gård.** Inhägnad skogs- l. hagmark för hjortdjur, hjortpark. *Kungl. d-en vid Gripsholm.* **-krets.** Mest i best. form. Ett omkring 20° brett bälte som omsluter solens skenbara bana o. innefattar stjärnbilderna Väduren, Oxen, Tvillingarna, Kräftan, Lejonet, Jungfrun, Vågen, Skorpionen, Skytten, Stenbocken, Vattumannen o. Fiskarna, genom vilka solen alltså synes gå. Stjärnbilderna kallas också *D-ens tolv tecken.* **-lik,** -t. **-läkar|e;** -konst. Veterinär. **-läkekonst.** Veterinärvetenskap. **-mål|are;** -erī; -ning (med konkr. plur.). *Japanska d-are. Bruno Liljefors senaste d-ningar.* Ngn gång bildl. om litterär framställning. **-plåg|are;** -erī. **-rike(t). -saga.** *En svensk bearbetning av d-n utkom under namn av Reyneke Fosz år 1621.* **-skydd;** -sförening; -skongress; -srörelse(n). *I Sverge bragtes d-et först på tal år 1866 av lektor A. L. Nordwall i Strängnäs; år 1869 bildades den första d-sföreningen (i Göteborg). Tidskriften »D-et».* **-skötare. -tämj|are;** -erska. **-vårdare.** *En av Skansens d.* **-vän.** *Är han d.?* tycker han om djur. *D-nernas tidning.* **-vänlig;** -het.

— **Djurisk,** -t; -het. Mest bildl.; 'egentl.' huvudsakligast i fackspråk. **1**) 'Egentl.' Ofta ɔ(växt- l. vegetabilisk. *Som möjliggör påvisandet av d. äggvita i en förtunning av 1 : 1,000,000* B. Lidforss. *Som avstängdes från möjligheten att erhålla d. föda* [= f. bestående av djur, djurföda] K. Starbäck. *Livnära sig av d-a ämnen. Att förvandla den från här befriade d-a huden till läder* B. Jönsson. *Att många varelser, vilkas d-a natur ej kan ifrågasättas, såsom svampdjur m. fl., sakna ställflyttningsförmåga. D-a hästkrafter.* **2**) Bildl. *D-a drifter. D. och rå. Otyglad d-het.* **Syn.** djur-; sinlig, rå, grov, som står på djurens ståndpunkt, djurets, djurens.

Djäk|el (j-; grav); -eln, -lar; -elskap; -elstyg. Liksom de följ. ej säll. skrivet utan 'd'; ofta undviket; dock mildare än formen med -v-; ofta med skämtsam ton. I svordomsuttr. o. d. *D-eln (ibl. D-en) i det* det var tusan. *Blundar du, din jäkel! utbrast Albert och synade nålsögat* Dan. *Särskilt första kvällen fick man sin ordentliga hyra och cigarrer till, fina svarta jäklar, så man blev jämt yr i skallen* Alb. Engström. *Något slags d-elstyg han ärvt efter modern* Alfh. Agrell. **Syn.** jfr djävul, sate osv. **Djäkla,** oböjl. adj. o. adv. Jfr djäkel. *Hade ~ slagit en sju d. klatsch med piskan* G. Hellström. *Jäkla jox!* tidningskåseri. **Djäkl|as,** -ades. Jfr djäkel. *Dom hade sökt vatten och grävt och borrat och jäklats förgäves i flere månader* Alb. Engström. *Leva och d-as som en annan fyllbult. D-as med ngn* vara djäklig mot, bråka med. **Syn.** jfr djävlas. — **Djäklig,** -t, -are; -het (med plur.). Jfr djäkel. *Det är ju d-t knassligt för honom* Sigurd. *D-t obehaglig. Det är för d-t!*

— **Djävla,** oböjl. adj. och adv. Jfr djäkel. Förbannad, fördömd, satans, 'sabla', förbannat stor, oerhörd osv. — **Djävl|as,** -ades. Jfr djäkel. Fara fram som en riktig djävul, bråka (o. svära), ryta, skrika osv. — **Djävle'tt,** -en, -er. Smådjävul. Mindre vanl. Brukat t. e. av Strindberg. *De Engbergska målningarna med d-er i brandrött* Dag. Nyh. 1918. — **Djävlig,** -t, -are; -het (med plur.). Jfr djäkel. Djäklig, förbaskad, helvetes, fördömd, förbannad, satans; otäck; kinkig; (genom)elak, djävulsk, ytterst dålig; avskyvärd osv. — **Djävul,** -en (mkt vard. även (d)jäveln), djävlar. Jfr djäkel. **1**) Ibl. bibl. *Utdriva djävlar. När dygden dukar under, hånskratta djävlarna.* **2**) Best. form sing. I bibl. språkbruk l. utgående därifrån. Närmande sig ett egennamn. *D-en, världen och vårt eget kött. D-en går omkring som ett rytande lejon, sökande vem han uppsluka måtte. Frestas av d-en. Avsäga sig d-en. Besatt av d-en. Tjäna d-en. Besvärja d-en.' Ha d-en i kroppen. Jag kan också säja, att jag står med ena foten i nykterheten; men det hindrar inte, att när d-en far i svinahjorden, så byter jag om fot. Föreställa sig d-en med bockfot, horn och svans.* **3**) I (grövre) svordomsuttr. *Nu är d-en lös. D-en* l. oftare *Djävlar anamma! Det vore väl d-en (, om ~)! Ge sig d-en på ~. Det ger jag d-en. Nu skall dig d-n taga med hull och hår* Runeberg. **4**) *En d. i människohamn. En d. att föra väsen.* Närmare 3; den 'bibl ' bet. mer 'urblekt': *En (riktig) d. att fäkta (bra). Släpp ingen d. över bron* Runeberg. **Syn.** hin (onde), den onde, det ondas upphovsman, satan, fan, Belzebub, 'fienden', Lucifer, (ibl.:) lögnens l. ondskans furste, mörksens furste l. ängel, den lede, (den lede) frestaren, förledaren, vedersakaren, (d)jäkel, avgrundsande, demon, sate, fallen ängel, ond ande, buse(n), den och den. — **Djävulskap,** -et, [= l. -er]. Jfr djäkel. Mkt vard. även (d)jävelskap. *Emellertid har, såsom A. Sabatier säger, bläcket varit verksammare att bortdriva d. än allt vigvatten. Ge efter ett tum, och bonden ~ börjar ångra på att han inte gjort dig mera d. än han gjort* Alb. Engström. — **Djävuls|besvärjelse;** -tro; -tyg (fanstyg, sat-

tyg). — **Djävulsk,** -t; -het (med plur.). Jfr djäkel. *Med ett rent d-t uttryck i de skelande ögonen. Herr Sjöblom log d-t. D-t elak.* **Syn.** helvetisk, infernalisk, satanisk, ibl. djävlig osv.

Djäkn|e (j- l. dj-; grav); -en, -ar. Lärjunge i de forna lärdomsskolornas högre klasser (gymnasiet) svarande mot 'gymnasist'. *En livlig skildring av d-arnas liv vid Växjö läroverk vid mitten av 1700-talet ger Samuel Ödmann i sina bekanta 'Hågkomster'.* **Djäknegång.** Sockengång (av gymnasister för att uppbära hjälp till sina studier). *D-en tycks ha fortfarit inpå 1780-talet. C. von Bonsdorff: 'Djäknelif och djäknegång' 1898.* **-kappa** de forna 'gymnasisternas' kappa. **-kost** som en djäkne brukade föra med sig till lärostaden för sitt kosthåll. **-liv. -pe(nni)ngar** avgift, beviljad 1624 för att möjliggöra avskaffandet av sockengången; denna återkom dock på det sätt, att djäknarna fingo rätt att själva uppta avgiften. Jfr djäknegång.

Djärv (j-); -t, -are. **1**) Huvudbet. *D-t vågat, hälften vunnet* även 'friskt vågat'. *D. och oförvägen. Inte trodde jag hon skulle vara så d. En av våra d-aste bergbestigare. En d. spelare. Spela alltför d-t. Spinna de d-aste planer. D. i sina företag. Göra ett d-t anfall. Föra ett d-t språk* kan även stå på övergång till 2. **2**) Fräck. *Du är något d., som tilltalar din husbonde på det viset. Gatudamernas d-a ögonkast.* **3**) Märk bl. a. *Tecknad i d-a drag. Uttrycket är lite d-t. D-a liknelser. En d. sammanställning. Bergen resa sig där i de d-aste former rätt ur havet.* **Syn. 1**) dristig, käck, vågsam, orädd, rask o. modig, (o)förvägen, tapper, som aldrig visar tvekan l. rädsla, oförfärad, oförsagd, ibl. 'frisk'; ibl. övermodig, förmäten; ibl. dumdristig; **2**) fräck, trotsig, oförsynt, oblyg, skamlös, oförskämd; ibl. (alltför) tilltagsen, ibl. fritalig; **3**) vågad, fri (o. ledig), alltför fri, ibl. kraftig, (ibl. nära) drastisk. — **Djärvhet,** -en, -er. Bet. motsvara adjektivets. *Visa (prov på) stor d. Ursäkta min d.,men ~.* **-ögd.** Mest skönl. *En d. sydländsk skönhet.* — **Djärv|as,** -des, -ts. Mest skr. o. ofta skönl. *Vem d-es bjuda Amor trots?* Stagnelius. *I hans närvaro d-des ingen viska ett ord härom. Hur kan Ni d-as så tilltala Eder konung!* **Syn.** vara nog djärv l. dristig osv. (att), våga (sig på), (för)drista sig, töras, understå sig, ta sig den djärvheten l. friheten, vara fräck nog (att), icke dra sig för.

Djävla, Djävul osv. se under Djäkel.

Do'bb|el (-å-; akut); -let. Mest i uttr. *Spel och d-el.* **Syn.** (tärnings)spel, hasardspel, högt l. förbjudet spel; allt för ivrigt spelande. **Dobbl|a,** -ade, [-as]; [-ing]; -are. Idka hasardspel l. andra förbjudna spel; spela med tärningar; spela kort med hög insats, spela högt, vara storspelare; spela jämnt o. ständigt, vara hemfallen åt spel. *De åto och drucko och d-ade och gjorde sig glada* Sv. Folksagor.

Doce'nt, -en, -er; -betyg (på avhandling: lägst cum laude); -förening; -stipendiat; -stipendium. Yngre universitets- (l. högskole)lärare, hos oss vanl. utan fast lön. *Vinna anställning som d. D. i svenska språket vid Uppsala universitet. Fast d-stipendium, som i regel blott får behållas i 3 år med 3 års förlängning uppgår för närvarande till kr. 2,500* år 1916. *Rörligt d-stipendium* icke bundet vid visst ämne l. ämnesgrupp (o. mindre). **Syn.** (nära stå:) privatdocent (i Tyskland), universitetsstipendiat (i Norge). **Docentūr,** -en l. -n, -er. Docentbefattning. **Docer|a,** -ade, [-as]. Undervisa; tala lärt o. mästrande, hålla lärda föredrag, tala vitt o. brett, överlägset meddela sina kunskaper; (d-ande:) magisteraktig, 'undervisande'. Numer brukas ordet ej ofta i bet. 'hålla enskilda föreläsningar (ge kollegier) vid ett universitet'.

Dock (-å-); adv. o. samordnande konj. Mest skr. *Det vore dock mycket att föredraga, om partiet oförbehållsamt erkände sin blindhet. En rätt ansenlig gädda, d. icke av de största, fingo vi på ståndkroken. Och d. är även detta ett icke föraktligt bidrag! Varvid d. märkes att ~. Graven är trång, allt levande där d. samlas till frihet* Vitalis. Märk i ämb. o. d. *Att ~ aktieägare är berättigad till en röst för varje aktie, d. att ingen vare sig för egen räkning eller på grund av fullmakt må föra talan för mer än ~.* **Syn.** likväl, ehuru så är, ändock, i alla fall, i alla händelser, det oaktat, ändå, icke desto mindre.

Dock|a[1] (-å-); -an, -or. Kan också betraktas som två ord. **I.** Människofigur o. därtill anslutna betydelser. **1**) Huvudanvändningen i denna bet. **a**) Egentl. *Leka med d-or. Min d-a heter Elin. Pojkar ä alltid roade av att pina systrarnas d-or. På chiffonjén ett par gammalmodiga kinesiska d-or. Kläd-, lek-, sov-, led-, bad-; vax-, trä-, gipsd-a.* **b**) Friare. *Hon är som en liten d-a med sitt nätta rosiga ansikte, de ljusblå ögonen och det avmätta sättet.* Ibl. smekord till småflickor. *Kom, min lilla d-a, så får jag se på dig!* Ibl. tadlande som i ssgrna *Kläd-, dans-, ro-, grannlåtsdocka.* **2**) *Kasperteaterns d-or. Marionettd-or. Klädesaffärernas modelld-or.* **3**) Fackligt. **a**) (Vanl. svarvad) ståndare varpå räcket l. bröstvärnet i en balustrad l. ett skrank vilar. **b**) Svarvstolsdocka (som uppbär arbetsstycket vid svarvningen). **c**) 'Jungfru' (stenläggarredskap). **II.** Liten bunt, hopbunden (och sammanvriden liksom i dockform; är den större kallas den 'härva' (som då består av flera d-or); ibl. även om tobaksknippa. *En d-a*

silke, tråd, garn, lin. Satt ~ och trasslade ihop den sista skära silkesd-an till en enda tova. **Syn. I.** människofigur; ibl. 'pulla', 'gryn' o. d.; ibl. kasperfigur, marionett; balustraddocka, baluster; **II.** knippa (silke o. d.). — **Dockaktig,** -t, -are; -het. *De d-t stiliserade rörelserna.* **-ansikte** ofta bildl. **-bjudning** då barn (låtsas) ha bjudning för sina dockor. **-kropp.** *D-ar av gott tyg, omsorgsfullt stoppade.* **-lik,** -t. *Så att inte modellen ter sig alltför d. D-t stel.* **-möbel. -sak(er). -silke** silke i dockor (bet. II). **-skåp.** *Bo som i ett d.* **-säng. -teater. -vack|er.** *För det d-ra fasade han, och därför har man förebrått honom, att han aldrig ritat vackra damer* C. G. Laurin. *Det sliskiga och d-ra skjuter han hänsynslöst åt sidan.* **Syn.** vacker men uttryckslös l. fadd, småvacker, tråkigt näpen. — **Dock(e)pojke.** *Han var rödlätt som en dockpojke, han var blond och hans hår var krulligt* Alb. Engström. **Syn.** docka i form av pojke.

Dock|a[2] (-å-); -an, -or. Fartygsbassäng (även torr dylik) som står i förbindelse med en hamn. *Inta ett fartyg i d-a i och för reparation. Fasta och flytande d-or. Torrd-or och våta eller handelsd-or* vattenfylld d-a där lossning och lastning samt ut- och avrustning av fartyg kan ske ostört av tidvattnet. *En mycket stor lastd-a. Inloppet till d-an. För länsning av en d-a användes kraftigt pumpverk.* Märk *Ska säga att det är ganska osäkert här i d-orna* Alb. Engström. **Syn.** skeppsdocka, ur stranden utgrävd l. utsprängd bassäng vid en hamn l. ock en förening av pontoner som kunna lyfta ett fartyg (= flytande d.). — **Dockarbetare. -avgift. -byggnad. -förman. -mästare** en dockas arbetschef (teknisk o. vanl. även ekonomisk ledare). **-port.** *Med en vattenyta innanför d-arna av 35,2 har och ett djup av 9,75 m.* **-sluss.** — **Dock|a**[3], -ade, -as; -ning (med plur.). *Hugin kommer omedelbart att d-as å Galervarvet för att bottenskrapas. Anhållan om d-ning.* **Syn.** inta(ga) i docka. **Docka ut** ⚓.

Doff|el (-å-; akut); -eln; -lar; -elbyxor; -elkappa. Ett slags tjockt fyrskaftat samt starkt valkat o. ruggat ylletyg. *D-el användes mycket till vinterkläder. Det gör detsamma, om det är gullbyxor eller d-elbyxor.*

Doft (-å-); -en [l. -et], -er. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. **1**) *D-en är den i ord svåråtkomligaste av alla sensationer* Fr. Böök. *Sprida (sin) d. Känna doften av viol. Luften var full av d-er. Det gick ett d. som av nyslaget hö förbi* Strindberg. **2**) Friare o. bildl. *Det låg en poetisk d. över berättelsen, som var helt intagande.* **II.** Mer sälls.; ej allm. känt; ngt oftare neutr. än i huvudbet. Utan plur. **1**) *En blå d. eller dagg som på en del plommon.* **2**) *Mjöldoft.* **3**) *Icke ett d.* icke det minsta. **B**) Ssgr höra mest till bet. I o. äro vanligen skönl. **1**) *D-bemängda sunnanvindar. D-full går vinden från blommande lind* Grafström. *Den d-fyllda sommarluften. En d-förnimmelse, så svag att ~. Dalian är grann men d-lös. Din luft är d-löst ren* Österling. *Bölande automobiler i d-moln av bensin* H. M. Nordlindh. *Under vårens ljumma d-rika kvällar* Th. Högdahl. *Sydligare länders ~ varma d-tyngda luft.* **2**) Ansluts kanske lättast till verbet. *Att vid bakning av hårt spisbröd användes såsom d-mjöl s. k. trämjöl i stället för sädesmjöl.* **Syn. A) I. 1)** välluktt, blomdoft; **2)** lukt, säll. stank; 'skimmer', 'sken', 'ton'; **II.** stoft, 'dagg', 'fint mjöl'. — **Doft|a,** -ade, [-as]. **1**) Intr. (l. med innehållsobj.). *Det d-ade hägg redan på långt avstånd. Våren råder här ännu och syrenerna d-a. Det d-ade nästan väl starkt av l. från jasminen utanför fönstret. Känn, vad den d-ar! Det d-ar vår, violer. D-ande rabatter.* Friare. *Det d-ar aptitligt från l. av de nygräddade bullarna.* **2**) Trans. *D-a mjöl över ngt.* **Syn. 1)** sprida (sin) doft, vara välluktande, lukta gott; kännas vällukt; **2)** lätt överströ med (mjöldoft).

Dog(o) se dö.

Dogcart se under dogg.

Dog|e (dåsj l. dådje); -en, -er; -epalats(et); -evärdighet. Republiken Venezias högste styresman mln 697—1797.

Dogg (-å-); -en, -ar; -skinn(shandske); -tik; -valp. En vakt- o. sällskapshund; stor (l. som bulld-en medelstor), med tjockt huvud o. trubbig nos. *Ulmer-, tysk, dansk d. Se ut som en d. i ansiktet. Ilsken som en d. Bulldogg. D-tik av god ras, tigrerad, rumsvan, god vakthund* annons. — **Do'gcart** (dåg-kart, långt a); -en, -s. Anslutes ej alltid otvunget till 'dogg' (på grund av den engelska stavningen). Lätt enspänd vagn på två höga hjul (för 2 l. ibl. 4 personer). *En oändlig rad av lyxåkdon, d-s, fyrspännare och så vidare* H. Berger.

Dogm (-å-); -en, -er; -begrepp; -bildande (subst. o. adj.); -bildning; -bunden; -historia; -historisk; -kristen; -tro; -trogen; -utveckling. **1**) Egentl.; bibl. bet. *D-ernas uppställande och formulering. D-en om jungfru Marie obefläckade avlelse. De kyrkliga d-ernas uppkomst och utveckling. Bunden vid, av d-er. Stadgandet anses ej förbjuda lidelsefri och på sak gående kritik av våra religionsd-er. De olika kyrkornas d-bildande verksamhet. D-historien visar, att ~. D-historiska författare som Hagenbach.* **2**) Friare o. bildl. *Det har blivit en d. för l. hos honom, att allt kroppsligt uttröttande är skadligt. Andra, ej d-trogna forskare.* **Syn. 1**) (fastställd) lärosats (som gäller som bindande norm), kristlig l. kristen lärosats,

i begreppsform utpräglad läronorm; ibl. (fast) trossats; **2)** fastslagen l. stelnad sanning (som kritiklöst upptas l. tas som norm). — **Dogmatīk,** -en, -er (t. e. om läroböcker); -studium. Vetenskapen om (de kyrkliga) dogmerna, (vetenskaplig framställning av) troslära, systematisk framställning av (kyrklig) läroåskådning. *Professuren i d. och moralteologi. Den katolska d-en.* — **Dogmātiker,** -n, =. Vetenskapsman som ägnar sig åt dogmatiken, en som studerar dogmatik; (friare) dogmbunden person, en som vill binda allt o. alla gm dogmer l. fasta lärosatser. — **Dogmatiser|a,** -ade, [-as]. Framställa (i) dogmer; upphöja en åsikt till trossats; yttra sig avgörande l. i myndig lärarton (i omtvistliga frågor), 'fastslå', framställa som oomtvistligt l. självklart l. som ngt som ej får betvivlas. — **Dogmātisk,** -t; -het. Om sak o. person. **1)** I bibl. bet. *Ritschls d-a huvudarbete. I d-a frågor. D-a författare som Martensen. D-a spetsfundigheter.* **2)** Friare o. bildl. *Han är så d. (i allting)! En rent olidlig d-het.* **Syn.** som överensstämmer med l. har avseende på de kristliga troslärorna, dogm-, som hör till dogmatiken; dogmtrogen; dogmbunden, bunden i l. vid dogmer, strängt följande dogmerna, slav under lärosatser; självsäker, (tros)myndig, myndig i påståenden, ibl. doktrinär. — **Dogmati'sm,** -en. Gärna fil. Ibl. ↗ skepticism, ibl. ↗ kriticism; ibl. = auktoritetstro.

Do'gse (l. vanl. dåckse); =, =. Predikativt l. som apposition. Fornhärmande. *D. till (att ~).* **Syn.** duglig (till), som väl är lämpad att l. förstår l. kan.

Dok, -et, =; -klädd. Mest om nunnor; särsk. skönl. dock även friare. *Taga d-et* bli nunna. *Enkedok. Över himmelens panna drar kvällen sitt d.* C. F. Dahlgren. *Skyarnas d.* Tegnér. **Syn.** nunneslöja; (kvinno)slöja. **Dok|a sig,** -ade, -as. Skönl. Mindre vanl. *D-ade mör.*

Do'ktor (-å-; grav l. akut); -n, doktōrer. **I.** Enkelt. **1)** Den (man l. kvinna) som efter avlagd licentiatexamen och författande o. försvar av (gradual)avhandling (disputation) erhållit högsta lärdomsgraden vid en akademisk fakultet (vanligast inom filosofiska). Ibl. i dagligt tal 'mindre riktigt' även om filosofie licentiat ehuru han ej disputerat samt om lärare oavsett hans examen. Även om 'hedersdoktor'. *Teologie, juris, medicine, filosofie d. De nyblivna d-erna. D. efter avlagda prov. Den vällärde d-n tycks ha glömt att ~. Herr doktor och ärkebiskop! Professorn m. m. Hr Doktor E. L. Fru Dr Lis Jacobsen.* Förkortas särsk. i titlar ofta till 'Dr' l. 'd:r'. *Jubeld-er.* **2)** Läkare, oavsett om han (l. hon) har d-sgrad eller ej. *Gå till d-n för varje liten åkomma. Vi måste ha hit d-n. D-n trodde att det var lungorna. Enköpingsd-n* Dr E. Westerlund. *Tanddoktor.* Märk uttr. *Det kan ingen d. hjälpa* det är ohjälpligt, finns ingen hjälp l. bot för. **II.** Ssgr ha *doktors-; doktor-* blott i det främmande 'd-ingenjör'. — **Doktoringenjör** titel som tyska o. österrikiska tekniska högskolor utdela. — **Doktorsdiplom** överlämnas vid promotionen åt de nyblivna doktorerna (o. jubeldoktorer). **-disputation** försvaret av doktorsavhandling. **-grad** högsta lärdomsgrad inom akademisk fakultet; ibl. kallad endast 'graden' (särsk. då om den filosofiska). **-hatt** i Sverge: veckad svart hög sidenhatt; bärs hos oss blott av teol., juris o. medicine doktorer. **-krage** broderad krage för doktorer. **-mässig.** Mindre vanl. Värdig en doktor osv. **-promotion. -ring** för fil. (lager), jur. (lager o. eklöv), sedan 1890-talet med. (lager med orm) o. sedan 1915 teol. (i Upps. lager med kors) doktorer. — **Doktorāl,** -t, -are. *I höga och d-a ämnen* doktorlig. **Doktor'inn|a,** -an, -or; -evärdighet. Doktors hustru (l. enka). Jfr 'doktor'. **Doktōrlig,** -t, [-are]. Mindre vanl.; skr. *D. värdighet. D-a later.* **Syn.** doktors-, doktoral, värdig en doktor, doktorsmässig. **Doktōrska,** -an, -or. Mindre vanl. än 'doktorinna'.

Doktrīn (-å-); -en, -er; -människa. Ansluter sig (liksom följ.) ibl. svagt till de föreg. Lärosats, lära; lärdomsgren, vetenskap; ensidigt l. på ensidiga grundsatser stött tanke- l. lärosystem. *Gå efter gamla, efter snäva d-er.* **Doktrinär,** -t, -are; ibl. även subst. -(e)n, -er. (Som) ensidig(t vidhåller en viss åsikt), som opraktiskt o. envist går efter vissa teorier, som blint ansluter sig till ett visst parti o. svär på dess program i vått o. torrt.

Dokume'nt, -et, = l. -er. **I.** Enkelt. *Till förvaring av viktigare d. Framlägga d. (på ngt). Med (framläggande, företeende av) d. bevisa (ngt l. att ~). Alla d. i den saken, som angå den saken äro numer förkomna. Försedd med alla vederbörliga d. Skeppsdokument.* **II.** Ssgr ha vanl. *dokument-,* säll. *dokuments-. Större d-(s)byrå. D-kuvert. D-slåda skall finnas inom varje postkupé. D-portfölj ~ s. k. juristportfölj. Ett d-skåp, 1 meter brett, 7 lådor i höjd.* **Syn.** aktstycke, urkund, arkivhandling, (rätts)handling, skriftligt bevismedel, plur. ibl. (behöriga) papper; påtagligt vittnesbörd. **Dokumenter|a (sig),** -ade, -as; -ing (med plur.). Med dokument (aktstycken l. andra påtagliga vittnesbörd) styrka l. bevisa.

Dold osv. se dölja.

Dolikocefāl, -en, -er l. (som adj.) [-t]. Etnologisk term. Långskalle, långskalling, människa (l. folkras l. folkstam) med lång huvudskål; långskallig. Motsatt 'brakycefal' (subst. o. adj.).

Dolk (-å-); -en, -ar; -form; -formad; -formig; -klinga; -käpp (käpp med dolk); -skaft; -spets; -styng; -stöt. Kort, blankt stötvapen, bestående av handtag (med parerstång) samt kort, rak, tvåeggad klinga. **I.** Enkelt. *D-ar med parerstång. Stöta d-en i ngn. Sticka d-en i hjärtat på ngn, i ngns hjärta. Sticka, nedstöta (ngn) med (sin) d. Käpp med d. i. Patentdolk.* **II.** Ssgr. *Kris, ett d-formigt vapen hos malajerna. Övre hörntanden stor, d-formig* E. Lönnberg. *Ord, som träffa som d-stygn* ordet brukas även rent bildl. *Med en välriktad d-stöt.* **Syn.** stilett, dart, stickert, 'stridskniv'; (ibl. nära) jaktkniv.

Do|llar (-å-; akut); -n, = [l. -s]; -sedel; -stycke (i silver l. guld). Amerikanskt mynt, tecknat $, före världskriget värt kr. 3.75. *Hur högt står d-n? Min vägran att muta honom med två d-s. Två d-(s) och fem cent(s). Den amerikanska silverd-n. De små d-barnens undervisning* [amerikanska barnens] Estrid Linder. *Sedan 1890 slår man icke längre 1-dollarstycken i guld.*

Do|lm|a[1] (-å-; grav); -an, -ar l. -or. Vanligare är ssgn 'kåldolma'. Hackat kött o. gryn som inneslutes i kålblad, kokas o. brynes. *Och d-arna nedsättas trångt bredvid, men ej på varandra* Hagdahl. *D-arna läggas däri tämligen tätt.*

Do|lm|a[2] (-å-, grav l. akut); -an, -or. **1)** Husard-a: en med korta skört, tofsar o. snören försedd uniformsrock för husarer, husarjacka. **2)** Ett äldre fruntimmersöverplagg närmast lik en regnkrage.

Dolomīt, -en, -er; -marmor. Geol. En kalkstensliknande, vanl. kristallinisk bergart, vit l. gul-, grå- l. brunaktig till färgen. Brukas till framställning av bittersalt, vid vissa smältningsprocesser osv. *D-en är hårdare och lyngre än kalkstenen, mer hårdbränd och därjämte svårlöslig i syror.*

Do|lsk (-å-, även -å-); -t, -are; -het. Mest skönl. *Med svartmuskigt ansikte, d-a ögon och hårig panna* Ola Hansson. *D. och inbunden. Om jag inte velat rädda honom från hatet, hade han gått här i sin d-het, oåtkomlig, med en slags tillfredsställelse med sig själv* Fr. Nycander. *Maneter ~ kanske d-a i sin svampiga själ* G. Mattsson. *När d-t de sky den sköna solens eld* Österling. *Där varje blad är ett stort öga, som stirrar d-t på inkräktaren* Siwertz. Ngt närmare 'loj' i *Fabian låg nästan naken i d. halvdvala på rufftaket* Siwertz. **Syn.** lömsk, lurande, inbunden o. ej att lita på, oåtkomlig, till det yttre loj o. oföretagsam men dock ej säker till karaktären, skygg men osäker, (ibl. nära:) ljusskygg l. ock dov, lat o. loj, dåsig, trög.

Dōm[1] (-å-); -en, -er. Ofta ngt åld. o. högt. l. åtminstone skönl. Förr även skrivet 'dôme'. Ssgr, som alla ha uttalet do'm- (kort slutet o), ansluta sig oftast blott med svårighet hit. De stå för sig (under domherre). *Klockorna från den gamla d-en börja ringa, långsamt, högtidligt.* **Syn.** domkyrka, katedral; ibl. kupol, runt o. välvt tak över en kyrka.

Do'm[2], -en, -ar. I fackspråk skiljer sig d. (i inskränkt bemärkelse) från 'utslag' därigenom, att d. avser (slutliga) beslut i civilmål, under det 'utslag' avser brottmål. **I.** Enkelt. **1)** Egentligare. *All d. bör fästas på skäl och lag, och ej på godtycke* Lagen. *Skjutas som spion, utan d. och rannsakning. D-en löd på 3 månaders fängelse. D. i målet mellan ~. Fälla, avgiva, avsäga, avkunna d. i en sak. Få sin d. Ingen have makt att sådan d. ändra. Innan d. eller utslag fallit. D-en varder genast efter avkunnandet ~ på publik bekostnad, genom trycket, befordrad till allmänhetens kunskap* Tryckfrihetsförordningen. *Laga kraftvunnen d. Förklaring av d. Kvälja, tadla d. Gånge d. därå. Och skola där givna föreskrifter i d-en införas. Erhålla del av d. Konungens d.* i högsta domstolen. *Friande, fällande d. D-en blev villkorlig och lydde på ~. Uppskov med d-ens verkställande. Han mottog d-en med fullkomlig fattning. Tredsko-, uppskovs-; straff-, skiljedom* de två sista även friare. Även om den utskrivna domen. *Lösa, utgiva d.* **2)** Friare. *Gå till d-s med ngn* låta stå till svars, kalla till räkenskap, gå till rätta med. *Som kritiker i en stor tidning sitta till d-s, ha att sätta sig till doms över människor och böcker. Fälla milda d-ar över människor. Föga ägnad synes han därmed att fälla dom i våra tvister. Världens, eftervärldens, allmänhetens d. D. över död man. Klandra Guds d-ar* ibl. = 'rådslag'. *I dag har jag fått min d.: jag måste resa till fjälls, säger doktorn. Få en d. över sig* straff(dom). *Yttersta d-en. D-ens dag* yttersta domens. *Ödets d.* **II.** Ssgr ha i allm. *dom-*; undantagsvis *dome-* (domedag med ssgr); rätt säll. *doms-* (domsbasun, domsrätt). Ngn enda gång växlar *doms-* med *dom-* (domssal l. domsal). **Syn.** utslag, domstolsbeslut, domslut; omdöme; straffdom, fördömelse; ibl. rådslag.

— **Dombok.** Vid underrätt förda protokoll angående tvistemål o. brottmål jämte de ansökningsärenden som icke skola intas i särskilda protokoll. Dessa sista, de s. k. 'småprotokollen', röra lagfarter, inteckningar, äktenskapsförord, förmynderskap, boupptecknings, testamenten som vid domstolen bevakas, morgongåvobrev o. avhandlingar om lösöreköp. *Häradshövding skall riktig d. hålla, och den själv underskriva; sätte ock sitt och häradets insegel därhos* Lagen. *Insändande till hovrätt av underrätts d. Har vikarien ingivit d-en till hov-*

rätten, bör han ~. Äldre domböcker förvaras i landsarkiven. **-brev.** Mest hist. Skriftligen avfattad dom l. utslag. **-brott.** Lagt. Försök att olagligen åstadkomma förnyad prövning av ett avgjort mål. **Syn.** ibl. domkval. **-fäll|a;** [-ning]. Skr. Ej vidare vanl. **1)** Egentl. *Han har länge betraktats som ett politiskt offer, ehuru hans d-ande var fullt lagenligt. Att hovrätten vid sitt d-ande letts av förutfattade meningar och sålunda handlat med våld. D-a ngn (för ngt).* **2)** Bildl. Mindre vanl. *Att innehållet ofta måste d-as såsom i hög grad torftigt* A. Hazelius. *Hans kritiska d-ning* E. Hedén. **Syn. 1)** avkunna laga dom över (ngn), fälla (till ansvar gm dom); **2)** (be)döma, avge omdöme, betrakta, anse o. d. **-fäst|a,** [-ade l.] -te, -as; -ning (med plur.). Mest lagt. o. d. Genom laga dom bekräfta (ett käromål, en skuldförsäkran osv.). Särsk. i uttr. som: *D. skuld, fordran. D-a fordringar.* **-för,** -t. Mest lagt.; om domstolar o. rätter. *Rätten vare d., om sju däruti sitta. I hovrätt må fem ledamöter utgöra d-t antal, så ock fyra, där tre av dem om slutet ense äro* Lagen. **Syn.** fullsut(t)en, med så många ledamöter närvarande att den äger fälla laga domslut. **-havande,** -n, =; (även adj.). Mest ämb. *D-n i Kinnefjärdings, Kinne och Kållands domsaga i Skaraborgs län. T. f. domhavande.* **Syn.** (ordinarie l. tillförordnad) domare, rättens ordförande.

-krets. Det område som ligger under en domstols domvärjo. **Syn.** (ibl.:) domsaga, tingslag, del av domsaga. **-kval,** -et, =. Lagt. Talan mot l. tadlande yttrande angående dom som vunnit laga kraft; jfr 'kvälja dom'. *Tidningen Socialdemokraten fälld för d.* **-sag|a,** -an, -or; [-ebo]. Domarämbetet i en d-a handhas av häradshövdingen, som är ordförande i den eller de häradsrätter som höra till d-an. *År 1906 hade vi i Sverge 120 d-or, vardera omfattande ett eller flera härad eller tingslag. Bosatt inom d-an, sin d-a. Få d-a. S. anses vara en brottmålsd-a* en d. med mycket brottmål. *Icke ~ medföra några olägenheter för d-eborna.* **Syn.** 'häradshövdingedistrikt', (ibl.:) tingslag l. domkrets. **-slut,** -et, =. **I.** 'Egentl.' *Skriftligen delgiva d.* **II.** Friare. **1)** *Ödets d.* **2)** *Obetänkt fälla förklenande d. över en människas livsgärning.* **Syn. I.** dom, utslag, slut, slutligt avgörande inför rätta; **II. 1)** bestämmande; **2)** (avgörande) omdöme. **-stol;** -förhandling(ar); -ssammanträde. **1)** Egentl. De 'allmänna d-arna' i vårt land äro: häradsrätt på landet o. rådstuvurätt i städerna; hovrätterna; högsta domstolen o. regeringsrätten; 'speciald-ar' äro bl. a. krigsrätter o. krigshovrätten, domkapitel, kammarrätten, poliskammare. *Lägre d-ar. Draga ngn, en sak inför d. Stämma inför behörig d. Om laga d. i varje mål. Betvivla d-(en)s behörighet. Konungen låte envar bliva dömd av den d., varunder han rätteligen hörer och lyder* Regeringsformen. *Störa d-ens förhandlingar, d-sförhandlingarna. Denna d., som riksrätt kallas, skall ~* Regeringsformen. *Hos kungl. maj:t i dess högsta d.* Tryckfrihetsförordningen. *Blandad d.* med infödda o. utländska ledamöter, internationell, (t. e. i Alexandria). *Krigsd-arna.* **2)** Friare o. bildl. *Barnd-ar. Samvetets d. Inför Guds d.* den gudomliga rättvisan. **-villa.** Lagt. Svårare rättegångsfel som medför rätt för den gm domstolens beslut kränkte att i särskild ordning söka rättelse (t. e. om ngn dömes ohörd l. ngn som ej är part i målet genom utslaget blir lidande), det fhde då vissa förutsättningar för tillkomsten av en giltig dom saknas. *Klaga över d.* föra 'nullitetsklagan'. **-värjo,** subst. Nästan endast i (det ofta även bildl. brukade) uttr. *Under ngns, min osv. d.* **Syn.** (område för ngns) domsrätt. — **Dom(s)sal.**

— **Do'medag,** -en, [-ar]; -spredikan m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Ack, giv, att sådsom du uppstod, / jag ock uppstår med glättigt mod / ur graven sist på d.* psalm. *Likt d-ens vrede.* Märk uttr. som *Då får du nog vänta till d.!* **II.** Ssgr. *Gamle Krampas d-shårda [röst]* G. Ullman. *Detta förkunnades ju också med d-sklockor i remissdebatten. En d-spredikan, som enbart riktas mot vår yttre fiende, gör oss lätt misstrogna* Heidenstam. *D-spredikanter* 'svavelpredikanter'. *Som om en d-spsalm ständigt tonat för öronen på honom ~. Det var icke i det förflutna och verkliga, som Talis Qualis hämtade sin inspiration, det var ur heroisk längtan, d-srysning, Ragnarökstragik ~* Per Hallström. *I d-ssagans natt, då jorden är ett myller av trampade och trampande kroppar, mer skrämmande än själva helvetsdrömmen* Per Hallström. **Syn.** (yttersta) domens dag, yttersta dagen.

— **Domsbasun.** Om yttersta domen. *Hör d-en skallar! D-en, som skall komma de döda att uppstiga ur sina gravar för att framträda till domen.* Ofta bildl. l. i bild. *Ljuda som en d.* **-lösen** lagt. **-rätt.** *D-en tillkommer endast staten själv genom därtill lagligen erkända organ. Utöva d. Underkastade statens d. Konungens d. Andlig d.* kyrkans. *Konsistoriernas d. över präster. Ha, äga d. i vissa frågor.* Även friare o. bildl. *Tillvällad d. Anse sig ha oinskränkt d. över sina medmänniskor.* **Syn.** befogenhet att skipa lag och rätt, rätt att döma.

— **Do'mar|e,** -(e)n, -e, best. plur. -na [säll. o. åld. -ena]; [-i'nna]. **1)** Huvudbet. *Ingen kan vara på en gång d-e och part. Jäva d-en. Stå inför sin(a) d-e. Extra domare i brottmål. D-e i första instans. Åtal*

mot d-e för felaktigt förfarande i ämbetet. Pröve och avgöre d-en saken. Särskilt förordnad d-e. Nådig d-n folkligt. *En obesticklig, rättrådig, rättvis d-e. Fäller d-e orätt dom ~. D-e överröstad av nämnd. Polis-, rannsaknings-, freds-, överd-e.* Märk *Häradsd-e* om bisittare. 2) Friare. *Den högste, den allvetande d-en. Samvetet, den obevekliga d-en över tankar och avsikter. Sätta sig till l. som, göra sig till d-e över ~. Ta ngn till (skilje)d-e i en sak. D-e i egen sak. D-e var R. Gelbord* vid fotbollstävling. *Strids-, prisd-e. Medd-e.* 3) Märk. D-na i Gamla Testamentet voro tillfälliga stamhövdingar, som uppträdde till sitt folks värn mot fientliga grannar; i de yngre delarna av D-eboken synas de betraktas som regenter över hela Israel. **Syn. 1)** ibl. häradshövding, rättens ordförande (l. ibl. bisittare), domhavande, ledamot av (en högre) domstol; 2) ibl. skiljedomare l. skiljeman. — **Domar(e)biträde.** *D-nas verksamhet omfattar, framhöll tal. ~.* **-boken.** I bibeln. Nästan alltid med -e-. **-dans.** Mest med -e-. En gammal svensk ringlek med dans o. sång. **-ed. -förordnande. -jäv.** Nästan endast e-form. *Att fortfarande i fråga om domarejäv tillämpa det lagstridiga förfaringssättet.* **-makt.** Även konkretare t. e. *D-ens beslut.* **-regel.** Särsk. i plur. om en samling rättsgrundsatser tillskrivna Olaus Petri. **-ring.** Kallas mer säll. 'domarsäte' l. 'domkrets'. Runda l. avlånga forntida stensättningar (i södra l. mellersta Sverge); d-arna synas närmast ha varit gudstjänst- och offerplatser, men torde ofta även ha tjänstgjort som tingsplatser. *Stenarna i d-arna ligga i en krets med jämna, rätt stora mellanrum; deras antal är vanligast 9 eller 12.* **-säte** även om 'domarring'. **-värv.** *Att domarna finge ägna sig uteslutande åt d.* **-ämbete.** *Förvalta d-t (i ~). D-nas innehavare.*

Do'm[3] (-å-); subst. Blott näst före dopnamn. Portugisisk hederstitel som endast tillkommer vissa adelsmän åt vilka den förlänats. Tillkom förr även monarken o. hans närmaste manliga anförvanter. Jfr 'don' o. 'donna'. *Dom Miguel troninkräktare i Portugal 1828—34.*

Do'm[4] (-å-); se den.

Do'mbjällr|a (slutet o). Ej allmänt känt. *Att kavaljererna åkte ut sex eller åtta på en lång släde med spann och d-or* S. Lagerlöf. *Har du märkt att hon aldrig har d-a på sina hästar?* **Syn.** liten klocka med matt ljud (på seldon, vintertiden).

Domder|a (vanl. -å-); -ade, [-as]; [-ing; med plur.]. Ngt vard. Rätt utbrett. *Och Lubbe kånkade på en stor vedklamp ~, dundrade, d-ade, skrek och befallde, så det var en fröjd att höra på. Gick ~ och d-ade med sina oxar där nere i Småland* Fanny Alving. *Men efter var gång piggnade han till och låg och d-ade om gårdens skötsel och anmärkte på allting* Alb. Engström. *Svor och d-ade. Låt dem ~ höra gamle kung Gösta tala till sitt folk eller d-a över sina fogdar! Att f. d. sjöarkrögarn uppträtt, kommenderat, pekat och d-at här i samhället, alldeles som ~* O. Högberg. **Syn.** skrika o. bråka, ryta, tala vitt o. brett o. högljutt, skräna, skrävla, träta o. svärja, gå på, föra (o)väsen.

Domestīk[1], -en, -er; -foder; -kjol. Ett grövre, tvåskaftat bomullstyg; användes mycket till skjortor, foder, lakan, klänningar osv. *Färgad d. Denna präktiga d. Oblekt, blekt d. Norrköpingsdomestik med det kända märket 'tuppen'.*

Domestīk[2], -en, -er; -rum. Mest åld. skönl. Avtar i bruk. Tjänare l. tjänarinna, medlem av tjänste- l. husfolket, tjänstehjon.

Do'mherre[1] (slutet o). Medlem av ett domkapitel (i katolska kyrkan). — **Domherr|e**[2]**;** -hane; -hona; -esläkte(t). Ansluter sig föga till dom[1], men uppförs därunder i SAOL[7] o. SAOF. *D-arna kunna betraktas som en mellanlänk mellan fink- och korsnäbbsläktena. Om vintern komma d-arna i mängd fram till gårdarna, där de bland annat förtära fruktträdsknopp.* — **Domkapit|el;** -el(s)institution; -elsledamot. **1)** D-len utgjorde i äldre tider stiftsstyrelse; särskilt från 1600-talet utvecklade de sig från 'prelatkapitel' till 'lärarkapitel', men bibehöllo fortfarande sitt inflytande på stiftsstyrelsen, där de ha en självständig ställning bredvid biskopen; år 1904, då överstyrelsen för rikets allmänna läroverk inrättades, miste d-len sitt inflytande på elementarläroverken i vårt land; dock ha de ännu domsrätt med avseende på ämbetsfel, begångna av elementarlärare. *De svenska d-lens förvandling till lärarekapitel 1571—1686, av Hj. Holmquist. I Uppsala d-el är ärkebiskopen ordförande och teol. professorerna bisittare. D-let i Kalmar har med årsskiftet [1915—16] upphört att existera. I egenskap av äldste d-sledamot.* **2)** *I dag är det d-el* har d-let sammanträde. *Hålla d-el.* **Syn.** (ibl.:) stiftstyrelse, kapitel, konsistorium. — **Domkyrk|a;** -oadjunkt; -oförsamling; -okomminister; -oråd (handhar ekonomin; finns i Lund o. Göteborg); -syssloman (syssloman vid domkyrkan, handhar ekonomin; finns vid alla domkyrkor utom Luleå o. de just ovan nämnda); -ovicepastor. *D-ornas antal är, efter sammanslagningen av Växjö och Kalmar stift, tolv. Uppsala d-as brand 1702. I d-an predikar ~.* **Syn.** stiftskyrka, kyrka för stiftets biskop, katedral(kyrka). — **Domprost;** -befattning; -ämbete; -erī (= d-ämbete); -i'nna. Titel för kyrkoherden i en domkyrkoförsamling som ej utgör prebende för biskop; (katolskt =) titel på förestån-

daren för domkapitlet (den främste av kanikerna). *Den förste kände d-en i Sverge är en Björn i Uppsala 1244. Förste teologie professorn, d-en H. Lundström.*

Dominaˈ**nt,** -en, -er; -ackord (a. med d-en som grundbas). Mus. En tonarts kvint (den ton som näst grundtonen gör sig mest gällande i tonarten).

Dominer|a, -ade, -as; [-ing]. *Den d-ande känslan var ren förvåning över hans djärvhet. Huvudbyggnaden har ett d-ande läge, ligger på en kulle, som d-ar omgivningen. Vilja d-a.* **Syn.** (be)härska, framträda starkast, betyda mest; spela herre, göra sig gällande över alla andra, vara den ledande; erbjuda l. ha utsikt över, ligga högst (l. högre än omgivningen), ibl. nära: kunna bestryka.

Dominikān|er, -ern, -er; -(er)kloster; -(er)munk; -(er)nunna; -(er)orden. Ibl. även 'dominikān'. Predikarbroder, predikarmunk, 'svartbroder'. Jämte franciskanerna de förnämsta av tiggarmunkarna. *D-orden stiftades av spanjoren Dominicus och stadfästes av påven år 1216. Sverges äldsta d-kloster, det i Sigtuna, leder sitt ursprung tillbaka ända till 1220-talet. Svartmangatan i Stockholm har sitt namn efter d-klostret.*

Doˈ**min|o**[1] (-å-); -on, -os [l. -er]. Lång o. vid maskeradkappa, vanl. av siden, med kapuschong (o. därtill svart halvmask för ansiktet); person som bär dylik dräkt.

Doˈ**mino**[2] (-å-); -t; -spel. Ett sällskapsspel med små rektangulära brickor med ögon (i två fält). *Spela d.*

Domkapitel, domkyrka m. fl. se under domherre.

Doˈ**mkraft** (slutet o). *Det där går inte att lyfta annat än med d. D-er begagnas allmänt vid byggnadsarbeten, vid järnvägstrafiken ävensom i maskinverkstäder osv. Hydraulisk d.* **Syn.** hävtyg, apparat att lyfta tunga laster en liten höjd, 'lyftmaskin', lyftapparat.

Domn|a (-å-); -ade; -ing (med plur.); -ingstillstånd. Egentl. o. bildl. *Min högra fot har d-at* 'sover'. *Har benet d-at, så stryk upprepade gånger nedåt detsamma, så går d-ingen fortare över. Under en tillfällig d-ing. Att sörja sorgen ut, tills smärtan d-ar. Uppfriska sina d-ade livsandar. I ett tillstånd av själslig d-ing. Vinterd-ing.* **Syn.** förlora känseln, få rörelseförmåga o. känsel förminskade (ofta i förening med obehagliga stickande l. surrande l. krypande känslor i den d-ade lemmen), bli känslolös, (be)dövas, förlora livaktighet o. spänstighet; ibl. sakta sig, 'sövas', stillas; ibl. (för)slöas; sjunka i dvala l. omedvetenhet. **Domna av** ◻, **bort** ◻.

Domprost m. fl. se under domherre.

Domän, -en, -er. (Krono)gods, kronans jordagods (ibl. ɔc dess skogar), fast egendom i statens hand; för jordbruket avsedd statsegendom; ibl. all statsegendom; ägovälde. *Svenska statens d-er utgöras nu huvudsakligen av skogar, hemman och lägenheter, vid 1901 års slut uppskattade till ett värde av omkr. 162,000,000 kr. Inkomsterna av statens d-er. Statsdomän. Mindre jordbruksd-er.* Även bildl. (= egendom, 'rike', område o. d.). *En vetenskap, som kan sägas utgöra hans verkliga d.* **Domänbyrå** en byrå i domänstyrelsen. **-inkomst** mest i plur. **-intendent.** Tjänsteman som förvaltar kronans jordagods i visst distrikt. *T. f. domänintendent i Uppsala län.* **-styrelse|(n).** Ett till jordbruksdepartementet hörande centralt ämbetsverk. *Kungl. D-n är avdelad i en lantbruksbyrå, tre skogsbyråer, en domän- och en kameralbyrå.*

Doˈ**n**[1] (-å-); subst. Titel, som blott sättes före förnamnet. I Spanien fordom blott för konungar, prinsar, biskopar o. högadel, numer för alla bildade. I Italien titel för präster o. vissa andliga ordensbröder. *Don Juan d'Austria. Don Carlos. Don Quijote.* **Don Jūan,** [Juäner]; -styp. (Kvinno)förförare; fruntimmerskarl. *Han är en riktig don Juan.* **Donn|a** (-å-; mest akut); -an, -or. **1**) Italiensk titel för dam ur de högre klasserna; sättes endast framför förnamnet. Som spansk titel 'doña' (dånja), som portugisisk 'dona' (dånna). *D-a Bianca.* **2**) Vard. ibl. skämts., mindre aktningsfullt l. rent föraktligt. **Syn. 1**) (nådig) fru, härskarinna, dam, fröken.

Dōn[2] (slutet o); [-et], =. Ofta vard. Vanligast i plur. *Ta dina d. med dej o(ch) ge dej åv! Undan från d-ena, mitt är skeppet* Per Hallström. *Här behövs det andra d.! Och det var d. som dög, minsann! Och jag svarar: d. efter person* dels mer egentl., dels i bet.: sådant läder ska sådan smörja ha, han bör behandlas efter förtjänst. *Folket, »kretterna» och d-et [i den gamla gården].* Jfr *Eld-, hjul-, sko-, åkdon* o. d., där ofta dock anslutningen till 'don' är ringa l. ingen. **Syn.** redskap, verktyg, doning(ar), grejor. **Don|a**[1], -ade. Vard. *Och så haltar hon bort till spisen och d-ar med grytor och fat* Sig. Dahlbäck. **Syn.** (be)styra, ordna, greja. **Doning,** -en, -ar. Mest i plur. Vard. *Nej, förr i världen var det andra d-ar* Alb. Engström. *Med släp och d-ar både fram och bak* Fanny Alving. *Men han gick och ställde med fisked-en än en stund* S. Lagerlöf. *Var har ja mina kamd-ar?* **Syn.** don, saker, grejor, 'ordningar'.

Don|a[2], -an, -or. Ansluts ibl. till föreg. *D-a som slås igen av en fjäder.* Även i bild, t. e. *Utan tvivel var det Bismarck, som gillrade d-an, vari den franska diplomatien fastnade.* **Syn.** (fågel)snara.

Donation, -en, -er; -sbrev; -shemman (t. e. om de gustavianska godsen som

skänktes till Uppsala univ. l. om enskild persons gåva till prästgård l. from stiftelse osv.); -sjord (städernas d. = fastighet som stad för sin uppkomst erhållit i förläning l. gåva av kronan). (Lagligt stadfäst) gåva, skänk. *Genom en storartad d. av onämnd givare möjliggöres inrättandet av ~. D-en uppgick till 30,000 kr. I d-sbrevet fanns den bestämmelsen, att ~.* **Donāt|or** (-årr); -orn, -örer. Givare, en som donerar l. gjort en donation. *Ett tack till den okände d-orn.* **Doner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Giva, med laga stadfästelse bortskänka, göra en donation. *Slottet d-ades av drottning Kristina till ~. Där finnas verkligen ett stort antal köpmän som d-a (stora summor) till kulturella ändamål. D-a halva sin förmögenhet till ~.* **Donera bort** ɯ.

Don Jũan se under don[1].

Dönläg|e (ssg); -ig. Bergs. Ett malmlagers l. annan malmfyndighets sidolutning, när denna mätes från lodlinjen. *D-igt schakt* schakt med 'häng- o. ligg'-vägg.

Donna se under don[2].

Dop, -et, =. **1)** *Kristi d. Det kristna d-et. D-ets sakrament* vanl. 'döpelsens'. *Bära, hålla ngn till d-et. Vem skall förrätta d-et? Genom d-et upptas i Kristi församling. Du som i d-et upptog oss till Dina barn. D. av vuxna. Även vid fullvuxnas d. förekomma stundom faddrar. D. genom begjutning, neddoppning. Barn-, kyrk-, nöd-, lekmannadop.* **2)** Friare o. bildl. *Få ett ofrivilligt d. D. av ett nybyggt fartyg. Blods-, eld(s)dop.* **Syn.** döpelse, ibl. vattenösning; ibl. nya födelsens bad; ibl. högtidlig namngivning l. invigning (till sin gärning); doppning. — **Dopattest** utdrag ur dopbok med uppgift om födelsedag o. födelseort, dopdag o. föräldrar o. utfärdat av församlingens präst. **Syn.** dopbevis, dopsedel, dopbetyg. **-bok.** *Födelse- och dopbok* den av 'kyrkböckerna', i vkn antecknas alla inom församlingen födda o. döpta barn (med data), föräldrarnas namn o. yrke, faddrar osv. **-bord. -dräkt. -fat** jfr följ. **-funt**; -sfot. *D-arna hade först form av små 'dopkar', men blevo sedan mindre och ersattes ibland av de ini dem placerade 'dopfaten' och stundom av små lösa 'dopskålar' av tenn. Den bekanta gamla d-en från Alnö i Medelpad är av trä; eljest äro våra äldre d-ar nästan alla av sten.* **-förrätt|are;** -ning (med plur.). **-källa** om äldre fhdn. **-namn.** *Otaliga gånger voro både jag och lille Pettersson — hans d. har jag tappat — på vippen att ~* Gellerstedt. *Kalla ngn vid (hans) d., vid d-et.* **Syn.** förnamn, det namn man kristnas l. döps till, kristningsnamn. **-rätt.** *Då d-en utsträcktes till landskyrkorna.* **-sed. -sedel** se dopattest. **-vittne** fadder.

Dopp[1] (-å-), -en, -ar. Ngt vard. Doppning. *Att han själv blev neddragen i vattnet och sålunda fick sig en d.* Även friare. *Vid hyddan togo sig de tre piggaste en d. i det iskalla vattnet.* **Dopp**[2], -et, =. **1)** Abstr. **a)** *Ge ngn ett (duktigt) d.* = dopp[1]. **b)** *D. i grytan på julaftonsmiddagen. Vid l. till juld-et brukas vanligen fläskspad.* Jfr doppa II 2. **2)** Konkr. **a)** *Till d. (i grytan) användes gärna kryddbröd.* **b)** *Kaffe med d. Det »dopp», fröknarna Janson undfägnade alla gästerna [med] på en av de gamles utfärder.* **Syn. 1)** doppning, doppande; **2) a)** doppbröd; **b)** bullar (småbröd, skorpor o. d.) till kaffe (té, choklad). — **Dopp|a,** -ade, -as; [-are, tillfälligt]; -ning (med plur.); -ningsförsök. **I.** Huvudbet. **1)** Trans., refl. o. abs. **a)** *D-a fingret i vattnet. D-a pennan i bläcket, i bläckhornet. I det hon d-ade en penna och lade framför sig en ren pappersremsa. En i vaselin lätt d-ad lapp. Garnet bör upprepade gånger d-as i kypen.* **b)** Märk bl. a. *Kan jag få d-a fingrarna ett slag!* för 'få tvätta mig om händerna'. *D-a sig hel och hållen, d-a huvudet* vid badning. *Bara d-a yttersta spetsen av tårna* inte våga kliva i (ordentligt). *Det dumma okynne, gossar stundom taga sig före, att »doppa» varandra* Gossarnas lekar. **2)** Intr. *Så att vingspetsarna (nästan) d-ade i vattnet.* **II.** Bibet. **1)** *D-a i kaffet* näml. skorpor, småbröd, bullar o. d. *D-ar du i pådtårn? Lägg i och d-a!* Jfr dopp[2] 2 b. **2)** *D-a (i grytan)* om seden att julafton(smiddagen) samlas i köket o. doppa (krydd)bröd i en gryta med fläskspad o. äta det; ibl. tas spadet in i en skål som sätts fram på bordet o. man 'doppar' då i denna l. i buljongkoppar. **Syn.** sänka ner ɯ (o. åter dra upp); ge en doppning, doppa huvudet på (ngn); (d-a sig ibl.) dyka ned ɯ; ibl. sänka sig under vattnet l. under vattenytan. **Doppa ned l. ner** ɯ. — **Doppbad.** Mindre vanl. Dels kort bad (då man endast doppar sig); dels bad då man ordentligt doppar sig (ɔ(t. e. fotbad o. d.). **-bröd** till 'juldoppet'. **-ljus** mindre vanl. för 'stöpljus'. **-sko** se d. o. — **Doppar(e)da(ge)n.** Julaftonen (då man doppar i grytan). Särsk. bruka barn räkna hur många dar det är till julafton: *I da(g) ä de dan för dan för doppardan.* — **Dopping,** -en, -ar; -hona; -skinn; -släkte(t). Podiceps l. Colymbus (vanligast är hos oss 'skäggd-en', Podiceps cristatus); även om familjen 'd-ar' (Podicipedidæ). *D-arna, en simfågelsfamilj som står nära lommarna. Dyka som en d. Ingen annan simfågel lever så uteslutande på och i vattnet som d-en. Vintermössa av d-skinn.*

Do'ppsko (-å-). Uttalat o. fattat som ssg, ehuru förra ledens anslutning är tämligen oklar; ngn gång dock anslutet till 'doppa'. Metallbeslag på nedre ändan av en käpp o. d. *En ekkäpp med d. av järn. Stöta d-n kraftigt i golvet.*

Dōr(i)er, -n, =. En av grekernas tre huvudstammar. *Argolis, Lakonien, Messenien och Kreta befolkades av d.* **Dorisk,** -t. *Den d-a folkstammens krigiska lynne. D. stil l. ordning, d. pelare* kolonnerna sakna bas, prydas av grunda längsgående räfflor; kapitälen ha inga voluter l. akantusblad.

Dörn (l. då'rn); -en, -ar. Mest fackligt, eljest mindre känt. Järn- l. stålten som användes för att utvidga ett redan uppborrat metallhål l. för att fylla ett rörs inre o. stadga dess form l. som man smider rör kring (ibl. i form av en dubb som är fäst i städet); pigg (i lås); (säll. för) söljetorn, spänntorn.

Dorsk (-å-); -t, -are; -het. Skönl., ibl. åld.; mindre vanl.; undviks av somliga som danism. *O Herre, i mitt d-a kött / all lustas larm förstumma* O. Levertin. *Och stod där stum och d. inför honom och kunde icke få målet fram* Per Hallström. *En d. och djurisk vila.* **Syn.** slö (o. likgiltig), trög, sömnaktig, lat; egenvillig.

Dos, -en, -er; -bestämning; -vis (adv.; ngn gång även adj.). I obest. sing. även 'dōsis'. *Hos oss föreskrivas d-erna efter gramvikt. D-en är 1/2 gram tre gånger om dagen. Bestämma d-en. Avpassa en d. Efter en d. av 1—3 cg. morfinsalt. D-en växlar för vuxen person från 1/2 till 3 cg., som är maximaldos. Vid större d. faller den insjuknade snart i dvala. Dödande d. Ge för stor d. åt ngn av ngt. För stor d. arsenik. Full d. Ta ngt i små d-er* även bildl. Gärna tadlande i bildl. uttr., t. e. *Han har en god dosis (l. dos) fåfänga.* **Syn.** så mycket av ett läkemedel som för var gång skall tas in, 'ingivning', bestämd l. behörig mängd; ibl. portion; ibl. beskärd l. avmätt del.

Dos|a, -an, -or; -barometer m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. *Snus i d-or. D-a med lock, som springer upp, om man trycker på en mässingsknapp. Guld-, silver-, papp-, näver-; te-, konfekt-, konserv-; lukt-; snusdosa. Smörgåsdosa, oval, av aluminium.* **2)** Ibl. som 'mått'. *En d-a snus.* **3)** Tekn. Om en del 'böss-' l. dosliknande maskindelar o. d. Ofta som sista ssgsled. *D-or till isoleringsrör* Tulltaxan. *Lagerdosa l. 'bussning'.* **II.** Ssgr. **1)** *D-barometer* en b. där röret är nedsatt i en vid dosa med kvicksilver till vars yta den yttre luften har fritt tillträde. **2)** *I d-form. D-formig spännbuckla.* **3)** *Ett d-likt, d-liknande föremål.* **4)** *D-lock med särskilt knepiga anordningar för öppnande och tillslutande.* **5)** *D-makaren Anders Wilhelm Westerberg vid Björneborg i Skultuna ~ var säkerligen den siste här i landet, som idkade d-makeriet som handslöjd* (om metalldosor) Sv. Dagbl. 1917. **6)** *D-vattenpass* även kallat 'doslibell'. **Syn. I. 1)** (mer l. mindre nära stå:) ask, (liten) låda l. kista, kont, skrin, burk, 'bössa', fack, etui, schatull, fodral, attrapp, box; **3)** (ofta om) metallinklädnad avsedd att minska nötningen mln skivor (rullar o. d.) o. tappen kring vkn dessa röra sig, ibl. 'bussning'.

Doser|a (-å-); -ade, -as. Stavas, liksom följ., ibl. med -ss-. Intr. o. trans. Fackl. Slutta, luta, bilda (en lindrig) sluttning; göra sluttande. Särsk. om jordväggar. **Dosēring,** -en, -ar; -svinkel. Fackl. Lutning (mest om jordväggar). *Så att d-en mot lodlinjen bildar en vinkel av ~* Juhlin-Dannfelt. *D-en på den från vattnet vända sidan [av dammen] kan vara brant, 1:1 till 1:2, men bör på vattensidan vara mindre brant 1:3 till 1:5* Juhlin-Dannfelt.

Dōsis se dos.

Dossiēr (dåssiē); -n, -'er; -system (då man sammanför alla handlingar som röra samma sak l. person till en 'bunt'). Aktsamling l. samling av (rättegångs)handlingar rörande samma sak l. person, 'bunt' l. 'lunta' (av handlingar). *Uttages en akt ur sin d. eller en d. ur sitt förvaringsrum ~* Postboken. *Handlingarna i dessa ärenden [skola] ~ förvaras ordnade efter d-system* Postboken.

Dotation, -en, -er. Som lagt. (o. även för övrigt vanligen) om utländska fhdn. Ett till personer l. stiftelser givet anslag av välgörande ('benefik') natur. **Doter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Jfr föreg. *Rik-(lig)t d-ad.*

Dōter; -n. Vard., ldls. för **Do'tter** (-å-); -n (mer säll. o. ldls. dottren), döttrar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Vet du, om hon är hans egen d. eller blott styvdotter? Naturlig d.'* oäkta, född utom äktenskapet. *Hon är d. till översten. Min yngsta d. Detta är min lilla d. Älsta d-n såg bra ut, liknade modern. Mor och d. Dit kommo även fru N. och hennes d. Greta. En värdig d. av l. till ~. Två oförsörjda döttrar. Det (l. hon) är enda d-n. D-n i huset. Gifta bort sin d. Efterlämna (en) son och två döttrar. Vårda ngn ömt som en d. (sin mor). Vara som en d. åt ngn. Bonde-, hemma-, greve-, furstedotter.* Ngt friare. *Styv-, foster-, svär-, guddotter.* **2)** Friare o. bildl. Ofta skönl. *En d. av Sturarnas frejdade ätt. D. av södern. En Albions d. Spaniens svartögda döttrar. En d. av sin tid. Fanatismen är ofta en d. av okunnigheten* skr. *Vågorna, havets döttrar. Ägirs döttrar* vågorna. **b)** *Min d.* ngt åld. i vänligt o. faderligt tilltal även mln oskylda. **II.** Ssgr ha vanl. *dotter-*, blott i bet. 'en dotters' ej så säll. (särsk. i mer tillfälliga bildningar) *dotters-* (t. e. dotterskärlek). **Syn.** ibl. flicka, tös; kvinnlig ättling. — **Dotterbarn. -bolag.** *Skandias d., Freja. Många banker, som velat köpa fast egendom, ha också begagnat sig av möjligheten att*

bilda d. till att kringgå det för banken i ifrågavarande hänseende gällande förbudet. **-dotter. -son. -språk.** *Spanskan, ett d. av latinet.* — **Dottersfamn. -kyss. -kärlek** m. fl. — **Dotterlig,** -t. Nästan endast skr. *D. kärlek, ömhet. Med d-a hälsningar till kyrkoherden* G. Ullman. *Handen, / som d-t har lärt att hemmet blomsterströ* V. Rydberg. *Och att hela sitt liv förbliva detta d-a eko, det anser hon för sin plikt* Ruben Berg. *Goneril, en bild av d. otacksamhet.*

Doublé m. fl. se dubblé.

Dov (-å-); -t, -are; -het (subst.; ngn gång åld. även adj.). **1**) 'Egentl.' *Ett d-t buller. Det d-a ljudet av inforslade och utskeppade tackjärns-»gösar». Och för varje ord han talade, ekade det d-t i brädfodringen. Med d. stämma* jfr 2 c. **2**) Friare o. bildl. **a**) *Första maj kom med mycket het sol och en d. stillhet i luften* Per Hallström. *Det känns d-t och tryckande som före åskväder.* **b**) Om värk, själstillstånd m. m. *En d. smärta. En d. beklämning. En d. själskamp.* **c**) Närmare 1 (särsk. sista ex). *Under d-a protester. D-t knot ur dörrprången. D. ilska, ovilja.* **Syn. 1**) 'ihålig', otydlig (o. ekande l. som tycks komma långt ifrån l. från djupet av ngt); **2**) kvävande (het), försmäktande varm, kvalmig, tryckande; (svag l. halvt kvävd men) ständigt plågande, lindrig men ihållande, smygande; (halv)kvävd, tillbakahållen, betvungen, med svårighet återhållen, 'mumlande', 'tyst', 'sammanbiten', 'mörk'.

Dōv|hind o. **Dōv|hjort** (-å-); -hjortsläkt(et); -hjort(s)kalv. Om släktet o. arten. Dama vulgaris (l. Cervus dama). Skiljes från de egentliga hjortarna gm lång o. långhårig svans o. gm hornen som i spetsen äro skovelformiga o. i bakre randen flikiga. *Förvildade dovhjortar finnas i Skåne, Väster- och Östergötland samt Södermanland.*

Doye'n (doajäng); -en, -er. Den till tjänsteåldern främste i en diplomatisk kår; ibl. ngt friare: ålderspresident. *Från corps diplomatique i Köpenhamn, vars d. han var.*

Dra, vanligast i smtl. (verkar i skr. ibl. ngt vard.) o. **Drag|a,** drog(o), -git, -(ga)s; pres. drar l. (särsk. i skr.; ofta mer högt., ibl. åld.; överhuvud mer säll.) drager.

Enkelt. **A**) Trans. Med enbart obj., obj. + prepositionsattr. l. ibl. obj. + predikativ.

I. Mer 'egentl.' Om själva 'dragandet' l. därjämte om viss avsikt med detta. **1**) I fråga om fordon o. d. eller i allm. ngt tungt. *Efter kom Karin, som drog sin docka på en vagn l. som drog en liten vagn. God vilja drar halva lasset. Tror du Blacken orkar d. oss allesamman, d. den tunga vagnen (uppför backen)? Och där var det bara att d. båten över stenarna. D. ngt tungt.* **2**) *D. en vev, en mangel, en slipsten, ett positiv. D. tröskverket. D. veven* även bildl.: få stå med lång näsa, ingenting ha för sitt besvär. Även med maskin o. d. som subj. t. e. *Verket drogs av en liten ångmaskin.* **3**) Med personobj. **a**) *Släpa och d. ngn som stretar emot. D. ngn avsides. Han drog henne närmare intill sig, och viskade:* ~. **b**) *Hon drog honom i rockskörtet för att få honom med sig* ~. *D. ngn i skägget, i kappan.* **c**) Märk det bildl. *D. ngn vid näsan* lura. **4**) I fråga om räddning ur sjön, fiske o. d. **a**) *Lyckas d. ngn (upp) på det torra, upp på fasta landet. Och så genomvåta av svett, som om vi varit dragna ur sjön.* **b**) *En knippa abborrar, nyss dragna ur sjön.* **c**) *Sitta och d. abborrar. D. den ena lax. öringen efter den andra.* **d**) Märk uttr. *D. not.* **5**) Rycka (ut), 'blotta', o. d. **a**) *D. korken ur en flaska. D. huvudet ur snaran.* **b**) *D. sitt svärd, svärdet (ur slidan, skidan). D. sitt svärd mot* även bildl. *Med dragen värja, klinga* blottad. *D. kniv(en) mot ngn. Han d-r kniv!* Hit ansluter sig det ngt friare *D. blankt* dra sitt svärd (ur skidan), där 'blankt' nog i första hand fattas som obj. **c**) *D. ngt ur led, i led igen. Han sökte förgäves d. den vrickade foten rätt igen. D. fingerkrok (med ngn).* **d**) Om kort o. d. *D. ett kort ur leken* ta fram (o. slå upp). *D. högsta kortet. D. ett kort, kungen* även = slå ut. *Ska vi d. en spader?* ta ett parti (kort). Hit snarast uttr. som: *D. kortaste strå(e)t* oftast bildl. *D. en lott, en nit, en vinst. Låt oss d. lott (om det, om vem som skall börja)!* ibl. även 'bildl.', dvs. brukat om 'oegentlig' lottdragning. *Det kan man d. lott om* det är likgiltigt, det kan man singla slant om (vardagligare). **6**) I fråga om kläder l. i allm. höljen. *D. täcket över sig, över öronen. D. skjortan över huvudet. D. täcket av en sovande. Byxdamasker* ~ *att dragas utanpå kläder.* Märk (det bildl. uttrycket i) *Förlåt, att jag d-r en slöja över vad som hände, när han upptäckte, att* ~. **7**) *D. munnen till ett (små)leende.* **8**) Med resultativt obj. *Han böjer huvudet, d-r veck i pannan och* ~ Adolf Johansson. *Han drog eld på en tändsticka.*

II. Ngt friare l. åtminstone mer speciellt. **1**) *D. benet efter sig* även bildl. liksom oftast *D. benen efter sig* gå och släpa benen, gå helt lättjefullt. **2**) *D. en kniv (på slipsten). D. en rakkniv* slipa l. strigla. **3**) *Dra(ga) tråd, guld* förfärdiga metall-, guldtråd; jfr 'gulddragare'. *Dragen tråd. Kallvalsat och draget järn och stål.*

III. Bildl. **1**) Bringa o. d. *D. ngn från hans studier, från arbetet. Dra(ga) ngn (över) på sin sida. D(-ga) ngn, en sak inför rätta. D(-ga) allas ögon på sig.* Hit snarast *D(-ga) olycka, skam över ngn. D-ga lagens straff över dem, som kringgingo dess bestämmelser.* **2**) Förflytta. *D. trupper från*

en provins, från fronten. **3**) Dra till sig, locka, (ut)suga, o. d. **a**) Ngt 'egentligare'. *Magneten dra(ge)r järn(et).* **b**) Mest i pass. *Han gjorde intryck av en människa som olyckan och motgången formligen drogos till. Ifrån att ha älskat ensamheten i hemmet drogs hon till uteliv* Strindberg. *Känna sig dragen till ngn. Som lockade och drog honom oemotståndligt.* **c**) *Solen drar regn* man anser det som ett förebud till regn då svaga moln l. molnstrimmor mot aftonen synas dra sig åt solen. **d**) *Underlät aldrig att hänga nycklarna på sin krok på väggen, ty att lägga dem på bordet drog trolltyg* Elis. Krey. **e**) *En präst, en konsertgivare, ett stycke som drar l. visar sig kunna dra folk. Förstå att dra kunder (till affären).* **f**) Mer l. mindre nära ansluta sig: *Så att örten, krossad färsk, d-r blåsor som spanska flugor, om den läges på huden* ~ Bengt Lidforss. *D. saften, musten, all must (och kraft) ur* ~. **4**) Insupa, dra i sig o. d. **a**) *D. ett bloss (på en cigarr).* **b**) *Häftigt d. andan. Så trångt, att man knappt kunde d. andan. Knappt ha tid att d. andan.* **5**) Subtrahera. *D-r man tre (i)från sju, står (det) fyra kvar, l. återstår fyra.* **6**) Erfordra, 'ta' o. d. **a**) *Tyskarna beräkna, att besättandet skall d. (en tid av) sex veckor. Lampan d-r väl mycket fotogen. Rundbrännaren* ~, *som d-r mycket gas, användes endast för* ~. *Jag menar krogliv förstås, som d-r pengar.* **b**) *Ur plåt klippta strimlor (band) draga* ~ *den för plåten bestämda tull* Tulltaxan. *Draga större porto.* **7**) Berätta o. d. Vard. *D. den ena historien efter den andra. Nu får du väl d. din lilla kvickhet för di nykomna också! Människor pratade, människor logo | högt i kupéen och hädde och drogo | fadda historier om flirt och sport* Ossian-Nilsson. **8**) Rita o. d. **a**) *Drag en linje vinkelrätt mot* ~. *En linje dragen genom en given punkt.* **b**) *Det är nu frågan om huruvida den nya (järnvägs)linjen skall dra(ga)s genom, över Rätan eller icke.* **c**) *D. gränsen mellan* ~. *D. gränsen för snäv(t), gränserna för snävt l. för snäva (för ngt).* **9**) Bära. Åld. Mest i det bibl. *De som draga dagens tunga och hetta.* **10**) En del talesätt, där 'draga' ofta har mer l. mindre bleknad bet. **a**) *D. fördel, nytta, vinst av ngt. D. ränta av ngt. Låter en underhuggare sköta kommersen i eget namn, men sitter själv bakom och drar förtjänsten* O. Bucht. **b**) *D. en växel, ett belopp på ngn. D. för stora växlar på ngns välvilja* missbruka den. **c**) *Neka att d. försorg om sin gamle far.* **d**) *Icke d(-ga) i betänkande att* ~ mindre ofta jakat. *Tillsvidare äger man rättighet att d. i tvivelsmål, om ryssarna verkligen vunnit några segrar. Börja d. (vissa) misstankar (att allt ej står rätt till).* **e**) *Det är bäst att ännu icke d. några slutsatser.*

B) Intr. l. abs. **I.** Med trans. motsvarigheter. **1**) Mer l. mindre egentl. **a**) *Putte körde och Pelle drog och bredvid gick Elsa med piska. D. i par. Orkar du inte d. (längre)? Streta och d. Hästarna ha svårt att d. jämnt. D. jämnt, ojämnt* även bildl.: (ej) komma överens l. gå l. trivas ihop. *D. jämnt med* ~ mest bildl. **b**) *D. till boet* om fåglar som bygga bo och komma flygande med kvistar, strån o. d. *D. till huset* ta med sig hem (vad man kan komma över o. d.), tjäna lite till hjälp för hushållet l. d. **c**) *Komma dragande(s) med ngt, ngn* släpa l. ha med sig. **d**) *D. i ett rep, i l. på klockströngen, i tömmarna. D. inte på den strängen!* bildl.: försök inte på den vägen; det är en ömtålig punkt, berör inte den saken. **e**) *Fru Henriett smått drog på munnen* drog munnen till ett (små)leende, log omärkligt (ofta med bibetydelse av att man finner ngt l. ngn löjlig). *Så drog han på smilbandet en smula och lugnade sig.* **f**) I kortspel o. d. *D. om sitsen* t. e. så, att den som drar högsta o. den som drar lägsta kortet spela tillsammans. *D. om utspelet, om (vem som skall ha) förhand* t. e. så, att den som får första hjärtern börjar. *D. för singel* för att visa att man vill bli renons i en färg. *D. för kungen* slå ut en hacka för att tvinga ut esset och få kungen stor (o. för att visa medspelaren att man har kungen). *Det är din tur att dra* t. e. i schack: du har draget, det är din tur att flytta l. att göra ett flytt l. drag. **2**) Ngt friare. **a**) *D. (djupt) efter andan* (andfådd) ta ett djupt andetag. **b**) *Allt som lockar och dra(ge)r.*

II. Utan direkta trans. motsvarigheter. Vanl. mer bildl. o. ofta mer självständiga bet. **1**) Tåga, gå o. d. **a**) *Draga mot fienden. Dra(ga) i fejd mot ngn, ngt* även bildl. *Och mer än en gång drager han i härnad mot tidens präster. D. sina färde* ge sig av, gå sin väg. Jfr d strax nedan. **b**) Vard.; i kraftuttr. *Dra(g) så långt vägen räcker! D. åt skogen. D. ända in i glödröda!* **c**) Ngt vard. Formen 'draga' obruklig. *Gå och d. (på gatorna halva dan). Vara ute och d. med en flicka.* Ngn gång med innehållsobj. *Ska vi d. en Ågata?* **d**) *Varefter hären drog mer åt väster* vanligare refl.; jfr a ovan. **e**) *Tjocka, svarta moln drogo över himlen, utefter synranden. I går drog åter ett svårt åskväder över huvudstaden. Ett leende drog över hennes ansikte.* **f**) Om vissa fåglar. *Morkullorna draga* jfr morkullsträck. **2**) Dröja o. d.; ofta som uttryck för tvekan l. olust. *»Jaa», sade pojken och drog på det* S. Lagerlöf. *D. på svaret, på orden.* **3**) Märk bl. a.: **a**) *Den spiken drog* 'svarade', tog bra (fäste); även bildl.: det tog skruv, det verkade, hjälpte, gjorde (bra) nytta. **b**) *Låta te(et) stå och d.*

aldrig 'draga'. *Har inte teet dragit länge nog nu? Låt det inte d., så att det blir för starkt!* **4**) Opers. Aldrig 'draga'. **a**) *Det drar (kallt, duktigt) från fönstret.* **b**) *Det vill inte d. i skorstenen, i spisen, i kakelugnen* blir inte tillräckligt drag. **c**) *I sundet var det kavlugnt, men ute på fjärden drog det svagt. Det d-r lite (från väster) igen.* **d**) *Det d-r i fingrarna* jfr sendrag. *Det d-r i ögonlocken, då man är sömnig.* **e**) Märk *Ja ska säja, de d-r på veden såna här vintrar* oftare 'tar på' l. 'går hårt åt'.

C) Refl. **I.** Ngt mer 'egentl.' **1**) *Hans ansikte drog sig till ett sötsurt leende* skr.; jfr A I 7. **2**) *Dra(ga) sig ngt till minnes l. till minnes, att ~, huru(som) o. d.* **II.** Om förflyttning. **1**) *Efter krigets slut drog sig Snygg åt hemhållet* Alb. Engström. *Omedelbart gavs order åt kompaniet att d. sig norrut, d. sig inåt skogarna.* **2**) *Med heder d. sig ur leken. Lyckas d. sig ur spelet. D. sig helskinnad, välbehållen ur klämman, ur affären. Jag tror han d-r sig, när det kommer till kritan* drar sig undan (ibl. med bibet. av III). **III.** Om tvekan, ohåg o. d. Gärna med prep. 'för'. **a**) *Han drog sig för att säga det rent ut. D. sig för de stora kostnaderna. D-r du dig?* **b**) *Han kunde ju ej undgå att märka, att man drog sig för (att sällskapa med) honom, för hans sällskap.* **IV.** Om lättja o. d. Ofta ngt vard. *Ligga och d. sig (på en soffa) så lång dagen är. Ligger ni och d-r er än, era latmaskar!* Dan. **V.** Om klockor. *Min klocka har d-it sig tre minuter på en vecka* dra sig e'fter.

D) Dra(ga)s, dragande, dragen. **I.** Dra(ga)s. **1**) Om kiv o. d. *Ostyriga ungar, som jämt ryckas och dras (med varann). Dras om ngt.* **2**) Utstå o. d. Med prep. 'med'. *Och så har han ju den gamla elaka städerskan att dras med till döddar. Men man får dras me't, dras me't!* Strindberg. *Hon har att dras med, stackare. Ständig ohälsa, ständiga bekymmer att dra(ga)s med. Dra(ga)s med döden.* **II.** Dragande. Märk särsk. **1**) *I grönt dragande* som skiftar i grönt. **2**) Åld. *Å dragande kall (och ämbetets vägnar)* i kraft av mitt ämbete, det ämbete jag 'uppbär'. **III.** Dragen. Märk särsk. det ngt vard. *Vara (lite) dragen* påstruken, onykter.

S s g r. Fasta ssgr kunna ibl. även ansluta sig till substantivet 'drag' (en o. annan t. o. m. lättare till detta); de uppföras dock under verbet.

Syn. A) **I.** föra (framåt), forsla, tjänstgöra som dragare l. häst för, släpa; ibl. sätta l. hålla i gång l. rörelse, låta gå; ta(ga), hämta; rycka, slita; ibl. nära sträcka l. tänja; flytta; streta; hala (upp ɯ), dra u'pp, ibl. meta u'pp; utrycka ɯ, blotta, utta(ga) ɯ, uppdra(ga) ɯ, ibl. nära lösgöra ɯ; ibl. vrida; ta fram ɯ (o. slå upp l. ut l. visa), ibl. utspela ɯ; svepa; (över- l. av)hölja (ɯ); ibl. nära sätta (på sig); ibl. nära forma; stryka; ibl. överfara ɯ; **II. 2**) slipa, strigla; **III. 1**) bringa, medföra, ibl. locka; **2**) förflytta, verkställa förflyttningar av; **3**) dra ti'll sig, utöva en magnetisk verkan l. verka magnetiskt l. (till)dragande på, ibl. inge sympati l. längtan (hos); ibl. samla l. locka; ibl. framkalla l. frammana; ibl. dra u'pp (blåsor), dra(ga) ut ɯ (saften osv. ur); **4**) suga (ī sig), insuga ɯ, insupa ɯ, dra ī sig, indra(ga) ɯ; **5**) substrahera, minska med; **6**) (er)fordra, kräva, ta(ga); förbruka, behöva, göra slut på, göra āv med; behövas för, åtgå ɯ för; bära; (ha att) utstå; anvisa till betalning; **7**) berätta, dra fra'm, komma fra'm med; **8**) rita (upp ɯ), ibl. linjera (upp ɯ), uppdra(ga) ɯ, avsticka; **9**) bära; **10**) ha, få, inhösta, uppbära ɯ, göra osv.; **B**) **I. 1) f**) spela ut ett (visst) kort, göra ett drag l. ett flytt; **2**) **b**) ibl. 'suga'; **II. 1**) tåga, gå, marschera, (be)ge sig āv, gå sin väg, fara (āv l. i väg), 'försvinna'; (för)flytta sig; färdas, resa, vandra; driva (omkring ɯ), gå o. göra ingenting, promenera (av o. an), flanera; 'driva', sväva, ila, 'segla', draga fra'm (över), 'överfara' l. 'fara över', komma svävande; **2**) dröja, tveka (om), 'släpa', dra ūt (på); **3**) **a**) 'svara', 'ta', göra verkan; **b**) suga åt sig l. dra ī sig must o. smak; **4**) **a**)—**c**) vara drag(igt); bli luftdrag, bli tillräckligt drag, ibl. dra ūt l. igēnom; blåsa lindrigt, 'kåra', komma en kåre, gå små kårar, bli lite vind, ibl. fläkta; **e**) 'ta', gå hårt åt l. på; **C**) **I. 1**) laga sig (till), vrida sig (till); **II. 1**) bege sig, rycka osv.; **2**) dra sig u'ndan; **III.** hysa betänkligheter l. tvekan, vara l. visa sig ohågad, icke ha lust, tveka, rygga tillbaka (för), avskräckas l. skrämmas (av); undvika, söka slippa ifrån; sky; **IV.** (lättjefullt) sträcka på sig, (ligga o.) lata sig; **V.** dra sig l. börja gå e'fter l. för sent (om ur); **D**) **I. 1**) ryckas, slitas, slåss, gräla o. kivas; **2**) utstå ɯ, tåla, lida, kämpa (med), bära (på); inte kunna bli kvitt l. fri från l. āv med; **II. 1**) skiftande, som drar sig åt l. närmar sig; **III.** onykter, (lindrigt) berusad, påstruken, ankommen.

— **Dra(ga) an** ɯ, **av** ɯ, **bort** ɯ. **D. efter (sig).** Märk bl. a: **1**) *D. efter sig benen* sälls. för *D. bena efter sig.* **2**) *Det kan d. efter sig svåra följder* ngt vanligare *d. svåra följder efter sig.* **3**) Om ur. *D. sig efter* försenas, (börja) gå för sent. **D. emot** ngn = tåga emot o. d. **D. fram** ɯ, **från** ɯ, **för** ɯ, **förbi** ɯ. **D. i sig** supa i sig, insupa. **D. ifrån** o. frändraga, **igen** ɯ, **igenom** ɯ, **ihop** ɯ, **ikring** ɯ, **ikull** ɯ, **in** ɯ, **isär** [ɯ]. **D. jämnt** jfr dra(ga) B I 1 a. **D. med** [ɯ], **ned** l. **ner** ɯ. **D. om** o. omdragning; ngn gång även 'omdra(ga)s'. **1**)

D. om (ngn, sig) täcket bättre. **2)** *Dra du om den historien; den kan höras en gång till!* **3)** *Det drog om ännu en vecka, innan allt var färdigtryckt. Och det, må du tro, drar om!* **Syn. 1)** svepa o'm (sig); **2)** berätta om igen; **3)** dröja, dra ut på tiden. **D. omkring** o. kringdra(ga), **omkull** o. kulldra(ga), **opp** se uppdra(ga), **på** ɯ, **samman** ɯ. **D. sig efter** se dra efter. **D. sig före** om ur. **D. sta** vard. *D. sta me(d) ngt* utan förberedelse genast slarva iväg med ngt, slamsa iväg; sätta ihop ett svar l. berätta ngt utan att bekymra sig om sanningen. **Syn.** dra ti'll med. **D. sönder** ɯ, **till** ɯ, **tillbaka** ɯ, **tillsamman(s)** o. sammandra(ga), **undan** ɯ. **D. utanpå.** *Landstormsblus av grått tyg, avsedd att dragas u. [de civila kläderna].* **D. upp** ɯ, **ur** ɯ, **ut** ɯ. **D. åstad.** *Och drag å. med sångens glada makt / med mod på dina skilda banor* Joh. Nybom. **D. åt** ɯ, **över** ɯ.

— **Dragarbete.** *Vid d. övervinna dragarna motståndet dels genom den kroppsvikt de lägga i selen, dels ~.* **-band.** T. e. på en pung, en skopåse, en tvättpåse, kläder o. d. (vanl. att dra tillsamman dem med). *Byxor (med d. kring höfterna ~).* **Syn.** ibl. stropp. **-bar,** -t; -het. T. e. om metall som kan dragas till tråd. **Syn.** (d-het ibl. nära) spänstighet l. elasticitet l. tänjbarhet. **-basun** b. som kan förkortas o. förlängas. **-bom.** På 'vandring'. *Genom minst 3 meter långa horisontella d-mar kringvrides en lodrät axel, från vilken kraften utväxlas.* **-brunn** (djup) b. med pump l. ur vkn vattnet upphinkas. **-bänk** för dragning av metalltråd; jfr dragskiva. **-djur.** *[Ållonen passa bättre till foder] för göd- och dragdjur än åt mjölkkor och höns* Juhlin-Dannfelt. **-don** t. e. om draglinor (med tillbehör) på seldon. **-fri** hör blott till subst., se detta. **-färja** f. med draglina (löst spänd mellan stränderna). **-gardin** ɔc rullgardin. **-harmonika** dragspel, handklaver. **-hund.** T. e. hos polarfolk, i Danmark, Tyskland osv. *Vargarna, som redan lyckats beröva dem halva antalet av deras d-ar.* **-hål. 1)** Även till subst. *När man synade fönstren, upptäcktes duktiga d. mellan övre och nedre rutorna.* Friare. *Det här är då ett riktigt d.!* här drar ständigt, det är ett riktigt blåshål. **2)** T. e. på kakelugn, i kamin, ugn, spis osv., lufthål. **3)** Tekn. I dragskiva, se d. o. **-hållfasthet.** Enl. Nord. Fam.[2] 'riktigare' sträckhållfasthet. Motsatt tryckhållfasthet. *Denna hampa ~ besitter mycket ringa d.* Ekenberg-Landin. **Syn.** en kropps motståndskraft mot särskiljande av dess smådelar gm sträckning. **-håv. -häst.** *Överflöd av d-ar i Stockholms län. En var av stadens invånare, som ägde mera än en d.* **Syn.** dragare, arbetshäst (ɔc ridhäst l. vagnshäst).

-inrättning. *Fjädrande d. vid järnvägsvagnar.* **-järn** för dragning av metalltråd = dragskiva. **-kamp;** -stävling. Två lag av motståndare fatta i var sin ända av ett rep o. skola söka dra motståndarna över på sin sida; säll. om två enskilda motståndare. *D. är en alltifrån antiken känd, särskilt bland sjömän populär idrottsövning. D. utförd av åttamannalag. Det är inte trevligt att vara repet i en d.* Dan. **-kapell** tekn., se kapell. **-kedja. -kist|a;** -låda. *En gammal d-a med de oundvikliga tvålkattorna och övriga pignipper. På d-an stodo höga vaser.* **Syn.** (större) byrå med draglådor men utan klaff. **-knapp.** *Barnbyrå med d-ar* att dra ut lådorna med. **-kort** blomsterkort l. d. som kan dras upp o. slås ihop. **-kraft.** Gärna fys., tekn. o. d. *Ett lokomotivs d. Beräknad d.: ~. Draginrättning, medelst vilken hästars och oxars d. tillgodogöres för drivande av maskiner. Elektrisk d.* Märk *D-en av ett plåster.* **-krok.** Särsk. tekn. Krok för draglina l. d. *Dragstången, som går under järnvägsvagnar, har i vardera ändan en d. och ett däri fäst skruvkoppel.* **-kälke.** *Vid det understa timmerlagret ~ fastgöres en liten drag- och styrkälke* O. Bucht. **-kärra.** K. avsedd att dragas av människor (o. hundar). **Syn.** 'handkärra'. **-kätting.** *Stångselar, d-ar, huvudlag.*

-lim. *Det enklaste sättet att förena tvenne trästycken med varandra är att förbinda dem medelst lim eller, som det vanligtvis kallas, draglim* Handledn. i snickerislöjd. **Syn.** snickarlim. **-lina.** L. på vagnar, för skidkörning, för bogsering, i maskinerier, vid dragkamp osv. Ibl. direkt motsatt 'bärlina'. **-lucka.** Ansluter sig ofta till subst. Lucka för luftdrag t. e. vid (smält)ugnar, ångpannor, vid ventileringsanordning osv. **Syn.** ibl. eldstadslucka, ibl. nära spjäll l. ventil. **-låda** t. e. i byrå, skrivbord osv.: utdragslåda. **-läder** på seldon. **-maskin** för olika ändamål. **-med|el.** Läk. *Det vanligaste d-let är 'spansk fluga'. D-el ordineras numer sällan för människor.* **-mätare** hör blott till subst.; se detta. **-nagel.** Vard. för 'sup'. *Får sig en d. ur deras söndagslitrar* Alb. Engström. **-not** landnot, not som uppdrages till stranden. **-nät** t. e. (förr) för fågelfångst. **-oxe** ɔc gödoxe. **-plåster** jfr dragmedel. **-rem** t. e. i ett maskineri, på seldon, ibl. vid draglådor, till vagnsfönster osv. **-ren** ren använd som dragare. **-rep. -ring** t. e. på seldon. **-ruta** för luftväxling; gärna till subst. **-rör.** Även till subst. *För att vid tjockare murar påskynda uttorkningen, utsparas d., vilka sedan vid putsningen igenfyllas* Nord. Fam.[2] **Syn.** ibl. 'luftningsrör'; ibl. rökledning l. rökkanal.

-sele. -skiva tekn. i fråga om metall-

tråd: i 'dragbänk' insatt stålskiva med små runda hål gm vka 'ämnestråden' upprepade gånger drages. **-sko;** -band, Skoning gm vkn en dragsnodd l. d. löper. *Sykorg; locket av blommigt tyg med d. Endast försedd med en d. kring halsen, varigenom urringningen göres större eller mindre. [Damblusar med] d-band vid handlederna.* **-skruv** tekn., t. e. i domkraft, på dragstift osv. **-skåp** kem., se kapell. **-snodd.** *Tvättpåse med benringar och d. Genom benringar löpande d.* **-snöre.** *En rundskuren skinnfäll, som genom ett d. i kanten kunde förvandlas i ett slags säck.* **-spel;** -sbälg; -sfodral; -skonsert; -slåt; -spolska; -are. *Spela (på) d. Wilhelmsson är enastående bland d-are.* **-spik. 1)** Större o. grövre spik. **2)** Säll. bildl. som i *Den d., som på ett tidigt stadium fördes fram från liberalt håll ~ om slopande av den graderade kommunala rösträtten, tilltalar icke ens liberalerna ute i bygderna* jfr 'den spiken drog inte'. **-spänning** tekn. ɔ tryckspänning. **-stift.** Stift med sammanpressade fjädrar l. tungor för uppritande av linjer i tusch l. annan färg. *D. för uppdragande av dubbellinjer. Ritbestick, innehållande passare, insatscirkel, d. och gradskiva.* **-stol** vävstol för blommerade tyger, för mönstervävnader. **-stropp** t. e. på skodon. **-styrka.** *D-n är hög hos ramitågan varför rami begagnas till remmar* B. Jönsson. Även om dragare. **-stång.** T. e. på järnvägsvagn l. annan vagn, till blåsbälg, vid vindspel osv. *D. för par eller skaklar för enbet.* **-såg.**

-tam. Mindre vanl. *Tre par d-a stutar* som inkörts till dragare. **-tyg.** *Linor och andra d.* **-tåg** t. e. till bogsering; på not osv. **-tång** tekn., för tråddragning. **-ventil** sälls. **-våg.** T. e. lant. *Kälkar för par och enbet, skaklar och d-ar.* **-väg.** *Anlägges å kanalbanken en s. k. dragväg för farkosters framhalning.* **-ögla.** *Sätt d-n i det hål, som giver den stadigaste gången* det är fråga om en maskin för rotfruktsupptagning. **-ök. -öppning.**

— **Drag,** -et, =. Vissa bet. äro så fristående, att det kunde vara tal om att uppdela ordet på flere, om icke anslutningen till verbet verkade sammanhållande. **I.** Mer egentl. l. i bet. som lätt ansluta sig till de egentligare. I de 'egentligaste' bet. åtminstone som enkelt mindre använt än eljest. **1)** Notdrag, stråkdrag osv. *Några prövande d. med stråken över strängarna. Med ett enda d. av armen sopade han ner allt som stod på bordet.* **2)** Spelterm. *Vit börjar och gör matt i tre d.* i schackspel. *Ett listigt d. Det är ditt d.* l. *D-et är ditt* det är din tur att spela. *(Det) d-et var felaktigt, var ett feldrag; du skulle i stället ha dragit kungen* i kortspel. **3)** Friare användning av speltermen. *Ett d. av fienden som icke beräknats, och där man sålunda ej var beredd på (något) motdrag.* **4)** Med penna l. d. *Korsa ngt med ett d. av pennan. Målad med breda, djärva (pensel)drag.* Ofta bildl. *En skildring i raska d. av vår historia under storhetstiden.* Jfr II 3. **5)** Jäg. *Morkullsskytte på d.* Th. Högdahl. *Det s. k. d-et eller sträcket. Morkullsdrag.*

II. Friare användning; jfr även I 3 o. 4. **1)** *Tömma sin bägare i ett d. I fulla d. njuta av lantluften. Han drog några häftiga d. ur pipan.* Hit snarast också *[Cigarr] som med en särdeles fin arom förenar fyllighet och ett behagligt d.* **2)** Anletsdrag o. d. *Han har ett d. kring munnen som erinrar om modern. D-en erinra om fadern. Skarpa d. Ett styggt, hårt d. över munnen. Bestämda, slappa d. Med pennan, i bild söka återge ngns d.* **3)** Karaktärsdrag o. d. *Ett vackert d. hos honom är dock hans lättrördhet. Hur himmelsvitt olika de två böckerna äro i övrigt, så ha de likväl två d. gemensamma* O. Högberg. *Ett starkt framträdande d. hos ~.* Hit (l. till I 4): *Spridda d. ur l. av sjömanslivet. Några d. ur Hektors levnad.* **4)** Märk ngt vard. uttr. som *Jag kommer i d-et* genast, på minuten, oförtövat. *I [l. vid] det d-et* den vevan, vid samma tid(punkt). *Att klockan måste vara bortåt sjud-et* H. Öberg.

III. Mer utpräglade bibet. **1)** Luftdrag, golvdrag o. d. Utan plur. **a)** Vanligen betraktat som obehag. *Akta sig för d. Här är ett förskräckligt d., står det något fönster öppet? Inte sitta i d(-et)!* Märk dock t. e. *De elektriska fläktar, som snurra överallt i taken för att åstadkomma d., stannade icke ens nu* Sven Hedin. **b)** Avsett. *Inte kunna få (tillräckligt) d. i kaminen. För d-ets reglering finnes dels ~, dels ett spjäll på rökkanalen.* **2)** Vard. Utan plur. *Få d.* få 'puckel', stryk, prygel, bli (upp)klådd. **3)** Fiskedon. *Ro (med) d. I går fick jag på d. en gädda som vägde 1 1/2 kilo. De vanligaste d-en äro plattade, fiskliknande med rörliga 3- l. 4-grenade krokar vid 'stjärten' och på kanterna. En nyare sorts »skeddrag» (»Kajanadrag») består av ~.* **Syn. I. 1)** dragning, (not)dräkt, (not)varp, tag, ryck(ning), strykning; **2)** flytt(ning); utspel; **3)** handling, 'schackdrag', (ibl.:) 'grepp', tilltag, kupp, rörelse, steg, åtgärd, påhitt; **4)** (lätt penn)streck; **5)** sträck; **II. 1)** klunk, drick, sväljande, 'tag'; insugning, bloss; andedrag; **2)** linje, anletsdrag; (plur. ibl.:) utseende, ansikte o. d.; ibl. kontur(er); **3)** karaktärsdrag, egenskap, 'sida'; **III. 1)** kalldrag, luftdrag; fläkt(ning); luftväxling; bläster; **2)** prygel o. d.; **3)** gädd-drag o. d., (nära står:) svi(r)vel. — **Dragfri.** *D-a rum* där det ej drar. *Skjutfönstren ha en del påtagliga företräden framför gångjärnsfönstren, men ~ de kunna ej göras d-a.*

-hål o. **-lucka** höra även till verbet o. stå under detta. **-mätare.** *D. av divärse konstruktioner.* **Syn.** ibl. blästermätare. **-rör** se ovan under verbet.

— **Dragar|e,** -(e)n, -e; -kamp (till 1); -pengar (ersättning som i vissa städer gives till packhuskarlar för biträde vid öppnande o. tillslutande av gods som angivits till förtullning); -räkning (till 2; jfr föreg. ssg). **1**) Huvudbet. Om djur. *Vara mänsklig mot sina d-e. En gammal tröttkörd d-kamp.* **2**) Om människor mer tillfälligt utom i bet. 'packhuskarl' samt i vissa ssgr. *Fintrådd-e med vana vid dragning av ståltråd erhåller anställning ~ vid Munkfors Bruk. Tull- och d-eräkningar m. m. för förtullat gods vidfogas godslista till mottagningsstationen och ~* Järnvägshandbok. **Syn. 1**) lastdjur, åkarhäst, dragoxe, lastdragare, (drag)ök; **2**) ibl. packhuskarl. — **Dragig,** -t, -are; -het. *Usla, d-a bostäder. De d-a korridorernas elektriska belysning. I det d-aste hörnet. D-a fönster.* **Syn.** där det drar mycket. — **Dragning,** -en, -ar; -skraft; -slista (för lotteri). I de 'egentligaste' bet. ngt mindre vanl. o. ofta mer tillfälligt. Märk bl. a. följande: **I.** Mer egentl. **1**) *D. av värja, av metalltråd, av en (rak)kniv. Järnets d. av magneten. Magnetens d(-skraft).* **2**) *D. på mun(nen)* lätt småleende. **II.** Friare l. mer utpräglade bibet. **1**) Lottdragning. *D-en försiggår inför magistraten. I dag är det d. i teaterlotteriet. D-slista till lotteri har förvägrats införande i tidningsregistret* Postboken. *D-slista en vecka efter d-en hos stadens bokhandlare!* **2**) *Känna en viss d. åt vänsterpartiet. Som kunde tjänstgöra som d-skraft. Mista sin d-skraft. Nationssalen fick, vad den bör ha, en verklig d-skraft för de unge.* **3**) *Ljust röd med en d. åt l. i gult. Himlen blev buteljgrön i söder med en svavelgul d. längst ned vid horisonten* Didring. **Syn. II. 1**) lottdragning; **2**) böjelse, benägenhet; ibl. lockelse; **3**) skiftning, nyans, (ibl. nära) övergång.

Draba'nt, -en, -er; -kår (livvakt). **1**) D-erna voro till en början livvaktssoldater, dvs. soldater som utgjorde furstlig persons livvakt; Karl XII ombildade d-kåren, så att den kom att bestå av idel utvalda officerare ('K. M:ts d-er'); benämningen 'livdrabant' blev officiell under frihetstiden, och år 1821 upplöstes 'livdrabantkåren'. *D-er till häst* t. e. under Karl XI. *Kaptenlöjtnanten vid K. M:ts d-er motsvarade vår 'sekundchef'; löjtnanterna hade överstes rang och konungen själv var kapten för d-kåren. Ståndd-er* till fot, väpnade med hillebarder l. bardisaner, bestredo yttre vaktgöring o. tjänstgjorde i processioner o. d.; de hade lägre rang än livd-erna. **2**) Astr. Biplanet, 'måne' (som kretsar kring en planet o. jämte denna kring solen). **Syn. 1**) livvaktssoldat, livvaktsofficer, en av livvakten.

Drabb|a, -ade, -as. Blott om ngt tråkigt, förargligt l. d. **I.** Trans. **1**) Egentligare. *D-as av olycka(n), en olycka. Strängt straff d-ar den, som ~. Förlusten d-ar enbart mig. Dalin tycks alltså d-as av samma otur som Boileau. Se efter, att anmärkningen d-ar rätt person! Honom d-ar ingen skuld. Almquist, som skulden först och främst d-ar ~.* **2**) Märk uttr. *Känna sig d-ad av en kritik, en förebråelse.* **II.** Intr. l. abs. *Ett tungt d-ande slag. Det hugget d-ade. En förebråelse som d-ar. Med d-ande, korta repliker* Karlfeldt. **Syn.** träffa, råka, ibl. falla på. **Drabba ihop.** Även bildl. *D. ihop om ngt* komma sig ihop, i strid om. **D. ned.** *Glas och assietter hoppade, när Forsfallsbonden plötsligt lät sin näve d. ned på bordet* Ad. Johansson. **D. samman** ɯ l. **tillsammans.** — **Drabbning,** -en, -ar; -sfördelning (sjökrigs.; hela besättningens fördelning på ett örlogsfartyg till alla i strid erforderliga befattningar o. poster). *En mindre d. En avgörande d. D-en vid Stuhm. Klart till d.* l. *Ställning till d.* på örlogsfartyg. *Mellan d-arna.* Även bildl. **Syn.** träffning, strid, batalj, (fält)slag, slaktning; sjöstrid; (ibl.:) tvist, ordstrid, slagsmål.

Drack se dricka[2].

Drag, Draga m. fl. se dra.

Dragé (-sjē); -(e)n, -er. Även stavat (o. utt.) rent franskt 'dragée'. Gärna i plur = sockerpullor, sockergryn o. d. (dvs. anisl. kumminfrön, mandlar, nötkärnor överdragna med sockerlag).

Dragg, -en, -ar; -lina; -skopa; -tåg. Ett slags båtankare med 2 l. 5 armar o. ring för 'draggtåget' men utan ankarstock; brukas till att fasthålla mindre båtar o. särsk. att från bottnen uppfiska sjunkna saker. *Med d. uppfiska föremål ur vattnet. Det största på kyrkan är nyckeln, stor som en d. och gjord att bäras med två händer för att icke tappas bort* Strindberg. *Ånterdragg. Öka på d-linorna* S. Lagerlöf. **Dragg|a,** -ade, [-as]; -are; -ning (med plur.). Med dragg(ar) som släpas efter båten uppfiska ett sjunket föremål. *D-a efter ngn, ngt. D-a hela ån utefter utan att finna något. Men alla d-ningar blevo förgäves.* **Dragga med** sjöv.: om ankare som ej griper tag utan av fartyget drages med utefter sjöbottnen. **D. upp** ɯ.

Dragomän, -en, -er. Tolk vid österländskt hov, vid beskickning l. konsulat särsk. i Turkiet.

Dragön, -en, -er; -häst; -kasärn; -kår; [-lik, adj.]; -officer m. fl. **1**) *Kungl. Livregementets d-er leda sitt upphov från »Upplands ryttare» eller »Upplandsfanan» på 1500-talet. Norrlands d-er äro förlagda till Umeå. D-erna skilja sig numer från det*

övriga kavalleriet endast genom uniformen. Stătlig, lång som en d. Svära som en d. Skånska d-regementet. Svenska d-uniformer. **2**) Bildl. ibl. om stort, manhaftigt fruntimmer. *Översten var spenslig och petig, men överstinnan en riktig d.* **Syn.** ibl. lätt ryttare; (ibl. nära:) kavallerist l. husar.

Drak|e, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. **a**) Sagovidunder. *Eldspyende d-ar. Askepilten som dödade d-en och vann prinsessan. Ingången bevakas av tvenne d-ar med ödlekropp, brinnande ögon och giftig andedräkt.* Märk en del uttr., där d-en står bildl. för girigbuk, svartsjuk vaktare o. d.: *Ruva (på sina pengar), ligga (på ngt) som d-en på skatten l. guldet. Han är som d-en på godset* jfr drakeld. **b**) Bibl. (särsk. i Psaltaren o. Uppenbarelseboken) är d-en = mörkrets ande. Under medeltiden blir d-en en symbol för djävulen, hedendomen l. Antikrist o. han besegras av ärkeängeln Mikael l. av Sankt Georg. *S:t Göran och draken.* **c**) I Östasien är d-en symbol för stormen, vulkanutbrottet, ondskan. *D-en har stor användning som dekorativt element i Kinas och Japans konst och förekommer i Kinas riksvapen, på mynt och frimärken osv.* **d**) Hos våra nordiska förfäder hade d-en närmast formen av en stor orm. *Runskriften börjar vid drakens huvud.* Jfr drakstil. **2**) Pappersd-e o. d. **a**) Barnleksak. *Släppa upp en d-e. Min d-e flyger högst! D-ens svans bestod av ett långt snöre med pappersrullar påsatta på bestämda avstånd.* **b**) Mer l. mindre liknande d-ar brukas också för meteorologiska observationer o. experiment; ngn gång låter man t. o. m. d-ar (t. e. i form av ett 'd-spann') lyfta en spanare en 15 à 20 meter upp i luften. *Uppsända en d-e.* **c**) Hit den nya, ngt vard. användningen om stort tidningsblad. *De nutida rotationspressarnas oformliga d-ar* Fr. Böök. *Det går ju åt enormt med papper till deras stora d-ar.* **3**) Drakskepp. *Eja! ut min d-e god! Bada åter becksvart bringa lustigt i den salta flod!* Tegnér. *Då d-arna icke orkade längre [uppför älven]* Pelle Molin. **4**) Ibl. för 'anddrake' o. d. *Färgskimrande [and]drakar paddlade fram med all den kraft deras simhudsförsedda fötter förmådde utveckla.* **5**) Om gammal ful o. elak käring, okvädingsord. *Tysta munnen på den gamla d-en!* **II.** Ssgr ha formen *drak-;* blott tillfälligtvis ibl. därjämte *drake-* (t. e. drak(e)liknande). **Syn. I. 1) a**) ibl. lindorm; **2) c**) 'plakat', '(pappers)lakan'; **3**) drakskepp, **4**) (and)hanne; **5**) häxa, ragata, harpa o. d.

— **Drakballong. -besegrare. -blod;** -sträd (Dracæna Draco, en palmliknande liljeväxt). Ett slags harts av högröd färg. Erhålles numer vanl. av en palm (Calamus Draco) vars frukter vid mognandet utsvetta hartset. Under 1400- o. 1500 talet tog man 'drakblod' även av d-strädet. *D. har numera ingen användning i den europeiska medicinen, men brukas för en del tekniska ändamål.* **-eld.** Enligt vissa folkföreställningar skall det nattetid lysa över nedgrävda skatter; sådan eld kallas ibl. 'drakeld'. **-gestalt.** *I d.* **-lik,** -t. **-mönster.** *Silverspänne i d.* jfr drakstil. **-observation.** Mest i plur. *I Sverge ha sedan jan. 1906 ~ vid sjön Vassijaure i Lappland d er utförts.* **-skepp.** Nordiskt vikingaskepp oftast med drakhuvud i förstäven (o. draksvans i bakstammen). **Syn.** drake. **-sling|a;** -emotiv. Mest = runstenssslinga (även efterbildad i träskulptur osv.). **-station.** *Den fransk-skandinaviska meteorologiska d., som 1902—03 var anordnad vid Hald på Jylland.* **-stil;** -ssnideri(er). Om drakarna i runstensornamentiken med vingar, två fötter och ormlik, slingrande kropp. **-sådd.** Bruket av ordet i dess nutida bildl. bet. återgår på sagan om Jason, som sådde draktänder varur krigare uppvuxo, vilka skulle bragt honom om livet, om ej Medeas råd frälst honom. I allm. om dem som 'så vind och skörda storm' l. d. *Socialisternas d. börjar ge frukt i försvarsovilja och en ohöljd penningegoism.* **-tand.** *Så draktänder* även bildl.; jfr föreg. — **Drak(e)liknande.**

Dra'km|a (akut); -an [l. -en], -er. Grekiskt mynt vanl. räknat = 72 öre. *En d-a delas i 100 lepta.*

Drakōnisk, -t. Om lagar o. d. Hänsynslöst sträng, grym, alltför sträng, omänsklig, 'skriven med blod'. *Drakon, lagstiftare i Aten omkr. 621 f. Kr., omtalas för sina ytterst stränga lagar; från honom härleder sig uttrycket 'drakonisk'.*

Dra'm[1], -en, -ar. Vard.; ofta fattat som norskt lånord l. dialektalt. *Kom nu och bjud på en d.!* Petrus Norberg. *En d. oblandad. Mot att ryssarna skulle få var sin väldiga d., skulle de två i kammaren få hämta frisk luft på gården* Pelle Molin. **Syn.** sup, snaps.

Dräm[2], -en (akut), -er (akut l. grav). Mindre vanl. än följ. o. blott brukat i dess inskränktare bet. *Den borgerliga d-en.*

Dram|a (akut l. grav); -at, lånar plur. av 'dram'. **1**) Huvudbet. Skådespel, sorgespel (tragedi) l. lustspel (komedi); ibl. sångspel (musikdrama); dramatik, den dramatiska genren. Som bildl. ej säll. = tragedi. **a**) *Shaksperes d-er. Romantiska d-er. D-a i tre akter. D-at spelar i Aten på Perikles' tid.* **b**) *Läran om d-at. Motsatsen mellan det tragiska och komiska framträder starkast inom d-at.* **c**) *Ett d-a, utspelat i huvudstaden; rättsligt efterspel väntas. De handlande personerna i detta d-a, i d-at ~. Ett d-a ur livet. Blodsd-a.* **2**) Inskränktare =

allvarligt skådespel med lyckligt slut, (borgerlig) dram. — **Dramāten.** Vard. benämning på Dramatiska teatern (i Stockholm). *Går du på Operan i kväll, eller kanske på Dramaten?* — **Dramatīk,** -en; -författare. Skådespelsdiktning; den art av diktkonst i vilken en 'handling' framställes gm talande o. handlande personer; dramatisk litteratur. *Från den engelska d-ens blomstring. D-en har där alltid stått tämligen lågt. Lyrik, epik och d.* — **Dramātiker,** -n, =. Skådespelsförfattare, skådespelsdiktare, dramatisk författare, författare av dramer. — **Dramatiser|a,** -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingsförsök. Ge dramatisk form, ge skådespelets form, framställa i skådespelsform, lämpa l. omarbeta för scenen. *Ett tämligen misslyckat försök att d-a en känd novell. Ett stycke d-ad historia. Ämnet lämpar sig för d-ing.* — **Dramātisk,** -t; -het. Skådespels-, teater-; lämplig l. ägnad för ett drama; skriven för teatern, lämplig för scenen l. för att uppföras, som gör sig för scenen l. på teatern; spännande, verkningsfull, effektfull; handlingsrik; livfull; teatralisk, med stora gester, onaturlig o. poserande, överdriven, effektsökande. **a**) *Shaksperes d-a arbeten. D-a teaterns nybyggnad. D-a föreställningar.* **b**) *Lämpa sig för d. behandling. I d. form. Dessa visor ha gärna ett d-t inslag. Hans fantasi krävde en färgstarkare konst och mera d. spänning* M. Lamm. **c**) *Ett väl d-t uppträdande. Ett d-t uppträde i stadsfullmäktige. D-t avvisa ett erbjudande.* — **Dramatu'rg** (hårt g); -en, -er; -ī (skådespelskritik); -isk. Mindre vanl. än dramatiker, dramatisk osv., uppvisar emellertid jämte bet. 'skådespelsdiktare', även bet. 'kritiker av dramatisk litteratur o. skådespelskonst' osv.

Drank, -en; -smak; -sort; -tunna. **1**) Egentl. *Torkad kan d-en med fördel utfodras även till hästar och ungdjur. D-ens fodervärde. Mindre näringsrik är d-en efter potatis. Svinen kunna förtära även sur(nad) d. Potatis-, majs-, rågdrank. Ger man korna för mycket d. får mjölken lätt d-smak.* **2**) Bildl. om (uselt) brännvin. *Jag var glad i tron och stor i tanken, / tills jag drunknade i denna d-en* Fröding. **Syn. 1**) urkokad mäsk (biprodukt vid brännvinsbränning).

Drap se dräpa.

Drap|a, -an l. -at, -or; -adiktning. En gammalnordisk konstdikt, särsk. hjältedikt, lovkväde, ibl. minnessång över stupad krigare. *En av de berömdaste isländska d-orna är Egil Skallagrimssons d-a om Erik Blodyx, med vilket han frälste sitt liv; d-an kallades därför Hofudlausn. Kväda en d-a till, över, om ngn, till ngns minne.*

Draper|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskonst. (Smakfullt) ordna l. lägga i veck, hänga så att ngt faller i (smakfulla) veck, låta tyg falla konstnärligt; konstnärligt ordna klädseln l. dräkten på. Särsk. om förhängen, gardiner, löst fallande kläder (mantlar) osv. *Jag tror vi får ta hit en tapetserare för att d-a gardinerna. Fullständigt od-ad. D-a sig i en vid mantel. Schalen, tätt d-ad kring hennes skuldror, framhöll ~. D-ingskonsten stod högt under den grekiska bildhuggarkonstens blomstringstid* Nord. Fam.[2] Även i bild. *D-a sig, sina syften i fosterländskhetens mantel.* **Draperī,** -et l. -t, -er. I veck smakfullt ordnat tyg (förhänge, gardin osv.), konstnärligt fallande tyg, konstnärligt anordnad beklädnad; veckens fall; tyggardin (med ordnade veck). *Dörrdraperi bestående av överstycke och två sidod-er. D-et bör framhålla och höja gestaltens naturliga skönhet.*

Dras se dra.

Drastīk, -en. Mindre vanl., skr. Drastiskt uppträdande l. föredrag o. d. *Hon fröjdade publiken med sin d.* **Dra'stisk,** -t; -het (säll. med plur.). *Talgoxens d-a namn* Gellerstedt. *Skildra ngt väl d-t* ibl. nära 'med väl starka medel'. *Urklassikern Spångberg förklarade på sitt d-a vis: ~. Homers hjältar uppträda stundom i rätt så d-a situationer.* **Syn.** slående men (komiskt) överdriven, livligt o. grovt l. kraftigt komisk, kraftig l. överdriven (i uttrycksmedlen), målande realistisk men på samma gång komisk; (ibl. nära) burlesk l. grotesk.

Drasūt, -en, -er. Ngt vard. Mest i förbindelse med 'lång'. *Denne förskräckligt långa d-en Larslund* O. Högberg. *Din långa d.! Där sutto ett par långa d-er och småflinade* Didring. *En riktig d.* **Syn.** (lång) räkel, 'humlestör', lång o. lat drummel, 'långskrangel'.

Drav, -en [l., särsk. i bet. 2, -et]; -foderkaka; -torkare (apparat). **1**) Återstoden efter maltets urlakning vid ölbrygd, fast återstod efter mäskningen sedan sockerlösningen avsilats. *Kreatursfoder såsom d. och drank. Fuktig, torkad, torr d. Sur d. är olämplig som foder, men användes i stället som gödningsämne. D-torkare och andra roterande torkapparater.* **2**) Friare. *Och vad är det nu också du har för d. där i korgen?* Heidenstam. **Syn. 1**) ibl. mäsk; **2**) 'svinmat'; skräp, avskrap.

Drawback se dråback.

Drāv|el (l. dra'v-; akut); -let. Ngt vard. Om prat o. d. *Va ä de för d-el du kommer me! De andra teatrarne med deras utländska ~ d-el* G. Uddgren. *Skilja mellan d-el och läsvärd litteratur.* Friare. *För det som är invändigt, det är bara rena — dravlet* Strindberg. Säll. = drav i egentl. bet. **Syn.** prat, nonsens, dumheter, goja, 'per-

silja'; skräp, smörja, strunt, drav. **Drāvl|a** (l. dra'v-); -ade, [-as]. Ngt vard. *Och kommer det en ~ dryg matador och d-ar politik eller annan smörja, står jag ~* Fröding. *Så lär och d-ar man i ro; / vem vill befatta sig med stollar?* V. Rydberg. **Syn.** prata skräp, 'häva ur sig'.

Dreadnought (drä'dnåt); -en, -ar l. -s; -fartyg; -typ. Pansarfartyg (slagskepp o. slagkryssare) benämnda efter det 1906 av stapeln gångna slagskeppet »Dreadnought» (bestyckat med 10 st. 30,5 cm. kanoner). *D-typen blev banbrytande på grund av sin överlägsna eldverkan på stora avstånd, och alla större mariner skyndade att bygga dylika fartyg. Över- l. superd-ar* med ännu svårare artilleri.

Drēg|el (l. dre'g-; akut); -let l. -eln; -elduk (för småbarn); -elfylld; -ellapp (för småbarn). *Med d-let drypande ur mungiporna. D-eln droppade från hans käftar och rann från hans tunga.* **Syn.** drypande spott, (rinnande) saliv. **Drēgl|a** (l. dre'g-); -ade; -are; [-erska]; -ing. *Usch kisse, du d-ar ju! Vid tandsprickningen börja barnen d-a mer än eljest. Vid mul- och klövsjuka inställer sig d-ing, varvid spotten i strängar rinner ur munvinklarna.* Ngn gång refl. i samma bet. *Han vände ut och in på ögonen, d-ade sig och rosslade: Charlie! Charlie!* Dan. **Syn.** (omedvetet) låta saliv drypa ur mungiporna, 'sagla'. **Dregla full** ₪, **ned** l. **ner** ₪. **Drēglig** (l. dre'g-); -t, -are. **1)** Som gärna dreglar. **2)** Nersmutsad l. drypande av dregel.

Dre'j|a, -ade, -as; -are (person; sjöv. även sak: trästång att draga åt med); -ning (med plur.). **1)** Allmännare bet. Mindre känt. *Och vinden tog till och lät en sekund / i gränden flöjlarna d-a* Karlfeldt. *D-ade fransar.* **2)** Tekn. om lervaror o. d. *Den man ~ som d-ade krukan* E. Norlind. *En roterande träskiva, s. k. d-skiva, mot vilken föremålen formas för fri hand, d-as. Genom d-ning formas kärl som i vågrät genomskärning äro cirkelrunda.* **3)** Sjöv. Numer mindre vanl.; jfr 'd-a bi'. *Ångaren d-ades ur kursen* O. Högberg. **Syn. 1)** sno, (kring)vrida; **2)** forma (lervaror) på drejskiva; (ibl. nära) svarva; **3)** ge ett seglande fartyg viss riktning. **Dreja bi.** Sjöv. Numer mindre vanl. för 'brassa back', se detta. **D. om.** *Båten d-ade om efter Hemsöstranden* (= svängde) O. Högberg. — **Drejskiva.** Tekn., jfr dreja 2. Rund vågrät träskiva som sätts i hastig svängning.

Dresser|a, -ade, -as; -halsband; -lina; -piska; [-are]; -ing (ibl. med plur.); -ingskonst; -ingsmetod. Mest om hästar o. hundar; ibl. falkar l. andra jaktdjur; särsk. i fråga om cirkusfhdn om en hel del andra djur; bildl. även om människor o. då nästan alltid nedsättande. *Skicka bort en hund att d-as. D-ad till, för rapphönsjakt, på, för rapphöns. Före fältd-ingen går kammard-ingen, varvid hunden får öva sig att 'kuscha', 'apportera' m. m. inne i rummet. Väl d-ad* även som ssg. *Falkar d-ade för hägerjakt. Kammar-, fält-, jaktd-ad. (Cirkus)d-ade svin.* Bildl. t. e. i *Mannen följde henne, lydig och väl d-ad. D-ad för sällskapslivet.* **Syn.** (in)öva (i), göra skicklig (till ngn färdighet), låta undergå dressyr, planmässigt utveckla (till vissa färdigheter) o. göra lydig, (ibl.:) inköra ₪, inrida ₪, skola, träna, exercera, 'drilla'; ibl. mekaniskt inlära. **Dressȳr,** -en [l. -n], -er. Jfr föreg. *(Låta) undergå d. Sträng d. D-en avser att småningom inlära vissa färdigheter och att utbilda en sträng lydnadskänsla. Till fullständig kammar- och fältdressyr emottagas tvenne unghundar.* Bildl. t. e. i *Partidressyr* l. *Politisk d. Då får er ande god d. / ~ ~ / och är ur stånd till språng och krumbukter* V. Rydberg. **Syn.** inövning, träning osv.; ibl. drill l. uppfostran (till blind lydnad). **Dressör,** -en [l. -n], -er. Vanligare än 'dresserare'. Jfr dressera. *D-en måste vara herre över sig själv för att kunna behärska djuret som han vill dressera. Skicklig hunddressör.* **Syn.** dresserare, ibl. inövare l. tränare.

Dressīn, -en, -er; -hjul. Tre- l. fyrhjuligt mindre järnvägsfordon (de enklare stakas l. sparkas l. trampas fram, andra ha vev; numer finnas även motord-er). *D-erna brukas mest av banpersonalen vid inspektioner. Lyfta d-en av spåret. Den enkla trehjuliga d-en kallas vanligen 'tralla'. Åka på d. Ta d. till ~.*

Drev[1], -et l. (i bet. II även) -en, =. Kan även fattas som tre ord. **I.** Jäg. **1)** *Ett klingande drev. D-et gick genom en skogsdunge, därifrån över en liten bäcksänka och rätt åt mitt håll. Har nu ett hardrev kommit igång, kan det hända att stövarvalpen följer med på d-et och deltar i skallet en bukt eller flera, innan han tröttnar. Lyssna till d-ets gång. Söka genskjuta d-et.* Märk *Tyst d.* **2)** *Lon skjutes för hundar eller på d., någon gång på lock, och fångas i sax.* **II.** Tätningsmedel o. d. **1)** *Tjärat, otjärat d.* även *Tjärad d. Fylla, täta nåten med d. Plocka, repa d.* ofta sysselsättning för arbetsfångar. *Diktade sitt tråg med d. och gjorde därav en liten båt. Väggarna i stugan, där d-et dröp fram i test vid test* Ad. Johansson. *D. av blånor. Din kabel som du snott, den reddes opp / och blev till d., som går till lumpbon* Strindberg. *Tjärdrev.* **2)** Tätat ställe. *I missomras va de ett d. som gick sönder (på vattenledningen).* **III.** Tekn. Maskindel som sätter annan i rörelse, drivhjul. **Syn. I. 1)** drivning (under gällt skall); riktningen som villebråd och hundar därunder ta; **2)** (varg)skall o.

d., hundar o. jägare som driva vid dylika skall; **II. 1)** utrett o. häcklat gammalt tågvirke (till tätning av fogar osv.); **2)** ställe tätat med drev; **III.** drivhjul. — **Drev-folk** vid skall. **-hammare.** Tekn., sjöv. H. brukad vid drivning av fartyg. **-järn.** Tekn., sjöv. Järn att driva in drevet med. Även 'drivjärn'. **-mat.** Upprispat gammalt tågvirke till diktning. **-skall.** »*Ståndskall*», *vilket genom sin grövre och lugnare ton lätt skiljes från d-et* Th. Högdahl. *Hornklang och d.* Ad. Johansson. **-spår.** *Så att man icke riskerar att ånyo komma in på de gamla d-en* Th. Högdahl. **-yxa** att driva in drevet med.

Drev[2], -o se driva.

Dribbl|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Idrotts. Småsparka bollen (i fotbollspel). *Niels Middelboe d-ade från sin backposition tvärs genom det holländska laget.*

Drick, -en, [-ar]. I andra bet. än 'klunk' numer ersatt av 'dryck'. *Bönfalla om en d. vatten.* **Syn.** (ibl.:) 'mun', klunk, 'glas', 'bägare', slunk (mer vard.). — **Drick|a**[1], -at. Ordet brukas mest om 'svagd-a' (vars extrakthalt ej överstiger 6 % o. som ej innehåller mer än 2 1/4 volymprocent alkohol); dock ofta även om 'iskällar- l. lagerd-a' o. 'pilsnerd-a' (vilka ha starkare extrakthalt, det senare starkt humlat); märk även 'sockerd-a'. **1)** Enkelt. *D-a är svagare än öl. D-at har surnat för oss. Brygga d-a.* **2)** Ssgr ha formen *dricks-*, säll. *drickes-* o. än mer säll. *dricka-*. [**Dricka-** l.] **Dricks-krus.** *När drickakruset / med bruna klunkar till min mun jag för* A. Österling. **Drick(e)stunna. Dricksbutelj. -flaska. -kallskål** med dricka (l. öl) i stället för vin l. saft. **-soppa** ölsupa, varmt öl.

— **Drick|a**[2], drack, drucko, druckit, (drucken se även avledningar), -as; -ning (säll. med plur.; mest som sista ssgsled). För törstens skull, för njutning, som medicin; märk särsk. bibet. 'förtära sprit' samt användningen med saksubj (insupa). **A)** Enkelt. **I.** Med vanligt obj. **1)** *D-a vatten. D-a öl som en murare. D-er du kanske inte kaffe? Vi tänkte d-a te(t) på verandan. D-a en kopp choklad. D-a mjöd (ur horn). Jag dricker inte en droppe till, förrän* ~. **2)** Märk särsk.: **a)** *Tycka om att d-a ett glas då och då* vin l. d. **b)** *Och det stektes och kokades i köket och dracks kaffehalvor* Strindberg. **c)** Med saksubj. Skönl. *Och marken drack hans blod.* **II.** Märk med särsk. obj. bl. a. **1)** *D-a brunn* genomgå brunnskur, ligga vid brunnsort (o dricka hälsovatten). Jfr *Brunnsdrickning i hemmet kan sällan hava samma verkan som d-ning vid en brunnsort* Nord. Fam.[3] **2)** *D-a en skål (för ngn, ngt). Nu d-er vi överstens skål!* Även abs. *Nu d-er vi för översten* jfr V. *Skålen dracks i skummande champagne.* **3)** *D-a brorskål, duskål (med ngn).* **III.** Refl. **1)** *D-a sig otörstig.* **2)** *Full d-er han sig aldrig. D-a sig till kurage. D-a sig märg i benen* även utan 'sig'. **IV.** Med adv. *D-a (o)måttligt, lagom. D-a smått, långsamt, ohejdat.* **V.** Med prep.-uttr. *Försök att d-a (åtminstone litet) av hennes te i alla fall, eljest blir hon ledsen! D-a i korta, häftiga, djupa drag, klunkar. Ett lätt vin, som kan drickas i rätt stora kvantiteter utan att inverka nämnvärt på hjärnan. D-a i botten. D-a i kapp (med ngn). Det är behagligare att d-a ur tunna koppar än ur tjocka. D-a direkt ur buteljen. Det d-er vi på* ngt vard. = det skålar vi på. *D-a ngn under bordet.* **VI.** Abs. **1)** *Ge kreaturen (att) d-a* vattna dem. *Du ser väl, att den inte vill d-a* t. e. om en häst. **2)** *Glömma både att äta och d-a (för ngt).* **3)** Om drinkare. *Börja d-a. Han d-er, sägs det. D-a som en borstbindare, som en svamp.* Jfr 'drucken', bland avledningar. **4)** *Se hur jorden d-er, den har ju också varit snustorr efter den långa torkan.* **B)** Ssgr ha formen *dricks-* l. (mer säll.) *drick-;* jfr ock dryck. **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) inmundiga, klunka, smutta, pimpla, kolka, tratta i sig, lapa, sörpla; ibl. släcka sin törst l. törsten; ibl. skåla l. tömma (en bägare); ibl. supa, 'anlita flaskan', vara begiven på dryckenskap l. starka drycker; insupa, suga i sig. — **Dricka av** [ɯ] t. e. det som är för mycket. **D. i sig** insupa. **D. in.** Skönl., bildl. *D. in all nejdens skönhet.* **D. ngn till.** D-a l. utbringa ngns skål, skåla för l. med ngn. **D. opp** l. **upp** ɯ, **ur** ɯ.

— **Drickbar,** -t, [-are]; -het. *I brunnen är vattnet nästan slut; vad som är kvar är slammigt och knappt d-t. Spädd ut vinet med lite vatten och lägg socker i, så blir det d-are! Portvinet var d-t, men madeiran så gott som odrickbar.* **-off|er.** Bibl. *D-ret utgjordes av vin, som utslogs över altarelden.* — **Dricksglas** vattenglas, ölglas (ɔ smärre glas som vinglas o. d.). **-penning;** -(s)system(et). Mindre vanl. än den koll. plur. **-pengar.** *Ge d. åt kyparen. Du kan ju ge 10 % av det förtärda i d.! Järnvägsbetjäningen i Sverge tar inte emot d. Han fick 25 öre i d. och därmed var han nöjd.* **Syn.** dricks, ibl. (en) 'slant', 'handtryckning', liten extra gottgörelse. **-vara** mindre vanl. än 'dryckesvara'. **-vatten** (säll. i plur.); -källa; -sändamål. Motsatt tvätt-, regn-, sjövatten osv. *Vattnet i fjällbäckarna är utmärkt som d. Här i Uppsala ha vi ett d., som är något hårt. I Sverge träffa vi vanligen brukbart d. i gruslager under den lera, som täcker jordytan. Förorenat d. Användas som d. Anskaffa d.*

— **Dricks,** [-et l. -en], =. Mest fattat som koll. plur. Vard. *Döv för allt utom våra löften om d.* Alb. Engström. *Inga d., inga rockpengar.* **Syn.** dryckespengar. —

Druck|en, -et, [-nare]; -enhet. *Komma d-en hem. D-nare än någonsin. D-na personer skola avvisas från väntsalar och plattform och få på inga villkor tillåtas medfölja bantåg. Visa sig d-en på gatan. I d-et tillstånd. D-en av vin.* Även bildl. *D-en av kärlek(ens vin). Sömnd-en. Var får din själ sin d-enhet, / du gamle Fridolin?* Karlfeldt. **Syn.** rusig, full, berusad, beskänkt, omtöcknad, överlastad osv.

Drift, -en, -er. Bet. skarpt skilda. Man kunde tänka på att uppdela ordet i flera; anslutningen till verbet sammanhåller dock. **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. Abstr. betydelser. **1**) I fråga om sådant som flyter på l. dras med i vattnet som fartyg o. båtar, is, timmer, drivande växtdelar m. m.; i bilder även t. e. om människor. **a**) Sjöv. o. allmännare. *Ankaret hade under tiden ryckts loss och skeppet råkat i d. Vara, befinna sig, komma i d. Ismassor i d. (mot söder).* **b**) Särsk. sjöv. *Beräkna fartygets d. vid hård sidavind.* **c**) I bild. *Kringstrykare, som hjälplöst hade råkat i d. på guldsökeriets vågor.* **2**) Om yrken o. annan verksamhet. **a**) *Ägnade sig åt d-en av sitt gods. Bilda ett bolag för d(-en) av ~. Flera andelsmejerier i Skåne stoppa d-en. Och i många fall helt omlägga d-en. D-en åter i full gång med förstärkt arbetskraft. Avbrott i d-en. I och för oavbruten d. Inställa d-en.* **b**) Märk bl. a. *Motorer för d. av flottningsspel, kajkranar, landsvägsvältar osv. Fänomobilen är billigare i d. än hästfordon. Att grenledningen till Älvkarleby kraftverks transformatorstation vid Märsta kommer att den 25 mars d. å. anslutas till kraftledningen Uppsala—Stockholm och i och för d. sättas under spänning.* **c**) *Uppehålla spårvagnsd-en som vanligt. Bruks-, bergverks-, gruvdrift. Jästseparatorn ~ för direkt remdrift.* **3**) 'Fart' o. d. Mindre vanl. *Det är ingen (riktig) d. i l. med honom. För att få (mera) d. i arbetet.* **4**) Gyckel o. d. *Utsätta ngn, göra ngn till föremål för d. Bli föremål, utsättas, råka ut för d. Det hela var blott en blodig d. med den stackars enfaldige Nils. Det är ju öppen d. med pojkstackarn!* **II.** Med plur. **1**) Konkr. Mest om större djur. *En d. smålandsoxar. Stora d-er med slaktboskap. Boskaps-, kreaturs-, oxdrift.* **2**) Abstr. *Djuriska d-er. Ädla d-er. Dunkla (urtids)d-er. Lyda, följa sin d. Släppa alla d-er lösa. Låta leda sig av en ofrivillig d. En inre d. bjöd honom, att ~. Den medfödda d-en till det onda.* Märk särsk. *Av egen d.* självmant, frivilligt, av fri vilja, opåmint, omanad. **B**) Ssgr ha *drift-;* särsk. i de på senare tid allt flera tekn. ssgrna (till A I 2) ibl. även *drifts-*.

Syn. A) I. 1) drivande (med vind l. ström o. d.), kringdrivande, ibl. (ofrivillig l. medföljande) rörelse l. gång; avdrift; **2)** skötsel, hävd, bruk, idkande, (be)drivande; idkan(de), bearbetande; ibl. arbete(t med); ibl. 'gång' l. verksamhet l. 'rörelse'; ibl. utnyttjande l. exploatering l. trafik (l. dyl. mer speciella ord); ('i drift' ofta) 'att driva'; (ibl. nära) igångsättande; **3)** fart, 'framfärd', driftighet, kraft, iver, raskhet, 'kläm'; **4)** gyckel, spe, förlöjligande, skämt, narri, gäckeri; **II. 1)** (pådriven l. driven) hjord l. hop, boskapsdrift, skara av djur i rörelse; **2)** instinkt, naturdrift, lägsta form av vilja, en ofriare o. mer omedveten form av begär, (ibl.:) ofrivillig l. oreflekterad känsla, impuls, böjelse, vilja, initiativ, ingivelse, påstöt(ning), väckelse, eggelse, drivfjäder.

— **Driftkapital.** Pengar l. medel att driva en affär l. d. med. *Erforderligt d. fattas.* **-kredit.** *Med ändamål att var inom sin ort bereda d. åt idkare av mindre jordbruk* om centralkassor för jordbrukskredit. **-kucku,** -n, [-ar, -er l. -r]. Ibl. även stavat 'driftkuku'. Vard. *Vara ngns d. Ha ngn till d. Som ville göra honom till kompaniets d. Varje trupp hade sin d. och sitt muntrationsråd.* **Syn.** 'föremål' l. 'skottavla' (för allas skämt l. drift). **-liv.** Ofta fil. *Ett lössläppande av d-et.* **-stör(n)ing.** *Att en ål kommer in i ett vattenrör och förorsakar driftstörning inom industrien, låter som en rötmånadshistoria. Avkoppling utan driftstöring av en ledning i en [elektrisk] dubbellinje.* **Syn.** stör(n)ing l. avbrott i driften. **-säker;** -het. *Båtmotor ~ enkel, absolut d., lättskött* annons 1911. **-vatten.** T. e. för att driva ett hjul. *Skulle komma att sakna erforderligt d.* **-verkmästare.** *D. vid Älvkarleby kraftverk.*

— **Drift[s]byrå** t. e. i Lantbrukssällskapet. **-hall.** *Ingen markupplåtelse för anläggning av driftshall* för spårvägen till 'Vetenskapsstaden' vid Frescati. **-ingenjör.** *Vattenfallsstyrelsen har förordnat ~ till driftingenjör civilingenjören N. R. Forssblad med placering vid Älvkarleby kraftverk. Driftsingenjör sökes till gjuteri och mek. verkstad i Skåne.* **-inställelse.** *Emellertid finnas utsikter till att den beramade driftsinställelsen icke skall behöva verkställas.* **-kostnad;** -sberäkning. *Billig driftskostnad* om luxlampor. *Såsom d. upptages endast vad som erfordras för verkets drift jämte sådant underhåll, som kräves för att all verkets egendom skall uppehållas i sitt fulla värde* Postboken. *Postverkets stat för driftkostnader. Stora d-er.* **-reglemente.** *Att för linjen Älvsbyn—Piteå uppgöra ett driftsreglemente ~.* **-system.** *En återgång till det gamla driftssystemet* i fråga om järnväg.

— **Driftig,** -t, -are; -het. *En d. affärsman, jordbrukare. Han är betydligt d-are än brodern. D(-het) i affärer. D. och orädd.*

En d. husmor. **Syn.** verksam, drivande, duktig, rask, flink, som ligger i l. som det går u'ndan för; (ibl.:) energisk, handlingskraftig, företagsam, strävsam, 'vaken'; (ibl. rätt nära:) ihärdig l. idog l. skötsam. — **Driva** osv. stå för sig.

Drill[1], -en, -ar. Mus. o. allmännare. **I.** Enkelt. *D en avslutas genom ett 'efterslag'. Stycket är svårt för nybörjare med alla sina d-ar, löpningar och sirater. Och sjunger gör han med d-ar och krusiduller på varenda ton* Alb. Engström. *Som vassa knivrisp skar hans långa d.* [på fiolen] Heidenstam. *Där näktergalen sina d-ar slår. En jublande d. Lärk(e)drill. Så slog hon en liten d. som en fågel och utbrast förtjust:* ~. **II.** Ssgr ansluta sig vanl. lättare till verbet; se efter detta. **Syn.** snabb växling av (bredvidliggande, upprepade) toner, dallring, tremulering, tremulation, vibrering, virvel; ibl. 'slag'. — **Drill|a**[1], -ade, [-as]; -ning (med plur.). Mus. o. allmännare. *D-a på två toner. Lärkan d-ar högt i skyn. Efter stranden snäppor lyfta / snabbt och d-a gällt* B. Risberg. *Varvid den låter höra sitt d-ande 'tidihidi', flera gånger upprepat. Jag hörde en skarp, d-ande vissling.* **Syn.** tremulera, vibrera, dallra, slå en drill l. sin(a) drill(ar). — **Drillfärdig;** -het. Mindre vanl. *Emedan de genom att ständigt förtära bönor trodde sig få en d. strupe* Hagdahl. **-klang.** *Ringklocka med skarp d.* **-snäpp|a;** -släkte(t) (Actitis). *Vanliga d-an, Actitis hypoleucus, kallas även 'strandpipare' och hör till vadarna.* Släktet står nära snäpporna.

Drill[2], -en; -väsende. Mest om exercis, men även friare. *Trots ens av d-en förslöade känslor. Exercisdrill.* **Syn.** utbildning i stram hållning o. i rörelser; grundlig men mekanisk (soldat)utbildning, sträng rekrytskola l. skolning, 'exercis', 'tröskning'. **Drill|a**[2], -ade, -as; -ning (ibl. med plur.). Exercera (rekryter) osv.; jfr föreg. *D-as dagen i ända.* **Drilla i.** Ngt vard. Ibl. med lätt anslutning till drilla[3]. *D. i ngn, ngt* småningom inlära, 'tröska i'.

Drill[3], -en, -ar; -borr. Ibl. med svag anslutning till drill[1]. Ssgn vanligare o. mer känd än det enkla ordet. *En modärnare d-borr, bestående av en järnstång som är formad som en flergängad skruv med skarp stigning. D-borr med bröstbricka.* **Syn.** ibl. rullborr. **Drill|a**[3], -ade, -as; -ning (med plur.). De bägge bet. skarpt skilda; då den 'egentl.' bet. för somliga är mindre känd (liksom också det enkla subst.), blir bet. II ej säll. den enda levande o. ordet sammanhålles då ej så lätt med 'drillborr'. **I.** Egentl. Mindre känt. Jfr föreg. Borra med drillborr. **II.** Bildl. För många enda betydelsen. *D-a det så (med ngn), att* ~. *Och d-ade med klubbmästarn, så Majöga blev bjuden* 'Sten Blad'. *Han d-ade (med) saken så fint, att* ~, *d-ade det därhän, att* ~. **Syn. II.** lirka, (skickligt o. omärkligt) få l. bringa det (därhän att ~), (med övertalning l. list l. d.) förmå, gå så fint tillväga (med ngt, att ~), (be)driva, ställa (så) till, sköta o'm (saken så), (ibl. nära) lyckas. **Drilla (i)från** ngn ngt = lirka l. locka l. narra ifrån. **D. i** se under drilla[2]. **D. igenom** ngt, en sak = genomdriva på ett fint sätt. **D. sig till** ngt.

Drill[4], -en, -ar; -spak (rattens handtag); -stock (rattens huvuddel: en vågrät vals); -tåg (varigm ratten står i förbindelse med rorpinnen). Sjöv. Vanligare (som enkelt) är 'ratt'.

Drill[5], -en, -ar. Lant. **I.** Enkelt. *Jorden upplägges med kupplog i d-ar, på vilka sådden direkt sker* Juhlin-Dannfelt. *Växtodling på d. Så rovor på d. När de på d-arna uppväxta plantorna blivit så stora, att de trängas, måste gallring ske.* **II.** Ssgr torde i allm. lättare ansluta sig till subst. än till verbet. **Syn.** upphöjd såbädd, åslik upphöjning (på rotfruktsåker), mullås, rygg, kam, 'balk'. — **Drillharv** för att luckra o. rensa i drillar upplagd jord. **-kultur** växtodling på drill. **-plog** kupplog; har vändskiva åt båda sidor; användes för kupning, uppläggning o. klyvning av drillar samt uppkörning av vattenfåror. — **-såningsmaskin** radsåningsmaskin t. e. för rovfrö. **-vält.** — **Drill|a**[4], -ade, -as; -ning. *Ligger Källängen som en nyd-ad åker.* **Syn.** plöja upp jorden i drillar (radvisa åsar).

Drilling, -en, -ar. Jäg. Bössa med tre pipor (vanl. två för hagel o. en för kula). *Sarri i spetsen* ~, *så Gerell med d-en över axeln och till sist* ~ Didring.

Drink, -en, -ar. Sent lån från engelskan. Om starka drycker serverade på barer. *Trängas vid bardiskarna och tömma d-arna i ett enda drag. Bjuda på en d.* Dan. **Syn.** 'glas' osv. **Drinkar|e,** -(e)n, -e; -hem; -näsa. *Asikten att d-na vore sjuklingar i behov av vård. Hustrun är arbetsam och duktig, men mannen är (en) d-e* dricker, super, är supig. *Räddningsanstalt för d-e. Utbildad d-e. Vaned-e.* **Syn.** fyllbult, fyllerist, fyllhund, suput, alkoholist. **Drinkersk|a,** -an, -or. Jfr föreg.

Drist|a. -ade. Mest skr., ofta skönl.; även refl. *Förlåt, om jag d-ar (att) l. d-ar mig (att) framställa en fråga. Ingen må d-a sig att* ~*!* **Syn.** fördrista sig, djärvas, våga (sig), ta sig friheten, vara djärv nog, töras, icke dra sig för; ibl. ge sig ti'll (att); ibl. vedervåga l. äventyra. — **Drist(e)ligen** o. **Dristeliga** adv. Mest skönl., ofta i sagostil. Det senare vanl. åld. o. sällsyntare. E-formen vanligast. Ngn gång träffas åld. även adj. 'dristelig'. *Abbot Hans gick nu dristeligen in i hålan* S. Lagerlöf. *Steg*

~ *dristligen på* Joh. Sundblad. *Dristeligen gå mot fienden. Hade hon något att säga honom, så steg hon dristeliga på* V. Benedictsson. **Syn.** jfr följ. — **Dristig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). Gärna skr.; ej säll. skönl. *D. man har lyckan i följe. D-t och manhaftigt folk. Öppet och d-t stiga fram och säga sin mening. Vara d. nog att ~. Förlåt mina d-a ord! Med d-t mod. En d. kupp. D-a förkortningar och vågade rörelser* G. Nordensvan. *Vilken Almquist ännu inte hade d-heten att ge sig in på* Ruben Berg. **Syn.** djärv, (fri)modig, orädd, oförvägen, vågsam; (ibl.:) käck, rask, tilltagsen l. säker; (om 'sak' ibl.) äventyrlig; (ibl. nära:) oförskämd, fräck, framfusig, som tar sig friheter, oblyg, oförsynt, ogenerad, 'fri'.

Dritt|el (akut l. grav); -eln, -lar (grav); -elband; -elfabrik; -elstav (även koll.); -elstäver (plur.) Mest i plur. *För export inpackas smöret i små tunnor eller s. k. d-lar, som merendels rymma 50 kg. Att smör ej utföres i förut begagnade d-lar. Licens för 3,000 d-lar smör. D-elband och tunnband. Västerås Nya D-elfabriks Aktiebolag. C:a 15,000 prima smörd-ar och c:a 900,000 d-elstav.* **Syn.** smördrittel (av ngt växlande rymd), litet vanl. tunnformigt smörkärl.

Driv|a[1], -an, -or; -form; -kam. Mest om snö (o. sand). **I.** Enkelt. *Lägga sig i d-or. Smältande d-or. Väldiga d-or täckte hela gården. En d-a gick ända upp till taket på flygelbyggningen. D-or av sand. Snö-, sand-, dammd-a.* Ngn gång friare. *Hela d-or av agnar, av konfetti.* **II.** Ssgr sälls.; ngn enda gång kunna ssgr till verbet även ansluta sig till subst. **Syn.** snödriva, hopdriven hög (av yrsnö l. sand).

— **Driv|a**[2], drev(o), -it, -as. **I.** Trans. Först upptas de 'egentligaste' bet. **1)** *D-a ngn framför sig, fienden ur riket, ngn på flykten, i landsflykt, från hus och hem, ur tjänsten. Med hugg och slag d-a ngn åt sidan. D-a boskapen i vall, på bete.* **2)** *Vinden drev skyarna mot havet, och det blev inget regn. Ty vågorna drevo fartyget allt närmare kusten. Stormen drev emellertid ångaren med stark fart mot östra hamnpiren. D-en av vinden. D-as ur kosan.* **3)** Kok. *I senare fallet stötes den [mandeln], fuktas med sockerlag, d-es genom silkessikt och* ~ Hagdahl. *Den kokta potatisen d-es då genom purépress och* ~. **4)** Om hund. *D-a hare, räv. Unga lodjur gå, då de d-as av skarpsprungna hundar, ofta upp i träd.* Ibl. om andra djur. *Uthungrade vargar, som i flock d-a villebråd.* **5)** Hålla i gång o. d. *Flosta källa har så starka ådror, att vattnet därifrån d-er en kvarn. Ett fall som d-er ett vattenhjul. D-as med vindens tillhjälp, med elektricitet, ånga.* **6)** Förmå o. d. *Nöden, fattigdomen drev honom. Detta drev honom till ett steg, som han sedan ångrade. D-a ngn (till) att handla så eller så.* Med anslutning till mer egentl. bet. i uttr. som: *Nöden hade nu drivit honom till det yttersta. D-en till förtvivlan. Nöden d-er hund i band. Försöka d-a vårt folk in i krigets fruktansvärda olycka.* **7)** Idka o. d. *Affären drevs i hennes eget namn. Kalmar drev en betydande handel på både in- och utländska orter. D-a en fabrik, jordbruk, ett hantverk. D-a studier (i ngt). Yrkesmässigt d-a ngt. D-a betydlig fraktfart.* Hit snarast uttr. 'd-a sitt spel': *Här är det väl den gamla svenska arvsynden: avunden, som d-er sitt spel.* **8)** *D-a gäck, gyckel, nojs med ngn.* **9)** Söka göra gällande o. d. *Det liberala partiet drev (med all makt) den satsen, att* ~ *D-a en lära.* **10)** Utsträcka o. d. *D-a skämtet, sitt skämt väl långt. D-a sin fräckhet ända därhän, att* ~. **11)** I växthus o. d. *Växter som gå att d-a. D-a tidig potatis i bänk. Med fönster betäckt, varm plantlave, som användes för d-ning av växter. Av lökväxter d-as allmännast hyacinter, tulpaner, krokus-arter och narcisser.* **12)** Läk. *Fläderté och dylika medel, avsedda att d-a svett. Starkt urind-ande medel. Svettd-ande.* **13)** Sjöv. osv. *D-a ett fartyg* täta nåten med drev o. nöthår. **14)** Tekn. *D-a figurer i metall. D-a guld med hammare. D-et guld. Arbeten i d-en mässing. En silverpjäs, d-et arbete.* **15)** Skogs. o. bergs. **a)** *D-a timmer* köra ut (sågvirke) till sågar o. flottleder l. d. *Som* ~ *inköpt flere skogsskiften och före jul påbörjade d-ningen.* **b)** *Orter d-as numera vanligen med tillhjälp av borrmaskiner* utsprängas, **16)** Med slagträ, klubba l. d. *Infånga den d-na bollen och* ~. *D-a ngns klot utom planen* i krocket: slå bort med 'hårdkrocket'.

II. Intr. o. abs. **1)** *D-ande snö. Och med frisk fart d-er en rad moln som stora duvblå dun öster ut* Hugo Öberg. *D-ande moln. Timmer som d-er utför älven. Ett stort isberg kom d-ande rätt i lovart. D-a (hit och dit) för vinden. Ligga och d-a (med strömmen, för tackel och tåg, för ankaret). Låta båten d-a. D-a mot klipporna. Dessa frukter kunna i månadtal d-a på havsytan, innan de kastas upp på någon strand och slå rot. Röken drev åt vår sida.* **2)** *Snön d-er* bildar drivor. Ngn gång även opers. *Det d-er på gatorna.* **3)** Jäg. *Hundarna hade fått upp och börjat d-a. D-a tyst.* **4)** *Gå och d-a på gatorna (utan sysselsättning). Lang drev vidare* Didring. *Framåt middagen kom Sarri d-ande längs banan.* **5)** Om växter. *D-a för mycket på bladen* så att de bli stora o. långskaftade. **6)** *D-a med ngn* utsätta för drift. **III.** Drivande. Märk bl. a. **1)** Mest 'bildl.' *Att tacka Ihre* ~ *särskilt för att han varit den d-ande kraften uti hans inval i Vetenskaps-Societeten.* Dock även *D-ande kraft i en maskin.* **2)** *En d-ande*

karl, förmåga. **3)** *Ni måste ha mycket drivande skäl för att resa till Minorca* 'Frank Heller'. **4)** Ofta undviket som danism. *Att kjolen och fötterna voro alldeles d-ande våta av dagg* P. Hallström. **IV.** Driven. Säll. med gradformer. Märk bl. a. **1)** *D-et arbete* se I 14. **2)** *Djupt d-na i en slags envis, genstörtig logik* Fröding. *En d-en moralists förmåga av själslig analys.* **3)** *En vårdad, men d-en handstil* som vittnar om mycket skrivarbete. *Handskriften är alltigenom skriven med en och samma vackra och mycket d-na stil.* **4)** *Stilen [i arbetet] är d-en och uttrycksfull.*

Syn. I. 1) o. **2)** tvinga att (be)ge sig u'ndan, sätta i rörelse, få att gå, föra, låta gå, undandriva ɯ, fördriva, jaga (framför sig), fösa, pådriva ɯ, mana på; föra ur rätta kosan; **3)** pressa; **4)** (under gällt skall) jaga på spår; **5)** sätta i gång l. i rörelse, hålla gående l. i gång, ge (driv)kraft åt; (d-as:) gå, sättas i gång; **6)** förmå, egga; bringa; ibl. tvinga, nödga; **7)** idka, bedriva, (ut)öva, syssla med; söka göra fruktbringande, utnyttja; **9)** hävda, söka l. vilja göra gällande, framställa, förfäkta, utbreda; **10)** (ut)sträcka, låta gå (för långt); **11)** påskynda (plantors växt) gm värme (o. fuktighet), bringa till snabb utveckling; **12)** framkalla, utdriva; **13)** täta, dikta; **14)** gm hamring bearbeta till upphöjda figurer, uthamra ɯ (metallbleck till figurer), ciselera; **16)** slå; **II. 1)** föras (viljelöst), framföras ɯ (av luftdrag, vind, ström osv.), röra sig, 'segla', 'simma', blåsas, (redlöst) flyta; **3)** jaga på spår (under gällt skall), sätta i gång med drev; **4)** gå sysslolös, flanera, gå långsamt o. utan mål (av o. an); **5)** utvecklas (för) snabbt; **6)** driva gyckel, gyckla (med); **III. 1)** pådrivande, eggande; **2)** driftig, rask; **3)** drypande, 'strömmande'; **IV. 2)** genomdriven, invand, övad, skicklig, förfaren; **3)** o. **4)** flytande, som tyder på lång övning, (upp)övad, 'lätt', 'jämn', 'ledig'.

— **Driva bort** ɯ, **fram** ɯ, **framför sig, framåt, förbi** ɯ, **i** [ɯ], **igenom** o. genomdriva, **ikring** [ɯ] se kringdriva, **in** ɯ, **isär** [ɯ], **ned** l. **ner** ɯ, **omkring** o. (i)kringdriva, **opp** se upp, **på** ɯ. **D. till.** Vard. *Därmed »drivit till» Rosell* Soc. Dem. 1892. *Hon drev helt sonika till honom med brödspaden och ~.* **Syn.** slå ti'll, 'klämma ti'll'. **D. tillbaka** ɯ, **tillsammans** o. sammandriva, **undan** ɯ, **upp** ɯ, **ut** ɯ. **D. över.** *Korna drev hon så över på spången.* I annan bet. 'överdriva'.

— **Drivankare.** Sjöv. D. brukas numer nästan endast av fiskare för att hålla fartyg l. båtar upp mot vinden. Består av ett på ett kors l. en trekantig ram utspänt segel som med hjälp av tyngder är lodrätt nedsänkt i vattnet. **-axel.** Axel från vilken en drivande kraft utgår. *D-n från hästvandringen. Från d-n i en verkstadssal utgå remmar eller linor till arbetsmaskinerna.* **-boll.** Ej allm. brukad benämning på ett bollspel; kallas ibl. 'peta boll i grop'. **-bänk;** -sfönster; -sjord; -spotatis. *Så i d. Uppdragen i d. Odla matväxter i d. för att kunna skörda dem tidigare. D-ar läggas under tiden mellan jan. och början av maj.* **Syn.** (fönster)täckt varm plantlave ,(varm)bänk. **-fjäder.** Vanligast i bildl. bet. *Den hemliga d-n var Mariannes otålighet att ~. Som även kan vara en mäktig d. till ädla handlingar. Den yttersta d-n för ngn.* Dock även 'egentligt' om fjädrar som frambringa rörelse. *Driv- och urfjädrar av band eller av platt tråd.* **Syn.** (ibl.:) bevekelsegrund, 'sporre', eggelse(medel), motiv. **-garn;** -sfiske. Drivande nät medelst tåg fastgjort vid båt l. fartyg. *Det största makrillfisket ~ bedrives dock med d. från ~. D-sfisket brukas såväl för sill som lax och makrill.* **-gods.** *Flaskposten är, så vitt man vet, det första d. som nått Norge från kryssaren Hampshire, som sänktes den 5 juni i år* 1916. **-hjul.** På lokomotiv osv. *Det finnes snälltågslokomotiv med 2, 4 och 6 d. Kåpa över d-en* på bil. *D-et göres som ett överfallshjul.* Ibl. även bildl. *Han är ett av dessa dolda d., vilkas vikt vi andra äro så böjda att ringakta* V. Benedictsson. **-hus;** -planta (även bildl., t. e. om ömtålig människa); -värme; -växt. *Odlas i d. Låt icke poesien bli en d-planta, som vissnar vid första friska vindfläkt.* **Syn.** (ibl.:) växthus, varmhus, driveri.

-is; -flak. *D. i Nordsjön! Pressas av d. Råka in i d(-en). Men på grund av de täta d-flaken kunde postjakten icke anlöpa Gottland förr än den 14 april.* **Syn.** av storm l. tö uppbrutna kringsimmande isar l. isfält, is(massor) i drift, drivande is. **-järn.** Tekn. o. sjöv. Även 'drevjärn'. *Drev och nöthår, som i flera varv drives in i nåten med s. k. drivjärn.* **-karl.** Den som i 'drivboll' skall söka få in bollen i mittgropen. Även kallad 'drivare'. **-kraft. 1)** Egentl. *Använda ångan som d. (för l. till ngt). Elektrisk d. De inom industrien använda d-erna äro av flera olika slag* Nord. Fam.[2] *Alstring av d.* Ngt friare i *Vadan d-en till deras förflyttning måste komma utifrån* Th. M. Fries. **2)** Bildl. *En av d-erna i B:s verksamhet anses ha varit en stark ärelystnad. Montesquieu, vars metod blir själva d-en i hans arbete* A. Blanck. **Syn. 1)** kraft som sätter maskin i rörelse o. underhåller denna, drivande kraft, 'rörelsekraft'; **2)** (kraftigt verkande) eggelse, sporre, 'drivfjäder'. **-min|a.** *D-orna, vilka kunna utkastas var som helst. Mot d-or har man alltjämt intet annat skyddsmedel än att hålla noggrann utkik* 1914. **Syn.** (fritt kring)drivande mina. **-nät** jfr drivgarn. **-olja.** *Bristen på d. för fiske-*

motorerna. **-rem.** Tekn. *Där utrymmet ej tillåter horisontal d. Helvävda bomulls-d:mar.* **Syn.** rem som förenar två remskivor o. överför den enas rörelse på den andra. **-sand.** *Gyttja eller lös d.* flygsand. **-sats.** *Raketen består av hylsa med stång, d., tändmedel och ~.* **-snö.** *Trots att skidföret försvårades av d.* yrsnö, snö som yr ikring (o. bildar drivor). **-ved.** *Grundstött d. Samla d., som kastats upp på stranden.* **-vatten** om vattenkraft. **-verk.** Maskin med drivhjul o. d., maskineri. *Hjul i d.*

— **Drivar|e,** -en l. (särsk. i smtl.) -n, -e. Märk bl. a. **1)** Mer tillfälligt. *Det kom en riktig d-e* om vind: pådrivare, 'körare'. **2)** Tekn. Mest i ssgr. *Koppard-en från Göteborg, som skall pryda vårt stadshus.* **3)** Sjöv. osv. En som tätar fartyg. **4)** Skogs. o. bergs. Jfr driva[2] I 15. **a)** *D-arna, som genomvandra den utstämplade skogen* O. Bucht. **b)** *Ortd-e.* **5)** *Dag-, lösd-e.* **6)** I bollspel o. d. Jfr 'drivkarl'. — **Driven** se driva[2] IV. — **Driverī,** -et l. (särsk. i smtl.) -t, -er. **1)** Mer l. mindre abstr. *Under lättjefullt d. på gatorna. Dagd-er. Under behagligt sommardriveri.* **2)** Konkr. *Särskilt inrättade hus, kallade drivhus eller frukt-d-er. De stora d-erna vid Steninge.* — **Drivning,** -en, -ar; -skostnad. Märk bl. a. **1)** Skogs. o. bergs. Jfr driva[2] I 15. **a)** Utkörsel av virke (särsk. sågtimmer) till sågar, flottleder o. d. *Timmerd-en är årets stora tilldragelse. Timrets utdrivning till vattendraget. En stor d. på omkring etthundratusen utstämplade träd. Reducerade d-skostnader.* **b)** *Ortdrivning.* **2)** Konstindustri. Mest i ssg. Ngn gång även konkretare t. e. *En del koppard-ar till stadshusets prydande.* **3)** *D. av lökväxter. D. i boningsrum. Innan d-en börjar. I mörker går d-en fortare. Blomster-, fruktdrivning.*

Drog[1] (-å-); -en, -er; -affär; -handel; -handlare; -växt(grupp). Råämne ur växtvärlden använt som apoteksvara (särsk. vard. även om mysk l. dylika ämnen ur djurvärlden) o. oftast läkemedelsämne. **I.** Enkelt. *D-erna som sådana användas numer i medicinen vida mindre än förr. Lummermjölet brukas utom såsom d. exempelvis att pensla formarna i gjuterierna. Brännässla och kardborrerot, kinabark, kamomilla m. fl. för håret välgörande d-er ingå i ~* annons. *Växtd-er.* **II.** Ssgr. *I d-affär få i vårt land blott vissa d-er försäljas. Med d-handel är vanligen förenad försäljning av färgämnen och andra kolonialvaror samt apoteksrekvisita. Tvister mellan apotekare och d-handlare. Medicinalväxtföreningen ~ på god väg att lösa Sverges viktiga d-växtfråga* 1917. **Drogi'st** (hårt g); -en, -er. Droghandlare, innehavare av droghandel. Jfr föreg. *Var dessa artiklar än köpas, det må vara hos d-er eller på apotek.*

Drog[2], -o se dra(ga).

Dromedār, -en l. (särsk. i smtl.) -n, -er. Enpucklig l. arabisk kamel; även skällsord (gärna skämts.). *Din långa d.!* drasut.

Dropp (-å-); -et, [=]. **I.** Enkelt. Både abstr. o. mer konkr. *Det regelmässiga d-et från stenarna vid fallet. Stå i d-et (från takrännan). Akta sig för d-et. Takdropp.* **II.** Ssgr som otvetydigt höra hit äro sälls.; dock kunna ssgr till 'droppa[2]' l. 'droppe' ibl. även ansluta sig till 'dropp'. Se dessa ord. **Syn.** droppande, droppfall, droppregn, 'där det dryper'. — **Droppa**[1] se droppe.

— **Dropp|a**[2], -ade, -as; [-are]; -ning (säll. med plur.). **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** Intr. o. opers. *Hon lät vaxet sakta d-a på sin hand, utan att förråda någon smärta. Vattnet d-ade enformigt från grottans tak. Det d-ade ur l. från alla stuprännor. Det d-ar från taket. Det kippade i mina stövlar och d-ade ur kistornas hörn* Sven Hedin. Märk *Grenar och ris voro redan d-ande våta av dagg* Ad. Johansson. **2)** Trans. *Varpå högst* 1/8 *deciliter olja småningom d-as i smeten. D-a brännvin på såret. D-as försiktigt!* Märk skönl. uttr. som *Daggen sina pärlor d-ar.* **II.** Bildl. Mindre vanl. *Det d-ade en nyhet dag för dag (till oss i vår ensamhet).* **B)** Ssgr kunna ofta även ansluta sig till 'droppe', jfr d. o. **Syn.** falla i droppar, droppvis (låta) rinna, drypa, (ibl. nära) tillra l. sippra. **Droppa i** m, **ned** l. **ner** m. **Droppbar,** -t, [-are]; -het. Mindre vanl. Om vätska som låter fördela sig i droppar, som kan drypas. **-fjäder.** *Oljekanna med d.* **-flaska** se under droppe. **-fri.** Ofta till 'dropp'. *D-tt tak. Och få en d. sovplats för natten* E. Modin. **-glas, -kanna, -panna** o. **-rör** alla fyra att drypa med; det första o. det sista ofta graderade. **-tak.** Mindre känt. Ofta till 'dropp'. Till skydd mot dropp.

— **Dropp|e,** -en, -ar. Biformen 'droppa' sälls. o. vard. (snarast i uttr. som 'inte en d-a'). **I.** Enkelt. **1)** Egentligare. **a)** Om vatten, regn, dagg o. d. *Avsätta sig i d-ar. Regnet började falla i stora, tunga d-ar. Regnet slog i hagelliknande d-ar ned genom lövverket. I en enda liten d-e (vatten) finnas millioner smådjur. Vatten-, regn-, daggd-e.* **b)** *Svetten började tränga fram d-e för d-e på hans panna. Skär man i barken, tränger saften ut i små d-ar. En idé som han icke ville gjuta en d-e blod för. Det var kulet, så att det bildade sig d-ar under näsan. Skaka inte på hand, då faller d-en!* vid ihållning t. e. av kaffe. *Svett-; vin-, blod(s)-, bläck-, olje-; kåd-, gummi-; blyd-e.* **c)** *Smittan förekommer dels i ~, dels i mycket fina »flygande d-ar», somliga ej synliga för blotta ögat* vid hostsjukdomar. **d)** *Du kan ju drypa i ett par d-ar. Sex d-ar vid behov* på recept. **e)** I jämförelser o. d. *D-en ur-*

holkar stenen ungefär = tålamod övervinner surkål. *Det är som en d-e i havet* som en fluga för en hungrig l. d., det försvinner fullkomligt, gör ingen som helst verkan. *Jag satt tyst och stilla som en d-e och spejade utåt fjärden* Alb. Engström. **2**) Friare o. bildl. **a**) Koll. om apoteksvaror (ibl. särsk. om d-ar missbrukade i stället för spritvaror, 'starka d-ar'; jfr d-krögeri). *Beska d-ar. Styrkande d-ar. Magstärkande d-ar. Hoffmans d-ar. Tand-, opied-ar.* **b**) Om liten mängd; ofta med 'ämnet' tillagt. *Ge mig en d-e vatten, är du snäll! Några d-ar kan jag väl få slå i åt dig! Ska du ha en påtår? — Ja, men femton d-ar bara. Jag har inte smakat en d-e (sprit) på 14 dar.* **c**) I fast form. *I den doriska stilen brukas d-en som ornament. Örhängen i form av d-ar. Glasd-ar.* Mindre allmänt om fläck. *Ko med en vit d-e mitt i pannan.* **Syn.** (ibl. nära:) tår, pärla, vattenpartikel; liten kula, hagel; knapp, plugg, tapp.

— **Droppfall.** Mindre vanl. Dropparnas regelmässiga fall. Även bildl. *Versens stillsamma d.* M. Lamm. **-flaska.** **1**) Mest till verbet. Flaska med särsk. inrättning för att hälla droppvis. **2**) Till subst. Flaska för (apoteks)droppar. **-fläck;** -ig. T. e. zool. o. bot. *Med en vit d. i spetsen på var fjäder* E. Lönnberg. *En brun märr, på länden d-ig* droppstänkt, med små runda fläckar. **-form;** -ig. *[Mastix utsipprar från stammen och] hårdnar i d. på grenarna* B. Jönsson. *Kulrunda eller d-iga karameller.* **-is** drypande vatten fruset till is. **-kant.** Mest till verbet. *Isolatorerna äro utbildade med d-er till fuktighetens avledande.* **-krög|are;** -erī. Om försäljning av (eter- o. sprithaltiga) droppar till ersättning för sprit. *Apotekare som ej vill vara »droppkrögare». D-eriet i Norrland* 1915. **-lik,** -t; -nande. *D-a prydnader. Något långdragna, d-a ~ korn. De d-a fläckarna på bröstet.* **-mätare. -regn.** Även till verbet. **1**) Motsatt t. e. duggregn. **2**) *D-et från en överskjutande klippa.*

-skott. Även till verbet. Mindre känt. Spridda skott (som komma droppvis). *Det puttrade och small ~ en knittrande rad av mitraljöser ~ ett par d.* (vid sprängningar) E. Didring. **-skyddare.** Mest till verbet. Mindre känt. T. e. att ställa under buteljer. *D., förnicklad, med filt.* **-skål.** Även till verbet. Mindre känt. *Lampa av järn med d.* **-sten;** -sbildning(ar); -sgrotta; -svalv (i muhammedansk byggnadskonst; påminna om vaxcellerna i en bikupa). *D-en i kalkstensgrottor, under brovalv o. d. består av kolsyrad kalk som avgivits av drypande vatten. D-sbildningarna i Adelsberggrottan i Krain. D. från Sturevalven i Uppsala, vit, något genomlysande, kornig, med ett rör genom vilket vattnet sipprat.* **-stänkt.** Mindre vanl. Med dropplika fläckar. **-system** Även till verbet. I fråga om karbidlampor (ɔc sugsystem). *Vid d-et skall medfölja karbidbehållare.* **-tals** adv. **-tung.** Skönl., mindre vanl. *Daggen ~ hängde d. i kvistar och ris* Ad. Johansson. **-vis** adv. [o. adj.]. **1**) Egentl. *[Äggvitorna] tillsättas med citronsaften, som d. inblandas* Hagdahl. *Det d. nedrinnande järnet samlar sig ~ på smältrummets botten.* **2**) Bildl. *Få i sig en (obehaglig) nyhet d. Händelserna, sådana de genom dagspressen d. och huller om buller komma till allmänhetens kännedom* R. Kjellén.

Drosk|a (-å-); -an, -or; -bil(typ); -häst; -kusk; -rättighet; -station (uppehållsplats, t. e. på torg, för droskor); -ägare(förening). *Åka i d-a. Öppen, täckt d-a. Ta (en) d-a till stationen. Åkard-a. De gamla hästd-orna komma åter till heders. Telefonera till närmaste d-station (efter en d-a). Ny, billig d-biltyp* 1913. *Förvandlat d-rättigheter till bilrättigheter* 1912. *Han hade ej d-rättighet* om en 'nattschäktare'. *D-ägareföreningen hade emellertid funnit det berättigat, att ~.* **Syn.** låg, fyrhjulig, täckt l. halvtäckt hyrvagn.

Dro'ts (-å-); -en, -ar; -ämbete; [-i'nna]. Formen 'drotset' träffas ännu ngn gång i rent hist. framställning o. uppfattas då gärna som best. form. Ett förnämt ämbete som uppkom i de nordiska länderna under medeltiden o. i Sverge bibehöll sig även i nyare tid (till en början dock blott som hederstitel); d-en var t. e. under Magnus Erikssons minderårighet den förnämste medlemmen av riksrådet (alltså rikets främste man); under Gustav Adolf blev d-en president för hovrätten i Stockholm och fick högsta tillsynen över rättsväsendet. Efter 1686, med M. G. de la Gardies död, tillsattes ej vidare ämbetet. Sedermera återupplivades d-värdigheten av Gustav III, men avskaffades ånyo 1809. *Bo Jonsson Grip, konungens d. Vid Johan III:s tronbestigning fick Per Brahe hederstiteln 'rikets d.' D-värdigheten kan sägas ha utmynnat i justitiestatsministersämbetet. Riksdrots.*

Drott (-å-); -en, -ar. Till detta ansluter sig någon gång 'drottning'. Fornnordisk kunga- o. prästtitel. Skönl. ibl. för konung, furste, herre, härskare, monark.

Drottning (-ått-; i smtl. även drånning, säll. skrivet 'dronning'); -en, -ar; -bonde (i schack: bonde som står framför d-en); -cell (i bikupa: c. där bidrottning uppfödes); -gemål (ofta skrivet med bindestreck; regerande d-s gemål); -krona; -lik; -(s)värdighet. Anslutes ngn gång till 'drott'. **1**) Egentl. **a**) *Sverges d. D-en av Danmark. Vår (nådiga) d. D. Viktoria. Regerande d. D-ens sjukhem* Sofiahemmet i Stockholm. *Få företräde hos H. Maj:t d-en. Bli d.*

b) *Spela d. Föra sig som en d. Med en d-s min.* **c**) *Men d-gemålen var denna gång icke närvarande* om holländska d-ens gemål. *Men han avvisades med en d-lik min, som ~. Stella förfärad, men ännu mer d-lik* P. Hallström. *Änkedrottning.* **2**) Bildl. Om bal-, schack-, bidrottning osv. *Festens (firade) d. Majdrottning. Fedrottning. Rosornas d* om ståtlig rosart. *Byta bonde mot d.* i schack. **Syn.** kungagemål; kvinnlig regent.

Drucken se bland avledningar under dricka[2]. **Druck|o,** -it se dricka[2].

Druīd, -en, -er; -altare; -kult; -stånd; -isk. Präst hos de gamla kelterna (var även domare, läkare, siare). *De äldsta underrättelserna om d-erna finnas hos Julius Cæsar. Galliens d-er, d-stånd. Fornbrittisk d. D-isk vidskepelse.*

Drul, -en, -ar. Mest vard. (dock mindre vard. — o. mindre vanl. — än 'drulle'). *Min långa, lärda d.* Karlfeldt. *Det skall du strax få erfara din d., om du inte ~.* **Syn.** se drulle. **Drul|a,** -ade. Ngt vard. *Gå och d-a och stöta emot alla kanter.* **Drulig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). Ngt vard. *Eller också var han mycket d., tänkte hon* Fanny Alving. **Syn.** se drullig. — **Drull|a,** -ade. Vard. *Gå och d-a så man faller i sjön. Och d-ade av spårvagnen med tio tjog ägg.* **Syn.** drumla. **Drulla i** drumla i sjön. **D. ikull. Drull|e,** -en, -ar. Vard. *Tror'u man ä nån förrymd bankkamrer! Va?! Jäkla drulle!!* Strix. **Syn.** tölp, drul, drummel, lurk, luns. **Drullig,** -t, -are; -het (ibl. med plur.). Vard. *Kvällssömnig och morgontrött och lite d. mitt på dan. Den d-aste individ, jag sett i mitt liv* Fanny Alving. **Syn.** drumlig, drulig, ibl. sömnig (o. tafatt), tölpaktig, drummelaktig. **Druml|a,** -ade. *Gå och d-a och inte se sig för. D-a med ngt. Gå och d-a i sjön. D-a (e)mot ngt.* **Syn.** vara tölpig l. fubblig, inte se sig för; ibl. tumla l. d. **Drumla baklänges.** *Reven höll inte, Alfred d-de b.* Dan. **D. i** d. i sjön. **D. ikull** l. **omkull.** *Så att hon förlorade fotfästet och d-de ikull* Dan. **D. ut.** *Och d-de skamflat ut i farstun* Dan. **Drumlig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). Både mer 'egentl.' o. mer bildl. *D. på benen och tjock som en valp* V. Benedictsson. *Ond över sin hjältes d-a uppträdande och gråtfärdig av skam på hans vägnar. Vad du är d.! Bär dig då inte så d-t åt! Det var d-t gjort av honom!* **Syn.** tölpig, oskicklig, vårdslös, fubblig, tafatt o. ouppfostrad, drul(l)ig, drummelaktig, tölpaktig, klumpig, otymplig, bondaktig, ohyfsad, lunsig, ibl. senfärdig, ibl. bakvänd. **Drummel,** -n, drumlar; -aktig; -aktighet (ibl. med plur.). *En lång d. på 20 år.* Mest som rent skällsord. *Din d.! Denna packe d-aktiga brev* Ossian-Nilsson. *Va ä de för d-aktigheter!* **Syn.** drul(le), tölp, drasut, räkel, luns, lurk; lymmel.

Drunkn|a, -ade; -ing (med plur.); -ningsdöd. **1**) Egentl. *Båten välvde, han kom i vattnet, var icke simkunnig och d-ade genast. Hjälpa en d-ande. Återkalla (skenbart) d-ade till liv. D-a i ett dike. Den d-ar ej som hänga skall. Har du hållit på att d-a någon gång? Som en d-ande griper efter ett halmstrå.* **2**) Friare o. bildl. *D-a i ett företag, i ett hav l. ett virrvarr av orediga tankar. Hans blick d-ade i hennes.* **Syn. 1**) omkomma gm drunkning, (ibl. nära) gå till botten; **2**) förlora sig, gå förlorad, icke alls mäkta (mēd), alldeles förirra sig osv.

Drupit se drypa.

Druv|a, -an, -or. Mest om vinrankans frukter, men ibl. även om andra liknande. Ngn gång för 'druvklase' l. om själva växten. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. **a**) *Blå, gula d-or. En klase mogna, svällande d-or. D-or, skördade på fritt land i Stockholmstrakten. Russin äro torkade, mogna d-or. Små, mörka, kärnlösa d-or, som torkade kallas korinter. Denna kolossala vinstock upptager ensam ett ovanligt stort vinhus och lämnar årligen en skörd av omkring 425 kg. d-or. Man plockar ej d-or på törne eller fikon på tistlar. Guldd-or.* **b**) Ibl. skönl. för vin. *Ädel d-a* jfr *D-ans saft(er)* l. *D-ans must* l. *D-ans blod.* **2**) Om andra frukter. *Fläderns vackra, klart röda eller svartblå d-or.* **II.** Ssgr ha *druv-;* blott ngn gång skönl. därjämte *druvo-.* **Syn. I. 1**) vindruva. — **Druvblå.** Gärna skönl. *I luftens d. imma* Österling. *Marskvällens d. dis* H. Berger. **-brännvin** mindre vanl. namn på (druv)konjak. **-börd.** Läk. o. barnmorsketerm. En art av missfall, varvid druvklasliknande bildningar, uppkomna gm sjuklig förändring av moderkakan, framfödas. **-fläder** Sambucus racemosa. **-formig,** -t. *Brunsten i druv- eller njurformiga partier.* **-hagel;** -skott. Ett slags små runda kulor förr brukade till fyllning av 'skrotsäckar' (motsvarande nutidens kartescher). **-hyacint** = pärlhyacint, Muscari. **-klas|e;** -(e)liknande. **-konjak. -kur.** Systematisk förtäring av mogna druvor l. av druvsaft (en slags laxerkur). **-kärn|a;** -olja. **-kött** ɔc kärnor o. skal. **-lik(nande). -russin** r. med vidhängande stjälkar. **-saft.** *D-en eller vinmosten fås genom ~.* **-sax** att avklippa (upplagda) druvor med. **-skal. -sock|er.** Kem. o. handels. m. m. Förekommer allmänt i söta bär o. frukter o. särskilt rikligt i vindruvor. *D-ret har söt smak, men är ej så sött som rörsocker. I honung är d-er blandat med rörsocker och fruktsocker. Om stärkelse kokas med utspädda syror, uppstår d-er, som tekniskt framställes enligt denna metod och då kallas stärkelsesocker.* **Syn.** glykos, dextros, ibl. stärkelsesocker. **-sättning.** Jfr fruktsättning. *Alla skott som ej ge någon utsikt till d.* B. Jönsson. — **Druv[o]kulle.** Mest

i dikt. *Från druvokullarna vid Ren* om vinbergen.

Dryād, -en, -er. I den grekiska mytologien samt skönl. Skogsnymf, träd- l. skogsälva, trädnymf, nymf som bodde i ett träd o. levde o. dog med detta, ett träds genius l. ande. *Guldlockig fram ur ekens stam d-en tittar djärv och glad* Stagnelius.

Dryck, -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** *Överlastad av starka d-er. Jästa d-er. Brygga en d. av ~. Allmogens vanliga d. är svagdrickat. Malt-, läske-; kärleks-, sömn-, gift-; rusdryck.* **2)** Märk. *Mat och d. En d. vatten, vin.* **II.** Ssgr ha *dryckes-*, säll. därjämte *dryck-*; märk särsk. *drycken-* i dryckenskap; jfr även ssgr till dricka[2]. Bet. i ssgrna hänför sig vanl. till 'starka drycker'. **Syn. 2)** ibl. drick. — **Dryck(es)offer.** *Forntida d., bestående av vin, men även av vatten, mjölk, honung eller olja.* — **Dryckesbroder. -gille** dryckeslag. **-glad.** Skr., sälls. *Den frihetsglödande eller d-a poeten* A. Blanck. **-horn. -kanna.** *D. av silver.* **-kämpe. -kärl.** Vanl. präktigare l. brukade vid gillen (ɔc enklare 'dricksкärl'). *Nordiska d. av trä.* **-lag,** -et, =. *Hålla d. Blodiga d.* **-larm. -rörd** 'påstruken', onykter. **-sång. -vara.** Mest om spritdrycker. **-visa.** — **Dryckenskap,** -en; -sdjävul(en); -slast(en). *Hemfallen åt d., åt d-sdjävulen, d-slasten. Vara begiven på d. Under dryckenskapens inflytande.* **Syn.** omåttligt förtärande av l. oåterhållsamhet i bruket av starka drycker, drickande, superi, supande, fylleri, svir, dryckjom; (ibl. nära) onykterhet, rusighet. — **Dryckjom,** [ett l. en]. **1)** *Som ~ förfallit till d. och svir.* **2)** Huvudbet. *Den som brister i d., han brister och i androm styckjom. Hovmästaren manar till d.* Strindberg. *Att det gick för snävt till i d. Sutto en dag vid d. å Rådstukällarn* O. Högberg. *Den sista aprilnatten med sitt d., sina skåltal, sina serenader* J. Sundblad. *Hon hade tänkt, att hon skulle få honom att glömma sin d. — för denna enda kväll* J. Nordling. **3)** *Och utom annat d. hade två kannor brännvin fuktat törstiga strupar* Fanny Alving. **Syn. 1)** dryckenskap; **2)** drickande, supning, ibl. dryckeslag; **3)** ngt att dricka, dryckesvaror.

Dryft|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Mest skr. *Där d-ades allt vad som hänt under dagens lopp. D-a dagens händelser. Ha viktiga angelägenheter att d-a (med varandra). Rökte fredspipa och d-ade sakläget. Först längre fram började disputationerna avlösas av fria diskussioner eller, såsom termen en tid löd, »dryftning» av den eller den uppställda frågan. Som språkförhållandena i Norge kommo under d-ning.* **Syn.** (grundligt) avhandla, resonera om, diskutera, behandla, 'betrakta', ibl. tillsammans begrunda l. granska l. pröva l. undersöka; (ibl.:) uppta(ga) till diskussion, bringa l. föra på tal.

Dryg, -t, -are; -het. **I.** Om sak. **1)** Varaktig o. d. Motsatt odryg. *Mjölet har varit ovanligt d-t den här gången.* **2)** Som måttsbestämning o. d. **a)** Rum. *Du har två d-a mil l. d-a två mil l. d-t två mil kvar. Ett par d-a manslängder över marken. Ekstocken var redan en d. aln från land. Om hållet är d-t och farten [harens] större än vanligt.* **b)** Tid. *Under d-t 20 år. Dortha krusade en d. minut till. Men det var ju en så ofantligt lång resa dit, som tog sin d-a tid.* **c)** Omfång, mängd o. d. *Och det tog d-aste delen av arbetstiden. Den var till d-aste parten översatt från tyskan* Karlfeldt. *En annan uppfattning ~ än den, som nu tyvärr råder hos en d. del av allmänheten* R. Sernander. *Mäta d-t* rikligt. *Det var då d-t mätt åtminstone. En förlust på d-a sju, åtta hundra riksdaler* Ad. Johansson. **3)** Friare. *Som drog det d-aste lasset* O. Sylwan. *D-a skatter. Sörjande över de d-a begravningskostnaderna. En d. avhandling om mossodling. En d. backe att knoga uppför. Ett d-t (stycke) arbete. Ha det d-aste arbetet undangjort. När det blir för d-t, går jag min väg* (när livet blir för tungt) Strindberg. **II.** Om person. *Den digre, d-e, pösande gubben. Uppnäst och d. Göra sig d. D-a fasoner. En d. och anstolt ämbetsmannaklass. Få böta för sin d-het. An-, bond-, penning-, dumdryg.* **Syn. I.** varaktig, som räcker långt (i förhållande till mängd l. d.), som lämnar god behållning, innehållsrik, givande; väl mätt, fullmätt, 'styv', 'god', full, som väl håller målet l. måttet, fullmålig, rågad; ibl. riklig; stor, lång, betydlig; tung, svår, som kostar tid o. möda, tids- l. kraftödande, påkostande, mödosam, besvärlig; kostsam, dyr, ibl. 'hög'; (d-t:) väl, minst, mer än, över; **II.** stolt, bonddryg, dumdryg, 'hög', högfärdig, högmodig, 'viktig', som sätter näsan i vädret. — **Dryg|a,** -ade, -as; [-ning]. **I.** Trans. o. abs. Mest i ssgn 'utdryga'. **II.** Refl. o. ibl. dep. Vard. *Å, d-a dej inte för de!* **Syn. II.** vara högfärdig l. dryg, uppträda drygt. **Dryga ût** ɯ. — **Dry'gsel** (-ck-); -n. Mindre vanl. *Det är ingen d. i l. med det* det förslår ingenting, är odrygt. *Konsten att skaffa d. åt det man äger.* **Syn.** ibl. varaktighet.

Dryp|a, dröp(o), drupit, -as; -ning (med plur.; mest till I). **I.** Trans. *D-a smält vax på armen på ngn. Varpå ett par droppar vaniljolja d-as l. d-es i smeten.* **II.** Intr. *Vattnet dröp av honom. Och kravlade d-ande upp igen på det torra. Hjärtat dunkade och svetten dröp. D-ande av svett. Det d-er ännu av taken (efter regnet). Veden är sur så det d-er om, av den. Hon var d-ande våt, när hon kom in. D-ande vått och fuktigt. D-ande näsa. D-ande stearin-*

ljus, vekar. Märk ordstävet *När det regnar på prästen, d-er det på klockaren* har prästen det fett, kommer ngt även till klockaren. **Syn. I.** droppa, låta falla droppe efter droppe; **II.** falla l. rinna droppvis, droppa; (ibl.:) rinna, strömma, 'flyta', sippra, tillra. **Drypa av** l. **åv** ◻, **i** ◻, **in** ◻, **ned** l. **ner** ◻. — **Dryppanna** i vkn fettet vid stekning får drypa ned l. att drypa ur. **-sur.** Mindre vanl. *Veden är d.* smtl.

Dryss|a, -ade. Ldls. (även Uppland); ofta undviket som danism. Jfr dråsa. *Medan snön d-ade och d-ade där ute* V. Benedictsson. **Syn.** falla tätt och ymnigt.

Dråback (utt. o. fattat som ssg; akut); -en; -system(et). Tullrestitution (som är det officiella ordet), återbetalning av hela l. en del av importtullen på utländsk råvara då den förädlad åter utföres ur landet.

Dråp, -et, =. Som lagt. dels vidsträcktare: 'varje handling varigm ngn rättsstridigt berövar en annan människa livet', dels inskränktare (o. detta är lagtermens huvudbet.): 'oöverlagt dödande' (ɔ mord, dvs. dödande med berått mod). *Var som, i uppsåt att döda, men av hastigt mod, berövar annan livet, dömes, för d., till straffarbete på livstid eller i tio år* Strafflagen. *D. med uppsåt att endast misshandla. D. av vållande (l. oaktsamhet)* lagt. *D. å annan man än den man avsåg. Försona ett d. med 6 års straffarbete. D. av våda. Hämnas d-et på fadern. Försona ett d. med böter. Begå, göra sig skyldig till d. Är d-et å utrikes ort begånget ~. Våda-, mandråp.* **Syn.** dödande (av annan), mandråp; ibl. mord. — **Dråpmål.** Lagt. *Dom i d.* **-ord.** Mindre vanl. *Det starkaste d. de kunde använda var: Det är gammalt!* G. Uddgren. *Letande ~ efter ett oåtkomligt d.* Strindberg. **Syn.** dräpande (skälls)ord l. svar, bittert stickord, kraftord, dräpande replik. **-slag.** Dödande slag, dödshugg, dödsstöt; väldigt slag. *Rikta ett d. mot ngn l. ngt* egentl. o. bildl. — **Dråpar|e,** -(e)n, -e. Mest i inskränktare bet. *D-en eftersattes och greps. Järvsöd-na dömda.* Märk *Vesslan den grymmaste ~ av alla vildmarkens d-e. Mand-e.* — **Dråplig,** -t, -are. Skönl. l. skämts. ibl. 'dråpelig'. Anslutningen till de föreg. svag o. för somliga ingen. **1)** Ofta ngt åld. l. högt. bet. *Han trodde sig därmed hava gjort en stor och dråp(e)lig gärning. Ett d-t tal.* **2)** Ofta ngt vard. l. smtl.; ibl. ironiskt. *D-t att dse. Och sedan detta d-a bondlugn* Gellerstedt. *Komiken i situationen var d. D-a miner. Det var verkligen ena d-a släktingar, Fritz bestod sig med.* **Syn. 1)** präktig, berömvärd, ypperlig, utmärkt, (helt) förträfflig; ibl. ståtlig, härlig; **2)** synnerligen rolig l. lustig l. lyckad, vällyckad, oöverträfflig. — **Dråpo** se dräpa.

Drås|a, -ade. Ldls. (liksom de följ.) men ganska utbrett. **1)** Om sak. *Snön d-ade i stora flak från granarna. Gyllne blommorna med vinden / d-a tungt från dunkla trän* Levertin. *Här var rågen övermogen, så att kornen i massor d-ade ur axen.* Även intr. *Säden d-ar* de mogna kornen falla ur. Säll. opers. o. bildl. som *Det d-ade av människor, det myllrade i gångar och gallerier, och ~* Didring. **2)** Ngt vard. Mest om person. *Så att länge Berglunds faster d-ade i golvet* Dan. *Johannes d-ar i fällbänken och slumrar in* Alb. Engström. *D-ade ~ utför vindstrappan* Ossian-Nilsson. *Och d-ade därifrån ned på gatan.* **Syn. 1)** drösa (ldls.), falla ymnigt l. i massor; falla l. rasa ur; **2)** falla handlöst l. klumpigt l. raklång, tumla, stula, drumla, stupa. **Dråsa i.** Ngt vard. *En kan nog d. i ändå, om en inte sir opp* Alb. Engström. **D. ikull** l. **omkull.** Ngt vard. *Någonting stort och tungt hördes d. omkull i vrån* O. Högberg. *Då Moje plötsligt d-ade omkull* 'Huck Leber'. **Syn.** stupa l. drumla omkull. **D. ned** l. **ner** [◻]. **D. ur** om sädeskorn. **Drås|e,** -en, -ar. Jfr verbet. *D-e (av säd o. d.). En hel d-e med halm, halmd-e vräkte de ned över mitt huvud.* **Syn.** (sädes)hög, binge, hop (av agnar o. säd).

Drägg, -en. *Sedan vinet blivit avtappat, tömmes d-en ur fatet. Ölet är gott, men d-en är besk.* Mycket ofta bildl. *Den där [penningdrygheten] som är d-en, sedan rikedomen tagit slut* V. Benedictsson-A. Lundegårdh. *Tömma lidandets kalk intill d-en. Och han fick nu ända till d-en tömma den kalk, han fordom hade bräddat åt ~. Det var förödmjukelsens d. han tömde* Fr. Böök. *Samhällets d.* **Syn.** bottensats, fällning, grums; ibl. skum, 'avstråk'; avskum, utskott. **Dräggig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. Grumlig (på bottnen), full av grums.

Dräglig, -t, -are; [-en]; -het; -göra ◻ (fast form skriftspråklig). *Föredraget var tämligen d-t. Det är inte alltid så lätt att ge sitt föredrag en d. form. På d-aste sätt. Det låter ju d-t nog. Föra en d. tillvaro. Vinna d-are villkor. Jag gör vad i min förmåga står att göra livet d-t. Livets d-görande. Något d-are än systern är hon ju dock.* **Syn.** som kan fördragas l. gå a'n, uthärdlig, ej allför svår l. tryckande l. tråkig osv., tolerabel, ibl. resonlig l. skälig l. (något så när) försvarlig; medelmåttig, tämligen hygglig, något så när, (så där) tämlig(en god), passabel, (ibl. nära:) si och så.

Dräkt[1]**,** -en, -er. Numer sälls. utom i ssgn 'notdräkt'. *Kasta ut noten till d.* **Syn.** 'dragande', notvarp.

Dräkt[2]**,** -en, -er. **1)** Egentligast. I fråga om människor. **a)** *D-ens historia. Dräkt: full uniform. Tjänsteman bör inför allmänheten uppträda i vårdad d. Släpuniform däremot användes till daglig d. Full-*

ständig d. **b**) *Hon var klädd i en enkel vit d., vars enda prydnad var ett gult band om midjan. En d. som klädde henne ypperligt. D-en framhöll på ett fördelaktigt sätt de välbildade axlarna. Hon hade avlagt sin d. och skulle just stiga i badet. Veckrik d. Uppträda i gustaviansk(a) d(-er).* **c**) Damdräkt i inskränkt bemärkelse, 'hel d.' = promenaddräkt bestående av jackett o. kjol. *Ska du köpa kappa eller d.?* **d**) *Kläde-; morgon-, natt-; högtids-, gala-, fest-, helgdags-, bal-, maskerad-, vardags-, arbets-, vår-, national-, fantasi-, herdinne-, tids-; ämbets-, präst-; vapen-; tennis-, sport-, rid-; siden-, bomulls-; herr-, mans-, goss-, kvinno-, fruntimmers-; underdräkt.* **2**) Friare. Om djur. *Djur som företrädesvis äro i rörelse på natten ~ hava ~ brun- och svartspräckliga d-er, vilka göra dem osynliga i skymningen* G. F. Steffen. *Fjäder-; vår-, sommar-, vinterdräkt.* **3**) Bildl. *Kläda sina tankar i ordens d.* **Syn.** (hel)kostym, skrud, klädsel, klädedräkt, klädebonad, (en omgång) kläder, toalett, klänning, klädnad; promenaddräkt, jackett o. kjol; (ibl. nära) mundering l. uniform l. livré; ibl. (klädes)plagg(en); ibl. utstyrsel; (ibl.:) yttre (människa), utsida; (om)hölje, form; (ibl. nära) täckmantel l. mask; beklädnad. **Dräktform. -påse** till skydd mot damm o. mal. **-reform;** förening. **-siden.** För hel dräkt. *Dräkt-, blus- och kjolsiden.* **-tyg.** För hel dräkt. *Nyheterna i modärna d-er.*

Dräktig, -t. Kan även betraktas som två ord. **I.** Om djurhonor. *Ett d-t sto. D-a djur. Under den tid suggan är d. Gå d. med ~.* Mindre ofta bildl. *Vadan dessa skyar, / med blixtar d-a och hagelbyar ~* Edv. Fredin. **II.** Om fartyg. Mindre känt utom fackkretsar. *Hundra ton d.* **Syn. I.** som bär foster, med livsfrukt, ikalv l. iföl l. grisdiger l. lammdiger osv.; ibl. befruktad; ibl. havande, som bär på l. bär i sitt sköte; **II.** som lastar, som kan bära l. intaga viss last. **Dräktighet,** -en; -sperіod; -stid; -stillstånd. Kan även betraktas som två ord. **I.** Om djurhonor. *Under senare delen av d-(stid)en.* **II.** Om fartyg. D-en angav enligt äldre beräkningssätt, huru mycken last, uppskattad i 'svåra läster' (à 2,450 kg.), ett fartyg kunde intaga från det att det låg tomt till dess det nedtryckts till bestämd lastvattenlinje. D-en var alltså = vikten i 'svåra läster' av den vattenmassa fartyget undanträngde. Numer bestämmes d-en efter det utrymme för fraktgods och passagerare, som i fartyget förefinnes och anges i ton (2,83 kbm.). *Alla de fartyg under 300 ton bruttodräktighet ~ =* 'total d.' dvs. rymden av alla under översta fasta däcket befintliga rum l. därpå fast anbragta rum o. påbyggnader. Motsatt *Netto- eller avgiftspliktig d.* med avdrag för besättningens rum, navigationshytt, maskin- o. eldrum m. m. **Syn. I.** den tid en djurhona bär l. förhållandet att hon har foster; **II.** (fartygs) lastdryghet.

Dräll, -en, -er; -(s)duk; -(s)mönster; -(s)väv(nad). Enklare damastliknande (halv)linnevävnad, vanl. med invävda figurer. *Hon kunde väva d. D. användes till handdukar och enklare duktyger. Bokdyna av silverbrokad underfodrad med rutig linnedräll. Konstrika d-mönster av stjärnor, kors, rutor ~.*

Dräll|a, -de, -t, -as; [-ning]. Ngt vard. Mest om ngt flytande, men även mjöl, bär ur en korg osv. *Ser du inte, hur du går och d-er (mjölk) ur flaskan! D-a när man äter. D. inte på duken! D-a soppa på golvet. Hur hon d-de välling i huvudet på mig* Dan. **Syn.** (slarva o.) spilla, tappa (det ena efter det andra l. småningom). **Drälla efter sig. D. ned** l. **ner** t. e. sig l. haklappen (om barn). **D. på sig, ut.**

Dräm|ma till, -de, -t, -mas. Ngt vard., ldls. *Och för var gång han d-de till med hammarn, blev det ~* Alb. Engström. *D-ma till ngn.* **Syn.** damma till, slå ti'll hårt, 'klämma ti'll'.

Dränäg|e (-asj); -et, -er l. =; -rör (dränrör). Mest läk. Jfr dränera 2. **Dräner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingslopp; -ingsrör l. dränrör (även läk.); -ingsspade; -ingsvatten (som kommer ur täckdiken). **1**) Täckdika (med rör), grunddika. *Dikaren måste alltid röra sin spade för att torrlägga och d-a* O. Bucht. *Ett stycke av åkerarealen som detta år var avsett av d-as. Diken och d-ingslopp upptages och utmärkes genom stakning* O. Bucht. **2**) Läk. Ett förfarande vid sårbehandling varigm sårsekretet bortledes; förr skedde detta vanl. gm rör. Numera d-ar man ofta gm att föra in i såret remsor av gastyg.

Dräng, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. *Tjäna (som) d. (hos ngn). Ta tjänst som d. hos ngn. Gårdens d-ar och pigor. Sådan herre sådan d. Gårds-, stall-, bond-, ox-; bod-, magasins-; slaktardräng.* **2**) Märk **a**) *Orfei d-ar* sångarbröder, svenner. **b**) *Bete sig, ha fasoner som en d.* **c**) *Vara allas d. Borta sträng, hemma d.* **d**) Ldls. (i södra Sverge) ibl. skämts. = gosse. **e**) Folkvisornas *Smådräng* visar den 'högre' bet. 'sven' l. d. **II.** Ssgr ha *dräng-;* blott ngn gång åld. *dränga-* l. *dränge-.* **Syn.** (manlig) tjänare (för grövre sysslor), tjänstehjon, legohjon; (ibl:) hantlangare, uppassare, springpojke, betjänt, sven, 'knekt' osv. — **Drängaktig,** -t, -are; -het. **-fasoner. -göra,** -t. **-kammare, -stuga** o. **-stu(gu)kammare.** Där drängarna bo l. hålla till. *Han kommer direkt från drängkammarn, drängstugan* har inga fasoner, inget sätt. *Rummet kunde knappast haft färre möbler, om det*

varit drängstuga på landet. Här ser ju ut värre än i en drängstuga! Lukta drängstuga. **-lön.** *Arbeta för d.* särsk. förr även bildl. om låg lön. **-tjänst.** Även bildl. *Göra d. åt ngn* låna sig åt ngns syften osv. — **Dräng(a)skändare** sodomit, pederast. — **Dräng(e)dagsverke** av fullvuxen mansperson, karl- l. mansdagsverke (ɔc kvinno- o. ökdagsverke). — **Dräng|a,** -ade. Sälls. *Så gick han väl inte och d-ade åt oss* Strindberg. **Syn.** tjäna dräng, göra drängsyssla.

Dränk|a, -te, -t, -as; -ning (med plur.); -ningsförsök. **1)** Egentl. *Ett stort antal ryssar d-tes (av tyskarna) i de Masuriska sjöarna. Förtvivlad gick han och d-te sig i kvarndammen. Gå och d-a sig* ngt vard. även om olyckshändelse. *D-a hundvalpar.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Floden svämmade över och d-te hela trakten i sina smutsiga böljor. Dalen stod d-t i det störtande regnet. D-a landet i en flod av sprit.* **b)** *D-a sin sorg (i sprit, i glaset, i nöjen och förströelser). D-a sina bekymmer.* **c)** Skönl. *Tår(e)dränkt* l. *D-t i tårar* badande. *Sold-ta stigar. Solen d-te nejden i en flod av ljus. D-as i vällust.* **d)** *Klockspelet i S:t Martins sotiga kyrka ringde till helgmål, dånade och d-te alla ljud* Gust. Hellström. **3)** Märk särsk. *D-a ngt med olja, lim.* **Syn. 1)** ta livet av l. döda (ngn) gm dränkning, 'kasta (sig) i sjön'; **2)** (låta) översvämma, överskölja, överspola, sätta under vatten; ibl. neddoppa, nedsänka, 'bada'; (för)kväva, fördränka, söka glömma l. skingra; överdöva, komma att 'drunkna', förtaga (ljudet av), komma att alldeles förblekna; (d-as ibl.) drunkna; (d-t ibl.·) badande l. mättad; **3)** indränka ɯ, genomblöta, låta riktigt insuga l. dra i sig, 'mätta', ibl. lägga i blöt. **Dränka igenom** o. genomdränka. **D. in** ɯ.

Dräp|a, -te [säll. o. åld. drap, dråpo], -t [säll. -it], -as, perf. part. dräpt [säll. dräpen]. Övervägande skr., ofta skönl., bildl. l. lagt. (jfr dråp). **I.** Trans. **1)** *D-a ngn i hastigt mod. Som i uppsåt att döda gjort våld å den d-ne* Strafflagen. *Han ser, vad de ej se, hur de d-tes skuggor vid midnattsslaget rolöst irra runt på kyrkogårdarna. D-a även de oskyldiga barnen. Herodes sände ut män att d-a Jesus.* **2)** *D-a tigrar, lejon. På samma sätt avsöndra vissa mögelsvampar ~ citronsyra för att därmed d-a sin omgivning* B. Lidforss. **3)** Även smtl. **a)** *D-a löss, en loppa* ngt vard. **b)** *D-a ngn med argumenter. Bli fullständigt d-t* t. e. i en diskussion. **c)** *Huruledes ungt arbetsfolk d-er tiden ~ med allehanda ofog.* **II.** Abs. *Du skall icke d-a!* **III.** Dräpande. Jfr I 3. Även smtl. *D-ande i sak. Med fullkomligt d-ande bevis(föring). En d-ande tillrättavisning. Ett d-ande svar.* **Syn. I.** o. **II.** döda (i hastigt mod), avdagataga ɯ, begå dråp (på), slå ihjäl ɯ, omintetgöra, tillintetgöra, beröva livet, ta livet av, avliva, förgöra; (nära stå:) nedhugga, fälla, mörda, avrätta; grundligt vederlägga, fullständigt 'stuka' l. 'bräcka', göra kål på, dräpa āv, nedgöra ɯ, dräpa ti'll; **III.** (d-ande:) nedgörande, förintande, grundligt vederläggande; slående, drabbande, ovedersäglig, ovederläglig; (ytterst) bitande. — **Dräpa av** l. **åv** ngn. Ngt vard. = bräcka av, tysta munnen på, tysta ned. **D. till** ngn. Ngt vard. = slå till l. ge ett dråpord.

Drätsel (akut); -n. Vanligare i ssgr än som enkelt. **1)** *Om stadens d., uppbörd och redovisning därför* Kungl. förordn. 1862. **2)** Mest hist. *Ordna rikets d. Den stigande oredan i rikets d. Spanska d-n visar 100 miljoners underskott* tidning 1914. **Syn. 1)** (kommunernas o. särsk.) städernas finansförvaltning, deras (allmänna) inkomster o. utgifter l. budget l. finanser l. ekonomiska ställning; **2)** statens finansväsen, statsverket. **Drätselförslag.** Mindre vanl.; till drätsel 2. *D-et för 1915 visar i utgifter ~* tidning 1914. **-kammar|e;** -ledamot. I varje stad skall finnas en d-e, vilken förvaltar de staden tillhörande fastigheter, ävensom dess penningeväsende, uppbär dess inkomster och verkställer behörigen beslutade utbetalningar, samt därjämte ombesörjer de allmänna uppdrag för stadens räkning, som till dess befattning höra (Kungl. förordn. 1862). *Ledamot av Uppsala stads d-e. Sitta (som ledamot) i d-n. Det åliggger d-en att ~ föra stadens räkenskaper och dem med kalenderår avsluta.* **-nämnd. 1)** D-en i Stockholm motsvarar d-kammarn i övriga städer. *D-ens första avdelning* handhar huvudsakligen penningförvaltningen, stadens intressen av allmänna rörelsen, gatureglerings affären o. brandväsendet. *D-ens andra avdelning* har omsorg om hus-, hamn-, kaj- o. brobyggnader, gatuläggning, vattenledningsverket, avloppsledningar, planteringar, bestämmelser om gatubelysningen samt avträdes- o. gaturenhållningen. **2)** D-en vid universiteten ombesörjer den ekonomiska förvaltningen och består av räntmästarn och tre andra bland universitetets ordinarie lärare valda ledamöter. **-verk. -väsen.**

Drätt, -en, -er. Lant., ldls. D-en, en draginrättning (numer oftast ersatt av lösa svänglar, men ännu vanlig vid arbetsslädar särsk. i backig terräng) består vanl. av tvärstycke fast förenat med dragstång (för par) l. skaklar (för enbet). *D-en fästes vid fordonet med en järnkrok. Pardrätt.*

Drög, -en, -ar; -med(e). Grov arbetskälke för dragare (till forsling av stockar, sten, kol o. d.), 'släpa'. *Åkning med d-ar och stora bobsleighs tillåtes ej* det är fråga om en kälkbacke för barn (1915). *En stendrög. Flera par timmerd-ar.*

Dröglapp. Lant. osv. En hos nötkreatur under halsen o. bröstet hängande hudfåll. *D-en är större hos äldre tjurar än hos ungtjurar och kor.*

Drö'j|a, -de, -t, [-as]; [-are]. **A**) Enkelt. **I.** Pers. Bet. övergå ofta i varann. **1**) Söl o. d. *D. inte så länge med att svara den här gången! D-er du längre nu, så hinner du inte med tåget. Svaret har d-t väl länge. Han d-de inte att begagna den antydda utvägen. D-a (och d-a) med betalningen* jfr I 3. *D-a länge, innan man gör allvar av ngt. D-a (ut)över (den utsatta) tiden, över utsatt tid. Hon dröjer; varför månne?* kommer icke, låter vänta på sig, låter oss vänta. **2**) Väntan o. tvekan. *Med d-ande steg. D-a på stegen. I d-ande ton. D-a på orden.* **3**) Uppskov. *Avsiktligt d-a med (att göra) ngt. Ånej, jag tror vi d-er (med det)!* **4**) Stanna (kvar) o. d. **a**) 'Egentl.' *D-a till sist, tills alla gått. D-a (någonstans) längre än man tänkt. Nog d-er du väl här ett par dar ändå? Han d-de icke, / men tänkte d-a / han talte icke, / men ögat talte* Runeberg. **b**) Bildl. *Vi vilja (närmare) d-a vid ett par punkter i förslaget. Med välbehag (låta) ögat d-a vid den vackra gestalten. Tanken finner då i sin rastlöshet intet att d-a vid, intet att hämta näring av.* **5**) Stanna borta o. d. *D. nu inte för länge hos kusinerna, barn! Fjärran han d-er i konungens salar.* **II.** Opers. *Det d-de en evighet, innan han åter visade sig. Det d-de timmar, innan han kunde somna. Det d-de emellertid inte länge, förrän första blixten skar natthimlen. Låt det bara inte d-a (för) länge! Det har d-t litet länge med svaret.* **B**) Ssgr. När dylika nybildas, få de formen *dröj-; dröjs-* ha vi i 'dröjsmål'. **Syn. A) I. 1**) söla, dra(ga) ut på tiden (med), låta vänta på sig, fördröja sig, ibl. dra benen efter sig, ibl. 'hänga'; **2**) vänta, tveka, ibl. vända o. vrida (på ngt innan); ibl. sakta farten; (d-ande ibl.) tveksam, tvekande, obeslutsam, ibl. långsam; **3**) uppskjuta ɯ, skjuta på, låta 'vila sig', låta anstå, tills vidare låta vara; **4**) dröja (sig) kvar ɯ, stanna (kvar ɯ), fördröja sig; uppehålla sig; 'vila'; hålla (stilla), stoppa, göra halt (en stund); **5**) stanna borta, dröja l. bli l. vara borta; **II.** räcka, ta (lång) tid, dra(ga) ut (länge på tiden). — **Dröja bakefter, borta, efter** [ɯ], **kvar** ɯ, **nere, uppe, ute, över** ngnstans (en natt, några dagar). — **Dröjbild.** Mindre känt utom fackkretsar. *S. k. »d-er» i ögat* G. Cederschiöld. **-sam,** -t, -mare. Mindre vanl. för trög, långsam, senfärdig, dröjande. *Med d-ma steg.* **Dröjsmål,** -et, =; -sränta (lagt.). **1**) Huvudbet. *D-et (med sändningen) berodde icke på oss. Utan d. ta itu med ngt. Saken tål icke, intet d. Bara det inte förorsakar d.! Han var rädd att genom sitt d. ha skadat saken. Ett ödesdigert d. D. med betalning.* **2**) Lagt. *Hos oss ha, intill dess »Lag om köp och byte av lös egendom» år 1906 trädde i kraft, nästan fullständigt saknats stadganden om d.* ett slags kontraktsbrott, 'mora'. **Syn. 1**) söl, uppskov, uppskjutande, tidsutdräkt, ibl. anstånd, fördröjande, ibl. frist.

Drö'm, -men, -mar. **1**) Egentl. *Se ngn i d-men. I d-men du är mig nära. Jag tyckte i d-men, att ~. Tyda d-mar. Jag hade en underlig d. i natt; vad kan den betyda? Drömma oroliga, elaka d-mar. Livliga d-mar. Utifrån kommande sinnesintryck kunna under sömnen leda d-marna i en viss riktning. Min d., d-men slog in. Nå, där fick jag igen min d. Tror du på d-mar? D-mar (gå) som strömmar* de ha inget att betyda. *Se ngt som i en d.* dunkelt, oredigt, svävande, svagt, obestämt, konturlöst. *D. och vaka. D. eller verklighet* även bildl. *Livet en d. I d-marnas land* ofta bildl. *Såsom i d-men. Det hela förefaller mig som en d., jag tror inte det kan vara sant. Feber-, mar-, morgondröm* även bildl. **2**) Bildl. Ofta skönl. *Sänkt i (vakna) d-mar. D. i vaket tillstånd. Blott i sina djärvaste d-mar hade hon vågat nalkas honom. Låta sig invaggas i ljuva d-mar. Men det var en d. bara, en bedräglig d. En avlägsen d. D-men om den eviga freden.* **Syn.** (ibl.:) själsverksamheten under sömnen; drömsyn, vision, drömbild(er), syn(er); flyktig bild l. föreställning, fiktion, luftslott, fantasibild(er), 'vakendröm', 'dagdröm', (dröm)villa, inbillning(sfoster), hallucination(er), fantasi(er), saga, drömmeri, svärmeri, (avlägset) ideal. — **Drömaktig,** -t. **-arta|d,** -t. **-bild** det man ser i drömmen; inbillning, villa. **-bok.** *Den illustrerade stora och underbara egyptisk-kaldeisk-persiska d-en* med tydning av flere tusen olika drömmar. *Hon läser i d-en var morgon.* **-fin.** Skönl. *Hur skär och d. är icke rodnaden hos Andromedans klockor* B. Lidforss. **-land.** Gärna skönl. *Utopia, d-et. Min barndoms drömländer.* **-lik,** -t, [-are]; [-het]. Mest skönl. *Storberget, som alltid ser ~ d-t mörkt ut* Fanny Alving. *Ännu d-are än det förflutna* Per Hallström. *D-are och overkligare än ~. D-t omedveten.* **-liv.** Mest skönl. *Leva ett d. i fantasiens rosengårdar.* **-ljuv.** Skönl. *D. blomsterro* Fr. Vetterlund. **-lös.** *Efter en d. natt. Den djupa d-a sömnen. Några forskare anse, att sömnen egentligen aldrig är d.* **-sjuk.** Skönl. *En d. svärmare* Levertin. *D-t tigande, / arm på vänner / vandrar skuggornas son utan mål* Heidenstam. **Syn.** svärmisk, (sjukligt) böjd för drömmerier. **-syn. -tung.** Skönl. *D. blick.* **-tyd|are;** -erska; -erī; -ning(skonst). **-villa. -värld.** Gärna skönl. *Barndomsårens oskuldsfulla och förhoppningsrika d.* M. Lamm.

— **Dröm|ma,** -de, -t, -as. **1**) Egentl. *D-ma*

vackra drömmar. I natt d-de jag om dig. Jag d-de, att jag såg en skara krigare, som ~. Det jag d-de (om) slog in. Vad man ändå kan d-ma underligt! Det har du (bara) d-t! **2)** Bildl. **a)** *D-ma om forna tider. D-ma om segrar. Hr Josef Carlssons parti, som fortfarande d-mer om sin högbro över Mälarfjärden* Hj. Cassel 1913. **b)** *Det kunde han inte d-ma om.* **c)** Refl. *Jag d-de mig till söderns länder.* **d)** *En d-mande poet(natur). Med mörka, d-mande ögon* svärmiska. **e)** *D-d lycka. Och hon var kanske den d-da prinsessan.* **Syn. 1)** ha en dröm, ligga (försänkt) i drömmar; **2)** bygga luftslott, lämna inbillningen fritt spel, låta fantasien löpa, fantisera, svärma, vara försjunken i drömmerier, ibl. vara frånvarande, sitta i tankarna l. i sina tankar, (ibl. nära:) grubbla; förespegla sig, leva sig i'n i tanken på, inbilla sig; tänka sig. **Drömma bort** [ɯ] t. e. tiden, sitt liv; d-a sig bort till ~. **D. sig in** i framfarna tidevarv. **D. sig tillbaka** till gamla tider. — **Drömmar|e,** -(e)n, -e; -aktig; -liv. *Och därför kallade de honom d-en. O. Levertins 'Diktare och d-e'. Samma d-aktigt besjälade prägel* M. Lamm. **Syn.** svärmare, (en) drömmande, 'poet', 'idealist'. **Drömmerī,** -(e)t, -er. *Försänkt i d-er. Ljuva d-er. Stilla d.* **Drömmersk|a,** -an, -or. Mest skönl. — **Drömsk,** -t, [-are]; [-het]. Skönl. *Ty mina ögon speja d-t och långt | mot andra hamnar, andra hav och länder* Österling. *Som ur ett d-t och töcknigt fjärran* Ad. Johansson. *Samma stiglösa, d-a paradis* Ad. Johansson. *Veka och fina, av en d. och mjuk skönhet, äro sådana dikter som ~* Ruben Berg. **Syn.** drömmande, drömlik, drömmens, ibl. svärmisk, halvt overklig osv.

Drön, -et. Kan fattas som två ord. **1)** Söl, tröghet o. dåsighet, utdragande l. förnötande av tiden, senfärdighet, lättja o. långsamhet l. drumlighet, slöande. *Det är då ett olidligt d., när man har August med sig.* **2)** Ldls. = sakta råmande (om boskap). — **Drön|a,** -ade, [-as]; -erī. Kan även betraktas som två ord. **1)** *Medan du gått här och d-at och slöat och latat dig. Han ligger och d-ar, sover och snarkar och mår som en prins* Alb. Engström. *Att vi ska göra slut på det här menandet och d-andet* Wranér. **2)** Ldls. Om boskap: sakta råma. **Syn. 1)** söla, aldrig göra ifrån sig, gå l. ligga lat o. dåsig o. göra ingenting, dåsa, slå dank, lättjas, vara overksam, släpa l. dra benen efter sig. — **Drönaktig;** -het. **-göt** (-j-); -en, -ar. Vard. *Lite d. men uthållig* Strindberg. **Syn.** se drönare. — **Drönar|e,** -(e)n, -e; -liv (till I); -puppa o. -slakt (till II). Kan fattas som två ord. **I.** Om person. *Föra ett avskyvärt d-liv. En d-e var han i grund och botten.* **II.** Om bin. *Ett fullständigt bisamhälle utgöres av en hona, visen (drottningen), 200-300 d-e och 10,000-40,000 arbetsbin. D-na, hanarna, ha till enda uppgift att befrukta visen, de sakna gadd och ha, i motsats till arbetsbina, förkrympta mundelar. Mot hösten, då d-na icke längre äro behövliga, nedslaktas eller utsvältas de av arbetsbien, den s. k. d-slakten.* **Syn. I.** sölkorv, dröngöt, trögmåns, (dåsig) lätting, lathund; **II.** hane i bikupa, vattenbi. — **Drönig,** -t, -are; -het. Vard. Trög, sölig, lat, senfärdig, 'sensam'.

Dröp(o) se drypa.

Dröpp|el (akut); -eln, [-lar]. Lekmannaterm för 'gonorré' (en smittosam könssjukdom).

Drös|a, -ade l. -te. Ldls. = dråsa, falla ur, falla då o. då. Ofta i lösbara ssgr som 'd-a ned' o. 'd-a ur'. *Och medan man går upp och ned mellan de täta, rivande grenarna, d-er barren ned mellan hud och kläder* P. Rosenius.

Du, objektsform dig; plur. I l. ni med objektsformen e(de)r. Pers. pron. för andra person. Jfr din, I, e(de)r o. särsk. ni. **I.** Former. 'Dig' är högt. l. mycket vårdat läsuttal; vanliga uttalet är 'däj', vkt nu ej så sällan även träffas i skrift, särsk. sådan som vill återge talet (oftast dock skrivet 'dej'). **II.** Bet. o. användning. Mest till personer, men även till djur o. saker. Konvenansregler se 'ni'. **1)** Allmännast. *Var du på konserten i går? Är du säker på din sak? Vill du hjälpa mig ett slag. Va säjer far om det, tror du? Är det du eller jag som har att befalla? Men kära du, inte kan du väl mena det? Älskade (lilla) du* mest kvinnospråk. *[Min] bästa du! Hör du, var snäll nu! Du vet, hur det går, om du inte är snäll. Du vore givet bättre som lärare i en småskola. Får jag be dig vänta ett ögonblick. Vi kan nog reda oss dig förutan. Det vet jag lika bra som du* blott vard. 'som dej'. *Var det dej jag mötte?* **2)** *Nå, än du själv? Du, å din sida, bör ~. Du får lugna dig, du som andra. Du ditt lilla pyre, vart tänker du egentligen ta vägen! Vet du, bror, att ~. Hanna du, kan du tänka dig, att ~. Du, det ska du säja! Du, med din talang!* **3)** *Du dåre! Du vandringsman, vart för dig leden? Du älskade, när jag är död en gång ~. Men, du gode Gud l. Herre du milde (Gud), hur hon såg ut, då hon kom hem!* **4)** Med stor bokstav vid högt. tilltal till Skaparen. *Du, som världar har till rike. Gud, Du evige, som ~.* **5)** Vid imperativ ofta ngt vard. l. inpräntande. *Spring du bara! Ta du ostarna dina med dej och ~!* Märk särsk. lystringsformler som *Du!* hör du, hör på o. det vard. *Hör du dū(, du)!* **6)** *Hon kallar alla människor (för) du, säger du åt l. till alla människor. Vara, bli du med ngn. Är ni inte du (med varann)? Vara du och bror med ngn.* **7)** Ibl. vid 'tilltal till sig

själv'. *Den gången lurade jag dig ändå, sa han som lura sig själv. »Henne får du ändå aldrig», suckade han.* **8**) Ibl. närmande sig bet. 'man'. T. e. *Om du har tre äpplen och äter upp två ~. Du skall hedra din fader och din moder, på det dig må väl gå och du må länge leva på jorden. Vad du ej klart kan säga vet du ej* Tegnér. **9**) Till djur l. saker. *Vill du hålla dej på vägen, din sprakfåle! Du ska, vare sig du vill eller inte, sa bonn, kunde inte knäppa kragknappen.* Vid personifikation gärna högt. *Dig jag sjunger en sång / du högt strålande sol* Tegnér. *Du stolta ensamhet, du lockar mig med makt ~.* I vard. förvånade utrop som: *Du milda, du stora himmel! Du stora värld!* Jfr 3 ovan. — **Dubro(de)r.** *Di ä dubröder sen länge* ha lagt bort titlarna, kalla varann du. **-skap,** -et. Mindre vanl. än **-skål.** *Dricka d. (med ngn).* **-syster.** — **Du|a,** -ade, -as. *Den unga damen »duade» den långväga gästen, som ~. Han duade alla, stora och små. Låta sig duas av sina barn. Låta barnen d-a sig.* **Syn.** säga du till l. åt, kalla (för) du, vara du med.

Dūal|(is), -en, -er; -böjning; -[is]form; som adj. -t. *I fornsvenskan fanns ännu d-is av vissa pronomina, 'vi(r) hette t. e. i d-is 'vit', som alltså betydde 'vi två'. Ord som 'föräldrar', 'fästfolk', 'bägge' osv. betraktas ibland på grund av sin d-a betydelse som d-er.* **Syn.** numerus som utmärker tvåtal; tvåtalsform, särskild form utmärkande tvåtal; ibl. 'tvåtalsord'. **Duali'sm,** -en, [-er]. Filosofisk åsikt som till världsförklaring antar två grundkrafter, 'två(faldig)hetslära', tvåhetsprincip, tvåhetssystem; 'tvåhet', tvåfaldighet; ibl. brist på enhet, motsats(förhållande). **Duali'st,** -en, -er. Anhängare av dualismen.

Dubb, -en, -ar; -avstånd o. -höjd (svarvtermer); -svarv(stol). Till svarvstolar o. hyvelbänkar; i stenväggar; på skodon osv. Mest för hopfästning o. d. *Fast d. Att ena hälften med d-ar eller klämmare fästes på ett bord ~. Svarvstolens båda d ar klämma arbetsstycket emellan sig. Slaktapparat ~ av järn med d. av prima svenskt stål. Laxstjärtformade d-ar av trä eller koppar. Järn-, isdubb. Gängskärningssvarvar 150 ~ mm. d-höjd och 750 ~ mm. d-avstånd.* **Syn.** ten, stift, (nit)nagel, bult, knopp, knapp, knap(e); bänkhake; trästycke insatt i stenvägg (att spika i), plugg, knagg; (ett slags) axeltapp, liten axel; ibl. brodd; ibl. isdubb.

Dubb|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Om riddare o. på senare tid även skauter. *Under medeltiden skedde d-ningen med ett slag av flata svärdsklingan på skuldran eller över halsen; i senare tid beröres den som skall d-as (till riddare) tre gånger på vänstra axeln med en svärdsklinga. D-ad till riddare av Johannitorden. Riddare med svärdsordens stora kors d-as ännu på gammalt sätt »och helst under bar himmel och framför fronten»; för övrigt få emellertid numer ordenstecken anläggas utan föregående d-ning. Och kolonnchefen ~ förrättade skautupptagningen och d-ade de nya skauterna.* **Syn.** slå till riddare, gm dubbning inta i riddarorden, ge ngn riddarslaget; tilldela riddarvärdighet.

Dubb|el, -elt, [-lare t. e. om blommor]. **A**) Enkelt. **I.** Egentligare. Knappast några utpräglade bet.-skillnader. **1**) Som 'mått'. **a**) *Upptaga ngt till d-la värdet, dess d-la värde, d-la dess värde. Stiga till d-la värdet, till det d la. Beställa d-el portion. D-la böter. Mot d-el avgift.* **b**) Adv. *Tyget kostar minst d-elt så mycket i år som i fjol, kostar d-et (upp) i år mot i fjol. Tre kronor, säjer du, nej, d-elt upp kostar det. D-elt så dyr (som) ~.* Särsk. i skönl. (ofta högt.) stil utelämnas 'så' l. 'så mycket', t. e.: *D-elt tadelvärd, då man betänker ~. Plikter ~ tunga även för övade krafter; men d-elt tunga för en nyläring som jag* Tegnér. *D-elt tyngre.* **2**) Märk bl. a. följ. uttr., där stundom bet. även kan bli ngt friare. **a**) *Delad glädje (är) d-el glädje. Låda med d-la bottnar* med lönnlåda; ibl. 'falska'. *Det är d-elt spår mellan Stockholm och Uppsala. Ha d-la dörrar (för köldens skull). D-el boett.* **b**) *D-el omgång strumpor. Ha d-la omgångar av allting.* **c**) *I d-la rader. D-la linjer. D-la pelarrader.* **d**) *Lägga i d-la varv. Vika serveten d-el. Lägg du duken d-el!* Jfr II 1. **e**) *D-elt brevkort* b. med betalt svar. **f**) *I d-elt avseende tadelvärd. Kan tas i d-el mening, i (en) d-el betydelse.* Jfr II. **g**) *Räkna d-la (tjänste)år.* **h**) *Se d-elt* tycka sig se två föremål i stället för ett, vanligt t. e. hos dem som lida av delirium. **i**) *Läsa (en dörr, ett lås) med d-la slag.* **j**) *D-el bredd* hos tyg: d-elt så bred som den rulle det är upprullat på. **k**) Kem. förr ofta i uttr. som *D-elt kolsyrat natron* där 'd-elt' betyder att i saltet ingår d-elt så många ekvivalenter syra som i det normala saltet; nämnes nu 'surt natriumkarbonat' (i handeln 'bikarbonat'). **l**) *D-el myntfot* då både guld- o. silvermynten äro 'huvudmynt' (jfr myntfot). **II.** Friare o. bildl. En del bet.-skiftningar skarpt utpräglade. **1**) *Ligga d-el av skratt. Och narren med allt så befängt drev gäck, / att husets folk lågo d la* Levertin. *Och vek sig d-el i stolen av skratt. Gå d-el av smärta.* **2**) *D-elt bokhålleri* 'italienskt': varje post antecknas såväl på avlämnarens som på mottagarens räkning varigm kontrollen blir lätt (jfr bokhålleri). **3**) Mindre utpräglad l. ock förbleknad är bet. i: *D-el beckasin* en större beckasinart; se ssgr. *D-elt öl* åld.: ett slags starkare öl. **4**) Mindre vanl. som

enkelt. *Ha en d-el tunga* vanligare: vara d-eltungad. *Vårt d-la spel måste ha ett slut* (vanligare 'd-elspel') Heidenstam. *Detta är d-elt tal* åld. för 'tvetydigt, svekfullt'. **4)** *D-la blommor* 'fyllda', egentligen en missbildning ofta framkommen gm odling o. vanligast bestående i att ståndare (o. ibl. fruktblad) ombildats till kronblad (mer säll. ha diskblommor ombildats till kantblommor, t. e. hos dalior). **5)** I kägelspel. *Slå tre d-la* käglorna kallas 'dubbla' om första käglan faller. **B)** Som sista ssgsled betyder ordet ibl. '-faldig' (t. e. tred-el). Ssgsformen är *dubbel-*, säll. därjämte *dubbelt-*. Nya ssgr bildas ofta vid behov. Här upptas ett urval. **Syn.** tvåfaldig, två gånger räknad l. mätt l. lagd osv., två, tvenne, tvefald, i par, parvis, i två exemplar, tvilling-, ibl. itu; tvetydig, dubbeltungad, falsk, bedräglig, svekfull.

— **Dubbelarbete** samma a. som utförs på två håll l. två gånger l. två arbeten som utföras av samma person. *Därvidlag föreligger tydligtvis ett d., som väl knappast kan tänkas ha något berättigande. Möjligen kan ett sådant d. utan men för prästmannen av honom utföras i mindre landsortsförsamlingar* expeditionsarbete o. rent prästerligt. **-ballong.** *D-er av gummi, för rafräschissörer.* **-beckasin.** Telmatias major. En vadare nära släkt med morkullan (ngt mindre än denna). **-bild.** *Man ser nämligen då en d. av punkten* Nord Fam.[2] **-biljett.** B. fram o. åter, tur o. returbiljett (dock utan prisnedsättning), återfärdsbiljett. **-blomma** fylld blomma l. blomma utgörande två sammanväxta. **-blommande.** Med fyllda blommor. *Brokbladiga samt d.* **-bod.** *Mjölk- o. matvaruaffär (dubbelbod)* annons 1916. **-boett.** **-bokstav** sammangjutna bokstäver, 'ligatur'. **-botten** t. e. i låda (med lönnlåda) l. i fartyg. Ibl. falsk botten. **-bottna|d;** -t. *D-de kängor.* **-bred.** Om tyger; dubbelt så breda som de med 'enkelbredd' o. vikta (så att de äro (ung.) dubbelt så breda som det de äro rullade på). *D-a sidentyger för promenad- och inneklänningar. D-a siden.* **-bredd** om tyger; jfr föreg. **-bryt|ande;** -ning. Fys. I vissa kristalliserade kroppar brytes en ljusstråle i två, varigm en dubbelbild uppkommer. *Somliga d-ande kristaller. Kautschuk har optiskt d-ande egenskaper* B. Jönsson. **-bröllop** b. för två (i samma familj) samtidigt. **-bägare** med två skålar över varann; bruklig på 1500-talet. **-böjd.** *Med förgyllda, d-a metalltaggar. Där han dagen i ända står d.* O. Bucht. **-bössa.** *Med d-n på axeln och hundarna kopplade* ~.

-däck; -ad; -are. T. e. om fartyg o. flygmaskiner (biplan). **-dörr.** Innandörr l. flygeldörr, 'flygel', halvdörr. *Slå upp d-arna!* **-eld.** *Komma under d.* eld från två håll. **-form;** -ig. Mest i plur. (t. e. språkv.). *Söka utrota d-er.* **-fönst|er.** **1)** *Har du d-er i villan?* dubbla fönster. **2)** *Sätta i d-ren* innanfönstren. **-föra** en post = uppföra den på två konton. **-förmängd** sprit (upptaget av T. Thunberg för 'd-denaturerad'). **-förtent.** *Av d. plåt.* **-gifte.** **1)** = dubbelbröllop; **2)** = tvegifte. **-glas** i kikare. **-grepp.** Mus. Då man på en gång nedtrycker två l. flera strängar (t. e. på fiol). **-gång|are;** -erska. *Var det Valentis d-are? Noreen kallar stundom orddubbletterna »språkliga d-are».* **Syn.** **1)** andra jag, person till förväxling lik en annan; **2)** person som påstås kunna visa sig på annat ställe än där han faktiskt befinner sig. **-gängad** skruv. **-hacka** med två spetsar. **-haka** isterhaka. **-het,** -en. Märk bet. 'falskhet'. **-hus.** **-häfte.** *Nästa häfte blir (ett) d.* innefattar två häften. **-hänt,** =. Mindre vanl. *Om vikten att vara d.* E. Tretow. **Syn.** (på en gång) höger- o. vänsterhänt. **-karott.** *D. av nysilver (handtaget kan borttagas och locket även användas som karott).* **-kikare** för bägge ögonen. **-kloig,** -t. *D-a verktyg.* **-knut;** -en. *Knyta d. Samt d-na fransar* med två rader knutar. **-knäppt,** =. *Den d-a västen. Suggan har en fin figur, | går i d. bonjour.* **Syn.** med två knapprader, med dubbla slag. **-konsonant.** **-kort.** *D. med kulörta tomtebilder.* **-kupig.** *D-t tegel.* **-kvartett** om sångare l. sångstycke. **-kör** t. e. i Wagners Lohengrin. **-led|are;** -ning (med plur.). T. e. elektrisk. **-linje.** **1)** *Avkoppling utan driftstöring i en [elektrisk] d.* **2)** *[Dragstift för] d-rs uppdragande* Nord. Fam.[2] **-liv.** *Paragot förde tydligen ett d. Ett avslöjat d.* **-ljud;** -ande. Diftong, tveljud. **-lornjett.** **-lås** i vilka regeln kan framföras två slag (gm att nyckeln vrids två varv). Även *Läsa dörren i d.* med dubbla slag. **-låst** l. **-läst** gm att nyckeln vridits två varv. **-läpp** missbildning. **-mening.** *Tror du att hans ord ha någon d.?* äro tvetydiga, ha ngn underförstådd mening. **-mord.** *D-et i Serajevo år 1914.* **-mynt.** **-natur.** *En d. som dåvarande statsministern.* **-nummer** av tidning. **-nyckel.**

-pipig, -t. *D. revolver.* **-planig,** -t. Mindre vanl. *D. flygmaskin* SAOB = biplan, 'tvådäckare'. **-planterad.** *En kort och bred tvärgata d. med lummiga träd* H. Berger. **-port** ytter- o. inner l. med flyglar. **-post** krigs. = en post av två man. **-pulpet.** **-rad.** *En lång och ljus d. av ~ susande kronor.* **-radig,** -t. Särsk. om kläder. *Så att man såg hans d-a väst* B. Sjödin. *D. kavaj. Grå, d. späns* Militärkalendern. **-ram.** *D. för visitformat.* **-ramig,** -t. Mindre vanl. *De stora d-a vattensågarnas flämtande rasp* O. Högberg.

-rena. Mest i perf. part. (i neutr. därav även som subst.). *D-t (brännvin)* två gånger destillerat. **-rev** sjöv. = andra rev i segel. **-revad.** Sjöv. *För d-e segel* med två rev intagna. **-rike.** *Det stora, glänsande polsklitauiska d-t* Stavenow. **-ring.** T. e. *Slå en d. om ngn.* **-roll.** *Spela en d.* bildl. = en tvetydig roll, ett dubbelspel, ha två ansikten. **-rullad.** *Prima ceylonkanel är ~ alltid d.* B. Jönsson. **-seende.** Subst. o. adj. Läk. Att se dubbla bilder. **-sidig,** -t. *D. lunginflammation. D-t bråck. D-a stridsövningar. D-t blinda. D. sångskiva* till grammofon. **-skriv|a;** -ning (med plur.). *'L' d-es i 'ställde', 'ställt'.* **-skrivbord. -sleif.** *I ryggen på kappan en d.* **-spalt. -spaltig.** *D-t tryck.* **-spel;** -are. T. e. i tennis. Dock mest bildl. *Spela ett d.* jfr dubbelroll. *Dunkel och d.* om kung Nikita. **Syn.** ibl. falskhet. **-spår;** -(s)anläggning. **1)** *Byggandet av fullständigt d. på kontinentallinjen. De senaste årens d-anläggningar på sträckan Stockholm—Djursholms Ösby. En d-sanläggning, vilken delvis är färdig.* **2)** *D-en mellan Uppsala och Stockholm kommo icke för tidigt.* **3)** *På d-et kom just ett godståg* det andra spåret. **-spårig.** *D. järnväg.* **-stjärna** = två (l. flere) stjärnor ihop (som se ut som en), tvillingstjärna l. systerstjärna. **-stor;** -lek. Dubbelt så stor som det vanliga. *I d-a tuber.* **-stryk|a;** -ning (med plur.). Subst. vanligast. Ett sätt att framställa konstgjorda magneter. **-ställning.** *Genom sin d. som skald och upplysningskämpe* M. Lamm. **-svans;** -ad. *Ett d-at heraldiskt lejon.* **-syfte.** *I det d-t att dels ~, dels ~.* **-synt,** =; -het. Sälls.; ej läk. Som ser dubbla bilder. **Syn.** dubbelseende.

-teckn|a; [-ing; ibl. med plur.). *SAOF, 1916, d-ar roll och gorr.* **-tillvaro. -tjock.** *D-a tyger. Ruta av d-t glas.* **-träff** dubblé. **-tungad** tvetungad. **-tvinnad.** *Leidesdorffs d-e ~ tafsar sprungo som spindeltråd, då ~* E. Modin. **-tydig,** -t. *Det d-a uttrycket* S. Wieselgren. *D-a exempel. Fortsatte han d-t* S. Dahlbäck. **Syn.** tvetydig, möjlig att tyda på mer än ett sätt. **-val** t. e. då ngn blivit vald till riksdagsman i bägge kamrarna l. vald av två valkretsar. **-vik|a;** [-ning]. *D-ta manschetter. Mellan paletån och den d-ta kragen bär gentlemannen en stickad vit halsduk. Avsedd att d-as. D-ta korrespondenskort. Tills hela åhörarekretsen låg d-en av skratt* 'Sigurd'. **-väsen.** *Den riktiga tydningen av dessa underliga d. uttalades nu gissningsvis av ~* B. Lidforss om s. k. ympbastarder. *Ett d. som Almqvists Tintomara.* **-vävd.** *D-a mönstertyger.* **-örn.** På vapen o. d. *Har en 'fläkt örn' två huvud och två halsar kallas den 'dubbelörn'. Under den tyska d-en.* — **Dubbel(t)verkande.** Tekn. T. e. om kolvmaskiner, där kraften verkar i kolvens bägge rörelseriktningar. *Dubbelverkande pump. D. blåsmaskiner.* **-öl.** Åld. Ett slags starkare öl.

— **Dubbl|a,** -ade, -as; [-ing, med plur.]. Ofta i spel för 'fördubbla'. *Jag d-ar!* Eljest mindre vanl. *Hovrätten d-ar smädelsestraffet.* Märk sjöv. *D-a en förtöjning* göra den dubbel. **Syn.** fördubbla (insatsen); göra dubbel. — **Dubblé,** -(e)n, -er. Dubbelträff, träff med bägge piporna (på en gång). — **Dubbler|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingståg (järnv.). Segla förbi l. omkring en udde, kringsegla, runda; fördubbla, ta(ga) dubbel. *Vi hade just d-at udden, då ~. För jul- och påsktrafikens besörjande anordnas ~ d-ingståg till flertalet ldnggående tåg* de gå då omedelbart före l. efter motsvarande ordinarie tåg. — **Dubletˈtt** l. **Dupleˈtt,** -en, -er; -exemplar; -kvitto; -nyckel; -samling. Formen 'duplett' brukas icke om rum o. är i allm. mindre vanl. än huvudformen. *Sälja sina (frimärks)d-er. Finnas i d-(exemplar). Har du d. av det? Historiska ordd-er som 'kona' och 'kvinna'.* **Syn. 1)** två lika, dubbelexemplar; **2)** ytterligare en, den andra av två lika, extra exemplar; **3)** två sammanhörande (bonings)rum. — **Duplicer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Predika i två (l. flera) kyrkor på en dag. **2)** Mångfaldiga (skrivelser).

Dūbier, -na. *Ha sina d. Hysa, yttra (sina l. vissa) d. om, angående, huruvida ~. Med anledning av G. L:s d. angående möjligheten för ~.* **Syn.** tvivel(smål), yttrad tvekan, betänkligheter. **Dubiös,** -t, -are. Tvivelaktig, oviss.

Duc d'Albe se dykdalb.

Dueˈll, -en, -er; -brott; -förbud; -oskick; -väsen. Tvekamp (på grund av kränkning, utkämpad efter vissa regler), envig(eskamp). *Utmana ngn på d. Dödad i d. D. mellan ~. D. på värja. I vår strafflag benämnes d-en envig. D-oskicket har florerat särskilt i Tyskland. Tyska studentd-er.* Även bildl. t. e. *Ordduell.* **Duellaˈnt,** -en, -er. Aktiv deltagare i duell (< sekundant). **Dueller|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ingsförbud; -stvång. Aktivt delta i duell, strida i tvekamp, hålla envig. *D-a med ngn. Vid d ing får den utmanade välja vapen.*

Dueˈnn|a (grav); -an, -or. Bevakande (äldre) sällskapsdam, kyskhetsväktarinna.

Dueˈtt, -en, -er; -sång; -iˈst (mest i plur.: personer som bruka sjunga l. spela duetter tillsammans). Musikstycke för l. av två personer l. instrument (med l. utan ledsagning). *Sjunga en d. (tillsammans). Sång-, instrumentalduett.*

Dug|a, -de l. (numer oftare) dög(o), dūgt. **I.** Om person. **1)** *Visa vad man d-er till. Att han inte dög till präst. Som icke dögo till mycket i farans stund. Vad hon verkligen dög till. För mina syften skulle han inte*

(ha) d-t. D-a att använda i enklare uppdrag. **2)** Märk bl. a. *Det är väl en karl som d-er, som heter d-a! För övrigt tyckes han ha varit en d-ande praktisk förmåga. D-ande lärare, krafter.* **II.** Om sak (o. opers.). **1)** *D-er det så?* blir det bra så. *Det får lov att d-a. D-a som ersättning åtminstone. D-a så där tämligen. Bondskjuts dög icke för en sådan. För hans själsliv dög inte den strofiska dikten* Ruben Berg. *Och så — ville jag se, om det — dög till något* Tor Hedberg. *Det d-er till ingenting. D-er det att äta? Det d-er åtminstone (till) att elda med. Här d-de ej att ha sprucket mod, det brast itu* Runeberg. **2)** Märk särsk. **a)** *Det d-er inte, att en ung flicka går l. för en ung flicka att gå ensam så sent.* **b)** *Jag tror det d-er (att få detta rent till skänks)! Och det var don som dög minsann. Och snart en fasansfull snarkkonsert — det här var verkligen en sovvagn som hette d-a!* **Syn.** vara lämplig, gå a'n, passa, låta sig göra, ibl. vara passande, vara brukbar l. användbar, kunna användas l. brukas, gå att använda, vara nyttig l. rådlig, vara utmärkt l. förträfflig l. värd beröm l. att sätta värde på, vara god nog, vara duktig, ha de erforderliga egenskaperna (för ngt), vara av den arten l. beskaffenheten (att). — **Duglös,** -t, -are; -het. Mindre vanl. Blott om person. Oduglig, till intet duglig, oskicklig till allt. — **Düglig,** -t, -are; göra ɯ (fast form skr.); -het. *Kan han inte bli läskarl, kan han åtminstone bli en d. hantverkare. De d-aste tas ut till reservbefäl. D. till lite av varje. En jämförelsevis d. handbok för nybegynnare. Krigs-, vapen-, tjänstduglig. D-göra dem för sin uppgift. Sätta d-hetskravet före de »välbehagliga åsikterna».* **Syn.** användbar, brukbar, lämplig, bra, skicklig, i stånd, kompetent, passande, ägnad, med god förmåga att ~, som ligger för, som har (alla) förutsättningar för, vuxen, ibl. nära duktig. **Du'ktig** m. fl. stå för sig

Dugg, [-et]; [-fylld; skönl.]. **1)** Med best. form. Mindre vanl. *Det föll, kom ett fint d., som vätte ganska betydligt. Dimman kom ner i form av d., som (ett) fint d. D-et fortfor hela förmiddagen och övergick mot middagen till ösregn. D-et från vattenfallet i närheten.* **2)** Utan best. form. Blott nekat; ofta smtl. *Inte ett d. gjorde han åt saken. Men en hinner aldrig ett skapande d. åt sig själv, utan ~. Kom som du ä, de(t) gör inte ett d.! Inte ett världenes d.* Även som förstärkning till adj. *En känsla av, att hon inte var det minsta d. originell.* **Syn. 1)** fint regn, duggregn; fint stänk; **2)** dyft, grand, smack, smula, spår, 'fen', 'bit', det ringaste, det minsta, det bittersta, jota. — **Dugg|a,** -ade; [-ning; med plur.]. **I.** Egentl. Blott opers. *Det d-ade smått och i gasljuset glänste de våta bladen på buskar och träd. Det d-ar ute.* **II.** Bildl. Mest ngt vard. **1)** Pers. o. opers. *Nu, må tro, det d-ade (med) ansökningar, ansökningarna d-ade. Det fortsätter att d-a av anmärkningar och små elakheter över bränslekommissionen* 1917. *De ständigt d-ande framställningarna om ökade brödransoner. Telegrammen d-ade* Alb. Engström. *D-a jämnt. Under fredagskvällen och lördagsförmiddagen ha ~ anmälningarna om rumsupplåtelser d-at tätt, och ~.* **2)** Blott pers. Skolspråk o. d. *D-a ngn (bra) i historien, på årtal. Ska vi ta en d-ning till?* **Syn. I.** falla i fina droppar, falla fint regn, regna fint, smått regna, duggregna; **II. 1)** komma titt o. tätt l. det ena efter det andra; **2)** förhöra, 'klämma'. **Dugga ner.** — **Duggregn. -regna.** *När jag hade rott en kvart, d-de det* Dan. — **Duggig,** -t. Skönl., sälls. *Kring alarnes hängen en d. rymd / i sänkan kokte sin imma* Per Hallström.

Duk, -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Bordduk. *Ha ren d. på bordet. Lägga på, ta av d-en. Kattungarna ha dragit ner d-en från l. på förmaksbordet. Avpassade d-ar. Vax-, damastduk.* **2)** Andra dukar. **a)** *Ullas barm en rutig d. av brandgult silke höljde* Bellman. *En storrosig d. på huvudet. Huvud-, bröst-; bomulls-, ylle-, silkesduk. Disk-, skur-, gryt-, puts-, dammduk. (Damm)handduk. Lysduk. Näsduk. Halsduk. Svettduk.* **b)** Märk särsk. *Hall Caines »En kristen» på vita duken* dvs. framställd på biograf. *På (vita) d-en* även allmännare = med skioptikon o. d. **II.** Bibet. **1)** Mål. *Överflytta ngt på d(-en). Parisarnas d-ar verkade därför så ljust. Thiel har åtminstone 40 d-ar av Liljefors.* **2)** = duklag. **3)** Skönl. ibl. = segel l. fana. **4)** Som sista ssgsled brukas ordet ock i bet. tyg, vävnad (då ofta koll.), t. e. *Hår-, nättel-, segel-, tält-, vax-, gummi-; poler-; stängsel-; kopparduk* m. fl. **B)** Ssgr ha *duk-; duka-* blott i 'dukagång'. **Syn. A) I.** bordduk; ibl. kläde; **II. 1)** väv (att måla på), tavla. — **Duklag,** -et, =. T. e. i kyrkohandboken. Så många nattvardsgäster som på en gång knäböja vid altaret, omgång nattvardsgäster, 'duk'. **-lik.** Mindre vanl. *En tät, d. vävnad* Nord. Fam. **-tyg;** -slåda (i skåp). — **Dukagång;** -smönster; -sväv(nad). En svensk allmogevävnad med mönster. — **Duk|a[1],** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsbestyr. *Och sen på kvällskvisten d-ar du snyggt, för herrarna vill bjuda på supé. Är det d-at i salen? Måltiden stod d-ad på verandan. Frukosten d-ades ute i det fria. Gå till d-at bord. Det ska d-as för två. Bord, d-at för (l. till) 20 personer. Det var redan d-at till aftonmåltid. Bord, d-a dig!* i sagor. **Syn.** lägga duk (o. sätta fram maten) på (bordet), breda duk över o. sätta fram kuvär etc. **Duka av** ɯ, **fram** ɯ, **opp** l. **upp** ɯ.

Duk|a[2] **under,** -ade. *D-a under för övermakten. D-a under för en sjukdom, en frestelse. D-a under av mattighet.* **Syn.** övervinnas, besegras, gå u'nder, överväldigas, övermannas, gå förlorad, uppge allt motstånd, nödgas böja sig l. underkasta sig l. ge sig l. ge tappt; (ibl. nära:) digna.

Dukāt, -en, -er; -mynt; -myntning; -stycke. Gammalt guldmynt av växlande värde (ibl. = 8 kr.). *Sedan 1868 ha inga d-er (d-mynt) slagits i Sverge. Under åren 1656—1835 slogos hos oss endast hela, halva och fjärdedels d-er. På 1850-talet präglades av en mark viktualievikt fint guld 125 enkla d-er.*

Dukt, -en, -er (grav). Fackl. *Med kardel (eller dukt) menas de finare strängar, varav ett tåg eller snöre är sammansatt* Öhrvall. *Ett i mitten av en fyrslagen tross liggande tåg (dukt), omkring vilket parterna läggas* Nord. Fam.[2] **Syn.** del av rep l. tross l. lina, en av de tre l. fyra delar varav ett tåg l. en kardel består, 'sträng', 'reptofs', ibl. 'kardel.

Duktig, -t, -are; -het (till 1 o 2). Bet. föga skilda. **1)** Raskhet, mod o. d. **a)** *En d. soldat. En d. karl. Det var d-t gjort* **b)** *Var nu (en) d. gosse!* ngt vard. **c)** *Rask och d.* **d)** Märk särsk. *Det var en (fet och) d. pojke, må du tro.* **e)** Ibl. även om egenskap. *Ett d-t uppträdande.* **2)** Skicklighet o. d. *En d. ämbetsman. En d. skytt. En d. hushållerska, kokerska. En d. arbetare. D. i sitt arbete. En av hans d-aste lärjungar.* Ibl. även om sak. *Ett d-t (stycke) arbete. D-a prestationer.* **3)** Mått o. d.; ofta om sak; ibl. ngt vard. *Ge ngn en d. örfil. Jag tar mig en d. långtur varenda dag. Utom det att Matilda skrupensade upp honom d-a tag. Här vankas det d-a slängar. Få en d. skrapa, d-t påskrivet. Få d-t med stryk. Ta i d-t. Ett d-t stycke väg. En d. summa. D-t tilltagen.* **Syn. 1)** rask, käck, bra, tapper, morsk, modig, oförskräckt, behjärtad; kraftig, frisk (o. färdig); stark; (ibl. nära) fast; (ibl. nära:) välmående, frodig, tjock o. fet, knubbig, stadig; **2)** god, skicklig, mycket duglig, dugande, utmärkt; (ibl.:) rapp, flink, pigg, smart, 'slängd', driven; **3)** eftertrycklig, kraftig; bastant; icke liten, ganska stor, 'ordentlig', betydlig, riklig; (d-t:) så att det känns l. tar, med kraft, duktiga tag, 'väldigt', glupskt, häftigt osv.

Dulcinē|a (-si-); -an, -or. D-a, namnet på Don Quixotes tillbedda (en piga som han trodde var prinsessa), brukas också (ngt föraktligt) om käresta, älskarinna. *Han väcker ett ganska obehagligt uppseende därnere med sin d-a.*

Du'm, -t, -mare. Bet.-skiftningarna föga utpräglade. **I.** Om person. **1)** *D. är hon inte! Lite d. får man nog erkänna att han är. Inte d-mare än mängden. D. så det förslår. D. som en åsna, en höna, en spån, en stock. Du ä inte så d. som du ser ut! Man kan inte hjälpa, att man är d. Nu ska du inte vara d.! Ställa sig d-mare än man är. Du d-ma pojke (som inte vill förstå)! Välvillig men lite d. D. och beskedlig. Både fräck och d.* Märk *D-me Petter* o. dylika namn på cirkusklovner; jfr dummerjöns. **2)** *Han är d. ifråga om affärer, när det gäller affärer. Jag var nog d. att lita på hennes tystlåtenhet.* **II.** Om sak (l. opers.). **1)** *Det gjorde han d-t i. Det var d-t gjort (av honom). Det var d-t av dig att fråga så. Bära sig d-t åt. Ett d-t okynne.* **2)** *Följa d-a råd. Det är bara d-t prat! Ge dig inte in på sådana d-ma affärer!* **3)** *Så d-t, att jag inte visste det förut! Å, så d-t; om jag bara hade vetat det förut! Det var bra d-t, att vi inte råkades! Ja, så d-t det var! Det vore inte (så) d-t* det är ett bra förslag. *Det var inte (så) d-t tänkt.* **4)** *D-ma miner. Ett d-t, fåraktigt ansikte.* **Syn. I.** enfaldig, lite(t) l. föga begåvad, obegåvad, med dåligt huvud, 'omöjlig', inskränkt, korkad, tjockskallig (vard.), fåraktig, fånig, klen till förståndet l. i omdömet, tjockhuvad, illa utrustad å huvudets vägnar; ibl. slö; (ibl.) trög, oläraktig; ibl. fjollig l. tokig l. narraktig l. en narr; ibl. våpig l. tossig l. gåsaktig; (ibl. nära) idiotisk l. absurd; **2)** oklok, ovis(lig), oförståndig, dåraktig, huvudlös, oförnuftig, obetänksam; tafatt, bortkommen, oerfaren, okunnig; **II.** (ibl.:) ledsam, förarglig, tråkig, 'synd', oläglig, 'tokig', olämplig; ibl. som vittnar om dumhet.

— **Dumbom** (grav); -men, -mar. Både om män o. kvinnor, ehuru om de senare ofta andra ord föredragas. *D-s leverne. Den d-men, han tror att det skulle vara något klyftigt! Din d.! Är han d. nog att tro det?* **Syn.** dumhuvud, dumsnut, dummer, dumming, tok, 'dåre', får(skalle), träskalle, dummerjöns, 'nöt', pundhuvud, fån(e), enfaldig människa, ibl. trögskalle, tosing; (ibl.:) våp, tossa, gås, (liten) hönshjärna. **-dristig;** -het (med plur.). *Ett d-t företag. Man skall inte vara feg, men inte heller d. Vilken d-het (av dig) att inte först ta reda på saken!* **Syn.** (alltför) oförvägen, förvägen, huvudlös, förhastad, överilad, överdådig, obetänksam, som störtar sig i fara utan att tänka sig för, som (tanklöst) rusar iväg, alltför djärv och brådstörtad. **-dryg;** -het (säll. med plur.). *Allehanda d-t smådfolk från Stockholm* G. Uddgren. *Se d. ut.* **Syn.** inbilsk, fåfäng, (dum)högfärdig, uppblåst, självkär. **-fräck;** -het. *Han är inte bara dum, han är dumfräck! D-a uttalanden.* **Syn.** både dum o. fräck, på en gång enfaldig o. oförskämd, som inte begriper att han är oförskämd. **-het,** -en, -er. **1)** Utan plur. *Mot d-en kämpa själva gudarna förgäves. Du har din egen d. att tacka för ditt missöde. Ack, det gjorde hon ju av ren d. Det är*

mer d. än elakhet. **2)** Med plur. *En d. är och förblir det i alla fall. Göra d(-er) på d(-er). Vad har ni för d-er för er där i barnkammarn? Den största d-en (i sitt liv) begick han emellertid, när han ~. Nu sa du allt en d. ändå. Prata inte d-er!* **Syn. 1)** enfald, inskränkthet, klent l. dåligt huvud, obegåvning l. brist på begåvning, brist på l. dålig omdömesförmåga, klent förstånd, oförnuft(ighet), ibl. slöhet; **2)** obetänksamhet, dåraktighet, dumt streck, ibl. blunder; ibl. nonsens, 'persilja', 'skräp'; tokighet, narraktighet, tokeri, ibl. 'groda'. **-huvud** dumbom. **-kvick;** -het. Som gärna gör sig kvick, misslyckat kvick; ibl. som innebär en löjlig motsägelse, 'kokvick'. **-löje.** Mindre vanl.; mest skr. *Han lät icke avväpna sig av d-t* V. Rydberg. *Hade blott hån och d. för statsministerns manande ord.* **Syn.** dumt skratt, hånlöje. **-löjlig.** Sälls. *De bekanta d a och råa smålandsprotesterna i kyrkorna* Upps. Nya Tidn 1906. **Syn.** dum och löjlig. **-prat** mindre vanl. **-skalle** vard. = dumbom. **-snut,** -en, -ar. Ngt vard. *Vintern 1916 uppträdde i Uppsala 'tallbiten', som genom sin oräddhet gott gör skäl för sitt binamn 'd-en'. Kom, ska du få höra, hur han härmar den d-en* Ossian-Nils son. *D. kan du vara själv!* **Syn.** se dumbom. **-viktig** viktig o. dum, dumdryg.

— **Dumm|a sig,** -ade. *Gå nu inte och d-a dig när du är hos farmor. Tänk, så vi d-at oss! Om man kunde få honom att d-a sig riktigt ordentligt bara!* **Syn.** göra l. begå en dumhet l. obetänksamhet l. d., bära sig dumt åt, begå ett (grovt) fel l. en (grov, svår) bock; säga en dumhet, göra sig skyldig till en tanklöshet l. taktlöshet, dabba sig, säga en groda. **Dummer,** [-n]. Uppfattas ibl. som förkortning av följande *D., tror du jag kan visa mig därute* Alb. Engström. **Syn.** se dumbom. **Dummerjöns,** [-en], -ar. Ansluter sig närmast till 'dum'. *En riktig d. av den fåraktiga sorten. Om d-ar nu försöka sig som possessionater, går det [på tok]* Sigurd. **Syn.** se dumbom. **Dumming,** -en, -ar. Ngt vard.; vanligare i smtl. än i skr.; ej säll. kvinnospråk; mildare än 'dumbom'. *Din d.! Det har jag ju sagt dig, dumming (där)! Håll dig åt sidan, d.! morrade Jonsson* Dan. **Syn.** se dumbom. **Dumriän,** -en, -er. Mindre vanl.; mest skönl. Dumbom.

Dūm|a (grav); -an, -or; -amedlem. Ryska 'riksdagen', riksduma, ryska nationalrepresentationen. *(Den ryska) d an sammanträdde första gången i maj 1906.*

Dumb|e, -en, -ar; -skola (sälls., dialektartat för dövstuminstitut). Åld. Stum människa. *Han är ju d-e. Stamma otydligt som en d-e.*

Du'mdumkul|a. Ssg., ofta skriven med två bindestreck. Namnet efter en stad i brittiska Indien. Kulor behandlade så, att de sprängas vid anslaget och förorsaka ohyggliga sår. Ofta sakna de spets. *D-or få enligt mellanfolkliga bestämmelser icke brukas i krig, men ha dock under det pågående världskriget på många håll använts.*

Dump|o, -it se dimpa.

Dun, -et, =. **1)** Egentligare. Icke enbart koll. D. i egentligaste mening ha blott fullvuxna fåglar och de skilja sig från (täck)fjädrarna därigenom att de äro mindre och mjukare (bistrålarna sakna hakar). Ungarna ha till en början d-penslar, som i dagligt tal också kallas d., men dessa, som sitta i spetsen på de blivande fjädrarna, avfalla när fjädrarna växa fram. *Ejderhonan avplockar själv d-en från bröstet och fodrar därmed sitt bo. Få d.* om fågelungar. *Du har fått ett d. på rocken.* **2)** Som vara o. d. Mest koll. *Köpa, samla d. D. till en kudde. Vid plockningen erhåller man i medeltal ~ 40 gram d. av en gås. D-et uppluckras med användande av värme. Piska bolstrarna så att d-et far omkring. Mjuk som d. Ejderd-en (l. ejderd-et) uppblandas ofta med billigare d. från andra fåglar såsom ankdun och gåsdun.* **3)** Bildl. **a)** Ofta bot. *Flygande (maskros)dun. D. från utblommad sälg.* Ofta som sista led i växtnamn. *Ängs-, kaveldun.* **b)** *En ungdom med d. på hakan i stället för skägg.* **Syn.** ibl. fjun l. ludd; ibl. mjuk fjäder, minsta o. finaste fjäder. — **Dunbeklädd. -bolster. -bädd. -fin.** Ofta skönl. *Hår, som ringlade sig d-t kring panna och hals* V. Benedictsson. *Med d-t knoppande pilars spön* V. Ekelund. **-klädd.** *De glest d-a ungarna.* **-kudde. -lätt.** Mest skönl. *Snön föll d. över hennes ansikte. Nu låg det tunna ljusa [snö]täcket så d. och fint på de tillfrusna vägarna* V. Ekelund. *Skymningen föll d. över markerna, när ~* Ad. Johansson. **-mjuk.** *På d-a bolstrar. En d. liten barnkind.* **-put|a.** *De runda gustavianska länstolarne med de svällande »d-orna»* Signe Taube. **-sort.** *Enklare d-er som ankdun.* **-stopp|ad;** ning. *D-at bolster. Och sjönk ned i den mjuka d-ningen.* **-täcke. -täckt. -täkt.** *I Norge lämnar [ejder]d-en en god inkomst. Vid Sverges kuster, där paren häcka skilda åt, torde någon lönande d. aldrig uppstå.* **Syn.** dunfångst, insamling av dun. **-ung|e.** *Rövat ägg och d-ar från hönsen.* Även bildl. t. e. *Selma Lagerlöfs Dunungen.* **Syn.** ännu icke fullfjädrad unge, helt liten fågelunge. **-vippa.** — **Dun|a full** m, -ade, -as; -ing **D. ned** l. **ner** m. — **Dunig,** -t, -are; -het. **1)** *Fågelungens skälvande, d-a lilla kropp. Ett halvutslaget sälghänge, en d. liten »katlunge» har svept över din kind* skönl. *Kring d. knopp* V. Ekelund. *Fin och d. som en persika.* **2)** *D. och nerdammad efter sängkläderspiskning.* **Syn. 1)** dun-

försedd; duntäckt; ej fullfjädrad; småluden; dunmjuk, fjunig; **2)** ner- l. fulldunad.

Dund|er (akut); -ret, -er. **I.** Enkelt. **1)** *Vid d-ret av kanoner och mörsare. D-et av en av lägsen kanonad. Redan hördes d-et av de tunga vagnarne på bron. Störta in med ett förfärligt d-er, med d-er och brak, med brak och d-er. D-ren kommo med jämna mellanrum. Ask-, kanond-er.* **2)** Åld. = åska. **a)** *Han går på stormens vingar, / Han far på d-rets vagn* psalm 224. **b)** Märk (det ngt åld.) kraftuttrycket *Blixt och dunder!* **II.** I ssgr ofta kraftigt förstärkande. **Syn.** (doft) dån, brak, dånande buller, buller o. brak, dön, skräll, muller, mullrande, knall, rullande ljud, larm, skall, smattrande, smatter, rammel; (ibl.:) åska, tordön. — **Dunderbas.** Om sång- och talröst samt bildl. *Dessa unga d-ars fetstilsprat* K. E Forsslund. *De grova kanonernas d.* **Syn.** rullbas, skrällande bas. **-don.** Ngt vard. *Och skedarna ~, de voro ena riktiga d.; men så voro de, förstås kristningsgåvor också. Har av fabrikanten åsatts beteckningen »Dunderdon».* **Syn.** 'riktiga' l. genompräktiga don, don som verkligen håller, (storm)gedigna saker. **-gubbe.** Ngt vard. *Den gubben var en d. av första ordningen, sjöman i varje tum* Alb. Engström. **Syn.** kärngubbe, som inte går av för hackor, praktexemplar (till gubbe) **-gud.** Om Tor; även bildl. om krigare. *Lugn stod han mot Europa, / en skägglös d.* Tegnér. **-karl.** *Hall är en d.* Ossian-Nilsson. **Syn.** en sabla karl, en tusan till karl, en kärnkarl o. d. **-reklam.** *De mest rafflande d-er om ~* O. Högberg. *Härmed ha folkskollärarna skaffat 'Bengtzén' en d., som icke kunde vara bättre, och gjort sig själva en verklig otjänst genom att finna sig träffade.* **-skräll.** Även bildl. *Så kom det d. på d.* om krigsnyheter. **-slag.** Numer nästan endast bildl. (förr = åskslag). *Förrän d-et kom, som hotade att för alltid stäcka hans blygsamma karriär* Karlfeldt. **Syn.** förintande l. förlamande slag l. olycka.

— **Dundr|a,** -ade, [-as]; [-are]. **1)** *Det d-ar i skyn. Åskan d-ade redan nära. D-aren Zevs* som åskans gud; förr var bet. 'åska' en särbetydelse hos ordet (minnen härav ännu i psalmspråket). *Sedan klockan 6 i morse d-a kanonerna och blixtarna lysa. Släppte så den tunga bördan i golvet, så att det d-ade. [Ångaren] Hillersjös landgång d-ar mot durkplankorna och ~* Fanny Alving. *Lantz infann sig snart och gjorde ett d-ande ställningssteg: — Vad befaller patron?* A. Wallengren. *Med d-ande stämma.* **2)** Märk särsk. **a)** *D-ade, domderade, skrek och befallde. Svärja och d-a.* **b)** *D-a (på predikstolen) mot laster och syndare,* **c)** *D-a på ett instrument, på tangenterna.* **d)** Part. pres. är ofta mer allmänt förstärkande (jfr t. e. 'dunderreklam'). *Ett d-ande kalas. En d-ande dumhet. Hej-, sjud-ande.* **e)** *Med en d-ande ed.* **Syn. 1)** dåna, braka, döna, rulla, skrälla, mullra, smattra, larma, knalla, skalla, ljuda dovt; ibl. skallra; **2)** (skarpt) ivra l. utfara ⫾ (mot), 'ljunga' (mot), slunga (sina) bannstrålar (mot); gå l. hamra (löst på); svärja och förbanna; (d-ande ibl.:) hejdundrande, jätte- o. d. — **Dundra fram** ⫾, **till** komma ett plötsligt dunder; häftigt höja rösten l. fara ut ⫾ (mot).

Dung|e, -en, -ar; -jord; -lik; -vegetation; -eliknande. Ofta skönl. *Grön lyser uddens d-e, / och soldränkt ligger gårdens tun* K. E. Forsslund. *I (asp)d-en intill gården ha starарna byggt bo. Björkd-en vid Nordanlund där gullvivorna äro tidiga. Skogsd-e.* **Syn.** skogsdunge, (liten) lund, träddunge, (en) grupp träd, hult.

Dunk[1], -et, [=]. *Hjulens eviga d. mot skenskarvarna* Bo Bergman. *Pistongernas d. Och så i sakta d. upp mot Lübeck* Gust. Mattsson. *På logen går dansen i yrande fart med d. av kraftiga klackar* Vald. Lindholm. *Det odrägliga d-et i tinningarna.* **Syn.** dunkande, bult(ande). — **Dunk**[2], -en, -ar; -lek (ansluter sig ock till dunka). **I.** Med plur. *Ge ngn en (vänlig) d. i ryggen.* **II.** Utan plur. *Leka d.* **Syn. I.** (tungt) slag, bultning, stöt, knuff, puff; **II.** 'bo för bisen', 'kurra gömma'. — **Dunk**[3], interj. **1)** *Men hon hör bara slagen av sina egna pulsar — dunk-dunk!* Alb. Engström. **2)** *Ropa d. D. för mig!* ropas i dunkleken, i det man slår ett slag i väggen vid 'bot'. — **Dunk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); [-are]. *D-a ngn, d-as i ryggen. Och Olle svarar med sin stövel, som d-ar tre gånger gott förstånd* Strindberg. *I trappan hördes d-ande steg av tunga fötter. Och maskinens d-ande ljöd mera dämpat. Hörde ~ fjärden d-a mot östra udden* Strindberg. *Det d-ar och d-ar i tinningarna och blodet är som en eld. Hjärtat d-ar som en maskin. Hjärtat d-ade och svetten dröp.* Märk det ngt vard. *D-a bräde* spela bräde (d-a med brickorna). **Syn.** bulta, slå (hårt, med flat hand l. d.), stöta, puffa, knuffa, klappa hårt, banka; (ibl. nära) dundra. **Dunka i.** *En gång d-ade han också i huvudet ordentligt i en bjälke, men fortsatte* Lidbring. **D. på** klå u'pp l på, damma l. hamra på, dänga på. **Dunklek** se dunk[2].

Dunk|el[1] (akut); -let, [-el]. Gärna skönl. **1)** Egentl. *I skymningens d-el. Ett mystiskt d-el* även bildl. *Det kvällas redan, mörkare det skymmer, / och d-el faller över lind och björk* Fröding. *Ur d-len* Emil Kléen. *Ljus-d-el.* **2)** Bildl. *Hur saken gått till, är fortfarande höljt i (ett ogenomträngligt, ett fullständigt) d-el. Framtiden ligger ännu i d-el för oss. Och den man, som till sist skingrat d-let omkring honom och ~* Gust. Sundbärg. *D-el och dubbelspel.* **Syn.** skym-

ning, otydligt ljus, svag l. ofullständig dager, dålig belysning l. upplysning, skumhet, halvmörker, halvljus; mörker, 'natt'; ibl. suddighet; otydlighet, ovisshet; jfr även adj. — **Dunkelhöljd** skönl.; både egentl. o bildl. **-män|ner**, Skr. Knappast brukl. i sing. *Hycklare, »dunkelmän» och »ljusets fiender»* Joh. Sundblad. *Himlande d.* Fröding. **Syn.** ljusets fiender, mörkrets män, obskuranter osv. — **Dunk|el**[2], -elt, -lare. Särsk. bet. 2 o. 3 ej alltid skarpt skilda. **1)** Skum o. d. *Ett d-elt (halv)ljus rådde i förstugan. En d-el dager. I den d-la grottan. Lampan lyste d-elt på den egendomliga scenen. Hamrade i d-el rödglödgningshetta* Ekenberg-Landin. *D-la färger.* **2)** Oklar o. d. *Glasögonen immade sig och blevo d-la i värmen. Vätskan är ännu d-el, låt grumset falla till bottnen. Av ålderdomssvaghet d-la ögon. Endast d-elt urskilja ngt. Tavlan har blivit d-el av ålder.* **3)** Friare o. bildl. **a)** Otydlig o. d. *Ha ett d-elt minne av ~. Ha några d-la misstankar om ngt* oklara. *Och d-la rykten, härstammande ingen vet varifrån, sia om att ~ En d-el aning säger mig ~. Därom tycks du icke ha ens den d-laste aning. D-elt antyda ngt. Stället är d-elt och sannolikt fördärvat* om ett ställe som är svårt att tolka. *Tyda livets d-la gåta. Saken ligger ännu dunkel för mig. Det d-elt sagda är det d-elt tänkta* Tegnér. *Av d-elt ursprung. Detta är (ett) d-elt tal* 'mörkt' l. tvetydigt. **b)** Dyster o. d. *Framtiden ligger mycket d-el för oss. Gå sin d-la stig.* **Syn. 1)** halvljus, (något) mörk, halvmörk, skum, svagt l. otydligt lysande l. upplyst, oupplyst, skymningsartad; 'grå'; 'osäker', oviss, obestämd; (ibl. nära) töcknig l. töckenhöljd l. molnhöljd l. molnig; **2)** oklar, halvgenomskinlig, fördunklad, utan l. som mist sin glans, suddig, dimmig, svag, matt; mörknad; (ibl. nära) grumlig l. uppgrumlad; **3) a)** svag, otydlig, höljd i dunkel, outredd, omöjlig l. svår att förstå l tyda, svårtolkad, svårfattlig, 'förborgad', svårförstådd, svårförståelig; hemlighetsfull, gåtlik, oförklarlig, outrannsaklig, mystisk, obegriplig, oförståelig; kinkig, invecklad; ibl. oviss, 'famlande', svävande, lös(lig), otillförlitlig, vag; (ibl.) dubbeltydig l. tvetydig; **b)** 'mörk', hotande, dyster. — **Dunkelblå,** -tt (även subst.) m. fl. dylika färgadjektiv. *Och aftonhimlens rodnad förbyts till d-tt* C. L. Östergren. **Syn.** mörkblå. **-färgad. -het,** -en, [-er, konkr.]. Egentl. o. bildl. Jfr dunkel[2]. **-skimmer** o. **-skimrande** bägge mest skönl. **-ögd.** — **Dunkl|a,** -ade, -as; -ing. Skönl.; mindre vanl. **1)** *Ett öga som icke d-as av tårar.* **2)** *Bort över d-ande vidd* Astrid Gullstrand. **Syn. 1)** fördunkla; **2)** skymma, sänkas i skymning l. dunkel.

Duns[1], [-en], [-ar]. Ofta efter prep. 'med'. *Och frukterna slogo då och då med en d. i marken och spräckte. Porten föll igen med en sådan d., att det skallrade ända upp i tamburdörrarna. Med en ljudlig d. Med en dov d. Det hördes en d., som om något fallit i golv. En d. mot rutan som av en fågel.* **Syn.** ljudet o. skakningen då ngt tungt faller, tungt fall l. dovt ljud (därvid); (ibl. nära:) stöt, törn, tungt slag; (med en duns ibl.:) pladask. — **Duns**[2], interj. *D.! sade det.* — **Duns|a,** -ade; [-ning; med plur]. *D-a i golvet. Snön föll med ett d-ande ner på gården* Ludv. Nordström. *De d-a ju så förfärligt med alla paket* Fanny Alving **Syn.** falla tungt (som en säck, så att det ger en duns), dimpa l. dråsa (omkull); vårdslöst låta falla, ovårdsamt kasta. **Dunsa i** stöta emot; falla omkull tungt l. med en duns l. pladask l. handlöst. **D. ned** ⊓.

Dunst, -en, -er. **I.** Huvudbet. Mest i plur. **1)** *Tätnande d.* Österling. *Skadliga d-er. Luften därinne var fylld av osunda d-er. Uppstigande d-er. Utsända giftiga d-er.* **2)** Märk *Slå blå d-er i ögonen på ngn* föra bakom ljuset, sätta l. slå i ngn dalkarlar, vilseleda, lura. **II.** En slags mycket fina fågelhagel. **Syn. I.** ånga, gas, svävande vattenpartiklar; (ibl. nära:) töcken, dis, (stigande) dimmor, 'rök', imma; (ibl. nära) fukt. **Dunstartad. -bild** mest skönl. = töckengestalt. **-fylld.** *D. atmosfär. Den d-a aftonluften.* **-gestalt** skönl. **-krets** luftkrets, atmosfär. **-lätt** skönl. **-ring.** *Den ena d-en innanför den andra (ung. sådana som de nuv. ringarna kring planeten Saturnus).* — **Dunst|a,** -ade, [-as]; -ning. Mest i lösbara ssgr. Sprida dunster; (låta) gå bort i form av dunst (ånga'; vard. = försvinna (oförmärkt), 'smita'. **Dunsta av** ⊓, **bort** ⊓, **ut** ⊓. — **Dunstig,** -t, -are. Mindre vanl. Gärna skönl. *Det d-a ljuset* Ola Hansson. *Där den ljumma luften ~ står som ett d-t flor i dallring över det blå* Vilh. Ekelund. **Syn.** fylld l. full av dunster l. ånga.

Dūo (akut); [-t l.] -n, [-n l. -s]. Mus. Vanligare 'duett'. *Spela en d.* **Duodēs,** -en, -er; -format; -furste (f. över ett helt litet land, dussinfurste). Bokformat där arket utgör 12 blad dvs. 24 sidor; bok i dylikt format. **Duple'tt** o. **Duplicera** se under dubbel.

Dur[1], subst.; -ackord; -fylld (skönl., bildl.); -klang; -skala (tonart med halvt steg mln tredje o. fjärde samt sjunde o. åttonde tonerna); -ton(art); -treklang. 'Tonsläkte', vars arter (tonarter) ha durackord dvs. visa stor ters o. ren kvint; durtonarterna anses uttrycka gladare l. klarare o. friare känslor. *Ett stycke i c-dur (l. c dur). Gå i d.* ofta bildl.: i gladare ton. *Hans luta är stämd i d.* ofta bildl. *[Valsens] muntra d.* B. Risberg. *D-fyllda toner av mod och glädje* K. Warburg.

Dur[2], -en. Ldls. **1**) Surr, brus, entonigt ljud. T. e. i Värmland. *Och var morgon och afton hörde man från köket surret av de nie spinnrockarna lika starkt som d-en från en kvarn* S. Lagerlöf. **2**) Tätt o. fint regn, regndimma, fint duggregn, 'silregn'. T. e. i Uppland. **Dur|a**[1], -ade. Ldls. **1**) Surra, brusa, ljuda l. låta entonigt, 'brumma'. T. e. i Värmland. *Vad var det för ett d-ande hon hörde* S. Lagerlöf. *En jämnt d-ande ton* Fr. Böök. *Det d-ar invid knuten, och mor Persson kikar ut genom fönstret* Sig. Dahlbäck. *Däruppe på lagårsrännet d-ade hackelsemaskinen, så det hördes lång väg* Fröding **2**) Regna fint o. tätt som dimma, 'silregna', 'sila ner'. T. e. i Uppland o. Sörmland. *De(t) börjar på å (regn)d-a igen. Det d-ar hela dan.* **Durig,** -t, -are. Ldls., t. e. i Uppland. *De har vari durit hela dan* kommit tätt o fint regn.

Dur|a[2], -ade. Ldls. Slumra (till), ta en (liten) lur, dusa. *Hon ligger och d-ar i sin vagga.*

Durk[1], -en, -ar; -planka. Sjöv. **1**) Förvaringsrum (kammare) på fartyg t. e. *Krut-, kol-, proviantdurk. D-en upplyses vanligen utifrån.* **2**) Golvet (däcket) i dylika rum o. i boningsrummen ombord. *Och hela besättningen ligger i en hög på d-en akterut* Sv. Flottas Årsb. 1914. *Ända tills han ramlade utför en hissnande brant och vaknade nere på d-en* Siwertz. *Stampade i d-en* Siwertz. *Salongs-, akter-, kajut-, hyttdurk. Hillersjös landgång dundrar mot d-plankorna, och ~* Fanny Alving.

Durk[2], subst. Ej allm. känt. Blott i några få uttr. **1**) Sken *Det gick i d.* **2**) God fart. *I jämn d.* — **Durk**[3], adv. Sälls. utom som första ssgsled (där det betyder 'genom-'). *Gå d.* durka. — **Durkdriv|en,** -et, -nare; -enhet. *En d-en bängel. Den d-naste skalk hon visste* 'Huck Leber'. *En av de d-naste skälmar och en känd poliskund. D-en i alla tjuvpojksstreck.* **Syn.** 'fullflätad', genompiskad, fullfjädrad, fulländad, utstuderad, ärke-; hemmastadd (i). **-lopp** sälls. för diarré. **-marsch** numer mindre vanl. = genommarsch, tåg genom, genomtåg(ande). **-slag** (oftast uttalat du(r)sj-slag). Förr stavat durchslag. Grövre blecksil. *D. av helpressad, emaljerad stålplåt. Låta ngt gå genom d(-et), ett d.* — **Durk|a,** -ade; [-are]; [-ning]. **1**) Egentl. *Hästen d-ade med dem.* **2**) Bildl. *I en rasande fart d-ade han genom spalterna* Strindberg. **Syn. 1**) skena, sätta av i sken; **2**) genomfara, överfara ⫏. **Durka (i)genom** [⫏].

Durra (mest grav); -n [l. -t]; -ax; -korn; -kärna; -växt(en). Andropogon Sorghum (förr Sorghum vulgare) Kallas ibl. även 'kaffer- l. morhirs' l. 'negerkorn'. Ett högväxt om majs påminnande gräs med mer l. mindre sammandragen vippa och frön ('d-kärnor') av ungefär ett hampfrös storlek. Odlas som säd företrädesvis i Asien o. Afrika. I Italien o. Ungern samt i Amerika odlas d. som foderväxt. *D-n är ett enårigt gräs, som kan uppnå en höjd av flera meter* B. Jönsson. *Millioner indier livnära sig av d., och millioner kineser föredraga d. framför ris.*

Dus[1], [-et]. Nästan blott i uttr. 'sus o. dus'. *Att de efter sus och d. småningom började lura in. Leva i sus och dus.* **Syn.** rummel, utsvävningar, mycken dryckjom.

Dus[2], -en, -er [l. -ar]. I brädspel osv. *Får jag nu en d. bara! Jag vill ha d. på tärningen. Slå d-erna par* två duser, 2 + 2. *D. ess (l. äss)* 2 + 1. *Troja d.* 3 + 2. *Sinka d.* 5 + 2. **Syn.** två(a) på tärning.

Dus|a, ade. Ldls., t. e. Västergötl. Slumra till l. av, halvsova (en stund). *Nu ska barnet d-a. Ligga och d-a i solen.* **Dus|a till.** Ldls. *De andra somnade, och jag d-ade till litet, jag med.*

Dusch, -en, -er [l. -ar]; -bad; -inrättning; -rum; -rör; -skåp; -varm. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Om inrättningen l. badet l. vattenstrålen. *D-rum med större eller mindre antal d-er. Måttlig fallhöjd för en god d. är 6—10 m. D-er i strål- eller regnform. Ta (sig en) d. varje dag. Ställa sig under d-en. Gå i d-en. Släppa på d-en. Bastubad med d. och bassäng. Kort d. Ljum, kall d. Kall-, varmdusch. Regn-, strål-, hagel-; ryggdusch. Vandrings-, tvångsdusch.* **2**) Friare o. bildl. Särsk. i förbindelsen 'kall d.' *Vi höll på att få oss en d., för vi stod just under, när kannan välte. Och så kommo moderns ord hela tiden som en kall d. Få en d. av ovett över sig.* **II.** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till verbet. Ex. *Man är ju inte d-varm en gång* nog varm att gå i d-en. **Syn.** duschinrättning; duschbad, strålbad; översköljning; vattenstråle från duschrör; (ibl.:) skur, regn, kaskad, ström, hagel. — **Dusch|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). Mest intr. *Gå och d-a varje förmiddag. Har du d-at? Du kan ju d-a honom, medan han väntar.* **Syn.** ta (sig) en dusch l. ett duschbad, gå i duschen; ge dusch. **Duscha över** ⫏.

Dusk, -et; -regn; -väder. *Regn och d. D. och dimma hela dan, ett avskyvärt väder! Ett beständigt d-regn* Ossian-Nilsson. **Syn.** tätt o. genomträngande l. fint regn, duskregn, regndusk, regntjocka, regnrusk, våtväder, fuktig väderlek, småregn, 'regnigt'. **Dusk|a,** -ade. Opers. *Det d-ar och gatorna äro smutsiga som om hösten.* **Syn.** regna fint l. smått, småregna, vara regnigt o. otrevligt, regna tätt o. genomträngande (o. ihålligt). **Duskig,** -t, -are; -het. **1**) Egentl. *Och ehuru dagen var d., utan sol, minns jag den ännu som gripande högtidlig* J. Engelke. **2**) Bildl. *Det var ett grått och d-t vardagsliv, det där* Joh. Sundblad. **Syn.**

1) mulen o. fuktig, regnig (o. otrevlig), regnaktig, 'småregnig', ruskig; **2)** 'grå', trist, otrevlig.

Duss, -en, -ar. Ldls. Lapp, tuss. *En liten bomullsduss. Ta, ge ngn d-en* om småbarn som få en d. att suga på.

Du'ssin (grav); -et, =; best. plur. -en (vard. smtl. även -a). **I.** Enkelt. *Ett d. näsdukar, kragar, skjortor, strumpor, knappar; skedar, tekoppar, stolar; (buteljer) vichyvatten, porter osv. Nu tror jag, att jag fått d-et fullt (av ~). Köp ett halvt d. åtminstone! Pris per d. l. för d. Ta 3 kr. d-et för ngt. Vad kostar d-et? Räknas i d. Tolv d. utgöra en gross. Jaså, är det av den sorten, av vilken det går tretton på d-et?* för att ange ngt som mindervärdigt. **II.** I ssgr ofta bet. 'sämre', 'dålig', mycket medelmåttig l. av vilka det går tretton på d-et, 'fabriks-'; som folket mest, vardags-, genomsnitts-; men också, särsk. handels., om sådant som säljes i dussin. **Syn.** 'tolft', tolvtal, 12 stycken (lika). — **Dussinansikte** ett ytterst vanligt ansikte, 'som folket mest'. **-arbete** sämre arbete, andra klassens. **-folk.** Mindre vanl. **-furste;** -ndöme. Liten obetydlig furste, småfurste. **-förpackning.** Handels. *Näsdukar ~ i elegant d.* förpackade dussinvis. **-människa.** *Man skall aldrig ta illusionerna från en d., vet ni väl; det är att ta lyckan från henne.* **-mässig,** -t. Mindre vanl. *Jämnstruket och d-t* Gellerstedt. **-poet. -rimmar|e.** *D-na på 1600- och 1700-talet* J. Mjöberg. *Kellgrens kamp mot d-na* M. Lamm. **-själ.** Mindre vanl. *Din d. förstår ej, att ~* Ola Hansson. **-stol.** Handels. *Att höja priset med 2 kr. pr dussin på alla d-ar samt 10 proc. på alla gungstolar ~.* **-tal.** *Ett d. utmagrade, gråraggiga vargar.* **-tals** adv. [o. adj.]. *Där lågo d. änder och sothöns. Sådana kan du få d. av mig, om du vill.* **-vara. -vis** adv. *Lägga ngt d. Säljes endast [i] d. Sådana skänker han bort d.!*

Dust, -en, -er [l. -ar]. **1)** Nutida huvudbet. **a)** 'Egentl.' *I avsikt att invänta fienden och våga en d. med honom. På bryggan vid Lech ~ hade han prövat sin första stora d.* Heidenstam. **b)** Bildl. *Det kommer säkert att bli en hård d., innan jag får honom att ge med sig. Där det finnes få som kunna ta upp en ärlig d. med honom.* **2)** Hist. Om tornering, då riddarna redo emot varann och med lansarna sökte lyfta varandra ur sadeln. *Rida d. Rida, våga en d. med ngn.* **Syn. 1)** kamp, fejd, (tävlings)strid, vapenskifte, (våga en d.:) 'bryta en lans'; ibl. pärs, nappatag; **2)** tornering. **Dust|a,** -ade, [-as]. Hist. Tornera, rida en dust.

Dusör, -en l. -n, -er. Dickspengar, (penning)gåva, kontant erkänsla, extra vedergällning, 'muta', 'slant', 'handtryckning'. *Att de ~ för en d. av 300 kr. medtagit en rysk spion från Stockholm till Stettin.*

Duv|a[1], -an, -or. Om en mängd arter av 'd ornas grupp' l. 'duvfåglarna' (Pullastræ l. Columbæ); till denna grupp tre familjer, varibland 'd-ornas familj' (Columbidæ); själva 'duvsläktet' (Columba) innefattar omkring 80 arter, varav 5 i Skandinavien. Ofta om 'tama d-an' l. 'husd-an' (Columba domestica), som återgår på den numer i Skandinavien ej längre i vilt tillstånd förekommande 'klippd-an'. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** *Med snabba kast som en d-a i flykten. Flygförsök med d-or. På borggården en flock metallglänsande d-or, som nickande trippade hit och dit på sina korta ben. Biet och d-an. Nu släppte Noak på nytt en d-a ur arken. D-ans sång på liljekvist. Skogs- l. blå-, ring-, turtur-, klipp-; tam- l. hus-; brevd-a.* **2)** I liknelser o. d. *Sitta som två kuttrande d-or* t. e. om älskande. *Mild, öm, from som en d-a. Komma som en fridens d-a. D-an, en sinnebild av oskulden.* **II.** Bildl. Smeksamt ibl. till kvinnor (t. e ofta i översättningar från ryskan). *Min lilla d-a.* **B)** Ssgr ha mest *duv-;* skönl. o. åld. ej säll. därjämte (ngn gång enbart) *duvo-;* mycket säll. även *duve-.*

— **Duvblå.** *Och d., snödigra moln vältrade fram över skogen* Ad. Johansson. *Moln som stora d. dun* H. Öberg. **-bonde** mindre känt = duvhan(n)e. **-fågel** om gruppen Pullastræ l. Columbæ. **-grå.** *D. taftklänning med högt skärp.* **-han(n)e. -hona. -hök;** -(s)bo; -unge. Astur palumbarius. Den större av våra hökarter; liknar ormvråken men har kraftigare och starkare böjd näbb vars övre käk dessutom är rundad nedåt. *D-en anfaller såväl tamfjäderfä som skogsfågel, rapphöns, duvor, änder och mindre fåglar.* **-kull|a,** -an, -or. Trientalis europæa. *I fjällen bli d-orna i stället för rent vita ibland mer eller mindre rosenfärgade.* **Syn.** skogsstjärna. **-ras** särsk. om raser av tamduvan. **-slag,** -et, =. Hus för duvor att häcka i, duvhus. *Det gamla gröna d-et, som hängde, likt ett dockhus, på sin höga stolpe, har nu fått skatta åt förgängelsen. Öppningen på d-et.* **-släkte(t).** Columba. **-stek. -unge.** Märk det bildl. *Han ä(r) ingen d.* inte längre ung; ingen gröngöling; han är nog fullfjädrad, ingen enfald, icke så lätt att plocka, inte så lätt att tas med; ingen klen stackare. **-ägg.** *Av ett d-s storlek.* — **Duv(o)kutter.** O-formen skönl. Även bildl. **-lik.** O-formen enbart skönl. Bildl. ibl. = mild (som en duva), öm, 'kuttrande'; ibl. = oskuldsfull. **-par.** O-formen skönl. **-post.** I vanlig stil mest utan -o-. Brevbefordran medelst brevduvor; ibl. = öm hälsning, kärleksbrev; ngn gång fridshälsning, tröstande nyhet. **-röst** mest med -o-: mild röst. **-ögon.**

I egentl. bet. även i sing. (duvöga). *Ormhjärta har ofta d. Och hennes duvögon voro mera duvolika än de någonsin varit* A. Eje. — **Duvofrom** skönl., mindre vanl. **-liknelse.** Åld. *I d.* i skepnad av en duva. — **Duv(o)-** l. **Duvefot.**

Duv|a², -ade; -ning (med plur.). Sjöv. I motsjö sätta ned förskeppet våldsamt, 'sätta', stampa (det vanligaste uttr.), 'gräva'.

Duv|a³, -ade, -as; -ning (med plur.). **1)** Enbart som verbalsubst. (o. möjl. ssgn 'd-a till ngn'). *Ge ngn, få (sig) en riktig d-ning. Nu kan du vara viss på att du får dig en d-ning av far, när du kommer hem.* Friare. *De hade visserligen fått en d. då och då i form av missväxt och kolera* Alb. Engström. **2)** Sällan utom som verbalsubst. *Han behöver nog d-as några gånger ännu. D-ningar för examen. D-ad till en examen. Ge ngn en d-ning på frihetstiden. Ska ni ha en d-ning till, innan ni går opp i tentamen?* Märk *Att professorn slutligen skulle vakna ur sin tankspriddhet och d-ningen komma* Joh. Sundblad. **Syn. 1)** tillrättavisning, 'tilltufsning', 'tilltvålning', skrupens, duktig skrapa, ibl. 'knäpp'; **2)** 'dugga', i- l. inplugga, plugga l. 'tröska 'med, 'träna', 'gnugga'; grundligt förhöra.

Duv|en, -et, -nare; -enhet. **1)** *Ölet smakar d-et. D-et dricka. Drickat har stått och blivit d-et.* **2)** *Känna sig d-en som efter otillräcklig sömn.* **3)** *Blommorna stå d-na och törstande, där de ej dött av torkan.* **Syn. 1)** 'avslagen', nattstånden, som mist smaken l. slagit av sig, smaklös, utan styrka, fadd, ej frisk, kraftlös; **2)** (trött o.) olustig, matt, sömnaktig, dåsig; **3)** 'hängande', halvvissen, slokande. **Dūvn|a,** -ade. Bli duven; om maltdrycker l. om blommor. *D-at dricka. D-ade blomster.*

Dval|a, -an, [-or]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Dels om lätt, dels om tung d-a. *Någon riktig sömn fick jag ej, sjönk blott i en slags d-a fram på morgonen. Falla, ligga (försänkt) i d-a. Försätta ngn i d-a. Därpå gav hon honom en dryck, så att han föll i en tung och djup d-a, ur vilken intet kunde väcka honom. Hindra framför allt den förgiftade att försjunka i d-a, som vanligen måste sluta med döden! Sömn-, dödsd a.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Väck mig ur syndens d-a! Väcka jorden ur dess d-a.* **b)** *Djur, vilka såsom björnen, grävlingen och igelkotten under vintern ligga i d-a.* **c)** *Växter kunna ibland på grund av ogynnsamma omständigheter (låg temperatur, brist på vatten) tillbringa långa perioder i d-a.* **II.** Ssgr ha nästan alltid *dval-*, ngn gång *dvala-* l. *dvale-.* **Syn. I. 1)** (halv)slummer, tillstånd mln sömn o. vaka, halvsömn, halv medvetslöshet; (själskrafternas fullkomliga) bortdomnande; (fysiol.:) tillstånd av (mer l. mindre) nedsatt retbarhet; sömndvala; dödlik sömn; **2) a)** ibl. försoffning; **b)** vintersömn, vinterdvala. — **Dvaldryck** som försätter ngn i dvala. **-hänt,** =, -are. Som den kön ibl. 'dvalhänd'. Ordet sälls. för 'valhänt'. *En smula »d-t» kan en talgoxe ju bli, men aldrig fumlig* Gellerstedt. **-lik,** -t, [-are]. *Mitt i denna d-a tillvaro* J. Engelke. *Kostningar mellan yster uppsluppenhet och d t tungsinne* J. Mjöberg. *En egendomlig d. frånvaro av önskningar* G. Hellström. **-sövd.** Mindre vanl., snarast skönl. Sänkt i så djup sömn att det liknar en dvala. *Prinsessan, där hon ligger d., som livlös efter stinget av törntaggen. En ljus och d. strand* Österling. **-tung** o. **-tyngd** adj.; bägge skönl. *Där dvaltungt sjunka vill vårt hopp* P. Hallström. — **Dval|a|liknande.** *Var så älskvärd hans dvalaliknande tillstånd medgav.* — **Dvalaliggare** om djur.

Dvälj|as, dvåldes l. -des, dvälts l. d-ts. Mest skönl., högt. **1)** *Till de rymder där hon d es / går min tanke ständigt åter. Han d-(e)s ej mer bland de levande. O, var d-s du, huldaste bland tärnor, i den blånande skymningsstund? Dvaldes du bland stjärnor i det blå?* Ngn gång skämts. såsom *Men min hustru d-es hela tiden i en oavbruten vånda över att man onödigtvis smetar ned servisen* Dan. **2)** Ngn enstaka gång finner man ordet brukat trans. i aktivum. *Alla minnen som ön d-er* hyser. **Syn. 1)** vistas, 'dröja', uppehålla sig, bo, befinna sig; **2)** hysa, gömma.

Dvärg (-j); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Mytiskt, i folksagor o. d. D-arna tänktes av nordborna som små fula, mörka, dagskygga väsen, boende i jorden och i stenar; de kunde göra sig osynliga medelst en hatt och voro de förträffligaste konstsmeder. *D-ar i klyftans djup hamra sitt blänkande guld.* I folksagan fattas de ofta även som häftiga o. elaka l. livliga o. mkt känsliga för såväl ont som gott. *'D-ens hämnd', i sagosamlingen Älvalek. Jättar och d ar.* **2)** Människor. Av människor, som tillhöra den kaukasiska rasen, räknar man inga andra för d ar än dem, som hava mindre höjd än 125 cm. *Förr brukade furstarna gärna ha en d. till hovnarr. I Afrika finnas hela folk av d-ar, t. e. buschmännen och Ackafolket eller det ännu mer småväxta Bangweolofolket.* **3)** Om andra organismer under artens naturliga medelhöjd. Särsk. vanligt som första ssgsled. *Och så har jag ett litet äppelträd, en riktig d., inte högre än en meter.* **II.** Ssgr ha *dvärg-;* skönl. (i bet. 1) ibl. *dvärga-; dvärgs-* träffas blott i det ej allm. kända 'dvärgsnät'. Ordet brukas i ssgr diminutivbildande: mycket liten; detta är särsk. vanl. i djur- o. växtnamn. **Syn. I. 1)** (ibl.:) (svart)alv, (nära stå:) tomtegubbe, nisse, bergtroll; 'de underjordiska'; **2)** pyssling, tummeliten, lillepytt, (putte)

fnask(er), pygmé, förkrympt l. onaturligt liten människa. — **Dvärgaktig,** -t, [-are]. **-art|ad,** -at. *D-ade palmer. Värtligheten företer här ett d-at utseende alldeles som på ~.* **-björk;** -(s)kvist. En särsk. art, som mest växer i fjällen. Betula nana. *Högre upp slutar även björken, och d-en blir förhärskande bland buskvegetationen, vi ha nått trädgränsen.* **-busk|e.** *D-ar äro t. e. ljung och kråkris.* **-folk. -form.** *En d. av den vanliga tallen.* **-fruktträd. -hatt** osynlighetshatt som dvärgarna sades ha. **-höns** en mycket småväxt engelsk hönsras, också kallad 'Ba'ntamhöns'. **-lik,** -t. *En liten d. figur, som kom hoppande på ett ben.* **-liknande. -palm.** Chamærops humilis. *D-en odlas ofta i växthus och boningsrum.* **-storlek. -träd.** *I Japan äro d. (av t. e. gran, bambu, plommonträd) mycket omtyckta i de små trädgårdarna. Våra d. utgöras av frukträd, förädlade på svagt växande grundstammar.* **-vuxen** l. **-växt**[1], adj. *Fyra dvärgväxta bergsinvånare. En d. aster.* **-växt**[2], subst. **1)** *Ha d. Vara av d.* **2)** *Odla d-er.* **-ägg.** *Häxägg, d., vindägg, tvillingägg och kometägg.* — **Dvärg(a)kung. -smide.** Mest skönl. *Bröstens söljor av dvärgasmide* Heidenstam. — **Dvärgamål** åld., skönl. = eko. — **Dvärgsnät.** Ldls., ej allmänt känt. Spindelnät, spindelväv. — **Dvärgi'nn a,** -an, -or; -elik(nande). Mytiskt o. om människa; mer säll. om djur l. friare.

Dy, -n, [-ar]. **1)** Den typiska dyn (torvdy eller dytorv i inskränkt bemärkelse) förekommer huvudsakligen endast inom mossarnas djupast belägna delar, närmast ovanpå gyttjan. *Sitta (ohjälpligt) fast i dyn* även bildl. *Sjunka, fastna, trampa ner sig i dyn. Fin dy. Han kom upp igen, arg och drypande av dy. Bottnen är rama dyn, lös dy. Gräva i dyn efter ngt. Och så var kärran lyft ur dyn* (bildl.) P. Hallström. *Och har jag icke dragit dig upp ur dyn? Lastens, syndens dy.* **2)** Mindre vanl. *Frågan om skydd för fiskyngel nere på de s. k. dyarna [vid Enköping] förekom åter.* **Syn. 1)** ävja, mudder, slam, bottensats av ruttnande organiska ämnen o d.; ibl. (mjuk) gyttja (i träsk); (ibl.) blöt vägsmuts, smörja, sörja. orenhet; **2)** dymosse, dyjord, dymark. — **Dyaktig,** -t, [-are]. **-art|ad,** -at. **-bland|ad,** -at. **-blöt.** Ngt vard. *Si så där ja, nu är jag d. ända till knäna* Fanny Alving. **Syn.** dyvåt, genomvåt, genomblöt. **-botten. -bädd.** *Och det var som trampade jag i en d.* H. Berger. **-full** mindre vanl. **-grå.** *Man målade husen d-a och satte nåstan svarta gardiner för fönstren.* **-jord. -mark. -pöl. -rik. -smak.** *Fiskar som leva där få lätt d.* **-stänkt** nedstänkt av dy. **-tag.** *Gott d. i hagmarken* annons. **-torv.** *En fuktighet av 25 proc. hos 1 ton d.* **-vatten;** -(s)växt. *De ofta så förunderligt vackra d-växterna* Gellerstedt. **-vulkan.** *I d-erna [på Námafjället på Island] porlar och bubblar det blysvarta slammet, slungas upp i luften, fräser, böljar och stänker* Alb. Engström. **-våt.** *De stodo på skäret d-a och stela av köld. D-a, smutsiga soldater. Tog fram en d. tia* Alb. Engström. **Syn.** se dyblöt. — **Dyig,** -t, -are; -het. *Finsandiga och d-a ~ stränder* Heintze. *D. mark. En d. pöl* J. Landquist. **Syn.** full av dy, med dybotten; drypande av dy, dyständ.

Dy'ckert (akut); -en, -ar; -spik. Tekn. En åt bägge ändar avsmalnande spik med åt mitten vända hack l. hullingar (för golvtiljor osv.), skeppsspik.

Dyft, ett. Ngt vard. Blott nekat. *Ja se i böcker får man inte lära ett d. Det skulle jag inte trott på ett dyft. Att de för allt vad de kostat på sig inte begrepo ett d. av sammanhanget. Om hon var ung eller gammal, (det) visste jag inte ett d. om. Är inte sjuk ett d. Inte ett d. bättre. Inte ett d. mjöl spillde jag.* **Syn.** dugg, grand, det ringaste l. bittersta l. minsta, jota, bit, spår, smul(a).

Dygd, -en, -er. **A)** Enkelt. **I.** Med plur. **1)** *Medborgerliga, husliga d-er. D-er och laster. D-er som pryda en man. Gästfriheten, en d. varför värmländningarna ännu i dag berömmas. Vishetens d.* Märk *Göra en d. av nödvändigheten* rätta sig efter omständigheterna, bita i det sura äpplet, hålla god min i elakt spel. *Kardinald-erna.* **2)** Plur. rätt sällsk. Ofta ngt vard. *Det är just d-en med dessa droppar, att de verka omedelbart.* Hit kanske snarast *Älska kung och land, se det var d-en.* **II.** Utan plur. **1)** Allmännaste betydelsen. *Älska d-en. Kärlek till d-en. D-en belönar sig själv och blir ytterligare belönad. D-en är sin egen belöning. Följa d-ens väg, stig. En samhällsklass utan d. och religion. Uppfostrad (i l.) till d. och goda seder. Ingen sällhet utan d. D-en är, säger Sjöberg, en medveten och klar, en fast och kraftig, en besinningsfull och harmonisk samt en med godhet och rättvisa förenad viljeriktning hos människan. Såväl d(-en) som last(en) äro verkningar av människans fria viljebeslut.* **2)** Ärbarhet. *Ett mönster av d., för kvinnlig d. Ha onda avsikter mot en kvinnas d. Bevara sin d. (oförkränkt).* **B)** Ssgr ha *dygde-; dygd-* dock i 'dygdädel', 'dygdälskande', ibl. 'dygdrik' o. möjligen några till. **Syn.** (mer l. mindre nära:) ädel l. god egenskap, förtjänst, inre värde, förträfflighet, utmärkthet; god l. dygdig sinnesbeskaffenhet, ädel sinnesriktning, viljans riktning på det sedligt goda, sedlighet, moral, ibl. pliktuppfyllelse, redlighet, rättskaffenshet; kyskhet, ärbarhet, renhet, oskuld; det goda l. värdefulla (i ngt), värde.

— **Dygdäd|el,** åld., skönl. Förr (liksom dygdesam o. dygderik) brukat i utanskrifter till »ogifta kvinnor av lägre klassen». *D-la jungfrun, jungfru Elisabet Ithimæa.* **Syn.** dygd(e)rik, dygdesam, dygdig, ärbar, tuktig, sedesam. **-älskande** skönl. — (**Dygd-** l.) **Dygderik** skönl. Jfr dygdädel. *Ädla gärningar och dygderika deklamationer* A. Blanck. — **Dygdelära.** Mindre vanl. Läran om dygden l. dygderna, sedelära, morallära. **-mönster.** Ofta med ngt tadlande biton; ej säll. ironiskt. *Ett d., som ~ avskydde allt slags spel. Framställa ngn, sig själv som ett d. Nå, några d. ä(r) vi då gu(d)skelov icke!* **-sam,** -t, -mare; -het. Skr. Ej vidare vanl. *Och därigenom verkar det allvarligare och mera d-t* om en dräktdetalj. *En d-het, som aldrig överskrider linjen* Fr. Böök. Ofta ironiskt. *Att därmed städse förknippas d-ma beskärmelser över att ~.* Jfr dygdädel. **-svärm|ande;** -eri. Skr. *Samme d-ande, känslorena och lyckliga yngling som förr* M. Lamm. — **Dygdig,** -t, -are; -het. **1)** *Har sedeläran kunnat dana en enda fullkomligt d. människa? D-a tänkesätt. Föra en d. vandel. D-a handlingar. Leva d-t.* **2)** Om kvinnor. *Den d-a Lucretia. En d. flicka.* **3)** Ironiskt l. tadlande. *Som då den ~ utkom, väckte en storm av d. förbittring i landet* M. Lamm. *Och tidningen tillägger d-t: »Det är obehövligt att karakterisera statsministerns tillvägagångssätt»* Svensk Lösen 1917. *Som äro d-a endast å andras vägnar.* **Syn. 1)** sedlig(t god), ädel, god, moralisk, som handlar efter dygdens l. sedlighetens bud, dygdesam, dygd(e)rik; **2)** ärbar, ren, kysk, oskyldig, sedesam, tuktig; **3)** (ibl.:) pryd, tillgjort sedesam.

Dygn (-ngn); -et, =. **I.** Enkelt. Det borgerliga d-et, 'sold-et', är omkr. 4 minuter längre än 'stjärnd-et', ty detta räknas efter jordens rotationstid, som på grund av solens skenbara rörelse icke fullt sammanfaller med soldygnet; benämningen 'stjärndygn' härleder sig därav, att stjärnorna efter 24 timmar åter befinna sig i samma läge till horisonten o. meridianen. *På 365 d. fullbordar jorden sitt omlopp om solen. D-et ut. Hela d-et. Sova d-et om, d-et runt. Efter ett d. Stannar du mer än ett, över ett d., måste du anmäla dig hos befälhavaren. På, inom, om ett d. kan allt vara förändrat.* **II.** Ssgr få i regel *dygn-*, ibl. (därjämte l. enbart) *dygns-*. **Syn.** (tid av) 24 timmar, en dag o. en natt. — **Dygnliv.** Mindre vanl.; mest bildl. *Människans d.* ✕ t. e. vissa träds sekelålder. **-period. -varelse.** Mindre vanl., mest bildl. Jfr dygnliv. **-vis,** adv. [o. adj.]. Dygn efter dygn, ett dygn i taget, under flera dygn. — **Dygn(s)gammal** ett dygn gammal. **-ration.** *En hästs dygnration* markegångstaxa 1915. — **Dygnskraft.** Motsatt 'dagkraft'. *Avtal om leverans av prima d. [från Älvkarleby kraftverk]* dvs. kraft tillgänglig året runt hela dygnet. **-lång,** -t. *Laget, som ställde upp efter en d. järnvägsresa, var ej riktigt i sitt esse. En d. jakt, som ej lett till något resultat.* **Syn.** som varar ett dygn l. dygnet ut.

Dyk|a, -te l. (numer allt oftare) dök [ldls. ibl. -ade], -t, [-as]; -ning (med plur.); -ningsarbete. **1)** Egentl. *D-a på djupet, till botten, mot bottnen. D-a som en and. Bums hoppa alla pojkar på huvudet och d-a efter slanten. D-ning från trampolin. Sin föda hämta de från bottnen genom d-ning* om dykänder. *Styv i att d-a. Längd-, djupd-ning.* **2)** Friare. *Flötet dök plötsligt (under vattnet) och jag kände ett ryck i reven. Båten dök med stäven för var större våg. Vackra fiskar, av vilka en och annan bragte utterbrädet att d-a djupt under vattenytan* E. Modin. *Solen dök redan under horisonten och ~.* **3)** Bildl., ngt vard. Mest i fria l. lösbara ssgr. *Flickorna döko tacksamt sin väg* Alb. Engström. *I detsamma dök majoren, som svept några glas konjak ~, rakt på oss* Alb. Engström. **Syn. 1)** o. **2)** hoppa l. störta sig på huvudet (i vattnet), gå till botten, gå nēd (på djupet), sjunka l. sänka sig (under vattenytan), ta sig en dopp(ning), doppa sig, försvinna (under vattnet); **3)** springa, rusa, sätta i väg, 'sätta kurs'. **Dyka efter.** Ngt vard. *Hyvade in mig i en väntande avtomobil och döko själva efter* Dan. **D. in** [ɯ]. Mest ngt vard. *Hunden ~ gav till ett kort, gnällande gläfs och dök för andra gången in bland de risiga unggranarna* Ad. Johansson. **D. ned** l. **ner** ɯ, **opp** se uppdyka, **på** ngn; ngt vard. = flyga på, rusa fra'm l. sätta kurs på o. tilltala. **D. upp** ɯ. — **Dykand;** -(s)art. Dykänderna (Fuligulidæ) skilja sig från de egentliga änderna bl. a. gm baktåns väl utvecklade hudflik samt därigenom att vingspegeln saknar metallglans. *Till dykänderna höra t. e. ejdern, svärtan, knipan och alfågeln. Av samtliga d-sarter torde ~* Th. Högdahl. **-apparat. -båt.** Mindre vanl. för u-båt. *De tyska d-arna.* **-läge.** *För att utföra en vanlig glidflykt anbringas maskinen i d.*

— **Dykar|e,** -(e)n, -e; -båt m. fl. se B. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** *En av våra djärvaste och skickligaste d-e. Pärld-e. En utmärkt simmare och god djupd-e.* **2)** *Dessa änder äro förträffliga d-e.* **II.** Ett slags vattenskalbaggar (Dytiscidæ). **B)** Ssgr. **I.** Till huvudbet. **1)** *D-båt.* **2)** *Något så när praktiskt förverkligades d-dräkten först 1797, av tysken Klingert. Tyska, franska, engelska d-dräkten.* **3)** *D-hjälm med glasfönster och ventiler.* **4)** *D-hjälp blir nödvändig för att bärga loket och vagnarna.* **5)** *I nyare*

tid användes d-klocka första gången 1538 klockformigt luftfyllt kärl för dykning. *Stor d-klocka för flere personer, försedd med telefon och elektrisk belysning.* **6**) *D-konstens utveckling till senaste tid.* **7**) *D lön.* **8** *Som man ej i den ~ hårda sjön kunde d-eundersöka ångaren* vanl. dock blott som verbalsubst. *D-undersökning.* **9**) *D-utrustning.* **II.** Till bet. II, zool. **1**) *D-familj.* **2**) *D-larv.* — **Dykerī,** -et l. -t, -er; -bolag m. fl. *I Sverige omtalas d. för bärgande av skeppsbrutet gods först 1663. Bärgnings- och d-aktiebolaget Neptun. Bedriva d-affärer. D-apparater.* **Syn.** dykarkonst, dykning(skonst). — **Dykersk|a,** -an, -or. *Japanska pärld-or i arbete.*

Dykda'lb (dyck-); -en, -er. Förr även stavat 'duc d'Albe'. En i hamn l. på redd neddriven förbindning av förtöjningspålar, grov förtöjningspelare sammansatt av neddrivna pålar.

Dȳlik (utt. som ssg o. vanl. med grav; 'i' långt l. kort); -t. Oftast skr. (särsk. i förbindelsen 'en d.'). *Utom det värde tillgängliggörandet av d a protokoll i och för sig äger ~. En d. åskådning är icke alldeles ovanlig. D-t förekommer icke hos oss. I d. händelse* blott skr. *D-a råd kan man vara utan! Renslar, gevär, skodon, mössor och (annat) d-t l. med mera d.* ofta förkortat 'o. (a.) d.' l. 'o. dyl.' samt 'm. m. d.' *Något d-t var det i alla händelser* ibl. = ngt ditåt. **Syn.** sådan, slik, liknande, likartad, så l. lika beskaffad, av (l. i) samma slag l. art, av det slaget, som denna l. som detta, likadan, tocken (vard.), ibl. så stor l. maken (till). — **Dȳmedels(t)** (utt. som ssg. o. mest med grav); adv.; vanl. med -t. Åld., lagt. l. skämts. *Och trodde han sig d. hava försäkrat sig om åtgärdens laglighet. Vid 4-tiden på morgonen fanns han sittande på rännstenen och upphävande våldsamma tjut, d. enligt uppgift firande sin födelsedag. D. sättande handling bakom orden.* **Syn.** därmed, därigenom, på detta l. så(dant) sätt, med dessa åtgärder l. denna åtgärd, härmed, härigenom, härmedelst, sålunda.

Dy'mling, -en, -ar; -sborr. Tekn. Träplugg (rund trätapp) avsedd att sammanhålla bjälkar i timmerväggar, tränagel, stor dubb. *Efter borrning insläs d-arna 5 till 6 tum djupt för att hålla timret samman.*

Dy'mmeldag. Mindre vanl. Oftast i plur. Om dagarna i veckan före påsk, särsk. onsdag, torsdag, o. fredag. **Dymmelonsdag.** Onsdagen före påsk, askonsdag. **Dymmelvecka|(n).** *D-n var den farligaste av årets veckor. Då redo trollpackorna ~ till Blåkulla* O. Levertin. **Syn.** veckan före påsk, påskvecka(n).

Dyn, -en, -er (akut); -bildning(ar); -formig[1]; -kam; -sand. Jfr sanddyn. D-erna lägga sig vinkelrätt mot vindriktningen och bilda mer eller mindre oregelbundna förhöjningar med svagt lutande vindsida, men i lä brant sluttande; hos oss träffas d-er t. e. på Gotska sandön och vid Engelholm. *På d-ens yttersida. Vandrande d-er av fin, gul sand* Sven Hedin. *På en hög d. [i öknen Takla-Makan] höllo vi rast* Sven Hedin. *På den väldiga ringd-en runt ön* R. Sernander. *D-formiga flygsandskullar. D-sanden i tyska Sydvästafrika.* **Syn.** ofruktbar långdragen (flyg)sandkulle (vid kusten l. i öknen), sandrevel; (plur.) 'klitter'.

Dyn|a[1], -an, -or; -formig[2]; -lik (adj.); -var (jfr örngåttsvar). **1**) Egentl. **a**) *Sitta inbäddad i d-or och kuddar. D-an hade åkt på sned och jag satt illa.* **b**) *[Alpväxterna] hava låg och nedtryckt, ofta dynlik växt. Sängtäcken, d-var o. d.* Nord. Fam.[2] **c**) *Soff-, vagns-, stols-, fönster-; skydds-; sido-, rygg-, sitt-; sy-, knyppel-, nål-, knappnåls-, klump-, gnidd-a. Färgd-or för gummistämplar.* **d**) Bet. 'kudde i bädd' är ldls. (t. e. västsvensk). **2**) Friare. **a**) *På torvmossarnas vattendränkta d-or* K. Starbäck. **b**) *Kisse tassade på sina mjuka (tå)d-or över bordet. Trampd-a.* **Syn.** (nära stå:) hyende, (mjuk) kudde, bolster, madrass, mjukt underlag, bädd(ning), valk, (upp)stoppning, vaddering, puta.

Dyna[2] se dynande.

Dynamīk, -en. **1**) Fys. o. d. Läran om kroppars rörelsekrafter (ɔc 'statiken' läran om kroppar i jämvikt). **2**) Mus. Läran om tonstyrkans grader, läran om nyanserna o. styrkegraden (piano, forte, crescendo osv.), tondynamik. **Dynāmisk,** -t. **1**) Fys. o. d. *D-a teorien* enligt vkn materien är resultatet av en attraherande o. en repellerande kraft. *D. elektricitet* e. i rörelse. *D. energi* mindre vanl. namn på 'aktuell energi, rörelseenergi'. *D. geologi* behandlar de krafter som varit l. äro upphov till den nuvarande ytbeskaffenheten o. bergbyggnaden. *D. meteorologi* sysselsätter sig med lagarna för atmosfärens rörelser o. de krafter som därvid äro verksamma, väderlekslära (ɔc klimatologi). *D. värmelära* mekanisk värmeteori, termodynamik (en av fysikens viktigaste delar). **2**) Mus. *De d-a tecknen* p, f osv. (= piano, forte osv.). **3**) Språkv. *D. accent* tryck(styrka), expiratorisk a., intensitet. **Syn. 1**) självverkande, verkande gm egen kraft; **2**) o. **3**) som avser l. beror på växlingar i (ton)styrkegraden.

— **Dynamīt,** -en, [er]. Anslutningen till de föreg. rätt svag. D. utgöres av en klass degartade sprängämnen i vilka nitroglycerin försatts med olika tillblandningar i vilka den uppsuges. *D-en uppfanns 1863 av svensken Alfred Nobel. D-ens uppfinning har bildat epok i bergssprängningen. Spränga med d. Genom oförsiktighet vid d-ens handhavande, vid handhavande(t) av d. D-en bringas i handeln i form av runda patroner. Borr-*

hål laddat med d. Av denna anledning hava i utlandet d-erna vanligen fått en annan sammansättning. — **Dynamitattentat.** *D. mot järnväg.* **-bomb. -explosion. -fabrik.** *Opressat bomullskrut, tillverkat vid d-en i Grängesberg.* **-fylla** mest i perf. part. **-kanon** utslungar en med dynamit fylld kastkropp. **-kur.** *Laddarebasarna öppna d-erna, tipparna svära över de bortkomna spetten* ~ Didring. **-källare. -laddning.** *Alltför stark d.* **-patron.** *Man inför i borrhålet den ena d-en ovanpå den andra och insätter i den översta en dynamittändhatt.* **-rök. -skott. -sort. -sprängla;** -sats. Mest i perf. part. *Ångare d-d och stucken i brand.* **-tändhatt.** *Elektrisk tändning av d-ar.* **-upplag.** — **Dynamitārd,** -en, -er. Som kastar dynamitbomber, förövar dynamitattentat, i allm. som söker mörda l. förstöra med hjälp av sprängämnen, anarkist som begår l. påyrkar dynamitattentat.

— **Dynām|o** (l. dȳ-); -on, -os l. -er; -oborste; -omaskin (även dynamo elektrisk maskin); -omēter (i mekaniken: mätare av en mekanisk kraft l. av det arbete en sådan kraft förrättar). Fys. Anslutningen till de föreg. ofta rätt svag. *D-o o. d-omaskin, förkortade benämningar för 'dynamoelektrisk maskin', beteckna numer allt oftare en induktionsmaskin överhuvudtaget, vare sig generator eller motor, likströms- eller växelströmsmaskin; alltså en apparat som förmedelst elektromagnetisk induktion förvandlar mekanisk energi, i form av roterande rörelse, till elektrisk eller tvärtom.* **Syn.** ibl. elektrisk kraftmaskin.

Dynande, =. Ngn enda gång även i finit form, t. e. i ssgn 'dyna av'. Skönl. *Från vida, d. fjordar* Edv. Fredin. *Blott d. de glänsa i sommarsolens brand* Fjalar. **Syn.** där dyningen går, sjunkande (om våg), med döende böljor, vindlöst svallande. **Dyning,** -en, -ar. **I.** Utan plur. **1)** Egentl *I den starka d-en var det förknippat med de största vidrigheter att komma ombord* ~. *Gunga i d-en.* 2) Bildl. *Med d-en efter sista ruset ännu i kroppen* Petrus Norberg. **II.** Med plur. **1)** Egentl. *En och annan d. kommer fräsande in [i vår vik] genom södergattet* Alb. Engström. *Havet, som nu* ~ *rullade fram i blanka d-ar* S. Lagerlöf. *Kväll är inne: domnad d. / rullar sakta upp mot land* Edv. Fredin. **2)** Bildl. *Häxeriprocesserna* ~ *varav d-ar hos oss förspordes för icke så många tiotal år sedan* Sven Lampa. **Syn.** (våg)svall, svallvåg(or), dödsjö, sjöns hävning l. svallning l. böljande, vågor utan vind, långa (djupa) icke brytande vågor, långa avrundade vågor utan brott; (ibl.:) efterdyning, (på)följd(er), efterverkan, efterverkning(ar).

Dynastī, -(e)n, -er; -fråga(n). Följd av härskare av en o. samma ätt, regentätt, regenthus, härskarätt, ibl. furstehus, furstesätt. *Inhemsk d. Hålla på d-n* sin fursteätt. *D-en Bernadotte.* **Dyna|stisk,** -t. *D-a ärenden. D. politik* som främst avser att trygga dynastiens (egna) intressen.

Dyng|a, -an, -or]. Vard. liksom i allm. även ssgrna. **1)** Egentl. *Köra d-a.* **2)** Bildl. *Va ä de för d-a du pratar!* **Syn. 1)** spillning (blandad med strö), gödsel; (kreaturs)exkrementer, träck, skarn; **2)** skräp, strunt, smörja. **Dynggrep(e). -grop. -hög.** *Kastad på d-en.* **-pöl. -stack** o. **-stad** gödselstad; gödselhög, gödselstack. **-vagn. -vatten. Dyngig,** -t, -are. Mindre vanl., vard.

Dyning se under dynande.

Dynt, -en; -blåsa; -form; -haltig; -mask; -sjuk. D. är en blåsmask som förekommer hos svinkreatur o. utgör ett utvecklingsstadium till en av människans binnikemaskar (Tænia solium). *Utveckling av d. Svin, som vid slaktningen befinnas hysa d., böra nedgrävas, sedan man av dem urkokat fettet. Förekomma d-blåsorna i ringa mängd, så orsaka de ej svinen någon märkbar olägenhet. D haltigt fläsk. D-sjukt fläsk bör ej förtäras utan att först väl kokas eller stekas* Juhlin-Dannfelt. **Dyntig,** -t. Mindre vanl. Behäftad med dynt, dynthaltig. *D-a svin äro stundom knottriga på tungan.*

Dypera (SAOF) se dupera.

Dyr', -t, -are. **A)** Enkelt. **I.** Kostnad. **1)** *Hålla strömmingen d. Hur d. är strömmingen i dag? Det är tämligen d-t (att leva) där. Köpa, sälja (ngt) d-t. Säden är något d-are i år. Tre kronor kilo, det kan man inte kalla d-t. D-a viner. Köpa de d-aste varorna. Hon köper gärna d-t. Hushållet blir (oss) ganska d-t på det sättet. D-a priser. D-a resor. D-a skatter. D. i underhåll, att underhålla. Hon blir honom en d. hustru. En av våra d-aste städer. Som jag har köpt för d-a pengar! Det blir ett tämligen d-t nöje, en d. historia för honom.* **2)** *Vara (alltför) d. på sina varor.* **3)** *Ha att vänta (hunger och) d. tid. Missväxt och d. tid.* **4)** Friare. *D-t sälja sitt liv. Nu voro goda råd d-a. Det ska komma att stå honom d-t! Han fick d-t betala sin lättrogenhet.* **II.** Värde o. d. Ofta skr. o. gärna högt. l. skönl. **1)** *Svärja en d. ed, högt och d-t. Om jag ej lovat d-t dig skärma* Heidenstam. *Lova vid allt vad d-t och heligt är att* ~. **2)** *D-e kristne! Frälsarens d-a blod. En d. klenod. D-a reliker. Sörja en d. anförvant.* **B)** Ssgr ha *dyr-;* ngn enda gång visa particip formen *dyrt-* (t. e. 'dyrtbetald'). **Syn. I.** som kostar l. kostat mycket, icke billig, dryg, hög, kostsam, dyrbar, dyrköpt, som tar l. begär mycket (för sina varor); ibl. oskälig; **II.** hög(tidlig), 'helig'; älskad, kär(älskelig), (högt) värderad, kost(e)lig.

— **Dyrbar,** -t, -are; -het (med plur.). **1)** 'Egentligast'. Om kostnad. *Det blir lite dyrbart att leva där. D-a processer, resor.* **2)** Huvudbet. Om värde. **a)** *D-a gåvor, skänker. Varje minut är här d.! D-are än guld.* **b)** *Ditt medlidande är d-t för mitt hjärta, är mig ett d-t bevis på din vänskap* ngt sirligt. *Detta betraktar jag som en d. rättighet.* **c)** *Sitta och betrakta sina d-heter* skatter, nipper l. d. *Ringen var en stor d-het och kan icke ersättas.* **3)** Ngt vard. *Han är för d.!* **Syn. 1)** dyr, kostsam osv.; **2)** kostbar, värdefull, värderik, oskattbar, ovärderlig, högt värderad l. skattad, 'rik', (ibl. nära:) praktfull, präktig, kost(e)lig, lysande; (d-heter ibl.:) skatter, klenoder, juveler o. nipper, kostbarheter, 'dyrgripar'; **3)** löjlig, 'obetalbar', 'kostlig', komisk. **-född** dyr att föda, dyr i maten. **-grip,** -en, -ar. Ofta skämts. l. ngt vard.; ibl. ironiskt. *Pojken, som stal jättens d-ar* Sv. folksagor. *Sådana d-ar som klockorna voro länge sedan ute i rörelsen* Alb. Engström. *Ve den [juvelerare] som befinnes bjuda allmänheten d-ar med knapphalt eller kanske rent av med underhalt, som termerna lyda. Jag tänker, att hälften av huvudstadens familjer hade en sådan d.* en hund. *Lars Agust ropar in en d. för 75 öre och ~.* **Syn.** dyrbarhet, 'skatt'. **-het,** -en. *Icke kunna lägga sig till med ngt på grund av d-en, dess d.* **-köpt,** =, [-are; -het]. Mest bildl. *Ge honom del av sin d-a livserfarenhet* M. Lamm. **-lej|d,** -t. 1 SAOL.[7] även stavat 'dyrlegd'. *Den stab av tjänare, stundom högtbetrodda och d-a som härtill erfordras* till falkjakt. *Tjänstefolk är d-t nu för tiden.* **-ort;** -sindelning; -stillägg (ofta kallat blott 'ortstillägg'). *Hur skola våra d-er få bättre tillförsel? Ort, som i d-shänseende nedflyttades i lägre grupp. Ny d-sindelning för telegrafverket. D-sindelningen i rosten.* **-tid;** -sanslag m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Man motsåg d. Under d-er. Fruktan för d. i Stockholm i sommar. I dessa d-er får man se till, att ~.* **II.** Ssgr. **1)** *Till lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor anslog riksdagen ~ ett nytt s. k. d-sanslag å 12 milj. kr.* ~ 1917. **2)** *D-sbekymmer.* **3)** *D-skongressens förhandlingar* 1916. **4)** *Före d-stilläggets ~ upptäckt* Sigurd 18[8]7. *Därför giv oss d-stillägg, åtminstone 500 kr. pr år, under väntetiden. Ett d-stillägg av 85 proc. på 1907 års avtalsenliga löner* 1918. — **Dyrtbetald.** *Nattens d-a vila* Elin Wägner. — **Dyring,** -en, -ar. Vard. *De var mej en d.!* dyr pjes; ibl. den blev mig bra dyr. — **Dyr a[1] opp** l. **upp** ₪, -ade, -as; -ning (med plur.). Om priser. Anslutningen till dyr ofta svag. Se uppdyrka.

Dyr[2], adv., förstärkande. Ldls. Blott i förbindelse med 'still(a)'. Ansluts ibl. till dyr[1]. *Albert Grenander låg d. stilla med ryggen åt Tom* A. Eje. *Men d. still så när som på svansen* E. Lieberath.

Dy|rd (l. dyrd); -en. Åld., skönl.; numer sälls. Förträfflighet, högt värde, härlighet, ypperlighet. *Imperatorn i all sin glans och d.* V. Rydberg.

Dyrk, -en, -ar. *Öppna ett lås med d. Mannen, som greps på bar gärning, var väl försedd med d-ar och kofötter.* **Syn.** krökt stålten att öppna lås med, 'tjuvnyckel'. **Dyrk|a[2] opp** l. **upp** ₪, -ade, [-as]. **D. sig in** skaffa sig tillträde l. göra inbrott medelst dyrk. **Dyrkfri.** Kan även ansluta sig till subst *Fullkomligt d-a lås* som icke kunna öppnas med dyrk, säkra för (inbrotts)tjuvar.

Dyrk|a[3], -ade, -as; -are; [-erska]. **1)** 'Egentl.' *D-a Gud och ära konungen. De där d-at beläten och skapade ting utöver skaparen. D-as såsom Gud. Där d-as solen och stjärnorna. En gud, som förnämligast torde ha d-ats i Danmark, av danskarna. D-are av bilder eller av ting i naturen.* **2)** Friare. *En glödande önskan att d-a och tillbedja. Ty för att tala sanning, så rent av d-ade jag honom. Du d-ade, jag ser din bild ännu / var stund jag dröjer vid den svunna tid.* **Syn.** tillbe(dja), vörda, visa gudomlig ära, ägna gudomlig dyrkan; falla ned på l. böja sina knän l. böja knä för, knäfalla l. knäböja för, ära, älska (över allt annat), avguda; (d-ad ibl.) kär(aste). — **Dyrkan,** [=]; -svärd o. -svärdhet (äro oftast skönl.). *Ägna ngn l. ngt gudomlig d. En kärlek som nästan övergick till d. Den stora, ensamt d-svärda, allt förvandlande evigheten* P. Rosenius. *Fäderneslandets storhet och d-svärdhet.* **Syn.** gudsdyrkan, tillbedjan, kärlek (o. vördnad).

Dyrka opp l. **upp** ₪. Två ord; se dels under dyr, dels under dyrk.

Dysenterī, -(e)n; -epidemi. Rödsot.

Dyst|er, -ert, -rare; [-erblandad; skönl.]; -erhet. Om person o. sak. *D-er i hågen. En mörk och d-er gestalt. Kasta en d-er blick omkring sig. Blicka d-ert ned i golvet rätt framför sig. Med d-er min. Ett d-ert leende. Kämpa mot en överhandtagande d-erhet. Se d-er ut. D-rare och d-rare ljuda olycksbuden. Hemskt och d-ert. Försänkt i d-ra tankar. D-ra betraktelser En d-er aning säger mig, att ~. Bli nu inte d-er för det!* ibl. vard. med ngt avblekt bet. *En fruktan för att världen skall bli d-er och poesifattig. Många ensamma, d-ra, skräckfulla kvällar. Se d-ert på livet. D-ra dagar, tider. D-ra färger. I den d-ra, höstlika dagern.* **Syn.** (djupt) bedrövad, nedstämd, tjurig, missmodig, sorgsen, svårmodig, förstämd, trumpen, mörk (i hågen), ur humör, 'nere', ledsen, melankolisk, mjältsjuk, tungsint, vemodig, 'mulen', vresig, vid dåligt lynne, 'sturig'; förstämmande, nedstämmande, ödslig,

hemsk, sorglig, trist, tråkig, glädjelös, obehaglig, smärtande, smärtsam, ängslande, 'ruskig', ryslig, bedrövlig, 'svart' l. 'grå'. — **Dystra till,** -ade. *Syntes oss ha väl mycket »dystrat till» däruppe i bokdammet* S. Wieselgren. *Sitt nu inte och d-a till igen, utan håll humöret uppe!* **Syn.** bli dyster.

Dyvelsträck. Fattas som ssg av det i tor(n)dyvel förekommande 'dyvel' o. 'träck'. Ett gummiharts, som ingår i några mot nervösa, särsk. hysteriska åkommor förr ofta o. ännu stundom brukade läkemedel

Dyvik|a, -an, -or; -ehål. Sjöv. (Båt)plugg, träpropp l. kork, tapp, vanl. i aktern. *Ett snabbt sätt att tömma en båt som blivit full med vatten är att dra upp den, ta ut d-an och låta vattnet rinna ut genom d-ehålet.*

Dyvl|a på ɯ, -ade, -as; -ing. Se pådyvla.

Då, adv. o. konj. **I.** Adv. Demonstr. **1)** Tid. **a)** *Vilken skillnad mellan nu och då! Då var det annat än nu! Då var du bara ett barn. På sextiotalet, då gick det ännu an att ~. När solen går ned, då är tiden inne att börja besvärjelsen. Då reste han sig omsider och talade: ~. Han var då 16 år. Jag kommer till staden i morgon och vill då träffa dig. Först då l. då först blev han nöjd. Redan då. Ja, då ungefär, ungefär då, då omkring. Erik Åhrling, då skolföreståndare i ~. Var var du då? Då för tiden.* **b)** *Då och då* (allt) emellanåt, tid efter annan, understundom, alltibland, vid flera tillfällen, många l. några gånger, inte så sällan, skovtals. Ngt mindre vanl. (o. gärna mer litterärt) är *Nu och då (under årens lopp).* **c)** *Då ligger den frågan nära till hands* ~ vid denna punkt i framställningen. *Just då vore det väl ännu mera skäl* under sådana fhdn. **2)** Följd; ofta smtl., jfr A 3. *Då kommer jag väl (då), som vi först sa?* det sista 'då' tilläggs ibl. i ngt vard. smtl. *Ska ja(g) komma klockan 12 då? Har du verkligen strävat så länge, då ska du också få den. Må så vara, då!* **3)** Som fyllnadsord l. 'interjektionellt'. **a)** Tonlöst. *Va(d) nu då! Än sen då! Varför de(t) då? Det kan då inte vara sant! Har du då ingen skam i dig? Så tig då åtminstone! Det är då bra det åtminstone. Om jag då inte sett det med mina egna ögon!* **b)** Betonat. *Han gick ner sig, säger du; var då? Vem då?* t. e. om man ej hört namnet på den om vilken ngt berättas. *Vad då? Hur då?* varför det. **II.** Konj. Bet. övergå ofta i varann. **1)** Tid. *Jag mötte honom, (just) då han skulle gå ut. Då du uppå mig tänker ~. Då seklet var ungt. Nu, då du är fri från honom, kan du göra vad du behagar. I mänskligheten barndom, då agitatorer och tidningsmän saknades ~. Nu, då olyckan redan skett. Den dag, då vårt öde beseglas. Vid den tid, då ~. På de tider, då ~. Då man ser, hur tiderna ändras ~. Samma fält ger dubbelt så mycket foder då det avslås mot då det betas.* Ibl. = sedan: *Då man hunnit 50-åren, kan man ha rätt att ~.* **2)** Orsak. *Då du nu sett, vad som inträffat, bör du väl akta dig. Då han icke kom, hade jag inget annat att göra än ~.* **3)** Villkor. *Då man tänker sig en sådan möjlighet, bör man väl även ~.* **4)** Motsats. Ofta jämte 'däremot', 'likväl' o. d. Ofta skr. *Hur kan du säga, att du är rik, då du inte ens kan betala din skräddare. Han kunde nog ha skäl för sin utevaro, då du däremot är oursäktad.* **Syn. I.** vid det tillfället l. den tid(punkt)en, (på) den tiden l. denna tid, i det ögonblicket, i den stunden, dåförtiden, vid det laget, den gången, så här tids, så (här) dags, i dessa dagar, i de dagarna, det året osv.; ibl. dåmera; därvid, på den punkten i resonemanget, nu, här(vid); i det fallet, i den händelsen, under sådana förhållanden, då så är, när så förhåller sig, i så fall, om så är; sålunda, alltså, följaktligen, således; 'igen', väl, i alla fall, åtminstone, ändå, dock, likväl, äntligen, omsider, ibl. verkligen l. sannerligen, ibl. bara, ibl. så; **II.** när, i det (att), vid det; (just) som; sedan; efter(som), emedan, enär; om, så framt, såvida, ifall; oaktat, fast(än), ehuru(väl), under det (att), medan, ibl. men.

— **Dåförtiden,** adv. Särskrivs vanl. *Ja, d., då var man ännu ung. Karlarne d. verkade kvinnor* Alb. Engström. **-mera,** adv. Skr. Motsatt 'tidigare, förut, förr, dittills' osv. *Den (visserligen d. förfranskade) normandiska härskarätten* R. Pipping. *För förläggaren, som d. med stadig blick motsåg en årlig förlust på arbetets fortsättande ~. Ehuru det d. var omöjligt att bestämt avgöra om brott eller olyckshändelse förelegat.* **Syn.** när saken l. det hunnit så långt, vid den tid(punkt)en osv., ibl. så långt efter(åt). **-språk** språkv., bildat på senare tid = dåtidsspråk, dåtidens språk (ɔ 'nuspråket', nusvenska, nutidens språk). **-tid,** -en; -författare; -språk. Mest i best. form. *I enlighet med d-ens seder. I d-ens Sverge. Ingen d-sförfattare i vårt land.* **-tida,** =. *Under d. förhållanden. Alla d. författare anse. D. uttryckssätt. Som för d. uppfattning skulle tett sig högst bisarr.* **-varande.** *D. ägaren. Under d. förhållanden.* Skr. o. mindre vanl. är *Kungl. Maj:t förklarade sig icke för det d. kunna upptaga ansökan till prövning* N. Beckman.

Dåd, -et, =. Om 'stora' handlingar, varvid märks, att ordet som enkelt oftast har dålig bet.; som första ssgsled däremot enbart god. **1)** *Ett skändligt d. Vem har begått d-et?* **2)** Märk med god (l. neutral) bet. uttr. som *Bistå ngn med l. i råd och d. Konun-*

gens främste man, så i råd som (i) d. **Syn.** (skändlig l. neslig l. brottslig) gärning l. handling, nidingsdåd, illdåd; bedrift, bragd, stordåd; verk. — **Dåddrift.** Mindre vanl., gärna högt. *Den födde erövrarens sannskyldiga d.* H. Hjärne. **-fattig.** Skönl. *Det d-t inåtvända eller rent händelselösa stämningsjollret* O. Högberg. **-frisk.** Skönl. *Med d-t sinne* Fröding. **-kraft,** -en. Skr. *Stormod, ej mod! Karskhet, ej d.!* P. J. Rösiö. **-kraftig.** Skr. *Hos en fastare och d-are [natur]. Den d-e unge kronprinsens djärva uppträdande. En av de kunnigaste, klokaste och d-aste bland de danska adelsmännen på den tiden* G. Cederschiöld. **Syn.** handlingskraftig (o. beslutsam), rask, duktig, ibl. duglig. **-lust.** Skr. *Med den tidiga ungdomens (brinnande) d. Dåd- och förvärvslust* O. v. Friesen. **-lyst|en;** -nad. Mest skönl. *Den d-na hertig Erik* Heidenstam. *Den lyckliga d-na nyröjartid inom vår hävdaforskning, då ~* C. Hallendorff. *En d nad, erinnrande om vikingatidens.* **Syn.** bragdlysten, upptänd av begär att utmärka sig; handlingslysten, full av handlingslust. **-lös;** -het. Skr., ofta skönl. *Försjunka i d. ro* R. Kjellén. *Släktet är håglöst, d-t, modlöst* Ola Hansson. *Försjunka i d-het.* **Syn.** oföretagsam, overksam, loj; bragdlös. **-rik.** Skönl. *Den d-e unge konungen. En d. härskarätt. Vår d-aste tid.* **-stark.** Skönl. *D. livslust* H. Gyllander. **-säll** skönl., gärna åld.

Dågs|en, -et. Ldls. **Syn.** duglig, dogse.

Dålig, -t, sämre, sämst l. -are, -ast, ibl. även värre, värst (jfr dessa samt 'illa'). Formerna d-are, d-ast äro vanligare i smtl. än i skr. Ordet har ju en ganska 'allmän' betydelse och därför ha heller inga skarpa bet.-skillnader utpräglats. Mer för sig står dock bet. 'illamående'. Rätt utpräglad är även den moraliska bet., som dock innefattar en del olika smärre skiftningar. Men för övrigt kan bet. i ett ex. gå åt ett, i ett annat åt annat håll utan att man kan säga att ordet därför utpräglat en viss särbetydelse.

A) Huvudbetydelsen. **I.** Moraliskt. Om person, karaktär, vanor, rykte, moral, exempel osv. **1**) *Det är en d. människa. Ett d-t subjekt. Råka i d-t sällskap. En (verkligt) d. karaktär. Visa d-a böjelser. Ha d-t rykte, d-t anseende. D-a seder, vanor. Föra en d. vandel, ett d-t leverne, ett d-t liv. Av d-a bevekelsegrunder. Det är d. moral att först berömma och sedan glömma. Ge d-t exempel (åt ungdomen). Föregå med d-t exempel. Göra d. sak värre. Försvara en d. sak. Ha d-t att bräs på, d-t påbrå. Inse det d-a i sitt handlingssätt.* **2**) Märk bl. a. **a**) *D-a kvinnor* särsk. = lösaktiga, illa ansedda. **b**) *En suput, en svirare och en d. äkta man* har även anslutning till II. **c**) Hit snarast även det folkliga *Den d-e* den lede, hin håle, djävulen. **d**) *D. uppsyn* 'ful', otrevlig.

II. Allmännare; utan rent moralisk värdesättning. Om sak o. person. För bet.-skiftningarna under 1. o. 2 hänvisas till synonymerna. **1**) Om person. *Han är d. (som) undervisare, en d. lärare (särskilt på gymnasiet). Han var d. i grekiska, skrev d-are, sämre än jag tänkte i svenska. D. psykolog, människokännare. Ha d-a rådgivare. D. lärare som icke blir trodd.* Märk det ngt vard. *Han ä inte så d. som han ser ut* är ganska klipsk, ingen dumbom, reder sig nog, ä nog starkare än du tror osv. **2**) Om 'sak' o. abstr., t. e. om varor, verktyg, jordmån, förtjänst, begåvning, sinnen l. kroppslig utrustning, väderlek m. m. Exemplen ordnas alfabetiskt efter huvudordet. *Ha d. andedräkt* elak. *Där är d. ankargrund. Av d. beskaffenhet. Få d-a betyg* låga. *Det var ett d-t bevis, en d. bevisföring. Bären ä d-a i år. Han har i dag en av sina d-a dagar* om sjukdom, om d-t lynne, om oupplagdhet osv. *Det är d. disciplin, klagas över d. disciplin vid truppen. Det var en d. eld* den vill ej flamma upp l. d. *En d. ersättning (för ~). Exemplet är d-t och missvisande. D-t farvatten* oklart, fullt av grund l. d. *Få för d. föda. Förtjänsten var d., ja rent av usel. Ha d. förtjänst på ngt. Grödan ser inte d. ut. Vara vid, visa d-t humör. Ett d-t huvud hade han, men hjärtat det var gott* Runeberg. *Klaga över d. hörsel. Det skulle göra ett d-t intryck, om ~. Jorden är mager och d. där i socknen. Vara (stadd) vid d. kassa. Det är känt, att kosten är d., kosthållet är d-t hos dem. Ha d. kredit (hos ~). Det är otillständigt att sälja så d-t kött. D-a lungor* om en som ej kan tala l. sjunga ut ordentligt (jfr III). *Instängd och d. luft. Få lida av ngns d-a lynne. D-t läge* om byggnad, i krocket osv. *Klaga över d. mat(hållning). D. matsmältning* trög. *D-t matställe. D-t mynt* undervärdigt. *Komma med så d-a namn!* t. e. på en växel. *Kommer du med d-a nyheter?* ledsamma, sorgliga o. d. *D. ordning. D-a redskap. Resultatet blev verkligen mycket d-t. Ge d-a råd. D-a skäl* svaga. *Å, det var bara ett d-t skämt* olämpligt, misslyckat. *Med d-t slut* = gott l. lyckligt. *Ha en d. ställning. D. svenska. D. syn. Han har ett d. sätt med folket. Få en d. tanke om ngn* ofördelaktig. *D-a tänder* maskstungna l. d. *D. undervisning. D-a varor. Få ett d-t vitsord av ngn. Vädret är fortfarande d-t. Vägarna ä d-a efter regnet. I det d-a väglaget. Det hela hotade att ta en d. vändning (för tyskarna). Ha d. växt. Av d. ätt* (avsett) åld. = lågbördig. *D-a ögon* svaga, närsynta l. d. **3**) Märk adverbiell användning, opersonligt bruk osv. **a**) *D-t utrustad (å*

huvudets vägnar). D-t hållen om väg, trädgård; ibl. om person (kosthåll). *D-t preciserad. Ha det d-t (ställt)* ekonomiskt, med födan l. allmännare. **b**) *D-t ä de och sämre blir de. Det var d-t med maten i går och sämre i dag. Det tycks vara lite d-t med respekten. Det är d-t med nyheter(na) i dag* ont om, skralt med, ä just inga. *Nå, d-are kunde det ha varit. Jag tycker, det är d-t nog, att ~. Det gick d-t för honom i fysiken. Det är inte (så) d-t, att förtjäna 8 kr. om dagen på dylikt!* **c**) *Den där spaden är för d. att gräva med.* **d**) *D-t botas inte med hälften värre* även till I ovan.

III. Ngt närmare B stå ibl. ex. som: *Ha d-t hjärta. D. (kropps)konstitution. Lida av d. mage. D. hälsa. D-a lungor* i bet. angripna l. d.

B) Bibetydelse. Om hälsotillstånd. *Jag är, känner mig (lite) d. i dag. D. var han förut, och detta gjorde honom ej bättre. Jag är inte d-are, sämre, än att jag kan gå ut. Känner du dig d. i bröstet i dag? Jag känner mig inte d., men inte heller riktigt frisk. Hur står det till i dag? — Mycket d-t.*

Syn. (en del starkare l. mer preciserade, ett l. annat svagare). **A**) **I.** omoralisk, utan karaktär l. grundsatser, karaktärslös, samvetslös, principlös, hållningslös, oredlig, opålitlig, låg, nedrig, klandervärd, bristfull, usel, gemen, bovaktig, skurkaktig, lastbar, fördärvad, förkastlig, led, elak, obeskedlig, gudlös, skändlig, 'arg', ond, otäck, syndig, 'stygg', skamlig, '(för)skämd', 'rutten', 'anfrätt', 'osund', 'sjuk(lig)', pervers, vrång, oärlig, falsk, simpel, oädel, lågsinnad, (moraliskt l. sedligt) lågtstående, lumpen, ovärdig, föraktlig, förkastad, tadelvärd, 'ful', vanartig, (behäftad) med oarter l. fel l. ovanor, kräkaktig (ngt vard.); vettlös, illa uppfostrad, ohyfsad; ibl. lösaktig l. illa ansedd; **II.** utan l. av föga l. ringa l. intet värde, som det är föga bevänt med, värdelös, klen, 'slät', 'skral', 'skraltig', ringa, oansenlig, 'sämre (sorts)', (ganska l. mycket) medelmåttig, underhaltig, undervärdig, usel, snöd, obetydlig, futtig, 'fattig', 'lumpen', otillräcklig, bristfällig, knapp, njugg, 'mager', sparsam, klen, svag, nedsatt, försvagad; förkrympt, dvärglik; matt, platt, tarvlig, smaklös, fadd, kraftlös, pjaskig, torr, arm, andefattig; (för)skämd, ankommen, angripen (av röta l. d.), maskstungen, (halv)rutten, förfalskad, uppblandad, oärlig, (näst)an) oanvändbar l. oduglig l. obrukbar l. onjutbar, ohälsosam, olämplig osv.; ömklig, erbarmlig, jämmerlig, eländig, ynklig, ömkansvärd, bedrövlig; illa gjord l. beskaffad, underhaltig, mindervärdig, underlägsen, underordnad, 'enkel', 'enklare', simpel; skadlig, oskicklig, 'olycklig', svår; lågtställd, låg(bördig), lågättad; full med fel. felaktig, ohållbar; förtvivlad, olycksbringande; viljesvag; vek, slapp, 'lam', efterlåten, blödig; bräcklig; enfaldig; ofruktbar, 'mager', litet givande; ofördelaktig, illa däran; 'elak', illaluktande; trög, rubbad, (bragt) i oordning; oklar, obestämd, svamlig; elakartad; vanlottad; 'otacksam'; oläglig; ful, ruskig, regnig; oklar, farlig, full av grund; låg; angripen; ledsam, sorglig, nedstämmande; **B**) krasslig, illamående, svag l. klen (till hälsan), sjuk(lig), skral(tig).

— **Dålighet,** -en, [-er]; -sgrad. Märk bl. a. *All den d., som då kom i dagen.* Ngt vard. är *Lockad ut på d-er* utsvävningar, svir; ibl. skoj, att festa. — **Dål[i]måns,** -en, -ar. Vard.; mindre vanl. *Det är en (riktig) d; hur kan ni tänka er, att han ska kunna tas med i något allvarligt!* **Syn.** kräk, en som det ingenting är med, 'vita plåstret', stackare, odugling.

Dån, -et, [=]. *Med d. och larm. Likt d et av fjärran åskor. Med ett d likt åskans. Ett dovt d. Orkanens d. i träden. Under kanonernas d. Upprepade d. som från regelbundet avlossade salvor. Forsens d. D-et av l. från ett närbeläget vattenfall. D-et i spisen. Hovarnas d. mot asfalten.* **Syn.** (dovt o. starkt l. ihålligt) buller, 'rullande', muller, dunder, dön; (mer l. mindre nära:) larm, brak, (häftigt) brus, knall, smäll, rytande, tjut, rammel, skrammel. **Dån|a**[1], -ade. Ofta opers. *Hör hur det d-ar (från fallet). Nedanför fallen tumlar floden d-ande fram mellan stora klippblock. Det d-ar i jorden, det flammar i skyn* Tegnér. *Det d-ar i skogen, stormen går. Blåsten d-ar i skorstenen. Och snart d-ade och knastrade elden i spisen* Didring. *Men Lisa tänder i spisen, så att lågan d-ar i skorstenen* Strindberg. *Förr i världen ansågs fördelaktigt, om spisen brann så att det »d-ade». Asfalten d-ar / under strömmen av rusande vagnar* V. Ekelund. *Det d-ade i hans öron och överröstade stegens knirk* Art. Möller. *Med ens ljöd ett d-ande slag. Över den d-ande [vatten]tröskeln* Sven Hedin. *Med d-ande stämma.* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) dundra, mullra, 'rulla', döna, bullra; larma, brusa, ge eko, genljuda, ljuda starkt.

Dån|a[2], -ade; -ing (med plur.). Ordet mindre vanl. än 'svimma (av)' o. 'avdåna'. *Men innan han talat ut, låg hon d-ad utsträckt på golvet. En av hennes vanliga d-ingar! Blodet lämnade fullständigt hennes ansikte och hon d-ade.* **Syn.** avdåna ₪, falla i vanmakt, (av)svimma (₪), förlora medvetandet l. sansen, få dåndimpen (vard.). **Dåna av** ₪. — **Dåndimp,** -en, [-ar]. Vard., gärna skämts. Mest i uttr. 'få d-en' = svimma av, dåna. *De lärda fäderna skola få d-en, när de få del av mina upptäckter* P. Rosenius. *Och hon ville bli hängd, om människan inte hade fått d-en* Fanny Alving. *Nu har pöbeln fått blodad tand och vill se flere d-ar, mera blod* Alb. Engström.

Dår|a, -ade, -as. Mest skr., ofta skönl. *En mera manlig bragd försöke du, | än d-a jungfrur uti Balders hage* Tegnér. *D-ad av hennes vackra ögon. Som d-ar sinnena, men undergräver anden. Åran d-ade många, nöjet och vällusten fler. D-a ngn med sina leenden. D-a ngn med sitt tal, med fagert tal. Låta sig d-as, d-a sig av l. genom vackra förespeglingar.* **Syn.** bedåra, locka, tjusa, förtrolla, göra till dåre l. narr, narra, förleda (till dårskaper), bedraga; göra ngn 'galen' l. till galenskap förälskad (i sig); (ibl.:) slå med blindhet, blända, förblinda. — **Dår|e,** -en, -ar. Brukas dels i en allmännare bet., dels i en speciell bet (sinnesrubbad). Bet. äro ofta ej bestämt skilda. **1**) Med utpräglad specialbet. Börjar föråldras; 'sinnessjuk' o. d. föredragas. *Avdelningen för kvinnliga d-ar. Manliga d-ar. D-e stenkastar slottet i Kristiania* tidningsnotis. *Kvinnor och d-ar byta sinn var minut.* **2**) Allmännare bet.: ibl. även med bibet. av **1**. **a**) *Du är en d-e, om du tror ett ord av vad hon säger. En d-e är den, som ∼. Din d-e, väntade du annat!* **b**) Ofta i ordspråk o. ordstäv. *D-en tror, att alla äro som han. En d-e kan inte tiga med sin egen skam, säger Syrach. En d-e kan fråga mer än tio visa mäkta besvara. Vår Herre är de d-ars förmyndare* ofta bildl. brukat. *Göra sig till d-e för ett ben* kasta alla hänsyn för en ringa vinst, även 'göra sig till hund för ett ben'. **Syn. 1**) (en) sinnessjuk l. sinnesrubbad, rubbad (till förståndet), svagsint, vansinnig, icke normal,dårhushjon; **2**) narr. tok, (tok)stolle, galning, vettvilling, dåraktig människa, tosing, idiot, fåne, åsna; ibl. toka, tossa, våp, gås. — **Dåraktig,** -t, -are; -het (med plur.). Ofta skr. Endast till dåre 2. *D-a människor löpa efter äran. Det vore, rent ut sagt d-t, det d-aste du kunde göra. Vilken d. tanke! Hysa d-a förhoppningar. Du d-aste bland dårar. Vilka nya d-heter hade han väl nu begått?* **Syn.** (högst) oklok, galen, enfaldig, tokig, dum, rubbad (vard.), tanklös, dårhusmässig, 'svagsint', förryckt, besatt, otillräknelig, fjollig, oförnuftig, oförståndig, orimlig, absurd; ibl. narraktig; fåfäng, 'tom', fåfänglig. **-cell.** På dårhus, i fängelse, i vanligt sjukhus. *Madrasserade d-er.* **-dikt.** *De gamla folkliga d-erna i stilen »I fjol vid jul då grisa min ko» ha fått modärna medtävlare i rimdikter av den Forsslundska (Caloric'ska) typen.* **-hus;** -hjon; -mässig (mest 'bildl.'). I egentl. bet. föredras hospital, vårdanstalt (för sinnessjuka), ibl. asyl. *Nej, vet ni, det här liknar ju närmast ett d. Komma på d-et. Det är d-mässigt och har sin rot i lägre drifter hos människan* Didring. *Det vore ju d-mässigt!* — **-skap,** -en, -er. *Kärleken och d-en. Det vore den största d., du kunde begå, göra dig skyldig till. Vilken d.! Överträffa ngn i d. Hur kan du falla på (en) sådan d.! Begå (idel, de största) d-er.* — **Dårlig,** -t, -are. Skönl., mindre vanl.; ibl. åld. *I d. svaghet* Edv. Fredin. *Min d-a bikt* E. Kleen. *Ett gudlöst och d-t dåd* E. Kleen. **Syn.** dåraktig.

Dås, -et. Halvsovande tillstånd, sömnaktighet. *Slutligen vaknade han ur sitt d. och höjde gäspande armarna* Heidenstam. **Dås|a,** -ade, [-as]; [-erī]. *Valdemar d-ade helst i frustugan* Heidenstam. *Fulkarne sutto där och d-ade på sina pinnar. Ligga och d-a i sommarvärmen. Fortsätta att d-a. D-a sig till sömns. Det obligatoriska d-eriet* G. Mattsson. **Syn.** (ligga o.) lata sig, halvsova, sitta l. ligga sömnig o. göra ingenting, vara trög o. lättjefull. **Dåsa bort** ɯ] en hel förmiddag. — **Dåsög|d,** -t. Mindre vanl. Ansluter sig kanske helst till 'dåsig'. Även bildl. t. e. *Två d-da talgljus* Heidenstam. — **Dåsig,** -t, -are; -het. *Ett d-t välbefinnande. Inbjuder till d. vila. I trögt, d-t vardagsslöp leva människorna fram sitt liv* Fröding. *D. och trög. D. som vanligt, satt han och halvsov och tappade piskan. Två små d-a kvittenögon* Heidenstam. *En d. likgiltighet. D-t mätt. Rycka upp sig ur sin d-het. Den d-het, som gärna vill infinna sig, är härvid ett dåligt tecken.* **Syn.** sömnaktig, sömntung, sömndrucken, sömnsjuk, trög o. lat, loj, overksam, halvsovande, slö, (för)slapp(ad), försoffad, tung av sömn, sömnig o. matt, ibl. omorgnad l. olustig, gäspande.

Däck[1], -et, =. **I.** Enkelt. **1**) *Öppet d. Ett upphöjt d. akter-ut kallas hytt-däck och ett sådant för-ut »back»* Ekelöf. *D-en å en- — fyrdäckade fartyg skola vara starkt byggda. På tred-ade handelsfartyg benämnas d-en undre, huvud- och övre d. Linjeskepp med tre batteridäck kallades tred-are eller tredäcksskepp. De stora, tunga räddningsbåtarna, som hänga i sina därtar utanför övre d-et* Sven Hedin. **2**) Allmännare = övre däck. *Gå upp på d. för att få luft. Alle man på d.! Skicka folket upp på d. Hålla sig under d. Byggnader ovan d.* **3**) *Pansar-, batteri-, manöver-; hytt-; huvud-, mellan-; skydds-, sol-, regn-, promenad-; halv; för-, akter-; järn-, trädäck.* **II.** Ssgr ha *däcks-*, ngn enda gång därjämte *däck-*. — [**Däck-** l.] **Däcksskruv.** *Galvaniserade däckskruvar, kutterskruvar* ∼. — **Däcksavdelning.** Sjökrigs. Å ett nutida stridsfartyg indelas stammen i olika avdelningar; till d-en höra artilleri-, signal, torped-, gnist- o. minmatroser. **-balk;** -sknä (även 'däcksknä'; förbinder balken med skeppssidan). Sjöv. Jfr balk I 2. *Däcket består av d-ar, som gå tvärskepps, och 'karvlar', som gå långskepps; på denna stomme lägges 'däcksbeklädnaden'.* **-batteri. -be-**

klädnad. *D-en är på större fartyg ofta av järn l. stål.* **-folk** l. **-gast(ar).** **-klys** sjöv.; se klys. **-last** gods stuvat å öppet däck l. d. (icke fullt skyddat mot sjöskada l. bortspolning). **-passagerare** som erlägger lägre avgift o. har tillträde till för- l. mellandäck, ibl. även akterdäck, men ej till salonger, hytter osv. **-planka.** **-plats.** Jfr däckspassagerare. *Ta d. Betala för d.* — **Däck|a,** -ade, -as; -ning (med plur i bet. 2). **1**) Vanligast i perf. part. (o. s-former). *D-ade, halvd-ade och odäckade båtar* även 'held-ade'. **2**) Ngt vard. *Sprattlade som en d-ad abborre* Alb. Engström. *Somliga småttingar d-ar direkt, första gången di ska försöka gå.* **Syn. 1**) förse med däck, bygga däck på; **2**) kasta upp på däck; (ibl.:) sprattlande ramla omkull l. ramla ner ⚓.

Däck[2], -et, =. Tekn. Anslutes ibl. till föreg. **1**) Ytterring till gummihjul. *Automobildäck 2 st. 820 × 120. Färska d. När de rest tillbaka, ha de haft nya slangar och nya d. på cyklarna. Kasserade autodäck köpas. Stora mängder slangar och gummidäck. Reservdäck* till bilar. **2**) Täckande överdel l. övre hylsa på ficklampa l. handklavér. **a**) Om ficklampa. *Både botten och d. äro förnicklade samt försedda med gånggjärn. Genom att trycka på den på d-ets översida befintliga knappen.* **b**) På dragspel. *Täckt klaviatur ~, böjt, insvängt aluminiumdäck.* — **Däck|el** (akut); -eln, -lar. Fackl. Anslutningen till föreg. naturligtvis beroende av huru pass de respektive orden äro kända. Den del av selen som vilar på hästens rygg. *Svansremmen ~ bidrar att hålla d-eln i dess rätta läge* Nord. Fam.[2] *Eller ock bör en tjock filt läggas under d-eln för att skydda hästens rygg mot tryckskada.*

Däck|er (akut); -ern [l. -ret], -er. Tiotal, 10 stycken. Särsk. om djurskinn. I den ryska pälsvaruhandeln betyder d-er 40 stycken.

Dädan, adv. Mest åld., skönl. l. bibl., ofta högt. *Packa dig d., säjer jag!* Säll. relativt. *Det stora ovissa, d. ingen återvänder.* **Syn.** därifrån, dän, bort, iväg, undan, ur vägen, av l. åv; varifrån. — **Dädanefter** adv. Mest åld. o. bibl. *Och var hon d. städse lugn och nöjd.* **Syn.** efter detta, därefter, efteråt. — **Dän,** adv. Särsk. i skr. verkar ordet gärna vard. *Allt hopp var ute att få honom d.* Strindberg. *Om jag kunde begripa hur det har kommit d.* Fanny Alving. *Vill du maka dej dän bara, se så! Dit och dän. Aldrig dit, för då kommer man aldrig d.!* Strindberg. **Syn.** se dädan; (ibl.:) åter, hem. **Dänbryta** ⚓. Mest smtl. *Den är ju tydligen dänbruten* om en rigel. *B. dän låset.* **-gången.** Vard. Jfr gå dän. *Han va redan d. På grund av en d. skruv.* **-ta|(ga)** ⚓. Mest smtl. *Kan d-agas för hand, utan hovtång. Ta dän fingrarna!*

Dägg|a, -ade, -as; -ning. Mindre vanl. **1**) Ge (ett barn, en unge) di. *D-ande djur.* **2**) Dia, suga (moderns spenar). **Däggdjur;** -sart; -sben; -sfauna; -sfoster; -snatur; -sordning. Den högsta klassen av ryggradsdjuren: föda levande ungar som de dia (hos pungdjuren ungarna dock mycket outbildade, larvartade; kloakdjuren äro äggläggande men föras till d-en bl. a. emedan de giva di); huden hos flertalet klädd med hår (saknas hos en del valdjur; somliga ha hudförbeningar); ha nästan alltid halskotor; i det hela konstant kroppsvärme; ofta mycket stark utveckling av stora hjärnan; vanl. en tandömsning osv. *Några omedelbara övergångsformer mellan d. och lägre ryggradsdjur ha hittills ej påträffats. Höra till d-en(s klass). Huggormen är inget d., om den ock föder levande ungar. De största landd-en. Antalet nu levande d-sarter uppgår till omkring 3,600; av dessa äro gnagarna och fladermössen de talrikaste. Skandinaviens d-sfauna. D-sordningen Tandfattiga.*

Dä|j se dig o. du.

Däk|a, -an, -or. Ldls. (t. e. sydsv.). Flicka, jänta, tös, piga.

Däld, -en, -er; -rik. Mest skönl. Liten dal, dalgång, liten (dal)kjusa, hålväg. *I d-erna stockade sig skuggan allt mörkare, men ~* Ad. Johansson. *En vacker d., där rådjuren gärna höllo till. Lunddäld.* **Däldig,** -t. Sälls., skönl. Full av däldar, däldrik.

Däm ma, -de, -t, -mas; -ning (med plur.; även konkr. = damm); -ningsarbete. **1**) Egentl. *En sten som ligger och d-mer (i) diket, som d-de (i) utloppet, som d-de för vattnet. D-ning av vatten, av en å i och för kvarndrift. Söka d-ma för vårfloden, mot vårfloden(s härjningar). Dämda vattendrag. Isdämda sjöar.* **2**) Bildl. **a**) *Som d-mer grenen nedåt* (hindrar dess växt) H. Lundegårdh. *D-ma tåreflödet. Men han visste, att smärtan är en flod, som icke låter sig d-mas* Österling. **b**) Mindre ofta om ljud, jfr dämmare o. dämhammare. **Syn.** för- l. upp- l. avdämma ⚓, hejda l. stänga l. hindra gm (l. som) en damm, bilda ett hinder för, sätta en damm för, stoppa (vattnets framfart), avstänga, instänga. **Dämma av** ⚓, **för** ⚓, **in** ⚓, **opp** se uppdämma, **till** ⚓, **upp** ⚓. — **Dämhammare** i piano, se dämmare. **-äng.** Lant. Äng som med konst översvämmas. *Övervattning av d. sker höst och vår.* — **Dämmar|e,** -(e)n, -e. Mus. ('l on)dämpare av flera slag. T. e.: **1**) På piano. Filt-, ylle- l. skinnklädda klaffar som lägga sig på strängarna då fingret lämnar tangenterna; skall tonen fortfara att ljuda, avlägsnas d-na gm pedalen. *Då fortepedalen nedtryckes, lyftas alla d-e på en gång från strängarna* T. Norlind. **2**) På stråkinstrument. Sordin, en

liten kam (av trä, elfenben l. metall) som anbringas på stallet o. ger tonen en beslöjad, svagt nasal klangfärg. *Med, utan d-e.* — **Dämme,** -t, -n. Fackl. *Överskred bron med dess d-n och forsar* Ossian-Nilsson. *Först på söndagen har järnvägsstyrelsen låtit med dynamit bortspränga det uppförda d-t. Kvarn-d-t.* **Syn.** damm(verk), fördämning, dämning(sarbete).

Dämp|a, -ade, -as; -ning (ibl. med plur.); -ningsförmåga; -ningsförsök. Bet. skiftningarna mycket närstående. Ordets 'styrka' kan växla mln 'mildra' o. 'kväva', dock med övervikt för det förra. **1)** Om stöt, rörelse o. d. *D-a häftigheten av en stöt. Förmågan av stötd-ning, d-ningsförmågan hos filt, kork osv. D-a vågorna, vågsvallet med olja.* Ngt friare. *Talande med d-ad, lidelsefull hast* V. Benedictsson. **2)** Om eld o. d. *Lyckas d-a elden. Branden i kolhusen är nu så pass d-ad, att ~. Lågorna, blott till hälften d-ade, bröto nu ut på nytt.* **3)** Ljud o. d. Vanligast i perf. part. *Och maskinens dunkande ljöd mera d-at. D-a rösten som i ett sjukrum. Han talade d-at. Fortsatte i samma d-ade ton som nyss. Nya röster ~, en grövre och en mera klingande, men båda d-ade* Strindberg. *En d-ad, sömntung melodi. Ljudd-ande väggar.* **4)** Färg, ljus, smak o. d. Vanligast i perf. part. *Hållna i en d-ad färg(ton), ton. Trämanstäcke i d-ade skotska färger. D-at chokladbruna fläckar. En d-ad dager. D-at ljus. D-a den skarpa smaken (på ngt).* **5)** Känslor, begär o. d. *En känsla som hon inte kunde d-a. Det låg någonting d-at över hennes glädje. D-ad lidelse. D-a ens iver. D-a ngns högmod. D-a ngns häftiga lynne, ngns vrede.* **6)** Med 'starkare' bet.: *Ont måste tidigt d-as. Lyckas d-a ett uppror.* **Syn.** minska, hämma, försvaga, mildra, få att avta l. lägga sig; kväva, släcka, stäcka, avsakta, få att sakta sig, bryta (ngts framfart), bli herre över, kuva, (lyckas) få bukt med, betvinga, övervinna, hålla inom behöriga gränser, sätta en bom för, (lyckas) nedslå ₪, strypa (till ₪), besegra; döva, förta(ga), sänka, sakta, undertrycka, göra svagare, 'återhålla', 'beslöja', behärska, moderera, tysta; göra mindre skrikande l. klar, ta bort det skarpa l. grella, göra lugnare l. mer diskret; stilla, lugna, blidka, göra mer sansad, tygla, styra, lägga band på; hejda, göra slut på, (ned)tysta (₪). **Dämpa av** ₪, **ned** l. **ner** ₪. — **Dämprulle.** Tekn. Järnkärna kring vkn lindats koppartråd; avser att vid växelström anskaffa ekonomiska förkopplingsmotstånd. — **Dämpar|e,** -en [l. -n], -e. Som enkelt mest skönl. **1)** *Genom varsamheten i sitt eget sätt lägga d-e över andras* V. Benedictsson. *En nyfiken tystnad, som så småningom spred sig och, om den också inte förtog kroglarmet, stundvis 'pålade 'det en d-e* Ossian-Nilsson. *Att hon var det fostrande, förfinande elementet i hemmet och d-aren av mannens uppbrusande lynne* Wilma Lindhé. **2)** »*Eld-d-aren*», *ett nytt eldsläckningsmedel.*

Dän m. fl. se under dädan.

Däng, -et. Vard. **1)** *Ett fasligt (spring och) d. kring knutarna efter hönsen.* **2)** *Va ä de för (släng och) d. i dörrarna!* **3)** *Och grät aldrig, när han fick d.* Wranér. *Då får man bara mera d.* Strindberg. **Syn. 1)** ränn(ande), spring; **2)** släng(ande), slående; **3)** stryk, pisk, slag, prygel, rapp, dask, smörj. — **Däng|a,** -de, -t, -as; -ning (med plur.). Vard. **I.** Intr. **1)** *Logdörrarna d-de och slog* S. Dahlbäck. *Den ursinnigt kringvrande axeln med några d-ande slarvor av hjulet* O. Högberg. *Hade i sitt sätt fått någonting slängande och d-ande, som hänryckte honom* Vict. Benedictsson. **2)** *D-a kring stan.* **3)** *D-a i dörrarna.* **II.** Trans. **1)** *D-a ngn på ryggen (med flata handen). D. honom bara, det behöver han! Hur hon trätte på honom, medan han d-de henne* Fanny Alving. **2)** *D-a en sten i skallen på ngn, efter ngn. Tom d-de handflatan i bordet* A. Eje. **Syn. I. 1)** slänga, fladdra, 'slå'; **2)** ränna, springa; **3)** springa o. slå, hårt slänga ige'n; **II. 1)** slå, prygla l. piska l. rappa (på), ge på pälsen, klå på l. o'pp; **2)** kasta, slunga; daska. **Dänga av** (l. **åv**) o. **iväg** ränna iväg, ge sig av i en fart, rusa l. kila iväg. **D. på** ngn = klå på. **D. till.** Ge ett slag, ett rapp osv. *Men så fort de stakade sig, dängde det stora trollet till dem med sin käpp* Elsa Beskow. *Och jag ville gärna d. till honom med käppen* Fröding.

Där, adv. o. konj. **A)** Enkelt. Om ställe (även i bok o. d.), område, land, familj, hus osv.; om tillfälle o. d.; om förhållande.

I. Demonstr. adv. (deiktiskt l. anaforiskt). **1)** Allmännare. **a)** *D., vid horisonten, börjar redan solen sticka upp* deiktiskt. *Sätt dig d., är du snäll! Är det d., du menar? För han till Stockholm för att stanna d.?* anaforiskt. *När jag var d. (sist), var det inte så. Vem där?* betonat; anrop. *Stopp där!* obetonat. *D. ä dom ju! Se, d. ha vi honom! Se d., va de inte de ja sa!* betonat; friare. *D. sa du ett sant ord. D. få vi en svår fråga att undersöka. Det var åtminstone d., (som) jag själv försökte. Och d. hade han satt ett märke i kanten.* **2)** Märk en del talesätt o. användningar. **a)** Framdraget, upprepat l. i eftersats. *D. vet jag åtminstone icke att det någonsin funnits förråd. D. ska tusan tala. D., må du tro, (d.) hade di både kaffe och tårta. D. va frukt och d. va glass och d. va allt möjligt. D., ja just d. du sätter fingret. D. du är, d. vilja vi ock vara. Varder någon i brottmål bunden till saken med klara och*

fulla bevis, d. gälle ej hans nekande. **b**) Smnställt med adv. *Ja, just d.! Det lör vara d. ungefär l. ungefär d.* Märk 'så d.' *Så d. ja, nu är det bra. Inte får man göra så d.! Det är (se l. si) så d.* si och så. *Hur sitter klänningen d. bak?* Jfr för övrigt B. **c**) Smnställt med prep.-uttr. *D. i landet, gården, huset, familjen. D. på l. i orten, i l. på trakten. Ett ställe d. i närheten.* **d**) Som attribut efter subst. l. pron. *För då bussar jag hund på er, lymlar d. Du d., ja, just du!* **e**) *Den där* se under den. *Så(da)n d.* se sådan. I det vard., allmogeartade 'tocken d.' händer det ibl. att 'där' böjes t. e. *Tocke d-t folk! Tockna d-a l. d-na (uslingar).* **f**) I och förbindelser o. d. *Här och d. l. d. och var* spridda (kring nejden), på spridda håll, strödda. *Än här, än d.* än på ett (och) än på ett annat ställe l. håll. **g**) Närmande sig ett opers. 'det'. Mest skr., (för så vitt ej den vanliga lokala bet. skiner starkt igenom). *D. växte uti Hildings gård / två plantor under fostrarns vård* Tegnér. *Och undersökte allt vad d. fanns av ammunition.* Jfr med verklig lokal bet. t. e. *Jag öppnade, men d. fanns inte en själ, men det fanns ingen d. l. men ingen var d.* **h**) Särsk. må påpekas en användning som *Jim täckte över honom med några gamla trasor d. låg.* **i**) Märk slutligen en del spridda uttr.; i några har 'där' bet. 'därborta', i andra närmar det sig 'här' l. 'nu'; ibl. har det bet. 'kvar', 'framme', 'dit' osv. *Jag brukar gå d. varannan dag* 'den vägen'; 'dit', 'hos l. till dem' osv. *Är han nu d. igen (me sina evinnerliga slagdängor)* här, framme, kommer han nu igen med ~. *D. ska du få. D. har du (för det)! D. fick du vad du behövde. D. ha(r) vi d-(t)* var det inte det jag kunde tro, precis ja! *Eja, vore vi d.!* så långt (hunna). *Och d. blev han. Bäst hon pratade, låg hon d. Hon stod d., en bild av sorgen. Stå d. (med skammen).* Det upptagande 'se där' (som i *Skolans skiljande från kyrkan, folkskolan som bottenskola ~, se d. frågor, som ~*) är skr. och verkar ofta ngt åld. l. 'pappersspråk'.

II. Rel. adv. l. konj. **1**) Adv. *Just d. han skulle sätta foten, var trappstenen infallen. Göra ett märke (i boken), d. man slutade. Ett land, d. ~. Ungefär d. jag pekar. Uppsala, d. allt förenar sig om att ~.* **1**) Snarast konj. Lagt. *Uti högsta domstolen kunna ringare mål prövas och avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, d. alla fyra äro om slutet ense. D. ej sådant skulle lända någon, som förut äger nyttja vägen, till märkligt men.*

B) Ssgr. Alla kunna icke nedan upptagas. **1**) Ha huvudton antingen på där- l. på sista leden(s huvudstavelse). Många kunna ha bägge betoningarna; den senare brukas då med förkärlek i slutet av 'påstående satser'. Enbart 'slutbetoning' har 'dära'n'; vanligen slutbetoning därhös, därjä'mte, därutom. Enbart förledsbetoning ha 'därstädes, därvarande, därvaro, därest' o. vanligen 'därför, därmedelst, därvidlag'. **2**) En hel del kunna även särskrivas t. e. 'där bakom, borta, bredvid, framme, innanför, inne, inom, nedan(för), nere, oppe, ovan(för), sammastädes, uppe, ute'. Ilopskrivas de, ha de vanl. sista leden betonad. Särskrivna uppfattas de gärna som två ord. **3**) Märkas kan att en hel del mest tillhöra skr. o. ej säll. ett ngt stelare skr. Det skr. *Jag är ledsen däröver* ersätts i smtl. vanl. av *Det är jag ledsen över* l. *Jag är ledsen över det* l. undvikes gm andra vändningar.

Syn. A) I. därstädes, på detta ställe(t), på det stället l. den platsen l. punkten osv., där jag pekar, därborta; på en sådan plats; på den sidan, i den punkten; i den familjen, hos dem osv.; därvidlag, i så fall, vid det förhållandet, under de omständigheterna l. förutsättningarna, med detta, nu, då, så, då så är; i det ögonblicket, vid det tillfället; närvarande, tillstädes, på platsen; (ibl.:) här l. kvar l. framme l. dit l. till dem osv.; **II.** varest, som, såsom; (i det fall) då l. att, när, därest, ifall, försåvitt, såvida, om (blott), för den händelse.

— **Dära'n** adv. *Han var illa d.* illa sjuk; svårt invecklad i ngt, illa fast; illa ute; mycket kär (i ngn); hade råkat i en brydsam l. olycklig ställning. *Vi måste alla d.* det är en sak som ingen undgår, ingen undgår sitt öde; vi måste alla försöka vår lycka. *Vara nära d. att ~*, ibl. även *Det var nära d. att ~.* **-ăv** (l. där-); adv. **1**) Mest skr. *Ty för var dag du d. äter, skall du döden dö. D. har jag ingenting tagit. Han dog d.* smtl. 'av det'. *Jag vill icke veta d. D. blir ingenting!* Märk rel. *D. hjärtat är fullt, d. talar munnen.* **2**) *D. följer också en annan sak. Och d. kom det sig, att jag stannade. Det var d., det kom sig.* **-bäkom, -bo'rta** o. **-bo'rtifrån** särskrivas även. **-bredvīd.** Adv. o. ibl. prep. Särskrivs även. *D. två länstolar* scenanvisning. *D. källan låg en liten stuga.*

-e'fter (l. där-); adv. Jfr där B 1 o. 3. **I.** Mest skr. **1**) *D. blev det åter en tids lugn i hemmet. Först kom brodern, d. de övriga släktingarna.* **2**) *Han hade fått ett sabelhugg i pannan och bar ännu ärr d.* **3**) *Jag frågar icke d.* bryr mig ej om det, frågar ej efter det. **4**) *Betänk väl alla möjligheter och fatta d. ditt beslut* dels 'egentl.' (= sedan); dels = på grund val) härav l. i anslutning härtill l. med hänsyn därtill l. i enlighet därmed. **II.** Skr. l. smtl. **1**) *Men så får du också vara god och rätta dig d.!* **2**) *Fort gick det, men det blev också (slarvigt) d.* **3**) *Veckan d. var påskveckan.*

Knappt en månad d. var di gifta. **Syn. I. 1**) efter detta osv., därpå, sedan, så, efteråt, bakom, därnäst, efter den tiden l. händelsen; **2**) (i l. som följd) därav; **II. 2**) som man kan vänta l. tänka; ibl. si och så, (tämligen) dålig. **-eme'llan** (l. där-); adv. o. ibl. prep. Särskrivs även. **1**) *Är det järnväg d.? Varken hård eller mjuk utan (något) d.* Om tid vanligare 'dessemellan'. **2**) *D. träden skymtar en röd stuga.* **-emöt** (l. där-); adv. [o. ibl. prep.]. Jfr där B 1 o. 3. **1**) *Vad sätter du upp d.? Ett d. svarande belopp.* **2**) *D. hjälper stryk bäst. Kan väl något d. anföras? Och allt vad pojken lade sig d., halp det inte.* **3**) Konjunktionsartat. *Hästen var bra, oxarna d. dåliga. Jag skall icke göra något denna gången; (men) d. kommer jag, om det upprepas, icke att lägga fingrarna emellan. Han tror så; jag tror d. l. jag d. tror tvärtom.* Märk bl. a. uttr. *Medan d., då d., under det att d.* ~. **Syn. 1**) o. **2**) (e)mot detta, i utbyte, som l. till l. i ersättning, till vedergällning, i jämförelse därmed, i förhållande därtill; **3**) emellertid, tvärtom, å min sida, dock, i stället, men. **-est** fattas vanl. som avledning, se nedan efter ssgr.

-fra'mme adv. Särskrivs även. **-för**|**(e)** (l. särsk. som 'konj'. vanl. dä'rför); adv. o. konj. **1**) Mest skr. o. mest med slutbetoning. *Jag rår icke d. Du har ju sålt ditt äggparti, hur mycket gav man dig d.?* vanligare 'för det'. *Vad erhöll hon i ersättning d.? Han är verkligen intresserad d.* **2**) Vanl. med förledsbetoning. *Han ser mig just d. ut* l. (även med slutbetoning) *ut d. Utan att d. precis vilja påstå* ~. *D. gjorde jag just l. d. just gjorde jag min förfrågan. Det var just d. jag frågade. Du ska få den, inte d. att jag är rädd, utan för att slippa bråk. Han är din far, och d. ska du lyda honom. Har han sagt det, är det d.(,) att han vet det* 'd. att' kan här antingen sinnsmälta till en konj., eller också (med starkare betoning på 'därför') utgöra två fullt skilda ord. **Syn. 1**) för det (ta) osv.; **2**) av den orsaken l. grunden l. anledningen l. det skälet, fördenskull, för den sakens skull, på grund därav, till följd därav, alltså, så(ledes), förty; (d. att:) emedan osv. **-föri'nnan** (l. där-). Mest skr., gärna skönl. l. högt. Vanligare är dessförinnan. *Och anmodades han redan d. att ställa sin plats till förfogande.* **-förût** (l. där-). Skr., mindre vanl. **-förütan** (l. där-); adv. Mest skr. *Nå, då få vi hjälpa oss d.* **-förütom** (l. där-); adv. Mest skr. Vanligare är dessutom.

-he'mma adv. Särskrivs även. Egentl. o. friare. *Jag försäkrar dig, att inte den minste puttelkrämare på kyrkogården d. verkar så bortglömd som* ~. *De personer, med vilka han d. kommit i beröring.* **-hös** (mer säll. där-); adv. Skr., åld. *Så hjälpe Frej och Oden, d. den starke Tor* Tegnér. *Sätte ock sitt och häradets insegel d.* Lagen. **Syn.** därjämte, därtill, därvid. **-hån** (l. där-); adv. Ofta skr. **1**) Gärna om ngt 'dåligt'. *D. kan det gå. Låt det aldrig gå d.! D. har det nu gått, att* ~. *D. syfta ju Englands planer sedan årtionden tillbaka. Oförsiktig ända d.(,) att* ~. **2**) *Om* ~, *må här lämnas d.* **Syn. 1**) (ända) dit, så långt, till den punkten, i den utsträckning, till den grad; ibl. i den riktningen, ditåt; **2**) oavgjort, 'öppet', tvivelaktigt. **-i** (l. däri); adv. Ofta skr. *Jag kan inte finna något olämpligt d. Jag blandar mig icke d. D. misstar du dig. Just d. består skillnaden. Araberna likna d. indianerna, att* ~. Även rel. *En förbindelse, d. man utfäste sig att* ~. **-ibla'nd** (l. där-); adv. o. ibl. prep.; särsk. som prep. ofta särskrivet. Ofta skr. *Jag hade tänkt få se några vänner hos mig, d. även dig. D. var också din svåger. En hjord renar, de flesta grå, men en och annan vit d. Och så svävar han åter d. molnen.* I skr. ibl. även rel. adv. **-ifrån** (o. där-); adv. o. ibl. prep.; särsk. som prep. ofta särskrivet. Jfr där B. *D. (och) till Stockholm är det en mil. D. och hit är en dagsmarsch. Tre mil d. låg utgården. Packa dig genast d.! Dit kommer du nog, men d.? Jag måste resa d. tidigare än jag tänkt. Och han gör d. inget undantag. D. utgingo såväl socialismen som* ~. *D. var det han fick sitt mod. D. viker jag ej en tum. Avstår du då d.? Om du har 6 och drar 2 d., vad får du kvar? Rädd, nej långt d.!* I skr. ibl. rel. *De nejder, d. ingen återvänder.* **Syn.** dän, dädan osv. **-igënom** (l. där-); adv. o. ibl. prep.; särsk. som prep. ofta särskrivet. **1**) *Varför var du i Vänge, går vägen d.!* **2**) *D. blir det bara dyrare! D. att du klagade, har du på förhand omöjliggjort förlikning. A. skiljer sig från B d., att* ~. *På det att solljuset ej d. måtte alltför mycket spridas. Endast, redan d. har han gjort sig omöjlig.* **Syn. 2**) på det sättet, därmed(elst), dymedelst, på så sätt, till följd härav l. på grund därav osv. **-ikri'ng** (l. där-); adv. o. ibl. prep. Särskrivs även. Ngt vard. l. smtl. **-i'n** (l. där-); adv. Skr., gärna skönl., bibl. o. d. **-i'ni, -i'nifrån, -i'nnanför, -i'nne, -i'nom** (l. -o'm), **-inti'll** (l. där-); **-inu'nder** (l. där-); **-i'nuti** (l. där-) o. **-invïd** (l. där-) kunna alla särskrivas. Några kunna jämte adv. ibl. även vara prep. *Därinifrån hördes ett svagt ljud. Är det någon därinne? En trädgård stöter därintill. Därintill, men icke vidare!* **-jä'mte** (l. där-); adv. Mest skr. *Med atmosfär menas då här icke blott* ~ *utan d.* ~. *D. besatt han en kropp, härdad i svåra strapatser.* **Syn.** därtill, dessutom, utomdess, förutom detta, vad mer är, till på köpet, för övrigt.

-mēd (l. dār-); adv. Jfr där B. *Tag även med litet insektspulver för att d. beströ bädden, innan du lägger dig. Och allt vad d. sammanhänger. D. ville han antyda, att ~. D. vinner du ingenting. D. är det förbi! Och d. var saken avgjord. Först ska vi ha ut Jimmy och d. jämnt!* hotande. *Och d. basta, d. punkt. Men inte nog d., utan så ville man också ~!* Skr., gärna lagt. är *I och d.* Som lagt. även rel. **-mēdels(t)** (l. vanl. dār-). Skr., ofta lagt. *D. antydande att ~. Vid 2-tiden på natten hade svaranden funnits uppklättrad i ett träd, utstötande höga rop, d. enligt uppgift firande sin födelseday.* **-nēdan, -nēdanför** o. **-nēre** kunna även särskrivas; uttalas säll dār-; det första skönl. **-nä'st** (l. dār-); adv. *D. ha vi att överväga ~. Först försvinner byggnaden ur sikte, d. parken och sist även båtbryggan. D. i storlek kommer Mälarn. Va(d) heter den d. (i ordningen)?* **Syn.** (närmast) därefter, närmast (i följd), sedan, därpå. **-o'm** (l. dār-); adv. o. ibl. prep.; som prep. även särskrivet. Jfr där B. **1)** *D. tvista de lärde. Men d. är nu icke fråga. Bry er inte d.! I så fall äger ni att d. underrätta rektor. Allt norr d. tillhör Eka-släkten.* **2)** *Nu svänger den just ut d. udden.* **-omkri'ng** (l. dār-); adv. o. ibl. prep. Särskrivs även. *Trakten d. är ointressant. Utanpå hade han pälsen och d. ett skärp. Det kostar väl 5 kr. eller d.* eller så (ungefär). **-o'ppe.** Smtl. l. ngt vard. Jfr däruppe. **-ōvan** o. **-ōvanpå.** Bägge adv. o. ibl. prep. Särskrivas även. Det första mest skönl.

-pā (l. dār-); adv.; -följande (alltid dār-; särskrivs oftast). Jfr där B. **1)** *Min varelse blev så stum och kall, / som om döden lagt handen d.* Vitalis. **2)** *D. hade han emellertid inget att svara. Kunna vi också lita d.?* skr. *Det är inte d., det kommer an. D. beror nu hela hans framtida ställning. Fäst deras uppmärksamhet d.(,) att ~.* Märk det numer mindre vanl. *Det är d. gjort* gjort just med den avsikten. **3)** *Dagen d. De d. följande. Och d. gick han utan att avvakta svar.* **Syn. 2)** på detta; **3)** efter(åt), därnäst, därefter, sedan, så. **-sa'mmastädes,** adv. Särskrivs även. Skr. På samma ställe, på nyssnämnd(a) ort. **-städes** (dār-); adv. Skr. *Hans vistelse d. blev av för kortvarig natur. Flyttade så till Rom och blev d. förklarad för helgon. Uppå åkäran av advokatfiskalen d.* **Syn.** där. **-ti'll** (l. dār-); adv. Jfr där B. **1)** *Rusthållet ligger närmast d.* skr. **2)** *D. är han nog för stolt, kommer han icke att bekväma sig. D. fordras särskilda anlag. Någon skicklig person att d. föreslå. Just d. gjord. D. bidrog även ~. Med d. hörande remmar. Förloppet av kvarstadsförrättningen och orsakerna d.* **3)** *Och mera d. Vänsäll och älskad av sitt folk, (och) d. ganska tapper.* **Syn. 1)** (där)intill, (där)invid; **2)** till det (ändamålet osv.), i och för detta; **3)** dessutom, yttermera, därjämte, ytterligare.

-u'nder (o. dār-); adv. o. ibl. prep.; som prep. vanl. särskrivet. **1)** Ofta skönl. *Och sömnen är dock mera ljuv d. (torvan). Tätt d. (berget).* **2)** Märk uttr. *Det måtte ligga ngt d. (som jag ej förstår)* ngn baktanke. *Att ganska få fattade den mening som låg d.* **3)** *D. hände, att ~. Man får akta sig väl, att man d. ej kommer för nära med handen.* **4)** *D. inbegripna alla nyinflyttade.* **5)** *Barn om 5 år och d.* **Syn. 3,** under (den) tiden, därvid; **4)** däri(bland); **5)** mindre (än detta), ibl. billigare. **-u'pp|e;** -ifrån. Adv. Särskrivs även. *D-e i skyn. Hur har du det d-e? Långt d-e i Norrbotten.* **-uppā** (l. dār-); -adv. Mest skr., ofta skönl. *Det gick sålunda d. ut, att ~. Vi förlita oss d.* **-ūr** (l. dār-); adv. Mest skr. *D. är inget vidare att få* t. e. ur den kassan. *Öppnade väskan och tog därur fram ~.* **-ūt** (l.dār-); adv. Sälls., skr. **-utāv** (l. dār-); adv. *De plockade bär och livnärde sig d. D. se vi, att ~. D. följer dock ingalunda, att ~. Fem nyblivna studenter, d. ingen realist* kan vara både demonstr. o. rel. **Syn.** därav. **-ūt|e;** -ifrån. Särskrivs även. **-utī** (l. dār-); adv. o. ibl. prep.; som prep. ofta särskrivet. **1)** *Vagnen med allt d. befintligt virke förklarades förbruten. Tog en skål och slog d. en smula grädde.* **2)** *Jag blandar mig i alla händelser icke d. D. kommer jag icke att finna mig. Kan även fallet Holmdahl d. inbegripas? Just d. ligger det. D. låg hans styrka. D. olik de andra, att ~.* **Syn.** däri, därutinnan osv. **-uti'nnan** (l. dār-); adv. Mest skr. *Den som gärna kastar sig i fara, han förgås lätt d. Att jag d. ingalunda ändrat mening. Kanske har han d. haft föregångare bland ~. Om Tegnérs efterapare har ~ Malmström ej ett enda ont ord, d. olika Runeberg* O. Sylwan. **Syn.** där(uti), i det hänseendet, i detta osv. **-utmēd** (l. dār-). Särskrivs även. **-ūtom** särskrivs även. **-utūr** (l. dār-). Även rel. Skr. **-utöver** (l. dār-). Mest 'bildl.' *Vad d. är, det är av ondo. Att det icke funnits rum för någonting d.* Egentl. *Tre fot och d.* **Syn.** däröver, ytterligare, mer (än detta).

-varande, =. Särskrivs stundom. Ofta skr. *En av de d. läkarna åtog sig genast den sjuke. D. förråd torde icke räcka längre än en månad.* **Syn.** närvarande, (som befinner sig) på platsen l. till hands, där befintlig. **-varo,** -n. Ofta skr. *Under min d. Anses min d. behövlig, kommer jag naturligtvis.* **-vīd** (l. dār-); adv. o. säll. prep.; som prep. gärna särskrivet. Ngn gång i skr. även rel. Jfr där B. **1)** *Rör ej d.!* **2)** *En gång sä:a och d. bliva. Det har jag sagt och jag blir d. Det får bli d.* får vara som det är,

så som nu sagts. *Jag fäster verkligen vikt d. D. är inget att anmärka. D. inföll Melker* skr. **-vidlag** (l. oftast där-); adv. Ofta skr. *D. föreligger tydligtvis ett dubbelarbete, som ~. Att få se, vad hon verkligen dög till d.* **Syn.** däruti(nnan), i detta avseende. **-å** (l. där-); adv. Skr., ofta lagt. *En d. tecknad förbindelse att ~. Denne erhöll d. laga fasta den 12 mars samma år. Vederpartens förklaringar d. ~ genom tryck kunniga göra.* Egentl.: *Sin plog till värja han smider [och slingar runor d.* Emil Kleen. **-åt** (l. där-); adv. Mest skr. Jfr där B. **1)** *D. ska du gå!* åt det hållet. **2)** *Alla drogo på munnen d. D. är ingenting att göra.* **-över** (l. där-); adv. o. ibl. prep ; som prep. ofta särskrivet. Jfr där B. **1)** *D. vandra höstens skyar. Och himlen d. D. lade han så filten, och bädden var färdig. Som i mjuka veck föll d. D. skogen ser du en röd sky, det är ~.* **2)** *Undrar du ännu d.?* skr. **3)** *Sågtimmerträd om 32 cm. och d. vid brösthöjd. Som kunna bliva ända till gåsäggstora och d.* **Syn. 3)** mer (än så, än det), därutöver, än mer.

— **Dårest**, konj. Mest skr., ofta ngt åld. *Härpå svarade Disa, att d. hon finge djärvas ge ett råd, (så) borde ~. D. icke avsändare bestämt kortare liggetid, tillhandahålles postförskottet till inlösen under en tid av 14 dagar ankomstdagen oräknad* blankett 1913. *D. du understår dig att en gång till svara uppstudsigt, blir det smäll och det genast.* **Syn.** för så vitt, så vida, om, ifall, så framt, för den händelse.

— **Därt** o **Därna** se där A I 2 e samt tocken o. sådan.

Dåst, =, -are; -het. *D-a middagsätare utan högre intressen* M. Lamm. *Doktorn har ordinerat mig motion, och jag är litet för d. för att gå. Och äten er grundligt d-a* Ola Hansson. *Känna sig d. efter middagen. Stå gäddorna, d-a av rov, och sova* Alb. Engström. **Syn.** 'okostig', tjock o. fet, med utspänd l. (över)fylld mage, tung i magen, tung l. ovig av ätande, svällande, (upp)svälld, överlastad, tung o. dåsig, trög, (ibl. nära) övermätt l. proppmätt l. p(l)ussig.

Dåv|en, -et, -nare; -enhet. *Den d-na myllan. »Blad-Lena», som lunkade gata upp och gata ned med sin packe d-na affischer på armen* J. Engelke. *En d-en sommarafton* Rich. Bergh. *En d-en kyla. Över slätten stryker en d-en vind, som kyler genom märg och ben. Men längst bort tog granskogen vid, mörk och d-en* Ad. Johansson. *Med av vin d-na tinningar* Alb. Engström. Ibl. även friare: *Den d-na lukten av mörk sirap. En d-en ~ blekhet.* **Syn.** (smått) fuktig, fuktande, 'som slår ifrån sig', osunt fuktig, (ibl. nära) våt l. dimmig. — **Dåv|n|a**, -ade. Mindre vanl. Bli fuktig, 'slå ifrån sig'. *D-ande ängar.* **Dåvnad**, -en. Skönl., mindre vanl. *Sin friska kyla, i vilken ännu ingen d. från fuktiga löv blandat sig* Per Hallström.

Dåvert (grav l. akut); -en, -ar; -block. Sjöv. Ett slags lyftkran: en uppstående o. böjd (järn- l. stål)arm avsedd som fastsättningspunkt för övre blocket i ett hisstyg. *Vanliga svängande d-ar. De avslitna fallen slogo mot d-arna. De stora, tunga räddningsbåtarna, som hänga i sina d-ar utanför övre däcket* Sven Hedin. *Båt-, ankard-ar.*

Dö, dog(o), dött, (död se nedan efter ssgr med subst. död). **A)** Egentl. **I.** Om människor. **1)** Absolut. *Alla måste vi dö. En gång dö och sedan domen. Fara hem för att dö. Lägga sig att dö l. och dö* ngt vard. *Folk dog som flugor, där pesten gick fram.* Märk *Förr dö än ge sig.* **2)** Utbildat med prep.-uttr. l. adv. o. d. **a)** *Hon dog i dag på morgonen. När jag kom, hade han redan dött* var han redan död. *Det är nu två år sedan han dog. Dö i sina bästa år, i blomman av sin ålder. Dö tidigt, i förtid. Dö på sin (sena) ålderdom, i sena ålderdomen. Dö under en resa. Dö i landsflykt, i främmande land.* Märk uttr. *Du dör inte i år* sägs åt ngn som dyker upp just som man talat om honom. **b)** *Dö av slag, av l. i en sjukdom, av sina sår, av hunger l. svält, av törst, av köld, av ålder, av grämelse, av skrämsel, genom olyckshändelse, (i följd) av vanvård. Dö för svärd(et), för fiendehand. Dö i fält, i strid. Hur ville du helst dö?* vilket dödssätt skulle du välja. *Dö knall och fall. Dö under svåra plågor.* **c)** *Dö på sin post. Dö med ära. Dö för fosterlandet, för sitt land, för en god sak. För dessa idéer vill jag både leva och dö.* **d)** *Dö i Herranom* i tron på Herren, i tron på sin Frälsare. *Dö i synden, i sin synd. Dö i förhärdelse. I den tron har jag levat, i den tron vill jag också dö.* **e)** *Dö utan arvingar* jfr 3. **3)** Med predikativ. *Dö ung. Dö ogift. Dö överårig. Dö (som) minderårig. Dö obegråten.* **4)** Med 'innehållsobj.' *Dö strådöden. Dö en ädel, en våldsam, en plötslig, en naturlig död.* **5)** Pres. part. *Den döende krigaren. När jag kom, var han redan döende. Ligga döende. Besöka en döende. En döendes sista bön. Den döende önskade präst, men ~.* **II.** Om djur. *Tusentals lämlar dö på dessa vandringar genom olyckshändelse. Många djur draga sig undan i ensamheten, när de skola dö.* **III.** Om växter. *Glömmer man vattna, dör växten snart. Vissna och dö. En björk som dött under vintern.*

B) Friare o. bildl. **I.** Användningar som stå närmare A. **1)** *Släkten dö och nya släkten komma. En döende släkt* som håller på att dö ut. **2)** Bibl. uttr., ibl. även friare brukade. *Dö den eviga döden* gå till fördömelsen. I samma bet. *Döden dö,* som

dock även kan vara enbart förstärkande. *Dö andligen* dels bibl., dels i vidare bet. om en som mister bruket av sina själsförmögenheter (t. e. om åldringar l. idioter). Märk särsk. *Dö från synden* l. åld. även *Dö synden* överge synden, omvända sig. **3**) Överdrivet l. i bedyranden. *Hjälp, jag dör! Det dör du inte av* det tål du säkert vid (t. e. om arbete, om mat, om ngt som man tar vid sig onödigt mycket osv.). *Det var, så man kunde dö av skratt. Dö av ledsnad. Enformigt, så man kunde dö. Jag vill dö på att det ä så.* **4**) Med saksubj. *Allt skönt som upplblomstrar på jordens rund / skall i dag eller morgon dö* Vitalis. *När hoppet, ungdomen dör. Jag lovar dig, att din hemlighet skall dö med mig. Ett vet jag som aldrig dör, domen över död man. Lågan höll just på att dö. Uppehålla den döende livslågan. Solens sista, döende strålar. Ljudet av hovarna dog i fjärran, när han äntligen ~. En döende viskning* skönl. *Orden dogo på hennes läppar* gärna skönl. = hon förmådde ej säga mer; hon blev stum, förstummades. **II.** Märk särsk. ett par bibet. **1**) *Benet har dött för mig, medan jag suttit* mist bloden, blivit stelt (på grund av hämmad blodtillförsel l. av kyla), domnat. **2**) *Är degspadet för varmt,* »*dör*» *jästen och brödet blir tungt* jfr A III.

Syn. A) I. o. **II.** avgå med döden, avlida, falla ifrån, bortgå ɯ; gå l. vandra l. skiljas hädan, gå till sitt rätta hem, skiljas från l. lämna det(ta) jordiska, hädanfara ɯ, hädankallas ɯ; gå till sina fäder, gå all världens väg (vard.); omkomma, duka u'nder, gå u'nder; avrättas, dödas, mista livet; stupa, falla, bita i gräset; upphöra att leva l. vara till, uppgiva andan, ibl. kvävas; sluta sina dagar l. sitt liv, förgås, lida döden, svinna hän, gå till förintelse(n), förintas, få sin bane, ibl. 'slockna'; (vard.:) vända benen i vädret, kola av, stryka mēd, gå åt; **III.** vissna (bort ɯ), förvissna; **B**) dö bort ɯ, tyna (av ɯ), tråna bort ɯ, gå ūt; (för)blekna; försvinna, gå om intet, tillintetgöras; ibl. tystna l. slockna l. 'flämta'; ibl. mista sin kraft.

— **Dö bort** ɯ**, hän** [ɯ], skönl. **Dö ifrån** ngn, sina ägodelar. **Dö undan** [ɯ], **ut** ɯ.

— **Död**[1], -en, [-ar]. Gen. 'döds' utt. gärna 'dötts' (så alltid i uttr. 'till d-s'). Best. gen. åld. ngn gång 'dödsens' (ofta utt. dö't-).

A) Enkelt. **I.** Egentl. **1**) Om människor. **a**) *D-en och förruttnelsen. Frukta (för) d-en. Efter d-en. D-en hade redan inträtt. Kämpa med d-en. Inför d-ens majestät. Stå vid d-ens port(ar)* gärna skönl. **b**) *Vid sin d. blott 30 år gammal. Efterlämnade vid sin d. hustru och 3 barn i små omständigheter.* **c**) *D-en för fosterlandet. Söka d-en (i främmande land). Trotsa d-en. Detta är värden för vilka en man går i d-en. Trogen (in)till d-en, (in) i d-en. Lugn gå mot d-en. Jag går mot d-en, var jag går* dödspsalmen. *Finna sin d. Få en våldsam d. Dö en våldsam, en naturlig, en långsam d. Dö en ond bråd d. Detta blir din d.* även friare ('överdrivet'). *Dömd till d-en. Föras till d-en. Han gick modigt till d-en. Ligga för d-en* vara dödssjuk, ligga på dödsbädden, vara döende, hålla på att dö. *Bära d-en inom sig* vara dödsmärkt, 'dödsdömd'. *En aning om d. och förgängelse. Kristus har genom sin d. på korset friggjort oss från d-ens fjättrar. D-ens ängel.* **d**) *Din (in) i d-en. Din i liv och d. Här gäller det liv eller d. Strid på liv och d.* **e**) *Den enes d. den andres bröd* dör ngn, är det alltid en annan som får hans levebröd. *Du tar d-en på dig genom din oförsiktighet, Det kan ta d-en på den starkaste. Med d-en i hjärtat* sårad till döds l. sorgsen intill döden. **f**) Till d-s. *Hetsa, jaga, plåga, pina, såra, prygla, slå, misshandla ngn, sörja sig till d-s. En färd till d-s. Denna sjukdomen är icke till d-s.* **g**) *Rör du dig är du d-ens. Död(s)ens lamunge, barn.* **h**) *Skendöd. Strådöd. Offer-, hjältedöd.* **2**) Om djur. *Hon sörjde över fågelns d., som om det varit en människa.* **3**) Om växter. *Fortskrider försumpningen, blir det hela granbeståndets d.*

II. Friare, i personifikationer o. bedyranden samt bildl. **1**) Ibl. skrivet med stor bokstav. *D-en i bildande konst. Sömnen och dess broder d-en. D-en befriaren. Ryckas ur d-ens käftar.* Även i obest. form t. e. *Junker Död. Mor Död.* **2**) Plur. *Ting ~ vilkas värde inga d-ar kunna rubba* G. Hellström. *Tusen d-ar gapade mot dem ur de fientliga gevärsmynningarna. Lugn gå mot tusende d-ar.* **3**) *Guds d.! D. och pina! D. och helvete! Jo visst... mumlade Georg, som för sin d. inte kunde finna något att invända* (om det så gällt livet) Siwertz. **4**) *Borgerlig d.* då ngn av domstol förklarats död; ibl. även om fridlöshet, om ngn som ställts l. ställt sig utom samhället. **5**) Bibl. *Den eviga, den andra, den andliga d-en* beteckna fördömelsen o. livet i synd fjärran från Gud (o. den lekamliga, den timliga d-en). **6**) *Detta blir d-en för vår trävaruexport. Medföra handelns och näringarnas d.*

B) Ssgr. **1**) Den vanl. formen är *döds-*, mest utt. dötts-. *Död-* förekommer i en del ord, som då emellertid vanl. lättare ansluta sig till adj. 'död' o. återfinnas under detta. Säll. träffas bägge formerna (t. e. döds- l. dödbevis, -dans, -lik, -lista). **2**) Bet. är ibl. huvudsakligen förstärkande t. e. 'dödstyst'. **3**) Ngn gång förekommer särskrivning av sådana ssgr, där bet. är förstärkande (t. e. döds trött, död full). Särskrivning här tillåtlig enligt SAOF.

Syn. (dödligt) frånfälle, dödsfall, avgång med döden, bortgång (ur tiden), hädanfärd,

ända(lykt), slut, bane; livets förlust, mistande av livet; livlöshet, livets slocknande l. upphörande; tillintetgörelse, förintelse, bortvissnande; ibl. det yttersta; (till d-s:) ihjäl.

— **Död-** l. **Dödsbevis** m. fl. se antingen under död[2] l. döds-. — **Dödsaning.** *Ha d-ar.* **-annons.** *Hans d. stod i går i tidningen* annonsen om hans död. **-arbete.** Dödskamp. *D-t hade redan börjat, utan att dock medvetandet återvände.* **-attest.** Intyg rörande dödsorsak, dödsbevis. *Utom dödsorsaken skola i d-en angivas den avlidnes ålder, civilstånd, samhällsställning och bostad ävensom tidpunkten för dödsfallet. D-en skall vara utfärdad av svensk legitimerad läkare. D. vid liktransport.* **-bataljon.** B. invigd åt döden, ibl kvinnobataljon. *En »dödsbataljon» under utbildning* i Finland 1918. **-betraktelse.** 1) *Anställa en gripande d. (över ngn l. ngt, i anledning av ngns död, vid graven).* 2) *Försänkt i d-r.* **-blek,** -t, [-are]; -het. Ngn gång särskrivet. *D. av sinnesrörelse* blek som ett lik, ett lärvt, kritvit. **-bo;** -delägare. Avlidens bo, stärbhus. *D-et tillhöriga värdepapper. David Carnegies d-delägare, Göteborg.* **-brant** subst. o. adj. 1) *D-erna vid Dent de Jaman. De d a, söndersprängda stupen.* **-bringande.** Skr. *Vem som avsänt den d. pilen, blev aldrig uppdagat. Ett d. sår* dödligt, dödande. **-bud.** Underrättelse om ngns död, dödspost; dödsförebud, ibl. dödsaning; dödsängel. **-bädd.** *Kallas till ngns d. Ha varit närvarande vid många d-ar. Först på d-en erkände han, att ~. Ligga på d-en, på sin d.* **Syn.** dödsläger; (ngns) yttersta.

-dag. Dagen för l. årsdagen av ngns död. Jfr döddag(ar). *Det var moderns d., och Elin hade just skaffat en krans att lägga på graven.* **-dans;** -alfabet (initialer med d-motiv); -målning. Säll. döddans (som även förekommer i bet. 'de dödas dans', då anslutet till död[2]). Bildl. framställning av döden bortförande (grupper av) människor (ibl. personifierande vissa laster). *I d-erna ser man ofta benrangelsmannen själv, anförande långdansen l. ledande densamma som spelman. Konstnären ville i d-en skildra dödens fasor och oundviklighet. Holbeins d.* **-doktor.** Även döddoktor. Använt dels som hedersnamn på läkare som anlitas när yttersta fara är på färde (t. e. Carlander), dels som vedernamn på dålig läkare. Även bildl., t. e. *»Döddoktorn» Clemenceau* som störtare av den ena ministären efter den andra. **-dom.** 1) Egentl. *Avkunna d-en över ngn. När d-en upplästes, förlorade han ett ögonblick behärskningen. Antalet fastställda d-ar. Underskriva en d.* 2) Bildl. = dråpslag, inseglet på ngns olycka; slutgiltigt fördömande l. fällande l. dom; (fullständig) undergång l. ock om 'dom' av läkare. *Detta kan sägas beteckna d-en över enkammarsystemet. D-en över ngns lycka. Underskriva sin egen d.* döma sig själv till evig olycka l. d.; även = ovetande störta sig själv i dödens käftar. *Få sin d. (av läkaren)* få veta att man ej har långt kvar att leva, att sjukdomen är obotlig. **-dos.** *Att personen fördrager allt större mängder, slutligen flerdubbla d-en för vanliga, vid giftet ovana människor.* **-dvala** omedelbart före döden l. dödlik dvala. **-döm|a.** Mest i perf. part. Döma att mista livet, avkunna dödsdom över. *Den d-de återfördes därpå till cellen.*

-fall; -sanmälan. *D-et kom fullständigt oväntat. Vid inträffande d. Vid d-et var endast en av sönerna hemma. På grund av d. säljas: ~. Hindrad av, genom d. i familjen. Tre d. i difteri. Tjöt en hund utanför fönstret nattetid, betydde det d.* **Syn.** frånfälle, (ngns) död. **-fara** livsfara. **-fiende.** Dödlig l. avsvuren l. oförsonlig l. obeveklig fiende, fiende på liv o. död; bittraste l. bitter l. hätsk fiende. *Min d. Alltsedan dess ha de varit d-r.* **-fruktan. -frö.** Nästan endast bildl. Frö till (ngns l. ngts) död l. undergång. *Några, kanske djupt fördolda d-n* H. Hjärne. **-fånge** under tilltal för livssak l. dömd till döden. **-förakt;** -ande. *Med ett d., som ~. Ett d-ande mod.* **-förklaring.** Även dödförklaring. Lagt. se dödförklara. **-gud;** -inna. *D-innan Hel.* **-hugg.** *Mätta ett d. åt ngn* dödande hugg. **-kall.** *Då en människa blivit stungen av en kobra, blir hennes kropp vanligen d.* Sven Hedin. *En d. fläkt.* **-kamp.** Dödsarbete. *D-en var lätt. En hård, svår d.* Även bildl. **-klocka.** I fråga om dödsringning; ofta i plur. *Sorgligare än vanligt tycktes d-n ljuda den 20 oktober 1788 och ~.* **-knäck,** -en. Nästan endast i best. sing. *Få d-en. Ta d-en på sig. Detta gav honom d-en* bröt honom för alltid, blev anledningen till hans död. **-kult** dyrkan av de döde. **-kyla.** Efter döden sjunker kroppens temperatur till likhet med omgivningen. *D-n hade redan börjat bemäktiga sig hans lemmar.* Ibl. friare om känslan inför den annalkande döden l. rent bildl. *Det isande alldagliga spred sin d. över min själ.*

-lik, -t. Även 'dödlik'. Mest skr.; ofta skönl. *En d. tystnad uppstod. D-t tillstånd.* **Syn.** ibl. gravlik. **-liknande.** *En d. sömn.* **-lista** t. e. över under året bortgångna l. över stupade. **-mask;** -liknande. Gipsavbildning av en avlidens anletsdrag. *Bilden är hemsk, stel, kall, verkar nästan d. I en d liknande stelhet* W. Swahn. **-minut.** Mest i best. sing efter prep 'i'. *(Just) i d-en.* **-märkt.** *De själslidande, de d-a* Rösiö. *Han är redan d.* man ser på honom att han ej har långt kvar. **-mässa** mindre

vanl. för själamässa. **-nöd.** Skr. *Befinna sig, vara i (verklig) d.* livsfara. Även = dödsångest. **-offer** ofta konkr. o. bildl. (om djur l. människa som offras). **-orsak.** *Ange d-en. D. var ~.* *Detta blev d-en.* **-påminnelse** mest bildl. = en påminnelse om döden, om vår dödlighet (t. e. gm en annans bortgång, men även gm ett svårt sjukdomsanfall l. d.). **-rike,t** de dödas land l. rike, Hades, Helheim, underjorden, skuggornas rike, säll. helvetet, 'tartaren'. **-ringning. -risk.** *Vad d-erna för olika civilstånd beträffar, upplyser berättelsen, att dödligheten är avgjort större bland ogifta män än bland gifta.* **-rossling. -runa.** *Rista, skriva en d. över ngn* kort minnesteckning över en (nyss) avliden, nekrolog. **-ryckning.** *Ligga i d-arna.*

-sak där det kan bli fråga om dödsdom, livssak. **-sjuk,** -t. Ngn gång särskrivet. *Vara, ligga d.* för döden, dödligt sjuk. Ofta även bildl., 'överdrivet'. *Känna sig d.* **-skjut|a.** Mest i perf. part. *[Dennes son] blev d-en i slaget vid Gross-Glogau 1634.* Säll. 'dödskjuten'. **Syn.** skjuta till döds, ihjälskjuta m. **-skräck. -skräm|ma.** Mest i perf. part. *Gumman vaknade bums och skrek som en gast, medan Lundberg d-d lafsade ut och in i sitt rökrum och ~* Dan. **-skugga.** Bibl. Mest i uttr. *I dödsskuggans dal.* **-stel;** -het (likstelhet). *D heten inträder vanligen först efter 6—12 timmar, men synes vid hastig död även kunna inträda genast.* **-still** o. **-still|a;** -het. Ngn gång särskrivet. Skönl. *Den stora spökfågeln satt d. och frusen och väntade* Didring. *Luften är d.* Österling. *Den svarta, d-a skogen* Siwertz. *D heten omkring henne verkade bekämmande och hon påskyndade stegen.* **-straff.** *Yrka (på) d. för ngn. Svensken Olivecrona hör till dem som kämpat för d-ets avskaffande. Det är vid d. förbjudet att ~.* **Syn.** livsstraff. **-stöt.** Mest bildl. = nådestöt, dråpslag, ibl. dödsknäck(en). *Ge socialdemokratin d-en.* **-svett.** *D-en springer fram på hans panna, han hör hemska skratt och tumlar kull, krossande huvudet mot kyrkomuren.* **-synd.** Enligt romerska kyrkans lära de svårare synder som medföra den eviga döden och endast gm botens sakrament kunna försonas (ɔc 'förlåtliga synder'). *Med d-er menar man väl vanligen de sju 'huvudsynderna': högmod, girighet, vällust, avund, dryckenskap, vrede och andlig lättja eller liknöjdhet.* Även friare o. bildl. *Å, det är väl ingen d. heller! För honom är det en d. att stoppa kniven i munnen.* **Syn.** dödlig l. svårare l. grov synd, 'huvudsynd'. **-synda.** Sälls. *Jag kan ej neka till, att denna formella anmärkning retar mig från ett håll, där man så ofta d-t i den vägen* Levertin. **Syn.** synda grovt l. oförlåtligt, begå en dödssynd. **-säng** vanligare: dödsbädd. **-sätt.** *Välja d. Ett grymt, lindrigt, nesligt d.*

-tal. Statistiskt: årliga antalet avlidna bland t. e. tusen personer av en given folkmängd *Sveriges d. är nu 15 à 16 pr 1,000.* **-tank|e.** *Göra sig förtrolig med d-en. Evangeliska d-ar.* **-teck|en. 1)** *Säkra d-en äro t. e.: kallnandet; anletsdragen skrumpna; hornhinnorna fördunklas; ögonglobema sjunka in i sina hålor; likblånader uppträda; likstelheten inträder; slutligen förruttnelsen, som är det säkraste d-net.* Även bildl *Bolsjevismens d-en.* **2)** Tecknet † l. liknande. *Sätta d-net över, för ngn(s namn).* **-tillfälle.** Mest i best. sing. Skr. *Vid d-t närvaro ~.* **-trött;** -het. Ngn gång särskrivet. Trött intill döden, ohyggligt trött, genomtrött. **-tyst;** [-na]; -nad. *Det blev d. i rummet, man kunde hört en knappnål falla. Musiken som även d-nade. Och gick under d-nad ut ur klassen. Då plötsligt en d-nad sänkte sig över salen.* **Syn.** fullkomligt tyst, tyst som graven, hemskt tyst, dödsstilla. **-ur.** Ett slags skalbaggar (arter av Anobium), som leva i torrt trävirke o. vid parningstiden locka varann gm ett buller, som liknar ett urs tickande o. som ansetts förebåda dödsfall. **-ångest** dödsängslan, dödsvånda, dödskval; dödlig l. ytterlig ångest l. fruktan. **-år.** *Hans d. är 1856. Anteckna (ngns) födelse- och dödsår.* **-ängel.** Mest i best. form.

— **Död**[2], dött, [-are]; [-het]. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. (om människor samt djur o. växter). **1)** Adj. **a)** *Han utstötte en suck och inom ett par ögonblick var han d. Han har redan varit d. i, sedan många år. Han är både d. och begraven. Hon är icke d., hon sover. Den d-e krigaren. Han blev d. för våra synders skull. Domen över d. man. F(ödd) den 23 jan. 1867, d(öd) den 16 mars 1912. Anseld för d. D. av hunger, av slag. I dag röd, i morgon d.* **b)** *På vinden låg en d. katt.* Märk det bildl. uttr. *Spilla krut på d a hökar.* **c)** *Avskära d-a grenar av äppelträden. Några krukväxter, nästan d-a av vanvård. All växtlighet var d. på dessa öde stränder.* **2)** Substantiviskt. *Våra store d-e. Gå till de d-a(s rike). Förlora 5,000 man i d a och sårade. Den d-e skall begravas lördagen den 15:de. De d-as uppståndelse. Uppväcka (de) d-a, ngn från de d-a. Döda* rubrik för dödsannonser. Märk *De d as julotta. D-a som gå igen.* **II.** Friare o. bildl. Bet. växlar åtskilligt: ibl. utan (liv o.) rörelse; ibl. tyst; ibl. onyttjad; ibl. slö osv.

1) a) Nära I. *Se, naturen är d.* Tegnér, Sång till solen. **b)** *Det var tyst och dött på gatorna. Den d-a årstiden* då folk flyttat bort från staden och allt sällskapsliv är dött, all (butiks)handel ligger nere o. likaså alla nöjen. Även *D. tid, säsong.*

c) *Sällskapet var dött och tråkigt.* **d**) *D. för världen* som fullständigt isolerat sig, som dragit sig inom sig själv, föraktar allt umgänge(sliv). *En ~ bruten man, d. för konsten liksom för den yttre världen.*

2) Märk särsk. en del uttr. (alfabetiskt ordnade efter huvudordet). *En d. blick* slocknad, livlös, slö, ointresserad. *En d. bokstav* om lag som ej efterlevs; om yttrande l. d. som man bl. a. tt fattar 'efter bokstaven' (jfr 'bokstaven dödar') l. som man ej alls förstår. *Borgerligt d.* av domstol förklarad död; ibl. fredlös; ibl. omöjliggjord i samhället. *Dött ejderdun* plockat från den skjutna fågeln (ɔc äkta dvs. sådant som fågeln själv plockat av sig). *D. (mans) hand* om kyrkor, kloster l. under katolska kyrkan ställda fromma stiftelser såsom innehavare för evärdlig tid av den till dem givna egendomen (vkn till följd av oavhändbarheten vansköttes, fick liksom 'en d. hand' över sig). *Den d-a handen över Finland* 'förtryckarhanden' som hämmar all utveckling. *Döda havet* i sydöstra Palestina, så benämnt efter de nästan överallt ödsliga, livlösa stränderna; 'döda' är i detta uttr. tonlöst. *D-a inventarier* ɔc levande (dvs. kreatur o. d.). *Dött kapital* oräntbart, som icke gör ngn nytta; onyttjad (natur)rikedom; outnyttjad begåvning. *D-a karameller* som legat länge så att de blivit porösa, mist glansen o. genast gå sönder i mun; ej allmänt känt. *D-a konton* som avse saker, äro opersonliga (ɔc personliga l. levande k.). *D. kraft* outnyttjad, som ännu ej kommit i verksamhet, ibl. = 'slumrande'. *D. kunskap l. lärdom* blott teoretisk, obrukad; obrukbar, till intet nyttig. *Och seglen hängde slaka i den d-a luften* [vindlösa] Siwertz. *D. löpning* idrotts. = då man ej kan avgöra vem som segrat (varvid priset delas l. löpningen göres om). *Då är han en d. man* ohjälpligt fallen, socialt l. politiskt död, omöjliggjord för all framtid. *D-a ord* ej längre brukade, utdöda, helt föråldrade (och ej längre förstådda). *D. punkt* den punkt då en vev 'går över centrum' och dess kraftverkan är = noll, övergångspunkt mln två olika rörelser; ofta bildl. t. e. *Lyckas komma över den d a punkten. Där finns nog en del d-a punkter, partier* t. e. i en dikt: ställen utan lyftning, poesilösa, misslyckade. *D a språk* ej längre talade (särsk. ofta om latin och grekiska); motsatt 'levande språk'. *Det är (för mig) ett dött tal* har inget att säga mig, har inget levande innehåll. *D. tid* då floden är som svagast (ɔc springflod, springtid); även = d. års id o. d., jfr ovan A II 1. *D. tro* som ej visar sig i gärningar. *Ett dött utseende* livlöst, slött, slappt, intetsägande. *Dött vatten* utan organiskt liv (på grund av stark salthalt l. d.) l. orört av vinden l. som ej lätt uppröres l. stillastående. *D. vikt* ett fartygs bärighet, vikten av den last det förmår bära; all vikt som hästen bär utom ryttaren och det som hör till hans dräkt; även friare om onyttig belastning av en eller annan art; ibl. (om kött, fisk o. d.) motsatt 'levande vikt' dvs. vikten av det levande djuret. *D-a ytor* t. e. om brandgavlar. *D. årstid* se A II 1. *D. ättegren* vanligare 'utdöd'.

3) Ex. på gradformernas bruk. *Den hand, som man håller i sin, är d-are än ett trästycke* Bo Bergman. *Jag hade bara behövt röra högra handen för att göra honom till den d-aste harpalt i Roslagen* Alb. Engström. *Herrn inne i kupén såg ännu d-are ut och lät fötterna ligga kvar i soffan mitt emot och spärra vägen* Dan. *Det är som om ~ detta stycke liv ~ gjorde allting omkring ännu d-are* Gust. Hellström.

B) Ssgr ha formen *död-* (i smtl. l. ngt vard. ofta uttalat dö-) o. kunna ngn gång även anslutas till subst, varvid dock i allm. formen döds- föredras.

Syn. A) I. avliden, hädangången, bortgången, avgången med döden; ibl.: fallen, stupad, ihjälslagen, omkommen o. d.; livlös, ibl. stel(nad) l. kall; ibl.: utdöd, som gått ut; (för)vissnad, förtvinad, borttvinad, murken, ibl. ruttnande l. rutten, förtorkad; **II. 1**) utan liv o. rörelse, stillastående, öde, tom, stilla, tyst, dödslik; trög, livlös, slö, ointresserad; obrukad, ofruktbar, onyttig, obegagnad, onyttjad, oförräntad, oräntbar.

— **Dödbakad** ej genombakad, degig, med dödrand. **-bevis** o. dödsbevis = dödsattest. *Dödbevis* t. e. i hälsovårdsstadgan, *Dödsbevis* t. e. Beskows Kyrkobokföring. **-bok.** Bok över döda, den av 'kyrkböckerna', i vilken dödsfall antecknas, död- och begravningsbok. **-bränd; -ning.** Överupphettad, så att en viss egenskap därigenom gått förlorad. Ngn gång även i finit form. *D d kalk förenar sig ej med vatten. D-d gips ger ej längre i förening med vatten en bildbar, snabbt hårdnande massa. D-d jord, som genom allt för ofta upprepad bränning blivit ofruktbar.* **-dag.** Mest i plur. o. huvudsakligast efter prep. 'till'. *Ha bröd till dödda(ga)r l. till döddag* så länge man lever, livet ut, för sitt återstående liv, för livstiden. **-dans** se dödsdans. **-dansare.** *Men han var inte någon plugghäst eller d. fördenskull* S. Lagerlöf. *Adèle är en d.* Strindberg. **Syn.** träbock, stel och omöjlig människa, tråkmåns, som inte kan ha roligt med de andra, slöfock, slöbock, dödnicke. **-doktor** se dödsdoktor. **-druck|en.** *Stupa över d-na personager på dörrtröskla rna* Fanny Alving. **Syn.** se dödfull.

-frus|en. *D-na celler* B. Lidforss. Även bildl. *Se alldeles d-en ut.* **-full.** Ngn gång särskrivet. *Och gubben söp sej regelbundet*

d. i hamn Alb. Engström. **Syn.** stupfull, full så man inte kan reda sig, redlös(t berusad), döddrucken. **-färdig.** Ngt vard.; mindre vanl. *Som var d. gubbe i början av detta århundrade* Pelle Molin. *Ser hon kanske d. ut?* **-född.** *I Sverge äro 25 på 1,000 av äkta barn d-a, men 35 av oäkta. De oroliga föräldrarna fruktade, att detta senkomna barn var dödfött, men ~.* Även bildl. *Ett dödfött förslag* från början omöjligt. *D a motioner.* **-föds el.** T. e. i statistiken. *Oäkta födelser, d-lar, flerbörder. Uppgifterna om d-larnas antal äro ~.* **-förklar|a;** 'dödsförklaring' jämte 'dödförklaring'. Mest i part. perf. *Att en viss Anton Eckerman ~ genom Kristiania Byrets lagakraftvunna dom den 22 december 1906 blivit d-ad. Om den d-ade befinnes vara i livet eller ~. Om omyndig- och myndighetsförklaringar samt om d-ingar* Kungl. kungör. $^{3}/_{12}$ 1915.

-grävar|e, -(e)n, -e; -aktig; -min; -släkte(t) (till 2). **1)** I egentl. mening börjar ordet åtminstone som titel undvikas o. ersätts ibl. av 'gravskötare'. **2)** Bildl. om ett slags skalbaggar (av släktet Necrophorus) som uppehålla sig på kadaver; dessa nedgräva de, varefter honan där lägger sina ägg så att larverna genast vid kläckningen ha föda. *D-na flyga och springa snabbt. Allmänna d-en* Necrophorus vespillo. **-gång.** Om maskiner o. d., då de gå utan att göra verkan. *Ingen d.* om frihjul **-het.** Bildl. *Ortodoxiens andliga d. Och det vill en ovanlig d. i uppfattning till för att ~* Per Hallström. **-kött.** Ej läkarterm. Riklig anhopning av granulationer (dvs. nybildade vävnadsdelar) vid sårläkning. Vanligare är 'svallkött' (som ej heller är läkarterm). **-lik,** -t. Skr., mest skönl. *D. tystnad, blekhet, drala.* Jfr dödslik. **-lista** vanligare dödslista. **-man;** -sansikte; -sgrin; -shuvud; -sskepnad. Mest skönl. *Med d-nens stränga och hemlighetsfulla min* Alb. Engström. *D-s ögon stora som koppar / stirra mörkt som en enda pupill* Strindberg. *Läpparna hade stramat till, uppdragna i ett gult d-sgrin* Ad. Johansson. *Stirrade honom i ansiktet med sitt kalla d-sgrin.* **Syn.** spöke(lse), vålnad, spökgestalt, en döds skepnad.

-nick|e, -en, -ar. Vard. Mest = 'döddansare', 'slöfock' som i ex. *Att folket där på trakten äro ena d-ar* Fanny Alving. Ibl. dock även vard. för 'lik' som i samma förf:s *Ja då, jag skall vara tyst som en d-e.* **-rand** 'stålrand' (i bröd), degrand. **-sjö** dyning, långa vågor utan brott efter (l. före) storm. **-skall|e;** -eansikte. -eliknande. *Grinande d-ar. En gulaktig, d-eliknande teckning. Äger någon likhet med ett d-eansikte.* **-slagen.** Skönl. *Nästan d. av skräck* Vict. Benedictsson. **-still.** Skönl., sälls. för 'dödsstill(a)'. *I d-t vatten* H. M. Nordlindh. **-tid.** Jfr död² A II 1 o. 2. **1)** *Där råder numer d.; alla de gamla intressena ligga nere, de litterära kretsarna äro skingrade, sedan medlemmarna dött eller lämnat staden.* **2)** Tid då floden är som svagast (= springflod, springtid). **-tråkig.** Skönl., mindre vanl. för 'dödande tråkig' l. d. *Det var ju spöktomt och d-t ombord* Siwertz.

-ull ull av döda får. **-vatt|en.** **1)** Stillvatten l. spakvatten mln ebb o. flod. **2)** *D-en hindrar ibland, på grunt farvatten, segelfartygs gång: en del av vattenmassan liksom suges fast vid och följer fartyget, så att dess rörelse hämmas.* Ofta bildl. *Då han säkerligen ~ hade kunnat föra vår svenska lyrik ur d-net* Ruben Berg. *Ända sen Carlsons senaste statsrådstid hade man känt sig segla i d-en* S. Almquist. **3)** Ställe där vattnet står stilla. *Och smög mig sedan upp i d-net vid stranden. Tvättbäcken, som ~ hade mörka, stillsamma d-en* S. Lagerlöf. **Syn. 2)** ibl. andligt stillestånd, 'som i tjära' o. d. **-ved.** Mindre vanl. för 'lysved'. *Likt d sflämt i en höstens natt* V. Ekelund. **-vikt;** ton. Jfr död² A II 2. *100,000 d-ton överlåtas på tre månader mot fri införsel av ~.*

— **Död|a.** -ade, -as; [-are]. **I.** Egentl. **1)** Människor o. djur. *D-a sin fiende i öppen strid. D-a ngn med ett värjstyng, ett pistolskott. D ad vid en sprängning, av en nedfallande sten, av blixten. Den d-ande kulan. Ett långsamt d-ande gift. D a rovdjur. Mörka jägare och stora d-are allesammans* Forsslund. *Han [vargungen] var en d are.* **2)** Växter osv. *Den långa torkan har d-at allt liv. Nattfrosten hade d-at även lövkojor och penséer* tagit (döden på). **II.** Friare o. bildl. **1)** *Borra hål i en tand och d-a nerven. Ett medel att d-a värken.* **2)** *D-a köttet och dess lustar, sina begär. D-a det egna jaget.* **3)** *D a tiden* fördriva (med vad som helst); ibl. förspilla. *Söka d-a ledsnaden med ngt. D-ande tråkig, enformig. Ett par d-ande långtrådiga timmar* M. Lamm. **4)** *D-a en växel, en inteckning, en revers* förklara ogiltig, (över)korsa. *D-ad motbok* med bank, t. e. när den förkommit (då den medelst annons förklaras 'dödad', dvs. ogiltig). **Syn.** avdagataga ₪, dräpa, förgöra, ihjälslå ₪, mörda, bringa om livet, (våldsamt) beröva livet; avliva, avrätta; ibl. slakta l. expediera l. nedsticka ₪ l. nedhugga ₪; förorsaka döden, bli ens bane l. ens död; tillintetgöra, utrota, utplåna, göra slut på, förkväva. — **Dö(d)ing** se dödning.

— **Dödlig,** t; -en (mest åld. o. skönl.). **1)** Ofta substantiviskt med rätt så försvagad bet. (= människa). *Vi svaga, d-a människor. Oss svaga d-e. Kom ihåg, att du är en d.! Man är väl bara en d. Ty för en vanlig d. står på det åberopade stället icke ett ord, som ~. Ingen d. kan utforska hans tankar.* Märk det skönl. *Vad intet d-t*

öga sett. **2)** *D-t sår. Är sjukdomen d.?* *Sjukdomen tog, fick (en) d. utgång* slutade med döden. *D-t sårad.* **3)** Friare; ofta blott förstärkande. *D. fiendskap. D. förolämpning. D-t förälskad, kär, orolig, rädd, trött. Hon blev d-t förskräckt, men ~.* **Syn. 1)** döden underkastad, som (en gång) måste dö. (svag o.) förgänglig, underkastad naturens lag; vanlig människa; **2)** dödande, dödsbringande, som medför l. förorsakar döden, till döds; **3)** grövsta, värsta, oförsonlig; (d-t) ytterligt, i yttersta grad, oerhört, ibl. döds. — **Dödlighet,** -en; -sberäkning; -stabell (ibl. livslängdstabell) m. fl. **1)** *Låt oss betänka vår d.* bibl. **2)** Märk särsk. den statistiska användningen. *I de vuxna åldrarna är d-en bland ogifta kvinnor ofta lägre i städerna än på landsbygden, men för hustrurna är förhållandet motsatt. D-ens intensitet uttryckes enklast genom det s. k. dödstalet, dvs. årliga antalet avlidna bland ett tusental (tiotusental osv.) personer av en given folkmängd. Att d-ssiffran hastigare sjunkit för städerna än för landsbygden.*

— **Dödning,** -en. -ar; -aben; -ak(n)otor; -sskalle. Även 'döding' l. 'döing'. Ofta folkligt. Död (som går igen); gengångare. *[Påskfullmånen, uppståndelsens måne] kommer från de dödas land, en blek d.* Tegnér. *Och det var lett att ha med dödingar och genfärdsfolk att skaffa* Ad. Johansson. *Dödingarna husera på öde fjället. Bara d-akotor* S. Lagerlöf. *Med sin d-sskalles döda / kalla skräck ~* Fröding.

Döbatta'ng -en, -er. Förr med fransk stavning: 'deux-battants'. Vanl. i plur. Dubbeldörr(ar), flygeldörr(ar), dörr med två 'flyglar' l. halvdörrar. *Gatumynningarna sågo ut som uppslagna d-er.*

Dög o) se duga. **Dök o)** se dyka.

Döljla, dölde (-å-), dölt (-å-), -as; part. perf. dold (å-) har ibl. gradformer; [-are]. Mest skr., ofta skönl. **I.** Mer egentl. *Söka d-a ngn för, undan hans fiender, undan efterspaningar. Ett av hans favoritknep var att d-a spåret efter sig genom att springa ned i rinnande vatten. D-a sitt ansikte (i händerna)* t. e. av blygsel. *D-a ngt för allas blickar. Ingen kan så d-a andras barn i barmen, att inte foten sticker fram* nog märks det om man plöjt med andras kalvar. *D-a sig bland träden, i en källare. Mörkret dolde oss för fienden, dolde vad som förehades. Dold av ett förhänge. Ligga dold bakom en förskansning. Solen dolde sig i moln, bakom ett moln* gick in i, skymdes av. **II.** Friare o. bildl. **1)** *D-a sin glädje (över ngt). Med illa dold tillfredsställelse. Och då han fick se mig, dolde han mycket illa sin segerglädje. Söka d-a sin smärta, sin missräkning. Dolt hot* hemligt. *Dold kärlek. Mången d-er under en sträv yta ett lättrört hjärta. Jag kan icke d-a för eder, för mig själv, att edert uppträdande väcker betänkligheter* sirligt l. högt. *D-a sanningen för ngn. D-a sanna förhållandet. Skickligt d-a sina planer. Under en falsk yta d-a fula planer* ibl. = hyckla. *D-a sina avsikter. Orden äro till för att d-a tankarna. En dold anspelning* fortäckt. *Man kan befara, att därunder d-er sig egoistiska beräkningar. Söka d-a sina svaga punkter. Skandalen kunde icke d-as.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Att hästarna skola vara fria från dolda fel, speciellt blindhet och lungpipning.* **b)** *I hans eget doldaste inre* Ola Hansson. **Syn.** hålla dold l. (undan)gömd, (undan)gömma ₪, undandölja ₪, undansticka (₪); giva tillflykt l. skydd åt; hindra att synas, fördölja, förborga, (in)hölja, undanskymma ₪, skyla, ibl. överhölja ₪ l. igenfylla ₪ l. (över)täcka (₪); hemlighålla ₪, göra (en) hemlighet av, förtiga, vara tyst med, icke omtala, förhemliga, hymla med; bemantla, maskera; (d-a sig:) hålla sig undan l. dold, ligga gömd l. dold l. förstucken, ibl. förkläda sig (till), anta masken (av). **Dölja undan** ₪. — **Döljsmål,** -et, =. Mindre vanl. Skr. (För)döljande, undandöljande, hymlande, ibl. löndom. *Hur sakligt han än skriver, lägger han aldrig d. på sin personliga mening* Erik Hedén.

Dö'm a, -de, -t, -as. **I.** Huvudbet. **1)** *D-ande myndighet. Domstolen ansåg sig icke ha att d-a i detta mål. Som har att d-a i saken. D-a ngn ohörd(an). D-a rättvist. I underdomstolen d-des han till en månads fängelse. Har av Kinds häradsrätt d-ts saker till ~. D-a ngn skyldig. D-d till straffarbete. Oskyldigt d-d. D-as av sina jämlikar, av jury, av hovrätt(en). Han har varit d-d till fängelse för ocker. D-d att halshuggas, till halshuggning. D-as efter lagen, efter den och den paragrafen (i) straflagen. D-a ngn från ära, liv och gods. D-a ngn gods och ära förlustig.* **2)** *Då han återkommer, till att d-a levande och döda. Konungen själv må här d-a mellan eder, eder emellan.* **3)** Märk *För bort den d-de! D-d brottsling* som fått sin dom. *Han är (redan) d. (av allmänna meningen)* anses på förhand saker l. som en brottsling; även friare. *D-d sak* avdömd, avgjord. **4)** *D-a straffspark, straffslag* om domare i fotboll l. bandy. **II.** Friare o. bildl. **1)** *D. ej strax den vilseförde, stolte broder, med förakt! D-en icke, så varden I icke d-de! D-a hårt, milt om sina medmänniskor. Jag vill inte d-a honom. D-a andra efter sig själv.* **2)** *D-d att lida och försaka. D-d till ständigt slit och släp.* **3)** *Jag tilltror mig inte att d-a i, om, över den saken. Förlåt, men därom d-er du som den blinde om färgen. Torde av allt att d-a, fått ~. Att d-a av början, tycks företaget verkligen löna sig.* **4)** Märk skr. uttr. som: *D. om min förvåning, då ~!* **Syn. I.** (som domare) avgöra ett mål, en

rättegångssak, en rättstvist, fälla l. avkunna l. avsäga l. avgiva (en) dom, avdöma en sak, avkunna l. fälla utslag; sitta (som) l. vara domare, utöva domarekallet; döma l. förklara skyldig l. saker l. förvunnen, sakfälla, fälla (åt saken); **II.** avge l. fälla omdöme, bedöma; bilda sig ett omdöme om; sätta sig till doms över, lasta, klandra, kritisera; sluta, dra(ga en viss) slutsats; föreställa sig, tänka sig, göra sig en föreställning (om). **Döma från** ɯ, **ut** ɯ. — **Dö'me,** subst. Blott i det skr. uttr. 'till d-s' = till exempel, ibl. förkortat 't. d.' o. ej säll. brukat av dem som vilja undvika uttr. 'till exempel'. *Jag tror ~, att det finns själar som äro födda syskon. Vi till d-s* Strindberg.

Dön, -et, [=]. Gärna skönl. *Ett sådant dunder och d.* O. Högberg. *Åskans d.* P. Hallström. *Och låta sin stammas d. driva vantron ur dalarna* G. Mattsson. **Syn.** (dovt) dån, ekande, dunder, muller, (ibl.:) gny l. smatter. **Dön|a,** -ade. Gärna skönl. *Slog med staven i väggen, så att det d ade i källarvalven. Men om morgonen, innan dagen var ljus, gick resen på sin loge och tröskade, så att det d ade i bergen vida omkring. Där blev ett starkt gny och d ande uti sjön, så att ~* Sv. Folksagor. **Syn.** jfr dån.

Döp|a, -te, -t, -as; -are (nästan blott om Johannes D-aren l. som sista ssgsled); -arrörelse(n) (som tävlade med lutherdomen på 1520- o. 30-talet); -ning (mest skämts.). **1)** *Jag d-er dig i namn Faderns, Sonens och Den Helige Andes* åld. *D-ande dem till l. i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn. D-t i Jordans vatten. Låta d-a och kristna sig. Den avgörande bekännelsehandling, varigenom den d-te bröt med hedendomen. Odöpta barn. Han har icke låtit d-a sina barn. D-t av lekman. Han är jude, men d-t, men har låtit d-a sig. Han kallas Putte, men är d-t till Karl. Är hon d-t till det (namnet)? Johannes d-aren* även stavat med stor bokstav. *Vederd-are.* **2)** Skämts. *Av pojkarna d-tes han till Jumbo eller Elefanten på grund av sin tunga kropp. D. honom med handkannan, vet ja(g), så låter han nog bli att retas med dig! Vi fick oss en grundlig d-ning i går i störtregnet.* **Syn.** genom dopet uppta i kyrkans gemenskap, ge dopet, förrätta dop, vattenösa, kristna, ibl. ge namn; begjuta l. övergjuta med vatten, ibl. neddoppa ɯ l. bestänka; ibl. överskölja. **Döpa om** ɯ. — **Döpelse,** -n; -akt, -förbund (det förhållande mln Gud och människan som inträder genom dopet). Mindre vanl. än dop; väl huvudsakligen 'bibl.' *D-ns sakrament. När människan genom uppsåtlig otro och synd brutit d-förbundet.*

Dörj, -en, -ar. Liksom de två följ. ldls. (västkusten). Ett slags fiskredskap ('fiskesnöre') med krok(ar); brukas dels till 'metning' av torsk o. d., dels till 'dörjning' av makrill, då d-en släpas efter en »med frisk vind seglande båt». *Makrillfiske med d. i Nordsjön. Fångas med d. På handsnöre och dörj äro en eller två krokar med tafsar eller tömmar fästa i nedre ändan av linan.* **Dörj|a,** -ade, -as; -ning. *D a makrill* fånga med dörj. **Dörje,** -t, [-n]; -fiskare; -fiske. Fiske med dörj. *Ligga ute på makrilldörje. Stort deltagande i makrilld-t. Ej heller d-fiskarna våga gå till sina vanliga fångstplatser vid Doggersbank* 1917.

Dörr, -en (smtl. ofta dörrn), -ar. **1)** Huvudbet. Öppning l. 'stängslet' därför. **a)** *Genom en låg d. kommer man in i en mörk kammare. Låste du d-(e)n? Stänga d-en med dubbla lås. Reglad d. D (e)n till vind(en) står och slår. Det bultade på d-en. Stäng d-(e)n (efter dig)! Slå igen d-en mitt för ngns näsa. Stå, stanna vid d-en. Nyckeln sitter i d-en. Den tunga d-en gnisslade på sina hakar. Det går (nån) i d en. D-en öppnar sig utåt. D-en gick upp, och in trädde ~. Ranta (och slå) i d arna. Slå upp d-en, låta d-en stå på vid gavel. Glänta på d (e)n. Menar du den, som just nu gick in genom d en? Bryta upp, slå in en d. Järnbeslagna d-ar. Dubbla d-ar. D arna till ett skåp.* **b)** *Sals-, tambur-, farstu-, garderobs-, skrubb-, vinds-, källar-, vedbod-, stall-, kyrk-; vagns-, kupé-; skåp-, kassaskåps-, skänk-, bur-; järn-, koppar-, ek-, glas; fönster-; flygel, dubbel-, halv-; ingångs-, gårds-, lönn-, tapet-, bak-, trapp-; valv; sväng-, skjutdörr.* **2)** Märk en del uttr. *Finna d-en stängd* icke bli mottagen. *Det 'sesam', som öppnar alla d-ar. Alla d-ar stå öppna för honom* han har tillträde överallt. *Den öppna d-ens politik* då man inom ett bestämt land l. intresseområde ger lika rättigheter åt alla nationer. *Faran, nöden står för d-en* är överhängande, nära förestående. *Lyckan gick min d. förbi. Ransakningen hålles (in)för lyckta, slutna, stängda d-ar; för öppna d ar* utan tillträde för åhörare; offentligen, med tillträde för allmänheten. *Gå från d. till d. och tigga om att bli insläppt. Stänga sin d. för ngn. Visa, kasta, köra ngn på d-(e)n. Han sprang, rusade på d-(e)n och slog i hastigheten omkull bordslampan. Lyssna vid d-(e)n, vid d-arna. I dag har jag inte varit utom d-(e)n. Det vore att öppna d-en för rena anarkien. Först sopa rent för, vid (sin) egen d.* svara för sina egna handlingar, innan man tadlar andras. **Syn.** (nära stå:) port, ingång, (port lucka, dörröppning.

— **Dörrflygel** flygeldörr, en av 'dörrarna' i döbattanger. **-foder** dörram, dörrinfattning, dörrkarm. **-fält** väggfältet ovanför en dörr (upp till taket). **-förhänge** svenskt ord för 'portiär', 'dörrgardin'. **-hake** som dörren hänger på l. att stänga med;

det senare även **-hasp(e).** **-karm** dörrfoder. **-kedja** som hindrar dörren att öppnas mer än på gränt, säkerhetskedja. **-matt|a.** *D-or av kokos.* **-plåt.** *Jag hade sett på d-en vem han var* namnplåten. **-post.** (Vardera) sida(n) av en dörrkarm. *Stå lutad mot (ena) d-en.* **-skylt.** **-spegel** av lister omsluten fyrkantig dörryta. **-springa.** *Kika genom d-n.* **-stoppar|e,** -(e)n, -e. En liten kloss (t. e. av trä med gummikant) fastskruvad i golvet för att hindra en dörr att gå upp för långt. **-stängar,e.** *De amerikanska ljudlösa d-na. D-e med slagdämpare.* **-tiggeri.** *Huru få slut på d-et?* tiggeriet vid dörrarna. **-trycke.** Mindre vanl. *D-n i metall.* **-trä.** *Övre och nedre d.* på dörrkarm. **-vakt(are).** **-vakterska.** **-vred.** *Hålla handen på d-et. Ryckte i ett tusental d. till stängda matvaru- och fruktaffärer* Dan. **-öppning.** *Stå i d-en.* **-överstycke** övre dörrträ.

Dös, en, -ar; (ldls. även -et, =). Vanligast som sista ssgsled. **1)** Uppstaplad hög, stack; isdös; halmdös; stendös. **2)** Gravdös, forngrav, 'stendös'. Mindre kammare bildad av 4—5 kantresta stenar o. däröver ett enda stort stenblock; kända från Skåne, Halland o. Bohuslän. *Så anordnade d-ar [avlånga] brukar man kalla långd-ar* O. Almgren. *Här är min barndoms mossigt gröna d. — / svärdsliljorna stå kvar och deras hjässor / i sädens solvind susa sina mässor / som förr kring stenarna från hedenhös* — Österling. *Överst på d-en* Heidenstam.

Döttrar se dotter.

Döv, -t, -are. **1)** Egentl. *Han har varit d. sedan barndomen. Född d. D. som en stock. Di ä lite oroliga, att hon ska bli d. Något d. D. på ena örat. Far är lite d., du får tala högre. Stendöv.* **2)** Friare o. bildl. *Alldeles d. av larmet omkring sig. Nej vars, men han gör sig d. ibland! När han går och tänker, är han både d. och blind. D. för allt utom våra löften om dricks. D. för böner. Tala, predika för d-a öron* icke lyckas påverka den l. dem man talar till. **Syn. 1)** berövad hörseln, som ingenting hör l. hör illa l. dåligt, ibl. stendöv; med svag hörsel, lomhörd; **2)** otillgänglig, obeveklig, obönhörlig, oemottaglig, som ej vill lyssna (till böner osv.). — **Dövfödd;** -het. *Beträffande d-heten har P. kommit till det resultat, att man måste övergiva tanken på att förbjuda äktenskap mellan d-a.* **-het,** -en; -sgrad; -smätare. *Medfödd d. Kan användas som d-smätare.* **Syn.** oförmåga att höra, fel på hörseln; ibl. svag l. dålig hörsel. **-nick,e,** -en, -ar. Vard., skällsord. *Era d-ar!* Strindberg. **-stum;** -[me]anstalt; -föreläsning; -förening; -het; -institut; -lärare; -lärarseminarium; -lärarinna; -präst; -skola; -skol(e)distrikt; -undervisning m. fl. **I.** Enkelt. *Född d. Blinda d-ma elever vid skolhemmet i Vänersborg. I de d-mas trädgård härinvid. Spela d.* **II.** Ssgr. **1)** Formen är vanl. *dövstum-*, ibl. därjämte *dövstumme-*. **2)** Exempel. *Statsunderstöd för d-föreläsningar. D-föreningen i Stockholm. Vid d-het är stumheten i de flesta fall blott en följd av dövheten, varför man också numer i d-skolorna vanligen lär de d-me att tala. Manilla dövstum- och blindinstitut. Andra d-skoledistriktets d-ma. Den svenska d-undervisningens grundläggare är Per Aron Borg.* **Syn.** dumbe. **-öra.** Mest i best. sing., i uttr. som: *Slå d-t till (för alla böner)* vara döv för, icke lyssna till. *Man vände dock d-t till för dessa klagomål. D-ts och skrämselns taktik* N. Edén.

— **Döv|a,** -ade, -as; [are]; -ning (med plur.); -ningsmedel. Den 'bildl.' bet. numer huvudbet. **1)** 'Egentl.' *Halvt d-ad av bullret.* **2)** 'Bildl.' *D-ad av slaget* närmast 1. *D-a sitt samvete, samvetets röst. Medel att d-a smärtorna, värken med. Det d-ade något den inre svedan* Lidfors. *D-a hungern. Söka d-a de oroliga tankarna. Det är först då man begagnar opiet för att d-a oron, som det kan bli farligt. D-ande medel* smärt- l. orostillande. *Det är få saker, som d-a arskedets smärta bättre än en ordentlig sjösjuka* Dan. **Syn. 1)** göra lomhörd; **2)** bedöva; stilla, lindra, mildra, sakta, få l. komma l. bringa att domna, dämpa, försvaga, undertrycka, förslöa. — **Dövn|a till,** -ade. Mindre vanl. *Vi d-a till för barnkänslorna* [förslöas] Ossian-Nilsson.

E, e't l. e'et, e'n [l. =], best. plur. e'na [l. e'en]. **I.** Enkelt. **1)** Ljud l. bokstav. Särsk. förr skilde man ej alltid strängt mln ljudet o. bokstaven. E betecknar vanl. e ljud; ibl. — särsk. i en del ofta obetonade ord, som 'henne, den' m. fl. — ä-ljud; ej säll. det 'grumliga' ö-liknande e-ljudet i otoniga ändelser, t. e. i 'gosse'. *Stockholms-e* ett mellanljud som i Stockholm, Uppland o. en del andra trakter (särsk. i större städer) ersätter både e- och ä-ljudet (utom framför 'r', där i stället ett mycket öppet ä-ljud höres). **2)** Ton o. d. **a)** Tredje tonen i den vanliga durskalan. **b)** Även om tonart som har e till grundton, om notte cknet samt om tangent, sträng, orgelpipa o. d. som anger tonen e. **3)** Friare o. bildl. Det l. den femte i ordningen. *Mom(entet) e.* **II.** Ssgr skrivas med bindestreck. — **E-dur** o. **-moll,** jfr c dur, c-moll. **-ljud. -sträng** s. som anger tonen e: första l. högsta strängen på fiol ('kvinten') o. den fjärde l. djupaste på kontrabasen

E[1]**-.** Obetonad vanligen förallmänligande l. koncessivbildande första ssgsled. Ingår i 'eho, ehuru, ehurudan, ehuruväl, enär, esomoftast, evad, evar o. evart'. Se eho osv.

E[2]**-.** Obetonad förstavelse utan tydligt bet.-innehåll. Ingår i 'emellan, emellanåt, emellertid o. emot'. Se d. o.

Earl (ör'l); -en, -ar l. -er; -krona; -värdighet. Titel för engelsk 'greve' (mln markis o. viscount). *E-en är medlem av överhuset.*

Eau (å). Det franska ordet för 'vatten'. Ingår i en del smnställningar (vanl. med 'de' o. då ofta smnskrivna samt med två bindestreck), utgörande namn på lukt- l. hårvatten o. d. *Eau Athénienne* ett hårvatten. *Eau de Botot* en tandtinktur. **Eau-de-colo'gn|e** (ådökålånj); -en, -er; -edoft; -e[s]flaska (formen med -s- ngt vard.). Särskrivs även. 'Vatten från Köln', kölnervatten; även allmännare: luktvatten. *Badda tinningarna med e. Lukta e. En svag doft av e. En svag e-doft.* **-de-portuga'l** ett hårvatten vari ingår apelsinolja.

Ebb, -en; -ström; -tid. Stavas i SAOF även 'äbb'. **1)** Egentl. *Under varje dygn inträffa e. och flod vardera två gånger. Växlingen av e. och flod är på dessa stränder knappast skönjbar. Underkastad e. och flod. Det är ebb; ur havet stiga tångbevuxna grund med silverränder omkring. Med ordet »tidkantring» betecknas övergången från »ebbström» till »flodström». Den under e-tiden torrlagda strandsanden.* **2)** Bildl. *Följande recka var det e. i hans kassa, e. i kassan, och de måste lera på indragningsstat.* **Syn.** havsvattnets fallande, utsjö; lågt vatten, lågvatten; ebbtid; (ut)sinande, avtagande, stark minskning, på upphällningen, 'tom(t)'; (ebb o. flod:) tidvatten. **Ebb|a,** -ade. *Ett skär, kring vilket tidvattnet e-ade och porlade* Bildl. (blott skönl.). *De korta minuter, då stojet e-ade* Ola Hansson. Märk *Lemmarnas pulsar e-a svagt* Per Hallström. **Syn.** falla (u'ndan), sjunka (tillbäka), sina, avstanna, minska, avta m.

Ebenholts (-å-; utt. som ssg med grav; i smtl. -t- ofta stumt); -en l. -et, [-er; artplur.]; -blank; -block; -färg(ad); -käpp; -liknande; -skaft; -sort; -svart; -trä; -träd. **I.** Enkelt. I allmännare bet. om allt hårt virke med svart (mer säll. annan t. e. brunaktigt grön) färg. Särsk. om *Äkta e.* kärnveden av Diospyros Ebenum. *Få träsorter visa en sådan finhet och täthet i massan och i förening därmed en sådan hårdhet och tyngd som e. Falsk(t) e. Svart som e. Bordsknivar med e-skaft.* Märk bet. skiftningen 'e-färg'. *Brunt med dragning åt e.* **II.** Ssgr bortkasta ngn gång (särsk. i dikt) -holts, t. e. 'ebenträ'. **Ebenträ** se föreg. II.

— **Ebonīt,** -en; -massa; -platta; -propp; -skaft; -skiva. E:en består huvudsakligen av kautschuk som blandats med svavel till 25—35 % o. upphettats till 150° C. ('vulkaniserats'). Härdad l. 'horniserad' kautschuk, hårdgummi, horngummi. *E. användes bl. a. vid proppar till elektriska väggkontakter. E:en göres vanligen svart. Rakkniv med e-skaft.*

Ebré m. fl. se hebré.

Echauffēra|d (esjå-); -t. Vanl. ngt 'finare' språk. Upphettad (av stark värme, rörelse, iver l. annan upphetsning), varm (o. röd i ansiktet), het (i ansiktet).

Echelo'ng (-å-); en, -er. Förr vanl. stavat echelon. Krigs. **1)** Avdelning i trappstegsformigt ordnad trupp. *Formering i e-er.* **2)** Marschgrupp (särsk. trängavdelning) som på bestämt avstånd följer (o. följes av) annan dylik. *Första e-en.* **Echelonner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Krigs. Jfr föreg. *E:ade snett bakåt. Kompanierna stå e-ade. Lucka behövs icke vid e:ing men väl avstånd.* **Syn.** formera l. uppställa trappstegsvis l. i echelonger.

Ecklesiastīk, t. Gärna fackl. Kyrklig, prästerlig, kyrko-, präst-, kyrkoförvaltnings-; ibl. andlig. I allm. med inbegripande av skolväsendet (ibl. även en del andra med kyrkan förbundna institutioner). *E:t bostäl:e, e. boställsordning, e:a boställsskogar* se boställe I b. *E:a mål, ärenden. E. tjänsteman. E. indelning* t. e. i stift, kontrakt o. pastorat. *E:t år* prästernas fardagsår (avträdesdag 1 maj). *E:t tillhör länet ärkestiftet och är uppdelat i 11 kontrakt ~ med 60 pastorat.* — **Ecklesiastikdepartement.** Mest i best. sing. Under e:et — namnet härleder sig från 1840 —, ett av de för närvarande 8 statsdepartementen, höra bl. a. präster (utom arméns o. flottans), högre o. lägre undervisningsanstalter (utom militära skolor o. vissa fackskolor), riksantikvarien, riks- o. landsarkiv, K. biblioteket, Nationalmuseum, de flesta akademier samt flertalet allmänna välgörenhetsinrättningar o. fromma stiftelser. *Anslagen till e:et gå i riksstaten under åtonde huvudtiteln. Statsrådet och chefen för Kungl. e:et* e:ministern. **Syn.** ibl. kyrko- o. undervisningsdepartement. **-minister;** -portfölj(en). I dagligt tal (ehuru ej i grundlagen) bruklig benämning på statsrådet o. chefen för e-departementet. **-stat.** Mest i best. sing. **1)** Sammanfattningen av rikets kyrkliga ämbets- o. tjänstemän. **2)** En av de civilmilitära staterna inom armén o. flottan. *Till arméns e. höra regementspastorerna.* **-år** se ovan 'ecklesiastikt år'.

Ed[1], -et, =. Ej allmänt känt. Näs, land tunga (över vkn man vid båtfärder får bära l. draga båten).

Ed[2], -en, -er. Två i allm. väl skilda bet. **A)** Enkelt. **I.** Högre bet. **1)** Allmännast. *Eder avläggas enligt svensk lag i regeln »vid Gud och hans heliga evangelium». Undervisas om edens vikt och betydelse. Ed i rättegång har två huvudformer: vittnesed och parts ed. I den gamla tiden, då handslag gällde mer än eder och försäkringar. Osvuren ed är bäst* även 'osvuret är bäst'. **2)** Stående uttr. **a)** Med adj. *Svärja en dyr, helig, högtidlig ed. Livlig ed* numer mindre vanl.; = muntlig l. personligen avlagd (o: skriftlig). *Bjuden ed* o: ålagd. *Falska eder.* **b)** Med verb (dessa alfabetiskt ordnade). *Avfordra ngn (en) ed. Avlägga ed (på ngt). Med ed bekräfta (sitt påstående). Bjuda ed (för sig)* lagt. *Brista åt eden* lagt. *Bryta (sin) ed, en ed. Fria sig med ed. Bevis att ngn gått förelagd ed. Eden förestavades av ~. Kan du gå ed på det. Gå eden (utan tvekan). Obrottsligen hålla svurna eder, svuren ed, sin svurna ed. Med ed lova ~. Lösa ngn från hans ed. Med ed stadfästa l. styrka ~. Då svor du en (helig) ed att icke vila, förrän du avtvått skymfen. Taga ed av ngn (att ~). Två vittnen togo på sin ed, att den anklagade samma dag visat sig i byn. Värja sig med ed* jfr värjemålsed. *Åläma, ålägga ngn (en) ed.* **c)** Märk uttr. 'på ed' = 'under edsansvar l. edsplikt' l. ock 'efter avlagd ed'. Numer mest som lagt. o. nästan endast i vissa förbindelser. *Yttra sig på ed (om ngt). På ed intyga, uppgiva. Höra ngn på ed.* **3)** Som sista ssgsled. *Domar-, läkar-, nämndemans-, präst-, statsråds-, tjänste-, ämbets-; konunga-; hyllnings-, tro- och huldhets-, trohets-; tysthets-, kärleks-; bouppteckningS-; parts-, vittnes-, återgångs-, våda-, värjemåls-; mened.* **II.** Lägre bet. *Syndiga eder äro ~ allt bedyrande vid Guds namn i dagligt tal och allt svärjande vid det, som icke är Gud, vare sig vid djävulen eller vid något annat* Katekesen. *Eder och förbannelser. Utstöta grova, råa, mustiga, gräsliga eder. Grövre och finare eder. Dra till med en kraftig ed. Kraft-, kött-ed.* **B)** Ssgr ha övervägande formen *eds-; ed-* är enrådande i 'edfästa, -gång, -gärdsman, -svuren o. -söre', av vilka det sista dock vanl. uppfattas som 'eds öre'. Ngn gång träffas bägge formerna. Nybildningar torde endast använda eds-. Till bet. hänföra sig ssgrna nästan alltid till I. **Syn. A) I.** under högtidlig (vanl. religiös) form avgiven försäkran (om tillförlitligheten av en utsaga l. ett löfte), helig försäkran l. löfte, edlig försäkran l. förbindelse, edgång; ibl. edsansvar l. edsplikt; **II.** svordom, förbannelse, ibl. kraftord l. bedyrande.

— **Edfäst|a,** -e l. -ade, -as; -ning (ibl. med plur.). Mest lagt. l. högt. *E(-ad) försäkran. Och är beredd att i sinom tid e-a sin berättelse. Men där icke ett erkännande föreligger, där är enligt svensk rätt parts*

utsaga av så tvivelaktigt värde, att den i allmänhet icke ens genom att e:as kan upphöjas till bevismedel. E(-ad) fordran. **Syn.** bekräfta l. styrka med ed, beediga. **-gång;** -syrkande (lagt.). Handlingen att gå ed; (ibl. nära) ed. *Förelägga, ålägga, ådöma ngn e.* för att fria l. värja sig. *Döma ngn till e.* **-gärdsman.** Rättshist. I senare tid införd benämning på de (vanl. 6 l. 12) män som förr (före 1695) jämte part i vissa viktigare mål skulle bekräfta hans rätt: eds(med)hjälpare, medsvärjande. **-svur|en;** [-enhet]. **I.** Om person. Huvudbet. **1)** Mest om en som avlagt ämbets- l. tjänsteed, men även ngt friare. *Är han e-en? Eders Maj:ts e:ne undersåtar. E:en mäklare.* **2)** Närmande sig bet. 'sammansvuren'. Ofta substantiviskt. *En e-en* l. *En av de e:ne. De e:ne skulle samma kväll mötas på operan.* **II.** Om sak. Mindre vanl., skr. bibet. *Ett e-et fördrag.* **Syn. I. 1)** som avlagt (vederbörlig) ed l. ämbetsed; **2)** (nära:) sammansvuren, med ed förbunden; **II.** med ed bestyrkt l. bekräftad, besvuren. **-söre** se d. o.

— **Edsansvar.** *Under e.* **-broder; -brödralag** o. **-brödraskap** äro alla sälls. o. brukas snarast i fråga om schweiziska edsförbundet. **-brott. -bryt|are;** -erska. **-formulär. -förbund;** -en (mest som subst. o. vanligast i plur.). *Schweiziska e-et* smnfattningen av de fristater som bilda republiken Schweiz. *De e:na.* **-(med)hjälpare** edgärdsman. **-plikt. -pliktig.** Lagt. Pliktig att avlägga ed. **-vägr|an;** -ande; -are. Mest lagt. *Ärkebiskop Sancroft o. övriga e:ande biskopar* Nord. Fam.[2] **-öre** se d. o.

— **Edlig,** -t; -en [o. -t]. Ofta lagt. Särsk. om intyg, utsaga, försäkran, löfte, förbindelse o. d. *Då de inför domstolen skola avgiva en e. försäkran att ~. Under e. förpliktelse (l. förbindelse). Ett flertal vid rätten företedda e:a intyg. E:en styrkt.* **Syn.** som sker medelst l. bekräftas gm ed, eds-, under ed avgiven, på ed.

Ed|a, -an, -or. Formen 'eda' är den i rikssprået bäst erkända. Västra Sverges 'ida' o. de dialektala 'ia' o. 'edda' uppträda emellertid även de ibl. i skrift. *I de s. k. »edorna», som utgöras av stora, buktiga inskärningar i stränderna eller också av helt små dylika bukter bakom en sten eller invid en timmerbröt, har vattnet en kretsande rörelse. Det timmer som indrages i »edorna» kommer vanligen ej därifrån utan hjälp. Sådana tider är stora edan som en jättekittel med tiotusende kringsvängande timmerstockar inom sina bräddar* Pelle Molin. *[Vår badplats] i edan vid fallets fot* B. Gezelius. *Efter detta varv återkommo de [tankarna] oföränderligen som spånar [drs. spån] i en strömeda* O. Högberg. *I en sugeda mellan fallen* Pelle Molin. **Syn.** strandinskärning där vattnet har virvelrörelse; ställe i vattendrag där vattnet rör sig i bakström; strömvirvel, bakvattensvirvel; motström(ssidan av en virvel), bakström, bakvatten.

Edamerost l. **Eidamerost.** Vanl. gull. rödfärgad klotrund ost (av den sort som tillverkas vid Edam i Holland), 'klotost'. Ibl. även kallad enbart 'edamer'.

Edd|a, -an, -or; -adikt(ning); -aforskare o. -aforskning; -asång. Benämning på dels 'Sämunds e:a' (den äldre l. poetiska e:an) som innehåller fornisländska guda- o. hjältesånger samt tänkespråksdiktning (t. e. Voluspå, Hávamál, Trymskvädet osv.); dels 'Snorres e:a' (den yngre l. prosaiska e:an) som huvudsakligen är en handledning i mytologi o. verskonst för de isländska skalderna. Ngn gång mer appellativt brukat.

Edelweiss (-vajs; utt. som ssg.; mest grav); -en l. =, -er l. =. Leontopodium alpinum. En särsk. av turister mycket eftersökt, ofta svårtillgängligt växande, vitullig alpväxt.

Eden (akut); ett. Ofta skrivet med stor bokstav. Gärna skönl. l. bibl. Paradisets lustgård, Herrans lustgård, lustgård(en), paradis(et). Ej säll. appellativt, särsk. för att ange ett (oskuldens) lycksalighetstillstånd, ett svunnet lyckligare liv (som man förspillt), en drömd l. aldrig nådd sällhet, i bibl. stil de saligas hemvist efter döden o. slutligen ett växtlighetens paradis på jorden. **1)** *Sörja över barndomens svunna e. Ett e., ännu oberört av synd och lockelse. Människosläktets evigt sökta Eden* Levertin. *För den som ur E. förbannats / är E. ett E. ändå* Fröding. *Bellmans värld är i så måtto ett e., att dess invånare äga naturens likgiltighet för eller obekantskap med ~ moralens gott och ont.* **2)** Bibl. *Vi få mötas i E en gång* Sionstoner. **3)** *Dalen var ett verkligt e., en härligt grönskande lustgård.*

Eder[1] o. **Er**[1], pers. pron. se I och ni.

— **Eder**[2] o. **Er**[2], e(de)rt, e(d)ra osv. (se Former nedan), poss. pron. till sing. o. plur. ni (Ni) l. det rätt sälls. I. Hänför sig 'e(de)r' till sing. Ni, tecknas det ofta ännu med stor bokstav. Jfr för övrigt det nära motsvarande 'din'.

Former o. allm. anmärkningar. **I.** Former. **1)** Formernas uttal. 'Eder' har vanl. akut; 'edra' vanl. o. 'era' o. 'eran' alldeles övervägande grav. **2)** Den kortare formen 'er(t)' är numer den normala formen. 'Eder(t)' är högt. (t. e. trontalets 'när I nu ~ samlens till Edert viktiga värv'), men tillhör dessutom mindre förtrolig brevstil samt affärs o. viss tidningsstil ('eder meddelare'). Plur. 'era' är i smtl. den vanliga formen — liksom 'er' i sing. —, men i skr. är dess bruk mer kringskuret; den nyttjas i t. e. lustspel o. borgerligt drama, men i

roman o. novell är 'edra' härskande, och i dylik stil blir 'era' gärna mindre hänsynsfullt, mer vard. (märk särsk. uttr. som 'era uslingar'). **3**) Ngn gång träffas, mycket åld., plur. mask. 'edre'. **4**) Märk det åld. *Gån edra färde!* Jfr din, former I 4. **5**) I vissa tilltalsformler träffas 'eders' l. mindre högt. 'ers' (ofta skrivna med stor bokstav). De vanligaste äro: *E(de)rs (kungliga) majestät* till konung l. drottning. *E(de rs (kunglig) höghet* till prins l. prinsessa. *E(de)rs excellens* till stats- l. utrikesminister l. riksmarskalk. Mindre vanl. äro: *E(de)rs nåd* ännu ngn gång = Hans l. Hennes nåd. *Eders kungliga, furstliga nåde. E(de)rs högvördighet* o. *E(de)rs magnificens* brukas ännu ngn gång högt. till biskop, resp. rektor 'magnificus'. **II.** Plats. Mindre ofta efterställt än 'din' o. då nästan endast i de vard. l. bygdemålsfärgade formerna t. e. *Doter eran.* **III.** Konvenansregler jfr I och ni. **IV.** Förstärkning. Sker gm 'egen'. *Ska Ni tala illa om er egen far! Det är för er egen skull jag gör det.* **V.** Utelämning vid släktskapsord. *Ni kunde väl spart far den oron.* Jfr din, former V.

Betydelser o. användning. **A**) Motsvarande en gen. av I l. ni. Huvudanvändningen. **I.** Adjektiviskt. Jfr din. Till plur. l. (Ni som) sing. *Eder lön skall bliva stor i himmelen. Detta är sagt till eder uppmuntran, icke till skrämsel. Är den här katten er? Ä de(n) er(an), den här katten? För er skull skall jag göra det, flickor. Era åsikter om kvinnorna känner jag sen gammalt. Drick (Ni) Ert öl och var lugn! Spar (Ni) Er möda, jag reder mig själv! Tig då nån gång med era eviga klagovisor! Ni ä för tråkiga me er 'folkvilja'. Var det så på Er tid också? E(de)r tillgivne A. K.* i brevunderskrift. *Ni väger väl era (modiga) hundra kilo?* Sälls. är numer *Er (ödmjuka) tjänare (l. tjänarinna)* som hälsningsformel. **II.** Substantiviskt. Jfr din A II. **1**) Typen *De edra* är numer sälls. o. verkar ofta översättning (l. är åld.). **2**) Neutr. sing. *Hemma hos ert* l. vard. *erat.* **B**) Likvärdigt med I l. ni + apposition. I uttr. för förakt, harm, ovilja o. d. Mindre vanl. än 'din' i motsvarande bruk o. nästan endast om flera personer. *Era (eländiga) pratmakare! Håll er ur vägen, ert fördömda byke!*

Edi'kt, -et, = l. -er; -(s)bestämmelse. Numer blott om utländska fhdn, särsk. romerska o. äldre franska. Av (envälds)härskare l. överhuvud offentlig myndighet utfärdad kungörelse avsedd att gälla som lag, förordning. påbud, öppet brev. *E-et i Nantes av 1598.*

Edīl, -en, -er; -(s)ämbete. Fornromersk ämbetsman som hade uppsikt över staden med dess gator o. offentliga byggnader, övervakade handel o. tillförsel av livsmedel samt anordnade skådespel.

Edition, -en, -er; -sprincip. Som enkelt nästan endast konkr. Numer särsk. om arbete som på nytt med språklig omsorg utgives av annan person än författaren (o. gärna försedd med kommentar) — i denna bet. numer av somliga, då man vill utmärka skillnaden mln 'edition' o. 'upplaga', ersatt med 'utgåva'. 'Upplaga' kan eljes så gott som alltid ersätta 'edition'. *Det har kommit en ny upplaga av hans Ovidius-edition.*

Edsöre, -t; -sbrott. Vanl. uppfattat 'eds-öre', ehuru ursprungligen o. numer ibl. gm skolundervisning uppfattat 'ed-söre' (edsvärjande). Om äldre svenska fhdn. Ed varigm konungen (jämte rikets främste män) förband sig att upprätthålla den allmänna freden o. säkerheten i riket; även den så besvurna freden. Märk *Bryta (konungs) e.* begå 'e-sbrott', dvs. brott mot edsöreslagarna (varigm fred o. säkerhet ansågos svårt kränkta).

Efemär, -t, [-are]. Som lever l. varar blott en dag; kortlivad, dagsländ-, dagsländelik, flyktig, övergående, tillfällig, blott för dagen l. stunden, utan bestående värde. *E-a skriftalstr.*

Efēs[i]er (akut); -n, =; -brevet (i bibeln); efēsisk. Invånare i Efesus i Mindre Asien.

Effe'kt, -en, -er. Kan betraktas som två ord. **A**) Verkan o. d. **I.** Vanligast i sing. **1**) Påföljd. Nästan endast i sing. *Men alla påminnelser visade sig vara utan e. Icke ha den ringaste e.* **2**) Intryck av estetisk art. Även konkretare — om detalj (i t. e. ett konstverk) som är beräknad på att göra starkt intryck — o. då även i plur. *Göra god, dålig e. Dramatisk e. Gottköps-, knall-; natteffekt.* Ibl. utpräglat tadlande. *(Endast) för e-ens skull. Braskande e-er.* **II.** Konkr. om anordningar (noppor, förtjockningar, knutar, öglor, slingor, spiraler l. glänsande l. i färg avstickande prickar, rutor o. d.) som göra effekt. I fråga om garn, vävnader o. d.; fackl. Ofta i plur. *Kravatt ~ med vita e-er. Med svarta och vita silkese-er.* **III.** Tekn. Blott i sing. Arbete (som en maskin l. d. förmår lämna på viss tid, vanl. en sekund). *Motorers e. uttryckes nästan alltid i hästkrafter. Arbets-, kraft-, värmeeffekt.* Märk särsk. uttr. *Nyttig e.* den del av en maskins osv. arbetsförmåga som verkligen kan utnyttjas (alltså oberäknat t. e. vad som åtgår för att övervinna friktion). **B**) Nästan endast i plur. Föremål. Ibl. allmännare; ibl. rese-er; fackl. om redskap för visst ändamål; numer sälls. är handelsbet. varor, tillverkningar. *Kvarglömda e-er. Upphittade eller tillvaratagna e-er.* **Syn. A I.** o. **II.** verkan, (på följd; intryck; framtiädan-

de detalj (som gör god verkan l. som gör sig, ibl. som verkar med grova medel); **III.** verkning, arbete, prestation; **B**) saker, föremål; tillbehör; (personliga) tillhörigheter, resgods, bagage, reseffekter; (ibl.:) tillverkningar, varor, produkter l. ock redskap, instrument, inventarier, persedlar.

— **Effektbelysning** t. e. med färgat sken (på teater). **-full;** -het. Verkningsfull, som gör starkt intryck, uppseendeväckande, ibl. braskande. **-försäkr|ad;** -ing. Mot förlust av l skada på personliga tillhörigheter. Ngn gång även i finit form. **-garn.** Fackl. T. e. om s. k. briljant- l. fantasigarn. Jfr ovan effekt A II. **-lös;** -het. Mindre vanl. Utan verkan o. d. **-makeri. -medel. -måleri. -prick.** Fackl. *Damstrumpor av bomull ~ med små vita e-ar.* **-rik** mindre vanl. **-rut|a.** Fackl. *Slips ~ av prima svart helsiden med vita e-or.* **-stark** mindre vanl. **-sök|ande;** -eri. *Och han sade det utan minsta skymt av e-eri. Inga krusiduller och inget e-eri.*

— **Effektīv** (l. ibl. e'-); -t, -are; -styrka (krigs.); -itēt. Bet. växlar mln 'verkningsfull' o. 'verklig'. **1**) Verksam. *Ett e-are botemedel än ~. E. blockad* då in- o. utlöpan det vid den blockerade hamnen är förenat med uppenbar fara. *Skylden [ha] visat sig fungera fullt e-t. Spårvagnsskyddens e-itet.* Märk särsk.: *E-a hästkrafter* ofta förkortat 'eff. hkr'; om hästkraft som mått för en kraftmaskins osv. 'nyttiga effekt' (jfr d. o. A III). *E. strömstyrka, spänning* som vid mätning av växelström direkt kan läsas på mätaren, för tekniskt bruk användbar. **2**) Mer l. mindre nära 'verklig'. *E. arbetstid. E. styrka* krigs.: verkligen förefintlig l. disponibel. *E-t värde* realisationsvärde, föreliggande värde o. nominellt. **Syn. 1**) som medför avsedd verkan l. avsett resultat, verkningsfull, verksam, kraftig, (kraftigt) verkande; 'nyttig', direkt l. verkligen användbar; (e-itet ibl.) kraft, styrka; **2**) verklig, verkligen existerande l. föreliggande l. förefintlig, faktisk, egentlig, reell; (e-itet ibl.) faktisk verkan. — **Effektuer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mest handels. Utföra en beställning (o. avlämna det beställda), 'klara', göra ifrån sig, verkställa.

Effeminērad. Ngn gång även i finit form (särsk. då pass.) samt ibl. i pres. part. Förkvinnligad, förvekligad.

Eför (-å-); -en, -er; -ämbete. **1**) Hist. De fem e erna i det gamla Sparta fingo småningom allt större makt, de hade ledningen av yttre o. inre politik, uppsikt över ungdomens uppfostran o. medborgarnas enskilda liv, ledde lagskipningen o. kunde ställa varje statens ämbetsman inför rätta, fängsla o. avsätta honom. **2**) Ngn gång brukas ordet bildl. om nutida fhån **3**) Märk att plur. kan vara plural även till eforus.

— **Eforāl,** -t; -styrelse (abstr. o. konkr.). Till eforus. — **Eforāt,** -et, = [l. -er]. Till både efor o eforus. Om ämbete, myndighet, värdighet samt efor(us)tid. *Biskoparna behålla e et [över flickskolorna]* 1918. — **Ēfor|us** (akut); best. form -us, gen. sing. -us' l. -i; plur. s lls., lånas från 'efor'; -usåliggande. Titel för biskopen som uppsyningsman över stiftets allmänna läroverk. *Må på e-us' l. e-i prövning bero. Skolans e-us, ärkebiskop Sundberg.*

Efter (grav l. akut); prep., adv. o. konj. Som adv. i regel betonat, som prep. i regel obetonat. Gränsen mln adv. o. prep. är, då ordet tätt ansluter sig till ett verb, svävande. I bet. 'längsefter' ibl. efterställt *Hela raden e.* Ibl. snarast adjektiviskt *Dagen e., året e.* Märk fall då 'e.' i likhet med andra prep. sättes sist i satsen; detta inträffar dels för eftertryck ('framdragning'), dels vid rel. o. interrog. pron. o gäller särsk. smtl. *Sådant är det ont e. Vem ärvde du det e.?* Den allmänna bet. förgreningen är densamma vare sig ordet brukas som prep., som adv. l. som första ssgsled.

Enkelt. **A**) Prep. **I.** Om rum. **1**) Egentligast. **a**) Bakom l. bakefter. *Följa på långt avstånd, omedelbart e. ngn. E. mig kom så Gustav med korgarna. Ordnade e. varandra, icke bredvid varandra. Skidåkning e. häst. Klänningen släpar e. dig.* Märk *Jaga e. hund.* **b**) Längsefter o. d. Bet.-skiftningarna 'vägen fram(åt)', 'på', 'genom' synas i södra Sv. vara mindre brukade. *Uppfläkt e. hela sin längd. Utpostera folk här och där e. strömdraget. Brytarna ~ hängde som ranligt i sina linor e. branterna och spettade och bände* Bidring. *Känna rysningar e. ryggen. Smyga sig, vara gjuten, sitta som gjuten e. kroppen. Ligga (som en rem) e. marken* t. e. om en häst i sporrsträck. Ibl. efterställt. *Hela gatan e. vimlade det av barnungar* vanligare 'utefter'. **c**) 'Uppefter', intill o. d. *Stå i vatten e. axlarna. Huset är intecknat e. skorstenen, e. skorstenarna* upp till fulla värdet, 'överintecknat'. **d**) Som sista ssgsled har ordet ibl. även bet. 'ifrån' t. e. *Nordan-, nedanefter* jfr d. o. **2**) Något friare. Jfr en del närstående ex. nedan III 1. **a**) I fråga om kvarlämnande o. d. Dels mer utpräglat lokalt, dels med bibet. av saknad, tomhet, brist l. d. Då det gäller kvarlämnande efter döden, beröra rums- o. tidsbet. varandra. *Se (långt) e. ngn. Ketty stod i fönstret och gnällde e. oss, tills vi försvunno i kröken. Spotta e. ngn.* — *Lämna i arv e. sig en ansenlig förmögenhet. Ta arv e. ngn. Bränna alla kläder e. en lungsjuk. Resa en minnesvård e. ngn. E. honom berättas många belysande drag. Det har du e. din mor* om egenskap. *Stoftet*

e. avlidne fabrikören ~. *Enka e. förre kronofogden E. Lämningar e. forntida städer.* — *Har du nu lämnat dockan e. dej i gräset igen! Stäng dörrn e. dej! Han gör aldrig i ordning e. sig. Fortfarande inga spår e. de försvunna.* — *Docenten kan inte tro, va de ä tomt e. Anders. Där ä de ont e. bränsle, ont e. slantarna* ofta sntl, ibl. ngt vard. **b**) Om 'uppkomst' ur l. ibl. orsak. *Hon bar ännu märken e. den hårda behandlingen. Intet tar så lätt smak e. kärlet som smör och mjölk.* Märk *Det smakar ändå e. fågel* vanligare utan 'efter'. *En hingst, fallen e. stoet Armida.* **3**) Märk upprepning. Ofta beröra här rums- o. tidsbet. varandra. *Mil e. mil. Man e. man. Bokstav e. bokstav.*

II. Om tid. **1**) Egentligast. **a**) *Kom inte förrän (något) e. kl. 3! E. trettio år(s förlopp). E. tre dars uppehåll började smärtorna ånyo. E. år och dag. Året e Kristi börd 1647. År 70 e. Kristi födelse l. e. Kristus* vanl. förkortat 'e. Kr. f.' l. 'e. Kr.' *Uppskjuta resan till e. midsommar. På trettonde dagen e. påsk. E. faderns död. E. vigseln intas middag i* ~. *E. ännu en mils vandring* ~. *Efter regn kommer solsken.* **b**) *E väl förrättat värv. E. företagen prövning av ärendet* ~. *E. slutat arbete plägade de träffas på Gillet.* **c**) *Först kom prästen, e. honom klockaren.* **d**) *Han är e. sina år* sent utvecklad. **e**) Märk upprepning (uttryckt på tre olika sätt). *Dag e. dag samma jämmer, samma klagolåt. Ett e. ett.* — *Den ena e. den andra hade utgått ur föreningen, och nu återstod endast ett 10-tal. Och så försvunno de, en e. annan, var e. annan. Tid l. gång e. annan.* — *Tre dar e. varandra. E. vartannat blev han så assessor, hovrättsråd, vasariddare och slutligen president i hovrätten.* **2**) Med bibet. av verkan (orsak) o. ngn gång även motsats. *Hon var ännu svag e. det sista barnet. Du kan förtjäna att få det gott och varmt e. all blåst, som du har varit ute i* S. Lagerlöf. *Och slog så igen dörrn så att det skrällde e. det. E. den dagen, den betan blev det slut med allt rant hos grannas. E. detta kan du naturligtvis icke göra dig räkning på att* ~. — *Kan du förlåta mig det e. allt bekymmer jag gjort dig?*

III. Bildl. **1**) Strävan. Särsk. i denna bet. inträffar det ofta att verb smnsatta med 'efter' upplösas så att 'efter' blir obetonat o. bäst fattas som prep. **a**) Ngt mer 'egentl.' *Kan du inte skicka jungfrun e. smöret? Där ha vi närmare e. läkare, om det skulle komma i fråga. Vad letar du e ? Gripa e. ngt. Sticker e. honom, men träffar icke. Stå inte och fiska e. di stackars sviskona, utan ta din portion och gå å sätt dej! Han såg sig om e. ett vapen. Har någon frågat e. mig? Spejande e. fienden, som väntades norrifrån.* **b**) Mer bildl. *Åtrå e. rikedomar. Jakten e. lyckan. Törsta e. guld. Vänta e. Herren(s tillkommelse)* bibl. *Gapa e. mer. Den som gapar e. mycket, mister ofta hela stycket. Han ä tokig. galen e. sötsaker. Lysten e. berom. Jag längtar e. ngn att meddela mig med.* Märk *Det där smakade e. mer.* **c**) Märk särsk. den gärna vard. användningen av 'efter' (= 'för') i slutet av en sats med början frågepron., typen *Va (sjutton) lipar du e.?*

2) Rang. *E. kavalleristen kommer kavalleristens häst, sen kommer ingenting, sen kommer ingenting, och sen kommer infanteristen. E. min mor är ni den som jag sätter mest värde på i denna socknen.*

3) Överensstämmelse. Skiftningarna ofta föga skilda. **a**) Med anslutning till rumsbet. Ledning. Ofta (men ej alltid) = på. *Styra, hålla, segla e. stjärnorna. Håll kurs(en) e. andra udden därborta! Ta märke e. en hög gran* o. hålla e. den. **b**) Att döma av o. d. Ofta nära c strax nedan. *E. allt att döma. E. allt vad jag vet. E. vad man nu vet. E. utseendet (att döma) är han en 38 års man. Man skall icke döma hunden efter håren. Uppskatta ngn efter vad han verkligen uträttat.* **c**) Med ngt som måttstock l. beräkningsgrund. *Kläde såldes på den tiden e. aln. Skall man sälja ägg e. vikt? Hos oss föreskrivas doserna alltid e. gramvikt. Beräknat e. en något högre måttstock. Jag brukar få (betalt) e. 15 öre raden. Jag har köpt det e. (ett pris av) 9 kr. metern.* Märk *Stor e. sin ålder, sina år* oftare 'för'. *Hur mår du? — Å, e. omständigheterna tämligen bra.* **d**) I den o. den ordningen o. d. *Ordnade e. alfabetet, e. abc. Uppställning, anordning e. innehåll(et).* Hit snarast *De e. 5-talet byggda blommorna.* **e**) Såsom ngn l. ngt fordrar o. d. *Ja, hon gjorde e. hans begäran och satte sig på grisslan* Sv. Folksagor. *Det rätter och packer eder e. Foga sig, rätta sig e. en uttalad önskan av ngn. E. senaste mod, sista modet. Gå e. nycker och hugskott, e. stundens ingivelse. Avfall rensmältes e. ny metod. E. tidens sed. E. min vana. Zoologi läste vi e. Berlin(s lärobok). E. Bugge skulle vi alltså här ha att göra med* ~ vanligare 'om vi följa', 'enligt', 'får man tro'. Märk *Dansa e. handklaver. Sjunga, spela e. noter, e. gehör.* **f**) Motsvarighet, enlighet o. d. *Anpassa sina ord e. åhörarna. Lämpa sig e. omständigheterna. Rätta mun e. matsäcken. Vända kappan e. vinden. Priserna växla e. tillgången.* — *Don e. person. En sorg e. Guds sinne. Tolkning e. bokstaven, e. orden. E. all sannolikhet, (all) förmodan, all anledning. E. (bästa) förmåga. E. förtjänst.* — *Du kan göra (alldeles) e. behag. Utbetalas e. överenskommelse. E. vanligheten.* — *Göra skon e. foten. En platt efterhärm-*

ning e. antika mönster. Gå e. ett bestämt mönster. Jag har inget att gå e. Karl, det heter han e. sin far. Uppkallad e. ~. — E. min mening vore det bortkastat. E. vad man berättar. **g**) Märk bl. a. *Broder e. köttet; son e. naturen icke e. lagen* åld. bibl. = köttslig broder; 'naturlig' son. *E. sin barmhärtighet gjorde han oss saliga* bibl.; = på grund av, för ~ skull, (nära) genom. **h**) Bet. av 'efter' är stundom mer l. mindre blek, t. e. *E. hand* småningom, gradvis, steg för steg; sammanskrivs icke av Sv. Akad.; jfr emellertid ssgr.

B) Adv. Bet. motsvara i det stora hela prepositionens. Vanligen i särskrivna l. lösbara ssgr (jfr dessa). Ibl. även utan verbform. *Och gumman e. skrikande. Han före och hon e. Fort e. min svampdosa!* Märk även *Kort e. inträffade det att ~.* Ställt framför verbet, vanl. för eftertrycks skull, i ex. som *E. knega tunga foror med långsamma fjät* Pelle Molin. Snarast adjektiviskt i uttr. som *Dagen e.* Märk särsk. efterställt 'efter' vid 'så (att)' i ex. som *Det vart en smäll, så (att) det blixtrade e.* Angående uttr. som *Va står du här och pratar smörja e.!* se A III 1 c.

C) Konj. Vanligen (men ej alltid) ngt vard. **1**) Huvudbet. Kausalt. I vanlig prosa mest ersatt av 'eftersom'. *I dag kommer det att hända något lyckligt för mig och motigt för dig, Göran, e. du är så sur* Heidenstam. *Min man låter gärna udda vara jämnt, e. pinan är slut* Per Hallström. *E. du nu en gång fått veta så mycket, är det väl bäst att även omtala resten.* **2**) Temporalt. Blott med föregående tidsbestämning. Mindre vanl. *Dagen e. han avrest var det åter musik på slottet.*

Sammanställningar o. ssgr. **A**) Sammanställningar. Ofta ersatta av ssgr. **I.** Adv. + efter. *Längs e. ån. Upp e. strömmen. Känna rysningar ned e. ryggraden. Vattnet steg jäms e. källarvåningen. Näst e. Allt e. förmögenhetsvillkor.* **II.** Efter + konj. osv. **1**) Bildande temporala konjuktioner. **a**) E. det att, e. det och e. att. Det sista vard., de två första skr. *På tredje veckan e. det jag lämnat staden, erhöll jag därifrån ~. E. det att sålunda sammanslutningen icke längre innehar det förtroende som ~. E. att vi fick ungen här, så har hon fått litet annat att tänka på ~* Strindberg. **b**) E. sedan. Mindre vanl.; gärna undviket som slarvigt. **2**) Bildande kausala l. komparativa konjunktioner. **a**) E. ty att, e. ty som o. e. ty. Åld. för 'eftersom, emedan' l. 'såsom'. *E. ty (som) handlingarna utvisa.* **b**) E. som. Se det vanligare 'eftersom'. **B**) Ssgr. **I.** 'Efter' som sista led. **1**) *Bakefter. Ut-, längs-, ned-, uppefter. Där-, hädan-, härefter.* **2**) Med bet. 'från' t. e. i *Nordanefter* jfr A I 1 d. **II.** 'Efter' som första led. Om rum, tid l. bildl. Vanligast i verb o. verbala subst. (o. adj.); ibl. i andra subst o. ngn gång i adv. Särsk. bildas lösbara ssgr med verb i rätt stor utsträckning vid behov. En del ssgr där bet. ej visar ngt särskilt av intresse ('efter-', i vanlig rums- l. tidsbet. l. med bibet. av 'hämta' o. d. samt 'härma') förbigås nedan. Dit hör typen 'komma efterhoppande', där verbet ofta knappast förekommer annat i denna förbindelse. Bland bet. kan märkas: befintlighet bakom (dröja e., e-trupp); följande (komma e-dansande; e-sätta); fasthållande (e tryck, klämma e.); släppande o. d. (e-låten); kvarlämnande o. d. (e-lämna, e-mäle, e-känning); övertagande (e-träda); strävan o. d. (e-fika, e-tänka, fråga e'fter); senare inträffande o. d. (e-datera, e-klok, e-åt; e gustaviansk; e-blomstring; e-natt; e-besiktning); underlägsenhet (e-stå); hörsammande (e-komma); eftergörande av mönster, härmning o. d. (e-apa, e-stava).

Syn. Enkelt. **A**) **I. 1**) **a**) bakom, bak(efter), på baksidan av; i spåren; **b**) längsefter, utefter; utmed; (vägen) fram(åt); uppför l. nedför; uppefter l. nedefter; på; ibl. i l. genom; tätt åt; **c**) intill, så långt som till, vid, jäms med; **d**) ifrån; **2**) åt (ngns) håll; kvarlämnad av, kvar vid; vid l. efter (ngns) död; till minne av; av; när man går l. gått; sedan ngn l. ngt gått bort l. försvunnit l. icke mer förefinnes; ibl. om; **b**) framkallad l. föranledd av, som pekar på, beroende på; ur; **II. 1**) från (och med); från ~ räknat; (allt)sedan, (allt)ifrån; när (så o. så lång tid) gått l. förflutit; (vid en tidpunkt) senare än l. följande på; (ofta ersatt av:) då l. när l. sedan l. efter det att + verb; **2**) på grund av; (ibl. nära) i trots av l. oaktat; **III. 1**) **a**) o. **b**) för att hämta l. söka l. skaffa l. få (tag i); i avsikt att träffa l. nå l. få fatt i, med (ngt) som mål; för att finna; på; för att få reda på l. upptäcka; för att erhålla; ibl. 'och beställa'; att komma åt l. få l. behålla; **c**) för; **2**) näst (efter); **3**) **a**) med (ngt) som ledning; **b**) att döma av; **c**) med (ngt) som måttstock l. beräkningsgrund; i förhållande till, 'för'; **d**) med uppställning(en) ~, grundad på (den synpunkten), följande l. iakttagande (den ordningen); **e**) såsom (ngn l. ngt) fordrar, till åtlydnad av, enligt; motsvarande, i enlighet l. överensstämmelse med; beroende på, allt efter, varierande efter, i proportion till, i mån av; med (ngt) som mönster l. förebild l. original; (ibl.:) såvida (en uppgift l. d.) är riktig l. att lita på, om vi följa, får man tro; **g**) med avseende på, 'till', i fråga om; i betraktande av, på grund av, genom, för ~ skull; **B**) (ibl.:) efteråt, därefter, därpå, härefter osv.; **C**) (efter)som, då, emedan, enär, därför att; efter det att, sedan.

— **Efteranmäl|an;** -ning (med plur.). Mest fackl. *E-ningar till hästtävlingarna mottagas mot dubbelavgift* ~. **-ap|a** ɯ, -ade, -as; -are; -erska; -ning (med plur.); -ningsbegär. Numer nästan endast klandrande. Ofta om sätt att vara; ibl. om förfalskning. **1)** Finita former o. part. *Apa e. sin äldre bror (i både stort och smått). E-a ngn i sättet, ngns sätt (att gå), ngns gång. Vännens röst han e-ar* Wallin (i psalmboken). *E-a utländska seder. Den som denna sedel e-ar, han skall varda hängd. E-a en namnteckning, ngns (hand)stil. Illa, klumpigt, skickligt e-ad.* Mer säll. med saksubj. *Rytmen e-ar alltför tydligt Fröding.* **2)** Verbalsubst. *Tanklösa e-are. En tråkig fransos-e-are. För (värdelösa) e-ningar varnas!* ofta i annonser. *Det är blott en tom, en ung e-ning (efter en till på köpet omstridd Rubens). Skilja e-ningen från urbilden.* **Syn.** osjälvständigt o. kritiklöst (söka) efterlikna l. efterhärma ɯ l. ta(ga) e'fter, slaviskt återge, härma, göra efter ɯ (som en apa), söka likna, imitera, ibl. nära kopiera; ibl. utgöra en avbild l. en (blott) kopia av; ibl. förfalska, bedrägligt eftergöra ɯ. **-arbet|a;** -e (med plur.); -ning (med plur.). Gärna fackl. Substantiven vanligare än verbet. Om avslutande arbete, kompletteringsarbete, överarbetning, senare arbete, 'följdarbete' o. ngn gång övertidsarbete. *Lugnt fullkomnande e-e* Hans Larsson. *Varefter följer e-ning med finare järn. Och mångenstädes följa dikningar och skogskulturer som ett e-e till [indelningsförrättningarna]* O. Bucht.

-befordran mindre vanl. för 'eftersändning'. **-behandl|a;** -ing (med plur.). Mest fackl., särsk. läk. o. tekn. *(Sjukdomen) bör hälst e-as på västkusten. Undergå en e-ing, bestående i* ~. **-besikt|iga;** -ning (med plur.). Mest fackl., t. e. läk. o. byggn. *Efter viss tid fordras e-ning (i o. för luftvärdighetsbevis)* sakkunnigas förslag till förordning för lufttrafik 1918. *E-ning å resande från kolerasmittad ort* ~ *verkställes av* ~. **-beskatt|a;** -ning (med plur.). Pass. o. verbalsubst. vanligast. *Förmögenhet som e-as. [En förmögenhet som aldrig lärer blivit beskattad;] e-ning kommer nu att ske.* **-beställ|a;** -ning (med plur.). Verbalsubst. vanligast. *Plåten förvaras för efterbeställning.* **-betal|a;** -ning (med plur.); -ningsskyldighet. Verbalsubst. vanligast. **-bete.** B. på fält som en gång mejats l. förut avbetats. *Ängskavlen* ~ *ger rik skörd och rikt e.* B. Jönsson. **-bevak|a;** [-are]; -ning (med plur.). **1)** Allmännare. *E-ning anordnad vid brandstället.* **2)** Lagt. Om efter inställelsedagen i laga ordning gjord anmälan om fordring(ar) i konkurs; 'e-ning' även konkr om inlagan. *E-a en fordran. Verkställa e-ning. E. i konkurs.*

-bild. 1) Fackl. Kvarstående synintryck (särsk. sådant som framträder då man sluter ögonen efter att skarpt ha betraktat ett lysande l. belyst föremål); minnesbild (av ngt åskådat). **2)** Allmännare. Mindre vanl.; gärna skönl. Avbild, motstycke, (fullkomlig) motsvarighet. *Moderns fullkomliga e. En misslyckad e.* **-bild|a;** -are; -ning (med plur.); -ningsbegär. Mest med personsubj., men ibl. även med saksubj. **1)** Om litterär o. konstnärlig verksamhet. *E-a dåliga mönster. Berättelsen har sedermera e ats i oändlighet av andra klassens författare. Fritt e-a ngt. E-ar ngn olovligen konstverk, straffes med böter. Den skrivna dialogen e-ar talspråket* G. Cederschiöld. *Tama e-are. E are av utländska mönster. En mer eller mindre slavisk e-ning av Tegnérs Solsång.* **2)** Allmännare. *Försändelse med e-ade frimärken, som kunna förväxlas med verkliga frimärken, postbefordras ej* Postboken. *Så att den som läser beskrivningen men aldrig hört ljudet kan e-a det riktigt* O. Gjerdman. **Syn.** se efterapa; (e-are ibl.) imitatör; (e-ning ibl.) kopia l. imitation, se även efterbild. **-bliv|en,** -et, [-nare]; -enhet. Ngn enda gång även i finit form, som eljes heter 'bli e'fter'. Sälls. är formen 'efterbleven'. Ofta bildl. *Invänta de e-na. Våren var e-en, såsom den brukar vara i bergstrakter. Något e-et hedniskt. Det är visserligen högst e-et att* ~. *Kroppsligt och andligt e-en. E-en i ngt. Allmän e-enhet. Så blir vår e-enhet ändå tydligare.* **Syn.** som blivit l. stannat e'fter, som icke hunnit mēd, ibl. försinkad; (som är) efter sin tid, som ej följt mēd (sin tid), ibl. outvecklad l. sent utvecklad; ibl. föråldrad, antikverad. **-blomning.** *En e. i september är ej otänkbar* om växt som redan en gång blommat. **-blomstring.** Nästan endast bildl. Särsk. i fråga om konst, litteratur, vetenskap. *Den e. som uppstod i Alexandria på Ptolemæernas tid.* **-blödning** i sår, efter operation, barnsbörd osv. **-bor|en.** Skönl., högt. 'Senfödd', företrädande ett äldre (kultur)skede. *Bernh. v. Beskow, den e-ne gustavianen. I en e-en rättspolemiks skymningsdager* H. Hjärne. **-borgen.** Lagt. o. handels. Mindre vanl. för (person som tecknat) fyllnadsborgen. **-brandsyn** hålles i sept. varvid efterses om bristfälligheter anmärkta vid vanlig brandsyn blivit avhjälpta. **-bärgning** jfr efterskörd. **-börd,** -en, -er; -sdel(arna); -svärkar. De delar av fosterägget (moderkaka, fosterhinnor o. navelsträng) som avgå sedan fostret framfötts; ibl. även abstr. *E-en bör hos kor bortgå åtminstone inom två dygn efter födandet. Vid e-en.*

-dallring. -dater|a ɯ; -ing (med plur.). Förse med senare datum än det rätta. **-dikt|a** ɯ; -are; -ning (med plur.). Skr.

Mindre vanl. *En osjälvständig e-are.* **Syn.** se efterapa. **-dröj|a** ɯ; -are. Mindre vanl. i fast form. *Ett e-ande skimmer i nordväst.* 'E-are' har på sista tiden börjat att ibl. brukas för 'epigon'; det torde i allm. vara ngt mindre tadlande än detta. *Han är den typiske e-aren, den svurne Leopoldianen* Warburg om Isak af Darelli. **-dyning.** Övervägande bildl. och vanligast i plur. *E-arna efter gårdagens rus hade ännu icke lagt sig. I tre veckor varade ännu e-arna efter det kungliga besöket. Julirevolutionens e-ar.* Ibl. dock även 'egentl.' *E-ar efter stormen.* **Syn.** efterverkning(ar), efterkänning(ar), följd(er), efterverkan; dyning, dödsjö (efter en storm). **-döme** (ldls., t. e. sydsvenskt, med långt ö); -t, -n. Ordet är mycket mindre vanligt än 'föredöme' o. brukas mest skönl., gärna högt. *Föregå häruti med livande e-n* V. Rydberg. *Framställa ngt som l. till, ngn som ett e. för andra. Bli (till) ett e. för kommande tider. Giva, lämna ett gott e. i politisk redbarhet. Taga ngn till e. Följa ngns e. Taga e. av* ∼. **Syn.** föredöme, förebild, mönster, föresyn, exempel; efterföljd. **-dömelse,** -n, -r. Sälls. o. blott åld. bibl. *Till e.* **-dömlig,** -t. Skr., mindre vanl. Efterföljansvärd, föredömlig, mönstergill, exemplarisk.

-fest. Ej säll. om kyrkliga högtider; ibl. för 'nackspil'. **-fik|a,** -ade, -as; [-are]. Jfr fika efter. Gärna skr. *Det är ingenting att e-a. E-a makt och rikedomar. Den av alla ungherrar e-ade dottern i huset, 'Gullhönan' som hon kallades. E-are av höga ämbeten.* **Syn.** fika efter, ivrigt eftersträva ɯ, (envist) sträva l. stå efter. **-forsk|a** [ɯ], -ade, -as; -are; -ning (med plur.); -ningsresultat. Jfr forska efter. Ofta skr. *Vet du, det lönar sej inte att e-a. Söka e-a på vad vägar våra förfäder framträngt till Konstantinopel. E-a, huru det förhåller sig med* ∼. *Handskriften försvann på 1600-talet och har sedan förgäves e-ats. Anställa (ivriga, lönlösa) e-ningar efter ngn, ngt. Nya e-ningar ledde till samma resultat. Vid närmare e-ning.* **Syn.** söka utleta l. utforska l. ta(ga) reda på, anställa undersökningar för att utröna, ibl. söka svaret på, ibl. efterspana. **-frost** mindre vanl. = senfrost, frost sent på våren efter de vanliga frosterna. **-fråg|a** ɯ o. fråga efter, -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). **I.** Fri form med obetonat 'efter' vanligast vid finit användning. Fast form träffas finit mest i pass. **1)** *E-a, huru därmed förhåller sig. I detsamma inträdde den e-ade.* I annonser t. e. *Värden, gårdsägar Lindqvist, e-as* dvs. 'man vände sig till' l. d. *Alla e-ningar voro lönlösa, hunden var och förblev borta. Vid e-ning (om* ∼, *hos* ∼*) svarades att* ∼. **2)** Handelsbet. Vanligast i part. perf. adjektiviskt brukat. *En (mycket) e-ad vara. E-ad särskilt i huvudstaden, av småborgare.* **II.** Fri form (med betonat 'efter') nästan enrådande. Fast form ngn enda gång i 'nekad' sats. *Han var i det lynnet, att han ej längre e-ade vad han gjorde. Det f-ar hon inte e. (ett spår), om hon bara får honom fast.* **Syn. I. 1)** framställa en fråga, efterhöra ɯ, begära l. be att få veta; (ibl. nära) efterforska l. undersöka; **2)** fråga om ngt är till salu l. vad ngt kostar l. om ngt finns inne l. d.; (e as) begäras av köpare, stå i kurs, vara kurant; (e-ad) eftersökt, begärlig, omtyckt, kurant, som röner stark avgång; **II.** bry sig o'm, bekymra sig om, fästa vikt l. avseende vid, intressera sig för. **-frågan,** [=]. **I.** 'Egentligare'. Mest i uttr. som *Vid e. hos vederbörande fingo vi det beskedet, att* ∼. **II.** Handelsbet. *Priset beror på tillgång och e. Det är f. n. ingen e. (p)å danskt smör; kaffe röner däremot stark e. E. efter spälgrisar enorm, stor, ringa. Även Dans senaste bok hade rönt livlig e.* **Syn.** efterfrågning; (ibl. nära) eftersökthet l. begärlighet.

-följ|a ɯ. **I.** Fast l. fri form; den förra mest passivt o. i pres. part. **1)** Rum. *Först kom drottningen, e-d av två hovsvenner. De e-ande höllo sig troget i den förstes spår. Hela flocken följde e. F-a e. ngn för att spionera.* **2)** Tid, ordning o. friare. *För e-ande släkter. Inlägget e-des av en djup tystnad. E-ande rader torde kunna ge en föreställning om stämningen i staden. Har du läst även vad som f-er efter? E-a ngn i ämbetet. Ångan har e-ts av elektriciteten.* **II.** Blott fast form (växlande med enbart 'följa'). **1)** Mest skr., gärna vårdat, ibl. bibl. Med 'lag, föreskrift, önskan, vana' l. d. som obj. *Utan invändning e-a en befallning, en tillsägelse, en föreskrift. Rådet påstod han sig vilja, men ej kunna e-a. E-a Guds vilja.* **2)** Med obj. som betecknar förebild l. mönster. **a)** Personobj. Mest bibl. *E-a Herren.* **b)** Sakobj. Nästan blott i skr. o. ofta ngt högt. uttr. som *Ett föredöme att e-a. Men detta exempel e-des tyvärr icke av någon av de övriga arbetarna.* **Syn. I.** följa (efter); (ibl.) efterträda l. komma efter; följa på, efteråt l. sedan ske l. inträffa; **II. 1)** rätta sig efter, ställa sig till efterrättelse, efterkomma, (åt)lyda, iaktta(ga), följa (ett råd); **2)** ta(ga) l. ha till mönster l. föredöme, 'vandra i (ngns) fotspår', gå till väga på samma sätt som. **-följansvärd.** Ofta skr. *Ett e-t exempel. En del mera originella än e-da experiment.* **-följ|are;** (fem. ofta) -ari'nna l. -erska. *Föregångare och e-are. E-arnas hop* ibl. efterhärmarnas. *Stycket är en direkt e-are till årstidsdiktningen på 1700-talet.* Ofta bibl. *En Kristi e-are, e-erska.* Säll. = efter-

trädare. **Syn.** (ibl.:) efterapare, efterhärmare; anhängare; ibl. efterträdare; (ibl. nära) fortsättare l. fullföljare. **-följd,** [-en]. **I.** Huvudbet. *Tjäna till, lända till, vinna e. Försöket synes i hög grad mana till e. Saken förtjänar e.* att upptas (även) av andra. **II.** Mindre vanl. skiftningar o. uttr. **1)** *Till underdånig e. av Kungl. Maj:ts nådiga brev av ~. Vaka över lagarnas e.* **2)** *(Jesu) Kristi e.* **3)** Mer verbalt. Sälls. *Som Strindberg gjort och så många andra i hans e.* Ruben Berg. **-följelse,** -n. Mest i uttr. *Jesu l. (Jesu) Kristi e.*

-ge ɯ o **-giva** ɯ. Fast form är i det hela rätt sälls., gärna skr. o. ofta åld. **I.** Åld. o. rätt sälls. betydelser. Fri form knappast bruklig. **1)** Efterskänka, avstå o. d. *E. ngt av lagens stränghet. Marinförvaltningen [har] förklarat sig möjligen kunna eftergiva vite för 175 söckendagar.* Märk *Att F. i underhandlingen med tsaren för egna syften eftergivit Sveriges intressen.* **2)** Förlåta. Vanl. blott med sakobj. *Att din skuld är eftergiven* bibl. **II.** Huvudbetydelsen. Ge vika. Fri form huvudform. Fast form blott vid personsubj.; särsk. fackl. i part. pres. stundom med saksubj. **1)** *Ge e. ett tum, och bonden tror dig vara idiot* Alb. Engström. *Icke ge e. för några böner och föreställningar. Vara alltför eftergivande* vanligare 'eftergiven'. **2)** *Febern gav så småningom e., och krafterna började återkomma.* **3)** *Dörren gav slutligen e. för deras förenade ansträngningar. Väggen tycktes vara lika genomtränglig och eftergivande som ~.* **4)** *Ge e. (på) tyglarna* ge lösare tyglar. **III.** Märk bet. 'stå e'fter', brukad nästan endast nekande. Med person- l. saksubj. *Icke ge e. ngn, ge ngn e. i duglighet. Gåvo honom ingenting e.* O. Högberg. *Han eftergav ingen av sina jämnåriga i dristighet.* **Syn. I. 1)** efterskänka ɯ, avstå från (kravet på), icke utkräva ɯ, (låta) avpruta ɯ på, ibl. åsidosätta; (ibl.:) uppge ɯ, frångå, låta falla, ta(ga) tillbaka; **2)** förlåta, tillgiva; **II. 1)** ge vika, ge mĕd sig, foga sig (efter), falla u'ndan, upphöra att göra motstånd, låta beveka sig, ibl. vika; **2)** bli svagare, lindras, mildras, avta'ga), slappna, upphöra; **3)** icke hålla stånd, låta rubba sig, lossna, brista, sjunka i'n; **4)** släppa e'fter; **III.** stå e'fter l. tillbaka (för), vara underlägsen l. sämre än, överträffas av. **-gift,** -en, -er; -spolitik. **I.** Huvudbet. **1)** 'Egentl.' Mindre vanl. *Med något fjädrande e. i knäleden* A. W. Krigsman. **2)** Bildl. *Nej, ingen e. för åt sådana svaghetsstämningar! Göra (betydliga) e er. Söka vinna ngn genom e(-er) i småsaker. Tvinga ngn till e-er. Den rena e spolitiken emot det engelska godtycksherraväldet till sjöss ~.* **II.** Mindre vanliga bibet. föreligga i: **1)** *Angående e. av ~ skyldighet att ~. E. av fordran.* **2)** *E. av den nedärvda skulden* bibl. **Syn. I.** medgivande, undanfallande, koncession; **II. 1)** efterskänkande, avdrag l. avkortande l. avprutning (på ngt), lindring, ibl. minskning; **2)** tillgift, förlåtelse. **-giva** se efterge. **-giv|en,** -et, [-nare]; -enhet. **1)** Huvudbet. *Alltför e-en (i sina fordringar). Hon var nu en tid e nare (mot honom) än hon brukade. E-en för påtryckningar. Ha ett e et lynne, sinne. Visa alltför stor e-enhet (för, vid påtryckning, för ngns fordringar).* **2)** Fackl. brukas 'e-enhet' även i bet. 'böjlighet'. **Syn. 1)** som (alltför) lätt ger e'fter, efterlåten, undfallande, medgörlig, foglig; ibl. tillmötesgående l. villfarande; (ibl.:) beskedlig, svag, flat, slapp; **2)** (e-enhet) eftergivlighet, böjlighet, mjukhet, elasticitet. **-givlig,** -t, -are; -het. **1)** Mest fackl. Mjuk, böjlig, elastisk. *Denna e-a kranievägg* Nord. Fam[3]. **2)** Mindre vanl. Som kan efterskänkas l. avstås. *En knappast e. fordran.*

-glans. Skönl. *Solen spred ännu en e. över fjärdarna och skären. Dagens sista e. sken in genom ~ fönstren i väster* Heidenstam. Även bildl. *En e. från tredje Gustavs dagar.* **-glöd.** Skönl.; mindre vanl. *Och de hade tagit dess [kärlekens] e. för själva elden.* **-gransk|a;** -ning (ibl. med plur.). Verbalsubst. vanligast. *Och så har man att e-a alla sammanräkningar. För att verkställa någon e-ning. En s. k. e-ning post för post, varvid alla ränte- och kursräkningar kontrolleras. Varpå e-ning av kupongredovisningarna vidtager.* **-gustaviansk** mest i fråga om konst o. litteratur. **-gående.** *E. skvadroner.* Jfr för övrigt gå efter o. gå e'fter. **-gör|a** ɯ; [-are]; [-ing l. -ning]. Fast form mest skr. o. vanligast i inf., part. perf. (o. pass.). I fast form enbart o. i fri form övervägande med sakobj. Bet.-skiftningarna äro: upprepa, efterlikna, efterapa o. bedrägligt efterbilda. **1)** *Hon gjorde e. allt vad brodern gjorde, gjorde e. brodern i allt. Gör (mig) det e. om du kan! Tyska och engelska forskare, som sökt e-a försöken med N- och N1-strålar, ha misslyckats* Sv. Arrhenius. *Denna ~ doft, som knappast någon annan lyckats e-a* Gellerstedt. *Hennes livliga, snabba minspel kan du ändå aldrig e-a.* **2)** *Köpte på hemvägen ett nyckelämne och gjorde så e. nyckeln. Dömdes ~ för e ing och utprångling av riksbankens sedlar till straffarbete.* **3)** Ofta adjektiviskt i part. perf. *Lätt eftergjord, att e-a. Ack, det är inget värde med det, det är bara eftergjort (skräp)!* en efterhärmning. *Skilja det äkta från det eftergjorda.* **Syn.** åstadkomma l. frambringa ett motstycke till, efterbilda, efterlikna, göra efter mönstret l. exemplet av; ibl. upprepa; ibl. på konstgjord väg framställa; okritiskt l. osjälvständigt efterbilda, (efter)härma (ɯ),

efterapa ɯ, imitera; (eftergjord ibl.) oäkta, falsk, imiterad.

-hand[1], = [l. -en], [-händer]; -skort; -spolitik; -ställning. **1**) Egentl. Spelterm (om den som slår på sitt kort sist l. senare än en annan). Avser fhde, plats l. person. *Sitta i e. Ha, få e. Laga så, att man kommer i e. E. är ofta bättre än förhand. Är e. stark (i trumf), bör hans medspelare trumfa.* **2**) Bildl. **a**) Betraktad som fördel (t. e. så att man får ta ståndpunkt senare, undandra sig ansvaret, ställa sig utanför o. d.). *Sätta sig i e. och sålunda äga förmånen att kunna bemöta förut gjorda uttalanden.* **b**) Betraktad som nackdel. Mindre vanl. *Komma ohjälpligt i e.* **-ha|nd**[2], adv. Särskrivs av Sv. Akad. *Det får gå e. E. gled deras vardagsliv in i sin vanliga strömfåra* E. Ahlgren o. A. Lundegårdh. *E. som* allteftersom. **Syn.** (så) småningom, gradvis, steg för steg. **-håll|a** ɯ; [-ning]. Mest fri form. **1**) Med personobj. *Han behöver verkligen e-as l. h-as efter. H. efter honom, så att han icke hoppar över skaklarna! Strängt e-en! För litet e-en i hemmet.* **2**) Friare om djur, växter osv. *H-a efter gråsparvarna. Utskjutande skott e-as noga.* **Syn.** hålla strängt l. i tukt, behandla med stränghet, tillhålla (ngn) att göra sin plikt, hålla ngn på mattan, icke tillåta (ngn) att slarva l. vara självsvåldig, icke tåla ngt självsvåld; hålla inom lämpliga gränser, stävja (utbredningen av), hindra att utbreda sig l. tillväxa (alltför starkt), tukta. **-häng|a** ɯ. **I.** Blott fri form. **1**) *Gatpojkar som h-a efter på mjölksurrorna.* **2**) *Ständigt h a efter sin äldre syster.* Märk *I våras fick jag influensan, och det h-de efter sen hela sommaren* det kände jag av, hade jag efterkänningar av. **II.** Särsk. i perf. part. o. pass. även fast form. Mest språkv. *E da pronomen som -na i tog'na* suffigerade. **Syn. I. 1**) hänga bak(på); **2**) hänga i kjolarna, vara efterhängsen; aldrig släppa l. låta vara i fred, ständigt l. länge besvära, vara envis; **II.** vidfoga, vidhänga. **-hängs|en,** -et, -nare; -enhet. Mest om person, men även friare. *E en som en kardborre. Vara alltför e-en efter ngn. Taktlöst e-en. E-na fordringsägare. Gråsparven, den e-naste av alla tiggare. E-na böner. Hans e-enhet blev slutligen plågsam. Hos oss har sjukdomen varit en e-en gäst. En e-en vismelodi.* **Syn.** som ständigt hänger i kjolarna l. uppvaktar l. besvärar l. tränger sig på, omöjlig l. svår att bli kvitt l. äv med, påträngande, enträgen, envis, ibl. besvärlig l. besvärande l. odräglig; som inte vill ta slut, ihållande, som ständigt hänger över en l. ringer i ens öron. **-härm|a** ɯ; -are; -erska; -ning (med plur.); -ningsdrift; -ningsförmåga. Mest om okritiskt efterbildande l. ock härmning av röst, rörelser o. d.; säll. om bedräglig eftergöring. *Pysen är nu i det stadiet, att han vill e-a l. h-a efter allt som sägs. E-a ngn i ngt. E-a ngns röst, tal, gång, rörelser. E a fåglarnas läten. Slaviskt e-a kända mönster. Dåliga e-are. En svag e-ning av ~. En e-ning i smått av ~. Mer eller mindre lyckade e-ningar. Ha god e-ningsförmåga.* **Syn.** se härma o. efterapa. **-hör|a** ɯ. **1**) Blott fri form. 'Egentligare'. *Hör e. (bättre) en annan gång! Hör noga e.) hur jag säjer!* **2**) Fri l. fast form, den senare skr. *Hör e. hos portvakten, om han tagit emot något brev, är du snäll. Jag ska strax h-a efter. Vi får h-a efter på hotellet, vid järnvägen. Sök att h a efter, hur det låter. Efterhör nytt brev!* annons. **Syn. 1**) höra u'pp l. på; **2**) göra sig underrättad om, göra förfrågningar l. förfrågan om, höra sig för om, förfråga l. förhöra sig om, ta(ga) reda på, fråga efter. **-höst;** -dag. Vanligast i södra Sverige. Senhöst. *På e-en. En gul e-dag* Ola Hansson.

-jag|a. Vanligare är 'jäga efter'. **1**) Mer egentl. Skr.; mindre vanl.; anträffas oftast i part. perf. o. i pass. *Ett e-at villebråd.* **2**) Bildl. Huvudbet. Mest skönl. *E-a en skugga. Med häftig brånad e-ande allt som kunde skänka en stunds glömska.* **Syn. 1**) jaga (efter); förfölja, eftersätta ɯ, (ivrigt) söka uppspåra ɯ; **2**) söka fånga l. gripa; ivrigt eftertrakta ɯ l. stå efter, fika efter, efterfika. **-jollra** ɯ. **-jul** mindre vanl. **-jäs|a;** -ning (med plur.); -ningsprocess. Intr. Mest tekn. i fråga om beredning av jästa drycker: undergå e-ning o. därigenom bringas till mognad. *Ölets e-ning. I vilken en sakta e-ning försiggår.*

-kalas. -klang, -en, [-ar l. -er]; -sdikt(-ning); -spoesi; -sskald. **1**) 'Egentl.' Mindre vanl. *En dallrande e. förnams ännu, sedan klockan tystnat. Likt e-en av en andestämma* Stagnelius. **2**) Bildl. Särsk. gärna i fråga om litteratur o. konst. *I odet över »Slaget vid Vittoria» förmärka vi ~ en tydlig e. av den sistnämnda dikten. Icke en självständig rad i dessa dikter, blott dålig e. (efter de store)! Även om ordalagen äro e., voro ~* Ruben Berg. *En typisk e-sskald* O. Sylwan. **Syn. 1**) förklingande l. bortdöende ton l. ljud; genljud, återljud, återklang, återskall, eko; **2**) kvardröjande minne, efterverkan, (svag l. matt) fortsättning l. utlöpare; 'gensvar', återsvar; återspegling, återgivande, erinring; (matt l. svag l. osjälvständig) efterbild(ning), 'lån', reflex. **-klass|isk;** -icism. Mest i fråga om litteratur o. konst, språk o. d. **-klinga** ɯ. Egentl. o. bildl. Ofta skönl. *En ton som fortfar att e., sedan den röst som en gång frambragt den längesedan förstummats.* **-klok;** -het. Klok efteråt, en som först när det är för sent inser vad som bort göras, eftervis. *E. och förnumstig som en äkta kann-*

stöpare. **-kläm|ma** ɯ. Fast form nästan endast i part. perf. o. ngn gång i pass. Ngt vard. *Bli e-d i tentamen. K. efter honom ordentligt! Att få k-ma efter de rödastes stamtillhåll* Didring. **Syn.** (hårt) ansätta, sätta tumskruvar på, inte lägga fingrarna emellan, strängt hålla efter ɯ.

-komm|a ɯ, -as; [-else]. **I.** Nästan endast fri form utom i pres. part. **1)** *Gå före du, så kommer jag genast e. För att rädda sig undan de e-ande vargarnas raseri.* **2)** *K-a långt efter* även bildl. (t. e. i kunskap). *Nu k-o de e. igen.* **3)** *Greta skulle k-a efter mig vid 10-tiden* skulle hämta mig. *Jag kan inte k-a efter något kaffe, jag har inte skafferinyckeln.* **4)** *De som k-o efter fingo, som vanligen sker, njuta frukterna av föregångarnas mödor. Resa sig för att bereda plats åt de e-ande. E-ande släkten. E-ande ostindiefarare till tjänst.* **5)** *Det k-er (surt) efter. Gör du nu bara så som jag sagt, ska det nog inte k-a något e.* om sjukdom. **II.** Enbart fast form. I fråga om befallning, bud, förordning, vilja; önskan l. begäran; inbjudning o. ibl. råd l. anvisning. *E-a en befallning, ngns önskan, en anmaning. Tillse att givna befallningar noga e-as. Ordern efterkoms punktligt och fermt. Till e-else av given befallning* skr. **Syn. I. 1)** följa (e'fter); **2)** komma för sent, bli e'fter; **3)** komma och hämta; komma åt ɯ; **4)** komma senare l. efteråt; ske l. inträffa sedan; (e-ande:) framtida, kommande, blivande; **5)** kännas efteråt, bli efterkänningar; **II.** rätta sig efter, ställa sig till efterrättelse, (åt)lyda, hörsamma, foga sig efter; tillmötesgå, villfara; följa, lyssna till. **-kommande,** [-na]. Nästan endast i plur. Mest friare om eftervärld l. avkomlingar. Oftast med -gen. l. poss.-pron. I härkomstbetydelsen avser ordet företrädesvis avlägsnare släktled o. väl aldrig det närmaste släktledet ensamt. *Till senaste e. För e. På det att hågkomsten härav skulle leva i heligt minne hos (de) e. Have han förverkat arvsrätt till riket både för sig, barn och e.* Regeringsformen. *E. allt intill senaste led.* **Syn. 1)** 'en senare tid', eftervärld(en), yngre l. kommande släktled l. generationer, framtida släkten; **2)** avkomlingar, ättlingar.

-kontroll förnyad l. senare. **-koppl|a** ɯ; -ing (med plur.). *E-ing av vagnar (till ett tågsätt).* **-krav;** -saffär (ofta konkr.; a. som mest grundar sig på försäljning mot e. l. postförskott; ej säll. i dålig bet. om svindelaffär); -belopp; -försändelse; -gods; -provision (mest järnv.). Mest handels. o. d. Utlägg för godssändning (frakter, förlöner, tullumgälder, speditionskostnader ävensom förskott å varans värde) kunna å fraktsedel upptas som e. och skola då erläggas av godsemottagaren innan godset till honom utlämnas. Ordet brukas dels om själva 'betalningsformen', dels om det belopp mottagaren har att erlägga. Numer ej säll. även = postförskott. *För e., som består av järnvägs- eller ångbåtsfrakt ~ debiteras ingen e-sprovision* Järnvägshandbok. *Gods med e., som utgör förskott å godsets värde. Gods, belagt med e. för varans värde, får ej öppnas, förrän det blivit utlöst. Utbetalning av e. Inbetalda e. ~ som ej uttagits. Pålägga, återkalla e. Säljas mot e. eller postförskott. Började med en e-saffär i snöbollsstilen. E-sgods, som befordras å svenska statens järnvägar.* **-krypa** ɯ. Fast form nästan endast i uttr. *Komma e-nde.* **-kur,** -en, -er. 'Egentl.' (läk.-bet.) o. bildl. *Doktorn föreslog en e. vid västkusten* efterbehandling, ibl. eftervistelse. **-kurs. -kälke,** -n. Nästan endast i bildl. uttr. som *Komma, ha kommit l. blivit, bli, vara på e-n (med ngt)* bli l. vara e'fter, ej på bestämd tid ha hunnit med, komma på rest. **-känn|a** ɯ. Fast form skr., sälls. **1)** *K. efter försiktigt med handen, innan du kryper in! K. efter i fickan!* **2)** *Du får själv k-a efter, om köttet är för salt.* **3)** *En sån där som k-er efter (i vart ögonblick, om han inte har någon krämpa).* **Syn. 1)** (med handen, ett redskap osv.) undersöka, känna sig för; **2)** smaka, pröva; **3)** iaktta (på sig själv) minsta sjukdomssymptom, ibl. vara ömtålig, 'odla sina krämpor'. **-känning,** -en, -ar. Mest i plur. 'Egentl.' (i fråga om sjukdom) o. bildl. *I flere dar kan man ha e-ar efter en stark sjösjuka. E-ar av ruset förmärktes ännu vid middagen. Staden har ännu e-ar efter, av den stora kraschen år 1906.* **Syn.** 'följdkänning(ar)', obehaglig (kvardröjande) känsla av. **-känsla.** Mindre vanl. Skr. *Ha liksom en e. av ~. I e-n av ~. En obehaglig e. av att ha varit ohövlig.*

-led, -en [l. -et]; -er [l. =]; -sbetoning. Språkv. *Förled och e. i sammansättningar.* **-lemna** se efterlämna. **-let|a** [ɯ]. Både fast o. fri form sälls.; det vanliga ordet är 'lēta efter'. Fri form är vard. (smtl.); fast form gärna skr. *Att han änteligen hade funnit vad han så länge e-at* Sv. Folksagor. *Allt e-ande blev dock förgäves. E-a blomstrens hemligheter* mindre vanlig bet. **Syn.** lēta efter, söka leta rätt på l. uppleta ɯ l. få tag i l. komma över ɯ; ibl. utröna. **-lev|a** ɯ, -de, -at l. -t, -as, -d; [-erska; gärna fornhärmande l. bygdemålsartat]; -nad (till II). Två skarpt skilda bet. **I.** Fast form sälls. utom i lagstil, i pres. part. (som ofta brukas substantiviskt) o. i subst. 'e-erska', som ej säll. träffas hos Strindberg. Ej heller fri form är synnerligen vanlig; ofta föredras 'leva längre än' l. d. Mest om nära anhöriga. Intr. o. trans. **1)** *E-er änka, är hon berättigad att ~. Därest hon e-de sin man, skulle däremot ~. Sörja för de e-ande*

barnen. **2)** Subst. **a)** Mest i plur. *De e-ande beslöto nu att ~. Tänka i tid på sina e-ande.* **b)** *Min fars e-erska* Strindberg. *Den avlidne Måns Nilssons e-erskor* Strindberg. **II.** Blott fast form. 'Bildl.' Ibl. 'lēva efter'. **1)** 'Verb.' *Tillse att stadgarna e-as. Ha de obrottsligt e-at sitt eget lands lagar, må de gå fria. Vill man sen icke e-a läkarens föreskrifter, må man skylla sig själv.* **2)** Subst. *Stadgarnas e-nad. Övervakaren av kristidslagarnas e-nad.* Mindre vanl. äro uttr. som: *Ställa sig till e-nad de föreskrifter, som därom finnas. Pålysa nyt till allmän e-nad.* **Syn. I. 1)** leva längre än, överleva, vara kvar i livet l. leva kvar ◻ (efter ngn); **2) a)** kvarlämnad anhörig; **b)** efterlevande hustru, änka; **II. 1)** rätta sig efter, (åt)lyda, följa, iakttaga, ibl. efterkomma l. utföra; **2)** åtlydnad, iakttagande. **-leverans.**

-ligg|a ◻; -are. **I.** Fast form nästan endast i pres. part. o. som verbalsubst. **a)** *L-a (en hel månad) efter med arbetet. E-ande arbete, göromål.* **b)** Subst. Mest krigs. o. bildl. *Den trupp, som kan marschera hastigast och längst utan många e-are. Numera finnas ~ endast spridda ryska e-are utan vapen kvar på ön. E-are, som tynga skolarbetet.* **II.** Blott fri form. **1)** *L-a efter ngn med böner.* **2)** *Han låg (betydligt) efter (dem) både i franska och latin.* **Syn. I. 1)** icke ha medhunnit(s) ◻, vara fördröjt l. outfört l. försummat; bli e'fter, vara på efterkälken med; **2)** (e are:) soldat som ej orkat följa med under marsch utan blivit e'fter, eftersläntrare; (ibl. nära) marodör; efterdröjare, en som ej kan följa mēd l. som blir e'fter l. är efterbliven; **II. 1)** ligga över, ansätta, bestorma; **2)** vara underlägsen l. efterbliven. **-likn|a;** [-ansvärd]; [-are]; -else (abstr. o. konkr.); [-ing; med plur.]. Gärna skr. *Söka e-a ngn i ngt. Icke endast framhålla det e-ansvärda utan även varna för fraser och uttryck, som ~* J. E. Hylén. *Finna e-are. Till e-else. Beläten och e-elser* åld. *En e-ning av ~.* **Syn.** söka likna, efterhärma, imitera. **-ljud.** *Ett obehagligt e., sedan orgeln redan tystnat.* Mest dock bildl. o.skönl. *En försliten kvarleva, ett e. från 80-talet* Heidenstam. *Stannar ~ och lyssnar till e-et av en rad* Per Hallström. Ngn gång om senare ljud i en ljudförbindelse l. biljud. **Syn.** ljud som dröjer kvar, resonans, återljud (av toner som förklingat), genljud, (dröjande) eko; efterklang; ibl. biljud. **-ljud|a.** Mindre vanl. *E-ande toner.* Jfr föreg.

-lupen. *En e. predikant, talare* som folk 'springer efter', eftersökt. **-lys|a;** -ning (med plur.). Offentligen (gm kungörelse, annons osv.) tillkännage att ngn rymt, att ngn l. ngt saknas o. uppmana till hjälp med tillrättaskaffandet (kan avse dels föreläggande för en å okänd ort vistande person att självmant inställa sig, dels innefatta anmaning att gripa en som rymt l. d.), *Offentligen (låta) e-a en brottsling. E-es* tidningsrubrik. *E-ta personer* rubrik i »Polisunderrättelser». *Begära den bortavarandes e-ande* t. e. (före 1916) ifråga om förlupen make l. maka. *E-a ngt stulet, ngt förlorat. Sedan motboken genom postsparbanksstyrelsens försorg i Post- och Inrikestidningar tre gånger e-ts ~. E-a från predikstolen, i kyrkorna, i tidningarna, genom utropare.* Särsk. på senare tid ofta bildl. *Dokumentet, sedan länge bebådat och 'efterlyst' i England, var icke närmast avsett som ~. Men några verkliga resultat av avtalet har man förgäves e-t.* **Syn.** lysa efter; offentligen uppmana att tillrättaskaffa l. framlägga, ibl. söka få fra'm l. få veta. **-lyssna.** Skr.; mindre vanl. för 'uppfånga, ivrigt lyssna efter' o. d. *Söka e. varje skiftning i rösten, varje osäkerhet i ansatsen.*

-låt|a, -as. I det hela sälls. o. åld.; gärna högt. l. skönl. **1)** Efterlämna o. d. *De minnen, han här i sten e-it, bevara hans rykte som en av våra största byggkonstnärer.* **2)** Efterskänka. *E-a ngt av lagens stränghet.* **3)** Underlåta. *Det ena göra och det andra icke e-a. Att han bar ansvaret för vad som gjordes och efterläts i Sverges land.* **Syn. 1)** (vid sin död) efterlämna, lämna åt eftervärlden, lämna i arv; ibl. kvarlämna, lämna e'fter sig; **2)** efterskänka, avstå från (kravet på), icke utkräva, befria från; **3)** underlåta, uraktlåta, försumma, icke göra. **-låt|en,** -et, [-nare]; -enhet; -enhetssystem. Mest om person, men även om 'styrelse', handling osv. Ofta skr. *Man bör snarare vara för sträng än för e-en gent emot dylika slarvfel. Vara alltför e-en mot sina barn. E-enhet mot ngn, för ngns önskningar. Det farliga e-enhetssystemet gent emot brottslingar och deras tillskyndare i pressen och på talarstolarna.* **Syn.** eftergiven, foglig, undfallande, medgörlig, flat, slapp, släpphänt, (alltför) överseende. **-låtenskap,** -en. Sälls. för 'kvarlåtenskap'.

-lämn|a (även **-lemna**); [-ing; med plur.]. Ofta växlande med 'lämna e'fter sig', som är vanligare särsk. i smtl. Gärna skr. Knappast några bet.-skiftningar. **I.** Personsubj. **1)** Allmännare. *Hade i vild flykt kastat sig nedför bergranden, e-ande i segrarnes händer ett standar* V. Rydberg. *Vid avflyttningen e-a allt i orubbat skick. L-a efter sig allt i den värsta oordning. L-a spår efter sig på golvet. Fadern rymd till Amerika, e-ande hustru och barn i torftiga omständigheter.* **2)** Efter sin död. *Han e-ar hustru och fyra barn. Den e-ade maken. E-a en ansenlig förmögenhet. Hans e-ade förmögenhet uppskattas till ~. Inte l-a efter sig ett öre l. ett öre efter sig. Det minne, han e-ade, var det bästa. E-a ett aktat namn.*

E-a i arv åt sin son ett otadligt namn. Esaias Tegnérs E ade skrifter. **II.** Saksubj. *Såret var läkt, men hade e-at ett djupt ärr. L-a djupa spår efter sig. Det hemska minne, natten e-at.* **III.** Subst. har i plur. ngn gång bet. 'ruiner'. *E ingar av forntida städer.* **Syn. I.** o. **II.** kvarlämna ɯ, lämna e'fter sig, låta bli kvar; lämna i arv, lämna åt eftervärlden; **III.** (e ing:) lämning, återstod, rest; (plur. även:) spillror, ruiner. **-längt|a;** -ansvärd]. Vanligt endast i perf. part., övriga fasta former gärna skönl.; eljest helst 'lä'ngta efter'. *Önskebarnet, en son, den länge e-ade. Den e-ade dagen var inne, och ~. Ett e at regn. Av alla e-ad.* **Syn.** lä'ngta efter l. till, åtrå, ivrigt vänta på, livligt önska. **-löpare.** Sälls. för 'efterföljare' l. 'medlöpare, anhängare'.

-middag; -sbjudning; skaffe; -skonsert; -slur; -ssol; -stimme (även om lektion). Andra stavelsen (-mid-) har i obest. form bitonen; i best. form o. i plur. kan bitonen även falla på tredje stavelsen (-dag-). I smtl. ärо former utan 'g' vanliga i sing., men ovanliga o. ldls. i plur. Särsk. på landet räknas e-en ofta från kl. 12 o. likaså (då ofta förkortat e. m.) vid bestämd tidangivning (med klockslag, varvid e en avser tiden från 12 middagen till 12 midnatt); eljest är det vanligast att räkna e en från middagsmåltiden (till aftonen). **1)** Enkelt. *På e-en. Under e-ens lopp, loppet av e-en. Kl. 3 (på) e-en* ofta skrivet kl. 3 e. m.' *På, om e arna. Kom tillbaka i e., på e-en, på eftermiddan, i morgon e. För- och eftermiddag likadant! I går e. var sista föreställningen. (På) lördag e. kl. 6. En vacker söndagse-ftermiddag.* Uttr. *I e-s* är icke vidare vanligt. I södra Sverge brukas som hälsning *Go(d) e.* l. 'go kväll', motsvarande det uppåt vanliga 'go afton' (l. ibl. 'go midda'). **2)** Ssgr. *En liten e-sbjudning med kaffe och frukt, men ingen supé. E skonserterna på Gillet äro f. n. inställda. Ta sig en liten e-slur.* **-mogn|a** ɯ; [-ing]. Särsk. trädg. om frukter o. frön. *Tomater, som väl hunnit växa ut men icke mogna före höstkylans inbrott, kunna e-a, om ~. Där de, upplagda på en hylla ~, snart e-a. E-ande fruktsorter. Sorter, som m-a efter.* **Syn.** ligga o. mogna (efter avtagandet). **-mognad.** Särsk. trädg. om frukter o. frön. *Upphänga den skördade frukten på väggarne under hustaken ~ till e.* B. Jönsson. *Ligga ett par dar för e. Kornet bör, innan det användes för mältning, först uppnå en viss e. genom »lagring»* Nord. Fam. **-mäle,** -t, -n. Mest skr. o. ofta skönl. *Ett gott, ett dåligt e. Icke skonsam, när det gällde fel och icke blödig för starka uttryck, så var hans e.* Per Hallström. *Det e-t måste man ge honom, att ~. Det e. som lämnats honom berättar, att ~* Wilma Lindhé. *Av dessa hava de flesta ej lämnat några märkligare e n efter sig* G. Uddgren. *Baltiska utställningens e.* artikelrubrik i tidning. **Syn.** eftervärldens dom, dom över död man, minne, rykte l. anseende efter döden; dom över ngns livsgärning, dödsruna, minnesteckning, nekrolog; sammanfattande omdöme (över ngt avslutat), ibl. nära efterord l. 'facit'. **-mönstring.** Ngn gång även finita former. **-mörknad** adj. Konsthist. Om färg l. tavla.

-namn. Tillnamn, familjenamn. *Nämn både för- och e-et.* **-natt;** ssömn. Vanligast i best. sing. Senare delen av natten (efter midnatt). *Under e en och en del av följande förmiddag. Sömnen orolig på e-en, på eftermiddagen.* **-ord.** Avslutningsord (till läsaren), slutord. Motsatt 'förord'. **-patrull** krigs. (= förpatrull). **-pjäs** l. **-pjes** mindre teaterstycke till utfyllnad av programmet, efterspel. **-plock,** -et. Även konkr. o. bildl. *Ett e. från Olympiska spelen i Stockholm. Å, de ä lite e. bara!* **-plockning.** Mest trädg. *En liten e. på jordgubbslanden i slutet av augusti.* Även bildl. **-plöjning.** **-post.** Bot. Sälls. för 'kvarleva, relikt'. **-produkt** t. e. vid tillverkning av vitbetssocker. **-pröv|a;** -ning (med plur.). Mest i pass. o. som verbalsubst. *I augusti måste han resa in för att e-as, undergå e ning i historia.* Särsk. i fråga om universitetsexamina enl. 1891 o. 1907 års stadgar. *Genom e-ning erhållet betyg.* **-puts;** -a; -ning (med plur.). Mest fackl. T. e. om kläder, om snickeriarbeten osv.

-reglering. Ibl. även finita former. **-rens|a** ɯ; -ning (med plur.). Fast form mest som verbalsubst. **-revision.** **-rit|a** ɯ; [-ning]. Fast form mindre vanl. Efterbilda, kopiera; ibl ifylla. **-romantik** o. **-romantisk** bägge litteraturhist. **-råd.** Nästan endast i ordspråk. Råd som kommer för sent, utväg som man kommer på först efteråt. *E. är intet råd.* **-räfs,** -et l. -en; -ning (ibl. med plur.). Lant. Säd som blivit kvar efter bindning o. uppsättning o. som hopsamlas vid räfsningen. **-räfst.** Mindre vanl. **-räkn|a** ɯ. Fri form vanligast. Fast form skr. men brukas knappast bildl. **1)** *E a hur mycket man är skyldig.* **2)** *Då kan du själv r-a efter hur de ska gå!* **Syn. 1)** verkställa en (be)räkning (av); överräkna ɯ, kalkylera; göra ett överslag över; **2)** uträkna ɯ, utfundera ɯ, beräkna, tänka sig. **-räkning. I.** Blott egentl. Mindre vanl. *Vid (anställd) e. befanns, att ~* överräkning l. omräkning. **II.** Både egentl. o. bildl. **1)** Egentl. *Komma med en e. på sönderslaget porslin och glas vid festen. Några e-ar vill jag inte veta av.* **2)** Bildl. *Kunna vänta sig svåra e-ar. Anställa en skarp, en sträng e. med ~. Skydda sig mot e-ar.* **Syn. I.** efterräknande, uträkning, överslag, beräkning,

kalkyl'ering); omräkning, kontrollräkning; **II. 1**) räkning som kommer efteråt, senare krav, tilläggsräkning; (obehaglig) 'efterfordran'; **2**) vidräkning, (efterföljande) räfst; ibl. eftersläng l. obehaglig påföljd. **-rätt;** -sportion; -sskål. Särsk. om söt rätt som avslutar middagen. *Va ska vi ha till e. i dag? Vi tar en e. i stället för soppan. E-en på söndagarna torkade in, och likaså indrogs middagskaffet. Soppa, kött eller fisk och e.* **Syn.** ibl. dessert. **-rätta.** Blott i den vanliga slutformeln i regeringskungörelser o. d.: *Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att e.* **Syn.** rätta sig efter, hörsamma, (åt)lyda, efterkomma, följa, iakttaga. **-rättelse,** [-n,] [-r]. Mest skr. **1**) Huvudbet. Mest med 'till'. *Det hänvar till e. länder. Ställa sig ngt till e. Tjäna till e. Till e. påbjuda ngt* mindre vanl. **2**) Åld. o. sälls. bet. *Äventyr ~, om vilka vi ännu äga skriftliga e-r* Strindberg. **Syn. 1**) efterföljd, efterlevnad, åtlydnad, hörsamhet; **2**) underrättelse, upplysning, uppgift, meddelande, redogörelse. **-sats. 1**) Fil. Andra ledet i ett hypotetiskt omdöme (innehåller följden o. inledes ofta av 'så'), slutsats, tes (ɔ försats). *'Om solen ville skina, så bleve det varmt', e.: 'så bleve det varmt'.* **2**) Språkv. Huvudsats som följer efter sin bisats (temporal, kausal, konditional — jfr 1 — o. koncessiv). **-se** ◻. Fast form nästan alltid skr. o. vanligare i pass. än i akt. **I.** Mer 'egentl.' *Var god och se efter, om Herman är därinne! Se efter vad klockan är, är du snäll! Om du ser nogare efter, ser efter bättre, skall du finna, att ~. Glöm icke att noga e., om l. hurudana avskriften överensstämmer med förlagan! Du kan ju själv se efter i tidningen.* Ibl. nära 'slå upp'. *Har du sett efter i Nordisk Familjebok?* **II.** Friare. Om tillsyn o. d. **1**) Sakobj. *Se efter sina förråd (en gång i veckan). Grytan bör stå på stark eld och väl e-s. Utgårdarna behöva särskilt e-s.* **2**) Personobj. *Se (väl) efter sitt tjänstefolk. Har du någon som ser efter barnen under tiden? E. att allt går rätt till.* **Syn. I.** med egna ögon övertyga sig om, ta reda på, undersöka; (ibl. nära:) slå u'pp (o. se e'fter), uppsöka, efterforska, slå efter; **II.** tillse ◻, inspektera, se o'm; ha tillsyn över (l. om l. med), övervaka, ha uppsikt över, ta l. ha vård om. **-seende,** [-t]. Skr. Nästan endast i uttr. *Vid (närmare, nogare, noggrannare) e.* Ngn gång dock även i bet. 'tillsyn'. **-sinn|a,** -ade, [-as]. Utpräglat skriftspråkligt. Bet.-skiftningarna obetydliga. Objektet utgöres av indirekt frågesats, ibl. av att-sats l. av ett subst. Ordet nyttjas även abs. o. detta särsk. i pres. part. som kanske (jämte verbalsubst. e-ande) rent av är den vanligaste formen o. som även är adjektiviskt. *E-a sina fel. Låt oss nu e-a, huru vi bäst skola ställa alla parterna tillfreds. Han satt tyst en stund och e-ade. Varg fortfor att tala, lågt och e-ande* Ad. Johansson. *Sade Cecilia e-ande. Och det kom som en e-ande blick i hans ögon* Fanny Alving. *Vid närmare (nogare, mognare) e-ande.* **Syn.** dröja vid, övertänka, betrakta, begrunda, grubbla på; besinna, betänka; överväga, fråga sig, (söka) uttänka ◻ l. utfundera ◻, (närmare) eftertänka ◻; söka dra sig till minnes; (e-ande ibl.) tankfull. **-sittande,** -t; -sittare; -sittning (med plur.). Mindre vanl. Om skolbarn som få till straff att sitta kvar o. läsa läxor sen de andra slutat för dagen. **-sjung|a** ◻; -ning. Fast form sälls. o. skr.

-skapa. T. e. om 'inlevandet' i ett konstverk. *Vill man verkligen förstå ett konstverk, gäller det att rent av i sitt inre e. detsamma.* **-sken.** Skönl.; mindre vanl. Även bildl. *Solnedgångens e. ligger kvar i den blånande rymden* Österling. *Ett e. från forna dagars lycka dröjde ännu över hennes panna.* **Syn.** efterglans, återsken, återglans, (kvardröjande) skimmer. **-skick|a** ◻; -ning (med plur.). Fast form mindre vanl. utom i perf. part. (o. i pass.). **1**) *Endast i ytterste nödfall må präst e-as. S-a efter doktorn. Nu e-ades vin från Ungern, skinka från Prag, druvor från Cypern och ~.* Märk uttr. *Komma som e-ad* (oförväntat) just i rätta ögonblicket, när man som bäst behövs, 'som om man vore beställd', 'som ett brev på posten'. **2**) Särsk. 'e-ning' brukas även i bet. 'skicka ngt efter ngn'. **Syn. 1**) sända bud efter, eftersända ◻, låta hämta l. skaffa l. skicka (till sig); rekvirera; **2**) låta följa (senare), sända senare l. efteråt. **-skott.** Dels fackl. (jäg. o. tekn.), dels i uttr. ' i e.'. *Skall tiooringen erläggas i förskott eller e.?* efteråt; efter förloppet av den tid för vkn avgift beräknas l. efter det arbete fullgjorts. **-skrift.** »*Svenska katekesen av år 1567*» *med en e. av ~. I en e. (till brevet) erinrade han om att ~.* **Syn.** tillägg, bihang, vidfogade anmärkningar, tillfogat svar l. genmäle, supplement; ibl. postskriptum, 'p. s.' **-skriv|a** ◻; [-ning]. Nästan endast om varor (särsk. från utlandet l. åtminstone långt ifrån). *E-a varor från utlandet. Och de finveckade volangerna, som e-its färdiga från Paris* Fanny Alving. *E-na 300 tjog [ägg] sändes den 3 aug. under adress ~.* **Syn.** skriva efter, skriftligen rekvirera, införskriva, (ofta nära) eftersända ◻. **-skänk|a** ◻; -ning. **1**) Icke utkräva o. d. *De tio örena (du är skyldig mig) s-er jag efter. E-ande av kronans fordringar. Varvid även enskildas bötesandelar e-as. Helt eller delvis e-a straffet. E-ning av straffet. E-a ngt av sin rätt, sina fordringar.* **2**) Tillgiva. Mest högt., ofta bibl., gärna fast form. *Dem som*

älskat mycket, dem varder ock mycket e-t. Det må vara dig e-t. **Syn. 1)** icke utkräva, avstå från (kravet på), slå av, avskriva, efterlåta; **2)** tillgiva, förlåta, eftergiva. **-skörd,** -en, [-ar]. Egentl. o. bildl. Abstr. o. konkr. *Kommer regn inom en vecka, kan man räkna på en god e. på vallarna. Göra en liten e. på fält, där redan så många föregångare plöjt och skördat. En rik e.* **Syn.** förnyad l. andra skörd, efterbärgning, efterslåtter; efterplock(ning).

-slag. Mest mus. o. språkv. Kort(a) bi-ton(er) fogad(e) till en melodisk huvudton; avslutningen av en drill; (efterföljande) biljud, 'efterljud'. **-slagning** se följ. **-slå** ɯ; -slagning (med plur.). Det vanliga är 'slå efter'. **1)** Huvudbet. Fast form skr.; fri form gärna ngt vard. *Har du slagit e. (ordet) i Dalin? E. i alla upptänkliga kommentarer. E. och anteckna. Det är tråkigt att läsa en bok på ett språk som man icke behärskar; det blir ständiga efterslagningar, ett ständigt e-ende i ordböcker.* **2)** Sälls. bet. *Polisen lär e. förövaren av inbrottet.* **Syn. 1)** slå u'pp (o. se e'fter l. ta reda på), uppsöka ɯ (ngt i en bok, förteckning l. d.); **2)** efterspana, eftersöka ɯ; **1)** o. **2)** slå efter. **-slåtter,** -n. Abstr. o. konkr. Om hö. Andra slåtter(n för året), andra höskörd, efterskörd av hö, andra foderskörd(en på vallarna). **-släck|a** [ɯ]; -are (bildl.); -ning (med plur.); -ningsarbete. Mest om eldsvåda, skogseld o. d.; även bildl. (om dryckjom). Verbalsubst. på -ning den vanligaste formen. **1)** *E-ningen försvårades ansenligt av den rådande blåsten, som gjorde att elden då och då flammade upp på nytt i det hopsjunkande virket.* **2)** *Jag menar, om det inte skulle vara skönt med en liten e-are; jag var också ute ett slag i går.* **-släkt.** Skönl., högt. Kommande släktled, efterkommande, eftervärld. *Ett verk för samtid och e. Snarlika ord med dem som då ljödo sägas nu som till nyes ~ av en senare e.* Nat. Söderblom. **-släng. 1)** Huvudbet. Mest i fråga om sjukdom. *Det tycks vara en liten e. efter influensan, en e. av influensan i våras. En e. av vinter(n).* **2)** Nästan endast i plur. Mindre vanl. *Det kan bli (rätt så) obehagliga e:ar!* **3)** 'Egentl.' bet. *Han skriver med granna snirklar och e-ar.* **Syn. 1)** efterkänning, efterverkan, nytt (svagare) anfall, återfall, litet recidiv; **2)** följder, påföljd; (ibl. nära:) efterräkning(ar), straff; **3)** släng på bokstav l. efter ord. **-släntr|a** ɯ; -are. Fast form vanligast i pres. part. o. som verbalsubst. Ordet, som ej är allmänt känt, torde mest brukas med -r-former. Mest i fråga om marscherande trupper o. d. *Efterslänträrna kunna vi ej göra något åt; de få ta sig fram, när de det förmå.* **Syn.** (e:are:) efterliggare, efterdröjare, en som icke orkar följa med de övriga utan blir efter, sölare, 'sölmakare', **-släp|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). Fast form sälls.; träffas mest i part. pres. o. som verbalsubst. *Låta ngt s-a efter. En bogserbåt, som s-ade efter sig en rad prånmar.* **-släpp|a** ɯ; -ning. Fast form sälls. (särsk. finit). **1)** Egentl. *S. nu efter så småningom, så går allt bra! S-a efter på ett tåg.* **2)** Bildl. *S-er du efter (på disciplinen) i början, kan du sedan icke återta väldet. Den äskade näpsten — sade han — skulle vi inte kunna s-a efter på den?*

-smak. Både om god o. dålig e. *En e. av mjölk. Mjödet lämnar, ger (gärna) en besk e. i munnen. Bitter e. Med söt e.* Ofta bildl. *Det söta har ofta en sur e. Ett kort sinnesrus, som blott kvarlämnar en besk e.* M. Lamm. *Få en liten e. av ~.* **Syn.** kvardröjande smak(känsla); (ibl. nära:) minne, känsla. **-snar.** Blott i ordspråket *Bättre förevar än e.* bättre försiktig på förhand än aldrig så snabb efteråt; jfr 'efterråd är intet råd'. **-snoka** ɯ. Vanligast är 'snöka efter'. **-som** (l. -so'm); konj. o. konjunktionsuttr. **I.** Kausal konj. Huvudbet. Säll. särskrivet. Växlar i smtl. med 'efter', 'då l. när (nu)' o. (vid efterställning) 'därför att', 'för (att)', 'för ~ ju'. Anger särsk. i skr. vanligen orsaken som (redan) 'bekant'. *E. jag en gång sagt det, står jag också vid det. Jag gick dit, och e. jag begrep, att det skulle bli långvarigt, hade jag ~. Han måtte begripit, e. han gick sin väg.* **II.** Jämförande konjunktionsuttr. Vanligast särskrivet. *(Allt) e. staden växte, växte också avunden och splitet. (Allt) e. det bäst passade.* **Syn. I.** då (ju l. nu), som, alldenstund, emedan, enär, därför att, (i smtl. även:) efter, för (att), för (ju); **II.** i den mån som, i förhållande l. proportion till vad, beroende på huru(vida); i den ordning som. **-sommar;** -rusk. I bägge bet. ibl. även bildl. **1)** Senare delen av sommarn, sensommar (ɔc försommar). *På e-n, då den isådda klövern redan börjat växa upp i rågstubben. Vi får nog en vacker e.* **2)** Brittsommar, indiansommar, senkomna sommardagar på höstsidan (då sommarn egentligen är till ända). *Det blir kanske en liten e. i september.* Bildl. *Hon var ännu ej inne på 40-talet, och det var ej utan att hon ännu hoppades på en e.*

-span|a; [-are]; -ing (med plur.). Ersätts ofta av 'spåna efter'. *Han avreste i lördags afton för att delta i e-andet efter rånaren. E-as som en förbrytare. Han e-ades ivrigt både i huvudstaden och ~. Anställa, bedriva, göra (ivriga, fåfänga) e-ingar efter ngn.* Bet. närmar sig i skönl. stil ngn gång 'efterleta' l. 'efterforska'. *Vad framtiden vidkommer, e-ar jag tecknen till vårt släktes undergång* V. Rydberg. **Syn.** söka l. spana efter, söka uppspåra, slå efter,

söka ta reda på l. komma i förbindelse med; söka upptäcka l. uppdaga; (ibl. nära) leta (noga o. ivrigt) efter, söka att finna l. ock undersöka, söka utröna l. utforska, efterforska. **-speja** mindre vanl. för 'speja efter', efterspana. **-spel. I.** Nutida huvudbet. 'Bildl.' *Saken får sitt (allvarliga) e. inför domstol. En tågförsening med e. Ett 30 tal personer ha att vänta rättsligt e. vid rådhusrätten nästa lördag [för potatisinventeringarna]. Utsprängningarna för ångaren Orion synas komma att bli föremål för rättsligt e. E. till Köpingsbranden* tidningsrubrik. **II.** Numer snarast bibetydelser. **1)** 'Egentl.' *Som e. gavs en liten enaktare av ~.* **2)** Mus. **a)** Instrumental spel som fortgår sedan en sång slutat. **b)** Orgelspel då folket lämnar kyrkan. **Syn. I.** (obehaglig) efterräkning l. påföljd, obehagliga l. betänkliga följder, (ibl. nära:) fortsättning, avslutning, slutspel l. räfst; **II. 1)** efterpjäs; **2)** ibl. utgångsmarsch **-spår|a;** [-ning]. Skr. Söka uppspåra; leta l. söka efter. *E-a förbrytare. Förgäves e-a orsaken.* **-spörja.** Nästan endast skönl. = spörja l. fråga efter, efterhöra ɯ; nekat ngn enda gång för 'bry sig om'.

-stamma mindre vanl. **-stav|a** ɯ; [-are]; -ning (med plur.). Säga l. läsa efter (stavelse för stavelse l. ord för ord), ord för ord återge l. upprepa. *Stapplande e-a bönerna. E-a en ed. Tanklös e-ning av ngt.* **-stavelse.** Språkv. Stavelse som följer efter huvudtonen (ɔc förstavelse). **-stryk|a** ɯ; -ning (med plur.). Fast form nästan endast som verbalsubst. *Rakstrigel ~ den ena [sidan] avsedd för e-ning.* **-sträv|a;** [-an; -ansvärd; [-are]. Mest skr. **1)** *E-a fullkomlighet(en). Endast e-a guld, makt och ära. Värd att e-a(s). Ett mål, som många förgäves e-at. Nå det (länge) e-ade målet. Han ägde av naturen vad månaen ett liv igenom förgäves e-ar. Vad han e-ade var icke hopens gillande, utan blott sitt eget samvetes goda vittnesbörd. Alltför tydligt e-a att bli bemärkt.* **2)** Ibl. med saksubj. *[Den ursprungliga avslutningen] e-ade hård kontrastverkan och ~* Ruben Berg. **3)** *Kundernas beläatenhet är vår största e-an* mindre vanl. *Det enda e-ansvärda målet. Föga e-ansvärt.* **Syn.** sträva l. trakta l. fika efter, eftertrakta, efterfika, stå efter, (efter)söka, syfta till, ibl. åsyfta, bemöda sig l sträva att nå o. d. **-ström.** Mindre vanl. Om vatten, luft, människor osv. **-stygn** (l. **-styng,** säll. **-sting**); -ssöm. Efter första stygnet sätter man nålen bakom sista uppsticket; går man tillbaka ända till förra nersticket blir det en art av e. som kallas 'stickstygn'. Både om stygnen o. om sömnad med dylika stygn. *Söm med e. Sy med e. Med pärlfina e. och klumpsömsbroderier* Wilma Lindhé. **-stå** ɯ. **I.** Fri form enbart bruklig utom i bet. 1 i pres. part. **1)** *I de satser, där hjälpverbet står efter. De e-ende trängde sig nu in bland de första och ~. E-ende korta rader torde vara tillräckliga att upplysa om förhållandet.* **2)** *S. efter ngn i snabbhet. Icke vilja s. efter ngn i ädelmod.* **II.** Fast form blott ngn enda gång i högt. stil i inf.; eljest brukas 'stå efter' (med obetonat 'efter'). *Det är ingenting att e. Mycke gott, / som din strupe e-tt.* **Syn. I. 1)** stå bakom, komma e'fteråt, följa efter ɯ; **2)** vara underlägsen, stå tillbaka; **II.** stå efter, eftertrakta, eftersträva, ivrigt önska, åstunda, åtrå. **-städning. -ställ|a** ɯ; -ning (mest språkv.). **1)** Fri form. *S-a klockan (5 minuter) e. S-a efter sig allt möjligt* ställa l. glömma kvar o. d. **2)** Fast form. **a)** Språkv. *E-d preposition. 'Emellan' kan ännu e-as t. e. 'bröder emellan'.* **b)** Sälls. o. skr. är *Egen nytta bör e-as andras.*

-svartn|a ɯ. Fast form nästan endast i pres. part. *Som vid torkandet s-ar efter. De flesta av dessa e-ande bläck.* **-svärm.** Andra svärm samma sommar ur samma bikupa. **-syn,** -en, [-er]. **I.** Utan plur. **1)** Efterseende. Nästan endast i uttr. 'vid närmare e.' *Då det nu vid närmare e. visar sig, att ~* K. A. Edin. *Skall man vid närmare e. finna spår av gamla tomtningar* O. v. Friesen. **2)** Tillsyn. *Lämna icke barnen utan e.! Hon är nog duktig när hon vill, men hon fordrar e.* **3)** Efterdöme. Gärna skönl., ngt åld. *Till (en) e. (för ~).* **II.** Med plur. Efterbesiktning. *E. å ~.* **Syn. I. 1)** efterseende; undersökning; **2)** tillsyn, uppsikt, ibl. vård; **3)** efterdöme, föredöme, mönster, exempel; **II.** efterbesiktning, andra syn. **-säg|a** ɯ; -are; [-erska]; -ning (med plur.). *Säg nu efter som jag säger!* Ofta om osjälvständigt e-ande. *Och detta e-es sedan kritiklöst ända in på 1900-talet. Obildade ~ e-are. Lallande e-are.* Österling. *Vara en ren e-are (av ngn).* **Syn.** efterstava, upprepa (vad en annan sagt); vara ett (osjälvständigt) eko av. **-sänd|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsdag o. -ningsporto (posttermer). **1)** Mer egentl. Som postterm blott fast form. *Värdeförsändelser som redan utlämnats från postanstalt kunna icke e-as. E-es!* även tecknat 'Efters.'; påskrift på brev. *Begäran om e-ning av postförsändelser skall ske skriftligen. Har du sagt till om e-ning av tidningen?* **2)** Hämtning o. d. *S-a efter läkare. E-a varor till ett pris av 300 kronor.* **Syn.** ibl. vidarebefordra ɯ; se även efterskicka. **-sätt|a** ɯ; -sblad (ɔc försättsblad). **1)** Nästan endast fri form. 'Egentl.' Placera, ställa osv. efteråt. *Predikatet bör i sådant fall helst s-as efter.* **2)** Fri form vanligast. Förfölja. *Han satte genast efter dem och upphann dem, innan de hunnit till skogskanten. Själv är du en eftersatt rymling* Heidenstam. *Hårt efter-*

satt av kosackerna lyckades han i sista stund rädda sig till de sina. **3)** Nästan endast fast form. Försumma, åsidosätta ⫾ o. d. Skr. *Ifall härigenom Rikets intressen skulle komma att på något allvarligt sätt e-as* Svensk Lösen. *Men kom ihåg att inget av det vanliga arbetet får e-as (för leken). Läxorna få icke s-as efter för leken. Emedan de enligt order från högre ort måst e-a denna tillverkning och i stället tillverka gödningsämnen.* **-sök|a;** [-ning]; -t (med gradformer); -thet. Vanligast i perf. part.; eljest föredras vanl. 'söka efter'. **1)** *Arten är icke funnen i landskapet, men bör e-as.* **2)** Part. perf. Ofta adjektiviskt. *Smör är en e-t vara i dessa fettbristens tider. Mycket e-t för sina sällskapsgåvor. Stadens e-taste ackompanjatör* G. Ullman. **Syn. 1)** söka l. leta efter; **2)** (e-t:) efterfrågad, begärlig; (ibl. nära) anlitad l. omtyckt l. som man springer efter.

-tagansvärd sälls. **-tanke,** -n. *Göra ngt, handla med, utan e.* (o)betänksamt, (o)överlagt. *Läsa med e. Här behövs det (all) e. (du kan uppbringa). Förmåga av e. Minsta e. borde ha sagt dig, att ~. Vid närmare e. skall nog också du finna, att han hade rätt. Ett arbete som fordrar, kräver besinning och (lugn) e. Värd e. Mogen e.* **Syn.** eftertänkande, eftersinnande, betänkande, besinnande, betraktande, begrundan(de), betraktelse; tanke, reflexion; (över)vägande; besinning, eftertänksamhet; ibl. betänksamhet; ibl. överläggning (med sig själv). **-taxer|a** ⫾; -ing (med plur.). T. e. i fråga om skatter o. postförsändelser. **-telefonera** ⫾ o. t. efter. **-telegrafera** ⫾ o. t. efter. **-tid,** -en. Skönl.; mindre vanl. Sen(are) tid, framtid, eftervärld. *Sagor lämnade i arv till en sen e.* **-tida,** =. Skönl. l. högt., sälls. *Docenten Brusewitz fastslår, att Adlersparre icke var någon stor man, som en e. panegyrik ävlats att göra honom till* eftervärldens, sentida, en senare tids. **-tork|a** ⫾; -ning. Trans. o. intr. Fast form skr. *[Roten] e-as om behövligt i solen och ~.* **-trakt|a;** -ansvärd (skr.). *Det är ingenting att e-a. E-a ngns liv. Detta är en ynnest, som jag sannerligen aldrig e-at. Han torde emellertid i hemlighet e-at att upptagas i det berömda samfundet. En e-ad sportelkälla.* **Syn.** trakta efter, eftersträva ⫾, längta (o. söka) efter, åtrå. **-trav;** -sskvadron. Krigs. Vid marschbevakning efterlämnad kavalleriavdelning bakom kolonn l. arriärgarde. *Självständigt kavalleri bevakar sig med en e.* C. O. Nordensvan. *Till sin egen trygghet kan e-en lämna efter sig en skvadron, vilken då kallas e-sskvadron.* **-trupp;** -skompani (lämnat efter till e-ens eget skydd). Krigs. Vid marschbevakning efter huvuddelen av en kolonn efterlämnad avdelning huvudsakligen bestående av infanteri. *E-skompaniet låter under marsch en hel eller halv pluton följa efter såsom spets* C. O. Nordensvan. Ordet brukas även friare. *Jag och min hustru utgjorde e-en.*

-tryck; [-supplaga]. Två skarpt skilda bet. **I.** Mer 'egentl.' **1)** *Slår han, så slår han med e., så sker det l. så gör han det med e. Med sådant e., att dörren gav vika.* **2)** *Han gav särskilt e. åt de sista orden. Utan e. Lägga e. på orätt stavelse.* Närmare 1 i ex. som *En sak vill jag lägga e. på, det är att ni alltid håller er på er kant mot honom. Med e. betona, att ~. Med handling ge e. åt sina ord.* **II.** I fråga om boktryck o. d. Nästan endast om olovligt e. **1)** Abstr. *E. förbjudes* t. e. på tidnings- o. tidskriftsartiklar. *Olovligt e. av tryckt skrift.* **2)** Konkr. *Känner du till e-et av Tegnérs Axel? Det är ingenting annat än ett maskerat e.* **Syn. I. 1)** kraft, styrka, 'besked'; 'vikt'; **2)** betoning, (särskild) tonvikt; **II.** (olovlig) eftertryckning l. avtryck (av böcker o. d.), tjuvtryck; eftertryckt skrift l. upplaga. **-tryck|a;** -are; -ning (ibl. med plur.). I fråga om böcker o. d. Mest om olovligt eftertryck. *(Utan tillstånd) e-a en nyutkommen bok. Har upplevat 14 upplagor ~, e-ts i Finland och ~.* **Syn.** (olovligen) om- l. avtrycka, tjuvtrycka. **-trycklig,** -t, -are; -en; [-het]. *E. aga. E-t straffa ngn, ta ngn i upptuktelse. E-en förbjuda (ngn) ngt. Neej, sade Jenny e-t; det kan jag inte. Så snöt Lars Fällbom sig e-t i näven ~* S. Dahlbäck. **Syn.** (av) kraftig (verkan), duktig, så att det verkar, som det är besked med, ej att leka med, kännbar, ibl. energisk; (e-t:) med eftertryck.

-trå. Mest skönl. (Varmt) längta efter. *Var ~ en eftertrådd balkavaljer* W. Swahn. *Döden, som skänker henne det hon så länge e-tt, den slutliga föreningen med ~.* **-träd|a,** -as; -are; [-else]; -erska. **I.** Nutida huvudbet. **1)** I fråga om värdighet, befattning o. d. *Ludvig XV dog den 10 maj 1774 och e-des (på tronen) av sin sonson. Det är icke lätt att e-a en sådan man. Utse e-are (åt ngn). Hans e-are som statsminister, i ämbetet blev ~. Vet man vem som skall e-a Lundberg som rektor? E-are åt avgången riksdagsman. Justitieombudsmannens e-are.* **2)** Ngt friare. Ej säll. med saksubj. *En ny utlänning hade redan e-tt B. i konungens gunst. Sonja fick en e-erska i hushållet, och ~* Ad. Johansson. *[Produktionskommitténs] direkta e-are, odlingskommittén.* **3)** Märk särsk. i fråga om affär. *N. Strömbergs e-are* ofta skrivet 'Eftr.' **II.** Allmännare bet. *Stormen hade nu e-tts av fullkomlig vindstilla. [Känslor som] så småningom nötas bort och e-as av självsäkerhet och ett glatt sinnelag.* **Syn.** efterfölja, följa (efter l. på), komma efter l. i stället, inträda i ngns ämbete l. tjänst l. i ngns

ställe, ibl. bestiga tronen efter l. d., upptaga ngns mantel; ibl. ersätta l. åtfölja.

-tänk|a ₪; [-ansvärd; skr.]. Fri form endast intr. (l. med satsobj.). *T. efter, om du inte sagt något i den vägen! E-a vad ens frid tillhörer. När han nu med allvar begynte e-a ställningen, fann han ~. Jag har inte haft tid att t-a efter (det) ens. Noga e-a l. t-a efter vad man skall börja med, i vilken ordning man skall gå. Saken bör e-as. Moget e-ande. Det är i varje fall något högst e-ansvärt, att det funnits filosofer av högsta rang, som ~* Hans Larsson. **Syn.** eftersinna, övertänka ₪, besinna, överväga, ta i övervägande, (noga) tänka på, (ibl. nära) genomtänka; ibl. söka dra sig till minnes. **-tänklig,** -t, -are; [-het]. Skr.; ofta ngt åld. Värd eftertanke l. att eftertänkas. *Saken är e.* Ruben Berg. *Slutligen är lynnet så smittsamt skojfriskt, men tilllämpningen av historien så allvarligt e.* Ruben Berg. Bet. närmar sig ibl. 'betänklig'. **-tänksam,** -t, -mare; -het. **1)** *Sonen följde honom med en (högst) e. min. Adolf e-t: ~. Paragot sög e-t på sin pipa.* **2)** *Handla e-t. Klok och e.* **Syn. 1)** eftersinnande, tankfull, begrundande; **2)** tänkande; klok, förståndig, betänksam, varsam, försiktig.

-verk|an o. **-verk|ning.** Det sista ofta om ngt dåligt, t. e. i fråga om sjukdom. *En (ännu förnimbar) e-an av gångna tiders enkla slagord. Känna e-ningar(na) efter l. av ngt. E-ningarna uteblevo emellertid. E-ningarna kunna komma ännu på tredje dagen.* **Syn.** ibl. efterkänning, följd; ibl. återverkan. **-vinter.** Senvinter dvs. antingen sista delen av vintern l. (oväntad) vinterknäpp fram på våren. *En e. i april. En tungsamt fuktig e.* **-vis;** -dom. Mindre vanl. Skr. *Det är lätt att vara e. Trots allt vad e-domen kan tala emot* Per Hallström. **-visa.** Skr.; sälls. Påvisa. *Bör i detalj kunna e-as.* **-värkar,** -na. Läk. Med värk förenade sammandragningar av livmodern de första dygnen efter förlossning. **-värld,** -en. Vanligast i best. form. *E-ens dom. Låta e-en döma. Bevaras åt e-en. Gå till e-en. En sen e. Till senaste e. E-en är den enda oväldiga domstolen* Ling. **Syn.** senare l. kommande släkter l. tider, eftertid, efterkommande; (e-en:) en framtid l. framtiden. **-värme.** *Att laga så många långkok som möjligt ovanpå spisen, när man eldar för bakning och att ta vara på e-n genom att ~.* **-år.** Mindre vanl. *Det var 1891 på e-et* mot slutet av l. under senare hälften av. **-växt.** Mindre vanl. *God e. (på vallarna)* efter första skörden. **-åt,** adv. **1)** Om rum. *Först kom frun och så mannen, litet e. som den kuvade slaven.* **2)** Om tid. *Både före och e. Och sen ångrade han sig förståss e. Kändes det bättre e.? E. är det lätt att vara klok. En tid, kort (tid), ej långt e. inträffade det, att ~. Det var långt e. Flera dar e. gick han som i dvala. Blekt till en början, men mörknar e. E. tillagd. Omständigheter, de där, utan gärningsmannens skuld, e. tillkommit.* **Syn. 1)** (bak)efter, bakom; **2)** senare, (där)efter, härefter, sedermera, längre fram, efter en tid, ibl. (då det är) för sent.

— **Efterst,** adv. o. **Efterst|a,** adj. *E. av alla kom så klockarn. Komma allra e. Bli e. I (det) e-a ledet. Kan du se vem den e-a är?* **Syn.** längst efter, längst bak(om), bakerst, sist.

Ega osv. se äga osv.

Egäl, -t. Smtl., gärna vard. Nästan endast i uttr. *Det är mig e-t* kvittar lika, är mig likgiltigt (vilketdera), kan vara l. är (mig) detsamma, kommer på ett ut.

Eg|en, -t; [-nare]. Bet. övergå i varann. Gradböjning är sälls. o. träffas blott i bet. C o. ngn gång B. Best. böjning förekommer i bet. B o. C, men ofta föredras i sådana fall andra liktydingar (säregen, besynnerlig osv.). Bet. växlar mln 'som man rår om' (ofta kan 'egen' betraktas som en gen. till 'själv'), 'för föremålet säregen', 'särskild', 'egen i sitt slag', 'originell', 'besynnerlig'.

A) Om 'tillhörighet'. Förstärker ofta ett poss. pron. l. en gen. vilka dock i en hel del uttr. kunna vara l. vanligen äro utelämnade. **I.** Allmännare. Adjektiviskt. Best. böjning obruklig. 'Ägaren' person, ngt mindre ofta sak (t. e. 'rum med egen ingång'). **a)** Exemplen ordnade alfabetiskt efter huvudordet. *Öppna egen affär. Uppta ngn som eget barn. Har hon egna barn också? Skog finnes endast för eget behov, ej till försäljning. Det får du göra på (din) egen bekostnad. Stå på (sina) egna ben. Eget beröm luktar illa. Dit skrev han (alldeles) på eget bevåg. Han kom i egen bil ända från Hudiksvall. Eget bo. För eget bruk. Se blott på sitt eget bästa. För (min) egen del vill jag blott anmärka, att ~. Av egen drift. Det borde han ju veta av egen erfarenhet. Det var ju i alla fall hans egen far. Har du något att beklaga dig över i denna sak, så är det (helt och hållet) ditt eget fel. Boken utgavs på (författarens) eget förlag. Utan egen förskyllan. Utan (all, hans) egen förtjänst. Bebor egen gård i närheten av Stockholm. Utsläppt på egen hand. På egen hand avgöra ngt. Eget hem, egna hem* 'eget, egna' ofta obetonade; jfr ssgr. *Vara sin egen herre. Ha, bo i eget hus. Bära eget hår* × löshår. *Du måste lämna brevet i kamrerns egna händer, förstår du. Egen härd är guld värd. Rum med egen ingång. Landets egna innevånare. Ha egen ko. Eget kök. Egna möbler. Skriv du i (ditt) eget namn! För egen nytta, utan hän-*

syn till andra. Jag har ju hans eget ord på det. Jag har endast anfört dina egna ord. Med egna ord anföra. I egen (hög) person. Det var hans eget påhitt. Nå, gör det då, men på (din) egen risk! Karin är ju så gammal nu, att hon ska få (sitt) eget rum. För egen räkning. Tala, döma i egen sak. Ständigt gräva i egna sorger och bekymmer. Jag har mina egna (speciella) skäl. Varvid ~ kolet faller av sin egen tyngd. Å egna och min hustrus vägnar ber jag gästerna vara välkomna. Jag såg det ju med (mina) egna ögon. **b**) Märk bl. a. *Som styrdes var ock en av sin egen konung.* Ej säll. smeksamt. *Min egen lilla hustru. Min egen älskade.* Närstående *Min egen lilla vrå.* **II.** Substantiviska användningar l. uttr. med utelämnat subst. **1**) Utelämnat subst. *Är gården din egen? Mer upptagen av andras sorger än av sina egna.* **2**) Substantiviskt. **a**) Den-kön; sing. *Bli, vara sin egen* råda (över) sig själv, vara myndig (i denna bet. oftare: 'sin egen herre'); sätta l. ha eget hushåll, försörja sig själv; öppna l. börja l. ha egen affär, etablera sig. **b**) Neutr.; sing. *Få ngt till arv(s) och eget. Släppa till, offra av sitt eget. Denna förkärlek för eget och egna* Didring. *Gott lynne till eget och husly till låns* Per Hallström. *Icke söka sitt eget.* **c**) Plur. *Man måste ju först tänka på sina egna.*

B) Ibl. närmande sig C (detta snarast i exempel utan poss.-pron.). Best. böjning finnes o. ngn gång även gradböjning. **a**) *Han har onekligen ett eget l. sitt eget sätt att skriva, en l. sin egen stil. Ha sitt eget huvud. Jag har min egen tanke om saken. Ha sina egna meningar om ~. Gå sina egna vägar.* **b**) *Den honom egna rynkningen på näsan.* **c**) *Elegien blev ~ Malmströms egnaste område* (bet. närmast A) O. Sylwan.

C) Om egenhet. Med gradböjning o. best. form; den senare undviks dock ofta. **1**) *Han har alltid varit bra egen, lite egen (av sig). Han hade en egen vana att höja på de nästan nakna, tunga ögonen — han saknade ögonbryn — och kunde då ~. Ett mycket eget utseende.* **2**) *Man har anmärkt såsom någonting eget (hos, för fransmännen) att ~* kan även föras till B. *Eget nog har jag aldrig fått se honom. Det vore bra eget, om hon skulle vilja ha honom. Högst eget, det må jag säga.* **3**) *Egnare (än så) har man väl hört.* **4**) *Hans egna sätt att vara, gång, utseende* mindre vanl.; 'säregna', 'underliga' l. d. föredras.

Syn. som (uteslutande) tillhör ngn, som ngn rår om (ensam), tillhörande ngn l. ngt; personlig, speciell, (alldeles) särskild, enskild; naturlig, fädernes-, födelse-, ibl. inhemsk l. infödd (× främmande); självständig, självuppfunnen, ej efterbildad, originell; egen i sitt slag, unik, skild från l. ej lik andra; som har sitt huvud för sig; särskiljande; egenartad, särpräglad; (särskilt) utmärkande; besynnerlig, säregen, egendomlig, sällsam, underlig, märkvärdig, inte som andra, kuriös, konstig, ibl. nära förunderlig l. 'främmande'.

— **Egenart,** -en. Skr. *Finna ngns e., e-en i ngt. Hans e. kan icke bestridas. Förlora sin nationella e.* **Syn.** särkynne, särprägel, särart, karaktär(segendomlighet), originalitet. **-art|ad,** -at. Mest skr. *Av högst e-ad beskaffenhet. Robinsons ö med sin alldeles e-ade växtvärld. Den slaviska nationens naturliga musikbegåvning, dess nyckfulla och e-ade gestaltningsförmåga.* **Syn.** (alldeles) särskild, skild från l. olik (alla) andra, särpräglad, egendomlig, originell; jfr för övrigt egen. **-dom** med ssgr står för sig. **-domlig,** -t, -are; -het (med plur.). Bet. ej alltid skarpt skilda. **1**) Utmärkande. Utan gradformer. *Det är e-t för, en e-het hos honom att alltid vilja synas sämre än han är. Där har varje by sitt e-a uttal. Få, ha sin e-a prägel. Uttryck e-a (just) för honom.* **2**) Sällsam o. d. Med gradformer. *En e. människa är han och svår att förstå sig på. Det e-a(ste) i saken är, att ~. Vore det så e-t, om jag nu äntligen skulle tröttnat på saken? Högst e-t, det må jag säga! Du måste dock medge, att det förefaller e-t, att han ej underrättat frun. Han har sina (små) e-heter, men det är i alla fall en hedersman.* **Syn.** jfr egen. **-handsrätt.** Skr. Då man själv tar sig rätt; ibl. självpantning. *Man tillgriper våld, egenhandsrätt osv.* **-het,** -en, -er. Ofta i mer l. mindre mån tadlande. *En e. som ryssarna ha gemensam med alla slaver är ~. Det tycks vara en e. hos dig att icke vilja göra bekantskaper. Med alla sina e-er är han en högst aktningsvärd person. Han har sina e-er. Vismut har den e-en, att ~. Vissa e-er hos författaren, i författarens stil torde bero på ~. Karaktärs-, släkt-; stil-, språkegenhet.* **Syn.** egendomlighet, besynnerlighet, egendomligt drag, säregen karaktär, något för sig, utmärkande egenskap, påfallande drag. **-händig,** -t; [-het]. Mest om skrift o. d.; särsk. skämts. ibl. även friare. **1**) *Ser du inte, att det är hans e-a underskrift. E-a namnteckningen bevittna: ~. Man har ännu några e-a anteckningar av Birgitta. E-t manuskript. E-t underteckna ngt. Betvivla e-heten av en namnteckning. Högst e-t.* **2**) *E-t överlämnande. Att han e-t ~ uppklistrade våra affischer ~ på ett plank vid Strandvägen* Carl G. Laurin.

-intresse. Skr., fackl. *Bastiat i hans ~ lära om e-ts harmoni med det gemensamma bästa* A. Örne. **-kär.** Om person, karaktär, handling osv. *E. och självtillräcklig. Om han inte vore så e. Olidligt, narraktigt e. E. som en grann papegoja. En av*

våra e-are författare. En e. stolle. Med en e. knyck. E-a miner. I e. ton. Det där låter (för) e-t. **Syn.** som framhåller l. har överdrivna föreställningar om l. överskattar l. har alltför hög tanke (höga tankar) om sig själv, självkär, självgod, självtillräcklig, självklok, självbelåten, självförnöjd, fåfäng, narraktig, inbilsk; (ibl.:) 'viktig', dryg, egenrättfärdig; (ibl. nära:) egoist, egoistisk, självisk l. kokett. **-kärlek.** *E-en spelade honom många spratt. En e. som gränsade till det otroliga. Sårad e. E. hos djur.* **Syn.** självbehag, fåfänga, narraktighet, självöverskattning, uppgående i det egna jaget, (ibl. nära) självishet l. egoism; jfr föreg. **-myndig;** -het. Skr., mindre vanl. *E-t avgöra ngt. E-het hos underordnade kommissionsledamöter. En e-het som bör stävjas.* **Syn.** se följ. **-mäktig,** -t, -are; -het. *Det, må du tro, är en e. krabat! E-a och självgoda småstadstyranner. E. och fordrande till karaktären. E-t förfarande, handlingssätt. E-t förfoga om bolagets tillgångar. Handla e-t. Hans regemente blev nu e-are än någonsin. På grund av konungens e-het och styvsinthet uppstod snart en folkrörelse som rent av hotade kungamakten.* **Syn.** egenmyndig, egenrådig, självrådig, som tar sig makt o. myndighet, som griper annan i ämbetet, som tillåter sig handlingar vartill han ej är berättigad l. går utom sin befogenhet, ibl. tyrannisk l. despotisk, ibl. enrådig; (ibl. nära) godtycklig l. förmäten; (e-het) självtagen myndighet osv.

-namn. Motsatt art- l. släktnamn (appellativum). Med e. menar Ad. Noreen ett individnamn som avser att alltid beteckna samma föremål, t. e. personnamn (Brahe; även Gustav II Adolf, Oden, indiannamn som 'Den vaksamma räven'), ortnamn (Sverge; även Förenta staterna), vidare Vintergatan, Ord och Bild (= tidskriften), Snöklockan (Hasselbergs), Bartolomeinatten (men 'en sannskyldig Bartolomeinatt' artnamn o. därför även ofta skrivet med liten bokstav). **Syn.** (nomen) proprium. **-nytt|a,** -an. Självishet, egoism. *Det gjorde han bara av e-a, av ren, pur e-a, av rena e-an* av (rent) självisk a motiv. *E-an är drivfjädern till många låga handlingar. Krass(aste) e-a.* **-nyttig.** Självisk, egoistisk. *Av e-a bevekelsegrunder. E. och beräknande. Ohöljt e.* **-nytting,** -en, -ar. Sälls. för 'egoist', självisk person. **-rådig;** -het. Skr. Egenmäktig. *Vad betydde det, att hon var e. och självgod?* S. Lagerlöf. **-rättfärdig;** -het. Självrättfärdig, självbelåten, fariseisk. *Hans e-het tog sig småningom alltmer stötande utryck, och han blev olidlig för sin omgivning.* **-rörelse.** Ofta fys. *Förutsätter e. hos partiklarna* The Svedberg.

-sinne. *Tidigt visade han prov på e. och oböjlighet. Ett e. som säkert kommer att få sitt straff. E. botas bäst med riset.* **Syn.** jfr egensinnig(het). **-sinnig,** -t, -are; -het (ibl. med plur.). *En e. barnunge, som fått för litet stryk. Den äldre är lydig och snäll, men den yngre är e. En e. natur.* **Syn.** egenvillig, självrådig, som ständigt följer sina egna tycken (l. nycker), som har sitt huvud för sig, som inte går att få bukt på l. få att ta reson, (ofta nära:) envis, tjurskallig, halsstarrig, trilsk, styv(sint), hårdnackad, oböjlig, svårhanterlig, uppstudsig, obstinat; (e-het:) självrådighet osv., egensinne, egenvilja, styvsinne. **-skap** m. fl. stå för sig. **-ton.** **1)** I akustiken o. språkv. Den ton som en ljudkälla alstrar i o. för sig (för vokaler alltså den ton i vkn munhålan är stämd, o. för vkn den då utgör resonansrum). *En orgelpipas, en stämgaffels e. E-en i en fiolsträng är den ton strängen har utan att den nedtryckes med fingret eller på annat sätt förändras. En stämgaffel med 435 svängningar i sekunden har e-en a. Man har icke för ett enda ljud ännu lyckats fastslå dess e., säger Jespersen år 1899.* **2)** Friare, bildl. *Landskapets, ett föremåls e.* = 'lokalfärg' (i dess egentl. o. dess bildl. bet.). **-vilja.** Oftast tadlande. Skr. Kanske ngt åld. *Bryta barnets e. Människan, som i sin e. utmanade gudarna* ~. **Syn.** jfr egensinnig. **-villig,** -t, [-are]; [-het]. Alltid tadlande. Skr.; väl ngt åld. *En e. byting på fem år. E-t övergivande* lagt. = förlöpande (i äktenskapet). **Syn.** se egensinnig. **-vinning.** Ofta skönl. *Människofruktan, e., löje eller hot* Strindberg.

— **Eget-he'm.** Vanl. särskrivet, men även då gärna utt. med 'eget' obetonat. *Ett s. k. »eget-hem».* Jfr följ. — **Egnahe'm;** -srörelsen m. fl. se II. Även skrivet med bindestreck o. som enkelt oftast särskrivet, men nästan alltid utt. med 'egna' obetonat. Mindre bostadslägenheter (med l. utan åtföljande jord) som bebos blott av ägaren o. hans familj; ofta särsk. om e. för arbetare l. tjänstemän. **I.** Enkelt. *Svartbäckens e.* en förstad till Uppsala. **II.** Ssgr. Jämte den vanliga formen *egnahems-* träffas, ehuru säll., även s-lös form *egnahem-*. **1)** Egnahem-. *Det mindre jordbrukets förnämsta biförvärv, särskilt för småbrukare och e-besittande arbetare* Nord. Fam.[2] **2)** Egnahems-. **a)** *Att e-sbolaget* ~ *svarade med ett motbud, som* ~. **b)** *Emellertid bör e-sbyggandet föregås av noggranna undersökningar, om* ~. *E-sbyggare erhålla sakkunnig handledning för* ~. **c)** *På de senare årtiondena har man skänkt e-sfrågan synnerligt stor uppmärksamhet, och den har även varit föremål för de svenska statsmakternas omtanke. De ogifta kvinnornas e-sfråga, F. Wachtmeister 1904.* **d)** *Hembudet har* ~ *gjorts av*

Gottlands läns e-sförening. Av tjänstemännen bildade e-sföreningar ha åt sig under de senaste åren uppfört bostäder på Storängen i Nacka och vid Stocksund 1907. **e**) *Av alla sätt att lösa bostadsfrågan i städer och övriga tättbebyggda samhällen torde e-sidén vara det bästa ur sanitär, moralisk och ekonomisk synpunkt.* **f**) *E-sjorden vanhävdad?* tidningsrubrik 1917. **g**) *E-skolonien Strömslund vid Trollhättan.* **h**) *På grund av en riksdagens skrivelse 1899 tillsatte K. M:t 13 maj s. å. den s. k. »egnahemskommittén», som 22 juni 1901 avgav ett utlåtande, vari den föreslog att befordra e-srörelsen genom statslån, större frihet i jordavsöndringar och upplåtelse av kronans mark.* **i**) *Av övrig e-slitteratur må nämnas:* ~. **j**) *Egendomar ~ som uppdelats till e-slotter.* **k**) *K. kung. ang. villkor och bestämmelser rörande e-slån* den tidigaste 17 juni 1904. *E-slån ~ kan beviljas för förvärvande av lägenhet avsedd för idkande av jordbruk (jordbrukslägenhet), eller lägenhet, där bostaden är det väsentliga (bostadslägenhet)* K. kung. 13 juni 1908. *Statslån från e-slånefonden. Den av staten utövade e-slånerörelse.* **l**) *Jordförmedlingsbyråer för e-srörelsen.* **m**) *På spekulation tillkomna e-ssamhällen.* **n**) *Till uppmuntrande av e-sverksamheten.*

Egendom, -en, -ar. Ordets direkta samband med 'egen' är gärna mer l. mindre bortskymt för medvetandet. **I.** Utan plur. **1**) Allmänt; även bildl. *Allt detta är nu min e. Lägga sig till med sin nästas e. Betrakta ngt som sin (personliga, fullkomligt privata) e. Skulle så inträffa, blir manuskriptet min uteslutande e. Ett parti som icke vill veta av enskild e. »E. är stöld», ett skämtsamt talesätt, som anarkismen tagit på allvar. Finnes ej arvinge, blir det hela statens e. Nödgas avstå all sin e. till borgenärer. E. som kan ärvas. Ärvd och förvärvd e. Gift hustrus e.* Bildl. t. e. i *Göra ngt till sin verkliga e.* om kunskaper, åskådningar m. m. **2**) Märk särsk. **a**) Som lagt. betecknar ordet dels 'viss förmögenhetsrättighet', dels 'bo'; i ssgn 'e-sgemenskap' dessutom 'sammanfattningen av vissa förmögenhetsrättigheter'. **b**) *Fast e.* som lagt. = såväl äganderätt till fastighet som viss annan rätt därtill av evärdlig natur (frälseränta). Motsatsen är *Lös e.* lösöre(n). I vanl. språk är 'fast e.' ofta mer konkr. = fastighet. **3**) *Sam-, stats-, privat-; lösegendom.* **II.** Med plur. Jordagods o. d. **1**) Rent konkr. huvudbet. Lantegendom. *Köpa sig en e. på landet. Vacker e. i närheten av sjö. E-en har en ytvidd av ~. E-en är intecknad (över skorstenarna). Lyckas få e-en skuldfri. Alla till e-en hörande hus, åbyggnader och rättigheter. Behålla en del av e-en under eget bruk. Släkten har e-ar dels i Skåne, dels i Sörmland. E-en utgör fideikommiss (inom släkten Gyllenstierna), är av fideikommissnatur. En som köper och säljer e-ar.* **2**) Mindre vanl. bibet. *E. i stad.* **3**) *Krono-, stats-; jord-, lantegendom.* **Syn. I.** ägodelar, tillhörighet, vad ngn äger l. rår o'm; ibl. ägande l. ägorätt l. äganderätt; ibl. besittning; ibl. bo l. förmögenhet; ibl. löst o. fast; **II.** fast egendom l. fastighet på landet, lantegendom, jordegendom, (jorda)gods; (ibl. nära:) gård, hemman, lägenhet, herrgård, herresäte, (ngn gång) hus.

— **Egendomsagent. -besittning. -brott.** Lagt. Brott mot annans egendom l. förmögenhet (× brott mot person). *E-sb-en kunna vara tillägnelse-, förskingrings- eller skadegörelsebrott.* **-folk.** Bibl. *Guds e.* judarna (som Guds utvalda folk). **-gemenskap,** -en. Lagt. 'Ett flertals delaktighet i en massa förmögenhetsrättigheter'. *Äkta makars e.* **-herre.** Mindre vanl. o. ofta förnämligare l. mer tillfälligt (= ägare) än 'egendomsägare'; jfr d. o. **-köp. -lös.** Skr. *Den e-a samhällsklass, som ~.* **-område. -tvist. -ägare** godsägare, godsherre, egendomsherre, patron; ibl. ägare(n av gården); ibl. nära jordägare.

Egendomlig se ssgr under egen.

Egenskap, -en, -er. Kännes som tämligen fristående i fhde till 'egen'. **1**) Både om personer o. saker. **a**) *Anspråkslöshet, en tämligen sällsynt e. hos tidningsmän. Ha många goda egenskaper. Endast visa sina dåliga e-er. Goda och dåliga e-er* dygder o. fel. *Det är en e. som är gemensam för alla ungdomar, som hon har gemensam med ~. Medfödda, förvärvade e-er. E-er som anstå en krigare. E-er varigenom man kan vinna rykte. Nödvändiga e-er för en statsman. Har han de erforderliga e-erna?* **b**) *En väsentlig, tillfällig e. (hos subjektet).* **c**) *Diamant har den e-en, att det repar glas. Tingens e-er.* **2**) Om personer. Värdighet o. d. Vanl. föregånget av prep. 'i' (o. efterföljt av prep. 'av'). *Han vistas för närvarande vid engelska hovet i e. av drottningens läkare. Han hade kommit dit i sin e. av utomordentligt sändebud. I vad, vilken e. befinner du dig här; som vän eller fiende? I denna sin e. ansåg han sig ~.* **Syn. 1**) 'sida', (själs)anlag, (karaktärs)drag, (utmärkande) drag l. beskaffenhet; (ibl. nära:) art, kynne, lynne, natur, kännetecken, attribut; **2**) värdighet, ställning, befattning; (i e. av:) som, såsom, emedan man är ~. — **Egenskapsord.** Språkv. Mindre vanl. (för 'adjektiv').

Ege'ntlig (-j-); -t, -are; -het (skr.). **I.** Allmänt. *E-a orsaken var emellertid en annan än den han föregav. Det är B., som är den e-e chefen i verket. Den e-a invändningen vore då den, att ~. Markens e-a*

värde, nu mycket lägre än det åsatta. Sakens e-a beskaffenhet. **II.** Märk bl. a. **1)** I fråga om länder o. d. *(Det) e-a England* >< kolonierna; ibl. även >< Skottland o. Irland. *E-a Finland* ett landskap vid Finska viken och Skiftet; numer även kallat Åboland. **2)** Motsatt 'figurlig, bildlig, överförd' o. d. *E. betydelse. Om ordet tas i (sin) e(-a) bemärkelse. I ordets e-a bemärkelse, i e-aste mening en hedersman.* **3)** I nekad sats. 'Nämnvärd' o. d. *Det behöver icke medföra några e-a omkostnader. Någon e. nytta har jag då inte haft av honom!* **4)** Termer. **a)** *E-t bråk* äkta (>< oegentligt). **b)** *E. vikt* specifik vikt = en kropps vikt jämförd med vikten av en lika mängd rent vatten. **c)** *E-t värme* specifikt värme, värmekapacitet = det antal värmeenheter som måste meddelas varje massenhet (gram) av ett ämne för att dettas temperatur skall stiga 1 grad. **Syn.** verklig, riktig, rätt, sann, faktisk; ibl. central, (i) inskränkt l. trängre (mening); bokstavlig, naturlig(ast), närmast liggande, ibl. ursprunglig; äkta, specifik; (nekat:) synnerlig, särskild, att tala om, nämnvärd, avsevärd, 'vidare', väsentlig. — **Egentligen,** adv. **1)** Mer 'egentl.' *Dimma är e. icke annat än moln som ~. E. taget* efter orden o. d. *E. talat.* **2)** Friare. Numer huvudanvändningen. **a)** *E. borde jag ha bannat dig, men det får vara för den här gången. E. borde han be om ursäkt.* **b)** *Ordet betyder e. inte alls det du menar.* **c)** *Ä inte de e. onödigt?* **d)** *Va ä de e. du vill mej?* l. *Va ä de du vill mej e.?* **e)** *Inte e. vacker.* **Syn. 1)** i själva verket, noga taget, i egentlig mening, efter orden l. bokstaven, i verkligheten l. realiteten, faktiskt; i o. genom sin art, i sig själv; (ibl.:) i första hand, ursprungligen, från början; (ibl.:) riktigare; (ibl.:) rättast, bäst; **2) a)** om det vore rätt, om allt ginge rätt till, gjorde jag (osv.) rätt, med rätta; **b)** om vi nu ska tala om den saken; (ibl. nära:) emellertid, för resten, för övrigt; **c)** (nära:) ändå, när allt kommer omkring, i alla fall; **d)** då l. nu (vanl. obetonade); **e)** precis, just.

Egg, -en, -ar. Stavas i SAOF även 'ägg'. Mest om knivar, yxor, hyvlar, huggjärn, sågtänder, billar, saxar, svärd o. andra vapen, klingor, tänder osv. **a)** *Vända e-en av kniven mot ngn. Pröva e-en (mot fingret). Ha e. Utan e.* ovass. *Vass, hård, slö, mjuk i e-en. Ett gammalt rostigt svärd, slött och med hack i e-en. Skärpa, vässa, slipa e-en på ngt. Slipa e. på ~. Härda i e-en. Svärds-, knivs-; rågegg.* **b)** *Vid f-ljudet artikulerar underläppen mot övertändernas e. De stora kindtänderna [äro] trubbknöliga, knölarna låga och utan skärande e-ar* E. Lönnberg. **c)** Bildl. Mindre vanl. *Ord som ha både udd och e.* **Syn.** skärande l. skarp kant, ibl. skär. — **Eggjärn.** Skärande verktyg, verktyg med egg. *E. som biter (bra). E. ~ som skola försändas ss. paket, måste ~.* **-vapen** huggvapen. **-vass.** Ej säll. skönl. *E-t stål. En 30 centimeter lång, e. klinga.* **-verktyg.** *Skärper utmärkt alla slag av e.* om ett bryne.

Egg|a, -ade, -as; [-are]. Stavas i SAOF även 'ägga'. Gärna skr. *E-a honom icke för mycket, man skall icke piska villig häst. Känna sig e-ad att fortsätta. E-a ngn till verksamhet. E-a ngn till uppror, motstånd. E-a andra att inskrida mot ~. När ~ så vildgässen kommo, och deras e-ande rop tumlar ned från himlen ~. E-ande tillrop. En makalös sporrare och e-are.* **Syn.** (upp)elda, upptända, uppegga ɯ, liva, sporra, (ivrigt) uppmuntra, stimulera, (på)driva (ɯ), ivrigt (upp)mana l. söka förmå; (ibl. nära:) fresta, tubba, locka, förleda; ibl. underblåsa; ibl. inge mod att; ibl. tillskynda; ibl. hetsa. **Egga opp** l. **upp** ɯ. — **Eggelse,** -n, -r. Gärna skr. *En frihet, som medförde många hälsosamma e-r. Låt det bli dig en e. (till) att göra bättre nästa gång! Få en e. till ngt, (till) att ~. Under e-n av piskklatschar och tömlyckor. Man kan icke gärna undgå e-n av kamraternas slagord, när man är mitt inne i partihetsen. En e. som magen behöver. [Stagnelii filosofiska system] har givna beröringspunkter med Hegels tänkande — varav det troligen mottagit e.* — Böök. **Syn.** uppmuntran, sporre, ibl. retelse, ibl. tillskyndan.

Egīd (-g-); -en, [-er]; -skakar(e)n (om Zevs; homeriskt uttr.). I antikens sagor antingen Zevs' stormsköld (ibl. lånad åt Atena) l. Atenas brösthamesk med medusahuvudet. *Fröken med e-en* Fru Lenngren (om Atena). Ordet brukas nu huvudsakligen i uttr. *Under ngns e.* dvs. (gudomliga) beskärm, (be)skydd, skyddsvärn l. ibl. ledning (o. skydd).

Egna, Ego[1] se ägna, ägo.

E'go[2] (akut), [-t]. Latinskt ord. Ibl. skrivet med stor bokstav som ett proprium. *Blott samma gamla Ego, / som icke kan betagas / och icke ändra sig* Fröding. *Mitt 'alter e.'* andra jag. **Syn.** jag(et). — **Egoce'ntrisk,** -t. Som kretsar kring sig själv, som icke har tanke på ngn annan än sig själv, som ställer sig själv i mitten av cirkeln; som tror att allt rör sig kring en själv l. hänför allt till sig, självbespeglande. *Nu är jag icke så e., att jag inbillar mig ~, att mina dietregler passa för alla människor.* — **Egoi'sm,** -en. Självviskhet, egennytta, böjelse att hänföra allt till sig själv o. att blott främja sitt eget, egennyttigt tänkesätt, egennyttig läggning; ibl. nära egenkärlek. *E-en regerar mer eller mindre öppet i all partipolitik. En olidlig, ohöljd, krass, kall e. Anstucken av e.* Som fil. motsatt 'altruism'. — **Egoi'st,** -en, -er. Självisk l. egennyttig person, 'egennytting', som i främsta

rummet ser sitt eget jag till godo; ibl. nära självkär l. egenkär människa. *Yttrandet är den rena e-ens. Han var (en) e., men icke av de värsta. En stor e. En gammal e.* — **Egoi'stisk,** -t. Jfr föreg.

Egy'ptier (-jyp(t)si-); -n, =. Även (mest i best. plur.) **Egypter,** -n, =. *De gamle e-nas gudar.* **Egy'ptisk,** -t; -a (kvinna o. språk). *E. skrift. E. stil* ett slags (halv)fet antikvastil för rubriker. *E-t mörker* återgår på bibeln; ogenomträngligt, tjockt mörker (även t. e. i fråga om förstånd o. kunskaper). **Egyptolög** (-åg); -en, -er; -i; -isk. Kännare av l. en som studerar de gamle egypternas odling. *E-ien är en filologisk vetenskap och dess centralaste del är studiet av det egyptiska språket.*

Ehō, obest. rel. pron. Även eho som. Åld. o. endast högt. Mindre vanl. *E. det vara må som fällt yttrandet, så äger det numer ingen giltighet. Skepnad, e. du (än) är, vore du så från avgrunden, vik härifrån! E. som, föraktande mina befallningar, träder inom dessa murar, han må skonslöst gripas och halshuggas.* **Syn.** vem ~ än, vilken som helst som. — **Ehūru,** konj. Skr. *E. det vore lätt att bevisa det, vill jag ej för närvarande ingå på saken. Fadern var säkert över medellängd, e. icke så ståtlig och välbildad som sonen. Föga betydande, ehuru rätt obehagligt. Och måste, e. ovillig, slutligen ge sitt samtycke.* **Syn.** fastän, oaktat, oavsett, ehuruväl, änskönt, utan att låta hindra sig av att, om ~ också. **Ehuruda'n,** -t. Obest. rel. Åld. Hur(u)dan än. *E. han vara må ~.* **Ehuruväl,** konj., Skr., ofta lag-, ämbets- l. avhandlingsstil. *E. både författaren och litet var med honom skulle ha hälsat en sådan tillvitelse med harm. E. styrkeförhållandena i stort sett torde vara ganska välkända av Vår Flottas läsare, vilja vi ~.* **Syn.** se ehuru. — **Enär.** Anslutningen numer svag l. ingen. Står för sig. — **Evād,** obest. rel. pron. l. konj. Även 'evad som l. än'. Åld., gärna högt. **1**) Pron. *E. som än må hända, till staden återvänder jag icke. E. än komma må.* **2**) Konj. *E. du (nu) vill eller ej, kommer saken dock att ha sin gång. E. det är mycket eller litet. Evad Du tager eller ger* ps. 255. **Syn. 1**) vadhelst som, vad än; **2**) vare sig, antingen. — **Evär,** adv. Åld. skr. *E. du (än) letar, skall du svårligen finna en trognare vän. Och han följer dig, e. du går.* **Syn.** varhelst, var ~ än. — **Eva'rt,** adv. Åld. skr. *E. man vänder sig, står skogen mörk och hotande inför en. Och följde Andersson, e. han gick* Fröding. **Syn.** vart (~ än), varthelst.

Eidamer(ost) se edamerost.

E'inherjar (äjnhärr-); -na. I strid fallna hjältar upptagna av Odin.

Eiss (äjs); -et, =. Förr ofta skrivet 'eis'; i SAOF även 'ejs'. Mus. E höjt ett halvt tonsteg. Jfr ciss.

E'j, adv. [o. subst.: -et, =]. **I.** Adv. Väl endast skr., ofta i dikt o. i lagspråk; eljest i allm. mindre brukat än 'icke'. *Ej må statsrådsledamot, justitieråd eller regeringsråd i utskott eller val till utskott deltaga* Riksdagsordningen. *Ledamot av statsrådet må icke tillika annat ämbete utöva, ej heller några inkomster därav uppbära* Regeringsformen. *Jag skulle ej gärna se min son träda i Rysslands tjänst. Det vore ej olikt honom. Ej längre att anse som tillräknelig. Det vore ej alldeles otänkbart. Ej underligt då, att han var rov för den största oro* Sven Hedin. *Ej under, att skolan från första början kom »i ropet»* S. Almquist. *Ej ord, ej ljud. Minut uppå minut / Liksom för döda komma fick och vandra* Runeberg. *Wibelius var hans namn, av anors glans / omstrålat ej ~* Runeberg. *Ej far, ej mor, ej vänner äger den, / som gått till strids mot eget fosterland. Så outgrundligt är ej solens ljus, / ej havets djup, ej jordens dolda gömma, / som mänskohjärtat* Stagnelius. *Ej må tältas å skepp, ej må sovas i hus: inom salsdörr blott fiender stå* Tegnér. **II.** Som subst. Mindre vanl.; fil. o. d. *Ejet, det negativa* Fröding. **Syn.** icke, inte, ingalunda.

E'ja (grav l. akut); interj. Åld.; mest i önskningen *Eja vore vi där!* Märk uttr. som *E., ut, min drake god!* Tegnér. **Syn.** (vore vi) bara l. en gång, ack om, o om; seså, nåväl, välan.

Ejd|er (akut); -ern, -rar (grav). Om släktet Somateria o. mest om 'vanliga e-ern', S. mollissima. *E-ern är en äkta havsfågel, men går vid häckningstiden rätt långt in i skärgården. På ställen, där e-ern häckar kolonivis. En knippa e-er och skrak. Skjuta e-er. Praktejder* S. spectabilis. **Syn.** ejdergås, ejderfågel. — **Ejderdun;** -sbädd; -stäkt. *Det bästa dunet, »äkta e.», är det som honan under ruvningen plockar av sig och lägger i en krans kring äggen för att hålla dessa varma. Dött e.* sämre, plockat från den skjutna fågeln. *Ett par kg. renat och uppluckrat e. räcker till en tvåmansbolster. Kuddar av e. Vila på (en bädd av) e.* även 'bildl.' om mycket mjuk vilobädd. *I Norge och i polartrakterna lämnar e-stäkten en god inkomst.* **-fågel** mindre vanl. för 'ejder'. **-gås,** -en; -näste. Mindre vanl. o. bra föråldrat. Om både hane o. hona. 'Ejder', 'ejderhan(n)e' o. 'ejderhona' äro de vanliga orden. *Plundra ett e-näste på dun och ägg.* **-han(n)e.** Kallas som fullvuxen även 'gudunge' l. 'guding'. **-hona.** Kallas som fullvuxen även 'åda'. **-rede. -släkte(t).** Somateria.

Eje'kt|or (-årr; grav); -orn, -örer; -orsanläggning; -orsapparat. Fackl. **1**) En slags

ångstrålpump. 2) Inrättning å fartyg för utslungande av aska från pannrum.

Ek, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Träd. Om släktet Quercus o. särsk. om arterna Q. Robur ('sommareken', den vanligaste arten) o. Q. sessiliflora ('vintereken', med smalare blad som vanligen kvarsitta vissnade vid vinterns början). *Eken går hos oss endast undantagsvis uppom 60:de breddgraden (Dalälven). Eken har i början buskform, bär frukt först vid 40-50 års ålder; fullvuxen anses eken knappast vara förrän vid ungefär 150 år. En gammal knotig ek. Dodonas heliga ek. Eken, skogsträdens konung. En lund av blandad ek och bok. Sommar-, vinter-, blod-, kork-, galläpple-; sten-; järnek.* **2)** Trä o. d. *Salsmöbel av ek, i l. av bonad ek. Fanerad ek. Svartnad ek* ekvirke som länge legat under jord, t. e. i torvmossar. *Spant av ek.* **II.** Ssgsformen är *ek-;* ngn gång träffas därjämte åld. o. skönl. formen *eke-,* en form som även kan anslutas till det enkla ordet 'eke', i den mån detta är känt. **Syn. 1)** ekträd; **2)** ekvirke, eke; ekved.

— **Ekbark;** -skog (anlagd för att utvinna ekbark). E-en är rik på garvsyra och har förr använts i medicinen. Som garvningsmedel har e-en förr varit ytterst viktig, men har på senare år fått träda något tillbaka för andra garvmedel. *Med garvarbark menades förr ej sällan speciellt e. Läder, som garvats uteslutande med e. anses kvalitativt överlägset på annat sätt garvat läder.* **-barkad.** *E-e läderremmar.* **-bets;** -a (mest i perf. part.). Bets i ekfärg. *E-ad salsmöbel.* **-bord. -dunge. -faner. -fanera.** Mest i perf. part. **-fat.** *E. rymmande 3,000—3,500 liter, lämpliga som jäskar.* **-flora.** Bot. Betecknar de växter som tillsammans med eken invandrat i vårt land; t. e. lönn, ask, murgröna o. mistel. **-kista. -liknande. -lund. -lut.** Märk bildl. uttr. som: *Så nu får han också gå igenom e-en som de flesta andra emigranter och ~* (får sin härdning, sitt elddop, får genomgå en hård skola) Dan. *Han har själv genomgått e-en ~. Man hade gått igenom den värsta e-en under de 6 första månaderna [i Chicago] och ~.* **-löv;** -skrans. *Hos romarna utdelades e-skransar som belöning för medborgerliga dygder.* **-möbel. -ollon;** -bröd (1917); -kaffe. *E-ens smak är svagt sötaktig, bitter och sammandragande. E. ha numer uteslutits ur svenska farmakopén. E-bröd ~ berett av rågmjöl och e. E-kaffet, ibland kallat 'sundhetskaffe', hör icke till de bästa kaffeersättningarna.* **-orre.** Ansluts ej gärna otvunget till ek; står för sig. **-ox|e;** -han(n)e; -släkte(t) (Lucanus). Lucanus cervus. *E-en, den största av alla Europas skalbaggar, går hos oss upp till Stockholm. Överkäkar som hos en e-hanne.* **-panel. -panel|a;** -ning. Mest i perf. part. o. som verbalsubst. **-region.** *I sin helhet tillhör Uppland den s. k. e-en.* **-skog. -snidad.** *Runt om å de e-e hyllavdelningarna som pryda rummet.* **-spik.** En slags grov vanligast 8-tums (tak)spik med plattad spets o. tillslaget huvud. **-stav,** -en, -ar o. (med annan bet.) ekstäver. **-stock[1].** Fattas i SAOL[7] som två ord. I bet. båt anslutes ordet närmast till eka[1], se d. o. **-trä. -virke.** — **Ek(e)timrad.** E-formen gärna skönl., kan anslutas även till 'eke' nedan. *Det eketimrade skrovets orubbliga fasthet* Ad. Johansson. — **Eke,** -t. Mindre känt. **1)** Ekvirke. *Ekrarna ~ som antagligen fått sitt namn därav, att de företrädesvis tillverkats av eke* Nord. Fam.[2] *Bord av eke. De buktiga plankor av eke* Tegnér. **2)** Ldls. Ekdunge.

Ek|a[1], -an, -or. Ldls. även 'öka'. Ansluts ibl. till 'ek'. **1)** En enklare flatbottnad roddbåt särsk. brukad i våra svenska insjöar o. åar. *Ekan är vanligen tvär både i för och akter. Och Fia reste sig i ekan och ~. Större ekor för strömmingsfiske benämnas vid Tvärnö i Östhammars skärgård 'skötekor'.* Både seglare o. sjöbåt är den s. k. *Blekingsekan.* **Syn.** ekstock. **Ekstock[2].** Även 'ökstock'. Jfr föreg. *E-en var redan en dryg aln från land.*

Ek|a[2], -ade. Bet. växlar mellan 'upprepa' o. 'skalla'. **1)** Huvudanvändningen. Dels opers., dels med saksubj. *Han hade stark stämma och sjöng, så att det ekade i salen. Och för varje ord han talade, ekade det dovt i brädfodringen. Skrattet, som ekade mot väggarna* Fanny Alving. *[Ur skymningen] ekade friska, obeslöjade röster och ~* Ad. Johansson. *Och talet dör bort, men i tystnaden eka / dock orden som varsel att något är när* Ad. Johansson. **2)** Mindre vanl. uttr. **a)** *Det ekade något i hans huvud. Tjuvar . . . tjuvar!* Siwertz. **b)** *Erik ekade: — Sabla Långkatekes!* Siwertz. *Bravo, ekade hela salen* Ossian-Nilsson. **Syn.** ge eko l. återskall l. genljud, genljuda, återskalla, återkastas; (ibl. nära) skalla l. ljuda (hårt o. dovt) l. klinga; vara ett eko av, (åter)upprepa; ljuda åter och åter. — **Eko** m. fl. stå för sig.

Ekarté, -n; -kort. Ett kortspel på tu man hand med 32 kort (hackorna 2—6 äro borttagna). *Spela e. Ha goda e-kort.*

Eke se under ek.

Ek|er (akut); -ern, -rar (grav). Vanligast i plur. Ekrarna utlöpa strålformigt från hjulnavet, där de med sin ena ända äro fästade, under det den andra ändan är fäst i någon av lötarna (vilka tillsammans bilda hjulringen). *Kärran gick sönder, och varenda e-er gick ur hjulet. Sätta ekrar i (ett) hjul. Utgå strålformigt som ekrarna i ett hjul. Hjulekrar.*

Ekipāge (-kipasj); -t (-pāsjet), = l. -r (-pāsjer). **1**) Huvudbet. Häst(ar) o. vagn (jämte nödig utrustning). *Hålla (sig med) e. E-t stannade alldeles utanför våra fönster.* Ibl. med tanke på hästarna *Ett charmant grått e.* **2**) Sjöv. Skeppsutrustning, bemanning m. m. Jfr ssgr. **Ekipagedepartement(et).** Sjöv. Ett varvsdepartement som har att göra med tackling, sjöinstrument, förtöjningar m. m., i allm. har vård om de på varvet liggande fartygen. **-mästare.** Sjöv. Chef för ett ekipagedepartement. **-officer.** *Äldste e. i Karlskrona.* — **Ekiper|a,** -ade, -as. **1**) Förse med utstyrsel (särsk. för resor l. d.), utrusta ɯ, utstyra, kläda, skaffa allt vad man behöver (för ngt). *Är du nu fullständigt e-ad? E-a sig.* **2**) Sjöv. Bemanna (ett fartyg). **Ekipēring,** -en, [-ar]; -saffär; -sartikel (mest i plur.); -spen(nin)gar (förr: förskott i och för utrustning vid sjökommendering; kallades även 'klargöringspengar'; sjöv.); -sstipendium. Utrustning, utstyrsel (ibl. av fartyg), uppklädsel; även e-saffär. *Nu måste du tänka på e-en, på din e. Herr-, militärekipering. Våra avdelningar för flickskrädderi, gosskrädderi och barnekipering.*

Ekivōk (-kivåk); -t, -are. Stavas ibl. även 'ekivåk'. Tvetydig, slipprig, (förtäckt) oanständig.

Eklata'nt (-angt); =, -are. Slående, alldeles påfallande, uppenbar, 'klarskenlig', öppendaglig, i ögonen fallande, alldeles tydlig, oemotsäglig, fullkomligt (o. vid första blicken) övertygande. — **Eklater|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskalas. Blott om förlovning: offentliggöra, kungöra, tillkännage. *E-a en, sin förlovning. Har di e-at än?* **Ekla'tt,** adj. o. adv. Öppen, offentlig(gjord), 'som stått i tidningarna'. *Utan att vara e. förlovade. Är det e. ännu? Är förlovningen e.?*

Eklektici'sm, -en. Inom vetenskap o. konst: om riktning som icke har verklig egenart utan kännetecknas av ett mer mekaniskt sammanförande av beståndsdelar, stilar o. d. från olika håll hämtade; även om dylik metod. Vanligen klandrande. **Ekle'kti|ker,** -kern, -ker; -sk. Som saknar egenart o. rör sig med ett urval av lånade idéer o. motiv. Jfr föreg.

Ekli'ps, -en, -er. Mindre vanl. Fackl. Förmörkelse. **Ekli'ptika,** -n. Astr. Mest i best. form. Det plan i vkt jorden rör sig under sin bana kring solen l. den storcirkel detta plan utskär på den skenbara himmelssfären, skenbar solbana. *Vinkeln emellan e-ns och ekvatorns plan kallas e-ns lutning.*

Eklōg (-åg); -en, -er. Ofta i plur. om 'samling av dikter med lika innehåll'; särsk. ofta om Virgilii Bucolica ('Virgilii Ekloger') o. därför i senare tid även lika med '(lärd) herdedikt' (efter Virgilii mönster), idyll. *Fru Lenngrens Eklog.*

Eklärer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskostnad. (Festligt) upplysa, anbringa l. anordna stark l. strålande belysning (till ngns ära, vid festlighet), låta stråla i ljus, ibl. sätta ljus i fönstren, anordna transparanger o. d. *Hela staden var (festligt) e-ad. Alla butiker voro e-ade. Rikt e-ad. Jag tog in på en bigata, som med sin svaga e-ing bröt skarpt av mot de omgivande huvudgatorna. Stråla i full e-ing. E-ingen tog sig ingenting ut, ty natten var för ljus.*

Eko (akut); -t, -n. **1**) *E-t mellan flygarna på slottet Simonetta vid Milano upprepar ett pistolskott 60 gånger. Hör du, hur e-t svarar i backarna? Bergen ge e., långt och ihållande. Här bör det kunna vara (bra, starkt) e. Flerstavigt e. Dubbelt och flerdubbelt e.* I dikt ofta mer l. mindre personifierat o. ibland skrivet med stor bokstav *Eko, lyssna du!* **2**) Bildl. **a**) *Vara ngns e.* upprepa allt vad han säger. *Ett svagt e. av sin far.* **b**) *Det är bara ett e. av vad han nyss förut hört på en föreläsning. Deras barndom var fylld av ekon från Tjusarkonungens dagar* W. Swahn. *Och där väckt alla slumrande ekon* både 'egentl.' o. bildl.: kommit allt det gamla att leva upp igen. **Syn. 1**) ljudets återkastning l. återstudsning, genljud, återskall, återljud; återklingande; återkastat ljud; **2**) (tanklös) eftersägare; återupprepning. — **Ekoljud.** Även bildl. *Ett svagt e. från, av Byrons Kain.* **-sal** o. **-valv.** Byggda så att de ge eko på särskilt sätt. *Ekovalv eller elliptiskt valv.* **-vers** där sista ordet (l. stavelsen) upprepas.

Ekologī (-gi); -(e)n. Naturv. Läran om djurs o. växters tillpassning för o. beroende av de yttre förhållandena (klimatnäring, jordmån osv.). Ordet bildat 1885 av tysken H. Reiter. **Ekolōgisk,** -t. Jfr föreg. *E. växtgeografi. Den nordsvenska florans e-a huvudgrupper. Arternas e-a krav.*

Ekonōm (-åm); -en, -er. (Sträng) hushållare, en som förstår att ställa det billigt för sig, sparsam person, en som är förståndig med utgifter; ibl. förvaltare; ibl. om vetenskapsman t. e. i ssgrna 'nationalekonom' o. det åld. 'statsekonom'. *Vara (en) god e.* — **Ekonomī,** -(e)n. Bet. ej alltid väl skilda. **1**) Enskild l. offentlig hushållning. *Statens e. bör visserligen skötas affärsmässigt, men därför bör staten icke ockra på den enskilde. Sin e. sköter han förstklassigt.* **2**) Hushållningskonst. *'Nationalekonomi', förr även kallad 'politisk e.' Jordbruksekonomi.* Ibl. (särsk. förr) = lanthushållning. Märk *Huslig e.* skötsel o. vård av ett hem samt valet o. beredandet av födan; sedan 1905 lämnar staten bidrag till undervisning i detta ämne (vid folk-

skolor osv.). *Fackskolan för huslig e. i Uppsala.* **3**) Penningställning, förhållande mln inkomster o. utgifter, finanser, affärsställning, penningaffärer. *För närvarande är hans e. utmärkt, har bolaget en utmärkt e. God, lysande, usel, undergrävd, rubbad, osäker, dålig e. På det sättet kan ju bolagets e. bli förstörd för flera år framåt.* **4**) Ibl. nära hushållsaktighet, sparsamhet. **5**) Ibl. (ekonomisk) uträkning; planmässig o. väl avvägd anordning (med undvikande av onödiga utsvävningar), fördelning, disposition. *Naturens egen e. Det vore dålig e. att nu sälja och så åter köpa tillbaka kanske efter en månad. Till konstverkets e. hör att staffaget icke får bli för framträdande. Ett dramas e.* **Ekonomiavdelning** t. e. vid flottans sjömanskår (sjukvårdare, hovmästare, kockar, förrådsmän o. hornblåsare). **-bokhållare. -byggnad.** Vanligast i plur. Hus nödvändigt för utförandet av de till ett visst yrke hörande förrättningarna (ɔ karaktärsbyggnad, boningshus), t. e. i fråga om jordbruk, boskapsskötsel, garveri o. d. *Och hur illa underhållna e-erna förefallit.* **-deputerad.** Tre av riksdagens andra kammare valda e-e handha vården av kammarens ekonomiska angelägenheter. **-förvaltare** t. e. vid hovet, på bruk osv. **-mål.** Lagt. Mål som röra den allmänna hushållningen. *Då, för behandling av något hos KB förekommande e., menigheters hörande finnes av nöden ~, äger KB att ~.* **- och polīsmål.** Lagt. Röra den allmänna hushållningen eller allmän ordning (ordningsmål). *Ekonomi- och polismål behandlas i allmänhet som förvaltningsärenden; blott undantagsvis handläggas de av domstol.* **- och politīmål.** Vidsträcktare än föreg. 'Polismål' avse spaning o. förebyggande; 'politimål' allt som rör samhällets välfärd o. trevnad (hit t. e. allmänt hygieniska anordningar). Motsatt den allmänna rättsskipningen. **-rätt.** Lagt. Rör den allmänna hushållningen o. den medborgerliga näringsverksamheten. **Syn.** näringsrätt; (ngt vidsträcktare är) speciell privaträtt.

— **Ekonomiser|a,** -ade, -as; -ing. Vara sparsam, förfara l. leva sparsamt, hushålla, vara hushållsaktig l. ekonomisk, göra besparingar, taga vara på. *E-a med ngt.* Även bildl. — **Ekonōmisk,** -t; [-het]. **A**) Allmännare betydelser. Hushåll(ning)s-, penning- o. d. **I.** Ofta = nationalekonomisk. *Den e-a vetenskapen. I det e-a livet. E. tidskrift, grundad 1899 av prof. D. Davidson* fackorgan för nationalekonomiska spörsmål. *I e-a frågor.* **II.** Ofta om enskild ekonomi. *Detta är en (uteslutande) e. fråga. Tråkig, så fort det gäller det e-a. Det e-a resultatet av ~. Vara e-t oberoende. E-t obestånd. Ha e-a bekymmer. Befinna sig i goda, lysande, dåliga e-a omständigheter. E. bärgning. Ha e-a intressen i ngt, e-t intresse av ngt. Se allting ur e. synpunkt. Utan e-a uppoffringar. Ur rent e. synpunkt. Rent e-t sett.* **III.** Märk särsk. **1**) En del lagtermer. **a**) *E. besiktning (å publika hemman)* en fortlöpande uppsikt (mln av- o. tillträdessynerna) över att hemmanet skötes ordentligt; avser såväl hävd som husens tillstånd; förbättringar föreskrivas o. gm besiktningen skall ock utrönas att innehavaren ej ådragit sig större ersättningsskyldighet än han kan gälda. **b**) *E. förening* förening med ändamål att främja medlemmarnas e-a intressen gm att skaffa dem livsmedel l. andra förnödenheter, avsätta alster av deras verksamhet, bereda bostäder, anskaffa lån l. idka annan e. verksamhet. *Lag om e-a föreningar* av 22 juni 1911. *E. förening utan personlig ansvarighet (u. p. a.), med begränsad personlig ansvarighet (m. b. p. a.).* **c**) *E-a förordningar* utfärdas av konungen ehuru numera i allm. efter riksdagens hörande; kunna avse e-t välbefinnande (som ordna fhdn vid särskilda yrken), fysiskt välbefinnande (t. e. hälsovård, brandväsen) l. andligt välbefinnande (t. e. borgerlig o. kyrklig undervisning). **d**) *Konungens e-a lagstiftningsrätt* därmed menas hela den kungliga förordningsmakten enl. § 89 regeringsformen (ɔ dels lagstiftning som tillkommer konung o. riksdag gemensamt, dels de befogenheter som tillkomma riksdagen på grund av dess beskattningsrätt l. i fråga om reglementariska föreskrifter för riksdagens egen, dess verks och ombuds verksamhet); i grundlagen sammanföres härmed även konungens befogenhet att utfärda förvaltningsföreskrifter. *E. lag. I e-a lagfrågor är riksdagens rätt inskränkt till framställande av önskningar.* **2**) *E-a kartverket* numer sammanslaget med Generalstabens topografiska avdelning till ett ämbetsverk nämnt 'Rikets allmänna kartverk' (instruktion 29 okt. 1912). *E-a kartor* utvisa markens användning efter olika ägoslag (tomt, åker, äng, skogs- och hagmark) o. upptar vissa ägogränser; utgör ett häradsvis verkställt sammandrag av det vid skiftesförrättningar uppkomna kartmaterialet. **3**) *National-, social-, stats-, privatekonomisk. Det praktiskt-ekonomiska arbetet.* **B**) Särbetydelse. Sparsam o. d. **1**) *Han är alltid så e. av sig, är allt litet för e. E. i småsaker.* **2**) Friare. *Ett så e-t löpsätt som möjligt* J. Zander. **Syn. A**) hushåll(ning)s-, penning-, finans-, som rör ekonomi; **B**) sparsam, hushållsaktig, som ser på slanten l. styvern, noga l. rädd om pengarna; (kraft)besparande. — **Ekonomisk-administrativ.** Lagt. *Den ekonomisk-administrativa domsrätten utövar k. m:t i regeringsrätten samt, i vissa fall, i statsrådet; den begrän-*

sas å ena sidan av den åt domstolarna anförtrodda rättsskipningen och å andra sidan av den rena styrelseverksamheten.

Ekorr|e (grav; ofta utt. e'ck- o. då ldls. även med akut); -en l. -n, -ar. Anslutningen till 'ek' vanl. dunkel för medvetandet. Mest om 'allmänna e-en' (Sciurus vulgaris), men även om andra till e-släktet hörande djur o. ibl. om 'jorde-ar' (Tamias) o. 'flygande e-ar' (Pteromys) som tillhöra familjen 'e-djur' (Sciuridæ). *Om somrarna, då e-en är brun, är skinnet ej mycket värt; det är den grå vinterpälsen (gråverket) som är värdefullt. Han hade en tam e-e, som han brukade ha med sig i fickan. E-n gick på ängen och slog ~. Vig som en e-e. E-e är utmärkt som kräftbete.* — **Ekorrbo. -buk** bukskinn av ekorre. **-bur. -bär.** Majanthemum bifolium. *E-en blommade redan; de små vita, välluktande blommorna sträckte upp sina klasar från de mossiga tuvorna.* **-djur** se ekorre. **-skinn. -släkte(t).** Sciurus. **-unge.**

Ekrar se eker.

Eksēm, -et, = l. -er; -behandling. **1)** Läk. Ett hudutslag, oftast mycket långvarigt o. med benägenhet att återkomma men icke smittsamt. *E. är nästan alltid förbundet med klåda. E. i ansiktet, i axelhålorna, kring stolgången, på händerna. Behandlingen av e. Vätskande, fjällande e. Ansikts-, yrkeseksem.* **2)** I dagligt tal brukas 'eksem' även om en del andra utslag. **Syn. 1)** hudeksem; **2)** utslag.

Ekstock[2] se under eka[1].

Ekumēnisk, -t. Allmännelig, som rör hela den bebodda världen. Särsk. i uttr.: *E-t möte* allmänt kyrkomöte.

Ekvation, -en, -er. Mat. Matematiskt tecknad likhet (med 'obekanta' vilkas värde likheten tjänar att bestämma). *Sätta upp, lösa en e. E-er med en obekant, med flera obekanta. Med e-ens led (membra) menas vart och ett av de båda uttrycken på var sin sida om likhetstecknet. E-en $x^2 - 5x = -6$ är en e. 'av andra graden', emedan den obekantas högsta exponent är 2.* **Ekvationslära** l. **-teori** den matematiska vetenskapsgren som behandlar ekvationers allmänna egenskaper o. metoderna för deras lösning. **-metod.** *Aritmetiska uppgifter avsedda att lösas medelst e-en.*

Ekvātor (-årr); -n. Jordens mittlinje, jordekvator(n), dagjämningslinje, 'linje(n)'; ibl. friare = e-trakterna, de heta trakterna kring e-n. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. Mest i best. form. *E-n tänkes dragen jorden runt på lika avstånd från bägge polerna. E-n delar jordklotet i tvenne halvor, norra och södra halvklotet. Från nordpolen till e-n. Länderna vid, kring, under e-n. Norr, söder om e-n. Parallell med e-n. Alla orter belägna på e-n ha dag och natt lika långa. Ortens läge i förhållande till e-n, dvs. dess latitud l. polhöjd (bredd).* **2)** Astr. Världsl. himmelsekvator = den storcirkel utefter vkn jordens plan, tänkt utdraget åt alla håll, skär himlavalvet. **II.** Ssgr ha *ekvators-*, ibl. därjämte *ekvator-*. — **Ekvator(s)trakt.** *I ekvatortrakterna.* — **Ekvatorsgrad.** *En svensk sjömil är ~ lika med en geografisk mil ($^1/_{15}$ av en e.) eller 7,420,44 m.* **-radie.** — **Ekvatoriāl,** -t. *Klimatet är e-t.* Mest i ssgr. **Ekvatoriālfolk. -land.** Vanligast i plur. *Mognadstiden är alltid kortare i ekvatorialländerna.* **-ström.** I meteorologien: luftström som går från ekvatorn till ngn av polerna. **-trakt.** Vanligast i plur. *I e-erna.*

Ekvi-, förstavelse. Lik(a)-, jämn-. **Ekvilibri'st,** -en, -er; -konst(er); -isk. Lindansare. **Ekvinoktiāl-** (-nåk(t)sial-). Dagjämnings-. **Ekvivale'nt**[1], -en, -er; -vikt. **1)** Kem. E-er = de mängder av olika ämnen som kunna ersätta varandra i kemiska föreningar; ekvivalentvikt. *Sättes syrets e-vikt lika med 8, fås t. e. för silver e-vikten 107,9, och vätets e-vikt blir = 1.* **2)** Bildl. Vederlag, full ersättning, ngt likvärdigt l. jämngott o. d. *Och hans kända musikgeni ~ kunde tas som e. för lärdom* S. Almquist. **Ekvivale'nt**[2], =. Dels om sifferuttryck, dels allmännare (bildl.). Likvärdig, fullt motsvarande, lika gällande, jämngod.

Elak (grav; ibl. även -ack); -t, -are l. ibl. värre, värst. **I.** Huvudbet. ('illvillig' o. d.) visar (såväl i fråga om 'styrka' som för övrigt) en del smärre skiftningar, ofta övergående i varann. Om person o. sak. **1)** *Råka ut för elaka människor, som tycka om att pina folk. Den e-aste käring man kan träffa på. Hon är e. i själ och hjärta, fastän mild och söt i sitt tal. En verkligt e. person. Ha e-a grannar. E. och hämndlysten. Kvick men e. E. till lynnet, till karaktären.* **2)** *E. mot sina barn. E. mot folket och illa omtyckt.* **3)** *Han ser lite e. ut. Skratta e-t. Det var e-t gjort.* **4)** *Han har ett e-t utseende, e-a drag. Ha (en) e. uppsyn* ofta med bibet. av 'skurkaktig', 'ful' l. d. *Med en e. glimt i ögat.* **5)** *Små e-a anmärkningar. Ha en e. tunga. E-a tungor. Detta är e-t förtal! E-t skämt. Var inte e. mot den stackars flickan; ser du inte, hur generad hon blir!* **6)** *Pojken är e. och ouppfostrad. E-a pojkar. E-a pojke, vill du lyda!* **7)** Svagare. Ofta kvinnospråk. *O, va ni ä e.!* **8)** Märk en del uttryck, där bet. är skiftande. **a)** *Spela ngn ett e-t spratt. Hålla god min i e-t spel.* **b)** *Det var e-a tecken* inga goda. *Det är ett e-t tecken, när tungan blir vitaktig. E-a förebud. Ta en e. vändning. E. sjukdom.* **c)** *Ha e-t rykte.* **d)** *Ha e-a vanor.* **e)** *Drömma e-a drömmar.* **9)** Märk den diminutiva ssgn *Smådelak.* **II.**

Bibetydelser. **1**) Om sådant som hänför sig till sinnena. *Ha e. andedräkt. Ha, ge e. smak i munnen. Det har ingen e. smak, men smakar inte heller gott. E-a medikamenter. Det smakar nog lite e-t, men det luktar än värre. E. lukt.* **2**) Om sak. Kränglig o. d. Med inf. Ngt vard. *Dörrn är e. att stänga. Di här skorna ä verkligen e-a att gå i.* **Syn.** (en del starkare l. mer preciserade) **I.** 'arg', ond, illvillig, ondskefull, illasinnad; led, 'svår', kitslig, full av hin, gemen, otäck, djävulsk; hård, grym, sträng; ogen; illfundig, arglistig; skadelysten; skadeglad, malitiös; (moraliskt) dålig, fördärvad; illa uppfostrad, olydig, vanartig, stygg, obeskedlig, svårhanterlig, som artar sig illa; okynnig, odygdig, ostyrig; försmädlig, sarkastisk, giftig, bitande, sårande, som har för avsikt att såra, vass, 'stickande', ibl. smädlig; smädelysten, fallen för förtal; gjord av l. på elakhet l. i ont uppsåt; icke god, elakartad, ogynnsam, farlig; 'ful'; (ibl. rätt nära) brottslig l. skändlig l. hätsk; **II. 1**) obehaglig, otäck, icke frisk l. god, dålig, illasmakande l. illaluktande, osund; **2**) kränglig, svår, besvärlig, besvärande, ibl. plågsam l. pinsam.

— **Elakart|ad,** -at. Mest om sjukdom, sår o. d. *En e-ad feber. E-ad lungsjuka* en smittsam, långsamt förlöpande lunginflammation hos nötkreatur. *E-ade sår. E-ade sympton.* Även bildl. *Upproret visade sig vara mer e-at, än man från början tänkt.* **Syn.** svår, farlig, ej att leka med, elak. **-het,** -en, -er. Huvudsakligen till elak I. **1**) Utan plur. Abstr. *Det är inte e. (av honom), endast tanklöshet. Visst är det e., utspekulerad, avsiktlig e. Brottslig e. Göra ngt på l. av ren e.* **2**) Med plur. Mer konkr. *En väl formulerad e. Säga ngn e-er, e-er om ngn l. ngt. Det fortsätter att dugga av anmärkningar och små e-er över bränslekommissionen.* **Syn.** jfr elak. — **Elaking,** -en, -ar. Mest ngt skämts.; ofta kvinnospråk. *O, en sån e. till man ja(g) har!*

Elasticitét, -en; -sgräns (den punkt då provstavens l. trådens elastiska formförändring upphör dvs. då den ej längre återtar sin ursprungliga form). Fys., metriskt o. allmännare (bildl.). **1**) *Man skiljer mellan e. mot sträckning, sammantryckning, böjning och vridning. I vanligt tal säger man, att sådana kroppar ha en hög e., vilka kunna uthärda stora formförändringar utan att sönderslitas.* **2**) *En stavelses e.* dess förmåga att (av sakliga l. rytmiska grunder) uttalas längre l. kortare än normalt. **3**) *En viss e. i samvetet.* **Syn.** spänstighet, 'fjäderkraft'; töjbarhet, tänjbarhet, ibl. sammantrycklighet; ibl. töjvidd. **Ela'stisk,** -t. Jfr föreg. *E. som kautschuk. E. stoppning. E-a dynor. E-a strumpeband. E. vävnad. E-a brosk. För att få musklerna mjuka och e-a. Ha ett alltför e-t samvete.* **Syn.** (fjäder)spänstig, fjädrande; töjbar, tänjbar, ibl. sammantrycklig, ibl. eftergivande l. 'eftergivlig'.

Eld (i smtl. ofta utt. ell); -en, -ar (utt. -ld-).

Enkelt. **A**) Huvudbet. **I.** Elden som element o. d. Utan plur. *E. är gas i glödande tillstånd. E-en är ingenting annat än ett ljus- och värmefenomen, som uppstår, när ett gasformigt ämne förenas med luftens syre (l. någon annan gas som kan underhålla förbränningen). Stahls teori om e-ens natur. E., vatten, luft och jord. Oförenliga som e. och vatten. Prometevs för e-en till människorna. Anse e-en som helig.*

II. Elden i användning l. 'verksamhet'. **1**) Ngt abstraktare. Utan plur. o. obest. artikel. Gränsen mln 1 o. 2 är svävande; jfr f nedan. **a**) I fråga om eldgörning o. d. *Slå e. med eldstål och flinta. Indianer som gnida, vrida e. Frambringa e. genom att gnida två träskivor mot varann, s. k. gnideld. Tända, draga, stryka, repa e. på en tändsticka. Har du, får du inte e. på cigarren? Göra upp e. (i spisen, kakelugnen). Det var som att tända e. i krut. Spånorna vill inte ta e., di ä fuktiga. Fatta e. Nu, må du tro, det tog e. i honom* bildl.: han blossade upp, blev het (o. ivrig). *Låna e.* även en sällskapslek. **b**) Brinnande eld (för olika ändamål). *Ingen rök utan eld. Handskas vårdslöst med eld(en). Leka med e-en* ofta bildl. (t. e. om kärlek l. andra starka känslor). *Gjuta olja på e-en* mest bildl. om upphetsning o. d.: blåsa u'nder. *Har du, är det e. i spisen? Sätta grytan på e-en. Taga pannan av e-en* nära 2. *Steka vid sakta e.* även bildl.: plåga långsamt o. raffinerat. *Det kan du kasta på e-en* är bara att bränna upp. *Komma, råka ur askan i e-en* bildl.: råka än värre ut. *Är det ännu e. under askan?* = glöder det ännu under askan; ofta bildl. *Aldrig låta e-en gå ut* även bildl. o. till 2. *Nu börjar e-en ta sig. Rena något i e.* jfr skärseld. *Låg-, flamm-eld.* **c**) Om vådeld, härjande eld o. d. *E-ens härjningar. Härja med e. och svärd. Sätta, tända e. på en halmstack. Skjuta e. på ngt med fyrpilar. E-en är lös!* även uttryckt blott *Eld! Om e-en kommer lös (i ladugården ~). Har e-en fattat i den torra halmen, är den ej lätt att släcka. När e-en sitter i husknuten, i (hus)knutarna. Springa, som om e-en satt i knutarna. E-en hade redan slagit ut genom taket, då brandkåren anlände. Var e-en anlagd? Lyckas hejda, hämma elden(s framfart). Elden kan nu anses begränsad. Innan e-en griper omkring sig, tar överhand. Underjordisk e. Sot-, skorstens-, våd-, åsk-, skogs-, topp-, flyg-eld* dessa även med plur. (till 2). *(Kakel)-ugns-, spisel-, koleld.* **d**) Märk en del uttr.

Att levande e. (lunta) ej behövde medföras. Helvetets eld l. *Helveteseld* jfr 'den sjö som brinner med e. och svavel'. *Grekiska e-en* en brinnande vätska vars sammansättning ej är känd; den användes bl. a. 678 vid försvaret av Konstantinopel. *Drake som (ut)spyr, sprutar e. Spruta, råka i, vara e. och lågor* bildl.: vara gnistrande ond; vara ytterst hänförd. *Hon skakade av raseri och ögonen sprutade e. Men när han väl kommit i farten, blev han lätt e. och lågor. Sluka e.* taskspelarkonst. *Vilja, kunna gå i e-en för ngn, ngt* våga liv och blod för; kan ngn gång även föras till B. *Gå genom e. och vatten, sky varken e. eller vatten för att vinna ngt.* **e**) Liknelser. *Glimma som e. Solen höll på att gå ned, och det brann, lyste som e. i alla fönster. Det brann som e. i hans ådror. Det bränner som e. på tungan.* **f**) Bildl. Mest skönl. Ngt oftare med obest. art. *Åter tända kampens, stridens e.* oftare i dylika uttr. 'brand l. låga'. *Det brann en dunkel e. i hennes ögon. Ögon fulla av e. (och liv). Blicken lyste av en inre e. Man kan ej undgå att gripas av e-en i hans föredrag. En framställning utan e. och liv. Hänförelsens e. Ingivelsens e. Kärlekens e. En e. som hotar att förbränna. Ungdoms-, kärlekseld.*

2) Mer konkr. Med plur. Uppgjord eld, fyrverkerield o. d. Gränsen mln 1 o. 2 ej alltid skarp. **a**) Huvudsakligen för värmens skull, för matlagning o. d. *Göra upp en e. av ris och stockar. Sitta vid, kring en flammande e. Värma sig, torka sig vid, framför e-en. Vem vaktar, sköter (om), lagar om e-en? En ständigt underhållen, brinnande, flammande e. Vestas heliga e.* kan även föras till 1. *Röra om (i) e-en. Blåsa på e-en. Det brinner en e., han brinner så klar ~. Stock-, läger-, moteldar.* **b**) Huvudsakligen för skenet. *E-ar uppgjorda för att ådraga sig uppmärksamhet. Den som, i uppsåt att förleda eller skada sjöfarande ~ gör falsk e. ~; dömes till ~* Strafflagen. *Vakt-, signal-, valborgsmäss(o)-, lusteldar.* Märk särsk. *Att tillverka vita och färgade e-ar. Bengaliska e-ar* i sing. även till 1. *Fyrverkerieldar.* **c**) Märk även ssgr som *Drakeld. Ljungeld.*

B) Bibetydelse. Om skott o. d. Ngn enda gång med plur. **1**) *Giv eld! Utsätta sig för fiendens e., den fientliga e-en. I skydd för fästningens e., e-en från fästningen. Utstå en fruktansvärd e. från ~. På givet kommando gavs e. från fästningens bägge torn. Underhålla en häftig e. mot de anryckande fienderna. Den mördande e-en från skottarnas gevär. Öppna e. mot ~. Snabb, livlig, hastig, stadig, långsam e. Direkt, indirekt e. Föra sina trupper i e-en. Han har ännu icke varit i e-en* 'icke luktat krutrök', är ännu oprövad; ofta bildl. *Vem ä de nu som ska i e-en då?* t. e. i fråga om offentlig disputation, om försvar av en riksdagsmotion osv. **2**) Märk uttr. *Komma, råka mellan två e-ar* som ofta brukas bildl. ('ha lika svårt hur man vänder sig' o. d.) o. även kan anslutas till huvudbetydelsen. **3**) *Infanteri-, artilleri-; linje-, skytte-; gevärs-, kanon-, kulsprute-; salv-; trum-; spärr-; kast-; snabb-, korseld.*

Ssgr. Ssgsformen är vanl. *eld-* (särsk. vard. ej säll. utt. ell-); mer undantagsvis *elds-* (t. e. eldsljus); ngn gång träffas bägge formerna (t. e. eld(s)gul o. eld(s)dyrkan). Skönl. ssgr där 'eld' har bildl. bet. bildas ibl. vid behov (t. e. eldblick).

Syn. A) låga, brand, flamma; brasa, bål; ibl. vådeld l. eldsvåda; ibl. sken l. ljus l. glans; (ibl. nära) eldstad l. härd l. fyr; 'glöd', häftighet, värme, hetta, liv (o. fart), brinnande intresse, hänförelse, (brinnande l. lågande) iver, eldhåg, fyr o. flamma; (ibl. nära) blixt; ibl. brunst; **B**) skottlossning, beskjutning, skott, salva, fyr, eldgivning.

— **Eldart|ad,** -at. **-begängelse;** -förening; -utställning. Ordet har på senare år börjat mer o. mer utträngа 'likbränning'. *E. förrättades vid härvarande krematorium ~. Lik, avsedda för e. Varefter stoftet överlämnades åt e-n. Kungl. Kung. ang. villkor för e.* av $^{14}/_{9}$ 1917; har ersatt en stadga av 1888 om 'likbränning'. *Svenska Likbränningsföreningen beslöt d.* $^{28}/_{3}$ *1917 ändra namnet till »Svenska Eldbegängelseföreningen». »E-utställningen» i Malmö 1914 (»Baltiska templet»)* G. Schlyter. Även om forntida fhdn. *Föreställningen att själen genom e-en helt frigjord från kroppen svingade sig till sin särskilda boning* G. Schlyter. **Syn.** (lik)bränning. **-belyst.** *E-a, grå moln.* **-beständig;** -het. Skr.; gärna fackl. Eldfast. *Mindre e. lera. E-a salter.* **-bokstav.** Mest i uttr. som *Detta borde stå (skrivet) i eldbokstäver framför ingången* för att inpräntas l. ständigt stå levande för ngn. **-brand.** Brand, brinnande vedträ. Märk *Eldbränder och gnistor av H. B. Palmær.* **-brasa.** *Kring, vid, framför e-n.* **-disciplin.** Krigs. En trupps förmåga av disciplin under eldstrid (så att befälet varje ögonblick kan behärska o. leda elden). **-don.** Särsk. om äldre dylika (t. e. eldstål, fnöske o. flinta); ngn gång även om tändstickor med fodral, tändstickssställ, tändapparater o. d.; ibl. allmännare (om allt man överhuvud kan tända med). *Till grund för de äldsta e-en ligger värmets alstrande genom gnidning. Hande-en gjordes överflödiga genom uppfinnandet av tändstickorna.* **-dop.** *Undfå e-et. Genomgå, få, ha fått sitt e.* särsk. om trupper, soldater men även friare = ha varit i elden, ha genom-

gått sin första allvarliga prövning. **-dämpare.** »E-n» betecknas 1905 som ett av de nyaste eldsläckningsmedlen, den innehåller ett pulver som utvecklar gaser vka kväva elden; uppfinningen amerikansk. **-fara.** *Vid e. Krutdurkar, vilka i händelse av e. kunna vattenfyllas ~. Icke våga ha bart ljus för e-ns skull.* **-farlig;** -het; -hetsbegrepp. Som lätt orsakar våldeld, alltför lätt antändes. *Vid brandförsäkring antecknas, om e. inrättning finnes i närheten av det försäkrade. E-a ämnen. Kungl. förordning ang. e-a oljor och vissa andra därmed jämförliga vätskor, 26 nov. 1875. Mycket e-a, mindre e-a oljor* de förra (t. e. gasolja) avge vid provning med Abels apparat antändbar ånga redan vid 22° C. o. därunder; de övriga (bland dem fotogen) åtminstone vid 40° C. **-fast,** =, [-are]; -het; -hetsgrad; -hetsklass; -hetsämne. *Absolut e-a äro inga ämnen. Järn, sten och betong äro de viktigaste e-a byggnadsmaterial. E-a valv. E. beklädnad. E. underlag. E. kakelugnsmatta. Med en e-are våd av vadmal upptill* om tältduk till kåtor. *E. tegel. 'Fullkomligt e-a leror' skola ej förändra form eller visa tecken till smältning eller glasering ens vid platinas smältpunkt (omkr. 2,000°). En leras e-het betingas förnämligast av dess rikedom på lerjord och kiselsyra (s. k. 'e-hetsämnen'); de s. k. 'slaggbildarna' (kali, natron, kalk m. m.) få däremot uppgå till endast några få procent. Cronquists e-hetsklasser för lerorna. E-a metaller. E. kitt. E. sandsten. E. trä* (rättare 'svårförbränneligt') behandlat så att det ej så lätt antändes l. brinner med låga. *E. papp* asbestpapp. **Syn.** eldbeständig, som kan motstå höga temperaturer utan att förändras, som står sig mot eld, eldhärdig, eldsäker, oförbrännelig, som ej kan fatta eld, brandfri, brandsäker; ibl. svårförbrännelig. **-fluga.** Om flera tropiska, med lysförmåga utrustade, kringflygande skalbaggsarter av knäpparnas och mjukbaggarnas familjer; (mest bekant är Pyrophorus noctilucus). **-fläck.** **1)** Eldrött födelsemärke, eldmärke. **2)** Mindre vanl. Röd fläck på häst l. hund. **-frustande.** Skönl. *E. fålar.* **-full.** Skr., gärna skönl., bildl. Eldig, full av eld, livlig, lidelsefull, passionerad, brinnande, hänförd. *Med ungdomens e-a låg för det nya och ovanliga.* **-fäng|d,** -t, -dare; -dhet. Övervägande bildl. l. i bild. **1)** Egentl. *Inne på gården var ett upplag av lätta tyger, linnevaror och dylika e-da ämnen.* **2)** I bild o. bildl. Ofta om kärlek. *E-d som krut. Ju torrare sköre, ju e-dare* Strindberg. *Jag har aldrig brukat vara så e-d av mig. En e-d sydländsk skönhet.* **Syn.** lättantändlig; som lätt blir kär l. lätt blossar upp, lätt upptänd; lidelsefull, het; lättretlig, (lätt) uppbrusande, snarsticken, hetsig, hetlevrad, ibl. argsint. **-färg. 1)** Tekn. **a)** Bestrykningsmedel avsett att skydda trävirke mot eld (träet blir mindre eldfängt o. brinner ej med låga). **b)** Ibl. = färg som ej förändras vid upphettning, avsedd till målning av metaller. **2)** Ibl. = brandgul l. eldröd färg. **-färgad.** Ngn enda gång 'eldsfärgad'. Bjärt rödgul, gulröd, eldröd, brandröd, flammröd, flammande l. brinnande röd l. gul, brandgul, eldgul. *Det e-e håret stod som en brandbelyst sky kring hennes bleka ansikte.* **-fördelning.** Krigs. Eldens spridning (så att ej alla skjuta på samma punkt på målet). **-förgyll|a;** -ning (ibl. med plur.). Mest i perf. part. o. som verbalsubst. Vanligare 'brännförgylla'. **-försvar.** Krigs. Motsatt 'försvar med blanka vapen'.

-gaffel; -låda; -ställ. *Röra om i brasan med e-n. Se ut som om man svältjt en e.* om onaturligt stela o. raka personer. **-galler;** -rensare. Rost, kamingaller, kakelugnsgaller. **-gap.** T. e. om drakar, om kanonmynning, om lucka där eld sprutar ut m. m. **-givning.** Krigs. *En s. k. gaffelkäpp ~ i vars gaffel pipan vilade vid e-en.* **-glans.** Ofta skönl. **-gnista. -gul.** Ngn enda gång 'eldsgul'. *E-t hår ringlade kring hennes axlar och ~. De e-a, fosforaktigt blänkande ögonen. E. ton.* **-görning,** [-en, -ar]; -smetod. Skr. *N. Keyland, Primitiva e-smetoder i Sverge.* **-handvapen.** Krigs. o. d. Vanligare är 'handeldvapen'. Lättare skjutvapen: gevär, karbiner o. revolvrar l. pistoler. **-hastighet.** Krigs. *De automatiska vapnen medge större e. än repetergevären. Det svåra artilleriets e.* **-hav.** Bildl. *Skogsdungen var som ett enda e., ett helt e., det dånade och brakade, och gnistorna flögo långt ut på fältet. E. böljar i Balders lund, / strandlöst svalla dess vågor* Tegnér. Även t. e. om färgspel vid solnedgång. **-himmel.** E-en l. empyré(e)n var hos forntida naturfilosofer benämning på den översta världsregionen, där den alltid uppåt strävande elden tänktes samlad som det finaste o. lättaste element o. varifrån ljusfenomenen på himmelen ansågos härröra. **-hjul** en fyrverkeripjäs. **-hug** se eldhåg. **-hus. 1)** Allmännare. Hus med eldstad. T. e. om fornnordiska fhdn. **2)** Bostadshus vid fäbod av ålderdomlig typ: stampat jordgolv, härd på marken, bänkar kring väggarna, rökhål (ingen skorsten). T. e. ibl. i Dalarna, Jämtland, Härjedalen. *Åril i ett e. vid en fäbod, Jämtland.* **-håg.** Av Viktor Rydberg (först i formen 'eldhug') föreslaget o. brukat för 'entusiasm'. Har upptagits även av senare författare. *Därför med eldhåg upp att värna fädernejorden!* Rydberg, Atenarnes sång. *[De politiska och statsrättsliga problemen], i vilka han fördjupade sig med samma e.* Fr. Böök. **Syn.** entusiasm, hänförelse, brin-

nande l. lågande intresse l. iver. **-hår;** -ig. Mindre vanl. Eldrött, eldfärgat hår. *En e-ig engelska* G. Mattsson. **-härd.** *Söka att komma åt själva e-en* vid eldsvåda. **-härdig;** -het. Mindre vanl., gärna fackl. *E-t tyg. I ugnar, deglar, härdar o. d. för olika ändamål, där e-het åsyftas* Nord. Fam.[2] **-härj|as.** Vanligast i perf. part. Skr. *Som bekant e-ades en stallbyggnad inne på gården 17 Humlegårdsgatan i augusti månad. Lundby skönfärgeri e-at. Ivöverken i Skåne svårt e-ade. I bottenvåningen av den e-ade byggnaden.* **-häst.** Skönl. T. e. om lokomotiv. **-höjd.** Krigs. Vid artilleripjäser: eldrörets höjd över uppställningsplatsen; sjökrigs. även eldrörets höjd över vattenytan.

-järn; -slåda; -ställ. Saken numer mindre vanl. Ett e-ställ innehöll följ. 'eldjärn': eldgaffel, eldtång (att ta kol med), eldskyffel. **Syn.** ibl. eldredskap. **-kanal** t. e. i ugn; eldrör. **-kastar|e.** Krigs. *E-na ha under den stora offensiven verksamt bidragit till de tyska framgångarna* 1918 (om sak). **-kista** t. e. om eldstad på lokomotiv. **-klot.** T. e. *Solens e.* **-kraft.** Krigs. *Utnyttja sitt artilleris e.* **-kula.** Märk bl. a. **1)** Stjärnfallsmeteor som nått lägre, tätare luftlager. **2)** Elektrisk e., kulblixt. **3)** Skönl. t. e. om solen. **-kvarn.** Tidigare benämning på 'ångkvarn'. Jfr *E-stomten* i Stockholm. **-kvast.** *Ur skorstenen stod som en e.* **-led|are;** -ning; -ningsanordning(ar); -ningsväsen(de). Krigs. *Till kursens e-are beordras: ~. E-aren inväntar salvans nedslag, vilket ~. Underlätta e-ningen. Taktisk och teknisk e-ning. Ett i tekniskt avseende välordnat e-ningsväsende.* **-linje.** Krigs. **1)** Mer enbart fackl. Inre övre kanten av ett bröstvärn varifrån försvararnas eld utgår. **2)** Även allmännare brukat. Trupplinje i eldstrid; ibl. främsta för elden utsatta l. i eldstrid varande linje. **-märke.** **1)** Märke l. ärr efter brännsår. **2)** Kolad fläck. **3)** Ngn gång även 'eldsmärke'. Eldrött födelsemärke, ibl. eldfläck. *E-t är egentligen ett slags blodkärlssvulst.* **-mörja.** Glödande het aska, glödande kol o. het aska. *I e-n syntes de underligt hopsmälta resterna av några tennsaker.* **-orm.** En fyrverkeripjäs. Även bildl. *Tåget syntes som en e. slingra fram nere på slätten.* **-pelare** jfr t. e. rökpelare. **-pil** fyrpil, pil att skjuta eld på ngt med. **-prov. I.** Mer egentl. **1)** Undersökning gm eld av en kropps äkthet. **2)** Ett slags medeltida gudsdom varvid den anklagade för att fria sig måste kunna oskadd ta i l. gå på glödande järn. **II.** Bildl. *Bestå sitt e. Ha bestått e-et, genomgått sitt e.* **-redskap;** -ställ. **-regn;** -sraket. SAOF även 'eldrägn'. Om nedfallande eldgnistor (t. e. vid eldsvåda); i fråga om fyrverkeri osv. **-ria.** Där fuktig säd torkas gm upphettad luft. **-rum;** -skorpral (sjöv.; till 3). **1)** Rum som kan eldas, rum med eldstad (ɔc kallrum). **2)** Eldstad, härd, övre rummet i en fyr (ɔc askrum). **3)** Sjöv. Rum som innesluter ångpannan, pannrum. **-rö|d** (smtl. ofta 'ellrö', vard. på sina håll även 'illrö'); -tt (även subst.), -dare. *Hon blev e-d över hela ansiktet och ~. E-d av blygsel. De e-daste tapeter jag i mitt liv sett. Skifta i e-tt.* **-rör;** -srekyl (krigs.). Ibl. pipa, lopp; ibl. eldkanal; ibl. bildl. för gevär l. kanon l. d. **1)** *Vid en modärn lavett ~ vilar e-et på en s. k. vagga.* **2)** *E. i ångpannor, i kakelugn.* **3)** *För 'eldrören' hade indianerna allt fortfarande en oerhörd skräck.*

-sats. Kan fattas som två ord. **1)** Vid fyrverkeripjäser o. d. Pulverformig blanning av lätt brännbara samt syreavgivande ämnen (ibl. även färgande ämnen samt glödkroppar). *Låge-er och stråle-er.* **2)** Eldstadsuppsats: eldgafflar, tänger o. skyfflar. **-själ.** Gärna skönl. Som med lågande iver omfattar allt han ägnar sig åt. *En e., som förbrände sig själv.* **-skad|a;** -eersättning. Brandskada, skada gm eld. *Alla eldstäder och skorstenar böra vara så ställde och förvarade att e-a förekommas må* Lagen. **-sken.** Oftare än 'eldsljus' om skenet av eld i det fria; även om eld vid eldsvåda o. d. *Vid e. Mot, i e-et avtecknade sig en mängd mörka gestalter. Ett starkt e. upplyste himmelen.* **-skrift.** Bildl. Eldbokstäver. *'Skötsel och vård', ord som i e. borde stå för ögonen på alla våra kommissionsherrar* 1918. **-skyffel** att ta upp utfallna kol med o. d. **-skygg** mindre vanl. **-slukare** en slags taskspelare. **-släck|ande,** subst. o. adj.; -are (sak); -ning (med plur.); -ningsanordning; -ningsapparat; -ningsarbete; -ningsgranat (ett e-ningsredskap); -ningshjälp; -ningsmanskap; -ningsmedel; -ningspersonal; -ningsväsen(de) m. fl. Gärna skr. *Denna kolsyregasens e-ande egenskap. Automatisk e-are för fartyg. Huru e-ningshjälp skall kunna erhållas. Elddämparen, ett nytt e-ningsmedel ~. Ett välordnat e-ningsväsende* brandväsen. **-sprutande.** *E. berg. En e. drake.* **-spyende.** Mindre vanl. *E. drake.*

-stad, -en, -städer; -sanläggning; -sgaller; -sinsats (t. e. kakelugnsinsats); -slucka (ibl. ɔc askugnslucka); -srost; -stävlan; -suppsats m. fl. Om ugn, kakelugn, kamin, spis, äril, härd; ibl. blott den del av en ugn osv. där förbränningen sker (sålunda icke inräknat rökkanaler l. bränslemagasin, där dylikt finnes). **a)** *E. för central uppvärmning. Fordringarna på en god e. Primitiva eldstäder. Ångpanneeldstad.* **b)** Märk uttr. som *Boendetätheten uppgick vid förra årsskiftet i gamla Stockholm till 122 personer per 100 eldstäder. Förstklassig hörnfastighet av sten*

med fritt läge ~ 70 eldstäder. **c**) *Golvet framför en e-slucka bör alltid vara av oförbrännligt material eller skyddat av dylikt. E-sluckan, varigenom bränslet inkastas på rosten. Teknologföreningens e-stävlan avgjord* 1917. **-stod.** Bibl. Molnskyn i vkn Herren ledsagade Israels folk genom öknen o. som om natten lyste som ett eldsken. **-strid.** Krigs. Strid med eldvapen. *Livligare e. på vissa frontavsnitt. Artilleriet verkar endast genom e.* **-stål.** Om äldre fhdn. E-et, som i övre ändan var fästat vid ett handtag av läder l. d., slogs hårt mot kanten av ett stycke flinta; de gnistor som då flögo upp antände på flintan lagt fnöske. *E. och flinta.* **-ställe.** Skr. *Snabb framkomst till e-et* vanligare: 'brandstället, brandplatsen'. **-säk|er;** -erhet. *Asbest eller något annat e-ert ämne. E-er puts. Endast till en viss grad brandfria eller e-ra* om byggnadspartier o. d. *E-ra mellanväggar.* **Syn.** (se det vanligare) eldfast. **-sättning.** En äldre bergbrytningsmetod (upphettning o. begjutning med vatten). *E. var jämte bergkilning, arbete med kil och slägga, den förhärskande brytningsmetoden, tills bergkrutet i slutet av 1600-talet började komma till användning.*

-torka; -ning. Mindre vanl. **-tång. -tändare.** Om sak (en sammansättning av lättantändliga ämnen); tillfälligt ngn gång även om person. **-vakt;** -are. T. e. i gruva (om person). **-vapen.** Innefattar handeldvapen o. artilleripjäser. **-vatten.** Indiansk benämning på starka drycker, särsk. brännvin. **-verkan.** Krigs. *E. kan vara av tre slag: stötverkan, sprängverkan och brandverkan. Dreadnoughttypen blev banbrytande på grund av sin överlägsna e. på stora avstånd.* **-yta.** Tekn. Den yta gm vkn värmet övergår från rökgaserna i eldstaden (med tillhörande rökkanaler) till de föremål som skola uppvärmas. *Vid en ångpanna anses i allmänhet e-n sammanfalla med plåtens värmeupptagande yta. Direkt e.* den del av 'total e.' som upphettas ej blott gm de heta gaserna utan även gm strålande värme från lågan, det glödande bränslet o. eldstadens upphettade väggar. *En stående ångpanna om 6 à 8 kvadratmeters e. Ångpanneeldyta.* **-åsättande.** Skr. Anläggande av eld. *Uppsåtligt e. av olika slag* C. Borgenstierna. **-ät|ande,** subst. o. adj.; -are; -ning. Taskspelarkonst.

— **Eld-** l. **Eldsande.** Mest i plur. Ett slag av elementarandarna. Kallas även 'salamander'. **-dyrk|an;** -ande (subst. o. adj.); -are. Formerna med -s- torde vara de vanligaste. *Att kalla Mazda-religionens anhängare [i Persien och Indien] e-are är, säger N. Söderblom, vilseledande.* **-flamma.** S-formen vanligast. **-färgad** o. **-gul** se eldfärgad o. eldgul. **-märke** se eldmärke 3.

— **Eldsljus.** Motsatt 'dagsljus, dager, solljus' osv. *Arbeta vid e.* **-luft.** Schéeles namn på syrgasen, syret. **-låga.** *En ensam e. fladdrade i ett hörn av rummet. En fiämtande e., som varje ögonblick hotade att slockna* även bildl. *Hon var som en e., brinnande livlig, darrande för varje känsloflâkt.* **-länd|are;** -sk; -ska (kvinna). Invånare på Eldslandet, ögruppen vid Syd-Amerikas sydspets. *De egentliga e-arna bestå av två i språkligt avseende skilda stammar. Philesia buxifolia, den e-ska florans vackraste prydnad.* **-olycka.** Mest skr. **-våd|a;** -etillbud; -eunge (ngt vard.); -eutbrott m. fl. Ehuru ordets anslutning till 'eld' fortfarande är klar, har man ej alltid levande för sig sammanhanget med 'våda', varför ordet vid uttal ofta avdelas 'ell-svåda'. *Staden härjades för tre år sedan av (en stor) e-a och har ännu icke repat sig. E-an hade uppkommit genom oförsiktighet av tjänstefolket. Om orsaken till e-an svävar man ännu i okunnighet. E-a utbröt i natt vid tvåtiden i garvar H:s gård vid torget. Blixten orsakar e-a. Elakt tillbud till e-a.* **Syn.** eldsolycka, vådeld, brand, 'eld'.

— **Eld|a,** -ade, -as; -ning (ibl. med plur.); -ningsapparat; -ningssynpunkt (mest med prep. 'ur'); -ningssätt. **1**) Egentl. **a**) *E-a med ved, med kol, i kakelugn, i l. med kamin. Torkgrytor som e-as med koks. E-a ugnen för bakning. E-a nu bastun riktigt het åt oss! Har du börjat e-a (i kakelugnen) än? E-a med stängda luckor och halvskjutet spjäll. E-a två brasor om dagen. Har du någon som e-ar åt dig om morgnarna? Där hade icke varit e-at på år och dag. Kom ihåg att ha rummen (väl) e-ade, när han kommer! Ligga i oeldat rum.* Märk uttr. *E-a för kråkorna* då man sköter spjället så illa att värmen går ut gm skorstenen. **b**) *Pris för rummet, utan e-ning och städning, blir ~. E-ning för hand, med e-ningsapparat. E-ning i öppen spis. Hand-, magasins-, ångpannee-ning. Ur e-ningssynpunkt ligga rummen icke bra. Med användande av bästa e-ningssätt.* **2**) Bildl. *E-a ngn, e-as till ansträngningar, stora gärningar. E-a soldaternas mod. E-ande föredömen. E-ad av (tanken på) fädrens bedrifter.* **Syn. 1**) göra upp ⊓ eld, tända brasa(n), ibl. (upp)värma (med brasa osv.); **2**) ägga, sporra, liva, uppelda ⊓, hänföra, 'uppkalla'. — **Elda opp** l. **upp** ⊓, **E. på.** E. starkt l. öka elden i en ångpanna osv.; även börja elda, uppelda. **Syn.** ibl. brassa på. — **Eldar|e,** -en l. -n, -e; -avdelning (sjöv.: avdelning av manskapet vid flottans sjömanskår); -korpral (sjöv.); -eunion(en). **a**) *Han var e-e på en liten ångbåt. Lok(omotiv)eldare befordras i mån av lämplighet och behov till lok(omotiv)förare. Lokomotive-e vid statens järnvägar. Och en*

svettig e-e [i maskinhusen] slänger några glåpord åt de frysande. Svenska e-eunionen ingår i landsföreningen 1919; en sammanslutning av sjöeldarkåren. **b**) Vid flottan är eldare = menig man vid e-avdelningen. *Skeppse-e* på större fartyg. *Torpede-e* på företrädesvis jagare o. torpedbåtar. — **Eldig,** -t, -are; -het. Blott 'bildl.' Ofta skönl. *E-a spanjorskor. E-a ögon. Ett e-t sinne. En e. springare. E-t vin. Efter ett e-t anförande* ~. **Syn.** 'av eld', brinnande, eldfängd, glödande, het, hetsig, hetblodig, varmblodig, sjudande av iver, livfull; (ibl.) lidelsefull l. passionerad; (ibl. nära) förtärande l. brännande. — **Ellande,** adv. Ofta ngt vard. Förstärkningsord. Mer vard. även 'illande'. Nästan endast i uttr. 'e. röd' = eldröd. *Solen hade gått ner e. röd* S. Lagerlöf. *Och strök sitt ljusa, vildvuxna skägg mot hennes e. röda hår.*

Elefa'nt, -en, -er. Släktet Elephas l. ngn av dess två arter; ibl. vidsträcktare (innefattande alla 'e-djur', Proboscidea). **I.** Enkelt. *E-en är nutidens största lantdjur. Indiska e-en och afrikanska e-en. Våra dagars e-er*)(nu utdöda e-djur som t. e. mammutdjuret. *Med snabeln uppsuger e-en vattnet och insprutar så detta i munhålan. Vilda, tama e-er. De ljusfärgade eller ljusfläckiga s. k. vita e-erna. Stridse-er.* **II.** Ssgr. **1**) Ssgsformen är *elefant-;* därjämte *elefanter-* endast i 'e-(er)orden'. Ibl. brukas 'elefant' i ssgr för att beteckna ngt jättestort (e-sköldpadda). — **Elefantbet|e,** -en, -ar. **-djur(en).** Proboscidea. **-förare. -lik,** -t. Ibl. = jättestor, oformligt stor. **-sköldpadda.** Jättesköldpadda. **-släkte(t).** Elephas. **-snabel. -tjur.** Även e-han(n)e. **-unge.** — **Elefant(er)orden.** SAOL[7] o. SAOF ha blott -er-formen. Danmarks förnämsta riddarorden. Ibl. även om den siamesiska 'Vita elefantens orden'. **-riddare.** Nästan alltid utan -er-. — **Elefantīasis** (-iss); [=]. Läk. Huvudsakligast av rubbningar i lymfkärlssystemet orsakad abnormt stark utveckling av huden på enskilda kroppsdelar varigm dessa bli mer l. mindre oformliga (varjämte huden till sitt utseende kommer att påminna om elefanthud). — **Elfenben** se d. o.

Elega'ns (-angs); -en. Dels om kläder o. d., dels friare. *Vilken e.! Du skulle sett vilken (utsökt) e. där utvecklades. Smak och e. Uttrycka sig med en viss e.* **Syn.** smakfullhet (som ej rädes det dyrbara), yttre finhet, förfining, prydlighet, 'stil', ibl. sprättighet l. 'stilighet'; (ibl. nära) grace l. fint behag. — **Elega'nt** (-angt); =, -are; [-het]. Om kläder o. d. samt friare. *E. supékappa. En högst e. företeelse i boa och skinnmuff. E. klädd. E. klädsel. Alltför e. Du må tro di har (det) e.! Med en medvetet e. handrörelse. Säga e. formade artigheter.* **Syn.** smakfull (o. fin l. dyrbar), utsökt fin, förfinad, smakfull o. prydlig, gentil, chic, stilfull; (ibl.:) sprättig, flott, 'stilig', 'piffig', mondän; (ibl. nära:) första klass(ens), lysande, ståtlig, präktig, pompös, lyxfull; (ibl. nära:) behaglig, med fint l. ädelt behag l. ock förbindlig, fint svarvad.

Elegī (-sji, säll. -gi); -(e)n, -er. **1**) Huvudbet. Lyrisk dikt(art) av ett vemodigt, känslofullt o. klagande innehåll, sorgedikt, klagodikt. *B. E. Malmströms e. 'Angelika'.* **2**) Ifråga om grekiska o. romerska dikter även i den vidsträcktare bet. av 'dikt på distika'. *Propertii e-er.* — **Elēgisk** (-gi-); -t. **1**) Klagande, sorgefull, vemodig, sorglig, rörande, klago-, klagodikts-; ibl. känslosam. *Versens e-a ljud.* **2**) Märk *E-t versmått* distika (hexameter + pentameter).

Ele'kt|or (-årr); -orn, -örer; -orsröst; -orsval. **1**) (Utsedd) väljare, valman (som vid medelbart valsätt utövar rösträtt för en valkår). **2**) Kurfurste (i egenskap av kungal. kejsarväljare).

Elektricitet, -en, -er (fackl.). **A**) Betydelser. **1**) I fys. o. kemi uppfattat på olika sätt under olika tider: på 1700-talet betraktades e-en av Symmer som t v å fluida, t v å ovägbara ämnen (positiv o. negativ e.) l. av Franklin som e t t fluidum, e t t ämne; på 1800-talet antogs Maxwells teori enligt vkn e-en skulle vara vågrörelse i ljusetern (som anses genomtränga hela världsalltet); numer härskar elektron-teorien (Lord Kelvin, J. J. Thomson, Rutherford m. fl.), enligt vkn e-en är av atomistisk natur, består av elektroner (jfr d. o.). Emellertid begagnar man för enkelhetens skull än i dag en hel del uttryckssätt som återgå på de tidigare e-steorierna om elektriska fluida. **2**) Allmännare kan ordet e. ange: elektrisk energi, kraft, egenskap l. företeelse(r).

B) Exempel, termer, plural, bildl. bruk. **I.** Enkelt. **1**) E-ens natur, dess användning m. m. **a**) *Gnidningse-en var uppmärksammad redan under forntiden, men det är först efter 1600 som e-en som naturkraft blivit flitigare studerad; med 1800-talet har man börjat praktiskt använda e-en, och detta har tagit en omfattning, som ju numer är rent av oerhörd. Man har nu framkastat det djärva antagandet, att kanske a l l massa är av elektromagnetisk natur, d. v. s. att materien är uppbyggd av endast e.* The Svedberg. **b**) *Vissa kroppar (såsom metall, linnetråd) överföra lätt e-en (äro goda ledare för e-en); andra (såsom glas, silke) göra betydligt motstånd mot densamma (äro oledare, dåliga ledare). Upptaga e. Konduktorn, å vilken e-en uppsamlas. Alstrande, överföring, fördelning eller användning av e. Går maskinen med ånga eller med e.? Vid förbrukning av e. skall iakttagas den största sparsamhet* Postboken. *Avrättning med(elst)*

e. Från 1870-talet, då Grammes maskin och Edisons uppfinningar på belysningens och telefonens område uppträdde och bildade inledningen till »e-ens tidevarv». **c**) *Luften var laddad med e.* även bildl. **2**) Termer. **a**) *Positiv och negativ e.* laddar man två kroppar (t. e. två flädermärgskulor) gm att låta dem beröra en gniden glasstång, bortstöta de varann; men är den ena laddad med tillhjälp av en gniden glasstång, den andra åter med en gniden lackstång, draga de varandra; dessa försök, kända sen gammalt, ha gett anledning till namnen 'glaselektricitet' o. 'hartselektricitet' l. som de nu kallas positiv o. negativ e. **b**) *Statisk e.* e. i vila. *Dynamisk e.* e. i rörelse. **c**) *Galvanisk e.* alstrad genom kemiska processer. *Induktionselektricitet* alstrad gm rörelse av ledare i magnetiska fält. *Termoelektricitet* alstrad gm värme. *Djurelektricitet* alstrad gm fysiologiska processer. *Luftelektricitet* alstrad gm kosmiska förlopp. **d**) *Bunden e.* som på grund av närvaro av en laddad kropp ej kan bortledas; ↔ *Fri e.* **3**) Pluralform, exempel. *Hur äro de bägge e-erna [den positiva och den negativa] fördelade inom atomen?* The Svedberg. *Och de båda e-erna förena sig under ljusfenomen: en elektrisk gnista* ~ Nord. Fam.[2] **4**) I bildl. användning. *Ha (som) e. i kroppen* oro l. d., inte kunna hålla sig stilla. **II.** Ssgr ha formen *elektricitets-*; jfr dock även ssgr med formen *elektro-* vka stå nedan (efter 'elektrisk').

— **Elektricitetsarbetare. -källa. -lagstiftning. -ledare** l. för elektriciteten (jfr ledare o. elektricitet B I 1 b). **-ledning** elektrisk ledning; mest konkr. i 'praktisk' bet. **-lära.** *Bland e-ns förste grundläggare var den engelske läkaren W. Gilbert. [Uppsala får] 300,000 kr. till en professur i e.* notis 1918. **-maskin.** *Av de två slagen av e-er ha influensmaskinerna numer nästan fullständigt utträngt friktionsmaskinerna* 1907. **-mängd.** *För uppsamling av större e-er. Den e. ~ som, verkande på en lika stor e. på avståndet 1 (1 cm.), bortstöter denna med kraften 1 (1 dyn = 1/982 gr.)* Sv. Arrhenius. **-mätar|e.** Instrument för mätning av den på en viss tid i en ledning framströmmande elektricitetsmängden l. den i ledningen under en viss tid förbrukade elektriska energien. *E-e för beräkning av konsumtionen från ett elektricitetsverk. De numer brukade e-na äro så gott som uteslutande 'energimätare' eller 'watttimmemätare'.* **-utveckling.** *För att stark e. skall kunna erhållas ~.* **-verk;** -sdrift; -sförening. I SAOF även stavat '-värk'. Verk för alstring o. fördelning av elektrisk energi (för belysning, drivkraft, uppvärmning), kraftverk, kraftstation. *Stockholms stads första e., Brunkebergsverket, blev färdigt 1892. E-ets huvudcentral vid Värtan* 1907. *I Berlin finnes ett flertal stora e. med en sammanlagd styrka av omkr. 50,000 hkr* 1907. *Flosta har eget e., drivet av vattnet från den bekanta Flosta källa. Anläggning av e. Dieselmotorn ~, en för e-sdrift synnerligen lämplig motor. Svenska e-sverksföreningen, bildad 1902.*

— **Elektrifier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskurs. Framdra elektriska ledningar o. sålunda förse med elektrisk kraft, förse med (l. överdra med ett nät av) elektriska ledningar, indraga i elektricitetsnätet; införa elektrisk drift vid, omlägga l. inrätta l. anordna l. förse med utrustning för elektrisk drift. *Bolaget har hittills e-at över 50,000 tunnland och alltjämt läggas nya områden till de förutvarande. Sågverken e-as* rubrik 1915. *Bandelen Kiruna—Riksgränsen e-ad* för malmtransport; 1915. *Den fortgående e-ingen av Upplands landsbygd. Förslag om centralanstalt för landsbygdens e-ing. Den första svenska e-ingskursen öppnad* i Stockholm 1918. — **Ele'ktriker,** -n, =; -möte. En som vetenskapligt l. tekniskt ägnar sig åt elektriciteten. **Syn.** ibl. elektrotekniker; ibl. elektrisk montör l. elektricitetsarbetare. — **Elektriser|a,** -ade, -as; -bar(het); -ing (med plur.); -ingsförsök. **1**) Egentl. Göra elektrisk, bibringa l. ladda med elektricitet. *E-ade föremål. [Buxbomen] e-as negativt, vattendropparna, som samlas på en konduktor med spetsar, positivt. Utom bärnstenen och lynkurion — de enda ämnen antiken kände som e-bara — fann Gilbert en mängd andra som förhöllo sig på liknande sätt* Nord. Fam.[2] **2**) Bildl. (Upp)elda (ɯ), 'tända', verka tändande, liva, hänföra, sätta liv (o. fart) i, livligt intressera för. *Ett e-ande föredrag.*

— **Ele'ktrisk,** -t. Som avser, hör till, tillkännager, är grundad på, verkar genom, innehåller, avger elektricitet. Ngn gång även bildl. Exemplen härnedan äro ordnade alfabetiskt efter huvudordet (vanl. ett subst.).

E. ackumulator ofta kallat blott 'ackumulator' (jfr dock 'gasackumulator' o. d.). *Allmänna svenska e-a aktiebolaget, grundat 1883, från 1891 flyttat till Västerås, då det erhöll sitt nuvarande namn* ofta tecknat ASEA. *E-a anläggningar* för alstrande, överföring, fördelning l. användning av elektricitet. *E. antändning* t. e. för sprängladdningar l. minor (gm 'gnisttändare' l. 'glödtändare'). *E-a apparater. E. arbetsöverföring* mindre vanl. för '(e.) kraftöverföring'. *E. armatur* ofta kallat blott 'armatur'. *E. (automo)bil* elektro(mo)bil. *Intresset för e. [automo]bildrift har i vårt land på senare tid varit i stark stigning* 1918. *E-a banor* järnvägar l. spårvägar (med från jorden isolerade kontaktledningar). *E-t bat-*

teri. E. behandling av vissa sjukdomar. *E. belysning* med båglampor, koltrådslampor (glödlampor) o. metalltrådslampor. *E-a båtar. Gamla Uppsala e-a distributionsförening* 1918. *För e. drift. E. energi* e-t arbete ↔ e. kraft (som är en mekanisk verkan). *E-a enheter* dels s. k. 'absoluta', dels 'praktiska'; viktigast av de praktiska äro: ampère, coulomb, volt, ohm, farad (jfr d. o.). *E-a fiskar* som ge e-a stötar (t. e. darrrockan o. darrålen). *Två slags e-a fluida med polärt motsatta egenskaper* i enlighet med äldre teorier (jfr elektricitet A 1). *E. gaständare. E. generator* se generator. *E. gnista* uppstår då potentialdifferensen (spänningen) hos två med motsatt elektricitet laddade kroppar uppnått ett visst värde, vkt beror på avståndet, mediets beskaffenhet o. kropparnas form. *Göra (en kropp) e.*

E. hiss. E. isolering. E-a isolationsämnen oledare som användas för lindningar i e-a maskiner samt för e-a ledningar o. apparater. *E. induktion* se d. o. *E. influens* se d. o. *E. installation* t. e. (arbetet med) införande av e. belysning. *E-a järnvägar. E. järnvägsdrift. E. kamin. E. kapacitet* förmåga att uppta (l. 'rymlighet' för) elektricitet. *E. kokapparat. Elektrisk kortslutning* vanl. blott 'kortslutning'. *E. kraft* jfr 'e. energi' ovan. *E. kraftstation. E. kraftöverföring. Röntgenstrålarna hava ingen e. laddning. En e-t laddad kropp kan gradvis urladdas, exempelvis därigenom att* ~ Sv. Arrhenius. *E. lampa. Framdraga e-a ledningar. E. ledningsförmåga. Metallernas e-a ledningsmotstånd minskas med sjunkande temperatur. E. ledningstråd* vanl. koppar, ibl. aluminium; för svagström även brons l. järn. *Införa, stråla i e-t ljus. Släcka det e-a ljuset. E-t ljusbad* svettbad l. lokal värmebehandling t. e. vid gikt o. reumatism. *E. ljusbåge* om en stark ström går gm två spetsar av metall l. kol som stå i förbindelse med var sin pol av en elektricitetskälla, råka spetsarna i glödning; man kan avlägsna dem litet från varandra utan att strömmen upphör o. erhåller då ett ljus av bländande glans; fenomenet kallas 'e. ljusbåge'; (jfr båglampa). *E. länsförening* för elektrifiering av ett läns landsbygd. *E. metronom. E. montör. E. motor* elektromotor l. ofta blott 'motor'. *E-t motstånd* e-t ledningsmotstånd (mätes i ohm); även konkretare.

Negativt, positivt e. (Den e-a) potentialen i en punkt det arbete som behöves för att föra enhetsmängden positiv elektricitet från jordytan till punkten; benämnes (liksom följ.) ofta 'e. spänning'; mätes i volt; ibl. = 'volt-tal', laddningsgrad. *E. potentialskillnad:* liksom värmet strömmar från ställen med högre temperatur till ställen med lägre strömmar elektriciteten från en punkt med högre potential till en med lägre då de sättas i förbindelse med varandra. *E. ringklocka, ringledning. E. slagvidd* det största avstånd på vkt en gnista för given spänning överspringer mln en laddad kropp o. en ledare. *E. spänning* jfr e. potential. *E. stake* för e-t ljus. *E. stapel* galvanisk. *E-t strykjärn. E. strålkastare. E. ström* elektricitetens gång gm en sluten krets av ledare, en (e.) strömkrets. *Den e-a strömmens styrka mätes i ampère. Avnämare av e. ström. E-a störingar. E. stöt* även i bild. *Få starka e-a stötar. E. svetsning* = e. vällning: smnfogning av metalldelar som gm en stark e. ström upphettas till smältning o. förenas. *Att ljuset uppstår genom e-a svängningar i atomernas inre, och att dessa svängningar fortplanta sig i etern som en elektromagnetisk vågrörelse. E. telegraf. E. transmission* e. arbetsöverföring. *E. tändare* t. e. för sprängning av minor (jfr 'e. antändning' ovan). *E. ugn* där värmen alstras gm e. ström. *E. uppvärmning* tidigare mest för laboratorieändamål; numer även t. e. för rum. *E-a ur. E. urladdning. E. vällning* se ovan 'e. svetsning'. *E-a värmeapparater, värmeelement.*

— **Ele'ktro-.** Första ssgsled med bet: som avser, innehåller, består av, framkallas gm (osv.) elektricitet; brukas som ett slags ssgsform till detta ord. Särsk. fys., kem. o. tekn. **Elektrobil.** Oftare 'elektromobil'. *Över 100,000 e-er äro nu i bruk i de amerikanska staterna* 1918. **-dynamik** o. **-dynämisk** om elektriciteten i rörelse. **-för** (-år); -en, -er. En enkel apparat för att erhålla små elektricitetsmängder medelst elektrisk influens. **-homeopāt;** -ī; -isk. Om homeopati med användning av gryn l. droppar som påstås ha 'elektrisk' läkekraft. *Att den e-iska läkemetoden skulle äga något värde, finnes ingen anledning att antaga, säger C. G. Santesson.* **-ingenjör;** -splats. I. som ägnar sig åt det elektriska facket. *Högskolebildad e. En av de fyra e-erna vid mariningenjörkåren. E-splats vid Stockholms elektricitetsverk.* **-kemī.** Läran om elektricitetens verkan på o. uppkomst vid kemiska förlopp. *Professor i oorganisk och elektrokemi vid Tekniska högskolan.* **-kē'misk.** *Berzelii e-a teori (enligt vilken föreningen mellan tvenne ämnen beror på att ämnenas med motsatta elektriciteter laddade atomer attrahera varandra) övergavs kort efter Berzelii död. E. industri* kemisk-tekniska industrier där de väsentliga kemiska processerna genomföras med direkt tillhjälp av elektrisk ström (antingen gm elektrolys, 'på våta vägen', l. gm upphettning o. smältning i elektrisk ugn). *Karbid- och ackumulatorindustrierna ävensom galvanotekniken äro e-a industrier.* **-kultūr** odling av växter under elektrisk spänning.

-lȳs, -en. En sammansatt kropps sönderdelning gm elektrisk ström. *Ordet e. är bildat av Faraday. E-en förutsätter, att det ämne som skall sönderdelas är ledare för elektriciteten, och i allmänhet även, att det befinner sig i flytande form. Om e-en får pågå tillräckligt länge.* **-lyser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). På elektrolytisk väg sönderdela. *Att en lösning ~ av den metall, varmed ett föremål skall överdragas, e-as ~.* **-lȳt,** -en, -er. Ett ämne som i vattenlösning leder den elektriska strömmen o. därvid sönderdelas (elektrolyseras). *Syror, baser och salter äro i regeln e-er.* **-lȳtisk,** -t. Till 'elektrolys'; jfr d. o. *E. dissociation* sönderfall i elektriskt laddade atomer l. atomgrupper (joner). *Den galvaniska strömmens e-a verkningar. E. utfällning av metaller. E. framställning av kopparrör. E. blekning. E. blekvätska. På e. väg. E. behandling av födelsemärken, smärre svulster o. d.*

-magnēt; -isk. Ett vanligen i hästskoform böjt stycke mjukt järn kring vkt en överspunnen koppartråd är spiralformigt upplindad; ledes en elektrisk ström gm en sådan tråd, blir järnet magnetiskt. **1)** Subst. *E-er nyttjas i en mängd apparater och maskiner, där rörelse skall åstadkommas medelst elektrisk ström. Stor, stark e.* **2)** Adj. *E-isk induktion* då elektrisk spänning alstras i en ledare gm inverkan av 'magnetfält' som växlar i styrka; ofta kallat blott 'induktion'. *E-iska kraftmaskiner* ofta kallade blott 'elektriska maskiner' l. 'dynamomaskiner' l. ibl. 'elektromaskiner'. *Att dessa svängningar fortplanta sig i etern som en e-isk vågrörelse. E-a ljusteorin.* **Syn.** (i maskiner) fältmagnet. **-magneti'sm.** Läran om elektriska strömmars magnetiska verkningar l. elektricitetens o. magnetismens växelverkningar. Jfr föreg. **-maskīn;** -lära. Kallas vanl. 'elektrisk maskin' l. 'dynamomaskin'. *Professuren i e-lära vid Tekniska högskolan.* **-metallurgī.** Den gren av metallurgin som omfattar metallers förädling l. framställning med direkt tillhjälp av elektrisk ström. **-mēt|er,** -ern, -rar; -ernål. Elektricitetsmätare (för mätning av potentialen, 'volt-talet', laddningsgraden hos en elektricerad ledare). *E-rarna äro egentligen endast ett slags elektroskop, men försedda med gradering* Sv. Arrhenius. *Och e-ernålen gör ett utslag.* **-mobīl;** -trafik. Elektriskt driven automobil, elektrobil. *E-trafik i Stockholm?* tidningsrubrik 1918. **-mōtor.** Maskin som omsätter elektrisk energi i arbete. *Kraftfördelning med e-er användes numer i allt större utsträckning, särskilt i industriella verk* 1907. *Tröskverk, drivet med e.* **-motōrisk.** *E. kraft* den kraft som vid beröringen mln två kroppar gör den ena positivt o. den andra negativt elektrisk. *Med denna elektrometer kunna ~ endast små e-a krafter (ej överstigande 0,8 volt) direkte bestämmas* Sv. Arrhenius.

-negatīv (l. -ne'g- l. -nēg-). Fackl. för 'negativ' l. 'negativt elektrisk'. *Alltefter den ena eller den andra elektricitetens övervikt vid endera polen är atomen elektropositiv eller e.* **-optīk** o. **-o'ptisk** om sambandet mln elektricitetsläran o. optiken. **-plastīk** sälls. för 'galvanoplastik'. **-plāter|a.** *E-ade, förgyllda och försilvrade varor.* **-positīv** (l. -po's- l. -pō-). Fackl. för 'positiv' l. 'positivt elektrisk'. Jfr elektronegativ. **-skōp** (-å-); -et, =. Instrument som visar tillvaron av svaga elektriska laddningar, 'elektricitetsangivare'. *Avlägsna först fingret och sedan den övre tallriken, så är e-et laddat, och bladen divergera. Guldbladse-et.* **-statīk** o. **-stātisk.** Om den statiska elektriciteten dvs. elektriciteten i vila. *Enkla elektrostatiska försök.* **-stål;** -verk. Stål framställt i elektrisk ugn. *E-verken återuppta driften.* **-teknīk.** Den del av tekniken som omfattar de praktiska tillämpningarna av elektriciteten. *A. Wijkander, E-ens grunder. E-en kan räkna sin egentliga upprinnelse från 1870-talet. Professor vid Tekniska högskolan i teoretisk e. E-en kan uppdelas i starkströms- och svagströmsteknik.* **-te'kniker** ofta = elektriker; jfr föreg. **-te'knisk.** *E. industri* tillverkning av elektriska maskiner, apparater, ledningsmaterial m. m. *Kungl. Järnvägsstyrelsens e-a byrå. För e-a ändamål. E-a specialapparater* Tulltaxan 1916. **-terapī.** Elektricitetens användande vid behandling av sjukdomar, elektriska kurer. T. e. behandling av förlamningar med galvanisk l. faradisk elektricitet (induktionselektricitet) — för den förra brukas likström, för den senare växelström —, elektriska ljusbad, behandling med Teslaströmmar, elektrolytisk behandling. **-tȳp.** (Kopia l.) klisché åstadkommen gm galvanisk utfällning av metall, galvanotyp, (koppar)fällning. *E-er av oädel metall.* **-typī,** -(e)n. Äldre benämning för 'galvanotypi' dvs. efterbildning av klischéer på så sätt att metall på elektrolytisk väg utfälles i ett tunt lager på originalklischén varvid detta lager som kan borttagas utgör den nya klischén.

— **Elektrōd** (l. oftare -åd); -en, -er. Metalltråd l. metallblock (spets, platta osv.) varigenom en elektrisk ström införes i en vätska l. en gas, 'galvanisk pol'. *Faraday kallade den positiva e-en »anod» och den negativa »katod». Spänningen vid e-erna. Hoplödda e-er.* — **Elektrōn** (l. oftare -ån); -en, -er; -begrepp; -teori. Elektrisk småpartikel vars massa är ungefär $^1/_{2000}$ av väteatomens o. vars negativa laddning är enhetsladdningen, negativt laddad elektrisk småpartikel; elektricitetsatom, elek-

trisk elementar- l. enhetsladdning. *I atomerna ingå ytterligt små negativt laddade partiklar, e-er, vilka vid den elektriska urladdningen lösgöras och med stor hastighet utslungas från katoden. E-er utsändas också av metaller vid glödning eller vid bestrålning med ultraviolett ljus. Röntgenstrålningen uppkommer genom att i röntgenlampan den metallplatta, som utgör ena elektriska polen, bombarderas med e-er, som av den elektriska strömmen lösgöras från den andra elektriska polen. De från radioaktiva ämnen utsända s. k. β-strålarna bestå av ~ e-er. Det har aldrig lyckats att isolera något, som man kunde kalla en positiv e.* The Svedberg 1915.

Eleme'nskad se elementskad (under element).

Eleme'nt, -et, = l. -er. *Enkelt.* **A**) Vetenskapligt o. tekn. **I.** Vetenskapligt. **1**) För äldre tider var bet. av 'element' fil. = 'kvalitativt enkelt urämne varav tingen ytterst skulle bestå'. Så antogo perserna elden, egypterna vattnet som e. (urämnet), och Aristoteles utvecklade på grundval av Empedokles sin lära om 'de fyra e-en' (egentligen djupare sett utgörande samma grundämne). Från denna äldre åskådning härröra ännu en del uttryck. T. e. *Jord, eld, luft och vatten, de fyra e-en, som i olika sammansättningar ansågos bilda de olika kropparna.* Märk särsk. *E-ernas raseri* om storm o. d. **2**) Kem. bet. Ordet 'grundämne' vanligare än 'element'. Uppslaget till kemins lära om e-en gavs av de tidigare fil. teorierna. **a**) Till senaste tid har kemin med e. menat: ämnen som icke gm kemiska l. fysiska medel kunna sönderdelas i beståndsdelar. Detta åskådningssätt framträder först hos Boyle i senare hälften av 1600-talet o. gäller allt fortfarande. Som kännetecken på e. har även antagits: bestämd atomvikt o. bestämt spektrum. *Berzelius indelade e-en i metaller och icke-metaller (vanl. kallade metalloider). Blott ett ringa antal e. förekomma i fritt tillstånd, såsom syre, kol, järn, de ädla metallerna m. fl. Söka efter nya e. Ett grundämnes atomvikt är entydigt bestämt genom dess kemiska egenskaper och vice versa — se där det karaktäristiska för den Berzelianska e-uppfattningen* The Svedberg. **b**) På sista tiden har gm upptäckten av radioaktiviteten uppfattningen av e. i kemin undergått de mest genomgripande förändringar: e-en gälla ej längre som oföränderliga (ehuru de hittills icke gm vårt ingripande kunnat förändras), ett e. kan uppkomma ur ett annat (t. e. helium o. niton l. radiumemanation av radium); e. med olika atomvikt kunna äga samma egenskaper, även samma spektrum; e. med samma atomvikt kunna ha olika kemiska egenskaper. *År 1903 upptäckte Ramsay och Soddy, att helium av sig självt bildas ur radiumbromid, att således ett ämne av obestritt e-är natur övergår till ett annat e. Lagen om e-ens oföränderlighet gäller icke mer* The Svedberg. *(Radio)aktiva e. eller radioelement sönderfalla av sig självt, men kunna icke genom vår tillskyndan sönderdelas. E-ets sönderfallshastighet eller halveringstid, d. v. s. den tid som åtgår för att ämnet skall sönderfalla till hälften. Då fråga är om inaktiva e., vilka ju äro att betrakta antingen som stabila eller sönderfallande så långsamt, att deras livslängd icke låter sig bestämmas, må ~ likhet i kemiska egenskaper och atomvikt tills vidare gälla som identitetsbevis* The Svedberg. *Varje grupp av kemiskt oskiljbara e. som uppta samma plats i det 'periodiska systemet' (isotoper) benämnes enligt Fajans en plejad. De radioaktiva grundämnenas antal uppgår nu till nära 40, de inaktiva e-ens till 80* 1917.

II. Tekn. (o. vetenskapligt). **1**) Laddflaska (såsom beståndsdel i ett elektriskt batteri); enkel stapel l. cell (som beståndsdel i ett galvaniskt batteri). *Bunsens e. Seriekopplade e. Galvaniska e. De numera för terapeutiskt bruk mest använda kromsyreelementen finnas dock, konstruerade för galvanisk ström, i såväl lätthanterliga som billiga apparater. E-en behöva bytas om* t. e. till en telefon. *Torrelement.* **2**) Ofta om värmeelement: apparat (t. e. av metall) som vid centraluppvärmning förmedlar värmeutstrålningen i rum som skall värmas. *E-et är ju alldeles kallt. Avstänga e-et. Är det verkligen nog med ett e. i den stora salen?*

B) Allmännare o. friare. **1**) På A II återgå uttr. som: *Befinna sig, vara i sitt (rätta) e.* där man bäst trivs o. är hemma, där man med förkärlek rör sig o. där man kan verka bäst; jfr 'vara som fisken i vattnet'. *Där är han icke i sitt rätta e.* sin rätta omgivning osv. **2**) Beståndsdel o. d. **a**) *Av vilka olika e. är denna åskådning hopkommen? I sig förena vitt skilda e. Hedniska e. i kulten.* **b**) Om personer. *Kan du tänka dig att du skall kunna sammanföra så skilda e.? Han är det livande e-et i vår krets.* **3**) Blott i plur. *E-en l. e-erna av mänskligt vetande. Lärobok i botanikens e-er. Inte ens kunna e-erna (av ngt).*

Ssgr. Till de friare bet. brukas som ssgsform *elementar-* (se nedan); ssgr till övriga bet. äro i allmänt språk ej vanliga men förekomma ngt oftare i fackspråk, ssgsformen är då *element-*.

Syn. A) **I.** grundämne, urämne, (kvalitativt) enkelt ämne, enkel kropp, odelbart ämne, grundbeståndsdel; ibl. radioelement; (ibl. ersatt av) metall l. metalloid; ibl.

världsämne l. grundstoff; (e-erna ibl.) jord, eld, luft o. vatten l. (de lössläppta) naturkrafterna; **B**) **1**) område l. d. där man trivs o. är hemma, 'esse', (lämpliga) livsvillkor l. livsbetingelser; **2**) (beståndsdel, viktig l. huvudbeståndsdel; ibl. ingrediens, (ibl. nära) stoff l. material; **3**) det första l. enklaste l. ursprungligaste (av ngt), det grundläggande, grundbegrepp, första grunden (av vetande), begynnelser(na), rudimenter(na), grunddrag, grundlinjer, 'abc'; (ibl. nära:) ansats, antydning, spår; (ibl. nära:) grundvillkor l. grundsats.

— **Elementförhänge** för att dölja ett värmeelement. **-skåp** t. e. för element till telefon. **-teori** fackl. **-uppfattning.** Kem. o. d. *Den Berzelianska e-en.*

— **Elementär-.** Förstavelse som kan sägas tjänstgöra som ssgsform till 'element' i dess allmännare bet. Som innehåller, utgör, hör till, behandlar l. beror av elementen l. de första grunderna till ngt. **Syn.** elementär, grundläggande, begynnelse-, förberedelse-, primär, för-; högst enkel; ursprungskraftig. **Elementaranalys.** Kem. Analys av organiska ämnen. **-ande.** Om jord-, vatten-, luft- o. eldandar, de fyra elementen personifierade. **-bild|ad;** -ning. Med bildning i (högre) allmänt läroverk l. elementarläroverk. *E-ad flicka* annons 1915. **-bok.** Förberedelse- l. begynnelsebok (i ngt ämne, särsk. språk). *Fransk e. E. i algebra.* **-färg.** Föråldrad benämning på de s. k. enkla färgerna i solspektrum. **-klass. -lärar|e;** -lön. Lärare vid högre allm. läroverk; ofta innefattas även lärare vid liknande skolor (t. e. samskolor). *Elementar- och folkskollärare.* **-läroverk.** Från 1849 namn på de läroverk som sedan gm stadgan av 1 nov. 1878 fingo namnet 'allmänna läroverk'. I dagligt tal hör man den äldre benämningen än i dag; i fråga om flickskolor är benämningen alls icke föråldrad. *Majornas e. för flickor.* **-skol|a;** -ebildad; -ebildning. *Högre e-an för flickor* t. e. i Lund. *En som genomgått (6 klasser av en) e-a.* Brukas ännu i den vanliga benämningen på ett av Stockholms högre allm. läroverk: *Nya e-an* ngt vard. (t. e. i skolspråk) även kallad blott 'Nya elementar'. **-undervisning.**

— **Eleme'n(t)sk|ad,** -at. Vanligare utan 't', då också anslutningen till 'element' är svagare. Vard. Kraftuttr. *Era elemenskade krabbsaltare och dumskallar* O. Högberg. **Syn.** sakramen(t)skad, (ngt starkare äro:) 'fördömd', 'förbaskad' osv.

— **Elementär,** -t, -are. Jfr 'elementar-' ovan. **1**) Allmännare. Huvudanvändningen. *Rent e-a begrepp; e-a kunskaper* grundläggande, förberedande; ibl. som man lär sig i första klassen l. de lägsta klasserna. *Han undervisar blott på det e-a stadiet* ung. klass 1—3. *Han kan ännu missta sig på de e-aste begreppen inom språkläran* enklaste. *Filosofin befann sig där, stod där ännu på en e. ståndpunkt.* **2**) Fackl. *Att således ett ämne av obestritt e. natur övergår till ett annat element* grundämnesnatur.

Eleusīnsk (-lev-); -t. Adjektiv till Ele'usis, en av de äldsta o. viktigaste städerna i det forna Attika, nordväst om Aten. *(De) e-a mysterierna* en forntida religiös fest firad i Eleusis, ursprungligen kanske skördefest, senare en attisk statsfest med tåg från Aten till Eleusis (Iakchoståget) och stämningsrika nattliga religiösa ceremonier; de firades sista gången under Teodosius II (400-talet e. Kr.).

Elēv, -en, -er. Om lärjungar vid allehanda skolor o. akademier (dock icke universiteten), ofta även om 'enskild' undervisning, ifråga om posten, kontor m. m. Brukas knappast bildl. *Skolans egna e-er* oftare 'lärjungar'. *Han är mycket omtyckt av sina e-er. E. vid (krigsskolan i) Karlberg. En f. d. elev. Han lär vara e. av Karl Nordström. Skol-, samskole-, fackskole-; privat-; akademi-; kontors-, post-; kökselev.* **Syn.** lärjunge, discipel, ibl. lärling. — **Elevantal.** *E-antalet uppgick till ~.* **-arbete.** *Det är blott ett e-arbete* inget fullmoget konstverk, ett övningsarbete. **-arvode** o. **-aspirant** t. e. vid posten. **-avgift. -fartyg.** Handelsfartyg för utbildning av såväl sjöfolk som befäl, skolfartyg, skolskepp, övningsfartyg. **-kurs.** T. e. post- l. telegrafelevkurs. *Den teoretiska, den praktiska poste-en.* **-plats** t. e. på kontor l. bank. **-skol|a.** *K. Dramatiska teaterns e-a. Min första uppgift på e-an blev att hjälpa Signe Hebbe av med kappan, när ~* Aug. Lindberg. **-tid.** *Hans e. vid Konstakademien. Under e-en.* **-tjänstgöring** t. e. vid posten. **-uppsats. -utbildning.**

Elevation, -en. **1**) Krigs. o. d. En artilleripjäs' inriktning över målet (nödvändig på grund av att kastkroppen sänker sig), riktning uppåt. *E-ens storlek växer med den avsedda skottvidden.* **2**) Litteraturhist. o. d. = lyftning. — **Elevāt|or** (-årr); -orn, -örer; -orskopa (t. e. för säd o. mjöl). Hiss (såväl person- som varu-). *Halme-orn* för stackning av hö l. halm.

Elfenben, -et. Det ämne varav elefantens betar bestå; 'oegentligt' även om en del 'oäkta e.' (t. e. mammuttänder, flodhäst- o. valrossbetar, hjortben, knotor av hästens o. idisslarnas fram- o. bakben osv.); i bild särsk. för att framhålla vithet (o. glans), ibl. även hårdhet. Ngn enda gång träffas i dikt (best.) formen 'elfenet' (t. e. Risberg). **I.** Enkelt. *Äkta e. få vi från Afrika och, till mindre del, från Indien. Solfjäder, kam, pappersknív, biljardboll, tangent(skiva), tärning av e. Snida i e. Svarva e.*

Arbeten i e. Svarvad av e. Tunna skivor av e. Målning på e. Fidias' Atenastod av guld och e. Arabiska växtornament i e. Gulnat e. Vita som e. voro hennes armar. **II.** Ssgr ha nästan alltid formen *elfenbens-*, ngn gång därjämte s-lös form *elfenben-*. Särsk. i äldre dikt träffar man även den förkortade formen *elfen-* (t. e. elfenhals). — **Elfenben(s)liknande.** — **Elfenbensarbet|e;** -arbetare. Ofta i plur. *Genombrutna kinesiska e-en.* **-artad. -berlock.** *Japanska e-er.* **-dosa. -färg;** -ad. Vitt med svag dragning åt gult; gräddvit, ljust kräm-färgad. *E., en mycket modärn och omtyckt färg mellan vitt och 'kräm'. Av e-at porslin. E-ade tyllgardiner.* **-gul.** *Och hans hy av en underlig e. färg.* **-inläggning.** *E. i möbler, såsom italienarne älskade den.* **-konst.** Elfenbenssnideri. *Under rokokotiden fick e-en stryka på foten för porslinets segertåg och sjönk betydligt.* **-lik,** -t. **-papper.** Ett fint, tjockt, elfenbensliknande papper, 'finaste kartong'. **-slöjd.** Elfenbenssnideri. *Under renässansen tillbakaträngdes e-en av guldsmedskonsten och bronserna, men tog ny fart omkring 1600.* **-snid|are;** -eri (även konkr. med plur.). *Förträffliga e-are från Augsburg. Under större delen av medeltiden blomstrade e-eriet i Italien och Frankrike, i Schweiz och Tyskland.* **-svart** (subst.) o. **-svärta.** Tekn. Förr: bensvärta framställd av elfenbensavfall; nu: djup svart bättre bensvärta. **-vit.** — **Elfenhals, -hand, -skuldra, -vit** m. fl. träffas särsk. i äldre ännu ofta läst skönlitteratur (t. e. hos Stagnelius); bet. är 'bländande vit'.

Elfte osv. se under elva.

Elider|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Språkv. Utelämna l. utstöta slutvokal (l. konsonantiskt slutande ändstavelse) framför vokal l. h i början av följande ord. **Elision** (-sj-); -en, -er. Språkv. Jfr föreg. *Stundom betecknas e-en med en apostrof.*

Eliminer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Ta bort, utesluta, utstryka ₪, utplåna ₪, avlägsna, borträkna ₪. **Eliminera bort** ₪.

Elit, -en, -er; -klass; -kår; -manskap; -trupp. Urval, det bästa (av), endast utvalda, de förnämsta l. utvaldaste (av), 'kärna(n)'; valt manskap, utvald trupp, kärntrupp; ibl. själva 'gräddan'. *E-en av ∼. En e. av lärare.*

Elixīr, -et, = l. -er. Läkemedelslösning, läkemedelsblandning, droppar, tinktur-(blandning). E-et var ofta vackert färgat samt avsett att tilltala lukt- o. smaksinnet; dock även beska e. Numer är ordet försvunnet ur Svenska farmakopén. *I sjätte upplagan av Svenska farmakopén upptogs ännu 'Hjärnes beska e.' eller som det av folket vanligen kallades 'Hjärnes testamente', 'Hjärnes beska kryddor'.* En del humbugsmedel bära allt fortfarande ofta namnet elixir'. *Livselixir.*

Ellande se under eld.

E'ljes|t o. (mindre ofta) **E'ljes** (bägge formerna med grav); adv. Bet.-skiftningarna, som för övrigt ej sällan äro mindre skarpt utpräglade, överensstämma med bet. hos 'annars'. Ej heller i användning föreligga några märkligare avvikelser från bruket av 'annars'; bägge orden brukas såväl i skr. som smtl. **I.** I annat l. motsatt fall o. d. **1)** *Tig, e-t får du stryk! Gå genast hem, (för) e-t blir far ond! Gör så, du är förlorad e.! Med fara att e-t gå förlorad. Mindre än du e-t skulle fått. Tror du inte att han gjort det e-t?* Märk ngn gång efter nekad sats typen: *Rikta ej blicken tillbaka; du kunde e-t löpa fara att minnas för mycket* ibl. ogillat som ej fullt logiskt. **2)** Hotande, utan fortsättning. *Låt bli det där, e-t (så) . . . !* **3)** Med föregående frågeord. *Vem (skulle det) e-t (vara)? Var e-t? När e-t?* **II.** För övrigt, utöver det redan sagda, vidare o. d. *Ett brottstycke av en e-t okänd författare. Är det e-t ngt du önskar? Vad nytt e-t? E(-t) vet jag ingenting att omtala.* I förbindelse med lokala adv. till bet. närmande sig 'annorstädes': *Var som helst e-t kunde man ju fått det för 2 kr.* **III.** Svagare betonat, anslutande sig till II, men med bet. försvagad: överhuvud o. d. I villkorssatser l. om ngt som blott säges tilläggsvis. *Om han e(-t) förstår sitt eget bästa. Om det e-t är möjligt. Det är (ju) e-t en känd sak! Tror du det? — E-t kan jag upplysa dig om att gården redan är såld.* **IV.** I vanliga fall o. d. *E-t brukar hon minsann inte vara rädd. Man kände ej längre igen den e-t så försagda flickan.* **Syn.** se annars.

E'ller (akut); konj. Ofta förkortat 'l.', ibl. 'el.' eller 'e'; ('e. d.', 'e(l). dyl.' = eller dylikt).

A) Allmänna anmärkningar. **I.** Ledernas karaktär. **1)** 'Eller' sammanbinder satser l. satsdelar (l. ibl. orddelar). Jämförelsevis sälls. är dock 'eller' (utan 'ock' l. 'också') mln två fullständiga 'påstående' huvudsatser. Ex.: *Vill du e. (vill du) icke? Svara ja e. nej! Inte ett enda klink mer, e. jag skickar efter polisen! Böckerna ha spritts genom kolportörer, e. ha de ∼. Folkeller småskolelärarinnor.* **2)** 'Eller' står ofta skenbart utan förled inledande en huvudsats. Det hänvisar emellertid då på ngt omedelbart föreg. som utgör en mer l. mindre tydlig förled. *En förändring i det allmänna läget kom med 80-talet. E. kan förändringen kanske spåras redan tidigare? Du är ju friskare nu, e. hur?* **II.** Utelämning. Utelämnat 'e.' ersätts av komma. **1)** Åro leden flere kan 'eller' antingen utsättas vid alla eller ock vid den (l. de) sista. *Om det blir jag e. du e. din bror som anmodas att framföra saken, är ännu*

ovisst. Är herrn, frun e. fröken hemma? **2**) Vid hela tal (även ordningstal) som följa omedelbart på varandra i talserien kan 'eller' utelämnas, t. e. *Om (en) tre, fyra dar. På tredje, fjärde veckan.* Är första talet 'en, ett, första', måste dock 'eller' utsättas. *Kan jag få en e. två, en e. par härvor.* Därvid kan även ordföljden omkastas. *En snaps e. två.* Ngn gång utelämnas 'e.' (i vissa uttr.) även om talen blott stå varann någorlunda nära t. e. *En tio, tolv stycken. Femton, tjugu gånger. Det var väl tretti, fyrti.* **III.** Ordföljden efter 'eller' är i allm. rak. Undantag: **1**) Efter 'viljesats' då 'eller' ofta kan utbytas mot 'eljest, annars' l. utfyllas till 'e. ock(så)', har det — som det tycks utan stilskillnad — rak l. omvänd ordföljd. *Gå, gå e. jag vet inte vad jag gör! Det är en ny tid som med nya vindar stormar in; följ med, Botvid, e. seglar du omkull* Strindberg. **2**) Står i föreg. sats 'antingen l. varken', inträder efter 'eller' så gott som alltid omvänd ordföljd (om satsen verkligen är utförd). *Antingen äro de redan licentiater, e. stå de i begrepp att avlägga licentiaten. Antingen förstod han inte, e. ville han inte förstå. Varken kan (jag), e. bör jag yttra mig i saken* mindre vanl. o. mer högt. än 'jag varken kan e. bör yttra mig ~'. **3**) Även för övrigt träffas emellanåt omvänd ordföljd jämte rak. T. e. *De dricker te, säger inte ett ord, e. talar översten ensam* Strindberg. *Och där sprang han snabbt vägen fram, slående bollen framför sig, e. kastade han upp sitt spjut i luften och ~* E. Hultman. **4**) Utsättes 'ock(så)', är omvänd ordföljd regel; ngn gång kan dock även rak ordföljd förekomma, varvid man emellertid gärna fattar det följande som mer fristående o. ibl. skiljer det med kolon. *Säger inte ett ord, e. ock talar översten ensam* jfr ovan 3. *Man skaffar sig en liten lantgård och vill förkovra den; e. ock: man har en gård, odlad efter föråldrade principer ~.* **IV.** 'Eller' brukas i en hel del sammanställningar, dels konjunktionsartade, dels förbindelser med efterföljande adv. l. d. Jfr B. **1**) Antingen ~eller, varken ~ eller, vare sig ~ eller. **2**) Huruvida ~ eller, om ~ eller (om). **3**) E. ock(så). E. dylikt. E. så (omkring). E. rättare. E. hur(u)? E. vad? m. fl. **4**) Mer e. mindre. Förr e. senare.

B) Betydelser o. d. **I.** Skarp motsättning. **1**) *Här gäller det att välja, lag och ordning e. upplösning och bolsjevism. Är det ni e. jag, som skall gå ur vägen? Vill du e. vill du icke? Nå, vill du nu e. icke? Pengar e. livet! Segra e. dö. Rätt för kvinna, gift e. ej, gift e. ogift, att ~. Vet du, om han är rik e. fattig? Det måste gå, med godo e. (med) ondo.* **2**) Hit uttr. med 'antingen, varken o. vare sig'. *Du kommer att kvarhållas antingen (l. vare sig) du vill e. icke. Varken du e. han känner till den saken. Jag varken vill e. kan.* **3**) Märk uttr. som *Lyder du, e. skall jag gå efter käppen, e. vill du, att jag skall gå efter käppen?* **4**) Efter 'viljesats'. Ofta ersatt av 'eljest, annars' l. utfyllt med 'ock(så)'. Såväl högt. som ngt vard., det senare helst för mer eftertrycks skull. I lugnare o. enklare stil föredras 'annars'. *Tig eller jag krossar skallen på dig!* Jfr A III 1 o. 4. **II.** Svagare (ibl. ingen) motsättning. Ofta rättande, ändrande, förklarande l. ock vädjande. Bet. hos 'eller' ofta mycket förbleknad. **1**) Närmast I. **a**) *Är fru H. e. möjligen hennes dotter hemma? Är herrn e. frun e. kanske unga herrn kommen? Jag vet inte om han kommer i dag, i morgon e. (varför inte) i övermorgon.* **b**) 'Eller' mycket obetonat. *Det måste gå så förr e. senare. Mer e. mindre onoslig.* **2**) *En liten ö e. rättare (sagt), e. snarare, e. fastmer en holme. E. vad mer är ~. Du får väl ge honom 1 kr., e. i värsta fall, e., om han inte är nöjd, 2.* **3**) *Om (en) tre e. fyra dar* jfr A II 2. *Tre kr. e. så (omkring). Tre kg. e. mer, e. däröver, e. därunder. Tre e. högst, e. på sin höjd fyra månader. Får man så se några flytande stockar e. dylikt, är fantasien genast redo att ~.* **4**) Om 'olika ord för samma sak'. *Järven e. filfrasen. Kandia e. Kreta. Grafologien e. konsten att av skriften bedöma karaktären. Jupiter e. (på grekiska) Zevs. Kapten Puff e. Storprataren. Entusiasm e. med Viktor Rydbergs ord eldhåg. Sålunda stöder man sig på något i sig självt ifrågasättligt, e. med andra ord man ~.* **5**) Vädjande tillägg. *Det är ju så, e. hur?* icke sant? *Förstån I än, e. vad? E. är det inte så? E. har jag inte rätt?*

Elli'ps, -en, -er. **1**) Språkv. Förkortning av ord l. ordfogning (som därigm bli till formen ofullständiga); förkortat l. ofullständigt uttryck, ibl. uttryck som kräver utfyllnad (supplering); ibl. utelämning l. uteslutning. *Levande e.* kännes ännu som förkortad (ex. siden- o. bomullstyger). *Död, historisk, f. d. ellips* kan historiskt visas ha uppstått gm förkortning (ex. Greta av Margareta). *Noreen avskiljer från e-en l. det förkortade uttryckssättet vad han kallar 'brakylogin' dvs. det korta uttryckssättet; det senare föreligger t. e. i telegramstil, barnspråkets 'pappa hatt' osv. S. k. logisk e. är ingen e.* **2**) Geom. o. d. Kroklinje l. långrund figur. Uppkommer t. e. om man skär en kon snett mot basen. En e. kan uppritas på följande sätt: På en plan yta fästas två stift; kring dessa ligger ringformigt en tråd; för man nu en blyertspenna inom denna trådring så, att den ständigt håller tråden triangelformigt utspänd, uppkommer en e.;

de punkter där stiften stå kallas 'brännpunkter'. *Röra sig i en e. E-ens medelpunkt. E-ens periferi.* — **Ellipsart|ad,** -at. Till ellips 1 o. 2. *Stötande ~ på grund av sin e-ade korthet* M. Feuk. **-begrepp.** Språkv. *K. F. Sundén, Till frågan om e-et, Språk o. Stil XI. 196 ff.* **-form;** -ad; -ig. Geom. o. d. — **Elli'ptisk,** -t. Jfr ellips. **1)** Språkv. Ofullständig(t uttryckt), förkortad. *E-t uttryckssätt. E-a utlryck, ord.* **2)** Geom. o. d. Av ellipsform, långrund. *Röra sig i e-a banor.* Märk *E. funktion* en term tillhörande den högre matematiken.

Elmseld. I SAOF även stavat 'älmseld'. Fys. Ett elektriskt ljusfenomen som vid stark luftelektricitet uppträder (i form av en, ibl. två lågor) på höga föremål (torn, mastspetsar o. d.). *E-en uppträder helst, då himlen är täckt med låga moln och vid snöyra samt i berglandskap. Månen sken in, men dess kyliga skimmer / tycktes mig likna den e., som blossar / över en mast, när det kvällas på hav* Fröding.

Elög|e (elåsj); -en, -er. Beröm(ligt omnämnande), (några) berömmande ord, lovord, lovtal, pris. *Ge ngn en (varm) e. för ngt.*

Elrits|a (utt. som ssg); -an, -or; -släkte(t). Phoxinus, särsk. (den enda hos oss förekommande) Ph. phoxinus l. aphya, av Lönnberg kallad 'kvidd'. En slags karpfisk till färgen mycket växlande, längd upp till 10 cm., lever i stim. *I Sverge användes e-an för det mesta blott till agn. E-an går på somliga håll under namnet 'sabbik', på andra heter den 'alkuva', 'stenbit', 'kvidd' osv.*

-else, -n, -r. Avledningsändelse för subst. Substantiven på -else ansluta sig till verb (undantag blott 'salvelse') o. äro vanligast abstr., en del konkr. finnas dock även t. e. 'skrivelse, kallelse, rökelse'. En stor mängd äro avledda av sammansatta ord (o. ord med be-, för- o. d.). T. e. 'hänvändelse, fördömelse, berättelse'. Brukas i det hela numer ej ofta till nybildning, om man undantar inlånade l. efterbildade danska ord.

E'lsevir (grav; i långt); -en, -er; -upplaga. Även stavat o. utt. 'elzevir'. Särsk. i plur. även med huvudton på sista stavelsen. Bok utgiven av den holländska boktryckarfamiljen Elsevier (Elzevir) vars glansperiod inföll 1583—1680. Ofta tänker man närmast på deras berömda, omsorgsfullt o. fint tryckta upplagor av klassiska författare i litet format. *Antalet e-er beräknas till 2,000.*

Eluder|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Gäcka, listigt undvika l. undgå, kringgå, gm förtydning beröva sin kraft l. verkan, göra om intet ɯ, bortkrångla ɯ.

E'lv|a (grav); grundtal o. subst.; som subst. -an, -or. Två ord. Jfr nio med ssgr o. nia. **I.** Grundtal. Tecknas 11 l. XI. Substantiviskt l. adjektiviskt. Ibl. brukat för ordningstal. Smnskrives ofta med föreg. o. ibl. med följ. räkneord (för så vitt det ej skrives med siffror, vkt är det vanligaste i dylika fall). **a)** *Hon blir e-a år i år. En tie, e-a stycken.* **b)** *E-a hundra* i årtal alltid o. ofta eljest att föredra framför 'ett tusen ett hundra'. **c)** *Klockan e-a precis. Talet e-a. Nummer e-a. Fem gånger e-a blir femtifem.* **d)** *(På) sid(an) e-a. Kapitel e-a.* **e)** *Boken kostar e-a och femti (11.50). Ojämna summor som två och e-a (2.11 kr.). Tåget går tre och e-a (3.11)* e-a minuter över tre. **f)** Märk bl. a. *De e-a* om apostlarna sedan Judas dött. I dylika fall även med gen.-s (de e-as). **II.** Subst. Om beteckningen för talet. Särsk. förkortningsvis (o. gärna ngt vard.) om en del föremål betecknade med talet 11; t. e. om hotellrum, hus(nummer), fotbollslag (som regelrätt består av e-a spelare); sälls. är 'e-a' i kortspel för 'knekt'. *Han bor i e-an, Drottninggatan. »Först och främst får e-an» — vi leva i fotbollsdagar — »i hr Edén en kapten med mycket stora förutsättningar för att hålla ihop laget»* ur tidningspressen 1917 (om nya ministären). — **Elvabefäng|d.** Vard.; mindre vanl. för 'rasande, faslig' o. d. *[Det] blåser ~ så e-t* G. af Geijerstam. **-brö|d.** Bröd som man brukar få färskt i bagarbodarna till 11-tiden (förr lagom till 'elvakaffet'). *Hon hade fått vänta, sa hon, på sina e-n* Aug. Lindberg. **-hundra;** -tal(et). Jfr elva I b. *E-talet* åren 1100—1199. **-kaffe.** Ännu om 'förmiddagskaffe(rep)' ehuru tiden framskjutits. **-klassig,** -t. **-siffrig,** -t. **-stav|ig,** -igt; -ing (e-ig vers). **-tusen.** Jfr elvahundra. *De e. jungfrurs dag* 21 okt., Ursuladagen (förr även i vår almanack men i formen 'Ursila'); benämningen efter den brittiska kungadottern Ursula o. hennes 11,000 jungfrur som legenden berättar ha blivit nedgjorda av hunnerna vid Köln. **-år|ig,** -igt; -ing. — **Elfte** (grav); ordningstal. I SAOF även stavat 'elvte'. Jfr nionde. *På e. dygnet. Den e. i elfte nittitre* 11 nov. 1893. *E. århundradet* 1000-talet; åren 1001—1100. Märk *(Komma) i e. timmen* i sista minuten, då det nästan är för sent; återgår på den kända bibl. parabeln.

Elysé, -(e)n, -er. Särsk. skönl. Oftast som egennamn (jfr följ.). **Elysëisk,** -t. Skönl. biform 'elÿsisk' (t. e. hos Stagnelius). Som avser Elÿsium l. Elysén dvs. de godes sälla vistelseort efter döden enligt grekisk o. romersk mytologi; ofta skönl. i friare bet.: paradisisk, himmelsk(t ljuvlig), säll, lycklig, ibl. nära oförvansklig.

Elzevir se elsevir.

Elä'nda, adj. Blott åld. bibl. *De (fattiga och) e.* olyckliga. — **Elä'nde** (akut;

även utt. ēländе med grav); -t, [-n]. **I.** Abstr. Plur. sälls. **1)** Huvudbet. Med allvarlig ton. *Ett liv i e. Nedsjunken i e. Leva i (yttersta) nöd och e. Fattigdom och allt slags e. Du som såg till oss i vårt (stora) e. Bringa, störta i e. Rycka, rädda ur e(-t). Där hopas allt tänkbart e. Ett av de e-n som världskriget bragt över Europa. Betraktelser över alla de sorger och e-n, som ~* M. Lamm. **2)** Mindre allvarsamt. *I allt e., till råga på e-t kom också morbror just i stöket.* Ofta otåligt, gärna ngt vard. *Vilket e. att inte ens kunna lägga band på sin snikenhet, när det gäller ens egna barn! (Ett) sånt e., nu kommer vi för sent också!* **II.** Konkr. Plur. ngt vanligare. *Ett sådant där litet e. kan väl aldrig må bra för resten* Fanny Alving (om en liten hund). *Det var ett verkligt e. till häst. Utkörda e-n* A. Agrell (om hästar). *Bland plataners stackars e-n* Strindberg. **Syn. I.** (innefattar o. kan ibl. ersättas av:) nöd (o. brist), umbäranden, fattigdom, (största) armod l. torftighet, nödställdhet, (svårt) betryck, misär; sorg(er), sjukdom, lidanden, olyckor, olyckan; synd o. last, syndaelände, (allt) ont; uselhet, eländighet, jämmer, bedrövlighet, erbarmlighet, jämmerlighet; lumpenhet, ömklighet, ynklighet, ynkedom, 'skräp'; **II.** (eländig) stackare, (utsliten l. klen) krake. **Ēländestid** (säll. elä'n-). Bibl.: detta (syndiga) jordeliv(et).

— **Elä'ndeligen** adv. Sälls. *Beräkningar, som för övrigt slogo e. fel.* — **Elä'ndig** (akut; även utt. ēländig med grav); -t, -are; -het (ibl. med plur.). **I.** I fråga om olyckor, armod, sjukdom, svaghet o. d. *E. och övergiven. Den e-aste tiggare kunde icke ha det sämre än han. Jag fann dem i ett e-t tillstånd. Föra en e. tillvaro i jordkulor. Visa en e. uppsyn. Han ser mager och e. ut. Sjuk och e. Ett sjukligt och e-t liv. Ett liv fullt av e-het(er). Och med dessa e-a stackare tror du dig kunna uträtta något! En e. hästkrake. En liten e. bondkoja.* Märk *Se till oss, e-a syndare, med din nåd!* som även kan föras till II. **II.** I fråga om moraliska fel. **1)** Starkare. *En skurk, en e. skurk är han! En e. bedragare.* Särsk. förr i skönl. stil ofta substantiviskt, t. e. *Darra, e-e! Ve den e-e, som ~!* **2)** Svagare. *Komma med sådna e-a undanflykter! E. småaktighet.* **III.** Ibl. närmande sig ett svordomsuttr. *Vilket e-t väder! Om jag kunde bli av med min e-a huvudvärk, den e-a huvudvärken. Ack, ska den här e-a ransoneringen nu fortgå ännu ett år!* **Syn. I.** (högst) olycklig, ömkansvärd, beklagansvärd, förtvivlad, jämmerfull, jämmerlig, bedrövlig, erbarmlig, miserabel, nödställd, stackars, arm; utarmad, torftig, trasig, sluskig; ruskig, (mycket) fattig, utfattig; sjuk, sjuklig, (mycket) dålig; svag, som ej duger ngt till, utmattad, klen, medtagen, ynklig, ömklig, oduglig, skräpig, usel; **II. 1)** gemen, otäck, avskyvärd, mindervärdig, förhatlig; **2)** föraktlig, småaktig, lumpen, futtig; **III.** svår, elak, förfärlig, 'fördömd' o. d.

Ema'lj, -en, -er. **I.** I industri o. konst. **1)** Ämne. Mer l. mindre lättsmält, vanl. ogenomskinlig, vit l. färgad glasfluss. *Glasflussen (e-en) pulveriseras, fuktas, anbringas på den yta som skall e-eras, fastsmältes vid denna och poleras så, när den svalnat. E. i stycken och pulver. E. som skall användas till kokkärl får ej innehålla bly. Vit, ogenomskinlig e. på urtavlor och kakel. Färgade e-er erhållas genom tillsats av metalloxider. E. anbringas på glas, porslin och andra lervaror, guld, silver och järn. Kryddskopor av ljusblå e.* **2)** Målning med glasflusser, emaljmåleri; (metall)föremål täckt l. huvudsakligen prytt med e. *Det enklaste slaget av e. förekommer numera å kokkärl och urtavlor. I konsten skiljer man mellan 'guldsmedsemalj', som är ett slags mosaik, och 'målaremalj'; det senare är en verklig målning med e-färger på metall (mest koppar), som då vanligen förut försetts med ett tunt lager av genomskinlig e. (grundemalj). Gamla e-er för kyrkligt bruk, såsom Arcimboldus' offerskrin i Uppsala domkyrka.* **II.** I fråga om tänder. Hårt o. glänsande överdrag på tandkronor; hos somliga djur (t. e. oxen) är e-en inblandad med andra vävnader inne i tändernas massa. *E-en är uppbyggd av långsträckta prismor. Skadas e-en, medför det risk för tanden.* **Syn. I. 1)** smältfärg; ibl. emaljglasyr; **2)** emaljmåleri; emaljerat föremål, emaljmålning; **II.** tandemalj. — **Emaljfärg.** Blyglas med färgande oxider (finmalet o. utrört i tjock terpentin- l. lavendelolja); färgad finpulveriserad emalj; ibl. även om andra färger som ge en glänsande yta, äro varaktiga o. skydda mot fukt (ibl. även hetta). *E-erna användas vid glas- och porslinsmålning.* **-glas.** Likt benglas (mjölkglas) men ofta mångfärgat l. målat med emaljfärger. *Urtavla av e.* **-glasyr.** Emalj för lervaror. *God e. spricker icke.* **-kärl** emaljerat kärl. **-lik(nande).** **-massa.** *Pulveriserad e.* **-mål|ad;** -are; -eri; -ning (med plur.). Jfr emalj I 2. *E-ad blomkruka. E-ning har i senare tid brukats mest på smärre föremål, t. e. dosor, urfoder, smycken. Vackra e-ningar.* **-platta.** **-pulver.** **-rand.** **-slyng|a.** Till emalj II. *Mellersta kindtanden i underkäken [hos rödsorkarna] har tre e-or* Lönnberg. **-vara** mest i plur. **-öga.** Ö. av s. k. emaljglas som inlägges i den tomma ögonhålan när ett öga måst uttagas. *Han har e., men det märks ej mycket; ser man noga efter, varsnar man dock, att blicken är stel och att ögat ej rör sig.* — **Emaljer|a,** -ade, -as; -ugn; -ing (med plur.);

-ingskonst; -ingssätt. Överdra med emalj l. smält glasfluss, arbeta i emalj. *Föremål, som skola e-as. Babylonier och assyrier voro mästare i konsten att e-a tegel. 'Svenska e-ade föremål från den förromerska järnåldern', uppsats av T. Arne. E-ingar utförda å lyxföremål. E-ade kokkärl av järn. Detta e-ingssätt övades tidigt i det bysantinska riket.* — **Emaljör,** -en l. -n, -er. Som arbetar i emalj.

Emanation, -en, -er; -sblandad m. fl. se II. **I.** Kyrkohist. o. d. Krafters l. väsendens o. tings utströmning ur det högsta väsendet (i avtagande fullkomlighetsgrader). **II.** Fys. o. kem. På förslag av Rutherford (1900) kallas radioaktiva ämnen som vid vanlig temperatur befinna sig i gasform 'e-er'. Särsk. om 'radiumemanation'. *Radiume-en är den första sönderfallsprodukten av radium. E-ens molekylarvikt. E-sblandad luft. Drick- och badkurer med e-shaltigt vatten* Ramstedt-Gleditsch. *Undersökning av e-smängden i vatten av alla slag.* — **Emaner|a,** -ade. Utgå, härröra. T. e. om uppgift, rykte, påbud o. d.; i kyrkohist. även om väsenden: utströmma. *Låta e-a.*

Emancipation, -en, -er; -strävan. Frigörelse (från omyndighetstillstånd, underordnande, rättslöshet o. d.), ernående av fri självbestämningsrätt o. jämlikhet med andra. *Kvinnans e. eller kvinnoe-en* kvinnans höjande till rättslig o. social likställighet med mannen. *Katolikernas e. i England genomförd 1829 och i senare tid ytterligare utvidgad.* **Emanciper|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Vanligast som refl. o. i perf. part. *E-a sig (från ngt)* göra sig fri (från), icke längre låta binda sig (av). *Ett e-at fruntimmer. E-ade unga damer med mössan på sned och cigarretten i mungipan.* **Syn.** frigöra, göra myndig; (e-ad:) 'frigjord', (alltför) fri (i sitt sätt o. uppträdande), obunden (av vad som anses passa en kvinna), ibl. karlaktig l. okvinnlig l. karlavulen.

Emballāg|e (angbalasj); -et, -e; -earbetare; -epapper. E uttalas blott i best. form. Omslag, förpackning, omhölje, inpackning. T. e. om lådor, kartonger, omslagspapper, säckväv, krollsplint m. m. *Frakten gick, e-e(t) inberäknat, till ∼.* **Emballer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingskostnad(er). Inslå ⚓, inpacka ⚓, förpacka, slå papper l. säckväv om o. d. *Väle-ad. Är e-ingen bristfällig, bör detta anmärkas.*

Emba'rgo, [-n l. -t]. Mest i uttr. *Lägga e. på* lägga beslag på, belägga med kvarstad.

Embarker|a (ang- l. mer säll. äm-); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsort. Vanligast intr. Gå ombord, inskeppa sig; ombordflytta ⚓.

Embarrās (ang-a; s stumt); ett. I SAOF även stavat 'embarra'. Bryderi, förvirring, förlägenhet, svårigheter, besvär, hinder. *Det franska uttrycket 'e. de richesse' kan på svenska återges med 'överflödets bryderi' (när man har för mycket att välja på).*

Embeller|a (ang-); -ade; -ing. 'Fint' ord. Förskönas, bli (ännu) vackrare, 'vinna', växa ti'll sig. *Hennes nåd har e-at.*

Emblēm (ang- l. äm-); -et, = l. -er. Sinnebild, tecken, 'vartecken', ibl. maktttecken l. värdighetstecken, livlöst föremål som sinnebildligt antyder ngts bestämmelse; ibl. = symbol. *Kunglighetens e-er. I svenska flaggan får icke finnas post- eller annat e.* Postboken. *Statens järnvägars e.: ett vingat hjul med krona däröver.*

E'mbryo (akut); -t, -n [l. fackl. även embryōner]; -anlag m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Zool. o. d. Fostret under den tidigaste perioden av utvecklingen. *E-ts ålder hos människan kan beräknas av dess längd. E-ts utveckling. Tvärsnitt från hönsembryo.* **2)** Bot. En ur äggcellen efter dess befruktning framvuxen flercellig kropp som utgör början till en ny generation men ännu en tid är omgiven av moderväxtens vävnader och får sin näring av densamma. *E. i denna bemärkelse förekommer huvudsakligen endast hos mossor, ormbunkar och fanerogamer. Detta e. [mosse-t] utväxer sedan till ett sporgömme ∼, som kvarsitter på moderväxten ∼.* **3)** Bildl. *Knappast mer än ett e. (till ∼).* Ej säll. skämts. *Ett litet studentembryo.* **II.** Ssgr (till I 1, 2 o. 3). *E-anlag. E-artad. E-bildningen hos fanerogamerna. E-cell. E-liv. E-tillstånd.* **Syn.** tidigt foster, (foster)anlag; växtämne; ibl. tillstymmelse, 'frö', första början. — **Embryolōg** (-åg); -en, -er; -isk. Som sysslar med embryologi. *Den framstående e-en W. His. En individs e-iska utveckling. E-iska snittserier.* **Embryologī** (-gi); -(e)n, [-er; om läroböcker]. Vetenskapen om embryots utveckling (hos djur o. växter). *E-n är en jämförelsevis ung vetenskap, som söker utreda sättet för de organiska varelsernas tillblivelse.* — **Embryonāl,** -t. Embryo-. *Olika e-a stadier. Den e-a utvecklingen.*

Emēdan, konj. Nästan endast skr. *Hon föredrog då häradshövdingen, e. denne åtminstone icke skröt av obefintliga förtjänster. E. nu allmogen själv icke kunde besluta härvidlag, var det naturligt, att saken hänsköts till konungen och rådet. Vitt lämpar sig bäst, e. det uppvärmes minst. Varför tror man då, att konungen självmant avsagt sig kronan? — (Jo) e. efterlämnade brev antyda något dylikt.* **Syn.** därför att, eftersom, alldenstund, enär, fördenskull att, på den grund att, på grund av att, ity att, då, av den orsaken l. det skälet att, (vard. äro) efter o. för (det) att.

Eme'llan, prep. o. adv. Växlar med 'mellan', som dock icke är adv., icke kan

brukas efterställt o. ej heller gärna efter 'mitt'. Ssgr ha (utom i verbens fria former) nästan enbart 'mellan' o. stå under d. o. Ibl. liksom andra prep. ställt sist i satsen *Vilka satt du e.?* **I.** Prep. **1)** Rum. Utsträckning l. punkt. *Raka avståndet e. två punkter. Vägen e. Stockholm och Uppsala. Det är längre e. Fjällnäs och Östersund än e. Fjällnäs och Sveg. Landet e. de fientliga linjerna, 'ingen-mans-land' som det under världskriget benämnts. E. dem är ett svalg befäst* bildl. *Tala om allt e. himmel och jord. Just när vi kommo in e. (de båda) fjällbranterna* ~. *E. barken och trädet. Fastna e. tänderna. Blå Jungfrun ligger (mitt) e. Öland och fastlandet. Bred e. axlarna. Det var ju han som satt e. dig och mig. Mumla e. tänderna* vanligare 'mellan'. Märk uttr. *E. skål och vägg* i kamratlig förtrolighet (vid glaset, då man är viss att intet kommer ut). **2)** Tid. 'Utsträckning' l. 'punkt'. *Natten e. onsdagen och torsdagen. Mitt e. påsk och pingst. E. tre och fyra eftermiddagen. Fyra månader förflöto e. hans avresa från Göteborg och första underrättelsen från Buenos Aires.* **3)** Tal, mått o. d. *Det kunde väl vara e. femton och tjugu liter. Dit är det e. 7 och 8 mil.* **4)** För hållande (såväl mln två som flera). I detta fall ej säll. efterställt. *All förbindelse e. Tyskland och Ryssland är sedan några dagar avbruten. Gemenskapen länder och folk e. Krig (utbrutet) e. Österrike och Serbien. Tvist e. grannar l. grannar e. (om* ~*). Göra en bestämd skillnad e. olika rangklasser, e. adel och oadel. Skilja e. att påstå och att stå för ngt. Ställd i valet e. Gud och Mammon. Dela ngt e. sig, sig e., sinsemellan. Varefter riket delades e. hans söner. Di har mycke e. sej* mycket gemensamt att språka om l. avhandla; har haft mycket ihop (ej alltid saker som tåla ljuset). *Ett rykte man och man e. E. fyra ögon* jfr ssgr. *Oss e. sagt* i förtroende, i hemlighet. *Vänner e. Kamrater e. behövs det väl inte tas sådana hänsyn.* **II.** Adv. **1)** I lösbara l. fria ssgr; jfr dessa samt 'mellan'. *Ge e. vid ett köp. Komma e. (och förhindra ngt). Får jag skjuta e. några ord?* Hit snarast Strindbergs *Några bokna äpplen skola, hoppas jag, icke stå oss e.* **2)** Övrig användning. **a)** Rum. *Tårtor utgöras av tunna bottnar, som uppläggas på varandra med sylt, marmelad eller kräm e. Åkrar med gärdesgårdar e. Det rätta torde ligga mitt e.* bildl. **b)** Tid. *Lite(t) e. (inträffar det att* ~*). Allt e.* vanligare 'allt emellanåt'. *Kom han fredag eller lördag? — Ingendera, han kom natten e. Där-, dessemellan.* **c)** Förhållande. *Är du sjuk eller frisk? — (Ja, det är något) mitt e.* **Syn.** mellan; (i)bland, i lag med; in bland; (e. ~ och:) från ~ till.

— **Emellanfyraögon,** ett. Skrivs vanl. med två bindestreck. Möte l. sammanträffande i enrum, tätatät (tête-à-tête), enrumssamtal. **-kommande** se mellankomma m. **-liggande** jfr ssgr med 'mellan'. **-åt,** adv. Ibl. med syftning på bestämda gränser (såsom i 'dessemellan'); vanligen dock allmännare med 'mellan'-betydelsen bleknad. Sälls. är formen 'mellanåt'. *Tegnér levde mest bland sina romare och greker; e. biträdde han modern med skrivning och räkenskapers förande. Allt e. går han och ser nedslagen ut. E. har jag ju också själv tänkt så. E. vet jag inte va jag ska göra med honom.* **Syn.** alltemellan(åt), tidtals, lite(t) emellan, icke så sällan, då och då, stundom, ibland, tidvis, tid efter annan, stundtals, stundvis; (ibl.) då o. då, dessemellan, däremellan, omväxlande därmed (~ ibland).

Emellertīd (l., med grav, eme'l-); adv. o. konj. Ofta skr. I huvudbet. vanl. betraktat som konj. Ofta indraget i satsen. **1)** Numer huvudbet. *E. gick det precis som han förutsagt: sonen kom hem, och inom två veckor voro grälen åter i gång. Det vore e. förhastat att redan därav vilja dra bindande slutsatser. Hur som helst, en sak vore e. viss: nog hade han tagit emot pengar för att tiga. Svåra olägenheter, som e. nu blivit undanröjda. Man hade sagt, att han icke var att vänta; e. är han nu här l. nu är han e. här. Jo, men så är det e.* **2)** Mindre vanl. bibet. Temporalt. *Jag skall gå in här ett ögonblick; du kan ju e. språka med svärfar och underhålla honom.* **Syn. 1)** dock, likväl, (men) i alla fall l. händelser, det oaktat, ändå, icke desto l. dess mindre, ändock, lika väl, likafullt, icke förty, ibl. 'allt'; **2)** under tiden, 'så länge', 'medan' (smtl.).

Emendation, -en, -er. Rättelse (av fördärvad text), beriktigande, förbättring. **Emender|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Förbättra (texten), rätta (tryckfel o. d.), bättra u'pp.

Emērit|us (vanligast akut); -us, -i; -ilön (vid universiteten före 1873; för präster från 1910). Ibl. även adj. ('professor e-us'). Benämningen har intill sista tiden brukats om f. d. tjänstemän vid universiteten o. elementarläroverken o. nyttjas särsk. om f. d. professor ännu både i skr. o. smtl.; försök har också helt nyligen gjorts att åter få benämningen till officiell o. den kommer väl att numer även brukas (åtminstone i smtl.) om präster. Även bildl. *Kung. av 8 nov. 1918 angående beredande av e-ilön åt präster. Nu, när han blivit e-us.* **Syn.** (en) f. d., fördetting, (en) uttjänad, pensionerad, förutvarande, (en) som tjänt ut.

Emfās, -en. Eftertryck, särskild l. mer än vanlig betoning, (starkt l. livligt) framhållande, stark (känslo)betoning, styrka l.

kraft (i uttrycket), ibl. 'vikt', (ibl. nära) patos. *Med (en viss) e. framhålla* ~. **Emfātisk,** -t; -het. 'Uttrycksstark', stark (i uttrycket), starkt l. livligt framhållande, eftertrycklig, kraftig; 'känslostark', starkt känslobetonad, (ibl. nära) överdriven; (ngt svagare är) uttrycksfull; (ibl. nära) högtravande. *E-t framhållande av en satsdel. E-a konstruktioner såsom: 'Det är jag som bygger det här huset' l. 'Det här huset har jag byggt'.*

Emfysēm, -et, = l. -er. Läk. Abnormt tillstånd hos vissa av kroppens vävnader då dessa äro uppblåsta av luft l. gaser. 1) Lungemfysem. Ett vanligen med åldern inträdande försvinnande av lungvävnaden. *Han är tungbröstad av åldersemfysem.* 2) E. i övriga vävnader. *Underhuds-, gas-, förruttnelseemfysem.*

Emigra|nt, -en, -er; -agent; -fråga(n); -kontor; -lag; -linje (ångbåtslinje för e-trafik); -ström(men); -värvare; -värvning; -ångare. Utvandrare särskilt till Amerika (o. andra utomeuropeiska länder). *E-er till främmande världsdelar. På fördäck en hop e-er, ett brokigt följe, ännu med förväntningen utbredd över anletet. Återvändande e-er.* Märk uttr. *E-erna* om de personer tillhörande de högre stånden som efter franska revolutionen 1789 lämnade fäderneslandet och sedan blott delvis återkommo. *Söka hejda e-strömmen. Ingripa mot e-värvningen. De stora e-ångarna.* — **Emigration,** -en, [-er]; -sfeber; -sfråga(n); -sutredning(en). Utvandring, utflyttning (o. bosättning i främmande land särsk. Amerika l. andra utomeuropeiska länder). *E-en till Amerika. Åtgärder för att hämma e-en. Nationalföreningen mot e-en* bildad 1907. *E-en från Öland. En målmedveten politik i e-sfrågan. E-sutredningen; Betänkande, avgivet av Gustav Sundbärg 1913.* — **Emigrer|a,** -ade, [-as]; [-ing]. Utvandra särsk. till Amerika (o. andra utomeuropeiska länder), lämna (hem)landet (o. bosätta sig i främmande land).

Emine|ns, -en, -er; -titel. I äldre tid titel för kejsare, konung, biskop; från 1630 titel för kardinal, andlig kurfurste samt för johanniternas stormästare. *Ers e. Hans e. kardinal R.* **Emine|nt,** =, -are. (Synnerligen) framstående, utmärkt, (högst) förträfflig, vida utöver det vanliga måttet, alldeles särskild, hög l. högsta, ovanlig. *E. begåvning. En e. organisationsförmåga. I e. grad. I e. mening.*

Emīr, -en [l. -n], -er. Muhammedansk titel ung. = furste l. prins; ibl. återgivet 'behärskare'. *E-en av Buchara. E. är i Turkiet även hederstitel för Muhammeds föregivna ättlingar; vanligast kallas dessa dock scheriffer.*

Emissārie, -n, -r. Utskickad, sändebud (ofta i hemliga ärenden), hemlig agent, (ibl. nära) kunskapare l. spion. — **Emissiōn** (-sjon); -en, -er. Utgivande l. utsläppande av statspapper, aktier, sedlar, frimärken. *E. av aktier. I samband med aktiee-erna* ~. *Nye-er i Hällefors och Vargön* ~. **Emissionsaffär.** *Bedriva e-saffärer* ombesörja utsläppandet i marknaden av aktier, stats- o. kommunallån l. i allm. förmedla köp o. försäljning av aktier o. obligationer. Även om anstalt l. d. **-anstalt.** *En e-sanstalt i stor skala grundades år 1907 i Stockholm.* **-bank.** *Med e-sbank förstås i denna lag aktiebolag, som har till ändamål att, jämte drivande av bankrörelse, medverka vid bildande och ombildande av aktiebolag för ekonomisk verksamhet* Lag d. 5 juni 1909. **-bolag.** Se föreg. *Svenska e-et* grundat 1907. **-kurs** det pris till vkt statspapper o. aktier först utsläppas bland allmänheten. — **Emitter|a,** -ade, -as; [-ing; med plur.]. Utsläppa i marknaden, sätta i omlopp, utgiva. Jfr de föreg. *För 500,000 kr. nya aktier e-as till parikurs. Riksgäldskontoret* ~ *e-ar, förräntar, amorterar, konverterar lån.*

Emm|a, -an, -or; [-astol]. E-a som benämning på en slags överstoppade länstolar uppkom i Sverge på 1850-talet o. har icke motsvarighet i andra länder. *Tre nedsuttna e-or* Dan. **Syn.** stoppad vilstol, länstol (med ryggen hög nog att ge stöd för huvudet).

Emōt, prep. o. (särsk. i fri form av lösbara ssgr) adv. Växlar med 'mot'; jfr i allm. d. o. 'Emot' är vanligt särsk. som efterställt — detta även vid lösbara ssgr — o. uppträder för övrigt oftare efter konsonant än efter vokal. I ssgr (även fast form av lösbar ssg) är 'mot' nästan enrådande; dock träffas därjämte 'emot' (uttalat emōt- l. ēmot-) i några få härnedan upptagna. För betydelser m. m. se i allm.'mot'. Här blott några få exempel: *Inte mig e.! Lyckan var honom e. Var snäll e. honom! Först e. aftonen.* Nästan alltid 'emot' i uttr. som *Snett, mitt, gent, tvärs, tvärt e.* o. ofta även *Fram, bort, hän e. Ta emot ngn. Men han är karl nog att stå frestelsen e.* **Syn.** se mot. — **Emōt-** l. **Ēmotse** se motse. **-stå** ɯ se motstå. **-ta|(ga)** ɯ; -gare; -glig(het); -gning; -gningsbevis; -gningsstation m. fl. Se motta(ga).

Empīr l. **Empīr|e** (angpir); -en; -(e)byrå; -(e)dräkt; -(e)stil; -(e)stol m. fl. SAOF stavar 'empir'. Första franska kejsardömets stil, 'kejsarstil', Karl (XIV)-Johansstil, nyklassicism (omkr. 1790—1820). *E-en l. e-(e)stilen, som framträder huvudsakligen inom konstindustrien (rumsinredningar m. m.), utmärker sig för räta linjer och enkla matematiska former, älskar mahognyn, efterbildar de pompejanska väggmålningarna, an-*

vänder palmetter, vapengrupper, facklor, gripar, lejon o. d. som prydnadsmotiv; dess allmänna karaktär är prydlig och värdig, ej sällan dock med en viss dragning åt stelhet och tyngd. Ludvig XVI:s stil eller den gustavianska stilen bildar övergång mellan rokokon och e-en. En förgylld och med grå- o. röd-mönstrig damast klädd e-estol Helge Kjellin. *Inredningen av Rosersbergs och Rosendals lustslott ger ypperliga exempel på väl genomförd e-stil.*

Empirī, -(e)n. Fil. Erfarenhetskunskap, erfarenhetsinsikt. **Empīriker,** -n, =. Empirisk forskare l. vetenskapsman, en som i sin forskning tillämpar en empirisk metod; ibl. en som blott efter erfarenheten bestämmer sina handlingar l. en som stöder sig på praktisk erfarenhet (utan att äga teoretisk underbyggnad). **Empīrisk,** -t. Grundad på erfarenheten l. på erfarenhetsrön (↔ på teori), erfarenhetsmässig, erfarenhets-; stödjande sig endast på (egen) erfarenhet. *Först genom gruppering och systematisering av många erfarenheter hava de särskilda e-a vetenskaperna uppstått.* **Empiri'sm,** -en. Fil. Filosofisk riktning som anser den sinnliga erfarenheten ensam vara den yttersta kunskapskällan för en sann uppfattning av verkligheten (↔ rationalism i fil. mening).

Empyré, -(e)n. Hos forntida naturfilosofer = 'eldhimmelen', den översta världsregionen där elden tänkes samlad o. varifrån ljusfenomenen på himlen ansågos härröra; hos kristna medeltidsfilosofer = ljusets boning, himmelen, de saligas hemvist.

E'mser (akut); -n; -butelj; -pastilj (kaka av källsalt ur naturlig e.); -vatten. Ibl. i ssgr utan -er-. Ett hälsovatten från mineralkällor i Ems; brukas mest vid strup- o. lungkatarrer. *Dricka e. för sin hosta. Konstgjort e-vatten.*

Emulsiön (-sjon); -en, -er; -sartad; -sform. Läk. Simmigt o. ogenomskinligt, oftast mjölklikt läkemedel i vkt ngt olösligt ämne är uppslammat. *Mjölk är ett bekant exempel på en av naturen själv beredd e., vari fett (smöret) medelst äggvita hålles i fint fördelat tillstånd uppslammat i vatten. Man begagnar e-sformen för att ingiva oljor eller vissa skarpt smakande ämnen (t. e. terpentin, mysk).* — **Emu'ls|or** (-årr); -orn, -örer. Lant. Maskin som finfördelar fett o. gör det simmigt o. varmed man kan åter tillföra skummad mjölk den borttagna fettmängden. *Med billiga fettsorter förmedelst e-or anrikad mjölk har med framgång använts till ystning. De Lavals e-or. E-orer för hand- eller fotkraft.*

Ēn[1], -en, -ar. Juniperus communis. **I.** Enkelt. **1)** Buske (l. träd). *Enen är vanligen en buske, men kan stundom bli ett ganska betydligt träd. Trädlika enar. På fjällen och i yttersta skären blir enen lågväxt och krypande, med korta, breda och mer tilltryckta barr, formen 'nana'. I maj eller juni utsläpper hanbusken sitt ymniga frömjöl: »enen ryker». Undervegetation av en. Smärre enar användas med synnerlig fördel till stör, vidjor o. d.* **2)** Trä. *Skedar, lådor, stånkor, kannor göras ofta av en. En är ett segt, varaktigt träslag med behaglig, cederlik lukt.* **II.** Ssgr ha nästan alltid *en-;* ngn gång (t. e. folkligt o. i dikt) träffas därjämte *ene-,* som för dem som känna subst. 'ene' ibl. ansluter sig till detta.

— **Enbarr. -bast.** *Talltitan bygger balen av e.* **-busk|e.** *En backe full av e-ar. Torra e-ar voro nedstuckna kring vaken.* **-bär;** -sbrännvin (genever); -sdricka; -ssmak; -söl. *E-et mognar först efter två år, därför ser man mogna och omogna e. på samma buske. De mogna e-en äro glänsande brunsvarta med delvis kvarsittande blåaktigt daggöverdrag. Krossade e. Dricka, bryggt på e. Har renare, behagligare e-ssmak.* **-käpp. -ris;** -lag; -röka (mest i perf. part.). *Göra upp en eld av e. för att driva bort myggen. Golvet var strött med hackat e. Som söndagsenris på ett sandat golv* A. Österling. *Vid nedsaltning bör kärlet, vari köttet nedlägges, vara väl rengjort med e-lag och ingnidet med salt. Ny sändning e-rökta skinkor från Småland. Trosa böckling, e-rökt. E-rökta Norrlands-renstekar.* **-ris|a,** -ade, -as; [-ning]. Vanligast i perf. part. o. i s-former. (Be)strö med hackat enris. *Det nyskurade, e-ade golvet* S. Lagerlöf. **-rusk|a.** *E-orna vid vägen.* **-stam.** *På utställningen i Stockholm 1866 visades i genomskärning en e. (från Gästrikland), vilken hållit 13 m. i höjd och 1 m. i omkrets samt varit minst 150 år gammal.* **-stav,** -en, -stäver. *Hankestop av doftande enstäver med skummigt julöl* Strindberg. **-tita.** Parus palustris. Även kallad 'kärrmes'. Liten livlig mesart, mycket lik 'talltitan'; har som denna svart hätta men ryggen brungrå (ej askgrå). **-virke.**

— **En(e)backe.** E-formen uppträder i dikt (är eljest ldls.). *Bor i enebacken* Jeanna Oterdahl. **-korg.** E-formen ldls. (t. e. sydsv.). *Enekorgar, Rönneådalens Aktiebolag.* **-lag,** -en. E-formen mindre vanl. Lag utdragen ur enbär. **-trä.** E-formen sälls., mest i dikt l. ldls. *Spöet utav eneträ* Karlfeldt.

— **Ene,** -t. Ldls. Verkar ofta folkligt l. ibl. åld. Envirke, enträ. *Vita tråg torka i solen och lukta mjölk och ene* Pelle Molin. **Enebacke** m. fl. se ssgr under 'en' ovan.

E'n[2], adv. Vanligast i smtl.; särsk. i skr. verkar det gärna ngt vard. Blott framför grundtal. Sammanföres av somliga med en[3]. *Det kunde väl vara en femti stycken, tänker jag. Jag behövde en 5, 6 av vardera.*

Jag kan få för (si så där) en 50 öre eller 1 kr. Talas av en 2,000 personer K. Ljungstedt. *För en 8 (eller 14) dar sen.* **Syn.** omkring, ungefär, eller så (omkring), vid pass, (se l. si) så där (en), ett (20)-tal (o. d.).

— **E'n**[3] (ldls. t. e. i sydligaste Sverge även ēn); ett; gen. ibl. ens [o. etts]; best. form (den) ēne l. ēna; plur. ēna (l. e'-). Räkneord, obest. art., obest. pron. o. adj. Skulle även kunna betraktas som fyra l. fem ord. Räkneordet skiljer sig ju nästan alltid från den obest. art. gm sin starka betoning. Men å andra sidan är det stundom svårt att skilja räkneordet från pron. (i bet. 'någon' l. 'den' ävensom i best. form), och obest. art. kan ej heller skarpt avgränsas från 'en' som pron. (jfr t. e. 'en person, som' med 'en som'; likaså i plur. t. e. 'ena lyckans ostar').

Former o. allmänna anmärkningar. **I.** Enkelt. **1**) 'En' förkortas i smtl. i uttr. som 1 ½ ofta till '-n' (en ånn halv). På samma sätt 'ett' i uttr. som 1¼ (ett åtta kvarts). **2**) Gen. 'ens' brukas blott substantiviskt; 'etts' träffas ibl. i förbindelsen 'vart och etts'. **a**) *Det är icke ens fel att två träta.* **b**) *Vars och ens. Undervisande om vart och etts ändamål.* **c**) *Ens bästa vänner skulle inte vilja uppoffra sig på det sättet.* **3**) Plur. verkar särsk. i skr. vard., kan föras antingen till 'en' som pron. l. som obest. art. o. är antingen adjektivisk l. substantivisk. *Ni ä ena stackare! Det var ena roliga tapeter* Strindberg. *Såna skojiga ena! Samma ena. Undrade va(d) vi va(r) för ena.* **4**) Best. form. företer även gen. *Den enes död den andres bröd.* Behöver ej föregås av best. art. *Ena sidan bör helst vara oskriven.* Jfr nedan C 2 samt D. **5**) 'En' växlar vid räkning med 'ett'. *Ett, två, tre* l. *En, två tre* (∝ alltid 'ett, tu, tre'). 'En' är det vanliga vid uppräkning (om det gäller n-kön). Jfr strax nedan II 1 o. 2. **6**) Om utelämnande av 'en' som obest. art. se grammatiken. **II.** Ssgr. **1**) Som sista ssgsled växlar 'en' med 'ett' o. bägge kunna även brukas som plur. *Femtiett l. femtien bildstoder. Sjuttiett l. sjuttien gamla fruntimmer.* Men *Trettiett år* ej gärna 'trettien år'. Eljes tycks emellertid '-en' i en hel del dylika förbindelser vara på väg att utträngas '-ett'. **2**) Som första ssgsled. **a**) Ssgsformerna äro: ēn- (l. e'n-; se b nedan), blott undantagsvis *ena-* (i enahanda, enastående o. ett par skönl. bildningar) l. *ēns-* (ibl. e'ns-; i ensartad). Därtill kommer ssgsformen *ett-* (jfr c strax nedan). **b**) 'En-' har alltid huvudton utom i 'envär', ofta 'enguderī' o. 'enmanha'nd' samt det vanl. särskrivna 'engå'ng'. Långt är 'e' utom stundom i 'enkrona' o. 'enbet' o. vanl. i 'endera' o. 'ensam'. I ssgr (l. avledningar) med ordfogning vari 'en' ingår växlar ofta kort o. långt uttal av 'en-' t. e. 'e'n- l. ēngudstro'. Ngn gång tycker man sig förmärka att om bägge formerna brukas, formen med kort 'e' har mer egentl. bet. (jfr t. e. 'e'n-, två- l. tretonig' med 'ett ēntonigt nynnande'). **c**) I ssg med neutra tränger sig *ett-* allt oftare fram bredvid det äldre *en-* (ettåriga växter; ettbladstryck), dock utan att ngn genomgående bet.-skillnad synes vilja utprägla sig mln de två olika formerna. **d**) Ssgrna hänföra sig uteslutande till 'en' som räkneord och ofta till dess skärpta bet. 'blott en'. Formen *ena-* visar dels den skärpta bet., dels liksom *ens-* bet. 'lik(a)-'.

Betydelser o. användning.

A) Räkneord. Betonat. Brukas som subst. l. adj. Tecknas 1 l. I; oftare än vid högre tal brukas dock bokstäver (en, ett) i stället för siffra. **I.** Räkneordets huvudanvändning o. vanligaste bet. **1**) Substantiviskt (l. med utelämnat huvudord). **a**) 'En'. Ofta med 'person' l. d. 'utelämnat'. *Ja, det kan vara ibland en, ibland tio, ibland ända till hundra. Det blir en på (er) var. Här får inte rum mer än en. Jag skulle vilja ha en eller (ett) par, en eller två. En av er måste alltså ha farit med lögn. Ta en ur högen. En för alla och alla för en. En här, en där* det senare 'en' i liknande fall ersättes ofta med 'en annan'. *Komma en och en. Helst sedan sönerna en efter en gett sig ut i livet* jfr (en efter) annan B I 4. *En åt gången, i sänder. Icke en bland hundra. Inte en på hundra. En på århundradet. En, men en jätte. Strida en mot en. Och en mot tio ställdes. En slå den tredje* en springlek. *En som* o. d. se C nedan. **b**) 'Ett'. *Hålla hundra mot ett (att ∼). Ett av två måste då inträffa ∼. Jag äger inte mer än ett (av vardera). Men ett har än jag kvar, som ej har vank och fläck ∼* (H. Molander) Cyrano. **2**) Adjektiviskt. *Tusen och en natt. Tusen år äro som en dag. Di har vardera ett överbetyg, ett överbetyg var(dera). En gång för alla. Sju vita får och ett svart. Få vänta i en och en halv timme. En krona och femti öre* jfr III 1 a nedan. *Det är nu ett sätt att se saken* jfr smnställningar. *En sak var då säker, nämligen att ∼. En gång ett är ett. Han dricker aldrig mer än ett glas. Som en ett års barnunge. Ett och ett kvarts kilo.*

II. Räkneordets bibetydelser (ej alltid skarpt skilda från varandra o. ej heller från huvudbet.). **1**) Blott en, en enda. Särsk. vid motsättning ligger denna bibet. nära till hands o. övergången mln denna o. huvudbet. är ofta omärklig. *En fluga gör ingen sommar. Det är icke ens fel att två träta. Det finns blott en Gud, och Muhammed är hans profet. Han fyllde glaset till brädden och tömde det i ett drag. Med*

ett ord. I ett sträck jfr III 2 c. Jfr även en del ex. under I ovan som kunde hänföras hit. I åld. uttr. som *Det ena nödvändiga* kunde man vilja se best. form av räkneordet i denna skärpta bet.; jfr emellertid för dylika uttr. D nedan. **2**) En och samma. En del ex. stå mycket nära 1. *Två själar och en tanke. Nu är Sverge vordet en man och alla hava vi en Gud* jfr 1 strax ovan. *De äro en själ och ett hjärta. Herre och tjänare i en (och samma) person. Komma på ett ut* göra detsamma, 'smälla lika högt' (vard.). *Alltid ett och detsamma!*

III. Särskilda uttr. o. smnställningar. **1**) En. **a**) Märk utelämnandet av 'krona' (mark o. d.) i uttr. som *Det blir alltså en och femti på oss var* vanl. skrivet 1.50. På liknande sätt: *Ta du en å tre, det räcker* t. e. = 1 meter o. 3 decimeter. **b**) Ldls. (t. e. sydsv.) förekommer 'vars en' i stället för det vanliga 'varsin (l. var sin)'. *På vars en sida om bordet* Didring. **2**) Ett. **a**) *Klockan ett skulle jag vara där. Precis (klockan) ett. På slaget ett. Klockan slog just ett. (Klockan) ett på natten.* **b**) *Och så, ett, tu, tre, var han försvunnen* (ofta med huvudton på 'tre' o. 'ett' obetonat); = vips, utan att l. innan man visste ordet av, i ett ögonblick, plötsligt. **c**) *Det gick i ett, må du tro* utan (ett ögonblicks) uppehåll, oavlåtligt, oavbrutet, i en ström. Även upprepat: *Hon pratade i ett i ett och upprullade fullständigt färglösa bilder ur sitt liv i U. S. A.* Dan. **d**) *Gå i ett med omgivningen* t. e. om ett föremåls färg: ej skilja sig från. **e**) *I ett för allt* allt inberäknat, alls om alls. **f**) *Och så, med ett, var allt förbytt* på en gång; i ett ögonblick, plötsligt. **g**) *Det kommer på ett ut* se II 2 ovan.

B) Obestämd artikel. Skiljes nästan alltid från räkneordet genom sin otonighet. Är huvudordet underförstått, kan emellertid (en viss grad av) betoning inträda o. skillnaden bli hårfin. Även från obest. pron. 'en' är artikeln ibl. svår att skilja. *Glad som ett barn. Åter en svensk som vunnit framgång. Det var en gång en gammal gubbe som hade en vit katt. En annan gång är en skälm. Och ändå lär hon vara (en) svensk adelsdam. Och en sådan vill du umgås med! Ädlingen, ty som en sådan såg han ut* ~. *Har du en kam att låna mig? — Här har du en. Han är gift med en dotter till förre rektorn. En (gammal) fröken Oxenstierna. En rektor bör veta att taga sig till vara för överilning.* Gärna skr. äro uttr. som: *En i hela Norden väl känd skriftställare. En den gräsligaste pina* vanligare utan 'en'. *Uppgiften hade legat för en Carl Larsson.*

C) Obestämt pron. I bet. I ofta svagt skilt såväl från räkneordet som från artikeln.

I. Någon, den o. d. (hit även 'den ene'). **1**) *En som gärna ljuger blir sällan trodd. Inte är det ett ställe för en som önskar vara i ro. Här har varit en och sökt dig (medan du var borta).* Även förenat: *Jag kommer en dag i nästa vecka.* **2**) I *En här, en där* o. *En efter en* fattas 'en' kanske bäst som räkneord (jfr ovan A I 1). Sambandet med uttr. med 'annan' (dels sådana där 'en' är oböjt, dels sådana där vi ha best. form av 'en') gör dock att även i de förra uttr. 'en' visar beröring med pronomina. Fullt klart pronomen är emellertid 'en, ett' ej heller alltid ens i ex. som: *En tycker om ett, en annan (l. den andre) om ett annat. Både ett och annat. Ett är att lova, ett annat att hålla.* Närmare pron. stå då (de både substantiviska o. adjektiviska): *En och annan. En eller annan. Jag kunde väl ha ett och annat, ett eller annat att tillägga. (Den) ena gången var det frivilligt, men knappast så den andra. Hennes ena syster hade varit gift, men var nu enka. Det ena är inte värre än det andra. Det ena du vill, och det andra du skall. Den enes död(,) den andres bröd. Ensam halva dagarna, inget allvarligare arbete, mannen trött och tänkande på sitt; det ena med det andra gjorde, att hon åter började gripas av sina grubblerier.* Jfr annan B I. Ibl. även i plur. *De ena såväl som de andra* SAOL[7]. Ldls. (t. e. norrbottniskt) är *Ett och varje* (= ett o. annat), vkt i finländskan är vanl. **3**) *En och samma* o. *Ett och (det)samma* se ovan A II 2. **4**) Märk 'en' i *Var och en* o. *en och var,* där 'en' ej är alldeles skilt från räkneordet; jfr var. **5**) Även med (särsk. i skrift vard. verkande) plur. Jfr ovan Former I 3. **a**) *Va ä de för en (figur)? Undrade vad vi voro för ena, som voro så högröstade.* Här kan 'en(a)' ibl. även utelämnas; jfr 'vad (för)'. **b**) *Se min gubbe har alltid hållit skogsfolket för ena lyckans ostar* (visar beröring med obest. art.); Adolf Johansson. **c**) Mer l. mindre vard. äro: *Varenda(ste) en* utan plur. *Emellertid kom det då som alltid en vinter och därtill en ovanligt både hård och seglynt en* Gellerstedt. *Mannen i akterstäven var en mörk en* Strindberg. Ibl. kan vid dylik upprepning det sista 'en' vara starkt betonat: *En sån en! att lämna bror sin i sticket på de viset!* Bra vard. är *Det var samma ena han använde överallt* (precis) desamma.

II. Man. Det verkar vard. l. avsett folkligt att bruka 'en' i bet. 'man' som subj. men annars vanligen icke. Vard. l. folkligt klinga alltså: *De kan bli i morron å de kan bli i övermorron, en vet inte. För resten, ta vägen vart en vill, så* ~. *I mor,*

I förstår väl tecken och varsel, kan en tänka Adolf Johansson. *Fast en ibland kunde få skratta åt hans hemska trirolígheter* ~ Fanny Alving. Men fullt vårdade klinga: *Man vet inte vad som kan hända en. Tro att andra människor äro likadana som en själv. Lite var av oss torde ha sin korade favorit; sin käpphäst, säga ens vedersakare, sin ögonsten, säga ens vänner* Gellerstedt. *Att tänka att ens kära kunnat vara med där!*

D) Rent adjektiv med bet. 'enda'. Åld. bibl. Blott i best. form. *Lär mig bliva vid det ena, att i kärlek dyrka dig* psalmboken. *Det ena nödvändiga.*

Syn. ibl.: (en) enda; (en och) samma; en annan; en sådan som; den (som); någon; man.

— **Enaktar|e,** -(e)n, -e. Skådespel i en akt. *En e-e kan man lättare få spelad.* **-aktspjes** l. **-aktspjäs.** *En liten e.* **-arm|ad,** -at. **1**) Om människor. *De e-ades och enbentas, kryckornas och käpparnas och järnkorsens stad* Alb. Engström. **2**) Om saker. *E-ad ljushållare. E-ad hävstång* jfr följ. **-armig,** -t. Om saker. *Ligga krafternas anbringningspunkter på samma sida om understödspunkten, är hävstången e.* **-atomig,** -t. Kem. **-axig**[1], -t. *Ett e-t strå.* **-axig**[2], -t. I kristallografin. *Optiskt e-a kristaller* den optiska axeln går parallellt med den kristallografiska huvudaxeln. **-axl|ad,** -at. *E-ad kärra.* **-axlig,** -t. Bot. *E. är en sådan växt hos vilken alla slag av blad finnas redan hos huvudskottet, så t. e. tulpaner och hyacinter.*

-bar, -t. **1**) Adv. Huvudanvändningen. *På mig verkar det e-t obehagligt. E-t av godo var väl detta icke. Frågan har en annan räckvidd än att vara e-t frågan om ett namn. Men att e-t fälla förkastelsedom däröver* ~ *torde* ~. *E-t på grund av obehaget.* **2**) Adj. Mindre vanl. Gärna skr., ej säll. fackl. Sälls. o. undviket i plur. *En e. stegring av gasens täthet* The Svedberg. *Av e. lump. Men förläggaren har förmodligen ansett, att lyriken kvantitativt var väl obetydlig att serveras e.* **Syn. 1**) odelat, oblandat, uteslutande, endast, intet annat än, blott (o. bart), bara, allenast, 'genomgående'; **2**) idel, ensam, oblandad, 'ren'; (ibl. nära) oförfalskad. **-bent,** =; [-het]. *Spelmannen, en e. skräddare, satt ute i stugan* Fanny Alving. **-bet** l. **-bete** (ibl. även e'n-); -shäst; -slass; -ssele; -ssläde; -svagn; -såkdon; -sårder. Subst. o. adv. SAOL[7] o. SAOF ha blott formen 'enbett', som emellertid är mycket ovanligare. **I.** Enkelt. **1**) Subst. *Vagnar för par och e. Häst* ~ *passande till lättkörning i par och enbet. Dragstång för par eller skacklar för enbet.* **2**) Adv. *Åka e.* **II.** Ssgr. *Enbetslass av virke* Cnattingius. *Tre par parselar, en enbetssele.* **Syn.** (för l. efter) en häst l. dragare (ɔc par), (i) enspännare, enspänt. **-bladig,** -t. **1**) T. e. om stjälk, ört, blomkrona. **2**) Om vissa verktyg t. e. såg, kniv. **-bladstryck** se en- l. ett- nedan. **-blommig,** -t. *Växten är vanligen e., men kan ibland utveckla två blommor.* **-byggare,** -en [l. -n], -e. Bot. Växt med han- o. honblommor på samma stånd.

-cellig, -t. *Urdjur (e-a djur)* de lägst stående djuren (ɔc flercelliga till vka höra kavitetsdjur, tagghudingar, maskar, blötdjur, leddjur o. ryggradsdjur). *De allra lägsta e-a djuren.* **-cellsstraff.** *E-et har måst övergivas [på grund av omöjligheten att hålla behövligt antal enrumsceller]* 1918. **-dagsfluga** (ibl. e'n-). Sälls. för 'dagslända'. **-dels,** adv. Åld. **1**) Skr. *E. sant och e. falskt. Det visste jag e., men förlät honom alltjämt* Strindberg. *Greven* ~ *åt själv blott e., men* ~ Siwertz. *Att gallra med nödig överblick är däremot ej i vår tid ännu möjligt mer än e.* H. Geijer. **2**) Märk det äldre bibl. *Vi se e. och profetera e.* nu: vår kunskap är ett styckverk, och vårt profeterande är ett styckverk. **Syn. 1**) till en del, (blott) delvis; **2**) ett styckverk, (ibl. nära:) ensidigt, ofullkomligt. **-dera** (e'n-); neutr. ettdera, gen. enderas. Pron. o. konj. (även i neutr.-formen). **I.** Pron. **1**) Huvudbet. **a**) *E. av er måste ha tagit fel. E-s fel var det i alla händelser. Om e. av föräldrarna var träl, räknades även barnet som träl.* **b**) *Du kan icke samtidigt ägna lika omsorg åt politiken och vetenskapen; e. måste ha företrädet. Du måste bestämma dig för e. (delen, utvägen), för ettdera: antingen gå tillsammans med oss eller också stanna hemma.* **2**) Bibet. *Vi väntar honom just e. dagen* ngn av de närmaste dagarna, vkn dag som helst. **II.** Konj. Vard. **1**) Endera. *E. du eller jag ska härifrån! Då blev han e. blind eller döv* Alfh. Agrell. *E. är han dum, eller också är han oförskämd.* **2**) Ettdera. *Det blir väl i alla fall ettdera Arild eller Mölle som du bestämmer dej för?* **Syn. I. 1**) en l. ett av (de) två, det ena alternativet; **2**) någon; **II.** antingen. **-dräkt,** -en; [-sboken, sälls. för 'konkordieboken']. Gärna skr. *E. när, tvedräkt tär. Göra upp en sak i (all) e. Styra riket i e. (med varandra). Leva tillsammans i e. (och sämja). I fullkomlig, fullständig, obruten, ostörd e. Där råder alltid en ovanlig e. mellan de olika familjemedlemmarna. Störa, bryta e-en. Hålla e(-en). E. och lycka förblive i Edert äktenskap och hägne Edert hem* ur formuläret vid borgerlig vigsel. **Syn.** endräktighet, enighet, sämja, samdräkt, samstämmighet, samförstånd, enhällighet, överensstämmelse, ibl. frid o. vänskap, ibl. harmoni. **-dräkteliga,** adv. Åld. bibl. **-dräkteligen,** adv. Vanl. åld. *Sjungen e. den gamla versen* ~ Ola Hansson. *De samverka*

fastmer e. J. Vising. **Syn.** endräktigt, i (all) endräkt. **-dräktig,** -t, -are; -het (mindre vanl. än 'endräkt'). Skr. *Ett e-t uppträdande. E. samverkan (för ett gemensamt mål). Så länge folket är e-t, är det också starkt.* **Syn.** enig, levande i endräkt; (ibl.:) enhällig, enstämmig, gemensam. **-däckar|e;** -(e)n, -e. **1)** Om fartyg. **2)** Enplanig flygmaskin, monoplan. *Företog ~ med arméns skole-e en flygfärd från Malmslätt till Stockholm.*

-fald, -en. Bet. övergå i varann. **1)** Mer l. mindre = dumhet. Numer huvudbetydelsen. *Ockra på e-en hos de hederliga småborgarna. E-en lyser igenom i varje ord han skriver. Vilken e.! Du i din e. trodde naturligtvis, att ~. O, du heliga e.* vanligen ironiskt o. därför hithörande (eljes till 2). *Det är ju rena, rama e-en! Rent barnslig e. E-ens vattniga, blå ögon.* **2)** Numer mindre vanl. bibet. I god mening. Ibl. åld. *Förfädernas e. i seder. Växa upp i lantlig oskuld och e. I e. och i ödmjukhet / håll dig till Herrans ord* Ps. 141. **Syn. 1)** enfaldighet, godtrogenhet, lättrogenhet; dumhet, omdömeslöshet, brist på förstånd l. omdöme, oförstånd(ighet), dåraktighet, fåvitskhet, våpighet, inskränkthet, fånighet, 'fåraktighet'; naivitet; ibl. stor kritiklöshet; **2)** oskuld,(ofördärvad) enkelhet, ovetenhet; omisstänksamhet, menlöshet, barnslighet, barnsligt sinne. **-faldeligen,** adv. Åld. bibl. I god mening. Enkelt o. okonstlat, med barnsligt sinne; utan att misstro, omisstänksamt. *Vid vilket vi e. må trygga oss.* **-faldig,** -t, -are; -het (med mer konkr. plur.). Jfr enfald. **1)** I dålig bet. Nutida huvudbet. *En e. stackare. Du e-a lilla gås! Hur kan du vara så e. och sätta tro till sådant! Det vore inte bara oklokt, det vore ytterst e-t av dig. Det var bra e-t tänkt! De hade varit nog e-a att själva fråga honom. E-are resonemang får man leta efter. Jag svarar inte på e-a frågor. Se bara på hans e-a min! E. som en sju års rävunge* ironiskt ordstäv. *Den som tänkt ut något sådant, är sannerligen icke e. E-heten skall gå bra långt, innan de märka något. Låt mig vara i fred för dina e-heter!* **2)** I god bet. Åld., bibl. Sälls. *Rättframma, e-a sinnen.* **Syn. 1)** lättrogen, lätt att bedra l. föra bakom ljuset l. slå i dalkarlar, godtrogen, kritiklös; 'klen i knoppen', korkad, dum, inskränkt, oförståndig, omdömeslös, 'fåraktig', som har en hönshjärna, fånig, våpig, dåraktig; fåvitsk, obetänksam; barnslig, naiv; (ibl. nära:) beskedlig, flat, eftergiven, (alltför) menlös; **2)** enkel o. okonstlad, oskuldsfull, ofördärvad, barnsligt omisstänksam o. renhjärtad. **-falt,** =. Till bet. skilt från de föreg. Lagt. Åld. *E. bot* som ej fördubblas. *E. hor* som begås av en gift o. en ogift (× hor begånget av två gifta).

-familjs|hus; -lägenhet; -villa. *Tomter för e-hus. Ett 10-tal e-villor.* **-fas,** subst. Elektrotekn. Mest i ssgr. Motsatt 'två-, tre-, flerfas'. Jfr fas. **1)** Enkelt. Enfas(växel)ström, en enkel växelström. *Den vanliga induktionsmotorn för e.* Nord. Fam.[2] **2)** Ssgr. *I Tyskland, Österrike och Belgien finnas redan e-banor under drift* 1907. *Tre st. e-generatorer à vardera 10,000 kVA* [kilovattampère]. *Likströms-, trefas- och enfasjärnvägar. E-lokomotiv ~ för snälltågstrafik. E-motorer ha sin största betydelse för elektrisk järnvägsdrift* Nord. Fam.[2] 1907. *E-ström* en enkel växelström. *Verken i Eksjö och Djursholm arbeta med e-växelström.* **-fasig,** -t. Jfr föreg. *E. växelström. Växelström kan vara en- eller flerfasig.* **-formig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). **1)** *Trakten är vacker, ehuru något e. Där är bra flackt och e-t. Verka e. Sitt inte och klinka på valser jämt; det blir (för, bra) e-t i längden! Ett e-t lantliv. Den e-aste och tråkigaste karl jag råkat. En e. melodi. Gnola en e. visa.* **2)** *Dagarna gingo utan omväxling, tills e-heten slutligen bröts av sonens ankomst. Ett avbrott i e-heten. Dagarnas e-het. Landskapets e-het. Stilens e-het är tryckande och rytmen tung. Samma e-het!* **Syn.** (evigt) enahanda, utan (ringaste, all) omväxling, ständigt (ett o. det)samma, alltid sig (själv) lik, monoton, ledsam, tråkig, långrandig, långtråkig, långtrådig, 'långsam'; (ibl. nära:) 'färglös', alldaglig, banal, platt, trivial, prosaisk, 'flack'. **-fot|ad,** -at. T. e. om djur. **-fröig,** -t. Bot. *E-t fruktgömme.* **-färg|ad.** *E-at bolstervar. E-ade tapeter. Om man vill ha e-ade väggar i ett rum, brukar man ofta limstryka i stället för att tapetsera dem.* Ofta motsatt blommig l. mönstrad t. e. *Med blommig eller e-ad satin. Krona e-ad* om växt. *E-at gul eller vitgul. E-at ljus* hos vkt en viss färg är så övervägande att ögat uppfattar blott denna. **-född.** Blott bibl., om Kristus, i uttr. som *Guds e-e son. Genom din e-e son, Jesus Kristus.* **Syn.** ende, ensam född (av Gud).

-gifte, -t, [-n]. Motsatt mång- l. tvegifte. *E(-t), dvs. äktenskap mellan en man och en kvinna, är där ännu icke påbjudet.* Även om djur t. e. *Järparna leva parvis tillsammans i obrottsligt e.* Thor Högdahl. *Bävrarna leva i e-n, som troligen vara hela livet* Nord. Fam.[2] **-gradig,** -t. T. e. = en grad kall l. varm. *E-t vatten.* **-guderi,** -(e)t. Brukas ngn gång för 'monoteism'. T. e. Nord. Fam.[2] *E., till skillnad från mångguderi (polyteism) och allguderi (panteism).* **-gudstro.** Brukat t. e. av V. Rydberg för 'monoteism'. **-gående**[1], -t. Sälls. *Ett dylikt e.* gående för sig själv; avvikande från alla andra. **-gående**[2], =. Fackl. Adj. T. e. *E. malm* sådan som kan smältas

utan tillblandning. *E. vagn* ɔ(vagnar som gå flera hopkopplade. **-gå'ng.** Kan sammanskrivas enl. SAOF i uttr. som *Icke e. Det var e.* Särskrivs dock vanligen. **-gångs|kostnad;** -utgift. Bägge mest i plur. *Redogörelse för de e-kostnader, som den nya härordningens genomförande skulle komma att kräva. Även ledes är det bekant, att stora e-utgifter skola föreslås täckta med en värnskatt på förmögenhet och inkomst. E-utgifterna för härökning och rustningar.* Nya liknande bildningar uppträda. T. e. *En e-upplaga av* ~ en upplaga som icke kommer att tryckas om.

-handsvap|en (ofta e'n-). Krigs. *E-nen utgjordes i äldre tider av pistoler* Nord. Fam.[2] **-harmonisk,** -t. Mus. *E-a toner* identiska l. på vissa instrument i tonhöjd smnfallande toner med olika namn (t. e. ciss o. dess). **-het,** -en, -er; -sivran(de) m. fl. se B. **A**) Enkelt. **I.** Plur. vanlig. **1**) Mat. bet. *Tiotal och e-er. Har du summerat ihop e-erna?* **2**) I fråga om mått, mål o. vikt m. m. *Antagen e. för längdmåttet. I myntsystemet har man ej lyckats införa en e. motsvarande de nästan allmänt i Europa erkända e-erna meter, gram, liter. Gram utgör e-en i det mellanfolkliga viktsystemet. Elektriska e-er, vilkas värde fastställts på internationella kongresser. Ohm, e-en för elektriskt motstånd. Kraft-, längd-, värde-, myntenhet. Tidse-en sekund. Den förupp-skattning av potatisskördens storlek per areal-enhet, som kommissionen ifrågasatt såsom behövlig.* **II.** Plur. undantag. **1**) *Guds e. Väsensenhet.* **2**) *I ödmjukhet och tålamod / bevara andans e.* Ps. 274.3. **3**) *Bristen på e. har alltid varit Polens svaghet. Italiens e. Uppgå i, sammansluta sig till en högre e.* **4**) *E. i styrelsen. Brist på e. och följdriktighet i rådslag. E. (och följdriktighet) i tankegång och handling. Söka finna e-en i något som skenbart blott erbjuder motsättningar. En inre e. Stämningens e. E. och harmoni.* **5**) Märk särsk. **a**) *De tre e-erna* i dramat (enligt fransk-klassiska fordringar): handlingen skulle försiggå på ett ställe ('handlingens e.'), inom en kort enhetlig tidrymd ('tidens e.') o. den skulle i sig själv vara en o. enhetlig ('handlingens e.'). **b**) Ibl. fil. = monad. **B**) Ssgr. *Jugoslavernas e-sivran. Att låta häftiga motsatser bryta sig mot varandra och först så småningom väcka e-skänsla* Rich. Bergh. *Elektrisk e-sladdning* den minsta elektricitetsmängd som kan förekomma. *E-spatron* krigs.: i vkn allt finnes som erfordras för att avge skott (hylsa, krutladdning, projektil, tändhatt); brukas ej vid pjäser av större kaliber. *E-spris* handels.: priset på en viss kvantitativ enhet av en vara, vanl. kallat 'a-pris'. *En mångfald av åtgärder som bära en sällsynt e-prägel av formfulländning och konsekvens, men* ~ S. Almqvist. *Den svenska e-sskola, varom utredning nu pågått i en av k. m:t tillsatt kommitté* 1919. *Sammangjuta rikets skilda beståndsdelar* ~ *till en verklig e-sstat. Germanernas e-strävan(den). Centraleuropas e-stid. Det stora e-sverket.* **Syn. A**) **I. 1**) enkelt tal; **2**) tal l. mått l. kvantitet o. d. som tas till grund för jämförelse med andra liknande; **II.** egenskapen att vara en l. enhetlig, odelbarhet, väsensenhet; enighet, endräkt, sammanhållning, samstämmighet; samklang, inbördes l. inre likformighet, inre sammanhang, enhetlighet, harmoni, (ibl. nära) genomfördhet; **B**) ibl. normal-. **-hetlig,** -t, -are; -het. *Av e. struktur. Alltigenom e.* t. e. om saker, om personlighet, regering, styrelse, om tankegång, system, diktverk, synpunkt, stämning osv. *En e., frigjord personlighet* Rich. Bergh. *E-t genomförd.* Märk om fondmarknad *Intresselös utan e. tendens* varken genomgående fallande l. stigande l. fast. *E-het i nomadskoleundervisningen.* **Syn.** alltigenom ensartad l. lika, homogen, utan (inre) motsatser l. ojämnheter, helgjuten, 'obruten', motsättningslös, som går väl ihop; (ibl. nära:) ren, gedigen, pur l. enkel.

-hjul|ig, -igt; -ing (-en, -ar). Bägge mindre vanl. *E-ig velociped.* **-hjärtbladig,** -t. Bot. *De e-a växterna, monokotyledonerna, äro oftast örter och ha ofta en underjordisk stam (knöl, lök eller rotstock).* **-horn|ad** o. **-horn|ig.** Det senare torde ha mer tillfällig användning o. bet. Bägge sälls. i neutr. *Enhörningen eller e-ade noshörningen.* **-hov|ad,** -at. Som har blott en utbildad tå. *E-ade* som zool. namn = hästdjur (Equidæ). **-hällig,** -t, -are; -het. *E. i sin beundran för ngt. Vara föremål för e. beundran. Ett e-t val. Kammaren gick i denna fråga emot ett e-t utskott. Detta är vår e-a vilja, allas vår e-a mening. Man beslöt e-t att* ~. *Hjalmarson utsågs e-t till ledare. Absolut e-t. Det var omöjligt att uppnå e-het vid valet. Det var si och så med e-heten.* **Syn.** enstämmig, allas (vår), ibl. enig l. endräktig; (e-t:) (alla) med en mun l. en röst, med alla röster, med allas vilja o. samtycke, alla utan undantag, av en mening. **-hänt,** =. Som den-kön ibl. 'enhänd'. **-hästmaskin,** lant. T. e. om slåttermaskin för en häst. **-hörning,** -en, -ar. **1**) Zool. Enhornad noshörning. Rhinoceros unicornis. **2**) Ett sagodjur, liknar en häst men har ett rakt, spetsigt, vanl. spiralvridet horn mitt i pannan. *E-en bibehölls av de kristne såsom en symbol för renhet, kyskhet och styrka. I heraldiken spelar e-en en roll, bl. a. som sköldhållare i engelska riksvapnet.*

-kammar|e (ibl. även e'n-); -system. I fråga om folkrepresentation. *Mechelins senat sprängdes av den första e-ens okynne* W.

Chydenius. *Likaså voro meningarna delade i lantdagsfrågan, där tvåkammare, förstärkt e-e och status quo brötos mot varandra. Anhängarna av e-systemet.* **-kannerligen,** adv. Stundom finner man även den av Sv. Akad. icke erkända formen 'enkanneligen'. Skr., ej säll. åld. *Hädanefter må konsten, e. den bildande konsten ~.* *Som djur- och e. fågelfotograf* P. Rosenius. *I Tyskland står naturligtvis som allestädes intresse mot intresse, e. junkerdöme mot socialism. Har jag e. glömt motsatsen mellan ~* N. Söderblom. **Syn.** i (all) synnerhet, särskilt, framför allt, i främsta rummet, speciellt, framför andra, 'jag nämner särskilt', ibl. 'för att nu särskilt fästa sig därvid'. **-kilo|gram)s|burk** (l. e'n-); -gädda m. fl. *Förpackad i enkilogramsburkar av papp skall den [karbiden] kosta 1 kr. 25 öre.* **-klang.** Mus. Den fullkomliga överensstämmelsen mln två toner av samma höjd, ren prim. *Strängarna [på en eolsharpa] kunna stämmas i e. eller i ackord.* Ngn gång även bildl. *I e. med ~* i harmoni med. **-klingande.** Mindre vanl. Mest skönl. Jfr föreg. **-knappshandske** m. fl. (l. e'n-). Särsk. i handels. även lösgjort: *Handskar, enknapps och tvåknapps.* **-kornig,** -t. T. e. *Med e-a smådax.* **-kron|a** (även e'n-); -asbok m. fl. se II. **I.** Enkelt. Mest om silvermyntet, mer säll. om 'pappersettor'. *Kan du växla en femma i (fem) e-or? Falska e-or.* **II.** Ssgr. Formen är *enkrone-, enkrons-,* ibl. *enkron-* o., särsk. i vissa nyare ssgr, *enkronas-.* Exempel: *E-elotteri. E-e- l. e-smynt. E-e- l. e-(s)sedlar* 'pappersettor' (såväl om de äldre som om de under världskriget utgivna). *E-aslott. E-astombola. E-as(fri)märke.* Märk särsk. formen 'enkronas-' i fråga om billighetsböcker (1 kr. volymen) som efter utländskt föredöme började utges hos oss kring sekelskiftet. *E-asböcker. E-asbibliotek. I e-asupplaga.* **-kön|ad,** -at. *E-ade blommor* med blott ståndare l. blott pistiller, 'skildkönad'. **-ledig**[1], -t. Krigs. *E. linje.* **-ledig**[2], -t. *E-a fingrar* med blott en led. **-lågig,** -t. Motsatt 'två-, flerlågig' o. d. T. e. om gasarm, lampa l. brännare. **-läppig,** -t. Bot. **-manha'nd** (även e'n-). Sälls. Även särskrivet. I uttr. *På e.* var för sig (ɔ(på tumanhand). **-mans|bolster;** -borrning (fackl.); -krets (där blott en representant väljes); -lakan; -säng; -(säng)täcke; -val; -valkrets. **1)** Ngn gång träffas 'enmans' frigjort (i handels.). *E-säng, ett ord som träffas redan hos Kindblad. Säng, enmans ~.* **2)** *E-borrningen har under de sista 40 åren vunnit insteg vid alla Sverges gruvfält* tillgår så att samme man sköter bergborren o. släggan (förr höll en borren med bägge händer o. kringvred den under det en l. två andra slogo). **3)** *Majoritetsval och e-val det är, försäkra högermännen, detsamma som slut med bondeklassens inflytande i ett huj. Det andra förslaget bygger på flertalsval och e-kretsar. E-sröstning.* **-mast|ad,** -at; -are. Om fartyg. **-milstävlan** (l. e'n-). *E. på skidor.* **-nålig,** -t. Mindre vanl. *Tavelkrokar ~ i 4 olika typer, varav de två mindre äro s. k. e-a och de större två- och trenåliga.* **-parig,** -t. T. e. bot. *E. bladställning.* **-per-mille-fond(en).** En till lantförsvaret hörande fond bildad av en i Göteborg 1794—1813 erlagd avgift (1 kr. på tusen = en per mille) o. uteslutande avsedd för Göteborgs försvar. **-planig,** -t. Mindre vanl. *E. flygmaskin* endäckare, monoplan. **-plånig,** t. E-a tändsticksaskar tillverkades på grund av materialbrist under världskriget. *De e-a tändsticksaskarnas tid tyckes vara förbi ~ fabrikerna ha kunnat återgå till de gamla tvåplåniga askarna* dec. 1917. **-polig,** -t. Elektrotekn. o. d. *Säkerhetsapparater, e-a, Allm. Sv. Elektr. Aktieb.* **-procentig** (l. e'n-); -t. *E-t svavelsyrebad* Nord. Fam.[2] **-procents** (l. e'n-). Nästan endast i ssgr. T. e. *E-lösning.* **-pucklig,** -t. *E-a kamelen* Camelus dromedarius, dromedaren, arabiska kamelen.

-radig, -t. T. e. *E. kavajkostym. E. inskrift.* **-ramig,** -t. *E. såg.* **-rum;** -scell m. fl. se II. **I.** Nästan endast i obest. sing. **1)** Ensam med ngn. *Det skedde i e. Får jag tala med dig i e.? Så fort han kom i e. med slyngeln, klådde han upp honom.* **2)** Absolut ensam. *En dags skärpning med mörkt e. anses svara mot två dagars skärpning endast genom hårt nattläger. I e. få begrunda sina missgärningar.* **II.** Ssgr. Till bet. I 2. *Omöjligheten att hålla behövligt antal e-sceller. E-sfångar och gemensamhetsfångar. E-sstraffet.* **Syn. I. 1)** (i e.:) ensam med ngn, ensamma, utan vittnen, mellan fyra ögon, (ibl. nära:) hemligt, i förtroende, (fullt) ostört l. ostörda; **2)** ibl. (ensam)cell. **-rummig,** -t; [-het]. **1)** *Ett e-t knuttimrat hus. Enkelt möblerade, e-a småvillor.* **2)** Bot. *[Kaprisbuskens] e-a, köttiga, skidliknande frukter* B. Jönsson. **-rådande.** Säll. ena-. Mest skr. Ofta friare. *Åsikten om prygelstraffets olämplighet har en tid varit tämligen e. till och med bland fångvårdsmännen.* **Syn.** allenarådande, (all)enahärskande, ibl. den enda. **-rådig,** -t, -are; -het; -hetssystem (byråsystem). Mest skr. Oftare 'bildl.' än 'egentl.' *Du har varit en styvsint och e. härskare.* **Syn.** självrådig, som ej vill ta råd av andra, egenmäktig, egensinnig; enrådande, allenarådande, diktatorisk, suverän, ibl. oansvarig. **-rälsbana** (även e'n-). *Norge lär inom den närmaste framtiden få sin första e.* 1915.

-sak; -sböter (äldre lagt.). Blott i obest. sing. **1)** Äldre lagt. I fråga om böter: som ej går till treskiftes (mln konungen, häradet l. staden o. målsägaren) utan tillfaller ngn ensam. Numer är regeln den

att böter tillfalla kronan varför 'ensak(s-böter)' som lagt. numer blott gäller äldre fhdn. Märk att böter som avsågo att säkerställa processens ohindrade gång delades mln åklagaren o. konungen men dock kallades e. varför man förr skrev t. e. *Konungens e., därav dock vederbörande åklagare erhåller hälften.* **2)** Allm. I uttr. som *Det blir, är, må vara min (din, hans osv.) e.* angår ingen annan, rör mig osv. ensam. **-sam** m. fl. se d. o. **-sides,** adv. Åld. lagt. Enskilt, för sig, i parts l. parternas frånvaro. *Nu kan så hända, att domaren fruktar, det vittnet av rädsla eller vördnad för den, han vittnar emot, ej djärves rent utsäga det han dock vet sant vara; då må det vittne först e. höras, så att parterna ej när äro* ~ Rättegångsbalken. **-sidig,** -t, -are; -het (med, mer konkr., plur.). **I.** 'Egentl.' Utan gradformer. Subst. på -het rätt sälls. T. e. *E-t knippe* bot. *Växter med e-a, e-t riktade örtblad* bot. *E. lunginflammation. E-t angripen.* **II.** Bildl. Huvudanvändningen. Med gradformer. **1)** Adj. *Ha (alltför) e-a intressen. Du är (bra) e. i din uppfattning, i dina omdömen. När man skall skaffa sig sin bildning på egen hand, blir man lätt (lite) e. En otillständigt e. orlovssedel. Ta en alltför e., e-t liberal riktning. Driva en e. politik. Den e-aste av färgdyrkare. Det där bedömer du e-t.* **2)** Subst. *Fri från e-het. En viss e-het i synpunkter kan man ej frita honom ifrån. Älskvärd i all sin e-het. Med all(a) sin(a) e-het(er) är han dock en präktig karl. Då det emellertid lätt skulle föra till e-het, om man* ~. *Han har emellertid lyckats undvika sina partikamraters e-het. En till monomani gränsande e-het.* **Syn. I.** riktad l. vänd åt ett håll; som blott berör ena sidan l. en sida (av); **II.** som ser en sak från blott en sida l. synpunkt, inriktad (blott) åt ett håll, inskränkt, allt för litet omfattande; (ibl.:) trång, trångbröstad, kortsynt, (mycket) begränsad, småsinnad; (ibl.:) partisk, orättvis. **-siffrig,** -t; [-het]. *E-a tal.* **-sitsig,** -t. *På det sätt, att han och en vän turvis åkte bakpå å en e. schäs* J. Sundblad. *Jagarna* ~ *äro uppdelade i två klasser: de e-a och de tvåsitsiga* om flygplan. *Skolbänkarna skola vara antingen e-a eller tvåsitsiga* ~. **-sittar|e,** -(e)n, -e; -liv; -lynne; fem. ibl. ensitterska. Av Heidenstam brukas ordet ofta i 'egentl.' bet. (= eremit); eljest i det hela nog vanligare i bildl. bet. Skönl. *En svärm fromma e-e från sandåsen på norra malmen* Heidenstam. *Det var underliga gamla ensitterskor, som skydde människors sällskap* Heidenstam om häxor. *Nu är det alltså slut med e-livet för folken* ~ R. Kjellén. *E-lynne hade han ju också* Forsslund. **Syn.** eremit; enstöring.

-skalig, -t. T. e. *E-t blötdjur. E-a snäckor. E-t frögömme.* **-sken|a;** -ssystem; -ig (utan gradformer). Om järnväg o. d. *Modellvagnen körde över den bestämda sträckan på sin e-a lätt, säkert och hastigt* 1909. *Det nya e-ssystemet. Norges första e-iga järnväg är för närvarande under byggnad* 1916. *Ett norskt konsortium i Trondhjem har av den svenske uppfinnaren A. J. Englund i Sikås köpt hans svenska patent på en e-ig luftbana* 1917. **-skift|a.** Lagt. Mest i perf. part. *E-ad by.* Jfr följ. **-skifte,** -t. Lagt. Det 'skifte av jord' l. 'ägoskifte' som i slutet av 1700-talet o. början av 1800-talet avlöste 'storskiftet'. Infört först av Rutger Maclean på hans gods Svaneholm, avsåg e-t att den delägare i skifteslaget som så önskade skulle få sina ägor utbrutna om möjligt i ett enda sammanhängande skifte. **-skiftesbruk.** Lant. Se ensädesbruk. **-skil|d,** -t; -dhet (med plur.; brukas nästan endast i bet. II). 'Enskilt' brukat som den-kön ogillas numer. **I.** Motsatt 'offentlig l. allmän'. **1)** *Leva som e-d man. I det e-da livet. Hans e-da liv är utan fläck. Den största förmögenhet som någon e-d svensk man någonsin ägt. E-da angelägenheter, bestyr. Förskaffa sig e-da fördelar. E-da anteckningar och brev. E-d överläggning. E-t sällskap. E-d järnväg. E-da skogar. E-d egendom. Det är min e-da egendom. E-da tvister.* **2)** Märk bl. a. *Be om ett e-t samtal. För min e-da del har jag inget att invända. E-da brevkort* frimärkas med vanliga märken (= postens). *E-t rum, fängelse. E-d vagn, kupé. Ha e-d förmögenhet. Ge e-da lektioner. E-t utskott* tillfälligt utskott tillsatt av en av riksdagens kamrar för fråga som rör kammaren enskilt. *E-d bank* = aktiebank l. riksbanken; jfr bank[4] A I 1. **3)** Adv. *Något som blott rör någon e-t, ej i hans egenskap av ämbetsman. E-t kunna säga motsatsen av vad man i tryck offentligt låtit framlysa.* **4)** Substantiviskt. *Folk och e-da. Offra det e-da för det allmänna.* **II.** Motsatt 'det hela, hel, alla' o. d. **1)** Adj. *Jag kunde endast höra e-da ord. E-da partier äro nog vackra, men som helhet är boken misslyckad. Fästa sig vid var e-d detalj i det brokiga skådespelet. Ett misstag kan vara begånget på någon e-d punkt, av någon e-d individ.* **2)** Subst. *Fäst dig icke för mycket vid e-dheterna! Gå in i e-dheter.* **Syn. I.** ej offentlig l. allmän l. statens, privat, personlig, (ens) egen, (tillhörande en) ensam (särskild person); (ibl. mer l. mindre nära:) avskild, (levande) i stillhet, 'stilla', i hemmet, i enrum, under hand, hemlig; **II.** enstaka, strödd, spridd, en o. annan, viss(a), (sär)skild(a), osammanhängande; (e-dheter:) småsaker, detaljer. **-skopig,** -t. *E-a grävmaskiner.* **-skärig,** -t. Lant. m. m. *E. plog.*

-snapssystem. *E. på restaurangerna*

1916. **-spets|ad,** -at. T. e. *Att kindtänderna äro kägellika och e-ade* Thor Högdahl. **-spindlig,** -t. Tekn. *E-a automatsvarvar med 30—45 mm. genomborrad spindel.* **-språkig,** -t; -het. Säll. 'enspråklig'. *Den e-a barnskolan.* **-spårig,** -t. *Här är banan e.* >< dubbel- l. flerspårig. **-spän|d,** -t; -nare (vagn med en dragare); -narskjuts. *E-d vagn. En e-narskjuts, körd av ~.* **-spännig,** -t. Tekn. *E-a broar* med blott ett spann.

-staka, =. Adj. o. adv. **1)** Huvudanvändningen. *Då fröna nedläggas e. och vanligen i särskilt, med planteringspinne gjort hål* >< t. e. gruppvis. *Att det nu blott saknades någon e. länk i alibibevisningen. E. stående fakta. Ett exempel som står alldeles e. På dessa e. exempel kan ingenting byggas. I (vissa, några) e. fall. Någon e. gång* ngn enda gång, (rent) tillfälligtvis, en sällsynt gång, blott helt sällan l. undantagsvis. **2)** Mindre vanl. är den numer ej helt avskilda bibet. 'ensam(liggande)'. *I en e. vrå. En e. belägen gård.* **Syn. 1)** enskild, för sig, isolerad, spridd, ensam, ende; sällan inträffande, (rent) tillfällig; **2)** avsides (belägen), för sig (liggande), avskild, enslig, (ibl. nära) ödslig. **-stavig,** -t, [-are; i bet. 2]; -het; -hetsbetoning (akut betoning). **1)** 'Sträng' bet. *E-a ord. E-a språk* där ordmaterialet utgörs av endast e-a element l. rötter; kallas även 'monosyllabiska' l. 'isolerande'. *Japanernas språk är mångstavigt och alldeles olikt den e-a kinesiskan.* **2)** Mindre sträng bet. *Frågor besvarade han med huvudböjningar i olika nyanser eller med e-a ord, vilka så småningom fingo en orakelmässig klang. Han var alltid högst e. i sitt umgänge med människor. Svaret kom, e-t och mumlat mellan tänderna.* **Syn. 1)** med blott en stavelse; **2)** ibl. fåordig, fåmält, knapp. **-strof|ig,** -igt; -ing (med plur.). Fackl. *R. Steffen, E-ig nordisk folklyrik. E-ingen eller den e-iga dikten.* **-strålig,** -t. **-sträv|ad,** -at. Tekn. *E-ad stolpe* stödd med en sträva (>< t. e. tresträvad).

-stångshydd|a (l. e'n-). Krigs. Ett slags tält. *Vid en del truppförband nyttjade e-or.* **-städes,** adv. Skr.; mindre vanl. På ett ställe. *Dalin säger e., att ~* G. Ljunggren. *Fröding föreslår e., att ~* Ruben Berg. *E. avbruten av ~* Ruben Berg. **-stämmig,** -t, [-are]; -het. **1)** Mus. Utan gradformer. *E-a sånger* satta för en stämma. *E. sång* där alla sjunga samma stämma (melodistämman). **2)** Friare. Huvudbet. Ngn gång med gradformer. *E-t yttra sitt bifall till ett förslag. Bifallet var e-t. Alla de upplysningsfirmor, som på senare åren tillfrågats ~, ha e-t avstyrkt allt slags kredit ~. Man yrkade e-t på att ~.* **Syn. 1)** satt för en stämma, unison; **2)** med en röst, enhällig, (ibl.:) 'oblandad', undantagslös; (e-t ibl.:) samtliga, alla utan undantag, med allas bifall l. instämmande. **-ständig,** -t, -are; -het. Skr. Adv. 'e-t' är kanske den vanligaste formen. *Som X. e-t nekar för vad honom i målet förts till last, lämnade häradsrätten saken åt framtiden, då den kan uppenbar varda. E-t yrka på, bedja om, anhålla om, vidbliva ngt. Mot ngns e-a nekande. På ngns ~ e-a anhållan.* **Syn.** (synnerligen) ivrig l. enträgen l. envis, aldrig tröttnande; (e-t ibl.:) pressande, alltjämt, 'oböjligt', med tjurskallighet. **-störig,** -t, [-are]; -het. Mindre vanl. än subst. 'enstöring'. *En gammal e. själ* Fröding. *Av mer e. ~ läggning* Hj. Alving. *En e. gammal tjur.* **Syn.** som söker ensamheten, folkskygg, oumgängsam, osällskaplig, som helst vill vara för sig själv; jfr även följ. **-störing,** -en, -ar; -sliv; -slynne. *Han har alltid varit en e. En e. som fått nog av världen och människorna och blivit människoskygg. Leva en e-s liv, som en (fullkomlig) e.* utan allt umgänge, alldeles för sig själv, i ensamhet(en), som en ensling l. eremit l. anakoret l. ensittare, borta l. avskild från världen, en som dragit sig undan (från världen), en som söker ensamheten. *Detta sonens e-sliv var icke gott. Hans medfödda e-slynne* F. Böök. **-sädesbruk.** Lant. Även 'enskiftesbruk'. Ett sätt att bruka jorden: man besår den år efter år med (vår)säd utan att den någonsin får ligga i träde. *Det är endast längst uppe i Norrland ~ som e-et kan försvaras* Juhlin-Dannfelt. **-säljare** o. **-säljning;** -srätt. Sälls. Brukas ngn gång för 'monopol' resp. 'en som innehar monopol'.

-taktig, -t. T. e. *E. vers.* **-tal;** -sform (till 2). **1)** Mat. o. d. *Endast tiotalen hopskrivas med e-en* SAOF. **2)** Språkv. Brukas ibl. = singularis (t. e. i Cederschiöld-Olander Sv. Språkl.). *Att ordet är e., har därigenom blivit oklart för många, och man finner det ofta oriktigt brukat som flertal.* **-tonig,** -t, [-are]; -het. **1)** Friare o. bildl. Huvudbet. Ibl. med gradformer. *En e. melodi. Det susade e-t och tungsamt i den mörknande skogen. Utan att se upp sade hon vad hon hade att säga, lågt och e-t. Vårt vanliga e-a och uttrycklösa, skollärda uppläsningssätt. Ett e-t mummel. En av de e-aste röster jag hört. Medan det grova innehållet givetvis i sin e-het småningom ~* Heidenstam. *En e. färgskala. E-a grå dagrar. Dagarnas e-het.* **2)** 'Sträng' bet. Mindre vanl. Utan gradformer. Även utt. e'n-. T. e. *Ångvisslor, en-, två- och tretoniga.* **Syn.** som går på en (enda) ton, monoton; enformig, enahanda, alltid sig lik, uttrycklös. **-tonnar|e,** -(e)n, -e. Om båt. **-trådig,** -t. *Pappersbindgarn ~ 1, 2 och 4-trådigt.* **-träg|en;** -enhet. *Efter e-en anhållan. Blir han för e-en, så visa bara av honom! Vara*

mycket e-en i sin begäran, i att be om ngt. E-et förfölja ngn med sina anbud. Icke ens de e-naste böner kunde här uträtta ngt. Tänk om hon visste, att jag givit efter för din e-enhet. **Syn.** enständig, som ansätter l. ligger över ngn (med böner o. d.), som vill truga (ngn att ~), trägen, ihärdig, outtröttlig, ihållande, ihärdigt upprepad, (ngt starkare äro:) envis, besvärlig, efterhängsen, påträngande, påstridig; (ibl. nära:) allvarlig l. 'förnyad'. **-tränning,** -en, [-ar]. Mindre vanl. är formen 'entänning'. En gles vävnad vävd med blott en tråd i varje tand av vävskeden. *E. av blångarn begagnas till innersta omhölje å madrasser och möbelstoppningar.* **Syn.** (ibl.:) grov säckväv; tapetserarfoder. **-tums** (l. e'n-); -bräder. Sedan metersystemets införande har naturligen ordet blivit allt ovanligare. *Rotfria, kantskurna e. utskottsbräder* tumstjocka. **-tydig,** -t; -het. **1**) Som blott har en bemärkelse l. blott kan tydas på ett sätt, otvetydig. Motsatt 'mång- l. flertydig'. *E-a ord. Ett grundämnes atomvikt är e-t bestämd genom dess kemiska egenskaper och vice versa — se där det karaktäristiska för den Berzelianska elementuppfattningen* The Svedberg. *Alla dessa icke fullt e-a fall återfinnas under* ~ SAOB. **2**) Liktydig. Motsatt 'oliktydig'. **-tänning** se entränning.

-vär, obest. pron., blott substantiviskt. Skr. Neutr. 'ettvart' brukas nästan aldrig. *E. torde inse, att domstolen i berörda hänseende gått utöver sin befogenhet. Nåväl, e. sina åsikter, när de äro ärliga. Oumbärliga för e. som* ~. *E., som nitälskar för sitt modersmåls vård och ans* G. Cederschiöld. *Det må stå i e-s eget skön.* **Syn.** var och en, vem som helst, alla, ingen ~ icke, (vard. äro:) varenda en, varenda människa. **-vet|en,** -et, -nare; -enhet. Verkar folkmål. *Och därför ska Carlsson inte vara e-en, utan* ~ Strindberg. *Energiskt och e-et* Fr. Böök. **Syn.** se envis. **-vig,** -et, =; mer säll. (o. åld.) **-vig|e,** -et, -en; -eskamp; -eskämpe. Om forntida fhdn (t. e. om 'holmgång'); om nutida fhdn dels skönl. (ngn gång även bildl.) dels som lagt. om 'duell'. *E-et utkämpades framför härarna. Utmana ngn till e. Kämpa i e. (med ngn). Inlåta sig i e. (med ~). Mötas, möta ngn i e. Sedan kristendomen vunnit stadga i Norden, blev även där e-et som rättegångsmedel avlagt. Den, som utmanar annan till e. eller slik utmaning antager, skall, ändå att e-et ej kommer till verkställighet, straffas med fängelse* Strafflagen. **Syn.** tvekamp, duell; ibl. holmgång.

-vis, -t, -are; -het. Nästan alltid ofördelaktigt. **1**) Egentl. **a**) *Va du ä e.! Du är då oförbätterligt, oerhört e. (i din tro, när du har fått något i ditt huvud). E. som synden. Förstockat e. E. som en bulldogg. Den e-aste människa i världen. E. och självsäker. E. i småsaker. Var nu inte e. längre! Vara (en) e., den e-aste motståndare till* ~. *Ett e-t drag kring munnen. Det var en e. bulldoggsnatur.* **b**) *E-t motsätta sig varje nyhet. E-t förneka ngt. Han teg fortfarande e-t. E-t hänga (sig) l. bita sig fast vid* ~. **c**) *Han höll på att fördärva alltsammans genom sin e-het. Det är själva e-heten i fasthållandet av en oriktig åsikt, som förargar mig. Han är e-heten själv. Med känd finsk e-het.* **2**) Friare. *Hon sökte förgäves undgå hans e-a blickar. E-t stirra på* ~. *Göra ett e-t motstånd* kan även föras till 1. *Febern var e.; först mot sjunde dagen släppte den något efter. En e. hosta. E-a vårtor. E-a fläckar. Det var ett e-t regnande!* **Syn. 1**) fasthållande vid sin en gång fattade åsikt, (segt) vidhållande sina egna åsikter, 'enveten', hårdnackad, styvnackad, halsstarrig, tjurskallig, tjurhuvad, egensinnig, tredsk, trilsk(en), styvsint, genstörtig, 'istadig', förstockad, 'omöjlig' (att komma någon vart med); (bättre klang ha:) oböjlig, fast, ståndaktig, ihärdig, framhärdande, som ej ger (mēd) sig, seg, ibl. enträgen; (mer l. mindre nära stå ibl.:) obändig, motspänstig, orörlig, trög, pockande, positiv, påstridig; (e-het:) hårdnackenhet osv.; **2**) ihållande, ihängande, som man aldrig kan bli kvitt l. som aldrig ger mēd sig. **-vis|as,** -ades. *Du skall då alltid e-as (med) att ha rätt ända in i småsaker. Där andra e-as att se endast fulhet* Rich. Bergh. *E-as med ngn, att han skall göra ngt. »Men vad fick du egentligen lära dig?» e-ades pojken. Men livhanken i den gamla förvridna, masurtorra kroppen e-ades alltjämt att trotsa liemannen* Ad. Johansson. *Björkskogen står kal och liksom e-as att ej vilja slå ut* S. Lagerlöf. **-vising,** -en, -ar. Sälls. *Med en e-s stumhet.* **Syn.** tjurhuvud, tjurskalle.

-välds|herre; -härskare; -konung; -makt (envälde); -mäktig (mindre vanl.); -styrelse m. fl. Mest i fråga om oinskränkt monarki; ngn gång motsatt 'fylkeskonung' o. d.; ej säll. bildl. *En e-konung från vår storhetstid. Han regerade något väl e-mäktigt över dem* bildl.; G. Uddgren. **-vånings,** =; -hus m. fl. Oftast i ssgr. *Till höger ett e. trähus i rosafärg med vita lister* Heidenstam. *Ett litet e., skarprappat hus av det anspråkslösaste slag* J. Sundblad. Säll. som predikativ som i Strindbergs *Husen voro alla e. Ett litet e-hus, beläget inne på en lummig gård. Förfallna e-kåkar* Ossian-Nilsson. *Två låga e-längor* Sven Lidman. **-välde,** -t, [-n]; -speriod. Oinskränkt monarki, oinskränkt kungadöme, självhärskarmakt, envåldsmakt, envåldsstyrelse; ibl. tyranni, våldsregemente, (tvångs)diktatur. Motsatt: inskränkt l. konstitutionell monarki, folkvälde m. m. *E-t under vår stor-*

hetstid. Karl XI:s e. Strävanden efter e. Anhängare av e(-t). Hylla e-t. **-väldig,** -t, [-are]. Jfr föreg.; brukas dock i större utsträckning än detta bildl. *Gustav III var nu icke långt ifrån e. Länge ha vi ej i Sverge fogat oss i att ha konungar som varit e-a. En e. regent. E. styrelse. Styra e-t. Uppfostran, påstår författaren, bestämmer så gott som e-t över ett folks seder.* **Syn.** (med) oinskränkt (makt), enrådig, allenahärskande; ibl. suverän; ibl. tyrannisk.

-årig se nedan en- l. ettårig. **-äggig,** -t. Fackl. *E-a tvillingar* som kommit ur ett o. samma ägg. **-ämnig,** -t. *E. licentiatexamen.* **-öga.** Sälls. *I de blindes rike är e-t kung.* **-ög|d** (mer säll. -öjd); -t; -dhet. **1**) *Odins allvarsamma, e-da anlete. Han har varit e-d sen sitt tionde år, men har emaljöga. En e-d gammal häxa. Hästen var e-d och spattig och skarp i ryggen.* **2**) *E-da cykloper med ögat mitt i pannan.* **-ör|ad.** Mindre vanl. *Ett e-at kärl. E-ade koppar.* **-öres|avgift;** -kassa. Om (avgift till) en slags kassor vid Upplands infanteriregemente till understöd för avskedade soldater o. deras änkor o. barn. *E-avgift à 1½ öre öreslandet* markegångstaxa 1915. *Rotehållarnes e-kassa* 1888. *Delägarna i e-kassan för* ~ 1902.

— **En-** l. **Ettbladstryck.** Den senare formen härskande (o. fullt lika 'riktig' som denna förra). Ett tryckalster tryckt på ett enda blad (o. vanl. med ena sidan blank). *I. Collijn, Ettbladstryck från femtonde århundradet. Gamla e. såsom bullor, avlatsbrev, kalendarier. E. från nutiden såsom affischer, förordningar, cirkulär o. d.* **-årig,** -t. **1**) Allm. Blott i formen 'ettårig'. *En ettårig kviga. Efter ettårig väntan. Ettårig värnplikt.* **2**) Bot. Även i denna användning är numer formen 'ettårig' övervägande, ehuru 'enårig' allt fortfarande träffas. *Till de ettåriga (växterna) höra även en del malvor. Koenigia är enårig, ett hos arktiska växter mycket sällsynt förhållande.* **-årsfrivillig.** Krigs. Om utländska fhdn. Frivillig vars tjänstetid under fanan minskats till ett år. *För att antagas till e. fordras vissa kunskapsprov. Av de e-e avser man att erhålla reservofficerare och reservunderofficerare.*

— **Enaberättig|ad,** -at; -ande. Skr. Mindre vanl. *Latinets e-ande* Cl. Annerstedt. **-handa,** =; som subst. -t. Skr. **1**) Adj. *Under e. förhållanden. På e. sätt. Av e. anledning. Han hänvisades till Redvägs häradsrätt för att undergå rannsakning för e. brott. E. innebörd inlägges ~ även i orden ›patentmedicin‹ och ~. För nyinskrivna gälla naturligen e. skyldigheter som för de tidigare antagna. Förhållandet blir naturligtvis e., även när ~* G. Sundbärg. *Regelbundet e. gled tiden fram. Allt är så e. och sig likt.* Märk. *Det är mig fullkomligt e.* **2**) Subst. *Ett evigt e. Dagarnas grå e. En lång sjöresas nervfrestande e.* Eje. *Det dagliga slitet och e-t.* **Syn. 1**) alldeles liknande l. lik(a), fullkomlig l. just samma, en och samma, av samma slag l. art, ständigt sig lik, precis (den)samma, till alla delar överensstämmande, utan (ringaste) omväxling, ibl. identisk; (ibl. nära:) som kommer på ett ut, likgiltig; **2**) enformighet, brist på omväxling. **-härskande.** Skr. Mindre vanl. *Får icke bli e. i sin ensidighet* Fröding. **-rådande** se enrådande ovan. **-stående.** Ofta skr. *Med (en) e. skicklighet. Hans (fullkomligt) e. förmåga av verklighetsskildring. E. som berättare. Den e. rad av stora statsmän, som ätten haft att uppvisa. Det vore i så fall (alldeles) e. Det måste betecknas som något e., att ~. Fast e. lumpenhet. E. ovederhäftig.* **Syn.** ensam- l. allenastående, utan like l. motstycke, ojämförlig, oförliknelig, ouppnådd, exempellös, aldrig (förr) sedd, förut osedd l. ohörd, oöverträffad, som intar en plats för sig, ensam i sitt slag, makalös, sällspord, (ytterst) sällsynt, alldeles utmärkt, ibl. oerhörd.

— **Ensart|ad** (ibl. e'ns-); -at. Skr. *Under e-ade förhållanden. Att avsmältningen försiggått e-at över hela Fennoskandia.* **Syn.** (alldeles l. fullkomligt) lika l. likartad, likformig.

— **Ettdera** se 'endera' ovan. **-hundra** o. **-hundrade** se hundra. **-struk|en.** Mus. Så kallas tredje oktaven i tonsystemet (kontraoktaven oräknad). *Tonerna i e-na oktaven betecknas c, d osv. l. c^1, d^1 osv.* **-tid(en).** *Vid ettiden* även skrivet '1-tiden'. **-tusen** o. **-tusende** se tusen. **-årig** se en- l. ettårig ovan. **-åring,** -en, -ar. Om barn o. en del djur. **-års,** =; -föl; -ålder(n) m. fl. Mest i ssgr. Eljest ofta skrivet 'ett års'. Jfr även en- l. ettårs-. *En e. barnunge. 2 tvåårs- och 1 ettårsföl. E-åldern är den lämpligaste åldern för~.* **-öre;** -s(fri)märke; -smynt; -sslant. Mindre vanl. som enkelt. I ssgr kan det dock även särskrivas. *En ettöres pepparkaka, Jag hittade ett e. i byxfickan. Ett 1-öres märke på det första kortet och ~. Har du ett par e-smärken att ge mig?* **Syn.** ettöring. **-öring,** -en, -ar. *Nu fattas det bara en e.*

— **En|a,** -ade, -as; -ing. Vanligen skr.; som refl. o. dep. dock även smtl. **1**) Ersätter emellanåt det sammansatta 'förena'. **a**) *Vanligen lägger man större vikt vid det, som söndrar, än vid det, som enar* G. Cederschiöld. *Ena de stridiga viljorna* nära 'försona'. *Ena de spridda dragen ~ till en helbild* V. Rydberg. *Frödings diktkonst enar i sällsynt hög grad rikedom med naturlighet* E. Hedén. **b**) *Enade krafter* V. Rydberg.

c) *Skymtar ~ och eningen mellan de bägge motsatserna* E. Hedén. *Eningen mellan Nordens tre folk sker aldrig med papper och penna* A. Lundegård. *Kamratlig ening i Norden.* 2) Refl. o. dep. *Att se människor enas om stora mål. Vi torde lätt kunna enas om att ~. Icke kunna enas. Ånyo enas. De(t) kan vi väl ena oss om. Enat sig om likformiga kontraktsvillkor ~.* Märk det skönl. *Forntid sig med framtid enar.* **Syn. 1)** förena, sammanhålla ɯ, sammanbinda ɯ, hålla ihop, göra enig, samla, sammanfoga ɯ, hopfoga ɯ, förbinda, sammansmälta ɯ; 2) slå sig ihop (om), komma överens (om), bli ense l. eniga (om), (alla) vara med (om). — **Enda, Ende** o. **Endast** se d. o. — **Enig,** -t, -are; -het; -hetssträvan- (de). **I.** Adj. 1) *Polackarnas olycka har varit, att de aldrig kunnat vara, stå e-a. Åtminstone i den punkten torde vi (alla) vara e-a. Mot ett e-t utskott. Nämnden var e. mot domaren. E-a kunnen I något förmå, splittrade ären I intet. Äro vi alltså e-a om priset? De uttalade sig e-t emot varje strejk. E-t verka för ~. E. samverkan.* 2) Märk särsk. i ämbetsstil uttr. som *Professor Wimmer var e. med professor Wulff.* **II.** Subst. *E-het ger styrka. Allt som kan främja e-heten mellan de skilda samhällsklasserna. Brist på e-het. Bristande e-het. Leva i e-het. E-het i åsikter. Därom råder en sällsynt e-het bland de sakkunniga.* **Syn. I.** ense, överens, endräktig, enstämmig, sams (ngt vard.), lik(a)tänkande, av samma mening l. åsikt, som håller ihop l. tillsa'mmans; (e-t ibl.:) med förenad styrka, förenade, samfält, ibl. enhälligt; **II.** sämja, samdräkt, enhällighet, (god) sammanhållning l. överensstämmelse, endräkt, ibl. gott förhållande. — **Enkel, Enkom, Ens, Ense, Enslig** o. **Ensling** se d. o. — **Ett|a,** -an, -or. Siffran o. talet 1. 1) Kan i obest. sing. växla med 'ett'. *Här står nio, sex, ett* l. *Här står en nia, en sexa och en etta. Nummer ett har vunnit* l. *Ettan har vunnit.* 2) Brukas för övrigt om en hel del föremål betecknade med talet 1. *Bor du i ettan, Götgatan?* Götgatan 1. *Herrn i, på ettan* om hotellrum. *Han går i ettan (b)* första klassen (avdelningen b). I plur. även om skolpojke som går i 'ettan'. *Ettorna ha lov i dag. Pappersettor* enkronsedlar. Ofta om ngt som har (kvalitets)märket 1. T. e. *Ljunglöfs etta* en snussort. Men i fråga om kort (o. vanl. även tärning) heter det 'äss(et)' l. 'ess(et)', icke 'etta(n)'.

En[4] (ang); fransk prep. med bet. 'i'. I en del inlånade uttr. som: *En corps* (kår); i kår, samfällt, som helhet, fulltaligt. *En face* (fās l. fass); mitt för, (mitt) framifrån taget (om porträtt); jfr enfaceporträtt (i SAOF även stavat 'enfasporträtt'). *En fami'lle* (famij); i familjen, i familjekretsen, bland de sina, förtroligt, 'som i vardags'. *En gros* (grå); i gross. *En masse* (mass); i massa, i klump. *En passa'nt* (passang); i förbigående.

-(e)n, -(e)t, efterhängt pers. pron. Jfr fem. -na. Mest i smtl.; i skrift rätt vanl. särsk. då samtal skall återges (t. e. ofta hos Strindberg). Skrivas oftast (ehuru ej nödvändigt) med utelämningstecken. *Ni säljer den ena kvarn och låter flyttan till nästa socken, där han behövs.* Märk gamla bibelöversättningens *De ledde honom bort till att korsfästan* l. *Vilken som kan tagat, han taget.* Även i dansleken 'skära havre' *Jag såg'en (l. såg'na) i går afse / uti det klara månesken.* **Syn.** honom, den, det.

Ency'klik|a (ännsy-); -an, -or. (Påvlig) rundskrivelse. — **Encyklopedī** (ännsy- l. angsy-); -(e)n, -er. Sammanfattning av alla konster o. vetenskaper l. av vetande inom viss vetenskapsgren. *En e. kan vara antingen systematiskt eller lexikaliskt ordnad.* **Syn.** (ibl.:) universallexikon, konversationslexikon. **Encyklopēdisk,** -t. *E-a verk av olika slag som exempelvis Diderots och d'Alemberts Encyclopédie, Brockhaus' Conversationslexikon, Nordisk Familjebok, H. Pauls Grundriss der germanischen Philologie, Hinnebergs Die kultur der gegenwart eller Aldéns Medborgarens bok.* **Encyklopedi'st,** -en, -er. Märk särsk. att ordet brukas som en benämning på de skriftställare o. filosofer som lämnade bidrag till l. togo parti för den stora franska encyklopedien som 1751—77 utgavs under ledning av Diderot och d'Alembert.

End|a, mask. (utan l. med best. artikel) även ende; ngt vard. (förstärkt) ibl. endaste. Obest. pron. 1) *Guds e-e son, vår herre. Den e-e Guden. Han är e-e l. e-a sonen. Den e-e i sitt slag. Den e-e* ibl. om den ende man någonsin älskat. *Vid hans, den e-es, död ~. Det var hennes e-a barn. Han var e-a barnet. E-e l. e-a kända arvingen är ~. Han är i själva verket den e-e som kan komma i fråga. Du kan känna igen honom på att han är den e-e (av alla, i sällskapet) som har hög hatt. Den e-e nu i Europa levande (man) som ~. Den e-e bland alla ~. Ingen e-a. Icke l. inte en e-a (en). Tänk, icke en e-a gång har han själv föreslagit något dylikt! Var e-a (en)* o. d. smnskrivas nästan alltid (så av Sv. Akad.). *Mitt enda hopp är nu, att ~. Denna e-a lilla fröjd skulle nu också frántagas henne. Nog kan jag väl få en e-a (liten) droppe bara? (Den) e-a märkbara skillnaden är (den), att ~. (Det) e-a medel l. medlet, som hjälper, är nu ~. (Den) e-a ursäkten skulle vara, om ~. Med den e-a inskränkningen, att ~. Inte ett e-a öre får du! En e-a stjärna lyste ännu på himlen. Hade jag bara en e-a vecka alldeles fri, så ~. Det*

vore det e-a som kunde försona mig med saken. **2)** Märk bl. a. **a)** *I en e-a följd.* **b)** Ngt vard. *Sitt still, pojkvask. Ger du ett e-aste ljud ifrån dig, får du smörj!* Fanny Alving. *Mamma, för en e-aste gång kan ja(g) väl få de(t)? Inte en e-aste en.* **Syn. 1)** ensam (för sig l. i sitt slag), (bara) en (betonat), enstaka, ensamstående; ibl. en sista; ibl. enfödd; **2)** ibl. sammanhängande l. o(av)bruten. — **Endast,** adv. o. konj. Nästan uteslutande skr. **I.** Adv. **1)** Ibl. även efterställt. *Han tänker endast på sina nöjen. Det är e. en sak (till), jag vill lägga dig på hjärtat. Samt förbehålla e. beskattningen och lagstiftningen åt städerna. E. ett ögonblick!* l. *Ett ögonblick e.! Med blod e. kunde en sådan gärning sonas. Hon var icke sjuk, (utan) e. ond. E. med undantag av ~. E. om sommaren, då ~. Det är e. vid jultiden, som ~. E. i ett hänseende är jag ännu tveksam. E. för ro skull. E. med knapp nöd undgå. E. för några dagar sedan.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Han var åter e. läkaren. Han e. grälar (dagen i ända).* **b)** Smnställningen *E. och allenast.* **c)** I vissa fall är bet. mindre inskränkande t. e. i önskesatser, i verkliga l. 'dolda' villkorssatser o. framför 'alltför'. *Visste jag e., att ~! För den som e. vill arbeta ~. Det vet jag e. alltför väl.* **d)** Som konj. brukas det utpräglat skriftspråkliga 'e. att' (jfr II). *E. att du ser till, att barnen ha gått till sängs och somnat.* **II.** Konj. Jfr även I 2 d. *E. du, Herre, är med mig, vem kan då vara emot mig! E. hon vinner sina syften, är sättet henne likgiltigt* även 'Vinner hon e. ~, är ~. **Syn. I.** blott, bara, enbart, uteslutande, allena(st), ensamt, inte l. icke l. ingenting annat l. mer l. bättre än; ibl. icke längre sedan än; (ibl. nära) nätt o. jämt; (ibl. nära) men; **II.** (om) bara l. blott, såvida (endast l. blott).

Endēmisk, -t. **1)** Läk. Motsatt 'epidemisk'. *Kolera och pest äro e-a, hålla sig e-a på vissa platser i Asien. Vissa rent e-a sjukdomar, t. ex. struma, brukar man lägga klimatet till last* G. M. Koræn. *Och sjukdomen, som ~ kom dit som epidemi, blir då e. där.* **2)** Naturv. *De många egendomliga, till stor del e-a typer, som denna öflora innesluter.* **Syn.** inhemsk (o. ofta bunden vid bestämd ort), ett folk l. land särskilt tillhörig.

Endera se under en[3].

Endīvi|a, -an, -or; -asallat [l. -esallat]. En sallatväxt (Cichorium Endivia). *Avser man att använda e-an som sallat, ~.*

Endossāt (ang- l. änn-); -en, -er. Liksom de följ. handels. o. d. Den på vkn växel överlåtes. **Endossema'ng,** -et, = l. -er. Även 'endosseme'nt'. Påteckning å baksidan av växel varigm denna överlåtes (transporteras) på annan person, (växel)överlåtelse. **Endosse'nt,** -en, -er. Den som påtecknar överlåtelsen av en växel, överlåtare (av växel). **Endosser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Teckna sig på baksidan av (växel), överlåta l. transportera (en växel).

Endräkt se under en[3].

Ene se under en[1].

Energī (-sji); -(e)n. **I.** Allm. **1)** *Utrustad med ett ovanligt förråd av e., med (en) ovanlig e. Med sin vanliga e. tog han genast itu med uppgiften. Nu var det slut med hans e. Bristande e. Av brist på e. Pojken är begåvad, men saknar (all) e. Splittra sin e. (på allt möjligt). Kan ni ge mig något som hjälper upp, ökar, sporrar e-n? Utveckla stor e. (på att ~, i en sak).* **2)** Märk bl. a. **a)** *Fortsätta på grund av sin inneboende e.* om kropp i rörelse; även till II. **b)** *Uttalad med ovanlig e.* **II.** Fys. m. m. **1)** Arbetsförmåga; arbete. *De radioaktiva ämnena synas ~ besitta ett inre förråd av e. Efter jämställandet av värme med mekanisk e. Rörelseenergi eller s. k. aktuell e. Lagarna för ljuse-ens omvandelbarhet i kemisk e. äro ej kända* The Svedberg. *Tillhandahållandet av gas och elektrisk e. Strålningsenergi.* **2)** Bruket av 'kraft' i stället för 'energi' om 'arbetsförmåga' ogillas ofta, ehuru det ej är sälls. i dagliga livet. **Syn. I. 1)** kraft (i vilja o. handling), styrka, viljekraft, 'gärningsstyrka', handlingskraft, inneboende kraft, 'kläm', drift, ibl. fasthet; (ibl.:) ihärdighet, uthållighet, arbetsförmåga l. arbetsiver, verksamhetsiver, nit, 'fart', 'märg', spänstighet; **2) b)** styrka i uttryck, (ton)vikt, eftertryck; **II. 1)** arbetsförmåga; arbete; **2)** kraft. — **Energibegrepp. -besparande. -bärare** fys. o. d. **-fattig.** Mest fys. o. d. *Ett sönderfall av mer energirika atomer i mer e-a.* **-form.** Fys. o. d. *Värme är följaktligen en e.* (det kan omsättas i arbete) The Svedberg. **-full.** Skr. *Det allra mesta och e-aste lärararbetet* Sigfr. Almquist. **-förbrukning.** Fackl. o. allmännare. *Stor e.* **-käll|a.** Mest fys. o. d. *Synas ~ besitta ett inre förråd av energi, de äro e-or.* **-mängd.** Fys. o. d. *Den mekaniska värmeteorins första huvudsats: »Totalsumman av alla e-er hos ett slutet system är oföränderlig».* **-mätare.** Fys. o. d. *[Elektrisk] e. eller wattimmemätare.* **-produktion.** Fys. o. d. *Sammanlagda e-en vid statens kraftverk under 1916 uppnådde 515 millioner kilowattimmar.* **-rik.** Mest fys. o. d. Jfr energifattig. **-saml|ande; -are.** Fys. o. d. *Vinden som e-are.* **-slöseri.** — **Ene'rgisk** (-är-; 'hårt' g); -t; [-het]. *Han är e. och oförtruten. E. i sitt arbete. Nedlägga ett e-t arbete på ~. Vidta e-a åtgärder för att ~. Ett e-t ansikte. E-a drag. E-t förneka ngt. I de mest e-a ordalag.* **Syn.** (vilje)kraftig, kraftfull, driftig, hand-

lingskraftig, ibl. fast; som icke ger sig i första taget, som äger förmåga att övervinna motstånd, uthållig, ihärdig; ivrig, nitisk, verksam, ibl. 'rivande'; eftertrycklig, kärnfull, 'klämmig', märgfull, uttrycksfull, med tonvikt på.

Enerver|a, -ade, -as; -ing. Göra nervös; (för)slappa. *Verka e-ande.*

Enfäceporträtt (angfäs- l. angfa'ss-; -e-stumt). I SAOF även stavat 'enfasporträtt'. Porträtt taget rätt framifrån (jfr profil).

Enfald se under en[3].

Engagema'ng (anggasje-); -et, = l. -er. Anställning (som skådespelare, på opera o. d.); överenskommelse, förbindelse(r). *(An)ta e. (hos ~). Erhålla e. (så)som ~.*

Engager|a, -ade, -as; -ing (säll. med plur.). Antaga, ta i sin tjänst, anställa (i tjänst); ge anställning (vid teater, opera o. d.), 'fästa'; förbinda, förplikta, nödga; inveckla, inleda (i ett företag).

E'ngelsk (akut); -t. **I.** Enkelt. **1)** Allm. *E-a kanalen. E-a högkyrkan. De e-a kolgruvorna. E-a knivar. E. fullblodshäst. Litteratur på e-t språk. E. i egentlig mening* icke innefattande amerikansk o. ibl. ej heller skotsk o. irländsk. *Forn-, medel-, nyengelsk. E-t uppfostrad.* **2)** Märk bl. a. *E-t horn* liknar oboen men är djupare stämt. *E. mil* 'varav 6 gå på en svensk' ('english mile' = 1,524 meter; 'british mile' = 1,609 meter). *E-t plåster* muschplåster. *E-t rött* en röd målarfärg som utgörs av järnoxid. *E-t salt* läk. o. kem.: svavelsyrad talkjord l. magnesiumsulfat; brukas som laxermedel (ingår i bittervatten). *E-a sjukan* 'rachitis'; en sjukdom hos små barn (mjukhet i skelettet beroende på otillräcklig kalkhalt). *Huvudets form och de krokiga benen bero på att han för ett år sedan hade e-a sjukan. E. trädgård* buktande gångar, slingrande bäckar, täcka broar, inga klippta träd o. inga terrasser, naturen så mycket som möjligt bibehållen, dock öppnas här o. var utsikter över nejden; ex.: Djurgården, Haga. I flera av dessa uttr. är 'engelsk' gärna obetonat (dock ej i 'e. mil' o. 'e. trädgård'). **II.** Ssgr ha *engelsk-*, ngn enda gång därjämte *engelskt-*. Ej säll. brukas i stället *anglo-* l. *Englands-*. I ssgr med ännu ett adj. utskrives ibl. bindestrecket, detta särsk. då ssgn är 'kopulativ'. **Syn.** (stor)britannisk, brittisk; (i ssgr:) anglo-, Englands-. — **Engelskflentlig. -född. -språk|lig. -svensk.** Med bindestreck. *E. ordbok.* **-talande.** Även till engelska[1]. **-vänlig;** -het. — **Engelsk|t|sinnad.** — **Engelsk|a[1]** (mest akut); -an; -talande (även till 'engelsk'). Språk. *Tala e-a flytande, en flytande e-a, en rådbråkad e-a, e-a som en infödning. Han hade A i e-a.* — **Engelsk|a[2]** (mest akut); -an, -or. Kvinna. — **Engelsman.** *En e. i ulster och rutiga benkläder. Engelsmännen i Indien.* Ibl. innefattande men ofta motsatt skotte o. irländare. **Syn.** britt.

Enig se under en[3].

Enjambema'ng (angsjangbe-); -et, = l. -er. I versläran. Meningens fortsättande från en versrad in i den följande, 'överklivning'. Ex.: Njöt sin förfinings / segrar, och nöden / växte med segrarnas rad.

Enka stavas numer 'änka'. — **Enkannerligen** se under en[3].

Enk|el (akut); -elt, -lare. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. Gradformer sälls. (o. brukade blott i den mån bet. närmar sig II). **1)** Motsatt 'dubbel' l. 'flerfaldig'. *E-la och dubbla blommor. E-la dalier. E-elt foder. Lägg papperet e-elt, så att det icke blir så tjockt! E-el knut. E-el bredd. E-la tjänsteår.* Hit ansluta sig: *E-el post* krigs.: består av en man (jfr 'dubbel post': två man). *E-elt bokhålleri* där var post blott antecknas en gång. *E-elt bolag* där var bolagsman ansvarar för sin del. *E-el pluralitet, majoritet, röstövervikt* jfr förstärkt l. kvalificerad l. 'skärpt'. **2)** Motsatt 'sammansatt'. *E-la kroppar* jfr element o. grundämne. *E-la och sammansatta ord. E-la biljetter* jfr tur- och returbiljetter, b. fram och åter l. seriebiljett o. d. *E-el färd* jfr föreg. ex. **II.** Mer bildl. Gradformer vanliga. Bet.-skiftningarna övergå i varann. **1)** Motsatt 'invecklad' o. d. *Helt e-la redskap av sten. E-lare maskiner. Går att låsa medelst en e-el inrättning. Metoden är (tämligen) e-el. De e-laste medlen äro ej sällan de bästa. Uppgiften är tämligen e-el. Handlingen i dramat är e-el och klar. Det vore för mig en ganska e-el sak* ngt vard. *Ta det lite väl e-elt.* Märk *Av det e-la skäl(et) att ~. Hänvisade till det e-la faktum, att ~.* Märk även *En e-el gärd av rättvisa* endast, blott. *Det är endast e-el rättvisa, att ~.* **2)** Motsatt 'tillkonstlad, flärdfull' o. d. **a)** *Hon bar en e-el dräkt av vitt tyll. Gå e-elt men snyggt klädd. Ganska e-la möbler. Utrustningen var mer än e-el* tadlande. *Ett par e-la rätter. E-el föda. Njuta den e-laste kost. E-el husmanskost. Det blir bara en e-el vardagsmiddag. Ha e-la vanor. Leva e-elt och ingraget. Förfädrens e-la seder.* **b)** *Stilen är e-el, aldrig överlastad.* **c)** *Vi äro helt e-la människor* även till a l. med bibet. därav. *Bland e-la och snälla människor. E-el hjärtlighet. E-el och flärdlös. E-el och okonstlad. En e-el kvinnas betraktelser.* **3)** *Rätt e-el (till förståndet), e-elt utrustad. Jag kände mig verkligen ovanligt e-el* ngt vard. **III.** Märk särsk. uttr. 'helt e-elt'. *Något sådant hade i vårt land helt e-elt varit otänkbart. Det är omöjligt, helt e-elt l. är helt e-elt omöjligt. Nu går du helt e-elt din väg, och det genast!* Förstärkes ibl. vard. till *Helt e-elt och simpelt.* Märk

ock *Ju e-lare ju simplare* även omkastat. **B**) Ssgr ha *enkel-*, ngn gång därjämte *enkelt-*.

Syn. A) **I.** räknad l. lagd (l. d.) blott en gång, ibl. ofylld; ibl. oviken l. ovikt; ej sammansatt, osammansatt; **II. 1**) (alls) icke l. föga invecklad l. inkrånglad, lätt (att förstå l. begripa sig på l. använda), lättfattlig; klar, otvetydig, tydlig, påtaglig, (ibl. nära) välbekant; 'ren(a)', vanlig, ingenting annat än, blott, endast; **2**) anspråkslös, flärdlös, utan prydnader l. lyx, konstlös, (enfärgad o.) slät; (ibl.:) vanlig, tarvlig, simpel, fattig; utan all förkonstling, osökt, okonstlad, naturlig; ärlig, rättfram, uppriktig, osminkad, naken, oförställd, öppenhjärtig, utan svek, sveklös; oskyldig, trohjärtad, barnslig, naiv, godtrogen, beskedlig, enfaldig, lättlurad, lätt narrad; **3**) 'klent utrustad'; generad, 'ställd', tafatt (o. illa till mods), 'bortkommen', 'trillad av pinn' (vard.); **III.** (helt e-elt:) utan vidare, helt simpelt, rätt o. slätt, rent av, rent ut (sagt), utan omsvep l. (vidare) omständigheter.

— **Enkelbred.** Handels. Om tyger o. d. Jfr dubbelbred. *E-a siden.* **-bredd.** Handels. Om tyger o. d. Jfr föreg. **-förmängd.** Om sprit. Upptaget av T. Thunberg för 'enkeldenaturerad'. **-gängad** skruv (= flergängad). **-het,** -en. Mest till de 'bildl.' bet. av 'enkel'. *Metodens e. gör att ~. E. i vanor. Ni är välkommen till oss i all e. Eftersträva stilens e.* **-häfte. -knäppt.** *E. bonjour.* **-laddar|e,** -(e)n, -e. Motsatt 'repetergevär l. magasinsgevär'. **-lornjett** monokel (med handtag), 'enkeltjusare'. **-nervig,** -t; -het. Bot. *E-a blad* där en mängd jämnstarka nerver utgå från bladbasen o. löpa bredvid varandra med blott svaga sidogrenar ut i bladets spets. *De e-a bladen äro vanligen hela.* **-pipig,** -t. *E-a jaktgevär* Thor Högdahl. **-rum.** *E. och dubbletter.* **-skenig.** Mindre vanl. *Den e-a järnvägen.* **-skriv|a;** -ning (med plur.). *M e-es i döma, domare m. fl.* **-spel;** -are. T. e. i tennis. *I e. för damer är fru S. Fick självskriven segrarinna. Mästerskapstiteln i e. på innebana för år 1915.* **-spår;** -ig. Om järnväg m. m. *Vid den punkt där dubbelspåret övergår till e. ligger hållplatsen Ström. E-ig järnväg. Den e-iga linjen.* **-säng.** Säng för en person. *3:ne e-ar av mahogny.* **-timm|e.** I fråga om lektioner m. m. *Om på en veckodag endast e-ar förekommo och till alla gavs läxa ~* S. Almquist. *Ha vi e-e eller dubbeltimme i franskan i morgon?* **-tjusare.** Skämts. för 'enkellornjett'. *Begagnar helst e.* Figaro 1891. **-trådig,** -t. T. e. *Statens e-a telefonnät* H. Byström 1899. **-tvinnad. -vävd.** *E-a bomullsfiltar.* — **Enkel[t]verkande.** *Enkelverkande och dubbelverkande blåsmaskiner.*

Enklāv (ang- l. änn-); -en, -er. Från huvudområdet fullt avskild del av stat, socken osv. (som alltså runt om omges av en annan stat l. andra stater osv.). *Bilda en e. i ~.*

Enkling stavas numer 'änkling'.

Enklītisk, -t; -het. Språkv. Anslutande sig tätt till ett föregående, 'vidhängd'. *Personalpronominets korta, e-a (vidhängda) objektsformer* G. Cederschiöld. *E-a pronomen som -en i 'såg'en'. 'Min' står e-t i 'far min'.*

E'nkom (grav); adv.; ibl. adj. som särsk. i vard. stil även kan böjas; -gjord (m. fl. mer tillfälliga). **1**) *Det är e. gjort l. gjort e. för din räkning. Det gjorde han e. för att förarga mig. En näsduk måste e. medhavas för att härbärgera [gravöls]struvan. Just e. för att ~. Har du rest hit e. för det sammanträdet? E. beräknad på ~. E-a försiktighetsmått. E-gjorda fönsterluckor.* **2**) Märk särsk. (ngt vard.) uttr. som: *Ska de vara så e.? Han ä alltid så fasligt e.* **Syn. 1**) endast (o. allenast), enbart, uteslutande, (alldeles) särskilt l. speciellt, just (beräknat på), med (särskild l. direkt) avsikt (att), i just det syftet (att), med full föresats (att), till den ändan, för detta ändamål; just avpassad för, särskild; **2**) noga o. petig, precis.

Enkät se enquête.

Enlever|a (ang-); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. Bortröva (en kvinna), med våld l. olovligt bortföra en kvinna som man åtrår (mot hennes egen l. målsmans vilja).

Enlig, -t, [-are]. Vårdat skr. *Framställningen är i varje händelse föga e., icke e. med de fordringar, vi vant oss att ställa på våra föreläsare. E. med förnuftet(s krav).* Ofta som sista ssgsled t. e. *Lag-, förnuftsenlig.* **Syn.** överensstämmande. **Enlighet,** [-en]. Mest skr. Vanligast i uttr. 'i e. med'. *Och i e. därmed önskar jag nu ~.* **Syn.** överensstämmelse. **Enligt,** prep. Nästan endast skr. Bet.-skiftningarna (jfr nedan syn.) äro föga utpräglade. *E. vad jag nu vet, förhåller det sig emellertid ej så, som du framställt saken. Handla e. föreskrift. E. sitt löfte kom han på slaget. E. avtal. E. lag(en). E. gällande bestämmelser. I trots av åtskilliga e. vår uppfattning föga prästerliga drag. E. Dagens Nyheter skulle ryssarna alltså ha ~. E. dig skulle man således icke få försvara sig i sådana fall?* **Syn.** i enlighet l. överensstämmelse med, såsom (ngt) förskriver, efter; får man tro, skall man följa; (ibl.:) med stöd av, på grund av, likmätigt.

Eno'rm (-å-); -t, -are. Oerhörd, ofantlig, som går över det vanliga, omätlig, omättlig(t stor), kolossal, 'gräslig'. *(Rent) e-a kostnader. I e-a kvantiteter. Det gick åt e-t (med ved) den vintern. E-t okunnig.*

Enquêt|e (angkät); -en, -er. I SAOF även stavat 'enkät'. Rundfråga, rundfrågning, 'rundförfrågan', undersökning.

Enroller|a (ang-); -ade, -as; -ing (med plur.). Inskriva i rulla, anta i krigstjänst, värva. Även friare.

E'ns[1] (l. ēns); =. Predikativt adj. Ej upptaget i SAOL l. SAOF. **I.** Sjöv. I linje med varann. *Två fyrar, som synas i linje med varandra, sägas vara »ens»* Ekelöf. *Att en hög fabriksskorsten ~ i denna kurs kom e. med Ådkobbens fyr.* **II.** Vard. = ense. **Enslinje.** Sjöv. *Så att nästa kurs kunde bli e-n Grönskär—Ådkobbe. Börja giren, innan fartyget är uppe i e-n.* — **E'nse,** (l. ēn-; grav); =. Predikativt adj. *Därom kunna vi väl vara e. (att han förgått sig). Uti högsta domstolen kunna ringare mål prövas och avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, där alla fyra äro om slutet e.* Regeringsformen. *De tvista gärna, men ha ovanligt lätt att åter bli e. Däri, därutinnan, därvidlag, i den punkten, såtillvida är jag (fullt) e. med dig. Däri äro alla e.* därom l. i den saken råder blott en mening. *Bli e. om priset. Jag är ännu icke e. med mig själv, om jag skall låta honom gå alldeles onäpst.* **Syn.** överens, sams, av samma åsikt l. mening l. tanke, enig(a), (ibl. nära:) enstämmig(a), enhällig(a), endräktig(a).

E'ns[2] (även ēns); adv. **1)** Meningen nekad. *Få, om ens någon, torde ~. Har du ens tänkt på det? Knappast e. ett försök hade hon gjort. Icke (l. inte l. ej) e. han, e. då, e. om ~* icke en gång. *Utan att e. försöka ge en förklaring. Utan e. ett försök l. ett försök e. till förklaring. Det skulle vara obehagligt att e. sätta det i fråga* till och med att. *Ingen av dem hade förut e. gittat ta hissen från rökrummet upp till översta däck.* **2)** Fristående är uttr. *Med e.* på en gång; genast, helt plötsligt.

Ensa'jn, -en, -er. Frälsnings(armé)fänrik (mln kapten o. adjutant).

E'nsam (även ēn-; grav); -t, -mare. Formerna 'ensammen, ensamna' äro ldls. o. verka i skr. mycket vard. **A)** Enkelt. Bet. ej alltid skarpt skilda. **I.** 'Egentligare'. Utan gradformer. **1)** Om person (o. djur). *Vill du träffa mig e., tala med mig e., så kom igen i morgon förmiddag! Hon är e. hemma nu under högsommarn. E. i huset, i våningen. Vi ä e-ma herrar på täppan. Vågar du lämna barnen e-ma (hemma), e-ma att se om huset? E. pojke bland 10 flickor. Bo, sitta e., e-t fruntimmer* jfr II. *Han är alltför tyst för att det skulle vara angenämt att vara e. med honom någon längre tid. Man drog sig för att gå e. med Almqvist genom skogen, ty hans fantasi och hela hans person verkade skrämmande. Han gjorde e. mer nytta än de alla tillsammans. E. förmår du ej mycket. Få reda sig e.* jfr II. *Vara e. arvinge, ägare (till ngt). E. i sitt slag. Stå e. mot övermakten. Bli e. om sin åsikt. Vid denna tid lever älgoxen e. Härförarn e. vinner icke slaget, / de djupa leder vinna det åt honom* Tegnér; jfr 3 nedan. **2)** Om sak. *En särlista i andra kretsen ~ upptog som e-t namn Carl Lindhagen. Ha e-t rum* ɔ(dela rum med ngn. **3)** Ibl. kan adj. växla med adv.; det senare har då en stelare skriftspråkskaraktär o. undviks ofta. *Hon e.* l. *E-t hon skulle åter kunna göra honom glad. Jag vill gärna ha honom någon stund för mig e. l. e-t för mig.* Märk uttr. *E-t det att ~* mindre vanl. för 'blott, enbart, bara' l. d. **II.** Känslobetonat. Med gradformer. **1)** Med bibegrepp av 'övergiven' o. d. **a)** Person o. d. *E., ack! jag irrar på öde stränder, / ingen mänsklig varelse här jag skådar* Stagnelius. *Hon var, kände sig så e. Hem för e-ma mödrar. Efter skilsmässan blir Strindberg e-mare än någonsin* G. Uddgren. *Stå (alldeles) e. (i världen). E. bland idel främlingar. En e. vandrare. E. i mörkret. Rädd för att vara e. E. och allena. Mol e. E. och hjälplös.* **b)** 'Sak'. *Blir inte livet bra e-t därute på skäret? Är det inte lite e-t nu, sen gossarna farit till staden? I e-ma, bittra stunder. På en e. plats vid stranden.* **2)** Med bibegrepp av 'i fred' o. d. Gradformer sälls. *Känna ett behov av att vara e. Ett ställe, där man kan få vara e. E. med sin Gud. Lämnad e. åt sig själv, åt sina betraktelser. Lämna honom e. en stund, så får han besinna sig.* **B)** Ssgsformen är *ensam-;* blott skönl. träffas ngn gång även *ensamt-.* Nya ssgr bildas ej säll., såväl skönl. som eljest. **Syn. A)** **I.** allena, utan sällskap l. följe l. biträde l. hjälp (av ngn annan), för sig själv, på egen hand; (den) ende, ingen annan än, med uteslutande av (alla) andra; ibl. ogift; (ibl.:) enastående, makalös, unik; (ibl.) i enrum l. mln fyra ögon; (ibl.) liggande för sig själv; (ibl.) egen; (e-t:) endast, blott, bara, enbart, uteslutande; **II.** **1)** övergiven, ensambliven, ensamställd; enslig, ibl. enstaka, avsides (belägen), öde, ödslig, människotom, folktom, obebodd, föga l. sällan l. aldrig besökt; **2)** ostörd, i fred, i ro, avskild (från världen), undanskymd, undangömd, tillbakadragen; **B)** ēn-, ensittar-, enstörings-, eremit-.

— **Ensamanda.** Mindre vanl.; skönl. *Men när det led framåt lingontiden, föll e-n åter över dem, och ~* Ad. Johansson. **-bliven** skönl. **-fabrikant.** Mest skr. Som är ensam om att tillverka en vara. *E-er: Henrikssons, Örebro.* **-form.** Skr. *Att en av de gamla formerna tillvällar sig makten av e., nämligen genitiven* O. Östergren. **-färd.** Skönl. **-försälj|are;** -ning. Handels. *Stort, tyskt verk söker e-are för: Skrivmaskin, världsmärke. För denna utmärkta och prisbilliga apparat hava vi e-ning.* **-het,** -en; -scell; -sfängelse; -skänsla; [-spro-

menad]. Ofta känslobetonat. *I skogens e. E-en på landet. I sin e. började hon syssla med poesi. E-ens tankar. Söka e(-en). I e. ruva över sin olycka. En i sin e. imponerande gestalt. E-skänslan kan slutligen bli för tryckande. Under dessa år gjorde han långa e-spromenader morgnar och kvällar* H. Kjellin. **Syn.** jfr ensam. **-jungfru.** J. som tjänar ensam, är både husa och kokerska. *En ordentlig e.* annons 1888. *Bertha, husets e.* Fanny Alving. **-rum.** Mindre vanl. *Att isolera de sinnessjuke i celler och e.* Gadelius. **-rådande.** Skr. Mindre vanl. för 'enrådande'. *Så gott som e.* **-rätt,** -en. *Vilken alltså skall äga e. till teckning av nämnda aktier. [En krigsskildring] som av »Hela världen» förvärvats med e. Inköpt e-en till pjäsen. Svenska statens postverk äger e. att mot avgift besörja regelbunden befordran av förseglade eller eljest tillslutna brev, ävensom ~.* **-släde.** Mindre vanl. *En e. från 1700-talet* för en person. **-ställd.** Mest skr. *De e-a gamlas svåra belägenhet. Hemmet för e-a mödrar* 1914. *Måste ~ känt sig gruvligen e. i världen* Karlfeldt. **-tillverkare.** Handels. *E. i Sverge av handfräsar.* **-välde.** Mindre vanl. Skr. *Det akademiska e-ets sista [decennium i Uppsala]* Hj. Alving.

— **Ensam-** [l. **Ensamt|stor.** Sälls.; skönl. *Havets röst, som tonar ensamtstor och dov* G. Ullman. **-stående.** Mest skr. *Ensamstående ~ kvinnor ur medelklassen. I detta ensamstående fall* Hj. Alving.

Ensartad se under en[3]. — **Ense** se under ens[1].

Ense|mbl|e (angsangb(e)l); -en, -er; -espel; -espelning; -estycke. Mus. Samverkan (av flera självständiga sångstämmor l. instrument l. bäggedera), solosång av tre l. flera på en gång med l. utan kör o. orkester; e-estycke; (friare ibl.) helhet, det hela. *Lärare vid Mus. Akad. i orkester- och ensemblespelning.*

Ensilā|e (ang- l. ännsilasj); -et; -beredning. Lant. **1)** Abstr. Pressfoderberedning. *H. Juhlin-Dannfelt, Om foderinläggning, Ensilage. Stockholm 1885.* **2)** Konkr. Pressfoder, inlagt foder.

Enskild se under en[3].

Ēnslig (säll. e'ns-; grav); -t, -are; -het. Säll. direkt om personer. *Trakten är e. och onekligen litet dyster. En e. tall på heden. Göra ett e-t intryck, ett intryck av e-het. Gården ligger en smula e-t. E-t belägen. Gå sin e-a stig. Föra ett e-t liv, ett liv i e-het. E-heten skrämde henne. Älska, söka e-heten.* Märk lagt. som: *Kvinna som sökt e-het vid födseln (varav följden blivit att fostret dött) eller som fött i e-het och fostret förstört eller å lön lagt.* **Syn.** avskild, avsides (liggande l. belägen), ensam (o. övergiven), människotom, föga besökt l. befolkad, ibl. (som ligger) i skymundan, undangömd; ödslig, öde, obesökt; avskild från umgänge l. från världen, avsöndrad från världen, tillbakadragen, enstörig, instängd, isolerad. — **Ēnsling** (säll. e'ns-); -en, -ar; -skap; -sliv; -snatur. *E-ens sång i den stora öknen. Levde sedan som en e. på sin gård i Småland i fyra år. Han har alltid varit en e(-snatur). Ett dystert e-sliv. Stagnelius' e-skap, vidmakthållet även i privatlivet* Fr. Böök. **Syn.** enstöring, ensittare, eremit; ibl. ensamstående.

Enstaka o. **Enständig** se under en[3].

Ente'nt|e (angtangt); -aktivism m. fl. se II; -i'st (e-evän). Stavas i SAOF även 'entent'. **I.** Enkelt. Under världskriget har ordet brukats om (förbundet mln) England, Frankrike, Italien m. fl., till en början även Ryssland o. på slutet Förenta staterna. *Om det för e-en prekära läge som inträtt med Rysslands utträde ur världskriget. E-ens seger över centralmakterna skulle ~.* **II.** Ssgr (o. avledning). **1)** *E-e-aktivisterna* önskade sitt lands aktiva deltagande i l. påverkan på världskriget i e-ens intresse. *Nya e-evåldsdåd mot Grekland. De hethuvade e-evännerna.* **2)** *Våra e-ister.*

Entlēdig|a (akut); -ade, -as. Skr., särsk. ämb. *E-a ngn från en befattning. Löjtnanten vid ~ har fr. o m. den 1 maj e-ats från att vara signalofficer och ~. Advokat Eliel Löfgren har hos kommerskollegium begärt e-ande från befattningen såsom sjöåklagare hos kollegium. Statsrådets ledamöter ~ hava förtroendesysslor, varifrån konungen må dem e-a, när han prövar rikets tjänst det fordra* Regeringsformen. *Därest posttjänsteman på egen ansökan e-as, utgår själva lönen till månadens slut.* **Syn.** avskeda (en ämbets- l. tjänsteman), ge avsked, befria ngn från ett förordnande (en befattning, ett uppdrag), avsätta, skilja (från tjänsten).

Entomolōg (-åg); -en, -er; -ī; -isk. Insektkännare; (e-i:) insektlära, insektologi, läran l. vetenskapen om insekterna. *Lärare vid Skogshögskolan i skogse-i. För att ~ genom »uppsatser i praktisk e-i» sprida kunskap om skadeinsekter och deras bekämpande. Statens e-iska anstalt, upprättad 1897, motsvaras från 1907 av avdelningen för (lantbruks)e-i vid Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet. E-isk tidskrift, utgiven av den år 1879 stiftade E-iska föreningen.*

Entré (angtrē); -(e)n, -er; -biljett. Inträde; (skådespelares) inträdande (på scenen i en roll); ingång(sdörr), förstuga, försal, vestibul; inträdesavgift. *Göra sin e.* om skådespelare; även bildl. *Genom stora e-n, huvude-n* huvudingången. *Hur stor, hög är e-n? En kronas e.*

Entreprenād (ang-); -en, -er; -anbud; -auktion (med fallande bud, 'åtagsauktion'); -bidrag; -förordning; -tid; -villkor; -väsen. Arbetsbeting av större omfattning (t. e. uppförande av byggnad för annans räkning l. större leverans efter beställning). *När man utbjuder ett arbete, en leverans på e., är det för att få billigaste anbudet. Upplåta ngt på e. Som finnes erbjuda största säkerhet för e-ens behöriga fullgörande* Skjutsstadgan 1911. *Överta e-en. E-en skall lämnas till den, som ~. Om utgörande av e-bidrag* Skjutsstadgan 1911. *Bidrag till skjuts-e-erna. Taga ngt på e.* även bildl. = lägga beslag på, slå under sig, 'ligga på', icke tillåta ngn annan att syssla med. *Statens upphandlings- och e-väsen. E-förordningen av 17 nov. 1893.* **Entreprenör,** -(e)n, -er. En som åtar sig att på vissa villkor (anskaffande o. avlönande av erforderliga arbetare; mot av e-en själv föreslagen betalning osv.) utföra ett arbete l. ombestyra l. anskaffa ngt, 'åtagare'; ibl. byggmästare l. leverantör.

Entreso'l (ang-åll); -en, -er; -våning. Stavas i SAOF även 'entresoll'. Mellanvåning med lägre rum än de vanliga, halvvåning.

Enträgen se under en[3].

Entusia'sm (ang- l. änn-); -en. (Ungdomlig) hänförelse, förtjusning, hänryckning, hänförd l. svärmisk l. brinnande (o. ungdomlig) iver, (förtjusnings)feber, liv o. lust, eld, eldhåg, extas, hängivenhet, 'värme', (ibl. nära:) lidelse, kärlek l. lyftning, schvung l. (stor) livaktighet, hetta, glöd. *Med e. omfatta l. ägna sig åt ~. Under stor e. Besjälad av e. för sin uppgift.* **Entusiasmer|a,** -ade, -as; -ing. Hänföra, liva, elda, förtjusa, fylla med hänförelse m. fl. *E-ad av ~. Något som kan e-a ungdomen.* **Entusia'st,** -en, -er. Lidelsefull beundrare, svärmare osv. *En verklig e.* **Entusia'stisk,** -t. Hänryckt, lätt hänförd, eldad, eldig, uppeldad, lidelsefull l. lidelsefylld, svärmisk, glödande, brinnande (för), ibl. högtflygande l. högstämd. *I e-a ordalag prisa. E. för ~. Ung och e.*

Envar, Envig o. **Envis** se under en[3].

Envoyé l. **Envoajé** (angvoaje); -[e]n, -er. Sändebud (av andra rangen) hos främmande makt.

Enär, konj. Skr., ofta ämb. *E. alltså uppenbart blivit, att ~. E. Palestina var skogfattigt, vore ~. Dragningslista till lotteri har förvägrats införande i tidningsregistret, enär ~. Jordärtskockan kan med fördel odlas i ogräsfylld jord, e. den genom sin kraftiga växt förkväver och sålunda utrotar även de svåraste ogrässlag.* **Syn.** alldenstund, som, då (ju l. nu), emedan, eftersom.

Eōl(i)er, -n, =. En av grekernas tre huvudstammar (som dock icke inom sig varit enhetlig såsom dorer o. jonier). *E-nas ursprungliga stamhåll är att söka i Tessalien.* **Eōlisk,** -t. *Den e-a dialekten talades på Lesbos. E. lyrik* t. e. Alkaios' o. Sapfos.

Eōlsharpa. Ett musikinstrument (strängar spända över en rektangulär resonanslåda) där tonerna frambringas gm vinden l. luftdrag. Brukas ofta skönl. i bild. **Syn.** vindharpa. **Eōlsklocka.** Klockor av glas med en befjädrad kläpp som sätts i rörelse av luftdraget. **Eōlston.** Skönl. *Normans 'Eolstoner'.*

Eōn, -en, -er; -lära. Ofta hos Stagnelius. **1)** (Lång) tidrymd, världsålder. **2)** I gnosticismen: väsen l. kraft som utflödar från gudomsväsendet, mellanväsen mln Gud o. människa; ibl. = 'stjärnängel'. *Kristus, e-ernas konung, den högste e-en. Fallna e-er. Kvinnliga e-er. Valentinus' e-lära.*

Epidemī, -(e)n, -er; -artad; -fri; -lik(nande); -sjukhus; -sjukstuga; -sjukvård; -stadga. *De sjukdomar som oftast uppträda som e-er äro kolera, pest, tyfus, koppor, scharlakansfeber, mässling, difteri, influensa. Vid bekämpande av en e. bör ~. Häftigare e-er. Härjande e-er. Influensaepidemi. Under relativt e-fria perioder. Intas på e-sjukhus. Vårdas på e-sjukhuset.* Ofta i bildl. uttr. som: *Sprida sig som en e.* **Syn.** farsot, 'pest'. **Epidemiologī** (-gi); -(e)n. Läran om farsoterna. **Epidēmisk,** -t. Som utbreder sig som en farsot, 'farande,' 'flygande', härjande. *Sjukdomar som uppträda e-t. E. influensa. E. hjärnfeber.* Även i bild.

Epide'rmis (-ä-); =; -fjäll (t. e. 'mjäll'). Läk., naturv. o. d. Överhud, yttersta lagret av huden (smnsatt av flera på varann liggande cellager). *Hos kroppsarbetare blir e. ofta på handens insida mer än vanligt starkt förtjockad och förhornad. Sköldpadd är förhornad e.*

Epifanīafest(en). Firades först till minne av Jesu härlighets uppenbarelse i hans dop, sedan till minne av de tre vise männens besök ('tre konungars fest'); infaller 6 jan. (trettondagen).

Epifȳt, -en, -er; -flora; -isk. Bot. Växt som gror o. utvecklar sig på en annan, dock utan att som parasiten hämta näring från densamma, 'påhängväxt'. *Hos oss utgöras e-erna endast av lavar, mossor och alger. E-iskt levnadssätt.*

Epigōn (-ån l. -on); -en, -er. Särsk. inom vetenskap, konst o. litteratur om dem som i saknad av självständig läggning följa (stora) föregångare: (matta) efterföljare, 'efterdröjare', efterföljarsvärm.

Epigrafīk, -en. Inskriftskännedom (en gren av fornkunskapen).

Epigra'm, -met, = l. -mer; -artad; -diktning; -författare; -samling. Kort (o. fyndig)

diktning med (bitande) udd, uddig miniatyrdikt. *Det modärna e-met är vanligen satiriskt, och man kräver av detsamma, att det skall samla och tillspetsa innehållet i slutraden till en formell poäng, den s. k. udden. I form av ett e. I e-mets form. E-artad knapphet.* **Epigrammātisk,** -t. Uddig, kort (fyndig) o. bitande, spetsig(t kvick), sammanträngd o. tillspetsad.

Epīk, -en. Berättande diktning (ɔc lyrik o. dramatik). Jfr de följ. **Epiker,** -n, =. Episk författare. Jfr följ. **Episk** (akut); -t. *E. dikt(ning)* den huvudart av poesi som i form av en sammanhängande berättelse framställer förflutna tilldragelser (diktade l. historiska); till den e-a diktningen räknas ibl. endast versdiktning (t. e. hjältedikter, fabler, legender, idyller, romanser o. ballader), men stundom tas begreppet även vidare o. innefattar då även sagor o. sägner på prosa, djursagan, skisser, berättelser, noveller o. romaner; jfr epos. *E. författare. Mer e. än lyrisk. E. bredd.* **Syn.** berättande; ibl hjälte-. **Epopé,** -(e)n, -er. Hjältedikt. **Epos** (-åss; akut); -et, =. Episk dikt (jfr ovan). *Folkepos, romantiskt l. historiskt epos* hjältedikt. *Borgerligt e. Det komiska e-et är vanligen parodi eller travesti. Djurepos. Riddarepos. Romarnas förnämsta e., Virgilii Eneid, efterbildade Homeros. Versifierade e. äro i modärn diktning ganska sällsynta, varemot prosaepos (roman o. novell) överflöda. Per Hallström kallar Don Quijote 'illusionernas stora e.' Med e-ets bredd och vidd och lugna tempo bibehållna* Per Hallström. *De cykliska e-en.*

Epikuré, -(e)n, -er; -isk. Anhängare av Epikuros' filosofi; en som sätter (måttlig) njutning som det högsta goda, njutningsmänniska.

Epilepsī, -(e)n. Fallandesot. **Epile'ptiker,** -n, =. En som lider av fallandesot. **Epile'ptisk,** -t. *E-a anfall* med plötslig medvetslöshet o. krampryckningar (jfr föreg.).

Epilōg (-åg); -en, -er. Avslutning(sdikt), slutord, efterspel, efterskrift; slut (i denna bet. ofta bildl. o. ofta = tragiskt slut). *De gamle tragiske författarna använde e-en för att till åskådarnas eftertanke framställa allmänna betraktelser över styckets innehåll.*

Episk se under epik.

Episkopāl, -t; -kyrkan (engelska l. anglikanska kyrkan, som räknar sig som en direkt fortsättning av de första århundradenas katolska kyrka). Biskoplig; högkyrklig. **Episkopāt,** -et, = [l. -er]. Biskopsdöme, en biskops ämbete; biskopstid.

Episōd (l. -åd); -en, -er; -artad; -isk (inskjuten, inflätad; ibl. nära 'av mindre betydelse'). Bihändelse, (inflätad) bihandling (i en episk dikt, i en roman, i ett skådespel), 'sidohandling', tillfälligt inskjuten liten berättelse, 'småhändelse'; ibl. nära utvikning, avvikelse från ämnet; händelse av föga varaktighet o. föga ingripande betydelse i ens liv. *E-en om ~. En liten lustig e. inträffade just som biskopen stod färdig att ~.*

Epi'st|el (akut); -eln, -lar; -eltext (särsk. till 2). **1**) Apostlarnas brev i Nya Testamentet. **2**) Utdrag ur dessa, begagnade som predikotexter. *Evangelier och e-lar.* **3**) I brevform skriven dikt, lyrisk, episk l. (vanligast) lärodikt. *Horatii e-lar. Fredmans e-lar.* **4**) Skämts. = (vanligt) brev.

Epitāf, -et, = l. vanl. **Epitāf|ium,** -iet, -ier. (På kyrkovägg uppsatt) minnestavla över avliden; ibl. = gravskrift. *E-ium i Rone kyrka på Gottland. Ehrenstrahls e-ium i Stockholms storkyrka. Sedan begravning utom kyrkan blivit regel, uppsättas e-ier mycket sällan.*

Epitēl, -et, =; -cell; -lager. Läk. o. naturv. Vävnad av celler som bekläder djurkroppens fria ytor (antingen hudytan l. ytan av håligheter o. rör i kroppens inre). *E-et vilar på ett underlag av bindväv. E-et i munhålan jämte närmast underliggande vävnad kallas 'slemhinna'. Hudens e. är flerlagrat. Sinnesepitel. Yt- eller slemhinne-epitel.* Även bot.

Epitēt, -et, = [l. -er]. **1**) Språkv. Biord (attribut) som utan paus ansluter sig till huvudordet o. anger en egenskap hos detta. T. e. den 'gode' Guden, 'en gammaldags' åskådning, 'kung' Gösta. Motsatt 'apposition'. **2**) Märk särsk. *Det s. k. 'stående e-et' (den välförståndige Ontrus) är en art av 'epiteton ornans' dvs. 'det prydande l. utsmyckande e-et', som utgör motsats till 'det nödvändiga e-et' (t. e. den gode Guden).*

Epōd, -en, -er. Märk särsk. den bet. som vi finna i *Horatii oder och e-er* dvs. lyrisk diktart i vkn längre o. kortare versrader (dock ej hexameter o. pentameter) växla.

Epōk (-åk); -en, -er; -bildande (R. Kjellén); -görande; -vis (adv.; säll. adj.). **I.** Enkelt. **1**) Utgångspunkt för ett tidsskede, tidpunkt från vkn ett nytt tidevarv tar sin början, hållpunkt i tidräkningen, 'milsten' l. 'gränssten'. *Atterboms 'Prolog till Phosphoros' bildar e. inom vår diktning. Göra e.* även friare: väcka stort uppseende. **2**) (Tids)skede, (tids)skifte, tidevarv, tiderymd, (världs)ålder, period, era l. ära. *Under denna e. är det, som ~.* **II.** Ssgr. **1**) *Händelsen är e-bildande och ~.* **2**) *E-görande* som inleder en ny tid, som gör l. bildar epok, som öppnar nya utsikter, banbrytande, vägröjande; uppseendeväckande, högst viktig (o. alldeles ny). **3**) *Dräktens förändring försiggår ~ e-vis.*

Epopé o. **Epos** se under epik.

Epåle'tt, -en, -er; -frans. Axeltecken

på uniform (vanl. av metall om ock överklädd med kläde l. guldvävnad). *E-en eller axelstycket tillhörde ursprungligen riddarrustningen och var avsedd att skydda axeln mot sabelhugg. Svensk generalsepålett. Från svenska arméns nya uniform av 1906 är e-en utesluten.*

Er[1], pers. pron. se I och ni. **Er**[2], poss. pron. se eder[2].

Er- (ä̆r-, mindre ofta ēr-); förstavelse. Saknar enhetlig särpräglad bet. Brukas nästan enbart i verb o. därav avledda ord. Undantag bildar blott 'erba'rmlig', som även avviker från de övriga gm att 'er-' icke uppbär huvudtonen. Er- hör till de 'tyska' förstavelser som V. Rydberg bekämpade. — **Erba'rmlig,** -t, -are; -en; -het. Vanligast som adv. *Hon såg så mager och e. ut, att gumman blev rörd. Hon gret och snyftade så e-t, att ~. Hon var e-t ensam. Sverges ridderliga och nobla, men ack, så e-t kortsynta ~ unionspolitik. Officerarna äro e-t inkyffade på ett underdäck. Men detta slog e-en fel. När författaren ~ får tag i en liten mänsklig e-het* Hans Larsson. *Vilken e-het!* även konkr. *En tavla av ~ halvt löjlig, halvt förtvivlad e-het* Per Hallström. **Syn.** (både) ynklig (o. löjlig), jämmerlig, bedrövlig, som väcker (med)ömkan, ömkansvärd, att (både skratta o.) gråta åt, ibl. olycklig; högst dålig, eländig, arm, usel, miserabel, lumpen, fullständigt underhaltig, under all kritik; (e-het:) jämmerlighet, ynkedom, elände, lumpenhet osv., ibl. (usel) smörja.

-bjud|a. Trans., refl. o. opers. **I.** Mer egentl. Med personsubj. **a**) Trans. *E-a ngn att få dela ngt. Jag e-er dig min lilla roddbåt och 15 kr. i mellangift. Erbjöd hon dig verkligen sin plats? E-a (ngn) sina tjänster (för ingenting).* **b**) Refl. *Han erbjöd sig frivilligt att hålla oss skadeslösa. Skriftligen e-a sig att ~. E-a sig att ledsaga ngn. E-a sig som ledsagare (åt ngn).* **c**) Pass. *E-as plats på kontor. Jag blev e-en att följa med gratis. Han har två gånger varit e-en statsrådsportfölj, e-en att bli statsråd, men nekat.* Men även *Nu erbjöds honom i stället landshövdingestolen i Karlstad (som ersättning).* **II.** Friare o. bildl. Med saksubj. Ofta skr. **a**) Trans. *De skatter, som våra barrskogar e-a. [Handboken] e-er ett synnerligen rikt och väl valt bibliskt material i skriftеförmaningarna ~. Uppgiften e-er åtskilligt av intresse. Förslaget syntes honom icke e-a tillräckligt stora fördelar. En gammal övergiven fäbod erbjöd (oss) skydd mot regnet. Där de erbjödo de yppersta skottavlor. Vintertiden e-er staden en vacker anblick.* **b**) Refl., pass. o. opers. *Att regeringen ej velat utnyttja en skattekälla, som nästan självmant e-er sig. Även en annan lösning e-er sig. Så fort (ett lämpligt) tillfälle erbjöd sig l. erbjöds. Begagna varje e-et tillfälle. Ta du emot, när det e-s! Det torde ej e-a några svårigheter att få hans samtycke. Det erbjöd vissa svårigheter att ~.* **Syn. I.** (till)bjuda, förklara sig (bered)villig (att), vara färdig l. beredd (att), göra l. (av)ge (ett) anbud, göra ett tillbud, utbjuda ɯ, (ut)lova (ɯ); (ibl. nära:) ge löfte om, självvilligt l. självmant l. frivilligt åta sig l. utfästa sig l. ge tillfälle l. framkomma ɯ med (förslag, anbud osv.), anmäla; (ibl. nära:) framräcka ɯ, överlämna, hänskjuta l. föreslå, framlägga förslag l. anmäla, teckna sig för l. förespegla; (e-as ibl.) få; **II.** skänka, giva, bereda, bjuda på, lämna; förete, (fram)visa; (refl. o. pass.:) öppna sig l. öppnas, yppa sig l. yppas, komma, ibl. ligga nära (till hands); göra, vålla, (visa sig) medföra. **-bjudan,** [=] o. **-bjudande,** -t, -n. Anbud osv. *Göra ngn ett erbjudande. Vi fingo till vår förvåning från slottet en erbjudan att ~* skr.

-far|a, -for(o), [-as]. **I.** Få veta o. d. Skr. *Nu för tiden e. man ju genom tidningarna till och med de obetydligaste missöden och olycksfall. Jag erfor händelsevis genom min bror, att ~. Berätta nu vad du e-it om l. i saken! E-a nyheter* skr., mindre vanl. *Först efter olyckan erfor man, att hans ställning länge varit undergrävd. Jag e. av Edert brev av den 15 dennes, att ~* vårdat, till mer obekanta. *Enligt vad Aftonbladet e-it (vid en direkt förfrågan hos vederbörande) ärnar man ~.* **II.** Röna o. d. Ibl. även smtl. **a**) *Jag tror aldrig, du har (riktigt) e-it vad en svår tandvärk vill säga. Få e-a bekymmer. De ska du minsann få e-a! Han ska få e-a vad det vill säga att skoja med sin gamla moster.* **b**) *Som icke kan gissas, endast e-as.* **c**) *E-a smärta, glädje, obehag (vid l. av ngt). E-a en stor glädje. E-a känslor av ~. E-a en alldeles ny känsla. E-a en (bitter) missräkning.* **Syn. I.** få veta, förnimma, (få) 'höra', få underrättelse l. meddelande l. kännedom l. kunskap om, få reda på, inhämta, underrättas, spörja; (ibl.:) 'se', komma under fund med, finna; (jag har e-it:) det har berättats l. meddelats mig, jag har låtit mig berättas, det förljudes, man berättar, det befinnes l. visar sig (att); **II.** (få) pröva l. smaka l. känna (på), röna, (få) vidkännas, av egen erfarenhet lära känna, få lära (sig), uppleva, vara mēd om, genomgå, genomleva, (ibl.:) genomilas av, bli utsatt för, bli föremål för; ibl. uppfatta med sinnena.

-far|en, -et, -nare. Om person (l. personifierande). *En berest och (mycket) e-en man. Tala du vid en e-nare! Allt tyder på att det är en e-en inbrottstjuv som varit framme. En e-en gammal räv. Han är e-en i allt vad affärsknep heter. Denne mång-e-ne man.* **Syn.** förfaren, bevandrad, som

satt sig väl in i l. väl kommit sig in i, välbekant med, (väl) inne i, hemma(stadd), inarbetad (i), kunnig, (gammal o.) van, (be)prövad, världserfaren, klok; (ibl. nära:) skicklig, (in)övad, händig, konstförfaren. **-farenhet,** -en, -er; -sbevis m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Utan plur. **a**) *Bli vis av, genom e-en. E-en säger, lär (oss), visar, har visat, att ~. På e-ens väg. E-en är den bästa läromästaren. E-en kommer med åren. Som grundar sig på e. och icke på teori. Praktisk e. Yttre och inre e. Mot all e. Hela denna tro ~ jävas på var punkt av e-en.* **b**) Närmare 2. *Ha hans beprövade e. (på området) att lita till. Ligger ej inom området för min e. Det vet jag av egen (bitter) e. Genom daglig e. Ha mångårig e. av ~. Det har jag inte haft (någon) e. (ut)av. Ur egen e. skall jag anföra ett exempel härpå. Komma till e. om ~. Brist på e. Världserfarenhet.* 2) Med plur. *Hans första e. av massgrymhet. Det strider åtminstone mot min(a) e(-er), mot min e. av honom. Samla e-er. Innehåller hans samlade e-er i fråga om växternas blomningstider. Ha många ledsamma e-er (av ngn, ngt). Göra en ny e. En e. rikare.* **II.** Ssgr. *Jag fordrar e-sbevis, innan jag tror. Inom ngns e-skrets* mindre vanl. *E-skunskap i motsats mot teoretiskt vetande. E-smässig* brukas ibl. för 'empirisk'. *E-område. Nya e-srön. Att »reglerna» endast äro e-ssatser, och att de ej få klavbinda geniet.* **Syn. I.** (förvärvad) kännedom, (småningom vunnet praktiskt) vetande, det upplevda, allt man upplevt l. varit mĕd om, insikt, kunskap(sförråd), klokhet; förfarenhet, skicklighet, färdighet; (ibl.) världs- l. människokännedom, världsvishet; rön; (ibl. nära) visshet.

-forderlig, -t, [-are]; -het. Mest skr. *Med (all) e. skyndsamhet. Det e-a lilla hyresbeloppet. I e. mängd. Varven innehålla e-a dockor ~ m. m. För förslagets genomförande e-t markförvärv. Bringa kunskapsmåttet till e. höjd. E-a utrymmen. Det i krig e-a behovet av fältdugliga personautomobiler. E. prövning. Att låta av tillgängliga medel förskjuta e. fyllnad. Så vitt det är e-t för ditt lugn, må du göra det.* **Syn.** nödig, behövlig, nödvändig, oundgänglig, som kräves, som saken kräver, vad som behöves, oumbärlig. **-fordr|a;** [-an]. Mest skr. *Om, när så e-as. Förmåga att, då så e-ades, åstadkomma väsentligen större eldhastighet. Oren eller mager kalk e-ar mindre sand än ren och fet. Därtill e-as mer pengar, än du kan åstadkomma. Årskort e-as för inträde. Saken e-ar omedelbart ingripande, en ingående granskning. Skulle du vägra, om man sade dig, att din hjälp e-ades för frågans lyckliga lösning? Vid e-an då så erfordras.* **Syn.** fordra, påfordra, kräva, påkalla, tarva, nödvändiggöra, göra av nöden, äska, ställa (vissa) krav (på); (e-as:) behövas, vara nödvändig l. erforderlig osv.

-håll|a. Mest skr. Bet.-skiftningarna obetydliga och rätt oskarpa. 1) *För att e-a pålitliga tjänare. Till skänks e-a. Han erhöll 10 kr. (till l. som l. i lön) för sitt besvär. Anmälas till e-ande av belöning, av ett 1:sta pris. Då den veckotillförsel av fläsk som Livsmedelsnämnden hädanefter kommer att e-a, troligen blir ytterst knapp ~.* 2) *På det sättet erhöll han jämt dubbelt mot vad han borde haft. Brevet av den 10 e-et, och skall det begärda omgående sändas. Efter e-en kännedom om ~. Närmare upplysningar e-as på brukskontoret.* 3) *Efter e-et tillstånd. Söka e-a befrielse från ~. E-a anstånd (med betalningen). E-a visshet om ~. E-a bekräftelse på ~. E-a besked. E-a audiens (hos ~). E-a tjänstledighet, permission, pension, full lön.* 4) *Truppen hade just bemäktigat sig första skansen, då den erhöll befallning att draga sig tillbaka. Mot e-en order.* 5) *Lägga vi härtill 5, så e-a vi en summa, som ~. Walter Crane ~ gick tillbaka till 1500-talets tryckare för att e-a en helgjuten sidbild* om bokillustrationer. *Efter glödningen e-es musivguldet såsom återstod, i form av små ~ fjäll ~* Ekenberg-Landin. *E-es lättast genom upphettning av ~. Metall e-es ur malm.* **Syn.** få, bekomma, undfå, utbekomma, (få) mottaga, ibl. (åt)njuta l. skörda; få sig beviljad, beviljas; förvärva, (lyckas) utverka l. (för)skaffa sig; ernå, tillvinna sig, vinna; utvinna, få i behåll l. som resultat, ibl. komma till; (erhöll ibl.) hade; (ibl. nära:) anamma, uppbära, taga i'n, ernå.

-inr|a, -ade, -as. Ofta skr. l. åtminstone vårdat smtl. **I.** Trans. (o. opers.). 1) Påminna o. d. **a**) *Har du e-at honom om hans löfte, om att han är skyldig dig pengar? Behöver jag e-a dig om att ~.* Skarpare: *E-a honom allvarligt om hans plikt! E-as om edens vikt och betydelse. Jag vill inte bli e-ad om sådana saker.* Märk *Det e-ar mig om vad jag hörde i går* kom mig att tänka på. **b**) *Han e-ar livligt om min farbror. Det e-ar onekligen ej så litet om ~. Ordvalet i dikten e-ar om Fröding. Slottets yttre e-ar om ~.* 2) Invända o. d. *Häremot l. härvid har jag ingenting att e-a. Domkapitlet har ingenting att e-a mot (bifall till) ansökningen.* **II.** Refl. *E-ar du dig ännu, hur vi som barn lekte på gröna kullen? Jag e-ar mig ännu händelsen (så livligt som hade det varit i går). Tacksamt e-a sig all visad vänlighet. Det kunde vittnet inte e-a sig. Kan du e-a dig det? Försök att e-a dig, vad han då svarade! Söka e-a sig ngt. Så vitt jag (nu) kan e-a mig, var han ogift. Jag vill emellertid e-a mig, att ~.* **Syn. I.** 1) påminna, minna, föra till

minnes l. i minnet, komma (ngn) att tänka på, ge en påminnelse l. en påstötning; (ibl.:) visa (vissa) likheter, ha drag som påminna om, vara lik; förmana, varna, förehålla; 2) anmärka, invända, göra en erinran l. en erinring; **II.** påminna sig, minnas, dra sig till minnes, ihågkomma ɯ; ibl. lägga på hjärtat. **-inran,** [=]. Ersätts i plur. o. ibl. även i best. sing. av 'erinring'. Ofta skr. **1)** *Få en e. om sin obehövlighet. E. om krigsmans förpliktelser infördes i svenska krigsmakten 1887 i stället för den förut ~ använda krigsmannaeden.* **2)** *En skarp e. från överstyrelsen. E. är en av generalpoststyrelsen eller postdirektör utdelad bestraffning för mindre tjänstefel* Postboken. **Syn.** se följ. I 1 o. 2. **-inring,** -en, -ar; -sbild; -sförmåga; -smedalj (krigsmedalj, fälttågsmedalj, t. e. Svensksundsmedaljen); -svis (adv.) m. fl. **I.** Med plur. Erinran. **1)** *En ny e. om vår oförmåga att se in i framtiden. Vid blotta e-en om ~. Alla föreskrifter och e-ar om verkställighet av utfärdade beslut må av departementschefer omedelbarligen kunna till vederbörande expedieras* Regeringsformen. *E-svis må endast nämnas, att ~* Karl Hedbom. **2)** *Han har flere gånger fått e-ar från rektorsämbetet.* **3)** *Från motpartens sida gjordes härvid den e., att ~.* **II.** Minne. Ofta skönl. **1)** Utan plur. *Bilder som åter klart framträda för e-en. Stå för e-en i ett förklarat ljus. Svaga e-sbilder, som dyka upp i medvetandet och åter försvinna. E-sskimret från fordom* Ruben Berg. **2)** Med plur. *E-ar från de tidigaste åren började spela allt större roll i hans fantasiliv.* **Syn. I. 1)** erinran, påminnelse; **2)** anmärkning, varning; **3)** invändning, motanmärkning; **II. 1)** minne(sförmåga); **2)** hågkomst.

-kän|na; -d (ngn gång med gradformer). Bet.-skiftningarna föga skarpt utpräglade. **I.** Verbformer. **1)** Medge o. d. **a)** *E-ner du, att du har stulit broschen? Vid förhöret i polisen e-de han emellertid, att ~, fann han slutligen för gott att e-na. Beredvilligt e-na ett misstag, sitt misstag, att man misstagit sig. E-na sin brottslighet, sin skuld, ett fel, sin oförmåga. E-na sig skyldig (till) ~. Han e-ner sig vara författare(n) till artikeln i fråga* skr. *E-na ngt som riktigt, riktigheten av ~. Jag e-ner gärna, att det kunnat vara bättre. E-na sig besegrad, överträffad.* **b)** Hit ansluta sig snarast: *E-na Englands överherrskap. E-na ngns överlägsenhet, sin egen underlägsenhet.* **2)** Vidkännas, intyga, godkänna o. d. *E-na en skuld, en förbindelse, sin handstil. E-na mottagandet av ~. Härmed e-nes, att jag för räkning Olsson & C:o mottagit ~. Som härmed e-nes. E-na en namnteckning (som sin). E-na ett testamente(s giltighet). E-na ett barn (som sitt, som eget). E-na kejsaren som sin överherre.* **3)** Ge erkännande. *E-na ngns förtjänster, ngns stora förtjänster om ~. Tacksamt e-na åtnjutna välgärningar.* Ej säll. kan ett uttr. ha såväl denna bet. som bet. 1, t. e. *Det måste e-nas, att ~. E-n, att han har stora kunskaper!* **II.** Märk särsk. part. perf. som ej säll. är mer l. mindre rent adjektiviskt o. kan uppvisa gradformer. *Han är en e-d förmåga på området. En av våra e-daste förmågor. Endast tavlor av e-da mästare. En e-d anhängare av ~.* Mindre rent adjektiviskt t. e. i: *Allmänt e-d som opartisk. Komma med e-t oriktiga bevisgrunder.* **Syn. I. 1)** medge, tillstå, vidgå, (öppet) bekänna, icke (längre) förneka l. neka till, icke vilja förneka, (p)åtaga sig l. ta på sig l. ikläda sig (ansvaret för); (ibl. nära:) yppa, bikta, uppenbara l. ock jaka till, bejaka, gå i'n på l. tillåta (att det fattas så l. så), instämma i, biträda; **2)** vidkännas, stå för, förklara som l. för sin; godkänna, antaga l. acceptera för l. som god l. giltig l. riktig, förklara behörig l. äkta; bekräfta, (be)styrka, meddela som bevis; ge l. sända kvitto på, ge papper på, kvittera; **3)** ge (sitt) erkännande åt, uttala sitt erkännande l. sin tacksamhet för; (ibl. nära:) (visa sig) uppskatta, gottskriva, tillgodoräkna, uppföra på kreditsidan, visa sig erkännsam för; **II.** (e-d ibl.:) oomstridd, (ibl. nära:) stor, utmärkt, påtaglig, förklarad o. d.

-kännande, -t, -n. Jfr erkänna. **1)** *Detta få vi alltså fatta som ett e. (från er sida, att ni är skyldig). Ett oförbehållsamt e. Han kunde aldrig förmås till ett direkt e. Ett huvudspörsmål inom läran om e-t rör möjligheten att återkalla ett e.* Kallenberg. **2)** Ofta konkr. *E. (av remissan) motses omgående.* **3)** *Värd allt e. (för sin raskhet). Nog ä han väl ändå värd lite e. för sin sinnesnärvaro. Som ett e. för (l. åt) hans förtjänster (om ~). »Hans Alienus» mottogs icke vid sitt första framträdande med ett fullt odelat e. Ge (sitt) e. åt ~. Ge ett oförbehållsamt e. åt ngns förtjänster.* **Syn. 1)** bekännelse, tillstående osv.; **2)** godkännande, kvitto, (ibl. nära) revers l. accept; **3)** (ibl. nära:) uppmuntran(de ord), uppskattning, tacksamhet. **-kännansvär|d,** -t. Mest skr. *Med e-d öppenhet. Har med e-d energi arbetat för ~. Att ett sådant syfte är i högsta grad e-t. Som ~ är hållen i en e-t hovsam ton. Debatten blev e-t saklig.* **-kännsam,** -t, -mare; -het. Mest skr. *E. för välgärningar. E. mot ngn. Vari han i mycket e-ma ordalag avtackas för det arbete han nedlagt i skolan. E-ma ord och tankar* Gellerstedt. *Det var första gången hans röst hade haft ett e-t tonfall. Filip smålog e-t. Hur skulle du kunna visa din e-het mot henne för hennes vänlighet?* **Syn.** tacksam, som uppskattar; (ibl. nära) för-

bindlig. **-känsla,** -n. Mest skr. *Uttrycka, visa sin e. (för ngt). Jag skulle gärna på något sätt vilja visa er min e. Fosterlandets e. och tacksamhet. För hans verksamma hjälp vid ~ får jag härmed uttala min tacksamma e.* Märk uttr. *Mot kontant e.* **Syn.** tacksamhet; (ibl.) gottgörelse, ersättning.

-läggla. Mest skr. *Avgiften e-es vid inträdet. Skatten erlades dels i penningar, dels i livsförnödenheter (in natura). E-a skatt, tull (för ngt). E-a hyran kvartalsvis. E-a arrende. E-a böter. E-a porto, lösen. Ersättning för erlagda postavgifter. Erlagd i förskott. Mot e-ande av annonskostnaden. Mot e-ande av 10 kr. extra.* **Syn.** (ut)betala (ɯ), gälda, 'utgöra', punga ut ɯ (vard.), verkställa betalning (av), ibl. avlämna. **-nå.** Skr.; ej säll. högt. o. skönl. *Att längst till vänster den s. k. Stormklockefalangen e-tt en framgång. Först i mitten av 80-talet e-dde lärarna en ringa förbättring* S. Almquist. *Som han icke trodde sig på denna väg kunna e. Han har dock småningom e-tt en viss ställning, e-tt (så mycket), att man tar hänsyn till hans ord. Varför uppställa mål, som ingen kan e., vilkas e-ende kräver mer, än i mänsklig förmåga står? För att e. vad du sålunda eftersträvar må du ~.* **Syn.** (upp)nå, vinna, hinna, komma fra'm till, lyckas skaffa sig l. driva det därhän l. utverka l. genomdriva ɯ l. åstadkomma l. bringa till stånd, få, (ibl. nära:) förvärva, åtkomma ɯ, överkomma ɯ.

-sättla. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1**) Gottgöra o. d. *E-a en brist, skadan, vad som felas, omkostnaderna. Jag skall e-a klostret (för) dess förlust. All genom vårdslöshet tillkommen skada skall av vederbörande e-as. E-a värdet av ngt. Lovade att rikligen ersätta honom (för) all hans möda* vanligast med 'för'. *Varjämte han har att e-a hennes husbonde omkostnaden för ~. Nå, det är i alla fall ngt som kan e-as, bara man har pengar!* även till 2. **2**) Uppväga l. sätta (vara) i stället för o. d. *Det ena får e-a det andra. De voro visserligen få, men modet fick e-a det ringa antalet. Hans stora arbetsförmåga gör honom dock svår att e-a (med ngn annan). Han blev nu avlägsnad från chefsposten och ersattes med ~. Det bör inte vara någon svårighet att få någon som kan e-a honom. Mycket lätt att e-a. I ett avseende kunde han fullkomligt e-a sin bror: ~. Han kan i alla fall icke e-a gamle greven. En skruv, som man i en hast icke kunde få ersatt. Man får försöka e-a det genom, med sämre varor.* **Syn. 1**) gottgöra, ge ersättning l. vederlag l. skadestånd, hålla skadeslös (för); (ut)fylla (ɯ), betäcka; vedergälla, löna; återställa, återbetala; 'reparera'; ibl. lösa; **2**) uppväga ɯ, bilda en ersättning l. utgöra ersättning för, göra samma tjänst l. nytta l. vara lika tjänlig som, (fullt) motsvara l. svara emot, kunna mäta sig med, gå upp ɯ (e)mot; ibl. motväga l. balansera; sätta l. vara i stället för, träda (in ɯ) i ngns ställe l. för ngn annan, fylla ngns plats, tjäna l. göra tjänst som, företräda, ibl. (få) tjäna som surrogat för; (låta) avlösa, inta ens plats, överta tjänst l. befäl efter, efterträda, fylla luckan efter, utbyta ɯ; (ibl.:) undantränga, skjuta åt sidan, göra obehövlig; uttränga ɯ.

-sättare. Ställföreträdare, 'stadman', suppleant; ibl. företrädare (av); ibl. efterträdare. *Inga e. voro utsedda (för det fall, att ~). Finna (lämplig, en lämplig) e. för l. åt ~. Som e. åt ~. Min e. är f. n. sjuk, och ~. Furusunds e.* om ångbåt som inträtt för en annan. **-sättlig,** -t, [-are]; -het. Skr. Den nekande formen (oersättlig) är betydligt vanligare. För bet. jfr 'ersätta'. **1**) Som kan gottgöras. *E-a förluster.* **2**) Som kan avlösas av ngn (l. ngt) motsvarig(t). *Han är nog e. han såväl som andra. En vara, som nu för tiden ej är lätt e. l. lättersättlig. Svårersättlig.*

-sättning, -en, [-ar]; -sanspråk m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Abstr. l. ibl. mer konkret. Huvudbet. I allm. motsvarande bet. 1 av 'ersätta'. **a**) Flera ex. kunna även föras till b. *Fordra, kräva, göra anspråk på (full) e. för ngt. Fordra e. av ngn. Få 100 kr. i e. (för ngt). E. för liden skada, för havda kostnader. Äger att undfå e. för ~. Erhålla, utbekomma, (åt)njuta e. E. av allmänna medel till oskyldigt häktade eller dömda. E. till nämndemän för extra förrättningar. E. åt landsfogdar för tjänsteresor. Gälda e. för egendom, som avstås, eller för förlust, skada eller intrång, som förorsakas* Vattenlagen. *Giva e. Berättigad till e. Kraft som lämnas i e. efter ty nu sagts* Vattenlagen 1918. *E. i penningar.* Märk särsk.: *Han tog 10 kr. i e. för sitt besvär. Det kan jag tyvärr ej göra utan e.* **b**) Mer konkr. *Den särskilda e. av 3 öre, som tillgodokommer posttjänsteman eller poststationsföreståndare för utfärdande av försäkringsbok ~ med bättre utstyrsel* Postboken. *E(-en) skall utgå med ~. E-en uppgick i det hela till ~. E-en bestämdes till Kr. 1,000: —. E-ens fastställande. Fördelning av e.* Vattenlagen 1918. *Kan du inte förmå honom att ta emot en liten (pekuniär) e.? Du får betrakta det som en liten e. för all din vänlighet mot oss.* **c**) Med anslutning till bet. 2 av ersätta. *På annat håll söka e. för vad man förlorat. När förhållandena i hemmet blevo olidliga, sökte han sin e. i utelív.* Än tydligare är denna anslutning i *Tillverkning av pappersburkar till e. för bleckburkarna* 1916. **d**) *Penning-; (krigs)skade-, kostnads-, rese(kostnads)- och*

traktaments-, vittnes-, expropriations-, vikariats-, härbärgesersättning. 2) Bibet. Rent konkr. Med anslutning till bet. 2 av 'ersätta'. Oftast som sista ssgsled. *Med Folkhushållningskommissionens tillstånd har jag nu upptagit tillverkning av Kaffeersättning, kallad* ~ 1917. *Parkers Äggersättning* 1918.

II. Ssgr. 1) Till ersätta = gottgöra. *Komma med rent otroliga e-sanspråk. E-sanspråk skall anmälas skriftligen hos generalpoststyrelsen* ~. *Innan e-sbeloppet guldits. Prövning av e-sbelopp* Vattenlagen 1918. *Om medgivande av e-sfri tångtäkt utanför* ~ *Gamla Espet i Kristianstads län. Brister e-sgivaren i fullgörande av honom åliggande kraftöverföring, gottgöre han e-stagaren all skada och förlust, som* ~ Vattenlagen 1918. *Rättighet till e-skraft* k. som skall lämnas i e. *Nedsatta e-smedel skola* ~ *av Konungens befallningshavande utbetalas till den, som* ~. *E-splikt(ig). (De) e-sskyldige äro i detta fall:* ~. *Det utslag, varigenom e-sskyldigheten blivit bestämd. Där e-stagaren själv är väghållningsskyldig* 1917. *Föra e-stalan (mot ngn)* inför rätta kräva gottgörelse. 2) Till ersätta = sätta i stället för o. d. *E-sblad [till rakdon]. E-sdelar [till maskiner] städse på lager. E-sfoder som t. e. ljungmjöl och vassmjöl* 1917. *E-skarl. Man torde redan ha sett sig om efter e-smän. 'E-smanskap' och 'e-strupper' kunna ofta brukas i stället för främmande ord som 'reserv' eller dess sammansättningar. Användes såsom e-smedel för brännvin. E-sord* dels allmännare; ngn gång för 'pronomen'; ibl. nära 'synonym' (t. e. C. Th. Mörner »*Edelpilze*» ~ *e-sord, tillkommet på grund av den för närvarande inom Tyskland mot allt franskt rådande animositeten). Att icke någon e-s personal funnits tillgänglig att möta* ~ *tillfälliga behov. Vit e-ssåpa* 1917. *E-strupper* krigs. = depåtrupper. *E-sval* val av ersättare (ibl. suppleanter, efterträdare); (ibl.:) nytt val, 'fortsatt valförfarande', ny röstsammanräkning.

Syn. gottgörelse, skadestånd, ersättande, vederlag, skadeersättning; ibl. betalning, 'kontant erkänsla'; ibl. gengäld; ibl. utfyllnad; ibl. reserv l. surrogat.

-tapp|a; [-ning; säll. med plur.]; -ningspe(nni)ngar (lagt.: belöning till den som fasttager o. på behörigt ställe avlämnar förrymd fästningsfånge, rannsakningsfånge l. fånge dömd till tvångsarbete). Dels om överraskande av brottsling, dels om gripande av rymmare; slutligen även bildl. 1) *E-a ngn, bli e-ad, e-as på bar gärning. Han e-ades just då han satt dyrken i låset, vid sitt försök att bända upp dörren till kassaskåpet.* 2) *Rymmaren e-ades och greps just som han sökte rädda sig över gränsen. E-as han, bör han omedelbart återföras till* ~. 3) *Göteborgsfirmor, som e-as med »skenköp». E-a ngn med en lögn. E-a sig (själv) med att tänka på saker, som man helst vills bannlysa. Låta e-a sig med* ~. *[Ett drag,] vars ursprung är svårare att e-a* S. Almquist. **Syn.** överraska, komma på l. över (ngn med), anträffa (o. gripa), gripa, bemäktiga sig, få fatt (i), (vard. äro:) lägga vantarna på, 'hugga'; ibl. komma under fund med.

-övr|a (ö långt); -ade, -as; -are; -arhåg (skönl.); [-ari'nna l. -erska]. 1) Egentl. *E-a land och rike. Staden e-ades tvenne gånger av ryssarna. E-ad från barbarerna. På en e-ad tron sitter man sällan i lugn. Återställa lugnet i de (nyss) e-ade länderna. E-a en värld. Icke lätt att e-a. E-a stort byte, en hel artilleripark, 300 kanoner. E-are gå fram som jordskalv genom världen* Tegnér. *Ett lockbete för främmande e-are. Vilhelm E-aren.* 2) Bildl. *E-a åhörarnas hjärtan. En stor e-are av (kvinno)hjärtan. E-a ny mark för vetenskapen.* **Syn. 1)** (med vapenmakt) inta(ga), bemäktiga sig, (med vapen i hand) ta(ga), (under)kuva, underlägga sig, (inbryta i o.) kuva l. betvinga l. besegra, bringa till underkastelse, överväldiga, göra sig underdånig, taga med storm, vapenvinna, vapentaga, lägga under sitt välde; 2) tillkämpa sig, tilltvinga sig, tillvinna sig, vinna, lägga för sina fötter. **-övring,** -en, -ar; -sbegär m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Egentl. *E-en av Malta. Englands e. av normanderna. Persiens e. genom Alexander den store. Göra e-ar. Av begär efter e-ar. Genom dessa e-ar var Sverges Östersjövälde tryggat för en lång tid framåt.* Konkretare. *Bibehålla sina e-ar.* 2) Bildl. *Nya e-ar på vetenskapens område. Det var det vanliga lätta kvinnolynnet: behaga, fånga, göra e-ar.* Konkretare. *Han skryter med sin nya e., en liten ljuslockig skönhet.* **II.** Ssgr. Mest till I 1. *Söka betvinga sitt e-sbegär* även bildl. *Föra (ett) e-skrig. De e-slystna européerna* Sven Hedin. *De råa hordernas e-slystnad. Vittutseende e-splaner. Föra en ohöljd e-spolitik. Jamesons e-ståg (mot boerna).* **Syn.** (under)kuvande, (stormning l. infall o.) intagande; landvinning, vapenvinning; erövrat område l. land, vapentagen landsträcka.

Er|a[1] (e- l. ä-; grav); -an, -or. I SAOF även stavat 'ära'. Vanligast i sing. Tidevarv, (tids)skede, större period; ibl. tidräkning. *Inleda en ny era. Vi stå nu inför den nya era i köldforskningens historia, som inledes med 1896* The Svedberg.

Era[2] se eder[2].

Eremīt, -en, -er; -boning; -grotta; -hydda; -kräfta (familjen Paguridæ; leva inkrupna i snäckskal för att skydda den skallösa bakkroppen); -liv. Person som dragit sig undan från världen för att i ensamheten ägna sig åt späkningar, böner och

betraktelser, botgörare som dragit sig undan från världen. Ofta även friare o. bildl. *Leva som e. i öknen. Leva som en e. Fromma e-er. Paulus e-en. Ur e-livet framgick småningom munkliv och klosterväsende, i det e-er, som byggt sina hyddor i närheten av varandra, slogo sig ihop till verkliga e-föreningar.* **Syn.** ensittare, (from) ensling, anakoret; ibl. enstöring. **Eremitāg|e** (-asj); -et, = l. -er. Ensligt beläget av träd skyddat litet boningshus liknande en eremithydda. Ej säll. som namn på lustslott, jaktslott, lanthus. **Eremītisk,** -t. Mindre vanl. Som en eremit l. enstöring, enstörings- osv. *Leva e-t. I e. avskildhet.*

Erg m. fl. se ärg.

-erī, -(e)t, -er. Avledningsändelse för subst. Ofta brukad även för nybildning o. mest till mask. subst. på -are o. verb på -a som grundord. Märk dock även fall som juristeri (till jurist), bisarreri (till bisarr), anderi (till and). Bildningarna beteckna antingen yrkeslokaler o. d. (trankokeri, renseri) eller ock en abstr. verksamhet, ofta ett yrke (bildsnideri, dykeri). I abstr. bildningar ger -erī ofta åt ordet en tadlande klang (mångsyssleri, köpslageri, fosterländskeri — Socialdemokraten —, finsmakeri). Ändelsen brukas mycket av Strindberg.

Eriksgata. Hist. Den nyvalde (svenske) konungens resa genom riket för att svärja sin ed och mottaga hyllning. Särsk. i det hist. uttr. *Rida sin e.* som även brukas bildl. **Eriksmässa** se ersmässa.

Erī'nnyer, -na. Stavas ibl. med blott ett 'n'. Hämndgudinnor, hämnarinnor (enl. den grekiska mytologien). Kallades i senare tid även 'eumenider', hos romarna 'furier'. *Orestes förföljd av e-na. E-na, det skuldbelastade samvetets dunkla makter, de rättfärdiga hämnerskorna. Alekto, Megaira och Tisifone, de tre e-na.*

Erisäpple. Eris, tvedräktens gudinna i den grekiska mytologin, var den som vid Peleus' och Thetis' bröllop i salen inkastade det ödesdigra äpplet med påskriften 'till den skönaste' och sålunda orsakade tvisten mellan de tre gudinnorna. Så har 'erisäpple' fått betydelsen 'tvistefrö', 'tvisteäpple'.

Eroder|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Geol. Framkalla erosion, 'utgräva', bortnöta. **Erosion** (-sjōn); -en, -er; -sdal (d. urholkad gm e.). Geol. Gradvis bortnötning av fasta beståndsdelar från jordytan (gm rinnande vatten, havsvågor, glaciärer).

Erōt, -en, -er. Kärleksgud, amorin. **Erotīk,** -en. Älskog, kärlek (ofta lättare l. sinnlig); kärleksdiktning, kärlekspoesi, älskogsdikter; det erotiska; ej säll. = lägre erotik. **Erōtiker,** -n, =. Kärleksdiktare, kärleksskald; person av erotisk läggning. **Erōtisk,** -t. Kärleks-, älskogs-; ibl. sinnlig. *Och beskriver bådadera med rent e-a uttryck. E-a dikter. E-t lagd. Av utpräglat e. läggning.* **Erotomanī,** -(e)n. Ökad könsdrift särsk. hos sinnessjuka.

Errātisk, -t. Geol. I uttr. *E-t block* flyttblock.

Ers se eder[2].

-erska se -ska.

Ersmäss|a; -eax. Även Eriksmässa. Erik den heliges dag d. 18 maj. *E-eax ger olsmässekaka* ger Erik ax så kommer Olov med kaka.

Eruption, -en, -er; -svis (adv.; säll. adj.). (Vulkaniskt) utbrott. *Med kraften av en e.*

Eruptīv, -t. Uppkommen l. bildad gm eruption; ibl. vulkanisk. *E. bergart* geol.: b. som i smält tillstånd framträngt från jordens inre delar.

Escūdo, -n, -s. Portugisiskt mynt ung. = 4 kr. Efterträdde 1911 'milreis'.

Eskād|er (akut); -ern, -rar; -erchef; -erflygning; -ernummer (sjöv.: fartygs ordningsnummer i en e-er l. annan sjöstyrka); -ersegling. **1)** Flottavdelning, mindre flotta l. sjöstyrka (förd av e-erchefen, en kommendör l. flaggman). *En e-er av svenska krigsfartyg består av minst 3 divisioner. En stark tysk eskader, räknande femton pansarkryssare, torpedbåtar, transportfartyg och trålare, har ~. Ständiga e-rar, benämnda efter de farvatten, där de äro stationerade. Stilla Havse-ern. Tysk linjeskeppse-er.* **2)** Avdelning av luftflotta. Ny användning. *Våra fjärrflygande natte-rar. En lufte-er på långflykt* 1918. *Flyge-rar.*

Eskamoter|a bort ₪, -ade, -as; -ing (med plur.). Se borteskamotera.

Eskatologī (-gi); -(e)n. Läran om de yttersta tingen (om världsloppets fulländning, slutkatastrofen; ibl. även allmännare om tillståndet efter döden)

Eskimå[1] (-k-); -(e)n, -er; -folk; -hund; -kvinna; -liv; -stam. Så kallas grönländare o. folken på Amerikas norra kust från Labrador till Berings sund. *E-erna äro i allmänhet småväxta, ha breda, framträdande kindkotor, liten näsa och små, ofta snett ställda ögon; håret är långt, strävt och svart. Stillahavse-erna på Alaskas kuster. E. i sin kajak. E-n är alltigenom jägare och fiskare.* — **Eskimå**[2], -(e)n; -kappa. En tjock o. mjuk dubbelvävnad med slätskuren ullyta på rätsidan; brukas huvudsakligen till vinteröverrockar. *Ulster- och e-kappor.* — **Eskimåiser|a,** -ade, -as; -ing. *I ett sådant blandäktenskap ~ bli barnen alltid grönländskt uppfostrade och andra generationen är oftast helt e-ad.* — **Eskimåisk,** -t; -a (om kvinna o. språk). *De grotthus, som ännu i våra dagar bebos av e-a fiskare vid Berings sund. E-a snöhus.*

Esko'rt (-å-); -en, -er; -befälhavare. Abstr.

o. konkr. Väpnad skyddsvakt, betäckning, skyddsfölje; ibl. (ledsagande) hedersvakt; ibl. konvoj. *Bevilja ngn e. En e. av 25 kosacker. Under e. av ~. Hederseskort.* **Eskorter|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Ledsaga (o. beskydda), medfölja som skyddsvakt, medfölja till skydd o. betäckning; ibl. konvojera. *Han e-ades av en handfull ryttare.* Även bildl. *Och så kom han gatan utför, e-ad av en skara tjutande pojkar.*

Eskulāp, -en, -er; -iison. Asklepios, på latin Esculapius, var i den klassiska mytologien läkekonstens gud. Namnet brukas försvenskat som liktydigt med 'läkare', men läkarna betecknas även som 'e-iisöner'.

Esomo'ftast, adv. Mest skr. *Hans iakttagelser äro e. värdefulla. Birgitta trodde sig e. se andar och tala med dem.* **Syn.** alltsomoftast, titt och ofta, titt och tätt; ganska ofta, i det (stora) hela, som oftast, i allmänhet, vanligen, både då o. då; ibl. litet emellan; (ibl. nära:) jämt o. samt, nästan alltid, för det mesta.

Esotērisk, -t. Avsedd (endast) för invigda. Motsatt 'exoterisk'.

Espera'nto (akut); = [l. -t]; -förening; -språk(et). Ett (konstgjort) världsspråk, grundat av Ludvig Zamenhof o. av honom framlagt 1887. *Skriven på e. År 1906 hade Englands förnämsta handelsinstitut infört e. som officiellt examensämne. Ido (l. ilo) utgör ett reformerat e. Uppsala e-förening bildades 1891. P. Ahlberg, Esperanto-svensk ordbok (1905).* **Esperanti'st,** -en, -er. Anhängare av l. som talar l. begagnar esperanto. *Månadsskriften Esperantisten.*

Esplanād, -en, -er. Större promenadplats mln två gator, ordnad med regelbundna alléer l. i parkstil (t. e. Karlavägen i Stockholm l. Luthagse-en i Uppsala); ibl. ha gatorna som löpa på ömse sidor om en e. särskilda namn.

Esprī[1], -(e)n. Särsk. förr även stavat 'esprit'. (Infalls)kvickhet, lätt kvickhet, fint vett, spiritualitet. *Med rent fransk e.*

Esprī[2], -(e)n, -er; -realisation. Särsk. förr även stavat 'esprit' (o. i plur. 'esprits'). De smala sprötena av t. e. strutsfjädrar sammansatta till (hår- l.) hattprydnad. *Äkta e-er. E-er finnas i såväl svart som vitt.*

Ess[1], -et, =; -dur; -dur(s)skala. Jfr cess.

Ess[2] se äss. SAOL[7] stavar blott 'äss'; SAOF har bägge formerna.

Essay se essä.

Esse stavas numer blott 'ässe', se d. o.

Esse'ns (-angs); -en, -er. Lyttkens-Wulff stavar även 'essans'. **1)** Välluktande olja (destillerad ur vissa växter), lösning av eterisk olja i alkohol; (mer l. mindre nära stå:) blomolja, blomextrakt; parfym, välluktande tinktur, ibl. fruktolja. *Heliotrop-, rosenessens. Frukt-, hallon-, citron-, persikoessens.* **2)** Det finaste av, (den finaste) doften o. d. *Det är som e-en av de samtal han fört och de brev han växlade* Ruben Berg. Jfr *Kvintessens.*

E'sses (akut); interj. Vard. (Herre) Jesses, kors (då). *Esses! — det slapp ur mig innan jag hann tänka mig för* Anna Geete.

Essä, -(e)n, -er; -form(en); -författare; -samling. Även stavat essay. Allmänfattlig l. lättare vetenskaplig uppsats, kort o. populär uppsats (om ngt av intresse för dagen), 'försök'. *Fredrik Böök, Essayer och kritiker, Sthlm 1913. En e. över Sverges natur. Litterära, historiska, naturvetenskapliga e-er. En storsvensk e-samling.* **Essäi'st,** -en, -er; -isk. Även stavat 'essayist'. Essäförfattare. *Efter denna ~ inledning övergår Mortensen till en rent e-isk behandling av varje författare för sig* A. Österling.

Est (i Finl. även utt. ēst); -en, -er. En med finnarna besläktad folkstam vars huvudmassa är bosatt i Estland o. norra Livland. *I slutet av 1500- och början av 1600-talet lade svenskarna e-ernas område under sig och bibehöllo det till 1721. På Dagö, där svenskarna fullständigt utträngts av e-erna.* — **Estländ|are;** -sk; -ska (kvinna). Invånare i Estland. *E-ska öarna. De fyra urgamla e-ska landskapen. Den e-ska häststammen.* **-svensk,** -en, -ar o. -t. Subst. o. adj. **1)** Subst. *E-arna (svenskarna i Estland) utgjorde 1907 något över 6,000 personer. På svenska utges sedan 1902 en för e-arna avsedd almanack med rysk tidräkning.* **2)** Adj. *Även från tysk sida ha faror hotat den e-a nationaliteten. De e-a dialekterna.* — **Estnisk,** -t; -a (kvinna o. språk). *Det nutida e-a litteraturspråket är grundat på nordliga e-a dialekter. E-a republiken* 1919. *E-an står i ung. samma förhållande till finskan som svenskan till isländskan* K. B. Wiklund.

E'st|er (akut); -ern, -rar (grav). Kem. Nyare namn på de 'sammansatta eterarterna' som numer skilts från etrarna.

Estēt, -en, -er; -flabb; -rock; -snobb. Vanl. föraktligt o. detta särsk. i ssg Estetiker; en som snobbar med att vara estetiker, vill synas konstförståndig, har sökta uttryck o. överdriven klädsel. *En e. av den äckliga typen. En ung e-flabb. Uppsträckt i en lång e-rock, vars skört slå honom på hasorna* G. Nordensvan. — **Estetīk,** -en; -professor; -professur. Skönhetslära (särsk. i fråga om litteratur o. konst), vetenskapen om det sköna o. konsten, de sköna konsternas filosofi; ibl. (framställning av ett) estetiskt system; ibl. avskiljes från den egentliga e-en 'konstvetenskapen'. *E-en är som vetenskap av ungt datum; genom psykologien har den på senaste tid fått sin pånyttfödelse. E-ens historia. Den tyska e-en.* — **Estētiker,** -n, =. Som ägnar sig åt estetiken; även konstfilosof; ibl. en som är estetiskt lagd

l. betraktar livet huvudsakligen ur estetisk synpunkt, estet. — **Estētisk,** -t. Skönhets-, som avser estetiken; överensstämmande med skönhetslagarna; skön, smakfull; som har sinne för det sköna. *De e-a systemerna. E-a föreningen. Det teoretiska, det praktiska och det e-a. Yrjö Hirn, Det e-a livet. Det e-a intrycket. E-t lagd. Av utpräglat e. läggning. Han vill vara så e.*

Estrād, -en, -er; -plats; -räck. Upphöjd avsats (i ett rum, en sal), upphöjt golv (i sal l. i det fria) t. e. för musik l. åskådare, upphöjning t. e. för talare, tribun. *Stiga upp på e-en och tala till de församlade.*

E't; -tecken (tecknet &). Latinsk konj. Och. Särsk. brukligt i firmanamn, där det dock vanl. skrives '&' o. numer mest utläses 'och'. *Wahlström & Widstrand.* **Et cetera** se d. o.

-et, pers. pron. Se -en.

Etabler|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingssvårighet(er). Anlägga, inrätta, 'öppna', stifta, grunda, grundlägga, upprätta, uppsätta ⁊, anordna, iordningställa; (e-a sig:) sätta hushåll, bosätta sig, skaffa sig ett (eget) hem l. sitt eget; grundlägga en firma, uppsätta affär, bli sin egen, öppna handel. **Etablissema'ng,** -et, = l. -er. Ibl. även stavat o. utt. 'etablisseme'nt'. Inrättning, anstalt, stiftelse, anläggning; industriell anstalt, affärshus, affärskomplex, fabrik, 'verk', 'bruk'; till hären l. flottan hörande kasärner, verkstäder, skolor, magasin m. m. *Kasärnetablissemang.*

Etāg|e (-asj); -en, -er. Våning. **Etagār** (-sjär); -en [l. -n], -er. Särsk. förr även stavat 'étagère' på franskt sätt. (Lätt) prydnadshylla l. hyllbord (med flere avsatser), atenienn.

Eta'pp, -en, -er; -chef m. fl. se II. Mest krigs. **I.** Enkelt. Förrådshus (vid rastställe); avstånd mln rastställen (även friare o. bildl.). *I små e-er närmade han sig sålunda sitt föresatta mål.* **II.** Ssgr. *E-chef* har befälet över alla trupper o. anstalter som höra till e-väsendet, leder transporter osv. *E-linje* härens förbindelseled med hemorten. *Till e-linje bör om möjligt väljas en järnväg; dock finnas även vatten- och landsvägse-linjer. Varje arméfördelning bör ha sin särskilda huvudtransportled, vilken vid övergången från hemorten till e-området blir e-linje. E-post. För svenska armén fastställdes 2 aug. 1906 ett e-reglemente. E-sjukhus. E-sjukvård(skader). E-station* varje (större) station vid etapplinje. *E-telegraf. E-trupper* till skydd o. bevakning inom etappområdet. *E-väsen* allt som avser att ombesörja o. trygga tillförseln till hären från hemorten samt bortförandet av sjuka, sårade o. fångar från krigsskådeplatsen.

Etce'tera (l. -sättra). Även särskrivet (et cetera). Latinskt uttr. med bet. 'och det övriga', och så vidare (osv.), med mera (m. m.). Vanl. förkortat 'etc.'

Ēter (akut); -n, ētrar (grav; fackl.). **I.** Utan plur. **1)** Fys. Det ämne som antas fylla världsrymden o. all materie, 'ljuseter'; på dess tillvaro grunda sig förklaringarna av ljus-, värme- o. elektricitetsföreteelserna. *Dallringar, vågrörelse i e-n. Att ljuset uppstår genom elektriska svängningar i atomernas inre, och att dessa svängningar fortplanta sig i e-n som en elektromagnetisk vågrörelse.* **2)** Skönl. Bet. ansluter sig till bet. 1. 'Himmelsluft'; ibl. himmel, (himla)rymden. *Högt uppe i den blå e-n.* **II.** Med plur. Kem. o. d. **1)** Inskränkt bet. Etyleter, förr även kallad 'svaveleter' (uppstår gm inverkan av svavelsyra på alkohol). *E. är en färglös, lättrörlig, mycket flyktig vätska av genomträngande lukt. Inandad verkar eter(gasen) känslolöshet. E. hör till de lätt brännbara vätskorna.* **2)** Etrarna utgöra en klass organiska föreningar, de kunna vara antingen enkla l. blandade; förr talade man även om sammansatta etrar, men dessa som äro av väsentligen annan art ha nu särställts o. fått namnet estrar. *Fruktetrarna höra i allmänhet till de sammansatta etrarna, dvs. äro estrar.*

— **Eterart.** Kem. *Utom dessa två klasser e-er [enkla o. blandade] urskilde man tidigare* ~. **-art|ad,** -at. **-flaska. -haltig,** -t. *Eter- och sprithaltiga läkemedel.* **-hav(et).** Skönl. (Himla)rymden, den blå etern. **-olj|a;** -eväxt. Eterisk olja. *Framställning av e-or* B. Jönsson. *De* ~ *dofter, som e-orna ge ifrån sig.* **-ren.** Skönl. *E-a vindar fläktade kring hans panna och* ~ Ad. Johansson. **-rus. -rymd(en)** skönl. **-vibration** fys. **-våg,** -en, -or. Fys. o. skönl. **-ång|a.** *Man låter e-or inverka på växterna ifråga.*

— **Eterisation,** -en, -er. **1)** Läk. Framkallande av känslolöshet medelst eter. **2)** Trädg. Vanligare 'eterisering'. Jfr följ. **Eteriser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Läk. Jfr föreg. **2)** Trädg. Låta eterångor inverka på växter för att få dem att blomma tidigare. *E-ade syrener.* — **Etērisk,** -t. **1)** Mest skönl. Eter-, (lätt o.) luftig, (oändligt) fin (o. ren), ren o. skär, översinnlig, överjordisk, himmelsk. *I den e-a luften. E-t klar. Hennes ljuva, e-a väsende. Det skymtar, det svävar som böljande hår, / det dansar på yra, e-a tår* Fröding, Titania. **2)** Kem. o. d. Flyktig, lätt förflyktigad. Vanligast i uttr. 'e. olja'. *Växternas lukt härrör i de flesta fall av e-a oljor, vilka vanligen förekomma i mycket små mängder. En del e-a oljor användas till beredning av luktvatten, pomador och parfymerivaror, andra till likörer eller till läkemedel.*

Eterne'll, -en, -er; -krans. Evighetsblomma, evighetsblomster, immortell. Om

en hel del olika blommor (o. blomställningar) som länge kunna bibehålla sig utan att förlora form o. färg, ofta korgblomstriga (Helichrysum, Xeranthemum m. fl.) men även t. e. Staticearter. *Sorgkrans av e-er.* Även bildl. t. e. ibl. om (grav)dikter. — **Eternīt,** -en; -tak. Ett ljust grått, skifferliknande taktäckningsmedel. *Tak av e. till Upplands infanteriregementes kasärner.*

Etīk, -en, [-er]. Vetenskapen om sedligheten, sedelära; teologisk etik, moralteologi (äldre namn), vetenskapen om det sedliga livets problem. Även om lärobok i etik. *E-ens historia begynner med Sokrates. E. i filosofisk mening tillhör den praktiska filosofien och är sidoordnad med rättsfilosofin och religionsfilosofin. Därigenom undvek Boström den kantiska e-ens formalism. Martensens Etik. Kristlig e.* — **Etiker,** -n, =. Som ägnar sig åt etiken, ibl. moralteolog. — **Etisk,** -t; -het. Sedlig, av sedlig innebörd, sedligt god; som tillhör etiken l. sedeläran; moral-, moralisk. *De e-a frågorna. E-a krav. E-a ideal. Är han en e. personlighet? E-t högt stående folkslag.*

Etike'tt[1], -en; -sbesök; -sfråga; -ssak; -sväsen. (Av gammalt) fastställda yttre former för (det finare) umgänget, t. e. vid hovet o. särsk. vid fester o. högtidligheter, (stränga) föreskrifter för höviskt umgänge, belevenhet(sfordringar), umgängessed(er), umgängesform(er), (umgänges)bruk. *E-ens fordringar. Strängt hålla på e-en. Iaktta sträng, noggrann e. Bryta mot, brott mot e-en. Den franska hove-en.*

Etike'tt[2], -en, -er; -förråd; -samlare. Sammanföres av historiska skäl ofta med föreg. Lapp (sedel, plåt o. d.) med l. för påskrift, påskriftssedel, (innehålls)märke, ibl. fabriksmärke. *Varje butelj har sin (påklistrade) e. Sätta e. på allting* även bildl. *E. får ej vikas över försändelses kant eller sättas så, att skada å omslaget döljes* Postboken. *Adress-, nummer-, värde-; vin-, öl-, varu-, pris-; namn-, herbarieetikett.* **Etiketter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Sätta etikett på, förse med etikett l. påskrift (om innehållet, namnet, priset o. d.). *De ä mycke som ä dåligt e-at i ditt herbarium.*

Etiōp, -en, -er l. **Etiōp|ier,** -iern, -ier; -isk; -iska (kvinna o. språk). I forntiden menade man med e-er antingen alla afrikanska folk söder om Egypten o. Libyska öknen samt folken i sydvästra Asien eller också blott folken söder om Egypten vid övre Nilen mln Libyska öknen o. Röda havet (alltså bl. a. Nubien o. Abessinien). *E-iska kyrkan* kristna kyrkan i Abessinien. *E-iska rasen* en av de 5 människoraserna enl. Blumenbach: negrer, hottentotter o. australnegrer. *E-iska språket* talades i det gamla Axum (huvudsakligen omfattande det nutida Abessinien), stod nära arabiskan.

Etnograf, -en, -er. Folk(slags)forskare, folk(slags)skildrare, en som ägnar sig åt etnografin. — **Etnografī,** -(e)n. Vetenskapen om människan sådan hon framträder i samfundsgrupper (familj, släkte, folk), folkslagslära; naturfolksforskning. Förr likställdes antropologi (i naturv. mening) och e., men numer begränsas den förra till den fysiska sidan av människans liv och e-n till den kulturella. Enligt en allmän nutida uppfattning har e-en blott att göra med naturfolken och avskiljes därigenom från kulturhistorien. Sättes e. i motsättning mot etnologi, avser den förra den beskrivande, den senare den jämförande folklivsforskningen. *Materiell och immateriell e.* det senare ungefär = 'folklore'. *Museer för allmän och för inhemsk e.* det senare t. e. Nordiska museet. — **Etnografisk,** -t. Jfr föreg. *E-a museer* därmed menas vanl. blott museer som samla kulturföremål från utomeuropeiska folk; Erland Nordenskiöld t. e. vill dock även kalla Nordiska museet för ett e-t museum. *Köpenhamn har äran av att äga det äldsta e-a museet. E-a samlingar.* — **Etnolōg** (-åg-); -en, -er; -ī; -isk. I fråga om '(jämförande) folkforskning'. Jfr etnografi.

Etru'sk, -en, -er l. **Etru'sk|er,** -ern, -er; -isk; -iska (kvinna o. språk). Det kulturhistoriskt märkligaste av de forntida folken i mellersta o. norra Italien. *E-erna underkuvades av romare (och galler) redan 300 à 400 år f. Kr. Den e-iska kulturen har starkt påverkat den romerska.*

E'ts|a, -ade, -as; -are; -erska. **I.** Konstnärligt. Medelst syror åstadkomma bilder osv. i metaller (t. e. koppar), glas m. m.; ofta innefattande (utom 'bitningen', plåtens syrebehandling) även anläggandet av etsgrunden, 'raderingen' samt en del efterarbeten (ibl. också avtrycket av de etsade plåtarna). **1)** *Silver e-as med en blandning av vatten och ren salpetersyra, i proportionen 3 till 1. E a i koppar, i guld, i stål, i elfenben, i glas, i marmor. Först teckna på fettfri plåtyta den skiss, man vill e-a. E-a landskap. E-a glasskyltar. E-a på glas. Avtryck från e-ad plåt. En e-ad kopparsköld. Sabel med e-ad klinga. Djup-, högetsa. Matte-ad.* **2)** *Bland vårt lands e-are intagar A. Zorn ~ på figurens och porträttets område obestridligen främsta rummet* A. Tallberg. *Konst-; koppar-, stål-; landskapse-are.* **II.** Allmännare. Vanligast i pres. part. **1)** Egentl. *Syror och andra e-ande salter. E-ande vätskor, ämnen. (Starkt) e-ande medel brukades förr i läkarkonsten.* **2)** Bildl. l. i bild. **a)** *[Ehrensvärds] e-ande anmärkningar kunna aldrig förlora sin giltighet* A. Blanck. *E-ande skarp.* **b)** *Stå som e-ade i erinringens klaraste ljus. Händelser som för evigt e-at sig i minnet, i de*

närvarandes minne. **Syn.** 'bita', ibl. radera; fräta (sönder ◻); (som läk.) döda o. förstöra vävnader; bita sig i'n; skarpt teckna. — **Etsa bort** ◻ t. e. en svulst. **E. in** ◻.

— **Etsbad.** Fackl. *Ett svagare e. bildar mellantonerna.* **-grund.** Fackl. Fast l. flytande ämne som motstår frätande syror o. användes till överdrag l. grund på etsplåtar (glas osv.), etsningsgrund, etsvax; ibl. 'grund'. *E. för akvatinta. Samtliga delar av glaset som skola skyddas mot etsvätskans inverkan förses med ett för sådant ändamål isolerande ämne, etsgrund. E-en anlägges likformigt, men ej för starkt medelst en ~ borstpensel* om glasetsning. **-medel.** Läk. Etsande medel. *Man har förr mycket använt e. för att borttaga sjukliga bildningar t. e. svulster. Såsom e. ha inom medicinen använts lapis, isättika, natronlut.* Brukas t. e. ännu för borttagande av vårtor. **-nål.** Fackl. Spetsig stålnål, radernål. **-plåt.** Fackl. *Överdrag eller grund å e-ar.* **-salt.** Tekn. *Fluorammonium, även kallat e.* **-vax** se etsgrund. **-vätska.** Fackl. Etsningsvätska, frätande syra som får angripa o. fördjupa de i etsgrunden raderade linjerna. *[De] delar av glaset, som skola skyddas mot e-ns inverkan.*

— **Etsning,** -en, -ar. Märk särsk. den konstnärliga bet. Jfr etsa I. **I.** Abstr. *E. i koppar, stål, elfenben, glas. Vid all e. förekommer en mängd efterarbeten. Studera e. för ngn. Djup-, hög-, mjukgrunds-, penn- eller pensel-; matt-; konst, landskaps-, marinetsning.* **II.** Konkr. **1)** *Zorns bekanta e. 'Cigarettrökerska'. 'Modellstudie', e. av Carl Larsson. I England ~ finnas goda e-ar i nästan varje hem, från den rike lordens till den fattige arbetarens* A. Tallberg 1907. *Målare-ar* av målare som etsa sina egna kompositioner. **2)** Tekniskt sett mindre 'riktigt' användes ('färg)etsning' för att beteckna etsningsfärgtryck o. gravyrfärgtryck. **Syn. II.** (ibl.:) avtryck av etsad plåt, radering, (konst)'blad'. — **Etsningsfärgtryck** f. taget från etsad plåt. **-grund** se etsgrund ovan. **-konst.** *Den egentliga e-ens teknik är ganska enkel.* **-metod. -skola.** *En e., som samma år (1895) fick sig lokal anvisad i konstakademiens hus i Stockholm.* **-vätska.** Etsvätska. *En för e-n okänslig fernissa.*

Ett med ssgr se en[3]. **Etta** se sist under en[3] (sp. 1169).

Ett|er, -ret. **I.** Enkelt. **1)** *Huggormens e-er. En drake som sprutade e-er.* Ofta bildl. *Spy e-er och galla. Spy sitt e-er över ngn* uttömma sin galla, ge luft åt sitt giftiga hat. **2)** Numer åtminstone som enkelt sälls. för 'var'. **II.** I ssgr ej säll. förstärkande. Ngn gång särskrivas även dessa. **Syn. I. 1)** orm- l. drakgift, (för)gift, giftämne; ibl. giftighet, bitterhet, elakhet, 'galla'; **2)** var; **II.** ibl. rosen-. — **Etterarg.** Mindre vanl. *E. över den där nya granna kjolen, som ~* Elsa Beskow. **-befängd.** Särskrivs även. Rosenrasande, alldeles galen; även: utom sig av ilska. *Å du e.?* **-blemma, -blåsa** o. **-böld** blemma osv. med var. 'Etterblåsa' brukas även om en elak, 'giftig' l. hetlevrad person. **-full** mindre vanl. för **-fylld. -gul.** Sälls. för 'ettrigt gul'. *Två knubbiga änglar med röda kinder och e-t hår* Ad. Johansson. **-myr|a.** Om myror av släktena Myrmica o. Tetramorium. *E-orna äro ilskna och försedda med gadd.* **-nässla.** Urtica urens. Är mindre än brännässlan. **-rasande** o. **-värre.** Särskrivas även. *Det blir ettervärre!* allt värre (och värre), än(nu mycket) värre, yttervärre.

— **Ettra opp** l. **upp (sig).** Mindre vanl. Gärna smtl. Reta upp (sig), gå o. bli allt ettrigare. *Och en sådan gammal kurre kan e. opp sig så länge, att han till slut tar bladet från munnen.* — **Ettrig,** -t, -are; -het (med, mer konkr., plur.). Mest bildl. *Faktum är att de ha de e-aste myggorna. Såg jag tant komma sättande, e. som vanligt* Dan. *Tant Leontines e-a tjat* Siwertz. *Domarn, en liten e. skåning* Pelle Molin. *E-a anmärkningar. Där går han ikring i den lilla staden och säger sina e-heter.* **Syn.** giftig, brännande, stickande; (skarp o.) elak, pepprad, 'svidande'; bitter, gallsprängd; het(levrad), ilsken, argsint, hetsig, ibl. uppretad.

Etuī, -(e)t, -er; -fabrik; -makare. Fodral (t. e. av läder l. åtminstone inuti mjukt), stadigt o. inuti mjukt (om)hölje för ömtåliga smärre saker. *E-er med eller utan tillbehör. E. för fickklocka. Där smyckena blänkte på sammeten i de uppslagna e-erna. Cigarr-, juvel-, kniv-, näsduks-; rit-, syetui.* **Syn.** (mjukt) fodral; (mer l. mindre nära stå:) bestick, ask, dosa, låda.

Etȳd, -en, -er; -karaktär; -spelning; -verk. Mus. Musikstycke avsett att utbilda färdigheten på ngt instrument, övning(sstycke). *E-er för piano, för violin. Clementis e-er. E-er för nybegynnare, för högre stadium, för konstnärligt föredrag. Piano-; konsert-e-er. Ännu hos Schumann ~ hade t[occatan] samma e-karaktär* T. Norlind.

Etȳleter se eter II 1.

Etymolōg (-åg); -en, -er. Liksom de följ. språkv. Språkforskare som (väsentligen) sysslar med ordens härledning. — **Etymologī** (-gi); -(e)n, -er. **1)** Abstr. (Ordens) härledning(slära), den gren av språkvetenskapen som söker utreda ordens (ordfogningarnas, betydelsernas m. m.) rätta ursprung o. källa, deras historia o. upprinnelse. *E-en gjorde stora framsteg i och med den historiskt-jämförande språkforsk-*

ningens uppblomstring på 1800-talet med bröderna Grimm. Syssla med (ordens) e. **2)** Mer konkr. Härledning, ibl. ursprungsbetydelse l. upprinnelse, språkhistorisk (ord)förklaring). *Osäkra e-er. Vad är e-n på 'häda'? Söka e-n på ~. Lidéns e. (på ordet) är allmänt antagen.* — **Etymologiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. *E-a ett ord* (söka) ge etymologin på. — **Etymológisk** (-åg-); -t. Ibl. (språk)historisk. Jfr de föreg. *E. formlära* ✕ deskriptiv, beskrivande, nutida. *Fr. Tamm, E. svensk ordbok, tyvärr ofullbordad. E-a försök.* — **Étymon** (-ånn; vanl. grav); = [l. -et], =. Konkr. Härledning o. grundbetydelse, ursprunglig rot, vad ett ord återgår på. *Ordets e. är osäkert.*

Eufemi'sm (l. äv-); -en, -er. Både mer abstr. o. mer konkr. Talfigur bestående i att man med omskrivande o. mildrade uttr. nämner ngt som anständighetskänslan (artigheten, medlidsamheten l. ibl. vidskepelse) förbjuder en att nämna direkt: förskönande omskrivning, mildrat l. skonsamt l. beslöjat uttryck, försköning. *G. Cederschiöld, Om eufemism. 'Ändan' eller med en e. 'ryggslutet'.* **Eufemi'stisk,** -t. Förskönande, mildrande, ibl. 'svagare' l. omskrivande l. skonsam l. 'fin'.

Eufonī (l. äv-); -(e)n, -er. Mus. Välklang, välljud, harmoni. Motsatt 'kakofoni'. **Eufónisk** (l. ävfå-); -t. Välklingande, välljudande.

Euklīdes, den-kön. Den grekiska matematikern Euklides (som levde omkr. 300 f. Kr.) samlade o. systematiserade i sina 'Elementa' så väl de grundläggande geometriska lärosatserna, att allt hitintills inga väsentliga anmärkningar l. tillägg behövt göras. Hans bok, använd som lärobok brukas särsk. i skolspråk rent appellativt. *Var har du din euklides?*

Eumenīder (l. äv-); -na. Ngn gång även i sing. Se erinnyer.

Eunu'ck (l. äv-); -en, -er; -överste. Snöping, kastrat, särsk. en dylik som är uppsyningsman l. väktare över kvinnorna i ett österländskt harem, kvinnovaktare, haremsväktare. *Store-en vid sultanens harem, 'kyslar agasi', benämnes även övereunuck eller e-överste.*

Europé, -(e)n, -er. *Europa och Asien, tagna som en enhet, nämnes ibland 'Eurasien', och 'eurasier' avser en avkomling av en e. och en hindukvinna.* **Europēisk,** t. *En forskare med e-t rykte. De båda sistnämnda slagen [av drakblod] komma ej i den e-a handeln. Rubba den e-a jämvikten.*

Eurytmī (l. äv-); -(e)n, [-er]. Konstterm. 'Välrytm', rytmiskt jämnmått l. behag. **Eury'tmisk,** -t. Rytmiskt välljudande, måttfull, harmonisk, väl proportionerad.

Eusta'chisk (-stack-; även äv-); -t. Läk. I uttr. *E-a röret* örontrumpeten, ett (efter den italienska läkaren Eustachio uppkallat) rör som leder från mellanörat (trumhålan) till svalget.

Ev|a (grav); -or; -akostym (paradisdräkt; jfr adamsdräkt); -asdotter. Best. sing. saknas. Särsk. i anslutning till berättelsen om syndafallet brukas ordet mer appellativt (om kvinnor som locka till synd). *Den lede satan / i maskopi med Evor ifrån gatan* Fröding. Märk ock uttr. som *En äkta Evas dotter* en äkta kvinna (med alla en kvinnas karakteristiska egenskaper; särsk. ofta avseende nyfikenheten, ostadigheten o. d.); även ssg.

Evād se under eho.

Evakuer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsorder. Tömma, pumpa ut ɯ; ofta krigs.: dra tillbaka alla trupper från; (fullständigt) utrymma ɯ. *Tyskland vill icke e-a, förrän Ryssland demobiliserat. E-a ett område. E-ingsordern drabbade 21,000 personer [inom Paris' västra fästningsområde].*

Evalver|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Handels. Uppskatta, värdera; omräkna (en mynt-, mått-, mål- l. viktsort till annan sort), omföra (ett lands mynt osv. till ett annat lands).

Evangelisation (-je-); -en, -er; -sarbete. Inre mission. Se följ. **Evangeliser|a,** -ade, -as; -ing. Brukas i missionslitteratur o. i frälsningsarmén: vinna för evangelium, göra evangelisk. — **Evangēlisk,** -t; -het. **1)** Överensstämmande med (bibelns) evangelium; ofta = lutersk o. reformert, protestantisk l. blott (evangelisk)-lutersk. *Konungen skall alltid vara av den rena e-a läran, sådan som den uti den oförändrade Augsburgska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut av år 1593 antagen och förklarad är* Regeringsformen. *E-a fosterlandsstiftelsen* grundad år 1856 i Stockholm, verkar för att »på den evangelisk luterska bekännelsens grund och med fri anslutning till vårt kyrkosamfunds inrättningar befrämja Kristi rikes tillväxt». *Svenska e-a missionsförbundet i Amerika* en 1885 bildad sammanslutning av 'missionsvänner'. **2)** Märk särsk. **a)** *(De) e-e, E-a kyrkan* o. *E-a unionen* med syftning på den i Preussen o. flera andra tyska länder rådande sammanslutningen mln luteraner o. reformerte. **b)** *E-a bröder, e-a brödraförsamlingen* herrnhutare. **Evangelisk-kristlig** o. **Evangelisk-lutersk** skrivas bägge med bindestreck. — **Evangeli'st,** -en, -er; -symbol; -ämbete. Förkunnare av evangelium, resande predikare; evangelieförfattare. Mest om författarne av de fyra (kanoniska) evangelierna. Irvingianerna ha återupprättat e-ämbetet. *Såsom e-en Johannes säger i det sjätte kapitlet: ~. E-symbolerna äro: för Matteus människan, för Markus lejonet, för Lukas tjuren och för Johannes örnen.*

— **Evangēli|um** (-je-); -et [l. -um], -er. **I.** Utan plur. **1**) Förkunnelsen om Kristus som världens frälsare (särsk. sådan den framträder i bibeln); budskapet om frälsningens nåd. **a**) *I Gamla testamentet framträder e-um under form av profetior om den väntade Messias; i Nya testamentet är e-um förkunnelsen om den komne Kristus. E-um enligt Matteus* förr alltid 'Mattei e-um' (jfr II 1). *Predika e-um. Guds heliga e-um. Livets e-um.* **b**) Även friare t. e. *Det sannas e-um. Det är för honom ett e-um. Tro på ngt som på e-um* som om det vore Kristi ord, som på bibeln. **2**) Såsom nådemedel: alla Guds nådelöften, alla de tillsägelser om syndernas förlåtelse, liv o. salighet som i Kristus äro människorna givna. *Lag och e-um. Förkunna e-um för* ~ även till I 1. **II.** Med plur. **1**) Särsk. om *De fyra e-erna. Det fjärde e-ets äkthet.* **2**) Ibl. talar man även om apokryfiska e-er (ɔc de fyra kanoniska), t. e. *Nikodemi e-um. E-um om Marias födelse.* **3**) E-etext till grundval för predikan (jfr e-ebok). *Dagens e-um handlar om* ~. — **Evangēliebok.** Innefattar hos oss ej blott de delar av evangelierna som skola föredragas vid gudstjänsten o. utgöra predikotexter utan också motsvarande delar av epistlarna jämte böner (dvs. kyrkoårets evangelier o. epistlar). *Psalm- och evangeliebok.* **-text.**

Evar(t) se under eho.

Evenema'ng, -et, = l. -er. Märklig (uppseendeväckande) tilldragelse, 'märkeshändelse', synnerligen viktig tilldragelse, upplevelse. *Men detta är ju ett (verkligt) e.!* — **Eventualitēt,** -en, -er. Möjligen inträffande fall l. händelse, (framtida) möjligheter, allt som kan hända. *Trygg för alla e-er* vad än må hända. **Eventue'll,** -t. Möjligen skeende l. inträffande, förefallande, ibl. möjlig l. villkorlig l. osäker l. inträffande; e-t: i förekommande l. givet fall, om så skulle vara l. bli l. foga sig, möjligen, under vissa förutsättningar, (ibl. nära) kanske l. det beror på. *Om en, (eller) e-t två veckor.*

Evertebrāt, -en, -er; -avdelning (t. e. vid Naturhistoriska riksmuseet). Zool. Ryggradslöst djur.

Evide'ns, -en. Uppenbar visshet, ögonskenlighet, påtaglighet, obestridlighet, 'dagsklarhet', (vetenskapligt tillfredsställande) visshet, självklarhet. *Till full e. bevisad.* **Evide'nt,** =, [-are]. Uppenbar, dagsklar, klar som dagen, ögonskenlig, påtaglig, 'klarskenlig', obestridlig, fullkomligt tydlig, fullt klar l. oemotsäglig, självklar, varom inget l. icke (det) minsta tvivel råder, som ligger för öppen dag.

Ēvig, -t, [-are]. **I.** Mer högt. Bibl., skönl. o. d. **1**) Bibl. o. d. *O, allsmäktige, e-e Gud, se mildeligen till vår skröplighet och beskärma oss med din kraftiga högra hand. Den e-e Guden. Den E-e* om Gud. *Den e-a visheten. Tro på det e-a livet, ett e-t liv* livet efter detta. *Ingå i den e-a glädjen. Ty vår Herre tog honom in i sin e-a glädje, då han nått sitt fyrationde ålders år* Pelle Molin. *Den e-a döden* fördömelsen. *E. fördömelse, osalighet. De e-a straffen. Till e. tid. E-a sanningar. Det e-a.* **2**) Skönl. o. d. **a**) Närmast I 1. *E-e gudar. E-a makter.* **b**) *E. är kärlekens stund, fast kort* H. Gyllander. *För e-t* för alltid; ibl. till senaste eftervärld. *E-t din. Din för e-t. För e-a tider. Svärja ngn e. trohet, (ett) e-t hat. E. berömmelse. Där råder (en) e. sommar, vinter, vår. Lyckan kan ej vara e-t. E-t densamme. E-t varande, bestående.* **c**) Märk särsk. *I eldtemplen får den heliga, e-a elden aldrig slockna* i Persien. *Den e-a freden* efter vkn fredsrörelsen strävar. *Den e-e juden* den vandrande juden, Jerusalems skomakare, Ahasverus. *Där bergen äro täckta av e. snö* som ligger kvar även om sommarn, som aldrig smälter. *Den e-a staden* Rom; jfr *Tack för brevet från det e-a Rom* Fröding.

II. Allmännare. 'Överdriven' bet. Ofta mer l. mindre vard. l. åtminstone otåligt. **1**) *Hans e-a klagovisor göra en förtvivlad. Och tål ej höra den e-a jämmern* Runeberg. *Det vore en e. skam! Du får hans e-a ond. I en e. kretsgång. Iklädd vaxduksärmar och med e-t bläckiga fingrar. »Söta Gundla, vilken e. tid —» utbrast Nanny.* **2**) Vard. Förstärkande. **a**) *Det vet var e-a en, som varit med. Står jag inte själv vid min svarvstol var e-a dag* V. Benedictsson. *Här, som man får gno dan i ända och har var e-a stund upptagen av* ~. **b**) *Nej* ~ *nu, på e-a fläcken, och du aktar dig för att* ~. *På e-a momangen. Alldeles på e-a minuten.* **c**) *De va(r) en evi(g) lögn!*

Syn. utom l. över all tid, ej underkastad uppkomst, förändring o. förgängelse, upphöjd över l. oberoende av tiden, i tiden obegränsad; utan början o. slut; utan slut, utan ände l. ända, utan gräns, oändlig, ändlös, oförgänglig, odödlig, (be)ständig, ständigt fortvarande, som varar evinnerligen l. evärdeligen, evinnerlig, evärd(e)lig, för all (fram)tid varande, evigtvarande, utan återvändo, aldrig vilande; ibl. oöverskådlig; ibl. livstids; ibl. varaktig; som aldrig vill ta slut, långtrådig, 'dödande', outhärdlig; oupphörlig, o(av)bruten, idelig, aldrig upphörande; (ibl. nära:) fördömd, förbaskad o. d.

— **Evighet,** -en, -er. **I.** Mer högt. Ofta bildl. l. skönl. *Gud är till av (från) e. (till e.). O e., din längd mig fast förskräcker* psalm. *Det har av e. så varit. I e-ers e. Tid och e. I all e.* alltid, för

evigt; ibl. blott förstärkande. *Förbliva i e. Avvisa icke tanken på e-en!* **II.** Allmännare. Ofta mer l. mindre vard. Bet. ej säll. 'överdriven'. **1)** *Förpassa ngn till, in i e-en* till 'de sälla jaktmarkerna', ta livet av ngn. *Och gav honom respass till e-en.* **2)** *Tror du då verkligen, att detta kan vara i (all) e.! Efter en strapatsfylld färd, lång som en e. ~ nådde de ~. Det är en hel (liten) e. sedan vi sist råkades!* **3)** *Aldrig i e.!* **Syn.** tillvaro utan begynnelse o. ända, oändlighet, ibl. det tillkommande; jfr evig. — **Evighetsblomma** o. **-blomster** se eternell. **-jag.** Högt. *Lyckligtvis hava vi ett e., och vi äro ej endast spån på dagens ström* C. D. af Wirsén. **-brännare** en slags gasbrännare. **-kalender** som gm omflyttningar l. d. kan räcka hur länge som helst. **-karamell.** *Tuggummi ~ även kallad e-er.* **-lampa.** Som brinner både dag o. natt. **-liv.** Högt. *Ett e., som ~* Fr. v. Schéele. **-låga** jfr evighetslampa. **-längtan;** -de. Högt. **-skruv** skruv för arbetsöverföring försedd med sidolager å ömse sidor av gängan o. med dubblager vid ena ändan.

— **Evig(t)grön** o. **-grönskande.** Bägge skönl. — **Evigtvarande** högt.

— **Evi'nnerlig,** -t, [-are]; -en. **I.** Högt. l. skönl. **1)** *Guds ord (för)bliver e-en. Till e-t liv.* **2)** *Där bredde den e-t fuktiga, ljusa skogsmossan sina fotstjocka fällar över ~* Ad. Johansson. *Till e. åminnelse av ~.* **II.** Allmännare. 'Överdriven' bet. Mer l. mindre vard. *De ä då ett e-t kält. Fortsätter med sitt e-a tjat mot ~. Ä(r) han nu här igen me(d) sin e-a kärra! Josefinas e-a fläskkorv med impotatis* Dan. *E-are karl har jag då aldrig sett!* **Syn.** se evig. — **Evärd(e)lig,** -t; -en. **I.** Högt. l. åtminstone icke vard. Huvudanvändningen. **1)** Bibl., skönl. o. d. *För e-a tider* till senaste eftervärld, så länge världen står, för alltid. *E. fortvaro. Men det är inte därför, hans namn blivit evärdligt* Fr. Böök. *Vilket varnagel till evärdliga tider* Ossian-Nilsson. **2)** Lagt. Innebär äganderätt för alltid l. ständig besittningsrätt. *Viss annan rätt ~ av evärdlig natur. Ett evärdeligt torp, som vinterföder 2 kor ~. Till e. ägo.* **II.** Mer l. mindre vard. 'Överdriven' bet. *Ledsnade så småningom vid det evärdeliga talet om ~* Z. Topelius. **Syn.** se evig.

Evolution, -en, -er; -steori (utvecklingslära); -i'st (anhängare av utvecklingsläran). Utveckling.

Ex- prefix med bet.: för detta, förre; ibl. störtad l. avsatt. Brukas blott om regenter o. d. och avser vanl. att denne blivit avsatt l. själv avgått. T. e. *Exkonung, exdrottning, exkejsare, exhertig, expresident, exdiktator, exregent. Bajerska exdrottningen avliden.* Särsk. i skämts. stil o. mer tillfälligt även i andra fall. T. e. (i tennis) *Exmästaren [i singel] O. Andersson från Gävle.*

Exa'kt, =, -are; -het. Noggrann, punktlig, högst ordentlig, samvetsgrann, mycket l. ytterst noga, precis, ibl. 'på öret' l. d., fullt bestämd l. tydlig l. riktig, i detalj l. absolut riktig, tillförlitlig; som adv. ibl.: ackurat, just, på pricken, alldeles, fullkomligt. *Han är mycket, ytterst e. (i sina uppgifter). Kan du säga mig e. vad klockan är? Ge en e. redogörelse för ~. Brist på e-het.* Märk särsk. *De e-a vetenskaperna* matematik, fysik, kemi, astronomi, mekanik o. fysiologi.

Exaltation, -en. Överspändhet, överspänning, hänryckning, sinnets lyftning, hänfördhet osv. Jfr följ. **Exaltēr|ad,** -at. Överspänd, överretad, uppjagad, bortförd l. hänförd av sin känsla l. av sina känslor, uppeldad, hänryckt, hänförd, uppeggad.

Exām|en (mest akut); -en, -ina. En e-en är antingen en prövning av kunskaper (ibl. en slutprövning l. en prövning av vid tentamina erhållna vitsord) l. ock en uppvisning (jämte årsavslutning); i senare fall kallas den numer vanl. (års)avslutning, så vida man ej avser endast själva förhöret. **1)** *Akademiska e-ina. E-ina vid högre läroanstalter. E-en till rättegångsverken. Av de förberedande eller preliminära (universitets)examina återstår nu blott teol.-fil. e-en (teologikofilen).* **2)** *Muntlig e-en. Anmäla sig till e-en. Han hade nyss tagit, avlagt (sin) e-en och var således fri och ledig. Efter avlagd e-en vid högre allm. läroverket i ~. I och för undergående av e-en. Undergå e-en i nationalekonomi. Bereda sig till (en) e-en. Läsa på e-en. Var du uppe i e-en förra (e-ens)perioden? Ska du (gå) upp i e-en till hösten? Gå igenom i (en) e-en. Kuggad i (själva) e-en. Stå sig slätt i e-en. Var e-en svår, tyckte du? Var han svår i e-en? Få en lätt e-en. E-en var bara pro forma.* **3)** *I morgon är det e-en (och avslutning) i Schramens skola.* **4)** *Skol-, realskol(e)-, student-; inträdes-, flyttnings-, avgångs-, års-; universitets-, (fil., jur., teol., med.) kandidat-, (fil.) ämbets-, (fil., teol., med.) licentiat-, kansli-; präst-, officers-, post-, tandläkar-, landsfiskalse-en.* **Syn.** (offentligt) förhör, (kunskaps)prövning, ibl. slutförhör; ibl. (års)avslutning, (offentlig) uppvisning (vid läroanstalt).

— **Examensbetyg. -censor. -dag. -feber.** *Ha e.* vara sjuk av rädsla för examen (jfr rampfeber). **-fordring.** Mest i plur. *Ha höga e-ar.* **-frå|ga.** *Hans vanliga e-or återkommo även nu.* **-kommission.** Smnfattningen av de personer som äga att delta i o. bedöma en examen. T. e. om utländska fhdn l. i Sverge om de nämnder vid Stockholms o. Göteborgs högskolor in-

för vka examina avläggas (bestående av examinatorerna o. en av K. M:t förordnad ordförande). Märk ock *Den första landsfiskalsexamen i riket förrättades på tisdagen på Stockholms länsstyrelses sessionssal av en tillförordnad e. bestående av* ~ okt. 1918. **-läs|a;** -ning. *Om dem, som blott e-a för sysslan, brödet och* ~. *De sista veckornas e-ning hade tagit på honom.* **-plugg** ngt vard. **-protokoll. -rädd.** *Är du e.?* **-rädsla. -svyck. -tecken.** Krigs. *E. för manskap* snedställda ränder av mellanblått kläde anbragta på överärmen (t. e. angivande furirutbildning: 2 ränder å vänstra överärmen). **-vittne.** Person särsk. tillkallad att närvara vid en examen (t. e. realskole- o. studentexamen). *E-na vid studentexamen utses av vederbörande eforus.* **-väsen(de).**

— **Examina'nd,** -en, -er. En som skall prövas i examen. — **Examination,** -en, -er; -sskyldig(het). *Överlämna e-en åt* ~. *Att under tiden uppehålla rektors e-sskyldighet.* — **Examināt|or** (-årr); -orn l. -or, -ōrer. Som prövar l. förhör i examen, 'prövare', 'förhörare'. *E-or för lägre betyg i nordiska språk i kandidatexamen var på den tiden Fredr. Tamm. Du bör förhöra dig hos e-or(n) om fordringarna. Vederbörande e-or. Han har namn om sig att vara en svår e-or, svår som e-or.* — **Examiner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) o. examination; -ingstvång. **1)** Till examen. **a)** *Vem e-ar i historia? Vem var det, som e-ade dig i franska i studentexamen? Tänk, han e-ade (oss) verkligen på de starka verben.* **b)** Märk särsk. *E-ade sjuksköterskor* som avlagt prov, gmgått examen. *Som ju ändå är en »e-ad karl», som farbror brukar säga* (om en veterinär) Sigurd. **2)** Mer fristående. 'Examinering' vanligare än 'examination'. *E-a växter, en växt. Vad har du e-at den till?* fått den till (vid e-ingen). **Syn. 1)** pröva, (muntligt l. skriftligt) förhöra, anställa förhör l. prövning l. examen med; **2)** undersöka (o. bestämma l. sätta namn på).

Excelle'ns, -en, -er; -titel. Titeln (ungefär = 'ers härlighet') bäres hos oss nu för tiden blott av stats- o. utrikesministrarna samt riksmarskalken, tidigare av rikets råd o. 'rikets herrar'; i andra länder i allm. blott av de gm börd l. ämbeten högst uppsatte, innehavarne av statens högsta värdigheter; i Italien är det dock en mycket vanlig titel. *E-en Hammarsköld. Hans e. utrikesministern* ofta förkortat 'h. exc.' *Ers e. torde erinra sig, att* ~. — **Excelle'nt,** =, -are. Förträfflig, (alldeles) utmärkt, överlägset bra, ypperlig, 'glänsande', 'lysande'. — **Exceller|a,** -ade. Utmärka sig, överträffa andra, vara ypperlig, 'glänsa'. *Han e-ar i, i att* ~. — **Exce'lsior** (-årr). Interjektion, särsk. brukad som valspråk l. d. Högre! uppåt! mot höjden!

Exce'nter, -ern, -rar; -eraxel; -erbygel l. -erring; -errörelse; -erskiva; -erstång. Tekn. Maskindel avsedd att förändra en roterande rörelse till en fram- o. återgående, e-erskiva. *E-erns rörelse. När e-erskivan roterar, rör sig e-erstången fram och tillbaka, vilken rörelse meddelas åt sliden. E-er(skiva)n är omgiven av en ring (e-erbygeln l. e-erringen), som kan fritt vrida sig kring skivan, och med ringen är förenad e-erstången.* — **Excentricitēt,** -en, [-er, yttringar av e.]. Märk om person m. m.: överspändhet, brist på jämvikt; egenhet, underlighet. Jfr följ. — **Exce'ntrisk,** -t; -het. **I.** Tekn. Märk *E-a cirklar l. kroklinjer* vilkas medelpunkter ej sammanfalla (≠ koncentriska). **II.** Bildl. I fråga om person m. m. Överspänd, underlig, som påfallande avviker från övligt bruk, uppseendeväckande o. egendomlig, egen, som går utom det vanliga; (ibl. med bibet. av:) nyckig, nyckfull, obehärskad, odisciplinerad, nervös. *En e. engelsk turist. Gå e-t klädd, i e-a toaletter. E-a idéer. Robert Browning har i en liten, som vanligt märgfull men ryckig och e. dikt, bennämd House* ~ Per Hallström.

Exceptione'll, -t. Som utgör ett (rent) undantag, undantags-, alldeles l. mycket ovanlig, (all)enastående, makalös, utomordentlig. *Förhållandena voro också e-t gynnsamma.*

Excerper|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsarbete. Göra utdrag l. samla belägg (ur). *E-ade arbeten. Har du e-at även modärn litteratur?* **Excerpi'st,** -en, -er. Som excerperar. **Exce'rpt,** -et, = l. -er; -lapp; -samling. Utdrag, belägg, antecknad notis; ibl. kortfattat sammandrag.

Exce'ss, -en, -er. Överdrift, överskridande av vissa gränser, svårt övergrepp; utsvävning, oordentlighet, (e-er ibl.) rummel; ofog, våldsamhet. *Begå (de vildaste, våldsamma) e-er* t. e. om upprorshopar.

Excitēr|a, -ade, -as. Mest i pres. o. perf. part. Uppegga m, reta, uppliva m, uppelda m, uppigga m. *E-ande medel* stimulerande, (upp)livande, retmedel, som framkalla ökad verksamhet (särsk. hos hjärnan, ofta även andnings- o. cirkulationsorganen); sådana medel äro t. e.: kamfer, mysk, koffein, alkohol.

Exdrottning m. fl. se ex- ovan.

Exegēs (vanl. -ges); -en, [-er]. (Bibel)utläggning, (bibel)tolkning, förklaring. — **Exegēt,** -en, -er. (Bibel)tolkare. **Exegetīk,** -en, [-er]. Läran om bibelns tolkning och utläggning, utläggningskonst. *Professor i e. Gamla testamentets e.* **Exegētisk,** -t. Förklarande, utläggande (särsk. i fråga om den heliga skrift).

Exekution, -en, -er. **A)** Enkelt. **I.** Lagt.

Verkställighet l. verkställande av dom l. utslag (numer särsk. i civila mål l. tvistemål; förr ofta även i brottmål, jfr II 2), laga verkställighet l. indrivning, utsökning. *Gånge till e.* **II.** Allmännare. **1)** Utförande (t. e. av ett musikstycke), återgivande. **2)** Avrättning. **B)** Ssgr. Mest lagt. **1)** *E-sbetjänt* person som i stad är anställd att biträda utmätningsman vid utmätning l. annan verkställighet av dom l. utslag. *E-sbetjänte antagas i Stockholm av överståthållarämbetet, i övriga städer av magistraten.* **2)** *Personliga e-spåföljder.* **3)** *Konsistorier, e-ssäten eller andra publika verk* e-ssäten äro t. e. konungens befallningshavande (som är överexekutor) o. magistrater. **4)** *E-svaktmästare* mindre officiellt än 'e-sbetjänt'. — **Exekutīv,** -t; -kommitté; -process (lagsökning). Statsvetenskapligt, lagt. o. d. **1)** Fullgörande, utövande, verkställande. *E. makt* verkställande (ɔc lagstiftande o. dömande). *Ett dekret av sovjets e-kommitté* 1918. *Arbetare-, soldat- och bonderådens centrala e-kommitté* 1918. **2)** Som hör till exekutor l. exekution, utsöknings-; utmätnings-. *E. auktion* då pantförskrivna l. i mät tagna saker säljas till gäldande av skuld (ɔc frivillig). *E. försäljning* o. *Försäljas e-t* jfr föreg. exempel. *De restförda utskylderna uttagas ofördröjligen e-t jämte stadgad indrivningsavgift. E. handräckning* t. e. om kvarstad, skingrings- o. reseförbud l. vräkning beslutade av överexekutor. *E. process* lagsökning. — **Exekūt|or** (-årr); -orn, -örer; -örisk. Person (l. myndighet) som äger att verkställa dom, verkställare av dom l. utslag l. av testamente. *I benämningen e-or innefattas såväl övere-or som utmätningsman. Testamentse-orerna föreslå* ~. — **Exekutör,** -en l. -n, -er; fem. ibl. exekutrīs. Mus. Som utför (spelar) ett musikstycke. — **Exekver|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** Låta gå i verkställighet, verkställa (en dom). **2)** Mus. Utföra (spela) ett musikstycke.

Exe'mp|el (akut); -let, -el; best. plur. -len, i smtl ofta -lena. Bet. ej alltid fullt strängt åtskilda. **I.** Prov o d. **1)** Allmännare. **a)** *En samling e-el till reglernas belysande. Grammatikens (belysande) e-el. E-let är hämtat från, taget ur Atterboms Blommorna.* **b)** *Det är icke svårt att ge e-el (på motsatsen), om du önskar sådana. Jag ville ha ett bra e-el för att klargöra förhållandet. Ett talande e-el. Ett e-el som talar för sig självt. E-let är dåligt, missledande, oklart, försök (att) få ett bättre. Ett lärorikt e-el. Förklara med e-el. Visa med e-el, att* ~. *E-el som bevisa motsatsen mot vad man avsett.* **c)** *Historien lämnar hundratals e-el (därpå). Ett historiskt (vordet) e-el är ju* ~. *Kan du visa, har du (att anföra) ett enda e-el på att pojken förr ljugit? Man har (förr) haft, sett e-el på att* ~. *Man har hittills intet e-el på (att)* ~, *icke sett ngt e-el på (att)* ~. *Framdra e-el på (att)* ~. *Ett e-el bland många, ur högen!* Märk uttr. som *Saken är utan e-el i vår rättegångshistoria.* **d)** Ngt närmare II. *Jag drog fram det som ett e-el på din lättrogenhet. Ett e-el på stor beslutsamhet. Ge e-el på mod.* **e)** *Grammatik-; deklinations-; litterature-el.* **2)** Märk särsk. **a)** Bet. räkneexempel o. d. *Samling av e-el för inlärande av reguladetri. Av de 30 e-len hann jag bara räkna 20. Multiplikationse-el.* **b)** Uttr. 'till e-el' i skrift vanl. förkortat 't. ex.' l. 't. e.' *Han är t. ex. stor jägare. Lindrigt svettdrivande medel t. e. fläderte. Andra, t. e. G. Cederschiöld l. Cederschiöld t. e., anse* ~. *Så t. e. skulle det vara en stor förlust, om* ~. *Man kunde t. e. föreslå honom att* ~.

II. Föredöme o. d. *Föregå (ngn) med gott, dåligt e-el (i ngt). Följa ngns e el. Ha goda e-el att följa, rätta sig efter, hålla sig till. Tag e-el av honom! Kunna tjäna andra till e-el, som e-el för andra. Han var ett e. för sina kamrater. Visa med sitt e-el, att* ~ kan även föras till I. *E-lets makt. E-let smittar. Avskräckande, varnande, lockande e-el. Statuera ett e-el (på ngn)* göra ngn l. ngt till en varnagel för att därmed varna för efterföljd.

Syn. I. 1) grammatikexempel, (belysande l. förtydligande l. bestyrkande) citat l. ord l. ting l. förhållande, belägg; bevisställe; prov(stycke), provbit; sidostycke, parallell, ibl. motstycke; (belysande) fall, föregående l. liknande fall, precedensfall, (ibl. nära) prejudikat; (ibl. nära) tecken l. bevis; **2) a)** (räkne)uppgift, aritmetisk uppgift, räknefråga, (ibl. nära) tal (att räkna ut); **b)** (till e-el:) exempelvis, till dömes, bland dem l. andra l. annat, som, såsom, för att ta ett exempel; (ibl. nära) förslagsvis l. kanske; **II.** mönster, föredöme, efterdöme, ibl. föresyn l. 'spegel' l. modell; ibl. varnagel.

— **Exempelartad.** *E. predikokonst.* **-bok. -fattig. -lös.** Ofta blott starkt förstärkande o. ofta i tadlande förbindelser. *Till slut är det alldeles e-t, att Stagnelius avslutat en lyrisk bekännelsedikt på orimmade jamber med ett rimmat parti* Fr. Böök. *En e. oförskämdhet. Han är e-t fräck. I trots av denna höjning blir häftespriset fortfarande e-t billigt. Att Adrian burit sig e-t illa åt.* **Syn.** utan exempel, (fullkomligt) enastående, oerhörd, utan like l. motstycke, ojämförlig, oförliknelig. **-predikan.** Med exempel ur livet, ofta anekdotartade. *Medeltidens e.* **-samling.** Även t. e. *Fysikalisk e.* **-uppräkning.** *Det hela var blott en torr e.* ett radande av exempel. **-vis,** adv. Jfr 'till exempel' ovan. *De svenska språkforskarna av denna generation, e. Noreen, ha* ~.

— **Exemplār,** -et, =. T. e. om böcker o. skrifter, tavlor, etsningar, medaljer, mynt, frimärken o. alla samlingsföremål, slutligen naturföremål (av samma art, varandra mer l. mindre lika). **1**) Om böcker. *Vi ha blott två e. kvar av första upplagan, men inget fullt oskadat. Upplagan är, uppgår till 3,000 e. (In)bundet, häftat e. Jag behöver 3 e. av Beckman, Svensk språklära. E-et har tillhört C. G. Tessin och bär hans namnteckning. E-et är icke felfritt, är defekt. Gott, utmärkt e.* **2**) *Etsningen är känd blott i fem e., av vilka ett är dåligt. Kontraktet är upprättat i tvenne e., av vilka förlaget behåller det ena och författaren det andra. Utskriven i erforderligt antal e. Hur många e. önskas (maskinskrivna)? Ha dubbla e. av ∼.* **3**) *E. (av frimärken) där tandningen är skadad mottagas ej till byte. Ostämplade, stämplade e. av 5-kronorsmärket. I begagnade e.* **4**) *Hjorten var en hanne, ett sällsynt vackert e.* **5**) *Disputations-, opponent-, författarexemplar (av en avhandling). Dublett-; prakt-, mönsterexemplar. Herbarieexemplar. Av de upprättade tvenne kontraktse-en behåller banken det ena ∼.* **Syn.** (ibl.:) avtryck, avskrift, avdrag, kopia, 'blad'. — **Exemplārisk,** -t; -het. **1**) Föredömlig, mönstergill, otadlig, efterdömlig, efterföljansvärd, (alldeles) utmärkt. *En grundlärd man och e-t ordentlig.* · **2**) Som kan tjäna till varnagel, avskräckande. *E. bestraffning. Sådant bör straffas e-t.* — **Exemplifier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) l. exemplifikation. Förse l. förtydliga med exempel; belysa l. uppvisa med exempel. *Jag vill e-a det med följande: Det var en gång ∼. Rikligt e-a en regel.*

Exercer|a (4-stavigt); -ade, -as; -ing (bildl.). **I.** Egentl. **1**) Intr. (o. abs.). **a**) *Han ska e-a i år. Han är, ligger ute och e-ar (beväring). Han har e-at vid kavalleriet. Ni, som bara e-ade 90 dar!* **b**) *Grekerna, i synnerhet spartanerna, vilka voro utmärkta soldater, e-ade ganska mycket* C. O. Nordensvan. *E-a med gevär.* **c**) *E a med bondbeväringar.* **2**) Trans. *E-a rekryter, beväringar. E-ade trupper.* **II.** Bildl. Trans. o. intr. (med prep. 'med'). Vanligen om för långt drivet 'tragglande'. *Han e-ar med barnen, så att di ä som skrämda får. Ständigt och jämt e-a med ngn. De e-as strängt av fadern och hållas i ständig fruktan.* **Syn. I. 1**) fullgöra sin beväringsskyldighet, sin värnplikt; öva sig i vapnens bruk (o. stridsformernas användande), vapenöva sig; **2**) (vapen)öva, inöva (trupper); **II.** 'köra' l. 'tröska (med), 'drilla', träna, traggla (med).

— **Exercīs** (3-stavigt); -en, [-er]; -drill (jfr drill[2]); -duglig; -fri; -fält; -hed; -hus; -patron; -plats; -reglemente (bestämmelser om de rörelser ett truppslag skall utföra, om sättet att utföra dem, om kommandoord samt om de allmänna grundsatserna för truppernas användning i striden); -tid; -torn (vid brandstation). Mest egentl. Innefattar utom den rena e-en (jfr exercera I) i dagligt tal ofta hela värnpliktsövningen (alltså även fälttjänst, skjutning m. m.). Den inskränktare bet. övergår i den bildliga användningen ('drill'). *E. på e-heden eller i e-hus och e. i terräng. All e. avser att ∼. E-en har även den uppgiften att vänja soldaterna vid disciplin. Sträng e. Återkommen från e-en* såväl i vidare som mer inskränkt bet. *Straff-; kanon-; beväringsexercis. E-fri yngling söker plats på kontor. Det äldsta svenska i tryck utgivna e-reglementet är av 1693.* **Syn.** vapenövning; beväringsövning; övning, drill.

— **Exerci'tiemästar|e** (-sitsie-). Övningslärare vid universitet. *E-na vid Uppsala universitet äro: en director musices, en (akademi)stallmästare och en gymnastiklärare, (förr även ritlärare); vid Lunds universitet: en ritmästare, en kapellmästare samt en fäktmästare o. gymnastiklärare. 'Språkmästarna', dvs. lärarna i främmande levande språk, inräknades förr stundom bland e-na.*

Exīl, -en, -er. Landsflykt, (lands)förvisning.

Existe'ns, -en, -er; -berättigad; -berättigande; -medel; -minimum; -villkor. **I.** Nästan endast sing. Huvudbet. **1**) *Tvivla på Guds e. Bevisen för Guds e. En dylik åsikt har intet som helst e-berättigande.* **2**) *Föra en torftig e. En betryggad e. Se sin e. hotad genom den våldsamma fördyringen av alla livsmedel. Hur finna e-medel? Leva på ett e-minimum. De torftigaste e-villkor.* **II.** Mest i plur. Person. Gärna i dålig mening. *Mer eller mindre tvivelaktiga e-er. Klart att en sådan skola i lägervall skall dra till sig förolyckade e-er. Urspårade, misslyckade e-er. E-er, som gjort bankrutt, köpta som slumpvaror för slumppris!* (till främlingslegionen). **Syn. I.** tillvaro, liv, verklighet, befintlighet; ibl. fortvaro l. bestånd; ibl. utkomst l. uppehälle; **II.** 'individ', varelse, 'subjekt'.

— **Exister|a,** -ade. **I.** Huvudbet. *Om en Gud e-ar, måste han ∼. E a såsom ett personligt väsen. Sådana fabeldjur ha aldrig e-at. Därom vet man ej mer, än att de en gång verkligen e-at. En jämlikhet, som kan e-a endast under givna förhållanden. Ett sådant förbud e-ar icke. Det e-ar fortfarande intet undantag härvidlag ens för de högre statstjänstemännen. Under nu e-ande förhållanden* förhandenvarande. *Så länge som människor e-at på jorden. Hur länge världen kommer att e-a, därom kan ingen vetenskap giva besked. Den s. k. kritiska temperaturen, över vilken det ifrågavarande ämnet icke kan e-a som vätska.* **II.** Bibet.

Han påstår sig icke kunna e-a på mindre än 5,000 kronor. Med nätt nöd e-a. **Syn. I.** vara ti'll, äga l. ha tillvaro l. existens, finnas (ti'll), leva; givas, förefinnas, vara befintlig l. för handen; bestå, fortvara; äga rum; ibl. uppträda; **II.** ha sin utkomst l. sitt uppehälle, livnära sig, uppehålla sig, föra en människovärdig existens.

Exklamation, -en, -er. Utrop. **Exklamatīv** (l. ä'ks-). Utrops-. *E-a satser.*

Exklusīv (l. ä'ks-); -t, -are; -e (prep. o. adv.: oberäknat, med uteslutande av x inklusive); -itēt (utan plur.). Uteslutande, inskränkande, som utesluter (ej kan vara till vid sidan av) annat; ensidig, ofördragsam; som gillar blott några få l. helt litet, kräsen. *En något för e. för att icke säga trångsynt smak* Sv. Söderman.

Exkommunicer|a, -ade, -as; -ing (med plur.) l. exkommunikation. Bannlysa, belägga med kyrkans bann, förklara l. lysa i bann, utslunga bannstrålen mot, lysa kyrkans bann över, utesluta från kyrkans gemenskap o. sakramentens bruk, utstöta (ur kyrkans gemenskap). Jfr bann o. bannlysa.

Exkonung se ex- ovan.

Exkreme'nt, -et, = l. -er. Vanligast i plur. Blott fackl. t. e. fysiol. Konkr. Utömningar (gm ändtarmen), tarmuttömningar. *Djur-, människoe-er.*

Exku'rs, -en, -er; -vis (adv.). Utvikning l. avvikelse från (det föresatta) ämnet, utförligare bifogad undersökning över en detalj i ett arbete. — **Exkursion** (-sjōn); -en, -er; -sflora. (Botanisk) utflykt, strövtåg. *Företa en (botanisk) e. till Mälarn (för att söka Herminium). Svampexkursion.*

Exlībris, = [l. -et], =; -samlare; -tidskrift. Bokägarmärke, ägares (graverade) bokmärke. *E. kunna antingen vara inpressade på bokens pärm (pärmexlibris) eller ock avsedda att infästas på frampärmens insida. Tyskland var det första land där e. kommo i bruk. Svensk e-tidskrift* grundad 1911.

Exorci'sm, -en, -er. Besvärjelse (av djävulen), djävulsbesvärjelse, andeutdrivning, utdrivande av demoner. *E-en vid dopet avskaffades i Sverge genom 1811 års kyrkohandbok.*

Exotērisk, -t. Ämnad för de oinvigde, allmänfattlig, populär. Motsatt 'esoterisk'.

Exōtisk, -t, [-are]; -het. Utländsk (särsk. från den heta zonen l. avlägsna länder), (av) främmande (o. ofta romantisk karaktär), ibl. nära hetlands-. *En rent e. växtlighet. Med sina svarta ögon och sin mörka hy verkade hon på något sätt e.* **Exoti'sm,** -en. *Almquists e.* hans motivval från Sydeuropa, Orienten, Afrika osv.

Expansion (-an(g)sjōn); -en, -er; -sbehov; -skraft; -lysten (t. e. om stat); -slåda (tekn.); -spolitik; -ssyfte. Utvidgning (särsk. av gasformiga kroppar); även bildl. t. e. om stater o. på sista tiden även människor (att 'ge sig', 'tala ut sitt inre').

Expatrier|a, -ade, -as. Landsförvisa. Även refl.: lämna landet, emigrera, döma sig själv till förvisning, överge sitt land.

Expedier|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsbesvär. Bet. ej vidare skarpt skilda. **I.** Allmännare. *E-a varor (till ngn). Varorna e-ades lördagen den 13 med bantåg från Stockholms central. E-a först de större beställningarna! Påskynda e-ingen (av ngt).* **II.** Märk särsk. **1)** *E-a en kund. Få vänta på att bli e-ad.* **2)** *E-a posten. E-a ett tåg.* **3)** *E-a en skrivelse, ett utslag, en order.* **4)** *E-a ett uppdrag, en sak. Ärendet e-ades, var e-at på ett par timmar. Och så var den saken e-ad. E-a ngt, ngn en smula lättvindigt. De(t) ska snart vara e-at. Raskt e-a ngn, ngt.* **5)** *E-a en fiende.* **Syn.** låta avgå, (bort)sända (ɯ), avsända, avskicka ɯ, avfärda, utsända ɯ, befordra; göra klar(t) l. i ordning; utlämna; betjäna (en kund); låta utgå, utfärda; verkställa, (raskt) uträtta, göra färdig, bli färdig l. klar med, klarera; (av)sluta, göra ifrån sig, ibl. avgöra; göra slut l. ända på; ta livet av, skaffa ur världen. — **Expedīt**[1], -en, -er; -förening. Handelsbiträde, bodbiträde, bodbetjänt, en som expedierar kunderna i en butik, en som står bakom disken. *Kvinnliga kontorist- och e-föreningen.* — **Expedīt**[2], =, [-are]. Mindre vanl. Flink, rask (i göromål l. företag), snarfärdig, rapp.

— **Expedition,** -en, -er. **A)** Mer närstående betydelser. **I.** Allmännare. **1)** Abstr. *Påskynda e-en. Långsam, snabb, rask e. E-en av polletterat gods. Är det något att anmärka på e-en av tidskriften?* Ngt närmare 2 stå ex. som *Stå i l. vid, vara anställd vid e-en.* **2)** Konkr. Lokal o. d. *Pappa är nere på e en. Jag har ett ärende (in) på e-en. E-en är på nedre botten. Wahlström & Widstrands e. E-en av Ord och Bild. Pastors-, postkupé-, gods-; tidningsexpedition.* **II.** I 'ämbetsbet.' **1)** Abstr. *E-en av domar, utslag och resolutioner.* **2)** Konkr. **a)** Skrivelse. *Alla ifrån Konungen utgående e-er och befallningar. E-er från K. M:ts kansli, från utskott, från riksdagen, från ämbets- och tjänstemän. Ej må e. över något riksdagens beslut utgå förrän den blivit inför kamrarna justerad* Riksdagsordningen. *Lösen för e. Vare part skyldig utlösa e. ∼. Följande e-er skola utan lösen åt vederbörande utfärdas: ∼. Ej må e. författas vidlyftigare, än sakens beskaffenhet fordrar. E. bör tydligt och felfritt skrivas. På e. bör antecknas för vem den blivit utskriven. Maskinskriven e. Kommandoe-er (generalorder) kontrasigneras av ∼.* **b)** Avdelning av ämbetsverk o. d. l. lokal därför. *Ut-*

rikese-en även särskrivet. *Kanslärs-, justitiekanslärs-, hov-, kommandoe-en. Landsfogdeexpedition. Hovrätternas civil- och kriminale-er. Finländska senatens e-er kallas numer, enligt beslut av den* $^{28}/_{11}$ *1918, ministerier.* **B**) Mer fristående bet. Abstr. men också (om personer som delta i en e.) konkr. *Utrusta en vetenskaplig e. till Kamtschatka. Deltagarna i e-en samlades i Göteborg. Fartyget avgår i morgon på en e. till ~. En e. (riktad) mot Sicilien. Polar-, nordpols-, forsknings-, guldgrävar-, handels-, spanings-, krigs-, Medelhavsexpedition. Antarktike-en återkommen.*

Syn. A) I. 1) avsändning, befordran; iordninggörande; utlämnande, utlämning; ibl. distribution; **2)** expeditionslokal; byrå l. kontor för expediering; avdelning för utsändning l. distribution o. d. (vid en tidning, ett bokförlag l. annan större affär); **II. 1)** (skriftligt) utfärdande (till dem det vederbör av offentlig myndighets beslut l. uttalanden); **2) a)** utgående handling, ibl. ämbetsskrivelse; **b)** avdelning av ämbetsverk o. d. som har att utfärda skriftliga handlingar l. lokal därför; **B)** forskningsresa, forskningsfärd (som kräver större utrustning); ibl. handelsfärd; krigståg, sjötåg, härfärd, fribytartåg, krigsföretag, räd; (ibl.) färd, företag; medlemmar l. deltagare i e.

— **Expeditionsavgift.** *E-er vid beskickningar och konsulat.* **-bokhållare. -chef. 1)** Huvudbet. Sedan 1840 titel för chefen för den till ett statsdepartement hörande avdelningen av K. M:ts kansli (i utrikesdepartementet dock kallad 'kabinettssekreterare'). Från o. med 1918 har emellertid e-ens åligganden i de flesta departement uppdelats på en 'statssekreterare' och en expeditionschef, den senare sköter löpande ärenden (den förre förbereder ärenden för riksdagen, skriver propositioner o. d.). I de departement där göromålen ej äro uppdelade kallas chefen från 1918 'statssekreterare och expeditionschef'. *E. bekläder förtroendeämbete och bibehåller förut innehavande tjänst, dock utan att förrätta denna eller uppbära lön å densamma* 1907. *Sven Axel Eschelsson Hagströmer, statssekreterare och e. i Kungl. Justitiedepartementet.* **2)** Titel för en tjänsteman vid riksmarskalksämbetet o. hovexpeditionen. **3)** Icke-officiell titel för de militära ämbetsmän som stå i spetsen för de under lant- och sjöförsvarsdepartementen lydande kommandoexpeditionerna; (dessa kallas officiellt chefen för lant- resp. sjöförsvarsdepartementets kommandoexpedition). **4)** Säll. allmännare = expeditionsföreståndare. **-disk.** *Stora hallen avdelas på längden genom en e.* om en banklokal. **-fri.** *E-a dagar.* **-frist.** T. e. järnv. *E. är högst: för ilgods 24 timmar, för fraktgods 48 timmar.* **-föreståndare** f. för en godsexpedition o. d. **-göromål.** *Rena e.* **-handling. -havande,** -n, =. **-karl.** *Han är (en) god e.* rask i expeditionen o. d. **-lösen.** Avgift som erlägges för en mängd från offentliga myndigheter utgående handlingar. *Kungl. förordning ang. e., given Stockholms slott d. 7 dec. 1883.* **-ministär** övergångsministär, 'affärsministär' (utan politisk färg, sköter blott löpande ärenden). **-reglemente** t. e. ang. postförbindelse mln Sverge o. olika främmande länder. **-rum.** *På e-et.* **-sekreterare.** Om äldre fhdn. Till 1879 titel för de näst cheferna högsta tjänstemännen inom K. M:ts kansli. *Med 1879 års ingång utbyttes titeln e. mot 'kansliråd'.* **-taxa.** Taxa enligt vkn expeditionslösen utgår. **-tid.** *Komma efter e-en(s utgång).* **-utskott** vid kyrkomöte: har att uppsätta förslag till de skrivelser som till följd av mötets beslut skola avlåtas.

— **Expeditrīs,** -en, -er. Kvinnlig expeditör. **Expeditŏr,** -en l. -n, -er; -(s)tjänst. En som expedierar (t. e. post: postexpeditör); varuavsändare.

Expe'ns|er, -erna; -anslag; -liggare (l. över e-utgifter t. e. vid postkontor); -medel (anslag för e-er); -utgifter. Ämb. o. d. Utgifter l. omkostnader (för inköp av papper, pennor, bläck, lack, segelgarn o. d., men också blanketter o. böcker, för bindning, tidningsprenumeration, telegram o. telefon, transporter, lyse o. renhållning samt för anskaffande o. underhåll av inventarier m. m.). *Å de flesta huvudtitlarna finnas uppförda förslagsanslag till »skrivmaterialer och expenser, ved m. m.», vilka anslag i vanligt tal benämnas 'e-medel'.*

Experime'nt, -et, = l. -er; -bord; -djur; -stadium; -verkstad. Både 'egentl.' o. mer 'bildl.' *Naturvetenskapliga e. Samling av fysikaliska e. Göra ett e. Anställa e. för att utröna ngt. Ett lyckat, misslyckat e. E-et misslyckades. Uppfinningen är redan kommen över, befinner sig ännu på e-ets stadium, e-stadiet. Ett e., som icke borde upprepas. Ja, det är ett e.; man får nu se, hur det utfaller. Ska vi våga e-et? Ett vågat e. Lämpliga e-bord (med inledd gas) för lärjungarna.* **Syn.** försök, rön, förfarande varigm man vill utröna vad som under givna fhdn skall inträffa (l. varigm man för andra klarlägger detta), (verkställt) prov, viss undersökning l. prövning, tagande l. verkställande av prov. — **Experimentāl,** -t; -filosofi; -fysik; -fält (försöksfält; även bildl.); -metod; -pedagogik m. fl. Mest i ssgr. Jfr experimentell. *Lantbruksakademiens e-fält.* — **Experimentāt'or** (-årr); -orn, -örer. En som anställer rön, 'försökare'. — **Experimente'll,** -t. Grundad (enbart) på försök l. rön (experiment), grundad på erfarenheten. *De e-a veten-*

skaperna de som erfordra experiment: fysik, kemi, fysiologi o. i viss mån geologi. *På e. väg funna lagar.* — **Experimenter|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). 'Egentl.' o. bildl. Anställa (vetenskapliga l. praktiska) försök. *E-a med ngt. Ett ständigt e-ande med nya förflugna idéer och förslag.* **Experimentera ut** ◻. — **Expe'rt,** -en, -er. (Särskilt) sakkunnig, väl förfaren l. erfaren person. *E. på handstilar* skriftsakkunnig. *Framstående metallurg och stål-expert. Birger Lundell, bokexpert.*

Explicer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingstimme; -ingsövning. Mest i fråga om skolor. Muntligt översätta; förklara, tolka, tyda. **Explikation,** -en, -er; -sövning. Jfr föreg. Muntlig översättning; tolkning, förklaring. — **Explikatīv** (l. ä'ks-); -t. Språkv. Förklarande, utredande. *'Ty' är en e. konjunktion.*

Exploater|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. *E-a en gruva. Svenska aktiebolaget bromsregulator, som har till ändamål att e-a ingenjör A. R. Djursons i Malmö uppfinningar rörande automatiska bromsregulatorer.* Ofta bildl. o. då gärna med bibet. av olovligt l. mindre vackert utnyttjande; i detta fall även med personobj. **Syn.** bearbeta, bruka, hävda, utnyttja, göra vinstgivande, dra fördel av; dra (olovlig) vinst av, ockra på, utsuga ◻, hänsynslöst utnyttja.

Explod|er|a, -ade; -ing (med plur.; vanligare: explosion); -ingsögonblick(et). Springa sönder l. springa i luften l. hastigt förbrinna (med en knall), med häftighet o. under stor volymutvidgning övergå till gasformigt tillstånd, ibl. sprängas; bildl.: häftigt bryta ut ◻, mista självbehärskningen; komma (över ngn) som en bomb. *Mina, granat, som e-ar. Bara inte lampan e-ar! E-ande karbidlampa. Krutet e-ade och han blev svårt bränd i ansiktet. Krutmagasin som e-ar. Vid stöten e-ade massan omedelbart. Motståndarens kalla retsamhet kom honom att e-a.*

— **Explosion** (-sjōn; 3-stavigt); -en, -er; -sartad m. fl. se II. Egentl., språkligt o. ibl. rent bildl. Jfr föreg. o. följ. En ögonblicklig l. ytterst hastig övergång till gasform, förenad med kraftig volymutvidgning som orsakar ett våldsamt tryck på omgivningen. **I.** Enkelt. **1)** *Vid en e. sker vanligen en kemisk omsättning, varvid värme frigöres. Vid e. av 1 kg. nitroglycerin. E-en åtföljes vanligen av en knall. En stöt som framkallade en våldsam e. En svag e. Dynamit kan i fria luften antändas och hastigt förbrinna utan e. E. i torvpulverfabrik. Det blev en e. som hördes flera mil. Ångpanne-, krutexplosion.* **2)** *Att e-en i ett eldvapen försiggår jämförelsevis långsamt, är nödvändigt, för att ∼. Vid vilka en blandning av brännbar gas och luft genom antändning och e. inuti en cylinder påverkar en där anbragt arbetskolv, som ∼. Genom en serie små e-er.* **3)** *Läpparnas åtskiljande genom en mer eller mindre svag e., såsom vid uttalet av 'p'.* **4)** *Efter denna e. blev han lugnare.* **II.** Ssgr. *Plancks strålningslära ∼ att ljuset utsändes e-sartat i form av energikvantiteter* The Svedberg. *E-sfria karbidlampan Neutral. Därigenom kan temperaturen hos e-sgaserna höjas till flera tusen grader. I huru hög grad e-shastigheten varierar hos olika sprängämnen ses av ∼. Ju större gasmängd den exploderande kroppen utvecklar, ju hetare dessa gaser äro och ju större kroppens egentliga vikt, desto större är e-skraften. En e-sliknande antändning. E-smaskin l. e-smotor* kraftmotor grundad på antändning o. explosion av en explosiv gasblandning. *Speciallärare i e-smotorer vid Chalmers tekniska institut. I s. k. e-ssäkra kärl. E-stiden för 100 gr. svartkrut utgör 0,4550 sekunder. E-strycket (det tryck, som i e-sögonblicket utövas på omgivningen).* **Syn.** plötslig o. häftig förgasning, sprängning; knall; häftigt utbrott.

— **Explosīv** (l. ä'ks-); -t, -are; -förordning(en). Ngn gång även neutralt subst. = e-t ämne, e. vara. Egentl., språkv. o. rent bildl. **1)** *E-a varor* som gm stöt, antändning l. uppvärmning kunna bringas att explodera. *Till e-a varor, e-t gods av 1:a klassen räknas t. e. nitroglycerin, dynamit, krut (både svart o. röksvagt), fyrverkeripjäser; till 2:a klassen höra bl. a. ammunition till skjutvapen, tändhattar, tändrör, stubiner. Inspektör för e-a varor* sprängämnesinspektör. *E-a ämnen få ej befordras med post. E-a leksaker. Skytteföreningarna och e-förordningen.* **2)** Språkv. *E a ljud* se följ. ord. **3)** Bildl. *Ett e-t lynne.* **Syn.** som lätt exploderar, lättantändlig, spräng-; ytterst häftig o. uppbrusande. — **Explosīv|a** (l. ä'ks-); -an, -or. Språkv. Ljud som frambringas gm att talkanalen först slutes o. därpå öppnas gm en liten explosion. Jfr explosion I 3. *E-or äro p, t, k och b, d, g, enligt Noreen m. fl. även m och n.*

Expone'nt, -en, -er; -beteckning (till 1). **1)** Mat. Tal som anger att ett antal lika storheter hopmultiplicerats (l. hur många gånger ett annat tal tas). *E-en sättes ovan till höger om själva storheten: a^3, som alltså betyder $a \times a$. A med e-en 2, dvs. upphöjt till andra digniteten.* **2)** (Person, bok, yttrande l. d. som är ett) karakteristiskt uttryck (t. e. för en åsikt, en riktning), typisk representant. *Han är en e. för hegelianismen.* — **Exponer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingstid (t. e. fotogr.). **1)** Allmännare. Utsätta, utställa (till allmänt beskådande); blottställa, prisgiva, blotta, utsätta för angrepp l. fara. I den senare bet.-skiftningen

även refl. **2**) Fotogr. Utsätta (fotografiplåt o. d. för ljusets inverkan). *Filmrulle ~ för 6 e-ingar. Svag belysning, s. k. under-e-ing, stärker; stark belysning, övere-ing, mildrar originalets ljuskontraster* The Svedberg. — **Exposé,** -(e)n, -er. Utveckling, framställning, redogörelse, berättelse, utläggning, översikt. *Kort e. över ~.* Märk *E-n var för utdragen* om ett dramas, en romans 'förhistoria'. — **Exposition,** -en, -er; -sbyggnad. Utställande (till beskådning), exponerande; offentlig utställning (industri-, konst-, jordbruks-, trädgårds-, kreaturs-, hund-, idrotts-, världsutställning osv.); utställda varor l. föremål; ibl. utläggning l. utförlig redogörelse. Huvudbet. är 'utställning' (vkt ord dock mer o. mer utträngt det främmande).

Expo'rt (-å-); -en, -er. Liksom ssgr o. avledningar mest handels. o. d.; säll. bildl. Utförsel (av varor till främmande länder), utskeppning; utförda varor l. värdet därav. Motsatt 'import'. *E. av råvaror från Amerika till Europa. Gods med påskrift »För export». Kompensation för e. av ~. Hindra e-en av, all e. av ~. Norge friger sille-en. Vår e. uppgick år 1897 till ~. Ökning av e-en. Normal månadsexport. Normale-en. Tidskriften Svensk export.*

— **Exportagent. -artikel.** *En stor e. är (det brasilianska) kaffet.* **-avgift.** *Mot e. för salt storsill och vårsill.* **-besiktning;** -sveterinär. **-bräder.** B. avsedda att exporteras. **-firma. -förbjud|a.** Vanligast i perf. part. *Svaranden anser, att ärterna ej voro e-na. Varor, som av k. m.t förklarats e-na* 1917. *Enär ångaren har e-et gods ombord.* **-förbud.** Utförselförbud. *Vid krigets början utfärdades e. å nötkreatur och kött samt svin och fläsk, men ~* K. Hildebrand. *Nya e. E. på socker utfärdat* 1915. *E. för ull.* **-förening.** F. som arbetar för ökande av utförseln. *Sverges allmänna e.* har till ändamål att genom lämpliga anordningar verka för avsättning i utlandet av svenska produkter; bildades 1887. **-förhållande.** Mest i plur.

-gods. -hamn. *Svensk e. Varor ~ hopas i Englands e-ar* 1917. **-hus** handelshus som gör affärer i utförsel av varor. **-industri.** *E-ens utveckling.* **-inlaga.** För gods som skall exporteras: en angivningsinlaga för statistiskt ändamål. *Särskild e. skall bifogas gods som ej åtföljes av vederbörlig tullförpassning.* **-kalender.** Avser att i utlandet sprida kännedom om svenska exportmöjligheter. *Svensk industri- och exportkalender, 5:te uppl. 1915, avfattad på svenska, engelska, tyska, franska, spanska och ryska. Svensk-rysk e. 1917.* **-licens;** -kansli. Tillåtelse att exportera oaktat exportförbud, undantag från exportförbud, exporttillstånd, utförselstillstånd. *Under år 1916 ha e-er [för nötkreatur och kött] beviljats å kvantiteter, som alltmera understigit den normala månadsexporten. Lösen för bevis om e-er. E. å ägg lämnades endast mot kompensation till varuförmedlingsbyrån* 1915—16. *Föreståndaren för [handels]kommissionens e-kansli* 1918. **-marknad.** *Vid e-erna ha de av nämnderna exportmärkta djuren sålts att utföras på kollektiva licenser* K. Hildebrand. **-märk|a;** -ning. Mest i part. perf. Jfr ex. till föreg. **-möjlig;** -het (vanligast i plur.). *Vi köpa alla e-a varor fob svensk hamn. Undersöka e-heterna (för en viss vara, i ett visst land).*

-nämnd. *Då exportlicenserna medförde vissa svårigheter, infördes en särskild organisation för köttexporten i det att e-er inrättades vid de större slakthusen; dessa e-er övervakade uttagandet av för export lämpliga kreatur* 1915—16. *En särskild fiskexportnämnd ~ i Göteborg.* **-premie.** *Indirekta e-r ha förekommit även i senare tid* t. e. gm understöd åt fraktångare till utländska marknader. **-slakteri.** *Godkända e-er. Att vara resp. förste och andre köttbesiktningsmän vid e-et i Trälleborg.* **-smör.** *Isning av vagn avsedd för e.* Järnvägshandbok. **-stipendiat.** *Statens e-er.* **-svårighet. -tariff.** Nedsatt fraktgodstariff för visst slag av exportgods. **-tillåt|a.** Mest i perf. part. *Till Tyskland e-na ~ varor.* **-tillstånd** exportlicens. **-tull.** *Sedan omkr. mitten av 1800-talet ha ~ alla e-ar avskaffats i kulturländerna* 1907. **-vara. -ökning.**

— **Exporter|a,** -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingsmöjlighet(er) o. -ingssvårighet(er) m. fl. (oftare exportmöjligheter osv.). Utföra l. utskeppa (varor till utlandet); säll. bildl. *Vad ha vi att e-a? Under året e-ades huvudsakligen järn, trävaror samt något kött och smör. Avsedd att e-as till England. Icke e-bara fikon [av sämre sort].* — **Exportör,** -en l. -n, -er. Köpman som exporterar dvs. gör affärer i utförsel av varor. *Sådana upplysningar om främmande marknader, som äro av vikt för e-er.*

Exposé o. **Exposition** se under exponera.

Expre'ss, -en, -er; -avgift m. fl. se B. Två ord (subst. o. adv.). **A**) Enkelt. **I.** Subst. **1**) Ilbud, kurir. **2**) Expresståg, iltåg, kurirtåg (med stor hastighet o. få uppehåll samt ofta enbart 1-klassvagnar). *Tar du, far du med Lapplandse-en? Oriente-en, för linjen Paris—München—Wien—Budapest—Konstantinopel* 1907. *Billy tänkte fara med kvällse-en mot norr. Och e-en rusade förbi.* **3**) Som namn även om snabba ångare. *Motala Express.* **4**) Expressbyrå o. d. *Norrmalms express. Den bästa och billigaste gosse-en i Stockholm.* **II.** Adv. Medelst expressbefordran, särskilt skyndsamt, att tillställas

(mottagaren) så snabbt som möjligt. *Sändas e.* som e-försändelse. **B**) Ssgr. **1**) Posttermer l. huvudsakligen sådana äro: *E-avgift, e-befordran, e-beteckning, e-brev, e-etikett, e-försändelse, e-paket* alla avseende försändelser som omedelbart tillställas adressaten (oberoende av vanliga brevbäringsturer). **2**) Allmännare äro: *E-bud. E-byrå* ett slags 'stadsbudskontor' för hemforsling av ilgods, utbärning av postpaket, packning o. förtullning, flyttning av möbler, budskickning m. m. *E-pump* snabblöpande kolvpump. *E-tåg* se ovan A I 2. *E-ångare.* — **Expressīv** (l. (ä'ks-); -t; -are. Ansluter sig föga till föreg. Uttrycksfull, (livligt) betecknande, 'talande', betydelsefull, med kraft o. (all önskvärd) tydlighet.

Expropriation, -en, -er; -sanspråk m. fl. se II. Rättsenligt förfarande varigm ngn av hänsyn till ett allmänt intresse tvingas att, mot ersättning som bestämmes av värderingsnämnd, avstå l. tåla inskränkning i honom tillkommande rätt; vanl. gäller e. en rätt till jord l. lägenhet, under världskriget (gm förfogandelagen av 26 april 1918) även en mängd andra rättigheter. Ngn gång (t. e. skämts.) brukas ordet även friare.

I. Enkelt. **1**) *Lag om e., given d. 12 maj 1917. Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom e., om Konungen prövar det nödigt* t. e. för rikets försvar, för samfärdselns främjande, för allmän byggnad m. m. *E. av fastighet, av naturminnesmärke eller fornlämning. E. för farleder. Förordna om e. av ~. Meddela rätt till e. Om ersättning vid e. Avstås på grund av e. fastighet, som ~. Lider genom e-en en återstående del av fastigheten synnerligt men, må ~. Då e. blivit fullbordad, åligger det ~.* **2**) I fråga om e. efter förfoganderättslagen är att märka, att ordet e. såväl i dagliga livet som i lagspråk vanligen ersättes av 'beslag', 'varas avstående till kronan' osv. **3**) *Våldse-er på bolsjevikmaner.*

II. Ssgr. *Om återkallande av e-sanspråk. E-sersättningen skall bestämmas i penningar, att utgå på en gång. Genom e-sförfarande underkastas inskränkningar i egendomens bruk. Tillägg till 1866 års e-sförfattning. Om e-skostnad. E-slag. E-smål skall inställas till underrätten i den ort, där fastigheten är belägen. E-snämnd för bestämmande av ersättningens belopp. E-srätt må ej från innehavaren övergå på annan, utan att Konungen det medgiver. Meddela, bevilja, e-srätt (i avseende å ~). Så kan ock i e-sväg vinnas rätt att bortleda vatten i vattendrag* medelst e.

— **Exproprier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. Jfr expropriation. Avhända l. tilltvinga sig egendom l. viss rättighet l. vara (om stat l. kommun), gm expropriation lösa l. tillösa sig; ibl. (enligt förfogandelagen) lägga beslag på l. beslaglägga l. lägga under beslag. **1**) *Då tomträtt eller vattenfallsrätt e-as. E-as en del av en fastighet och ~. E-ad fastighetsdel. Ersättning må ej bestämmas lägre än vad den e-ande i målet erbjudit eller högre än motparten begärt.* **2**) *E-ad vara* K. Hildebrand. **3**) Friare. *Skydd mot våldse-ingarna.*

Exregent se ex-.

Exsickāt|or (-årr); -orn, -örer. Torkapparat t. e. för torkning av mjölk till mjölkmjöl.

Exspekta'ns (vanl. -angs); -en; -arvode m. fl. se exemplen. Väntan på ämbete l. tjänst. *Förfarandet att meddela brev eller fullmakter på viss tjänst 'i e.' är i den svenska förvaltningen numera avskaffat. E-avgift* krigs.: avgift varigm officerare, underofficerare o. deras vederlikar kunna lösa bristande tjänsteår o. sålunda vid fyllda 50 år erhålla pension ur Arméns pensionskassa även om de avgått från tjänsten efter 25 tjänsteår. *E-ersättning* utgår i vissa fall till extra postexpeditör o. extra postiljon som stå till postverkets fulla förfogande men ej erhållit tjänstgöringsuppdrag. *E-lön* lön som uppbäres 'under e.' dvs. väntan på tjänst å stat (t. e. ännu i utrikesdepartementet för sändebud 'i disponibilitet').

Exspiration, -en; -sstöt (språkv.). Utandning. Ofta språkv. **Exspiratōrisk,** -t. Utandnings-. Märk det språkv. *E. accent* dynamisk a., tryck(styrka), intensitet.

Exsudāt, -et, = l. -er; -massa. Läk. o. d. Utsipprade blodbeståndsdelar vid inflammation. *E-et kan utgöra en tunn nästan klar vätska (vid 'vatten i lungsäcken', vid börjande snuva), ibland är det tjockflytande och stelnande (vid lunginflammation), ibland utgöres det av var. Vid lunginflammation fyllas lungblåsorna av stelnande e-massor.*

Extās, -en, -er; -liknande. Hänryckning(stillstånd), (tillstånd av) hänförelse, 'uppenbarelsetillstånd', hänfördhet (av anden), himmelskt drömmeri l. svärmeri, 'himmelsdrömmeri', 'himmelsrus', ibl. 'bortrycktheť'; ibl. (full) förtjusning(sfeber), 'sjunde himmeln'. *Den s. k. predikosjukan anses vara en form av e. Befinna sig i (full) e. Komma, råka i e. (över ngt). Försätta i e. Väcka formlig e. E-liknande tillstånd.* **Extātisk,** -t. Hänryckningens, himmelträngande, himmeldrömmande, hänförd (av anden). *En känsla av e. art. I e-t tillstånd.*

Exte'mpore, adv. Särskrivs ofta (som i latinet). Utan förberedelse, oförberett, på stående fot, 'på rak arm', direkt. *Översätta, tala e.* **Extemporāli|er,** -erna; -ebok. Muntliga l. skriftliga översättningsövningar utan förberedelse. **Extemporer|a,** -ade,

-as; -ing (med plur.); -ingsövning. På rak arm (utan förberedelse) översätta l. hålla tal l. predika l. utföra ett musikstycke, ibl. spela osv. från bladet, ibl. fantisera (mus.); tillägga ngt utom rollen l. med stundens ingivelse utfylla, ibl. improvisera. *Han e-ar gärna (sin predikan).*

Extension (-sjön); -en, -er; -sbehandling; -srörelse. Läk. o. d. Tänjning, utsträckning. *E-sbehandling vid benbrott.* **Extensīv** (l. ä'ks-); -t. Vitt utbredd, omfattande, utsträckt; utåt riktad, utåt verkande. Motsatt 'intensiv'.

Exteriör, -en l. -n, -er. (Det) yttre (av ngt), utsida, yttersida, 'yta'; (vy av) en byggnads yttre (ɔc interiör); (husdjurens) kroppsformer o. yttre tecken. *Vad e-en beträffar, har hela bottenvåningen ~ försetts med terrasitrappning och ~. Sto ~, förstklassig e. och goda rörelser. Läran om husdjurens e.* 'ytterlära'. **Extra** m. fl. se d. o.

Exterritorialitēt, -en; -srätt. Liksom de följ. folkrättslig term. Fhdt att visst rum inom en stats område (l. person som där vistas) mer l. mindre tillfälligt är undandraget statens maktområde. *Åtnjuta e-srätt.* **Exterritoriālrätt.** Rätt som tillkommer en främmande stats överhuvud, sändebud l. krigsfartyg (i vissa länder även konsuler) att med avseende på person, följe o. lös egendom betraktas som stående utom det rikes territorium där de vistas. **Exterritoriālvatten.** Vatten som icke ligger inom ngt lands territoriella maktsfär, 'öppet hav'.

Extra (grav l., mer säll., akut); =. Adv. o. adj. [samt ibl. subst.]. **A**) Enkelt. **I.** Adv. **1**) *Något kan du väl även förtjäna e.? Det fick jag e.* **2**) Förstärkande. *E. fin. (Per) e. kontant* per kassa, vid varans avlämnande. *På e. prima svensk kartong.* **II.** Adj. (o. subst.). Vanl. motsatt 'ordinarie' o. huvudbet. är då 'som går utom det vanliga'; detta kan få bibet. l. specialiseras på olika sätt, för vilka i allm. hänvisas till syn. nedan. **1**) *E. anslag* vanligare e-ordinarie. *E. ansökningsrätt* rätt att söka pastorat utom förslag o. oberoende av stiftsband t. e. för utlandspräster o. missionärer med 10 tjänsteår. *E. avgifter, biträde, bärare, förrättning, förtjänst(er), godståg, häst, inkomst(er), lots, nåddr, (ordinarie) postexpeditör, tjänsteman, tjänstgöring, uppbörd, utgift(er), utgiftsmedel. Gör inga e. anstalter för min skull! Betinga sig e. förmåner. Förslag om (en) e. sockertilldelning. Att till städernas hästar må utgå en e. ranson av 1 kg. havrenudlar per häst och dag.* **2**) Märk vard. uttr. som: *Och satte lite e. fart för att ~. Händer det något i de resp. fäderneslanden, så är det ett e. halld* G. Mattsson. **3**) Särsk. i smtl. även som subst. *Han har inte hunnit längre än till e. i posten.* **B**) Ssgr betona i allm. första ledet utom e-vaga'nt o. e-vagera samt ofta e-ordinārie o. e-ordinār. De flesta kunna även särskrivas.

Syn. (en del mer utpräglade) **A**) **I.** bredvid, utom l. över (det vanliga), dessutom; ovanligt, utomordentligt, mer än vanligt; **II. 1**) extraordinarie (jfr detta), utom vanlig beräkning, särskild, bi-; ytterligare, tilläggs-; tillagd, tillsatt, bifogad, (senare) tillkommen, ibl. ny; förhöjd, ökad; ovanligt bra, utvald; vid sidan, på omväg(ar); biträdande, tillfällig, undantags-, urtima; speciell, ibl. enkom; frivillig, som ej åligger en; **2**) mer än vanlig, utomordentlig, ovanlig, märkvärdig, extraordinär; faslig, ohygglig, sabla o. d.; **3**) extraordinarie (tjänsteman).

— **Extrablad.** *Tidningar sände ut e. i anledning av händelsen.* **-dynamit.** *E-en, uppfunnen av Nobel, är det i vårt land mest använda häftiga sprängämnet* 1894. **-fin,** -t. *E. kvalité.* **-förtjänst** biförtjänst o. d. **-göra.** *Kvällsarbete, övertid och e.* H. Berger. **-judiciell,** -t. Lagt. Som gör undantag från den vanliga rättegångsordningen. *E. bestraffning(srätt)* i fråga om vissa myndigheter o. förmän gentemot underordnade (t. e. disciplinstraff o. bestraffning av fångar för brott mot ordningsreglerna). **-lärar|e;** -befattning; -byrå (anskaffare av platser osv.); -elände(t); -fråga(n); -plats; -system(et). På kortare tid anställd lärare med mindre avlöning än de ordinarie. **-nummer. 1**) T. e. av tidning l. tidskrift. **2**) I fråga om musik m. m. *Ge ett e.* nummer utom programmet. **-ordinarie** (l. ofta -nā-); -n, -r l. som adj. =. Två ord. **1**) Adj. Huvudanvändningen. Ofta särskrivet. I titlar mycket ofta förkortat 'e. o.' *E. anslag. E. tjänsteman. E. bevillning. E. postexpeditör* ofta blott 'extra postexpeditör'. *E. assessor* vanl. skrivet 'e. o. assessor'. **2**) Subst. *En e. E-erna klaga.* **Syn.** ej på ordinarie stat uppförd (tjänsteman), extra, utom det bestämda antalet l. den ursprungligen fastställda ordningen l. lagen l. summan. **-ordinär** (l. -ār); -t. Ovanlig, utomordentlig, märkvärdig, alldeles särskild. *Vidta e-a åtgärder.* **-post.** *Med e.* **-timme.** Ibl. övertimme. *Ska vi ta en e. i dag?* **-tåg.** *Beställa e. Med e. avreste i morse ~.* **-utgift.** *Att vi riskera e-er på tusentals dollars.* **-vaga'ns** (vanl. -angs); -en. Överdrift (o. nonchalans) i klädsel, uppträdande o. d. Jfr följ. **-vaga'nt** (vanl. -angt); =, -are. Överdriven, måttlös, besynnerlig; överspänd, överdådig; (ibl. mer l. mindre nära:) orimlig, dåraktig, 'vågad', obändig, omåttlig, (vilt) slösaktig, slösande, äventyrlig, oordentlig, utsvävande. *E. i sin klädsel. Känd för sitt e-a uppträdande.* **-vager'a** (-g-); -ade, [-as]; -ing (med plur.). Gå till

överdrift; vara omåttlig; (ibl. nära) leva utsvävande. Jfr de två föreg. **-vagn.** *I dag ha de e. på Grindstugelinjen* om extra spårvagn.

Extraher|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsmedel. Läk. o. d. Utdraga de lösliga delarna av ett ämne. Jfr extrakt 2. **Extra'kt,** -et, = l. -er; -halt. **1**) Mer fackl. Utdrag (ur brev, protokoll o. d.). **2**) Läk. o. d. samt allmännare. Som läk.: medikament som erhålles då de lösliga beståndsdelarna i en drog utdragas med lösningsmedel (vatten, sprit, eter) utan kokning (ɔc dekokt o. infusion). *Man talar om flytande, tjocka och torra e., alltefter som själva lösningsmedlet mer eller mindre har avlägsnats. Flytande e. beredas på så sätt, att ~. Torra e-er skola kunna rivas till pulver vid vanlig temperatur. Det färdiga e-et. E. på kina, på lakritsrot. Mindre verksamma e. E-er av vegetabiliska färgningsämnen. Vattenextrakt* e. i vka vatten är lösningsmedlet. *Frangula-, kina-; kött-, malt-; färgextrakt. En stamvört, vilkens e-halt icke överstiger sex procent.* — **Extraktion,** -en, [-er]. Härkomst. Mindre känd är bet. 'extrahering' (varigm man erhåller ett 'utkok') ävensom den kirurgiska bet. 'våldsamt uttagande' (av t. e. sjuka tänder, stenbildningar, utifrån inkomna kroppar).

Extrēm, -t, -are. Ytterlig(t gående), ytterst(a), överdriven, (ibl.) alldeles utomordentlig l. ofantlig. *Ett e-t fall* som står på gränsen, gränsfall. — **Extremitēt,** -en, -er. Vanligast i plur. Lem. *De nedre e-erna.*

EFTERSKRIFT TILL FÖRSTA BANDET.

Då nu första bandet av Nusvensk ordbok föreligger avslutat, är det mig en kär plikt att uttala mitt tack till alla dem, som stött och gynnat mitt arbete. Främst riktar sig min tacksamhet till Svenska Akademien, som dels medelst understöd lättat arbetet, dels på det välvilligaste låtit mig ta del av sådana i korrektur föreliggande partier av den stora ordboken, som för mig närmast voro av intresse. Ett vördsamt tack vill jag även gärna på detta sätt få framföra till de intresserade enskilda personer, som satte mig i stånd att redan 1918 söka tjänstledighet från min docentur vid Uppsala universitet för att uteslutande ägna mig åt ordboksarbetet. Under innevarande år har jag till säkerställande av arbetets oavbrutna fortgång erhållit understöd även från Längmanska kulturfonden. Slutligen ber jag att redan vid detta tillfälle få uttala min livliga tacksamhet till alla dem, som utan att tröttna givit mig sakliga och språkliga upplysningar, eller som biträtt mig vid den mödosamma korrekturläsningen.

Från och med år 1920 åtnjuter jag, genom Statsmakternas frikostighet, understöd för fullföljandet och avslutandet av ordboken.

Uppsala i december 1919.

FÖRFATTAREN.

PD5625 .O8 vol.1

Östergren, Olof, 1874–1963.
Nusvensk ordbok / av Olof Östergren.

39968026687775